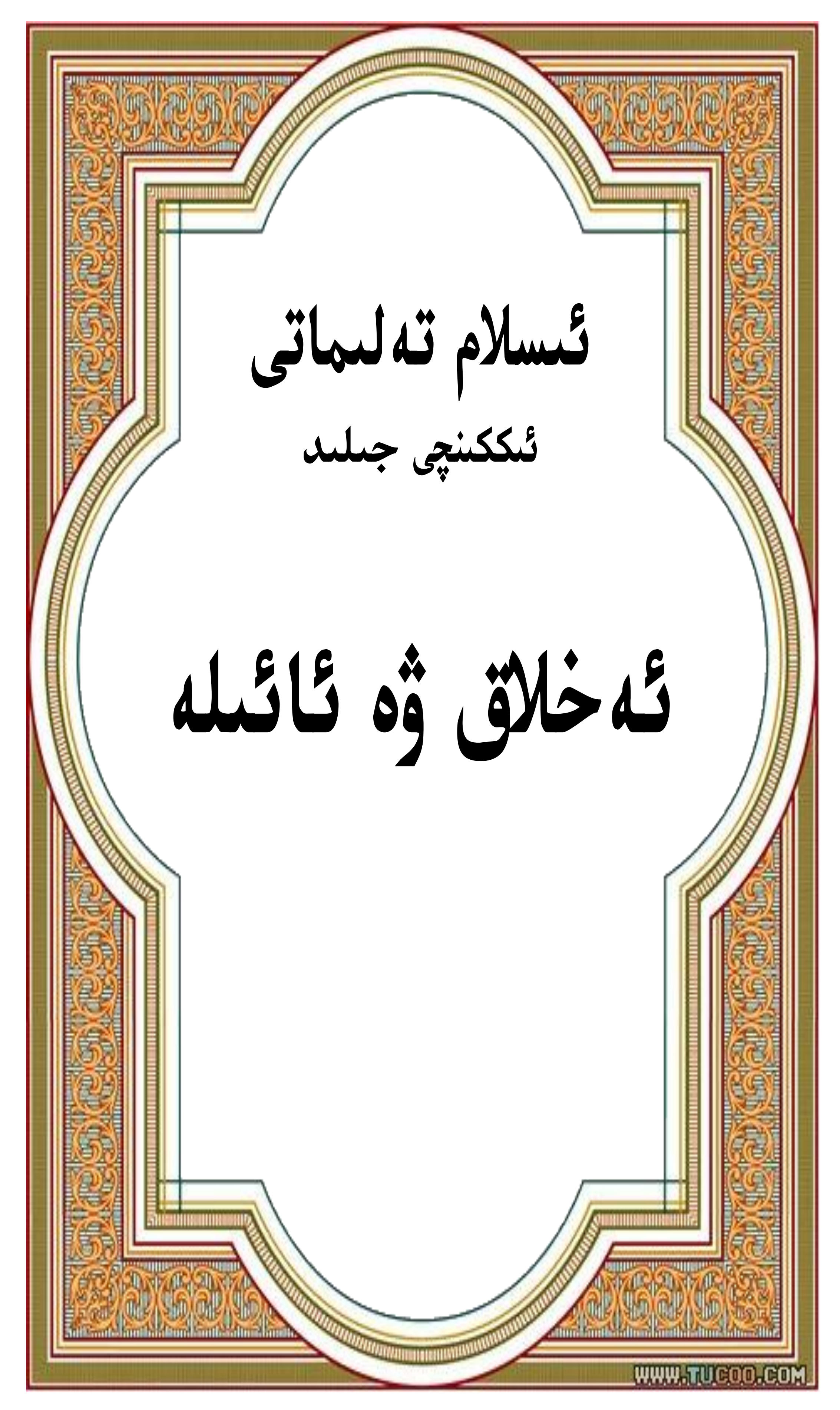
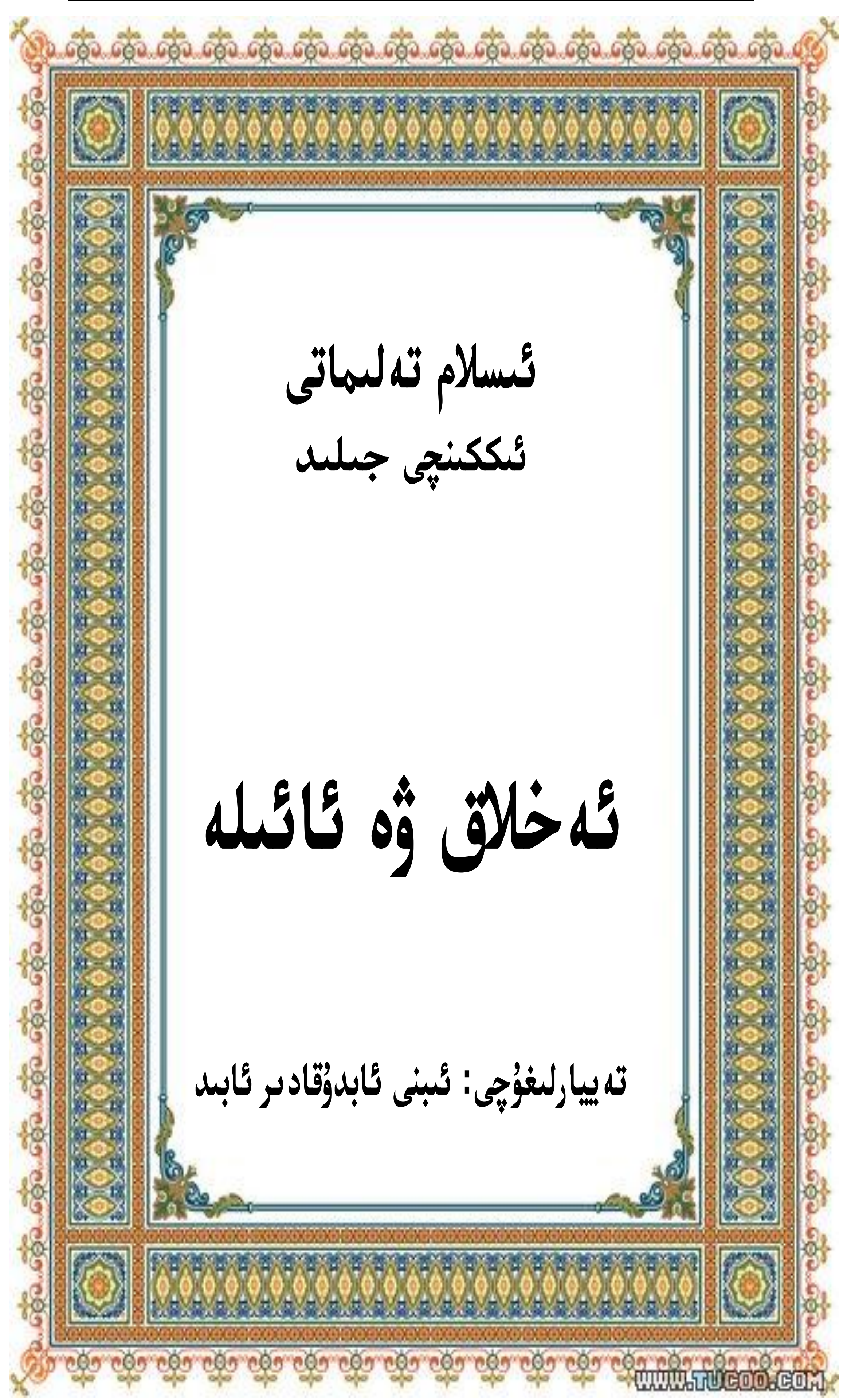


ئىسلام تەلىماتى

ئىككىنچى جىلد

ئەخلاق ۋە ئائىلە


ئىسلام تەلىماتى
ئىككىنچى جىلد
ئەخلاق ۋە ئائىلە
تەييارلىغۇچى: ئىبنى ئابدۇقادىر ئابىد
WWW.TUCOO.COM

ئىككىنچى جىلدنىڭ مۇقەددىمىسى

بسم الله الرحمن الرحيم

ناهايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھ تائالانىڭ نامى بىلەن باشلايمەن.

بارچە مەدھىيە ۋە گۈزەل ماختاشلار ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ۋە مۆئمىنلەرنىڭ مەدەتكارى جانابى ئاللاھ تائالاغا خاستۇر. يەككە ـ يېگانە بولغان، ھەممە پەقەتلا ئۇنىڭدىن ياردەم سورايدىغان، ھېچكىمگە مۇھتاج بولمايدىغان، تۇغمىغان ۋە تۇغۇلمىغان ۋە ھېچكىمشى ئۇنىڭغا تەڭداش بولالمايدىغان جانابى ئاللاھقا سان ـ ساناقسىز ھەمدۇ سانالار بولسۇن.. ئاللاھ تائالاغا مەۋجۇداتنىڭ سانىچە ھەمدۇ سانا ئېيتىمەن. ئۇنى ماختايمەن ۋە ئۇنىڭغا شۈكرى ئېيتىمەن، ئۇنىڭدىن مەغپىرەت تىلەيمەن ۋە ئۇنىڭدىن مېنى توغرا يولغا باشلىشىنى ئۆتۈنىمەن.

مەخلۇقاتلىرىنىڭ ئەڭ ياخشىسى، پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋە ئەلچىلەرنىڭ ئىچىدە تاللانغىنى، ھەق دىننى ئىنسانىيەتكە يەتكۈزۈش ئارقىلىق ئۇلارنى كۇپرى، زالالەت ۋە ئازغۇنلۇقنىڭ قاراڭغۇلۇقلىرىدىن قۇتۇلدۇرۇپ، ئىمان، ھىدايەت ۋە ھەقىقەتنىڭ نۇرىغا يېتەكلىگەن، ئىنسانىيەتنى توغرا ۋە ھەق يولغا چاقىرغۇچى بولغان سۆيۈملۈك پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا، ئۇنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا ۋە ئۇنىڭ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ بىزلەرگىچە يەتكۈزگەن ئالىيجاناپ ساھابىلىرىغا، شۇنداقلا تا قىيامەتكىچە ھەق يولدا يۈرگەن مۆئمىنلەرگە دۇئا ۋە سالام يوللايمەن.

جانابى ئاللاھتىن بىزنىمۇ ئۇلارنىڭ جۈملىسىدىن قىلىشىنى، بارلىق مۇسۇلمانلارنى ئۆزىگە ئىتائەت قىلىشقا، ئۆزىنىڭ مەغپىرىتىگە، رازىلىقىغا ئېرىشىشكە مۇۋەپپەق قىلىشىنى سورايمەن. بارلىق ھەمدۇ سانالار ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارىغا خاستۇر.

ئىسلام تەلىماتىنىڭ بىرىنچى جىلدىدا ئىسلام ئەقىدىلىرىنىڭ ئاساسلىرىدىن بولغان ئىمان، تاھارەت، ناماز، زاكات، رامىزان، ھەج، دۇئا قاتارلىق ھۆل خارەكتىرلىك بىلىملەر بىلەن تونۇشۇپ ئەقىدە ئاساسىمىزنى تىكلىگەن بولدۇق. ئەمما بىر مۆئمىننى كامىل بولۇش ئۈچۈن بۇلارلا يېتەرلىك ئەمەس. ئىسلام تەلىماتىدا يەنە ئىسلامىي ئەخلاق، ئىسلامىي ئائىلە قۇرۇشقا دائىر مەسىلىلەر، ئىسلامدىكى ئەۋلات تەربىيىسى، ئىسلام ئىقتىسادى قاتارلىقلارغا ئائىت بولغان زۆرۈرى بىلىملەر بولۇپ بۇ بىلىملەرنى ئىگەللەش، ئىسلامى ئەقىدىنى تولۇقلاش ۋە كۈچەيتىشنىڭ ئاساسى. ئەخلاق ، ئىنسان ئۈچۈن كىيىم ۋە تاماقتەك موھىم بولغان بىر ئامىل. مۇكەممەل ئىسلامىي ئەخلاق يېتىلدۈرمىگەن ئىساننىڭ ئالىم بولغىنىنىڭ، پۇلدار ياكى زور جىسمانىي كۈچ قۇۋۋەتكە ئىگە پالۋان بولغىنىنىڭ ئىسلام ئۈچۈن ھېچ قانداق پايدا مەنپەتى يوقتۇر. ئاللاھ تائالا پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى «مۇكەممەل ئەخلاق ئىگىسى» دەپ مەدھىيەلىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزىنى « مەن گۈزەل ئەخلاقنى ئومۇملاشتۇرۇش ئۈچۈن ئەۋەتىلدىم.» دىدى. ئاللاھ تائالا بىزنى پەيغەمبەرگە ئەگىشىشكە، پەيغەمبەر بۇيرىغاننى قىلىشقا بۇيرىدى. دىمەك گۈزەل ئەخلاققا ئىگە بولۇش ھەقىقى مۆئمىن مۇسۇلمان بولۇشنىڭ موھىم ئاساسىدۇر.

بىر مۇئمىن مۇسۇلمان ئۈچۈن گۈزەل بىر ئىسلامىي ئائىلە قۇرۇپ سۈننەتكە ئەگىشىش، ئۆز نەپسىنىڭ ھاۋايى ھەۋەسلىرىنى ھالالدىن قاندۇرۇش، ئائىلە بالا چاقىلىق بولۇپ پەرزەنت قالدۇرۇپ ئۇلارنى ياخشى تەربىيىلەپ ئىسلام ئۈممىتىنىڭ كۆپىيىشى ئۈچۈن ھەسسە قوشۇشنى ئۆزىنىڭ كەلگۈسى ھاياتىي غايىسى قىلىش، ئائىلە ھاياتىدا ، كۈندىلىك ھاياتتا ئىسلامدىكى ھالال ھارام مەسىلىلىرىنى چۈشىنىپ ئۇنىڭغا رىئايە قىلىش، ئاللاھ تائالانىڭ كالامىغا ئەمەل قىلىش، پەيغەمبىرىمىز چەكلىگەن ئىشلاردىن يىنىپ بۇيرىغان ئىشلارنى بىجا كەلتۈرۈش، ئائىلىنى، ئاللاھنىڭ ئاتا قىلغان نىئمىتىنى قەدىرلەپ شەرىئەتكە ئۇيغۇن ھالەتتە ئائىلە ھاياتىنى داۋاملاشتۇش، خۇلۇم خوشنا، قىرىنداشلار ئالاقىسىدا، سودا مۇئامىلات ئىشلىرىدا ھەقىقى بىر مۇسۇلماننىڭ ئوبرازىنى يارىتىپ ئىسلامنىڭ، مۇسۇلمانلارنىڭ شان شەرىپىنى قوغداپ ئەتراپىمىزدىكى غەيرى مۇسۇلمانلار ئۈچۈن ھەقىقى مۇسۇلماننىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى نامايەن قىلىش ئارقىلىق، ئادالەتلىك ، ھەققانىي گۈزەل بىر ئىسلامىي جەمىيەت بەرپا قىلىش، ھەر بىر ئىسلام ئۈممىتىنىڭ ئاساسلىق ۋە ئاخىرقى غايىسى بولۇش كىرەك. بۇ گۈزەل غايىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئىسلام تەلىماتلىرىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ تەربىيەلىنىشىمىزگە توغرا كىلىدۇ. مەن بۇ كىتاۋىمنىڭ، ئەزىز قىرىنداشلىرىمىزنىڭ ئەنە شۇ جەھەتتىكى ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشقا ياردىمى بولۇشىنى ، گۈزەل ئىسلامىي جەمىيەت بەرپا قىلىشتىن ئىبارەت ئاخىرقى يۈكسەك غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئىرادە ھەم كۈچ قۇۋۋەت ئاتا قىلىشىنى جانابى ئاللاھتىن ئۈمىد قىلىمەن. ئامىن.

«ئىسلام تەلىماتى» مەجمۇئەسى-بۆلۈملەر مۇندەرىجىسى

بىرىنچى جىلد- «ئىمان ۋە ئىبادەت»

بىرىنچى بۆلۈم: ئىسلام...46
ئىككىنچى بۆلۈم: ئىمان...67
ئۈچىنچى بۆلۈم: تاھارەتنىڭ بايانى...293
تۆتىنچى بۆلۈم: ناماز...339
بەشىنچى بۆلۈم: زاكات...527
ئالتىنچى بۆلۈم: روزا ئەھكاملىرى ۋە قائىدە ـ تەرتىبلىرى.............................594
يەتتىنچى بۆلۈم: ھەج پائالىيەتلىرىنىڭ بايانى..673
سەككىزىنچى بۆلۈم: دۇئا ۋە دۇرۇد...739

ئىككىنچى جىلد -«ئەخلاق ۋە ئائىلە»

توققۇزىنچى بۆلۈم: ئىسلامي ئەخلاق...31
ئونىنچى بۆلۈم: ئىسلامي ئائىلە...184
ئون بىرىنچى بۆلۈم: ئىسلامدىكى ئەۋلات تەربىيىسى..................................405
ئون ئىككىنچى بۆلۈم: ئىسلام ئىقتىسادشۇناسلىقى......................................561
ئون ئۈچىنچى بۆلۈم: كۈندىلىك تۇرمۇشقا ئالاقىدار موھىم ھۆكۈملەرنىڭ بايانى..........710

ئۈچىنچى جىلد- «قۇرئان ۋە سۈننەت»

ئون تۆتىنچى بۆلۈم: قۇرئان كەرىم ۋە سۈننەت...21
ئون بەشىنچى بۆلۈم: ئاللاھنىڭ پەيغەمبەرلىرى..144
ئون ئالتىنچى بۆلۈم: مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ شانلىق ھاياتى....................285
ئون يەتتىنچى بۆلۈم: ئىز باسار تۆت خەلىپە دەۋرى ۋە ساھابىلار ھاياتىدىن ئۆرنەكلەر......510

تۆتىنچى جىلد- «قانۇن ۋە مەدەنىيەت»

ئون سەككىزىنچى بۆلۈم. ئىسلام قانۇنىنىڭ مەنبەسى، پىرىنسىپى ۋە جازالارغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنىڭ بايانى...37
ئون توققۇزىنچى بۆلۈم. ئىسلام قانۇنىدىكى ھالال ــھارام مەسىلىلىرىنىڭ بايانى...............141
يىگىرمىنچى بۆلۈم: ئىسلام دىنىدىكى ھۆكۈمدارلىق تۈزۈملىرى..........................380
يىگىرمە بىرىنچى بۆلۈم: ئىسلام مەدەنىيىتى..492
يىگىرمە ئىككىنچى بۆلۈم: مەزھەب ۋە دىنلار ھەققىدىكى مەسىلىلەر......................632
يىگىرمە ئۈچىنچى بۆلۈم: تەسەۋۋۇفنىڭ بايانى 655
يىگىرمە تۆتىنچى بۆلۈم: ئىسلامغا قارشى ئىغۋالارغا رەددىيە.............................822

«ئىسلام تەلىماتى» مەجمۇئەسى باپلار مۇندەرىجىسى

بىرىنچى جىلد- «ئىمان ۋە ئىبادەت»

بىرىنچى بۆلۈم: ئىسلام...46
بىرىنچى باپ. ئىسلامنىڭ ماھىيىتى ۋە ئالاھىدىلىكى..46
ئىككىنچى باپ. ئىسلامنىڭ ئاساسىي پرىنسىپلىرى..63
ئىككىنچى بۆلۈم: ئىمان...67
بىرىنچى باپ. ئىماننىڭ شەرتلىرى ۋە ئالامەتلىرى..67
ئىككىنچى باب. ئاللاھقا ئىمان كەلتۈرۈش..73
ئۈچىنچى باب. پەيغەمبەرلەرگە ئىمان كەلتۈرۈش..118
تۆتىنچى باب. روھىي ئالەملەرگە ئىمان كەلتۈرۈش..154
بەشىنچى باب. ئاللاھنىڭ كىتابلىرىغا ئىمان كەلتۈرۈش..162
ئالتىنچى باب. تەقدىر-قازا ۋە قەدەرگە ئىمان كەلتۈرۈش..164
يەتتىنچى باپ. بەرزەخى ئالەم ھەققىدىكى بايانلار..221
سەككىزىنچى باپ. قىيامەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرۈش..243
ئۈچىنچى بۆلۈم: تاھارەتنىڭ بايانى...293
بىرىنچى باپ. تاھارەت ئوقۇمى، پەزىلىتى ۋە پاكىزلىغۇچى نەرسىلەر..293
ئىككىنچى باپ. تاھارەتنىڭ تۈرلىرى..303
ئۈچىنچى باپ. تاھارەتنىڭ پەرىز، سۈننەت، مۇستەھەب ۋە مەكرۇھلىرى..310
تۆتىنچى باپ. يۇيۇنۇش يەنى غۇسلى قىلىش توغرىسىدا..318
بەشىنچى باپ. ھەيز ۋە نىفاس ھۆكۈملىرى..322
ئالتىنچى باپ. ھۆكمى پاكىزلىقنىڭ بايانى..328
تۆتىنچى بۆلۈم: ناماز...339
بىرىنچى باپ. ناماز ئۇقۇمى ۋە نامازنىڭ پايدىسى..339
ئىككىنچى باپ. نامازدىكى خۇشۇ..358
ئۈچىنچى باپ. ئەزان ۋە تەكبىر..365
تۆتىنچى باپ. نامازنىڭ پەرز، ۋاجىپ، سۈننەتلىرى..373
بەشىنچى باپ. نامازدىكى ئەدەپلەر، مەكرۇھلار ۋە نامازنى بۇزىدىغان ئامىللار..399
ئالتىنچى باپ. نامازنى جامائەت بىلەن ئوقۇش..412
يەتتىنچى باپ. نامازنىڭ تۈرلىرى..429
سەككىزىنچى باپ. نەپلە نامازلار..503
بەشىنچى بۆلۈم: زاكات...527
بىرىنچى باب. ئىسلام دىنىدىكى زاكات..527
ئىككىنچى باب. زاكاتنىڭ پەرزلىكى..539
ئۈچىنچى باب. زاكات كېلىدىغان ماللار..545

تۆتىنچى باب. زاكات بېرىلىدىغان شەخسلەر...572
بەشىنچى باپ. زاكات توغرىلىق سۇئاللارغا جاۋابلار.......................................584
ئالتىنچى بۆلۈم: روزا ئەھكاملىرى ۋە قائىدە ـ تەرتىپلىرى.................594
بىرىنچى باب. رامىزان روزىسىنىڭ ھۆكمى، پەزىلىتى، پايدىلىرى...........................594
ئىككىنچى باب. رامىزان ئېيىنىڭ ئىسپاتلىنىشى...607
ئۈچىنچى باب. روزىنىڭ ئەھكاملىرى..613
تۆتىنچى باپ. روزىنىڭ تۈرلىرى...639
بەشىنچى باب. رامىزاندىكى پەزىلەتلىك ۋاقىتلار ھەم ئەمەللەر..............................649
ئالتىنچى باپ. رامىزان توغرىسىدا مۇلاھىزىلىك سۇئال- جاۋاپلار...........................658
يەتتىنچى بۆلۈم: ھەج پائالىيەتلىرىنىڭ بايانى..................................673
بىرىنچى باپ. ھەج سۆزىنىڭ ئۇقۇمى ۋە ھەجنىڭ ئىسلام دىنىدىكى ئورنى..........................673
ئىككىنچى باپ. ھەجنىڭ پەرىز، ۋاجىب، سۈننەتلىرى...679
ئۈچىنچى باپ. ئۆمرە ھەج..683
تۆتىنچى باپ. ھەجنىڭ تۈرلىرى..686
بەشىنچى باپ. ھەج پائالىيىتىنىڭ جەريانى..690
ئالتىنچى باپ. ھەجدىكى ئاياللارغا، كىچىك باللارغا، كىسەللەرگە، ۋاكالىتەن ھەج قىلىشقا ، توسۇلۇپ قىلىشقا ئوخشاش ئىشلارنىڭ بايانى...724
يەتتىنچى باپ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قەبرىسىنى زىيارەت قىلىش، ۋە ئۇنى زىيارەت قىلىشتىكى قائىدە يوسۇنلار...732
سەككىزىنچى باپ. قۇربانلىققا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر...736
سەككىزىنچى بۆلۈم: دۇئا ۋە دۇرۇد...739
بىرىنچى باپ. دۇئا...739
ئىككىنچى باپ. دۇرۇد. 765
ئۈچىنچى باپ. قۇرئاندىن تاللانغان دۇئالار..771
تۆتىنچى باپ. ھەدىسلاردىن تاللانغان ئومۇمىي دۇئالار..778
بەشىنچى باپ. ھەدىسلاردىن تاللانغان مۇئەييەن ئىشلار ئۈچۈن ئوقۇلىدىغان دۇئالار.............785
ئالتىنچى باپ. كۆز تېگىش ۋە ئۇنىڭدىن ساقلىنىش دۇئالىرى....................................813
يەتتىنچى باپ. سېھىردىن ساقلىنىش ۋە ئۇنىڭدىن شىپا تېپىش ئۇسۇلى...........................817
سەككىزىنچى باپ. كۈندىلىك ئىبادەت ئۈچۈن تاللاپ جەملەنگەن دۇئالار.......................819

ئىككىنچى جىلد ـ«ئەخلاق ۋە ئائىلە»

توققۇزىنچى بۆلۈم: ئىسلامىي ئەخلاق...31
بىرىنچى باپ. دىن، ئىبادەت ۋە ئەخلاق..31
ئىككىنچى باپ. ئەخلاق چۈشەنچىسى ۋە ئەخلاقى بۇرچىمىز.......................................42
ئۈچىنچى باپ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەخلاق پەزىلىتى.......................................51
تۆتىنچى باپ. ئىسلامىي ئەخلاقنىڭ مەزمۇن دائىرىسى...57

ئونىنچى بۆلۈم: ئىسلامىي ئائىلە..184
بىرىنچى باب. ئائىلىنىڭ قۇرۇلۇشى...184
ئىككىنچى باپ. ئەر خوتۇنلارنىڭ بىر-بىرىنىڭ ئۈستىدىكى ھەقلىرى.............................218
ئۈچىنچى باپ. نىكاھنىڭ يولغا قويۇلۇشى ۋە ئۇنىڭ ھېكمىتى............................231
تۆتىنچى باپ. نىكاھتىن بۇرۇنقى ئىشلارغا مۇناسىۋەتلىك بەزى مەسىلىلەرنىڭ بايانى....242
بەشىنچى باپ. نىكاھنىڭ شەرتلىرى ۋە ئەدەپلىرى...262
ئالتىنچى باپ. ئائىلىنىڭ بۇزۇلۇشى...296
يەتتىنچى باپ. تالاقنى يولغا قويۇشنىڭ زۆرۈرلىكى ۋە تۈرلىرى..........................314
سەككىزىنچى باپ. تالاقنىڭ شەرتلىرى ۋە شەكىللىرى......................................327
توققۇزىنچى باپ. تالاقتىن كېيىنكى ئىشلارنىڭ بايانى...................................345
ئونىنچى باپ. ئائىلىگە مۇناسىۋەتلىك باشقا مەسىلىلەرنىڭ بايانى.............................353
ئون بىرىنچى باپ. ئائىلىدىكى مۇناسىۋەت ۋە ئەدەپ- قائىدىلەر.............................380
ئون بىرىنچى بۆلۈم: ئىسلامدىكى ئەۋلات تەربىيىسى..............................405
بىرىنچى باپ. ئاتا - ئانىلار ھازىرلاشقا تېگىشلىك ئومۇمىي شەرتلەر...............405
ئىككىنچى باپ. بوۋاقنىڭ تۇغۇلۇشى ۋە تەربىيىسى...421
ئۈچىنچى باپ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بالا تەربىيىلەش ئۇسلۇبلىرى...............429
تۆتىنچى باپ. ئاتا - ئانىغا ياخشىلىق قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش ۋە ئۇلارنى قاخشىتىشتىن ئاگاھلاندۇرۇش...458
بەشىنچى باپ. بالىغا ئەدەپ ئۆگىتىش..482
ئالتىنچى باپ. بالىنىڭ ئىسلامىي شەخسىيىتىنى شەكىللەندۈرۈش.............................488
يەتتىنچى باپ. ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت ئۆگىتىش..510
سەككىزىنچى باپ. ئەخلاقنى بەرپا قىلىش..516
توققۇزىنچى باپ. ھېس- تۇيغۇ ۋە شەخسىيىتىنى بەرپا قىلىش...............................518
ئونىنچى باپ. جىسمانىي جەھەتتىن يېتىلدۈرۈش...535
ئون بىرىنچى باپ. ئىلمىي ۋە پىكرىي جەھەتتە يېتىلدۈرۈش...............................541
ئون ئىككىنچى باپ. ساغلاملىق ۋە پاكىزلىق جەھەتتىن يېتىلدۈرۈش.........................547
ئون ئۈچىنچى باپ. بالىنىڭ جىنسىي كۆزقارىشىنى توغرىلاش..............................554
ئون ئىككىنچى بۆلۈم: ئىسلام ئىقتىسادشۇناسلىقى..........................561
بىرىنچى باپ. ئىسلام ئىقتىساد چۈشەنچىسىنىڭ مەنبەئى.................................561
ئىككىنچى باپ. ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ مەقسىدى..574
ئۈچىنچى باپ. ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى......................................589
تۆتىنچى باپ. ئىشلەپچىقىرىش...594
بەشىنچى باپ. ئىقتىسادىنىڭ مەنبەسى ۋە تارقىلىشى.......................................610
ئالتىنچى باپ. سودا ــ تىجارەتنىڭ يولغا قويۇلۇشى ۋە شەرتلىرى.........................626
يەتتىنچى باپ. سودا-سېتىقتىكى ھارام ۋە مەكرۇھ ئىشلارنىڭ بايانى.......................636

سەككىزىنچى باپ. سودىدا مەسلىھەت قىلىۋېلىشنىڭ، مالدىكى ئەيىبنىڭ ۋە قەرزنىڭ باياني..........641
توققۇزىنچى باپ. ئىجارىنىڭ باياني..........656
ئونىنچى باپ. رەنە ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك مەسلىلەرنىڭ باياني..........664
ئون بىرىنچى باپ. ھەجر ۋە مۇزارەبەتكە مۇناسىۋەتلىك مەسلىلەرنىڭ باياني..........671
ئون ئىككىنچى باپ. سۇغۇرتا ۋە بانكىغا مۇناسىۋەتلىك مەسلىلەرنىڭ باياني..........677
ئون ئۈچىنچى باپ. ئىسلامدا ئىقتىسادى گۈللىنىش..........700

ئون ئۈچىنچى بۆلۈم: كۈندىلىك تۇرمۇشقا ئالاقىدار موھىم ھۆكۈملەرنىڭ باياني..........710

بىرىنچى باپ. ۋەسىيەتنىڭ باياني..........710
ئىككىنچى باپ. مىراس ئىلمى توغرىسىدا..........720
ئۈچىنچى باپ. تاشلىۋېتىلگەن بالا، چۈشۈپ قالغان نەرسە ۋە كۈندىلىك تۇرمۇشتا ئۇچرايدىغان موھىم مەسلىلەرنىڭ باياني..........731
تۆتىنچى باپ. قەسەمنىڭ باياني..........741
بەشىنچى باپ. ۋەدىنىڭ (نەزىر) باياني..........749
ئالتىنچى باپ. ۋەقپە قىلىنغان ماللارنىڭ باياني..........752
يەتتىنچى باپ. سوۋغا قىلىشنىڭ باياني..........761
سەككىزىنچى باپ. ئامانەت (ساقلاپ بىرىش)، كېپىل بولۇش، ۋەكىل بولۇش قاتارلىقلارنىڭ باياني..........765
توققۇزىنچى باپ. گۇۋاھلىق ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك مەسلىلەر..........770

ئۈچىنچى جىلد- «قۇرئان ۋە سۈننەت»

ئون تۆتىنچى بۆلۈم: قۇرئان كەرىم ۋە سۈننەت..........21

بىرىنچى باپ. قۇرئان كەرىم ھەققىدە ئومومى چۈشەنچە..........21
ئىككىنچى باپ: قۇرئان كەرىمنىڭ پەزىلىتى..........32
ئۈچىنچى باپ. قۇرئان كەرىمنىڭ تەرجىمە ۋە تەپسىرلىرى..........44
تۆتىنچى باپ. تەجۋىد ۋە قىرائەت ئىلمى..........55
بەشىنچى باپ. قۇرئان كەرىمنىڭ قوغدىلىش، ساقلىنىش تارىخى باسقۇچلىرى..........59
ئالتىنچى باپ. قۇرئان كەرىمنىڭ مۆجىزىلىرى..........61
يەتتىنچى باپ. قۇرئاننىڭ قىسسىلىرى..........90
سەككىزىنچى باپ. قۇرئان كەرىمدىكى مۇئمىنلەر ئۈچۈن ندا ئايەتلىرى..........94
توققۇزىنچى باپ. ھەدىس ۋە ھەدىس ئىلمگە مۇناسىۋەتلىك مەسلىلەر..........118

ئون بەشىنچى بۆلۈم: ئاللاھنىڭ پەيغەمبەرلىرى..........144

بىرىنچى باپ. ھەزرىتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامدىن بۇرۇنقى پەيغەمبەرلەر..........144
ئىككىنچى باپ. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ بىلەن زاманداش ئۆتكەن پەيغەمبەرلەر..........159
ئۈچىنچى باپ. گۈزەل، مۇكەممەل قىسسە بىلەن بايان قىلىنغان پەيغەمبەر، يۇسۇف

ئەلەيھىسسالام 180
تۆتىنچى باپ. قۇرئاندا نام ـ شەرىپى زىكىر قىلىنغان باشقا پەيغەمبەرلەر...............197
بەشىنچى باپ. مۇسا، ھارۇن ۋە خىزىر ئەلەيھىسسالاملار...................................212
ئالتىنچى باپ. مۇسا ئەلەيھىسسالامدىن كېيىن كەلگەن ئىسرائىل ئەۋلادىغا مەنسۇپ پەيغەمبەرلەر...241
يەتتىنچى باپ. زەكەرىيا، يەھيا، ئىسا ئەلەيھىسسالام.......................................270

ئون ئالتىنچى بۆلۈم: مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ شانلىق ھاياتى..........285

بىرىنچى باپ. پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتىنى ئۆگىنىش ئىمان ۋە ئەقىدىنىڭ تەقەززاسى...285
ئىككىنچى باپ. ئەرەپلەرنىڭ جۇغراپىيەلىك ئورنى ۋە ئىجتىمائى، ئىقتىسادى ئەھۋاللىرى...........290
ئۈچىنچى باپ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نەسەبى، ئائىلە كېلىپ چىقىشى ۋە پەيغەمبەرلىكتىن بۇرۇنقى ھاياتى..298
تۆتىنچى باپ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەككىدىكى پەيغەمبەرلىك ھاياتى......309
بەشىنچى باپ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەدىنىدىكى ھاياتى.........364
ئالتىنچى باپ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئائىلىسى ۋە سۈپەتلىرى........500

ئون يەتتىنچى بۆلۈم: ئىز باسار تۆت خەلىپە دەۋرى ۋە ساھابىلار ھاياتىدىن ئۆرنەكلەر...510

بىرىنچى باپ. ئىزباسار تۆت خەلىپىنىڭ قىسقىچە ئىجتىمائى ھايات كۆرۈنۈشى........................511
ئىككىنچى باپ. ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھاياتى ۋە بۇ دەۋردىكى جىھادلار....516
ئۈچىنچى باپ. ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھاياتى ۋە بۇ دەۋردىكى جىھادلار.............535
تۆتىنچى باپ. ھەزرىتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھاياتى ۋە بۇ دەۋردىكى پەتىھلەر...........566
بەشىنچى باپ. ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھاياتى ۋە بۇ دەۋردىكى ھەركەتلەر...........585
ئالتىنچى باپ. جەننەت بىلەن خۇش بىشارەت بېرىلگەن ئون ساھابە..................604
يەتتىنچى باپ. ئەھلى بەيتنىڭ ۋە ئۇممۇل مۇئمىنىنلەرنىڭ پەزىلەتلىرى....616
سەككىزىنچى باپ. باشقا ساھابە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملارنىڭ پەزىلەتلىرى.....637

تۆتىنچى جىلد ـ «قانۇن ۋە مەدەنىيەت»

ئون سەككىزىنچى بۆلۈم. ئىسلام قانۇنىنىڭ مەنبەسى، پىرىنسىپى ۋە جازالارغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنىڭ بايانى........................37

بىرىنچى باپ. ئىسلام قانۇنىنىڭ ئاساسىي مەنبەلىرى..37
ئىككىنچى باپ. ئىسلامدىكى شەرئى زۆرۈرىيەت نەزىرىيەسى...............................45
ئۈچىنچى باپ. زامان، ماكان، شارائىتقا قاراپ پەتىۋانىڭ ئۆزگىرىشى......................86
تۆتىنچى باپ. ئىسلام دىنىدىكى جازالارنىڭ بايانى..........................102

ئون توقۇزىنچى بۆلۈم. ئىسلام قانۇنىدىكى ھالال ـ ھارام

مەسىلىلەرنىڭ بايانى...141

بىرىنچى باپ. ئىسلام قانۇنىدىكى ھالال ـھارام پرىنسىپى..................141

ئىككىنچى باپ. يېمەك ـئىچمەكلەردىكى ھالال-ھارامىلارنىڭ بايانى.......165

ئۈچىنچى باپ. ھارام قىلىنغان زىرائەتلەر..189

تۆتىنچى باپ. كىيىم- كېچەك، زىبۇ زىنىنەت ۋە تۇرمۇش بويۇملىرىدىكى ھالال ـ ھاراملار..196

بەشىنچى باپ. ھۈنەر كەسپلەردىكى ھالال- ھاراملار.........................222

ئالتىنچى باپ. ئائىلە ھاياتىدىكى ھالال-ھاراملار..............................239

يەتتىنچى باپ. ئاتا ـ ئانا بىلەن بالىلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتتىكى ھالال- ھاراملار 250

سەككىزىنچى باپ. ئۆرپە ئادەتلەردىكى ھالال- ھارام.........................262

توققۇزىنچى باپ. مۇئامىلىلەردىكى ھالال-ھارام................................266

ئونىنچى باپ. كۆڭۈل ئېچىش ۋە ئارام ئېلىشتىكى ھالال ھاراملار.......284

ئون بىرىنچى باپ. ئىجتىمائى مۇناسىۋەتلەردىكى ھالال ھارام...............303

ئون ئىككىنچى باپ. ئېتىقاد مەسىلىلىرى ۋە ئوخشۇلىشتىكى ھاراملار 342

ئون ئۈچىنچى باپ. ھالال ھارام قانۇنىدىكى باشقا مەسىلىلەرنىڭ بايانى...376

يىگىرمىنچى بۆلۈم: ئىسلام دىنىدىكى ھۆكۈمدارلىق تۈزۈملىرى...380

بىرىنچى باپ. ئىسلام دىنىدىكى ھۆكۈمدارلىق تۈزۈملىرىنىڭ مۇھىملىقى ۋەزۆرۈرلىكى...380

ئىككىنچى باپ. ئىسلام دۆلىتى ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر.......................386

ئۈچىنچى باپ. جىھاد ۋە ئۇنىڭ ئەھكاملىرى...400

تۆتىنچى باپ. ئىسلام دۆلىتى ۋە كاپىر دۆلىتىنىڭ بايانى.....................................417

بەشىنچى باپ.ئىسلام دىنىدىكى قازىيلىق تۈزۈملىرى..428

ئالتىنچى باپ . ئىسلامدىكى تۈزۈم ۋە پىرىنسىپلار...437

يەتتىنچى باپ . ئىسلامدا سىياسى تۈزۈم...450

سەككىزىنچى باپ . خەلىپە ۋە خەلىپىلىك ئۇقۇمى..457

توققۇزىنچى باپ. بەيئەت ۋە ئۇنىڭ تۈرلىرى...464

ئونىنچى باپ. ئىسلام دۆلىتىنىڭ ئومۇمى ئاساسلىرى...470

ئون بىرىنچى باپ. ئىسلام دىنى ۋە دېموكراتىيە..473

ئون ئىككىنچى باپ. ئىسلام تۈزۈمىنىڭ يەتتە تۈۋرۈكى...485

يىگىرمە بىرىنچى بۆلۈم: ئىسلام مەدەنىيتى..................492

بىرىنچى باپ. مەدەبىيەت ئۇقۇمى ۋە ئالاھىدىلىكى...492

ئىككىنچى باپ . ئىنسانىيەت ئىسلام مەدەنىيىتىگە مۇھتاج.................................499

ئۈچىنچى باپ. ئىسلام ئۈممىتىنىڭ مەدەنىيەت رىسالىسى....................................516

تۆتىنچى باپ. ئىسلامدىكى ئىلىم پەن ۋە ئىمان..519

بەشىنچى باپ. ئىسلام دىنى ۋە ئىلىم ـ پەن...525

ئالتىنچى باپ. ئىسلام تەربىيىسى...535
يەتتىنچى باپ. ئىسلام مەدەنىيىتى ۋە مۇسۇلمان ئايال.....................................554
سەككىزىنچى باپ . ئاياللارنىڭ ئىسلامدىكى ئورنى..564
توققۇزىنچى باپ. ئىسلامدىكى مۇقەددەس جايلار...594
ئونىنچى باپ. ئۇيغۇر دىيارىدىكى قەدىمىي ئۈچ چوڭ جامە ۋە ئىسلام دۇنياسىدىكى قەدىمىي بىلىم يۇرتلىرى..614

يىگىرمە ئىككىنچى بۆلۈم: مەزھەب ۋە دىنلار ھەققىدىكى مەسىلىلەر..632

بىرىنچى باپ. ئىسلام دۇنياسىدىكى مەزھەبلەر...632
ئىككىنچى باپ. ئەھلى سۈننى ۋەلجامائە ئەقىدىسى مەزھىبى..............................636
ئۈچىنچى باپ. ئەھلى شىئە مەزھىبى...643
تۆتىنچى باپ. ھازىرقى دۇنيادىكى دىنلار ھەققىدە...649

يىگىرمە ئۈچىنچى بۆلۈم: تەسەۋۋۇفنىڭ بايانى 655

بىرىنچى باپ. تەسەۋۋۇپ چۈشەنچىسى ۋە پەزىلىتى...657
ئىككىنچى باپ. تەرىقەتنىڭ مەقسىدى ۋە يولى..675
ئۈچىنچى باپ. تەرىقەت ئەھلىنىڭ سۈپىتى ۋە پەزىلىتى....................................728
تۆتىنچى باپ. ئەھلى سالىھلارنىڭ قۇرئاننىڭ پەزىلىتى توغرىسىدىكى بايانلىرى.........743
بەشىنچى باپ. تەرىقەتتىكى سىرلىق يەتتە باسقۇچ...764
ئالتىنچى باپ. تەسەۋۋۇپنىڭ تەرەققىيات ئەھۋالى ھەققىدە 806
يەتتىنچى باپ. ئازغۇنلۇق ۋە بىدئەت، تەرىقەت ئەمەس!....................................812

يىگىرمە تۆتىنچى بۆلۈم: ئىسلامغا قارشى ئىغۋالارغا رەددىيە.......822

تەپسلى مۇندەرىجە

ئىككىنچى جىلدنىڭ مۇقەددىمىسى...2
بۆلۈملەر مۇندەرىجىسى...4
باپلار مۇندەرىجىسى...5
تەپسلى مۇندەرىجە...12
توققۇزىنچى بۆلۈم: ئىسلامىي ئەخلاق.................................31
بىرىنچى باپ. دىن، ئىبادەت ۋە ئەخلاق.................................31
دىن بىلەن ئىبادەتنىڭ مۇناسىۋىتى...31
گۈزەل ئەخلاق مۇھەممەد ئەلەيهىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىنىڭ غايىسىدۇر.................33
ئىبادەتلەرنىڭ نېگىزى ئەخلاقتۇر...34
ئىبادەت بىلەن ئەخلاق ئايرىلمايدىغان بىر پۈتۈنلۈك 36
ئىبادەتتىن ئەخلاقىي نېسىۋە ئالالمىغانلار قىيامەتتە قۇرۇق قول قالىدۇ....................37
روھى دۇنياسى گۈزەل بولغانلارنىڭ ئىش ھەرىكەتلىرىمۇ گۈزەل بولىدۇ....................37
گۈزەل ئەخلاق ئىماننىڭ قولدىشىدۇر...38
ئەخلاق بىلەن ئىماننىڭ مۇناسىۋىتى...39
ئەخلاق بىلەن ئىبادەتنىڭ مۇناسىۋىتى...38
ئەخلاقنىڭ ئاجىزلىقى ئىماننىڭ ئاجىزلىقىنىڭ دەلىلى...40
ئەخلاقنىڭ غايىسى -يۈكسەك دۇنيا ئۈچۈن...42
ئىككىنچى باپ. ئەخلاق چۈشەنچىسى ۋە ئەخلاقى بۇرچىمىز.................................42
ئىسلام دىنىدىكى ئەخلاق چۈشەنچىسى...43
ئەخلاقىي بۇرچىمىز...44
گۈزەل ئەخلاقلىق مۇسۇلماننىڭ سۈپىتى...46
گۈزەل ئەخلاقلىق مۇسۇلمان قىلمايدىغان ئىشلار...47
ئەخلاقنى ئۆزگەرتىش مۇمكىنمۇ ؟...47
ئىنسان ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا...47
ئۈچىنچى باپ. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ ئەخلاق پەزىلىتى...................51
يېگانە ئۈلگە مۇھەممەد ئەلەيهىسسالام...51
پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئەخلاقى قانداق ئىدى؟...53
تۆتىنچى باپ. ئىسلامىي ئەخلاقنىڭ مەزمۇن دائىرىسى.................................57
ئەخلاقنىڭ دائىرىسى ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ...57
سەمىمى- ساداقەتمەنلىك...59
ئىشەنچلىك بولۇش...65
ۋاپادارلىق...69
ئىخلاسمەنلىك...74
گەپ سۆزدە ئەدەبلىك بولۇش...78

ئاداۋەت ساقلىماسلىق...83
كۈچلۈك، غەيرەتلىك بولۇش...92
مۇلايىملىق ۋە ئەپۇچانلىق...96
سېخىيلىق ۋە مەردلىك...100
سەۋرى قىلىش...110
مۆتىۋەدىل ۋە پاك - دىيانەتلىك بولۇش...117
پاكلىق، گۈزەللىك، ساغلاملىق...124
هايالىق بولۇش...131
قېرىنداشلىق...135
ئىتتىپاقلىق...142
دوستلۇق...147
شان - شەرەپ...155
مېهرىبانلىق...163
بىلىم ۋە ئەقىل...171
ۋاقىتتىن پايدىلىنىش ۋە زاماندىن ئىبرەت ئېلىش...177

ئونىنچى بۆلۈم: ئىسلامي ئائىلە...184

بىرىنچى باب. ئائىلىنىڭ قۇرۇلۇشى...184

ئۆيلىنىش...184
ئۆيلىنىشنىڭ پايدىلىرى...185
ئائىلە قۇرۇشنىڭ غايىلىرى...189
مۇھەببەت...195
كۈنلەش...196
ئىسلام دىنىدىكى كۈنلەشنىڭ مەنىسى...197
ئائىلىنىڭ مەسئۇللىقى...198
ئەرلەرنىڭ يارىتىلىشىدىكى ئارتۇقچىلىقى...200
ئىسلام نەزەرىدە ئەر بىلەن ئايالنىڭ باراۋەرلىكى...204
ئەر بىلەن ئايال باراۋەر بولىدىغان مەسىلىلەر...204
ئەر بىلەن ئايال باراۋەر بولالمايدىغان مەسىلىلەر...206
ئەر - ئايال ئوتتۇرىسىدىكى ئەدەبلەر...209
تەمىناتنىڭ بايانى...211
ئىشلەيدىغان ئايالنىڭ تەمىناتى ھەققىدە...213
بىر ئادەمگە ئۇرۇق تۇغقانچىلىق سەۋەبى بىلەن ئىككىنچى بىر ئادەمنىڭ تەمىناتىنى بېرىشنىڭ لازىم ئىكەنلىكى توغرىسىدا...214
ئاياللارنىڭ ئىشلىشىگە رۇخسەت قىلىنىشىنىڭ بايانى...215
ئاياللارنىڭ ئىشلىشىدىكى خەتەرلەر...217

ئىككىنچى باپ. ئەر خوتۇنلارنىڭ بىر-بىرىنىڭ ئۈستىدىكى ھەقلىرى...218

ئايالنىڭ ھەقلىرى...219

ئاياللارنىڭ بىلىم ئېلىشىنىڭ زۆرۈرلىكى...226
ئايالنىڭ ئېرىگە قىلىدىغان ياخشىلىقلىرى..227
ئاياللارنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى..227
ئەرنىڭ ھەقلىرى..228
ئۈچىنچى باپ. نىكاھنىڭ يولغا قويۇلۇشى ۋە ئۇنىڭ ھىكمىتى...............................231
نىكاھنىڭ لەۋزى..231
ئۆيلىنىشنىڭ يولغا قويۇلۇشىغا بولغان ئېھتىياج...233
جاھىلىيەت دەۋرىدىكى نىكاھ شەكلى...236
قۇرئان كەرىم ۋە توي قىلىش..237
پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتى ۋە توي قىلىش...237
فىقھىشۇناسلارنىڭ توي قىلىش ھەققىدىكى ھۆكۈمى..241
تۆتىنچى باپ. نىكاھتىن بۇرۇنقى ئىشلارغا مۇناسىۋەتلىك بەزى مەسىلىلەرنىڭ بايانى...242
نىكاھ قىلىنىشتىن ئىلگىرى قىلىنىدىغان ئىشلار..................................242
بىرىنچى، جۈرە تاللاش...242
ئايال تەرەپنىڭمۇ ياخشى ئادەمنى تاللىشى...249
ياخشى ئەردە تېپىلىشقا تېگىشلىك بولغان سۈپەتلەر..249
ئىككىنچى، قىزنى كۆرۈشى..253
ئۈچىنچى، سۆز سېلىش ياكى قىز سوراش...255
تۆتىنچى، نىشانلىنىش ياكى بىشى باغلىنىش...255
قىز ـ ئوغۇللارنى ئۆزلىرى خالىمىغان بىرسى بىلەن ئۆيلىنىشكە زورلىماسلىق..........256
خېرىدار بولۇپ بارغان كىشىنىڭ ئايال بىلەن خالى بىر يەردە قېلىشىنىڭ ھۆكمى.....257
ئۆيلىنىشكە بەرگەن سۆزىنى بۇزۇشىنىڭ ھۆكمى...257
تەلەپ قويۇلغان ئايالغا باشقا بىرسىنىڭ تەلەپ قويىشىنىڭ ھۆكمى......................257
ئىددەت ئىچىدىكى ئاياللارغا نىشانلىنىش مەسىلىسى...260
ئۆيلىنىشتىكى قىيىنچىلىقلار...261
بەشىنچى باپ. نىكاھنىڭ شەرتلىرى ۋە ئەدەپلىرى...262
نىكاھ قىلىش...262
نىكاھنىڭ توغرا بولىشىنىڭ شەرتلىرى..262
نىكاھقا مۇناسىۋەتلىك ئىشلار...265
توينى نامايان قىلىش..269
تويدىكى خوشاللىق تەنتەنىسى...270
تويدا ناخشا ئېيتىش ۋە چالغۇ ئەسۋابلىرىنى چېلىش..271
قىزنى چىقىرىدىغان كېچىدە رىئايە قىلىنىدىغان ئەدەبلەر....................................271
ئايالنى ئاتا ئانىسىنىڭ ئۆيىدىن ئېرىنىڭ ئۆيىگە يۆتكەپ كېلىش مۇراسىمى..............272
يېقىنچىلىقنىڭ مۇقەددىمىلىرى...274
يېقىنچىلىقنىڭ ئەدەپلىرى...275
يېقىنچىلىق قىلىشقا بولمايدىغان ۋاقىتلار...279

ئايالارنىڭ ئايالىق ھاللىرى..280
ئايالارغا ئۆلارنىڭ ئايالىق ھاللىرىدا يېقىنچىلىق قىلىشنىڭ ھۆكۈملىرىنىڭ بايانى......281
ئىنساننىڭ جىنسىي ئورگىنىدىن چىقىدىغان سۇلارنىڭ ھۆكۈملىرى.........................284
جىنسىي ھەۋەسنىڭ نورمالسىزلىقى...285
ئېھتىلام..286
ئايالغا زىيان ئۇرۇش ھارامدۇر...286
ئايالىغا يېقىنلاشمايمەن دەپ قەسەم ئىچىش ھارامدۇر...287
نىكاھلىنىش ھارام قىلىنغان ئايالار...288
مەھرەملەر...288
ئېمىلداشلىق سەۋەبىدىن نىكاھلىنىش ھارام بولغان ئايالار....................................289
قۇدا ـ باجىلىق بىلەن نىكاھلىنىش ھارام بولغان ئايالار.......................................290
ئىككى ئاچا ـ سىڭىل بىلەن بىرلا ۋاقىتتا ئۆيلەنمەك...291
باشقىلارنىڭ نىكاھىدىكى ئايالار..291
مۇشرىك ئايالار...292
زىنا قىلىدىغان ئايالار...293
شەرتىگە توشمىغان نىكاھنىڭ ھۆكمى...294
نىكاھ قىلغان ۋاقىتتا ئايالنىڭ ئەرگە قويىدىغان شەرتلىرىنىڭ ھۆكمى........................295
ئايالنىڭ تاكى تويلۇقىنى قولىغا ئېلىپ بولغىچە ئۆزىنى ئەرگە تاپشۇرماسلىقىنىڭ بايانى.295
ئايالى بىلەن سەپەرگە چىقىشنىڭ ھۆكمى...296
ئالتىنچى باپ. ئائىلىنىڭ بۇزۇلۇشى...296
ئالدانغان ئىشەنچ...296
غۇرۇرنىڭ يۇقالغانلىقى ئەرلىكنىڭ ئۆلگەنلىكىدۇر..298
ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدا يۈز بېرىدىغان ئىختىلاپلار 300
ئەر خوتۇن ئارىسىدىكى ئىختىلاپنى تۈگۈتۈش ئۈچۈن تىرىشىش.................................301
ئەر ـ خوتۇن مۇناسىۋىتىنىڭ بۇزۇلىشىغا سەۋەب بولىدىغان ئامىللار............................305
ئەر ـ ئايال ئارىسىنى ئىسلاھ قىلىش ئۇسۇلى..309
ئەر خوتۇنچىلىقنىڭ مۇكەممەللىشىشىگە توسالغۇ بولىدىغان ئەيىبلەرنىڭ بايانى............311
زىنا ئائىلە بۇزۇلىشىنىڭ ئەڭ چوڭ ئامىلى...313
يەتتىنچى باپ. تالاقنى يولغا قويۇشنىڭ زۆرۈرلىكى ۋە تۈرلىرى...........................314
تالاقنىڭ يولغا قويۇلۇشى..314
تالاقنىڭ ئەرنىڭ قولىدا بولىدىغانلىقىنىڭ بايانى...315
تالاق ئالدىرايدىغان مەسىلە ئەمەس..317
تالاق قىلىشتا رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار...319
تالاقنىڭ تۈرلىرى...319
1ـ سۈننەتكە ئۇيغۇن ھالدا قىلىنغان تالاق...319
2ـ بىدئەت تالاق يەنى سۈننەتكە ئۇيغۇن ھالدا قىلىنمىغان تالاق..............................320
ئۈچ تالاقنى تەھلىل قىلىش..323

بىر لەۋز بىلەن ئۈچ تالاق قىلىش..324
مەسىنىڭ، زورلانغۇچىنىڭ ۋە بىھۇشنىڭ تالىقى ھەققىدە..................................324
غائىبنىڭ تالىقى..325
بىخىلنىڭ تالىقى..326
مۇرتەد بولۇش بىلەن نىكاھنىڭ بۇزۇلىشى..326
بەدەللىك تالاق..326
سەككىزىنچى باپ. تالاقنىڭ شەرتلىرى ۋە شەكىللىرى......................................327
تالاقنىڭ چۈشۈشىنىڭ شەرتلىرى..327
ئايالنى تالاق قىلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان سۆزلەر...329
تالاق قىلىش ھوقۇقىنى ئايالغا تاپشۇرۇشنىڭ بايانى...332
بىر ئىشنىڭ يۈز بېرىشىگە باغلاپ قويۇلغان تالاق..334
تالاقىقا تالاقنى چاپلاشنىڭ بايانى..335
تالاقنىڭ كەينىدىن، ئاللاھ خالىسا دېگەن گەپنى قىلىشنىڭ ھۆكمى.................................335
كېسەل ئادەمنىڭ ئايالىنى تالاق قىلىۋېتىشىنىڭ ھۆكمى..336
توي قىلىپ جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈلۈشتىن بۇرۇن تالاق قىلىنغان ئايالنىڭ ھۆكمى..336
ئايالنى ئانىسىنىڭ ئۈچىسىغا ئوخشىتىشنىڭ ھۆكمى...337
ئايالنى تويلۇقنى قايتۇرۇپ بېرىش شەرتى بىلەن تالاق قىلىشنىڭ بايانى.......................339
لەنەت ئېيتىششىنىڭ بايانى...342
لەنەت دېگەن سۆزنىڭ ئوقۇمى توغرىسىدا...342
لەنەت ئېيتىششىنىڭ شەرتلىرى...343
لەنەت ئېيتىششىنىڭ شەكلى...344
توققۇزىنچى باپ. تالاقتىن كېيىنكى ئىشلارنىڭ بايانى.......................................345
يېنىششىنىڭ بايانى..345
ئىددەتنىڭ بايانى...348
قارىلىق تۇتۇشنىڭ بايانى..349
ئېرىدىن ئاجراشقان ئايالنىڭ قايتا توي قىلىشنى توسۇش ھارام.................................351
بالىنىڭ نەسەبى توغرىسىدا..351
بالىنى تەربىيەلەش توغرىسىدا..352
ئونىنچى باپ. ئائىلىگە مۇناسىۋەتلىك باشقا مەسىلىلەرنىڭ بايانى..............................353
1.ئاياللارنىڭ ئەۋرەت ئەزالىرى...353
ئەۋرەتنىڭ تونۇشتۇرۇلىشى...353
ئاياللارنىڭ ئاۋازى ئەۋرەت ئەمەس..354
ئاياللارنىڭ ھىجاپلىنىشى...354
رومالنىڭ ئىسلام شەرىئىتىدىكى ئۆلچىمى..355
رومال ئارتىش قالاقلىق ئەمەس..356
2.ۋاقىتلىق نىكاھ..357
ۋاقىتلىق نىكاھ ئۇقۇمى..357

ۋاقتلق نكاهنىڭ يولغا قويۇلۇشى..357
ۋاقتلق نكاهنىڭ هارام قىلىنىشى..358
3.ئىسلامدىكى كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش مەسىلىسى..........................359
كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنىڭ هۆكۈمى 359
كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنىڭ چەكلىمىسى ۋە شەرتى...363
ئادىل قىلىش بىر قانچە ئايالىق بولۇشنىڭ شەرتى...364
بىر قانچە ئايالىق بولۇشتىكى هىكمەت..366
بىر قانچە ئايالىق بولۇش ئەخلاقى ۋە ئىنسانپەرۋەر تۈزۈم..367
بىر قانچە ئايالىق بولۇش رۇخسىتىنى يامان ئىستىمال قىلىش.....................................367
ئەهلى كىتاب ئاياللار بىلەن نىكاهلىنىش..368
مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ غەيرى مۇسۇلمان ئەرلەرگە ياتلىق بولۇشى...............................372
4.باشقا مەسىلىلەر..374
تۇغۇت چەكلەش مەسىلىسى..374
تۇغۇتنى رەتكە سېلىشنى جائىز قىلىدىغان زۆرۈر ئەھۋاللار..376
بالىنى چۈشۈرىۋېتىش مەسىلىسى..377
بالا ئېمىتىش مەسىلىسى..378
هەزانە (يەسلى)..379
ئون بىرىنچى باپ. ئائىلىدىكى مۇناسىۋەت ۋە ئەدەپ- قائىدىلەر.......................380
بىرىنچى، ئائىلىنىڭ باشقىلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى.................................380
ئىككىنچى، سىلە - رەھىم ھەققىدە..381
سىلە رەھىم قىلىنىدىغانلارنىڭ تەرتىپلىرى..382
سىلە - رەھىم قىلىشنىڭ هۆكمى..382
سىلە - رەھىم قىلىشنىڭ پەزىلىتى..382
سىلە - رەھىمنىڭ تۈرلىرى..384
سىلە - رەھىمنى ئۈزۈپ قويۇشنىڭ گۇناهى..385
ئۈچىنچى، خوشنىلار ھەققىدە..386
خوشنىلارغا ياخشىلىق قىلىش..386
خوشنىدارچىلىقنىڭ ھەقلىرى..387
خوشنىلارغا ياخشىلىق قىلىشنىڭ تەرتىپى..387
تۆتىنچى، كىشىلەرنىڭ ئۆيلىرىگە كىرىشتىكى ئەدەپ ئەخلاقلار..............388
بەشىنچى، ئاياللارنىڭ سىرتقا چىقىشىدىكى ئەدەپلەر.........................388
ئالتىنچى، يېمەك -ئىچمەكنىڭ هۆكۈملىرى ۋە ئەدەپ ئەخلاقلىرى..........389
تاماق يېيىشنىڭ سۈننەتلىرى..389
تاماقتا دىققەت قىلىدىغان ئىشلار..393
يەتتىنچى، مېھماندارچىلىقنىڭ ئەدەپ ئەخلاقلىرى............................393
مېھماندارچىلىقنىڭ تاماق ئۈستىدىكى ئەدەپ- ئەخلاقلىرى...............................395

سەككىزىنچى، قېرىنداشلارنى ۋە دوست يارەنلەرنى زىيارەت قىلىشنىڭ شەرئى قىلىپ بەلگىلەنگەنلىكى...397
توققۇزىنچى، يول ئۈستىدە ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك ئەدەپ ـ ئەخلاقلار....398
ئونىنچى، ئۇخلاشنىڭ ئەدەپ ـ ئەخلاقلىرى.......................................399
ئائىلە ھاياتى ھەققىدە سوئال ـ جاۋابلار...401

ئون بىرىنچى بۆلۈم: ئىسلامدىكى ئەۋلات تەربىيىسى.........................405

بىرىنچى باپ. ئاتا ـ ئانىلار ھازىرلاشقا تېگىشلىك ئومۇمىي شەرتلەر..........................405
تەربىيە مەسئۇلىيىتى..405
بالىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلار ئۈستىدىكى ھەقلىرى...406
ئانا بولغۇچىنى ياخشى تاللاش...407
ئايالى ۋە بالىلىرىغا نەپىقە بېرىشنىڭ ساۋابى...411
مۇۋەپپىقىيەتلىك تەربىيىچىنىڭ سۈپەتلىرى..413
پەرزەنتلەر دۇنيا ھاياتىنىڭ زىنىنتى ھەم پىتنىسىدۇر...415
پەرزەنتلەر ئاللاھنىڭ ئامانەتلىرىدۇر...418
ئەۋلاد تەربىيىلەشتە ئىنسان بىلەن شەيتان ئارىسىدىكى كۈرەش.................................419
ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ياخشى بولۇشىنىڭ ئەۋلادلارغا بولغان تەسىرى..................................420
ئەر ئايال بىر تۆشەكتە بولغاندا ياخشى پەرزەنت ئۈمىد قىلىپ دۇئا قىلىش..................421
ئىككىنچى باپ. بوۋاقنىڭ تۇغۇلۇشى ۋە تەربىيىسى..421
تۇغۇتنىڭ ئاسان بولۇشى ئۈچۈن قىلىنىدىغان دۇئالار...421
تۇغۇتنىڭ بىرىنچى كۈنىدىكى ئەمەللەر...421
بالا تۇغۇلۇپ يەتتىنچى كۈنى قىلىنىدىغان ئەمەللەر...425
مال سويۇپ ئەقىقىسىنى قىلىشنىڭ پايدىلىرى ۋە ھېكمەتلىرى...................................427
بالىنى ئىككى يىل ئېمىتىش..428
ئۈچىنچى باپ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بالا تەربىيىلەش ئۇسلۇبلىرى..............429
بىرىنچى، ئاتا ـ ئانا ۋە تەربىيە قىلغۇچىلارغا قارىتىلغان ۋە ئۇلارنىڭ ئىجرا قىلىشى لازىم بولغان تەربىيە ئۇسلۇبلىرىنىڭ ئاساسلىرى..........................429
بالىلارنى تەربىيىلەش...429
ياخشى ئۈلگە...430
تەربىيە قىلىشقا مۇۋاپىق ۋاقىت تاللاش..431
بالىلار ئارىسىدا ئادىل بولۇش...432
بالىلارنىڭ ھەقلىرىنى قوبۇل قىلىش ۋە ئۇنى بېرىش...433
بالىلارغا ياخشى دۇئا قىلىش...434
بالىلارنى ئەپۇ قىلىش..436
بالىلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىش..436
بالىلارغا ئويۇنچۇق ئېلىپ بېرىش...436
بالىلارنىڭ ياخشى ۋە تەقۋا بولۇپ يېتىلىشىگە ياردەم قىلىش ۋە ئۇنىڭ سەۋەبلىرىنى

تەييارلاش...437
كۆپ ئاچچىقلاش ۋە كايىشتىن يىراق بولۇش...437
ئىككىنچى، بالىنىڭ ئەقلىنى يېتىلدۈرۈشتە پايدىلىق پىكرى ئۇسۇللار.........438
بالىغا قىسسىلەرنى رىۋايەت قىلىش ۋە كىتابلاردىن ئوقۇپ بېرىش.........................438
بالىلار بىلەن يۇز تۇرانە سۆھبەت ئۆتكۈزۈش...444
بالىنىڭ ئەقلىگە مۇۋاپىق سۆز قىلىش..445
بالىلار بىلەن مۇلايىملىق بىلەن سۆزلىشىش...447
بالىنىڭ سەزگۈ ئەزالىرىنى مەشىق قىلدۇرۇش...448
ئۈچىنچى، بالىنىڭ پىسخىكىسىغا تەسىر كۆرسەتىدىغان ئامىللار...............449
بالىغا ھەمراھ بولۇش...449
بالىنى خۇش قىلىش..451
بالىلارنى ئۆزئارا مۇسابىقىگە سېلىش ۋە ئۇتقانلارنى مۇكاپاتلاش...........................451
بالىلارنىڭ قىزىقىشى قوزغاش...452
بالىلارنى ماختاش ۋە ئۇلارنى مەدھىيىلەش...453
بالىلار بىلەن ئوينىشىش ۋە ئۇلار بىلەن بالىلارچە ھەمراھ بولۇش............................454
بالىنىڭ ئۆز ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسىنى تۇرغۇزۇشقا ياردەم بېرىش........................455
ئۇلارنى چىرايلىق يوسۇندا چاقىرىش..455
ئۇلارنىڭ تەلەپلىرىگە مۇۋاپىق جاۋاب بېرىش ۋە ئۇلارنى رازى قىلىش.......................456
تەكرارلاشنىڭ بالىنىڭ روھىغا كۆرسەتىدىغان تەسىرى..456
تەربىيەدە بالىلار بىلەن ماس قەدەمدە مېڭىش...457
رىغبەتلەندۈرۈش ۋە ئاگاھلاندۇرۇش...457
تۆتىنچى باپ. ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش ۋە ئۇلارنى قاخشىتىشتىن ئاگاھلاندۇرۇش...458
ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەخلاقى.......................................458
ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلىرى ئۈستىدىكى ھەقلىرى...460
ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى ساۋابى...............................461
ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنى پەرز كۇپايە ئىبادەتلەرنىڭمۇ ئالدىغا قويۇش 462
ئالLاھقا ئاسىي بولىدىغان ئىشلاردا ئاتا ـ ئانىغا ئىتائەت قىلماسلىق، ئەمما ئۇ ئىككىسىگە ياخشىلىق قىلىشنى توختاتماسلىق...466
ئىنسانلار ئىچىدە ھەمسۆھبەت بولۇشقا ئەڭ لايىق كىشىلەر ئاتا ـ ئانىدۇر..................468
ئانىغا ياخشىلىق قىلىش بىلەن ئاتىغا ياخشىلىق قىلىش بىرلا ۋاقىتتا توغرا كېلىپ قالغاندا، ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنى ئالدىغا قويۇش...469
سەن ۋە مېلىڭ ئاتاڭغا تەئەللۇقتۇر...470
ئاتا ـ ئانا ھەرقانداق بىر مالدا قەرزدار بولۇپ قالسا، ئۇلارنى قەرزدىن قۇتۇلدۇرۇش...........472
ئاتا ـ ئانا ۋە پەرزەنتلەرنىڭ بىر بىرىگە دۇئا قىلىشى..472
ئاتا ـ ئانىسىنىڭ تىللىنىشىغا سەۋەبچى بولماسلىق...473
ئاتا ـ ئانىنى قاخشىتىشنىڭ چوڭ گۇناھ ئىكەنلىكى ۋە ئۇنىڭغا دۇنيا ئاخىرەتتە جازا

بېرىلدىغانلىقى...473
ئاتا ـ ئانىغا ئۇلارنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىنمۇ ياخشىلىق قىلىشنىڭ ئاساسلىرى..................475
ئاتا ـ ئانىلارغا ياخشىلىق قىلىش ھەققىدە تەۋسىيەلەر..........................480
بەشىنچى باپ. بالىغا ئەدەپ ئۆگىتىش..482
ئەدەپ ئەخلاق ئۆگىتىش تەربىيەنىڭ مۇھىم بىر قىسمىدۇر.................................482
بالىنىڭ ئېڭىدىكى خاتا پىكىرنى تۈزىتىش..484
بالىلارغا تەدرىجىي ھالدا ئەدەپ ئۆگىتىش...484
ئالتىنچى باپ. بالىنىڭ ئىسلامىي شەخسىيتىنى شەكىللەندۈرۈش..............................488
1. بالىدا ئەقىدە تۇرغۇزۇش...489
بىرىنچى، بالىغا تەۋھىد كەلىمىسىنى ئۆگىتىش..490
ئىككىنچى، بالىغا ئاللاھنى سۆيۈشنى، ئاللاھنىڭ كۆزىتىشىنى، ئاللاھتىن ياردەم سوراشنى، قازا ۋە قەدەرنىڭ ئاللاھ تەرىپىدىن بولىدىغانلىقىغا ئىمان كەلتۈرۈشنى ئۆگىتىش...................492
ئۈچىنچى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى، ئۇنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنى ۋە ئۇلۇغ ساھابىلارنى ياخشى كۆرۈشنى ئۆگىتىش..494
بالىلارنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ۋە ئۇنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنى ياخشى كۆرىدىغان قىلىپ تەربىيىلەش ھەققىدە...495
تۆتىنچى، بالىلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمىھالىنى ئۆگىنىشى ۋە ئۇنىڭ بالىلارغا بولغان تەسىرى..496
بەشىنچى، بالىغا قۇرئان ئۆگىتىش..497
ئالتىنچى، ئەقىدىدە چىڭ تۇرۇش ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن قۇربان بېرىشنى ئۆگىتىش.............499
2. ئىبادەت.. 501
ناماز...502
1)نامازغا بۇيرۇش...502
2)بالىغا ناماز ئۆگىتىش...503
3)ناماز ئوقۇشقا بۇيرۇش ۋە ئوقۇمىسا ئۇنى ئۇرۇش..504
4)بالىلارنى جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇشقا كۆندۈرۈش...506
5)بالىلارغا كېچىدە ناماز ئوقۇشتا ئۈلگە بولۇش...506
روزا...508
ھەج...509
بالىنىڭ ھەجىنىڭ فىقھى ھۆكۈملىرى...510
زاكات...510
يەتتىنچى باپ. ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت ئۆگىتىش..510
بالىنى چوڭلارنىڭ سورۇنلىرىغا ئېلىپ بېرىش...511
بالىنى ئىش بېجىرىپ كېلىشكە ئەۋەتىش...513
بالىلارنى سالام بېرىشتىن ئىبارەت سۈننەت ئەمەلگە كۆندۈرۈش.............................513
بالىلار ئاغرىپ قالغاندا، ئۇلارنى يوقلاش...513
بالىلارغا بالىلاردىن دوست تۇتۇپ بېرىش...514

بالىلارنى سودا- سېتىققا كۆندۈرۈش...515
بالىلارنى شەرىئەتكە ئۇيغۇن مۇراسىملەرگە قاتناشتۇرۇش.......................................515
بالىلارنى سالىھ ئۇرۇق- تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيلىرىدە قوندۇرۇش.....................................515
سەككىزىنچى باپ. ئەخلاقنى بەرپا قىلىش...516
ئەھلى سالىھلارنىڭ ئەدەپ ئەخلاق توغرىسىدىكى بايانلىرى..................516
ئەدەپ- ئەخلاق...517
بالىلارغا ئەخلاق ئۆگىتىشنىڭ موھىملىقى..518
پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بالىلارغا خاس ئەخلاقلىرىنىڭ تۈرلىرى.......................518
توققۇزىنچى باپ. ھېس- تۇيغۇ ۋە شەخسىيىتىنى بەرپا قىلىش...................................523
بالىلارنى ئەركىلىتىش ۋە ئۇلار بىلەن ئوينىشىش...523
بالىلارغا ھەدىيىلەر تەقدىم قىلىش..524
بالىنىڭ بېشىنى سىلاش...525
بالىنى ياخشى قارشى ئېلىش...525
بالىنىڭ ئەھۋالىنى كۆزىتىش ۋە ھال- ئەھۋال سوراش...525
قىز بالىلارغا ۋە يېتىم بالىلارغا ئالاھىدە ئېتىباردا بولۇش..526
قىز بالىنى تەربىيىلەش..526
يېتىم ئوغۇل قىزلارنى تەربىيىلەش..530
بالىنى ياخشى كۆرۈشتە ئوڭچىل ۋە سولچىللىقتىن ساقلىنىش.......................................531
ئونىنچى باپ. جىسمانىي جەھەتتىن يېتىلدۈرۈش..535
بالىلارنى جىسمانىي جەھەتتىن تەربىيەلەشنىڭ مەقسىدى ۋە زۆرۈرىيىتى.......535
بالىنىڭ سۇ ئۈزۈش، ئوق ئېتىش ۋە ئات مىنىشنى ئۆگىنىش ھەققى.................................536
بالىلار ئارىسىدا تەنتەربىيە مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈشكە ئەھمىيەت بېرىش.........................537
چوڭلارنىڭ كىچىكلەر بىلەن ئوينىشى...537
بالىلارنىڭ بالىلار بىلەن ئوينىشى...537
بالىلارنىڭ ئوينىشى چەكلەنگەن ئويۇنلار..539
جىسمانىي جەھەتتىكى چېنىقىشنىڭ بالىلارغا بولغان پايدىلىرى.....................................540
ئون بىرىنچى باپ. ئىلمىي ۋە پىكرىي جەھەتتە يېتىلدۈرۈش...541
بالىلارنى ئىلمىي ۋە پىكرىي جەھەتتىن تەربىيەلەشنىڭ مەقسىدى ۋە 541
بالىنىڭ بىلىم ئېلىش ھەققى 543
بالىنىڭ نىيىتىنى خالىس قىلغان ھالدا قۇرئان ۋە ھەدىسلەردىن بىرەر بۆلۈم بولسىمۇ، ياد ئېلىشى... 543
بالا ئۈچۈن ياخشى ۋە تەقۋادار ئۇستاز ياكى تەربىيىلىگۈچى تۇتۇپ بېرىش...................544
ئەرەب تىلىنى ياخشى ئۆگىتىش..545
چەتئەل تىلىنى ياخشى ئۆگىنىشكە ئىلھاملاندۇرۇش...545
ئۆزى قىزىقىدىغان پەننى ئۆگىنىشكە پۇرسەت يارىتىپ بېرىش...546
ئۆيدە ياخشى بىر كىتابخانىنىڭ بولۇشى ۋە ئۇنىڭ بالىغا بولغان تەسىرى........................546
بالىلارغا تارىختىكى سالىھ ئالىملارنىڭ بالىلىق دەۋرلىرىدىكى بىلىم تەلەپ قىلىشقا ئائىت

ئىش. ئىزلىرىنى سۆزلەپ بېرىش...547
ئون ئىككىنچى باپ. ساغلاملىق ۋە پاكىزلىق جەھەتتىن يېتىلدۈرۈش.....................547
بىرىنچى، جىسمانىي جەھەتتىن يېتىلدۈرۈشنىڭ ساغلاملىقتا بولغان تەسىرى.548
مىسۋاك ئىشلىتىشكە ئادەتلەندۈرۈش...548
بالىنىڭ تازىلىقىغا ۋە تىرناقلىرىنى ئېلىپ تۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىش.........................548
يېمەك. ئىچمەكتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننەتلىرىگە ئەگىشىشكە يېتەكلەش....548
بالىنى ئوڭ تەرەپنى بېسىپ ئۇخلاشقا ئادەتلەندۈرۈش...549
بالىنىڭ تەبىئىي ئۆسۈلدا داۋالىنىشىغا ئەھمىيەت بېرىش.......................................550
خۇپتەن نامىزىدىن كېيىنلا ئۇخلاپ، بامدات نامىزىغا بالدۇر تۇرۇشقا ئادەتلەندۈرۈش.......550
يۇقۇملۇق كېسىلى بار بالىلاردىن يىراق تۇتۇشقا دىققەت قىلىش..................................550
بالىلارغا ھەسەتخورنىڭ كۆزى ۋە جىننىڭ زىيانكەشلىكىدىن ساقلىنىدىغان دۇئالارنى ئوقۇش..551
ئىككىنچى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ داۋالاش يوللىرى.....................................551
ئون ئۈچىنچى باپ. بالىنىڭ جىنسىي كۆزقارىشىنى توغرىلاش..........................554
ساغلام جىنسى كۆز قاراشنى تۇرغۇزۇشتا بالىدا يېتىلدۈرۈش زۆرۈر بولغان ئادەتلەر ۋە تەدبىرلەر...555
1)ھەرقانداق يەرگە كىرىش ئۈچۈن ئىجازەت سوراش..555
2)بالىنى نامەھرەمگە قارىماسلىققا ۋە ئەۋرىتىنى ساقلاشقا ئادەتلەندۈرۈش......................556
3)بالىلارنىڭ ياتاقلىرىنى ئايرىش...556
4)بالىنى ئوڭ يېنىنى بېسىپ يېتىشقا ئادەتلەندۈرۈش..557
5)باشقا جىنسلىقلار بىلەن ئارىلىشىش ۋە شەھۋىتىنى قوزغايدىغان ئىشلاردىن يىراق قىلىش..557
6)ئەقلىگە يەتكەن بالىغا غۇسلىنىڭ پەرز ۋە سۈننەتلىرىنى ئۆگىتىش........................558
7)ئەقلىگە يەتكەن بالىغا «نۇر سۈرىسى» نىڭ باش تەرىپىنى يادلاتقۇزۇش ۋە ئۇنىڭ مەنىسىنى چۈشەندۈرۈش..558
8)ئەقلىگە يەتكەن بالىغا جىنسىي مەسىلىلەرنى بىلدۈرۈش ۋە ئۇلارنى زىنا يولىغا كىرىپ قىلىشتىن چەكلەش..558
9)بەك چوڭ بولۇپ كېتىشتىن بۇرۇن ئۆيلەش..559
ئون ئىككىنچى بۆلۈم: ئىسلام ئىقتىسادشۇناسلىقى.......................561
بىرىنچى باپ. ئىسلام ئىقتىساد چۈشەنچىسىنىڭ مەنبەئى.......................................561
« قۇرئان كەرىم »..562
پەيغەمبەر سۈننىتى..566
ئىجما ئۇسۇلى..569
ئىككىنچى باپ.ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ مەقسىدى..574
ئىقتىسادنىڭ ئىسلامدىكى ئورنى..574
ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ مەقسەتلىرى..575
ئىسلام دۆلىتىنىڭ بايلىقتىن پايدىلىنىش يوللىرى..578

گۈللىنىش ئۈچۈن مەبلەغ سېلىش...581
ئۈچىنچى باپ. ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى.............................589
ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى...589
پۇل مالنى قانداق سەرپ قىلىش كېرەك؟...593
تۆتىنچى باپ. ئىشلەپچىقىرىش...594
ئىشلەپچىقىرىشنىڭ مەقسىدى...594
زىرائەت زېمىنىدىن پايدىلىنىش...595
تېرىلغۇ يەردىن پايدىلىنىش ئۇسۇللىرى...595
تېرىلغۇ يەردىن پايدىلىنىش كېلىشمى...596
تېرىقچىلىقتىكى بۇزۇق كېلىشىم...596
تېرىلغۇ يەرنى پۇلغا ئىجارىگە بېرىش...598
قىياس تېرىلغۇ يەرنى پۇلغا ئىجارىگە بېرىشنى چەكلەشنى تەقەززا قىلىدۇ.................599
ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تارقىتىش بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى...600
ئىشلەپچىقىرىش ئېلېمېنتلىرى...601
1- سەرمايە...601
سەرمايە ۋە ئۇنىڭ ماھىيىتى...601
سەرمايەنىڭ تۈرلىرى...601
2- ئەمگەك...602
ئەمگەك دېگەن نېمە؟...602
ئەمگەكنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئامىللىرىدىكى تۇتقان ئورنى...602
ئەمگەكنىڭ تۈرلىرى...603
ئەمگەكنىڭ ھۆكمى...603
ئايال كىشىنىڭ ئەمگىكى...604
دۆلەتنىڭ ئەمگەككە بىۋاستە ئارىلىششى...605
ئەمگەكچىنىڭ مەجبۇرىيتى...607
ئەمگەكچىنىڭ كىشىلىك ھەق ھوقۇقلىرى...607
3- تەبىئەت...608
تەبىئەت ئىشلەپچىقىرىشنىڭ مۇھىم ئامىلىدۇر...609
بەشىنچى باپ. ئىقتىسادىنىڭ مەنبەسى ۋە تارقىلىشى...610
ئىقتىسادنىڭ مەنبەسى...610
ئىسلامدىكى ئىقتىساد ئاتالغۇلىرى...611
سەرمايە (مەبلەغ)،...611
زاكات، سەدىقە، كەففارەت، نەزىر، قۇربانلىق، 612
ئىتلاف، ئىنفاق (خەيرى ئېھسان)...613
نەپىقە...614
مال- مۈلۈك...614
مال مۈلۈكنىڭ تۈرلىرى...614

توختام تۈزگۈچى ئىككى تەرەپنىڭ شەرتلىرى..615
تاۋار..616
مال مۈلۈككە بولغان مەجبۇرىيەتلەر...618
1)زاكات...618
2)جىزيە 619
3)نەفەقە...619
زۆرۈر بولغان نەپەقەلەر..619
زۆرۈر بولغان نەپەقەنىڭ تۈرلىرى...622
نەفەقەنىڭ ئۆزىگە خاس پايدىلىرى..623
4) سەدىقە 624
5) مەبلەغ سېلىش..625
ئالتىنچى باپ. سودا – تىجارەتنىڭ يولغا قويۇلۇشى ۋە شەرتلىرى..........................626
سودا - سېتىق ئۇقۇمى ۋە يولغا قويۇلىشىنىڭ بايانى..626
سودا - سېتىقنىڭ ھۆكمى ۋە ھىكمىتى..627
سودا - سېتىقنىڭ شەرتلىرى...628
سودا - سېتىقنىڭ توغرا بولۇشى ئۈچۈن زۆرۆرى شەرتلەر...629
سودا - سېتىقنىڭ چۈشۈشى ئۈچۈن كېرەك بولىدىغان شەرتلەر...629
سودا - سېتىق قىلغۇچىلاردا تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەر..629
سودا - سېتىقنىڭ ئۆزىدە تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەر..629
سودا - سېتىقنىڭ كۈچكە ئىگە بولۇشى ئۈچۈن كېرەك بولىدىغان شەرتلەر...........................630
سودا - سېتىقنىڭ توغرا بولۇشى ئۈچۈن كېرەك بولىدىغان شەرتلەر....................................630
خۇسۇسي شەرتلەر...630
سودا - سېتىقنىڭ تۈرلىرىنىڭ بايانى..631
بىر نەرسىنى نېسىغا سېتىشىنىڭ بايانى...631
قەرزنى سېتىشىنىڭ ھۆكمى..632
ماددىي نەرسىلەرگە باغلىق بولغان ھەق ھوقۇقلارنى سېتىشىنىڭ ھۆكمى...........................632
توغرا بولمىغان سودا - سېتىق ۋە شەرتىگە توشمىغان سودا - سېتىقنىڭ بايانى.....................632
ئىنسانىنىڭ جىسمىنى، قېنىنى ۋە ئەزالىرىنى سېتىشىنىڭ ھۆكمى......................................633
توغرا بولمىغان سودا - سېتىق بىلەن شەرتىگە توشمىغان سودا - سېتىقنىڭ ئارىسىدىكى پەرق...634
شەرتىگە توشمىغان سودا - سېتىقنىڭ بايانى...634
يەتتىنچى باپ. سودا-سېتىقتىكى ھارام ۋە مەكرۇھ ئىشلارنىڭ بايانى...........................636
بىر نەرسىنىڭ ھاراملىقىنىڭ يۆتكىلىشى...636
مەكرۇھ بولغان سودا - سېتىقلارنىڭ بايانى...638
سېتىلغان نەرسىنى قولغا تاپشۇرۇپ ئېلىشنىڭ توغرا بولۇشى ئۈچۈن تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەر...641
سەككىزىنچى باپ. سودىدا مەسلىھەت قىلىۋېلىشىنىڭ، مالدىكى ئەيىبىنىڭ ۋە قەرزنىڭ

بايانى.......... 641
مەسلىھەت قىلىۋېلىش شەرتىنىڭ بايانى.......... 641
مەسلىھەت قېلىۋېلىش شەرتى قويۇلۇش توغرا بولىدىغان ۋە توغرا بولمايدىغان ئورۇنلارنىڭ بايانى.......... 642
سېتىپ ئالغان نەرسىدە كۆرۈلگەن ئەيىپنىڭ ھۆكمى.......... 643
سودىنى زاكالەت بىلەن قىلىشنىڭ ھۆكمى.......... 645
ئالدىنىپ كەتكەن ئادەمگە بېرىلگەن ھەقنىڭ بايانى.......... 646
قەرزلەرنىڭ ھۆكۈملىرى.......... 647
قەرزنىڭ ئۇقۇمى.......... 647
قەرزگە مۇددەت توختىتىپ بېرىشنىڭ بايانى.......... 648
قەرز ئېلىشقا بىراۋنى ۋەكىل قىلىشنىڭ ھۆكمى.......... 650
پۇلنى بۆلۈپ - بۆلۈپ بېرىش شەرتى بىلەن سودا قىلىشنىڭ بايانى.......... 650
نېسىنى نەققە سېتىش سودىسىنىڭ بايانى.......... 651
خىلمۇ - خىل مەسىلىلەرنىڭ بايانى.......... 652
توققۇزىنچى باپ. ئىجارىنىڭ بايانى.......... 656
ئىجارىنىڭ ئۇقۇمى.......... 656
ئىجارىنىڭ يولغا قويۇلىشىنىڭ بايانى.......... 656
بىرەر نەرسىنى ئىجارىگە بېرىشتە ۋە ئېلىشتا تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەرنىڭ بايانى.......... 657
ئىجارىنىڭ تۈرلىرى.......... 658
ئىجارىگە ئېلىنغان نەرسىدە قىلىش بولىدىغان ۋە بولمايدىغان ئىشلارنىڭ بايانى.......... 658
يەر، ئۇلاغ ۋە كېيمنى ئىجارىگە بېرىشنىڭ ھۆكمى.......... 659
شەرتكە خىلاپلىق قىلىشنىڭ بايانى.......... 659
شەرتكە توشمىغان ئىجارىنىڭ بايانى.......... 661
ئىنىك ئانا ئىجارىگە ئېلىشنىڭ بايانى.......... 662
گۇناھ ئىشلار ۋە ئەمەل -ئىبادەتلەر ئۈچۈن ئىجارىگە ئېلىشنىڭ بايانى.......... 663
ئونىنچى باپ. رەنە ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنىڭ بايانى.......... 664
رەنە دېگەن نېمە؟.......... 664
رەنە مۇئامىلىسىگە يول قويۇشنىڭ سەۋەبى.......... 665
قەرز رەنىسىنىڭ شەرتى.......... 666
رەنىگە قويۇلغان نەرسىدىن كۆپەيگەن نەرسىلەرنى قانداق قىلىش كېرەك؟.......... 666
ھارام قىلىنغان رەنە.......... 666
گۆرۈگە قويۇلغان نەرسىنى ساقلاشنىڭ بايانى.......... 667
گۆرۈگە قويۇلغان نەرسىنى تاپشۇرۇپ بېرىش.......... 667
گۆرۈگە ئېلىش توغرا بولىدىغان ۋە توغرا بولمايدىغان نەرسىلەرنىڭ بايانى.......... 667
گۆرۈگە بېرىلگەن نەرسىنىڭ ئادىل كىشىگە بېرىلىشى كېرەكلىكىنىڭ بايانى.......... 668
بىرەر نەرسىنى گۆرۈگە ئېلىش ياكى بېرىش ئۈچۈن بىرەرسىنى ۋەكىل قىلىش ھۆكۈمىنىڭ

باياني..669
گۇرۇگە ئالاقىدار بىر قانچە مەسىلىلەرنىڭ باياني...669
ئون بىرىنچى باپ. ھەجر ۋە مۇزارەبەتكە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنىڭ باياني.........671
ھەجر دېگەن نېمە؟..671
سالاھىيەتسىزلەرنى تەسەررۇپتىن چەكلەشنىڭ سەۋەبى...672
تەسەررۇپى چەكلەنگەنلەرنىڭ ئىشلىرى..672
مۇزارەبەت (ئىش بىلەن دەسمايىنىڭ ھەمكارلىشىشى) دېگەن نېمە؟.........................672
مۇزارەبەت كېلىشىمىگە يول قويۇشنىڭ سەۋەبى..672
مۇزارەبەت مۇئامىلىسىدە شېرىكلەرنى تاللاش پرىنسىپى......................................674
مۇزارەبەت مۇئامىلىسىدە چىققان زىياننىڭ بىر تەرەپ قىلىنىشى.............................674
قايسى ئەھۋالدا چىققان زىياننى كۈچ ئىگىسىلا تۆلەيدۇ؟...674
مۇزارەبەتتە مەلۇم مىقداردا پۇل ئېلىشنى شەرت قىلىش توغرىمۇ؟...............................674
مۇزارەبەتتە پايدا نىسبىتىنىڭ بەلگىلىنىشى...675
مۇزارەبەت شېرىكچىلىكىنىڭ شەرتلىرى...675
پۇل ئىگىسىنىڭ بەزى شەرتلەرنى بەلگىلەش ھەققى..676
پۇل ئىگىسى قويالمايدىغان شەرتلەر...676
پۇلنى ئىشلەتكۈچى شېرىك ئۆزى يەنە بىر ئىشلەتكۈچىگە بېرەلەمدۇ؟...........................676
مۇزارەبەت كېلىشىمىنىڭ بۇزۇلىشى..676
دەسمايە ئىگىلىرىنىڭ شېرىكلىشىشى...676
ئون ئىككىنچى باپ. سۇغۇرتا ۋە بانكىغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنىڭ باياني........677
سۇغۇرتا..677
1ـ سۇغۇرتىغا بولغان ئېھتىياج...677
2ـ سۇغۇرتىنىڭ ۋۇجۇتقا كېلىشى...677
3ـ سۇغۇرتا پەلسەپىسى...678
ئىسلامدا خەۋپ خەتەرنىڭ تەلتۆكۈس يوق قىلىنىشى...678
4ـ سۇغۇرتىنىڭ تۈرلىرى...679
1) پايدا ئىلىش سۇغۇرتىسى...679
پايدا ئېلىش سۇغۇرتىسىنىڭ ئىسلامدىكى ھۆكمى...679
2) كاپالەتلىك قىلىش سۇغۇرتىسى...680
كاپالەتلىك قىلىش سۇغۇرتىسىنىڭ شەرئى ھۆكمى...681
سۇغۇرتا شىركەتلىرى توغرىسىدىكى بەزى ھۆكۈملەر..681
سۇغۇرتا شىركەتلىرىگە قوشۇلۇشقا بولامدۇ؟...681
سۇغۇرتا شىركەتلىرى ھەمكارلىشىش قۇرۇلمىلىرىمۇ؟..682
تىجارىي سۇغۇرتىلارنىڭ ھارام بولىشىنىڭ سەۋەبلىرى..684
سالامەتلىك سۇغۇرتىسى دېگەن قانداق سۇغۇرتا؟...684
زۆرۈرىيەت يۈزىسىدىن سۇغۇرتا شىركەتلىرىگە قاتنىشىشقا بولامدۇ؟.........................684
سۇغۇرتا شىركىتىگە قاتنىشىشنى دۇرۇس قىلىدىغان سەۋەبلەر..............................684

ئىسلامىي سۇغۇرتا ۋە ئۇنىڭ شەرتى..685
ئىسلامىي سۇغۇرتا بىلەن تىجارىي سۇغۇرتىلا رنىڭ پەرقى..686
بانكا..687
بانكىنىڭ خىزمەت ئۆتۈشىگە كۆرە تۈرلىرى...688
بانكىنىڭ پۇل مۇئامىلە ئىشلىرىغا كۆرە تۈرلىرى...688
1-ئۆسۈم بانكىسى...688
ئۆسۈم ئاساسىغا قورۇلغان بانكىلارنىڭ ئىشلىرىنىڭ ھارامىلىقىنىڭ بايانى...........................689
ئۆسۈم بانكا سىستېمىسىنىڭ شەخسكە (ئىنسانلارغا) بولغان زىيىنى...................................689
بۇ سىستېمىنىڭ ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتىكى زىيىنى...690
قەرز ھۆججەتلىرىنىڭ ھارامىلىقىنىڭ بايانى...690
كىرېدىت كارتوشكىسى ئىشلىتىشنىڭ ھۆكمى..691
2- ئۆسۈمسىز بانكا (ئىسلام بانكىسى)..692
ئىسلام بانكىلىرىنىڭ كەڭ قانات يېيىشى ۋە تەرەققى قىلىشىدىكى ئاساسلىق ئامىللار.....693
تاشقى پېرېۋوت سودا مۇئامىلىلىرى...694
بىرىنچى: مەبلەغ سېلىش مۇئامىلىلىرى ۋە ئۇنىڭ ئەھمىيىتى...694
ئومۇمىي ئىگىدارچىلىق شىركىتى..694
پۇل ئامانەت ۋە يۇقىرى ئۆسۈملۈك قەرز پۇل..695
زايوم...696
ئىككىنچى: خىزمەت قىلىش مۇئامىلىلىرى ۋە ئۇنىڭ ئەھمىيىتى......................................696
ھاۋالە كىرىمى...696
پۇل پېرېۋوت قىلىش..696
نەقلەشتۈرۈش پېرېۋوت چېكى...696
كاپالەتنامە...696
پايچېكى سودىسى بىلەن شۇغۇللىنىش مەسىلىسى..698
قاشتېشى سودىسى قىلىش مەسىلىسى...698
زاكالەت بىرىش توغرىمۇ؟...699
زاكالەت بەرگەن كىشى سودىدىن يېنىۋالسا قانداق قىلىش كېرەك؟.............................699
زاكالەت ئالغان كىشى سودىدىن يېنىۋالسا نېمە قىلىش كېرەك؟..................................699
بانكىنىڭ ئۆسۈمىنى بىر تەرەپ قىلىش مەسىلىسى...699
ئۆسۈملۈك قەرز ئېلىش مەسىلىسى...700
ئون ئۈچىنچى باپ. ئىسلامدا ئىقتىسادى گۈللىنىش.......................................700
گۈللىنىش ۋە ئۇنىڭ غايىسى...700
ئىجتىمائى گۈللىنىش...700
مەبلەغنى كۆپەيتىش...704
پەن تېخنىكىنىڭ تەرەققىياتى..706
تاۋارلارغا لايىق بازار..706
گۈللىنىشنىڭ ئاساسى پرىنسىپلىرى..708

ئون ئۈچىنچى بۆلۈم: كۈندىلىك تۇرمۇشتا ئالاقىدار موھىم ھۆكۈملەرنىڭ بايانى...710
بىرىنچى باپ. ۋەسىيەتنىڭ بايانى...710
ۋەسىيەت ئۇقۇمى ۋە يولغا قويۇلۇشى..710
ۋەسىيەتنىڭ شەرتلىرى...711
ۋەسىيەت قىلغۇچى ئادەمدە تېپىلىشقا تېگىشلىك بولغان شەرتلەر............ 712
ۋەسىيەت قىلىنغۇچىدا تېپىلىشقا تېگىشلىك بولغان شەرتلەر................... 712
ۋەسىيەت قىلىنىدىغان نەرسىدە تېپىلىشقا تېگىشلىك بولغان شەرتلەر............ 713
بىر ئادەمنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى ئورۇنلاشقا تاللانغان ئادەمنىڭ توغرىسىدا.............713
ۋەسىيەتنى ئورۇنلاشقا تاللانغان كىشىدە تېپىلىشقا تېگىشلىك بولغان شەرتلەر.............713
ئىككىنچى باپ. مىراس ئىلمى توغرىسىدا...720
مىراس ئىلمى ۋە ئۇنىڭ شەرتلىرى...720
ئۆلگەن ئادەمنىڭ قالدۇرۇپ كەتكەن مال دۇنياسىغا قاراشلىق بولغان ھەقلەر................720
مىراسقا ھەقلىق بولۇشنىڭ سەۋەبلىرى..721
مەلۇم ئۆلچەم بويىچە مىراس ئالىدىغان مىراسخولارنىڭ بايانى...........................721
مىراس ئېلىش ئۈچۈن مەلۇم ئۆلچەم بېكىتىلمىگەن مىراسخورلارنىڭ بايانى...............723
مىراس ئېلىشتىن چەكلىنىشنىڭ بايانى..725
ئۆلگەن ئادەم بىلەن ئارىسىدا ئۇرۇق تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتى بولغانلىق سۈپىتى بىلەن ئۇنىڭدىن مىراس ئالىدىغانلارنىڭ بايانى..726
بىرلا ۋاقىتتا ئۆلۈپ كەتكەن ئۇرۇق تۇغقانلارنىڭ مىراسلىرىنىڭ بايانى....................727
تېخى تۇغۇلمىغان بالىنىڭ مىراسىنىڭ بايانى...728
يوق بولۇپ كەتكەن ئادەمنىڭ ھۆكۈملىرىنىڭ بايانى..728
قوش جىنسلىق ئادەمنىڭ ھۆكۈملىرىنىڭ بايانى..729
مىراس ئېلىشقا تۇسالغۇ بولىدىغان ئامىللار...729
ئۈچىنچى باپ. تاشلىۋېتىلگەن بالا، چۈشۈپ قالغان نەرسە ۋە كۈندىلىك تۇرمۇشتا ئۇچرايدىغان موھىم مەسىلىلەرنىڭ بايانى...731
تاشلىۋېتىلگەن بالىنىڭ ھۆكۈملىرىنىڭ بايانى..731
تاشلىۋېتىلگەن بالىنى ئېلىۋېلىشنىڭ ھۆكمى...732
چۈشۈپ قېلىنغان نەرسىلەرنىڭ ھۆكۈملىرىنىڭ بايانى...733
چۈشۈپ قېلىنغان نەرسىنى ئۇچراتقان ئادەمنىڭ ئېلىشىنىڭ ھۆكمى.............................733
چۈشۈپ قالغان نەرسىنى تېپىۋالغۇچى ئادەمدە تېپىلىشقا تېگىشلىك بولغان شەرتلەر......734
چۈشۈپ قالغان نەرسىنىڭ ئۇنى تېپىۋالغان ئادەمنىڭ قولىدا تۇرغان چاغدىكى ھۆكمى.....734
كۈندىلىك تۇرمۇشتا ئۇچرايدىغان مۇھىم مەسىلىلەرنىڭ بايانى.................................735
مەلۇم سەۋەب تېپىلغان ئادەملەرنى، تەسەررۇپ قىلىشتىن چەكلەشنىڭ بايانى............737
چەكلىمىنىڭ سەۋەبلىرى...737
بىر ئادەمگە ئۇنىڭ ئەخمەق ئادەم بولغانلىقى سەۋەبى بىلەن چەكلىمە قويۇلۇشىنىڭ بايانى.737
قەرزدارغا چەكلىمە قويۇشنىڭ بايانى...738

چەكلىمىنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىشىنىڭ بايانى..739
كىچىك بالىغا ۋە ئەقلى ئاجىز ئادەمگە ئىگىدارچىلىق قىلىدىغان ئادەملەر ۋە ئۇلارنىڭ تەرتىۋىنىڭ بايانى...740
تۆتىنچى باپ. قەسەمنىڭ بايانى..741
قەسەم ئاتالغۇلىرى..741
قەسەمنىڭ شەرتلىرى...742
قەسەمنىڭ ھۆكمى...743
قەسەمنىڭ تۈرلىرى..743
پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ قەسەمنى قانداق قىلىدىغانلىق توغرىسىدا بەرگەن تەلىملىرى...745
قەسەمنى بۇزغانىنىڭ جازاسى...746
نېمىنىڭ قەسەم بولىدىغانلىقى ۋە نېمىنىڭ قەسەم بولمايدىغانلىقىنىڭ بايانى...............747
قەسەمدىكى مۇھىم ئىككى قائىدە ھەققىدە...748
قەسەمنىڭ كاپارىتى...749
كاپارەت بېرىش تەرتىپى..749
بەشىنچى باپ. ۋەدىنىڭ (نەزىر) بايانى..749
ياخشى ئىشنى قىلىش ئۈچۈن قىلىنغان ۋەدىنىڭ يولغا قويۇلغان بىر ئىش ئىكەنلىكىنىڭ بايانى...750
ياخشى ئىش قىلىش ئۈچۈن قىلىنغان ۋەدىنىڭ توغرا بولۇشىنىڭ شەرتلىرى...............751
بىر ئىشنىڭ يۈز بېرىشىگە باغلاپ قويۇلغان ۋە باغلاپ قويۇلمىغان ۋەدىنىڭ بايانى.........751
ئۆلگەن كىشىلەرگە ئاتاپ بىر نەرسە بېرىشكە قىلىنغان ۋەدىنىڭ بايانى......................752
ئالتىنچى باپ. ۋەقپە قىلىنغان ماللارنىڭ بايانى..................................752
ۋەقپە دېگەن سۆزنىڭ ئۇقۇمى توغرىسىدا..752
مال مۈلۈكنى ۋەقپە قىلىشىنىڭ يولغا قويۇلىشىنىڭ ھېكمىتى...................................752
ۋەقپ قىلىشىنىڭ توغرا بولۇشىنىڭ شەرتلىرى...753
مال مۈلۈكنى ئاللاھ تائالانىڭ يولىدا ۋەقپە قىلىشىنىڭ ھۆكمى.................................753
ۋەقپە قىلغان ئادەمنىڭ مەقسىتىگە رىئايە قىلىش لازىم..754
ۋەقپە قىلىنغان نەرسىنى ئالماشتۇرۇشنىڭ بايانى..755
ۋەقپە قىلىنغان نەرسىنى ئىجارىگە قويۇشنىڭ ھۆكمى..755
ۋەقپىنىڭ تۈرلىرى...755
ۋەقپ قىلىشنىڭ پايدىسى 756
ۋەقپىنىڭ شەرتلىرى..756
سەئۇدى ئەرەبىستاندىكى ئۇيغۇر ۋەقپىلىرى...756
مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىدىكى خوتەن ۋەقپى..757
مەككە مۇكەررەمە شەھرىدىكى ياقۇب بەدەۋلەت ۋەقپى...757
جىددە شەھرىدىكى ياقۇپ بەدەۋلەت ۋەقپى...758
مەدىنە مۇنەۋۋە شەھرىدىكى قەشقەر ۋەقپى..758

مەككە مۇكەررەمە شەھىرىدىكى ئاتۇش رىبات...759
مەككە مۇكەررەمە شەھىرىدىكى خوتەن رىبات...759
مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھىرىدىكى كېرىيە ۋەقپى...760
مەككە مۇكەررەمە شەھىرىدىكى كېرىيە ۋەقپى...760
ئۇيغۇرلار ۋەقپىلەردىن پايدىلانمايدۇ...761
يەتتىنچى باپ. سوۋغا قىلىشنىڭ بايانى...761
سوۋغىنىڭ ئىسلام دىنىدىكى ئورنى...761
سوۋغا قىلىنغان نەرسىنىڭ توغرا سوۋغا سالام بولۇشىنىڭ شەرتلىرى..........................762
بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بالىغا قىلىنغان سوۋغا سالامنىڭ بايانى..........................762
سوۋغا قىلىش ۋە پارا بېرىشنىڭ بايانى...763
سوۋغا سالامنى قايتۇرۇۋېلىشنىڭ بايانى...764
سوۋغا سالامدا شەرت قويۇشنىڭ بايانى...764
سەككىزىنچى باپ. ئامانەت (ساقلاپ بېرىش)، كېپىل بولۇش، ۋەكىل بولۇش قاتارلىقلارنىڭ بايانى..765
ئامانەت قويۇش ئۇقۇمى...765
بىر نەرسىنى ساقلاپ بېرىشكە قويۇشنىڭ يولغا قويۇلىشىنىڭ بايانى..........................766
باشقىلارغا ساقلاپ بېرىش ئۈچۈن بەرگەن نەرسىنىڭ ھۆكمى..........................767
كېپىل بولۇش دىگەن سۆزنىڭ ئۇقۇمى...767
كېپىل بولۇشنىڭ يولغا قويۇلىشىنىڭ بايانى...768
كېپىل بولۇشنىڭ ئىسلام دىنىدىكى ئورنى...768
كېپىل بولۇشنىڭ شەرتلىرى...769
كېپىل بولۇشنىڭ ھۆكمى...769
ۋەكىل بولۇش دىگەن سۆزنىڭ ئۇقۇمى...769
ۋەكىللىكنىڭ توغرا بولۇشىنىڭ شەرتلىرى...770
توققۇزىنچى باپ.گۇۋاھلىق ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر............................770
گۇۋاھلىق دىگەن نىمە؟...770
گۇۋاھلىقتىن ئۆتۈشنىڭ ھۆكمى...771
يالغان گۇۋاھلىق بېرىش ۋە ئۇنىڭ گۇناھى...771
گۇۋاھلىقنىڭ تۈرلىرى...772
مۇئامىلىدىكى گۇۋاھلىق قايسى؟...772
گۇۋاھلىق بېرىشكە سالاھىيەتلىك بولۇشنىڭ شەرتى..772
گۇۋاھلىق بېرىشنىڭ شەرتلىرى...773
گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنمايدىغانلار...773
گۇۋاھلىقنىڭ دەرىجىلىرى...774

بسم الله الرحمن الرحيم

توققۇزىنچى بۆلۈم. ئىسلامىي ئەخلاق

بىرىنچى باپ. ئىبادەت ۋە ئەخلاق

دىن بىلەن ئىبادەتنىڭ مۇناسىۋىتى

پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام: «مەن گۈزەل ئەخلاقنى مۇكەممەللەشتۈرۈش ئۈچۈن پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلدىم» دېگەن ئۇلۇغ سۆزى بىلەن ئۆزىنىڭ پەيغەمبەر قىلىنىشىنىڭ تۈپ نىشانى ۋە چاقىرىقىدىكى روشەن پروگراممىسىنى ئېنىق ئىپادىلەپ بەردى.

ئىسلامدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان، ھەم ئىماننىڭ ئاساسى ھېسابلانغان ئىبادەتلەر ئىنساننى چۈشىنىكسىز غەيب ئىشلارغا باغلايدىغان مەۋھۇم پائالىيەت ۋە مەنىسىز ھەرىكەت ئەمەس. ئىسلام كىشىلەرنى تەكلىپ قىلغان ئىبادەتلەر كىشىلەر ئالدىدىكى شارائىت قانچىلىك ئۆزگەرسۇن، گۈزەل ئەخلاققا چىڭ يېپىشىپ توغرا ئەخلاق بىلەن ياشاشقا ئادەتلەنسۇن ئۈچۈن تەكرارلانغان مەشىق. ئىنسان تەنتەربىيە ئارقىلىق جىسمانىي ساغلاملىققا ئېرىشسە، ئىبادەتلەر ئارقىلىق ئېسىل روھى ۋە گۈزەل ئەخلاقنى ساقلاپ قالىدۇ. قۇرئان ۋە ھەدىس بۇ ھەقىقەتلەرنى ئېنىق يورۇتۇپ بېرىدۇ، مەسىلەن: ئاللاھ تائالا ناماز ئوقۇشقا بۇيرىغاندا ئۇنىڭ ھېكمىتىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن:

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ

«نامازنى (تەئدىل ئەركان بىلەن) ئوقۇغىن، ناماز ھەقىقەتەن قەبىھ ئىشلاردىن ۋە گۇناھلاردىن توسىدۇ.» [سەرە ئەنكەبۇت 45- ئايەت]

ناچار ئىشلاردىن يىراق بولۇش يامان سۆز ۋە يامان ئىشلاردىن خالى بولۇش، نامازنىڭ ھەقىقىيتى. پەرز قىلىنغان زاكات مالدىن ئېلىنىدىغان باج ئەمەس، بەلكى مۇھىمى ئۇ كىشىلەر ئارىسىدا كۆيۈنۈش ۋە مېھرىبانلىقنى بارلىققا كەلتۈرۈش، ئۆزئارا مۇناسىۋەت ۋە دوستلۇق ئالاقىسىنى مۇستەھكەملەش ۋاستىسى. قۇرئان كەرىم زاكات ئېلىشنىڭ ماھىيىتىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا

«(ئى مۇھەممەد!) ئۇلارنىڭ ماللىرىنىڭ بىر قىسمىنى سەدىقە ھېسابىدا ئالغىنكى، ئۇنىڭ بىلەن ئۇلارنى گۇناھلاردىن پاكلىغايسەن ۋە ياخشىلىقلىرىنى كۆپەيتكەيسەن.» [سۈرە تەۋبە 103- ئايەت] كۆڭۈلنى روھى كەمچىلىكنىڭ كىرلىرىدىن پاكلاش، جەمئىيەت بىلەن بىرگە ئەخلاقى ئاڭنى يۇكسەلدۈرۈش زاكاتنىڭ بىرىنچى ھېكمىتى.

شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمان بېرىشكە تېگىشلىك سەدىقە دېگەن سۆزنىڭ دائىرىسىنى ناھايىتى كەڭ قىلىپ چۈشەندۈرگەن بولۇپ، ئۇ مۇنداق دېگەن: «قېرىنداشىڭنىڭ چىرايىغا كۈلۈپ قارىشىڭ سەدىقە، ياخشىلىققا بۇيرۇپ يامانلىقتىن توسىشىڭمۇ سەدىقە، يولدىن ئېزىپ قالغان كىشىگە يول كۆرسىتىپ قويۇشىڭمۇ سەدىقە،

يولدىن زىيانلىق نەرسىلەرنى تىكەن ۋە ئۇستىخانلارنى ئېلىۋېتىشىڭ سەدىقە، قاچاڭدىن قېرىنداشىڭنىڭ قاچىسىغا سۇ تۆكۈپ بېرىشىڭمۇ سەدىقە، كۆزى ئاجىز كىشىلەرگە يول كۆرسىتىپ بېرىشىڭمۇ سەدىقە.»

ئۆزئارا زىددىيەت ۋە گاڭگىراش ئىچىدە ئۇزۇن تۇرغان سەھرا مۇھىتىدا بۇنداق تەلىماتلارنىڭ بولۇشى زۇلمەتلىك جاھىلىيەتتىكى ئەرەپلەرنى يېتەكلەش ئۈچۈن يولغا قويغان ئاشۇ ئالى غايىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ئىسلام دىنى رامىزاننىمۇ يولغا قويىدى ۋە ئۇنى بىر قىسىم يېمەك - ئىچمەكتىن ۋاقىتلىق مەھرۇم بولۇش دەپ قارىمىدى. بەلكى ئۇنى كۆڭۈلنى خاتا قىزىقىشلىرىدىن چەكلەپ، ھېسسىياتنى كونترول قىلىشنىڭ يولى دەپ قارىدى. بۇنىڭ دەلىلى سۈپىتىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن:

2935/1731 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ، فَلَيْسَ به حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ))* البخاري (1903)

2935/1731 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى روزىدار تۇرۇپ يالغان سۆزلەش ۋە ساختا ئىش قىلىشنى تەرك ئەتمەيدىكەن، الله تائالا ئۇنىڭ يېمەك ـ ئىچمەكنى تەرك ئېتىشىگە موھتاج ئەمەس (يەنى ئۇنداق روزا تۇتقاننىڭ نېمە پايدىسى!) (بۇخارى1903)

مانا بۇ بىر ئادەم يېمەك ـ ئىچمەكنى تەرك ئېتىپ يامان گەپ سۆزنى تەرك ئەتمىسە روزا تۇتقۇچى ھېسابلانمايدىغانلىقىنى بايان قىلىدۇ. قۇرئان كەرىم رامىزاننىڭ نەتىجىسىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

«ئى مۆئمىنلەر! (گۇناھلاردىن) ساقلىنىشىڭلار ئۈچۈن، سىلەردىن ئىلگىرىكىلەرگە روزا پەرز قىلىنغاندەك، سىلەرگىمۇ پەرز قىلىندى.»

بىر قىسىم كىشىلەر مۇقەددەس زېمىن ـ ھەرەمگە قۇدرىتى يەتكەن مۇسۇلماننىڭ ئادا قىلىشقا بۇيرۇلغان ھەجنى ئادا قىلىشقا بېرىشنى باشقا دىندىكى ئىبادەتلەرگە ئوخشاش پەقەتلا بىر سەپەر قىلىش دەپ ئويلاپ قېلىشى مۇمكىن. بۇ خاتا. چۈنكى ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلاَ رَفَثَ وَلاَ فُسُوقَ وَلاَ جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُواْ مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّهُ وَتَزَوَّدُواْ فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى وَاتَّقُونِ يَا أُوْلِي الأَلْبَابِ

«ھەج ۋاقتى مەلۇم بىر قانچە ئايدۇر، (يەنى شەۋۋال، زۇلقەئدە ئايلىرى ۋە زۇلھەججە ئېيىنىڭ ئون كۈنىدۇر) بۇ ئايلاردا ھەج قىلىشنى نىيەت قىلغان (يەنى ئېھرام باغلىغان) ئادەمنىڭ جىنسى ئالاقە قىلىشى، گۇناھ قىلىشى ۋە جاڭجال قىلىشى مەنئى قىلىنىدۇ، سىلەر قانداقلىكى ياخشى ئەمەلنى قىلساڭلار ئاللاھ ئۇنى بىلىپ تۇرىدۇ.(ئاخىرەتلىكىڭلار ئۈچۈن) زاد ـ راھىلە ئېلىۋېلىڭلار، ئەڭ ياخشى زاد ـ راھىلە تەقۋادارلىقتۇر، ئى ئەقىل ئىگىلىرى! ماڭا تەقۋادارلىق قىلىڭلار.»

يۇقىرىدا ئۆتكەن ئىسلامنىڭ ئاساسى ھېسابلانغان بىر قىسىم ئىبادەتلەرنىڭ قىسقىچە چۈشەندۈرۈلىشىدىن دىن بىلەن ئەخلاقنىڭ مۇناسىۋىتىنىڭ نەقەدەر مۇستەھكەم

ئىكەنلىكىگىنى كۆرۈۋالالايمىز. بۇ ئىبادەتلەر ماھىيەت ۋە كۆرۈنۈشتە بىر ـ بىرىگە ئوخشىمىسىمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «مەن گۈزەل ئەخلاقنى كامالەتكە يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئەۋەتىلدىم» دېگەن سۆز بىلەن كۆرستىپ بەرگەن ئاساسىي نىشاندا ئۆزئارا بىر نۇقتىدىن چىقىدۇ.

ناماز، روزا، زاكات، ھەج قاتارلىق ئىسلامى ئىبادەتلەر مۇسۇلمانلار يەتمەكچى بولغان مۇكەممەللىكنىڭ شوتىسى، ھاياتلىقنى قوغداش ۋە يۈكسەلدۈرۈشتىكى ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىبادەتلەرنىڭ بۇ تەرتىپىگە دىندا ناھايىتى چوڭ ئورۇن بېرىلگەن.

مۇسۇلمان كىشى شۇ ئىبادەتلەر ئارقىلىق قەلبىنى پاكلاپ، روھىنى ساپلاشتۇرالىسا، ئاللاھ ۋە كىشىلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ياخشىلىيالىسا ئۇ كىشى توغرا ئۇنۇم قازىنالىغان، خاتالاشقان بولىدۇ. ئۇلۇغ ھەم كەرەملىك ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

إِنَّهُ مَن يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى* وَمَنْ يَأْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَأُوْلَئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلَى* جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاء مَن تَزَكَّى

«كىمكى گۇناھكار ھالدا ئاللاھقا مۇلاقات بولىدىكەن، ئۇ دوزاخقا كىرىدۇ، دوزاختا ئۇ ئۆلمەيدۇ ۋە (ئوبدان) ياشمايدۇ، كىمكى مۆئمىن بولۇپ ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان ھالدا ئاللاھقا مۇلاقات بولىدىكەن، ئۇ (ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا) يۇقىرى دەرىجىلەرگە ئېرىشىدۇ، ئۇ (دەرىجىلەر) دائىمىي تۇرالغۇ بولغان جەننەتلەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدۇ، ئۇ يەرلەردە ئۇ مەڭگۈ قالىدۇ، ئەنە شۇ (كۇفرىدىن ۋە گۇناھلاردىن) پاك بولغان ئادەمگە بېرىلىدىغان مۇكاپاتتۇر.»

گۈزەل ئەخلاق مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىنىڭ غايىسىدۇر

7850/4729 ـ مالك بلغه: أنَّ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال بعثت لأتمم حسن الأخلاق* مالك 290/2.

7850/4729 ـ ئىمام مالىكتىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مەن ئېسىل ئەخلاق پەزىلەتلەرنى تولۇقلاش ئۈچۈن ئەۋەتىلدىم. (مالىك: 1609)

ئەخلاق پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەر بولۇپ ئەۋەتىلىشىنىڭ غايىسى بولغان، يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئىنسانلارنىڭ ئەخلاقىنى ئىسلاھ قىلىش ۋە گۈزەل ئەخلاقلارنى تولۇقلاش ئۈچۈنلا ئەۋەتىلگەن. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەقەت ئەخلاق ئۆگىتىش ئۈچۈنلا پەيغەمبەر بولۇپ كەلگەنمۇ؟ دەپ ھەيران بولغۇچىلارغا ئېيتىمىزكى، ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا:

[وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ (107)]

« بىز سېنى پەقەت ئالەملەرگە رەھمەت قىلىپ ئەۋەتتۇق» [سۈرە ئەنبىيا 107ـ ئايەت] دەيدۇ. رەھمەت سۆزى لۇغەتتە كۆيۈنۈش، مېھرىبانلىق، شەپقەت، رەھىمدىللىق دېگەن مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ. رەھمەت سۆزىنى مەشھۇر تىلشۇناس ئالىم ئابدۇلقاھىر جۇرجانىي

"باشقىلارغا ياخشىلىق يەتكۈزۈش "دەپ تەرىپلىگەن. ئىسلاھاتچى ئالىم ئىبنى قەييىم جەۋزىي "جاپا تارتىشمۇ، كۆڭلى خالىمىسىمۇ باشقىلارغا مەنپەئەت يەتكۈزۈشنى تەقەززا قىلىدىغان سۈپەت "دەپ تەرىپلىگەن.

قېنى ئويلاپ كۆرۈڭ.... خىيال قىلىڭ... بىر جەمئىيەتتە ئالدامچىلىق، يالغانچىلىق، خىيانەت، بىر- بىرىگە ئىشەنچسىزلىك، شەپقەتسىزلىك قاتارلىق ناچار ئەخلاقلار دەۋر سۈرسە بۇنداق بىر جەمئىيەتتە رەھمەتنى تاپقىلى بولامدۇ؟ بىر- بىرىگە ئىشەنچ قىلالمايدىغان، بىر- بىرىگە خىيانەت قىلىدىغان، بىر- بىرىنى ئالدايدىغان، يالغان سۆزلەيدىغان بىر ئائىلىدە رەھمەتنىڭ ئىزناسىنى كۆرگىلى بولامدۇ؟ شۇڭا كەسكىن ئېيتالايمىزكى «مەن پەقەت گۈزەل ئەخلاقلارنى تولۇقلاش ئۈچۈنلا ئەۋەتىلدىم»، دېگەن ھەدىس بىلەن «بىز سېنى پەقەت ئالەملەرگە رەھمەت قىلىپ ئەۋەتتۇق » دېگەن ئايەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ئىنتايىن زىچ مۇناسىۋەت بولۇپ، ئالدىنقىسى كېيىنكىسىنى روياپقا چىقىرىش رولىغا ئىگە. چۈنكى ئەخلاق بولماستىن رەھمەت ئەمەلگە ئاشمايدۇ.

ئۇنداقتا، ئەخلاق ئىبادەتتىن مۇھىممۇ؟ بۇ نېمە ئۈچۈن شۇنداق؟

شەكسىزكى، ئەخلاق ئىبادەتتىن مۇھىم. چۈنكى پۈتۈن ئىبادەتلەرنىڭ ئەڭ ئاساسلىق غايىسى ۋە مېۋىسى پەقەت ئەخلاقنى ئىسلاھ قىلىش ۋە شۇ ئارقىلىق ئاللاھ تائالا بۇيرىغان بەندىچىلىكنى ئادا قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. ئەگەر شۇنداق بولمىسا ئىبادەتلەرنىڭ ھەممىسى تەنتەربىيە ھەرىكەتلىرىدىن پەرقى بولماي قالىدۇ. ياخشى ئەخلاق ياكى گۈزەل ئەخلاق ئەڭ ساۋابلىق ئىبادەت قاتارىدىن سانىلىدۇ.

7853/4731 ـ أبو الدرداء – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((ما من شيء أثقل في ميزان المؤمن يوم القيامة من خلقٍ حسنٍ، وإن الله تعالى يبغض الفاحش البذيء))* الترمذي (2002)

7853/4731 ـ ئەبۇ دەرداﺉ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: قىيامەت كۈنى مۇئمىننىڭ تارازىسىدا ئېسىل ئەخلاقتىنمۇ ئېغىرراق توختايدىغان بىر نەرسە يوقتۇر. الله تائالا سەت گەپ قىلىدىغان، ئاغزى بېزەپ كىشىلەردىن بەكمۇ نەپرەتلىنىدۇ. (تىرمىزى: 2002)

دىنىمىزنىڭ بۇيرىغان ۋە توسقانلىرىنىڭ ھەممىسى ئىنسانلارنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بەختلىك قىلىشنى ۋە ئىنسانلارنى ئەڭ ئېسىل ئەخلاقلارغا ئېرىشتۈرۈشنى مەقسەت ۋە غايە قىلغان. ئىنسانلار دىنىمىزدا بۇيرۇلغانلارنىڭ ھەممىسىگە تولۇق ئەمەل قىلىدىغان بولسا ئەلۋەتتە ئۇلار ئەڭ گۈزەل ۋە ئەڭ ئېسىل ئەخلاقلارغا ئىگە بولغان بولىدۇ. چۈنكى دىنىمىزنىڭ بۇيرۇغانلىرى ۋە توسقانلىرىنىڭ ھەممىسى ئىنسانلارنى ئۆزلىرىگە، ئائىلىسىدىكىلەرگە، ئەتراپىدىكىلەرگە، جەمئىيەتكە، مۇھىتقا ۋە پۈتۈن ئىنسانىيەتكە زىيانلىق بولغان بارلىق ناچار ئەخلاق ۋە يامان خۇيلاردىن يىراقلاشتۇرۇپ پايدىلىق ئىشلارغا يۈزلەندۈرىدۇ. شۇڭا ئەڭ ياخشى مۇسۇلمان ئەڭ ئەخلاقلىق كىشى دېگەنلىكتۇر.

ئىبادەتلەرنىڭ نېگىزى ئەخلاقتۇر

دىنىمىزدا بۇيرۇلغان ئىبادەتلەر ئەينى ۋاقىتتا ئىنسانلارنىڭ ئەخلاقىدىكى قىڭغىرلىقلارنى تۈزىتىش رولىنى ئوينايدۇ. مەسىلەن: ئىبادەتلەرنىڭ بېشى بولغان ناماز ھەققىدە ئاللاھ تائالا

قۇرئان كەرىمدە: « ھەقىقەتەن ناماز قەبىھ ئىشلاردىن، گۇناھلاردىن توسىدۇ.» [ئەنكەبۇت 45- ئايەت] دەيدۇ. مەلۇمكى، قەبىھ ئىشلار بىلەن گۇناھلار ناچار ئەخلاقنىڭ نەتىجىسىدۇر. تەلەپكە لايىق ھالدا، سەممىمىي نىيەت بىلەن ئادا قىلىنغان ناماز يامان ئەخلاقلاردىن چوقۇم توسىدۇ ۋە ياخشى ئەخلاقلارغا يېتەكلەيدۇ. بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، سىزنىڭ نامىزىڭىز سىزنى ئىنسانلارغا رەھىم شەپقەتلىك قىلالمىسا، سىز ناماز ئوقۇپ ئۇنىڭ مېۋىسىنى كۆرەلمىگەن بولىسىز. زاكاتنىڭ غايىسى ۋە مېۋىسى مەقسەت گۈزەل ئەخلاقنى يېتىلدۈرۈشتۇر. چۈنكى ئۇزىنى زاكات ۋە سەدىقىلەرنى بېرىشكە ئادەتلەندۈرگەن ئادەم يوقسۇللارغا ئىچ ئاغرىتىش ۋە شەپقەت قىلىشنى، شۇنداقلا سېخىيلىقنى ئۆگىنىدۇ. زاكاتنىڭ بۇيرۇلۇشىنىڭ غايىسى ھەققىدە قۇرئان كەرىم مۇنداق دەيدۇ:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلاَتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ وَاللّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (103)]

« ئۇلارنى گۇناھلاردىن پاكلاش ۋە ياخشىلىقلىرىنى كۆپەيتىش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ماللىرىنىڭ بىر قىسمىنى زاكات ھېسابىدا ئالغىن». ئايەتتىكى ياخشىلىقلىرىنى دېگەن ئىبارە، زاكاتنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى بارلىق ياخشىلىقلارنى كۆپەيتىدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ. سېخىيلىق ۋە مەردلىكتىن ئىبارەت گۈزەل ئەخلاقمۇ زاكات كۆپەيتىپ بېرىدىغان ياخشىلىقلاردىن بىرىدۇر. گۈزەل ئەخلاقتا چوقۇم ئىبادەتنىڭ ساۋابى بار. روزىنىڭ بۇيرۇلىشىنىڭ غايىسى ھەققىدە قۇرئان كەرىم مۇنداق دەيدۇ:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (183)]

« ئى مۆئمىنلەر ! گۇناھلاردىن ساقلىنىشىڭلار ئۈچۈن، سىلەردىن ئىلگىرىكىلەرگە روزا پەرز قىلىنغاندەك، سىلەرگىمۇ رامىزان روزىسى پەرز قىلىندى. » ئايەتتىكى «گۇناھلاردىن ساقلىنىشىڭلار» ئۈچۈن دېگەن ئىبارە، روزىنىڭ ئىنساننى گۇناھتىن يىراق تۇرىدىغان ۋە ياخشىلىقنى سۆيىدىغان گۈزەل ئەخلاقا ئىلىپ بارىدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ. ھەجنىڭ بۇيرۇلۇشىنىڭ غايىسى ھەققىدە قۇرئان كەرىم يەنە مۇنداق دەيدۇ:

[الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلاَ رَفَثَ وَلاَ فُسُوقَ وَلاَ جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُواْ مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّهُ وَتَزَوَّدُواْ فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى وَاتَّقُونِ يَا أُوْلِي الأَلْبَابِ (197)]

« ھەج ۋاقتى مەلۇم بىرقانچە ئايدۇر. بۇ ئايلاردا ھەج قىلىشنى نىيەت قىلغان يەنى ئېھرام باغلىغان ئادەمنىڭ جىنسىي ئالاقە قىلىشى، گۇناھ قىلىشى ۋە جاڭجال قىلىشى مەنئى قىلىنىدۇ. سىلەر قانداقلىكى ياخشى ئەمەلنى قىلساڭلار، ئاللاھ ئۇنى بىلىپ تۇرىدۇ. ئاخىرەتلىكىڭلار ئۈچۈن ئوزۇق ئېلىۋېلىڭلار، ئەڭ ياخشى ئوزۇق تەقۋادارلىقتۇر. » ئايەتتىكى «گۇناھ قىلىش ۋە جاڭجال قىلىشى مەنئى قىلىنىدۇ» دېگەن ئىبارە بىلەن «ئەڭ ياخشى ئوزۇق تەقۋالىقتۇر» دېگەن ئىبارە ھەج ئىبادىتىنىڭ كىشىلەرنى گۇناھلاردىن، كىشىلەرگە ئازار بېرىشتىن يىراق بولغان تەقۋالىق دائىرىسىگە ئېلىپ كىرىدىغان گۈزەل ئەخلاققا يېتەكلەيدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ.

يۇقىرىقى ۋە باشقا پۈتۈن ئىبادەتلەر، مۇسۇلمانلار يەتمەكچى بولغان مۇكەممەللىكنىڭ

شوتىسى ۋە گۈزەل ئەخلاقلارغا ئادەتلىنىشىنىڭ يولىدۇر. ئورۇنلىغۇچىسىغا بۇ دۇنيادا پايدىسى بولمىغان ئىبادەتلەرنىڭ ئاخىرەتتە ئۇنىڭغا پايدا يەتكۈزەلىشىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ.

ئىبادەت بىلەن ئەخلاق ئايرىلمايدىغان بىر پۈتۈنلۈك

ئىنسان تەنتەربىيە ئارقىلىق جىسمانىي ساغلاملىققا ئېرىشسە، ئىبادەتلەر ئارقىلىق روھىي گۈزەللىكلەرگە ۋە گۈزەل ئەخلاقلارغا ئېرىشىدۇ. بەزى كىشىلەر مەسجىدتە ناھايىتى ئەخلاقلىق، ئەمما مەسجىدنىڭ سىرتىدا، جەمئىيەتتە، ئائىلىسىدە، ئىش ئورنىدا، ئۇ باشقا ئىنسان...

ئىبادەت بىلەن ئەخلاق ئوتتۇرىسىدىكى مۇنداق چوڭ ئايرىلىش نەتىجىسىدە، ئىسلام دۇنياسىدا، مۇنداق ئىككى خىل ئىنسانلار مەۋجۇد :

بىرى، ئەخلاقى ناچار، ئەمما ئىبادەتلىرىنى ۋاقتىدا ئورۇندايدىغانلار.

يەنە بىرى، ئەخلاقى ياخشى، ئەمما ئىبادەتلەرنى ياخسى ئورۇندىمايدىغانلار. جەمئىيەتتە بەزى كىشىلەر باركى، ئۇلار مۇئامىلە ئىشلىرىدا ناھايىتى راستچىل، دۇرۇس ۋە ئىشەنچلىك، ئەمما ناماز ئوقۇمايدۇ. يەنە بەزى كىشىلەر باركى، ئۇلار ئىبادەتلەرگە ناھايىتى ھېرىسمەن بولسىمۇ، ئەخلاقى ناچار بولغانلىقتىن بىرىنى ئالدايدۇ، يەنە بىرىگە ئازار قىلىدۇ. بۇ ئىككى پىرقىنىڭ ھېچقايسىسى ئىسلامدىن ئەمەس ! سۆز بىلەن ئوت بىرلىشەلمىگەندەك، تەلەپكە لايىق ئورۇندالغان ئىبادەت بىلەن يامان ئەخلاق بىرلىشەلمەيدۇ. قۇرئان كەرىم بەختكە ئېرىشىدىغان ھەقىقىي مۆئمىنلەرنىڭ سۈپەتلىرىنى بايان قىلغان جىمى ئايەتلەردە، ئۇلارنىڭ ئەخلاقى بىلەن ئىبادىتىنى ماختىغان. مەسىلەن: مۇمىنۇن سۈرىسىدە مۇنداق كەلگەن:

[قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ (1) الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ (2) وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ (3) وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ (4) وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ (5) إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ (6) فَمَنِ ابْتَغَى وَرَاء ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ (7) وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ (8) وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ (9)]

«مۆئمىنلەر ھەقىقەتەن بەختكە ئېرىشتى. ئۇلار شۇنداق مۆئمىنلەركى نامازلىرىدا ئاللاھنى ئۇلۇغلىغانلىقتىن ئۇنىڭدىن ئەيمىنىپ تۇرغۇچىلا ردۇر.» بۇ ئىبادەت.

« ئۇلار بىھۇدە سۆز، بىھۇدە ئىشتىن يىراق بولغۇچىلاردۇر» بۇ ئەخلاق.

« ئۇلار زاكات بەرگۈچىلەردۇر.» بۇ ئىبادەت.

« ئۇلار ئەۋرەتلىرىنى ئۆزلىرىنىڭ ئاياللىرىدىن، چۆرىلىرىدىن باشقىلاردىن (يەنى ھارامدىن) ساقلىغۇچىلاردۇر.» بۇ ئەخلاق.

« ئۆز ئاياللىرى ۋە چۆرىلىرى بىلەن جىنسىي يېقىنچىلىق قىلغۇچىلار.» مالامەت قىلىنمايدۇ. «بۇنىڭ سىرتىدىن جىنسىي تەلەبنى قاندۇرۇشنى تەلەب قىلغۇچىلار ھەددىدىن ئاشقۇچىلاردۇر.»، «ئۇلار ئۆزلىرىگە تاپشۇرۇلغان ئامانەتلەرگە ۋە بەرگەن ۋەدىسىگە رىئايە قىلغۇچىلاردۇر.» بۇ ئەخلاق.

« نامازلىرىنى ۋاقتىدا، تەلەبكە لايىق ئادا قىلغۇچىلاردۇر.» بۇ ئىبادەت.

قۇرئان كەرىم يەنە ئاللاھنىڭ سۆيگۈسىگە ئىرىشكەن بەندىلەرنىڭ سۈپەتلىرىنىمۇ ئۇلارنىڭ ئىبادىتى ۋە ئەخلاقى بىلەن بىرگە بايان قىلغان. مەسىلەن: فۇرقان سۈرىسىدە مۇنداق كەلگەن:

[وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا (63) وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا (64) وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا (65) إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا (66) وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا (67)]

« مەرھەمەتلىك ئاللاھنىڭ ياخشى كۆرىدىغان بەندىلىرى، زېمىندا ئۆزلىرىنى تۆۋەن تۇتۇپ تەمكىنلىك بىلەن ماڭىدۇ، نادانلار ئۇلارغا نالايىق سۆز قىلسا، ئۇلارغا، "سىلەرگە ئامانلىق تىلەيمىز "دەيدۇ ۋە ئۇز يولىغا داۋام قىلىدۇ.» بۇ ئەخلاق.

« ئۇلار كېچىلەرنى پەرۋەردىگارىغا سەجدە قىلىش ۋە ئۇزۇن ئۇزۇن قىيامدا تۇرۇپ ناماز ئوقۇش بىلەن ئۆتكۈزىدۇ.» بۇ ئىبادەت.

« ئۇلار "پەرۋەردىگارىمىز! بىزدىن جەھەننەم ئازابىنى يىراق قىلغىن، جەھەننەمنىڭ ئازابى ھەقىقەتەن سېنىڭ دۈشمەنلىرىڭدىن ئايرىلمايدۇ.» بۇ ئىبادەت.

« جەھەننەم ھەقىقەتەن يامان قارارگاھتۇر، يامان جايدۇر. ئۇلار خىراجەت قىلغاندا، ئىسراپچىلىقمۇ قىلمايدۇ، بېخىللىقمۇ قىلمايدۇ، ئوتتۇراھال خىراجەت قىلىدۇ.» مانا بۇ ئەخلاق.

ئىبادەتتىن ئەخلاقىي نېسىۋە ئالالمىغانلار قىيامەتتە قۇرۇق قول قالىدۇ

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى ساھابىلىرىدىن كىمنىڭ قۇرۇق قول قالغان كىشى ئىكەنلىكىنى بىلەمسىلەر دەپ سورىغاندا، ساھابىلار: "ھېچقانداق مال ــ مۈلكى بولمىغان كىشىنى قۇرۇق قول قالغان كىشى، دەيمىز "دەيدۇ. بۇ ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «قىيامەت كۈنى بىراۋ ناماز، زاكات ۋە روزا بىلەن كېلىدۇ. ئەمما بىرىنى تىللىغان، بىرىگە تۆھمەت چاپلىغان، بىرىنىڭ مېلىنى يەۋالغان، بىرىنىڭ قېنىنى تۆككەن، بىرىنى ئۇرغان بولۇپ، ئۇنىڭ ياخشىلىقلىرى شۇلارغا ئېلىپ بېرىلىدۇ. ئۇنىڭ ياخشىلىقلىرى تۈگىسە، ئۇلارنىڭ گۇناھلىرى ئۇنىڭغا ئارتىلىدۇ. ئاندىن ئۇ دوزاخقا تاشلىنىدۇ. مانا بۇ، مېنىڭ ئۈممىتىمنىڭ قۇرۇق قول قالغۇچىسىدۇر » دېگەن. ھەدىستە كۆرگىنىمىزدەك، ئىبادەتلەرنىڭ قوبۇل بولماسلىقىنىڭ ۋە ئاخىرەتتە ئەسقاتماسلىقىنىڭ بىردىنبىر سەۋەبى يامان ئەخلاقلاردۇر !

روھى دۇنياسى گۈزەل بولغانلارنىڭ ئىش ھەرىكەتلىرىمۇ گۈزەل بولىدۇ

ئىنسان روھىي دۇنياسىنى گۈزەل ئەدەپ ــ ئەخلاق بىلەن زىننەتلىگەندىلا جەمئىيەتتە ئىش ــ ھەرىكىتى گۈزەل، سۆز ــ ئىپادىسى گۈزەل، مۇھىتى گۈزەل بولالايدۇ. ئىپپەت ــ ھايالىق، گۈزەل غايىلىك، قايىتماس ئىرادىلىك، چىدام ــ غەيرەتلىك، سەۋرى ــ تاقەتلىك، تىرىشچان، سەممىي ــ ساداقەتلىك، كەمتەر، ئىشچان، ئەپۇچان، مۇلايىم، ئېغىر ــ بېسىق، روھىي دۇنياسى مۇكەممەل ئادەم بولالايدۇ. ئەكسىچە، ئەدەپ ــ ئەخلاق تەربىيىسىگە سەل قارالسا گۈزەللىك سەتلىككە، ياخشىلىق يامانلىققا ئايلىنىپ ئۆزگىرىدۇ. ئەخلاقسىز ئادەم يامان ئىش، يامان خۇي، يامان ئىللەتنى ئادەتكە ئايلاندۇرۇۋالىدۇ. مۇنداقلار ئىش ــ ھەرىكىتى ئەسكى، سۆزلىرى قوپال، بىھايا، پەسكەش، نومۇسسىز، ۋىجدانسىز، رەھىمسىز، ساختىپەز، ۋاپاسىز، يالغانچى، ئالدامچى، ئاچكۆز، نەپسانىيەتچى، مەنمەنچى، چېقىمچى، بېخىل، جېدەلخور... قاتارلىق يامان يوللارغا كىرىپ قالىدۇ. نەتىجىدە، ئائىلىنىڭ خاتىرجەملىكى، جەمئىيەتنىڭ تەرتىپى بۇزۇلىدۇ. شۇڭا دۇنيادىكى بارچە دىنلار ئەڭ ئاۋۋال كىشىلەرنى گۈزەل

ئەخلاقلار بىلەن زىننەتلىنىشكە چاقىرىپ كەلگەن. مۇسۇلمانلاردا بولسا، گۈزەل ئەخلاق ئىماننىڭ كامالىتى ھەم ئەڭ چوڭ ئىبادەت سانىلىدۇ.

7851/4730 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – رفعته: ((إن المؤمن ليدرك بحسن خلقه درجة الصائم القائم))* أبو داود (4798)

7851/4730 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: مۆئمىن كىشى ئېسىل ئەخلاقى بىلەن (كۈندۈزى) روزا تۇتۇپ، (كېچىسى) تەھەججۇد نامىزى ئوقۇغان كىشىنىڭ دەرىجىسىگە ئېرىشەلەيدۇ دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان. (ئەبۇ داۋۇت: 4798)

گۈزەل ئەخلاق ئىماننىڭ قولدىشىدۇر

گۈزەل ئەخلاق ئىماننى تاكامۇللۇققا ئېلىپ بارىدىغان ۋە ئۇنى كۈچلەندۈرىدىغان ئامىلدۇر. دەرىجە جەھەتتە ئەخلاق بىلەن ئىمان بىر تۇرىدۇ.

8277/5023 ـ وعنه: رفعه: ((والله لا يؤمن، والله لا يؤمن، والله لا يؤمن))، قيلَ: من يا رسولَ الله؟ قالَ: ((الذي لا يأمنُ جارهُ بوائقه))* البخاري (6016)، مسلم (46)

8277/5023 ـ ئەبۇ شۇرەيھتىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مۆئمىن بولالمايدۇ. ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مۆئمىن بولالمايدۇ. ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مۆئمىن بولالمايدۇ، دېدى. ساھابىلار: ئى رەسۇلۇللاھ! كىم مۆئمىن بولالمايدۇ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: قوشنىسى (ئۇنىڭ) يامانلىقىدىن ئەمىن بولالمىغان كىشى، دەپ جاۋاب بەردى. (بۇخارى: 6016)

قېنى ئويلاپ كۆرۈڭ ! بالكونغا يايغان كىرنىڭ سۈيىنى ئاستىنقى قەۋەتتىكى خوشنىلىرىغا ياكى يولغا ئېقتىپ كىشىلەرگە ئازار قىلىدىغانلار بىلەن ماشىنىسىنى خوشنىسىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا توختىتىۋېلىپ ئۇنى بىئارام قىلىدىغان ياكى ئاممىۋى يولغا توختىتىپ قويۇپ مەسجىتكە كىرىپ كېتىدىغانلار ئۆزلىرىنى ئىمانىمىز كامىل دەپ ئېيتالامدۇ؟ ئەگەر "ھەئە "دېسە، ئۇلار يالغانچىلاردۇر ! ناماز ئوقۇش ئۈچۈن كەتتىغۇ؟ دېيىشىڭىز مۇمكىن. توغرا ناماز ئوقۇپ ئاللاھقا قۇلچىلىق ئادا قىلىش ئۈچۈن كەتتى، ئەمما ئىنسانلارنىڭ ئۆتىدىغان يولىنى تارلاشتۇرۇپ قويۇپ ئۇلارغا قىينچىلىق پەيدا قىلدى ئەمەسمۇ؟ بۇ ئەھۋال ـيۇقىرىدا ئۆتكەن كۆپ ئىبادەت قىلىسمۇ، خوشنىلىرىغا ئازار بەرگەنلىكى سەۋەبلىك دوزىخى بولۇپ كەتكەن ئايالنىڭ ئەھۋالىدىن پەرقلەنمىدۇ. ئىنساننىڭ ۋۇجۇدىدا رەزىللىك چوڭقۇرلىشىپ، يامانلىقى كۆپەيگەنسېرى خۇددى ئادەم كىيىمىدىن ئايرىلغاندەكلا دىن دىيانەتتىن ئايرىلىپ قالىدۇ. ئىخچاملاپ ئېيتقاندا، ئەخلاق ھەر قانداق ئادەمنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك غەلبە ياكى مەغلۇبىيىتىگە بىۋاستە تەسىر كۆرستىدىغان مۇھىم ئامىل.

ئەخلاق بىلەن ئىماننىڭ مۇناسىۋىتى

گۈزەل ئەخلاق ئىمان بىلەن بىر ئورۇندا تۇرىدىغان ئەمەل بولۇپ، ئەخلاق ئىماننى تولۇقلاش

رولىغا ئىگە.

59/43 – أبو هُرَيْرَةَ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– رفعه: ((الْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ)) * رواه مسلم (35)

59/43 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئىمان 70 نەچچە شاخچىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ھايا شۇ شاخچىلارنىڭ بىرىدۇر. (مۇسلىم 35)

61/44 – وفى رواية: وَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا الله وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ. للستة إلا الموطأ* رواه مسلم (35)

61/44 ـ يەنە بىر رىۋايەتتە: ئۇنىڭ ئەڭ ئەۋزىلى: "بىر اللەتىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوق" دېيىش؛ ئەڭ تۆۋىنى كىشىلەرگە ئەزىيەت يەتكۈزىدىغان نەرسىلەرنى يولدىن ئېلىۋېتىشتۇر دېيىلگەن. (مۇسلىم: 35)

ئىنسانلار ئۆتىدىغان يوللاردىكى زىيانلىق نەرسىلەرنى ئېلىپ تاشلىۋېتىش، ئىماننىڭ بىر پارچىسى بولغان يەردە، ئاممىۋى يوللارغا، كوچىلارغا ئەخلەتلەرنى ۋە مېۋىلەرنىڭ شۆپۈكلىرىنى تاشلايدىغانلارنىڭ ئىمانى تولۇق بولالامدۇ؟ !

ئەخلاق بىلەن ئىبادەتنىڭ مۇناسىۋىتى

ئەخلاق بىلەن ئىبادەتنىڭ مۇناسىۋىتى بىر- بىرىنى تاكامۇللاشتۇرىدىغان ۋە تولۇقلايدىغا مۇناسىۋەت بولۇپ، ئىبادەت گۈزەل ئەخلاقلار بىلەن تەربىيىلىنىش يولىدىكى شوتا. ساۋاب ۋە جازا جەھەتتىمۇ ئەخلاق بىلەن ئىبادەت ئوخشاش ئېتىبارغا ئىگىدۇر. قۇرئان كەرىمدىكى:

[فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ (4) الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ (5) الَّذِينَ هُمْ يُرَاؤُونَ (6) وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ (7)]

«شۇنداق نامىز ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھالىغا ۋايكى، ئۇلار نامازلىرىنى غەپلەت ئىچىدە ئوقۇيدۇ، باشقىلارغا كۆرسىتىش ئۈچۈن ئوقۇيدۇ، خەيرى ئېھسانغا توسقۇنلۇق قىلىدۇ.» دېگەن ئايەتتە ئىبادەتنى كىشىلەرگە كۆرسىتىش ئۈچۈن قىلىپ سۈيئىستىمال قىلغۇچىلار بىلەن خەير ئېھساننى توسقۇچىلار ئوخشاشلا سۆكۈلگەن ۋە بۇلارنىڭ جازاسىنىڭمۇ بىردەك بولىدىغانلىقىغا ئىشارەت قىلىنغان. نامازنى ئاللاھ ئۈچۈن ئوقۇش ئىبادەت، نامازنى كىشىلەرگە ئۆزىنى تەقۋادار مۇسۇلمان قىلىپ كۆرسىتىش ئۈچۈن ئوقۇش گۇناھ بولغىنىدەك، مۇھتاجلارنىڭ دەردىگە يېتىپ، ئۇلارغا خەيرى ئېھسان قىلىش گۈزەل ئەخلا ق، خەير ئېھسانغا توسقۇنلۇق قىلىش يامان ئەخلاقتۇر.

ئەخلاقنىڭ ئاجىزلىقى ئىماننىڭ ئاجىزلىقىنىڭ دەلىلى

ئىمان پەسلىكتىن ساقلىغۇچى، ئۇلۇغلۇققا قوزغاتقۇچى كۈچ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالا بەندىلىرىنى ياخشىلىققا چاقىرغان ياكى يامانلىقتىن يىراقلاشتۇرغاندا بۇنى كىشىلەرنىڭ قەلبىگە ئورۇنلاشقان ئىماننىڭ تەلىپى قىلىپ كۆپىنچە ئورۇندا «ئى ئىمان ئېيتقان كىشىلەر» دەيدۇ. ئاندىن كېيىن مەقسەتنى بايان قىلىپ بولۇپ:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَكُونُواْ مَعَ الصَّادِقِينَ

«ئاللاھقا تەقۋا بولۇڭلار، راستچىللارنىڭ قاتارىدىن بولۇڭلار.» دەيدۇ. مەسلەن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كەسكىن قىلىپ كۈچلۈك ئىمان، كۈچلۈك ئەخلاقنى بارلىققا كەلتۈرىدۇ. ئەخلاقى چېكىنىش ئىماننىڭ ئاجىزلىقىنىڭ ياكى يوقلىغىنىڭ ئىپادىسى ئىكەنلىكىنى ناھايىتى ئېنىق ئوتتۇرىغا قويىدى. يۈزى قېلىن، ئىدىيىسى بۇزۇق، ھېچكىمدىن تارتىنماستىن رەزىل ئىشلارنى قىلىدىغان كىشى توغرىسىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ:

7858/4736 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((الحياء من الإيمان، والإيمان في الجنة، والبذاء من الجفاء، والجفاء في النار))* الترمذي (2009)

7858/4736 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ھايا ئىماندىندۇر، ئىمان ئەھلى جەننەتتە بولىدۇ. ئاغزى بېزەپىلىك قوپاللىقتۇر، قوپاللار دوزاختا بولىدۇ. (تىرمىزى: 2009)

خوشنىسىغا ئەزىيەت يەتكۈزىدىغان، تۆھمەت چاپلايدىغان كىشىلەرگە كەسكىن ھۆكۈم قىلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مۆئمىن بولالمايدۇ، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مۆئمىن بولالمايدۇ، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مۆئمىن بولالمايدۇ. يا رەسۇلۇللاھ كىم دېيىلگەندە، خوشنىسى ئەزىيەت يەتكۈزۈشىدىن خاتىرجەم بولالمىغان كىشى.»

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىگە قالايمىقان، بىھۇدە، تولا سۆزلەشتىن ئۆزىنى تارتىشنى ئۆگەتكەندە مۇنداق دېگەنلىكىنى بايقايسىز.

7859/4737 ـ أبو أمامة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((الحياء والعى شعبتان من الإيمان، والبذاء والبيان شعبتان من النفاق. هما للترمذي وقال: العى قلة الكلام، والبذاء الفحش، والبيان هو كثرة الكلام، مثل هؤلاء الخطباء الذين يخطبون ويتوسعون في الكلام، ويتفصحون فيه من مدح الناس فيما لا يرضي الله))* الترمذي (2027)

7859/4737 ـ ئەبۇ ئۇمامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ھايا ۋە كەمسۆزلۈك ئىماننىڭ ئىككى تارمىقى، ئاغزى بېزەپىلىك ۋە ۋات ـ ۋاتلىق مۇناپىقلىقنىڭ ئىككى تارمىقىدۇر. (تىرمىزى: 2027)

رەسۇلۇللا مۇشۇنداق ئەمەلى مېڭىگە ئېرىشكەنگە قەدەر سەمىمىي، مۇكەممەل ئىمان ئاساسىدا ئېسىل پەزىلەتلەرنى كىشىلەرگە سىڭدۈرۈش ۋە مۇستەھكەملەش ھەمدە ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىدا ئادەتكە ئايلاندۇرۇشنى ئۈزلۈكسىز داۋاملاشتۇرغان.

بىر قىسىم دىنغا ئەگەشكۈچىلەر تەلەپ قىلىنغان ئىبادەتلەرنى ئادا قىلىشقا سەل قارايدۇ. ئۆزلىرىنى جەمئىيەتتە ئادا قىلىشقا قاتتىق قىزغىنىدەك كۆرسىتىدۇ، شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە گۈزەل ئەخلاق ۋە ھەقىقىي ئىمان يول قويمايدىغان ئىشلارنى قىلىدۇ.

پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بۇنداق بۇزغۇنچى كىشلەرنى ئاگاھلاندۇرغان. ئۈممىتىنى ئۇلاردىن ئېھتىيات قىلغۇزغان. چۈنكى ئىبادەتنىڭ شەكلىنى ئۇنىڭ روھىنى چۈشەنمەيدىغان كىشلەرمۇ دورىيالايدۇ. بەلكىم كىچىك بالا نامازنىڭ ھەرىكەتلىرىنى

دورىيالىشى، سۆزلىرىنى تەكرارلىيالىشى مۇمكىن. ئارتىس ھەج پائالىيەتلىرىنى بېرىلىپ دىلدىن قىلغان ھالىتىنى كۆرسىتىشى مۇمكىن. لېكىن بۇلار ساداقەت، بۈيۈك مەقسەتتىن ھېچنىمنى ھەل قىلىپ بېرەلمەيدۇ. پەزىلەت ۋە يۈكسەكلىكنىڭ ئۆلچىمى خاتالاشمايدىغان مەنبەگە تايىنىدۇ. مانا بۇ بۈيۈك ئەخلاق. بۇ توغرىسىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن مۇنداق بىر بايان بار.

8284/5028 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: قال رجل: يا رسولَ الله، إن فلانة تذكر من كثرة صلاتها وصدقتها وصيامها غير أنها تؤذى جيرانها بلسانها، قال: ((هي في النار))، قال: يا رسولَ الله فإنَّ فلانةَ تذكرُ من قلة صيامها وصلاتها وإنَّها تصدقُ بالأثوار من الأقط، ولا تؤذى بلسانها جيرانها، قال: ((هي في الجنة)). الثور: القطعة* أحمد 440/2، البزار كما في ((كشف الأستار)) 382/2 (1902)

8284/5028 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم: ئى رەسۇلۇللاھ! كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، پالانى ئايال كۆپ ناماز ئوقۇيدىكەن، روزىنىمۇ كۆپ تۇتىدىكەن ۋە كۆپ سەدىقە بېرىدىكەن. بىراق، ئۇ قوشنىلىرىغا تىل ئاھانەت قىلىدىكەن؟ دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇ دوزاخقا كىرىدۇ، دېدى. ئۇ يەنە: ئى رەسۇلۇللاھ ! كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، پالانى ئايال ئاز روزا تۇتىدىكەن، سەدىقىنىمۇ ئاز بېرىدىكەن، نامازنىمۇ ئاز ئوقۇيدىكەن. ئۇ قۇرۇت چاغلىق ئاز نەرسىلەرنى سەدىقە قىلىدىكەن. بىراق، قوشنىلىرىغا تىل ئاھانەت قىلمايدىكەن؟ دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇ جەننەتكە كىرىدۇ، دېدى. (ئەھمەد: 9383 ؛ بەززار)

بۇ جاۋاپتا ئېسىل ئەخلاقنىڭ قىممىتىگە ئالاھىدە ئېتىبار قىلىش، شۇنىڭدەك سەدىقىنىڭ پايدىسىغا باشقىلارغا يېتىدىغان ئىجتىمائىي ئىبادەت ئىكەنلىكىگىنى ئەسكەرتىش بار، شۇنىڭ ئۈچۈن سەدىقىگە، ناماز ۋە روزىغا توختىتىلغاندەك ئۆلچەم توختىتىلمىغان، ناماز، روزا كۆرۈنۈشتە خۇسۇسىي ئىبادەت.

ئىنساننىڭ ۋۇجۇدىدا رەزىللىك چوڭقۇرلاشسا، يامانلىقى كۆپەيسە جەمئىيەتكە بولغان خەتىرى چوڭايسا، ئىنسان خۇددى ئادەم كىيىمىدىن ئايرىلغاندەك ئىماندىن ئايرىلىپ ئۇنىڭ مەن مۆئمىن دېيىشلىرى ساختا بولىدۇ. ئىماننىڭ دۇرۇس ئەخلاق بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدىكى بۇ ئېنىق پرىنسىپنى دەلىللەپ، پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن:

8095/4903 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: تۆت خىل سۈپەت بار بولۇپ، قانداق بىر ئادەمدە مۇشۇ سۈپەتلەرنىڭ ھەممىسى تېپىلسا، رەسمى مۇناپىق بولىدۇ. بىرى تېپىلسا، تاكى ئۇنى تاشلىمىغۇچە نىپاقنىڭ بىر سۈپىتى ئۇنىڭدا بولغان بولىدۇ. 1ـ ئامانەتكە خىيانەت قىلىش؛ 2ـ يالغان سۆزلەش؛ 3ـ توختامغا ئەمەل قىلماسلىق؛ 4 ـ دەۋادا ئوساللىق قىلىش. (بۇخارى: 34)

8098/4904 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((خصلتان لا تجتمعان في منافقٍ،

حسنُ سمت، ولا فقه في الدين))* الترمذي (2684)

8098/4904 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئىككى خىسلەت مۇناپىقتا تېپىلمايدۇ: بىرى ئېسىل ئەخلاق؛ يەنە بىرى دىنني چۈشەنچە. (تىرمىزى: 2684)

ئەخلاقنىڭ غايىسى ـ يۈكسەك دۇنيا ئۈچۈن

بۇ تەلىماتلاردىن شۇ ئاشكارا بولىدۇكى، ئىسلام ئىنسانىيەتنى چوڭ قەدەم بىلەن پەزىلەت ۋە ئەدەب ـ ئەخلاق بىلەن نۇرلانغان ھاياتقا ئېلىپ چىقىش ئۈچۈن كەلگەن، مۇشۇ يۈكسەك نىشانغا يەتكۈزىدىغان باسقۇچنى ئۆزىنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى قىلغان، شۇنىڭدەك بۇنىڭغا تەسىر يەتكۈزگەنلەرنى بۇ نىشانغا قارشى چىققان ۋە ئۇنىڭدىن يىراقلاپ كەتكەن دەپ ھېسابلىغان. ئەخلاق كېرەك قىلمىسمۇ بولىدىغان، سەل قاراشقا بولىدىغان شەيئى ئەمەس. بەلكى ئۇ، دىن رازى بولىدىغان ۋە قوللاپ قۇۋۋەتلەيدىغان ھاياتلىقنىڭ ئاساسى.

ئىسلام ئېسىل پەزىلەتلەرنى رەتكە تۇرغۇزۇپ ئەگەشكۈچىلىرىنى شۇنىڭغا بىر ـ بىرلەپ يۈزتا ئەمەل قىلىشقا بۇيرىدى، ئەگەر بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ياخشى ئەخلاقلىق بولۇش توغرىسىدىكى سۆزلىرىنى يىغساق ھەرقانداق ئىسلاھات كىتاۋىدىن كاتتا بولغان مىسلىسىز كىتاب بارلىققا كېلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇممەتنى ياخشى چۈشەنسۇن، ئەخلاقنىڭ قىممىتىگە سەل قارىمىسۇن، ئەخلاق بىر خىل مۇراسىمغا ئايلىنىپ قالمىسۇن دەپ بۇ ھەققانىي پرىنسىپلارنى تەكىتلەشكە ئالاھىدە كۈچىگەن.

گۈزەل ئەخلاق جەمئىيەتتە يىراقتىن ئوقۇتۇش ياكى بۇيرۇش، توسۇشلار بىلەن بارلىققا كەلمەيدۇ. گۈزەل ئەخلاقنى روھىيەتكە سىڭدۇرۇش ئۈچۈن ئۆگەتكۈچىنىڭ باشقىلارغا بۇنداق قىل ياكى ئۇنداق قىلما دېيىشى كۇپايە قىلمايدۇ. نەتىجىلىك تەلىم ـ تەربىيە ئۈچۈن ئۇزاق تەربىيىلەشكە، ئۈزلۈكسىز پەرۋىش قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

تەربىيە ياخشى ئۈلگىگە تايانغاندىلا ئاندىن ئۈنۈم بېرىدۇ. ناچار ئادەم ئەتراپىدىكى كىشىلەرگە ياخشى ئۈلگە بولۇپ ياخشى تەسىر قالدۇرالمايدۇ. باشقىلارنىڭ دىققىتىنى تارتىدىغان، ئەدەب ـ ئەخلاقى جەلپ قىلىدىغان، ئىش ـ پائالىيىتى كىشىلەرنىڭ مېھرى ـ مۇھەببەت ۋە ھەۋىسىنى قوزغايدىغان كىشىلەر ياخشى تەسىر قالدۇرۇپ، شۇنداق كىشىلەر ياخشى ئۈلگە بولىدۇ. ئەگەشكۈچىلەردە ھۆرمەت ۋە قايىللىق بارلىققا كېلىشى ئۈچۈن يېتەكچى يۇقىرى ئەخلاق ـ پەزىلەتلىك بولۇشى كېرەك.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەسھابلىرى ئارىسىدا ئۆزى تەشۋىق قىلىۋاتقان ئەخلاقنىڭ بۈيۈك ئۈلگىسى ئىدى. ئۇ ۋەز ـ نەسىھەت قىلىشتىن بۇرۇنلا ئۆزىنىڭ پارلاق تۇرمۇش پائالىيىتى ئارقىلىق ئېسىل ئەخلاقى پەزىلەتنى ئەسھابلىرى ئارىسىغا سىڭدۇرۇپ بولاتتى.

ئىككىنچى باپ. ئەخلاق چۈشەنچىسى ۋە ئەخلاقى بۇرچىمىز

ئىنسانلارنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى ئىككى تەرىپى باردۇر. ئىنسانلارنىڭ ماددىي تەرىپى بەدەن، مەنىۋى تەرىپى روھ دەپ ئاتىلىدۇ. روھنى كۆرگىلى بولمايدۇ. ئەمما ئىنسان روھىنىڭ ئەسىرى بولغان گۈزەل خۇيلارنى كۆرگىلى بولىدۇ. بۇلارنى ئەخلاق دەيمىز. ئوچۇقراق قىلىپ ئېيتقاندا،

روھىمىزغا يەرلىشىپ ئادەت ھالىغا كەلگەن يۇرۇش تۇرۇشلىرىمىز ئەخلاق دەپ ئاتىلىدۇ.

ئەخلاق، ياخشى ئەخلاق ۋە ناچار ئەخلاق دەپ ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ.

گۈزەل ئەخلاق، ھەر ئىشتا توغرا، ئادالەتلىك، راستچىل بولۇش، ۋەدىگە ۋاپا قىلىش، ئامانەتكە ئىشەنچلىك، سۆيگۈ ۋاپالىق، ئىمان ئېتىقادلىق بولۇش، ئائىلىسىدىكىلەرگە مېھرىبان، ئاتا ــ ئانىغا ۋاپادار، ئۇرۇق ــ تۇغقانلارغا كۆيۈمچان، خوشنىلارغا ئەپۇچان، ھايۋانلارغا رەھىمدىل بولۇش، مەيلى دۇنيالىق بولسۇن، مەيلى ئاخىرەتلىك بولسۇن ئۆز ۋەزىپىسىنى بىلىش ۋە ئۆز ۋاقتىدا ئورۇنلاش، خاتالىقنى دادىل ئېتىراپ قىلىش، ئەبەدىي جاسارەتلىك، سېخى، مەرد، پاكىز، مەدەنىيەتلىك، كۆكسى كەڭ بولۇش، ھەر ئىشتا ھەقىقەتنى كۆزلەش، ئۆزىگە ئىشىنىش، ئۆزىگە يۆلىنىش، ۋىجدانلىق، غۇرۇرلۇق بولۇش، نومۇسىنى ساقلاشنى بىلىش، ۋەتەنگە، خەلققە ۋە پۈتۈن ئىنسانلارغا مەنپەئەتلىك بولۇش ۋە باشقىلار.

يامان ئەخلاق، يالغان ئېيتىش، ئالدامچىلىق قىلىش، ھارام يېيىش، ئاتا ــ ئانىنى قاخشىتىش، ئائىلىسىدىكىلەرنى رەنجىتىش، خوشنىلارنى ئازارلاش، خىزمەتداشلىرىغا چوڭقۇق قىلىش، باشقىلارغا دۈشمەنلىك قىلىش، تۆھمەت قىلىش، كۆرەلمەسلىك، قورقۇنچاقلىق، سۆزىدە تۇرماسلىق، ھايۋانلارنى قىيناش، ھورۇنلۇق، تەمەگەرلىك، پۇرسەتپەرەسلىك، پىتنىخورلۇق، غەيۋەتخورلۇق ۋە باشقىلاردۇر.

ئىسلام دىنىدىكى ئەخلاق چۈشەنچىسى

دىنىمىزنىڭ بۇيرىغان ۋە توسقانلىرىنىڭ ھەممىسى ئىنسانلارنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بەختلىك قىلىشنى ۋە ئىنسانلارنى ئەڭ ئېسىل ئەخلاقلارغا ئېرىشتۈرۈشنى مەقسەت ۋە غايە قىلغان. ئىنسانلار دىنىمىزدا بۇيرۇلغانلارنىڭ ھەممىسىگە تولۇق ئەمەل قىلىدىغان بولسا ئەلۋەتتە ئۇلار ئەڭ گۈزەل ۋە ئەڭ ئېسىل ئەخلاقلارغا ئىگە بولغان بولىدۇ. چۈنكى دىنىمىزنىڭ بۇيرۇغانلىرى ۋە توسقانلىرىنىڭ ھەممىسى ئىنسانلارنى ئۆزلىرىگە، ئائىلىسىدىكىلەرگە، ئەتراپىدىكىلەرگە، جەمئىيەتكە، مۇھىتقا ۋە پۈتۈن ئىنسانىيەتكە زىيانلىق بولغان بارلىق ناچار ئەخلاق ۋە يامان خۇيلاردىن يىراقلاشتۇرۇپ پايدىلىق ئىشلارغا يۈزلەندۈرىدۇ. ئالله ئەڭ يېقىملىق ئادەم، ئەڭ ئەخلاقلىق ئادەمدۇر.

7854/4732 ـ جابر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إن من أحبكم إلى، وأقربكم مني مجلسًا يوم القيامة، أحاسنكم أخلاقًا، وإن أبغضكم إلى، وأبعدكم مني مجلسًا يوم القيامة الثرثارون، والمتشدقون، والمتفيهقون))، قالوا: يا رسول الله! قد علمنا الثرثارون والمتشدقون، فما المتفيهقون؟ قال: ((المتكبرون))* الترمذي (2018)

7854/4732 ـ جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئاراڭلاردىن ماڭا ئەڭ سۆيۈملۈك ۋە قىيامەت كۈنى ماڭا ئەڭ يېقىن ئولتۇرىدىغانلار ئەخلاقى ئېسىل بولغىنىڭلاردۇر. ئاراڭلاردىن ماڭا ئەڭ ئۆچ كۆرۈلىدىغان ۋە قىيامەت كۈنى ماڭا ئەڭ يىراق ئولتۇرىدىغانلار بولسا، مەمەدانلىق قىلىپ، قۇرۇق گەپنى تولا قىلىدىغان، كەلسە كەلمەس سۆزلەۋېرىدىغانلاردۇر، دېدى. ساھابىلار: ئى رەسۇلۇللاھ ! بىز: قۇرۇق گەپنى تولا قىلىدىغان، كەلسە كەلمەس سۆزلەۋېرىدىغان دېگەن سۆزنى چۈشەندۇق.

لېكىن: مەمەدانلىق قىلىدىغان دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى چۈشەنمىدۇق؟ دەپ سورىۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئۇلار مۇتەكەببىرلەردۇر، دېدى. (تىرمىزى: 2018)

ئەخلاقلىق بولغان ئادەمنى ئاللاھ ھەممىدىن بەك ياخشى كۆرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇچۇنمۇ ئەڭ يېقىملىق ئادەم ئەڭ ئەخلاقلىق ئادەمدۇر.

ئەخلاقىي بۇرچىمىز

1. دىنىمىزغا قارىتىلغان بۇرچىمىز. بۇ تۆۋەندىكىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ :

1) ھەر قانداق بىر مۇسۇلماننىڭ دىنىي پرىنسىپلارغا قارىتىلغان بۇرچىنى ئىخچاملىغاندا مۇنداق: دىن مەسىلىلىرىنى توغرا رەۋىشتە ئۆگىنىش، دىنىنىڭ پۈتۈن بۇيرۇغانلىرى ۋە توسقانلىرىغا رىئايە قىلىپ ئەمەل قىلىش ئارقىلىق ئۈلگىلىك بىر مۇسۇلمان بولۇش.

2) ئاللاھقا قارىتىلغان بۇرچىمىز قىسقىچە مۇنداق: ئاللاھ سۆيگۈسىنى، ئۇنىڭ جازاسىغا ئۇچراپ قېلىش خەۋپىنى قەلبىمىزگە يەرلەشتۈرۈشىمىز، ئۇنىڭ رازىلىقىغا ئېرىشتۈرىدىغان ئىشلارنى قىلىشقا ئالدىراپ، توسقانلىرىدىن يىراق تۇرۇشىمىز، ئۇنىڭ بىزگە ئاتا قىلغان سانسىز نېمەتلىرى ئۇچۇن شۈكۈر ئېيتىپ، ئاللاھنىڭ ياخشى بىر بەندىسى بولۇشقا تىرىششىمىزدىن ئىبارەتتۇر.

3) پەيغەمبىرىمىزگە قارىتىلغان بۇرچىمىز قىسقىچە مۇنداق: پەيغەمبىرىمىزنىڭ مۇھەببىتىنى قەلبىمىزگە ئورنىتىش، ئۇنى ئۆزىمىزگە پۈتۈن ئىشلىرىمىزدا رەھبەر قىلىش، دىنىمىزنى ئۇنىڭ چۈشەنگىنىدەك ۋە ئۇ ياشىغاندەك ياشىتىشقا تىرىشىش، ئۇنىڭ ئەخلاقىنى ئۆزىمىزگە ئۈلگە قىلىش، ئۇنىڭغا دۇرۇت ۋە دۇئالارنى يوللاش ۋە ئۇنىڭ ئەڭ ياخشى ئۇممىتى بولۇشقا تىرىشىشتىن ئىبارەتتۇر.

4) قۇرئان كەرىمگە قارىتىلغان بۇرچىمىز قىسقىچە مۇنداق: قۇرئان كەرىمنىڭ ئاللاھنىڭ سۆزى ئىكەنلىكىنى ئېسىمىزدىن چىقارماسلىق بىلەن بىرگە ئۇنىڭغا ئەدەب بىلەن مۇئامىلە قىلىش، ئۇنى ھەمىشە تىلاۋەت قىلىش، ئۇنىڭ مەنىسىنى ئۆگىنىپ، كۆرسەتمىلىرىنى ھاياتىمىزدا ئەمەلىيلەشتۈرۈشتىن ئىبارەتتۇر.

2. ئۆزىمىزگە قارىتىلغان بۇرچىمىز بەدىنىمىزگە قارىتىلغان بۇرچىمىز ۋە روھىمىزغا قارىتىلغان بۇرچىمىز، دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ.

بەدىنىمىزگە قارىتىلغان بۇرچىمىز قىسقىچە مۇنداق: بەدىنىمىزنىڭ بىزگە ئاللاھتىن بىر ئامانەت ئىكەنلىكىنى بىلىش بىلەن بىرگە ئۇنى پاكىز تۇتۇشىمىز، پاك ۋە ھالال نەرسىلەر بىلەن ئوزۇقلاندۇرىشىمىز، ئىبادەتلىرىمىزنى تولۇق ئورۇنلىشىمىز، بەدىنىمىزنىڭ ساقلىقىنى ساقلاشقا ئەھمىيەت بېرىشىمىز، بەدىنىمىزنى پايدىلىق ئىشلارغا ئىشلىتىش ۋە قىيامەت كۈنىدە ھەر بىر ئورگاننىڭ بىزنىڭ بۇ دۇنيادا قىلغان ياخشى- يامان بارلىق ئىشلىرىمىزغا گۇۋاھ بولىدىغانلىقىنى ئەستىن چىقارماسلىقىمىزدىن ئىبارەتتۇر.

روھىمىزغا قارىتىلغان بۇرچىمىز قىسقىچە مۇنداق: روھىمىزنى ئىسلامىي ئېتىقاد، ياخشى ئەخلاق ۋە گۈزەل ھېس - تۇيغۇلار بىلەن بېزەش بىلەن بىرگە خاتا ئېتىقاد، يامان ئەخلاق ۋە يامان ھېس - تۇيغۇلارنىڭ روھىمىزدا ئورۇن ئېلىشىدىن ساقلىشىمىزدىن ئىبارەتتۇر.

3. ئائىلىمىزگە قارىتىلغان بۇرچىمىز.

ئائىلە ئەزالىرىمىزغا قارىتىلغان بۇرچىمىز قىسقىچە مۇنداق: ئائىلە جەمئىيەتنىڭ ئاساسى، ئىنسانلارنىڭ تۇنجى مەكتىپىدۇر. شۇڭا ئائىلىنىڭ مۇقىملىقى ۋە ئائىلە ئەزالىرىنىڭ بەخت ــ سائادىتى ئۈچۈن غەيرەت كۆرسىتىش تەلەپ قىلىنىدۇ. ئائىلىدىكى ئاتا ــ ئانىغا ۋە باشقا چوڭلارغا ھۆرمەت قىلىش ۋە ئەدەپلىك مۇئامىلە قىلىشىمىز، ئۇلارنى رەنجىتىپ قويۇشقا سەۋەب بولىدىغان ھەر قانداق ئىش ــ ھەرىكەتلەردىن يىراق تۇرۇشىمىز ۋە ئاللاھنىڭ رازىلىقى ئاتىنىڭ رازىلىقىدا، جەننەت ئانىلارنىڭ تاپىنى ئاستىدا ئىكەنلىكىنى ئۇنۇتماسلىقىمىز لازىم. ئەر ئايال ۋە ئائىلىنىڭ باشقا ئەزالىرى ئارىسىدا سۆيگۈ بىلەن ھۆرمەتنى ھەر نەرسىدىن ئۈستۈن تۇتۇشىمىز، ئائىلىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى ھالال كەسىپ ۋە توغرا يوللار بىلەن تەمىن ئېتىشىمىز، بالىلارغا پۈتۈن ئىشلاردا ياخشى ئۈلگە بولۇپ، ئۇلارنى ئىسلامي گۈزەل ئەخلاق دائىرىسى ئىچىدە ياخشى تەربىيە قىلىشىمىز، بالىلار ئوتتۇرىسىدا ئايرىمچىلىق قىلماستىن، ھەممىگە ئوخشاش، ياخشى مۇئامىلە قىلىشىمىز لازىم.

4. ۋەتەن ۋە خەلقىمىزگە قارىتىلغان بۇرچىمىز.

ھەر قانداق خەلقنىڭ ۋەتىنى ئۇنىڭ ئەڭ قىممەتلىك نەرسىسى بولۇپ، پۇل ــ مېلىنى، جېنىنى ۋە قىممەتلىك ھەر نەرسىسىنى پىدا قىلىشقا ئەرزىيدۇ. بىر مۇسۇلماننىڭ ۋەتىنى ۋە خەلقىگە قارىتىلغان ئەڭ ئاددى بۇرچى ۋەتىنى بىلەن خەلقىنى دۈشمەنلىرىنىڭ سۇيىقەستلىرىدىن جان تىكىپ قوغدىشى، ۋەتىنىگە ۋە خەلقىگە خىيانەت قىلماسلىقى ۋە بۇ ئىككىسىنى خۇددى ئۆزىنىڭ ئائىلىسىدىكىلىرىنى قوغدىغاندەك قوغدىشىدىن ئىبارەتتۇر.

5. ئىنسانىيەتكە قارىتىلغان بۇ رچىمىز.

پۈتۈن ئىنسانىيەتكە قارىتىلغان بۇرچىمىز قىسقىچە مۇنداق: دۇنيادىكى بارلىق ئىنسانلار ئادەم ئەلەيھىسسالام بىلەن ھەۋۋا ئانىمىزنىڭ پەرزەنتلىرىدۇر. ئىنسانلار ئىنسانلىق تەرەپتىن ئۆزئارا قېرىنداشلاردۇر. شۇڭا ھېچبىر ئىنساننى ۋە ھېچبىر مىللەتنى تۆۋەن كۆرمەسلىك ۋە كەمسىتمەسلىك لازىم. چۈنكى ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدىكى تىل، رەڭ، ئىرق پەرقلىرى ئاللاھنىڭ ئاجايىپ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان ئالامەتلەردىن سانىلىدۇ. بىز ئۆزىمىزنىڭ دىنىي ئېتىقادىمىز ۋە مەدەنىيىتىمىزنى قەدىرلەش بىلەن بىرگە باشقىلار بىلەنمۇ چىقىشىپ ياخشى ئۆتۈشكە تىرىشىشىمىز لازىم. مۇسۇلمان ئادەم پۈتۈن ئىنسانلارغا ئۇلارنىڭ تىل، رەڭ، ئىرق، دىن ۋە ۋەتەنلىرىنىڭ پەرقلىق بولغانلىقىدىن قەتئىينەزەر ياخشى مۇئامىلە قىلىدۇ، چەتكە قاقمايدۇ، كەمسىتمەيدۇ، ئۇلارغا ياردەم قىلىدۇ ۋە ياخشىلىق تىلەيدۇ. ئەمما مۇسۇلمانلارنىڭ دىنىغا زىيانكەشلىك قىلغان ياكى ئۇلارنىڭ دىيارلىرىغا خىرىس قىلماقچى بولغانلارغا جېنىدىن قارشى تۇرىدۇ.

6. تەبىئەتكە قارىتىلغان بۇرچىمىز.

ئاللاھ ياراتقان جانلىق ــ جانسىز ھەر قانداق نەرسىنىڭ بىز ئىنسانلار ئۈچۈن بىۋاستە ياكى ۋاستىلىق ھالدا ئالاھىدە ۋەزىپىسى ۋە پايدىسى بار. بىز مەۋجۇداتلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ بىزگە قانچىلىك پايدىلىق ئىكەنلىكىنى ھەر ۋاقىت بىلەلمەسلىكىمىز مۇمكىن. ئەمما ئاللاھ ھېچبىر نەرسىنى بىكارغا ياراتقان ئەمەس. شۇڭا مەۋجۇداتلاردىكى گۈزەللىكلەرنى ۋە يارىتىلىشىدىكى ھكمەتلەرنى بىلىشكە ۋە پايدىلىنىشقا تىرىشىشىمىز، ئاللاھ ياراتقان مەۋجۇداتلارنىڭ پايدىسىنى كۆرگىنىمىزدە ئاللاھقا شۈكۈر ئادا قىلىشىمىز ۋە ئاللاھ تەبىئەتتە بېكىتكەن

تەڭپۇڭلۇقنى بۇزماسلىقىمىز لازىم. تەبىئەت ئاللاھ تائالانىڭ سەنئىتىدۇر. ئاللاھ تائالا تەبىئەتنى ئىنسانىيەتنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن يارىتىپ بەرگەن. ھەر قانداق بىر مۇسۇلمانىنىڭ تەبىئەتكە قارىتىلغان بۇرچى تەبىئەتتىن يوللۇق ھالدا پايدىلىنىش، ئۇنى بۇلغىنىشتىن، كىرلىنىش ۋە بۇزۇلۇشتىن ئاسراش، ئۇنى سۆيۈش ۋە قوغداشتىن ئىبارەتتۇر.

گۈزەل ئەخلاقلىق مۇسۇلمانىنىڭ سۈپىتى

1. ئىسلام دىنىنىڭ ئاساسىي ئەقىدىلىرىگە چىن كۆڭلىدىن ئىشىنىدۇ.
2. ئاللاھ بۇيرىغان ئىبادەتلەرنى ئورۇنلايدۇ.
3. ئىبادەتلەرنى پەقەت ئاللاھ رازىلىقىغا ئېرىشىش ئۈچۈن قىلىدۇ.
4. ئاللاھ مەنئى قىلغان ئىشلاردىن يىراق تۇرىدۇ.
5. ھەركىمگە گۈزەل ئەخلاق دائىرىسىدە مۇئامىلە قىلىدۇ.
6. پەيغەمبىرىمىزنى سۆيىدۇ، ئۇنى ئۆزىگە ئۈلگە قىلىدۇ.
7. قۇرئان كەرىمنى تىلاۋەت قىلىش بىلەن كۆپ مەشغۇل بولىدۇ، ئۇنىڭ مەنىسىنى بىلىشكە تىرىشىدۇ ۋە كۆرسەتمىسى بويىچە ئەمەل قىلىدۇ.
8. ۋۇجۇدىنى پاكىز ۋە ھالال نەرسىلەر بىلەن ئوزۇقلاندۇرىدۇ. يېمەك ــ ئىچمەكلىرىدە ھارام ۋە زىيانلىق نەرسىلەردىن يىراق تۇرىدۇ.
9. روھىنى گۈزەل تۇيغۇلار بىلەن تولدۇرىدۇ. قەلبىدىن بۇزۇق خىيال ۋە يامان غەرەزلەرگە ئورۇن بەرمەيدۇ.
10. ئاتا ــ ئانىسىغا ئەڭ ئالىي ئېھتىرام بىلەن ياخشى مۇئامىلە قىلىدۇ، ئۇلارنى رەنجىتىپ قويۇشتىن ھەزەر قىلىدۇ.
11. ئائىلە چوڭلىرىغا، ئۇرۇق تۇغقانلىرىغا، خوشنىلىرىغا ۋە دوستلىرىغا ياخشى مۇئامىلە قىلىدۇ.
12. بالىلىرىغا ۋە جورىسىگە ئەڭ ئېسىل مۇئامىلە قىلىدۇ، ئۇلانىڭ غېمىنى يەيدۇ، ئۇلارنىڭ سائادىتى ئۈچۈن تىرىشىدۇ، بالىلىرىنىڭ يامان ئادەتلەرگە كۆنۈپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ.
13. مۇسۇلمانلارنى ئۆز قېرىنداشلىرىدەك سۆيىدۇ ۋە ئۇلار بىلەن ياخشى ئۆتىدۇ، يېتىملارنىڭ بېشىنى سىلايدۇ، ئاجىزلارغا ياردەم قىلىدۇ.
14. خەلقنىڭ ۋە ۋەتىنىنىڭ مەنپەئەتىنى ئۆزىنىڭ شەخسىي مەنپەئەتىدىن ئۈستۈن بىلىدۇ.
15. ئۆزىنىڭ ئېتىقادىدا ۋە مەيدانىدا مۇستەھكەم تۇرىدۇ. باشقا دىن ئەھلىگە ۋە ئۇلارنىڭ ئېتىقادلىرىغا ھۆرمەت قىلىدۇ.
16. پۈتۈن ئىنسانىيەتكە ۋە ھەر قانداق بىر جان ئىگىسىگە مېھرى ــ شەپقەتلىك بولىدۇ.
17. تەبىئەتنى ئاسرايدۇ، مۇھىت تازىلىقىغا ئەھمىيەت بېرىدۇ.
18. دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىكى ئۈچۈن پايدىلىق بولغان ئىلىملەرنى ئېگەللەشتىن زېرىكمەيدۇ.
19. ھەر ئىشتا راست سۆزلۈك، سەمىمىي، ۋاپادار، ۋىجدانلىق ۋە غۇرۇرلۇق بولىدۇ.
20. دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك تەڭپۇڭلۇقنى ساقلايدۇ. ئائىلىسىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى قامداش يولىدا ھېچ ئۆلمەيدىغاندەك ئىشلەيدۇ، ئەمما ئاخىرەتلىكى ئۈچۈنمۇ ئەتە ئۆلىدىغاندەك ئىبادەت

قىلىدۇ.

گۈزەل ئەخلاقلىق مۇسۇلمان قىلمايدىغان ئىشلار

1. ئىسلام ئېتىقادىغا زىت كېلىدىغان پىكىر ــ ئېقىملارنى قوبۇل قىلمايدۇ.

2. ئىسلامدا بۇيرۇلغان ئەمەل ــ ئىبادەتلەرنى تەرك ئەتمەيدۇ، گۇناھ ــ مەسىيەت ئىشلىمەيدۇ.

3. جەمئىيەتتىكى ئەخلاقسىز كىشىلەرگە ئەگەشمەيدۇ، ئۇلارغا نەسىھەت قىلىشنىمۇ ئونۇتمايدۇ.

4. يالغان سۆزلىمەيدۇ، ساختىپەزلىك قىلمايدۇ، غەيۋەت قىلمايدۇ، تۆھمەت قىلمايدۇ.

5. ھاراق ئىچمەيدۇ، تاماكا چەكمەيدۇ، ئۆسۈم بىلەن مۇئامىلە قىلمايدۇ، بىراۋنىڭ ھەققىنى يېمەيدۇ.

6. بىراۋغا ئۆچمەنلىك، دۈشمەنلىك، كۆرەلمەسلىك قىلمايدۇ، كىشىلەرنى مەسخىرە قىلمايدۇ.

7. ئاتا ــ ئانىسىنى قاخشاتمايدۇ، ئائىلىسىدىكىلەرگە قاتتىق قول بولمايدۇ.

8. ھورۇن، تىرىكتاب، بېخىل، نامەرد، ئۇياتسىز بولمايدۇ، تۇزكور بولمايدۇ.

9. پۇرسەتپەرەس، ھېيلىگەر، ئالدامچى، ئوتقۇيرۇق، چېقىمچى بولمايدۇ.

10. ۋەتىنىگە، خەلقىگە ۋە قەۋم قېرىنداشلىرىغا خىيانەت قىلمايدۇ.

ئەخلاقنى ئۆزگەرتىش مۇمكىنمۇ ؟

ئەخلاقنى ئۆزگەرتىش تامامەن مۇمكىن. تەربىيە بىلەن يامان ۋە ناچار ئەخلاقلارنى گۈزەل ۋە ئېسىل ئەخلاقلارغا ئۆزگەرتكىلى بولىدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولمىسا تەربىيەنىڭ نېمە ئەھمىيىتى بولسۇن؟ ! خۇددى ئادەمنىڭ بۇۋاق ۋاقتىدىكى ناقىس ۋە يېتەرسىز بەدىنى غىزالىنىش ئارقىلىق ئاستا ئاستا تاكامۇللاشقىنىغا ئوخشاش ئۇنىڭ ئەخلا قىمۇ گۈزەل ئەخلاقلارنى ئۆگىنىش ۋە ئۆزىگە يەرلەشتۈرۈش يولىدا تىرىشىش ئارقىلىق تاكامۇللىشىدۇ.

ئىنسان ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا

ئىسلام باشقا ساماۋى دىنلارغا ئوخشاش ئومومي ئىسلاھ قىلىشتا ھەممىدىن بۇرۇن ئىنسانى روھنى پاكلاشنى ئاساس قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسانى روھ يەنى خاراكتېرنى چوڭقۇر چۈشىنىشكە، ئىسلاھات تەلىماتلىرىنى ئۇنىڭ ماھىيىتىگە ئورۇنلاشتۇرۇشقا كۆپ كۈچەيدۇ.

ئىسلام روھنى ئىسلاھ قىلىشتا ئۇنىڭغا ئىككى تەرەپتىن دىققەت قىلىدۇ.

بىرىنچىدىن: ئىنساننىڭ روھىيىتىدە ياخشىلىق تەبىئىتى بار بولۇپ ئۇ ياخشىلىققا تەلپۈنىدۇ، ئۇنىڭغا ئېرىشسە خۇرسەن بولىدۇ، يامانلىقنى يامان كۆرىدۇ، ئۇنى قىلىپ سالسا غەمكىن بولىدۇ، توغرا، دۇرۇس ئىشلاردىن روھى كۈچىيىپ ئىلھاملىنىدۇ.

يەنە بىر تەرەپتىن: بۇنىڭغا ياندىشىپ ئىنسان روھىيىتىدە يامان روھى خاراكتېرىمۇ بار بولۇپ، ئۇنىڭغا زىيانلىق ئىشلارنى چىرايلىق كۆرسىتىدۇ، دۇرۇس يولدىن يىراقلاشتۇرىدۇ، ئاخىرى تېگى يوق ھاڭغا ئىتتىرىدۇ.

بىز بۇ يەردە بۇ يامان خاراكتېر ئىنسان بىلەن بىرگە يارىتىلغانمۇ ياكى ئىنسان تەبىئىتىدە كېيىن پەيدا بولغان ھادىسىمۇ دېگەننى ئېنىقلاش ئۈچۈن بۇ يامان خاراكتېرنى تارىخى نۇقتىدىن بايان قىلىپ ئولتۇرمايمىز. بىزنىڭ بۇ يەردە مۇھىم بىلىدىغىنىمىز ئىنسان تەبىئىتىدە

ياخشىلىق ۋە يامانلىق خاراكتېرىدىن ئىبارەت ئاشۇ ئىككى خىل خۇسۇسىيەتنىڭ بارلىقى ئۇ ئىككىسىنىڭ ھەربىرى ئىنسانغا ھۆكۈمرانلىق قىلىشنى تالىشىدىغانلىقى، ئىنساننىڭ تەقدىرى بۇ ئىككىسىنىڭ قايسىسىنىڭ غەلىبە قىلىشقا مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكى. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا. فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا. قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا. وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّاهَا

«روھ بىلەن ۋە ئۇنى چىرايلىق قىلىپ ياراتقان، ئۇنىڭغا ياخشى يامانىنى بىلدۈرگەن زات بىلەن قەسەمكى، روھىنى پاك قىلغان ئادەم چوقۇم مۇرادىغا يېتىدۇ. نەپسىنى (كۇفرى ۋە پىسقى ـ فۇجۇر بىلەن) كەمسىتكەن ئادەم چوقۇم نائۇمىد بولىدۇ.» [سۈرە شەمس 7ـ10] ئىسلام دىنى ئىنساننىڭ ياخشىلىق يامانلىق خاراكتېرىدىن ئۈستۈن كېلىپ ئۇنى پەسلەشتۈرىدىغان، ھاڭغا ئىتتىرىدىغان ۋەسۋەسىلەردىن قۇتۇلۇپ، ياخشىلىق تەبىئىتى كۈچىيىپ، ئالدى نۇرلىشىپ غەلىبە يولىغا دادىل ماڭسۇن ئۈچۈن ئىنسانغا ھەقىقىي مۇكەممەل ياردەم بېرىشكە تىرىشىدۇ. ئىسلام دىنى ئۆزىنىڭ بارلىق ناچارلىقلاردىن پاك، ساپ تەبىئەتلىك دىن ئىكەنلىگىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَايَعْلَمُونَ

«باتىل دىنلاردىن بۇرۇلۇپ ئىسلام دىنىغا يۈزلەنگىن، ئاللاھنىڭ دىنىغا (ئەگەشكىنكى) ئاللاھ ئىنسانلارنى شۇ دىن بىلەن ياراتقان، ئاللاھنىڭ ياراتقىنىدا ئۆزگىرىش بولمايدۇ، بۇ توغرا دىندۇر، لېكىن ئىنسانلارنىڭ تولىسى بىلمەيدۇ. » [سۈرە رۇم 30ـ ئايەت]

ئىنسان تەبىئىتىدە پەيدا بولغان يامان تەرەپ ئۆتمۈشنىڭ ياكى چېكىنگەن مۇھىتىنىڭ ناچار تەسىرى، ئۇ ئىنسان تەبىئىتىگە ئېلىپ كېلىدىغان زىيىنى سەۋەبلىك ناھايىتى خەتەرلىك، ھەقىقىي ئىسلاھ قىلغۇچىلارنىڭ كۆرىشى ئىنسان تەبىئىتىدە پەيدا بولغان يامان خاراكتېرگە قارشى تۇرىدۇ ۋە چەكلەيدۇ، ئىنسان تەبىئىتىنى ھاڭ ئېغىزىدىن قۇتۇلدۇرۇپ ئۇنى ئۆز ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىدىغان ئەسلىدىكى ساپ، تۈزۈك ھالىتىگە قايتۇرۇپ كېلىدۇ، ئىسلام بۇنىڭ يولىنى چۈشەندۈرگەن. ئىنكار قىلىش ئەمەس بەلكى ئىمان كەلتۈرۈش، بۇزۇقلۇق ئەمەس بەلكى تەقۋالىق، تەبرىقچىلىق ئەمەس بەلكى دىن بىرلىكلا ئىنساننى ئەسلى تەبىئىتىگە قايتۇرۇپ كېلىدۇ. ئاللاھ ھەم بۇ نۇقتىنى كۆپ تەكرارلىغان:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ، ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ، إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ.

«بىز ئىنساننى شەك ـ شۈبھىسىز ئەڭ چىرايلىق شەكىلدە ياراتتۇق، ئاندىن ئۇنى (چىرايلىق ياراتقان نېئمىتىمىزگە شۈكرى قىلماي ئاسىيلىق قىلغانلىقتىن) دوزاخقا قايتۇردۇق، پەقەت ئىمان ئېيتقان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا» [سۈرە تىيىن 4ـ6] بۇ يەردىكى چىرايلىق ھەقنى تونۇش، ئۇنى چىڭ تۇتۇش، ئۇنىڭ تەلپىي بويىچە مېڭىش، يۈكسەكلىك ۋە ئېسىل پەزىلەتكە ئېرىششنى ئاساسى نىشان قىلىش، بۇ ئىككىسىنى ئۆز ۋە ئۆزگىلەرنىڭ پىرىنسىپىدا يېتەكچى ئورۇندا تۇرغۇزۇش، يۈكسەك نىشاندا مۇكەممەللىكنى قولغا كەلتۈرۈش،

هاياتلىقتىكى ھەربىر ئىشتا مۇكەممەللىكنى ئۇستۇنلۇككە ئېرىشتۈرۈشتۇر. لېكىن كۆپىنچە كىشىلەرنى ھاۋايى ـ ھەۋەس بۇ يۇكسەك سەۋىيىگە يەتكىلى قويمايدۇ ـ دە، ئۇلار پەس ھالەتتە قېلىپ قالىدۇ. ئارقىدىن ئۇلارغا يەنە پەس ئارزۇلار قوشۇلىدۇ ـ دە، ئۇلارنى تېگى يوق ھاڭغا ئىتتىرىدۇ. مانا بۇلار چېكىنىپ كەتكەن ئەڭ تۆۋەن ئورۇندىكى كىشىلەر. بۇ ئىلاھى قانۇنيەت. توغرا يول تېپىش ۋە تاپالماسلىق قانۇنغا بويسۇنىدۇ. بۇ ناھايىتى ئادىل قانۇن. بۇنى قۇرئان كەرىم بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

وَمَا كَانَ اللّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُم مَّا يَتَّقُونَ إِنَّ اللّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ.

«ئاللاھ بىرەر قەۋمنى ھىدايەت قىلغاندىن كېيىن، ئۇلار ساقلىنىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى بايان قىلماي تۇرۇپ، ئۇلارنى گۇمراھ قىلمايدۇ، (يەنى گۇمراھلىققا ھۆكۈم قىلمايدۇ)، ئاللاھ ھەقىقەتەن ھەر نەرسىنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر.» [سۈرە تەۋبە 115ـ ئايەت]

كىم ئۆزىنىڭ دۇرۇسلۇق ھالىتىدە قېلىپ قالىدۇ، دۇنيادىكى ئەڭ تۆۋەن ئورۇنغا چېكىنىپ كېتىشتىن ساقلىنىپ قالالايدۇ؟ بۇنىڭ جاۋابى تۆۋەندىكى ئايەتتە:

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ.

«پەقەت ئىمان ئېيتقان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا.» [سۈرە تىين 6ـ ئايەت] يۇقىرىقى ئايەتتىن گۈزەل ئەخلاق جانلىق ئىمان ۋە ياخشى ئەمەلنىڭ مېۋىسى ئىكەنلىكى ناھايىتى ئېنىق.

مانا بۇ ئىسلامنىڭ ئىنساننىڭ پاك تەبىئەتتىكى، ئۇنىڭ كۈچىيىش يولىغا تۇتقان مەيدانى. ئەمما ئىنسان تەبىئىتىنىڭ يامان تەرىپىگە نىسبەتەن ئىسلام ئۇنىڭدىن ئاگاھلاندۇرۇش، ئۇنىڭغا تىزگىن سېلىش، ئۇنى ھىدايەت تاپقان ئەقلىنىڭ باشقۇرىشىغا ساغلام تەبىئەتنىڭ يېتەكلىشىگە بويسۇندىغان قىلىش ئۈچۈن تىرىشىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىنسان تەبىئىتىنىڭ بىر قىسىم تەرەپلىرىنى كۆرسىتىپ مۇنداق دەيدۇ:

9655/5921 ــ وعنه رفعه: « لو كان لابن آدم واديان من مالٍ لابتغى لهما ثالثًا ولا يملأ جوف ابن آدمَ إلا الترابُ ويتوبُ الله على من تاب »* البخاري (6436). مسلم (1048). الترمذي (2337).

9655/5921 ــ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئەگەر ئىنسان ئوغلىنىڭ ئىككى تاغ ئالتۇنى بولسا، ئۈچىنچىسى بولۇشىنى ئارزۇ قىلىدۇ. ئادەم بالىسىنىڭ قورسىقىنى پەقەتلا توپا تولدۇرىدۇ. الله تائالا تۆۋبە قىلغۇچىنىڭ تۆۋبىسىنى قوبۇل قىلىدۇ. (مۇسلىم: 1048)

قۇرئان كەرىم ئىنسان تەبىئىتىنىڭ بۇ تەرەپلىرىنى كۆرسىتىپ ئۆتكەن بولۇپ ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاء وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللّهُ عِندَهُ حُسْنُ الْمَآبِ.

«ئاياللار، ئوغۇللار، ئالتۇن كۈمۈشتىن توپلانغان كۆپ ماللار، ئارغىماقلار، چارۋىلار ۋە

ئېكىنلەردىن ئىبارەت كۆڭۈل تارتىدىغان نەرسىلەرنىڭ مۇھەببىتى ئىنسانلارغا چىرايلىق كۆرسىتىلدى، ئۇلار دۇنيا تىرىكچىلىكىدە مەنپەئەتلىنىدىغان (ۋاقىتلىق) شەيئىلەردۇر، ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا بولسا قايتىدىغان گۈزەل جاي (يەنى جەننەت) باردۇر، (شۇنىڭ ئۈچۈن باشقىغا ئەمەس جەننەتكە قىزىقىش كېرەك.)» [ئال ئىمران 14ـ ئايەت]

ئىسلام دەسلىپىدىلا ئىنساننىڭ دىققىتىنى ئۆز خاھىشقا ئەگىشىش، كۆڭۈلنىڭ ئۈزۈلمەس ۋەسۋەسىلىرىگە بويسۇنۇش كۆڭۈلنى قاندۇرالمايدۇ، ھەقىقەتكىمۇ ئۈيغۇن ئەمەس دېگەنگە قارىتىدۇ. كۆڭۈل ئۆزى ئارزۇ قىلغان نەرسىگە ئېرىشىپ مەلۇم مەزگىلدىن كېيىن يەنە بىرىگە ئېرىشىشنى ئارزۇ قىلىدۇ، ئۇ ئۆز ئارزۇلىرىنى قاندۇرۇش، گۇناھ ئۆتكۈزۈش ۋە جىنايەت سادىر قىلىشقا پەرۋا قىلماي كېتەمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن قۇرئان كەرىم بۇنداق خاتا خاھىشقا ئەگىشىشتىن ئاگاھلاندۇرۇپ مۇنداق دېگەن:

وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ

«نەپسى خاھىشقا ئەگەشمىگىنكى، ئۇ سېنى ئاللاھنىڭ يولىدىن ئازدۇرىدۇ، ئاللاھنىڭ يولىدىن ئازغانلار ھېساب كۈنى (يەنى قىيامەت كۈنى) نى ئۇنتۇغانلىقلىرى ئۈچۈن ھەقىقەتەن قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ.» [سۈرە ساد 26ـ ئايەت]

ئىنسان تەبىئىتى دىنسىزلىق ۋە ياكى مەيلىگە قويۇۋېتىش بىلەن ئەمەس بەلكى ئىمان ۋە ئەمەلى سالىھ بىلەن ياخشىلانغىنىدەك ئىنساننىڭ تېپىرلاپ تۇرغان ھېسسىياتىمۇ ئىمان ۋە ياخشى ئەمەللەر ئارقىلىق توغرا قېلىپقا چۈشىدۇ.

ئىنساننىڭ خاراكتېرى ۋە ھېسسىياتى پەقەت مۇستەھكەم ئەخلاق بىلەنلا توغرا يولغا چۈشىدۇ، قۇرئان ئىنساننىڭ ئاجىز، مەيدانسىز، شەخسىيەتچى ئىكەنلىكىنى سۈپەتلەپ بولغاندىن كېيىن بۇ رەزىللىكلەردىن قۇتۇلۇشنىڭ يولى دىن ۋە ئۇنىڭ نەسىھەتلىرى ئىكەنلىكىنى بايان قىلىدۇ:

إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا. إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا. وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا. إِلَّا الْمُصَلِّينَ. الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ. وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ. لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ. وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ. وَالَّذِينَ هُم مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ. إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ. وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ

«ئىنسان ھەقىقەتەن چىدامسىز يارىتىلدى، ئۇنىڭغا (يوقسۇزلۇق ياكى كېسەللىك، يا قورقۇنچتەك) بىرەر كۆڭۈلسىزلىك يەتكەن چاغدا، زارلانغۇچىدۇر، بىرەر ياخشىلىق يەتكەن چاغدا، بېخىللىق قىلغۇچىدۇر، پەقەت (تۆۋەندىكىلەر بۇنىڭدىن) مۇستەسنا، ئۇلار نامازغا ھەمىشە رىئايە قىلغۇچىلاردۇر، ئۇلار ماللىرىدىن تىلەيدىغان پېقىرغا ۋە تىلىمەيدىغان پېقىرغا مۇئەييەن ھەق (يەنى زاكات بېرىدۇ، ئۇلار قىيامەت كۈنىگە تەستىق قىلىدىغانلاردۇر، ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ ئازابىدىن قورقۇقچىلاردۇر. شۈبھىسىزكى ئۇلارنىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ ئازابى (ئاللاھ ئەمىن قىلغاندىن باشقا ھېچبىر ئادەم ئۈچۈن) ئەمىن بولغىلى بولمايدىغان نەرسىدۇر، ئۇلار ئەۋرەتلىرىنى (ھارامدىن) ساقلىغۇچىلاردۇر. » [سۈرە مائارىج 19ـ29]

ئەخلاقنىڭ ئىنسان روھىيىتىدە بىراقلا شەكىللىنەلمەيدىغانلىقى ھەممىگە ئايان. ئۇ بېشىدىلا مۇكەممەل، كۈچلۈك بارلىققا كەلمەيدۇ، بەلكى ئۇنىڭ بارلىققا كېلىشى ۋە پىشىپ يېتىلىشىگە جەريان كېتىدۇ. مانا بۇ ناماز، زاكاتقا ئوخشاش ئەمەللەرنىڭ تەكرار قىلىنىدىغانلىقىنىڭ ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىش، ئاللاھنىڭ ئازاۋىدىن ساقلىنىشقا تەكرار چاقىرىلغانلىقىنىڭ سىرى.

خۇلاسە، ئىسلام دىنى ئىنساننىڭ ساغلام تەبىئىتىنى ھۆرمەتلەيدۇ. ئۇنىڭغا مۇكەممەللىشىش يولىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. تىزگىنسىز ھەۋەسلەردىن ئاگاھلاندۇرۇپ ئۇنىڭغا چەكلىمە قويىدۇ. ئىسلام دىنى بۇيرىغان ئىبادەتلەر ئىنسان تەبىئىتىنى قوللاش ۋە كۈچەيتىش، ھېسسىياتىنى چېنىقتۇرۇش ۋە قېلىپلاشتۇرۇش. بۇ ئىبادەتلەر ئېسىل ئەخلاق ۋە ساغلام يولنىڭ بارلىققا كېلىشىنىڭ ئاساسى بولالمىسا، ئۇنداقتا ئۇ ئىبادەتلەر مۇكەممەل ئىجرا قىلىنىدىغان ۋەزىپىسىنى ئادا قىلالمىغان بولىدۇ.

ئۈچىنچى باپ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەخلاق پەزىلىتى

يېگانە ئۈلگە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام

پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلە يھىسسالام بارلىق ياخشى ئىشلاردا، پۈتۈن ئىنسانىيەت ئۈچۈن ئەڭ ياخشى ئۈلگە بولغىنىدەك، گۈزەل ئەخلاق، پەزىلەت، ئالىيجانابلىق قاتارلىقنىڭ ھەممىسىدە ئەڭ ياخشى ئۈلگىدۇر. شۇڭا ئاللاھ تائالا مۇسۇلمانلارنى ھەر ئىشتا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ئۈلگە قىلىشقا بۇيرۇپ:

[لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا (21)]

«سىلەرگە ــ ئاللاھنى، ئاخىرەت كۈنىنى ئۈمىد قىلغان ۋە ئاللاھنى كۆپ ياد ئەتكەنلەرگە رەسۇلۇللاھ ئەڭ ياخشى ئۈلگىدۇر.» دېگەن. مەلۇمكى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام يەر يۈزىدە ئىنسان ئېھتىياجلىق بولغان پۈتۈن ئىشلاردا، ئۈلگە قىلىپ ئەگىشىشكە ئەرزىيدىغان بىرلا شەخستۇر ! ئۇنداقتا، بىز ئالدى بىلەن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى تونۇشقا مۇھتاجمىز. چۈنكى ئۆزىنى تونۇماستىن، ئۇنى ئۈلگە قىلغىلى بولمايدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەخلاق پەزىلىتى توغرىسىدا بايان قىلغىنىمىزدا، ئۇنىڭ ھەرگىز بېخىللىق قىلمايدىغان كەڭ قورساق، سېخىي، ھەق ئالدىدا ناھايىتى باتۇر، قىلچە زۇلۇم قىلمايدىغان ئادىل، پۈتۈن ھاياتىدا يالغان ئېيتمايدىغان ئىشەنچلىك، راستچىل ئىكەنلىكى مەشھۇر. ئاللاھ تائالا مۇسۇلمانلارنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ گۈزەل ئەخلاق ۋە ئېسىل پەزىلەتلىرىگە ئەگىشىشكە ئەمىر قىلىپ مۇنداق دېگەن:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

«سىلەرگە ـ ئاللاھنى، ئاخىرەت كۈنىنى ئۈمىد قىلغان ۋە ئاللاھنى كۆپ ياد ئەتكەنلەرگە ـ رەسۇلۇللاھ ئەلۋەتتە ياخشى ئۈلگىدۇر.» پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەڭ ئېسىل، ئەڭ سېخىي، ئەڭ باتۇر كىشى ئىدى. بىر كېچىسى مەدىنە ئەھلى چۆچۈپ ئويغىنىشتى. كىشىلەر ئاۋاز چىققان تەرەپكە مېڭىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى قايتىپ كېلىۋاتقان ھالدا ئۇچراتتى. ئۇ بوينىغا

قىلىچ ئېسىپ ئەبى تەلھەنىڭ يالاڭ ئېتىغا مىنىپ ھەممىدىن بۇرۇن بىرىپ ئىشتىن خەۋەر تېپىپ بولغان ئىدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەسھابلىرى بىلەن دوستتەك ئۆتەتتى، ئۇلاردىن ئۆزىنى ئېلىپ قاچمايتتى، كىشىلەرنىڭ مۆتىۋەرلىرىنى ھۆرمەتلەيتتى، ئۇنى قەۋمگە رەھبەر قىلاتتى.كىشىلەرنى ئاگاھلاندۇراتتى، ئۇلارنى مۇھاپىزەت قىلاتتى، ساھابىلىرىنىڭ سۈرۈشتىسىنى قىلاتتى. سورۇندىكى ھەر بىر كىشىگە باراۋەر تېگىشلىك ئورۇن بېرەتتى. ھەرقانداق ئادەم كىمنىڭ كىمدىن ھۆرمەتلىك ئىكەنلىكىنى ئالدىراپ بىلەلمەيتتى.

بىرەر ئادەم بىرەر ھاجەت بىلەن كەلسە، ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرسا ياكى ئۇنىڭ يېنىغا كەلسە ئۇ ھەرگىز بالدۇر كېتىپ قالمايتتى. بىرەر كىشى ھاجىتىنى ئېيتسا ھاجىتىدىن چىقاتتى ياكى چىرايلىق سۆزلەر بىلەن كۆڭلىنى ياسايتتى. ئۇنىڭ ئەخلاقى پەزىلىتى كىشىلەر ئارىسىغا كەڭ تارقالغان. ئۇ كىشىلەرنىڭ ئاتىسىغا ئوخشاش بولۇپ قالغان بولۇپ ئۇلار ئۇنىڭ ئالدىدا ھەق ـ ھوقۇقتا باراۋەر ئىدى. ئۇ داۋاملىق خۇشخۇي، چىقىشقاق، مۇلايىم بولۇپ قوپال، يىرىك، ئېغىزى سەت، ۋارقىراپ ـ جاقىرايدىغان، قارغايدىغان، قارىسىغا ماختايدىغان كىشى ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ بىلەن ھەرقانداق ئادەم كۆرۈشۈپ ئۆز مەقسىتىگە يېتەلەيتتى.

ئۆز ئەسھابلىرى بىلەن چاقچاقلىشاتتى، ئۇلار بىلەن پىكىرلىشەتتى، ئۇلارنىڭ باللىرىنى ئوينىتاتتى، قۇچىقىدا ئولتۇرغۇزاتتى. ئەر كىشى بولسۇن، تۇل بولسۇن، دېدەك بولسۇن ياكى يوقسۇل بولسۇن چاقىرىقىنى قوبۇل قىلاتتى. كېسەل كىشى مەدىنىنىڭ ئەڭ چېتىدە بولسىمۇ يوقلايتتى. ئۆزرە ئېيتقۇچىنىڭ ئۆزرىسىنى قوبۇل قىلاتتى. ئۇنىڭ ساھابىلىرى ئالدىدا پۇتىنى مىنگەشتۇرۇپ ئولتۇرغانلىقى ھەرگىز مەلۇم ئەمەس. يېنىغا كىرگەن كىشىلەرنى ھۆرمەتلەيتتى، بەزىدە مېھماننىڭ ئاستىغا كىيىمىنى سېلىپ بېرەتتى، ئۆزىنىڭ ئاستىدىكى ياستۇقنى ئېلىپ بېرەتتى، ئولتۇرغىلى ئۇنىمىسا قەتئىي تۇرىۋالاتتى. ساھابىلىرىغا تەخەللۇس قوياتتى، ئۇلارنى ھۆرمەتلەپ ئۇلار ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ئىسىملىرى بىلەن چاقىراتتى، ئادەتتە زۆرۈر بولۇپ قالمىسلا ھېچكىمنىڭ سۆزىنى ئۈزىۋەتمەيتتى. ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىغا ئۇلارنىڭ دەرىجىسىنى ئايرىماستىن غەمخورلۇق قىلاتتى.

ئۇ ئېشەككە مىنەتتى، كەينىگە ئادەم مىنگەشتۈرۋالاتتى، يوقسۇللارنى يوقلايتتى، كەمبەغەللەر بىلەن ئولتۇراتتى، ساھابىلىرى بىلەن ئارىلىشىپ ئولتۇراتتى، سورۇن ئاخىرلاشقان بولسا ئاخىرىدا ئولتۇراتتى. مەككە پەتھى قىلىنغاندا ئۇ مۇسۇلمانلار قوشۇنى بىلەن بىللە مەككىگە كىردى، ئۇ ئۇلغى ئۇستىدە ئالالاھ ئۈچۈن كەمتەرلىك قىلىپ بېشىنى ئېگىۋالغان بولۇپ بېشى پۇتىغا تەككىلى تاس قالغان ئىدى. ئۇ كۆپ سۈكۈت قىلاتتى، زۆرۈر بولمىسا گەپ قىلمايتتى، چىرايلىق گەپ قىلمىغان ئادەمنىڭ گېپىگە قۇلاق سالمايتتى. ئۇنىڭ كۈلكىسى تەبەسسۇم قىلىش ئىدى. سۆزلىرى ئېنىق بولۇپ زىيادە ياكى كەم ئەمەس ئىدى. ساھابىلىرى ئۇنى ھۆرمەتلەپ ۋە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۇنىڭ يېنىدا كۈلۈشكە توغرا كەلسە تەبەسسۇم قىلاتتى.
ئۇنىڭ سۆزى كەڭ قورساقلىق، ياخشىلىق ۋە ئىشەنچ سۆزى بولۇپ سورۇندا ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ يوق ئىدى، ئىززەت ـ ھۆرمەت ساقلىناتتى. ئۇ سۆزلىگەندە سورۇنداشلىرى باشلىرىدا قۇش باردەك جىمجىت ئولتۇراتتى. ئۇ ماڭسا بېرىلىپ ماڭاتتى، مېڭىشىدىن جانلىق، تېتىكلىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خۇشبۇي نەرسىلەرنى ۋە خۇش پۇراقنى ياخشى كۆرەتتى، ھەمدە كۆپ ئىشلىتەتتى. ئۇنىڭغا دۇنيا ئۈز ئايىغى بىلەن كەلگەن، غەلىبە نۇسرەت ئۇنىڭغا قۇچاق ئاچقان. ئۇ دۇنياغا بېرىلىشتىن ئۆزىنى تارتقان. ئۇ ۋاپات بولغاندا تۆمۈر كىيىمى ئائىلىسىنىڭ خىراجىتى ئۈچۈن ئالغان پۇلغا يەھۇدىنىڭ يېنىدا گۆرۈگە قويۇقلۇق ئىدى.

پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئەخلاقى قانداق ئىدى؟

پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئەخلاقى قۇرئان كەرىم ئىدى. ئۇ ئاللاھنىڭ ئەمرىگە بويسۇنۇشتا، ئىبادەتلەرنى ئورۇنلاشتا، ئاللاھ مەنئى قىلغان ئىشلاردىن يىراق تۇرۇشتا، بارچە ياخشى ئىشلارنى قىلىشتا ئىنسانلارنىڭ ئالدىنقىسى ئىدى. ئۇ گۈزەل ئەخلاق جەھەتتىمۇ پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كەتكەنلىكتىن، ئىنسانىيەتنىڭ ئىپتىخارلىق ئۈلگىسىگە ئايلانغان ئىدى. پەيغەمبىرىمىزنىڭ گۈزەل ئەخلاقى ئۇنىڭ پۈتۈن ھاياتىدىكى بارلىق ئىش ئىزلىرىدا ئىپادىلەنگەن بولۇپ، تۆۋەندىكى ماۋزۇلاردا تېخىمۇ روشەن كۆرگىلى بولىدۇ:

1. ئاللاھقا قارىتا ئەخلاقى.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاللاھ تائالانى ئەڭ ياخشى تونۇغان، ئۇنى ھەقىقى مەنىدە قەدىرلىگەن ۋە ئۇنىڭغا بولغان بەندىچىلىك بۇرچىنى ۋايىغا يەتكۈزگەن زات ئىدى. ئۇ ئاللاھنى ھەممىدىن بەك ئۇلۇغلايتتى، ھەمىشە ئاللاھنىڭ رەھمىتىدىن ئۈمىدلىنىش ۋە غەزىپىگە ئۇچراشتىن ھەزەر قىلىشتىن ئىبارەت تەڭپۇڭلۇقنى ساقلايتتى. پۈتۈن ھاياتىنى ۋە دۇنيالىقتىكى قىممەتلىك ھەر نەرسىسىنى ئاللاھنىڭ يولىغا ئاتاشتا ئىنسانىيەتكە ئۈلگە ئىدى. ئاللاھتىن كەلگەن خوشاللىق ئۈچۈن ئۇنىڭغا شۈكۈر قىلاتتى، ئۇنىڭدىن كەلگەن مۇسىبەت ياكى غەم ــ قايغۇ ئۈچۈن ئۇنىڭدىن سەۋر تىلەيتتى. ئاللاھ ئاتا قىلغان قىسمەتكە كۆڭلىدىن رازى بولاتتى. ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى بارلىق گۇناھلىرى مەغپىرەت قىلىنغان تۇرۇپ، كېچىلىرى ئاللاھقا ناماز ئوقۇپ پۇتلىرى ئىششىپ كېتەتتى.

2. ئىنسانىيەتكە قارىتا ئەخلاقى.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پۈتۈن ئالەملەرگە رەھمەت بولۇپ ئەۋەتىلگەن بولۇپ، ئىمان ئېيتقان ۋە ئېيتمىغان پۈتۈن ئىنسانلارغا رەھىم شەپقەت، كەڭچىلىك، كەچۈرۈم، ئازادىلىك ۋە ھۆرلۈكنى دۇنيا تارىخىدا تۇنجى بولۇپ تەشۋىق قىلغان ھەم ئەمەلىيىتى بىلەن تەتبىق قىلغان زاتتۇر. ئۇ پۈتۈن ئىنسانىيەتنى سۆيگەنلىكىدىن ھەمىشە ئۇلارنىڭ ھىدايەت تېپىپ نىجاتلىققا ئېرىشىشىگە تىرىشاتتى ۋە ئۇلارغا ياخشىلىق تىلەيتتى. ئۇنىڭ گۈزەل ئەخلاقىنى دۈشمەنلىرىمۇ بىردەك سۆزلەيتتى.

3. مۇسۇلمانلارغا قارىتا ئەخلاقى.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارغا ئەڭ مېھرى ــشەپقەتلىك، ئەڭ كۆيۈمچان زات ئىدى. قۇرئان كەرىم ئۇنىڭ ئەخلاقىنى ئالاھىدە مەدھىيىلەپ « سەن ھەقىقەتەن گۈزەل ئەخلاققا ئىگىسەن » دېگەن. قۇرئان كەرىم ئۇنىڭ مۇسۇلمانلارغا بولغان گۈزەل ئەخلاقىنى ماختاپ يەنە مۇنداق دەيدۇ:

[فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللّهِ لِنتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لاَنفَضُّواْ مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّهِ إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ (159)]

« اللهنىڭ رەھمىتى بىلەن سەن ئۇلارغا مۇلايىم بولدۇڭ؛ ئەگەر قوپال، باغرى قاتتىق بولغان بولساڭ، ئۇلار چۆرەڭدىن تارقاپ كېتەتتى؛ ئۇلارنى ئەپۇ قىل، ئۇلار ئۈچۈن مەغپىرەت تىلىگىن، ئىشتا ئۇلار بىلەن كېڭەشكىن؛ (كېڭەشكەندىن كېيىن) بىر ئىشقا بەل باغلىساڭ، اللهقا تەۋەككۇل قىلغىن. الله ھەقىقەتەن تەۋەككۇل قىلغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ.» [سۈرە ئال ئىمران-159].

4. ئائىلىسىدىكىلەرگە قارىتا ئەخلاقى.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئائىلىسىدىكىلەرگە ئەڭ ياخشى مۇئامىلە قىلىدىغان، ئەڭ ئۆلگىلىك بىر ئەر، ئەڭ شەپقەتلىك بىر ئاتا ۋە ئىنتايىن مەسئۇلىيەتچان بىر ئائىلە باشلىقى ئىدى. ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان ھەدىستە، ئاياللارغا مېھرىبانلىق قىلىشتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئارتۇق بىراۋنى كۆرمىدۇق دېگەنلىكى قەيت قىلىنغان.

8237/4989 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: رفعته: ((خيرُكم خيرُكم لأهلِهِ، وأنا خيرُكم لأهلي، وإذا ماتَ صاحبُكُم فدعوه))* أبو داود(4899)، الترمذي (3895)

8237/4989 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: سىلەرنىڭ ياخشىلىرىڭلار خوتۇن بالىلىرىغا ياخشى مۇئامىلە قىلغانلاردۇر. مەن خوتۇن بالىلىرىمغا سىلەرگە قارىغاندا ئەڭ ياخشى مۇئامىلە قىلىمەن. ئەگەر ھەمراھىڭلار ئۆلۈپ كەتسە، ئۇنىڭ يامان گېپىنى قىلماڭلار. (تىرمىزى: 3895)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دۆلەتنىڭ رەئىسى، دىن ۋە دۇنيالىق ئىشلارنىڭ رەھبىرى، ئەسكەرلەرنىڭ قوماندىنى، مەسجىدتە مۇسۇلمانلارنىڭ ئىماملىقى قاتارلىق ئېغىر يۈكلەر ۋە مەسئۇلىيەتلەر ئۈستىگە يۈكلەنگەن تۇرۇپ، بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىنى جايىدا ۋە تولۇق ئورۇندىغاننىڭ سىرتىدا، ئائىلىسى ئېھتىياجلىق بولغان سۆيگۈ مۇھەببەت، ئۆي ئىشلىرىدا ئاياللىرىغا ياردەملىشىش، ئۇلارنىڭ خوشاللىقى ۋە دەرتلىرىنى ئاڭلاشقا ۋاقىت ئايرىش ۋە ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشتىن ئىبارەت ئائىلىسىگە مۇناسىۋەتلىك بۇرچىنىمۇ ھېچ ئۇنتۇپ قالمايتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاياللارنىڭ ئىسلام دىنىدىكى قەدىر قىممىتىنى ناھايىتى ياخشى بىلگەن ۋە ئۇلارغا كۆيۈنگەنلىكتىن، ئۆي ئىشلىرىدا ئاياللىرىغا ياردەملىشەتتى، ئۇلارغا ئېغىرلىق سالمايتتى، ئۆزىنىڭ كىيىملىرىنى ئۆزى ياماپ، بەزىدە ئۆزى يۇيۇپ كىيەتتى، يېمەك ئىچمەكلىرىنى كۆپ ھاللاردا ئۆزى تەييارلايتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆيدە قىلىدىغان ئىشلىرى توغرۇلۇق سورالغىنىدا « رەسۇلۇللاھ : ئۆيدە باشقا ئىنسانلارغا ئوخشاش بىر ئىنسان ئىدى، ئۆزىنىڭ كىيىمنى يامايتتى، ماللىرىنى ساغاتتى، ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى ئۆزى قىلاتتى » دەپ جاۋاب بەرگەن.

5. بالىلارغا قارىتا ئەخلاقى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەر كىشىگە ئۇنىڭ ئەقلى ۋە سەۋىيىسىگە مۇناسىپ مۇئامىلىدە بولاتتى. بالىلارنى ۋە ئۇلارنى خوشال قىلىشنى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتى. بالىلارنىڭ قىينىلىپ قېلىشىغا زادى چىداپ تۇرالمايتتى. ھەمىشە يېتىملەرنىڭ بېشىنى سىلايتتى. بەزىدە بالىلارنىڭ ئەقلىگە ماسلىشىپ ئۇلار بىلەن ئويۇن ئوينايتتى. بالىلارمۇ بۇ ئۆلگىلىك پەيغەمبەرنى ئۆز ئاتا ـــ

ئانىسىدىنمۇ بەك سۆيەتتى ۋە ھەمىشە ئۇنىڭ بىلەن بىرگە بولۇشنى تىلەيتتى.

8287/5031 ـ وعنه: قَبَّل النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الحسنَ بن علي، وعنده الأقرعُ بنُ حابسٍ، فقال الأقرعُ: إنَّ لي عشرةً من الولد ما قبلتُ منهم أحدًا قط، فنظر إليه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثمَّ قال: ((من لا يرحم لا يُرحم))* البخاري (5997)، مسلم (2318).

8287/5031 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەسەن ئىبنى ئەلىنى سۆيۈپ قويدى. ئۇلارنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئەقرە ئىبنى ھابىس تەممىي: مېنىڭ ئون بالام بار. ئۇلاردىن ھېچبىرىنى سۆيۈپ باقمىدىم، دېگەندى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا قاراپ قويۇپ: رەھىم شەپقەت قىلمىغان كىشىگە رەھىم شەپقەت قىلىنمايدۇ، دېدى. (بۇخارى: 5997)

8288/5032 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: جاءَ أعرابيٌّ إلى النبيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقالَ: إنكم تقبِّلونَ الصبيانَ وما نقبلهم، فقال: ((أو أملكُ لك أن نزع الله الرحمةَ من قلبكَ))* البخاري (5998)، مسلم (2317).

8288/5032 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: بىر ئەئرابى پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ: سىلەر كىچىك بالىلارنى سۆيۈپ قويىدىكەنسىلەر. بىز ئۇلارنى پەقەتلا سۆيمەيمىز دېگەندى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: الله قەلبىڭدىن رەھىم شەپقەتنى تارتىۋەتكەن بولسا، مەن ساڭا ئۇنى بېرەلەمدىمەن؟! دېدى. (بۇخارى: 5998)

6. دۈشمەنلىرىگە قارىتا ئەخلاقى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دۈشمەنلىرىگىمۇ ناھايىتى مېھرى شەپقەتلىك زات بولغانلىقتىن، ئۇلار ئىچىدىمۇ چوڭقۇر ھۆرمەتكە ئىگە ئىدى. دۈشمەنلىرى ئۇنىڭ چاقىرغان دىنىنى ئىنكار قىلغان بولسىمۇ، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ گۈزەل ئەخلاقىنى، راستچىللىقىنى ۋە ئىنسانىيەتتە بولۇشقا تېگىشلىك مېھرى ــشەپقەت، رەھىمدىللىق، ئادالەت ۋە باشقىمۇ بارلىق ئېسىل سۈپەتلەرنىڭ ئۇنىڭدا مۇجەسسەملەنگەنلىكىنى ئىقرار قىلاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن ئۇنىڭ ساھابىلىرىغا ئىنسان چىداپ تۇرالمايدىغان ئېغىر زۇلۇملارنى سالغان، ئۇلارنى ئەڭ ۋەھشى قىيىن ــقىستاقلارغا ئالغان، ھەتتا ئۇلارنى ئۆز يۇرتلىرىدىن قوغلاپ چىقارغان، بۇنى ئاز دەپ ئۇلارنىڭ مال ــ مۈلۈكلىرىنى خالىغانچە تالان ــتاراج قىلغان، ئۆيلىرىنى كۆيدۈرۈپ تاشلىغان قۇرەيش قەبىلىسى باشچىلىقىدىكى مەككىلىك ئەرەبلەر مەككە ئازات بولغان كۈنى بىر تەرەپتىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇلارنى قانداق ئېغىر جازالارغا تارتىدىغانلىقىنى كۈتسە، يەنە بىر تەرەپتىن مېھرى ــشەپقىتى ھەممىگە ئومۇم بولغان بۇ ئۇلۇغ زاتنىڭ شەپقىتىگە تەلمۈرۈپ، قاتتىق قورقۇنچ ئىچىدە تۇرۇشقاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇلارنى « ! تارقىلىڭلار، ئازات سىلەر » دېگەنلىكى، مەككىنىڭ ئۇرۇش جىنايەتچىلىرىدىن بىرى بولغان، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ۋە ئىسلام دىنىغا قاتتىق ئۆچمەنلىكى بىلەن تونۇلغان ۋە بارچە ئېغىر جىنايەتلەرنىڭ ھەممىنى ئىشلىگەنىنىڭ سىرتىدا،

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىزى زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھانى ئۇرۇپ قۇرسىقىدىكى بوۋىقىنى چۈشۈرۈۋەتكەن ھىبار ئىبنى ئەسۋەد دېگەن ئادەمنى كەچۈرىۋەتكەنلىكى ئىنسانىيەت تارىخىدا مىسلى كۆرۈلمىگەن بىر كەچۈرۈم بولغانلىقتىن، ئەرەبلەر توپ ــتوپ بولۇپ ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئىسلام دىنىغا كىرىشكە باشلىغان ۋە ئەرەب يېرىم ئارىلى قىسقا مۇددەت ئىچىدە ئىسلام دىيارىغا ئايلانغان.

7. ئۇرۇش ئەسناسىدىكى ئەخلاقى.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام، مەسىلىنى ئۇرۇشسىز ھەل قىلىشقا تىرىشاتتى. پەقەت ئۇرۇش قىلىشتىن باشقا چارە قالمىغان ياكى دۈشمەنلەر بېسىپ كەلگەن ۋاقىتتىلا ئۇرۇش قىلىشنى قارار قىلاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەر قېتىم ئۇرۇشقا چىقىشتىن ئاۋۋال ئەسكەرلىرىگە يول يورۇق بېرىپ « سىلەرگە تىغ تەڭلىمىگەنلەرنى، ياشانغانلارنى، ئاياللارنى، بالىلارنى ئۆلتۈرمەڭلار ! زىرائەتلەرنى نابۇت قىلماڭلار، دۈشمەنلەرنىڭ بەدەنلىرىنى پارچىلىماڭلار، ئەسىرلەرنى خورلىماڭلار دەپ جېكىلەيتتى.»

8. ھايۋانلارغا قارىتا ئەخلاقى.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ شەپقىتى ئىنسانلارغىلا ئەمەس، بەلكى ھايۋانلارغىمۇ شامىل ئېدى. نان، سۇ بەرمەستىن باغلاپ قويغانلىقى تۈپەيلى ئۆلگەن بىر مۈشۈك سەۋەبلىك بىر مۆئمىنە ئايالنىڭ دوزىخى بولۇپ كەتكەنلىكىنى، بىر بۇزۇق ئايالنىڭ ئۇسسۇزلۇقتىن تىلىنى چىقىرىپ تەلمۈرۈپ تۇرغان بىر ئىتنى ئۇتۇكىنى سېلىپ، قۇدۇقتىن سۇ ئېلىپ سۇغۇرغانلىقى ئۈچۈن جەننەتتى بولۇپ كەتكەنلىكىنى مۇسۇلمانلارغا سۆزلەپ بېرىش ئارقىلىق بارلىق جان ئىگىلىرىگە رەھىم ــشەپقەت قىلىشنى ئۆگەتكەن زات مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدۇر. بىر ھايۋاننىڭ ئۆلۈمىگە سەۋەب بولغانلىق تۈپەيلى بىر مۆئمىنە ئايالنىڭ دوزاخقا، يەنە بىر ھايۋاننىڭ جېنىنى قۇتقۇزۇپ قويغان بىر بۇزۇق ئايالنىڭ بۇ ياخشىلىقى ئۈچۈن جەننەتكە لايىق بولغانلىقىدىن ئىبارەت بۇ ئاددىيغىنە قىسسە چوڭقۇر مەنىگە ئىگە بولۇپ، بىزگە شەپقەتنىڭ ئاللاھ تائالا دەرگاھىدا قانچىلىك كاتتا ئورنى بار ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بەرگەن. ئۇ ھايۋانلارنى بوغۇزلىغاندىمۇ ئۇلارغا رەھىم شەپقەت كۆرسىتىشنى بۇيرىغان ئاللاھ ھەممە نەرسىگە رەھمەتنى پۈتتۈۋەتكەن.

3914/2337 ـ ئەبۇ ئۇمامەدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى قۇشقاچ چاغلىق نەرسە بوغۇزلىسىمۇ، ئۇنىڭغا رەھىم قىلسا، قىيامەت كۈنى الله ئۇنىڭغا رەھىم قىلىدۇ. (ئەلكەبىر 7915)

3915/2338 ـ ابن عباس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: مر النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ على رجل واضع رجله على صفحة شاة وهو يحد شفرته وهي تلحظ إليه ببصرها فقال: ((أفلا قبل هذا ؟ أو تريد أن تميتها موتتين))* الطبراني 332/11 - 333 (11916)، «الأوسط» 53/4 – 54 (3590).

3915/2338 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يولدا كېتىۋېتىپ، بىر كىشىنىڭ قوينىڭ كۆكسىگە دەسسەپ تۇرۇپ،

پىچىقنى بىلەلمىگەنلىكىنى كۆردى. قوي (پىچاق بىلەۋاتقان ئادەمگە) قورقۇنچ ئىچىدە قاراپ تۇراتتى. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: قويىنى ياتقۇزۇشتىن بۇرۇن پىچىقىڭنى بىلىۋالساڭ بولماسمىدى؟ ياكى سەن بۇ قويىنى ئىككى قېتىم ئۆلتۈرمەكچى بولدۇڭمۇ؟ دېدى. (ئەلكەبىر؛ ئەلئەۋسەت 11956)

9. مۇھىت ۋە تەبىئەتكە قارىتا ئەخلاقىي.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇھىت تازىلىقىنى ۋە تەبىئەت ساپلىقىنى ساقلاشقا ئەڭ زور ئەھمىيەت بەرگەن زات بولۇپ «پاكىزلىق ــ ئىماننىڭ يېرىمىدۇر. »، دېگەن پرىنسىپنى ئىپلان قىلىش ئارقىلىق، ئۆي ئىچىنى، كىيىم- كېچەكلەرنى، يېمەك ــ ئىچمەكلەرنى ۋە بەدەننى پاكىز تۇتۇشقا بۇيرىغان، ناماز ئوقۇش، قۇرئان تىلاۋەت قىلىش، كەبىنى تاۋاپ قىلىشقا ئوخشىغان ئىبادەتلەرنى تاھارەتتىن ئىبارەت پاكىزلىق بىلەن ئورۇنلاشقا، كۆپچىلىك توپلىشىدىغان ئورۇنلارغا يۇيۇنۇپ، خۇشبۇيلارنى سۈرتۈپ بېرىشقا ئەمر قىلغان ئىدى. مۇندىن باشقا ھەج ۋە ئۆمرە قىلغۇچىلارنىڭ مەككىنىڭ دەل ــ دەرەخلىرىنى، ئۆسۈملۈكلىرىنى ۋە زىرائەتلىرىنى كېسىشتىن ۋە يۇلۇشتىن مەنئى قىلغانلىقى، ئۇرۇش ئەسناسىدا ئەسكەرلەرنىڭ زىرائەتلەرنى نابۇت قىلماسلىقىنى، دەل دەرەخلەرنى كەسمەسلىكىنى ۋە ئوت قويماسلىقىنى قاتتىق جېكىلىگەنلىكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەبىئەتنى قانچىلىك سۆيىدىغانلىقى ۋە ئۇنى ئاسراشقا قانچىلىك ئەھمىيەت بېرىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

10. سۆھبەتداشلىرىغا قارىتا ئەخلاقى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ ئالىي پەزىلىتى ۋە گۈزەل ئەخلاقى بىلەن سۆھبەتداشلىرىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىۋالاتتى. ئۇنىڭ بىلەن بىر قېتىم سۆھبەتلىشىش پۇرسىتىگە ئىگە بولغان ئادەم قايتا سۆھبەتلىشىشنى ئارمان قىلاتتى. قىسقىسى، ئۇنىڭ سۆھبىتىگە تويمايتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىراۋ بىلەن سۆھبەتلەشكەندە، ئۇنىڭ سۆزىنى كەسمەيتتى ۋە بۇنداق قىلىشنى ئەخلاقسىزلىق دەپ بىلەتتى. سۆزلەۋاتقان كىشىدىن ھېچ ۋاقىت يۈزىنى باشقا تەرەپكە چۆرمەيتتى. ئۇنىڭ سۆزىنى دىققەت بىلەن ئاڭلايتتى. قارشى تەرەپنىڭ ئەدەپسىزلىكىگە ھەرگىزمۇ ئاچچىقلاپ قالمايتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىنتايىن كىچىك پېئىل ۋە تولىمۇ كەمتەر زات بولۇپ، كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا ــ باشقا مىللەتلەر كاتتىلىرىغا ئورنىدىن تۇرغاندەك ــ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشنى ياقتۇرمايتتى. ئولتۇرغاندا ئادەتتىكى كىشىلەردەك قەيەردىن ئورۇن تەگسە شۇ يەردە ئولتۇراتتى. ئاجىزلارنى ۋە كەمبەغەللەرنى خور كۆرمەيتتى، ئۇلارنى ياخشى كۆرەتتى، ئۇلارنىڭ بېشىنى سىلايتتى.

تۆتىنچى باپ. ئىسلامي ئەخلاقنىڭ مەزمۇن دائىرسى

ئەخلاقنىڭ دائىرىسى ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ

ھەربىر دىننىڭ ئۆز ئالاھىدىلىكى ھېسابلىنىدىغان ئۆزىگە خاس شوئارلىرى بار.

ئېنىقكى، ئىسلام دىنىدىمۇ مۇئەييەن قانۇنلار بولۇپ ئۇنىڭغا مۇسۇلمان بولغان كىشىلەر ئەمەل قىلىدۇ. بۇ ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى تۇراقلىق ئىش. بۇنىڭ باشقىلار بىلەن مۇناسىۋىتى يوق. لېكىن ئەخلاقى تەلىملەر بۇنداق ئەمەس. ھەربىر مۇسۇلمان پۈتۈن يەرشارى ئاھالىسىگە

ئومۇمىيۈزلۈك ھالدا، سەممىي ھالدا گۈزەل ئەخلاق بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا بۇيرۇلغان، مەسىلەن: مۇسۇلماننىڭ مۇسۇلمانغا ۋە مۇسۇلمان ئەمەس كىشىلەرگە راست سۆزلىشى زۆرۈر. كەڭ قورساق بولۇش، ۋەدىگە ۋاپا قىلىش، ئادەمگەرچىلىك، ئۆزئارا ھەمكارلىشىش، مەردلىك قاتارلىقلارمۇ شۇنداق.

5644/ 9233 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: « من سرّه أن يستجيب الله له عند الشدائد والكرب فليكثر الدعاء في (الرخاء)»*

5644/ 9233 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مەزلۇمنىڭ دۇئاسى، گەرچە ئۇ پاسىق بولغان تەقدىردىمۇ ئىجابەت بولىدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ پاسىقلىقى ئۆزىگىدۇر. (ئەھمەد: 8577)

بۇ بايانلار مۇسۇلمانلارنى قارشى دىندىكىلەرگە يامانلىق قىلىشتىن چەكلەيدۇ. باشقا دىندىكىلەر بىلەن بولغان ئەڭ ياخشى مۇناسىۋەتنىڭ پاكىتلىرىدىن بىرى تۆۋەندىكى ھەدىستۇر.

8275/5021 ـ ابن عمرو بن العاص – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: ذبحت له شاةً في أهلِهِ، فلما جاءَ قال: أهديتم لجارنا اليهودي؟أهديتم لجارنا اليهودي؟سمعتُ النبيَّصَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يقول: ((ما زالَ جبريلُ يوصيني بالجارِ حتى ظننتُ أنه سيورِّثهُ))* أبو داود (5152)، الترمذي (1943)

8275/5021 ـ مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ ئائىلىسىدە بىر قوي سويۇلدى. ئۇ ئۆيگە كەلگەندىن كېيىن: يەھۇدىي قوشنىمىزغا بەردىڭلارمۇ؟ يەھۇدىي قوشنىمىزغا بەردىڭلارمۇ؟ مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ماڭا قوشنىغا ياخشىلىق قىلىشنى تەۋسىيە قىلىۋەرگەچكە، كېيىنچە قوشنىنى مىراسخور قىلىپ قويىدىغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ قالغانىدىم دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم، دېدى. (تىرمىزى: 1943)

شۇنىڭدەك ئىسلام دىنى ھەربىر ئىنساننى ئۆز ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىغا گەرچە ئۇلار كاپىر بولسىمۇ غەمخورلۇق قىلىشقا بۇيرىغان، ئۇنىڭ ھەقىقەتنى چىڭ تۇتۇشى كاپىر ئائىلىسىگە قوپاللىق قىلىشنى تەلەپ قىلمايدۇ.

وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

«ئۇلارغا دۇنيادا ياخشى مۇئامىلىدە بولغىن (يەنى دىنىڭغا زىيان يەتمەيدىغان ئاساستا ياخشىلىق قىلغىن) ماڭا تائەت بىلەن قايتقان ئادەمنىڭ يولىغا ئەگەشكىن، ئاندىن مېنىڭ دەرگاھىمغا قايتىسىلەر، سىلەرگە قىلمىشىڭلارنى ئېيتىپ بېرىمەن.» [سۈرە لوقمان 15ـ ئايەت]

بۇ خۇسۇسىي تەرەپ، ئەمما ئاممۋى مەسىلىلەردە ئىسلام دىنى مىللەتنىڭ مەۋجۇت بولۇشى، گۈللىنىشى ۋە قۇدرەت تېپىشى ئەخلاققا مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى ئەگەر ئەخلاق يوقالسا ھاكىمىيەت ياكى مىللەتنىڭمۇ ھالاك بولىدىغانلىقىنى بايان قىلغان. مىللەت ئەخلاق بىلەن مەۋجۇت بولۇر. ئەخلاقتىن ئايرىلسا ھالاك بولۇر.

قۇرئان ۋە ھەدىستىكى ئاساسىي ئەخلاق بولسا، ئۇ پۈتۈن دىن شۇنداقلا ئۆز نۆۋىتىدە پۈتۈن

دۇنيا، ئەگەر قايسى بىر مىللەتنىڭ ئاللاھ بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىگە تەسىر يەتسە ياكى كىشىلەر ئارىسىدىكى ئورنى تۆۋەنلىسە، بۇ ئىپىسل پەزىلەتنىڭ چېكىنگەنلىكى، ئەخلاقنىڭ مەغلۇپ بولغانلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك.

سەممىي ـ ساداقەتمەنلىك

ئاللاھ كائىناتنى ھەقىقەت بىلەن ياراتقان، ئىنسانىيەتتىن ھەقىقەت ئۈچۈن ياشاشنى، پەقەت ھەقىقەتنى سۆزلەشنى، ھەقىقەتنى قىلىشنى تەلەپ قىلغان.

ئىنسانىيەتنىڭ ئازغۇنلۇقى، بەختسىزلىكى ئۇلارنىڭ بۇ ئېنىق پىرىنسىپنى ئۇنتۇغانلىقى، ساختىلىقلار ۋە پۇچەك خىياللار ئۇلارنىڭ روھى ۋە تەپەككۇرىنى ئېگەللىۋېلىپ، تۈز يول ۋە ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك ھەقىقەتلەردىن يىراقلاشتۇرۋەتكەنلىكىدىن كېلىپ چىققان. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر قانداق ئىش، ھەرقانداق مەسىلە ۋە ھەرقانداق ھۆكۈمدە ساداقەتمەن بولۇش، مۇسۇلمان ئەخلاقلىرى ئىچىدىكى ئەڭ ئاساسلىق بىر تارماق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ساداقەتمەنلىك ئۇلارنىڭ ئەڭ ئاساسلىق ھەرىكەت شەكلىدۇر.

يالغان ئېيتىش، ۋەدىگە خىلاپلىق قىلىش، ساختىلىق قىلىشلار بولسا مۇناپىقلىقنىڭ، دىن بىلەن ئالاقىسىنىڭ ئۈزۈلگەنلىكىنىڭ ئالامىتىدۇر ياكى ئۇ ھىيلىگەرلەر ۋە ساختىلىق قىلغۇچىلار يەنى ئەمەلىيەتتە خىلاپلىق قىلىشتا يالغانچىلارنىڭ ئۇسلۇبى بويىچە دىن بىلەن ئالاقىلىشىش بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

بىرىنچى، يالغانچىلىق ئوچۇق رەزىللىك بولۇپ، كۆڭۈلگە بۇزۇقچىلىق سىڭىشىپ كىرگەنلىكتىن، ھېچبىر زۆرۈرىيەتسىز ئەيمەنمەستىن، يامانلىقتا ئارىلىشىپ قالماستىن بەلكى يامانلىقنى ئىجاد قىلىشقا باشلىغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ.

دىنغا يالغان ئېيتىش ئەڭ قەبىھ گۇناھ بولۇپ، ئۇنىڭ دەسلىپى ئاللاھ ياكى ئۇنىڭ پەيغەمبىرى دېمىگەننى دېدى دېيىشىدۇر. بۇ خىل يالغانچىلىقنىڭ ماھىيىتى قەبىھ، نەتىجىسى دەھشەتلىكدۇر.

294/154 – ابن عمر– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– رفعه: قَالَ: ((بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً، وَحَدِّثُوا عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا حَرَجَ، وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ))* رواه البخاري (3461)، الترمذي (2669)

294/154 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مەندىن بىر ئايەت بولسىمۇ يەتكۈزۈڭلار. بەنى ئىسرائىل توغرۇلۇق (تەۋرات، ئىنجىللاردا كەلگەن قىسسىلەرنى) باشقىلارغا سۆزلەپ بېرىشىڭلارغا رۇخسەت. كىمكى مېنىڭ ھەققىمدە قەستەن يالغان سۆز (يالغان ھەدىس) توقۇسا، ئۆزىگە دوزاختىن ئورۇن تەييارلاپ قويسۇن. (بۇخارى: 3461)

ئەۋلادلىرىمىز ئۆزلىرىنىڭ بارلىق گەپ ـ سۆزلىرى ۋە ئىش ـ ھەرىكەتلىرىدە راستچىل بولغان، راستچىللىقنى ئۆزلىرىگە سىڭدۈرگەن ھالەتتە چوڭ بولسۇن ئۈچۈن ئىسلام دىنى بالىلارغا كىچىكىدىن باشلاپلا راستچىللىق تەربىيىسى بېرىشنى تەۋسىيە قىلىدۇ.

7938/4788 ـ عبد الله بن عامرٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: دعتني أمي يومًا والنبي صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قاعد في بيتنا فقالت: ها تعالى أعطيك، فقال لها: ((ما أردت أن تعطيه؟))، قالت: أردت أن أعطيه تمرًا، فقال: ((أما إنك لو لم تعطه شيئًا كتبت عليك كذبةً))* أبو داود (4991)

7938/4788 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئامىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزنىڭ ئۆيدە ئولتۇراتتى، ئانام مېنى: بۇ ياققا كەل، بىر نەرسە بېرىمەن، دەپ چاقىردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئانامغا: ئۇنىڭغا نېمە بېرىسەن؟ دەپ سورىغانىدى، ئانام: بىر تال خورما بېرىمەن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ناۋادا، ئۇنىڭغا ھېچنېمە بەرمىسەڭ، ساڭا بىر يالغانچىلىق يېزىلىدۇ، دېدى. (ئەبۇ داۋۇت: 4991)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاتا ـ ئانىلارغا بالىلىرىنى راستچىللىقنى مۇقەددەس بىلىدىغان، يالغانچىلىقتىن ئۆزىنى پاك تۇتىدىغان قىلىپ تەربىيىلەشنى قانداق ئۆگىتىۋاتقانلىقىغا قاراڭ، ئەگەر ئاتا ـ ئانىلار بۇ ئىشلارغا سەل قاراپ يول قويسا بالىلار چوڭ بولغاندا يالغان ئېيتىشنى كىچىك ئىش دەپ ئويلايدىغان بولۇپ قالىدۇ. ھالبۇكى ئۇ ئاللاھنىڭ نەزىرىدە چوڭ گۇناھدۇر. ھەتتا ئائىلىدىكى كىچىك ئىشلاردىمۇ ھەقىقەتنى قەتئىي ياقلاش، چوقۇم راستچىل بولۇش تەلەپ قىلىنىدۇ.

شەرىئەت بەلگىلىگۈچى ئاللاھ ھېچكىمگە ھەقىقەتتىن ئۆزىنى قاچۇرۇش ياكى ئۇنى بېكىتىشكە سەل قاراشقا يوچۇق قالدۇرماسلىق ئۈچۈن يالغان ئېيتىشنىڭ خەتىرى ۋە ئۇنىڭ يامان ئاقىۋەتلىرىنى بىزگە تولۇق بايان قىلىپ بەرگەن.

بەزى كىشىلەر كۆڭۈل ئېچىش ئۈچۈن يالغان خەۋەر يەتكۈزسە ياكى گەپ توقۇسا گۇناھ بولماس دەپ ئويلاپ چاخچاق قىلىپ يالغان ئېيتىدۇ، ھالبۇكى كۆڭۈل ئېچىشنى دۇرۇس قىلغان ئىسلام دىنى كۆڭۈل ئېچىش ئۇسۇللىرىنىڭ ھەقىقەت ۋە ساپ راستچىللىق دائىرىسىدە بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ، چۈنكى پەقەت ھالال ئىشلارنى قىلىش، ھەقىقەتكە بويسۇنۇش، ھارام ۋە ناھەقچىلىكتىن ئۆزىنى تارتىش مۇھىم.

7934/4785 ـ بهز بن حكيم، عن أبيه، عن جده رفعه: ((ويل للذي يحدث بالحديث يضحك به القوم فيكذب، ويل له ويل له))* أبو داود (4990)، الترمذي (2315)

7934/4785 ـ بەھز ئىبنى ھەكىم دادىسى ئارقىلىق بوۋىسىدىن رىۋايەت قىلىدۇكى، ئۇ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان: كىشىلەرنى كۈلدۈرۈش ئۈچۈن يالغان سۆز قىلغان كىشىنىڭ ھالىغا ۋاي، ئۇنىڭ ھالىغا ۋاي، ھالىغا ۋاي!. (تىرمىزى: 2315)

شۇنداق كىشىلەرمۇ باركى، ئۇلار ئەتراپىدىكىلەرنى تېخىمۇ كۈلدۈرۈش ئۈچۈن كۈچىنىڭ بارىچە تىرىشىدۇ، ھەتتا دوستلىرى ياكى دۈشمەنلىرىنىڭ ئېغىزلىرىدا ئېقىپ يۈرگەن، ئۆزىنىڭ ئابرۇيىغا داغ تەككۈزىدىغان، دۈشمەنلىرىنىڭ مەسخىرىسىگە قالىدىغان يالغان ـ ياۋىداق سۆزلەرنى قىلىشتىنمۇ ئەيمەنمەيدۇ. دىنىمىز بۇ خىل مەسىلەكنى قاتتىق چەكلىگەن. چۈنكى ھەقىقەت شۇكى، يالغان ئېيتىش بىلەن بولغان ئويۇن غەم ـ قايغۇ ۋە كۆڭۈل ئازارلىقى بىلەن

ئاخىرلىشىدۇ.

ماختانچاقلىق يالغانچىلىقنىڭ تۇنجى قەدىمى، مۇسۇلمان باشقىلارنى تەرىپلىگەندە پەقەت ئۆزى بىلىدىغان ياخشى تەرەپلىرىنىلا ئوتتۇرىغا قويىشى، ئارتۇقچىلىقلىرىنى گەۋدىلەندۈرۈشتە چېكىدىن ئاشۇرىۋەتمەسلىكى لازىم، چۈنكى ماختالغۇچىنىڭ لاياقىتى قانچىلىك بولۇشتىن قەتئىنەزەر تەرىپلەشنى چېكىدىن ئاشۇرىۋېتىشنىڭ ئۆزى بىر خىل يالغانچىلىق بولۇپ ھېسابلىنىدىغان خاتا قىلمىشدۇر.

نۇرغۇن كىشىلەر باركى، ئۇزۇن قەسىدىلەرنى توقۇپ، پاساھەتلىك نۇتۇقلارنى ئوقۇپ قۇرۇق مەدھىيىلەرنى كاتتىۋاشلارغا يېلىنىدىغان دەسمايە قىلىۋالغان، ئۇلار تەخمىنىسىگە ماختاپ ئۆزلىرى بىلگەنچە جۆيلۈيدىغان بولغاچقا ئۇنىڭ ـ بۇنىڭدىن ئازغىنا دۇنياغا ئېرىشىش ئۈچۈن كۆپ ھاللاردا زالىم ھاكىملارنى ئادىل دەپ، قورقۇنچاق دۆتلەرنى باتۇر دەپ ماختاپ قويىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ خىل ساختىپەز، غالچىلارغا تاكى ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ساختىلىقىدىن يانمىغۇچە ئۇلارنى ئارىغا ئالماسلىقنى، رەسۋالىق ۋە مەھرۇملۇق ئىچىدە قالدۇرۇشنى تەۋسىيە قىلغان.

7893/4762 ـ المقداد: وقد جعل رجلٌ يمدح عثمان، فعمد المقداد فجثا على ركبتيه وكان رجلاً ضخمًا، وجعل يحثو في وجهه الحصباء، فقال له عثمان: ما شأنك: فقال: إن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال: ((إذا رأيتم المداحين فاحثوا في وجوههم التراب))* مسلم (3002).

7893/4762 ـ ھەممام ئىبنى ھارىس مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: بىر كىشى ھەزرىتى ئوسماننى ماختىغىلى تۇرىۋىدى، مىقداد تىزلىنىپ تۇرۇپ (ئۇ سېمىز، يوغان ئادەم ئىدى) ئۇنىڭ يۈزىگە توپا چاچقىلى تۇردى. بۇنى كۆرگەن ھەزرىتى ئوسمان: ساڭا نېمە بولدى؟ دەپ سورىۋىدى، ئۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئەگەر مەدداھلارنى كۆرسەڭلار، يۈزلىرىگە توپا چېچىڭلار دېگەنىدى، دېدى. (مۇسلىم: 3002)

ھەدىس شەرھى قىلغۇچىلارنىڭ بايان قىلىشىچە بۇ يەردە كۆزدە تۇتۇلغىنى ماختاشنى جان بېقىش يولى قىلغان كىشىلەردىن ئىبارەت بولۇپ ياخشى ئىشنى تەشۋىق قىلىش، كىشىلەرنى ئۇنىڭدىن ئۈلگە ئېلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش ئۈچۈن ماختىسا، بۇنداق كىشى مەدداھ قاتارىغا كىرمەيدىكەن.

7892/4761 ـ أبو بكرة: أثنى رجل على رجلٍ عند النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقال: ((ويلك، قطعت عنق صاحبك، قطعت عنق صاحبك))، ثلاثًا، ثم قال: ((من كان منكم مادحاً أخاه لا محالة. فليقل: أحسب فلاناً، والله حسيبه، ولا يزكي على الله أحداً أحسب كذا وكذا إن كان يعلم ذلك منه))* البخاري (2662)، مسلم (3000).

7892/4761 ـ ئەبۇ بەكرىدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر ئادەم پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھۇزۇرىدا يەنە بىر ئادەمنى ماختىغانىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئىسست ساڭا! بۇرادىرىڭنىڭ بويىنىنى چېپىۋەتتىڭ دېدى ۋە بۇ سۆزنى ئۈچ قېتىم تەكرارلىدى. ئاندىن: بىرىڭلار بىر كىمنى زادى ماختىماقچى بولسا ۋە ھەقىقەتەن ئۇ

كىشىدە شۇ خىسلەت تېپىلسا: مەن پالانىنى مۇنداق دەپ ئويلايمەن، توغرىسىنى الله بىلگۈچىدۇر. مەن پالانىنى مۇنداق ـ مۇنداق دەپ بىلىمەن ۋە الله تائالا ئاقىۋىتىنى خەيرلىك قىلىدۇ دەپ ئويلايمەن، دېسۇن دېدى. (بۇخارى2662)

ئاقىل پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قانداق قىلغاندا يېلىنىش ۋە زىيادە ماختاشتىن خالىي بولۇپ، ماختالغۇچىنى مەغرۇرلۇق ۋە ئۆزىنى چوڭ تۇتۇشتىن ساقلاپ قالغىلى بولىدىغانلىقىنى بىزگە ئۆگەتكەن.

سودىگەر مىلىنى چۇشەندۇرۇش، باھاسىنى ئوتتۇرىغا قويۇش قاتارلىقلاردا يالغان ئېيتىشى مۇمكىن، بىزدىكى تىجارەت ئۇچىغا چىققان ئاچكۆزلۇك ئۇستىگە قۇرۇلغان بولۇپ، ساتقۇچى قىممەت سېتىۋىلىشنى كۆزلىسە، سېتىۋالغۇچى ئەرزان ئېلىۋېلىشنى كۆزلەيدۇ، شەخسىيەتچىلىك بازار ۋە مەھەللىلەردىكى ئالماشتۇرۇش ھەرىكەتلىرىگە ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتىدۇ. ئىسلام دىنى بۇ خىل ياۋۇز مۇئامىلە ۋە ئۇنىڭدىكى قۇرۇق گەپ، جەڭگى ـ جېدەللەرنى يامان كۆرگەن.

بىر قىسىم مال سېتىۋالغۇچىلار ساددا، سودا تەجرىبىسى كەمچىل بولغاچقا مال ئىگىسى نېمە دېسە شۇنىڭغا تېزلا ئىشىنىپ كېتىدۇ. ئىماننى ساقلاپ قېلىش ئۇچۇن ئۇلارنىڭ بۇ ساددىلىقىدىن پايدىلىنىپ ھەسسىلەپ پايدا ئېلىشنى ياكى مالنىڭ ئەيىبىنى يوشۇرۇشنى كۆزلىمەسلىكىمىز لازىم.

ئىككىنچى، يالغان گۇۋاھلىق بېرىش ئەڭ يامان گۇناھ بولۇپ، مۇسۇلمان گۇۋاھلىقتىن ئۆتكەن چاغدا گەرچە ئۆزىگە ئەڭ يېقىن بولغان، ئۆزى ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان كىشىگە زىيان يېتىدىغان بولسىمۇ ھەقىقەتتە چىڭ تۇرىدۇ، تۇغقانچىلىق ياكى گۇرۇھۋازلىق ۋە ياكى ئۇمىد، قورقۇنچ دېگەنلەر ئۇنى ھەقىقەتتىن تاندۇرىۋېتەلمەيدۇ.

مەسلىھەت كېڭىشى ياكى خەلق ئىشلىرى ئورۇنلىرىغا تەيىنلەنگەن كىشىلەرنى ساپلاشتۇرۇش گۇۋاھلىقنىڭ قاتارىدىن بولۇپ، كىمكى ئىشەنچىسىز، ئامانەتكە خىيانەت قىلىدىغان لاياقەتسىز كىشىلەرنى تاللاپ قويسا يالغان ئېيتقان، ھەقىقەتنى بۇرمىلىغان، يالغان گۇۋاھلىق بەرگەن ۋە ئادىللىق قىلمىغان بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇيۈك ئاللاھ مۇنداق دېگەن:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُونُواْ قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاء لِلّهِ وَلَوْ عَلَى أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقَيرًا فَاللّهُ أَوْلَى بِهِمَا فَلاَ تَتَّبِعُواْ الْهَوَى أَن تَعْدِلُواْ وَإِن تَلْوُواْ أَوْ تُعْرِضُواْ فَإِنَّ اللّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

«ئى مۇئمىنلەر! خۇدالىق ئۇچۇن گۇۋاھلىق بېرىشتە، ئۆزەڭلارنىڭ ياكى ئاتا- ئاناڭلارنىڭ ياكى تۇغقانلىرىڭلارنىڭ زىيىنىغا (گۇۋاھلىق بېرىشكە) توغرا كەلگەن تەقدىردىمۇ، ئادالەتنى بەرپا قىلىشقا تىرىشىڭلار، (گۇۋاھلىق بېرىلگۈچى) باي بولسا (ئۇنىڭغا رىئايە قىلماستىن)، ياكى پېقىر بولسا (ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتماستىن) ھامان ئادىل گۇۋاھ بولۇڭلار، الله سىلەردىن ئۇلارغا يېقىندۇر (يەنى ئۇلارنىڭ مەنپەئەتىنىڭ نېمىدە بولىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدۇ)، نەفسى- خاھىشىڭلارغا ئەگىشىپ (ھەقىقەتتىن) بۇرۇلۇپ كەتمەڭلار. ئەگەر تىلىڭلارنى تولغىساڭلار (يەنى گۇۋاھلىقتىكى پاكىتنى بۇرمىلىساڭلار)، ياكى گۇۋاھلىقتىن باش تارتساڭلار، مۇنداقتا الله ھەقىقەتەن سىلەرنىڭ قىلمىشىڭلاردىن خەۋەردار بولۇپ تۇرغۇچىدۇر.»

5967/3574 ـ أبو ذر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – قُلْتُ: يَا رَسُولَ الله أَلا تَسْتَعْمِلُنِي فَضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى منْكبِي، ثُمَّ قَالَ: ((يَا أَبَا ذَرٍّ، إِنَّكَ ضَعِيفٌ وَإِنَّهَا أَمَانَةٌ وَإِنَّهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ خِزْيٌ وَنَدَامَةٌ إِلاَّ مَنْ أَخَذَهَا بِحَقِّهَا وَأَدَّى الَّذِي عَلَيْهِ فِيهَا))* مسلم (1825)

5967/3574 ـ ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: ئى رەسۇلۇللاھ! مېنى بىرەر ئەمەلگە تەيىنلەپ ئىشلەتمەمسەن؟ دېگەنىدىم. ئۇ مۈبارەك قولى بىلەن مۈرەمگە ئۇرۇپ تۇرۇپ: ئى ئەبۇ زەر! سەن ئاجىز ئادەمسەن، ئەمەلدارلىق ئامانەتتۇر. ئەمەلدارلىق مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن تاپشۇرۇپ ئېلىپ، تولۇق ئادا قىلالايدىغان ئادەمدىن باشقا ئادەمگە قىيامەت كۈنى خارلىق ۋە پۇشايمان ئېلىپ كېلىدۇ، دېدى. (مۇسلىم: 1825)

يالغان گۇۋاھلىق بېرىش سېپى ئۈزىدىن يالغانچىلىق بولۇپ، ھەقىقەت يوشۇرلۇپلا قالماستىن بەلكى ئورنىغا ناھەقنى دەسسىتىش ئۈچۈن ھەقىقەتكە كۆز يۇمىلىدۇ، ئۇنىڭ خۇسۇسىي مەسىلىلەردە شەخسلەرگە، ئومۇمىي مەسىلىلەردە كەڭ خەلق ئاممىسىغا ئېلىپ كېلىدىغان خەتىرى بەك چوڭ. شۇ ۋەجىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىنتايىن ئەنسىرىگەن.

ھەرخىل ھۇنەر ـ كەسىپ ئەھلىلىرى ئۆزلىرىنىڭ سۆزلىرىنى رىئايە قىلىشقا تېگىشلىق قانۇنغا ئايلاندۇرۇش يەنى دېگەنلىرىگە ئەمەل قىلىشلىرى، ۋەدىلىرىگە خىلاپلىق قىلماسلىقلىرى لازىم. ئەپسۇسكى، دىنىمىز يالغان ۋەدىلەرنى مۇناپىقلىقنىڭ ئالامىتىدىن ھېسابلىغان تۇرۇقلۇق نۇرغۇن مۇسۇلمانلار ئارىسىدا يەڭگىللىك بىلەن ۋەدە قىلىش، قىلغان ۋەدىلىرىگە ئۆزلىرى ئەمەل قىلماسلىقتەك يامان ئادەت پەيدا بولۇپ قالغان.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەتتا پەيغەمبەر بولۇپ ئەۋەتىلىشىنىڭ ئالدىدىمۇ ئۆزىنىڭ دېگىنىگە ئەمەل قىلاتتى، ئاڭلىغانلىرىنى ھۆرمەتلەيتتى، بۇ ئۇ زاتتىكى مۇكەممەل ئەركەكلىكنىڭ ئالامىتى ئىدى.

بەزىلەر خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويغان ۋاقىتلىرىدا يالغان ئېيتىش ئارقىلىق ئاقىۋەتتىن قۇتۇلماقچى بولىدۇ، ئەمما بۇ ئەخمەقلىق، خورلۇق ۋە بىر يامانلىقتىن تېخىمۇ يەنە بىر يامانلىققا كىرگەنلىك بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئىنسان ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى ئېتىراپ قىلىشى كېرەك، بەلكى ئۇنىڭ راستچىللىقى ۋە پۇشايمان قىلىشى ئازابىنى يەڭگىللىتىشى مۇمكىن.

ھەق سۆزلىگەن چاغدا ئۆزىگە خەۋپ يېتىپ قېلىشتىن ئەنسىرىسىمۇ مۇسۇلمانغا لايىقى شۇكى، يۈرەكلىك بولۇپ، يالغانچىلىقنىڭ مەينەتچىلىكىدىن ئۆزىنى تارتىشى زۆرۈر.

گەپ ـ سۆزدە راستچىل بولۇش ئىش ـ ھەرىكەتلەردە راستچىل بولۇشقا ئېلىپ بارىدۇ ـ دە، تەدرىجىي ھالدا ئەھۋالى ياخشىلىنىدۇ، شۈبھىسىزكى ئىنساننىڭ ھەقىقەتنى ياخشى كۆرىشى ئۇنىڭ قەلبى ۋە تەپەككۇرىغا نۇر بېغىشلايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ مۇنداق دېگەن:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا. يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَن يُطِعْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا

«ئى مۆئمىنلەر! ئاللاھتىن قورقۇڭلار، توغرا سۆزنى قىلىڭلار، ئاللاھ سىلەرنىڭ ئەمەللىرىڭلارنى تۈزەيدۇ، (يەنى سىلەرنى ياخشى ئەمەللەرگە مۇۋەپپەق قىلىدۇ)، گۇناھىڭلارنى

مەغپىرەت قىلىدۇ، كىمكى ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلسا زور مۇۋەپپەقىيەت قازانغان بولىدۇ.» [سۈرە ئەھزاپ 70ـ71ـ ئايەت]

ئىخلاس بىلەن قىلىنغان ئىش شەك بولمىغان ئىشتۇر. چۈنكى ئۇ ئىشەنچتىن تۇغۇلغان، خاھىش ئارىلاشمىغان ئىشتۇر. چۈنكى ئۇ ساپ ئېتىقاد بىلەن يۇغۇرۇلغان، ئەگرىلىك بولمىغان ئىشتۇر، ئۇ ھەقىقەتتىن ئۇقچۇپ چىققان، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرالىشى ياكى قىلدۇرالماسلىقى شۇ مىللەت پەرزەنتلىرىنىڭ قانچىلىق ئىخلاس بىلەن ئىشلىشىگە باغلىق. ئۇلارنىڭ ئىخلاس بىلەن ئىشلەشتەك بايلىقى كۆپ بولسا تېزلا ئىلگىرىلەپ كېتىدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولمىسا ئوتتۇرا يولدا ھېرىپ قالىدۇ. چۈنكى قولنىڭ ئۇچىدا ئىشلەپ قويۇش، تېگىگە يەتمەسلىك، بىلەرمەنلىك قىلىش ۋە سەل قاراش دېگەنلەر ھېچكىمگە قىلچىلىك پايدا ئېلىپ كەلمەيدۇ.

7929/4782 ـ ابن مسعودٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إن الصدق يهدي إلى البرّ، إن البر يهدي إلى الجنة وإنَّ الرجل ليصدق حتى يكتب صديقًا، وإن الكذب يهدي إلى الفجور، وإن الفجور يهدي إلى النار، وإن الرجل ليكذب حتى يكتب كذابًا))* البخاري (6134)، مسلم (2607).

7929/4782 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: راستچىللىق ياخشىلىقتۇر، ياخشىلىق جەننەتكە باشلايدۇ. بەندە داۋاملىق راست سۆزلىسە، ئاخىرى اللەنىڭ ھۇزۇرىدا راستچىل دەپ يېزىلىدۇ. يالغانچىلىق گۇناھتۇر، گۇناھ ئىشلار دوزاخقا باشلايدۇ، بەندە داۋاملىق يالغان سۆزلىسە، ئاخىرى اللەنىڭ ھۇزۇرىدا يالغانچى دەپ يېزىلىدۇ. (مۇسلىم: 2607)

داۋاملىق يالغان ئېيتىش نەتىجىسىدە كېلىپ چىققان پاسىقلىق، پەسلىك ، ئىمانسىزلىقنىڭ ئەڭ ئاخىرقى باسقۇچىدۇر. راستچىللىق باشلىغان ياخشىلىق پەقەت تەۋرەنمەس ئىرادە ئىگىلىرىلا يېتەلەيدىغان ئالىي مەرتىۋە بولۇپ تۆۋەندىكى ئايەت سىزگە كۇپايە:

لَّيْسَ الْبِرَّ أَن تُوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَالْمَلآئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّآئِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُواْ وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاء والضَّرَّاء وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

«سىلەرنىڭ كۈن چىققان ۋە كۈن پاتقان تەرەپكە يۈز كەلتۈرۈشۈڭلارنىڭ ئۆزىلا ياخشى ئەمەلگە ياتمايدۇ، بەلكى ئاللاھقا، ئاخىرەت كۈنىگە، پەرىشتىلەرگە، كىتابقا (يەنى ئاللاھ نازىل قىلغان كىتابلارغا)، پەيغەمبەرلەرگە ئىمان كەلتۈرۈش، ئاللاھنى سۆيۈش يۈزىسىدىن خىش ـ ئەقرىبالارغا، يېتىملەرگە، مىسكىنلەرگە، ئىبنى سەبىللەرگە (يەنى پۇل ـ مېلىدىن ئالاقىسى ئۈزۈلۈپ قالغان مۇساپىرلارغا)، سائىللارغا ۋە قۇللىرىنىڭ ئازادلىقىغا ئېرىشىشىگە پۇل ـ مال ياردەم بېرىش، ناماز ئوقۇش، زاكات بېرىش، ئەھدىگە ۋاپا قىلىش، يوقسۇزلۇققا، كېسەللىككە، ۋە (ئاللاھنىڭ يولىدا قىلىنغان) ئۇرۇشقا بەرداشلىق بېرىش ياخشى ئەمەللەرگە كىرىدۇ، ئەنە شۇلار

(يەنى يۇقىرىقى سۈپەتلەرگە ئىگە كىشىلەر) (ئىماندا) راستچىل ئادەملەردۇر، ئەنە شۇلار تەقۋادار ئادەملەردۇر.» [سۈرە بەقەرە 177 ـ ئايەت]

ئىشەنچلىك بولۇش

ئىسلام دىنىمىز ئۆز ئېتىقادچىلىرىنىڭ ئاللاھنىڭ ھەم كىشىلەرنىڭ ھەق ـ ھوقۇقلىرىنى ساقلايدىغان، ئىش ـ ھەرىكەتتە ئاشۇرۇش ياكى سەل قاراشتىن يىراق بولىدىغان قەلبىنىڭ بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئىشەنچلىك بولۇشىنى كۈچلۈك تەلەپ قىلىدۇ.

شەرىئەتتە سۆزلەنگەن ئىشەنچلىك بولۇشنىڭ مەنىسى كەڭ بولۇپ كۆپ تەرەپلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، ئۇمۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا ھەربىر ئادەمنىڭ ئۆز مەسئۇلىيىتىنى ھېس قىلىشى ۋە ئۆزىنىڭ پەرۋەردىگارى ئالدىدا مەسئۇل ئىكەنلىكىگە قەتئىي ئىشىنىشىدىن ئىبارەت.

ئاۋام خەلق ئىشەنچلىك بولۇشنى پەقەت ئامانەت قويغان نەرسىلەرنى ئۇبدان ساقلاشتىن ئىبارەت بولغان ئىنتايىن تار دائىرىدە چۈشىنىدۇ. ھالبۇكى ئاللاھنىڭ دىنىدا ئۇنىڭ دائىرىسى تولىمۇ كەڭ، مەنىسى چوڭقۇر، مەسئۇلىيىتى ئېغىر.

شۈبھىسىزكى، ئىشەنچلىك بولۇش مۇسۇلمانلار ئۇنىڭغا ياخشى رىئايە قىلىش ھەققىدە داۋاملىق بىر ـ بىرىگە نەسىھەت قىلىشىدىغان، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھتىن مەدەت تەلەپ قىلىشىدىغان ئىنتايىن ئۇلۇغ ئەخلاقتۇر، ئاددىيسى ئۇلارنىڭ بىرى سەپەرگە چىقماقچى بولسا قېرىندىشى ئۇنىڭغا: «سېنىڭ ئىشەنچلىكلىكىڭ ۋە ئىشلىرىڭنىڭ نەتىجىسىنى ئاللاھقا تاپشۇردۇم.» دەپ خوشلىشىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر بولۇپ ئەۋەتىلىشىنىڭ ئالدىدىلا ئۆز خەلقىنىڭ ئارىسىدا «ئىشەنچلىك» دېگەن نامغا ئېرىشكەن ئىدى، بىز يەنە مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ بىر ياخشى ئادەمنىڭ ئىككى قىزىغا سۇ بەرگەن، ئۇلارغا مېھرى ـ شەپقەت قىلغان، ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ ئىپپەت ـ شەرىپىنى ساقلىغان چېغىدىكى ئىشەنچلىكلىكىنىڭ ئىزنالىرىنى كۆرىۋالالايمىز:

فَسَقَى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ. فَجَاءتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاء قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ. قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ

«مۇسا ئۇلارنىڭ قويلىرىنى سۇغىرىپ بەردى، ئاندىن ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، (بىر دەرەخنىڭ) سايىسىگە بېرىپ (ئولتۇرۇپ)، پەرۋەردىگارىم! ماڭا رىزىقتىن نېمىنى بەرسەڭ، مەن ھەقىقەتەن ئۇنىڭغا موھتاج دېدى. ئۇلارنىڭ (يەنى ئۇ ئىككى ئايالنىڭ) بىرى مۇسانىڭ يېنىغا ئۇياتچانلىق بىلەن مېڭىپ كېلىپ: (قويلىرىمىزنى) سۇغىرىپ بەرگەنلىكىڭنىڭ ھەققىنى بېرىش ئۈچۈن ئاتام سېنى راستىنلا چاقىرىدۇ دېدى، موسا ئۇنىڭ (يەنى شۇئەيبنىڭ) قېشىغا كېلىپ ئەھۋالىنى ھېكايە قىلىپ بەردى، شۇئەيب: قورقمىغىن، زالىم قەۋمدىن قۇتۇلدۇڭ دېدى، ئۇلارنىڭ بىرى ئېيتتى: ئى ئاتا، ئۇنى سەن ئىشلەتكىن، بۇ سەن ئىشلەتكەنلىرىڭنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر، كۈچلۈك ئىشەنچلىكتۇر. » [سۈرە قەسەس 24ـ26]

پەيغەمبەرلەر ئەڭ ئاقكۆڭۈل، ئەڭ ئېسىل كىشىلەر ئارىسىدىن تاللاپ ئېلىنىدىغان بولغاچقا بۇنىڭ ھېچبىر ھەيران قالارلىقى يوق. يوقسۇللۇق ۋە يالغۇزلۇقنىڭ دەردىنى تازا تارتىۋاتقان بىر ئادەم ئېسىل ئەخلاقىقا ئەھمىيەت بەرسە ئۇ ئەلۋەتتە ئىرادىلىك، ئىشەنچلىك ئادەم بولىدۇ، چۈنكى پەقەت شۇنداق ئادەملەر ئەخلاقىقا ئەھمىيەت بېرەلەيدۇ. بىلىش كېرەككى، ئاللاھنىڭ ھەم بەندىلەرنىڭ ھەق ـ ھوقۇقلىرىنى قوغداش جاپا ياكى ھالاۋەت ئالدىدىمۇ ئۆزگىرىپ قالمايدىغان كىشىلەرنىڭ بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ.

ھەرئىشنى لايىقىدا، مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇشمۇ ئىشەنچلىك بولۇشنىڭ دائىرىسىگە كىرىدۇ، ھەرقانداق ۋەزىپىنى پەقەت ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان ياخشى ئادەمگە تاپشۇرۇش لازىم، بۇ مەسئۇلىيىتى بولغان ئامانەت بولۇپ، نۇرغۇن ھەدىسلەر ئارقىلىق ئىسپاتلانغان.

بىر ئادەمنىڭ روھىي جەھەتتىكى سالاھىيتى بىلەن ئىلمىي ۋە ئەملى جەھەتتىكى سالاھىيتى چوقۇم بىرگە بولۇشى ناتايىن. ئىخلاسى ياخشى، ئىمانى مۇستەھكەم بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ مەلۇم ۋەزىپىنى ئۆتەشكە تېگىشلىك لاياقتى بولماسلىقى مۇمكىن. راستچىل يۈسۈپ ئەلەيھىسسالامغا قاراڭ، ئىقتىسادى ئىشلارنى باشقۇرۇشنى تەلەپ قىلىشتا ئۆزىنىڭ پەيغەمبەرلىكى ۋە تەقۋادارلىقىغا ئاساسلىنىپلا قالماستىن بەلكى ئامانەتكە خىيانەت قىلمايدىغانلىقى ۋە بىلىملىك ئىكەنلىكىگىمۇ ئاساسلانغان:

اجْعَلْنِي عَلَى خَزَآئِنِ الأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ

«يۈسۈف، مېنى (مىسىر) زېمىنىنىڭ خەزىنىلىرىنى باشقۇرۇشقا قويغىن، مەن ھەقىقەتەن (ئۇنى باشقۇرۇش يوللىرىنى) بىلىدىغان، ئوبدان ساقلىيالايدىغان ئادەممەن دېدى.» [سۈرە يۈسۈف 55ـ ئايەت]

ئەبۇ زەر ئەمەل تۇتۇشنى تەلەپ قىلغان ۋاقتىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ سالاھىيىتىنىڭ يوقلۇقىنى بىلىپ بۇ ئىشتىن ئۇنى توستى. ئىشەنچلىك بولۇش بىزدىن ئەمەلنى ھۆددىسىدىن ئەڭ ياخشى چىقالايدىغان ئادەمنى تاللاپ تاپشۇرۇشىمىزنى تەلەپ قىلىدۇ، ئەگەر بىز پارا ئېلىش، تۇغقاندارچىلىق ياكى باشقا ئۇي ـ خىياللار سەۋەبىدىن قابىل ئادەمنى قايرىپ قويۇپ ناقابىل ئادەمنى ئۇنىڭ ئورنىغا دەسسەتسەك چوقۇمكى، بىز ئېغىر خىيانەتچىلىك قىلغان بولىمىز.

ئىشەنچلىك بولۇشنىڭ مەنالىرىنىڭ بىرسى شۇكى، ھەربىر ئادەم پۈتۈن كۈچىنى چىقىرىپ ئۆزىگە تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىنى مۇكەممەل ئادا قىلىشقا تىرىشىشى كېرەك، ئىسلام دىنى ھەربىر كىشىنىڭ ئۆز خىزمىتىگە باش چۆكۈرۈپ كۆڭۈل بۆلۈشى خەلقنىڭ ئۆزىگە تاپشۇرۇلغان ھەق ـ ھوقۇقلىرىنى تولۇق، مۇۋاپىق ئادا قىلىشى ئۈچۈن جاپاغا چىداپ كۈنىنى تۈنگە ئۇلاپ ئىشلەشنى مۇقەددەس ئامانەت دەپ ھېسابلايدۇ، چۈنكى شەخسنىڭ ئۆزىگە تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىسى ئاددىي بولسىمۇ تولۇق ئادا قىلماسلىقى خەلق ھاياتىدا سەل قاراش خاھىشىنىڭ كۆپىيىشى، بۇنىڭغا ئەگىشىپ بۇزۇقچىلىق تارقىلىشى ۋە پۈتكۈل مىللەتنىڭ چېكىنىشىگە سەۋەب بولىدۇ.

مانا بۇ مەجبۇرىيەتلەرگە خىيانەت قىلىشنىڭ گۇناھى ۋە ئۇنىڭ ئاقىۋىتى ئوخشاش بولمايدۇ، دىن ۋە مۇسۇلمانلار ئاممىسىغا زىيان كەلتۈرۈپ پۈتۈن دۆلەتنى ئاپەتكە دۇچار قىلغىنى ئەڭ يامان خىيانەت بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

يەنى خەلقنىڭ ئىشلىرىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان ئادەمنىڭ ۋەزىپىسىنى تولۇق ئادا قىلماسلىقى، ساختىلىق قىلىشىدىنمۇ ئېغىر ئاقىۋەتتى يامان بولغان خىيانەت بولمىسا كېرەك.

ئامانەتنىڭ مەنالىرىدىن بىرى شۇكى، ھەرقانداق شەخس ئۆزىگە تەيىن قىلىنغان مەنسەپنى ئۆزى ياكى تۇغقانلىرىغا ناھەق پايدا ئېلىپ كېلىشى ئۈچۈن ئىشلەتمەسلىكى لازىم، چۈنكى، خەلقنىڭ مېلى بىلەن سەمرىش جىنايەت.

ئىسلام دىنى ھوقۇق ـ ئابرۇينى ئۆز مەنپەئىتى ئۈچۈن قالايمىقان ئىشلىتىش ۋە پەس قىلمىشلاردىن ئۆزىنى تارتىشنى قاتتىق تەكىتلىگەن.

ئامانەت ۋە ئىشەنچلىك بولۇشنىڭ مەنالىرىدىن يەنە بىر شۇكى، ئاللاھ ساڭا نېئمەت قىلىپ بەرگەن سەزگۈلىرىڭ، سېنى ئالاھىدە قىلغان ئارتۇقچىلىقلىرىڭ ۋە ساڭا ئىنئام قىلغان مال ـ مۈلۈك، بالا ـ چاقىلىرىڭ توغرىسىدا چوڭقۇر تەپەككۇر يۈرگۈزۈپ ئۇلار بولسا ئاللاھنىڭ ساڭا قويۇپ قويغان قىممەتلىك ئامانەتلىرى ئىكەنلىكىنى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنى ئاللاھقا يېقىنچىلىق قىلىش، ئاللاھنىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىشى ئۈچۈن ئىشلىتىش لازىم ئىكەنلىكىنى سىناق ئۈچۈن ئۇلارنىڭ بىرەرسى سەندىن تارتىۋېلىنغاندا ئۇ پەقەت ئۆزۈمنىڭ خاس مۈلكۈم دەپ ئويلاپ تەنتەكلىك بىلەن زارلانماسلىق لازىم ئىكەنلىكىنى، ئاللاھ دەسلەپتە ئۆزى بەرگىنىنى قايتىدىن قايتۇرىۋالالايدىغانلىقىنى، بۇنىڭغا ئاللاھنىڭ تامامەن ھوقۇقلۇق ئىكەنلىكىنى، ئەگەر ئۇ نېئمەتلەر ساڭا داۋاملىق بېرىلسە ئۇلارنى جىھادقا ئىشلىتىشنى قورقۇنچاقلىق قىلماسلىقنى، ئۇلار بىلەن مەغرۇرلىنىپ كېتىپ، ئاللاھقا تائەت ئىبادەت قىلىشتىن غاپىل بولماسلىقنى، ياكى ئۇلارنى ئاللاھقا ئاسىيلىق قىلىش ئۈچۈن ئىشلەتمەسلىك لازىم ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتىشىڭ كېرەك. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَخُونُواْ اللّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُواْ أَمَانَاتِكُمْ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ. وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلاَدُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللّهَ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ

«ئى مۆئمىنلەر! ئاللاغا، پەيغەمبەرگە خىيانەت قىلماڭلار، سىلەرگە قويۇلغان ئامانەتلەرگە بىلىپ تۇرۇپ خىيانەت قىلماڭلار، بىلىڭلاركى سىلەرنىڭ ماللىرىڭلار، بالىلىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن بىر تۈرلۈك سىناقتۇر، ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا چوڭ ساۋاب بار.» [سۈرە ئەنپال 27ـ28]

ئىشەنچلىك بولۇشنىڭ مەنالىرىدىن يەنە شۇ باركى ئۆزىڭىز، قاتناشقان سورۇنلارنىڭ ھوقۇق ـ مەنپەئەتىنى قوغدىشىڭىز، سورۇندا بولۇنغان گەپ سۆزلەرنى قالايمىقان پاش قىلماسلىقىڭىز لازىم. بىر قىسىم كىشىلەر سورۇننىڭ ئامانىتىنى ساقلىماي سورۇندا بولۇنغان گەپ ـ سۆزلەرنى، سۆزلىگۈچىنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ ياكى ئاتىماي كەلسە ـ كەلمەس تارقىتىپ يۈرگەنلىكى ئۈچۈن كىشىلەر ئارا مۇناسىۋەتكە تەسىر يېتىپ كۆپ مەنپەئەتلەر قولدىن كېتىدۇ.

سورۇن ئەدەب ـ ئەخلاق ۋە دىنىي شەرىئەتلەر بويىچە داۋاملاشتۇرۇلغان بولسا ئۇنىڭ ھۆرمىتىنى ساقلاش لازىم. بولمىسا ھۆرمەت قىلىشقا لايىق ئەمەس.

سورۇن ئىچىدىكى گۇناھكارلارنىڭ ھىيلە ئىشلىتىپ باشقىلارغا ئازار يەتكۈزۈشنى قەستلەۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ھەربىر مۇسۇلمان كۈچىنىڭ يېتىشىچە بۇزۇقچىلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا تېزدىن ئاتلىنىشى لازىم.

ئىسلام دىنىنىڭ نەزىرىدە ئەر ـ ئاياللىق مۇناسىۋەت مۇقەددەستۇر. ئائىلىدە ئەر ـ ئايال

ئوتتۇرىسىدىكى بولغان ئىشلار مەخپىي ساقلىنىشى، قانچە يېقىن بولۇپ كېتىشىدىن قەتئىينەزەر ئۇنى ھېچكىم بىلمەسلىكى لازىم. ئامما ئىچىدىكى بىر قىسىم نادان كىشىلەر ئائىلىسىدە بولغان ئىشلارنى سىرتتا دەپ يۈرۈيدۇ، بۇ بىر يۈزى قېلىنلىق بولۇپ ئاللاھ ھارام قىلغان.

كىشىلەر لازىم بولغاندا قايتۇرۇپ بېرىش ئۈچۈن بىزگە ۋاقىتلىق ئامانەت قويغان نەرسىلەرمۇ ئامانەت بولۇپ ئۇنىڭدىن سوئال ـ سوراققا تارتىلىمىز!

ئامانەت قويۇلغان نەرسىلەرنى ئوڭاي ئېرىشكىلى بولىدىغان ئولجا دەپ قاراش نومۇسسىزلارچە قىلىنغان ئوغرىلىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

إِنَّ اللّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤدُّواْ الأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ النَّاسِ أَن تَحْكُمُواْ بِالْعَدْلِ

«شۈبھىسىزكى، ئاللاھ سىلەرنى ئامانەتلەرنى ئىگىسىگە قايتۇرۇشقا، كىشىلەر ئارىسىدا ھۆكۈم قىلغاندا ئادىل ھۆكۈم قىلىشقا بۇيرۇيدۇ.» [سۈرە نىسا 58]

ئىشەنچلىك بولۇش، ئامانەتكە رىئايە قىلىش تۇيغۇسى پەقەت ئىنسان قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىغىچە سىڭىپ كىرىپ ئۇنىڭ پۈتۈن روھىيىتىنى ئىگىلىگەن چاغدىلا ئاندىن ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرالايدۇ، ھەق ـ ھوقۇقنى قوغداشقا ئۈندەپ پەسكەشلىكلەردىن ساقلاپ قالالايدۇ.

ھۇزەيفە ئىبنى يەمانىنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن بايان قىلغان ھەدىسىدە مانا مۇشۇ مەناغا ئىشارەت قىلىنغان: شۈبھىسىزكى، ئامانەت كىشىلەرنىڭ قەلبلىرىنىڭ قاتلاملىرىغا سىڭدۈرۈلگەندىن كېيىن قۇرئان نازىل بولغان، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئامانەتنىڭ تەپسىلاتىنى قۇرئان ۋە سۈننەتتىن ئوقۇپ بىلگەن.

شەرىئەتنى بىلىشمۇ ئۇنىڭغا ئەمەل قىلمىسا بولمايدۇ، ئامانەت قۇرئان ۋە سۈننەتنى ھەقىقىي چۈشىنىش دېمەكتۇر.قەلب ئۇلىسە ئامانەت يوقىلىدۇ، بۇ چاغدا ئايەتلەرنى تەكرارلاپ ھەدىسلەرنى ئۆگىنىشمۇ كار قىلمايدۇ. ئۆزلىرىنى مۇسۇلمان دەپ ئاتىۋالغان كىشىلەر، بەزىدە ئۆزلىرىنى ئىشەنچلىك دەپ قارايدۇ، ئەمما ھەقىقەتنى ئىنكار قىلىدىغان قەلبتە ئامانەت ۋە ئىشەنچلىكنىڭ بولۇشى ناتايىن.

ئامانەت بۈيۈك ئىنئام بولۇپ، ئىقتىدارسىز ئادەملەر ئۇنىڭغا بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ، ئاللاھ بۇنىڭغا مىسال كەلتۈرۈپ ئۇنىڭ پۈتۈن كائىناتقىمۇ ئېغىر كەلگەنلىكىنى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسانلارنىڭ سەل قارىماسلىقى لازىملىقى، ئوبدان ئېتىبار بېرىش كېرەكلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن:

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولاً

«شۈبھىسىزكى، بىز ئامانەتنى (يەنى پەرزلەرنى ۋە شەرىئەت تەكلىپلىرىنى) ئاسمانلارغا، زېمىنغا ۋە تاغلارغا تەڭلىدۇق، ئۇلار ئۇنى ئۈستىگە ئالمىدى، ئۇنىڭ (ئېغىرلىقى) دىن قورقتى، ئۇنى ئىنسان ئۈستىگە ئالدى، ئىنسان ھەقىقەتەن (ئۆزىگە) زۇلۇم قىلغۇچىدۇر، ھەقىقەتەن ناداندۇر.» [سۈرەئەھزاپ 72]

ئۆزىگە زۇلۇم قىلىش، نادانلىق ئىنسان تەبىئىتىدىكى ئىككى ئاپەت بولۇپ، ئىنسان ئۇلار

بىلەن كۈرەش قىلىش ئارقىلىق سىنالغان. ئىنسان ئۆزىگە زۇلۇم قىلىش خاھىشىنى ۋۇجۇدىدىن چىقىرىپ تاشلىمىغۇچە ئىمانى ساپ بولمايدۇ:

الَّذِينَ آمَنُواْ وَلَمْ يَلْبِسُواْ إِيمَانَهُم بِظُلْمٍ أُوْلَئِكَ لَهُمُ الأَمْنُ

«ئازابتىن ئەمىن بولۇش ئىمان ئېيتقان، ئىمانغا مۇشرىكلىكنى ئارىلاشتۇرمىغان ئادەملەرگە مەنسۇپتۇر.» [سۈرە ئەنئام 82]

تەبىئىتىدىكى نادانلىقنى چىقىرىپ تاشلىمىغىچە، ئۇلاردا ساپ تەقۋادارلىق بولمايدۇ:

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاء

«ئاللاھتىن بەندىلىرى ئىچىدىن پەقەت ئالىملارلا قورقىدۇ.» [سۈرە پاتىر 28]

دېمەك، سىز يۇقىرىقى ئامانەتنى ئىنسانغا يۈكلىگەن ئايەتنى ئوقۇغاندىن كېيىن ۋۇجۇدىدا زۇلۇم قىلىش، نادانلىق ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلىگەن كىشىلەرنىڭ خىيانەت قىلىپ، ئىككى يۈزلىمىلىك مۇناپىقلىق قىلىپ ۋە ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرۈپ ئازابقا تېگىشلىك بولغانلىقىنى، پەقەت ئىمان ۋە ئامانەت ئىگىلىرىنىڭلا يەنى ئىمان ۋە ئىشەنچىلىك بولۇشنى ئۆز ۋۇجۇدىغا سىڭدۈرگەن كىشىلەرنىڭلا قۇتۇلۇپ قالغانلىقىنى بايقايسىز.

لِيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا

«(مەزكۇر ئامانەتكە خىيانەت قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن) مۇناپىق ئەرلەرنى، مۇناپىق ئاياللارنى، مۇشرىك ئەرلەرنى، مۇشرىك ئاياللارنى ئاللاھ ئازابلايدۇ، (مەزكۇر ئامانەتكە رىئايە قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن) مۆئمىن ئەرلەر ۋە مۆئمىن ئاياللارنى ئاللاھ ئەپۇ قىلىدۇ، (ئاللاھ مۆئمىنلەرگە) ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر.» [سۈرە ئەھزاپ 73]

ۋاپادارلىق

مۇسۇلمان كېلىشىم تۈزسە كېلىشىمگە رىئايە قىلىشى، ۋەدە قىلسا ۋەدىسىدە تۇرۇشى لازىم. ئادەمنىڭ گېپىدە تۇرۇش، كىشىلەر ئارىسىدا ئىشەنچلىك، گېپىدىن يېنىۋالمايدۇ، توپىلاڭدىن توقاچ ئوغرىلىمايدۇ دەپ تونۇلىشى، ئىمانىنىڭ جۈملىسىدىندۇر. ۋاپا قىلىنىدىغان ۋەدە، ئەمەل قىلىنىدىغان قەسەم گۇناھ مەئسىيەت بولمىسىلا ئۇنىڭغا ۋاپا قىلىش ۋە ئەمەل قىلىش لازىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن:

4024/2408 ـ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ رفعه: ((إِذَا حَلَفَ أَحَدُكُمْ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَلْيُكَفِّرْ عَنْ يَمِينِهِ، وليفعل الَّذِي هُوَ خَيْرٌ))* البخاري: (6622)، مسلم (1652).

4024/2408 ـ ئابدۇراھمان ئىبنى سەمۇرەدىن رىۋايەت قىلىنىشىچە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئەگەر بىر ئىش (نى قىلىش ياكى قىلماسلىق) توغرىسىدا قەسەم قىلىپ، كېيىن ئۇنىڭ ئەكسىنى توغرا كۆرسەڭلار، قىلغان قەسىمىڭلارغا كەففارەت بېرىپ، توغرا كۆرگىنىڭلارنى قىلىڭلار!. (نەسائى 3782)

شۇنىڭ ئۈچۈن ھەركىم پەقەت ياخشى ئىشلارغىلا ۋەدە قىلىشى، ۋەدە قىلىپ بولغاندىن كېيىن پۈتۈن نىيەت مەقستى جېنى تېنىدە بولسىلا ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىش بولۇشى، ۋەدىگە ۋاپا قىلىشنىڭ ئەرلىكنىڭ ۋە چىن ئېتىقادنىڭ ئالامىتى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالماسلىقى لازىم.

ۋەدىگە ۋاپا قىلىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئادەمدە ئىككى خىل ئالاھىدىلىك بولۇش كېرەك، بىرى ئەستە تۇتۇۋېلىش قابىلىيىتىنىڭ يۇقىرى بولۇشى، يەنە بىرى ئىرادىسىنىڭ چىڭ بولۇشى.

ئىنسان بەرگەن ۋەدىسىنى ئېسىگە ئالغاندىن كېيىن ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىشى، ئىرادىسىگە كېلىشى، بۇنىڭ ئۈچۈن ھەرقانچە ئېغىر بەدەل تۆلەشكە توغرا كەلسىمۇ بەرداشلىق بېرىدىغانلىقى توغرىسىدا بېلىنى چىڭ باغلىشى كېرەك.

كىشىلەر ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىش يولىدا ئوخشىمىغان تەقدىر قىسمەتلەرنى بېشىدىن كۆچۈرىشى مۇمكىن، چۈنكى تۆلىنىدىغان بەدەل ئېغىر بولۇشى يەنى مال ـ مۈلكى ياكى ھاياتى ياكى دوستلىرىدىن ئايرىلىپ قېلىشى مۇمكىن، گەرچە شۇنداق بولسىمۇ قىلغان ۋەدىگە چوقۇم ۋاپا قىلىش كېرەك.

قۇرئان كەرىم بەزىلەرنىڭ جاپا چەكمەي بۇيۇكلۇككە ئېرىشىش، ئاز ئىشلەپ كۆپ پايدا ئېلىش ئويىدا بولغانلىقلىرىنى سۆككەن:

كىمكى ئۆزىدە سەگەك مېڭە بىلەن ئۇلۇغۋار قەلبنى مۇجەسسەملەشتۈرگەن بولسا ئەنە شۇ ئادەم ۋەدىسىگە ۋاپا قىلالايدۇ.

مۇسۇلمانغا ئالاقىدار بولغان ۋەدىلەرنىڭ دەرىجىلىرى ئوخشاش ئەمەس، ئەڭ بۇيۇك، ئەڭ مۇقەددەس بولغان ۋەدە بەندە بىلەن ئاللاھنىڭ ئارىسىدىكى ۋەدىدۇر.

ئىنساننىڭ مۇشۇ ۋەدىگە ۋاپا قىلىشى بىلەن دۇنيالىق شەرىپى، ئاخىرەتلىك بەختى قولغا كېلىدۇ، ئەھدىگە ۋاپا قىلىپ تۇرۇپمۇ ئاللاھنىڭ ئۆزىنى جازالىشىدىن ئەنسىرەش خاتا تەپەككۇردۇر. ئىسلام تەلىماتلىرى بىر پۈتۈن گەۋدە بولۇپ پارچىلانمايدۇ، ھەرزامان، ھەرماكاندا ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىش ۋاجىبتۇر.

بىر ئادەمنىڭ ھازىر ۋەكەلگۈسىدە پايدىلىنىشى ئۈچۈن ئۆتكەن كۈنلەرنى ئۇنتۇپ قالماي ئەسلەپ تۇرۇشىمۇ ۋاپادارلىقنىڭ جۈملىسىدىندۇر، مەسىلەن: ئىلگىرى نامرات بولۇپ ھازىر ئاللاھ باي قىلغان بولسا، ئىلگىرى كېسەلچان بولۇپ ھازىر ئاللاھ شىپالىق بەرگەن بولسا ئۆتمۈشنى، ئاللاھنىڭ ئۆزىگە قىلغان پەزلى ـ مەرھەمىتىنى پاك ـ پاكىز ئۇنتۇپ مەن ھېچقانداق كەمبەغەل بولۇپ باقمىغان، ھېچقانداق ئاغرىپ باقمىغان دەپ ئويلاپ ھازىرقى تۇرمۇشىدىن مەغرۇرلىنىپ ياشىشى تولىمۇ قوپاللىق ۋە نېئمەتكە تانغانلىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

بۇ بىر خىل ھېيلىگەرلىك، خىيانەتچىلىك بولۇپ، بەلكى مۇناپىقلىققا ئېلىپ بېرىشى مۇمكىن، ئېھتىمال ئاللاھنىڭ رەھمىتىدىن مەھرۇم قېلىشى مۇمكىن.

تۆۋەندىكى قىسسە بىزگە خىيانەتچىلىك ۋە نېئمەتكە تۇزكورلۇق قىلىشنىڭ نەقەدەر يامان، شۇم ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ھەدىس بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن: بەنى ئىسرائىل ئەۋلادىدىن بولغان ئۈچ ئادەم بار ئىكەن، بىرسى ئاق كېسەل بولۇپ قالغان ئىكەن، يەنە بىرى تاز بولۇپ قالغان ئىكەن، يەنە بىرى ئەما ئىكەن، ئاللاھ ئۇلارنى سىناپ باقماقچى بولۇپ پەرىشتە ئەۋەتىپتۇ، پەرىشتە ئاق كېسەل بولۇپ قالغان كىشىگە: سەن نېمىنى ئەڭ ئارزۇ قىلىسەن؟ دەپ سوراپتۇ، ئۇ ئادەم: تېرەمنىڭ چىرايلىق بولۇشىنى، كىشىلەر سەسكىنىدىغان مۇشۇ كېسەلدىن خالاس بولۇشنى بەك ئارزۇ قىلىمەن دەپ جاۋاب بېرىپتۇ،

پەرىشتە ئۇنىڭ تېرىسىنى بىر سىيلىغان ئىكەن كېسىلى ساقىيىپ چىرايلىق تېرە ئاتا قىلىنىپتۇ ئاندىن پەرىشتە، مالدىن نېمىنى ئەڭ ئارزۇ قىلىسەن؟ دەپ سوراپتىكەن: تۆگىنى دەپ جاۋاب بېرىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا بىر دانە نەسىللىك تۆگە ئاتا قىلىنىپتۇ ۋە ئاللاھ ساڭا بەرىكەت بەرسۇن دەپتۇ.

ئاندىن كېيىن تازنىڭ يېنىغا كېلىپ: سەن نېمىنى ئەڭ ئارزۇ قىلىسەن؟ دەپ سوراپتىكەن، چىرايلىق چاچنى، كىشىلەر ئەيىبلەيدىغان مۇشۇ كېسەلىمنىڭ ساقىيىشىنى ئازۇ قىلىمەن دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پەرىشتە ئۇنىڭ بېشىنى شۇنداق سىلىغان ئىكەن كېسىلى ساقىيىپ چىرايلىق چاچ ئۇنۇپ چىقىپتۇ. ئارقىدىن پەرىشتە ئۇنىڭغا: مالدىن نېمىنى ئارزۇ قىلىسەن دەپ سورىغان ئىكەن بوغاز كالىنى دەپ جاۋاب بېرىپتۇ، بۇ چاغدا ئۇنىڭغا كالا بېرىلىپتۇ ۋە ئاللاھ ساڭا بەرىكەت بەرسۇن دەپتۇ.

ئاندىن كېيىن ئەمانىڭ يېنىغا كېلىپ: سەن نېمىنى ئەڭ ئارزۇ قىلىسەن؟ دەپ سوراپتىكەن، ئاللاھنىڭ كۆزۈمنى قايتۇرۇپ بېرىشىنى ئەڭ ئارزۇ قىلىمەن دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. ئاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن: مالدىن نېمىنى ئارزۇ قىلىسەن دەپ سورىغان ئىكەن بوغاز قوينى دەپ جاۋاب بېرىپتۇ، ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ چارۋىلار تۇغۇپ ھەرقايسىسىنىڭ بىر توپ تۆگىسى، بىر توپ كالىسى ۋە بىر توپ قويى بولۇپتۇ، بۇ چاغدا پەرىشتە ئادەم شەكلىدە كېلىپ ئاق كېسەل بولۇپ قالغىنىغا: ›مەن بىر ئاجىز ئادەممەن، سەپەر جەريانىدا ئوزۇق ـ تۈلۈكۇم ۋە ئۇلۇقۇمدىن ئايرىلىپ قالدىم، پەقەت ئاللاھ، ئاندىن كېيىن ئۆزلىرىنىڭ ياردىمى بىلەنلا مەنزىلگە يېتىپ بارالايمەن، سىلىگە چىرايلىق تېرىنى بەرگەن زاتنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتى بىلەن ماڭا بىر تۆگە بەرسىلە، مەنزىلگە بېرىۋالسام دەپتۇ، بۇ چاغدا ئۇ كىشى: ئىشىم بەك كۆپ، ۋاقتىم يوق دەپتۇ، بۇ چاغدا ھېلىقى مۇساپىر: مەن سىلىنى تونۇغاندەك قىلىمەن سىلى ئىلگىرى كىشىلەر مەسخىرە قىلىدىغان ئاق كېسەل ئەمەسمىدىلە، كەمبەغەل ئىدىلە، ئاللاھ سىلىگە بەرگەن ئەمەسمىدى؟ دەپ سوراپتۇ. بۇ چاغدا ئۇ كىشى مەن بۇ مالنى مىراس ئالغان دەپتۇ، مۇساپىر كىشى: ›يالغان ئېيتقان بولسىلا ئاللاھ سىلىنى ئەسلىلىرىگە قايتۇرىۋەتسۇن دەپ قارغاپتۇ.

ئاندىن كېيىن تازنىڭ يېنىغا كېلىپ ئوخشاش سوئال سورىغان ئىكەن، ئوخشاش جاۋاب بېرىپتۇ، مۇساپىر كىشى يەنە: يالغان ئېيتقان بولساڭ، ئاللاھ ئەسلىڭگە قايتۇرىۋەتسۇن دەپ قاغاپتۇ. ئاخىرىدا ئەما كىشىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئوخشاش سوئال سوراپ ئوخشاش تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويغان ئىكەن ئەما كىشى: مەن ئىلگىرى بىر ئەما ئىدىم، ئاللاھ كۆزۈمنى قايتۇرۇپ بەرگەن ئىدى، ئۆزۈڭ خالىغىنىڭنى ئالغىن، ئاللاھ ئۈچۈن ئالغان نەرسەڭنى ساڭا ئەلۋەتتە ئايانماي بېرىمەن دەپ جاۋاب بېرىپتۇ، بۇ چاغدا پەرىشتە: ماللىرىڭنى ئالغىن، سەن سىنالغان ئىدىڭ، سىناقتىن ئۆتتىڭ، ئاللاھ سەندىن رازى بولدى، ئىككى ھەمراھلىرىڭدىن نارازى بولدى دېدى.

ئىسلام دىنى ئېتىقاد بەلگىلىمىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان كېلىشىملەر، توختاملارنى قەدىرلەشكە تەۋسىيە قىلىدۇ. ئىچىدىكى شەرتلەرنى ئىجرا قىلىشقا بۇيرۇيدۇ.

شۈبھىسىزكى تۈزۈلگەن كېلىشىمگە رىئايە قىلىدىغانلار تىجارەت ۋە باشقا تۈرلۈك ئىقتىسادىي مۇئامىلىلەردە ئىشەنچلىك بولىدۇ، ئەمما تۈزۈلگەن شەرتلەر شەرىئەت بەلگىلىمىلىرىگە ئۇيغۇن تۈزۈلگەن بولۇشى كېرەك. بولمىسا قەدىرلەش، رىئايە قىلىش تەلەپ

قىلىنمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ساختىلىقتىن ئاگاھلاندۇرۇپ ۋاپادارلىققا ئۈندەيدىغان ئايەتلەرنىڭ تەكرار نازىل بولۇشى، ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس.

وَأَوْفُواْ بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُولاً

«ئەھدىگە ۋاپا قىلىڭلار، (قىيامەت كۈنى) ئەھدە ئۈستىدە (يەنى ئەھدىگە ۋاپا قىلغان، قىلمىغانلىق) ئۈستىدە ئەلۋەتتە سوئال ـ سوراق قىلىنىسىلەر!» [سۈرە ئىسرا 34]

وَأَوْفُواْ بِعَهْدِ اللّهِ إِذَا عَاهَدتُّمْ وَلاَ تَنقُضُواْ الأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلاً إِنَّ اللّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ

«سىلەر ئەھدە تۈزۈشكەنلىرىڭلاردا، ئاللاھنىڭ ئەھدىگە ۋاپا قىلىڭلار، قەسەمىڭلارنى (ئاللاھنىڭ نامىنى تىلغا ئېلىپ) پۇختىلىغاندىن كېيىن بۇزماڭلار، چۈنكى سىلەر ئاللاھنى گۇۋاھچى قىلدىڭلار، شۈبھىسىزكى ئاللاھ قىلمىشىڭلارنى بىلىپ تۇرىدۇ.» [سۈرە نەھلى 91]

ئاللاھ بىزگە ساختىلىق ۋە ھىيلىگەرلىكنىڭ ئىشەنچنى يوقىتىپ، قالايمىقانچىلىق پەيدا قىلىدىغانلىقى، ئالاقىنى بۇزۇپ كۈچلۈكلەرنى ئاجىزلارغا ئايلاندۇرۇپ قويىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

وَلاَ تَكُونُواْ كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِن بَعْدِ قُوَّةٍ أَنكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلاً بَيْنَكُمْ أَن تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللّهُ بِهِ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ

«سىلەر پىششىق ئىگىرگەن يىپنى چۇۋۇپ، پارچە ـ پارچە قىلىۋەتكەن خوتۇنلاردەك بولماڭلار (بۇ قەسەم ئىچىپ چىڭ ئەھدە قىلىشقاندىن كېيىن ئۆز ئەھدىنى بۇزغان ئادەمنىڭ مىسالىدۇر) بىر جامائە (سان ۋە مال ـ مۈلۈك جەھەتتە) يەنە بىر جامائەدىن كۆپ بولغانلىقى ئۈچۈن، قەسەمىڭلارنى ئالدامچىلىقنىڭ ۋاستىسى قىلىۋالىسىلەر (يەنى ئۆزئارا ياردەملىشىش ئۈستىدە بىر جامائە بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈشكەندىن كېيىن، سانى، پۇل ـ مېلى كۆپرەك يەنە بىر جامائەنى كۆرۈپلا ئىلگىرىكى جامائە بىلەن تۈزۈشكەن ئەھدىنى بۇزۇپ، كېيىنكى جامائە بىلەن ئەھدى تۈزىسىلەر)، ئاللاھ سىلەرنى ھەقىقەتەن بۇنىڭ (يەنى ۋەدىگە ۋاپا قىلىش ئەمرى) بىلەن سىنايدۇ، سىلەر دە ـ تالاش قىلىشقان ھەق ـ ناھەقنى قىيامەت كۈنى سىلەرگە چوقۇم ئېنىق ئايرىپ بېرىدۇ.» [سۈرە نەھلى 92]

بىر ئادەم ياكى بىر جامائە پايدىنى كۆزلەپ تۈزگەن كېلىشىمنى بۇزۇپ باشقا بىرسى بىلەن كېلىشىم تۈزۈشى مۇمكىن، ئىسلام دىنىمىز ئەخلاق پەزىلەتلەرنىڭ ۋاقىتلىق بولغان پايدا ـ مەنپەئەت بازىرىدا ئاياق ـ ئاستى بولۇپ قېلىشىنى ياخشى كۆرمەيدۇ، بايلىق ياكى كەمبەغەللىك، غەلىبە قىلىش ياكى مەغلۇب بولۇشتىن قەتئىنەزەر شەخسىي ۋە جامائەلەرنىڭ كېلىشىملەرگە رىئايە قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

ھەقىقەتكە ۋاپا قىلىش ۋە ئۇنىڭغا رىئايە قىلىش مەيلى مۇسۇلمان بىلەن بولسۇن كاپىر بىلەن بولسۇن ۋاجىپتۇر، چۈنكى پەزىلەت پارچىلانمايدىغان بولۇپ، ئادەم بىر قىسىم كىشىلەرگە رەزىل بولۇپ، يەنە بىر قىسىم كىشىلەرگە ئېسىل بولۇۋالسا بولمايدۇ، تۈزۈلگەن كېلىشىم، قىلىنغان ۋەدە، ھەق بولسىلا قانداق شەخس بىلەن ياكى قانداق زاماندا بولۇشىدىن قەتئىنەزەر رىئايە قىلىش ۋاجىپتۇر.

ئىسلام دىنى ئېتىبار بەرگەن، ۋاپا قىلىشنىڭ مۇھىملىقىنى ئالاھىدە تەكىتلىگەن ئىشلارنىڭ

بىرسى قەرز ئىشلىرىدىن ئىبارەت، چۈنكى قەرز ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا توغرا ئادا قىلىشقا تېگىشلىك ئەڭ چوڭ ھەقتۇر، دىن قەرزنى ۋاقتىدا، تولۇق قايتۇرۇشقا توسقۇنلۇق قىلىدىغان تەمەخورلۇق، ساختىلىق، كۆز بوياමچىلىق خاھىشلىرىنى تەنقىد قىلغان.

ئىسلام دىنى ھەممىدىن ئاۋال قاتتىق مەجبۇر بولمىسا ئىمكانقەدەر قەرز ئالماسلىقنى تەلەپ قىلدى، قەرز ئالمىسمۇ بولىدىغان ئاددىي ئىشلار ئۈچۈنمۇ قەرز ئېلىشنى ھارام قىلدى، بەلكى ئۇ قىساس ئېلىشقا سەۋەبچى بولىدىغان گۇناھ ئىكەنلىكى بايان قىلىنغان:

«قەرز ئالغۇچى قەرزنى قايتۇرماي ئۆلۈپ كېتىپ قالسا قەرز قىيامەت كۈنى ئۇ ئادەمدىن قىساس ئالىدۇ، پەقەت ئۈچ ئىش ئۈچۈن ئېلىنغان قەرز بۇنىڭ سىرتىدا، بىرسى ئاللاھ ۋە ئۆزىنىڭ دۈشمىنىگە غالىب كېلىش ئۈچۈن ئېلىنغان قەرز، يەنە بىرى مۇسۇلماننى كېپەنلەش ئۈچۈن ئېلىنغان قەرز، يەنە بىرى توي قىلىپ ئۆزىنى گۇناھ ـ پاھىشىدىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئېلىنغان قەرز. مانا بۇ ئۈچ خىل قەرزنى ناۋادا ھايات ۋاقتىدا قايتۇرالماي تۈگەپ كېتىپ قالسا قىيامەت كۈنىسى ئاللاھ ئۆزى قايتۇرۇپ بېرىدۇ.»

بۇنىڭدىن مەلۇم بولىدىكى، ئاللاھ ئېغىر قىينچىلىقلارغا دۇچار بولۇپ، ھاجىتىنى راۋا قىلىش ئۈچۈن قەرز ئالغان كىشىلەرنىڭ ئۆزرىسىنى قوبۇل قىلىدىكەن، ئەمما ئۆزىنىڭ ئۆتكۈنچى ئارزۇ ـ ئارمانىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن ئاقىۋەتنىڭ قانداق بولۇشى ۋە قەرزنى قانداق قايتۇرىشنى ئويلىماي يەڭگىللىك بىلەن قەرز ئالغۇچىلار خۇددى ھەدىسلەردە بايان قىلىنغىنىدەك، يۇرەكلىك ئوغرىلار بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «كىمكى كىشىلەرنىڭ ماللىرىنى قايتۇرۇشنى كۆڭلىدە پۈكۈپ قەرز ياكى ئارىيەت ئالغان بولسا ئاللاھ ئۇنى قايتۇرىشقا نېسىپ قىلىدۇ، قايتۇرماي ساختا قىلىشنى نىيەت قىلغان بولسا ئاللاھ قايتۇرۇشقا نېسىپ قىلمايدۇ.»

ئىسلام دىنى قەرزنى قايتۇرۇشقا شارائىت يارىتىپ تۈرلۈك كېپىللىكلەرنى ھازىرلاپ بەرگەن، بۇنىڭ بىلەن قەرز ئالغۇچىلارنىڭ قەرزنى قايتۇرۇشتىن ئۆزىنى قاچۇرىشى ھەتتا ساۋابى كۆپ بولغان ئەمەللەرنى بەدەل قىلىش ئارقىلىق ئۆزىنى قاچۇرۇشنىڭ ئالدىنى ئالغان.

يەنە بىر بايانتە «شەھىدنىڭ قەرزدىن باشقا ھەممە گۇناھلىرىنى كەچۈرۈم قىلىنىدۇ.» دېيىلگەن.

ئەقىل ئىگىلىرى قەرزنىڭ مۇسۇلماننىڭ ئاخىرەتتىكى دەرىجىسىگە خەتەر ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن قېرىندىشى ھاياتىغا خەۋپ ئېلىپ كېلىش ئېھتىمالى بولغان بىرەر ئىشقا ئاتلىنىش ئالدىدا ئۇنىڭ گەردىنىدىكى قەرزلەرنى ئادا قىلىۋېتىپ ئاندىن ئاتلىنىشقا ئۈندەيدىغان بولغان.

مۇسۇلمانلار پەپ ئىچىش پاھىشە ـ زالالەت قىلىش ئۈچۈن قەرز ئالغانلىقى، ھەتتا ئاللاھ مۇتلەق ھارام قىلغان جازانە يولى بىلەن يەھۇدىي، ناسارالاردىن قەرز ئالغانلىقلىرى ئۈچۈن يۇرۇت ـ ماكانلىرى ۋە مال ـ مۈلۈكلىرى ئېغىر مۇسىبەتكە دۇچار بولۇشتى.

قەرزگە ۋاپا قىلىش ھازىرغىچە بىر مۇشكىلات بولۇپ كەلمەكتە، قانۇن قامچىسى بولمىغان بولسا كىشىلەرنىڭ نۇرغۇن ھەق ـ ھوقۇقلىرى زايا بولۇپ كەتكەن بولاتتى. شۈبھىسىزكى ئاللاھ بەندىلىرى ئىچىدىكى ۋاپادارلىرىنى دوست تۇتىدۇ، زالىم كەنت ئەھلىنى پەقەت تۆۋەندىكى سەۋەبتىن ھالاك قىلغان:

وَمَا وَجَدْنَا لأَكْثَرِهِم مِّنْ عَهْدٍ وَإِن وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ

«ئۇلارنىڭ تولىسىنىڭ (روزىمىساقتا) بەرگەن ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىدىغانلىقىنى بايقىدۇق، ئۇلارنىڭ تولىسىنىڭ شەكسىز پاسىقلار (يەنى ئاللاھنىڭ ئەمرى ـ پەرمانىدىن باش تارتقۇچىلار) ئىكەنلىكىنى بايقىدۇق. » سۈرە ئەئراپ 102]

ئىخلاسمەنلىك

دۇرۇس نىيەت، ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارىغا ئىخلاسمەن بولۇش ساپ دۇنيالىق ئىشلارنىمۇ ئاللاھ قوبۇل قىلىدىغان ئىبادەتكە ئۆزگەرتەلەيدۇ. نىيەت دۇرۇس بولمىسا ساپ تائەت ـ ئىبادەتلەر يامان گۇناھ ـ مەئسىيەتكە ئۆزگىرىپ كېتىپ ئىنسان ئۈنىڭدىن مەغلۇبىيەت ۋە زىيانكارلىقتىن باشقا ھېچنەرسىگە ئىگە بولالمايدۇ، تارتقان جاپالىرى ھەممىسى بىكار بولىدۇ.

قانداق بىر ئىنسان ئازادە سارايلارنى بىنا قىلغان بولسا باراقسان، مېۋىلىك باغ يېتىشتۈرگەن بولسا ئېگىز سارىيى، مېۋىلىك بېغى ئىچىدە دۇنيادىكى ئەڭ باياشات ھېسابلىنىدۇ، ناۋادا ئۇ مۇشۇلارنى خەلققە پايدا ـ مەنپەئەت يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئەھيا قىلغان بولسا ساۋابى ئۇ ئادەمگە ئۈزۈلمەي يېتىپ تۇرىدۇ.

بەلكى كۆڭۈل تارتىدىغان بارلىق لەززەتلەرگە ياخشى نىيەت، ئۇلۇغۋار غايە تۇرتكە بولغان ياكى ھەمراھ بولغان بولسىلا ئۇ بىزنى ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرىدىغان ئىبادەتكە ئۆزگىرىدۇ، مەسىلەن ئەركىشى ئۆزىنىڭ ئىپپىتىنى ساقلاش، دىن ـ دىيانىتىنى قوغداپ قېلىش مەقسىتىدە ئايالى بىلەن جىما قىلغان بولسا بۇ شۇ ئەر ئۈچۈن سەدىقە ھېسابلىنىپ ئەجىر بېرىلىدۇ:

2827/1671 ـ أبو ذَرٍّ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أَنَّ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالأُجُورِ، يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ، وَيَتَصَدَّقُونَ بِفُضُولِ أَمْوَالِهِمْ. قَالَ: ((أَوَ لَيْسَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ مَا تَصَّدَّقُونَ به؟ إِنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةً، وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٌ عَنْ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ، وَفِي بُضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ)). قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيَأتِي أَحَدُنَا شَهْوَتَهُ، وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ؟ قَالَ: ((أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ كَانَ عَلَيْهِ وِزْرٌ؟! فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِي الْحَلالِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ))* مسلم (1006)

2827/1671 ـ ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىر قىسىم ساھابىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى ! بايلار بىزگە ئوخشاش ناماز ئوقۇيدۇ، بىزگە ئوخشاش روزا تۇتىدۇ. ئەمما ئۇلار ماللىرىنىڭ ئارتۇقىنى سەدىقە قىلىپ، كۆپ ساۋابقا ئېرىشىپ كەتتى، دېگەن ئىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: الله سىلەرگە سەدىقە قىلىدىغان نەرسە بەرمىدىمۇ؟ اللەقا ئېيتقان ھەر قانداق تەسبىھ، تەكبىر، تەھمىد (اللەقا ھەمدى ئېيتىش) ۋە تەھلىيل (لائىلاھە ئىللەللاھ) ئېيتىشنىڭ ھەممىسى سەدىقە بولىدۇ. ياخشى ئىشقا بۇيرۇپ، يامان ئىشتىن توسۇشمۇ سەدىقە بولىدۇ. بىرىڭلارنىڭ ئايالىغا يېقىنچىلىق قىلىشىمۇ سەدىقە بولىدۇ، دېدى. ئۇلار: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى ! ئۆزىنىڭ شەھۋىتىنى قاندۇرسىمۇ ئەجىر بولامدۇ؟ دەپ سورىغان ئىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ئەگەر شەھۋەتنى ھارامدىن قاندۇرسا، ئۇنىڭغا گۇناھ بولىدىغانلىقىنى بىلمەمسىلەر؟! شۇنىڭغا ئوخشاش، شەھۋەتنى ھالالدىن قاندۇرسا، ئۇنىڭغا ئەجىر بولىدۇ، دېدى. (مۇسلىم1006)

ياخشى نىيەت بىلەن غىزالانغان، ئايال بالا ـ چاقىلىرىغا تاماق بەرگەن بولسا بۇنىڭ ئۇچۇنمۇ ساۋاب بېرىلىدۇ.

قىسقىسى، ئىنسان نىيىتىنى ئاللاھ رىزالىقى ئۈچۈن خالىس قىلسا ئۇنىڭ بارلىق ھەرىكەتلىرى ھەتتا ئۇخلاش ئويغىنىشلىرى، ئارام ئېلىشلىرى ھەممىسى ئاللاھ رىزالىقى ئۈچۈن ئېلىنغان قەدەم ھېسابلىنىپ ئەجىر بېرىلىدۇ. نامرات بولغانلىقى ياكى سالامەتلىكى ياخشى بولمىغانلىقى ئۈچۈن ئۆزى ئارزۇ قىلغان ياخشى ئىشلارنى قىلالماسلىقى مۇمكىن. ئەمما كۆڭۈل سىرلىرىمىزنى بىلىپ تۇرغۇچى ئاللاھ ئىسلاھ قىلىشنى ئارزۇ قىلغانلارنى ئىسلاھ قىلغۇچىلارنىڭ دەرىجىسىگە، جىھاد قىلىشنى ئارزۇ قىلغانلارنى جىھاد قىلغۇچىلارنىڭ دەرىجىسىگە كۆتۈرىدۇ، چۈنكى ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئۇلارنىڭ ئۇلۇغۋار غايىسى ھەممىنى بېسىپ چۈشىدۇ!

قاراڭ، گەرچە ناماز ئۇلۇغ ئىبادەت بولسىمۇ ئۇنىڭدىكى ئىخلاسمەنلىك يوقىلىپ رىياخورلۇق ئارىلاشقاندىن كېيىن ئۇ ياخشىلىق ئېلىپ كەلمەيدىغان ئۆلۈك شەكىلگە، بەلكى جىنايەتكە ئايلىنىپ قالىدى. دەل شۇنىڭغا ئوخشاش زاكاتمۇ ئاللاھ ئۈچۈن سېخىلىق قىلىدىغان، ئاللاھ دەرگاھىدا ساۋابىنى ئۈمىد قىلىدىغان قەلب ئىگىسىدىن بېرىلگەن بولسا قوبۇل قىلىنىدۇ، ئەگەر ئۇنداق بولمىسا ئۇمۇ بىھۇدە ئىش بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

لاَ تُبْطِلُواْ صَدَقَاتِكُم بِالْمَنِّ وَالأذَى كَالَّذِي يُنفِقُ مَالَهُ رِئَاء النَّاسِ وَلاَ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لاَّ يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُواْ

«پۇل ـ مېلىنى كىشىلەرگە كۆرسىتىش ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغان، ئاللاھقا ۋە ئاخىرەتكە ئىمان كەلتۈرمەيدىغان كىشى (نىڭ قىلغان ئەمىلىنى بىكار قىلىۋەتكىنىگە) ئوخشاش، بەرگەن سەدىقەڭلارنى مىننەت قىلىش ۋە ئەزىيەت يەتكۈزۈش بىلەن بىكار قىلىۋەتمەڭلار، بۇنداق (پۇل ـ مېلىنى باشقىلارغا كۆرسىتىش ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغان) ئادەم خۇددى ئۈستىگە توپا ـ چاڭ قونۇپ قالغان، قاتتىق يامغۇردىن كېيىن (يۇيۇلۇپ) بۇرۇنقىدەك بولۇپ قالغان سىلىق تاشقا ئوخشايدۇ، ئۇلار قىلغان ئەمەللىرى ئۈچۈن (ئاخىرەتتە) ھېچقانداق ساۋابقا ئىگە بولالمايدۇ.» [سۈرە بەقەرە 264]

خۇددى يۈزىنى توپا باسقان تاشتىن زىرائەت ئۆسمىگىنىدەك، ئىخلاسمەنلىك بولمىغان قەلبنىڭ ياخشى ئەمەللىرى قوبۇل قىلىنمايدۇ، ساختا سۈپىتى ناچار مېغىزىغا ئەسقاتمايدۇ.

ئىخلاسمەنلىك نېمە دېگەن قىممەتلىك، نېمە دېگەن بەرىكەتلىك! ئىخلاسمەنلىك بولسا ئازغىنە نەرسىمۇ كۆپىيۈپ تاغدەك بولىدۇ. ئۇ بولمىسا تاغدەك نەرسىمۇ ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا كۆلدەك سورىلىپ كېتىدۇ.

ياخشىلىقلارغا بېرىلىدىغان ئەجىرلەرنىڭ ئاز ـ كۆپلىكىگىنىڭ 10 ھەسسىسىدىن يەتتە يۈز ھەسسىسىگىچە بولغان ئارىلىقتا پەرقلىنىپ تۇرۇشى ئەنە شۇ پەقەت غايىب ئىشلارنى ھەم ئاشكارا ئىشلارنى بىلىپ تۇرغۇچى ئاللاھقىلا ئايان بولغان قەلبلەرنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىغا يوشۇرۇنغان ئىخلاسمەنلىككە باغلىق. دېمەك ئىچكى دۇنياسىنىڭ پاكلىقى ۋە مەنپەئەتنىڭ

كۆپلىكىگە قاراپ تۇرۇپ ساۋاب خۇلاسىلىنىدۇ.

ئاللاھنىڭ رازىلىقى ئىنساننىڭ ۋە دۇنيا ھاياتىنىڭ سىرتقى ھالىتىگە قاراپ بولمايدۇ، شۈبھىسىزكى ئاللاھ تەقۋادارلىق قىلغۇچى، ئىخلاس قىلغۇچىلارغا يۈزلىنىدۇ، ئۇلارنىڭ قىلغان ئىبادەتلىرى ۋە ياخشى ئىشلىرىنى قوبۇل قىلىدۇ. ئۇندىن باشقا دۇنيانىڭ زىبۇ ـ زىننەتلىرى، ئىنسانلارنىڭ زورىقىشلىرىغا ئاللاھ قاراپمۇ قويمايدۇ ئۇنىڭ قىممىتى بولمايدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ تەنلىرىڭلار ياكى سىرتقى كۆرۈنۈشۈڭلارغا ئەمەس، بەلكى قەلبىڭلارغا ۋە قىلغان ياخشى ئەمەللىرىڭلارغا قارايدۇ.»

كىمكى دۇنيا ھاياتىدا ئەنە شۇ ھەقىقەتلەر بويىچە ياشىسا تۇرمۇشى خۇشاللىق ئىچىدە ئۆتىدۇ، ئاقىۋىتى ئۈچۈن تەييارلىق قىلىدۇ، قولدىن كەتكىنىگە پۇشايمان قىلمايدۇ، قىلغىنىغا ئۆكۈنمەيدۇ. بۇ مەزمۇن ئاللاھنىڭ بۇ ئايىتىدە بايان قىلىنغان:

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ

«ئۇلار پەقەت ئىبادەتنى ئاللاھقا خالىس قىلىنغان، ھەق دىنغا ئېتىقاد قىلغان ھالدا (يالغۇز) ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇلدى، نامازنى ئادا قىلىشقا، زاكاتنى بېرىشكە (بۇيرۇلدى)، ئەنە شۇلار (يەنى ئىبادەت، ئىخلاس، ناماز، زاكاتلار) توغرا دىندۇر.» [سۈرە بەييىنە 5]

ئىنسان قىيىنچىلىققا دۇچ كەلگەن چېغىدا قەلبىدىكى ئىخلاسمەنلىكى ئىنتايىن كۈچىيىپ پۈتۈن جىسمىغا ئۆز نۇرىنى چاچىدۇ. ئەنە شۇ چاغدا ئۇ ھاۋايى ـ ھەۋەسلەردىن قول ئۈزۈپ، خاتالىقلىرىغا تەۋبە قىلىپ ئاللاھقا تەلپۈنىدۇ، زارە ـ تەزەررۇ قىلىدۇ، رەھىم قىلىشنى ئۈمىد قىلىپ ئازابىدىن قورقىدۇ.

كىشىلەر دۇچار بولىدىغان قىيىنچىلىقلار كېلىپ ـ كېتىپ تۇرىدىغان بولغاچقا ئۇلاردىكى بۇنداق چىن ئىخلاسمەنلىك ئۇزۇنغا بارمايدۇ. ھالبۇكى بۇيۇك ئاللاھ ئۇلاردىن ئۆزىنى ھەقىقي تونۇشنى، مەيلى ئاشكارا ياكى مەخپىي بولسۇن لايىقىدا قەدىرلىشنى، ئۆزلىرىنىڭ ئاللاھ بىلەن بولغان ئالاقىسىنى سۇسلاشتۇرۇپ قويماي ئىخلاسمەنلىكنى قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىغىچە سىڭدۈرۈشنى، قىلغان ئىشلىرىدا ئاللاھنىڭ غەيرىنى كۆزلىمەسلىكنى تەلەپ قىلىدۇ.

ئىنساندىكى شەخسىيەتچىلىك، ماختانچاقلىق، مەنسەپپەرەسلىك، شۆھرەتپەرەسلىك، مەغرۇرلۇق، ماختاشقا ئېرىششنى ئارزۇ قىلىش خاھىشلىرى ھەربىر قېتىم قوزغىلىشى بىلەن ئۇلارنىڭ قەلبىدىكى ئىخلاسمەنلىكنىڭ ھارارىتى ئاستا ـ ئاستا پەسىيىپ قېلىشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھقا بولغان ئىخلاسمەنلىك، چىن ئېتىقادنى يېڭىلاپ تۇرۇش لازىم. چۈنكى ئاللاھ ئارلاشمىلاردىن خالىي بولغان ساپ، ئىشنى ياخشى كۆرىدۇ. خۇددى پىشقان مېۋىنى شىرنىلىك، يېڭى ھالەتتە ساقلاش زۆرۈر بولغىنىدەك، ئەخلاقى ـ پەزىلەتنىمۇ تۈرلۈك ئاپەتلەردىن ساقلاپ پاك تۇتۇش تولىمۇ زۆرۈر.

ئىسلام دىنى ياخشى ئىشلارغا رىياخورلۇقنىڭ ئارىلىشىپ قېلىشىنى بەك يامان كۆرىدۇ. ئۇنى ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارىغا شېرىك كەلتۈرگەنلىك دەپ ھېسابلايدۇ.

ئەمەلىيەتتىمۇ رىياخورلۇق بارلىق ئىشلىرىمىزنى پۈتۈنلەي ۋەيران قىلىدۇ، ئەگەر ئۇ ھەرقايسى باسقۇچلار ۋە تەرەققىيات دەۋرلىرىنى باشتىن ئۆتكۈزسە، خۇددى يۇقۇملۇق كېسەللىك

جاراھەتلىرى ئۆسۈپ تەرەققىي قىلغانغا ئوخشاش بىر خىل بۆتپەرەسلىككە ئايلىنىپ ئاخىرى كىشىنى دوزاخقا تاشلايدۇ.

جەمئىيەتنىڭ بىلىملىك كىشىلەرنىڭ مۇناپىقلىقىدىن تارتىدىغان زىيىنى جىنايەتكە ئادەتلەنگەن ئادەتتىكى كىشىلەرنىڭ مۇناپىقلىقىدىن تارتىدىغان زىيىنىدىن كۆپ بولىدۇ، چۈنكى ئىقتىدارلىق كىشىلەرنىڭ ئىخلاسمەنلىكى ۋە ئىمان ـ ئېتىقادىنىڭ سۇسلاپ كېتىشى دۆلەتنى بىلىملىك كىشىلىرى بار تۇرۇپ بەختسىزلىكنىڭ دەردىنى تارتىدىغان، چېكىنىپ كېتىدىغان ھالغا چۈشۈرۈپ قويىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىلىمنى ھاۋايى ـ ھەۋەسنىڭ نىجاسەتلىرى بىلەن بۇلغاش بىلىمنىڭ مەرتىۋىسىگە دەخلى ـ تەرۇز يەتكۈزگەنلىك، قىممىتىنى چۈشۈرۈشكە قەستەن ئۇرۇنغانلىق بولۇپ، ئىخلاسمەنلىك، ئېتىقادىنىڭ يوقالغانلىقىدىن كېلىپ چىقىدىغان يەنە بىر گۇناھدۇر. قىلغان ئىشى بىلەن ئادەملەرنىڭ رازىلىقىنى ئىزدەپ پەرۋەردىگارنىڭ رازىلىقىنى ئۇنتۇغان ئادەم دۆتلىكىدىن ئۆزىنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيۋاتقان، بۈيۈك، سېخىي، ھەممىدىن بىھاجەت، ھەممىدىن قۇدرەتلىك بولغان زاتتىن يۈز ئۆرۈپ ھېچنەرسىگە ئىقتىدارى يەتمەيدىغان، ئاجىز، كەمبەغەل ئىنسانغا يۈزلىنىۋاتقان ئادەمدۇر.

غازات قىلغۇچىلار ئۆزىنىڭ جىھادىنى ھەرخىل خاھىشلاردىن پاكلىشى، پۈتۈن نىيەت مەقسىتى ئاللاھ يولىدا ئۆزىنى پىدا قىلىپ شېھىت بولۇشتىن ئىبارەت بولۇشى كېرەك، چۈنكى ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ھايات ـ ماماتىنى مۇقەددەس مەجبۇرىيەتكە ئاتىغان كىشىلەر بولۇپ، ھەرقانداق نام ـ ئاتاق، مەرتىۋە مەنسەپتىن ئۈستۈن تۇرىدۇ.

خىزمەتچى دۆلەت مەنپەئەتى ۋە ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن يېزىشى، ھېسابلىشى، تەپەككۇر قىلىشى، جاپا چېكىشى، خىزمەت قىلىشى لازىم.

ھايۋان يەم ـ خەشەك يېيىش بەدىلىگە كۈن بويى جاپا تارتىدۇ، ئىنسان بەزىدە پەقەت ئىش ھەققى ئېلىش ئۈچۈنلا ئىشلەپ ئۆزىنىڭ قەدىر قىممىتىنىڭ مېۋىسىنى ھايۋان دەرىجىسىگە چۈشۈرۈپ قويىدۇ. ئەمما ئەقىل ئىگىسى ئۆزىنىڭ تەپەككۇر ۋە تىرىشچانلىقىنى ئۇلۇغۇار ھالەتتە ئۇلۇغۋار ئىشلارغا بېغىشلايدۇ.

ئەپسۇسكى نۇرغۇن خىزمەتچىلەر پۇل تېپىش، دەرىجىسىنى ئۆستۈرۈش، يۇقىرىغا ئۆرلەشتىن باشقىنى بىلمەيدۇ، ئۇلار دىنى ۋە دۇنياسىنى ئەنە شۇ رامكا ئىچىگە كىرگۈزىۋالغان، خۇشال بولۇشى ياكى نارازى بولۇشى، بوششىشى ياكى تېتىكلىششىنى ئەنە شۇ داۋالغۇپ تۇرىدىغان تارازا بىلەن ئۆلچەيدۇ.

ئىلىم ـ مەرىپەت، پەن ـ مەدەنىيەت ساھەسىدە چوڭقۇر ئىخلاس، ساپ ئەقىدىنىڭ بولۇشى تولىمۇ زۆرۈر، چۈنكى ئىلىم بولسا ئاللاھ بەندىلىرى ئىچىدىكى ئۇلۇغلىرىنى شەرەپكە ئېرىشتۈرگەن ئەڭ ئېسىل خىسلەتتۇر، ئۇنىڭغا يامان غەرەزلەر ئارىلىشىپ قالسا بەكمۇ سەت بولىدۇ، دۇنيا ئېسىل ئەخلاقنى يوقاتقان ئالىملىرىنىڭ قولىدا ئېغىر ھەرەج تارتقان!

ئىسلام دىنى مەيلى ئۇستازلىرىدىن بولسۇن ياكى تالىپلىرىدىن بولسۇن پۈتۈن مەۋجۇدنى ئىلىمگە بېغىشلاشنى ھەممىدىن ئاۋال كۆڭۈللىرىگە بۈيۈك غايە ۋە خەلق مەنپەئەتىنى پۈكۈشنى تەلەپ قىلغان، پەقەت پۇل ـ مالغا ئىگە بولۇش، شەخسىي مەنپەئەتىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئۆگىنىش ياكى ئۆگىتىش خۇددى بۇگۈنكى نەچچە مىڭلىغان كىشىلەرگە ئوخشاش ئىلىمنىڭ قىممىتىنى يەرگە ئۇرغانلىق، ئۇنىڭ ئاكتىپ رولىنى يوقاتقانلىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

ئىسلام دىنى يەنە ئىلمنى ئۆگىنىپ كامالەتكە يەتكەندىن كېيىن ئۇنى كىشىلەرگە كۆز ـ كۆز قىلىشنى ۋە مەغرۇرلىنىش ۋاستىسى قىلىۋېلىشنى يامان كۆرىدۇ.

ئىخلاسمەنلىكنى يوقىتىشتىن كېلىپ چىقىدىغان ئىللەتلەر ناھايىتى كۆپ بولۇپ ئېغىرلاشسا ئىماننى بەربات قىلىدۇ. ئاجىز بولسا شەيتان ئۇنىڭدىن پايدىلىنىپ ئىنساننى ئازدۇرىدۇ.

ئاللاھ پەقەت مال ـ مۈلۈك ۋە مەنسەپكە چوقۇنغۇچىلاردىن ئىبارەت بولغان غەرەزلىك كىشىلەر ۋە رىياخورلاردىن نارازى بولىدۇ. چۈنكى مۇسۇلمانلاردىن چوقۇم تۇرلۇك غەرەزلىرى، ئالاقىلىرى ۋە ھەۋەسلىرىنى ئاللاھ يولىدا قۇربان قىلىش، بۇلارنى دەپ ئاللاھ رازىلىقىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويماسلىق تەلەپ قىلىنىدۇ.

گەپ سۆزدە ئەدەپلىك بولۇش

سۆزلەشتىن ئىبارەت بۇ ئىنئام ئاللاھ ئىنسانغا ئاتا قىلغان، شۇ ئاللاھدىلىك ئارقىلىق باشقا كائىناتلاردىن شەرەپلىك قىلغان ئەڭ چوڭ نېئمەتتۇر.

[الرَّحْمَنُ * عَلَّمَ الْقُرْآنَ * خَلَقَ الْإِنسَانَ * عَلَّمَهُ الْبَيَانَ*]

«مېھرىبان ئاللاھ قۇرئاننى تەلىم بەردى. (ئۇنى ھىفزى قىلىشنى ۋە چۈشىنىشنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەردى) ئىنساننى ياراتتى. ئۇنىڭغا (مەقسىتىنى ئۇقتۇرۇش ئۈچۈن) سۆزلەشنى ئۆگەتتى» [سۈرە ئەرراھمان 1ـ4] ئىنئام قانچە چوڭ بولسا قەدرىگە شۇنچە يېتىشكە، شۇنچە شۈكرى تەشەككۇر ئېيتىشقا توغرا كېلىدۇ. تۇزكورلۇق قىلىش شۇنچە سەت بولىدۇ.

ئىسلام دىنى سۆزلەشتىن ئىبارەت بۇ نېئمەتتىن قانداق پايدىلىنىش، كۈنگە توختىماي ھەرىكەتلىنىپ تۇرىدىغان بۇ تىلنى قانداق قىلىپ ياخشى يولغا ئىشلىتىشنى بايان قىلىپ بەردى. نۇرغۇن كىشىلەر توختىماي سۆزلەيدۇ ـ يۇ، دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ باقىدىغان بولسىڭىز، كۆپ قىسمى پىچەك ياكى ياۋا سۆزلەردىن ئىبارەت. ئاللاھ تىللىرىمىزنى ئېغىزلىرىمىزغا ھەرگىزمۇ مۇشۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغان ئەمەس.

لاَّ خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلاَّ مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلاَحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتَغَاء مَرْضَاتِ اللّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا

«ئۇلارنىڭ يۇشۇرۇن سۆھبىتىنىڭ تولىسىدا خەيرىيەت يوقتۇر. پەقەت سەدىقىغە ياكى ياخشىلىققا ياكى كىشىلەرنى ئەپلەشتۇرۇشكە ئەمىر قىلغان كىشىلەر (نىڭ يۇشۇرۇن سۆھبىتى) بۇنىڭدىن مۇستەسنا. كىمكى ئۇ (ئىش) لارنى ئاللاھنىڭ رازىلىقىنى تىلەش يۈزىسىدىن قىلىدىكەن، ئۇنىڭغا بۈيۈك ئەجىر ئاتا ـ قىلىمىز.» [سۈرە نىسا 114]

ئىسلام دىنى سۆزنىڭ تېمىسى ۋە ئۇسلۇبىغا ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىدۇ، چۈنكى گەپ ـ سۆز شۇ ئادەمنىڭ ئەقىل ـ پاراستى ۋە خاراكتېرىنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. جامائەتنىڭ سۆز ئۇسلۇبىغا قاراپ ئۇلارنىڭ ئومۇمى سەۋىيەسىنىڭ قانداق ئىكەنلىكى ئۇلار ياشىغان مۇھىتتا ئەخلاقى پەزىلەتنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە ئىكەنلىكىگە ھۆكۈم قىلغىلى بولىدۇ.

سۆزلەشتىن ئاۋال سۆزلەشنىڭ زۆرۈرىيىتىنىڭ بار ـ يوقلىقىغا قاراش، زۆرۈر بولسا سۆزلەش كېرەك، بولمىسا جىم تۇرغان ياخشى، زۆرۈر بولمىسا جىم تۇرۇش ئەجرى كۆپ ئىبادەتتۇر.

ئۆز مەيلىگە قويۇپ بېرىلگەن تىل شەيتاننىڭ قولىدىكى چۆلۋۈر بولۇپ، ئىنساننى خالىغانچە

باشقۇرىدۇ، قانداق بىر ئادەم تىلىغا ئىگە بولمىسا ئىغىزى قەلبىنى بۇلغايدىغان، غەيۋەت پەردىلىرىنى تىخىمۇ ھەسسىلەپ قىلىنلاشتۇرىۋىتىدىغان تاشلاندۇقلارنىڭ كىرىش ئىغىزىغا ئايلىنىپ قالىدۇ.

مەزكۇر دۇرۇسلۇقنىڭ بىرىنچى باسقۇچى، مۇناسىۋەتسىز ئىشلارغا ئارىلاشماسلىق، سورالمىسا جاۋاب بەرمەسلىكتىن ئىبارەت. بىھۇدە سۆزلەردىن يىراق تۇرۇش ئاخىرەتتىكى نجاتلىقنىڭ ئاساسلىرىنىڭ بىرى، پىشىپ يېتىلگەنلىكنىڭ ئالامەتلىرىنىڭ بىرىدۇر. قۇرئان كەرىمدە بىھۇدە سۆزلەردىن يىراق تۇرۇش بولسا ناماز، زاكاتتىن ئىبارەت ئىككى چوڭ پەرز ئىبادەتنىڭ ئوتتۇرىسىدا سۆزلەنگەن:

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ * الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ * وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ * وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ

«مۆئمىنلەر ھەقىقەتەن بەختكە ئېرىشتى، (شۇنداق مۆئمىنلەركى) ئۇلار نامازلىرىدا (ئاللاھنىڭ ئۇلۇغلۇقىدىن سۈر بېسىپ كەتكەنلىكتىن) ئەيمىنىپ تۇرغۇچىلاردۇر، ئۇلار بىھۇدە سۆز، بىھۇدە ئىشتىن يىراق بولغۇچىلاردۇر، ئۇلار زاكات بەرگۈچىلەردۇر.» [سۈرە مۆئمىنۇن 1-4]

ئىسلام دىنى بىھۇدە گەپ - سۆز ۋە قىلمىشلارنى ھارام قىلدى. چۈنكى ئۇ تېتىقسىزلىقلار، پەس ئىشلارنى يامان كۆرىدۇ. ئۇنىڭدىن سىرت بۇنداق گەپ سۆز ۋە قىلمىشلار ئىنساننىڭ يارىلىشىدىكى مەقسەت - تىرىششى، ئۇنۇم يارىتىشىنىڭ غەيرىگە ئۆمۈرنى زايە قىلغانلىقدۇر.

9688/5940 ــ عقبةُ بن عامرٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – قلتُ: يا رسولَ الله، ما النجاةُ؟ قال:« أمسك عليك لسانكَ، وليسعك بيتُك، وابك على خطيئتك»* الترمذي (2406)

9688/5940 ــ ئۇقبە ئىبنى ئامىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: ئى رەسۇلۇللاھ! نجاتلىق نېمىدۇر؟ دەپ سورىغاندىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: تىلىڭنى يىغ، ئۆيۈڭدە ئولتۇر، گۇناھىڭ ئۈچۈن يىغلا (مانا بۇ نجاتلىق)! دەپ جاۋاب بەردى. (تىرمىزى: 2406)

ئىنساننىڭ ئاللاھ دەرگاھىدىكى دەرىجىسىنىڭ يۇقىرى - تۆۋەنلىكى ئۇنىڭ بىھۇدە گەپ - سۆز ۋە قىلمىشلاردىن پاكلىنىشىغا قاراپ بولىدۇ.

7244/4353 ـ وعنه: ما رأيتُ شيئًا أشبهَ باللممِ مما قالَ أبو هريرةَ: أنَّ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال: ((إنَّ الله كتب على ابن آدم حظهُ من الزِّنا أدرك ذلك لا محالةَ، فزنا العينينِ النظرُ، وزنا اللسانِ النطقُ، والنفسُ تمنَّى وتشتهي، والفرجُ يصدِّق ذلكَ ويكذبُه))* زادَ في روايةٍ: ((والأذنانِ زناهُما الاستماعُ، واليدُ زناها البطشُ، والرِّجلُ زناها الخطَا))* البخاري (6243)، مسلم (2657).

7244/4353 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: ئايەتتىكى "كىچىك گۇناھلار " نىڭ نېمە ئىكەنلىكى ئەبۇ ھۇرەيرەنىڭ مۇنۇ ھەدىسىدە ئىپادىلەنگەن بولۇپ،

پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: اللە ھەقىقەتەن ئىنسانغا زىنادىن بولغان نېسىۋىسىنى پۈتۈۋەتكەن، بۇنى كۆرمەي چارە يوق. كۆزنىڭ زىناسى قاراش، تىلنىڭ زىناسى سۆزلەشتۇر. ئىنساننىڭ نەپسى ئارزۇ قىلىدۇ ۋە خالايدۇ، ئەۋرەت ئۇنى راست ياكى يالغانغا چىقىرىدۇ. يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق كەلگەن: ئىككى قۇلاقنىڭ زىناسى ئاڭلاش، تىلنىڭ زىناسى سۆزلەش، قولنىڭ زىناسى تۇتۇش، پۇتنىڭ زىناسى مېڭىشتۇر. (بۇخارى6243، مۇسلىم: 2657)

ياخشى سۆزلەش، تىلنى ياخشى سۆزگە ئادەتلەندۇرۇش لازىم، چۈنكى كۆڭۈلدىكىنى ياخشى ئىبارىلەر بىلەن ئىپادىلەپ بېرىش ئېسىل ئەخلاق بولۇپ، ئاللاھ بارلىق دىيانەت ئەھلىنى ئۇنىڭ ئۈچۈن ماختىغان.

مەيلى دوست بولسۇن ياكى دۈشمەن بولسۇن چىرايلىق سۆزلەشنىڭ پايدىسى ناھايىتى كۆپ، دوستلارغا چىرايلىق سۆز قىلغاندا دوستلۇقنى قوغداپ ئاخىرىغىچە داۋاملاشتۇرغىلى بولىدۇ، شەيتاننىڭ ھىيلە ئىشلىتىپ دوستلار ئارىسىغا ئارازلىق سېلىشىنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ:

وَقُل لِّعِبَادِي يَقُولُواْ الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنزَغُ بَيْنَهُمْ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلإِنْسَانِ عَدُوًّا مُّبِينًا

«بەندىلەرگە ئېيتقىنكى، ئۇلار ياخشى سۆزلەرنى قىلسۇن، شۈبھىسىزكى شەيتان ئۇلارنىڭ ئارىسىدا پىتنە قوزغايدۇ. شەيتان ئىنسانغا ھەقىقەتەن ئاشكارا دۈشمەندۇر.»[سۈرە ئىسرا 53]

شۈبھىسىزكى، شەيتان ئىنساننى داۋاملىق مارىلاپ تۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ ئارىسىغا ئاداۋەت ۋە ئۆچمەنلىك سېلىپ ئاددى تالاش ـ تارتىشتىن قانلىق جەڭ تۇرغۇزماقچى بولىدۇ، بۇ جەڭنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا چىرايلىق سۆز ئەڭ ياخشى رول ئوينايدۇ.

دۈشمەنلەرگە چىرايلىق سۆز قىلغاندا ئۇلارنىڭ دۈشمەنلىك ئوتىنى ئۆچۈرۈپ غەزىپىنى پەسەيتكىلى، ئاز دېگەندىمۇ يامانلىقنىڭ تەرەققىي قىلىپ يالقۇنجاپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ:

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ

«ياخشى ئىش بىلەن يامان ئىش باراۋەر بولمايدۇ، ياخشى خىسلەت ئارقىلىق (يامان خىسلەتكە) تاقابىل تۇرغىن، (شۇنداق قىلساڭ) سەن بىلەن ئۆزى ئوتتۇرىسىدا ئاداۋەت بار ئادەم گويا سىرداش دوستتەك بولۇپ قالىدۇ.» [پۇسسىلەت 34]

كىشىلەرنى ھەرقانداق ئەھۋال ئاستىدا مۇلايىم سۆزلەشكە ئادەتلەندۈرۈش توغرىسىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ:

7849/4728 ـ معاذ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: كان آخر ما أوصاني به النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حين وضعت رجلي في الغرز أن قال: يا معاذ أحسن خلقك للناس* مالك 688/2.

7849/4728 ـ ئىمام مالىك مۇئاز ئىبنى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن سەپەرگە ھازىرلىنىپ پۇتۇمنى ئۈزەڭگىگە قويغان ۋاقتىمدا، پەيغەمبەر

سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ماڭا قىلغان ئەڭ ئاخىرقى ۋەسىيتى: ئى مۇئاز ئىبنى جەبەل! كىشىلەرگە ئېسىل ئەخلاق بىلەن مۇئامىلە قىلغىن! دېيىش بولغانىدى. (مالك: 1602)

بەلكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەت گەپ بىلەن بەرگەندىن چىرايلىق گەپ بىلەن بەرمىگەن ياخشى دەيدۇ.

قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَآ أَذًى وَاللّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ

«ياخشى سۆز ۋە كەچۈرۈش كېيىن ئەزىيەت يەتكۈزىدىغان سەدىقىدىن ئەۋزەلدۇر، ئاللاھ (بەندىلەرنىڭ سەدىقىسىدىن) بىھاجەتتۇر، ھەلىمدۇر. (يەنى ئەمرىگە خىلاپلىق قىلغانلارنى جازالاشقا ئالدىراپ كەتمەيدۇ.» [سۈرە بەقەر 263]

ياخشى سۆز تۈرلۈك ياخشى ئىشلار ۋە پەزىلەتلەر قاتارىدىكى ئېسىل خىسلەت بولۇپ ئىنساننى ئاللاھ رازىلىقىغا نېسىپ قىلىدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن مەڭگۈلۈك نېئمەت يېزىلىدۇ.

ئاللاھ بىزلەرنى باشقا دىندىكىلەر بىلەن بولغان گەپ ـ سۆز ۋە مۇنازىرىدە چىرايلىق بولۇشقا، قوپاللىق قىلماسلىققا، ئىنكار قىلماسلىققا، پەقەت گۇناھكار بىرەر ئادەم بىزگە زۇلۇم قىلغاندىلا ئۇنىڭ زۇلمىنى توسۇشقا بۇيرىدى: «ئەھلى كىتاب بىلەن پەقەت چىرايلىق رەۋىشتە مۇنازىرىلىشىڭلار، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى زۇلۇم قىلغۇچىلار (يەنى سىلەرگە قارشى ئۇرۇش قىلغۇچىلار ۋە فىدىيە بېرىشتىن باش تارتقۇچىلار) بۇنىڭدىن مۇستەسنا.»

ئۇلۇغۋار كىشىلەر يامان گەپ ـ سۆزنى قىلىپ قويۇشتىن ھەر ۋاقىت ئېھتىيات قىلىدۇ. مەيلى نادان ياكى زومىگەر بولسۇن ھەممە ئادەمگە ئېھتىياتچان بولىدۇ. نادانلار بىلەن سۆلھى قىلىش پەسلىكنى قوبۇل قىلىش دېگەنلىك بولمايدۇ. ئوتتۇرىسىدا چوڭ پەرق بار، بەلكى ئۇ چېچىلىش، تەنتەكلىك، غەزەپلىنىش ۋە ئىنتىقام ئېلىش خاھىشلىرى ئالدىدا ئېغىر ـ بېسىق بولۇپ ئۆزىنى كونترۇل قىلىپ تۇرۇش دېگەنلىك بولىدۇ. شۇنداق بولمىغاندا ئۇ روھنىڭ گالۋاڭلىقى، خورلۇققا رازى بولىدىغانلىقى ئەقىل ئىگىسى قوبۇل قىلمايدىغان ئىشلارنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىدىن ئىبارەت بولىدۇ خالاس. قۇرئان كەرىم نادانلار بىلەن سۆلھى قىلىشنىڭ ياخشى ئىكەنلىكىنى پەسلىكنى قوبۇل قىلىشنىڭ يامان ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلغان:

لاَّ يُحِبُّ اللّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوَءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلاَّ مَن ظُلِمَ وَكَانَ اللّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا* إِن تُبْدُواْ خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُواْ عَن سُوَءٍ فَإِنَّ اللّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا

«زۇلۇمغا ئۇچرىغۇچىدىن باشقا ھەرقانداق كىشىنىڭ ئاشكارا يامان سۆز قىلىشىنى ئاللاھ ياقتۇرمايدۇ، (زۇلۇمغا ئۇچرىغۇچىنىڭ زالىمدىن شىكايەت قىلىشىغا ۋە ئۇنىڭغا دۇئايىبەت قىلىشىغا بولىدۇ) ئاللاھ (زۇلۇمغا ئۇچرىغۇچىنىڭ دۇئاسىنى) ئاڭلىغۇچىدۇر، (زالىمنى بىلگۈچىدۇر)، سىلەر ئاشكارا ياكى يوشۇرۇن بىر ياخشىلىقنى قىلساڭلار ياكى بىرەر يامانلىقنى كەچۈرسەڭلار، (ساۋاب تاپىسىلەر) شۈبھىسىزكى ئاللاھ ئەپۇ قىلغۇچىدۇر، قۇدرەتلىكتۇر.» [سۈرە نىسا 148ـ149]

ئىسلام دىنى بىھۇدە گەپ قىلىش، خاتالىشىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن مەيلى ھەق بولسۇن ياكى ناھەق بولسۇن ھەرقانداق تالاش ـ تارتىشنى ھارام قىلغان، چۈنكى تالاش ـ تارتىشنى قىلغۇچى ئىككى تەرەپنىڭ ھەربىرى قارشى تەرەپنى بېسىپ چۈشۈشنى مەقسەت

قىلىدۇ، ئۆزىنىڭ دېگىنىنىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن شۇبھىلىك گەپلەرنى خاتا ئىبارىلەرنى ئىشلىتىشتىن باش تارتمايدۇ، قارشى تەرەپنى بىىسەپ چۈشۈش ھەقىقەتنى گەۋدىلەندۈرۈشتىن مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ، ھەر ئىككى تەرەپ ئۆزەمچىلىك، سەركەشلىك خاراكتېرىنى ئوچۇق نامايەن قىلىشىدۇ، بۇنداق شارائىتتا ھەقىقەتنى چۈشەندۈرۈشكە ھەرگىز پۇرسەت بولمايدۇ.

ئىسلام دىنىمىز بۇنداق تالاش ـ تارتىشنى دىن ۋە ئەخلاق ئۈچۈن خەتەر ھېسابلايدۇ. بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ سۆزلەش ئىقتىدارى بولۇپ مەيلى ئالىم بولسۇن ياكى نادان بولسۇن ھەممىسى بىلەن ئارىلىشىدۇ، باشقىلارغا گەپ سېتىش ئۇلارنىڭ بىرىنچى كۆڭۈل ئېچىشى بولۇپ، ھېچقاچان سۆزلەپ زېرىكمەيدۇ، ئۇلارنى ئۆز مەيلىگە قويۇۋەتسە كىشىلەرنىڭ ئىشلىرىنى بۇزۇپ قويىدۇ، دىنىنىڭ گۈزەللىكى ۋە ھۆرمىتىنى كەتكۈزىدۇ. ئىسلام دىنى بۇنداق ۋاتىلداق ئادەملەردىن ئەڭ قاتتىق نارازى بولغان.

7854/4732 ـ جابر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إن من أحبكم إلى، وأقربكم منى مجلسًا يوم القيامة، أحاسنكم أخلاقًا، وإن أبغضكم إلى، وأبعدكم منى مجلسًا يوم القيامة الثرثارون، والمتشدقون، والمتفيهقون))، قالوا: يا رسول الله! قد علمنا الثرثارون والمتشدقون، فما المتفيهقون؟ قال: ((المتكبرون))* الترمذي (2018)

7854/4732 ـ جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئاراڭلاردىن ماڭا ئەڭ سۆيۈملۈك ۋە قىيامەت كۈنى ماڭا ئەڭ يېقىن ئولتۇرىدىغانلار ئەخلاقى ئېسىل بولغىنىڭلاردۇر. ئاراڭلاردىن ماڭا ئەڭ ئۆچ كۆرۈلىدىغان ۋە قىيامەت كۈنى ماڭا ئەڭ يىراق ئولتۇرىدىغانلار بولسا، مەمەدانلىق قىلىپ، قۇرۇق گەپنى تولا قىلىدىغان، كەلسە كەلمەس سۆزلەۋېرىدىغانلاردۇر، دېدى. ساھابىلار: ئى رەسۇلۇللاھ ! بىز: قۇرۇق گەپنى تولا قىلىدىغان، كەلسە كەلمەس سۆزلەۋېرىدىغان دېگەن سۆزنى چۈشەندۇق. لېكىن: مەمەدانلىق قىلىدىغان دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى چۈشەنمىدۇق؟ دەپ سورىۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئۇلار مۇتەكەببىرلەردۇر، دېدى. (تىرمىزى: 2018)

گەپدان ئادەملەر گەپ ئارقىلىق ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىمەكچى بولىدۇ، ئۇلارغا نىسبەتەن گەپ بىرىنچى ئورۇندا، گەپنىڭ مەزمۇنى 2 ـ ئورۇندا تۇرىدۇ. ئۇلۇغۋار مەقسەت ئاخىرىقى ئورۇندا تۇرىشى، ھەتتا پەقەت ئورۇن بولماسلىقىمۇ مۇمكىن.

نۇرغۇن كىشىلەر تۈرلۈك باھانە ـ سەۋەبلەر بىلەن سورۇنلارنى ئورۇنلاشتۇرۇپ ئەپقاچتى خەۋەرلەر، بىھۇدە گەپ ـ سۆزلەر، غەيۋەت ـ شىكايەتلەر ۋە ئەيىب ئىزدەشلەر بىلەن ۋاقىتلىرىنى ئۆتكۈزىدۇ، چۈنكى ئۇلارنىڭ ئاستىدا سايىدايدىغان ئارتۇق پۇل ماللىرى بار، پەقەت باشقىلارنىڭ گەپلىرىنى قىلىش بىلەن خۇشاللىق تاپىدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا ئىشى يوق. ئىسلام دىنى بۇنداق سورۇنلارنى يامان كۆرىدۇ:

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ* الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ* يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ* كَلَّا لَيُنبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ*

«كىشىلەرنى ئەيىبلىگۈچى سۆخەنچىگە ۋاي! ئۇ مال توپلىدى ۋە ئۇنى (ياخشىلىق يوللىرىغا سەرپ قىلماي ساقلاش ئۈچۈن) ساندى، ئۇ مېلى ئۆزىنى (دۇنيادا مەڭگۈ قالدۇرىدۇ دەپ

ئويلايدۇ) ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، ئۇ چوقۇم ھۇتەمەگە تاشلىنىدۇ. » [سۈرە ھۇمەزە 1ـ4]

ھازىرقى زاماندا شەھەر ۋە يېزىلاردا زوراۋرىيەتسىز ئۇيۇشتۇرۇلغان رىپستوران ۋە قەھۋەخانا ئولتۇرۇشلىرى، سورۇنلار كۆپ بولىۋاتىدۇ، بۇ جەمئىيەتكە كەلگەن چوڭ ئاپەت بولۇپ نۇرغۇن ئىللەتلەرگە سەۋەب بولىدۇ.

ئاداۋەت ساقلىماسلىق

ئىنساننىڭ قەلبى ئۆچ ـ ئاداۋەتتىن خالىي بولسا، بىرەرسىنىڭ پايدىغا ئېرىشكەنلىكىنى كۆرگەندە كۆڭلى سۆيۈنۈپ ئاللاھنىڭ رەھمەت قىلغانلىقى، پۈتۈن بەندىلەرنىڭ ئۇنىڭغا موھتاج ئىكەنلىكىنى ھېس قىلسا ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ، «ئى ئاللاھ، ماڭا ياكى بەندىلىرىڭدىن بىرەرسىگە بەرگەن نېئمەت پەقەت سەندىندۇر، سېنىڭ شېرىكىڭ يوقتۇر، ھەمدۇسانا ساڭا خاستۇر، ساڭا شۈكرى ئېيتىمەن.» دېگەن سۆزىنى ياد ئەتسە، ئاللاھنىڭ بەندىلىرىدىن بىرەرسىگە ئەزىيەت يەتكەنلىكىنى كۆرگەن چېغىدا قايغۇرۇپ ئاللاھنىڭ ئاسان قىلىپ بېرىشىنى، گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلىشىنى تىلىسە بۇنداق مۇسۇلمان، قەلبى پاك، گۇناھسىز، ئاللاھ ۋە ھاياتلىقتىن سۆيۈنگەن ھالدا، قەلبى قارىغۇلارچە ئاداۋەت ساقلاشتىن ئارام تاپقان ھالەتتە ياشيالايدۇ، شۈبھىسىزكى قەلبنىڭ ئاداۋەت بىلەن بۇلغىنىشى ئېغىر كېسەللىك بولۇپ، بۇنداق قەلبتىكى ئىمان خۇددى تۆشۈك قاچىدىكى سۇ ئېقىپ تۈرمىغانغا ئوخشاش تېزلا ئېقىپ تۈگەيدۇ!

ئىسلام دىنى قەلبكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىدۇ، قارا قەلب ياخشى ئەمەللەرنى بۇزىدۇ، گۈزەللىكى ۋە ساپلىقىنى يوقىتىدۇ، نۇرلۇق قەلب بولسا ئاللاھ ئازراق ياخشى ئىشقىمۇ كۆپ ساۋاب بېرىدۇ، بەرىكەت بېرىدۇ، ھەرقانداق ياخشى ئىشقا نېسىپ قىلىدۇ.

شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن ئىلگىرىكى مۇسۇلمان جامائە بىر ـ بىرىگە مېھرى ـ شەپقەت قىلىشاتتى، بىر ـ بىرىنى ياخشى كۆرەتتى، بىر ـ بىرىنى دوست تۇتاتتى، ئۆزئارا ياردەملىشەتتى، بىر ـ بىرىگە سىلىق مۇئامىلە قىلىشاتتى، شەخسىيەتچىلىككە ئۇلار ئارىسىدا ئورۇن يوق ئىدى.

شۈبھىسىزكى، دۈشمەنلىك، ئاداۋەت ئۆسۈپ تەرەققىي قىلىپ يىلتىزى چوڭقۇرلاشسا، تىكەنلىرى شاخلىسا ئىماننىڭ نازۇك چېچەكلىرىنى سولاشتۇرۇپ مېھرى ـ شەپقەت ۋە تىنچلىقتىن ئىبارەت گۈزەل ئىزنالىرىنى يوقىتىدۇ. بۇ چاغدا پەرىز ئىبادەتلەرنى ئادا قىلغاننىڭ پايدىسى بولمايدۇ، قەلبنى گۇناھ ئۆتكۈزۈشتىن يىراق قىلالمايدۇ.

دۈشمەنلىشىش، ئاداۋەت ساقلاش ئەقىلنى سۇسلاشتۇرۇپ ئادىمگەرچىلىككە خىلاپ بولغان كىچىك گۇناھلارنى، لەنەتكە دۇچار قىلىدىغان چوڭ گۇناھلارنى ئۆتكۈزۈشكە سەۋەب بولىدۇ. ئەخلاقى ـ پەزىلەتلەردىن كۆز يۇمدۇرۇپ رەزىللىكلەرنى چوڭ كۆرسىتىدۇ، بەزىدە يالغان ـ ياۋىداق گەپلەرنى توقۇپ چىقىشقا ئۈندەيدۇ، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئىسلام دىنى ھارام قىلغان، دۇچار بولۇپ قېلىشتىن ئاگاھلاندۇرغان، چەكلەشنى ئەڭ ياخشى ئىبادەت قىلغان ئىشلاردۇر.

8059/4877 ـ الزبير – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((دب إليكم داء الأمم قبلكم، الحسد، والبغضاء وهي الحالقة، أما إني لا أقول تحلق الشعر، ولكن تحلق الدين، والذي نفسي بيده لا تدخلون الجنة حتى تؤمنوا، ولا تؤمنوا حتى تحابوا، ألا أدلكم على ما تحابون به؟ أفشوا

السلام بينكم))* الترمذي (2510)

8059/4877 ـ زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: سىلەرگە ئىلگىرىكى مىللەتلەرنىڭ كېسىلى تېگىشكە باشلىدى، بۇلار: ھەسەت قىلىش ۋە ئاداۋەتلىشىشتۇر. بۇ، دىنىنىڭ يىلتىزىنى قۇرۇتقۇچىدىغان ئىللەتلەردۇر. جېنىم ئىلكىدە بولغان زاتنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، سىلەر ئىمان ئېيتمىغۇچە جەننەتكە كىرمەيسىلەر، بىر ـ بىرىڭلارنى ياخشى كۆرمىگۈچە ئىمان ئېيتقان بولمايسىلەر. سىلەرگە بىر ـ بىرىڭلارنى ياخشى كۆرۈشكە تۈرتكە بولىدىغان نەرسىنى دەپ بېرەيمۇ؟ ئاراڭلاردا سالامنى ئومۇملاشتۇرۇڭلار. (تىرمىزى: 2510)

شەيتان ئاقىل ئادەمنى بۇتقا چوقۇندۇرۇشتىن ئاجىز كېلىشى مۇمكىن. ئەمما ئىنسانىنى ئازدۇرۇش ۋە ئۇنى ھالاكەتلىك ئىشلارغا باشلاشقا ھېرىسمەن بۇ شەيتان ئۇنى پەرۋەردىگارىنىڭ ھەق ـ ھوقۇقلىرىنى بۇتپەرەستىنمۇ ئۆتە دەرىجىدە ئىنكار قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ بىلەن پەرۋەردىگارىنىڭ ئارىلىقىنى يىراقلاشتۇرۇشتىن ھەرگىز ئاجىز كەلمەيدۇ، ئۇنىڭ ۋاستىسى قەلبلەرگە بىر ـ بىرىگە بولغان ئاداۋەت ئوتلىرىنى تۇتاشتۇرۇشتىن ئىبارەت. چۈنكى كىشىلەرنىڭ دوستلۇقى سۇسلىشىپ ئىتتىپاقلىقى بۇزۇلسا، رەھىمسىزلىك، بەخۇاشلىق ھالىتىگە قايتىپ ئاللاھ راۋاجلاندۇرۇشقا ئەمر قىلغان قېرىنداشلىقنى ئۇزۇپ زېمىندا بۇزغۇنچىلىق قىلىشقا باشلايدۇ.

ئىسلام دىنى ئاداۋەتنىڭ ئالامەتلىرىنىڭ چىقىشىغا ئالاھىدە دىققەت قىلىپ تېخىمۇ ئېغىرلىشىشىنىڭ ئالدىدىلا ئۇنى بىر تەرەپ قىلدى. مەلۇمكى كىشىلەرنىڭ مىجەز ـ خاراكتېرلىرى، شەيئىلەرگە بولغان چۈشەنچىلىرى ئوخشاش بولمىغاچقا، ھاياتلىق مەيدانلىرىدا ئۇچرىشىش جەريانىدا توقۇنۇش ۋە يىراقلىشىش بولمىدى دېگەن تەقدىردىمۇ بەزى كۆڭۈل غەشلىكلەرنىڭ يۈز بېرىشىدىن ساقلانغىلى بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام دىنى ئەنە شۇنداق غەشلىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ئۇلارنى دوستلاشتۇرۇپ كۆڭۈللەرنى بىر ـ بىرىگە باغلاش ئۈچۈن بىر ـ بىرىنى تاشلىۋېتىش، بىر ـ بىرىگە قارىماي يۈرۈشلەرنى ھارام قىلغان. توغرا بەزى كىشىلەر سىزگە ئوچۇق ئاشكارا يامانلىق قىلىشى مۇمكىن بۇ چاغدا سىز غەزەبلىنىپ ئۇنى كۆز ئالدىڭىزدىن يوقاتماقچى بولۇشىڭىز مۇمكىن، لېكىن ئاللاھ تائالا مۇسۇلمان بىلەن مۇسۇلماننىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ بۇنچىلىك دەرىجىدە يامانلىشىپ كېلىشىنى ھەم خالىمايدۇ.

8061/4879 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا تقاطعوا، ولا تدابروا، ولا تباغضوا، ولا تحاسدوا، وكونوا عباد الله إخواناً، ولا يحل لمسلم أن يهجر أخاه فوق ثلاثٍ))* البخاري (6065)، مسلم (2559).

8061/4879 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر ـ بىرىڭلارنى تاشلىۋەتمەڭلار، بىر ـ بىرىڭلارغا تەتۈر قاراشماڭلار، ئاداۋەتلەشمەڭلار ۋە ھەسەت قىلىشماڭلار، ھەممىڭلار ئاللاھنىڭ قېرىنداش بەندىلىرىدىن بولۇڭلار. مۇسۇلماننىڭ قېرىندىشىغا ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ئاداۋەت

تۇتۇشى دۇرۇس ئەمەس. (تىرمىزى: 1935)

8062/4880 ـ أبو أيوب – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا يحل لمؤمن أن يهجر أخاه فوق ثلاث ليالٍ، يلتقيان فيعرض هذا، ويعرض هذا، وخيرهما الذي يبدأ بالسلام))* البخاري (6077)، مسلم (2560).

8062/4880 ـ ئەبۇ ئەييۇب ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مۇسۇلماننىڭ قېرىندىشىغا ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ئاداۋەت تۇتۇشى ۋە ئۇچرىشىپ قالغاندا (ھەر ئىككىلىسى) بىر ـ بىرىگە تەتۈر قاراپ يۈرۈشى دۇرۇس ئەمەس. بۇ ئىككىسىدىن ئاۋۋال سالام قىلغىنى ئەڭ ياخشىسىدۇر. (بۇخارى: 6077)

8064/4881 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((فمن هجر فوق ثلاثٍ فمات دخل النار))* أبو داود (4914)

8064/4881 ـ يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق كەلگەن: كىمكى (مۇئمىن قېرىندىشىغا) ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ئاداۋەت تۇتۇپ ئۆلۈپ كەتسە، دوزاخقا كىرىدۇ. (ئەبۇ داۋۇت: 4914)

بەلگىلەنگەن بۇ ۋاقىتتا ئاچچىقى يېنىپ غەزەپ بېسىلىدۇ، بۇ چاغدا مۇسۇلمان خۇددى ئاسماندىكى يىغىلىپ تۇرغان قارا بۇلۇتنى شامال بىرلا چىقىپ تارقىتىۋەتكەنگە ئوخشاش قېرىندىشى بىلەن بولغان ئالاقىسىنى باشلىشى، بۇرۇنقىدەكلا ئىتتىپاق ئۆتۈشى لازىم.

ئادەم جېدەل قىلغاندا ياكى زۇلۇم قىلىدۇ، ياكى زۇلۇم قىلىنىدۇ، زۇلۇم قىلغۇچى، باشقىلارنىڭ ھەق ـ ھوقۇقىغا دەخلى يەتكۈزگۈچى بولسا ئۆزىنىڭ گۇمراھلىقىدىن يېنىپ ئىش ھەرىكىتىنى ئىسلاھ قىلىشى لازىم، بىلىشى كېرەككى قارشى تەرەپنى خاتىرجەم قىلماي، ئۇنى رازى قىلماي تۇرۇپ قەلبىدىكى ئۆچمەنلىكنى چىقىرىۋېتەلمەيدۇ، ئىسلام دىنى بۇنداق ئەھۋالدا ھەمرايى بىلەن يارىشىپ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشقا بۇيرىغان.

ئىسلام دىنى بېرىشى بار ئادەمگە شۇنداق نەسىھەت قىلغان. ئېلىشى بار ئادەمنى يۇمشاق مۇئامىلە قىلىشقا، كەڭ قورساق بولۇشقا، قېرىندىشى ئۆزرە ئېيتىپ ئەپۇ سوراپ كەلگەندە ئۆزرىنى قوبۇل قىلىپ ئۆتمۈشتىكى خاتالىقلارنى ئەپۇ قىلىۋېتىشكە ئۈندىگەن.

ئىسلام دىنى ھەرئىككى تەرەپنى يېتەكلەش ئارقىلىق ئاداۋەتكە قارشى كۈرەش قىلىپ ئۇنى جايىدىلا ئۈجۈقتۇرىۋەتكەن، مۆئمىن جەمەتىنى ئۆزئارا دوستلىشىدىغان ئادىل مۇئامىلە قىلىشىدىغان يۇقىرى سەۋىيىگە كۆتۈرگەن.

ئىسلام دىنى ئاداۋەتنى كۆڭلىدىن چىقىرىۋەتمەي ساقلاپ يۈرۈش، قەلبىدە خۇددى يانار تاغقا ئوخشاش پارتلاپ تۇرۇشنى پەسلىك دەپ ھېسابلايدۇ. بۇنداق كىشىلەرنىڭ نۇرغۇنلىرى دەردىگە چىدىماي قارشى تەرەپنى سەتلەپ شالىسىنى چاچقاندا، ئېغىزىدىن كۆپۈك قايىنىتىپ ئازار بەرگەندە ۋە پىتنە ـ پاسات تېرىغاندىلا ئاندىن كېيىن ئارام تاپىدۇ.

نۇرغۇن پەس ئەخلاقلار بار بولۇپ، دىققەت قىلغان ئادەم ئۇنىڭ مەنبىئىنى بىلەلەيدۇ، شۈبھىسىزكى، گەرچە ئۇلارنىڭ ئىپادىلىنىشى ئوخشاش بولمىسىمۇ ئۇنىڭ سەۋەبى پەقەت بىرلا، ئۇ بولسىمۇ ئاداۋەت ساقلاشتىن ئىبارەت.

شۇبھىسىزكى كىشىلەرنىڭ ئەيىبىنى ئىزدەش، مەقسەتلىك ھالدا ئۇلارغا ئەيىب قويۇش شۇ ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىدىكى نىجىسلىق ۋە پەسلىكنىڭ ئالامىتىدۇ.، ئىسلام دىنى تۆھمەت قىلغۇچىلارغا بېرىلىدىغان جازالارنى بەلگىلىدى. ئەمما ئۇنىڭ ئاخىرەتتىكى جازاسى تېخىمۇ قاتتىق، تېخىمۇ ئېغىر بولىدۇ.

باشقىلارغا ئاداۋەت ساقلىماسلىق، مۆئمىندىن كىشىلەرگە قولى بىلەن ياخشىلىق قىلىپ بېرەلمىسە دىلى بىلەن بولسىمۇ ياخشىلىقنى ئۈمىد قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ، يوق تۆھمەتنى توقۇيدىغان كىشىلەر ئەڭ يۈزى قېلىن كىشىلەردۇر. ئاللا مۇنداق دېگەن:

[إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَن تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

«مۆئمىنلەر ئۈستىدە يامان سۆزلەرنىڭ تارقىلىشىنى ياقتۇرىدىغان ئادەملەر شۇبھىسىزكى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە قاتتىق ئازابقا قالىدۇ، ئاللاھ (سىرلارنى ۋە نىيەتلەرنى) بىلىپ تۇرىدۇ، سىلەر بىلمەيسىلەر.» [سۈرە نۇر 19]

ئاللاھ بەندىلىرىگە ناھايىتى مەرھەمەتلىك بولغانلىقى ئۈچۈن گەرچە ئەيىبلىرى بولسىمۇ بەندىلەرنىڭ ئەيىپلىرىنى يۆگەشكە بۇيرىدى، بىر مۇسۇلماننىڭ يەنە بىر مۇسۇلماننىڭ بار بولغان ئەيىپىنى تارقىتىپ ئىچىنى بوشىتىشى دۇرۇس بولمايدۇ. قەلبى ساغلام ئادەم بەندىلەرنىڭ خاپىلىقلىرىغا خەيرىخاھلىق قىلىدۇ ۋە قايغۇرىدۇ، باشقىلارنىڭ سەتچىلىكلىرىنى ئاشكارىلاش، سىرلىرىنى پاش قىلىش، ئەيىبلىرىنى ئېچىش بىلەن كۆڭۈل خوش قىلىش ھەقىقىي مۇسۇلماننىڭ ئىشى ئەمەس.

غەيۋەت قىلىش، كۈچلۈك ئاداۋەت، ئىچ ئاغرىتىشقا تازىلاشقا موھتاج بولغان قەلبىنىڭ مەھسۇلى بولغاچقا ئىسلام دىنى ئۇنى ھارام قىلغان.

7996/4833 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((أتدرون ما الغيبة؟)) قالوا: الله ورسوله أعلم، قال: ((ذكر أحدكم أخاه بما يكره))، فقال رجلٌ: أرأيت إن كان في أخي ما أقول؟ قال: ((إن كان فيه ما تقول فقد اغتبته، وإن لم يكن فيه ما تقول فقد بهته))* مسلم (2589).

7996/4833 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: ئى رەسۇلۇللاھ! غەيۋەت دېگەن نېمە؟ دەپ سورالغاندى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: قېرىندىشىڭنىڭ يامان كۆرىدىغان گېپىنى قىلساڭ، غەيۋەت قىلغان بولىسەن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن يەنە: ئەگەر قېرىندىشىمدا مەن دېگەن ئىشلار بولسىچۇ؟ دەپ سورىلىۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: سەن دېگەن گەپلەر ئۇنىڭدا بولسا، ئۇنىڭ غەيۋىتىنى قىلغان بولىسەن. ئەگەر بولمىسا، ئۇنى قارىلىغان بولىسەن، دېدى. (ئەبۇ داۋۇت: 4874)

سۇخەنچىلىك ئارازلىق پەيدا قىلىپ قەلبلەرنى ئۆزگەرتىدىغان بولغاچقا دوستلۇقنى قوغداپ قېلىپ بۆلگۈنچىلىكتىن ساقلاش ئۈچۈن ئىسلام دىنى ئۇنى ھارام قىلغان.

8547/5216 ـ وعنه: كان بين خالدِ بن الوليدِ، وبين عبد الرحمن بن عوفٍ شيءٌ فسبَّه خالدُ، فقال النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((لا تسبُّوا أصحابي، فإن أحدكم لو أنفق مثل أحدٍ

ذهبًا ما بلغ مدَّ أحدهم ولا نصيفه))* البخاري (3673) مسلم (2541).

8547/5216 ـ ئەبۇ سەئىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: خالىد ئىبنى ۋەلىد بىلەن ئابدۇراھمان ئىبنى ئەۋف ئىككىسى جېدەللىشىپ قېلىپ، خالىد ئابدۇراھماننى تىللىدى. بۇنى ئاڭلىغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: مېنىڭ ساھابىلىرىمنى تىللىماڭلار، بىرىڭلار ئۇھۇد تېغىچىلىك ئالتۇن سەدىقە قىلسىمۇ، ئۇلاردىن بىرى سەدىقە قىلغان بىر مۇد چاغلىق نەرسىنىڭ ساۋابىغا، ھەتتا ئۇنىڭ يېرىمىغىمۇ ئېرىشەلمەيدۇ، دېدى. (مۇسلىم: 2541)

يامان گەپنى ئاڭلىغان ئادەم ئۇنى تارقىتىۋەتمەسلىكى لازىم، نۇرغۇن يامان سۆزلەر باركى دېيىلگەن يەردە قېلىپ قالسا ئۆزلىكىدىن يوقاپ كېتىدۇ! ئەتراپقا تارقىتىلسا ئوت قويرۇق ئادەملەر ئۇنى تېخىمۇ پۈۋلەپ يالقۇنجىتىدۇ ـ دە، ئۇچقۇنى ھەممە ياققا تۇتۇشۇپ تەسۋىرلىگۈسىز ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرنى ئېلىپ كېلىدۇ!

4839/ 8002 ـ حذيفة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا يدخل الجنة قتات))* البخاري (6056)، مسلم (105).

4839/ 8002 ـ ھەممامدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىز ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن بىللە ئىدۇق، ئۇنىڭغا: بىر كىشى ئوسمانغا گەپ توشۇيدىكەن، دېيىلىۋىدى، ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېدى: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: سۇخەنچى جەننەتكە كىرمەيدۇ دېگىنىنى ئاڭلىغانىدىم. (بۇخارى: 6056)

ئاداۋەت ساقلىغان ئادەم باشقىلارنى يامان گۇمان قىلىدۇ، ئەيىبىنى ئىزدەيدۇ، كۆزگە ئىلمايدۇ، روھى ياكى جىسمانىي ئەيىبلىرى بىلەن ھاقارەت قىلىدۇ، ئىسلام دىنى بۇنى قاتتىق يامان كۆرىدۇ.

8072/4887 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا يسترُ عبدٌ عبداً في الدنيا، إلا ستره الله يوم القيامة))* مسلم (2590).

8072/4887 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بۇ دۇنيادا بىر بەندە يەنە بىر بەندىنىڭ ئەيىبىنى ياپسا، قىيامەت كۈنى، الله تائالا ئۇنىڭ ئەيىبىنى ياپىدۇ. (مۇسلىم: 2590)

7810/4703 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من نفس عن مؤمن كربةً من كرب الدنيا، نفس الله عنه كربة من كرب يوم القيامة، ومن يسر على معسرٍ يسر الله عليه في الدنيا والآخرة، ومن ستر مسلماً، ستره الله في الدنيا والآخرة، والله في عون العبد ما كان العبد في عون أخيه))* مسلم (2699)، أبو داود (4946).

7810/4703 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى مۇسۇلمان قېرىندىشىنىڭ بېشىغا كەلگەن ئېغىرچىلىقنى كۆتۈرۈۋەتسە، الله تائالا قىيامەت كۈنى ئۇنىڭ بېشىغا كەلگەن ئېغىرچىلىقتىن

بىرنى كۆتۈرىۋېتىدۇ. كىمكى بىرىنىڭ قىيىنچىلىقىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەرسە، الله تائالا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئۇنىڭ ئىشلىرىنى قولايلاشتۇرۇپ بېرىدۇ. كىمكى بىر مۇسۇلماننىڭ ئەيىبىنى ياپسا، الله تائالا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئۇنىڭ ئەيىبىنى ياپىدۇ. كىمكى مۇسۇلمان قېرىندىشىنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلسا، الله ئۇنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىدۇ. (مۇسلىم: 2699)

كىشىلەرنىڭ ئەيىبىنى ئىزدىگۈچىلەرنىڭ گۇناھى ئېنىق بولغان گۇناھلار بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارنىڭ گۇناھلىرىدىنمۇ كۆپ بولىدۇ، ئۇلار ئاللاھنىڭ رەھمىتىدىن بەكراق مەھرۇم قالىدۇ. چۈنكى گۇناھنى تارقىتىشقا ئورۇنۇش شۇ گۇناھنى قىلغاندىن يامانراق بولىدۇ.

ئاللاھنىڭ شەرىئىتىگە ھۆرمەت قىلىش، ئۇنى ھىمايە قىلىش بىلەن ئاللاھنىڭ بەندىلىرىگە ئاداۋەت ساقلاش ئۇلارنى خورلاش نىيىتىدە بولۇش ئوتتۇرىسىدا چوڭ پەرق بار. چۈنكى بىرىنچى خىل ئالىڭ ۋە ئىدىيە كىشىنى ئېگىز چوققىغا يەتكۈزىدۇ، خەلقنى قۇربان قىلىپ خۇشاللىققا ئېرىشىش، خاتالىشىشنى ئۈمىد قىلىش، ئۇلارنىڭ ئازابلىرىدىن خۇشال بولۇشتەك ناچار خاھىشتىن يىراق قىلىدۇ.

ئاداۋەت ساقلىماسلىق بىرخىل ئېسىل پەزىلەت بولۇپ، بۇنداق پەزىلەتكە ئىگە بولغان ئادەم ئۆزىنىڭ غەلبە ۋە مەغلۇبىيىتىنى باشقىلارغا باغلىۋالمايدۇ، چۈنكى ئۆزى مەغلۇب بولغان ۋاقىتتا باشقىلار غەلبە قازىنىشى مۇمكىن، ئۆزى كەينىدە قالغاندا باشقىلار ئالدىغا ئۆتۈپ كېتىشى مۇمكىن.

ئۆزى پايدا ئالالمىغانلىقى ئۈچۈن پايدا ئالغان ھەربىر ئادەمنىڭ زىيان تارتىشىنى ئۈمىد قىلىش تولىمۇ ئەخمىقانىلىق ۋە پەسلىكتۇر! مۇسۇلمان دېگەن نەزەر دائىرىسى، تەپەككۇرى كەڭ، مېھرى - شەپقەتلىك بولۇش، ئىشلارغا ئۆزىنىڭ خۇسۇسي ئارزۇ - ئارمانلىرى نۇقتىسىدىن ئەمەس، بەلكى ئۇممەتنىڭ مەنپەئەتى نۇقتىسىدىن نەزەر قىلىشى لازىم، ئۆچ - ئاداۋەت ساقلىغۇچىلار، ھەسەت قىلغۇچىلارنىڭ كۆپ قىسمى ئۆزلىرى ئارزۇ قىلغان نەرسىلەردىن مەھرۇم قېلىپ، باشقىلارنىڭ ئالقانلىرىنىڭ دەل ئۆزى مەھرۇم قالغان نەرسىلەر بىلەن توسۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، كۆڭۈللىرىدىكى ئاداۋەت، ھەسەت قازانلىرى قايناپ تاشىدۇ؟ بۇ ئۇلارغا ھەرگىز ئارامەتچىلىك بەرمەيدىغان زور ئاپەتتۇر!

ئىسلام دىنى ھەسەت قىلىشنى ھارام قىلغان. پەيغەمبەرنى ھەسەت قىلغۇچىلارنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەشكە بۇيرىغان. چۈنكى ھەسەتخورلۇق قەلبىدە يانغان چوغ بولۇپ، ھەسەت قىلغۇچى ۋە باشقا كىشىلەرگە ئازار بېرىدۇ، باشقىلار ئېرىشكەن نېئمەتنىڭ زاۋاللىقىنى ئۈمىد قىلىدىغان ئادەم جەمئىيەتكە نىسبەتەن چوڭ ئاپەت بولۇپ، ھېچقانداق ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدۇ.

6091/3646 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا يجتمعان في النار مسلم قتل كافرًا ثم سدد وقارب، ولا يجتمعان في جوف مؤمن غبارٌ في سبيل الله وفيح جهنم، ولا يجتمعان في قلب عبدٍ مؤمنٍ الإيمان والحسد))* مسلم (1891)، أبو داود (2495).

6091/3646 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله يولىدا (يەنى جىھادتا) كاپىرنى ئۆلتۈرگەن، ئاندىن توغرا يولدا ماڭغان ۋە ئوتتۇراھال يول تۇتقان مۇسۇلمان (دوزاختا) كاپىر بىلەن جەم

بولمايدۇ. مۇئمىنىنىڭ قورسىقىدا الله يولىدا كىرىپ كەتكەن چاڭ توزاڭ بىلەن جەھەننەمنىڭ تۈتۈنى جەم بولمايدۇ. اللەقا ئىمان كەلتۈرگەن بىر مۇئمىنىنىڭ قەلبىدە ئىمان بىلەن ھەسەت جەم بولمايدۇ. (نەسائى: 3109)

ياخشىلىققا ئىرىشكۈچىلەرنىڭ قاق سەنەم بولۇپ كېتىشىنى ئۈمىد قىلىدىغان ئادەم قاتمۇقات زۇلمەت قاراڭغۇلۇقلار ئارىسىدا ھاياتلىق ھەقىقەتلىرىدىن مەھرۇم قالغان ئادەمدۇر.

بىرىنچىدىن: بۇنداق ئادەم پەقەت بۇ دۇنيا ۋە ئۇنىڭ ماتالىرى بىلەن چەكلىنىپ قالغان شۇنىڭ ئۈچۈن كۆزىدىن ياش ئاقتۇرىدىغان، ئۇنىڭغا ئېرىشكەنلەرگە ئاداۋەت ساقلايدىغان ئادەمدۇر، بۇ ئىككى دۇنيانىڭ ماھىيىتىنى خاتا مۆلچەرلىگەنلىك. بەلكى تەييارلىق قىلىشقا، قولدىن كەتسە قايغۇرۇشقا تېگىشلىك بولغان ئاخىرەت ھاياتىنى ئۇنۇتقانلىق ياكى بىلمىگەنلىكتۇر.

ئىككىنچىدىن: بۇنداق ئادەم ئىرادىسىز تەييارتاپ، پەرۋەردىگارنىڭ دۇنيادىكى قانۇنىيىتىدىن خەۋەرسىز ئادەمدۇر.

ھەسەت قىلىش بىلەن ھەۋەس قىلىش ئوتتۇرىسىدا چوڭ پەرق بار. ھەسەد قىلىشنى يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتتۇق، ھەۋەس قىلىش دېگىنىمىز، باشقىلار ئېرىشكەن ياخشىلىققا ھەۋەس قىلىپ ئۆزىنىڭمۇ ئوخشاش ياخشىلىققا ئېرىشىشىنى ئۈمىد قىلىش دېگەنلىكتۇر.

ئىنتىلىش دېگىنىمىز: ئۆزىنىڭ بۇيۇكلۇككە ئېرىشىشىنى ئۈمىد قىلىش بىلەن بىرگە ئۇنىڭغا تىرىشچانلىق كۆرسىتىش دېگەنلىكتۇر. بۇ سالىھ بەندىلەرگە خاستۇر.

سۇلايمان ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن:

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَّا يَنبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ

«پەرۋەردىگارىم! ماڭا مەغپىرەت قىلغىن، ماڭا مەندىن كېيىن (مەندىن باشقا) ھېچ ئادەمگە مۇيەسسەر بولمايدىغان پادىشاھلىقنى ئاتا قىلغىن، سەن ھەقىقەتەن كۆپ ئاتا قىلغۇچىدۇرسەن.» [سۈرە ساد 35] ئاللاھنىڭ بەندىلىرى مۇنداق دېگەن:

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا

«ئۇلار: ‹ئى پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە ئاياللىرىمىز ۋە ئەۋلادلىرىمىز ئارقىلىق شاتلىق بېغىشلىشىڭنى (يەنى بىزگە ساڭا ئىتائەتمەن پەرزەنت ئاتا قىلىشىڭنى) تىلەيمىز، بىزنى تەقۋادارلارنىڭ پېشۋاسى (يەنى تەقۋادارلارنىڭ نەمۇنىسى، ياخشىلىققا دەۋەت قىلغۇچى) قىلغىن› دەيدۇ.» [سۈرە پۇرقان 74]

8057/4876 ـ ابن مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا حسد إلا في اثنتين، رجل آتاه الله الحكمة فهو يقضي بها ويعلمها، ورجلٍ آتاه الله مالاً فسلطه على هلكته في الحق))* البخاري (1409)، مسلم (816).

8057/4876 ـ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: پەقەت ئىككى خىل خىسلەتتە ئىگە كىشىگىلا ھەسەت قىلىشقا (يەنى بۇ خىل خىسلەتنىڭ ئۆزىدىمۇ تېپىلىشىنى ئارزۇ قىلىشقا) بولىدۇ: بىرى، الله مال ئاتا قىلىپ، ئۇنى ھەق يولدا ئىشلىتىشكە مۇيەسسەر قىلغان كىشى؛ يەنە بىرى،

الله ئىلىم ئاتا قىلغان، ئۇشبۇ ئىلىم بىلەن توغرا ھۆكۈم چىقارغان ۋە شۇ ئىلىمنى باشقىلارغا ئۆگەتكەن كىشى. (بۇخارى: 1409)

ھەدىستە دېيىلگەن ھەسەت قىلىش نېئمەتنىڭ يوقىلىشىنى ئەمەس بەلكى ئوخشىشىنىڭ بېرىلىشىنى ئۈمىد قىلىشتىن ئىبارەت. مەقسەت شۇكى، ئىنسان ئۇلۇغۋار ئىشلارنى كۆزلەش، ئەرزىمەس ئارزۇلارغا باغلىنىپ قالماسلىقى لازىم، نۇرغۇن ئىشلار باركى ئىنسانغا ھەسرەتتىن باشقا ھېچنەرسە ئېلىپ كېلەلمەيدۇ. بەزىدە ئاللاھ باشقىلارغا ئالاھىدە بولغان ئىقتىدار ئاتا قىلغانلىقى ياكى شۇ ئىقتىدارى بىلەن پايدا ـ مەنپەئەت تاپقانلىقى ئۈچۈن ئۇلارغا ھەسەت قىلىش، ئاداۋەت ساقلاشتەك گۇناھقا ئېلىپ بارىدۇ. بۇ توغرىسىدا ئاللاھ مۇنداق دېگەن:

[وَلاَ تَتَمَنَّوْاْ مَا فَضَّلَ اللّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُواْ وَلِلنِّسَاء نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ وَاسْأَلُواْ اللّهَ مِن فَضْلِهِ إِنَّ اللّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

«ئى مۆئمىنلەر! ئاللاھ سىلەردىكى بىر ـ بىرىڭلاردىن ئارتۇق قىلغان نەرسىلەرنى (ھەسەت قىلىش يۈزىسىدىن) ئارزۇ قىلماڭلار، ئەرلەر قىلغان ئەمەللەردىن ھەسسىدار بولىدۇ ئاياللارمۇ قىلغان ئەمەللىرىدىن ھەسسىدار بولىدۇ، ئاللاھتىن ئۇنىڭ پەزلىنى تىلىگەنلەرگە (ئاللاھ بېرىدۇ) ئاللاھ ھەقىقەتەن ھەممە نەرسىنى بىلگۈچىدۇر.» [سۈرە نىسا 32]

ئەمما جەمئىيەتتىكى يامان خاھىشلارنى ئىنكار قىلىساق، ئۇ ئادالەتنى بېكىتىش بولۇپ ھەسەت قىلىش قاتارىغا كىرمەيدۇ. مەسىلەن: بىراۋنىڭ ئاز ئىشلەپ كۆپ ئالغانلىقى ياكى لاياقىتى بولمىغان بىر ئىشقا تەيىن قىلىنغانلىقىغا غەزەپلەنسەك بۇ غەزەپ يوللۇق غەزەپ بولۇپ، ئومۇمنىڭ مەنپەئەتىنى كۆزلىگەنلىكتۇر. ئۇنىڭ شەخسىي ئاداۋەت بىلەن ئالاقىسى يوق.

ئىسلام دىنى كىشىلەرنى خەلق ۋە ھاياتلىققا ساپ ۋە ئېسىل تۇيغۇلار بىلەن مۇئامىلە قىلىش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ قەلبلىرىدىكى ھەسەتخورلۇق ۋە ئۆچ ـ ئاداۋەتچىلىكنىڭ پەس كىرلىرىنى ھەرۋاقىت تازىلاپ ئۇلارنى ھەرۋاقىت نازارەت قىلىپ تۇرىدۇ. مەسىلەن ھەركۈنى، ھەرھەپتە ۋە ھەريىلدا ئىسلام ئەخلاقلىرى بىلەن ئۇلارنىڭ قەلبلىرىدىكى ئاداۋەتنى چىقىرىپ تاشلاپ تېخىمۇ تازا، تېخىمۇ سەزگۈر ھالەتكە كەلتۈرىدۇ.

كۈنگە بەش ۋاق ئوقۇلىدىغان پەرز نامازلار پەقەت ئەتراپتىكى كىشىلەرگە قارىتا ساپ قەلب ئىگىسىدىن سادىر بولغان بولسىلا ئاندىن ساۋابىنى تاپقىلى بولىدۇ.

1699/964 - أبو أُمَامَةَ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ–: ((ثَلَاثَةٌ لَا تُجَاوِزُ صَلَاتُهُمْ آذَانَهُمْ: الْعَبْدُ الْآبِقُ حَتَّى يَرْجِعَ، وَامْرَأَةٌ بَاتَتْ وَزَوْجُهَا عَلَيْهَا سَاخِطٌ، وَإِمَامُ قَوْمٍ وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ))* الترمذي (360)

1699/964 ـ ئەبۇ ئۇمامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئۈچ تۈرلۈك ئادەمنىڭ نامىزى قۇلاقلىرىدىن ئاشمايدۇ (يەنى قوبۇل بولمايدۇ). بىرىنچى، خوجايىنىدىن قاچقان قۇل؛ ئىككىنچى، ئېرىنىڭ گېپىگە ئۇنىماي، ئۇنى خاپا قىلغان ھالدا كېچىنى ئۆتكۈزگەن ئايال؛ ئۈچىنچى، جامائەت ياقتۇرمىسىمۇ ئىمام بولغۇچى كىشى. (تىرمىزى: 360)

ھەپتىدە بىر قېتىم بەندىلەرنىڭ قىلغان ئەمەللىرى سىتاتىستىكا قىلىنىدۇ. ئاللاھ تائالا ئىنسانىنىڭ قولى بىلەن قانداق ئەمەللەرنى قىلغانلىقى، كۆڭلىدە نېمىلەرنى ساقلىغانلىقىغا

قارايدۇ، قەلبى ساغلام بولسا قۇتۇلۇپ قالىدۇ، ئەگەر ئاچچىقلىنىش، ھەسەتخورلۇق، نارازى بولۇش قاتارلىقلارنىڭ گۇناھلىرى بىلەن بۇلغانغان بولسا ھالاك بولىدۇ.

8066/4883 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((تعرض الأعمال كل خميس واثنين، فيغفر الله في ذلك اليوم لكل امرئ لا يشرك بالله شيئاً، إلا امرأً كانت بينه وبين أخيه شحناء، فيقول اتركوا هذين حتى يصطلحا))* مسلم (2565) 36.

8066/4883 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: جەننەتنىڭ دەرۋازىسى دۈشەنبە ۋە پەيشەنبە كۈنلىرى ئېچىلىپ، اللەقا شېرىك كەلتۈرمىگەن ھەرقانداق بەندىگە مەغپىرەت قىلىنىدۇ. پەقەتلا قېرىندىشى بىلەن ئۆتتۈرىدا ئاداۋەتى بولغان كىشىلا مەغپىرەت قىلىنماي: ”بۇ ئىككىسى ياراشقانغا قەدەر كۈتۈپ تۇرۇڭلار، بۇ ئىككىسى ياراشقانغا قەدەر كۈتۈپ تۇرۇڭلار، بۇ ئىككىسى ياراشقانغا قەدەر كۈتۈپ تۇرۇڭلار! “ دېيىلىدۇ. (مۇسلىم: 2565)

ھەرىيلى شەئبان ئېيىدا ئاللاھ تائالا بەندىلەرنىڭ ئەمەللىرىگە قاراپ ئۇلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسۇلمان ئاداۋەتنى ھەرگىز ئۇزۇنغا سوزماسلىقى كېرەك. چۈنكى ئاللاھ زېمىن ئەھلىگە رەھمەت قىلىدىغان بولۇپ ئۇنىڭغا پەقەت ساپدىل، ئەپۇچان بەندىلەرلا ئېرىشەلەيدۇ. ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن:

3112/1854 ـ أبو مُوسَى – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إِنَّ اللَّهَ تعالى لَيَطَّلِعُ فِي لَيْلَةِ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ، فَيَغْفِرُ لِجَمِيعِ خَلْقِهِ إِلاَّ لِمُشْرِكٍ أَوْ مُشَاحِنٍ))* ابن ماجة (1390)

3112/1854 ـ ئەبۇ مۇسا ئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: الله تائالا شەئبان ئېيىنىڭ ئون بەشىنچى كېچىسى بىرىنچى قەۋەت ئاسمانغا چۈشۈپ، ئۆزىگە (يەنى اللەقا) شېرىك كەلتۈرگەن ۋە بىر ـ بىرىگە ئاداۋەت ساقلىغانلاردىن باشقا، پۈتۈن بەندىلىرىنىڭ گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلىدۇ. (ئىبنى ماجە: 1390)

كىمكى مۇشۇنداق نەسىھەت، تەربىيىلەش ۋە تازىلاشلاردىن كېيىنمۇ يەنە ئاداۋەتنى ئۆزى بىلەن بىرگە ئېلىپ ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلسا ئۇنداق ئادەم دوزاخنىڭ يالقۇنىغا قاقلىنىشقا لايىق. شەرىئەت ئۇنى پاكلىيالمىغان بىلەن دوزاخ ئوتى ئۇنىڭ يۈرەك قاتلاملىرىغا كىرىپ ئاداۋەتلىرى ۋە گۇناھلىرىنى كۆيدۈرەلەيدۇ!

ئىسلام يامان كۆرگەن ئاداۋەت، ئۇنىڭ ئاقىۋىتى سەۋەبى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى پەقەت دۇنيا ۋە ئۇنىڭ ئارزۇ ـ ئارمانلىرى، دۇنيانىڭ لەززەتلىرى ۋە بايلىقلىرىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن كېلىپ چىققان ئاداۋەتتۇر. ئەمما ئاللاھ ئۈچۈن، ھەقىقەت ئۈچۈن ئاچچىقلىنىش، شەرەپ ئۈچۈن قوزغىلىش بۇ باشقا ئىش.

مۇسۇلمان ئاللاھنىڭ ئەمرىگە ئىتائەت قىلمايدىغان، بەلگىلىمىلەرگە خىلاپلىق قىلىدىغان كىشىلەرگە تاكى ئۆلۈپ كەتكۈچە ئاداۋەت تۇتسا، ئۇلار بىلەن ئالاقە قىلمىسا ئۇنىڭغا ھېچقانداق گۇناھ بولمايدۇ. بەلكى بۇ چىن ئېتىقاد ئاللاھقا بولغان ئىمان ـ ئىخلاسنىڭ بارلىقىنىڭ

ئالامەتلىرىدۇر. ئاللاھ تائالا ئاللاھنىڭ دۈشمەنلىرى گەرچە بىزنىڭ ئەڭ يېقىن كىشىلىرىمىز بولسىمۇ، ئۇلاردىن يىراق تۇرۇشقا بۇيرىغان:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَتَّخِذُواْ آبَاءكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاء إَنِ اسْتَحَبُّواْ الْكُفْرَ عَلَى الإِيمَانِ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

«ئى مۆئمىنلەر! ئەگەر ئاتىلىرىڭلار، قېرىنداشلىرىڭلار، ئىماندىن كۇفرىنى ئارتۇق كۆرسە (كۇفرىدا مەھكەم تۇرسا)، ئۇلارنى دوست تۇتماڭلار، ئىچىڭلاردىن كىملەركى، ئۇلارنى دوست تۇتىدىكەن، ئۇلار زالىملاردۇر (يەنى ئۇلارغا ئوخشاش مۇشرىكتۇر، چۈنكى مۇشرىكلىككە رازى بولغان ئادەممۇ مۇشرىك ھېسابلىنىدۇ)» [سۈرە تەۋبە 23]

مۇسۇلماننىڭ يامان كىشىلەر ياكى بىپەرۋالىق، سۇسلۇقتا كۇشكۇرتىدىغان كىشىلەردىن يىراق تۇرۇشى ۋاجىپ. ئاللاھنىڭ ھەققىدە، خاتالىق ئۆتكۈزگەن ئادەمدىن جازالاش ئۈچۈن بىر مەزگىل ياكى مەڭگۈ، ئۆزىنى يىراق تۇتسا خاتا قىلغان بولمايدۇ.

كۈچلۈك، غەيرەتلىك بولۇش

مۇستەھكەم ئەقىدە، ئىزچىل بولغان تىرىشچانلىق، تۈگىمەس جۇرئەت، قىيىنچىلىقتا بەرداشلىق بېرىش، خەۋپ ـ خەتەردىن قورقماسلىق قاتارلىقلارنىڭ قۇرۇماس بۇلىقىدۇر، بەلكى ئۇ بىزگە ئۆلۈمنىمۇ ئاسان قىلىپ بەرگۈچىدۇر.

بۇلار قەلبكە سىڭىپ كىرىپ چوڭقۇر ئورۇنلاشقان ئىماننىڭ خاراكتېرى بولۇپ، مۆئمىنگە پۈتۈن ھەرىكىتىدە ئىپادىلىنىدىغان كۈچ ـ قۇۋۋەت ئاتا قىلىدۇ، بۇنىڭ بىلەن مۆئمىن گەپ قىلغاندا ئۆزىگە ئىشىنىدۇ، ئىش قىلسا پۇختا قىلىدۇ، ھەر ئىشتا نىشانى ئېنىق بولىدۇ، قارارىنىڭ توغرىلىقىدىن خاتىرجەم بولغانلىقى ئۈچۈن ئىككىلەنمەيدۇ، ھەرخىل بوران ـ چاپقۇنلارمۇ ئۇنى تەۋرىتەلمەيدۇ، بەلكى ئۇ ئەتراپىتكىلەرگە:

[قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ* مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ

«سىلەر ئۆز ھالىڭلار بويىچە ئىشلەڭلار، مەنمۇ ئۆز ھالىم بويىچە ئىشلەيمەن، سىلەر ئۇزۇنغا قالماي خارلىغۇچى ئازابنىڭ كىمگە كېلىدىغانلىقىنى، مەڭگۈلۈك ئازابنىڭ كىمگە چۈشىدىغانلىقىنى بىلىسىلەر» [سۈرە زۇمەر39ـ40] دېيەلەيدۇ.

يۇقىرىقى ئايەتلەردە ئوتتۇرىغا قويۇلغىنىدەك پەخىرلىنىش، مۇستەقىللىق، ھەقىقەتكە ئىشىنىش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ئالاھىدە پرىنسىپ بويىچە ياشايدىغان، كىشىلەر بىلەن بىلىپ مۇئامىلە قىلىدىغان، ئۇلار توغرا قىلسا ھەمكارلىشىدىغان، خاتا قىلسا ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ ئۆزى بىلگىنىدەك ئىشلەيدىغان ئاكتىپ ئىنساننى بارلىققا كەلتۈرىدۇ. تۇرمۇشتىكى يامان ئادەتلەرنىڭ قۇلىغا ئايلىنىپ قالغان كىشىلەر ھەقىقىي ئاجىز كىشىلەر بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، ئىنسانىيەت ئۆزلىرىنىڭ پۈتۈن غەم ـ قايغۇلىرى ياكى خۇشاللىقلىرىنىڭ ھەممىسىدە نۇرغۇن بىدئەتلەرنى بارلىققا كەلتۈرۈپ دىنى ھەقىقەتلەرگە ئىتائەت قىلغاندىن بەكراق ئۇلارغا تۆۋەنلىك بىلەن ئىتائەت قىلىپ كەلمەكتە.

ئەمما ھەقىقىي مۆئمىن ئاللاھنىڭ دىنىدىن ئاساسى بولمىغان ھېچقانداق ئىشقا كۆز قىرىنىمۇ سېلىپ قويمايدۇ، ئۇ بۇنداق ئۆرپ ـ ئادەتلەرگە قارشى تۇرۇش ھەتتا ئۇنى يوقىتىش يولىدا

نۇرغۇن جاپالارغا دۇچ كېلىشى مۇمكىن، ئەمما ئۇ ئاللاھ ئۈچۈن ئەيىبلەشلەردىن قورقۇپ قالماسلىقى، تەنقىدلەر ۋە ئەزىيەتلەرگە قارىماي غايىسىگە قاراپ ئىلگىرىلىشى كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسۇلمان ئۆزى چىن ئىشەنگەن ئىشتا چىڭ تۇرسۇن! ئاللاھنىڭ ساۋابىنى ئىزدەپ نادانلارنىڭ ئۆرپ ـ ئادىتىنى تاشلاپ ئۆزى بەلگىلىگەن يولدا ماڭغان چېغىدا مەسخىرە قىلىش ۋە ئىنكار قىلىشلارغا پەرۋا قىلمىسۇن! بەزىلەر غەيبكە ئىمان كەلتۈرۈشنى مەسخىرە قىلماقچى بولغان بولسا شۈبھىسىزكى ئىسلام دىنىغا بولغان ئىمان ئىخلاسلىرىنى تېخىمۇ كۈچلۈك، تېخىمۇ مۇستەھكەم قىلىشى لازىم!

توغرا! مۇسۇلمان ۋۇجۇدىدىكى چىن ئىشەنچ، روھىدىكى ئۆزگىچە ئىماننىڭ كۈچىنى سېزىپ تۇرۇشى كېرەك. بۇ چاغدا ئۇ گەرچە ئەتراپىدىكىلەرنى ئىمانغا دەۋەت قىلالمىسىمۇ گويا كۆككە تاقاشقان تاغقا ئوخشاش قەد كۆتۈرۈپ تۇرالايدۇ، دولقۇنلۇق كەلكۈنلەر ئۇنى ئېقىتىپ كېتەلمەيدۇ، شاۋقۇنلۇق قايناملار ئۇنى يۇتۇۋېتەلمەيدۇ. ئىماندىن پەخىرلىنىدىغان، پەرۋەردىگارىدىن كۈچ ـ قۇۋۋەت ئالغان دىندا ئىستىقامەت قىلغان ئادەمنى كىشىلەر نېمىمۇ قىلالىسۇن؟! شۈبھىسىزكى ئۇلار بىرلىشىپ كۈچ چىقارغان تەقدىردىمۇ ھېچقانداق قىلالمايدۇ.

ھەقىقەت شۇكى، خۇددى ئۇنى خورلۇقتا رازى بولمايدىغان ھالغا كەلتۈرگەن باشقا ئەخلاقى ـ پەزىلەتلەرگە ئوخشاشلا غەيرەتلىك بولۇش ۋە كۈچ ـ قۇۋۋەتتىن ئىبارەت ئەخلاقمۇ تەۋھىد ئەقىدىسىگە مەركەزلەشكەن بولىدۇ. ئۇ شۇنىڭ ئۈچۈن خورلۇقتا رازى بولمايدۇكى، ئۇ ساماغا تەۋە بولۇش بىلەن قۇدرەت تاپقان. ئەمدى ئۆزى يالغۇز بىر مۇسۇلمان ئۇممەت بولالايدۇ، ئېغىزىدىن ئاللاھنىڭ بۇ كەلىمىسىنى چۈشۈرمەيدۇ:

[قُلْ أَغَيْرَ اللّهِ أَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلاَ يُطْعَمُ قُلْ إِنِّيَ أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلاَ تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكَينَ

«(ئى مۇھەممەد!) بۇ مۇشرىكلارغا ئېيتقىنكى، «ئاسمانلارنى، زېمىننى يوقتىن بار قىلغۇچى اللهدىن غەيرىنى مەبۇد تۇتامدىم؟ الله رىزىق بېرىدۇ، ئۆزى رىزقىقا مۇھتاج ئەمەس». (ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، «مەن (بۇ ئۇممەت ئىچىدە خۇدانىڭ ئەمرىگە) بويسۇنغۇچىلارنىڭ ئەۋۋىلى بولۇشقا بۇيرۇلدۇم. (ماڭا دېيىلدىكى) سەن ھەرگىز مۇشرىكلاردىن بولمىغىن».» [سۈرە ئەنئام 14]

ئىسلام دىنى رىئايە قىلىشقا بۇيرىغان غەيرەتلىك بولۇشنىڭ مەنالىرىدىن يەنە بىرى شۇكى ئىنسان ئىرادىسى مۇستەھكەم، توغرا ۋاستىلاردىن پايدىلىنىپ نىشانغا يېتىش ئۈچۈن داۋاملىق ئىنتىلىدىغان بولۇشى كېرەك، بۇ يولدا ئەڭ چوڭ تىرىشچانلىق كۆرستىشى، ھەم قازا ۋە قەدەرنىڭ ئۆزى قىلالمىغان ئىشلارنى قىلىپ بېرەلەيدىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنىشى لازىم. يەنى ئىنسان قىينچىلىقنى ھەل قىلىشى ئۈچۈن بار كۈچىنى ئىشقا سېلىش، شۇنداقتىمۇ يەنە كۈچيەلمىسە ئاندىن كېيىن ئاللاھ بىلەن پاناھلىنىشى لازىم. دېمەك مۇسۇلمان ھەر ئىككى ئەھۋالدا يەنى ھەل قىلالىسۇن ياكى ھەل قىلالمىسۇن كۈچلۈك بولۇپ، مەغلۇبىيەت ئالامەتلىرى كۆرۈلمەيدۇ.

شۈبھىسىزكى ئىسلام دىنى سېنىڭ ئىشلىرىڭنىڭ توغرىسىنى بىلەلمەي ئىككىلىنىپ، تېڭىرقاپ يۈرۈشىڭنى ئاخىرىدا ئۆزۈڭگە پايدىلىق بولغان ئىشنى قولدىن بېرىپ قويىشىڭنى

ياقتۇرمايدۇ. چۈنكى بۇنداق قىلىش مۇسۇلمانغا ماس كەلمەيدۇ.

7652/4606 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ وَفِي كُلٍّ خَيْرٌ، احْرِصْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ وَاسْتَعِنْ بِاللهِ وَلا تَعْجَزْ، وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ فَلا تَقُلْ: لَوْ أَنِّي فَعَلْتُ لَكَانَ كَذَا وَكَذَا. وَلَكِنْ قُلْ: قَدَرُ اللهِ وَمَا شَاءَ فَعَلَ. فَإِنَّ لَوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ))* مسلم (2664).

7652/4606 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كۈچلۈك مۇئمىن ئاجىز مۇئمىندىن ياخشى ۋە اللەقا ئەڭ سۆيۈملۈكتۇر. لېكىن ھەر ئىككىلىسى ياخشىدۇر. ساڭا پايدىلىق بولغان ئىشلارنى قىلىشقا ھېرىسمەن بولغىن، اللەتىن ياردەم تىلىگىن، ئۆزەڭنى ئاجىز ھېس قىلمىغىن (ھەرقانداق ئەھۋالدا ئۈمىتۋار بولغىن!) ئەگەر ساڭا بىرەر مۇسىبەت يەتسە: "كاشكى مۇنداق قىلغان بولسام، بۇ ئىش ئۇنداق بولمايتتى " دېمەستىن، ئەكسىچە: "اللەنىڭ تەقدىرى شۇنداقكەن. الله خالىغىنىنى قىلىدۇ " دېگىن! چۈنكى "كاشكى " دېگەن سۆز شەيتاننىڭ ئەمەلىگە ئىشىك ئاچىدۇ. (مۇسلىم: 2664)

چۈنكى شەيتان قولدىن كەتكەن ئىشلارغا پۇشايمان قىلغۇزىدۇ، ئادەم ئۆتمۇشنى ھازىرقى ۋە كەلگۈسىگە پايدىلىق بولغۇدەك دەرىجىدە ئەسلىشى، ھەدېسە ئۆتۈپ كەتكەن كۆڭۈلسىزلىكلەر ۋە مەغلۇبىيەتلەرنى قايتا ئەسلەپ ھەسرەت ـ نادامەت چەكمەسلىكى لازىم، چۈنكى بۇنداق قىلىش مۇسۇلماننىڭ ئەخلاقلىرىدىن ئەمەس.

ئۇ يەردىكى تەۋەككۇل قىلىش بولسا ئىنسان ھەرتەرەپتىن قىيىنچىلىق ئىچىدە قېلىپ ئەتراپىدا ھېچقانداق ياردەمچى ۋە قۇتۇلۇش ئۈمىدى قالمىغان ئەھۋال ئاستىدا ئىنساننى تېتىكلەشتۈرۈپ روھى مەدەت ئاتا قىلىدىغان ئاللاھقا بولغان بىر خىل ئىشەنچتۇر.

ئادەم كۈچلۈك دۈشمەن بىلەن كۈرەش قىلغان چېغىدا ئاللاھقا تەۋەككۈل قىلسا گەرچە تەييارلىقى بوش، ياردەمچىلىرى ئاز بولسىمۇ ئاللاھتىن مەدەت ئېلىپ قاراڭغۇ تۇمان ئىچىدىن، غەلىبە نۇرلىرى كۆرۈنگۈچە بوشىشىپ قالماي، داۋاملىق تاقابىل تۇرىدۇ. بۈيۈك ئاللاھ بۇنىڭ پەيغەمبەر ۋە ئۇلارنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ زالىملارنىڭ زۇلۇمى ۋە مۇستەبىتلەرنىڭ زومىگەرلىكىگە قارشى ئېلىپ بارغان ئۇزاق مەزگىللىك كۈرەشلىرى داۋامىدا قولغان كەلگەن مەدەت ئىكەنلىكىنى بايان قىلغان.

مۇسۇلماننى كۈچلۈك، غەيرەتلىك قىلىدىغان يەنە بىر ئىش شۇكى رەزىل، پەسكەشلەرچە ياشاشتىن ئۆزىنى تارتىپ پاك، دۇرۇس ياشاش يولىغا كىرىشى كېرەك. چۈنكى ئادەمگەرچىلىكى بولمىغان ئادەم گەرچە يىرتقۇچلارنىڭ تېرىلىرىگە ئورىنىۋالغان، پادىشاھلارنىڭ قاتارىدا ماڭغان تەقدىردىمۇ يەنىلا ئاجىزدۇر.

كۈچلۈك، غەيرەتلىك بولۇشنىڭ مەزمۇنلىرىنىڭ بىرى شۇكى، مۇسۇلمان ھەقىقەتنى گەۋدىلەندۈرۈشتە مەيدانى ئېنىق بولىدۇ. كىشىلەرگە تونۇشلۇق پرىنسىپلار بويىچە قەلبى يورۇق ھالەتتە مۇئامىلە قىلىدۇ. ھەقىقەتنى خۇنۇكلەشتۈرۈش ھېسابىغا كىشىلەر بىلەن سۈنئىي مۇئامىلە قىلمايدۇ. ھەقىقەتنىڭ ۋە ھەقىقەتنى قوللىغۇچىلارنىڭ ھۆرمىتىنى كەتكۈزمەيدۇ. بەلكى ھەردائىم

قەلبىدىكى ئەقىدىنىڭ كۈچىدىن كۈچ ئالىدۇ، ھەقىقەتنى گەۋدىلەندۈرىدۇ ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن ياشايدۇ، مەلۇم بىر خىل ھەقىقەتنى بېكىتىشتە ئۆزىنىڭ بۇ ئېنىق مەيدانىدىن ھەرگىز يانمايدۇ.

ئىسلام دىنى ئاسىيلىق قىلغۇچى كاتتىلاردىن قورقۇپ ئۇلارنى ھۆرمەت سۆزى بىلەن چاقىرىدىغان كىشىلەرنى يامان كۆرىدۇ.

ئىسلام دىنى مۇسۇلمانىنىڭ باتۇرلۇقنى قوغداش، كۈچ ـ قۇدرىتىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن غەيۋەت قىلىشنى ھارام قىلدى. چۈنكى باشقىلارغا بولغان ئۈچ ئاداۋىتىنى ئۇلارنىڭ يوشۇرۇن ئاشكارا ئەيىبلىرىنى پەردە ئارقىسىدا ئۇتتۇرىغا قويۇش ئارقىلىق چىقارماقچى بولغان ئادەم شۈبھىسىزكى تولىمۇ بىچارە ئادەمدۇر، قەلبىدە ھەقىقەتنىڭ چاقىرىقلىرىغا ئاۋاز قوشالايدىغان كۈچنى سەزگەن ئادەم خالىغان كىشى بىلەن دادىل يۈزلىشەلەيدۇ، ھەرگىزمۇ پەردە ئارقىسىدىن نەشتىرىنى سانجىش ئۈچۈن يوشۇرۇنىۋالمايدۇ.

بۇ ھەرگىزمۇ يامانلىق قىلماقچى بولغان كىشىلەرگە يامانلىق بىلەن ئاشكارا تاقابىل تۇرايلى دېگەنلىكىمىز ئەمەس، بەلكى بىز بىرەر ئادەمدە مەلۇم ئەيىبنى سەزگەن ۋاقتىمىزدا تۆۋەندىكىلەرگە دىققەت قىلىمىز، ئەگەر بۇ ئەيىب ئۇ ئادەمنىڭ بەدىنىدە بولسا مەرتىۋىسى تۆۋەن بولسا بۇنداق ئادەمنى مەيلى ئاشكارا ياكى يوشۇرۇن تەنقىدلەش ئەخمەقلىق بولىدۇ. ئەگەر ئۇ ئادەمنىڭ ئەيىبى مەقسەتسىز ھالدا سەۋەنلىك بىلەن گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويۇشتىن ئىبارەت بولسا ئۇ ئادەمنى تەنقىدلەپ يۈزىنى چۈشۈرۈش كىشىلەر ئارىسىدا ئەيىبلەش، پەسكەشلىكنىڭ ئىپادىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، ئەگەر ئۇ ئادەمنىڭ ئەيىبى گۇناھ مەئسىيەد بىلەن ئەيمەنمەستىن ئوچۇق ـ ئاشكارا شۇغۇللىنىش بولسا بۇنداق ئادەمگە قىلچە ئايىماستىن ھەقىقەتنى نەسىھەت قىلىش بىلەن تاقابىل تۇرىشىمىز كېرەك، ئەمما نەسىھەت قىلغان ۋاقتىمىزدا ھاقارەت قىلىش، ئەزىيەت يەتكۈزۈشتىن خالىي بولۇشىمىز، ئۆزىمىزنىڭ پەقەت يامانلىقنى ئۆزگەرتىش، شەخس ۋە كوللېكتىپنىڭ ئەھۋالىنى ئىسلاھ قىلىش ئويىمىزنىڭ بارلىقىنى بىلدۈرۈشىمىز لازىم.

ناۋادا سىز گۇناھ ئۆتكۈزگۈچىنىڭ دۈشمەنلىرىگە ياخشىچاق بولۇش، ئۇلارنىڭ مېھماندارچىلىقىغا ئېرىشىش، ئۇ ئۆتكۈزگەن گۇناھتىن ئۆزىڭىزنىڭ پاك ئىكەنلىكىڭىزنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئۇنى دۈشمەنلەر ئارىسىدا ئەيىبلىسىڭىز ھەرگىزمۇ چىن ئىخلاس بىلەن نەسىھەت قىلغان بولمايسىز. شۈبھىسىزكى غەيۋەت قىلىش ئاجىزلارنىڭ ئىشىدۇر.

ئىسلام دىنى دۇنيادا باشقىلارغا يېڭىنىش، ئۇلارنىڭ قولىدىكى ئىشىغا كۆز تاشلاش بىلەن كۈن ئۆتكۈزىدىغان شىرنىڭ ئېشىنىدىسىنى يەپ جان ـ ساقلايدىغان تۈلكىگە ئوخشاش كىشىلەرنى يامان كۆرىدۇ. ئەمما مۇسۇلمان، ئۆزىنى باشقىلار بىلەن بۇنداق پەس دەرىجىدە مۇناسىۋەت قىلىشتىن يۇقىرىراقتۇر. بەلكى ئۇ ئۆزىنى خورلۇقتىن يىراق قىلىپ، زېمىنىنىڭ بۆلۈك پۈشقاقلىرىدىن ئىززەت ۋە شەرەپ ئىزدەيدۇ.

بەزىدە ھەرخىل سەۋەبلەر مۇسۇلمانىنىڭ روھىي كەيپىياتىنى بۇزۇپ زور بېسىم ئېلىپ كېلىپ توغرا تەپەككۇر قىلىشىغا تەسىر يەتكۈزىدۇ، ئىشلەپچىقىرىشىغا توسقۇنلۇق قىلىدۇ. بۇ چاغدا تۆرلۈك چارە ئامالار بىلەن بۇ خىل پاسسىپ ھالەتتىن قۇتۇلۇپ چىقىش كېرەك.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پەرۋەردىگارىنىڭ بۇنداق مۇسىبەتلەرگە پاناھ بولۇشىنى تىلەيتتى:

9486/5813 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «اللهم إني أعوذ بك من العجز والكسل والجبن والهرم والبخل وأعوذ بك من عذاب القبر، وأعوذ بك من فتنة المحيا والممات»* البخاري (6367)، مسلم (2706)، أبو داود (1540)، الترمذي (3484)، أحمد (3 / 113)، النسائي (8 / 257).

9486/5813 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دۇئا قىلاتتى: ئى الله! ساڭا سىغىنىپ ئاجىزلىقتىن، ھورۇنلۇقتىن، قورقۇنچاقلىقتىن، بېخىللىقتىن، بەك قېرىپ كېتىشتىن، قەبرە ئازابىدىن، ھايات مامات پىتنىسىدىن پاناھ تىلەيمەن. (بۇخارى: 6367)

چىدامچانلىق، ئۈمىدۋارلىق ھازىرقى ۋە كەلگۈسىدىكى قورال بولۇپ، كىشى ئۇنىڭ ھىمايىسىدە ئېغىر مۇسىبەتلەرگىمۇ بەرداشلىق بېرەلەيدۇ. ھەرخىل ھادىسىلەر ۋە پىتنە ـ پاساتلار ئۈستىدىن غالىب كېلەلەيدۇ. چۈنكى ئۇ مۆئمىندۇر، مۆئمىن پەقەت ئاللاھقا ئىلتىجا قىلىدۇ.

مۇلايىملىق ۋە ئەپۇچانلىق

ئىنسانلارنىڭ تۈرلۈك قوزغاتقۇچىلارغا تاقابىل تۇرۇش دەرىجىسى ئوخشاش بولمايدۇ. بەزىلىرى ئاددىي ئىشلار ئۈچۈنمۇ نادانلىق قىلىپ قويىدۇ، بەزىلىرى بولسا ئۆزىنىڭ ئۆتكۈر تەپەككۇرى ۋە ئېسىل ئەخلاقى بىلەن تۈرلۈك قىينچىلىقلار ئۈستىدىن غالىب كېلەلەيدۇ.

گەرچە كىشىلەرنىڭ ئىتتىكلىك، ئېغىر ـ بېسىقلىق، ئالدىراقسانلىق، سەبىرچانلىق، سەزگۈرلۈك، دېۋەڭلىك قاتارلىق خىسلەتلىرىنىڭ يۇقىرى تۆۋەن بولۇشى ئۇلارنىڭ ئەسلى خاراكتېرىنىڭ قانداق بولۇشىغا زور دەرىجىدە باغلىق بولسىمۇ، ئەمما ئادەمنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسىنىڭ باشقىلارغا مۇلايىم بولۇش ۋە ئۇلارنىڭ خاتالىقىنى ئەپۇ قىلىش بىلەن مۇئەييەن دەرىجىدە مۇناسىۋىتى بار.

ھەقىقىي ئۇلۇغ ئادەم كامالەتكە يەتكەنسېرى كۆڭلى ـ كۆكسى كەڭ بولىدۇ، مۇلايىم بولىدۇ، كىشىلەرنىڭ ئۆزرىسىنى قوبۇل قىلىدۇ، خاتالىقلىرىنى ئەپۇ قىلىدۇ. تەنتەكتىن بىرى ئۇنىڭغا ئازار بەرگىلى تۇرسا ئۇ خۇددى يولدا ئوينىۋاتقان سەبىي بالىلارنىڭ ئۆزىگە تاش ئاتقىنىغا قارىغان پەيلاسوپقا ئوخشاش ئېگىز چوققىدىن پەسكە قارايدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام غەزەپلەنگەندە خەيرىخاھلىق قىلىش ۋە كەڭ قورساق بولۇش دائىرسىدىن ھەرگىز ھالقىپ كەتمەيتتى، ئۇنىڭ تەرجىمىھالىدىن مەلۇم بولىشچە ئۇ ھېچقاچان ئۆزى ئۈچۈن ئىنتىقام ئالمايتتى، پەقەت ئاللاھنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتىگە دەخلى تەرۇز قىلىنسىلا ئاندىن ئاللاھ ئۈچۈن ئىنتىقام ئالاتتى.

كىمكى، غەزەپنىڭ كەينىگە كىرىدىكەن خۇدىنى بىلەلمەي ئىشلارنى ئىسلاھ قىلغىلى بولمىغۇدەك دەرىجىدە بۇزۇپ قويىدۇ. ئاسان ئاچچىقلىنىدىغان ئادەم كۆپ ھاللاردا ئاچچىقنىڭ كەينىگە كىرىپ نۇرغۇن ئەخمىقانە ئىشلارنى قىلىپ قويىدۇ، ئىشىك ئېچىلغىلى ئۇنىمىسا ئۇنى تىللايدۇ، قولىدا تۇرمىغان سايمانىنى سۇندۇرىۋېتىدۇ، ئۈركىگەن ھايۋاننى قارغايدۇ. غەزەپلىنىشىنىڭ زىيىنى تولا، ئاقىۋىتى خەتەرلىك، شۇنىڭ ئۈچۈن قوزغالغاندا ئۆزىنى تۇتىۋالىدىغان ئادەم ھەقىقىي باتۇر ھېسابلىنىدۇ. ئىبنى مەسئۇد ھەدىس بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن:

7982/4826 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((ليس الشديد بالصرعة، إنما الشديد الذي يملك نفسه عند الغضب))* البخاري (6114)، مسلم (2609).

7982/4826 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: چېلىشقاندا يەڭگەن نوچى ئەمەس، ئاچچىقى كەلگەندە، ئۆزىنى بېسىۋالغان ھەقىقىي نوچىدۇر. (بۇخارى: 6114)

بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: «ماڭا نەسىھەت قىلىسىلا، ئەمما ئۇنتۇلۇپ قالماسلىقىم ئۈچۈن كۆپ نەسىھەت قىلمىسىلا دېگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «غەزەپلەنمىگىن» دېگەن، مانا بۇ مۇشۇنداق سوئالغا جاۋاب بولىدىغان ئەڭ ياخشى ئىخچام جاۋابتۇر، چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەلىم ئېلىش ئۈچۈن قېشىغا كەلگەن كىشىلەرنىڭ خاراكتېرلىرى، مۇھىتلىرىغا قاراپ تۇرۇپ مۇناسىپ نەسىھەت قىلاتتى، ئەھۋالغا قاراپ بەزىدە ئۇزۇن، بەزىدە قىسقا قىلاتتى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يوقىتىش ئۈچۈن كۈچ چىقارغان نادانلىق، بىلمەسلىك بىلەن زومىگەرلىكتىن ئىبارەت ئىككى خىل نادانلىق ئىدى. بىرىنچى خىل نادانلىقنىڭ زۇلمەت قاراڭغۇلۇقىنى تۇرلۇك ئىلىم ـ مەرىپەت ۋە نەسىھەتلەر ئارقىلىق يورۇتقىلى بولاتتى، ئەمما ئىككىنچىسىنى يوقىتىش ئۈچۈن ھاۋايى ـ ھەۋەسلەرنى تىزگىنلەشكە، بۇزغۇنچىلىقنى چەكلەشكە توغرا كېلىدۇ، ئىلگىرىكى ئەرەبلەرئۆزلىرىنىڭ نادانلىققا تېخىمۇ ئەشەددىي نادانلىق بىلەن تاقابىل تۇرىدىغانلىقلىرى ئۈچۈن پەخىرلىنەتتى. ئىسلام دىنى مەيدانغا كەلگەندىن كېيىن بۇ خىل خاتا خاھىشنى توسۇپ جەمئىيەت ئۆلىنى ئەخلاق ـ پەزىلەت ئۈستىگە، مۇمكىن بولمىسا ئادالەت ئۈستىگە قۇرۇپ چىقتى. بۇ غايە پەقەت توغرا ئەقىل غەزەپلىنىش خاھىشىدىن ئۈستۈن تۇرالىغان چاغدىلا ئاندىن كېيىن ئەمەلگە ئاشىدۇ.

بەزى كىشىلەر غەزەپلەنگەندە ئۆزىنى بېسىۋالالمايدۇ، داۋاملىق تېرىكىپ، چىرايىنى بۇزۇپ يۇرۇيدۇ، بىرەرسى ئۇنىڭغا چېقىلىپ قويسا خۇددى بەزگەكتەك تىترەپ كېتىدۇ، ئېغىزىدىن كۆپۈك قايناتىپ تىللايدۇ، قارغايدۇ، ئىسلام دىنى بۇنداق مەينەت قىلمىشتىن بىزاردۇر. قارغاش پەسكەش كىشىلەرنىڭ ئىشىدۇر، ئاددىي ئىشلارنى دەپ باشقىلارنى قارغىغانلار ئۆزلىرىنى ئېغىر بالاغا دۇچار قىلىدۇ، بەلكى ئىنسان بىراۋدىن ئۆزىگە قاتتىق ئازار يەتكەن بولسىمۇ تىللاش ۋە قارغاشلاردىن پاك بولۇشى لازىم. قەلبىگە ئىمان ئورۇنلاشقانسېرى ئادەم شۇنچە كەڭ قورساق، ئېغىر ـ بېسىق بولۇپ قالىدۇ، خاتالاشقۇچىلارغا ئاچچىقلىنىشتىن ئۆزىنى تارتىدۇ.

مۇسۇلمان ئۆزىنى قانچە تۇتۇۋالغانسېرى، غەزىپىنى قانچە بېسىۋالغانسېرى، ئېغىزىغا قانچە ئىگە بولغانسېرى، كىشىلەرنىڭ سەۋەنلىكىدىن قانچە ئۆتۈپ ھېسداشلىق قىلغانسېرى ئۇنىڭ ئاللاھ دەرگاھىدىكى دەرىجىسى شۇنچە يۇقىرى كۆتۈرۈلىدۇ.

ئىسلام دىنى جېدەللەشكۈچىلەرنىڭ بىر ـ بىرىنى تىللىشىنى، يالغان ـ ياۋىداق سۆزلەر بىلەن بىر ـ بىرىنى ھاقارەتلىشىنى ھارام قىلغان. ئەدەب ـ ئەخلاقتىن چىققانلىقلىرى، غەزەپلەنگەندە ئۆزلىرىنى باشقۇرالمىغانلىقلىرى تۈپەيلىدىن تۇرلۇك باھانە ـ سەۋەبلەردىن كېلىپ چىققان جېدەل ـ ماجرالاردا كىشىلەر سەت تىللار، پەس سۆزلەر بىلەن بىر ـ بىرلىرىنىڭ

ئابرۇيلىرىنى تۆكۈشۈپ قوپال گۇناھلارنى ئۆزلىرىگە يۈكلىۋالىدى. بۇنداق جېدەللەرنىڭ گۇناھى ھەممىدىن ئاۋال غەزەپ چوغىنى ياندۇرغۇچىغا بولىدۇ. بىلىش كېرەككى بۇنداق ئۆتكۈر تالاش ـ تارتىشلاردىن قۇتۇلۇشنىڭ مۇھىم نۇقتىسى ئېغىر ـ بېسىقلىقنى غەزەپلىنىشنىڭ ئۈستىگە قويۇش، ئەپۇ قىلىشنى جازالاش، ئىنتىقام ئېلىشنىڭ ئۈستىگە قويۇشتىن ئىبارەت.

شۈبھىسىزكى، ئۆزى ياكى ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان كىشىگە قارىتىلغان ھەرقانداق ھۇجۇم كىشىنى تولىمۇ غەزەپلەندۈرىدۇ، كۈچى يەتسە دەرھال ئىنتىقام ئالغۇسى كېلىدۇ، دۈشمىنىگە ئۆزى تارتقان ئازابقا تەڭداش ئازاب كەلتۈرمىگىچە كۆڭلى ئارام تاپالمايدۇ، ئەمما بۇ يەردە ئۇنىڭدىنمۇ ئېسىل، ئاللاھنى ئەڭ رازى قىلىدىغان، بۈيۈكلۈك ۋە ئادىمگەرچىلىكنىڭ ئەڭ روشەن ئىپادىسى بولغان بىر يول بار. ئۇ بولسىمۇ: غەزىپىنى بېسىۋېلىپ چېچىلماسلىق، قولىنى تارتىپ قىساس ئالماسلىق، قىساس ئالالىغۇدەك ماغدۇر بەرگەن ئاللاھقا تەشەككۈر بىلدۈرۈش يۈزىسىدىن يامانلىق قىلغۇچىنى ئەپۇ قىلىۋېتىشتىن ئىبارەت.

5985/ 9761 ـ ابن عباس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – أن عيينةَ بنَ حصنٍ قال لعمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: هي يا ابنَ الخطَّابِ، واللهِ ما تُعطينا الجزلَ ولا تحكم بيننا بالعدلِ، فغضب عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –، حتَّى همَّ أن يوقعَ بهِ، فقال الحُرُّ: يا أمير المؤمنينَ، إنَّ الله تعالى قال لنبيه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ﴾ ﴿الأعراف:199﴾ وإنّ هذا من الجاهلينَ فوالله ما جاوزها عمر حين قرأها عليهِ، وكان وقافًا عند كتابِ الله تعالى* البخاري (4642).

5985/ 9761 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: ھۆر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇيەينەگە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يېنىغا كىرىشكە رۇخسەت ئېلىپ بەردى. ئۇ ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يېنىغا كىرىپلا: ئى ئىبنى خەتتاب! خىجىل بولمامسەن؟ اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بىزگە كۆپرەك مال بەرمىگەننىڭ ئۈستىگە، ئارىمىزدا ئادىللىق قىلمايۋاتىسەن، دېدى. ئۆمەرنىڭ ئۇنىڭغا ئاچچىغى كەلدى، ھەتتا ئېتىلماقچى بولغانىدى، ھۆر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ئى مۇئمىنلەرنىڭ ئەمىرى ! الله تائالا پەيغەمبىرىگە قۇرئان كەرىمدە: {ئەپۇنى دوست تۇتقىن، ياخشىلىققا بۇيرىغىن، نادانلار بىلەن تەڭ بولمىغىن} (سۈرە ئەئراف، 199 ـ ئايەت) دېگەن. بۇ كىشىنىڭ (يەنى ئۇيەينىڭ) نادان ئىكەنلىكىنى بىلسەڭچۇ؟ ! دېدى. اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئۆمەر بۇنى ئاڭلاش بىلەن ھېچقانداق ئاۋاز چىقارمىدى. چۈنكى ئۇ اللەنىڭ ھۆكمىنى ئاڭلىغان ھامان توختايتتى. (بۇخارى: 4642)

قۇرئان كەرىمدە مانا مۇشۇنداق ئېسىل ئەخلاقلارنىڭ ئىنسانىنى تېزلا ئالىي جەننەتلەرگە ئېلىپ بارىدىغانلىقى بايان قىلىنغان:

[وَسَارِعُواْ إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ * الَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي السَّرَّاء وَالضَّرَّاء وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ]

«پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ مەغفىرىتىگە ۋە تەقۋادارلار ئۈچۈن تەييارلانغان، كەڭلىكى ئاسمان ـ زېمىنچە كېلىدىغان جەننەتكە ئالدىراڭلار. تەقۋادارلار كەڭچىلىكتىمۇ، قىيىنچىلىقتىمۇ الله

يۇلىدا (پۇل- مال) سەرپ قىلىدىغانلار، (ئۆچ ئېلىشقا قادىر تۇرۇقلۇق) ئاچچىقىنى يۇتىدىغانلار، (يامانلىق قىلغان ياكى بۇزەك قىلغان) كىشىلەرنى كەچۈرىدىغانلاردۇر. اللّٰه ياخشىلىق قىلغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ.» [سۈرە ئال ئىمران 133-134]

خەلقى ئالەمدە تەڭداشسىز بولغان ئەپۇ قىلىش قىسسىلىرىنىڭ بىرى پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ مۇناپىقلارنىڭ كاتتىبېشى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەينى ئەپۇ قىلىشىدىن ئىبارەت، ھالبۇكى ئۇ مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇلارغا ئۇزۇلمەي ئاپەت كېلىپ تۇرۇشىنى ئۈمىد قىلغان، ئۇلارغا تۈرلۈك سۇيقەستلەرنى ئويلايدىغان، ئۇلارغا تۆھمەت قىلىش، پەيغەمبىرىگە ئازار يەتكۈزۈش پۇرسىتى بولسىلا ھەرگىز قولدىن بەرمەيدىغان ئەڭ ئەشەددىي دۈشمىنى ئىدى. مۆئمىنلەرنىڭ ئانىسى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنها ھەققىدە يامان سۆز تارقاتقان، كىشىلەرنىمۇ يامان سۆز تارقىتىشقا ئۈندىگەن، مۇشۇنداق رەزىل تۆھمەت بىلەن مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىنى زىلزىلىگە سالغان ئادەم دەل ئاشۇ ئىدى، شەرق ئەللىرىنىڭ قەدىمدىن تارتىپ ئائىلىلارنىڭ ئابرۇيىنى مۇقەددەس بىلىدىغان، ئائىلىرىنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ يىراق - يېقىن تۇغقانلىرىنىڭ ھۆرمەت - شەرىپىنى ئەنە شۇ ئائىلىنىڭ ئابرۇيىنىڭ مۇقەددەسلىكى ۋە پاكلىقى بىلەن باغلاپ چۈشىنىدىغان بىر خىل ئەنئەنىسى بار. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن بۇ ئىش پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ۋە ئۇنىڭ ساھابىلىرىنىڭ كۆڭلىنى بەكمۇ ۋەيران قىلدى، قايغۇغا چۆمدۈردى، ئاخىرىدا تۆۋەندىكى ئايەتلەر نازىل بولۇپ مۇناپىقلارنىڭ ھىلىسىنى ئېچىپ تاشلاپ ئۇلارنىڭ ئىشىنى رەسۋا قىلدى. مۆئمىنلەرنىڭ ئانىسىنىڭ پاك، ئىپپەتلىك ئىكەنلىكىنى ئوتتۇرىغا قويدى:

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ

«شۈبهىسىزكى سىلەردىن بىر گۇرۇھ ئادەم (ئائىشەگە) بۆھتان چاپلىدى، بۇ سىلەر ئۈچۈن يامان ئەمەستۇر، (سەبىر قىلغانلىقىڭلار بىلەن ساۋابقا ئېرىشىدىغىنىڭلار ئۈچۈن ۋە ئائىشە، سەفۋانلارنىڭ پاكلىقى ئاشكارا بولىدىغانلىقى ئۈچۈن) بەلكى ياخشىدۇر، بۆھتان چاپلىغۇچىلاردىن كىمنىڭ قانچىلىك گۇناھى بولسا، ئۇنىڭغا شۇنچىلىك جازا بېرىلىدۇ، بۆھتانىنىڭ چوڭ قىسمىنى تارقاتقان ئادەم (يەنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي) قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ.» [سۈرە نۇر 11]

بۇ قايمۇقتۇرغۇچىلارنىڭ ھەممىسىگە ھەد (جازا) تۇرغۇزۇلدى، ئەمما يامانلىقنىڭ جازاسىدىن قۇتۇلۇپ قالدى... ئاللاھ پەيغەمبىرىنى قۇتۇلدۇرۇپ قالدى، ئۇنىڭ دۈشمەنلىرى بارغانسېرى ئازلاشقا باشلىدى، مۇناپىقلىقتىن ئىبارەت سېسىق نامى ھەممە يەرگە پۇر كەتكەندىن كېيىن ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ئاغرىپ قېلىپ ساقىيالماي ئۆلدى، ئوغلى پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ دادىسى ئۈچۈن كەچۈرۈم سورىغاندا كەچۈرۈم قىلدى، ئۇ زاتنىڭ مۇبارەك كۆينىكى بىلەن كېپەنلەشنى تەلەپ قىلغاندا كۆينىگىنى بەردى، نامىزىنى چۈشۈرۈپ ئۇنىڭ ھەققىدە ئىستىغفار تەلەپ قىلىشنى ئۆتۈنگەندە ئەپۇچان، مېهرى - شەپقەتلىك پەيغەمبىرىمىز ئۇنىڭ بۇ تەلىپىنى رەت قىلمىدى، بەلكى تۆنۈگۈن تېخى ئۆزىنىڭ ئابرۇيىغا دەخلى تەرۈز يەتكۈزگەن لەنىتىنىڭ جەسىتى ئالدىدا ئۆرە تۇرۇپ، ئۇنىڭ ھەققىدە مەغپىرەت تەلەپ قىلدى، ئەمما بۇيۈك ئادالەت كەسكىن ھۆكۈم چىقىرىپ ئاللاھنىڭ بۇ ئايىتى نازىل

بولدى:

اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لاَ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِن تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَن يَغْفِرَ اللّهُ لَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُواْ بِاللّهِ وَرَسُولِهِ وَاللّهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

«ئى مۇھەممەد! ‹ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار) ئۈچۈن مەيلى مەغپىرەت تەلەپ قىل، مەيلى مەغپىرەت تەلەپ قىلما ›بەربىر ئوخشاش‹، ئۇلار ئۈچۈن 70 قېتىم مەغپىرەت تەلەپ قىلساڭمۇ، ئاللاھ ئۇلارنى ھەرگىز مەغپىرەت قىلمايدۇ، چۈنكى ئۇلار ئاللاھنى ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىنى ئىنكار قىلدى، ئاللاھ پاسىق قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ.» [سۈرە تەۋبە 80]

ئەبۇبەكرىنىڭ خەيرىخاھلىقى بىلەن تۇرمۇش كەچۈرىدىغان تۇققىنى ئىسلامنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتى، تۇغقانلىق ھەققى ـ ھۆرمىتى ۋە ئىلگىرى قىلغان ياخشىلىقىنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتىنى ئۇنتۇپ ئۆز ھىمايىچىسىنىڭ قىزى ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئابرۇيىغا داغ تەككۈزىدىغان گەپ ـ سۆزلەرنى قىلىشتىن تەپ تارتمىغان. بۇ چاغدا ئەبۇبەكرى بۇنداق تۇغقانلىقدىن ۋاز كېچىدىغانلىقى، ئىلگىرىكىدەك ياخشىلىق قىلمايدىغانلىقى ھەققىدە قەسەم ئىچكەن. بۇ توغرىسىدا ئاللاھنىڭ:

وَلَا يَأْتَلِ أُوْلُوا الْفَضْلِ مِنكُمْ وَالسَّعَةِ أَن يُؤْتُوا أُوْلِي الْقُرْبَى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

«ئاراڭلاردا ئەھلى كەرەم ۋە دۆلەتمەن بولغانلار خىش ـ ئەقرىبالارغا، مىسكىنلەرگە ۋە دىن يولىدا ھىجرەت قىلغانلارغا (بىرنەرسە) بەرمەسلىككە قەسەم قىلمىسۇن، (ئۇلارنىڭ گۇناھىنى) ئەپۇ قىلسۇن، كەچۈرسۇن، ئاللاھنىڭ سىلەرگە مەغپىرەت قىلىشىنى ياقتۇرمامسىلەر؟ ئاللاھ ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر.» [سۈرە نۇر 22] دېگەن ئايىتى نازىل بولغاندىن كېيىن: ئەبۇبەكرى: «مەن ئاللاھنىڭ ماڭا مەغپىرەت قىلىشىنى ياقتۇرىمەن» دېگەن ھالەتتە ئۇنىڭغا يەنە ئىلگىرىكىدەك ياخشىلىق قىلىشقا باشلىغان.

سېخىيلىك ۋە مەردلىك

ئىسلام دىنى كەڭ قوللۇق ۋە سېخىلىقنى يولغا قويىدۇ، پىخسىقلىق ۋە بېخىللىققا قارشى تۇرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسۇلمان ئەۋلادلارنىڭ سېخىي، قولى ئوچۇق بولۇشىنى تەشەببۇس قىلىدۇ، خەيرى ـ ئېھسان قىلىشقا ئالدىرىشىنى، كىشىلەرگە ياخشىلىق يەتكۈزۈشنى ئۆزىنىڭ دائىملىق ئىشى قىلىشىنى، ئۇنى قىلىشنى ئەتىگەن، كەچلىرى تەرك ئەتمەسلىكنى تەۋسىيە قىلىدۇ.

الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلاَنِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ

«ماللىرىنى كېچە ـ كۈندۈز (يەنى ھەممە ۋاقىت)، يوشۇرۇن ۋە ئاشكارا يوسۇندا خەير ـ ئېھسان قىلىدىغانلار پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا ساۋاب تاپىدۇ، ئۇلارغا (ئاخىرەتتە) قورقۇنچ ۋە غەم ـ قايغۇ بولمايدۇ.» [سۈرە بەقەر 274]

مۇسۇلمان كىشى ئۆزىنىڭ تۇرمۇش تەلەپلىرىدە، كۈندىلىك خىراجىتىدە نورمال بولۇشى، ئىسراپخورلۇق قىلىپ ھەممىنى تۈگىتىۋەتمەسلىكى، ئۆزى ئۈچۈنلا ياشىماسلىقى، ئاللاھ ئاتا

قىلغان نېئمەتلەردىن باشقىلارنىمۇ نېسىۋىدار قىلىشى، قىيىنچىلىقتا قالغانلارغا ياردەم قىلىشى، موھتاجلارنىڭ ھاجىتىگە ياردەم بېرىشى لازىم.

قۇرئان كەرىم بۇ تەرەپنى كۆرسىتىپ ئۆتكەن بولۇپ، پۇل ـ مالنى ئۆزى ئۈچۈنلا بۇزۇپ چېچىشتىن توسقان، تۇغقانلارغا مىسكىنلەرگە ياردەم قىلىشقا بۇيرىغان. دېمىسىمۇ ئىسراپخورلۇق ھاماقەتلىك بولۇپ، پۇل ـ مالنى شەخسىي ھاۋايى ـ ھەۋەس ئۈچۈن بۇزۇپ چاچسا، ئۆزىنىڭ مەسئۇلىيەت ۋە مەجبۇرىيىتىنى نېمە بىلەن ئادا قىلىدۇ؟ ئاجىزلارغا نېمە بىلەن ياردەم قىلىدۇ؟. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلاَ تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا*إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُواْ إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا

«تۇغقانغا، مىسكىنگە، ئىبنى سەبىلگە (خەير ـ ساخاۋەتتىن) ھەقنى بەرگىن، (پۇل، مېلىڭنى ناتوغرا يوللارغا) ئىسراپ قىلمىغىن، ئىسراپ قىلغۇچىلار ھەقىقەتەن شەيتانىنىڭ قېرىنداشلىرىدۇر، شەيتان پەرۋەردىگارىغا تولىمۇ كۇفرانى نېمەت قىلغان ئىدى.» [سۈرە ئىسرا 26ـ27]

ئاللاھ تائالا موھتاجلارغا ياخشىلىق قىلىشقا تەۋسىيە قىلىش بىلەن بىرگە، ئەگەر ئۇلارغا بەرگۈدەك ماددىي ئىقتىدارىغا ئىگە بولمىسا ئۇلارغا ياخشىلىق تىلەشكە، چىرايلىق گەپ قىلىشقا بۇيرۇيدۇ.

وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاء رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُل لَّهُمْ قَوْلاً مَّيْسُورًا

« ئەگەر سەن پەرۋەردىگارىڭدىن كۈتىۋاتقان مەرھەمەت نازىل بولغاندىن كېيىن ئاندىن ئۇلارغا خەير ـ ساخاۋەت قىلماقچى بولساڭ (يەنى قولۇڭدا ئۇلارغا بېرىدىغان بىر نەرسە بولمىسا)، ئۇلارغا چىرايلىق گەپ قىلغىن.» [سۈرە ئىسرا 28]

ئىسلامنىڭ سېخىيلىق ۋە مەردلىككە بولغان چاقىرىقى ناھايىتى كۆپ، شۇنىڭدەك بېخىللىق ۋە پىخسىقلىققا قارشى تۇرىشىمۇ ھەرگىز ئاز ئەمەس.

دۇنيادا ئۆزئارا ياردەم ۋە كۆيۈنۈشنى ئىنكار قىلىدىغان بىرەر قانۇن ـ تۈزۈم بولمىغان ھەم بولمايدۇ، بەلكى كۈچلۈكنىڭ ئاجىزغا كۆيۈنىشى ئارقىلىق بەخت ۋە خاتىرجەملىككە كاپالەتلىك قىلىشنى زۆرۈر دەپ قارايدۇ. ئىنسانىيەت جەمئىيىتىدە كۈچلۈك بىلەن ئاجىز، باي بىلەن نامرات مەۋجۇتلا بولىدىكەن كۈچلۈكنىڭ ئاجىزغا، باينىڭ يوقسۇلغا كۆيۈنۈشى، كۆڭۈل بۆلۈشى بەخت ـ سائادەتنىڭ كاپالىتى.

ئىنسانىيەت جەمئىيىتى زىددىيەتلىك ۋە رەڭدار، ھاياتلىقنىڭ ئىنسانىيەتكە قىلغان ئاتاسىمۇ ئوخشاش ئەمەس، بەزىلەر باي، بەزىلەر قانائەتچان، بەزىلەر يوقسۇل بۇ ھاياتلىقنىڭ ئۆزگەرمەس قانۇنىيىتى. كىشىلەر تاش يۈرەك، رەھىمسىزلىشىپ ئۆزى ۋە ئۆز ئارزۇسى ئۈچۈنلا ياشىغىنىدا شۇ كىشىلەرگە بەختسىزلىك يۈزلىنىدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالا كىشىلەرنى پەرقلىق، ئۆزئارا ئارىلىشىدىغان قىلىپ ياراتقان. ئوخشىمىغان كىشىلەرنى ئارىلاشتۇرۇپ ياشىتىشتىن مەخسەت ئىمانىنى تاۋلاش، ياخشىلىقنى يېتىشتۈرۈش دۇۋامىدىكى بىر سىناق. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا

«بەزىڭلارنى بەزىڭلار بىلەن سىنىدۇق، سەبىر قىلامسىلەر؟ (يەنى سەبىر قىلىڭلار)

(پەرۋەردىگارىڭ سەبىر قىلغۇچىلار بىلەن سەبىر قىلمىغۇچىلارنى) كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر.» [سۈرە پۇرقان 20]

كىشىلەر ئۆزئارا مۇناسىۋەتنى مۇستەھكەملىگەن، يوقسۇللار يوقسۇللۇقنىڭ دوۋزىقىدا قىينالمىغان قول ئىلكىدە بارلار بايلىقنى تۇگۇپ ياتمىغاندىلا بۇ سىناق مەيداندا ئۇتۇپ چىقالايدۇ.

ئىسلام دىنىدا بۇ ئۇلۇغۋار نىشاننى ئەمەلگە ئاشۇرىدىغان قانۇن ـ شەرىئەتلەر بار، بۇنىڭ بىلەن كىشىلەرنىڭ ۋۇجۇدىدا ئۆزئارا ياخشىلىق قىلىش، ياردەم بېرىش يېتىشىپ چىقىدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسىدە ئاجىزلارلا بەختكە ئېرىشىپ قالماستىن بەرگۈچىلەر ۋە ياردەم قىلغۇچىلار باشقىلارنىڭ قوللىشى ۋە ئىشەنچ قىلىشىغا ئېرىشىپ، ھەسەت ۋە كۆرەلمەسلىكتىن ساقلىنىپ، خاتىرجەملىكتە مۇيەسسەر بولىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

هَاأَنتُمْ هَؤُلَاءِ تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمِنكُم مَّن يَبْخَلُ وَمَن يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَن نَّفْسِهِ وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنتُمُ الْفُقَرَاء

«سىلەر شۇنداق كىشىلەركى، ئاللاھنىڭ يولىدا(پۇل ـ مال) سەرپ قىلىشقا چاقىرىلساڭلار، سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا بېخىللىق قىلىدىغانلار بار، كىمكى بېخىللىق قىلىدىكەن، ئۇ ئۆزىنىڭ زىيىنى ئۈچۈن بېخىللىق قىلىدۇ، ئاللاھ (سىلەرنىڭ مال ـ مۈلكۈڭلاردىن) بىھاجەتتۇر، سىلەر بولساڭلار (ئاللاھقا) موھتاجسىلەر.» [سۈرە مۇھەممەد 38]

نامراتلىق ياخشى ئىش ئەمەس، ئۇ ئىنسانغا چاپلاشسا ئۇنى قىينايدۇ، ئاللاھ ئىنسانغا ئاتا قىلغان ھۆرمەتلىك ئورۇندىن چۈشۈرۈۋېتىدۇ. ئاللاھ ئىنسانلارنى باشقا مەخلۇقلاردىن ئۈستۈن قىلىش ئۈچۈن ئۇلارغا ئاتا قىلغان ھۆرمەتتىن مەھرۇم قىلغىلى تاس قالىدۇ، كىيىملىرى يىرتىق ياماق يەرلىرى كۆرۈنۈپ قالغىلى تاس قالىدۇ، كىيىملىرى يىرتىق ـ ياماق يەرلىرى كۆرۈنۈپ قالغىلى قويقان ياكى يالاڭ ئاياق ئوشۇق ۋە بارماقلىرى يېرىلغان ياكى ئاچلىقتىن يېمەكلىكلەرگە تەلمۈرگەن يوقسۇللۇقتىن ئىلاجسىز قالغان كىشىنى كۆرۈش ھەقىقەتەن ئادەمنىڭ ئىچىنى ئېچىشتۇرىدۇ. مۇشۇنداق ئېچىنىشلىق ھالەتنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلمىگەن ئادەم، ئادەم ئەمەس، مۆئمىنمۇ ئەمەس. پۈتۈن ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدا رىشتە ۋە بىرخىل مۇناسىۋەت بار. ئۇنى نامراتلىق ۋەيران قىلماسلىقى لازىم.

ئىمان مۇشۇنداق جايدا سىنىلىدۇ

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇشۇنداق ئېچىنىشلىق كۆرۈنىشتىن بىرىنى كۆرگەن. ئۇنىڭغا قاراۋېرىش تەس كەلگەن، ئۇ مۇسۇلمانلارنى يىغىپ نۇتۇق سۆزلىگەن. ئۇلارغا ئىنسانلارنىڭ ئۆزئارا ھەق مۇناسىۋەتلىرىنى ئەسلىتىپ، ئاللاھ ۋە ئاخىرەت كۈنىسىدىن ئاگاھلاندۇرغان. ئاخىرى ئۇلارنىڭ ھاجىتىدىن چىققۇدەك، ئەۋرەتلىرىنى ياپقۇدەك نەرسە كېرەك يىغىلغان.

2799/1652 ـ مۇنزىر ئىبنى جەرىر دادىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز بىر چۈش ۋاقتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىدا ئولتۇراتتۇق. يالاڭئاياق، يېرىم يالىڭاچ، ئۈچىلىرىغا يۇڭ كىيىملەرنى ئارتىۋالغان، يېنىغا قىلىچ ئاسقان بىر گۇرۇھ كىشى كەلدى. ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى بەلكى ھەممىسى دېگۈدەك مۇزەر قەبىلىسىدىن ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ ئاچ ۋە يوقسۇل ھالىنى كۆرۈپ چىرايى

بىر قىسىم بولۇپ كەتتى. ئاندىن ئۆيگە كىرىپ چىققاندىن كېيىن، بىلالنى ئەزان ئوقۇشقا بۇيرىدى. تەكبىر چۈشۈرۈلگەندىن كېيىن، ناماز ئوقۇدى. نامازدىن كېيىن كىشىلەرگە خىتاب قىلىپ: {ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىرلا ئىنساندىن ياراتقان پەرۋەردىگارىڭلاردىن قورقۇڭلار } (سۈرە نىسا، 1 ـ ئايەت) دېگەن ئايەتنى ئاخىرىغىچە، ئاندىن: {ئى مۆئمىنلەر ! اللەتىن قورقۇڭلار، ھەر ئادەم ئەتە (يەنى قىيامەت كۈنى) ئۈچۈن (ياخشى ئەمەللەردىن) نېمىلەرنى تەييارلىغانلىقىغا قارىسۇن، اللەتىن قورقۇڭلار، الله ھەقىقەتەن قىلمىشىڭلاردىن تولۇق خەۋەرداردۇر} (سۈرە ھەشر، 18 ـ ئايەت) دېگەن ئايەتنى ئوقۇدى. ئاندىن سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ: ھەر كىشى تىللالىرىدىن، تەڭگىلىرىدىن، كىيىم ـ كېچەكلىرىدىن، بۇغداي ۋە خورمىلىرىدىن بىرەر سادىن بولسىمۇ سەدىقە قىلسۇن، ھەتتا يېرىم خورما بولسىمۇ بەرسۇن دېدى. ئەنسارىلاردىن بىر ئادەم خېلىلا ئېغىر بىر خالتىنى ئاران كۆتۈرۈپ ئېلىپ كېلىپ سەدىقە قىلدى. شۇنىڭ بىلەن، كىشىلەر بىر- بىرلەپ سەدىقىلىرىنى ئەكىلىشكە باشلىدى. قارىسام، ئېلىپ كېلىنگەن يېمەك ـ ئىچمەك ۋە كىيىم ـ كېچەكلەر ئىككى دۆۋە بولۇپ كېتىپتۇ. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يۈزىنىڭ خۇشاللىقتىن ئالتۇندەك پارقىراپ كەتكەنلىكىنى كۆردۈم. شۇندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېدى: كىمكى ئىسلامدا بىرەر ياخشى ئىشنى يولغا قويسا، ئۇنىڭغا شۇ ئىشنىڭ ئەجرى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن شۇ ئىشنى قانچىلىك ئادەم قىلسا، ئۇنىڭغا شۇنچىلىك ئەجىر بولۇپ تۇرىدۇ. بۇ، ئۇلارنىڭ ئەجىرلىرىدىن ھېچ نەرسىنى كېمەيتىۋەتمەيدۇ. كىمكى ئىسلامدا بىرەر يامان ئىشنى باشلاپ بەرسە، ئۇنىڭغا شۇ ئىشنىڭ گۇناھى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن شۇ ئىشنى قانچىلىك ئادەم قىلسا، ئۇنىڭغا شۇنچىلىك گۇناھ بولۇپ تۇرىدۇ. بۇ، ئۇلارنىڭ گۇناھىدىن ھېچ نەرسىنى كېمەيتىۋەتمەيدۇ. (مۇسلىم: 1017)

بۇ پاساھەتلىك سۆز، ياخشىلىقتا رىقابەتلەشكۈچىلەر، ياخشى ئىشلارنى يولغا قويۇشتا باشلامچى بولۇشنى تالاشقۇچىلار ئۈچۈن ھەقىقىي چاقىرىق، شۇنداقلا ناچار ئادەتنى پەيدا قىلىدىغان، ئومۇمنىڭ ئىشىدا قولىنى بۇزۇنغا تىقىپ تۇرىۋالىدىغان، باشقىلارنىڭ قىينچىلىقى ۋە ئازابلىرىغا پەرۋاسىز قاراپ يامان ئۆلگە بولىدىغان كىشىلەرگە ئاگاھلاندۇرۇش.

دۇرۇس، ئىنسان مال ـ دۇنيانى ياخشى كۆرۈش، تېخىمۇ كۆپ ئېرىشىش، باشقىلاردىن ئېشىپ كېتىشكە قاتتىق قىزىقىش، شەخسىيەتچىلىك تەبىئىتى بىلەن يارىتىلغان. ئەگەر ئۇنىڭغا يەر يۈزىدىكى بارلىق نەرسە بېرىلسە بەلكى ئاسمان ـ زېمىننىڭ خەزىنىسىگە ئىگە بولسىمۇ بەرگۈسى كېلىپ ئىختىيارسىز خالىسانە بېرىدىغان ئىش بولمايدۇ، ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

[قُل لَّوْ أَنتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَآئِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لَّأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الإِنفَاقِ وَكَانَ الإنسَانُ قَتُورًا

«ئەگەر پەرۋەردىگارىمنىڭ رەھمەت خەزىنىلىرى سىلەرنىڭ قولۇڭلاردا بولسا، چىقىمدىن (يەنى تۈگەپ كېتىشتىن) قورقۇپ، چوقۇم بېخىللىق قىلاتتىڭلار، ئىنسان بېخىل كېلىدۇ.» [سۈرە ئىسرا 100]

ئىسلام بۇنى ئىنسان قارشى تۇرۇشقا ئۇنىڭغا نىسبەتەن سەگەك تۇرۇشقا تېگىشلىك بولغان ناچار، پەس تەرىپى دەپ ھېسابلىدى، ھەم بۇ دۇنيا، ئاخىرەتنىڭ ياخشىلىقىغا ئېرىشىش

روھيەتتىكى بېخىللىق ئامىللىرىنىڭ مىتە قۇرتلىرىدىن قۇتۇلۇپ سېخىيلىق ۋە مەردلىك سەھنىسىگە چىققاندا قولغا كېلىدىغانلىقىنى بايان قىلدى. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنفِقُوا خَيْرًا لِّأَنفُسِكُمْ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

«تاقىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە ئاللاھقا تەقۋادارلىق قىلىڭلار (ۋەزنى) ئاڭلاڭلار، (ئەمرىگە) ئىتائەت قىلىڭلار، (ئاللاھنىڭ يولىدا ماللىرىڭلارنى) سەرپ قىلىڭلار، (بۇ) ئۆزەڭلار ئۈچۈن پايدىلىقتۇر، كىمكى نەپسىنىڭ بېخىللىقىدىن ساقلىنىدىكەن، ئۇ مەقسىتىگە ئېرىشكۈچىدۇر.» [سۈرە تەغابۇن 16]

بانكا، بىخەتەرلىك ساندۇقى قاتارلىق جايلارغا قويۇپ قويۇلغان پۇل ـ مالدا مىسكىن ۋە ئاجىزلارنىڭ ھەققى بار. ئەگەر ئۇلارنىڭ ھەققى ئادا قىلىنمىغان بولسا ئۇ مال ئىگىسىگە نىسبەتەن، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئەڭ زور خەتەرلىك نەرسىگە ئايلىنىپ خۇددى ئادەملەرنى چېقىش ئۈچۈن كاتەكدە كۈتۈپ تۇرغان يىلانغا ئوخشاپ قالىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئىسلام دىنى ئاشۇنداق مال ـ دۇنيانىڭ پىخسىق ئىگىسىنى چېقىش ئۈچۈن چىشلىرى ئۆتكۈر، زەھەرلىرى تېمىپ تۇرغان، ئىگىسىنى قوغلايدىغان يىلانغا ئايلىنىدىغانلىقىنى ئاشكارىلىدى.

2675/1570 ـ وفي أخرى: ((مَنْ آتَاهُ اللَّهُ مَالاً فَلَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهُ، مُثِّلَ لَهُ مَالُهُ شُجَاعًا أَقْرَعَ لَهُ زَبِيبَتَانِ يُطَوَّقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَأْخُذُ بِلِهْزِمَتَيْهِ يَعْنِي: شِدْقَيْهِ ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا مَالُكَ أَنَا كَنْزُكَ ثُمَّ تَلا ﴿ولا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بما آتاهم الله من فضله هو خيراً لهم﴾: الآيَةَ* البخاري (1403)

2675/1570 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: كىمكى الله بەرگەن مالنىڭ زاكىتىنى ئادا قىلمايدىكەن، ئۇنىڭ مېلى قىيامەت كۈنى زەھىرىنىڭ كۈچلۈكلىكىدىن بېشىنىڭ قاسرىقى چۈشۈپ كەتكەن، ئاغزىدىن كۆپۈك چىقىپ تۇرىدىغان ئەركەك يىلانغا ئايلىنىپ، ئۇنىڭغا يۆگىشىۋالىدۇ ۋە: مانا مەن سېنىڭ يىغىپ توپلاپ، زاكىتىنى بەرمىگەن مېلىڭ بولىمەن، دەيدۇ دېگەندىن كېيىن: {الله ئۆز پەزلىدىن بەرگەن نەرسىلەرگە (يەنى پۇل مالغا) بېخىللىق قىلىدىغانلار بېخىللىقنى ئۆزلىرى ئۈچۈن پايدىلىق دەپ گۇمان قىلمىسۇن، ئەمەلدە بۇ ئۇلار ئۈچۈن زىيانلىقتۇر ؛ ئۇلارنىڭ بېخىللىق قىلغان نەرسىسى قىيامەت كۈنى ئۇلارنىڭ بوينىغا تاقاق قىلىپ سېلىنىدۇ. ئاسمانلارنىڭ ۋە يەرنىڭ مىراسى اللەنىڭدۇر (يەنى كائىناتتىكى ھەممە نەرسە اللەنىڭ مۈلكى بولۇپ، ئۇلار پانىي بولغاندىن كېيىن اللەنىڭ دەرگاھىغا قايتىدۇ). الله قىلغان ئەمەللىرىڭلاردىن خەۋەرداردۇر} (سۈرە ئال ئىمران، 180 ـ ئايەت) دېگەن ئايەتنى ئوقۇدى. (بۇخارى 1403)

ئىسلام دىنى ئىنسانلارغا پىخسىقلىقنىڭ ياخشى ئاقىۋەت ئېلىپ كەلمەيدىغانلىقىنى، ئەگەر مال ـ دۇنياسىنىڭ ھەقىقىيتى ۋە ئاقىۋىتى توغرىلىق ئويلانسا كەڭ قورساقلىقنىڭ شەخسىيەتچىلىكتىن، سېخىيلىقنىڭ پىخسىقلىقتىن ئەۋزەللىكىنى بىلگىلى بولىدىغانلىقىدىن ئىبارەت ياخشى ئاقىۋەت توغرىسىدا ئويلىنىپ بېقىشقا كۆرسەتمە بېرىدۇ.

مۇسۇلماننىڭ ئۆزىنى بەختسىزلىككە يۈزلەندۈرۈپ ماللىرىنى باشقىلارغا قالدۇرىشى ئەجەبلىنەرلىك، مۇسۇلمان ئۆز مال ـ دۇنياسى ئارقىلىق كېيىنكى تۇرمۇش ھاياتىنى

ياخشىلىيالمىسا كېيىن قانداقمۇ ئۇ مال ـ دۇنياسىدىن پايدىلىنالىسۇن.

ئىنساننىڭ باشقىلارغا ياخشىلىق قىلىشتىكى پىخسىقلىقنىڭ ھېس تۇسالغۇلىرىدىن قۇتۇلۇشى ئىسلامنىڭ نەزىرىدە مۇكەممەل پەزىلەت. ئەمەلىيەت شۇكى، بەدەن ساغلام ئۇمىدۋار ۋاقتىدا ئۇمىد ئارزۇلىرى كۆپ، پۇل ـ مالنى كۆپەيتىشتىكى ھەۋەسلىرى كۆپ باياشات تۇرمۇشقا بولغان ئىنتىلىشلىرى كۈچلۈك بولىدۇ. ئەگەر ئىنسان مۇشۇ ئامىللار ئۈستىدىن غالىب كېلىپ سېخىيلىق ۋە مەردلىكنى دوست تۇتسا زور ياخشىلىق قىلغان بولىدۇ.

2792/1647 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: ((جُهْدُ الْمُقِلِّ، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ))* أبو داود (1677)، البخاري (5356)

2792/1647 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: ئى رەسۇلۇللاھ! قايسى خىل سەدىقە ئەڭ ئەۋزەل؟ دەپ سورىدىم، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: پېقىرنىڭ سېخىيلىق بىلەن بەرگەن سەدىقىسى (ئەڭ ئەۋزەل). سەدىقە بېرىشنى ئالدى بىلەن ھالىدىن خەۋەر ئېلىش سېنىڭ مەجبۇرىيىتىڭ بولغانلاردىن باشلىغىن! دېدى. (ئەبۇ داۋۇد: 1677)

سەممىيەت ۋە كۆيۈنۈش بىلەن بىللە كەڭ قول بولۇش، گۇناھلارنى يۇيىدۇ ۋە خاتالىقلارنى ئۆچۈرىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

إِن تُبْدُواْ الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاء فَهُوَ خَيْرٌ لُّكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّئَاتِكُمْ وَاللّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

«سەدىقىنى ئاشكارا بەرسەڭلار، بۇ ياخشىدۇر، ئەگەر ئۇنى مەخپىي بەرسەڭلار ۋە يوقسۇللارغا بەرسەڭلار تېخىمۇ ياخشىدۇر، بۇ سىلەرنىڭ بەزى گۇناھڭلارغا كاپارەت بولىدۇ، ئاللاھ سىلەرنىڭ قىلغان ئەمەللىرىڭلاردىن خەۋەرداردۇر. » [سۈرە بەقەرە 271] يەنە مۇنداق دېدى:

إِن تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ* عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

«ئاللاھقا قەرزى ھەسەنە بەرسەڭلار (يەنى مەمنۇنىيەت بىلەن سەدىقە بەرسەڭلار) ئاللاھ سىلەرگە ئۇنىڭ (ساۋابىنى) ھەسسىلەپ بېرىدۇ، سىلەرگە مەغپىرەت قىلىدۇ، ئاللاھ ئاز ياخشىلىققا كۆپ ساۋاب بەرگۈچىدۇر، ھەلىمدۇر (يەنى بەندىلىرىنى ئازابلاشقا ئالدىراپ كەتمەيدۇ) (ئاللاھ) غەيبنى ۋە ئاشكارىنى بىلگۈچىدۇر، غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر.» [سۈرە تەغابۇن 17ـ18]

مۇسۇلمان گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويسا، پەرۋەردىگارى بىلەن ئۆزى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ يىراقلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلسا بۇنىڭدىن پاكلىنىش، پەرۋەردىگارىغا يېقىنلىشىش، قەلبىنى يورۇتۇش، مەغپىرەت ۋە رازىلىقنىڭ پەردىسىنى ئېچىش ئۈچۈن ئۆزىگە ئەڭ سۆيۈملۈك بولغان نەرسىگە تۇتۇش قىلىش، مېھرىبان ھەم ئەڭ شەپقەتلىك زاتقا يېقىنلىشىش ئۈچۈن يوقسۇل ۋە نامراتلارغا ئۇنىڭدىن بېرىش لازىم. سەدىقە بەرگۈچىنى ئاللاھنىڭ غەزىپى ۋە ئازابىدىن ساقلاپ ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرىدۇ.

زاكات، سوۋغات، نەفىقە قاتارلىق كىشىلەرگە بېرىدىغان سەدىقىلەر ئىنسانلارنىڭ تۇرمۇشىدا

ناھايىتى مۇھىم بولۇپ مۇشۇ ئاساستا مۇسۇلماننىڭ دىنى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ئاجىزلايدۇ ۋە كۈچىيىدۇ. مۇسۇلمان كىشى مەيلى ئاللاھ بىلەن بولغان مۇناسىۋەت مەيلى ئىنسانلار بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتە بولسۇن بېخىللىق سەۋەبلىك مەھرۇم قالىدىغىنى ناھايىتى كۆپ بولىدۇ. ئەمما سېخىيلىق سەۋەب بىلەن نۇرغۇن تەرەپلەردە ئۇزۇپ چىقالايدۇ. ھەتتا ئاللاھنىڭ پەزلى ـ ئىنئامىغا بولغان ئىشەنچ ئېتىقادىمۇ كۈچىيىدۇ.

شەيتاننىڭ ھىيلىلىرىنى بەربات قىلىش، ۋەسۋەسىلىرىنى سۈپۈرۈپ تاشلاش بىلەن ئۇنى قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويۇشتا سەدىقە بېرىشتىنمۇ مۇھىم ئىش يوق. شەيتان سەدىقىدىن قولىنى يىغسۇن ئۈچۈن كۆڭۈلگە ۋەھىمە سالىدۇ، ئۇنى ئەرزىمەس مال ـ دۇنياغا باغلاپ قويىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاء وَاللّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلاً وَاللّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

«شەيتان سىلەرنى پېقىرلىقتىن قورقىتىدۇ، يامان ئىشلارغا (يەنى بېخىللىققا زاكات بەرمەسلىككە) بۇيرۇيدۇ، ئاللاھ سىلەرگە ئۆز مەغپىرىتىنى ۋە پەزلىنى ۋەدە قىلىدۇ، ئاللاھنىڭ مەرھەمىتى كەڭدۇر، ئۇ ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر.» [سۈرە بەقەرە 268]

كىشىلەر مائاش ئالغاندا ياكى بانكىدىن پۇل ئالغاندا بىر قىسىم پۇلنى خىراجەت ئۈچۈن قالدۇرۇپ قويىدۇ. ئۇنى تۈگەيدىغان پۇل، قالغىنىنى ساقلاپ قويىدىغان پۇل دەپ قارايدۇ، ئەمما ئىسلام ئاللاھ يولىدا خەجلەنگەن پۇلنىلا مەڭگۈلۈك پۇل دەپ قارايدۇ.

2826/1670 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: أَنَّهُمْ ذَبَحُوا شَاةً فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((مَا بَقِيَ مِنْهَا؟)) قَالَتْ: مَا بَقِيَ مِنْهَا إِلاَّ كَتِفُهَا. قَالَ: ((بَقِيَ كُلُّهَا إلا كَتِفِهَا))* الترمذي (2470)

2826/1670 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: بىز بىر قوي سويغان ئىدۇق، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەندىن: ئۇ قوينىڭ گۆشىدىن نېمە قالدى؟ دەپ سورىدى، مەن: بىر قولىدىن باشقا يېرى قالمىدى (يەنى بىر قولىدىن باشقا ھەممە يېرىنى سەدىقە قىلىۋەتتۇق)، دېسەم: دېمەككى، بىر قولىدىن باشقا ھەممە يېرى قېلىپ قاپتۇ، دېدى. (تىرمىزى: 2470) بۇ ئاللاھنىڭ تۆۋەندىكى سۆزىنىڭ تەستىقى:

مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ وَمَا عِندَ اللّهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُواْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ

« (ئى ئىنسانلار!) سىلەرنىڭ ئىلكىڭلاردىكى نەرسىلەر تۈگەيدۇ، اللهنىڭ دەرگاھىدىكى نەرسىلەر تۈگىمەستۇر. سەۋر قىلغۇچىلارغا، ئەلۋەتتە، ئۇلارنىڭ قىلغان ئەمەلىدىنمۇ ياخشىراق ساۋاب بېرىمىز.» [سۈرە نەھل 96]

ھەقىقەت شۇكى، سېخىيلىق ـ ـ باياشاتلىقنىڭ يولى، مەردلىك ـ ـ مال دۇنيا كۆپىيىشىنىڭ ۋاستىسى، قولىنى ئاللاھ ئۈچۈن بېرىشكە ئۆتەڭ قىلغان كىشىلەرنىڭ قولى ئاللاھنىڭ رەھمىتى ۋە كۆيۈنۈشىگە، ئاللاھنىڭ چەكسىز نېئمىتىگە ئېرىشىشتە كاپالەتكە ئىگە. ھەربىر كىشى كەڭ قورساقلىقنى مۇھىم بىلىپ، موھتاجلارغا ياردەم قىلىشنى پايدىلىق تىجارەت يولى دەپ قارىسۇن، بۈگۈن بېرىلگەن ئاز نەرسە ئەتە ياكى ئۆگۈن كۆپ بولۇپ قايتىدۇ.

ئاللاھ تائالا ئاللاھ يولىدا بېرىلگەن مال ـ مۈلۈكنى ئىگىسىگە بىر ياكى ئىككى ھەسسە

قايتۇرىلىدىغان مال بولماستىن ئەچچە ھەسسىلەپ قايتۇرىلىدىغان ياخشى قەرز دەپ بايان قىلدى. ھەربىر مۇسۇلماننى نەپىقە قىلىشقا قىزىقتۇردى، ھەمدە ئۇنىڭ باشقىلارغا قىلغان نەپىقىسىنىڭ ئاللاھنىڭ تۈگىمەس خەزىنىسىدىن تېخىمۇ كۆپ ئېرىشىشتىكى ۋاستە ئىكەنلىكىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇلۇغ ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

وَمَا أَنفَقْتُم مِّن شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

«(ئاللاھنىڭ يولىدا) بەرگەن نەرسەڭلارنىڭ ئورنىنى ئاللاھ تولدۇرۇپ بېرىدۇ، ئۇ رىزىق بەرگۈچىلەرنىڭ ياخشىسىدۇر.» [سۇرە سەبەئە 39]

كەڭچىلىك ياكى قىيىنچىلىق ۋاقىتلىرىدا نەپىقە قىلغۇچىلار ئاللاھنىڭ نەزىرى ۋە ھىمايىسىدە بولۇپ پەرىشتىلەر ئۇنىڭغا رەھمەت ۋە سالام يوللايدۇ، تېخىمۇ كۆپ يەتكۈزۈپ بېرىشكە تەييار تۇرىدۇ، ئەمما بېخىللارغا ۋەيران بولۇشتىن باشقىسى يوق كىشىلەر مال بىلەن مەڭگۇ تۇرامدۇ؟ ياكى مال ئۇلار بىلەن مەڭگۇ تۇرامدۇ؟ مال ـ دۇنيا ۋاقىتلىق نەرسە بىردەم ئۇنىڭغا بىردەم بۇنىڭغا يۈتكىلىپ تۇرىدۇ، يەنە نېمە ئۈچۈن ئۇنى شۇنچىلىك قۇچاقلاپ ياتىمىز؟ ئۇنىڭغا شۇنچە چىڭ ئېسىلىۋالىمىز؟

ئىنسانغا مۇناسىۋەتلىك بۇ دۇنيانىڭ بارلىق نەرسىسىنى كەلگۈسىدە ئاسمان ـ زېمىننىڭ ئىگىسىگە تاپشۇرۇپ پەرۋەردىگارىنىڭ يېنىغا مال ـ مەنسەپتىن ئايرىلىپ دەسلەپ يارىتىلغىنىغا ئوخشاش قۇرۇق قول بارىدۇ. ئۇ بېخىللىق بىلەن يىغقان ماللىرى قىيامەت كۈنىسدە بوينىغا كىشەن قىلىپ سېلىنىدۇ، مۇشۇ ھەقىقەتلەرنى ئەستىن چىقىرىپ، پايدا تەرەپلىرىنى ئۇنتۇپ زىيانلىقنى توپلاش غېمىدە زېمىننىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىگە چاپقان كىشىنىڭ ئاللاھ تەرەپتىن جازاغا ئۇچرىشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس.

كىشىلەر بالىلىرىنى ئۆزىدىن كېيىنمۇ ياخشى كۈن كۆرسۇن ئۈچۈن ئۇلارغا كۆپرەك قالدۇرۇش نىيىتىدە مال ـ دۇنيانىڭ كۆپ بولۇشىغا قىزىقىدۇ، بۇ ياخشى ئىش، مۇسۇلمان ئەۋلادلىرىنى قوغداش ئۇلارنى بەختلىك قىلىش كىشىلەرگە موھتاج قىلماسلىققا تەكلىپ قىلىنغان، ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنى نامراتلىقنى يوقىتىشقا ئۈندەپ تۇرۇپ ئۇنى ئۆز ئۆيىگە سۆرەپ كېلىشكە قوشۇلمايدۇ. ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: «مىراسخورلىرىڭنى كىشىلەرگە موھتاج بولىدىغان قالدۇرغىنىڭدىن باي ھالدا قالدۇرغىنىڭ ياخشى.» لېكىن بالىلىرىنىڭ كەلگۈسىنى ياخشى قىلىمەن دەپ دىنى ۋە ئەخلاقىنى قۇربان قىلىش ھەقىقەتەن خاتا، ئىنسان ئۆزىنىڭ پەزىلىتى ۋە ئاللاھنىڭ رازىلىقىغا سەل قاراپ ئەۋلادلىرىنىڭ ئاقىۋىتىنىلا ئويلىشى ھەقىقەتەن ھاماقەتلىك.

ئىسلام دىنى شۇنى ئاشكارا ئوتتۇرىغا قويغانكى، بالا ـ چاقا ۋە ئۇنىڭدىن باشقا مۇسۇلمانغا بېرىلگەن بارلىق مال ـ مۈلۈك قاتارلىق نېئمەتلەر ئۇنىڭ ئۈچۈن بىر سىناق. مەسئۇلىيەتلىرىنى جايىدا ئۆتەلمىسە، تەلەپ قىلىنغان قۇربانلىقلار ئالدىدا ئۆزىنى بىلمىسە ئۇنىڭغا ئاتا قىلىنغان بۇ نەرسىلەر بالا ـ مۇسىبەتنىڭ مەنبەسى. بەلكى ئۇ نەرسىلەر ئۇنىڭغا ئەڭ چوڭ دۈشمەن نەرسىلەرگە ئايلىنىدۇ. مانا بۇ ئاللاھنىڭ تۆۋەندىكى سۆزىنىڭ چۈشەندۈرۈلۈشى:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِن تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ * إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ

«ئى مۆئمىنلەر! سىلەرنىڭ ئاياللىرىڭلاردىن باللىرىڭلاردىن سىلەرگە دۈشمەن بولىدىغانلىرىمۇ بار، ئۇلاردىن ئېھتىيات قىلىڭلار، ئەگەر (ئۇلارنى) ئەپۇ قىلساڭلار، كەچۈرسەڭلار مەغپىرەت قىلساڭلار (ئاللاھ سىلەرنىمۇ مەغپىرەت قىلىدۇ) ئاللاھ ھەقىقەتەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر، سىلەرنىڭ ماللىرىڭلار، باللىرىڭلار (سىلەرگە ئاللاھ تەرىپىدىن) بىر تۈرلۈك سىناقتۇر، ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا كاتتا ساۋاب بار.»[سۈرە تەغابۇن 14ـ15]

شۇنداق، ئەر كىشىنىڭ ئايالىغا يېقىنراق تۇراي دەپ جىھادتىن قېلىشى، باللىرىغا كۆپرەك مال قالدۇرۇش ئۈچۈن پېخسىقلىق قىلىشى، ئۇنىڭغا ئاتا قىلىنغان نېئمەتكە تەشەككۇر بىلدۈرۈشتە خاتالىق سادىر قىلغانلىق بولۇپ، ئۇ ئۆزىنىڭ دۆتلىكى سەۋەبلىك ئۆزىگە ئاتا قىلىنغان نېئمەتنى ئۆزىگە ئازابلىق نەرسىگە ئايلاندۇرۇۋالىدۇ.

كىمكى باللىرىنى دەپ پېخسىق، قورقۇنچاق، نادان بولسا چوڭ زىيان تارتقان بولىدۇ. كىمكى ھەممىدىن بۇرۇن ئاللاھنىڭ ۋە بەندىلەرنىڭ ھەققىنى تونۇپ يەتكەن بولسا غەلىبە قىلغان بولىدۇ. يەنە كېلىپ باللىرىنى دەپ پېخسىقلىق قىلىش، مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلماسلىق ئۇلارنى نامراتلىقتىن توسۇپ باي تۇرىشىغا كاپالەتلىك قىلالمايدۇ، شۇنداقلا بۇ ئاللاھ ئالدىدا سەۋەبمۇ بولالمايدۇ. ئىسلام دىنى ئىنساننى دەسلەپ ئۆزىنى، ئاندىن ئائىلىسىنى، ئاندىن ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنى، ئاندىن پۈتۈن ئىنسانلارنى ھۆرمەتلەشنى تەۋسىيە قىلىدۇ.

ئىنساننىڭ ئۆزىنى ھۆرمەتلەشنىڭ مەنىسى ئۆز ئېھتىياجىنى ھالال يول بىلەن تەمىنلەش ھارامدىن ساقلىنىش، جەمئىيەتتىكى ئورنىغا تەسىر يەتكۈزىدىغان يوقسۇللۇققا دىققەت قىلىش، قەددىنى رۇسلاش، ئەۋرىتىنى يېپىشتىن ئىبارەت مۇسۇلماننىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتى ئۈچۈن زۆرۈر بولغان سەۋىيەدىن چۈشۈپ كەتمەسلىك بولۇپ، بۇنىڭدا ئىسراپخورلۇق قىلماسلىقى، نورمال بولۇشى لازىم. مۇسۇلماندا مۇشۇ ئۆلچەمگە يېتەرلىك ئاساس بولۇشى زۆرۈر. ئەگەر ئەۋرىتىنى ياپقۇدەك كىيىمگە، قەددىنى رۇسلىغۇدەك يېمەكلىككە ئىگە بولالمىسا ئۇ يوقسۇل ھېسابلىنىدۇ.

ئائىلە باشلىقى ئائىلىسى ۋە باللىرىنىڭ ئېھتىياجىنى تونۇپ يېتىشى ئۇلارنىڭ ھاجىتىدىن چىقىشى لازىم. مۇسۇلماننىڭ ئايالى ئوغلى ياكى قىزلىرىنى موھتاج ۋەقىيىن ئەھۋالدا قالدۇرۇپ، قانچىلىك مۇھىم بولسۇن باشقىلارنىڭ باشقا ئىشلىرىغا مال تەسەررۇپ قىلىشى دىندىن ئەمەس. ئائىلە مۇناسىۋىتىنى مۇستەھكەملەش ۋە ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلۈش باشقا مۇناسىۋەتلەرگە قارىغاندا ناھايىتى مۇھىم ۋە زۆرۈر.

2779/1638 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((دِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي رَقَبَةٍ، وَدِينَارٌ تَصَدَّقْتَ بِهِ عَلَى مِسْكِينٍ وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ أَعْظَمُهَا أَجْرًا الَّذِي أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ))* مسلم (995)

2779/1638 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر تىللانى الله يولىدا خەجلىدىڭ، بىر تىللانى قۇل ئازاد قىلىش ئۈچۈن سەرپ قىلدىڭ، بىر تىللانى يوقسۇللارغا سەدىقە قىلىپ بەردىڭ، بىر تىللانى ئائىلەڭگە خىراجەت قىلدىڭ. بۇلارنىڭ ساۋابىغا كەلسەك، ئائىلەڭگە خەجلىگەن بىر تىللانىڭ ساۋابى ھەممىدىن ئۈستۈندۇر. (مۇسلىم: 995)

ئىسلام دىنى كونكرېت كۆرسەتمە ئارقىلىق ياخشى نەتىجە بېرىدىغان قانۇنلۇق نەپىقە ۋە سەدىقىنىڭ رەت تەرتىپىنى تۇرغۇزۇپ بەرمەكچى، ھەقىقەتەن ئائىلە چوڭ جەمئىيەتنىڭ ئاساسى، جەمئىيەتنىڭ ئاساسى قۇرۇلمىسىنى ھاسىل قىلىدىغان جانلىق كۈچ، مىللەتنىڭ مەھرۇم قالغان نەرسىنى قولغا كەلتۈرۈش، ھوقۇقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۇلارنىڭ ھاجىتىگە كۆڭۈل بۆلۈشتە دەسلەپ ئائىلىگە كۆڭۈل بۆلۈشتىن باشلاش ھەقىقەتەن ئەڭ مۇۋاپىق.

شۇنىڭ بىلەن بىرگە يۇقىرىقى كۆرسەتمە، سىرتتا دوستلار ياكى باشقىلار ئارىسىدا ئىسراپخورلۇق قىلىدىغان ئائىلىسىگە قايتىپ كەلگەندە، قوپاللىق، بېخىللىق ۋە پىخسىقلىقنىڭ ناچار ئۆلگىسىگە ياتىدىغان بىر ئوچۇم كىشىلەرگە تەنبىھ، كايىش ۋە ئاگاھلاندۇرۇش.

مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى ئۇنىڭ خەيرى ـ ئېھسانلىرىغا ھەممىدىن بەك لايىق، شۇڭا مۇسۇلمان يېقىنلىرىدىن ھاجەتمەن بولسا ساغلام ئەقىلگە نىسبەتەن خەيرى ـ ئېھسان قىلىش ئۈچۈن باشقىلارنى ئىزدەشنىڭ ھېچقانداق ئەھمىيىتى يوق، بەلكى ئۇنداق قىلىش بەزىدە مەھرۇم قالغۇچىلارنىڭ قەلبىگە ئاداۋەت ئۇرۇقىنى چاچىدۇ، ئۇلارغا ئۇلارنى پەس كۆرگەندەك ئۇلارغا ھاقارەت قىلغاندەك تۇيغۇ بېرىپ قويىدۇ، ئەگەر شۇنداق بولسا ئۇنىڭ سەدىقىسى يامان ئاقىۋەت ئېلىپ كەلگەن بولىدۇ، ئەگەر خەيرى ـ ئېھسان ئۇرۇق ـ تۇغقانلارغا قىلىنسا ئۇنداق ئاقىۋەت كېلىپ چىقمايدۇ.

2809/1658 ـ زَيْنَبُ امْرَأَةِ ابن مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: أن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لما قال: ((تَصَدَّقْنَ يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ وَلَوْ مِنْ حُلِيِّكُنَّ)). قَالَتْ لابن مسعود: إِنَّكَ خَفِيفُ ذَاتِ الْيَدِ، وَإِنَّ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَنَا بِالصَّدَقَةِ، فَاسْأَلْهُ فَإِنْ كَانَ يَجْزِي عَنِّي وَإِلاَّ صَرَفْتُهَا إِلَى غَيْرِكُمْ. فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: بَلِ ائْتِيهِ أَنْتِ. فَانْطَلَقْتُ فَإِذَا امْرَأَةٌ مِنَ الأَنْصَارِ بِبَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَاجَتِي حَاجَتُهَا، وَكَانَ قَدْ أُلْقِيَتْ عَلَيْهِ الْمَهَابَةُ فَخَرَجَ عَلَيْنَا بِلالٌ فَقُلْنَا لَهُ: ائْتِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبِرْهُ أَنَّ امْرَأَتَيْنِ بِالْبَابِ تَسْأَلانِكَ: أَتُجْزِئُ الصَّدَقَةُ عَنْهُمَا عَلَى أَزْوَاجِهِمَا وَعَلَى أَيْتَامٍ فِي حُجُورِهِمَا؟ وَلا تُخْبِرْهُ مَنْ نَحْنُ فسأله بِلالٌ فَقَالَ لَهُ: ((أَيُّ الزَّيَانِبِ؟)) قَالَ: امْرَأَةُ عَبْدِ اللَّهِ. فَقَالَ لَهُ: ((لَهُمَا أَجْرَانِ: أَجْرُ الْقَرَابَةِ، وَأَجْرُ الصَّدَقَةِ))* البخاري (1466)، مسلم (1000)

2809/1658 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدنىڭ ئايالى زەينەپ رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئى ئاياللار جامائەسى! زىنىنەت بۇيۇملىرىڭلاردىن ئېلىپ چىقىپ بولسىمۇ سەدىقە قىلىڭلار ! دېدى. مەن يولدىشىم ئابدۇللاھنىڭ قېشىغا كېلىپ: سەن مال ـ مۈلكى ئاز ئادەمسەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزگە سەدىقە قىلىشنى بۇيرىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سوراپ باققىن، ساڭا خەجلىگەن ماللىرىم سەدىقە بولامدىكەن، بولمىسا باشقىلارغا بېرىۋېتىمەن، دېدىم. ئىبنى مەسئۇد: سەن ئۆزۈڭ بېرىپ سورىغىن ! دېدى. شۇنىڭ بىلەن، مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىشىكىنىڭ ئالدىغا كەلسەم، ئەنسارىلاردىن بىر ئايالمۇ ماڭا ئوخشاش سوئال سورىغىلى كېلىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىشىكى ئالدىدا تۇرغانىكەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر خىل ھەيۋەتلىك كىشى ئىدى. بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىزنىڭ قېشىمىزغا چىقتى، بىز ئۇنىڭغا: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى

ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كىرىپ: ئىشىك ئالدىدا ئىككى ئايال تۇرىدۇ. ئۇلار سەندىن ئۆزلىرىنىڭ ئەرلىرىگە ۋە ئۇلارنىڭ ئۆيلىرىدىكى يېتىملارغا خەجلىگەن مېلىنىڭ سەدىقە ھېسابلىنىدىغان ياكى ھېسابلانمايدىغانلىقىنى سوراپ باقماقچىكەن دېگىن، ئەمما بىزنىڭ كىملىكىمىزنى دېمىگىن! دېدۇق. بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كىرىپ، بىزنىڭ سۆزلىرىمىزنى ئېيتقان ئىكەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇلار كىملەركەن؟ دەپ سوراپتۇ. بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: زەينەپ بىلەن ئەنسارىلاردىن بىر ئايال، دېگەن ئىكەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: قايسى زەينەپ؟ دەپ سوراپتۇ، بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ئابدۇللاھنىڭ ئايالى، دېگەن ئىكەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇلارغا ئىككى ئەجىر بولىدۇ، بىرى تۇغقانغا سىلە ـ رەھىم قىلغانلىقنىڭ، يەنە بىرسى سەدىقە قىلغانلىقنىڭ، دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. (مۇسلىم: 1000)

سەۋرى قىلىش

« سەۋرى ـ نۇردۇر. »

كىرىزىس كۈچىيىپ مۇرەككەپلەششە، قىيىنچىلىق ئېغىرلىشىپ زۇلمەتلىك كېچە ئۇزارسا سەۋرىلا مۇسۇلماننى گاڭگىرىتىشتىن قوغدايدىغان نۇر چۇشكۈنلۈك ۋە ئۈمىدسىزلىكتىن قۇتۇلدۇرىدىغان يول ئاتا قىلىدۇ. سەۋرى ھەر بىر مۇسۇلمان دىنى ۋە دۇنيا ئىشلىرىدا ئېھتىياجلىق بولغان پەزىلەت. مۇسۇلماننىڭ ئىش ـ ھەرىكىتى ئۈمىد ئارزۇلىرى سەۋرى قىلىش ۋە چىدامىلىق بولۇش بىلەن يۇغۇرۇلغان بولۇشى زۆرۈر. ئۇنداق بولمىسا ئىشلار تۇترۇقسىز بولۇپ قالىدۇ.

مۇسۇلمان سەۋرى بىلەن ئۆزىنى قوراللاندۇرۇپ، قىيىنچىلىقلار ئالدىدا تەمترەپ قالمايدىغان، ئۈمىد يىراق بولسىمۇ ئۈمىدسىزلەنمەيدىغان، مەسئۇلىيەت قانچىلىك ئېغىر بولسۇن ئۈستىگە ئېلىشتىن قورقمايدىغان، ئىرادىلىك، پاراسەتلىك، ھامان قىيىنچىلىقتىن كېيىن ئاسانلىقنىڭ، قاراڭغۇلۇقتىن كېيىن يورۇقلۇقنىڭ بولىدىغانلىقىغا ئىشىنىدىغان ئۈمىدۋار، يىراقنى كۆرەر، تەدبىرلىك بولۇشى كېرەك.

ھەممىسىنىڭ ئاساسى سەۋرلىك بولۇش

ئاللاھ تائالا كىشىلەر ھادىسىلەر ئالدىدا تېڭىرقاپ قالمىسۇن، سىناق ئالدىدا ئۆزىنى يوقىتىپ قويمىسۇن ئۈچۈن بۇ دۇنيانىڭ ھېچكىم سىرتتا قالمايدىغان سىناق دۇنياسى ئىكەنلىكىنى بايان قىلغان:

[وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ]

«بىز سىلەرنى ئەلۋەتتە (جىھادقا ئەمر قىلىش ۋە مۇشەققەتلىك ئىشلارغا تەكلىپ قىلىش بىلەن) سىنايمىز، تاكى سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىن (ئاللاھ يولىدا) جىھاد قىلغۇچىلارنى ۋە جىھادنىڭ مۇشەققىتىگە چىداشلىق بەرگۈچىلەرنى بىلگەنگە، سىرلىرىڭلاردىن ۋاقىپ بولغانغا قەدەر.» [سۈرە مۇھەممەد 31]

ھادىسە ۋە مۇسىبەتلەرگە ئالدىدىن خەۋەر تېپىپ، تولۇق تەييارلىق بىلەن ئۇچرىشىش، ئىنسانغا لايىق سۈپەت بولۇپ، مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشقىمۇ قولايلىق. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

وَإِن تَصْبِرُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الأُمُورِ

«ئەگەر سەبىر قىلساڭلار (سۆزۈڭلار ۋە ھەرىكىتىڭلاردا) ئاللاھتىن قورقساڭلار، ئۇنداقتا بۇ ھەقىقەتەن ئىرادە بىلەن قىلىنىشقا تېگىشلىك ئىشلاردىندۇر.» [ئال ئىمران 186]

سەۋرى مۇھىم ئىككى ھەقىقەتنى ئاساس قىلىدۇ، بىرىنچىسى ھاياتلىقنىڭ قانۇنىيىتىگە مۇناسىۋەتلىك بولۇپ ئاللاھ تائالا بۇ دۇنيانى نەتىجە ۋە مۇكاپات دۇنياسى قىلمىغان، بەلكى سىناق ۋە ئىمتىھان دۇنياسى قىلغان. ئىنسان باشتىن كەچۈرگەن ھەربىر سىناق ھەرخىل سىناقلار ئىچىدىكى بىر ھالقا، بەزىدە سىناقلار تولۇق ئوخشىماسلىقى مۇمكىن، يەنى ئىنسان بىر نەرسە بىلەن سىنىلىپ بولغاندىن كېيىن يەنە شۇ نەرسىنىڭ قارشىسى بىلەن سىنىلىشى مۇمكىن، خۇددى تۆمۈر ياخشى تاۋلىنىش ئۈچۈن ئاۋال ئوتقا ئاندىن سۇغا سېلىنغاندەك.

مانا مۇشۇنىڭغا ئوخشاش، بەلكىم ئەمدىلا كۆرەشنى ئاخىرلاشتۇرۇپ چىققان كىشىلەرگە تەقدىر يەنە يېڭى بىر سىناقنى تەقدىم قىلىشى مۇمكىن، بۇ ۋاقىتتا ھەربىر كىشىنىڭ يېڭى كەلگەن سىناقنى چىداملىق بولۇش ۋە بويسۇنۇش بىلەن قوبۇل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ، ھاياتلىق سىناق ۋە ئىمتىھان بولسا بىز پۈتۈن تىرىشچانلىقىمىزنى سىناقلار ئالدىدا غەلىبە قىلىشقا قارىتىشىمىز كېرەك. ھاياتلىق ئىمتىھانى يېزىقچە ياكى ئېغىزچە بېرىدىغان ئىمتىھان ئەمەس، بەلكى ئۇ ئىنسانغا قاتتىق بېسىم ئېلىپ كېلىدىغان، قورقۇنچ ۋە قىينچىلىق ئىچىدىن يول تېپىشقا مەجبۇر قىلىدىغان دەرد ـ ئەلەم ۋە مۇشكىلات، ئۇ ناچارلارنى توقلۇقتىن كېكىرەلمەيدىغان قىلىۋەتسە، سەممىيلەرنى ئاچ ئۇخلىتىدىغان زىددىيەتلەر، ئۇ بىر بۆلۈك كىشىلەرنى ھارامزادىلىكتىن ئىلاھلىق داۋاسى قىلغۇزسا، يەنە بىر بۆلۈكلەرنى قولدىن كەتكەن ھوقۇقىنى ئېرىشىش يولىدا قۇربان قىلىدىغان ناھەقچىلىقلاردۇر.

ھەقىقەتەن ھاياتلىق تارىخى، ھاياتلىق باشلانغاندىن باشلاپ بۈگۈنگە قەدەر، ئۆگىنىش ئەپسۇسلىنىش، ۋايساش، ئەڭ ھەققانى ئىش شۇكى كىشىلەر ھاياتلىق يولىنىڭ تىكەن ۋە ئەخلەتلەر بىلەن تولغان ئىكەنلىكىگە ئىشىنىپ دادىللىق بىلەن يول تېپىش.

يەنە بىر ھەقىقەت ئىماننىڭ خاراكتېرىگە مۇناسىۋەتلىك، ئىمان ئىنسان بىلەن ئۇلۇغ ۋە غالىب ئاللاھ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت، كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇق مۇناسىۋىتى ۋاقىتنىڭ سىنىقىدىن ئۆتكەن مۇھىتنىڭ ئۆزگىرىشى ۋە ھادىسىلەر ئالدىدا تاۋلىنىپ چىققاندىلا ئاندىن قىممەتلىك بولغىنىدەك، ئىمانمۇ راست ياكى ساختىلىقى ئاشكارىلىنىشى ئۈچۈن قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمايدىغان سىناقنى باشتىن كەچۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

[أَحَسِبَ النَّاسُ أَن يُتْرَكُوا أَن يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ؟ * وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ]

« ئىنسانلار ‹ئىمان ئېيتتۇق› دەپ قويۇش بىلەنلا سىنالماي تەرك ئېتىلىمىز دەپ ئويلامدۇ؟ ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنى بىز ھەقىقەتەن سىنىدۇق، ئاللاھ ‹ئىماندا› راستچىللارنى چوقۇم بىلىدۇ. » [سۈرە ئەنكەبۇت 2ـ3]

ئاللاھ تائالانىڭ بىلىمى ئىشلارنىڭ ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن تەرىپىنى تولۇق ئۆز ئىچىگە ئالغان بۇنىڭغا گۇمان كەتمەيدۇ، ئەزەلدىن ئەبەدكە بار بولغان ھاياتلىق بىلەن يۇغۇرۇلۇپ كەتكەن بۇ

سىناقنىڭ نەتىجىسى ئاللاھنىڭ سىننىشى بويىچە چىقىرىلماستىن بەلكى ئىنساننىڭ ئەملى بويىچە باھالىنىدۇ. ئەگەر بىر قىسىم گۇناھكارلار خاتالىقلىرىنى ئېتىراپ قىلمىسا ئۇلارغا قانداق پاكىت تۇرغۇزىلىدۇ؟ ئەلۋەتتە ئۇلارنىڭ ئەزالىرى گۇۋاھلىق بېرىدۇ، پۇت قوللىرى جىنايەتلىرىنى سۆزلەيدۇ. ئاللاھ تائالا بۇنداقلار توغرىسىدا سۆزلەپ مۇنداق دەيدۇ:

[وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُواْ أَيْنَ شُرَكَآؤُكُمُ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ؟ * ثُمَّ لَمْ تَكُن فِتْنَتُهُمْ إِلاَّ أَن قَالُواْ وَاللّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ* انظُرْ كَيْفَ كَذَبُواْ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُواْ يَفْتَرُونَ]

«قىيامەت كۈنى ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى يىغىمىز، ئاندىن مۇشرىكلارغا: ئاللاھنىڭ شېرىكلىرى دەپ ئېتىقاد قىلغان مەبۇدلىرىڭلار قەيەردە؟ دەيمىز، ئاندىن ئۇلار پەقەت ئۇززە ئېيتىپ: پەرۋەردىگارىمىز! ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمىزكى، بىز مۇشرىك بولمىغان ئىدۇق، دەيدۇ، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىگە قارشى قانداق يالغان سۆزلىگەنلىكىگە قارىغىن، ئۇلارنىڭ (ئاللاھنىڭ شېرىكلىرى دەپ) بۆھتان چاپلىغان بۇتلىرى ئۇلاردىن قاچىدۇ.» [سۈرە ئەنئام 22-24]

ئاللاھ ئادىل بولغاچقا ئاللاھنىڭ ئادالىتى پەقەت ئۇلار سادىر قىلغان خاتالىق ۋە جىنايەتلىرى ھەم ئىسپاتلانغان ئاساسىدا جازالاشنى تەلەپ قىلىدۇ، ھەرگىز ئىلاھى بىلىمى ئارقىلىق جازالىمايدۇ.

يۇقىرىقى ئىككى ھەقىقەت تۈپەيلى، سەۋرى ناھايىتى مۇھىم. شۇ سەۋەبلىك دىن سەۋرىنى تەلەپ قىلىدۇ، لېكىن كىشىلەر ئادەتتە سەۋرىدىن ئىبارەت ھەقىقەتنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويۇپ، قىيىنچىلىقتا يولۇققاندا گاڭگىراپ قالىدۇ، قىيىنچىلىقتا دۇچ كەلگەندە بىئارام بولىدۇ، سەۋرى قىلىشقا قارشى ھالدا جېدەللىشىدۇ، ئىش قىيىن كەلسە، ئۇڭۇشسىزلىققا ئۇچرىسا، مۇسىبەتكە ئۇچرىسا كەڭ جاھان تارىيىدۇ، كۆڭلەر قىيىنلىشىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئىشنى تېزلا بىر تەرەپ قىلىشقا ئۇرۇنىدۇ. بۇ، مۇۋەپپەقىيەت نىسبىتى ئەڭ تۆۋەن ھالەت، چۈنكى ئۇ دىن ۋە دۇنيانىڭ تەبىئىتىگە خىلاپ، مۇسۇلمان كىشى ئۆزىنى تەمكىن، يىراقنى كۆرەر، ئۇمىدۋار، ئىرادىلىك، چىدامىلىق قىلىپ يېتىشتۈرۈشى زۆرۈر.

سەۋرى بۈيۈكلۈكنىڭ نامايەندىسى، مۇكەممەللىكنىڭ بەلگىسى، روھنىڭ ئەتراپتىكى ئىشلارغا رەھبەرلىك قىلغانلىقىنىڭ دەلىلى. شۇنىڭ ئۈچۈن «ئەسسەبۇر» ئاللاھنىڭ گۈزەل ئىسىملىرىدىن بىرى. ئاللاھ پۇرسەت بەرگۈچى، كىشىلەر جىنايەتنى ئالدىراپ سادىر قىلسىمۇ ئۇ جازاغا ئالدىراپ كەتمەيدۇ دېگەن بولىدۇ، ئاللاھنىڭ تەقدىر ئارغامچىسى قىسقا ئۆمۈر، تار زامان، ئۆتكۈنچە قىزىقىش ۋە ھېسسىيات نۇقتىسىدىن ئەسىرلەر دائىرىسىگە قويۇۋېتىلىدۇ.

سەۋرى پىشقان ئەرلىكنىڭ يۈكسەك باتۇرلۇقنىڭ ئاساسلىرىدىن بىرى، ھاياتلىقنىڭ سىناقلىرىغا تۇترۇقسىز ئادەملەر بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. ئەگەر بىر ئادەمدە يۆتكىمەكچى بولغان ئېغىر يۈك بولسا كىچىك بالا ياكى كېسەل ياكى ئاۋاق بۇشاڭلارنى ئىشلەتمەيدۇ بەلكى كۈچلۈك پىشقان، كىشىنى تاللايدۇ. ھاياتلىقمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش بولۇپ ھاياتلىقنىڭ ۋەزىپىسىنى، ھاياتلىقنى بىر باسقۇچتىن يەنە بىر باسقۇچقا كۆتۈرۈشنى پەقەت ئەڭ باتۇر، چىدامىلىق، سەبىرچان كىشىلەرلا ئۈستىگە ئالالايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن يېتەكچى ۋە يول باشچىلارنىڭ سىناق ۋە مۇشەققەتلەردىكى نېسىۋىسى باشقىلاردىن كۆپ بولىدۇ.

2310/1355 – مصعبُ بنُ سعدٍ عن أبيه قلت: يا رسول الله أيُّ النَّاس أشدُّ بلاء قال: ((الأنبياء ثمَّ الأمثل فالأمثل يبتلى الرَّجلُ على حسب دينه فإن كان دينه صلبًا اشتدَّ بلاؤه وإن كان في دينه رقة ابتلاه على حسب دينه فما يبرح البلاءُ بالعبد حتى يتركه يمشي على الأرض وما عليه خطيئةٌ))* الترمذي (2398)

2310/1355 ـ مۇسئەب ئىبنى سەئد دادىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: قايسى كىشىلەرگە بالايى ـ ئاپەت بەك قاتتىق بولىدۇ؟ دەپ سورىدىم، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: پەيغەمبەرلەر، ئۇندىن كېيىن قالغانلار مەرتىۋىسى بويىچە بولىدۇ. كىشى ئىمانىغا لايىق دەرىجىدە سىنىلىدۇ. ئەگەر ئۇ كىشىنىڭ ئىمانى چىڭ بولسا، بالاسى قاتتىق بولىدۇ. ئىمانى سۇس بولسا، بالاسى يەڭگىل بولىدۇ. كىشىگە بالايى ـ ئاپەت داۋاملىق كېلىۋېرىپ، ئاخىرى بالايى ـ ئاپەت ئۇ كىشىنى گۇناھسىز ھالغا كەلتۈرىدۇ، دەپ جاۋاب بەردى. (تىرمىزى: 2398)

كىشىلەرنىڭ سىنىقى ئۇلارنىڭ ئېتىقادى ۋە تاقىتى بويىچە بولىدۇ

ھاياتلىقتا چۈككەن مۆئمىن ھاياتلىقنىڭ ئومۇمىي سىناقلىرىغا دۇچ كېلىدۇ، ئەمما ھاياتلىق مەيدانلىرىدىن ئۆزىنى چەتكە تارتقان ئاجىزلار نېمىگە ئېرىشىدۇ؟ ھاياتلىق بىلەن رىقابەتلىشىپ ئۇنىڭ مۇشەققەتلىرى بىلەن ئېلىشقۇچىنىڭ ئاللاھنىڭ ئالدىدىكى دەرىجىسى ھاياتلىقتىن ئۆزىنى چەتكە ئالغان مەغلۇبىيەتچىنىڭ دەرىجىسىدىن نەچچە ھەسسە ئۈستۈن بولىدۇ. چىدامىلىق، قەيسەر كىشىلەرگە تەييارلىغان ئەجىر، باشقا ئىبادەتلەرگە تەييارلىغان ئەجىردىن كۆپ.

قوبۇل قىلغىلى بولمايدىغان ئىش شۇكى بىر قىسىم كىشىلەر، ئىسلام قىينچىلىقنى، جاپا چېكىشنى، ئاچلىقنى ياخشى كۆرىدۇ دەپ چۈشىنىۋالىدۇ. بۇ ئېغىر خاتالىق. ئىسلام دىنى ھاياتلىق بىلەن رىقابەتلەشكەن، قىينچىلىقلاردىن قورقۇپ قالمىغان كىشىلەرنى ئۇلارنىڭ مۇستەھكەم ئىرادىسى، سەمىمىي ئىشەنچىسى سەۋەبلىك ئالقىشلايدۇ. شۇ سەۋەبلىك ئىسلام كىشىلەر تەقدىرىدىن ۋايىسماي، سىناقلاردىن مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۆتەلىسۇن ئۈچۈن ئۇلار ئۇچرايدىغان قىينچىلىق ۋە كېسەللىكلەرنىڭ پايدىلىق تەرەپلىرىنى ئالدىن بايان قىلىدۇ. ئىنسان ھاياتلىق كۈرىشى داۋامىدا توپىلارغا مىلىنىشى، قىينچىلىق ھالسىرىتىپ قويۇشى مۇمكىن، لېكىن ئىمانى كۈچلۈك، قەددى رۇس بولسىلا ھاياتلىقنىڭ مۇنداق يېرىكلىكى پەقەت ئاللاھ بىلەن بولغان ئارىلىقنى يېقىنلاشتۇرىدۇ.

مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئەزىيەتكە ئۇچرىشى ئاللاھنىڭ ئۇنى ئۇنتۇپ قالغانلىقى، رەھمىتىدىن يىراق قىلغانلىقى دەپ قارىشى ئاغزىغا كەلگەننى جۆيلۈش، لېكىن چېكىنگەن ۋە چۈشكۈنلەشكەن دەۋرلەردە بۇنداق ئەپسۇسلىنارلىق ئىش مۇسۇلمانلار ئىچىدە ئەۋج ئالغان، بىز ھاياتلىقنىڭ مۇشەققەتلىرى ئەرلەرنىڭ ھىممەتلىرى مىقدارى بويىچە بولىدۇ دېگەن ئىدۇق.

يۇسۇف ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتىغا نەزەر سالىدىغان بولساق، ئۇ پەيغەمبەرلەرنىڭ ھىمايىسىدە تەربىيىلەنگەن، ئېسىل نەسەپتىن بارلىققا كەلگەن پەيغەمبەر بولۇپ، ئۇ پەيغەمبەرلىك ئارقىلىق ئاللاھنىڭ ئالدىدا ھۆرمەتلىك... بۇ ھۆرمەتلىك كىشىنىڭ ھاياتىنىڭ

تۆنجى باسقۇچلىرىنى قانداق ئۆتكۈزگەنلىكىگە قاراڭ، ئۇ كىچىك تۇرۇپلا ئانىسىدىن ئايرىلغان، قېرىنداشلىرى ئۇنىڭغا سۇيىقەست قىلىپ ئاتىسىنىڭ باغرىدىن يۇلۇپ ئېلىپ چىققان، قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئۇنى قۇدۇققا تاشلىغان. كارۋانلار قۇل قىلىش ئۈچۈن ئۇنى قۇتۇلدۇرغان، قېرىنداشلىرى قۇل ئورنىدا ئەرزان باھادا بىر نەچچە دەرھەمگە سېتىۋەتكەن. ئۇنى مىسىرنىڭ پادىشاھى سېتىۋالغان، ئۇ قەسىرگە ئورۇنلۇشۇپلا رەزىل سۇيىقەستكە دۇچ كەلگەن، ئۇ پاك دىيانەتلىك تۇرۇپ يامانلىق نىيىتىدە بولدى دەپ تۆھمەت چاپلانغان، ئۇنىڭ پاكلىقى ئېنىق تۇرسىمۇ بىر قانچە كۈن ياكى بىر قانچە ئاي ئەمەس بەلكى بىر قانچە يىل زىندانغا تاشلانغان.

ئەگەر باشقا بىر ئادەمنىڭ ھاياتى مۇشۇنداق دەرد ـ ئەلەم بىلەن تولغان بولسا ئاسمان يىراق يەر قاتتىق كەلگەن، تەقدىردىن ئاغرىنغان بولار ئىدى، لېكىن يۇسۇپ زىندانىنىڭ تېمى ئىچىدە بىلمىگەنلەرگە بىلدۈرۈپ ئاللاھنى ئىنكار قىلغانلارغا ئاللاھنىڭ ئىنئاملىرىنى كۆرسىتىپ قەلبى يورۇق پېتى تۇردى. مانا بۇ پەزىلەت ئىگىلىرىنىڭ ئەھۋالى. ئۇلار دۇنيانىڭ خۇلۇقىنى يوقىتىپ قويغان تەقدىردىمۇ دىنىنىڭ ساپلىقىنى يوقۇتۇپ قويمايدۇ، مۇسىبەتلەر ئالدىدا ئۆزىنى تۈگەشتۈرىۋالمايدۇ.

بىز پەيغەمبەرلەر، سىدىقلار، شېھىدلەر ۋە سالىھلارنىڭ تەرجىمىھاللىرىدا كۆرگەنلىرىمىز يۇقىرى ئورۇننىڭ قىينچىلىقىنىڭ بېسىمى، سىناقلارنىڭ ئېغىرلىقىدىن قولغا كېلىدىغانلىقىنى تەكىتلەيدۇ.

بەزىدە مۇسىبەتنىڭ كۆپ بولۇشى، ئىنسانغا كېلىدىغان ياخشىلىق ۋە ئىسىللىكنىڭ ئىپادىسى. كۆپىنچە دەرد ـ ئەلەملەر مۆئمىنلەرنىڭ دۇنياغا بېرىلىپ كېتىش، ئۇنىڭغا كۆپ ئالدىنىشتىن ساقلاش ئۈچۈن مۆئمىنگە تەقدىر قىلىنغان پاكلىنىش بولۇپ، بەزى زىيانلىقتەك نەرسىلەر پايدىلىق، بەزى مۇشەققەتلىك ئۆز يولىدا مۇكاپات ۋە رەھمەت.

ساقلاش، سەۋرى قىلىش، كۈتۈشلەر دۇنيانىڭ قانۇنىيىتى ۋە رەت ـ تەرتىپى. مەسىلەن: ئۇرۇق يەرگە سېلىنىپ بولغىچىلا ئۈنمەيدۇ، ئۈنسىمۇ ئۈنۈپلا ھوسۇل بەرمەيدۇ، بەلكى ئۈنۈپ ئۆسۈپ يېتىلىپ پىشقىچە كۈتۈشكە توغرا كېلىدۇ، تۆرەلمىمۇ تولۇق ئىنسان بولۇشى ئۈچۈن ئانىنىڭ قورسىقىدا بىر قانچە ئاي تۇرىدۇ، ئۇلۇغ غالىپ ئاللاھ ئاسمان زېمىننى ئالتە كۈندە ياراتقانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ ئۇلارنى، كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە، ياكى ئۇنىڭدىنمۇ ئاز ۋاقىتتا يارىتىشقا ئاجىز كەلمەيدۇ، كېچە ۋە كۈندۈزلەر كىشىلەرنىڭ ئۆمرىنى بەلگىلەپ كۈندىلىك ئىشلىرىنى توختىتىپ بېرىدۇ، ئۇلارنىڭ خاراكتېرىنى يېتىلدۈرۈپ تەبىئەتلىرىنى پىشۇرىدۇ، ئاندىن ياراتقۇچىنىڭ دەرگاھىغا بارىدۇ.

ۋاقىت دۇنيادىكى ھەر بىر ھەرىكەت ۋە جىملىقنىڭ كىيمى. ئەگەر بىز ۋاقىتتىن ھالقىپ چىدامسىزلىق قىلساق، چىدىماسلىقنىڭ ئوتىدا ئازابلىنىمىز يەنە كېلىپ قانۇنىيەت بويىچە ھەرىكەت قىلىدىغان شەيئىلەرنىڭ ماھىيىتىدىن ھېچ نەرسىنى ئۆزگەرتەلمەيمىز.

ئەمەل، ئىبادەتكە سەۋر قىلىش، خاتالىشىشتىن ساقلىنىشقا سەۋرى قىلىش، مۇسىبەتلەرگە سەۋرى قىلىشتىن ئىبارەت سەۋرى بىر قانچە تۈرلۈك بولىدۇ.

ئەمەل ـ ئىبادەتكە سەۋرى قىلىشنىڭ ئاساسى، زۆرۈر بولغان ئىسلامى ئىبادەتلەرنى ئىجرا قىلىشقا، جاپا ـ مۇشەققەتكە سەۋر قىلىپ ئۆزلۈكسىز داۋاملاشتۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. مەسىلەن: ناماز تەكرارلىنىدىغان پەرز بولۇپ، ئاللاھ تائالا ئۇ توغرىلىق مۇنداق دېگەن:

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا

«(ئى مۇھەممەد) ئائىلەڭدىكىلەرنى (ۋە ئۈممىتىڭنى) نامازغا بۇيرۇغىن، ئۆزەڭمۇ ئۇنى ئادا قىلىشقا چىداملىق بولغىن.» [سۈرە تاھا 132] ئاللاھ تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ:

[وَاسْتَعِينُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلاَّ عَلَى الْخَاشِعِينَ]

«سەۋرى قىلىش، ناماز ئوقۇش ئارقىلىق (ئاللاھتىن) ياردەم تىلەڭلار. ناماز ئاللاھتىن قورققۇچىلار (يەنى كەمتەرلىك بىلەن ئاللاھقا بويسۇنغۇچىلار) دىن باشقىلارغا ھەقىقەتەن مۇشەققەتلىك ئىشتۇر.» [سۈرە بەقەرە 45]

مۆئمىنلارنىڭ مۇناسىۋىتى، دوستلىقىنىڭ ساقلىنىشى، كەمچىلىكلىرىنى ئۆز - ئارا ئەپۇ قىلىشى ئەڭ گۈزەل سەۋرىگە تايىنىدۇ:

[وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ]

«سەن پەرۋەردىگارىڭنىڭ رازىلىقىنى تىلەپ، ئەتىگەن - ئاخشامدا ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىدىغانلار (يەنى ئاجىز، كەمبەغەل مۇسۇلمانلار) بىلەن سەبىرچان بولغان ھالدا بىللە بولغىن.» [سۈرە كەھەپ 28]

ئۆزئارا تەۋسىيە قىلىش، ئۆزئارا ھەققە تەۋسىيە قىلىش بىلەن بىر قاتاردا بولۇپ ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنىڭ غەلىبىسىنىڭ شۇ ئىككىسىگە باغلىنىشلىق ئىكەنلىكى توغرىسىدا قەسەم قىلغان:

[وَالْعَصْرِ* إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ* إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ]

«زامان بىلەن قەسەمكى، ئىمان ئېيتقان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان، بىر - بىرگە ھەقنى تەۋسىيە قىلىشقان، بىر - بىرىگە سەۋرىنى تەۋسىيە قىلىشقان كىشىلەردىن باشقا ھەممە ئادەم چوقۇم زىيان ئىچىدىدۇر.» [سۈرە ئەسرى 1-3]

گۇناھ ئىشلارنى قىلىشتىن ئالدىدا سەبر قىلىش، كىشىلەر ئارىسىغا تارقىتىۋېتىلگەن، شۇنداقلا كىشىلەرگە چىرايلىق كۆرسىتىلگەن ھاۋايى - ھەۋەس ۋە كۆڭۈلنىڭ ۋەسۋەسىلىرىگە قارشى تۇرۇشنىڭ ئاساسى. قىزىقىپ كەتمەيدىغان ئىشلارنى قىلىش، قىزىقىدىغان شەھۋەتلەردىن ئۆزىنى تارتىش پەقەت سەۋرى ئارقىلىقلا ئەمەلگە ئاشىدۇ، سەۋرى، ئاللاھنىڭ رازىلىقىغا ھەقىقىي ئىشىنىش ۋە كەسكىن يۈزلىنىشنىڭ ئىپادىسى، ئۇ مۆئمىننى پەسلىكنىڭ زىيىنى، جىنايەت ۋە گۇناھنىڭ قىلتىقىدىن ساقلاپ قالىدىغان پاكلىقنىڭ جېنى.

رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ

«پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە سەۋر ئاتا قىلغىن، بىزنى مۇسۇلمان پېتىمىزچە قەبزى روھ قىلغىن.» [سۈرە ئەئراپ 126]

يەنە بىرى مۆئمىننىڭ ئۆزى ياكى مېلى ياكى ئائىلىسى ياكى ئۆيىگە يەتكەن مۇسىبەتلەرگە سەۋرى قىلىش بولۇپ ھەرقانداق كىشىنىڭ تۇرمۇشى بۇلارنىڭ بىرەرىدىن بولسىمۇ خالىي بولالمايدۇ. مۇسىبەتكە بىۋاستە ئۇچرىمىدى دېگەندىمۇ ۋاستىلىك تەسىرگە ئۇچرايدۇ. مۇسۇلمان كىشى ئاللاھ بىلەن قوغدالسا ئاللاھقا تايانسا ھادىسىلەرنىڭ بېسىمى ئازلاپ، زىيىنى كىچىكلەيدۇ. ئەڭ يۇقىرى ئىشەنچ كۆپىنچە ۋاقىتلاردا دەرد ئەلەملەردىن ھالقىپ كېتىدۇ.

مۆئمىننىڭ دىنى قىيىنچىلىقلار ئالدىدا تورۇپ مۇشەققەتلەر ئالدىدا يوقاپ كەتمىسلا مۆئمىن ئاللاھنىڭ رەھمىتىدىن ئايرىلىپ قالمايدۇ.

[وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوفْ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الأَمَوَالِ وَالأنفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ* الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُم مُّصِيبَةٌ قَالُواْ إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّ ا إِلَيْهِ رَاجِعونَ* أُولَ ئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَ ئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ]

«بىز سىلەرنى بىر ئاز قورقۇنۇچ بىلەن، بىر ئاز قاھەتچىلىك بىلەن، ۋە ماللىرىڭلارغا، جانلىرىڭلارغا، باللىرىڭلارغا، زىرائەرتلىرىڭلارغا يېتىدىغان زىيان بىلەن چوقۇم سىنايمىز.(بىشىغا كەلگەن بىرەر مۇسىبەت، زىيان ـ زەخمەتلەرگە) سەۋر قىلغۇچىلارغا (جەننەت بىلەن) خۇش خەۋەر بەرگىن. ئۇلارغا بىرەر مۇسىبەت كەلگەن چاغدا، ئۇلار: بىز ئەلۋەتتە ئاللاھنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىمىز، چوقۇم ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا قايتىمىز دەيدۇ. ئەنە شۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ مەغپىرتى ۋە رەھمىتىگە ئىرىشكۈچىلەردۇر، ئەنە شۇلار ھىدايەت تاپقۇچىلاردۇر.» [سۈرە بەقەر 155ـ157]

2352/1368 – وعنه رفعه: ((يقول الله عز وجل: ما لعبدي المؤمن عندي جزاءٌ إذا قبضتُ صفيه من أهل الدُّنيا ثم احتسبهُ إلاَّ الجنة))* البخاري (6424)

2352/1368 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دىگەن: الله مۇنداق دەيدۇ: مۇئمىن بەندەمنىڭ دۇنيادا ئەڭ ياخشى كۆرگەن ئادىمىنى ئېلىپ كەتسەم، ئاندىن ئۇ مەندىن ساۋاب كۈتۈپ سەۋر قىلسا، مەندىكى مۇكاپات پەقەتلا جەننەتتۇر. (بۇخارى: 6424)

2353/1369 – ابنُ عمر و بن العاص– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إنَّ الله لا يرضى لعبده المؤمن إذا ذهب بصفيِّة من أهل الأرض فصبر واحتسب بثوابٍ دون الجنة))* النسائي

2353/1369 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دىگەن: الله تائالا زېمىن ئەھلىدىن مۇئمىن بەندىسىنىڭ دۇنيادا ئەڭ ياخشى كۆرگەن ئادىمىنى ئېلىپ كەتكەندە، ئۇ (مۇئمىن بەندىسى) سەۋر قىلىپ، ساۋابىنى الله تائالادىنلا كۈتسە ۋە بۇيرۇلغان دۇئانى ئوقۇسا، الله ئۇنىڭ ئۈچۈن جەننەتتىن باشقا مۇكاپاتقا رازى بولمايدۇ. (نەسائى: 1871)

قاسىم ئىبنى مۇھەممەدتىن بايان قىلىنىپ ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «مېنىڭ ئايالىم ۋاپات بولدى، مۇھەممەد ئىبنى كەئبىل تەزىيە بىلدۈرۈش ئۈچۈن كېلىپ مۇنداق دېدى: بەنى ئىسرئىلنىڭ ئىچىدە يۇقىرى ساپالىق، ئالىم، ئابىد، ئىجتىھاتلىق بىر كىشى بار ئىكەن، ئۇنىڭ ئىنتايىن ياخشى كۆرىدىغان بىر ئايالى بولۇپ ئۆلۈپ كېتىپتۇ، ئۇ كىشى قاتتىق قايغۇرۇپ ھاتتا ئۆيگە كىرىۋېلىپ ئىشىكنى تاقاپ كىشىلەر بىلەن كۆرۈشمەپتۇ، ئۇنىڭ قېشىغا ھېچكىم كىرمەپتۇ، بۇنى بەنى ئىسرائىلدىن بىر ئايال ئاڭلاپ ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ مۇنداق دەپتۇ: مېنىڭ شۇ كىشىدىن كۆرسەتمە سورايدىغان بىر ھاجىتىم بار ئىدى، مەن ئۇنى ئۇنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلىمىسام بولمايدۇ، دەپ ئىشىكتىن كەتمەپتۇ، خەۋەر ئۇ كىشىگە يەتكۈزۈلگەندىن كېيىن ئۇ ئايالغا

ئىجازەت بېرىپتۇ، ئۇ ئايال مۇنداق دەپتۇ:

ـ مەن سەندىن بىر ئىشتا كۆرسەتمە سورىماقچىمەن؟ ئۇ كىشى:

ـ قانداق ئىش؟ دەپتۇ، ئۇ ئايال:

ـ مەن خوشنامدىن بىر زىننەت بۇيۇمنى ئارىيەتكە ئېلىپ مەلۇم مەزگىل تاقىغان ئىدىم، خوشنام ئۇنى سوراپ ئادەم كىرگۈزۈپتۇ، ئۇنى قايتۇرامدىم؟ دەپتۇ، ھېلىقى كىشى:

ـ ۋەللاھى قايتۇرىسز. دەپتۇ، ھېلىقى ئايال:

ـ ئۇ مېنىڭ يېنىمدا بىر مەزگىل تۇرغان تۇرسا، دەپتۇ، ھېلىقى كىشى:

ـ بۇ تېخىمۇ قايتۇرۇشقا تېگىشلىك ئىكەنلىكىنى كۆرستىدۇ، دەپتۇ، ھېلىقى ئايال:

ـ ئاللاھ ساڭا رەھمەت قىلسۇن، ئاللاھ ساڭا بېرىپ تۇرغان ئۇ ئەڭ ھەقلىق بولغانلىقى ئۈچۈن ئېلىپ كەتكەن نەرسىگە يەنە ئېچىنامسەن؟ دەپتۇ، ھېلىقى كىشى ئۆزىنىڭ كەتكۈزۈپ قويغىنىنى بايقاۋاپتۇ، ئاللاھ ئۇ ئايالنىڭ سۆزى بىلەن ئۇ كىشىگە مەنپەئەت يەتكۈزۈپتۇ.

مۆتىبدىل ۋە پاك ـ دىيانەتلىك بولۇش

ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتىغا خاس بولغان، ئۇلارنىڭ جىسمانىي ۋە روھى ئىشلىرىنى مۇنتىزىملاشتۇرىدىغان، ئۇلۇغ ئاساس ئۈستىگە تۇرغۇزىدىغان بىر تۈركۈم تەلىماتلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، ئىنسانلارنىڭ يېمەك ـ ئىچمەكلىرى، كىيىم ـ كېچەكلىرى، تۇرالغۇ جايلىرى ۋە ھاياتلىقتىكى باشقا ئارزۇ ـ ئارمانلىرىغا ئالاقدار ئەدەب ـ ئەخلاقلاردىن ئىبارەت. بۇ تەلىماتلار مۇسۇلمانلاردىن مۇتلەق راھىب بولۇشنى ياكى مۇتلەق ماددىزىم بولۇشنى تەلەپ قىلمايدۇ، بەلكى ئۇ ئوتتۇراھاللىق ۋە مۆتىبدىللىكنى نۇقتا قىلغان بولۇپ، ئىجرا قىلىش ناھايىتى ئاساندۇر.

ئىسلام دىنى تەلىماتلىرىدا جىسمىنىڭ (تەن) ئېھتىياجلىرى بىلەن روھنىڭ ئېھتىياجلىرىغا تەڭ ئەھمىيەت بېرىدۇ، بىرىگە سەل قاراپ يەنە بىرىگە كۆڭۈل بۆلۈشنى چەكلەيدۇ، ئىككىسىنى ماسلاشتۇرغاندىلا ئىنسانلار بۇ دۇنيا ۋە ئۇ دۇنيادىكى رولىنى جارى قىلدۇرالايدۇ دەپ قارايدۇ. ساماۋىي ھىدايەتلەر غايىب بولغان مەزگىللەردە زېمىندا بارلىققا كەلگەن تۈرلۈك پەلسەپىلەر تەنىنىڭ ئېھتىياجى بىلەن روھنىڭ ئىشتىياقىنى ماسلاشتۇرۇش ئاخىرقى بارارگاھىمىز بولغان ئاخىرەتنى قولغا كەلتۈرۈش بىلەن ھاياتلىق مۇساپىمىزنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى بولغان بۇ دۇنياغا ئەھمىيەت بېرىشنى ماسلاشتۇرۇشقا ئاساسەن مۇۋەپپەقىيەت قازىنالمىدى، بەزىلىرى روھى كىشەندىن خالاس بولغاندىلا ئاندىن ئېگىز پەرۋاز قىلالايدۇ دەپ ئويلاپ تەننى پۈتۈنلەي نابۇت قىلماقچى بولدى، يەنە بەزىلىرى بولسا روھنى مەسخىرە قىلىپ كۆز ئالدىدىكى ئەرزىمەس لەززەتلەردىن بەھرە ئېلىشنى نىشانلىدى.

ئەمما ئىسلام دىنىدا ھاۋايى ھەۋەسلەر ۋە شەھۋەتپەرەسلىكلەر بىلەن ئويىنىشىدىغان ھايۋانىيلىق بولمىغىنىدەك، كىشىلەرنى زېرىكتۈرىدىغان ۋە قىينايدىغان روھانىيلىقمۇ يوق.

شۈبھىسىزكى، ئاخىرەت دۇنياسىغا ئىمان كەلتۈرىدىغان مۆئمىننىڭ ھاياتى بىلەن بۇ دۇنيادىكى ئۆمرىنى بارلىقى ۋە مەقسىتىگە يېتىدىغان بىردىن بىر پۇرسەت دەپ بىلىدىغان كاپىرنىڭ ھاياتى بىلەن ئوخشاشمايدۇ، كاپىرلارنىڭ كۆپىنچىسى ئۆزلىرىنىڭ پاك ـ دىيانەتلىكىنى يوقىتىپ خاھىشلىرىغا ئەگىشىدۇ، پەقەت ھوزۇرلىنىش ئۈچۈنلا ياشايدۇ، ھېچبولمىغاندىمۇ خاتالىقىدىن يېنىپ توغرا يولنى تاپالمىغان تەقدىردە ئەنە شۇنداق بولىدۇ، بۇ

ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ

«شۈبھىسىزكى، ئاللاھ ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارنى ئاستىدىن ئۆستەڭلار ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىدۇ، كاپىرلار (ھاياتى دۇنيادا ئۇنىڭ لەززىتىدىن) بەھرىمەن بولىدۇ ۋە چاھار پايلاردەك يەپ ـ ئىچىدۇ، (ئاخىرەتتە) ئۇلارنىڭ جايى دوزاخ بولىدۇ)» [سۈرە مۇھەممەد 12] يەنە مۇنداق دەيدۇ:

رُّبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُواْ لَوْ كَانُواْ مُسْلِمِينَ* ذَرْهُمْ يَأْكُلُواْ وَيَتَمَتَّعُواْ وَيُلْهِهِمُ الأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ

«كاپىرلار (قىيامەتنىڭ دەھشىتىنى كۆرگەندە، دۇنيادىكى چېغىمىزدا) مۇسۇلمان بولساقچۇ، دەپ ئارمان قىلىدۇ، (ئى مۇھەممەد!) ئۇلارنى (يەنى كۇففارنىڭ مەيلىگە) قويۇۋەت، يەپ ـ ئىچىپ، ئويناپ ـ كۈلۈپ يۈرسۇن، ئۇلار بىھۇدە ئارزۇلار بىلەن بولىۋەرسۇن، ئۇلار ئۇزاققا قالماي (ئۆز قىلمىشىنىڭ يامانلىقىنى) بىلىدۇ.» [سۈرە ھىجرى 2ـ3]

ئەمما مۆئمىنلەر بولسا ئارزۇ ـ ئۈمىدلىرىنى بۇ دۇنيا ۋە ئۇ دۇنياغا تەڭ تەقسىملەيدۇ، ئۆزىگە ھازىرىسى ۋە كەلگۈسى ئۈچۈن ياخشىلىق ئىزدەيدۇ. قۇرئان كەرىم بىزلەرگە ھەر ئىككى ھاياتلىقتا نېئمەت ۋە بەخت ـ سائادەتكە ئېرىششنى ئارزۇ قىلىشنىڭ ئاللاھنى ئەڭ چوڭقۇر ياد ئەتكەنلىك بولىدىغانلىقىنى ئۆگەتكەن. ئاللاھ مۇنداق دېگەن:

فَإِذَا قَضَيْتُم مَّنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُواْ اللّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا فَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الآخِرَةِ مِنْ خَلاَقٍ* وِمِنْهُم مَّن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ* أُولَـئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُواْ وَاللّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ

«سىلەر ھەجگە ئائىت ئىبادەتلەرنى ئادا قىلغاندىن كېيىن، ئاللاھنى بولسا ئاتا ـ بوۋاڭلارنى (پەخىرلىنىپ) ياد ئەتكەندەك ياكى ئۇنىڭدىنمۇ زىيادە ياد ئېتىڭلار، بەزى كىشىلەر: ‹ئى پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە (نېسىۋىمىزنى) بۇ دۇنيادىلا بەرگىن› دەيدۇ، ھالبۇكى ئۇنىڭغا ئاخىرەتتە (ياخشىلىقتىن) ھېچ نېسىۋە يوقتۇر، بەزى كىشىلەر: ‹پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە دۇنيادا ياخشىلىق ئاتا قىلغىن، ئاخىرەتتىمۇ ياخشىلىق ئاتا قىلغىن، بىزنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلىغىن› دەيدۇ، ئەنە شۇلار ئۆزلىرى قىلغان ئەمەللىرىنىڭ مېۋىسىنى كۆرەلەيدۇ.» [سۈرە بەقەرە 200ـ202]

قارۇنغا قىلغان نەسىھەتتە دۇنيا ۋە ئاخىرەت ئۈچۈن ئىشلەشنىڭ مۇھىملىقى تەكىتلەنگەن. خۇددى ياخشى تەدبىردىن ياخشى نەتىجە چىققاندەك دۇنيا ئاخىرەتكە ئېرىششنىڭ ۋاستىسىدۇر، ۋاستە دۇرۇس بولسا مەقسەتكە يەتكىلى بولىدۇ. شۇ ۋەجىدىن ئاللاھنىڭ قارۇنغا قارىتىلغان تەلىماتلىرى شۇ مەزمۇنلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان:

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِن كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ

«ئاللاھ ساڭا بەرگەن بايلىق بىلەن ئاخىرەت يۇرتىنى تىلىگىن، دۇنيادىكى نېسىۋەڭنىمۇ ئۇنۇتمىغىن، ئاللاھ ساڭا ياخشىلىق قىلغاندەك، سەن (ئاللاھنىڭ بەندىلىرىگىمۇ) ياخشىلىق قىلغىن، يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىقنى تىلىمىگىن، ئاللاھ ھەقىقەتەن بۇزغۇنچىلىق قىلغۇچىلارنى

دوست تۇتمايدۇ.» [سۈرە قەسەس 77]

يۇقىرىقىدەك تەلىماتلارغا ئاساسەن ئىسلام دىنى ئىنسانغا دۇنيادا يېيىش ئۇچۇن ياشايدىغان، دەستىخانىغا تۇرلۇك يېمەكلىكلەرنى يىغىش ئۇچۇنلا ھەرىكەت قىلىدىغان، يېمەكلىك يىغالىسا خوش بولىدىغان، بولمىسا غەزەپلىنىپ تەقدىر مەن بىلەن ئوينىشىۋاتىدۇ، دەپ ئويلايدىغان قورسىقىنىڭ قۇلى بولۇپ قالماسلىقنى تەۋسىيە قىلىدۇ.

داۋاملىق يەپ ـ ئىچىش، تويۇنۇشنىڭ كويىدا يۇرۇيدىغان، تاماق پۇراش ئۇسۇللىرى، لەززەتلىنىش تۇرلىرىنى ئىجاد قىلىش ئۇستىدە ئويلىنىدىغان ئادەملەر ئۇلۇغ ئىشلارغا يارىمايدۇ. جىھاد قىلىش ياكى قۇربان بېرىشلەرگە تاقەت قىلالمايدۇ.

5500/3287 ـ ابْن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: تَجَشَّأَ رَجُلٌ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: ((كُفَّ عَنَّا جُشَاءَكَ فَإِنَّ أَكْثَرَهُمْ شِبَعًا فِي الدُّنْيَا أَطْوَلُهُمْ جُوعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ))* الترمذي (2478)، ابن ماجة (3350)

5500/3287 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر كىشى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھۇزۇرىدا كېكىرگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: بىزنىڭ قېشىمىزدا كېكىرمە! بۇ دۇنيادا قورسىقى بەك تويغانلار قىيامەت كۇنى بەك ئاچ قالىدىغانلاردۇر، دېدى. (تىرمىزى: 2478)

ھەممىگە ئايانكى، ئېغىر كېسەللىكلەر، خەتەرلىك ئىللەتلەرنىڭ نۇرغۇنى يېمەكلىكنى ئاشقازاننىڭ ھەزىم ئىقتىدارىدىن ئاشۇرۇپ ئىستىمال قىلىشتىن كېلىپ چىقىدۇ.

مۇتلەق تەركى دۇنيا بولۇپ، زاھىدلىق قىلىش ياكى باشقا بىمەنە ئەھمىيەتسىز ئويلارنى مەقسەت قىلىپ يېمەكلىك مىقدارىنى تەڭشەش بىلەن مەقسەتكە يەتكىلى بولمايدۇ، پەقەت ئۇلۇغۋار، بۇيۇك بىر ئىرادىنى كۆڭۈلگە پۇكۇپ شۇنى قولغا كەلتۇرۇشنى مەقسەت قىلىشتەك توغرا ئۇسۇل قوللانغاندىلا ئاندىن كېيىن ئىنسان ئۆزىدىكى ئەرزىمەس ئويۇن ـ تاماشىلار ۋە تۇرلۇك ھوزۇر ـ ھالاۋەتلەرگە زىيادە بېرىلىشتەك خاھىشنى ئۆزگەرتەلەيدۇ.

5497/3284 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أضاف النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضيفًا كافرًا، فأمر له بشاة فحلبت فشرب حلابها، (وثم أخرى، فشرب حلابها، ثم أخرى فشرب) حلابها حتى شرب حلاب سبع شياه، ثم إنه أصبح، فأسلم فأمر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بشاة فشرب حلابها، ثم أخرى فلم يستتمها فقال صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((إن المؤمن يشرب في معاء واحد، والكافر يشرب في سبعة أمعاء))* البخاري (5396 – 5397)، مسلم (2063).

5497/3284 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بىر كاپىر مېھمان بولۇپ كەلدى. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى بىر قوينىڭ سۇتى بىلەن مېھمان قىلىشقا بۇيرۇدى. بىر قوي سېغىلىپ، سۇتى ئۇنىڭغا سۇنۇلغانىدى، ئۇ ئۇنى ئىچىپ بولدى. يەنە بىرى سېغىلدى، ئۇنىمۇ ئىچىۋەتتى. ئاندىن يەنە بىرى سېغىلدى، ئۇنىمۇ ئىچىۋەتتى... شۇنداق قىلىپ، ئارقا ـ ئارقىدىن يەتتە قوينىڭ سۇتىنى ئىچىپ توختىدى. ئاندىن ئۇ كىشى ئەتىسى ئەتىگەندە

ئىسلامغا كىردى. بۇ چاغدا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى بىر قوينىڭ سۈتى بىلەن مېھمان قىلىشقا بۇيرۇدى، ئۇ بىر قوينىڭ سۈتىنى ئىچىپ بولدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە بىر قوينى سېغىشقا بۇيرىدى، بىراق ئۇ ئىككىنچى قوينىڭ سۈتىنى ئىچەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: مۇئمىن بىر ئۈچەيگە ئىچىدۇ، كاپىر يەتتە ئۈچەيگە ئىچىدۇ، دېدى. (مۇسلىم: 2063)

بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇ ئادەم ئۆزىنىڭ جاھىلىيەت دەۋرىدىن يورۇقلۇق دەۋرىگە ئۆتۈپ ئۆزىنىڭ پەرۋەردىگارى ئالدىدىكى تۇتقان ئورنى، دىنى ئەمر ـ پەرمانلىرى ۋە ئاخىرەت دۇنياسىدا سوئال ـ سوراق قىلىنىدىغانلىقىنى ئويلىغان ۋە تونۇپ يەتكەن چېغىدا، ئۇنىڭ تېخىمۇ تەرەققىي قىلغان ھاياتلىقنى بارلىققا كەلتۈرۈشتەك ئۇلۇغۋار ئىرادىسى ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇلغان يېمەكلىكتىن ئۆزىنى تارتىشتا زور دەرىجىدە تۈرتكىلىك رول ئوينىغان.

ئەمەلىيەتتە، كىشىلەرنىڭ تۈرلۈك مەززىلىك يېمەكلىكلەر ۋە دۇنيا مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن ھازىرقى دەۋرىمىزدە كۆرۈۋاتقىنىمىزدەك سەت بولغۇدەك دەرىجىدە ئۆزىنى قۇربان قىلىشىغا ئەرزىمەيدۇ.

بەزى بىلىمى ئاز، نەزەر دائىرىسى تۆۋەن كىشىلەر بۇ سۆزنى خاتا چۈشىنىپ ئۇنى مۇسۇلماننى ھاياتلىقتىن يىراقلاشتۇرۇپ ھوزۇر ـ ھالاۋەتلىرى ۋە نازۇ ـ نېئمەتلىرىنى تەرك ئېتىشكە ئۈندىگەنلىك دەپ ئويلاپ قېلىشى مۇمكىن. ئەمما ئىسلام دىنى ئۇنى ھەرگىز مەقسەت قىلمايدۇ. چۈنكى ھارامنى ھالال قىلىش ئېغىر گۇناھ بولغىنىدەك، ھالالنى ھارام قىلىشمۇ ئېغىر گۇناھدۇر. ئاللاھ مۇسۇلمانغا ياخشى نەرسىلەرنى ھارام قىلماسلىق، يامان نەرسىلەرنى ھالال قىلماسلىققا ئۆزىگە ئەھدە قىلغان. مۇسۇلماننىڭ ياشاش ۋە ھاياتلىقنىڭ ھوزۇر ـ ھالاۋەتلىرىدىن بەھىر ئېلىش ھوقۇقى بار:

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُواْ وَعَمِلُواْ الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُواْ إِذَا مَا اتَّقَواْ وَّآمَنُواْ وَعَمِلُواْ الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَواْ وَّآمَنُواْ ثُمَّ اتَّقَواْ وَّأَحْسَنُواْ وَاللّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

«ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان كىشىلەر ‹ھارام قىلىنمىغان نەرسىلەرنى› يېسە، ئىچسە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ، قاچانكى ئۇلار ‹ھارام نەرسىلەردىن› ساقلانسا، ئىمانىدا ۋە ياخشى ئەمەللىرىدە ئىزچىل بولسا، ئاندىن ‹ھارام قىلىنغان نەرسىلەردىن› يەنى ساقلانسا ۋە ھارام دەپ ئېتىقاد قىلسا، ئاندىن ‹ھارام قىلىنغان نەرسىلەردىن داۋاملىق› ساقلانسا ۋە ياخشى ئىشلارنى قىلسا، ئاللاھ ياخشى ئىش قىلغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ.» [سۈرە مائىدى 93]

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ ساھابىلىرى ھاياتلىرىدا ئاللاھنىڭ بۇ ئايىتىگە بەكمۇ ئەمەل قىلىشاتتى:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُحَرِّمُواْ طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللّهُ لَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُواْ إِنَّ اللّهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

«ئى مۆئمىنلەر! ئاللاھ سىلەرگە ھالال قىلغان پاك نەرسىلەرنى ‹تەركى دۇنيا بولۇش يۈزىسىدىن ئۆزەڭلارغا› ھارام قىلماڭلار. ‹ئاللاھ بەلگىلەپ بەرگەن› چەكتىن ئاشماڭلار، ئاللاھ چەكتىن ئاشقۇچىلارنى ھەقىقەتەن دوست تۇتمايدۇ. »

بەدەننىڭ نۇرغۇن ئېھتىياجلىرى بولۇپ، پۈتۈن ئەقىل ئىگىلىرى بۇ ئېھتىياجنى قاندۇرمىغاندا ئورگانىزىمغا زىيانلىق بولىدۇ دەپ قارايدۇ. ھالبۇكى شۇ ئېھتىياجلارغا كۆز

يۇمدىغان ھەرقانداق تەركى دۇنيالىق ياكى تەسەۋۋۇپ ئېتىقادى ئىسلام روھىغا خىلاپ، ئىسلام دىنى پەقەت چېكىدىن ئاشقان راھىبچىلىق ۋە ئاچكۆزلۈككە قارشى تۇرىدۇ.

ئىسلام دىنى كىيىم كىيىشتە مۆتىدىل بولۇشنى تەۋسىيە قىلىدۇ، باشقىلارغا كۆز ـ كۆز قىلىپ ئۆزىنى كۆرسىتىش، كىيىمى بىلەن تەكەببۇرلۇق قىلىشنى يامان كۆرىدۇ. تەقى ـ تۇرقىنىڭ چىرايلىق بولۇشنى ئەرلىكنىڭ ياكى گۈزەل ئەخلاقنىڭ ئاساسى دەپ ھېسابلىمايدۇ. چۈنكى نۇرغۇن كىشىلەر باركى كىيىمى بىر تىيىنغا يارىمايدۇ، ئەمما قەلبىنى پاتمانلاپ ئالتۇن كۈمۈش بېرىپمۇ سېتىۋالغىلى بولمايدۇ.

ياشلارنىڭ تۈرلۈك پاسوندىكى كىيىم ـ كېچەكلەرنى كىيىپ كىشىلەرنىڭ نەزىرىنى ئۆزىگە تارتىشى ئۈچۈن كىشىلەر ئارىسىدا جىسمىنى كىيىم ـ كېچەك كۆرگەزمىسىگە ئايلاندۇرۇپ قويىشى تولىمۇ ئەخمەقانىلىقتۇر. نۇرغۇن تەنتەك ياشلار باركى پۈتۈن ۋاقتىنى ئۆزىنى تېخىمۇ چىرايلىق قىلىپ ياساش، ئۆزىنىڭ گۈزەللىكىدىن پەخىرلىنىش بىلەن ئۆتكۈزىدۇ. ئەگەر ئۇلارنى شۇ ۋاقىتلىرىنى تېخىمۇ كۆپ ئىلىم ئۆگىنىش، دىنىي بىلىملەرنى ئۆزلەشتۈرۈشكە چاقىرساڭ ئەلۋەتتە قوبۇل قىلمايدۇ. چۈنكى ئۇلار ئۈستىدىكى كىيىملەرنىڭ قاملاشقان بولۇشنى مۇكەممەل دەپ قارايدۇ، خالاس. ئىسلام دىنى بۇنداق تەنتەكلىكنى چەكلىگەن، مۇسۇلمانلارنى ئۇنىڭدىن نەپرەتلەندۈرگەن.

5672/3394 ـ عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أَنَّ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَمْنَعُ أَهْلَهُ الْحِلْيَةَ وَالْحَرِيرَ وَيَقُولُ: ((إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ حِلْيَةَ الْجَنَّةِ وَحَرِيرَهَا فَلا تَلْبَسُوهَا فِي الدُّنْيَا))* النسائي 156/8

5672/3394 ـ ئۇقبە ئىبنى ئامىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنى دۇنيانىڭ زىبۇ زىننەتلىرىنى ئىشلىتىشتىن ۋە يىپەك كىيىملەرنى كىيىشتىن چەكلەپ مۇنداق دەيتتى: سىلەر جەننەتنىڭ زىبۇ ـ زىننەتلىرى بىلەن زىننەتلىنىشنى ۋە جەننەتنىڭ يىپەك كىيىملىرىنى كىيىشنى خالىساڭلار، بۇ دۇنيادا ئۇ نەرسىلەرنى ئىشلەتمەڭلار!. (نەسائى: 5136)

5673/3395 ـ ابنُ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: نَهَى النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ لُبْسِ الذَّهَبِ إِلاَّ مُقَطَّعاً* النسائي 163/8

5673/3395 ـ مۇئاۋىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئالتۇننى پارچىلىماستىن، پۈتۈن ئىشلىتىشتىن ۋە يىپەكتىن توقۇلغان ئىگەرلەرگە مىنىشتىن توسقان. يەنى پارچىلاپ ھالقا قاتارلىق زىبۇ ـ زىننەتلەرگە ئايلاندۇرماي، بايلىقنى كۆز ـ كۆز قىلىپ ئەسلى پېتى يوغان ـ يوغان ئالتۇنلارنى ئىشلىتىشتىن توسقان ـ دېمەكچى. (نەسائى: 5150)

شۈبھىسىزكى، زۆرۈر ئېھتىياجلىق نەرسىلەر بىلەن كۇپايىلىنىپ ئېھتىياجىدىن ئاشقان نەرسىلەرگە كۆز سالماسلىق ئەخلاقى ـ پەزىلەتتە كامالەتكە يەتكەننىڭ ئالامەتلىرىدىندۇر.

بۇ ھەرگىزمۇ خۇددى نادان بەندىلەر قىلىۋاتقاندەك ئىسلام دىنى ناچار كىيىملەرنى ياخشى

كۆرىدۇ ياكى تەقى ـ تۇرقىنىڭ سەت بولۇشىنى قارشى ئالىدۇ ياكى ياماق چۈشكەن، چىرىپ كەتكەن كىيىملەرنى كىيىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ دېگەنلىك ئەمەس، ياق، ياق، ياق، ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس...

1863/1073 – يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ: بَلَغَهُ أَنَّ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ((مَا عَلَى أَحَدِكُمْ لَوِ اتَّخَذَ ثَوْبَيْنِ لِجُمُعَتِهِ سِوَى ثَوْبَيْ مَهْنَتِهِ))* رواه مالك أبو داود (1078)

1863/1073 ـ يەھيا ئىبنى سەئىدنىڭ رىۋايەت قىلىشىچە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئىش قىلىدىغان كىيىمگىلاردىن باشقا، جۈمە نامىزى ئۈچۈن بىر قۇر كىيىم ئاتاپ قويالامسىلەر؟، دېگەن. (مالىك: 244)

ئىسلام دىنى خۇددى سىز كۆرگىنىڭىزدەك ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ ياسىنىشى ۋە تەقى ـ تۇرقىنىڭ قاملاشقان بولۇشىنى ياخشى كۆرىدۇ. سىرتىنى زىننەتلەپ ئىچىگە سەل قارايدىغان، گۈزەل ۋاقتى، پۈتۈن مال ـ مۈلكىنى ئۇستىگە ئارتىدىغان كىيىم ـ كېچەككىلا خەجلەيدىغان ئادەم بىلەن ئۆزىنىڭ ماھىيىتىنى ساقلاش، ئادىمىيلىكىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۇرۇشكە ئەڭ كۆڭۈل بۆلىدىغان، ئۇتەشكە تېگىشلىك ۋەزىپىلىرى شۇنچە كۆپ بولسىمۇ كىشىلەرگە چىرايلىق كىيىم ـ كېچەك، رەتلىك قىياپەت بىلەن كۆرۈنىشنىمۇ ئۇنتۇپ قالمايدىغان ئادەمنىڭ ئوتتۇرىسىدا چوڭ پەرق بار.

بۈگۈنكى كۈندە يىلنىڭ ھەرقايسى پەسىللىرىدە ھەددى ـ ھېسابسىز، رەڭگارەڭ كىيىم پاسونلىرى مەيدانغا كېلىۋاتىدۇ. ياز پەسلىنىڭ كىيىم پاسونى كۈز پەسلىنىڭ كىيىم پاسونىغا ئوخشىمايدۇ، قىش پەسلىنىڭ كىيىم پاسونى ئەتىياز پەسلىنىڭ كىيىم پاسونىغا ئوخشىمايدۇ، بەلكى بىر كۈننىڭ ھەرقايسى ۋاقىتلىرىدا كىيىدىغان كىيىملەرنىڭ تۈرلىرىمۇ بىر ـ بىرىدىن پەرقلىنىدۇ، ئەتىگەندە كىيىلگەن كىيىم كەچتە كىيىلمەيدۇ. بۇ خىل ھالەتنى شەرق ۋە غەرب ئەللىرىدە ياشاۋاتقان ئاياللار ۋە ئۇلارنىڭ چوقۇنغۇچىلىرى، ئۆزلىرىنى ئاياللارغا ئوخشىتىۋالغۇچىلار بارلىققا كەلتۈرىۋاتىدۇ. ئىسلام دىنى بۇنداق شەيتانىيلىقتىن بىزاردۇر، تەقۋادار كىشىلەرنى ئۇنىڭدىن ئۆزىنى پاك تۇتۇشقا دەۋەت قىلىدۇ.

ئىسلام تەلىماتىدا ئالتۇن بىلەن يىپەك ئەرلەرگە ھارام قىلىنغان، باشقا رەختلەرگە قارىتا ئۇلارغا چەكلىمە يوق، ئۇلار پەقەت ئالتۇن بىلەن يىپەكتىن زىننەتلەنسە بولمايدۇ، ئەمما ئاياللار گەرچە ئۇلارغا ئالتۇن بىلەن يىپەك ھالال قىلىنغان بولسىمۇ پۈتۈن ۋاقتىلىرى ۋە پۇل ـ ماللىرىنى ئۆزىنى ياساشقا سەرپ قىلىۋەتسە دۇرۇس بولمايدۇ.

ئىسلام دىنى قورغان، مەكتەپ، مۇساپىرلار لاگىرى، دارىلتام، دوختۇرخانا، مەسچىت قاتارلىقلارغا ئوخشاش ئومۇمىي خەلققە پايدىلىق بولغان قۇرۇلۇشلارنى سېلىش ۋە ئۇنىڭغا نەچچە مىليونلاپ پۇل سەرپ قىلىنىسىمۇ ئىسلام ئۇنى چەكلىمەيدۇ، چۈنكى ئۇ كەلگۈسىدە خەلقلەر پايدىلىنىدىغان خەيرى ـ ئېھسان بولۇپ، ساۋابى ئۈزۈلمەي يېتىپ تۇرىدىغان «سەدىقە جارىيە» بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، لېكىن مەلۇم بىر ئادەمنىڭ ئۆزى ئۈچۈن قەۋەتلەپ سارايلارنى سېلىشنىڭ نېمە ئەھمىيىتى؟ شۈبھىسىزكى ئىسلام دىنى ئۆيىنى جابدۇشتىمۇ ئېھتىياجقا قاراپ تۇرۇپ ئاددى ـ ساددا بولۇشنى، ئىسراپ قىلماسلىقنى تەۋسىيە قىلىدۇ، ئاستى ـ ئۈستىگە گىلەملەرنى سېلىشقا ئوخشاش راھەتپەرەسلىكنىڭ ئالامەتلىرىنى چەكلەيدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام دىنى ئالتۇن ـ كۈمۈشتىن ياسالغان قاچا ـ قۇچىلار ۋە يىپەك، تاۋار ـ دۇردۇنلارنى ئىشلىتىشنى توسقان. بىر ئادەمنىڭ ئىشلىتىدىغان قاچا ـ قۇچا، يوتقان ـ كۆرپىلىرى ئادەتتىكى ماتېرىياللاردىن ياسالغان بولسا كۇپايە.

5664/3388 ـ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى: أَنَّهُمْ كَانُوا عِنْدَ حُذَيْفَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – بالمدائن فَاسْتَسْقَى فَسَقَاهُ مَجُوسِيٌّ في إناء فضة فرماه به وقال إني قد أمرته أن لا يسقيني فيه إني سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: ((لا تَلْبَسُوا الْحَرِيرَ وَلا الدِّيبَاجَ، وَلا تَشْرَبُوا فِي آنِيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، وَلا تَأْكُلُوا فِي صِحَافِهَا، فَإِنَّهَا لَهُمْ فِي الدُّنْيَا، ولكم فِي الآخِرَةِ))* البخاري (5426)، مسلم (2067).

5664/3388 ـ ئابدۇراھمان ئىبنى ئەبۇلەيلا مۇنداق دەيدۇ: بىز ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يېنىدا تۇراتتۇق، ئۇ سۇ سورىدى. بىر مەجۇسىي (بىر كۈمۈش قاچىدا) سۇ ئېلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ قولىغا بەرگەندى، ھۇزەيفە قاچىنى ئېلىپلا ئۇنىڭغا ئاتتى ۋە مۇنداق دېدى: مەن ئۇنى ماڭا بۇنداق قاچىدا سۇ بېرىشتىن بىر قانچە قېتىم توستۇم، يەنى بۇنىدىن بۇرۇن ئۇنى ئاگاھلاندۇرمىغان بولسام، قاچىنى بۇنداق ئاتمىغان بولاتتىم. مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: نېپىز ياكى قېلىن بولسۇن، يىپەكتىن كىيىم كىيمەڭلار! ئالتۇن ۋە كۈمۈش قاچىدا بىر نەرسە يېمەڭلار! بۇ نەرسىلەرنى دۇنيادا كاپىرلار ئىشلىتىدۇ، ئاخىرەتتە بىز مۇسۇلمانلار ئىشلىتىمىز دېگىنىنى ئاڭلىغانىدىم. (بۇخارى: 5426)

بەزىدە غورىگۇل تۇرمۇش كەچۈرۈش ئىسلام دىنىدىكى تۇرمۇشنىڭ ئالامىتى ئىكەن دەپ ئويلاپ قېلىش مۇمكىن. شۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ؟ ئەڭ ھەيران قالارلىقى تۇرمۇشنىڭ باياشاتلىقىنى يىپەك ۋە ئالتۇن ئىشلىتىش بىلەن ئۆلچەشتىن ئىبارەت، نۇرغۇن كىشىلەر ئالتۇن بىلەن زىننەتلەنمەي، يىپەك كىيىملەرنى كىيمەيمۇ بەختلىك، تىنچ ياشىشى مۇمكىنغۇ؟

لېكىن ئىسلام دىنى ئۈممەتنىڭ ئۇيۇشچانلىقىنى، مەۋجۇتلۇقىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن شەخس ۋە كۆپچىلىكنىڭ تۇرمۇشىدىن راھەتپەرەسلىكنىڭ يىلتىزلىرىنى قومۇرۇپ تاشلاشنى مەقسەت قىلىدۇ، ئىسلام ئۈممىتى پۈتۈن ھاياتىنى ئاللاھقا بېغىشلاپ ھەقىقەتنى بۇيۇكلۈككە ئېرىشتۈرۈش ۋە ئۇنى قوغداش ئۈچۈن كۈچ چىقىرىش، دۇنيانىڭ ئەرزىمەس ھوزۇر ـ ھالاۋەتلىرى بىلەن ئالدانماسلىقلىرى كېرەك. تۈرلۈك ھوزۇر ـ ھالاۋەتلەرگە بېرىلىش، ھارام ئىشلاردىن يانماسلىق شەرىئەت ئەھكاملىرىنى ئىجرا قىلىشتىن ۋە تىرىشچانلىق كۆرسىتىشتىن قاچقانلىق ئىنسان شەرىپىنى يوقاتقانلىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. قانداق بىر خەلقتە بۇ ئىللەت تېپىلىدىكەن ھالاك بولىدۇ

ئىسلام دىنى ياخشى نەرسىلەر بىلەن تويىنىش ئۇياقتا تۇرسۇن، ھەتتا ئازراق ئېلىشتىنمۇ ئەيمىنىدىغان كەمبەغەل خەلقلەر ئارىسىدا ئاۋال تارالغان، تۇرمۇشنىڭ ئاددى ـ ساددىلىقى ئۇلاردىكى ئورتاق ئەھۋال ئىدى.

9629/5906 ــ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: لقد رأيتُ سبعين من أهل الصفَّة، ما منهم رجلٌ عليه رداءٌ إمَّا إزارٌ وإمَّا كساءٌ قد ربطوا في أعناقهم، منها ما يبلغُ نصف السَّاقين ومنها

ما يبلغ الكعبين فيجمعهُ بيده كراهية أن ترى عورته* البخاري (442).

9629/5906 ــ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: سۇپا ئەھلىدىن 70 كىشىنى كۆردۈم. ھېچقايسىسىنىڭ ئۈستىدە (بېلىنىڭ ئۈستىنى ئوراپ تۇرغۇدەك) كىيىم يوق ئىدى. ئۇلار تامبال كىيىۋالاتتى ياكى بىر پارچە رەختنى يەلكىسىگە ئارتىۋالاتتى. يەلكىسىگە ئارتىۋالغان رەخت بەزىلەرنىڭ ئوشۇقىغا يەتسە، بەزىلەرنىڭ پاچىقىغا ئاران يېتەتتى. ئەۋرىتى ئېچىلىپ قالماسلىقى ئۈچۈن پەشلىرىنى قاماللاپ تۇتۇۋالاتتى. (بۇخارى: 442)

يوقسۇللۇق ئېغىر خاپىلىق بولۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ ئاپەتتىن قۇتۇلۇش مەجبۇرىيىتى بار، ئىسلام دىنى دۇنيا خۇشاللىقلىرىنى ئىمان ئېيتقانلارنىڭ ئېرىشىشكە تېگىشلىك ھەققى دەپ قارايدۇ. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىسلام ھۆكۈم سۈرۈپ، ئىسلام پرىنسىپلىرى كەڭ تارقالغان ۋاقىتدا مۇسۇلمانلار يوقسۇللۇقتىن قۇتۇلۇپ باياشات بولۇپ دۇنياغا بېرىلىپ ئاللاھنى ئۇنتۇپ گۇمران بولۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ ئۆزى ۋاپات بولۇپ كەتكەندىن كېيىن يۈز بېرىدىغان ھالەتتىن ئاگاھلاندۇرۇپ دۇنيانىڭ قولدىن كېتىشى يامان بولىسمۇ، لېكىن دۇنياغا زىيادە بېرىلىپ كېتىشنىڭ تېخىمۇ يامان ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ بەرگەن.

ئوتتۇرا ھاللىق بۈيۈكلۈك جەۋھىرىدۇر. بۇ يەردىكى ئوتتۇرا ھاللىق دېگىنىمىز تۇرمۇشقا ئىگە بولغاندىن كېيىن ئۇنى بۈيۈك مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن ئىشلىتىش كېرەك دېگەندىن ئىبارەت. ئەگەر سىز تۇرمۇشقا ئىگە بولغاندىن كېيىن سىز ھاياتلىق قۇلىغا ئايلىنىپ قېلىپ، تۇرمۇش سىزنى پەس يوللارغا باشلىسا، سىزنى ئاخىرىدا ھەقىقي ھاياتلىقتىن مەھرۇم قويسا بۇ ھەرگىزمۇ مۆتىدىللىك، ئوتتۇراھاللىق بولمايدۇ.

پاكلىق، گۈزەللىك، ساغلاملىق

مۇسۇلمان ئۆمرىنىڭ ھەربىر سائىتىدە مۇكەممەللىكنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىشى، ماددى ۋە روھى جەھەتتىن تەرەققىي قىلىشقا ئىنتىلىشى لازىم، چۈنكى ئۇنىڭ ئاللاھ دەرگاھىدىكى كەلگۈسىنىڭ قانداق بولۇشى ئىلگىرىلەش جەريانىدا يەتكەن باسقۇچىنىڭ قانداقلىقىغا باغلىق، ئەگەر ئۇ يۇقىرى پەللىگە يەتكەندىن كېيىن ۋاپات بولغان بولسا ئالىي جەننەتۇل فىردەۋسىگە داخىل بولغۇچىلار قاتارىدىن بولىدۇ، ئەگەر غايىگە يېتىش ئۈچۈن كېتىۋاتقان يېقىن يولدا ۋاپات بولغان بولسا ھەرھالدا قۇتۇلۇپ قالالايدۇ، كەينىگە چېكىنگەن، غايىسىنى تاپالمىغان ئازغۇن ھالەتتە ۋاپات بولغان بولسا دەردلىك ئازاب پەرىشتىلىرى ئۇنى يۇلۇپ ئالىدۇ، بۇ دۇنيادا نىجىس بولسا ئۇ دۇنيادىمۇ نىجىس ھالەتتە تىرىلدۈرىلىدۇ.

ئىسلام دىنى تەننىڭ ساغلاملىقى، گۈزەللىكى بېجىرىملىكىغا ئىنتايىن ئەھمىيەت بەرگەن ۋە ئۇنى پەيغەمبەرلىكنىڭ مۇھىم بىر قىسمى قىلغان. ئادەم جىسمىنى پاك تۇتقاندىلا، يېمەك ـ ئىچمىكى، شەخسىي تۇرمۇشىدا مەينەتچىلىكتىن، كىشىنى نەپرەتلەندۈرىدىغان ھالەتلەردىن خالىي بولغاندىلا ئاندىن ئىسلام تارازىسىدا مەلۇم سالماقنى ئىگىلىيەلەيدۇ. تەننىڭ ساغلاملىقى ۋە تازىلىقى ماددىي سالاھىيەت بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۇنىڭ روھىنى پاكلاش، ئىنسانغا ھاياتلىق يۈكلىرىنى ئۈستىگە ئېلىشقا شارائىت يارىتىپ بېرىش جەھەتتىمۇ تەسىرى ناھايىتى

زور. چۈنكى باتۇر، كۈچلۈك، چىدامىلىق بەدەن ئىگىسىلا ھاياتلىق يۈكلىرىگە بەرداشلىق بېرەلەيدۇ.

ئىسلام دىنى تەننى ئۇلۇغلىغانلىقتىن كۈنىگە بەش ۋاخ نامازنى پەرز قىلىپ كامىل تاھارەتنى نامازنىڭ ئاساسى قىلدى، ئايرىم ئەھۋاللاردا پۈتۈن بەدەننى تولۇق يۇيۇشقا بۇيرىدى، ئادەتتىكى ئەھۋاللاردا چاڭ ـ توزانغا كۆپرەك ئۇچرىشىدىغان، تۈرلۈك ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولىدىغان ياكى ئاجرالما ماددىلار كۆپ ئاجرىلىپ چىقىدىغان پۇت ـ قوللارنى ۋە باشقا ئەزالارنى يۇيۇشنى كۆپايە قىلدى.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاةِ فاغْسِلُواْ وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُواْ بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَينِ وَإِن كُنتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُواْ...

«ئى مۆئمىنلەر! (سىلەر تاھارەتسىز بولۇپ) ناماز (ئوقۇماقچى بولۇپ) تۇرغىنىڭلاردا، يۈزۈڭلارنى يۇيۇڭلار، قولۇڭلارنى جەينىكىڭلار بىلەن قوشۇپ يۇيۇڭلار، بېشىڭلارغا مەسھى قىلىڭلار، پۇتۇڭلارنى ئوشۇقۇڭلار بىلەن قوشۇپ يۇيۇڭلار، ئەگەر جۇنۇپ بولساڭلار پاكلىنىڭلار (يەنە غۇسلى قىلىڭلار)...» [سۈرە مائىدە 6]

ئىسلام دىنى بەدەننىڭ ھەرۋاقىت پاك بولۇشىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ۋاجىب غۇسلىنى ئىنساندىكى ماددىي بولغان تەبىئىي ئېھتىياجغا باغلاپ قويغان، ئەگەر ئىنساننىڭ پەقەت روھىيىتىلا يارىتىلغان بولسا تەكرار غۇسلى قىلىش ۋە يۇيۇنۇپ تازىلىنىشقا ئېھتىياجلىق بولمىغان بولاتتى. لېكىن ئۇ زېمىننىڭ تۇپرىقىدىن ھاسىل بولغان غىلاپقا ئورالغانلىقى ئۈچۈن، شۇ زېمىن ئۈستىدە ياشىغانلىقى، ئۆسۈملۈكلىرى، ھايۋاناتلىرى بىلەن ئوزۇقلىنىدىغانلىقى، كېرەكسىز چىقىرىندىلىرىنى شۇ زېمىن ئۈستىگە تاشلايدىغانلىقى، ئاقىۋەت يەنە شۇ زېمىننىڭ تۇپرىقىغا كۆمۈلىدىغانلىقى ئۈچۈن ئىسلام دىنى پەرز بولغان تاھارەتنى ئىنساننىڭ ئەنە شۇ ماددىي تەبىئىتىنىڭ ئېھتىياجلىرى ۋە ئوزۇقلۇقىنىڭ ئورگانىزىمىدا ھەزىم بولۇشى، ئايلىنىشىدىن كېلىپ چىقىدىغان بارلىق چىقىرىندىلار ۋە گازلارغا باغلاپ قويغان.

پاكلىقنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە داۋاملاشتۇرۇشتا ئىسلام دىنى يولغا قويغان بۇ ئۇسۇلدىنمۇ توغرا ۋە مۇۋاپىق يەنە بىر ئۇسۇل بولمىسا كېرەك، چۈنكى بۇ خىل ئۇسۇلدا ئىنسان گەرچە بەدىنى پاك بولسىمۇ يەنىلا غۇسلى ياكى تاھارەتنى ئادا قىلىدۇ، بۇنىڭ بىلەن ئىسلام ئۈممىتىدە مەينەتچىلىكنىڭ ھېچقانداق ئاسارىتى مەۋجۇت بولمايدۇ.

ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىسلام دىنى بەزى كىشىلەرنىڭ غۇسلى قىلىش زۆرۈر بولمىسا غۇسلى قىلىشقا ھورۇنلۇق قىلىشتىن ئەنسىرەپ غۇسلى قىلىش ئىشنى ئېھتىياج بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا غۇسلى قىلىدىغان كۈننى بەلگىلەپ بەردى.

1860/1070 – أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أَنَّ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – بَيْنَا هُوَ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إذ دَخَلَ عثمانُ، فَنَادَاهُ عمر: أَيَّةُ سَاعَةٍ هَذِهِ؟ فَقَالَ: إِنِّي شُغِلْتُ الْيَوْمَ، فَلَمْ أَنْقَلِبْ إِلَى أَهْلِي حَتَّى سَمِعْتُ التأذين، فَلَمْ أَزِدْ عَلَى أَنْ تَوَضَّأْتُ. فقَالَ عمر: وَالْوُضُوءَ أَيْضًا؟! ألم تسمعوا أَنَّ رَسُولَ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يقول: ((إذا جاء أحدُكم إلىَ الجمعةِ فليغتسلْ))*

البخاري (882)، مسلم (845) 4

1860/1070 ـ سالىم ئىبنى ئابدۇللاھ دادىسىدىن رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جامائەتكە جۇمە خۇتبىسى سۆزلەۋاتقاندا، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساھابىلىرىدىن بىرى مەسجىدكە كىردى. ئۆمەر ئۇنى چاقىرىپ: بۇ قايسى سائەت؟ دەپ سورىدى. ئۇ: بۈگۈن بەك كۆپ ئىشىم بار ئىدى، ئەزان ئوقۇلغىچە ئۆيگىمۇ قايتالمىدىم، شۇڭا تاھارەت ئېلىپلا كەلدىم، دەپ جاۋاب بەردى. ئۆمەر: سەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: جۇمە كۈنى غۇسلى تاھارەت ئېلىڭلار !، دېگىنىنى بىلىپ تۇرۇپ، كېچىكىپ كەلگەننىڭ ئۈستىگە يەنە تېخى تاھارەت ئېلىپلا كەلدىڭمۇ؟ دېدى. (مۇسلىم: 845)

ئىسلام دىنى تاماق يېيىشتىن ئاۋال پاكلىنىشنى تەكىتلىگەن. تاماق يېيىشتىن ئاۋال تاھارەت ئېلىش (قولنى يۇيۇشلا كۇپايە قىلىدۇ) قا بۇيرىغاندىن كېيىن تاماقنىڭ قالدۇقلىرى ۋە پۇراقلىرىدىنمۇ پاك بولۇشقىمۇ ئەجىر قىلغان، چۈنكى بۇ چاغدا تېخىمۇ پاك بولغىلى بولىدۇ. بۇ يەردىكى پاكلىقنىڭ مۇھىملىق دەرىجىسى تائامنىڭ ئەزالارغا يۇققان قالدۇقلىرىنىڭ ئوخشاش بولماسلىقىغا قاراپ ئوخشاش بولمايدۇ، ئەگەر ئۇ تائام قالدۇقلىرى ئەزالارنىڭ چوڭقۇر قىسىملىرىغا سىڭىشىپ كىرگەن بولسا چوقۇم پاكلىنىشى لازىم.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەلىماتلىرىدا تاھارەت تازىلىقى بىلەن تائام تازىلىقى داۋاملىق بىرگە سۆزلىنىدۇ.

676/362 ـ سُوَيْدَ بْنَ النُّعْمَانِ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ–: خَرَجَنا مَعَ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ خَيْبَرَ، حَتَّى إِذَا كنا بِالصَّهْبَاءِ وَهِيَ من أَدْنَىَ خَيْبَرَ صَلَّى رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَصْرَ فدَعَى بالأطعمة فَلَمْ يُؤْتَ إِلَّا بسَّوِيقِ، فَأَمَرَ بِهِ فَثُرِّيَ وأَكَلَ وَأَكَلْنَا، ثُمَّ قَامَ إِلَى الْمَغْرِبِ فَمَضْمَضَ وَمَضْمَضْنَا وَلَمْ يَتَوَضَّأْ* البخاري (209)، النسائي 108/1– 109، مالك 52/1

676/362 ـ سۇۋەيد ئىبنى نۇئمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: خەيبەر يىلى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن سەپەرگە چىقتىم. خەيبەردىن ئانچە يىراق بولمىغان سەھبا دېگەن يەرگە كەلگەندە، ناماز ئەسىر ئوقۇدۇق. نامازدىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تاماق ئەكىلىشنى تەلەپ قىلىۋىدى، پەقەت ئارپا تالقىنىلا كەلتۈرۈلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى نەمدەپ يېدى، بىزمۇ يېدۇق. ئۇنىڭدىن كېيىن، شام نامىزى ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرۇپ ئاغزىنى چايقىدى، بىزمۇ ئاغزىمىزنى چايقىدۇق، ئاندىن تاھارەت يېڭىلىمايلا ناماز ئوقۇدى. (بۇخارى: 209)

ئىسلام دىنى مەيلى ھازىرقى زاماننىڭ ياكى قەدىمكى زاماننىڭ تىببىي تەۋسىيەلىرىدە بولسۇن، ئېغىز ۋە چىش تازىلىقىغا تەڭداشسىز دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىدۇ.

580/304 ـ أبو هُرَيْرَةَ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– رفعه: لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ * البخاري (887)

580/304 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئۈممىتىمگە ياكى كىشىلەرگە ئېغىرچىلىق

تۇغدۇرۇپ قويماي دېمەيدىغان بولسام، ئۇلارنى ھەر نامازدا مسۋاك ئىشلىتىشكە بۇيرۇيتتۇم. (بۇخارى: 887)

585/309 ـ وللنسائي عنها رفعته: ((السِّوَاكُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ))* النسائي5

585/309 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مسۋاك ئېغىزنى پاكلايدۇ ۋە اللەنى رازى قىلىدۇ. (نەسائى: 5)

ئېغىز بوشلۇقى ۋە چىشلارنىڭ تازىلىقىغا سەل قارىغانلىقتىن كېلىپ چىقىدىغان ئېغىز بوشلۇقى ۋە چىش مىلىكى كېسەللىكلىرىگە قاراپ باقىدىغان بولساق ئاندىن بىز ئىسلام دىنىنىڭ چىشنىڭ ئاقلىقى ۋە ساغلاملىقىنى ئاسراش ئۈچۈن ئاسرىغۇچى ماددىلار بىلەن چىشنى سۈرۈپ ئۈستى ۋە ئارىلىرىدىكى يات ماددىلارنى چىقىرىۋېتىشنى ئالاھىدە تەكىتلىگەنلىكىنىڭ سىرىنى چۈشىنىپ يېتەلەيمىز.

گۆش، بېلىق ۋە باشقا ئۆتكۈر، غەيرى پۇراقلىق يېمەكلىكلەرنى يېگەندە ئېغىز تازىلىقىغا ھەرگىز سەل قارىماسلىق لازىم، چۈنكى بۇ ساغلاملىق ئۈچۈن، ئۆز ھۆرمىتىنى ساقلاش ئۈچۈن، ئاممىۋى ئەدەب ـ ئەخلاقتا رىئايە قىلىش ئۈچۈن بەكمۇ زۆرۈر.

ئىسلام دىنى شەخسلەر ۋە جەمئىيەتنى ھۆرمەتلىگەنلىكى ئۈچۈن سامساق، پىياز ياكى تۇرۇپ يېگەن كىشىلەرنى ئاممىۋى سورۇنلارغا بېرىشتىن چەكلىگەن. چۈنكى بۇ خىل يېمەكلىكلەرنىڭ ئېغىزلاردىكى غەيرى پۇرىقى ئەتراپتىكىلەرنى سەسكەندۈرۈپ ئاممىۋى مۇناسىۋەتكە دەخلى يەتكۈزىدۇ. ئىسلام دىنى بۇ خىل يېمەكلىكلەرنى ئىستىمال قىلغان كىشىلەر ياكى ئېغىزى، تېنىنىڭ بەدبۇي پۇرىقىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان كېسەللىكلەر بىلەن ئاغرىغۇچىلاردىن پەرز نامازنى مەسچىتتە جامائەت بىلەن ئوقۇشتەك سۈننەتنى ساقىت قىلىۋەتكەن، بۇلارنىڭ ھەممىسى بىمارلار ۋەساق كىشىلەرنى قوغداش ئۈچۈن يولغا قويۇلغان ئېسىل ئەدەب ـ ئەخلاقتۇر.

ئىسلام دىنى كىشىنىڭ كىيىم ـ كېچەكنىڭ رەتلىك، قىياپىتىنىڭ قاملاشقان بولۇشىنى تەۋسىيە قىلىدۇ. ھەتتا بۇنى نامازدا بولۇشقا تېگىشلىك ئەدەب ـ ئەخلاقلار قاتارىغا كىرگۈزىۋەتكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارغا مەزكۇر ئىشلارغا كۆڭۈل بۆلۈشنى ئۆگەتتى. كىيىم ـ كېچەكلىرى، تەقى ـ تۇرقىنىڭ رەتلىك، پاكىز بولۇشىنى جېكىلەيتتى.

5852/3508 ـ عَطَاءُ بْنَ يَسَارٍ قَالَ: كَانَ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ فَدَخَلَ رَجُلٌ ثَائِرَ الرَّأْسِ وَاللِّحْيَةِ فَأَشَارَ إِلَيْهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ كَأَنَّهُ يأمره بِإِصْلاحِ شَعَرِهِ وَلِحْيَتِهِ، فَفَعَلَ، ثُمَّ رَجَعَ فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((أَلَيْسَ هَذَا خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدُكُمْ ثَائِرَ الرَّأْسِ كَأَنَّهُ شَيْطَانٌ))* مالك 724/2.

5852/3508 ـ ئەتا ئىبنى يەساردىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەسجىدتە تۇراتتى، چاچ ساقاللىرى چۇۋۇق بىر ئادەم كىرىپ كەلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇبارەك قولى بىلەن ئۇنىڭغا چاچ ساقىلىنى تۈزىتىپ

كىرىشكە ئىشارەت قىلدى. ئۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دېگىنىدەك قىلىپ قايتىپ كىردى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: مەسجىدكە گويا شەيتانغا ئوخشاش چاچلىرى چۇۋۇق كىرگەندىن، مۇشۇنداق رەتلىك كىرگىنىڭلار ياخشى ئەمەسمۇ؟ دېدى. (مالىك: 1770)

ئىسراپچىلىق، ياسالمىلىق قىلماي قىياپەتنىڭ گۈزەللىكىگە ئەھمىيەت بېرىش، ئىچىنى گۈزەللەشتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن تېشىنى گۈزەللەشتۈرۈش قاتارلىقلار ئېتىقادچىلىرىنىڭ تېخىمۇ ئالىي مەرتىۋىلىك، تېخىمۇ چىرايلىق بولۇشىنى تەلەپ قىلىدىغان ئىسلام دىنىنىڭ تەلىماتلىرىدىندۇر.

8079/4891 ـ ابن مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا يدخل الجنة من كان في قلبه مثقال حبةٍ من كبرٍ، فقال رجلٌ: إن الرجل يحب أن يكون ثوبه حسناً ونعله حسناً، قال: إن الله جميلٌ يحب الجمال، الكبر بطر الحق، وغمط الناسِ))* مسلم (91).

8079/4891 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىندۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: دىلىدا زەررىچىلىك كىبىر بار ئادەم جەننەتكە كىرمەيدۇ، دېدى، بىر كىشى: ئادەم چىرايلىق كىيىم كېچەكلەرنى كىيىشنى ياخشى كۆرىدۇ، بۇمۇ كىبىرلىك بولامدۇ؟ دەپ سورىۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: الله گۈزەلدۇر، گۈزەللىكنى ياخشى كۆرىدۇ. كىبىر دېگەن ھەقكە ئۇنىماسلىق، كىشلەرنى كۆزگە ئىلماسلىقتۇر، دېدى. (مۇسلىم: 91)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ تەرەپلەرگە بەك دىققەت قىلاتتى. بىرەر مۇسۇلماننىڭ ئۆزىنى تۈزەشتۈرۈشكە، قىياپىتىنىڭ رەتلىك، قاملاشقان بولۇشىغا سەل قارىغانلىقىنى بىلگەن چېغىدا ئۆزىنى بۇنداق تاشلىۋېتىشتىن چەكلەيتتى ۋە ئەڭ ياخشى كىيملىرىنى كىيىشكە بۇيرۇيتتى.

دىنىنى جان بېقىش يولىغا ئايلاندۇرىۋالغان بەزى كىشلەر كىيىم ـ كېچەكلىرىنىڭ رەتسىز، مەينەت بولۇشىنى بىر خىل ئىبادەت دەپ ئويلايدۇ. ھەتتا بەزىدە ئۆزىنىڭ دۇنيادىن قول ئۈزگەنلىكى، ئاخىرەتنى دوست تۇتقانلىقىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ياماق چۈشكەن كونا كىيملەرنى كىيىشكە ئۇرۇنىدۇ ياكى كىيىدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇ دىنىنى قىلچىلىك چۈشەنمىگەنلىكىنىڭ ئىپادىسى بولۇپ دىنى تەلىماتلارغا قىلىنغان ئېغىر تۆھمەتتۇر.

يوللاردىكى كىشلەرگە ئەزىيەت يەتكۈزىدىغان نەرسىلەرنى يوقىتىش ئىماننىڭ شاخچىلىرىنىڭ بىر شاخچىسىدۇر، ئۆزى ئاددىي، ئەمما ئۇلۇغ بولغان بۇ ئىش بىردە نامازغا باراۋەر قىلىنسا، بىردە سەدىقىگە باراۋەر قىلىنغان.

ئىسلام دىنىنىڭ پاكلىق ۋە ساغلاملىقا كۆڭۈل بۆلىشى پۈتۈن مۇسۇلمانلارنىڭ ماددىي ۋە ئەخلاقى جەھەتلەردە قۇدرەت تېپىشىغا كۆڭۈل بۆلىشىنىڭ بىر قىسمىدۇر. ماغدۇرسىز تەنلەر يۈك كۆتۈرەلمەيدىغان، ئاجىز قوللار ياخشىلىق تەقدىم ئېتەلمەيدىغان بولغاچقا ئىسلام دىنى ئېتىقادچىلىرىنىڭ تومۇرلىرىدا ئاققان قاننىڭ ساپ بولۇشىنى، ئۇلارنىڭ جۇشقۇن، تېتىك بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ.

تەننىڭ ساغلام بولۇشى تەپەككۇرنىڭ دۇرۇس بولۇشى، بەلكى ئىنسانىنىڭ ھاياتلىقىقا

ماسلىشىشىغا چوڭ تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئىسلام دىنىنىڭ ئۇلۇغۋار غايىسى ھارغىن، چۈشكۈن، ئاجىز خەلق ئىچىدە روناق تاپالمايدۇ. شۇ ۋەجىدىن ئىسلام دىنى كېسەللىك بىلەن قاتتىق كۈرەش قىلدى، كېسەللىك جاراسىملىرىنىڭ تارقىلىشى بىلەن زەئىپلىك، سۇسلۇق، شۇملۇق ئەۋج ئېلىپ خەلقنىڭ مادارى كېتىپ قالماسلىق ئۈچۈن كۆپلىگەن ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئىسلام دىنى ئىنچىك تازىلىق مىزانلىرى، مۇسۇلمان رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك رەتلىك تۇرمۇش قائىدىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ كېسەللىكلەردىن ساقلىنىشقا شارائىت يارىتىپ بەردى. مەسىلەن: مۇسۇلمان تاڭ ئېتىش بىلەن تەڭ ئورنىدىن تۇرىدۇ، تولۇق ئۇخلاشقا كاپالەتلىك قىلىدۇ، شەھۋەتپەرەسلىكتىن ئۆزىنى تارتىدۇ، يېمەك ـ ئىچمەكنى نورمال ئىستىمال قىلىدۇ، تۇرمۇش ۋە كۈندىلىك ھەرىكىتىدە پاك ـ دىيانەتلىك بولىدۇ، كۈندە بەش ۋاخ ناماز ئوقۇش، يىلدا بىر ئاي روزا تۇتۇش بىلەن جۇشقۇنلۇقىنى يېڭىلاپ تۇرىدۇ.

شۇنى ئېسىڭىزدىن چىقارماڭكى، گۇناھ ـ مەئسىيەتتىن يىراق تۇرۇش يامان كېسەللىكلەردىن ساقلايدىغان مۇستەھكەم قورغاندۇر. كېسەل بولسا داۋالاپ ساقايتىش كېرەك، ئىسلام دىنى كىشىلەرگە يولۇققان ئاغرىقلارنى ئۇنۇملۇك دورىلار بىلەن ساقايتىشنى تەۋسىيە قىلىدۇ.

ئىسلام دىنى ھەرخىل خۇراپىي ئىشلاردىن شىپالىق ئىزدەشنى ھارام قىلدى. ھەرئىلىمنىڭ ئەھلى بولۇپ ئۇلارنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىش زۆرۈر بولسىمۇ، ئەمما مۇسۇلمان چامى يەتمەيدىغان ئىشلارغا زورۇقۇۋاتقان جادۇگەرلەرنى ئىزدىمەسلىكى، ئۇلارنىڭ ئىدىيەلىرىگە ئىشەنمەسلىكى كېرەك.

7560/4542 ـ عيسى بن عبد الرحمن بن أبي ليلى: دخلتُ على عبدِ الله ابن عكيم أبي معبدٍ الجُهنيِّ، أعودُه وبهِ حمرةٌ، فقلتُ: ألا تعلِّقُ تميمةً؟ فقال: أعوذُ بالله من ذلك، قال النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((من تعلَّقَ شيئًا وكل إليهِ))* الترمذي (2072)

7560/4542 ـ ئىيسا ئىبنى ئابدۇرراھمان ئىبنى ئەبۇ لەيلا مۇنداق دەيدۇ: ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇكەيم ئەبۇ مەئبەد جۇھەنىي كېسەل بولۇپ قالغانىدى، ئۇنى يوقلاپ كىرسەم، ئۇ قىزىرىپ كېتىپتۇ. مەن: بىر نەرسە ئېسىۋالساڭ بولمامدۇ؟ دېسەم، ئۇ: ئۇنداق قىلغاندىن ئۆلگەن ياخشىراق. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: كىمكى بىر نەرسە ئېسىۋالسا، ئۇنىڭ ئىشى شۇ نەرسىگە تاشلاپ قويۇلىدۇ دېگەنىدى، دېدى. (تىرمىزى: 3868)

ئىسلام دىنى يولغا قويغان كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرىنىڭ يەنە بىرى سۇ، كوچا ـ كويلار ۋە سورۇنلارنىڭ بۇلغىنىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن چوڭ ـ كىچىك تەرەتنى ئادەم بارمايدىغان يىراق جايلارغا بېرىپ ئادا قىلىش، ھايۋانات چىقىرىندىلىرىنى ياخشى بىر تەرەپ قىلىشتىن ئىبارەت. ئەگەر مۇسۇلمانلار بۇ خىل ئۇلۇغ ئەدەب ـ ئەخلاققا رىئايە قىلغان بولسا كۆچ ـ قۇۋۋىتىگە تەھدىت سېلىۋاتقان، ئۆي ـ ماكانلىرىنى ۋەيران قىلىۋاتقان، چوڭ مۇشكىلات ئېلىپ كېلىۋاتقان كېسەللىك كۆلەڭگۈلىرىدىن ئەلۋەتتە قۇتۇلۇپ قالغان بولاتتى.

440/241 – أبو هُرَيْرَةَ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– رفعه: ((اتَّقُوا اللاعنين)). قَالُوا: وَمَا اللاعنان؟ قَالَ: ((الَّذِي يَتَخَلَّى فِي طَرِيقِ النَّاسِ، أَوْ ظِلِّهِمْ))* رواه مسلم (269)، أبو داود (25)

440/241 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلىرىگە: سىلەر لەنەتكە سەۋەب بولىدىغان ئىككى تۈرلۈك كىشىنىڭ قىلىقىدىن ساقلىنىڭلار! دېدى. ساھابىلەر: ئۇلار قايسىلار؟ دەپ سورىغاندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئادەملەر ماڭىدىغان يولغا ياكى ئۇلار سايىدايدىغان يەرگە تەرەت قىلغۇچى، دېدى. (مۇسلىم: 269)

441/242 – وله عن مُعَاذٍ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– اتَّقُوا الْمَلَاعِنَ الثَّلَاث: الْبَرَازَ فِي الْمَوَارِدِ، وَقَارِعَةِ الطَّرِيقِ، وَالظِّلِّ*

441/242 ـ مۇئاز ئىبنى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مەلئۇنلۇققا ئېلىپ بارىدىغان ئۈچ ئىشتىن ساقلىنىڭلار، ئۇلار بولسا: سۇ ئاقىدىغان يەرلەرگە، يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا ۋە كىشىلەر سايىدايدىغان ئورۇنلارغا چوڭ ـ كىچىك تەرەت قىلىشتۇر. (ئەبۇ داۋۇد: 26)

يەنى بۇ ئىشلار شۇ ئادەمگە لەنەت ئېلىپ كېلىدۇ، يولغا تەرەت قىلغان ئادەم ھەقىقەتەن ئادىمىيلىكى بولمىغان ئادەم بولۇپ، كىشىنى سەسكەندۈرىدۇ، نارازى قىلىدۇ. بىز مۇسۇلمانلار ئارىسىدىكى كېسەللىكلەرنىڭ كۆپ قىسمى يۇقىرىقى تەلىماتلارغا ئەمەل قىلمىغانلىقتىن كېلىپ چىققان، ئادەتتىكى خەلقلەر سەل قارىغانلىقتىن ئۇلارغا ھالاكەت ئېلىپ كەلدى.

ئىسلام دىنى يەنە سەھىيە ئالدىنى ئېلىش مىزانلىرىنىمۇ بەلگىلەپ بەردى، يۇقۇملىنىش ۋە تارقاپ كېتىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن يۇقۇملۇق كېسەللىك تارقالغان شەھەرلەردىكى خەلقلەرنىڭ شەھەر سىرتىغا چىقىشى، ۋە باشقىلارنىڭ ئۇ شەھەرگە كىرىشىنى چەكلىدى. ئىسلام دىنى يۇقۇملۇق كېسەللىك تارقالغان شەھەر ئاھالىسىگە ھېسداشلىق قىلىپ ئۇلارنى شۇ شەھەردە تۇرۇشقا رىغبەتلەندۈردى، چۈنكى خەتەردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن بەزى كىشىلەر ئوغرىلىقچە شەھەردىن چىقىپ كېتىشى مۇمكىن، بۇ چاغدا مەلۇم بىر كىشىنىڭ شەخسىيەتچىلىكى پۈتۈن شەھەر خەلقىنى خەتەرگە دۇچار قىلىدۇ. بەزى تەۋەككۇلچىلەر يۇقۇملىنىشتىن قېچىش ئىشەنچىنىڭ سۇسلىقى ياكى قازا ۋە قەدەردىن ئۆزىنى قاچۇرغانلىق بولىدۇ دېگەن باھانە بىلەن يۇقۇملۇق كېسەللىك تارقالغان شەھەرگە بېرىشى مۇمكىن، ئەمما بۇ تۈپتىن خاتا. چۈنكى شامدا چۇما كېسىلى تارقالغان چاغدا ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇ يەرگە سەپەر قىلىشنى رەت قىلغان، بەزىلەر ‹ئاللاھنىڭ قازا ۋە قەدەرىدىن قاچامدىلا؟› دەپ سورىغاندا: «ئاللاھنىڭ بىر قازا ۋە قەدەرىدىن يەنە بىر قازا ۋە قەدەرىگە قاچىمەن.» دەپ جاۋاب بەرگەن. خۇددى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئېيتقاندەك سەۋەب قىلىش ھەقتۇر، ئىسلام دىنى يۇقۇملىنىپ قېلىشتىن ساقلىنىشنى يولغا قويغان. گەرچە يۇقۇش راست بولسىمۇ ئەمما ھەرقانداق يۇقۇملۇق كېسەلنىڭ يۇقمايدىغانلىقىنى بىلىشىمىز كېرەك، چۈنكى بەزى ئادەملەرنىڭ كېسەلگە قارشى تۇرۇش كۈچى يۇقىرى بولغاچقا گەرچە ئۇزى شۇ كېسەللىك مىكروبىنى ئېلىپ يۈرسىمۇ ئۆزى يۇقۇملانماستىن، بەلكى ئۆزىدە كېسەللىك ئالامەتلىرى پەيدا قىلماستىن، باشقىلارنى يۇقۇملاندۇرىدۇ.

7609/4577 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعهُ: لا عَدْوَى وَلا طِيَرَةَ وَلا هَامَةَ وَلا صَفَرَ

وَفِرَّ مِنَ الْمَجْذُومِ كَمَا تَفِرُّ مِنَ الْأَسَدِ* البخاري معلقا بعد حديث (5707)، أبو داود(3912)

7609/4577 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن قىلىنغان يەنە بىر رىۋايەتتە پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كېسەل يۇقۇش، شۇم پال ئېلىش، ھوقۇشتىن شۇملۇق ھېس قىلىش ۋە سەفەر (قورساقتا بار دەپ قارىلىدىغان يىلان) بىلەن شۇم پال ئېلىش دېگەن ئىشلار ئەمەلىيەتتە مەۋجۇت ئەمەس. ئەمما جۇزام (ماخاۋ) كېسىلى بولغان ئادەمدىن خۇددى شىردىن قاچقاندەك قېچىڭلار!. (بۇخارى: 5707)

ھەرقانداق يۇقۇملۇق كېسەل ھەممە ئادەمگە يۇقۇۋىرىدىغان بولغان بولسا يەر يۈزىدە ئادەملەر بىر كۈن ئىچىدىلا ھالاك بولۇپ كەتكەن بولاتتى، چۈنكى، خۇددى دوختۇرلارنىڭ ئېيتقىنىدەك يۇقۇش باشقا گەپ، يۇقۇملىنىش باشقا بىر گەپ بولۇپ يۇقۇملىنىش مۇرەككەپ بىر جەرياندۇر، مانا بۇ يۇقىرىقى ھەدىسنىڭ ئالدى قىسمىدا «يۇقۇملانمايدۇ» دېگەن ئىبارىنى ئىشلىتىشنىڭ سەۋەبىدۇر، بۇ ھەرگىزمۇ يۇقۇشتىن ئىبارەت بۇ بىر ھەقىقەتنى ئىنكار قىلغانلىق ئەمەس، بۇنى بىز ئارقىسىدىنلا «... جوزام بولغۇچىدىن شىردىن قاچقاندەك قاچقىن» دېگەن جۈملىلەردىن چۈشىنىۋالالايمىز.

ھايالىق بولۇش

ھايالىق بولۇش ئىنسان تەبىئىتىنىڭ ماھىيىتىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان توغرا مىزاندۇر. ئۇ بىزگە شۇ كىشىنىڭ ئىمانىنىڭ قىممىتى ۋە ئەدەب ـ ئەخلاقىنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە ئىكەنلىكىنى يورۇتۇپ بېرىدۇ، سىز بىر ئادەمنىڭ تېگىشلىك بولمىغان ھەرىكەتتىن ئۆزىنى تارتىۋاتقانلىقى ياكى تېگىشلىك بولمىغان ئىشنى قىلىپ قويغان ۋاقىتتا چىرايىنىڭ قىزىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ قەلبىنىڭ ئويغاق، ئەسلىنىڭ پاك، تەبىئىتىنىڭ تازا ئىكەنلىكىنى بىلىۋالالايسىز، ئوخشاشلا بىرەرسىنىڭ پەس، گۇناھ ئىشلارنى ھايا قىلماستىن قىلىپ يۈرگەنلىكىنى، ئالغان ـ قويغىنىنىڭ قانداق ئىكەنلىكىگە پەرۋا قىلمايۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ۋاقتىڭىزدا ئۇنىڭ قولىدىن ياخشى ئىش كەلمەيدىغان كۆڭلى قارا، يۈزى قېلىن ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلىۋالالايسىز. ئىسلام دىنى پەرزەنتلىرىنى ھايالىق بولۇشقا ئۈندىگەن. ئۇنى ئىسلامنى گەۋدىلەندۈرۈپ بېرىدىغان ئەڭ بۈيۈك ئەخلاق قىلىپ بەلگىلىگەن.

7866/4743 ـ زيد بن طلحة بن ركانة يسنده مرفوعاً: ((إن لكل دين خلقاً، وخلق الإسلام الحياء))* مالك 690/2

7866/4743 ـ زەيد ئىبنى تەلھە ئىبنى رۇكانە پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ھەر بىر دىننىڭ ئالاھىدە بىر ئەخلاقى بولىدۇ. ئىسلامنىڭ ئەخلاقى بولسا ھايادۇر. (مالىك: 1610)

كەسكىنلىك، مۇسا ئەلەيھىسسالام دەۋرىدە يەھۇدىي دىنى تەلىماتلىرىدا گەۋدىلەنگەن ئىدى. كەڭ قورساق بولۇش، ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدە خرىستىئان دىنى تەلىماتلىرىدا گەۋدىلەنگەن ئىدى. ئىسلام دىنى بولسا ھايالىق بولۇش بىلەن ئالاھىدىلەندى. ھەرقانداق بىر دىن ئەنە شۇنداق ئەخلاقلارغا بۈيرۈيدۇ ۋە ئۇنى مۇھىم نۇقتا قىلىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلماننىڭ ئەخلاقىنىڭ ئەۋزەللىكى ۋە رەزىللىكىگە بولغان

سەزگۈرلۈكىدىن پايدىلىنىپ تۇرۇپ ئۆلارنى ساۋاب ياكى ئازابقا ئېرىششتىن قەتئىينەزەر ياخشىلىقنى تەرك ئېتىش، يامانلىقنى قىلىشتىن هايا قىلىپ بىرىنچىسىنى چىڭ تۇتۇپ ئىككىنچىسىدىن سەسكىنىدىغان هالەتكە كەلتۈرمەكچى بولدى. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئىنسانلار ئىچىدە تەبىئىتى ئەڭ سەزگۈر ئىدى، ئىش ـ هەرىكىتى ئەڭ ئېسىل ئىدى، مەجبۇرىيەتنى چوڭقۇر چۈشىنەتتى، هارامدىن بەك قاچاتتى.

7863/4740 ـ أبو سعيد – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: كان النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أشدَّ حياءً من العذراء في خدرها، فإذا رأى شيئاً يكرهه عرفناه في وجهه* البخاري (6102)، مسلم (2320).

7863/4740 ـ ئەبۇ سەئىد رەزىيەللاهۇ ئەنهۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاهۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم چۈمپەردە ئىچىدىكى قىزدىنمۇ بەكرەك هايالىق ئىدى. ياقتۇرمايدىغان بىرەر نەرسە كۆرسە (گەپ سۆز قىلمايتتى)، ئەمما بىز چىرايىدىنلا بىلىۋالاتتۇق. (بۇخارى: 6102)

ئىمان، بەندە بىلەن پەرۋەردىگارى ئوتتۇرىسىدىكى بۈيۈك ئالاقە بولۇپ، قەلبنى پاكلاش، ئەخلاقنى توغرىلاش، هەرىكەتنى دۇرۇس قىلىشلار بولسا بۇ ئالاقىنىڭ تەلىپى، بەلكى ئۇنىڭ تۇنجى ئىزناسىدۇر، قەلبنىڭ سەزگۈرلىكىنى ئاشۇرۇپ خاتالىقلار ۋە پەس ئىشلاردىن ئۆزىنى تارتمىغۇچە بۇ تەلەپنى ئەمەلگە ئاشۇرغىلى هەرگىز بولمايدۇ، گۇناھ ئىشلاردىن تەپتارتماسلىق تەدرىجىي گۇناهلارنى قىلىشقا قاراپ تەرەققىي قىلىدۇ دەسلەپ هايانى يوقىتىدۇ، بۇنىڭغا ئەگىشىپ ئىمانىنىمۇ يوقىتىدۇ. ئاخىرىدا ئەڭ پەس دەرىجىگە چۈشۈپ قالىدۇ.

هايا هەممە ئىشقا يارىشىدۇ، مۇسۇلمان گەپ قىلغان ۋاقتىدا سەت گەپ قىلماسلىقى، ئەيىب قويماسلىقى، باشقىلارنىڭ سىرىنى ئېچىشتىن خىجىل بولۇشى لازىم، كىمكى سورۇن تاللىماي، مەنىسىگە قارىماي سەت گەپلەرنى قىلىۋەرسە چوقۇمكى ئەدەبسىزلىك قىلغان بولىدۇ.

7858/4736 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((الحياء من الإيمان، والإيمان في الجنة، والبذاء من الجفاء، والجفاء في النار))* الترمذي (2009)

7858/4736 ـ ئەبۇ هۇرەيرە رەزىيەللاهۇ ئەنهۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاهۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: هايا ئىماندىندۇر، ئىمان ئەهلى جەننەتتە بولىدۇ. ئاغزى بېزەپىلىك قوپاللىقتۇر، قوپاللار دوزاختا بولىدۇ. (تىرمىزى: 2009)

ئاممۇى سورۇنلاردا گەپنى ئاز، لايىقىدا سۆزلەشمۇ هايانىڭ جۈملىسىدىندۇر. چۈنكى بەزى كىشىلەر سورۇندا بېكار تۇرماي ئېگىز ـ پەس سۆزلەپ ئاڭلىغۇچىلارنى زېرىكتۈرۈپ قويىدۇ، ئىسلام دىنى بۇ خىل كىشىلەرنى يامان كۆرگەن.

7859/4737 ـ أبو أمامة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((الحياء والعى شعبتان من الإيمان، والبذاء والبيان شعبتان من النفاق. هما للترمذي وقال: العى قلة الكلام، والبذاء الفحش، والبيان هو كثرة الكلام، مثل هؤلاء الخطباء الذين يخطبون ويتوسعون في الكلام، ويتفصحون فيه من مدح الناس فيما لا يرضي الله))* الترمذي (2027)

7859/4737 ـ ئەبۇ ئۇمامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ھايا ۋە كەمسۆزلۈك ئىماننىڭ ئىككى تارمىقى، ئاغزى بېزەپلىك ۋە ۋات ـ ۋاتلىق مۇناپىقلىقنىڭ ئىككى تارمىقىدۇر. (تىرمىزى: 2027)

چۈنكى ئۇلار پەقەت كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىش ئۈچۈن مەنىسىنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىنەزەر گەپ قىلىۋېرىدۇ، رىياخورلۇق قىلىدۇ، پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ گەپ ئارقىلىق باشقىلاردىن ئىنتىقام ئالىدۇ، ئەگەر ئۇلار ھايا قىلىشتىن ئىبارەت تەلىماتقا ئەمەل قىلغان بولسا ھەرگىزمۇ بۇ ھالغا چۈشۈپ قالمىغان بولاتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن بەزى ھېكمەتلىك سۆزلەردە تىلنىڭ ئاجىزلىقى بۇنداق گەپدانلىقتىن ياخشى ئىكەنلىكى ئوتتۇرىغا قويۇلغان.

ئىنساننىڭ ئۆزىنىڭ قىلغان گۇناھىنى باشقىلارنىڭ بىلىپ قېلىشىدىن خىجىل بولۇشى، ئابرۇيىنىڭ يامان سۆزلەردىن پاك بولۇشىنى ئۈمىد قىلىشى ھايانىڭ قاتارىدىندۇر، چۈنكى ئەيىبىنى كىشىلەر بىلمەيدىغان ئادەم توغرىسىدا غەيۋەت قىلىش ھارام، چۈنكى باشقىلار ھەرقانچە غەيۋەتنى قىلسىمۇ ئۆزىنىڭ يامانلىقنى ئۆزى ئاشكارىلىغاندەك ئاشكارىيالماسلىقى مۇمكىن، شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام گۇناھ مەئسىيەتنىڭ كىرلىرى بىلەن بۇلغانغان ئادەملەرنىڭ كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدىدىن يىراق يۇرۇشىنى بۇيرىغان، بەزى ساھابىلەر ئۇنىڭ مەسچىتىنىڭ بىر تەرىپىدە ئايالى بىلەن تۇرغانلىقىنى كۆرگەن ۋاقتىدا، ئۇلارنى توختىتىپ ئۆزىنىڭ يات ئايال بىلەن ئەمەس، بەلكى ئۆز ئايالى بىلەن بىرگە تۇرۋاتقانلىقىنى ئۇقتۇرۇپ قويغان.

قىلغان ئىشلىرىنى باشقىلارغا ئاڭلىتىشنى ئۈمىد قىلىدىغان ئادەم بىلەن كىشىلەرنىڭ ئۆزىنى يامان گۇمان قىلىشنى چەكلەيدىغان ئادەمنىڭ ئوتتۇرىسىدا پەرق بار، مۇسۇلماننىڭ ئۆزىنى باشقىلارغا ياخشى كۆرسىتىشى ھەرگىز يامان ئىشنى يوشۇرۇپ ياخشى ئىشنى ئاشكارا قىلىش بىلەن ئىككى يۈزلىمىلىك قىلغانلىقى ئەمەس، ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، بەلكى مەقسەت قەبىھ ئىشلارنى ئاشكارىلىماسلىق، ئۇنى ئاشكارا قىلىشتىن ھايا قىلىشتىن ئىبارەت، چۈنكى رەزىل ئىشلارنى ئاشكارا قىلىشتىن خىجىل بولغان ئادەمدە مەلۇم ياخشىلىق ساقلىنىپ قالغان بولىدۇ. ئىپسىل ئىشلارنى ئاشكارا قىلىشنى ئۈمىد قىلغان ئادەمدە مەلۇم دەرىجىدە يامانلىق ساقلىنىپ قالغان بولىدۇ، ھالبۇكى ئىنسان خۇددى باشقىلاردىن خىجىل بولغىنىدەك ئۆزىدىنمۇ خىجىل بولۇشى لازىم، ئۆزىنىڭ قەدرى قىممىتى يامانلىقتىن ھايا قىلىشقا ئەرزىمەيدۇ دەپ ئويلىمىسىلا، خۇددى باشقىلار ئۆزىنىڭ بىرەر يامان ئىش قىلغانلىقىنى كۆرۈپ قېلىشىنى خالىمىغىنىدەك ئۆزىنىمۇ بۇنداق يامان ئىشنى قىلغان ھالەتتە كۆرۈشنى خالىماسلىقى كېرەك. ھېكمەتتە مۇنداق دېيىلىدۇ: «كىمكى ئاشكارىلىنىپ قالسا خىجىل بولىدىغان بىرەر ئىشنى يوشۇرۇپ قىلغان بولسا بۇنداق ئادەم ئۆزىنى قەدىرلىمىگەن بولىدۇ. » شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسۇلمان يوشۇرۇن، ئاشكارا، چوڭ، كىچىك بولغان بارلىق پەس ئىشلاردىن مەيلى ئۆزى يالغۇز بولسۇن ياكى كىشىلەر بىلەن بىرگە بولسۇن ئۆزىنى چوقۇم تارتىشى لازىم، ھېكمەتتە يەنە مۇنداق دېيىلىدۇ: «قۇلىقىڭ ئاڭلاشنى ياخشى كۆرگەن ئىشنى قىلغىن، قۇلىقىڭ ئاڭلاشنى ياخشى كۆرمىگەن ئىشتىن يىراق تۇرغىن.»

ھايا ياخشىلىق ئېلىپ كەلگۈچىدۇر، ئۇ ھەر ئىشنىڭ ياخشى بولۇشىنىڭ ئاساسىدۇر. ئەگەر

هايانى ئوبرازلاشتۇرغىلى بولغان بولسا چوقۇم ياخشىلىنىش ۋە ياخشىلاشنىڭ ئوبرازى بولغان بولاتتى.

ھەركىشىنىڭ تېگىشلىك ھۆرمىتىنى ساقلاش، قەدرىنى بىلىش هايانىڭ قاتارىدىندۇر، مەسىلەن ھەربىر ياش ئۆزىنى ھۆرمەتلەيدىغان كىشىلەرنى ھۆرمەتلىشى، ئوقۇغۇچى ئۆزىنىڭ ئوقۇتقۇچى ـ ئۇستازلىرىنى ھۆرمەتلىشى، ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئۇنلۇك گەپ قىلماسلىقى، ئالدىدا قەدەم باسماسلىقى لازىم.

هايا قىلىش قورقۇنچاقلىق ئەمەس، چۈنكى خىجىلچان ئادەم بەزىدە ئابرۇيىنى تۆكۈشتىن قېنىنى تۆكۈشنى ئەۋزەل كۆرىدۇ، مانا بۇ باتۇرلۇقنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسىدۇر. بەزىدە هايا بىلەن بىرلىكتە قورقۇشمۇ بولىدۇ، ئەمما بۇ پەزىلەتلىك ئادەمنىڭ ئېسىل ئەخلاقلىرى، ئۆزگىچە ئالاھىدىلىكلىرىنىڭ ناچار ۋەزىيەت ئاستىدا گۈزەللىكى ۋە قىممىتىنى يوقىتىپ قويۇشىدىن قورقۇشىدۇر. بۇ خىل قورقۇش جۈرئەتلىكلىك بىلەن تەڭ ئورۇندا ماختاشقا تېگىشلىك.

ئاللاھتىن هايا قىلىش ئەڭ ئۇلۇغدۇر، چۈنكى بىز ئاللاھنىڭ نېئمەتلىرىدىن يەپ، هاۋاسىدىن نەپەسلىنىمىز، زېمىندا ماڭىمىز ئاسمىنى بىلەن سايىدايمىز، ئىنسان ئىنساننىڭ ئۆزىگە قىلغان ياخشىلىقىغا ياخشىلىق بىلەن جاۋاب قايتۇرۇشنى ئۈمىد قىلىدۇ. يامانلىق قىلىشتىن ئەيمىنىدۇ، بۆشۈكتىن تۆشۈككىچە، ھەتتا كېيىنكى چەكسىز هاياتقا قەدەر ئاللاھنىڭ نېئمەتلىرىدىن بەھرىلىنىپ تۇرۇپ ئاللاھقا قانداقمۇ ئاسىيلىق قىلغىلى بولسۇن شۈبھىسىزكى ئاللاھنىڭ بەندىلىرىدىكى ھەققى چوڭدۇر. ئەگەر ئۇلار بۇ ھەقىقەتنى چۈشەنگەن بولسا چوقۇم ئىختىيارسىز هالدا ياخشىلىق قىلىشقا ئالدىرىغان، ياخشىلىققا يامانلىق قىلىش ۋە ئۇنى ئىنكار قىلىش بىلەن جاۋاب قايتۇرۇشتىن خىجىل بولغان بولاتتى.

4734/ 7856 ـ ابن مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((استحيوا من الله حق الحياء))، قلنا: إنا لنستحيي من الله يا رسول الله!والحمد لله، قال: ((ليس ذلك، ولكن الاستحياء من الله حق الحياء، أن تحفظ الرأس وما وعى، والبطن وما حوى، وتذكر الموت والبلى، ومن أراد الآخرة ترك زينة الدنيا، فمن فعل ذلك فقد استحيا من الله حق الحياء))* الترمذي (2458)

4734/ 7856 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: اللەتىن ھەقىقىي هايا قىلىڭلار! دېدى، بىز: ئى رەسۇلۇللاھ! ئەلھەمدۇلىللاھ، بىز هايا قىلىمىز، دېگەنىدۇق، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئۇنداق ئەمەس، اللەتىن ھەقىقىي هايا قىلىش دېگەن، باشنى ۋە باشتىكى ئەزالارنى هارامدىن ساقلاش، قورساق ۋە قورساق ئىچىدىكى ئەزالارنىمۇ هارامدىن ساقلاش، ئۆلۈمنى ۋە سۆڭەكلەرنىڭ چىرىپ كېتىشىنى ئەسلەپ تۇرۇشتۇر. كىمكى ئاخىرەتنى كۆزلەيدىكەن، دۇنيانىڭ زىبۇ ـ زىننەتلىرىنى تاشلايدۇ، كىمكى شۇنداق قىلسا، اللەتىن ھەقىقىي هايا قىلغان بولىدۇ، دېدى. (تىرمىزى: 2458)

ئىبنى مەسئۇدقا قىلىنغان بۇ نەسىھەت ئىسلام دىنىنىڭ نۇرغۇن ئەدەبلىرى ۋە پەزىلەت يوللىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، مۇسۇلمان تىلىنى ناھەق سۆزلەشتىن، كۆزنى نامەھرەمگە قاراشتىن، قۇلىقىنى سىرنى ئوغرىلىقچە ئاڭلاشتىن ساقلىشى، هارامدىن يېمەسلىكى، هالال

بىلەن قانائەت قىلىشى، ۋاقتىنى ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن سەرپ قىلىشى، ئاللاھنىڭ ساۋابىنى ھەممىدىن ئۈستۈن بىلىشى، تۇرمۇشنىڭ ساختا ھاۋايى ـ ھەۋەسلىرى بىلەن ئالدىنىپ قالماسلىقى كېرەك. كىمكى ئاللاھ رىزالىقى ئۈچۈن ياخشى ئەمەل قىلاي، چۈنكى ئاللاھ ھەرجايدا مېنى كۆرۈپ تۇرىدۇ دەپ ئېتىقاد قىلغان ئاساستا يۇقىرىقىلارنى ئۆز تۇرمۇشىدا ئەمەلىيلەشتۈرسە ئاللاھتىن لايىقىدا ھايا قىلغان بولىدۇ. دېمەك ھايا دىنىنىڭ ھەممە تەرەپلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، ھايا بىلەن قىلغان ئەمەللەرنىڭ ھەممىسى ئىماننىڭ ئالامىتىدىندۇر.

59/43 - أبو هُرَيْرَةَ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– رفعه: ((الْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ)) * رواه مسلم (35)

59/43 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئىمان 70 نەچچە شاخچىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ھايا شۇ شاخچىلارنىڭ بىرىدۇر. (مۇسلىم 35)

61/44 – وفي رواية: وَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا الله وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ. للستة إلا الموطأ* رواه مسلم (35)

61/44 ـ يەنە بىر رىۋايەتتە: ئۇنىڭ ئەڭ ئەۋزىلى: ”بىر اللەتىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوق “ دېيىش؛ ئەڭ تۆۋىنى كىشىلەرگە ئەزىيەت يەتكۈزىدىغان نەرسىلەرنى يولدىن ئېلىۋېتىشتۇر دېيىلگەن. (مۇسلىم: 35)

ئادەم ئۆزى قەدىرلەيدىغان كىشىسى ئالدىدا سۆز ـ ھەرىكەتلىرىگە ناھايىتى دىققەت قىلىدۇ، ئېگىز ـ پەس سۆزلىمەيدۇ، بولا ـ بولماس ئىش قىلمايدۇ، ئاللاھنىڭ ئۆزىنىڭ بارلىق قىلغان ـ ئەتكەنلىرىنى، ھەتتا كۆڭۈلدە ئويلىغانلىرىنى بىلىپ تۇرىدىغانلىقىغا چىن پۈتكەن مۇسۇلمان، ئاللاھتىن تېخىمۇ ئەيمىنىشى، شەرىئەت دائىرىسىدىن ھالقىپ كەتمەسلىكى لازىم، بۇ توغرىسىدا ھېكمەتتە مۇنداق دېيىلىدۇ: «ئاللاھتىن خۇددى سەن ئەيمىنىدىغان كىشلىرىڭدىن خىجىل بولغىنىڭغا ئوخشاش خىجىل بولغىن.»

ئىنسانىنىڭ بەزى ئىشلاردىن تەسىرلىنىشى ئۇلارنىڭ ياخشىلىق ئىچىدە ئىكەنلىكىنىڭ ئالامىتى: «ھايانىڭ ھەممىسى ياخشىلىقتۇر» خۇددى قوزىقى بولمىغان يۇمران شاخنىڭ تېزلا قۇرۇپ ئوتتۇنغا ئايلىنىدىغانلىقىغا ئوخشاش، ئىنساندا ھايا بولمىسا يامانلىققا يۈزلىنىپ تېزلا دوزاخنىڭ يېقىلغۇسىغا ئايلىنىدۇ.

7862/4739 ـ أبو مسعود البدري – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إن مما أدرك الناس من كلام النبوة الأولى، إذا لم تستح فافعل ما شئت))* البخاري (3483).

7862/4739 ـ ئەبۇ مەسئۇد ئۇقبە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئىنسانلارغا ئۆتمۈش پەيغەمبەرلەردىن يېتىپ كەلگەن سۆزلەردىن بىرى: ”ھايا قىلمىساڭ، خالىغىنىڭنى قىل! “ دېگەن ئىباردۇر. (بۇخارى: 3483)

قېرىنداشلىق

ئىنسانلارنىڭ بىر ـ بىرى بىلەن ئالاقە قىلىشماي ياشىشىنىڭ ھېچقانداق مۇۋاپىق يولى يوق،

بەلكى ھەقىقەت ۋە ساغلام ھېسسىيات ئۇلارنىڭ بىر ـ بىرىگە مېھرى ـ شەپقەت قىلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ، ئەنە شۇ مېھرى ـ شەپقەت ئارقىلىق ئۇلارغا مېھرى ـ مۇھەببەتكە تولغان بىر ـ بىرىنى يۆلەيدىغان جەمئىيەتنى تەقدىم ئېتىدۇ، پۈتۈن ئىنسانلارنىڭ ئالاقىسىنى قويۇقلاشتۇرۇپ ئۇلارنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئاللاھ پۈتۈن ئىنسانلارنى بىر ئاتا ـ ئانىدىن ياراتقان.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

«ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىز ھەقىقەتەن بىر ئەر، بىر ئايالدىن (ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن ئىبارەت) بىر ئاتا ۋە بىر ئانىدىن ياراتتۇق، ئۆزئارا تونۇشۇشۇڭلار ئۈچۈن سىلەرنى نۇرغۇن مىللەت ۋە ئۇرۇق قىلدۇق، ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغىنىڭلار ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېسابلىنىسىلەر (يەنى كىشىلەرنىڭ بىر ـ بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەپ بىلەن ئەمەس، تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ) ئاللاھ ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىدىن خەۋەرداردۇر.» [سۈرە ھوجۇرات 13]

دېمەك، ئۆزئارا تونۇشۇپ ئىناق ـ ئىتتىپاق ئۆتۈش ئىنسانلار ئالاقىسىنىڭ ئاساسى. بەزىدە بۇنداق تونۇشۇش ۋە ئۇنىڭدىن كېلىدىغان پايدا ـ مەنپەئەتلەر توسالغۇغا ئۇچراپ قالىدۇ، چۈنكى رىزىق مەنبەلىرىنىڭ بېسقچىلىقى، ھەقىقەتنى چۈشىنىشتىكى پەرقلەر سەۋەبىدىن بەزىدە تالاش ـ تارتىش ھەتتا توقۇنۇش يۈز بېرىدۇ. ئەمما بۇ توقۇنۇشلار تۈپەيلىدىن ئىنساننى يارىتىش ۋە ئۇنىڭ ماسلاشقان تىرىشچانلىقلىرى بىلەن زېمىننى ئاۋاتلاشتۇرۇشتىكى ھېكمەت ئۆزگىرىپ قالسا بولمايدۇ.

ئىنسانلارنى ئىتتىپاقلاشتۇرىدىغان يولدىكى توسالغۇلارنى يوقىتىدىغان ھەرقانداق ئالاقىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەش ۋە ئۇنىڭ ئالاھىدىلىكىدىن پايدىلىنىش لازىم. ئىسلام دىنى ئاز ياكى كۆپ بولغان بىر تۈركۈم كىشىلەر ئارىسىدىكى رىشتىلا بولۇپ قالماستىن بەلكى ئۇ كىشىلەر بىلەن پەرۋەردىگار ئوتتۇرىسىدىكى، ئاندىن كېيىن كىشىلەر بىلەن پۈتۈن ئىنسانلار ئارىسىدىكى توغرا ۋەزىيەتنى شەكىللەندۈرۈپ بېرىدىغان ھەقىقەتلەرنىڭ گەۋدىلىنىشىدۇر.

تونۇشۇش ئارقىلىق خەلقلەر ئارىسىدىكى ئۆچۈپ كەتكەن ئورتاق قېرىنداشلىق يېڭىلىنىدۇ، ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن ئىبارەت ئاتا ئىسلام دىنىدا خۇلاسىلەنگەن دىنى تەلىماتلارنى ئاساس قىلغان مەنىۋى ئاتا بىلەن كۈچلەندۈرلىدۇ، بۇنىڭ بىلەن ساپ دىن پۈتۈن يەر شارىدىكى ئەگەشكۈچىلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇپ گەرچە ئۇلارنىڭ ماكانى ۋە دەۋرلىرى ئوخشىمىسىمۇ كۈچلۈك بورانمۇ تەۋرىتەلمەيدىغان كۆككە تاقاشقان مۇستەھكەم بىرلىككە ئايلاندۇرىدۇ.

بۇ قېرىنداشلىق چىن ئىماننىڭ روھى، مۇسۇلماننىڭ قېرىندىشىغا قاراتقان نازۇك سەزگۈلىرىنىڭ جەۋھىرىدۇر، ھەتتا ئۇلار خۇددى بىر دەرەختىن ئۆسۈپ چىققان شاخلارغا ئوخشاش، ياكى ئوخشىمىغان تەنگە كىرگەن بىر خىل روھقا ئوخشاش، مۇسۇلمان قېرىنداشلىرى ئۈچۈن، قېرىنداشلىرى بولسا شۇ مۇسۇلمان ئۈچۈن ياشايدۇ.

شەخسىيەتچىلىك ئىنسانغا كەلگەن تەبىئىي ئاپەت، ئەخلاقى ـ پەزىلەتلەرگە چۈشكەن ئېزىتقۇ بولۇپ، كىمگە ھۆكۈمرانلىق قىلسا ئۇنىڭ ياخشىلىقلىرى ئازىيىپ يامانلىقلىرى كۆپىيىدۇ. پەقەت ئۆزى ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىدۇ، ئۆزىدىن باشقىنى تونۇمايدۇ، ئۆزىگە پايدا

ئېلىپ كېلەلمىسە باشقىلارنىڭ غەم ـ قايغۇسى بىلەن كارى يوق، ئۆزىگە پايدا يەتكۈزگەن ئادەم بىلەنلا ئارىلىشىدۇ.

ئىسلام دىنى بۇ خىل شەخسىيەتچىلىككە ئادىل قېرىنداشلىق بىلەن قارشى تۇرۇپ كىشىگە بۇ ھاياتلىقنىڭ پەقەت ئۆزى ئۈچۈن ئەمەسلىكىنى، دۇنيانى ئۆزى يالغۇز ئاۋاتلاشتۇرالمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈردى، ئۆزىنىڭ باشقىلاردىكى ھوقۇق ـ مەنپەئەتىنى ئويلىغان چېغىدا باشقىلارنىڭ ئۆزىدىكى ھوقۇق ـ مەنپەئەتىنى ئويلاشنى تەۋسىيە قىلدى. شۇ ئارقىلىق ئىنساندىكى شەخسىيەتچىلىك خاھىشنى يوقىتىپ ئورتاقلىق ئىدىيىسىنى كۈچەيتمەكچى بولدى، شۇنداق بولغاندا ئىنسان ئاچكۆزلۈك قىلمايدۇ.

قېرىنداشلىقنىڭ سەندىكى ھەق ـ ھوقۇقى شۇكى، سەن ئۇنىڭغا زىيان يەتكۈزمەسلىكىڭ بەلكى كەلگەن زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىشقا تىرىشىشىڭ، قېرىنداشلىقنىڭ غەم ـ قايغۇسى ۋە ئازاب ـ ئوقۇبەتتىگە ھەمدەرد بولۇشۇڭ لازىم، ئەگەر سەن ئۆزەڭنىلا ئويلاپ باشقىلارغا پەرۋا قىلمىساڭ بۇ مۇسۇلمانلارنى بىر گەۋدىلەشتۈرگەن رىشتىنى ئۈزگەنلىك بولۇپ ئىنتايىن ئېپلاس ھەرىكەتتۇر.

7818/4708 ـ النعمان بن بشير – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((مثل المؤمنين في توادهم وتراحمهم وتعاطفهم مثل الجسد إذا اشتكى منه عضو تداعى له سائر الجسد بالسهر والحمى))* البخاري (6011)، مسلم (2586).

7818/4708 ـ نۇئمان ئىبنى بەشىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مۇئمىنلەر بىر ـ بىرىنى ياخشى كۆرۈش، بىر ـ بىرىگە مېھرى مۇھەببەت يەتكۈزۈش ۋە ھېسداشلىق قىلىشتا خۇددى بىر پۈتۈن بەدەنگە ئوخشايدۇكى، بەدەننىڭ بىر ئەزاسى ئاغرىپ قالسا، باشقا پۈتۈن ئەزالار بىئارام بولۇپ، ئۇيقۇسىز قالىدۇ. (مۇسلىم: 2586)

قېرىنداشىڭ ئۈچۈن ھەقىقىي ئازابلىنىشىڭ سېنى قېرىنداشىڭنىڭ قىينچىلىقلىرىنى ھەل قىلىشقا ئۈندەيدۇ، سەن قېرىنداشىڭنىڭ غەم ـ قايغۇسى ۋە بېشىغا كەلگەن قاراڭغۇلۇقنى يورۇتمىغىچە قېرىنداشىڭغا بولغان ھېسداشلىق تۇيغۇسى ساڭا ئارام بەرمەيدۇ. خۇددى ئۆزۈڭگە پايدا ـ مەنپەئەت يەتسە خۇشاللانغىنىڭغا ئوخشاش، قېرىنداشىڭنىمۇ پايدا ـ مەنپەئەتكە ئىگە بولۇشنى ئۈمىد قىلىشىڭ بۈيۈك قېرىنداشلىقىڭنىڭ ئالامەتلىرىدىندۇر، ئەگەر سەن قېرىنداشىڭغا پايدا ـ مەنپەئەت يەتكۈزۈشكە تىرىشساڭ ئەڭ پاك، ئەڭ ساۋابلىق ئىبادەت بىلەن ئاللاھقا يېقىنلاشقان بولىسەن.

دۇنيانىڭ يۈكلىرى ئېغىر، ھەرخىل مۇشەققەتلەر خۇددى يامغۇر ئىنساننىڭ بېشىغا تۆكۈلگەندەك قەدەممۇ قەدەم بىر قېتىم ئۈچراپ تۇرىدۇ. ئادەم بۇ قىيىنچىلىقلارغا يالغۇز بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. بەرداشلىق بېرەلىگەن تەقدىردىمۇ قېرىنداشلىرى ياردەم قىلغاندا تارتىدىغان جاپادىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق جاپا تارتىدۇ. ياردەم قىلغاندا پەقەت جاپا چەكمەسلىكىمۇ مۇمكىن.

قېرىنداشلىقنىڭ ھەققى شۇكى، مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىنىڭ مەيلى ئاسانلىق ياكى

قىينچىلىقتا بولسۇن ياردەم قىلىدىغانلىقىنى، هاياتلىقتا ئۆزى يالغۇز هەرىكەت قىلمايدىغانلىقىنى، بەلكى پۈتۈن مۆئمىنلەر ئۇنىڭغا ياردەم قىلىدىغانلىقىنى هېس قىلىشى كېرەك.

7818/4708 ـ النعمان بن بشير – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((مثل المؤمنين في توادهم وتراحمهم وتعاطفهم مثل الجسد إذا اشتكى منه عضو تداعى له سائر الجسد بالسهر والحمى))* البخاري (6011)، مسلم (2586).

7818/4708 ـ نۇئمان ئىبنى بەشىر رەزىيەللاهۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاهۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مۆئمىنلەر بىر ـ بىرىنى ياخشى كۆرۈش، بىر ـ بىرىگە مېھرى مۇھەببەت يەتكۈزۈش ۋە ھېسداشلىق قىلىشتا خۇددى بىر پۈتۈن بەدەنگە ئوخشايدۇكى، بەدەننىڭ بىر ئەزاسى ئاغرىپ قالسا، باشقا پۈتۈن ئەزالار بىئارام بولۇپ، ئۇيقۇسىز قالىدۇ. (مۇسلىم: 2586)

شۇنىڭ ئۈچۈن ھەقىقىي قېرىنداشلىق ھەسسىلەپ بېرىلگەن نېئمەت ھېسابلىنىدۇ، ئۇ روھىي جەھەتتىكى بىرلىشىشتىن ئىبارەت نېئمەتلا بولۇپ قالماستىن بەلكى يەنە ماددىي جەھەتتىنمۇ ھەمكارلىشىشتىن ئىبارەت نېئمەتتۇر، ئاللاھ بىر ئايەتتە بۇ نېئمەتنى قايتا ـ قايتا بايان قىلغان:

[وَاذْكُرُواْ نِعْمَةَ اللّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنتُمْ أَعْدَاء فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُم بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا]

«ئاللاھنىڭ سىلەرگە بەرگەن نېئمىتىنى ئەسلەڭلار، ئۆز ۋاقتىدا سىلەر ئۆزئارا دۈشمەن ئىدىڭلار، ئاللاھ دىلىڭلارنى بىرلەشتۈردى، ئاللاھنىڭ نېئمىتى بىلەن ئۆزئارا قېرىنداش بولدۇڭلار.» [سۈرە ئال ئىمران 103]

دىنى قېرىنداشلىق مۇسۇلمانلار ئارىسىدا ھەقىقىي ياردەملىشىش يەنى گۇرۇھۋازلارنىڭ قارىغۇلارچە قىلغان ياردىمى ئەمەس. بەلكى ئىسلاھ قىلغۇچى ئاللاھقا ئىمان كەلتۈرگۈچىلەرنىڭ ھەقىقەتنى ئىسپاتلاش، ناھەقنى يوقىتىش، ھەددىدىن ئاشقۇچىنى توختىتىش، بوزەك ئېتىلگەنلەرنى قۇتقۇلدۇرۇش ئۈچۈن بەرگەن ياردىمىگە ئوخشاش ياردەمنىڭ بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ. مۇسۇلماننى كۈرەش مەيدانىدا يالغۇز تاشلاپ قويۇش دۇرۇس ئەمەس، بەلكى ئېزىپ كەتسە توغرا يولغا باشلاش، ھەددىدىن ئاشسا چەكلەش، ھۇجۇم قىلىنسا قوغداش، جېنىغا خەۋپ يېتىش ئېھتىمالى بولسا بىرگە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن ھەرھالدا ئۇنىڭ بىلەن بىرگە تۇرۇش لازىم. مانا بۇ ئىسلام دىنى پەرز قىلغان ئۆزئارا ياردەملىشىشنىڭ مەنىسى.

7797/4695 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((انصر أخاك ظالماً أو مظلوماً))، فقال رجلٌ: يا رسول الله: أنصره إذا كان مظلومًا، أفرأيت إن كان ظالمًا كيف أنصره؟ قال: ((تحجزه أو تمنعه عن الظلم، فإن ذلك نصره))* البخاري (6952)، الترمذي (2255).

7797/4695 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: قېرىندىشىڭ مەيلى زالىم ياكى مەزلۇم بولسۇن، (ئۇنىڭغا) ياردەم بەرگىن! دېدى. بىر كىشى: ئى رەسۇلۇللاھ! مەزلۇمغىغۇ ياردەم بېرەرمەن. ئەمما زالىمغا

قانداق ياردەم بېرىمەن؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئۇنى زۇلۇم قىلىشتىن توسۇۋالغىنىڭ، ئۇنىڭغا قىلغان ياردىمىڭدۇر، دېدى. (بۇخارى: 6952)

مۇسۇلماننى ياردەمسىز قويۇش ھەقىقەتەن ئاددىي ئىش ئەمەس، ئاقىۋەت ئۇ پۈتۈن مۇسۇلمانلارنىڭ بىر ـ بىرىنى ياردەمسىز قويۇشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ، شۇنداق بولغاندا ئۇلارنىڭ ئۆزىنى قەدىرلەش، ئۆزىدىن پەخىرلىنىش تۇيغۇلىرى يوقىلىدۇ ـ دە، زۇلۇمغا ئۇچرىسمۇ خالا ـ خالماي ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىدۇ، نەتىجىدە جامائەتتىن ئايرىلىپ ئۆزى بىلەن ياردەم قىلمىغۇچىلار ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقە ئۈزۈلىدۇ.

مەنسەپنى كىشىلەرگە مەنپەئەت يەتكۈزۈش، ئۇلارغا يەتكەن ئەزىيەتنى توسۇپ قېلىش ئۈچۈن ئىشلىتىشتە چوقۇم ئىخلاسمەن، پاك ـ دىيانەتلىك بولۇش، ياردەمنى ھەرگىزمۇ ھەدىيە ياكى ئۆزىگە كېلىدىغان مەنپەئەت بەدىلىگە قىلماسلىقى كېرەك، بولمىسا ئاللاھنىڭ دەرگاھىدىكى ئەجرىنى قولدىن بېرىپ قويىدۇ، ھارامنى يېگەن بولىدۇ.

قېرىنداشلىق ئەدەبلىرى ۋە شەرتلىرىگە زىت كېلىدىغان بولغاچقا ئىسلام دىنى نۇرغۇن ناچار ئەخلاقلارغا قارشى كۈرەش قىلغان سەپلەرنى تۈزەشتە ئىسلامى قېرىنداشلىق مەقسەت قىلىنىدۇ.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

«مۆئمىنلەر ھەقىقەتەن (دىندا) قېرىنداشتۇر، (ئۇرۇشۇپ قالسا) قېرىنداشلىرىڭلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەڭلار، رەھمەتكە ئېرىششىڭلار ئۈچۈن ئاللاھتىن قورقۇڭلار.» [سۈرە ھوجۇرات 10]

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ بىر كاتتا ھەدىسىدە بۇ ناچار ئەخلاقلاردىن ئاگاھلاندۇرغان، گەرچە بۇ ناچار ئەخلاقلار يۈزەكى قاراشتا ئاددىي بىلىنسىمۇ ئوبدان ئويلانغان ئادەم ئۈچۈن ئۇنىڭ ئاقىۋىتى يامان بولۇپ، دوستلۇق مايىللىقلىرىنى قۇرىتىۋېتىدۇ:

8060/4878 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إياكم والظن، فإن الظن أكذب الحديث، ولا تحسسوا، ولا تجسسوا، ولا تنافسوا، ولا تحاسدوا، ولا تباغضوا، ولا تدابروا وكونوا عباد الله إخواناً، كما أمركم، المسلم أخو المسلم، ولا يظلمه، ولا يخذله، ولا يحقره، التقوى ههنا، التقوى ههنا، التقوى ههنا، ويشير إلى صدره، بحسب امرئٍ من الشرِّ أن يحقر أخاه المسلم، كل المسلم على المسلم حرامٌ، دمه وعرضه وماله، إن الله لا ينظر إلى أجسادكم، ولا إلى صوركم وأعمالكم، ولكن ينظر إلى قلوبكم))* البخاري (5143)، مسلم (2564).

8060/4878 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ھەسەت قىلىشماڭلار، بىر ـ بىرىڭلارغا يالغان خېرىدار بولۇپ، باھانى قەستەن ئۆرلىتىۋەتمەڭلار، بىر ـ بىرىڭلارغا تەتۈر قاراشماڭلار. بىرىڭلارنىڭ سودىسىنى بۇزۇپ سودا قىلماڭلار، ھەممىڭلار اللەنىڭ قېرىنداش بەندىلىرى بولۇڭلار. مۇسۇلمان مۇسۇلماننىڭ قېرىندىشىدۇر، شۇڭا ئۇنىڭغا زۇلۇم قىلىشقا، ياردەمگە موھتاج بولغان پەيتتە ياردەم قىلماي تاشلىۋېتىشكە ۋە كەمسىتىشكە بولمايدۇ دېدى. ئاندىن مەيدىسىگە ئىشارەت قىلىپ تۇرۇپ: تەقۋادارلىق مانا بۇ يەردە، تەقۋادارلىق مانا بۇ يەردە، تەقۋادارلىق مانا بۇ يەردە، بىر ئىنساننىڭ

مۇسۇلمان قېرىندىشىنى كەمسىتىشى ئۇنىڭغا نىسبەتەن يېتەرلىك يامانلىقتۇر. بىر مۇسۇلماننىڭ يەنە بىر مۇسۇلماننىڭ قېنى، مېلى ۋە ئىززەت - نومۇسىغا چېقىلىشى هارامدۇر دېدى. بۇ هەدىستە يەنە مۇنداق كەلگەن: الله سىلەرنىڭ جىسمىڭلارغا ياكى سۇرىتىڭلارغا قارىمايدۇ، بەلكى دىلىڭلارغا قارايدۇ دەپ مەيدىسىگە ئىشارەت قىلغان. (مۇسلىم: 2564)

8061/4879 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا تقاطعوا، ولا تدابروا، ولا تباغضوا، ولا تحاسدوا، وكونوا عباد الله إخواناً، ولا يحل لمسلم أن يهجر أخاه فوق ثلاثٍ))* البخاري (6065)، مسلم (2559).

8061/4879 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاهۇ ئەنهۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاهۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر ـ بىرىڭلارنى تاشلىۋەتمەڭلار، بىر ـ بىرىڭلارغا تەتۈر قاراشماڭلار، ئاداۋەتلەشمەڭلار ۋە هەسەت قىلىشماڭلار، هەممىڭلار اللەنىڭ قېرىنداش بەندىلىرىدىن بولۇڭلار. مۇسۇلماننىڭ قېرىندىشىغا ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ئاداۋەت تۇتۇشى دۇرۇس ئەمەس. (تىرمىزى: 1935)

ئىسلام شەرىئىتىنى كۆزلەپ ئاللاهنىڭ روهى بىلەن دوستلاشقۇچى جەمئىيەتتە ئېتىقاد قېرىنداشلىقى قان قېرىنداشلىقنىڭ ئورنىنى ئىگىلەيدۇ، ئىمان رىشتىسى قان رىشتىسىنى بىر ـ بىرىگە باغلاپ تۇرىدۇ. ئاللاھ ئۈچۈن ئورنىتىلغان قېرىنداشلىق ئەڭ دەسلەپتە ئىسلام پەرزەنتلىرىنى بىر يەرگە جەملىگەن ئىدى، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئاداۋەتكە تولغان بۇتپەرەسلىك ئېتىقادى هۇجۇملىرى ۋە باشقىلارغا تاقابىل تۇرالايدىغان ئۇممەتنى بارلىققا كەلتۈرۈشتە ئەنە شۇ قېرىنداشلىققا تايانغان ئىدى، ئۇزاق كۈرەشلەرنى ئېلىپ بارغاندىن كېيىن دۈشمەنلىرى ئېرىپ هالاك بولۇپ كەتكىنى بىلەن ئۇلار يەنە مۇستەهكەم قەدەم بىلەن پۇت تىرەپ تۇرغان ئىدى.

شۈبهىسىزكى، ئىشلار ئۇزىنىڭ قارشى تەرىپى بىلەن ئايان بولىدۇ، ئىسلام يۇرتىغا ئايلانغان مەدىنە يەرلىك ئاهالىلار بىلەن كېيىن كۆچۈپ كەلگەنلەرنىڭ ئارىسىدىكى ئالاقىنى، ئاللاھ يولىدا بىر ـ بىرى ئۈچۈن ئۆزىنى قۇربان قىلىش، هەرقايسى قەبىلىلەر ۋە جامائىلار باراۋەر بولۇش، بىر ـ بىرىنى هۆرمەتلەش، ياخشى كۆرۈش، ئېسىل ئىشلارنى تارقىتىش، هەقىقەتنى مۇقەددەس بىلىش، باشقىلارغا زور بىلەن ئەمەس بەلكى ئىختىيارلىقى بىلەن ياردەم قولىنى سۇنۇشتىن ئىبارەت ئۇلۇغ پرىنسىپلار ئۈستىگە تۇرغۇزغان ئىدى، ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ

«ئۇلار (يەنى ئەنسارىلار) يېنىغا هىجرەت قىلىپ كەلگەنلەرنى (يەنى مۇهاجىرلارنى) دوست تۇتىدۇ، ئۇلارغا بېرىلگەن نەرسىلەر ئۈچۈن ئىچى تارلىق قىلمايدۇ، ئۇلار موهتاج تۇرۇقلۇق (مۇهاجىرلارنىڭ مەنپەئەتىنى) ئۆزلىرىنىڭ (مەنپەئەتى) دىن ئەلا بىلىدۇ. مانا بۇ ۋاقىتسىز، مەنپەئەتلەرگە ئېرىشىش يولىدىكى قېرىنداشلىق ئەمەس، بەلكى ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن ئورنىتىلغان ساپ ئەقىدە قېرىنداشلىقىدۇر.» [سۈرە هەشىر 9]

ئىسلام دىنى بۇ قېرىنداشلىقنىڭ ساپلىقىنى بۇزىدىغان ھەرقانداق ئىشنى مەنئىي قىلىدۇ، ھەتتا مۇسۇلماننىڭ قېرىندىشىنى چۆچۈتىشىمۇ دۇرۇس بولمايدۇ. مۇسۇلمانلارغا ئەزىيەت يەتكۈزۈش ياكى بوزەك ئېتىشكە سەۋەب بولۇش ئېھتىمالى بولغان ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىش گۇناھ ھېسابلانغان يەردە ئازار يەتكۈزۈش ياكى بوزەك ئېتىش قانداقمۇ گۇناھ ھېسابلانمىسۇن؟!

ئۇندىن باشقا ئىسلام دىنى ئۆزئارا كىبىر قىلىشتىن، ئۆزىدىن مەغرۇرلىنىشلارنى چەكلەپ بۇ قېرىنداشلىقنى تېخىمۇ كۈچەيتتى، شۇبھىسىزكى ئۆزلىرىنىڭ ئاتا بىر، دىنى بىر قېرىنداش ئىكەنلىكلىرىنى سەزگەن قېرىنداشلار دۇنيا مەنپەئەتىنى دەپ دۈشمەنلەشمەيدۇ، ئۇلۇغلۇقنىڭ تەقۋادارلىققا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى، تەقۋادارلىقنىڭ قەلبتە، ئاللاھ ئۈچۈن بولۇپ ئۇنىڭ سىرىنى ھېچكىم بىلمەيدىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتكەن خەلقلەر ناھەق ھالدا مەغرۇرلانمايدۇ.

ئىسلام دىنى زېمىندا ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلەش ئۈچۈن شەيتاننىڭ كەينىگە كىرىپ قېرىنداشلىرىغا چوڭچىلىق قىلىپ ئۇلارغا قول ئۇزارتىدىغانلارنى ئاگاھلاندۇردى ۋە ئۇلارنىڭ قىيامەت كۈنىسدە، ھەتتا ئاياق ئاستىدا دەسسىلىپ يۇرۇيدىغان چاڭ ـ توزاڭچىلىك بولۇپ قالىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ بەردى.

قېرىنداشلىققا تەسىر يەتكۈزىدىغان ئىشلارنىڭ يەنە بىرسى بىر ـ بىرىنى كۆزگە ئىلماسلىق ۋە مەسخىرە قىلىشتىن ئىبارەت. بۇنداق قىلمىشنى نادانلىق ۋە غاپىللىق پاتقىقىغا پېتىپ قالغان كىشلەر سادىر قىلىدۇ. چۈنكى ئاجىزلار مەسخىرە قىلىنماسلىقى بەلكى باش ئۇستىدە كۆتۈرۈلۈپ ئېلىپ مېڭىلىشى، ئېزىپ قالغانلار ھاقارەت قىلىنماي يېتەكلىنىشى زۆرۈر.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَومٌ مِّن قَوْمٍ عَسَى أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاء مِّن نِّسَاء عَسَى أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ

«ئى مۆئمىنلەر! بىر قەۋم يەنە بىر قەۋمنى (يەنى بىر جامائە يەنە بىر جامائەنى، بىر ئادەم يەنە بىر ئادەمنى) مەسخىرە قىلمىسۇن، مەسخىرە قىلىنغان قەۋم (ئاللاھنىڭ نەزىرىدە) مەسخىرە قىلغۇچى قەۋمدىن ياخشىراق بولۇشى مۇمكىن، سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىكى ئاياللارمۇ ئۆزئارا مەسخىرە قىلىشمىسۇن، مەسخىرە قىلىنغۇچى ئاياللار (ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا) مەسخىرە قىلغۇچى ئاياللاردىن ياخشىراق بولۇشى مۇمكىن. » [سۈرە ھوجۇرات 11]

ئىسلام دىنى ئومۇمىي قېرىنداشلىقنى ساقلاش، ساختا پەرقلەرنى تۈگىتىش ئۈچۈن قوللانغان ئۇسۇللارنىڭ يەنە بىرى مۇسۇلمانلارنىڭ قانلىرىنىڭ، ھەق ـ ھوقۇقلىرىنىڭ ئوخشاش ئىكەنلىكى، نەسەب بىلەن پەخىرلىنىشنىڭ خاتا ئىكەنلىكى، بىرسى يەنە بىرسىدىن ئۆزى تىرىشىپ قولغا كەلتۈرگەن ئالاھىدىلىك بىلەن ئۇستۇن تۇرىدىغانلىقى، كىمكى ئۇلۇغ ئىشلارنى تىرىشىپ قولغان كەلتۈرۈش بىلەن ئىمتىياز ھاسىل قىلمىسا ئاتا ـ بوۋىلىرى گەرچە ئاخىرەتنىڭ پادىشاھلىرى بولۇپ كەتكەن تەقدىردىمۇ ئۇلارنى قۇتۇلدۇرۇپ قالالمايدىغانلىقىنى تەكىتلەشتىن ئىبارەت.

بۇ مەزمۇن ئاللاھنىڭ تۆۋەندىكى ئايىتىگە ئۇيغۇن كېلىدۇ:

[فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءلُونَ* فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ* وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ

«سۇر چېلىنغان كۈندە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى تۇغقانچىلىق مەۋجۇت بولماي قالىدۇ، بىر ـ

بىرىنىڭ (ئەھۋالىنىمۇ) سوراشمايدۇ، تارازىسى ئېغىر كەلگەنلەر (يەنى ياخشىلىقلىرى يامانلىقلىرىنى بېسىپ كەتكەنلەر) بەختكە ئېرىشكۈچىلەردۇر، تارازىسى يېنىك كەلگەنلەر (يامانلىقلىرى ياخشىلىقلىرىنى بېسىپ كەتكەنلەر) زىيان تارتقۇچىلاردۇر، جەھەننەمدە مەڭگۈ قالغۇچىلاردۇر.» [سۈرە مۇئمىنۇن 101ـ103]

ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلار ئوتتورىسىدا، قەۋم ـ قېرىنداشلىق قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئۇلارنىڭ قېرىنداشلىقىنى ساقلاپ قېلىشى ئۈچۈن قەبىلىۋازلىق ۋە گۇرۇھۋازلىق خاھىشلىرىنى بىتچىت قىلدى، كىشىنىڭ ۋەتىنى، قەۋمىنى ياخشى كۆرۈشى تەبىئىي ئەھۋال بولسىمۇ لېكىن ئۇ پەرۋەردىگارىنى، ئەخلاق ـ پەزىلەتلىرىنى ئۇنۇتۇشقا سەۋەب بولۇپ قالسا بولمايدۇ.

قىسقىسى، ئىسلام قېرىنداشلىقى دېگىنىمىز، ئىسلام دىنىغا ئىخلاس قىلىش، ئىسلام يولىدا مېڭىش، ئىسلام ھۆكۈملىرىگە ئەمەل قىلىش، خۇسۇسىي، ئاممىۋى ئالاقىلارنى ئىسلام روھى بىلەن باشقۇرۇش، دۇچ كەلگەن مەسىلىلەردە ئىسلامدىن پەتىۋا سوراش، قالغان چۈقان ـ سۈرەنلەرگە قارىماي ئالغا ئىلگىرىلەش دېمەكلىكتۇر.

ئىتتىپاقلىق

ئىسلام شەرىئەتلىرىدە شەخس ئۈممەتنىڭ ۋۇجۇدىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، خۇددى ئورگانىزىمغا قانداق ئوزۇقلۇق بولسا ھەرقايسى ئەزالىرى خالىسۇن، خالىمىسۇن ئۇنى قوبۇل قىلغىنىغا ئوخشاش ئىسلام شەرىئەتلىرىدە ئومۇمىي خەلق ئورتاق نەزەرگە ئېلىنغان ئىلاھى چاقىرىق بۇ خىل ئورۇنلاشتۇرۇلۇشنى تېخىمۇ روشەن قىلىپ بېكىتىپ بەردى، بۇيرۇق ـ توسۇقلار پەقەت بىر شەخسكىلا قارىتىلغان بولماستىن بەلكى ئۇ پۈتۈن جامائەتنى ئورتاق ئەدەبلەش ۋە يېتەكلەشنى مەقسەت قىلغان ئەنە شۇ كۆپچىلىككە قارىتىلغان ئورتاق دەرسنى ھەممەيلەن ئاڭلاپ نەسىھەت ئالىدۇ، قۇرئان ۋە سۈننەتتىكى شەرىئەتنىڭ يۆلۈنىشى مانا مۇشۇنداقتۇر.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ* وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ

«ئى مۆئمىنلەر! بەختكە ئېرىششىڭلار ئۈچۈن رۇكۇ قىلىڭلار، سەجدە قىلىڭلار (يەنى تەزەررۇ بىلەن ناماز ئوقۇڭلار)، (يالغۇز) پەرۋەردىگارىڭلارغا ئىبادەت قىلىڭلار، ياخشى ئىشلارنى (يەنى خىش ـ ئەقرىبالارغا سىلە ـ رەھىم قىلىش، يېتىم ـ يېسىرلارنىڭ بېشىنى سىلاش، كېچىسى تەھەججۇد نامىزى ئۆتەش قاتارلىق ئىشلارنى) قىلىڭلار، ئاللاھنىڭ يولىدا (پۇل ـ مېلىڭلار بىلەن، جېنىڭلار بىلەن) تاقىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە جىھاد قىلىڭلار.» [سۈرە ھەج 77ـ78]

مۇسۇلمان مۇناجات قىلىش زار ـ تەزەررۇ قىلىش ئۈچۈن ئاللاھنىڭ ئالدىدا تۇرغاندا قېرىنداشلىرىدىن ئايرىلىۋالغۇچىغا ئوخشاش ئەمەس، بەلكى بىر ـ بىرى بىلەن ماسلاشقان، بىر ـ بىرىگە باغلانغان جامائىلارنىڭ بىر قىسمى بولۇش سۈپىتى بىلەن:

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

(رەببىمىز) ساڭىلا ئىبادەت قىلىمىز ۋە سەندىنلا ياردەم تىلەيمىز دەيدۇ، ساڭىلا ئىبادەت قىلىمەن، سەندىنلا ياردەم تىلەيمەن دېمەيدۇ! ئاللاھنىڭ ياخشىلىق ئاتا قىلىشى ۋە ھىدايەت

بىرىشنى تىلىسە ئۆزى ئۇچۇنلا ئەمەس، بەلكى ئۆزى ئۇچۇن ۋە باشقىلار ئۇچۇن تىلەيدۇ:

[اهدِنَا الصِّرَاطَ المستَقِيمَ* صِرَاطَ الَّذِينَ أَنعَمتَ عَلَيهِمْ غَيرِ المغضُوبِ عَلَيهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ

«بىزنى توغرا يولغا باشلىغىن، سەن ئىنئام قىلغانلارنىڭ يولىغا باشلىغىن دەيدۇ. »

ئاللاھ بىرلا دىننى نازىل قىلىپ بارلىق كىشىلەرنى ئوخشاش بولغان بىر يولغا يېتەكلەش ئۈچۈن پەيغەمبەرلەرنى ئۇدا ئەۋەتتى، دىنىدا تەپرىقچىلىق قىلىش، ئىختىلاپلىشىشلارنى ئۇلارغا ئەزەلدىن هارام قىلدى. لېكىن ھەرخىل ھاۋايى ـ ھەۋەسلەر سەۋەبلىك بۇ ئۇلۇغ نەسىھەتلەر زورىغا ئۇنتۇلدى. ئۇلۇغ ئىلاھى مىراس ئىنكار قىلىندى. نەتىجىدە كىشىلەر تۈرلۈك گۇرۇھلارغا بۆلۈنۈپ ھەربىر گۇرۇھ يەنە بىر گۇرۇھقا ھىيلە ۋە يامانلىق ئويلايدىغان بولدى.

ھەقىقەت شۇكى، ئىلىم ئەخلاقتىن، ئىخلاستىن ئايرىلسا ئىلىم ئەھلىلىرى ھەم كەڭ خەلققە ئۇۋال بولىدۇ. دىن كېلىش ئالدىدا كىشىلەرنى نادانلىق ئازدۇرۇپ، ھەرخىل يوللاردا تېڭىرقاپ قالغان ئىدى، دىن كەلگەندىن كېيىن بولسا دىنىي كاتتىۋاشلار، دىنىي بىلىملەرنى ئۆزلىرىنىڭ نەپسىلىرى، تەمەلىرى ۋە ئارزۇ ـ ئارمانلىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرغاچقا كەڭ خەلق ئاممىسىنى ئازدۇردى.

شۇنداق، خارابلاشقان قەلب ئىلىمنى بۇزۇقچىلىق قىلىدىغان قورالغا ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ، مەيلى قەدىمكى زاماندا بولسۇن ياكى ھازىرقى زاماندا بولسۇن دۇنيا ھالاكەتكە ئېلىپ بارىدىغان بۇنداق ئىلىمدىن كۆپ زىيان تارتقان ئىدى، ئاللاھ بىزگە دىللىرى بىلەن ئالىم ئەمەس، بەلكى تىللىرى بىلەن ئالىم ھېسابلانغانلار كىشىلەرنىڭ بىرلىكىنى بۇزىدىغانلىقىنى يەتكۈزدى، ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

[شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَن يَشَاء وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ * وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِن بَعْدِ مَا جَاءهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ

«ئاللاھ سىلەرگە دىندىن نۇھقا تەۋسىيە قىلغان نەرسىنى، ساڭا (مۇھەممەد ئەلەيهىسسالامغا) بىز ۋەھىي قىلغان نەرسىنى ئىبراھىمغا، مۇساغا ۋە ئىساغا بىز تەۋسىيە قىلغان نەرسىنى بايان قىلدى. سىلەر دىننى بەرپا قىلىڭلار، دىندا تەپرىقچىلىك قىلماڭلار، مۇشرىكلارغا سەن ئۇلارنى دەۋەت قىلغان نەرسە (يەنى تەۋھىد) ئېغىر كەلدى، ئاللاھ تەۋھىدكە خالىغان ئادەمنى تاللايدۇ، ئاللاھنىڭ (تائەتكە) قايتىدىغان ئادەمنى تەۋھىدكە باشلايدۇ، (يەھۇدىي، ناسارا قاتارلىقلار) ئۇلارغا ئىلىم كەلگەندىن كېيىن (يەنى ئۇلار رەسۇلۇللاھنىڭ ھەق پەيغەمبەرلىكىنى بىلگەندىن كېيىن) ئاندىن ئۆزئارا ھەسەت قىلىشىپ پىرقىلەرگە بۆلۈندى.» [سۇرە شۇرا 13ـ14]

ئىلىم ئاللاھقا ئىخلاس قىلىش، بەندىلەرگە شەپقەت قىلىشتىن ئايرىلىپ قالغاندا قانداق بۆلگۈنچىلىك كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغانلىقىغا، ئاللاھ ئۇلاشقا بۇيرىغان رىشتىنى قانداق ئۈزگەنلىكىگە قاراڭ.

چۈشەنچە ۋە كۆز ـ قاراشلارنىڭ ئوخشىماسلىقى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، بىراق بۇ ئىتتىپاقسىزلىقلارنىڭ سەۋەبى ئەمەس بەلكى ئىتتىپاقسىزلىق ئۆزلىرىنىڭ يوشۇرۇن ھاۋايى ـ ھەۋەسلىرىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن پەيدا قىلغان كۆز ـ قاراشلار ۋە تەپەككۇرلىرىنىڭ

ئوخشماسلىقىدىن كېلىپ چىققان. شۇ سەۋەبتىن ھەقىقەت ئۈستىدە ئىزدىنىش ئىلىم بىلەن پەقەت مۇناسىۋىتى بولمىغان بىر خىل بىغەرەزلىككە ئايلىنىپ قالغان.

ئەگەر ئالىملار بىر ـ بىرىنى بېسىش، رىياخورلۇق، ئۈستۈنلۈككە ئېرىشىش ۋە بايلىققا ئېرىشىش قاتارلىق خاھىشلاردىن يىراق بولغان ھالدا ساپ دىللىق بىلەن ھەقىقەتنى ئىزدىگەن بولسا تارىخنى ئارازلىق ۋە خاپىلىقلار بىلەن توشقۇزىۋەتكەن ئاشۇ تالاش ـ تارتىشلار يۈز بەرمىگەن بولاتتى.

بىر قىسىم مەسىلىلەر گەرچە ئاددىي بولسىمۇ لېكىن سىياسىي مەنپەئەت بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغاچقا ئۇ توغرىسىدا كۆپ ئىختىلاپ قىلىنغان. ئەمما يەنە بىر قىسىم مەسىلىلەر گەرچە مۇھىم بولسىمۇ لېكىن ئۇنىڭ نەتىجىسى پەقەت نەزەرىيىدىن ئىبارەت بولغاچقا شۇ پېتى تاشلاپ قويۇلغان، مۇنازىرە ئېلىپ بېرىلمىغان.

پايدا مەنپەئەت كۆزلەنگەن بۇ خىل ئىختىلاپ ئاللاھنىڭ دىنى كىشىلەرنىڭ دۇنياسىنى بۇزىۋىدى، ئىسلام دىنى ئۇنداق ئادەمنى دىندىن ئايرىلغان، كاپىر بولغان ھېسابلىدى:

إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُواْ دِينَهُمْ وَكَانُواْ شِيَعًا لَّسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُواْ يَفْعَلُونَ

«دىندا بۆلگۈنچىلىك قىلىپ تۈرلۈك پىرقىلەرگە ئايرىلغانلاردىن سەن ئادا ـ جۇداسەن، ئۇلارنىڭ ئىشى پەقەت ئاللاھقىلا خاستۇر، (يەنى ئاللاھنىڭ باشقۇرىشىدىدۇر) كېيىن (يەنى ئاخىرەتتە) ئاللاھ ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىنى ئۆزىگە ئېيتىپ بېرىدۇ.» [سۈرە ئەنئام 159]

ئاللاھ مۇسۇلمانلارنى بۇرۇنقىلار قىلغاندەك دىننى چۇشىنىشتە ئىختىلاپلىشىشتىن ئاگاھلاندۇردى:

وَلاَ تَكُونُواْ كَالَّذِينَ تَفَرَّقُواْ وَاخْتَلَفُواْ مِن بَعْدِ مَا جَاءهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُوْلَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ* يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكْفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُواْ الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ* وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

«روشەن دەلىللەر كەلگەندىن كېيىن ئايرىلىپ كېتىشكەن ۋە ئىختىلاپ قىلىشقان كىشىلەر (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار) دەك بولماڭلار، ئەنە شۇلار چوڭ ئازابقا دۇچار بولىدۇ، شۇ كۈندە (يەنى قىيامەت كۈنىدە) بەزى يۈزلەر (يەنى مۆئمىنلەرنىڭ يۈزلىرى) ئاقىرىدۇ، بەزى يۈزلەر (يەنى كۇففارلارنىڭ يۈزلىرى) قارىيىدۇ، يۈزى قارايغانلارغا (پەرىشتىلەر ئېيتىدۇكى) ئىمان ئېيتقىنىڭلاردىن كېيىن كاپىر بولدۇڭلارمۇ؟ كاپىر بولغۇنىڭلار ئۈچۈن ئازابنى تېتىڭلار يۈزى ئاقارغانلار ئاللاھنىڭ رەھمىتىدە (يەنى جەننەتتە) بولىدۇ، ئۇلار ئۇنىڭدا (يەنى جەننەتتە) مەڭگۈ قالىدۇ.» [سۈرە ئال ئىمران 105ـ107]

شۈبھىسىزكى، قەلبلەر ۋە سەزگۈلەرنىڭ ماسلىشىشى، غايە ۋە ئۇسۇللىرىنىڭ بىردەكلىكى ئىسلام تەلىماتلىرىنىڭ ئەڭ روشەن بىر تەرىپى ۋە ئىخلاسمەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئەڭ ئېسىل خىسلەتلىرىنىڭ بىرىدۇر. شەكسىزكى، سەپلەرنىڭ، سۆزلەرنىڭ بىردەكلىكى ئۈممەتنىڭ مەۋجۇتلىقى، ۋەزىپىسىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشى ئۈچۈن پۇختا ئاساستۇر. تەۋھىد كەلىمىسى ئىسلامنىڭ دەرۋازىسى بولۇپ ئۇ ئىتتىپاقلىقنىڭ مەۋجۇتلۇقى ۋە گۈللىنىشتىكى

سىردۇر. ئاللاھ بىلەن يۈزىمىز يورۇق ھالدا مۇلاقات بولۇشنىڭ تۈنجى كاپالىتىدۇر.

گەرچە ئەمەلنىڭ ماھىيىتى ۋە شەكلى ئوخشاش بولسىمۇ يالغۇز ئادا قىلىنغان بىلەن باشقىلار بىلەن بىرگە ئادا قىلىنغان چاغدىكى بېرىلىدىغان ئەجىر زور دەرىجىدە پەرقلىنىدۇ. مۇسۇلمان يالغۇز ئادا قىلغان بامداتنىڭ ئىككى رەكئىتى ياكى پېشىنىنىڭ بىر قانچە رەكئىتى بىلەن جامائەت بىلەن ئادا قىلغان بامدات ياكى پېشىنىنىڭ رەكئەت سانى ئوخشاش ئازىيىپ قالغىنى ياكى كەملەپ قالغىنى يوق، شۇنداق تۇرۇقلۇق ئەگەر ئۇنى ئاللاھنىڭ ئالدىدا باشقىلار بىلەن بىرگە تۇرۇپ ئادا قىلسا ئىسلام دىنى ساۋابىنى 20 نەچچە ھەسسە بەلكى ئۇنىڭدىنمۇ كۆپرەك ھەسسىلەپ بېرىدۇ.

بۇ مۇسۇلماننى بىكىنمىلىكنى تاشلاپ جامائەت بىلەن بىرگە بولۇشقا، يالغۇزلۇقنى تاشلاپ ئۇممەت ئىچىگە سىڭىپ كىرىشكە كۈچلۈك دەرىجىدە ئۈندىگەنلىكتۇر، شۈبھىسىزكى ئىسلام دىنى مۇسۇلماننىڭ ئۆزى بىلەنلا چەكلىنىشىنى، تەپەككۇرى ۋە سېزىمىدا ئايرىم بولۇۋېلىشىنى، ئۆز مەنپەئەتىگىلا كۆڭۈل بۆلۈپ، كۆپچىلىكنىڭ مەنپەئەتىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇشنى يامان كۆرىدۇ.

مۇسۇلماننىڭ ئۆزى ياشاۋاتقان جەمئىيەت بىلەن ئارىلىشىشى ئۈچۈن ئاللاھ كۈندىلىك بەش ۋاخ نامازنى جامائەت بىلەن ئوقۇشنى يولغا قويدى ۋە قاتنىششقا رىغبەتلەندۈردى، ئاندىن كېيىن كىچىك يېزا ياكى مەھەللە خەلقىنى ھەپتىدە بىر قېتىم جۈمە نامىزى ئۈچۈن جەم بولۇشقا بۇيرىدى، ئاندىن كېيىن ھېيت نامىزىدىن ئىبارەت تېخىمۇ چوڭ يىغىلىشقا چاقىردى، ئورنىنى شەھەر سىرتىدىكى كەڭ بوش ئورۇنغا ئورۇنلاشتۇردى، ئېرىشىدىغان مەنپەئەت، ئالىدىغان ياخشىلىقنىڭ كۆپ بولۇشى ئۈچۈن بارلىق ئەر ـ ئاياللارنى، ھەتتا ھېيىزدار ئاياللارنىمۇ قاتنىششقا بۇيرۇدى، تېخىمۇ چوڭ يىغىلىشنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن مەلۇم ۋاقىت، مەلۇم ئورۇندا پۈتۈن دۇنيا مۇسۇلمانلىرىنىڭ بىر يەرگە جەم بولۇپ ھەج قىلىشنى پەرز قىلدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئايرىمچىلىق ۋە بۆلگۈنچىلىكنىڭ ئاقىۋىتىدىن ئىنتايىن قاتتىق ئاگاھلاندۇراتتى، مەيلى سەپەردە ياكى يۇرتىدا بولسا ئۇم ـ جامائەت بولۇشقا، ئىتتىپاق بولۇشقا تەۋسىيە قىلاتتى.

ھەقىقەت كىشىلەرنى جەملىمىسە زالالەت ئۇلارنى ئايرىۋاتىدۇ. ئەڭ رەھىمدىل ئاللاھقا ئىبادەت قىلىش ئۇلارنى بىرلەشتۈرمىسە، شەيتانغا چوقۇنۇش ئۇلارنى تىرە ـ پىرەڭ قىلىۋېتىدۇ. ئاخىرەت نېئمىتى ئۇلارنى ئازۇ ـ ئارمانغا سالمىسا دۇنيانىڭ ھوزۇرىنى دەپ جېدەللىشىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزئارا جەڭگى ـ جېدەل قىلىشىش قاراڭغۇلۇقتا تولغان جاھىلىيەتنىڭ ئاسارەتلىرىدىن، ئىمانسىز كىشىلەرنىڭ ئادەتلىرىدىندۇر. يەنى بۇنداق قانلىق جەڭگى ـ جېدەل بولسا ئۆز ئىچىدىن بىر ـ بىرى بىلەن ئۇرۇشىدىغان گۇرۇھلارغا بۆلۈنىدىغان كاپىرلارنىڭ ئىشىدۇر.

كىشىلەرنىڭ ئەقلى ئىقتىدارى ئوخشاش بولمىغاچقا چۈشەنچىنىڭ ئوخشاش بولماسلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ ئىسلام دىنى شەرىئەتلىرى كەڭ ـ كۈشادە يولغا قويۇلدى. خاتالاشقۇچىغا بىر ئەجىر، توغرا تاپقۇچىغا ئىككى ئەجىر بېرىلدى، ئاخىرىدا پەقەت ھەقىقەتنى چىن ئىخلاس بىلەن ئىزدىگەن بولسا تونۇش ۋە ئەمەل قىلىشقا قىزىققان بولسىلا ھەممىسىنى ئۆزىنىڭ كەڭ قوينىغا ئالدى.

208/122 – واثلة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– رفعه: ((من طلب علمًا فأدركه كتبَ الله له كِفلين من الأجرِ، ومن طلبَ علمًا فلم يدركه كتبَ الله له كِفلًا من الأجر))* للكبير. رواه الطبراني 68/22(165)

208/122 ـ ۋاسىلە ئىبنى ئەسقەئ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى ئىلىم ئۆگىنىشكە تىرىشىپ، ئۆگەنمەكچى بولغان ئىلىمگە ئېرىشەلىسە، الله ئۇ كىشىگە ئىككى ھەسسە ئەجىر يازىدۇ. ئۆگەنمەكچى بولغان ئىلىمگە ئېرىشەلمىسە، بىر ئەجىر يازىدۇ. (ئەلكەبىر)

خۇددى ئۆزۈڭ كۆرگىنىڭدەك پەقەت نىيەت ساپ بولسا نەتىجە قانداق بولۇشىدىن قەتئىنەزەر ئاللاھنىڭ رەھمىتىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھنىڭ دىنى يول قويغانغا، نېمە ئۈچۈن ئىنسانىيەت يول قويمايدۇ؟ نېمە ئۈچۈن ئۆزئارا بۇنداق جەۋرى ـ جاپالارنى پەيدا قىلىدىغاندۇ؟

ئىسلام دىنىنىڭ ئۈممەتنى ئىتتىپاقسىزلىقنىڭ كۆلەڭگۈلىرىدىن ساقلاش توغرىسىدىكى تەلىماتلىرىغا ئۇيغۇنلىشىش ئۈچۈن ئالىملار مەلۇم يامانلىقنى ئۆزگەرتكەندە تېخىمۇ چوڭ يامانلىققا ئېلىپ بېرىش ئېھتىماللىقى بولسا ئۇ يامانلىقنى ئۆزگەرتمەسلىكى كېرەك، چۈنكى ئىككىسىنىڭ ئىچىدىن زىيىنى ئازراقنى تاللاپ ئېلىش كېرەك دەپ پەتىۋا بېرىدۇ. دوختۇرغا قاراڭ، ئەگەر سىز ئوپېراتسىيە قىلىشقا تېگىشلىك بىرەر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ بەدىنىڭىز ئوپېراتسىيەگە بەرداشلىق بېرەلىسە ئوپېراتسىيەنى قىلىدۇ، ئەگەر بەرداشلىق بېرەلمىسە ئوپېراتسىيەنى قىلماي كېسەلنى داۋالىماي قالدۇرۇپ قويىدۇ ئەمەسمۇ؟

ھازىرقى ئىتتىپاقسىزلىقلارنىڭ كۆپ قىسمىغا ئوبدان قاراپ باقىدىغان بولسىڭىز، ئۇلارنىڭ كەينىگە دۇنيانى ياخشى كۆرۈش، شەخسىيەتچىلىك يوشۇرۇنغانلىقىنى بىلىسىز. بىرلىك، ئىتتىپاقلىق كۈچ ـ قۇۋۋەتتۇر، بۇ ئىنسانلارنىڭ ئىشلىرىدا شۇنداق بولۇپلا قالماستىن بەلكى ئۇ دۇنيادىكى قانۇنىيەتلەر ئىچىدىكى مۇھىم بىر قانۇنىيەتتۇر. ئاجىز يىپقا ئۆزىگە ئوخشاش يىپلاردىن قوشۇلسا مەزمۇت ئارغامچىغا ئايلىنىدۇ، بۇ پايانسىز دۇنيامۇ ئۇرغۇنلىغان زەررىچىلەرنىڭ بىرىكمىسىدىن ئىبارەت.

بىر ھەكىم ئۆلۈپ كېتىش ئالدىدا باللىرىغا ئىتتىپاقلىق توغرىسىدا بىر دەرس بەرمەكچى بولۇپ، بىر باغلام تاياقچىلارنى ئېلىپ كېلىپ ئوشتۇشقا بېرىپتۇ، نەتىجىدە ھېچقايسىسى ئۇنى ئوشتۇيالماپتۇ، باغلانچىسىنى يېشىپ بىر تالدىن ئوشۇتقۇزۇپتىكەن، بىر ـ بىردىن ئوشتۇپ ھەممىنى ئوشتۇۋېتىپتۇ. دېمەك ئىتتىپاقسىزلىق كۈچلۈك خەلقلەرنى ئاجىزلەشتۈرسە، ئاجىز خەلقلەرنى ھالاك قىلىدۇ

ئىسلام دىنى ئۈممىتىنىڭ تىنچ ـ ئامان بولۇشىغا، مەۋجۇتلىقىنى ساقلاپ قېلىشىغا ئەھمىيەت بېرىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن پۈتۈن كۈچى بىلەن ئىختىلاپنىڭ ئىزنالىرىنى يوقىتىدۇ، پۈتۈن شەخسلەرنى ئۈممەتنى ئىتتىپاقسىزلىقنىڭ پاتقاقلىرىدىن چىقىرىپ ئېلىشقا، ئۇنىڭ زۇلمەتلىك ئاقىۋىتىدىن قۇتۇلدۇرۇشقا چاقىرىدۇ. كىمكى جامائەتتىن ئايرىلىپ چىقىدىكەن دۇنيادا ئۇنىڭ جازاسىنى تارتقاندىن باشقا ئاللاھنىڭ تۆۋەندىكى ئايىتىنىڭ مەزمۇنىغا كىرىپ قالىدۇ:

وَمَن يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءتْ مَصِيرًا

«كىمكى ئۆزىگە (مۆجىزىلەر ئارقىلىق) توغرا يول ئېنىق بولغاندىن كېيىن، پەيغەمبەرگە (يەنى ئۇنىڭ ئەمرىگە) مۇخالىپەتچىلىك قىلىدىكەن، مۆئمىنلەرنىڭ يولىدىن غەيرىگە ئەگىشىدىكەن، ئۇنى ئۆز يولىغا قويۇپ بېرىمىز، ئۇنى (ئاخىرەتتە) جەھەننەمگە كىرگۈزىمىز، جەھەننەم نېمە دېگەن يامان جاي!» [سۈرە نىسا 115]

ئەخلاقى ـ پەزىلەت ئىگىلىرى ھۆرمەتكە سازاۋەر بولۇشى، ئۇممەت بىلىم ئىگىلىرىدىن پايدىلىنىشى لازىم. ھالبۇكى قانداق ئادەم مەنسەپكە ھېرىسمەن بولىدىكەن، ئۇنىڭ ئارتۇقچىلىقى، بىلىم قۇرۇلمىسى قانچە يېتەرلىك بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئۇ ئۆزىگىمۇ پايدا يەتكۈزەلمەيدۇ، ئۇممەتمۇ ئۇنىڭدىن پايدىلىنالمايدۇ، چۈنكى كاتتىتىۋاشلىقنى ئۇمىد قىلغۇچى ئاللاھنىڭ تەۋپىق ـ ھىدايىتىدىن مەھرۇم قالىدۇ. ئاللاھنىڭ تەۋپىق ـ ھىدايىتىدىن مەھرۇم قالغان ئادەم ھەرقانچە تالانتلىق بولسىمۇ شۇملۇق ئېلىپ كەلگۈچىدۇر.

دوستلۇق

دوستلۇقنىڭ روھى ۋە ئەقلىي جەھەتتە چوڭ تەسىرى بار. ئۇ جامائەتنىڭ ئىلگىرىلىشى ياكى ئارقىدا قېلىشى، جىددىيلىشىشى ياكى خاتىرجەملىكى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. ئىسلام دىنى بۇنداق ئالاقىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەن، بۇ خىل ئالاقە خالىس ئاللاھ رىزالىقى ئۈچۈن بولغان بولسا ئاللاھ ئۇنى قوبۇل قىلىدۇ ۋە راۋاج بېرىدۇ، ئۇنداق بولمىغاندا ئىگىلىرىگە قايتۇرىلىدۇ:

الْأَخِلَّاء يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ* يَا عِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنتُمْ تَحْزَنُونَ

«بۇ كۈندە دوستلار بىر ـ بىرىگە دۈشمەن بولىدۇ، پەقەت (خۇدالىق ئۈچۈن دوستلاشقان) تەقۋادارلارلا (ئۇنداق ئەمەستۇر) (ئۇلارغا) بەندىلىرىم! بۈگۈن سىلەرگە قورقۇنچ يوق، غەم ـ قايغۇمۇ يوق،(دېيىلىدۇ). » [سۈرە زۇخرۇف 67ـ68]

شۈبھىسىزكى ئىسلام دىنى خۇددى يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك ئىتتىپاقلىق، بىرلىك دىنىدۇر. كىشىلەر بىلەن تونۇشۇش، ئۇلار بىلەن ئارىلىشىپ ئۆتۈش دېگەنلەر ئىسلام دىنى تەلىماتلىرىدا ناھايىتى يۇقىرى سالماقنى ئىگىلەيدۇ. ئۇ خەلقنى يالغۇز ياشاشقا ۋە ھاياتلىق ئىشلىرىدىن قېچىشقا دەۋەت قىلغىنى يوق، مۇسۇلمانىنىڭ ۋەزىپىسىنىڭ ھويلىدا يالغۇز ئۆتۈش ياكى ئىبادەتخانىدا يالغۇز ئىبادەت قىلىش بىلەن ئادا بولىدىغانلىقىنى بەلگىلىگەنمۇ ئەمەس، ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس. ئاللاھ بۇنداق بېكىنمىچى، ئاجىزلارغا يۇقىرى مەرتىۋىلەرنى ئاتا قىلمايدۇ.

2361/1376 – يحيى بنُ وثابٍ، عن شيخٍ من الصحابة رفعه: ((المسلم الذي يخالط النَّاس ويصبرُ على أذاهم خيرٌ من الذي لا يُخالط النَّاس ولا يصبرُ على أذاهم))* الترمذي

(2507)، ابن ماجه(4032)

2361/1376 - يەھيا ئىبنى ۋەسساب بىر مۆتىۋەر ساھابىدىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: كىشىلەرگە ئارىلىشىپ، ئۇلارنىڭ ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلغان مۇسۇلمان، كىشىلەرگە ئارىلاشمايدىغان، ئۇلارنىڭ ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلالمايدىغان مۇسۇلماندىن ياخشىدۇر. (تىرمىزى: 2507)

جامائەت نامازلىرى كىملەرگە بەلگىلەنگەن؟ جۈمە نامىزى كىملەرگە پەرز قىلىنغان؟ جىھادنىڭ يۈكلىرىنى كىم كۆتۈرىدۇ؟ قىيىنچىلىقلىرىغا كىملەر بەرداشلىق بېرەلەيدۇ؟ مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى مەيلى خاس كىشىلەر بىلەن بولسۇن ياكى كەڭ خەلق ئاممىسى بىلەن بولسۇن زىچ ئالاقە باغلىغان بىر ئۈممەتنىڭ بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ.

چۈنكى ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇلۇغ دىنى پائالىيەتلەرنى ئادا قىلىش ئۈچۈن بىر يەرگە جەم بولۇپ، ئۆزئارا ھەمدەم بولۇشلىرىنى، شۇ پائالىيەتلەرنىڭ پاك مۇھىت، ساپ دوستلۇق ۋە چوڭقۇر ئىخلاسمەنلىك، كۆيۈنۈش تۇيغۇلىرىغا ئىگە بولۇشلىرىنى بەكمۇ ئۈمىد قىلىدۇ. مۇسۇلمانىنىڭ جەم بولغان قېرىنداشلىرى قانچە كۆپ بولسا ئالللاھنىڭ ئۇنىڭغا ئاتا قىلىدىغان بەرىكەتلىرىمۇ شۇنچە كۆپ بولىدۇ

ھالبۇكى، بېكىنمىچىلىك، دوستلۇق، ئۆزئارا ئالاقە قاتارلىقلار نۇرغۇن ئىشلار بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. بېكىنمىچىلىك، جامائەتكە ئارىلاشماسلىق خەلقنى ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش پۇرسىتىنى كەتكۈزۈپ قويىدۇ، ئىسلام مۇداپىئەسىنى ئاجىزلاشتۇرىدۇ، ئۇ ھېچقانداق ئۆزرە قوبۇل قىلىنمايدىغان گۇناھدۇر.

كىشىلەرنىڭ مىجەز ـ خاراكتېرى خىلمۇخىل بولىدۇ، بەزىلىرى ئاممىۋى سورۇنلارغا بېرىشقا ئامراق بولىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەتراپىدىكىلەر بىلەن تېز چىقىشىپ كېتىدۇ، ھەتتا دوستلىشىپمۇ بولىدۇ، يەنە بەزى كىشىلەر ئاممىۋى سورۇنلارغا ئاز بارىدىغان ياكى بارمايدىغان بولغاچقا ياتسىراپ قالىدۇ، ئەتراپتىكىلەر بىلەن ئەركىن ـ ئازادە پاراڭلىشالمايدۇ، شۇنىڭ بىلەن قورۇنۇش ئىلكىدە ئەتراپتىكىلەرگە باشقىچە كۆز بىلەن قارايدۇ، گەرچە باشقىلار ئۇچرىشىشنى ئويلىغان بولسىمۇ ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرۈيدۇ.

ئىسلام دىنى بۇ ئىككى خاراكتېردىكى كىشىلەرگىمۇ مۇۋاپىق يول كۆرسەتكەن. ئىسلام دىنى شەھەر مالىمانچىلىق بولۇپ، خەلقى دۇنياغا زىيادە بېرىلىپ ئەخلاق ـ پەزىلەتلەر چەمبىرىكى بۇزۇلغان بولسا، قول بىلەن، ئامال بولمىغاندا تىل بىلەن، يەنە ئامال بولمىغاندا قەلب بىلەن قارشى تۇرۇش ۋە قارشى تۇرۇشقا پۇرسەت بولمىغاندا بۇنداق بۇزۇق ۋەزىيەتتىن، پىتنە ـ پاساتلاردىن ئايرىلىشنى دۇرۇس قىلدى. تىل بىلەن ئۆزگەرتىش ئىمكانىيىتى بولسا ئۇنداقتا پىتنە ـ پاساتتىن ئايرىلىش چەكلىنىدۇ، پىتنە ـ پاساتتىن قېچىش باشقا چارە ـ ئامال قىلالمىغان

ئاجىزلارنىڭ ئىشى بولۇپ بىرەر ۋاستە بىلەن پىتنە پاساتنى پەسەيتىش ئىمكانىيىتى بولسا، خۇددى يۇقىرىدا دېيىلگەندەك ئايرىلىشنىڭ ئۆزى چوڭ گۇناھدۇر. دېمەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۆۋەندىكى ھەدىسنى يۇقىرىقى بايانلىرىمىزنىڭ نۇرى ئاستىدا ئاندىن چۈشىنىش مۇمكىن.

6086/3641 ـ أبو سعيد – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أتى رجلٌ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فقال: أيُّ الناس أفضل؟ قال: ((مؤمنٌ يجاهدٌ بنفسه وماله في سبيل الله)) قال: ثم من؟ قال: ((ثم رجل في شعبٍ من الشعاب يتقي الله، ويدع الناس من شره))* البخاري (2786)، مسلم (1888).

6086/3641 ـ ئەبۇ سەئىد خۇدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ساھابىلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: ئى رەسۇلۇللاھ! قانداق كىشى ئەڭ ئەۋزەل؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: الله يولىدا جېنى ۋە مېلى بىلەن جىھاد قىلغان مۇئمىن، دەپ جاۋاب بەردى. ئۇلار: ئاندىن قالسچۇ؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: اللەتىن قورقۇپ، ئىنسانلارغا زىيىنىم تەگمىسۇن دەپ، ئۇلارنى تاشلاپ، تاغ جىلغىلىرىدىن بىرىدە ياشىغان مۇئمىن، دەپ جاۋاب بەردى. (بۇخارى: 2786)

دېمەك، پىتنە ـ پاساتنى ئۆزگەرتىشكە پەقەت ئىمكانىيەت بولمىسا ئۆزىنىڭ دىن ـ دىيانىتىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭدىن ئايرىلىش ئارقىلىق قارشىلىقنى بىلدۈرگەن كىشىنىڭ ئەۋزەل ئىكەنلىكى سۆزلەنگەن.

ئەمما ئىنسان دوستلار بىلەن ئارىلىشىش ۋە ئايرىلىپ ئۆتۈشنى مۇۋاپىق تەڭشەپ، ئالللاھ رازىلىقى ئۈچۈن قولغا كېلىدىغان ئىشلاردا ئۆزئارا ھەمكارلىششى، بولمىسا ۋاقتىنى ئىسراپ قىلماسلىقى كېرەك، دېمەك دوستلار بىلەن بىرگە بولۇش، ۋاقتىنى ئوغرىلايدىغان توزاققا ئايلىنىپ قالسا بولمايدۇ.

دوستلۇق ئالللاھ رازىلىقى، ئىمان، ئېتىقاد ئۈچۈن خالىس بولۇشى، ئىمان ئۈچۈن دوستلىششى، ئىمان ئۈچۈن ئايرىلىشى لازىم، قوي پادىلىرى سۇ مەنبىئىگە توپلانغانغا ئوخشاش ئىنسانلارمۇ مەلۇم بايلىق ئۈچۈن جەم بولسا گەرچە ئۇلارنىڭ ئارىسىدا مۇستەھكەم ئالاقە ئورنىتىلغان بولسىمۇ بۇ خىل ئالاقە ھەقىقەت ئۈچۈن بىر ـ بىرىگە كۆيۈنۈش، ھەمكارلىشىش ئاساسىدا بارلىققا كەلگەن ئالاقىگە تۈپتىن ئوخشىمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام دىنى ساپ دوستلۇقنى قەدىرلەپ، پۈتۈن مۇئمىنلەرنى ئالللاھ رازىلىقى ئۈچۈن دوستلىشىش ۋە دوستلۇقنى داۋاملاشتۇرۇشقا رىغبەتلەندۈردى ۋە ئالىي دەرىجىلەرنى ۋەدە قىلدى.

ئالللاھ ئۈچۈن ياخشى كۆرۈش، ئالللاھ ئۈچۈن دوست تۇتۇش ئىشى ھەممە ئادەمگە نېسىپ بولىۋەرمەيدۇ، ئىنسان دەسلەپتە پەرۋەردىگارىنى ھەقىقىي يوسۇندا تونۇشى، ئاندىن كېيىن بۇ تونۇش تېخىمۇ كۈچىيىپ ئالللاھتىن باشقا ھەممە نەرسىنى قۇربان قىلالايدىغان دەرىجىگە

يېتىش، ئاندىن كېيىن ئاللاھنىڭ زاتىنى ياخشى كۆرۈپ، ئاللاھ ئۈچۈن ئىشلەشنى ئەۋزەل بىلىدىغان دەرىجىگە يېتىش كېرەك. ئەنە شۇ چاغدا ئاللاھ ئۈچۈن ياخشى كۆرۈش، ئاللاھ ئۈچۈن يامان كۆرۈش مۇقامىغا يېتەلەيدۇ.

64/46 – أَنَسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– رفعه: ((ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ بِهن طَعْمَ الْإِيمَانِ مَنْ كَانَ الله وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا، وَمَنْ أحب عبدا لا يحبه إلا لله، ومن يكره أن يعود فِي الْكُفْرِ بَعْدَ أَنْ أَنْقَذَهُ الله مِنْهُ كما يكره أن يلقى في النار))* رواه البخاري (16)، مسلم (43)

64/46 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: تۆۋەندىكى ئۈچ خىسلەتنى ئۆزىدە ئۆزلەشتۈرگەن كىشى ئىماننىڭ لەززىتىنى تېتىيدۇ: الله ۋە اللەنىڭ رەسۇلىنى ھەممىدىن بەك ياخشى كۆرۈش، باشقىلارنى پەقەت الله ئۈچۈنلا دوست تۇتۇش ۋە الله ئۇنى كۇپۇرلۇقتىن قۇتقۇزغاندىن كېيىن، كۇپۇرلۇققا قايتىشنى خۇددى ئوتقا تاشلىنىشنى يامان كۆرگەندەك يامان كۆرۈش. (مۇسلىم 43)

ئاللاھ ئۈچۈن ياخشى كۆرۈش ئىماننىڭ ئەڭ يۇقىرى دەرىجىسى بولغانلىقى، ئۇنىڭ مېۋىسى پەقەت ئىخلاسمەنلىك ھارارىتى بىلەن تاۋلانغان كىشىلەردىلا ئاشكارا بولىدىغانلىقى ئۈچۈن بۇ خىل ياخشى كۆرۈشنىڭ تېپىشى ئالىي مۇكاپاتلىنىشقا تېگىشلىك ساپ ۋە مۇكەممەللىكنىڭ ئالامىتى ھېسابلىنىدۇ.

دوست دوستىغا چوڭ تەسىر كۆرسىتىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ھەربىر ئادەم دوست بولۇشماقچى بولغان كىشىلەرنىڭ ئەسلى ـ ۋەسلىنى ئوبدان تەكشۈرۈپ كۆرۈپ خاتىرجەم بولغاندىن كېيىن دوستلىششى كېرەك.

7868/4745 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((المرء على دين خليله، فلينظره أحدكم من يخالل))* أبو داود(4833)، الترمذي (2378)

7868/4745 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىشى دوستىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدۇ، شۇڭا كىم بىلەن دوست بولۇشقا دىققەت قىلىڭلار. (تىرمىزى: 2378)

دوستلاشقان كىشىلەر مەجبۇرىيەتنى ئادا قىلىشى ھەق ـ ھوقۇقىنى ساقلاشقا ياردەم بېرىپ يامانلىق ۋە ھارام يوللاردىن چەكلەيدىغان ئادەملەر بولسا ئۇلارنىڭ قوللىرىنى چىڭ تۇتۇپ دوستلۇقنى ساقلاش كېرەك. شۈبھىسىزكى، ئۇلۇغ دوست دوستىنى دۇنيادا مۇۋەپپەقىيەتكە، ئاخىرەتتە نىجاتلىققا باشلايدۇ. ئالدانغان ئەقىلسىز دوست دوستىغا پەقەت شۇملۇق ئېلىپ كېلىدۇ. نۇرغۇن كىشىلەر ئەنە شۇنداق يامان دوست تۈپەيلى ئاخىرى ئېغىر پۇشايمان تارتقان ۋە ھالاك بولغان، ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا* يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا* لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنسَانِ خَذُولًا

«شۇ كۈنى زالىم (يەنى كاپىر) ئىككى قولىنى چىشلەپ: ‹ئىسىت! پەيغەمبەر بىلەن (نىجاتلىق) يولىنى تۇتسامچۇ، ئىسىت! پالانىنى دوست تۇتمىغان بولسامچۇ؟ قۇرئان ماڭا يەتكەندىن كېيىن، ئۇ (يەنى پالانى) مېنى قۇرئاندىن، شەك ـ شۈبھىسىزكى ئازدۇردى› دەيدۇ، شەيتان ئىنساننى ‹ئازدۇرۇپ بولۇپ› تاشلىۋېتىدۇ.» [سۈرە پۇرقان 27ـ29]

خاراكتېر، خاراكتېرنى قوبۇل قىلىدۇ، ئىنسان ھەمراھى ماڭغان يولغا تېزلا ماڭىدۇ، خۇددى يۇقۇملۇق كېسەل تەنگە يۇققانغا ئوخشاش ئەخلاق خاراكتېرىگە يۇقىدۇ، سورۇندىكىلەرنىڭ كۆتۈرەڭگۈ روھى سورۇننى باشقۇرغۇچىنىڭ كۆتۈرەڭگۈ روھىدىن كېلىدۇ.

كۆزۈتۈشلەردىن مەلۇم بولۇشىچە يامان ئىش ياخشى ئىشقا قارىغاندا تېزراق تارقىلىدىكەن، تېز ۋەيران قىلىدىكەن، تاماكا چېكىشنى كۆپ ھاللاردا تاماكا چەكمىگەن ئادەم چەككەن ئادەمدىن ئۆگىنىدۇ، ئەمما ئەكسىچە بولمايدۇ. كېچە ياكى كۈندۈزدىكى مەلۇم سائەتلەردە ۋاقىتلىق بىرگە بولىدىغان ھەمراھنىڭ تەسىرى شۇنداق تۇرسا، سەن بىلەن قىيىنچىلىقتىمۇ، خۇشاللىقتىمۇ بىرگە بولىدىغان ئۆمۈرلۈك ھەمراھىڭنىڭ تەسىرى قانچىلىك بولماقچى؟!

شۈبھىسىزكى تەقۋادار، پاك كىشىلەرنىڭ دوستلۇقى ئادەمنى مەرتىۋە چوققىسىغا ئېلىپ چىقىدۇ، ئەخمەق، نادان كىشىلەرنىڭ دوستلۇقى بولسا ھاڭغا ئىتتىرىدىغان تېيىلغاق يولدۇر، ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

وإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ * هَذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ

«شۈبھىسىزكى، (دۇنيادا) زالىملارنىڭ بەزىسى بەزىسىگە دوستتۇر، ئاللاھ تەقۋادارلارنىڭ دوستىدۇر، بۇ (قۇرئان) ئىنسانلار ئۈچۈن روشەن پاكىتدۇر، ھىدايەتتۇر، (ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىشكە) جەزمەن ئىشەنگەن قەۋم ئۈچۈن رەھمەتتۇر.» [سۈرە جاسىيە 36ـ37]

دوستلۇق كۈچلۈك ئەقىدە ۋە ياخشى ئەمەللەر ئاساسىدا بارلىققا كەلگەن بولۇشى كېرەك، تۆۋەندىكى ھېكمەتتە ئېيتىلغان كىشىلەرلا مۇناسىۋەتنى ياخشى داۋاملاشتۇرالايدۇ، دۇنيا ۋە ئاخىرەتكە بولغان مايىللىقنى تەڭشىيەلەيدۇ: كىشىلەرگە مۇئامىلە قىلغاندا زۇلۇم قىلمىغان، گەپ قىلغاندا يالغان ئېيتمىغان، ۋەدە قىلغاندا خىلاپلىق قىلمىغان ئادەم ئادىمگەرچىلىكى كامالەتكە يەتكەن، ئادىللىقى ئايان بولغان، قېرىنداش بولۇشقا تېگىشلىك بولغان كىشىلەر قاتارىدىندۇر.

ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن ئورنىتىلغان دوستلۇق پەقەت ئاللاھقا ئىتائەت قىلىش بىلەن داۋاملىشالايدۇ. ئىككى دوستنىڭ مۇناپىقلىقى ۋە بۇزۇقچىلىقتىن يىراق تۇرۇشى بىلەن پاكلىنالايدۇ، ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرسىنىڭ ياكى ھەرئىككىسىنىڭ ھەركىتىگە گۇناھ ئىشلار

سڭىپ كىرگەن بولسا ئۇنداقتا قەلبلەر ئۆزگىرىپ كېتىدۇ، مېھرى ـ مۇھەببەت قۇرۇپ كېتىدۇ.

دوستلار ئارا ئالاقىنىڭ تېخىمۇ راۋانلىقىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ھەربىر ئادەم دوستىغا ئۆزىنىڭ ئۇنى ياخشى كۆرىدىغانلىقى ۋە ئىززەتلەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ قويۇشى لازىم.

7819/4709 ـ المقدام – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إذا أحب الرجل أخاه فليخبره أنه يحبه))* أبو داود (5124)، الترمذي (2515)

7819/4709 ـ مقدام ئىبنى مەئدى كەرىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر كىشى بىر قېرىندىشىنى ياخشى كۆرسە، ئۆزىنىڭ ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى ئۇ قېرىندىشىغا بىلدۈرسۇن!. (ئەبۇ داۋۇت: 5124)

4710/ 7820 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أنَّ رجلاً كان عند النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فمر رجل فقال: يا رسول الله، إني لأحب هذا، فقال له صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أعلمته؟ قال: لا، قال: ((فأعلمه)). فلحقه فقال: إني أحبك في الله. قال: أحبك الذي أحببتني له* أبو داود (5125)

4710/ 7820 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىدا بىر ئادەم تۇراتتى، ئۇ يەردىن يەنە بىر ئادەم ئۆتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدا تۇرغان ئادەم: ئى رەسۇلۇللاھ ! مەن بۇ كىشىنى ياخشى كۆرىمەن، دېگەنىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭدىن: بۇنى ئۇنىڭغا بىلدۈردىڭمۇ؟ دەپ سورىدى، ئۇ ئادەم: ياق، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئۇنداقتا، بىلدۈرۈپ قويغىن! دېدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ ئادەمنىڭ ئارقىسىدىن يېتىشىپ بېرىپ: مەن سېنى الله رازىلىقى ئۈچۈن ياخشى كۆرىمەن، دېۋىدى، ئۇ كىشى: سەن مېنى ياخشى كۆرۈشتە رازىلىقىنى كۆزلىگەن الله سېنىمۇ ياخشى كۆرگەي! دېدى. (ئەبۇ داۋۇت: 5125)

شەكسىزكى، مىجەز ـ خاراكتېر ۋە ئوي ـ پىكىرنىڭ ئوخشاش بولۇشى دوستلۇق ئورنىتىش ۋە ئالاقىنى چىڭىتىشتا ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينايدۇ. ھېكمەتتە «سېنىڭ ئاناڭ تۇغمىغان نۇرغۇن قېرىنداشلىرىڭ بولۇشى مۇمكىن» دېيىلگىنىدەك بەزىدە ئادەم ھايات قايناملىرىدا شۇنداق كىشى بىلەن ئۇچرىشىپ قالىدۇكى خۇددى تونۇشقىلى ئۇزۇن بولغان قەدىناسلاردەك ئۇنىڭ بىلەن تېزلا چىقىشىپ كېتىدۇ.

ئەمما بۇ خىل كۆڭۈل مايىللىقى ئەقىدىنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا ئېلىپ بېرىلىش كېرەك. ئەنە شۇ ھۆكۈمرانلىق بولغاندىلا مۇئمىن پەقەت ياخشىلارنى دوست تۇتۇپ يامانلارنى يامان كۆرىدىغان بولغانلىقى ئۈچۈن ئارىلىق يىراق بولغان ياكى ۋاقىت ئۇزۇن بولغان سەۋەبتىن

ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغان كىشىلەرنى ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن ياخشى كۆرىدۇ. مەيلى يۇرتتا ياكى سەپەردە بولسۇن ئەزەلدىن ئارىلىشىپ باقمىغان كىشىلەرنى يامان كۆرىدۇ، قەلبىنىڭ بۇنداق خالىس يۈزلىنىشى كىشىنى دەرىجىمۇ دەرىجە يۇقىرى كۆتۈرىدۇ.

ئىسلام دىنىنىڭ دوستلۇقتىكى بەلگىلىمىلىرىنىڭ بىرى شۇكى، ئۆزئارا يوقلاش ھەرقانداق غەرەزدىن خالىي، ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن خالىس بولۇشى لازىم.

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ھەدىس بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «بىر ئادەم يېزىدىكى بىر قېرىندىشىنى يوقلاپ بارماقچى بولغان ئىكەن، ئاللاھ بىر پەرىشتىنى ئۇنى كۆزىتىشكە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپتۇ، ئۇ ئادەم ھېلىقى قېرىندىشىنىڭ تۇرار جايىغا يېتىپ بارغاندا پەرىشتە: ‹قەيەرگە بارماقچى بولىۋاتىسەن؟› دەپ سوراپتۇ، ئۇ ئادەم: ‹مېنىڭ مۇشۇ يېزىدا بىر قېرىندىشىم بار ئىدى، شۇنى يوقلاپ كەلدىم› دەپ جاۋاب بېرىپتۇ، بۇ چاغدا پەرىشتە: ‹سېنىڭ ئۇنىڭدىن ئالىدىغان مېلىڭ بارمۇ؟› دەپ سوراپتىكەن ئۇ ئادەم: ‹ياق، لېكىن مەن ئۇنى پەقەت ئاللاھ رىزالىقى ئۈچۈن ياخشى كۆرگەن ئىدىم› دەپ جاۋاب بېرىپتۇ، پەرىشتە بۇ جاۋابنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: ‹مەن ئاللاھنىڭ ساڭا ئەۋەتكەن ئەلچىسىدۇرمەن، ھەقىقەتەن سەن ئۇنى ئاللاھ ئۈچۈن ياخشى كۆرگىنىڭدەك، ئاللاھمۇ سېنى ياخشى كۆرىدۇ» دەپتۇ. بۇ قەدەملەر ئىنتايىن قىممەتلىك بولۇپ، خۇددى ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىۋاتقان مۇجاھىدلارنىڭ قەدىمىدەك ئەڭ كاتتا ساۋابقا ئىگە بولىدۇ.

2365/1380 – عليٌّ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – قال: ما من رجل يعودُ مريضًا ممسيًا إلا خرج معه سبعون ألف ملكٍ يستغفرون له حتى يُصبح وكان له خريفٌ في الجنَّة، ومن أتاه مصبحًا خرج معهُ سبعون ألف ملكٍ يستغفرون له حتى يُمسي وكان له خريف في الجنة* أبو داود (3098)

2365/1380 ـ ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ھەر قانداق ئادەم بىر كېسەلنى كەچتە يوقلاپ بارسا، ئۇ ئادەم بىلەن يەتمىش مىڭ پەرىشتە بىرگە بېرىپ، تاڭ ئاتقىچە ئۇ ئادەم ئۈچۈن ئىستىغپار ئېيتىپ تۇرىدۇ ۋە جەننەتتە بىر ئۆي ياسىلىدۇ. ئەگەر ئەتىگەندە يوقلاپ بارسا، ئۇ ئادەم بىلەن يەتمىش مىڭ پەرىشتە بىرگە چىقىپ، كەچ بولغىچە ئۇ ئادەم ئۈچۈن ئىستىغپار ئېيتىپ تۇرىدۇ ۋە ئۇ ئادەم ئۈچۈن جەننەتتە بىر ئۆي ياسىلىدۇ. (ئەبۇ داۋۇد: 3098، تىرمىزى)

1381 /2367 – ثوبانُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من عاد مريضًا لم يزل في خرفة الجنة)) قيل: يا رسول الله وما خرفة الجنة؟ قال: ((جناها))* مسلم (2568)، الترمذي (967)

1381 /2367 ـ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئازادگەردىسى سەۋبان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

كىمكى بىر كىيسەل ئادەمنى يوقلىسا، ئۇ ئادەم داۋاملىق جەننەتنىڭ باغلىرى ئىچىدە بولىدۇ، دېگەنىدى: ئى اللەنىڭ رەسۇلى ! جەننەتنىڭ باغلىرى دېگەن نېمە؟ دەپ سورالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: جەننەتنىڭ مىۋە ـ چىۋىلىرىدۇر، دېدى. (مۇسلىم2568)

مۇسۇلمان پۈتۈن خەلققە مەنپەئەت يەتكۈزۈشنى ياخشى كۆرسىمۇ لېكىن ئۇ دوستلىرىغا مەنپەئەت يەتكۈزۈشنى بەكرەك ياخشى كۆرىدۇ ئۇلارغا يەتكەن ياخشىلىقتىن بەكرەك خۇشاللىنىدۇ، چوقۇمكى پۇل ـ مال بىلەن دوست بۇرادەرلىرىنى ياد ئېتىدۇ:

وَلاَ تَنسَوُاْ الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

«ئۆزئارا ئېھسان قىلىشنى ئۇنتۇماڭلار ئاللاھ ھەقىقەتەن قىلغان ئەمەلىڭلارنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر.» [سۈرە بەقەرە 237]

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دوستلار ئارا سوۋغا بېرىشىشنى تەۋسىيە قىلىپ: «ھەدىيە قىلىشىڭلار، چۈنكى ھەدىيە كۆڭۈل غەشلىكىنى كەتكۈزىدۇ» دېگەن.

4829/2897 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: كَانَ النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْبَلُ الْهَدِيَّةَ وَيُثِيبُ عَلَيْهَا* البخاري (2585).

4829/2897 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەدىيەنى قوبۇل قىلاتتى ۋە ئۆزىمۇ ئۇنىڭ بەدىلىگە مۇۋاپىق شەكىلدە ھەدىيە بېرەتتى. (بۇخارى: 2585)

ئەمما بۇ خىل بۈيۈك ئەخلاقتا تەكەللۇپ قىلىش، ياسالمىلىق قىلىش، تەخسكەشلىك قىلىشلار ئارىلىشىپ قالسا بولمايدۇ، چۈنكى ئىسلام دىنى ياسالمىلىققا قارشى تۇرۇپ ئاددى ـ ساددىلىقنى تەشەببۇس قىلىدۇ. ھەرقانداق ساختىلىق ۋە ياسالمىلىقلاردىن ئىسلام دىنى خالاستۇر، ئۇ پەقەت نىيەتنى دۇرۇسلىغاندىن كېيىن تۇرلۇك گۈزەل رەڭلەر بىلەن دوستلۇقنى بېزەشنى ۋە شۇ ئارقىلىق ھاياتلىق جاپالىرىنى ئاسانلاشتۇرۇشنى مەقسەت قىلىدۇ.

ئىسلام دىنى كىشىگە خۇددى ئاتا ـ ئانىسى، قېرىنداشلىرى ۋە يېقىن تۇغقانلىرىنىڭ تائامىدىن يېيىشنى دۇرۇس قىلغىنىدەك دوستىنىڭ تائامىدىن يېيىشنىمۇ دۇرۇس قىلدى:

[لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى أَنفُسِكُمْ أَن تَأْكُلُوا مِن بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكْتُم مَّفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا فَإِذَا دَخَلْتُم بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِندِ اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ]

«(ئى ئىنسانلار!) سىلەر ئۆز ئۆيلىرىڭلاردا (يەنى ئەرلىرىڭلارنىڭ، ئاياللىرىڭلارنىڭ ئۆيلىرىدە) ئاتىلىرىڭلارنىڭ ئۆيلىرىدە، ئانىلىرىڭلارنىڭ ئۆيلىرىدە، قېرىنداشلىرىڭلارنىڭ ئۆيلىرىدە، ھەمشىرەڭلارنىڭ ئۆيلىرىدە، يا ئاكاڭلارنىڭ قېرىنداشلىرىنىڭ ئۆيلىرىدە ئاكاڭلارنىڭ ھەمشىرىلىرىنىڭ ئۆيلىرىدە يا ئاناڭلارنىڭ قېرىنداشلىرىنىڭ ئۆيلىرىدە، يا ئاناڭلارنىڭ ھەمشىرىلىرىنىڭ ئۆيلىرىدە، يا سىلەر ئاچقۇچىنى باشقۇرىدىغانلارنىڭ ئۆيلىرىدە (يەنى ئۆي ئىگىسى سىرتقا چىقىپ كېتىپ، ئۆي بىلەن ئاچقۇچىنى سىلەرگە تاپشۇرغانلارنىڭ ئۆيلىرىدە) يا دوستلىرىڭلارنىڭ ئۆيلىرىدە (ئىجازەتسىز) بىرەر نېمە يېسەڭلار گۇناھ يوقتۇر.» [سۈرە نۇر 61]

بۇنداق بولۇشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، چۈنكى دوستلۇق قىممەتلىك، ئۇنىڭ بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزدىكى تەسىرى چوڭ، ئىنتايىن قىيىن كرىزىسقا، ھەتتا دوزاخ ئازابىدىن ئىبارەت بولغان ئەڭ قىيىن كرىزىسقا دۇچ كەلگەن ۋاقتىمىزدا ئەنە شۇ دوستلۇق ئەسقېتىشى مۇمكىن!!

دوستلۇقنىڭ ھەق ـ ھوقۇقلىرى چوڭ بولغانلىقى ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنىڭغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەن.

7867/4744 ـ أبو سعيد – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا تصاحب إلا مؤمنًا ولا يأكل طعامك إلا تقي))* أبو داود (4832)، الترمذي (2395)

7867/4744 ـ ئەبۇ سەئىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان: مۇئمىندىن باشقىسى بىلەن دوست بولما، تامىقىڭنى تەقۋادارىدىن باشقىسى يېمىسۇن!. (تىرمىزى: 2395)

شان ـ شەرەپ

بەندىلەرنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى چوڭ تۇتۇش بەندىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ سۈپىتى. پەرۋەردىگار ئۇلارنى نۇقسانسىز ياراتقان، تەقدىرىنى بەلگىلەپ يول كۆرسەتكەن. ئۇ زاھىر بولسا ھەممىنى تىزگىنلەيدۇ، ئاشكارا بولسا ئۇنىڭ ئۇلۇغلىقىنىڭ نۇرىدىن كىشىلەرنىڭ قەلبلىرى ئۆز ئورنىدىن قوزغىلىپ كېتىدۇ:

فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ* وَلَهُ الْكِبْرِيَاءِ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

«جىمى ھەمدۇسانا ئاسمانلارنىڭ پەرۋەردىگارى، زېمىننىڭ پەرۋەردىگارى ۋە ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ئاللاھقا خاستۇر! ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى ئۇلۇغلۇق ئاللاھقا خاستۇر، ئاللاھ غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر.» [سۈرە جاسىيە 36ـ37]

بەندىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىغا تۆۋەنچىلىك قىلىشى خاتا ئەمەس، بەلكى ھەققانىي تۆۋەنچىلىك، چۈنكى يارىتىش، بۇيرۇق چۈشۈرۈش ھېچنىمىگە موھتاج بولماسلىق، ھەممىدىن ئۈستۈن پادىشاھلىق، يالغۇز شۇ ئاللاھقىلا خاس. بەندىلەرنىڭ تەقدىرى ئاللاھنىڭ خاھىشى ۋە

ئىرادىسىگە قاراشلىق، بەندىلەر ئۇلۇغلۇقنىڭ پەرۋەردىگارى ـ ئاللاھ ئۈچۈن ئۆزۈن سەجدىدە باشلىرىنى قويغاندا ئۆز ھالىنى بىلىپ، ئۆز دائىرىسىدە تۇرغان يەنى ئۆزىگە لايىق ئىش قىلغان بۇيۇك ياراتقۇچىغا نۇقسان ۋە گۇمان كەتمەيدىغان ھوقۇقنى بەرگەن بولىدۇ. ئەمما بەندىنىڭ ئۆزىگە ئوخشاش بىر بەندىگە تەۋەنچىلىك قىلىشى شەك ـ شۈبھىسىز باتىل ـ خاتا. بۇنداق ۋاقىتتا يۇقىرى ئورۇندا تۇرغان مۇتەكەببىر ناھەق چوڭچىلىق قىلىپ گىدىيىپ ئۆزىگە لايىق بولمىغان سۈرەتلەرنى ئۆزىدە بار دەپ قارايدۇ. خورلانغان پەس ئادەم بولسا ئۆز قەدرىنى يوقىتىپ چىدىغۇسىز جىنايەتلەرنى ئۈستىگە يۈكلىۋالىدۇ، ئىسلام چوڭچىلىقنى چەكلىدى، خورلۇقنى ھارام قىلدى، ئۇلۇغلۇق ۋە ئىززەت ـ ھۆرمەتنى زۆرۈر مەجبۇرىيەت قىلدى.

چۈنكى چوڭچىلىق ئاللاھنىڭ سۈپىتى، ئاللاھقا لايىق سۈپەتنى ئاللاھتىن قانداقلا بىر ئىنسانىنىڭ تارتىۋېلىشى توغرا ئەمەس. كىشىلەرنىڭ ئومۇمىي ناچار خىسلەت ـ تەكەببۇرلۇق قىلىشى زادىلا ھەقىقەتنى ئىنكار قىلىش، رىيائىلىقنى كۆرمەسلىك، شەرمەندىچىلىك، چېكىدىن ئېشىش، ئەخلاق ـ پەزىلەتكە ھاقارەت قىلىش بولىدۇ.

ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارغا خارلىق، خورلۇق ۋە ئاجىزلىقتا قېلىشنى چەكلەپ، مۇسۇلماننىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتى ۋە ئابرۇيىغا نۇقسان يەتكۈزىدىغان بىئارام بولۇش، ۋايساش قاتارلىق ناچار سۈپەتلەرنى سۈپۈرۈپ تاشلىدى.

قولدىن كەتكەن نەرسىگە بىئارام بولۇش پەسلىك ئەمەس. لېكىن ئايرىلىپ قېلىشتىن خورلۇنۇش بارلىققا كەلسە بۇنىڭغا ئىسلام قارشى. قەدىمدىن ھازىرغىچە يارىدارنىڭ ئاجىزلاپ پالەچكە ئايلىنىپ باشقىلارنىڭ ئۆزنى يۇدىۋېلىشىنى كۈتۈشى ئەمەس، بەلكى ئاغرىق ئازابىغا بەرداشلىق بېرىپ ساقايغۇچە تىرىشچانلىق كۆرسۈتۈپ يېڭىچە ئىرادە بىلەن سەپەرگە قايتا ئاتلىنىشىنى ھەقىقىي ئەرلىكنىڭ ئىپادىسى ھېسابلىنىدۇ.

ئىسلام دىنى مۆئمىنگە ئۇلۇغلۇق ۋە ھەقىقىي ئەركىنلىك ئاتا قىلغان بولۇپ، مۆئمىن ئۆز مۇھىتىدا بۇنى ھەقىقىي كامالەتكە يەتكۈزىشى كېرەك. ئەگەر بۇنىڭغا مۇھىت توسالغۇ بولسا خارلىق مۇھىتتىن باشقا مۇھىتقا ئۇلۇغلۇق ۋە ھۆرمەت ئىزدەپ يۆتكىلىشى زۆرۈر.

بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

[إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلآئِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُواْ فِيمَ كُنتُمْ قَالُواْ كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الأَرْضِ قَالْوَاْ أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُواْ فِيهَا فَأُوْلَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءتْ مَصِيرًا]

«ئۆزلىرىگە زۇلۇم قىلغۇچىلار (يەنى ھىجرەتنى تەرك ئېتىپ كۇففارلار بىلەن بىللە تۇرغۇچىلار) نىڭ جانلىرى پەرىشتىلەر تەرىپىدىن ئېلىنىدىغان چاغدا، پەرىشتىلەر ئۇلاردىن: ‹دىنىڭلارنىڭ ئىشىدا، قايسى ھالەتتە ئىدىڭلار؟› دەپ سورايدۇ، ئۇلار: «زېمىندا (يەنى مەككە زېمىندا) بىز بوزەك قىلىنغان ئىدۇق» دەيدۇ، پەرىشتىلەر: ‹ھىجرەت قىلساڭلار ئاللاھنىڭ زېمىنى كەڭرى ئەمەسمىدى؟› دەيدۇ، ئەنە شۇلارنىڭ بارىدىغان جايى جەھەننەمدۇر، جەھەننەم نېمىدېگەن يامان جاي!» [سۈرە نىسا 97]

ئاللاھ تائالا يۆتكىلىشكە قادىر بولالمايدىغان، قۇتۇلۇش يولى تاپالمايدىغان ئاجىز ئەرلەرنىڭ ئۆزرىسىنى قوبۇل قىلدى، ئۇلارغا ئاياللار ۋە باللارنى قوشۇپ مۇنداق دېدى:

[إِلاَّ الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاء وَالْوِلْدَانِ لاَ يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلاَ يَهْتَدُونَ سَبِيلاً*

فَأُوْلَئِكَ عَسَى اللّهُ أَن يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللّهُ عَفُوًّا غَفُورًا]

«پەقەت ئەرلەردىن، ئاياللاردىن، باللاردىن چارىسىز قالغان (يەنى ھىجرەت قىلىشقا چارە تاپالمىغان) يول بىلمەيدىغان ئاجىزلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا، ئەنە شۇلارنى ئاللاھ ئەپۇ قىلغاي، ئاللاھ ناھايىتى ئەپۇ قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر. » [سۈرە نىسا 98ـ99]

بۇ بايانلار ئىسلام دىنىنىڭ خورلۇققا يول قويۇشنى ياقتۇرمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدۇرىدۇ، خارلىقتىن قۇتۇلۇشقا پۈتۈن تىرىشچانلىقنى تەقدىم قىلىش ئۈچۈن ئىرادىسىنى ئۇيغىتىدۇ.

مۇسۇلمانىنىڭ ئۆزى، دىنى ۋە پەرۋەردىگارى ئارقىلىق ئۆزىنى ھۆرمەتلىك ھېس قىلىشى ئىمانىنىڭ ئۇلۇغلۇقى ۋە شان ـ شەرىپى بولۇپ، زالالەتنىڭ چوڭچىلىقىغا ئوخشمايدۇ ئىسلام ئارقىلىق ئېرىشكەن ئۇلۇغلۇق مۆئمىننى ھۆكۈمرانىنىڭ ئالدىدا خارلىنىشتىن ھەممە يەردە پەس بولۇشتىن ياكى ئىنسانىنىڭ غالچىسى بولۇشتىن چەكلەيدۇ، ئۇ شۇنداق ئۇلۇغلۇقكى بويسۇنغان مىقدارى قارشى تۇرۇش، تۆۋەن بولغان مىقدارى يۇقىرى تۇرۇش يەنى بويسۇنۇش بىلەن بىرگە ناھەقچىلىقكە قارشى تۇرۇش ئۆزىنىڭ ئىززەت ھۆرمىتىنى ساقلاپ ئىتائەت قىلىش بولۇپ ئىسلامى ئۇلۇغلۇققا ئېرىشكەن مۇسۇلمان بۇ دۇنيانىڭ ئېزىقتۇرۇشلىرى ئىنسانى ئىدىيلەر ۋە ھاياتلىقنىڭ خاتا قاراشلىرىدىن قۇتۇلىدۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ خىزمىتىدە بولۇپ ئۇلار بىلەن قىزغىن ئۆتۈپ ئۇلارنى بىرلىككە كەلتۈرىدىغان ھەق ـ ھوقۇقلارنى قەدىرلەيدۇ ئىشلارنى ئۆز يولى بويىچە قىلىپ ئۇلۇغلۇقنى ئۆز مەنبەسىدىن تەلەپ قىلىدۇ.

مَن كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُوْلَئِكَ هُوَ يَبُورُ

«كىمكى (دۇنيادا) شەرەپ ئىزدەيدىكەن، شەرەپنىڭ ھەممىسى ئاللاھقا مەنسۇپ (ئۇنى ئاللاھتىن تىلىسۇن) ياخشى سۆز ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا ئۆرلەيدۇ، ياخشى ئەمەل ئۇنى كۆتۈرىدۇ. (پەيغەمبىرگە قارشى) ھىيلە ـ مىكىرلەرنى تۈزىدىغانلار قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ، ئۇلارنىڭ ھىيلە ـ مىكرى ئىشقا ئاشمايدۇ.» [سۈرە پاتىر 10]

ئۇلۇغلۇق شان ـ شەرەپ ۋە ئىززەت ـ ھۆرمەت ئىسلام تەشەببۇس قىلغان ۋە جەمئىيەتنىڭ ھەرقايسى قاتلاملىرىغا چوڭقۇر ئورناتقان ئەقىدە ۋە تەلىماتلار بىلەن ئۇنىڭ تەرەققىي قىلىشىنى كۈچەيتكەن ئەڭ مەشھۇر ئاساسىي خىسلەتلەر.

مۇئەززىن نېمە ئۈچۈن ھەركۈنى بەش قېتىم ئەزان توۋلىغاندا ئەزانىنىڭ بېشى ۋە ئاخىرىسىدا بىرلا ئاللاھنىڭ ھەممىدىن چوڭ ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن بۇ تەكبىر ـ چوڭ بىلىش پۈتۈن نامازدا رۇكۇ ۋە قىياملاردا شۇنچە كۆپ تەكرارلىنىدۇ؟

بۇنىڭ سەۋەبى ھەربىر مۇسۇلمانىنىڭ ئاللاھتىن باشقا ھەرقانداق چوڭ مەن دېگۈچىنىڭ كىچىك ئىكەنلىكىگە ئاللاھتىن باشقا ھەرقانداق ئۆزىنى كاتتا بىلگۈچىنىڭ پەس ئىكەنلىكىگە تەۋرەنمەيدىغان، ئۆزگەرمەيدىغان كەتمەيدىغان ھالدا ئىشەنسۇن ئۈچۈن بولۇپ، بۇنىڭدا قاچانكى كىشىلەرنى دۇنيا خاتالاشتۇرسا، يوشۇرۇن ئېزىتقۇلىرى ئازدۇرسا ئۇلارنى توغرا يولغا قايتۇرۇپ كېلىش بۇ ئەزانغا تاپشۇرۇلغاندەك قىلاتتى.

بۇ مەزمۇنلارنى تەكىتلەش ئۈچۈن ئۇلۇغ ۋە غالىب ئاللاھ مۇسۇلمانلار رۇكۇ ۋە سەجدىلەردە تەكرارلاپ ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ ئۇلۇغلۇق ۋە يۇكسەكلىكتە يېگانە ئىكەنلىكىگە روھى

تويۇنسۇن ئۇچۇن چىرايلىق ئىسىملىرىدىن «ئەزىم ـ قالتىس» «ئەئلا ـ يۇكسەك» تىن ئىبارەت ئىككى ئىسمىنى تاللىدى.

ئۇلۇغلۇق، مەجبۇرىيىتى بار ھوقۇق بولۇپ، بىر ئادەمنىڭ ئۆزىدىكى مەجبۇرىيەتنى ئادا قىلماي تۇرۇپ مۇكاپاتنى تەلەپ قىلىشى ئەقىلگە سىغمايدۇ. ئەگەر سەن بىر خىزمەتكە تەكلىپ قىلىنىپ ئۇنى ياخشى ئادا قىلساڭ ھېچكىمنىڭ سەن بىلەن قارشىلىشىش ھوقۇقى يوق، ھەم دەرىجىسى قانداقلا بولسۇن ھېچكىم ساڭا قوپال سۆزلەر بىلەن ئېتىراز بىلدۈرمەيدۇ. سەن مەجبۇرىيىتىڭنى تولۇق ئادا قىلغاندا ساڭا تاپا ـ تەنە كېلىدىغان يوچۇقلار ئېتىلىپ رەھبەرلىرىڭ ئالدىدا ئۆز ئىززىتىڭنى ساقلىيالايسەن. شۇ ۋاقىتتا سېنىڭ ئەڭ جېدەلخور دۈشمەنلىرىڭ سېنىڭدىن تارتىنىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

لِّلَّذِينَ أَحْسَنُواْ الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلاَ يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلاَ ذِلَّةٌ أُوْلَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ* وَالَّذِينَ كَسَبُواْ السَّيِّئَاتِ جَزَاء سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَّا لَهُم مِّنَ اللّهِ مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِّنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا أُوْلَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

«ياخشى ئىش قىلغانلار جەننەتكە ۋە ئاللاھنىڭ جامالىنى كۆرۈشكە نائىل بولىدۇ، ئۇلارنىڭ يۈزلىرىنى قارىلىق ۋە خارلىق قاپلىمايدۇ، ئەنە شۇلار ئەھلى جەننەت بولۇپ، جەننەتتە مەڭگۈ قالغۇچىلاردۇر، دۇنيادا يامان ئىشلارنى قىلغۇچىلار بىر يامانلىقنى قىلسا شۇنىڭغا ئوخشاش (يەنى شۇنىڭغا لايىق) جازاغا ئۇچرايدۇ، ئۇلار خارلىققا دۇچار بولىدۇ، ئۇلارنى ئاللاھنىڭ ئازابىدىن قۇتۇلدۇرغۇچى زادى بولمايدۇ، ئۇلارنىڭ يۈزلىرى گويا قاراڭغۇ كېچىنىڭ پارچىسى بىلەن ئورالغاندەك قارىيىپ كېتىدۇ، ئۇلار ئەھلى دوزاخ بولۇپ، دوزاختا مەڭگۈ قالغۇچىلاردۇر.» [سۈرە يۇنۇس 26ـ27]

گۇناھ ئىشلارنى قىلىش، چېكىنىش ۋە پەسلىكنىڭ يولى شەخس ۋە ئاۋامنى رەسۋاچىلىققا ئېلىپ بارىدىغان تېيىلغاق يول، ئاللاھ تائالا ئوھۇد غازىتىدىكى مەغلۇبىيەتنىڭ سەۋەبىنىڭ بىر قىسمىلارنىڭ خاتالىق سادىر قىلغانلىقى ئىكەنلىكىنى ئېنىق بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن:

[إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْاْ مِنكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُواْ وَلَقَدْ عَفَا اللّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ]

«ئىككى قوشۇن (يەنى مۇسۇلمانلار بىلەن مۇشرىكلار) بىر ـ بىرى بىلەن ئۇچراشقان كۈندە، ئىچىڭلاردىكى (جەڭدىن) ھەقىقەتەن يۈز ئۆرۈگەن كىشىلەرنى، بەزى قىلمىشلىرى (يەنى پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك قىلغانلىقى) تۈپەيلىدىن، شەيتان تېيىلدۇرۇشقا ئۇرۇندى، ئاللاھ ھەقىقەتەن ئۇلارنى ئەپۇ قىلدى، ئاللاھ ھەقىقەتەن مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى ھەلىمدۇر.» [سۈرە ئال ئىمران 155]

ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارغا ئىززەت ھۆرمىتى بىلەن ياشاشنى تەۋسىيە قىلغان ۋاقىتتا ئۇنىڭ سەۋەبلىرىنىمۇ كۆرسىتىپ ئېرىشتۈرىدىغان ۋاستىلارنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەردى. ئۇلۇغلۇق ۋە ھۆرمەتنىڭ تەقۋالىقتا، ئۇستۇنلۇكنىڭ ئىبادەتتە، شان ـ شەرەپنىڭ ئاللاھقا بويسۇنۇشتا ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈردى. بۇنى بىلگەن ۋە شۇ بويىچە ئەمەل قىلغان ھەربىر مۆئمىن يۇكسەك ئۇلۇغ ھاياتلىقتىكى نېسىۋىسىگە كەم قالماستىن تولۇق ئېرىشىشكە تېگىشلىك. ئەگەر بىرەرسى

ئۇنىڭ نىيسۇسگە يامان نىيەتتە بولسا ياكى چاڭ سالسا ئۇنى قوغداش ئۈچۈن كۈرەش قىلسا ئاللاھ يولىدىكى جىھاد ھېسابلىنىدۇ. بۇ پەقەت ئۆزىنىڭ خۇسۇسىي ھوقۇقىنى قوغدىغانلىقى بولماستىن بەلكى ئۇمۇمنىڭ ھوقوقىنى تونۇپ يەتكەنلىك ۋە بۇيۇك بىر ئۈلگە تىكلىگەنلىك بولۇپ، مۇسۇلمان ئۆز ھوقۇقىنى قوغداپ ئۆلۈپ كەتسە شېھىت بولىدۇ.

شۇنداق، مۆئمىنىنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتى قوغدىلىشى، ئاچكۆزلەرنىڭ ئولجىسى، ھۇجۇم قىلغۇچىلارنىڭ نىشانى بولۇپ قالماسلىقى، بەلكى مۆئمىن جېنى، ئابرۇيى، مال ـ مۈلكى ئائىلىسىنى جان ـ پىدالىق بىلەن قوغدىشى لازىم. گەرچە بو يولدا قان تۆكۈلسىمۇ شان ـ شەرەپ ئالدىدا ئەرزىيدۇ.

ئاللاھ تائالا زۇلۇمغا ئۇچرىغۇچىسىنى ئۇستۇن قىلىش، ھۇجۇم قىلغۇچىنى پەسلىتىش ئۈچۈن زالىمدىن قىساس ئېلىشنى يولغا قويغان، مۇسۇلمانىنىڭ ھوقۇقىنى قولىغا تولۇق بېرىپ ئۇنى ھوقۇقىدىن ۋاز كەچمەسلىككە پەقەت ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى ئاشۇرىدىغان ئەپۇ قىلىش ياكى كەچۈرۈشتىن باشقا يەردە ئۆز ھوقۇقىدا قەتئىي چىڭ تۇرۇشقا تەشەببۇس قىلغان.

ئاللاھ تائالا دەسلىپىدىلا ئىمان دەرسلىكلىرىنى، مۇكەممەللىك قانۇنلىرىنى ئۆگىتىپ ئىنسانى پەزىلەت ۋە ئۇلۇغلۇقنىڭ يولىغا باشلاپ مۇنداق دېگەن:

وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ* وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ* وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ* وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ

«ئىمان ئېيتقان، پەرۋەردىگارىغا تەۋەككۇل قىلىدىغان كىشىلەرگە، گۇناھى كەبىرلەردىن، قەبىھ ئىشلاردىن ساقلانغۇچىلارغا، دەرغەزەپ بولغانلىرىدا كەچۈرەلەيدىغانلارغا، پەرۋەردىگارىنىڭ دەۋىتىگە ئاۋاز قوشالايدىغانلارغا، نامازنى (تەئدىل ئەركان) بىلەن ئۆتەيدىغانلارغا، ئىشلىرىنى مەسلىھەت بىلەن قارار قىلىدىغانلارغا، بىز رىزىق قىلىپ بەرگەن نەرسىلەردىن سەدىقە قىلىدىغانلارغا ئاللاھنىڭ ھوزۇرىدىكى ساۋاب تېخىمۇ ياخشىدۇر، تېخىمۇ باقىيدۇر.» [سۇرە شۇئەرا 36ـ38]

بۇ شەخس ياكى جامائەتكە بولسۇن، مۇكەممەل ئۇلۇغلۇقنى تولۇقلايدىغان تەلىماتلاردىن كېيىن مۇنداق دەيدۇ:

وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنتَصِرُونَ* وَجَزَاء سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ

«ئۇچرىغان زۇلۇمغا قارشى تۇرالايدىغانلارغا ئالاھنىڭ ھوزۇرىدىكى ساۋاب تېخىمۇ ياخشىدۇر، تېخىمۇ باقىيدۇر، بىر يامانلىقنىڭ جازاسى شۇنىڭغا ئوخشاش بىر يامانلىقتۇر، كىمكى ئەپۇ قىلسا ۋە تۈزىسە، ئۇنىڭ ئەجرىنى ئاللاھ بېرىدۇ، ئاللاھ ھەقىقەتەن زۇلۇم قىلغۇچىلارنى دوست تۇتمايدۇ.» [سۇرە شۇئەرا 39ـ40]

ئۆزىدىن تۆۋەن كىشىلەر ئاچچىقلانغاندا ئۇنى كەچۈرۈش مۇسۇلمانلارنىڭ ئەخلاقى. دەخلى ـ تەرۇز قىلغۇچىلارنىڭ ھەيۋىسىنى سۇندۇرۇش، خورىكىنى ئېلىپ قويۇشمۇ ئوخشاشلا مۇسۇلمانىنىڭ ئەخلاقى. مۇسۇلمان مۇنداق چاغدا جىنايەتچىلەرنى قورقۇتۇش ئۈچۈن كۈچ

كۆرسىتىشى كېرەك. يەنە ئۇنىڭ مۇشۇنداق ئەدەبلەشكە قادىر ۋاقىتىدا ئەپۇ قىلىش ھوقۇقى بار بولۇپ، قادىر تۇرۇپ ئەپۇ قىلىش جىنايەتچىلەرنى جازالاش ۋە مۆئمىنىنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنىڭ يەنە بىر ئۇسۇلى.

ئاخىرقى ئايەت ئۆز ئىچىگە ئالغان ئەخلاق بېشىدىكى ئايەت ئۆز ئىچىگە ئالغان ئەخلاققا ئوخشمايدۇ. بېشىدىكى ئايەت خاتالاشقۇچىلارنىڭ چوقانلىرىدىن ئۆتۈپ كېتىشنى مەقسەت قىلىدۇ. ئەمما كېيىنكى ئايەت جىنايەتچىنى سوتقا ئاپىرىپ، جازا ئېلان قىلىپ ھۆكۈمنى ئىجرا قىلىدۇ، ئەگەر ھەيۋىسى سۇنۇپ ئوڭشالسا ئادالەت ئىجرا قىلىنىپ بولغاندىن كېيىنكى ئىلتىپاتقا ئېرىشىدۇر، بۇ تەنتەكلەرنى قاتتىق پۇشايمان قىلدۇرۇپ مۇسۇلمانىنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى ئاشۇرىدۇ.

ئىنسانىيەتنىڭ روھىيىتىدە ئاجىزلىق، ئەنسىزلىك قورقۇنچلۇق مەۋجۇت بولسا بۇ ئىنسانىنى ئىرادىلىك، كەسكىن كىشىلەرگە تىز پۈكىدىغان قىلىپ قويىشى، بۇ ئىززەت ـ ھۆرمىتىدىن ئايرىلىپ قېلىشقا ئېلىپ بېرىشى مۇمكىن شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزگە ئىشلاردا ئىرادىلىك بولۇشمىزنى، ئۆزىمىزگە كېرەكلىك ئىشقا بېشىمىز ئۇستۇن ھالدا تىرىششىمىزنى ئۆگىتىپ كەلدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزگە شۇنى ئېنىق بايان قىلدىكى، ئىنسانلار ـ ھەممىسى بىرلىككە كەلگەن تەقدىردىمۇ ـ ئاللاھنىڭ بەرگىنىدىن ئازراق بولسىمۇ توسۇپ قېلىشقا ئاجىز شۇنىڭدەك، ئاللاھ چەكلىگەندىن قىلچىلىكنى بېرىشكە قادىر ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەربىر مۇسۇلمان ئىشلارنىڭ ئاقىۋىتىنى بۈيۈك تەدبىرچى ـ ئاللاھقا تاپشۇرىشى، ئۇنىڭغا ئىشەنچ قىلىشى، تايىنىشى كېرەك.

دىن ئارقىلىق ئۆزىنى ئۇلۇغ بىلىشى خورلۇققا يول قويماسلىقى ئۆزىگە ئىگە بولۇشى، ھاماقەتلەرنىڭ بېشىغا چىقىۋىلىشى، چوڭچىلىق قىلىشىغا پۇرسەت بەرمەسلىكى لازىم، ھەرقانداق ئىش ئاللاھنىڭ ئىرادىسىسىز ئىشقا ئاشمايدۇ، ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

مَا يَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِن رَّحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِن بَعْدِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

«ئاللاھ رەھمىتىدىن كىشىلەرگە ئاچقان نەرسىنى ھەرگىزمۇ توسۇپ قالالىغۇچى بولمايدۇ، ئاللاھ رەھمىتىدىن توسقان نەرسىنى، ئاللاھ توسقاندىن كېيىن، ئۇنى ھېچ قويۇپ بەرگۈچى بولمايدۇ، ئاللاھ غالىپتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر.» [سۈرە پاتىر 2]

ئاللاھ تائالا بىر بۆلۈك كىشىلەرگە بەرگەن ھوقۇق بەندىلەرنى كونترول قىلىپ تۇرغۇچى ئاللاھنىڭ ئىرادىسىنى قىلچىلىك ئۆزگەرتەلمەيدۇ. بىز كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئىشلىرىمىزدا مەغلۇب بولغىنىمىزنى ھېس قىلىمىز، لېكىن ھېچقانداق نەرسە توسالغۇ بولمايدىغان ئاللاھنىڭ ھوقۇقىدا بۇنداق ئىش يوق:

[وَاللّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ]

«ئاللاھ (خالىغان) ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا قادىر. لېكىن ئىنسانلارنىڭ تولىسى (بۇنى) ئۇقمايدۇ.» [سۈرە يۇسۇف 21]

ھەقىقەتكە ئەڭ يېقىن، پايدىغا ئەڭ يانداشقان، قىيىنچىلىقلارغا ھەل قىلىشتا ئەڭ توغرا ئىش

ھەربىر مۇسۇلمان قەددى رۇس، بېشى ئۇستۇن ياشىشى، ئۇنى ئېھتىياج باش ئەگدۇرەلمەسلىكى، قىينىچىلىق پۇكۇلدۇرەلمەسلىكى، ئۆزىنىڭ خوجىسىغا دۇئا بىلەن ئۇنلۇك ئىلتىجا قىلىشى، ئۆزىنىڭ مەغلۇبىيىتىنى بىرلا پەرۋەردىگارىغا ئوچۇق ئېيتىشى، ئاللاھنىڭ تۆۋەندىكى سۆزىنى چۇشىنىپ يۈزىنى مەخلۇقلارغا تەڭلىمەسلىكىدۇر:

وَإِن يَمْسَسْكَ اللّهُ بِضُرٍّ فَلاَ كَاشِفَ لَهُ إِلاَّ هُوَ وَإِن يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلاَ رَآدَّ لِفَضْلِهِ يُصَيبُ بِهِ مَن يَشَاء مِنْ عِبَادِهِ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

«ئەگەر ئاللاھ ساڭا بىرەر زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈشنى ئىرادە قىلسا، يالغۇز ئاللاھتىن باشقا ئۇنى دەپئى قىلغۇچى بولمايدۇ، ئەگەر ئاللاھ ساڭا بىرەر ياخشىلىقنى ئىرادە قىلسا ئاللاھنىڭ پەزلىنى قايتۇرغۇچى بولمايدۇ، ئاللاھ پەزلىنى بەندىلىرىدىن خالىغان ئادەمگە يەتكۈزىدۇ، ئاللاھ مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، مېھرىبانىدۇر.» [سۈرە يۇنۇس 107]

سىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىغا باشقىلاردىن بىھاجەت بولۇش، قانائەت قىلىش، ئەڭ تۆۋەن نەرسىلەرگە قەدەر كىشىلەردىن بىر نەرسە سوراشتىن قول ئۈزۈشنى قانداق ئۆگەتكەنلىكىنى بىلىسىز.

90/62 ـ ئەۋف ئىبنى مالىك ئەشجەئى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىز توققۇز (سەككىز ياكى يەتتە بولۇشىمۇ مۇمكىن) كىشى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىللە ئىدۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: اللەنىڭ ئەلچىسىگە بەيئەت قىلمامسىلەر؟ دېدى. بىز تېخى يېقىندا بەيئەت قىلغان ئىدۇق. شۇڭا: ئى رەسۇلۇللاھ! بىز ساڭا بەيئەت قىلدۇققۇ؟ دېدۇق. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە: اللەنىڭ ئەلچىسىگە بەيئەت قىلمامسىلەر؟ دېدى. بىز: ئى رەسۇلۇللاھ! بىز ساڭا بەيئەت قىلدۇققۇ؟ دېدۇق. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە: اللەنىڭ ئەلچىسىگە بەيئەت قىلمامسىلەر؟ دېدى. بىز قولىمىزنى سۇنۇپ: ئى رەسۇلۇللاھ ! بىز ساڭا بەيئەت قىلغاندۇق، ئەمدى نېمىگە بەيئەت قىلىمىز؟ دېدۇق. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: اللەقا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەستىن ئىبادەت قىلىشقا، بەش ۋاخ ناماز ئوقۇشقا، ئىتائەت قىلىشقا ۋە كىشىلەردىن ھېچنېمە سورىماسلىققا بەيئەت قىلىڭلار! دېدى. مەن شۇ سورۇندىكى كىشىلەردىن بىر قىسمىنىڭ قامچىسى يەرگە چۈشۈپ كەتسىمۇ، ھېچكىمدىن ئۇنى سۇنۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلمىغانلىقىنى كۆردۈم. (مۇسلىم: 1043)

كىشىلەر ئاچ قېلىشتىن ياكى ئۆلۈمدىن قورقۇپ ئۆزىنى خار قىلىپ دىن ۋە دۇنيا ئىشلىرىدا پەسلىكنى قوبۇل قىلىدۇ، ئەپسۇسكى ئاللاھ تائالا ئىنسانغا بىرەرسىگە رىزىق بېرىش ياكى ئۆمرىگە تەسىر كۆرسىتىش ھوقۇقىنى مۇتلەق بەرمىگەن، ھېچكىمنىڭ ئۇنداق قىلىش قولدىن كەلمەيدۇ. ئەمەلىيەتتە ھاياتلىققا تويماسلىق ئاچ قېلىشتىن قورقۇشتىن كېلىپ چىققان، روھى مەرەزلىكتىن پەيدا بولغان ۋەھىمە كىشىلەرنى خورلۇققا دۇچار قىلىدۇ، كىشىلەر خارلىقتىن قورقۇپ خارلىققا، نامراتلىقتىن قورقۇپ نامراتلىققا چۈشۈپ قالىدۇ، ئەمىلىيەتتە ئىسلام دىنى تەۋھىدنى، مۇسىبەت ۋە ھادىسىلەر ئالدىدا ئاللاھ بىلەن بولغان مۇناسىۋەت ھەمدە ئىنسان ئىگە بولالمايدىغان، پايدا زىيان يەتكۈزەلەيدىغان ئىشلاردا ئۆلاردىن ئۈمىدىنى ئۈزۈش ئاساسىغا قۇرۇلغان.

[أَمَّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُندٌ لَّكُمْ يَنصُرُكُم مِّن دُونِ الرَّحْمَنِ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ* أَمَّنْ هَذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ بَل لَّجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ]

«سىلەرگە ئاللاھ ياردەم بەرگەندىن تاشقىرى، يەنە كىم سىلەرگە ياردەمچى قوشۇن بولالايدۇ، كاپىرلار پەقەت ئالدىنىش ئىچىدىدۇر، ئەگەر ئاللاھ رىزقىنى تۇتۇپ قالسا، سىلەرگە كىم رىزىق بېرىدۇ، ئۇلار تەكەببۇرلۇقتا، ھەقتىن يىراقلىشىشتا ئەزۋەيلەپ كەتكەندۇر.» [سۈرە مۇلۇك 20ـ 21]

مانا بۇ مۇكەممەل تەۋھىد، بۇنىڭ بىلەن ئىشكىلەرنى ياقلاپ، كىيملەرگە سۇۋۇنۇپ، بوسۇغىدىن يىراق كەتمەي، كۆز ياشلىرىنى تۆككەن ئاشۇ ئاجىز بىچارىلەرنى داۋالاش زۆرۈر.

ئىسلام دىنى كىشلەرنىڭ روھىيتى ئەركىن ھاۋادا نەپەس ئالسۇن ئۈچۈن ئۇلارنىڭ روھىيتىدىن ئەنسىزچىلىك ئامىللىرىنى يۇلۇپ تاشلاشنى قىينىچىلىق، سىقىلىشنى يوقىتىشنى مەقسەت قىلىدۇ.

2844/1682 ـ ابْنُ مَسْعُودٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((مَنْ نَزَلَتْ بِهِ فَاقَةٌ فَأَنْزَلَهَا بِالنَّاسِ لَمْ تُسَدَّ فَاقَتُهُ، وَمَنْ نَزَلَتْ بِهِ فَاقَةٌ فَأَنْزَلَهَا بِاللَّهِ فَيُوشِكُ اللَّهُ لَهُ بِرِزْقٍ عَاجِلٍ أَوْ آجِلٍ))* الترمذي (2326)، أبو داود (1645)

2844/1682 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى نامراتلىقتا دۇچار بولۇپ، ئۇنى كىشلەردىن تىلەش ئارقىلىق تۈگەتمەكچى بولسا، ئۇنىڭ نامراتلىقى تۈگىمەيدۇ. كىمكى ئىشنى اللەقا تاپشۇرسا، الله مەيلى ئىلگىرى بولسۇن ياكى كېيىن بولسۇن، ئۇنىڭغا رىزىق ئاتا قىلىدۇ. (تىرمىزى: 2326)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنى كىشلەر زۆرۈر بولغان رىزىق ئىزدەشتىن توختىسۇن ئۈچۈن دېمىگەن، بۇ نادانلارنىڭ قارشى، ئۇ ئۇنى كىشلەر چىرايلىق سورىسۇن ئۈچۈن، نومۇسسىزلارچە چىڭ تۇرىۋېلىشنى، ئادەمنى بىئارام قىلىدىغان كۈچۈكلىنىشنى قىلمىسۇن ئۈچۈن دېگەن. بۇ تۆۋەندىكى قەسەمنىڭ سىرى:

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ* فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنطِقُونَ

«ئاسماندا سىلەرنىڭ رىزقىڭلار بار، سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان ساۋاب بار، ئاسماننىڭ ۋە زېمىننىڭ پەرۋەردىگارى بىلەن قەسەمكى، سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان نەرسە ئۆزەڭلارنىڭ سۆزلەۋاتقىنىڭلاردەك ھەقتۇر.» [سۈرە زارىيات 21ـ22]

مۇشۇنداق ئوتلۇق تەۋسىيلەر ئارقىلىق ئىسلام دىنى بۇ تەۋسىيلەرگە ئەمەل قىلغانلارنىڭ قەدرىنى قىلىپ ئۇلارنى يەر يۈزىدە دادىل قەدەم ئالىدىغان قىلدى ھەمدە بىز ھاجەتلىرىمىزنى ئېيتىدىغان ئاشۇ كىشلەرنىڭ ئىھتىياجلىق نەرسىلەرگە ئېرىشىش ياكى ئېرىشمەسلىكتە بىر كۆۋرۈك ۋە ۋاستە ئىكەنلىكىنى ئېنىق يورىتىپ بەردى.

ئۆلۈمدىن قورقۇش، مەيلى قانداقلا يوسۇندا بولسۇن، دۇنيا ھاياتى ئۈچۈن ئار ـ نومۇسقا بەرداشلىق بېرىش نادانلىقتۇر. چۈنكى قېچىش ئۆمرىنى ئۇزارتالمايدۇ. ئاتلىنىش قىسقارتالمايدۇ. بۇ قانداقمۇ مۇمكىن بولسۇن؟!

[وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاء أَجَلُهُمْ لاَ يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلاَ يَسْتَقْدِمُونَ]

«(پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلغان) ھەربىر ئۈممەتنىڭ (ھالاك بولىدىغان)مۇئەييەن ۋاقتى بولىدۇ. (ھالاك بولىدىغان) ۋاقتى يەتكەندە، ئۇلار بىردەممۇ ئىلگىرى ـ كېيىن بولمايدۇ. (يەنى دەرھال ھالاك بولىدۇ.)» [سۈرە ئەئراپ 34]

شۈبھىسىزكى ئۆلۈم قازاسى ئۆزىنى ئىززەتلىگەنلەرگىمۇ، خارلىغانلارغىمۇ ئوخشاش يېتىدۇ. ئەمما ئىززەتلىگەن ھالدا ۋاپات بولغانلارغا ئەجىر بېرىلىدۇ. خارلىغان ھالدا ئۆلگەنلەرگە گۇناھ ـ يېزىلىدۇ. دېمەك، ئۆلۈمدىن ئىبارەت بۇ كەسكىن قازادىن ھېچقانداق ئىنسان قېچىپ قۇتۇلالمايدىغان بولغان ئىكەن دائىم ئەزىز بولغان ياخشى.

مېھرىبانلىق

مېھرىبانلىق ئىنسان تەبىئىتىنىڭ مۇكەممەللەشكەنلىكى بولۇپ، مېھرىبانلىق ئىنساننى مەخلۇقلارنىڭ ئازاۋىغا ئىچ ئاغرىتىدىغان ئۇنى يوقىتىشقا تىرىشىدىغان، خاتالىقلىرىغا ئەپسۇسلىنىپ توغرا يول تېپىشىنى ئۈمىد قىلىدىغان قىلىدۇ. مانا بۇ تەبىئەتتىكى مۇكەممەللىك، چۈنكى ئىنساننىڭ تۇيغۇسى خۇنۇكلەشسە ئىنسان ھايۋانى ئورۇنغا چۈشۈپ قېلىپ ئۇنىڭدىكى مۇھەببەت ۋە غەمخورلۇق بىلەن سوققان جانلىق ھېسسىياتتىن ئىبارەت پەزىلەتتىن مەھرۇم قويىدۇ، بەلكى بەزىدە ھايۋاندىمۇ ئۆز بالىلىرىغا نىسبەتەن نامەلۇم كۆيىنىش تۇيغۇسى قوزغىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تاش يۈرەكلىك ئىنسان تەبىئىتىنىڭ ھايۋانىنىڭ بەلكى ھېس قىلالمايدىغان، ئۈمىدسىزلەنمەيدىغان جانسىز نەرسىلەرنىڭ دەرىجىسىگە چۈشكىنىپ كەتكەنلىكى بولىدۇ.

چەكسىز مۇتلەق مېھرىبانلىق ئىسىملىرى ئۇلۇغ بولغان پەرۋەردىگار ئاللاھنىڭ سۈپىتى، ئاللاھنىڭ مېھرىبانلىقى پۈتۈن مەۋجۇداتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، ھەممە شەيئىگە ئورتاق، ئاللاھنىڭ بارلىق نەرسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بۇ بىلىمىنىڭ نۇرى نۇرلانغان يەردە چەكسىز مېھرىبانلىقىنىڭ نۇرىمۇ بىللە نۇرلىنىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن پەرىشتىلەرنىڭ دۇئاسى تۆۋەندىكىدەك بولغان:

رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ

«پەرۋەردىگارىمىز! سېنىڭ رەھمىتىڭ ۋە ئىلمىڭ ھەممە نەرسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، تەۋبە قىلغانلارغا ۋە سېنىڭ يولۇڭغا ئەگەشكەنلەرگە مەغپىرەت قىلغىن، ئۇلارنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلىغىن.» [سۈرە غاپىر 7]

8292/5036 ـ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: قدم على النبيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بسبيٍ، فإذا امرأةٌ من السبي تسعى قد تحلب ثديها إذ وجدت صبيًا في السبي أخذته فألصقته ببطنها، فأرضعته، فقال صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((أترون هذه المرأة طارحةً ولدها في النار؟)) قلنا: لا، واللهِ وهي تقدرُ على أن لا تطرحهُ، فقالَ: ((الله أرحمُ بعبادهِ من هذه المرأة بولدها))* البخاري (5999)، مسلم (2754).

8292/5036 ـ ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا ئۇرۇشتىن ئېلىنغان ئولجىلار كەلتۈرۈلدى. ئولجىلار

ئىچىدە بىر ئايال بولۇپ، كۆكسىدىن سۈت تېمىپ تۇراتتى. شۇ ئەسنادا ئۇ ئۇلجىلار ئىچىدىن بىر بالىنى تېپىۋېلىپ، قۇچىقىغا ئالدىدە، باغرىغا چىڭ باستى ۋە ئېمىتىشكە باشلىدى. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزگە: سىلەر بۇ ئايالنى شۇ بالىسىنى ئوتقا تاشلايدۇ دەپ ئويلامسىلەر؟ دېدى. بىز: ياق، ئۇ ئۇنى ئوتقا چۈشۈپ كېتىشتىن كۈچىنىڭ بېرىچە قوغدايدۇ، دېدۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: الله بەندىلىرىگە بۇ ئايالنىڭ شۇ بالىسىغا كۆيۈنگىنىدىنمۇ بەك مېھرىباندۇر، دېدى. (بۇخارى: 5999)

ئاللاھنىڭ گۈزەل ئىسىملىرىدىن كۆپىنچىسى مېھرىبان، سېخىي، پەزىلەتلىك، ئەپۇچان دېگەن قىسىملىرىدىن تۈرلىنىپ چىققان. شۇڭا ئاللاھنىڭ ئىنسانلارنىڭ خاتالىقىنى ئەپۇ قىلىشى ئۇلارنى جازالاش، ئۇلارغا غەزەپلىنىشىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ، شۇڭا ئۇلۇغ ئاللاھ ئەڭ بۈيۈك مېھرىبان زات بولغان:

وَقُل رَّبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ

«‹پەرۋەردىگارىم! مەغپىرەت قىلغىن، رەھىم قىلغىن، سەن رەھىم قىلغۇچىلارنىڭ ياخشىسەن› دېگىن.» [سۈرە مۇئمىنۇن 118]

يەر يۈزىدىكى بارلىق دوستلۇق، خۇشخۇيلۇق ئۆزئارا كۆيۈنۈش ئاللاھ تائالانىڭ مېھرىبانلىقىنىڭ تەسىرىدىن بولۇپ، ئاللاھ تائالا ئۆز مېھرىبانلىقىنىڭ بىر قىسمىنى بەندىلەرنىڭ قەلبىگە ئورنىتىۋەتكەن. كىشىلەرنىڭ رەھىمدىللىرى ئاللاھنىڭ مېھرىبانلىقىدىن كۆپ نېسىۋدار بولغان ئاجىزلارنىڭ تۇرمۇشىنى چوڭقۇر چۈشىنىدىغان كىشىلەردۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىچ ئاغرىتماسلىق ۋە كۆز يېشى قىلماسلىقنى بەختسىزلىك دەپ ھېسابلايتتى، ئاللاھ تائالا دۇنياغا ئۇنىڭ بېشىنى سىلايدىغان، قايغۇلىرىنى يېنىكلىتىدىغان، خاتالىقلىرىغا قايغۇرىدىغان، توغرا يولغا باشلاش ئۈچۈن جان پىدالىق كۆرسىتىدىغان، ئاجىزنى يۆلەپ، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئانا بالىسىنى دەپ كۈرەش قىلغاندەك كۈرەش قىلىدىغان، كۈچلۈكنى نوچىلىق قىلمايدىغان، ھەددىدىن ئاشمايدىغان ساغلام تەبىئەتلىك ئىنسانغا قايتىپ كەلگەنگە قەدەر ئۇنىڭ ھەيۋىسىنى سۇندۇرىدىغان بىر ئادەم ئارقىلىق پەزلىنى ئىنئام قىلماقچى بولۇپ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ئەۋەتتى. ئۇنىڭ قەلبىگە بىلىم ۋە كەڭ قورساقلىق، ئەخلاقىغا غەمخورلۇق ۋە ياخشىلىق، تەبىئىتىگە مۇلايىملىق ۋە يۇمشاقلىق، قولىغا سېخىيلىق ۋە مەردلىكنى تۆكۈپ ئۇنى ئاللاھنىڭ بەندىلىرى ئىچىدە ئەڭ مېھرىبان، كۆيۈمچان، كۆكسى - قارنى كەڭ قىلىدىغان سۈپەتلەرنى بەرگەن. شۇڭا ئاللاھ بۇ توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللّهِ لِنتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لاَنفَضُّواْ مِنْ حَوْلِكَ

«ئاللاھنىڭ رەھمىتى بىلەن ئۇلارغا مۇلايىم بولدۇڭ، ئەگەر قوپال، باغرى قاتتىق بولغان بولساڭ، ئۇلار چۆرەڭدىن تارقاپ كېتەتتى.» [سۈرە ئال ئىمران 159]

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئېسىل پەزىلەتلەرگە ئۇنى مۇشرىكلار ئوھۇدتا قەسلىمەكچى بولغان، دۈم چۈشۈشۈن دەپ كاتەك كولىغان ۋاقىتتىكى ئەڭ جىددىي سائەتلەردىمۇ ئەمەل قىلغان، ئۇ ساھابىلارنىڭ گۈللىرىگە قاراپ ئۇلارنىڭ يەرىيۈزىدە قانغا مىلىنىپ ياتقانلىقىنى كۆردى، قالغان ساھابىلارغا قارىسا مەڭزىلىرى يېرىلغان، چىشلىرى چۈشۈپ كەتكەن ھالەتتە ئىدى، مۇشۇنداق قىيىنچىلىق ۋاقىتتا ئۇنىڭغا مۇشرىكلارنىڭ زىيىنىغا دۇئا قىلغىن دېيىلىۋىدى، ئۇنىڭغا ئۇنىڭ

مېھرىبانلىقى ئۈستۈن كەلدى ۋە يۈكسەك روھىيىتى ئۆز دۈشمەنلىرىنىڭ يېتەرسىزلىكىنى قوبۇل قىلىپ: «ئاللاھ! قەۋمىمنى توغرا يولغا باشلىغىن، ئۇلار بىلمەيدۇ.» دەپ دۇئا قىلدى.

ئالىيجاناب قەلبلەردە رەھىمسىزلىك ئامىللىرى ناھايىتى ئاز قوزغىلىدۇ. ئۇلاردا ئاداۋەت ۋە قارشىلىققا قارىغاندا كەڭ قورساقلىق ۋە مېھرىبانلىق ھەقىقەتەن يۇقىرى.

رەھىمسىزلىك ئىنساننىڭ ئەخلاقىدىكى زور نۇقسانىنىڭ دەلىلى، مىللەتنىڭ تارىخىدىكى خەتەرلىك بۇزغۇنچىلىقىنىڭ ئىسپاتى. ئىسلام دىنىنىڭ ئۇنىڭدىن ئاگاھلاندۇرىشى، ئۇنى ئاللاھنىڭ بۇيرۇقىغا پاسىقلىق قىلىشنىڭ ئىللىتى، توغرا يولدىن ئېزىپ كېتىشنىڭ سىرى دەپ ھېسابلىشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس.

[أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ]

«مۆئمىنلەرگە ئۇلارنىڭ دىللىرى ئاللاھنىڭ زىكرىگە ۋە نازىل بولغان ھەقىقىيتىگە (يەنى قۇرئان ئايەتلىرىگە) ئېرىيدىغان ۋاقىت يەتمىدىمۇ؟ ئۇلار ئىلگىرى كىتاب بېرىلگەنلەر (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار) دەك بولمىسۇن، (ئۇلار بىلەن پەيغەمبەرلەرنىڭ ئارىلىقىدىكى) زاماننىڭ ئۇزىرىشى بىلەن ئۇلارنىڭ دىللىرى قېتىپ كەتتى، ئۇلارنىڭ نۇرغۇنى ئاللاھنىڭ ئىتائىتىدىن چىققۇچىلاردۇر.» [سۈرە ھەدىد 16]

ئىسلام دىنى ئومۇمىي غەمخورلۇققا بۇيرۇپ ئۇنى مۇكەممەل ئىماننىڭ ئىسپاتى قىلدى. مۇسۇلمان كىشى ئومۇمىي كىشىلەرگە قەلبىدە غەمخورلۇق ۋە ياخشىلىق بار، ھالەتتە ئۇچراشسا ئۇلارغا ئامالىنىڭ بارىچە كەڭ قورساقلىق قىلىپ ئۇلارغا ياردەم بېرىدۇ.

شۇنداق، ئادەم بەزىدە ئۆز دوستلىرىغا ئۇچراشقاندا خۇش چىراي ئاچىدۇ، بەزىدە باللىرىنى كۆرگەندە كۆيىنىدۇ، بۇ كۆپچىلىك ئارىسىغا كەڭ تارقالغان ئىش. لېكىن مۆئمىننىڭ مەسئۇلىيىتى كۆيۈنۈش دائىرىسى چەكسىز بولۇشى، ئۇچراشقان بارلىق مۇسۇلمانلارغا خۇش چىراي بولۇپ، دوستلۇقنى، مېھرىبانلىقنى نامايەن قىلىشى زۆرۈردۇر.

خورلانماستىن تۆۋەنچىلىك قىلىش، مۆئمىنلەر بىلەن سىپايە، ئىناق ئۆتۈش، ئۇلارغا سىلىق مۇئامىلە قىلىشنى كۆزدە تۇتىدۇ. ئىسلام دىنى پۈتۈن ئىنسانلارغا ياخشىلىق، تىنچلىق ۋە مېھرىبانلىق يەتكۈزىدىغان دىن، ئاللاھ تائالا ئۆز پەيغەمبىرىگە مۇنداق دېگەن:

[وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ]

«(ئى مۇھەممەد!) سېنى بىز پۈتۈن ئەھلى جاھان ئۈچۈن رەھمەت قىلىپلا ئەۋەتتۇق.» [سۈرە ئەنبىيا 107]

قۇرئان كەرىمنىڭ سۈرىلىرىنىڭ ھەممىسى «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ»، «ئەڭ مېھرىبان ۋە شەپقەتلىك ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن.» دېگەن سۆز بىلەن باشلانغان. ئاللاھنىڭ مېھرىبانلىقى، غەمخورلۇقى ھەممە نەرسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. شۇنداق ئىكەن ئۇنىڭغا شېرىك كەلتۈرگۈچىلەر ۋە تۈزكورلۇق قىلغۇچىلار ھەرگىز ئۇ مېھرىبانلىققا نائىل بولالمايدۇ.

[وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ* الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الأُمِّيَّ]

«مېنىڭ رەھمىتىم مەخلۇقاتنىڭ ھەممىسىگە ئورتاقتۇر، رەھمىتىمنى (كۇفرىدىن ۋە گۇناھتىن) ساقلانغۇچىلارغا، (ماللىرىنىڭ) زاكىتىنى بېرىدىغانلارغا ۋە بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزگە ئىمان ئېيتقانلارغا تېگىشلىك قىلىمەن، ئۇلار ئەلچىگە ـ ئۇممى پەيغەمبەرگە (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا) ئەگىشىدۇ.» [سۈرە ئەئراف 156ـ157]

مىسال: مىڭ كىشىنى سىغدۇرىدىغان زال بار، لېكىن ئۇنىڭغا كارتوچكا بار كىشىلەرلا كىرەلەيدۇ، دېسەك ئەگەر قىسمەن كىشىلەر بەلگىلەنگەن كارتوچكىنى ئالغىلى ئۇنىماي زالغا كىرەلمەي سىرتتا قالسا بۇ زالنىڭ كەڭلىكىگە نۇقسان ھېسابلىنامدۇ؟

بەزىدە ھەقىقىي مېھرىبانلىق رەھىمسىزلىكتەك تۇس ئالىدۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇنداق ئەمەس. بىزدە باللار مەكتەپلەرگە مەجبۇرى ئەۋەتىلىدۇ، دەرسلەرنى بېسىم بىلەن يادلايدۇ، ئەگەر ئۇلارنى ئۆز ئىختىيارىغا قويۇپ بەرسە ئويۇن ـ تاماشا تۇگەشتۇرىۋېتىدۇ، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان چوڭ بولىدۇ.

دوختۇر بەدەننى ئوپېراتسىيە قىلغاندا بەدەننى يېرىش ئۈچۈن ئوپېراتسىيە پىچىقى ئىشلىتىدۇ، يەنە بەزىدە ئۇستىخاننى كېسىشكە ئەزالارنى ئېلىۋېتىشكە مەجبۇر بولىدۇ، بۇنى پەقەت كېسەلگە كۆيۈنۈش يۈزىسىدىن قىلىدۇ.

مېھرىبانلىق ئەقلنى ئىشلەتمەستىن كۆيۈنۈش، ئادالەت ۋە تۈزۈمنى قايرىپ قويۇپ ئىچ ئاغرىتىش ئەمەس، ئۇ بۇ ھەقلەرنىڭ ھەممىسىگە رىئايە قىلىدىغان ھېسسىيات، كۆزلىرى يورۇقلۇققا تەلمۈرگەن، نىجاتلىق تەلەپ قىلغان دارغا ئېسىلىپ بوشلۇقتا ساڭگىلاپ تۇرغان كۆرۈنۈش ئىچ ئاغرىتىشنى قوزغايدۇ، ئەگەر بۇ ئۆتكۈنچە ھېسسىياتقا يول قويۇلۇپ، قاتىل بوشىتىۋېتىلسە جاھان قالايمىقانلىشىپ كېتىدۇ، بۇ يەردىكى ھەقىقىي مېھرىبانلىق مۇشۇنداق ھېسسىياتنى تىزگىنلەشتۇر. ئەقىل ھەرخىل بىلىم بىلەن ئۇسۇپ يېتىلگەندەك مېھرىبانلىقمۇ ھەرخىل ۋاستىلار بىلەن تەرەققىي قىلىپ كېڭىيىپ تەربىيىلىنىدۇ، ئەگەر تاشلاپ قويۇلسا چىرىپ تۈگىشىپ ئۇنىڭ ئىگىسى جەھەننەمنىڭ ئوتۇنىغا ئايلىنىدۇ.

ئىسلام دىنى مېھرىبانلىق ۋە كۆڭۈل بۆلۈشكە تېخىمۇ تېگىشلىك بولغان بىر بۆلۈك ئالاھىدە كىشىلەرنى ئەسكەرتىپ ئۆتكەن بولۇپ ئۇلار:

ئۇرۇق ـ تۇغقانلار، تۇغقان دېگەن سۆزنىڭ ئەرەبچىسى رەھمە دېگەن سۆز ـ رەھمەت يەنى مېھرىبانلىق دېگەن سۆزدىن تۇرلىنىپ چىققان تومۇرداش سۆز بولۇپ ئۇلار مەزمۇن جەھەتتىمۇ بىردەكلىششى زۆرۈر. ھەربىر مۇسۇلمان ئۆز ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنىڭ، يېقىنلىرىنىڭ ھەققىنى ئادا قىلىشى، ئۈزۈلمەس دوستلۇق ئارقىلىق قانداشلىق مۇناسىۋىتىنى كۈچەيتىشى لازىم.

ياخشىلىق ۋە خەيرى ـ ئېھسان قىلىشقا ئەڭ لايىق ۋە ئەڭ مۇھىمى ئاتا ـ ئانا، ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُل رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا

«ئۇلارغا كامالى مېھرىبانلىقتىن ناھايىتى كەمتەر مۇئامىلىدە بولغىن ۋە ‹ئى پەرۋەردىگارىم! ئۇلار مېنى كىچىكلىكىمدە تەربىيەلىگىنىدەك ئۇلارغا مەرھەمەت قىلغىن› دېگىن.» [سۈرە ئىسرا 24]

ئاتا ـ ئانىدىن كېيىن باللار: تومپاي كىشىلەر باركى، ئۇلاردا بۇنداق مۇلايىملىق مېھرىبانلىق

تۇيغۇسى يوق. ئۇلار ناھايىتى ئەخلاقسىز، گەپ ـ سۆزلىرى قوپال بولىدۇ.

8287/5031 ـ وعنه: قَبَّل النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الحسنَ بن علي، وعنده الأقرعُ بنُ حابسٍ، فقال الأقرعُ: إنَّ لي عشرةً من الولد ما قبلتُ منهم أحدًا قط، فنظر إليه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثمَّ قال: ((من لا يرحم لا يُرحم))* البخاري (5997)، مسلم (2318).

8287/5031 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەسەن ئىبنى ئەلىنى سۆيۈپ قويدى. ئۇلارنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئەقرە ئىبنى ھابىس تەممىي: مېنىڭ ئون بالام بار. ئۇلاردىن ھېچبىرىنى سۆيۈپ باقمىدىم، دېگەندى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا قاراپ قويۇپ: رەھىم شەپقەت قىلمىغان كىشىگە رەھىم شەپقەت قىلىنمايدۇ، دېدى. (بۇخارى: 5997)

2452/1432 – أنسُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: دخلنا مع رسولِ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ على أبي سيفٍ القينِ، وكان ظئرًا لإبراهيم فأخذ ابنه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وقبلهُ، وشمَّهُ، ثمَّ دخلنا عليه بعد ذلك، وإبراهيم يجُود بنفسهِ، فجعلت عينا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تذرفان فقال ابنُ عوف، وأنت يا رسول الله، فقال: ((يا ابن عوف إنها رحمةٌ))، ثمَّ أتبعها بأخرى، فقال: ((إنَّ العينَ تدمعُ والقلبَ يخشعُ ولا نقولُ إلاَّ ما يرضِي ربُّنا وإنا بِفِرَاقِكَ يا إبراهيمُ محزونون))* البخاري (1303)، مسلم (2315)، أبو داود (3126)

2452/1432 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىز پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن تۆمۈرچى ئەبۇ سەيفنىڭ قېشىغا كىردۇق. ئۇ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئوغلى ئىبراھىمنىڭ سۈت ئاتىسى ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىبراھىمنى قۇچىقىغا ئېلىپ سۆيدى ۋە پۇرىدى. ئارىدىن مەلۇم مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئىبراھىمنىڭ قېشىغا يەنە كىرسەك، ئۇ جان تالىشىۋېتىپتۇ. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كۆزىدىن ياش ئاققىلى تۇردى. ئابدۇرراھمان ئىبنى ئەۋف: ئى اللەنىڭ رەسۇلى! سەن يىغلاۋاتامسەن (ھالبۇكى، سەن مېيىتنىڭ ئارقىسىدىن يىغلاشنى قاتتىق چەكلەيتتىڭغۇ)؟ دەپ سورىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئى ئەۋفنىڭ ئوغلى! بۇ دېگەن مېھرىبانلىق، دېدى. ئابدۇرراھمان سۆزىنى تەكرارلىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: كۆز يىغلايدۇ، قەلب قايغۇرىدۇ، شۇنداقتىمۇ بىز اللە رازى بولمايدىغان سۆزنى قىلمايمىز. ئى ئىبراھىم! بىز سەندىن ئايرىلغىنىمىزغا بەكمۇ قايغۇرىمىز، دېدى. (بۇخارى: 1303)

مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىغا ئۆيى ۋە قەلبىنى تاقىۋېلىشى ئۇلاردىن ئالاقىنى ئۈزۈپ، ئۇلارنىڭ دەردىگە دەرمان بولماي، ئۇلارغا ياردەم بەرمەي ئۇلاردىن يىراق ياششى توغرا ئەمەس، بۇنداق تاشلىۋېتىش كىشىنى ئىنسانىنى ئاللاھنىڭ بەرىكىتىدىن مەھرۇم قىلىپ ئاللاھنىڭ غەزىپىگە دۇچار قىلىدۇ.

يېتىملەر مېھرىبانلىق قىلىش زۆرۈر بولغانلاردىن بولۇپ ئۇلارغا خەيرى ـ ئېھسان قىلىش،

ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىش، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىغا كېپىل بولۇش، ئىستىقبالىغا ئەھمىيەت بېرىش ئەڭ ساپ ئىبادەت.

8240/4992 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أنَّ رجلاً شكا إلى النبيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قسوةَ قلبهِ، فقال: ((امسح رأسَ اليتيم، وأطعم المسكينَ))* أحمد 387/2

8240/4992 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر ئادەم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ، قەلبىنىڭ قاتتىقلىشىپ كەتكەنلىكىدىن شىكايەت قىلغاندى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: يېتىمنىڭ بېشىنى سىلىغىن، مىسكىنلەرگە تاماق بەرگىن! دېدى. (ئەھمەد: 8791)

چۈنكى ئۇزۇلمەس خوشاللىقلار قايناپ تۇرغان گۈللەنگەن مۇھىت ۋە نېئمەتتىن باشقىنى بىلمەي كۈن ئۆتكۈزىۋاتقان جەمئىيەتتە قەلب قېتىپ كېتىدۇ، باياشات كىشىلەر ئاۋامنىڭ دەرد ـ ئەلىمىنى ھېس قىلالمايدۇ. ھوزۇر ـ ھالاۋەت ئۇلارنىڭ دىللىرىنى داتلاشتۇرۇپ، كۆزلىرىنى كور قىلىپ ئۇلارنى موھتاجلارنىڭ ھاجىتىنى، دەرتمەنلەرنىڭ دەردىنى، قايغۇرغۇچىلارنىڭ قايغۇسىنى ھېس قىلالمايدىغان قىلىپ قويىدۇ. كىشىلەر ئوخشىمىغان مۇھىت بىلەن ئۇچراشقان خوشاللىق ۋە قىيىنچىلىقلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ۋاقىتتا ئېسىل قەلب ۋە ئۆتكۈر سېزىمغا ئېرىشىپ يېتىملەرنى تاشلاپ قويغانلىقنى، دەرتمەن بىلەن چاتىقى بولمىغانلىقنى، بىچارە يوقسۇللىنى تەرك ئەتكەنلىكىنى ھېس قىلىدۇ.

كېسەل مېيىپ كىشىلەرگە كۆيۈنۈش مۇھىم مېھرىبانلىق جۈملىسىدىن بولۇپ، ئۇلار ھاياتلىقتا، ئۇلارنىڭ پائالىيىتىگە، ئۆزىنىڭ قابىلىيىتىنى نامايەن قىلىشقا تەسىر كۆرسىتىدىغان نۇقسانلار بىلەن يۈزلىنىدۇ. ئاللاھ تائالا ئۇلارنىڭ ئۆزرىسىنى قوبۇل قىلغان بولغاچقا ئۆتكەن ئىشنى بىزنىڭ چىڭ تۇتۇۋېلىشىمىز توغرا ئەمەس.

[لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَن يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا]

«(جىھادقا چىقمىسا) ئەماغا گۇناھ بولمايدۇ، توكۇرغىمۇ گۇناھ بولمايدۇ، كېسەلگىمۇ گۇناھ بولمايدۇ، كىمكى ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىدىكەن، ئۇنى ئاللاھ ئاستىدىن ئۆستەڭلار ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىدۇ، كىمكى (ئۆزرىسىز) جىھادتىن باش تارتىدىكەن، ئاللاھ ئۇنى (دۇنيادا خورلۇق بىلەن، ئاخىرەتتە ئوت بىلەن) قاتتىق ئازابلايدۇ.» [سۈرە پەتىھ 17]

كېسەل كىشى ئاجىزلىق ئۇنى ئىسكەنجىگە ئالغان، كېسەلنىڭ ھارارىتى، دورىنىڭ ئاچچىقلىقى ئۇنى قىيناۋاتقان كىشى بولۇپ، ئۇ ئۆز دەرتلىرىگە سەۋر قىلغانلىقى ئۈچۈن ئاللاھقا يېقىن، ئاللاھنىڭ غەمخورلۇقىغا لايىق. ئەگەر تىكەن كىرىش مۆئمىننىڭ گۇناھىنى ئازايتىدىغان بولسا مۇسىبەتكە ئۇچرىغان قاتتىق ئازاب تارتقان كىشىنىڭ ئەھۋالى قانداق بولار؟ بۇ كېسەل كىشىنى ئاللاھقا يېقىن قىلىدۇ، شۇڭا كېسەللەرگە دەخلى ـ تەرۇز قىلىشتىن، ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتىشتىن ھەزەر ئەيلىشىمىز لازىم. ئۇلارغا قوپاللىق قىلىش ئېغىر جىنايەت.

مېھرىبانلىق قىلىدىغان ئورۇندىن بىرى: خىزمەتچىلەرگە ياخشىلىق قىلىش، ئۇلارنىڭ

خىزمىتىگە ھەمدەم بولۇش، ئۇلارنىڭ خاتالىقىنى كەچۈرۈش، ئۇلارغا قالايمىقان ھوقۇقۇق ئىشلەتمەسلىك، ئۇلارنى مەسخىرە قىلماسلىق.

ئاللاھ تائالا ئەگەر بىر ئادەمنى بىر نەرسىگە ئىگە قىلسا ئۇ ئادەم ئىستىبداتلىق قىلىپ ياخشىلىق قىلمىسا، ئاللاھ ئۇ ئىگە بولغان نەرسىلەرنى ئۇنىڭدىن تارتىۋالىدۇ ۋە ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى يامان قىلىدۇ.

5003/3001 ـ أَبُو مَسْعُودٍ الْبَدْرِيّ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: كُنْتُ أَضْرِبُ غُلامًا لِي بِالسَّوْطِ، فَسَمِعْتُ صَوْتًا مِنْ خَلْفِي: ((اعْلَمْ أَبَا مَسْعُودٍ)). فَلَمْ أَفْهَمِ الصَّوْتَ مِنَ الْغَضَبِ، قَالَ: فَلَمَّا دَنَا مِنِّي إِذَا هُوَ رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَإِذَا هُوَ يَقُولُ: ((اعْلَمْ أَبَا مَسْعُودٍ)). فَأَلْقَيْتُ السَّوْطَ مِنْ يَدِي فَقَالَ: ((اعْلَمْ أَبَا مَسْعُودٍ أَنَّ الله أَقْدَرُ عَلَيْكَ مِنْكَ عَلَى هَذَا الْغُلامِ)). فَقُلْتُ: لا أَضْرِبُ مَمْلُوكًا بَعْدَهُ أَبَدًا* وفي رواية: فَسَقَطَ مِنْ يَدِي السَّوْطُ مِنْ هَيْبَتِهِ *مسلم (1659)، أبو داود (5159).

5003/3001 ـ ئەبۇ مەسئۇد بەدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن مالىيمىنى قامچا بىلەن ئۇرىۋاتاتتىم، ئارقا تەرىپىمدىن: ئەبۇ مەسئۇد، بىلىپ قوي ! دېگەن بىر ئاۋازنى ئاڭلىدىم. ئۇ غەزەپتىن چىققان ئاۋاز بولغاچقا، مەن ئۇنى تونىيالماپتىمەن. ئۇ يېقىنلاشقاندا، ئۇنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىكەنلىكىنى بىلدىم. ئۇ: ئەبۇ مەسئۇد، بىلىپ قوي! ئەبۇ مەسئۇد، بىلىپ قوي! دەۋاتاتتى. مەن قامچىنى يەرگە تاشلىدىم. ئۇ: ئەبۇ مەسئۇد، بىلىپ قويغىنكى، اللەنىڭ كۈچى ساڭا سېنىڭ كۈچۈڭ بۇ مالايغا يەتكەندىن بەكرەك يېتىدۇ، دېدى. شۇنىڭ بىلەن، مەن: بۇنىڭدىن كېيىن قۇلنى ھەرگىز ئۇرمايمەن، دېدىم. يەنە بىر رىۋايەتتە، ئەبۇ مەسئۇد بەدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئەيمەنگەنلىكىمدىن قامچا قولۇمدىن چۈشۈپ كەتتى، دېگەن. (مۇسلىم: 1659)

4993/2994 ـ ابْنُ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ الله، كَمْ أَعْفُو عَنِ الْخَادِمِ؟ فَصَمَتَ، ثُمَّ قَالَ: يَا رَسُولَ الله، كَمْ أَعْفُو عَنِ الْخَادِمِ؟ فَقَالَ: ((اعف عنه كُلَّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً))* أبو داود (5164)، الترمذي (1949)

4993/2994 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى رەسۇلۇللاھ! خىزمەتچىنى قانچە قېتىم ئەپۇ قىلىمەن؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم لام جىم دېمىدى. ئۇ يەنە: ئى رەسۇلۇللاھ! خىزمەتچىنى قانچە قېتىم ئەپۇ قىلىمەن ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: بىر كۈندە 70 قېتىم، دەپ جاۋاب بەردى. (تىرمىزى: 1949)

ھەقىقەتەن بىر بۆلۈك ئەر ـ ئاياللار بار، ئۇلار خىزمەتچىلەرنىڭ ئاجىزلىقىدىن پايدىلىنىپ ئۇلارغا ھەرخىل ئەزىيەتلەرنى يەتكۈزىدۇ، ئەمەلىيەتتە ئىسلام دىنى ئۇلارنى بۇنداق قوپاللىقتىن ئاگاھلاندۇرغان ۋە قورقۇتقان.

ھايۋانلارغا كۆيىنىشمۇ تەلەپ قىلىنغان مېھرىبانلىقتىن. ئىسلام دىنى ھايۋانلارغا رەھىمسىزلىك قىلغان، ئۇلارنىڭ ئازابلىرىغا پەرۋا قىلمىغان كىشىنى قاتتىق جازالايدۇ، ئىسلام

دىنى ئىنساننىڭ شۇنچە ھۆرمەتلىك تۇرۇپ ھايۋانلارغا يامانلىق قىلغانلىقى سەۋەبلىك دوزاخقا كىرىدىغانلىقىنى بايان قىلىدى.

2062/1203 ـ يەنە بىر رىۋايەتتە يۇقىرىقى بىلەن ئوخشاشلا رىۋايەت قىلىنغان بولۇپ، ئۇنىڭدا مۇنۇلار قوشۇپ رىۋايەت قىلىنغان: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېدى: جەننەت ماڭا شۇنداق يېقىنلاشتۇرۇلۇپ كۆرسىتىلدىكى، ئەگەر مەن قولۇمنى سۇنغان بولسام، جەننەتنىڭ مېۋىلىرىدىن ئېلىۋالغان بولاتتىم. دوزاخمۇ ماڭا شۇنداق يېقىنلاشتۇرۇلۇپ كۆرسىتىلدىكى، مەن دوزاخ ھارارىتىنىڭ سىلەرگە يېتىپ، سىلەرنى بىئارام قىلىشىدىن ئەنسىرەپ يۇۋلەپ كەتتىم. مەن دوزاختا پەيغەمبەرنىڭ ئىككى تۆگىسىنى ئوغرىلىغان ئوغرىنى، ھاجىلارنىڭ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ئوغرىلايدىغان بەنى دۇئدۇ قەبىلىسىلىك ئوغرىنى كۆردۈم. ئۇنىڭغا بىرەرسى دىققەت قىلىپ قاراپ قالسا، ئۇ: مانا بۇ ئەگمەك ھاسىنىڭ كاساپىتىدىن، دەيتتى. مەن دوزاختا يەنە ئېگىز بويىلۇق، قارا تەنلىك بىر ئايالنى كۆردۈم. ئۇ ئايال، بىر مۈشۈكنى تاماق بەرمەي، سۇمۇ بەرمەي ياكى زېمىندىكى ھاشارەتلەردىن يېگىلى قويماي، تا ئۆلگۈچە باغلاپ قويغانلىقى ئۈچۈن ئازابلىنىۋاتاتتى. (نەسائى: 1496)

شۇنىڭدەك گەرچە ئىت سەۋەبلىك بولسىمۇ قەلبىنى ئىگىلىگەن مېھرىبانلىقنىڭ ھېسسياتىنىڭ چوڭ گۇناھلارنى ئۆچۈرىدىغانلىقىنى بايان قىلىدى.

8293/5037 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: بىر ئادەم يولدا كېتىۋېتىپ قاتتىق ئۇسساپ كېتىپتۇ. ئاندىن ئۇ بىر قۇدۇققا چۈشۈپ، قانغۇچە سۇ ئىچىپتۇ. ئاندىن قۇدۇقتىن چىقسا، بىر ئىت ئۇسساپ كەتكەنلىكتىن نەم توپىنى يالاپ تۇرغىدەك. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ كۆڭلىدە: "بۇ ئىتمۇ خۇددى مەن ئۇسساپ كەتكەندەكلا ئۇسساپ كېتىپتۇ " دېگەنلەرنى ئويلاپ، ئۆتۈكىگە سۇ تولدۇرۇپتۇ. ئاندىن ئۆتۈكنى چىڭ چىشلەپ، قوللىرى بىلەن قۇدۇققا يامىشىپ سىرتقا چىقىپتۇ ۋە ئۇ ئىتنى سۇغۇرۇپتۇ. نەتىجىدە، الله ئۇنى مۇكاپاتلاپ، گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىپتۇ، دېدى. بۇنى ئاڭلىغان ساھابىلار: ئى رەسۇلۇللاھ! ھايۋانلارغا ياخشىلىق قىلساقمۇ بىزگە ئەجىر بولامدۇ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ھەرقانداق ھۆل جىگەر ئىگىسىگە (يەنى تىرىك جانلىققا) قىلىنغان ياخشىلىققا ئەجىر بولىدۇ، دەپ جاۋاب بەردى. (بۇخارى: 2363)

8294/5038 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: ((أنَّ امرأةً بغيًّا رأت كلبًا في يومٍ حارٍ يطيفُ ببئرٍ قد أدلع لسانه من العطشِ، فنزعت له موقها فغفر لها))* البخاري (3321)، مسلم (2445).

8294/5038 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر پاھىشە ئايال ھاۋا ناھايىتى ئىسسىق بىر كۈنى بىر ئىتنىڭ قاتتىق ئۇسساپ كەتكەنلىكتىن تىلىنى چىقىرىپ ھاسىرىغان ھالدا بىر قۇدۇق بېشىدا ئايلىنىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۆتۈكى بىلەن ئۇنىڭغا سۇ تارتىپ بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، ئۇنىڭ گۇناھلىرى مەغپىرەت بوپتۇ. (مۇسلىم: 2245)

ئىتقا كۆيۈنۈش پاھىشەنىڭ گۇناھىنى يۇغان يەردە ئىنسانغا مېھرى ـ شەپقەت قىلىش ئاجايىپ ھەيران قالارلىق ئىشلارنى بارلىققا كەلتۈرىدۇ!

بىلىم ۋە ئەقىل

ئىسلام دىنى ئىسلامغا ئېتىقاد قىلىدىغان بارلىق كىشىلەرگە بىلىم ئالىدىغان ئوقۇغۇچى بولۇشنى پەرز قىلىدۇ، بۇنىڭدا ساپالىقلارنىڭ نىسبىتى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ ساۋاتسىزلارنىڭ نىسبىتى چۈشىدۇ ياكى يوقايدۇ.

بۇ دىنىنىڭ ھەقىقەتلىرى ـ مەيلى ئاساس ياكى تارماق بولسۇن ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقا يۆتكىلىدىغان ئۆلچەم، ئىلھام قىلىش بىلەن كېڭىيىدىغان قايمۇقتۇرۇش بىلەن تارقىلىدىغان تىلتۇمار ئەمەس، ھەرگىزمۇ ئۇنداق ئەمەس، ئىسلام ھەقىقەتلىرى ھېكمەتلىك كىتابتىن يۇقىرى سەۋىيىلىك سۈنئەتتىن بارلىققا كەلگەن، بۇ ھەقىقەتلەرنى يۈزەكى ئوقۇپ قويۇش بىلەنلا ئالغىلى بولمايدۇ، بۇنىڭغا يۇقىرى ساپا، يۇكسەك ئىقتىدار ۋە ئېسىل ئەخلاقتا ئىگە بىر بۆلۈك كىشىلەر بولۇشى كېرەك.

ئېنىقكى، ئىسلامشۇناسلىق ئىنتىلگۈچىلەرگە نىسبەتەن ھوقۇق ۋە مەجبۇرىيەت ئاساسىغا قۇرۇلغان ئىسلام قانۇنشۇناسلىقى، ھوقۇق ۋە مەجبۇرىيەتنى ئىجرا قىلىش قۇرۇلمىسىغا مۇناسىۋەتلىك بولغان تەپسىلىي ئىجتىمائىي ئەخلاق، دۇرۇس تەتقىقات ۋە ساغلام ئىجتىھاد مۇھىتى بارلىققا كېلىپ ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بارلىققا كەلگەن نۇرغۇن مەسىلىلەر ۋە يېڭى ئىشلارنى ئىسلام ئۆلچىمىدە زامانغا لايىق ھەل قىلىدىغان شارائىت يارىتىدۇ.

قانداقلا مۇھىتتا بۇ تەرەپلەر كەم بولسا ئىسلامنىڭ ئاساسى ئاجىزلاپ دائىرىسى تارىيىدۇ، خۇددى باراقسان ئۆسكەن ئېگىز دەرەخ قۇرۇپ، يوپۇرماقلىرى تۆكۈلۈپ قاخشال بولۇپ قالغاندەك.

ئۇنىڭدىن كېيىن دۇنيا توغرىسىدا تەپەككۇر يۈرگۈزۈش زۆرۈر بولۇپ، قۇرئان سۈرىلىرىدە ئىزچىل ئەمر قىلىنغان ۋە مۇستەھكەم ئىماننى بارلىققا كەلتۈرۈشنىڭ تۈنجى ئاساسى ھېسابلانغان. ئىسلام ئۈچۈن بىلىم خۇددى ئىنسانغا ھايات زۆرۈر بولغاندەك زۆرۈر، بۇ دىن پەقەت پىشقان بىلىم، ئۆتكۈر ئەقىل ئىگىلىرىدىلا ئاندىن ئۆز ئورنىنى تاپىدۇ. ئاللاھ ئۇ توغرىلىق مۇنداق دەيدۇ:

هَذَا بَلاَ غٌ لِّلنَّاسِ وَلِيُنذَرُواْ بِهِ وَلِيَعْلَمُواْ أَنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ أُوْلُواْ الأَلْبَابِ

«كىشىلەرنىڭ ئاگاھلاندۇرۇلىشى، ئاللاھنىڭ بىر ئىكەنلىكىنى بىلىشلىرى، ئەقىل ئىگىلىرىنىڭ ۋەز ـ نەسىھەت ئېلىشلىرى ئۈچۈن بۇ (قۇرئان) تەبلىغدۇر، (يەنى كىشىلەرگە تەبلىغ قىلىش ئۈچۈن نازىل قىلىندى.» [سۈرە ئىبراھىم 52]

شۈبھىسىزكى، ھاياتلىق كامالەتكە يېتىپ ئەڭ ساپ، ئەڭ ئىلغار ئىسلام تەلىماتلىرىنى قوبۇل قىلىشقا تەييار بولغاندىن باشلاپ ئاللاھ ھاياتلىقنى ئىسلام ئارقىلىق شەرەپكە ئىگە قىلدى. چۈنكى ئىسلام تەلىماتلىرىنىڭ ھەممىسى ھاياتلىقنىڭ مۇكەممەللىككە قاراپ تەرەققىي قىلىشىغا ماس كېلىدۇ. بەلكى ئۇ ماددى ۋە روھى تەرەققىياتتا چوڭ قەدەم تاشلىغانلىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

سىز ئىسلامدىكى تۇنجى ئىبادەت بولغان نامازغا قارىسىڭىز ئەزان ئوقۇش ۋە ئۇنى ئادا

قىلىشنىڭ تولۇق ئەقلى خىزمەت ئىكەنلىكىنى بايقايسىز، مەسىلەن: نامازغا چاقىرىش ئەقىلنى ئىچىپ دىلنى ئويغىتىدىغان ئاللاھنى چوڭ بىلىش، ئاللاھنىڭ بىرلىكىگە گۇۋاھلىق بېرىش، نىجاتلىق ۋە مۇۋەپپەقىيەتلەرگە قىزىقتۇرۇشتىن ئىبارەت بىرقانچە سۆز بولۇپ، ئەزان ھەرگىز ساداسى بوشلۇققا قويۇپ بېرىلىدىغان نامەلۇم تۇيغۇلارغا خىتاب قىلىنىدىغان سىگنال ئەمەس. نامازنىڭ ئۆزى ياخشىلىقنىڭ ئىرادىلىرى ۋە ھىدايەت دەلىللىرىگە تولغان كىتابتىن ئوقۇلغان ئايەتلەر بولۇپ ئۇنى قانچە كاللا ئويغاق ھالدا ئوقۇپ، شۇ ئايەتلەرنىڭ مەزمۇنىنى ئەقىل قانچە مۇلاھىزە قىلسا ئۇنى شۇنچە چۈشىنىپ قوبۇل قىلغىلى بولىدۇ.

ھەقىقەت شۇكى، بىر ئادەمنىڭ ئىسلامدا قانچىلىك مۇستەھكەم تۇرۇشى ئۇنىڭ ئەقىل ـ پاراستى، كاللىسىنىڭ ئىشلىشى ۋە تەبىئەتنىڭ دۇرۇسلۇقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك، پىكرى خۇنۇك، ۋىجدانى كېسەل ئادەمنىڭ بۇ دىندا ئۆزۈپ چىقىشى ناھايىتى مۇشكۇل.

قۇرئاندىن تۇنجى چۈشكەن ئايەت ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە دېگەن تۆۋەندىكى سۆزىدۇر:

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ* خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ * اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ * الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ * عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ

«ياراتقان پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئىسمى بىلەن ئوقۇغىن، ئۇ ئىنساننى لەختە قاندىن ياراتتى، ئوقۇغىن، پەرۋەردىگارىڭ ئەڭ كەرەملىكتۇر، ئۇ قەلەم بىلەن (خەت يېزىشنى) ئۆگەتتى، ئىنسانغا بىلمىگەن نەرسىلەرنى بىلدۈردى.» [سۈرە ئەلەق 1ـ5]

بۇ تۇنجى بايانات بولۇپ ئۇ قەلەمنىڭ قىممىتىنى يۇقىرى كۆتۈرگەن، بىلىمنىڭ قەدرىنى مەدھىيىلىگەن. بىخۇتلۇقتىكى قارا ساۋاتلىققا جەڭ ئېلان قىلغان، ئوقۇش ۋە ئۆگىنىشنى ھەقىقىي ئادەم يېتىشتۈرۈپ چىقىشتىكى تۇنجى ئاساس، ھۆل كېسەك قىلغان، ئۇلۇغ ۋە بۈيۈك ئاللاھ ئالىملارنى دەرىجىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، ھەتتا ئۇلارنى ئۆزىنىڭ بىرلىكىگە گۇۋاھلىق بېرىش، ئادالىتىنى ئىسپاتلاشتا ئۆزى ۋە پەرىشتىلەر بىلەن بىر قاتاردا كەلتۈرگەن.

شَهِدَ اللّهُ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ وَالْمَلاَئِكَةُ وَأُوْلُواْ الْعِلْمِ قَآئِمَاً بِالْقِسْطِ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

«ئاللاھ ئادالەتنى بەرپا قىلغان ھالدا گۇۋاھلىق بەردىكى، ئۇنىڭدىن باشقا مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر، پەرىشتىلەرمۇ ئىلىم ئەھلىلىرىمۇ شۇنداق گۇۋاھلىق بەردى، ئۇنىڭدىن باشقا مەبۇد يوقتۇر، ئۇ غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر.» [سۈرە ئال ئىمران 18]

بۇ ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، ئىشلىمەس ئەقىل، تار ئاڭ سەۋىيەگە بۈيۈك، كاتتا ئاللاھنىڭ ئۇلۇغلىقىنى ھېس قىلىش نەدە تۇرۇپتۇ، نادانلىقى ۋە بىخودلىقى بىلەن ھاياتلىقنىڭ قىسىلچىلىقلىرىدا ياشاۋاتقان ئادەم ھاياتلىقنىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ ھوقۇقىنى قانداقمۇ تونۇيالىسۇن ياكى ئۇنىڭ كاتتا سۈپەتلىرى، بۈيۈك دەلىللىرىدىن بىرەرىنى چۈشىنىشكە ئېرىشەلىسۇن؟

شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالا ئالىملارنى ئۇلۇغلاپ ئۇلارنى ھۆرمەت ۋە پەزىلەتتە ئۈستۈن قىلدى. ھاپىزىل مۇنزىرى مۇنداق دەيدۇ: ئاللاھ سۇبھانەھۇ ۋەتائالانىڭ «بىلىمىم ۋە كەڭ قورساقلىقىم» دېگەن سۆزىگە قاراڭ ئۇنىڭغا چوڭقۇر دىققەت قىلىڭ، ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ «مېنىڭ بىلىمىم ۋە مېنىڭ كەڭ قورساقلىغىم» دەپ بىلىم ۋە كەڭ قورساقلىقنى ئۆزىگە قوشۇپ كەلتۈرىشىدىن ھازىرقى زاماندىكى ئىخلاس ۋە ئاللاھنى ھەقىقىي بىلىشتىن خالىي بىلىمنىڭ

ئاللاھنىڭ نەزىرىدىكى بىلىم ئەمەسلىكى ئاشكارلىنىدۇ. كەڭ قورساقلىقنى بىلىمگە باغلاپ كەلتۈرۈشتە بۇيەردىكى بىلىم شاللاقلىقنى تىزگىنلەپ، ھاۋايى ـ ھەۋەسكە بوي سۇنمىغان بىلىمنى كۆرسىتىدۇ.

ھەقىقىي تونۇش ئاللاھنىڭ نەزىرىدە تەۋرىنىپ تۇرغان ئەمەلدىن نادانلىق ۋە نۇقسان بىلەن ئارىلىشىپ كەتكەن ئىبادەتتىن ئۈستۈن تۇرىدۇ. بۇ ھۆكۈمدىكى سىر شۇكى، نادان ئىبادەت قىلغۇچى ئۇنىڭ دوستلۇقىغا ئوخشاشلا پايدىسى ئاز، ئۇلار پايدىنى ئويلاپ تۇرۇپ ئۆز ـ ئۆزىگە زىيان يەتكۈزىدۇ، دوستلىرىغا ياخشىلىق قىلىمەن، خۇشاللىق ئاتا قىلىمەن دەپ تۇرۇپ ئۇلارغا زىيان ـ زەخمەت، كۆڭۈلسىزلىك ئېلىپ كېلىدۇ، نادان ئىبادەت قىلغۇچىلار يۇزەكى جەھەتتىن دىنغا چىڭ يېپىشىپ ئۇنى قاتتىق قوللايدۇ، لېكىن ئۇلار نادان، ئەخمەقلىقىدىن بىلىپ ـ بىلمەي دىنغا زىيان يەتكۈزىدىغان، نومۇس ئېلىپ كېلىدىغان پوزىتسىيەدە بولۇپ قالىدۇ. دىنغا كۆپ خاپىلىق ئېلىپ كېلىدۇ. ئەمما ئىلىم ئىگىلىرى بولسا ئۆتكۈر زېھنىنى، سەزگۈر قەلبلىرى بىلەن ئىش ـ ھەرىكەتلىرىنى باشقۇرۇپ تۇرىدۇ. دىللىرى ئۇلارنى ھىدايەتكە ئىلھام بېرىدۇ. قىلغان ئەمەللىرىنى ئاز بولسىمۇ چۈشۈنۈپ توغرا قىلىدۇ. بىلىم ئىگىلىرى ئۇلارنىڭ پاراستى، ئۇلارنىڭ يولىنى بەلگىلەپ ئۇلارغا توغرا يولنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ئۇلار ئاز ئەمەل قىلغان تەقدىردىمۇ قىلغان ئىشىدا دۇرۇس ۋە ھەققانىيلىق كۆپ بولىدۇ.

114/190 – أبو أُمَامَةَ- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ-: ذُكِرَ للنبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلَانِ عَالِمٌ وعابد، فَقَالَ: ((فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِي عَلَى أَدْنَاكُمْ، إِنَّ الله وَمَلَائِكَتَهُ، وَأَهْلَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرَضِ حَتَّى النَّمْلَةَ فِي جُحْرِهَا، والحيتان في البحر يصلون عَلَى مُعَلِّمِ النَّاسِ الْخَيْرَ))* رواه الترمذي (2685)

114/190 ـ ئەبۇ ئۇمامە باھىلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئىككى تۇرلۇك ئادەم توغرۇلۇق سورالدى، ئۇنىڭ بىرى ئابىد (ئىبادەت بىلەن شۇغۇللانغۇچى)، يەنە بىرى ئالىم ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئالىمنىڭ ئابىدتىن ئارتۇقچىلىقى مېنىڭ سىلەرنىڭ ئەڭ تۆۋەنلىرىڭلاردىن ئارتۇق بولغىنىمغا ئوخشاش دېدى. ئاندىن: ئىنسانلارغا ئىلىم ئۆگەتكۈچىگە الله رەھمەت يوللايدۇ، ئۇنىڭغا پەرىشتىلىرىدىن تارتىپ ئاسمان ـ زېمىندىكى مەخلۇقاتلار، تۆشۈكلەردىكى چۈمۈلىلەر ۋە دېڭىزدىكى بېلىقلارغىچە ھەممىسى مەغپىرەت تەلەپ قىلىدۇ دېدى. (تىرمىزى: 2685)

نەزەر دائىرىسى تار بولسا، ئىماننى كۈچەيتىشكە، ياخشىلىقنى جارى قىلدۇرۇشقا ئورۇن بولمايدۇ، ئۇلۇغ ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ

«بىز ئىنسانلارغا بايان قىلغان بۇ تەمسىللەرنى پەقەت ئالىملارلا چۈشىنەلەيدۇ.» [سۇرە ئەنكەبۇت 43]

ئاللاھ يەنە، ياخشىلىقا بۇيرۇپ يامانلىقتىن توسىدىغان، داۋاملىق سەگەك تۇرىدىغان ئاللاھنىڭ رازىلىقىغا ھېرىسمەن قەلب ـ ئالىمنىڭ پەرۋەردىگارىدىن تولۇق خەۋەردار نۇرلۇق قەلبى ئىكەنلىكىنى بايان قىلىدۇ.

ھەربىر مۇسۇلمان ئۆگىنىشكە ئاتلىنىدىغان، ئىشكىنى كەڭ ئېچىۋېتىدىغان، ئېرىشىش ئۈچۈن مەشرىقتىن مەغرىبكە سەپەر قىلىدىغان بىلىم، ھەرگىز باش ـ ئاخىرى چەكلىك مۇئەييەن بىلىم بولماستىن بەلكى ئۇ كەڭ نەزەر دائىرىگە ئورۇن بېرىدىغان، ئىلىم ـ ئىرپانغا تەشنا ئەقىل ئالدىدىكى بارلىق توسۇقلارنى سۈپۈرۈپ تاشلايدىغان ھەمدە ئىنسان بىلەن مەۋجۇداتلارنىڭ مۇناسىۋىتىنى مۇستەھكەملەيدىغان ئىلھام ۋە ئىدراكقا چەكسىز پۇرسەت بېرىدىغان، شۇنداقلا دۇنيادا ئۆزىگە خوجا بولۇپ ياشاش، ئۆزىگە ئۆزى ھۆكۈمرانلىق قىلىش، يوشۇرۇن بايلىقلاردىن پايدىلىنىش پۇرستى يارىتىپ بېرىدىغان بارلىق بىلىمنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى ياخشى ئۆگىنىپ پۇختا ئىگىلەشكە تېگىشلىك بىلىم. ھەربىر مۇسۇلمان بۇ بىلىملەردىن تېگىشلىك نېسىۋىسىنى ئېلىشى لازىم. بۇنى ئايەت ۋە ھەدىس تولۇق ئىسپاتلاپ بېرىدۇ:

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەرقايسى ساھەدە بىلىم سەۋىيىنى ئۆستۈرۈشكە كۆرسەتمە بەرگەن ھەدىسلىرى كۆپتۇر.

196/117 – أبو هُرَيْرَةَ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– رفعه: ((مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ الله لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ))* رواه أبو داود (3643)، الترمذي (2646)

196/117 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: كىمكى ئىلىم ئۆگىنىش يولىدا ماڭىدىكەن، الله ئۇ كىشىگە جەننەتنىڭ يولىنى ئاسان قىلىپ بېرىدۇ. (تىرمىزى: 2646)

203/120 – مُعَاذ بْن أَنَس– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– رفعه: ((قَالَ مَنْ عَلَّمَ عِلْمًا فَلَهُ أَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهِ، لَا يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِ الْعَامِلِ))* رواه ابن ماجة (240)

203/120 ـ مۇئاز ئىبنى ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ دادىسى (مۇئاز) دىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: كىمكى بىرسىگە ئىلىم ئۆگەتسە، ئۆگەتكۈچىگە ئەمەل قىلغۇچىنىڭ ئەجرىگە ئوخشاش ئەجىر بېرىلىدۇ. بۇ، ئەمەل قىلغۇچىنىڭ ئەجرىدىن ھېچ نەرسىنى كېمەيتىۋەتمەيدۇ. (ئىبنى ماجە 240)

204/121 – أبو أمامة– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– رفعه: ((من غدا إلى المسجدِ لا يريد إلا أن يتعلم خيرًا، أو يعلمه، كان له أجر حاج تامًا حجته))* رواه الطبراني 94/8(7473)

204/121 ـ ئەبۇ ئۇمامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى مەسچىتكە پەقەت ئىلىم ئۆگىنىشنى ياكى بىرەر مەسىلىنى بىلدۈرۈشنى مەقسەت قىلىپ بارىدىكەن، ئۇنىڭغا ھەجنى تولۇق ئادا قىلغان كىشىنىڭ ئەجرى بېرىلىدۇ. (تەبەرانى: 7473)

208/122 – واثلة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– رفعه: ((من طلب علمًا فأدركه كتبَ الله له كِفلين من الأجرِ، ومن طلبَ علمًا فلم يدركه كتبَ الله له كِفلًا من الأجر))* للكبير. رواه الطبراني 68/22(165)

208/122 ـ ۋاسىلە ئىبنى ئەسقەئ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى ئىلىم ئۆگىنىشكە تىرىشىپ، ئۆگەنمەكچى بولغان ئىلىمگە ئېرىشەلىسە، ئاللاھ ئۇ كىشىگە ئىككى ھەسسە ئەجىر يازىدۇ. ئۆگەنمەكچى بولغان ئىلىمگە ئېرىشەلمىسە، بىر ئەجىر يازىدۇ. (ئەلكەبىر)

209/123 – ابْن عَبَّاسٍ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– رفعه: ((مَنْ يُرِدِ الله بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ))* رواه الترمذي (2645)

209/123 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله كىمگە ياخشىلىقنى ئىرادە قىلسا، ئۇ كىشىنى دىندا ئالىم قىلىدۇ. (تىرمىزى: 2645، بۇخارى: 3116)

بۇ ھەدىسلەر ياخشىلىق ۋە ھېكمەتلىك ئىشلارنى شۇنداقلا زىياندىن ساقلاپ، پايدىغا يېقىنلاشتۇرىدىغان ھەرقانداق بىلىمنى ئۆگىنىشنى كۆرسىتىدۇ.

ئېنىقكى ئەڭ دەسلەپ ئۆگىنىشكە تېگىشلىك بىلىم ئاللاھنىڭ كىشىلەردىكى ھوقۇقى ۋە كىشىلەرنى ئۆزئارا ھەق ـ ھوقۇقلىرىنى بىلىش مەۋقەنى ئومۇمىي مەنپەئەتكە قارىتىش، كۆپچىلىكنى تەشكىللەشتە ۋە سىياسىي يېتەكلەشتە زور تەسىرگە ئىگە، لېكىن قەدىرلەشكە تېگىشلىك بىلىم فىقھى، تەپسىر قاتارلىق بىلىملەرنى ئۆگىنىش ئەمما باشقا بىلىملەرنى ئۆگىنىش خالىغانلار ئۆگەنسە، خالىمىغانلار ئۆگەنمىسىمۇ بولىدۇ دەپ قاراش بىمەنىلىك.

دۇنيا ۋە ھاياتلىق بىلىملىرىنى ئاسمان ـ زېمىن ھەقىقەتلىرى توغرىسىدىكى ئۇزۇلمەس تەتقىقات نەتىجىلىرى ئەھمىيەت جەھەتتىن نوقۇل دىنى بىلىملەردىن قېلىشمايدۇ بەلكى بۇ بىلىملەرنىڭ نەتىجىسى شەرىئەت بىلىملىرىنى تېخىمۇ چوڭقۇر ئۆگىنىشكە يول ھازىرلايدۇ.

قۇرئانى كەرىم ئىلىمنىڭ پەزىلىتى، ئالىملارنىڭ ئۇلۇغلۇقىنى مەدھىيلىگەندە ئالىملاردىن ياراتقۇچىنىڭ بۈيۈكلىكى ۋە يارىتىشنىڭ ئاجايىپلىقىنى بىلىدىغان ئالىملارنى كۆزدە تۇتقانلىقى، بىلىمدىن ئۈسۈملۈك، ھايۋانات ۋە باشقا تەبىئەتكە نەزەر سېلىشتىن بارلىققا كەلگەن بىلىمنى مەقسەت قىلغانلىقى بىزگە كۇپايە. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاء مَاء فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ * وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاء إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ

«كۆرمەمسەنكى، ئاللاھ بۇلۇتتىن يامغۇر ياغدۇردى ئۇنىڭ بىلەن تۈرلۈك رەڭگارەڭ مېۋىلەرنى چىقاردى، (شۇنىڭدەك ئاللاھ تاغلارنى ياراتتى) تاغلارنىڭ ئاق، قىزىللىرى، ھەرخىل رەڭدىكى يوللۇقلىرى ۋە قاپقارىلىرىمۇ بار، شۇنىڭدەك ئىنسانلارنى، ھايۋانلارنى، چاھار پايلارنىمۇ خىلمۇخىل رەڭلىك قىلىپ ياراتتى، ئاللاھنىڭ بەندىلىرى ئىچىدە ئاللاھتىن پەقەت ئالىملارلا قورقىدۇ، ئاللاھ ھەقىقەتەن غالىبتۇر. (بەندىلەر ئىچىدە تەۋبە قىلغانلارنى) مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر.» [سۈرە پاتىر 27ـ28] يەنە مۇنداق دېگەن:

[وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالِمِينَ

«ئاللاھنىڭ ئاسمانلارنى، زېمىننى ياراتقانلىقى، تىللىرىڭلارنىڭ، رەڭگىڭلارنىڭ خىلمۇخىل بولۇشى ئاللاھنىڭ ئالامەتلىرىدىندۇر، بۇنىڭدا بىلىملىك كىشىلەر ئۈچۈن ھەقىقەتەن نۇرغۇن ئالامەتلەر بار.» [سۈرە رۇم 22]

ھاياتلىق بىلىملىرى دىنغا خىزمەت قىلىش ۋە دىنى ھەقىقەتلەرنى يورۇتۇشتا ئاخىرەت بىلىملىرى بىلەن ئوخشاش. ۋاقىت جەھەتتىن تەبىئەت بىلىملىرى ئۇزاقراق ئۆگىنىشكە موھتاج. دىنى بىلىم ھەقىقىي بېرىلگەن كىشىگە ئاسان بولۇپ ئۇزاق ۋاقىت كەتمەيدۇ. ئەگەر شەرىئەت بىلىملىرىنى ئەتراپلىق ئۆگەنمەكچى بولسا بۇنىڭغا كۆپ ۋاقىت كېتىدۇ. بۇ دۆلەت يېتەكچىلىك قىلىدىغان ياكى ئېھتىياجغا قاراپ تەربىيەلەيدىغان خىزمەتلەرگە ئوخشاش ئىجتىمائىي ۋەزىپە، ئەگەر ئېھتىياج كۈچلۈك بولمىسا ياكى ئۇنۇم كۆرۈلمىسە ئۇنىڭ زۆرۈرىيىتىمۇ تۆۋەنلەيدۇ. مەسىلەن: ھوقۇق ۋە ھۆكۈم ئىشلىرىنى ئۆگىنىش گەرچە ئۆگەنگۈچى ئەبۇ ھەنىپەنىڭ سەۋىيىسىگە يەتكەن بولسىمۇ، ئېھتىياج كۈچلۈك بولمىسا بۇنى ئۆگىنىش تىبابەتنى ئۆگىنىشتىن شەرەپلىك ئەمەس.

بىلىم ئىگىسىنىڭ باشقىلاردىن ئۈستۈن تۇرىشى ئۇنىڭ ئۆز بىلىمىنى ئاللاھنىڭ رازىلىقى ۋە ساۋابلىقنى ئۈمىد قىلىپ، كىشلەرنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن قانچىلىك خىزمەت قىلدۇرغانلىقىغا يەنى بىلىمى بىلەن كىشلەرگە قانچىلىك پايدىلىق ئىش قىلغانلىقىغا باغلىق.

نوقۇل دىن ۋە نوقۇل دۇنيا ئوتتۇرىسىدىكى توساق ناھايىتى نازۇك ھەم قويۇق. بۇ يەردىكى ئاساس يۇقىرىدا بايان قىلغىنىمىزدەك نىيەتنىڭ دۇرۇسلۇقى، غايىنىڭ يۈكسەكلىكىگە باغلىق بىرلا نەرسە. بەزىدە تىرىشچانلىقنى شەرەپلىك ئىش ياكى پەس ئىشقا ئايلاندۇرىۋىتىدۇ. ھەقىقەتەن تىرىشچانلىق شەخسىيەتچىلىك ئارىلاشقان بولسا بۇ زور خاتالىق بولىدۇ. ئەگەر سەممىيلىك ئارىلاشقان بولسا جىھاد ھېسابلىنىدۇ.

بىلىم توغرىسىدىكى سۆزمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش. بىر ئادەم ئاللاھنىڭ زىمىنىنىڭ مۇنبەتلىشىشىنى تىلەپ ئوغۇتشۇناسلىق بىلەن شوغۇللانغان بولسا ئۇنىڭ ساۋابى قىلچە كېمىيىپ كەتمەيدۇ، بەلكى ئۇنىڭ ساۋابى كېچە ئۇخلىماي مېھرابتا ناماز ئوقۇغان ئادەمنىڭ ساۋابىدىن ئېشىپ كېتىشى مۇمكىن.

ئىسلام دىنى ئالىملارنىڭ دەرىجىسىنى، ئۇلارنىڭ تىرىشچانلىقىنىڭ قەدىر ـ قىممىتىنى، نەتىجىسىنىڭ ھۆرمىتىنى ئەڭ يۇقىرى كۆتۈرگەن. باشقا تىللارنى ئۆگىنىش ئىسلامنىڭ سۈننىتىدىن بولۇپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ بىلىمدىن پايدىلىنىشتا باشلامچى بولغان بولۇپ، ئۇ كاتىپى «زەيد ئىبنى سابىت» نى سۈرىيان تىلىنى ياخشى ئۆگىنىشكە بۇيرىغان. باشقا ئەللەرنىڭ تىلىنى چۈشىنىش ئىسلامنىڭ زۆرۈرىيەتلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پۈتۈن ئىنسانلارنىڭ پەيغەمبىرى. كىشىلەرنى بىر تىلغا بىرلىككە كەلتۈرۈش مۇمكىن ئەمەس، تىللارنىڭ ھەرخىل بولۇشى ئاللاھنىڭ دەلىللىرىدىن تۇرسا بۇ قانداقمۇ مۇمكىن بولسۇن؟ ئىسلام تەلىماتلىرىنى يەرشارىدىكى ھەرقايسى كىشىلەرگە ئۇلار چۈشىنىدىغان تىلدا يەتكۈزۈش ئۇلارنى ئەرەب تىلغا بىرلىككە كەلتۈرۈشكە قارىغاندا ئەقىل ۋە ئەمەلىيەتكە ئەڭ مۇۋاپىق. مۇپەسسىرلەر ئاللاھ تائالانىڭ:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلاَّ بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ

«قانداقلا بىر پەيغەمبەرنى ئەۋەتمەيلى، ئۇنى بىز ئۆز قەۋمىگە (ئاللاھنىڭ شەرىئىتىنى) بايان قىلىش ئۈچۈن، پەقەت ئۆز قەۋمىنىڭ تىلى بىلەن (سۆزلەيدىغان) قىلىپ ئەۋەتتۇق.» [سۈرە ئىبراھىم4] دېگەن سۆزنىڭ شەرھىسىدە مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەرەبلەردىن ئەرەب تىلىدا پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلدى، لېكىن ھەرقايسى تەرەپكە ئەۋەتكەن ۋەكىللىرى شۇلارنىڭ تىلى بىلەن تەرجىمە قىلىپ سۆزلەپ ئۇلارنىڭ تىلىدا ئاللاھ تەرەپكە دەۋەت قىلدۇ. مۇپەسسىرلەر مۇنداق دەيدۇ: قۇرئاننى كۆپ خىل تىلدا ياكى بىر خىل تىلدا چۈشۈرۈشكە توغرا كەلسە ئۇنى بارلىق تىللاردا چۈشۈرۈشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق، چۈنكى تەرجىمە بوشلۇقنى تولدۇرۇپ ئېھتىياجنى قاندۇرىدۇ. ئۇنداق بولغاندا قۇرئاننىڭ بىر تىلدا چۈششى مۇئەييەنلەشىپ قالىدۇ. بۇ مۇئەييەنلەشكەن تىل پەيغەمبەرنىڭ ئۆز قەۋمىنىڭ تىلىدا بولسا ئەڭ مۇۋاپىق. چۈنكى ئۇلار ئۇنىڭغا ئەڭ يېقىن ھەم ئۆزگەرتىش مۇمكىن ئەمەس.

بۇ شۇنى ئېنىق ئوتتۇرىغا قويىدۇكى، مۇسۇلمانلار باشقا تىللارنى ئۆگىنىشى كېرەك، بولمىسا ئۆزلىرىنىڭ ئۈستىدىكى مەسئۇلىيەتكە خىيانەت قىلغان كىشىلەر قەستەن نادان قالدۇرۇلغان بولىدۇ، يەنە كېلىپ بىلىمنىڭ مەخسۇس ۋەتىنى يوق، مەلۇم بىر ئەۋلادقىلا قاراشلىقمۇ ئەمەس.

ئۆگىنىش ۋە ئۆگىتىش ئىسلامنىڭ جېنى. ئۇنىڭسىز ئىسلامنىڭ ئاساسىنى ساقلاپ قالغىلى، كەلگۈسىگە كاپالەتلىك قىلغىلى بولمايدۇ. ئىسلامنىڭ نەزىرىدە ئادەم ئىككى خىل بولىدۇ، بىرى توغرا يول ئىزدەپ بىلىم ئۆگەنگۈچى ئوقۇغۇچى، يەنە بىرى، تېخىمۇ كۆپ بىلىم ئېلىشنى ئويلايدىغان ئالىم.

ۋاقىتنى پايدىلىنىش ۋە زاماندىن ئىبرەت ئېلىش

قولدىن كەتكەن ھەممە نەرسە قايتىپ كېلىشى مۇمكىن، لېكىن ۋاقىت قايتىپ كەلمەيدۇ، ئۇ قولدىن كەتسە قايتىپ كېلىشىدىن ئۈمىد كۈتۈشمۇ مۇمكىن ئەمەس، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنساننىڭ قولىدىكى ئەڭ قىممەتلىك نەرسە ۋاقىت. ھەربىر ئاقىل ئۆزىنىڭ كۈنلىرىنى پىخسىق ئادەم ئەڭ ئېسىل بايلىقنى كۈتكەندەك كۈتۈشى، كۆپ قىسمى ئۇياقتا تۇرسۇن ئەڭ ئازىنىمۇ قولدىن بېرىپ قويماسلىقى، ھەربىرىنى قانچىلىك كىچىك بولسۇن ئۆزىگە لايىق ئورۇنغا قويۇشقا تىرىشىشى كېرەك.

بۇ دۇنيانىڭ كۈنلىرى ئاخىرەتنىڭ كۈنلىرىگە سېلىشتۇرۇلغان ۋاقىتتىكى سەممىي سېزىم. لېكىن ئۇ يېتىپ قوپۇپ ياكى يەپ ـ ئىچىپ، چارچاپ دەم ئېلىپ، ئەتىگەن كەچ، كۈن، ئاي ۋە يىللارنى ئۆتكۈزىۋەتكەن دۇنيادىكى كىشىگە نىسبەتەن ئالدىغۇچى ۋە ئازدۇرغۇچى سېزىم. ئىنسان بۇنى سېزىپ تۇرۇپ يەنىلا غەپلەتتە ۋاقىتنى زايە قىلىدۇ. كۆزلىرى يۇمۇلۇپ ئۆلۈم قاراڭغۇسى كەلگەنگە قەدەر بىخۇتلۇقنى داۋاملاشتۇرىدۇ. ئۆلۈم ۋەھىمىسى يېقىنلاپ كەلگەندە ھەممە ئىش قولدىن كېتىپ بولغاندا ئىمكانىيەت تۈگىگەندە ھوشىنى تاپىدۇ...

ھەقىقىي مۇسۇلمان ۋاقىتنى قاتتىق قەدىرلەيدۇ، چۈنكى ۋاقىت ئۇنىڭ ھاياتى، ئۇ ۋاقىتنىڭ قولدىن كېتىشىگە يول قويسا ئۇنى ئەرزىمەس ئىشلار بىلەن بىھۇدە ئۆتكۈزىۋەتسە، نادانلىق بىلەن ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغانغا باراۋەر بولىدۇ.

شۈبھىسىزكى، ئىنسان تىنىمسىز ھالدا ئاللاھ تەرەپكە قاراپ مېڭىۋاتىدۇ. پەلەكنىڭ ھەر بىر

ئايلىنىشى ئۆزلۈكىدىن يولدىكى باسقۇچلارنىڭ بىرى ھېسابلىنىدىغان يېڭى بىر تاڭدىن دېرەك بېرىدۇ. ئىنساننىڭ مانا بۇ ھەقىقەتنى چۈشىنىپ ئۆتكۈزۈپ كۆز ئالدىدا ئايان بولۇۋاتقاندا سىزىشى، ئىلگىرى بولغان ۋە كېيىن بولىدىغان ئىشلار توغرىسىدا مۇلاھىزە يۈرگۈزۈشى ئاقلانىلىك ئەمەسمۇ؟! كىشىنىڭ ئۆزىنى توختاپ تۇرغان، ۋاقىت مېڭىۋاتقاندەك ھېس قىلىشى ئالدانغانلىقىدۇر. بۇ خۇددى پويىزدا ئولتۇرۋاتقان يولۇچىنىڭ ئۆزىنى جىم تۇرۋاتقاندەك پەقەت سىرتتىكى شەيئىلەرلار مېڭىۋاتقاندەك سەزگىنىگە ئوخشايدۇ. ئەمەلىيەتتە ۋاقىت ئىنساننى مەجبۇرىي ھالدا ھامان كۆزلەنگەن نىشانغا ئاپىرىپ تاشلايدۇ.

ئىسلام دىنى ۋاقىتنىڭ قىممىتىنى بىلىدۇ، ھەم ۋاقىتنى قەدىرلەيدۇ، «ۋاقىت قىلىچقا ئوخشايدۇ، سەن كەسمىسەڭ، سېنى كېسىدۇ.» دېگەن قىممەتلىك سۆزنى تەكىتلەپ مۇسۇلمان كىشىنىڭ مۇشۇ ھەقىقەتنى چۈشىنىپ شۇنىڭ يولى بويىچە مېڭىشىنى تەقۋالىقنىڭ بەلگىسى، ئىماننىڭ دەلىلى قىلىدۇ.

ئەتىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغان، بۈگۈنى بىلەن غەرق بولۇپ كەتكەن، بۇ دۇنيانىڭ قىزىقتۇرىشىغا مەستخۇش بولۇپ كەتكەنلەر زىيانكار ھاماقەتلەر ھېسابلىنىدۇ.

ئىسلام دىنى ئۆزىنىڭ ئاساسى ئىبادەتلىرىنى بىر كۈننىڭ ھەرقايسى بۆلەكلىرىگە يىلنىڭ ھەرقايسى پەسىللىرىگە ئورۇنلاشتۇرغان، بەش ۋاخ ناماز پۈتۈن بىر كۈنگە ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭ ۋاقتى ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىگە قاراشلىق، شەرىئەتتىكى ئېنىق ئىش شۇكى ـ جىبرىئىل تاڭ يورۇغاندىن باشلاپ كەچ كىرگەنگە قەدەر ئىسلامى ھايات ئىنچىگە پۇختا تەرتىپ بويىچە رەتكە سېلىنىسۇن ۋە كونكرىت ئورۇنلاشتۇرۇلسۇن ئۈچۈن ۋاقىتنىڭ باش ئايىقىنى بەلگىلەپ بېرىش ئۈچۈن ئاللاھنىڭ دەرگاھىدىن چۈشكەن.

ئاددىي كۆزلەر ۋاقىتنىڭ چەكلىك تەسىرىنى يۈزەكى كۆرۈشتىلا كۆرىدۇ، لېكىن ۋاقىت چىرايلارغا قورۇق چۈشۈرۈپ، ئەجەلنى چاقىرىپ كېلىدۇ. مەدەنىيەت ۋە گۈللىنىشنى خارابلاشتۇرۇپ ئۆزىنىڭ ئاجايىپ قۇدرىتى بىلەن كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرىدۇ، مانا بۇ ۋاقىت، مۇشۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزى ياخشى ئىشلارنى قىلىش، خەيرى ـ ئېھسان قىلىش، ئۆزى ئېرىشمەكچى بولغان ياخشىلىقلارنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئەقىللىقلەرنى ئويغىتىشنىڭ پۇرستى. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

[تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاء بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُّنِيرًا * وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَنْ أَرَادَ أَن يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا

«ئاسماندا بۇرۇجلەرنى، يېنىپ تۇرىدىغان چىراقنى (يەنى كۈننى) ۋە نۇرلۇق ئاينى ياراتقان ئاللاھنىڭ بەرىكىتى بۈيۈكتۇر، ئاللاھ (ئۆزىنىڭ قۇدرىتىنى) ئەسلىمەكچى بولغانلار ياكى (ئۆزىنىڭ نېئمىتىگە) شۈكۈر قىلماقچى بولغانلار ئۈچۈن كېچە بىلەن كۈندۈزنى ئالمىشىپ تۇرىدىغان قىلىپ بەردى. »

دەۋر قىلىپ ئايلىنىپ تۇرىدىغان سەييارىلەر بىلەن بىرگە كېچە ـ كۈندۈزگە، كۈندۈز ـ

كېچىگە ئالمىشىدۇ. ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ئاللاھ بۇنى بېكارغا ياراتمىغان كىشىلەرنىڭ بۇ ئاددىي دۇنيادىكى ھاياتىنى ئەھمىيىتى يوق دەپ قاراش نومۇسسىزلىق. بۇ ھاياتى دۇنيا ئۇزۇن مۇسابىقىگە تەييارلانغان مەيدان، بۇ مۇسابىقىدە پەرۋەردىگارنى ھەقىقىي تونۇغان، ئۇنىڭ ھوقۇقىنى ئېسىدىن چىقارمىغان، نېئمەتلىرىگە تەشەككۇر ئېيتقان يىللارنى چەكسىز زور راھەتكە ئېرىشىش نىشانى ۋە ئەمەلىيىتى بىلەن ئۆتكۈزگەن كىشىلا ئۇزۇپ چىقىدۇ. ئەمما مەقسەتلەردىن بىخەۋەر، ۋاقىتلىق مەنپەئەت ئۈچۈن ئۆزىنى يوقاتقان كىشىلەر ھاماقەت كىشىلەر بولۇپ، ۋەز ـ نەسىھەتتىن پايدىلانمايدۇ، ھېكمەتتىن ئىبرەت نەسىھەت ئالمايدۇ.

ئىسلام دىنى ئۆزىنىڭ بۇيرۇش ۋە توسۇشلىرىدا ۋاقىتنىڭ قىممىتىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەن بولۇپ، ئۆزئارا كېلىشىلار بىر ئاز ۋاقىت ئۆتكۈزەيلى دەيدىغان بېكار تەلەتلەرگە قارشى تۇرۇشتا تەدبىرلىك بولۇپ، ئويۇن ـ تاماشا، بىھۇدە ئىشتىن يۈز ئۆرۈشنى ئىماننىڭ بەلگىسى قىلغان. بۇنداق ۋاقىتنى بىھۇدە ئۆتكۈزۈش ئادەمنىڭ ھاياتىغا قىلىنغان چاخچاق. بۇ ئۇسۇل بىلەن ۋاقىتنى خورىتىش شەخسنى خاراپلاشتۇرۇپ كۆپچىلىكنى ۋەيران قىلىدۇ. تۆۋەندىكىلەر كۆپچىلىكنىڭ خىيالىدىن كۆتۈرۈلۈپ قالىدىغان بىر قىسىم ھېكمەتلەر: «مەجبۇرىيەتلەر ۋاقىتتىن كۆپ» «ۋاقىت ساقلاپ تۇرمايدۇ» «ۋاقىت ياكى سۆيۈملۈك دوست، ياكى جېدەلخور دۈشمەن»

بۇ ھېكمەتلەر ئىسلامنىڭ روھىدىن ۋە ئاخىرەت ھاياتى ئۈچۈن بۇ دۇنيادىن ئۇنۇملۇك پايدىلىنىشتىكى بۇيۇك تەلىماتلارنى چۈشىنىشتىن بارلىققا كەلگەن. ئاللاھنىڭ ھەر بىر ۋاقىتنى ياخشى ئەمەللەرنى قىلىشقا سەرپ ئېتىشكە، بىر ۋەزىپىنى ئادا قىلىپ بولغاندىن كېيىن، يەنە بىر ۋەزىپىنى ئادا قىلىشقا تەييارلىنىشقا نىسىپ قىلىشى، ئەلۋەتتە، ئاللاھنىڭ چوڭ پەزلى ـ مەرھەمىتىدۇر. تەۋپىق ـ ھىدايەت بەرگەنلىكىنىڭ ئالامەتلىرىدىندۇر.

وَمِن رَّحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

«سىلەرنى كېچىدە ئارام ئالسۇن، كۈندۈزدە (ھاياتلىق يولىدا ھەرىكەتلىنىپ) ئاللاھنىڭ پەزلىنى تەلەپ قىلسۇن ۋە (ئاللاھنىڭ نېئمەتلىرىگە) شۇكۇر قىلسۇن دەپ سىلەر ئۈچۈن كېچە بىلەن كۈندۈزنى يارىتىشى ئاللاھنىڭ رەھمىتىدىندۇر. » [سۈرە قەسەس 73]

ئەپسۇسلىنارلىقى كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ ۋاقىتلىرىنىڭ بىھۇدە زايا بولۇپ كەتكەنلىكىگە پەرۋا قىلمايدۇ، بۇ جىنايەت ئۈستىگە باشقىلارنىڭ ۋاقىتنى بىھۇدە ئەرزىمەس ئىشلار بىلەن ئىسراپ قىلىپ ئۇلارنىڭ ۋاقتىغا زىيان يەتكۈزۈش قوشۇلىدۇ.

9729 /5967 ــ ابنُ عباسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعهُ:« نعمتانِ مغبونٌ فيهما كثيرٌ من الناسِ: الصحةُ والفراغُ»* البخاري (6412)، الترمذي (2304).

9729 /5967 ــ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئىككى چوڭ نېئمەت بار بولۇپ، كۆپىنچە ئىنسانلار ئۇنىڭ قەدرىنى بىلمەيدۇ. بىرى، سالامەتلىك؛ ئىككىنچىسى، بىكار ۋاقىت.

(بۇخارى: 6412)

ئىسلام دىنىنىڭ گەرچە ئاز بولسىمۇ ئەمەل ـ ئىبادەتنى ئۈزۈلدۈرمەي قىلىشقا قىزىقتۇرۇشى، ئۈزۈلمەي دۋاملاشمىغان كۆپ ئەمەلنى ياقتۇرماسلىقى ئىسلامنىڭ ۋاقىتتىن ئەڭ ئۈنۈملۈك ۋاستە ئارقىلىق پايدىلانغانلىقىدىندۇر. چۈنكى ئاز ئەمەلنى ئۈزۈلدۈرمەي، ئۈزلۈكسىز داۋاملاشتۇرۇشى، ئاددىي، ئەرزىمەس ئىشنى بىلمەستىن تاغدەك ۋەزىنگە ئىگە قىلىدۇ. ئەمما ئىنساندا ئۆتكۈنچى بارلىققا كەلگەن قىزىقىش ئۇنى كۆپ قىلىشقا چېكىدىن ئاشۇرىۋېتىشكە ئېلىپ بارىدۇ ـ يۇ، كېيىن زېرىكىش غالىپ كېلىپ ئەمەل ئىبادەت ئۈزۈلۈپ قالىدۇ، مانا بۇ ئىسلام ياقتۇرمايدىغان ئىش.

170/102 - عائشة– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا– كان لرسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَصِير يحجره بِاللَّيْلِ فَيُصَلِّي فيه، وَيَبْسُطُهُ بِالنَّهَارِ فَيَجْلِسُ عَلَيْهِ، فَجَعَلَ النَّاسُ يَثُوبُونَ إليه يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ حَتَّى كَثُرُوا، فَأَقْبَلَ عليهم، فَقَالَ: ((يَا أَيُّهَا النَّاسُ خُذُوا مِنَ الْأَعْمَالِ مَا تُطِيقُونَ، فَإِنَّ الله تعالى لَا يَمَلُّ حَتَّى تَمَلُّوا، وَإِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ إِلَى الله مَا دَامَ وَإِنْ قَلَّ))* رواه البخاري (5861)، مسلم (782)

170/102 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بىر بورىسى بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن كېچىسى كىچىككىنە بىر ھۇجرا ياسايتتى ـ دە، بىر تەرىپىدە ناماز ئوقۇيتتى، كۈندۈزى يېيىپ ئۈستىدە ئولتۇراتتى. شۇنىڭ بىلەن، كىشىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئىقتىدا قىلىپ ناماز ئوقۇش ئۈچۈن تەرەپ ـ تەرەپتىن كېلىشكە باشلايتتى، ئۇلارنىڭ سانى كۈندىن ـ كۈنگە كۆپەيگىلى تۇردى. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا: ئى خالايىق ! تاقىتىڭلار يېتىدىغان ئىشنى قىلىڭلار، سىلەر زېرىكمىگۈچە الله ھەرگىز زېرىكمەيدۇ. الله تائالاغا ئىشلارنىڭ ئەڭ سۆيۈملۈكى ئاز بولسىمۇ ئۈزۈلمەي داۋام قىلىنغىنىدۇر، دېدى. (بۇخارى: 5861)

2247/1311 – مسروقٌ: سألت عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – أي العملِ كانَ أحبَّ إلى رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قالتِ: الدَّائمُ قلت: فأيُّ حينٍ كان يقوم من الليل؟ قالتْ: كانَ يقومُ إذا سمِعَ الصَّارخ* البخاري (6461)، مسلم (741)

2247/1311 ـ مەسرۇق مۇنداق دەيدۇ: ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قايسى ئەمەلنى بەك ياخشى كۆرەتتى؟ دەپ سورىسام: (ئاز بولسىمۇ) داۋاملاشقان ئەمەلنى، دەپ جاۋاب بەردى. كېچىسى قايسى ۋاقىتتا قوپاتتى؟ دەپ سورىسام: خورازنىڭ چىللىغىنىنى ئاڭلىغان ۋاقىتتا قوپاتتى، دەپ جاۋاب بەردى. (بۇخارى: 6461)

ئىسلام دىنىنىڭ ۋاقىتنى چىڭ تۇتقانلىقىدىن بىرى: سەھەر تۇرۇشقا قىزىقتۇرۇش ھەربىر مۇسۇلمانىنىڭ كۈندىلىك ئىشلىرىنى روھى ئۈستۈن ئىرادىسى تولۇق، تېتىك باشلاشقا

رىغبەتلەندۈرىدۇ، ئەتىگەننى قولدىن بەرمەسلىككە قىزىقتۇرۇش پۈتۈن كۈننى ئۈنۈملۈك ئۆتكۈزۈشتە كۈچلۈك تۈرتكىلىك رول ئوينايدۇ.

ئىسلامى تۈرمۇش تەرتىۋى سۈبھىنى بىر كۈننىڭ باشلىنىشى قىلىدۇ، كۈن چىقىشتىن بۇرۇن تولۇق ئويغىنىشنى بېكىتىپ ناماز بامداتنى ئۆز ۋاقتىدىن كېچىكتۈرىۋېتىدىغان كېچىسى ئۇخلىماسلىقنى يامان كۆرىدۇ. شۇڭا ئەستايىدىل كىشىلەر بىلەن هورۇن كىشىلەر مۇشۇ ۋاقىتتا ئايرىلىدۇ، هەربىر ئىنسانغا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى نېسىۋىسى ئۇنىڭ تەييارلىقىغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ۋاقىت بەندىلەرگە يۈكلەنگەن تەكلىپلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغاندەك ۋاقىت ئاللاھ تائالا كىشىلەرگە ئەۋەتكەن ياخشى يامان بارلىق مەسىلىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان بولۇپ، بۇ مەسىلىلەر دىققەت قىلغان كىشىگە نىسبەتەن هەقىقىي نەسىهەت ۋە قىممەتلىك دەرسلەر بىلەن تولغان:

يُقَلِّبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُوْلِي الْأَبْصَارِ

«ئاللاھ كېچە بىلەن كۈندۈزنى ئالماشتۇرۇپ تۇرىدۇ، بۇنىڭدا ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن ئەلۋەتتە ئىبرەت بار.» [سۈرە نۇر 44]

كىشىلەر هادىسىلەرگە يۈزەكى قاراپ ئۇنىڭ مەنبەسىدىن بىخەۋەر قالىدۇ، راهەت ۋە قىيىنچىلىقنىڭ تەمىنى تېتىيدۇ ۋە ئۇنى كەم تېتىتقانلىقىنى بىلمەيدۇ، ئەگەر بىرەر قىيىنچىلىققا دۇچ كەلسە ۋاقىتنى ۋە ۋاقىتنىڭ تەسىرىنى قارغايدۇ، بۇ ئاللاھنى چۈشەنمىگەنلىك ۋە ئۇنىڭ بەندىلەر ئۈستىدىكى تەقدىرىدىن غاپىللىقنىڭ ئىسپاتى.

8034/4862 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((قال الله تعالى: يسب بنو آدم الدهر، وأنا الدهر بيدي الليل والنهار))* البخاري (6181)، مسلم (2246).

8034/4862 ـ ئەبۇ هۇرەيرە رەزىيەللاهۇ ئەنهۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاهۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله ئەززە ۋەجەللە مۇنداق دېدى: {ئادەم بالىسى زامانىنى تىللاپ، ماڭا ئازار بېرىدۇ. مەن زامانىنىڭ ياراتقۇچىسىمەن، هەممە ئىش مېنىڭ قولۇمدا، كېچە بىلەن كۈندۈزنىمۇ مەن ئۆرۈپ تۇرىمەن.} (بۇخارى: 4826، مۇسلىم: 2246)

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَنَبْلُوكُم بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ*

«هەر بىر جان ئۆلۈمنىڭ تەمىنى تېتىغۇچىدۇر، سىلەرنى بىر يامانلىققا مۇپتىلا قىلىش، ياخشىلىق بېرىش ئارقىلىق سىنايمىز، سىلەر بىزنىڭ دەرگاهىمىزغا قايتىسىلەر.» [سۈرە ئەنبىيا 35]

ئاللاھ سۇبهانەهۇ ۋەتەئالا كىشىلەرگە يۈز بەرگەن هەرخىل ئىشلارنى پەقەت مەقسەت ۋە هېكمەت بىلەن بارلىققا كەلتۈرىدۇ، بۇنى كاللىسى ئوچۇق كىشىلەر ئويلىنىپ يېتىپ ئاللاهقا بولغان ئۈچرىششقا ئىمان ۋە ئىشەنچىنى ئاشۇرىدۇ.

يُدَبِّرُ الأَمْرَ يُفَصِّلُ الآيَاتِ لَعَلَّكُم بِلِقَاء رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ*

«سىلەرنى پەرۋەردىگارىڭلارغا مۇلاقات بولۇشقا ئىشەنسۇن دەپ (قۇدرىتىنىڭ) دەلىللىرىنى تەپسىلىي بايان قىلىدۇ.» [سۈرە رەئدى 2]

نادان، گاللاڭ كىشىلەر ياخشى يامان ئەھۋاللارنى بېشىدىن ئۆتكۈزسىمۇ ئۇنىڭدىن ھېچقانداق پايدىغا ئېرىشەلمەيدۇ. دۇرۇس، ئۆتكەن ئىشلاردىن، كەتكەن كۈنلەردىن ئىبرەت ئېلىپ ھىدايەتكە قايتمىغان ئادەم مۆئمىن ئەمەس. نادانلار تەلىم ئالسۇن، غاپىللار ئويغانسۇن، ئاللاھتىن يىراقلاپ كەتكەنلەر ئاللاھقا تەۋبە قىلسۇن دېيىلمىسە، ئۇنداقتا كىشىلەر دەرت ـ ئەلەملەرگە نېمە ئۇچۇن دۇچار بولىدۇ؟ ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَلَقَدْ أَرْسَلنَآ إِلَى أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَاء وَالضَّرَّاء لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ * فَلَوْلا إِذْ جَاءهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُواْ

«شەك ـ شۈبھىسىزكى، سەندىن ئىلگىرىكى ئۈممەتلەرگە (نۇرغۇن پەيغەمبەرلەرنى) ئەۋەتتۇق، (ئۇلار پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلدى.) ئۇلارنى ئاللاھقا (تەۋبە قىلىپ) يېلىنسۇن دەپ نامراتلىق ۋە ئاغرىق ـ سىلاق بىلەن جازالىدۇق، ئۇلارغا بىزنىڭ ئازابىمىز چۈشكەن چاغدا نېمىشقا يېلىنمىدى؟» [سۈرە ئەنئام 42ـ43]

قىيىنچىلىقتا قالغاندا ئۆز رەببىنى تونۇش، بېشىغا كۈن چۈشكەندە ئۇنىڭغا ئىلتىجا قىلىش ئىنسان تەبئىتى بولۇپ، قىيىنچىلىققا ئۇچرىغاندا ئىشلارنى ئاللاھقا تاپشۇرىدىغان ئەقىللىق ئادەم قىيىنچىلىق يوقۇلۇپ، خاتىرجەملىككە ئېرىشكەندىمۇ پەرۋەردىگارى بىلەن بولغان كۈچلۈك مۇناسىۋەتنى ساقلاپ قىلىش كېرەك.

ئەمما نادان، ھەرخىل ھادىسە ۋە مۇسىبەتتىن ئىبرەت ئىلىشى ئاز كىشىلەر خەتەرلىك پەيتتە ئاللاھقا زارلىنىپ دۇئا قىلىدۇ، خاتىرجەم بولغاندا ئاللاھتىن قاچىدۇ.

وَإِذَا مَسَّ الإِنسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَآئِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرٍّ مَّسَّهُ كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ

«ئىنسانغا بىرەر زىيان ـ زەخمەت يەتسە ياتسىدۇ، ئولتۇرسىدۇ، تۇرسىدۇ بىزگە دۇئا قىلىدۇ، ئۇنىڭدىن زىيان ـ زەخمەتنى كۆتۈرىۋەتسەك، گويا ئۇنى كۆتۈرىۋېتىشىمىزنى تىلەپ بىزگە دۇئا قىلمىغاندەك يامان ئىشنى يەنە داۋاملاشتۇرىدۇ، ھەددىدىن ئاشقۇچىلارنىڭ قىلمىشلىرى ئۇلارغا مۇشۇنداق چىرايلىق كۆرسىتىلدى.» [سۈرە يۇنۇس 12]

زاماندىن ئىبرەت ئېلىش ئۇقۇمى تارىخنى تەتقىق قىلىش، ئاللاھنىڭ ئەتراپ ئالەمدىكى دەلىللىرىگە دىققەت قىلىش، ھەرقايسى قەۋملەر قانداق قەد كۆتۈردى؟ قانداق ۋەيران بولدى؟ قانداق گۈللىنىپ نېمە سەۋەبتىن چېكىندى؟ بۇنى ئويلىنىش بولۇپ ئاللاھ ئەززە ۋە جەللە كىشىلەردىن ھەرقايسى دەۋرلەرگە قاراپ بېقىشنى، ئۇلاردىن تەجرىبە ساۋاق ئېلىپ توغرا يۈزلىنىش تېپىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

ئادەم ئىككى خىل بولىدۇ، بىرى ئۆزىگە خاس تەجرىبىلىك بولۇپ بۇنىڭ بىلەن ئىدىيىسىنى توغرىلاپ ئىمانىنى كۈچەيتىدۇ، يەنە بىرى بىلىمسىز بولۇپ باشقىلاردىن ئاڭلايدۇ، باشقىلارنىڭ بىلىم ۋە تەجرىبىسىدىن پايدىلىنىدۇ، ئەمما زور ۋەقەلەر بىلەن دولقۇنلىنىپ تۇرغان بۇ دۇنياغا ئويلانماستىن ياكى چۈشەنمەستىن ياكى ئېتىبار بەرمەستىن كۆزنى ئېچىپ قاراپ تۇرۇش مانا بۇ كۆزى كورلۇق ھەققە كۆز يۇمۇش بولۇپ بۇ مۆئمىنگە لايىق ئەمەس.

ئۆمۈر قىسقىدۇر. ئىنساننىڭ ھاياتلىق دائىرىسىمۇ تاردۇر. ئەقىل بىكىنىۋىلىش، قورۇنۇش بىلەن مەۋجۇتلۇقنى، يارقىنلىقنى، ئۆتكۈرلۈكنى نامايەن قىلالمايدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن تۇرىۋاتقان ماكاندىن كەڭ كائىنات قوينىغا، ياشاۋاتقان زاماندىن ھاياتلىقنىڭ ئۆزۈن ئەسىرلىرىگە يۈرۈش قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. تەتقىقات ئېلىپ بىرىش ئارقىلىق ئالەم، ئۆتمۈش ۋە كەلگۈسى توغرىسىدا ئىزدىنىپ ۋە كۈزۈتۈپ، دۇنياغا بولغان بىلىمنى، ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارىغا بولغان تونۇشىنى چوڭقۇرلاشتۇرىدىغان كۆپلىگەن پايدىلىق تەپەككۇرلەر، قىسسىلەر، كۆز ـ قاراشلار ۋە ۋەقەلەرگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. ئىسلام دىنى مۇستەھكەم ئىمانىنى، ئويلىنىش، تەپەككۇر قىلىش، ئىزدىنىش ۋە تاللاش، مۇلاھىزە يۈرگۈزۈشتىن ئىبارەت پۇختا ئاساسلار ئارقىلىق بارلىققا كەلتۈرىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام مۇسۇلمانلارنى ئۆزۈن سەپەر ۋە ئەتراپلىق ساياھەتلەرنى قىلىشقا تەكلىپ قىلدى، ئۇلارنى ئويۇن ـ تاماشا ئۈچۈن ئەمەس بىلىم ۋە پايدىغا ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن ئىچ پۇشۇغىنى ۋە ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئىزدىنىش، تەتقىق قىلىش، جانلىقلار ۋە جانسىزلاردىن ئىبرەت ئېلىش ئۈچۈن زېمىننىڭ شەرق ۋە غەربىنى ئايلىنىشقا ئىلھاملاندۇردى.

ۋاقىتنىڭ ماھىيىتىنى ئەقىل بىلىشتىن ئاجىز، بىز پەقەت ئۇنىڭ ماددىدا قالدۇرغان تەسىرىنىلا بىلىمىز. بەلكىم ساقلىنىپ قېلىش ياكى يوقىلىشنىڭ سىرى ۋاقىتقا يوشۇرۇنغان بولۇشى مۇمكىن. بۇنى پەقەت شەيئىلەرنىڭ ئاشكارا ۋە مەخپىي تەرەپلىرىنى تولۇق بىلىدىغان زاتلا بىلىدۇ. بىز ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىدىن توغرا پايدىلىنالىساق ئۆزىمىزگە پەرۋەردىگارنىڭ ھوزۇرىدا قېرىش، چىرىش بىلەن يوقالمايدىغان مەڭگۈلۈكنى قولغا كەلتۈرىمىز.

بسم الله الرحمن الرحيم

ئونىنچى بۆلۈم. ئىسلامىي ئائىلە

بىرىنچى باپ. ئائىلىنىڭ قۇرۇلۇشى

ئەر-خوتۇنلۇق ھاياتىنىڭ بەختلىك ھالدا داۋام قىلىشى ئەر-خوتۇن ھەر ئىككىسىنىڭ ئۆز ئۈستىدىكى مەسئۇلىيەت ۋە بىر-بىرىنىڭ ھەق-ھوقۇقلىرىنى تونۇشىغا باغلىقتۇر.

ئەر-خوتۇنلۇق ھاياتىنىڭ سائادىتى ئەر خوتۇن-ھەر ئىككىسىنىڭ بىر-بىرىگە بولغان قىزغىن مۇھەببىتىگە ۋە سەمىمىي مۇئامىلىسىگە باغلىقتۇر.

ئەر-خوتۇنلۇق ھاياتىنىڭ كامالىغا يېتىشى ئەر-ئايال ھەر ئىككىسىنىڭ بىر-بىرىگە قانداق مۇئامىلە قىلىشى ۋە بىر-بىرىنىڭ ھەق-ھوقۇقلىرىنى قانداق ئادا قىلىشى كېرەكلىكىنى بىلىشىگە باغلىقتۇر.

ئۆيلىنىش

ئۆيلىنىش-ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتلەردىن ئۆيلىنىشكە قادىر بولالىغان كىشىلەر ئۈچۈن سۈننەتتۇر.

2451/ 4082 ـ عَلْقَمَةُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: كُنْتُ أَمْشِي مَعَ عَبْدِ الله بِمِنًى فَلَقِيَهُ عُثْمَان – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –، فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَلا أزَوِّجُكَ جَارِيَةً شَابَّةً، لَعَلَّهَا تُذَكِّرُكَ بَعْضَ مَا مَضَى مِنْ زَمَانِكَ؟ فَقَالَ عَبْدُ الله: لَئِنْ قُلْتَ ذَاكَ، لَقَدْ قَالَ لَنَا رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، فَإِنَّهُ أَغَضُّ لِلْبَصَرِ وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ))* البخاري (5065)، مسلم (1400).

2451/ 4082 ـ ئەلقەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن ئابدۇللاھ (ئىبنى مەسئۇد) بىلەن مىنادا كېتىۋاتاتتىم، يولدا ئوسمان (ئىبنى ئەففان) رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇچراپ قېلىپ، ئىككىسى سۆزلىشىشكە باشلىدى. ھەزرىتى ئوسمان: ھەي ئەبۇ ئابدۇراھمان! ساڭا ياش قىزدىن بىرنى ئېلىپ بەرمەيلىمۇ؟! ئۆتكەن كۈچتۇڭگۇر كۈنلىرىڭنى ئەسلەتسە ئەجەپ ئەمەس! دېدى. ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: سەن بۇنداق دەيسەن، ئەمما پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئى ياشلار جامائەسى ! ئاراڭلاردىن ئۆيلىنىشكە قادىر بولالايدىغانلار ئۆيلەنسۇن، چۈنكى ئۆيلىنىش كۆزنى ھارامغا قاراشتىن، ئەۋرەتنى ھارام ئالاقىدىن ساقلايدۇ. ئۆيلىنىشكە قادىر بولالمىغانلار روزا تۇتسۇن، چۈنكى روزا شەھۋەتنى كېسىدۇ دېگەنىدى، دېدى. (مۇسلىم: 1400)

چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتىدىن يۈز ئۆرۈگەن كىشى ئەگەر باشقا بىر يولنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يولىدىن ئەلا كۆرۈپ يۈز ئۆرۈگەن بولسا، ئۇ، ئىسلام دىنىدىن چىقىپ كەتكەن بولىدۇ. ئەگەر ئۇ، ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويغانلىق يۈزىسىدىن، ئۆيلەنمەي يالغۇز ئۆتۈپ ئالالاھ تائالاغا ئىبادەت قىلىش بىلەن مەشغۇل بولۇشنى مەقسەت قىلىپ ئۆيلىنىشتىن يۈز ئۆرۈگەن بولسا، ئۇ كىشى بىدئەت (دىندا بولمىغان ئىش) نى سادىر قىلغان

بولىدۇ، بۇ ھالەتتە ئۇ، ئاللاھنىڭ ئالدىدا گۇناھكار بولىدۇ، بۇدۇنيادا بولسا بەھۇدە جاپا تارتىپ، ئاخىرەتتە ئازاپقا دۇچار بولىدۇ. چۈنكى ئىسلام دىنىدا ئۆزىنى قىيناشقا ئورۇن يوق. بۇ دىنىنى قىينلاشتۇرۇشقا ئورۇنغان ھەر قانداق كىشى ئۆزىنى بەھۇدە ئاۋارە قىلغان بولىدۇ ۋە ئاخىرىدا مەغلۇبىيەتكە ئۇچرايدۇ.

ئىسلام دىنىدا ھەرقانداق ئىشنىڭ مەلۇم بىر سىستېمىسى بار. مۇسۇلمانلار شۇ سىستېما بويىچە ئىش كۆرۈشكە بويرۇلغان. كىشىلەر دىنغا قانچىلىك ئاكتىپ بولۇپ، ئىخلاسمەنلىك كۆرسىتىمەن دېسىمۇ، ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ھەرگىزمۇ ئېشىپ كېتەلمەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ پېشىۋاسى ۋە پۈتۈن ياخشىلىقلارنىڭ ئۈلگىسىدۇر. ئاللاھ تائالا ئۇنىڭ ئەخلاقىنى مەدھىيىلەپ «سەن ھەقىقەتەن بۈيۈك ئەخلاقتا ئىگە سەن» دەيدۇ. (نۇن سۈرىسى 4 ـ ئايەت)

دېمەك: ئۆيلىنىش ـ ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن ئۇنىڭغا قادىر بولالىغان كىشىلەر ئۈچۈن نورمال ھاللاردا يەنى ئۆيلەنمىسە زىنا ـ ھارام ئىشلارغا چۈشۈپ قالماسلىقىدىن خاتىرجەم بولالىغان، ئەگەر ئۆيلەنسىمۇ ئايالىنىڭ ھەقلىرىنى ئادا قىلىشقا قادىر بولۇپ، ئىقتىسادىي شارائىتىمۇ ھازىر بولغان كىشىلەر ئۈچۈن سۈننەتتۇر.

ئەگەر كىشى زادى ئۆيلەنمىسە ئۇنىڭ زىنا ـ ھارام ئىشلارغا چۈشۈپ قېلىش ئېھتىمالى كۈچلۈك بولۇپ، ئۆيلىنىشكىمۇ قۇدرىتى يېتىدىغان ۋە شەرت ــ شارائىتى تولۇق بولغان بولسا، ئۇ كىشىنىڭ دەرھال ئۆيلىنىشى پەرزدۇر. بۇ ھالەتتە، ئەگەر ئۇ ئۆيلەنمىسە گۇناھكار بولىدۇ.

ئەگەر كىشى ئۆيلەنسە ئايالىنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى ھەقلىرىنى ئادا قىلالماسلىقىدىن، ياكى ئايالىغا زۇلۇم قىلىپ قويۇپ گۇناھكار بولۇشىدىن قورقسا يەنى ئۆزىدە ئىشەنچ بولمىغان بولسا، بۇ ھالەتتە ئۇنىڭ ئۆيلىنىشى ھارامدۇر. چۈنكى ئايال كىشىنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى ئېھتىياجلىرىنى قاندۇرالمايدىغان كىشى ئۆيلىنىشكە لايىق ئەمەستۇر.

ئۆيلىنىشنىڭ پايدىلىرى

ئىسلامدا توي قىلىش ئارقىلىق ئىنساننىڭ جىنسىي تەلپىنى قاندۇرۇپ، بۇ ئارقىلىق نامەھرەملەرگە قاراشتىن كېلىپ چىقىدىغان گۇناھلاردىن يىراق بولۇش مەقسەت قىلىنغاندەك قىلسىمۇ ، ئەمەلىيەتتە بۇ ئىسلامدىكى نىكاھلىنىشنىڭ ئاساسىي مەقستى ئەمەستۇر. ئۇنداقتا ئۇنىڭ غايىسى زادى نېمە؟ ئۇنىڭ تۆۋە ندىكىدەك بىر قانچە تۈرلۈك غايىسى بار.

1 ـ مۇسۇلمانلارنىڭ سانىنى كۆپەيتىش ئارقىلىق پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ خۇرسەن بولىدىغان سۈننىتىنى ئادا قىلىش.

مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۆيلىنىشتىكى بىرىنچى غايىسى پەرزەنت كۆرۈپ، ئۇنى دىن، مىللەت ۋە ۋەتەن ئۈچۈن پايدىلىق بولغان، ئۆزىنىڭ ئىرادىسىگە ۋارىسلىق قىلىدىغان دىيانەتلىك، ياخشى ئەۋلاد قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقىشنى ئارزۇ قىلىشتىن ئىبارەت بولىدۇ.

4083/2452 ـ مَعْقِلُ بْنُ يَسَارٍ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنِّي أَصَبْتُ امْرَأَةً ذَاتَ حَسَبٍ وجمال وإِنَّهَا لا تَلِدُ، أَفَأَتَزَوَّجُهَا؟ قال: ((لا)). ثُمَّ أَتَاهُ الثَّانِيَةَ فَنَهَاهُ، ثُمَّ أَتَاهُ الثَّالِثَةَ فَقَالَ: ((تَزَوَّجُوا الْوَلُودَ الْوَدُودَ، فَإِنِّي مُكَاثِرٌ بِكُمْ الأمم))* أبو داود (2050)، النسائي 66/6.

4083/2452 ـ مەئقىل ئىبنى يەسار مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ: مەن ئېسىلزادە ۋە يۈز ئابرۇيلۇق بىر ئايالنى تاپقانتىم، بىراق ئۇ تۇغماس ئىكەن. ئۇنىڭغا ئۆيلىنەيمۇ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئۆيلىنىشتىن توستى. ئىككىنچى قېتىم يەنە كەلدى، يەنە توستى. ئۈچىنچى قېتىم كەلگەنىدى، يەنە توستى ۋە: تۇغۇمچان ۋە كۆيۈمچان ئاياللارغا ئۆيلىنىڭلار. چۈنكى مەن سىلەرنىڭ سانىڭلارنىڭ كۆپلۈكى بىلەن پەخىرلىنىمەن، دېدى. (نەسائى 3227)

ئىنسان ئۆز تەبىئىتىدىمۇ پەرزەنت كۆرۈشنى ئارزۇلايدۇ، ئەمما پەرزەنت كۆرۈپ، ئۇنى دىيانەتلىك، ئەلگە پايدىلىق ياخشى پەرزەنت قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقىش مۇسۇلمانغا خاس بىر ئالاھىدىلىكتۇر.

2 ـ ئاللاھ تائالاغا يېقىنلىشىش ئۈچۈن نەپسنى گۇناھلاردىن ساقلاش. مەلۇمكى، مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۆيلىنىشتىن بولغان مەقستى ئۆزىنىڭ جىنسي ھەۋسىنى ھالالدىن قاندۇرۇش ئارقىلىق ھارام ـ زىنا ئىشلاردىن ساقلىنىشتىن ئىبارەتتۇر.

جىنسي ھەۋەسنى ئۆزىنىڭ ھالال ئايالى ئارقىلىق ئادا قىلىش كىشىنىڭ ئىپپەتلىك بولۇشىغا تۈرتكە بولىدۇ، لېكىن بۇنداق ئىپپەتنى ھاسىل قىلىش ئاۋۋال نىيەت بىلەن بولىدۇ، ئەگەر كىشى پۈتۈن ھىممىتىنى ۋە نىيىتىنى ئۆزىنىڭ جىنسي ھەۋسىنى قاندۇرۇشقىلا بېغىشلىغان ھالدا ئۆيلىنىدىكەن، ئۇ باشقا مەخلۇقاتلاردىن قىلچە پەرقلەنمىگەن بولىدۇ. شۇڭا ئۆيلىنىشتىن مەقسەت ئالدى بىلەن ئۆزىنى ھارامدىن ساقلاش ئارقىلىق ئىپپەتلىك بولۇشنى غايە قىلىش ۋە جىنسي ھەۋسىنى ھالالدىن قاندۇرىشنى نىيەت قىلىشتىن ئىبارەت بولۇشى لازىم.

دېمەك: ھارامدىن ساقلىنىپ ئىپپەتلىك بولۇش نىيىتىدە ئۆيلەنگەن كىشى، ئۆيلىنىشى ئارقىلىق چوقۇم ئىپپەتلىك بولالايدۇ. ئەمما، پەقەت ئۆزىنىڭ جىنسي ھەۋسىنى قاندۇرۇش نىيىتى بىلەنلا ئۆيلەنگەن كىشى، ئۆيلىنىش ئارقىلىقمۇ ئۆزىنىڭ ھەۋسىنى قاندۇرالمايدۇ. نەتىجىدە، ھارام ئىشلاردىنمۇ خالىي بولالمايدۇ. چۈنكى ئۇنىڭدا ھارامدىن ساقلىنىشتىن ئىبارەت بولغان ياخشى نىيەت بولمىغاچقا، ئۇنىڭدا قانائەتمۇ بولمايدۇ. ئىنساننىڭ نەپسى تويسىمۇ كۆزى تويمايدۇ. ئۇنى پەقەت قانائەتلا تويغۇزالايدۇ.

2827/1671 ـ أبو ذَرٍّ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أَنَّ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالأُجُورِ، يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ، وَيَتَصَدَّقُونَ بِفُضُولِ أَمْوَالِهِمْ. قَالَ: ((أَوَ لَيْسَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ مَا تَصَّدَّقُونَ به؟ إِنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةً، وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٌ عَنْ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ، وَفِي بُضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ)). قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيَأتِي أَحَدُنَا شَهْوَتَهُ، وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ؟ قَالَ: ((أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ كَانَ عَلَيْهِ وِزْرٌ؟! فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِي الْحَلالِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ))* مسلم (1006)

2827/1671 ـ ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىر قىسىم ساھابىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى ! بايلار بىزگە ئوخشاش ناماز ئوقۇيدۇ، بىزگە ئوخشاش روزا تۇتىدۇ. ئەمما ئۇلار ماللىرىنىڭ ئارتۇقىنى سەدىقە قىلىپ، كۆپ

ساۋابقا ئېرىشىپ كەتتى، دېگەن ئىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: اللە سىلەرگە سەدىقە قىلىدىغان نەرسە بەرمىدىمۇ؟ اللەقا ئېيتقان ھەر قانداق تەسبىھ، تەكبىر، تەھمىيد (اللەقا ھەمدى ئېيتىش) ۋە تەھلىيل (لائىلاھە ئىللەللاھ) ئېيتىشىنىڭ ھەممىسى سەدىقە بولىدۇ. ياخشى ئىشقا بۇيرۇپ، يامان ئىشتىن توسۇشمۇ سەدىقە بولىدۇ. بىرىڭلارنىڭ ئايالىغا يېقىنچىلىق قىلىشىمۇ سەدىقە بولىدۇ، دېدى. ئۇلار: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى ! ئۇزىنىڭ شەھۋىتىنى قاندۇرسىمۇ ئەجىر بولامدۇ؟ دەپ سورىغان ئىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئەگەر شەھۋىتىنى ھارامدىن قاندۇرسا، ئۇنىڭغا گۇناھ بولىدىغانلىقىنى بىلمەمسىلەر؟! شۇنىڭغا ئوخشاش، شەھۋىتىنى ھالالدىن قاندۇرسا، ئۇنىڭغا ئەجىر بولىدۇ، دېدى. (مۇسلىم1006)

3 ـ مۇسۇلمان پەرزەنتلەرنى يېتىشتۈرۈش. ئەر- ئايال بىر تۆشەكتە بولماقچى بولغاندا ئۆزلىرىگە ياخشى ئەۋلاد بېرىلىشىنى تەلەپ قىلىشىدۇ.

2407/ 4022 ـ وعنه رفعه: ((قَالَ سُلَيْمَانُ: لأَطُوفَنَّ اللَّيْلَ عَلَى تِسْعِينَ امْرَأَةً كل امرأة تَأْتِي بِفَارِسٍ يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ الله، فَقَالَ لَهُ: الملك قُلْ إِنْ شَاءَ الله، فَلَمْ يَقُلْ إِنْ شَاءَ الله، فَلَمْ تَحْمِلْ مِنْهُنَّ إِلاَّ امْرَأَةٌ وَاحِدَةٌ، جَاءَتْ بِشِقِّ رَجُلٍ وَايْمُ الَّذِي نَفْسي بِيَدِهِ لَوْ قَالَ إِنْ شَاءَ الله لَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ الله فُرْسَانًا أَجْمَعُونَ))* البخاري (3424)، مسلم (1654).

2407/ 4022 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: سۇلايمان ئەلەيھىسسالام: مەن بۈگۈن كېچە 90 ئايالىمنىڭ ھەممىسىنى ئايلىنىپ يۈرۈپ بىرگە بولىمەن. ئۇلارنىڭ ھەر بىرى اللە يولىدا جىھاد قىلىدىغان بىردىن چەۋەنداز تۇغۇپ بېرىدۇ، دېدى. ئۇنىڭ بىر دوستى: اللە خالىسا دېگىن، دېدى. لېكىن ئۇ دېمىدى. دەرۋەقە، شۇ كېچىسى سۇلايمان ئەلەيھىسسالام ئاياللىرىنىڭ ھەممىسى بىلەن بىرگە بولدى، لېكىن بىر ئايالدىن باشقىسى ھامىلدار بولمىدى. ھامىلدار بولغان ئايالمۇ نىمجان بالا تۇغدى. مۇھەممەدنىڭ جېنى ئىلكىدە بولغان زاتنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئەگەر سۇلەيمان ئەلەيھىسسالام: "اللە خالىسا" دېگەن بولسا، ئاياللىرىنىڭ ھەممىسى اللە يولىدا جىھاد قىلىدىغان بىردىن چەۋەنداز تۇغقان بولاتتى. (بۇخارى: 6639)

ھافىز ئىبنى ھەجەر ئۆزىنىڭ فەتھىلبارى دېگەن كىتابىدا مۇنداق يازغان: كىمكى ئايالى بىلەن بىر تۆشەكتە بولغان چاغدا، ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىدىغان پەرزەنت تېپىشنى نىيەت قىلسا، ئۇ دېگەندەك بولمىغان تەقدىردىمۇ ئاللاھ ئۇنىڭ بۇ نىيىتى ئۈچۈن ئەجىر بېرىدۇ.

4- ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىنمۇ ياخشى پەرزەنتنىڭ دۇئاسىدىن بەھرىمەن بولۇش. ئىنسان ئۆلگەندىن كېيىنمۇ، ئۇنىڭغا ساۋابى يېتىپ تۇرىدىغان ياخشىلىقلارنىڭ بىرى، پەرزەنت كۆرۈپ ئۇنى ياخشى تەربىيلەشتۇر.

بەزىلەر ئەگەر ئۇ بالا ئاتا ـ ئانىسىغا دۇئا قىلىدىغان ياخشى پەرزەنت بولماستىن، ئۇنىڭ ئەكسىچە بولۇپ چىققان بولسا قانداق بولىدۇ؟ دېيىشى مۇمكىن، باللارنىڭ مۇنداق بولۇپ

چىقىشى ئۇ كىشىنىڭ ياخشى نىيىتىگە زىيان يەتكۈزمەيدۇ. ئەمما ياخشى نىيەتنى كۆزلىگەن دىيانەتلىك كىشى ئەگەر پەرزەنتلىرىنى ياخشى تەربىيىلەپ ئۆز بۇرچىنى ئادا قىلسا، پەرزەنتلىرىمۇ ئۇنىڭ ئەجرىنى قايتۇرىدۇ، ئۇ ۋاپات بولغاندىن كېيىنمۇ ھەققىدە دۇئا قىلىپ تۇرىدۇ.

5. كۆڭۈلنى راھەتلەندۈرۈش. ئىنسانىنىڭ كۆڭلى كۆپىنچە، ئۇنىڭ ئىرادىسىگە قارشىدۇر. ئۇ، ھەقتىن قاچىدۇ، مەنئى قىلىنغان ئىشنى ياقتۇرىدۇ. ئەگەر ئۇنى بىرەر ئىشقا زورلىسا، شۇ ئىشقا ئادەتلىنىدۇ. بۇ ئارقىلىق چىداملىق بولىدۇ، ئۇنى لەززەتلەر بىلەن راھەتلەندۈرسە، ئۇنىڭ پائالىيەتچانلىقى ئاشىدۇ. كىشى ئايالى بىلەن كۆڭۈل ئېچىش ئارقىلىق غەم ـ قايغۇ ۋە كۆڭۈلسىزلىكلەرنى ئونتۇيدۇ. شۇڭا ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە:

[وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (21)]

«ئاياللار بىلەن ئۇنىسى ـ ئۈلپەت ئېلىشىڭلار ئۈچۈن (ئاللاھ تائالا) نىڭ ئۇلارنى ئۆز تېپىڭلاردىن ياراتقانلىقى، ئاراڭلاردا مېھىر ـ مۇھەببەت ئورناتقانلىقى ئاللاھ تائالانىڭ (كامالى قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) ئالامەتلىرىدىندۇر» دەيدۇ. (رۇم سۈرىسى 21 ـ ئايەت)

6. ئۆي ئىشلىرىدىن ئازات بولۇش. ئۆيلەنگەن كىشى تاماق ئېتىش، كىر يۇيۇش ۋە ئۆي سۈپۈرۈش قاتارلىق ئۆي ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇشتىن ئازات بولغان بولىدۇ. ئىنساندا ئەگەر جىنسىي ھەۋەس بولمىغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ ئۆزى يالغۇز تەنها ئۆتمىشى ۋە ئۆي ئىشلىرىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشى قىيىن ئىش. چۈنكى ئۇ، ئۆي ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇپ قالسا، مەئىشەت ئۈچۈن ئىشلەشكە، دىن ۋە ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا سەرپ قىلىدىغان ۋاقىتلىرىنىڭ كۆپ قىسمى زايا بولۇپ كېتىدۇ. ياخشى ئايال بۇ ئىشلارنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشى ئارقىلىق ئېرىنىڭ دىنغا ۋە دۇنيالىقىغا ئەڭ ياخشى ياردەمچى بولالايدۇ. يالغۇزلۇق كىشىنىڭ ۋاقتىنى ۋە كۆڭلىنى مەشغۇل قىلىدىغان بىر كەمچىللىكتۇر.

2454/ 4085 ـ ابن عمرو بن العاص رفعه: ((الدُّنْيَا مَتَاعٌ، وَخَيْرُ مَتَاعِها الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ))* مسلم (1467).

2454/ 4085 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمردىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: دۇنيا ۋاقىتلىق نېمەتتۇر، دۇنيانىڭ ئەڭ ئەۋزەل نېمىتى سالىھ ئايالدۇر. (مۇسلىم: 1467)

7. ئۆزىنى چېنىقتۇرۇش. ئۆيلەنگەن ئەر كىشى شۇ ئائىلىنىڭ ئىگىسى ۋە باشلىقى ھېسابلىنىدۇ. ئۇ، ئائىلىدىكىلىرىنىڭ ھالىدىن خەۋەر تېپىش، دىنىي تەلىماتلارنى ئۆگىنىشكە ئۈندەش، ئايالىنىڭ قىسمەن يېتەرسىزلىكى ۋە ئۆزگىرىشچان مىجەزىگە سەۋرچانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىش، باللىرىنى ياخشى تەربىيىلەش، ئۇلار ئۈچۈن ھالال كەسىپ قىلىپ ئىشلەش قاتارلىق مەسئۇلىيەتلەر ئارقىلىق ئۆزىنى كۆپلىگەن جاپالىق ۋە شەرەپلىك ئىشلار بىلەن چېنىقتۇرۇپ يېتىشتۈرىدۇ. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى شەرەپلىك ۋە ئۇلۇغ ئىشلاردۇر.

يەنى ھەركىشى ئۆز ئائىلىسىدىكىلەردىن، خۇددى چوپان پادىلىرىدىن مەسئۇل بولغاندەك

مەسئۇلدۇر. پادىلارنى زايا قىلىۋەتمەستىن، ياخشى مۇھاپىزەت قىلىپ، ئۇبدان بېقىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ بۇرچىنى ئادا قىلغان چوپان خوجايىنىنىڭ مۇكاپاتىغا ئېرىشكەندەك، ئۆز ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ ھەقلىرىنى ئادا قىلىپ، ئۇلارنى ياخشى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرگەن ئاتىمۇ ئاللاھ تائالانىڭ مۇكاپاتىغا ئېرىشىدۇ، ئەكسىچە ھالدا جازاغا يولۇقىدۇ دېگەنلىكتۇر.

8. ئۆيلىنىش ئارقىلىق ئەر ـ ئايال ئىككىسى بىر ـ بىرىگە تېگىشلىك بولغان ھەق ـ ھوقۇقلاردىن ئورتاق مەنپەئەتلىنەلەيدۇ. ئەر كىشى ئايال كىشىنىڭ يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك ۋە باشقىلار قاتارلىق ھاياتتىكى بارلىق ئېھتىياجلىرىنى تولۇقلاشنى ئۆز ـ ئۈستىگە ئالىدۇ.

4317/2594 ـ عمروُ بْنُ الأَحْوَصِ رفعه: ((ألا وَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا؛ فَإِنَّمَا هُنَّ عَوَانٍ عِنْدَكُمْ، لَيْسَ تَمْلِكُونَ مِنْهُنَّ شَيْئًا غَيْرَ ذَلِكَ إلاَّ أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ، فَإِنْ فَعَلْنَ فَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ، وَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ، فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً. أَلا إِنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ حَقًّا، وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا: فحَقُّكُمْ عليهن ألا يُوطِئْنَ فُرُشَكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ، وَلا يَأْذَنَّ فِي بُيُوتِكُمْ لِمَنْ تَكْرَهُونَ. أَلا وحَقُّهُنَّ عَلَيْكُمْ أَنْ تُحْسِنُوا إِلَيْهِنَّ فِي كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ)). للترمذي، ومر في الأيمان مطولاً* الترمذي (3087)

4317/2594 ـ سۇلايمان ئىبنى ئەمر ئىبنى ئەھۋەس مۇنداق دەيدۇ: دادام بىزگە ئۆزىنىڭ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىرگە ۋىدالىشىش ھەجىگە بارغانلىقىنى ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋىدالىشىش خۇتبىسىدە مۇنۇلارنى دېگەنلىكىنى سۆزلەپ بەرگەنىدى: ئى خالايىق! ئاياللارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىڭلار! سىلەرنىڭ ئەمرىڭلاردىكى ئاياللار سىلەرگە قولۇڭلارغا چۈشكەن ئەسىرلەرگە ئوخشاش ئىتائەت قىلىدۇ. سىلەر بۇندىن باشقا ھېچبىر ئىمتىيازغا ئىگە ئەمەس، ئەمما ئاياللىرىڭلار ئوچۇق ـ ئاشكارا ناچار قىلىقلارنى قىلسا، ئۇلار بىلەن بىللە بولماڭلار، (بۇمۇ ئۈنۈم بەرمىسە) ئۇلارنى ئەدەپلەش مەقسىتىدە ئاستىراق ئۇرۇڭلار. ئەگەر سىلەرگە ئىتائەت قىلسا، ئۇلارنى بوزەك قىلىش خىيالىدا بولماڭلار. ئى خالايىق ! ئاياللىرىڭلارنىڭ زىممىسىدە ئۇلار رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك ھەققىڭلار بار. سىلەرنىڭ زىممىڭلاردىمۇ ئۇلارنىڭ سىلەر رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك ھەقلىرى بار. ئاياللىرىڭلارنىڭ تۆشەكلىرىگە سىلەردىن باشقىلارنى يولاتماسلىقى ۋە سىلەر ياقتۇرمايدىغان كىشىلەرنى ئۆيۈڭلارغا كىرگۈزمەسلىكى سىلەرنىڭ ئۇلارنىڭ زىممىسىدىكى ھەققىڭلاردۇر؛ ئۇلارنى چىرايلىقچە ئاش ـ نان، كىيىم ـ كېچەك بىلەن تەمىنلىشىڭلار ئاياللىرىڭلارنىڭ سىلەرنىڭ ئۈستۈڭلاردىكى ھەقلىرىدۇر. (ترمىزى3087)

9. ئۆيلىنىش ئارقىلىق كىشىلەر يات ئائىلىلەر، قەبىلىلەر، ھەتتا مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا ئۆزئارا تۇغقانچىلىق رىشتىنى باغلايدۇ، بىر ـ بىرىنى تونۇمايدىغان ئائىلىلەر، ئۆزئارا قۇدىلىشىش ئارقىلىق بىر ـ بىرى بىلەن تونۇشۇپ تۇغقان بولۇپ كېتىدۇ. ئۇلار ئاخىرى بىر ـ بىرىدىن مىراس ئالىدۇ.

ئائىلە قۇرۇشنىڭ غايىلىرى

ئىسلام دىنى كىشىلەرنى ئۆيلىنىشكە ئۈندەشتە، ئۆيلىنىشنى ئائىلە قورۇشنىڭ قانۇنلۇق بىر يولى، ياخشى پەرزەنتلەرنى يېتىشتۈرۈشنىڭ بىر ۋاسىتىسى، ھارام ئىشلاردىن ساقلىنىشنىڭ

بىر قالقىنى ۋە جىنسىي ھەۋەسنى ھالالدىن قاندۇرۇشنىڭ بىر چارىسى دەپ ھېسابلاپلا قالماستىن، بەلكى ئۇنى ئىنسانىيەتنى ئەڭ ھۆرمەتلىك، شەرەپلىك بىر ماقامغا كۆتۈرۈش يولىدىكى بىر ۋاستە دەپ قارايدۇ. شۇنداقلا، ئىسلام دىنى ئۆيلىنىش مەسىلىسىنى ھاياتلىقنىڭ ھەممە تەرەپلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ بەخت ـ سائادىتىگە تولۇق كاپالەتلىك قىلىدىغان ئۈلگىلىك ئىسلامىي بىر جەمئىيەتنى بەرپا قىلىشنىڭ بىردىن ـ بىر قانۇنلۇق يولى، دەپ ھېسابلايدۇ.

1. ئائىلە قۇرۇشنىڭ ئىجتىمائىي غايىسى

ئىسلام دىنى كىشىلەرنى ئۆيلىنىپ ئائىلە قۇرۇشقا ئۈندەش ئارقىلىق جەمئىيەت ئەزالىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بىر ـ بىرى بىلەن بولغان ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەرنى كۈچەيتىش، ئۇلارنى بىرلەشتۈرۈش ۋە شەخسلەر، جامائەتلەر، مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى دىنىي قېرىنداشلىقنى كۈچلەندۈرۈش قاتارلىق ئېسىل غايىلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى مەقسەت قىلىدۇ. بۇغايىلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا، ئىسلام دىنى پۈتۈن مۇسۇلمانلارنى ئۇلارنىڭ مىللىتى، ئىرقى، رەڭگى ۋە تىلى بىلەن ھېسابلاشماستىن، بىر ئۈممەت دەپ ساندى. ئەرەب بىلەن ئەجەمنىڭ، قارا تەنلىك بىلەن ئاق تەنلىكنىڭ، شەرقلىك بىلەن غەربلىكنىڭ بىر ـ بىرى بىلەن ئۆيلىنىپ ئائىلە قۇرۇشىغا يول قويدى. ئىسلام دىنى بۇ ئىلغارلىقى بىلەن ئىنسان جىنسىنىڭ بىرلىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا دۇنيادىكى پۈتۈن دېموكراتىك قانۇنلارنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كەتتى.

ئەگەر سىز بىرەر ئەرەبتىن ياكى ھىندىستانلىقتىن ياكى پارستىن ياكى بىرەر تۈركىستانلىقتىن سەن كىم ؟ دەپ سورىسىڭىز، ئۇ ھېچ ئىككىلەنمەستىن "مەن مۇسۇلمانمەن" دەپ جاۋاب بېرىدۇ. ئەمما غەربلىكتىن سەن كىم ؟ دەپ سورىسىڭىز، ئۇ "مەن ئېنگلىز "ياكى "ئىتالىيىلىك "ياكى "فرانسىيىلىك "دەپ جاۋاب بېرىدۇ. غەربلىكلەر ئۆزلىرىنىڭ دىنى بىلەن ھېسابلاشماستىن، مىللەت ئايرىمچىلىقىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويسا، ھەقىقىي مۇسۇلمانلار كىشىلەرنى ئۇلارنىڭ مىللىتى، رەڭگى ۋە ئىرقى ئوخشىمىغانلىق سەۋەبىتىن يەكلىمەيدۇ، ئۇلار ھەرنەرسىدىن قەتئىينەزەر ھالدا، ئەڭ ئاۋۋال دىنىي قېرىنداشلىققا ئەھمىيەت بېرىدۇ. مانا بۇ، ئىسلام دىنىنىڭ مۇسۇلمانلارنى ئۇلارنىڭ مىللىتىنىڭ، رەڭگىنىڭ ۋە يۇرتلىرىنىڭ ئوخشاش بولمىغانلىقى سەۋەبى بىلەن ئايرىماي، ھەممىنى بىرلەشتۈرىدىغانلىقىنىڭ ئەڭ كۆرىنەرلىك دەلىلىدۇر. ئىسلامنىڭ ئالتۇن دەۋرلىرىدىكى ئۈلگىلىك ئىسلام دۆلىتى ئۇسامە ئىبنى زەيددىن ئىبارەت قارا تەنلىك ياشنى ئاق تەنلىك ئەرەب ئەسكەرلىرىگە قوماندان قىلىپ بەلگىلىگەن. دېمەك، ھەقىقىي دېموكراتىك ھۆكۈمەت پەقەت ئىسلام دىنىدىلا مەۋجۇتتۇر. ھازىر دېموكراتىيە دەۋاسىنى ئەڭ كۆپ ياگرىتىپ كېلىۋاتقان غەرب دۇنياسىدا ھەقىقىي دېموكراتىيە بارمۇ ؟ ئۇلار ئاق تەنلىكلەر بىلەن قارا تەنلىكلەرنىڭ ئۆزئارا ئۆيلىنىشىنى، ئاق تەنلىكلەر كىرگەن ئاشخانىلارغا قارا تەنلىكلەرنىڭ كىرىشىنى، ئاق تەنلىكلەرنىڭ بالىلىرى ئوقۇيدىغان مەكتەبلەردە قارا تەنلىكلەرنىڭ بالىلىرىنىڭ ئوقۇشىنى ياقتۇرمايدۇ. ئۆزلىرىدىن ئېشىپ كەتكۈچىلەردىن ئەڭ ۋەھشىي ئۇسۇل بىلەن ئۆچ ئالىدۇ. ئىسلام دېموكراتىيەسىدىكى مىللەت ئايرىماسلىق پرىنسىپى ئالدىدا غەربلىكلەر ۋە ئامېرىكىلىقلار قايسى يۈزى بىلەن ئۆزلىرىنى دېموكراتچى دەپ ئېيتالىسۇن!؟

ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلار ئارىسىدىكى دىنىي قېرىنداشلىقنى جارى قىلدۇرۇش ئۈچۈن

مۇسۇلمانلارنى ئۆز تۇغقانلىرىدىن بولمىغان ياتلاردىن ئۆيلىنىشكە چاقىردى. چۈنكى ئۇرۇق ـ تۇغقانلار بىر ـ بىرى بىلەن ئۆيلىنىش ۋاستىسى بىلەن بىرلەشمىسىمۇ، ئۇلار ئۇرۇق ـ تۇغقانلىق ۋاستىسى بىلەن بىرلىشىدۇ ۋە بىر ـ بىرىگە ياخشىلىق قىلىشىدۇ. ياتلاردىن، تونۇشمايدىغان قەبىلىلەردىن ئۆيلەنگەن كىشى ئۇلار بىلەن بۇ قۇدا ـ باجىلىق ۋاستىسى ئارقىلىق تۇغقانلىق مۇناسىۋىتى ئورنىتىدۇ، بىر ـ بىرى بىلەن تۇغقان بولىدۇ. شۇڭا، ئۆزىنىڭ تۇغقانلىرىدىن بولمىغان يات قەبىلىلەر، مىللەتلەر ۋە ئىرقلاردىن ئۆيلىنىش مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزئارا قېرىنداشلىق رىشتىسىنى كۈچەيتىدۇ، ئىسلام دۇنياسىنى بولسا كۈچلەندۈرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئائىلە قۇرۇشنىڭ ئىجتىمائىي غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا بىزگە ئەڭ ياخشى ئۈلگىنى كۆرسەتكەن. ئۇ ئاياللىرىنى بىر قەبىلىدىنلا ئالماستىن، بەلكى ئۇ، ئوخشاشمىغان قەبىلىلەردىن ئۆيلەنگەن، بۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ قەبىلىلەر ئارىسىدىكى بىرلىكى ۋە ھەقىقىي دىنىي قېرىنداشلىقى قۇدا ـ باجىلىق ۋاستىسى ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشقان. ساھابىلار ۋە كېيىنكى دەۋرلەردىكى مۇسۇلمانلارمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئۆزلىرىگە ئۈلگە قىلىپ دىنىي قېرىنداشلىق مۇناسىۋىتىنى شۇنداق باغلاپ كەلدى.

2. ئائىلە قۇرۇشنىڭ سىياسىي غايىسى

ئىسلام دىنى ئائىلە قۇرۇشنى، ئىسلام مىللىتىنىڭ قۇدرەت تېپىشى، تەرەققى قىلىشى ۋە رىقابەتچى كۈچلەرنىڭ ئالدىدا قەد كۆتۈرۈپ تۇرۇشى يولىدا ئالاھىدە رول ئوينايدىغان، مۇھىم بولغان سىياسىي غايىلەرنىڭ ۋاستىسى دەپ قارايدۇ.

ئىسلام جامائىتى مۇشرىك ۋە زالالەت كۈچلىرىگە نىسبەتەن دېڭىزدىن بىر تامچە بولغان ھالدا باشلاندى. مۇشرىكلەر سان، بايلىق ۋە كۈچ جەھەتتە مۇسۇلمانلاردىن ئالاھىدە ئارتۇق ئىدى. ئۇلار ھەر پۇرسەتتە بۇ يېڭى دىننى بۇشىكىدىلا بوغۇپ قويۇش پىلانىنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا تىرشاتتى. مۇسۇلمانلارنىڭمۇ ئۇلارغا قارشى ئۆزلىرىنى ھەرجەھەتتىن يېتىشتۇرۇشكە توغرا كېلەتتى. ئۇلار روھىي ۋە ماددىي تەرەپلەردىن كۈچلىنىشنىڭ ئۇنسۇرلىرىنى قولغا كەلتۈرۈشكە مۇھتاج ئىدى. ھەقىقەتەن روھىي قۇۋۋەتنىڭ ئەڭ ئاساسلىق ئۇنسۇرى ئاللاھقا بولغان ئىماندا چىڭ تورۇش، ماددىي قۇۋۋەتنىڭ ئەڭ ئاساسلىق ئۇنسۇرى دىننى، ۋەتىنىنى قوغداش يولىدا غازاتلارغا چىداملىق بولغان ئەرلەر ئىدى. ئىسلام تارىخىنى ئوقۇغان كىشى ئىسلام دىنىنىڭ ئىپتىدائى دەۋرلىرىدە ئۆزلىرىدىن ھەسسىلەپ كۆپ ۋە كۈچلۈك بولغان مۇشرىك قەبىلىلىرىنىڭ ۋە شۇ ۋاقىتلاردا دۇنيانىڭ ئەڭ كۈچلۈك ئىمپىراتۇرلۇقلىرىدىن سانىلىدىغان رۇم ۋە پارس ئىمپىراتۇرلۇقلىرىنىڭ ئالدىدا قانداق قەد كۆتۈرۈپ تورالىغانلىقى ۋە ئاخىرىدا ئۇلارنى قانداق يەڭگەنلىكىدىن ھەيرانلىق ھېس قىلىدۇ.

مۇسۇلمانلاردىكى ئۆيلىنىش ئارقىلىق كۆپىيىش ئۇلارنى ئاز سانلىقتىن كۆپ سانلىققا، ئاجىزلىقتىن قۇدرەتكە، نامراتلىقتىن بايلىققا ئېلىپ چىقتى ۋە ئۇلارنىڭ نەسلىلىرىنىڭ تا قىيامەتكىچە داۋام قىلىشى ئۈچۈن ئالاھىدە رولنى كۆرسەتتى. ھازىرقى كۈندە پۈتۈن دۇنيادىكى مۇسۇلمانلارنىڭ سانى بىر مىلياردتىن ئاشقان بولسىمۇ، يەنىلا باشقا دىندىكىلەرنىڭ سانىغا نىسبەتەن ئازدۇر، شۇڭا ئۇلار رىقابەتچى كۈچلەرگە تاقابىل تۇرۇش ۋە مۇسۇلمانلىق سۈپىتى بىلەن ھۆر ياشاشلىرى ئۈچۈن كۆپىيىشتە، كۈچلىنىشتە يەنىلا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە ئەمەل قىلىشقا ئىنتايىن مۇھتاجدۇر.

3. ئائىلە قۇرۇشنىڭ ئىقتىسادىي غايىسى

شۇبھىسىزكى، ئائىلە قۇرۇش كىشىلىك ۋە ئىجتىمائىي ھاياتتا ئەھمىيەتلىك بولغان ئىقتىسادىي غايىلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ. ئۆيلەنمىگەن بويتاق كىشىلەرنىڭ كۆپۈنچىسى قانچىلىك كۆپ پۇل تاپقاندەك قىلسىمۇ، ئەمەلىيەتتە پېقىرلىقتا ياشايدۇ. بويتاق ھاياتتا بەرىكەت بولمايدۇ. يېمەك ـ ئىچمەك ،كىيىم ـ كېچەك ۋە باشقىمۇ چىقىملىرى ئادەتتە ھەسسىلەپ كۆپ بولىدۇ. ئەمما ئائىلە قۇرغان كىشى ئائىلىسىدىكىلەرگە چىقىم قىلغان بولسىمۇ، ئۇ راھەت، بەرىكەت ۋە خوشاللىق ئىچىدە ئۆتىدۇ. چۈنكى، ئاللاھ ئائىلە قۇرغانلارغا بەرىكەت ئاتا قىلىدۇ، ئائىلە ئەزالىرىنىڭ چىقىمىنى ئەر كىشى كۆتۈرگەندەك كۆرۈنگەن بىلەن ئەمەلىيەتتە، ئاللاھ ئۇلارنىڭ رىزقىنى كەڭ، پۇل ـ مېلىنى بەرىكەتلىك قىلىدۇ- دە، قىيىنچىلىق تارتمايدۇ. چۈنكى ئاللاھ ياراتقان ھەر قانداق بىر جانلىقنى رىزقى بىلەن ياراتقان ئىكەن، ئۇلارنىڭ ئېھتىياجلىرىنى قامدىغان كىشىمۇ بۇ سەۋەبتىن پېقىر بولۇپ قالمايدۇ. بەزى كىشىلەرنىڭ كىرىمىنىڭ يېتەرسىزلىكى ئۇلارنىڭ ئائىلە قۇرۇشتىن ۋە پەرزەنت كۆرۈشتىن باش تارتىشلىرى ئۈچۈن ئۆزۈر بولالمايدۇ.

چۈنكى ئىسلام دىنى پاكلىق ۋە تەقۋالىق دىنىدۇر. شۇبھىسىزكى، ئائىلە قۇرغان كىشىلەردىن قىسمەنلىرى ئىقتىسادىي جەھەتتىن بەك ياخشى بولالمىسىمۇ، ئائىلە ھاياتى پاك ۋە شەرەپلىك ھايات بولغاچقا، ئۇنىڭ بەرىكىتى، ياخشىلىقلىرى كىشىگە سائادەت بېغىشلايدۇ. ئائىلە ھاياتىدىكى ئەر ـ ئايال ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەت ۋە بالىلار بىلەن بولغان مېھرى ـ شەپقەت، سۆيگۈ سايىسىدا دۇنيانىڭ بەزى غەم ـ قايغۇلىرى ۋە قىيىنچىلىقلىرى ھېس قىلىنمايدۇ. نەتىجىدە، كىشى بەختلىك ئۆمۈر سۈرىدۇ. بەخت ـ سائادەت دېگەن مانا مۇشۇ. بۇنىڭغا نېمە يەتسۇن. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆيلىنىشكە ماددىي جەھەتتىن ئاجىز كىشىلەرنىمۇ دەرھال ئۆيلىنىشكە چاقىرغان.

ئۆيلىنىش بەرىكەت تېپىشنىڭ ۋاستىسىدۇر. مۇسۇلمان كىشى بۇنى ئەلۋەتتە ياخشى چۈشىنىدۇ. چۈنكى، ئۆيلىنىش كۆڭۈلنى يامان غەرەزلەردىن، ئۆزىنى ھارام ئىشلاردىن ساقلىغانلىق ئېتىبارى بىلەن ئەر ـ ئايال ئىككىسىنى روھىي تەرەپتىن يوقىرى دەرىجىگە كۆتۈرىدۇ، ئۇلارنىڭ تەقۋادار بولىشىغا سەۋەب بولىدۇ. تەقۋادارلىق پۈتۈن ياخشىلىقلارنىڭ تۈرتكىسى ۋە پۈتۈن پەزىلەتلەرنىڭ ئامىلىدۇر.

4. ئائىلە قۇرۇشنىڭ ئەخلاقىي غايىسى

ئىسلام دىنى ئۆيلىنىش ئىشىنى ياشلارنى بۇزۇقچىلىقلاردىن ساقلاش ۋە جەمئىيەتنى يامان ئاقىۋەتلەردىن قوغداش ئۈچۈن ئەڭ ياخشى قالقان دەپ ھېسابلايدۇ. شوڭا ئۇ ياشلارنى بۇرۇنراق ئۆيلىنىشكە تەشەببۇس قىلىدۇ.

2451/ 4082 ـ ئەلقەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن ئابدۇللاھ (ئىبنى مەسئۇد) بىلەن مىنادا كېتىۋاتاتتىم، يولدا ئوسمان (ئىبنى ئەففان) رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇچراپ قېلىپ، ئىككىسى سۆزلىشىشكە باشلىدى. ھەزرىتى ئوسمان: ھەي ئەبۇ ئابدۇراھمان! ساڭا ياش قىزدىن بىرنى ئېلىپ بەرمەيلىمۇ؟! ئۆتكەن كۈچتۈڭگۈر كۈنلىرىڭنى ئەسلەتسە ئەجەپ ئەمەس! دېدى. ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: سەن بۇنداق دەيسەن، ئەمما پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئى ياشلار جامائەسى ! ئاراڭلاردىن ئۆيلىنىشكە قادىر بولالايدىغانلار ئۆيلەنسۇن،

چۈنكى ئۆيلىنىش كۆزنى هارامغا قاراشتىن، ئەۋرەتنى هارام ئالاقىدىن ساقلايدۇ. ئۆيلىنىشكە قادىر بولالمىغانلار روزا تۇتسۇن، چۈنكى روزا شەھۋەتنى كېسىدۇ دېگەنىدى، دېدى. (مۇسلىم: 1400)

بۇ ھەدىسنىڭ مەنىسى: ئۆيلىنىشكە ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن قۇدرىتى يېتىدىغان ياشلار ئۆيلەنسۇن. چۈنكى، ئۆيلىنىش كىشىنىڭ دىنىنىڭ يېرىمىنى تاماملايدۇ، كۆڭۈلنى راھەتلەندۈرىدۇ، ئۆزىنى هارامدىن ساقلايدۇ. توي قىلىشقا شەرت ـ شارائىتى هازىر بولمىغانلار روزا تۇتسۇن. چۈنكى روزا جىنسىي ھەۋەسنى پەسەيتىدۇ ۋە هارام ئىشلارغا يۈزلىنىشتىن توسىدۇ دېگەنلىكتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ ھەدىسىدە، ياشلارغا خىتاب قىلىشىدىكى سىر شۇكى، ياشلاردىكى جىنسىي قۇۋۋەت كۈچلۈك بولىدۇ. ئۇلاردىكى ھەۋەس ئۇلارنى ئۆيلىنىشكە بەكمۇ هاجەتمەن قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆيلىنىشتىن يۈز ئۆرۈشلىرىدىن كېلىپ چىقىدىغان دىنىي ۋە ئەخلاقىي زىيانلار باشقىسىغا نىسبەتەن چوڭ ۋە ئېغىر بولىدۇ. ئەمما ئائىلە قۇرغان كىشى ئۆزىنىڭ دىنىنى ۋە ئەخلاقىنى ھەرتۈرلۈك بۇزۇقچىلىقلاردىن ساقلاپ قالالايدۇ.

5. ئائىلە قۇرۇشنىڭ ساقلىق تەرەپتىن بولغان غايىسى

ئىسلام دىنى، ئىسلامىي ئائىلە قۇرۇشقا ئۈندەشتە، ياشلارنىڭ ساقلىقنى ساقلاشنى مەقسەت قىلىدۇ. چۈنكى، ئۆيلىنىش يېشىغا يەتكەنلەرنىڭ ئۆيلىنىش ئىشىنى تېز ھەل قىلمىغاندا، ئۇلار زىنا ـ پاھىشە يوللىرىغا كىرىپ كېتىشتىن ھېچ ئىككىلەنمەيدۇ. چۈنكى كىشى قانچىلىك تەقۋا بولسىمۇ، بۇ تەقۋالىقنىڭ كۈچى جىنسىي شەيتاننىڭ ئالدىدا گاھىدا ئاجىزلىق قىلىدۇ. ئۇ قانچە قىلىپ ئۆزىنى هارامدىن ساقلىيالىسىمۇ، پىكىر ـ خىيالىنى جىنسىي خىياللاردىن ساقلىيالمايدۇ. بۇنداق پىكىرلەر ۋە خىياللار كۆپ هاللاردا كىشىنىڭ يامان يوللارغا كىرىپ كېتىشىگە شەرت هازىرلايدۇ. زىنا ـ پاھىشە ئىشلارنى قىلغانلار ھەرخىل ئاغرىقلارغا دۇچار بولىدۇ. شىپاسى يوق ئەڭ ۋەھشىي ئاغرىق "ئېيدىز "كېسىلى بولسا پەقەت زىنا ـ پاھىشىنىڭ سەۋەبىدىن كېلىپ چىقىدۇ.

زىنانى ئاللاھ قۇرئاندا: "يامان يول "دەپ سۈپەتلىگەن، چۈنكى زىنا كىشىنىڭ دىنىنى، ئەخلاقىنى ئاجىزلاشتۇرۇپ، ئۇنىڭ ھۆرمىتىنى يوق قىلغاندىن كېيىن ئۇنى "ئېيدىز "كېسىلىگە دۇچار قىلىش ئارقىلىق هاياتىنى يوق قىلىدۇ. بۇنىڭدىنمۇ يامان يول بولامدۇ!؟ ئۆيلەنگەن كىشىلەر بۇنداق شاقاۋەتلەردىن خالىدۇر. چۈنكى، ئۇلار جىنسىي ھەۋەسنى ئۆزلىرىنىڭ ھالال ئاياللىرى ئارقىلىق قاندۇرغاچقا، ئۇلار هارام ـ زىنا ئىشلاردىن ساقلىنالايدۇ. نەتىجىدە، ئۆزلىرىنىڭ ساقلىقىنى ساقلاپ قالىدۇ.

4093/2458 ـ وعنه: أَنَّ رَسُولَ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى امْرَأَةً فَأَتَى امْرَأَتَهُ زَيْنَبَ، وَهِيَ تَمْعَسُ (مَنِيئَةً) لَهَا، فَقَضَى حَاجَتَهُ منها، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى أَصْحَابِهِ فَقَالَ: ((إِنَّ الْمَرْأَةَ تُقْبِلُ فِي صُورَةِ شَيْطَانٍ وَتُدْبِرُ فِي صُورَةِ شَيْطَانٍ فَإِذَا أَبْصَرَ أَحَدُكُمْ امْرَأَةً فَلْيَأْتِ أَهْلَهُ فَإِنَّ ذَلِكَ يَرُدُّ مَا فِي نَفْسِهِ))* مسلم (1403).

4093/2458 ـ جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر ئايالنى كۆردى ـ دە، دەرھال تېزە ئاشلاۋاتقان ئايالى زەينەپ

رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭ بىلەن بىرگە بولدى. ئاندىن ساھابىلەرنىڭ يېنىغا چىقىپ: خوتۇن كىشى بەزىدە خۇددى شەيتاندەك كېلىپ كېتىدۇ. قايسىبىرىڭلار بىرەر خوتۇننى كۆرۈپ (شەھۋىتى قوزغالسا)، دەرھال ئۆز ئايالى بىلەن بىرگە بولسۇن. چۈنكى بۇ ئۇنىڭ ئىچىدىكى شەھۋەتنى باسىدۇ دېدى. (مۇسلىم: 1403)

ئايالى بولغانلارغۇ بۇنداق ئەھۋاللاردا ئايالىغا بېرىپ شەيتانىي ۋەسۋەسىلىرىنى ئۇنۇتىدۇ، ئەمما ئايالى بولمىغان بويتاقلار بىرەر ئايالغا كۆزى چۈشۈپ قالغاندا نېمە قىلىدۇ؟ ئىرادىسى ئاجىز، تەقۋالىقى زەئىپ بولسا ھارام ئىشلارغا كىرىپ كېتىدۇ. ئەگەر تەقۋا، ئىرادىلىك بولۇپ، ئۆزىنى ھارامدىن ساقلاپ قالالىغاندىمۇ، پىكىر خىيالىنى جىنسىي خىياللاردىن ساقلىيالمايدۇ. بۇ ھالدا ئۇ كۆپ قىينىلىدۇ، بۇخىل ئەھۋال، ئۇنىڭ ئەمەل ئىبادەتلىرىنى ۋە دۇنيالىق ئىشلىرىنى كامىل ئادا قىلىشىغا توسقۇن بۇلىدۇ. ئەمەلىيەتتە، ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال بولسۇن، ئۆيلىنىشتىن يۈز ئۆرۈگەن ھەرقانداق كىشى دۇنيادا ئەڭ بەختسىز، بىچارە كىشىلەردۇر. ئۇلاردا بايلىق، ئەيشى ـ ئىشرەت، شۆھرەت ھەممىسى تولۇق بولغان بولسىمۇ، يەنىلا ئۇلار دۇنيانىڭ تۇرمۇشتىن ئىبارەت ئەڭ لەززەتلىك مەنپەئەتىدىن ۋە ئاللاھنىڭ بۇ ئەڭ كاتتا نېمىتىدىن مەھرۇمدۇر.

6. ئائىلە قۇرۇشنىڭ روھىي تەرەپتىن بولغان غايىسى

ئىسلام دىنى ئائىلە قۇرۇشنى تەقۋالىقنى كۆچەيتىش، كۆڭۈلنى روھلاندۇرۇش ۋە پەزىلەتلەرنى ئۆستۈرۈشنىڭ ۋاستىسى دەپ ھېسابلايدۇ. چۈنكى، ئائىلە ھاياتى بىر ـ بىرىگە مېھىر ــ شەپقەت كۆرسىتىش، بىر ـ بىرى ئۈچۈن ئۆز مەنپەئەتىدىن كېچىش قاتارلىق ئالىيجاناپلىقنىڭ ئۇستىگە قورۇلغان بىر ھەمكارلىشىش ھاياتىدۇر. ئائىلە ھاياتىدا ئائىلە ئەزالىرى مەسئۇلىيەتلەرنى ئورۇنلاشقا، پەرزلەرنى ئادا قىلىشقا چېنىقىدۇ. ئەركىشىنىڭ ئائىلىسىدىكى ھاياتىنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ ئاللاھ رازىلىقىنى كۆزدە تۇتۇشتىن ئىبارەت نىيىتىنىڭ دۇرۇس بولۇش شەرتى بىلەن ئىبادەت قاتارىغا كىرىدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ بالىلىرىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى قامدىشى، ئۇلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرىشى، ئۇلارغا مېھىر ــ شەپقەت كۆرسىتىشى، ئايالىغا مۇھەببەت ئىزھار قىلىشى، ئۇنىڭغا يېقىنچىلىق قىلىشى قاتارلىق ئىشلىرىنىڭ ھەممىسى ئىبادەت. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىدە ئىبادەتنىڭ ساۋابىنى تاپىدۇ.

ئىسلام دىنى ئۆزىنىڭ ئادىللىقى ۋە ئىلغارلىقىدىن ئائىلە قۇرۇلىشى ئىشىدا، ئايال كىشىگە ئەر كىشىنىڭ ساۋابىدىن ئاز بولمىغان ساۋابلارنى ۋەدە قىلدى. چۈنكى، ئايال كىشىمۇ ئېرىنىڭ خىزمىتىنى قىلىش، ھامىلدار بولۇپ بالا كۆتۈرۈش، ئۇنى ئېمىتىش، بېقىش تەربىيىلەش قاتارلىق مەسئۇلىيەتلەرنىڭ ھەممىسى ئۈچۈن ئاللاھنىڭ مۇكاپاتىغا لايىقتۇر.

دېمەك، ئائىلە قۇرۇپ، شۇ ئائىلىنىڭ مەسئۇلىيەتلىرىنى ئادا قىلىش، بالىلىرىنىڭ، ئايالىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى ھەل قىلىش يولىدا ئىشلەش كاتتا ئىبادەتتۇر. ئىبادەت روھنى غىزالاندۇرىدۇ ۋە ئۇنى يوقىرى ماقاملارغا كۆتۈرىدۇ. پەرزەنتلەرنى بېقىش ئۈچۈن ئىشلەش كاتتا ئىبادەت بولغانلىقىدىن، ئۇنىڭ يۈزىسىدىن گوناھلار ئەپۇ قىلىنىدۇ. چۈنكى قۇرئاننىڭ تەلىماتى بويىچە، ياخشى ئەمەللەر يامان ئەمەللەرنى يوققا چىقىرىدۇ.

8231/4988 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعه: ((من عالَ جاريتينِ حتى تبلغا، جاء

يوم القيامةِ أنا وهو)) وضمَّ أصابعه* مسلم (2631)، الترمذي (1914).

8231/4988 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: كىمكى ئىككى قىزنى بالاغەتكە يەتكەنگە قەدەر باقسا، قىيامەت كۈنى كەلگەندە، ئۇنىڭ بىلەن ئىككىمىز مانا مۇشۇنداق بولىمىز دېگىنىچە بارماقلىرىنى جۈپلەپ كۆرسەتكەن. (مۇسلىم: 2631)

دېمەك، ئۆيلىنىشنىڭ پايدىلىرىنى ۋە دۇنيا ئاخىرەتلىك سائادەتلىرىنى ساناپ بولۇش مۇمكىن ئەمەس. ئۆيلەنمىگەن بويتاقلارنىڭ هاياتى غايىسىز، ئۆزلىرى بولسا بەختسىز ئۆتىدۇ.

مۇھەببەت

مۇھەببەت ـ قەلبنىڭ مەھبۇبى تەرەپكە بولغان مايىللىقى دېمەكتۇر. مۇھەببەت پەقەت قەلبتە بولىدۇ. ئەر ـ ئاياللىق هاياتى پەقەت ئەر- ئايال ھەر ئىككىسىنىڭ بىر ـ بىرىگە بولغان چىن مۇھەببىتى بولغاندىلا بەختلىك ۋە سائادەتلىك بولالايدۇ. ئەر- ئاياللىق ھاياتتا ئورتاق مۇھەببەت ئىنتايىن ئەھمىيەتلىك نەرسىدۇر. مۇھەببەت ئەسلىدە، ھەر كىشى ئۇنىڭدىن بىھاجەت بولالمايدىغان پاكىز، ئېسىل بىر ئەنئەنىدۇر. ئەمما ، ئەپسۇسلىنارلىقكى ، كۈنىمىزدە، مۇھەببەت سۆزى كۆپلىگەن كىشىلەرنىڭ قولاقلىرىغا چىرايلىق ئاڭلانمايدۇ. ئۇلار مۇھەببەت دېسە، ئۇنى بىر گۇناھ ئىش دەپ ھېسابلايدۇ. ئەمەلىيەتتە بولسا، پاك مۇھەببەت ـــ بەخت ـ سائادەتنىڭ ئاچقۇچىدۇر. كىشىلەرنىڭ مۇھەببەت سۆزىنى بىر خىل گۇناھ ـ مەسىيەت دېگەن قاراش بىلەن چۈشىنىپ قېلىشىدىكى سەۋەب شۇكى، زامانىمىزدىكى بىر قىسىم كىشىلەر مۇھەببەت شوئارى ئاستىدا ئۆزىنىڭ ئايالى بولمىغان يات ئاياللار بىلەن يولسىز ئالاقە قىلىشىدۇ . ئۇلار بىلەن بىرگە تىياتىرغا بېرىشىدۇ، بىرگە تانسا ئوينايدۇ، هاراق ـ شاراپ سورۇنلىرىغا بىرگە بېرىشىدۇ، بەزىلەر ئىش ئورۇنلىرىدا خىزمەت باھانىسى بىلەن يات ئاياللار بىلەن يولسىز ئالاقە باغلىشىدۇ، يوقىرىقى يولسىز مۇناسىۋەتلەر تەرەققى قىلىپ، ھەتتا پاھىشە ئىشلارنى قىلىشىدۇ.

دېمەك: بەزى كىشىلەر پۈتۈن بۇزۇقچىلىقلارنى مۇھەببەت شوئارى ئاستىدا قىلىشىدۇ. بۇ خىل بۇزۇقچىلىقلارنى كۆرگەن خەلق مۇھەببەت دېگەن شۇنداق بولىدىكەن دەپ چۈشىنىپ، مۇھەببەت سۆزىنى يامان كۆرىدىغان ۋە ئۇنىڭدىن نەپرەتلىنىدىغان بولۇپ قالغان.

ھەقىقىي پاك مۇھەببەت ئۇنىڭدىن نەپرەتلىنىدىغان رەزىل نەرسە ئەمەس،بەلكى ئۇنى يولىدا قوللانسا ئېسىل ئەنئەنىدۇر. ئەمما بەزى كىشىلەرنىڭ مۇھەببەت شوئارى ئاستىدا قىلىۋاتقان بۇ يولسىزلىقلىرى ھەرگىزمۇ مۇھەببەت دېيىلمەيدۇ. بەلكى بۇنداق ئىشلار ئالدامچىلىق ۋە ئەدەپسىزلىكتۇر.

پاك مۇھەببەت ـ قەلبنى گۈللەندۈرىدۇ. كىشى بىرسىگە كۆڭلىنىڭ مايىل بولۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا جاۋابكارلىققا تارتىلمايدۇ. بەلكى مۇھەببەتنى يامان يولغا قوللىنىپ، يولسىزلىق قىلغانلىقى ئۈچۈنلا جاۋابكارلىققا تارتىلىدۇ. ئىنسانىنىڭ قەلبى ئاللاھ تائالانىڭ ئىدارە قىلىشىدا بولىدۇ. شۇڭا ئۇ، قەلبىگە چۈشۈپ قالغان نەرسىلەردىن جاۋابكارلىققا تارتىلمايدۇ. ئەمما سەۋەبلەر ئارقىلىق جاۋابكارلىققا تارتىلىدۇ. سەۋەبلەر قايسى دېگەندە، ئۇلار: ئۆزىنىڭ ئايالى بولمىغان بىرسىگە، ئۇنىڭدىن ھۇزۇرلىنىش نىيىتى بىلەن تىكىلىپ قاراش، ھېچبىر زۆرۈرىيەتسىز ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈش ۋە ئۇنىڭ بىلەن زورىغا

پاراكەندىچىلىك قاتارلىق ئىشلاردۇر. شۇڭا ئاللاھ تائالا قۇرئاندا مۇسۇلمانلارنى يات ئاياللارغا تىكىلىپ قارىماسلىققا بۇيرۇيدۇ.

ئەڭ غەلىبىلىك مۇھەببەت تويدىن كېيىن ئەر - ئايال ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولغان مۇھەببەتتۇر. ئەمما تېخى ئۆيلەنمەستىن ۋايىغا يەتكەن مۇھەببەت كاپالەتسىز مۇھەببەت بولۇپ، بۇنداق مۇھەببەت كۆپ ھاللاردا قىز ـ ئوغۇل ھەر ئىككىسىگە پۇشايمان ۋە شاقاۋەت ئېلىپ كېلىدۇ. چۈنكى مۇھەببەت گىرداۋىغا چۈشۈپ قالغانلارنىڭ ئاز قىسمى ئارمانلىرىغا ئېرىشەلىسىمۇ، ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ، ھاياتىنى بەختسىزلىككە دۇچار قىلىدۇ. شۇڭا ئەڭ ياخشىسى، ئىنسان ئۆزىنىڭ قەلبىگە بىرسىنىڭ ئىشقىنى سىڭىپ قويىدىغان پۇتۇن سەۋەبلەردىن يىراق تۇرۇشى ۋە ئۆز كۆڭلىگە ئۆزى ئىگە بولۇشى زۆرۈردۇر. چۈنكى كۆڭۈل دېگەن ئىنساندىكى ئەڭ قىممەتلىك نەرسە، ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلىماستىن، ئۇنى خالىغان يەرگە بېرىپ قويماسلىق لازىم. ئۇنىڭ پاكلىقىدىن قوغدىغۇلۇق ئىنتايىن قىيىندۇر.

مۇھەببەتنىڭ غايىسى ھەرئىككىسىنىڭ بىرگە تۇرمۇش قۇرۇشى بولۇپ، ئەمەلىيەتتە تۇرمۇش قۇرالىغان مۇھەببەت مۇرادىغا يەتكەن غەلىبىلىك مۇھەببەتتۇر.

مۇھەببەتنىڭ غايىسى بىر - بىرىنى ۋاقىتلىق ئالداپ كۆڭۈل ئېچىشتىنلا ئىبارەت بولسا، بۇ، مۇھەببەت ئەمەس، بەلكى ئالدامچىلىق ۋە رەزىللىكتۇر. مۇھەببەتنىڭ غايىسى ھەر ئىككىسىنىڭ تۇرمۇش قۇرۇشنى ئاساس قىلىپ، ئەمەلىيەتتە تۇرمۇش قۇرالمىغان مۇھەببەت باشلىنىشى غەلىبە، ئاخىرى مەغلۇبىيەت بىلەن ئاياقلاشقان ئاۋارىچىلىقتۇر.

كۈنلەش

كۈنلەش - بىراۋنىڭ ھەققىگە باشقىلارنىڭ شېرىك بولۇۋېلىشىدىن قىزغىنىشى دېمەكتۇر. بۇ مەنىدىكى كۈنلەش مۇھەببەتنىڭ نەتىجىلىرىدىن سانىلىدۇ. كۈنلەش ئەر- ئايال ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولىدۇ. ئايال كىشى ئېرىنىڭ باشقا ئاياللار بىلەن بىنورمال ئالاقە باغلىشىنى ياقتۇرمايدۇ. ئۇستىگە باشقا خوتۇن ئېلىشىغا قارشى تۇرىدۇ. بۇ ئاياللارنىڭ خاراكتېرى بولۇپ، يامان كۆرىلىدىغان نەرسە ئەمەس، بەلكى ئۆزىنىڭ ھەققىدۇر. ئەر كىشىمۇ ئايالىنىڭ ئىككىنچى شەخس بىلەن بىنورمال مۇناسىۋەتتە بولۇشىغا ۋە ئالاقە باغلىشىغا قارشى تۇرىدۇ.

ئەركىشىنىڭ ئايالىنى باشقا ئەرلەر (ئۆزىنىڭ ۋە ئايالىنىڭ بۇ ئايال بىلەن نىكاھتا باغلىنالمايدىغان تۇغقانلىرىدىن باشقا يات ئەرلەر) بىلەن بىنورمال ئارىلىشىشتىن، يولسىز مۇناسىۋەت باغلاشتىن مەنئىي قىلىشى، ھەتتا ئۇنىڭغا باشقىلارنىڭ يامان نىيەت بىلەن سۆزقىلىشىدىن قىزغىنىشى ئىسلام شەرىئىتىدە تەلەپ قىلىنغان زۆرۈرىيەتتۇر. غۇرۇرلۇق، دىيانەتلىك ۋە ۋىجدانلىق ئادەم ئۆزىنىڭ خوتۇن - قىزلىرىنىڭ يات ئەرلەر بىلەن يولسىز ئارىلىشىشىنى ۋە ئۇلار بىلەن بىنورمال چاقچاقلىشىشىنى قەتئىي ياقتۇرمايدۇ. بۇ ئىشلارغا ئۇلار جېنى بىلەن قارشى تۇرىدۇ. مانا بۇ ھەقىقىي مۇسۇلمانلىقنىڭ ئالامىتىدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خوتۇن - قىزلىرىنى يات ئەرلەر بىلەن يولسىز ئارىلىشىشتىن توسمايدىغان، ئۇلارنىڭ ئىپپەت ـ نومۇسلىرىنى قوغدىمايدىغان ئادەمنى ”دەييۇس “دەپ ئاتىغان.

9696/5946 ــ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعهُ: « ثلاثةٌ لا ينظر الله إليهم يومَ

القيامة: العاقّ لوالديهِ، والمرأةُ المترجلةُ، والديوثُ، وثلاثةٌ لا يدخلونَ الجنةَ: العاقُّ لوالديهِ، والمدمنُ الخمرِ، والمنانُ بما أعطى»*

9696/5946 ـ ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: قىيامەت كۈنى، اللە مۇنداق ئۈچ كىشىنىڭ يۈزىگە قارىمايدۇ: بىرىنچىسى، ئاتا ئانىسىنىڭ قارغىشىنى ئالغان كىشى؛ ئىككىنچىسى، ئەر كىشىگە ئوخشىۋالغان ئايال؛ ئۈچىنچىسى، دەيۇز (خوتۇننى كۈنلىمەيدىغان ئادەم) مۇنداق ئۈچ كىشى جەننەتكە كىرمەيدۇ: بىرىنچىسى، ئاتا ئانىسىنىڭ قارغىشىنى ئالغان؛ ئىككىنچىسى، ھاراقكەش؛ ئۈچىنچىسى، بەرگىنىگە مىننەت قىلىدىغان كىشى. (نەسائى: 2562)

ئىسلام دىنىدىكى كۈنلەشنىڭ مەنىسى

ئۆزىنىڭ خوتۇن ـ قىزلىرىنى يات ئەرلەرنىڭ يامان نىيەتلىك تەمەلىرىدىن مۇھاپىزەت قىلىش، ئۇلارغا يولسىز ئارىلىشىشتىن توسۇش ئىسلام دىنى نەزەرىدە ۋە مىللىي ئەنئەنىمىزدە گۈزەل ئەخلاقلاردىن سانىلىدۇ. مانابۇ، ئەقىل بىلەن دىنىنىڭ بىردەك تەلىۋىدۇر. ئەمما ئۆزلىرىنى مەدىنىيەتلىك ۋە بىلىملىك دەپ سانايدىغان بەزى ئەبگالار بۇ گۈزەل ئەخلاقنى خاتا چۈشىنىپ، مەدەنىيەتلىك بولۇشقا ۋە ئىنسانىيەتچىلىككە زىت كېلىدىغان "قالاقلىق"، "قىزغانچۇقلۇق"، " مۇتەئەسسىبلىك "دەپ چۈشىنىدۇ. مۇنداق چۈشەنچىدىكى ئىنسانلار بىر تەرەپتىن دىن دۈشمەنلىرىنىڭ ئازدۇرغۇچى تەشۋىقاتلىرىغا ئالدىنىپ كېتىپ، ئەقىللىرىنى بولغىغان بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ياۋروپالىقلارنىڭ رەزىل ئەخلاقىدىن تەسىرات ئالغان ئىنسانلاردۇر. چۈنكى ياۋروپالىقلار ھېچبىر ۋاقىت ئىپپەت بىلەن نومۇسنى قەدىرلىگەن ئەمەس. ئۇلارنىڭ لۇغىتىدىمۇ "قىزلارنىڭ نومۇسى "نى ئىپادىلەيدىغان بىرەر سۆزمۇ يوقتۇر. بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىسا ئۇلار مەسخىرە قىلىشىدۇ. ئۆزلىرىنىڭ يارىتىلىشىدىكى ساپ تەبىئىتىنى يوقاتمىغان ئىنسانلاردا ئىپپەت ـ نومۇس ۋە خوتۇن ـ قىزلىرىنى يۇللۇق ھالدا كۈنلەش خىسلىتى بولىدۇ. ئىسلام دىنى ئۆزلىرىنىڭ ئىپپەت ـ نومۇسلىرىنى قوغداش يولىدا ئۆلگەنلەرنى شېھىتلارنىڭ قاتارىدىن سانايدۇ. مانا بۇ ـ ئىسلام دىنىنىڭ كىشىلەرنىڭ ئىپپەت ـ نومۇسلىرىنى نەقەدەر قەدىرلەيدىغانلىقىنىڭ بىرئىپادىسى.

6144/3677 ـ سعيد بن زيد رفعه: ((من قتل دون مالهٍ فهو شهيده، ومن قتل دون دمه فهو شهد، ومن قتل دون دينه فهو شهيد، ومن قتل دون أهله فهو شهيد))* أبو داود (4772)، الترمذي (1421)، النسائي 7/116 - 117

6144/3677 ـ سەئىد ئىبنى زەيد مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم: كىمكى مال مۈلكىنى قوغداش يولىدا ئۆلتۈرۈلسە شەھىدتۇر. كىمكى دىنىنى قوغداش يولىدا ئۆلتۈرۈلسە شەھىدتۇر. كىمكى جېنىنى قوغداش يولىدا ئۆلتۈرۈلسە شەھىدتۇر. كىمكى خوتۇن بالىلىرىنى قوغداش يولىدا ئۆلتۈرۈلسە شەھىدتۇر. (تىرمىزى: 1421)

جەمئىيىتىمىزدىكى بەزى كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ بىپەرۋالىقى ياكى بۇ ھەقتىكى شەرئىي ھۆكمنى بىلمىگەنلىكى تۈپەيلى، ئاياللىرىنى كۈنلەشتە سەل قارىسا، بەزىلەر شەرئەت

ھۆكمىنى سۆيۈپستىمال قىلىپ، كۆنلەشتە ھەددىدىن ئاشۇرىۋېتىپ، ئاياللىرىغا ئاساسسىز تۆھمەت قىلىدىغان، ھەمىشە ئۇلاردىن يامان گۇمان قىلىدىغان دەرىجىگە يېتىپ قالغان. بۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى توغرا ئەمەس. ھەر ئىشنىڭ نورمال بولغىنى توغرا بولغىنىغا ئوخشاش، كۆنلەشتىمۇ، ئۇنىڭ ئۆز چەكلىمىسىدىن ھالقىپ كەتمەسلىك كېرەك.

ئاياللارنى كۆنلەش دېگەننى كۆپ كىشىلەر ئاياللاردىن ھەمىشە شەكلىنىش، يامان گۇمان قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن جاسۇسلۇق قىلىش دەپ چۈشەنسە كېرەك، شۇڭا ئۇلار ھەدەپ ئاياللىرىنى ئاساسسىز ھالدا، قارىلاشقا ئالدىرايدۇ. مۇنداق كۆنلەش مۇھەببەتنىڭ دۈشمىنىدۇر. چۈنكى كۆنلەشنىڭ مەنىسى ـ بىز يۇقىرىدا بايان قىلغاندەك ـ خوتۇن ـ قىزلىرىنى يامان نىيەتلىك كىشىلەرنىڭ تەمەلىرىدىن مۇھاپىزەت قىلىش، ھەرقانداق يامان ئاقىۋەتلەرنىڭ مۇقەددىمىلىرىدىن ۋە شۈبھىلىك ئىشلاردىن ئۇلارنى يىراق تۇتۇش دېگەنلىكتۇر.

ئائىلىنىڭ مەسئۇللىقى

ئائىلە بىرەر مەسئۇلدىن بىھاجەت بولالمايدۇ. ھەرقانداق بىر ئائىلىدە، ئائىلە ئەزالىرىنى باشقۇرۇش، ئۇلارغا يول كۆرسىتىش، نەسىھەت قىلىش، يامان ئىشلاردىن توسۇش، ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇش، ئۇلارنىڭ ئېھتىياجلىرىنى ھەل قىلىش قاتارلىق ئىشلاردا بىرەر مەسئۇلنىڭ بولۇشى ئىنتايىن زۆرۈردۇر. چۈنكى، ئىنسانلار ئىجتىمائىي مەۋجۇدات بولۇپ، ئۇلار ھەر ۋاقىت توپلۇم (يەنى جامائەت) ھاياتىدا ياشاشقا مۇھتاجدۇر. ئىنسانلار جەمئىيىتى يۇقىرىسى دۆلەت، كىچىكى ئائىلىدىن ئىبارەت چوڭ ـ كىچىك مۇئەسسەسەلەردىن تەركىب تاپىدۇ. بۇ مۇئەسسەسەلەر چوڭ بولسۇن ياكى كىچىك بولسۇن، بولارغا يولباشچى بولىدىغان بىرەر مەسئۇل رەئىسنىڭ بولۇشى تەبىئىي زۆرۈرىيەت ۋە ئىلاھىي پرىنسىپتۇر.

3167/1880 ـ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ((إِذَا خَرَجَ ثَلاثَةٌ فِي سَفَرٍ فَلْيُؤَمِّرُوا أَحَدَهُمْ))* أبو داود (2608)

3167/1880 ـ ئەبۇ سەئىد خۇدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئەگەر ئۈچ ئادەم بىللە سەپەر قىلماقچى بولسا، ئارىدىن بىرىنى ئۆزلىرىگە باشلىق سايلىۋالسۇن. (ئەبۇ داۋۇد: 2608)

قۇرئان كەرىم ئائىلىنىڭ ھۆددىسىدىن تولۇق چىقالايدىغان رەئىس توغرۇلۇق مۇنداق دەيدۇ: «ئەرلەر ئاياللارنىڭ ھامىيلىرىدۇر.» (نىسا سۈرىسى 34 ـ ئايەت).

چۈنكى، ئەر كىشى ئائىلىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى قامداش، ئائىلە ئەزالىرىنى ئىدارە قىلىش ۋە تەربىيىلەش قاتارلىق مەسئۇلىيەتلەرنى ئۆز ئۈستىگە ئالىدۇ. يۇقىرىقى ئايەت، ئەر كىشىنىڭ يارىتىلىشىدىكى بۇ ئالاھىدىلىكنى كۆزدە تۇتقان ھالدا، ئۇنى ئائىلىنىڭ رەئىسى بولۇشقا تاللايدۇ. بىراق بۇ ئايەت، ئەر كىشىنىڭ ئائىلە باشلىقى بولۇپ تاللىنىشى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئايال كىشىدىن پەرقلىق بولغان تەرەپلىرىنىڭ تەپسىلاتىنى بايان قىلمىغان. بىز بۇ ئايەتكە ئاساسلانغان ۋە ئۇنىڭ روھىغا ئەگەشكەن ھالدا، ئەركىشى بىلەن ئايال كىشىنىڭ يارىتىلىشىدىكى تەبئىتىنى سېلىشتۇرۇپ كۆرىدىغان بولساق، ئەركىشىدە تۆۋەندىكى ئالاھىدىلىكلەرنى كۆرىمىز:

1. ئەر كىشى ھاياتلىق كۈرەشىگە كىرىشتە، ئائىلىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلىشتا ئايال

كىشىگە نىسبەتەن، تەن قۇرۇلۇشى جەھەتتىن كۈچلۈك ۋە ئىقتىدارلىقتۇر.

2. ئەر كىشى ئايال كىشىگە نىسبەتەن، ئەقىل ـ ئىدراكلىق، سوغۇق قانلىق ۋە سەۋىرچان كېلىدۇ. ئۇمۇمەن، ئايال جىنسىنىڭ ئەر جىنسىغا نىسبەتەن ئەقىل ـ ئىدراك، چىدام ۋە كۈچ جەھەتتە يېتەرسىز ئىكەنلىكى ھەممىگە ئايان بىر رېئاللىقتۇر. بەزى ئاياللارنىڭ بەزى ئەرلەرگە نىسبەتەن، ئەقىللىق ۋە ئىدراكلىق بولۇشى قىسمەن بىر ھالەت بولۇپ، بۇ يۇقىرىقى سۆزىمىزگە زىت كەلمەيدۇ.

3. يالغۇز بىر ئايال كىشىنىڭ گۇۋاھلىقى ئۆتمەيدۇ. بەلكى ئىككى ئايال بىر ئەرنىڭ ئورنىدا گۇۋاھلىقتا تورىدۇ. ئاللاھ بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: «ئەگەر ئىككى ئەر كىشى يوق بولسا، سىلەر (ئادالەتكە، دىيانەتكە) رازى بولىدىغان كىشىلەردىن بىر ئەر، ئىككى ئايالنى گۇۋاھلىققا تەكلىپ قىلىڭلار. بۇ ئىككى ئايالنىڭ بىرسى ئۇنتۇپ قالسا، ئىككىنچىسى ئېسىگە سالىدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى 282 ـ ئايەت)

4. ئاياللار بەش ۋاقىت نامازلىرىنى مەسچىتتە ئوقۇشقا بۇيرۇلمىغان.

1213/655 – (ابن مسعود– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ–) رفعه: ((صَلَاةُ الْمَرْأَةِ فِي بَيْتِهَا أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهَا فِي حُجْرَتِهَا وَصَلَاتُهَا فِي مَخْدَعِهَا أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهَا فِي بَيْتِهَا))* أبو داود (570)

1213/655 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئايال كىشىنىڭ ئۆيىدە ئوقۇغان نامىزى ھۇجرىسىدا ئوقۇغان نامىزىدىن ياخشى؛ ئىچكىرىكى كىچىك خانىسىدا ئوقۇغان نامىزى (ئۆيىنىڭ) باشقا يېرىدە ئوقۇغان نامىزىدىن ياخشىدۇر. (ئەبۇ داۋۇد: 570)

بۇ ھەدىس، ئاياللارنىڭ مەسچىتتە ناماز ئوقۇشلىرىنى مەنئى قىلىشنى ئىپادىلىمەيدۇ. بەلكى ئىسلام دىنى ئاياللارنىڭ ئۆي ئىچىدىكى مەشغۇلاتلىرىنىڭ كۆپلىكىنى كۆزدە تۇتقانلىقتىن، ئۇلارغا ئەرلەرگە ئوخشاش كۆپ ئىبادەتلەرنى بۇيرىمىغان. چۈنكى ئاياللارنىڭ ئائىلىدىكى ئۆي ئىشلىرىمۇ ئىبادەتتۇر. ئەگەر ئۇلارغا ئەرلەرگە ئوخشاش جۈمە ئوقۇشنى پەرز قىلغان ۋە بەش ۋاقىت نامازنى مەسچىتتە ئوقۇشقا بۇيرۇلغان بولسا ئىدى، كۆپىنچە ئاياللار بۇلارنى ئىجرا قىلالماي گۇناھكار بولغان بولاتتى. مانابۇ، ئىسلام دىنىنىڭ ئادىللىقى ۋە ئاياللارغا كۆرسەتكەن شەپقىتىدۇر.

5. ئايال كىشىگە جۈمە نامىزى پەرز ئەمەستۇر.

1847/1063 – طَارِقُ بْنُ شِهَابٍ رفعه: ((الْجُمُعَةُ حَقٌّ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِي جَمَاعَةٍ، إِلَّا على أَرْبَعَةٍ: عَبْدٍ مَمْلُوكٍ، أَوِ امْرَأَةٍ، أَوْ صَبِيٍّ، أَوْ مَرِيضٍ))* أبو داود (1067)

1847/1063 ـ تارىق ئىبنى شىھاب پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: جامائەت بىلەن جۈمە نامىزى ئوقۇش تۆت تۈرلۈك كىشىدىن باشقا ھەر بىر مۇسۇلمانغا پەرز بولۇپ، بۇ تۆت تۈرلۈك ئادەم تۆۋەندىكىچە: قۇل، ئايال كىشى، كىچىك بالا ۋە كېسەل ئادەم. (ئەبۇ داۋۇد: 1067)

ئاياللارغا جۈمە ئوقۇشنىڭ پەرز بولمىغانلىقى ئۇلارنى جۈمە ئوقۇشتىن مەنئى قىلىش دېگەننى ئىپادىلىمەيدۇ. گەرچە ئاياللارغا جۈمە نامىزى پەرز قىلىنمىغان بولسىمۇ، ئۇلار ئۆز ئىختىيارى

بىلەن جۇمە نامازلىرىنى ئوقۇسا، بۇنىڭ ساۋابى ئەرلەرنىڭكىدىن ھېچ كەم بولمايدۇ، ئەلۋەتتە.

6. ئەر كىشى ئادىل بولۇش شەرتى بىلەن بىردىن ئارتۇق ئايالنى نىكاھىدا ساقلىيالايدۇ. ئەمما ئايال كىشى ئانداق ئەمەس، ئۇ پەقەت بىر ئەر كىشىنىڭ زىممىسىدا بولىدۇ.

7. ئايالنى تالاق قىلىش ھوقۇقى ئەر كىشىنىڭ قولىدا بولۇپ، ئايال كىشىدە تالاق ھوقۇقى يوقتۇر. ئەمما ئەر كىشى بۇھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ ئايالىغا زۇلۇم قىلسا، ياكى ئايالى ئايرىلىشنى تەلەپ قىلسىمۇ، ئۇنى تالاق قىلمىسا شەرىئەت مەھكىمىسى ئۇنى مەجبۇرى تالاق قىلدۇرىدۇ ۋە ئەر كىشىنىڭ زوراۋانلىقىغا تېگىشلىك جازاسىنى بېرىدۇ.

8. ئايال كىشى مەھرەمسىز (يەنى ئېرى ياكى بىر تۇققانلىرىدىن بىرەرسى ھەمرا بولماستىن) ئۆزى يالغۇز ھالدا، ئۈچ كۈنلۈكتىن كۆپ مۇساپىلىك بولغان سەپەرگە چىقالمايدۇ.

ئەرلەرنىڭ يارىتىلىشىدىكى ئارتۇقچىلىقى

ھەرقانداق بىر ئىجتىمائىي جەمئىيەتتە ئۇنى باشقۇرۇپ، ئىدارە قىلىپ تۇرىدىغان بىرەر باشلىقنىڭ بولۇشى تەبئىي زۆرۈرىيەتتۇر. ئائىلىمۇ ئىجتىمائىي جەمئىيەتنىڭ بىر تەركىبى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئائىلىگە مەسئۇللۇق قىلىدىغان بىرەر مەسئۇلنىڭ شۇ ئائىلىدە بولۇشى ئىنتايىن زۆرۈر. تەبىئىيكى، بۇ مەسئۇللۇقنى ئەر كىشىلەر ئايال كىشىلەرگە نىسبەتەن لاياقەتلىكتۇر. چۈنكى، ئەر كىشىلەر ئەقىلدا ئارتۇق، جىسىم جەھەتتە كۈچلۈك بولغاچقا، ئۇلار ئائىلە ئىشلىرىنى تەمكىنلىك بىلەن باشقۇرالايدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: «ئەرلەر ئاياللاردىن بىر دەرىجە ئارتۇقلۇققا ئىگە.» (بەقەرە سۈرىسى228ـ ئايەت) «ئەرلەر ئاياللارنىڭ ھامىيلىرىدۇر.» (نىسا سۈرىسى 34 ـ ئايەت)

دېمەك، ئەرلەرنىڭ ئاياللارغا نىسبەتەن بىر دەرىجە ئارتۇق ئىكەنلىكىگە ۋە ئائىلىنى ھىمايە قىلىپ، ئىدارە قىلىشتىكى مەسئۇلىيىتىگە ھېچ كىشى ئىنكار قىلالمايدۇ. ھەقىقەت شۇنداق ئىكەن، ئاياللارنىڭ ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق بولمايدىغان پۈتۈن ئىشلاردا ئەرلىرىنىڭ خاھىشىغا ھۆرمەت قىلىشى ئىنتايىن مۇھىمدۇر. ئېرىنىڭ توغرا خاھىشىغا ماسلاشمايدىغان ئايال كىشى گۇناھكار بولىدۇ. بۇ ھوقۇقتىن پايدىلىنىپ ئۆزلىرىنى خوجايىن، ئاياللىرىنى بولسا، خىزمەتچى ئورنىدا كۆرۈپ، ئۇلارنى ھەدەپ خارلايدىغان، ئۇرۇپ تىللايدىغان ئەرلەر ھەقىقەتەن، نادان ھەم ئاڭسىز كىشىلەردۇر. ئۇلار ئەگەر شۇنداق قىلىدىكەن، ئاللاھنىڭ جازاسىغا يولۇقىدۇ. چۈنكى ئايال كىشىلەرگە قارشى ھوقۇقلىرىنى ئۆز يولىدا توغرا ئىشلەتمىگەن ئەر كىشى ئايالىغا زۇلۇم قىلغان بولىدۇ. كىشىلەرگە زۇلۇم قىلغان ھەرقانداق ئادەم ئۇنىڭ جازاسىنى ئاۋۋال مۇشۇ دۇنيادا، ئاندىن ئاخىرەتتە چوقۇم كۆرىدۇ. ئەرلەرنى ئاياللاردىن بىر دەرىجە ئارتۇق دېگەنلىك، ئۇلارنى ھۆرمەت ۋە خوجايىنلىق جەھەتتە ئارتۇق دېگەنلىك بولمايدۇ. چۈنكى ئادەم باللىرى ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال بولسۇن، يەر يۈزىنىڭ خوجايىنلىقىدا، ئىنسانىي ئۇلۇغلۇق ۋە ھۆرمەتتە ئوخشاشتۇر. بۇنىڭغا بىنائەن، ھۆرمەتتە، خوجايىنلىقتا ئەر ـ ئايال ئىككىسى ئوخشاشتۇر. پەقەت ئەرلەر يارىتىلىشىدىكى بەزىبىر پەرقلىق تەرەپلىرى، ئەقىل ۋە كۈچ ـ قۇۋۋەتتە بىر قەدەر ئارتۇقچىلىقى تۈپەيلىدىن ئاياللاردىن ئارتۇق دېگەنلىكتۇر. بۇ ئارتۇقچىلىقنىڭ يۈزىسىدىن ئەرلەر ئاياللارنىڭ ھامىيلىرى دېيىلگەن ۋە ئائىلىنىڭ پۈتۈن مەسئۇلىيەتلىرى ئۇلارغا تاپشۇرۇلغان. شۇنىڭدەك، ئەركىشىنى ئائىلىنىڭ مەسئۇلى ۋە باشلىقى دېگەنلىكمۇ ئۇنىڭ ھاكىممۇتلەق بولۇۋېلىشىنى ئىپادىلىمەيدۇ. ئەر ئائىلىدە ھاكىممۇتلەق ئەمەس، بەلكى ئائىلە

ئەزالىرىغا يول كۆرسەتكۈچى رەئىس، بەس. شۇنداقتىمۇ ئۇ، ئايالىنىڭ ۋە بالىلىرىنىڭ توغرا پىكىر ۋە مەسلىھەتلىرىنى قوبۇل قىلىشتىن باش تارتالمايدۇ. شۇنداق قىلغاندىلا ئائىلە گۈللىنىدۇ. ئاياللارغىمۇ ئۆز تەبىئىتىگە يارىشا مەسئۇلىيەتلەر بەلگىلەنگەن. لېكىن ئەرلەرنىڭ يۈكى ئېغىردۇر، ئەلۋەتتە.

ئايال كىشىنىڭ ئېرىگە ھۆرمەت قىلىشى ئاتا ـ ئانىسىغا ئىتائەت قىلىشىدىن مۇھىمدۇر. ئايال كىشى تۇرمۇشقا چىقىشتىن بۇرۇن ئاتا ـ ئانىسىنىڭ مەسئۇلىيىتىدە ۋە ئۇلارنىڭ ئىگدارچىلىقىدا بولىدۇ. بۇ ۋاقىتتا ھەر ئىشتا ئاتا ـ ئانىسىغا ئىتائەت قىلىشى لازىم. ئەمما تۇرمۇشقا چىققاندىن كېيىن، ئۇنى پەرۋىش قىلىش، قوغداش ۋە ئۇنىڭغا يول كۆرسىتىش مەسئۇلىيىتى ئۇنىڭ ئېرىنىڭ زىممىسىغا ئۆتكەن بولىدۇ. بۇ ۋاقىتتا، ئايال كىشىنىڭ ئېرىنىڭ خاھىشىغا ھۆرمەت قىلىشى، ئاتا ـ ئانىسىغا بويسۇنۇشىدىن زۆرۈر ۋە ئەۋزەلدۇر. ئىسلام فىقھىشۇناس ئالىملىرىنىڭ پەتىۋاسىدا «ئەر كىشىنىڭ توغرا ئىشىغا ياكى ھەق سۆزىگە، ئايالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى قارشى چىقىپ، قىزىنى ئېرىنىڭ سۆزىگە كىرمەستىن، ئۆزلىرىگە بويسۇنۇشقا زورلىسا، ئايال كىشى ئاتا ـ ئانىسىغا ئاسىيلىق قىلىپ، ئېرىنىڭ توغرا سۆزىگە كىرىشى لازىم» دەپ قەيت قىلىنغان. چۈنكى ئايال كىشىنىڭ ھەق ئىشتا ئېرىگە بويسۇنغانلىقى ئاللاھنىڭ ئەمرىنى تۇتقانلىقىدۇر.

4291/2581 ـ ابنُ أَبِي أَوْفَى: لَمَّا قَدِمَ مُعَاذٌ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – مِنَ الشَّامِ سَجَدَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فقَالَ: ((مَا هَذَا يَا مُعَاذُ؟!))، قَالَ: أَتَيْتُ الشَّامَ فَوَافَقْتُهُمْ يَسْجُدُونَ لأَسَاقِفَتِهِمْ وَبَطَارِقَتِهِمْ، فَوَدِدْتُ فِي نَفْسِي أَنْ نَفْعَلَ ذَلِكَ بِكَ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((فَلا تَفْعَلُوا، فَإِنِّي لَوْ كُنْتُ آمِرًا أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لِغَيْرِ الله، لأَمَرْتُ الْمَرْأَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لا تُؤَدِّي الْمَرْأَةُ حَقَّ رَبِّهَا حَتَّى تُؤَدِّيَ حَقَّ زَوْجِهَا، وَلَوْ سَأَلَهَا نَفْسَهَا وَهِيَ عَلَى قَتَبٍ لَمْ تَمْنَعْهُ))* ابن ماجة (1853)

4291/2581 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبۇ ئەۋفا مۇنداق دەيدۇ: مۇئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شامدىن قايتىپ كەلگەندە، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە سەجدە قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئەي مۇئاز! بۇ نېمە ئىش؟ دەپ سورىغاندى. مۇئاز: مەن شامدا كىشىلەرنىڭ پوپلارغا ۋە باشقا دىني پېشۋالارغا سەجدە قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ”بىزمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا سەجدە قىلساق بولغۇدەك “ دېگەننى كۆڭلۈمگە پۈككەنىدىم، دېدى. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنداق قىلماڭلار ! مەن ئىنساننى اللەتىن باشقا بىر مەخلۇققا سەجدە قىلىشقا بۇيرىغان بولسام، ئەلۋەتتە، ئايالنى ئېرىگە سەجدە قىلىشقا بۇيرىغان بولاتتىم. مۇھەممەدنىڭ جېنى ئىلكىدە بولغان زات (الله) بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئايال ئېرىنىڭ ھەققىنى تولۇق ئادا قىلمىغىچە، پەرۋەردىگارىنىڭ ھەققىنى تولۇق ئادا قىلالمايدۇ. ھەتتا ئېرى تۆگىنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ، ئۇنى جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشكە چاقىرسىمۇ، ئايال ئېرىگە چوقۇم ئىتائەت قىلىشى كېرەك. (ئىبنى ماجە 1853)

قۇرئان كەرىمنىڭ ئايەتلىرى ۋە سەھىي ھەدىسلار، ھەقىقىي ياخشى ئاياللارنىڭ سۈپەتلىرىنى بايان قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئاللاھقا ئىتائەت قىلىدىغان، ئاللاھقا ئاسىيلىق بولمايدىغان ئىشلاردا

ئېرىنىڭ سۆزىگە كىرىدىغان، ئۇنىڭ ئابرويىنى، مال ـ دۇنياسىنى، بالىلىرىنى ياخشى مۇھاپىزەت قىلىدىغان ئاياللار ئىكەنلىكىگە ئىشارەت قىلماقتا. قۇرئان ئۇلارنى تەرىپلەپ ۋە مەدھىيىلەپ مۇنداق دەيدۇ:

[الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاء بِمَا فَضَّلَ اللّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنفَقُواْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّهُ وَاللاَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلاَ تَبْغُواْ عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً إِنَّ اللّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا (**34**)]

« ئەرلەر ئاياللارنىڭ ھامىيلىرىدۇر، بۇ اﷲنىڭ ئۇلارنىڭ بەزىسىنى بەزىسىدىن (يەنى ئەرلەرنى كۈچ ـ قۇۋۋەت، غازاتقا چىقىش قاتارلىق جەھەتلەردە ئاياللاردىن) ئارتۇق قىلغانلىقىدىندۇر ۋە ئەرلەرنىڭ ئۆز پۇل ـ ماللىرىنى سەرپ قىلغانلىقىدىندۇر (يەنى ئاياللارنىڭ نەپىقىسى ئەرلەرنىڭ زىممىسىگە يۈكلەنگەنلىكتىندۇر). ياخشى ئاياللار ئىتائەت قىلغۇچىلاردۇر، ئەرلىرى يېنىدا بولمىغان چاغلاردا اﷲنىڭ پاناھىدا ئەرلىرىنىڭ ھەقلىرىنى ساقلىغۇچىلاردۇر، سىلەر سەركەشلىك قىلىشلىرىدىن قورقىدىغان ئاياللارغا نەسىھەت قىلىڭلار، (بۇ ئۈنۈم بەرمىسە) بىر تۆشەكتە بىللە ياتماڭلار، (بۇمۇ ئۈنۈم بەرمىسە) ئۇلارنى ئەدەبلەش مەقسىتىدە ئاستىراق ئۇرۇڭلار. ئەگەر سىلەرگە ئىتائەت قىلسا، ئۇلارنى بوزەك قىلىش خىيالىدا بولماڭلار. اﷲ ھەقىقەتەن سىلەردىن ئۈستۈندۇر، بۈيۈكتۇر (اﷲ ئاياللارغا زۇلۇم قىلغاننى جازالايدۇ)» (نىسا سۈرىسى 34 ـ ئايەت)

ياخشى ئايال كىشى ئېرىنى ۋە ئۇنىڭ مەنپەئەتىنى، ئۆزىدىن ۋە ئۆز مەنپەئەتىدىن ئۈستۈن بىلىدۇ. بۇ ماۋزۇدا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرى بىزگە ياخشى ئۈلگىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئائىلىسىدىكى بىر كۆڭۈلسىزلىك سەۋەبلىك ئايالى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ پەيغەمبەرنى ياكى ئاتا ـ ئانىسىنى تاللىشى مەسىلىسىدە، ئۇنى ئاتا ـ ئانىسى بىلەن مەسلىھەتلىشىشكە بۇيرىغاندا، ئۇ «يا رەسۇلەللاھ! سىز توغرۇلۇق مەن ئاتا ـ ئانامدىن مەسلىھەت سورامدىمەن؟ سىز مېنىڭ كۆز قارىچۇغۇم تۇرغان يەردە، مەن ئاللاھنى ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنى تاللىدىم» دەيدۇ.

ئىسلام دىنى مۇندىن باشقا يەنە، ئاياللارغا ئۇلارنىڭ ئەرلىرى ئۆيلىرىدە بار ۋاقىتلاردا ئۇلارنىڭ رۇخسىتىسىز نەپلى روزا (يەنى پەرز، ۋاجىب بولمىغان، بەلكى قىلسا ساۋاب بولىدىغان ئىختىيارى روزا) ۋە باشقىمۇ نەپلى ئىبادەتلەر بىلەن مەشغۇل بولۇشىنىڭ جائىز ئەمەسلىكىنى ئۇقتۇرىدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ (ئاللاھقا ئاسىيلىق بولمايدىغان ئىشلاردا) ئېرىنىڭ توغرا خاھىشىغا ھۆرمەت قىلىشىمۇ ئىبادەتتۇر.

ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە مۇنداق كەلگەن: "بىر ئادەم سەپەرگە چىقىشتىن بۇرۇن ئايالىغا، ئۇنىڭ ئۆيدىن چىقماي ئولتۇرۇشىنى تەۋسىيە قىلىپ كېتىپ قالىدۇ، بۇ ئادەم سەپەردىن قايتىپ كەلگىچە، ئايالىنىڭ دادىسىنىڭ كېسىلى

ئېغىرلىشىپ قالىدۇ، بۇ ئايال ئېرىنى كۈتۈپ باقىدۇيۇ، ئېرى يېتىپ كەلمەيدۇ. شۇڭا ئۇ، رەسۇلۇللاھتىن دادىسىنى يوقلاپ كېلىشى ئۈچۈن رۇخسەت سورىغاندا، رەسۇلۇللاھ ئۇنىڭغا، ئاللاھتىن قورقۇش، ئېرىڭىزنىڭ تەۋسىيەسىگە خىلاپلىق قىلماسلىق، دەپ رۇخسەت بەرمەيدۇ. ئايال يەنە ئېرىنى كۈتىدۇ. بۇ ئارىدا دادىسىنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىك خەۋىرى كېلىدۇ. ئايال يەنە رەسۇلۇللاھتىن دادىسىنىڭ ئۆلۈم مۇراسىمىگە بېرىپ كېلىشى ئۈچۈن رۇخسەت سوراپ كېلىدۇ، رەسۇلۇللاھ يەنە ئۇنىڭغا «ئاللاھتىن قورقۇش، ئېرىڭىزنىڭ تەۋسىيەسىگە خىلاپلىق قىلماسلىق» دەپ تەسەللى بېرىدۇ. ئايال رەسۇلۇللاھنىڭ بۇيرۇقىغا ئىتائەت قىلىپ دادىسىنىڭ ئۆلۈم مۇراسىمىگە بارمايدۇ. شۇ ئەسنادا ئاللاھتىن پەيغەمبەرگە، "بۇ ئايالنىڭ ئېرىنىڭ سۆزىدىن چىقمىغانلىقى يۈزىسىدىن، ئۇنىڭ دادىسىنىڭ گۇناھلىرى مەغپىرەت قىلىندى "دەپ ۋەھى كېلىدۇ.

بۇھەدىستىن بىلىمىزكى، ئايال كىشىنىڭ ئېرىگە ھۆرمەت قىلىشىنىڭ نەقەدەر ئۇلۇغ ئىبادەت سانىلىدىغانلىقى ۋە قىزلىرىنى ئىتائەتچان، ياخشى قىلىپ تەربىيىلىگەن ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بۇ مېھنەتلىرىنىڭ مۇكاپاتىنى چوقۇم كۆرىدىغانلىقى شۈبھىسىزدۇر. بۇنداق ئاتىلار نېمە دېگەن بەختلىك ئاتىلار، ھە!

شۇنىمۇ ئەسكەرتىش كېرەككى. ئايال كىشىنىڭ ئېرىگە بويسۇنۇشى ئاللاھقا ئاسىيلىق بولمايدىغان ئىشلار دائىرىسىدە بولىدۇ. ئەگەر ئۇنى ئېرى يامان ئىشلارنى قىلىشقا ياكى پەرز، ۋاجىپ قاتارلىق ئەمەللەرنى تەرك ئېتىشكە بۇيرىسا، ئۇنىڭغا قەتئىي بويسۇنماسلىقى لازىم. قىلسا ساۋاب بولىدىغان، قىلمىسىمۇ گۇناھ بولمايدىغان نەپلى ئىبادەتلەرنى ئېرىنىڭ يۈز ــ خاتىرىسى ئۈچۈن تەرك ئەتسە بولىدۇ.

3616/ 6030 ـ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ فِيمَا أَحَبَّ أَوَ كَرِهَ إلا أن يُؤْمَرْ بِمَعْصِيَةٍ فَلا سَمْعَ وَلا طَاعَةَ))* البخاري (2955)، مسلم (1839).

3616/ 6030 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ھەرقانداق بىر مۇسۇلماننىڭ، مەيلى ئۇ ياخشى كۆرگەن ياكى يامان كۆرگەن ئىشتا بولسۇن، گۇناھ بولىدىغان ئىشقىلا بۇيرۇلمىسا، باشلىقىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، بۇيرۇقىغا ئىتائەت قىلىشى ۋاجىپ بولىدۇ. ئەگەر گۇناھ بولىدىغان ئىشقا بۇيرۇلسا، باشلىقىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاشقا ۋە ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىشقا بولمايدۇ. (بۇخارى: 7144)

نەپلى ئىبادەتلەرنى ئۆز ئىختىيارى ياكى بىراۋنىڭ خاتىرىسى ئۈچۈن تەرك قىلغان كىشى ھەرگىزمۇ ئاللاھقا ئاسىيلىق قىلغان ھېسابلانمايدۇ. نەتىجىدە گۇناھكار بولمايدۇ.

بۇ ماۋزۇدىن يۆتكىلىشتىن ئاۋۋال شۇنى تەكىتلەش كېرەككى، ئەركىشى گەرچە ئائىلىسىنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى پۈتۈن ئېھتىياجلىرىنى قامداش ۋە ئائىلە ئەزالىرىغا يول كۆرسىتىش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئالغان بىر ئائىلە رەئىسى بولغان بولسىمۇ، ئائىلە ئىشلىرى ھەققىدە،

ئايالنىڭ كۆز قارىشىغا ھۆرمەت قىلىش، ھەر ئىشنى ئۆزئارا مەسلىھەتلىشىش دائىرىسىدە ئېلىپ بېرىش، ئۇنىڭ توغرا پىكرىنى قوبۇل قىلىش ۋە ئۆز ئارا بىر- بىرىنى چۈشىنىشتىن باش تارتالمايدۇ. چۈنكى ئائىلە ـ ئەر- ئايال ئىككىسىنىڭ مېھنىتى بىلەن قۇرۇلغان بىر مۇئەسسەسە. ئەر بۇ مۇئەسسەسەنىڭ باشلىقى بولغان بولسا، ئايال كىشىمۇ ئۇنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە باشلىقنىڭ سىردىشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ياردەمچىسىز باشلىق قاناتسىز قۇشقا ئوخشىسا، باشلىقسىز مۇئەسسەسە چوپانسىز پادىغا ئوخشايدۇ. قاناتسىز قۇش ئۇچالمىغاندەك، چوپانسىز پادىمۇ تۈلكىلەرنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراپ ۋەيران بولىدۇ. دېمەك، ئائىلە ئىشىدا ئەر ـ ئايال بىر ـ بىرىنىڭ ياردىمىدىن بىھاجەت بولالمايدۇ.

ئىسلام نەزەرىدە ئەر بىلەن ئايالنىڭ باراۋەرلىكى

بۇ مەسىلە ئۇستىدىكى تالاش ـ تارتىشلار ئىسلام دۈشمەنلىرى تەرىپىدىن مۇسۇلمانلارنى ھەق يولدىن ئازدۇرۇش مەقسىتىدە ئوتتۇرىغا قويۇلغان بولۇپ، كىشىلەرنىڭ پىكىرلىرىنى ئاۋارە قىلىپ كەلمەكتە. بۇنىڭ نەتىجىسىدە، ئىسلام دىنىنىڭ ھەقىقىتىنى تولۇق چۈشىنىپ يېتەلمىگەن بەزى مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ئىسلام دىنىغا بولغان ئەقىدە ــ ئىخلاسى ئاجىزلىشىپ قايمۇقۇپ قالماقتا. ھالبۇكى، بۇ مەسىلە قۇرئان كەرىمدە ۋە ھەدىس شەرىپلەردە چۈشىنىشلىك ھالدا، تولۇق ئىزاھلانغان. بىز بۇ مەسىلىنى مۇسۇلمانلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن بىرئاز تەپسىلىي سۆزلەپ ئۆتىمىز.

ئىسلام دىنى ئىنسانىيەتنى يوقتىن بار قىلغان ۋە ئۇلارنىڭ مىجەز ـ خاراكتېرلىرىنى ئوبدان بىلىدىغان بىر ئاللاھ تەرىپىدىن كەلگەن ساماۋىي دىن بولغاچقا، ئۇنىڭ قانۇن ـ پرىنسىپلىرىدا ئىنسانلارنىڭ يارىتىلىشىدىكى تەبىئىتى ۋە ئۆزگىچىلىكى ئالاھىدە كۆزدە تۇتۇلغان. شۇڭا ئىسلام دىنىنى ئەقىلغا مۇۋاپىق، ھەرقانداق بىر جەمئىيەتكە مۇناسىپ كېلىدىغان ھەق دىن دەپ تونۇيمىز. ئاللاھ ئۆز ھېكمىتى بىلەن ئىنسان ۋە باشقىمۇ مەخلۇقاتنى ئەركەك ـ چىشى قىلىپ ياراتتى. ئەر ـ ئايال ئىككى جىنسنىڭ تەبىئىتى بىر ـ بىرىگە ئوخشىمىغىنىغا قاراپ ئۇلارنىڭ ھاياتلىقتىكى ۋەزىپىلىرىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. ھەر بىر جىنسنىڭ ئۆزىگە لايىق خوسۇسىيىتى ۋە ھاياتلىقتا ئوينايدىغان ئۆزىگە خاس ئالاھىدە رولى بار. شۇنداق ئىكەن، ئىسلام قانۇن ــ پرىنسىپلىرىدىمۇ ئەر ـ ئايال ئىككى جىنسنىڭ باراۋەر بولىدىغان ۋە باراۋەر بولالمايدىغان يەرلىرىمۇ باردۇر.

ئەر بىلەن ئايال باراۋەر بولىدىغان مەسىلىلەر

تۆۋەندە، ئەر بىلەن ئايال باراۋەر بولىدىغان مەسىلىلەردىن ئىخچاملىغان ھالدا توققۇز مەسىلە بايان قىلىنىدۇ. ئۇلار:

1. ئەر بىلەن ئايال ئىنسانلىق خۇسۇسىيەتلىرىدە ۋە ئىنسانلىق ھۆرمەتتە ئوخشاشتۇر. ئاللاھ تائالا ئەر ـ ئايال پۈتۈن ئىنسانلارنى ھۆرمەتلىك ياراتقانلىقى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: «شەك شۈبھىسىزكى، بىز ئادەم بالىلىرىنى ھۆرمەتلىك قىلدۇق.» (ئىسرا سۈرىسى 70 ـ ئايەت)

2. ئەر بىلەن ئايال ئىسلام شەرىئىتىدە بۇيرۇلغان ئەمەل ـ ئىبادەتلەرنى بەجا كەلتۈرۈشكە تەكلىپ قىلىنىشتا ئوخشاشتۇر. يەنى ئەر كىشىگە پەرز بولغان بەش ۋاقىت ناماز، روزا، زakat، ھەج، بىلىم ئېلىش ۋە باشقىمۇ ئىبادەتلەر ئايال كىشىگىمۇ ئوخشاشلا پەرزدۇر. شۇنداقلا ئۇلارنىڭ قىلغان ـ ئەمەل ـ ئىبادەتلىرىگە بېرىلىدىغان مۇكاپاتلارمۇ ئوخشاش بولىدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

[فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لاَ أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى بَعْضُكُم مِّن بَعْضٍ فَالَّذِينَ هَاجَرُواْ وَأُخْرِجُواْ مِن دِيَارِهِمْ وَأُوذُواْ فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُواْ وَقُتِلُواْ لأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ ثَوَابًا مِّن عِندِ اللّهِ وَاللّهُ عِندَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ (**195**)]

« ئۇلارنىڭ دۇئاسىنى پەرۋەردىگارى ئىجابەت قىلدى: «مەن سىلەردىن ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن، ھەر قانداق بىر ياخشى ئىش قىلغۇچىنىڭ قىلغان ئەمەلىنى بىكار قىلىۋەتمەيمەن، سىلەر بىر ـ بىرىڭلاردىن تۆرەلگەن. ھىجرەت قىلغانلار، يۇرتلىرىدىن ھەيدەپ چىقىرىلغانلار، مېنىڭ يولۇمدا (يەنى اللهنىڭ دىنى ئۈچۈن) ئەزىيەت تارتقانلار، ئۇرۇشقا قاتناشقانلار، (يەنى مېنىڭ يولۇمدا ئۇرۇشقانلار) ۋە مېنىڭ يولۇمدا ئۆلتۈرۈلگەنلەرنىڭ گۇناھلىرىنى (مەغپىرىتىم ۋە رەھمىتىم بىلەن) ئەلۋەتتە، ئۇلارنى ئاستىدىن ئۆستەڭلار ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىمەن». بۇ (ئۇلارنىڭ ياخشى ئەمەللىرى ئۈچۈن) الله تەرىپىدىن بېرىلگەن مۇكاپاتتۇر. اللهنىڭ دەرگاھىدا ياخشى مۇكاپات (يەنى جەننەت) بار.» (ئال ئىمران سۈرىسى195ـ ئايەت)

3. ئەر بىلەن ئايال ئىسلام شەرىئىتىدە مەنئى قىلىنغان ئىشلاردىن توسۇلۇشتا ئوخشاشتۇر. يەنى قۇرئاندا ۋە سەھى (ئىشەنچلىك ئەڭ توغرا) ھەدىسلاردا مەنئى قىلىنغان ئىشلاردا ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن ھەممىسى بىردەك مەنئى قىلىنغان. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

[مَن جَاء بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّنْهَا وَمَن جَاء بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (**84**)]

« كىمكى ياخشى ئىش قىلغان ئىكەن، ئۇ قىلغان ئىشلىرىدىنمۇ ياخشى مۇكاپاتقا (يەنى قىلغان ياخشىلىقىدىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق ساۋابقا) ئېرىشىدۇ، كىمكى يامان ئىش قىلىدىكەن، يامان ئىش قىلغانلارغا پەقەت قىلغان ئىشلىرىغا يارىشا جازا بېرىلىدۇ.» (قەسەس سۈرىسى 84 ـ ئايەت)

4. ئەر بىلەن ئايال قىساستا ئوخشاشتۇر. يەنى بىر ئەر بىر ئايالنى ھەقسىز ئۆلتۈرگەن بولسا بۇ ئەر ئۆلتۈرۈلگەن ئايال ئۈچۈن ئۆلتۈرىلىدۇ. شۇنىڭدەك، ئەگەر بىر ئايال بىر ئەرنى ناھەق ئۆلتۈرگەن بولسا، بۇ ئايالمۇ شۇ ئەر ئۈچۈن ئۆلتۈرىلىدۇ.

5. ئەر بىلەن ئايال ئىلىم ـ مەرىپەت ئۆگىنىشكە بۇيرۇلۇشتا ئوخشاشتۇر. يەنى ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنى ئىلىم ئۆگىنىشكە بۇيرۇغاندا، ئەر بىلەن ئايالنى ئايرىماستىن، ھەر ئىككىسىگە ئوخشاش بۇيرۇغان. بۇ مەسىلە، قۇرئان كەرىمدىكى بارلىق مۇسۇلمانلارنى ئىلىم ئۆگىنىشكە چاقىرغان ئايەتلەردە ئوچۇق كۆرستىلگەن. ئەلۋەتتە، بۇ ئورۇندىكى ”ئۆگىنىش“ دىنىي ئىلىملەرگىلا قارىتىلماستىن، بەلكى ئىنسانىيەتكە پايدىلىق بولغان پۈتۈن ئىلىم ـ پەنلەرنىڭ ھەممىنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ.

6. ئەر بىلەن ئايال مال ـ مۈلۈككە ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقىدا ئوخشاشتۇر. يەنى ئەر كىشى مال ـ مۈلۈككە قانداق ئىگە بولالىسا، ئاياللارمۇ ئۇلارغا ئوخشاش مال ـ مۈلۈك ساھىبى بولۇشقا ھوقۇقلۇقتۇر.

7. ئەر بىلەن ئايال مىراس ئېلىش ھوقۇقىدا ئوخشاشتۇر. يەنى ئەرلەر مىراس ئالغاندەك، ئاياللارمۇ مىراس ئېلىش ھوقۇقىغا ئىگىدۇر.

8. ئەر بىلەن ئايال ئۆزلىرىگە ئائىت بولغان مال ـ مۈلۈكنى تەسەررۇپ قىلىشتا ئوخشاشتۇر. يەنى ئۆز مۈلكىنى خالىغانچە قوللىنىش، ئېلىش ۋە سېتىش ئىشلىرىدا ئەر بىلەن ئايال ئوخشاش ھوقۇققا ئىگىدۇر.

9. ئەر بىلەن ئايال نىكاھلىنىش ھوقۇقىدا ئوخشاشتۇر. يەنى ئەرلەر ئۆزلىرى خالاپ، ياخشى كۆرگەن ئاياللار بىلەن ئۆيلىنىش ئەركىنلىكىگە ئىگە بولغاندەك، ئاياللارمۇ ئۆزلىرى خالاپ، ياخشى كۆرگەن ئەرلەرگە ياتلىق بولۇش ھوقۇقىغا ئىگىدۇر. ئىسلام شەرىئىتىدە ئوغۇل ـ قىزلارنى ئۆزلىرى خالىمىغان بىرسى بىلەن ئۆيلىنىشكە زورلاش يوقتۇر.

ئەر بىلەن ئايال باراۋەر بولالمايدىغان مەسىلەر

تۆۋەندە، ئەر بىلەن ئايال باراۋەر بولالمايدىغان مەسىلىلەردىن ئىخچاملىغان ھالدا، تۆت مەسىلە بايان قىلىنىدۇ:

1. ئىدارە قىلىش

ئىنسان ئىجتىمائىي مەخلۇقاتتۇر. يەنى ئۇلار ئۆزى يالغۇز يېگانە ياشىيالمايدىغان، بەلكى مەلۇم مىقداردىكى ئىنسانلار بىلەن بىرلىكتە ياشايدىغان جىنىستۇر. ئىنسانلار بىرگە توپلىشىپ ئىجتىمائىي ھالدا ياشىغانلىقى ئۈچۈن، بىر ـ بىرىنىڭ ھەق ـ ھوقۇقلىرىغا تاجاۋۇز قىلىش ئىشلىرى يۈز بېرىپ تۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئادالەتنى بەرپا قىلىش ئۈچۈن، چوڭ دۆلەت ـ ھۆكۈمەت، ئەڭ كىچىكى ئائىلە قاتارلىق ھەرخىل ئىدارە، ئورگانلارنى قۇرۇپ چىقىشقا توغرا كېلىدۇ. ئىنسانلارنى ئىدارە قىلىپ باشقۇرۇش ئىشى ئادەتتە ئەڭ قىيىن ۋە ئېغىر مەسىلىدۇر. ئىنسانلارنى ئىدارە قىلغۇچىلارنىڭ ئەقىللىق، مۇستەھكەم ئىرادىلىك، ئۆتكۈر پىكىرلىك بولۇشى تەقەززا قىلىنىدۇ. ھالبۇكى بۇ سۈپەتلەر ئاياللاردا ئىنتايىن ئاز تېپىلىدۇ. چۈنكى، ئاياللار يارىتىلىشىدىنلا مېھرىبان، رەھىمدىل، كۆڭلى يۇمشاق، ھېسسىياتچان خاراكتېرگە ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلار ئادەم باشقۇرۇشنىڭ مەسئۇلىيەتلىرىدىن چىقىشتىن كۆپ ھاللاردا ئاجىز كېلىدۇ. شۇڭا ئىسلامدا ئاياللارنى ئاسرىغانلىقتىن، بۇنداق ئېغىر يۈكلەرنى ئەرلەرگە تاپشۇرىدۇ. ھەتتا ئاياللار ئائىلىسىنىمۇ مۇستەقىل ئىدارە قىلىشتىن ئاجىز كېلىدۇ. گەرچە بەزى ئاياللار ۋاقىتلىق ئىدارە قىلالىسىمۇ، ئۇلار قىيىن مەسىلىلەرگە دۇچ كەلگەندە ئۇنى ھەل قىلالمايدۇ. بۇ مەسىلە كىشىلىك تۇرمۇشتا ھەر زامان كۆرۈلۈپ تورىدىغان بىر رېئاللىقتۇر.

2. گۇۋاھلىق

گۇۋاھلىق تەلەپ قىلىنىدىغان ھەرقانداق بىر مەسىلىدە ئىككى ئايال كىشىنىڭ گۇۋاھلىق بېرىشى بىر ئەر كىشىنىڭ گۇۋاھلىقىغا باراۋەر كېلىدۇ. مانا بۇ ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدا ناھەقچىلىككە يول قويماسلىق ۋە ئىجتىمائىي ئادالەتنى تورغۇزۇش ئۈچۈن ئىدى.

چۈنكى ئىسلام شەرىئىتىدە ھەر كىشىنىڭ ئۆز ھەققىنى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن گۇۋاھلىق تەلەپ قىلىنىدۇ. ھەرقانداق ھەقسىزلىك يۈزبەرسە، ئۇنىڭ قانداق يۈزبەرگەنلىكىنى ۋە بولۇپ

ئۆتكەن ۋەقەلىكنىڭ پۈتۈن جەريانى گۇۋاھچىلاردىن سورىلىدۇ. بۇنداق ئىنچىكە مەسىلىلەردە بىر ئەر كىشىنىڭ ئورنىغا ئىككى ئايالنىڭ گۇۋاھلىقى كېرەك بولۇشىنىڭ سەۋەبى تۆۋەندىكىچە:

1) ئاياللار جىسمانىي جەھەتتىن ئەرلەرگە نىسبەتەن ئاجىز بولغانلىقتىن ۋەقەلىكنى ئۇزاقتىن كۆزىتىدۇ. شۇڭا بىر ئايالنىڭ پۈتۈن ۋەقەلىكنى تەپسىلى كۆرەلىشى ۋە ئۇنى باشتىن ئاخىر تولۇق بايان قىلىپ بېرەلىشى قىيىن مەسىلە. ئەمما ئىككى ئايال بولسا، بىرىنىڭ كۆرمىگىنىنى ئىككىنچى بىرسى كۆرىدۇ، بىرىنىڭ ئۇنتۇپ قالغىنىنى ئىككىنچى بىرسى خاتىرلىتىدۇ. شۇنداق قىلىپ بۇ ئىككى ئايال گۇۋاھچى بىر ئەرنىڭ رولىنى ئوينايدۇ.

2) ناھەق ئىش قىلغۇچىغا جازا بېرىشتە رەھىم ـ شەپقەت قىلىشقا بولمايدۇ. جىنايەتچىگە تېگىشلىك جازاسىنى قەتئىيلىك بىلەن قوللانمىغاندا، جەمئىيەتتە ئامانلىق، دۆلەتتە ئادالەت بولمايدۇ. شۇڭا جىنايەتچىنى جازالاشتا قەتئىيلىك كېرەك. ئايال كىشىلەر رەھىمدىل، كۆڭلى يۇمشاق ۋە ھېسسىياتچان بولغانلىقى ئۈچۈن، ئەگەر بىر ئايال يالغۇز گۇۋاھلىق بەرگەندە جىنايەتچىگە ئىچ ئاغرىتىپ يالغان سۆزلىشى ياكى ۋەقەلىكنى مەجھۇل قىلىپ قويۇشى ئېھتىمال. ئەگەر ئىككى ئايال كىشى گۇۋاھلىق بەرسە، ئۇلارنىڭ بىرى كۆڭۈلچەكلىككە تەشەببۇس قىلغاندىمۇ، ئىككىنچىسى ئۇنى ئاگاھلاندۇرۇش ئارقىلىق ئۇنىڭ خاتالىقىنى تۈزىتىدۇ. بۇنداق ئەھۋاللار ئايال كىشىلەردە يۈز بېرىپ تۇرىدىغان تەبىئىي ئەھۋاللاردۇر. شۇڭلاشقا، ئاياللار ھەرقانداق ئىشقا گۇۋاھلىق بېرىدىكەن، ئىككى ئايال بىر ئەر كىشىنىڭ ئورنىدا تۇرۇپ گۇۋاھلىق بېرىدۇ.

3. مىراس

ساماۋىي دىنلارنىڭ ئاخىرقىسى ۋە ئادالەتنىڭ مەنبەئى بولغان ئىسلام دىنى بارلىققا كەلگىچىلىك، مەيلى ئەرەب يېرىم ئارىلىدا بولسۇن، مەيلى باشقا ئەللەردە بولسۇن ھېچبىر يەردە ئاياللارنىڭ مىراس ئېلىش ھوقۇقى يوق ئىدى. ئاياللارنىڭ مىراس ئېلىشى ئۇياقتا تۇرسۇن، ئۇلار ئۆزلىرى ئەرلەر تەرىپىدىن مىراس ئورنىدا قوللىنىلاتتى. ئىسلام دىنىنىڭ شەرىئەت ئەھكاملىرى نازىل بولغاندىن كېيىن، بۇ ھەقسىزلىكلەر يوقىتىلىپ، ئاياللارنىڭمۇ ئەرلەرگە ئوخشاش مىراس ئېلىش ھوقۇقى دۇنيا تارىخىدا بىرىنچى قېتىم ئىسلام دىنىنىڭ مىراس قانۇنىدا بېكىتىلدى. كىشىلەرگە مىراس بەلگىلەش ھوقۇقىنى ئاللاھ بىۋاستە ئۆز ئۈستىگە ئالغان بولۇپ، مىراس مەسىلىسى قۇرئاننىڭ نىسا سۈرىسىدە ناھايىتى ئوچۇق بايان قىلىنغان. ئاللاھ مىراس مىقدارى ھەققىدە ئىسلام قانۇنشۇناسلىرىغا، ھەتتا پەيغەمبەرگىمۇ ئىجتىھاد قىلىش ھوقۇقىنى بەرمىگەن ھالدا ،ئۇنى ئۆزى تەپسىلى بەلگىلەپ بەرگەن. شۇڭا مىراس مىقدارى مەسىلىسى توغرۇلۇق ئىسلام مەزھەپلىرىدىن ھېچقانداق بىر مەزھەپتە ئىختىلاپ يوقتۇر. ئىسلامدىكى مىراس مەسىلىسى ئائىلە نىزامىغا باغلىق بىر مەسىلە. بۇ ئىككىسنى بىر ـ بىرىدىن ئايرىپ چۈشىنىشكە بولمايدۇ. بىر ئائىلىدىكى ئايال كىشى، ياكى شۇ ئائىلىدىكى ئەرنىڭ ئايالى بولىدۇ ياكى ئۇنىڭ قىزى بولىدۇ ياكى ئۇنىڭ ئانىسى بولىدۇ ياكى ئۇنىڭ ھەمشىرىسى بولىدۇ. زادى ئۇ، بۇ تۆت خىل ئايالنىڭ بىرى بولىدۇ.

ئەگەر بۇ ئايال شۇئائىلىنىڭ قىزى بولسا، ئۇنىڭ يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك ۋە باشقىمۇ پۈتۈن چىقىملىرى ئاتىسىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ.

ئەگەر بۇ ئايال شۇ ئائىلىنىڭ ئايالى(يەنى شۇ ئائىلىدىكى ئائىلە باشلىقىنىڭ ئايالى) بولسا،

ئۇنىڭ چىقىملىرى ”نەفىقە “دەپ ئاتىلىپ ئۇنىڭ ئېرىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ ئېرى ئۇنىڭ نەفىقىسىنى ئۆز لايىقىدا تولۇقلاپ بەرمىسە، ئايال كىشىنىڭ مەھكىمىگە بېرىپ ئېرىنىڭ ئۈستىدىن ئەرز قىلىش ھوقۇقى بار.

ئەگەر بۇ ئايال شۇ ئائىلە ئىچىدە ئانا بولۇپ يەنى شۇ ئائىلىدىكى ئائىلە باشلىقى بولغان ئەر كىشىنىڭ ئانىسى بولۇپ ياشىغان بولسا، ئۇنىڭ پۈتۈن چىقىملىرى ئوغلىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ.

ئەگەر بۇ ئايال شۇ ئائىلىدىكى ئائىلە باشلىقى بولغان ئەرنىڭ ھەمشىرىسى بولۇپ، ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى، ياكى جورىسى ياكى بالىسى بولمىغانلىقتىن، شۇ كىشىنىڭ رىئايىتى ئاستىدا تۇرغان بولسا، بۇ ھالەتتىمۇ ئۇنىڭ بارلىق چىقىملىرى ئۇنىڭ شۇ ئوغۇل قېرىندىشىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ. ئېرى يوق، ئوغلىمۇ يوق، ئاتىسىمۇ يوق، قېرىندىشى ھەم يوق ئايال كىشىنىڭ چىقىملىرى ئۇنىڭ تاغا ئاكىلىرىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ تاغا ئاكىلىرىمۇ بولمىسا، بۇ ئايالنىڭ ھاياتى ئىسلام دۆلىتى تەرىپىدىن كاپالەتكە ئېلىنىدۇ.

بۇ يەردىن مەلۇم بولىدۇكى، ئاياللارنىڭ تۇرمۇشتىكى پۈتۈن چىقىملىرى ئەرلەر تەرىپىدىن تەمىن ئېتىلىدۇ. ئاياللارنىڭ ئۈستىگە باشقىلار ئۈچۈن چىقىم قىلىش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئۆزلىرىنىڭ ئېھتىياجلىرى ئۈچۈنمۇ چىقىم قىلىشلىرى لازىم كەلمەيدۇ. بەلكى ئۇنى ئەرلەر قامدايدۇ. بۇنداق ئىكەن، ئەقلىمىز بىلەن ھۆكۈم قىلىمىز دېسەك ئاياللار مىراس ئېلىشقا تېگىشلىك ئەمەس. لېكىن ئىسلام دىنى ئاياللارنىڭ قەدىر ـ قىممىتىنى كۆتۈرۈپ، ئۇلارنى ئالاھىدە ھۆرمەتلىگەنلىكتىن، ئۇلارغا مەلۇم مىقداردا مىراس بەلگىلىدى ھەمدە ئۇلارنىڭ ئۈستىگە ئائىلىسى ياكى تۇغقانلىرى ئۈچۈن ھېچقانداق چىقىم قىلىشنى بۇيرىمىدى.

ئەمدى ئەرلەرگە كەلسەك، ئوغۇل بالا قولى ئىشقا تەككەندىن باشلاپ ئۆيىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى قامداشتا ئاتىسىغا ياردەملىشىدۇ. ئېغىر ئىشلار ئۇنىڭ بېشىغا چۈشىدۇ. ئۇ ئۆيلىنىپ بىر ئائىلىنىڭ بېشى بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئايالى ۋە بالىلىرىنىڭ نەفەقىلىرى(چىقىملىرى) يۈكلىنىدۇ. ئۇنىڭ بىر ئۆيىنىڭ ئېھتىياجلىرىدىن چىقىشى لازىم كېلىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ ئاتىسى بولمىسا، ئانىسىنى، قېرىنداشلىرىنى بېقىشى، ئاتا ـ ئانىسى بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇلار ياشىنىپ قالغان، كىرىمى يوق ھالەتتە بولسا، بۇلارنى ياخشى بېقىشى، بارلىق ئېھتىياجلىرىنى قامدىشى لازىم كېلىدۇ. دېمەك، ئائىلە ھاياتىدىكى بارلىق چىقىم ـ خىراجەتلەر قانداقلا شارائىتتا بولمىسۇن، پەقەتلا ئەر كىشىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ.

ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاياللار ئاتا ـ ئانىسىدىن مىراس ئالغان نەق پۇللىرىنى ۋە باشقىمۇ بايلىقلىرىنى ئائىلىسى ئۈچۈن چىقىم قىلىشقا بۇيرۇلغان ئەمەس، ئېرىنىڭ ئۇنى چىقىم قىلىشقا زورلاش ھەققى يوق، ئەلۋەتتە. ئەگەر ئۇ ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئېرىگە ھەمكارلىشىمەن دېگەن نىيەت بىلەن بىر قىسىم ئىقتىسادىنى ئائىلىسىگە چىقىم قىلسا بۇ ئۆزىنىڭ ئىشى. ئاياللار مىراس ئالغان پۇلنى ئۆز يېنىدا بېسىپ ياتالايدۇ، ئەمما ئەرلەر ئانداق قىلالمايدۇ. بەلكى ئائىلىسىگە چىقىم قىلىشى لازىم كېلىدۇ. ئەمدى ئويلاپ باقايلى، ئەمەلىيەتتە قايسىسى كۆپ ئالغان بولىدۇ؟ ئوغۇلمۇ ياكى قىزمۇ؟

4. تالاق

ساغلام ئائىلە ئەمنىيەتلىك جەمئىيەتنىڭ ئاساسىدۇر. ئىنسان ئىجتىمائىي مەخلۇقات

بولغاچقا، ئۇ، ئائىلە قورۇپ جامائەت تەركىبىدە ياشاشقا ئېھتىياجلىقتۇر. ئىنسانلار تۇرمۇش قۇرغاندىن كېيىن، كۈندىلىك تۇرمۇش جەريانىدا ھەمىشە بىر خىل تۇرمايدۇ. گاھىدا ئەر ــ خوتۇنلار ئوتتۇرىسىدا جېدەل ــ ماجىرالار يۈز بېرىپ تورىدۇ. ئىنسانلار ئازراق ئاچچىقلىرىغا ھاي بېرىپ، سەۋىرچانلىق بىلەن تۇرمۇش ھاياتىنى خاتىرجەم ھالدا داۋام قىلدۇرۇشقا مۇھتاجدۇر. ئەر ـ خوتۇنلار ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن جېدەل ــ ماجىرالاردا بىرىنىڭ ئاچچىقى يېنىپ، ئۆزھالىغا كەلگۈچىلىك قارشى تەرەپنىڭ سەۋىر قىلىشىغا توغرا كېلىدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولمىغاندا، بىر دەملىك ئاچچىق تۈپەيلىدىن ئائىلە بۇزۇلىدۇ. ئاياللار ئادەتتە سەۋىرسىز، ھېسسىياتچان كېلىدۇ. ئۇلار بەزىدە ئۆز ھېسسىياتلىرىنى باشقۇرالماي قالىدۇ. ئۇلار ئاچچىقى كەلگەندە، ئاقىۋەتنىڭ قانداق بولىشىغا قارىماستىن، ئېغىزىنى قويۇۋېتىدۇ. ئەمما ئەر كىشىلەر ئاياللارغا قارىغاندا، سەۋىرچان بولغانلىقلىرى ئۈچۈن ئۇلار ئاچچىقى كەلگەندە، ئۆزلىرىنى بېسىۋېلىشنى بىلىدۇ ۋە ئېغىزىنى قويۇۋەتمەيدۇ. سەۋىرى بىلەن ئاچچىقىنى يۇتۇۋالالايدۇ. نەتىجىدە، ئەر ــ خوتۇنلار ئوتتۇرىسىدا جېدەل ــ ماجىرالار يۈز بەرگەن بولسىمۇ، كېيىن يەنە ئۇلار ئۆزئارا يارىشۇالالايدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئائىلە پارچىلانماستىن داۋام قىلىۋېرىدۇ. ئائىلە ئوچىقى داۋام قىلغاچقا بالىلارمۇ يېتىم بولمايدۇ. ئۇرۇق ـ تۇغقانلارمۇ پەرىشان بولمايدۇ. مۇشۇ سەۋەبتىن، تالاق قىلىش ھوقۇقى ئەرلەرگە بېرىلگەن.

شۇنىمۇ ئەستىن چىقارماسلىق لازىمكى، ئائىلىنىڭ باشلانغۇچى بولغان نىكاھتا ھوقۇق ئايال كىشىنىڭ قولىدىدۇر. ئەگەر ئايال كىشى ئۆزى بىلەن تۇرمۇش قۇرماقچى بولغان ئەرگە رازى بولۇپ، ئۇنىڭغا خوتۇن بولۇشنى "قوبۇل قىلدىم "دېمەيدىكەن، ئەرنىڭ ئۇنى "ئالدىم "دېگىنى بىكاردۇر. بۇ مەسىلىنى مۇشۇنداق كەڭ دائىرىدە چۈشەنگىنىمىزدە، ئىسلام دىنىنىڭ نەقەدەر ئەقىلغا مۇۋاپىق، ئىنساننىڭ فىترىتى "تەبىئىتى "گە ئويغۇن ئىكەنلىكىنى كۆرەلەيمىز.

ئىسلام شەرىئىتىنىڭ قانۇن ـ نىزاملىرىنى توغرا چۈشەنمىگەن ياكى چۈشىنىشنى خالىمايدىغان بەزى كىشىلەر، مەسىلىنى بىر تەرەپتىنلا تۇتۇۋېلىپ، ھەدەپ ئىسلام دىنىغا تۆھمەتلەرنى توقۇشقا ئورۇنىدۇ. بۇنىڭ بىلەن، بۇ دىننى ياخشى چۈشەنمىگەن، بەزى بىلىم سەۋىيىسى تۆۋەن كىشىلەرنىڭ قايمۇقۇپ قېلىپ، دىندىن ئېزىپ كېتىش گىرداۋىغا چۈشۈپ قېلىشىدەك ئەھۋاللار يۈز بېرىدۇ. بۇ ماۋزۇنى تېخىمۇ كەڭ دائىرىلىك چۈشەندۈرۈش مۇمكىن ئىدى. ئەمما ھەقىقەتنى سۆيىدىغان كىتابخانلىرىمىزنىڭ بۇ قەدەر ئىزاھقا كۆپايە قىلىپ بۇنى توغرا چۈشىنىپ كېتىشلىرىگە ئىشەنچىم كامىل.

ئەر ـ ئايال ئوتتۇرىسىدىكى ئەدەبلەر

ئاللاھ قۇرئان كەرىمدە ئەرلەرنى ئاياللارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىشقا بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَرِثُواْ النِّسَاء كَرْهًا وَلاَ تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُواْ بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلاَّ أَن يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِن كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَن تَكْرَهُواْ شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا (**19**)]

« ئى مۆئمىنلەر! ئاياللارغا زورلۇق قىلىپ، ئۇلارنى مىراس قىلىپ ئالماق (يەنى بىر ئادەمنىڭ قولىدىن يەنە بىر ئادەمنىڭ قولىغا ئۆتۈپ تۇرىدىغان مال ئورنىدا قىلىۋالماق) سىلەرگە دۇرۇس بولمايدۇ؛ ئۇلار ئوپئوچۇق بىر پاھىشە ئىشنى قىلمىغان ھالەتتە، سىلەر ئۇلارغا بەرگەن

مەھرىدىن بىر قىسمىنى يۇلۇۋېلىش ئۈچۈن، ئۇلارغا بېسىم ئىشلەتمەڭلار، ئۇلار بىلەن چىرايلىقچە تىرىكچىلىك قىلىڭلار، ئەگەر ئۇلارنى ياقتۇرمىساڭلار (سەۋر قىلىڭلار)، چۈنكى سىلەر ياقتۇرمايدىغان بىر ئىشتا اللە كۆپ خەيرىيەتلەرنى پەيدا قىلىشى مۇمكىن.» (نىسا سۈرىسى 19 ـ ئايەت)

4314/2593 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ((اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ، فَإِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلَعٍ أعوج، وَإِنَّ أَعْوَجَ ما فِي الضِّلَعِ أَعْلاهُ، فإِنْ ذَهَبْتَ تُقِيمُهُ كَسَرْتَهُ، وَإِنْ تَرَكْتَهُ لَمْ يَزَلْ أَعْوَجَ، فاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا))* وفي رواية: ((وَكَسْرُهَا طَلاقُهَا))* البخاري (3331)، مسلم (1468).

4314/2593 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئاياللارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىڭلار. چۈنكى ئاياللار قوۋۇرغىدىن يارىتىلغان، قوۋۇرغىنىڭ ئۈستۈنكى قىسمى ئەڭ ئەگرى يېرى بولۇپ، ئۇنى تۈزلەشكە ئۇرۇنساڭ، سۇندۇرۇپ قويىسەن. شۇ پېتى تاشلاپ قويساڭ، ئەگرى پېتى تۇرىۋېرىدۇ، شۇڭا ئاياللارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىڭلار. يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: قوۋۇرغىنى سۇندۇرۇش دېمەك، ئايال كىشىنىڭ تالىقىنى بېرىش دېمەكتۇر. (مۇسلىم: 1468)

8409/ ـ وفي رواية: ما ضرب رسولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شيئًا قطُّ بيده، ولا امرأة، ولا خادمًا، إلا أن يجاهدَ في سبيلِ الله* مسلم (2328).

8409/5117 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ يەنە مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم الله يولىدا جىھادتىن باشقا ۋاقىتتا ئۆز قولى بىلەن بىر نەرسىنى ياكى ئايال كىشىنى ۋە ياكى خىزمەتچىنى ئۇرۇپ باقمىغان. (مۇسلىم 2328)

8415/5121 ـ عبد الله بن الحارث بن جزء – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: ما رأيتُ أحدًا أكثرَ تبسمًا من النبيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ* الترمذي (3641)

8415/5121 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ھارىس ئىبنى جەزئى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىنمۇ كۆپرەك تەبەسسۇم قىلىدىغان بىرىنى كۆرمىدىم، دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ. (تىرمىزى: 3641)

4317/2594 ـ عمروُ بْنُ الأَحْوَصِ رفعه: ((ألا وَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا؛ فَإِنَّمَا هُنَّ عَوَانٍ عِنْدَكُمْ، لَيْسَ تَمْلِكُونَ مِنْهُنَّ شَيْئًا غَيْرَ ذَلِكَ إِلاَّ أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ، فَإِنْ فَعَلْنَ فَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ، وَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ، فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً. أَلا إِنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ حَقًّا، وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا: فحَقُّكُمْ عليهن ألا يُوطِئْنَ فُرُشَكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ، وَلا يَأْذَنَّ فِي بُيُوتِكُمْ لِمَنْ تَكْرَهُونَ. أَلا وحَقُّهُنَّ عَلَيْكُمْ أَنْ تُحْسِنُوا إِلَيْهِنَّ فِي كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ)). للترمذي، ومر في الأيمان مطولاً* الترمذي (3087)

4317/2594 ـ سۇلايمان ئىبنى ئەمر ئىبنى ئەھۋەس مۇنداق دەيدۇ: دادام بىزگە ئۆزىنىڭ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىرگە ۋىدالىشىش ھەجىگە بارغانلىقىنى ۋە

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋىدالىشىش خۇتبىسىدە مۇنۇلارنى دېگەنلىكىنى سۆزلەپ بەرگەنىدى: ئى خالايىق! ئاياللارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىڭلار! سىلەرنىڭ ئەمرىڭلاردىكى ئاياللار سىلەرگە قولۇڭلارغا چۈشكەن ئەسىرلەرگە ئوخشاش ئىتائەت قىلىدۇ. سىلەر بۇندىن باشقا ھېچبىر ئىمتىيازغا ئىگە ئەمەس، ئەمما ئاياللىرىڭلار ئوچۇق ـ ئاشكارا ناچار قىلىقلارنى قىلسا، ئۇلار بىلەن بىللە بولماڭلار، (بۇمۇ ئۇنۇم بەرمىسە) ئۇلارنى ئەدەپلەش مەقسىتىدە ئاستىراق ئۇرۇڭلار. ئەگەر سىلەرگە ئىتائەت قىلسا، ئۇلارنى بوزەك قىلىش خىيالىدا بولماڭلار. ئى خالايىق ! ئاياللىرىڭلارنىڭ زىممىسىدە ئۇلار رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك ھەققىڭلار بار. سىلەرنىڭ زىممىڭلاردىمۇ ئۇلارنىڭ سىلەر رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك ھەقلىرى بار. ئاياللىرىڭلارنىڭ تۆشەكلىرىگە سىلەردىن باشقىلارنى يولاتماسلىقى ۋە سىلەر ياقتۇرمايدىغان كىشىلەرنى ئۆيۈڭلارغا كىرگۈزمەسلىكى سىلەرنىڭ ئۇلارنىڭ زىممىسىدىكى ھەققىڭلاردۇر؛ ئۇلارنى چىرايلىقچە ئاش ـ نان، كىيىم ـ كېچەك بىلەن تەمىنلىشىڭلار ئاياللىرىڭلارنىڭ سىلەرنىڭ ئۈستۈڭلاردىكى ھەقلىرىدۇر. (تىرمىزى3087)

ئىسلامدىكى ئەر ـ ئاياللىق مۇئامىلىسىنىڭ ئەدەپلىرىدىن، ئەرنىڭ ئايالى تەرىپىدىن كەلگەن ئازارلارغا، جاپالارغا ۋە كەمچىلىكلەرگە سەۋىر قىلىپ، ئۇنى سىلىق، ئىلمىي ئۇسۇل بىلەن ئىسلاھ قىلىشى كېرەك.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاياللىرىنىڭ جەۋر ـ جاپالىرىغا، بەدەۋى ئەرەبلەرنىڭ قوپال مۇئامىلىلىرىگە سەۋىرچانلىق بىلەن، يومشاق، سىلىق مۇئامىلە قىلىدىغان ئەڭ پەزىلەتلىك ۋە ئۈلگىلىك زات ئىدى.

8237/4989 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: رفعته: ((خيرُكم خيرُكم لأهلِهِ، وأنا خيرُكُم لأهلي، وإذا ماتَ صاحبُكُم فدعوه))* أبو داود(4899)، الترمذي (3895)

8237/4989 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: سىلەرنىڭ ياخشىلىرىڭلار خوتۇن بالىلىرىغا ياخشى مۇئامىلە قىلغانلاردۇر. مەن خوتۇن بالىلىرىمغا سىلەرگە قارىغاندا ئەڭ ياخشى مۇئامىلە قىلىمەن. ئەگەر ھەمراھىڭلار ئۆلۈپ كەتسە، ئۇنىڭ يامان گېپىنى قىلماڭلار. (تىرمىزى: 3895)

ئەرنىڭ ئايالىغا قىلىدىغان ياخشىلىقلىرىنىڭ جۈملىسىدىن، ئەدەپلىك، ياخشى كۈلكىلەر، خۇش چاقچاقلار بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېچىشى. ئۆزىنىڭ ئايالى بىلەن كۆڭۈل ئېچىشىش ھەر ئىككىسىنىڭ قەلبىنى راھەتلەندۈرىدۇ، مۇھەببەتنى ئاشۇرىدۇ. نەتىجىدە، ئايالمۇ ئېرىنى رازى قىلىش ۋە كۆڭلىنى ئېلىش ئۈچۈن ئالاھىدە پائالىيەتچان بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭمۇ ئاياللىرىنىڭ ئەقىللىرىغا ئويغۇنلىشىپ، ئۇلار بىلەن چاقچاقلىشىدىغانلىقى ۋە بىرگە كۆڭۈل ئاچىدىغانلىقى رىۋايەت قىلىنغان.

ئۆز ئەھلى بىلەن بىرگە كۆڭۈل ئېچىش ياخشى ئەمەللەردىندۇر. ئەمما چاقچاقلاشقاندا، چاقچاق، دەپ يالغان سۆز قىلماسلىق ۋە ئەدەپ ـــ ئەخلاق دائىرىسىدىن چىقىپ كەتمەسلىك كېرەك. ئەكسىچە بولغاندا، ئەر ئۆزىنىڭ ھۆرمىتىنى چۈشۈرۈپ قويىدۇ.

تەمىناتنىڭ بايانى

تەمىناتتىن ئەر ئايالىغا بېرىدىغان تاماق، كىيىم كىچەك، ئۆي تۇتۇپ بېرىش ۋە بۇنىڭدىن

باشقا تۇرمۇشىنىڭ زۆرۈر ئېھتىياجلىرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. بىر ئادەم بىلەن يەنە بىر ئادەمنىڭ ئارىسىدا ئۈچ سەۋەبنىڭ بىرسى تېپىلسا، ئۇ ئادەمگە ئىككىنچى بىر ئادەمنىڭ تەمىناتىنى بېرىش لازىم بولىدۇ. ئۇ ئۈچ سەۋەب بولسا، ئەر ـ خوتۇنچىلىق سەۋەبىدۇر، ئۇرۇق تۇغقانچىلىق سەۋەبىدۇر ۋە ھايۋانلارنىڭ ئىگىلىرىگە ئوخشاش بىر جانلىققا ئىگە بولغانلىق سەۋەبىدۇر.

ئەر ـ خوتۇنچىلىق سەۋەبى بىلەن بىر ئادەمگە ئىككىنچى بىر ئادەمنىڭ تەمىناتىنى بېرىشتىن بىز يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكۈنىمىزدەك ئەرگە ئايالىنىڭ تەمىناتىنى بېرىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئايالىنىڭ تەمىناتىنى بېرىش ئايال ئۆزىنى ئەرگە تاپشۇرۇپ ئەرنىڭ ئۆيىگە يۆتكىلىپ كەلگەندىن تارتىپ باشلىنىدۇ. ئاللاھ تائالا ئەرنىڭ ئايالغا تەمىنات بېرىش ھەققىدە مۇنداق دېدى.

[وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلاَدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَن يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لاَ تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلاَّ وُسْعَهَا لاَ تُضَآرَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلاَ مَوْلُودٌ لَّهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالاً عَن تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدتُّمْ أَن تَسْتَرْضِعُواْ أَوْلاَدَكُمْ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُم مَّآ آتَيْتُم بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُواْ اللّهَ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (**233**)]

ئانىلار (بالىلارنى ئېمىتىش مۇددىتىدە) تولۇق ئېمىتمەكچى بولسا، تولۇق ئىككى يىل ئېمىتىشى لازىم . ئاتىلار ئانىلارنى قائىدە بويىچە يېمەك ـ ئىچمەك ۋە كىيىم ـ كېچەك بىلەن تەمىنلەپ تۇرۇشى كېرەك، كىشى پەقەت قولىدىن كېلىدىغان ئىشقىلا تەكلىپ قىلىنىدۇ. ئانىنى بالىسى سەۋەبلىك زىيان تارتقۇزماسلىق لازىم (ئەگەر ئاتا ئۆلۈپ كەتسە) ئۇنىڭ ۋارىسى ئاتىغا ئوخشاش مەسئۇلىيەتنى (يەنى ئانا بولغۇچىغا نەپىقە بېرىش ۋە ئۇنىڭ ھەقلىرىگە رىئايە قىلىش قاتارلىقلارنى) ئۈز ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك. ئەگەر ئاتا ـ ئانا كېڭىشىپ (بالىنى ئىككى يىل توشماستىنلا) ئايرىۋەتمەكچى بولسا، ئۇلارغا ھېچبىر گۇناھ بولمايدۇ. ئەگەر بالىلىرىڭلارنى ئىنىكئانىلارغا ئېمىتمەكچى بولساڭلار، قائىدە بويىچە ئۇلارنىڭ ھەققىنى بەرسەڭلارلا سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. ﷲتىن (يەنى ﷲنىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك قىلىشتىن) قورقۇڭلار، بىلىڭلاركى، ﷲ سىلەرنىڭ قىلغان ئەمەللىڭلارنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر [سۈرە بەقەرە ـ233].

2801/1654 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ، وَخَيْرُ الصَّدَقَةِ عَنْ ظَهْرِ غِنًى، وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفَّهُ اللَّهُ، وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللَّهِ))* البخاري

2801/1654 ـ ھەكىم ئىبنى ھىزام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئۈستىدىكى (بەرگۈچى) قول ئاستىدىكى (ئالغۇچى) قولدىن ياخشىدۇر. سەدىقە بېرىشنى ئالدى بىلەن ھالىدىن خەۋەر ئېلىش سىنىڭ مەجبۇرىيىتىڭ بولغانلاردىن باشلىغىن! سەدىقىنىڭ ئەڭ ياخشىسى ئېھتىياجدىن ئاشقاندا بېرىلگىنىدۇر. كىمكى (تىلەمچىلىك ۋە يامان ئىشلاردىن) ساقلىنىشنى ئارزۇ قىلسا، الله ئۇ كىشىنى ئۇنداق ئىشلاردىن ساقلايدۇ. كىمكى ئىنسانلارنىڭ ياردىمىگە موھتاج بولماسلىقنى

ئارزۇ قىلسا، اللە ئۇ كىشىنى ھېچكىمگە موھتاج قىلمايدۇ. (بۇخارى: 1428)

2804/1656 ـ وللنسائي: عَنْ طَارِقٍ الْمُحَارِبِيِّ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((يَدُ الْمُعْطِي الْعُلْيَا، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ أُمَّكَ وَأَبَاكَ وَأُخْتَكَ وَأَخَاكَ ثُمَّ أَدْنَاكَ فَأَدْنَاكَ))*

2804/1656 ـ تارىق مۇھارىبى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: بىز مەدىنىگە يېتىپ كەلگىنىمىزدە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنبەردە جامائەتكە خۇتبە سۆزلەپ: (سەدىقە) بەرگۈچى قول ئۈستۈنكى قولدۇر. سەدىقە بېرىشنى ئالدى بىلەن ھالىدىن خەۋەر ئېلىش سىنىڭ مەجبۇرىيىتىڭ بولغانلاردىن باشلىغىن! يەنى ئاتا ـ ئاناڭ، قىز ـ ئوغۇل قېرىنداشلىرىڭ، ئاندىن تۇغقانلىق دەرىجىسى بويىچە ئەڭ يېقىن بولغانلارغا بېرىشتىن باشلا. (نەسائى: 2532)

تەمىناتنىڭ قانچىلىك بولىدىغانلىقى ئەر ئايالنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىغا قاراپ بەلگىلىنىدۇ. ئەگەر ئەر ـ خوتۇنلار باي بولسا، ئەرگە ئايالى ئۈچۈن باينىڭ تەمىناتلىرىنى بېرىش لازىمدۇر. ئەگەر ئەر ـ خوتۇنلار پېقىر بولسا، ئەرگە ئايالى ئۈچۈن پېقىرنىڭ تەمىناتىنى بېرىش لازىم. قازى، پېقىر بىر ئەرگە ئايالىغا پېقىرنىڭ تەمىناتىنى بېرىشكە ھۆكۈم قىلغان، كېيىن ئەر باي بولغان ۋە ئايال ئېرىنىڭ ئۈستىدىن قازىغا داۋا قىلغان بولسا، قازى ئەرنى شۇ ۋاقىتتىن باشلاپ ئايالىغا باينىڭ تەمىناتىنى بېرىشكە بۇيرۇيدۇ. ئايال سەركەشلىك قىلىدىغان ئايال بولۇپ ئېرىنىڭ گېپىگە ئۇنىماي ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن بولسا، ئەرگە تاكى ئايال ئۆيگە قايتىپ كەلگىچە ئۇنىڭ تەمىناتىنى بېرىش لازىم ئەمەس. ئۇۋال قىلىنىپ تۇرمىگە تاشلىنىپ قالغان ئايال بولسىمۇ، ئەرگە تۇرمىگە تاشلىنىپ قالغان ئايالنىڭ تەمىناتىنى بېرىش لازىم ئەمەس. ئەگەر ئەر پادىشاھنىڭ تۇرمىسىگە سولۇنۇپ قالغان بولسا، ئەردىن ئايالنىڭ تەمىناتىنى بېرىش ۋەزىپىسى چۈشۈپ كېتىدۇ.

ئىشلەيدىغان ئايالنىڭ تەمىناتى ھەققىدە

ئەگەر بىر ئايال ئۆيىنىڭ سىرتىدا بىر يەردە ئىشلىسە، ئۇنىڭ تەمىناتىنى بېرىش ئېرىنىڭ ئۈستىدىن چۈشۈپ كېتەمدۇ؟ كۈچلۈكرەك رىۋايەتكە ئاساسلانغاندا، ئايال ئەگەر ئەرنىڭ رۇخسىتى بىلەن ئىشلىگەن بولسا، ئۇنىڭ تەمىناتى ئەرنىڭ ئۈستىدىن چۈشۈپ كەتمەيدۇ. ئەمما ئايال ئەرنىڭ رۇخسىتىسىز ئىشلىگەن بولسا، خۇددى سەركەشلىك قىلىدىغان ئايالنىڭ تەمىناتى چۈشۈپ كەتكۈنىدەك ئۇ ئايالنىڭ تەمىناتىمۇ ئەرنىڭ ئۈستىدىن چۈشۈپ كېتىدۇ.

ئەگەر ئۇ ئايال ئۆي ئىچىدە تاماق ئېتىش، نان يېقىش ۋە كىيىم كېچەكلەرنى يۇيۇشقا ئوخشاش ئۆي ئىشلىرىنى قىلىشتىن باش تارتسا، ئەگەر ئۇ ئايال ئەسلىدىمۇ ئۆيىدە ئىش قىلمايدىغان ئايال بولسا ياكى ئۇ ئىشلارنى بىرەر كېسەل سەۋەبى بىلەن قىلمىغان بولسا، ئەر ئايالىغا تەييار تاماق ئېلىپ بېرىش لازىم. ئەگەر ئۇ ئايال ئەسلىدە ئۆيىدە شۇ ئىشلارنى قىلىدىغان ۋە ئۇ ئىشلارنى قىلىشمۇ قولىدىن كېلىدىغان بولسا، ئايالىغا تەييار تاماق ئېلىپ بېرىش ئەرگە لازىم ئەمەس. ئەگەر ئايال ئىناۋەتلىك ۋە يۇز ئابرويلۇق ئائىلىنىڭ قىزى بولسىمۇ مەزكۇر ئىشلارغا ئوخشاش ئۆي ئىشلىرىنى قىلغانلىقى ئۈچۈن ئېرىدىن ئىش ھەققى تەلەپ قىلىشى توغرا ئەمەس. چۈنكى ئايالنىڭ شۇ ئىشلارنى قىلىشى بىر دىنىي مەجبۇرىيەتتۇر.

بىز يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكۈنىمىزدەك قازى، ئەگەر ئەر، ئايالنىڭ تەمىناتلىرىنى بېرەلمەيدىغان دەرىجىگە چۈشۈپ قالسىمۇ ئەر ـ خوتۇننىڭ ئارىسىنى ئايرىۋەتمەيدۇ. شۇنىڭدەك قازى يەنە ئەگەر ئەر يوق بولۇپ كېتىپ ئايال قېيىنىلىپ قالىدىغان ھالغا چۈشۈپ قالسىمۇ ئەر ـ خوتۇننىڭ ئارىسىنى ئايرىۋە تمەيدۇ.

بىر ئادەمگە ئۇرۇق تۇغقانچىلىق سەۋەبى بىلەن ئىككىنچى بىر ئادەمنىڭ تەمىناتىنى بېرىشنىڭ لازىم ئىكەنلىكى توغرىسىدا

يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكۈنىمىزدەك بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بالىلارنىڭ تەمىناتلىرىنى بېرىش دادىنىڭ مەجبۇرىيىتىدۇر. چۈنكى بىر ئىنساننىڭ بالىسى ئۇنىڭ بىر پارچىسى ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا بىر ئادەمنىڭ بالىسىغا تەمىنات بېرەلەيدىغانلىكى خۇددى ئۆزىگە تەمىنات بېرگىنىگە ئوخشاشتۇر. بۇ، ئەگەر كىچىك بالىنىڭ ئۆزىگە تەۋە مال ـ مۈلكى بولمىسا، ئەھۋال شۇنداق بولىدۇ. ئەمما ئەگەر كىچىك بالىنىڭ ئۆزىگە تەۋە مال ـ مۈلكى بولسا، بۇ ھالدا ئۇنىڭ تەمىناتلىرى ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ مال ـ مۈلكىدىن بېرىلىدۇ. چۈنكى ئەسلى قائىدە بىر ئىنساننىڭ تەمىناتلىرى مەيلى ئۇ كىچىك بولسۇن مەيلى چوڭ بولسۇن ئۇنىڭ مال ـ مۈلكىدىن بېرىلىشى لازىمدۇر.

بىر ئادەم كەينىدە بىر نەچچە بالىنى قالدۇرۇپ قويۇپ ئۆلۈپ كەتكەن ۋە ئۇلارغا ھېچقانداق مال ـ مۈلۈك قالدۇرمىغان بولسا، ئۇلارنىڭ تەمىناتلىرى دۆلەت خەزىنىسىدىن بېرىلىدۇ.

بىر ئادەمنىڭ ئاتا ئانىلىرى ياكى چوڭ دادا ۋە چوڭ ئانىلىرى پېقىر بولسا، ناۋادا ئۇلار باشقا دىندا بولغان تەقدىردىمۇ ئۇلارنىڭ تەمىناتلىرىنى بېرىش ئۇ ئادەمنىڭ ئۈستىگە بولىدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

[وَإِن جَاهَدَاكَ عَلى أَن تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (15)]

ئەگەر ئاتا ـ ئاناڭ سېنى سەن بىلمەيدىغان نەرسىنى ماڭا شېرىك كەلتۈرۈشكە زورلىسا، ئۇلارغا ئىتائەت قىلمىغىن، ئۇلارغا دۇنيادا ياخشى مۇئامىلىدە بولغىن (يەنى دىنىڭغا زىيان يەتمەيدىغان ئاساستا ياخشىلىق قىلغىن)، ماڭا تائەت بىلەن قايتقان ئادەمنىڭ يولىغا ئەگەشكىن، ئاندىن مېنىڭ دەرگاھىمغا قايتىسىلەر، سىلەرگە قىلمىشىڭلارنى ئېيتىپ بېرىمەن [سۇرە لوقمان ـ 15].

بىر بالىنىڭ، ئاتا ئانىسىنىڭ، چوڭ دادىلىرىنىڭ ۋە چوڭ ئانىلىرىنىڭ تەمىناتىنى بېرىش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ پېقىر بولۇشلىرى شەرت قىلىندى. چۈنكى بىر ئادەم مال ـ مۈلكى بار ئادەم بولسا، ئۇ ئۆزىنىڭ تەمىناتىنى ئۆزىنىڭ مال مۈلكىدىن قىلغانلىق باشقىلارنىڭ مال ـ مۈلكىدىن قىلغانلىقتا قارىغاندا ياخشىدۇر. ئاتا ئانىلارنىڭ، چوڭ دادا ۋە چوڭ ئانىلارنىڭ باشقا دىندا بولۇشى ئۇلارنىڭ تەمىناتلىرىنى بېرىشكە توسالغۇ بولالمايدۇ. باشقا ـ باشقا دىندا بولسىمۇ بىر ئادەمنىڭ ئايالىغا، ئاتا ئانىسىغا، چوڭ دادىلىرىغا ۋە چوڭ ئانالىرىغا، بالىلىرىغا ۋە نەۋرىلىرىگە تەمىنات بېرىشى لازىمدۇر. باشقا دىندا بولسىمۇ ئايالغا تەمىنات بېرىشنىڭ لازىم بولۇشى ئەر ـ خوتۇنلۇق ئالاقىنىڭ سەۋەبى بىلەندۇر. ئەمما باشقىلارغا تەمىنات بېرىشنىڭ لازىم بولۇشى، ئاتا بالا بولغانلىقى سەۋەبى بىلەندۇر. بىر ئادەمنىڭ ئاتا ئانىسىغا ياكى چوڭ دادىسىغا ۋە چوڭ

ئانىسىغا ياكى بالىۋاقىلىرىغا تەمىنات بەرگەنلىكى خۇددى ئۆزىگە تەمىنات بەرگەنلىك ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر تەمىنات بېرىدىغان ئادەم مۇسۇلمان، ئەمما ئۇلار ئارىسىدا مۇسۇلمانلار بىلەن ئۇرۇش بار كاپىرلاردىن بولسا، مۇسۇلمان ئادەمگە ئۇلارنىڭ تەمىناتىنى بېرىش لازىم بولمايدۇ. ئەگەر ئۇلار مۇسۇلمانلاردىن رۇخسەت ئېلىپ مۇسۇلمانلارنىڭ ئىچىدە ياشاۋاتقان ئادەملەر بولسىمۇ ئۇلار مۇسۇلمانلار بىلەن ئۇرۇش قىلىۋاتقان كاپىر قەۋمىدىن بولغانلىقى ئۈچۈن مۇسۇلمان بالىنىڭ ئۇلارغا تەمىنات بېرىشى توغرا ئەمەس. چۈنكى بىز مۇسۇلمانلار بىلەن دىن ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىۋاتقان كاپىرلارنى دوست تۇتۇشىمىزدىن ۋە ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىشىمىزدىن چەكلەندۇق. مانا بۇ ئىسلام دىنىنىڭ پرىنسىپلىرىنىڭ ناھايىتى ئېسىل ئىكەنلىكىنى ۋە ئۇ پرىنسىپلەرنىڭ ئىنسانپەرۋەر ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

شۇنى بىلىش كېرەككى، كاپىر ئاتا ئانىغا ۋە ئۇرۇق تۇغقانلارغا تەمىنات ياكى ياخشىلىق قىلىش ئۈچۈن بېرىلىدىغان پۇل ماللار زاكات ماللىرىدىن بولماسلىقى لازىم. چۈنكى زاكات ماللىرى پەقەت مۇسۇلمانلارغىلا بېرىلىدۇ.

شۇنىڭدەك يەنە مەھرەم كېلىدىغان ئۇرۇق تۇغقانغا مەيلى ئۇ بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بولسۇن مەيلى چوڭ بولسۇن تەمىنات بېرىش ۋاجىپ بولىدۇ. شۇنىڭدەك ئۇرۇق تۇغقانغا تەمىنات بېرىشنىڭ بىر شەرتى ئۇنىڭ ئۇزۇن مۇددەت داۋام قىلىدىغان كېسەلگە گىرىپتار بولغانلىقى ياكى كۆر بولۇپ قالغانلىقى سەۋەبى بىلەن بىرەر ئىش قىلالمايدىغان ھالەتكە كېلىپ قالغان مۇھتاج بولۇشى لازىمدۇر. ئاتا-ئانا بىرەر ئىش قىلىپ تۇرمۇشىنى قامدىيالايدىغان دەرىجىدە بولسىمۇ بالا، ئۇلارنىڭ تەمىناتىنى بېرىدۇ.

ئاياللارنىڭ ئىشلىشىگە رۇخسەت قىلىنىشىنىڭ بايانى

ئىسلام دىنى ئايالنى ئايال ھاياتىنىڭ قايسى باسقۇچىدا بولسا بولسۇن تىجارەت قىلىشقا ياكى ئىشلەشكە بۇيرۇمايدۇ. چۈنكى ئىسلام دىنى ئائىلىنىڭ تەمىنات ۋە چىقىملىرىدىن كىچىككىنىمۇ بىر نەرسىنى ئايالنىڭ ئۈستىگە يۈكلىمىدى. ئەكسىچە ئۇنىڭ تەمىناتىنى باشقىلارنىڭ ئۈستىگە يۈكلىدى. مەسىلەن، بىر ئايال قىز ھالىتىدە بولسا ئۇنىڭ تەمىناتىنى بېرىش ئاتا ئانىسىنىڭ ئۈستىگە، ھەمشىرە بولسا تەمىناتىنى بېرىشكە قۇدرىتى يەتكەن قېرىندىشىنىڭ ئۈستىگە، ياتلىق بولسا ئېرىنىڭ ئۈستىگە، ئانا بولسا كەسپى بار بالىلىرىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىدى. ئىش شۇنداق بولسىمۇ ئىسلام دىنى مەلۇم شەرتلەر ئاستىدا ئايالنىڭ ئىشلەپ پۇل تېپىشىغا رۇخسەت قىلدى. ئۇ شەرتلەر تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەتتۇر.

1) ئەگەر ئايال ئېرى بار ئايال بولسا، ئېرىنىڭ ئۇنىڭغا ئىشلەشكە رۇخسەت بېرىشى لازىم.

2) ئۇنىڭ قىلىدىغان ئىشى ئەرلەر بىلەن ئارىلىشىپ قىلىدىغان ياكى ئەرلەر بىلەن ئايرىم بىر يەردە يالغۇز قالىدىغان ئىش بولماسلىقى لازىم.

3) ئۇنىڭ قىلىدىغان ئىشى مەسىلەن، تىككۈچىلىك، سېستىرالىق، دوختۇرلۇق (ئاياللار باللار كېسەللىكى ساھەسى بويىچە)، ۋە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىشقا ئوخشاش ئۆزىنىڭ ئاياللىق سۈپىتىگە مۇناسىپ كېلىدىغان ئىشلاردىن بولىشى لازىم. شۇنىڭ ئۈچۈن ئايالنىڭ ھەتتا ئەرلەرگە ئوخشاپ قالماسلىقى ۋە مىجەز خاراكتېرى ئۇلارنىڭكىدەك بولۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئەرلەرگە خاس قاتتىق ۋە ئېغىر ئىشلارنى قىلىشى توغرا ئەمەس.

ئايالنىڭ ئىشلەش ئارقىلىق تاپقان پۇلى ئۇنىڭ خاس مۈلكى ھېسابلىنىدۇ. ئۇنى ئىشلىتىش

ھەققى پەقەت ئۇنىڭ قولىدا بولىدۇ. ئەرنىڭ ياكى باشقا بىرسىنىڭ پۇلنى ئۇنىڭ رازىلىقىسىز ئۇنىڭ قولىدىن ئېلىۋېلىش ھەققى يوق. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى.

[وَلاَ تَتَمَنَّوْاْ مَا فَضَّلَ اللّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُواْ وَلِلنِّسَاء نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ وَاسْأَلُواْ اللّهَ مِن فَضْلِهِ إِنَّ اللّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا (**32**)]

«ئى مۆئمىنلەر! اللّٰه سىلەردىكى بىر ـ بىرىڭلاردىن ئارتۇق قىلغان نەرسىلەرنى (ھەسەت قىلىش يۈزىسىدىن) ئارزۇ قىلماڭلار، ئەرلەر قىلغان ئەمەللىرىدىن ھەسسىدار بولىدۇ، ئاياللارمۇ قىلغان ئەمەللىرىدىن ھەسسىدار بولىدۇ. اللّٰهتىن ئۇنىڭ پەزلىنى تىلەڭلار (اللّٰه بېرىدۇ). اللّٰه ھەقىقەتەن ھەممە نەرسىنى بىلگۈچىدۇر» [سۈرە نىسا ـ32].

ئىسلام شەرىئەت قانۇنىدا ئاياللارنىڭ سىرتتا ئىشلىشى ھارام دەيدىغان بىرەر چەكلىمە يوق. ئاياللار ئىسلام دىنىنىڭ گۈللەنگەن شانلىق ئەسىرلىرىدىمۇ ئىشلەشتىن ۋە جەمئىيەتتىكى ۋەزىپىسىدىن مەھرۇم قىلىنغان ئەمەس. ئاياللارنىڭ ئائىلىسىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى قامداش يولىدا ئۆزلىرىگە لايىق كېلىدىغان شەرەپلىك ئورۇنلاردا ئىشلىشى جائىزدۇر. شۇنداقتىمۇ، ئەگەر بىز ئايال كىشىنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك بولغان ۋەزىپىسگە ۋە ئۈستىدىكى مەسئۇلىيەتلىرىگە قارايدىغان بولساق، بۇ ۋەزىپىنىڭ ئىنسانىيەت نەسلىنىڭ يەر ـ يۈزىدە داۋام قىلىشىغا باغلىق بولغان ئالاھىدە ئۇلۇغ، مۇھىم بىر ۋەزىپە ئىكەنلىكىنى كۆرىمىز. بۇ ۋەزىپە قايسى دېگەندە، "ئانىلىق "ۋەزىپىسىدۇر. ئايال كىشىنىڭ يارىتىلىش تەبىئىتى، ئۇنىڭ ئانا قارنىدا تۆرەلگەن ئاۋۋالقى ۋاقتىدىن باشلاپ ئۇنى بۇ ۋەزىپىگە تەييارلايدۇ. ئانا ـ بالا ساغلىقى مۇتەخەسسىسلىرى شۇنداق يەكۈنلەرنى چىقىرىدۇكى، سېپېرم تۇخۇمچىلىرى ئانىنىڭ بەچچىدانىدا ئانىنىڭ سىپېرمى بىلەن بىرلەشكەندىن كېيىن، ئوغۇل ـ قىز دانچىلىرىنىڭ پەرقلىرى ئايرىلىشقا باشلايدۇ.

پىسخولوگىيە ۋە تەربىيە مۇتەخەسسىسلىرى ئانىنىڭ ئۆز بۇۋىقى بىلەن مەشغۇل بولۇشىنىڭ ئانا ـ بالا ھەرئىككىسى ئۈچۈن تەبىئىي زۆرۈرىيەت ئىكەنلىكىنى قارار قىلىدۇ. ئانا ئۆز بۇۋىقىنىڭ رىئايىتىگە ئۆزى مەسئۇل بولۇپ، ئۇنىڭ ئېھتىياجلىرىدىن چىقىشى ئارقىلىق ئانىلىقتىن ھۇزۇرلىنىشقا بولغان ھاجىتىنى ھەممىشە ھېس قىلغۇچىدۇر. يەرشارىدا ئۆز بالىسىنى باغرىغا بېسىپ، كىچە كۈندۈز ئۇنىڭ يېنىدا بولۇشنى خالىمايدىغان، ئائىلىنىڭ ئېھتىياجى يۈزىسىدىن بالىسىنى ئۆيىدە تەرك ئېتىپ ياكى باشقىلارنىڭ تەربىيىسىگە تاپشۇرۇپ قويۇپ ئىشقا كەتكىنىگە كۆڭلى بىئارام بولمايدىغان ۋە تۇرمۇشنىڭ تەلۋى مەجبۇر قىلمىسا، ئۆز ئۆيىدە ئولتۇرۇپ بالىسىنى باغرىغا بېسىشنى ئارزۇ قىلمايدىغان ئانا بارمىدۇ؟!

شۇنىڭدەك، بالىمۇ ئانىسىنىڭ يېنىدا بولۇشقا، ئانىسىنىڭ ئىسسىق قوينىدىن ھۇزۇر ـ ھالاۋەت ئېلىشقا تولىمۇ مۇھتاجدۇر. ئانىلار ئىشەنچ قىلىپ بالىلىرىنى تاشلاپ قويىدىغان يەسلىلەر بالىلارنى باشقا جانلىقلارنى باققاندەك، ياخشى باقالىسىمۇ، لېكىن ئۇلارنى ئىنسانىي خىسلەتتە، ئىنسانىي ئەخلاقتا يېتىشتۈرۈپ چىقىشقا ئەلۋەتتە ئاجىزدۇر.

ئايال كىشىنىڭ ئىشلەش ئۈچۈن ئۆيىدىن سىرتقا چىقىشى ئائىلىسىدىكى مۇھىم ۋەزىپىسگە سەل قارىغانلىقىدۇر. بۇ بىر تەرەپتىن كېلىدىغان نەسىللەرنىڭ ئەخلاقىي تەربىيىسگە بولغان تەھدىد بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆز مىللىتىگە، خەلقىگە ۋە ۋەتىنىگە ياخشى ئىجادىيەتلەرنى

يارىتالايدىغان، يارامىلىق كىشىلەرنىڭ ئىشلەش يوللىرىنى توسقانلىق، نەتىجىدە ئۆز جەمئىيىتىنى ياخشى ئىشلەيدىغان ئەرلەردىن مەھرۇم قىلغانلىقتۇر. بۇ ئىشلار ئىسلام دۇنياسىدىكى بىر مۇشكىلاتلا ئەمەس، بەلكى بۇ، ئامېرىكا، ياۋرۇپا ئەللىرىدىكى ئىجتىمائىي ئىشلار مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ پىكىرلىرىنى ئاۋارە قىلىپ كېلىۋاتقان مەسىلىلەرنىڭ بىرىدۇر.

بىزنىڭ دىنىمىز، ئانىلارنىڭ بالىلارنى باشقىلارغا تاپشۇرۇپ قويۇپ، ئۆز قوللىرى بىلەن باقماسلىقىنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى 14 ئەسىر بۇرۇن ئېلان قىلغان بولسا، ئەمدىلىكتە تەجرىبىلەر ۋە ئاچچىق ساۋاقلارنى كۆرگەندىن كېيىن، كىشىلەر بۇ ئىشنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى قايتا ئىسپاتلىماقتا. ئۆزى باقماي باشقىلارنىڭ تەربىيىسىگە تاپشۇرۇپ قويۇپ چوڭ قىلغان بالىنىڭ ئەخلاقىي جەھەتتىن يېتەرسىز بولۇپ چىقىشىنىڭ سىرتىدا، ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا بولغان كۆيۈمچانلىقىنىڭ ۋە ھۆرمىتىنىڭ ئاجىز بولىدىغانلىقىمۇ ھەممىگە مەلۇم.

بالىلار يۈرەك پارىمىز، جېنىمىز ۋە ھاياتلىقتىكى ھەرنەرسىمىزدۇر. سىرتتىكى ئىشلار، ئابرۇي ـ شۆھرەتلەر يۈرەك پارىمىز، بۇگۈنىمىز ۋە ئەتىمىز بولغان شۇ پەرزەنتلىرىمىزدىن ئەزىز ئەمەس، ئەلۋەتتە. توغرا، باققۇچىسى يوق، تۇل ۋە چارىسىزلىقتىن سىرتقا چىقىپ ئىشلەشكە مەجبۇر بولىۋاتقان ئانىلارمۇ جەمئىيەتتە ئاز ئەمەس. ئۇلار ئىشلەشكە ھەقىقەتەن مەجبۇر بولۇپ قالغانلاردۇر. ئاللاھ ئۇلارنىڭ ئىشلىرىنى ئۇڭۇشلۇق قىلسۇن. ئۇلاردىن باشقا ئىشلىمىسىمۇ بولىدىغان ۋە ئېرىنىڭ كىرىمى بىلەن كۇپايە قىلسىمۇ تۇرمۇشنى نورمال ھالدا ئېلىپ كېتەلەيدىغان ئانىلار ئەقىللىرىنى ئىشلىتىپ، پەرزەنت قەدرىنى ۋە ئۆز ۋەزىپىسىنى تونۇيدىغان بولسا، ھازىرقى زامان يېڭى نەسىللىرىنىڭ تەربىيىسىدە ئالاھىدە ئىجتىمائىي يېڭىلىقلار بولار ئىدى. بۇلارنىڭ مۇكاپاتى مۇشۇ دۇنيادىلا شۇ ئانىلارغا قايتقان بولار ئىدى. ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ دەسلەپكى مۇئەللىملىرى. ئائىلىدىكى تۇنجى تەربىيە ناھايىتى مۇھىمدۇر. تەربىيىسى ياخشى بولغان بالىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا ئېلىپ كېلىدىغان ياخشىلىقلىرى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ھېسابسىزدۇر.

ئايالنىڭ ئىشلىشىدىكى خەتەرلەر

ئايالنىڭ ئۆيلىرىنى تاشلاپ، زۆرۈرىيەتسىز سىرتتا ئىشلىشىنىڭ قىسمەن خەتەرلىرى بار.

1. ئەخلاقىي تەرەپتىن- ئايالار ئەرلەر بىلەن ئارىلىشىپ بىرگە ئىشلەشكە باشلىغاندىن كېيىن، ئۇلاردىكى ھايا، ئىپپەت ۋە نومۇسپەرۋەرلىك ئاستا ـ ئاستا تەدرىجى ئاجىزلىشىدۇ. بۇ سەۋەبتىن بەزى ئائىلە جېدەللىرىمۇ يۈز بېرىدۇ.

2. ئىجتىمائىي تەرەپتىن ـ ئايال كىشىنىڭ ئىش باھانىسى بىلەن ئۆيىدىن چىقىپ كېتىشى، ئائىلە ھاياتىدىكى بوشلۇقنى كەلتۈرۈپ چىقىدۇ. بالىلارنى ئانىلىق مېھرىدىن مەھرۇم قىلىدۇ ۋە جورىسىنىمۇ ياخشى كۈتەلمەيدۇ.

3. ئىشقا لاياقەتسىز بەزىبىر ئايالنىڭ ئۇرۇننى مەشغۇل قىلىپ ئولتۇرۇۋېلىشى، ئۇلاردىن ياخشىراق ئىش بېجىرەلەيدىغان ۋە ئىشقا قادىر بولغان ياشلارنىڭ ئىشلەش يوللىرىنى توسىدۇ. نەتىجىدە، ئىشسىزلىق كۆپىيىپ جەمئىيەتتە ئىجتىمائىي جىنايەتلەر كېلىپ چىقىدۇ. ئايالار ئىشسىز قالسا ئۆيلىرىدە ئولتۇرۇپ بارغا شۈكۈر قىلىپ ھايات كەچۈرىدۇ. ئەمما ئەرلەر خۇسۇسەن، ياشلار ئىشسىز قالسا، بېكارلىقتىن، بوشلۇقتىن سىقىلىپ تۈرلۈك جىنايەتلەرنى ئىشلەيدۇ. ئوغۇرلۇق، قاتىللىق ۋە بولاڭچىلىق جىنايەتلىرىمۇ كۆپىنچە ياشلارنىڭ ئىشسىز

قالغانلىقىدىن، بەزىلىرى ئۆيلىنەلمەي كۆڭۈللىرىنى توختىتالمىغانلىقىدىن بولىدۇ.

4. ئىقتىسادىي تەرەپتىن ـ ئىقتىساد نىزامى ئىشقا يارامىلىق، ئىش بېجىرىشنى بىلىدىغان، چىداملىق ۋە پاراسەتلىك كىشىلەرنىڭ تاللىنىشىنى تەقەززا قىلىدۇ. ئىشلىمىسىمۇ ئېرىنىڭ كىرىمى بىلەن تۇرمۇشنى نورمال ئېلىپ كېتەلەيدىغان ئاياللارنىڭ بۇ ئورۇنلارنى مەشغۇل قىلىپ ئولتۇرۇشلىرى ئىقتىسادنىڭ راۋاجلىنىشىغا دەخلى يەتكۈزمەي قالمايدۇ. چۈنكى ئاياللار كۆپىنچە ئەرلەرنىڭ ئىشلىگىنىنى ئىشلىيەلمەيدۇ. ئاياللار مىجەزى بىر خىل بولمىغان ۋاقىتلاردا كۆڭۈللۈك ئىشلىرىنى تولۇق جايىدا ئادا قىلالمايدۇ. نەتىجىدە، جەمئىيەتنىڭ ئىقتىساد ئىشلىرى ئاقسايدۇ. ئاياللارنىڭ ئايلىق ئادەت كۆرۈلۈشىدىن تېخىمۇ قىيىن بولغان شارائىتلىرى ـ ئۇلارنىڭ ھامىلدارلىق ئايلىرى، بولۇپمۇ ھامىلدارلىقنىڭ ئاخىرقى ئايلىرىدۇر. بۇ ۋاقىتلاردا ئاياللار ھەرقانداق ۋەزىپىنى بېجىرىشتىن ئاجىز كېلىدۇ ۋە ئىشقا ھەۋەسسىمۇ قالمايدۇ. ئاندىن ئۇلار تۇغقاندىن كېيىن، ئەسلىدىكى ھالىتىگە كەلگۈچىلىك مەلۇم ۋاقىت ئىشتىن قالىدۇ. ئاياللارنىڭ يارىتىلىشىغا مۇناسىپ بولغان، ئاساسلىق ۋەزىپىسىنى ــ شەرەپلىك ئانىلىق ۋە پەرۋىشچىلىكتىن ئىبارەت ۋەزىپىسىنى تاشلاپ، زۆرۈرىيەتسىز سىرتتا ئىشلەش جەريانىدا، ئۆزلىرىنىڭ ئائىللىق ئۆزۈرلىرى تۈپەيلىدىن نۆۋەتتىكى ئىشلىرىنى چالا ـ پۇچۇق ئورۇنلىشى، ئورۇننى تۇتۇپ ئولتۇرۇپ ياخشى ئىشلەيدىغانلارنى بۇ ئىشلاردىن مەھرۇم قىلىشى، ئىقتىسادنى راۋاجلاندۇرۇش ئىشلىرىغا زىيان يەتكۈزمەمدۇ؟!

ئىككىنچى باپ. ئەر خوتۇنلارنىڭ بىر ـ بىرىنىڭ ئۈستىدىكى ھەقلىرى

ئىسلام دىنىدا ئەر ـ خوتۇنلارنىڭ بىر ـ بىرىنىڭ ئۈستىدە ھەقلىرى ۋە ھەر بىرىنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك مەجبۇرىيەتلىرى بار. ھەممە ئىشنى ھېكمەت بىلەن قىلىدىغان ۋە ھەممىنى بىلىپ تۇرىدىغان ئاللاھ تائالا ھەقلەر بىلەن مەجبۇرىيەتلەرنىڭ ئارىسىدا بىر تەڭپۇڭلۇقنى قىلدى. شۇڭا ئاللاھ تائالا بىر تەرەپ پايدىلىنىدىغان ھەر بىر ھەقنىڭ قارشىسىدا ئۇ تەرەپنىڭ يەنە بىر تەرەپ ئۈچۈن ئۈستىگە ئېلىشقا تېگىشلىك بولغان بىر مەجبۇرىيەتنى بېكىتتى. مانا بۇ ئاللاھ تائالانىڭ تۆۋەندىكى ئايىتىدە ناھايىتى ئوچۇق بىر شەكىلدە بايان قىلىنغاندۇر. « ئاياللىرى ئۈستىدە ئەرلەرنىڭ ھەقلىرى بولغىنىدەك، ئەرلىرى ئۈستىدە ئاياللارنىڭمۇ ھەقلىرى بار (يەنى ئاياللار مۇۋاپىق دەرىجىدە ھوقۇقتىن بەھرىمەن بولۇشى كېرەك، مۇۋاپىق دەرىجىدە مەجبۇرىيەتمۇ ئۆتىشى كېرەك). (ئاياللارغا مەھرى بېرىش ۋە ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى قامداش مەجبۇرىيەتلىرى ئەرلەرگە يۈكلەنگەنلىكتىن) ئەرلەر ئاياللاردىن بىر دەرىجە ئارتۇقلۇققا ئىگە. اللّٰه غالىبتۇر. ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر.» [سۈرە بەقەر 228ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى]

ئاللاھ تائالا ئەرلەرنى ئىگە قىلغان بىر دەرىجە بولسا ھامىيلىق ۋە ئائىلىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغانلىق دەرىجىسىدۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: « ئەرلەر ئاياللارنىڭ ھامىيلىرىدۇر، بۇ اللّٰهنىڭ ئۇلارنىڭ بەزىسىنى بەزىسىدىن (يەنى ئەرلەرنى كۈچ ـ قۇۋۋەت، غازاتقا چىقىش قاتارلىق جەھەتلەردە ئاياللاردىن) ئارتۇق قىلغانلىقىدىندۇر ۋە ئەرلەرنىڭ ئۆز پۇل ـ ماللىرىنى سەرپ قىلغانلىقىدىندۇر (يەنى ئاياللارنىڭ نەپىقىسى ئەرلەرنىڭ زىممىسىگە يۈكلەنگەنلىكتىندۇر).»{سۈرە نىسا 34ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى}

ھەر قانداق بىر جەمىيەتتە ئۇ جەمىيەتنىڭ ئىشلىرىغا ئىگە بولىدىغان ۋە ئۇنىڭ ئىشلىرىنى رەتكە سالىدىغان بىر مەسئۇلنىڭ بولىشى لازىم. ئائىلە بولسا ئەڭ مۇھىم بىر جەمىيەتتۇر. ئائىلىگە كۆڭۈل بۆلۈش ۋە ئۇنىڭغا پايدىلىق ئىشلارنى تەييارلاش ئائىلىنىڭ مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇش ئامىللىرىنىڭ بىرىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئائىلە ئەزالىرىنىڭ ئىچىدىن بىرىنىڭ ئائىلىنىڭ ئىشلىرىغا مەسئۇل بولىشى لازىم. بىر ئائىلىنىڭ ئىچىدە بۇنىڭ ئۈچۈن ئەر ئەڭ ھەقلىدۇر. چۈنكى ئەر دۇنيا ئىشلىرىنى ئايالغا قارىغاندا كۆپ بىلگەندىن سىرت ئائىلىدىكى كىشىلەرگە نەپىقە بېرىشكە مەسئۇل كىشىدۇر.

ئايالنىڭ ھەقلىرى

ئەركىشىنىڭ ئۈستىدىكى ئايالىغا ئۆتەشكە تېگىشلىك ھەقلەردىن:

1. ئەرنىڭ ئايالى بىلەن چىرايلىقچە تىرىكچىلىك قىلىشى ۋە ئۇنىڭغا ياخشى مۇئامىلە قىلىشى ئايالنىڭ ئېرىنىڭ ئۈستىدىكى ھەقلىرىنىڭ بىرىدۇر. ئەرنىڭ ئايالىغا ياخشى مۇئامىلە قىلىشى، ئۇنىڭغا ئازار بەرمەسلىكى، پۈتۈن مۇھەببىتى ۋە سۆيگۈسىنى بېغىشلىغان ھالدا، ئۇنىڭغا ھەر ئىشتا مېھرىبانلىق كۆرسىتىشى لازىم. يەنى سىرتتا ناھايىتى ياخشى ئەخلاقلىق بولۇپ، ئايالىغا قاتتىقلىق، قوپاللىق قىلىدىغان كىشى ياخشى كىشى دېيىلمەيدۇ. بەلكى ئاۋۋال ئۆزىنىڭ ئايالىغا، پەرزەنتلىرىگە ياخشى مۇئامىلە قىلىدىغان، ئۇلارغا ئەڭ مېھرىبان بولغان كىشىلا ياخشى كىشى بولالايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەڭ كۆپ قىلغان تەۋسىيەلىرى ئاياللار بىلەن چىرايلىقچە تىرىكچىلىك قىلىش ھەققىدىدۇر. تۆۋەندىكى ھەدىس ئۇ تەۋسىيەلەرنىڭ بىرىدۇر.

4314/2593 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ((اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ، فَإِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلَعٍ أعوج، وَإِنَّ أَعْوَجَ ما فِي الضِّلَعِ أَعْلاهُ، فإِنْ ذَهَبْتَ تُقِيمُهُ كَسَرْتَهُ، وَإِنْ تَرَكْتَهُ لَمْ يَزَلْ أَعْوَجَ، فاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا))* وفي رواية: ((وَكَسْرُهَا طَلاقُهَا))* البخاري (3331)، مسلم (1468).

4314/2593 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئاياللارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىڭلار. چۈنكى ئاياللار قوۋۇرغىدىن يارىتىلغان، قوۋۇرغىنىڭ ئۈستۈنكى قىسمى ئەڭ ئەگرى يېرى بولۇپ، ئۇنى تۈزلەشكە ئۇرۇنساڭ، سۇندۇرۇپ قويىسەن. شۇ پېتى تاشلاپ قويساڭ، ئەگرى پېتى تۇرىۋېرىدۇ، شۇڭا ئاياللارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىڭلار. يەنە بىر ىۋايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: قوۋۇرغىنى سۇندۇرۇش دېمەك، ئايال كىشىنىڭ تالىقىنى بېرىش دېمەكتۇر. (مۇسلىم: 1468)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ سۆزى ئارقىلىق بىلدۈرمەكچى بولغان مەقستى ئاياللاردا كۆرۈلىدىغان كەمچىلىكلەرنىڭ ئاياللار تۇغۇلۇپ بولغاندىن كېيىن ئۇلارنى ئۆزلىرى يېتىشتۈرۋالغان كەمچىلىكلەر ئەمەسلىكىنى، بەلكى ئۇ كەمچىلىكلەرنىڭ ئاياللار ئەسلى يارىتىلغاندا ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدا بار ھالەتتە يارىتىلغان ئىكەنلىكىنى بايان قىلماقچىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەرلەر ئاياللاردا كۆرۈلگەن كەمچىلىكلەرگە سەۋر قىلىشى ۋە ئۇ جەھەتتىكى ئېغىرلىقلىرىنى كۆتۈرىشى لازىم. كەمچىلىك ئاياللارنىڭ ۋۇجۇدىدا تەبىئى بار بىر نەرسە

بولغانلىقى ئۈچۈن ئەرنىڭ ئايالنىڭ خاتالىقلىرىغا، ئۇنىڭ يېتەرسىزلىكلىرىگە سەۋر قىلىشى ۋە شۇ سەۋەب بىلەن ئۆزىگە كەلگەن قىيىنچىلىقلارنى كۆتۈرىشى ئايال بىلەن چىرايلىقچە تىرىكچىلىق قىلغان ھېسابلىنىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:« ئۇلار بىلەن چىرايلىقچە تىرىكچىلىك قىلىڭلار، ئەگەر ئۇلارنى ياقتۇرمىساڭلار (سەۋر قىلىڭلار)، چۈنكى سىلەر ياقتۇرمايدىغان بىر ئىشتا اللە كۆپ خەيرىيەتلەرنى پەيدا قىلىشى مۇمكىن» [سۈرە نىسا 19- ئايەتنىڭ بىر قىسمى]

2. ئايالنىڭ ئازارلىرىغا، بولۇپمۇ ئايالنىڭ مىجەزى ئۆزگىرىپ قالغان چاغلاردىكى ئۇنىڭ بەزى يېقىمسىز مۇئامىلىسىگە سەۋرچانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشى، خاتالىقلىرىنى ئەپۇ قىلىشى، دەردىنى ئاڭلاپ ھالىغا يېتىشى ۋە ئۇنىڭغا ھەمىشە مېھىر ـ شەپقەتلىك بولۇشى.

3.ئايالنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشى، ئايالىغا بولغان سۆيگۈسىنى ھەرۋاقىت سۆز ۋە ھەرىكەتلەر بىلەن ئىزھار قىلىپ تۇرۇشى، ئايالى بىلەن چاقچاقلىشىشى، ئوينۇشۇشى ۋە مۇڭدۇشۇشلارمۇ ئايال بىلەن چىرايلىقچە تىرىكچىلىك قىلىشنىڭ قاتارىدىن ھېسابلىنىدۇ.

4. ئايالنى باشقىلارنىڭ يامان نىيەتلىك كۆزلىرىدىن مۇھاپىزەت قىلىشتا غورۇرلۇق بولۇشى. ئايالنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىپ، ئۇنى قەدىرلىشى، ئائىلىنىڭ بوزۇلىشىغا سەۋەب بولىدىغان ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشىدىن غاپىل بولۇپ قالماسلىقى. لېكىن ئايال كىشىنى كۇنلىدىم دەپ ئارقىسىدىن جاسۇسلۇق قىلماسلىقى، بەدنىيەتلىك بىلەن ئايالنى ئاساسسىز قارىلىماسلىقى لازىم. چۈنكى ئاللاھ تائالا قۇرئاندا، كىشىلەرنى يامان گۇمان قىلىشتىن مەنئى قىلغان.

5. ئايالنى ئىمكان قەدەر ئاتا ـ ئانىلاردىن ئايرىم ئۆيدە تورغۇزۇشى، ئۆينىڭ پۈتۈن ئېھتىياجلىق نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ھازىرلاپ بېرىشى، ئايالىغا قېيىن ئاتا ۋە قېيىن ئانىسىنىڭ پۈتۈن يۈكلىرىنى يۈكلىمەسلىكى لازىم. چۈنكى كېلىن ئۇلارنىڭ خىزمەتچىسى ئەمەس، بەلكى شۇ ئائىلىنىڭ ھۆر ئەزاسىدۇر. تەبىئىيكى، ئايال كىشىنى كىشىلەر كېچىسى بىرگە بولۇش ئۈچۈنلا ئالمايدۇ. مۇھەببەتنىڭ كۈچىيىشى ئارقىلىق ئائىلىنىڭ رۇناق تېپىشى ئۈچۈن ھەرۋاقىت ئەر ـ ئاياللار بىر ـ بىرىگە بولغان ئىخلاسىنى ۋە سۆيگۈسىنى ئىزھار قىلىشىپ تۇرىشى لازىم. ئۆيلەنگەنلەر ئايرىم تۇرمۇش قورۇپ مۇستەقىل بولمىغاندا، ئۇلار ھەرۋاقىت ئازادىلىك ھېس قىلالمايدۇ.

خەلقىمىز ئۇزۇن مەزگىل تاجاۋۇزچىلىقنىڭ، زوراۋانلىقنىڭ، تەڭسىزلىكنىڭ، نامراتلىقنىڭ، قالاقلىقنىڭ دەردىنى تارتقان، خوراپى ئۆرپە ئادەتنىڭ بىسمى ۋە تەسىرىگە ئىغىر دەرىجىدە ئۇچرىغان بىچارە مىللەت بولغاچقا شارائىت ۋە ئىقتىزات تۈپەيلىدىن يىزا قىشلاقلاردىكى نۇرغۇن ئائىلىلەردە مۇنچا، ھاجەتخانا قۇرۇلۇشىغا ئەھمىيەت بېرىلمىگەن. باللار خىلى چوڭ بولۇپ كەتسىمۇ بولۇپمۇ قىش قىيا كۇنلىرىدە ئائىلە بويىچە ھەممەيلەن بىر ئۆيدە تۇرىدىغان، يۇيۇنۇپ تازىلىنىشقا ئەھمىيەت بەرمەيدىغان ھەتتا يۇيۇنۇپ تارىنىپ چاچلىرى ھۆل بولۇپ قالسا بىر قىسىم قېيىن ئانا، يەڭگىلەر كىلىنلەرگە غەلىتە قارايدىغان، ئاچچىقى كىلىدىغان، قىزغىنىدىغان ئادەتلەر مەۋجۇت بولۇپ كەلدى. ھىلىمۇ ھەم 21- ئەسىرنىڭ ئىككىنچى ئون يىلىغان قەدەم قويغان بۈگۈنكى كۇندە ناھىيە يىزا بازارلاردىن ئىغىز ئاچمايلى، ئۇيغۇر ئاپتۇنۇم رايۇنىنىڭ مەركىزى شەھرى، مەدەنىيەت شەھرى بولغان ئۈرۈمچىنىڭ ئات بەيگە مەيدانى، جىددى قاتارلىق رايۇنلىرىدىكى قەۋەتلىك قورۇلاردا نۇرغۇنلىغان ئىجارىكەش بىچارە

ئۆيغۇرلىرىمىز، ئىجتىمائى شارائىت ۋە نامراتلىق تۈپەيلىدىن 15ـ20 كۈۋادىردىت مىتىر كىلىدىغان ياكى ئاشخانىسى ياكى هاجەتخانىسىمۇ بولمىغان بىر ئىغىز ئۆيدە ئەر خوتۇن هەم بويىغا يەتكەن 2ـ3 بالىسى بىلەن بىرگە هايات كەچۈرۈشكە مەجبۇر بولماقتا. بۇ خۇددى باپكار ئىشتانىسىز قالار دىگەن ماقالنىڭ ئەينى ئەمەسمۇ. بۇنداق ئەھۋالدا ۋاقتى قەرەلىدە يۇيۇنۇپ تارىنىشتىن قانداقمۇ ئىغىز ئاچقىلى بولسۇن. بۇنداق شارائىتتىكى مۇسۇلمان قىرىنداشلىرىمىز ئۈچۈن ئۆزىنىڭ پاكىزە ئىسلامىي هاياتىنى بەرپا قىلىش، داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن زور تىرىشچانلىق كۆرسۈتۈشكە توغرا كىلىدۇ.

ئادەم جۇنۇپ بولغان ۋاقتىدا يۇيۇنۇشى پەرز. ئەمما جۇنۇپ بولمىغان بولسىمۇ، سىرتتا ئىشلەپ كىرىپ تەرنىڭ پورىقىنى يوقتىش ياكى كىيىمنى ئالماشتۇرۇشتا پاكىز بولۇش مەقستى بىلەنمۇ، ئاز دىگەندە، ئىككى ـ ئۈچ كۈندە بىرەر قېتىم يۇيۇنۇپ تۇرۇشى زۆرۈردۇر. جۈمە، هېيت ۋە مېيىت نامازلىرىغا، توي ــ تۆكۈنلەرگە، نەزىر ـ چىراغلارغا ۋە باشقىمۇ ئاممىۋى پائالىيەتلەرگە يۇيۇنۇپ، پاكىز كىيىم كىيىپ، ئۆزىگە خۇشپۇراقلىق بۇيۇملارنى چېچىپ بېرىش سۈننەتتۇر. ئەمەل ئىبادەتلەرنىڭ ئاللاهقا قوبۇل بولۇشى ياكى رەت قىلىنىشى قەلبىنىڭ پاكلىقى ۋە بەدەن بىلەن كىيىمنىڭ پاكىزلىقىغا باغلىقتۇر. پاكىز بولمىغان كىشىنىڭ ئىبادەتلىرىمۇ ۋە دۇئالىرىمۇ قوبۇل بولمايدۇ.

ئىسلام دىنى مەدەنىي ۋە تەرەققىياتپەرۋەر بىر دىندۇر. ئۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ هەرۋاقىت گۈزەل، كۆركەملىك، خۇشپۇراق يۇرۇشىنى تەشەببۇس قىلىدۇ. ئايال كىشىنىڭمۇ ئېرىنىڭ تۈشكىگە كېلىشتىن بۇرۇن يۇيۇنۇپ، ئۆزىگە خۇشپۇراق چېچىپ كېلىشى بەكمۇ مۇهىمدۇر. شۇڭا ـ ئەر ئاياللارغا ۋە باللارغا يۇيۇنۇپ پاكىز يۇرۇش پۇرستىنى يارىتىپ بېرىش ئۈچۈن، هەرقانداق ئۆيدە ئايرىم مۇنچا بولىشى شەرتتۇر. تەرەتخانىنى ئىمكان قەدەر سۇ بىلەن تازىلىنىدىغان قىلىپ ياساش كېرەك. تەرەتخانىدا سۇ بولسا هەم تازىلىق هەم ئىستىنجا ئىككى ئىش بىر ۋاقتتا هەل بولىدۇ. مەلۇمكى، سۇ پاكلىغۇچى ماددىلارنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر.

6. ئايالىنىڭ بېرىشكە تېگىشلىك بولغان مېهرىنى تولۇق ئادا قىلىشى. چۈنكى بۇ، ئايال كىشىنىڭ نىكاھ سەۋەبى بىلەن بەلگىلەنگەن هەققىدۇر.

7. ئايالىنىڭ نەفەقىسىنى كېمەيتمەستىن ۋە ئىسراپ قىلماستىن ياخشى ئادا قىلىش. يەنە ئۇنىڭغا تەمىناتىنى كەڭرى قىلىپ بېرىشتۇر، سۇغا سالام ۋە هەدىيەلەر ئېلىپ بېرىشتۇر. چۈنكى بۇنداق قىلىش ئايالىنىڭ ئېرىگە بولغان مۇهەببىتىنى ئارتتۇرىدۇ. ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدىكى ئەر ـ خوتۇنلۇق ئالاقىنى ۋە كۆيۈمچانلىقنى كۈچلەندۈرىدۇ. شەرىئەت ئەر ـ خوتۇننىڭ ئارىسىدا مېهرى مۇهەببەتنىڭ ۋە ئالاقىنىڭ كۈچلۈك بولۇشىنى خااليدۇ.

7721/4647 ـ عطاء الخراساني أرسله: تصافحوا يذهب الغل، وتهادوا تحابوا، وتذهب الشحناء* مالك 693/2.

7721/4647 ـ ئەتا ئىبنى ئەبۇ مۇسلىم ئابدۇللاھ خۇراسانىيدىن رىۋايەت قىلىندۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈڭلار، ئاداۋەت كېتىدۇ. (بىر ـ بىرىڭلارغا) سوۋغات بېرىڭلار، (شۇنداق قىلساڭلار) بىر ـ بىرىڭلارنى ياخشى كۆرۈشىسىلەر، ئاراڭلاردىكى ئاداۋەت يوقىلىدۇ. (مالىك: 1685)

2780/1639 ـ ثَوْبَانُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((أَفْضَلُ دِينَارٍ يُنْفِقُهُ الرَّجُلُ دِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى عِيَالِهِ، وَدِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى دَابَّتِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَدِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى أَصْحَابِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ))* مسلم (994)

2780/1639 ـ سەۋبان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئىنساننىڭ ئۆز ئائىلىسىگە خەجلىگەن پۇلىنىڭ ساۋابى ئەڭ يۇقىرى بولۇپ، ئۇندىن قالسا، الله يولىدا (مىنگەن ئېتىغا) خەجلىگىنى، ئۇندىن قالسا، الله يولىدىكى دوستلىرىغا خەجلىگىنىدۇر. (مۇسلىم: 994)

2781/1640 ـ أَبو مَسْعُودٍ البدري – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إن المسلم إذا أَنْفَقَ عَلَى أَهْلِهِ نفقة وَهُوَ يَحْتَسِبُهَا – كَانَتْ لَهُ صَدَقَةً))* البخاري (5351)، مسلم (1002)

2781/1640 ـ ئەبۇ مەسئۇد ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئەگەر بىر مۇسۇلمان اللەتىن ساۋاب ئۈمىد قىلغان ھالدا ئائىلە ۋە بالا ـ چاقىسىغا خىراجەت قىلىپ بەرگەن بولسا، (قىلغان خىراجىتى) ئۇ كىشىنىڭ سەدىقىسى بولىدۇ. (بۇخارى: 5351)

8. ئايالنىڭ ئېرىنىڭ ئۈستىدىكى ھەقلىرىنىڭ بىرى، ئەر ئايالغا ئايال ھاياتىدا بىلىشكە تېگىشلىك بولغان دىن ھۆكۈملىرىنى ئۆگىتىدۇ ياكى تېگىشلىك بولغان دىن ھۆكۈملىرىنى ئۆگىنىش ئۈچۈن ئاياللارغا خاس بولغان ئىلىم سورۇنلىرىغا بېرىشقا رۇخسەت قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىر ئىسلام جەمىيىتىدە ئاياللار دىنىنىڭ ھۆكۈملىرىنى ئۆگىنىدىغان ئاياللارغا خاس مەكتەبلەر ياكى مەسچىتلەردە ئاياللارغا خاس ئىلىم سورۇنلىرى بولىشى لازىم. ئايالغا دىنىنىڭ ئەھكاملىرىنى ئۆگىتىش ــ ناماز، روزا، زىكىر، دۇئا ۋە باشقىلار قاتارلىق پۈتۈن ئىبادەتلەرنى ئۆگىتىشنى ھەم ۋاقتىدا ئورۇنلىشىغا ياردەم بېرىشنىمۇ كۆرسىتىدۇ

9. ئايالنىڭ ئېرىنىڭ ئۈستىدىكى ھەقلىرىنىڭ بىرى، ئەرنىڭ ئايالنى ئىسلام ئەدەب ئەخلاقلىرى بىلەن يېتىشتۈرىشىدۇر. ئۇنىڭغا ۋەز نەسىھەت قىلىشىدۇر. ۋە ناماز ئوقۇشقا بۇيرۇشىدۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى.

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ (6)]

ئى مۆئمىنلەر! ئۆزۈڭلارنى ۋە بالا ـ چاقاڭلارنى ئىنسان ۋە تاشلار يېقىلغۇ بولىدىغان، رەھىم قىلمايدىغان قاتتىق قول پەرىشتىلەر مۇئەككەل بولغان دوزاختىن ساقلاڭلار، ئۇ پەرىشتىلەر اللّٰهنىڭ بۇيرۇقىدىن چىقمايدۇ، نېمىگە بۇيرۇلسا شۇنى ئىجرا قىلىدۇ [سۈرە تەھرىم-6].

[وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَّحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى (132)]

(ئى مۇھەممەد!) ئائىلەڭدىكىلەرنى (ۋە ئۇممىتىڭنى) نامازغا بۇيرۇغىن، ئۆزۈڭمۇ ئۇنى ئادا قىلىشقا چىداملىق بولغىن، سەندىن بىز رىزىق تەلەپ قىلمايمىز. ساڭا بىز رىزىق بېرىمىز، ياخشى ئاقىۋەت پەقەت تەقۋادارلارغا خاستۇر [سۈرە تاھا132ـ ئايەت].

10.ئەرنىڭ مەجبۇرىيەتلىرىنىڭ بىرى ئايالنى ھەيزدىن ۋە جىنسىي مۇناسىۋەتتىن كېيىن يۇيۇنۇشقا مەجبۇرلايدۇ. ئۇنى ئۆزىنى پاك تۇتۇشقا، ھارام ئىشلاردىن يىراق تۇرۇشقا ۋە ئەمەل

ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە ئەردىن سوئال سورايدۇ.

11. ئايالى خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قالسا، ئۇنىڭغا قۇپاللىق ۋە قاتتىقلىق قىلماستىن يۇمشاقلىق بىلەن نەسىھەت قىلىشى، ھەتتا ئايالى ئۇنىڭغا يامانلىق قىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇنى ئۇرماستىن نەسىھەت قىلىپ ئۆزگەرتىشى، ئىمكان قەدەر ئايالىنى ئۇرماسلىقى لازىم. ئايال كىشى ئۇچۇن ئەڭ ئاخىرقى چارە ۋە ئەڭ قاتتىق جازا ۋاقىتلىق ئۇنىڭغا يېقىنچىلىق قىلماسلىقتۇر.

97/67 ـ ئەمر ئىبنى ئەھۋەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ:...... ئى خالايىق ! ئاياللارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىڭلار ! سىلەرنىڭ ئەمرىڭلاردىكى ئاياللار سىلەرگە قولۇڭلارغا چۈشكەن ئەسىر كەبى ئىتائەت قىلىدۇ، (تىرمىزى: 3087)

3371/2006 ـ جەئفەر ئىبنى مۇھەممەد دادىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ:...... ئى خالايىق ! ئاياللارغا مۇئامىلە قىلىشتا اللەنى كۆز ئالدىڭلارغا ئەكىلىپ تۇرۇپ مۇئامىلە قىلىڭلار! ئۇلار اللەنىڭ سىلەرگە بېرىلگەن ئامانەتلىرى، ئۇلارنى اللەنىڭ كەلىمىسى بىلەن ئۆزۈڭلارغا ھالال جۈپتى قىلدىڭلار، ئاياللىرىڭلارنىڭ زىممىسىدە سىلەرنىڭ (ئۇلار رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك) ھەققىڭلار بار. (ئەبۇ داۋۇد1905)

12.ئەر، ئۆيگە كىرگەندە ئايالىغا سالام بېرىشى لازىم. چۈنكى سالام بېرىشىش مېھرى مۇھەببەتنىڭ داۋام قىلىشىغا سەۋەب بولىدىغان ئامىللارنىڭ بىرىدۇر.

13. ئايالى تۇغۇشنى ئارزۇ قىلسا ئۇنى تۇغماسلىققا مەجبۇرلىماسلىقى.

14. ئايالىنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىشى. ئەگەر ئايالى ئۇنى ھاجىتىگە رىغبەتلەندۈرسە رەت قىلماسلىقى. دىن ياكى دۇنيا ئىشلىرى بىلەن مەشغۇلمەن دەپ ئايالىنى ھەر كېچە ياتاق ئۈستىدە يالغۇز تاشلاپ قويماي ئۇنىڭ بىلەن بىر يەردە بولىشمۇ ئايال بىلەن چىرايلىقچە تىرىكچىلىك قىلىشنىڭ قاتارىدىن ھېسابلىنىدۇ. ئەرنىڭ ئايالى ئۈلپەت ۋە ئىپپەت بولىدىغان ئىشلارنى قىلىش ۋە ئۇنىڭ جىنسىي تەلەپلىرىنى قاندۇرۇش مەجبۇرىيىتى بار. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام بۇ ئىشنى ئايالىنىڭ ئەرنىڭ ئۈستىدىكى بىر ھەققى، دەپ قارىدى.

167/99 ـ بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: ئۇ ئەڭ ئەۋزەل روزىدۇر، دېدى. مەن: ئۇنىڭدىنمۇ ئارتۇقراقىنى قىلالايمەن، ـ دېدىم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنىڭدىنمۇ ئەۋزەلرەكى يوق، ـ دېدى. يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: سېنىڭ يىل بويى روزا تۇتىدىغانلىقىڭنى ۋە قۇرئاننى ھەر كېچىدە بىر قېتىم ئۆتكۈزىدىغانلىقىڭنى ئاڭلىدىمغۇ؟ دەپ سورىدى. مەن: شۇنداق، ئى رەسۇلۇللاھ! دېدىم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم (روزا توغرۇلۇق ئالدىنقى ھەدىستە بايان قىلىنغان تەلىماتقا ئوخشاش تەلىمات بەرگەندىن كېيىن): قۇرئاننى ئايدا بىر قېتىم ئۆتكۈزگىن! ـ دېدى. مەن: ئى رەسۇلۇللاھ ! مەن ئۇنىڭدىنمۇ ئارتۇقراقىنى قىلالايمەن، ـ دېدىم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنداقتا، 20 كۈندە بىر قېتىم ئۆتكۈزگىن! ـ دېدى. مەن: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى! مەن ئۇنىڭدىنمۇ ئارتۇقنى قىلالايمەن، ـ دېدىم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئون كۈندە بىر قېتىم ئۆتكۈزگىن! ـ دېدى. مەن: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى ! مەن ئۇنىڭدىنمۇ ئارتۇقراقىنى قىلالايمەن، ـ دېدىم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: يەتتە كۈندە بىر قېتىم ئۆتكۈزگىن، ئۇنىڭدىن ئاشۇرۇۋەتمىگىن. چۈنكى سېنىڭ ئۈستۈڭدە ئايالىڭنىڭمۇ ھەققى بار، مېھمانلىرىڭنىڭمۇ ھەققى

بار، بەدىنىڭنىڭمۇ ھەققى بار، دېدى. مەن سۆزۈمدە چىڭ تۇرۇۋالغانلىقىم ئۈچۈن ئىش مۇشۇنداق چىڭىپ كەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا: سەن بىلمەيسەن، ئېھتىمال سېنىڭ ئۆمرۈڭ ئۇزۇن بولۇشى مۇمكىن (قېرىغىنىدا تاقەت قىلالمايسەن)، دېدى. راست دېگەندەك، مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دېگەن ياشقا يەتتىم. ياش چوڭايغانسېرى: "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ رۇخسىتىنى قوبۇل قىلغان بولسامچۇ؟! " دەپ ئويلاپ كەتتىم. (مۇسلىم: 1159)

169/101 ـ يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: دادام ماڭا يۇز ـ ئابرويلۇق بىر ئايالنى ئېلىپ بەرگەن بولۇپ، كېلىنىنى پات ـ پات يوقلاپ تۇراتتى. ئۇ ئايالمدىن مېنىڭ ئەھۋالىمنى سوراپتۇ. ئايالىم ئۇنىڭغا: ـ بۇ نېمىدېگەن ياخشى ئەر؟! بىز كەلگەندىن بۇيان كۆرپىلىرىمىزنى دەسسەپمۇ قويمىدى، پەردىلىرىمىزنى بىرەر قېتىم ئېچىپمۇ قويمىدى، دەپتۇ. بۇ سوئال جاۋاب تەكرارلىنىۋەرگەندىن كېيىن، دادام بۇ ئەھۋالنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئېيتىپتۇ. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: بالاڭ كېلىپ، مەن بىلەن كۆرۈشسۇن! ـ دەپتۇ. كېيىن مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن كۆرۈشتۇم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: روزىنى قانداق تۇتۇۋاتىسەن؟ دەپ سورىدى. مەن: ھەر كۈنى، ـ دېدىم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: قۇرئاننى قانداق تامام قىلىسەن؟ ـ دەپ سورىدى. مەن: ھەر كېچە بىر قېتىم، دېدىم. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا: مۇنداق، مۇنداق.. دېدى (دەپ يۇقىرىقى ھەدىستىكىگە ئوخشاش داۋاملاشقان). بۇ رىۋايەتتە يەنە ئابدۇللاھنىڭ: "كاشكى مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ماڭا يارىتىپ بەرگەن كەڭچىلىكىگە ماقۇل دېسەم بوپتىكەن، مانا ئەمدى ياشىنىپ، ئاجىزلىشىپ كەتتىم " دېگەنلىكى بايان قىلىنغان. ئابدۇللاھ كېچىدە ئوقۇشقا يەڭگىل بولۇشى ئۈچۈن، كۈندۈزى بالىۋاقىلىرىنىڭ بەزىسىگە قۇرئاننىڭ يەتتىدىن بىرىنى ئوقۇپ بېرىپ، كېچىسى ئوقۇيدىغان يەرنى كۈندۈزى بىر ئۆتكۈزىۋالاتتى. بەزى ۋاقىتلاردا كۈچلىنىۋېلىش مەقسىتىدە بىر نەچچە كۈن روزا تۇتمايتتى. ئاندىن ئۆزىنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئايرىلىشتىن بۇرۇن قىلغان ئەمەللىرىدىن بىرەر نەرسىنى تەرك ئېتىشنى ياقتۇرمىغانلىقى ئۈچۈن، روزا تۇتمىغان شۇ كۈنلەرنىڭ قازاسىنى قىلىۋالاتتى. (بۇخارى: 5052)

15. ئايالىنى ھېقىر كۆرمەسلىكى، ھاقارەتلىمەسلىكى، ئۇنى ياكى تۇغقانلىرىنى مەسخىرە قىلماسلىقى.

16. ئايالىغا ئۆي ئىشلىرىدا ياردەملىشىشى. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆي ئىشلىرىدا ئايالىغا ياردەملىشىپ بېرىدىغان ئادەملەر ئۈچۈن ناھايىتى ياخشى ئۈلگىدۇر.

17.ئەرنىڭ ئايالىغا ئاتا ئانىسىنى ۋە ئۇرۇق تۇغقانلىرىنى زىيارەت قىلىشقا رۇخسەت بېرىشىمۇ ئايال بىلەن چىرايلىقچە تىرىكچىلىك قىلىشنىڭ قاتارىدىن ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى ئايالنىڭ مەزكۇر كىشىلەرنى زىيارەت قىلىشى ئىسلام دىنى كۈچلەندۈرۈشكە بۇيرۇغان ۋە ئۈزۈۋېتىشتىن توسقان ئۇرۇق تۇغقانچىلىق مۇناسىۋەتنى كۈچلەندۈرگەنلىك ھېسابلىنىدۇ.

18. ئايالدىن يامان گۇمان قىلىدىغان ۋە ئۇنىڭ يۈرىش تۇرۇشلىرىدىن شەكلىنىدىغان دەرىجىدە ئۇنى قاتتىق كۆنلەپ كەتمەسلىكمۇ ئايال بىلەن چىرايلىقچە تىرىكچىلىك قىلىشنىڭ

قاتارىدىن ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى سەۋەبسىز قاتتىق كۆڭلەپ كېتىش ئايالنىڭ ئېرىنى ياخشى كۆرۈش ۋە ئۇنىڭغا مۇھەببەت باغلىشىغا توسقۇنلۇق قىلىپ ئۇنىڭ ئورنىغا ئۇنى يامان كۆرۈشنى، ئۇنىڭدىن يىرگىنىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. يامان گۇمان قىلىش كىشىلەر ئارىسىدا چەكلەنگەن پەردە، ئەر خوتۇن ئارىسىدا ئەلۋەتتە چەكلىنىدۇ. لېكىن بۇنداق دېيىش، بىر ئەر، ئايالىنى پەقەت كۆنىلمىسۇن، دېگەنلىك ئەمەس. ئەرنىڭ ئۆز ئايالىنى كۆنىلىشى ئىنسان تەبىئىتىدە ۋە شەرىئەتتە ياخشى كۆرۈلىدىغان ئىشتۇر. چۈنكى ئايال ئېرىنىڭ نومۇسى ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا ئەر ئۆزىنىڭ نومۇسىنى قوغدۇشى ۋە يۈز ئابرۇيىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن تىرىشىشى لازىم. ئەگەر ئەر ئۇنداق قىلمىسا دۆيۈز ھېسابلىنىدۇ. بۇ، ئايالدا نومۇسسىز قىلىقلارنى كۆرسىمۇ ئۇنىڭغا بىر نېمە دېمەستىن ئۇنىڭ قىلمىشلىرىنى توغرا، دەپ تۇرىدىغان ئادەمدۇر. ئايالىنى كۆنىلمەسلىك ئەسلىدە توڭگۇزلارنىڭ سۈپەتلىرىدۇر. بىز ئاللاھ تائالاغا سېغىنىپ توڭگۇزنىڭ سۈپەتلىرى بىلەن سۈپەتلىنىپ قىلىشىمىزدىن پانا تىلەيمىز. چۈنكى توڭگۇز تەبىئەت ۋە مەينەتلىك جەھەتتە ھايۋانلارنىڭ ئەڭ ناچىرىدۇر.

19. بىردىن ئارتۇق ئايالى بولسا، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا پۈتۈن ئىشلاردا ئادالەتلىك بولۇشى، ھەممىنىڭ ھەققىنى ئوخشاش ئادا قىلىشى.

20. ئايالى ئاجرىشىشنى تەلەپ قىلسا، ئۇنىڭغا زىيان يەتكۈزمەستىن، ئازار بەرمەستىن چىرايلىقچە ئاجرىششى.

يوقىرىدا ئېيتىلغان 20 تۈرلۈك ھەق، ئەر كىشىنىڭ ئۈستىدىكى ئايالغا ئۆتەشكە تېگىشلىك بولغان ھەقلەرنىڭ ھەممىسى ئەمەس، بەلكى بىر قىسىم مۇھىملىرىدىن ئىبارەت.

4317/2594 ـ سۇلايمان ئىبنى ئەمر ئىبنى ئەھۋەس مۇنداق دەيدۇ: دادام بىزگە ئۆزىنىڭ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىرگە ۋىدالىشىش ھەجگە بارغانلىقىنى ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋىدالىشىش خۇتبىسىدە مۇنۇلارنى دېگەنلىكىنى سۆزلەپ بەرگەنىدى: ئى خالايىق! ئاياللارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىڭلار! سىلەرنىڭ ئەمرىڭلاردىكى ئاياللار سىلەرگە قولۇڭلارغا چۈشكەن ئەسىرلەرگە ئوخشاش ئىتائەت قىلىدۇ. سىلەر بۇندىن باشقا ھېچبىر ئىمتىيازغا ئىگە ئەمەس، ئەمما ئاياللىرىڭلار ئوچۇق ـ ئاشكارا ناچار قىلىقلارنى قىلسا، ئۇلار بىلەن بىللە بولماڭلار، (بۇمۇ ئۈنۈم بەرمىسە) ئۇلارنى ئەدەپلەش مەقسىتىدە ئاستىراق ئۇرۇڭلار. ئەگەر سىلەرگە ئىتائەت قىلسا، ئۇلارنى بوزەك قىلىش خىيالىدا بولماڭلار. ئى خالايىق ! ئاياللىرىڭلارنىڭ زىممىسىدە ئۇلار رىئايە قىلىشىغا تېگىشلىك ھەققىڭلار بار. سىلەرنىڭ زىممىڭلاردىمۇ ئۇلارنىڭ سىلەر رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك ھەقلىرى بار. ئاياللىرىڭلارنىڭ تۆشەكلىرىگە سىلەردىن باشقىلارنى يولاتماسلىقى ۋە سىلەر ياقتۇرمايدىغان كىشىلەرنى ئۆيۈڭلارغا كىرگۈزمەسلىكى سىلەرنىڭ ئۇلارنىڭ زىممىسىدىكى ھەققىڭلاردۇر؛ ئۇلارنى چىرايلىقچە ئاش ـ نان، كىيىم ـ كېچەك بىلەن تەمىنلىشىڭلار ئاياللىرىڭلارنىڭ سىلەرنىڭ ئۈستۈڭلاردىكى ھەقلىرىدۇر. (تىرمىزى3087)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇھەدىسىدە، ئەر ـ ئاياللار ئوتتۇرىسىدىكى بىر ـ بىرىگە ئۆتەشكە تېگىشلىك ھەقلەرنى ئىجمالىي ھالدا بايان قىلغان. بۇ ھەدىستىن مەلۇم بولغاندەك، ئەر كىشىنىڭ ئايالدىكى ئەڭ چوڭ ھەققى، ئېرىنىڭ ئىپپىتىنى ۋە نومۇسىنى ساقلىشى، ئېرىگە خىيانەت قىلىپ ئىككىنچى شەخس بىلەن ئالاقە قۇرماسلىقىدۇر. ئېرىگە خىيانەت قىلغان ئايال

ئېرىنىڭ ھەققىگە خىيانەت، دىنىمىزغا جىنايەت قىلغان بولۇپ، ئۆزىنى نابۇت قىلغان بولىدۇ. بۇنداق ئايالنىڭ ئېرىدىكى ھەقلىرى پۈتۈنلەي ئۈزۈلگەن بولىدۇ.

ئىسلام دىنى ئايال كىشىنىڭ ئېرى ياقتۇرمايدىغان بىرسىنى ئۆيىگە كىرىشكە يول قويۇشىنى قەتئىي مەنئى قىلىدۇ. ئېرى بولمىغان ۋاقىتتا قانداقلا بىر يات ئەركىشىنىڭ ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىشىگە يول قويماسلىقى ئايرىم بىر قائىدە، ئەمما ئېرى بولمىغان ۋاقىتتا ئېرى ياقتۇرمايدىغان ياكى ئېرى بىلەن ئاداۋىتى بولغان بىرسىنىڭ ئۆيىگە كىرىشىگە يول قويۇشى ئەر ـ خوتۇنلۇق تۇرمۇشىغا ئەڭ زىيانلىق بىر ئىشتۇر. چۈنكى مۇنداق ئەھۋاللاردا، ئەر كىشى كۆپىنچە، ئايالدىن شۈبھىلىنىدىغان ۋە يامان گۇمان قىلىدىغان كەيپىياتلاردا بولىدۇ. ھەتتا ئىنسان بەزىدە ئايالنى ئۇ ئايالنىڭ تاغىسىنىڭ ياكى ھامىسىنىڭ بالىلىرىدىنمۇ كۈنلەپ، ئۇلارنىڭ بەزى ھەرىكەتلىرىدىن شۈبھىلىنىدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئەر ئۆزى بولمىغان ۋاقىتتا، مۇنداق كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭ ئايالى بىلەن يالغۇز قېلىشىنى ياقتۇرمايدۇ. ئەرنىڭ ئايالنى ھەر ۋاقىت مۇھاپىزەت قىلىشى، شۈبھىلەردىن ساقلىنىشى ئۈچۈن ئايالغا مەھرەم بولالمايدىغان يات ئەرلەردىن ئۇنى ئۇزاقلاشتۇرۇشى ئۇنىڭ تەبىئىي ھوقۇقىدۇر.

مۇنداق ئىشلارغا كىشىلەر ئانچە دىققەت قىلىپ كەتمەيدۇ. كۆپلىگەن ئائىلە جېدەللىرى، ئۇرۇش ـ ماجىرالار، ئايرىلىشلار مۇشۇنداق كۆتۈلمىگەن سەۋەبلەردىن كېلىپ چىقىدۇ.

ئاياللارنىڭ بىلىم ئېلىشىنىڭ زۆرۈرلىكى

ئىسلام دىنى ئۆگىنىشكە چاقىرغان ئىلىملەر، ئەر ـ ئايال ھەر ئىككى جىنسقا ئورتاقتۇر.

ئىسلام تارىخىدا، ئاياللار ئىلىم ـ پەن ئۆگىنىش ھوقۇقىدىن ھېچ ۋاقىت چەكلەنگەن ئەمەس. لېكىن ئىسلام دىنىنىڭ دۈشمەنلىرى بۇ دىننى كەمسىتىپ، كىشىلەرنىڭ رايىنى ئۇنىڭدىن قايتۇرۇش ئۈچۈن ئۇنىڭغا تۈرلۈك تۆھمەتلەرنى توقۇپ كەلدى. ئىسلام دىنىنى ياخشى چۈشەنمىگەن بەزى كىشىلەرمۇ بۇنداق يالغان دەۋالارغا ئىشىنىپ قالماقتا. بۇنىڭ سەۋەبى بىزنىڭ ئۆز دىنىمىزنىڭ ھەقىقىتىنى ۋە ماھىيىتىنى بىلمىگەنلىكىمىزدىن باشقا نەرسە ئەمەس.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋە ساھابىلارنىڭ ئاياللىرى ئىچىدىن قۇرئاننى، كۆپلىگەن ھەدىسلەرنى يادلىغان، شېئىر، نەسىر ۋە تارىخلارنى يازىدىغان ئاياللار كۆپ بولۇپ، ھەتتا مەشھۇر ساھابىلار ۋە بۈيۈك ئالىملار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن بىۋاستە سوراپ ئۆگىنەلمىگەن ئائىلە بىلىملىرىنى، ئاياللارغا قىلىنىدىغان مۇئامىلىلەرنىڭ قائىدىلىرىنى، ئاياللارغا مەخسۇس بولغان ئايلىق ئادەت، قۇرساق كۆتىرىش، تۇغۇت ۋە بالا ئېمىتىش قاتارلىق مەسىلىلەرنىڭ ھۆكۈملىرىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرىدىن سوراپ ئۆگەنگەن. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن 1210 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ئۇ، ئۆزى ئايەت ۋە ھەدىسلاردىن ھۆكۈملەرنى چىقىرالايتتى، ئۆزىدىن ياشتا چوڭ بولغان كۆپلىگەن كىشىلەرنىڭ سوئاللىرىغا قانائەتلىك جاۋابلارنى بېرىپ، ئۇلارنى دىنىي مەسىلىلەردىن خەۋەردار قىلاتتى. ھەپسە رەزىيەللاھۇ ئەنھا يېزىش ـ ئوقۇشتا ماھىر ئىدى. كۆپلىگەن ئالىملار ۋە مەزھەب پېشىۋالىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن كېيىن، ئاياللارغا مۇناسىۋەتلىك بولغان مەسىلىلەرنى ۋە نۇرغۇنلىغان ھەدىسلارنى شۇ ئاياللاردىن ئاڭلاپ ئۆگەنگەن. تارىختا ئېيتىلىشىچە 700 دىن ئارتۇق ئايال پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ھەدىسلارنى رىۋايەت قىلغان. ئۇلاردىن ئالىملار ئۆگەنگەن. مەسىلەن: مەشھۇر ئالىم ئىبنى ئەساكىر ئىراق ۋە سۈرىيە ئەتراپىدا 500دىن ئارتۇق

ئايال كىشىدىن پەيغەبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسلىرىنى ئۆگىنىپ رىۋايەت قىلغان. مىسىر، شام، ئىراق، يەمەن، ماراكەش، ھەبەش، ئىسپانىيە قاتارلىق ئىسلام شەھەرلىرىدە، تارىخ، ئەدەبىيات، شېئىر، تەپسىر، ھەدىس قاتارلىق ئىلىملەردە تونۇلغان مەشھۇر ئاياللار كۆپ ئۆتكەن ئىكەن.

ئانىلارنىڭ بىلىملىك بولۇشى ئاتىلارنىڭ بىلىملىك بولۇشىدىنمۇ مۇھىمدۇر. چۈنكى ئائىلە باللارنىڭ ئىبتىدائى مەكتىبى بولۇپ، بۇ مەكتەبتە ئاتىنىڭ رولىدىنمۇ ئانىنىڭ رولى ئەلۋەتتە چوڭ. باللار كۆپرەك ئانىسى بىلەن بولىدۇ. كۆپ نەرسىلەرنى ئانىسىدىن ئۆگىنىدۇ. باللار كېيىن، رەسمى مەكتەبكە بېرىپ، ئائىلىدە قۇبۇل قىلغىنىغا زىت كېلىدىغان، ھەرخىل پىكىرلەرنى قىسمەن قۇبۇل قىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ ئائىلىسىدە دەسلەپ قۇبۇل قىلغان ئەقىدىسى، پىكرى كۈچلۈك بولىدۇ. ئۇنىڭغا زىت پىكىرلەر ئۇنى ئازدۇرۇپ كېتەلمەيدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ دەسلەپكى قەلبى ئاق قەرغەزگە ئوخشاش ساپ بولىدۇ. مانا بۇلار تەربىيە مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ يەكۈنىدۇر.

ئايالنىڭ ئېرىگە قىلىدىغان ياخشىلىقلىرى

1. ئېرىنى كۈچى يەتمەيدىغان ئىشلارغا زورلىماسلىقى، ئېھتىياجىدىن ئارتۇق نەرسىنى سورىماسلىقى. مانا بۇلار، ئايال كىشىنىڭ ئېرىگە ئىقتىساتتا ھەمكارلاشقانلىقىدۇر. قانائەت ئائىلىنى گۈللەندۇرىدۇ، مۇھەببەتنى كۈچلەندۇرىدۇ. قانائەتسىزلىك ئەر- ئاياللىق مۇناسىۋەتنى سوغۇقلاشتۇرىدۇ.

2. ئېرىگە ۋە ئېرىنىڭ ئۇستىدىن باشقىلارغا شىكايەتچى بولماسلىقى، بالاغا - قازاغا رازى بولۇپ، سەۋىرچان بولۇشى، ئالاھقا ئاسىيلىق بولمايدىغان ئىشلاردا جورىسىنىڭ رايىغا ماسلىششى. ئايال كىشىنىڭ ئېرىگە ھۆرمەت قىلىشى كاتتا ئىبادەتتۇر.

3. ئېرىنىڭ روخسىتىسىز سەپەرگە چىقماسلىقى. ئاياللار سىرتقا چىققانلىرىدا ئىسلامى قىياپەت بىلەن ئېسىل، كۆركەملىك بولۇپ چىقىشى لازىم. مانا بۇ ــ دىنىمىزنىڭ كۆرسەتمىسى ۋە مىللىي ئەنئەنىمىزدۇر.

ئاياللارنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى

ئايال كىشىنىڭ ھاياتلىقتىكى ۋەزىپىسىگە نەزەرسالىدىغان بولساق، ئۇنىڭ نەقەدەر ئەھمىيەتلىك ۋە شەرەپلىك بىر ۋەزىپە ئىكەنلىكىنى، ئاياللارنىڭ بۇ ۋەزىپىگە ئەڭ ئويغۇن يارىتىلغانلىقىنى كۆرىمىز. ئىنسان نەسلىنىڭ يەر شارىدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ئانىلارغا مۇھتاجدۇر. پسىخولوگىيە، تەربىيە ئالىملىرى ۋە بىيولوگىيە مۇتەخەسسىسلىرى ئايال كىشىنىڭ يارىتىلىشىدىن ئانىلىققا ھازىرلانغانلىقىنى يەكۈنلەيدۇ. ئايال كىشى ئۆتەيدىغان ئانىلىق ۋەزىپىسىنى ئەرلەردىن بىرەرسىمۇ ئۆتىيەلمەيدۇ. ھەتتا پۈتۈن ئەرلەر جىنسى بىرلىشىپمۇ بۇ ۋەزىپىنى ئۇرۇنلىيالمايدۇ. ئانىنىڭ باللارنى تەربىيلەپ يېتىشتۇرۇش ئىشلىرى بىلەن بولۇشى ئانا - بالا ھەر ئىككىلىسى ئۈچۈن چوڭ ئەھمىيەتلىكتۇر. ئانا ھەردائىم ئۆز بالىسىنىڭ يېنىدا بولۇشنى، ئۇنى ئۆزقولى بىلەن بېقىپ، باغرىغا بېسىشى ئارقىلىق ئانىلىقنىڭ ھۇزۇرىدىن بەھرىمەن بولۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ. بالىمۇ ئانىنىڭ مېھرى - شەپقىتىگە موھتاجدۇر. ئۇنىڭ ئۆز ئانىسىنىڭ تەربىيىسى ۋە پەرۋىشى ئاستىدا بولۇشقا، ئانىسىنىڭ تەبئىي تاتلىق سۈتىدىن ھۇزۇرلىنىشقا بولغان ئېھتىياجى چوڭدۇر. ئانا سۈتىدىن باشقا ھەرتۈرلۈك سۈتلەرنىڭ ھېچ بىرى

ئاناسوتىگە تەڭ بولالمايدۇ. ئەمما بالىنىڭ ئۆز ئانىسىنىڭ تەربىيىسىگە ۋە پەرۋىشىگە بولغان ئېھتىياجى ئۇنىڭ ئاق سۈتىگە بولغان ھاجىتىدىن چوڭدۇر، ئەلۋەتتە.

ئانىلارنىڭ يۈرەك پارىسى، ئۇلارنىڭ بۇگۈنى ۋە ئەتىسى، ئۆز ۋۇجۇدىنىڭ بىر پارچىسى بولغان، ئەڭ قىممەتلىك باللىرىنى ئۆزلىرى ھەر ۋاقىت باغرىغا باسماي، باشقا بىرسىنىڭ تەربىيە قىلىشىغا تاشلاپ قويۇشى ئەپسۇسلىنارلىق ئىش. ئەلۋەتتە ئاياللار ئۈچۈن ئىشتىن ۋە پۈتۈن دۇنيا بايلىقلىرىدىن ئۇلارنىڭ باللىرى قەدىرلىك ۋە ئەۋزەلدۇر. توغرا، ئائىلىنىڭ بەزى قىيىنچىلىقلىرى سەۋەبىدىن بەزى ئاياللار سىرتتا ئىشلەشكە مەجبۇر بولىدۇ. لېكىن، ئاتا بولغان ئادەمنىڭ قانداقلا شارائىتتا بولمىسۇن، ئائىلىسىنىڭ يۈكىنى ئۆزى يالغۇز كۆتۈرۈش بۇرچى باردۇر. شۇڭا ئەرلەر جىسمانىي جەھەتتە ئاياللاردىن كۈچلۈك يارىتىلغان. ئائىلە ئېھتىياجلىرىنى ئاتىلار جايىدا تولۇقلىسا، ئانىلارمۇ ئۆز ئۆيىدە ئارامىدا ئولتۇرۇپ باللىرىنى تەربىيىلەش، يېتىشتۈرۈش ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولىدۇ.

ئەرنىڭ ھەقلىرى

ئىسلام دىنىدا ئەرنىڭمۇ ئايالىنىڭ ئۈستىدە ھەقلىرى بار. بۇ ھەقلەر بولسا ئاياللارنىڭ ئەرلەرنىڭ ئۈستىدىكى ھەقلىرى ئۈچۈن ئىسلام دىنى قىلىشنى ئاياللارنىڭ ئۈستىگە يۈكلىگەن مەجبۇرىيەتلەردۇر. بۇ ھەقلەر ئاللاھ تائالا ئايالىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىگەن مەجبۇرىيەتلەرنىڭ ئىچىدە ئاللاھ تائالانىڭ ھەقلىرىدىن قالسا ئەڭ كاتتا ھەقتۇر. ئەرنىڭ ئايالىنىڭ ئۈستىدىكى ھەقلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىملىرى تۆۋەندىكىلەردۇر.

1. ئېرىنىڭ ھەققىنى ۋە ئۇنىڭ مەنپەئەتىنى ئۆزىنىڭ ۋە جىمى تۇغقانلىرىنىڭ ھەققىدىن ۋە مەنپەئەتىدىن ئەلا بىلىشى ۋە ئۇلارنى قوغدىشى.

2. ئايلىق ئادەت، تۇغۇتلۇق ۋاقىتلىرىدىن باشقا ھەرقانداق ۋاقىتتا ئېرىنىڭ رىغبىتىگە ماسلىشىشى. چۈنكى ئېرىنىڭ تەلىپىنى ئۆزۈرسىز تۈرۈپ رەت قىلغان ئايال كىشى گۇناھكار بولىدۇ. ئۇنىڭغا پەرىشتىلەرمۇ لەنەت ئوقۇيدۇ.

4293/2582 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا مِنْ رَجُلٍ يَدْعُو امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِه فَتَأْبَى عَلَيْهِ، إِلاَّ كَانَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ سَاخِطًا عَلَيْهَا حَتَّى يَرْضَى عَنْهَا زوجها))* مسلم (1736).

4293/2582 ـ ئەبۇ ھۈرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مېنىڭ جېنىم ئىلكىدە بولغان زات (الله) بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئەگەر ئەر ئۆزىنىڭ ئايالىنى بىللە بولۇشقا چاقىرسا، ئايالى ئۇنىمىسا، الله ئۇ ئايالغا تاكى ئېرى رازى بولغىچە غەزەبلىنىدۇ. (مۇسلىم: 1736)

4294/ 2583 ـ وفي رواية: ((إِذَا بَاتَتِ الْمَرْأَةُ مُهَاجِرَةً فِرَاشَ زَوْجِهَا؛ لَعَنَتْهَا الْمَلائِكَةُ حَتَّى تَرْجِعَ))* البخاري (5194)، مسلم (1436).

4294/2583 ـ ئەبۇ ھۈرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر

سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئەگەر بىر ئايال ئۆزىنىڭ ئېرى بىلەن بىللە بولۇشتىن باش تارتىپ باشقا يوتقاندا يېتىۋالسا، پەرىشتىلەر ئۇ ئايالغا تاكى ئۇ ئېرىنىڭ يېنىغا قايتقانغا قەدەر لەنەت ئوقۇيدۇ. (بۇخارى: 5194)

ئەر ـ ئايال بىر ـ بىرىنىڭ رىغبىتىگە ماسلىشىشى ئىنتايىن مۇھىم مەسىلىدۇر. كۆپلىگەن ئائىلىلەرنىڭ بەختسىزلىككە ئۇچرىشى ئومۇمەن، مۇشۇ سەۋەبتىن بولىدۇ.

3. ئېرىنىڭ ھاجىتىنى قايرىپ قويۇپ نەپلى ئىبادەتلەر بىلەن مەشغۇل بولۇۋالماسلىقى. ئايالنىڭ ئېرىنىڭ رۇخسىتىسىز نەپلە روزا تۇتماسلىقى ئەرگە بويسۇنغانلىق ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى ئايال روزا تۇتۇۋالسا ئېرى ئۇنىڭ بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزەلمەيدۇ. يەنە كېلىپ ئايالنىڭ تولا روزا تۇتۇۋېلىشى تېنىنىڭ ئاجىزلاپ ۋە ئۇنىڭ ئورۇقلاپ كېتىشىگە سەۋەبچى بولىدۇ.

2937/1733 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((﴿لاتصم﴾ الْمَرْأَةُ وَبَعْلُهَا شَاهِدٌ إِلاَّ بِإِذْنِهِ))* البخاري (5192)، مسلم (1026)

2937/1733 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئېرى يېنىدا بولغان ئايال ئېرىنىڭ رۇخسىتىسىز نەپلە روزا تۇتسا بولمايدۇ. (بۇخارى: 5192)

ئەگەر ئايال ھەيزدار ياكى نىفاسدار ياكى كېسەلچان بولغانلىق ياكى بىر يەرگە سەپەر قىلغانلىق ياكى ئۇنىڭدىن باشقا سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن قازا قىلىۋاتقان رامىزان روزىسىنىڭ قازاسىنى تۇتماقچى بولسا، قازا روزىنى تۇتۇش ئۈچۈن ئېرى قېشىدا بولمايدىغان ياكى ئېرى روزا تۇتۇۋاتقان كۈنلەرنى تاللىشى لازىم.

3054/1813 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: كَانَ يَكُونُ عَلَيَّ الصَّوْمُ مِنْ رَمَضَانَ، فَمَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَقْضِيَ إِلاَّ فِي شَعْبَانَ، وذلك لمكان رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ* البخاري (1950)، مسلم (1146)

3054/1813 ـ ئەبۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: رامىزاننىڭ بەزى كۈنلىرى روزا تۇتالمايتتىم ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئېھتىياجى تۈپەيلىدىن، شەئبان ئېيىدىن باشقا ۋاقىتتا ئۇ كۈنلەرنىڭ قازاسىنى قىلالمايتتىم. (مۇسلىم: 1146)

4. ئېرىنىڭ رۇخسىتىسىز باشقىلارغا ئۆيدىن بىر نەرسە بەرمەسلىكى. ئەمما يېمەك ـ ئىچمەكتىن باشقىلارغا سەدىقە بەرسە بولىدۇ.

5. ئېرىنىڭ رۇخسىتىسىز سەپەرگە چىقماسلىقى، ئېرى رازى بولمىغان ئاياللار بىلەن ئارىلاشماسلىقى.

6. ئاللاھ بەرگەن رىزىققا قانائەتلىك بولۇشى، قاتتىقچىلىق كۈنلىرىدە ئېرىدىن شىكايەت قىلماسلىقى، ياخشى كۈنلەردە ئاللاھنى ئۇنۇتماسلىقى، ئېرىنىڭ مېھنىتىنى ھەر ۋاقىت

قەدىرلىشى. ئەڭ ياخشى خوتۇن ئېرىغا ھەمىشە: ”ھارام كەسىپتىن ساقلانغىن، ھالالدىن كەسىپ قىلغىن، بىز قاتتىقچىلىققا بەرداشلىق بىرەلەيمىز، ئەمما دوزاخ ئوتىغا بەرداشلىق بىرەلمەيمىز “دەيدىغان خوتۇندۇر.

7. ئېرىدىن باشقىلار ئۈچۈن زىننەتلەنمەسلىكى، باشقىلارغا يۈز، قوللىرى ۋە پۇتلىرىدىن باشقا ئەزالىرىنى نامايان قىلماسلىقى، قىسقا، نېپىز كىيىملەرنى كىيىشتىن ساقلىنىشى.

8. ئېرىنىڭ دوستلىرى بىلەن ئېرى بولمىغان جايلاردا پاراڭلاشماسلىقى، ئېرى يوق ۋاقىتتا كەلگەن يالغۇز، ئەرمىھمانىنى يالغۇز قارشى ئالماسلىقى. ئۆزى يالغوز بولسا، ئۇنى ئۆيگە تەكلىپ قىلماسلىقى كېرەك.

9. ئېرىگە ھۆسىن ـ جامالى، بايلىقى ۋە مەنسىپى بىلەن پەخىرلەنمەسلىكى يەنى ئايال كىشى ئېرىدىن بىرقەدەر ئارتوق جامالغا، بايلىققا، مەنسەبكە ياكى ئېسىل نەسەبكە ئىگە بولغان بولسىمۇ، ئۇنىڭغا ئىشىنىپ چوڭلۇق قىلماسلىقى.

10. پەرزەنتلىرىگە مېھرىبان بولۇشى، ئۇلارنى ئۇرۇپ تىللىماستىن ياخشى تەربىيىلىشى، ئېرىگە تىل ئۇزارتماسلىقى.

11. ئايالنىڭ ئېرىنىڭ رۇخسىتىسىز ئۆيدىن چىقماسلىقىمۇ ئەرگە بويسۇنغانلىق ھېسابلىنىدۇ. ئەرنى ئايالدىن يىرگىندىردىغان ئىشنىڭ بىرى بولسا، ئەر ئىشتىن قايتىپ ئۆيگە كەلگەندە ئايالىنىڭ ئۆيدە تۇرۇپ ئېرىنى ساقلاپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرمەسلىكى، ئەكسىچە ئىشىنىڭ ھاردۇقى بىلەن قورساق ئاچلىقى ئەزگەن ھالدا ئۆيدە ئولتۇرۇپ ئايالىنىڭ قايتىپ كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرىشىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئايال ئەرنىڭ ھەققىگە رىئايە قىلىپ ئۆيدە ئولتۇرۇشى لازىم. ئەرنىڭ ئايالىنىڭ ئۈستىدىكى ھەققى باشقىلارنىڭ ھەققىگە قارىغاندا بەك رىئايە قىلىنىش لازىم بولغان ھەقدۇر.

12. ئايالنىڭ ئۆيگە مەيلى ئەر بولسۇن مەيلى ئايال بولسۇن ئەر يامان كۆرۈدىغان بىرەر كىشنى باشلىماسلىقىمۇ ئەرگە بويسۇنغانلىق ھېسابلىنىدۇ. ئەرنى ئايالدىن شەكلەندىرىدىغان ئىشنىڭ بىرى ئەر يوق ۋاقتىدا ئايالىنىڭ ئۆيگە ئەر يامان كۆرۈدىغان بىرسىنى باشلاپ كىرىشىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئايال ئەگەر ئېرى بىلەن ئارىسىدىكى مېھرى مۇھەببەتنى ساقلاپ قالاي دېسە، بۇنداق ئىشنى قىلىشتىن يىراق تۇرۇشى ۋە ئۇنداق ئىشنى قىلىپ قېلىشتىن قاتتىق ئېھتىيات قىلىشى لازىم.

13. ئايالنىڭ، تاماق تەييارلىغانغا، كىيىم كېچەكلەرنى يۇغانغا ۋە ئۆي ئىچىنى رەتلىگەنگە ئوخشاش ئۆينىڭ خىلمۇ خىل ئىشلىرىنى قىلىشىمۇ ۋە ئۆي ئىچىدە ئەرنى راھەتلىتىشكە ئۇرۇنىشىمۇ ئەرگە بويسۇنغانلىق ھېسابلىنىدۇ. ئەر ئۆينىڭ تىشىدىكى ئىشلارنى قىلىشقا ۋە پۇل تېپىشقا بۇيرۇلغاندۇر. ئەمما ئايال ئۆي ئىچىدىكى ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇلغاندۇر. ئىش مانا بۇ شەكىلدە يۈرۈشسە ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدىكى ئۆز ـ ئارا ھەمكارلىشىش ۋۇجۇدقا چىقىدۇ ۋە ئۇ ئىككىسىنىڭ تۇرمۇشى رەتكە سېلىنىدۇ. ئەگەر ئىش ئۇ شەكىلدە يۈرىشمىسە ئەر ـ خوتۇننىڭ ئارىسى بۇزۇلىدۇ.

14. ئېرىنىڭ ئالدىدا ئەڭ چىرايلىق شەكىلدە كۆرۈنىش. مانا بۇ ئەرنىڭ ئايالىنىڭ

ئۇستىدىكى ھەقلىرىنىڭ بىرىدۇر. ئايال ئېرىنىڭ ئالدىدا ئەڭ چىرايلىق سۈپەت ۋە شەكىل بىلەن كۆرۈنىشى لازىم. ئايال ئېرىنىڭ ئالدىدا ئېرىنىڭ ئۆزىگە بولغان مۇھەببىتىنى ئارتتۇرىدىغان، ئۇنىڭ ئىشتىياقىنى ۋە ھەۋىسىنى ئۆزىگە تارتىدىغان شەكىلدە كىيىنىشى ۋە ياسىنىشى لازىم. ئەر ئايالىدىن ئۆزىنى خۇرسەن قىلىدىغان ۋە ئۆزىنى ئايالىغا ئىشتىياق باغلاتتۇرىدىغان شەكىل ۋە ئىشتىن باشقىسىنى كۆرمەسلىكى لازىم. مانا بۇ ياخشى ئايالنىڭ سۈپەتلىرىدىندۇر

ئۈچىنچى باپ. نىكاھنىڭ يولغا قويۇلۇشى ۋە ئۇنىڭ ھىكمىتى

نىكاھنىڭ لەۋزى

ئىككى تەرەپنىڭ بىرىنىڭ ئەر بولسا، مەن سىزنى خوتۇنلۇققا ئالدىم، ئايال بولسا، مەن ئۆزەمنى سىزگە خوتۇنلۇققا تاپشۇردۇم، دېگەنگە ئوخشاش سۆز ئېيتىشى بىلەن يەنە بىر تەرەپنىڭ قوبۇل قىلىشى بىلەن نىكاھ باغلىنىدۇ ۋە ۋۇجۇدقا چىقىدۇ. ئىككى تەرەپنىڭ ئارىسىدا نىكاھنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشى ئۈچۈن ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئىشلەتكەن سۆزى ئۆتكەن زامانىنى ئىپادىلەيدىغان سۆزلەر بولىشى لازىم. مەسىلەن، ئايال تەرەپنىڭ، ئۆزۈمنى ياكى قىزىمنى ياكى مېنى ئۆزىگە ۋەكىل قىلغان ئايالنى سىزگە خوتۇنلۇققا تاپشۇردۇم، دېگەنگە، ئەر تەرەپنىڭ، مەن سىزنى ياكى قىزىڭىزنى ياكى سىزنى ئۆزىگە ۋەكىل قىلغان ئايالنى ئۆزۈم ياكى ئوغلۇم ياكى مېنى ئۆزىگە ۋەكىل قىلغان ئادەم ئۈچۈن خوتۇنلۇققا قوبۇل قىلدىم، دېگەنگە ئوخشاش. ياكى ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئىشلەتكەن سۆزى ھازىرقى زامانىنى ئىپادىلەيدىغان سۆزلەر بولىشى لازىم. ئەگەر ئىككى تەرەپنىڭ بىرى نىكاھنى قوبۇل قىلغانلىقنى ئوچۇق سۆز بىلەن ئەمەس، ئايال بولسا تويلۇقنى قولىغا تاپشۇرۇپ ئالغانغا ئوخشاش، ئەر بولسا تويلۇقنى تاپشۇرۇپ بەرگەنگە ئوخشاش ھەرىكەت بىلەن ئىپادىلىگەن بولسا، بۇ ھالەتتە نىكاھ توغرا بولمىغان بولىدۇ. بۇ ھەقتە سودا سېتىق نىكاھقا ئوخشىمايدۇ. سودا سېتىقتا بىر نەرسىنى ئالغانلىقنى ھەرىكەت بىلەن ئىپادىلىسىمۇ سودا سېتىق توغرا بولغان بولىدۇ. ئەمما نىكاھ نازۇك بىر ئىش بولغانلىقى ئۈچۈن نىكاھ ئۇنى قوبۇل قىلغانلىقنى ھەرىكەت ئارقىلىق ئىپادىلەش بىلەن توغرا بولمايدۇ. نىكاھ يەنە گۇۋاھچىلارنىڭ بولىشىغا باغلىقتۇر. گۇۋاھچى يوق قىلىنغان نىكاھ، توغرا بولمايدۇ. شۇنىڭدەك نىكاھ يەنە، نىكاھ سورۇنىدا بار تەرەپلەرنىڭ بىرىنىڭ ئۆزىنىڭ تەككەنلىكىنى ياكى ئالغانلىقنى ئېغىز ئارقىلىق ئەمەس، خەت يېزىش ئارقىلىق ئىپادىلەش بىلەنمۇ توغرا بولمايدۇ. ئەمما ئەگەر ئۇنىڭ تەككەنلىكىنى ياكى ئالغانلىقنى ئېغىز ئارقىلىق ئەمەس خەت يېزىش ئارقىلىق ئىپادىلىگەن تەرەپ نىكاھ سورۇنىدا يوق ئادەم بولغان ۋە ئۇنىڭ خەتتە يازغان ئىپادىسىنى گۇۋاھچىلارغا بىلدۈرۈپ قويغان بولسا، بۇ ھالەتتە نىكاھ توغرا بولىدۇ.

نىكاھ باشقا سۆزلەرنى قىلىش بىلەنمۇ چىشەمدۇ؟ ھەر قانداق تىلدا بىر ئىشنى ئىپادىلەش ئۈچۈن بىر سۆز باردۇر. مەسىلەن، بىر ئادەمنىڭ بىر نەرسە يىگەنلىكىنى ۋە ئىچكەنلىكىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن يىمەك ۋە ئىچمەك دېگەنگە ئوخشاش خاس سۆزلەر بار. شۇنىڭدەك بىر ئەرنىڭ بىر ئايالنى ئۆز نىكاھىغا ئالغانلىقنى ئىپادىلەش ئۈچۈن، مەن بۇنى ياكى پالانىنى، نىكاھىمغا ئالدىم ياكى خوتۇنلۇققا ئالدىم، ياكى ئالدىم، دېگەنگە ئوخشاش ۋە ئايالنىڭ بۇنىڭغا

ئۆزىنىڭ رازى بولغانلىقىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن، بۇنى قوبۇل قىلدىم ياكى تەگدىم دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەر باردۇر. بارلىق ئالىملارنىڭ بىردەك قارىشى بويىچە، مەزكۇر سۆزلەرنىڭ ئورنىغا ئىشلىتىلگەن سۆزلەر شۇ خەلقنىڭ ئۆرپ ئادىتىدە شۇ ئىشلارنى ئىپادىلەش ئۈچۈن ئىشلىتىلمىسە، ئۇ سۆزلەرنى ئىشلىتىش بىلەن ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا نىكاھ چۈشمەيدۇ. ئەگەر مەزكۇر سۆزلەرنىڭ ئورنىغا ئىشلىتىلگەن سۆزلەر شۇ خەلقنىڭ ئۆرپ ئادىتىدە شۇ ئىشلارنى ئىپادىلەش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان بولسا بەزى ئالىملار، بۇ سۆزلەرنى ئىشلىتىش بىلەنمۇ نىكاھ چۈشىدۇ، دەيدۇ.

شۇنىڭدەك يەنە قىزنىڭ ئىگىسى قىز بىلەن مەن پالانىنى سىزگە خوتۇنلۇققا بەردىم ياكى پالانىنى سىزگە نىكاھلاپ بەردىم، دېسە بۇمۇ قىز تەرەپتىن ئېچىلغان سۆز بولىدۇ. بۇچاغدا ئەر، مەن قوبۇل قىلدىم ياكى رازى بولدۇم، دېسە ياكى ئۆزىنىڭ رازى بولغانلىقىنى ئىپادىلەيدىغان ھەر قانداق بىر سۆزنى قىلسا، بۇ ئەرنىڭ قوبۇل قىلغانلىقى ھېسابلىنىدۇ. ياكى بۇ ھالەتتە ئەرنىڭ ۋەكىلى نىكاھنى ئەرنىڭ نامىدىن قوبۇل قىلىدۇ. مەسىلەن مۇنداق دەيدۇ: مەن ئۇ ئايالنى توي قىلماقچى بولغان ئەرگە، نىكاھنى مېنى ئۆزىگە ۋەكىل قىلغان كىشىنىڭ نامىدىن قوبۇل قىلدىم.

ھەر قانداق يەردە ۋە ھەر قانداق ۋاقىتتا ئەر ئايالنى نىكاھلاشقا بولىدۇ. نىكاھ قىلىش ئۈچۈن مۇئەييەن بىر ۋاقىت ياكى مۇئەييەن بىر يەر شەرت ئەمەس. شۇنىڭدەك يەنە نىكاھ ئۆتكۈزۈلگەن يەرگە مۇسۇلمانلارنىڭ ئالىملىرىدىن بىرەرسى ۋە ياكى قازىلىرىدىن بىرەرسى كەلمىسىمۇ نىكاھ توغرا بولىدۇ.

نىكاھ قىلىپ توي قىلغانلار، قىلغان نىكاھىنىڭ ئىسپاتى بولۇش ئۈچۈن مۇسۇلمان ھۆكۈمەت ئىدارىسىگە بېرىپ تىزىمغا ئالدۇرۇپ قويۇپ توي خېتى ئېلىش لازىم. چۈنكى تىزىمغا ئالدۇرۇپ قويغانىنىڭ ۋە توي خېتى ئالغانىنىڭ نۇرغۇنلىغان پايدىلىرى بار. مەسىلەن، ئۇنداق قىلىش نىكاھ قىلغانلىقىنىڭ بىر ئىسپاتىدۇر. ھەر ئىككى تەرەپكە ئۇلارنىڭ ھەققىنى ساقلايدۇ. يالغاندىن ياكى بوھتان چاپلاپ ئەرنىڭ نىكاھىدا باشقا بىر ئايالنىڭ بارلىقىنى ياكى ئايالنىڭ باشقا بىر ئەرنىڭ نىكاھىدىكى ئايال ئىكەنلىكىنى دەۋا قىلىپ ھىلە مىكىر ئىشلەتمەكچى بولغانلار ئۈچۈن ئۇ ھىلە مىكىرلىرىنى ئىشلىتىشكە توسالغۇ بولىدۇ. ھۆكۈمەت ئىدارىسىگە بېرىپ تىزىمغا ئالدۇرۇپ قويۇش باللارنىڭ نەسەبلىرىنىڭ بىر ـ بىرىگە ئارىلىشىپ كېتىش ياكى ئۇنىڭ يوقاپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. چۈنكى توي قىلغان ۋاقىتدا ئىسىملىرىنى تىزىملىتىپ قويغان كاتاكچىنىڭ ئۆزىگە ئۇلارنىڭ تۇغۇلغان باللىرىنىڭ ئىسىملىرىمۇ تىزىملىنىدۇ. تىزىملىتىپ قويۇلغان ۋاقىتدا ئۇلارنىڭ قاچان توي قىلغانلىقى بىلىنىدۇ. بىر ئادەمنىڭ قاچان توي قىلغانلىقىنى بىلىشكە مىراسقا، نەسەبكە ۋە ئىددەتكە ئوخشاش نۇرغۇنلىغان ھۆكۈملەر باغلىنىشلىقتۇر.

ئەگەر بىر ئەر بىلەن بىر ئايالدا نىكاھنىڭ شەرتلىرى تولۇق تېپىلىپ چاقچاق يۈزىسىدىن بولسىمۇ، مەن سىزنى خوتۇنلۇققا ئالدىم، مەن بۇنى قوبۇل قىلدىم، دېگەنگە ئوخشاش سۆز ئېچىش ۋە قوبۇل قىلىش ئىشلىرى يۈز بەرسە، ئۇلار نىكاھلىنىپ قالىدۇ. مەسىلەن، بىر ئادەم، چاقچاق قىلىپ بىر كىشىگە، مەن قىزىم پالانىنى ساڭا خوتۇنلۇققا بەردىم دېگەن، قارشى تەرەپمۇ چاقچاق قىلىپ، مەن ئۇنى خوتۇنلۇققا قوبۇل قىلدىم دېگەن بولسا، شەرىئەتنىڭ قارىشى بويىچە ئۇ ئىككىسى نىكاھلانغان بولىدۇ ۋە ئۇ قىز ئۇ كىشىنىڭ ئايالىغا ئايلىنىدۇ. مەسىلەن، بىر

ئادەم چاقچاق قىلىپ بىر ئايالغا، ئۆزىڭىزنى ماڭا خوتۇنلۇققا تاپشۇرامسىز دېگەن، ئايالمۇ چاقچاق قىلىپ، بولىدۇ دېگەن ۋە ئايال بالاغەتكە يەتكەن ئايال بولغان بولسا، ئۇ ئىككىسى نىكاھلانغان ھېسابلىنىدۇ. بۇ نىكاھ بالاغەتكە يەتكەن ئايال ئۆزىنى ئۆزى ئەرگە بەرسە بولىدۇ، دەپ قارايدىغان فىقھشۇناسلارنىڭ كۆز قارىشىدا توغرا بولىدۇ. بۇنىڭ دەلىلى تۆۋەندىكى ھەدىستۇر.

4418/2662 ـ وعنه رفعه: ((ثَلاثٌ جِدُّهُنَّ جِدٌّ وَهَزْلُهُنَّ جِدٌّ: النِّكَاحُ، وَالطَّلاقُ، وَالرَّجْعَةُ))* أبو داود (2194)، الترمذي (1184)، ابن ماجة (2039).

4418/2662 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مۇنداق ئۈچ تۈرلۈك ئىشنىڭ راستىمۇ راست، چاقچىقى (يالغىنى)مۇ راست ھېسابلىنىدۇ: بىرى نىكاھ، يەنە بىرى تالاق، يەنە بىرى (تالاقتىن كېيىن) يېنىشىۋېلىش. (تىرمىزى1184)

ئۆيلىنىشنىڭ يولغا قويۇلۇشىغا بولغان ئېھتىياج

ئاللاھ تائالا ئىنسانىنى يەر يۈزىدىكى بارلىق مەخلۇقاتلاردىن ھۆرمەتلىك قىلدى، ئۇنى يەر يۈزىدە ئورۇنباسار بولۇشقا تەييارلىدى ۋە ئۇنىڭ پەزىلىتىنى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ئورۇنلاشتۇرغان خىلمۇ خىل مەرىپەت ۋە بىلىملەر بىلەن نامەيەندە قىلدى. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى:

[وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُواْ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاء وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لاَ تَعْلَمُونَ (30) وَعَلَّمَ آدَمَ الأَسْمَاء كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلائِكَةِ فَقَالَ أَنبِئُونِي بِأَسْمَاء هَؤُلاء إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ (31) قَالُواْ سُبْحَانَكَ لاَ عِلْمَ لَنَا إِلاَّ مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ (32) قَالَ يَا آدَمُ أَنبِئْهُم بِأَسْمَآئِهِمْ فَلَمَّا أَنبَأَهُمْ بِأَسْمَآئِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ (33)]

« ئۆز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىڭ پەرىشتىلەرگە: «مەن يەر يۈزىدە خەلىپە (يەنى ئورۇنباسار) يارىتىمەن» دېدى. پەرىشتىلەر: «يەر يۈزىدە بۇزۇقچىلىق قىلىدىغان، قان تۆكىدىغان (شەخسنى) خەلىپە قىلامسەن؟ ھالبۇكى بىز سېنى پاك دەپ مەدھىيىلەيمىز، مۇقەددەس دەپ مەدھىيىلەيمىز» دېدى. اللّٰه: «مەن ھەقىقەتەن سىلەر بىلمەيدىغان نەرسىلەرنى بىلىمەن» دېدى [30]. اللّٰه پۈتۈن شەيئىلەرنىڭناملىرىنى ئادەمگە ئۆگەتتى، ئاندىن ئۇلارنى پەرىشتىلەرگە كۆرسىتىپ: «(خەلىپە بولۇشقا ئادەمگە قارىغاندا بىز ھەقلىق دەيدىغان قارىشىڭلاردا) راستچىل بولساڭلار، بۇ شەيئىلەرنىڭ ناملىرىنى ماڭا ئېيتىپ بېرىڭلار» دېدى [31]. پەرىشتىلەر: «سېنى (پۈتۈن كەمچىلىكلەردىن) پاك دەپ تونۇيمىز. بىز سەن بىلدۈرگەندىن باشقىنى بىلمەيمىز، ھەقىقەتەن سەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇرسەن، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇرسەن» دېدى [32].اللّٰه: «ئى ئادەم! ئۇلارغا بۇ نەرسىلەرنىڭ ناملىرىنى ئېيتىپ بەرگىن» دېدى. ئادەم ئۇلارغا بۇ نەرسىلەرنىڭ ناملىرىنى ئېيتىپ بەرگەن چاغدا، اللّٰه: «مەن سىلەرگە، ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى غەيبلەرنى ھەقىقەتەن بىلىپ تۇرىمەن، ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن ئىشىڭلارنى بىلىپ تۇرىمەن، دېمىگەنمىدىم» دېدى [33»](سۈرە بەقەرە).

بۇنداق بولغان ئىكەن، ئاللاھ تائالانىڭ يەر يۈزىدە ئورۇنباسار قىلىپ ياراتقان بۇ مەخلۇق ئۈچۈن ئۇنىڭ نەسلىنىپ كۆپىيىشتىن ۋە ئەر بىلەن ئايالنىڭ ئالاقىسىنى رەتكە سېلىشتىن ئىبارەت ئۇ مەخلۇقنىڭ ئۈزۈلۈپ قالماي يەر يۈزىدە بارلىقتا كېلىشىنى داۋاملاشتۇرىدىغان بىر تۈزۈمنى يولغا قويۇشقا توغرا كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالا ئىنسانغا ئۆيلىنىشنى يولغا قويدى. ئۆيلىنىش ئۈچۈن بىر تۈزۈم توختىتىپ بەردى ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن كېرەكلىك بولغان ھەممە ھۆكۈملەرنى بايان قىلىپ بەردى. ھەتتا بىز قۇرئان كەرىمنىڭ سۈرىلىرىنىڭ ئىچىدە پۈتۈن ئايەتلىرى ئۆيلىنىش ۋە ئۇنىڭغا ئالاقىدار ماۋزۇلارنىڭ ھۆكۈملىرىنى تەپسىلىي بايان قىلىپ كەلگەن بىر نەچچە سۈرىلەرنى ئۇچرىتىمىز. مانا بۇ ئىسلام دىنىنىڭ ئۆيلىنىش مەسىلىسىگە ناھايىتى كۆڭۈل بۆلگەنلىكىنىڭ ۋە ئۆيلىنىشنىڭ ئىنسان ھاياتىدا ئەڭ مۇھىم بىر ئىش ئىكەنلىكىنىڭ ئىپادىسىدۇر.

ئۆيلىنىشنىڭ يولغا قويۇلغانلىقى ئاللاھ تائالانىڭ ئىنسانلارغا قىلغان كاتتا نېمەتلىرىنىڭ بىرىدۇر. ئاللاھ تائالا ئىنسانلارغا قىلغان بۇ نېمىتىنى،

[وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (**21**)]

«ئاياللار بىلەن ئۇنسى ــ ئۈلپەت ئېلىشىڭلار ئۈچۈن (اﷲنىڭ) ئۇلارنى سىلەرنىڭ ئۆز تىپىڭلاردىن ياراتقانلىقى، ئاراڭلاردا (يەنى ئەر ــ خوتۇن ئارىسىدا) مېھىر ـ مۇھەببەت ئورناتقانلىقى اﷲنىڭ (كامالى قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) ئالامەتلىرىدىندۇر، پىكىر يۈرگۈزىدىغان قەۋم ئۈچۈن، شەك ـ شۈبھىسىزكى، بۇنىڭدا نۇرغۇن ئىبرەتلەر بار» [سۈرە رۇم-21] دېگەن ئايىتىگە ئوخشاش قۇرئان كەرىمنىڭ نۇرغۇنلىغان ئايەتلىرىدە بايان قىلىپ كەلدى. ئۆيلىنىش ئىنسانلار جەمىيىتىنىڭ بارلىققا كېلىشىنىڭ سەۋەبىدۇر. ئۆيلىنىش بولسا ئىنسانلارنىڭ ئارىسىنى يېقىن قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا دوستلۇق، مېھرىبانلىق، ئۆز ئارا ياردەملىشىش ئالاقىسىنى تۇرغۇزىدۇ. ئۆيلىنىشتە، يىراق ئىنسان يېقىنىغا، يات ئىنسان، سۆيۈملۈك ئادىمىگە ئايلىنىدۇ.

ئۆيلىنىش ئارقىلىق باللارنىڭ نەسەبلىرىنىڭ يوق بولۇپ ۋە ئارىلىشىپ كېتىشىدىن ساقلىنىپ قالغىلى بولىدۇ. ئۆيلىنىش بىلەن بىر ئادەم ئۆزىنىڭ جەمىيەتتىكى ئورنىنى ۋە باشقىلار بىلەن بولغان ئالاقىسىنى تونۇپ يېتىدۇ. ئۆيلىنىش ئىنساننىڭ ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي ھاياتى ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىم بىر ئىشتۇر. ئۆيلىنىش يەنە ئاللاھ تائالا ئىنساننىڭ ۋۇجۇدىدا ياراتقان ئۇنىڭ تەبىيىتىدىكى ئەدەب ئەخلاقلارغا ئۆيغۇن كېلىدىغان ئەخلاقى كامىللىقا قايتۇرغان بىر جاۋابتۇر.

ئىسلام جىنسىي ئارزۇ ـ ھەۋەسنى چەكلىمىسىز قويۇۋەتمىگەن، بۇنىڭ ئۈچۈن زىنانى ۋە زىناغا ئېلىپ بارىدىغان ھەرقانداق يولنى ھارام قىلغان. لېكىن ئىسلام مۇنداق قىلىپلا قالماي، ئەينى ۋاقىتتا جىنسىي ھەۋەسنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈپ قويىدىغان قاتماللىققىمۇ قارشى تۇرغان، ئۇنىڭ ئۈچۈن توي قىلىشنى تەشەببۇس قىلغان، ئاختا قىلىۋېتىش ۋە توي قىلىشتىن ۋاز كېچىپ دەرۋىش بولىۋېلىشنى چەكلىگەن.

دېمەك: توي قىلىشقا كۈچى يەتكەن بىر مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئىبادەتكە ئۆزىنى ئاتىۋېتىش ۋە

راھىبلىق قىلىپ تەركىدۇنيا بولۇپ ياشاش داۋاسى بىلەن توي قىلىشتىن ۋاز كېچىشى ھارامدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەزى ساھابىلەردە مۇشۇنداق راھىبلىق ئىقىمىغا مايىللىقنى كۆرۈپ، بۇنداق قىلىشنىڭ ئىسلام يولىدىن چەتنەش ھەمدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇتقان يولىدىن يۈز ئۆرۈش ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلغان، شۇنداق قىلىش ئارقىلىق بۇنىڭغا ئوخشاش خرىستىئان ئىددىيەلىرىنى ئىسلام مۇھىتىدىن قوغلاپ چىقارغان.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

ئى مۆئمىنلەر، ئاللاھ سىلەرگە ھالال قىلغان پاك نەرسىلەرنى ھارام قىلماڭلار، چەكتىن ئاشماڭلار، ئاللاھ چەكتىن ئاشقۇچىلارنى ھەقىقەتەن دوست تۇتمايدۇ [مائىدە سۈرىسى 87-ئايەت]

مۇجاھىد مۇنداق دېگەن: ھەزرىتى ئوسمان ئىبنى مەزئۇن ۋە ھەزرىتى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر قاتارلىق بىرنەچچە ساھابە ئۆزىنى ئاختا قىلىپ تەركىدۇنيا بولۇپ راھىبلار كىيىمىنى كەيمەكچى بولغاندا، يۇقىرىدىكى ۋە ئۇندىن كېيىنكى ئايەت نازىل بولغان.

93 /158 - أَنَس- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ-: جَاءَ ثَلَاثَةُ رَهْطٍ إِلَى بُيُوتِ أَزْوَاجِ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُونَ عَنْ عبادة النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا أُخْبِرُوا كَأَنَّهُمْ تقَالُّوهَا فَقَالُوا: أَيْنَ نَحْنُ مِنَ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وقَدْ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ قَالَ أَحَدُهُمْ: أَمَّا أَنَا فأُصَلِّي اللَّيْلَ أَبَدًا وَقَالَ الآخَرُ: أَنَا أَصُومُ الدَّهْرَ وَلَا أُفْطِرُ وَقَالَ الآخَرُ: وأَنَا أَعْتَزِلُ النِّسَاءَ ولا أَتَزَوَّجُ أَبَدًا فَجَاءَ رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ: ((أَنْتُمُ الَّذِينَ قُلْتُمْ كَذَا وَكَذَا أَمَا وَالله إِنِّي أَخْشَاكُمْ لِلَّهِ وَأَتْقَاكُمْ لَهُ ولَكِنِّي أَصُومُ وَأُفْطِرُ وَأُصَلِّي وَأَرْقُدُ وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي))* رواه البخاري (5063)، مسلم (1401)، النسائي 60/6

93 /158 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئۈچ كىشى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاياللىرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىبادىتى توغرىسىدا سورىغىلى كەلدى. ئۇلارغا جاۋاب بېرىلگەندە، ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ ئەمەللىرىنى ئاز سانىغاندەك قىلىپ: بىز بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قانداقمۇ سېلىشتۇرغىلى بولسۇن؟ الله ئۇنىڭ ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلغان تۇرسا، دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇلاردىن بىرى: مەن ئەمدى ھەر كېچىسى ناماز ئوقۇيمەن، دېدى. يەنە بىرى: ئەمدى يىل بويى روزا تۇتىمەن ۋە روزىسىز يۈرمەيمەن، دېدى. يەنە بىرى: مەن ئەمدى ئاياللارغا يېقىن يولىمايمەن، مەڭگۈ ئۆيلەنمەيمەن، دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كېلىپ، ئۇلارغا: مۇنداق ـ مۇنداق سۆزلەرنى قىلغان كىشىلەر سىلەرمۇ؟ اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن ھەقىقەتەن اللەتىن سىلەرگە قارىغاندا بەكرەك قورقىمەن ۋە سىلەردىن بەكرەك تەقۋادارمەن. لېكىن مەن روزىنىمۇ تۇتىمەن، روزىسىزمۇ يۈرىمەن. نامازنىمۇ ئوقۇيمەن، ئۇيقىنىمۇ ئۇخلايمەن، خوتۇنمۇ ئالىمەن. كىمكى مېنىڭ سۈننىتىمدىن يۈز ئۆرىسە، ئۇ مېنىڭ ئۈممىتىمدىن ئەمەس، دېدى. (بۇخارى: 5063)

بۇنىڭغا ئاساسەن بەزى ئالىملار مۇنداق دېگەن: "ئۆيلىنىش ھەربىر مۇسۇلمانغا پەرزدۇر.

ئۆيلىنىشكە قۇدرىتى يېتىدىغانلار بولسا، ئۆيلەنمەي يۈرىشى هارامدۇر". باشقا ئالىملار: "زىنا قىلىپ سېلىش خەۋپى بولسا، توي قىلىشقا قاتتىق تەشنا بولسا، توي قىلىشى پەرز بولىدۇ" دەپ پەرزلىكنى مۇشۇنداق ئەھۋالغا باغلاپ قويغان.

ئۇستۇمگە مەسئۇلىيەت يۈكلىنىدۇ ياكى ئائىلەمنى باقالماي قالىمەن دەپ ئەندىشە قىلىپ، ئۆيلەنمەي يۈرۈش مۇسۇلمان كىشىگە ياراشمايدۇ. مۇسۇلمان كىشى تىرىشىپ ئىشلىشى ۋە ئىپپەتلىك بولۇش ئۈچۈن توي قىلغانلارغا ئاللاھ تائالانىڭ ۋەدە قىلغان ياردىمىنى ۋە پەزلىنى كۈتىشى كېرەك. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

وَأَنكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ

ئاراڭلاردىكى بويتاق ئەر، ئاياللارنىڭ ۋە ياخشى قۇل ۋە ياخشى چۆرىلەرنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويۇڭلار، ئەگەر ئۇلار يوقسۇز بولىدىغان بولسا، ئاللاھ ئۇلارنى ئۆز كەرىمى بىلەن باي قىلىدۇ، ئاللاھنىڭ كەرىمى كەڭدۇر، ئاللاھ بەندىلەرنىڭ مەنپەئەتىنى بىلگۈچىدۇر [نۇر سۈرىسى 32-ئايەت]

جاھىلىيەت دەۋرىدىكى نىكاھ شەكلى

4242/2555 - ئۇرۋە ئىبنى زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۇرۋەگە جاھىلىيەت دەۋرىدىكى نىكاھ ئىشلىرى توغرىسىدا سۆزلەپ بېرىپ مۇنداق دېگەن: جاھىلىيەت دەۋرىدە نىكاھ شەكلى مۇنداق تۆت خىل ئىدى: بىرى، بۈگۈنكى ئۆيلىنىش شەكلىگە ئوخشاش بولۇپ، ئۆيلەنمەكچى بولغان كىشى قىزنىڭ ۋەلىيسىگە ئەلچى كىرگۈزەتتى ۋە مۇۋاپىق مىقداردا مەھرى ھەققى بېرىپ، ئۇ قىزغا ئۆيلىنەتتى. يەنە بىرى، ئايالى ھەيزدىن پاك بولغاندىن كېيىن، ئېرى ئايالىغا: سەن پالانىغا ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇنىڭدىن سەن بىلەن جىما قىلىشنى تەلەپ قىل! دەيتتى. ئاندىن ئايالىنىڭ شۇ كىشىدىن ھامىلدار بولغانلىقى نامايەن بولمىغۇچە ئۆزى ئايالىغا يېقىن كەلمەيتتى. ئايالىنىڭ شۇ كىشىدىن ھامىلدار بولغانلىقى ئېنىقلانغاندىن كېيىن، ئاندىن خالىسا ئايالى بىلەن بىللە بولاتتى. ئەر كىشى ئېسىل نەسەبلىك پەرزەنت ئىگىسى بولۇش ئۈچۈن شۇنداق قىلاتتى. بۇ: "ئىستىبزائ (باشقىلارنىڭ جىما قىلىپ قويۇشنى تەلەپ قىلىش) نىكاھى " دەپ ئاتىلاتتى. يەنە بىرى، بىر قانچە (ئوندىن ئاز) كىشى توپلىشىپ، بىر ئايالنىڭ يېنىغا كىرەتتى ۋە ھەممىسى ئۇ ئايال بىلەن بىرگە بولاتتى. ناۋادا ئۇ ئايال قورساق كۆتۈرۈپ قالسا، بالىنى تۇغۇپ بىر قانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ھېلىقى بىر نەچچە كىشىنى چاقىرتىپ كېلەتتى، بۇلارنىڭ ھېچقايسىسى كەلمەيمەن دېيەلمەيتتى. ھەممىسى ئايالنىڭ يېنىغا يىغىلغاندىن كېيىن، ئايال: قىلغان ئىشىڭلارنى ئۆزەڭلار ئوبدان بىلىسىلەر، مانا بۇ بالىنى تۇغدۇم. ئەي پالانى! بۇ بالا سېنىڭ بالاڭ، دەپ، شۇلارنىڭ ئىچىدىن ئۆزى خالىغان بىرىنىڭ ئىسمىنى ئاتايتتى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ بالا شۇ كىشىنىڭ بولۇپ كېتەتتى، ئۇ كىشمۇ ياق دېيەلمەيتتى. تۆتىنچى خىلدىكى نىكاھ بولسا، بىر مۇنچىلىغان كىشى بىر ئايالنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، ھەممىسى شۇ ئايال بىلەن جىما قىلاتتى، ئۇ ئايالمۇ كەلگەنلا كىشىگە ياق دېمەيتتى. بۇلار پاھىشە ئاياللار بولۇپ، دەرۋازىلىرىغا بايراق چىقىرىپ قوياتتى، بايراق بۇلارنىڭ بەلگىسى ئىدى. بايراققا قاراپ خالىغان ئادەم ئۇلارنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، بىرگە بولاتتى. ناۋادا ئۇلارنىڭ بىرەرسى قورساق كۆتۈرۈپ، بالا تۇغۇپ قالسا،

ئۆزى بىلەن بىرگە بولغانلارنى يىغىپ، سىنچى چاقىراتتى. سىنچى ئۇنى كىمنىڭ بالىسى دېسە، شۇنىڭغا بېرىلەتتى ۋە شۇنىڭ بالىسى دەپ چاقىرىلاتتى. ئۇ كىشىمۇ بۇنىڭدىن باش تارتالمايتتى. مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەق دىننى ئېلىپ كەلگەندىن كېيىن، جاھىلىيەت دەۋرىدىكى نىكاھ شەكىللىرىنىڭ ھەممىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، پەقەت بۈگۈنكى كۈندىكى نىكاھلىنىش شەكلىنىلا قويۇپ قويدى. (بۇخارى: 5127)

قۇرئان كەرىم ۋە توي قىلىش

ئاللاھ تائالا ئىنسانلار ئارىسىدا توي قىلىش تۈزۈمىنى يولغا قويدى ۋە ئۇنىڭغا تەرغىپ قىلدى. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

[وَأَنكِحُوا الْأَيَامَى مِنكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِن يَكُونُوا فُقَرَاء يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (**32**)]

«ئاراڭلاردىكى بويتاق ئەر، ئاياللارنىڭ ۋە ياخشى قۇل ۋە ياخشى چۆرىلىرىڭلارنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويۇڭلار؛ ئەگەر ئۇلار يوقسۇز بولىدىغان بولسا (ئۇلارنىڭ يوقسۇزلۇقى سىلەرنىڭ ئۇلارنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويۇشۇڭلارغا توسۇق بولمىسۇن)، اللّٰه ئۇلارنى ئۆز كەرىمى بىلەن باي قىلىدۇ، اللّٰهنىڭ (كەرىمى) كەڭدۇر، اللّٰه بەندىلەرنىڭ مەنپەئىتىنى بىلگۈچىدۇر.» [سۈرە نۇر 32- ئايەت]

ئاللاھ تائالا تويلۇققا ئوخشاش توي قىلىش ئۈچۈن كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئېلىشقا قۇدرىتى يەتمەيدىغان كىشىلەرنى ھەتتا ئاللاھ تائالا ئۇلارغا توي قىلىشنىڭ يولىنى ئاسان قىلغانغا قەدەر سەۋرى قىلىشقا ۋە ئىپپەتلىك بولۇشقا بۇيرۇپ مۇنداق دېدى: «ئۆيلىنەلمەيدىغانلار ئاللاھ ئۇلارنى ئۆز كەرىمى بىلەن باي قىلغۇچە، ئۆزلىرىنى ئىپپەتلىك تۇتسۇن» [سۈرە نۇر 33- ئايەتنىڭ بىر قىسمى]

شۇنىڭدەك ئاللاھ تائالا ھۆر ئاياللاردىن ئۆيلىنىشكە قادىر بولالمىغانلارنى، چۆرىلەردىن ئۆيلىنىشكە بۇيرۇدى. چۈنكى چۆرىلەر بىلەن ئۆيلىنىش ھۆر ئاياللار بىلەن ئۆيلەنگەنگە قارىغاندا ئەزەن توختايدۇ. كۈنىمىزدە چۆرىلەر بولمىغانلىقى ئۈچۈن ھۆر ئاياللار بىلەن توي قىلىشقا قادىر بولالمىغان ياشلارنىڭ ئايەتنىڭ « سەۋر قىلالىساڭلار سىلەر ئۈچۈن ياخشىدۇر ئاللاھ ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر » دېگەن يېرىگە ئەمەل قىلىشىغا توغرا كېلىدۇ.

ئاللاھ تائالا مەخلۇقاتلارنىڭ ئىچىدىن تاللانغان ئەڭ ئېسىل ئادەملەر بولغان پەيغەمبەرلەرگە ئاياللارنى ۋە بالىلارنى بەردى. بۇ ئۆيلىنىشنىڭ ئەڭ كامالەتكە يەتكەن ئىنسانلارنىڭ سۈپەتلىرىنىڭ ئىچىدىن بىر سۈپەت ئىكەنلىكىنى كۆرسۈتۈپ بېرىدۇ. ئاللاھ تائالا پەيغەمبەرلەر ئۆيلەنگەنلىكى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ياخشى تەرىپىنى قىلدى ۋە ئۇلارنىڭ ئۆيلەنگەنلىكىنى قورئان كەرىمدە ئۇلارغا بېرىلگەن نېمەتلەرنىڭ ئىچىدە بايان قىلدى. شۇنىڭدەك يەنە ئۆيلىنىش ئاللاھ تائالا غا، [وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا (**74**)]

[ئۇلار: «ئى پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە ئاياللىرىمىز ۋە ئەۋلاتلىرىمىز ئارقىلىق شادلىق بېغىشلىشىڭنى (يەنى بىزگە ساڭا ئىتائەتمەن پەرزەنت ئاتا قىلىشىڭنى) تىلەيمىز، بىزنى تەقۋادارلارنىڭ پېشۋاسى (يەنى تەقۋادارلارنىڭ نەمۇنىسى، ياخشىلىققا دەۋەت قىلغۇچى) قىلغىن» دەيدۇ.] [سۈرە پۇرقان-74] دەپ دۇئا قىلىدىغان ئاللاھ تائالانىڭ تەقۋادار ياخشى

بەندىلىرىنىڭ ئىسىل سۈپەتلىرىنىڭ بىرىدۇر.

جەننەتكە كىرگەنلەرنىڭ بەختى سائادىتى ۋە خۇشاللىقى تېخىمۇ كامالەتكە يېتىشى ئۈچۈن، ئۇلارنى ئۇلارنىڭ مۆمىن ئائىلىرى ۋە مۆمىن بالىلىرى بىلەن بىر يەرگە جەم قىلىش بولسا، ئاللاھ تائالا قىيامەت كۈنى جەننەتكە كىرگەنلەرگە بەرگەن نېمەتلەرنىڭ تولۇقلىمىسىدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتى ۋە توي قىلىش

پەيغەمبەرلەرنىڭ كاتتىسى ۋە ئۇلارنىڭ ئەڭ ئاخىرى بولغان مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۆيلەندى دېگەن سۈپەت بىلەن سۈپەتلەندى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئائىلىرىغا ئەڭ ياخشى، ئەڭ كۆيۈمچان ۋە ئەڭ مېھرىبان ئەر ئىدى.

8237/4989 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: رفعته: ((خيرُكم خيرُكم لأهلِهِ، وأنا خيرُكم لأهلي، وإذا ماتَ صاحبُكُم فدعوه))* أبو داود(4899)، الترمذي (3895)

8237/4989 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: سىلەرنىڭ ياخشىلىرىڭلار خوتۇن بالىلىرىغا ياخشى مۇئامىلە قىلغانلاردۇر. مەن خوتۇن بالىلىرىمغا سىلەرگە قارىغاندا ئەڭ ياخشى مۇئامىلە قىلىمەن. ئەگەر ھەمراھىڭلار ئۆلۈپ كەتسە، ئۇنىڭ يامان گېپىنى قىلماڭلار. (تىرمىزى: 3895)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كىشىلەرنى ئۆيلىنىشكە تەرغىپ قىلاتتى ۋە ئۆيلىنىش يېشىغا يەتكەنلەرنى ئۆيلىنىشكە تەۋسىيە قىلاتتى.

2451/ 4082 ـ عَلْقَمَةُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: كُنْتُ أَمْشِي مَعَ عَبْدِ اللهِ بِمِنًى فَلَقِيَهُ عُثْمَان – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –، فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَلا أُزَوِّجُكَ جَارِيَةً شَابَّةً، لَعَلَّهَا تُذَكِّرُكَ بَعْضَ مَا مَضَى مِنْ زَمَانِكَ؟ فَقَالَ عَبْدُ اللهِ: لَئِنْ قُلْتَ ذَاكَ، لَقَدْ قَالَ لَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، فَإِنَّهُ أَغَضُّ لِلْبَصَرِ وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ))* البخاري (5065)، مسلم (1400).

2451/ 4082 ـ ئەلقەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن ئابدۇللاھ (ئىبنى مەسئۇد) بىلەن مىنادا كېتىۋاتاتتىم، يولدا ئوسمان (ئىبنى ئەففان) رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇچراپ قېلىپ، ئىككىسى سۆزلىشىشكە باشلىدى. ھەزرىتى ئوسمان: ھەي ئەبۇ ئابدۇراھمان! ساڭا ياش قىزدىن بىرنى ئېلىپ بەرمەيلىمۇ؟! ئۆتكەن كۈچتۈڭگۈر كۈنلىرىڭنى ئەسلەتسە ئەجەپ ئەمەس! دېدى. ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: سەن بۇنداق دەيسەن، ئەمما پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئى ياشلار جامائەسى ! ئاراڭلاردىن ئۆيلىنىشكە قادىر بولالايدىغانلار ئۆيلەنسۇن، چۈنكى ئۆيلىنىش كۆزنى ھارامغا قاراشتىن، ئەۋرەتنى ھارام ئالاقىدىن ساقلايدۇ. ئۆيلىنىشكە قادىر بولالمىغانلار روزا تۇتسۇن، چۈنكى روزا شەھۋەتنى كېسىدۇ دېگەنىدى، دېدى. (مۇسلىم: 1400)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پۈتۈن ۋاقتىنى ئىبادەت قىلىش ئۈچۈنلا قارىتىشنى مەقسەت قىلىپ توي قىلماي بويتاق ئۆتۈشنى ئويلاشقان ساھابىلەرنى شۇنداق قىلىشتىن توسقان.

4278/2576 ـ سَعْدُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: لولا أن رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رد عَلَى عُثْمَان بْنِ مَظْعُونٍ التَّبَتُّلَ لاخْتَصَيْنَا* البخاري (5073)، مسلم (1402).

4278/2576 ـ سەئد ئىبنى ئەبۇ ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئوسمان ئىبنى مەزئۇننى ئۆزىنى ئاختا قىلىۋېتىشتىن توسماي، ھاياتىنى بويتاقلىق بىلەن ئۆتكۈزۈشكە ئىجازەت بەرگەن بولسا ئىدى، بىزمۇ ئۆزىمىزنى ئاختا قىلىۋەتكەن بولاتتۇق. (بۇخارى: 5074)

93 /158 – أَنَس– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ–: جَاءَ ثَلَاثَةُ رَهْطٍ إِلَى بُيُوتِ أَزْوَاجِ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُونَ عَنْ عبادة النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا أُخْبِرُوا كَأَنَّهُمْ تقالُّوهَا فَقَالُوا: أَيْنَ نَحْنُ مِنَ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وقَدْ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ قَالَ أَحَدُهُمْ: أَمَّا أَنَا فأُصَلِّي اللَّيْلَ أَبَدًا وَقَالَ الآخَرُ: أَنَا أَصُومُ الدَّهْرَ وَلَا أُفْطِرُ وَقَالَ الآخَرُ: وأَنَا أَعْتَزِلُ النِّسَاءَ ولا أَتَزَوَّجُ أَبَدًا فَجَاءَ رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ: ((أَنْتُمُ الَّذِينَ قُلْتُمْ كَذَا وَكَذَا أَمَا وَاللهِ إِنِّي أَخْشَاكُمْ لِلَّهِ وَأَتْقَاكُمْ لَهُ ولَكِنِّي أَصُومُ وَأُفْطِرُ وَأُصَلِّي وَأَرْقُدُ وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي))* رواه البخاري (5063)، مسلم (1401)، النسائي 60/6

93 /158 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئۈچ كىشى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاياللىرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىبادىتى توغرىسىدا سورىغىلى كەلدى. ئۇلارغا جاۋاب بېرىلگەندە، ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ ئەمەللىرىنى ئاز سانىغاندەك قىلىپ: بىز بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قانداقمۇ سېلىشتۇرغىلى بولسۇن؟ الله ئۇنىڭ ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلغان تۇرسا، دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇلاردىن بىرى: مەن ئەمدى ھەر كېچىسى ناماز ئوقۇيمەن، دېدى. يەنە بىرى: ئەمدى يىل بويى روزا تۇتىمەن ۋە روزىسىز يۈرمەيمەن، دېدى. يەنە بىرى: مەن ئەمدى ئاياللارغا يېقىن يولىمايمەن، مەڭگۈ ئۆيلەنمەيمەن، دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كېلىپ، ئۇلارغا: مۇنداق ـ مۇنداق سۆزلەرنى قىلغان كىشىلەر سىلەرمۇ؟ اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن ھەقىقەتەن اللەتىن سىلەرگە قارىغاندا بەكرەك قورقىمەن ۋەسىلەردىن بەكرەك تەقۋادارمەن. لېكىن مەن روزىنىمۇ تۇتىمەن، روزىسىزمۇ يۈرىمەن. نامازنىمۇ ئوقۇيمەن، ئۇيقىنىمۇ ئۇخلايمەن، خوتۇنمۇ ئالىمەن. كىمكى مېنىڭ سۈننىتىمدىن يۈز ئۆرىسە، ئۇ مېنىڭ ئۈممىتىمدىن ئەمەس، دېدى. (بۇخارى: 5063)

4083/2452 ـ مَعْقِلُ بْنُ يَسَارٍ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنِّي أَصَبْتُ امْرَأَةً ذَاتَ حَسَبٍ وجمال وإِنَّهَا لا تَلِدُ، أَفَأَتَزَوَّجُهَا؟ قال: ((لا)). ثُمَّ أَتَاهُ الثَّانِيَةَ فَنَهَاهُ، ثُمَّ أَتَاهُ الثَّالِثَةَ فَقَالَ: ((تَزَوَّجُوا الْوَلُودَ الْوَدُودَ، فَإِنِّي مُكَاثِرٌ بِكُمْ الأمم))* أبو داود (2050)، النسائي 66/6.

4083/2452 ـ مەئقىل ئىبنى يەسار مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ: مەن ئېسىلزادە ۋە يۈز ئابرۇيلۇق بىر ئايالنى تاپقانتىم،

بىراق ئۇ تۇغماس ئىكەن. ئۇنىڭغا ئۆيلىنەيمۇ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئۆيلىنىشتىن توستى. ئىككىنچى قېتىم يەنە كەلدى، يەنە توستى. ئۈچىنچى قېتىم كەلگەنىدى، يەنە توستى ۋە: تۇغۇمچان ۋە كۆيۈمچان ئاياللارغا ئۆيلىنىڭلار. چۈنكى مەن سىلەرنىڭ سانىڭلارنىڭ كۆپلۈكى بىلەن پەخىرلىنىمەن، دېدى. (نەسائى 3227)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەرنىڭ ئايالى بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزگەنلىكىنى ۋە شەھۋىتىنى ئايالى بىلەن قاندۇرغانلىقىنى ساۋاب بېرىلىدىغان بىر ئىبادەت ھېسابلىدى.

2827/1671 ـ أبو ذَرٍّ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أَنَّ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالأُجُورِ، يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ، وَيَتَصَدَّقُونَ بِفُضُولِ أَمْوَالِهِمْ. قَالَ: ((أَوَ لَيْسَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ مَا تَصَّدَّقُونَ به؟ إِنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةً، وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٌ عَنْ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ، وَفِي بُضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ)). قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيَأْتِي أَحَدُنَا شَهْوَتَهُ، وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ؟ قَالَ: ((أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ كَانَ عَلَيْهِ وِزْرٌ؟! فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِي الْحَلالِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ))* مسلم (1006)

2827/1671 ـ ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىر قىسىم ساھابىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى ! بايلار بىزگە ئوخشاش ناماز ئوقۇيدۇ، بىزگە ئوخشاش روزا تۇتىدۇ. ئەمما ئۇلار ماللىرىنىڭ ئارتۇقىنى سەدىقە قىلىپ، كۆپ ساۋابقا ئېرىشىپ كەتتى، دېگەن ئىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: الله سىلەرگە سەدىقە قىلىدىغان نەرسە بەرمىدىمۇ؟ اللەقا ئېيتقان ھەر قانداق تەسبىھ، تەكبىر، تەھمىد (اللەقا ھەمدى ئېيتىش) ۋە تەھلىيل (لائىلاھە ئىللەللاھ) ئېيتىشنىڭ ھەممىسى سەدىقە بولىدۇ. ياخشى ئىشقا بۇيرۇپ، يامان ئىشتىن توسۇشمۇ سەدىقە بولىدۇ. بىرىڭلارنىڭ ئايالىغا يېقىنچىلىق قىلىشمۇ سەدىقە بولىدۇ، دېدى. ئۇلار: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى ! ئۆزىنىڭ شەھۋىتىنى قاندۇرسىمۇ ئەجىر بولامدۇ؟ دەپ سورىغان ئىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئەگەر شەھۋىتىنى ھارامدىن قاندۇرسا، ئۇنىڭغا گۇناھ بولىدىغانلىقىنى بىلمەمسىلەر؟! شۇنىڭغا ئوخشاش، شەھۋىتىنى ھالالدىن قاندۇرسا، ئۇنىڭغا ئەجىر بولىدۇ، دېدى. (مۇسلىم1006)

شۇنىڭدەك يەنە بىر ئادەمنىڭ ئايالىغا خەجلەپ بەرگەن پۇللار ئىسلامدا ياخشى يوللارغا خەجلەنگەن پۇللارنىڭ ئىچىدە ساۋابى ئەڭ كاتتا پۇل ھېسابلىنىدۇ.

2780/1639 ـ ثَوْبَانُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((أَفْضَلُ دِينَارٍ يُنْفِقُهُ الرَّجُلُ دِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى عِيَالِهِ، وَدِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى دَابَّتِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَدِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى أَصْحَابِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ))* مسلم (994)

2780/1639 ـ سەۋبان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئىنساننىڭ ئۆز ئائىلىسىگە خەجلىگەن پۇلىنىڭ ساۋابى ئەڭ يۇقىرى بولۇپ، ئۇندىن قالسا، الله يولىدا (مىنگەن ئېتىغا) خەجلىگىنى، ئۇندىن

قالسا، الله يولىدىكى دوستلىرىغا خەجلىگەنىدۇر. (مۇسلىم: 994)

5059/3033 ـ ئامىر ئىبنى سەئد ئاتىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ۋىدالىشىش ھەججىدە قاتتىق ئاغرىپ قېلىپ، ئۆلۈم گىرداۋىغا بېرىپ قالغانىدىم. شۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېنى يوقلاپ كەلدى......اللەنىڭ رازىلىقىنى تەلەپ قىلىپ سەرپ قىلغان ھەرقانداق خىراجىتىڭگە، ھەتتا ئايالىڭنىڭ ئاغزىغا سالغان نەرسىگىمۇ چوقۇم ئەجىر ئالىسەن، دېدى. (بۇخارى 4409)

پىقھشۇناسلارنىڭ تويى قىلىش ھەققىدىكى ھۆكۈمى

بىر ئىنسان بىلەن يەنە بىر ئىنساننىڭ شەرت شارائىتى ۋە ئەھۋالى ئوخشىمىغانلىقى ئۈچۈن پىقھشۇناسلارنىڭ يەنى ئىسلام قانۇنشۇناسلىرىنىڭ كۆز قارىشىدا توي قىلىشنىڭ ھۆكمىمۇ بىر ئىنسان بىلەن يەنە بىر ئىنساننىڭ ئارىسىدا پەرقلىق بولىدۇ.

1ـ ئەگەر ئۆيلەنمىسە زىنا قىلىپ قېلىش ئېھتىمالى بار دەرىجىسىگە يەتكەن ئادەمنىڭ ئۆيلىنىشى ۋاجىپتۇر.

2ـ ئەگەر ئۆيلەنمىسە زىنا قىلىپ قالمىسىمۇ، لېكىن ئۆزىنى نامەھرەمگە قاراشتىن ياكى قول بىلەن لەززەتلىنىشتىن يىغالمايدىغان دەرىجىگە يەتكەن ئادەمنىڭمۇ ئۆيلىنىشى ۋاجىپتۇر.

3ـ ئەگەر بىر ئادەم ئۆيلەنمىسە زىنا قىلىپ قېلىشى چوقۇم بولغان ۋە ئۇنىڭ تويلۇق ئالالايدىغان ۋە ئايالىنىڭ چىقىملىرىنى بېرەلەيدىغان ئىمكانىيىتى بولسا، بۇ ھالەتتە ئۇنىڭ ئۆيلىنىشى پەرزدۇر. چۈنكى ھارام بىر ئىشنى قىلىپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان ئىشنى قىلىش پەرزدۇر.

4ـ ئەگەر ئۇنىڭ تويلۇق ئالغۇدەك ئىمكانىيىتى يوق، لېكىن ئۆيلەنمىسە زىنا قىلىپ قېلىشى ئېنىق بولسا، بۇ ھالەتتە ئۇنىڭ قەرز ئېلىپ ئۆيلىنىشى ۋاجىپتۇر.

5ـ ئەگەر بىر ئادەمنىڭ ئۆيلەنمىسە زىنا قىلىپ قېلىش ئېھتىمالى، ئۆيلەنسە ئايالىغا زۇلۇم ۋە ئۇۋال قىلىپ قېلىش ئېھتىمالى بولسا، بۇ ھالەتتە ئۇنىڭ ئۆيلىنىشى ھارامغا يېقىن مەكرۇھتۇر. چۈنكى زۇلۇم ۋە ئۇۋال قىلىش بەندىلەرگە ئالاقىدار بىر گۇناھ ئىشتۇر. ئەمما زىنا قىلىشتىن چەكلەش ئاللاھ تائالانىڭ ھەققىدۇر. ئاللاھ تائالانىڭ ھەققى بىلەن بەندىنىڭ ھەققى قارمۇ قارشى كەلسە، بەندىنىڭ ھەققى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇلىدۇ چۈنكى بەندە ئۆزىنىڭ ھەققىنى ئېلىشقا ئېھتىياجلىقتۇر. ئەمما ئاللاھ تائالا ئۆزىنىڭ ھەققىنى ئېلىشتىن بىھاجەتتۇر.

6ـ بىر ئادەمنىڭ ئەگەر ئۆيلەنسە ئايالىغا زۇلۇم قىلىپ قېلىشى چوقۇم بولسا، ئۇنىڭ ئۆيلىنىشى ھارامدۇر. چۈنكى ئۆيلىنىش ئىنساننى ھارامدىن ساقلاش ۋە ئۇنىڭ ئۆيلىنىش بىلەن ساۋابقا ئېرىششى ئۈچۈن يولغا قويۇلغاندۇر.

7ـ ھالى نورمال ئادەمنىڭ ئۆيلىنىشى ۋە خوتۇن بالىۋاقىلىرى بىلەن مەشغۇل بولىشى نەپلە ئىبادەتلەر بىلەن مەشغۇل بولغاندىن ياخشىدۇر.

تۆتىنچى باپ. نىكاھتىن بۇرۇنقى ئىشلارغا مۇناسىۋەتلىك بەزى مەسىلىلەرنىڭ بايانى

نىكاھ قىلىنىشتىن ئىلگىرى قىلىنىدىغان ئىشلار

بىرىنچى، جۈرە تاللاش

بەختلىك تۇرمۇش قۇرۇش ئەرنىڭ ياخشى ئايال تاللىشىغا ۋە ئايالنىڭ ئۆزىگە مۇناسىپ ئەر تاللىشىغا مۇناسىۋەتلىكتۇر. ئەر - خوتۇننىڭ ئارىلىقىدا يۈز بېرىدىغان كۆڭۈلسىزلىكلەرنىڭ كۆپىنچىسى تاللاشنىڭ ياخشى بولمىغانلىقىنىڭ نەتىجىسىدۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

[وَلاَ تَنكِحُواْ الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَّ وَلأَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّن مُّشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ وَلاَ تُنكِحُواْ الْمُشِرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُواْ وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّن مُّشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ أُوْلَئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَاللّهُ يَدْعُوَ إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ (221)]

« (ئى مۇسۇلمانلار) مۇشرىك ئاياللار ئىمان ئېيتمىغىچە، ئۇلارنى نىكاھىڭلارغا ئالماڭلار. (ھۆر) مۇشرىك ئايال (ھۆسنى - جامالى ۋە مېلى بىلەن) سىلەرنى مەپتۇن قىلغان تەقدىردىمۇ، مۆئمىن دىدەك ئەلۋەتتە ئۇنىڭدىن ئارتۇقتۇر. مۇشرىك ئەرلەر ئىمان ئېيتمىغىچە، مۆئمىن ئاياللارنى ئۇلارغا ياتلىق قىلماڭلار. ھۆر مۇشرىك ئەرلەر سىلەرنى مەپتۇن قىلغان تەقدىردىمۇ، مۆئمىن قۇل ئەلۋەتتە ئۇنىڭدىن ئارتۇقتۇر. ئەنە شۇلار (يەنى مۇشرىك ئەر ۋە ئاياللار) سىلەرنى دوزاخقا چاقىرىدۇ. ئاللاھ تائالا ئۆز ئىرادىسى بويىچە سىلەرنى جەننەتكە ۋە مەغپىرەتكە چاقىرىدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى 221 - ئايەت)

ئىسلام دىنى نەزەرىدە، ئايال كىشىلەر سۈپەتلىنىدىغان ۋە زىننەتلىنىدىغان ئەڭ ئېسىل ۋە گۈزەل سۈپەتلەرنى ئاللاھ تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرىغا قىلغان خىتابىدا مۇنداق بايان قىلىپ كۆرسىتىدۇ:

[عَسَى رَبُّهُ إِن طَلَّقَكُنَّ أَن يُبْدِلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنكُنَّ مُسْلِمَاتٍ مُّؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا (5)]

«ئەگەر ئۇ (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) سىلەرنى قويۇۋەتسە پەرۋەردىگارى (ئۇنىڭغا) سىلەرنىڭ ئورنۇڭلارغا، سىلەردىن ياخشى(ئاللاھ تائالانىڭ ۋە پەيغەمبەرنىڭ) ئەمرىگە بويسۇنغۇچى، (ئاللاھقا ۋە پەيغەمبەرگە) ئىمان ئېيتقۇچى، ئىتائەت قىلغۇچى، گۇناھلاردىن تەۋبە قىلغۇچى، ئىبادەت قىلغۇچى، روزا تۇتقۇچى چوكانلارنى ۋە قىزلارنى بېرىشى مۇمكىن.» (تەھرىم سۈرىسى 5 - ئايەت) بۇ ئايەت، خاتىرجەم، بەرىكەتلىك ۋە ئېسىل بىر ئائىلىنى تەسىس قىلىشتا ئايال كىشىدىن تەلەپ قىلىنىدىغان بارلىق ئېسىل پەزىلەت ۋە گۈزەل سۈپەتلەرنىڭ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان.

يۇقىرىقى سۈپەتلەرنىڭ ئەڭ بېشىدا:

1. "بويسۇنغۇچى "دېگەن سۈپەت بايان قىلىنغان، چۈنكى ئاللاھ تائالاغا ۋە پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە بويسۇنىدىغان ئايال ئېرىنىڭ خاھىشىغىمۇ چوقۇم بويسۇنىدۇ ۋە ئۇستىدىكى ئۇنىڭ ھوقۇقىنى تونۇيدۇ.

2. ”ئىمان ئېيتقۇچى “دېگەن سۈپەت بولۇپ، ئاللاھ تائالاغا ئىمانى بار ئايال كىشى ھەر قانداق ياخشى ئىشنى رىياسىز ھالدا، ئىخلاس بىلەن قىلىدۇ. ئالدامچىلىق ۋە يالغانچىلىقلاردىن يىراق بولىدۇ. ئېرى ئۇنىڭ يېنىدا بولسۇن ياكى بولمىسۇن، ئېرىگە ھەمىشە ۋاپا قىلىدۇ.

3. ”تەۋبە قىلغۇچى “دېگەن سۈپەت بولۇپ، بۇرۇن قىلغان خاتالىقلىرىنى ئېتىراپ قىلىشنى بىلىدىغان ئايال كىشى ئەلۋەتتە، ئۆزىنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك توغرا ئىشلىرىنى بىلىدۇ. ئېرىنى ۋە پەرزەنتلىرىنى بەختلىك قىلىشنى بىلىدۇ. ئېرىنى ۋە پەرزەنتلىرىنى بەختلىك قىلىش ئۈچۈن توغرا ئىش قىلىشقا تىرىشىدۇ.

4. ”ئىبادەت قىلغۇچى “دېگەن سۈپەت بولۇپ، ئاللاھ تائالاغا ئىبادەت قىلىدىغان ئايال كىشى ئەلۋەتتە، ئېرىنىڭ ھۆرمىتىنى ۋە ھەققىنى تونۇپ، قىلىشقا تېگىشلىكلىرىنى جايىدا ئورۇنلايدۇ. چۈنكى ئايال كىشىنىڭ ئېرىنى ھۆرمەتلىشىنىڭ ئۆزى ئىبادەتتۇر.

5. ”روزا تۇتقۇچى “دېگەن سۈپەت بولۇپ، روزا تۇتۇش بىلەن بولسۇن، مەيلى باشقا نەپلى (ئىختىيارى) ئىبادەتلەر بىلەن بولسۇن، ئاللاھ تائالاغا يېقىنلىشىشنى خالىغان ئايال كىشى ھەر ھالدا ئېرىنىمۇ رازى قىلىشقا تىرىشىدۇ. چۈنكى ئېرىنىڭ رازىلىقى ئايالىنىڭ ئاللاھ تائالاقا تېخىمۇ يېقىنلىشىشىغا ۋاستە بولىدۇ.

يۇقىرىقى سۈپەتلەر ئىسلام نەزەرىدىكى ئەڭ ئۆلگىلىك ئايال كىشىنىڭ مىسالىدۇر. ئۆلگىلىك ئايال ـ ئاللاھ تائالانىڭ ئەمر۔ پەرمانلىرىغا مۇخالىپەتچىلىك قىلىشتىن قورقىدىغان، گۈزەل ئەخلاق ۋە ئېسىل پەزىلەتلەر بىلەن زىننەتلەنگەن ئايال دېمەكتۇر.

2454/ 4085 ـ ابن عمرو بن العاص رفعه: ((الدُّنْيَا مَتَاعٌ، وَخَيْرُ مَتَاعِها الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ))* مسلم (1467).

2454/ 4085 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمردىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: دۇنيا ۋاقىتلىق نېمەتتۇر، دۇنيانىڭ ئەڭ ئەۋزەل نېمىتى سالىھ ئايالدۇر. (مۇسلىم: 1467)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تۆرمۇش قۇرغۇچىنىڭ ئۆز جورىسىنى قانداق تاللىشى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ:

4087/2455 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ لأَرْبَعٍ: لِمَالِهَا، وَلِحَسَبِهَا، وَلِجَمَالِهَا، وَلِدِينِهَا فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرِبَتْ يَدَاكَ))* البخاري (5090)، مسلم (1466).

4087/2455 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر ئايال بىلەن ئۆيلىنىشتىن بۇرۇن ئۇنىڭ پۇل ـ مېلى، جەمەت نەسەبى، ھۆسن ـ جامالى ۋە دىن دىيانىتى قاتارلىق تۆت نەرسىسگە قارىلىدۇ. سەن دىيانەتلىك خوتۇن ئالغىنكى، الله سېنى ئۆز پەزلىدىن باي قىلىدۇ. (بۇخارى: 5090)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇھەدىستە، كىشىلەرنىڭ بىرگە تۆرمۇش قۇرماقچى بولغان ئاياللاردىن تەلەپ قىلىشىدا ئومۇم بولغان تۆت خىل سۈپەتنى بايان قىلىپ، ئاخىرىدا، دىيانەتنى ئاۋۋال تاللاپ، ئۇنى بىرىنچى ئورۇندا قويۇشنىڭ لازىم ئىكەنلىكىنى تەكىتلەيدۇ.

بەزى كىشىلەر جورىسى بولىدىغان ئايالىنىڭ دىيانىتى ۋە ئەخلاقىدىن قەتئىينەزەر ھالدا،

دۇنيانىڭ قاتتىقچىلىقلىرىغا تاقابىل كېلىشتە ياردەمچى بولۇپ قالار دېگەن مەقسەت بىلەن ئۇنىڭ بايلىقىنىلا كۆزلەپ ئۇنى تاللايدۇ.

بەزى كىشىلەر ئايال كىشىنىڭ مەنسىپى ۋە جەمئىيەتتىكى ئورنىنى كۆزلەپ ئۇنىڭ دىيانىتىدىن ۋە ئەخلاقىدىن قەتئىينەزەر ھالدا، ئۇنىڭ بىلەن تۇرمۇش قۇرىدۇ.

بەزى كىشىلەر ئەڭ ئاۋۋال، ئايال كىشىنىڭ دىيانىتىنى ئاساس قىلغان ھالدا ئۇنى تاللايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەۋسىيەسى مانا مۇشۇ. "دىيانەتلىك "دېگەن سۈپەت يۇقىرىقى ئۈچ سۈپەت بىلەن بىرگە تېڭىلسا تېخىمۇ ياخشى بولغىنى، ئەگەر باشقىسى بولمىسىمۇ، دىيانەت ئۆزى يالغۇزلا يوقىرىقى سۈپەتلەرنىڭ ھەممىسىدىن ئېشىپ چۈشىدۇ، ئەلۋەتتە.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كىشىلەرنى ئايال كىشىنىڭ دىيانىتىدىن خەۋەرسىز ھالدا، ئۇنىڭ ئىقتىسادىغا ياكى گۈزەللىكىگە ياكى نەسەبىگە ياكى جەمئىيەتتىكى ئابرويىغا بېرىلىپلا، ئۇنىڭ بىلەن تۇرمۇش قۇرۇشنىڭ پالاكىتىدىن ئاگاھلاندۇرىدۇ.

ئىسلام دىنى كىشىلەرنى ئاياللارنىڭ گۈزەللىكىدىن، بايلىقىدىن ۋە ئابرويىدىن پايدىلىنىشىدىن توسمايدۇ. بەلكى ئۇلارنى بەزى ئاياللاردىكى ئاقۋەتسىز، ۋاقىتلىق گۈزەللىككە، مال ـ دۇنياغا ۋە ئابرۇيغا قىزىقىپ كېتىپ، ئۇلارنىڭ دىيانىتىنىڭ قانداق بولۇشىغا قارىماي، ئۇلار بىلەن تۇرمۇش قۇرۇش ئارقىلىق، ئۆزلىرىنى ۋاقىتلىق مەنپەئەتلەرنىڭ ئەسىرىگە ئايلاندۇرۇپ قويماسلىقى، بەلكى ئەڭ ئاساسلىق ھەم مەڭگۈلۈك بولغان دىيانەتنى كۆزدە تۇتقان ھالدا، ئۆزلىرىنى ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتلەردىن يۇقىرى سەۋىيەگە كۆتۈرۈشنى مەقسەت قىلىدۇ.

ئەمەلىيەتتە، ئايال كىشىنىڭ ئىقتىسادىنى ياكى گۈزەللىكىنى ياكى جەمئىيەتتىكى ئابرۇيىنىلا كۆزلەپ، ئۇنىڭ دىيانىتىنىڭ قانداق بۇلۇشىغا قارىماستىن، قۇرۇلغان تۇرمۇش كىشىنى داۋامسىز، ۋاقىتلىق نەرسىلەرگە قۇل قىلغان بولىدۇ. بۇنداق كىشى ئۆزىنىڭ سائادىتىنى ۋە خاتىرجەملىكىنى ۋاقىتلىق لەززەتلەر ئارىسىدا ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان ھاۋايى ـ ھەۋەسلەرنىڭ سىرتمىسىغا ئاسقان بولىدۇ. تۇرمۇشتا ئۇ ھەرگىزمۇ خاتىرجەملىك ھېس قىلالمايدۇ. چۈنكى، دىيانەتسىز گۈزەل ئايال مەغرۇر ۋە ھاكاۋۇر كېلىدۇ. دىيانەتسىز باي ئايال ھەددىنى بىلمەيدىغان، چوڭچى كېلىدۇ. دىيانەتسىز ئالىي نەسەبلىك ۋە ئابرۇيلۇق ئايال مۇتەكەببىر كېلىدۇ. ئەمما دىيانەتلىك ئايال كىشى كەمتەر، ئىتائەتچان، ئېسىل، ئەخلاقلىق، سەۋىر ـ تاقەتلىك كېلىدۇ. ئەگەر ئۇ، گۈزەل جامالغا، بايلىققا، ئابرويغا ئىگە ئايال بولغان تەقدىردىمۇ، ئۆزى دىيانەتلىك بولغاچقا، ئۆز ھەددىنى بىلىدىغان، ھەمىشە بىر خىل تۇرىدىغان، ئېسىل، پەزىلەتلىك كېلىدۇ. شۇڭا دىيانەت يۇقىرىقى ئۈچ خىل سۈپەتنى بېسىپ چۈشىدۇ.

يۇقىرقى ئايەت كەرىم ۋە ھەدىس شەرىپنىڭ كۆرسەتمىسىگە ئاساسلانغاندا خوتۇنلۇققا ياخشى ئايال تاللاش ئۈچۈن تۆۋەندىكى ئىشلارغا دىققەت قىلىش لازىم.

1ـ ئايال دىيانەتلىك بولىشى لازىم. ئەر، خوتۇنلۇققا دىيانەتلىك ۋە ئەخلاقلىق ئايالنى تاللىشى لازىم. چۈنكى دىيانەتلىك ئايال ئېرىگە ياخشى بويسۇنىدۇ. ئەرنى بەخت سائادەت ۋە خۇرسەن قىلىش ئۈچۈن تىرىشىدۇ. دىيانەتلىك ئايال يەنە ئېرىنىڭ نومۇسىنى ياخشى ساقلايدۇ. يات ئەرنىڭ ئالدىدا يېپىشقا تېگىشلىك يەرلىرىنى ئاچمايدۇ. ئاللاھ تائالا ئاياللارغا بەلگىلەپ بەرگەن بەلگىلىمىدىن ئېشىپ كەتمەيدۇ. ئاللاھ تائالا ئاياللارنىڭ قانداق كىيىنىدىغانلىقى ۋە كىملەرنىڭ ئالدىدا زىنەتلىك يەرلىرىنى ئاچسا بولىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ بەردى.

[وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاء بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاء بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُوْلِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاء وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِن زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (**31**)]

«مۆئمىنلەرگە ئېيتقىنكى، نامەھرەملەرگە تىكىلىپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى ياپسۇن، تاشقى زىننەتلىرىدىن باشقا زىننەتلىرىنى ئاشكۆرلىمىسۇن، لېچەكلىرى بىلەن كۆكرەكلىرىنى ياپسۇن، (تاشقى زىننەتلىرىدىن باشقا) زىننەتلىرىنى ئەرلىرىدىن، ئاتىلىرىدىن، يا قېيىن ئاتىلىرىدىن، يا ئوغۇللىرىدىن، يا ئەرلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا ئۆز قېرىنداشلىرىدىن، يا قېرىنداشلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا ھەمشىرىلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا دىنداش ئاياللاردىن، يا قول ئاستىدىكى چۆرىلەردىن، يا خوتۇنلارغا ئېھتىياجى يوق خىزمەتچىلەر (يەنى قېرى، دەلدۈش بولغانلىقتىن جىنسىي شەھۋىتى يوقلار) دىن، يا ئاياللارنىڭ ئۆياتلىق جايلىرىنى ئۇقمايدىغان (يەنى بالاغەتكە يەتمىگەن) بالىلاردىن باشقا كىشىلەرگە كۆرسەتمىسۇن، زىننەتلىرىنى كىشىلەرگە بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئاياغلىرىنى يەرگە ئۇرمىسۇن، ئى مۆئمىنلەر! بەختكە ئېرىششىڭلار ئۈچۈن ھەممىڭلار اللّٰهقا تەۋبە قىلىڭلار »[سۈرە نۇر-31].

دىيانەتلىك ئاياللار ئۈزلىرىگە، ئاللاھ تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا لايىق بولسۇن، دەپ ئەڭ ئېسىل ئەدەب ئەخلاقلار بىلەن تەربىلىگەن مۆمىنلەرنىڭ ئانىسى بولغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرىنى ئۈلگە قىلىدۇ.

[يَا نِسَاء النَّبِيِّ مَن يَأْتِ مِنكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا (**30**) وَمَن يَقْنُتْ مِنكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُّؤْتِهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا (**31**) يَا نِسَاء النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاء إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا (**32**) وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا (**33**)]

ئى پەيغەمبەرنىڭ ئاياللىرى! ئىچىڭلاردىن كىمكى ئاشكارا قەبىھ ئىشنى قىلىدىكەن، ئۇنىڭغا ھەسسىلەپ ئازاب قىلىنىدۇ، بۇ اللّٰهقا ئاساندۇر [30]. سىلەردىن كىمكى اللّٰهقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلسا ۋە ياخشى ئەمەل قىلسا، ئۇنىڭغا ساۋابىنى ئىككى قاتلاپ بېرىمىز، ئۇنىڭغا (جەننەتتە) ئېسىل رىزىق تەييارلىدۇق [31]. ئى پەيغەمبەرنىڭ ئاياللىرى! سىلەر باشقا ئاياللارنىڭ ھېچبىرىگە ئوخشىمايسىلەر، سىلەر (يات ئەرلەرگە سۆز قىلغاندا) نازاكەت بىلەن سۆز قىلماڭلار، (نازاكەت بىلەن سۆز قىلساڭلار) دىلىدا نىفاق بار ئادەم (سىلەرگە قارىتا) تەمەدە بولۇپ قالىدۇ، (گۇماندىن خالى) ياخشى سۆزنى سۆزلەڭلار [32]. ئۆيلىرىڭلاردا ئولتۇرۇڭلار، ئىلگىرىكى جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئاياللارنىڭ ياسىنىپ چىققىنىدەك ياسىنىپ چىقماڭلار، ناماز ئوقۇڭلار، زاكات بېرىڭلار، اللّٰهقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىڭلار، ئى

پەيغەمبەرنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر! اللّٰه سىلەردىن گۇناھنى ساقىت قىلىشنى ۋە سىلەرنى تامامەن پاك قىلىشنى خالايدۇ [33].(سۈرە ئەھزاپ)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆيلەنمەكچى بولغان ئادەمگە دىيانەتلىك ئايال ئېلىشنى تەۋسىيە قىلاتتى.

4087/2455 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ لأَرْبَعٍ: لِمَالِهَا، وَلِحَسَبِهَا، وَلجَمَالِهَا، وَلِدِينِهَا فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرِبَتْ يَدَاكَ))* البخاري (5090)، مسلم (1466).

4087/2455 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر ئايال بىلەن ئۆيلىنىشتىن بۇرۇن ئۇنىڭ پۇل ـ مېلى، جەمەت نەسەبى، ھۆسن ـ جامالى ۋە دىن دىيانىتى قاتارلىق تۆت نەرسىسگە قارىلىدۇ. سەن دىيانەتلىك خوتۇن ئالغىنكى، الله سېنى ئۆز پەزلىدىن باي قىلىدۇ. (بۇخارى: 5090)

2ـ چىرايلىق ئايالنى تاللاش لازىم. خوتۇن ئالماقچى بولغان كىشى خوتۇنلىقا ئايالنىڭ چىرايلىقنى تاللىشى لازىم. چۈنكى ئايالنىڭ چىرايلىق بولىشى ئېرىنى خۇرسەن قىلىدۇ. ئۇنىڭ نامەھرەمگە قارىماسلىقا ۋە ئەرنىڭ مۇھەببىتىنى ئۆزىگە تولۇق تارتىشقا سەۋەب بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام دىنى خېرىدار بولغان ئەرنىڭ خېرىدار بولغان ئايالنىڭ چىرايىغا قاراشقا رۇخسەت قىلدى. بىر ئايالنىڭ ئەڭ ياخشى ئاياللاردىن بولۇشى ئۈچۈن ئۇنىڭ سۈپەتلىرىدىن بىرىنىڭ ئۇ ئايالنىڭ ئېرى ئۇنىڭغا قارىسا، ئېرىنى خۇرسەن قىلغۇدەك چىرايلىق بولىشىدۇر. ئايالدا بۇ سۈپەتنىڭ بولىشى تۆۋەندىكى ھەدىستە بايان قىلىنغاندۇر.

4090/2456 ـ جَابِرٌ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: تَزَوَّجْتُ فَقَالَ لِي النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((مَا تَزَوَّجْتَ؟)) قُلْتُ: تَزَوَّجْتُ ثَيِّبًا. فَقَالَ: ((مَا لَكَ وَلِلْعَذَارَى وَلِعَابِهَا))*

4090/2456 ـ جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن ئۆيلەنگەن ئىدىم، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا: قانداق ئايال ئالدىڭ؟ دەپ سورىدى. مەن: چوكان ئالدىم، دېۋىدىم، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: نېمە ئۈچۈن ئوينىشىپ، كۆڭۈل ئاچقۇدەك قىز ئالمىدىڭ؟ دېدى. (بۇخارى: 5080)

قىز كۆپىنچە ۋاقىتتا سىكىلەكتىن چوكاندىن چىرايلىق بولىدۇ. قىزنىڭ ئېرىگە بولغان مۇھەببىتى ۋە ئىشتىياقى سىكىلەككە قارىغاندا كۈچلۈك بولىدۇ چۈنكى ئۇ ئىلگىرى ئېرىدىن باشقا بىر ئەرنى كۆرمىگەندۇر.

3ـ تۇغۇدىغان ئايالنى تاللاش لازىم. ئۆيلەنمەكچى بولغان ئادەم خوتۇنلۇققا تۇغۇدىغان ئايالنى تاللىشى لازىم. ئايالنىڭ تۇغماس بولىشى ئۇنىڭدىكى بىر كەمچىلىك ھېسابلىنىدۇ. تۇغماسلىق ئايالدىكى بىر كەمچىلىك ئىكەنلىكىنى ئاللاھ تائالانىڭ زەكەرىيا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى ھەققىدە دېگەن سۆزىدىن كۆرۈۋالالايمىز. زەكەرىيا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى تۇغماس ئىدى. زەكەرىيا ئەلەيھىسسالامنىڭ دۇئا قىلىشى ئارقىلىق ئاللاھ تائالا ئۆز قۇدرىتى بىلەن ئۇنىڭ تۇغماسلىقىنى ئۆزگەرتتى. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى:

[وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادَى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ (**89**) فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَى

وَأَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ (**90**)]

«زەكەرىيانىڭ (قىسسىنى بايان قىلغىن). ئۇز ۋاقتىدا ئۇ: «ئى پەرۋەردىگارىم! مىنى (بالىسىز، ۋارىسسىز) يالغۇز قويمىساڭ، سەن ئەڭ ياخشى ۋارىستۇرسەن (يەنى ھەممە ئادەم ئۆلىدۇ، سەنلا باقىي قالىسەن)» دەپ نىدا قىلدى [89]. بىز ئۇنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلدۇق، ئۇنىڭغا يەھيانى ئاتا قىلدۇق، ئۇنىڭغا خوتۇنىنى ئۆزگەرتىپ بەردۇق (يەنى تۇغىدىغان قىلىپ بەردۇق). (يۇقىرىقى پەيغەمبەرلەرنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلىشىمىز) شۇنىڭ ئۈچۈن ئىدىكى، ئۇلار ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا ئالدىرايتتى، (رەھمىتىمىزنى) ئۈمىد قىلىپ، (ئازابىمىزدىن) قورقۇپ بىزگە دۇئا قىلاتتى، بىزگە كەمتەرلىك بىلەن ئىبادەت قىلاتتى» [90].(سۈرە ئەنبىيا)

4083/2452 ـ مَعْقِلُ بْنُ يَسَارٍ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنِّي أَصَبْتُ امْرَأَةً ذَاتَ حَسَبٍ وجمال وإِنَّهَا لا تَلِدُ، أَفَأَتَزَوَّجُهَا؟ قال: ((لا)). ثُمَّ أَتَاهُ الثَّانِيَةَ فَنَهَاهُ، ثُمَّ أَتَاهُ الثَّالِثَةَ فَقَالَ: ((تَزَوَّجُوا الْوَلُودَ الْوَدُودَ، فَإِنِّي مُكَاثِرٌ بِكُمْ الأمم))* أبو داود (2050)، النسائي 66/6.

4083/2452 ـ مەئقىل ئىبنى يەسار مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ: مەن ئېسىلزادە ۋە يۈز ئابرۇيلۇق بىر ئايالنى تاپقانتىم، بىراق ئۇ تۇغماس ئىكەن. ئۇنىڭغا ئۆيلىنەيمۇ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئۆيلىنىشتىن توستى. ئىككىنچى قېتىم يەنە كەلدى، يەنە توستى. ئۈچىنچى قېتىم كەلگەنىدى، يەنە توستى ۋە: تۇغۇمچان ۋە كۆيۈمچان ئاياللارغا ئۆيلىنىڭلار. چۈنكى مەن سىلەرنىڭ سانىڭلارنىڭ كۆپلۈكى بىلەن پەخىرلىنىمەن، دېدى. (نەسائى 3227)

مەزكۇر ھەدىسلەر ئۆيلىنىش تۇزۇمىنىڭ يولغا قويۇلىشىدىكى ھېكمەتنى بايان قىلىدۇ. ئۇ ھېكمەت بولسا، ھەتتا ئاللاھ تائالا زېمىنغا ۋە زېمىن ئۈستىدىكى بارچىگە ۋارىسلىق قىلغانغا قەدەر زېمىن ئۈستىدە ئىنسان نەسلىنىڭ كۆپىيىشى ۋە ئۇنىڭ داۋام قىلىشىدۇر. تۇغماس ئايال بىلەن ئۆيلىنىش بۇ ھېكمەتكە زىت كېلىدۇ ۋە ئەر ـ خوتۇننىڭ ئالاقىسىنى پەقەت شەھۋەتنى ۋە نەپسىنى قاندۇرۇشتىنلا ئىبارەت بىر نەرسە ئىكەنلىكىگە چەكلەپ قويىدۇ.

4ـ ئايال ئېسىل ئائىلىدىن بولۇشى لازىم. ھەتتا ئايالدىن تۇغۇلغان بالىنىڭ ئائىلىنىڭ بارلىق ياخشى سۈپەتلىرىگە ياكى ئۇنىڭ بەزىسىگە ۋارىسلىق قىلىشى ئۈچۈن ئۆيلەنمەكچى بولغان ئادەمنىڭ ئايالنى، ئائىلىسىدىكى ئادەملەر ياخشى ئەخلاق ۋە گۈزەل سۈپەت بىلەن تونۇلۇپ كەلگەن ئائىلىدىن تاللىشى ياخشىدۇر.

2454/ 4085 ـ ابن عمرو بن العاص رفعه: ((الدُّنْيَا مَتَاعٌ، وَخَيْرُ مَتَاعِهَا الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ))* مسلم (1467).

2454/ 4085 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمردىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: دۇنيا ۋاقىتلىق نېمەتتۇر، دۇنيانىڭ ئەڭ ئەۋزەل نېمىتى سالىھ ئايالدۇر. (مۇسلىم: 1467)

5ـ ئايال ئۇرۇق تۇغقان ئەمەس ياتلاردىن بولىشى لازىم. توي قىلماقچى بولغان ئايال ئۇرۇق تۇغقان ئەمەس يات ئايالدىن بولىشى ياخشىدۇر. چۈنكى يات ئايال ئۇرۇق تۇغقانغا قارىغاندا

بەك تۇغۇشلۇق ۋە باللىرى بەك بىجىرىم ۋە بەك كۈچلۈك بولىدۇ. ئەگەر ئۇرۇق تۇغقان تويى قىلغان ۋاقتىدا ئەر خۇتۇن ئارىسىدا بەزى كۆڭۈلسىزلىك يۈز بېرىپ بۇ كۆڭۈلسىزلىك ئۇلارنىڭ ئاجرىشىپ كېتىشىگە سەۋەب بولىشى مۇمكىن. ئەگەر ئۇلار بۇنىڭ سەۋەبى بىلەن ئاجرىشىپ كەتسە، بۇ ئاجرىشىپ كېتىش ئاللاھ تائالا كۈچلەندۈرۈشكە بۇيرۇغان ئۇرۇق تۇغقانچىلىق مۇناسىۋەتىنىڭ ئۈزۈلۈپ كېتىشىگە سەۋەب بولىشى مۇمكىن.

11ـ ئەسىردە ئۆتكەن مەشھۇر دانىشمەن ۋە پەيلاسوپ يۈسۈپ خاس ھاجىپ دۇنياغا داڭلىق ئەسىرى «قۇتادغۇ بىلىك» تە مۇنداق دەپ يازغانىكەن:

دېسە كىم ئۆيلىنەي، ئەي ئەرلەر بېشى،
ئالار شۇ تۆت خىلدىن بىرىنى ئۇ كىشى،
بىرى باي خوتۇننى ئالماق ئىستەر ،
ئۇ بىرسى چىرايلىق ئۇچۇن كۆز تىكەر،
يەنە بىرسى ئېسىل نەسەبلىك تىلەر،
ئۇلۇغلۇق ئېتىغا قۇۋانىپ يۈرەر.
بىرسى ئىستەر نەپىس تەقۋادارنى،
ئۇنى تاپسا باغلار ئاڭا كارىنى،
بۇلارنىڭ ئۇبدىنىنى ئېيتاي مەن ساڭا،
ئالۇر بولساڭ قۇلاق سال ماڭا،
ئايا باي خوتۇنغا ئىنتىلگۈچى جان،
ئەسىر بولما ئاڭا ئى ئالىم ئىنسان،
گۈزەلنى تىلەگەن ئى ئەر ياخشىسى،
ئۇنى ئالساڭ ياغار ئەلنىڭ كۈلكىسى.
ئەي ئەسلى بۇيۇككە ئىنتىلگۈچى سەن،
ئۆمرۈڭنى خار ئەتمە بۇنىڭ بىلەن.
ئېرىغ تەقۋا بولسا ئۇ، ئېسىل بولۇر،
قالغان ئۈچ نەرسىمۇ ئۇندا تېپىلۇر.
ھېكىم سەن بىر تەقۋا خوتۇن ئىستىگىل،
ئۇ بولسا، بولۇر بۇ تۆت شەرتمۇ بىل.

يۈسۈپ خاس ھاجىپمۇ يۇقىرىقى بېيىتلىرىدا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ توغرىدا ئېيتقان ھەدىسلىرىنىڭ ھەق ئىكەنلىكىنى تەكىتلەيدۇ. ئىسلام دىنىنىڭ بۇ توغرىدىكى پرىنسىپى كۈندىن كۈنگە ئىنسانلارنىڭ نەزەرىدە ھەقىقەتكە ئايلانماقتا. جەمئىيەتىمىز ۋە پۈتۈن ئىنسانلار جەمىيىتىدە تەكرارلىنىپ كەلگەن تەجرىبىلەرمۇ، بۇ پرىنسىپنىڭ ئىنتايىن توغرا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ كەلمەكتە.

ئىسلام نەزەرىدىكى ئۆلگىلىك ئايالنىڭ سۈرىتىنى تۆۋەندىكى ھەدىستا كۆرىمىز: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قانداق ئايال كىشى ئەڭ ئۆلگىلىك ياخشى ئايال كىشى سانىلىدۇ؟ دېگەن سوئالغا مۇنداق دەپ جاۋاب بەرگەن:

4298/2586 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: قِيلَ لِرَسُولِ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ النِّسَاءِ خَيْرٌ؟ قَالَ: ((الَّتِي تَسُرُّهُ إِذَا نَظَرَ، وَتُطِيعُهُ إِذَا أَمَرَ، وَلا تُخَالِفُهُ فِي نَفْسِهَا ولا مَالِهَا بِمَا يَكْرَهُ))* النسائي 68/6.

4298/2586 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىرەيلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: قانداق ئايال ئەڭ ياخشى ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: (قارىسا) جامالى ئېرىنى سۆيۈندۈرىدىغان، بۇيرۇق قىلغان ھامان ئىتائەت قىلىدىغان، ئېرىگە خىيانەت قىلمايدىغان (يەنى تالاغا قارىمايدىغان) ۋە مال ـ مۈلكىنى ئېرى ياقتۇرمايدىغان ئىشلارغا ئىشلەتمەيدىغان ئايال، دەپ جاۋاب بەردى. (نەسائى 3231)

ئىمام غازالى "دىنىي ئىلىملەرنى راۋاجلاندۇرۇش "ناملىق ئەسرىدە، ئەسما ئىسىملىك بىر ئايالنىڭ، قىزىنىڭ توي كۈنىدە ئۇنىڭغا قىلغان نەسىھەتلىرىنى بايان قىلىدۇ. ئەسما قىزىغا مۇنداق دېگەن: "ئەي قىزىم! سەن ئۆسۈپ يېتىلگەن ئۇۋاڭدىن ئايرىلىپ، ساڭا تونۇشلۇق بولمىغان ئۆيگە ۋە سەن بىرگە بولۇپ كۆرمىگەن دوستىنىڭ يېنىغا كېتىپ بارىسەن! سەن ئۇنىڭغا زېمىن بولساڭ، ئۇ ساڭا ئاسمان بولىدۇ. سەن ئۇنىڭغا بىسات بولساڭ، ئۇ ساڭا تۈۋرۈك بولىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆپ نەرسە سورىما، ئۇ سەندىن زېرىكىپ قالىدۇ. ئۇنىڭدىن ئۇزاقلاشما، ئۇ سېنى ئۇنتۇپ كېتىدۇ. ئەگەر ئۇ ساڭا يېقىنلاشسا، سەنمۇ ئۇنىڭغا يېقىنلاشقىن. ئەگەر ئۇ سەندىن ئۇزاقلاشسا، سەنمۇ ئۇنىڭدىن ئۇزاقلاشقىن. ئۇنىڭ نومۇسىنى ۋە ئېپپىتىنى ساقلىغىن. ئۇ سەندىن پەقەت خۇشپۇراقنىلا پۇرسۇن. ئۇ سەندىن پەقەت گۈزەل سۆزنىلا ئاڭلىسۇن. ئۇ سەندىن پەقەت گۈزەللىكنىلا كۆرسۇن." "دىنىي ئىلىملەرنى راۋاجلاندۇرۇش 4 "ـ جىلد 163 ـ بەت)

ئايال تەرەپنىڭمۇ ياخشى ئادەمنى تاللىشى

ئەرنىڭ توي قىلىش ئۈچۈن ياخشى ئايالنى تاللىشى لازىم بولغىنىدەك ئايال تەرەپنىڭمۇ قىزىنى بېرىش ئۈچۈن ياخشى ئەرنى تاللىشى لازىم. قىزىنى پەقەت ئۇنىڭغا ھەممە تەرەپتىن مۇناسىپ كېلىدىغان بىر ئەرگە ياتلىق قىلىشى لازىم.

ياخشى ئەردە تېپىلىشقا تېگىشلىك بولغان سۈپەتلەر

ئىسلام نەزەرىدىكى ياخشى ئەر كىشى ـ ئۇنىڭدا پۈتۈن ئىنسانلىق پەزىلەتلەر ۋە ئەرلىك خىسلەتلەر مۇجەسسەملەنگەن، ھاياتلىققا توغرا مۇئامىلە قىلىدىغان، دىيانەتلىك، راستچىل ئەركىشىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زەينەپ رەزىيەللاھۇ ئەنھانى زەيد ئىبنى ھارىسەگە ياتلىق قىلماقچى بولغاندا، زەينەپ ئېسىل نەسەبلىك بولغىنىنىڭ ئۈستىگە، گۈزەل جامالغا ئىگە ئايال بولغاچقا، زەينەپ ۋە ئۇنىڭ تۇغقانلىرى زەيدنى ياقتۇرمىغان پۇزۇتسىيىدە بولىدۇ. شۇۋاقىتتا، ئاللاھ تائالا تەرپىدىن مۇنۇ ئايەت چۈشىدۇ:

[وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا (36)]

«ئاللاھ تائالا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىرەر ئىشتا ھۆكۈم چىقارغاندا، ئەر ـ ئايال مۆئمىنلەرنىڭ

ئۆز ئىشىدا ئىختىيارلىقى بولمايدۇ (يەنى ھېچ ئادەمنىڭ ئۇنىڭغا مۇخالىپەتچىلىك قىلىشىغا بولمايدۇ) كىمكى ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئاسىيلىق قىلىدىكەن، ھەقىقەتەن ئۇ ئوپئوچۇق ئازغان بولىدۇ.» (ئەھزاپ سۈرىسى 36 ـ ئايەت)

مانا بۇ ئىسلام دىنىنىڭ، ئىنسانلارنىڭ ئۆزئارا بىر ـ بىرىدىن ئارتۇق بولۇشىنىڭ شەرتى، تەقۋالىق ئىكەنلىكى توغرىسىدىكى پرىنسىپىنى ئېلان قىلىپ، ئۇنى ئەمەلىيەتتە تەتبىق قىلغانلىقىنىڭ بىر نەمۇنىسىدۇر. ئىسلام دىنى كىشىلەر ئارىسىدىكى ئۆزئارا ئارتۇقچىلىقىنىڭ مىقياسىنى ۋىجداننى ئىدارە قىلىدىغان، ھاياتلىققا سادىق نەزەر بىلەن قاراپ، ئۇنىڭغا توغرا مۇئامىلە قىلىدىغان، ئېسىل پرىنسىپلارغا باغلىق قىلدى. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

[يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ (**13**)]

«ئى ئىنسانلار بىز ھەقىقەتەن سىلەرنى بىر ئەر بىلەن بىر ئايالدىن (يەنى ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن ئىبارەت) بىر ئاتا ـ ئانىدىن ياراتتۇق. ئۆز ئارا تونۇشۇشىڭلار ئۈچۈن سىلەرنى نۇرغۇن مىللەت ۋە ئۇرۇق قىلدۇق. ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېسابلىنىسىلەر (يەنى كىشىلەرنىڭ بىر ـ بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەپ بىلەن ئەمەس، بەلكى تەقۋالىق بىلەن بولىدۇ) ئاللاھ ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر. ھەممىدىن خەۋەرداردۇر.» (ھوجۇرات سۈرىسى 13 ـ ئايەت)

چۈنكى، دىيانەتلىك كىشى ئۆستىدىكى ئايالغا مۇناسىۋەتلىك ھەق ـ ھوقۇقلارنى تونۇيدۇ. ئايالنى ياقتۇرغاندا ھۆرمىتىنى قىلىدۇ، ئۇنىڭغا ئاچچىقلاپ قالغاندا زۇلۇم قىلمايدۇ، ئايالى ئەگەر ئاجرىشىشنى تەلەپ قىلسا، ئۇنىڭغا زىيان يەتكۈزمەستىن ئايرىلىدۇ. چۈنكى، تەقۋا كىشى دېگەن ئاللاھ تائالانىڭ ئەمر ـ پەرمانلىرىغا ئاسىيلىق قىلىشتىن قورقىدىغان كىشى دېگەنلىكتۇر.

1ـ ئەرنىڭ دىيانەتلىك بولۇشى. قىزنى بەرمەكچى بولغان ئەر دىيانەتلىك ۋە ئەخلاقلىق ئادەم بولۇشى لازىم. بۇ ئىككى سۈپەت ياخشى ئەردە تېپىلىشقا تېگىشلىك بولغان سۈپەتلەرنىڭ ئەڭ مۇھىمىدۇر. ئەگەر ئەر تەقۋادار ۋە ئاللاھ تائالادىن قورقىدىغان ئادەم بولسا، ئايالغا زۇلۇم قىلىشتىن ساقلىنىدۇ، ئۇنىڭ بىلەن چىرايلىق شەكىلدە ياشاشقا ۋە ئۇنىڭ ھەقلىرىنى بىجا كەلتۈرۈشكە تىرىشىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاتا ئانىلارنى قىزلىرىنى پېقىر بولسىمۇ دىيانەتلىك ۋە ئەخلاقلىق ئادەملەرگە ياتلىق قىلىشقا بۇيرۇپ مۇنداق دېدى:

2485/ 4136 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إِذَا خَطَبَ إِلَيْكُمْ مَنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَزَوِّجُوهُ، إِلاَّ تَفْعَلُوه تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الأَرْضِ وَفَسَادٌ عَرِيضٌ))* الترمذي (1084)، ابن ماجة (1967).

2485/ 4136 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: دىيانىتى ۋە ئەخلاقى سىلەرنى مەمنۇن قىلغۇدەك بىرەر كىشى سىلەردىن قىز سوراپ كەلسە، قىزىڭلارنى ئۇنىڭغا ياتلىق قىلىڭلار. ئەگەر ئۇنداق قىلمىساڭلار، نەتىجىدە، يەر يۈزىدە تۈگەتكۈسىز پىتنە ـ پاسات تېرىلىدۇ. (تىرمىزى1084)

قىزنى دىيانەتسىز ۋە ئەخلاقسىز بىرىگە ياتلىق قىلغان ئاتا ـ ئانا قىزى ھەققىدە ئاللاھ تائالا

ئۇنىڭ ئۈستىگە يۈكلىگەن ئامانەتكە ۋە مەسئۇلىيەتلىككە خىيانەت قىلغان ھېسابلىنىدۇ. ئاللاھ تائالا ئۇلارنىڭ بۇ ئامانەتكە سەل قارىغانلىقىدىن ئۇلاردىن سوئال سورايدۇ. بىر ئادەمنىڭ قىزىنى ئاللاھ تائالادىن قورقمايدىغان پاسىق بىر ئادەمنىڭ قولىغا تۇتقۇزغاندىنمۇ ئېغىر سەل قاراش ۋە خىيانەت قىلىش بارمۇ؟ بۇ خىلدىكى ئاتا- ئانىلار قىزىغا ئەڭ قاتتىق زىيانكەشلىك قىلغان، بەلكى قىزىنىڭ ھايات بويىچە بەختسىز بولىشىغا سەۋەب بولغان ھېسابلىنىدۇ. بۇ خىلدىكى ئاتا-ئانا يەنە يامان سۆز ۋە يامان ئىشلارنىڭ جەمىيەتكە تاراپ كېتىشىنى ياقتۇرىدىغان ئادەملەردىن ھېسابلىنىدۇ.

بىر ئادەمنىڭ دىيانەتلىك بولىشى ياكى ئۇنداق ئەمەسلىكى كۆپىنچە ۋاقىتتا ئۇنىڭ يېقىنلىرى ۋە سەپداشلىرىغا قاراش بىلەن بىلىنىدۇ. چۈنكى ئىنسان بىرگە ئولتۇرۇپ قوپقان ئادەم بىلەن بىر تېپتىن بولىدۇ. دوست دوستىنى ئۆزى بىلەن ئوخشاش بولۇشقا تارتىدۇ. كىمكى دوست بۇرادەرلىرى دىيانەتلىك ۋە ئېسىل ئەخلاقلىق ئادەملەر بولسا، ئۇنىڭ دوست بۇرادەرلىرىگە ئوخشاش بولىشى ئېنىقتۇر. كىمكى دوست بۇرادەرلىرى ئەخلاقلى ناچار، نامى يامان، دىنى ئاجىز ۋە توغرا يولدىن يىراق ئادەملەر بولسا، ئۇنىڭمۇ دوست بۇرادەرلىرىگە ئوخشاش بولىشى ئېنىقتۇر. ئاللاھ تائالانىڭ تۆۋەندىكى ئايىتى بۇ ھەقىقەتنى ئېنىق ئىپادىلەپ بېرىدۇ،

[وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا (27) يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا (28) لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنسَانِ خَذُولًا (29)]

«شۇ كۈنى زالىم (يەنى كاپىر) ئىككى قولىنى چىشلەپ: «ئىسىت! پەيغەمبەر بىلەن (نىجاتلىق) يولىنى تۇتسامچۇ، ئىسىت! پالانىنى دوست تۇتمىغان بولسامچۇ؟ قۇرئان ماڭا يەتكەندىن كېيىن، ئۇ (يەنى پالانى) مېنى قۇرئاندىن، شەك ـ شۈبھىسىزكى، ئازدۇردى» دەيدۇ، شەيتان ئىنساننى (ئازدۇرۇپ بولۇپ) تاشلىۋېتىدۇ.» [سۈرە پۇرقان27ـ29].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ياخشى ھەمراھ بىلەن يامان ھەمراھقا كەلتۈرگەن مىسالى ئەجەپمۇ ياخشىدۇر.

6718/4036 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعه: ((مثلُ المؤمن الذي يقرأ القرآن مثل الأترجة ريحها طيبٌ وطعمها طيب، ومثلُ المؤمن الذي لا يقرأ القرآن مثل التمرة طعمها طيبٌ ولا ريح لها، ومثل الفاجر الذي يقرأ القرآن كمثل الريحانة ريحها طيبٌ وطعمها مرٌّ، ومثلُ الفاجرِ الذي لا يقرأُ القرآن كمثل الحنظلة طعمها مرٌّ ولا ريح لها، ومثلُ جليس الصالحِ كمثلِ صاحب المسكِ إن لم يصبكَ منه شيءٌ أصابك من ريحه، ومثلُ جليس السوء كمثل صاحب الكير إن لم يصبك من سواده أصابك من دخانه))* أبو داود (4829).

6718/4036 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: قۇرئان ئوقۇپ تۇرىدىغان مۇئمىن كىشى تۇرۇنچقا ئوخشاش ھەم خۇشپۇراقلىق ھەم تەملىك بولىدۇ. قۇرئان ئوقۇپ تۇرمايدىغان مۇئمىن كىشى خورمىغا ئوخشاش تەملىك، ئەمما پۇراقسىز بولىدۇ. قۇرئان ئوقۇپ تۇرىدىغان پاسىق

كىشى رەيھانغا ئوخشاش خۇشپۇراقلىق، ئەمما تەمى ئاچچىق بولىدۇ. قۇرئان ئوقۇپ تۇرمايدىغان پاسىق كىشى ھەم تەمى ئاچچىق ھەم پۇراقسىز بىر خىل مېۋىگە ئوخشايدۇ. ياخشى ھەمراھ مۇشكى ئەنبەر ساتىدىغان كىشىگە ئوخشايدۇ. گەرچە ئۇنىڭدىن ساڭا بىر نەرسە تەگمىسىمۇ، خۇش ھىدى ھوزۇر بەخش ئېتىدۇ. ناچار ھەمراھ تۆمۈرچىگە ئوخشايدۇ. ساڭا ئۇنىڭ قارىسى يۇقمىغان تەقدىردىمۇ، ئىس تۈتەكى بىئارام قىلىدۇ. (ئەبۇ داۋۇد: 4829)

خېرىدار بولۇپ كەلگەن ئادەمنىڭ ئائىلىسىگە ۋە ئۇ ئۆسۈپ يېتىلگەن مۇھىتقا قاراش بىلەن ئۇنىڭ دىنىنىڭ ۋە ئەخلاقىنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكى ئوتتۇرغا چىقىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن قىز ئىگىسىنىڭ دىيانەتلىك ۋە ئەخلاقلىق ئادەمنى تاللىشى، بۇنىڭ ئۈچۈن قاتتىق تىرىشىشى، ئادەمنىڭ تاشقىرى كۆرۈنىشىگە ئالدىنىپ كەتمەسلىكى ۋە ئاللاھ تائالا ئۈستىگە، ئىشلىرىنى ۋە مەسئۇلىيىتىنى ئامانەت قويغان قىزنى تاكى لايىقىدا ئادەم كەلگەنگە قەدەر ئالدىراپ ياتلىق قىلىۋاتمەسلىكى لازىم.

ئەر كىشى قانچىلىك باي بولۇپ كەتسۇن ياكى چوڭ مەنسەپلىك بولسۇن، دىيانەتتىن ۋە گۈزەل ئەخلاقلاردىن خالىي بولىدىكەن، ئۇ، ئىسلام نەزەرىدىكى ياخشى ئەر كىشى سانالمايدۇ.

2- توي قىلماقچى بولغان ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئارىسىدا ياشتا بەك چىق پەرق بولماسلىق لازىم. يەنە ئەر بىلەن ئايالنىڭ ئارىلىقىدا ياش جەھەتتە بەك چىق پەرق بولماسلىقى لازىم. شۇنىڭ ئۈچۈن بىر قىزنى، يېشى دادىسىنىڭ ياكى چوڭ دادىسىنىڭ يېشىدەك بىر ئادەمگە ياتلىق قىلىش ياخشى ئەمەستۇر. چۈنكى بەختلىك تۇرمۇش ئەر - خوتۇن ئارىسىدىكى سۆيگۈ ۋە مېھرى مۇھەببەتنىڭ ئۈستىگە قورۇلىدۇ. زامانىمىزدا ئەر - خوتۇن ئارىسىدىكى سۆيگۈ ۋە مېھرى مۇھەببەتنى باغلاپ تۇرىدىغان سەۋەبلەرنىڭ بىرى بولسا، ئىككى تەرەپنىڭ ياشتا بىر - بىرىگە يېقىن بولىشىدۇر.

2488/ 4144 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – رفعته: ((تَخَيَّرُوا لِنُطَفِكُمْ، وَانْكِحُوا الأَكْفَاءَ، وَأَنْكِحُوا إِلَيْهِمْ))* ابن ماجة (1968).

2488/ 4144 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئۆزەڭلارغا لايىق ئاياللارنى تاللاڭلار. ئۆزەڭلارنىڭ خىلىڭلاردىن ئۆيلىنىڭلار ۋە قىزلىرىڭلارنى ئۆزەڭلارنىڭ خىلىڭلاردىكى كىشىلەرگە ياتلىق قىلىڭلار. (ئىبنى ماجە 1968)

بىزنىڭ ھازىرقى جەمىيەتىمىزدە چوڭ بىر ئەرنىڭ، قىزىدەك بىر قىزنى ئېلىشى ئائىلە ئىچى ۋە تېشىدا نۇرغۇنلىغان يامان ئاقىۋەتكە سەۋەب بولىدۇ. چۈنكى ھازىرقى موھىت ۋە تەرەققىيات پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ، ساھابىلارنىڭ دەۋرىگە ئوپتىن ئوخشىمايدىغان، تېلىۋىزىرور، ئىنتېرنېت، تېلېفون، رادىيو قاتارلىق ئىسلامغا خىلاپ نەرسىلەرنى كۆرۈشكە يول ئاچىدىغان، ھاياسىز يېرىم يالىڭاچ پىلىملەر بىلەن توشقان قورالار دەۋرى. خۇلۇم خوشنىلار، خوشنىدارچىلىق ھەققى ۋە ئەدەپلىرىنى ئۇنتۇغان ياكى بىلمەيدىغان بولۇپ كەتكەن بىر دەۋىر. بولۇپمۇ غەيرى مۇسۇلمانلار ئەللىرى تېخىمۇ شۇنداق. كۆپ قىسىم ياشلاردا بولسا نامەھرەم ياكى مەھرەم دېگەن ئوقۇملاردىن ئەسەرمۇ يوق. بۇنداق ئەھۋالدا چوڭ ياشلىق بىر ئادەمگە ياتلىق

بولغان ياش بىر قىزنىڭ ئىملەرنى ئويلايدىغان، ئىملەرگە ئىنتىلىدىغانلىقىنى كىم بىلسۇن. شۇڭا بۇنداق تۇرمۇشقا كىرىپ قالغانلار ئاللاھ تائالادىن كۆپ رەھمەت مەغپىرەت تىلىشى لازىمدۇر.

ئىككىنچى، قىزنى كۆرۈش

ئەسلىدە، ئىسلام دىنىنىڭ شەرىئەت قانۇنى بويىچە، ئەرلەرنىڭ نامەھرەم ئاياللارغا تىكىلىپ قارىشى ۋە ئاياللانىڭمۇ نامەھرەم ئەرلەرگە تىكىلىپ قارشى مەنئى قىلىنغان مەسىلىدۇر. بۇ ھەقتە ئاللاھ زىمىندىكى ئۆزىنىڭ ۋەكىلى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا خىتاب قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

[قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ (30) وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاء بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاء بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُوْلِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاء وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِن زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (31)]

« مۆئمىن ئەرلەرگە ئېيتقىنكى، (نا مەھرەملەرگە) تىكىلىپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى (زىنادىن) ساقلىسۇن، مۇنداق قىلىش ئۇلار ئۈچۈن ئەڭ ياخشىدۇر، ﷲ ھەقىقەتەن ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىدىن تولۇق خەۋەردار. مۆئمىنەلەرگە ئېيتقىنكى، نامەھرەملەرگە تىكىلىپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى ياپسۇن، تاشقى زىننەتلىرىدىن باشقا زىننەتلىرىنى ئاشكارىلىمىسۇن، لېچەكلىرى بىلەن كۆكرەكلىرىنى ياپسۇن، (تاشقى زىننەتلىرىدىن باشقا) زىننەتلىرىنى ئەرلىرىدىن، ئاتىلىرىدىن، يا قېيىن ئاتىلىرىدىن، يا ئوغۇللىرىدىن، يا ئەرلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا ئۆز قېرىنداشلىرىدىن، يا قېرىنداشلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا ھەمشىرىلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا دىنداش ئاياللاردىن، يا قول ئاستىدىكى چۆرىلەردىن، يا خوتۇنلارغا ئېھتىياجى يوق خىزمەتچىلەر (يەنى قېرى، دەلدۈش بولغانلىقتىن جىنسىي شەھۋەتى يوقلار) دىن، يا ئاياللارنىڭ ئۇياتلىق جايلىرىنى ئۇقمايدىغان (يەنى بالاغەتكە يەتمىگەن) باللاردىن باشقا كىشىلەرگە كۆرسەتمىسۇن، زىننەتلىرىنى كىشىلەرگە بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئاياغلىرىنى يەرگە ئۇرمىسۇن، ئى مۆئمىنلەر! بەختكە ئېرىششىڭلار ئۈچۈن ھەممىڭلار ﷲقا تەۋبە قىلىڭلار.» (نۇرسۈرىسى ـ 30 ـ 31 ـ ئايەتلەر)

ئەمما بىرگە تۇرمۇش قۇرماقچى بولغان ئوغۇل ـ قىزلار بىر ـ بىرىنى كۆرۈشى لازىم. چۈنكى ئىسلام دىنى خېرىدار بولۇپ بارغان ئايالنىڭ چىرايىنى كۆرۈشكە رۇخسەت قىلدى. بۇنىڭدىكى ھېكمەت ئەر ئايال ئارىسىدىكى كېلىششىنىڭ سۆيگۈ ۋە مېھرى مۇھەببەت ئىچىدە تاماملانسۇن، دەپ خېرىدار بولۇپ كەلگەن ئەرنىڭ كەلگۈسىدە ئايالى، باللىرىنىڭ ئانىسى ۋە ھاياتىنىڭ شېرىكى بولىدىغان ئايال ھەققىدە تولۇق مەلۇماتقا ئېرىششى، ئايالنىڭمۇ كەلگۈسىدە ئېرى بولىدىغان ئادەم ھەققىدە تولۇق مەلۇماتقا ئېرىششى ئۈچۈندۇر. مەيلى ئايال رۇخسەت قىلسۇن مەيلى قىلمىسۇن خېرىدار بولۇپ بارغان ئادەمنىڭ ئۇنى كۆرۈشى دۇرۇستۇر.

4104/2464 ـ جابر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: ((إِذَا خَطَبَ أَحَدُكُمُ، الْمَرْأَةَ فَإِنِ اسْتَطَاعَ

أَنْ يَنْظُرَ إِلَى مَا يَدْعُوهُ إِلَى نِكَاحِهَا فَلْيَفْعَلْ)) فَخَطَبْتُ جَارِيَةً، فَكُنْتُ أَتَخَبَّأُ لَهَا حَتَّى رَأَيْتُ مِنْهَا مَا دَعَانِي إِلَى نِكَاحِهَا فَتَزَوَّجْتُهَا * أبو داود (2082).

4104/2464 ـ جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: بىرىڭلار بىرەر ئايالغا ئۆيلەنمەكچى بولسا، ئۇ ئايالنىڭ ئۆزىنى جەلىپ قىلىدىغان تەرەپلىرىنى كۆرۈش ئىمكانىيىتى بولغان تەقدىردە، ئۇنى كۆرۈشكە تىرىشسۇن! دېدى. مەن بىر قىزنى نىكاھىمغا ئالماقچى بولدۇم ۋە يوشۇرۇنۇۋېلىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ مېنى ئۆزىگە جەلىپ قىلغان ۋە نىكاھىمغا ئېلىشقا تۈرتكە بولغان تەرەپلىرى (مەسىلەن: يۈز كۆزى)نى كۆرگەندىن كېيىن، (ئۇنى) نىكاھىمغا ئالدىم. (ئەبۇ داۋۇد 2082)

شەرىئەتتە رۇخسەت قىلىنغان قاراش ۋە كۆرۈش ئايال كىشىنىڭ يۈزى ۋە ئىككى قولى بىلەن چەكلىنىدۇ. يەنى ئۆيلەنمەكچى بولغان كىشى ئالماقچى بولغان ئايالنىڭ يۈزىگە ۋە ئىككى قولىغا تىكىلىپ قارىسا بولىدۇ. چۈنكى، يۈزگە قاراش ئارقىلىق ئۇنىڭ گۈزەللىكىنى، ئىككى قولىغا قاراش ئارقىلىق ئۇنىڭ بەدىنىنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى بىلەلەيدۇ. ئەمما ئالماقچى بولغان ئايال ھەققىدە ئۇنىڭدىن كۆپرەك مەلۇمات ھاسىل قىلىشنى خالىغان كىشى تاغا ئاچىسىنى ياكى قىز قېرىنداشلىرىدىن بىرىنى ئۇنىڭ قېشىغا ئەۋەتىش ئارقىلىق ئۇنىڭ بارلىق سۈپەتلىرىنى ئۇلاردىن بىلىسە بولىدۇ. شۇنىڭدەك بۇئىككىسى ئۇچراشماقچى بولغاندىمۇ يالغۇز ئۇچراشماسلىقى، بەلكى قىزنىڭ ئاچا ـ سىڭىللىرىدىن ياكى ئىشەنچلىك دوستلىرىدىن بىرەرسى بۇلار بىلەن بىرگە بولۇشى كېرەك. ئەمما توي قىلىشتىن بۇرۇن قىز ـ ئوغۇل ئىككىسىنىڭ يالغۇز ئۇچرىششىغا ۋە بىر يەردە يالغۇز قېلىشىغا بولمايدۇ.

گەرچە ئۆيلەنمەكچى بولغان ئىككى جىنس، بىر- بىرى بىلەن توي قىلىشقا كېلىشكەن بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ نىكاھى ئوقۇلمىغىچىلىك ئۇلار بىر- بىرىگە يات سانىلىدۇ.

4105/2465 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: خطب رَجُلٌ امْرَأَةً مِنَ الأَنْصَارِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((هَلْ نَظَرْتَ إِلَيْهَا)) قال: لا، قال: ((فاذهب فانظر، فَإِنَّ فِي عُيُونِ الأَنْصَارِ شَيْئًا))* مسلم (1424).

4105/2465 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدا ئىدىم، بىر كىشى كېلىپ، ئەنسارىلاردىن بىر ئايالغا ئۆيلەنگەنلىكىنى ئېيتقانىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: سەن ئۇ ئايالنىڭ چىرايىغا ئىنچىكىلەپ قارىدىڭمۇ؟ دەپ سورىدى. ئۇ: ياق، دېدى. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ماڭ، بېرىپ كۆرۈپ كەل! چۈنكى ئۇلار (ئەنسارىلار) نىڭ كۆزلىرى بىرقانداق كېلىدۇ، دېدى. (مۇسلىم: 1424)

خېرىدار بولۇپ بارغان ئادەم ئايالغا تەكرار- تەكرار قارايدۇ. ئەگەر شەھۋەت بىلەن بولسىمۇ ئۇنىڭ چىرايلىق يەرلىرىنى ئىنچىكىلەيدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ ئۇ ئايال بىلەن توي قىلىش مەقسىتى پەقەت مۇشۇنداق قىلىش بىلەن ۋۇجۇدقا چىقىدۇ. ئايالنىڭ يۈزىدىن ۋە ئالقانلىرىدىن باشقا يەرلىرىگە قاراش توغرا ئەمەس. چۈنكى خېرىدار بولۇپ بارغان ئايالغا قاراش ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىش ئۈچۈن ئۇنى كۆرۈشكە ئېھتىياج بولغانلىقى ئۈچۈن يولغا قويۇلدى. چۈنكى

چەكلەنگەن ئىشلارنى پەقەت ئۇنىڭغا چۈشكەن ئېھتىياجقا چۈشلۈقلا قىلىش رۇخسەت قىلىنىدۇ. يۈز ئىنساننىڭ چىرايىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ ۋە ئۇنىڭ چىرايلىق يەرلىرىنىڭ مەركىزىدۇر. ئايالنىڭ يۈزىگە قاراش بىلەن ئۇنىڭ قانچىلىك چىرايلىق ئىكەنلىكىنى، ئالقانلىرىغا قاراش بىلەن بەدىنىنىڭ قانچىلىك يۇمشاق ۋە بەدىنىنىڭ رەڭگىنىڭ قايسى رەڭدە ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ. كىمكى بىر ئىنساننىڭ يۈزىنى كۆرسە ئۇنى كۆرگەن ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە بىرىگە ئۇنىڭ كىيىم ئۈستىدىن قارىغان ئادەممۇ ئۇنىڭغا قارىغان ھېسابلىنىدۇ.

ئۈچىنچى، سۆز سېلىش ياكى قىز سوراش

سۆزسېلىش ــ يىگىت تەرەپنىڭ قىز تەرەپكە، ئۇلاردىن ئوغلىغا قىزىنى سوراپ ئەلچى ئەۋەتىشى دېمەكتۇر. بۇ مۇسۇلمان خەلقنىڭ مىللىي ۋە دىنىي شانلىق ئەنئەنىلىرىنىڭ بىرىدۇر. سۆز سېلىش يىگىت تەرەپتىن قىز تەرەپكە بولغىنىدەك، بەزى ھاللاردا، قىز تەرەپتىن يىگىت تەرەپكىمۇ بولىدۇ. بۇ، بەزى ئاڭسىز كىشىلەرنىڭ چۈشەنگىنىدەك، ئېيىب سانىلىدىغان ئىش ئەمەس. قۇرئان كەرىم بۇئىشنىڭ (يەنى قىز تەرەپنىڭ يىگىتنى تەلەپ قىلىشىنىڭ) جائىزلىقىغا ئىشارەت قىلغان ھالدا، شۇئەيب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىككى قىزى بىلەن مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

[فَجَاءتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاء قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (**25**) قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَن تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَ حِجَجٍ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِندِكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ سَتَجِدُنِي إِن شَاء اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ (**27**)]

« ئۇلارنىڭ (يەنى ئۇ ئىككى ئايالنىڭ) بىرى مۇسانىڭ يېنىغا ئۇياتچانلىق بىلەن مېڭىپ كېلىپ: ‹(قويلىرىمىزنى) سۇغىرىپ بەرگەنلىكىڭنىڭ ھەققىنى بېرىش ئۈچۈن ئاتام سېنى راستلا چاقىرىدۇ.› دېدى. مۇسا ئۇنىڭ (يەنى شۇئەيبنىڭ) قېشىغا كېلىپ ئەھۋالنى ھېكايە قىلىپ بەردى، شۇئەيب: ‹ قورقمىغىن، زالىم قەۋمدىن قۇتۇلدۇڭ› دېدى. ئۇ (يەنى شۇئەيب) ئېيتتى: ‹ماڭا سەككىز يىل ئىشلەپ بېرىشىڭ بەدىلىگە ساڭا بۇ ئىككى قىزىمنىڭ بىرىنى بېرىشنى خالايمەن، ئەگەر ئون يىلنى توشقۇزۇۋەتسەڭ (ئۇمۇ) ئىختىيارىڭ، (ئون يىلنى شەرت قىلىپ) سېنى مۇشەققەتكە سېلىپ قويۇشنى خالىمايمەن، خۇدا خالىسا، مېنىڭ ياخشى ئادەم ئىكەنلىكىمنى بايقايسەن.› » (قەسەس سۈرىسى 25 ـ 27 ـ ئايەت)

بۇ قىسسىدە، مۇسا ئەلەيھىسسالامدىكى دىيانەت ۋە ئەخلاقنى كۆرگەن شۇئەيب ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇسا ئەلەيھىسسالامغا قايىل بولۇپ، ئىككى قىزىنىڭ بىرىنى ئۇنىڭغا نىكاھلاپ بېرىشنى خالايدىغانلىقى ۋە مۇسا ئەلەيھىسسالامدىن قىزىغا ئۆيلىنىشنى تەلەپ قىلغانلىقى ئىپادىلىنىدۇ.

تۆتىنچى، نىشانلىنىش ياكى بىشى باغلىنىش

نىشانلىنىش ـ قىز تەرەپنىڭ يىگىت تەرەپنىڭ تەلىۋىنى قوبۇل قىلغانلىقى ۋە تويىنىڭ تەييارلىقلىرى پۈتكەندىن كېيىن، ئىككى تەرەپنىڭ ئوغۇل ـ قىزلىرىنى بىر ـ بىرىگە ئۆيلەپ قويۇشقا رازى بولغانلىقىنىڭ ئىپادىسى دېمەكتۇر. چۈنكى بۇ ۋاقىتتا، يىگىت بىلەن قىز تۇرمۇش

قۇرۇش ئۇچۇن نىشانىنى بىر ـ بىرىگە قاراتقان بولىدۇ. بۇنىڭدا يىگىت تەرەپنىڭ قىز تەرەپكە سوۋغا ــ سالام تەقدىم قىلىشىمۇ، ئۇلارنىڭ بىر ـ بىرىگە نىشانلانغانلىقىنىڭ ئەمەلىي ئىپادىسىدۇر. نىشانلىق دەۋرى ئىنتايىن مۇھىم بىر دەۋر بولۇپ، بەختلىك ۋە مەڭگۈلۈك ئائىلە قورۇشنى مەقسەت قىلغان يىگىت ـ قىز ئۈچۈن بىر ـ بىرىنى تونۇش، بىرى ـ بىرىنىڭ دىيانىتىنى، ئەخلاقىنى ۋە بىلىشكە تېگىشلىك بولغان تەرەپلىرىنى ياخشى ئىگىلەش دەۋرىدۇر.

نىشانلىق دەۋرى قىز ـ يىگىتلەرنىڭ تويدىن كېيىن پۇشايمان قىلىپ قالماسلىقى ئۈچۈن پايدىلىق بىر دەۋردۇر. بۇ دەۋردە قىز ـ يىگىتلەر بىر ـ بىرى بىلەن ياخشى تونۇشۇش ئارقىلىق ئۆيلىنىش ياكى ۋازكېچىش قارارىنى بېرىدۇر. بىراق بۇ ئىككىسىنىڭ ئۆيلىنىش ئالدىدىكى نىكاھ ئوقۇلۇشىدىن بۇرۇن بىرەر جايدا يالغۇز ئۇچرىشىشى دىنىمىزغا ۋە مىللىي ئەنئەنىمىزگە خىلاپتۇر. شەرىئەت ھۆكمى بويىچە ئېيتقاندا، هارامدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىسىدە: «يات ئەر بىلەن يات ئايال يالغۇز قالمىسۇن، بۇ ۋاقىتتا، ئۇلارنىڭ ئۈچىنچىسى شەيتان بولىدۇ» دەيدۇ.

كۈنىمىزدىكى ئېچىنىشلىق ھادىسىلەر، ۋەقەلىكلەر بۇ ھەدىسنىڭ نەقەدەر توغرا ۋە ھەق ئېيتىلغانلىقىنى ئىسپاتلاپ تۇرماقتا. نۇرغۇنلىغان گۈزەل قىزلارنىڭ «سىناشتۇق» شۇئارى ئاستىدا ئۆزلىرىنىڭ كېلەچەكلىرىنى نابۇت قىلىپ، پۇشايماندىن قوللىرىنى چىشلەپ قالغانلىقى، يىگىتلىرىنىڭ شىرىن سۆزلىرىگە ئىشىنىپ كېتىپ ئۆزلىرىنىڭ ھاياتىنى دەپسەندە قىلغانلىقى ئۈستىگە، ئاتا ـ ئانىسىغا نومۇس ۋە شەرمەندىلىك ئېلىپ كەلگەنلىكى ۋە باشقىمۇ ئېچىنىشلىق ئەھۋاللار بىزنىڭ ئۆز دىنىمىزنىڭ قائىدە ـ يوسۇنلىرىغا مىللىي ئەنئەنىمىزنىڭ ئەخلاق دەستۇرىغا خىلاپلىق قىلغانلىقىمىزدىن كېلىپ چىقماقتا.

دىنىمىزغا ئەمەل قىلساق بىز ھەرتۈرلۈك پۇشايمانلاردىن ۋە بالايى ــ ئاپەتلەردىن ئۆزىمىزنى ساقلاپ قالالايمىز. ئاتا ـ ئانىلارنىڭ قىزلىرىنىڭ يىگىتى بىلەن نىكاھتىن بۇرۇن يالغۇز ئۇچرىشىشىغا يول قويۇشى، "دوستلار زىيارىتى "باھانىسى بىلەن ئۆيدىن كۈنلەپ، ھەتتا كېچىلەپ يوق بولۇپ كېتىشىنى نورمال ئەھۋال دەپ چۈشىنىشى ئىنتايىن بىغەملىك ۋە پەرزەنتلىرىگە قارىتا ئېغىر مەسئۇلىيەتسىزلىكتۇر.

قىز ـ ئوغۇللارنى ئۆزلىرى خالىمىغان بىرسى بىلەن ئۆيلىنىشكە زورلىماسلىق

ئىسلام دىنى قىز ـ ئوغۇللارنى ئۇلارنىڭ رازىلىقى بولمىغان بىرسى بىلەن ئۆيلىنىشكە زورلاشنى قەتئىي رەت قىلىدۇ. بەلكى ئۇلارنىڭ رايىنى ۋە ئىختىيارىنى نىكاھنىڭ ئاۋۋالقى شەرتلىرىدىن قىلىپ بېكىتتى. ئايال كىشىلەرنى مەيلى ئۇلار قىز بولسۇن، مەيلى چوكان بولسۇن ھېچبىر ۋاقىتتا ئۇلار خالىمىغان بىرسى بىلەن ئۆيلىنىشكە زورلاشقا بولمايدۇ.

4133/2483 ـ ابنُ عباس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((الأَيِّمُ أَحَقُّ بِنَفْسِهَا مِنْ وَلِيِّهَا وَالْبِكْرُ تُسْتَأْذَنُ فِي نَفْسِهَا، وَإِذْنُهَا صُمَاتُهَا))* رواه مسلم (1421) 66.

4133/2483 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: تۇل ئايالنىڭ ياتلىق بولۇش ياكى بولماسلىق قارارى ۋەلىيسىنىڭ قارارىدىن كۈچلۈكتۇر. ئەمما قىزلارنى ياتلىق قىلىشتىن بۇرۇن، ئۇلارنىڭ رازىلىقىنى ئېلىش كېرەك. قىز بالىنىڭ جاۋاب بەرمەي، سۈكۈت قىلىشى رازىلىق

بىلدۈرگىنىدۇر. (مالىك 1114، مۇسلىم: 1421)

بۇ ھەدىستىن شۇ مەنا چىقىدۇكى، چوكان ئۆزىنىڭ توي ئىشىنى ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ۋە باشقا ئىگە چاقىلىرى قوشۇلمىغان تەقدىردىمۇ ئۆزى يالغۇز بېجىرىش ھوقۇقىغا ئىگە. ئەمما قىز ئۆزىنىڭ توينى ئۆزى قىلالمايدۇ. بەلكى ئاتا ـ ئانىسى تەرىپىدىن باشقۇرىلىدۇ. لېكىن ئاتا ـ ئانىلار قىز ـ ئوغۇللىرىنى ئۆزلىرى خالىمىغان بىرى بىلەن ئۆيلىنىشكە زورلىيالمايدۇ. قىزنىڭ رايى نىكاھنىڭ ئاۋۋالقى شەرتلىرىدىندۇر. ئەگەر ئاتا ـ ئانىلار بۇنىڭغا خىلاپلىق قىلىدىكەن، ئۇلار قىز- ئوغۇللىرىنىڭ ھوقۇقلىرىنى دەپسەندە قىلغانلىق سەۋەبلىك ئاللاھنىڭ ئالدىدا گۇناھكار بولىدۇ.

ئەمما قىز بولسۇن ياكى چوكان بولسۇن دىيانەتسىز، ئەخلاقسىز بىرىگە ياتلىق بولمەن دەپ تورىۋالسا، شۇنىڭدەك ئوغۇلمۇ ئەخلاقسىز، دىيانەتسىز بىرىنى ئالىمەن دەپ تۇرىۋالسا، بۇ ۋاقىتتا ئاتا ـ ئانىسى ئۇنىڭغا قارشى چىقالايدۇ ۋە بۇ ئىشنى رەت قىلالايدۇ. ئەگەر قىز كىچىك بولۇپ، ئۆزىنىڭ كېلەچىكىنى ياخشى تالليالمايدىغان ياشتا بولسا، ئاتا ـ ئانىسى ياكى تۇغقانلىرى ئۇنى ئۆزلىرى خالىغان يەرگە ياتلىق قىلىدۇ.

خېرىدار بولۇپ بارغان كىشىنىڭ ئايال بىلەن خالى بىر يەردە قېلىشىنىڭ ھۆكمى

خېرىدار بولۇپ بارغان ئەرنىڭ، ئايال بىلەن بىر ئۆيدە ئىككىسى يالغۇز قېلىشى ياكى ئۇنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىپ باغچىدەك، ئايلىنىپ كېلىدىغان ئورۇنلارغا ئاپىرىپ كېلىشى توغرا ئەمەس. چۈنكى شەرىئەت قاراشتىن باشقا ئىشلارغا رۇخسەت قىلمىدى. خېرىدار بولۇپ بارغان ئادەم بىلەن ئايال ئىسلامنىڭ قارىشى بويىچە تېخى بىر ـ بىرىگە يات ھېسابلىنىدۇ. ئەرنىڭ يات بىر ئايال بىلەن ئايرىم بىر يەردە قېلىشى توغرا ئەمەستۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ئەر بىلەن بىر ئايالنىڭ ئايرىم يەردە قېلىشىنى قاتتىق چەكلىگەن. ئەگەر ئايال بىلەن ئۇرۇق توغقانچىلىق مۇناسىۋىتى بولسىمۇ مەھرىمى بولمىسا، ئۇنىڭ قېشىغا كىرىشتىن ئاگاھلاندۇرۇپ، «نامەھرەم ئاياللارنىڭ يېنىغا كىرمەڭلار» دېدى.

ئۆيلىنىشكە بەرگەن سۆزنى بۇزۇشنىڭ ھۆكمى

بۇ يەردە شۇنى بايان قىلىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇكى، ھەر ئىككى تەرەپ خېرىدار بولۇپ چاي ئىچىرىۋېپ توي قىلىشقا كېلىشىپ بولغاندىن كېيىن، چوقۇم توي قىلىشقا مەجبۇر ئەمەستۇر. يەنى ھەر ئىككى تەرەپ ئەگەر يېنىشىپ كېتىش ئۆزلىرىگە پايدىلىق دەپ قارىسا، ئۇلارنىڭ توي قىلىشقا بەرگەن سۆزلىرىنى بۇزۇپ توي قىلىشتىن يېنىۋېلىش ھەققى بار. بەزى ئىنسانلار بۇ قاراشنى بىر پۇرسەت بىلىپ خېرىدار بولغان قىز بىلەن ئايرىم بىر يەردە يالغۇز قالغاندىن ۋە ئۇنىڭدىن خۇددى بىر ئەر ئايالدىن پايدىلانغاندەك پايدىلانغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئەخلاقىنىڭ، مىجەز خاراكتېرىنىڭ ئۆزىگە ياقمىغانلىقى ۋە ئۆزىنىڭ ئۇنداق قىز بىلەن ئۆي تۇتالمايدىغانلىقى باھانىسى بىلەن سۆزىدىن يېنىۋالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام دىنى چاي ئىچىرىلگەن قىزى بولسىمۇ بىر ئەرنىڭ بىر ئايال بىلەن ئايرىم بىر يەردە قېلىشىنى ھارام قىلدى.

تەلەپ قويۇلغان ئايالغا باشقا بىرسىنىڭ تەلەپ قويىشىنىڭ ھۆكمى

ئىسلام دىنى كىشىلەر ئارىسىدىكى مۇھەببەت، سۆيگۈ، ۋە ۋاپادارلىقنىڭ ھەممىگە ئورتاق بولغان ھالدا داۋام قىلىشىنى، ئاداۋەت ۋە دۈشمەنلىكلەرنىڭ جەمئىيەتتىن يوقۇلىشىنى تەشەببۇس قىلىدۇ. شۇڭا ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنىڭ بىراۋنىڭ سودىسى ئۈستىگە سودا

قىلىشنى، بىراۋنىڭ نىشانلانغىنى ئۈستىگە نىشانلىنىشنى قەتئىي مەنئى قىلغان.

ئەمما بىراۋ بىر ئايالغا سۆز سالدۇرۇپ تېخى نىشانلانمىغان بولسا، ئۇ ئايالمۇ ئۇنىڭ تەلىپىنى قوبۇل قىلغانلىقىنى بىلدۈرۈپ ئېنىق جاۋاب قايتۇرمىغان بولسا، بۇ ھالەتتە، ئۇ ئايالغا باشقا بىرسىنىڭ سۆز سالدۇرۇشى جائىزدۇر. چۈنكى بۇئايال بۇرۇنقىسى بىلەن تېخى نىشانلانمىغان ۋە ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىرەر باغلىنىش ھاسىل بولمىغان ئىكەن، باشقىسىنىڭ ئۇنىڭغا سۆز سالدۇرۇشىغا ۋە نىشانلىنىشىغا يول بار دېمەكتۇر. شۇنىڭدەك، بۇ ئايال بىرىنچىسى بىلەن نىشانلىنىش جەريانىدا بىر ـ بىرى بىلەن يېقىندىن تونۇشۇشى ئارقىلىق ئىككىسىنىڭ تۇرمۇش قورۇپ بەختلىك بولۇشىغا ئىشەنچ ھاسىل بولمىغانلىق سەۋەبتىن ئۇلار بىر ـ بىرىدىن ۋاز كەچكەن بولسا، بۇ ۋاقىتتا باشقا بىرىنىڭ بۇ ئايالغا نىشانلىنىشى، ئۇنىڭمۇ قوبۇل قىلىشى جائىزدۇر.

ئەگەر ئىككىنچىسى (يەنى ئىككىنچى بولۇپ سۆز سالدۇرغۇچى) بۇ ئايالنى تەھدىت قىلىپ قورقۇتۇش ياكى ئۇنىڭغا بىرىنچىسىنى (يەنى بىرىنچى بولۇپ ئۇنىڭغا سۆز سالدۇرغان كىشىنى) يامان كۆرسىتىش ياكى باشقا چارىلەر ئارقىلىق ئۇنىڭدىن ۋازكەچكۈزۈپ ئۇنىڭ بىلەن ئۆزى نىشانلىنىش، ئاندىن ئۆيلىنىش مەقستى بىلەن سۆز سالدۇرغان بولسا، بۇ نە شەرىئەتكە، نە ئىنسانىيەتچىلىككە ئويغۇن كەلمەيدىغان رەزىللىك ھەمدە مەككارلىقتۇر. شەرىئەت تارازىسى بويىچە ئېيتقاندا، ھارامدۇر. چۈنكى، بۇ ھالەتتە ئىككىنچىسى بىرىنچىسىنىڭ نېسىۋىسىگە قول سالغان بولىدۇ. بۇنداق قىلىش ھەقسىزلىكتۇر. بۇ ماۋزۇدىكى ھارامدىن مەقسەت نىكاھنىڭ دۇرۇس بولمايدىغانلىقىنى ئىپادىلىمەيدۇ، بەلكى نىكاھ ئۇنىڭ شەرتلىرىنىڭ تولۇق بولۇشى شەرتى بىلەن جائىزدۇر. بىراق ئىككىنچىسى بىرىنچىسىنىڭ ھەققىگە تاجاۋۇز قىلغانلىقى ئۈچۈن گۇناھكار بولىدۇ دېگەنلىكتۇر. سەۋەبسىز ھالدا، ئىككىنچىسىنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلىپ بىرىنچىسىدىن ۋازكەچكەن ئايالمۇ ئۇنىڭغا ۋاپاسىزلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن گۇناھكار بولىدۇ. چۈنكى مۇسۇلمانلىقنىڭ نىشانىسى ئەھدىسىگە ۋاپا قىلىشتۇر.

4098/2460 ـ ابْنُ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: نَهَى رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أن يَخْطُبَ الرَّجُلُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ حَتَّى يَتْرُكَ الْخَاطِبُ قَبْلَهُ أَوْ يَأْذَنَ لَهُ* البخاري (5142)، مسلم (1412).

4098/2460 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر ـ بىرىڭلارنىڭ سودىسىنى بۇزماسلىقنى، بىرىڭلار ئالماقچى بولغان قىزغا (ئالماقچى بولغان يىگىت ئېلىش نىيىتىدىن ۋاز كەچمىگىچە ياكى باشقىلارنىڭ ئېلىشىغا ئۇچۇق رۇخسەت قىلمىغۇچە) سۆز ئاچماسلىقنى بۇيرىدى. (بۇخارى: 5142)

بۇ ھەدىس بىرسى تەلەپ قويغان ئايالغا باشقا بىرسىنىڭ تەلەپ قويۇشىنىڭ توغرا بولمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. چۈنكى تەلەپ قويۇلغان ئايالغا تەلەپ قويۇش دەسلەپتە تەلەپ قويغان ئادەمگە زەرەر ئېلىپ كېلىدۇ. بۇنداق قىلىش كىشىلەر ئارىسىدا ئاداۋەت ۋە بىر ـ بىرىنى يامان كۆرۈش ئۇرۇغىنىڭ چېچىلىشىغا سەۋەب بولىشى مۇمكىن. ئىسلام دىنى كىشىلەر

ئارىسىدا ئاداۋەت ۋە بىر ـ بىرىنى يامان كۆرۈش ئۇرۇغىنىڭ چېچىلىشىغا سەۋەب بولىدىغان نەرسىلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا بەك ئەھمىيەت بەرگەن بىر دىندۇر. ئەگەر ئايال كىشى بىر ئادەمنىڭ تەلىۋىنى قوبۇل قىلىپ ئۇنىڭ بىلەن ئۆيلىنىشكە رازى بولۇپ بولغاندىن كېيىن ئىككىنچى بىر ئادەمنىڭ ئۇ ئايالغا تەلەپ قويۇشى دۇرۇس ئەمەستۇر. ئەگەر ئايال، بىرىنچى كىشىنىڭ تەلىۋىنى قوبۇل قىلماي رەت قىلغان ياكى ئېنىق بىر نەرسە دېمەي ئىككىلىنىپ تۇرغان چاغدا، ئىككىنچى بىر ئادەمنىڭ ئۇنىڭغا تەلەپ قويۇشى توغرىدۇر. بۇنىڭ دەلىل پاكىتى تۆۋەندىكى ھەدىستۇر.

2705/ 4495 ـ فَاطِمَةُ بِنْتُ قَيْسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – قال أبو سلمة بن عبد الرحمن: إِنَّ أَبَا عمرو بْنَ حَفْصٍ طَلَّقَهَا الْبَتَّةَ وَهُوَ غَائِبٌ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهَا وَكِيلهُ بِشَعِيرٍ، فَسَخِطَتْهُ، فَقَالَ: وَالله مَا لَكِ عَلَيْنَا مِنْ شَيْءٍ فَجَاءَتْ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَته لَهُ، فَقَالَ: ((لَيْسَ لَكِ عَلَيْهِ نَفَقَةٌ)). فَأَمَرَهَا أَنْ تَعْتَدَّ فِي بَيْتِ أُمِّ شَرِيكٍ، ثُمَّ قَالَ: ((تِلْكِ امْرَأَةٌ يَغْشَاهَا أَصْحَابِي، اعْتَدِّي عِنْدَ ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ، فَإِنَّهُ رَجُلٌ أَعْمَى، تَضَعِينَ ثِيَابَكِ، فَإِذَا حَلَلْتِ فَآذِنِينِي)). فَلَمَّا حَلَلْتُ ذَكَرْتُ لَهُ أَنَّ مُعَاوِيَةَ وَأَبَا جَهْمٍ خَطَبَانِي، فَقَالَ: ((أَمَّا أَبُو جَهْمٍ فَلا يَضَعُ عَصَاهُ عَنْ عَاتِقِهِ، وَأَمَّا مُعَاوِيَةُ فَصُعْلُوكٌ لا مَالَ لَهُ، انْكِحِي أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ)). فَكَرِهْتُهُ، ثُمَّ قَالَ: ((انْكِحِي أُسَامَةَ)). فَنَكَحْتُهُ، فَجَعَلَ الله فِيهِ خَيْرًا، وَاغْتَبَطْتُ* مسلم (1480).

2705/ 4495 ـ فاتىمە بىنتى قەيس رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئېرىم ئەبۇ ئەمر ئىبنى ھەفس (قېلىپ قالغان ئۈچىنچى تالىقىمنىمۇ بېرىپ) يېنىشىشقا بولمايدىغان تەرىقىدە تالاق قىلىۋەتتى. ئەمما ئۇ ئۆزى يېنىمدا يوق ئىدى، شۇڭا ۋەكىلى ئارقىلىق ماڭا بىر ئاز ئارپا ئەۋەتتى، مەن بۇنى ئاز كۆرۈپ، ئېرىمنىڭ ۋەكىلىگە ئاچچىقلاندىم، ئۇ: اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، سېنىڭ بىزنىڭ ئۈستىمىزدە ھېچبىر ھەققىڭ يوق، دېدى. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا بېرىپ بولغان ئەھۋالنى ئېيتتىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئۇنىڭ ساڭا نەپىقە بېرىش مەجبۇرىيىتى يوق، دېدى ۋە مېنى ئۇممۇ شەرىك رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئۆيىدە ئىددەت تۇتۇشقا بۇيرۇپ بولۇپ: ئۇ ئايالنىڭ يېنىغا ساھابىلىرىم كۆپ كىرىدۇ، شۇڭا ياخشىسى ئىبنى ئۇممۇ مەكتۇمنىڭ يېنىدا ئىددەت تۇتقىن، ئۇنىڭ كۆزى تۇتۇلۇپ قالغان بولغاچقا، كىيىملىرىڭنى خاتىرجەم ئالماشتۇرالايسەن. ئىددىتىڭ چىققاندىن كېيىن، ماڭا خەۋەر قىلغىن! دېدى. ئىددىتىم چىققاندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ: ماڭا مۇئاۋىيە ئىبنى ئەبۇ سۇفيان بىلەن ئەبۇ جەھم ئىككىسى تەكلىپ بەردى، دېگەنىدىم: ئەبۇ جەھم ئۆشنىسىدىن ھاسىسىنى چۈشۈرمەيدىغان (يەنى خوتۇن كىشىنى تولا ئۇرىدىغان) ئادەم، مۇئاۋىيە بولسا، پۇلى يوق بىر كەمبەغەل. ياخشىسى ئۇسامە ئىبنى زەيدكە تەگكىن، دېدى. بىراق مەن ئۇنىڭغا تېگىشنى

ياقتۇرمىدىم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا قايتا: ئۇسامەگە تەگكىن! دېدى، شۇنىڭ بىلەن، ئۇسامەگە تەگدىم. الله بۇ ئىشتىمۇ كۆپ ياخشىلىقلارنى ئورۇنلاشتۇرغان ئىكەن، كېيىن، ئۇنىڭغا ياتلىق بولغانلىقىم ئۈچۈن كۆپ خۇرسەن بولدۇم. يەنە بىر ھەدىسنىڭ ئاخىردا، مەن ئۇسامە ئىبنى زەيد بىلەن توي قىلغانىدىم، ئۇنىڭغا ياتلىق بولغاندىن كېيىن، الله مېنىڭ (كىشىلەر ئارىسىدا) يۈز ـ ئابرۇيۇمنى ئۈستۈردى ۋە مېنى ئەزىز قىلدى، دەپ كەلگەن. (مۇسلىم: 1480)

ئىددەت ئىچىدىكى ئاياللارغا نىشانلىنىش مەسىلىسى

ئىددەت تۇتقۇچى ئاياللار ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ:

1) بىر تالاق بىلەن تالاق قىلىنغان ئايال كىشى

بىر تالاق بىلەن ئېرىدىن ئايرىلغان ئايال كىشى گەرچە تالاق قىلىنغان بولسىمۇ، ئۇ، ئىددەت ۋاقتى تۈگىگەنگە قەدەر ئېرىنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىن چىقىپ كەتمەيدۇ. ئىددەت توشقۇچىلىك بولغان ئارىلىقتا ئېرى ئۇنى خالىغان ۋاقىتتا نىكاھسىز قايتۇرۇپ ئالالايدۇ. ئىددەت ۋاقتى تۈگىگەندىن كېيىن، ئۇ ئايال ئېرىنىڭ زىممىسىدىن چىققان بولىدۇ. بۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭغا سۆز سالدۇرۇش، نىشانلىنىش ۋە ئۆيلىنىش جائىزدۇر. ئەمما ئايال كىشى ئېرىنىڭ ئىددىتىدىن چىقىپ بولمىغىچە ئۇنىڭغا نىشانلىنىش ياكى رەسمى نىشانلانمىسىمۇ سۆز سېلىش قەتئىي جائىز ئەمەستۇر. چۈنكى بۇ ئايال ئېرىنىڭ ئىددىتىدىن چىقىپ بولمىغان ئىكەن، ئۇ ئېرىنىڭ زىممىسىدا بولغان بولىدۇ. بۇنىڭدا ئېرى بىلەن يارىشىپ قېلىشى ئۈچۈن پۇرسەتمۇ بار دېگەنلىكتۇر.

2) ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايال كىشى

ئىسلام دىنى كىشىلەرنىڭ ھىسسىياتلىرىغا ھۆرمەت قىلىدۇ. ئادەتتە ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايال كىشىگە ھامان بىراۋ خېرىدار بولسا، ئېرىنىڭ تۇغقانلىرى بىئارام بولىدۇ، بالىلىرى بولسا پەرىشان بولىدۇ. ئىسلام دىنى ئايال كىشىنىڭ ھەرقانداق كىشىگە ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ماتەم تۇتۇشنى قەتئىي چەكلىگەن بولسىمۇ، ئۇنى ئېرى ئۈچۈن 4 ئاي 10 كۈن ئىددەت تۇتۇشقا بۇيرۇغان. چۈنكى، ئەر ـ خوتۇنلۇق رىشتىسى ئالاھىدە مۇقەددەس بىر باغلىنىشتۇر. ئايال كىشىنىڭ ئېرىنىڭ يۈز ـ خاتىرىسىنى قىلماستىن، ئىددىتىنى توشقۇزماي تۇرۇپ ياتلىق بولۇش كويىدا بولۇشى نىكاھنىڭ مۇقەددەسلىكىگە پەرۋا قىلمىغانلىقىدۇر. بۇ ئىنسانىيەتچىلىككىمۇ ياتمايدۇ. شۇڭا ئايال كىشىنىڭ بۇ مۇددەت ئىچىدە (يەنى 4 ئاي 10 كۈنلۈك ئىددىتى ئىچىدە) باشقا ئەرلەر بىلەن نىشانلىنىشى ھارام قىلىنغان. ئەمما بۇ مۇددەت ئىچىدە ئۇنىڭغا سۆز سالدۇرۇشقا بولىدۇ.ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايالغا رەسمى نىشانلانماستىن سۆز سالدۇرۇش باشقىلارنىڭمۇ كۆڭۈللىرىنى رەنجىتىپ قويمايدۇ، چۈنكى ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايال ئىددەتتىن كېيىن بەرىبىر ياتلىق بولماي قالمايدۇ.

شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرىدە ئورتاقلاشقان بىر قالاق ئادەت بار. ئۇ بولسىمۇ، بىر ئائىلىدىن بىرەرسى ۋاپات بولغان بولسا، ئۇنىڭ يىلى توشمىغىچە بۇ ئۆيدە ئۆيلىنىش ياكى ياتلىق بولۇش ئىشلىرى بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ ئېتىقادىدا بۇنداق قىلىش ئۆلگۈچى مەرھۇمنىڭ ھۆرمىتىنى ساقلىمىغانلىقمىش. ئەمەلىيەتتە بولسا، بۇئادەت ئۆزىنى بىھۇدە ئاۋارە

قىلغانلىق، ئوغۇل ـ قىزلىرىنىڭ بەختلىرىنى كىچىكتۈرگەنلىك ياكى دەپسەندە قىلغانلىقتۇر. كۆپلىگەن قىز ــ يىگىتلەر بۇ قالاق ئادەت تۈپەيلىدىن ۋاقتىدا ئۆيلىنەلمەي، ۋاقتىنىڭ ئۆتىشى بىلەن بىر ـ بىرىدىن ۋازكېچىشىدۇ ياكى ئەخلاقىقا خىلاپ كېلىدىغان بىنورمال ئىشلارنى ئۆتكۈزۈپ سالىدۇ ۋە ئۆزلىرىنى بۇزىدۇ. نەتىجىدە، سائادەتلىرىنى كىچىكتۈرىدۇ، كۆپ ھاللاردا بەربات قىلىدۇ. ئۆلۈكلەرگە ھۆرمەت قىلىش ـ ئۇلارنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى يۈرگۈزۈش، ھەققىدە دۇئا قىلىش ئارقىلىق بولىدۇ. ئەمما ئۇنىڭ يىلىنى كۈتۈپ قىز ـ ئوغۇللىرىنى ئۆيلەش ياكى ياتلىق قىلىش ئىشلىرىنى كىچىكتۈرۈش ئۇلارغا ھۆرمەت بىلدۈرگەنلىك ئەمەس، بەلكى ئازار قىلغانلىقتۇر. چۈنكى ئۇلار خاتا ئىشلارغا رازى بولمايدۇ. شۇڭا بىز پۈتۈن ئىشلىرىمىزدا ئاللاھ قۇرئاندا كۆرسەتكەن بويىچە ئىش كۆرسەك ئەڭ توغرىسىنى قىلغان بولىمىز. ئاللاھنىڭ كۆرسەتكەنلىرى بىزنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بەختلىك قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ.

3) ئۈچ تالاق بىلەن تالاق قىلىنغان ئايال كىشى

ئۈچ تالاق بىلەن ئېرىدىن ئايرىلغان ئايال كىشىنىڭ ئىددىتى توشقىچىلىك بولغان ئارىلىقتا، باشقا ئەرلەرنىڭ ئۇنىڭغا سۆز سېلىشى ياكى نىشانلىنىشى جائىزدۇر. چۈنكى، ئۈچ تالاق بىلەن ئايرىلغان ئايال، ئېرى تالاق قىلغان ھامان ئۇنىڭ زىممىسىدىن پۈتۈنلەي چىقىپ كەتكەن بولىدۇ. ئۇنىڭ پەقەت ئۈچ قېتىم ئادەت كۆرۈپ پاكلىنىشىلا قالغان بولىدۇ. بۇ ھالەتتە ئېرى ئۇنى يېڭىدىن نىكاھ قىلىش بىلەنمۇ ئۆزىگە قايتۇرۇپ ئالالمايدۇ. پەقەت ئۇ ئايال باشقا بىرىگە ئۆمۈرلۈك خوتۇن بولۇش نىيىتىدە نىكاھلىنىپ، كېيىن ئېرى ئۆلگەن ياكى ئايرىلغانغا ئوخشاش سەۋەبلەر بىلەن ئىككىنچى ئېرىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، بىرىنچى ئېرىگە يېڭى نىكاھ بىلەن قايتالايدۇ. شۇڭا ئۈچ تالاقنىڭ ئىددىتى ئىچىدىكى ئايال كىشىگە باشقىلارنىڭ سۆز سېلىشى ياكى نىشانلىنىشى جائىزدۇر.

ئۆيلىنىشتىكى قىيىنچىلىقلار

مەلۇمكى، زامان ئىلگىرىلىگەنسېرى بەزى چوڭ شەھەرلەردە توي سىلىقلىرى ھەددىدىن ئارتۇق ئېشىپ كېتىۋاتىدۇ. ئىنسانلار يارتىلىشىدىنلا ئۆز تەبىئىتىدىمۇ ئەر ـ خوتۇن بولۇپ، بىر ـ بىرى بىلەن ئۈنسى ــ ئۈلپەت ۋە مۇھەببەت ئىچىدە ياشاشنى ئارزۇ قىلىدۇ. چۈنكى ئايال كىشى ئۆز ئالدىغا يالغۇز ياشىغاندا، ھاياتلىقنىڭ نۇرغۇنلىغان قىيىنچىلىقلىرىغا تاقابىل تۇرۇشتىن ئاجىز كېلىدۇ. ئۇ ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن ئۆزىنى ھىمايە قىلىدىغان، تۇرمۇشتىكى ئېھتىياجلىرىنى قامدايدىغان بىرەر ئەر كىشىگە مۇھتاجدۇر. ئەر كىشىمۇ ئۆزى يالغۇز ئۆتۈشكە ئاجىز كېلىدۇ. چۈنكى، ئۇ سىرتتا تىرىكچىلىك ئۈچۈن ئىشلەش بىلەن بىرگە ئۆي ئىشلىرىنى جايىدا ئاققۇزۇپ كېتەلمەيدۇ. ئەخلاق تەرەپتىنمۇ ئۆز نومۇسىنى ساقلاپ، ھارام ئىشلاردىن يىراق بولۇشقا ئاجىز كېلىدۇ. چۈنكى، جىنسىي ھەۋەس كىشىلەرنى تۈرلۈك بالالارغا دۇچار قىلىدۇ. ئەڭ مۇھىم بولغىنى، ئىنسانىيەت ئۈچۈن پايدىلىق ۋە يارامىلىق نەسىللەر ئەر بىلەن ئايالنىڭ نىكاھتا بىرلىشىشى ئارقىلىقلا مەيدانغا چىقالايدۇ. پەرزەنت كۆرۈش، شۇ ئارقىلىق ئۆزىنىڭ نام ـ نىشانىسىنى داۋام قىلدۇرۇش ھەرقانداق كىشى ئۈچۈن چوڭ ئارماندۇر. بۇنداق ئىكەن، كىشىلەرنىڭ ئۆيلىنىش ئىشلىرىغا توسقۇن بولىدىغان ياكى ئۇنى كېچىكتۈرۈشكە سەۋەب بولىدىغان ھەرقانداق ئامىل ئەقىل ۋە دىنىنىڭ بىردەك ئىتتىپاقى بىلەن قەتئىي ھارامدۇر.

ئوغۇل ـ قىزلارنىڭ ۋاقتىدا ئۆيلىنەلمەي نۆۋەتتىكى تۇرمۇشتىن مەھرۇم قېلىشلىرىغا ۋە

ئۆلارنىڭ تۇرلۇك رەزىل يوللارغا كىرىپ كېتىشلىرىغا سەۋەبكار ئاتا ـ ئانىلاردۇر، ئەلۋەتتە. بۇ خىل بالالارغا دۇچار بولماسلىقنىڭ ئەڭ ياخشى چارىسى توي چىقىملىرىنى ۋە قىزلارنىڭ مېھىرلىرىنى ئېغىرلاشتۇرۇۋەتمەسلىك، ئېھتىياجىغا قاراپ ئازغا كۆپايە قىلىشتىن ئىبارەتتۇر.

ئىنسان شۇنداق هۆرمەتلىك مەۋجۇداتكى، ئۇ، پۇلغا سېتىپ ئېلىنمايدۇ. قىزلار دۇنيانىڭ هەرقانداق بايلىقلىرىدىن ئەلۋەتتە قىممەتلىكتۇر. باشقىلار بىلەن رىقابەتلىشىش ياكى باشقىلارنىڭ نارازى بولۇشلىرىدىن قورقۇپ ياكى مال ـ دۇنيا تەمەسى بىلەن توي چىقىملىرىنى ئۆستۈرۈۋېتىش خاتادۇر. ئوغۇل ـ قىزلارنىڭ كېلەچىكىنى ۋە بەخت ـ سائادىتىنى ئويلاپ ئىش كۆرۈش كېرەك. پۇل ـ مال كىشىنى كۆپ هاللاردا بەختلىك قىلالمايدۇ. ئائىلىنى پەقەت قانائەت، ئازغا رازى بولۇش، ئورتاق مۇھەببەتلا بېيىتالايدۇ ۋە بەختلىك قىلالايدۇ.

جەمئىيەتتىكى بەزى ئاڭسىز ۋە دىيانەتسىز كىشىلەرنىڭ ئېيىپلىشىدىن ياكى "قىزىنى بېكارغان بېرىۋەتتى "دېگەنگە ئوخشاش تېتىقسىز سۆزلەرنى تارقىتىشىدىن قورقماستىن، بەلكى ئەڭ ئاۋۋال ئاللاھتىن قورقىشىمىز كېرەك. ئاللاھنىڭ ئەمرىنى تۇتقان كىشى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئېيىپلانمايدۇ ۋە خورلانمايدۇ.

بەشىنچى باپ. نىكاھنىڭ شەرتلىرى ۋە ئەدەپلىرى

نىكاھ قىلىش

نىكاھ ــ ئەر بىلەن ئايالنىڭ بىر ـ بىرىدىن ئورتاق مەنپەئەتلىنىش مەقسىتىدە بەختلىك بىر ئائىلىنى قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئەر ـ ئاياللىق مۇناسىۋىتىنىڭ باغلىنىشى دېمەكتۇر.

ئىسلام شەرىئىتىنىڭ كامىللىقىنىڭ بىر مىسالى شۇكى، ئۇنىڭدا، مەيلى ئىنسانلار ئارىسىدا يۈز بېرىپ تۇرىدىغان سودا ـ سېتىق مۇئامىلىلىرى بولسۇن، مەيلى ئامانەت قويۇش، قەرز بېرىش ۋە ئېلىش مۇئامىلىلىرى بولسۇن، هەمدە باشقىمۇ مۇئامىلىلار بولسۇن، ئىنسانلار جەمئىيىتى ئۇنىڭدىن بىھاجەت بولالمايدىغان هەرقانداق بىر مۇئامىلە ئۈچۈن مۇئەييەن قانۇن ـ پرىنسىپلار بېكىتىلگەن. نىكاھمۇ يۇقىرىقى مۇئامىلىلارنىڭ بىر تۈرى بولغانلىقتىن، ئۇنىڭدىمۇ مۇئەييەن قانۇن ـ پرىنسىپلار بار.

نىكاھنىڭ توغرا بولۇشىنىڭ شەرتلىرى

نىكاھنىڭ توغرا بولىشى ئۈچۈن تۆۋەندىكى شەرتلەر لازىم.

1ـ توي قىلىدىغان ئەر ۋە ئايالنىڭ بۇ تويغا رازى بولىشى. ئەگەر تويغا ئۇلارنىڭ هەر ئىككىسى ياكى بىرى رازى بولمىسا، نىكاھ توغرا بولمىغان بولىدۇ. چۈنكى نىكاھ ئۇ ئىككىسى ئۈچۈندۇر. شۇڭا خۇددى سودا سېتىقتا ئوخشاش نىكاھنىڭ توغرا بولىشى ئۈچۈن هەر ئىككى تەرەپنىڭ توي قىلىشقا رازى بولىشى ئاساسلىق شەرتتۇر. ئاللاھ تائالا سودا سېتىقنىڭ توغرا بولىشى ئۈچۈن ئۇنىڭ رازى بولۇنغان هالدا قىلىنىشىنىڭ لازىم ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَأْكُلُواْ أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلاَّ أَن تَكُونَ تِجَارَةً عَن تَرَاضٍ مِّنكُمْ وَلاَ

تَقْتُلُواْ أَنفُسَكُمْ إِنَّ اللّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا (29)]

«ئى مۆئمىنلەر! بىر ـ بىرىڭلارنىڭ ماللىرىنى (ئوغرىلىق، خىيانەت قىلىش، بۇلاش، جازانىخورلۇق، قىمار ئويناش قاتارلىق) ناھەق يول بىلەن يەۋالماڭلار، ئىككى تەرەپ رازى بولۇشۇپ قىلىشقان سودا ـ سېتىق ئارقىلىق ئېرىشىلگەن نەرسە بۇنىڭدىن مۇستەسنا. سىلەر ئۆزۈڭلارنى (يەنى بىر ـ بىرىڭلارنى) ئۆلتۈرمەڭلار، الله ھەقىقەتەن سىلەرگە ناھايىتى مېھرىباندۇر »[سۈرە نىسا ـ29].

ئەگەر سودا سېتىقنىڭ توغرا بولىشى ئۈچۈن ئىككى تەرەپنىڭ رازى بولىشى شەرت بولسا، نىكاھتا ئۇنىڭ توغرا بولىشى ئۈچۈن ئىككى تەرەپنىڭ رازى بولىشى ئەلۋەتتە شەرتتۇر. چۈنكى نىكاھ ئىشى سودا سېتىق ئىشىدىن ئىنچىكە ۋە نازۇك بىر ئىشتۇر.

4135/2484 ـ وعنه: أَنَّ جَارِيَةً بِكْرًا أَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَتْ أَنَّ أَبَاهَا زَوَّجَهَا، وَهِيَ كَارِهَةٌ فَخَيَّرَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ* أبو داود (2096).

4135/2484 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: تېخى ياتلىق بولمىغان بىر قىز پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ، دادىسىنىڭ ئۆزى خالىمايدىغان بىرىگە مەجبۇرىي ياتلىق قىلغانلىقىنى ئېيتقانىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ قىزغا (نىكاھنى بۇزۇش ياكى قوبۇل قىلىش) ئىختىيارلىقنى بەردى. (ئەبۇ داۋۇد 2096)

4310/2591 ـ أبو سعيد – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أتى رجل بابنته إلى النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقال: إن ابنتي هذه أبت أن تتزوج، فقال لها: ((أطيعي أباك)) قالت: والذى بعثك بالحق لا أتزوج، حتى تخبرني ما حق الزوج على زوجته؟ قال: ((حق الزوج على زوجته؛ لو كانت به قرحة فلحستها، أو سال منخراه صديداً أو دما، ثم ابتلعته ما أدت حقه)). قالت: والذي بعثك بالحق لا أتزوج أبدًا، فقال صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((لا تنكحوهن إلا بإذنهن))* البزار كما في «كشف الأستار» (1465).

4310/2591 ـ ئەبۇ سەئىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر كىشى پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا بىر قىزنى باشلاپ كېلىپ: ئى رەسۇلۇللاھ! بۇ قىزىم ئەرگە تەگكىلى ئۇنىمايۋاتىدۇ، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: داداڭنىڭ گېپىگە كىرگىن! دېدى. ئۇ قىز: ياق، سەن ماڭا ئەر كىشىنىڭ ئايالى ئۈستىدىكى ھەق ـ ھوقۇقلىرىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى دەپ بەرمىگىچە، دادامنىڭ گېپىگە كىرمەيمەن، دېدى. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئەر كىشىنىڭ ئايالى ئۈستىدىكى ھەق ـ ھوقۇقلىرى شۇ دەرىجىدە كۆپكى، ئېرىنىڭ بىر يېرى يارىلانسا، ئايالى شۇ يارىنى يالىسىمۇ ياكى بۇرنىنىڭ تۆشۈكى قان يىرىڭغا توشۇپ كەتكەن بولسا، ئايالى شۇنى تازىلىۋەتسىمۇ، ئېرىنىڭ ھەققىنى ئادا قىلالمايدۇ، دېدى. بۇنى ئاڭلىغان قىز: سېنى ھەقنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن زات (الله) بىلەن قەسەمكى، مەن مەڭگۈ توي قىلمايمەن، دېدى. شۇنىڭ بىلەن،

پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئاياللارنىڭ ماقۇللىقىنى ئالماي تۇرۇپ (مەجبۇرىي) ئەرگە بەرمەڭلار! دېدى. (بەززار 1465)

4133/2483 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئاببباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: تۇل ئايالنىڭ ياتلىق بولۇش ياكى بولماسلىق قارارى ۋەلىيسىنىڭ قارارىدىن كۈچلۈكتۇر. ئەمما قىزلارنى ياتلىق قىلىشتىن بۇرۇن، ئۇلارنىڭ رازىلىقىنى ئېلىش كېرەك. قىز بالىنىڭ جاۋاب بەرمەي، سۈكۈت قىلىشى رازىلىق بىلدۈرگىنىدۇر. (مالىك 1114، مۇسلىم: 1421)

مەزكۇر ھەدىسلەر نىكاھنىڭ توغرا بولىشى ئۈچۈن ئايالنىڭ توي قىلىشقا رازى بولىشىنىڭ ئاساسلىق بىر شەرت ئىكەنلىكىنى كۆرسۈتۈپ بېرىدۇ.

2ـ توي قىلماقچى بولغان ئايالغا بىر ئادەمنىڭ ئىگە بولىشى. كۆپ قىسمىدىكى ئالىملارنىڭ كۆز قارىشىچە، نىكاھنىڭ توغرا بولىشى ئۈچۈن نىكاھ ئىشلىرىنى دادا ياكى چوڭ دادىغا ئوخشاش ئايالغا ئىگە بولغان ئادەم ئۈستىگە ئېلىشى شەرتتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن كۆپ قىسمىدىكى ئالىملارنىڭ كۆز قارىشىچە، نىكاھ ئىشلىرىنى توي قىلماقچى بولغان ئايالنىڭ ئۆزى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشى توغرا ئەمەستۇر. ئەمما ھەنەفىي مەزھەپىدىكىلەرنىڭ كۆز قارىشىچە، بالاغەتكە يەتكەن قىز نىكاھ ئىشلىرىغا ئۆزى مەسئۇل بولۇپ ئۆزىنى ئۆزى ئەرگە بىرەلەيدۇ، شۇنىڭدەك يەنە ئۇ باشقا بىر ئايالنىڭ نىكاھ ئىشلىرىنى ئۈستىگە ئېلىپ ئۇنى ئەرگە بىرەلەيدۇ، ئۇ يەنە ئۆزىنى ئەرگە بېرىشكە خالىغان ئادەمنى تەيىن قىلىپ ۋەكىلمۇ قىلالايدۇ. ئۇلارنىڭ دەلىلى پاكىتى بولسا، ئاللاھ تائالانىڭ « ئەگەر سىلەر ئاياللارنى تالاق قىلغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىددىتى توشقان ۋە قائىدە بويىچە تەگمەكچى بولغان ئېرى بىلەن، پۈتۈشكەن بولسا، ئۇلارنى نىكاھلىنىشتىن توسماڭلار» (سۈرە بەقەرە 232ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى) دېگەن ئايىتىدۇر.

ئايالغا ئىگە بولىدىغان ئادەمنىڭ ئەر، ئەقلى ھۇشى جايىدا، بالاغەتكە يەتكەن مۇسۇلمان بىر ئادەم بولىشى شەرتتۇر. ئەگەر ئايالنىڭ ئۇرۇق تۇغقانلىرىدىن شۇ سۈپەتتە بىرەر ئادەم تېپىلمىسا، ئۇ ئايالغا يۇرتنىڭ قازىسى ئىگىدارچىلىق قىلىدۇ. قازى ئايالدىن رۇخسەت ئالغاندىن كېيىن ئۇنىڭ نىكاھ ئىشلىرىغا مەسئۇل بولىدۇ.

3ـ ئىككى گۇۋاھچى. نىكاھنىڭ توغرا بولىشى ئۈچۈن بالاغەتكە يەتكەن، ئەقىل ھۇشى جايىدا ۋە مۇسۇلمان ئىككى ئادەمنىڭ گۇۋاھچى بولىشى شەرتتۇر. گۇۋاھچىسىز قىلىنغان نىكاھ توغرا بولمايدۇ. بۇ كۆپ ساندىكى ئالىملارنىڭ كۆز قارىشىدۇر. گۇۋاھچىنىڭ شەرت قىلىنىشى ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ھەق ھوقۇقلىرىنى ساقلاپ قېلىش ۋە نىكاھنى تېخىمۇ ئىشەنچلىك قىلىش ئۈچۈندۇر. ئاياللارنىڭ گۇۋاھچىلىقى ئاستىدا قىلىنغان نىكاھ توغرا ئەمەس. چۈنكى ئاياللار ئادەتتە نىكاھ قىلىنغان سورۇنلارغا بارمايدۇ. ئەمما ھەنەپىي مەزھىپىنىڭ قارىشى بويىچە بىر ئەر ئىككى ئايالنىڭ گۇۋاھلىقى بىلەن قىلىنغان نىكامۇ توغرا بولىدۇ. گۇۋاھچىلار ھازىر بولمىغان نىكاھ، نىكاھ بولمايدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: « سىلەر ئەر كىشىڭلاردىن ئىككى كىشىنى گۇۋاھلىققا تەكلىپ قىلىڭلار. ئەگەر ئىككى ئەر كىشى يوق بولسا، سىلەر (ئادالەتكە، دىيانەتكە) رازى بولىدىغان كىشىلەردىن بىر ئەر، ئىككى ئايالنى گۇۋاھلىققا تەكلىپ قىلىڭلار.» (بەقەرە سۈرىسى 282 ـ ئايەت)

نىكاھقا مۇناسىۋەتلىك ئىشلار

نىكاھتىن كېيىن تۆۋەندىكى ئۈچ نەرسە بەلگىلىنىدۇ:

1. مېھرى ھەققى ياكى تويلۇق

مېھر ـ نىكاھ سەۋەبى بىلەن ئەرنىڭ ئايالىغا بېرىشكە تېگىشلىك بولغان مەلۇم مىقداردىكى ماددىي ھەق (پۇل) دېمەكتۇر. مېھر بېرىشنى ئەر ـ ئايال ئىككىسى تويدىن بۇرۇن شەرت قىلغان بولسۇن، ياكى شەرت قىلمىغان بولسۇن ھەر ھالەتتە ئەر كىشىنىڭ ئۇنى نىكاھتىن كېيىنلا ئايالىغا نەق ياكى يېرىمىنى نەق، يېرىمىنى نىسى بېرىشى لازىم. تويلۇق بولسا نىكاھنىڭ لازىمەتلىرىدىن، لېكىن نىكاھنىڭ توغرا بولىشى ئۈچۈن تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەردىن ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن نىكاھ قىلىنغان چاغدا تويلۇقنى تەيىن قىلماي تۇرۇپ قىلغان نىكاھمۇ توغرا بولىدۇ. بۇنداق ھالەتتە ئايال ئۆزىنىڭ جەمىيەتتە بار تەڭتۇشىنىڭ تويلۇقىنى تەلەپ قىلىش ھەققىگە ئىگىدۇر. ئايەت ۋە ھەدىسلەر تويلۇقنىڭ ئىسلام دىنىدا يولغا قويۇلغان بىر نەرسە ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى.

[وَآتُواْ النَّسَاء صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِن طِبْنَ لَكُمْ عَن شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَّرِيئًا (4)]

ئاياللارغا ئۇلارنىڭ مەھرىلىرىنى خۇشاللىق بىلەن سوۋغا قىلىپ بېرىڭلار. ئەگەر ئۇلار ئۇنىڭدىن بىر قىسمىنى سىلەرگە ئۆتۈنۈپ بەرسە، ئۇنى مەززىلىك، سىڭىشلىك (يەنى پاك ـ ھالال بىلىپ) يەڭلار [سۈرە نىسا ـ 4].

نىكاھ قىلىنغان چاغدا تويلۇقنى تەيىن قىلماي تۇرۇپ قىلغان نىكاھ توغرا بولسىمۇ، لېكىن بۇ چاغدا تويلۇقنى تەيىن قىلىش مۇستەھەپتۇر. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىزلىرىنى ياتلىق قىلغان ۋە ئۆزى ئۆيلەنگەن چاغلاردا تويلۇقنى تەيىن قىلغان. نىكاھ قىلغان ۋاقىتتا تويلۇقنى تەيىن قىلىش كېيىن يۈز بېرىپ قېلىش ئېھتىمالى بار تالاش تارتىش ۋە ئىختىلاپنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ.

2490 /4150 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: أن صداق رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لأزواجه ثنتا عشرة أوقية ونش؛ وفسرته بنصف أوقية، وأن ذلك خمسمائة درهم* مسلم (1426).

2490 /4150 ـ ئەبۇ سەلەمە مۇنداق دەيدۇ: مەن ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مەھرى ھەققى توغرىسىدا سورىغانىدىم، ئۇ مۇنداق دېدى: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاياللىرىنىڭ مەھرى ھەققى ئۈچۈن ئون ئىككى يېرىم ئۇقىيە بەرگەنىدى. بۇ، بەش يۈز تەڭگىگە توغرا كېلەتتى. (نەسائى 3347)

ئايالغا تويلۇق بېرىشنىڭ يولغا قويۇلىشىنىڭ نۇرغۇنلىغان ھېكمەتلىرى بار. تويلۇق بولسا، ئەرنىڭ ئايالنى تەقدىرلەيدىغانلىقىنى ۋە ھۆرمەتلەيدىغانلىقىنى ئىپادىلەپ بېرىدىغان ماددىي بىر ئالامەتتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالا تويلۇقنى ئۆزىنىڭ، «ئاياللارغا ئۇلارنىڭ مەھرىلىرىنى خۇشاللىق بىلەن سوغا قىلىپ بېرىڭلار.» دېگەن ئايىتىدە ،سوغات دەپ سۈپەتلىدى. تويلۇق ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدىكى ئالاقىنى كۈچلەندۈرىدۇ. ئۇ ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدىكى مەنىۋىي ئالاقىنى كۈچلەندۈرىدىغان ماددىي بىر ئالاقىدۇر. تويلۇق يەنە ئايال ئاتا ئانىسىنىڭ ئۆيىدىن ئەرنىڭ ئۆيىگە كۆچۈرۈلىدىغان كېچىدە ئېھتىياج بولىدىغان يىڭى كىيىم كېچەك، زىنەت

بۇيۇملىرى، ئەتىر ۋە بەزى ئۆي سايمانلىرى قاتارلىق نەرسىلەرنى قامدايدۇ. ئايالنىڭ شۇ كېچىدە مەزكۇر نەرسىلەرگە ئېھتىياجىنىڭ چۈشىشىدە شەك يوق.

مېھىرنىڭ مىقدارى: ئىسلام دىنىدا توينىڭ مۇئەييەن بىر مىقدارى يوق. بارلىق ئالىملارنىڭ كۆزقارىشى بويىچە تويلۇقنىڭ يۇقىرىسىنىڭ چەك چېگراسى يوق. شۇنىڭدەك تويلۇق يەنە كۆپ قىسىم فىقھشۇناسلارنىڭ كۆزقارىشى بويىچە ئۇنىڭ تۆۋىنىنىڭمۇ چەك چېگراسى يوق. چۈنكى بىز يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكۈنىمىزدەك تويلۇق دېگەن ئەرنىڭ ئايالنى تەقدىرلەيدىغانلىقنى كۆرسۈتۈپ بېرىدىغان بىر ماددىي ئالامەتتۇر. شۇڭا تويلۇق ئۈچۈن مۇئەييەن بىر مىقدار بېكىتىۋېلىش ئەقلىغا ئانچە ئۇيغۇن ئەمەس. يەنە كېلىپ ئاياللار سۈپەتتە، چىرايدا، خىسلەتتە، قابىلىيەتتە ۋە ئىقتىداردا بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنىڭ تويلۇقىنىڭمۇ بىر ـ بىرىگە ئوخشىماسلىقى ناھايىتى تەبىئىدۇر.

تويلۇقنىڭ بىر چەك چېگراسى بولمىسىمۇ، لېكىن ھازىرقى دەۋرىمىزدە، كۆپلىگەن ئىسلام دۇنياسىدا كۆرۈلگىنىدەك ھەتتا تويلۇقنىڭ ئۆيلىنىشكە تۇسالغۇ بولىدىغان بىر ئامىل بولۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن تويلۇقنى يەڭگىل قىلىش ياخشىدۇر، ئۇنى ئېغىرلاشتۇرۇۋېتىش بولسا يامان بىر ئىشتۇر.

4153/2491 ـ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – قال في خطبته: لا تُغَالُوا فِي صَدُقَاتِ النِّسَاءِ، فإن ذلك لو كان مَكْرُمَةً فِي الدُّنْيَا وتَقْوَى عِنْدَ الله كَانَ أَوْلاكُمْ بِهِ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مَا أَصْدَقَ رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ امرأة مِنْ نِسَائِهِ، وَلا أُصدِقَتْ امرأَةٌ مِنْ بَنَاتِهِ أَكْثَرَ مِنْ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ أُوقِيَّةً* أبو داود (2106)، الترمذي (1114)، النسائي 117/6، 118/6، ابن ماجة (1887).

4153/2491 ـ ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: ئى خالايىق! ئاياللارنىڭ مەھرى ھەققىنى يۇقىرى قىلىۋالماڭلار، چۈنكى بۇ (يەنى مەھرى ھەققىنى يۇقىرى قىلىۋېلىش) دۇنيادا شەرەپلىك ئىش بولغان بولسا ياكى اللەنىڭ دەرگاھىدا تەقۋالىق سانىلىدىغان بىرەر ئىش ھېساپلانسا ئىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ئىشنى سىلەردىن بۇرۇن قىلغان بولاتتى. مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاياللىرى ياكى قىزلىرىنىڭ مەھرى ھەققىنى ئون ئىككى ئۇقىيەدىن ئاشۇرۇۋەتكىنىنى بىلمەيمەن. (تىرمىزى1114)

2492/ 4154 ـ وزاد النسائي: وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيُغْلِي بِصَدُقَةِ امْرَأَتِهِ حَتَّى يَكُونَ لَهَا عَدَاوَةٌ فِي نَفْسِهِ وَحَتَّى يَقُولَ كُلِّفْتُ لَكُمْ عِلْقَ الْقِرْبَةِ* النسائي 117/6، 118/6.

2492/ 4154 ـ يەنە بىر رىۋايەتتە: ئاياللارنىڭ مەھرى ھەققى كۆپىيىپ كەتسە، ئەرنىڭ كۆڭلىدە ئايالىغا قارىتا ئۆچمەنلىك پەيدا بولۇشقا سەۋەب بولىدۇ، ھەتتا ئەر: ”مەن سېنىڭ سەۋەبىڭدىن ئۇستۇمگە كۆتۈرەلمىگۈدەك دەرىجىدە ئېغىر يۈك ئارتىۋالدىم“ دەپمۇ سالىدۇ، دېگەن ئىبارە قوشۇپ نەقىل قىلىنغان. (نەسائى 3349)

تويلۇق پەقەت ئايالنىڭلا ھەققىدۇر. ئايال ئۇنى ئۆزى خالىغان شەكىلدە ئىشلىتەلەيدۇ. شۇنىڭ

ئۈچۈن ئاتا ئانىلارنىڭ ياكى ئايالنىڭ ئۆرۈق تۇغقانلىرىنىڭ بىرەرسىنىڭ تويلۇق ئۈچۈن ئايالغا بېرىلگەن پۇل ياكى نەرسە كېرەكلەردىن ئايالنىڭ رازىلىقسىز ئازراق بولسىمۇ ئىلىۋېلىشى توغرا ئەمەس. بەزى ئاتا ئانىلارنىڭ قىزلىرىنىڭ تويلۇقىنىڭ ھەممىسىنى ياكى بىر قىسمىنى، بەزى ئۇرۇق تۇغقانلارنىڭ ھەمشىرىلىرىنىڭ تويلۇقىنىڭ ھەممىسىنى ياكى بىر قىسمىنى ئايالنىڭ رۇخسىتىسىز ئېلىۋېلىشلىرى شەرىئەتتە توغرا ئەمەس. ئەگەر تويلۇقىنىڭ ئىگىسى بولغان ئايال رازى بولۇپ تويلۇقىنى بەرسە ئاتا ئانىلارنىڭ ياكى ئۇنىڭ ئۇرۇق تۇغقانلىرىنىڭ ئۇنى ئېلىشى توغرىدۇر.

مېھىر مىقدارىنىڭ ئاز كۆپلىكىنىڭ چېكى يوقتۇر. مېھىر پەقەت ئەرنىڭ ئىقتىسادىي شارائىتىغا قاراپ بولىدۇ. تويدىن بۇرۇن ئەر تەرەپ بىلەن ئايال تەرەپ ئۆزئارا پۈتۈشكەن مېھىر مىقدارى ھېسابقا ئېلىنىدۇ. ئەگەر تويدىن بۇرۇن ئايال كىشىگە مېھىر بېرىشنى پۈتۈشمىگەن بولسا، ياكى پۈتۈشكەن بولسىمۇ ئۇنىڭ مىقدارىنى تەيىنلىمىگەن بولسا، بۇ ھالەتلەردە ئەر كىشى ئايالغا شۇ شەھەردە ئادەت بولۇپ ئېقىۋاتقان مېھىر مىقدارىنىڭ ئۆلچىمى بويىچە مېھىر بېرىدۇ. چۈنكى مېھىر ــ ئايال كىشىنىڭ نىكاھ سەۋەبى بىلەن بەلگىلەنگەن تەبىئىي ھەققىدۇر. مېھىر مىقدارىنىڭ ئاددى، يېنىك بولغىنى ياخشىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەۋسىيەسىمۇ مېھرنى ئېغىر قىلىۋېتىپ توينى قىيىنلاشتۇرۇپ قويماسلىقتۇر. مېھىر ـ پۇل ـ مال بېرىش بىلەن ئادا تاپقىنىدەك، مەنىۋى مەنپەئەت بىلەنمۇ ئادا تاپىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بىر ساھابىنى ئۆ كەمبەغەل بولغاچقا، ئۇنىڭ ئايالغا بېرىدىغان مېھرى بەدىلىگە، ئايالغا قۇرئان ئۆگىتىشنى شەرت قىلىش بىلەن ئۆيلەندۇرگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان.

2. نەفەقە ياكى تەمىنات

تەمىنات بولسا، ئايالنىڭ ئەرنىڭ ئۈستىدىكى ئىككىنچى ھەققىدۇر. ئايال باي بولغان تەقدىردىمۇ ئۆزىگە ياكى ئېرىگە ياكى ئائىلىدىكى ئادەملەرنىڭ بىرەرسىگە تەمىنات بېرىشكە بۇيرۇلمايدۇ. ئىسلام دىنىدا ئائىلىدىكىلەرگە تەمىنات بېرىشكە بۇيرۇلىدىغان كىشى بولسا، پېقىر بولغان تەقدىردىمۇ ئەردۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەر ئايالغا، بالىۋاقىلىرىغا ۋە ئائىلىدىكى ئادەملەرگە تەمىنات بېرىش ئۈچۈن ئىشلىشى، تىجارەت ۋە ھۈنەر قىلىشى لازىم. ئاللاھ تائالا تەمىناتنىڭ ئەرنىڭ ئۈستىگە يۈكلەنگەن بىر مەجبۇرىيەت ئىكەنلىكى ھەققىدە مۇنداق دېدى.« ئەرلەر ئاياللارنىڭ ھامىيلىرىدۇر، بۇ اللّٰہنىڭ ئۇلارنىڭ بەزىسىنى بەزىسىدىن (يەنى ئەرلەرنى كۈچ ـ قۇۋۋەت، غازاتقا چىقىش قاتارلىق جەھەتلەردە ئاياللاردىن) ئارتۇق قىلغانلىقىدىندۇر ۋە ئەرلەرنىڭ ئۆز پۇل ـ ماللىرىنى سەرپ قىلغانلىقىدىندۇر (يەنى ئاياللارنىڭ نەپىقىسى ئەرلەرنىڭ زىممىسىگە يۈكلەنگەنلىكتىندۇر).» [سۈرە نىسا 34ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى] يەنە بىر ئايەتتە مۇنداق دىدى. «ئاتىلار ئانىلارنى قائىدە بويىچە يېمەك ئىچمەك، كىيىم كېچەك بىلەن تەمىنلەپ تۇرۇشى كېرەك» [سۈرە بەقەرە 233ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى] تەمىنات ئايالغا ئۆي تۇتۇپ بېرىش، كىيىم كېچەك، يېمەك ئىچمەك بېرىش ۋە تۇرمۇشتا كېرەكلىك بولغان ھەممە نەرسىلەرنى تەييارلاپ بېرىش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. تەمىناتنىڭ مىقدارى ئەرنىڭ بايلىق ۋە پېقىرلىق ئەھۋالىغا قارىتا بولىدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى.

[لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا

آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا (7)]

«باي ئادەم (ئايالنى ۋە بالىسنى) ئۆزىنىڭ بايلىقىغا يارىشا تەمىنلىسۇن، رىزقى تار قىلىنغان ئادەم اللەنىڭ ئۇنىڭغا بەرگىنىگە يارىشا تەمىنلىسۇن (يەنى ھەر ئادەم ئۆزىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىغا يارىشا خىراجەت قىلسۇن). الله ئىنساننى پەقەت تاقىتى يېتىدىغان ئىشقىلا تەكلىپ قىلىدۇ (يەنى پېقىر ئادەمنى باينى تەكلىپ قىلغان ئىشقا تەكلىپ قىلمايدۇ)، الله قىيىنچىلىقتىن كېيىن ئاسانلىقنى بېرىدۇ (يەنى پېقىرلىقتىن كېيىن بايلىقنى بېرىدۇ)» [سۈرە تالاق-7].

ئائىلىنى تەمىنلەش ئەرنىڭ ئۈستىگە يۈكلەنگەن مەجبۇرىيەت بولسىمۇ، لېكىن ئايالنىڭ بۇنىڭدا ئەرگە ياردەملىشىپ بېرىشى توغرىدۇر. يەنى ئايال ئۆيىنىڭ بەزى چىقىملىرىنى ئۆزىنىڭ پۇلىدىن چىقىرىپ قىلىپ بەرسە بولىدۇ. بۇ ھالدا ئايال ئائىلىگە ياخشىلىق قىلغۇچى ھېسابلىنىدۇ. ئايال خالىغان ۋاقىتتا ياردەم قىلىشتىن توختىۋالالايدۇ. ئەگەر ئەر ئايالىغا يېتەرلىك تەمىناتنى بەرمىسە ئايالنىڭ ئەرگە بۇلدۇرمەستىن ئۇنىڭ مال دۇنياسىدىن ئۆزىگە يېتەرلىك مىقداردا ئېلىش ھەققى بار. بۇنىڭ دەلىل پاكىتى تۆۋەندىكى ھەدىستۇر.

8994/5502 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: جاءت هند بنت عتبة فقالت: يا رسول الله: ما كان على ظهر الأرض أهل خباء أحب إلي أن يذلوا من أهل خبائك، ثم ما أصبح اليوم على ظهر الأرض من أهل خباء أحب إلي أن يعزوا من أهل خبائك، قال صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وأيضًا، والذي نفسي بيده». قالت: يا رسول الله، إن أبا سفيان رجل مسيك، فهل علي حرج أن أطعم من الذي له عيالنا؟ قال :« لا حرج عليك أن تطعميهم بالمعروف»*

8994/5502 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئۇتبەنىڭ قىزى ھىند (ئەبۇ سوفياننىڭ ئايالى) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ: ئى رەسۇلۇللاھ! (بۇرۇن) ھېچكىمنىڭ سېنىڭ ئادەملىرىڭدىنمۇ خار بولۇشىنى ئارزۇ قىلمايتتىم، مانا ئەمدى ھېچكىمنىڭ سېنىڭ ئادەملىرىڭدىنمۇ ئەزىز بولۇشىنى ئارزۇ قىلمايدىغان بولدۇم. ئى رەسۇلۇللاھ! ئەبۇ سوفيان بەكمۇ بېخىل ئادەم، مەن ئۇنىڭدىن سورىماي تۇرۇپ، پۇل مېلىنى بالىلىرىمنىڭ خىراجىتى ئۈچۈن ئىشلەتسەم بولامدۇ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: مۇۋاپىق مىقداردا ئىشلەتسەڭ، گۇناھ بولمايدۇ، دېدى. (بۇخارى: 7161)

ئەر كىشى ئەگەر ئايالىنىڭ يوقىرىقى چىقىملىرىغا بېخىللىق قىلىپ ئۇنى جايىدا ئادا قىلمىسا، ئالالاھنىڭ ئالدىدا گۇناھكار بولىدۇ. بۇ ھالەتتە ئەگەر ئايالى ئۇنىڭ ئىقتىسادىدىن ئۆزىنىڭ ھاجىتىگە يېتەرلىك مىقدارنى ئۇنىڭغا كۆرسەتمەستىن ئالسىمۇ، ئۇنىڭغا گۇناھ بولمايدۇ. چۈنكى ئايال كىشىنىڭ بارلىق چىقىملىرى ئېرىنىڭ زىممىسىدىدۇر. بۇھەقتە، ئەبۇ سۇفياننىڭ ئايالى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭغا، ئېرىنىڭ باي تۇرۇپ بېخىللىق قىلىپ ئۇنىڭ ۋە بالىلىرىنىڭ چىقىملىرىنى تولۇق ئورۇنلاپ بەرمىگەنلىكىدىن شىكايەت قىلغان ھالدا، قانداق قىلىشى كېرەكلىكى توغرىسىدا سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇنىڭغا، "ئانداقتا، ئۆزىڭىز ۋە بالىلىرىڭىزنىڭ ئېھتىياجىغا يېتەرلىكنى ئېرىڭىزگە كۆرسەتمەستىن ئالسىڭىز بولىدۇ. "دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان.

تەمىنات مەسىلىسىدە شۇ نوقتىمۇ ئالاھىدە ئەستە بولۇشى كېرەككى، ئەر ئايالغا ئايرىم ئۆي تۇتۇپ بېرىش لازىم. ئۇ ئۆيدە ئۆزىنىڭ ئۇرۇق تۇغقانلىرىدىن بىرەرسىنىمۇ ئايالى بىلەن بىللە تۇرغۇزماسلىق كېرەك. چۈنكى ئۆيمۇ ئايالغا كېرەكلىك بولغان نەرسىلەرنىڭ بىرىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەرنىڭ ئايالغا ئۆي تۇتۇپ بېرىشى خۇددى ئايالغا تەمىنات بېرىش لازىم بولغىنىدەك لازىمدۇر. ئاللاھ تائالا ئايالغا ئۆي تۇتۇپ بېرىش بىلەن ئۇنىڭغا تەمىنات بېرىشنى بىر يەردە بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: «ئۇلارنى قۇدرىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە ئۆزەڭلار ئولتۇرۇۋاتقان جايىڭلارنىڭ بىر قىسمىدا ئولتۇرغۇزۇڭلار، ئۇلارنى تەڭلىكتە قالدۇرۇش ئۈچۈن زىيان يەتكۈزمەڭلار»[سۈرە تالاق 6- ئايەتنىڭ بىر قىسمى]

3. مىراس

مىراس ـ بىراۋ ۋاپات بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ مال ــ دۇنياسى ۋە باشقىمۇ ماددىي مەنپەئەتلىرىنىڭ ئۇنىڭ ۋارىسلىرىغا يۆتكىلىشى دېمەكتۇر. قانداقلا بىر كىشى بىر ئايالغا نىكاھلىنىشى بىلەن ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر ـ بىرىدىن مىراس ئېلىش ھوقۇقى بەلگىلەنگەن بولىدۇ. مىراس ـ بىراۋ ئۆلگەندىن كېيىن ئېلىنىدۇ. يەنى ئەر ـ ئاياللاردىن قايسىسى بۇرۇن ۋاپات بولسا، كېيىنكىسى ئۇنىڭ مىراسىنى ئالىدۇ. ھەتتا نىكاھلىنىپ بىر ـ بىرىگە يېقىنلاشماستىن بىرى ئۆلۈپ كەتكەن بولسىمۇ، كېيىنكىسى ئۇنىڭ مىراسىنى ئالىدۇ.

توينى نامايان قىلىش

ئىسلام دىنى بىزگە توينى نامايان قىلىش ۋە شۇ ئارقىلىق ئۇنى ئېلان قىلىشنى بۇيرۇيدۇ. مانا بۇ ـ ئىسلام دىنىدا مەنئىي قىلىنغان يولسىز نىكاھ بىلەن ئاللاھ ھالال قىلغان ھەقىقىي يوللۇق نىكاھنىڭ پەرقىنى ئايرىش ۋە ئاللاھنىڭ بۇ نېمىتىگە شۈكۈر ئىزھار قىلىش ئۈچۈن ئىدى. خەلقى ئالەمگە نامايان قىلىپ، ئېلان قىلىنمىغان نىكاھ باشقىلارنىڭ سۆز تارقىتىشىدىن ۋە يامان گۇمانلارنى قىلىشىدىن خالىي بۇلالمايدۇ.

مەسىلەن: جەمئىيەتتىكى بەزى پىتنە ــ پاساتچىلار ۋە غەيۋەتچىلەر نىكاھى ئېلان قىلىنمىغان بىراۋنى ئايالى بىلەن كۆرگىنىدە، ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن ھەرخىل پىتنىلەرنى ۋە تۆھمەتلەرنى تارقىتىشقا، شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ ئابرۇيلىرىنى تۆكۈشكە ئالدىرايدۇ. شۇڭا ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىنى ھەر تۈرلۈك پىتنە ـ پاساتلاردىن ۋە يامان ئاقىۋەتلەردىن ھىمايە قىلىش ۋە كىشىلەرنىڭ ھۆرمەت، ئابرۇيلىرىنى قوغداش ئۈچۈن توينى خەلقى ئالەمگە نامايان قىلىش ئارقىلىق ئۇنى ئېلان قىلىشقا بۇيرۇغان.

تويلاردا ئاياللار ئايرىم، ئەرلەر ئايرىم ئورۇنلاردا بولغان ھالدا تەنتەنە قىلىشى كېرەك. ئاياللارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئايال جىنسلىرى ئارىسىدا ئەدەپ، ئەخلاققا ئويغۇن شەكىلدە ناخشا، غەزەل ۋە شېئىرلارنى ئوقۇشلىرى ياخشى بولغاندەك، ئەرلەرنىڭمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئەر جىنسلىرى ئارىسىدا شۇنداق قىلىشلىرى ياخشىدۇر.

2466/ 4108 وللبخاري: زففنا امْرَأَةً إِلَى رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((أما يكونُ مَعَكُمْ لَهْوٌ، فَإِنَّ الأَنْصَارَ يُعْجِبُهُمُ اللهوُ))* البخاري (5162).

2466/ 4108 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ (ئائىشە) ئەنسارىلاردىن بىرىنىڭ تويىدىن قايتىپ كەلگەندە، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ئى ئائىشە! تويدا تەنتەنە قىلمىدىڭلارمۇ؟ ئەنسارىلار ئويۇن تاماشانى ياخشى كۆرىدىغان خەلقتۇر دېگەن. (بۇخارى: 5163)

9038/5526 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مر ببعض المدينة، فإذا هو بجوارٍ يضربْن بدفهنَّ ويتغنين ويقلن: نحن جوار من بنى النجار: ياحبذا محمد من جار فقال النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الله يعلم إني لأحبكن»* ابن ماجة (1899)

9038/5526 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنەنىڭ مەلۇم بىر كوچىسىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. كىچىك قىزلارنىڭ داپ چېلىپ، ناخشا ئېيتىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇلار مۇنداق دەۋاتاتتى: ”بىز نەججار جەمەتىنىڭ قىزلىرىمىز. نېمىدېگەن بەختلىكمىزكى، مۇھەممەد سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزنىڭ قوشنىمىز “ . بۇنى ئاڭلىغان پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: اللە بىلىدۇكى، مەن سىلەرنى ھەقىقەتەن ياخشى كۆرىمەن دېدى. (ئىبنى ماجە: 1899)

يۇقىرىقىلاردىن باشقىمۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تويلاردا ناخشا ئېيتىش، چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى چېلىش ئارقىلىق توينى نامايان قىلىشقا تەشەببۇس قىلغان ھەدىسلىرى كۆپتۇر. بۇ ھەدىسلارغا بىنائەن، توينى نامايان قىلىش ئۇچۇن ناخشا ئېيتىش، ئويۇن ـ تاماشا قىلىش ۋە چالغۇ ئەسۋابلىرىنى چېلىش جائىز بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئەۋزەلدۇر.

بۇنىڭ شەرتى، ئىسلام ئەخلاقىغا ئۇيغۇن ھالدا، پەزىلەتلىك بولۇشى ۋە كىشىلەرنى يامان ئوي ـ خىياللارغا تاشلايدىغان ئەدەپسىز سۆزلەردىن، ئەخلاقسىز ھەرىكەتلەردىن خالىي بولۇشىدىن ئىبارەتتۇر. ئەمما كۈنىمىزدىكى توي سورۇنلىرىدىكى ئەخلاقسىز ناخشىلار، ئەدەپسىز تاماشالار ۋە كىيىمنى ئاز كىيىپ ئوينايدىغان ھاياسىز ئۇسسۇللار نە ئىسلام دىنىنىڭ پرىنسىپىغا نە بىزنىڭ مىللىي ئەنئەنىمىزگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. بۇلا پەقەت ياۋروپالىقلارنىڭ ۋە خۇداسىزلارنىڭ رەزىل مەدەنىيەتلىرىدۇر. ئۆزلىرىنى مۇسۇلمان دەپ يۈرگەن كىشىلەرنىڭ مۇقەددەس دىنىمىزنىڭ تەلىماتلىرىغا، مىللىي ئەنئەنىمىزگە ئەگىشىشى ۋە باشقىلارنىڭ رەزىل مەدەنىيىتىنى دوراپ ئەخلاقلىرىنى كىرلەتمەسلىكى لازىم.

تويدىكى خوشاللىق تەنتەنىسى

ئاۋۋال شۇنى بىلىش كېرەككى، ئىسلام دىنى ئىجتىمائىي ھاياتقا ئەڭ كۆپ ئەھمىيەت بېرىدىغان بىر دىن بولۇپ، باشقا دىنلارغا ئوخشاش تەركىيدۇنيالىقنى ۋە قاتتىقچىلىقنى تەرغىب قىلمايدۇ. بەلكى ئىسلام دىنى ئىجتىمائىي ھاياتتىكى ھەرقانداق ئىجابىي پائالىيەتلەرنى قەدىرلەيدۇ ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىپ ئەھكاملارنى بەلگىلەيدۇ. توي ۋە باشقىمۇ ئىسلامىي بايرام كۈنلىرى بولسا خوشاللىقنى تەنتەنە قىلىشنى تەقەززا قىلىدىغان كۈنلەردۇر. بۇ باشقا غەم ـ قايغۇلۇق ۋە ماتەم كۈنلىرىگە ئوخشىمايدۇ. شۇڭا ماتەم كۈنلىرىدە كىشىلەرنى خوشاللىق تەنتەنىسى قىلىشقا تەشەببۇس قىلىشنىڭ مۇناسىپ بولمىغىنىدەك، توي كۈنلىرىدىمۇ كىشىلەرنى ئۆلۈمنى ياد ئېتىشكە، دوزاخ ئازابىدىن قورقۇشقا تەرغىب قىلىشمۇ ھەرگىز ھېكمەتلىك ئىش ئەمەستۇر. ھەرقانداق ئىشنىڭ ئۆزىگە لايىق قائىدە ـ يۇسۇنلىرى باردۇر. توي كۈنلىرىدە خۇشاللىقنى تەنتەنە قىلىش، ھەممە بىردەك شادلىقنى ئىزھار قىلىش توي كۈنلىرىگە خاس قائىدە ـ يوسۇندۇر.

تويدا ناخشا ئېيتىش ۋە چالغۇ ئەسۋابلىرىنى چېلىش

تويىنى تەنتەنە قىلىش ئۈچۈن ناخشا ئېيتىش، ئۇنى ئاڭلاش ۋە چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى چېلىش جائىزدۇر. خۇسۇسەن، تويىنى ئېلان قىلىش ئۈچۈن توي سورۇنلىرىدا ناخشا ئېيتىش ۋە چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى چېلىش ياخشىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىنى تويدا تەنتەنە قىلىشقا بۇيرىغانلىقى توغرۇلۇق ھەدىسلەر سابىت بولغان. ئەمما ئېيتىشقا ۋە ئاڭلاشقا رۇخسەت قىلىنغان ناخشىلارنىڭ مەزمۇنى كىشىلەرنى يامان ھەۋەسلەرگە چاقىرىدىغان، ئەدەپ ئەخلاققا تەسىر يەتكۈزىدىغان، ھاياسىز، ئەدەپسىز سۆزلەردىن خالىي ھالدا، ۋەتەننى، دىننى، مەرتلىكنى، پەزىلەتنى، ئاتا ـ ئانىنى ۋە مىللەتنى كۆيلەيدىغان ئېسىل سۆزلەردىن بولۇشى شەرتتۇر. چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى چېلىشمۇ جائىزدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدە تويلاردا داپ چېلىناتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ ساھابىلىرىنى ئۇنىڭدىن توسمايتتى. ھەتتا ئۇنىڭ بىر قېتىم ئۆز ئۆيىدە (ئۇنىڭ ئايالى) ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ يېنىدا داپ چېلىپ ئولتۇرغان قىزلارنىمۇ ئۇنىڭدىن مەنئىي قىلمىغانلىقى، بەلكى ئۇلارنى تەشەببۇس قىلغانلىقى توغرىسىدا كۆچلۈك ھەدىسلەر رىۋايەت قىلىنغان. ناخشا ۋە چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى ئۆز يولىدا قوللانسا نەتىجىسىمۇ ياخشى بولغىنىدەك، ئۇنى يامانلىققا يەنى كىشىلەرنى ئازدۇرغۇچى ھاۋايى ـ ھەۋەسلەرگە مۇپتىلا قىلىدىغان شەكىلدە قوللانسا، ئۇنىڭ نەتىجىسى زىيانلىق بولىدۇ. شۇڭا ئۇ، ئىسلام نەزەرىدىمۇ جائىز بولمايدۇ.

قىزنى چىقىرىدىغان كېچىدە رىئايە قىلىنىدىغان ئەدەبلەر

ئىسلام دىنى قىزنى چىقىرىدىغان كېچىدە رىئايە قىلىش ئۈچۈن ئىنسانىنىڭ پاك تەبىئىتىگە ۋە گۈزەل ئەخلاقىغا ماس كېلىدىغان ئەدەبلەرنى يولغا قويىدى. بۇ ئەدەبلەرنىڭ ئەڭ مۇھىملىرى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەتتۇر.

قىزنى چىرايلىق كىيىندۈرۈش. قىزنى يىگىتكە چىقىرىپ بېرىدىغان كېچىسى ئۇنى چىرايلىق كىيىندۈرۈش سۈننەتتۇر. قىز ئۇ كېچىسى ئەڭ چىرايلىق كىيىم ۋە زىبۇ زىننەتلەر ئىچىدە چىقىرىلىپ بېرىلىشى لازىم.

4063/2437 – وعنها: تَزَوَّجَنِي رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَنَا بِنْتُ سِتِّ سِنِينَ، فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ فَنَزَلْنَا فِي بَنِي الْحَارِثِ بْنِ الخَزْرَجِ، فَوُعِكْتُ فَتَمَرَّقَ شَعَرِي فَوَفَى جُمَيْمَةً، فَأَتَتْنِي أُمِّي أُمُّ رُومَانَ وَإِنِّي لَفِي أُرْجُوحَةٍ، وَمَعِي صَوَاحِبُ لِين فَأَتَيْتُهَا لا أَدْرِي مَا تُرِيدُ مني، فَأَخَذَتْ بِيَدِي حَتَّى وْقَفَتْنِي عَلَى بَابِ الدَّارِ، وَإِنِّي لَأُنْهِجُ حَتَّى سَكَنَ بَعْضُ نَفَسِي، ثُمَّ أَخَذَتْ شَيْئًا مِنْ مَاءٍ فَمَسَحَتْ بِهِ وَجْهِي وَرَأْسِي، ثُمَّ أَدْخَلَتْنِي الدَّارَ، فَإِذَا نِسْوَةٌ مِنَ الأَنْصَارِ فِي الْبَيْتِ (فَقُلْن:) عَلَى الْخَيْرِ وَالْبَرَكَةِ وَعَلَى خَيْرِ طَائِرٍ، فَأَسْلَمَتْنِي إِلَيْهِنَّ فَأَصْلَحْنَ مِنْ شَأْنِي، فَلَمْ يَرُعْنِي إِلاَّ رَسُولُ الله (فَأَسْلَمنني) إِلَيْهِ، وَأَنَا يَوْمَئِذٍ بِنْتُ تِسْعِ سِنِينَ* البخاري (3894)، مسلم (1422).

4063/2437 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېنى نىكاھىغا ئالغاندا، مەن ئالتە ياشتا ئىدىم. كېيىن بىز مەدىنىگە كېلىپ، بەنى ھارىس ئىبنى خەزرەج مەھەللىسىگە ئورۇنلاشتۇق. مەدىنىگە كەلگەندىن كېيىن، تەپ كېسىلى بولۇپ قېلىپ، چاچلىرىم چۈشۈپ كەتكەندى. كېسەلدىن ساقايغاندا، قايتىدىن ئۆسۈپ

يەلكەمگە چۈشتى. بىر كۈنى، دوستلىرىم بىلەن لىڭگىرتاختاق ئويناۋاتاتتىم. ئانام ئۇممۇ رۇمان كېلىپ مېنى چاقىردى، مەن ئانامنىڭ ئالدىغا باردىم، ئۇنىڭ مېنى نېمە مەقسەتتە چاقىرغانلىقىنى بىلمەيتتىم. ئانام مېنىڭ قولۇمدىن تۇتقان پېتى بىر ئۆينىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى. بەكمۇ تېز ماڭغانلىقىمىز ئۈچۈن، نەپسىم يېتىشمەي قالغانىدى. ئىشىك ئالدىدا بىر ئاز دەم ئېلىۋالغاندىن كېيىن، ئانام سۇ ئېلىپ، يۇزۇمنى ۋە بېشىمنى سۈرتتى، ئاندىن مېنى هويلىغا ئېلىپ كىردى. هويلىدا ئەنسارلاردىن بىر توپ ئايال بار ئىكەن، ئۇلار: خەيرلىك، بەرىكەتلىك ۋە مۇبارەك بولسۇن! دېيىشتى. ئانام مېنى ئۇلارغا تاپشۇرۇپ بەردى، ئۇلار ئۈستى - بېشىمنى تۈزەشتۈرۈشكە باشلىدى. پەيغەمبەر سەللاللاهۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم چاشگاھ ۋاقتى بىلەن كىرىپ كەلدى، مەن شۇ چاغدىلا بىر ئاز قورقۇشقا باشلىدىم. ئاياللار مېنى پەيغەمبەر سەللاللاهۇ ئەلەيهى ۋەسەللەمگە تاپشۇرۇپ بېرىپ چىقىپ كەتتى. شۇ چاغدا توققۇز ياشتا ئىدىم. (بۇخارى: 3894)

5529/3303 ـ وعنها: أَرَادَتْ أُمِّي أَنْ تُسَمِّنَنِي لِدُخُولِي عَلَى رَسُولِ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمْ أَقْبَلْ عَلَيْهَا بِشَيْءٍ مِمَّا تُرِيدُ حَتَّى أَطْعَمَتْنِي الْقِثَّاءَ بِالرُّطَبِ فَسَمِنْتُ عَلَيْهِ كَأَحْسَنِ السَّمْنِ* أبو داود (3903)، ابن ماجة (3324)

5529/3303 ـ ئائىشە رەزىيەللاهۇ ئەنها مۇنداق دەيدۇ: ئانام مېنى پەيغەمبەر سەللەللاهۇ ئەلەيهى ۋەسەللەمگە قوشۇپ بېرىشتىن ئىلگىرى بىرئاز سەمرىتىشنى ئويلاپ، ماڭا ھەرخىل تاماق تەييارلاپ بەرگەن بولسىمۇ، مەن ئۇ ئويلىغاندەك سەمرىمىدىم. ئاخىرى ماڭا تەرخەمەك بىلەن هۆل خورمىنى يېگۈزگەنىدى، خېلى ئوبدان سەمرىپ قالدىم. (ئەبۇ داۋۇد: 3903)

مانا بۇ ھەدىس ئايال كىشىنىڭ ئۆزىنىڭ ئېرىگە ياسىنىشى ۋە زىننەتلىنىشى ئۈچۈن ئاياللارنى ياساندۇرۇشنى ۋە زىننەتلەشنى بىلىدىغان ئايالنىڭ قېشىغا بارسا بولىدىغانلىقىنى كۆرسۈتۈپ بېرىدۇ. لېكىن ئاياللارنى زىننەتلەيدىغان ئايالنىڭ مۇسۇلمان ئايال بولۇشى شەرتتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلامدا كاپىر ئايالنىڭ مۇسۇلمان ئايالنى ياساندۇرۇشى ۋە زىننەتلىشى توغرا ئەمەس. شۇنىڭدەك يەنە ئاياللارنىڭ زىننەتلىنىش ئۈچۈن مەيلى مۇسۇلمان بولسۇن مەيلى كاپىر بولسۇن زىننەت ئىشنى ئەرلەر قىلىدىغان يەرلەرگە بېرىشى توغرا ئەمەس.

ئايالنى ئاتا ئانىسىنىڭ ئۆيىدىن ئېرىنىڭ ئۆيىگە يۆتكەپ كېلىش مۇراسىمى

ئىسلامدا ئايالنى ئاتا ئانىسىنىڭ ئۆيىدىن ئېرىنىڭ ئۆيىگە يۆتكەپ كېلىش ئۈچۈن يولغا قويۇلغان ۋە رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك سۈننەت ۋە ئەدەب ئەخلاقلار بار. ئۇلارنىڭ ئەڭ مۇھىملىرى تۆۋەندىكىلەردۇر.

1ـ تاماق تەييارلاش.

ئايالنى ئۆيگە يۆتكەپ كېلىش مۇراسىمىدا تاماق تەييارلاش پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام بۇيرۇغان ۋە ئۆزىمۇ قىلغان بىر سۈننەتتۇر.

2503/ 4169 ـ أَنَسٌ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – قَالَ: مَا أَوْلَمَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أحد مِنْ نِسَائِهِ مَا أَوْلَمَ عَلَى زَيْنَبَ، أَوْلَمَ بِشَاةٍ* البخاري (5168)، مسلم (1428).

2503/ 4169 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئۆيلەنگەندە، بىر قوي سويۇپ زىياپەت بەرگەن بولۇپ، باشقا ئاياللىرىغا ئۆيلەنگەندە بەرگەن زىياپەتنىڭ ھېچبىرىدە بۇنداق قىلمىغانىدى. مېھمانلارغا نان بىلەن گۆش تارقىتىلدى. تاماقنىڭ كۆپلۈكىدىن مېھمانلار يەپ بولالماي ئاشۇرۇپ قويدى. (بۇخارى: 5168، مۇسلىم: 1428)

4172/2504 ـ صَفِيَّةُ بِنْتُ شَيْبَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: أَوْلَمَ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى بَعْضِ نِسَائِهِ بِمُدَّيْنِ مِنْ شَعِيرٍ* البخاري (5172).

4172/2504 ـ مەنسۇر ئىبنى سەفىيە ئانىسى سەفىيە بىنتى شەيبە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاياللىرىدىن بىرىگە ئۆيلەنگەندە، ئىككى مۇد ئارپا بىلەن زىياپەت بەرگەنىدى. (بۇخارى: 5172)

تاماقنى تەييارلاشقا كەتكەن چىقىم ئەرنىڭ ئۈستىگە بولىدۇ. تاماقنى تەييارلاشقا ئەرنىڭ ئۇرۇق تۇغقانلىرى ۋە ئۇنىڭ دوست بۇرادەرلىرى ياردەملىشىپ بېرىدۇ. شۇ كۈنى تاماق تەييارلاشتا ياردەملىشىش بىر يۇرتتا كۆرۈلگەن ماختاشقا تېگىشلىك ئېسىل بىر ئىشتۇر.

2ـ يىغىلىش.

يىغىلىش، قىزنى ئاتا ئانىسىنىڭ ئۆيىدىن يۆتكەپ ئېلىپ كەلگەندىن كېيىن ئوغۇل قىزنىڭ بىر يەرگە جەم بولغانلىق مۇناسىۋىتى بىلەن بولىدىغان يىغىلىشتۇر. بۇ ھەممە ئادەم خوش خوراملىققا تولىدىغان چاغدۇر. ئۆيلەنگەنلەرنى تەبرىكلەش سۈننەتتۇر.

4112/2469 ـ الْحَسَنُ: تَزَوَّجَ عَقِيلُ بْنُ أَبِي طَالِبٍ امْرَأَةً مِنْ بَنِي جَشْمٍ فقالوا: لَهُ بِالرِّفَاءِ وَالْبَنِينَ، فقَالَ: قُولُوا كَمَا قَالَ رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((بَارَكَ الله فِيكُمْ وَبَارَكَ لَكُمْ))* النسائي 128/6، ابن ماجة (1906)

4112/2469 ـ ھەسەن (بەسرى)دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئەقىل ئىبنى ئەبۇ تالىب جەسم قەبىلىسىلىك بىر ئايالغا ئۆيلەندى، بىرەيلەن ئۇنى تەبرىكلەپ: ھۇزۇر ھالاۋەتلىك ۋە كۆپ پەرزەنتلىك ھايات كەچۈرۈڭلار ! دېگەنىدى، ئۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدەك: الله تويۇڭلارنى خەيرلىك ۋە مۇبارەك قىلسۇن دەڭلار ! دېدى. (نەسائى 3371)

4113/2470 ـ ولأبي داود الترمذي، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رفعه: ((بَارَكَ الله لَكما وَبَارَكَ عَلَيْك وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي خَيْرٍ))* أبو داود (2130)، الترمذي (1091).

4113/2470 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆيلەنگەنلەرنى تەبرىكلىمەكچى بولسا: الله تائالا بۇنى ساڭا خەيرلىك ۋە بەرىكەتلىك قىلسۇن. ئىككىڭلارنى ياخشىلىق ئۈستىگە جەم قىلسۇن! دەيتتى. (ئەبۇ داۋۇد 2130)

ئىسلام دىنى بۇ يىغىلىشتا قىزنى يىڭى ئۆيگە كۆندۈرۈش ۋە توينىڭ زىنىنتى ئۈچۈن گۇناھلاردىن يىراق بولغان ئويۇن تاماشىلارنى ئۆتكۈزۈشكە رۇخسەت قىلدى.

2466/ 4108 وللبخاري: زففنا امْرَأَةً إِلَى رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((أما يكونُ مَعَكُمْ لَهْوٌ، فَإِنَّ الأَنْصَارَ يُعْجِبُهُمُ اللهوُ))* البخاري (5162).

2466/ 4108 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ (ئائىشە) ئەنسارىلاردىن بىرىنىڭ تويىدىن قايتىپ كەلگەندە، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئى ئائىشە! تويدا تەنتەنە قىلمىدىڭلارمۇ؟ ئەنسارىلار ئويۇن تاماشانى ياخشى كۆرىدىغان خەلقتۇر دېگەن. (بۇخارى: 5163)

يېقىنچىلىقنىڭ مۇقەددىمىلىرى

دۇنيادا ھەرقانداق بىر ئىشنىڭ مۇقەددىمىسى بولىدۇ. نەتىجىلەرنىڭ غەلىبىلىك بولۇپ چىقىشى مۇقەددىمىلەرنىڭ توغرا بولىشىغا باغلىقتۇر. شۇنداق ئىكەن، ئەر ـ خوتۇنلۇق ھاياتتىكى جىنسىي ئالاقىنىڭمۇ مەلۇم مۇقەددىمىلىرى باردۇر.

ئەر ـ خوتۇنلۇق ھاياتتىكى سائادەتنىڭ ئاساسى ئەر ـ خوتۇنلارنىڭ جىنسىي ئالاقىدا بىر ـ بىرىدىن تېگىشلىك نېسىۋىلىرىنى ئالالىشىغا باغلىقتۇر. كۆپىلگەن ئەر ـ خوتۇنلارنىڭ ئۆيلىنىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا بىر ـ بىرىدىن نەپرەتلىنىپ ئاجرىشىشى، بەزىلىرىنىڭ چارىسىزلىكتىن بەختسىزھالدا، بۇ تۇرمۇشنى داۋام قىلدۇرۇشقا مەجبۇر بولىشىنىڭ سەۋەبى كۆپىنچە، جىنسىي ئالاقىدا ئۇلارنىڭ ئۆزئارا ماسلىشىش ھاسىل قىلالمىغانلىقى، نەتىجىدە تېگىشلىك نېسىۋىسىنى ئالالمىغانلىقىدىن بولىدۇ. شۇڭا، جىنسىي ئالاقىنىڭ ئەر ـ خوتۇن ھەر ئىككىسىگە كۆڭۈللۈك بولۇشى ئۈچۈن ئۇنىڭ مۇقەددىمىلىرىگە رىئايە قىلىشى ئىنتايىن مۇھىمدۇر. ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

1. زىننەتلىنىش ۋە خۇشبۇي قوللىنىش

خۇشبۇي قوللىنىش بىلەن زىننەتلىنىش ھەرقانداق كىشىنىڭ كامالىتى ۋە گۈزەللىكى، بولۇپمۇ ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنىڭ بەخت ـ سائادىتى ئۈچۈن ئۇنىڭدىن بىھاجەت بۇلۇشقا بولمايدىغان مۇھىم ئىشتۇر. زىننەت كۆز ئۈچۈن سائادەت بېغىشلايدۇ، چۈنكى كۆز زىننەتلىك، گۈزەل شەيئىلەرگە باقىنىدا سائادەت ھېس قىلىدۇ.

خۇشبۇي بۇيۇملىرى ئىنساننىڭ مەنىۋىيىتى ئۈچۈن سائادەت بېغىشلايدۇ، چۈنكى كىشىلەر خۇشبۇيلارنى پۇرىغاندا بىر خىل راھەت ۋە سائادەت ھېس قىلىدۇ. شۇڭا ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنى جۈمە، ھېيت نامازلىرى ۋە ئۇلاردىن باشقىمۇ توپلىشىپ ئاممىۋى ھالدا قىلىنىدىغان پائالىيەتلەرگە بېرىشتىن بۇرۇن خۇشبۇي قوللىنىشقا بۇيرۇيدۇ. مانا بۇ ـ مۇسۇلمانلارنىڭ بىر ـ بىرىنىڭ نەزەرىدە چىرايلىق، ئېسىل، پاكىز، يېقىملىق كۆرۈنۈشى ۋە بىر ـ بىرىنى يېقىمسىز ھىدلىرى بىلەن نەپرەتلەندۇرۇپ قويماسلىقى ئۈچۈن ئىدى.

خوتۇن كىشى ئېرى ئۈچۈن ھەر ۋاقىت زىننەتلىنىشكە ۋە خۇشبۇي قوللىنىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشى لازىم. بولۇپمۇ ئەر ـ خوتۇن يېقىنچىلىق قىلىشتىن بۇرۇن زىننەتلىنىش ۋە خۇشبۇي قوللىنىشنى قەتئى ئۇنۇتماسلىقى كېرەك. ئايال كىشىنىڭ زىننەتلىنىشى ۋە خۇشبۇي قوللىنىشى ئېرىنىڭ كۆڭلىنى ئۆزىگە جەلب قىلىشى ۋە ئۇنىڭ ھەۋىسىنى قوزغىتىشى ئۈچۈن ئالاھىدە ياردەمچىدۇر. زىننەتلەنمىگەن، خۇشبۇي قوللانمىغان ۋە يۇيۇنۇپ بەدىنىنى پاكىز تۇتمىغان ئايال كىشى تىزلا ئېرىنىڭ نەپرىتىگە ئۇچرايدۇ. ئەر كىشىمۇ شۇنداق.

ئايال كىشىلەرنىڭ زىننەتلىرى تۆۋەندىكىچە:

ئايال كىشىلەرنىڭ ئالتۇن ۋە باشقىمۇ قىممەتلىك مەدەنلەردىن ياسالغان ئېسىل زىننەت بۇيۇملىرى بىلەن ياسىنىشى، ئۈپپا، ئەڭلىك، ئەتىر، ئوسما قاتارلىق بۇيۇملارنى قوللىنىشى، چاچلىرىنى گۈزەل، يارىشىملىق تارىشى، بېقىنلىرىدىكى ۋە پۇتلىرىدىكى تۈكلەرنى يوقىتىپ تۇرۇشى ۋە بۇ ئەزالارنى خۇشبۇي تۇتۇشى، بەدەنلىرىنى پاكىز تۇتۇشى، بولۇپمۇ ئېغىزلىرىنى ئالاھىدە پاكىز تازىلاپ تۇرۇشى، چىشلىرىدا پۇراقنىڭ ھىدىنى قويماسلىقى ۋە سەمرىپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، بەدەن لاياقىتىگە ئەھمىيەت بېرىشى قاتارلىقلاردۇر.

ئايال كىشى يوقىرىقى زىننەت ۋە خۇشبۇيلارنى پەقەت ئېرى ئۈچۈنلا قوللىنىشى لازىم. ئۆزىنىڭ ئېرىدىن باشقىسى ئۈچۈن زىننەتلەنگەن ئايال كىشى گۇناھكار ئايالدۇر. چۈنكى ئايال كىشىنىڭ زىننەتلىنىشى ۋە خۇشبۇي قوللىنىشى ئېرى ئۈچۈن مەنئى مەنپەئەت ۋە سائادەت بېغىشلايدۇ. بۇنداق مەنپەئەت بىلەن سائادەتنى ئۆزىنىڭ ئېرىدىن باشقىسى ئۈچۈن بېغىشلايدىغان ئايال كىشى ئىنساپسىز، رەزىل ئايالدۇر. ئايال كىشى ئەڭ ئاۋۋال ئېرىنىڭ كۆزىگە گۈزەل، ئېسىل ۋە يارىشىملىق كۆرۈنىشى ئۈچۈن ئەھمىيەت بېرىش لازىم. بۇنداق قىلمىغاندا، ئاخىرقى ھېسابتا زىيانىنى ئۆزى تارتىدۇ. ئەر كىشىلەرمۇ ئاياللىرى ئۈچۈن زىننەتلىنىشى ۋە خۇشبۇي قوللىنىشى مۇھىمدۇر.

ئەر كىشىنىڭ زىننىتى توۋەندىكىچە

ئەركىشىنىڭ زىننىتى ــ چىچىنى پاكىز تۇتۇشى، بورۇتلىرىنى تەكشەپ تەكشى تۇتۇش، ساقىلى بولسا ئۇنى پاكىز، ئېسىل تۇتۇشى، ئېغىزىنى ۋە ئىككى قولتۇقىنى پاكىز، خۇشبۇي تۇتۇشى، ئۆزىنىڭ ئەرلىكىگە يارىشا لاياقەتلىك بولۇشقا تىرىشىشى ۋە باشقىلار قاتارلىقلاردۇر.

2. بىر ـ بىرىنىڭ كۆڭلىنى جەلىپ قىلىش

ئەر ـ خوتۇنلار يېقىنچىلىق قىلىشتىن بۇرۇن بىر ـ بىرىنىڭ كۆڭلىنى جەلب قىلىشقا تىرىشىشى تولىمۇ ئەھمىيەتلىك ئىشتۇر. ئەر ـ خوتۇنلارنىڭ بىر ـ بىرىنىڭ كۆڭلىنى ئۆزىگە جەلب قىلىشى بىر ـ بىرىگە ماسلاشقان ھەرىكەتلىرى ۋە گۈزەل سۆزلىرى ئارقىلىق كۆڭۈل ئېچىشى بىلەن ئەمەلگە ئاشىدۇ.

ھەرىكەتلەر ئارقىلىق كۆڭۈل ئېچىش دېگىنىمىز: ئەرــ خوتۇن ئىككىسىنىڭ بىر ـ بىرىگە بولغان رىغبىتىنى ۋە سۆيگۈسىنى ئىزھار قىلىدىغان ھەرىكەتلەردە بىر ـ بىرىگە ماسلىشىشى دېمەكتۇر.

سۆز ئارقىلىق كۆڭۈل ئېچىش دېگىنىمىز: ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنىڭ بىر ـ بىرىگە بولغان ئىشتىياقىنى ۋە مۇھەببىتىنى سۆز ئارقىلىق ئېيتىشىش بىلەن بىر ـ بىرىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشى دېمەكتۇر. يوقىرىقى مۇقەددىمىلەردىن مەقسەت، ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنىڭ ھەۋەسلىرىنى قوزغىتىش بولۇپ، نەتىجىدە ئورتاق لەززەت ھاسىل قىلىش ئۈچۈندۇر.

2827/1671 ـ ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىر قىسىم ساھابىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى ! بايلار بىزگە ئوخشاش ناماز ئوقۇيدۇ، بىزگە ئوخشاش روزا تۇتىدۇ. ئەمما ئۇلار ماللىرىنىڭ ئارتۇقىنى سەدىقە قىلىپ، كۆپ ساۋابقا ئېرىشىپ كەتتى، دېگەن ئىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: الله سىلەرگە سەدىقە قىلىدىغان نەرسە بەرمىدىمۇ؟ اللەقا ئېيتقان ھەر قانداق تەسبىھ، تەكبىر، تەھمىد (اللەقا ھەمدى ئېيتىش) ۋە تەھلىيل (لائىلاھە ئىللەللاھ) ئېيتىشنىڭ ھەممىسى سەدىقە بولىدۇ. ياخشى

ئىشقا بۇيرۇپ، يامان ئىشتىن توسۇشمۇ سەدىقە بولىدۇ. بىرىڭلارنىڭ ئايالىغا يېقىنچىلىق قىلىشىمۇ سەدىقە بولىدۇ، دېدى. ئۇلار: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى ! ئۆزىنىڭ شەھۋىتىنى قاندۇرسىمۇ ئەجىر بولامدۇ؟ دەپ سورىغان ئىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئەگەر شەھۋىتىنى هارامدىن قاندۇرسا، ئۇنىڭغا گۇناھ بولىدىغانلىقىنى بىلمەمسىلەر؟! شۇنىڭغا ئوخشاش، شەھۋىتىنى هالالدىن قاندۇرسا، ئۇنىڭغا ئەجىر بولىدۇ، دېدى. (مۇسلىم1006)

خۇشبۇيلۇقتا، تويى يېڭىدىن بولغان قىزنىڭ ئۈستىدە تۈرىدىغان خۇشبۇي نەرسە يوق ۋە جىنسىي مۇناسىۋەتكە ئالاقىدار تېمىدا پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەڭ كاتتىسى بولغان مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆزىدىن ئوچۇق ۋە چىرايلىق ئۆز سۆز يوق. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بولسا ئالالاھ تائالا ئۇنىڭغا ئىخچام، لېكىن مەزمۇنى مول سۆزلەر بىلەن سۆزلەش ئىقتىدارىنى بەرگەن، ئۇ ھەرگىزمۇ نەپسى خاھىشى بويىچە سۆزلىمەيدىغان، پەقەت ئۆزىگە چۈشۈرۈلگەن ۋەھيىنىلا سۆزلەيدىغان زاتتۇر. ئۇنىڭغا ئەڭ كاتتا سالاملار بولسۇن!

ئاۋۋالقى ئۇچرىشىش

بۇ ماۋزۇدىكى ئاۋۋالقى ئۇچرىشىش ـ ئەر ـ خوتۇنلۇق هاياتىدىكى دەسلەپكى ئۇچرىشىش كېچىسى دېمەكتۇر. بۇ كېچە يېڭى ئەر ـ خوتۇنلار ئۈچۈن تولىمۇ ئەھمىيەتلىك كېچىدۇر.

مەلۇمكى، قىز بىلەن يىگىت بۇ كېچىگە كۆپلىگەن مەسئۇلىيەتلەرنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان يېڭى ھەم مەڭگۈلۈك بىر هاياتقا قەدەم قويۇش ئىستىكى ئىچىدە، كۆپلىگەن شىرىن خىياللار بىلەن كىرىدۇ. بۇ، ئىنسانلار ئارىسىدىكى تەبىئىي ئەھۋال. لېكىن قىسمەن هاللاردا، تۇيۇقسىزدىن ئەمەلىيەت تەسەۋۋۇر قىلغاندەك چىقماي قالىدۇ. بىر ـ بىرىدىن نەپرەتلىنىش كەيپىياتلىرى يۈز بېرىدۇ. شۇڭا بۇ ئىككىسى ئوتتۇرىسىدىكى ماسلىشىش ۋە رىغبەتلىنىشنىڭ ئورتاق بولۇشى ۋە مۇھەببەتنىڭ تۇنجى داستانىنىڭ يېزىلىشى ئۈچۈن، بۇ كېچىدە ئەر ـ ئايال ھەر ئىككىسىنىڭ بىر ـ بىرىنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىشى، ئۆزئارا ئىللىق، يۇمشاق ۋە ئاڭلىق مۇئامىلىدە بولۇشى ئۇنىڭدىن بىھاجەت بولغىلى بولمايدىغان تولىمۇ مۇھىم ئىشلاردۇر.

يېقىنچىلىقنىڭ ئەدەپلىرى

1) توي كېچىسى يىگىت قىزنىڭ قېشىغا كىرگەن ۋاقىتدا، ئۇنىڭ قىزنىڭ پېشانىسىگە قولىنى قويۇپ تۇرۇپ، «ئى ئالالاھ، مەن سەندىن بۇ قىزنىڭ ياخشىلىق تەرىپىنى ۋە سەن ئۇنىڭدا ياراتقان ئۇنىڭ ياخشى خىسلىتىنى تىلەيمەن، مەن ساڭا سېغىنىپ ئۇنىڭ يامانلىق تەرىپىدىن ۋە سەن ئۇنىڭدا ياراتقان ئۇنىڭ يامان خىسلىتىدىن پاناھ تىلەيمەن» دېگەن دۇئانى قىلىشى مۇستەھەپتۇر.

2) يىگىتنىڭ ئالدىراپ كەتمەسلىكى ۋە ئۆزىنىڭ ھەۋەسىنىلا كۆزلىمەستىن، قارشى تەرەپنىڭ ھېسسىياتىغا قاراپ ئىش كۆرۈشى ۋە يۇمشاق، سىلىق، ئاڭلىق مۇئامىلىدە بولۇشى ئىنتايىن زۆرۈردۇر.

3) قىزنىڭ يىگىتكە قارشى ھېسسىياتسىز ۋە ھەۋەسسىز بولۇۋالماسلىقى. بەلكى، ئۇنىڭ رىغبىتىگە ماسلىشىشى مۇھىمدۇر. چۈنكى قىزنىڭ ھېسسىياتسىز بولۇۋېلىشى يىگىتنىڭ كۆڭلىنى ۋە ھەۋىسىنى سۇغۇتۇپ قويۇشىغا سەۋەب بولىدۇ. مانا بۇ ئىش كۆپ هاللاردا ئۇلارنى ئاجرىشىش ياكى بەختسىز هالدا ياشاشقا مەجبۇر قىلىدۇ. چۈنكى بۇ كېچە ئەر ـ خوتۇنلۇق هاياتىنىڭ باشلىنىش كېچىسى. باشلىنىشى كۆڭۈللۈك بولغان ھەرقانداق بىر ئىش ئومۇمەن،

ئاخىرىغىچە كۆڭۈللۈك بولىدۇ. باشلىنىشتا كۆڭۈلسىزلىك بىلەن باشلانغان ئىش كۆپ ھاللاردا ئاخىرىغىچە كۆڭۈللۈك بولالمايدۇ. چۈنكى دەسلەپكى كۆڭۈلسىزلىكلەر كېيىنكى تۇرمۇشنىڭ بەختلىك ئۆتۈشىگە قىسمەن نوقسان يەتكۈزمەي قالمايدۇ.

4) يىگىتنىڭ قىزنىڭ ئۆز رىغبىتى بىلەن ئۇنىڭغا يېقىنلىشىشىنى كۈتمەسلىكى لازىم. ئۇلار گەرچە بىر ـ بىرى بىلەن مۇھەببەتلىشىپ توي قىلغان تەقدىردىمۇ، قىز ھەرگىزمۇ ئۆزىچە ئۇنىڭغا يېقىنلاشمايدۇ. چۈنكى قىزلار ئۇياتچان كېلىدۇ. شۇڭا يىگىتنىڭ ئۆزى يېقىنلىشىشى ۋە خىجىل بولماسلىقىغا توغرا كېلىدۇ.

5) يىگىتنىڭ قىز بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشتىن ئىلگىرى ئۇنى قۇچاقلاش، ئۇنىڭ بىلەن ئوينۇشۇش، شىرىن شېكەر سۆزلەرنى قىلىش، چىمدەش ۋە سۆيۈش ئارقىلىق ئۇنىڭ ھېسياتىنى قوزغىشى مۇستەھەپتۇر.

6) جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن يالىڭاچلىنىشتىن ئىلگىرى ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن، ئى ئاللاھ ! بىزنى شەيتاندىن يىراق قىلغىن، شەيتاننى بىزگە بەرگەن نېمەتىڭدىن يەنى بىزگە بېرىدىغان بالىدىن يىراق قىلغىن، دەپ دۇئا قىلىشى سۈننەتتۇر.

2472/ 4115 ـ ابْنُ عَبَّاسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((أما لَوْ أَنَّ أَحَدَكم قال إِذَا أَرَادَ أَنْ يَأْتِيَ أَهْلَهُ بِاسْمِ الله، اللهمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ، وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا، ثم قدر بَيْنَهُمَا فِي ذَلِكَ وَلَدٌ لَمْ يَضُرَّهُ شَيْطَانٌ أَبَدًا))* البخاري (141)، مسلم (1434).

2472/ 4115 ـ ئىبنى ئاbbاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئايالى بىلەن بىر يەردە بولماقچى بولغان كىشى (بىر يەردە بولۇشتىن بۇرۇن): ”اللەنىڭ نامى بىلەن باشلايمەن. ئى الله! بىزدىن شەيتاننى يىراق قىلغىن، بىزگە ئاتا قىلىدىغان پەرزەنتىمىزدىن شەيتاننى يىراق قىلغىن!“ دېسە ۋە شۇ جىمادا ئۇ ئىككىسىگە بىرەر پەرزەنت ئاتا قىلىنسا، ئۇ بالىغا شەيتان ھەرگىز زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. (مۇسلىم: 1434)

7) ئەر كىشى ئايالى بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزگەن چاغدا تاكى ئايالىنىڭمۇ ئۆزىنىڭ شەھۋىتىنى قاندۇرۇپ لەززەتكە ئېرىشكەنلىكىنى سەزگەنگە قەدەر جىنسىي ئەزاسىنى ئۇنىڭدىن تارتىۋالماسلىقى مۇستەھەپتۇر.

8) جىنسىي مۇناسىۋەتنى يېپىنچىدىن پۈتۈن ئېچىلىپ تۇرۇپ ئۆتكۈزۈش مەكرۇھتۇر.

9) ئەر ئايال جىنسىي مۇناسىۋەتنى باشقىلار ئۇلارنى كۆرۈپ قالىدىغان ياكى شۇنداق ئىش قىلغانلىقىنى ئاڭلاپ قالىدىغان يەردە قىلماسلىقى لازىم. ئەر ئايالنى كىشىلەرنىڭ ئالدىدا سۆيمەيدۇ ياكى قۇچاقلىمايدۇ. چۈنكى بۇنداق قىلىش سۈپەتكە دەخلى يەتكۈزىدۇ.

10) ئەرنىڭ ئۆزىنى پاكىزلىشى ئۈچۈن ئايال كىشىنىڭ يېنىدا بىر پارچە لاتىنى ساقلىشى مۇستەھەپتۇر.

11) ئەر ئايالى بىلەن بىر قېتىم جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈپ بولغاندىن كېيىن شۇ كېچىنىڭ ئۆزىدە يەنە تەكرار جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزمەكچى بولسا، يۇيۇنمىسىمۇ بولىدۇ. لېكىن كىچىك تاھارەت ئېلىۋېتىش مۇستەھەپتۇر. چۈنكى تاھارەت ئۇنى تېخىمۇ روھلاندۇرىدۇ

ۋە ئۇنىڭ پاكىزلىقىنى ئاشۇرىدۇ.

12) ئەر كىشىنىڭ ئايالىنىڭ بارلىق ئەزا ۋە پۈتۈن جىسمىدىن پايدىلىنىشى ۋە ھۇزۇرلىنىشى توغرىدۇر. لېكىن ئەر كىشىنىڭ ئايالىنىڭ ئارقا تەرەپ يولىغا جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشى توغرا ئەمەس. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا بۇ ئايەتنى نازىل قىلغان:

نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ وَقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ وَبَشِّرْ الْمُؤْمِنِينَ

ئاياللىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن خۇددى ئېكىنزارلىقتۇر، ئېكىنزارلىقىقا خالىغان ھالەتتە كېلىڭلار، ئۆزۈڭلار ئۈچۈن ئالدىنئالا ياخشى ئەمەل تەييارلاڭلار، ئاللاھدىن قورقۇڭلار، بىلىڭلاركى، سىلەر ئاللاھنىڭ ئالدىغا بارىسىلەر، مۆئمىنلەرگە (جەننەت بىلەن) خوش خەۋەر بەرگىن [بەقەرە سۈرىسى 223 ـ ئايەت]

بۇ ئايەتنىڭ نازىل بولۇشىنىڭ بىر سەۋەبى ۋە ھېكمىتى بولۇپ، ئۇنى بۈيۈك ھىندىستان ئالىمى ۋەلىيۇللاھ دەھلەۋى مۇنداق دەپ بايان قىلغان:

"يەھۇدىيلار ساماۋى بىر ھۆكۈمگە تايانماستىن، جىنسىي مۇناسىۋەت شەكلىگە چەكلىمە قويىۋالاتتى. ئۇلار بىلەن ئارىلىشىپ تۇرىدىغانلار ۋە ئەنسارلار شۇلارنىڭ يولىنى تۇتاتتى. يەھۇدىيلار: "ئەگەر ئەر كىشى ئايالىنىڭ جىنسىي ئەزاسىغا ئارقا تەرەپتىن يېقىنلاشسا، بالا ئالغاي تۇغۇلىدۇ" دېيىشەتتى، شۇڭا بۇ ئايەت نازىل بولدى. يەنى ئالدىدىن بولسۇن، ئارقىدىن بولسۇن، ئايالىنىڭ جىنسىي ئەزاسىغىلا بولىدىكەن قايسى تەرەپتىن بولسۇن بولاۋېرىدۇ. چۈنكى بۇنداق چەكلەشتە يا دىنىي ياكى دۇنياۋى بىر مەنپەئەت يوقتۇر. ئىنسان ئۆز مەنپەئەتىنى ئۆزى ئوبدان بىلىدۇ، قايسى شەكىلدە يېقىنلاشسا ئۇرۇقنى ئايالىنىڭ ئالدىدىكى ئۇرۇق تېرىيدىغان يەرگە تېرىسىلا بولىدۇ، ئالدىدىن ياكى ئارقا تەرەپتىن بولۇشىنىڭ پەرقى يوقتۇر. بۇ چەكلىمىنى يەھۇدىيلار ئارتۇقچە پەيدا قىلىۋالغان، شۇڭا ئۇنىڭ بىكار قىلىنىشى لايىق ئىدى".

جىنسىي مۇناسىۋەتنىڭ شەكلى ۋە كەيپىياتىنى كىشىلەرگە بەلگىلەپ بەرمەك دىنىنىڭ ئىشى ئەمەس، دىنىنىڭ كۆڭۈل بۆلىدىغىنى كىشىلەرنىڭ ئاللاھدىن قورقۇپ، بىر كۈنى چوقۇم ئاللاھنىڭ ئالدىغا بارىدىغانلىقىنى بىلىشى ۋە ئاياللارنىڭ ئارقا تەرىپىگە يېقىنلىشىشتىن ساقلىنىشىدۇر. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئاياللارنىڭ ئارقىسىغا يېقىنلاشماڭلار دېگەن. يەنە ئايالىنىڭ ئارقىسىغا يېقىنلاشقان بىر كىشىنىڭ ۋەقەسىدە: ئۇ كىچىك بەچچىۋازلىقتۇر دېگەن. يەنە ئەنسارلاردىن بىر ئايال ئايال كىشىنىڭ جىنسىي ئەزاسىغا ئارقا تەرەپتىن يېقىنلاشماقنىڭ ھۆكمىنى سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ئايالغا بۇ ئايەتنى ئوقۇپ بەرگەن:

نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ

ئاياللىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن (نەسىل تېرىيدىغان) ئېكىنزارلىقتۇر، ئېكىنزارلىقىڭلارغا خالىغان ھالەتتە كېلىڭلار [بەقەرە سۈرىسى 223 ـ ئايەت] يەنى جىنسىي ئەزاغا دېمەكچى.

يەنە ھەزرىتى ئۆمەر مۇنداق دېگەن: "ئى رەسۇلۇللاھ، مەن ھالاك بولدۇم" پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭدىن: سېنى نېمە ھالاك قىلدى؟ دەپ سورىغاندا، ئۇ: "تۈنۈگۈن ئۇلاقىا تەتۈر مىندىم" (ئايالىنىڭ ئالدىغا ئارقا تەرەپتىن يېقىنلاشقانلىقتىن كىنايە) دېدى، پەيغەمبەر

ئەلەيھىسسالام يۇقىرىقى ئايەت نازىل بولغىچە سۆز قىلمىدى، ئايەت نازىل بولغاندا ئۇنىڭغا: ئالدى تەرەپتىن ياكى ئارقا تەرەپتىن بولسۇن مەيلى، ھەيزدار ئايالغا ۋە ئايالنىڭ ئارقىسىغا بولسا بولمايدۇ دېدى.

6812/4090 – وللأوسط بلين: قال ابنُ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: إنما نزلت رخصةً في إتيان الدبر* رواه الطبراني في ((الأوسط))

6812/4090 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دېگەن: {ئاياللىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن (خۇددى) ئېكىنزارلىقتۇر (يەنى نەسىل تېرىيدىغان جايدۇر)، ئېكىنزارلىقىڭلارغا خالىغان رەۋىشتە كېلىڭلار}(سۈرە بەقەرە، 223 ـ ئايەت) دېگەن ئايەت ئاياللارغا ئارقا تەرەپتىن بەلگىلەنگەن جايغا (پەرجىگە) يېقىنلاشسا بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالا مغا) نازىل بولغانىدى.(ئەلئەۋسەت 3827)

13) ئەرنىڭ ياكى ئايالنىڭ بىر ـ بىرىنىڭ ئارىسىدا بولغان گەپ سۆزلەرنى ۋە ئىشلارنى كىشىلەرگە سۆزلىمەسلىكى لازىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام شۇنداق قىلىشتىن توستى.

يېقىنچىلىق قىلىشقا بولمايدىغان ۋاقىتلار

ئىسلام دىنى ھاياتلىقنىڭ ھەممە تەرىپىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مۇكەممەل بىر دىندۇر. ئىنساننىڭ مەيلى دۇنيادىكى ھاياتىغا ئالاقىدار ئىش بولسۇن ۋە ياكى ئاخىرەتتىكى ھاياتىغا ئالاقىدار ئىش بولسۇن ئۇنى ئەڭ چىرايلىق شەكىلدە ۋە ئەڭ تەپسىلىي ھالەتتە بايان قىلىدۇ. ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدىكى جىنسىي ئالاقىنىڭ ئىنسان ھاياتىدىكى ئەڭ مۇھىم ئىشلاردىن بىرى ئىكەنلىكىدە شەك يوق. ئىسلام دىنى ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدىكى بۇ ئالاقىنىڭ قانداق شەكىلدە بولۇشى كېرەكلىكىگىنىمۇ بايان قىلىدۇ. ھەتتا ئىسلام دىنى بۇ ئالاقىنى ئۆتكۈزۈشنى ئىبادەتلەردىن، ئىنسانغا ساۋاب بېرىلىدىغان ۋە ئاللاھ تائالاغا يېقىنلاشتۇرىدىغان ئىشلاردىن دەپ قارايدۇ. ئىسلام دىنى بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ناھايىتى چىرايلىق شەكىلدە ۋە ناھايىتى سىلىق ئۇسلۇب بىلەن بايان قىلىدۇ. بۇ ھەقتە تۆۋەندىكى ئايەتتە كەلگەن قۇرئاننىڭ گۈزەل ئۇسلۇبىنى ۋە ئاللاھ تائالانىڭ بۇنى بايان قىلىشتىكى كامالەتكە يەتكەن ماھارىتىنى ئويلاڭ.

[أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَآئِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ عَلِمَ اللّهُ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَخْتانُونَ أَنفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُواْ مَا كَتَبَ اللّهُ لَكُمْ وَكُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّواْ الصِّيَامَ إِلَى الَّليْلِ وَلاَ تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللّهِ فَلاَ تَقْرَبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (187)]

روزا كېچىلىرىدە ئاياللىرىڭلارغا يېقىنچىلىق قىلىش سىلەرگە ھالال قىلىندى، ئۇلار سىلەر ئۈچۈن كىيىمدۇر (يەنى ئۇلار سىلەرگە ئارىلىشىپ ياشايدۇ ۋە كىيىم بەدەنگە يېپىشقاندەك يېپىشىدۇ)، سىلەرمۇ ئۇلار ئۈچۈن كىيىمسىلەر (يەنى سىلەرمۇ ئۇلارغا ئارىلىشىپ ياشايسىلەر ۋە كىيىم بەدەنگە يېپىشقاندەك يېپىشىسىلەر). الله ئۆزۈڭلارنىڭ ئۆزۈڭلارنى ئالدىغانلىقىڭلارنى (يەنى روزا كېچىسى يېقىنچىلىق قىلغىنىڭلارنى) بىلدى. الله تەۋبەڭلارنى قوبۇل قىلدى،

سىلەرنى ئەيۇ قىلدى. ئەمدى ئۇلارغا (يەنى ئاياللىرىڭلارغا) يېقىنچىلىق قىلىڭلار، اﷲ سىلەرگە تەقدىر قىلغان نەرسىنى (يەنى پەرزەنتنى) تەلەپ قىلىڭلار، تاكى تاڭنىڭ ئاق يىپى قارا يىپىدىن ئايرىلغانغا (يەنى تاڭ يورۇغانغا) قەدەر يەڭلار، ئىچىڭلار، ئاندىن كەچ كىرگىچە روزا تۇتۇڭلار، سىلەر مەسجىدتە ئېتىكاپتا ئولتۇرغان چېغىڭلاردا (كۈندۈز بولسۇن كېچە بولسۇن)، ئۇلارغا يېقىنچىلىق قىلماڭلار، ئەنە شۇلار اﷲ بەلگىلىگەن چېگرىلاردۇر (يەنى مەنئى قىلغان ئىشلاردۇر)، ئۇنىڭغا يېقىنلاشماڭلار. كىشىلەرنىڭ (هارام قىلىنغان ئىشلاردىن) ساقلىنىشلىرى ئۈچۈن، اﷲ ئايەتلىرىنى ئۇلارغا مۇشۇنداق بايان قىلىدۇ [سۈرە بەقەرە-187].

[وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُواْ النِّسَاء فِي الْمَحِيضِ وَلاَ تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىَ يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللّهُ إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ (222) نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُواْ حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ وَقَدِّمُواْ لأَنفُسِكُمْ وَاتَّقُواْ اللّهَ وَاعْلَمُواْ أَنَّكُم مُّلاَقُوهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ (223)]

(ئى مۇھەممەد!) ئۇلار سەندىن ھەيز توغرۇلۇق (يەنى ھەيزدار ئايال بىلەن جىنسىي ئالاقە قىلىشنىڭ دۇرۇسلۇقى ياكى دۇرۇس ئەمەسلىكى توغرۇلۇق) سورايدۇ. ئېيتقىنكى، «ھەيز زىيانلىقتۇر (يەنى ھەيز مەزگىلىدە جىنسىي ئالاقە قىلىش ئەر - خوتۇن ھەر ئىككىسىگە زىيانلىقتۇر)، ھەيز مەزگىلىدە ئاياللىرىڭلاردىن نېرى تۇرۇڭلار، (ھەيزدىن) پاك بولغۇچە ئۇلارغا يېقىنچىلىق قىلماڭلار، پاك بولغاندا، ئۇلارغا اﷲ بۇيرۇغان جايدىن يېقىنچىلىق قىلىڭلار». اﷲ ھەقىقەتەن تەۋبە قىلغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ. (ھارامدىن ۋە نىجاسەتتىن) پاك بولغۇچىلارنى ھەقىقەتەن دوست تۇتىدۇ [222]. ئاياللىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن (خۇددى) ئېكىنزارلىقتۇر (يەنى نەسىل تېرىيدىغان جايدۇر). ئېكىنزارلىقىڭلارغا خالىغان رەۋىشتە كېلىڭلار، ئۆزۈڭلار ئۈچۈن ئالدىنئالا ياخشى ئەمەل تەييارلاڭلار، (گۇناھتىن چەكلىنىش بىلەن) اﷲتىن قورقۇڭلار، بىلىڭلاركى، سىلەر اﷲقا مۇلاقات بولۇسىلەر، مۆئمىنلەرگە (جەننەت بىلەن) خۇش خەۋەر بەرگىن [223]. (سۈرە بەقەرە)

ئاياللارنىڭ ئايىللىق ھاللىرى

ئاياللاردا ئۆزلىرىگە خاس تۆت ھال بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

1. ئايىلىق ھالى

ئاياللارنىڭ ئايلىق ھالى ــ ئايلىق ئادەتنىڭ قېنىنى كۆرۈش يېشىدىكى ئايال كىشىنىڭ كېسەللىكتىن ئەمەس، بەلكى ئايلىق ئادىتى بويىچە، بالاياتقۇسىدىن ئايلىق قېنىنىڭ كېلىشى دېمەكتۇر.

ئاياللاردىكى ئايلىق ئادەت كۆرۈش مۇددىتىنىڭ ئېزى ئۈچ كۈن،كۆپى ئون كۈن بولۇپ، نورمال بولغىنى بەش بىلەن يەتتە كۈننىڭ ئارىسىدا بولىدۇ. ئاياللار ئايلىق ئادىتىنى كۆرگەن مۇددىتى ئىچىدە ناماز ئوقۇشتىن، روزا تۇتۇشتىن، مەسچىتكە كىرىشتىن، قۇرئان ئوقۇشتىن ۋە ئۇنى تۇتۇشتىن چەكلىنىدۇ. ئادىتىدىن پاكلانغاندىن كېيىن غۇسلە قىلىشى پەرزدۇر. ئايال كىشى ئادىتىدىن پاكلانغاندىن كېيىن، ئادەت كۆرگەن كۈنلىرىدە تۇتالمىغان رامازان روزىسىنىڭ قازاسىنى تۇتىدۇ. ئەمما ئوقۇيالمىغان نامازلىرىنىڭ قازاسىنى ئوقۇمايدۇ. چۈنكى بۇ، كەچۈرۈم قىلىنغان ئىبادەتتۇر. ئايال كىشىلەر ئۆزلىرىدىن كەلگەن قىزىل، سېرىق قاننى كۆرگىنىدىن

كېيىن ئۆزلىرىنىڭ ئادەت كۆرگەنلىكىنى، ئاق سۇنى كۆرگىنىدىن كېيىن، ئادەتتىن پاكلانغانلىقىنى بىلىدۇ.

2. تۇغۇتلۇق ھالى

ئاياللارنىڭ تۇغۇتلۇق ھالى ـ ئۇلارنىڭ تۇغۇتنىڭ قېنىدىن پاكلانغىچىلىك بولغان جەريانى دېمەكتۇر. ئاياللارنىڭ تۇغۇتلۇق ھالىدىكى مۇددىتىنىڭ ئېزى بىر قانچە مىنۇتلا، كۆپى 40 كۈن بولىدۇ. تۇغۇتلۇق ئايالمۇ قاندىن پاكلانغىچىلىك، ئادەت كۆرگەن ئايالغا ئوخشاش، ناماز ئوقۇشتىن، روزا تۇتۇشتىن، مەسچىتكە كىرىشتىن، قۇرئان ئوقۇشتىن ۋە ئۇنى تۇتۇشتىن چەكلىنىدۇ.

3. ئۆزۈرلۈك ھالى

ئاياللارنىڭ ئۆزۈرلۈك ھالى ــ ئايلىق ئادەت كۆرۈش مۇددىتىدە، ئۈچ كۈندىن ئاز ياكى ئون كۈندىن كۆپ، تۇغۇتلۇق مۇددىتىدە،40 كۈندىن كۆپ، قىزلاردا توققۇز ياشقا تولۇشتىن بۇرۇن، چوڭلاردا ئادەت كۆرۈش يېشىدىن ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ بالاياتقۇلىرىدىن قان كېلىشى دېمەكتۇر. كۆپ ھاللاردا بۇخىل قان بىرقانچە كۈن، ھەتتا بىرقانچە ئاي داۋام قىلىدۇ. بۇخىل ھالەت ئايال كىشىنىڭ كېسەللىكىدىن بولىدۇ.

ئاياللار ئۆزۈرلۈك ھاللىرىدا، يۇقىرىقى ئىككى ھالدا چەكلەنگەن ئىبادەتلەردىن چەكلەنمەيدۇ. بەلكى قان توختىماي ئېقىپ تۇرغان ھالدىمۇ، ھەر ناماز ئۈچۈن يېڭى تاھارەت ئېلىپ نامازلىرىنى تولۇق ئوقۇيالايدۇ، قۇرئان تىلاۋەت قىلالايدۇ. غۇسلە قىلىشى لازىم كەلمەيدۇ. نامازدىن كېيىنلا تاھارىتى سۇنغان بولىدۇ.

4. ھامىلدارلىق ھالى

ھامىلدارلىق ھالى ــ ئاياللارنىڭ ئېغىر ئاياق بولغان (بالا كۆتۈرگەن) ئايلىرى دېمەكتۇر. ئاياللار بۇ ھاللىرىدا، نورمال چاغلىرىدا قىلىدىغان ئىبادەت ۋە باشقا پۈتۈن ئىشلىرىدىن چەكلەنمەيدۇ.

ئاياللارغا ئۇلارنىڭ ئاياللىق ھاللىرىدا يېقىنچىلىق قىلىشنىڭ ھۆكۈملىرىنىڭ بايانى

بۇ ماۋزۇ تۆۋەندىكى ئىككى مەسىلىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

1. ئايلىق ۋە تۇغۇتلۇق ھالىدىكى ئاياللارنىڭ قېنى توختاپ، تولۇق پاكلانمىغىچىلىك، ئۇلار بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈش قەتئىي ھارامدۇر. بۇھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

[وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُواْ النِّسَاء فِي الْمَحِيضِ وَلاَ تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىَ يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللّهُ إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ (**222**)]

«ئى (مۇھەممەد) ئۇلار سەندىن ئادەت توغرۇلۇق سورايدۇ (يەنى ئادەت كۆرگەن ئايال بىلەن جىنسىي ئالاقە قىلىشنىڭ دۇرۇسلىقى ياكى دۇرۇس ئەمەسلىكى توغرۇلۇق سورايدۇ)، ئېيتقىنكى، ئۇ زىيانلىقتۇر (يەنى ئادەت كۆرىۋاتقان مەزگىلدە جىنسىي ئالاقە قىلىش ئەر ـ خوتۇن ھەر ئىككىسىگە زىيانلىقتۇر)، ئادەت مەزگىلىدە ئاياللاردىن نېرى تۇرۇڭلار(ئادەتتىن) پاك بولغىچە ئاياللارغا يېقىنچىلىق قىلماڭلار. پاك بولغاندىن كېيىن ئۇلارغا ئاللاھ بۇيرىغان جايدىن يېقىنلىشىڭلار.» (بەقەرە سۈرىسى 222ــ ئايەت)

بۇئايەت، تۇغۇتلۇق ھالىدىكى ئايال كىشىنىڭ مەسىلىسىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. چۈنكى

ئايال كىشىنىڭ جىنسىي مۇناسىۋەتتىن مەنئىي قىلىنىشىغا سەۋەب بولغان نەرسە ھەر ئىككى ھالەتتە ئۇنىڭدىن كەلگەن قاندىن ئىبارەتتۇر.

سەئۇدى ئەرەبىستانلىق ئىچكى كېسەللىكلەر مۇتەخەسسىسى مەشھۇر ئالىم دوكتور مۇھەممەد ئەلى بار «ئىنساننىڭ يارىتىلىشى ھەققىدە قۇرئان بىلەن زامانىۋى تىببىياتنىڭ ئىتتىپاقى» ناملىق ئەسىرىدە، ئادەت كۆرۈش مەزگىلى ئىچىدىكى ئايال كىشى بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشنىڭ ھەر ئىككى تەرەپكە بولغان زىيىنى ھەققىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ”ئايال كىشى ئادەت كۆرگەن كۈنلىرىدە، ئۇنىڭ بالىياتقۇسى پۇتۇنلەي ئېچىلىش نەتىجىسىدە، ئۇنىڭ ئايلىق قېنى ئېقىپ تۇرىدۇ. تىببى تەرەپتىن مەلۇمكى، قان مىكروبلارنى يېتىشتۇرۇشنىڭ ئەڭ مۇناسىپ مۇھىتىدۇر. ئايال كىشى ساق ۋاقتىدا ئۇنىڭ جىنسىي ئورگىنىدىن مىكروبلارنى ئۆلتۈرىدىغان بىرخىل سۇ ماددىسى چىقىپ تۇرغانلىقتىن، ئۆزى ۋە ئۇنىڭغا يېقىنلاشقان كىشى مىكروپنىڭ زىيىنىدىن ساقلىنىپ قالالايدۇ. ھالبۇكى، ئايال كىشى ئادەت كۆرگەن ۋاقتىدا، ئۇنىڭ مىكروپلىنىشتىن مۇداپىئەلىنىش جىھازلىرى ئىشلىمەي قالىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بالىياتقۇدىن كەلگەن توختاۋسىز قان مىكروپلارنىڭ تېز كۆپىيىشىگە پۇرسەت يارىتىپ بېرىدۇ. قان كېلىۋاتقان ۋاقىتتا مىكروپلىنىشقا قارشى جىنسىي ئورگاندىن كېلىدىغان سۇمۇ قان دولقۇنى ئىچىدە ئۆز ۋەزىپىسىنى ئۆتىيەلمەيدۇ. مەلۇمكى، ئەركىشىنىڭ جىنسىي ئورگىنىدا كۆپلىگەن مىكروپلار بولىدۇ. ئۇ ئايالى ساق ۋاقىتتا ئۇنىڭغا يېقىنلاشقىنىدا، ئايالىنىڭ جىنسىي ئور گىنىدىن كېلىدىغان مىكروپقا قارشى سۇيۇق ماددا ئەر تەرەپتىن كىرگەن مىكروپلارنى ھامان ئۆلتۈرۈپ تۇرىدۇ. ئەمما ئايال كىشى ئادەت كۆرگەن ۋاقىتتا، ئۇنىڭ مىكروپلاردىن مۇداپىئەلىنىش جىھازلىرى پۈتۈنلەي ئىشتىن توختىغاچقا، ئەركىشىنىڭ جىنسىي ئورگىنى پەقەت مىكروپلار بىلەن قاپلانغان قان دېڭىزىغا شۇڭغۇغان بولىدۇ. نەتىجىدە، مىكروپلىنىش ئەر- ئايال ھەر ئىككىسىگە بولىدۇ. بۇنىڭ زىيانلىرىنى بىلەمسىز؟ بۇنىڭ زىيىنى ئايال كىشىنىڭ ماتكىسى بىلەن بالىياتقۇسىدا مىكروپلارنىڭ يېتىشكەنلىكى سەۋەبتىن ئۇنىڭ بۇ ئىككى ئورگىنىدا داۋالاش قىيىن بولغان، سوزۇلما خاراكتېرلىك ئاغرىقنى پەيدا قىلغان، ئەر كىشىنىڭ جىنسىي ئورگىنىدا مىكروپلارنىڭ ئورۇن تۇتۇشى بىلەن ئۇنىڭ سۈيدۈك يوللىرىدا ئۇزۇنغا سوزۇلما خاراكتېرلىك ئاغرىقنى پەيدا قىلغاننىڭ سىرتىدا تۆۋەندىكى كېسەللىكلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىدۇ:

1) ئايال كىشىنىڭ بالىياتقۇسىنىڭ مىكروپلىنىشى بىلەن، نورمالدا ئەردىن تۆكۈلگەن ئۇرۇقچىلارنى بالىياتقۇغا ئىتتىرىش ۋەزىپىسىنى ئۆتەشتە ئالاھىدە ئەھمىيەتلىك رول ئوينايدىغان بالىياتقۇ قاناللىرى ۋە باشقىمۇ جىھازلار يېپىلىپ قېلىش نەتىجىسىدە ئۆز ۋەزىپىلىرىدىن قالىدۇ. بۇھال ئايال كىشىنىڭ تۇغماس بولۇپ قېلىشىغا، بويىدا قالغان تەقدىردىمۇ بالا بالىياتقۇنىڭ سىرتىدا بولۇپ قېلىشىغا سەۋەب بولىدۇ. مانا بۇ ــ قۇرساق كۆتۈرۈشنىڭ ئەڭ خەتەرلىك بولغان تۈرى. بۇ ۋاقىتتا بالا بالىياتقۇ قاناللىرىدا (تۇرۇبىلىرىدا) تۆرەلگەن بولىدۇ، بالىنىڭ تېز چوڭىيىشى بىلەن ئاخىرى بالىياتقۇ پارتلاش پاجىئەلىرى كۆرۈلىدۇ. ئايال كىشى ئەگەر ۋاقتىدا ئوپېراتسىيە قىلىنمىغاندا، قان ئۇنىڭ ئىچكى ئەزالىرىغا تاراپ كېتىش نەتىجىسىدە ئۇنىڭ ھاياتى ئاخىرلىشىدۇ.

2) مىكروپلىنىشتىن كېلىپ چىققان بۇ ئاغرىق سۈيدۈك يوللىرى، تۇخۇملار، بۆرەك

قاتارلىقلارغا ئارقا ـ ئارقىدىن يېتىپ بارىدۇ. مەلۇمكى، سۈيدۈك يوللىرىدىكى كېسەللىك كېسەللىكلەرنىڭ ئەڭ خەتەرلىكى ۋە يامىنىدۇر.

3) ئايال كىشى ئادەت كۆرگەن ۋاقىتدا، ئۇنىڭ بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن جىنسىي ئالاقىدىن قەتئىي بالا بولمايدۇ. چۈنكى بۇ ۋاقىتتا، ئايال كىشىنىڭ ئەردىن كەلگەن سپېرمىنى قوبۇل قىلىش ئۈچۈن بالاياتقۇسىدىن كېلىدىغان تۇخۇمچىلىرى پۈتۈنلەي ئىشتىن چىققان بولىدۇ. شۇڭا ئايال كىشى ئادەتتىن ساقىيىپ ئىككى ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، ئۆتكۈزۈلگەن جىنسىي ئالاقىدىن بالا تۇرۇلىش نىسبىتى باشقا ۋاقىتلارغا نىسبەتەن كۆپ بولىدۇ. چۈنكى بۇ ۋاقىتتا ئايال كىشىنىڭ قوبۇل قىلىش جىھازلىرى قايتىدىن تولۇق ئىشقا چۈشكەن بولىدۇ.

4) ئايال كىشى ئادەت كۆرگەن كۈنلىرىدە، ئۇنىڭ نەسىل ئورگانلىرى يېرىمجان ۋە ئاجىز بىر ھالغا چۈشۈپ قالىدۇ. بۇنداق ۋاقىتتا ئۇنىڭ بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈش تەبىئىي ئەھۋال ئەمەس، بۇنىڭدىن ھېچقانداق ئىجابىي نەتىجە كەلمەيدۇ. ئەكسىچە، ئۇنىڭغا ئەزىيەت ئېلىپ كېلىدۇ.

5) ئەر ــ ئايال ئىككىسىنىڭ جىنسىي ئورگانلىرىدا يېتىشكەن مېكروپلار سۈيدۈك تۇرۇبىلىرى ئارقىلىق تارىلىش نەتىجىسىدە، ئاخىرى بۆرەككە بېرىپ يېتىدۇ ۋە ئۇنىڭدا تەدرىجى ھالدا كېسەل پەيدا قىلىدۇ. بۆرەك كېسىلى سوزۇلما خاراكتېرلىك كېسەل بولۇپ، ھازىرغىچە ئۇنى ئۈزۈل ـ كېسىل ساقايتىدىغان داۋا يوق. سۈيدۈك خالتىسىدىن سپېرما قاناللىرىغا ئۆتكەن مېكروپلار ئۇنىڭدىن تۇخۇملارغا ئۆتىشى بىلەن ئۇجايىدا ئاغرىق پەيدا قىلىدۇ ۋە سپېرما قاناللىرىنىڭ يېپىلىپ قېلىشىغا سەۋەب بولىدۇ.

6) پروفېسسور ئابدۇللا باسالامەنىڭ ئىلمىي تەتقىقاتىغا ئاساسلانغاندا، ئايال كىشىنىڭ ئادەت كۆرگەن كۈنلىرىدە جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشى بالاياتقۇدا راك كېسىلىنى پەيدا قىلىدۇ. لېكىن بۇتەتقىقاتنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى تەكىتلەش ئۈچۈن كۆپرەك ئىزدىنىشكە توغرا كېلىدۇ.

(دوكتۇر مۇھەممەد ئەلى بارنىڭ «ئىنسانىنىڭ يارىتىلىشى ھەققىدە قۇرئان بىلەن زامانىۋى تىببىياتنىڭ ئىتتىپاقى» ناملىق ئەسىرىنىڭ 100 ـ 104 ـ بەتلىرىدىن قىسقارتىپ ئېلىندى)

يوقىرىقلار ھازىرقى زامان تىببى تەتقىقاتىنىڭ ئادەت كۆرىۋاتقان ئايال بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەتتە بولۇشنىڭ زىيىنى ھەققىدە چىقارغان ئىلمىي يەكۈنلىرى بولۇپ، قۇرئان كەرىم بۇ مەسىلىنى مۇندىن 14 ئەسىر بۇرۇنقى چاغلاردىلا ئوچۇقلىغان ۋە مۇنداق دېگەن: « (ئى مۇھەممەد!) ئۇلار سەندىن ئايالالارنىڭ ئايلىق ئادىتى (يەنى ئادەت كۆرگەن ئايال بىلەن جىنسىي ئالاقە قىلىشنىڭ دۇرۇسلىقى ياكى دۇرۇس ئەمەسلىكى) توغرۇلۇق سورايدۇ. ئېيتقىنكى، "ئۇ زىياتلىقتۇر(يەنى ئادەت مەزگىلىدە جىنسىي ئالاقە قىلىش ئەر ــ ئايال ھەر ئىككىسگە زىيانلىقتۇر)، ئادەت مەزگىلىدە ئاياللىڭلاردىن نېرى تۇرۇڭلار، ئۇلار پاك بولغىچە ئۇلارغا يېقىنچىلىق قىلماڭلار، پاك بولغاندا، ئۇلارغا ئاللاھ بۇيرىغان جايدىن يېقىنچىلىق قىلىڭلار.» (بەقەرە سۈرىسى 222 ــ ئايەت)

بۇئايەت، ئادەت كۆرۈش مەزگىلىدىكى ئايال بىلەن جىنسىي ئالاقە قىلىشنىڭ ئەرـ ئايال ھەر ئىككىسى ئۈچۈن زىيانلىق ئىكەنلىكىنى بايان قىلغان ۋە كىشىلەرنى بۇنداق قىلىشتىن مەنئىي قىلغان. ھازىرقى تىببىي تەتقىقاتنىڭ ئىلمىي يەكۈنى بۇئىشنىڭ يوقىرىدا بايان قىلىنغان

زىيانلىرىنى ئىسپاتلاپ چىققان. قۇرئان ئىنسانلارنى پايدىسىز ئىشلارغا بۇيرىغان ئەمەس. مۇسۇلمانلار ئۆز دىنىنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە ئەمەل قىلىدىغان بولسا، ئۇلار ھەر تۈرلۈك زىيانلىقلاردىن ئامان قالىدۇ.

ئىسلام دىنى دۇنياغا كېلىشتىن بۇرۇن، كۆپلىگەن مىللەتلەردە، ھەتتا ساماۋىي دىنلاردىمۇ ئايلىق ئادىتى ئەسناسىدىكى ئاياللار نىجىس، پاسكىنا دەپ قارىلاتتى. ئۇلار پاك بولمىغىچە، ئۇلار بىلەن بىر ئۆيدە ئولتۇرۇش، بىرگە يېمەك يېيىش، ئۇلارنىڭ قوللىرىدىن بىر نەرسە ئېلىش مەنئىي قىلىناتتى.

ئەمما ئىسلام دىنى ئاياللارنى بۇنداق ھاقارەتتىن ئازات قىلىپ، ئۇلارنى ھۆرمەتلىدى ۋە ئۇلارنى بۇنداق تەبىئىي ھالەتلىرى تۈپەيلىدى خورلاشنى قەتئىي مەنئى قىلدى. ئۇلار بىلەن جىنسىي ئالاقىدىن باشقا بارلىق يېقىنچىلىقلارنى قىلىشقا رۇخسەت قىلىپلا قالماي، ئۇلارنىڭ بۇ مېھنەتلىك كۈنلىرىدە ئۇلارنى ئۆز بېشىغا تاشلىۋەتمەسلىك ئۈچۈن، ئۇنىڭغا تەشەببۇس قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارغا ئۈلگە بولغان ھالدا، ئاياللىرى ئادەت كۆرۈپ قالغان كۈنلىرىدىمۇ ئۇلارغا جىنسىي مۇناسىۋەتتىن باشقا بارلىق يېقىنچىلىقلارنى قىلاتتى.

854/448 ـ ولأبي داود النسائي عن مَيْمُونَةَ- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا-: وَكَانَ يُبَاشِرُ الْمَرْأَةَ مِنْ نِسَائِهِ، وَهِيَ حَائِضٌ إِذَا كَانَ عَلَيْهَا إِزَارٌ إلى أَنْصَافَ الْفَخِذَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ فِي مُحْتَجِزَةً* رواه أبو داود (267)، النسائي 287 البخاري (303)، مسلم (294)

854/448 ـ مەيمۇنە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەيزدار ئايالى بىلەن (ئايالىنىڭ ئۇستىدە) تىزىنىڭ يېرىمى ياكى يوتىسىغا كەلگۈدەك ئىشتان بولسا، بىرگە قۇچاقلىشىپ ياتاتتى. (نەسائى: 287)

865/451 ـ ومن رواياتهم: أُرَجِّلُ بدل أغسل* للبخاري (295)، مسلم (297)9

865/451 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: مەن ھەيزدار تۇرۇپمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بېشىنى تاراپ قوياتتىم. (بۇخارى: 295، مۇسلىم: 297)

866/452 ـ عائشة- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا- :: كان صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَرَأْسُهُ فِي حَجْرِي وَأَنَا حَائِضٌ* للبخاري (7549)، مسلم (301)

866/452 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: مەن ھەيزدار بولساممۇ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بېشىنى مېنىڭ قۇچىقىمغا قويۇپ قۇرئان ئوقۇيتتى. (بۇخارى: 7549)

2. ئۆزۈرلۈك ۋە ھامىلدارلىق ھالىدىكى ئاياللار بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەتتە بولۇش مۇتلەق جائىزدۇر. ئاياللارنىڭ بۇخىلدىكى ھاللىرى ئۇلارنى جىنسىي مۇناسىۋەتتە بولۇشتىن ۋە ئىبادەتلەرگە داۋام قىلىشتىن توسالمايدۇ. لېكىن ھامىلدار ئاياللار تۇغۇتىغا يېقىنلاشقان ئايلاردا ئۇلارغا يېقىنچىلىق قىلمىغان ياخشىدۇر.

ئىنساننىڭ جىنسىي ئورگىنىدىن چىقىدىغان سۇلارنىڭ ھۆكۈملىرى

ئەر ـ ئايال ھەرقانداق كىشىنىڭ جىنسىي ئورگىنىدىن چىقىدىغان سۇلار تۆتكە بۆلۈنىدۇ. ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

1. مەنى (سپېرم) ـ بالاغەتكە يەتكەن ئەر ـ ئايال ھەرقانداق كىشىنىڭ جىنسىي ئورگىنىدىن چىقىدىغان قويۇق سۇ دېمەكتۇر. مەنىنىڭ چىقىشى كىچىك ئوغۇل ـ قىزلاردا بالاغەتكە يەتكەنلىكىنىڭ ئالامىتىدۇر. مەنى جىنسىي ئالاقە قىلىش، ئىھتىلام (ئۇخلىغاندا چۈش كۆرۈش نەتىجىسىدە، ئىختىيارسىز ھالدا قوزغىلىشى) ئارقىلىق چىقىدۇ.

ئەر كىشىنىڭ مەنىسى ـ كۆپىنچە ھاللاردا تۇخۇمنىڭ ئېقىغا ئوخشاش رەڭگى ئاق، قويۇق كېلىدۇ. ئۇ، شەھۋەت بىلەن ئېتىلىپ چىقىدۇ.

ئەمما ئايال كىشىنىڭ مەنىسى ـ رەڭگى سېرىق، سۇيۇق كېلىدۇ. ئەگەر ئايال كىشى كۈچلۈك ۋە پائالىيەتچان بولسا ئۇنىڭ مەنىسى ئېقىش كېلىدۇ. مەنى ھۆللۈك ھالىتىدە يۇيۇلىدۇ.كىيىمنى ۋە بەدەننى يۇيۇپ پاكىزىلەشكە توغرا كېلىدۇ. ئەگەر قۇرۇپ قالغان بولسا، ئۇ تېگىپ قالغان جاينى ئۇۋۇلاپ(يۇماستىن) ئۇنىڭ ئەسىرىنى يوقىتىش ئارقىلىق پاك بولىدۇ. چۈنكى مەنى ئەسلىدە نىجىس نەرسە سانالمايدۇ، پەقەت ئۇ، جىنسىي ئورگاندىن چىققىنى ئۈچۈنلا قىسمەن نىجىسلىق شۈبھىسى بىلەن ئۇنى تازىلاشقا بۇيرۇلغان. مەنىنىڭ ئەر ـ ئايال ھەرقانداق بىركىشىدىن قايسى بىر ھالەت بىلەن چىقىشى غۇسلە قىلىشنى لازىم قىلىدۇ.

2. مەزى ـ چوڭ ئەر ـ ئاياللاردىن چىقىدىغان سېرىق، سۇيۇق سۇ دېمەكتۇر. ئۇ، جىنسىي ھەۋەس قوزغالغان چاغدا، ئېتىلماستىن چىقىدۇ. بەزى ۋاقىتلاردا كىشىلەر ئۇنىڭ چىققىنىنى تۇيمايلا قالىدۇ. ئۇ، ئايال كىشىلەردىن كۆپرەك كېلىدۇ. مەزى ـ نىجىستۇر. بەدەننى، كىيىمنى ئۇنىڭدىن يۇيۇپ پاكىزىلاش لازىم بولىدۇ. مەزى ـ تاھارەتنى سۇندۇرىدۇ. ئەمما غۇسلە قىلىشنى لازىم قىلمايدۇ.

3. ۋەدى ـ سۈيدۈكتىن كېيىن چىقىدىغان دۇغا، ئاق، قويۇقراق سۇ دېمەكتۇر. ۋەدى ـ ئېغىر نەرسە كۆتۈرگەندە، ئىنجىقلىغاندا چىقىدۇ. ئۇ، چوڭ ئەر ـ ئاياللارنىڭ ھەممىسىدىن دېگۈدەك چىقىدۇ. ئۇمۇ مەزىگە ئوخشاش نىجىستۇر. ۋەدى ـ تاھارەتنى سۇندۇرىدۇ. غۇسلىنى لازىم قىلمايدۇ. كىيىمنى، بەدەننى ئۇنىڭدىن يويۇپ پاكىزىلاش لازىم كېلىدۇ.

4. سۈيدۈك ـ مەلۇمكى، سۈيدۈك نىجىس سۇدۇر. ئۇ، تاھارەتنى سۇندۇرىدۇ. بەدەننى، كىيىمنى ئۇنىڭدىن پاكىزىلاشقا توغرا كېلىدۇ. مەزى، ۋەدى، ۋە سۈيدۈك پەقەت سۇ بىلەن يويۇش ئارقىلىقلا پاكلىنىدۇ.

جىنسىي ھەۋەسنىڭ نورمالسىزلىقى

كىشىلەرنىڭ جىنسىي كۈچى ئوخشاش بولمايدۇ، بەزى كىشىلەرنىڭ جىنسىي شەھۋىتى ئارتۇق بولىدۇ، بەزى كىشىلەرنىڭ نورمال ۋە بەزىلەرنىڭ كەم كېلىدۇ. لېكىن ئەڭ ياخشىسى نورمال بولغىنىدۇر. نورمال جىنسىي كۈچكە ئىگە كىشى ـ ئايالىغا ھەپتىدە بىر ياكى ئىككى قېتىم يېقىنلاشسا ھېچقانداق چارچاش ھېس قىلمايدىغان كىشىدۇر. مەنى ـ ئىساننىڭ جىسمى ۋە ئەقلى ئۈچۈن كەم بولسا بولمايدىغان ماددىدۇر. ئۇنى ئاسراش كېرەك. ئايال كىشىلەرمۇ ئەرلەرگە ئوخشاش جىنسىي ھەۋەستە بىر خىل ئەمەستۇر. بەلكى ئاياللارنىڭ جىنسىي ھەۋەسلىرى ئەرلەرگە نىسبەتەن قىسمەن ئاز بولىدۇ.

ئايال كىشىنىڭ جىنسىي كۈچى ۋە ھەۋىسى ئادەت كۆرۈش، تۇغۇت، بالا ئېمىتىش ۋە قاتتىق چارچاشلارنىڭ سەۋەبى بىلەن ئاجىزلىشىپ، كۈچىيىپ تۇرىدۇ. ئەر كىشىلەر ئاياللىرىنىڭ بۇ خىل نورمالسىز مىجەزلىرىنى ئاڭلىق چۈشىنىشى ئىنتايىن مۇھىم. چۈنكى ئايال كىشىنىڭ

مجەزى ياخشى بولالماي قالغان ۋاقىتلاردا ئىېرىنىڭ ھەۋىسىگە قىزىقمايدۇ. ئەمما مجەزى ياخشى بولۇپ قالغان ۋاقىتلاردا ئىېرىنىڭ ھەۋىسگە تىزلا ماسلىشىدۇ. ئايالنىڭ بۇخىل ئۆزگىرىشچان مجەزىنى توغرا چۈشەنمىگەن كىشى ئايالنى يامان گۇمان قىلىدىغان ياكى ئايالدىن رەنجىپ قالىدىغان كەيپىياتلاردا بولۇپ قالىدۇ. بۇ، ئەر ـ خوتۇنلۇق مۇناسىۋەتكە ئەلۋەتتە تەسىر يەتكۈزمەي قالمايدۇ.

ئەرلەرمۇ بەزىدە، ئايالغا قارىتا ھەۋەسسىز ۋە ھېسسىياتسىز بولۇپ قالىدۇ. ھەتتا ئۆزلىرىنى جىنسىي ئالاقىنى بېجىرىشتىن ئاجىز كەلگەندەك ھېس قىلىپ قالىدۇ. بۇ تەبئىي ئەھۋال. ئەمما بۇ خىل ئەھۋال كېسەللىكتىن ياكى جىنسىي ئاجىزلىقتىن بولمايدۇ. بۇ خىل ئەھۋاللار ئەر كىشىنىڭ بېشىغا كەلگەن مۇسىبەت، كۆڭۈلسىزلىك، غەم ـ قايغۇ، خاتىرجەمسىزلىك قاتارلىق ھادىسىلەرنىڭ سەۋەبى بىلەن بولىدۇ. ئەمما بۇخىل ئەھۋال ئۇزۇن دۋام قىلمايدۇ. بەلكى ئاز ۋاقىت ئىچىدىلا ئەر كىشى ئۆز ئەسلىگە كېلىدۇ.

بەزى ۋاقىتلاردا، ئەر كىشى تۇيۇقسىزلا جىنسىي ئالاقىنى بېجىرەلمەيدىغان بولۇپ قالىدۇ. بۇمۇ ئۇنىڭدىكى جىنسىي ئاجىزلىق ياكى جىنسىي كېسەللىك ئەمەس. بەلكى ئۇنىڭ بۇ ئىشنى بېجىرىشتىن ئاجىز كېلىشى يېڭى ئايالدىن خىجىل بولغانلىقتىن ياكى ئۇنى ياقتۇرمىغانلىقتىن ياكى بۇ ئايالى بىلەن ئۇنىڭ بىرىنچى قېتىملىق ئۇچرىششى بولمىسىمۇ ئۇنىڭ ھىد ـ بۇيىدىن ياكى باشقا تەرەپلىرىدىن نەپرەتلەنگەنلىكىدىن ياكى ئايالنىڭ ئۇنىڭغا ماسلاشماستىن، ھېسسىياتسىز بولۇۋالغانلىقىدىن ياكى ئايالى ئۇنىڭدىن نەپرەتلىنىپ، ئۇنى بىئارام قىلىپ قويغانلىقتىن بولىدۇ. دېمەك، بۇ خىل ئەھۋال پەقەت ئايال كىشىنىڭ سەۋەبى بىلەن بولىدۇ. بۇنداق ئەھۋاللاردا ئەر كىشىنى جىنسىي تەرەپتىن ئاجىز دەپ ھۆكۈم قىلىشقا بولمايدۇ. ئۇ ئاجىزلىق ئەمەس بەلكى بۇ شۇنداق ۋاقىتلىق ئۆزگىرىش بولۇپ، كېيىن ئوڭشىلىپ قالىدۇ.

ئىېھتىلام

ئىېھتىلام ـ ئەر ـ ئايال كىشىلەردىن ئىختىيارسىز ھالدا مەنى (سپېرم) نىڭ شەھۋەت بىلەن ئېتىلىپ چىقىشى دېمەكتۇر. ئىېھتىلام كۆپىنچە، ئۇخلاۋاتقاندا چۈش كۆرۈش ئارقىلىق، گاھىدا چۈش كۆرمەستىنمۇ يۈز بېرىدۇ. گاھىدا ئويغاق ۋاقىتتىمۇ قايسى بىر سەۋەب بىلەن ئەمەلگە ئاشىدۇ. ئىېھتىلام ــ كىچىك ئوغۇل ـ قىزلاردا بالاغەتكە يەتكەنلىكىنىڭ ئالامىتىدۇر. ئىېھتىلام بولغان كىشى ئۇچۇن غۇسلە قىلىش پەرز بولىدۇ. كىشى ئەگەر چۈشىدە ئىېھتىلام بولغىنىنى كۆرگەن بولسىمۇ، ئۇيقۇسىدىن ئويغانغاندىن كېيىن، كىيىمىدە ياكى ئەۋرەت جايلىرىدا مەنىنىڭ ئەسرىنى كۆرمىگەن بولسا، ئۇنىڭغا غۇسلە قىلىش لازىم كەلمەيدۇ. ئىېھتىلام ئاساسەن، ئۇخلاشتىن بۇرۇنقى جىنسىي خىياللارنىڭ سەۋەبىدىن، ياكى دۈم يېتىپ قالغانلىقتىن ياكى قاتتىق توڭۇپ كەتكەنلىكتىن، گاھىدا سوغۇق ئىېشىپ، مجەز ئۆزگىرىپ قالغانلىقتىن بولىدۇ.

ئايالغا زىيان ئۇرۇش ھارامدۇر

خوتۇنى ئوچۇق بىر ئەخلاقسىزلىق قىلىپ قالمىغان تەقدىردە، بەرگەن تويلۇقنىڭ ھەممىنى ياكى بىر قىسمىنى قايتۇرىۋېلىش ئۇچۇن، ئىېرىنىڭ ئۇنىڭغا قوپال مۇئامىلە قىلىپ، زىيان يەتكۈزىشى ھارامدۇر. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ

ئۇلار ئوچۇق بىر پاھىشە ئىشنى قىلمىغان ھالەتتە، سىلەر ئۇلارغا بەرگەن تويلۇقتىن بىر قىسمىنى يۇلۇۋېلىش ئۈچۈن، ئۇلارغا بېسىم ئىشلەتمەڭلار. [نىسا سۈرىسى 19- ئايەت]

بولۇپمۇ، ئەر كىشى ئايالىنى ياقتۇرماي، باشقا ئايالنى ئېلىش ئۈچۈن، ئايالىدىن ئايرىلىشنى خالايدىغان بولسا، بۇ چاغدا ئايالىنىڭ خېتىنى بېرىش ئۈچۈن ئايالىدىن بىر نەرسە ئېلىشى ھارام بولىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

وَإِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا

ئەگەر بىر خوتۇننى قويۇۋېتىپ، ئورنىغا باشقا بىر خوتۇننى ئالماقچى بولساڭلار، ئۇنىڭغا كۆپ تويلۇق بەرگەن بولساڭلارمۇ ئۇنىڭدىن ھېچ نەرسىنى قايتۇرۇۋالماڭلار، ئۇنى ئايالغا قارا چاپلاپ ۋە ئوچۇق زۇلۇم قىلىپ ئالامسىلەر؟ ئۆزئارا بىر جايدا خىلۋەتتە بولغان تۇرساڭلار ۋە ئاياللار سىلەردىن نىكاھتىن ئىبارەت مۇستەھكەم ئەھدە ئالغان تۇرسا، ئۇنى (تويلۇقنى) قانداقمۇ قايتۇرۇۋالىسىلەر؟ [نىسا سۈرىسى 20-21- ئايەتلەر]

ئايالىغا يېقىنلاشمايمەن دەپ قەسەم ئىچىش ھارامدۇر

ئاياللار ھەقلىرىنى قوغداش جەھەتتە، ئىسلامنىڭ قالتىس گۈزەل ھۆكۈملىرىنىڭ بىرى بولسا: ئەر كىشىنىڭ ئايالىغا ئاچچىقلاپ، ئايالىنىڭ ئاياللىق تەبىئىتى كۆتۈرەلمەيدىغان بىر مۇددەت ئىچىدە ئايالىغا يېقىن كەلمەي ۋە بىللە ياتماي تۇرۇۋېلىشىنى ھارام قىلغانلىقىدۇر. ئەگەر ئەر كىشى بۇ تاشلىۋېتىشنى ئايالىمغا ھەرگىز يېقىنلاشمايمەن دېگەن قەسەم بىلەن تەكىتلىسە، ئاچچىقى يېنىپ ئۆزىنى تۈتىۋېلىشى ئۈچۈن تۆت ئاي مۆھلەت بېرىلىدۇ، ئەگەر ئەقلى ھوشىنى تېپىپ تۆت ئاي ئۆتۈپ بولغىچە ئايالىغا يېقىنلاشسا، قەسىمىنى ئاللاھ كەچۈرىۋېتىدۇ ۋە ئۇنىڭغا تەۋبە دەرۋازىسىنى كەڭرى ئېچىپ بېرىدۇ، بۇنداق ئەھۋالدا ئۇ پەقەتلا قەسەم كاپپارىتى بېرىشى لازىم بولىدۇ. ئەگەر بۇ مۇددەت ئۆتۈپ بولغىچە ئىرادىسىدىن يانماي، قەسىمىنى بىكار قىلمىسا، ئايالىنىڭ ھەققىنى ئادا قىلمىغانلىقى ئۈچۈن جازالىنىپ ئايالى ئۇنىڭدىن ئاجراشتۇرۇلىدۇ.

ھەتتا بەزى فەقىھلەر، سوتچىنىڭ ھۆكمىگە قارىماستىن تۆت ئاي مۇددەتنىڭ توشۇشى بىلەنلا ئايالىنىڭ ئېرىدىن ئاجراپ كېتىدىغانلىقىنى مۇئەييەنلەشتۈرگەن. يەنە بەزىلەر: تۆت ئاي ئۆتكەندىن كېيىن مەسىلە سوتقا سۇنۇلىدۇ، سوت ئەرگە يا ئايالىنى رازى قىلىش، يا ئايالىنىڭ خېتىنى بېرىش ئىختىيارىنى بېرىدۇ، بۇ چاغدا ئەر بۇ ئىككى ئىشنىڭ بىرىنى تاللىشى كېرەك.

ئايالىغا جىنسىي يېقىنلاشماسلىققا قىلىنغان بۇنداق قەسەم شەرئەتتە (ئىيلا) دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ توغرىدا ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَإِنْ عَزَمُوا الطَلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

ئاياللىرىغا يېقىنچىلىق قىلماسلىققا قەسەم ئىچكەن كىشىلەر تۆت ئاي كۈتىدۇ، ئەگەر ئۇلار (بۇ مۇددەتتە يېقىنچىلىق قىلىشقا) قايتسا، (ئاياللىرىغا يامانلىق قىلغان گۇناھلىرىنى) ئاللاھ

چوقۇم مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ئاللاھ ناھايىتى مېھرىباندۇر. ئەگەر ئۇلار تالاق قىلىش نىيىتىگە كەلسە، ئاللاھ ھەقىقەتەن (ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، (نىيەتلىرىنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر [بەقەرە سۈرىسى 226-227 ـ ئايەتلەر]

ئەرنىڭ ئۆزىنى توختۇتۇپ، ئەقلى ھوشىغا قايتىشى ئۈچۈن بۇ مۆھلەت تۆت ئاي قىلىپ بەلگىلەنگەن، چۈنكى بۇ ئادەتتە ئايال كىشىنىڭ ئېرىدىن يىراق تۇرۇشقا چىدىيالايدىغان ئەڭ ئۇزۇن مۇددەتتۇر.

نىكاھلىنىش ھارام قىلىنغان ئاياللار

مەھرەملەر

مەھرەم ـ مەيلى ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال بولسۇن ئۆزىنىڭ جورىسى ۋە بىرگە نىكاھلىنىشى دۇرۇس بولمايدىغان تۇغقانلىرى دېمەكتۇر.

ئاياللارنىڭ مەھرەملىرى ـ ئۇنىڭ ئۆزى بىلەن نىكاھلىنىشى دۇرۇس بولمايدىغان كىشىلىرىدۇر. ئۇلار: شۇ ئايالنىڭ ئاتىسى، بوۋىلىرى، تاغىلىرى، ئوغۇللىرى، قېرىنداشلىرى، قېرىنداشلىرىنىڭ ئوغۇللىرى، قېيىن ئاتىسى، ئۆگەي دادىسى، قىزلىرىنىڭ ئەرلىرى، ئاچا ـ سىڭىللىرىنىڭ ئەرلىرى ۋە بالاغەتكە يەتمىگەن باللار قاتارلىقلاردۇر. ئايال كىشى يوقىرىقىلار بىلەن يالغۇز قالسا، ئارىلاشسا، ھەتتا باشلىرىنى ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئاچسىمۇ گۇناھ بولمايدۇ. ئايال كىشىنىڭ ئېرىمۇ، ئۇنىڭ ئالدىدا ئەۋرەت ئەزالىرىنى ئېچىشى دۇرۇس بولغانلىق جەھەتتىن ئۇنىڭغا مەھرەم سانىلىدۇ. ئەمما ئايال كىشى ئۈچۈن نامەھرەم سانىلىدىغانلار ـ يوقىرىقىلاردىن باشقا يات ئەرلەر دېمەكتۇر.

ئەركىشىنىڭ مەھرەملىرى ـ ئۇنىڭ جورىسى ۋە ئۆزى بىلەن نىكاھى باغلانمايدىغان ئايال تۇغقانلىرى دېمەكتۇر. يوقىرىقىلاردىن باشقا يات ئاياللار ئەركىشى ئۈچۈن نامەھرەم سانىلىدۇ.

1 ـ ئۆگەي ئانا. ئېرىدىن ئاجراشقان بولسۇن ياكى ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن بولسۇن ئوخشاش. جاھىلىيەت دەۋرىدە بۇ خىلدىكى ئۆيلىنىش بار بولۇپ، ئىسلام بۇنى ئەمەلدىن قالدۇرىۋەتكەن. بۇنىڭ سەۋەبى: ئۆگەي ئانا، ئاتا بىلەن توي قىلغاندىن كېيىن ئانىنىڭ ئورنىغا دەسسىگەن بولىدۇ، شۇڭا ئاتىسىغا قارىتا ھۆرمەت بىلدۈرۈش جەھەتتىن بۇ ئايال ئوغلىغا ھارام قىلىنىشى مۇقەررەر بولغان. چۈنكى بۇ ئايالنى ئېرىنىڭ ئوغلىغا مەڭگۈ ھارام قىلىۋېتىش، ئۇلارنىڭ بىر ـ بىرىگە كۆز سېلىپ تەمە قىلىش يولىنى كېسىپ تاشلايدۇ ـ دە، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ھۆرمەتلەش ۋە ئىززەتلەشكە تايىنىدۇ.

2ـ ئانا: چوڭ ئانىلارمۇ ئانىغا ئوخشاش.

3 ـ قىزى: نەۋرە قىزىمۇ قىزىغا ئوخشاش.

4 ـ ئاچا ـ سىڭىل: بىر تۇغقان بولسۇن ياكى دادا بىر ياكى ئانا بىر بولسۇن ئوخشاش.

5 ـ ھامما: بۇ، ئانا بىلەن دادىنىڭ بىر تۇغقان ياكى ئانا بىر ياكى دادا بىر ئاچا ـ سىڭىللىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

6ـ ئاكا ـ ئۇكىلىرى

7 ـ ئاكا ـ ئۇكىلارنىڭ قىزلىرى.

8 ـ ئاچا ـ سىڭىللارنىڭ قىزلىرى.

يۇقىرىدىكى تۇغقان ئاياللار ئىسلامدا مەھرەملەر دەپ ئاتالغان يېقىن ئاياللاردۇر، چۈنكى بۇلار ھەر زامان ۋە ھەر قانداق ئەھۋال ئاستىدا مۇسۇلمان كىشى نىكاھلىنىشى ھالال بولمايدىغان، مەڭگۈلۈك چەكلەنگەن ئاياللاردۇر، ئەر كىشىمۇ ئۇ ئاياللارغا نىسبەتەن مەھرەم دەپ ئاتىلىدۇ.

يۇقىرىقى يېقىن ئاياللار بىلەن نىكاھلىنىشنىڭ ھارام بولۇش ھېكمىتى ئېنىقتۇر، بۇلار:

نورمال بىر ئىنساننىڭ تەبىئىتى ئانىسى، ھەمشىرىسى ياكى قىزىغا قارىتا جىنسىي تۇيغۇنى رەت قىلىدۇ، ھەتتا ھايۋانلارنىڭ بەزىسى بۇنداق تۇغقانلىرىغا يېقىن كەلمەيدۇ. ئىنساننىڭ ھاممىسىغا قارىتا تۇيغۇسى خۇددى ئانىسىغا بولغان تۇيغۇسىغا ئوخشاش، تاغىمۇ ئاتا ئورنىدىدۇر.

ناۋادا ئىسلام دىنى بۇ قەتئىي چەكلەش ھۆكۈملىرىنى بەلگىلىمىگەن بولسا ئىدى، داۋاملىق كۆرۈشۈپ تۇرىدىغان ۋە بىر يەردە يالغۇز ئولتۇرىدىغانلىقى ئۈچۈن ئەرلەر بىلەن ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئىنتايىن خەتەرلىك ئەھۋاللار كۆرۈلگەن بولاتتى.

ئەر كىشى بىلەن يۇقىرىقى ئايال تۇغقانلىرى ئوتتۇرىسىدا ئۆزئارا ھۆرمەت، يېقىنلىق، رەھىم - شەپقەت ۋە مېھرىبانلىقتەك ئالاھىدە تۇيغۇ ئۈستىگە قۇرۇلغان كۈچلۈك رىشتە مەۋجۇدتۇر، شۇڭا كىشىلەر ئارىسىدىكى سۆيگۈ ۋە دوستلۇق دائىرىسىنىڭ كېڭىيىشى ئۈچۈن مۇھەببەت تۇيغۇسى بىلەن يات ئاياللارغا يۈزلىنىپ قۇدا - باجىلىق مۇناسىۋەت ئارقىلىق يېڭى يېقىنچىلىقنى پەيدا قىلىش ئەڭ ياخشى چارە ئىدى.

وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً

ئاراڭلاردا (ئەر - خوتۇن ئارىسىدا) مېھىر - مۇھەببەت ئورناتتى [رۇم سۈرىسى 21 ـ ئايەت]

بىز يۇقىرىدا بايان قىلغان تۇغقان ئاياللار بىلەن ئەر كىشىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مېھرىبانلىق ۋە ھۆرمەتلەشكە تايانغان تۇغۇلما ھېسسىياتنى تېخىمۇ كۈچلۈك ۋە تېخىمۇ ئىسسىق ساقلاپ قېلىش كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا بۇ ھېسسىيات ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى دائىمىي مېھىر - شەپقەت رىشتىسىنىڭ ئاساسى بولالايدۇ، بۇنداق ھېسسىيات ۋە رىشتىنى ئاجرىشىپ كېتىش ۋە ئادا - جۇدا بولۇپ كەتكۈدەك جىدەل - ماجىراغا ئېلىپ بېرىش ئېھتىمالى بولغان ئۆيلىنىشنىڭ بوران ـ چاپقۇنىغا ئۇچرىتىش، ئۇنىڭ داۋاملىششىغا توسالغۇ پەيدا قىلغانلىق بولىدۇ.

بۇنداق يېقىن تۇغقانلار ئىچىدە ئۆيلىنىشتىن مەيدانغا كېلىدىغان نەسىل كۆپىنچە ئەھۋاللاردا زەئىپ - ئاجىز بولىدۇ، ئەگەر بىر كىشىنىڭ تۇغقانلىرى ئارىسىدا جىسمانىي ياكى ئەقلىي جەھەتتىن ئەيىب بولسا، بۇ ئەيىبلەر كېلەچەكتىكى نەسىلدە يىغىلىپ نامايەن بولۇپ قېلىشى مۇمكىن.

ئايال كىشى بەزىدە ئېرىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى قوغدايدىغان، مۇداپىئە قىلىدىغان بىر كىشىگە مۇھتاج بولىدۇ، خۇسۇسەن ئېرى بىلەن مۇناسىۋىتى قالايمىقانلىشىپ كەتسە، قوغدىغۇچىغا بەكرەك مۇھتاج بولىدۇ. ناۋادا ئۇلار بىلەن توي قىلىش يولغا قويۇلسا، ئايالنى قوغدايدىغان كىشى ئايالنىڭ رەقىبىدىن باشقا كىشى بولمايدۇ - دە، چاتاق چىقىدۇ.

ئېملداشلىق سەۋەبىدىن نىكاھلىنىش ھارام بولغان ئاياللار

9-كىچىكىدە ئېمىتكەن ئايال بىلەن ئۆيلىنىشى ھارام بولىدۇ: چۈنكى ئېمىتىش ئارقىلىق ئۇ

ئايال ئانىسىنىڭ ئورنىدا بولۇپ قالىدۇ، ئېمىتكەن ئايالنىڭ سۈتى بىلەن ئەمگەن بالىنىڭ گۆشى ۋە سۆڭىكى ئۆسۈپ يېتىلگەن بولىدۇ، ھەمدە بۇ ئېمىتىش ئىككەيلەننىڭ ئارىسىدا ئانا ـ بالىلىق مېھرىنى پەيدا قىلىدۇ، بەزىدە بۇ ئانا ـ بالىلىق مېھرى ئوتتۇرىدا نامايەن بولمىسىمۇ، زۆرۈر تېپىلغاندا ئۆزىنى كۆرسىتىدۇ. ئېمىتىشنىڭ نىكاھلىنىشقا تەسىر كۆرسىتىشى ئۈچۈن بەزى شەرتلەر بار:

بىرىنچى شەرت: ئەمگۈچىنىڭ يېشى ئىككى ياشقا توشمىغان چاغدا ئېمىتكەن بولىشى. چۈنكى بۇ مەزگىلدە سۈت بىرىنچى ئورۇندىكى غىزا ھېسابلىنىدۇ.

ئىككىنچى شەرت: قېتىم سانى تويغۇدەك بەش قېتىم ئېمىتىشتىن كەم بولماسلىق. تويغۇدەك ئېمىتىش دېگەن: بالا تويغانلىقتىن ئۆزلىگىدىن ئېمىشنى توختىتىشىدۇر.

ئېمىش سانى ھەققىدە بىر قانچە كۆز قاراش بولۇپ، بەش قېتىم دەپ بەلگىلەش ئەڭ كۈچلىكى ۋە ئەڭ ئورتىسىدۇر.

10 ـ ئېمىلداش ئاچا ـ سىڭىللار: ئايال كىشى ئېمىتكەن بالىنىڭ ئانىسى بولغىنىدەك، ئۇ ئايالنىڭ قىزلىرىمۇ ئەمگەن ئوغۇلنىڭ ئېمىشتىن بولغان ئاچا ـ سىڭىللىرى بولىدۇ، ئېمىتكەن ئانىسىنىڭ ئاچا ـ سىڭىللىرىمۇ ئەمگەن ئوغۇلنىڭ ھاممىلىرى بولىدۇ، باشقا تۇغقانلىرىمۇ ئۇنىڭغا تۇغقان بولۇپ قالىدۇ. ھەدىس شەرىپتە مۇنداق دەپ كۆرسىتىلگەن: نەسەب مۇناسىۋىتى بىلەن نىكاھلىنىش ھارام قىلىنغان تۇغقانلار ئېمىتىش مۇناسىۋىتى بىلەنمۇ ھارام قىلىنىدۇ. خۇددى نەسەب مۇناسىۋىتى بىلەن ھامما ۋە بىر تۇغقاننىڭ قىزى ھارام قىلىنغاندەكلا، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئېمىتىش مۇناسىۋىتى بىلەنمۇ ھارام قىلىنىدۇ. دېمەك: سۈت ئېمىتىش ئارقىلىق تۇغقان بولغانلار نەسەب ئارقىلىق تۇغقان بولغانلارغا ئوخشاش.

قۇدا ـ باجىلىق بىلەن نىكاھلىنىش ھارام بولغان ئاياللار

11 ـ قېيىن ئانا: قىزىنى نىكاھ قىلىش بىلەنلا، بىر ياستۇققا باش قويمىسىمۇ، نىكاھ قىلىنغان ئايالنىڭ ئانىسى نىكاھ قىلغۇچى ئۈچۈن ئانا ئورنىدا بولىدۇ ـ دە، ئۇنىدىن كېيىن ئۇنىڭغا نىكاھلىنىش ھارام بولىدۇ.

12 ـ ئۆگەي قىز: ئۇ بىر ياستۇققا باش قويغان ئايالنىڭ قىزى بولۇپ، ئەگەر ئۇ ئايالنى نىكاھلاپ ئېلىپ، تېخى ئۇنىڭ بىلەن بىر ياستۇققا باش قويمىغان بولسا، كېيىن ئۇنىڭ قىزىنى ئالسا بولىدۇ.

13 ـ ئوغلىنىڭ ئايالى (كېلىن): ئوغلى دېگىنىمىز بېقىۋالغان ئەمەس، ئۆز پۇشتىدىن بولغان بالىدۇر. بالا بېقىۋېلىش تۈزۈمى ھەقىقەت ۋە ئەمەلىيەتكە خىلاپ بولغانلىقى، ھالالنى ھارام، ھارامنى ھالال قىلىشقا ئېلىپ بارىدىغانلىقى ئۈچۈن ئىسلام شەرىئىتىدە ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: **وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ**

سىلەر بالا قىلىۋالغانلارنى ئاللاھ بالىلىرىڭلارنىڭ ھۆكمىدە قىلمىدى، بۇ (يەنى ئۆز پۇشتۇڭلاردىن بولمىغانلارنى بالا قىلىۋېلىشىڭلار) پەقەت ئېغىزىڭلاردا ئېيتىلغان سۆزدۇر [ئەھزاب سۈرىسى 4 ـ ئايەت] يەنى بۇنداق سۆزلەر ئېغىزىڭلاردىكى سۆزدىن ئىبارەت، ھەقىقەتنى ئۆزگەرتىۋېتەلمەيدۇ، يات كىشىنى تۇغقان قىلىۋېتەلمەيدۇ.

بۇ ئاخىرقى ئۈچ تۈرلۈك كىشىلەرنىڭ ھارام بولىشى، قۇدىلىشىش سەۋەبىدىن كەلگەن بولۇپ،

قۇدىلىشىش ۋە قۇدىلار ئوتتۇرىدىكى قويۇق مۇناسىۋەتلەر بۇنى تەقەززا قىلغان.

ئىككى ئاچا ـ سىڭىل بىلەن بىرلا ۋاقىتتا ئۆيلەنمەك

14 ـ جاھىلىيەت دەۋرىدە يولغا قويۇلۇپ، ئىسلام كەلگەندىن كېيىن ھارام قىلىنغان نەرسىلەرنىڭ يەنە بىرى: ئىككى ئاچا ـ سىڭىل بىلەن بىرلا ۋاقىتتا ئۆيلىنىشتۇر. چۈنكى ئىسلام داۋاملىق تەشەببۇس قىلغان قېرىنداشلىق سۆيگۈسى ئاچا ـ سىڭىل بىر ـ بىرىگە كۈندەش بولۇپ قالسا، ئۈلۈمگە مەھكۇم بولىدۇ.

باشقىلارنىڭ نىكاھىدىكى ئاياللار

15 ـ ئېرى بار ئايالغا ئېرىنىڭ نىكاھىدا تۇرغان مۇددەت ئىچىدە باشقا بىر كىشى بىلەن نىكاھلىنىش ھارامدۇر. بۇنداق ئايالنىڭ باشقا بىر كىشىگە نىكاھلىنىشى ئۈچۈن تۆۋەندىكى ئىككى شەرت تېپىلىشى كېرەك:

بىرىنچى: ئۆلۈم ياكى تالاق بىلەن ئېرىنىڭ قولىدىن ئاجرىغان بولىشى كېرەك.

ئىككىنچى: ئاللاھ تائالا ئىلگىرىكى ئەر ـ ئاياللىقنىڭ تۈگەنچىسى قىلىپ بەلگىلىگەن ۋە بۇيرىغان ئىددەتنى تولۇق توشقۇزىشى كېرەك. ھامىلدار ئايال ئۈچۈن بۇ ئىددەتنىڭ مۇددىتى تاكى ئۇ قورسىقىدىكى بالىنى تۇغقانغا قەدەر بولۇپ، ھامىلدارلىق مۇددىتى ئۇزۇن بولسۇن، قىسقا بولسۇن پەرقى يوق. ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايالنىڭ ئىددىتى تۆت ئاي ئون كۈن.

ئاجراشقان ئاياللار ئۈچۈن ئۈچ ھەيز مۇددىتىدۇر. ھەيز سانىنى ئۈچ قىلىشتىكى مەقسەت: بالىياتقۇدا ئىلگىرىكى ئېرىدىن بولغان بالا بار يوقلىقىنى تەكتىلەش ئۈچۈندۇر. نەسەب ئارىلىشىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن بۇنداق ئېھتىيات زۆرۈردۇر. ئەمما ئايال كىشى ھەيز كۆرمەيدىغان بەك كىچىك قىز ياكى ياشانغان چوڭ ئايال بولسا، ئۇلارنىڭ ئىددىتى ئۈچ ئاي بولىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق بايان قىلىدۇ:

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

تالاق قىلىنغان ئاياللار ئۈچ ھەيز ئۆتكۈچە ئىددەت تۇتىدۇ، ئەگەر ئۇلار ئاللاھقا، ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىدىكەن بالىياتقۇلىرىدىكى ئاللاھ ياراتقان نەرسىنى يوشۇرۇش ئۇلارغا دۇرۇس ئەمەس [بەقەرە سۈرىسى 228 ــ ئايەت]

وَاللَّائِي يَئِسْنَ مِنْ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ وَأُوْلَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ

ئاياللىرىڭلاردىن ھەيز كەلمەيدىغانلارنىڭ ئىددىتىنىڭ قانچىلىك بولىدىغانلىقىدىن شۈبھىدە بولساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتى ئۈچ ئايدۇر، تېخى ھەيز كۆرمىگەنلەرنىڭ ئىددىتى ھەم ئۈچ ئايدۇر، ھامىلدار ئاياللارنىڭ ئىددىتى تۇغۇش بىلەنلا تۈگەيدۇ [تالاق سۈرىسى 4ـ ئايەت]

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا

ئىچىڭلاردا ئۆزى ۋاپات بولۇپ، ئاياللىرى قېپقالغان كىشى بولسا، ئاياللىرى تۆت ئاي ئون كۈن ئىددەت تۇتىشى لازىم [بەقەرە سۈرىسى234ـ ئايەت]

يۇقىرىدىكى نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئاياللارنىڭ 15 تۈرىدىن 14 تۈرىنى قۇرئان كەرىم نىسا سۈرىسىدىكى ئۈچ ئايەتتە بايان قىلغان:

وَلَا تَنكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنْ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمْ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ مِنْ الرَّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمْ اللَّاتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمْ اللَّاتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمْ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا وَالْمُحْصَنَاتُ مِنْ النِّسَاءِ

ئاتىلىرىڭلار ئالغان ئاياللارنى ئالماڭلار، بۇنىڭدىن ئىلگىرىكىسى ئەپۇ قىلىنىدۇ، بۇ ھەقىقەتەن يامان ئىشتۇر، قەبىھ كۆرۈلىدىغان ئىشتۇر، بۇ نېمە دېگەن يامان ئادەت ـ ھە. سىلەرگە ئانىلىرىڭلارنى، قىزلىرىڭلارنى، ھەمشىرەڭلارنى، ئاتاڭلارنىڭ ھەمشىرىلىرىنى، ئاناڭلارنىڭ ھەمشىرىلىرىنى، قېرىنداشلىرىڭلارنىڭ قىزلىرىنى، ھەمشىرەڭلارنىڭ قىزلىرىنى، سۈت ئانىلىرىڭلارنى، ئېمىلدەش ھەمشىرەڭلارنى، قېيىن ئاناڭلارنى، سىلەر بىر يەردە بولغان ئاياللىرىڭلارنىڭ (باشقا ئەردىن بولغان) قۇچىقىڭلاردا تەربىيىلىگەن قىزلىرىنى ئېلىش ھارام قىلىندى. ئەگەر سىلەر ئۇ ئاياللىرىڭلار بىلەن بىر تۆشەكتە بولمىغان بولساڭلار، ئۇلارنىڭ قىزلىرىنى ئالساڭلار ھېچ گەپ يوقتۇر. يەنە ئۆز پۇشتۇڭلاردىن بولغان بالىلىرىڭلارنىڭ ئاياللىرىنى ئېلىشىڭلار ۋە ئىككى ھەمشىرىنى بىللە بىرلا ۋاقىتتا ئەمرىڭلاردا ساقلىشىڭلار ھارام قىلىندى، لېكىن ئۆتكەنكىلەر ئەپۇ قىلىندى، ئاللاھ ھەقىقەتەن مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر. ئېرى بار ئاياللارنى ئېلىشمۇ سىلەرگە ھارام قىلىندى [نىسا سۈرىسى 22ـ 24ـ ئايەتلەر] ئەمما ئايالنى ھامىسى بىلەن بىر ۋاقىتتا ئەمرىگە ئېلىشنىڭ ھاراملىقى بولسا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆزىدە بايان قىلىنغاندۇر.

مۇشرىك ئاياللار

16 ـ نىكاھلىنىش ھارام قىلىنغان ئاياللاردىن بىرى مۇشرىك ئايالدۇر. مۇسۇلمان ئەرلەرنىڭ دىنسىز، مۇشرىك ۋە بۇددىست قاتارلىق ھېچبىر ساماۋىي دىنغا مەنسۇپ بولمىغان ئاياللار بىلەن ئۆيلىنىشى جائىز ئەمەس. بۇ پۈتۈن ئىسلام فىقھىشۇناس ئالىملىرىنىڭ بىردەك ئىتتىپاقىدۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

وَلَا تَنكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَّ وَلَأَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ أُوْلَئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ

مۇشرىك ئاياللار ئىمان ئېيتمىغۇچە ئۇلارنى نىكاھىڭلارغا ئالماڭلار. (ھۆر) مۇشرىك ئايال سىلەرنى مەپتۇن قىلغان تەقدىردىمۇ، مۆئمىن دىدەك، ئەلۋەتتە ئۇنىڭدىن ئارتۇقدۇر، مۇشرىك ئەرلەر ئىمان ئېيتمىغۇچە مۆئمىن ئاياللارنى ئۇلارغا ياتلىق قىلماڭلار، (ھۆر) مۇشرىك ئەر سىلەرنى مەپتۇن قىلغان تەقدىردىمۇ مۆئمىن قۇل ئەلۋەتتە ئۇنىڭدىن ئارتۇقدۇر، ئەنە شۇلار (مۇشرىك ئەر ۋە ئاياللار) سىلەرنى دوزاخقا چاقىرىدۇ، ئاللاھ ئۆز ئىرادىسى بويىچە جەننەتكە مەغپىرەتكە چاقىرىدۇ [بەقەرە سۈرىسى 221ـ ئايەت]

بۇ ئايەتكە ئاساسەن مۇسۇلمانىنىڭ مۇشرىك ئايال بىلەن ئۆيلىنىشى ۋە مۇسۇلمان ئايالنىڭ

مۇشرىك ئەر بىلەن نىكاھلىنىشى توغرا بولمايدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ دىن ئېتىقادلىرى ئارىسىدا ئوخشاشماسلىق ۋە چوڭ پەرق بار بولۇپ، بىرى جەننەتكە يەنە بىرى جەھەننەمگە چاقىرىدۇ. جەننەتكە چاقىرغانلار ئاللاھقا، پەيغەمبەرگە ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشەنگەن، جەھەننەمگە چاقىرغانلار بولسا، ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرگەن، پەيغەمبەرگە ۋە ئاخىرەت كۈنىگە تانغان ۋە ئىنكار قىلغانلاردۇر.

زىنا قىلىدىغان ئاياللار

17 ـ بۇ يەردە زىنا قىلىدىغان ئاياللاردىن مەقسەت: ئاشكارا زىنا قىلىپ ئۇنى كەسىپ قىلىۋالغان زىناخور ئاياللاردۇر.

الزَّانِي لَا يَنكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ

زىنا قىلغۇچى ئەر پەقەت زىنا قىلغۇچى ئايالنى ياكى مۇشرىك ئايالنىلا ئالىدۇ، زىنا قىلغۇچى ئايال پەقەت زىنا قىلغۇچى ئەرگە ياكى مۇشرىككىلا تېگىدۇ، ئۇنداق قىلىش مۆئمىنلەرگە هارام قىلىندى [نۇر سۈرىسى 3ـ ئايەت] چۈنكى ئاللاھ تائالا پەقەت مۆئمىن ئاياللارنىڭ ئىپپەتلىكىنى ۋە ئەھلى كىتابنىڭ ئىپپەتلىك ئاياللىرىنى ئېلىشقىلا رۇخسەت قىلغان، ھەمدە ئۇلارنى ئالىدىغان ئەرلەرنىڭمۇ ئىپپەتلىك بولۇشىنى شەرت قىلغان. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ

زىنادىن ساقلىنىپ ئىپپەتلىك بولغان ھالدا [نىسا سۈرىسى 24ـ ئايەت]

شۇڭا كىمكى ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ كىتابىدىكى بۇ ھۆكۈمنى قوبۇل قىلمىسا ھەمدە ئۇنىڭغا ئەمەل قىلمىسا ئۇ مۇشرىك ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن ئۆيلىنىشكە پەقەتلا شۇنىڭغا ئوخشاش مۇشرىكلا رازى بولىدۇ. كىمكى بۇ ھۆكۈمگە ئىقرار قىلىپ، ئۇنى قوبۇل قىلسا، لېكىن ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلىپ، ئۆيلىنىشى ھارام بولغان كىشىگە ئۆيلەنسە بۇنداق ئەھۋالدا، ئۇ زىناخور بولىدۇ. بۇ ئايەت نۇر سۈرىسىدىكى دەررە ئۇرۇش ئايىتىدىن كېيىن كەلگەن:

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ

زىنا قىلغۇچى ئايال ۋە زىنا قىلغۇچى ئەرنىڭ ھەر بىرىنى يۈز دەررىدىن ئۇرۇڭلار. [نۇر سۈرىسى 2 ـ ئايەت] بۇ بولسا جىسمانىي جازادۇر، ئەمما زىناخور بىلەن توي قىلىشنى چەكلەش بولسا، مەنىۋى جازادۇر. بۇ خۇددى ھازىرقى قانۇنلاردا گەرەجدانلىقتىن مەھرۇم قىلىشقا ياكى مەلۇم بىر ھوقۇقتىن مەھرۇم قىلىش جازاسىغا ئوخشايدۇ.

ئىمام ئىبنۇل قاييىم يۇقىرىقى ئايەتنىڭ مەنىسىنى بايان قىلغاندىن كېيىن مۇنداق دېگەن: "بۇ ھۆكۈمنى قۇرئاننىڭ ئېنىق ئايىتى تەقەززا قىلغاندەك، ئىنسانىنىڭ تەبىئىتىمۇ تەقەززا قىلىدۇ، ئەقلىمۇ بۇ ھۆكۈمنى تەلەپ قىلىدۇ. ئاللاھ تائالا بەندىسىگە، پاھىشە ئايالنىڭ ئېرى بولۇپ، كۈنلىمەيدىغان شوۋىچى بولۇپ قېلىشنى ھارام قىلغان. ھەمدە ئاللاھ تائالا كىشىلەرنى ئاشۇنداق ئىشلارنى يامان كۆرىدىغان ۋە ئۇنىڭدىن يىرگىنىدىغان قىلىپ ياراتقان. كىشىلەر بىر كىشىنى قاتتىق تىللىماقچى بولسا، ئۇنى شوۋىچى دېگەندەك سۆزلەر بىلەن تىللايدۇ، شۇڭا ئاللاھ تائالا مۇسۇلمانىنىڭ بۇنداق بولۇشىنى ھارام قىلغان.

بۇ ھارام قىلىش ھۆكمىنى تۆۋەندىكىچە بايان قىلىشقا بولىدۇ: زىنا بىر جىنايەتتۇر، ئايال

تەرەپىدىن قىلىنغان بۇ جىنايەت ئەرنىڭ ھوقۇقىنى دەپسەندە قىلىدۇ، ھەمدە ئاللاھ تائالا كىشىلەرگە نېمەت قىلىپ بەرگەن، ئىنسانلارنىڭ مەنپەئەتىنى تولۇقلايدىغان نەسەبنى بۇلغايدۇ. چۈنكى زىنا، ئۇرۇقلارنىڭ ئارىلىشىپ، نەسەبلەرنىڭ بۇزۇلىشىغا سەۋەب بولىدۇ. شۇڭا ئىسلام شەرىئىتىنىڭ گۈزەل ھۆكۈملىرىدىن بىرى بولسا: تەۋبە قىلغانلىقى ۋە ھامىلدار ئەمەسلىكى تولۇق ئىسپاتلانمىغۇچە زىناخور ئايالنى ئېلىشنى ھارام قىلىشتۇر".

ئۇنىڭ ئۈستىگە زىناخور ئايال پاسكىنا، مەينەت... ھەمدە ئۇلۇغ ئاللاھ نىكاھنى مېھىر ـ شەپقەت ۋە پاك سۆيگۈگە سەۋەب قىلغان. دېمەك: پاسكىنا ئايال قانداقمۇ پاك ئەر تەرەپىدىن ياخشى كۆرۈلۈپ، ئۇنىڭ جۈپتى بولالايدۇ؟ جۈپتى دېگەن سۆز جۈپلىشىشتىن يەنى ئوخشىشىشتىن كەلگەندۇر. بىر جۈپ ئەر ـ خوتۇن دېگەن بىر ـ بىرىگە ئوخشايدىغان ئىككەيلەن دېگەنلىكنى بىلدۈرىدۇ. پاك كىشى بىلەن پاسكىنا كىشى دىندا ۋە ئادەتتە بىر ـ بىرىگە زىت، ھەمدە بىر ـ بىرىدىن نەپرەت قىلىشىدىغان بولغاچقا، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىدا بىر ـ بىرىنى سۆيۈش، بىر ـ بىرىگە مېھرى ـ شەپقەت قىلىش ۋە بىر ـ بىرى بىلەن جۈپلىشىش ھاسىل بولمايدۇ. ئاللاھ تائالا ھەقىقەتەن راست ئېيتقان:

الْخَبِيثَات لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَات وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ

يامان ئاياللار يامان ئەرلەرگە لايىقتۇر، يامان ئەرلەر يامان ئاياللارغا لايىقتۇر، ياخشى ئاياللار ياخشى ئەرلەرگە لايىقتۇر، ياخشى ئەرلەر ياخشى ئاياللارغا لايىقتۇر [نۇر سۈرىسى 26ـ ئايەت]

شەرتىگە توشمىغان نىكاھنىڭ ھۆكمى

شەرتىگە توشمىغان نىكاھ بولسا، نىكاھتا تېپىلىش كېرەك بولغان شەرتلەرنىڭ بىرەرسى تېپىلماي قالغان نىكاھتۇر. مەسىلەن، نىكاھنى گۇۋاھچى يوق تۇرۇپ قىلغانغا، ئىككى ھەمشىرىنى بىرلا ۋاقىتتا نىكاھىغا ئالغانغا، ئىددىتى چىقمىغان ئايالنى ئالغانغا، تۆتىنچى ئايالنىڭ ئىددىتى تۈگىمەي تۇرۇپ بەشىنچى ئايالنى ئالغانغا ۋە تالاق قىلىۋاتقان ئايالنىڭ ئىددىتى چىقماي تۇرۇپ ئۇنىڭ ھەمشىرىسىنى ئالغانغا ئوخشاش نىكاھلاردۇر. بىر ئادەم بىر ئايال بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزسە ئۇنىڭ ھەمشىرىسىنى ئېلىش تاكى ئۇ ئايالنىڭ ئىددىتى چىقىپ بولغانغا قەدەر توغرا ئەمەستۇر. مەزكۇر ھالەتلەردە قىلىنغان نىكاھ توغرا بولمايدۇ. بۇ، شەرتىگە توشمىغان نىكاھ دەپ ئاتىلىدۇ. ئەمما نىكاھ قىلغان چاغدا توغرا ئەمەس بىر شەرتنى قويغان بولسا، بۇ ھالەتتە نىكاھ توغرا بولىدۇ. مەسىلەن، بىر ئايال، مەن پالانى بىلەن توي قىلىمەن، لېكىن ئۇ، مەن بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزمەيدۇ، دېگەنگە ئوخشاش توغرا ئەمەس بىر شەرتنى قويغان بولسا، بۇ ھالەتتە ئۇ ئايال بىلەن ئۇنى ئالماقچى بولغان ئادەمنىڭ ئارىسىدا قىلىنغان نىكاھ توغرا بولۇۋېرىدۇ. لېكىن ئۇ شەرتكە ئەمەل قىلىنمايدۇ.

بىر ئەر، نىكاھ قىلىشقا شەرتى توشمىغان بىر ئايال بىلەن توي قىلغان بولسا، ئۇ ئەر مەيلى ئايال بىلەن جىنسى مۇناسىۋەت ئۆتكۈزسۇن ياكى ئۆتكۈزمىسۇن ئايالى يېنىدا بولمىسىمۇ گۇناھنىڭ ئىچىدىن چىقىپ كېتىش ئۈچۈن ئۆز ئىختىيارى بىلەن نىكاھنى بۇزۇۋېتىپ ئايرىلىپ كېتىشى لازىم. ئايالنىڭمۇ شۇنداق قىلىشى لازىم. ھەر ئىككى تەرەپ گۇناھنىڭ ئىچىدىن چىقىپ كېتىشى لازىم. ئەگەر ئۇلار ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئايرىلىپ كەتمىسە، قازىنىڭ

ئۆلارنىڭ ئارىسىنى ئايرىۋېتىشى لازىم.

نىكاھ شەرتىگە توشماي تۇرۇپ توي قىلغان ۋە جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزگەن ئايال رەسمىي ئايرىلىپ كەتكەندىن كېيىن ئۆلۈمنىڭ ئىددىتىنى ئەمەس بەلكى ئۇ تالاقنىڭ ئىددىتىنى تۇتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەگەر ئۇ ئايال ئايرىلىپ كەتكەندىن كېيىن ئۈچ قېتىم ھەيز كۆرسە، ئۇنىڭ ئەرگە تېگىشى دۇرۇس بولىدۇ. ئەمما ئايال ئايرىلىپ كەتكەندىن كېيىن ئەمەس ئايرىلىپ كېتىشتىن ئىلگىرى ئېرى بىلەن ئۆتكۈزگەن ئەڭ ئاخىرقى جىنسىي مۇناسىۋەت ۋاقتىدىن تارتىپ ئۈچ قېتىم ھەيز كۆرگەن بولسا، بۇ ھالەتتە ئۇنىڭ تاكى ئايرىلىپ كەتكەندىن كېيىن ئۈچ قېتىم ھەيز كۆرگەنگە قەدەر ئەرگە تېگىشى توغرا ئەمەس.

نىكاھ قىلغان ۋاقتىدا ئايالنىڭ ئەرگە قويىدىغان شەرتلىرىنىڭ ھۆكمى

نىكاھ قىلغان ۋاقتىدا ئايالنىڭ ئەرگە قويىدىغان شەرتلىرىنىڭ ھۆكمى بىر خىل بولمايدۇ. ئۇ شەرتلەرنىڭ ئىچىدە بارلىق ئالىملارنىڭ بىردەك قارىشى بويىچە ئەرنىڭ ئورۇنلىشى لازىم بولغان شەرتلەرمۇ بار. ۋاپا قىلىش لازىم بولغان ئۇ شەرتلەر بولسا، ئايالنى چىرايلىقچە ساقلاشقا ياكى ياخشىلىق بىلەن يەنى زۇلۇم قىلماي، يامان گېپىنى قىلماي، كىشىلەرنى ئۇنىڭدىن يىراقلاشتۇرماي قويۇۋېتىشكە، خىراجىتىنى بېرىشكە ۋە ياخشى مۇئامىلە قىلىشقا ئوخشاش ئاللاھ تائالا قىلىشقا بۇيرۇغان شەرتلەردۇر. ئەگەر بىر ئايال نىكاھ قىلغان ۋاقتىدا ئېرىگە مەزكۇر شەرتلەرنى قويغان بولسا، بارلىق ئالىملارنىڭ بىردەك قارىشى بويىچە ئەرنىڭ ئايالنىڭ قويغان ئۇ شەرتلىرىنى ئورۇنلىشى لازىم. ئۇ شەرتلەرنىڭ ئىچىدە بارلىق ئالىملارنىڭ بىردەك قارىشى بويىچە ئەرنىڭ ئورۇنلىشى لازىم ئەمەس شەرتلەرمۇ بار. مەسىلەن، بىر ئايالنىڭ ئەرنىڭ قولىدىكى ئايالنى قويۇۋېتىشنى شەرت قىلغىنىغا ئوخشاش. بىر ئايال نىكاھ قىلغان ۋاقتىدا ئېرىنىڭ قولىدىكى بۇرۇنقى ئايالنى قويۇۋېتىشنى شەرت قىلغان ۋە ئەر ئۇنىڭغا ماقۇل دېگەن بولسا، بۇ ئەھۋالدا بارلىق ئالىملارنىڭ بىردەك قارىشى بويىچە ئەرنىڭ ئۇ شەرتنى ئورۇنلىشى لازىم. ئۇ شەرتلەرنىڭ ئىچىدە بەزى ئالىملار، ئورۇنلاش لازىم، بەزىلىرى بولسا، ئورۇنلاش لازىم ئەمەس، دەيدىغان شەرتلەرمۇ بار. مەسىلەن، بىر ئايالنىڭ ئېرىگە ئۆزىنىڭ ئۈستىگە خوتۇن ئالماسلىقنى ياكى ئۆزىنى ئاتا ئانىسىنىڭ ئۆيىدىن باشقا ئۆيگە يۆتكىمەسلىكنى شەرت قىلغىنىغا ئوخشاش. بىر ئايال ئېرىگە مەزكۇر شەرتلەرگە ئوخشاش بىرەر شەرت قويغان بولسا، بۇ ھالەتتە بەزى ئالىملارنىڭ قارىشى بويىچە، ئەرنىڭ ئۇ شەرتنى ئورۇنلىشى لازىم، بەزىلىرىنىڭ قارىشى بويىچە، ئەرنىڭ ئۇ شەرتنى ئورۇنلىشى لازىم ئەمەس. ئەگەر نىكاھ قىلىنغان ۋاقتىدا نىكاھنىڭ مەقسىتىگە زىت كېلىدىغان شەرتلەر قويۇلسا، ئۇ شەرتلەر ئەمەلدىن قالدۇرىلىدۇ ۋە ئۇلارغا ئەمەل قىلىنمايدۇ. لېكىن نىكاھ بۇزۇلۇپ كەتمەيدۇ. نىكاھقا قويۇلغان توغرا ئەمەس شەرتلەر نىكاھنىڭ توغرا بولىشىغا ھېچقانداق تەسىر يەتكۈزەلمەيدۇ، ئەكسىچە ئۇ شەرتلەر ئەمەلدىن قالدۇرىلىدۇ.

ئايالنىڭ تاكى تويلۇقنى قولىغا ئېلىپ بولغىچە ئۆزىنى ئەرگە تاپشۇرماسلىقنىڭ بايانى

ئايالنىڭ تاكى ئەر ئۇنىڭغا بېرىشكە تەيىن قىلغان تويلۇقنىڭ ھەممىسىنى ياكى ئۇنىڭ بىر قىسمىنى قولىغا ئالغانغا قەدەر ئەرنى ئۆزى بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشتىن، ياكى سۆيۈشتىن ياكى قۇچاقلىشىدىن ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلارنى قىلىشتىن چەكلەش ھەققى بار. ئەگەر ئەر، ئايالغا تەيىن قىلغان تويلۇقتىن بىر سومغا قەدەر تويلۇقنى كەم بەرگەن بولسا،

ئايالنىڭ ئەرنى ئۆزى بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشتىن توسۇش ھەققى بار. ئەرنىڭ بەرگەن تويلۇقنى ئايالدىن قايتۇرۇۋېلىش ھەققى يوق. تويلۇق ئايالغا ئايالنى ئۆيگە يۆتكەپ ئېلىپ كېلىشتىن ئىلگىرى بېرىلىپ بولۇشى لازىم. بۇ، ئەگەر ئەر ئايال تويلۇقنىڭ ھەممىسىنى ياكى بىر قىسمىنى كېيىن بېرىشكە پۈتۈشمىگەن بولسا، ئەھۋال شۇنداق بولىدۇ. ئەگەر ئەر، ئايال بىلەن تويلۇقنىڭ ھەممىسىنى ياكى بىر قىسمىنى كېيىن بېرىشكە پۈتۈشكەن بولسا، ئىش پۈتۈشكەن بويىچە بولىدۇ. بىر ئادەم بىر ئايالغا ئۇنىڭ تويلۇقىنى بېرىش ئۈچۈن مەن سىزگە تويلۇقنى مەن باي بولغان ۋاقتىدا ياكى شامال چىققان چاغدا، ياكى يامغۇر ياغقان چاغدا بېرەي، دېگىنىگە ئوخشاش قاچان كېلىشى نامەلۇم بولغان بىر ۋاقىتنى بېكىتكەن بولسا، ئۇ ۋاقىت ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ ۋە ئۇ ئايالغا شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا تويلۇقنى بېرىش لازىم بولىدۇ. ئەگەر بىر ئادەم بىر ئايالغا، مەن سىزگە تويلۇقنى سىز بىلەن ئايرىلىپ كەتكەن چاغدا، ياكى مەن ئۆلگەن ۋاقىتدا بېرەي، دېگەن بولسا، بۇ ئۆرپ ئادەت بويىچە ئېيتقاندا توغرىدۇر. ئەگەر شۇنداق دېگەن ئادەم ئايالنى يېنىشقىلى بولىدىغان تالاق قىلىۋاتقان بولسا، تويلۇقنى تاكى ئۇ ئايالنىڭ ئىددىتى چىقىپ بولغانغا قەدەر بېرىپ بولىشى لازىم.

ئايالى بىلەن سەپەرگە چىقىشنىڭ ھۆكمى

ئەگەر ئەر ئايالىنىڭ نىكاھتىن ئىلگىرى ۋە كېيىن بېرىلىدىغان تويلۇقىنىڭ ھەممىسىنى بېرىپ بولغان ۋە ئەر ئايال ئۈچۈن ئىشەنچلىك ئادەم بولغان بولسا، ئەرنىڭ ئايالنى ئۆزى بىلەن بىللە سەپەرگە ئېلىپ چىقىش ھوقۇقى بار. ئەگەر ئەر ئايالىنىڭ تويلۇقىنىڭ ھەممىسىنى بېرىپ بولالمىغان ياكى ئايال ئەرگە ئىشەنچ قىلالمايدىغان بولسا، ئۇ ئەر ئايالنى ئۆزى بىلەن بىللە سەپەرگە ئېلىپ چىقالمايدۇ. پەتىۋا بۇ قاراش بويىچە بېرىلىدۇ. لېكىن ئەر ئايالنى سەپەرگە زورلاپ ئېلىپ چىقمايدۇ.

ئالتىنچى باپ. ئائىلىنىڭ بۇزۇلۇشى

ئالدانغان ئىشەنچ

بىز موسۇلمانلار كېيىنكى دەۋرلەردە، ئۆزىمىزنى ئالداپ كەلگەن يالغان ئىشەنچلەرنىڭ بىرى، خوتۇن ـ قىزلىرىمىزنىڭ ئېپپەت ـ نومۇسلىرىنى موھاپىزەت قىلىشتا بىپەرۋالىق قىلىش، بۇنداق بىپەرۋالىقتىن يامان ئاقىۋەتلەرنىڭ كەلمەسلىكىگە ئىشىنىپ كېتىش بولدى. بۇ پەقەت، ئىمانىنىڭ ئاجىزلاشقانلىقى، ۋىجدانىنىڭ غەپلەت ئىچىدە كىرلەنگەنلىكىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. مەيلى ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال بولسۇن، ھېچقانداق كىشى خاتالىقلاردىن خالىي بولالمايدۇ. كىشى پەقەت يامان ئاقىۋەتلەرنىڭ مۇقەددىمىلىرىدىن ساقلىنىش ئارقىلىقلا خاتالىقلاردىن ساقلىنالايدۇ. ئايال كىشى ھەرقانچە ئىرادىلىك، دىيانەتلىك، جورىسىگە سادىق بولۇپ كەتكەندىمۇ، ئۇلار ھېچ ۋاقىت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرىدىن ئېشىپ كېتەلمەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرى پۈتۈن مۇسۇلمانلارنىڭ ئانىلىرى، ئەخلاق ۋە پەزىلەتلەردە ئەڭ ياخشى ئۈلگىلەردۇر. شۇنىڭلىق بىلەنمۇ، ئاللاھ ئۇلارغا مۇنۇ تەۋسىيەلەرنى قىلغان:

[يَا نِسَاء النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاء إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ

وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا (32)]

«ئى پەيغەمبەرنىڭ ئاياللىرى! سىلەر باشقا ئاياللارنىڭ ھېچ بىرىگە ئوخشىمايسىلەر، سىلەر (يات ئەرلەرگە) سۆز قىلغاندا نازاكەت بىلەن سۆزقىلماڭلار. (نازاكەت بىلەن سۆزقىلساڭلار) دىلىدا نىفاق (يامان نىيەت) بار ئادەم (سىلەرگە قارىتا) تەمەدە بولۇپ قالىدۇ. (گۇماندىن خالىي) ياخشى سۆز قىلىڭلار.» (ئەھزاپ سۈرىسى 32- ئايەت) ئاللاھ مۆسۈلمانلارغا خىتاب قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَن يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ وَلَٰكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِن وَرَاءِ حِجَابٍ ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَن تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَن تَنكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِن بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِندَ اللَّهِ عَظِيمًا (**53**)]

« ئى مۆئمىنلەر! پەيغەمبەرنىڭ ئۆيلىرىگە كىرمەڭلار، پەقەت تاماققا چاقىرىلغان ۋاقتىڭلاردىلا كىرىڭلار، (باشقا ۋاقىتتا رۇخسەت بىلەن كىرگەندە) تاماقنىڭ پىششىنى كۈتۈپ ئولتۇرماڭلار، لېكىن چاقىرىلغاندا كىرىڭلار يۇ، تاماق يەپ بولغاندىن كېيىن تارقاپ كېتىڭلار، تاماقتىن كېيىن) پاراڭ سېلىشىپ ئولتۇرماڭلار، بۇ (يەنى تاماقتىن كېيىن پاراڭ سېلىشىپ ئولتۇرۇش) پەيغەمبەرنى رەنجىتىدۇ، پەيغەمبەر (بۇنى ئېيتىشقا) سىلەردىن خىجىل بولىدۇ، الله ھەق (نى ئېيتىش) تىن خىجىل بولمايدۇ، سىلەر پەيغەمبەرنىڭ ئاياللىرىدىن بىر نەرسە سوراپ (ئالماقچى) بولساڭلار، پەردە ئارقىسىدىن سوراپ ئېلىڭلار، مۇنداق قىلىش سىلەرنىڭ دىللىرىڭلارنىمۇ، ئۇلارنىڭ دىللىرىنىمۇ ئەڭ پاك تۇتىدۇ، سىلەرنىڭ رەسۇلۇللاھنى رەنجىتىپ قويۇشۇڭلار دۇرۇس ئەمەس، رەسۇلۇللاھتىن كېيىن ئۇنىڭ ئاياللىرىنى ئېلىشىڭلارمۇ مەڭگۈ دۇرۇس ئەمەس، بۇنداق قىلىش (يەنى رەسۇلۇللاھنى رەنجىتىش ۋە ئۇنىڭ ئاياللىرىنى ئېلىش) ھەقىقەتەن اللەنىڭ دەرگاھىدا چوڭ گۇناھتۇر » (ئەھزاپ سۈرىسى 53- ئايەت)

كىتابخانلارنىڭ چۈشىنىشىگە ئانچە يىراق ئەمەسكى، يۇقىرىقى ئايەتلەردە خىتاب قىلىنغان كىشىلەر يەر يۈزىدىكى ئەڭ تەقۋا، ئەڭ ئەخلاقلىق زاتلار بولغان ساھابىلەر (پەيغەمبەرنىڭ زامانىدىكى ئۇنىڭ بىلەن بىر سەپتە بولغان ئۆلگىلىك مۇسۇلمانلار)دۇر. ئۇلار مۇئامىلە قىلىدىغان ئاياللارمۇ يەر يۈزىدىكى پۈتۈن ئاياللارنىڭ ئەڭ تەقۋالىرى، ئەڭ ئەخلاقلىق ۋە ئەڭ ئۆلگىلىك ئانىلىرى بولغان ئاياللار ــ پەيغەمبەرنىڭ ئاياللىرىدۇر.

يۇقىرىقى بايانلاردىن كېيىنمۇ، يەنە خوتۇن ـ قىزلىرنىڭ ئىپپەت ــ نومۇسلىرىنى مۇھاپىزەت قىلىش ئىشىدا، يالغان ئىشەنچكە بېرىلىپ ئالدانغۇچىلارغا دەيمەنكى: سىلەر قانچىلىك ياخشى بولۇپ كەتسەڭلارمۇ، پەيغەمبەردىن كامىل ئەمەسسىلەر. ئاياللىرىڭلارمۇ قانچىلىك پاك ۋە ئىشەنچلىك بولۇپ كەتكەندىمۇ، ئۇلار يەنىلا پەيغەمبەرنىڭ ئاياللىرىغا يەتمەيدۇ. سىلەر ئارىلىشىدىغان يېقىن ـ يورۇقلىرىڭلارمۇ ساھابىلەردىن ۋاپادار ئەمەس. سىلەر نېمەڭلەرگە بۇنچىۋالا ئىشەنچ قىلىپ كېتىسىلەر؟!

غۇرۇرنىڭ يۇقالغانلىقى ئەرلىكنىڭ ئۆلگەنلىكىدۇر

ئىنساننىڭ دۇنيادا ئەڭ شەرەپلىك ۋە ئەڭ قىممەتلىك نەرسىسى ئۇنىڭ نومۇسىدۇر. بەلكى ئىنساننىڭ نومۇسى ئۇنىڭ دىنىنىڭ ئاساسلىق پارچىسىدۇر. نومۇسنى ساقلاش دىنىنىڭ ئەڭ ئالدىنقى تەلىپى ۋە ئىمانىنىڭ كۆرۈنەرلىك ئالامەتلىرىدىن بىرىدۇر. بۇ مەسىلىدە پۈتۈن دىنلار ئىتتىپاقتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرى ئۆز ئەھلىنىڭ نۇمۇسىنى ساقلاشتا، ئەڭ غۇرۇرلۇق زاتلار ئىدى. مۇنۇ ھەدىس ئۇلارنىڭ نەقەدەر غۇرۇرلوق ۋە ئىپپەتلىك كىشىلەر ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ:

2610/ 4338 ـ أبو هُرَيْرَةَ: قَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ: يَا رَسُولَ اللهِ لَوْ وَجَدْتُ مَعَ أَهْلِي رَجُلاً لَمْ أَمَسَّهُ حَتَّى آتِيَ بِأَرْبَعَةِ شهود؟ قَالَ: ((نَعَمْ)) قَالَ: كَلاَّ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ إِنْ كُنْتُ لَأُعَاجِلُهُ بِالسَّيْفِ قَبْلَ ذَلِكَ، قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((اسْمَعُوا إِلَى مَا يَقُولُ سَيِّدُكُمْ إِنَّهُ لَغَيُورٌ، وَأَنَا أَغْيَرُ مِنْهُ وَاللهُ أَغْيَرُ مِنِّي))* مسلم (1498).

2610/ 4338 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: سەئد ئىبنى ئۇبادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ئى رەسۇلۇللاھ ! ئايالىمنى بىرسى بىلەن تۇتۇۋالسام، تۆت گۇۋاھچىنى ئۇ جايغا ھازىر قىلمىغۇچە ئۇنىڭغا چېقىلالمامدىم؟ دەپ سورىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: شۇنداق، دېگەندى، سەئد ئىبنى ئۇبادە: ياق، سېنى ھەق دىنى بىلەن ئەۋەتكەن اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن ئۇنداق يەتكۈزۈش ئۈچۈن پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن ئىشقا دۇچ كېلىپ قالسام، تۆت گۇۋاھچىنى ھازىر قىلماستىنلا كاللىسىنى ئالىمەن، دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: پېشۋايىڭلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ ئۇ ھەقىقەتەن بەك كۈنلەمچى ئىكەن، مەن ئۇنىڭدىنمۇ بەكرەك كۈنلەيمەن، الله تائالا مەندىنمۇ بەكرەك كۈنلەيدۇ، دېدى. (مۇسلىم: 1498)

ھەر كىشى ئۈچۈن ئۆزىنىڭ نومۇسى ۋە ئىپپىتى شۈنچىلىك مۇقەددەس بولغان يەردە، باشقىلارنىڭمۇ نومۇسى ۋە ئىپپىتىمۇ شۇنچىلىك مۇقەددەستۇر، ئۆزىنىڭ نومۇسىنى قوغداش يولىدا غۇرۇرلۇق بولغان كىشى، ئەلۋەتتە باشقىلارنىڭمۇ ئىپپەت، نۇمۇسلىرنى قوغدىشى، دۈشمەنلىك ۋە خىيانەتلەر بىلەن ئۇلارنىڭ نومۇسلىرنى ئاياق ئاستى قىلىشتىن ھەزەر قىلىشى كېرەك. يامان نىيەتلىك كىشلەرنىڭ باشقىلارنىڭ نومۇسلىرىغا كۆز تىككىشلىرى تۆۋەندىكى بوشلۇقلاردىن كېلىپ چىقىدۇ:

1. ئائىلە مەسئۇلىنىڭ ئۆز ئەھلىنى يات ئەرلەرنىڭ يامان نىيەتلىك تەمەلىرىدىن قوغداشقا ئەھمىيەت بەرمەسلىكى. بۇئاجىزلىق، ئائىلە مەسئۇلىنىڭ ئەرلىك غۇرۇرىنى يۇقاتقانلىقى ياكى ئۆز ۋەزىپىسىنى تونۇمىغانلىقى ياكى ئۆزىنىڭ تەربىيە ساھەسىدە بىلمىسىزلىكى تۈپەيلىدىن مەيدانغا كەلگەن ئاجىزلىقتۇر.

2. ئاياللارنىڭ ۋە قىزلارنىڭ كىيىنىشلىرى، سۆزلەشلىرى ۋە يۈرۈش ـ تۇرۇشلىرىدىكى نازاكىتى ۋە جەلپكارلىقى. شۇڭا ئىسلام دىنى ھەرتۈرلۈك يامان ئاقىۋەتلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئاياللارنى ئۆزلىرىگە قارىتا ئەرلەرنىڭ ھەۋەسلىرنى قوزغىتىپ قويىدىغان بارلىق ئامىللاردىن يىراق بۇلۇشقا چاقىرغان. ئاللاھ پۈتۈن مۇسۇلمان ئاياللارغا خىتاب قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

[وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا (33)]

« ئۆيلىرىڭلاردا ئولتۇرۇڭلار، ئىلگىرىكى جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئاياللارنىڭ ياسىنىپ چىققىنىدەك ياسىنىپ چىقماڭلار، ناماز ئوقۇڭلار، زاكات بېرىڭلار، اللهقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىڭلار، ئى پەيغەمبەرنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر! الله سىلەردىن گۇناھنى ساقىت قىلىشنى ۋە سىلەرنى تامامەن پاك قىلىشنى خالايدۇ.» (ئەھزاب سۈرىسى 33 ـ ئايەت)

بۇ ئايەتتىكى خىتابتىن مەقسەت، ئاياللارنى گۈزەل، يارىشىملىق كىيىملەرنى كىيىپ، ئېسىل يۈرۈشلىرىدىن مەنئى قىلىش ئەمەس. بەلكى ئىسلام دىنى كېلىشتىن بۇرۇنقى دەۋرلەردىكى ئاياللارنىڭ ۋە كۈنىمىزدىكى مەدەنىيەت دەۋاسى قىلغۇچى ئاياللارنىڭ كىيىنگىنىدەك، يات ئەرلەر بار يەردە نېپىزلىكتىن بەدەنلىرىنى كۆرسىتىپ تۇرىدىغان، قىسقىلىقتىن تىزىدىن ئاشمايدىغان، تارلىقتىن بەدەنلىرىگە چاپلىشىپ تۇرىدىغان كىيىملەرنى كىيىشتىن مەنئى قىلىدۇ.

گۇھەر نەچچە قات تۇگۈنلەر ئىچىدە ساقلانغانلىقى ۋە ھەركىشىنىڭ ئۇنى كۆرەلمىگىنى ئۈچۈن شۇنچىلىك قىممەتكە سازاۋەر بولغان نەرسىدۇر. ئايال كىشىمۇ ئوزۇن، ئازادە، ئېسىل كىيىملەرنى كىيىپ يۈرسە، ئۇنىڭ ھۆرمىتى ۋە قىممىتى ئاشىدۇ، كىشىلەرمۇ ئۇنىڭدىن ھايا قىلىدۇ ۋە ئۇنى قەدىرلەيدۇ. شۇڭا ئاياللار يات ئەرلەر بار جايدا سۆز قىلغاندا، ئىمكان قەدەر ئۆزلىرىنىڭ ئاۋازلىرىنى جەلىبكار ۋە نازاكەتلىكتە سۇنئىيلەشتۈرىۋالماستىن، بەلكى نورمال، تەبئىي سۆزلەشكە تىرىشىشى كېرەك. چۈنكى نازاكەتلىك، سۇنئىي ئاۋازلار ئەرلەرنى ئۆزىگە جەلب قىلىشنىڭ بىر ۋاستىسىدۇر. ئەرەب ماقالىلىرىدىمۇ "قۇلاق كۆزدىن بۇرۇن ئاشىق بولىدۇ" دەيدىغان سۆز بار.

3. ئەر ـ ئايال جىنسلىرىنىڭ ئاممىۋى سورۇنلاردا ئارىلىشىپ ئولتۇرۇشى. ئىسلام شەرىئىتىدە، ئايال كىشىلەرنىڭ ئۆز تۇغقانلىرىدىن بولمىغان، يات ئەرلەر بىلەن ئاممىۋى سورۇنلاردا ئارىلىشىپ ئولتۇرۇشى، ئۇلارغا نازاكەتلىك ۋە سۇنئىي ئاۋازلىرى بىلەن، زۆرۈرىيەتسىز سۆز قىلىشى مەنئى قىلىنغان تۇرسىمۇ، كۆپلىگەن مۇسۇلمان ئائىلىلىرى ئۆزئارا زىيارەت ياكى باشقا مۇناسىۋەتلەردىن تاشقىرى، ئاممىۋى سورۇنلاردىمۇ ئەر ـ ئاياللار بىر ئورۇندا ئارىلىشىپ ئولتۇرىدىغان، ئەرلەر بىلەن ئاياللار بىر ــ بىرىگە چاقچاق قىلىشىدىغان ئادەتلەرنى ئۆگىنىپ قالغان. بۇنداق ئىشلار دىنىمىزنىڭ كۆرسەتمىسىگە خىلاپ بولغىنىنىڭ سىرتىدا، بىز مۇسۇلمانلارنىڭ مىللىي ئەنئەنىلىرىمىزگىمۇ يات كېلىدىغان ئەھۋالدۇر.

بۈگۈنكى كۈندە بۇنداق بىنورمال ئارىلىشىشلارغا قارشى تۇرغان كىشىگە قالاقلىق قالپىقى كىيگۈزۈلىدۇ. مانا بۇخىل ئېچىنىشلىق ئەھۋاللار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بەرگەن خەۋەرلىرىنى تەستىقلىماقتا. ھازىر بەزى مەملىكەتلەردە، خوسۇسەن غەرب ئەللىرىدە بۇ ئىشلار ھەدىستە سۆزلەنگەن بويىچە، ئەينەن يۈز بەرمەكتە. ئۇلارنى بۇ قەبىھ ئىشلاردىن توسقان كىشى ئەۋلىيا ھېسابلىنىدۇ، ئەلۋەتتە. بۇ دېگەنلىك ئۇلارنى يامان ئىشلاردىن توسىدىغان ئادەم يوق دېگەنلىكتۇر. چۈنكى ئۇلارنى ئەخلاقسىزلىقلىرىدىن توسقان كىشى، ئۇلارنىڭ نەزەرىدە، ئۇلارنىڭ دېموكراتىك ئەركىنلىكىنى مەنئى قىلغان سانىلىپ، خاتالاشقان بولىدۇ.

4. ئائىلىدە دىنىي تەربىيەنىڭ يوقلىقى ياكى كەملىكى. بىر ئائىلىدە ھەقىقىي دىنىي تەربىيە بولىدىغان بولسا، ئۇنىڭ پايدىسى شۇ ئائىلىدىن يېتىشىپ چىققان پەرزەنتلەرنىڭ ئۆزى ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى ئۇلار ياشىغان مەھەللە، يۇرت ۋە جەمئىيەت ئۈچۈنمۇ ئومۇم بولىدۇ. ئائىلىدىكى دىنىي تەربىيە، پەرزەنتلەرنىڭ ئىپتىدائى تەربىيىسى بولۇپ، دىنىي تەربىيىنى ئۆزلىرىگە ئۆزلەشتۈرگەن قىز ـ يىگىتلەر ئائىلىنىڭ شەرىپىنى ۋە نومۇسىنى قوغداشنىڭ نەقەدەر مۇقەددەس ۋە ئۇلۇغ ۋەزىپە ئىكەنلىكىنى تونۇيدۇ. نەتىجىدە، قۇرۇق سۆزلەردىن ۋە يالغان تۆھمەتلەردىن ساقلىنىش ئۈچۈن بولسىمۇ، ياتلار بىلەن بىنورمال ئالاقە قۇرمايدۇ، قىزلار ئائىلىسىدىن رۇخسەتسىز خالىغان جايغا كەتمەيدۇ، يات ئەرلەر بىلەن بىرگە يۈرمەيدۇ. چۈنكى ئىسلام تەربىيىسىنىڭ تەقەززاسى بۇ خىل يولسىز ئالاقىلارنى ئىنكار قىلىدۇ ۋە مەنئى قىلىدۇ.

ھۆرمەتلىك قېرىنداشىم! يوقىرىقى كەمچىلىكلەرنى تۈزۈتۈش ئۈچۈن مۇنۇ ئايەتلەرنىڭ مەنىلىرىنى ياخشى چۈشىنىپ، شۇنىڭغا ئەمەل قىلىش بىزگە يېتەرلىك دەپ ئويلايمەن:

[قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ (**30**) وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاء بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاء بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُوْلِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاء وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِن زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (**31**)]

«مۆئمىن ئەرلەرگە ئېيتقىنكى، (نامەھرەملەرگە يەنى يات ئاياللارغا) تىكىلىپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى (ھارامدىن) ساقلىسۇن. مۇنداق قىلىش ئۇلار ئۈچۈن ئەڭ ياخشىدۇر. ئاللاھ ھەقىقەتەن ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىدىن تولۇق خەۋەرداردۇر. مۆئمىن ئاياللارغا ئېيتقىنكى، نامەھرەملەرگە تىكىلىپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى ياپسۇن، كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان قىسمىدىن باشقا زىننەتلىرىنى ئاشكارىلىمىسۇن، لېچەكلىرى بىلەن كۆكرەكلىرىنى ياپسۇن. (كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان قىسمىدىن باشقا) زىننەتلىرىنى ئەرلىرىدىن، ئاتىلىرىدىن، يا قېيىن ئاتىلىرىدىن، يا ئوغۇللىرىدىن، يا ئەرلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا ئۆز قېرىنداشلىرىدىن، يا قېرىنداشلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا ھەمشىرىلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا دىنداش ئاياللاردىن، يا قول ئاستىدىكى چۆرىلىرىدىن، يا خوتۇنلارغا ئېھتىياجى يوق خىزمەتچىلەردىن (يەنى قېرى، دەلدۈش بولغانلىقتىن جىنسىي شەھۋەت يوقلاردىن)، يا ئاياللارنىڭ ئۇياتلىق جايلىرىنى بىلمەيدىغان (يەنى بالاغەتكە يەتمىگەن) باللاردىن باشقا كىشىلەرگە كۆرسەتمىسۇن، زىننەتلىرىنى كىشىلەرگە بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئاياقلىرىنى يەرگە ئۇرمىسۇن. ئى مۆئمىنلەر! بەختكە ئېرىششىڭلار ئۈچۈن ھەممىڭلار ئاللاھقا تەۋبە قىلىڭلار.» (نور سۈرىسى 30 ـ 31 ـ ئايەتلەر)

ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدا يۈز بېرىدىغان ئىختىلاپلار

ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدا يۈز بېرىدىغان ئىختىلاپ بولسا، خۇددى بىر ئادەمنىڭ تىنىگە چۈشكەن كېسەلگە ئوخشاش بىر ئائىلىنىڭ تىنىگە چۈشكەن كېسەلدۇر. ئىنسان ھەر ۋاقتتا خىلمۇ خىل كېسەلگە ئۇچراش تەھدىدى ئالدىدا تۇرغىنىدەك بىر ئائىلىمۇ ئەر ـ خوتۇن

ئارىسىدا ئىختىلاپ يۈز بېرىش تەھدىتى ئالدىدا تۇرىدۇ. ناھايىتى ئاز ئائىلە مەيلى ئۇ ئىختىلاپ كۆپ بولسۇن مەيلى ئاز بولسۇن ئەر - خوتۇن ئارىسىدا يۈز بېرىدىغان ئىختىلاپتىن خالىدۇر. ئەر - خوتۇن ئارىسىدا يۈز بېرىدىغان ئىختىلاپلارنىڭ سەۋەبلىرى ناھايىتى كۆپتۇر. لېكىن ئۇلارنىڭ ئەڭ مۇھىملىرى تۆۋەندىكىلەردۇر.

1- ئەر - خوتۇننىڭ دەسلەپتە بىر - بىرىنى ياخشى تاللىماسلىقىدۇر. بۇ ئەر - خوتۇن ئارىسىدا يۈز بېرىدىغان ئىختىلاپنىڭ ئەڭ ئېغىرىنى، بىر ئائىلىنىڭ خاتىرجەملىكىنى ۋە ئۇنىڭ داۋاملىشىشىنى بۇزۇۋېتىدىغان ئەڭ خەتەرلىك ئىختىلاپنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئەر خوتۇن ئارىسىدا ئىختىلاپنىڭ يۈز بېرىپ قېلىشىدىن ساقلىنىش ئىختىلاپ يۈز بېرىپ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئامالىنى قىلىشتىن ياخشىدۇر. كېسەلگە گىرىپتار بولۇشتىن ئىلگىرى ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۇنىڭغا گىرىپتار بولۇپ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ چارىسىنى قىلىشتىن كۆپ ئاساندۇر. ئوغۇل ــ قىز، بىر - بىرىنى ياخشى تاللاش ۋە بىز يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكەن ئەر ئايالنى، ئايال ئەرنى تاللىغاندا دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك بولغان مەزكۇر پرىنسىپلارغا رىئايە قىلىش ئائىلىنى ئەر خوتۇن ئارىسىدا يۈز بېرىپ قالىدىغان ئىختىلاپ كېسىلىدىن ساقلايدىغان ۋە ئائىلىنىڭ خاتىرجەملىكىگە ۋە ئۇنىڭ داۋاملىشىشىغا تەھدىد سالىدىغان ۋابانى يىراقلاشتۇرىدىغان ئەڭ مۇھىم ئامىلدۇر.

2- ئائىلىنىڭ ئەتراپىدىكى مۇھىتنىڭ ۋە جەمئىيەتنىڭ ناچار بولۇشىدۇر. جەمئىيەتنىڭ ناچار بولۇشى ئائىلىنىڭ تىنىگە كېسەلنىڭ ئېقىپ كىرىشىگە سەۋەب بولىدۇ ۋە ئەر - خوتۇن ئارىسىدا ئىختىلاپنىڭ يۈز بېرىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. جەمئىيەتنىڭ ناچار بولۇشى كۆپىنچە ۋاقىتلاردا بىر ئائىلىنىڭ پارچىلىنىشىغا ۋە ئائىلە ھاياتىنىڭ ئاياغلىشىشىغا سەۋەب بولىدۇ.

3- ئەر - خوتۇن ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئاتا ئانىسىنىڭ ۋە ئۇرۇق تۇغقانلىرىنىڭ ئەر - خوتۇننىڭ خۇسۇسىي ئىشلىرىغا ئارىشىۋېلىشلىرىدۇر. بۇمۇ ئەر - خوتۇن ئارىسىدا يۈز بېرىدىغان ئىختىلاپقا ناھايىتى كۆپ سەۋەب بولىدىغان ئامىللارنىڭ بىرىدۇر. بۇ ئەر - خوتۇننىڭ ئارىسىدا ئۇلارنىڭ ئەر خوتۇنلۇق ھاياتىنىڭ نۇرىنى ئۆچۈرىدىغان جەڭگە جېدەل ۋە ماجرالارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ھەتتا بۇ بەزىدە ئائىلىنىڭ پارچىلىنىشىغا ۋە ئائىلە ھاياتىنىڭ ئاياغلىشىشىغا سەۋەب بولۇشى مۇمكىن. مانا بۇلار ئەر - خوتۇن ئارىسىدا ئىختىلاپلارنىڭ يۈز بېرىشىگە سەۋەبچى بولىدىغان ئەڭ مۇھىم ئامىللاردۇر.

ئەر خوتۇن ئارىسىدىكى ئىختىلاپنى تۈگىتىش ئۈچۈن تىرىشىش

1) ئەر - خوتۇن ئارىسىدا يۈز بېرىدىغان ئىختىلاپنىڭ سەۋەبى ياكى ئايال تەرەپىدىن ياكى ئەر تەرەپىدىن كېلىدۇ. ئەگەر بۇ ئىختىلاپقا سەۋەبچى بولغان تەرەپ ئايال بولسا، ئىسلام دىنىنىڭ قارىشى بويىچە بۇ ئىختىلاپنىڭ ئامالىنى قىلىشقا ۋە ئائىلىدىن ئىختىلاپ كېسىلىنى يىراقلاشتۇرۇشقا ئەر مەسئۇلدۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ئىختىلاپنى ھەل قىلىش جەريانىدا ئەرنىڭ پايدىلىنىشى ۋە ئۇنىڭ دىۋچ كەلگەن مەسىلىلەرگە ئۇيغۇن بىر شەكىلدە قوللىنىشى ئۈچۈن بىر نەچچە خىل ۋاستىلەرنى يولغا قويىدى. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى.

« سىلەر سەركەشلىك قىلىشلىرىدىن قورقىدىغان ئاياللارغا نەسىھەت قىلىڭلار، (بۇ ئۈنۈم بەرمىسە) بىر تۆشەكتە بىللە ياتماڭلار، (بۇمۇ ئۈنۈم بەرمىسە) ئۇلارنى ئەدەبلەش مەقسىتىدە

ئاستىراق ئۇرۇڭلار. ئەگەر سىلەرگە ئىتائەت قىلسا، ئۇلارنى بوزەك قىلىش خىيالىدا بولماڭلار. اللە ھەقىقەتەن سىلەردىن ئۈستۈندۇر، بۈيۈكتۇر (اللە ئاياللارغا زۇلۇم قىلغاننى جازالايدۇ) [سۈرە نىسا34 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى]

ئىسلام دىنى ئاياللارنىڭ سەركەشلىكىنىڭ ۋە ئۇنىڭ تەرسالىقىنىڭ چارىسىنى قىلىش ئۈچۈن ئايالنى ئۇرۇشنى رۇخسەت قىلغان بولسىمۇ، لېكىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئايالنى ئۇرۇشنىڭ مەكرۇھ ئىكەنلىكىنى كۆرسۈتۈپ بىرىدىغان ھەدىسلەرنى ۋە ئايالنىڭ سەركەشلىك قىلىشىنىڭ چارىسىنى قىلىش ئۈچۈن ئۇنى ئۇرۇشتىنمۇ باشقا ئامالللارنىڭ بارلىقىنى بايان قىلدى. ھەدىستە مۇنداق بايان قىلىندى.

2598/ 4322 ـ إِيَاسُ بْنُ عَبْدِ الله بْنِ أَبِي ذُبَابٍ رفعه: ((لا تَضْرِبُوا إِمَاءَ الله))، فَجَاءَ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – إِلَى النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: ذَئِرْنَ النِّسَاءُ عَلَى أَزْوَاجِهِنَّ فَرَخَّصَ فِي ضَرْبِهِنَّ، فَأَطَافَ بِآلِ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَشْكُونَ أَزْوَاجَهُنَّ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((لَقَدْ طَافَ بِآلِ مُحَمَّدٍ نِسَاءٌ كَثِيرٌ يَشْكُونَ أَزْوَاجَهُنَّ لَيْسَ أُولَئِكَ بِخِيَارِهِم))* أبو داود (2146)، ابن ماجة (1985)، الدارمي (2219).

2598/ 4322 ـ ئىياس ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبۇ زۇبابتىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئاياللارنى ئۇرماڭلار! دىدى. كۆپ ئۆتمەي، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كېلىپ: ئى رەسۇلۇللاھ! ئاياللار ئەرلىرىگە بويسۇنمايدىغان بولۇپ كەتتى، دىدى. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇرۇشقا رۇخسەت بەردى. ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۆيىنى ئېرىدىن شىكايەت قىلىپ كېلىدىغان ئاياللار بېسىپ كەتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: مۇھەممەد (سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم) نىڭ ئۆيىنى ئېرىدىن شىكايەت قىلىپ كېلىدىغان ئاياللار بېسىپ كەتتى، سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىن ئايالىنى قاخشاتقانلار ياخشى ئادەملەر ئەمەس، دىدى. (ئەبۇ داۋۇد 2146)

2) بۇ ئىختىلاپقا سەۋەپچى بولغان تەرەپ ئەر بولسا، ئايال بۇ ھالدا بۇنىڭغا نېمە ئىشنىڭ سەۋەب بولغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن ئىزدىنىشى ۋە ئۇنىڭ چارىسىنى قىلىشقا ئۇرۇنىشى لازىم. ئەگەر ئايالغا ئەرنى رازى قىلىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ بەزى ھەقلىرىدىن ۋاز كېچىشكە توغرا كەلگەن تەقدىردىمۇ ئايالنىڭ بەزى ھەقلىرىدىن ۋاز كېچىپ بىرىش ئارقىلىق بولسىمۇ ئاخىرىدا ئايرىلىپ كېتىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ئەرنىڭ تېخىمۇ سەركەشلىك قىلىشىنىڭ ۋە يۈز ئۆرىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشى ياخشىدۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دىدى.

[وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِن بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلاَ جُنَاْحَ عَلَيْهِمَا أَن يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الأَنفُسُ الشُّحَّ وَإِن تُحْسِنُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ اللّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا (**128**)]

ئەگەر بىرەر ئايال ئېرىنىڭ كۆڭۈلسىز بولۇشىدىن ياكى يۈز ئۆرۈشىدىن ئەندىشە قىلسا، ئۇلارنىڭ ئۆزئارا كېلىشىشى ھېچ گۇناھ ئەمەس، كېلىشىش (ئۇزۇلۇشۇپ كېتىشتىن) ياخشى. ئىنسانلارنىڭ تەبىئىتىگە بېخىللىق سىڭىپ كەتكەن، ئەگەر (ئاياللىرىڭلارغا) ياخشىلىق

قىلساڭلار، (ئۇلارغا زۇلۇم قىلىشتىن) ساقلانساڭلار (اللە سىلەرنى مۇكاپاتلايدۇ). اللە ھەقىقەتەن قىلمىشىڭلاردىن خەۋەرداردۇر [سۈرە نىسا-128]. ئاللاھ تائالانىڭ« كېلىشىش (ئۈزلۈشۈپ كېتىشتىن) ياخشى. ئىنسانلارنىڭ تەبىئىتىگە بېخىللىق سىڭىپ كەتكەن» دېگەن ئايىتى كېلىشىشنىڭ، يۇمشاق مۇئامىلىدە بولۇشنىڭ ۋە كېلىشىش ئۈچۈن بىر تەرەپنىڭ بەزى ھەقلىرىدىن ۋاز كېچىشىنىڭ ئائىلىنىڭ ياخشى بولۇشى ۋە ئۇنىڭ تۈزۈلۈشىگە سەۋەب بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

3) ئەر ـ خوتۇننىڭ ئارىسىدا ئىختىلاپ يۈز بەرگەن چاغدا ھەر ئىككى تەرەپ بىر ـ بىرىنىڭ ئېغىرلىقىنى كۆتۈرىشى، سەۋر قىلىشى، ئائىلىنىڭ بۇزۇلۇپ كېتىشتىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بەزى ھەقلىرىدىن ئۆتۈنۈپ بېرىشى، بولۇپمۇ ئەر، ئاللاھ تائالانىڭ تۆۋەندىكى ئايىتىنى ئەسلىشى لازىم. ئاللاھ تائالا ئەرلەرگە تەۋسىيە قىلىپ مۇنداق دېدى.

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَرِثُواْ النِّسَاء كَرْهًا وَلاَ تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُواْ بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلاَّ أَن يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِن كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَن تَكْرَهُواْ شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا (**19**)]

ئى مۆئمىنلەر! ئاياللارغا زورلۇق قىلىپ، ئۇلارنى مىراس قىلىپ ئالماق (يەنى بىر ئادەمنىڭ قولىدىن يەنە بىر ئادەمنىڭ قولىغا ئۆتۈپ تۇرىدىغان مال ئورنىدا قىلىۋالماق) سىلەرگە دۇرۇس بولمايدۇ؛ ئۇلار ئوپئوچۇق بىر پاھىشە ئىشنى قىلمىغان ھالەتتە، سىلەر ئۇلارغا بەرگەن مەھرىدىن بىر قىسمىنى يۇلۇۋېلىش ئۈچۈن، ئۇلارغا بېسىم ئىشلەتمەڭلار، ئۇلار بىلەن چىرايلىقچە تىرىكچىلىك قىلىڭلار، ئەگەر ئۇلارنى ياقتۇرمىساڭلار (سەۋر قىلىڭلار)، چۈنكى سىلەر ياقتۇرمايدىغان بىر ئىشتا اللە كۆپ خەيرىيەتلەرنى پەيدا قىلىشى مۇمكىن [سۈرە نىسا-19].

4) ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدىكى ئىختىلاپ ياخشىلىنىشقا ئەمەس تېخىمۇ يامانلىشىشقا ۋە ئېغىرلىشىشقا قاراپ ماڭغان ۋە ئۇلار بۇ ئىختىلاپنى ئۆزلىرى ھەل قىلالمايدىغان بولسا، بۇ ھالدا ئىسلام دىنى ئەر ـ خوتۇننىڭ ئارىسىنى ياخشىلاش ئۈچۈن ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئۇرۇق تۇغقانلىرىنىڭ ئىچىدىن ئاللاھ تائالادىن قورقىدىغان، ئائىلىنىڭ بۇزۇلۇپ كەتمەسلىكىگە ۋە ئۇنىڭ بەختلىك ھالدا داۋاملىشىشىغا ھېرىسمەن ئادەملەرنىڭ ئارىلىشىشىنى يولغا قويىدى. يەنى ئەر تەرەپتىن بىر ئادەم ۋە ئايال تەرەپتىن بىر ئادەم بىر يەرگە كېلىپ ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدا يۈز بەرگەن ئىختىلاپنىڭ سەۋەبلىرىنى سۈرۈشتە قىلىدۇ، ئىككىسىنىڭ ئارىسىدىكى ئىختىلاپنى ھەل قىلىشقا ۋە ئىككىسىنى ئىناق ھالىتىگە كەلتۈرۈشكە كۈچىنىڭ يېتىشىچە تىرىشىدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى.

[وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُواْ حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِن يُرِيدَا إِصْلاَحًا يُوَفِّقِ اللّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا (**35**)]

ئەگەر ئەر ـ خوتۇن ئىككىيلەننىڭ ئىناقسىز بولۇپ قېلىشىدىن قورقساڭلار، ئەرنىڭ تۇغقانلىرىدىن بىر ھەققانىي كىشىنى، خوتۇننىڭ تۇغقانلىرىدىن بىر ھەققانىي كىشىنى ئەۋەتىڭلار، اللە ئەگەر بۇ ئىككى كىشىنى ئەپلەشتۈرۈشنى خالىسا، ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنىڭ

ئارىسىغا ئىناقلىق سالىدۇ. اللە ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىدىن خەۋەرداردۇر [سۈرە نىسا-35].

5) كېلىشتۈرۈشكە ئەۋەتىلىدىغان ئادەملەر ئۇچۇن ياخشى كىشىلەرنى تاللاش ۋە ئۇلارنىڭ نىيەتلىرىنىڭ ئەر - خوتۇن ئارىسىنى ياخشىلاش ۋە تۈزەش بولىشى ئۇلارنىڭ ئۆز ۋەزىپىلىرىنى نەتىجىلىك ھالدا ئورۇنلىشىنىڭ ئەڭ مۇھىم سەۋەبلىرىدىندۇر. ئۇلارنىڭ ۋەزىپىلىرى بولسا ئەر - خوتۇننىڭ ئارىسىدىكى ئىختىلاپنى يوقىتىشتىن ۋە ئۇلارنىڭ ھاياتىنى ئىناقلىق ۋە ساپلىق ھالىتىگە ئېلىپ كېلىشتىن ئىبارەتتۇر.

6) ئەر - خوتۇن ئارىسىدىكى ئىختىلاپ ناھايىتى ئېغىر بولۇپ ئىككى تەرەپتىن ئەۋەتىلگەن ئادەملەر ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى ئىختىلاپنى ھەل قىلىشقا ئىمكانسىز قالغان بولسا، بۇ ھالدا ئىسلام دىنى ئەر - خوتۇنلارنىڭ ئايرىلىپ كېتىشىنى يولغا قويىدى. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى.

[وَإِن يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّهُ كُلاًّ مِّن سَعَتِهِ وَكَانَ اللّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا (**130**)]

ئەگەر ئىككىسى ئۆزلۈشۈپ كەتسە، اللە ئۆز پەزلى بىلەن ئۇلارنىڭ بىرسىنى ئىككىنچىسىدىن بىھاجەت قىلىدۇ، اللە (نىڭ پەزلى) كەڭدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر [سۈرە نىسا-130]. ئاللاھ تائالانىڭ« ئەگەر ئىككىسى ئۆزلۈشۈپ كەتسە، اللە ئۆز پەزلى بىلەن ئۇلارنىڭ بىرسىنى ئىككىنچىسىدىن بىھاجەت قىلىدۇ» دېگەن سۆزى ئاللاھ تائالا ئەر ئايال ئىككىسىگە ئۇلارنىڭ بىر - بىرى بىلەن توي قىلىش ئارقىلىق ئېرىششكە مۇيەسسەر قىلغان كاتتا نېمەتلەرنىڭ بىرىدىن ئاجراپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ھەر بىرى ئۈچۈن تەسەللىدۇر.

ئەر - خوتۇن ئارىسىدىكى ئىختىلاپ ناھايىتى ئېغىر بولۇپ ئىككى تەرەپتىن ئەۋەتىلگەن ئادەملەر ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى ئىختىلاپنى ھەل قىلىشتىن ئىمكانسىز قالغان ۋاقتىدا، ئەر - خوتۇنلارنىڭ ئايرىلىپ كېتىشى مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ناھايىتى ھېكمەت بىلەن يولغا قويۇلغان بىر تۈزۈمدۇر.

7) ئايال بىلەن قېيىن ئانىنىڭ ئارىسىدىكى جىدەلنى چىرايلىق ھەل قىلىش لازىم.

بۇ، جەمىيىتىمىزدە كۆپ ئۇچرايدىغان بىر مەسىلىدۇر. كىشىلەر بۇنى كېلىن بىلەن قېيىن ئانىنىڭ ئارىسىدىكى جىدەل دەپ ئاتىشىدۇ. ئەر بۇ جىدەلنىڭ ئالدىدا ناھايىتى سەۋرچان، سوغۇققان ۋە ھېكمەتلىك بولىشى لازىم. بۇ ھالدا ھېكمەت ئەردىن ھەر بىر ھەق ئىگىسىگە ئۇنىڭ ھەققىنى بېرىشنى تەلەپ قىلىدۇ. چۈنكى ئايالنىڭ ھەقلىرى ئانىنىڭ ھەقلىرى بىلەن زىتمۇ-زىت كەلمەيدۇ.

ئايالنىڭ ھەقلىرى بىز يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكۈنىمىزدەك تويلۇق، تەمىنات بېرىش، چىرايلىقچە تىرىكچىلىك قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. ئەمما ئانىنىڭ ھەقلىرى بولسا ئانىغا ياخشىلىق قىلىش، ئۇنىڭ بىلەن بولغان ئالاقىنى كۈچلەندۈرۈش ۋە ئۇنىڭغا گۇناھ بولمايدىغان ئىشلاردا بويسۇنۇشتىن ئىبارەتتۇر. مەيلى ئاتا-ئانا بولسۇن مەيلى باشقا بىرى بولسۇن بىر ئادەمنىڭ يەنە بىر ئادەمگە بويسۇنۇشى ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا گۇناھ ھېسابلانمايدىغان ئىشلاردا بولىدۇ. ئاتا ئانىغا ئاسىيلىق قىلىشنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام چوڭ گۇناھلارنىڭ قاتارىدىن سانىدى.

8093/4902 ـ بريدة رفعه: ((إن أكبر الكبائر الإشراك بالله، وعقوق الوالدين، ومنع فضل الماء، ومنع الفحل))*

8093/4902 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: گۇناھلارنىڭ ئەڭ چوڭى: اللەقا شېرىك كەلتۈرۈش، ئاتا ئانىنى قاخشىتىش، ناھەق ئادەم ئۆلتۈرۈش ۋە يالغان قەسەم قىلىشتۇر. (بۇخارى: 6675)

ئىبنى ھەجەر ئاتا ئانىنى قاخشىتىش ھەققىدە مۇنداق دېدى: ئاتا ئانىنى قاخشىتىش دېگەنلىك بىر بالىدىن ئاتا ئانىسى ئاغرىنىپ قالىدىغان بىرەر سۆزنىڭ ياكى ھەرىكەتنىڭ سادىر بولۇپ قېلىشى دېمەكتۇر. ئىبنى ئەتىيە مۇنداق دېدى: دىن بىلەن زىت ئەمەس ئىشلاردا ئاتا ـ ئانا بالىنى مەيلى ئۇ ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇغان بولسۇن مەيلى قىلىشتىن توسقان بولسۇن بالىنىڭ ئاتا ئانىغا بويسۇنۇشى ۋاجىپتۇر. ئەگەر ئاتا ـ ئانا بالىنى قىلىشقا بۇيرۇغان ئىش دىندا مۇستەھەپ، دەپ قارالغان ئىشلاردىن بولسا، بۇ ئىشلاردا بالىنىڭ ئاتا ئانىغا بويسۇنۇشى مۇستەھەپتۇر. ئاتا ئانىلارنى قاخشىتىش، مال دۇنيانى ئاياللىرىغا ۋە دوست بۇرادەرلىرىگە خەجلەپ بېرىش ئاخىر زاماندا كۆپ بولىدىغان ئىشتۇر.

ئەر ـ خوتۇن مۇناسىۋىتىنىڭ بۇزۇلىشىغا سەۋەب بولىدىغان ئامىللار

بۇ ماۋزۇغا كىرىشتىن ئاۋۋال شۇنى ياخشى چۈشىنىشىمىز كېرەككى، ئىسلام دىنى ئىنسانلار جەمئىيىتىنى بەختلىك قىلىش ئۈچۈن كەلگەن بىردىندۇر. شۇڭا ئىسلام دىنىنىڭ مۇقەددەس شەرىئەت ـ قانۇنى ئىنسانلار جەمئىيىتىنىڭ، جۈملىدىن ئائىلە ھاياتىنىڭ بەختسىزلىكىگە سەۋەب بولىدىغان بارلىق ئامىللارنى ۋە ھەرتۈرلۈك يامان ئاقىۋەتلەرنىڭ مۇقەددىمىلىرىنى قەتئىي ھالدا هارام قىلدى ۋە كىشىلەرنى ئۇلاردىن مەنئى قىلدى. چۈنكى، ھەممىگە ئېنىقكى، نەتىجىلەرنىڭ غەلىبىلىك بولۇشى مۇقەددىمىلەرگە باغلىق بولغىنىدەك، ئۇنىڭ ئەكسىچە بولۇپ چىقىشىمۇ، يەنە شۇ مۇقەددىمىلەرگە باغلىقتۇر. ئاغرىق ـ سىلاقلاردىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئۇنىڭ مۇقەددىمىلىرىدىن ۋە ئۇنىڭغا سەۋەب بولىدىغان ئامىللاردىن ساقلىنىش زۆرۈر بولغاندەك، ئائىلە ھاياتىنىڭ بېشىغا كېلىدىغان شاقاۋەتلەردىن ساقلىنىش ۋە ئۇنى بەختلىك ھالدا، ئاخىرىغىچە داۋام قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئائىلە ھاياتىدا ئەر ـ خوتۇن مۇناسىۋىتىنىڭ بۇزۇلۇشىغا سەۋەب بولىدىغان مۇقەددىمىلەردىن ۋە ئۇنىڭغا تۈرتكە بولىدىغان بەزى ئامىللاردىن ساقلىنىش ئىنتايىن زۆرۈردۇر. ئەر ـ خوتۇن مۇناسىۋىتىنىڭ بۇزۇلىشىغا سەۋەب بولىدىغان ئامىللار تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

1. نامەھرەملەرگە تىكىلىپ قاراش

نامەھرەملەردىن كۆزنى ساقلاش مەيلى ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال بولسۇن ھەر ئىككىسى ئۈچۈن ياخشىدۇر ۋە يامان نەتىجىلەردىن ساقلىنىشنىڭ قالقىنىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇسۇلمانلارنى نامەھرەملەردىن كۆزلىرىنى ساقلاشقا بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ: «مۇئمىن ئەرلەرگە ئېيتقىنكى،(نامەھرەملەرگە) تىكىلىپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى(ھارامدىن) ساقلىسۇن. مۇنداق قىلىش ئۇلار ئۈچۈن ياخشىدۇر. ئاللاھ ھەقىقەتەن ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىدىن خەۋەرداردۇر. مۇئمىن ئاياللارغا ئېيتقىنكى، نامەھرەملەرگە تىكىلىپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى

ياپسۇن، كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان قىسمىدىن باشقا زىننەتلىرىنى ئاشكارا قىلمىسۇن. ئىچەكلىرى بىلەن كۆكرەكلىرىنى ياپسۇن.» (نۇر سۈرىسى 30 ـ 31 ـ ئايەتلەر)

ئەمەلىيەتتە، نامەھرەملەرگە تىكىلىپ قاراش كۆپىنچە ھاللاردا، ئائىلىنى بۇزىدىغان يامان نەتىجىلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىدۇ. قانچىلىغان كىشىلەرنىڭ بىرەرگۈزەلنى ئۇچراتقىنىدا، ئۇنىڭغا ھەۋەسى بىلەن تىكىلىپ قارىشى ۋە ئۇنىڭمۇ كىشىنى مەپتۇن قىلارلىق ھالدا ئىنكاس بىلدۈرىشى نەتىجىسىدە، كۆڭلى ئۇنىڭغا مايىل بولۇپ ئارقىسىدىن چۈشىشى، ئاندىن ئىككىسى بىنورمال ئالاقە باغلىشى ئارقىلىق ئۇنىڭغا بوزۇلۇپ، ئۆيلىرىدىكى ئاياللىرىغا ھەۋەسسىز بولۇپ قالغانلىقتىن، ئاددى بىر باھانىلەر بىلەن ئاياللىرىنى ئۆيلىرىدىن قوغلاپ چىقارغانلىقى، نەتىجىدە، بالىلىرىنى يېتىم قىلغانلىقى ياكى ئاياللىرى بىلەن موھەببەتسىز، بەختسىز ھالدا ياشاشقا مەجبور بولغانلىقى، كوپلىگەن ئاياللارنىڭمۇ بىرەر ئەركىشىگە ھەۋەسى بىلەن تىكىلىپ قارىشى، ئەرنىڭمۇ ئۇنىڭغا مەيلىنى بىلدۈرىدىغان ئىشارەتلىرى بىلەن جاۋاب قايتۇرىشى ۋە ئىشەنچ بىلدۈرىشى، ئاندىن ئىككىسى بىنورمال، يولسىز ئالاقە باغلىشى، نەتىجىسىدە، ئۇنىڭغا ئىشىنىپ، گاھ ئاشىق بولۇپ قالغان، ئۆز ئېرىگە بولسا ھەۋەسسىز، مۇھەببەتسىز بولۇپ قالغان سەۋەبتىن، ئېرىگە ئۆچ بولۇپ، ئۇنىڭ ئۆيىدىن ئازغىنا باھانىلەر بىلەن چىقىپ كېتىشى ئارقىلىق ئائىلىنى ۋەيران، بالىلىرىنى يېتىم قىلغانلىقى قاتارلىق ئېچىنىشلىق ئەھۋاللارنىڭ كۆپىنچىسى كىشىلەرنىڭ نامەھرەملەردىن كۆزلىرىنى ساقلىمىغانلىقىدىن كېلىپ چىقماقتا.

2.ئاياللارنىڭ نامەھرەملەرگە ئەۋرەت ئەزالىرىنى ئېچىشى

ئاياللارنىڭ ئەۋرىتى ـ ئىككى قولى، يۈزى ۋە ئىككى پۇتىدىن باشقا پۈتۈن ئازالىرى دېمەكتۇر. ئاياللارنىڭ نامەھرەملەر بار يەرلەردە نېپىز، قىسقا ۋە تار كىيىملەرنى كىيىشى ۋە ئەۋرەت سانالغان ئەزالىرىنى ئۇلارغا ئاشكارىلىشى ئىسلام شەرىئىتىدە توسۇلغان ئىشتۇر. شۈبھىسىزكى، ئاياللارنىڭ ئېچىشتىن توسۇلغان ئەزالىرىنى ئېچىپ يۈرۈشلىرى، ئەخلاقتىن نېسۋىسى بولمىغان بەزى كىشىلەرنىڭ يامان غەرەزلەرنى ئويلىشى بىلەن جىنسىي ھەۋەسلىرىنى قوزغىتىشىغا سەۋەب بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئاستا ـ ئاستا يامان ئاقىۋەت يۈز بېرىپ قېلىشى ئېھتىمال. غەيرى نورمال ئەھۋال يۈز بەرمىگەن تەقدىردىمۇ ئۇنىڭغا كۆزى چۈشكەن ۋە نىيتى بۇزۇلغان بىرىسى ئۇنىڭ ئارقىسىدىن چاپىدۇ. نەتىجىدە، ئەل ئارىسىدا سۆز ـ چۆچەكلەر تارقىلىدۇ. بۇ ئەھۋاللارنىڭ ھەممىسى ئەر ـ خوتۇن مۇناسىۋىتىگە ئەلۋەتتە تەسىر يەتكۈزىدۇ.

شۇنى تەكىتلەش كېرەككى، ئاياللارنىڭ ئاياللار كېسەللىكلىرى بۆلۈملىرىدە ئايال دوختۇر بار ھالدا، ئەر دوختۇرلارغا بارماسلىقى لازىم. بۇ، دىنىمىزغا خىلاپ ئىشتۇر. چۈنكى دوختۇرمۇ جىنسىي ھەۋەسكە ئىگە بولغان ئەردۇر. تۈرلۈك يامان ئاقىۋەتلەرنىڭ يۈز بېرىشى ئېھتىمال. غەيرى ئەھۋال يۈزبەرمىگەن تەقدىردىمۇ، ئېپپەتلىك، ھايالىق بىر ئايال كىشى ئۈچۈن بۇ ياخشى ئىش ئەمەس، ئەلۋەتتە. شۇڭا، ئايال دوختۇر بولمىغانلىقتىن، ئامالسىز قالغاندا، ئەر دوختۇرغا بېرىشقا بولىدۇ. بارغاندىمۇ يالغۇز بارماسلىقى لازىم.

3. نامەھرەم بىلەن يالغۇز قېلىش

مەيلى ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال بولسۇن، قايسى بىرىنىڭ ئۆزىگە نامەھرەم بولغان بىرسى بىلەن يالغۇز قېلىشى توغرا ئەمەس. بۇ ئەر ـ خوتۇنلۇق مۇناسىۋىتىگە تەسىر يەتكۈزمەي قالمايدۇ. ئاياللار ئەر ـ خوتۇنلۇق ھاياتىنى قوغداپ ئاخىرغىچە داۋام قىلدۇرۇشى ئۈچۈن، بۇ

ئىشلارغا ئالاھىدە دىققەت قىلىشى كېرەك، كۆپلىگەن ئەر ـ خوتۇنلار ئوتتۇرىسىدىكى يۈز بېرىدىغان جېدەل ـ ماجىرالارنىڭ كۆپىنچىسى بۇسەۋەبتىن بولىدۇ.

4. ئاياللارنىڭ ئىش ئۇرۇنلىرىدىكى ئەرلەر بىلەن مۇناسىۋەت ئورنىتىشى

ئەسلىدە ئاياللارنىڭ ئىش ئورۇنلىرى ئەرلەرنىڭ ئىش ئورۇنلىرىدىن ئايرىم بولۇشى ئىنتايىن زۆرۈردۇر. ھەر قايسى ئىسلام دۆلەتلىرىدىمۇ شۇنداق بولىۋاتىدۇ. ئەمما مەملىكىتىمىزنىڭ شارائىتىدا ئاياللارنى ئەرلەرگە ئارىلىشىپ ئىشلەشتىن مۇتلەق توسقىلى بولمايدۇ. چۈنكى شارائىت شۇنىڭغا قىستايدۇ. شۇنداقتىمۇ، ئاياللار ئىش ئورۇنلىرىدا باشقا ئەرلەر بىلەن ئىشلىگەندە، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا خىزمەتداشلىق شۇئارى ئاستىدا باشقا بىنورمال مۇناسىۋەتلەر ئورنىتىلماسلىقى لازىم.

مەسىلەن: ئايال كىشى ئىش ئورنىدىكى بىرسى بىلەن خىزمەتداشلىق شۇئارى ئاستىدا، بىنورمال، يولسىز مۇناسىۋەت باغلىغاندىن كېيىن، بۇ مۇناسىۋەت كۈندىن ـ كۈنگە قويۇقلىشىپ، ھەتتا بىرگە كۆڭۈل ئېچىشلارغا چىقىدىغان، تىياتىرلارغا بارىدىغان دەرىجىگە يېتىدۇ. ئايال كىشى ئېرى بىلەن ھەمىشە بىرخىل خوشال ئۆتەلمەيدۇ، بەزىدە بىر ـ بىرىدىن رەنجىپ قالىدۇ. بۇ ھالەتلەردە ئايال كىشىنىڭ كۆڭلى ئېرىدىن ئېچىلمىغاچقا، ئۇ تەدرىجى ھالدا، ئۆزىنىڭ خىزمەتداش دوستى بىلەن كۆڭۈل ئېچىشنى ياخشى كۆرىدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئاخىرىدا ھەر ئىككىسى ئائىلىسىنى پارچىلاشقا ۋە پەرزەنتلىرىنى يېتىم قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. مانا بۇ ئائىلە بۇزۇلدى، دېگەنلىك. بۇنداق بۇزۇلغان ئائىلىلەر كۆپ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئاياللارنىڭ ئىمكان قەدەر، ئەر خىزمەتداشلىرى بىلەن كۆپ سۆزلەشمەسلىكى، ئىشتىن تاشقىرى بىرگە ئارىلىشىپ يۈرمەسلىكى كېرەك. بۇ ئۆزى ئۈچۈن پايدىلىقتۇر.

5. نامەھرەم كىشىلەر بىلەن چاقچاقلىشىش

مەلۇمكى، ئايال كىشىنىڭ نامەھرەم ئەرلەر بىلەن جورىسى بار يەردە بولسۇن، ياكى يوق يەردە بولسۇن چاقچاقلىشىشى ئەر ـ خوتۇنلۇق مۇناسىۋىتىگە سەلبىي تەسىرلىرىنى يەتكۈزمەي قويمايدۇ. شۇنىڭدەك، مېھماندارچىلىقلاردا، ئاممىۋى پائالىيەتلەردە ۋە باشقىمۇ ئەر ـ ئاياللار توپلاشقان ئورۇنلاردا ئايال كىشىنىڭ ئېرىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ تولا پاراڭ قىلىشى ياكى باشقىلار بىلەن چاقچاق قىلىششى بەكمۇ ئېيىپتۇر. ئايال كىشى ئۈچۈن كەمسۆزلىكتىن ياخشى خۇلۇق يوقتۇر.

6. تانسا ۋە باشقا ئويۇن ـ تاماشالارغا بېرىش

ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن، ھەر ئىككىسىنىڭ تانسىغا ۋە باشقا ئەر- ئايال جىنسلار توپلاشقان ئويۇن ـ تاماشا سورۇنلىرىغا بېرىپ، ئۇلار بىلەن بىرگە تاماشا قىلىشى ياخشى ئەمەس. ئىسلام نەزەرىدە، ھارامدۇر. ئايال كىشىنىڭ مەيلى ئېرى بىلەن بولسۇن، مەيلى يالغۇز بولسۇن تانسىغا بېرىشى قاتتىق ئېغىر قاباھەتتۇر. ئايالىنى تانسىغا ئېلىپ بارغان ئەر كىشى غۇرۇرسىز ۋە ۋىجدانسىز كىشىدۇر. ئايالىنى تانسىغا ئەۋەتىپ قويۇپ خاتىرجەم ئولتۇرغان ئەر كىشى دەييۇس (يەنى ئايالى باشقىلار بىلەن قۇچاقلىشىپ تانسا ئوينىسا، ھەتتا باشقىلارنىڭ قۇچىقىدا ياتسىمۇ، "ئۇنى توغرا چۈشىنىمىز، چۈنكى بىز مەدەنىيەتلىك كىشىلەرمىز "دەيدىغان، ۋىجدانسىز ئەبگا،) ئەركىشىدۇر.

7. ئايالÙ„ارنىڭ تىجارەت قىلىشى

بولۇپمۇ ۋەتىنىمىزدە يېقىنقى يىللاردىن بېرى ئەڭ كۆپىيىپ كەتكەن بىر سەلبى ئېقىم ئايالLارنىڭ ئۆزى يالغۇز شەھەرلەر ئاتلاپ تىجارەت قىلىشى ۋە زۆرۈرىيەتسىز ھالدا، رەستىگە چىقىپ دوكان ئېچىشى بولدى. شۈبھىسىزكى، ئايال كىشىلەرنىڭ مەھرەمسىز ھالدا، شەھەردىن شەھەرگە سەپەر قىلىپ يۈرۈپ تىجارەت قىلىشى ۋە رەستىگە چىقىپ دوكان ئېچىپ ئولتۇرۇشى ئىنتايىن خاتادۇر. بۇ ئىشلار ئەر ـ خوتۇنلۇق مۇناسىۋەتكە ئەلۋەتتە دەخلى يەتكۈزمەي قالمايدۇ. ئايالنى باشقا شەھەرلەرگە تىجارەت قىلىش ئۈچۈن ئەۋەتىپ قويۇپ، ئۆزى بىغەم ئولتۇرىدىغان ئەر كىشى، ئەگەر مۇسۇلمان بولسا، ئالLاھتىن قورقسا بولىدۇ. كۆپلىگەن ئايالLارنىڭ تىجارەت يولىدا چىقىشىپ قالغان كىشىلىرىگە بىرىلىپ كېتىپ، ئائىلىلىرىنى پارچىلىغانلىقى نەتىجىسىدە، پەرزەنتلىرىنى يېتىم قىلغانلىقى، ئائىلە پارچىلانمىغان تەقدىردىمۇ، ئەرلىرىگە خىيانەت قىلىشى ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ئابرويلىرىنى يەرگە ئۇرغانلىقى قاتارلىق بىز ھەمىشە ئاڭلاپ تۇرىدىغان ئېچىنىشلىق ھادىسىلەر يۇقىرىقى خاتالىقنىڭ نەتىجىسى ئەمەسمۇ؟

8. ئەر ـ خوتۇن ئوتتۇرىسىدىكى سىرلارنى يېيىش

سالىھ ۋە ياخشى ئايالLارنى قۇرئان كەرىم مەدھىيىلىگەن، ھەمدە ئۇلار ھەققىدە مۇنداق دېگەن:

قَانِتات حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ

ياخشى ئايالLار داۋاملىق ئىتائەت قىلغۇچىلاردۇر، ئەرلىرى يېنىدا بولمىغان چاغلاردا ئالLاھنىڭ ئىنايىتى بىلەن ئەرلىرىنىڭ ھەقلىرىنى ساقلىغۇچىلاردۇر [نىسا سۈرىسى 34ـ ئايەت]

ساقلىنىشى كېرەك بولغان نەرسىلەردىن بىرى بولسا: ئەر ـ خوتۇن ئوتتۇرىدىكى ئىچكى مۇناسىۋەتتۇر. شۇڭا بۇ ئىچكى مۇناسىۋەت ئولتۇرۇشلاردا ۋە دوست ـ ئاغىنىلەر بىلەن پاراڭلاشقان يەرلەردە دېيىلسە توغرا بولمايدۇ. ھەدىستە مۇنداق كۆرسىتىلگەن:

قىيامەت كۈنى ئالLاھنىڭ نەزىرىدە ئورنى ئەڭ يامان كىشىلەردىن ئەر ـ خوتۇن ئوتتۇرىسىدا بولغان ئىشلارنىڭ سىرلىرىنى باشقىلارغا يايىدىغان كىشىدۇر.

4282/2579 ـ أبو سَعِيدٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إِنَّ مِنْ أَشَرِّ النَّاسِ عِنْدَ الله مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ الرَّجُلَ يُفْضِي إِلَى امْرَأَتِهِ وَتُفْضِي إِلَيْهِ، ثُمَّ يَنْشُرُ أحدهما سر صاحبه))* مسلم (1437).

4282/2579 ـ ئەبۇ سەئىد خۇدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئەر ـ خوتۇنچىلىقنىڭ (جىنسى ئالاقىنىڭ) سىرىنى سىرتقا يايغان كىشى قىيامەت كۈنى اللەنىڭ دەرگاھىدىكى ئەڭ پەسكەش كىشى ھېسابلىنىدۇ. (مۇسلىم: 1437)

بىر مۇسۇلماننى بۇنداق ئەخمەقلىق ۋە گالۋاڭلىق قىلىپ سېلىشتىن نەپرەتلەندۈرمەك ئۈچۈن بۇ ئوخشۇتۇش كۇپايە قىلىدۇ.

كۆپىنچە، ئايالLار ئەر ـ خوتۇنلۇق ئوتتۇرىسىدىكى سىرلارنى سىرتقا يېيىشنىڭ قانچىلىك يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىدىغانلىقىنى ھېس قىلمايدۇ. بەزى ئايالLار ئەر ـ خوتۇن

ئوتتۇرىسىدىكى سىرلارنى بىر ـ بىرى بىلەن ئېيتىشىدۇ، ئاڭلىغان ئاياللار ئەرلىرىگە ئېيتىدۇ، ئاخىرىدا بېرىپ بۇ سىرلار، ئۇنى ئاۋۋال سۆزلىگۈچى ئايالنىڭ ئېرىگە ئاڭلىنىدۇ. نەتىجىدە، ئەر ـ خوتۇن ئوتتۇرىسىدا جېدەل ـ ماجىرالار يۈز بېرىدۇ. بەزى هاللاردا، ئائىلە پارچىلىنىدۇ ياكى بەختسىز، سۆيگۈسىز ئۆتۈشكە مەجبۇر بولىدۇ.

ئەر ـ ئايال ئارىسىنى ئىسلاھ قىلىش ئۇسۇلى

ئايال كىشى ئۆز ئەركىنلىكى ۋە ئىختىيارى بىلەن ھېچبىر زورلۇقسىز ھالدا، ئەر كىشىنىڭ زىممىسىغا ئۆتكەن ئىكەن، ئۇ ئېرىگە تېگىشلىك بولغان ھەقلەرنى ئادا قىلىشى ۋە ئاللاھقا ئاسىيلىق بولمايدىغان پۈتۈن ئىشلاردا ئۇنىڭ توغرا پىكرىگە ھۆرمەت قىلىشى كېرەك. ئېرىنىڭ ھەقلىرىنى تونۇغان، دىيانەتلىك ئايال كىشى ئۇنىڭغا ھېچ ۋاقىت زىيانكەشلىك قىلمايدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئائىلە تېخىمۇ گۈللىنىدۇ. ھەر ئىككىسى بىر ـ بىرىدىن رازى بولغان ھالدا ھايات سۈرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام خەۋەر بەرگەندەك، ئاياللار يارىتىلىشىدىن ئەقلىي جەھەتتە چەكلىك ۋە ھېسسىياتىنى باشقۇرۇشتا ئاجىز بولغاچقا، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى، گاھىدا ئۆستىدىكى ئېرىگە ئائىت ھەق ـ ھوقۇقلارنى تونۇمايدىغان، تونۇغاندىمۇ پەرۋا قىلمايدىغان كەيپىياتلاردا بولۇپ قالىدۇ. بۇنداق ئاياللارنى ئىسلاھ قىلىش ئۈچۈن ئاللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ:

[الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاء بِمَا فَضَّلَ اللّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنفَقُواْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّهُ وَاللاَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلاَ تَبْغُواْ عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً إِنَّ اللّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا (34)]

«ياخشى ئاياللار ئىتائەت قىلغۇچىلاردۇر. ئەرلىرى يېنىدا بولمىغان چاغلاردىمۇ، ئاللاھنىڭ پاناھىدا ئەرلىرىنىڭ ھەقلىرىنى ساقلىغۇچىلاردۇر. سىلەر باشتۇڭلۇق قىلىشلىرىدىن قورقىدىغان ئاياللارغا نەسىھەت قىلىڭلار. (بۇ ئۈنۈم بەرمىسە) بىر تۆشەكتە بىللە ياتماڭلار. (بۇمۇ ئۈنۈم بەرمىسە) ئۇلارنى ئەدەپلەش مەقسىتىدە ئاستىراق، يۇمشاق ئۇرۇڭلار. ئەگەر سىلەرگە ئىتائەت قىلسا، ئۇلارنى بوزەك قىلىش خىيالىدا بولماڭلار. ئاللاھ ھەقىقەتەن سىلەردىن ئۈستۈندۇر، بۈيۈكتۇر (ئاللاھ ئاياللارغا زۇلۇم قىلغاننى جازالايدۇ.)» (نىسا سۈرىسى 34 ـ ئايەت)

بۇ ئايەتتىكى قورقۇشتىن مەقسەت، بۇ ئايالنىڭ سەۋەبى بىلەن ئۆزىگە ۋە ئائىلىسىگە زىيان ـ زەخمەت كېلىشىدىن قورقۇشى دېمەكتۇر. ئاللاھ بۇ ئايەتتە، سۆزگە كىرمەيدىغان خوتۇننى ئۈچ خىل ئۇسۇل بىلەن ئىسلاھ قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. ئاۋۋال نەسىھەت قىلىش، بۇ ئۈنۈم بەرمىگەندە، ئىككىنچى ئۇسۇل بويىچە، ۋاقىتلىق بىر تۆشەكتە بىرگە بولماسلىق، بۇمۇ ئۈنۈم بەرمىگەندە، ئۈچىنچى ئۇسۇل بويىچە، يېنىك ئۇرۇش. بۇلارنىڭ بايانى تۆۋەندىكىچە:

1. نەسىھەت قىلىش

ئېرىنىڭ ياخشى پىكرىگە مۇخالىپەتچىلىك قىلغان ۋە ئۇستىدىكى ئۇنىڭ ھوقۇقىنى تونۇمىغان ئايال كىشىنى تەربىيىلەشتە، ئۇنىڭغا چىرايلىقچە نەسىھەت قىلىش، قارشىلىق كۆرسىتىشىنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ يامانلىقىنى ۋە مۇنداق قىلىشىنىڭ خاتالىقىنى چۈشەندۈرۈش، تارىخلاردىكى ياخشى، ئۈلگىلىك ئاياللارنىڭ ئىش ـ ئىزلىرىنى سۆزلەپ بېرىش ۋە پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ "قانداقلا ئايال كىشى ئېرىنىڭ يۈزىگە چىرايىنى تۈرىدىكەن، ئۇ قىيامەت كۈنىدە چىرايى تۈرۈلگەن ھالدا قوپىدۇ "دېگەن ھەدىسنى يادلاندۇرۇش قاتارلىق ۋاستىلارنى

قوللىنىش كېرەك. بۇ ۋەز ـ نەسىھەتلەر ئۇنىڭغا تەسىر قىلىپ، ئۇ ياخشىلىققا قايتسا، ئىشنىڭ ھەل بولغىنى شۇ. ئەگەر ئۇ يەنە ئۆزىنىڭ بويۇنتاۋلىقىدا داۋام قىلىۋەرسە، ئىككىنچى ئۇسۇل بىلەن ئىش كۆرۈشكە توغرا كېلىدۇ.

2. بىر تۆشەكتە ياتماسلىق

سۆزگە كىرمىگەن ئايال كىشىنى بىر تۆشەكتە بىرگە ياتماستىن، ۋاقىتلىق، يوتقاندىن قوغلاش ئۇنىڭغا ئەڭ ياخشى جازادۇر. چۈنكى ئايال كىشى يېمەك ـ ئىچمەككە، كىيىم ـ كېچەككە ھاجەت بولغانلىقتىن ياتلىق بولمايدۇ. كۆپلىگەن ئاياللار ئۆزلىرى شۇنچىلىك باياشات تۇرمۇشتا تۇرۇپ، پېقىر، يوقسۇل ۋە ئۆزىدىن بىر دەرىجە تۆۋەن تۇرىدىغان كىشىلەرگە ياتلىق بولۇشقا رازى بولىدۇ. ئۇلار ئۆزلىرى ياقتۇرغان جورىسى بىلەن كېچە ـ كۈندۈز بىللە بولۇپ، ئەر ـ ئاياللىقنىڭ سائادەتلىرىدىن ئورتاق ھۇزۇرلىنىشنى ئارزۇ قىلىپ شۇنداق قىلىدۇ. ئۇلارنى ۋاقىتلىق يالغۇز يېتىشقا مەجبۇر قىلىش، ئۇلار ئۈچۈن شۇنچىلىك ئېغىر كېلىدۇكى، تۈنلىرى ئۇزۇن، ياتقان جايلىرى قاتتىق، كۆزلىرى ئۇيقۇسىز ئاتىدۇ. ئەمما ئايال كىشى بىلەن بىر تۆشەكتە بولمايمەن دەپ، ئۇنى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ يېنىغا ئەۋەتىپ قويۇشقا بولمايدۇ. چۈنكى، مۇنداق قىلىش جازالىغانلىق ھېسابلانمايدۇ. بەلكى ئۇنى ئۆز ئۆيىدە تورغۇزۇشى شەرتتۇر. ئايال كىشى ئېرىنىڭ تۆشىكىدىن مەھرۇم بولغان مۇددەت ئىچىدە، ئەگەر ئۇ ئۆز ئېرىنى ياخشى كۆرىدىغان ئايال بولسا، چوقۇم ئەقلىگە كېلىدۇ. ئەگەر بو ئۇسۇلمۇ ئۈنۈم بەرمىسە، ئۈچىنچى ئۇسۇلنى قوللىنىشقا توغرا كېلىدۇ.

3. يېنىك ئۇرۇش

يوقىرىقى ئىككى خىل ئۇسۇل بىلەنمۇ تۈزەلمىگەن ئايال كىشى بۇ باشتۇقلۇقىنى قەستەن ھالدا، ئېرىنى ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ياشاشتىن زىرىكتۇرۇش ياكى ۋازكېچىشكە زورلاش ئۈچۈن قىلغان بولىدۇ. ئەگەر ئايال كىشى راستىنلا ئېرىدىن ئايرىلىش مەقسىتى بىلەن ئۇنىڭغا شۇنچىلىك بويۇنتاۋلىق قىلغان بولسا، بۇلارنىڭ چىرايلىقچە ئايرىلىپ كەتكىنى ياخشى. ئەمما ئايال كىشى ئېرىدىن ئايرىلىش نىيتى بىلەن ئەمەس، بەلكى دۈشمەنلەرنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ كەتكەنلىكى ياكى ئېرىنى خاتا چۈشىنىپ يۈرگەنلىكىدىن شۇنداق قىلغان بولسا، ئېرىنىڭ ئاۋۋال ئۇنىڭغا ئەھۋالنى چىرايلىقچە چۈشەندۈرۈشى كېرەك. ئەھۋالنى چۈشەنگەندىن كېيىنمۇ يەنە ئۆزگەرمىگەن ئايالنى ئېرىنىڭ يۇمشاق، يېنىك ئۇرۇش بىلەن ئەدەپلەش ھوقۇقى باردۇر. ئايال كىشىنى ئۇرۇشتىن مەقسەت، ئۇنىڭدىن ئىنتىقام ئېلىش ياكى ئۇنىڭدىن ئاچچىقىنى چىقىرىۋېلىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئۇرۇش بىلەن ئۇنىڭ تەكەببۇرلىقىنى، ھاكاۋۇرلۇقىنى يەرگە ئۇرۇش ئارقىلىق ئۆزىنى تونۇتۇپ قويۇشتىن ئىبارەتتۇر. ئاياللارنى ئۇرۇش يوقىرىقى ئىككى باسقۇچلۇق نەسىھەت بىلەن ئىبرەت كارغا كەلمىگەندە، ئاخىرقى چارە بولۇپ قوللىنىلىدىغان بىر ئۇسۇلدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يوقىرىقى باسقۇچلار سىرتىدا، ئاياللارنى ئۇرۇشتىن توسقان. چۈنكى ھەدەپ ئاياللىرىنى ئۇرۇش ئەخلاقلىق كىشىلەرنىڭ ئىشى ئەمەس. تارىخلاردا ياكى ھەدىسلاردا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ياكى ساھابىلىرىنىڭ ئاياللىرىنى ئۇرغانلىقى توغرىسىدا بىرەرمۇ رىۋايەت يوق.

8409/5117 ـ وفي رواية: ما ضرب رسولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شيئًا قطُّ بيده،

ولا امرأة، ولا خادمًا، إلا أن يجاهدَ في سبيلِ الله* مسلم (2328).

8409/5117 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ يەنە مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم اللە يولىدا جىھادتىن باشقا ۋاقىتتا ئۆز قولى بىلەن بىر نەرسىنى ياكى ئايال كىشىنى ۋە ياكى خىزمەتچىنى ئۇرۇپ باقمىغان. (مۇسلىم 2328)

ئاياللىرىنى ھەدەپ ئۇرىدىغانلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىنى سۇيىيستېمال قىلغۇچى ئەبگالاردۇر. ئاياللار جىسمانىي جەھەتتىن ئاجىز ۋە نازۇك بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنى ئاسراش ۋە ئىمكان قەدەر ئۇرماسلىق كېرەك. ھەدەپ ئاياللىرىنى ئۇرىدىغان بۇ ئەبگا ئەرلەر ئادەتتە ئۆزلىرىگە ئوخشاش جىسمانى كۈچكە ئىگە ئەرلەرنى بۇنداق ئۇرالمايدۇ، ھەتتا ئۇلار بىلەن جېدەللىشىشتىن قورقىدۇ. ئۆزلىرىدىن كۈچلۈكرەك بىرى بىلەن جېدەللەشكىنىدە قويدەك مۇلايىم بولۇپ قالىدۇ. چۈنكى ئۇلار ئۆزلىرىگە تاقابىل تۇرالمايدىغان چارىسىز ئاياللىرىنى بۆزەك ئەتكەندەك، باشقىلارنى بۆزەك ئېتەلمەيدۇ ۋە ئۇرالمايدۇ ـ دە، شۇڭا ئاجىزلارنى بۆزەك ئېتىدۇ، كۈچلۈكلەردىن قورقىدۇ. مۇنداقلار كۈچىنى كۈچلۈكلەرگە كۆرسىتىشى كېرەك.

بىراۋنىڭ بىلىم ـ سەۋىيىسىنىڭ يوقىرىلىقى، يۈز ـ ئابرويىنىڭ چوڭلىقى، مەنسىپىنىڭ كاتتىلىقى ئۇنىڭ ياخشى ئادەم ئىكەنلىكى ۋە ئەخلاقىنىڭ ئېسىللىكى ئۈچۈن ئۆلچەم بولالمايدۇ. بەلكى ئەخلاق باشقا نەرسە، بۇلار باشقا نەرسىلەردۇر. شەيتان ئالىم ئىدى، پىرئەۋن چوڭ مەنسەپلىك ۋە يەرشارىدا ئەڭ ئابرويلۇق يېگانە پادىشا ئىدى، لېكىن ئاللاھ بۇلارنى خەلقى ئالەم ئۈچۈن ئىبرەتلىك ھالدا جازالىدى. ئەمدىلىكتە بۇ ئىككىسى بارلىق ساماۋىي دىنلاردا لەنەتكەردى بولۇپ، ئىنسانلارنىڭ تىللىرىدا قىيامەتكە قەدەر سۆكۈلۈشكە مەھكۇم بولدى.

ئىمان ئەخلاقنىڭ جورىسىدۇر. ئەخلاقنىڭ ئېسىللىكى ئىماننىڭ كاملىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. بىراۋنىڭ ياخشى ـ يامانلىقى ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلىرىگە قىلىدىغان مۇئامىلىسىگە قاراپ ئۆلچىنىدۇ.

بەزىبىر ئاياللارنى ھەممىشە تاياققا ئادەتلەندۈرۈپ قويسا، ئۇلار تاياقتىن ئازاپلىنىش ئەمەس، بەلكى ھۇزۇرلىنىدىغان ۋە ئۇلار ئۈچۈن تاياقنىڭمۇ ئۈنۈمى بولمايدىغان بولۇپ قالىدۇ. بەزىبىر ئاياللار ئەرلىرىدىن تاياق يېگەنلىكىدىن پەخىرلىنىدۇ ۋە ئۇرۇش ئەرلىكنىڭ نىشانىسى، دەپ بىلىدۇ. بۇنداقلار نادان ئاياللاردۇر.

شۇڭا دەيمىزكى، تاياق بىلەنلا ئىش ھەل بولمايدۇ. بەلكى ــ بىز باشتا دېگەندەك ــ يۇقىرىقى ئىككى خىل ئۇسۇل ئۈنۈم بەرمىگەندە، ئۇلارنىڭ يۈزلىرىگە ئەمەس، بەلكى بەدەنلىرىنىڭ نازۇك بولمىغان جايلىرىغا؛ تاياق بىلەن ئەمەس، بەلكى قول بىلەن يۇمشاق ئۇرۇش ئەڭ ئاخىرقى ئۆزگەرتىش چارىسىدۇر. شۇنىمۇ بىلىش كېرەككى، ئاياللار قانچىلىك چوڭ خاتالىق ئۆتكۈزگەن تەقدىردىمۇ، ئۇلارنى قاتتىق ئۇرۇش ئاللاھنىڭ ئالدىدا ئېغىر جىنايەتتۇر.

ئەر خوتۇنچىلىقنىڭ مۇكەممەللىشىشكە توسالغۇ بولىدىغان ئەيىبلەرنىڭ بايانى

بۇ ئەيىبلەر ياكى ئەردە بولىدۇ ياكى ئايالدا بولىدۇ.ئەردە بولىدىغان ئەيىبلەر تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەتتۇر.

ئەرنىڭ بىرەر سەۋەب تۈپەيلىدىن ئايالى بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشكە قادىر بولالماسلىقىدۇر. بۇ فىقھشۇناسلارنىڭ كۆز قارىشىدا، جىنسىي ئاجىزلىق كېسىلى بار ئادەم

دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ ئادەم بولسا، بەك قېرىپ كەتكەنلىكتىن ياكى سېھىر قىلىنغانلىقتىن ياكى جىنسىي ئەزاسى كېسىۋېتىلگەنلىكتىن ياكى بەك كىچىك بولغانلىقتىن ياكى ئايال بىلەن پاراڭلىشىپ ئۇنى تۇتۇپ بولغىچە ئۇنىڭدىن مەنىي كېلىپ كېتىدىغانلىقتىن، ياكى جىنسى ئەزاسىي پەقەت ئىشلىمەيدىغانلىقتىن ئايالى بىلەن نورمال جىنسىي مۇناسىۋەت قىلالمايدىغان ئادەملەردۇر.

ئەگەر بىر ئايال ئېرىنىڭ جىنسىي مۇناسىۋەتتە ئاجىز ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلىپ قازىدىن ئېرىدىن ئايرىۋېتىشنى تەلەپ قىلسا، ئەگەر ئايال بالاغەتكە يەتكەن ئايال بولغان، ئايال ئەر بىلەن توي قىلىشتىن بۇرۇن ئۇنىڭ شۇنداق ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي پەقەت تويدىن كېيىنلا ئۇنىڭ شۇنداق ئىكەنلىكىنى بىلىپ ئۇنىڭ بۇ ئەھۋالىدىن نارازى بولغان بولسا، قازى تاكى ئەرنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ بېقىش ئۈچۈن ئەر ـ خوتۇننىڭ ئارىسىنى بىر يىلغىچە ئايرىۋەتمەيدۇ. ئايال بۇ شەكىلدە ئايرىلىپ كەتسە، يېنىشىش ئۈچۈن قايتا نىكاھ كېرەك بولىدىغان تالاق بولۇپ كېتىدۇ.

ئەر ـ خوتۇننىڭ ئارىسىنى ئايرىۋېتىش ئىشى ئايالنىڭ قازىدىن ئۆزلىرىنى ئايرىۋېتىشنى تەلەپ قىلغان ۋاقتىدىن باشلاپ تاكى بىر يىلغىچە كېچىكتۈرىلىدۇ. ئەگەر ئەر بىر يىل ئىچىدە ئايالى بىلەن بىرەر قېتىم جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزگەن بولسا، ئۇ ئايالنىڭ تەلىپى ئەمەلدىن قالدۇرۇلىدۇ. ئەگەر ئەر بىر يىل ئىچىدە ئايالى بىلەن بىرەر قېتىممۇ جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزەلمىگەن بولسا، ئايال بىلەن ئەرنىڭ ئارىسى ئايرىۋېتىلىدۇ.

4286/2580 ـ ابنُ مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – قال: يؤجل العِنِّين سنة فإن وصل إليها، وإلا فرق بينهما ولها الصداق* الطبراني 343/9 (9706).

4286/2580 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: جىنسىي ئىقتىدارى ئاجىز (ياكى يوق) كىشىگە بىر يىل مۆھلەت بېرىلىدۇ. بۇ بىر يىل ئىچىدە ئايالغا يېقىنچىلىق قىلالمىسا، ئايالدىن ئاجراشتۇرۇلىدۇ ۋە ئۇ ئايالغا مەھرى ھەققى بېرىلىدۇ. (ئەلكەبىر 9704)

ئايال قازىدىن ئېرىدىن ئايرىۋېتىشنى كېچىكىپ تەلەپ قىلغان بولسىمۇ ئايالنىڭ تەلەپ قىلىش ھوقۇقى ئەمەلدىن قالدۇرۇلمايدۇ. ئەگەر ئەر ئايال بىلەن بىرەر قېتىم جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈپ بولغاندىن كېيىن ئېلىشىپ قالغان ياكى جىنسىي ئاجىزلىق كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالغان بولسا، قازى ئەر ـ خوتۇن ئارىسىنى ئايرىۋەتەلمەيدۇ. چۈنكى بىر قېتىم جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈش بىلەن ئايال ئەرنىڭ ئۈستىدىكى ھەققىگە ئېرىشكەن بولىدۇ. ئەگەر جىنسىي ئاجىزلىق كېسىلى سەۋەبى بىلەن ئايرىلىپ كەتكەن بىر ئەر ـ ئايال ئىككىنچى قېتىم قايتا نىكاھ قىلىشسا، ئۇلارنىڭ قىلىشقان بۇ نىكاھى توغرا بولىدۇ. بۇ يەردە شۇنى بايان قىلىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇكى، جىنسىي ئەزاسى كېسىۋېتىلگەن ئەرنىڭ ئايالىنى ئۇ ئەردىن ئايرىۋېتىش ئۈچۈن بىر يىل ساقلاشقا بۇيرۇلمايدۇ. چۈنكى ئۇ ئەرنىڭ ئەگەر بىر يىل ساقلاپ تۇرغان تەقدىردىمۇ ئۇ ئايال بىلەن بىرەر قېتىممۇ جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشى مۇمكىن ئەمەس. شۇنىڭدەك يەنە جىنسىي ئەزاسى پەقەت ئىشلىمەيدىغان ئادەمگە ئوخشاش ساقلىسىمۇ ئۇنىڭدىن بىرەر ئىش چىقمايدىغان ئادەمنىڭ ئايالىمۇ بىرەر يىل ساقلاشقا بۇيرۇلماستىنلا

ئايرىۋېتىلىدۇ.

ئايالدا بولىدىغان ئەيىبلەر تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەتتۇر. ئايالنىڭ ئەر جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزىدىغان يېرىنىڭ ئېغىزى پۈتۈنلەي پۈتۈك بولىشىدۇر. ياكى ئۇ يەرگە بەزگە ئوخشاش ئۆسمە گۆش ئۈنۈپ قالغان بولۇشىدۇر. ئۇ يەرگە پەيدا بولۇپ قالغان نەرسە بەزىدە توغرىسىغا تۇرىۋالىدىغان سۆڭەكتەك بىرەر نەرسە بولىدۇ. ئەگەر ئايالدا بۇ ئەيىبلەر تېپىلسا، ئايالنىڭ ئايرىلىپ كېتىشنى تەلەپ قىلىش ھەققى يوق. چۈنكى بۇ ئەيىبلەر ئايالنىڭ ئۆزىدە تېپىلغاندۇر. ئەگەر ئەر ـ خوتۇنلارنىڭ بىرەرسىدە ئېلىشىپ قالغانغا، ياكى تىرە كېسىلگە ياكى ئاق كېسەلگە ياكى ئايالنىڭ جىنسىي ئەزاسىنىڭ ئېغىزى پۈتۈنلەي پۈتۈك بولغىنىغا، ياكى ئۇ يەرگە بەزگە ئوخشاش ئۆسمە گۆش ئۈنۈپ قالغىنىغا ئوخشاش ئەيىبلەر بولسا، يەنە بىر تەرەپنىڭ ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ كېتىشنى تاللاش ھوقۇقى يوق. بۇ ھەنەفىي مەزھەپىدىكىلەرنىڭ كۆز قارىشىدۇر.

زىنا ئائىلە بۇزۇلىشىنىڭ ئەڭ چوڭ ئامىلى

زىنا ـ كۇفرىدىن قالسا ئەڭ چوڭ گۇناھى كەبىرىلەرنىڭ بىرىدۇر. زىنا ـ شەرەپلىك ئائىلىلەرنى يەرگە قارىتىدىغان، ئابرويلۇق كىشىلەرنى يەرگە ئۇرىدىغان، شىجائەتلىك كىشىلەرنى قورقۇنچاق قىلىپ قويىدىغان بىر رەزىل ئىشتۇر. زىنا شۇنچىلىك قەبىھ ۋە رەزىل ئىش بولغانلىقىدىن، ئاللاھ ئۇنىڭ جازاسىنى تۆۋەندىكىچە بېكىتكەن:

زىنا قىلغۇچى ئۆيلەنگەن ياكى تۇرمۇشقا چىققان بىرسى بولسا، ئۇنىڭ جازاسى ـ تاش كېسەك قىلىپ ئۆلتۈرۈش. ئەگەر ئۆيلەنمىگەن ياكى ياتلىق بولمىغانلاردىن بولسا، ئۇنىڭ جازاسى ـ خەلقى ئالەم ئالدىدا، يۈز قامچا ئۇرۇش. ئەر ـ ئايال، باي ـ گاداي، قېرى ـ ياش بۇ ھۆكۈمدە ئوخشاشتۇر. بۇلار، زىنانىڭ بۇ دۇنيادىكى جازاسى، بەس. ئەمما ئۇنىڭ ئاخىرەتتىكى جازاسى بولسا، ئادەمنى دەھشەتكە سالىدىغان، ئەقىلنى چۈچۈتىدىغان بىر ئىشتۇر.

زىنانىڭ دەرىجىلىرى ئېغىرلىق جەھەتتىن ھەر تۈرلۈك بولىدۇ. ئۇنىڭ گۇناھلىرى قانداق رەۋىشتە بولمىسۇن، يۇقىرىقىلاردىن يېنىك بولمايدۇ، بەلكى ئېغىرلىشىدۇ.

مەسىلەن: ئۆزىگە دۈشمەنلىك كۆرسىتىۋاتقان باشقا دىندىكى ئايال بىلەن زىنا قىلىشتىن، مۇسۇلمان ئايال بىلەن زىنا قىلىشنىڭ گۇناھى ئېغىر. ناتونۇش مۇسۇلماننىڭ ئايالى بىلەن زىنا قىلىشتىن، خوشنىسىنىڭ ئايالى بىلەن زىنا قىلىشنىڭ گۇناھى ئېغىر. يىراق خوشنىسىنىڭ ئايالى بىلەن زىنا قىلىشتىن، يېقىن خوشنىسىنىڭ ئايالى بىلەن زىنا قىلىشنىڭ گۇناھى ئېغىر. يېقىن خوشنىسىنىڭ ئايالى بىلەن زىنا قىلىشتىن مۇجاھىد(ئاللاھ يولىدا جەڭگە چىقىپ كەتكەن كىشى)نىڭ ئايالى بىلەن زىنا قىلىشنىڭ گۇناھى ئېغىر، ئەلۋەتتە. ئېرى يوق ئايال بىلەن زىنا قىلىشتىن، ئېرى بار ئايال بىلەن زىنا قىلىشنىڭ گۇناھى ئېغىر بولىدۇ.

يۇقىرىقىلاردىن، باشقا دىندىكى ئاياللار بىلەن زىنا قىلسا، ئۇنىڭ گۇناھى يېنىكرەك بولىدىغان ئوخشايدۇ، دەپ چۈشىنىپ قېلىش ئىنتايىن خاتادۇر. يۇقىرىقى ھەدىسلاردا بايان قىلىنغان زىنانىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى جازاسى، زىنا دەرىجىلىرىدىن ئەڭ يېنىك بولغىنىنىڭ جازاسىدۇر. چۈنكى بۇ ھەدىسلاردا بايان قىلىنغانلار مۇتلەق زىنانىڭ جازاسى بولۇپ، بۇ مۇتلەقلىق ئادەتتە زىنا دەرىجىلىرىنىڭ ئەڭ يېنىك بولغىنىنى كۆرسىتىدۇ.

يۇقىرىقى، زىنانىڭ ئادەمنى دەھشەتكە سالىدىغان گۇناھىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بۇرۇن زىنا ئىشلارنى قىلىپ قويغانلارنىڭ ئاللاھنىڭ مەغپىرىتىدىن ئۈمىتسىز بولۇشلىرى خاتادۇر.

چۈنكى، ئاللاھ كىچىك گۇناھلارنى ياخشى ئەمەللەرنىڭ يۇزىسىدىن تەۋبەسىزمۇ كەچۈرىدۇ، ئەمما گۇناھى كەبىرىلەر(زىنا قىلىش ۋە باشقىلارغا ئوخشاش چوڭ گۇناھلار) نى، قىلغانلىرىغا پۇشايمان قىلىش، ئۇنىڭغا قايتا قايتماسلىق ئىرادىسى بىلەن قىلىنغان ھەقىقىي تەۋبە ئارقىلىق كەچۈرىدۇ.

زىنانىڭ ئىناق ئائىلىلەرنى قانداق پارچىلىغانلىقى، ئەر ـ ئايال ئىككىسىنىڭ مۇھەببىتىنى نەپرەتكە ئايلاندۇرۇش ئارقىلىق، قانچىلىغان گۇناھسىز باللارنى يېتىم قىلغانلىقى ھەممىگە ئايان بولغان، تەجرىبىلەرمۇ ئۇنى يەكۈنلىگەن بىر بالايى ـ ئاپەت ئىكەنلىكى ئوچۇق بىر رېئاللىقتۇر. شۇڭا زىنا ئائىلىلەرنىڭ بۇزۇلۇشىنىڭ ئەڭ چوڭ ئامىلى دېيىلىدۇ.

يەتتىنچى باپ. تالاقنى يولغا قويۇشنىڭ زۆرۈرلىكى ۋە تۈرلىرى

تالاقنىڭ يولغا قويۇلۇشى

تالاق ـ ئېرىنىڭ ئايالىدىن ۋازكەچكەنلىكىنى ئىپادىلەيدىغان سۆزلەر ئارقىلىق، ئۇنىڭدىن ئايرىلىدىغانلىقىنى ئېلان قىلىشى دېمەكتۇر. بەزى كىشىلەر تالاقنى ئىنتايىن ئاددى مەسىلە دەپ قارايدۇ. ئۇلار تالاقنى ئاچچىقلىرىغا تەسەللى تېپىش ياكى ئايالىنى قورقۇتۇش ئورنىدا قوللىنىدۇ، ئۇلار ئاياللىرىغا ئاچچىقى كەلگەندە، ئۇزلىرىنىڭ جاھىللىقى ۋە ئاخماقلىقىدىن ھەدەپ كېيىنكى ئاقىۋەتنى ئويلىماستىن ئۇلارنى تالاق قىلىۋېتىدۇ، ئارقىدىنلا تالاق قىلغىنىغا پۇشايمان قىلىپ چىقىش يولى ئىزدەشكە كىرىشىدۇ. تالاق ئەر ـ خوتۇنلۇق ھاياتىنىڭ داۋام قىلىشىغا ھېچ ئۈمىت قالمىغان، ياخشى ئۆتۈشكە ئامال بولمىغاندا ئىككىسىنىڭ ئايرىلىپ يېڭىدىن ھايات باشلىشى ئۈچۈن رۇخسەت قىلىنغان ئەڭ ئاخىرقى بىر چارىدۇر.

تالاق، تەمى ئەڭ ئاچچىق نەرسىدۇر. ئۇ ھالال ئىشلار ئىچىدە ئاللاھ تائالاغا ئەڭ يامان كۆرۈلىدىغان ھالالدۇر. لېكىن تالاق، ئەر خوتۇن ئارىسىدا ئىختىلاپ كېسىلى يۈز بەرگەن، بۇ كېسەل بەك ئېغىرلىشىپ كېتىپ بۇنىڭغا ئىككىسىنىڭ ئارىسىنى كىلىشتۈرۈشكە ئوخشاش ھېچقانداق بىر دورا كار قىلماي قېلىپ، ئىشلىتىشكە مەجبۇر بولۇپ قالغاندا قوللىنىدىغان بىر دورىدۇر. تالاق بولسا، ئىسلام دىنى ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدىكى ئىختىلاپ كېسىلىنىڭ ئىككىسىدىن ھالقىپ جەمىيەتنىڭ كەلگۈسى بولغان بالىلارغىمۇ يامان تەسىر بېرىپ قېلىشتىن ئەندىشە قىلغان ۋاقىتىدا، ئەر خوتۇنلارنىڭ مەزكۇر كېسىلىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىشنى يولغا قويغان ئەڭ ئاخىرقى دورىدۇر. ئىسلام دىنىنىڭ تالاقنى يولغا قويۇشتىكى ھالىتى خۇددى بىر ئادەمنىڭ كېسەل ئەزاسىدىكى كېسەلنىڭ، ئۇنىڭ باشقا ساق ئەزالىرىغا تاراپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئۇ كېسەل ئەزاسىنى كىسىۋېتىشكە مەجبۇر بولۇپ قالغان دوختۇرنىڭ ھالىتىگە ئوخشايدۇ.

بىز ئارىسىدا ئىختىلاپ كېسىلى بار بىر ئائىلىنىڭ كېسىلىنى ياخشى گەپ قىلىشقا ۋە ئۇلارنى كېلىشتۈرۈشكە ئوخشاش چارىلارنى قىلىپ داۋالاشتىن ئاجىز كەلگەن چاغدا تۆۋەندىكى ئىككى ئىشنىڭ بىرىنى قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ قالىمىز، ياكى بىز بىر ـ بىرىنى يامان كۆرۈپ تۇرۇۋاتقان ئەر خوتۇنلارنى تۈگمەيدىغان جىدەل ۋە ئىختىلاپ ئىچىدە باراۋەر بىر ئائىلىدە ياشاشقا مەجبۇر قىلىمىز ياكى ئۇلارغا بىر ـ بىرىدىن ئايرىلىپ كېتىش پىلانىنى

سۆنمىز. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىر ـ بىرىدىن ئايرىلىدۇ، ئارىلىقىدىكى ئەرخوتۇنلۇق ئالاقە ئۈزۈلىدۇ ۋە ھەر بىرى جەڭگە جىدەل ۋە بىر ـ بىرىنى يامان كۆرۈش ئەمەس مېھرى مۇھەببەت قاپلىغان يېڭى بىر ئائىلە قۇرىدىغان ئادەم ئىزدەيدۇ.

ئاتا ئانىسى ئايرىلىپ كەتكەنلىك سەۋەبى بىلەن ھەر ئىككىسى يېنىدا يوق ياكى ئۇلارنىڭ بىرى يېنىدا بار ھاياتتا ياشىغان بىر كىچىك بالىنىڭ ھاياتىغا كېلىدىغان زىيان، كۈندە جەڭگە جىدەل ۋە ماجىرا قىلىپ تۇرۇدىغان ئاتا ئانىلارنىڭ ئارىسىدا ياشىغان كىچىك بالىنىڭ ھاياتىغا كىلىدىغان زىيانغا قارىغاندا ناھايىتى ئاز ۋە ئاددىي بولىدۇ. كۈندە جەڭگە جىدەل ۋە ماجىرا قىلىپ تۇرۇدىغان ۋە بىر ـ بىرىنى يامان كۆرۈدىغان ئاتا ئانىنىڭ ئارىسىدا بىر كىچىك بالىنى قانداقمۇ ئەخلاقى ياخشى، دۇرۇس بىر ئادەم قىلىپ تەربىيلەپ چىققىلى بولىدۇ؟ ئۇ بالا كۈندە ئاتا ئانىسىنىڭ جىدەل ماجىرا قىلىشىۋاتقانلىرىنى كۆرۈپ تۇرسا، مېھرى شەپقەت ۋە كۆيۈنىش دېگەن ھېسلارنى قەيەردىن قوبۇل قىلىپ ئالىدۇ؟ بۇ كېسەلگە گىرىپتار بولغان ئائىلە ئۆينىڭ سىرتىدا يەنە جەمىيەتنىڭمۇ بۇزۇلىشىغا سەۋەبچى بولىدۇ.

ئىسلام دىنىدا تالاقنىڭ باشقا بىر قانۇندا تېپىلمايدىغان بىر ئۇسلۇبتا يولغا قويۇلىشى، ئىسلام دىنىنىڭ بىر ئائىلىنىڭ بۇزۇلۇپ كەتمەي مەڭگۇ داۋاملىشىشىغا ۋە ئەر ـ خوتۇنلۇق ھاياتىنىڭ بەخت سائادەت ئىچىدە ئۆتۈشىگە ناھايىتى ھېرىسمەن ئىكەنلىكىنى كۆرسۈتۈپ بەرگىنىگە ئوخشاش، تالاقنى يولغا قويغان ئاللاھ تائالانىڭ ناھايىتى ھېكمەتلىك ۋە بەندىلىرىگە مېھرىبان بىر زات ئىكەنلىكىنى كۆرسۈتۈپ بېرىدۇ.

تالاقنىڭ ئەرنىڭ قولىدا بولىدىغانلىقىنىڭ بايانى

ئاللاھ تائالا تالاق قىلىش ھوقۇقىنى ئايالنىڭ ياكى ئائىلىنىڭ سىرتىدىكى بىر ئادەمنىڭ قولىدا ئەمەس، ئەرنىڭ قولىدا قىلدى. قۇرئان كەرىمدە تالاقنى بايان قىلىپ كەلگەن پۈتۈن ئايەتلەردە خىتاب، ئاياللارغا ئەمەس بەلكى ئەرلەرگە قارىتىلغاندۇر. مەسىلەن، ئاللاھ تائالانىڭ تۆۋەندىكى ئايەتلىرىگە ئوخشاش.« ئى پەيغەمبەر! ئۈممىتىڭگە ئېيتقىنكى سىلەر ئاياللارنى تالاق قىلساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتىگە لايىق پەيتتە يەنى پاكلىق ھالىتىدە تالاق قىلىڭلار»، « سىلەر ئاياللارنى تالاق قىلغان بولساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتى توشاي دەپ قالغان بولسا، ئۇلار بىلەن چىرايلىقچە يارىشىپ، ئۇلارنى نىكاھىڭلاردا تۇتۇڭلار. تالاق ھەققىدە قۇرئان كەرىمدە ھېچبىر خىتاب ئاياللارغا قارىتىلغان ئەمەس. بۇ بولسا تالاق قىلىش ھوقۇقىنىڭ ئەرنىڭ قولىدا ئىكەنلىكىنىڭ ناھايىتى روشەن پاكىتىدۇر. تالاقنىڭ ئەرنىڭ قولىدا قىلىنغانلىقىنىڭ ناھايىتى كۆپ ھېكمەتلىرى بار. تالاق قىلىش ئەر ـ ئايال ئىككىسى ئۈچۈن پۇشايمان كەلتۈرىدۇ. ئەر كىشى ئۆز ئاچچىقىنى بېسىۋېلىشتا ئايال كىشىگە نىسبەتەن سەۋىرلىك، سوغۇق قان بولغانلىقى ئۈچۈن، تالاق قىلىش ھوقۇقى ئەرگە بېرىلگەن، ئەر كىشى بۇ ھوقۇقنى جايىدا ئىشلىتىشى لازىم. ئايالنى تالاق قىلغاندىمۇ، ئۇنى ئايلىق ئىددىتى داۋام قىلىۋاتقان ۋاقىتلىرىدا تالاق قىلماسلىقى لازىم.

تالاقنىڭ ئەرنىڭ قولىدا قىلىنىشى بىرىنچى بولۇپ ئىسلام دىنىدىكى ئائىلىنى رەتكە سېلىش، ئەرنى ئائىلىگە مەسئۇل قىلىش، ئائىلىنىڭ ھەممە مەسئۇلىيەتلىرىنى ئەرنىڭ ئۈستىگە ئارتىش ۋە گۇناھ بولمايدىغان ئىشلاردا ئايالنى ئېرىگە بويسۇنۇشقا بۇيرۇش پىرىنسىپىگە ناھايىتى ئۇيغۇندۇر. ئائىلىنىڭ پۈتۈن مەسئۇلىيىتى ئەرنىڭ ئۈستىگە ئارتىپ قويۇلغان تۇرۇقلۇق تالاق قىلىش ھوقۇقىنىڭ ئايالنىڭ قولىدا قىلىنىشى ھېكمەتلىك ئىشلاردىن ئەمەس. ئەر ئادەتتە ئايالغا

قارىغاندا ئائىلىنىڭ بۇزۇلۇپ كەتمەي داۋاملىشىشىغا بەكرەك ھېرىسمەندۇر. چۈنكى بىر ئائىلىنىڭ مەيدانغا كېلىشى ئۈچۈن كېتىدىغان چىقىملارنى ۋە ئېغىرلىقلارنى كۆتەرگەن ئادەم ئەردۇر. يەنە كېلىپ ئەر ئادەتتە ئايالغا قارىغاندا ئۆزىنىڭ ھېسسىي تۇيغۇلىرىنى ۋە ئەقىل ھۇشىنى ياخشى تىزگىنلىيەلەيدۇ. ئەگەر تالاق قىلىش ھوقۇقى ئاياللارنىڭ قولىدا قىلىنسا، نادانلىق ۋە ئەقىلسىزلىك دىللىرىنى قاپلاپ كەتكەن كۆنىمزدىكى ئەخمەق ئەرلەرنىڭ قىلغىنىغا ئوخشاش نۇرغۇنلىغان ئاياللار ئائىلىدە ئازراق كۆڭۈلسىزلىك كۆرۈلۈپ بولغىچە ئالدىراپلا ئۆزلىرىنى تالاق قىلىۋالغان بولاتتى.

ئاللاھ تائالانىڭ تالاقنى يولغا قويۇشتا قانداق ھېكمەتنىڭ بارلىقنى ۋە ئايالنى تالاق قىلسا، ئىككىسىنىڭ ئارىسىدىكى ئەر ـ خوتۇنلۇق ئالاقىنىڭ ئۈزۈلۈپ كېتىدىغانلىقنى ۋە ئەگەر ئۇلار تالاقتىن كېيىنمۇ يەنە بىر ئۆيدە ياشىسا ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى ئالاقىنىڭ زىناخورلۇق ئالاقىسىغا ئايلىنىغانلىقنى بىلگەن ئەقىللىق بىر ئەر، ئايالى بىلەن كۆرۈلگەن تۇنجى قېتىملىق كۆڭۈلسىزلىكنىڭ سەۋەبى بىلەنلا ئايالىنى تالاق قىلىۋېتىشكە ئالدىرىمايدۇ. ئەكسىچە بىز يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكەن ۋاستىلارنى قوللىنىپ ئايالى بىلەن بولغان ئىختىلاپ ۋە كۆڭۈلسىزلىكلەرنى تۈگىتىشكە تىرىشىدۇ.

ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچى ۋە مېھرى شەپقەتلىك ئاللاھ تائالا، ئايالىنى تالاق قىلىۋېتىپ كېيىن پۇشايمان قىلغان، خاتالىقنى سەزگەن ۋە ئايالىنىڭ قەدرى قىممىتىنى بىلىپ يەتكەن ئەرنىڭ ئايالى بىلەن يېنىشىشىنى يولغا قويدى.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالا، ئايالى بىلەن تۇنجى قېتىم ياكى ئىككىنچى قېتىم ئايرىلىپ كەتكەن بىر ئەرنىڭ ئايالى بىلەن ئەگەر ئايالى تېخى ئىددەت ئىچىدە بولسا، نىكاھ ئوقۇتماستىن ۋە يېڭى تويلۇق ئالماستىن، ئەگەر ئايالىنىڭ ئىددىتى چىقىپ كېتىپ بولغان بولسا، باشقا نىكاھ ئوقۇتۇش ۋە يېڭى تويلۇق ئېلىش بىلەن يېنىشىۋېلىشنى يولغا قويدى. ئايالىنىڭ ئىددىتى چىقىپ كېتىپ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن باشقا نىكاھ ئوقۇپ يېنىشماقچى بولغان چاغدا، نىكاھنىڭ توغرا بولىشى ئۈچۈن ئايالىنىڭ بۇ نىكاھقا رازى بولىشى شەرتتۇر. ئەمما ئۇ ئەرنىڭ ئايالى بىلەن ئايرىلىپ كېتىشى ئۈچۈنچى قېتىم بولۇپ قالغان بولسا بۇ ھالدا ئەر ئايالغا ئايال ئىددىتىنى چىقىرىپ ئىككىنچى بىر ئەرگە سەممىي نىيەت بىلەن ياتلىق بولۇپ ئاندىن ئۇنىڭدىن بىرەر سەۋەب بىلەن ئايرىلىپ كېتىپ، ئىككىنچى ئېرىنىڭ ئىددىتىنى چىقىرىپ بولغاندىن كېيىن باشقا نىكاھ ئوقۇتۇپ ۋە يېڭى تويلۇق ئېلىپ يېنىشالايدۇ. بۇ مەسىلىدە ئىككىنچى ئەر، ئۇ ئايالنى بىرىنچى ئەر بىلەن يۇتۇشۇپ ئۇنى بىرىنچى ئەرگە ھالاللاپ بېرىش نىيىتى بىلەن نىكاھىغا ئالمىغان بولىشى شەرتتۇر. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دىدى.

[الطَّلاَقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلاَ يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَأْخُذُواْ مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلاَّ أَن يَخَافَا أَلاَّ يُقِيمَا حُدُودَ اللّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ يُقِيمَا حُدُودَ اللّهِ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللّهِ فَلاَ تَعْتَدُوهَا وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (**229**) فَإِن طَلَّقَهَا فَلاَ تَحِلُّ لَهُ مِن بَعْدُ حَتَّىَ تَنكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِن طَلَّقَهَا فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَن يَتَرَاجَعَا إِن ظَنَّا أَن يُقِيمَا حُدُودَ اللّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (**230**)]

(قايتا يارىشىشقا بولىدىغان) تالاق ئىككى قېتىمدۇر، ئۇنىڭدىن كېيىن (خوتۇنىنى) چىرايلىقچە تۇتۇش، ياكى ياخشىلىق بىلەن (يەنى زۇلۇم قىلماي، يامان گېپىنى قىلماي، كىشىلەرنى ئۇنىڭدىن يىراقلاشتۇرماي) قويۇۋېتىش لازىم، اﷲنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالماسلىق خەۋپى (يەنى ياخشى ئۆتەلمەسلىك، الله بەلگىلىگەن ئەر ـ خوتۇنلۇق هوقۇقلىرىغا رىئايە قىلالماسلىق خەۋپى) بولمىسىلا، ئۆزۈڭلارنىڭ ئاياللىرىڭلارغا (مەهرى ئۈچۈن) بەرگەن مال ـ مۈلۈكتىن هېچقانداق نەرسىنى قايتۇرۇۋېلىش دۇرۇس بولمايدۇ. ئەگەر سىلەر ئۇلار (يەنى ئەر ـ ئايال) نىڭ اﷲنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالماسلىقىدىن قورقساڭلار، خوتۇنىنىڭ (تالاق خېتىنى ئېلىش مەقسىتىدە) مال بەرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇ ئىككىسىگە (يەنى ئەر ـ خوتۇنغا) گۇناھ بولمايدۇ. ئەنە شۇلار اﷲنىڭ بەلگىلىمىلىرىدۇر، ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلماڭلار اﷲنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە خىلاپلىق قىلغۇچىلار زالىملاردۇر [229]. ئەگەر (ئۇ) ئۇنى (يەنى خوتۇنىنى) (ئۈچ قېتىم) تالاق قىلسا، (خوتۇن) باشقا ئەرگە تەگمىگىچە ئۇنىڭغا دۇرۇس بولمايدۇ، كېيىنكى ئەر ئۇنى تالاق قىلغاندىن كېيىن (ئىددىتىنى توشقۇزۇپ)، بۇرۇنقى ئەر بىلەن قايتا ياراشسا، ئۇلارغا هېچ گۇناھ بولمايدۇ. ئەگەر ئۇلار اﷲنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالايدىغانلىقىنى (يەنى قايتا ياراشقاندىن كېيىن ياخشى ئۆتەلەيدىغانلىقىنى) تەسەۋۋۇر قىلسا. بۇ اﷲنىڭ بەلگىلىمىلىرىدۇركى، الله ئۇنى بىلىدىغان (يەنى ئىشنىڭ ئاقىۋىتىگە پەمى يېتىدىغان) قەۋم ئۈچۈن بايان قىلىدۇ [230]. [سۈرە بەقەرە] مانا بۇ هېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچى ۋە هەممىنى بىلىپ تۇرغۇچى ئاللاھ تائالانىڭ يولغا قويغان هۆكۈملىرىدۇر. ئۈچ قېتىم تالاق قىلىنغان ئايالنىڭ دەسلەپكى ئېرى بىلەن يېنىشىشى ئۈچۈن باشقا بىر ئەرگە ياتلىق بولىشىنىڭ يولغا قويۇلىشى ئەر ـ خوتۇن هەر ئىككىسى ئۈچۈن بىر ساۋاقتۇر. ئۇلار بۇ ساۋاقنى ئېلىپ قايتا يېنىشقان ۋاقتىدا يېڭى هاياتنى مېهرى مۇهەببەت ۋە بۇرۇن ئارىسىدا كۆرۈلۈپ تۇرىدىغان ئىختىلاپتىن ئۇزاق بىر مۇهىتنىڭ ئىچىدە باشلايدۇ. چۈنكى ئايال باشقا ئەرگە ياتلىق بولۇپ ئۇنىڭ بىلەن ئۆي تۇتقاندىن كېيىن بۇرۇنقى ئېرىنىڭ قەدرى قىممىتىنى تونۇپ يېتىدۇ. ئەرمۇ ئايالىنىڭ باشقا بىرسىگە خوتۇن بولۇپ يىرگەنلىكىنى كۆرۈپ كۆڭلىدە ئايالغا قارىتا كۈندەشلىك قوزغالغان ۋاقتىدا ئۇنىڭ قەدرى قىممىتىنى تونۇپ يېتىدۇ.

تالاق ئالدىرايدىغان مەسىلە ئەمەس

تالاق ـ يۇقىرىدا ئېيتىلغاندەك، ئاللاھ رۇخسەت قىلغان ئىشلارنىڭ ئاللاھقا ئەڭ يامان كۆرىلىدىغىنى ۋە ئەر ـ ئايال ئىككىسىنىڭ بىرگە ئۆتۈشىگە هېچقانداق ئىمكانىيەت قالمىغاندا، ئاندىن يول قويۇلغان ئاخىرقى بىر چارە. تالاق ئائىلىنى پارچىلىغاندىن كېيىن، ئىناقلىق ئاداۋەتكە، سائادەت شاقاۋەتكە، مۇهەببەت نەپرەتكە ئۆرۈلگەن بولىدۇ. گۇناهسىز باللار ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئىسسىق مېهرىدىن كېلىدىغان نېمەتتىن ئايرىلىپ، ۋەيرانچىلىققا يۈز تۇتىدۇ. راهەت جاپاغا ئۆزگىرىدۇ. تالاق قىلىش هوقۇقى ئەرلەرنىڭ قولىدا بولغاچقا، ئاللاھ ئەرلەرنى تالاقتىن نەپرەتلەندۈرۈپ، ئۇلارنى ئاياللىرىنى يامان كۆرۈپ قالغىنىدا، هامان تالاق قىلىۋەتمەسلىككە، ئاياللىرىنىڭ ياخشىلىقلىرىنى ئويلاپ بولسىمۇ، ئۇلارنى تالاق قىلىشتىن ۋازكېچىشكە ئۈندەپ «ئۆزئارا ئېھسان قىلىشنى ئۇنۇتماڭلار» دەيدۇ. (بەقەرە سۈرىسى 236 ـ ئايەت)

ئەر كىشى ئايالىنىڭ مۇئامىلىسىدىن، ئەخلاقىدىن ۋە باشقىمۇ كەمچىلىكلىرىدىن

نەپرەتلىنىپ، ئۇنى قويۇۋېتىش خىيالىغا كەلگەندە، ئايالىنىڭ ئۆي ئىچىدىكى خىزمەتلىرىنى، ئېرىگە قىلغان ياخشىلىقلىرىنى، بالىلىرىنى بېقىشىدىكى ئەجىرلىرىنى ۋە بالىلارنى ئىسسىق ئۇۋىدىن ئايرىۋېتىشتىن كېلىپ چىقىدىغان زىيانلارنى ياد ئېتىشى ئارقىلىق ئايالىنىڭ كەمچىلىكىنى ئۇنتۇيالايدۇ. شۇڭا ئاللاھ ئايالارنىڭ ياخشىلىق تەرەپلىرىنى ياد ئېتىشكە ئەمر قىلماقتا. ئەلۋەتتە، ھەرقانداق ئايال كىشىنىڭ سەلبىي ۋە ئىجابىي تەرەپلىرى بولىدۇ. ئەر كىشى ئايالىدىن نەپرەتلەنگەن ۋاقتىدا، ھېچ بولمىغاندا بۇ ئايالىنىڭ ياخشىلىق تەرەپلىرىنى ياد ئېتىش ئارقىلىق ئايرىلىشنىڭ ئاچچىقىنى، بالىلارنى يېتىم قىلىشنىڭ يامانلىقىنى، قودىلار ئارىسىدا دۈشمەنلىك تۇغدۇرۇشنىڭ زىيىنىنى ۋە كۆڭۈللەرنى بىئارام قىلىشنىڭ يامان ئاقىۋەتلىرىنى ئويلاش ئارقىلىق ئۆزىنى بېسىۋالالايدۇ ۋە تالاقتىن ۋاز كېچىدۇ.

تالاقنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ ھەقىقەتەن يامان ئىكەنلىكى ۋە ئەر ـ ئايال ھەر ئىككىسىگە پۇشايمان كەلتۈرىدىغانلىقى ئۈچۈن، ئاللاھ ئەر ـ ئايالارنى ئالدىراپ ئاجرىشىشتىن توسىدۇ ۋە تالاقنى ئۈچ باسقۇچقا بۆلىدۇ:

بىرىنچى باسقۇچى، ئەر ـ ئايال ھەر ئىككىسىگە ئاجرىشىشنىڭ ئاچچىقلىقىنى ۋە ئۇنىڭدىن كېلىپ چىقىدىغان زىيان ـ زەخمەتلەرنى تونۇتۇش بولسا، ئىككىنچى باسقۇچى، ئۇلارنى غاپىللىقىدىن ۋە قاراملىقىدىن ئويغىتىپ، تالاقتىن كېيىنكى ھەسرەتلىك ئاقىۋەتلەردىن ئاگاھلاندۇرۇش بولۇپ، ئۈچىنچى باسقۇچى، ئاخىرقى ئايرىلىش يەنى رەسمىي ئاجرىشىش ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، ئەركىشى بىر ياكى ئىككى تالاقتىن كېيىن، تالاق قىلغىنىغا پۇشايمان قىلغان بولسا، ئايالىنى قايتۇرىۋالالايدۇ. چۈنكى بۇلار ئاخىرقى تالاق ئەمەس. ئەمما ئۈچىنچى قېتىملىق تالاقتىن كېيىن، ئۇلار مەڭگۈ ئايرىلغان بولىدۇ. بۇلار نىكاھ بىلەنمۇ بىر ـ بىرىگە قايتالمايدۇ. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

[وَإِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا فَأْتُواْ بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ وَادْعُواْ شُهَدَاءَكُم مِّن دُونِ اللّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (**23**)]

«ئەگەر ئۇ خوتۇنىنى (ئۈچ قېتىم) تالاق قىلغان بولسا، (خوتۇن) باشقا ئەرگە تەگمىگىچە ئۇنىڭغا دۇرۇس بولمايدۇ. كېيىنكى ئەر ئۇنى تالاق قىلغاندىن كېيىن (ئىددىتىنى توشقۇزۇپ) بۇرۇنقى ئەر بىلەن قايتا ياراشسا، ئۇلارغا ھېچ گۇناھ بولمايدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى 23 ـ ئايەت)

بەزى كىشىلەر تالاقنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلىماستىن، ئېغىزلىرىنى قويۇۋېتىپ، ئاياللىرىنى ئۈچ تالاق قىلىۋېتىدۇ. ئارقىدىن پۇشايمان قىلىپ، قايتىش ئۈچۈن يول ئىزدەشكە ئۇرۇنىدۇ. بەزىلىرى ئۆلىمالار ئالدىدا ئۈچ تالاق قىلغانلىقلىرىنى ئىنكار قىلىپ تۇرۇۋېلىپ، ئايالىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن يول ئىزدەشكە كىرىشىدۇ. بەزىلەر بولسا، ئۈچ تالاقتىن كېيىن ئايالىنى ۋاقىتلىق ئۆيلەندۈرۈپ، ئاندىن ئاجراشتۇرۇپ قايتا ئالىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆزىنى ئالدىغانلىقتۇر. چۈنكى ئاللاھ نىيەتلەردىكىنى ئېنىق بىلگۈچىدۇر. ئايالىنى ئۈچ تالاق قىلغانلىقىغا ئىنكار قىلىپ تۇرۇۋېلىپ، ئۇنى ئۆزىگە قايتۇرۇشقا ئۇرۇنغانلار ۋە باشقىسىغا ۋاقىتلىق نىكاھلاپ قويۇپ، ئاندىن ئۇنى ئۆزىگە قايتۇرۇشنى مەقسەت قىلغانلار ئاللاھنىڭ ئازابىدىن قۇتۇلالمايدۇ. ئايال كىشى ئۈچ تالاق قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇ، باشقا بىرسىگە ئۆمۈرلۈك خوتۇن بولۇش ئۈچۈن تەگكەن بولسا، كېيىن ئېرى ئۆلۈپ كېتىپ ياكى ئاجرىشىپ كېتىپ، تول بولغاندىن كېيىن، ئاندىن بىرىنچى ئېرىگە

هالال بولىدۇ. چۈنكى نىكاھ ۋاقىتلىق بولمايدۇ. نىكاھتا مەڭگۈلۈك بولۇشنى نىيەت قىلىش شەرتتۇر. بۇنداق بولمىغان نىكاھ ــ زىنادۇر.

ئەمدى، ئايال كىشىنى ئۇنىڭ ئادەت ئىچىدىكى ۋاقتىدا تالاق قىلىشنىڭ مەنئى قىلىنغانلىقىنىڭ ھېكمىتىگە كەلسەك، بۇنداق تالاقتا ئەر ـ ئايال ھەر ئىككىسىگە چوڭ زىيانلار باردۇر. ئايال كىشى ئادەت كۆرگەن ۋاقتىدا تالاق قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئىددىتى ئۇزىراپ كېتىدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ تالاق قىلىنغان ۋاقتىدىكى ئايلىق ئادەت ئىچىدىكى ھالىتى، ئېرىنىڭ زىممىسىدىن چىقىشىغا بەلگىلەنگەن ئۈچ پاكلىقنىڭ ئىچىگە كىرەلمەيدۇ. ئۇ يەنە ئۇنىڭدىن باشقا، ئۈچ قېتىم ئادەت كۆرۈپ پاكلانغاندىن كېيىن، ئىددەتتىن يەنى ئەرنىڭ زىممىسىدىن چىققان بولىدۇ. بۇ ۋاقىتتا ئونىڭ ئىددىتى 4 قېتىملىق پاكلىققا ئايلىنىپ قالىدۇ. ئەگەر ئۇنى پاكلىق ھالىتىدە، ئونىڭغا جىنسىي تەرەپتىن يېقىنچىلىق قىلىپ بولۇپ، ئاندىن تالاق قىلغان بولسا، بۇ ئايالنىڭ شۇ ۋاقىتتا ھامىلدار بولۇپ قالغان بولۇشى ئېھتىمال. ئەر كىشى بۇنى بىلمەستىن ئۇنى تالاق قىلىپ قويۇپ بەرگەندىن كېيىن، ئايال كىشىنىڭ ئىددىتى بالىسنى توغقانغا قەدەر ئۇزىراپ كېتىدۇ. دە، ئەر كىشى گۇناھكار بولىدۇ. چۈنكى ئەر كىشى بۇ ۋاقىتتا ئايالغا ئۇۋال قىلغان بولىدۇ. ماددىي تەرەپتىنمۇ ئۇ، ئايالنىڭ توققۇز ئايلىق نەفەقىسىنى (چىقىمىنى) تۆلەشكە مەجبۇر بولىدۇ. ئەگەر ئۇ، ئايالى ھامىلدار بولمىغان بولسا، ئۇنى ئۇنىڭغا يىقىنچىلىق قىلمىغان پاكلىقىدا قويۇپ بەرگەن بولسا، بۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭ پەقەت 3 ئايلىق نەفەقىسىنىلا تۆلىگەن بولاتتى. چۈنكى ئايال كىشى بۇھالەتتە، ئۈچ قېتىملىق پاكلىقتىن كېيىنلا ئېرىنىڭ زىممىسىدىن چىققىپ كەتكەن بولىدۇ.نەتىجىدە، ياتلىق بولالايدۇ.

ھامىلدار ئايالنى تالاق قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ بالىسى تۇغۇلغاندىن كېيىنمۇ، ئۆزىنىڭ يۈرەك پارىسى بولغان پەرزەنتىدىن ئۇزاقلىقنىڭ ئاچچىقىنى ۋە پەرزەنتىنى زايا قىلغانلىقىنىڭ گۇناھىنى ئەر كىشى تارتىدۇ. ئايال كىشى بولسا بالىنى يالغۇز بېقىشنىڭ دەردىنى تارتىدۇ.

تالاق قىلىشتا رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار

1. ئايالنى ئۇنىڭ ئايلىق ئادىتى ئىچىدىكى ۋاقتىدا تالاق قىلماسلىقى لازىم. ئايالنى تالاق قىلىشنى خالىغان كىشى ئۇنى ئايلىق ئادەت ۋاختىدا تالاق قىلماسلىقى، بەلكى ئۇنىڭدىن پاكلانغاندىن كېيىن، پاكلىق ھالىتىدە ئۇنىڭغا جىنسىي تەرەپتىن يېقىنلاشماستىن، تالاق قىلىشى لازىم. بۇنىڭغا رىئايە قىلمىغان كىشى ئاللاھقا ئاسىيلىق قىلغان بولىدۇ. چۈنكى بۇ ئاللاھ تائالانىڭ كۆرسەتمىسىدۇر.

2. ئايالنى تالاق قىلىشتا، بىردىن ئارتۇق تالاق قىلماسلىقى لازىم. ئايال كىشىنى بىردىن ئارتۇق ــ ئىككى ياكى ئۈچ تالاق قىلىش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتىگە خىلاپتۇر.

تالاقنىڭ تۈرلىرى

فىقھشۇناسلارنىڭ كۆزقارىشى بويىچە تالاق ئىككى تۈرگە بۆلىنىدۇ.

1ـ سۈننەتكە ئۇيغۇن ھالدا قىلىنغان تالاق

سۈننەتكە ئۇيغۇن ھالدا قىلىنغان تالاق بولسا، بىر ئەرنىڭ جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزگەن ئايالنى ھەيزدىن كېيىنكى پاكلىقتا ئۇنىڭ بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزمەي تۇرۇپلا بىر تالاق قىلىشىدۇر، ئاندىن ئۇ ئايالنى ھەتتا ئىددىتى چىقىپ بولغىچە تالاق قىلماي ئۆتۈشىدۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى.

[يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاء فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِن بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَن يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا (1)]

ئى پەيغەمبەر! (ئۈممىتىڭگە ئېيتقىنكى) سىلەر ئاياللارنى تالاق قىلساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتىگە (لايىق پەيتتە يەنى پاكلىق ھالىتىدە) تالاق قىلىڭلار. (نەسەب ئارىلىشىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن) ئىددەتنى ساناڭلار، پەرۋەردىگارىڭلاردىن قورقۇڭلار، (ئۇلارنىڭ ئىددىتى توشمىغۇچە) ئۇلارنى ئۆيلىرىدىن چىقىرىۋەتمەڭلار، ئۇلارمۇ (ئۆيىدىن) چىقمىسۇن، ئۇلار پەقەت ئوچۇق پاھىشە قىلسىلا ئاندىن (ھەددى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن) چىقىدۇ، ئەنە شۇ اللّٰهنىڭ قانۇنىدۇر، كىمكى اللّٰهنىڭ قانۇنىدىن ھالقىپ كېتىدىكەن، ئۇ ئۆزىگە زۇلۇم قىلغان بولىدۇ، سەن بىلمەيسەنكى، الله شۇنىڭدىن كېيىن (يەنى تالاقتىن كېيىن) بىرەر ئىشنى مەيدانغا كەلتۈرۈشى مۇمكىن [سۈرە تالاق-1].

4388/2643 ـ ابْنُ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ وَهِيَ حَائِضٌ، فَذَكَرَ ذلك عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – للنبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَغَيَّظَ، فقَالَ: ((لِيُرَاجِعْهَا ثُمَّ يُمْسِكْهَا حَتَّى تَطْهُرَ ثُمَّ تَحِيضَ فَتَطْهُرَ، وإِنْ بَدَا لَهُ أَنْ يُطَلِّقَهَا فَلْيُطَلِّقْهَا قَبْلَ أَنْ يَمَسَّهَا، فتلك الْعِدَّةُ كَمَا أَمَرَ الله عَزَّ وَجَلَّ))* مسلم (1471).

4388/2643 ـ سالىم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: (دادام) ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما ئايالىنى ھەيزدار ھالەتتە تالاق قىلىۋەتكەنىكەن، (بوۋام) ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە يەتكۈزۈپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ دەرغەزەپ بولغان پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنىڭغا ئېيتىپ قوي! ئايالى بىلەن يېنىشىۋالسۇن، ئاندىن ئايالىنى (ھەيزدىن) پاك بولغاندىن كېيىن، يەنە بىر ھەيز كۆرۈپ پاك بولغۇچە تۇتۇپ تۇرسۇن. ئاندىن كېيىن تالاق قىلماقچى بولسا، ھەيزدىن پاك ھالەتتە ۋە جىما قىلماي تۇرۇپ تالاق قىلسۇن. مانا بۇ، الله بۇيرىغان ئىددەتكە لايىق (بۇنىڭدىن الله تائالانىڭ: {ئى پەيغەمبەر! (ئۈممىتىڭگە ئېيتقىنكى) سىلەر ئاياللارنى تالاق قىلساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتىگە (لايىق پەيتتە يەنى پاكلىق ھالىتىدە) تالاق قىلىڭلار } دېگەن بۇيرۇقى مەقسەت قىلىنغان.) تالاق قىلىشتۇر دەپتۇ. (بۇخارى: 4908)

2ـ بىدئەت تالاق يەنى سۈننەتكە ئۇيغۇن ھالدا قىلىنمىغان تالاق

بۇ تالاق بولسا، بىر ئادەمنىڭ ئايالىنى بىر ئېغىز سۆز بىلەن ئۈچ تالاق قىلىشىدۇر. ياكى ئايرىم ـ ئايرىم بولسىمۇ، بىر قېتىملىق پاكلىقتا ئۈچ تالاق قىلىشىدۇر. ئەگەر بىر ئادەم ئايالىنى شۇ شەكىلدە تالاق قىلىۋەتكەن بولسا، تالاق چۈشىدۇ. لېكىن ئۇ ئادەم تالاقنى سۈننەتكە ئۇيغۇن ھالدا قىلمىغانلىقى ئۈچۈن گۇناھكار بولىدۇ. بۇنىڭ دەلىلى بولسا، تۆۋەندىكى ھەدىستۇر.

4442/2675 ـ سەھل ئىبنى سەئد سائىدى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئۇۋەيمىر ئەجلانى (دېگەن ساھابە) ئاسىم ئىبنى ئەدىي ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يېنىغا كېلىپ: ئى ئاسىم! بىر كىشى ئايالىنى باشقا بىر ئەر بىلەن تۇتۇۋالسا، ئۇ

ئەرنى ئۆلتۈرىۋەتسە، ئۇ كىشى (قىساس ئۈچۈن) ئۆلتۈرۈلەمدۇ؟ ئەگەر ئۆلتۈرۈشكە بولمىسا، نېمە قىلىشى كېرەك؟ سەن بۇ توغرۇلۇق پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن يوليورۇق سوراپ كەلگىن! دېدى. ئاسىم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن بۇ مەسىلە ھەققىدە سورىغانىدى، بۇ خىل سوئاللارنى ياقتۇرمىغان پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاسىمنى (سورىغان سوئالى ئۈچۈن) ئەيىبلىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەيىبلىك سۆزلىرى ئاسىمغا بەكمۇ ھار كەلگەنىدى. ئاسىم ئۆيىگە قايتقاندىن كېيىن، ئۇۋەيمىر كېلىپ ئۇنىڭدىن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نېمە دېدى؟ دەپ سورىدى. ئاسىم: سەن مېنىڭ يېنىمغا ياخشى سوئال ئېلىپ كەلمەپسەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ سوئالنى ياقتۇرمىدى، دېدى. ئۇۋەيمىر: الله تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بۇ مەسىلىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئۆزەم بىۋاستە سورىمىغىچە بولدى قىلمايمەن، دېدى ۋە كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرغان پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ: ئى رەسۇلۇللاھ! بىر كىشى ئايالىنى باشقا بىر ئەر بىلەن تۇتۇۋالسا، ئۇ ئەرنى ئۆلتۈرىۋەتسە، سىلەر ئۇنى (قىساس ئۈچۈن) ئۆلتۈرەمسىلەر؟ ئۆلتۈرۈشكە بولمىسا، نېمە قىلىش كېرەك؟ دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: الله سەن ۋە ئايالىڭ توغرىسىدا ئايەت نازىل قىلدى، بېرىپ ئايالىڭنى ئېلىپ كەلگىن! دېدى. سەھل مۇنداق دەيدۇ: شۇنىڭ بىلەن، ئەر - خوتۇن ئىككىسى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىدا لەنەت ئېيتىشتى. مەنمۇ شۇ سورۇندا بار ئىدىم. لەنەت ئېيتىشىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇۋەيمىر: ئى رەسۇلۇللاھ ! لەنەت ئېيتىشىپ بولۇپ، مەن ئۇنى يەنە خوتۇن قىلىپ تۇتۇپ تۇرسام، ئۇنىڭغا تۆھمەت قىلغان بولىمەن، دېدى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى تالاق قىلىشقا بۇيرۇشتىن بۇرۇنلا ئۈچ تالاق قىلىۋەتتى. ئىبنى شىھاب مۇنداق دەيدۇ: شۇندىن ئېتىبارەن، لەنەت ئېيتىشىپ بولۇپ تالاق قىلىۋېتىش لەنەت ئېيتىشقۇچىلارنىڭ سۈننىتىگە ئايلىنىپ قالدى. (بۇخارى: 5259)

4365/2627 ـ وعنه: جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ إِنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ ثَلاثًا فقَالَ: يَنْطَلِقُ أَحَدُكُمْ فَيَرْكَبُ الْحُمُوقَةَ، ثُمَّ يَقُولُ: يَا ابْنَ عَبَّاسٍ، يَا ابْنَ عَبَّاسٍ فإِنَّ الله تعالى قَالَ: ﴿وَمَنْ يَتَّقِ الله يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا﴾ فما أَجِدُ لَكَ مَخْرَجًا عَصَيْتَ رَبَّكَ وَبَانَتْ مِنْكَ امْرَأَتُكَ، فإِنَّ الله تعالى قَالَ: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ﴾ فِي قُبُلِ عِدَّتِهِنَّ* أبو داود (2197).

4365/2627 ـ مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: مەن ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ يېنىدا ئولتۇراتتىم. بىر كىشى كېلىپ، ئايالىنى ئۈچ تالاق قىلىۋەتكەنلىكىنى ئېيتتى. بۇنى ئاڭلىغان ئىبنى ئابباس جىمىپ كەتتى. مەن ئۇنىڭ جىمىپ كەتكىنىگە قاراپ، ئۇنىڭ ئايالى بىلەن يېنىشىۋېلىشىغا پەتىۋا بېرىشى مۇمكىن دەپ ئويلىدىم. بىر ئازدىن كېيىن: سىلەر تەنتەكلىك بىلەن ئاياللىرىڭلارنى تالاق قىلىۋېتىپ، ئاندىن يۈگۈرۈپ كېلىپ: "ئىبنى ئابباس! ئىبنى ئابباس!" دەيسىلەر. الله تائالا قۇرئاندا: {كىمكى اللهتىن قورقىدىكەن، الله ئۇنىڭغا چىقىش يولى ئاتا قىلىدۇ} (سۈرە تەلاق، 2 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى) دېگەن. سەن بۇ ئىشتا اللهتىن قورقمىدىڭ، شۇڭا مەن ساڭا چىقىش يولى تاپالمىدىم. رەببىڭگە ئاسىيلىق قىلدىڭ ۋە

ئايالنىڭ (سەندىن) تالاق بولۇپ كېتىپتۇ. ھالبۇكى، اللە تائالا قۇرئان كەرىمدە: { ئى پەيغەمبەر! (ئۈممىتىڭگە ئېيتقىنكى) سىلەر ئاياللارنى تالاق قىلساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتىگە (لايىق پەيتتە يەنى پاكلىق ھالىتىدە) تالاق قىلىڭلار} (سۈرە تەلاق، 1 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى) دېگەن، دېدى. (ئەبۇ داۋۇد 2197)

تالاقنى سۈننەتكە ئۇيغۇن بىر شەكىلدە قىلمىغان ئادەم ئاسىي ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى ئۇ ئادەم تالاقنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە كۆرسىتىپ بەرگەن سۈننەتكە زىت بىر ھالدا قىلدى. تالاق ئەسلىدە قىلىش چەكلەنگەن بىر ئىشتۇر. چۈنكى تالاق قىلىش ئاخىرەتنىڭ ۋە دۇنيانىڭ پايدىلىرى باغلانغان نىكاھتىن ئىبارەت بىر ئالاقىنى ئۈزۈۋېتىشتۇر. تالاق قىلىشقا رۇخسەت قىلىنىش بولسا، پەقەت ئەر ـ خوتۇنلارنىڭ بىر ـ بىرىنىڭ ئارىسىدا يۈز بەرگەن ئىختىلاپلاردىن قوتۇلۇش ئۈچۈندۇر. بۇ ئىختىلاپلاردىن قوتۇلۇش ئۈچۈن بىر تالاقمۇ يېتىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن بىر قېتىمدىلا ئۈچ تالاق قىلىشنىڭ ھېچقانداق ھاجىتى يوق.

بۇ يەردە شۇنى بايان قىلىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇكى، كۆپ ساندىكى ئالىملار ۋە تۆت مەزھەپ ئىماملىرى ئالللاھ تائالا ئۇلارغا رەھمەت قىلسۇن!، بىر ئېغىز سۆز بىلەن يەنى ئۈچ تالاق دېيىش بىلەن ئايال ئۈچ تالاق بولۇپ كېتىدۇ، دەيدۇ. ھەتتا بەزى ئالىملار، ئۇنداق دېيىش بىلەن ئايالنىڭ ئۈچ تالاق بولۇپ كېتىدىغانلىقى چوقۇمدۇر. بۇ ھېچقانداق ئىختىلاپ يوق بىر مەسىلىدۇر، دەيدۇ. ئايالنى بىر ئېغىز سۆز بىلەن ئۈچ تالاق قىلسا، ئۇ ئۈچ تالاق ئەمەس بىر تالاق بولىدۇ، دەيدىغان قاراشتىكىلەرمۇ بار.

تالاق يەنە خارەكتېرى جەھەتتىن ئىككى تۈرلۈك بولۇپ، ئۇنىڭ بىرى، تالاق رەجئى، يەنە بىرى، تالاق بائىنىدۇر.

1. تالاق رەجئى

تالاق رەجئى ــ نىكاھسىز قايتۇرىۋېلىشقا بولىدىغان تالاق دېگەن ئۇقۇمنى بېرىدۇ.

تالاق رەجئى ـ تالاق لەۋزىلىرى بىلەن بىر قېتىم تالاق قىلىش دېمەكتۇر. تالاق رەجئىدە، تالاق قىلىشنى نىيەت قىلىشقا ھاجەت يوق. يەنى تالاق لەۋزىلىرى بىلەن: "مەن سېنى قويۇپ بەردىم" ياكى "بىز ئىككىمىز ئايرىلدۇق "دېيىش بىلەنلا ئايالى تالاق بولىدۇ. تالاق قىلغۇچى راستىنلا تالاق قىلىشنى مەقسەت قىلغان بولسۇن، ياكى چاقچاق قىلغان بولسۇن ياكى ئايالنى قورقۇتۇش ئۈچۈن تالاق دېگەن بولسۇن، ھەر ھالەتتە ئايالى ئۇنىڭدىن تالاق بولىدۇ.

تالاق رەجئى بىلەن تالاق قىلىنغان ئايال ئۇنىڭ ئىددىتى توشمىغىچە ئېرىنىڭ نىكاھىدىن چىقىپ كەتمەيدۇ، يەنى بۇنداق ئايال كىشى تالاق قىلىنغاندىن كېيىن ئۈچ قېتىم ئادەت كۆرۈپ بولغانغا قەدەر ئېرىنىڭ نىكاھىدىن چىقىپ كەتمەيدۇ. ئېرى خالىسا، ئۇنىڭ ئىددىتى توشۇپ بولغىچىلىك مۇددەت ئىچىدە، ئۇنى ئۆزىگە قايتا نىكاھ قىلماستىنلا قايتۇرىۋالالايدۇ. چۈنكى، "رەجئى "سۆزىنىڭ لۇغەتتىكى مەنىسىمۇ، قايتۇرۇش دېگەننى ئىپادىلەيدۇ.

تالاق رەجئى ئۈچ قېتىمغا يېتىپ قالغاندا، تالاق قىلغۇچى ئايالنى ئۇ، باشقا بىر ئەرگە تېگىپ ئۇنىڭدىن ئاجرىشىپ ئىددىتى توشمىغىچە ئۆزىگە قايتۇرالمايدۇ. چۈنكى تالاق رەجئى ئۈچ قېتىمغا يېتىش بىلەنلا تالاق بائىن (ئاخىرقى رەسمى ئايرىلىش تالىقى)غا ئايلىنىپ قالىدۇ. لېكىن ئۈچ تالاق بولغان ئايال ئىككىنچى تەككەن ئېرىگە، بىرىنچى ئېرىگە قايتىش ئۈچۈن يول

ئېچىش مەقسىتىدە تەگسە، ئۇنىڭ نىكاھى قوبۇل قىلىنمايدۇ، يەنى نىكاھى چۈشمەيدۇ. ئۇ پەقەت زىناغا ئوخشاش بولىدۇ.

2. تالاق بائىن

تالاق بائىن ــ قايتىشقا بولمايدىغان، رەسمى ئايرىلىش تالىقى دېمەكتۇر. تالاق بائىن ئىككى قىسىم بولۇپ، ئۇنىڭ بىرى، تالاق بائىن سۇغرا، يەنە بىرى تالاق بائىن كۇبرادۇر.

تالاق بائىن سۇغرا ـ كىنايە لەۋزى بىلەن بىر ياكى ئىككى تالاق قىلىش دېمەكتۇر. كىنايە لەۋزى بىلەن تالاق قىلىشتىن مەقسەت، تالاق قىلىشنى نىيەت قىلىپ تۇرۇپ، ئايالىغا "ئۆيۈڭگە كەت "ياكى "كۆزۈمدىن يوقال "دېگەنگە ئوخشاش گەپلەرنى قىلىش دېمەكتۇر. ئەر كىشى ئەگەر ئايالىنى تالاق قىلىش مەقسىتى بىلەن يوقىرىقى كىنايە لەۋزىلىرىنى قىلسا، شۇ هامان ئايالى تالاق بولىدۇ. ئايالىنى ئۆزىگە قايتۇرۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئىددىتى توشقاندىن كېيىن، يېڭىدىن نىكاھ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئەگەر ئەر كىشى يوقىرىقى كىنايە سۆزلىرىنى چاقچاق قىلىپ ياكى ئايالىنى قورقۇتۇش مەقسىتىدە، تالاقنى نىيەت قىلمىغان هالدا، سۆزلىگەن بولسا، ئۇنىڭ بۇ سۆزى تالاق سانالمايدۇ. بەلكى ئۇنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى نىيىتىگە قاراپ بولىدۇ.

تالاق بائىن كۇبرا ــ بىرلا ۋاقىتتا ئايالىنى ئۈچ تالاق قىلىش ياكى بىردىن تالاق قىلىپ، ئۈچ قېتىمغا يېتىشى دېمەكتۇر.

ئۈچ تالاقتىن كېيىن، ئايالى ئۇنىڭ نىكاھىدىن مەڭگۈلۈك چىقىپ كېتىدۇ. ئۇنى يېڭىدىن نىكاھ قىلىش ئارقىلىقمۇ قايتۇرۇپ ئالالمايدۇ. پەقەت، ئۈچ تالاق بولغان ئايال باشقا بىر ئەرگە ئۆمۈرلۈك جور بولۇش نىيىتى بىلەن ياتلىق بولۇپ، كېيىن قايسى بىر سەۋەب بىلەن ئۇنىڭدىن ئاجراشقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ بىرىنچى ئېرى ئۇنىڭ ئىددىتىنى توشقۇزۇپ، يېڭىدىن نىكاھ ئوقۇتۇش ئارقىلىق ئۆزىگە قايتۇرالايدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر ئۇ خوتۇننى (ئۈچ قېتىم) تالاق قىلسا، (خوتۇن) باشقا ئەرگە تەگمىگۈچە ئۇنىڭغا دۇرۇس بولمايدۇ، كېيىنكى ئەر ئۇنى تالاق قىلغاندىن كېيىن (ئىددىتىنى توشقۇزۇپ) بۇرۇنقى ئەر بىلەن قايتا ياراشسا ئۇلارغا هېچ گۇناھ بولمايدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى)

ئۈچ تالاقنى تەهلىل قىلىش

ئۈچ تالاقنى تەهلىل قىلىش ـ ئۈچ تالاق بولغان ئايالنىڭ ئېرىگە قايتىشى ئۈچۈن يول ئېچىش دېمەكتۇر. يوقىرىقى ئايەتكە ئاساسەن، ئۈچ تالاق قىلىنغان ئايالنى تەهلىل قىلىشقا بولىدۇ. لېكىن ئۇنى قانداق تەهلىل قىلىش كېرەك؟

بۇنىڭ جاۋابى ــ بىز يۇقىرىدا ئېيتقاندەك ــ مۇنداق: ئۈچ تالاق بولغان ئايال ئىككىنچى تەككەن ئېرىگە ئۆزىنى باشتىكى ئېرى ئۈچۈن تەهلىل قىلىش مەقسىتى بىلەن ئەمەس، بەلكى ئىككىنچى ئېرىگە مەڭگۈلۈك خوتۇن بولۇش نىيىتىدە تەگكەندىن كېيىن، بۇلار قايسى بىر سەۋەب بىلەن ئايرىلىپ كەتكەن بولسا، ئۇنىڭ ئىددىتى توشقاندىن كېيىن، ئاندىن ئۇنىڭ بىرىنچى ئېرى ئۇنى يېڭى نىكاھ بىلەن ئۆزىگە قايتۇرالايدۇ. شەرىئەتنىڭ بەلگىلىمىسى مانا مۇشۇ. ئەمما يوقىرىقى ئايەتنىڭ مەنىسىنى سۇيىيستېمال قىلىپ بەزى جاھىل كىشىلەر "هىلە شەرئىي "دېگەن نام بىلەن ئۈچ تالاق بولغان خوتۇننى تەهلىل قىلىش نىيىتى بىلەن ئەرگە بېرىپ، ئاندىن ئۇنىڭدىن قايتۇرۇپ ئېلىپ، ئۇنىڭ بىرىنچى ئېرىگە نىكاھ قىلىپ قويۇشتەك شەرىئەتتە بولمىغان ئىشنى پەيدا قىلغان. بۇ خاتادۇر. چۈنكى شەرىئەتكە بۇنداق هىلە

ئىشلىتىش قۇرئاننىڭ كەسكىن ھۆكۈملىرىگە خىلاپتۇر.

بىر لەۋز بىلەن ئۈچ تالاق قىلىش

بىر لەۋزى بىلەن ئۈچ تالاق قىلىش ـ بىر ئورۇندا، بىرلا ۋاقىتتا ئايالىغا بىر سۆز بىلەنلا "سەن ئۈچ تالاق "دېيىش دېمەكتۇر. بۇ مەسىلە، كېيىنكى يۈز يىلنىڭ ئىختىلاپ ماۋزۇسىغا ئايلىنىپ قالغان بىر مەسىلىدۇر. مەشھۇر تۆت مەزھەپتە ـ ھەنەپى، شافئى، ھەنبەلى ۋە مالىكى مەزھەپلىرىدە بىر لەۋزى بىلەن قىلىنغان ئۈچ تالاق ئۈچ تالاقتا ھېسابلىنىدۇ.

ئەمما ئىبنى تەيمىيە، ئىبنى قەييۇملارغا ئوخشاش ئىجتىھاد مەزھىبىنىڭ پېشۋالىرى بىر لەۋزى بىلەن قىلغان ئۈچ تالاقنى بىر تالاق دەپ ھېسابلايدۇ. مىسىر، سۇرىيە ئىجتىمائىي قانۇنلىرىمۇ بۇلارنىڭ رايىغا ئەمەل قىلماقتا. بۇلارنىڭ دەلىللىرى كۈچلۈك ئورۇندا تۇرىدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا، بىرلا لەۋزى (بىرلا ئىبارە) بىلەن، بىرلا ۋاقىتتا قىلىنغان ئۈچ تالاق بىر تالاقتا ھېسابلىناتتى. كېيىن ھەزرىتى ئۆمەرنىڭ خەلىپە بولغان دەۋرىدە، كىشىلەرنىڭ تالاق ئىشىنى ئويۇن قاتارىدا كۆرۈپ، ئۇنىڭ خەتەرلىرىگە پىسەنت قىلمىغانلىق سەۋەبى بىلەن، پۈتۈن ئىسلام ئۆلىمالىرىنىڭ بىردەك ئىتتىپاقى بىلەن ئىجما (بىرلىشىپ ئورتاق قارارغا كېلىش) قىلىنىپ، بىرلا ۋاقىتتا، بىرلا لەۋزى بىلەن قىلىنغان ئۈچ تالاقنى ئۈچ تالاق دەپ ئېتىبار قىلىش قارارىنى ئالىدۇ. مەشھۇر تۆت مەزھەپمۇ بۇ قارار بويىچە ئىش كۆرگەن. چۈنكى "ئىجما "ئىسلام قانۇنشۇناسلىقىنىڭ ئۈچىنچى ئاساسى بولۇپ، قۇرئان بىلەن ھەدىستىن قالسا، ئەڭ كۈچلۈك ئاساس سانىلىدۇ. ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئۆز رايىنى كۈچلەندۈرىدىغان يېتەرلىك دەلىللىرى بار. مەن بۇ ئىختىلاپلارغا كىرىشنى ۋە بايان قىلىشنى ھاجەتسىز دەپ قارايمەن.

مەستنىڭ، زورلانغۇچىنىڭ ۋە بىھۇشنىڭ تالىقى ھەققىدە

ھەر قانداق كىشىنىڭ تەسەررۇپىنىڭ دۇرۇس بولۇشى ئۈچۈن، ئۇنىڭ سالاھىيەتلىك بولۇشى شەرتتۇر. تەسەررۇپقا سالاھىيەتلىك بولۇش ـ ئەقىل ئىگىسى بولۇش، بالىغ بولۇش، تەسەررۇپىدا ئىختىيار ئىگىسى بولۇش ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشىدۇ. بۇ قائىدىگە ئاساسەن، مەستنىڭ، زورلانغۇچىنىڭ قىلغان تالىقى ھېسابقا ئېلىنماسلىقى كېرەك. چۈنكى مەس ئەقلىنى يوقاتقانلىقتىن نېمە سۆزلىگىنىنى ھېس قىلماستىن تالاق قىلغىنى ئۈچۈن، زورلانغۇچى بولسا، ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئەمەس، بەلكى زورلانغانلىقى سەۋەبلىك مەجبۇرى تالاق قىلغانلىقى ئۈچۈن، بۇ ئىككىسىنىڭ ئەقىل ۋە ئۆز رازىلىقىدىن ئىبارەت سالاھىيىتى تالاق قىلغان ۋاقىتتا بولمىغان بولىدۇ. بۇنداق ئىكەن، بۇلارنىڭ قىلغان تالىقى ھېسابقا ئېلىنمايدۇ.

ئەمما ھەنەپى مەزھىبىدە، مەستنىڭ قىلغان تالىقىنى تالاق دەپ ھېسابلايدۇ. بۇلار مۇنداق دەپ دەلىل كۆرسىتىدۇ: مەس بولىۋالغان ئادەم ئۆزلىگىدىن مەس بولۇپ ھارام ئىشنى سادىر قىلغىنى ئۈچۈن، ئۇنىڭ تالىقىنى تالاق دەپ، ھېسابلاش ئۇنىڭ مەس بولغىنىغا بېرىلگەن جازا بولىدۇ. لېكىن ئەمەلىيەتتە، بۇ جازانى مەس بولغان ئادەملا ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ بىگۇنا ئايالى كۆپرەكىنى چېكىدۇ. بۇ ئايالنىڭ نېمە گۇناھى بار؟ مەسنى بۇ ئۇسۇل بىلەن جازالاش ھەرگىز ئاقلانىلىق سانالمايدۇ. شۇڭا ئەڭ توغرىسى مەستنىڭ مەسلىك ھالىتىدە قىلغان تالىقىنى ئېتىبارغا ئالماسلىقتۇر. شافئى ھەنبەلى ۋە مالىكى مەزھەبلىرىمۇ مەستنىڭ تالىقىنى ئېتىبارغا ئالمايدۇ. سۇرىيە ئىجتىمائىي قانۇنىمۇ بۇ ئۈچ مەزھەپنىڭ رايىنى تۇتۇپ كەلمەكتە. ئەمما زورلانغۇچىنىڭ تالىقىنى يوقىرىقى ئۈچ مەزھەپ ئېتىبارغا ئالمايدۇ. پەقەت ھەنەپى مەزھىبىدە،

زورلانغۇچىنىڭ تالىقىنى تالاق دەپ سانايدۇ. مىسىر ۋە سۇرىيە ئىجتىمائىي قانۇنلىرىمۇ بۇ ئۈچ مەزھەپنىڭ رايى بويىچە ئىش كۆرمەكتە.

بىھۇش ـ قاتتىق غەزەپلەنگەنلىك ياكى كېسەللىك سەۋەبلىرى بىلەن ئەقلىنى يوقاتقان بولۇپ، نېمە دېگەنلىكىنى ئۆزى بىلمەيدىغان ئادەم دېمەكتۇر.

ھەنەپى مەزھىبى بىھۇشنىڭ تالىقىنى ئېتىبارغا ئالمايدۇ. چۈنكى بىھۇش ئەقلىنى يوقاتقان. ئەمما باشقا ئۈچ مەزھەپتە بىھۇشنىڭ تالىقى تالاق ھېسابلىنىدۇ. مىسىر، سۇرىيە ئىجتىمائىي قانۇنلىرى ھەنەپى مەزھىبىنىڭ رايى بويىچە ئەمەل قىلماقتا.

غائىبنىڭ تالىقى

بىراۋ ئايالىنى تاشلاپ قويۇپ يوق بولۇپ كەتسە، ئۇنىڭ نەدە ئىكەنلىكى مەلۇم بولمىسا، ئايالى نېمە قىلىدۇ؟ ھەنەپى ۋە شافىئى مەزھەبلىرىگە كۆرە، ئايال كىشى ئېرى قايتىپ كەلگۈچىلىك ياكى ئىسلام مەھكىمىسى ئېرىنىڭ ئۆلۈك ئىكەنلىكىگە ھۆكۈم چىقارغۇچىلىك ئېرىنىڭ زىممىسىدە بولىدۇ. مەھكىمە قانچىلىك ۋاقىتتىن كېيىن، ئېرىنىڭ ئۆلۈك ئىكەنلىكىگە ھۆكۈم چىقىرىپ بېرىدۇ دېگەن مەسىلە ھەققىدە ئىختىلاپلار بار. ھەنەپىلەرنىڭ مەشھۇر سۆزى ئېرى ئىز- دېرەكسىز يوقاپ كەتكەن ئايال كىشى 80 يىل كۈتىدۇ، ئاندىن كەلمىسە، مەھكىمە ئۇنىڭ ئۆلۈك ئىكەنلىكىگە ھۆكۈم قىلىدۇ دېيىشىدۇر. ئەمما مالىكى ۋە ھەنبەلى مەزھەپلىرىگە كۆرە، يوقاپ كەتكەن كىشىنىڭ ئايالىنى ئۇنىڭ نىكاھىدىن ئاز مۇددەتتىن كېيىنلا ئايرىۋېتىشتۇر. شۈبھىسىزكى، ھەنەپى ۋە شافىئى مەزھەپلىرىگە كۆرە ئىش كۆرۈش بۇ مەسىلىدە ئايال كىشىنى كۆپ زىيانغا ئۇچرىتىدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ كەلمىگەن ئېرىنى 80 يىل كۈتۈشكە ئۆمرى يېتەمدۇ؟ بۇ ئايال ئۆلمىگەن تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ نىكاھىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، ئۇنى كىم ئالىدۇ؟ بۇ ئەقىلغا ھەرگىزمۇ سىغمايدىغان بىر گەپ. شۇڭا ئەڭ ياخشىسى ۋە ئەڭ توغرىسى بۇ مەسىلىدە، مالىكىي ۋە ھەنبەلىي مەزھەپلىرىنىڭ رايى بويىچە ئەمەل قىلىش ياخشىدۇر. مىسىر ۋە سۇرىيىنىڭ ھازىرقى ئىجتىمائىي قانۇنلىرىمۇ، مالىكى ۋە ھەنبەلى مەزھەپلىرىنىڭ كۆزقارىشىنى ئاساس قىلىدۇ. ئۇنىڭدا مۇنداق دەپ قەيت قىلىنغان: «ئەگەر ئېرى ئۆزرىسىز ھالدا، يوقاپ كەتسە ياكى ئۈچ يىللىقتىن كۆپ مۇددەتلىك تۈرمىگە قامىلىپ قالسا، ئايالىنىڭ ئېرى غايىپ بولغان ياكى تۈرمىگە ئېلىنغان ۋاقىتتىن بىر يىل كېيىنلا ئۇنىڭدىن ئايرىلىش ھەققىدە مەھكىمىگە ئەرىز بېرىش ھوقۇقى بار. ئەگەر ئايالىنىڭ ئىددىتى توشقىچىلىك بولغان ئارىدا(ھامىلدار بولسا تۇغقىچە، ھامىلدار بولمىسا ئۈچ ئاي توشقىچە)، ئېرى قايتىپ كەلسە ياكى تۈرمىدىن چىقسا ئايالىنى نىكاھسىزلا قايتۇرىۋالالايدۇ. ئەگەر ئېرىنىڭ يوقاپ كېتىشى بىرەر ئۆزرە سەۋەبىدىن بولغان بولسا، مەسىلەن: ئىلىم تەھسىل قىلىش، جىھاد قىلىش، ھەج قىلىش ۋە تىجارەت قىلىش قاتارلىق ئىشلار ئۈچۈن كېتىپ قېلىپ كەلمىگەن بولسا، ئايالى ئۇنىڭدىن ئايرىلىش ھەققىدە ئەرىز سۇنالمايدۇ. مەھكىمىمۇ ئايرىۋەتمەيدۇ. چۈنكى بۇ ھالدا، مۇنداق كىشىنىڭ كەتكەن يېرى ئېنىق، ئۆزىنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكىمۇ ئېنىق بولغان بولىدۇ.»

كۈنىمىزدە، ئالاقىلىشىش قوراللىرىمۇ تەرەققى قىلدى. شۇڭا ئايال كىشى خەت ئارقىلىق ياكى تېلېفۇن ئارقىلىق ياكى ئادرىسىنى بىلمىسە باشقىلارنىڭ ۋاستىسى ئارقىلىق ئېرى بىلەن خەۋەرلىشەلەيدۇ. ئەگەر ئېرى تېز كەلمەيدىغان ھالەتتە بولسا، ئۇنىڭدىن تالىقىنى سورايدۇ. رۇخسەت خېتىنى بەرسە، ئۇنىڭ نىكاھىدىن چىققان بولىدۇ ۋە ياتلىق بولالايدۇ. ئەرلىرى

ئىچكىرىگە ياكى چەتئەللەرگە تىجارەت قىلغىلى كېتىپ قېلىپ، قايتىپ كەلمىگەن ئاياللارمۇ شۇنداق خەۋەرلىشىشى كېرەك. ئۇلاردىن خېتىنى ئالماي تۇرۇپ توي قىلماسلىقى كېرەك.

بېخىلنىڭ تالىقى

بىراۋ ئايالىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالماي، ئۇنىڭ كىيىم ـ كېچەك، يېمەك ـ ئىچمەك ۋە باشقىمۇ ئېھتىياجلىرىنى ھېچ قامدىماي ياكى ئۇنى قويۇپ بەرمەي ئازاپلىسا، نېمە قىلىش كېرەك؟

ھالبۇكى، ئايال كىشىنىڭ پۈتۈن چىقىملىرىنى كۆتىرىش ئەر كىشىنىڭ بۇرچىدۇر. شافىئى، مالىكى ۋە ھەنبەلى مەزھەپلىرىگە كۆرە، بۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسىنى ئايرىۋېتىش كېرەك. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ: «ئاياللارنى زۇلۇم قىلىش مەقسىتىدە زىيان يەتكۈزۈپ تۇتۇۋالماڭلار». (بەقەرە سۈرىسى 231 ـ ئايەت)

ئايال كىشىنى ئۇنىڭ ئېھتىياجلىرىنى قامداپ بەرمەستىن، ياكى قويۇۋەتمەستىن، تۇتۇۋېلىش ئۇنىڭغا قاتتىق زىيان يەتكۈزگەنلىكتۇر.

ھەنەپى مەزھىبىگە كۆرە، ئايالىنىڭ ئېھتىياجىنى قامدىمىدى دەپلا ئۇلارنىڭ ئارىسىنى ئايرىۋەتمەسلىك كېرەك. بەلكى ئەر كىشى قېيىنچىلىقتا بولغان سەۋەب بىلەن قامدىيالمىغان بولۇشى مۇمكىن. ئەگەر ئۇ، قولىدا بار تۇرۇپ چىقىم قىلمىغان بولسا، ئۇ زالىمدۇر. لېكىن بۇنداق زۇلۇمنى تالاق بىلەن ھەل قىلىشقا بولمايدۇ. ئۇنى باشقا چارە بىلەن ــ مەسىلەن: ئۇنىڭ مال دۇنياسىنى ئايالىنىڭ ئېھتىياجىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن مەجبۇرى ساتقۇزۇش ياكى ئۇنى باشقا جازالار بىلەن تەھدىت قىلىش ئارقىلىق ھەل قىلىش كېرەك.

ئىسلام دۆلەتلىرى قەدىمدە، ھەنەپى مەزھىبىگە كۆرە ئىش كۆرەتتى.ئەمما ھازىرقى ئىجتىمائىي قانۇن يوقىرىقى ئۈچ مەزھەپنىڭ رايى بويىچە ئىش كۆرمەكتە. بۇ بولسىمۇ، ئايال كىشىنى ئازاپتىن قۇتۇلدۇرۇش ۋە ئۇنىڭ ئېھتىياج سەۋەبى بىلەن بۇزۇلۇپ، يامان يولغا كىرىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، ئەگەر ئايالى ئاجرىشىشنى تەلەپ قىلسا، بۇلارنىڭ ئارىسىنى ئايرىۋېتىشتۇر.

مۇرتەد بولۇش بىلەن نىكاھنىڭ بۇزۇلىشى

مۇرتەد ــ مۇسۇلمانلىقتىن يېنىپ، كاپىر بولغان كىشى دېمەكتۇر.

ئاللاھقا، ياكى ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىرىدىن بىرەرسىگە، ياكى قۇرئان ۋە ئىشەنچلىك ھەدىسلار بىلەن بەلگىلەنگەن ئەقىدە ۋە ئىمانغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنىڭ بىرەرسىگە ئىنكار قىلىپ، مۇسۇلمانلىقتىن يېنىۋالغان ئادەم مۇرتەد دېيىلىدۇ.

ئەر ياكى ئايال ئىككىسىنىڭ بىرى مۇرتەد بولۇش بىلەن ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى نىكاھ بۇزۇلىدۇ. مۇرتەد بولغان كىشى گۇناھىغا تەۋبە قىلىپ، قايتا ئىمان ئېتىقادىدىن كېيىن، ئايالىنى قايتا نىكاھ بىلەن قايتۇرالايدۇ. مۇرتەد بولغان ئايال كىشىمۇ شۇنداق قىلىدۇ.

بەدەللىك تالاق

بەدەللىك تالاق ـ ئايال كىشىنىڭ ئېرىدىن ئاجرىشىشنى تەلەپ قىلىپ، ئۇنىڭ سۆزىنى بەرگەننىڭ بەدىلىگە مال ـ دۇنياسىدىن خالىغىنىنى ئېرىگە بىرىشى دېمەكتۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

[الطَّلاَقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلاَ يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَأْخُذُواْ مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا

إِلاَّ أَن يَخَافَا أَلاَّ يُقِيمَا حُدُودَ اللّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ يُقِيمَا حُدُودَ اللّهِ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللّهِ فَلاَ تَعْتَدُوهَا وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (229)]

«(قايتا يارىششقا بولىدىغان) تالاق ئىككى قېتىمدۇر، ئۇنىڭدىن كېيىن (خوتۇنىنى) چىرايلىقچە تۇتۇش، ياكى ياخشىلىق بىلەن (يەنى زۇلۇم قىلماي، يامان گېپىنى قىلماي، كىشىلەرنى ئۇنىڭدىن يىراقلاشتۇرماي) قويۇۋېتىش لازىم، اﷲنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالماسلىق خەۋپى (يەنى ياخشى ئۆتەلمەسلىك، اﷲ بەلگىلىگەن ئەر ـ خوتۇنلۇق ھوقۇقلىرىغا رىئايە قىلالماسلىق خەۋپى) بولمىسىلا، ئۆزۈڭلارنىڭ ئاياللىرىڭلارغا (مەھرى ئۈچۈن) بەرگەن مال ـ مۈلۈكتىن ھېچقانداق نەرسىنى قايتۇرۇۋېلىش دۇرۇس بولمايدۇ. ئەگەر سىلەر ئۇلار (يەنى ئەر ـ ئايال) نىڭ اﷲنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالماسلىقىدىن قورقساڭلار، خوتۇنىنىڭ (تالاق خېتىنى ئېلىش مەقسىتىدە) مال بەرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇ ئىككىسىگە (يەنى ئەر ـ خوتۇنغا) گۇناھ بولمايدۇ. ئەنە شۇلار اﷲنىڭ بەلگىلىمىلىرىدۇر، ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلماڭلار اﷲنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە خىلاپلىق قىلغۇچىلار زالىملاردۇر.» (بەقەرە سۈرىسى 229 ـ ئايەت)

ئەمما ئاياللار تالاق خېتىنى تەلەپ قىلغاندا، ئەرلەرنىڭ ئۇلارنى مال ـ دۇنيا بېرىشكە قىستاش ھوقۇقى يوقتۇر. بۇنداق قىلغان كىشى قاتتىق گۇناھكار بولىدۇ. ئايال كىشى ئۆز رازىلىقى بىلەن، ئۆزى خالاپ مال ـ دۇنيا بەرسە، ئۇنى قوبۇل قىلسا بولىدۇ. ئايال كىشىنى سۆزىنى بەرمەستىن، مال ـ دۇنيا بېرىشكە قىستاش بەكمۇ نامەرتلىكتۇر. بۇنداق ئالغان مال ـ دۇنيا هارامدۇر. بۇنى ۋىجدانلىق كىشىلەر قىلمايدۇ.

سەككىزىنچى باپ. تالاقنىڭ شەرتلىرى ۋە شەكىللىرى

تالاقنىڭ چۈشۈشىنىڭ شەرتلىرى

ئەقلى ھۇشى جايىدا، بالاغەتكە يەتكەن ھەر قانداق ئەرنىڭ قىلغان تالىقى چۈشىدۇ. تېخى بالاغەتكە يەتمىگەن ياكى ئېلىشىپ قالغان ياكى ئۇخلاۋاتقان ئەرنىڭ قىلغان تالىقى چۈشمەيدۇ. چۈنكى بىر ئىنساننىڭ ئىسلام دىنىنىڭ بۇيرۇقلىرىنى قىلىشقا ۋە چەكلىمىلىرىدىن يېنىشقا تەكلىپ قىلىنىشىنىڭ شەرتلىرى بولسا، ئۇنىڭ ئەقلى ھۇشىنىڭ جايىدا بولىشى ۋە ئاق قارىنى پەرق ئەتكىدەك ھالەتتە بولىشى كېرەكتۇر. تېخى بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بالىلاردىن تەكلىپىنىڭ كۆتۈرۈلىپ كەتكەنلىكى ھەققىدە ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن.

5372/3201 ـ وفي رواية: أوما تذكر أَنَّ رَسُولَ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ((رُفِعَ الْقَلَمُ)).. بمثله* أبو داود (4401)

5372/3201 ـ ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئۇخلاۋاتقان كىشىنىڭ ئويغانغىچە، كىچىك بالىنىڭ بالاغەتكە يەتكۈچە، ساراڭنىڭ ساقايغىچە بولغان ئارىلىقتا قىلغان ـ ئەتكەنلىرى يېزىلمايدۇ. (تىرمىزى: 1423)

2650/ 4396 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – قَالَتْ: لا طَلاقَ وَلا عَتَاقَ فِي غِلاقٍ. لأبي داود وقال: الغلاق: الغضب* أبو داود (2193).

2650/ 4396 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىرەر نەرسىنى ئاڭقىرالمايدىغان ۋە تالليالمايدىغان ھالغا چۈشۈپ قالغان كىشىنىڭ قىلغان تالىقى ۋە قۇل ئازاد قىلىشى ئىناۋەتسىز. (ئەبۇ داۋۇد 2193)

ھەنەفىي مەزھەپىدىكىلەرنىڭ كۆزقارىشىدا ئايالىنى تالاق قىلىشقا مەجبۇرلانغان ئادەمنىڭ تالىقى چۈشىدۇ. ئەمما ئىمام شافىئىينىڭ كۆزقارىشىدا ئايالىنى تالاق قىلىشقا مەجبۇرلانغان ئادەمنىڭ تالىقى چۈشمەيدۇ. ئىمام شافىئىينىڭ دەلىلى بولسا، مەجبۇرلىنىشنىڭ ئۆز ئىختىيارغا زىت ئىش بولغانلىقىدۇر. ھەنەفىي مەزھەپىدىكىلەرنىڭ دەلىل پاكىتى بولسا ئايالىنى تالاق قىلىشقا مەجبۇرلانغان ئادەم گەرچە ئۇ مەجبۇرلانغان بولسىمۇ ئايالىنى تالاق قىلىۋېتىشنى نىيەت قىلدى. چۈنكى ئۇ ئادەم ئىككى يامان ئاقىۋەتنى تونۇپ يېتىپ ئۇنىڭ ئەڭ يەڭگىلىنى تاللىدى. لېكىن ئۇ ئادەم بۇ ئىشقا رازى ئەمەستۇر. ئۇنىڭ بۇ ئىشقا رازى بولمىغانلىقى تالاقنىڭ چۈشۈشىگە ھېچقانداق تەسىر يەتكۈزەلمەيدۇ. ئۇ ئادەمنىڭ ھۆكمى خۇددى ئايالىنى چاقچاق قىلىپ تالاق قىلىۋەتكەن ئادەمنىڭ ھۆكمىگە ئوخشاش. گەرچە چاقچاق قىلىپ، ئايالىم تالاق، دېگەن ئادەممۇ بۇ سۆزىنىڭ ماھىيىتىنى مەقسەت قىلمىسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ تالىقى چۈشىدۇ.

ھاراقتا، كەندىرگە، ئەپيۇنغا ۋە ئات چىكىملىككە ئوخشاش مەست قىلغۇچى ھارام نەرسىلەرنى ئىشلىتىش ئارقىلىق مەست بولۇپ قالغان ئادەملەرنىڭ قىلغان تالىقى چۈشىدۇ. ئەمما بېشى قاتتىق ئاغرىپ كەتكەنلىكتىن ياكى مىڭدىۋانىگە ئوخشاش يېيىش ئەمەس ئىشلىتىش ھالال بولغان نەرسىنى دورا ئۈچۈن ئىشلىتىپ مەست بولۇپ قالغان ئادەملەرنىڭ قىلغان تالىقى چۈشمەيدۇ.

ھۇشىدىن كەتكەن ياكى قاتتىق ئاچچىغى كېلىپ كەتكەنلىك سەۋەبى بىلەن تەڭپۇڭلۇقنى يوقاتقان ئادەمنىڭ قىلغان تالىقى چۈشمەيدۇ.

ئۇخلاۋېتىپ ئايالىنى تالاق قىلغان ئادەمنىڭ تالىقى چۈشمەيدۇ. چۈنكى ئۇ ئادەمنىڭ ئايالىنى تالاق قىلىش نىيىتى يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇخلاۋېتىپ سۆزلىگەن ئادەمنىڭ سۆزى توغرا ياكى يالغان ياكى ئۇچۇر ياكى بۇيرۇق سۆز، دەپ ئاتالمايدۇ.

ئەگەر ئۇخلاۋېتىپ سۆز قىلغان ئادەم ئۇيقۇدىن ئويغانغاندىن كېيىن، مەن ئۇخلاۋېتىپ تۇرۇپ قىلغان ھېلىقى تالاقنى كىچىگە ئىگە قىلدىم، ياكى دېگەن ئۇ سۆزۈمنى، تالاق دەپ ھېسابلايمەن دېگەن بولسا، ئۇنىڭ ئۇخلاۋېتىپ تۇرۇپ قىلغان تالىقى تالاق ھېسابلىنىدۇ.

بىر ئادەم ئايالىغا، مەن سەندىن تالاق بولۇپ كەتتىم، دېگەن ۋە ئۇ ئادەم بۇ سۆزىدىن ئايالىنى تالاق قىلىۋېتىشنى نىيەت قىلغان بولسا، ئۇنىڭ دېگەن ئۇ سۆزى تالاق ھېسابلانمايدۇ. ئەمما ئۇ ئادەم ئەگەر ئايالىغا، مەن سەندىن ئۈزۈلۈپ كەتتىم ۋە ياكى مەن ساڭا ھارام بولۇپ كەتتىم، دېگەن ۋە بۇ سۆزىدىن ئايالىنى تالاق قىلىۋېتىشنى نىيەت قىلغان بولسا، ئۇنىڭ دېگەن بۇ سۆزى تالاق ھېسابلىنىدۇ.

ئىمام شافىئىي ئاللاھ تائالا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!، بىرىنچى شەكىلدىمۇ يەنى مەن سەندىن تالاق بولۇپ كەتتىم، دېگەن ۋاقتىدىمۇ ئەگەر ئۇ ئادەم بۇ سۆزىدىن تالاقنى نىيەت قىلغان بولسا، ئايالى تالاق بولۇپ كېتىدۇ. چۈنكى نىكاھتىن كېلىپ چىققان ئالاقە ئەر ـ خوتۇن

ئارىسىدا شېرىكتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئايال ئەگەر ئەر ئۇنىڭ بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزمىسە ئەرنىڭ ئۆزى بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشنى تەلەپ قىلىش ھوقۇقىغا ئىگىدۇر. شۇنىڭدەك ئەرمۇ ئەگەر ئايال ئەرنىڭ تۆشەكىگە كېلىشكە ئۇنىمىسا ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ تۆشەكىگە كېلىشنى تەلەپ قىلىش ھوقۇقىغا ئىگىدۇر. شۇنىڭغا ئوخشاش ئۇ ئالاقىنى بۇزۇۋېتىشمۇ ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدا شېرىكتۇر. تالاق بولسا، ئۇ ئالاقىنى بۇزۇۋېتىش ئۈچۈن يولغا قويۇلغان بىر يولدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەر خۇددى ،مەن سەندىن ئۈزۈلۈپ كەتتىم ۋە ياكى مەن ساڭا ھارام بولۇپ كەتتىم دېگەن سۆزلەردە ئۈزۈلۈپ كەتتىم ياكى ھارام بولۇپ كەتتىم، دېگەن سۆزلەرنى ئۆزىگە نىسبەت بېرىش توغرا بولغىنىدەك، مەن سەندىن تالاق بولۇپ كەتتىم دېگەن سۆزدىمۇ تالاق بۇلۇپ كەتتىم، دېگەن سۆزنى ئۆزىگە نىسبەت بېرىش توغرىدۇر، دەيدۇ.

ئەگەر بىر ئادەم ئايالىغا، مەن سەندىن تالاق بولۇپ كەتتىم دېسە، بۇ سۆزنى دېيىش بىلەن ئۇنىڭ ئايالى تالاق بولۇپ كەتمەيدۇ، دېگەن سۆزىمىزنىڭ دەلىل پاكىتى بولسا، تالاق ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدىكى باغلىنىشنى ئۈزۈۋېتىش ئۈچۈن يولغا قويۇلغان بىر نەرسىدۇر. بۇ ئەرنىڭ قولىدا بولىدۇ. بۇ باغلىنىشنى ئۈزۈۋېتىشتا ئايالنىڭ ھېچقانداق ھوقۇقى يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن ئايالنىڭ ئەرنىڭ قولىدا تۇرۇپ باشقا بىر ئەرگە ياتلىق بولۇش ھوقۇقى يوق. ئايال بىرسىنىڭ قولىدىكى ئادەم ھېسابلىنىدۇ. ئەر بولسا ئايالغا ئىگە بولغان ئادەم ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئايال ، ياتلىق قىلىنغۇچى دەپ ئاتىلىدۇ. ئەمما مەن سەندىن ئۈزۈلۈپ كەتتىم ۋە ياكى مەن ساڭا ھارام بولۇپ كەتتىم دېگەن سۆزلەر ،مەن سەندىن تالاق بولۇپ كەتتىم دېگەن سۆزگە ئوخشىمايدۇ. چۈنكى ، ئۈزۈۋېتىش دېگەن سۆزنى بىر ئالاقىنى يوقىتىۋېتىش ئۈچۈن ئىشلىتىدۇ. ئالاقە بولسا ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدا شېرىك بىر نەرسىدۇر. شۇنىڭغا ئوخشاش ھارام دېگەن سۆزمۇ، ئارىلىقتا بار بىر ھالال ئىشنى يوقۇتۇۋېتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەرنىڭ ، مەن سەندىن ئۈزۈلۈپ كەتتىم ۋە ياكى مەن ساڭا ھارام بولۇپ كەتتىم، دېگەن سۆزلەردە ئۆزىلىپ كەتتىم ياكى ھارام بولۇپ كەتتىم، دېگەن سۆزلەرنى ئۆزىگە نىسبەت بېرىشى توغرىدۇر. ئەمما ، مەن سەندىن تالاق بولۇپ كەتتىم دېگەن سۆزدە ئۇنى ئۆزىگە نىسبەت بېرىشى توغرا ئەمەس. بۇ سۆز پەقەت ئايالغىلا نىسبەت بېرىلىدۇ.

ئايالنى تالاق قىلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان سۆزلەر

بۇ سۆزلەر ئىككى خىل بولىدۇ.

1-ئوچۇق سۆزلەر

ئوچۇق سۆزلەر بولسا، پەقەت ئايالنى تالاق قىلىش ئۈچۈنلا قوللىنىدىغان سۆزلەردۇر. مەسىلەن، سېنى تالاق قىلىۋەتتىم، سەن تالاقدۇرسەن ۋە تالاق قىلىنغۇچىسەن، دېگەن سۆزلەرگە ئوخشاش. بىر ئايال مۇشۇنىڭغا ئوخشاش سۆزلەر بىلەن تالاق قىلىنسا، ئۇ ئايال ئىددەت ئىچىدىلا بولسا قايتا نىكاھ قىلىنماي يېنىشقىلى بولىدىغان بىر تالاق قىلىنىپ كەتكەن ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە بىر ئايال مەسىلەن، تالاك ۋە ، تالاپ دېگەنگە ئوخشاش ئەسلىدىكى شەكلىدىن ئۆزگەرتىلىپ سۆزلەنگەن سۆزلەر بىلەن تالاق قىلىنغان بولسا، ئۇ ئايال قايتا نىكاھ قىلىنماي يېنىشقىلى بولىدىغان بىر تالاق قىلىنىپ كەتكەن ھېسابلىنىدۇ. لېكىن ئەر بۇ ھالدا مەن بۇ سۆزۈم بىلەن ئايالىمنى تالاق قىلىشنى ئەمەس، ئۇنى قورقۇتۇپ قويۇشنى نىيەت قىلغان ئىدىم، دېسە ئايال تالاق قىلىنغان ھسابلانمايدۇ.

مەن تالاق قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ قىلىۋاتىمەن، ماڭا تالاق قىلىش لازىمدۇر، ماڭا ئايالىمنى هارام قىلىش كېرەكتۇر، دېگەن سۆزلەرمۇ ئايالنى تالاق قىلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان سۆزلەردۇر. بىر ئادەم ئايالىغا بۇ سۆزلەرنى دېسە، ئۇ ئادەم بۇ سۆزلەرنى دېيىش ئارقىلىق مەيلى تالاقنى نىيەت قىلسۇن مەيلى قىلمىسۇن ئۇنىڭ ئايالى تالاق بولۇپ كېتىدۇ. چۈنكى ئۆرپ ئادەتتە بۇ سۆزلەر ئايالنى تالاق قىلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. كېيىنكى دەۋردە كەلگەن ئالىملار، ئەگەر بىر ئادەم ئايالىغا، سەن ماڭا هارامدۇرسەن، دېسە ئۇنىڭ تالاق قىلىش نىيىتى بولمىسىمۇ ئايالى تالاق بولۇپ كېتىدۇ. چۈنكى بۇ سۆز ئۆرپ ئادەتتە تالاق ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ، دېدى. ئەگەر مەن بۇنداق ـ بۇنداق ئىشلارنى قىلسام هارام مېنى كېرەك قىلىدۇ ۋە ماڭا هارام قىلىش كېرەكتۇر، دېگەن سۆزلەرنىڭ هۆكمىمۇ، سەن ماڭا هارامدۇرسەن دېگەن سۆزنىڭ هۆكمى بىلەن ئوخشاشتۇر. ئەگەر بۇ سۆزلەرنى دېگەن ئادەمنىڭ ئايالى بولمىسا، ئۇ ئادەم شۇنداق دېيىش ئارقىلىق قەسەم قىلغان هېسابلىنىدۇ. ئەگەر ئۇ ئادەم شۇ ئىشلارنى قىلسا قەسىمىنى بۇزغان هېسابلىنىدۇ. شۇڭا ئۇنىڭغا قەسەمنىڭ كاففارىتىنى بېرىش لازىمدۇر.

ئەگەر بىر ئادەم ئايالىنى تالاق دېگەن سۆزگە تالاقنىڭ قاتتىق ياكى كۈچلۈك بولغانلىقىنى ئىپادىلەيدىغان بىرەر سۆزنى قوشۇپ تالاق قىلسا، ئۇ ئادەمنىڭ ئايالى، ئەرنىڭ ئۇ ئايال بىلەن يېنىشىشى ئۈچۈن قايتا بىر نىكاھ قىلىشقا تېگىشلىك بولىدىغان بىر تالاق بولۇپ كېتىدۇ. مەسىلەن، بىر ئادەم ئايالىغا، مەن سېنى قوپال تالاق ياكى ئەڭ يامان تالاق قىلىمەن ياكى سەن قاتتىق ياكى ئۇزۇن تالاق ياكى سەن تاغدەك ياكى ئۆي توشقۇدەك تالاق دېسە، بۇ هالەتلەردە ئۇ ئادەم تالاقنى ئۇنىڭ قاتتىق ياكى كۈچلۈك بولغانلىقىنى ئىپادىلەيدىغان بىرەر سۈپەت بىلەن سۈپەتلەپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇ ئادەمنىڭ ئايالى، ئەرنىڭ ئۇ ئايال بىلەن يېنىشىشى ئۈچۈن قايتا نىكاھ قىلمىسا بولمايدىغان دەرىجىدىكى بىر تالاق بولۇپ كېتىدۇ.

2ـ كىنايە سۆزلەر

كىنايە سۆزلەر بولسا، پەقەت ئايالنى تالاق قىلىش ئۈچۈنلا ئىشلىتىلمەيدۇ، بۇ سۆزلەر تالاققا ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ئىشلارغىمۇ ئىشلىتىلىدۇ. مەسىلەن، سىزنىڭ يولىڭىز ئوچۇق، سىز ئادا جۇداسىز، ئائىلىڭىزدىكىلەرگە قېتىلىڭ، سىزنى ئەۋەتتىم، سىز بىلەن ئايرىلدىم ۋە كۆزىمدىن يوقۇلۇڭ، دېگەن سۆزلەرگە ئوخشاش بىر ئايالغا بۇ سۆزلەرنى ئىشلىتىش ئارقىلىق، تالاق پەقەت تالاق قىلىشنى نىيەت قىلىش بىلەن ياكى تالاق قىلغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان بىرەر ئىشارەت بىلەن چۈشىدۇ. يەنى مەسىلەن، بىر ئادەم ئايالىغا، كۆزۈمدىن يوقال ياكى ئۆيۈڭگە كەت! دېگەن سۆزنى قىلغان ۋە بۇ سۆزنى دېيىش ئارقىلىق ئايالىنى تالاق قىلىۋېتىشنى نىيەت قىلغان ياكى ئەر شۇ سۆزنى دېگەن چاغدا ئەر ئايال ئارىسىدا سۆزلىشىش بېرىمەن، بەرمەيمەن دېگەندەك جېدەل بولۇۋاتقان ياكى ئەر قاتتىق ئاچچىغلانغان چاغ بولغان بولسا، بۇ هالەتلەردە ئايال تالاق بولۇپ كېتىدۇ. كىنايە سۆزلەر ئەگەر ئايالنى تالاق قىلىش نىيىتى بىلەن ئىشلىتىلسە، ئايالنىڭ تالاق بولۇپ كېتىدىغانلىقىنىڭ دەلىل پاكىتى تۆۋەندىكى ئەسەردۇر.

4369/2629 ـ مَالِك أَنَّهُ بَلَغَهُ أن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – استفتي فيمن قال لامْرَأَتِهِ حَبْلُكِ عَلَى غَارِبِكِ. فقال وهو يطوف للزوج: أَسْأَلُكَ بِرَبِّ هَذِهِ الْبَنِيَّةِ ماذا أَرَدْتَ؟ فَقَالَ: لَوِ اسْتَحْلَفْتَنِي فِي غَيْرِ هَذَا الْمَكَانِ مَا صَدَقْتُكَ، أَرَدْتُ الْفِرَاقَ. فَقَالَ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – هُوَ مَا

أَرَدْتَ* مالك 434/2.

4369/2629 ـ مالىكقا يېتىشچە، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئىراقتىن بىر مەكتۇب ئەۋەتىلگەن بولۇپ، مەكتۇبتا بىر كىشىنىڭ ئايالىغا: "ئارغامچاڭ ئۆزەڭنىڭ قولىدا" دېگەنلىكى يېزىلغان ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىراقتىكى ۋالىسىغا: "ھەج مەۋسۇمىدە ئۇنىڭ مەككىگە كېلىپ مەن بىلەن كۆرۈشۈشىنى ئېيتقىن!" دەپ جاۋاب يازدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كەئبىنى تاۋاپ قىلىۋاتقاندا، ئۇ كىشى كېلىپ، سالام بەردى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى سورىغاندى، ئۇ ئادەم ئۆزىنى تونۇشتۇردى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا: مەن سەندىن بۇ بىنانىڭ (يەنى كەئبىنىڭ) ئىگىسى بولغان اللەنىڭ نامى بىلەن سورايكى، "ئارغامچاڭ ئۆزەڭنىڭ قولىدا" دېگەن سۆزۈڭدىن نېمىنى مەقسەت قىلغانىدىڭ؟ دەپ سورىدى. ئۇ كىشى: سەن بۇ جايدىن باشقا يەردە قەسەم قىلىشىمنى تەلەپ قىلغان بولساڭ، بۇ ھەقتە ساڭا راست ئېيتمىغان بولاتتىم. مەن ئۇ سۆزۈمدىن ئايالىمنى قويۇپ بېرىشنى مەقسەت قىلغانىدىم، دېدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ئۇنداقتا، مەقسىتىڭ بويىچە ئايالىڭ تالاق بوپتۇ، دېدى. (مالىك رىۋايەت قىلغان)

4379/2637 ـ ابن مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: إذا قال لامرأته: أمرك بيدك أو استقلي بأمرك، أو وهبها لأهلها فقبلوها فهي واحدة بائنة* الطبراني 325/9 (9627).

4379/2637 ـ ئابدۇللاھ (ئىبنى مەسئۇد) رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ئەر كىشى ئايالىغا: "ئىختىيار ئۆزەڭدە " ياكى "خالىغىنىڭنى قىل " دېسە ۋەياكى ئايالىنى ئائىلىسىگە ئاپىرىپ بەرسە، ئائىلىسىمۇ ئۇنى قوبۇل قىلسا، بۇ، قايتا نىكاھ قىلماي تۇرۇپ يېنىشقا بولمايدىغان تەرىقىدىكى تالاق ھېسابلىنىدۇ. (ئەلكەبىر 9627)

مەزكۇر سۆزلەرگە ئوخشاش كىنايە سۆزلەر بىلەن تالاق قىلىنغان ئايال، ئەرنىڭ ئۇ ئايال بىلەن يېنىشىشى ئۈچۈن قايتا نىكاھ كېلىدىغان بىر تالاق بولۇپ كېتىدۇ. بۇ سۆزلەرنىڭ ئىچىگە تۆۋەندىكى ئۈچ خىل سۆز كىرمەيدۇ. تۆۋەندىكى ئۈچ خىل سۆزنىڭ بىرەرسى بىلەن تالاق قىلىنىپ كەتكەن ئاياللار، ئىددەت ئىچىدە بولسىلا قايتا نىكاھ قىلمايمۇ يېنىشقىلى بولىدىغان بىر تالاق قىلىنىپ كېتىدۇ. ئۇ ئۈچ خىل سۆزلەر بولسا، ساناڭ ، بالاياتقۇڭنى پاكىزلاڭ ۋە سەن بىردۇرسەن دېگەن سۆزلەردۇر. كىمكى ئايالىنى مەزكۇر ئۈچ خىل سۆزنىڭ بىرەرسى قوللىنىش بىلەن تالاق قىلسا، ئۇنىڭ ئايالى ئىددەت ئىچىدىلا بولسا قايتا نىكاھ قىلمايمۇ يېنىشقىلى بولىدىغان بىر تالاق بولۇپ كېتىدۇ. مەزكۇر سۆزلەر بىلەن ئايال كىشى بۇ خىلدا تالاق قىلىنىپ كېتىشىنىڭ سەۋەبلىرى تۆۋەندىكىدىن ئىبارەتتۇر.

بىرىنچى سۆزگە يەنى، ساناڭ دېگەن سۆزگە كەلسەك، چۈنكى بۇ سۆزنىڭ ئىددىتىڭىزنى ساناڭ، دېگەن مەنانى بېرىش، ھەم ئاللاھ تائالانىڭ نېمەتلىرىنى ساناڭ، دېگەن مەنانى بېرىش ئېھتىمالى بار. ئەگەر بىر ئادەم ئايالىغا، ساناڭ، دېگەن ۋە بۇنىڭدىن ئىددىتىڭىزنى ساناڭ دېگەن مەنانى نىيەت قىلغان بولسا، ئىش ئۇنىڭ نىيەت قىلغىنىچە بولۇپ كېتىدۇ ۋە ئۇ چاغدا بۇ سۆز ئايالنىڭ ئوچۇق تالاق سۆزلىرى بىلەن تالاق قىلىنغانلىقىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئوچۇق سۆزلەر بىلەن تالاق قىلىنغان ئايال ئادەتتە ئۇنىڭغا ئىددەت ئىچىدە بولسىلا قايتا نىكاھ قىلمايمۇ

يېنىشقىلى بولىدىغان بىر تالاق بولىدۇ.

ئىككىنچى سۆزگە يەنى، بالاياتقۇڭىزنى پاكىزلاڭ، دېگەن سۆزگە كەلسەك، بۇ سۆز پەقەت ئىددەت تۇتۇڭ! دېگەن مەنا ئۈچۈنلا قوللىنىلىدۇ. بۇ ئوخشاش سۆز ئايالنىڭ تالاق قىلىنغانلىقىنى ئوچۇق ئاشكارا ئىپادىلەپ بېرىدۇ. شۇڭا بۇ سۆزنىڭ ھۆكمى خۇددى سەن تالاق دېگەن سۆزنىڭ ھۆكمى بىلەن ئوخشاش بولىدۇ. بۇ سۆزنىڭ ئايالنى تالاق قىلىشنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ بالاياتقۇسىنى پاكىزلىتىۋېتىش ئۈچۈن بالاياتقۇڭىزنى پاكىزلاڭ دېگەن مەنانى بېرىشكە بەك ئاز ئېھتىمالى بار.

ئەمما ئۈچۈنچى سۆزگە يەنى، سەن بىردۇرسەن دېگەن سۆزگە كەلسەك، بۇ سۆزنىڭ تالاق دېگەن يوشۇرۇن بىر سۆزنىڭ سۈپىتى بولۇشقا ئېھتىمالى باردۇر. ئۇچاغدا، سەن بىردۇرسەن دېگەن سۆزنىڭ مەناسى، سەن بىر تالاقدۇرسەن دېگەنلىك بولىدۇ.

ئەگەر بىر ئادەم ئايالىغا، بېرىپ ئەرگە تېگىڭ دېگەن ۋە بۇ سۆزنى دېيىش بىلەن تالاقنى نىيەت قىلغان بولسا، ئايالى تالاق بولۇپ كېتىدۇ. ئەگەر ئۇ ئادەم بۇ سۆزنى دېيىش بىلەن تالاقنى نىيەت قىلمىغان بولسا، ئايالى تالاق بولۇپ كەتمەيدۇ. ئەگەر ئۇ ئادەم ئۇ سۆزنى دېيىش بىلەن ئۈچ تالاقنى ئەمەس پەقەت تالاقنىلا نىيەت قىلغان بولسا، ئايالى قايتا نىكاھ قىلمايمۇ يېنىشقىلى بولىدىغان بىر تالاق بولۇپ كېتىدۇ. ئەگەر ئۈچ تالاقنى نىيەت قىلغان بولسا، ئۈچ تالاق بولۇپ كېتىدۇ.

ئەگەر بىر ئادەم ئايالىغا، جەھەننەمگە كەت! دېگەن ۋە بۇنىڭ بىلەن تالاقنى نىيەت قىلغان بولسا، ئايال تالاق بولۇپ كېتىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئەگەر بىر ئادەم ئايالىغا، قوتۇلغىن! دېگەن ۋە بۇ سۆزى بىلەن ئۇنى تالاق قىلىۋېتىشنى نىيەت قىلغان بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ ئايالى تالاق بولۇپ كېتىدۇ. بىر ئادەم ئايالىغا، مەن نىكاھنى بۇزدۇم، دېگەن ۋە بۇنىڭ بىلەن تالاقنى نىيەت قىلغان بولسا، ئايالى تالاق بولۇپ كېتىدۇ.

بىر ئادەم ئايالىغا، سەن ماڭا خۇددى ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋانغا ياكى توڭغۇز گۆشىگە ئوخشاش دېگەن ياكى سەن ماڭا خۇددى سۈنىڭ تىزلىكىدەك تىز ھارام! دېگەن ۋە بۇ سۆزلىرى بىلەن تالاقنى نىيەت قىلغان بولسا، ئايالى تالاق بولۇپ كېتىدۇ.

ئەمما بىر ئادەم ئايالىغا، سەن ماڭا ھارامدۇرسەن، دېگەن بولسا، ئۇ ئادەم بۇ سۆزى بىلەن ئايالىنى ئوچۇق بىر ھالەتتە تالاق قىلغان ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ سۆزنى دېگەن ئادەم ئايالىنى تالاق قىلىشنى نىيەت قىلمىسىمۇ ئۇنىڭ ئايالى تالاق بولۇپ كېتىدۇ.

تالاق قىلىش ھوقۇقىنى ئايالغا تاپشۇرۇشنىڭ بايانى

بىر ئادەم ئايالىغا ئۇنى تالاق قىلىشنى نىيەت قىلىپ تۇرۇپ، تاللاڭ يەنى مېنىڭ ئەمرىمدە ياشاش بىلەن ئۆزىڭىزنى تالاق قىلىۋېلىشنى تاللاڭ دېگەن ياكى ئۆزىڭىزنى ئۆزىڭىز تالاق قىلىۋېلىڭ! دېگەن بولسا، ئايال ئەگەر تۇرۇۋاتقان شۇ سورۇندىن باشقا بىر يەرگە مىدىرلىمىغان بولسىلا، خالىسا ئۆزىنى تالاق قىلىۋېلىش ھوقۇقىغا ئىگە بولىدۇ. ئەگەر ئۇ ئايال تۇرۇۋاتقان شۇ سورۇندىن باشقا يەرگە يۆتكەلگەن ياكى شۇ سورۇندا بولسىمۇ ئۇ گەپكە قۇلاق سالمىغاندەك قىلىپ باشقا بىر ئىش قىلىشقا باشلىغان بولسا، بۇ ھالدا تاللاش ھوقۇقى ئايالنىڭ قولىدىن چىقىپ كېتىدۇ. چۈنكى بارلىق ساھابىلار (ئاللاھ تائالا ئۇلاردىن رازى بولسۇن!) نىڭ بىردەك قارىشى بويىچە تاللاش ھوقۇقى بېرىلگەن ئاياللار پەقەت شۇ سورۇننىڭ ئۆزىدىلا تاللاش ھوقۇقىغا

ئىگىدۇر.

4378/2636 ـ مسروق: ما أبالي خيرت امرأتي واحدة أو مائة، أو ألفا بعد أن تختارني ولقد سألت عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – فقالت: خيرنا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فاخترنا فكان طلاقا* البخاري (5264)، مسلم (1477).

4378/2636 ـ مەسرۇق مۇنداق دەيدۇ: مەن ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن ئايالىنى (ئۆي تۇتۇش ياكى تۇتماسلىقتا) ئىختىيارىغا قويۇشنىڭ ھۆكمى توغرىسىدا سورىغانىدىم، ئۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزنى ئۆز ئىختىيارىمىزغا قويغانىدى. بۇ تالاق ھېسابلانغانمۇ؟ دېدى. مەن: ئايالىم مېنى تاللىغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا بېرىلگەن تاللاش ھوقۇقى بىر ياكى يۈز تالاق ھېسابلانسىمۇ، بەرىبىر ئەمەسمۇ؟ دېدىم. (بۇخارى: 5264)

ئەگەر بىر ئادەم ئايالىغا تاللاش ھوقۇقىنى بەرگەن ۋە ئۇ ئايال ئۆزىنى تاللىغان بولسا، بۇ تالاق ئەرنىڭ ئۇ ئايال بىلەن يېنىشىشى ئۈچۈن قايتا نىكاھ كېرەك بولىدىغان بىر تالاق ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى تالاق قىلىش ھوقۇقىنى ئايالىغا تاپشۇرۇش بولسا، كىنايە سۆزلەردىن ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى بىز يۇقىرىدا كىنايە سۆزلەر بىلەن تالاق قىلىنغان ئايال، ئۇنىڭ بىلەن يېنىشىش ئۈچۈن قايتا نىكاھ كېرەك بولىدىغان بىر تالاق بولۇپ كېتىدۇ، دەپ بايان قىلىپ ئۆتتۇق.

ئەگەر بىر ئەر ئايالىغا، ئۆزىڭىزنى تالاق قىلىۋېلىڭ! دېگەن بولسا، ئۇ ئايال ئەرنىڭ شۇنداق دېگەنلىكىنى بىلگەن سورۇننىڭ ئۆزىدە ئۆزىنى تالاق قىلىۋېلىش ھوقۇقىغا ئىگىدۇر. بۇ، ئايالىغا تاللاش ھوقۇقىنى ئۈچۈق سۆز بىلەن تاپشۇرغانلىق ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا ئايالىغا بۇ سۆزنى دېگەن ئادەمنىڭ بۇ سۆزنى دېگەن ۋاقتىدا تالاقنى نىيەت قىلىشى شەرت ئەمەس. بۇ ھالدا ئەگەر ئايال ئۆزىنى تالاق قىلىۋالسا، بۇ تالاق ئايال ئىددەت ئىچىدە بولسىلا قايتا نىكاھ قىلمايمۇ يېنىشقىلى بولىدىغان بىر تالاق ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى بىز يۇقىرىدا ئوچۇق سۆزلەر بىلەن تالاق قىلىنغان ئايال، ئۇنىڭ بىلەن ئىددەت ئىچىدە قايتا نىكاھ قىلمايمۇ يېنىشقىلى بولىدىغان بىر تالاق بولۇپ كېتىدۇ، دەپ بايان قىلىپ ئۆتتۇق.

ئەگەر بىر ئادەم ئايالىغا، ئۆزىڭىزنى تالاق قىلىۋېلىڭ! دېمەستىن قاچان خالىسىڭىز ياكى خالىغان چېغىڭىزدا ئۆزىڭىزنى تالاق قىلىۋېلىڭ! دېگەن بولسا، بۇ ھالدا ئايالىنىڭ ئۆزىنى تالاق قىلىۋېلىش ھوقۇقى پەقەت شۇ سورۇننىڭ ئۆزىگىلا چەكلىنىپ قالمايدۇ ۋە تالاق ھوقۇقى پۈتۈنلەي ئۇ ئايالنىڭ قولىغا ئۆتكەن ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئايال مەيلى ئۇ سورۇننىڭ ئۆزىدە بولسۇن ياكى باشقا يەردە بولسۇن خالىغان ۋاقتىدا ئۆزىنى تالاق قىلىۋالالايدۇ. ئەرنىڭ بۇ سۆزىدىن يېنىۋېلىشى توغرا ئەمەس. چۈنكى تالاق ھوقۇقى پۈتۈنلەي ئايالنىڭ قولىغا تاپشۇرۇلۇش بىلەن ئايال تالاق قىلىش ھوقۇقىنىڭ ئىگىسىگە ئايلاندى شۇنىڭ ئۈچۈن ئەر ئۇ سۆزىدىن يېنىۋالالمايدۇ.

تالاق ئىشى سىزنىڭ قولىڭىزدا دېگەن سۆزمۇ تالاق قىلىش ھوقۇقىنى ئايالىغا تاپشۇرغانلىق ھېسابلىنىدۇ. تالاق قىلىش ھوقۇقىنى ئايالىغا تاپشۇرۇش بولسا، تالاقنى ئەرنىڭ ئىزنى بىلەن باشقىلار چۈشۈرىدىغان ئىشلارنىڭ قاتارىدىندۇر. تالاقنى ئەرنىڭ ئىزنى بىلەن باشقىلار چۈشىرىدىغان ئىشلار ئۈچ خىلدۇر. ئۇلار بولسا، تالاق قىلىش ھوقۇقىنى ئايالىغا تاپشۇرۇش،

ۋەكىل تەيىنلەش ۋە ئەلچى ئەۋەتىش قاتارلىقلاردۇر.

ئايالغا تاپشۇرۇلغان ئۆزىنى تالاق قىلىۋېلىش هوقۇقى ئايالنىڭ سورۇنىدىن قوپۇپ كېتىشى بىلەن ياكى ئۇنىڭ ھەقىقەتەن ياكى ھۆكمەن ئۆزىنى تالاق قىلىۋېلىشتىن يۈز ئۆرىيدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدىغان بىرەر ئىشنى قىلىش بىلەن بىكار بولۇپ كېتىدۇ. چۈنكى ئايالغا تاپشۇرۇلغان ئۆزىنى تالاق قىلىۋېلىش هوقۇقى بولسا، ۋەكىل تەيىنلەش ئەمەس ئايالنى ئۆزىنى تالاق قىلىۋېلىشقا ئىگە قىلىشتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ، ئۇ ئايالنىڭ شۇ سورۇنىنىڭ ئۆزىدىلا قوبۇل قىلىشىغا باغلىقتۇر. شۇڭا ئۇنىڭدىن يېنىۋېلىشمۇ توغرا ئەمەس.

بىر ئەر ئايالىغا، سەن خالىساڭ ئۆزەڭنى تالاق قىلىۋالغىن! دېگەن بولسا، بۇمۇ ۋەكىل قىلىش ئەمەس تالاق قىلىش هوقۇقىنى پۈتۈنلەي ئايالنىڭ قولىغا ئۆتكۈزگەنلىك ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەرنىڭ بۇ سۆزىدىن يېنىۋېلىشى توغرا ئەمەس.

بۇ يەردە شۇنى ئەسكەرتىشكە توغرا كېلىدۇكى، ئۆزىنى تالاق قىلىۋېلىش هوقۇقى بېرىلگەن ئايالنىڭ بۇ هوقۇقى ئۇ ئايال شۇ هوقۇق بېرىلگەن سورۇندىن قوپمىغانلا بولسا، بىكار بولۇپ كەتمەيدۇ. ئەگەر ئۇ ئايال ئۇ سورۇندىن باشقا سورۇنغا قوپۇپ سورۇن ئالماشتۇرغان بولسا، ئۇنىڭغا بېرىلگەن هوقۇق بىكار بولۇپ كېتىدۇ.

ئەگەر بىر ئەر ئايالىغا، ئۆزىڭىزنى تاللاڭ دېگەن سۆزنى ئۈچ قېتىم ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ دېگەن ۋە ئايال بۇنىڭغا جاۋاب بېرىپ، مەن تاللىدىم، ياكى شۇنداق بىر تاللىدىمكى ياكى بىرىنچىسىنى ياكى ئوتتۇردىكىنى ياكى ئەڭ ئاخىردىكىنى تاللىدىم، دېگەن بولسا بۇ ھالەتلەردە ئۇ ئايال ئىمام ئەبۇھەنىفە (ئاللاھ تائالا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) نىڭ كۆزقارىشى بويىچە ئۈچ تالاق بولۇپ كېتىدۇ. چۈنكى ئەرنىڭ ئۆزىڭىزنى تاللاڭ دېگەن سۆزنى تەكرارلىغانلىقى ئۇنىڭ ئۈچ تالاق قىلماقچى بولغانلىقىنىڭ ئالامىتىدۇر. ئەر شۇنداق دېگەن ۋاقىتتا ئايالنى تالاق قىلىشنى نىيەت قىلمىسىمۇ ئايالى تالاق بولۇپ كېتىدۇ.

ئەگەر ئۇ ئايال ئەرنىڭ مەزكۇر سۆزىگە، مەن ئۆزەمنى تالاق قىلدىم، ياكى مەن ئۆزەمگە تالاقنى تاللىدىم ياكى بىرىنچى تالاقنى تاللىدىم، دېگەن جاۋابنى بەرگەن بولسا، بۇ ھالدا ئۇ ئايال توغرا رىۋايەتكە ئاساسەن يېنىشىش ئۈچۈن قايتا نىكاھ كېرەك بولىدىغان بىر تالاق بولۇپ كېتىدۇ. چۈنكى ، تاللا دېگەن سۆزدىن ياسالغان سۆزلەر كىنايە سۆزلەرنىڭ قاتارىدىندۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ سۆز بىلەن ئايال يېنىشىش ئۈچۈن قايتا نىكاھ كېرەك بولىدىغان بىر تالاق بولۇپ كېتىدۇ.

بىر ئىشنىڭ يۈز بېرىشىگە باغلاپ قويۇلغان تالاق

بۇ شەرت بىلەن تالاق قىلىش دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئايالغا "ئەگەر سەن ئاناڭنىڭ ئۆيىگە بارساڭ، سەن تالاق، ياكى پالانى كەلسە، سەن تالاق "دېيىش ياكى ئۇنىڭدىن باشقىمۇ تالاق ئىشنى قانداقلا بىر شەرتكە باغلاش دېمەكتۇر. بۇنداق تالاق ـ ئەگەر ئېرى راستىنلا تالاقنى نىيەت قىلىپ شۇنداق شەرتنى قىلغان بولسا ـ شەرتنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى بىلەن تەڭلا چۈشىدۇ، يەنى ئايال كىشى، ئېرى ئېيتقان شەرت ئەمەلگە ئاشقان ھامان ئۇنىڭدىن تالاق بولۇپ كېتىدۇ. شەرت بىلەن تالاق قىلىش ئائىلىرىنى باشقۇرالمايدىغان ياكى ئۇلارنى گېپىگە كىرگۈزەلمەيدىغان ئەبگا، ئاخماق،جاھىل ۋە قالاق ئادەملەرنىڭ قوللىنىدىغان تالىقىدۇر. بۇنداق تالاقنى قوللانغۇچىلار پەقەت خوتۇنلىرىنى گەپلىرىگە كىرگۈزۈش ياكى قورقۇتۇش ئۈچۈنلا قوللانسا

كېرەك. ئەگەر ئۇ ئەمەلىيەتتە تالاقنى نىيەت قىلماستىن، بەلكى ئايالىنى قورقۇتۇش ياكى گېپىگە كىرگۈزۈشنى نىيەت قىلىپ شۇنداق شەرتنى قىلغان بولسا، ئۇنىڭ بۇ شەرت قىلغىنى تالاق ئەمەس، بەلكى قەسەمنىڭ ئورنىدا بولىدۇ. بۇنىڭغا بىنائەن، شەرت ئەگەر ئەمەلگە ئاشسا، ئېرى بۇ ئاخماقلىقى ئۈچۈن، قەسەمنى بۇزغانىنىڭ كاپارىتى (ماددىي جازاسى) بويىچە، ماددىي جازا تۆلەشكە تېگىشلىك بولىدۇ. قۇرئان كەرىمنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە، قەسىمنى بۇزغان ئادەم ئۇنىڭ كاپارىتى ئۈچۈن ئائىلىسىگە بېرىدىغان ئوتتۇرا دەرىجىلىك تاماق بىلەن ئون مىسكىننى بىر ۋاخ غىزالاندۇرىدۇ، ياكى ئون مىسكىنگە، ئۇلارنىڭ بەدىنىنى يېپىپ تۇرغىدەك بىرقۇر كىيىم بېرىدۇ، بۇنداق قىلىشقا كۈچى يەتمىسە، ئۈچ كۈن روزا تۇتىدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا يەنە تالاقنىڭ چۈشۈشىنى باشقا بىر ئىشنىڭ يۈز بېرىشىگە باغلاپ قويۇش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. مەسىلەن ئەرنىڭ ئايالىغا « سەن ئۆيگە كىرسەڭ تالاق» دېگىنىگە ئوخشاش.

بۇنداق تالاقنىڭ چۈشۈشىنىڭ شەرتى بولسا، تالاقنىڭ چۈشۈشى ئۈچۈن باغلاپ قويۇلغان يۈز بېرىشى شەرت قىلىنغان ھېلقى ئىشنىڭ يۈز بېرىش بىلەن يۈز بەرمەسلىككە ئېھتىماللىقى بار ئىشلاردىن بولۇشى لازىم. ئۇ مەسىلەن، بىر ئەرنىڭ ئايالىغا، ئەگەر ئاسمان بىزنىڭ ئۈستىمىزدە بولسا، سەن تالاق دېگىنىگە ئوخشاش شۇ چاغنىڭ ئۆزىدە يۈز بېرىۋاتقان ئىش بولماسلىقى كېرەك. ئەگەر بىر ئەر ئايالىغا، ئەگەر ئاسمان بىزنىڭ ئۈستىمىزدە بولسا سەن تالاق! دېسە، بۇ بىر ئىشنىڭ يۈز بېرىشىگە باغلاپ قويۇلغان تالاق ئەمەس شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە چۈشىدىغان تالاق ھېسابلىنىدۇ. يەنى ئايالى شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە تالاق بولۇپ كېتىدۇ. چۈنكى ئۇ ئادەم تالاقنى شۇ چاغنىڭ ئۆزىدە يۈز بېرىۋاتقان بىر ئىشقا باغلىدى.

شۇنىڭدەك يەنە ئۇ ئىشنىڭ مەسىلەن، بىر ئادەمنىڭ ئايالىغا، ئەگەر تۆگە يىڭنىنىڭ تۆشىكىدىن ئۆتسە سەن تالاق! دېگىنىگە ئوخشاش يۈز بېرىشى مۇمكىن بولمايدىغان ئىشلاردىن بولماسلىقى لازىم. ئەگەر بىر ئادەم ئايالىغا، ئەگەر تۆگە يىڭنىنىڭ تۆشىكىدىن ئۆتسە سەن تالاق دېسە، بۇ ئېتىبارغا ئېلىنمايدىغان بىر سۆز ھېسابلىنىدۇ. بۇ سۆز بىلەن ئۇ ئايال ھەرگىز تالاق بولۇپ كەتمەيدۇ.

تالاقتا تالاقنى چاپلاشنىڭ بايانى

تالاقتا تالاقنى چاپلاش بولسا تالاق قىلىنىپ كىتىپ ئىددەت تۇتىۋاتقان ئايالنى ئىددەت ئىچىدە يەنە بىر قېتىم تالاق قىلىشتىن ئىبارەتتۇر.

تالاقنىڭ كەينىدىن، ئاللاھ خالىسا دېگەن گەپنى قىلىشنىڭ ھۆكمى

ھەر قانداق ئىشنى قىلغان ۋاقتىدا، ئاللاھ خالىسا دېگەن گەپنى قىلىش ھەققىدە ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى.

[إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ (**17**) وَلَا يَسْتَثْنُونَ (**18**)]

شۈبھىسىزكى، بىز ئۇلارنى (يەنى مەككە ئاھالىسىنى) مەلۇم باغنىڭ ئىگىلىرىنى سىنىغاندەك (قەھەتچىلىك، ئاچارچىلىققا دۇچار قىلىش بىلەن) سىنىدۇق. ئۇلار (يەنى باغنىڭ ئىگىلىرى) ئۇنىڭ مېۋىلىرىنى (كەمبەغەللەر ئۇقمىسۇن، ئۇلارغا ھېچ نەرسە بەرمەيلى دېيىشىپ) سەھەردىلا ئۈزۈۋېلىشقا قەسەم ئىچىشكەن ئىدى [17]. ئۇلار خۇدا خالىسا دېمىگەن ئىدى

[18].(سۈرە قەلەم)

[وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا (23) إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ وَاذْكُر رَّبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰ أَن يَهْدِيَنِ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَٰذَا رَشَدًا (24)]

سەن بىرەر ئىشنى قىلماقچى بولساڭ، «ئەتە شۇ ئىشنى چوقۇم قىلىمەن» دېمەي [23]، «خۇدا خالىسا» دېگەن سۆزنى قوشۇپ دېگىن (يەنى خۇدا خالىسا قىلىمەن دېگىن)، (خۇدا خالىسا دېگەن سۆزنى ئۇنتۇپ قالساڭ، پەرۋەردىگارىڭنى تىلغا ئالغىن (يەنى «خۇدا خالىسا» نى ئېسىڭگە كەلگەندە ئېيتقىن) ھەمدە: «پەرۋەردىگارىمنىڭ مېنى بۇنىڭدىنمۇ يېقىن توغرا يولغا باشلىشىنى (يەنى دىنىم، دۇنيايىمدا مېنى ئەڭ تۈزۈك ئىشلارغا مۇۋەپپەق قىلىشىنى) ئۈمىد قىلىمەن» دېگىن [24].(سۈرە كەھەپ)

ئاللاھ ئىرادە قىلسا ياكى، ئاللاھ تاللىسا دېگەن سۆزلەرمۇ، ئاللاھ خالىسا دېگەن سۆزگە ئوخشاشتۇر. بىر ئادەم ئايالىغا، سەن تالاق! ئاللاھنىڭ خالىشى ياكى ئاللاھنىڭ ئىرادىسى ياكى ئاللاھنىڭ ياقتۇرۇشى، ياكى ئاللاھنىڭ رازى بولىشى بىلەن دېگەن بولسا، ئۇ ئايال تالاق بولۇپ كەتمەيدۇ. چۈنكى ئۇ ئادەم ئايالىنىڭ تالىقىنى مەزكۇر تۆت ئىشنىڭ بىرىگە باغلىدى. ئۇ تۆت ئىش بولسا ئىنسانلار تەرىپىدىن بىلىنمەيدىغان بىر ئىشتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئايال تالاق بولۇپ كەتمەيدۇ.

ئەگەر ئۇ ئادەم ئايالىغا، سەن تالاق! ئاللاھنىڭ بۇيرۇقى ياكى ئاللاھنىڭ ھۆكمى ياكى ئاللاھنىڭ ھۆكۈم چىقىرىشى ياكى ئاللاھنىڭ ئىلمى، ياكى ئاللاھنىڭ قۇدرىتى بىلەن دېگەن بولسا، ئايال شۇ ۋاقتىنىڭ ئۆزىدە تالاق بولۇپ كېتىدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاش ئەگەر بۇ ئىشلار مەسىلەن، سەن تالاق! قازىنىڭ بۇيرۇقى، ياكى ئۇنىڭ ھۆكمى بىلەن دېگەنگە ئوخشاش بىر ئىنسانغا نىسبەت بېرىلسىمۇ يەنە ئۇ ئايال شۇ ۋاقتىنىڭ ئۆزىدە تالاق بولۇپ كېتىدۇ. چۈنكى ئۆرپ ئادەتتە بۇ شەكىلدىكى تالاق شۇ ۋاقتىنىڭ ئۆزىدە چۈشىدۇ.

كېسەل ئادەمنىڭ ئايالىنى تالاق قىلىۋېتىشىنىڭ ھۆكمى

بىر ئادەم ئايالىنى كېسەل يېتىپ تۇرۇپ ئۇنىڭ بىلەن يېنىشىش ئۈچۈن قايتا نىكاھ كېرەك بولىدىغان بىر تالاق قىلىۋەتكەن ۋە ئۇ كېسەلدىن ساقىيالماي ئۆلۈپ كەتكەن بولسا، ئايالىنىڭ تېخى ئىددىتى چىقىپ بولمىغانلا بولسا ئايال ئۇ ئادەمدىن مىراس ئالىدۇ. ئەگەر ئۇ ئادەم ئايالىنىڭ ئىددىتى چىقىپ كېتىپ بولغاندىن كېيىن ئۆلگەن بولسا، ئايال ئۇ ئادەمدىن مىراس ئالالمايدۇ. ئايال ئىددىتى چىقىپ كېتىپ بولالمىغانلا بولسا ئۇ ئادەمدىن مىراس ئالىدۇ. چۈنكى ئۇ ئادەم كېسەل يېتىپ تۇرۇپ ئايالىنى تالاق قىلىۋېتىشتىكى نىيىتى ئۇنى مىراستىن مەھرۇم قالدۇرۇش بولىشىمۇ مۇمكىن. شۇڭا ئايالغا ئۇنىڭ مىراستىن مەھرۇم قىلىنىش ئارقىلىق كېلىدىغان زىيىنىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ مىراستىن مەھرۇم قىلىنىدىغان ۋاقتى تاكى ئۇنىڭ ئىددىتى چىقىپ بولغانغا قەدەر كېچىكتۈرۈلۈپ ئەرگە ئۇنىڭ نىيىتىگە زىت بىر ھالدا مۇئامىلە قىلىنىدۇ.

توي قىلىپ جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈلۈشتىن بۇرۇن تالاق قىلىنغان ئايالنىڭ ھۆكمى

بىر ئادەم ئايالىنى ئۇنىڭ بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشتىن ئىلگىرى بىر قېتىمدىلا ئۈچ تالاق قىلىۋەتكەن بولسا، ئۇ ئايال ئۈچ تالاق بولۇپ كېتىدۇ. ئەگەر ئۇ ئەر ئايالىنى بىر

قىتىمدىلا تالاق قىلماي سەن تالاق!، سەن تالاق!، سەن تالاق! دەپ ئايرىپ ئايرىپ ئۈچ قېتىم تالاق قىلغان بولسا، بىرىنچى قېتىملىق تالاق چۈشىدۇ. ئىككىنچى ۋە ئۈچۈنچى قېتىملىق تالاق چۈشمەيدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەر بىرى ئۆز ئالدىغا ئايرىم ـ ئايرىم تالاق ھېسابلىنىدۇ.

ئەگەر بىر ئادەم تېخى جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزمىگەن ئايالىنى، سەن تالاق! بىر دانە، بىر دانە، بىر دانە دەپ تالاق قىلىپ ئۈچ تالاقنىڭ ئارىسىنى، بىر دانە، دېگەن سۆيەت بىلەن ئارىغان ياكى، سەن تالاق! تالاق! تالاق دەپ تالاق قىلىپ ئۈچ تالاقنىڭ ئارىسىنى سۆز تولۇقلىغۇچى! بىلەن ئارىغان ياكى، سەن تالاق! سەن تالاق!سەن تالاق! دەپ تالاق قىلىپ تالاقنىڭ ئارىسىنى ئۈچ جۈملە بىلەن ئايرىغان بولسا ئايال بىرىنچى قېتىمدىكىسى بىلەن يېنىشىش ئۈچۈن قايتا نىكاھ كېرەك بولىدىغان بىر تالاق بولۇپ كېتىدۇ. ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى قېتىملىق تالاق چۈشمەيدۇ. بۇ ئايالغا ئىددەت تۇتۇش لازىم ئەمەس. ئەمما ئايال جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزىلىپ بولغان ئايال بولسا، ئەر ئۇنى مەزكۇر يوللارنىڭ بىرى بىلەن تالاق قىلىۋەتكەن بولسا، ئۇ ئايالغا ھەممە تالاق چۈشىدۇ. يەنى ئۇ ئايال ئۈچ تالاق بولۇپ كېتىدۇ ۋە ئۇنىڭغا ئىددەت تۇتۇش لازىم بولىدۇ.

4160/2498 ـ ابْنُ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – كَانَ يَقُولُ: لِكُلِّ مُطَلَّقَةٍ مُتْعَةٌ، إِلاَّ الَّتِي تُطَلَّقُ وَقَدْ فُرِضَ، لَهَا فرض وَلَمْ تُمَسَّ فَحَسْبُهَا نِصْفُ مَا فُرِضَ لَهَا*

4160/2498 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيتتى: ئېرىدىن ئاجراشقان ھەرقانداق ئايالغا (ئېرى تەرىپىدىن) تۇرمۇشنى مەلۇم مۇددەت قامدىغۇدەك نەرسە بېرىلىشى كېرەك. ئەمما مەھرى ھەققى بەلگىلەنگەن ۋە نىكاھتىن كېيىن ئېرى بىلەن بىر يەردە بولماي تۇرۇپ ئاجراشقان ئايالغا بەلگىلەنگەن مەھرى ھەققىنىڭ يېرىمى بېرىلسە بولىدۇ. (مالىك 1212)

4161/2499 ـ ابْن الْمُسَيبِ: أَنَّ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – قَضَى بأن إِذَا أُرْخِيَتِ السُّتُورُ فِي النكاح فَقَدْ وَجَبَ الصَّدَاقُ* مالك 418/2.

4161/2499 ـ سەئىد ئىبنى مۇسەييەبتىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (نىكاھتىن كېيىن) ئېرى بىلەن خاس ھۇجرىغا كىرگەن ئايالنىڭ (نىكاھتىن بۇرۇن بەلگىلەنمىگەن بولسىمۇ) مەھرى ھەققىنىڭ تولۇق بېرىلىشى كېرەكلىكىگە ھۆكۈم چىقارغان. (مالىك 1121)

ئايالنى ئانىسىنىڭ ئۈچىسىغا ئوخشىتىشنىڭ ھۆكمى

ئايالنى ئانىسىنىڭ ئۈچىسىغا ئوخشىتىشمۇ ئىسلام كېلىشتىن بۇرۇنقى دەۋرىدە ئاياللار تەمىنى يەتكۈچە تېتىغان ئىشلارنىڭ بىرىدۇر. ئايالنى ئانىسىنىڭ ئۈچىسىغا ئوخشىتىش ئىسلام كېلىشتىن بۇرۇنقى دەۋرىدە ئايالنى تالاق قىلىۋاتقانلىق ھېسابلىناتتى. ئىسلام دىنى كېلىپ بۇ ئىشنىڭ ئەسلى مەقسىتىنى ئېتىراپ قىلدى. لېكىن بۇنداق قىلىش ئارقىلىق ئايالنىڭ ئەرگە هارام بولۇپ كېتىشىنى ئىسلام كېلىشتىن بۇرۇنقى دەۋرىدىكىگە ئوخشاش مەڭگۈلۈك ئەمەس كاففارەت بەرسە تۈگەيدىغان ۋاقىتلىق قىلىپ بېكىتتى.

ئايالنى ئانىسىنىڭ ئۈچىسىغا ئوخشىتىش ئارقىلىق بولىدىغان تالاق مۇنداق بولىدۇ، بىر ئادەم

ئايالىغا، سەن ماڭا خۇددى ئانامنىڭ ئۇچىسىغا ئوخشاش، دېگەندەك ئايالىنىڭ پۈتۈن بەدىنىنى ياكى سېنىڭ بىلىكىڭنىڭ ئۇستۈن تەرىپى ياكى قورسىقىڭ ياكى يۈتاڭ ئانامنىڭ ئۇچىسىغا ئوخشاش دېگەندەك، ئايالىنىڭ بەدىنىنىڭ بىرەر بۆلىكىنى ئانىسىنىڭ ئۇچىسىغا ئوخشىتىش بىلەن بولىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە مەزكۇر تالاق ئايالىنى ياكى ئۇنىڭ بەدىنىنىڭ بىرەر بۆلىكىنى ئانىسىنىڭ ئۇچىسىغا ئەمەس ھەمشىرىلىرى ۋە ھەمما ئاچىللىرىغا ئوخشاش ئۇنىڭ بىلەن ئۆزىنىڭ ئارىسىدا مەڭگۈ نىكاھ چۈشمەيدىغان بىر ئايالغا ئوخشىتىش بىلەنمۇ بولىدۇ.

ئەمما ئايالىنىڭ ئۆزىنىڭ ئىبرىنى ئانىسىغا ئوخشىتىشى ھېچقانداق ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ. مەسىلەن، بىر ئايال ئېرىگە، سەن ماڭا خۇددى ئانامنىڭ ئۇچىسىغا ئوخشاش ۋە مەن ساڭا خۇددى ئاناڭنىڭ ئۇچىسىغا ئوخشاش دېگەن بولسا، ئۇنىڭ دېگەن بۇ سۆزى ھېچقانداق ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ. چۈنكى تالاق قىلىش ھوقۇقى ئايالىنىڭ قولىدا ئەمەستۇر. ئايالىنى بۇ سۆزنى دېيىش ئارقىلىق تالاق قىلغان ئادەم ئەلۋەتتە يامان سۆزنى ۋە يالغان سۆزنى قىلغان ھېسابلىنىدۇ. بەلكى چوڭ بىر خاتالىق ئۆتكۈزگەن بولىدۇ. چۈنكى ئۇنداق قىلغان ئادەم ئاللاھ تائالانىڭ رۇخسىتىسىز ئاللاھ تائالانىڭ ھۆكمىنى ئالماشتۇرۇشقا ۋە ئۆزگەرتىشكە قەدەم قويغان ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنداق قىلغان ئادەمگە كاففارەت بېرىش لازىم بولىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

[الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنكُم مِّن نِّسَائِهِم مَّا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ (2)]

سىلەردىن ئاياللىرىنى زىھار قىلغانلارنىڭ (يەنى ئاياللىرىنى ئانىلىرىمىزنىڭ ئۇچىلىرىغا ئوخشاش دېگۈچىلەرنىڭ) ئاياللىرى ئۇلارنىڭ ئانىلىرى ئەمەستۇر، پەقەت ئۇلارنى تۇغقان ئاياللارلا ئۇلارنىڭ ئانىلىرىدۇر، ھالبۇكى، ئۇلار (يەنى زىھار قىلغۇچىلار) ئەلۋەتتە يامان سۆزنى، يالغان سۆزنى قىلىدۇ، الله، شەك ـ شۈبھىسىزكى، (تەۋبە قىلغۇچىنى) ئەپۇ قىلغۇچىدۇر، مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر [سۈرە مۇجادىلە ـ2].

ئايالىنى ئانىسىغا ياكى ئارىلىقىدا مەڭگۈ نىكاھ چۈشمەيدىغان ئۇرۇق تۇغقان ئاياللاردىن بىرىگە ئوخشاتقان ئادەمنىڭ ھەتتا كاففارەت بەرگەنگە قەدەر ئايالى بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشى ياكى شەھۋەت بىلەن تۇتقانغا، سۆيگەنگە ۋە جىنسىي ئەزاسىغا قارىغانغا ئوخشاش جىنسىي مۇناسىۋەتنىڭ باشلانغۇچلىرىنى قىلىشى ھارامدۇر. شۇنىڭدەك يەنە ئۇ ئايالىنىڭمۇ ئىبرىنىڭ ئۆزىگە شۇ ئىشلارنى قىلىشىغا يول قويۇشىمۇ ھارامدۇر. بىر ئادەمنىڭ ئايالىغا، سەن ئانامدۇرسەن دېيىشى ياكى ھەي قىزىم ياكى ھەي ھەمشىرەم، ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش بىرەر سۆزنى قىلىشى مەكرۇھتۇر. ئايالىنى زىھار قىلغانلارنىڭ كاپارەت بېرىشىنىڭ دەلىلى بولسا ئاللاھ تائالانىڭ مۇنۇ ئايىتىدۇر.

[فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِن قَبْلِ أَن يَتَمَاسَّا فَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ (4)]

ئاياللىرىنى زىھار قىلىپ، ئاندىن قىلغان سۆزىگە (يەنى زىھار قىلغانلىقىغا) پۇشايمان قىلغانلار (ئەر ـ ئايال ئىككىسى) يېقىنچىلىق قىلىشتىن ئىلگىرى بىر قۇلنى ئازاد قىلىشى لازىم. بۇنىڭ بىلەن سىلەرگە ۋەز ـ نەسىھەت قىلىنىدۇ، الله سىلەرنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىڭلاردىن تولۇق

خەۋەرداردۇر [3]. (ئازاد قىلىشقا) قۇلى يوق ئادەم، ئايالى بىلەن يېقىنچىلىق قىلىشتىن ئىلگىرى، ئۇدا ئىككى ئاي روزا تۇتۇشى لازىم، (قېرىلىق ياكى كېسەللىك سەۋەبى بىلەن روزا تۇتۇشقا) قادىر بولالمىغان ئادەم (60 مىسكىنگە بىر ۋاخ تاماق بېرىشى لازىم)، بۇ (ئەھكام) الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى (ئەمر قىلغان ئىشلارغا) تەستىق قىلىشىڭلار ئۈچۈن (بايان قىلىندى). بۇلار اللهنىڭ قانۇنىدۇر، (بۇ قانۇننى) ئىنكار قىلغۇچىلار قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ [4].(سۈرە مۇجادىلە)

ئەگەر ئايالىنى ئانىسىغا ئوخشاتقان ئادەم ساقىيىشتىن ئۈمىدى ئۈزۈلگەن بىرەر كېسەلگە دۇچار بولۇپ قالغانلىق ياكى بەك قېرىپ كەتكەنلىك سەۋەبى بىلەن ئىككى ئاي روزا تۇتۇشقا قادىر بولالمىغان بولسا 60 مىسكىنگە تاماق بېرىدۇ. بۇلارنىڭ ھەر بىرىگە پىترى سەدىقىسىنىڭ مىقدارىدا بىر نەرسە بېرىلىدۇ.

ئايالنى تويلۇقنى قايتۇرۇپ بېرىش شەرتى بىلەن تالاق قىلىشنىڭ بايانى

ئايالدىن بۇ خىل يول بىلەن ئايرىلىپ كېتىشنى ئىپادىلەپ بېرىدىغان ئەرەبچىدىكى ئەسلى سۆز بولسا، خۇلئى دېگەن سۆزدۇر. ئۇ سۆز مەنا جەھەتتىن مەسىلەن، ئاياغنى پۇتتىن چىقارغىنىغا ئوخشاش بىر نەرسىنى تارتىپ چىقارغانلىقنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ئۇ سۆز ئىستىلاھ جەھەتتە ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدىكى نىكاھ ئالاقىسىنىڭ كۈتۈرۈۋېتىلىدىغانلىقىنى ئايالنىڭ قوبۇل شەرتى بىلەن كۆتۈرۈۋېتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئەرنىڭ ئايالنى، ئايالنىڭ ئەر بەرگەن تويلۇقنى ئەرگە قايتۇرۇپ بېرىش شەرتى بىلەن قىلغان تالىقىنى ئايالنىڭ قوبۇل قىلىشى لازىم. چۈنكى ئايال ئەرگە ئۇنىڭ بەرگەن تويلۇقىنى قايتۇرۇپ بېرىدۇ. شۇڭا بۇنىڭدا ئايالنىڭمۇ رازىلىقى بولۇشى لازىم. ئەگەر ئەر ئايالنى ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدا نىكاھ تويلۇقنىڭ پارىڭى بولمايلا تالاق قىلىۋەتكەن بولسا، بۇ تالاق ھازىر بىز ئۈستىدە توختۇلىۋاتقان تالاق ھىسابلانمايدۇ. بۇ يېنىشىش ئۈچۈن قايتا نىكاھ كېرەك بولىدىغان تالاق بولۇپ كېتىدۇ. شۇڭا بۇ تالاقنى ئايالنىڭ قوبۇل قىلىشى لازىم ئەمەس. ئەمما ئەر ئايالنى ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدا تويلۇقنىڭ پارىڭى بولغاندىن كېيىن تالاق قىلغان بولسا، بۇ چاغدا ئۇ ئايالنىڭ بۇ تالاقنى قوبۇل قىلىشى لازىم. ئايالنىڭ تالاقنى قوبۇل قىلىشى تالاقنىڭ چۈشۈشى ئۈچۈن ئەمەس، ئەرنىڭ ئۈستىدىن تويلۇقنى بېرىشنىڭ چۈشۈپ كېتىشى ئۈچۈندۇر. چۈنكى بۇ خىل تالاقنىڭ بەدىلىگە مال ـ مۈلۈك كېلىدۇ. يەنى تويلۇقنىڭ ئۆزى ياكى تويلۇقنىڭ ئورنىغا بېرىلىدىغان مال مۈلۈكنى دېمەكچىدۇر.

ئايالنى تويلۇق ئەمەس تويلۇقتىن باشقا مەلۇم بىر مىقداردا مال دۇنيا بېرىش شەرتى بىلەن تالاق قىلغان ئادەمنىڭ ئۈستىدىن ئايالغا تويلۇقنى بېرىش چۈشۈپ كەتمەيدۇ. لېكىن ئۇنىڭ ئۈستىدىن گەرچە پەرز بولغان تەقدىردىمۇ ئۇ ئايالنىڭ ئىددەت ئىچىدىكى تەمىناتىنى بېرىش چۈشۈپ كېتىدۇ. بۇ خىل تالاقنىڭ يولغا قويۇلغانلىقىنىڭ دەلىل پاكىتى بولسا، ئاللاھ تائالانىڭ، «ئەگەر سىلەر ئۇلار (يەنى ئەر ـ ئايال) نىڭ اللهنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالماسلىقىدىن قورقساڭلار، خوتۇننىڭ (تالاق خېتىنى ئېلىش مەقسىتىدە) مال بەرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇ ئىككىسىگە (يەنى ئەر ـ خوتۇنغا) گۇناھ بولمايدۇ. ئەنە شۇلار اللهنىڭ بەلگىلىمىلىرىدۇر، ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلماڭلار اللهنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە خىلاپلىق قىلغۇچىلار زالىملاردۇر [سۈرە بەقەرە 229ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى]. دېگەن ئايىتىدۇر.

4426/2666 ـ ابْنُ عَبَّاسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: أَنَّ امْرَأَةَ ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – بن شماس أَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ له: مَا أَعْتِبُ على ثابت فِي خُلُقٍ وَلا دِينٍ، وَلَكِنِّي أَكْرَهُ الْكُفْرَ فِي الإِسْلامِ. فَقَالَ: تَرُدِّينَ عَلَيْهِ حَدِيقَتَهُ؟ (قالت:) نَعَمْ. فقَالَ له صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((اقْبَلِ الْحَدِيقَةَ وَطَلِّقْهَا تطليقتين))* البخاري (5273)

4426/2666 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: سابىت ئىبنى قەيس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئايالى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ: ئى رەسۇلۇللاھ ! مەن سابىتتىن دىيانەت ۋەياكى ئەخلاقىي جەھەتتىن ھېچبىر ئەيىب تاپالمىدىم، بىراق مەن مۇسۇلمان تۇرۇپ، ئىسلامغا زىت ئىشلارنى قىلىشنى خالىمايمەن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: ئۇنداقتا، سابىتنىڭ ساڭا بەرگەن بېغىنى قايتۇرۇپ بېرەمسەن؟ دەپ سورىدى. ئۇ ئايال: قايتۇرۇپ بېرىمەن، دېدى. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: باغنى قايتۇرۇۋېلىپ، ئايالىڭنى بىر تالاق قىلغىن! دېدى. (بۇخارى: 5273)

ئەر ـ خوتۇننىڭ ئارىسىدا كېلىشەلمەسلىك كۆرۈلگەندە، ئەر ـ خوتۇنلار بىر- بىرىدىن ئايرىلىپ كېتىش ئۈچۈن بۇ خىلدىكى تالاقنى ئىشلىتىپ ئايرىلىپ كېتىش ھېچقانداق گۇناھ ئەمەس. بۇ خىل تالاقنىڭ سۈپىتى مۇنداق بولىدۇ:

1)بۇ خىلدىكى تالاق ئەر ئۈچۈن قەسەم ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەر ئايالغا دېگەن سۆزىدىن ئايالى ئۇ سۆزنى قوبۇل قىلىشتىن بۇرۇن قايتۇۋالالمايدۇ. ئەگەر ئايال ئۇ سۆزنى قوبۇل قىلمىسا، تالاق چۈشمەيدۇ. مەسىلەن، ئەر ئايالغا، ئەگەر سەن ماڭا مىڭ كۇمۇش تەڭگە بەرسەڭ، مەن سېنىڭ تالىقىڭنى بېرىۋاتىمەن دېگەن بولسا، ئەر بۇ سۆزىدىن قايتىۋالالمايدۇ. ئايالنى بۇ سۆزنى قوبۇل قىلىشتىن توساپمۇ قالالمايدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئەر بۇ سۆزنى ئەمەلدىنمۇ قالدۇرۋاتالمايدۇ.

2)ئەر بۇ خىلدىكى تالاقنى بىرەر ئىشنىڭ يۈز بېرىشىگە باغلىيالايدۇ. مەسىلەن، سەمەت كەلگەن ۋاقتىدا مەن سېنى، سەن ماڭا مۇنچىلىك پۇل بېرىش شەرتى بىلەن تالاق قىلىۋاتىمەن، دېگەنگە ئوخشاش، شۇنىڭدەك ئەر بۇ تالاقنى بىرەر ۋاقىتنىڭ كېلىشىگىمۇ باغلىيالايدۇ. مەسىلەن، ئەتە تاڭ يورۇسا ياكى ئاينىڭ بېشى بولسا، مەن سېنى، سەن ماڭا مۇنچىلىك پۇل بېرىش شەرتى بىلەن تالاق قىلىۋاتىمەن، دېگەنگە ئوخشاش. بۇ ئەھۋاللاردا ئايال ئەرنىڭ سۆزىنى سەمەت كېلىپ بولغان ياكى ۋاقىت كېلىپ بولغاندىن كېيىن قوبۇل قىلىدۇ.

3) بۇ خىلدىكى تالاق ئايال ئۈچۈن بىر نەرسىنىڭ بەدىلىدە مال بېرىش ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى ئايال بۇ خىل تالاقتا ئەردىن تالىقىنى ئالغانلىقى ئۈچۈن ئەرگە مال ـ مۈلۈك بېرىدۇ. شۇڭا بۇ خىل تالاقتا خۇددى سودا سېتىقتا ئوخشاش مال ئالماشتۇرۇدىغان ئىشلاردا رىئايە قىلىنىدىغان ھۆكۈملەرگە رىئايە قىلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەگەر گەپنىڭ بېشى ئايالدىن چىققان بولسا، ئايال سۆزىدىن ئەر ئۇنى قوبۇل قىلىشتىن ئىلگىرى يېنىۋالالايدۇ.

4)بۇ خىل تالاقتا ئايالغا ئۈچ كۈن ياكى ئۇنىڭدىن كۆپرەك بىر مۇددەت ئويلىنىۋېلىش ئىختىيارىنى بېرىش توغرىدۇر. بۇ خىل تالاق بىلەن تالاق قىلىنىپ كەتكەن ئايال يېنىشىش

ئۈچۈن قايتا نىكاھ كىرەك بولىدىغان تالاق بولۇپ كىتىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە بەرگەن تويلۇقنى قايتۇرۇپ ئېلىش شەرتى بىلەن ئەمەس ئايالدىن مەلۇم مىقداردا پۇل ئېلىپ ئۇنىڭ تالىقىنى بېرىشۆەتكەن بولسىمۇ، بۇ تالاقنىڭ ئايال بىلەن يەنە يېنىشىش ئۈچۈن قايتا نىكاھ كىرەك بولىدىغان تالاق بولۇپ كىتىدۇ.

5)ئايالنى ئۇنىڭغا بەرگەن تويلۇقنى قايتۇرۇپ ئېلىش شەرتى بىلەن تالاق قىلىشمۇ، كىنايە تالاقنىڭ قاتارىدىن ھىسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ تالاقتىمۇ خۇددى كىنايە تالاقلارغا ئوخشاش ئەر ـ خوتۇننىڭ تالاش تارتىشۋاتقىنىغا، ئايالنىڭ مىنىڭ تالىقىمنى بەرگىن، مەن ساڭا ماڭا ئالغان تويلۇقۇڭنى قايتۇرۇپ بىرىمەن، دىگىنىگە ئوخشاش بىرەر ئالامەتنىڭ تېپىلىشى شەرت.

6)ئەگەر سەركەشلىك قىلىش ئەر تەرەپتىن بولسا، ئەرنىڭ ئايالنىڭ تالىقىنى بەرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭدىن تويلۇقنى ياكى باشقا مال ـ مۈلۈك ئېلىشى ھارامدۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دىدى:

[وَإِنْ أَرَدتُّمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلاَ تَأْخُذُواْ مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَاناً وَإِثْماً مُّبِيناً (20) وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنكُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا (21)]

ئەگەر بىر خوتۇننى قويۇۋېتىپ، ئورنىغا يەنە بىر خوتۇننى ئالماقچى بولساڭلار، ئۇلارنىڭ بىرىگە (مەھرى قىلىپ) كۆپ مال بەرگەن بولساڭلارمۇ ئۇنىڭدىن ھىچ نەرسىنى قايتۇرۇۋالماڭلار. ئۇنى (ئايالغا) قارا چاپلاپ ۋە ئوچۇق زۇلۇم قىلىپ ئالامسىلەر؟ [20]. ئۆزئارا خىلۋەتتە بولۇشقان تۇرساڭلار ۋە ئاياللار سىلەردىن (نىكاھ ئەقدىدىن ئىبارەت) مۇستەھكەم ئەھدە ئالغان تۇرسا، ئۇنى قانداقمۇ قايتۇرۇۋالىسىلەر؟ [21].(سۈرە نىسا)

7)ئەگەر قىلىنغان سەركەشلىك ئايال تەرىپىدىن بولسا، ئەرنىڭ ئايالنىڭ تالىقىنى بەرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭدىن بىر نەرسە ئېلىشى ھالال بولىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دىدى:

[الطَّلاَقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلاَ يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَأْخُذُواْ مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلاَّ أَن يَخَافَا أَلاَّ يُقِيمَا حُدُودَ اللّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ يُقِيمَا حُدُودَ اللّهِ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللّهِ فَلاَ تَعْتَدُوهَا وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (229)]

(قايتا يارىششقا بولىدىغان) تالاق ئىككى قېتىمدۇر، ئۇنىڭدىن كېيىن (خوتۇننى) چىرايلىقچە تۇتۇش، ياكى ياخشىلىق بىلەن (يەنى زۇلۇم قىلماي، يامان گېپىنى قىلماي، كىشىلەرنى ئۇنىڭدىن يىراقلاشتۇرماي) قويۇۋېتىش لازىم، اللهنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالماسلىق خەۋپى (يەنى ياخشى ئۆتەلمەسلىك، الله بەلگىلىگەن ئەر ـ خوتۇنلۇق ھوقۇقلىرىغا رىئايە قىلالماسلىق خەۋپى) بولمىسىلا، ئۆزۈڭلارنىڭ ئاياللىرىڭلارغا (مەھرى ئۈچۈن) بەرگەن مال ـ مۈلۈكتىن ھىچقانداق نەرسىنى قايتۇرۇۋېلىش دۇرۇس بولمايدۇ. ئەگەر سىلەر ئۇلار (يەنى ئەر ـ ئايال) نىڭ اللهنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالماسلىقىدىن قورقساڭلار، خوتۇننىڭ (تالاق خېتىنى ئېلىش مەقسىتىدە) مال بەرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇ ئىككىسىگە (يەنى ئەر ـ خوتۇنغا) گۇناھ بولمايدۇ. ئەنە شۇلار اللهنىڭ بەلگىلىمىلىرىدۇر، ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلماڭلار اللهنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە خىلاپلىق قىلغۇچىلار زالىملاردۇر [سۈرە بەقەرە-229].

لەنەت ئېيتىشنىڭ بايانى

لەنەت دېگەن سۆزنىڭ ئوقۇمى توغرىسىدا

لەنەت دېگەن سۆز مەنا جەھەتتىن قوغلىۋېتىش ۋە يىراقلاشتۇرۇۋېتىش، دېگەنلىك بولىدۇ. گەرچە لەنەت ئېيتىشتا ئايالنىڭ، ئاللاھنىڭ غەزىپى ماڭا بولسۇن! دەيدىغان سۆزى بولسىمۇ لەنەت ئېيتىش، غەزەپ ئېيتىش دېگەن ئىسىم بىلەن ئاتالماي، لەنەت ئېيتىش دېگەن ئىسىم بىلەن ئاتىلىشىنىڭ سەۋەبى بولسا، ئايالنىڭ بەشىنچى قېتىمدا، ئاللاھنىڭ غەزىپى ماڭا بولسۇن! دېيىشتىن ئىلگىرى تۆت قېتىم ئاللاھنىڭ لەنىتى ماڭا بولسۇن! دەيدىغانلىقى ئۈچۈندۇر.

لەنەت دېگەن سۆز ئىستىلاھ جەھەتتىن ئاللاھنىڭ نامى بىلەن تۆت قېتىم قەسەم قىلىش، دېگەنلىك بولىدۇ. تۆت قېتىم قىلىنىغان بۇ قەسەم بىر ئادەم، ئايالىنى زىنا قىلدى، دەپ قارىغان ۋاقتىدا، ئۇنىڭ زىنا قىلغانلىقىغا گۇۋاھچى بولىدىغان تۆت ئادەمنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ. ئەر قەسەم قىلغان ۋاقتىدا، ئەگەر يالغانچى بولسام ئاللاھنىڭ لەنىتى ماڭا بولسۇن! دەيدۇ. ئايال قەسەم قىلغان ۋاقتىدا، ئاللاھنىڭ غەزىپى ماڭا بولسۇن! دەيدۇ. ئاللاھ تائالا لەنەت ئېيتىشنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

[وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ شُهَدَاء إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ (6) وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِن كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ (7) وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ (8) وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِن كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ (9)]

خوتۇنلىرىنى زىنا بىلەن قارىلىغان ۋە ئۆزلىرىدىن باشقا گۇۋاھچىسى بولمىغانلار گۇۋاھلىق سۆزىنىڭ راست ئىكەنلىكىنى دەلىللەش ئۈچۈن، اللّٰەنىڭ نامى بىلەن تۆت قېتىم قەسەم قىلسۇن [6]. بەشىنچى قېتىمدا: «ئەگەر يالغانچى بولسام ماڭا اللّٰەنىڭ لەنىتى بولسۇن» دېسۇن [7]. خوتۇن كىشى ئېرىنىڭ يالغانچى ئىكەنلىكىگە اللّٰەنىڭ نامى بىلەن تۆت قېتىم قەسەم ئىچسە، جازاغا تارتىلىشتىن ساقلاپ قېلىنىدۇ [8]. بەشىنچى قېتىمدا، ئۇ ئەگەر راستچىللاردىن بولسا (يەنى ئېرىمنىڭ گېپى راست بولىدىغان بولسا) ماڭا اللّٰەنىڭ غەزىپى بولسۇن دەپ قەسەم قىلىدۇ [9].(سۈرە نۇر)

ئايالىلارنىڭ كۆپ لەنەت ئېيتىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ كەلگەن ھەدىس تۆۋەندىكى ھەدىستۇر.

9673/5933 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه:« يا معشر النساء، تصدقنَ، وأكثرنَ من الاستغفارِ فإني رأيتكنَّ أكثرَ أهلِ النارِ؟» قالت امرأةٌ منهنَّ جزلةٌ: ما لنا أكثرُ أهلِ النارِ؟! قال:« تكثرن اللعنة وتكفرن العشير، ما رأيتُ من ناقصاتِ عقلٍ ودينٍ أغلبَ لذي لبٍ منكنَّ» قالت: وما نقصانُ العقل والدين؟ قال:« أمَّا نقصانُ العقل فشهادةُ امرأتين تعدلُ شهادة رجلٍ فهذا نقصانُ العقلِ، وتمكثُ ليالي ما تصلي، وتفطرُ في رمضانَ فهذا نقصانُ الدينِ»*
البخاري (304)، مسلم(80)، الترمذي (2613)

9673/5933 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئى ئاياللار جامائەسى! سەدىقە بېرىڭلار، كۆپ ئىستىغپار ئېيتىڭلار! چۈنكى مەن سىلەرنىڭ جەھەننەم ئەھلىنىڭ كۆپىنچىسىنى تەشكىل قىلىدىغانلىقىڭلارنى كۆردۈم، دېدى. ئارىدىن بىر ئەقىللىق ئايال: ئى رەسۇلۇللاھ! نېمە ئۈچۈن بىز (ئاياللار) جەھەننەم ئەھلىنىڭ كۆپىنچىسىنى تەشكىل قىلىمىز؟ دەپ سورىغاندى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: چۈنكى سىلەر بەك كۆپ يامان سۆز قىلىسىلەر ۋە (ئەرلىرىڭلارنىڭ) ياخشىلىقىغا تۇزكورلۇق قىلىسىلەر. ئاراڭلاردىكى ئەڭ ئەقىللىق ئاياللارنىڭمۇ ئەقىل ۋە دىنىدا نۇقسانى بارلىقىنى كۆردۈم، دەپ جاۋاب بەردى. ئۇ ئايال: ئى رەسۇلۇللاھ! ئەقىل ۋە دىنىدىكى نۇقسان قانداق بولىدۇ؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئىككى ئايالنىڭ گۇۋاھلىقىنىڭ بىر ئەرنىڭ گۇۋاھلىقىغا تەڭ ئىكەنلىكى (ئاياللارنىڭ) ئەقلىدىكى نۇقساندۇر. ئاياللار ھەيزدار ۋاقتىدا ناماز ئوقۇمايدۇ، روزا تۇتمايدۇ. مانا بۇ، (ئاياللارنىڭ) دىنىدىكى نۇقساندۇر، دېدى. (مۇسلىم: 80)

لەنەت ئېيتىشنىڭ شەرتلىرى

لەنەن ئېيتىشىش ئۈچۈن لەنەت ئېيتىشماقچى بولغان ئەر ئايالنىڭ ئارىسىدا ئەر ـ خوتۇنلۇق مۇناسىۋەتنىڭ مەۋجۇت بولۇشى شەرتتۇر. شۇڭا نىكاھنىڭ شەرتلىرىنىڭ بىرەرسىگە چۈشمەي قالغان ئايال بىلەن توي قىلغان ئادەمنىڭ ئۇ ئايال بىلەن ئېيتىشقان لەنىتى توغرا لەنەت ئېيتىشقانلىق ھىسابلانمايدۇ. شۇنىڭدەك يەنە يېنىشىش ئۈچۈن قايتا نىكاھ كېرەك بولىدىغان تالاق بىلەن تالاق قىلىنىپ كەتكەن ئايال بىلەن ئېيتىشقان لەنەتمۇ لەنەت ئېيتىشقانلىق ھىسابلانمايدۇ. ئەمما ئىددەت ئىچىدىلا بولسا قايتا نىكاھسىزمۇ يېنىشقىلى بولىدىغان تالاق بىلەن تالاق قىلىنىپ كەتكەن ئايال بىلەن لەنەت ئېيتىشىش لەنەت ئېيتىشقانلىق ھېسابلىنىدۇ.

لەنەت ئېيتىشىدىغان ئەردە تۆۋەندىكى شەرتلەر تېپىلىشى لازىم.

1) ئازات بولۇش. 2) ئەقلى ھۇشى جايىدا بولۇش. 3) بالاغەتكە يەتكەن بولۇش. 4) ئىسلام دىنىدا بولۇش 5) بۇرۇن بىر قېتىم بۆھتان چاپلىغانلىقىنىڭ جازاسى بىلەن جازالانمىغان بولۇش.

لەنەت ئېيتىشىدىغان ئەردە تېپىلىشقا تېگىشلىك بولغان خاس بىر شەرت بولسا، ئۇنىڭ قولىدا ئۆزىنىڭ راستچىل ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان ئۆزىدىن باشقا ھېچقانداق پاكىتنىڭ بولماسلىقىدۇر.

شۇنىڭدەك يەنە زىنا قىلدى، دەپ قارىلانغان ئايالدا تېپىلىشقا تېگىشلىك شەرت بولسا، ئۇ ئايالنىڭ زىنا قىلدى، دېيىلگەن سۆزگە ئىنكار قىلىشى ۋە ئۆزىنىڭ زىنا قىلمىغانلىقىنى ئېيتىشى لازىم. چۈنكى ئۇ، زىنا قىلدى دەپ قارىلانغان ئايالدۇر. ئۇ ئايالدا يەنە تۆۋەندىكى شەرتلەرمۇ تېپىلىشى لازىم.

1) زىنا قىلمىغان ئىپپەتلىك بولۇش 2) ئەقلى ھۇشى جايىدا بولۇش 3) بالاغەتكە يەتكەن بولۇش 4) ئازات بولۇش 5) ئىسلام دىنىدا بولۇش.

شۇنىڭدەك يەنە ئايالغا چاپلانغان قارىنىڭ ئايالنى زىنا قىلدى، دەپ ئوچۇق قارىلىغانلىقىنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ.

ئايالدىن تۇغۇلغان بالىنى، بۇ مېنىڭ بالام ئەمەس، دەپ بالىنىڭ نەسەبىنى ئىنكار قىلىشمۇ

ئايالنى زىنا قىلدى، دەپ ئوچۇق قارىلىغانلىقىنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ. ئايالدىن تۇغۇلغان بالىنى مېنىڭ بالام ئەمەس، دەپ بالىنىڭ نەسەبىنىڭ ئۆزىدىن ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن تۆۋەندىكى ئالتە شەرتنىڭ تېپىلىشى لازىمدۇر.

1) ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنىڭ ئارىسى ئايرىۋېتىلىدۇ.

2) بالىغا تېنىش بالا تۇغۇلغان ۋاقىتىدا ياكى بالا تۇغۇلۇپ بىر ياكى، ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن بولۇش.

3)ھەممە ئادەم ئەرنى تەبرىكلىگەن ۋاقىتدا، ئەر ئەڭ ئاددىسى ئۇلارغا، بۇ مېنىڭ بالام ئەمەس، دېگەن سۆزنى قىلماستىن جىم تۇرغانغا ئوخشاش يوشۇرۇن بولسىمۇ ئەر بالىنىڭ ئۆزىنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىگە ئىقرار قىلىپ سالمىغان بولۇشى لازىم.

4) ئەر ـ خوتۇن ئايرىۋېتىلگەن چاغدا بالا ھاياتتا بولۇش لازىم.

5) ئەر تۇغۇلغان بالىنىڭ ئۆزىنىڭ بالىسى ئەمەسلىكىگە ئىنكار قىلغانلىق سەۋەبى بىلەن ئايالى بىلەن ئايرىۋېتىلگەندىن كېيىن ئايال شۇ بىر قېتىملىق قورساق كۆتۈرىش بىلەن يەنە بىر بالا تۇغماسلىقى لازىم.

6) بالىنىڭ ئەرنىڭ بالىسى ئىكەنلىكى شەرئى جەھەتتىن ئىسپاتلانماسلىقى لازىم. مەسىلەن، ئايال بىر بالا تۇغقان، ئەر ياتقان يېرىدە ئۆرۈلۈپ بالىنىڭ ئۈستىگە چۈشۈپ كېتىپ بالىنى ئۆلتۈرۈپ قويغان، شۇنىڭ بىلەن بالىنىڭ دىيىتىنى ئەرنىڭ جەمەتى بېرىشكە ھۆكۈم قىلىنغان، ئاندىن ئەر بالىنىڭ ئۆزىنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىنى ئىنكار قىلغان بولسا، بۇ ھالدا قازى ئەر خوتۇن ئىككىسىنى لەنەت ئېيتىشقا بۇيرۇيدۇ.

ئەگەر بىر ئادەم ئايالىنى زىنا قىلدى، دەپ قارىلاپ بولغاندىن كېيىن لەنەت ئېيتىشتىن باش تارتقان بولسا، ئۇ ئادەم ياكى لەنەت ئېيتىشقا ماقۇل كەلگەنگە قەدەر ياكى مەن بوھتان چاپلىغان ئىدىم، دەپ ئۆزىنىڭ يالغان ئېيتقانلىقىنى ئىقرار قىلغانغا قەدەر سولاپ قويۇلىدۇ.

لەنەت ئېيتىشقاندا دەسلەپ ئەر، ئاندىن كېيىن ئايال لەنەت ئېيتىدۇ. چۈنكى ئەر دەۋاگار تەرەپتۇر. ئەگەر ئايال دەسلەپ لەنەت ئېيتسا، تاكى لەنەتنىڭ يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ئايەتتە كەلگەن تەرتىپ بويىچە بولۇشى ئۈچۈن ئايال ئەر لەنەت ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن لەنەتنى قايتا ئېيتىدۇ.

لەنەت ئېيتىشنىڭ شەكلى

قازى ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنى بىر ـ بىرىگە قارىتىپ تۇرغۇزىدۇ. ئاندىن ئەرگە، لەنەت ئېيتقىن، دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەر، مەن ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ھەقىقەتەن مەن ئايالىم زىنا قىلدى دېگەن سۆزىمدە راستچىلدۇرمەن، دېگەن سۆزنى تۆت قېتىم دەيدۇ. بەشىنچى قېتىمدا ئەر، ئەگەر مەن ئۇنىڭ ھەققىدە دېگەن سۆزۈمدە يالغانچى بولسام، ئاللاھ تائالانىڭ لەنىتى ماڭا بولسۇن! دەيدۇ، ھەر قېتىمدا قولى بىلەن ئايالىنى كۆرسىتىدۇ. ئاندىن ئايال، ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئۇ مېنى زىنا قىلدى، دېگەن سۆزىدە يالغان ئېيتقاندۇر، دېگەن سۆزنى تۆت قېتىم دەيدۇ ۋە بەشىنچى قېتىمدا، ئەگەر ئۇ دېگەن سۆزىدە راستچىل بولسا، ئاللاھنىڭ غەزىپى ماڭا بولسۇن! دەيدۇ.

ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى لەنەت ئېيتىشىپ بولغاندىن كېيىن قازى ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسىنى ئايرىۋېتىدۇ. قازىنىڭ ئايرىۋېتىشى بىلەن ئايال يېڭىشىش ئۈچۈن قايتا نىكاھ كېرەك بولىدىغان

تالاق بولۇپ كېتىدۇ. قازى ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنىڭ ئارىسىنى ئايرىۋېتىشتىن ئىلگىرى ئايال ئەرنىڭ ئەمرىدىكى ئايال ھېسابلىنىدۇ. لېكىن قازى ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسىنى ئايرىۋېتىشتىن ئىلگىرىمۇ ئەرنىڭ ئايال بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشى ياكى سۆيگەنگە ۋە قۇچاقلىغانغا ئوخشاش جىنسىي مۇناسىۋەتنىڭ باشلانغۇچلىرىنى قىلىشى ھارامدۇر. قازى تاكى ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنىڭ ئارىسىنى ئايرىۋەتمىگىچە، ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى لەنەت ئېيتىشىش بىلەن ئايرىلىپ كەتكەن ھېسابلانمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن قازى ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسىنى ئايرىۋېتىشتىن ئىلگىرى ئىككىسىنىڭ بىرى ئۆلۈپ كەتسە، ھايات قالغىنى ئۇنىڭدىن مىراس ئالالايدۇ.

ئايالى بىلەن لەنەت ئېيتىشقان ئەرنىڭ قازى ئۇنىڭ بىلەن ئايالىنىڭ ئارىسىنى ئايرىۋېتىشتىن ئىلگىرىمۇ ئايالى بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشى ھارامدۇر. ئايال لەنەت ئېيتىشقانلىق سەۋەبى بىلەن ئېرىگە مەڭگۈلۈككە ھارام بولۇپ كېتىدۇ. ئەگەر ئەر لەنەت ئېيتىشىپ بولغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ يالغان ئېيتقانلىقىنى ئىقرار قىلغان بولسا، بۇ ھالدا ئەر بوھتان چاپلىغۇچى ھېسابلىنىدۇ ۋە ئۇنىڭغا بوھتان چاپلىغانلىقنىڭ جازاسى بېرىلىدۇ.

توققۇزىنچى باپ. تالاقتىن كېيىنكى ئىشلارنىڭ بايانى

يېنىشىنىڭ بايانى

بىر ئادەم ئايالىنى، ئايالى ئىددەت ئىچىدە بولسىلا ئۇنىڭ بىلەن قايتا نىكاھسىزمۇ يېنىشقىلى بولىدىغان بىر تالاق ياكى ئىككى تالاق قىلغان بولسا، ئايال مەيلى رازى بولسۇن مەيلى رازى بولمىسۇن ئايالىنىڭ ئىددىتى چىقىپ بولمىغانلا بولسا، ئۇ ئەرنىڭ ئۇ ئايال بىلەن يېنىشىش ھەققى بار. چۈنكى ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى.

[فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِّنكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَن كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا (**2**)]

ئۇلارنىڭ ئىددىتى توشقان چاغدا، ئۇلار بىلەن چىرايلىقچە يېنىشىڭلار ياكى ئۇلار بىلەن چىرايلىقچە ئۈزلىشىپ كېتىڭلار، (يېنىشقان، ئاجراشقان چېغىڭلاردا) ئاراڭلاردىن ئىككى ئادىل گۇۋاھچىنى گۇۋاھ قىلىڭلار، خۇدالىق ئۈچۈن (توغرا) گۇۋاھ بولۇڭلار، بۇنىڭ بىلەن (يەنى بۇ ھۆكۈم بىلەن) اﷲقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتقان كىشىگە ۋەز ـ نەسىھەت قىلىنىدۇ، كىمكى اﷲتىن قورقىدىكەن، اﷲ ئۇنىڭغا چىقىش يولى بېرىدۇ [سۈرە تالاق-2]

[وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلاَثَةَ قُرُوَءٍ وَلاَ يَحِلُّ لَهُنَّ أَن يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِن كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُواْ إِصْلاَحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللّهُ عَزِيزٌ حَكُيمٌ (**228**)]

تالاق قىلىنغان ئاياللار ئۈچ ھەيز ئۆتكۈچە ئىددەت تۇتىدۇ. ئەگەر ئۇلار اﷲقا، ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىدىكەن، بەچچىدانلىرىدىكى اﷲ ياراتقان نەرسىنى (يەنى بالىنى ياكى ھەيزنى) يوشۇرۇشى دۇرۇس ئەمەس، ئۇلارنىڭ ئەرلىرى ئەگەر ئەپلىشىپ قېلىشنى خالىسا، شۇ مۇددەت ئىچىدە ئۇلارنى قايتۇرۇپ كېلىشكە (باشقىلارغا قارىغاندا) ئەڭ ھەقلىقتۇر. ئاياللىرى ئۈستىدە

ئەرلەرنىڭ ھەقلىرى بولغىنىدەك، ئەرلىرى ئۈستىدە ئاياللارنىڭمۇ ھەقلىرى بار (يەنى ئاياللار مۇۋاپىق دەرىجىدە ھوقۇقتىن بەھرىمەن بولۇشى كېرەك، مۇۋاپىق دەرىجىدە مەجبۇرىيەتمۇ ئۆتىشى كېرەك). (ئاياللارغا مەھرى بېرىش ۋە ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى قامداش مەجبۇرىيەتلىرى ئەرلەرگە يۈكلەنگەنلىكتىن) ئەرلەر ئاياللاردىن بىر دەرىجە ئارتۇقلۇققا ئىگە. الله غالىبتۇر. ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر [سۈرە بەقەرە-228].

4094 /6817 - ابن عباس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: ﴿وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلاثَةَ قُرُوءٍ﴾ ﴿البقرة: 228﴾ الآية، وذلك أنَّ الرجل كان إذا طلق امرأتهُ فهو أحقَّ برجعتها، وإن طلقها ثلاثًا فنسخ ذلك، فقال: ﴿الطَّلاقُ مَرَّتَانِ﴾ ﴿البقرة: 22﴾* أبو داود (2195)، النسائي 212/6.

4094 /6817 - ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما الله تائالانىڭ: {تالاق قىلىنغان ئايال ئۈچ ھەيز ئۆتكىچە ئىددەت تۇتىدۇ. ئەگەر ئۇلار اللەقا، ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىدىكەن، بەچچىدانلاردىكى الله ياراتقان نەرسىنى (يەنى بالىنى ياكى ھەيزنى) يوشۇرۇشى دۇرۇس ئەمەس. ئۇلارنىڭ ئەرلىرى ئەگەر ئەپلىشىپ قېلىشنى خالىسا، شۇ مۇددەت ئىچىدە ئۇلارنى قايتۇرۇپ كېلىشكە (باشقىلارغا قارىغاندا) ئەڭ ھەقلىقتۇر. ئاياللىرى ئۈستىدە ئەرلەرنىڭ ھەقلىرى بولغىنىدەك، ئەرلىرى ئۈستىدە ئاياللارنىڭمۇ ھەقلىرى بار (يەنى ئاياللار مۇۋاپىق دەرىجىدە ھوقۇقتىن بەھرىمەن بولۇشى كېرەك، مۇۋاپىق دەرىجىدە مەجبۇرىيەتمۇ ئۆتىشى كېرەك) (ئاياللارغا مەھرى بېرىش ۋە ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى قامداش مەجبۇرىيەتلىرى ئەرلەرگە يۈكلەنگەنلىكتىن) ئەرلەر ئاياللاردىن بىر دەرىجە ئارتۇقلۇققا ئىگە. الله غالىبتۇر. ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر} (سۈرە بەقەرە، 228 - ئايەت) دېگەن ئايىتى ھەققىدە مۇنداق دېگەن: ئەسلىدە ئەر كىشى ئايالىنى تالاق قىلغان بولسا (گەرچە ئۈچ تالاق قىلغۇەتكەن بولسىمۇ)، قايتۇرىۋېلىشقا ھەقلىق ئىدى. كېيىن، بۇ ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ: {(قايتا يارىششقا بولىدىغان) تالاق ئىككى قېتىمدۇر، ئۇنىڭدىن كېيىن (خوتۇنىنى) چىرايلىقچە تۇتۇش ياكى ياخشىلىق بىلەن (يەنى زۇلۇم قىلماي، يامان گېپىنى قىلماي، كىشىلەرنى ئۇنىڭدىن يىراقلاشتۇرماي) قويۇۋېتىش لازىم اللەنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالماسلىق خەۋپى (يەنى ياخشى ئۆتەلمەسلىك، الله بەلگىلىگەن ئەر خوتۇنلۇق ھوقۇقلىرىغا رىئايە قىلالماسلىق خەۋپى) بولمىسىلا، ئۇزەڭلارنىڭ ئاياللىرىڭلارغا (مەھرى ئۈچۈن) بەرگەن مال مۈلۈكتىن ھېچقانداق نەرسىنى قايتۇرۇۋېلىش دۇرۇس بولمايدۇ. ئەگەر سىلەر ئۇلار(يەنى ئەر ئايال)نىڭ اللەنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالماسلىقىدىن قورقساڭلار، خوتۇنىنىڭ (تالاق خېتىنى ئېلىش مەقسىتىدە) مال بەرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇ ئىككىسىگە (يەنى ئەر خوتۇنغا) گۇناھ بولمايدۇ. ئەنە شۇلار اللەنىڭ بەلگىلىمىلىرىدۇر، ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلماڭلار. اللەنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە خىلاپلىق قىلغۇچىلار زالىملاردۇر} (سۈرە بەقەرە، 229 - ئايەت) دېگەن ئايەت نازىل بولدى. (ئەبۇ داۋۇد: 2195)

يېنىشىش خۇددى بىر ئادەمنىڭ ئايالىغا، مەن سەن بىلەن يېنىشتىم ياكى مەن ئايالىم بىلەن يېنىشتىم دېگىنىگە ئوخشاش سۆز قىلىش ئارقىلىق بولىدۇ. يېنىششنىڭ سۆز ئارقىلىق

بولىدىغانلىقى، بارلىق ئالىملارنىڭ ئارىسىدا بىرلىككە كەلگەن مەسىلىدۇر. يېنىشىش يەنە ئايال بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزگەنگە ياكى ئۇنى سۆيگەنگە ياكى ئۇنى شەھۋەت بىلەن تۇتقانغا ئوخشاش بىرەر ھەرىكەت ئارقىلىقمۇ بولىدۇ. تېنۇۋېلىشتىن ۋە كىشىلەرنىڭ تۆھمەت چاپلاپ قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن يېنىشقانلىققا گۇۋاھچى تۇرغۇزۇش مۇستەھەپتۇر. چۈنكى كىشىلەر ئەرنى ئايالىنى تالاق قىلىۋەتتى، دەپ بىلىدۇ. ئۇ كېيىن ئايالى بىلەن بىر ئۆيدە ياشىسا كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا تۆھمەت قىلىپ قېلىشى مۇمكىن. ئەگەر ئەر يېنىشقانلىقىغا گۇۋاھچى تۇرغۇزمىسىمۇ يېنىشىش توغرا بولىدۇ. قايتا نىكاھسىزمۇ يېنىشىشنىڭ مۇددىتى ئايال ئەڭ ئاخىرقى قېتىملىق ھەيزدىن پاك بولۇپ ئىددەتتىدىن چىقىپ بولغاندىن كېيىن تۈگەيدۇ.

ئايالىنى ئۈچ تالاق قىلىۋەتكەن ئادەم ئايالى بىلەن تاكى ئۇ ئايال ئىددەتتىدىن چىقىپ باشقا بىر ئەرگە ياتلىق بولۇپ ئۇنىڭ بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈپ ئاندىن ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ ئىددىتىنى چىقىرىپ بولغاندىن كېيىن قايتا نىكاھ قىلىپ يېنىشالايدۇ ئۈچ تالاق قىلىنىپ كەتكەن ئايالنىڭ ئىككىنچى بىر ئەرگە ياتلىق بولۇشىنىڭ ئۆزىلا، ئۈچ تالاق قىلىۋەتكەن بىرىنچى ئەر بىلەن يېنىشىشقا يول ئېچىشقا يېتەرلىك ئەمەس. ئۇ ئايالنىڭ بارلىق ئالىملارنىڭ قارىشى بويىچە بىرىنچى ئەر بىلەن يېنىشالىشى ئۈچۈن چوقۇم ئىككىنچى ئەر بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزگەن بولۇشى شەرتتۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى.

[الطَّلاَقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلاَ يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَأْخُذُواْ مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلاَّ أَن يَخَافَا أَلاَّ يُقِيمَا حُدُودَ اللّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ يُقِيمَا حُدُودَ اللّهِ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللّهِ فَلاَ تَعْتَدُوهَا وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (**229**) فَإِن طَلَّقَهَا فَلاَ تَحِلُّ لَهُ مِن بَعْدُ حَتَّىَ تَنكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِن طَلَّقَهَا فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَن يَتَرَاجَعَا إِن ظَنَّا أَن يُقِيمَا حُدُودَ اللّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (**230**)]

(قايتا يارىشىشقا بولىدىغان) تالاق ئىككى قېتىمدۇر، ئۇنىڭدىن كېيىن (خوتۇنىنى) چىرايلىقچە تۇتۇش، ياكى ياخشىلىق بىلەن (يەنى زۇلۇم قىلماي، يامان گېپىنى قىلماي، كىشىلەرنى ئۇنىڭدىن يىراقلاشتۇرماي) قويۇۋېتىش لازىم، اﷲنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالماسلىق خەۋپى (يەنى ياخشى ئۆتەلمەسلىك، اﷲ بەلگىلىگەن ئەر ـ خوتۇنلۇق ھوقۇقلىرىغا رىئايە قىلالماسلىق خەۋپى) بولمىسىلا، ئۆزۈڭلارنىڭ ئاياللىرىڭلارغا (مەھرى ئۈچۈن) بەرگەن مال ـ مۈلۈكتىن ھېچقانداق نەرسىنى قايتۇرۇۋېلىش دۇرۇس بولمايدۇ. ئەگەر سىلەر ئۇلار (يەنى ئەر ـ ئايال) نىڭ اﷲنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالماسلىقىدىن قورقساڭلار، خوتۇنىنىڭ (تالاق خېتىنى ئېلىش مەقسىتىدە) مال بەرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇ ئىككىسىگە (يەنى ئەر ـ خوتۇنغا) گۇناھ بولمايدۇ. ئەنە شۇلار اﷲنىڭ بەلگىلىمىلىرىدۇر، ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلماڭلار اﷲنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە خىلاپلىق قىلغۇچىلار زالىملاردۇر [229]. ئەگەر (ئۇ) ئۇنى (يەنى خوتۇنىنى) (ئۈچ قېتىم) تالاق قىلسا، (خوتۇن) باشقا ئەرگە تەگمىگىچە ئۇنىڭغا دۇرۇس بولمايدۇ، كېيىنكى ئەر ئۇنى تالاق قىلغاندىن كېيىن (ئىددىتىنى توشقۇزۇپ)، بۇرۇنقى ئەر بىلەن قايتا ياراشسا، ئۇلارغا ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. ئەگەر ئۇلار اﷲنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالايدىغانلىقىنى (يەنى قايتا ياراشقاندىن كېيىن ياخشى ئۆتەلەيدىغانلىقىنى) تەسەۋۋۇر قىلسا، بۇ اﷲنىڭ

بەلگىلىمىلىرىدۇركى، اللّٰه ئۇنى بىلىدىغان (يەنى ئىشنىڭ ئاقىۋىتىگە پەمى يېتىدىغان) قەۋم ئۈچۈن بايان قىلىدۇ [230].(سۈرە بەقەرە)

ئىددەتنىڭ بايانى

ئىددەت دېگەن سۆز مەنا جەھەتتىن ساناش، دېگەنلىك بولىدۇ. ئىددەت دېگەن سۆز ئىستىلاھ جەھەتتىن نىكاھنىڭ ئەسىرىنىڭ قالدۇقلىرى شۇ يەرگە كەلگەن ۋاقتىدا ئاياغلاشسۇن، دەپ شەرىئەت بەلگىلەپ، بەرگەن بىر مۇددەتتۇر.

ئىددەت تۇتۇشنىڭ لازىم بولۇشىنىڭ سەۋەبى بولسا، نىكاھلىشىپ بىرەر قېتىم بولسىمۇ جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزگەندىن كېيىن ئايرىلىپ كەتكەن بولۇشتۇر. شۇنىڭدەك يەنە نىكاھلىنىپ بولغاندىن كېيىن ئەرنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىمۇ ياكى جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزمىسىمۇ ئايال بىلەن خالىي بىر يەردە ئايرىم قېلىشىمۇ ئىددەت تۇتۇشنىڭ لازىم بولۇشىنىڭ سەۋەبلىرىدىن بولىدۇ.

ئىددەتنىڭ ھۆكمى- ئىددەت تۇتۇۋاتقان ئايالنىڭ ئېرىدىن باشقا بىر ئادەمگە ياتلىق بولۇشى، ئۇنىڭ تالاق قىلىنغان ئۆيدىن سىرتقا چىقىشى، ئۇنىڭ ئېرىنىڭ ئۇ ئايالنىڭ ھەمشىرىسىنى ياكى ھەمما ئاچىللىرىغا ئوخشاش يېقىن تۇغقانلىرىنى تاكى ئۇ ئايالنىڭ ئىددىتى چىقىپ بولغىچە ئېلىشى ھارامدۇر. ئۇ ئايالنى ئىددىتىنىڭ ئىچىدە تۇرغۇزۇپ يەنە تالاق قىلغىلى بولىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

«تالاق قىلىنغان ئاياللار ئۈچ ھەيز ئۆتكۈچە ئىددەت تۇتىدۇ. ئەگەر ئۇلار اللّٰهقا، ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىدىكەن، بەچچىدانلىرىدىكى اللّٰه ياراتقان نەرسىنى (يەنى بالىنى ياكى ھەيزنى) يوشۇرۇشى دۇرۇس ئەمەس، ئۇلارنىڭ ئەرلىرى ئەگەر ئەپلىشىپ قېلىشنى خالىسا، شۇ مۇددەت ئىچىدە ئۇلارنى قايتۇرۇپ كېلىشكە (باشقىلارغا قارىغاندا) ئەڭ ھەقلىقتۇر. ئاياللىرى ئۈستىدە ئەرلەرنىڭ ھەقلىرى بولغىنىدەك، ئەرلىرى ئۈستىدە ئاياللارنىڭمۇ ھەقلىرى بار (يەنى ئاياللار مۇۋاپىق دەرىجىدە ھوقۇقتىن بەھرىمەن بولۇشى كېرەك، مۇۋاپىق دەرىجىدە مەجبۇرىيەتمۇ ئۆتىشى كېرەك). (ئاياللارغا مەھرى بېرىش ۋە ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى قامداش مەجبۇرىيەتلىرى ئەرلەرگە يۈكلەنگەنلىكتىن) ئەرلەر ئاياللاردىن بىر دەرىجە ئارتۇقلۇققا ئىگە. اللّٰه غالىبتۇر. ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر» [سۈرە بەقەرە-228].

ھەيز كۆرۈدىغان ئايال ئىددىتىنى چىقىرىش ئۈچۈن ئۈچ قېتىم ھەيز كۆرۈش لازىم. كىچىك قىزلارغا ۋە ھەيز كۆرۈشتىن ئۈمىدى ئۈزۈلگەن چوڭ ئاياللارغا ئوخشاش ھەيز كۆرمەيدىغانلارنىڭ ئىددىتىنىڭ مۇددىتى ئۈچ ئايدۇر.

قورسىقىدا بار ئاياللارنىڭ ئىددىتى بالىنى تۇغۇش بىلەن چىقىدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى.« ھامىلدار ئاياللارنىڭ ئىددىتى مەيلى قويۇۋېتىلگەن بولسۇن، مەيلى ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن بولسۇن بوشىنىش بىلەنلا تۈگەيدۇ، كىمكى اللەدىن قورقىدىكەن، الله ئۇنىڭ ئىشىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدۇ »

ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئاياللارنىڭ ئىددىتى تۆت ئاي ئون كۈندۇر. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى.

[وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ

فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (**234**)]

ئىچىڭلاردا ئۆزى ۋاپات بولۇپ ئاياللىرى قېلىپ قالغان كىشىلەر بولسا، ئاياللىرى تۆت ئاي ئون كۈن ئىددەت تۇتۇشى لازىم، ئىددىتى توشقاندىن كېيىن ئۆزلىرى توغرۇلۇق قائىدە بويىچە ئىش قىلسا، سىلەرگە (يەنى شۇ ئاياللارغا ئىگىدارچىلىق قىلغۇچىلارغا) ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. الله سىلەرنىڭ قىلغان ئەمەللىڭلاردىن خەۋەرداردۇر [234].

ئەگەر ئېرى ئۆلۈپ قالغان ئايال قورسىقىدا بار ئايال بولسا، ئۇنىڭ ئىددىتى تۆت ئاي ئون كۈن بىلەن ئەمەس بالىنى قاچان تۇغسا، شۇ چاغدا چىقىدۇ.

ئىددەتنىڭ ۋاقتى تالاقتىن ۋە ئۆلۈمدىن كېيىنلا باشلىنىدۇ. ئايالنىڭ ئىددىتى ئايال ئۆزىنىڭ تالاق قىلىنغانلىقىنى ياكى ئېرىنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى بىلمەي يۈرىۋەرگەن بولسىمۇ ئىددەتنىڭ مۇددىتى ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن چىقىپ كېتىدۇ. چۈنكى ئىددەت بولسا بىر مۇددەتتۇر.

قارىلىق تۇتۇشنىڭ بايانى

يېنىشىش ئۈچۈن قايتا نىكاھ كېرەك بولىدىغان تالاق قىلىنغان، ئۈچ تالاق قىلىنغان ۋە ئېرى ئۆلۈپ قالغان ئاياللارنىڭ ئەرنىڭ ئەمرىدە ياشاش نېمىتىدىن مەھرۇم قالغانلىقىغا كۆڭلى يېرىم بولغانلىقىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن قارىلىق تۇتۇش ۋاجىبتۇر. قارىلىق تۇتۇش زىبۇ زىننەتلەردىن، ئەتىر ئىشلىتىشتىن، زىننەتلىك كىيىم كېچەكلەرنى كىيىشتىن، سۈرمە ۋە گىرىم ئىشلىتىشتىن يىراق تۇرۇش بىلەن بولىدۇ.

4514/2716 ـ وعنها: أن أُمَّ حَبِيبَةَ لَمَّا جَاءَهَا نَعِي أَبِيهَا دَعَتْ بِطِيبٍ فَمَسَحَتْ ذِرَاعَيْهَا وَقَالَتْ: مَا لِي بِالطِّيبِ مِنْ حَاجَةٍ، ولَوْلا أَنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: ((لا يَحِلُّ لامْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِالله وَالْيَوْمِ الآخِرِ تُحِدُّ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلاثٍ، إِلاَّ عَلَى زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا))* البخاري (1280)، مسلم (1486).

4514/2716 ـ ئۇممۇ سەلەمەنىڭ قىزى زەينەپ مۇنداق دەيدۇ: ئەبۇ سۇفيانىنىڭ قىزى ئۇممۇ ھەبىبەگە دادىسىنىڭ ئۆلۈم خەۋىرى يەتكۈزۈلگەندە، ئۇ خۇشبۇي بىر نەرسە ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇدى ۋە كەلتۈرۈلگەن خۇشبۇي نەرسىنى بىلەكلىرىگە سۈردى. ئاندىن: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: اللەقا ۋە قىيامەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرگەن ھەر قانداق ئايالنىڭ ئۆلگەن يېقىنى ئۈچۈن ئۈچ كۈندىن ئارتۇق قارىلىق تۇتۇشى ھالال ئەمەس. پەقەت ئېرى ئۆلۈپ كەتسە، ئۇنىڭغا تۆت ئاي ئون كۈن قارىلىق تۇتىدۇ، دېگەن سۆزىنى ئاڭلىمىغان بولسام، بۇ خۇشبۇي نەرسىلەرنى كەلتۈرۈپ ئولتۇرمايتتىم، دېدى. (بۇخارى: 5345)

4515 /2717 ـ أُمُّ عَطِيَّةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: كُنَّا نُنْهَى أَنْ نُحِدَّ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلاثة، إِلاَّ عَلَى زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا، وَلا نَكْتَحِلَ، وَلا نَتطيبَ، وَلا نَلْبَسَ ثَوْبًا مَصْبُوغًا إِلاَّ ثَوْبَ عَصْبٍ، وَقَدْ رُخِّصَ لَنَا عِنْدَ الطُّهْرِ إِذَا اغْتَسَلَتْ إِحْدَانَا مِنْ مَحِيضِهَا فِي نُبْذَةٍ مِنْ كُسْتِ أَظْفَارٍ، وَكُنَّا نُنْهَى عَنِ اتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ* البخاري (5341)، مسلم (938).

2717/ 4515 ـ ئۇممۇ ئەتىييە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: بىز ئېرىمىزدىن باشقا يېقىنلىرىمىز ئۆلۈپ قالسا، ئۇنىڭغا ئۈچ كۈندىن ئارتۇق قارىلىق تۇتۇشتىن چەكلەندۇق، ئەمما ئېرىمىز ئۆلۈپ قالسا، ئۇنىڭغا تۆت ئاي ئون كۈن قارىلىق تۇتاتتۇق. قارىلىق تۇتقاندا سۈرمە تارتمايتتۇق، خۇشبۇي نەرسىلەرنى ئىشلەتمەيتتۇق، بويالغان كىيمنى كىيمەيتتۇق. ئەمما رەڭلىك يىپتىن توقۇلغان رەختتىن تىكىلگەن كىيىم بولسا، ئۇنى كىيسەك دۇرۇس بولاتتى. ھەيزدىن پاك بولۇپ، غۇسلى قىلماقچى بولساق، ئازراق خۇشبۇي نەرسە ئىشلىتىشكە بولاتتى. جىنازىنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ مېڭىشتىن چەكلەنگەنىدۇق. (بۇخارى: 5341)

ئىددەت تۇتۇۋاتقان ئايالغا خېرىدار بولۇش ھارامدۇر. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

[وَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُم بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاء أَوْ أَكْنَنتُمْ فِي أَنفُسِكُمْ عَلِمَ اللّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَكِن لاَّ تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلاَّ أَن تَقُولُواْ قَوْلاً مَّعْرُوفًا وَلاَ تَعْزِمُواْ عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّىَ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ (**235**)]

ئىددىتى توشمىغان ئاياللارغا ئۇلارنى ئالدىغانلىقىڭلارنى بۇرىتىپ ئۆتسەڭلار ياكى بۇنى دىلىڭلاردا يوشۇرۇن تۇتساڭلار سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. ئۇلارغا ئېغىز ئاچىدىغانلىقىڭلار اللهقا مەلۇمدۇر، لېكىن ئۇلار بىلەن يوشۇرۇن ۋەدىلىشىپ قويماڭلار، پەقەت (ئاشكارا ئېيتىلسا كىشى خىجىل بولمايدىغان) مۇۋاپىق سۆزنى قىلساڭلار بولىدۇ، ئىددىتى توشمىغىچە ئۇلارنى نىكاھىڭلارغا ئېلىشقا بەل باغلىماڭلار، بىلىڭلاركى، الله دىلىڭلاردىكىنى بىلىپ تۇرىدۇ، ئۇنىڭدىن (يەنى اللهنىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلىپ جازالىنىشتىن) ھەزەر قىلىڭلار، بىلىڭلاركى، الله ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، (اللهتىن قورقۇپ گۇناھتىن چەكلەنگەنلەرگە) ھەلىمدۇر (يەنى ئاسىيلىق قىلغانلارنى جازالاشقا ئالدىراپ كەتمەيدۇ) [سۈرەبەقەرە-235].

تالاقنىڭ ئىددىتىنى تۇتۇۋاتقان ئايال مەيلى كېچىدە بولسۇن مەيلى كۈندۈزدە بولسۇن ئۆيىدىن چىقمايدۇ. ئىددەت تۇتۇش جەريانىدا ئۇنىڭ تەمىناتلىرىنى ئېرى بېرىدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى.

[أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِن كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ وَإِن تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَى (**6**)]

ئۇلارنى (يەنى قويۇۋېتىلگەن ئاياللىرىڭلارنى) قۇدرىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە ئۆزۈڭلار ئولتۇرۇۋاتقان جايىڭلارنىڭ بىر قىسمىدا ئولتۇرغۇزۇڭلار، ئۇلارنى تەڭلىكتە قالدۇرۇش ئۈچۈن زىيان يەتكۈزمەڭلار (يەنى ئۇلارنى چىقىپ كېتىشكە مەجبۇرلاش ئۈچۈن تۇرالغۇ جەھەتتىن، نەپىقە جەھەتتىن قىسماڭلار)، ئەگەر ئۇلار ھامىلدار بولسا، بوشانغانغا قەدەر ئۇلارنى تەمىنلەڭلار، ئەگەر ئۇلار سىلەر ئۈچۈن (بالىلىرىڭلارنى) ئېمىتىپ بەرسە، ئۇلارنىڭ (ئېمىتىش) ھەققىنى بېرىڭلار، ھەققانىي ئاساستا ئۆزئارا مەسلىھەتلىشىڭلار، ئەگەر پىكىردە كېلىشەلمىسەڭلار، ئۇنى (يەنى بالىنى) باشقا بىر ئايال ئېمىتسۇن [سۈرە تالاق-6]

ئېرىدىن ئاجراشقان ئايالنىڭ قايتا توي قىلىشنى توسۇش ھارام

تالاق قىلىنغان ئايالنىڭ ئىددىتى توشسا، ئايالنىڭ كونا ئېرى بولسۇن ياكى ئايالنىڭ ئىگىلىرى بولسۇن ياكى ئۇلاردىن باشقا ھەر قانداق ئادەم بولسۇن، خالىغان كىشى بىلەن توي قىلىشتىن توسۇۋېلىشى ھالال بولمايدۇ. توي قىلماقچى بولغان ئىككى تەرەپ شەرىئەتكە ۋە ئۆرپ ـ ئادەتكە ئۇيغۇن يول بىلەن رازىلىشىپ، توي قىلماقچى بولغاندىن كېيىن، ئۇ ئايالنىڭ يولىنى ھېچكىم توسۇۋالالمايدۇ.

شۇنداقلا تالاق قىلغان ئەر ئايالنى قايتۇرۇپ ئېلىپ كېتىشنى خالىسا، ھەر ئىككەيلەن چىرايلىقچە بىر ـ بىرى بىلەن يارىشىشقا رازى بولۇشسا ۋە ئوتتۇرىدىكى ئۇقۇشماسلىقنى تۈگىتىشنى خالىسا، ئايالنىڭ ياكى ئايال ئىگىلىرىنىڭ بۇنىڭغا توسقۇنلۇق قىلىشمۇ، ئاللاھنىڭ قانۇنىغا قارشى ئىش قىلغانلىق بولىدۇ. يارىشىش ئەڭ ياخشىدۇر. مانا بۇ مەنىلەر بۇ ئايەتلەردە ئېنىق كۆرسىتىلگەن:

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكُمْ أَزْكَى لَكُمْ وَأَطْهَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

ئاياللىرىڭلارنى تالاق قىلساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتى توشۇپ تەگمەكچى بولغان ئەرلىرى بىلەن قائىدە بويىچە پۈتۈشكەن بولسا، ئۇلارنى نىكاھلىنىشتىن توسماڭلار، بۇنىڭ بىلەن ئىچىڭلاردا ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتقانلارغا نەسىھەت قىلىنىدۇ، بۇ سىلەرگە ئەڭ پايدىلىق ۋە ئەڭ پاكتۇر. ئاللاھ بىلىدۇ، سىلەر بىلمەيسىلەر [بەقەرە سۈرىسى232ـ ئايەت]

بالىنىڭ نەسەبى توغرىسىدا

بالىنىڭ نەسەبىنىڭ بىر ـ بىرى بىلەن ئارىلىشىپ كېتىشى ياكى يوق بولۇپ كېتىشى نۇرغۇنلىغان ئەخلاقىي ۋە ئىجتىمائىي پىتنە پاساتلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئۇ ئائىلە مۇناسىۋىتىنىڭ يىمىرىلىشىگە، جەمىيەتتە بۇزۇقچىلىقنىڭ كەڭ تارقىشىغا، ئەخلاقتا چىرىكلىشىشكە ۋە ئىقتىساد ئىشلىرىدا قالايمىقانچىلىقنىڭ ئومۇملىشىشىغا سەۋەب بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام دىنى بالىلارنىڭ نەسەبىنى ساقلايدىغان ۋە ئۇنى قوغدايدىغان بارلىق ئامىللارنى يول قويۇشقا ئىنتايىن ئەھمىيەت بەردى. مەسىلەن، ئىسلام دىنى بالىلارنىڭ نەسەبىنى ساقلاش ۋە ئۇنىڭ يوق بولۇپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن مەيلى تالاق قىلىنغانلىق ياكى نىكاھنى بۇزغانلىق ياكى ئېرى ئۆلۈپ قالغانلىق سەۋەبى بىلەن بولسۇن ئېرىدىن ئايرىلىپ كەتكەن ئايالغا ئىددەت تۇتۇشنى پەرز قىلدى.

ئىسلام دىنى بالىلارنىڭ نەسەبىنى ساقلاش ئۈچۈن زىنانى ۋە باشقىلارنىڭ بالىسىنى بېقىۋېلىپ ئۇنى ،ئۆز بالام دەپ داۋا قىلىشنى ھارام قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ئادەمنىڭ ئۆزىنى ئۆز نەسلىنى تاشلاپ باشقا ئادەمنىڭ نەسلىگە نىسبەت بېرىشنى ھارام قىلدى ۋە شۇنداق قىلىشنى چوڭ گۇناھلارنىڭ قاتارىدىن سانىدى.

4466/2688 ـ أَنَسٌ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: مَنِ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ أَوِ انْتَمَى إِلَى غَيْرِ مَوَالِيهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ الله الْمُتَتَابِعَةُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ* أبو داود (5115).

4466/2688 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى ئۆز دادىسىدىن باشقا بىرىنى ئۆزىگە دادا قىلىۋالسا ياكى ئۆز خوجايىنىدىن باشقا بىرىنى ئۆزىگە خوجايىن قىلىۋالسا، اللەنىڭ لەنىتى تاكى قىيامەت كۈنىگىچە ئۇنىڭغا يېغىپ تۇرىدۇ. (ئەبۇ داۋۇد 5115)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام شۇنىڭدەك يەنە نەسەبكە تىل تەككۈزۈشنىمۇ ھارام قىلدى.

بالىنى تەربىيلەش توغرىسىدا

1) ئاپال بالاغەتكە يەتكەن، ئەقلى ھۇشى جايىدا، ئىشەنچىلىك، بالىنى تەربىيەلەيدىغان ۋە ئېرىدىن ئايرىلىپ كەتكەندىن كېيىن ئىككىنچى ئەرگە ياتلىق بولمىغان ئاپال بولسا، بالىنى تەربىيلەش ھەققى ئاپالنىڭدۇر.

2) ئاپال زىناخۇرلۇق قىلىدىغان ياكى ناخشىچى ياكى ئوغرىلىق قىلىدىغان ئاپالغا ئوخشاش بالىنى زايا قىلىۋېتىدىغان دەرىجىدە ئەخلاقلىقسىز ئاپال بولسا، بالىنى تەربىيلەش ھوقۇقى ئۇ ئاپالغا بېرىلمەيدۇ.

3) بۇ ھەق يەنە كاپىر ئاپالغا، ناماز ئوقۇمايدىغان پاسىق ئاپالغا، بالىغا مەھرەم كەلمەيدىغان يات ئادەم بىلەن ئۆيلەنگەن ئاپالغىمۇ بېرىلمەيدۇ.

4) مەيلى ئانىسى بولسۇن مەيلى باشقا ئاپال بولسۇن بالىنى تەربىيلەپ بەرگەن ئاپال بالىنى تەربىيلەپ بەرگەنلىكى ۋە ئۇنى ئېمىتكەنلىكى ئۈچۈن ئىش ھەققى ئېلىشقا ھەقلىق بولىدۇ. بالىغا كېتىدىغان تەمىناتىمۇ شۇ ئاپالغا بېرىلىدۇ.

5) بالىنىڭ ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەن ياكى بالىنى ئۆزىنىڭ تەربىيەسىگە ئېلىشقا ئۇنىمىغان ياكى بالىنى تەربىيلەش ھەققىدىن ۋاز كەچكەن، ياكى بالىغا يات كېلىدىغان بىر ئادەم بىلەن ئۆيلەنگەن بولسا، بۇ ھالدا بالىنى تەربىيلەشنىڭ ھوقۇقى ئانىنىڭ ئانىسىغا يۆتكىلىدۇ. ئەگەر ئانىنىڭ ئانىسى بولمىسا دادىنىڭ ئانىسىغا يۆتكىلىدۇ. ئەگەر دادىنىڭ ئانىسى بولمىسا، بالىنىڭ ئانىمۇ بىر، دادىمۇ بىر ھەمشىرىسىگە يۆتكىلىدۇ. ئەگەر بالىنىڭ ئۇنداق ھەمشىرىسى بولمىسا، بالىنىڭ ئانا بىر ھەمشىرىسىگە يۆتكىلىدۇ.

6) بالىنى تەربىيلەشكە بالىنىڭ ئانا تەرەپتىن بولغان ئۇرۇق تۇغقانلىرى ئۇنىڭ دادا تەرەپىدىن بولغان تەرەپتىن بولغان ئۇرۇق تۇغقانلىرىغا قارىغاندا ھەقلىقتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن بالىنىڭ ئانا تەرىپىدىن بولغان ھاما ئاچىلىرى ئۇنىڭ دادا تەرەپتىن بولغان ھاما ئاچىلىرىغا قارىغاندا بالىنى تەربىيلەيدىغانلارنىڭ ئالدىنقى قاتارىدا كېلىدۇ. ئەگەر كېچىك بالىنىڭ ھەمشىلىرى ياكى ھاما ئاچىلىرى ئىشەنچىسىز بولسا، كېچىك بالا تەربىيلەش ئۈچۈن ئۇلارغا تاپشۇرۇلۇپ بېرىلمەيدۇ.

7) بالىنى ئۆز تەربىيسىگە ئالغان ئاپال مەيلى بالىنىڭ ئۆز ئانىسى بولسۇن مەيلى باشقا ئاپال بولسۇن ئەگەر بالا ئوغۇل بولسا، بالىنى ھەتتا بالا ئاپالدىن بىھاجەت بولغان ياشقا كىرگىچە تەربىيلەش ھەققى بار. ئۇ ياش بولسا يەتتە ياشتۇر. ئەگەر بالا قىز بولغان ۋە ئۇنى تەربىيلەيدىغان ئاپال قىزنىڭ ئانىسى ياكى چوڭ ئانىسى بولغان بولسا، ئۇلارنىڭ قىزنى تاكى قىز ھەيز كۆرۈدىغان ياشقا كىرگىچە تەربىيلەش ھەققى بار. ئەگەر قىزنى تەربىيلەيدىغانلار قىزنىڭ ئانىسىدىن ياكى چوڭ ئانىسىدىن باشقا ئاپال بولسا، ئۇ ئاپالنىڭ قىزنى تاكى ئۇ قىز ئەرلەر ئۇنى

ھەۋەس قىلغىدەك ياشقا كىرگىچە تەربىيلەش ھەققى بار.

8) بىر ئايال ئېرى بىلەن يېنىشىش ئۈچۈن قايتا نىكاھ كېرەك بولىدىغان تالاق بىلەن ئايرىلىپ كەتكەن بولسا، ئايال بالىنى تەربىيلەش ھەققىگە ئېرىدىن ئايرىلىپ كەتكەندىن كېيىنلا ئېرىشىدۇ. چۈنكى ئايال مەزكۇر تالاق بىلەن تالاق قىلىنىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئەر بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى قالمىغان بولىدۇ. ئەمما ئايال ئىددەت ئىچىدىلا بولسا ئېرى ئۇنىڭ بىلەن قايتا نىكاھسىزمۇ يېنىشقىلى بولىدىغان تالاق بىلەن تالاق قىلىنىپ كەتكەن ئايالنىڭ، بالىنى تەربىيلەش ھوقۇقىغا ئېرىشىشى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئىددىتىنىڭ چىقىپ بولغان بولۇشى لازىم.

9) ئەگەر ئەر ئۇ ئايالنى باشقا بىرسى بىلەن ياتلىق بولدى، دەپ داۋا قىلغان، ئەمما ئايال بۇنى ئىنكار قىلغان بولسا، بۇ ھالدا ئايالنىڭ سۆزى ئېتىبارغا ئېلىنىدۇ. ئەمما ئەگەر ئايال ئۆزىنىڭ باشقا بىرسىگە ياتلىق بولغانلىقىنى، لېكىن ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ كەتكەنلىكىنى ئىقرار قىلغان بولسا، بۇ ھالدا ئەگەر ئايال بىر كىشىنى بۇ مېنىڭ ئېرىم، دەپ تەيىن قىلمىغان بولسا يەنە ئايالنىڭ سۆزى ئېتىبارغا ئېلىنىدۇ. ئەگەر ئايال بىر كىشىنى بۇ مېنىڭ ئېرىم، دەپ تەيىن قىلغان بولسا، بۇ ھالدا ئەرنىڭ ئايال ھەققىدە دېگەن سۆزىگە ئىشىنىش لازىم.

ئونىنچى باپ. ئائىلىگە مۇناسىۋەتلىك باشقا مەسىلىلەرنىڭ بايانى

1. ئاياللارنىڭ ئەۋرەت ئەزالىرى

ئەۋرەتنىڭ تونۇشتۇرۇلىشى

ئەۋرەت ــ ئىنساننىڭ ئېچىلىپ قالسا ئېيىپ سانىلىدىغان ۋە ئۇنىڭغا قاراشتىن ھايا قىلىنىدىغان ئورگانلىرى دېمەكتۇر.

ئايال كىشىنىڭ ئەۋرەت ئەزالىرى ـ ئۇنىڭ يۈزى، ئىككى قولى ۋە ئىككى پۇتىدىن باشقا جايلىرىنىڭ ھەممىسىدۇر. ئايال كىشى ئۈچۈن بولۇپمۇ نامازدا تۇرغىنىدا، كەڭ، ئازادە ۋە قىيام، رۇكۇ، سەجدىلەردە ئىككى قەدىمىنى يېپىپ تۇرغۇدەك ئۇزۇن كىيىملەرنى كىيىشى، يۈزى ۋە قوللىرىدىن باشقا ئەزالىرىنى كۆرسەتمەسلىكى شەرتتۇر. ئەگەر ناماز ئەسناسىدا يۈزى، قوللىرى ۋە پۇتلىرىدىن باشقا ئەزالىرى ئېچىلىپ قالسا، ئۇنىڭ نامىزى بۇزۇلغان بولىدۇ. ئۇنى ۋاقتىدا قايتىلىشى كېرەك بولىدۇ.

ئەمما تېخى ئادەت كۆرۈش يېشىغا يەتمىگەن نارىسىدە قىزلارنىڭ نامازدا بولسۇن، ياكى ناماز سىرتىدىكى نورمال ۋاقىتلاردا بولسۇن، بەزى ئەۋرەت ئەزالىرى ئېچىلىپ قالسىمۇ، ئۇلارغا گۇناھ بولمايدۇ ۋە ئوقۇغان نامازلىرىمۇ بۇزۇلمايدۇ. بەلكى دۇرۇسلۇق بىلەن ئادا تاپىدۇ. ئەمما قىزلار كىچىك بولسىمۇ، ئەۋرەت ئەزالىرىنى يېپىپ تۇرىدىغان كىيىملەرنى كىيىپ يۇرسە ياخشىدۇر. چۈنكى قىزلار كىچىكىدىن ئىسلامىي كىيىنىش ۋە باشقىمۇ ئىسلامىي قائىدىلەرگە ئۆزىنى كۆندۈرسە، كېيىن چوڭ بولغاندىمۇ، ئۇلارغا بۇئىشلار قىيىن كۆرۈنمەيدۇ.

يوقىرىقىلار ئاياللارنىڭ نامازدىكى ۋە نامازدىن سىرتقى نورمال ھاللاردىكى كىيىنىش تەرتىبى بولۇپ، يات ئەرلەرنىڭ يېنىدا شۇ بويىچە كىيىنىدۇ. ئەمما ئاياللارنىڭ ئايال جىنسلار بىلەن ئۆز مەھرەملىرىنىڭ يېنىدا كىيىنىش تەرتىبى بولسا، تىزى بىلەن كۆكسىنىڭ ئارىسىنىلا يۆگىشى

بىلەن كۆپايە قىلىدۇ. باشقا پۈتۈن ئەزالىرى ئەۋرەت سانالمايدۇ. لېكىن شۇنداقتىمۇ ئايالىنىڭ ئايال جىنسلار ۋە ئۆز مەھرەملىرى ئارىسىدا بولسىمۇ، ئوزۇن ۋە تولۇق كىيىنىشلىرى ئىسلامى ئەخلاقنىڭ جۈملىسىدىندۇر. چۈنكى، تۆغقانلىرى بولغان ئەرلەر ئۇنىڭ قانچىلىك يېقىن ئۇرۇق ـ تۇغقىنى بولسىمۇ، يەنىلا ئىنساندۇر. ئەگەر ئۇ دىيانىتى ئاجىز، ئەخلاقى ناچار، ۋىجدانى ئۆلگەن بىرى بولسا، ئۆزىنىڭ تۇغقانلىرىغىمۇ شەھۋانىي ھەۋىسى بىلەن قاراپ، ئۇنىڭدىن لەززەت ئېلىشتىن ئىككىلەنمەيدۇ.

955/511 ـ ابن عمرو بن العاص– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ–: مُرُوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعٍ، وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرٍ، وَفَرِّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ* رواه أبو داود (495) الترمذي (407)

955/511 ـ ئەمر ئىبنى شۇئەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ چوڭ دادىسىدىن رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: باللىرىڭلارنى يەتتە ياشقا كىرگەندە، ناماز ئوقۇشقا بۇيرۇڭلار، ئون ياشقا كىرگەندە ناماز ئوقۇغىلى ئۇنىمسا ئۇرۇڭلار ۋە ئۇلارنىڭ ياتىدىغان ئورنىنى ئايرىۋىتىڭلارر. (ئەبۇ داۋۇد495، تىرمىزى: 407)

ئايالالرنىڭ ئاۋازى ئەۋرەت ئەمەس

بەزى ئالىملار ئايالالرنىڭ ئاۋازىدىكى نازاكەتلىكنى كۆزدە تۇتقان ھالدا، ئايالالرنىڭ ئاۋازى ئەۋرەت دەپ قارىغان. ئەمما ئىسلام فىقھىشۇناس ئالىملىرى ۋە پۈتۈن مەزھەپ پىشىۋالىرى ئايالالرنىڭ ئاۋازى ئەۋرەت ئەمەس دەپ قەيت قىلغان. بىراق ئايالالرنىڭ قايسى بىر نامازغا ئەزان ئېيتىشى، ئەرلەرگە قۇرئان تىلاۋەت قىلىشى جائىز ئەمەستۇر. ئايالالرنىڭ ئەدەپ ــ ئەخلاق ئىچىدە يات ئەرلەرگىمۇ نورمال سۆزلەرنى سۆزلىشى، ئىلىم ـ سېتىم ئىشلىرىنى بېجىرىشى، ئۇلاردىن ئىلىم ـ مەرىپەت ئۆگىنىشى، ئۇلارغىمۇ ئۆگىتىشى جائىزدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسساالمنىڭ زامانىدا ياشىغان ساھابە ئايالالرمۇ ۋە كېيىنكى دەۋرلەردىكى مۆئمىن ئايالالرمۇ ئەرلەرگە ھەدىس ۋە تارىخلارنى رىۋايەت قىلىپ، سۆزلەپ بەرگەن. شۇنىڭدەك ئۆزىنىڭ جورىسىگە ۋە مەھرەملىرىگە ئەدەپلىك ناخشا ـ شېئىر ۋە قوشاقلارنى ئېيتىپ بېرىشى جائىزدۇر. ئەمما بۈگۈنكى كۈندىكى رادىئو دولقۇنلىرى ۋە تېلېۋىزىيە قانالىرىدىن بېرىلىۋاتقان ناخشىلار ئىنسانالرنىڭ قەلبلىرىنى كىرلىتىدىغان، كۆڭۈللىرىنى مەشغۇل قىلىدىغان ۋە ئۇلارنى ھەرخىل ۋەسۋەسىلەرگە ئۈندەيدىغان، شەيتانىي ۋاستىلەردۇر. مۇمكىن قەدەر بۇالرغا بېرىلمەسلىك كېرەك.

ئايالالرنىڭ ھىجاپلىنىشى

مۇسۇلمان ئايالىرىنىڭ باشلىرىغا رومال ئارتىپ چاچلىرىنى، بويۇنلىرىدىكى ۋە قۇالقلىرىدىكى زىننەتلىرىنى يېپىپ يۇرۇشى ئىسلامىيەتنىڭ شۇئارى، تەقۋالىقنىڭ كىيىمى، ئالىيجاناپلىقنىڭ بەلگىسى، ھۆرمەت ـ ئىززەتنىڭ نىشانىسى ۋە ئەخلاقنىڭ دەلىلىدۇر. ئىسلام شەرىئىتىدە بۇيرۇلغان رومال ئارتىش مۇسۇلمان ئايالىرىنى ھەرتۈرلۈك ئازارالردىن، پەسكەشلىكلەردىن قوغدىغاندەك، خۇسۇسەن، مۇسۇلمان قىزلىرىنىڭ ھايا، نومۇس ۋە ئىپپەت ئىچىدە تېخىمۇ قەدىر ـ قىممەتلىك ھەم كۆركەملىك بولۇشىنى تەمىن ئېتىش بىلەن بىرۋاقتىتا، ئۇالرنى يامان ئاقىۋەتلەردىن ساقالپ قالىدۇ.

رومال ئاياللارنى ھۆرمەتلىك، ئېتىبارلىق، ئېسىل مەرتىۋىلەرگە كۆتۈرۈشنىڭ بىر ۋاسىتىسىدۇر. ئىسلام دىنى ئاياللارغا رومال ئارتىشنى پەرز قىلىش بىلەن بىرگە، ئۇلارغا قارىغۇلارچە دورامچىلىق قىلىشتىن توسىدىغان ئىلمىي ۋە مەدەنىي بىر دىننى ئۆگەتتى. ئاللاھقا ئىتائەت قىلىدىغان، ئىنسانىيەتكە پايدىلىق بولغان پەزىلەتلىك بىر جەمئىيەتنى تەسىس قىلىش ئۈچۈن، ئاياللارنىڭ تۆھپىلىرى ئاز بولمايدۇ. چۈنكى ئاياللار جەمئىيەتتىكىلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ ئانىلىرى. باللار ئانىلارنىڭ تەربىيىسىنى ئەڭ ئاۋۋال قوبۇل قىلغۇچىلاردۇر.

ئاللاھ ئاياللارنىڭ رومال ئارتىشنى ھىجرىيىنىڭ 5 ـ يىلى پەرز قىلىپ بۇيرۇغان. قۇرئاننىڭ كۆپ ئايەتلىرى بۇ ھۆكۈمنى تەكىتلىمەكتە: «مۆئمىن ئاياللارغا ئېيتقىنكى، نامەھرەملەرگە تىكىلىپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى ياپسۇن، كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان قىسمىدىن باشقا زىننەتلىرىنى ئاشكارىلىمىسۇن. لېچەكلىرى بىلەن كۆكرەكلىرىنى ياپسۇن.» (نۇر سۈرىسى 31 ـ ئايەت).

بۇ ئايەتلەرنىڭ چۈشىشى ئارقىلىق مۇسۇلمان ئاياللار بىلەن جاھىلىيەت (ئىسلامىيەتتىن بۇرۇنقى دەۋر) ئاياللىرىنىڭ پەرقى ئېنىق ئوتتۇرىغا چىقتى. رومال ئارتقان ئاياللارنىڭ دىندار، تەقۋا ۋە پەزىلەتلەرگە ئۆلگە ئاياللار بولغانلىقى ھەممىگە ئايان بولدى. رومال ئارتىشنىڭ پەرز بولۇشى مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ ئىبادەت، ئەخلاق، مۇئامىلات ۋە باشقىمۇ پۈتۈن پائالىيەتلىرىدە ئالاھىدە يېڭى تەسىرلەرنى كۆرسەتتى. پۈتۈن مۇسۇلمانلار بۇ ئايەتلەردىن رومال ئارتىشنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى ئۆگىنىپ، ئۆزلىرىنىڭ خوتۇن ـ قىزلىرىغا رومال ئارتىشنى تەۋسىيە قىلىپ كەلدى. ئۇممە سەلىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىندۇكى، ئۇ مۇنداق دېگەن: ”ئاللاھنىڭ ئاياللارغا رومال ئارتىشنىڭ پەرزلىكىنى ئېلان قىلغان ئايىتى چۈشكەندىن كېيىن، مۇسۇلمان ئاياللار باشلىرىغا رومال ئارتىپ ئاللاھنىڭ ئەمرىنى جان دىل بىلەن بەجا كەلتۈردى.“

بۇرۇنقى مۇسۇلمانلار ئەنە شۇنداق قىلاتتى. ئۇلار قانداقلا بىر ماۋزۇدا ئايەت چۈشۈپ ھۆكۈم بۇيرۇلسا، ئۇنى ھېچ كېچىكتۈرمەستىن، ھاياجان بىلەن ئورۇنلايتتى. ئاللاھنىڭ بۇيرىغانلىرىنى خۇددى، ئۇرۇش مەيدانىدىكى جەڭچىلەرنىڭ قوماندانىنىڭ بۇيرۇقىنى تاپشۇرۇۋېلىپ ئۇنى دەرھال ئىجرا قىلغىنىدەك، ۋاقتىدا ئورۇنلايتتى. چۈنكى ھەقىقىي مۇسۇلمانچىلىق شۇنى تەقەززا قىلىدۇ. ئىسلام دىنى رومال ئارتىش ئەمرىنى بويرۇش ئارقىلىق ئىنسانلارنى ھايۋانىي گۈزەللىكلەردىن ھۆرمەتلىك ئىنسانىي گۈزەللىككە كۆتۈردى. چۈنكى ئوچوقلۇقتىكى گۈزەللىكلەر ھايۋانى گۈزەللىك بولۇپ، ئۇنىڭغا ئەخلاقتىن نېسىۋىسى بولمىغان بەزى ئىنسانلار ھايۋانىي ھەۋىسى ۋە ئىشتىھاسى بىلەن قارايدۇ. ئونىڭغا قاراپ ھۇزۇرلىنىدۇ. ھەتتا خىيالدا، ئۇنى يالىڭاچلاپ، ئۇنىڭ ھەرتەرىپىگە بېقىشتىن ھۇزۇر ئالىدۇ. ئەمما پەردە ئىچىدىكى گۈزەللىك بولسا، پاك، تازا، قىممەتلىك ۋە ئېتىبارلىق گۈزەللىك بولۇپ، ئىنسانىي روھقا ئىگە بولغان ھەرقانداق كىشى ھېسسىياتىدا، پىكىر ـ خىيالدا ئۇنى ئەڭ گۈزەل دەپ بىلىدۇ، ئۇنىڭغا ھۆرمەت قىلىدۇ، ئۇنىڭدىن ھايا قىلىدۇ. چۈنكى، گۆھەرنى ھەركىم كۆرەلمىگىنى ئۈچۈن، دۇنيادا ئۇ شۇنچىلىك قىممەتلىك ۋە قەدىرلىك سانىلىدۇ.

رومالنىڭ ئىسلام شەرىئىتىدىكى ئۆلچىمى

رومالنىڭ ئۆلچىمى ـ ئۇنىڭ چاچنى، ئىككى قۇلاق بىلەن بويۇننى زىننەت بويۇملىرى بىلەن قوشۇپ يۆرگەپ تۇرىدىغان كەڭرەك، ئېسىل بولغان ياغلىقتىن ئىبارەتتۇر.

ئاياللارنىڭ يۈزىنى يۆرگەشى شەرت ئەمەس. شۇنىڭدەك، يۈزىگە نىقاپ ياكى چۈمبەل كىيىۋېلىشىغىمۇ ھاجەت يوق. چۈنكى بۇلار ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى ئاياللارغا خاس مىللىي ئۆرپ ـ ئادەتتۇر. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاللاھتىن ئېلىپ كەلگەن شەرىئەتنىڭ ئاساسلىق مەنبئى بولغان قۇرئاندا، ئاللاھ مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ يۆرگىنىشىنىڭ قانۇنلۇق سىستېمىسىنى كۆرسىتىپ مۇنداق دەيدۇ: «(ئاياللار) كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان قىسمىدىن باشقا زىننەتلىرىنى ئاشكارىلىمىسۇن. لىچەكلىرى بىلەن كۆكرەكلىرىنى ياپسۇن». تەپسىرشۇناس ئالىملارنىڭ پېشۋاسى بولغان ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرىدە، ئاياللارنىڭ "كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان قىسمى "دىن مەقسەت: ئۇلارنىڭ يۈزى ۋە ئىككى قولى دېمەكتۇر، دەيدۇ. فىقھىشۇناس ئالىملار بۇ مەسىلىدە ئىختىلاپلاشقان: ئىمام ئەزەم بىلەن ئىمام شافئىي ئىبنى ئابباسقا ئەگىشىپ ئايالنىڭ يۈزى بىلەن ئىككى قولى ئەۋرەت ئەمەس دەپ قارايدۇ. ئىمام ئەھمەدمۇ بىر رىۋايەتكە كۆرە، يۇقىرىقى ئىككى مەزھەپنىڭ رايىنى كۈچلەندۈرگەن. ئۇنىڭ قارىشىچە، چاچنى قۇلاق ۋە بويۇننى پۈتۈن زىننەتلىرى بىلەن يېپىپ تۇرىدىغان بولىشىدۇر. ئەگەر رومال بىز سۆيەتلىگەندەك بولماستىن، ئايالنىڭ بېشىنىڭ چوققىسىنىلا ياپىدىغان رومال بولسا، ئۇنى بىز ئادەتتىكى ياغلىق دەيمىز. ئۇ، شەرىئەت بەلگىلەپ بەرگەن ئىسلامىي رومال قاتارىغا كىرمەيدۇ.

رومال ئارتىش قالاقلىق ئەمەس

بەزى جاھىل كىشىلەر ئىسلام دىنىدىكى رومال ئارتىش مەسىلىسىنى چۈشەنمەستىن، «ئۇنى ئايالنىڭ ئەركىنلىكىنى چەكلىگەنلىك، ئېغىر تۇزۇم»، «قەدىمىي ئادەت» دەپ ئېيىپلاشقا ئالدىرايدۇ. ئىسلام دۇنياسىدا بۇنداق خاتا چۈشەنچىلەر ۋە تۆھمەتلەر تۇپەيلىدىن قىسمەن پىتنە ـ پاساتلار يۈز بېرىپ كەلمەكتە. ئەمەلىيەتتە بولسا، ئىسلام دىنى ئايالنىڭ قەدىر ـ قىممىتىنى ۋە ئىززەت ـ ئابرويىنى كۆتۈرگەن بىرلا دىندۇر.

ئىسلام دىنى كېلىشتىن بۇرۇن ئايالنىڭ ھالى خاراپ، قىممىتى يوق، ئۆزلىرى شاقاۋەتتە ئىدى. ئەمما ئىسلام دىنى دۇنياغا كېلىشى بىلەن ئايالنىڭ قەدرى كۆتىرىلدى. ئۇلارنىڭ ھەق ـ ھوقۇقلىرىنى ئېتىراپ قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئىنسانىيەت نەسلىنىڭ داۋام قىلىشىدىكى ئىككى ئۇنسۇرنىڭ بىرى ۋە ھەرقانداق بىر جەمئىيەتنىڭ ئاساسىدىكى ئىككى چوڭ تەركىبنىڭ بىرى ئېكەنلىكىنى ئىسلام دىنى بىرىنچى بولۇپ ئېلان قىلدى. ئاللاھ بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: «ئى ئىنسانلار سىلەرنى بىر ئىنساندىن (يەنى ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن) ياراتقان، شۇ ئىنساندىن (يەنى ئۆز جىنسىدىن) ئۇنىڭ جۈپتىنى (يەنى ھەۋۋانى) ياراتقان ۋە ئۇلاردىن نۇرغۇن ئەر ـ ئايالنى ياراتقان پەرۋەردىگارىڭلاردىن قورقۇڭلار.» (نىسا سۈرىسى 1 ـ ئايەت)

ئىسلام دىنىنىڭ مۇسۇلمان ئايالغا ئاتا قىلغان ئەڭ كاتتا ھەدىيەلىرىدىن بىرى شۇكى، ئۇلارغا ئۆزلىرىنىڭ كارامىتىنى، ھۆرمەت ـ ئىززىتىنى، قەدىر ـ قىممىتىنى ساقلايدىغان، ئاياللىققا لايىق، ئېسىل، كۆركەملىك ئىسلامىي رومالنى پەرز قىلدى. مۇسۇلمان ئايالنىڭ رومال ئارتىشلىرى ھەرگىزمۇ قالاقلىقنىڭ بەلگىسى ئەمەس. بەلكى ئەزىزلىقنىڭ، ھۆرمەت ئېتىبارنىڭ نىشانىسىدۇر. ئىسلامىي رومالنىڭ مەدەنىيەتلىك بولۇشقا ھېچقانداق توسقۇنلىقى يوقتۇر. بەلكى بۇ ئۆزى ئەڭ ئېسىل ۋە كۆركەملىك بىر مەدەنىيەت بولۇپلا قالماستىن، ئايالنىڭ زىننىتى ھەم ھۆرمىتىنىڭ بەلگىسىدۇر. ئىسلام دىنىدىكى رومال ئارتىش مەسىلىسىگە بەزى

غەرب يازغۇچىلىرىمۇ قايىل بولۇپ، ئۇنى ماختاپ مۇنداق يازىدۇ: ”ئىسلام دىنىدىكى ئاياللارنىڭ رومال ئارتىش مەسىلىسى ئاياللارغا بولغان ئىشەنچسىزلىكتىن ئەمەس، بەلكى بۇ، ئاياللارنى ئۇلارغا تېگىشلىك بولغان ئىززەت، ئېھتىرام بىلەن قوغداشنىڭ بىر ۋاستىسىدۇر .“

2.ۋاقىتلىق نىكاھ

ۋاقىتلىق نىكاھ ئۇقۇمى

ۋاقىتلىق نىكاھلىنىش ـ ئەر ـ ئايال ئىككىسىنىڭ مەلۇم ۋاقىتقىچىلىك ئەر ـ خوتۇن بولۇپ ئۆتۈشكە ئىتتىپاقلىشىشى نەتىجىسىدە نىكاھلىنىشى دېمەكتۇر. نىكاھلىنىشتا ۋاقىتنى ئېنىق سۆزلىمىسىمۇ، كۆڭلىدە ۋاقىتلىق نىكاھلىنىشنى مەقسەت قىلىپ ئۆيلەنگەن كىشىنىڭ نىكاھىمۇ مەيلى ئۇ ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال بولسۇن ۋاقىتلىق نىكاھ سانىلىدۇ.

ۋاقىتلىق نىكاھنىڭ يولغا قويۇلۇشى

توي قىلماق ئىسلامدا ھەر ئىككى تەرەپنىڭ داۋاملىق بىللە ياشاش نىيىتىگە تايىنىدىغان مۇستەھكەم رىشتە ھەم مۇھىم كېلىشىمدۇر. قۇرئان كەرىم بايان قىلغان كۆڭۈل خاتىرجەملىكى، سۆيگۈ ۋە مېھىر ـ شەپقەت مېۋىسىنى قولغا كەلتۈرمەك ئۈچۈن ھەر ئىككى تەرەپتە مەڭگۈ بىللە ياشاش نىيىتى بولىشى لازىم. بۇ جۈپلىشىشنىڭ غايىسى نەسىللىنىش ۋە ئىنسان جىنسىنىڭ دۇنيانى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن داۋاملىشىشىدۇر.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً

ئاللاھ سىلەر ئۈچۈن خوتۇنلىرىڭلارنى ئۆز تېپىڭلاردىن ياراتتى، سىلەر ئۈچۈن ئۇلاردىن ئوغۇللارنى ۋە نەۋرىلەرنى ياراتتى [نەمل سۈرىسى 72ـ ئايەت]

ئەمما ۋاقىتلىق نىكاھ بولسا، ئەر بىلەن ئايالنىڭ مۇددەتلىك باغلىنىشىدىن ئىبارەت بولغاچقا، بىز يۇقىرىدا بايان قىلغان مەنە بۇنىڭدا تېپىلمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاقىتلىق نىكاھقا ئىسلام قانۇنى پۈتۈنلەي بەلگىلىنىپ بولۇشتىن ئىلگىرى سەپەرگە ۋە غازاتقا چىققان چاغلاردا رۇخسەت قىلغان، كېيىن ئۇنى مەڭگۈ ھارام قىلىۋەتكەن.

بۇنداق نىكاھنىڭ يولغا قويۇلىشىنىڭ سەۋەبى: ئۇ چاغدىكى كىشىلەر جاھىلىيەتتىن ئىسلامغا يۆتكىلىش باسقۇچىدا ئىدى، جاھىلىيەت دەۋرىدە زىنا كەڭ تارقالغان ئىدى، ئىسلامىيەت كېلىپ كىشىلەرنى جىھادقا ئاتلىنىشقا سەپەرۋەر قىلغاندا ئۇلارغا ئاياللىرىدىن ئايرىلىپ سەپەر قىلىش قىيىن بولغان، چۈنكى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئىمانى كۈچلۈك ئىرادىلىك كىشىلەر بولغىنىدەك ئىمانى ئاجىز مۇسۇلمانلارمۇ بار ئىدى، بۇنداق ئىمانى ئاجىز كىشىلەرنىڭ قەبىھ زىنا يولغا كىرىپ قېلىشىدىن ئەندىشە قىلىناتتى. ئەمما ئىرادىلىك كىشىلەر بولسا ئۆزلىرىنى ئاختا قىلىۋېتىشكە بەل باغلىغان.

4228/2546 ـ ابنُ مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: كُنَّا نَغْزُو مَعَ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ معنا نساء، فَقُلْنَا: أَلا نختصي؟ فَنَهَانَا عَنْ ذَلِكَ، ثُمَّ رَخَّصَ لَنَا أَنْ نستمتع، وكان أحدنا ينكح الْمَرْأَةَ بِالثَّوْبِ إلى أجل ثُمَّ قَرَأَ عَلَيْنَا: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ الله لَكُمْ﴾* البخاري (4615، 5076)، مسلم (1404).

4228/2546 ـ قەيستىن ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت

قىلىندۇ: بىز پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن غازاتقا چىقاتتۇق، ئەمما ئاياللىرىمىز (بىز بىلەن) چىقمايتتى. ”ئۆزىمىزنى ئاختا قىلىۋېتەيلى“ دەپ ئويلاشقانىدۇق، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزنى ئۇنداق قىلىشتىن توستى، ئاندىن بىزگە بىر قۇر كىيىم بەدىلىگە ئاياللار بىلەن (ۋاقىتلىق) نىكاھ قىلىشقا رۇخسەت قىلدى ۋە مۇنۇ ئايەتنى ئوقۇدى:{ ئى مۇئمىنلەر! الله سىلەرگە ھالال قىلغان پاك نەرسىلەرنى (تەركى دۇنيا بولۇش يۈزىسىدىن ئۆزەڭلارغا) ھارام قىلماڭلار. (الله بەلگىلەپ بەرگەن)چەكتىن ئاشماڭلار، الله چەكتىن ئاشقۇچىلارنى ھەقىقەتەن دوست تۇتمايدۇ. } (بۇخارى: 5076)

دېمەك: ۋاقىتلىق نىكاھ ئاجىز ۋە كۈچلۈك ھەر ئىككى گورۇپپىنىڭ قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن يولغا قويۇلغان ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا بۇ، سۆيگۈ، يېقىنلىق، نەسىللىنىش، هارامدىن ساقلىنىش ۋە تۇغقانلار دائىرىسىنى كېڭەيتىش قاتارلىق نىكاھنىڭ بارلىق مەقسەتلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرىدىغان تولۇق ئەر ـ ئاياللىق ھاياتىنى يولغا قويۇشقا قاراپ قويۇلغان بىر قەدەم ئىدى.

ۋاقىتلىق نىكاھنىڭ ھارام قىلىنىشى

قۇرئان كەرىم جاھىلىيەت دەۋرىدە كەڭ تارقالغان جازانە ۋە ھاراقنى چەكلەشتە تەدرىجىي چەكلەش ئۇسۇلىنى قانداق قوللانغان بولسا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ نىكاھ مەسىلىسىدە ئەينى ئۇسۇلنى قوللانغان. شۇڭا زۆرۈر ئەھۋاللاردا ۋاقىتلىق نىكاھقا رۇخسەت قىلغان، كېيىن بۇنداق نىكاھنى ھارام قىلىۋەتكەن. بۇنى ھەزرىتى ئەلى ۋە بىر گورۇپپ ساھابىلەر رىۋايەت قىلغان.

چۈنكى ”ئەمەللەر نىيەتلەرگە باغلىقتۇر “ۋاقىتلىق نىكاھلىنىش كۆپىنچە قارشى تەرەپنى ئالداش بىلەن ئەمەلگە ئاشىدۇ. ئىككى ئۆز ئارا تەرەپ ۋاقىتلىق نىكاھلىنىشقا شۇنداق پۇتۇشكەن تەقدىردىمۇ، بۇنداق نىكاھ پەرزەنتلەرنىڭ ھاياتىنى دەپسەندە قىلىشقا سەۋەب بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ھەر ئىككى ھالەتتە يول قويۇلمايدۇ. چۈنكى ئۇ زىناغا ئوخشاشتۇر. ھەم بىر ـ بىرىنى ئالدىغانلىق بولۇپ، بۇنىڭ گۇناھى ئالاھىدە ئېغىردۇر.

نىكاھلىنىشتا مەڭگۈلۈك نىيىتى بولۇش كېرەك. ئەمما مەڭگۈلۈك نىكاھنى نىيەت قىلىپ كېيىن تۇرمۇش نورمال ھالدا داۋام قىلالمىغانلىق سەۋەبتىن ئايرىلىپ كەتسىمۇ، ئۇكىشىنىڭ بۇرۇن قىلغان مەڭگۈلۈك بىرگە ئۆتۈشتىن ئىبارەت بولغان ياخشى نىيىتىگە زىينى يوقتۇر. چۈنكى ئۇنىڭ بۇرۇنقى نىكاھى دۇرۇستۇر. ۋاقىتلىق نىكاھلىنىش ئەرەب قەبىلىلىرى ئارىسىدا، ئىسلام دىنى كېلىشتىن بۇرۇنمۇ بار ئىدى. ھەتتا ئىسلام دىنىنىڭ باشلىنىش دەۋرلىرىدە، مۇجاھىدلار غازاتلاردا ۋاقىتلىق نىكاھلىنىش ئىشىنى ئېلىپ بارغان. چۈنكى، بۇ مەسىلە، ئىسلام دىنىنىڭ ئاۋۋالقى ۋاقىتلىرىدا بىر مەزگىل يول قويۇلۇپ كېيىنچە، خەيبەر غازىتىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كەسكىن چاكارلىشى بىلەن ھارام قىلىنغان.

4229/2547 ـ سلمةُ بنُ الأكوعِ: رَخَّصَ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ أَوْطَاسٍ فِي الْمُتْعَةِ ثَلاثًا، ثُمَّ نَهَى عَنْهَا* مسلم (1405) 18.

4229/2547 ـ ئىياس ئىبنى سەلەمە دادىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەۋتاس يىلى مۇتئەگە (ۋاقىتلىق نىكاھقا) ئۈچ كۈن رۇخسەت قىلدى ۋە ئۈچ كۈندىن كېيىن بۇ نىكاھنى چەكلىدى. (مۇسلىم: 1405)

2551 /4236 ـ عَلِيٌّ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: قَالَ لابْنِ عَبَّاسٍ: إن رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نهى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ خَيْبَرَ، وَعَنْ أَكْلِ لُحُومِ (الحمر) الإِنْسِيَّةِ* البخاري (6961)، مسلم (1407).

2551 /4236 ـ ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خەيبەر غازىتى كۈنى مۇتئە نىكاھى قىلىشنى ۋە ئۆيدە بېقىلىدىغان ئېشەكنىڭ گۆشىنى يېيىشنى چەكلىگەن. (مۇسلىم: 1407)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەككە پەتھى قىلىنغان ۋە ۋىدالىشىش ھەججىسىنى ئادا قىلغان كۈنلىرىدىمۇ، ۋاقىتلىق نىكاھلىنىشنىڭ تاقىيامەتكىچە ھارام ئىكەنلىكىنى تەكىتلىگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان. ئىسلام دۇنياسىدىكى ئىسلام فىقھشۇناس ئالىملىرى، مەزھەپ ئالىملىرى ۋە باشقىمۇ ئالىملارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ ھاراملىقىغا ئىتتىپاقتۇر.

پەقەت شىئەلەرنىڭ 12 ئىمام مەزھىبىدە، ۋاقىتلىق نىكاھلىنىش ھالال دېيىلگەن. ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىسلامنىڭ باشلىنىش دەۋرىدىكى غازاتلاردا ھالال قىلىپ بەرگەنلىكىنىلا دەلىل قىلىپ تۇتىدۇ. ھالبۇكى، ۋاقىتلىق نىكاھلىنىش ھارام دېگەن ھەدىسلەر ناھايىتى كۆپ ۋە كۈچلۈكتۇر ھەمدە ئۇنى مەنئىي قىلغان بۇ ھەدىسلەر، ئۇنى جائىز دېگەن ھەدىستىن كېيىن ئېيتىلغان ھەدىسلەردۇر. ئىسلام قانۇنشۇناسلىق پرىنسىپى بويىچە، كېيىنكى ھۆكۈم بۇرۇنقىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرىدۇ.

مەلۇمكى، ۋاقىتلىق نىكاھلىنىش كىشىلەرنىڭ سائادەتلىرىنى دەپسەندە قىلغانلىق ۋە ئۇلارنىڭ ھاياتىنى نابۇت قىلغانلىقتۇر. چۈنكى ۋاقىتلىق نىكاھلىنىش نەسلىنى زايا قىلىدۇ، ئەر ـ ئايال بىر ـ بىرىنى جىنسىي ھەۋەس ئۈچۈنلا كىرالىغان بولىدۇ. بۇئىش خۇسۇسەن ئايال كىشىلەرنى ھاقارەتلىگەنلىك ھېسابلىنىدۇ. بۇنداق بىرئىشنىڭ ئىسلام دىنىدا ھارام قىلىنىشى ئەقىلنىڭمۇ تەلىپىدۇر. ۋاقىتلىق نىكاھلىنىش زىنا قىلغانلىقتۇر. چۈنكى، نىكاھتا مەڭگۈلۈكنى نىيەت قىلىش شەرتتۇر. مەڭگۈلۈك ئەر ـ خوتۇن بولۇش نىيەت قىلىنمىغان ھەر قانداق نىكاھ باغلانمايدۇ.

لېكىن بۇ چەكلەش ئانىلار ياكى قىزلار بىلەن ئۆيلىنىش ھارام بولغىنىدەك كەسكىنمۇ؟ ياكى ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋان، قان، توڭگۇز گۆشىنى يېيىشتەك زۆرۈر ئەھۋاللاردا رۇخسەت قىلىنىدىغان چەكلەشمۇ؟ ئومۇم ساھابىلارنىڭ قارىشى: ئىسلام قانۇنى بىكىتىلىپ بولغاندىن كېيىن، بۇ چەكلەش كەسكىندۇر، ئۇنىڭدا رۇخسەت قىلىش يوقتۇر.

3.ئىسلامدىكى كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش مەسىلىسى

كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنىڭ ھۆكۈمى

شەرقشۇناسلار ۋە دىن دۈشمەنلىرى « بىر قانچە ئاياللىق» بولۇش مەسىلىسگە ئىسلام دىنىنىڭ مۇھىم بىر ئاساسلىرىدەك ياكى ۋاجىپ، ھېچ بولمىغاندا مۇستەھەب ھۆكۈملىرىدەك قاراپ مۇئامىلە قىلىشىدۇ. بۇ روشەن ئازغۇنلۇقتۇر.

ئەسلىدە بىر ئەر كۆڭۈلنىڭ راھىتى ۋە قەلبىنىڭ سىردىشى بولالايدىغان بىر ئايال بىلەن توي قىلىشتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئالىملار : « بىر ئايال كۇپايە قىلسا، ئۇ ئايالنىڭ ئۈستىگە ئايال ئېلىش مەكرۇھ بولىدۇ» دەيدۇ. چۈنكى ئەر كىشىنىڭ ئايال ئۈستىگە ئايال ئېلىشى ئۆزىنى ھارام

ئىشقا باشلاپ بېرىشى مۇمكىن!. ئاللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ:

وَلَن تَسْتَطِيعُواْ أَن تَعْدِلُواْ بَيْنَ النِّسَاء وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلاَ تَمِيلُواْ كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَإِن تُصْلِحُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ اللّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا (**129**)

« قانچە تىرىشساڭلارمۇ ئاياللىرىڭلارغا (مۇھەببەتتە ۋە دىلىنىڭ مايىللىغىدا) باراۋەر مۇئامىلىدە بولۇشقا ھەرگىز قادىر بولالمايسىلەر، شۇنىڭ ئۈچۈن بىرسىگە پۈتۈنلەي مايىل بولۇپ، ئىككىنچىسىنى(ئېرى باردەكمۇ ئەمەس يوقتەكمۇ ئەمەس) ئېسىپ قويۇلغان ئايالدەك تاشلاپ قويماڭلار » [نىسا سۈرىسى، 129 ـ ئايەت.]

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دەيدۇ: « كىمنىڭ ئىككى ئايالى بولۇپ، بىرسىگە بەكرەك مايىل بولۇپ كىتىپ قالسا، قىيامەت كۈنى بىرتەرىپى سىڭايان كېلىدۇ(يەنى ئادىل قىلمىغانلىقىغا جازاسىغا ئۇچرايدۇ)» بىر ئادەم ئىككىنچى ئايالغا نەپەقە بىرەلمىسە ياكى ئىككى ئايالغا تەڭ باراۋەر مۇئامىلە قىلالمىسا، ئىككىنچى ئايال ئېلىش ھارام بولىدۇ.

پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئەۋەتىلگەندىن كېيىن، ئىسلام دىنى زىنا ـ پاھىشە، ئاياللارنى مال ـ مۈلۈك ئورنىدا قوللىنىش، كۆپ ئاياللارنى نىكاھىدا تۇتۇۋېلىپ، ئۇلارنىڭ ئېھتىياجلىرى بىلەن كارى بولماسلىق ۋە ئۇلارنى ھەر تۈرلۈك قۇل قىلىش قاتارلىق ئىشلارنى قەتئىي مەنئى قىلىپ، كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش مەسىلىسىنى مۇتلەق ھارام قىلماستىن، بەلكى ئۇنىڭغا مەلۇم قائىدە ـ پرىنسىپلارنى بەلگىلىدى. بۇ پرىنسىپلار بولسا، ئېھتىياج تېپىلغاندا كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش. بىراق كۆپ بولغاندا تۆتتىن ئارتۇق بولماسلىقى ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئادىللىق بىلەن ئىش ئېلىپ بېرىشتىن ئىبارەتتۇر. ئاللاھ بۇھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

[وَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تُقْسِطُواْ فِي الْيَتَامَى فَانكِحُواْ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ النِّسَاء مَثْنَى وَثُلاَثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تَعْدِلُواْ فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلاَّ تَعُولُواْ (**3**)]

« ئەگەر يېتىم قىزلارغا (ئۆيلىنىپ) ئادىل مۇئامىلىدە بولالماسلىقىڭلاردىن (يەنى تەربىيەڭلاردا بىرەر يېتىم قىز بولۇپ، ئۇنىڭغا شۇ قىزغا باراۋەر تۇرىدىغان قىزغا بېرىلىدىغان مەھرىنى بېرەلمەسلىكىڭلاردىن) قورقساڭلار، ئۇنى تەرك ئېتىپ، ئۆزۈڭلار ياقتۇرىدىغان باشقا ئاياللاردىن ئىككىنى، ئۈچنى ۋە تۆتنى ئېلىشىڭلارغا بولىدۇ، ئەگەر (ئۇلارنىڭ ئارىسىدا) ئادىل بولالماسلىقىڭلاردىن قورقساڭلار، بىر خوتۇن بىلەن ياكى قول ئاستىڭلاردىكى چۆرىلەر بىلەن كۇپايىلەنسەڭلار بولىدۇ. بىر خوتۇن بىلەن كۇپايىلىنىش زۇلۇم قىلماسلىققا ئەڭ يېقىندۇر.» (نىسا سۈرىسى 3 ـ ئايەت)

بۇ ئايەت، ماددىي ۋە مەنىۋى ئىمكانىيىتى تولۇق بولۇپ، كۆپ خوتۇنلار ئارىسىدا ئادىللىق بىلەن ئىش كۆرەلەيدىغان كىشىلەرنىڭ بىردىن تۆتكىچە خوتۇننى بىرلا ۋاقىتتا نىكاھىدا ساقلىشىنىڭ جائىزلىقىنى ئىپادىلەيدۇ ۋە ئاياللىرىنىڭ ئارىسىدا ئادىل بولالماسلىقىدىن، ئۇلارنىڭ تۈرلۈك ماددىي ۋە مەنىۋى ئېھتىياجلىرىنى قاماداپ بېرەلىشىدىن ئاجىز كېلىدىغان كىشى ئۈچۈن كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنىڭ جائىز ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

دۇنيا ھاياتىدا قىيىنچىلىق، ئاخىرەتتە جازادىن ساقلىنىش ئۈچۈن بىر ئەرنىڭ بىر ئايال بىلەن چەكلىنىشى ئەۋزەل ئىشتۇر. لېكىن بەزى بىر يەككە ۋە ئىنسانپەرۋەرلىك ئىتىبارلىرى سەۋەبىدىن، ئىسلام دىنى مۇسۇلمان ئەرنىڭ بىردىن كۆپ ئاياللىق بولۇشىنى دۇرۇس قىلدى.

ئەملى رىئاللىقنى چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتمىگەن ياكى مەسىلىنى ھەل قىلىشتىن قاچمىغان ھالەتتە بىر تەرەپ قىلىدى. بەزى كىشلەر بىر قانچە ئايالىق بولۇش مەسىلىسىنى، گۇياكى ئىسلام دىنى بىرىنچى قېتىم يولغا قويغاندەك سۆزلىشىدۇ. بۇئۇلارنىڭ نادانلىقى ياكى تارىخنى بىلمىگەنلىكىدۇر. ئىسلام دىنىدىن ئىلگىرى كۆپ مىللەتلەر كۆپ ئايالىق بولۇشنى مۇباھ دەپ قارايتتى. ئىسلام دىنى كەلگەندە كۆپ ئايالىق بولۇشقا شەرت ۋە چەكلىمە بىكىتتى. بىر ئەرنىڭ تۆتتىن كۆپ ئايالىق بولۇشنى چەكلىدى.

كۆپ ئايالىق بولۇش ۋاجىپ ياكى سۈننەت ئەمەس، يەنى ئىسلام شەرىئىتىدە تەشەببۇس قىلىنغان ئىش ئەمەس. بەلكى « مۇباھ» (يەنى قىلسىمۇ بولىدىغان، قىلمىسىمۇ بولىدىغان) ئىشتۇر. ئاللاھ تائالا ئەرلەر ئۈچۈن كۆپ ئايالىق بولۇشنى دۇرۇس قىلدى ۋە تۆت ئايالدىن ئاشۇرۇۋەتمەسلىكنى شەرت قىلدى. مۇباھ ئىشنى قىلسىمۇ بولىدۇ ياكى قىلمىسىمۇ بولىدۇ، ئەگەر شۇ ئىشتا شەرىئەتنىڭ مەقسىتىگە ئۇيغۇن مەنپەئەت بار دەپ قارىسا قىلسۇن، بولمىسا ئۇ ئىشنى تاشلىسۇن. ھەر ئىككىلى ھالەتتە ئەيىپلىنىدىغان ئىش يوق. بىر قانچە ئايالىق بولۇش مەسىلىسى زۆرۈرىيەت قاتارىدىكى ئىش، يەنى ئايرىم بىر ئەھۋال. ئەسلى قائىدە پىرىنسىپ ئەمەس. ئۇ مەسىلە ئىجتىمائى ئېھتىياج، كىلىشىش ۋە ئىككى تەرەپنىڭ ئۆز ــئارا رازى بولۇشى ئارقىلىق پۈتىدىغان مەسىلە . شۇنداقلا بۇ مەسىلىدە مۇباھ بىلەن ئىمكانىيەت ئارىسىدا پەرق بار. ئىسلام شەرىئىتى كۆپ ئايالىق بولۇشنى شەرت ۋە قائىدە ئاساسىدا دۇرۇس قىلدى. بىراق بۇ ئىش ھەر بىر كىشى ئۈچۈن ئىجتىمائى، ئىقتىسادى، سالامەتلىك ۋە پىسخولوگىيە تەرەپتىن قولايلىقمۇ؟

ئاياللار ئەرلەر بىلەن ھەققى ــھوقۇق ۋە مەجبۇرىيەتنى ئادا قىلىشتا تەڭ باراۋەر. ئەرلەر ئېگىدا شۇنداق چۈشەنچە بولۇشى كېرەككى، كۆپ ئايالىق بولۇش ئىككى قانتى ئوچۇق دەرۋازا ئەمەس، بەلكى بۇ دەرۋازا ئوچۇقلۇق ھالىتىدىن تاقاقلىق ھالىتىغا يېقىنراق دەرۋازىدۇر(يەنى ئوچۇق دېگەندىن كۆرە تاقاقلىق دەپ قاراش شەرىئەتنىڭ مەقسىتىگە يېقىن). بۇنداق ۋاقىتلاردا بۇ ئىش چوڭقۇر ئويلىنىشقا، مەسىلىنى ئەتراپلىق تەھلىل قىلىشقا ۋە كەڭرەك يول تۇتۇشقا مۇھتاج بولىدۇ.

مۇھەممەد ئەلى سابۇنى ”ئەھكام ئايەتلىرىنىڭ تەپسىرى “ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەپ يازىدۇ: ”ھەرقانداق ئىنساننىڭ بىلىشى ۋە ئىقتىدارىنىڭ يېتىشچە ئەمەل قىلىشى كېرەك بولغان كەسكىن ھەقىقەت شۇكى، كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش ئىسلام دىنىنىڭ ئەۋزەللىكلىرىدىن بىر ئەۋزەللىكتۇر. چۈنكى، بۇگۈنكى مىللەتلەر ۋە جەمئىيەتلەرنىڭ ھەل قىلىشقا چارە تاپالمىغان ئەڭ مۇرەككەپ مەسىلىلىرىنى ئىسلام دىنىنىڭ مۇشۇ قانۇنلىرىغا مۇراجىئەت قىلىش ئارقىلىقلا ھەل قىلغىلى بولىدۇ. كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشقا ئايال كىشىنىڭ تۇغماس چىقىپ قېلىشى ياكى كېسەللىك سەۋەبىدىن ئېرىنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلىشالمايدىغان بولۇپ قېلىشى قاتارلىق بەزى سەۋەبلەر بولىدۇ. مەن بۇ ماۋزۇدا بۇسەۋەبلەرنى بايان قىلىشنى ھاجەتسىز دەپ قارايمەن. بىراق ھەر ئىنسان ئوڭايلا چۈشىنىدىغان بىر مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويىمەن، جەمئىيەت ئىسلام نەزەرىدە، تارازىغا ئوخشاش بولۇپ، ئۇنىڭ ھەر ئىككى تەرىپى باراۋەر، تەڭ ئۆلچەمدە بولۇشى كېرەك، تارازىنىڭ بىرتەرىپىنى ئەرلەر، يەنە بىر تەرىپىنى ئاياللار تەشكىل قىلىدۇ. تارازىنىڭ ھەر ئىككى تەرىپى تەڭ، باراۋەر بولۇشى ئۈچۈن ئەرلەرنىڭ نىسبىتى ئاياللارنىڭ نىسبىتى بىلەن

ئوخشاش بولىشى كېرەك. مۇبادا، ئەرلەرنىڭ نىسبىتى ئاياللارنىڭ نىسبىتىدىن كۆپ ياكى ئۇنىڭ ئەكسىچە بولسا، بۇ مەسىلىنى قانداق ھەل قىلىش كېرەك؟ يەنى ئاياللارنىڭ نىسبىتى ئەرلەرنىڭ نىسبىتىدىن كۆپ بولۇپ، تارازىنىڭ تەڭپۇڭلۇقى بۇزۇلغاندا نېمە قىلىش كېرەك؟ ئاياللارنى تۇرمۇشنىڭ ۋە ئائىلىقنىڭ نېمىتىدىن مەھرۇم قىلىپ، ئۇلارنى ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن ياۋروپادا ئاياللارنىڭ نىسبىتى كۆپىيىپ، ئەرلەرنىڭ نىسبىتى ئازىيىپ كەتكەنلىكى سەۋەبتىن يۈزبەرگەندەك، زىنا ـ پاھىشە ۋە رەزىللىك يوللىرىغا تاشلاپ قويۇش كېرەكمۇ؟ ياكى ئاياللارنىڭ ھۆرمىتىنى، ئائىلىنىڭ پاكلىقىنى، جەمئىيەتنىڭ ئامانلىقىنى ساقلىغان ھالدا، بۇ مەسىلىنى ئىسلام قانۇنى ئارقىلىق ھەل قىلىش كېرەكمۇ ؟ زادى بۇ ئىككى يولنىڭ قايسىسى ياخشى ۋە مەسىلىنى ھەل قىلغى بولىدۇ. ئايال كىشىنىڭ قانۇنلۇق ھالدا بىر ئەركىشىنىڭ زىممىسىدا باشقا ئاياللار بىلەن بىرلىكتە مۇقەددەس نىكاھقا باغلىنىپ ھۆرمىتى بىلەن ياشىغىنى ياخشىمۇ؟ ياكى ئۇ كىشى بىلەن ئائىلىنى پارچىلايدىغان، باللارنى يېتىم قىلىدىغان، جەمئىيەتنى كىرلىتىدىغان يولسىز ئالاقە باغلىغىنىمۇ؟

ئۆزلىرى ئېتىقاد قىلىۋاتقان خرىستىئان دىنىنىڭ دەستۇرىغا ئاساسەن، كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنى مەنئى قىلىپ كەلگەن گېرمانىيە ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن، ئاياللارنىڭ سان نىسبىتىنىڭ ئەرلەر نىسبىتىدىن ئېشىپ كەتكەنلىكى سەۋەبلىك، جەمئىيەتتە يۈز بېرىۋاتقان زىنا ـ پاھىشلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا ھېچقانداق چارە تاپالمىغانلىقتىن، گېرمان ئاياللىرىنى زىنا ـ پاھىشلەردىن ساقلاپ قېلىش، ئاتىسىز باللارنى كوچىلارغا تاشلىۋېتىش ئېقىمىنى تىزگىنلەش ئۈچۈن ئىسلام دىنىدىكى كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش مەسىلىسىگە يول قويۇش قانۇنىنى قوللىنىشقا مەجبۇر بولغان.

ئىسلام دىنى بۇ مەسىلىنى ئەڭ شەرەپلىك ۋە توغرا يول بىلەن ھەل قىلىپ كەلمەكتە. خرىستىئان دىنىغا ئېتىقاد قىلغۇچىلار ئۆزلىرىنىڭ دىنىي پرىنسىپلىرى ئىشقا يارىمىغاندىن كېيىن، ئىختىيارسىز ھالدا ئىسلام دىنىنىڭ قانۇن ـ پرىنسىپلىرىنى قوللىنىشقا مەجبۇر بولماقتا. ئىسلام دىنى ئۆز تەۋەلىرىنىڭ قىيىنچىلىقلىرىنى ھەل قىلغانىنىڭ سىرتىدا ئۇنىڭغا ئېتىقات قىلمايدىغان مىللەتلەرنىڭمۇ قىيىنچىلىقلىرىنى ھەل قىلىشتا بىردىن ـ بىر چارە بولۇپ قالدى. بۇ نېمە دېگەن ئۇلۇغ دىن، ھە!

ئۇلۇغ ئىسلام مۇتەپەككۇرى، ئىسلام شەھىدى، مەرھۇم ئۇستاز سەييىد قۇتۇپ، «ئىسلامدىكى دۇنياۋى ئامانلىق» ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەپ يازىدۇ: "ئىسلام دىنىدىكى كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش مەسىلىسى ئۈستىدە جەڭگى ـ جېدەل كۆپ بولۇۋاتىدۇ. ھەقىقەتتە بۇ ئىش ئىجتىمائىي ھايات ئۈچۈن خەتەرلىك ئىشمۇ؟ مېنىڭ كۆرۈشۈمچە، ھەر قانداق بىر ئىجتىمائىي مەسىلىنىڭ ھەل قىلىنىشى ئۈچۈن ئۇنىڭ بىرەر قانۇن لايىھەسىگە ئېھتىياجلىق ئىكەنلىكى ئېنىقتۇر. پەقەت كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشتىن ئىبارەت بۇ بىرلا مەسىلە ئۆزلىكىدىن ھەل بولىدىغان مەسىلىدۇر. چۈنكى، ئۇ، نەزەرىيەلەر بىلەن ھېسابلاشماستىن، بەلكى نىسبەتلەرگە باغلىق بىر ئىش. ھەرقانداق بىر جەمئىيەتتە ئەر ـ ئايالدىن ئىبارەت ئىككى جىنس بولىدۇ. قاچانكى سان جەھەتتە، ئەرلەرنىڭ نىسبىتى بىلەن ئاياللارنىڭ نىسبىتى تەڭپۇڭلىشىدىكەن، شۇ ۋاقىتتا بىر ئەرنىڭ بىردىن ئارتۇق ئايالنى نىكاھىدا ساقلىشى جائىز بولمايدۇ. ئەمما جەمئىيەتنىڭ تەڭپۇڭلىقى بۇزۇلۇپ ئاياللارنىڭ نىسبىتى ئەرلەرنىڭ نىسبىتىدىن كۆپىيىپ قالغان ۋاقىتتا، بىر

ئەرنىڭ كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشى جائىزدۇر. بۇنىڭغا ئاساسەن، تۆۋەندە بىز گېرمانىيەنى مىسالغا ئېلىپ كۆرەيلى:

هازىر گېرمانىيىدە بىر ئەرگە ئۈچتىن ئايال توغرا كېلىدۇ. مانا بۇ- تەڭپۇڭلۇقنىڭ يۇقالغانلىقى. مانا بۇ- ئىجتىمائىي كىرىزىس. بۇنى قانداق هەل قىلىش كېرەك؟

بۇ مەسىلىنى تۆۋەندىكى ئۈچ خىل يولنىڭ بىرى بىلەن هەل قىلىشتىن باشقا چارە يوق:

1. هەر ئەر كىشىنىڭ بىرلا ئايالغا ئۆيلىنىشى، قالغان ئىككىسى ئەردىن، ئائىلىدىن، بالىدىن مەهرۇم هالدا ئۆمۈر سۈرۈشى.

2. هەر ئەر كىشىنىڭ بىردىن ئايالغا رەسمى نىكاھ بىلەن قانۇنلۇق ئۆيلىنىشى، قالغان ئىككىسى بىلەن ياكى بىرسى بىلەن ئائىلىسىز، نىكاھسىز، قانۇنسىز هالدا يولسىز ئالاقە باغلىشى.

3. هەر ئەر كىسشىنىڭ قانۇنلۇق هالدا بىردىن ئارتۇق ئايالغا ئۆيلىنىشى ئارقىلىق ئۇلارنى ۋە ئۆزىنى هارام ئىشلاردىن ساقلىشى، جەمئىيەتنى بۇزۇقچىلىقلاردىن پاكلىشى. ئەلۋەتتە ئۈچىنچى چارە ئەۋزەلدۇر، بەلكى لازىمدۇر. "

ئىسلام دىنى بۇنداق ئىجتىمائىي قىيىنچىلىقنى هەل قىلىش ئۈچۈن تۆۋەندىكى پرىنسىپلارنى بېكىتتى:

بىرىنچىدىن، ئالدى بىلەن كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنىڭ چەكلىمىسىنى بەلگىلەپ، ئەڭ كۆپ سانىنى تۆتكە بىكىتتى.

ئىككىنچىدىن، كۆپ خوتۇنلۇق بولغاندا، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئادىللىق قىلىشنى شەرت قىلدى ۋە ئاياللارنىڭ بىرەرسىنىڭ هەقلىرىنى تولۇق ئادا قىلمىغان ئەهۋالدا ئۇ ئايالنىڭ مەهكىمگە ئەرىز قىلىش ياكى ئاجرىشىش هوقۇقىنى بىكىتتى.

ئۈچۈنچىدىن،كۆپ هاللادا ئىككىنچى ئايال بىرىنچى ئايالنىڭ رازىلىقىسىز هالدا ئۆيگە كىرىدۇ. بۇنداق ئەهۋالدا بىرىنچى ئايالنىڭ ـ ئەگەر ئۇ ياتلىق بولۇش ئالدىدا ئۈستىگە خوتۇن ئالماسلىقنى شەرت قىلغان بولسا ـ شەرتىنى يۈرگۈزۈش ياكى ئاجرىشىش هوقۇقىنى بەلگىلىدى.

كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنىڭ چەكلىمىسى ۋە شەرتى

ئىسلام شەرىئىتى بىر قانچە ئاياللىق بولۇشنى ئېغىر شەرتلەر بىلەن باغلىدى، ئۇنىڭ شەرتى ئەر بولغۇچى ئىككىنچى ئايالغا لايىق مۇستەقىل ئۆي تەييار قىلىپ بېرىشى، نەپىقە ئىشلىرىدا باراۋەر مۇئامىلە قىلىشى، يېتىپ قوپۇشتا تەڭ قىلىشى ۋە باشقا مۇئامىلىلەردىمۇ باراۋەر قىلىشتۇر. ئادالەت تېپىلسا ئىككى ئايالنىڭ ئارىسدا كۈللەش ۋە جىدەل يوقۇلۇپ ئائىلىدە بەخىت سەۋەبلىرى كۆرۈنىدۇ. زۆرۈرىيىتى بولمىغان كىشى بىر قانچە ئاياللىق بولۇش دەۋرازىسىغا قەدەم باسمايدۇ. چۈنكى زۆرۈرىيەت بولماي تۇرۇپ كۆڭۈل ئېچىشنى مەقسەت قىلىپ، بۇ دەرۋازىغا قەدەم باسقان كىشى نەپىقە ۋە مۇئامىلە ئىشلىرىدا ئېغىر يۈكلەرگە باغلىنىپ قالىدۇ. كۆڭۈل ئېچىش مەسىلىسىمۇ بىر يەردە قېلىپ، ئارزۇ- ئارمانلىرى كۆككە سورۇلىدۇ. ئەمما گۇناهقا چۈشۈپ قېلىشتىن قورقۇپ ئىككىنچى ئاياللىق بولغان كىشى، ئاللاهنىڭ ياردىمى بىلەن بۇ شەرتلەرنى ئاسان ئورۇنلاپ كىتئۇاتقانلىقىنى هېس قىلىدۇ. زىرىككەن ئاياللىرىنى تاشلىۋېتىش مەقستىدە بىر قانچە ئاياللىق بولۇشقا قول تىققانلار يەڭگىل

جازاغا ئۇچرمايدۇ.

ئاۋۋال شۇنى بىلىش كېرەككى، ئىسلام دىنىدىكى كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش مەسىلىسى ھاياتلىقنىڭ قىيىنچىلىقلىرى تەقەززا قىلغان بىر مەسىلىدۇر. ئىسلام دىنى ئىجتىمائىي جەمئىيەتتىكى باشقىلار ھەل قىلالمىغان ئەڭ مۇرەككەپ بىر مەسىلىنى كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشقا يول قويۇش قانۇنى ئارقىلىق ھەل قىلدى. باشقا دىندىكىلەرمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئىجتىمائىي مەسىلىلىرىنى ئىسلام دىنىدىكى بۇ قانۇن ئارقىلىق ھەل قىلىشقا كىرىشمەكتە. كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش قانۇنى ئىسلام دىنى كېلىشتىن بۇرۇنقى ساماۋى دىنلاردىمۇ بار ئىدى. ئەمما ئىسلام دىنى كەلگەندىن كېيىن، بۇ قانۇننى ئىسلاھ قىلىپ ئۇنىڭ چەكلىمىسىنى ۋە شەرتىنى بەلگىلىدى. كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنىڭ چەكلىمىسى، ئېھتىياج تېپىلىپ بىردىن ئارتۇق ئايالنى نىكاھىدا ساقلاشقا توغرا كەلگەندە، ئاياللىرىنىڭ سانى تۆتتىن زىيادە بولماسلىقىدۇر. تۆتتىن ئارتۇقى ھارامدۇر. ئۇنىڭ شەرتى، بىردىن ئارتۇق ئايالنى بىرلا ۋاقىتتا نىكاھىدا ساقلىغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك ۋە باشقىمۇ ماددىي ۋە مەنىۋى ئېھتىياجلىرىنى ئادىللىق بىلەن تولۇق ئادا قىلىشقا ئىشەنچىسى بولۇشى شەرتتۇر. كىشى ئەگەر بىردىن ئارتۇق ئايالنى نىكاھىدا ساقلاپ ئۇلارنىڭ ھەقلىرىنى جايىدا ئادا قىلالمىسا ئاللاھنىڭ ئالدىدا گۇناھكار بولىدۇ. ئاللاھ بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: «ئۆزۈڭلار ياقتۇرىدىغان ئاياللاردىن ئىككىنى، ئۇچىنى ۋە تۆتنى ئالساڭلار بولىدۇ. ئەگەر ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئادىل بولالماسلىقىڭلاردىن قورقساڭلار بىر خوتۇن بىلەن كۇپايىلەنسەڭلار بولىدۇ.» (نىسا سۈرىسى 3 ـ ئايەت)

ئادىل قىلىش بىر قانچە ئايالىق بولۇشنىڭ شەرتى

ئىسلام دىنى بىر قانچە ئاياللىق بولۇشقا قويغان شەرت، ئەرنىڭ ئاياللىرى ئارىسدا يېمەك-ئىچمەك، كىيىم- كېچەك، نەپىقە، ئۆي ۋە كۆڭۈل مەسىلىسىدە ئادىل قىلالىشىغا ئىشەنچىنىڭ بولىشىدۇر. قايسى بىر كىشى بۇ ھوقۇقلاردا ئادىل ۋە باراۋەر ئىش قىلىشقا كۆزى يەتمىسە بىردىن كۆپ ئايال ئېلىش ھارام بولىدۇ. ئاللاھ قۇرئاندا:

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تُقْسِطُواْ فِي الْيَتَامَى فَانكِحُواْ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ النِّسَاء مَثْنَى وَثُلاَثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تَعْدِلُواْ فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلاَّ تَعُولُواْ (3)

«ئەگەر(ئۇلارنىڭ ئارىسىدا) ئادىل بولالماسلىقىڭلاردىن قورقساڭلار، بىر خوتۇن بىلەن ياكى قول ئاستىڭلاردىكى چۆرىلەر بىلەن كۇپايىلەنسەڭلار بولىدۇ. بىر خوتۇن بىلەن كۇپايىلىنىش زۇلۇم قىلماسلىققا ئەڭ يېقىندۇر » [نىسا سۈرىسى، 3- ئايەت.]

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يۇقىرقى ھەدىستە ئاگاھلاندۇرغان : « مايىل بولۇپ كىتىش» يالغۇز قەلبنىڭ مايىلچانلىقى ئەمەس، ئاياللارنىڭ ھەققى، ھوقۇقىغا زۇلۇم قىلىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. قەلب ۋە كۆڭۈل تەرەپتىن باراۋەر مۇئامىلە قىلالماسلىقنى ئاللاھ كەچۈرگەن. ئاللاھ قۇرئاندا:

وَلَن تَسْتَطِيعُواْ أَن تَعْدِلُواْ بَيْنَ النِّسَاء وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلاَ تَمِيلُواْ كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَإِن تُصْلِحُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ اللّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا (129)

« قانچە تىرىشساڭلارمۇ ئاياللىرىڭلارغا (مۇھەببەتتە ۋە دىلنىڭ مايىللىغىدا) باراۋەر مۇئامىلىدە بولۇشقا ھەرگىز قادىر بولالمايسىلەر، شۇنىڭ ئۇچۇن بىرسىگە پۈتۈنلەي مايىل بولۇپ،

ئىككىنچىسىنى(ئېرى باردەكمۇ ئەمەس يوقتەكمۇ ئەمەس) ئېسىپ قويۇلغان ئايالدەك تاشلاپ قويماڭلار » [نىسا سۈرىسى، 129- ئايەت.]

شۇنىڭ ئۈچۈن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كۈنلىرىنى ئاياللىرىغا تەقسىم قىلغاندا: « ئى ئاللاھ! بۇ مېنىڭ تەقسىماتىم، كۈچۈمنىڭ يېتىشىچە ئادىل قىلىشقا تىرىشتىم، سەن ئىگە بولۇپ (قەلب مايىلچانلىقى) مەن ئىگە بولالمايدىغان تەرىپى بولسا كەچۈرگىن» دەيتتى. مەن ئىگە بولالمايدىغان دېگىنى ئاياللىرىنىڭ بىرسىگە بەكرەك كۆڭۈل مايىلچانلىقى ئىدى.

ئەر بىر ۋاقىتتا ئاياللىرى ئارىسىدىكى بارلىق ھوقۇقلاردا ئادىل بولۇش شەرتى بىلەن بىردىن كۆپ ئاياللىق بولسا بولىدۇ، ئەگەر ئاياللىرىنىڭ بىرەرسىگە زۇلۇم قىلىپ قويۇش ياكى ئازار بېرىپ قويۇشتىن قورقسا ياكى ئۇلارنىڭ ھەققى –ھوقۇقىغا تولۇق ۋاپا قىلىشتىن ئەنسىرسە بىر ئايالدىن كۆپ ئايال ئېلىش ھارام بولىدۇ. بىر ئايالنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشتىن قورقسا ياكى ھەققى –ھوقۇقىنى ئادا قىلىشقا قادىر بولالمىسا توي قىلىش قەتئى ھارام بولىدۇ. قۇدرىتى يەتكەنگە قەدەر توي قىلماي ساقلاپ تۇرۇش لازىم.

ئىسلام دىنى كۆپ ئاياللىق بولۇشنى ئادىل بولۇشقا قۇدرىتى يېتىش شەرتى بىلەن چەكلىمە توختاتتى. شۇنداقلا ئايال كىشى ياكى ئۇ ئايالنىڭ ئىگىلىرى ئەرنىڭ ئۇ ئايال ئۈستىگە خوتۇن ئالماسلىقنى شەرت قىلىش ھوقۇقىنى بەردى. ئەگەر ئايال شۇ شەرتنى شەرت قىلسا ئۇ شەرتكە ئەمەل قىلىش لازىم بولىدۇ. ئەگەر ئەر شەرتكە ۋاپا قىلمىسا، ئايالنىڭ ئەر- ئاياللىق ئالاقىسىنى بۇزۇش ياكى مۇۋاپىق كىلىشىش ھەققى بار. بىر قانچە ئاياللىق بولۇش مەسىلىسى بەزى جەمىيەتلەردە زۆرۈر بولۇپ قالغان بىلەن، يەنە بەزى جەمىيەتلەردە زۆرۈر بولمايدۇ. بۇ ئۆزگەرمەي داۋاملىشىدىغان ھۆكۈم ئەمەس، شارائىت بەلگىلەيدۇ. بەزى ۋاقىتلاردا بىر قانچە ئاياللىق بولۇش مۇباھ دەرىجىسىدىن مەكروھ دەرىجىسىگە يېقىن بولىدۇ، شەرتلەرگە ئەمەل قىلىنماي قالسا كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش ھارام بولىدۇ. بىر قانچە ئاياللىق بولۇش ھېچ قاچان ۋاجىپ ياكى ئىسلام دىنى تەشەببۇس قىلغان مەسىلە ئەمەس. بەزى كىشلەر قانداقتۇر ئۆزىچە بۇ مەسىلىسىنى ۋاجىپ دەپ قاراپ ئاياللارنىڭ تۇيغۇسىغا رىئايە قىلماستىن زۇلۇم قىلىدۇ. ياكى شەرىئەت نامى بىلەن ئاياللارنى بوزەك قىلىدۇ. بۇ تامامەن خاتا كۆز قاراش. قۇرئان كەرىمدىكى (نىكاھ قىلىڭلار) بۇيرۇق ئاتالغۇسى ۋاجىپنى كۆرسەتمەيدۇ، بەلكى تۆتكە قەدەر نىكاھ قىلساڭلار دۇرۇس دىگەننى كۆرسىتىدۇ.

سۈرە نىسانىڭ 3- ئايىتنى باشتىن ئاخىرى تولۇق مۇلاھىزە قىلسىڭىز، 3 خىل ھۆكۈم چىقىدۇ:

1. بىر قانچە ئاياللىق بولۇش رۇخسەت (يەنى مۇباھ)
2. ئاياللارنىڭ سانى 4 ئايالدىن ئېشىپ كەتمەسلىك.
3. ئادىل بولالماي زۇلۇم قىلىشتىن قورقسىڭىز بىر ئايالدىن ئارتۇق توي قىلماڭ!

ئايەتنىڭ سىياقىغا قارايدىغان بولسىڭىز، بۇ ھۆكۈم بىر قانچە ئاياللىق بولۇشنى تەشەببۇس قىلىپ كەلگەن ئەمەس، بەلكى باي ۋە گۈزەل يېتىم قىز بىلەن توي قىلىپ، ئۇ يېتىم قىزنىڭ تويلۇقى ۋە باشقا ھەققى- ھوقۇقىدا ئادىل بولالماسلىقتىن قورقسىڭىز ياخشىسى ئۇ يېتىم قىز بىلەن توي قىلماي، باشقا ئايال بىلەن توي قىلىڭ دېگەن ئۇقۇمنى بېرىدۇ.

بىر قانچە ئاياللىق بولۇشتىكى ھىكمەت

ئىسلام دىنى پۈتۈن رايۇن، ھەر دەۋر ۋە بارلىق ئىنسانلارغا ئۇيغۇن كېلىدىغان مەڭگۈلۈك شەرىئەتتۇر. ئىسلام دىنى شەھەرلىككە قانۇن يولغا قويغان بولسا، يېزىلىقنى ئۇنتۇپ قالمايدۇ، سوغۇق رايۇنلارغا قانۇن يول قويۇپ، ئىسسىق رايۇنلارنى ياكى بىر دەۋرگە نىزام چىقىرىپ باشقا دەۋرلەرنى تاشلاپ قويمايدۇ.

بۇ دىن يەككە كىشلەرنىڭ ۋە كوللىكتىپنىڭ زۆرۈرىيتىنى (ئېھتىياجىنى) قەدىرلەيدۇ. كىشلەرنىڭ ئىچىدە پەرزەنت كۆرۈش ئارزۇسى كۈچلۈك ئىنسانلار بولۇپ، دەسلەپتە ئالغان ئايالى تۇغماس ياكى كېسەلچان چىقىپ قالىدۇ. مۇشۇنداق ھالەتتە ، ئۇ ئەر بىرىنچى ئايالىنى قويۇپ بەرمەي، ئۈستىگە يەنە بىر ئايالنى ئالسا ئەر ۋە بىرىنچى ئايالغا ياخشى ئەمەسمۇ؟

بەزى ئەرلەرنىڭ جىنسى تەلىپى كۈچلۈك بولۇپ، جىنسى رىغبىتى ئاجىز ياكى كېسەلچان ياكى ھەيز كۆرۈش مۇددىتى ئۇزۇن داۋاملىشىدىغان ئايال بىلەن تۇرمۇش قۇرۇپ قالىدۇ. سەۋر قىلىشقا قادىر بولالماي قالىدۇ، بۇ ھالەتتە ئەر كىشى مەخپى ئاشنا تۇتقاندىن كۆرە ياكى بىرىنچى ئايالنى تالاق قىلىۋەتكەندىن كۆرە يەنە بىر ئايال ئالسا مۇباھ ئەمەسمۇ؟

بەزى ۋاقىتلاردا جەمىيەتتە ئاياللارنىڭ سانى ـ بولۇپمۇ ئۇرۇش كۆپ بولغان رايۇنلاردا ـ ئەرلەرنىڭ سانىدىن كۆپ بولۇپ كېتىدۇ. مۇشۇنداق شارائىتتا، ئاياللار ئەر ـ ئاياللىق ھاياتىدىن مەھرۇم بولۇپ تۇل ياشىغاندىن كۆرە كۇندىشى (ھەمشىرىشى) بولۇپ ياشىسا ، بۇ ئىش جەمىيەتنىڭ ۋە ئاياللارنىڭ مەنپەئەتى ئەمەسمۇ؟

تۆۋەندە بىر قانچە ئاياللىق بولۇشقا سەۋەپ بولىدىغان ئامىللاردىن بىر قانچىنى بايان قىلىپ ئۆتىمىز:

1. ئۇرۇش ئەھۋاللىرىنىڭ كۆپ يۈز بېرىپ، جەمىيەتتە ئاياللارنىڭ سانىنىڭ ئۈزلۈكسىز كۆپىيىپ كېتىشى، بۇ ئەھۋالدا تۇل قېلىپ قالغان ئاياللارنىڭ ھالىدىن ياخشى خەۋەر ئېلىش ئۈچۈن بىر قانچە ئاياللىق بولۇشتىن ياخشى چارە يوق.

2. بەزى جەمىيەتلەردە ئاياللارنىڭ سانى ئەرلەرنىڭ سانىدىن كۆپ بولىدۇ، بۇ خىل ئەھۋال بىر قانچە ئاياللىق بولۇشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئىككىنجى دۇنيا ئۇرشىدىن كېيىن گېرمانىيەدە شۇنداق بولغان ۋە قانۇندا ئالاھىدە بەلگىلەنگەن. ئۇنداق بولمىسا جەمىيەت قالايمىقانلىشىپ، ئەخلاقسىزلىق جەمىيەتنى ۋەيران قىلىشقا سەۋەبچى بولىدۇ.

3. بەزىدە ئايال تۇغماس بولۇپ قالىدۇ، ئايالنىڭ تەلىپى ياكى قوشۇلىشى بىلەن بىر قانچە ئاياللىق بولۇش ئەھۋالى يۈز بېرىدۇ.

4. بەزىدە ئايال كېسەلمەن بولۇپ قېلىپ ئاياللىق مەجبۇرىيتىنى ئۆتەشكە سالاھىيتى بولمىسا بىر قانچە ئاياللىق بولسا بولىدۇ.

5. شارائىتنىڭ زۆرۈرىيتىگە قارىتا بىر قانچە ئاياللىق بولۇش ئارقىلىق بىرىنچى ئايالنى تالاق قىلىۋېتىشتىن ساقلانغىلى بولىدۇ.

6. توي قىلىش پۇرستى يوق ياكى قولدىن كېتىپ قالغان يېتىم ياكى تۇل قېلىپ قالغان ئاياللار بىلەن توي قىلىش ئارقىلىق بىر قانچە خوتۇنلۇق بولسا، بۇ ئىسىل خىسلەتنىڭ بىرسى ھېساپلىنىدۇ. يۇقۇرقى ئەھۋاللاردا بىر قانچە ئاياللىق بولۇش كەسكىن ئۇنۇملۇك چارە ھساپلىنىدۇ.

مانا بۇ ئىسلام دىنى مۇلاھىزە قىلغان بەزى سەۋەپلەر، ئىسلام دىنى بىر ئەۋلات، بىر زامان ياكى بىر دۆلەت ئۈچۈنلا قانۇن بېكىتمەيدۇ ، بەلكى ئىسلام دىنى بارلىق ئىنسانىيەت ئۈچۈن قانۇن بېكىتىدۇ . زامان، ئورۇن، شەخسلەر ۋە شارائىتنىڭ ئۆزگىرىشىنى ئېتىبارغا ئالماق لازىم. چۈنكى پەتىۋا زامان، ماكان، شەخس ۋە شارائىتنىڭ ئۆزگىرىشىگە قاراپ ئۆزگىرىدۇ.

بىر قانچە ئائىللىق بولۇش ئەخلاقى ۋە ئىنسانپەرۋەر تۈزۈم

ئەخلاقى تۈزۈم دېگىنىمىز، ئەركىشىنىڭ خالىغان بىر ئايال بىلەن، خالىغان ۋاقىتدا يۈرشىگە رۇخسەت قىلمايدۇ. تۆتتىن ئارتۇق ئېلىشقا يول قويۇلمايدۇ. ھەمدە ئىككى ياكى ئۈچ ئايالى بولغان بولسا تۆتىنچىسى بىلەن مەخپى ئالاقە قىلىشقا تېخىمۇ بولمايدۇ. باشقا ئاياللىرى يەنە بىر ئايالىنىمۇ بىلىشى كېرەك.

ئىنسانپەرۋەرلىك دېگىنىمىز، ئەر كىشى بۇ ئىش ئارقىلىق ئېرى يوق ئايالنى قانات ئاستىغا ئالىدۇ ۋە پاك ئاياللار قاتارىغا قوشىدۇ. ئەر جىنسى ئالاقە قىلغىنىنىڭ بەدىلىگە تويلۇق، ئۆي ۋە نەپىقە بېرىدۇ. بۇ مەسئۇلىيەتنى ئاخىرىغىچە ئۈستىگە ئالىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ قانۇنلۇق جىنسى ئالاقىدىن بولغان بالىنى ئېتىراپ قىلىدۇ ۋە ئۇلارنى جەمىيەتكە ئېسىل مۇھەببەتنىڭ نەتىجىسى سۈپىتىدە تەقدىم قىلىدۇ. ئەر ئۇ بالىلىرى بىلەن پەخىرلىنىدۇ، مىللىتىمۇ ئۇ بالىلار بىلەن كەلگۈسىدە پەخىرلىنىدۇ. بۇ نىزام ئەخلاقنى ھىمايە قىلىدىغان ئەخلاقى ۋە ئىنسانپەرۋەرلىكنى يۇقىرى كۆتىرىدىغان ئىنسانپەرۋەر نىزامدۇر.

بىر قانچە ئائىللىق بولۇش مەسىلىسىدە شەخسى مەنپەئەتنى ئۆلچەم قىلماي شەرىئەتنى ئاساس قىلماق لازىم. شەرىئەتنىڭ مەقسىتىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش لازىم. بىر قانچە ئائىللىق بولۇشنى شەرىئەت رۇخسەت قىلدى، بىز ئىنسانلار رىئاللىق ۋە شارائىت بىلەن تۇرمۇش كەچۈرمىز، بۇ ئىشنىڭمۇ ئاللاھ بىلىدىغان ھىكمەتلىرى بار.

ئىسلام دىنى بىر قانچە ئائىللىق بولۇشنى مۇباھ قىلغان بولسىمۇ، بىراق شەرت ۋە قائىدىسىز مۇتلەق يولغا قويغىنى يوق. بەلكى ئۇنىڭغا بىر قانچىلىغان شەرتلەرنى قويدى. خۇدادىن قورقىدىغان كىشىنىڭ بۇ شەرتلەرنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشى خېلى تەس گەپ. كۆپ ئائىللىق بولۇش ئەرنىڭ رىغبىتىنى قاندۇرۇش مەسىلىسى ئەمەس، بەلكى ھىكمەت ۋە ئېھتىياج مەسىلىسىدۇر.

ئەسلىدە ئىبادەت ۋە كەسكىن ھۆكۈم بار ئىشلاردا ھىكمىتى ۋە سىرلىرىغا قارىماي ئىجرا قىلىش، ئەمما ئادەتتىكى دۇنيالىق ئىشلاردا ھىكمىتى، سىرى ۋە مەقسىتىگە قاراشتۇر.

بىر قانچە ئائىللىق بولۇش رۇخستىنى يامان ئېستىمال قىلىش

كۆپلىگەن مۇسۇلمانلار ئىسلام دىنىدىكى بىر قانچە ئائىللىق بولۇش رۇخستىنى توغرا ئېستىمال قىلماي، يامان غەرەزدە ئېستىمال قىلغانلىقىنى ئىنكار قىلمىز. قارىساق بۇ مۇسۇلمانلار بۇ رۇخسەتنى « تالاق قىلىش» رۇخستىنى ناچار ئېستىمال قىلغاندەك ئېستىمال قىلىشتى. بۇ يەردە ئېيىپ ئىسلام دىنىنىڭ ھۆكمىدە ئەمەس، بەلكى خاتا چۈشۈنۈش ياكى ئەخلاقى ۋە دىنى تەرەپتە يامان تەتبىقلاشتىن كېلىپ چىققان.

بەزى مۇسۇلمانلار بىر قانچە ئاياللىرى ئارىسدا ئادىل مۇئامىلە قىلالامدۇ يوق، بۇنىڭغا قارىماي كۆپ ئائىللىق بولىۋالىدۇ. نەپىقە ئىشلىرىغا كەلگەندە ئىككى ئايالنىڭ نەپەقىسىنى ۋە ئىككى ئايالدىن تۇغۇلغان بالىلارنىڭ مەسئۇلىيتىنى ئۈستىگە ئالالمايدىغان تۇرۇپ كۆپ ئائىللىق

بولىۋالىدۇ.

بەزىلەر نەپىقىگە قادىر بولسىمۇ، ئاياللىرىنىڭ جىنسىي تەلىپىنى قاندۇرۇپ ئىپپەتلىك قىلىشقا قادىر بولالمايدۇ. بىر قانچە ئاياللىق بولۇش رۇخسىتىنى توغرا ئىستىمال قىلماسلىقتىن ئائىلىدە يامان ئاقىۋەتلەر يۈز بەردى. ئىككىنچى ئايالنى ئەركىلىتىپ بىرىنچى ئايالغا زۇلۇم قىلىدىغان، بىرىنچى ئايالنى ئايالمۇ ئەمەس ياكى تالاق قىلىنغانمۇ ئەمەس بىر ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويىدىغان ئەھۋاللار مەۋجۇد. ئۇنىڭدىن سىرىت باللار ئارىسدا ھەسەت قىلىش، بىرىسى يەنە بىر ئايالدىن بولغان قېرىنداشلىرىنى يامان كۆرۈش ئەھۋاللىرى مۇئامىلىنى ئادىل قىلمىغانلىقتىن يۈز بەرمەكتە.

مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ رۇخسەتنى توغرا ئىستىمال قىلماسلىقى بۈگۈنكى كۈندە ئىسلام دىنىغا يۈكلىنىپ ، زىيالىلارنىڭ ئىسلام دىنىغا تەتۈر قارايدىغان ئەھۋاللار شەكىللەنمەكتە. كىشىلەرنىڭ قىلغان خاتا ئىشلىرى ئىسلام دىنىغا ئارتىلماقتا. رۇخسەت دەرجىلىك بىر ئىشنىڭ، ئىسلام دىنىنىڭ مەدەنىيەت يارتىش يولىغا توسالغۇ بولالىشى ئويلىنىشقا تېگىشلىك بىر مەسىلە!.

دىيارىمىزدا بەزى بىر قىسىم پۇلى بار كىشلەر ئادالەت پىرىنسىپى ۋە باللارنى ياخشى تەربىيلەش پىرىنسىپىنى ئۆلچەم قىلماي پۇلغا تايىنىپ مەخپى بىر قانچە ئايال ئېلىۋالىدىغان ئىشلار مەۋجۇد. بەزى بايلار نەپسىنى دەپ مەسئۇلىيەت بىلەن ھىساپلاشمايدۇ. ھەر ئىككىلىسى رۇخسەتنى توغرا ئىستىمال قىلمىغانلىق بولىدۇ. شەرتكە رىئايە قىلالمايدىغانلار چوقۇم قىيامەت كۈنى جاۋابكارلىققا تارتىلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋىجدانىنى، ئەخلاقىنى يوقاتقان بىر قىسىم شالتاقلار، بىر ئاز پۇلنى دەپ بىر ئوبدان كىتىپ بارغان ئائىلىنى بۇزۇشقا سەۋەبچى بولىدۇ....

ئىسلام شەرىئىتى نەپىقە، تۇرالغۇ- جاي، كىيىم- كېچەك، يېتىپ قوپۇشتا بىرىنچى ئايالنىڭ ھوقۇقىنى ئىككىنچى ئايالنىڭ ھوقۇقى بىلەن باراۋەر قىلدى. باراۋەرلىك بىر قانچە ئاياللىق بولۇشنىڭ شەرتىدۇر.

ئەھلى كىتاب ئاياللار بىلەن نىكاھلىنىش

ئەھلى كىتاب يەنى يەھۇدىي ۋە خرىستىئان ئاياللار بىلەن ئۆيلىنىشنى قۇرئان كەرىم جائىز دەپ قارىغان، بۇلار دىنلىرىنىڭ ئەسلىنى نەقەدەر ئۆزگەرتىۋەتكەن بولىشىدىن قەتئىينەزەر ساماۋى بىر دىنغا مەنسۇپ بولغانلىقى ئۈچۈن، قۇرئان كەرىم ھەر جەھەتتە ئۇلارغا ئالاھىدە مۇئامىلە قىلغان. شۇڭا بۇ ھەقتىمۇ خۇددى ئۇلارنىڭ تامىقىنى يېيىشكە رۇخسەت قىلغاندەكلا، مۇسۇلمانلارغا ئۇلارنىڭ قىزلىرى بىلەن ئۆيلىنىشكە رۇخسەت قلغان. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

وَطعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنْ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنْ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ

بۈگۈن سىلەرگە پاك نەرسىلەر ھالال قىلىندى، كىتاب بېرىلگەنلەرنىڭ تامىقى سىلەرگە ھالال ۋە سىلەرنىڭ تامىقىڭلارمۇ ئۇلارغا ھالالدۇر، مۆئمىنلەردىن بولغان ئىپپەتلىك ئاياللارنىڭ، سىلەردىن ئىلگىرى كىتاب بىرىلگەنلەردىن بولغان ئىپپەتلىك ئاياللارنىڭ مەھرىنى بەرسەڭلار،

ئىپپەتلىك بولغىنىڭلار ۋە ئاشكارا ـ يوشۇرۇن پاھىشىنى كۆزلىمىگەن ھالدا (ئۇلارنى ئالساڭلار) ئۇلار سىلەرگە ھالالدۇر [مائىدە سۈرىسى 5ـ ئايەت]

مانا بۇ باشقا دىنلاردا تېپىلمايدىغان ئىسلامىي كەڭچىلىكنىڭ بىر مىسالىدۇر، ئىسلام يەھۇدىي ۋە خرىستىئاننى كاپىر ۋە ئازغۇچى دەپ قارىغان بولسىمۇ، ئاشۇ دىنلاردىكى بىر ئايال مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئايالى ۋە ئۇنىڭ ئۆيىنى تۇتقۇچى، كۆڭلىنى ئاچىدىغان شېرىكى، بالىلىرىنىڭ ئانىسى ۋە سىردىشى بولىشىغا رۇخسەت قىلغان، چۈنكى ئەر ـ خوتۇنلۇق بۇلارنى تەقەززا قىلىدۇ. قۇرئان كەرىم بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً

ئاياللار بىلەن ئارام ئېلىشىڭلار ئۈچۈن ئۇلارنى سىلەرنىڭ ئۆز تېپىڭلاردىن ياراتقانلىقى، ئاراڭلاردا مېھىر ـ مۇھەببەت ئورناتقانلىقى ئاللاھنىڭ (كامالى قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) ئالامەتلىرىدىندۇر [رۇم سۈرىسى21ـ ئايەت]

ئەھلى كىتابلارغا قىلىنىدىغان مۇئامىلە پەرقلىق بولىدۇ. چۈنكى بۇلارنىڭ دىنلىرىمۇ ئەسلى ئېتىبارى بىلەن، ئۆز ۋاقتىدا ئاللاھ تەرىپىدىن كەلگەن ھەق دىنلار بولۇپ، زامانلارنىڭ ئۆتۈشى، دىندارلارنىڭ ئۆزدىنلىرىنى ھەرخىل ئۆزگەرتىلىشلەردىن، بورمىلىنىشلاردىن ۋە بۇزۇلۇشلاردىن ساقلاپ قالالمىغانلىقى قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بۇدىنلار (يەنى يەھۇدىي ۋە خرىستىئان دىنلىرى) ئاللاھ تەرىپىدىن كەلگەن ئەسلىدىكى ماھىيىتىنى، مەزمۇنىنى، روھىنى ۋە ساماۋىي دىنلىققا ئائىت بولغان بارلىق خۇسۇسىيەتلىرىنى يوقىتىپ قويۇپ، ئاللاھقا ئەمەس، بەلكى شەخسلەرگە چوقۇنىدىغان بىرخىل خۇراپات دىنغا ئايلىنىپ قالغاندىن كېيىن، ئاللاھ بۇ دىنلارنى يۇتۇنلەي ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ئورنىغا تاقىيامەتكىچە ئۆزگەرمەيدىغان، مەڭگۈلۈك ھەق دىن ــ ئىسلام دىنىنى چۈشۈرگەن ۋە ئىسلام دىنىدىن باشقا دىنغا ئېتىقاد قىلغۇچىلارنىڭ دىنلىرىنىڭ ئاللاھقا قوبۇل بولمايدىغانلىقىنى ئېلان قىلغان. بۇھەقتە ئاللاھ مۇنداق دېگەن:

[وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ الإِسْلاَمِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ (**85**)]

«كىمكى ئىسلام (دىنىدىن) باشقا دىننى تۇتىدىكەن، ئۇنىڭ دىنى ھەرگىز قوبۇل قىلىنمايدۇ. ئۇ ئاخىرەتتە زىيان تارتقۇچىلاردىن بولىدۇ.» (ئال ئىمران سۈرىسى 85 ـ ئايەت) ئاللاھ ئۆزىنىڭ نەزەرىدە قوبۇل بولىدىغان دىن پەقەت ئىسلام دىنى ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلىپ مۇنداق دېگەن:

[إِنَّ الدِّينَ عِندَ اللّهِ الإِسْلاَمُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوْتُواْ الْكِتَابَ إِلاَّ مِن بَعْدِ مَا جَاءهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَمَن يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللّهِ فَإِنَّ اللّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ (**19**)]

« ھەقىقەتەن اللّٰەنىڭ نەزىرىدە مەقبۇل دىن ئىسلام (دىنى) دۇر. كىتاب بېرىلگەنلەر (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار) پەقەت ئۆزلىرىگە ئىلىم كەلگەندىن كېيىنلا ئۆزئارا ھەسەت قىلىشىپ ئىختىلاپ قىلىشتى (يەنى ئىسلامنىڭ ھەقلىقىنى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى روشەن پاكىتلار ئارقىلىق بىلىپ تۇرۇپ، كۆرەلمەسلىكتىن ئىنكار قىلىشتى)، كىمكى اللّٰەنىڭ ئايەتلىرىنى ئىنكار قىلىدىكەن (اللّٰە ئۇنى يېقىندا جازالايدۇ)، اللّٰە تېز ھېساب ئالغۇچىدۇر.» (ئال ئىمران سۈرىسى 19 ـ ئايەت)

گەرچە ئەھلى كىتابلار ئاللاھنىڭ ھۆكمى بويىچە كاپىر بولسىمۇ، ئىسلام دىنىنىڭ ھەققانىيلىقى ۋە ئادىللىقىدىن ئۇلارنىڭ دىنلىرىنىڭ ئەسلىسىنى ئېتىبارغا ئالغان ھالدا، ئۇلارغا

قىلىنىدىغان مۇئامىلە پرىنسىپىنى باشقىمۇ كاپىر قەۋملارغا قارىتا بەلگىلەنگەن پرىنسىپتىن پەرقلىق قىلىپ بېكىتكەن. بۇنىڭغا بىنائەن، ئەھلى كىتابلارنىڭ ھالال يېمەكلىرىنى يېيىش ۋە ئاياللىرى بىلەن ئۆيلىنىش جائىزدۇر. چۈنكى ئەھلى كىتابلار قانداقلا بولمىسۇن، ئاللاھقا ئىشىنىدۇ.

ئاللاھ تائالا مۇسۇلمان ئەرلەرنىڭ ئەھلى كىتابتىن بولغان ئاياللار بىلەن ئۆيلىنىشىنىڭ جائىزلىقى توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ:

[الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُواْ الْكِتَابَ حِلٌّ لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلُّ لَّهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُواْ الْكِتَابَ مِن قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلاَ مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَن يَكْفُرْ بِالإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ (5)]

«بۈگۈن سىلەرگە پاك نەرسىلەر ھالال قىلىندى. كىتاب بېرىلگەنلەر (يەنى يەھۇدىيلار ۋە خرىستىئانلار) نىڭ تامىقى سىلەرگە ھالالدۇر ۋە سىلەرنىڭ تامىقىڭلار ئۇلارغا ھالالدۇر. مۆئمىنلەردىن بولغان ئىپپەتلىك ئاياللارنىڭ، سىلەردىن ئىلگىرى كىتاب بېرىلگەن (يەھۇدىيلار ۋە خرىستىئانلار)دىن بولغان ئىپپەتلىك ئاياللارنىڭ مەھرىنى بەرسەڭلار ئىپپەتلىك بولغىنىڭلار ۋە ئاشكارا ـ يوشۇرۇن پاھىشىنى كۆزلىمىگىنىڭلار ھالدا (ئۇلارنى) ئالساڭلار ئۇلار سىلەرگە ھالالدۇر.» (مائىدە سۈرىسى 5 ـ ئايەت)

خرىستىئان ياكى يەھۇدىي دىنىدىكى ئاياللار بىلەن ئۆيلىنىشنىڭ شەرتى، ئۇلارنىڭ ئۆز دىنلىرىدا مەھكەم بولۇپ، ئاللاھقا ھەقىقىي ئىشىنىدىغان بولۇشىدۇر.

ئەھلى كىتابتىن بولغان ئاياللار بىلەن ئۆيلىنىشكە رۇخسەت قىلىنىشىنىڭ ھېكمىتى، ئۇلارنىڭ مۇسۇلمان ئەرلەرگە ياتلىق بولۇشى ئارقىلىق ئىسلام دىنىنىڭ ئەۋزەللىكىنى ۋە ھەقىقىتىنى تونۇپ، ئۆزلىكىدىن ئىسلام دىنىغا كىرىشلىرى ئۈچۈن پۇرسەت يارىتىپ بېرىشتىن ئىبارەت بولۇشى مۇمكىن.

لېكىن مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئەھلى كىتابتىن بولغان ئايالىنى ئۆز دىنىنى تەرك ئېتىپ ئىسلام دىنىغا كىرىشكە زورلىشىغا بولمايدۇ. چۈنكى ئىسلام پرىنسىپىدا كىشىلەرنى ھېچ ۋاقىتتا ئىسلام دىنىغا كىرىشكە زورلاش يوقتۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

[لاَ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىَ لاَ انفِصَامَ لَهَا وَاللّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (256)]

« دىندا (ئۇنىڭغا كىرىشكە) زورلاش يوقتۇر، ھىدايەت گۇمراھلىقتىن ئېنىق ئايرىلدى، كىمكى تاغۇت (يەنى اللهتىن باشقا بارچە مەبۇد) نى ئىنكار قىلىپ، اللهقا ئىمان ئېيتىدىكەن، ئۇ سۇنماس، مەھكەم تۇتقىنى تۇتقان بولىدۇ، الله (بەندىلىرىنىڭ سۆزلىرىنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، (ئىشلىرىنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر.» (بەقەرە سۈرىسى 256 ـ ئايەت)

ئۆز ۋاقتىدا، بەزى مەشھۇر ساھابىلار يەھۇدىي ۋە خرىستىئان دىندا بولغان ئاياللارغا ئۆيلەنگەن. ھۇزەيفە، تەلھە، كەئب ئىبنى مالىكلار موشۇلارنىڭ جۈملىسىدىندۇر. ئۆمەر ئىبن خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارغا، "ئەھلى كىتابتىن بولغان ئاياللىرىڭلارنى قويۇۋېتىڭلار"

دېگەن ماۋزۇدا خەت يازغاندا، ھۆزەيفەدىن باشقىلار ئەھلى كىتابتىن بولغان ئاياللىرىنى قويۇۋېتىدۇ.

ھۆزەيفە مەدائىن دېگەن شەھەرنىڭ ۋالىسى ئېدى. ئۇ شۇ يەردە يەھۇدىي دىنىدىكى بىر ئايالغا ئۆيلىنىۋالغان. ئۇ، ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ "ئاڭلىسام سەن ئەھلى كىتابتىن ئۆيلىنىۋاپسەن. ئۇنى قويۇۋەت! "دېگەن خېتىغا جاۋاب بېرىپ، ئۇنىڭغا مۇنداق دەپ خەت يازىدۇ: "سىز ماڭا ئەھلى كىتابتىن ئۆيلىنىشنىڭ ھالال ياكى ھارام ئىكەنلىكىنى ئېيتمىغىچە، مەن ئۇنى قويۇپ بەرمەيمەن، "ئۆمەر ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىپ: "ئەھلى كىتابتىن بولغان ئاياللار بىلەن ئۆيلىنىش ھالال. لېكىن ئەجەملەرنىڭ ئاياللىرىدا ئۆزگىچىلىكلەر بار. ئۇلارنىڭ مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ بازىرىنى كاسات قىلىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەيمەن، "دەپ يازىدۇ. ھۆزەيفە بۇ ۋاقىتتا: "مەن ئەمدى قانائەتلەندىم "دەيدۇ ۋە ئەھلى كىتابتىن بولغان ئايالنى قويۇپ بېرىدۇ. (تارىخى تەبەرىي 3 ـ جىلد 558 ـ بەت)

ئەھلى كىتابتىن ئۆيلىنىش جائىز بولغان بولسىمۇ، مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۆز ئابرويىنى، دىنىنى قوغداش، ئەۋلادلىرىنىڭ كېيىنچە ئەھلى كىتابلارنىڭ دىنىغا كىرىپ كېتىش خەۋپىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن بولسىمۇ، ئۇنى تەرك ئېتىشى ناھايىتى ئەۋزەلدۇر. خوسۇسەن، ھازىرقى زاماندىكى ئۆزلىرىنى يەھۇدىي، خىرىستىئان دەپ ئاتىۋالغان، ئەمما ساماۋىي دىنلارنىڭ تەلىماتلىرىدىن ھېچ نەرسە بىلمەيدىغان، جىنسىي ئەركىنلىكنى شەخسىي ئىشىمىز دەپ تونۇپ ئىنسانىيەت قېلىپىدىن چىقىپ، شەھۋانىي ھەۋەستىن باشقىسىنى بىلمەيدىغان بۇ ئىنسانلار ئەھلى كىتابتىن سانىلىشقا يارىمايدۇ. بەلكى ئۇلار باشقا كۇففارلار بىلەن ئوخشاشتۇر.

شۇڭا ئەھلى كىتابلار بىلەن ئۆيلىنىشتىن ئالىملار توسۇپ كەلگەن. ئۇلارنىڭ بۇ توسقانلىقى بۇ ئىشنى ھارام دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى ئۇلار بىلەن ئۆيلىنىش ھالال. قۇرئاننىڭ ئايىتى بۇنى ئىسپاتلايدۇ. شۇنىڭغىمۇ دىققەت قىلىش كېرەككى، يەھۇدىي ياكى خىرىستىئان دىنىدىكى ئاياللارغا ئۆيلىنىشنى ھالال (يەنى دۇرۇس) دەپ بېكىتكەن ئايەت، ئەڭ ئالدى بىلەن ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن "دىندار "، ئاندىن "ئىپپەتلىك "ئاياللارنى (يەنى ئۆز دىنلىرىغا سادىق بولغانلارنى) تاللاشنى ئالاھىدە شەرت قىلغان. ئاخىرىدا، شەرىئەتنىڭ بۇ بەلگىلىمىسىدىن چىققۇچىلارنىڭ ئەمەللىرىنىڭ بىكار بولىدىغانلىقىنى ۋە ئاخىرەتتە زىيان تارتىدىغانلىقىنى تەكىتلىگەن. بۇ ئايەتتىكى دىندار ۋە ئىپپەتلىك ئاياللار دېگەن ئىككى شەرتكە ئەمەل قىلىش موھىمدۇر.

بۇ يەردە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك بىر قانچە ئاگاھلاندۇرۇش بار:

1 ـ ئىسلام پەقەتلا ساماۋى دىن ۋە ساماۋى كىتابى بار ئايالدىن ئۆيلىنىشكە رۇخسەت قىلغان. ئەمما كوممۇنىست ۋە ئاتېئىست ئاياللاردەك تېگىدە دىنسىز بولغانلار ياكى ئىسلام رەت قىلىدىغان باھائىيە، دۇرزىييە ۋە نۇسەيرىييە قاتارلىق تائىپىلەردىكى ئاياللاردىن ئۆيلىنىش بولسا، كەسكىن ھارام ۋە قانۇنسىزدۇر.

2 ـ ئىسلام پەقەتلا يەھۇدىي، خىرىستىئانلارنىڭ پاك ۋە ئىپپەتلىك بولغانلىرىنىلا ئېلىشقا رۇخسەت قىلغان. ئىپپەتسىز ئاياللىرى بىلەن توي قىلىشقا رۇخسەت قىلمىغان.

3 ـ ئائىلە ۋە ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى ئىسلام دىنىغا ۋە مۇسۇلمانلارغا دۈشمەنلىك قىلىدىغان يەھۇدىي ۋە خىرىستىئان ئاياللارنى ئېلىشقا بولمايدۇ. چۈنكى ئۆيلىنىش دېگەن ئايالنىڭ ئائىلىسى بىلەن مۇناسىۋەتلىشىش ۋە ئۇلار بىلەن دوستلۇق ئورنۇتۇش دېگەنلىك، شۇڭا بۇنداق

ئەھۋالدا ئۇنى ئىپلىشقا بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ ئايال ئۆزىنىڭ دىنى ۋە مىللىتىگە سادىقلىق قىلىپ مۇسۇلمانلارغا قارشى جاسۇسلۇق قىلىش ۋە دۈشمەنلەر بىلەن ھەمكارلىششتىن يانمايدۇ، ئۇنىڭ بۇنداق قىلىشىدىن خاتىرجەم بولغىلىمۇ بولمايدۇ. بۇنىڭغا بىنائەن ھازىرقى ئىسرائىل دۆلىتىدىكى يەھۇدىي ئايالدىن ئۆيلىنىشكە قەتئىي بولمايدۇ.

4 ـ دىن ئەھكاملىرىنى ئورۇنداشقا ھېرىسمەن دىندار مۇسۇلمان ئايال، مۇسۇلمان كىشىگە ئىسلام نامىنى ئاتا ـ ئانىسىدىن مىراس ئالغان، دىنغا سۇس قارايدىغان مۇسۇلمان ئايالدىن ياخشىراقتۇر. بۇنىڭغا ئاساسەن، كىم بولىشىدىن قەتئىينەزەر مۇسۇلمان ئايال مۇسۇلمان كىشى ئۈچۈن ھەرقانداق يەھۇدىي ۋە خىرىستىئان ئايالدىن ئەۋزەل دېيىشكە بولىدۇ.

5 ـ ئەگەر مۇسۇلمان كىشى باللىرىمىنىڭ ئېتىقادىنى بۇلغىۋېتىدۇ، ئەخلاق جەھەتتە ئۇلارنى يامان يولدا تەربىيىلەپ قويىدۇ دەپ قورقسا، دىنىنى بۇ خەۋپ ـ خەتەردىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بۇنداق يەھۇدىي ۋە خىرىستىئان ئايالدىن يىراق تۇرىشى ۋاجىب. بولۇپمۇ شۇنداق ئايالنىڭ دۆلىتى ۋە مۇھىتىدا ياشايدىغانلار شۇنداق قىلىشى تېخىمۇ زۆرۈر.

6 ـ ئەگەر بىر شەھەردە مۇسۇلمانلارنىڭ سانى ئاز بولسا، كۈچلۈك قاراشقا ئاساسەن مۇسۇلمان ئەرلەرنىڭ مۇسۇلمان ئايالاردىن باشقىلارغا ئۆيلىنىشى ھارام بولىدۇ. چۈنكى بۇنداق شارائىت ئاستىدا مۇسۇلمان ئەرلىرىنىڭ مۇسۇلمانلاردىن ئۆيلەنمەي باشقىلاردىن ئۆيلىنىشى، مۇسۇلمان ئايالارنىڭ باشقا دىندىكىلەرگە ياتلىق بولىشى ھارام بولغانلىقى ئۈچۈن، ئاشۇ ئاز سانلىق مۇسۇلمانلارنىڭ قىزلىرىنىڭ كۆپ قىسمىنىڭ ئەرسىز قېلىشىغا سەۋەب بولىدۇ، بۇنداق بولسا مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىگە چوڭ زىيان يېتىدۇ. شۇڭا بۇنداق شارائىتلاردا يەھۇدىي ۋە خىرىستىئان ئايالاردىن ئۆيلىنىشكە بېرىلگەن رۇخسەتنى ۋاقىتلىق توختۇتۇپ تۇرۇش ئارقىلىق بۇ زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىش مۇمكىندۇر.

مۇسۇلمان ئايالارنىڭ غەيرى مۇسۇلمان ئەرلەرگە ياتلىق بولۇشى

ئەھلى كىتاب بولسۇن ياكى بولمىسۇن، مۇسۇلمان بولمىغان بىر ئەر كىشىگە مۇسۇلمان بىر ئايالنىڭ ياتلىق بولۇشى ھارامدۇر. بۇ ھېچقانداق شارائىت ئاستىدا ھالال بولمايدۇ. مەيلى ئۇلارنىڭ ياتلىق بولماقچى بولغان كىشىلىرى خىرىستىئان بولسۇن، مەيلى يەھۇدىي بولسۇن، مەيلى ئاتەئىست بولسۇن، مەيلى بۇددىست ياكى مۇشرىك بولسۇن، بۇلارنىڭ ھېچبىرى مۇسۇلمان ئايالارغا ئۆيلىنىشكە لايىق ئەمەستۇر. بۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدىن باشلاپ تا ھازىرغىچە پۈتۈن ئىسلام ئەللىرىدە بىردەك مەنئى قىلىنىپ كەلگەن مەسىلىدۇر. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

وَلَا تُنكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا

مۇشرىك ئەرلەر ئىمان ئېيتمىغۇچە مۆئمىن ئايالارنى ئۇلارغا ياتلىق قىلماڭلار [بەقەرە سۈرىسى 221ـ ئايەت] ھەمدە مۆئمىن، مۇھاجىر ئايالار ھەققىدە مۇنداق دېگەن:

فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ

ئەگەر ئۇلارنى ھەقىقىي مۆئمىن دەپ تونىساڭلار، ئۇلارنى كاپىرلارغا قايتۇرماڭلار، ئۇلار كاپىرلارغا ھالال ئەمەس، كاپىرلارمۇ ئۇلارغا ھالال ئەمەس [مۇمتەھەنە سۈرىسى 10ـ ئايەت]

بۇ ئومۇمىي ھۆكۈمدىن ئەھلى كىتاب ئەرلىرىنى ئايرىپ چىقىدىغان بىر دەلىل يوق بولغاچقا،

مۇسۇلمان ئاياللىنىڭ ھەرقانداق بىر كاپىرغا ياتلىق بولۇشىنى پۈتۈن مۇسۇلمانلار بىردەك ھارام دەپ قارىغان.

ئىسلام دىنى مۇسۇلمان ئەرنىڭ يەھۇدىي ۋە خرىستىئان ئايال بىلەن ئۆيلىنىشىگە رۇخسەت قىلغان. لېكىن مۇسۇلمان ئاياللىنىڭ يەھۇدىي ياكى خرىستىئان ئەرگە ياتلىق بولۇشىغا رۇخسەت قىلمىغان. چۈنكى ئۆينىڭ مەسئۇلى، ئىگىسى ۋە ئاياللىنىڭ باشلىقى ئەر كىشىدۇر. ھەمدە يەھۇدىي ياكى خرىستىئان ئاياللار مۇسۇلمان ئەرگە ياتلىق بولغان تەقدىردە، ئىسلام ئۇلارغا ئېتىقاد ئەركىنلىكىنى بېرىپ، بارلىق قانۇنلىرى ئارقىلىق ئۇنىڭ ھوقۇقىنى قوغدىغان. لېكىن يەھۇدىي ۋە خرىستىئان دىنلىرى باشقا دىندىكى ئاياللىنىڭ ئەركىنلىكىگە ۋە ھوقۇقىغا كاپالەتلىك قىلمىغان، ئۇنداق بولىدىكەن ئىسلام دىنى مۇسۇلمان قىزلىرىنىڭ ئىستىقبالىنى قانداقمۇ خەتەرگە ئۇچرىتىپ، ئۇلارنى ئېتىقاد ئەركىنلىكىگە رىئايە قىلمايدىغانلارنىڭ قولىغا تاشلاپ قويسۇن؟

مۇسۇلمان ئاياللارنى غەيرى مۇسۇلمان ئەرلەرگە ياتلىق قىلىشنى جائىز دەپ ئېتىقاد قىلغان ياكى بۇ ئىشنى جائىز دەپ پەتىۋا بەرگەن ئادەم ئىسلام دىنىدىن چىقىپ كەتكەن بولىدۇ. چۈنكى ئاللاھ ھارام قىلغان نەرسىنى ھالال سانىغان ياكى ئاللاھ ھالال قىلغان نەرسىنى ھارام سانىغان ئادەم كاپىر بولۇپ كېتىدۇ. مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ غەيرى مۇسۇلمان ئەرلەرگە ياتلىق بولۇشى ئاللاھ ھارام قىلغان كەسكىن ھۆكۈمدۇر. بۇ ھەقتە ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآتُوهُم مَّا أَنفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْأَلُوا مَا أَنفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنفَقُوا ذَلِكُمْ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (**10**)]

« ئى مۆئمىنلەر! سىلەرگە مۆئمىن ئاياللار ھىجرەت قىلىپ كەلسە، ئۇلارنى سىناپ كۆرۈڭلار، ئۇلارنىڭ ئىمانىنى اللّٰه ئوبدان بىلىدۇ، ئەگەر ئۇلارنى (سىنىغاندىن كېيىن ھەقىقىي) مۆئمىنە دەپ تونۇساڭلار، ئۇلارنى كاپىرلارغا قايتۇرۇپ بەرمەڭلار، ئۇلار كاپىرلارغا ھالال ئەمەس، كاپىرلارمۇ ئۇلارغا ھالال ئەمەس، كاپىر ئەرلىرىنىڭ ئۇلارغا بەرگەن مەھرىنى قايتۇرۇپ بېرىڭلار، ئۇلارنىڭ مەھرىلىرىنى بېرىپ نىكاھىڭلارغا ئالساڭلار سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ، كاپىر ئاياللارنى ئەمرىڭلاردا ساقلىماڭلار، ئۇلارغا بەرگەن مەھرىڭلارنى تەلەپ قىلىڭلار، كاپىرلارمۇ (ھىجرەت قىلىپ كەلگەن مۆئمىن ئاياللىرىغا بەرگەن) مەھرىلىرىنى تەلەپ قىلسۇن، اللّٰهنىڭ ھۆكمى ئەنە شۇ. اللّٰه ئاراڭلاردا ھۆكۈم چىقىرىدۇ، اللّٰه ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر.» (مۇمتەھىنە سۈرىسى 10 ـ ئايەت)

ئىسلام شەرىئىتىنىڭ بۇ ھەقتىكى قارارىدا "مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ ھېچبىر ھالەتتە غەيرى مۇسۇلمان ئەرلەرگە ياتلىق بولۇشىغا يول قويۇلمايدۇ. مۇبادا ئۇلارنىڭ مۇسۇلمان ئەرلىرى ئىسلام دىنىدىن يېنىپ كەتسە، ئۇلارنىڭ ئارىسىنى دەرھال ئايرىۋېتىش لازىم. شۇنىڭدەك، غەيرى مۇسۇلمان ئايال غەيرى مۇسۇلمان ئەرگە ياتلىق بولغاندىن كېيىن، غەيرى مۇسۇلمان ئايال ئىمان ئېيتىپ مۇسۇلمان بولسا، بۇلارنىڭ ئارىسىنىمۇ دەرھال ئايرىۋېتىش لازىم"، دەپ قەيت قىلىنغان.

مۇسۇلمان ئاياللارنى غەيرى مۇسۇلمان ئەرلەرگە ياتلىق قىلماسلىقتىكى ھېكمەت شۇكى، ئەرلەر ئەقىل، كۈچ ۋە ئائىلىنىڭ مەسئۇللۇقى جەھەتلەردە، ئاياللارغا نىسبەتەن ئارتۇقلىققا ئىگە بولۇپ، تۇرمۇشنىڭ تەقەززاسى، ئايال كىشىنىڭ ئېرىغا ـ ئاللاھقا ئاسىيلىق بولمايدىغان ـ پۈتۈن ئىشلاردا بويسۇنۇشنى ۋە ئۇنىڭ يوقىرىقى ئارتۇقلىقىنى ئېتىراپ قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن: "ئەرلەر ئاياللارنىڭ ھامىيلىرىدۇر."

ھالبۇكى مۇسۇلمان ئايال غەيرى مۇسۇلمان ئەرگە ياتلىق بولغاندىن كېيىن، ئېرىگە بويسۇنۇشقا ۋە ئۈزىگە نىسبەتەن ئۇنىڭ ئارتۇقلىقىنى ئېتىراپ قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ قالىدۇ. بۇ دېگەنلىك، ئۈزىنىڭ دىنىنى ئېرىنىڭ دىنى ئالدىدا خورلاشقا مەجبۇر بولىدۇ، دېگەنلىكتۇر. بۇنداق قىلىش ئىسلام قانۇنىغا ئويغۇن كەلمەيدۇ. چۈنكى ئىسلام قانۇنىدا غەيرى مۇسۇلمانلارنىڭ قانداقلا بىر مۇسۇلماننى باشقۇرۇش ۋە بويسۇندۇرۇش ھوقۇقى بولمايدۇ.

4.باشقا مەسىلەر

تۇغۇت چەكلەش مەسىلىسى

بەزى دۆلەتلەردە پرىنسىپ سۈپىتىدە تەشۋىق قىلىنىۋاتقان تۇغۇت چەكلەش مەسىلىسى بىلەن، ئەر ـ ئايال ئىككىسىنىڭ شەخسىي زۆرۈرىيىتىدىن كېلىپ چىققان ھامىلدارلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش مەسىلىسىنىڭ پەرقىنى ئايرىيالمايدۇ. ئالدى بىلەن شۇنى كەسكىن ئېيتىمىزكى، پرىنسىپ نامى بىلەن ئاياللارنى تۇغۇتتىن چەكلەش ياكى "پىلانلىق تۇغۇت" دېگەن نەيرەڭلەر بىلەن تۇغۇشقا چەك قويۇش پىكرى يەھۇدىيلارنىڭ باشقا مىللەتلەرنى نابۇت قىلىش ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقارغان ئالدامچىلىق سىياستىدۇر. مۇستەملىكچى دۆلەتلەر ۋە ماتېرىيالىزم ئېقىمىدىكى گۇروھلار يەھۇدىيلار تەرىپىدىن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان بۇ پىكىرنى ئۆزلىرىنىڭ دەستۇرىغا ئايلاندۇرىۋالغان.

ئۆزلىرىنى ئىسلام دىنىغا مەنسۇپ قىلىۋالغان بەزى كىشىلەرمۇ ئۆزلىرىنىڭ نەسلىنى قۇرۇتۇش ئۈچۈن قارىتىلغان بۇ سىياسەتلەرنىڭ مەپتۇنلىرى بولغان. بۇلارنىڭ ئېتىقادىدا جەمئىيەتتىكى پېقىرلىق، كېسەللىك، بىلمەسلىك ۋە ئىشسىزلىق قاتارلىق بەختسىزلىكلەر نوپۇسنىڭ كۆپلىكىدىن كېلىپ چىقارمىش. شۇڭا جەمئىيەتنى بۇ ۋابالاردىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن تۇغماسلىق كېرەكمىش. ئەمەلىيەتتە بولسا، جەمئىيەتنى بۇنداق ۋابالاردىن ۋە بەختسىزلىكلەردىن ساقلاش ئۈچۈن تۇغۇشنى چەكلەشكە ھاجەت يوق. بۇ ئوپئۇچۇق جاھىللىق، ئاخماقلىق ۋە ئاجىزلىقتۇر. چۈنكى ئاللاھ ئىنسانغا ھەرقانداق بالايى ـ ئاپەتلەرنىڭ ۋە بەختسىزلىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن يېتەرلىك ئەقىل ـ ئىدراك، ئىلىم ـ پەن ئاتا قىلدى. يوللۇق ۋە ئىلمىيلىك بىلەن جەمئىيەتتىكى ئاپەتلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا تىرىشماستىن، تۇغۇتنى چەكلەشكە ئۇرۇنۇش بولسا، ئىنسانلىق بۇرچىنى ئادا قىلىشتىن ئاجىز كەلگەنلىك ۋە قىينىچىلىقلار ئالدىدا يېڭىلگەنلىكتۇر.

جەمئىيەتنى ئاغرىق ـ سىلاقلاردىن، پېقىرلىقلاردىن، بىلمەسلىكلەردىن ۋە ئىشسىزلىقلاردىن ساقلاشنىڭ ئىلمىي ۋە مەنتىقىي يولى مەكتەپلەرنى كۆپ ئېچىش، كىشىلەرنى بىلىم ئېلىشقا قەتئىي تۈردە تەشەببۇس قىلىش، دىنىمىزدا كۆرسىتىلگەن بويىچە ھەركىشى ئاممۇۋى ۋە شەخسىي تازىلىقلارغا رىئايە قىلىشى كېرەك. چۈنكى دىنىمىزدا پاكىزىلىق ئىماننىڭ يېرىمى سانىلىدۇ. ھەر قانداق ئاغرىق ــ سىلاقلار ئومۇمەن، پاكىزىلىققا رىئايە قىلمىغانلىقتىن

بولىدۇ. جەمئىيەتتىكى كاپىتالىستلارنى ۋە پول ـ مال ئىگىلىرىنى جەمئىيەتكە، خەلققە پايدىلىق بولغان ئىشلارنى قىلىش ئۈچۈن مەبلەغ سېلىشقا ئۈندەش، ئۇلارغا دۆلەت تەرەپتىن قولايلىق ۋە كەڭچىلىك تۇغدۇرۇپ بېرىشى ئىشسىزلارنى ئىشتىن بەھرىمەن قىلىشنىڭ توغرا يولىدۇر.

رېئاللىق شۇكى، ھازىر دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا تەشەببۇس قىلىنىۋاتقان تۇغۇت چەكلەش ياكى پىلانلىق تۇغۇت پىكرى ئىنسانىيەتنى بەختلىك قىلىشنى مەقسەت قىلمايدۇ. ئەكسىچە، بۇ پىكىرنى تارقاتقۇچىلار باشقىلارنىڭ سانىنى بۇ ئارقىلىق ئازايتىپ، تەدرىجى يوقىتىشتىن ئىبارەت ئۆزلىرىنىڭ يامان غەرەزلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىلا مەقسەت قىلماقتا. ئامېرىكا، ياۋروپا ۋە باشقا خىرىستىئان، يەھۇدىي دۆلەتلىرىدە پىلانلىق تۇغۇت تەشەببۇسى دەيدىغان نەرسە ئەسلا يوق. پەقەت مۇسۇلمان دۆلەتلىرىدە ۋە كۇففارلارنىڭ قول ئاستىدا قالغان مۇسۇلمان مىللەتلەردە تۇغۇتنى چەكلەش ئارقىلىق ئائىلە پىلانلاش دولقۇنى ئەۋجگە چىقماقتا. ئەقلى بار كىشى چۈشىنىدۇكى، بۇ، مۇسۇلمانلارغا قارىتىلغان بىر سۇيىقەستتىن باشقا نەرسە ئەمەس. بۇ، مۇسۇلمانلار سانىنىڭ كۆپىيىشىنى تىزگىنلەش ئۈچۈن قوللىنىلغان بىرئادالەتسىز سىياسەتتۇر. ئۆزلىرىنى ئىسلام دىنىغا مەنسۇپ قىلىۋالغان، ئۆزلىرىنى مەدەنىيەتلىك دەپ دەۋا قىلىۋاتقان بەزى مۇسۇلمانلار ئۆز دۈشمەنلىرىنىڭ بۇ يامان غەرەزلىرىنى تونۇماستىن، ئۇلارنىڭ بۇ تەشەببۇسلىرىغا ئاۋاز قوشماقتا. كاشكى، ئۇلار ئالدانغانلىقىنى بىلگەن بولسا ئىدى.

بەزى مۇستەملىكچى دۆلەتلەر ئۆزلىرىنىڭ قول ئاستىدىكى، زورلۇق بىلەن مۇستەملىكە قىلىنغان مىللەتلەرنىڭ تۇغۇش ئارقىلىق كۆپ سانلىقنى ئىگىلىشىنى مەنئى قىلىش پىلانى بىلەن ئۇلارنى كۆپىيىشتىن توسۇش سىياسىتىنى ئېلىپ بارماقتا. بۇ سىياسەتنىڭ غايىسى مۇستەملىكە ئاستىدىكى مىللەتلەرنى ئاز سانلىق مىللەت قاتارىغا چۈشۈرۈش، ئاندىن تەدرىجى ھالدا، ئۇلارنىڭ نەسىللىرىنى قۇرۇتۇپ تاشلاش ئارقىلىق ئۇلارنى يەر يۈزىدىن پۈتۈنلەي يوق قىلىشتىن ئىبارەت ۋەھشىي سۇيىقەست ئىكەنلىكى ھەممىگە ئايان بولماقتا. شۇڭا بۇنداق شارائىتلاردا، زورلۇق بىلەن تۇغۇت چەكلەش سىياسىتىگە قۇربان بولۇش ئالدىدا تۇرىۋاتقان خەلقلەرنىڭ ئۆز نەسىللىرىنى يېتىشتۈرۈش ئارقىلىق ئۆز مەۋجۇدىيىتىنى ئاخىرىغىچە ساقلاپ قېلىش يولىدا ھارماي كۈرەش قىلىشى پەرزدۇر.

تۇغۇت چەكلەش مۇتلەق خاتادۇر. پېقىرلىقتىن قورقۇپ ھامىلدارلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن دورا ـ ئوكۇل ۋە باشقىمۇ چارىلەرنى قوللىنىش جائىز ئەمەس. چۈنكى ئاللاھ ھەرقانداق جانلىقنى ئۆز رىزقى بىلەن يارىتىدۇ. ئەمما ئائىلىۋىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، مەسىلەن: ئانىنىڭ نورمال تۇغۇتتا تۇغالماستىن، بالىنى ھەرقېتىمدا ئوپېراتسىيە قىلىش ئارقىلىق ئېلىشقا مەجبۇر بولۇپ قالغانلىقى ياكى ئەر ـ ئايال ئىككىسى تۇغۇشنى بىر زامان كېچىكتۈرۈشتە ئۆزلىرى ئۈچۈن ياخشىراق بولىدىغانلىقىنى مەسلىھەتلەشكەنلىكى قاتارلىق ھاللاردا ئۇلارنىڭ ھامىلدارلىقنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان دورا، ئوكۇل ۋە باشقىمۇ چارىلەرنى قوللىنىشى جائىزدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەزلە ھەققىدىكى ھەدىسلىرى ۋە ئىسلام فىقھىشۇناس ئالىملىرىنىڭ تۆرەلگىنىگە قىرىق كۈن بولمىغان نۇتفە (ئابىمەنى) نى دورا ياكى ئوكۇللار ئارقىلىق زۆرۈرىيەت يۈزىسىدىن چۈشۈرىۋېتىشنىڭ جائىزلىقى ھەققىدىكى پەتىۋالىرى بىزنىڭ بۇ قارارىمىزنى كۈچلەندۈرىدۇ.

شەكسىزكى، ئۆيلىنىشنىڭ غايىلىرىدىن بىرى، بەلكى بىرىنچىسى ئىنسان نەسلىنى

ساقلاپ قېلىشتۇر. ئىنسانىيەتنىڭ داۋاملىشىشى پەقەتلا نەسىللىنىشىنىڭ داۋاملىشىشى بىلەن بولىدۇ. ئىسلام دىنى نەسىلنىڭ كۆپ بولىشىنى تەشەببۇس قىلغان، تۇغۇلغان بالا ئوغۇل بولسۇن ياكى قىز بولسۇن ئوخشاشلا قارشى ئالغان، لېكىن بۇنىڭ بىلەن بىللە بەزى زۆرۈر ئەھۋاللاردا تۇغۇتنى رەتكە سېلىشقا رۇخسەت قىلغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدە تۇغۇتنىڭ ئالدىنى ئېلىش ياكى نەسىلنى ئازايتىش ئۈچۈن كىشىلەر قوللانغان ئەڭ مەشھۇر ئۇسۇل ئەزلى قىلىش (مەنىنى سىرتقا چىقىرىۋېتىش) تىن ئىبارەت ئىدى، ۋەھيي ۋە پەيغەمبەرلىك دەۋرىدە ساھابىلەر شۇنداق قىلاتتى.

4268/2571 ـ وفي رواية: أَنَّ رَجُلاً قَالَ: يَا رَسُولَ الله، إِنَّ لِي جَارِيَةً، وَأَنَا أَعْزِلُ عَنْهَا، وَأَنَا أَكْرَهُ أَنْ تَحْمِلَ، وَإِنَّ الْيَهُودَ تُحَدِّثُ أَنَّ الْعَزْلَ المَوْءُودَةُ الصُّغْرَى، قَالَ: ((كَذَبَتْ يَهُودُ لَوْ أَرَادَ الله أَنْ يَخْلُقَهُ مَا اسْتَطَعْتَ أَنْ تَصْرِفَهُ))* أبو داود (2171)، الترمذي (1136)

4268/2571 ـ ئەبۇ سەئىد خۇدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر كىشى پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: ئى رەسۇلۇللاھ! مېنىڭ بىر دېدىكىم بار، مەن ئۇنىڭ بىلەن بىرگە بولغاندا، ئەزلى قىلىمەن. چۈنكى مەن ئۇنىڭ بىلەن پەقەت شەھۋىتىمنى قاندۇرۇش ئۈچۈنلا بىرگە بولىمەن ۋە ئۇنىڭ ھامىلدار بولۇپ قېلىشىنى خالىمايمەن. ئەمما يەھۇدىيلار: ”ئەزلى قىلىش قىزلارنى تىرىك كۆمۈۋېتىشنىڭ كىچىكلىتىلگەن كۆرۈنۈشى“ دېيىشىدىكەن، دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: يەھۇدىيلارنىڭ دېگەنلىرى يالغان. اللە بىر نەرسىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرمەكچى بولسا، سەن ئەزلى قىلغان بىلەنمۇ ئۇنىڭ ئالدىنى ئالالمايسەن، دەپ جاۋاب بەردى. (ئەبۇ داۋۇد 2171)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ ھەدىستە دېمەكچى بولغىنى: ئەر كىشى ئەزلى قىلغان تەقدىردىمۇ، بەلكى تۆپىماستىن بىرەر تامچە چېكىتىپ قېلىپ، ھامىلدارلىققا سەۋەب بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. تولۇق ئېھتىيات قىلسىمۇ ئاللاھ يەنىلا يارىتىشقا قادىردۇر.

تۇغۇتنى رەتكە سېلىشنى جائىز قىلىدىغان زۆرۈر ئەھۋاللار

بۇ زۆرۈر ئەھۋاللارنىڭ بىرىنچىسى بولسا: تەجرىبىلىك ۋە ئىشەنچلىك دوختۇرنىڭ سۆزىگە ئاساسەن، تۇغۇت ياكى ھامىلدارلىق تۈپەيلىدىن ئانىنىڭ ھاياتىغا ياكى تەن ـ سالامەتلىكىگە خەۋپ يېتىش ئەھۋالىدۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: **وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ** ئۆزۈڭلارنى ھالاكەتكە تاشلىماڭلار [بەقەرە سۈرىسى 195 ـ ئايەت] يەنە مۇنداق دېگەن: **وَلَا تَقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا** ئۆزۈڭلارنى ئۆلتۈرمەڭلار! ئاللاھ ھەقىقەتەن سىلەرگە ناھايىتى مېھرىباندۇر. [نىسا سۈرىسى 29 ـ ئايەت]

زۆرۈر ئەھۋاللارنىڭ يەنە بىرى بولسا: بالىلارنى دەپ ئېغىر قىيىنچىلىققا ئۇچراپ قېلىشتىن، ياكى بالىلارنىڭ تۈپەيلىدىن ئوغرىلىق، پارىخورلۇقتەك ھارام ئىشلارنى قىلىپ سېلىشتىن ئەندىشە قىلىدىغان ئەھۋاللاردۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن: **يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ**

ئاللاھ سىلەرگە ئاسانلىقنى خالايدۇ، تەسلىكنى خالىمايدۇ [بەقەرە سۈرىسى 185ـ ئايەت]

مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ ئاللاھ سىلەرگە مۇشەققەتنى خالىمايدۇ [مائىدە سۈرىسى6 ـ ئايەت] يەنە بالىلارنىڭ تەن سالامەتلىكى ياكى ئۆلارنى بېقىپ تەربىيلەشنىڭ ئوبدان بولماسلىقىدىن ئەندىشە قىلىدىغان ئەھۋاللاردۇر.

يەنە شەرىئەتتە ئېتىبارغا ئېلىنىدىغان زۆرۈر ئەھۋاللارنىڭ بىرى بولسا: يېڭى بىر ھامىلدارلىق ياكى بىر تۇغۇتنىڭ قۇچاقتىكى سۈت ئېمۋاتقان بالىنىڭ ھاياتىغا تەسىر كۆرستىشتىن ئەنسىرەشتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۈممىتىنى داۋاملىق پايدىلىق بولغان نەرسىلەرگە بۇيرۇپ، زىيانلىق بولغان نەرسىلەردىن توساتتى. لېكىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنى ھاراملىق دەرىجىسىگە قەدەر چەكلىمىگەن، چۈنكى ئۇ ئۆز دەۋردىكى كۈچلۈك ۋە قۇدرەتلىك مىللەتلەرگە قاراپ بۇ ئىشنىڭ ئۇلارغا زىيان يەتكۈزمىگەنلىكىنى كۆرگەن. دېمەك: بۇنىڭدىن زىيان كېلىپ چىقىشى ئېنىقمۇ ئەمەس، ھەم داۋاملىقمۇ ئەمەس. بۇنىڭ ئۈستىگە ئېمىتىش مۇددىتىدە جىنسىي مۇناسىۋەتنى كەسكىن چەكلىۋەتكەن بولسا، تولۇق ئېمىتىش مۇددىتى ئىككى يىل بولغانلىقى ئۈچۈن، ئەر ـ ئايال ئىككىيلەن قىينىلىپ قالغان بولاتتى. ياشلار ۋە شەھۋەتلىك كىشىلەر ئىككى يىل ئېمىتىش مۇددىتىدە ئاياللىرىغا يېقىنلاشمىسا ئۇلاردا خەتەرلىك ئەھۋاللار كۆرىلىشى مۇمكىن. شۇڭا ئېمىتىۋاتقان ئايالغا يېقىنلىششنى چەكلىگەندىن چەكلىمىگەن ياخشىراق دەپ قارىغان.

ھازىرقى ئەسرىمىزدە ھامىلدار بولۇپ قېلىشقا توسالغۇ بولىدىغان يېڭى چارىلەر پەيدا قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كۆزلىگەن ئېمىدىغان بوۋاقنى زىياندىن قوغداش بىلەن بىرلىكتە ئېمىتىش مۇددىتىدە ئاياللارغا يېقىن كەلمەسلىكتىن كېلىپ چىقىدىغان قىينچىلىقنى ھەل قىلىشتىن ئىبارەت بولغان مەقسەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ بېرىدىغان چارىلەر بار. يۇقىرىقىلارغا بىنائەن ئىككى تۇغۇت ئارىسىدىكى ئەڭ تولۇق ئېمىتىش مۇددىتىنى ئىسلام نەزىرىدە 30 ياكى 33 ئاي دەپ بەلگىلەيمىز.

بالىنى چۈشۈرىۋېتىش مەسىلىسى

ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارغا يوقىرىقىدەك، ئۆزۈرلۈك ۋە زۆرۈرىيەت ھاللىرىدا ھامىلە بولۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن چارە قوللىنىشقا رۇخسەت قىلغان بولسىمۇ، قۇرساقتىكى بالىغا جان كىرىپ بولغاندىن كېيىن ئۇنى چۈشۈرىۋېتىش ئارقىلىق جىنايەت ئىشلەشنى قەتئىي مەنئى قىلغان. پۈتۈن ئىسلام فىقھىشۇناس ئالىملىرىنىڭ ھەممىسى بالىغا جان كىرىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنى ئېلىۋېتىشنىڭ قەتئىي ھارام ئىكەنلىكىگە ئىتتىپاقتۇر. شۇڭا قۇرساقتىكى بالىغا زىيان يەتكۈزۈش ئەڭ ئېغىر قاتىللىق جىنايەتلەردىن سانىلىدۇ.

ئەگەر ئانىنىڭ قۇرسىقىدىكى بالىنى ئېلىۋاتمىغاندا، ئانىنىڭ چوقۇم ئۆلىدىغانلىقى ھەققىي ئىشەنچلىك دوختۇر تەرىپىدىن پەرەز قىلىنغان بولسا، بۇ ھالەتتە شەرىئەتنىڭ: "ئىككى زىياننىڭ يېنىكرەكىنى تارتىش كېرەك "دەيدىغان ئومۇمى پرىنسىپىغا ئاساسەن، ئانىنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بالىسىنى ئېلىۋېتىش جائىز بولۇپلا قالماستىن، بەلكى زۆرۈردۇر. چۈنكى، تېخى ھاياتقا كۆز ئاچمىغان، ساغلام تۇغۇلىشى ياكى ئۆلۈك تۇغۇلىشى ئېھتىمال بولغان، بەچچىدانىدىكى بىر بوۋاق ئۈچۈن، ھاياتلىقتىن ئورۇن ئالغان، ئائىلە

قورۇلۇشىنىڭ بىر ئاساسى بولغان، بالىلاردىن مەسئۇل بولغان، ئۈستىگە شەرىئەت ئەھكاملىرى بۇيرۇلغان ۋە شۇ بۆۋاقنىڭ دۇنياغا كېلىشىگە سەۋەب بولىدىغان ساغلام بىر ئانىنىڭ ھاياتىنى قۇربان قىلىش شەرىئەت ۋە ئەقىلنىڭ بىردەك تەقەززاسى بىلەن جائىز ئەمەستۇر.

بالا ئېمىتىش مەسىلىسى

ھەرقانداق ھايات ئىگىسىنىڭ ھاياتىنى داۋام قىلدۇرۇشى ۋە ساغلىقىنى ساقلىشى ئۈچۈن غىزالىنىشى كېرەك. غىزالارمۇ ئۆز تەركىبلىرىگە قاراپ ھەرخىل بولىدۇ. بىرىگە پايدىلىق بولغان نەرسە، باشقا بىرسىگە زىيانلىق بولۇشى ئېھتىمال. بۆۋاقلارنىڭ ئەڭ تەبىئىي ۋە ئەڭ پايدىلىق غىزاسى سۈتتۇر. سۈتلەرنىڭ ئەڭ ئەۋزىلى ۋە ئەڭ پايدىلىق بولغىنى ساغلام ئانىنىڭ سۈتى بولۇپ، ئەمدى توغۇلغان بۆۋاققا ئەڭ ئاز دېگەندە 24 ئاي ئانا سۈتىنى ئەمدۈرۈش ئۇنىڭ ساغلىقى ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىمدۇر. چۈنكى تىببىي يەكۈنلەرگە ئاساسلانغاندا، ئانا سۈتىنىڭ تەركىبلىرى بۆۋاقنىڭ ئېھتىياجىغا قاراپ تەرەققى قىلىپ تۇرىدۇ. بۇ ئالاھىدىلىك ياسالغان سۈت تۇرلىرىنىڭ تەركىبلىرىدە يوقتۇر. ئانىنىڭ بالىسىنى ئېمىتىشكە باشلىغان ئاۋۋالقى كۈنلىرىدىكى سۈتىنىڭ تەركىبىدە كۆپ سانىدىكى پروتېين (ئاقسىل) ۋە مەدەن ئۇنسۇرلىرىغا باي بولغان (Colostrum)ماددىسى بار بولۇپ، ئەينى ۋاقىتتا ئۇنىڭدا ماي ۋە شېكەر ئاز بولىدۇ. چۈنكى بۆۋاقنىڭ دەسلەپكى كۈنلىرىدە بۇلارغا ھاجىتى بولمايدۇ. مۇندىن باشقا، ئانا سۈتىنىڭ تەركىبىدە بۆۋاقنى تۈرلۈك كېسەللىكلەرگە قارشى قوغدىغۇچى ماددىلار باردۇر. سىل كېسىلى ۋە باشقىمۇ ئىرسىي كېسەللىكلىرى بولغان ئانىنىڭ سۈتىنى بۆۋاققا ئېمىتىشكە بولمايدۇ. چۈنكى بۆۋاقتىتا، ئېمىتكۈچىدىكى بۇ ئىرسىي كېسەللىك بۆۋاققا ئۆتىدۇ ـ دە، ئۇنىڭ بېجىرىم ئۆسۈشىگە توسقۇن بولىدۇ. بۆۋاقنى ئۆز ئانىسىنىڭ ئېمىتكىنىگە ھېچ نەرسە تەڭ بولالمايدۇ. چۈنكى ھەرقانداق ئانا ئۆز بالىسىغا ئۆز جېنىدىنمۇ بەك كۆيۈنىدۇ ۋە ئۇنىڭغا ئالاھىدە مېھرى ـ شەپقەت كۆرسىتىدۇ. ئۆز ئانىسىنىڭ سۈتىنى ئېمىپ چوڭ بولغان بالىلار، باشقا ئاياللاردىن ياكى ھايۋانلاردىن سۈت ئەمگەن بالىلارغا قارىغاندا ساغلىق ۋە باشقىمۇ تەرەپلەردىن ئالاھىدە پەرقلىق ئۆسىدىغانلىقىمۇ تىببىي ۋە پسىخولوگىيە مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ بىردەك يەكۈنىدۇر. چۈنكى، ئۆز ئانىسىنىڭ سۈتىنى ئېمىپ يېتىلگەن بۆۋاق ئەڭ ئاۋۋال ئۇ، ئانىلىقنىڭ تېپىلماس شەپقىتىگە قانىدۇ، ئانىسىغا كۆيىدىغان ۋە ئۇنىڭ ئامراقلىقىنى ھېس قىلىدىغان بولۇپ يېتىلىدۇ. كېلەچەكتىمۇ ئۇنىڭ ياخشىلىقىنى قايتۇرۇشقا تىرىشىدۇ. تىببىي تەرەپتىن ئانىغا بالىسىنى ئېمىتىشكە بىرەر توسقۇنلۇق كۆرۈلگەن ۋاقىتتا، بالىنى ساغلام ھايۋاننىڭ سۈتىنى ئەمدۈرۈشكە بولىدۇ. بۆۋاقنىڭ ئۆز ئانىسىنىڭ سۈتىنى ئەڭ كۆپ ئىككى يىل ئېمىش ھەققى باردۇر. ئاللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ: «ئانىلار(بالىلارنى ئېمىتىش مۇددىتىدە) تولۇق ئېمىتمەكچى بولسا، تولۇق ئىككى يىل ئېمىتىشى لازىم» (بەقەرە سۈرىسى 233 ـ ئايەت)

ئىسلام شەرىئىتىنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە، ئاتا ـ ئانىسى ئاجرىشىپ كەتكەنلىك سەۋەبتىن ئوتتۇرىدا قالغان بۆۋاقلارنى ئۆز ئانىسى ئېمىتىدۇ. ئۇنىڭ ئېمىتكىنى ئۈچۈن ئاتىسىنىڭ ھەق تۆلىشى لازىم كەلمەيدۇ. بىراق ھەق بەرسە ياخشىدۇر. ئاللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ:

[وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلاَدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَن يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لاَ تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلاَّ وُسْعَهَا لاَ تُضَآرَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلاَ مَوْلُودٌ لَّهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى

الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالاً عَن تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدتُّمْ أَن تَسْتَرْضِعُواْ أَوْلاَدَكُمْ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُم مَّآ آتَيْتُم بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُواْ اللّهَ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (**233**)]

«ئانىلار (بالىلارنى ئېمىتىش مۇددىتىدە) تولۇق ئېمىتمەكچى بولسا، تولۇق ئىككى يىل ئېمىتىشى لازىم. ئاتىلار ئانىلارنى قائىدە بويىچە يېمەك ـ ئىچمەك ۋە كىيىم ـ كېچەك بىلەن تەمىنلەپ تۇرۇشى كېرەك، كىشى پەقەت قولىدىن كېلىدىغان ئىشقىلا تەكلىپ قىلىنىدۇ. ئانىنى بالىسى سەۋەبلىك زىيان تارتقۇزماسلىق لازىم. (ئەگەر ئاتا ئۆلۈپ كەتسە) ئۇنىڭ ۋارىسى ئاتىغا ئوخشاش مەسئۇلىيەتنى (يەنى ئانا بولغۇچىغا نەپىقە بېرىش ۋە ئۇنىڭ ھەقلىرىگە رىئايە قىلىش قاتارلىقلارنى) ئۆز ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك. ئەگەر ئاتا ـ ئانا كېڭىشىپ (بالىنى ئىككى يىل توشماستىنلا) ئايرىۋەتمەكچى بولسا، ئۇلارغا ھېچبىر گۇناھ بولمايدۇ. ئەگەر بالىلىرىڭلارنى ئىنىكئانىلارغا ئېمىتمەكچى بولساڭلار، قائىدە بويىچە ئۇلارنىڭ ھەققىنى بەرسەڭلارلا سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. اﷲتىن (يەنى اﷲنىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك قىلىشتىن) قورقۇڭلار، بىلىڭلاركى، الله سىلەرنىڭ قىلغان ئەمەلىڭلارنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر». (بەقەرە سۈرىسى 233 ـ ئايەت)

بالىنى ئۆزى تەرەپكە ئېلىۋالغان ئاتىنىڭ ئانىنى بالىسىنى ئېمىتىش توغرۇلۇق زورلاش ھەققى يوقتۇر. ئانا خالىسا ئۆزى ئېمىتىدۇ، خالىسا باشقا ئىشەنچلىك ئانىنىڭ ئېمىتىشىگە رازى بولىدۇ. بالىلار ئەقىل ـ ئىدراكقا ئىگە بولغاندىن كېيىن، ئوغۇل بالىلار ئاتىلىرىنىڭ ئىشلىرىنى ئۆگىنىشى ئۈچۈن ئاتىسىنىڭ يېنىدا، قىزلار ئائىلە ئىشلىرىنى ئۆگىنىشى ۋە ئۆي ئىشلىرىغا پىششىق ئۈچۈن ئانىسىنىڭ يېنىدا تۇرۇشى ياخشىدۇر.

ھەزانە (يەسلى)

بالىلارنىڭ يەسلى ۋاقتى ـ بۇۋاق چوڭ بولۇپ يېمەك ـ ئىچمەكلىرىنى ئۆزى يەپ، ئىچەلەيدىغان، كېيىم ـ كېچەكلىرىنى ئۆزى كىيەلەيدىغان بولغىچىلىك ئارىلىقتىكى ۋاقىت دېمەكتۇر.

بالىلارنىڭ يەسلى ۋاقتىدا ئۇلارغا ياخشى قاراش ئاتا ـ ئانىنىڭ ئۈستىدىكى پەرزەنت ھەقلىرىدىن بىرىدۇر. يەسلى ئىشىغا بالىنىڭ ئانىسى دادىسىدىنمۇ ھەقلىقتۇر. شۇڭا ئىسلام دىنى بالىنى بۇ ۋاقىت ئىچىدە تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش ھەققىنى ئانىلارغا بەرگەن. ھەر بۇۋاق ئۈچۈن ئۇنىڭ ئۆز ئانىسى ئەڭ كۆيۈمچان ۋە ئەڭ مېھرىبان كىشىسىدۇر.

بالىلارنى يەسلى ياشلىرىدا ئانىسىنىڭ بېقىشى ئۇنىڭدىن بىھاجەت بولغىلى بولمايدىغان مۇھىم ئىشتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئېرى بىلەن ئاجرىشىپ، بالىسىنى تالىشىپ قالغان بىر ئايالغا "سەن ياتلىق بولغانغا قەدەر بالاڭنى ئۆزۈڭ بېقىشىڭغا ھەقلىقسەن "دېگەن. ئىسلام شەرىئەت ئالىملىرى بالىلارنى يەسلى ياشلىرىدا بېقىشقا، تەربىيىلەشكە ئانىسىنىڭ ئەڭ ھەقلىق ئىكەنلىكىنى تەكىتلەيدۇ.

بالىنىڭ چىقىملىرىنى ئاتىسى تۆلەيدۇ. چۈنكى ئاتىسىنىڭ ئۈستىگە ئانىنى ۋە بالىنى بېقىش پەرزدۇر. بالا تۇغۇلۇشى بىلەن ئۇنىڭ ھەققىدە 3 ھوقۇق بەلگىلەنگەن بولىدۇ:

1. ئۇنى تەربىيىلەش ھوقۇقى

2. ئۇنىڭ جېنىنى قوغداش هوقۇقى

3. ئەگەر ئۇنىڭغا ئاتاپ قويۇلغان مال بولسا، ئۇنى قوغداش هوقۇقى

بالىنى تەربىيىلەش هوقۇقى "يەسلى "نامى بىلەن ئاتىلىپ، ئۇنىڭ ئانىسىغا بېرىلگەن هوقۇقتۇر. ئاندىن قالسا، ئۇنىڭغا ئانىسىنىڭ ئايال تۇغقانلىرى هەقلىقتۇر. بۇ هوقۇق ئۇچۇن ئانىسىنىڭ هەقلىق بولۇشىنىڭ سەۋەبى شۇكى، بىرىنچىدىن، بۇۋاق ئۆزىنىڭ يېمىكىنى ئۆزى يەپ، ئىچەلەيدىغان بولغىچىلىك ۋاقىت ئىچىدە ئۆز ئانىسىغا قاتتىق ئېهتىياجلىقتۇر.

ئىككىنچىدىن، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالا مدىن سابىت بولغان هەدىسلاردا يەسلى يېشىدىكى بۇۋاقلارنى ئۆز ئانىسى بېقىپ، تەربىيىلىشىنىڭ زۆرۈرلىكى تەكىتلىنىدۇ.

ئۈچىنچىدىن، ئانىسى ئۆز بالىسى ئۈچۈن ئۆز جېنىنى قۇربان قىلالايدۇ ۋە بالىسغا بېرىشكە تېگىشلىك ئانىلىقنىڭ تېپىلماس مېهرىنى بېرەلەيدۇ. يۇقىرىقىلارغا ئاساسەن، يەسلى هەققى ئۈچۈن ئانا ئاتىدىن هەقلىقتۇر.

ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەن ياكى تاشلىۋېتىپ كېتىپ قالغان بۇۋاقنى ئانىسىنىڭ ئانىسى بېقىشقا هەقلىقتۇر. ئەگەر ئانىسىنىڭ ئانىسمۇ بولمىسا ياكى ئۇ، باقمىسا، ئۆز ئاتىسى باقىدۇ. ئۇمۇ بولمىسا، ئانىسىنىڭ هەمشىرىلىرى باقىدۇ. ئۇلارمۇ باقمىسا ئاتىسىنىڭ هەمشىرىلىرى باقىدۇ.

بالىلارنى يەسلى يېشىدا تەربىيىلەشكە هەقلىق بولۇشنىڭ شەرتلىرى تۆۋەندىكىچە:

1. بالىنى باققۇچى ئايالنىڭ ئاقىل، بالىغ ۋە مۇسۇلمان بولۇشى،

2. بالىنىڭ ئېهتىياجلىرىغا كۈچى يېتىدىغان، ياشراق، تىنى ساق ئايال بولۇشى. ئۆزى ياشىنىپ قالغان ياكى كېسەلچان ياكى سىرتتا ئىشلەيدىغان ئايال بالىنى بېقىش مەسئۇلىيىتىدىن چىقالمايدۇ.

3. ئەخلاقىي، دىنىي جەهەتتىن ئىشەنچلىك بولۇشى. ئەگەر ئەكسىچە بولسا، بالىنى بۇزۇپ قويىدۇ.

ئون بىرىنچى باپ. ئائىلىدىكى مۇناسىۋەت ۋە ئەدەپ - قائىدىلەر

بىرىنچى، ئائىلىنىڭ باشقىلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى

1. ئائىلىنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى

ئائىلىنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى - ئۇلارغا سىلە - رەهىم(ماددىي ۋە مەنىۋى جەهەتلەردىن ياردەم) قىلىش، ئۇلارنىڭ هال - ئەهۋاللىرىنى سوراش، ئۇلارنى زىيارەت قىلىپ يوقلاپ تۇرۇش، ئۇلار چاقىرسا قەدەم تەشرىپ قىلىش، ئېهتىياجلىق هالدا قالسا ماددىي ياردەم بېرىش، مەسلىهەت سورسا يول كۆرستىش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

2. ئائىلىنىڭ قول ئاستىدىكى خىزمەتكارلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى

بۇ مۇناسىۋەت، ئۇلارغا سىلىق، يۇمشاق مۇئامىلە قىلىشنى، تەكەببۇرلۇق قىلماسلىقنى، ئۇلارنىڭ هال - ئەهۋاللىرىدىن ياخشى خەۋەر تېپىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بەزى ئائىلىلەردىكى بالا باققۇچى قىزلار ۋە ئاياللارمۇ شۇ ئائىلىلەرنىڭ خىزمەتكارلىرى بولۇپ هېسابلىنىدۇ.

3. ئائىلىنىڭ خوشنىلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى

مۇسۇلمان ئائىلىسىنىڭ خوشنىلىرى بىلەن بولىدىغان مۇناسىۋىتى - خوشنىلارغا قولىدىن

كېلىشچە ياخشىلىق قىلىش، ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتلەردىن ئۇلارغا ياردەم قىلىش، ئۇلارنى ھۆرمەتلەش، ئازار بەرمەسلىك، ئىناق ۋە مېھرىبان بولۇش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

8306/5048 ـ أبو شريح العدوي – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: سمعت أذناي وأبصرت عيناي ووعاه قلبي، حين تكلَّم به النبيُّ فقال: ((من كان يؤمنُ بالله واليومِ الآخرِ فليكرمْ ضيفه جائزته))، قالوا:وما جائزتُه يا رسولَ الله؟ قال: ((يومُه وليلتُه، والضيافةُ ثلاثةُ أيامٍ، فما كان وراءَ ذلك فهو صدقةٌ عليه، ومن كان يؤمنُ بالله واليومِ الآخر فليقلْ خيرًا أو ليصمتْ))* البخاري (6019)، مسلم (14).

8306/5048 ـ ئەبۇ شۇرەيىھ ئەدەۋىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سۆزلەۋاتقان چاغدا، مەن ئۇنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن ۋە ئۇنىڭ سۆزىنى ئۆز قۇلىقىم بىلەن ئاڭلىغان ئىدىم. ئۇ: كىمكى ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرسە، قوشنىسىغا ھۆرمەت قىلسۇن! كىمكى ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرسە، مېھمىنىغا ھەققىنى بەرسۇن، دېدى. بۇنى ئاڭلىغان ساھابىلار: ئى ئاللاھنىڭ رەسۇلى! ئۇنىڭ ھەققى نېمە؟ دەپ سورىغاندى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق جاۋاب بەردى: ئۇنىڭ ھەققى بىر كېچە كۈندۈز مېھمان قىلىشتۇر. ئۇنى نورمال مېھمان قىلىش ئۈچ كۈندۇر. ئۇنىڭدىن ئېشىپ كەتسە، ساھىبخانىنىڭ مېھمانغا بەرگەن يېمەك ـ ئىچمەكى ۋە قىلغان خىزمىتى ئۇنىڭغا بەرگەن سەدىقىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. كىمكى ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرسە، ياخشى سۆز قىلسۇن ياكى شۈك تۇرسۇن. (بۇخارى: 6019)

ئىككىنچى، سىلە ـ رەھىم ھەققىدە

سىلە رەھىم ـ ئۇرۇق ـ تۇغقانلارنىڭ ئۆزئارا بىر ـ بىرىگە ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتلەردىن ياردەم قىلىشىش ئارقىلىق ئارىسىدىكى تۇغقانچىلىقنى داۋاملاشتۇرۇشى دېمەكتۇر. ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشمۇ سىلە ـ رەھىمنىڭ تۈرىگە كىرىدۇ. ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنى ئائىلىلەر ئوتتۇرىسىدىكى تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتىنى ئىناق شەكىلدە داۋام ئېتىشكە ۋە ھېچبىر زامان ئۇرۇق ـ تۇغقانلىقنى ئۈزۈپ قويماسلىققا چاقىرىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا خىتاب قىلىش ئارقىلىق، پۈتۈن مۇسۇلمانلارغا ئەمر قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

[وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلاَ تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا (**26**)]

«ئۇرۇق ـ تۇغقانغا، مىسكىنگە (يەنى ئاجىز ـ ئۇرۇق كەمبەغەلگە)، ئىبنى سەبىلگە (يەنى يۇرتىدىن ئايرىلىپ، يولدا قالغان پۇلسىز مۇساپىرگە) خەير ـ ساخاۋەتتىن ھەققىنى بەرگىن.» (ئىسرا سۈرىسى 26 ـ ئايەت)

8261/5008 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعه: ((من سرَّه أن يبسُط الله في رزقِهِ، وأن ينسأ له في أثرِه، فليصل رحمه))* البخاري (5985).

8261/5008 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم: كىمكى رىزقىنىڭ كەڭ بولۇشىدىن ياكى ئۆمرىنىڭ ئۇزۇن بولۇشىدىن خۇرسەن بولسا، سىلە رەھىم قىلسۇن. (بۇخارى:

(2067

ئۇرۇق ـ تۇغقانلارغا سىلە ـ رەھىم قىلىش ماددىي ۋە مەنىۋى ھەر ئىككى جەھەتنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ: ماددىي جەھەتتىن سىلە ـ رەھىم قىلىش دېگەنلىك، ئۇرۇق ـ تۇغقانلاردىن بىرەرسى ماددىي قىيىنچىلىقتا دۇچ كەلگەن بولسا، ئۇنىڭغا پۇل ـ مال ياردەم قىلىش، قەرىزدار بولسا، ئۇنى ئۈزۈشكە ياردەم قىلىش، كېسەل بولسا، ئۇنى داۋالىتىش ۋە ئۇلاردىن بىرەرسى ئاجىز بولسا، ئۇنىڭ ئىشلىرىغا كۆچى بىلەن ياردەم قىلىش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئەمما مەنىۋى جەھەتتىن سىلە ـ رەھىم قىلىش دېگەنلىك، ئۇرۇق ـ تۇغقانلارنى زىيارەت قىلىش، كېسەل بولسا يوقلاش، چاقىرسا ئۇلارغا قەدەم تەشرىپ قىلىش، ئۇلارنىڭ مۇسىبەتلىرىگە تەزىيە بىلدۈرۈش، خوشاللىقلىرىنى تەنتەنە قىلىش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

سىلە ـ رەھىم قىلىش كۆپلىگەن كىشىلەرنىڭ چۈشەنگىنىدەك، سۆز بىلەن، قۇرۇق سالام بىلەن ياكى ئۇلارنى زىيارەت قىلىپ قويۇش بىلەنلا ئادا تاپمايدۇ. بەلكى ئورۇق ـ تۇغقانلارغا ئۆز نەپسىنىڭ مەنپەئەتلىرىدىن كېچىپ قوللىرىدىن كېلىشچە ياردىمىنى يەتكۈزۈش بىلەن بولىدۇ.

سىلە رەھىم قىلىنىدىغانلارنىڭ تەرتىپلىرى

ئىمام نەۋەۋى سىلە ـ رەھىم قىلىنىدىغانلارنىڭ تەرتىپلىرى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: «سىلە ـ رەھىمنى ئەڭ ئاۋۋال ئانىغا، ئۇنىڭدىن كېيىن ئاتىغا، ئۇنىڭدىن كېيىن چوڭ دادا ۋە چوڭ ئانىلارغا، ئۇنىڭدىن كېيىن قىز ـ ئوغۇل قېرىنداشلارغا، ئۇنىڭدىن كېيىن تاغا ئاكىلار ۋە تاغا ئاچىلارغا ئۇنىڭدىن كېيىن قىز ـ ئوغۇل قېرىنداشلارنىڭ ۋە تاغىلارنىڭ پەرزەنتلىرىگە، ئۇنىڭدىن كېيىن خوشنىلارغا، ئۇنىڭدىن كېيىن قېيىن ئاتا ۋە قېيىن ئانا قاتارلىق قودىلىقتىكى تۇغقانلىرىغا قىلىش كېرەك. خوشنىلارغا سىلە ـ رەھىم قىلىشتا، ئۇلارنىڭ سىلە ـ رەھىم قىلغۇچىنىڭ ئۆيىگە يېقىن بولۇش ۋە ئۇزاق بولۇشىدىكى تەرتىپ بويىچە ئىش ئېلىپ بېرىلىدۇ. يېنىدىكى خوشنىغا سىلە ـ رەھىم قىلىش ئۇزاقتىكى قوشنىغا سىلە ـ رەھىم قىلىشتىن زۆرۈردۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئاۋۋال يېقىندىكىگە، ئاندىن ئۇزاقتىكىگە قىلىش كېرەك.

ئەمما كىشىنىڭ ئۆز ئائىلىسىگە يەنى ئايالىغا ۋە پەرزەنتلىرىگە قىلىدىغان چىقىملىرى "سىلە ـ رەھىم "نامى بىلەن ئەمەس، بەلكى "نەفەقە "نامى بىلەن ئاتىلىدۇ. نەفەقە ـ سىلە ـ رەھىمدىن ئاۋۋالقى ئورۇندا تۇرىدۇ. كىشى ئۆز ئائىلىسىنىڭ نەفەقىسىنى تولۇق ئادا قىلغاندىن كېيىن، ئاندىن سىلە ـ رەھىمنى ئادا قىلىشى كېرەك.

سىلە ـ رەھىم قىلىشنىڭ ھۆكمى

سىلە ـ رەھىم قىلىش ھەرقانداق مۇسۇلمان، بالىغ، ئاقىل بولغان كىشىنىڭ ئۈستىگە پەرزدۇر.

سىلە ـ رەھىمنى ئۈزۈپ قويۇش گۇناھى كەبىرىلەردىن سانىلىدۇ. سىلە ـ رەھىمنىڭ يوقىرىسى، ئۇرۇق ـ تۇغقانلار ئۈچۈن ئۆزىنىڭ مال دۇنياسى، يۈز ـ ئابرۇيىنى ۋە ماددىي ھەم مەنىۋى كۈچىنى ئايىماسلىق. سىلە ـ رەھىمنىڭ ئەدناسى، ئۇلارغا چىرايلىق سۆز قىلىش ۋە تەبەسسۇم بىلەن قاراشتىن ئىبارەتتۇر. كىشىلەرگە چىرايلىق سۆز قىلىش ۋە تەبەسسۇم بىلەن قاراش ھەم ئىبادەت ھەم سەدەقىدۇر.

سىلە ـ رەھىم قىلىشنىڭ پەزىلىتى

سىلە ـ رەھىم قىلىشنىڭ پەزىلىتى ئىنتايىن كۆپتۇر. تۇغقانلارنىڭ ئۆزئارا بىر ـ بىرىگە سىلە ـ

رەھىم قىلىشىش ئارقىلىق ئۆلارنىڭ ئارىسىدىكى يېقىنلىق ۋە دىنىي قېرىنداشلىق كۈچىيىدۇ. چۈنكى دۇنيادا، يېقىن بولسۇن، يىراق بولسۇن ئۇرۇق ـ تۇغقىنى بولمىغان ئادەم يوقتۇر. پۈتۈن مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىغا سىلە ـ رەھىم قىلىدىغان بولسا، جەمئىيەتتە سىلە ـ رەھىم قىلىنمىغان ئاجىز، كەمبەغەل قالمايدۇ.

8272/5018 ـ سلمان بن عامر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعه: ((الصدقةُ على المسكين صدقةٌ، وعلى ذي الرحمِ ثنتانِ، صدقةٌ وصلةُ رحمٍ))* النسائي92/5، ابن ماجة(1844)، الدا رمي(1680)

8272/5018 ـ سەلمان ئىبنى ئامىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مىسكىنگە سەدىقە بېرىش پەقەت سەدىقىنىڭ ساۋابىغا ئېرىشتۈرىدۇ. تۇغقانلارغا سەدىقە بېرىش سەدىقە ۋە سىلە رەھىمنىڭ ساۋابىغا ئېرىشتۈرىدۇ. (نەسائى: 2582)

8262/5009 ـ وللترمذي: ((تعلَّموا من أنسابكم ما تصلونَ به أرحامكم فإنَّ صلة الرحم محبةٌ في الأهل، مثراةٌ في المالِ، منسأةٌ في الأثر))* الترمذي (1979)

8262/5009 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: نەسەبىڭلار ئىچىدىكى سىلە رەھىم قىلىشقا تېگىشلىك كىشىلەرنى بىلىۋېلىڭلار. شەك شۈبھىسىزكى، سىلە رەھىم، تۇغقانلار ئارىسىدا مېھرى مۇھەببەتنى كۈچەيتىدۇ. پۇل مالغا بەرىكەت كەلتۈرىدۇ. ئۆمۈرنىڭ ئۇزۇن بولۇشىغا سەۋەب بولىدۇ. (تىرمىزى: 1979)

8261/5008 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعه: ((من سرَّه أن يبسُط الله في رزقهِ، وأن ينسأ له في أثرِه، فليصل رحمه))* البخاري (5985).

8261/5008 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم: كىمكى رىزقىنىڭ كەڭ بولۇشىدىن ياكى ئۆمرىنىڭ ئۇزۇن بولۇشىدىن خۇرسەن بولسا، سىلە رەھىم قىلسۇن. (بۇخارى: 2067)

ئۇرۇق ـ تۇغقانلارغا قىلغان ياخشىلىقنىڭ ساۋابى يات كىشىلەرگە قىلغان ياخشىلىقنىڭ ساۋابىدىن كۆپتۇر. زاكاتنىمۇ ئاۋۋال ئېھتىياجلىق ئۇرۇق ـ تۇغقانلارغا، ئاندىن باشقا مۇسۇلمانلارغا بېرىش ئەۋزەلدۇر.

8266/5013 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أنَّ رجلاً قالَ: يا رسول الله، إنَّ لي قرابةَ أصلهُم ويقطعوني، وأحسنُ إليهم ويسيئون إليَّ، وأحلمُ عنهم ويجهلون عليَّ، قال: ((لئن كنت كما قلتَ، فكأنَّما تسفهمُ الملَّ، ولن يزال معكَ من الله ظهيرٌ عليهم ما دمتَ على ذلك))* مسلم (2558)

8266/5013 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر ئادەم كېلىپ: ئى اللەنىڭ رەسۇلى! مېنىڭ تۇغقانلىرىم بار. مەن ئۇلارغا سىلە رەھىم قىلىپ تۇرىمەن.

بىراق، ئۇلار ماڭا سىلە رەھىم قىلمايدۇ. مەن ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىپ تۇرىمەن. بىراق، ئۇلار ماڭا يامانلىق قىلىدۇ. مەن ئۇلارغا مېھرىبانلارچە مۇئامىلە قىلىمەن. بىراق، ئۇلار ماڭا نادانلارچە مۇئامىلە قىلىدۇ، دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئەگەر سەن ھەقىقەتەن ئېيتقانلىرىڭدەك قىلغان بولساڭ، ئۇلارنىڭ گۇناھى ئۆزىگە، لېكىن سەن بۇ ئىشنى داۋام قىلىپلا تۇرساڭ، اللە تەرەپتىن بىر قوغدىغۇچى سەن بىلەن ھەممىشە بىللە بولۇپ، سېنى ئۇلاردىن قوغدايدۇ، دېدى. (مۇسلىم: 2558)

مەلۇمكى، ئىسلام مىللىتى كۆپ كىشىلەرنىڭ ئويۇشمىسىدىن تەركىب بولغان بىر چوڭ ئىسلامىي ئائىلىدۇر. ئىجتىمائىي جەمئىيەتتىكى ھەر بىر ئائىلىنىڭ ئەزالىرى ئۆز ئائىلىسىگە سىلە ـ رەھىم قىلغانلىقىنىڭ سىرتىدا، ئائىلىلەرمۇ ئۆز ئارا، ئائىلىۋى سىلە ـ رەھىم قىلىشىدىغان بولسا، شۇ ۋاقىتتا ئىسلام مىللىتى ئاللاھنىڭ ئەمرىگە مۇۋاپىق ھالدا، ھەقىقىي دىنى قېرىنداشلاردىن بولىدۇ ۋە ھەقىقىي مۇسۇلمان ئۇممەت بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مۇسۇلمانلارنىڭ بىر ئۇممەت بولۇپ بىرلىك ۋە ئىناقلىق ئىچىدە بەختلىك ياشىشى پەقەت ئۇلارنىڭ ئۆزئارا سىلە ـ رەھىملەرنى جارى قىلدۇرۇشى ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشىدۇ. بىرلىك ئىسلام دىنىنىڭ ئەڭ ئاۋۋالقى چاقىرىقىدۇر.

سىلە ـ رەھىمنىڭ تۈرلىرى

سىلە ـ رەھىم ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ: ئۇلارنىڭ بىرى، ئومۇمىي سىلە ـ رەھىم؛ يەنە بىرى، خۇسۇسىي سىلە ـ رەھىمدۇر.

ئومۇمىي سىلە ــ رەھىم

ئومۇمىي سىلە ــ رەھىم ، دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ھەرمىللەت مۇسۇلمانلارنى بىر ـ بىرى بىلەن باغلاپ تۇرىدىغان ئومۇمىيۈزلۈك بىر دىنىي باغلىنىش بولۇپ، بۇ باغلىنىش ئاللاھنىڭ مۇسۇلمانلارغا ئاتا قىلغان ئەڭ كاتتا نېمىتىدۇر. مۇسۇلمانلار مۇشۇ باغلىنىشنىڭ يۈزىسىدىن ئۆزلىرىنىڭ تىلىنىڭ، ئىرقىنىڭ، رەڭگىنىڭ ۋە ۋەتىنىنىڭ ھەرخىل بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۆزئارا بىر ـ بىرى بىلەن ھەقىقىي قېرىنداشلاردۇر.

بۇ ئومۇمىي سىلە ـ رەھىمنى مۇسۇلمانلار بىر ـ بىرىگە مېھرىبانلىق كۆرسىتىش، بىر ـ بىرىنى ئاللاھ يولىدا ياخشى كۆرۈش، پەندە ـ نەسىھەت قىلىشىش، بىر ـ بىرىگە پايدا يەتكۈزۈش؛ زىيانلاردىن، خەتەرلەردىن، بالالاردىن بىر ـ بىرىنى مۇداپىئە قىلىش؛ بىر ـ بىرىگە ياخشى دۇئا قىلىش، ئاددىسى بىر ـ بىرى بىلەن ئۇچراشقاندا: ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم (سىلەرگە ئامانلىق بولسۇن)، دەپ قىزغىن سالام بېرىشىش ئارقىلىق ئادا قىلىشقا بۇيرۇلغان.

خۇسۇسىي سىلە ـــ رەھىم

خۇسۇسىي سىلە ـ رەھىم ، ئائىلىدىكى ئەزالارنى بىر ـ بىرى بىلەن باغلاپ تۇرىدىغان تۇغقانلىق مۇناسىۋىتىدۇر. مەسىلەن: ئاتا ـ ئانىلارغا، تاغا ئاكا ـ تاغا ئاچىلارغا، قېرىنداشلارغا ۋە پەرزەنتلەرگە قىلىنغان سىلە ـ رەھىم خۇسۇسىي سىلە ـ رەھىمگە كىرىدۇ. خۇسۇسىي سىلە ـ رەھىمنىمۇ ئومۇمىي سىلە ـ رەھىمنى ئادا قىلغاندەك ئادا قىلىمىز. بۇنىڭ سىرتىدا، خۇسۇسىي سىلە ــ رەھىم ئۇچۇن بىر ـ بىرىگە ماددىي جەھەتتىن ياردەم قىلىش، زىيارەت قىلىپ يوقلاپ تۇرۇش، ھال ـ ئەھۋاللىرىنى سوراش قاتارلىق ھەقلەر سابىتتۇر.

ئومۇمەن ئېيتقاندا، ھەرئىككى تۈرلۈك سىلە ـ رەھىم ھەركىشىنىڭ قولىدىن كېلىشىچە،

ئمكانىيتىنىڭ يار يېرىشچە بىر ـ بىرىگە ياخشىلىق قىلىش، پايدا يەتكۈزۈش ۋە ئۇلارنى زىيان ـ زەخمەتلەردىن قوغداش ئارقىلىق ئادا قىلىنىدۇ.

سىلە ـ رەھىمنى ئۈزۈپ قويۇشنىڭ گۇناھى

سىلە ـ رەھىمنى داۋام قىلدۇرۇشنى ئۈزۈپ قويۇشنىڭ گۇناھى ئېغىردۇر. چۈنكى سىلە ـ رەھىم مۇسۇلمانلارنىڭ ئورتاق مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن بۇيرۇلغان بىر ئىلاھىي پەرماندۇر. كىشىلەرنىڭ بىر ـ بىرىگە سىلە ـ رەھىم قىلىشى ئارقىلىق جەمئىيەتتە ياخشىلىق ۋە بەرىكەت داۋام قىلىدۇ. سىلە ـ رەھىمنى ئۈزۈپ قويغۇچىلار ئاللاھ تائالانىڭ لەنىتىگە ئۇچرايدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە بۇ توغرىدا مۇنداق دەيدۇ:

[وَالَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهْدَ اللّهِ مِن بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَآ أَمَرَ اللّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الأَرْضِ أُوْلَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ (25)]

«ئاللاھقا بەرگەن ۋەدىنى مۇستەھكەملىگەندىن كېيىن، ئۇنى بۇزغانلار، يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلغانلار، ئاللاھ تائالانىڭ سىلە ـ رەھىم قىلىشتىن ئىبارەت ئەمرىنى تۇتمىغانلار، ئەنە شۇلار لەنەتكە دۇچار بولىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ ئاخىرەتلىكى يامان بولىدۇ.» (رەئد سۈرىسى 25 ـ ئايەت)

بۇ ئايەتتىن شۇنى بىلىشىمىز مۇمكىنكى، سىلە ـ رەھىم قىلىشنى تەرك ئەتكۈچىلەر ئاللاھقا بەرگەن ئەھدىسىنى بۇزغان خائىنلار قاتارىدا جازاغا تارتىلىدۇ. چۈنكى ئۇ، ئادەم ئەۋلادىنىڭ ئۈستىگە بۇرۇنلا يۈكلەنگەن بىر پەرزدۇر.

8258/5005 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعه: ((إنَّ الرحمَ شجنةٌ من الرحمنِ، فقالَ الله من وصلكِ وصلتهُ، ومن قطعكِ قطعتهُ))* البخاري (5988)، مسلم (2554).

8258/5005 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: شەك شۈبھىسىزكى، رەھىم (تۇغقاندارچىلىق) رەھماندىن شاخلاپ چىققان سۆزدۇر. الله ئۇنىڭغا: كىم ساڭا رىئايە قىلسا (يەنى سىلە رەھىم قىلسا)، مەنمۇ ئۇنىڭغا (رەھمىتىمنى) يەتكۈزىمەن. كىمكى سېنى ئۈزۈۋەتسە، مەنمۇ ئۇنىڭدىن (رەھمىتىمنى) ئۈزىۋېتىمەن، دېدى. (بۇخارى: 5988)

8260/5007 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – رفعته: ((الرحمُ معلّقةٌ بالعرشِ تقول: من وصلني وصله الله، ومن قطعني قطعه الله))* البخاري (5989)، مسلم (2555).

8260/5007 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: رەھىم (تۇغقانچىلىق) ئەرشكە ئېسىقلىق ھالەتتە تۇرۇپ: كىم مېنى يەتكۈزسە (يەنى سىلە رەھىم قىلسا)، الله رەھمىتىنى ئۇنىڭغا يەتكۈزىدۇ. كىم مېنى ئۈزسە، الله ئۇنىڭدىن رەھمىتىنى ئۈزىدۇ، دەيدۇ. (مۇسلىم: 2555)

8264/5011 ـ أبو بكرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعه: ((ما من ذنبٍ أجدرُ أن يعجلَ لصاحبهِ العقوبةَ في الدنيا مع ما يدخرُ له في الآخرةِ من البغيِّ، وقطيعةِ الرحمِ))* أبو داود (4902)، الترمذي (2511)، ابن ماجة(4211)

8264/5011 ـ ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله تائالا پاھىشە ئايالنى ۋە سىلە رەھىمنى ئۈزگەن كىشىنى دۇنيادىمۇ، ئاخىرەتتىمۇ جازالايدۇ. (تىرمىزى: 2511)

8273/5019 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعه: ((إن أعمالَ بني آدم تعرضُ كل خميسٍ ليلةَ الجمعةِ فلا يقبلُ عملُ قاطعِ رحمٍ))* أحمد2/483

8273/5019 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم: ئىنسانلارنىڭ ئەمەللىرى ھەر پەيشەنبە ئۆتتۈپ، جۈمە كىرگەن كېچىسى تەكشۈرۈلىدۇ. سىلە رەھىمنى ئۈزگۈچىنىڭ ئەمەلى قوبۇل بولمايدۇ. (ئەھمەد: 9902)

8263/5010 ـ جبير (بن مطعم – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –): رفعه: ((لا يدخلُ الجنةَ قاطعُ رحم))* البخاري (5984)، مسلم (2556).

8263/5010 ـ جۇبەير ئىبنى مۇتئىم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: سىلە رەھىمنى ئۈزگۈچى جەننەتكە كىرمەيدۇ. (مۇسلىم: 2556)

بۇھەدىستىكى "جەننەتكە كىرمەيدۇ "دېگەن ئىبارە، سىلە ـ رەھىمنى تەرك ئەتكەن كىشىنىڭ جەننەتكە، ئۇنىڭغا كىرىدىغان بىرىنچى قېتىملىق گۇرۇپپا بىلەن كىرەلمەستىن، بەلكى گۇناھىغا لايىق ئازاپلىنىپ بولۇپ، ئاندىن كىرىدىغانلىقىنى ئىپادىلىسە كېرەك.

ئۈچىنچى، خوشنىلار ھەققىدە

خوشنىلارغا ياخشىلىق قىلىش

خوشنىلارغا ياخشىلىق قىلىش ئىماننىڭ ئەڭ كۆرىنەرلىك نەتىجىلىرىدىن بىرىدۇر. چۈنكى، خوشنىدارلىقنىڭ ھەقلىرى بەكمۇ چوڭدۇر. ئىسلام تارىخىدىكى ئۈلگىلىك زاتلار بىرەر كىشىنىڭ ۋە ئائىلىسىنىڭ ياخشى ياكى يامان ئىكەنلىكىنى ئۇنىڭ خوشنىدارچىلىقىغا قاراپ باھالايتتى. ئۇلار ئاۋۋال خوشنىلىرىدىن ئۇ كىشى ھەققىدە سۈرايتتى، خوشنىلىرى ئۇنى ياخشى ئائىلە دەپ تەرىپلىسە، ئۇنىڭغا دىيانەتلىك، ياخشى ئائىلە دەپ باھا بېرەتتى. ئەگەر خوشنىلىرى ئۇنىڭدىن زارلانسا، ئەخلاقىدىن شىكايەت قىلسا، ئۇنىڭ بىلەن قۇدا بولۇش، خوشنا بولۇش ۋە مۇئامىلە قىلىش قاتارلىق ئىشلاردىن ۋازكېچەتتى. بىزنىڭ مىللىتىمىزدىمۇ بۇ ئادەت بار. شۇڭا ئەجدادلىرىمىز "خوشنىسىغا قاراپ ئۆي ئال "دېگەن ھېكمەتنى بېكارغا ئېيتمىغان.

8274/5020 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: رفعته: ((ما زالَ جبريلُ يوصيني بالجارِ، حتى ظننتُ أنَّه سيورِّثهُ))* البخاري (6014)، مسلم (2624).

8274/5020 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ماڭا قوشنىغا ياخشىلىق قىلىشنى تەۋسىيە قىلىۋەرگەچكە، كېيىنچە قوشنىنى مىراسخور قىلىپ قويىدىغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ قالغانىدىم. (بۇخارى: 6014)

خوشنىدارچىلىقنىڭ ھەقلىرى

خوشنىدارچىلىقنىڭ ھەقلىرى ھەرتۈرلۈك بولىدۇ. مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۇستىدە، ئۆزىنىڭ كاپىر خوشنىسىغا ئۆتەشكە تېگىشلىك بىرلا ھەق بولۇپ، بۇ بولسىمۇ خوشنىدارلىق ھەققى. مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۇستىدە ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان خوشنىسىغا ئۆتەشكە تېگىشلىك ئىككى ھەق بولۇپ: ئۇنىڭ بىرى، خوشنىدارلىق ھەققى؛ يەنە بىرى، مۇسۇلمانلىق ھەققىدۇر. مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۇستىدە، ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان، ئۇرۇق ـ تۇغقان خوشنىسىغا ئۆتەشكە تېگىشلىك ئۈچ ھەق بولۇپ: بۇلارنىڭ بىرى، خوشنىدارلىق ھەققى؛ ئىككىنچىسى، مۇسۇلمانلىق ھەققى؛ ئۈچىنچىسى، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىق ھەققىدۇر. مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۇستىدە، ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان، ئۇرۇق ـ تۇغقان، يېقىن (يەنى ئۆيى ئۇنىڭ ئۆيىگە ئەڭ يېقىن بولغان) خوشنىسىغا ئۆتەشكە تېگىشلىك تۆت ھەق بولۇپ: بۇلارنىڭ بىرى، مۇسۇلمانلىق ھەققى؛ ئىككىنچىسى، تۇغقانلىق ھەققى؛ ئۈچىنچىسى، خوشنىدارلىق ھەققى؛ تۆتىنچىسى يېقىن خوشنىلىق ھەققىدۇر. يېقىن خوشنا يىراق خوشنىسىدىن ئەلۋەتتە ئەۋزەلدۇر. دەرھال ياردىمىڭىزگە ئۈلگۈرىدىغان، باشقىلارغىمۇ ياخشى تەرىپىڭىزنى قىلىپ بېرىدىغان ۋە سىزنى يالغۇز قىلمايدىغان كىشى ئەلۋەتتە سىزنىڭ يېقىن خوشنىڭىزدۇر. شۇڭا خوشنىدارلىقنىڭ سىرتىدا، يېقىن خوشنا بولغانلىقنىڭ ھەققى ئالاھىدە ئايرىم بىرھەق بولۇپ بېكىتىلگەن. ئەجدادلىرىمىزمۇ "يىراقتىكى تۇغقىنىڭدىن يېقىندىكى خوشناڭ ياخشى "دەپ بېكار ئېيتمىغان.

خوشنىلارغا ياخشىلىق قىلىشنىڭ تەرتىپى

خوشنىلارغا ياخشىلىق قىلىشنى ئۆيگە مۇساپە جەھەتتىن ئەڭ يېقىن بولغىنىدىن باشلاش كېرەك. ئۆيگە ئەڭ يېقىن بولغان خوشنىنىڭ ھەققى، يىراق بولغان خوشنىنىڭكىدىن ئەھمىيەتلىكتۇر. شۇڭا ئۇ ئاۋۋال ئادا قىلىنىدۇ.

5027/ 8281 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعه: ((ما آمن بي من ماتَ شبعانَ وجارهُ جائعٌ إلى جنبهِ وهو يعلمُ به))* الطبراني 259/1 (751)، البزار كما في ((كشف الأستار)) 76/1 (119)

5027/ 8281 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بېقىنىدىكى قوشنىسىنىڭ ئاچ ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ، قورسقى توق ياتقان كىشى ماڭا ئىمان كەلتۈرگەن بولمايدۇ. (ئەلكەبىر 751 بەززار)

8284/5028 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: قال رجل: يا رسولَ الله، إن فلانة تذكر من كثرة صلاتها وصدقتها وصيامها غير أنها تؤذي جيرانها بلسانها، قال: ((هي في النار))، قال: يا رسولَ الله فإنَّ فلانةَ تذكرُ من قلة صيامها وصلاتها وإنَّها تصدقُ بالأثوار من الأقط، ولا تؤذي بلسانها جيرانها، قال: ((هي في الجنة)). الثور: القطعة* أحمد 440/2، البزار كما في ((كشف الأستار)) 382/2 (1902)

8284/5028 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم: ئى رەسۇلۇللاھ! كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، پالانى ئايال كۆپ ناماز ئوقۇيدىكەن، روزىنىمۇ كۆپ تۇتىدىكەن ۋە

كۆپ سەدىقە بېرىدىكەن. بىراق، ئۇ قوشنىلىرىغا تىل ئاھانەت قىلىدىكەن؟ دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇ دوزاخقا كىرىدۇ، دېدى. ئۇ يەنە: ئى رەسۇلۇللاھ ! كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، پالانى ئايال ئاز روزا تۇتىدىكەن، سەدىقىنىمۇ ئاز بېرىدىكەن، نامازنىمۇ ئاز ئوقۇيدىكەن. ئۇ قۇرۇت چاغلىق ئاز نەرسىلەرنى سەدىقە قىلىدىكەن. بىراق، قوشنىلىرىغا تىل ئاھانەت قىلمايدىكەن؟ دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇ جەننەتكە كىرىدۇ، دېدى. (ئەھمەد: 9383 ؛ بەززار)

تۆتىنچى، كىشىلەرنىڭ ئۆيلىرىگە كىرىشتىكى ئەدەپ ئەخلاقلار

كىشىلەرنىڭ ئۆيلىرىگە كىرىشتە ئىشىكنى قېقىپ، رۇخسەت سوراپ كىرىش ئىسلام شەرئىتىنىڭ كۆرسەتمىلىرىدىندۇر. بىر قېتىم ئىشىكنى چېكىشتە ئاچمىسا، ئۈچ قېتىم چېكىش كېرەك. چۈنكى، بىرىنچى قېتىملىق چېكىشتە ئاڭلىماي قالغان بولسا، ئىككىنچى قېتىملىق چېكىشتە ئاڭلايدۇ. ئىشىكنى ئېچىشنى خالىغان كىشى ئۈچىنچى قېتىملىق چېكىشتە ئاچىدۇ. ئۈچىنجى قېتىملىق چېكىشتىمۇ ئاچمىسا، ياكى ئۆي ساھىبى ئۆيدە يوق، ياكى ئېچىشنى خالىمىغان بولۇشى ئېھتىمال. شۇڭا ئۈچ قېتىم چېكىشتە ئىشىكنى ئاچمىسا قايتىپ كېتىش لازىم. ئاللاھ قۇرئاندا:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ (27)]

«ئى مۆئمىنلەر! باشقىلارنىڭ ئۆيلىرىگە كىرمەكچى بولساڭلار، ئىشىكنى قېقىپ (ئۆي ئىگىسىدىن) رۇخسەت سوراپ ۋە ئۇلارغا سالام بېرىپ ئاندىن كىرىڭلار.» دەيدۇ. (نۇر سۈرىسى 27 ـ ئايەت)

بەشىنچى، ئاياللارنىڭ سىرتقا چىقىشىدىكى ئەدەپلەر

ئىسلام شەرئىتى ئاياللارنىڭ سىرتقا چىققاندا، باشلىرىنى، كۆكرەكلىرىنى، بويۇنلىرىنى يېپىپ، ئۇزۇن، ئېسىل كىيىملەرنى كىيىپ چىقىشلىرىنى تەۋسىيە قىلىدۇ. بۇ، ئاياللارنىڭ ئىپپەت، نومۇسلىرىنى قوغداش ۋە ھۆرمىتىنى كۆتىرىش يولىدىكى ئەڭ ئېسىل مەدەنىيەتتۇر. ئاللاھ بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: « (ئاياللارسىرتقا چىققانلىرىدا) لىچەكلىرى بىلەن كۆكرەكلىرىنى ياپسۇن.» (نۇرسۈرىسى 31 ـ ئايەت)

ئاللاھ يەنە، ئاياللارنىڭ سىرتقا چىققانلىرىدا بولسۇن، ياكى ئۆي ئىچىدە بولسۇن، نامەھرەم ئەرلەرگە تىكىلىپ قارىماسلىقنى ۋە زىننەتلىرىنى ئۇلارغا ئاشكارا قىلماسلىقنى تەۋسىيە قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «مۆئمىنە ئاياللارغا ئېيتقىنكى، ئۇلار نامەھرەم ئەرلەرگە تىكىلىپ قارىمىسۇن. ئەۋرەت ئەزالىرىنى ياپسۇن. كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان قىسىمدىن باشقا زىننەتلىرىنى ئاشكارا قىلمىسۇن.» (نۇر سۈرىسى 31 ـ ئايەت)

ئاللاھنىڭ بۇ ئەمرى ئاياللارنى ھەرتۈرلۈك پىتنە ـ پاساتلاردىن مۇھاپىزەت قىلىش، شەيتانىي ھەۋەسلەرگە يول بەرمەسلىك ۋە بۇنداق شەيتانى ھەۋەسلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن بولۇپ، نەتىجىدە ئىسلامىي ئائىلىنى يامان ئاقىۋەت ۋە پىتنەلەردىن قوغداشنى مەقسەت قىلىدۇ. ئاللاھ ئەرلەرنى يات ئاياللارغا ئارىلىشىشتىن توسۇپ مۇنداق دەيدۇ: «سىلەر پەيغەمبەرنىڭ ئاياللىرىدىن بىر نەرسە سوراپ ئالماقچى بولساڭلار، پەردە ئارقىسىدىن سوراپ

ئېلىڭلار. مۇنداق قىلىش سىلەرنىڭ دىلىلىرىڭلارنىمۇ، ئۇلارنىڭ دىلىلىرىنىمۇ ئەڭ پاك تۇتىدۇ.»
(ئەھزاب سۈرىسى 53 ـ ئايەت)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئايالالارغا تەلىم بېرىشتە، ئۇلارغا ئايرىم بىر كۈن، ئەرلەرگە ئايرىم بىر كۈن بەلگۈلەيتتى. ئۇلارنى ئارىلىشىشتىن مەنئى قىلاتتى.

ئالتىنچى، يېمەك ـ ئىچمەكنىڭ ھۆكۈملىرى ۋە ئەدەپ ئەخلاقلىرى

ئوزۇقلۇق ئۈچۈن يېيىش، ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇرۇش ئۈچۈن ئىچىش، ئەگەر زۆرۈرىيەت تېپىلغاندا ھارام نەرسە ياكى ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋان گۆشى بولسىمۇ ۋەياكى باشقىلارنىڭ مىلى بولسىمۇ ئۇنى كېيىن تۆلەپ بەرگەن تەقدىردە يېيىش پەرىز بولۇپ ، ھەدىسنىڭ ھۆكۈمى بويىچە ئۇنداق قىلغۇچىغا ساۋاپ بېرىلىدۇ. ھەدىسنىڭ ھۆكۈمى بويىچە يىگەن ۋە ئىچكەنگە ساۋاپ بېرىلىدۇ. ئەگەر يېمەي ئىچمەي ئۆلۈپ قالسا ، گۇناھكار بولىدۇ. چۈنكى ئۇ ئۆزىنى-ئۆزى ھالاكەتكە تاشلىغانلىق بولىدۇ. ئىنساننىڭ ئۆز جېنىنى ساقلىغۇدەك مىقداردا يېيىشى پەرىزدۇر. ناماز ئوقۇش، روزا تۇتۇش قاتارلىق ئىبادەتلەرنى بەجا كەلتۈرەلىگىدەك قۇۋۋەتكە ئېرىشتۈرىدىغان مىقداردا يېيىش كىشىنى ئەجىرگە ئېرىشتۈرىدۇ. كۈچ قۇۋۋەتنى تېخىمۇ ئاشۇرۇش ئۈچۈن تويغىچە يېيىش مۇباھتۇر. تويۇپ بولغاندىن كېيىن يەنە ئۈستىگە يېيىش ھارامدۇر. نەپلە ئىبادەتلەرنى جايىدا ئادا قىلىش ، ئىلىم ئۆگىنىش ۋە ئۆگىتىش ئۈچۈن تويغۇچە يېيىش سۈننەتتۇر.

تاماق يېيىشنىڭ سۈننەتلىرى

1. باشلىغاندا بىسمىللاھ دېيىش، ئاخىرىدا ئەلھەمدۇلىللاھ دېيىش. ئەلھەمدۇ سۆزىنى دېگەندە يۇقىرى ئاۋازدا دېمەيدۇ. پەقەت ھەمراھلىرى تاماق يەپ بولغاندا يۇقىرى ئاۋازدا دېسىمۇ بولىدۇ. ئەگەر دەسلەپتە بىسمىلاھ دېيىشنى ئۇنتۇپ قالغان بولسا، ئېسىگە يەتكەندە «بىسمىلاھى ئەۋۋەلەھۇ ۋە ئاخىرەھۇ» دېسۇن.

2. تاماق يېيىشتىن بۇرۇن ۋە يەپ بولغاندىن كېيىن قولىنى يۇيۇش لازىم. تاماق يېيىشتىن ئىلگىرى قولغا سۇ بەرگەندە ياشلارنىڭ قولغا دەسلەپ سۇ بېرىش لازىم. چۈنكى ياشلار كۆپرەك، ياشانغانلار بولسا سەل ئازراق يەيدۇ. تاماقنى يەپ بولغاندىن كېيىن دەسلەپتە ياشانغانلارنىڭ قولغا سۇ بېرىش لازىم. چۈنكى بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ «كىچىكلىرىمىزگە رەھىم، چوڭلىرىمىزغا ھۆرمەت قىلمىغانلار بىزدىن ئەمەس» شۇنداق قىلغانلىق چوڭلارنى ھۆرمەت قىلغانلىق بولىدۇ.

5461/3260 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – رفعته: إذا أكل أحدكم طعاماً فليقل بسم الله، فإن نسي في الأول فليقل في الآخر: بسم الله في أوله وآخره* أبو داود (3767)، الترمذي (1858)

5461/3260 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىرىڭلار تاماق يېمەكچى بولسا، "بىسمىللاھ " دەپ باشلىسۇن! ناۋادا بېشىدا "بىسمىللاھ" دېيىشنى ئۇنتۇغان بولسا، ئېسىگە كەلگەندە بىسىسمىللاھى ئەۋۋەلەھۇ ۋە ئاخىرەھۇ (يەنى بېشىدىمۇ ۋە ئاخىرىدىمۇ بىسمىللاھ)

دەۋەتسۇن! (ئەبۇ داۋۇد: 3767)

3. ناننىڭ ئۈستىگە تۇز كۆرسى ياكى قاچا قوچىدەك نەرسىلەرنى قويۇش، قولنى ياكى پىچاقنى نان بىلەن سۈرتۈش مەكروھتۇر. شىرەنى نان بىلەن ئېرتىشقا بولمايدۇ .

4. تەكەببۇرلۇق يۈزىدىن بولمىسىلا، يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ تاماق يېيىشنىڭ ھېچ يامىنى يوق . ھېچ يامىنى يوق دېگەن سۆز ئۇنداق قىلماسلىقنىڭ ئەۋزەل ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ.

5481/3272 ـ ابنُ عمرو بن العاص: مَا رُئِيَ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْكُلُ مُتَّكِئًا قَطُّ وَلا يَطَأُ عَقِبَهُ رَجُلانِ قط. ﴿إن كانوا ثلاثة مشى بينهما وإن كانوا جماعة قدم بعضهم﴾* أبو داود (3770)، ابن ماجة (244)

5481/3272 ـ شۇئەيب ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر دادىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ھېچكىم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يۆلەنچۈككە يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ تاماق يېگىنىنى ياكى كىشىلەرنىڭ ئالدىغا چىقىپ ماڭغانلىقىنى كۆرۈپ باقمىدى. (ئەبۇ داۋۇد: 3770)

5. باش ئوچۇق ئولتۇرۇپ تاماق يېيىشمۇ تاللانغان قاراشقا ئاساسەن مەكروھتۇر.

6. ناننىڭ ئۆتتۇرىسىنى يەپ، چۆرىسىنى قويۇپ قويۇش ياكى ئېسىل پىشقان يېرىنىلا يېيىش ۋە باشقا يەرلىرىنى قويۇپ قويۇش ئىسراپچىلىقتۇر. لېكىن ئۇ قويۇپ قويغان قىسمىنى يەيدىغان باشقا بىرى بولسا، ئۇنىڭ ھېچ يامىنى يوق. شۇنداقلا ئاق نانلار ئىچىدىن بىرەر ئاق ناننى تاللاپ يېسە ياكى چىشى بولمىغانلىقتىن يۇمشاق ناننى تاللاپ يېسە، بۇنىڭمۇ ھېچ يامىنى يوق.

7. ناننى يەرگە تاشلىۋېتىش مەكروھتۇر. كىشى ئۆيدىكى چاغدا نان تەييار بولۇپ قالسا، تېتىتقۇغا ساقلاپ ئولتۇرماستىن ناننى يېگەچ ئولتۇرۇش نانغا ھۆرمەت قىلغانلىقتۇر. ئەمما مېھماندارچىلىقتا بولسا، تاماققا تەكلىپ قىلىنىشنى كۈتۈپ ئولتۇرىدۇ .

8. قولدىن چۈشۈپ كەتكەن بىرەر توغرام ناننى تاشلىۋېتىشكە بولمايدۇ. چۈنكى ئۇ ئىسراپچىلىقتۇر شۇڭا ئۇنى ئالدى بىلەن يېۋېتىدۇ.

5488/3278 ـ وفي روايةٍ: ((إِذَا وَقَعَتْ لُقْمَةُ أَحَدِكُمْ فَلْيَأْخُذْهَا فَلْيُمِطْ مَا كَانَ بِهَا مِنْ أَذًى وَلْيَأْكُلْهَا وَلا يَدَعْهَا لِلشَّيْطَانِ وَلا يَمْسَحْ يَدَهُ بِالْمِنْدِيلِ حَتَّى يَلْعَقَ أَصَابِعَهُ فَإِنَّهُ لا يَدْرِي فِي أَيِّ طَعَامِهِ الْبَرَكَةُ))* مسلم (2033) 134، الترمذي (1802) .

5488/3278 ـ جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىرىڭلارنىڭ قولىدىن بىرەر لوقما تاماق چۈشۈپ كەتسە، ئۇنى شەيتانغا تاشلاپ قويماي ئېلىپ، تازىلىۋېتىپ يېسۇن! تاماقتىن كېيىن قولنى يالىماي تۇرۇپ قولياغلىقىغا سۈرتمىسۇن ! چۈنكى ئۇ، بەرىكەتنىڭ قايسىدا (يەنى يەپ بولغىنىدا ياكى قولدا قالغىنىدا) ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ. (مۇسلىم: 2033)

9. تاماقنى يېگىلى باشلىغان ۋاقىتتا قاچىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن يېمەسلىك سۈننەتتۇر.

چۈنكى بەرىكەت قاچىنىڭ ئوتتۇرىسىغا چۈشىدۇ. بىر خىل تامىقى بار قاچىدىن تاماق يېگەندە قاچىنىڭ بىر تەرەپىدىن يېيىش سۈننەتتۇر. ئەكسىچە، تۈرلۈك مېۋە قويۇلغان قاچىدىن مېۋە يېگەندە خالىغان تۈرنى ئېلىپ يېسە بولىدۇ.

5477/3270 ـ ابْنُ عَبَّاسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((الْبَرَكَةُ تَنْزِلُ وَسْطَ الطَّعَامِ فَكُلُوا مِنْ حَافَتَيْهِ وَلا تَأْكُلُوا مِنْ وَسْطِهِ))* الترمذي (1805)، ابن ماجة (3277)

5477/3270 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: تاماقنىڭ بەرىكىتى ئوتتۇرىدا بولىدۇ، شۇڭا تاماقنىڭ ئوتتۇرىدىن يېمەي ئەتراپىدىن يەڭلار! دېگەن. (تىرمىزى: 1805)

10. تاماقنى ئۆز ئالدى تەرىپىدىن ئېلىپ يېيىش سۈننەتتۇر. تاماقنى ھەمراھىنىڭ ئالدىدىن ئېلىپ يېگەندە، بولۇپمۇ شورپا ۋە شۇنىڭدەك تاماقلارنى يېگەندە ئۇنى بىئارام قىلىپ قويىدۇ. ئەگەر يەيدىغان نەرسە خورما بولسا، خالىغان يەردىن يېيىش مۇباھتۇر.

5473/3267 ـ ابنُ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((لا يَأْكُلَنَّ أَحَدٌ مِنْكُمْ بِشِمَالِهِ وَلا يَشْرَبَنَّ بِهَا فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْكُلُ بِشِمَالِهِ وَيَشْرَبُ بِهَا، وَكَانَ نَافِعٌ يَزِيدُ فِيهَا وَلا يَأْخُذُ بِهَا وَلا يُعْطِي بِهَا))* مسلم (2020) .

5473/3267 ـ سالىم دادىسىدىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: سول قولۇڭلار بىلەن تاماقمۇ يېمەڭلار، سۇمۇ ئىچمەڭلار ! چۈنكى شەيتان سول قولى بىلەن يەيدۇ ۋە سول قولى بىلەن ئىچىدۇ. نافىئنىڭ رىۋايىتىدە: سول قولى بىلەن بىر نەرسە بەرمىسۇن ۋە ئالمىسۇن دېگەنلىكى قوشۇپ زىكرى قىلىنغان. (مۇسلىم: 2020)

11. تاماق يېگەندە سول پۇتىنى ياتقۇزۇپ، ئوڭ پۇتىنى تىكلەپ ئولتۇرىدۇ.

5483/3274 ـ وفي رواية: (جثياً) ورأيته جالساً مقعياً يأكل تمراً* مسلم (2044) 148 .

5483/3274 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ خورما يەۋاتقانلىقىنى كۆرگەن. (مۇسلىم: 2044)

12. تاماقنى بەك قىززىق يېمەسلىك ۋە پۈرىماسلىق لازىم.

13. تاماق يەۋاتقاندا گەپ سۆز قىلماستىن يېيىش مەكروھتۇر. چۈنكى ئۇ ئۆتپەرەسلەرگە ئوخشاپ قالغانلىق بولىدۇ. ياخشى گەپ قىلىش لازىم. تاماق يەۋاتقاندا ئۆلۈم، دوزاخ، كېسەل قاتارلىقلارغا ئوخشاش كۆڭۈلنى بىئارام قىلىدىغان سۆزلەرنى قىلىشقا بولمايدۇ.

14. قاچىدا قالغان تاماق قالدۇقلىرىنى تاشلىۋەتمەستىن يالاش لازىم. بارماقلارنى قول سۈرتىدىغان بىرەر نەرسە بىلەن سۈرتۈشتىن ئىلگىرى ئۇنىڭدىكى تاماق يۇقىندىلىرىنى يالاش سۈننەتتۇر.

5485/3275 ـ ابْنُ عَبَّاسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ طعامًا فَلا يَمْسَحْ أصابعه حَتَّى يَلْعَقَهَا أَوْ يُلْعِقَهَا))* البخاري (5456)، مسلم (2031) .

5485/3275 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىرىڭلار تاماق يېسە، قولىنى يۇيۇشتىن ئىلگىرى يالىۋەتسۇن ياكى يالىتىۋەتسۇن. (بۇخارى: 5456)

5486/3276 ـ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رأيت النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْكُلُ بِثَلاثِ أَصَابِعَ فَإِذَا فَرَغَ لَعِقَهَا* مسلم (2032)، أبو داود (3848) .

5486/3276 ـ كەئب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تاماقنى ئۈچ بارمىقى بىلەن يەيتتى، تامىقنى يەپ بولغاندىن كېيىن بارماقلىرىنى يالايتتى. (مۇسلىم: 2032)

15. ئەگەر ئېھتىياج بولغاندا ناننى پىچاق بىلەن كېسىش مەكروھ ئەمەس.

16. تاماقنى ئۈزرە بولمىسلا ئوڭ قولدا يېيىش لازىم.

17. ئۇشتۇلغان نان بار تۇرۇپمۇ، ساق ناننى يېيىش توغرا ئەمەس.

18. تاماقنى يەرگە سېلىنغان داستىخانغا قويۇش تاماق يېيىشنىڭ ئەدەپ ئەخلاقلىرىدىن بىرىدۇر .

5465/3263 ـ جَابِرٌ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إِذَا دَخَلَ الرَّجُلُ منزله فَذَكَرَ الله عِنْدَ دُخُولِهِ وَعِنْدَ طَعَامِهِ قَالَ الشَّيْطَانُ لا مَبِيتَ لَكُمْ وَلا عَشَاءَ وَإن ذكر الله عِنْدَ دُخُولِهِ ولم يذكره عند عشاءه يقول: أَدْرَكْتُمُ الْعَشَاءَ ولا مبيت لكم، وإذا لم يذكر الله عند دخوله ولا عند طعامه قال: أدركتم المبيت والعشاء))* مسلم (2018) .

5465/3263 ـ جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئەگەر بىر كىشى ئۆيىگە كىرگەندە ۋە تاماق يېگەندە "بىسمىللاھ" دېسە، شەيتان ھەمراھلىرىغا: "سىلەرگە بۇ يەردە قونالغۇ جايمۇ، كەچلىك تاماقمۇ يوق بولدى" دەيدۇ. ئەگەر ئۆيىگە كىرگەندە: "بىسمىللاھ" دېمىسە، شەيتان ھەمراھلىرىغا: " سىلەرگە بۇ يەردە قونالغۇ ئورۇن بار بولدى" دەيدۇ. ئاندىن تاماق يېگەندىمۇ: "بىسمىللاھ " دېمىسە، شەيتان ھەمراھلىرىغا: "سىلەرگە بۇ يەردە قونالغۇ جايمۇ، كەچلىك تاماقمۇ بار بولدى" دەيدۇ. (مۇسلىم: 2018)

5456/3255 ـ أَنَسٌ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: لَمْ يَأْكُلِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى خِوَانٍ حَتَّى مَاتَ، وَمَا أَكَلَ خُبْزًا مُرَقَّقًا حَتَّى مَاتَ* البخاري (6450) .

5456/3255 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پۈتۈن ھاياتى بويىچە ئۈستەلدە تاماق يەپ باقمىغان، شۇنداقلا پۈتۈن ھاياتى بويىچە كاكچا يەپ باقمىغان. (بۇخارى: 6450)

5457/3256 ـ وفي روايةٍ: مَا أعلمه أَكَلَ عَلَى سُكْرُجَةٍ قَطُّ، قِيلَ لِقَتَادَةَ: فَعَلامَ كَانُوا يَأْكُلُونَ. قَالَ: عَلَى (الشقر)* البخاري (3586) .

5457/3256 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ

ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاياتىدا تەخسىدە تاماق يەپ باقىقانلىقى، كاكچا يەپ باقىقانلىقى ۋەياكى ئۈستەلدە تاماق يەپ باقىقانلىقىنى بىلمەيمەن. قەتادە (راۋى) دىن: ئۇنداقتا، تاماقنى نېمىدە يەيتتى؟ دەپ سورالغانىدى. ئۇ: داستىخاندا يەيتتى، - دەپ جاۋاب بەردى. (بۇخارى: 3586)

19. تاماق يېيىشتىن ئىلگىرى ئېغىزنى چايقاش سۈننەت ئەمەس. لېكىن جۇنۇب كىشىنىڭ ئېغىزنى چايقاشتىن ئىلگىرى تاماق يېيىشى مەكروھتۇر. ئەكسىچە ھەيزدار ئايالغا مەكروھ بولمايدۇ.

20. تاماق قويۇشنى ياش ۋە ئىلمدە چوڭ كىشىدىن باشلايدۇ.

تاماقتا دىققەت قىلىدىغان ئىشلار

1. تاماقنى باش بارماق، كۆرسەتكۈچ بارماق ۋە ئوتتۇرا بارماقتىن ئىبارەت ئۈچ بارماق بىلەن يېيىش لازىم.

2. تاماق كېلىدىغان تەرەپكە قاراپ تۇرۇۋالماسلىقى، ئاغزىدىكى تاماقنى يۇتۇپ بولماي تۇرۇپ يەنە تاماق سالماسلىقى كېرەك.

3. دائىم دېگۈدەك بىر قېتىم تاماق يەپ بولغاندىن كېيىن ئارقىدىن يەنە بىر قېتىم تاماق يېمەسلىك كېرەك. چۈنكى تاماق ئايرىم ئايرىم يېيىلسە، كېيىنكى تاماق دەسلەپتىكى تاماقنىڭ سىڭىپ بولۇشىدىن ئىلگىرى كىرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئاشقازان بۇزۇلىدۇ.

4. يول ئۈستىدە تاماق يېيىشكە بولمايدۇ.

5. ئۆرە تۇرۇپ ياكى كېتىۋېتىپ تاماق يېيىشكىمۇ بولمايدۇ. بەزى ئالىملار ئۇنداق قىلىشنى ئەخلاقسىزلىق، پەسكەشلىك ھەمدە نەپسىنى تۇتالماسلىق دەپ ھېسابلىغان.

6. نان ئۇۋاقلىرىنى يوللارغا قويۇپ قويۇشقا بولمايدۇ. پەقەت چۈمۈلىلەرنىڭ يېيىشى ئۈچۈن قويۇپ قويسا بولىدۇ.

7. قاراڭغۇدا تاماق يېيىش چەكلەنگەن ئىشتۇر.

8. تاماقتىن قورسىقىنى تويغۇزۇپ ئاندىن تۇرۇشى كېرەك. پەقەت نامازنىڭ ئوقۇلۇپ بولۇشىدىن ئەنسىرىسە، قورسىقى تويماستىن تۇرۇپ كەتسىمۇ بولىدۇ.

يەتتىنچى، مېھماندارچىلىقنىڭ ئەدەپ ئەخلاقلىرى

مېھمان قىلىش پەيغەمبەرلەر (ئاللاھ ئۇلارغا رەھمەت ۋە ساالملار يوللىسۇن!) سۆيەتلەنگەن ئېسىل ئەخلاقلاردىن بىرىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامۇ ساھابىلارنى نۇرغۇن ھەدىسلەردە مېھمانلارنى مېھمان قىلىشقا رىغبەتلەندۈرگەن.

1. ئەگەر بىر كىشىنى بىرلا ۋاقىتتا ئىككى ئادەم مېھماندارچىلىققا چاقىرغان بولسا، ئۇلارنىڭ مەرتىۋىلىرى تەڭ بولغان تەقدىردە، ئۆزىگە قايسىسىنىڭ ئىشىكى يېقىن بولسا شۇنىڭ ئۆيىگە بارىدۇ. ئۇنداق بولمىسا، دوستلۇق ۋە كۆيۈمچانلىق جەھەتتە قايسىسى يېقىن بولسا شۇنىڭ ئۆيىگە ئالدىن بارىدۇ.

2. ساھىبخان مېھمانلارنىڭ ئالدىدا خىزمەتچىسىگە ئاچچىقالنماسلىقى كېرەك، ئۇنداق قىلسا ئۇلارنى ۋەھىمە بېسىۋالىدۇ. بەك كەمسۆزمۇ بولۇۋالماسلىقى لازىم.

3. مېھماننى دەپ ئائىلىسىدىكىلەرگە بېخىللىق قىلىشقا بولمايدۇ. چۈنكى ئۇلار

ئىززەتلىنىشكە ئەڭ ھەقلىق كىشىلەردۇر.

4. بىر ئۆيدىن بالىنى قويۇپ قويۇپ ئاتىنى، قېرىندىشىنى قويۇپ قويۇپ يەنە بىر قېرىنداشنى، ئەگەر ھەر ئىككىلىسى چوڭ بولغان تەقدىردە، چاقىرىشقا بولمايدۇ. چۈنكى بۇ كۆڭۈل ئاغرىقى تېپىپ بېرىدۇ.

4186/2513 ـ أَنَسٌ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أَنَّ جَارًا للنبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَارِسِيًّا كَانَ طَيِّبَ الْمَرَقِ فَصَنَعَ للنبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طعامًا، ثُمَّ جَاءَ يَدْعُوهُ فَقَالَ: ((وَهَذِهِ؟)) لِعائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –، فَقَالَ: لا فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((لا)) ثم عَادَ يَدْعُوهُ، فَقَالَ: ((وَهَذِهِ؟)) فقَالَ: لا، فقَالَ: ((لا))، ثُمَّ عَادَ يَدْعُوهُ، فَقَالَ رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((وَهَذِهِ؟)) قَالَ نَعَمْ فِي الثَّالِثَةِ، فَقَامَا يَتَدَافَعَانِ إلى مَنْزِلَهُ* مسلم (2037).

4186/2513 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىرانلىق بىر قوشنىسى بار بولۇپ، ئۇ ئادەم شورپىنى بەكمۇ مېزىلىك قىلاتتى. بىر كۈنى، ئۇ ئادەم شورپا قىلىپ، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى چاقىرغىلى كەلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانى ئىشارەت قىلىپ تۇرۇپ: ئۇنىمۇ چاقىردىڭمۇ؟ دەپ سورىدى. ئىرانلىق: ياق، دېگەنىدى. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنداقتا، مەنمۇ بارمايمەن، دېدى. ئۇ ئادەم يەنە كېلىپ چاقىردى. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە: ئۇنىمۇ چاقىردىڭمۇ؟ دەپ سورىدى. ئىرانلىق يەنە: ياق، دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنداقتا، مەنمۇ بارمايمەن، دېدى. ئىرانلىق ئۈچىنچى قېتىم چاقىرىپ كەلدى. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنىمۇ چاقىردىڭمۇ؟ دەپ سورىدى. ئىرانلىق: ھەئە، دېدى. شۇنىڭ بىلەن، ئىككىسى دەرھال ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ، ئىرانلىق قوشنىسىنىڭ ئۆيىگە ئارقا ـ ئارقىدىن كىرىپ كەتتى. (مۇسلىم: 2037)

5. مېھماننىڭ ئەدەپ ئەخلاقىنىڭ جۈملىسىدىن بىرى شۇكى، ئۇ سورۇندا ياخشى جاينى ئىگەللىۋالماسلىقى، تۆرگە چىقىۋالماسلىقى، بەلكى كەمتەر بولۇشى لازىم .

6. مېھمان قىلغۇچىنىڭ رۇخسىتىنى ئالماستىن، باشقا بىرىنى مېھماندارچىلىققا ئېلىپ بېرىشقا بولمايدۇ. ئەگەر چاقىرىلغۇچىغا چاقىرىلمىغان بىر ئادەم ئەگىشىۋالسا، ئۇنىڭغا رۇخسەت بەرمەسلىك ۋە ئۇنى مەنئى قىلىش لازىم. ئەگەر ساھىبخانىنىڭ ئۆيىگە يېتىپ بارسا، ئەگىشىۋالغان ئادەمگە رۇخسەت بېرىشى ياكى مەنئى قىلىش ئۈچۈن ئۇنى ساھىبخانىغا بىلدۈرۈش لازىم.

7. مېھماندارچىلىقنىڭ ئەدەپ ئەخلاقلىرىدىن يەنە بىرى شۇكى، ساھىبخان مېھمان چاقىرغاندا مېھمان بولغۇچى ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ كېلىشنى خالايدىغان كىشىنىمۇ چاقىرىشى كېرەك.

8. مېھمانغا چاقىرغاندا تۇغقانلىرىنى ئۇنتۇپ قالماسلىق كېرەك.

9. ساھىبخانىنىڭ مېھمانلار بىلەن ئۇلار خالىمايدىغان كىشىنى بىللە ئولتۇرغۇزۇشى توغرا ئەمەس. خالىمىغان كىشى بىلەن بىرگە تاماق يېيىشكەندە تاماقنى چالا يېيىشكە سەۋەب

بولۇپ قالىدۇ.

10. مېھمان پەقەت ئۆي ئىگىسىنىڭ رازىلىقى ۋە رۇخسىتى بىلەنلا چىقىدۇ. بۇ تۇرۇشتا دىلىغا كۆرە ئىش قىلىش لازىم. شۇڭا ئۆي ئىگىسىنىڭ يېنىدا ئۇنى مالاللىققا تاشلاپ قويغىدەك دەرىجىدە ئۇزۇن تۇرىۋالماسلىق كېرەك.

مېھماندارچىلىقنىڭ تاماق ئۈستىدىكى ئەدەپ ـ ئەخلاقلىرى

1. تاماقنى تېز ئەكىلىش مېھماننى ھۆرمەتلىگەنلىكتۇر. ئەگەر مېھمانلار ھازىر بولۇپ، بىر ياكى ئىككى ئادەم بەلگىلەنگەن ۋاقىتتىن كېچىكىپ قالسا، كېلىپ بولغانلارنى مېھمان قىلىش ئەۋزەلدۇر. پەقەت كېچىكىپ قالغۇچى كەمبەغەل ياكى تاماقنىڭ ئۆزى كەلمەي تۇرۇپ تاماق تارتىلىشتىن كۆڭلى يېرىم بولىدىغان ئادەم بولسا، ساقلاشنىڭ ھېچ يامىنى يوق.

2. مېھمان تاماقنى يەپ بولغاندىن كېيىن پاراڭغا چۈشۈپ ئولتۇرۇۋالماسلىق كېرەك. پەقەت ئۆي ئىگىسى ئولتۇرغۇزىۋالسا ھېچقىسى يوق.

3. مېھمانلار تاماق يەپ بولغاندىن كېيىن قايتىشقا رۇخسەت سورىسا، ئۇلارنى تۇتۇۋالماسلىق كېرەك.

4. مېھمانلارنى ئۇزۇن ساقلىتىۋەتمەسلىك، ئۇلار ئۆزلىرىنى ئوڭشاپ ئولتۇرۇپ بولغىچىلىك تاماقنى ئالدىرىتىپ ئېلىپ كەلمەسلىك، كېيىن كەلگەنلەر بۇرۇن كېلىپ بولغانلارنى تار يەرگە قىستاپ قويماسلىق، ئەگەر ئۆي ئىگىسى جاي كۆرسەتسە، قارشىلىق قىلماستىن چوقۇم كۆرسىتىلگەن شۇ جايغا بېرىپ ئولتۇرۇش، ئەگەر مېھمانلاردىن بىرى ھۆرمەت بىلدۈرۈپ تۆرگە چىقىشنى تەكلىپ قىلسا، كەمتەرلىك قىلىپ ئۇنىڭدىن تۆۋەن ئورۇندا ئولتۇرۇش كېرەك.

5. كۆزىنى ئالدىدىكى يەيدىغان تامىقىغا تىكىشى، ئوڭغا ۋە سولغا قارىماسلىقى، تاماق يەۋاتقاندا كىشىلەرنىڭ يۈزلىرىگە قارىماسلىقى، ئۇلارنىڭ تاماق يېيىشىگە قاراپ تۇرۇۋېلىپ، ئۇلارنى خىجىل قىلماسلىقى، بەلكى كۆزىنى ئۆزىنىڭ ئالدىغا قارىتىپ، ئۆزى بىلەن مەشغۇل بولۇشى كېرەك.

6. تاماقنى ئاز ئاز ئېلىپ يېيىشى، ئوبدان چاينىشى، بېشىنى ئىگىز كۆتۈرۈۋالماسلىقى، ئاغزىنى ھەددىدىن زىيادە يوغان ئاچماسلىقى، بەدەنلىرىنى ۋە كىيىملىرىنى تۇتماسلىقى، چۈشكۈرمەكچى ياكى يۆتەلمەكچى بولسا، يۈزىنى يان تەرەپكە بۇرۇشى ياكى قولى بىلەن ئاغزىنى توسۇشى لازىم.

7. ھەمراھىنى تاماققا تەكلىپ قىلىپ مېھرىبانلىق كۆرسىتىشى، ھەمراھىدىن كۆپرەك يەۋېلىشنى مەقسەت قىلماسلىقى لازىم. تاماق ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا ئورتاق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ھەمراھىغا مۇۋاپىق بولمىغان تەقدىردە، ئارتۇق يەۋېلىش ھارامدۇر. بەلكى ئۇ ھەمراھىغا ئۆتۈنۈپ بېرىشنى يەنى بىر قاچىدا ئولتۇرۇپ تاماق يېگەن ھەمراھىدىن ئازراق يېيىشنى مەقسەت قىلىشى كېرەك.

8. بىر قېتىمدا ئىككى خورمىنى ئاغزىغا تەڭ سېلىشقا بولمايدۇ. پەقەت ھەمراھىنىڭ رازىلىقىغا ئۇيغۇن بولسا بولىدۇ. ئۇنداق بولمىسا، ھەممىسى بىر قېتىمدا ئىككىدىن خورما يېيىشى ياكى شۇنداق قىلغۇچى باشقىلاردىن رۇخسەت ئېلىشى كېرەك. ئەگەر ھەمراھى تاماقنى ئاز يېسە، ئۇنى يېيىشكە تەكلىپ قىلىپ تۇرۇشى ۋە «يېگىن» دېيىشى كېرەك.

«يېگىن» دېگەن سۆزنى ئۈچ قېتىمدىن ئارتۇق تەكرارلاشقا بولمايدۇ.

9. تاماقتىن تۇرغاندا يول باشچىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇممىتى ئىچىدىن ئاچ قالغانلار ھەققىدە ئاللاھ تائالانىڭ جازاغا تارتىپ قىلىشىدىن ئەنسىرىگەن ھالدا تۇرۇشى، تاماقتىن كېيىن ئاللاھ تائالاغا ھەمدى ئېيتىشى كېرەك.

10. داستىخان ئۈستىدە بىرەر ئادەم ئۈچۈن ھۆرمەت بىلدۈرۈش يۈزىسىدىن ئورۇنىدىن تۇرۇلمايدۇ.

11. ئالدىغا قويۇلغان تاماقنى ۋە ئىچىملىكنى ئەيىبلىمەسلىك، لېكىن ئۇنى ياقتۇرسا يېيىش، ياقتۇرمىسا يېمەسلىك لازىم.

12. ئەگەر بىرىنىڭ يېنىدا مېھمان بولۇپ، ئۇنىڭ داستىخىنىدىكى تاماقتىن بىر لوقما ئېلىپ، شۇ داستىخاندا ئۆزى بىلەن بىللە ئولتۇرغان باشقا بىرىگە سۇنۇپ بەرسە، تاماق سۇنۇلغان كىشىنىڭ ئۇنى ئېلىشى دۇرۇس بولىدۇ. بۇ، كىشىلەرگە ياخشى مۇئامىلە قىلغانلىق ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر ئۇنى باشقا داستىخاندىكى كىشىگە سۇنۇپ بەرسە، ئىككىنچى داستىخاندىكى تاماقنىڭ تۈرىدىن سۇنۇپ بەرگەن تەقدىردە دۇرۇس بولىدۇ. ئۇنداق بولمىسا دۇرۇس بولمايدۇ.

13. مېھمان بولغۇچى مۇشۇككە تاماق بەرسە بولىدۇ، ئىتقا بەرسە، گەرچە ئۇ ئۆي ئىگىسىنىڭ ئىتى بولغان تەقدىردىمۇ دۇرۇس بولمايدۇ. تىلەمچىگىمۇ، بىرەر ئېھتىياج ئۈچۈن كەلگەن كىشىگىمۇ مېھمان تاماق بەرمەيدۇ.

14. مېھمانلارنىڭ ئېشىپ قالغان تاماقنى ئېلىپ كېتىشىگىمۇ بولمايدۇ. مېھماننىڭ ئۆي ئىگىسىدىن سۇ ۋە تۇزدىن باشقا نەرسىنى تەلەپ قىلىشى توغرا ئەمەس.

15. مېھماننىڭ ئەدەپ ئەخلاقىنىڭ جۈملىسىدىن بىرى شۇكى، ئۇ ئۆي ئىگىلىرىگە قارىتا مەخسۇس تاماق تەكلىپىدە بولماسلىقى، بىرەر نەرسىنىڭ ئۆزىنى كەسكىنلىك بىلەن تەلەپ قىلماسلىقى كېرەك. چۈنكى ساھىبخانىغا ئۇنى تەييارلاش قىيىن بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. جاپا بولۇپ قېلىشتىن ئەنسىرىگەندە ئەھۋال مۇشۇنداق بولىدۇ. ئەمما مەخسۇس تاماق تەكلىپىدىن ساھىبخان خۇشاللىنىدىغان ۋە ئۇنى تەييارلاش ئاسان بولىدىغان شارائىتتا، تەكلىپ قىلىش مەكرۇھ ئەمەس، بەلكى شۇنداق قىلىش تەلەپ قىلىنىدۇ.

16. ساھىبخانىنىڭ مېھمانغا بەك چىڭ تۇرىۋالماستىن «يېگىن، ئالغىن» دېيىشى ۋە ئۆز قولى بىلەن ئۇنىڭغا تاماق ئېلىپ بېرىشى مۇستەھەپتۇر. مانا بۇ چىرايلىق مۇئامىلە قىلغانلىق ۋە مېھماننى ئىززەتلىگەنلىك بولىدۇ.

17. مېھماننىڭ ساھىبخاندىن تاماقنىڭ ھالال ياكى هارامدىن كەلگەنلىكىنى سوراش ھەققى يوق.

18. ئەگەر مېھمان تاماقنى ئۆز ئۆيىدە يېگەن مىقداردا يېسە، ئىنساپ قىلغانلىق بولىدۇ. ئۆيىدە يېگەن مىقداردىن جىقراق يېسە، ئىلتىپاتقا ئېرىشكەن بولىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭدىن ئاز يېسە، ئىككى يۈزلۈك قىلغانلىق بولىدۇ.

سەككىزىنچى، قېرىنداشلارنى ۋە دوست يارەنلەرنى زىيارەت قىلىشنىڭ شەرئى قىلىپ بەلگىلەنگەنلىكى

قېرىنداشلارنى يەنى دىنىي قېرىنداشلارنى زىيارەت قىلىش ئاللاھ تائالاغا يېقىنلاشتۇرۇدىغان چوڭ ئىشتۇر ۋە ئەڭ ئالىي خىسلەتتۇر. ئۇ زىيارەتلەر ئىچىدە ئەڭ ئەۋزەل زىيارەت بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئۇ زىيارەتنى ھەمىشە قىلىپ تۇراتتى. قېرىنداشلىرىنى زىيارەت قىلاتتى، ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئىگەللەيتتى ۋە ئۇلار بىلەن بىللە تاماق يەيتتى.

زىيارەت قىلىغۇچىنىڭ ئۆزى ئېلىپ كەلگەن نەرسىسىنى زىيارەت قىلىنغۇچىغا تەقدىم قىلىشى زىيارەتنىڭ مۇكەممەل ئىپادىسى بولۇپ، ئۇ دوستلۇقنى ئىسپاتلايدۇ، مېھرى مۇھەببەتنى كۈچەيتىدۇ. زىيارەت قىلىشنىڭ پەزىلىتى ھەققىدە نۇرغۇن ھەدىسلەر رىۋايەت قىلىنغان.

2369/1382 - أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من عاد مريضًا أو زارَ أخًا له في الله ناداهُ منادٍ أن طبت وطاب ممشاك وتبوأت من الجنة منزلاً))* الترمذي (2008)، ابن ماجة (1443)

2369/1382 - ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى بىر كېسەلنى ياكى قېرىندىشىنى الله ئۈچۈن يوقلىسا، نىدا قىلغۇچىلاردىن بىرى ئۇنىڭغا: ساڭا مۇبارەك بولسۇن، قەدىمىڭگە مۇبارەك بولسۇن، جەننەتتىن بىر ئورۇن تۇتتۇڭ، دەپ نىدا قىلىدۇ. (تىرمىزى: 2008)

4716/ 7828 - أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((أنَّ رجلاً زار أخاه في قريةٍ أخرى، فأرصد الله على مدرجته ملكاً، فلما أتى عليه قال: أين تريد؟ قال: أريد أخاً لي في هذه القرية، قال: هل لك عليه من نعمةٍ تربها؟ قال: لا، غير أني أحببته في الله، قال: فإني رسول الله إليك، بأن الله قد أحبَّك كما أحببته فيه))* مسلم (2567).

4716/ 7828 - ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر كىشى باشقا بىر كەنتتىكى قېرىندىشىنى يوقلاپ كېلىش ئۈچۈن ماڭغانىدى، الله تائالا ئۇنىڭ يولىغا بىر پەرىشتىنى كۆزەتچىلىككە تۇرغۇزۇپ قويىدى. ئۇ ئادەم پەرىشتىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە، پەرىشتە: نەگە بارىسەن؟ دەپ سورىدى، ئۇ ئادەم: بۇ كەنتتىكى قېرىندىشىمنى يوقلاپ ماڭدىم، دېدى. پەرىشتە: ئۇنىڭدا ئېلىشىڭ بارمىدى؟ دەپ سورىدى، ئۇ: ياق، مەن ئۇنى الله ئەززە ۋەجەللەنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن ياخشى كۆرگەن، دېگەنىدى، پەرىشتە: ئۇنداقتا، بىلىپ قويغىنكى، مەن اللەنىڭ ساڭا ئەۋەتكەن ئەلچىسى بولىمەن. سەن ئۇ قېرىندىشىڭنى قانداق ياخشى كۆرگەن بولساڭ، اللەمۇ سېنى شۇنداق ياخشى كۆرىدۇ، دېدى. (مۇسلىم: 2567)

8311/5051 - أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – :رفعه:((ما من عبدٍ مسلمٍ أتى أخاه يزورهُ في الله، إلا ناداه منادٍ من السماءِ أن طبتَ وطابتْ لك الجنةُ، وإلا قال الله في ملكوتِ عرشِه: عبدي زارَ فيَّ وعليَّ قراه، فلم يرضَ له بثوابٍ دون الجنةِ))* البزار كما في ((كشف الأستار))

(1918)، أبو يعلى 166/7 (4140)

8311/5051 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ھەرقانداق بىر مۇسۇلمان بەندە اللەنىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ بىر قېرىنىدىشىنى زىيارەت قىلغىلى كەلسە، ئاسماندىن بىر جاكارچى: "ئەجەپمۇ ياخشى ئىش قىلدىڭ، جەننەت ساڭا مۇبارەك بولسۇن ! " دەپ نىدا قىلىدۇ. اللەمۇ ئەرشىنىڭ ئاستىدىكىلەرگە: "بەندەم مېنىڭ رازىلىقىمنى كۆزلەپ زىيارەت قىلدى. ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى ئۆزەم بېرىمەن " دەيدۇ. الله ئۇنى جەننەت بىلەن مۇكاپاتلايدۇ. (بەززار: 1918)

توققۇزىنچى، يول ئۈستىدە ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك ئەدەپ ـ ئەخلاقلار

1. ئۆيدىن سىرتقا چىققان ئەر كىشىنىڭ ئۇچرىغانلا نەرسىگە تىكىلىپ قارىماسلىقى ياخشىدۇر. شۇڭا ئۇ ئېھتىياج بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا ئوڭ ۋە سول تەرەپلەرگە كۆز يۈگۈرتمەسلىكى كېرەك. ئەگەر ماڭىدىغان يول، ياسىنىپ چىققان ئاياللاردىن خالى يول بولسا، ھۆكۈم مۇشۇنداق بولىدۇ. ئۇنداق بولمىسا، ئەرنىڭ كۆزىنى يىغىشى ۋاجىپتۇر. پەقەت قاراشقا موھتاج بولسا، مەسىلەن، ئەتراپقا دىققەت بىلەن قاراشقا ئالاقىدار ۋەزىپە ئالغان بولسا، ئۈستىگە يۈكلەنگەن ۋەزىپىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن قاراشقا موھتاج بولغان نەرسىگە قاراش دۇرۇس بولىدۇ.

2. ئوڭ ۋە سولغا تولا قاراش، كەلگەن كەتكەن ۋە قىمىرلىغان ھەممە نەرسىگە نەزەر سېلىش، شۇنداقلا ھەممە سۆزنى ئاڭلاشقا ئورۇنۇش شاللاقلىق ۋە تەنتەكلىكنىڭ ئالامىتىدۇر. ئۇنىڭ ئەكسىچە ئېغىر بېسىق بولۇش، يۇرۇش تۇرۇشتا سالماق بولۇش ياخشى ئېسىل سۈپەتلىكنىڭ ئالامىتىدۇر.

3. ئۆيدىن چىققۇچىنىڭ «بىسمىللاھ، تەۋەككەلتۇ ئەلەللاھ، لاھەۋلە ۋەلاقۇۋۋەتە ئىللا بىللاھ ، ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن چىقىمەن، ئاللاھقا تەۋەككۇل قىلدىم، ئاللاھتىن باشقا ھېچ كۈچ قۇۋۋەت ئىگىسى يوقتۇر» دەپ چىقىشى تەلەپ قىلىنىدۇ.

4. ئەگەر ئاممىۋى يول بېسىق بولغان تەقدىردە، بىر ئادەمنىڭ ئۆزىنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىكى يەردىن پەيدا قىلغان ياكى بىرەر ئەمەلدار ئۆز پۇلى بىلەن ياساتقان يولدىن ئۆتۈشى دۇرۇس بولىدۇ. ئەگەر ئۇ يەر ئەسلى مۇلۇك بولۇپ، باشقىلارنىڭ ھەققى بولمىسا ۋە شەرئى جەھەتتىنمۇ يول قىلىش توغرا بولمىسا، ئۇنىڭدىن ئۆتۈش دۇرۇس بولمايدۇ. چۈنكى ۋالى مەلۇم بىر ئادەمگە چوڭ يولدىن مۇسۇلمانلارغا زىيان سالمىغان ھالەتتە تارماق يول ياساش ئۈچۈن جاي كۆرستىپ بېرىشى كېرەك.

5. بىر ئادەمنىڭ ئوغرى بىلەن بىرگە مېڭىشى توغرا ئەمەس. بىرگە مېڭىپ قالغاندا تۆھمەتكە قالىدۇ.

6. ئەگەر بىر يولدا كېتىۋېتىپ سۇغا دۇچ كەلگەن تەقدىردە مەلۇم بىر ئادەمنىڭ يېرىدىن ئۆتمەكتىن باشقا ئامال بولمىسا، ئۇنىڭدىن ئۆتۈشنىڭ ھېچ يامىنى يوق. چۈنكى ئۇ زۆرۈرىيەت ھېسابلىنىدۇ.

7. ئېھتىياج بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا يول ئۈستىدە ئولتۇرۇش مەكروھتۇر.

7777/4680 ـ أبو طلحة: كنا قعودًا بالأفنية نتحدث، فجاء النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقام علينا فقال: ((ما لكم ولمجالس الصعدات؟ اجتنبوا مجالس الصعدات)). فقلنا: إنما قعدنا لغير ما بأسٍ، قعدنا نتذاكر ونتحدث، قال: ((أما لا، فأدُّوا حقَّها، غضُّ البصر، ورد السلام، وحسن الكلام))* مسلم (2161)

7777/4680 ـ ئەبۇ تەلھەدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىز ئۆينىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ پاراڭلىشىۋاتاتتۇق، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىشىك ئالدىمىزدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ: نېمە ئۈچۈن كوچىلاردا ئولتۇرىسىلەر؟ كوچىلاردا ئولتۇرماڭلار ! دېدى. بىز: بىز گۇناھ ئىش قىلماي، ئۆزئارا پاراڭلىشىپ ئولتۇردۇق، دېسەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئەگەر بۇ يەرلەردە بەك ئولتۇرغۇڭلار كەلسە، ئۇنىڭ ھەققىنى ئادا قىلىپ ئولتۇرۇڭلار. يەنى نامەھرەملەرگە قارىماڭلار، سالامنى ئىلىك ئېلىپ، ياخشى سۆزلەرنى قىلىپ ئولتۇرۇڭلار! دېدى. (مۇسلىم: 2161)

ئونىنچى، ئۇخلاشنىڭ ئەدەپ ـ ئەخلاقلىرى

1. تاھارەتلىك ھالدا ئۇخلاش لازىم. كېچىدە تۇرۇپ ناماز ئوقۇشنى نىيەت قىلغان كىشى ئۈچۈن تاھارەت ئۇنىڭ كېچىدە قوپۇشىغا ئەمەلىي تەسىر كۆرسىتىدۇ.

9360/5728 ـ وفي رواية: قال لي النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إذا أتيت مضجعك فتوضأ وضوءك للصلاة ثم اضطجع على شقك الأيمن وقل .....» وفيه: «واجعلهنَّ آخر ما تقول» فقلت: أستذكرهن: وبرسولك الذي أرسلت، فقال :«لا. ونبيك الذي أرسلت »* البخاري (6311)، مسلم (2710)، أبو داود (5046)، الترمذي (3394)

9360/5728 ـ بەرا ئىبنى ئازىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا: ئۇخلاش ئۈچۈن ياتماقچى بولغىنىڭدا، نامازغا تاھارەت ئالغاندەك تاھارەت ئالغىن، ئاندىن ئوڭ تەرىپىڭنى بېسىپ ياتقىن ۋە: "ئى الله! ئۇمىد قىلغان ۋە سەندىن قورققان ھالدا ئۆزۈمنى ساڭا تاپشۇردۇم، ساڭا يۈزلەندىم، ئىشلىرىمنى ساڭا ھاۋالە قىلدىم ۋە ساڭا تاياندىم. سەندىن باشقا پاناھگاھىممۇ يوق، قۇتۇلدۇرغۇچىممۇ يوق. مەن سەن نازىل قىلغان كىتابقا، سەن ئەۋەتكەن پەيغەمبەرگە ئىمان ئېيتتىم " دېگىن! شۇنىڭ بىلەن، سەن شۇ كېچىسى ئۆلۈپ كەتسەڭ، ئىمان بىلەن كېتىسەن. بۇ سۆزلەر سېنىڭ شۇ كۈندىكى ئەڭ ئاخىرقى سۆزۈڭ بولسۇن دېدى. مەن (راۋى): بۇ دۇئانى بەرا ئىبنى ئازىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ ئالدىدا قايتىلاپ: سەن ئەۋەتكەن ئەلچى (رەسۇل)گە. دەپ ئوقۇغاندىم. ئۇ: ياق، سەن ئەۋەتكەن پەيغەمبەر(نەبىي)گە. دەپ ئوقۇ! دېدى. (بۇخارى: 6311)

2. ئوڭ يېنىنى بېسىپ، قىبلە تەرەپكە قاراپ يېتىشى ياكى ئوڭدىسىغا يېتىشى لازىم. ئۆزرىسىز ھالەتتە، مەسىلەن، قورسىقىنىڭ ئاغرىپ كېتىش خەۋپى بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا، دۈم ياتماسلىقى كېرەك.

9367/5735 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: كان النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يأمرنا إذا أراد أحدنا أن ينام أن يضطجع على شقِّه الأيمن، ثم يقول: « اللهم ربَّ السموات ورب الأرض ورب العرش العظيم ربنا ورب كل شيء فالق الحب والنوى، منزل التوراة والإنجيل والقرآن، أعوذ بك من شر كل دابة أنت آخذ بناصيتها، اللهم أنت الأول فليس قبلك شيء وأنت الآخر فليس بعدك شيء ، وأنت الظاهر، فليس فوقك شيء، وأنت الباطن فليس دونك شيء اقض عني الدين واغننا من الفقر»* مسلم (2713)، أبو داود(5051)، الترمذي (3400)

9367/5735 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇخلىماقچى بولغاندا ئوڭ تەرىپىمىزنى بىسىپ يېتىشقا ۋە: ”ئى ئاللاھىم! ئى ئاسمانلارنىڭ، زېمىننىڭ ۋە بۈيۈك ئەرشىنىڭ پەرۋەردىگارى! ئى بىزنىڭ ۋە بارلىق شەيئىلەرنىڭ پەرۋەردىگارى! دان ۋە ئۇرۇقلارنى بىخلاندۇرغۇچى، تەۋرات، ئىنجىل ۋە قۇرئانلارنى نازىل قىلغۇچى الله! ساڭا سېغىنىپ بارلىق نەرسىلەرنىڭ شەررىدىن پاناھ تىلەيمەن. ئۇلارنىڭ كوكۇلىسى سېنىڭ قولۇڭدىدۇر. ئى الله! سەن ئەۋۋەلسەن، سەندىن ئىلگىرى بىرى يوق. سەن ئاخىرسەن، سەندىن كېيىن بىرى يوق. سەن ئاشكارىسەن (يەنى مەۋجۇتلۇقۇڭ دەلىل ـ پاكىتلار بىلەن ئەقىل ئىگىلىرىگە ئاشكارىدۇر)، سېنىڭدەك ئاشكارا بىرى يوق. سەن مەخپىيسەن (يەنى سېنى كۆز بىلەن كۆرگىلى بولمايدۇ، سېنىڭ زاتىڭنىڭ ماھىيىتىنى تونۇشقا ئەقىللەر يېتەلمەيدۇ)، سېنىڭدەك مەخپىي بىرى يوق. بىزنى قەرزدىن خالاس قىلغىن، نامراتلىقتىن قۇتقازغىن دەپ دۇئا قىلىشقا بۇيرۇيتتى. (مۇسلىم: 2713)

3. راھەتپەرەسلىك بىلەن كۆرپىلەرنى قات ـ قات سېلىپ ياتماسلىق، ئۇخلىماقچى بولغاندا چىراقنى ئۆچۈرۈپ يېتىش كېرەك.

4. ئۇخلاش ئالدىدا ئاللاھنى شەرىئەت بەلگىلىگەن زىكىرلەر بىلەن ياد ئېتىش سۈننەتتۇر.

9359/5727 ـ بەرا ئىبنى ئازىبتىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئى پالانى! ئۇخلاش ئۇچۇن ياتقىنىڭدا: ”ئى الله! ئۇمىد قىلغان ۋە سەندىن قورققان ھالدا ئۆزۈمنى ساڭا تاپشۇردۇم، ساڭا يۈزلەندىم، ئىشلىرىمنى ساڭا ھاۋالە قىلدىم ۋە ساڭا تاياندىم. سەندىن باشقا پاناھگاھىمىمۇ يوق، قۇتۇلدۇرغۇچىمىمۇ يوق. مەن سەن نازىل قىلغان كىتابقا، سەن ئەۋەتكەن پەيغەمبەرگە ئىمان ئېيتتىم “ دېسەڭ، ئاندىن شۇ كېچىسى ئۆلۈپ كەتسەڭ، ئىمان بىلەن كېتىسەن، ئۆلمەي قالساڭ، ئەجىر ئالىسەن. (بۇخارى: 7488)

5. كېچىسى ئويغىنىپ كەتسە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىلدىغان دۇئالارنى قىلىش لازىم.

9358/5726 ـ حذيفة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : أن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كان إذا أوى إلى فراشه قال: «باسمك اللهم أحيا وأموت» وإذا أصبح قال: «الحمد لله الذي أحيانا بعد ما أماتنا وإليه النشور»*

9358/5726 ـ ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يوتقانغا كىرگەندە: ئى الله! سېنىڭ ئىسمىڭ بىلەن ياشايمەن ۋە سېنىڭ ئىسمىڭ بىلەن ئۆلىمەن دەيتتى. سەھەردە ئورنىدىن تۇرغاندا: جىمى ھەمدۇ سانا بىزنى ۋاپات تاپقۇزغاندىن كېيىن تىرىلدۈرگەن اللەقا خاستۇر. ئاخىرى شۇ اللەنىڭ دەرگاھىغا قايتىمىز دەيتتى. (بۇخارى: 7394)

6. ئۇخلاش ئالدىدا يەنە تەكبىر ئېيتىش، تەسبىھ ئېيتىش ۋە ھەمدى ئېيتىش سۈننەتتۇر.

7. ئۇخلاشتىن بۇرۇن يەنە يامانلىقتىن پاناھ تىلەش دۇئالىرىنى ئوقۇش سۈننەتتۇر.

9357/5725 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – : أن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كان إذا أخذ مضجعه، نفث في يديه وقرأ المعوذات وقل هو الله أحد ومسح بهما وجهه وجسده، فلما اشتكى كان يأمرني أن أفعل ذلك به* البخاري (5748)، مسلم(2192)، أبو داود(5056)، الترمذي(3405)

9357/5725 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يوتقانغا كىرگەندە، ئىككى ئالقىنىنى ئېچىپ تۇرۇپ، سۈرە ئىخلاس، سۈرە فەلەق ۋە سۈرە ناسنى ئوقۇپ، ئالقىنىغا ھۈرەتتى. ئاندىن ئالقانلىرى بىلەن يۈزىنى ۋە بەدىنىنى (ئالقىنى يەتكەن يەرگىچە) سىلايتتى. كېيىن ئاغرىپ قالغان چېغىدا، مەندىن شۇنداق قىلىپ قويۇشنى تەلەپ قىلغان. (بۇخارى: 5748)

8. كېچىدە ناماز ئوقۇش ئۈچۈن نىيەت قىلغان كىشىنىڭ كۈندۈزلۈك ئۇيقۇنى ئۇخلىۋېلىشى مۇستەھەپتۇر. كۈندۈزلۈك ئۇيقۇنى ئۇخلاشنىڭ شەرئى قىلىپ بەلگىلەنگەن ۋاقتى كۈندۈزنىڭ يېرىمىدىن باشلاپ، كۈن قايرىلىشقا ئاز قالغان ۋاقتقىچىلىك بولىدۇ. شەرئى قىلىپ بېكىتىلگەن كۈندۈز، تاڭ يورىغاندىن تارتىپ كۈن ئولتۇرغىچە بولىدۇ. ئەتىگەن تەرەپتە ئۇخلاشقا بولمايدۇ. چۈنكى ئۇ، بەزى ئالىملارنىڭ ئېيتقىنىدەك، كىشىنى دۆت قىلىپ قويىدۇ. شام بىلەن خۇپتەن ئارىسىدا، شۇنداقلا ئەسىردىن كېيىنمۇ ئۇخلاشقا بولمايدۇ. كۈندۈزنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇخلاش مۇستەھەپ بولۇپ، ئۇ، يۇقىرىدا بايان قىلغىنىمىزدەك، كۈندۈزلۈك ئۇخلاش ۋاقتىدۇر.

ئائىلە ھاياتى ھەققىدە سوئال ـ جاۋابلار

1. سوئال: ئاۋامنىڭ ئېتىقادىدا: بىراۋ بىر ئايال بىلەن زىنا قىلىپ بولۇپ، ئاندىن ئىككىسى ئۆيلەنمەكچى بولسا، بۇ ئىككىسىنىڭ قىلماقچى بولغان نىكاھى چۈشمەيدۇ، دەيدىغان چۈشەنچە بار، بۇنىڭ دىنىمىزدا ئاساسى بارمۇ؟

جاۋاب: ئاز ساندىكى بەزى ئالىملار بۇنداق نىكاھنى دۇرۇس ئەمەس دەپ قارىغان بولسىمۇ، ئىسلام فىقھىشۇناس ئالىملىرى ۋە باشقىمۇ ئالىملار نىكاھلىنىشنىڭ شەرتلىرى (يەنى قىز ـ يىگىتنىڭ رازىلىقى، گۇۋاھچىلارنىڭ ھازىر بولۇشى قاتارلىق شەرتلىرى) تولۇق بولغان ئىكەن، بۇنداق نىكاھ دۇرۇس ۋە چۈشىدۇ دەپ قارايدۇ. چۈنكى، ئاللاھ قۇرئاندا:

[الزَّانِي لَا يَنكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى

الْمُؤْمِنِينَ (3)]

«زىنا قىلغۇچى ئەر پەقەت زىنا قىلغۇچى ئايالنى ياكى مۇشرىك ئايالنىلا ئالىدۇ. زىنا قىلغۇچى ئايال پەقەت زىنا قىلغۇچى ئەرگە ياكى مۇشرىككىلا تېگىدۇ» دېگەن. (نۇر سۈرىسى 3 - ئايەت) بۇ ئايەتكە ئاساسەن، زىنا قىلغۇچى ئەر بىلەن زىنا قىلغۇچى ئايال بىر - بىرى بىلەن بولسۇن ياكى باشقىسى بىلەن بولسۇن نىكاھنىڭ شەرتلىرىنىڭ تولۇق بولۇش شەرتى بىلەن نىكاھلىنالايدۇ. بەلكى بۇ ئايەتنىڭ مەزمۇنى، بىر - بىرى بىلەن زىنا قىلغان ئەر بىلەن ئايال ئىككىسىنىڭ بىر - بىرى بىلەنلا ئۆيلىنىشى كېرەكلىنى تەقەززا قىلىدۇ. ئەمما زىنا قىلغۇچى ئەر ياكى ئايال ئەگەر مۇسۇلمان بولسا، ئۇنىڭ مۇشرىك (بۇتپەرەس) بىلەن ئۆيلىنىشى ياكى ئۇنىڭغا ياتلىق بولۇشى دۇرۇس ئەمەستۇر.

2. سوئال: ئۆيلىنىشتىن بۇرۇن بىر - بىرى بىلەن زىنا قىلغان ئەر - ئايالنىڭ بۇ ئۆيلىنىشى ئۇلارنىڭ قىلغان زىنالىرىنىڭ گۇناھى ئۈچۈن كاپارەت (يەنى كەچۈرۈم) سانىلامدۇ؟

جاۋاب: ئۇلارنىڭ ئۆيلىنىشى ئۇلارنىڭ بۇرۇن قىلغان زىنالىرىنىڭ گۇناھلىرى ئۈچۈن كاپارەت سانالمايدۇ. بەلكى ئۇلار گۇناھلىرى ئۈچۈن ئايرىم تەۋبە قىلىشى لازىم. ئۇلار زىنادىن ساقلىنىش نىيىتى بىلەن ئۆيلەنگەنلىكى ئۈچۈن ئايرىم ساۋاب تاپىدۇ. چۈنكى، هارامدىن ساقلىنىش ساۋاپلىق ئىشتۇر.

3. سوئال: ئايال ئۆزىنىڭ مەشغۇلىيىتى ياكى هارغىنلىقى سەۋەبىدىن ئېرىنىڭ رىغبىتىگە ئۇنىمىسا توغرا بۇلامدۇ؟

جاۋاب: ئايال كىشىنىڭ مەشغۇلىيىتى قانچىلىك مۇهىم بولىشىدىن، قانچىلىك هارغىن بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئېرىنىڭ تەلىپىگە ماسلىششى مۇهىمدۇر. ئەگەر ئايال ئۇنداق قىلمىغاندا، ئېرىنىڭ سىرتقا قاراپ قېلىشىغا سەۋەبكار بولىدۇ. نەتىجىدە، زىياننى ئايال كىشى تارتقان بولىدۇ. ئەگەر ئايال كىشى ئادەت كۆرگەن ياكى تۇغۇتنىڭ قېنىدىن پاك بولمىغان هالەتتە بولسا، ئېرىنىڭ ئۇنى جىنسىي مۇناسىۋەتكە زورلىشى توغرا ئەمەس. بۇنداق ئەركىشىمۇ گۇناھكار بولىدۇ.

4. سوئال: ئادەت ياكى تۇغۇتنىڭ ئۆزرىسىنى باهانە قىلىپ ئايال كىشىنىڭ ئېرىدىن يىراقلىشىپ، ئايرىم يېتىۋېلىشى توغرىمۇ؟

جاۋاب: توغرا ئەمەس، چۈنكى ئەر كىشىنىڭ، ئايالى ئادەت كۆرگەن ياكى تۇغۇتلۇق بولغان هاللىرىدىمۇ، (كىيىمنى يەشمەستىن) ئۇنىڭ بىلەن بىرگە يېتىشى، كۆڭۈل ئېچىشى ۋە جىنسىي مۇناسىۋەتتىن باشقا يېقىنچىلىقلارنى قىلىشى هەققىدۇر. مۇنداق قىلىش ئەر - ئايال هەر ئىككىسى ئۈچۈن ياخشى. ئەمما ئەركىشى ئۆزىنىڭ هەۋىسىنى ئىدارە قىلالماستىن، مەنئى قىلىنغان ئىشنى ئىشلەپ قويۇشىدىن قورقسا بىرگە ياتمىغىنى ۋە ئايالىغا ئارتۇقچە يېقىنلاشمىغىنى ياخشىدۇر.

5.سوئال: ئەر خوتۇنلار ئۆزلىرىنىڭ جىنسىي هەۋەسلىرىنى قوزغىتىش ئۈچۈن جىنسىي فىلىملەرنى كۆرسە بولامدۇ؟

جاۋاب: قەتئىي بولمايدۇ، چۈنكى ئەر - ئايال بولمىغان ئىككى جىنسنىڭ بىر - بىرىگە تىكىلىپ قارىشى قۇرئاننىڭ هۆكمى بىلەن قەتئىي هارام بولغان يەردە، فىلىملاردا بولسىمۇ

باشقىلارنىڭ ئۇچۇق بەدەنلىرىگە قاراش قانداقمۇ جائىز بولسۇن؟! بەزىلەر فىلىم دېگەن رەسىم ۋە خىيالدىن ئىبارەت نەرسە بولغاچقا، ئۇنى كۆرسە بولامدۇ؟ دېيىشى مۇمكىن، لېكىن فىلىم رەسىم بولسىمۇ، ئۇ، كىشىلەرنىڭ ئۆز سۈرىتىدۇر. ئۇنى كۆرۈش ھارامدۇر. ئۇ خىيالمۇ ئەمەس، بەلكى ئەينەن سۈرەتتۇر.

6. سوئال: ئۆيلىنىشكە پۇتۇشكەن قىز بىلەن يىگىتنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئۇلارنىڭ توي قىلىشىغا مۇۋاپىق كەلمىگىنى ئۈچۈن قىزنى ئېلىپ قېچىش توغرا بولامدۇ؟

جاۋاب: توغرا بولمايدۇ، چۈنكى مۇنداق قىلىش گەرچە نىكاھنىڭ شەرتلىرىگە نوقسان يەتكۈزمىگەن بولسىمۇ، ئىسلام ئەخلاقىغا ۋە تەلىماتىغا خىلاپ ئىشتۇر. قىزلارنى، ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى قايىل قىلىپ، ئۇلارنىڭ قولىدىن ئېلىش دىنىمىزنىڭ ئەخلاقىدىندۇر.

7. سوئال: ئاتا ـ ئانىسى مۇۋاپىق كەلمەسلىكتە چىڭ تۇرىۋالسا نېمە قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: يۇرتىنىڭ موتىۋەرلىرىنى، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ يېقىن ئادەملىرىنى، ئۆلىمالارنى ئارىغا سېلىش ئارقىلىق ئۇلارغا ۋەز ـ نەسىھەت ئېيتقۇزۇش ــ ئەگەر ئىككىسى توي قىلمىغاندا، بىر ـ بىرىدىن ۋازكېچەلمىگەنلىكتىن يولسىز، بىنورمال ئىشلارنىڭ كېلىپ چىقىدىغانلىقىدىن، ئاتا ـ ئانىنىڭ ئاخىرى پۇشايمان تارتىپ قالىدىغانلىقىدىن ئاگاھلاندۇرۇش ئارقىلىق ئۇلارنى قايىل قىلىش، سەۋىرچانلىق بىلەن ئۇلارنى قايىل قىلىشقا تىرىشىش كېرەك.

8.سوئال: ئۆيلىنىشكە شەرت ـ شارائىتى يار بەرمىگەنلەر ئۆزلىرىنى ھارامدىن ساقلاش ئۈچۈن نېمە قىلىشى كېرەك؟

جاۋاب: ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە، روزا تۇتۇشى كېرەك. چۈنكى روزا تۇتۇش جىنسىي شەھۋەتنى ئازايتىدۇ. مۇندىن باشقا چارىلەرمۇ بار، مەسىلەن: نامەھرەم ئاياللارغا تىكىلىپ قارىماسلىق، قۇرئان ئوقۇشنى ئۆزىگە ئادەت قىلىش، جىنسىي ھېكايە، ژۇرناللارنى ئوقۇماسلىق ۋە جىنسىي فىلىملارنى كۆرمەسلىك، ئەڭ مۇھىمى پىكىر ـ خىيالىنى باشقا ئىشلار بىلەن مەشغۇل قىلىش، ئاياللار توغرۇلۇق ئويلانماسلىق قاتارلىقلار ئۇلارغا سەۋىر ــ تاقەت ئاتا قىلىدۇ.

9.سوئال: تۇغۇت جەريانىدا ئۆلۈپ كەتكەن ئايال كىشى شەھىدلىق دەرىجىسىدە ئۆلگەن بولىدۇ، دېيىلىدۇ. بۇ سۆزنىڭ ئاساسى بارمۇ؟

جاۋاب: تۇغۇت جەريانىدا ئۆلۈپ كەتكەن ئايالنى كۆپلىگەن ئالىملار شەھىدلار قاتارىدىن سانايدۇ. بۇمۇ ئاللاھنىڭ پەزلى بىلەن بولىدۇ.

10.سوئال: ئەر كىشىنىڭ ئايالنى سىرتتا ئىشلەشتىن مەنئى قىلىش ھوقۇقى بارمۇ؟

جاۋاب: ئەلۋەتتە بار. ئائىلىسىنىڭ بەخت ـ سائادىتىنى كۆزلىگەن ئەر كىشى ئايالنى سىرتتا ئىشلەشكە چىقارماستىن، بەلكى ئائىلىسىنىڭ پۈتۈن ئېھتىياجلىرىنى ئۆزى ھەل قىلىدۇ. ئېرى ئەگەر ئايالىنىڭ ۋە بالىلىرىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى نورمال دەرىجىدە قامداپ بېرەلمىگەن بولسا، بۇۋاقىتتا ئايالنى سىرتتا، ئۆزىگە مۇناسىپ، شەرەپلىك ئىشتا ئىشلەشتىن توسالمايدۇ.

11. سوئال: تۇغۇلماقچى بولغان بالىنىڭ ساغلىق تەرەپتىن كەمتۈك تۇغۇلىدىغانلىقى دوختۇرلار تەرىپىدىن بىلىنسە، ئۇنى چۈشۈرىۋېتىشكە بولامدۇ؟

جاۋاب: توغرا بولمايدۇ. چۈنكى مۇنداق قىلىش بىر جانغا جىنايەت قىلغانلىق بولىدۇ. ئۇنى خۇددى بېجىرىم تۇغۇلىدىغان بالىنى كۈتىۋالغاندەك، كۈتىۋېلىش، قالغىنىنى ئاللاھقا تاپشۇرۇش

كېرەك.

12. سوئال: نىكاھنى يۇرتنىڭ موتىۋەر ئۆلىماسى ياكى مەسچىتنىڭ ئىمامى قىلىشى شەرتمۇ؟

جاۋاب: نىكاھنىڭ شەرتلىرى تولۇق بولۇشى شەرتى بىلەن نىكاھنى ھەرقانداق بىر مۇسۇلمان، ئاقىل، بالىغ كىشى ئوقۇسا بولىدۇ. ئىككى مۇسۇلمان گۇۋاھچىنى ھازىر قىلىپ تۇرۇپ ئەر ـ خوتۇن بولماقچى بولغان ئىككىسى ئۆزلىرىنىڭ نىكاھلىرىنى "ئالدىم "ۋە "تەگدىم " دېگەن ئىبارىلەر بىلەن ئۆزلىرى ئۇرۇندىسىمۇ بولىدۇ. نىكاھنىڭ دۇرۇس بولۇشىنىڭ شەرتلىرى دېگىنىمىز يوقۇرىدا "نىكاھنىڭ شەرتلىرى "دېگەن بابتا ئېيتىلغاندەك، ئەر ـ ئايال ئىككىسىنىڭ رازىلىقى ۋە مۇسۇلمان ئىككى ئەر گۇۋاھچىنىڭ ھازىر بولۇشىدىن ئىبارەتتۇر.

13. سوئال: ئايال كىشى بېشىنى يۆرگەش نىيىتىدە چېچىنىڭ ئۈستىگە ياسما چاچ كىيىۋالسا، بۇ ئىسلامدا بۇيرۇلغان ئىسلامىي قىياپەتتىكى رومال قاتارىغا كىرەمدۇ؟

جاۋاب: ئاياللارنىڭ بېشىغا چاچ كىيىۋېلىشى رومال قاتارىغا كىرمەيدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىسلامىي قىياپەتتىكى رومال ئارتىپ بېشىنى ئۇنىڭ بىلەن يۆرگىسە، بۇ ۋاقىتتا ئۇ، ئىسلامىي رومال ھېسابلىنىدۇ. ئەمما بېشى ئوچۇقلا تۇرىدىكەن، ئۇ، ئىسلام شەرىئىتىگە خىلاپلىق قىلغان بولىدۇ.

بسم الله الرحمن الرحيم

ئون بىرىنچى بۆلۈم. ئىسلامدىكى ئەۋلات تەربىيىسى

بىرىنچى باپ. ئاتا ـ ئانىلار ھازىرلاشقا تېگىشلىك ئومۇمىي شەرتلەر

تەربىيە مەسئۇلىيىتى

بالىنىڭ ئەڭ دەسلەپتە كۆرىدىغىنى ئۆي ۋە ئائىلىدۇر. يورۇق دۇنياغا كۆز ئاچقاندىن تارتىپ كۆزىگە چېلىققان ھەرقانداق نەرسە، بالىنىڭ زېھنىگە مەھكەم ئورناپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ خاراكتېرىمۇ زېھنىدە قالغان نەرسىلەرگە قارىتا شەكىللىنىدۇ. بۇ باسقۇچتا ھەرقانداق نەرسە بالىغا تەسىر كۆرسىتەلەيدىغان ئامىل بولىدۇ. بالا ئاتا ـ ئانىغا ئامانەتتۇر، ئۇ يېڭى تۇغۇلغاندا، ئۇنىڭ قەلبى ھېچنىمىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىمىغان، ساپ گۆھەرگە ئوخشايدۇ. بۇ مەزگىلدە ئۇ كۆزىگە چېلىققان ياكى تەسىر قىلدۇرۇلغان ھەرقانداق نەرسىنىڭ قىياپىتىنى زېھنىدە قالدۇرىدۇ. مايىل قىلىنىدىغان ھەرقانداق نەرسىگە دىلى مايىل بولىدۇ. نېمىگە ئۆگىتىلسە، شۇنىڭغا ئادەتلىنىپ چوڭ بولىدۇ. ياخشىلىققا ئۆگىتىلسە، ياخشىلىق ئۈستىدە چوڭ بولىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى بىلەن ئۇنىڭ ئاتا- ئانىسى، تەربىيىلىگۈچىسى، بىلىم ئۆگەتكۈچىلىرى دۇنيادا ۋە ئاخىرەتتە ياخشىلىققا ئېرىشىدۇ. ناۋادا ئۇ يامانلىق ئۈستىگە كۆندۈرۈلسە ياكى ئۇنىڭغا ھايۋانلار بالىلىرىغا مۇئامىلە قىلغاندەك مۇئامىلە قىلىنىپ چوڭ بولسا، ئۇنىڭ تەربىيىلىنىشىگە سەل قاراپ ئۆز ھالىغا قويۇۋېتىلسە، نەتىجىدە ئۇ يامان تەبىئەتلىك ئادەم بولۇپ يېتىلىپ ئۆزىنى ھالاك قىلىدۇ. ئۇنىڭ گۇناھى ئۇنىڭ تەربىيىلىنىشىگە مەسئۇل بولغان ھەر بىر ئادەمنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام شۇڭا ھەر بىر بالا ئاللاھنى بىر دەپ بىلىش تەبىئىتى بىلەن تۇغۇلىدۇ. لېكىن ئۇنىڭ ئاتا- ئانىسى ئۇنى يا يەھۇدىي قىلىدۇ، يا خرىستىئان قىلىدۇ ياكى ئاتەشپەرەس قىلىدۇ دېگەن. بىزنىڭ ئۆسمۈرلىرىمىز ئاتا- ئانىلىرى كۆندۈرگەن بويىچە چوڭ بولىدۇ. دېمەك، ئەۋلادلارنىڭ تەربىيىسىدە ئائىلە بۇ قەدەر مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بولسا، يۇقىرىدىكى غايىنىڭ ئەمەلىيلىشىشى ئۈچۈن ئۇنىڭ ماھىيىتىدە دىن ۋە ئەخلاق روھىنى پەيدا قىلىدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ھۆددىگە ئېلىش ئائىلىگە ۋاجىپ. ئاتا ـ ئانا بالىنىڭ قانداق تەربىيىلىنىشىدىكى ئەڭ مۇھىم ئامىلدۇر، بەزى ئاتا ـ ئانىلار پەقەت بالىرىنىڭ دۇنيالىق مەنپەئەتنى كۆزلەپلا بالىلىرىنى قانداق مەكتەپلەردە ئوقۇتۇش ۋە قانداق تەربىيەتچىلەرگە تاپشۇرۇش ھەققىدە ئويلانماي، بالىلىرىنى دۇنيا ئاخىرەتتە بەختسىز قىلىپ قويىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەۋلاد تەربىيىلەشنىڭ بارلىق مەسئۇلىيىتىنى ئاتا- ئانىلارغا تاپشۇرغان. بۇ ھەقتە مۆئمىنلەرنىڭ خەلىپىسى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: سىلەرنىڭ ھەممىڭلار پادىچى، سىلەر ھەممىڭلار ئۆز پادىلىرىڭلاردىن سوراق قىلىنىسىلەر. پادىشاھمۇ پادىچى، ئۇ ئۆز پۇقرالىرىدىن سورىلىدۇ. ئايال كىشىمۇ پادىچى، ئۇ ئېرىنىڭ ئۆيى ۋە بالا ـ چاقىلىرىدىن سورىلىدۇ. خىزمەتچىمۇ پادىچى، ئۇ خوجايىنىنىڭ مال- مۈلكىدىن سوراق قىلىنىدۇ. ھەتتا

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پەرزەنتلەرنىڭ ئىسلام دىنىدا چوڭ بولۇشىدا ئاتا- ئانىنىڭ ئەڭ كۈچلۈك تەسىر قىلىش رولىغا ئىگە ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت بىر ئاساسىي پرىنسىپنى ئوتتۇرىغا قويغان. ئىمام بۇخارى ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئاللاھ ھەر بىر ئىنسان ئەۋلادىنى ئاللاھنى تونۇشتىن ئىبارەت توغرا ئەقىدە ئۈستىدە يارىتىدۇ. بىراق ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسى ئۇنى يا يەھۇدىي قىلىدۇ، يا خرىستىئان ۋە ياكى مەجۇسىي قىلىدۇ. بۇ خۇددى ھايۋان بالىسىنىڭ تۇغۇلۇپ يېتىلىشىغا ئوخشايدۇ. ھايۋان بالىسى ھەممە ئەزاسى ساق تۇغۇلىدۇ، ئەمما سىلەر ھايۋانلارنىڭ ئادەملەر تەرىپىدىن قۇلاقلىرى يېرىلىپ، بۇرۇن ۋە باشقا ئەزالىرىنىڭ كېسىلگەنلىكلىرىنى كۆرۈپ تۇرۇسىلەر. ئەبۇھۇرەيرە يۇقىرىقى ھەدىسنى سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن ئاللاھنىڭ دىنىغا (ئەگەشكىنىكى) ئاللاھ ئىنسانلارنى شۇ دىن بىلەن ياراتقان، ئاللاھنىڭ ياراتقىنىدا ئۆزگىرىش بولمايدۇ، بۇ توغرا دىندۇر. دېگەن ئايەتنى تىلاۋەت قىلغان. (سۈرە نىسا، 36 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.) ئاللاھ تائالا ئاتا- ئانىلارنى ئەۋلادلىرىنى تەربىيىلەشكە بۇيرۇپ، ھەم ئۇلارغا ئەۋلادلارنى تەربىيىلەش مەسئۇلىيىتىنى يۈكلەپ مۇنداق دېدى :ئى مۆئمىنلەر ! ئۆزەڭلارنى ۋە بالا - چاقاڭلارنى ئىنسان ۋە تاشلار يېقىلغۇ بولىدىغان، رەھىم قىلمايدىغان قاتتىق قول پەرىشتىلەر مۇئەككەل بولغان دوزاقتىن ساقلاڭلار، ئۇ پەرىشتىلەر ئاللاھنىڭ بۇيرۇقىدىن چىقمايدۇ، نېمىگە بۇيرۇلسا شۇنى ئىجرا قىلىدۇ . (سۈرە ئىسرا، 31 -ئايەت.)

ئەۋلادلارنى تەربىيىلەشتە ئەۋلادلارنى ئىسلاھ قىلىش، ئۇلارنىڭ كەمچىلىكلىرىنى تۈزىتىش، ئۇلارنى ياخشىلىققا يېتەكلەش ۋە ئادەتلەندۈرۈش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچنى سەرپ قىلىش، ھەم بۇنىڭدا ئىزچىل بولۇش كېرەك. ئىسلام تارىخىنى ۋاراقلىغىنىمىزدا، نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلىنى ئىمانغا دەۋەت قىلغانلىقىنى، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغۇللىرىنى يالغۇز بىر ئاللاھقا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇغانلىقىنى كۆرەلەيمىز. ئەۋلادلارنىڭ بۇزۇلۇشىغا سەۋەب بولىدىغان ئامىل، كۆپ ساندىكى ئاتا- ئانىلارنىڭ بالىلىرىغا يېتەرلىك ئەھمىيەت بەرمەي تاشلاپ قويغانلىقىدىن، ئۇلارغا دىنىنىڭ سۈننەت، پەرزلىرىنى بىلدۈرمىگەنلىكىدىن، ئۇلارنىڭ كىچىك ۋاقتىدىكى ۋاقىتلىرىنى چىڭ تۇتماي زايا قىلىۋەتكەنلىكىدىن ئىبارەتتۇر.

باللارنىڭ ئاتا - ئانىلار ئۈستىدىكى ھەقلىرى

باللارنىڭ ئۈستىدە ئاتا - ئانىلارنىڭ مەلۇم ھەق - ھوقۇقلىرى بولغىنىدەك، ئاتا - ئانىلارنىڭ ئۈستىدىمۇ باللارغا ئائىت مەلۇم ھەقلەر باردۇر. ئاتا - ئانىلار بۇ ھەقلەرنى تولۇق ئادا قىلىشقا بۇيرۇلغاندۇر. ئۇلار ئاللاھنىڭ ئالدىدا ئۈستىدىكى بۇ ھەقلەردىن مەسئۇلدۇر. يەنى مەيلى ئاتا - ئانا بولسۇن، مەيلى دۆلەت باشلىقى بولسۇن، ھەرقانداق بىر مەسئۇلىيەت ئىگىسى بولغان كىشى، خۇددى پادا باقىدىغان چوپان قول ئاستىدىكى پادىلىرىدىن مەسئۇل بولغاندەك، ئۆزىنىڭ قول ئاستىدىكىلەرنىڭ ئەھۋاللىرىدىن مەسئۇلدۇر. ئۇلارنىڭ ھەقلىرىنى زايا قىلىۋېتىش بىلەن جازاغا تارتىلىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ ھەقلىرىنى ئادا قىلىش بىلەن مۇكاپاتقا ئېرىشىدۇ. باللارنىڭ ئاتا- ئانىسى ئۈستىدىكى موھىم ھەقلىرىدىن بىرى ئانا بولغۇچىنى ياخشى تاللاشتىن ئىبارەتتۇر.

ئانا بولغۇچىنى ياخشى تاللاش

بۇ ماۋزۇ ئاتىلارغا خاس بولۇپ، پەرزەنتلەرنىڭ ئالىيجاناپ، ئېسىل، پەزىلەتلىك بولۇپ چىقىشى ئۈچۈن، ئاتىلارنىڭ كېلەچەكتە بالىلىرىنىڭ ئانىلىرى بولىدىغان ئاياللارنى دىيانەت ۋە ئەخلاقنى ئۆلچەم قىلغان ھالدا، ياخشى تاللىشى تەۋسىيە قىلىنىدۇ.

2488/ 4144 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – رفعته: ((تَخَيَّرُوا لِنُطَفِكُمْ، وَانْكِحُوا الأَكْفَاءَ، وَأَنْكِحُوا إِلَيْهِمْ))* ابن ماجة (1968).

2488/ 4144 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئۆزەڭلارغا لايىق ئاياللارنى تاللاڭلار. ئۆزەڭلارنىڭ خىلىڭلاردىن ئۆيلىنىڭلار ۋە قىزلىرىڭلارنى ئۆزەڭلارنىڭ خىلىڭلاردىكى كىشىلەرگە ياتلىق قىلىڭلار. (ئىبنى ماجە 1968)

يەنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەدىسى ئارقىلىق شۇنى ئۇچۇقلايدۇكى، دىنغا، جەمئىيەتكە ۋە خەلققە پايدىلىق، ياخشى نەسىل يېتىشتۈرۈپ چىقىش ئۈچۈن، شۇ نەسىلگە ئانا بولغۇچى ئايالنى ياخشى تاللاپ، ئىلغاشنىڭ ئەھمىيىتى ناھايىتى چوڭدۇر. چۈنكى نەسىللەر ئانا تەرىپىنىمۇ قىسمەن دورايدۇ. ئانا تەرىپىنىڭ ئېسىل، دىيانەتلىك ياخشى بولىشى، ئۇنىڭ بالىلىرىنىڭمۇ شۇنداق بولىشىغا تۈرتكە بولىدۇ، ئەگەر ئانا تەرىپى ئۇنىڭ ئەكسىچە بولسا، تۇغۇلغان بالىلارمۇ كۆپ ھاللاردا شۇلارغا ئوخشاش بولۇپ چىقىدۇ.

پەرزەنتنى ياخشى تەربىيىلەمەكچى بولغان ھەر قانداق كىشى كەلگۈسى پەرزەنتى ئۈچۈن ياخشى بىر ئانا بولالايدىغان ياخشى ئايالنى تاللىشى كېرەك. ئىسلام دىنى ئىسلامىي ئائىلىنى ئاساس قىلغان ئىسلامىي جەمئىيەتنى بەرپا قىلىشنى مەقسەت قىلىدىغان دىندۇر. ئىسلامىي جەمئىيەتنىڭ قانداق بولۇشى ئۇنىڭ ھۆجەيرىسى بولغان ئائىلىنىڭ قانداق بولۇشىغا مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىگە ناھايىتى ئېتىبار بېرىدۇ. ياخشى بىر ئايال ئاتا بولغۇچىنىڭ پەرزەنتى ئۈستىدىكى تەربىيىسىنىڭ ئوڭۇشلۇق ۋە ئۇتۇقلۇق بولۇشىدا ئەڭ ئاساسلىق ياردەمچىسىدۇر. شۇنداقلا تەربىيىلەشتە تايىنىدىغان بىردىنبىر تۈۋرۈكىدۇر. ئايال كىشى گەرچە جەمئىيەتنىڭ مۇھىم ئىشلىرىدا بىۋاستە چوڭ رول ئوينىمىغاندەك قىلغان بىلەن جەمئىيەتنى تەشكىل قىلىدىغان، جەمئىيەتنى گۈزەل ئەخلاقلار بىلەن ئوڭشايدىغان، بۇزۇقچىلىق ۋە ھالاكەتلەردىن ساقلاپ قالىدىغان ئاجايىپ شەخسلەرنى تەربىيىلەپ چىقىشتا مۇھىم روللارنى ئوينىشى مۇمكىن. ئائىلە ھىمايە قىلىشقا تېگىشلىك بولغان ئەقىدە سېپىللىرىنىڭ بىرىدۇر. ئائىلىنى ئەقىدىگە زىت كېلىدىغان ھەرقانداق تەسىرلەردىن مۇكەممەل تۈردە قوغداپ قېلىش، ئىسلام ئەقىدىسىنى قوغداپ قالغاندەك مۇھىمدۇر. ئائىلىنىڭ ئەقىدە سېپىلى مۇستەھكەم بولمىغىنىدا، ھەر قانداق سىرتقى تەسىرنىڭ تاجاۋۇزى ئۈچۈن يوچۇق پەيدا بولىدۇ. بۇ، ئۆز نۆۋىتىدە ئىسلام ئەقىدىسىگە تاجاۋۇز قىلغۇچىلارغا يوچۇق ئېچىپ بەرگەنلىك بىلەن باراۋەردۇر. شۇڭا ھەر قانداق بىر مۇسۇلماننىڭ دىننى دەۋەت قىلىمەن دەپ جەمئىيەتكە يۈزلىنىشتىن

بۇرۇن، ئۆز ئائىلىسىدىكى ئەقىدە ئىستېھكامىنى مۇستەھكەملىشى، ئۇنىڭ مۇقەددەس بۇرچىدۇر.

ئائىلىنىڭ مۇستەھكەملىنىشى يالغۇز ئەر كىشىنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەنلا ئەمەلگە ئاشمايدۇ. چۈنكى ئائىلە دېگەن ئەر ئايالدىن، پەرزەنتلىك ئائىلىلەرگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئاتا ـ ئانىدىن تەركىب تاپقان بىر قورغاندۇر. ئەر بولغۇچى ياكى ئاتا بولغۇچىنىڭ ئىمانى قانچىلىك دەرىجىدە كۈچلۈك، بىلىمى قانچىلىك دەرىجىدە كۆپ بولغان تەقدىردىمۇ، ئايال كىشى ياكى ئانا بولغۇچى بۇنىڭغا ماس ھالدا ماسلىشىپ بەرمىگەندە، كۆزلەنگەن مەقسەتكە ھەرگىز يەتكىلى بولمايدۇ. چۈنكى، ئائىلىنىڭ ئىسلامىي ئائىلە بولۇشىدا ياكى پەرزەنتلەرنىڭ ئىسلامىي ئەخلاق، ئەقىدە، توغرا ئىدىيە ئېڭىدا يېتىلىشىدە ئانىنىڭ رولى ناھايىتى زوردۇر. بۇنى ھەر قانداق بىر تەربىيە قىلغۇچى چوقۇم ياخشى تونۇپ يېتىشى كېرەك.

ئائىلىنىڭ پەرھىزكار ئائىلە بولۇشى ئۈچۈن كۈچ سەرپ قىلىشى، ئالدى بىلەن ئايال كىشىگە، ئاندىن ئانا بولغۇچىغا، ئاندىن پەرزەنتلەرگە، ئاندىن قالسا ئائىلىدىكى ئومۇمغا قارىتىلىشى كېرەك. بىر ئىسلامىي ئائىلىنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن ئايال كىشىنىڭ چوقۇم مۇسۇلمان ئايال بولۇشى شەرت. ئىسلامىي ئائىلە قۇرىمەن دېگەن ھەرقانداق بىر ئەر كىشى ئالدى بىلەن ئالىدىغان ئايالىنىڭ مۇسۇلمان بولۇشىنى ئالدىنقى شەرت قىلىشى كېرەك. ناۋادا ئالدى بىلەن ئائىلە قۇرۇلسۇن، ئاندىن ئۇنى مۇسۇلمان قىلىمەن دەيدىكەن، بۇنىڭ ئۈچۈن ناھايىتى كۆپ كۈچ ۋە ئۇزۇن زامان كېتىدۇ. بۇنداق كېچىكىپ بىنا قىلىنغان ئائىلىنىڭ ئەسلىدىلا مۇسۇلمان ئايال بىلەن توي قىلىش ئارقىلىق بىنا قىلىنغان ئائىلىدەك ھەر تەرەپتىن مۇكەممەل بولۇپ كېتىشى ناتايىن. شۇڭا ھەر بىر ئەر كىشى ئۆزى نىكاھلىنىدىغان ئايالنى تاللاشتا ئۇ ئايالنىڭ دىندار، ياخشى سۈپەتلىك، تەقۋا، ئاللاھنى كۆپ زىكىر قىلىدىغان ئايال بولۇشىغا ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك. چۈنكى بۇ خىل سۈپەتلىك ئايال كىشى ئەر كىشىگە ۋە ئائىلىگە خاتىرجەملىك ئېلىپ كېلىپلا قالماي، ئېرىنىڭ مال ـ مۈلكىنى، ئىززەت ـ ئابرۇيىنى، پەرزەنتلىرىنىڭ مەنپەئەتىنى ھەقىقىي تۇردە توغرا ئۇسۇلدا مۇھاپىزەت قىلىدۇ. پەرزەنتلىرىنى ماددىي تائام بىلەن ئوزۇقلاندۇرۇش بىلەن بىرگە ئۇلارنى ئىمانىي ئوزۇق بىلەن ئوزۇقلاندۇرىدۇ. ئۇلارغا ئۆزىنىڭ پاك سۈتى بىلەن بىرگە ئىمان قۇۋۋىتىنىمۇ سىڭدۈرىدۇ. ئىنسانغا ھەممىدىن بەكرەك ئائىلىدىن ئالغان تە لىملىرى ناھايىتى بەك تەسىر قىلىدىغان ھەم ئۇنى بىر ئۆمۈر ئېسىدە ساقلايدىغان بولغاچقا، ئانىسىنىڭ تەربىيىسى ۋە ئەجرى ئارقىلىق ئۇلارنىڭ سەبىي قەلبىگە ئورنىغان ئىمان، ئەخلاق ۋە ئەقىدە بىر ئۆمۈر ئۇلارنىڭ روھىدا ساقلىنىپ، ئەمەلىيىتىدە ئىپادە تاپىدۇ. كۆپىنچە ھالاردا باللار ئاتا- ئانا ياكى بۇ ئىككىسىدىن بىرىنىڭ ۋە ياكى ئۆزىنىڭ تاغىلىرى، ھاممىلىرىنىڭ بىرىنىڭ خۇلقىنى تارتىدۇ. ئەر كىشىنىڭ ئالىدىغان ئايالىنىڭ بىلىملىك بولۇشىنى تاللاش ھوقۇقى بار. چۈنكى، بىلىملىك ئايال ئەرنىڭ ئۆيىنى ياخشى ئىدارە قىلىشىدا ۋە پەرزەنتلەرنى ياخشى تەربىيىلىشىدە ئىنتايىن مۇھىمدۇر. ئاياللار ئۆزىنىڭ ئاياللىق تەبىئىتىگە ماس كېلىدىغان ھەر خىل بىلىم تۈرلىرىنى ئۆگىنىش ھوقۇقىغا ئىگە. ئالىملار بىرئائىلىگە نىسبەتەن ئەر بىلەن ئايال بىر كوپلېت شېئىرغا ئوخشايدۇ، بۇ بىر كوپلېت شېئىرنىڭ بىر

مىسراسى يەنە بىر مىسراسىغا قاپىيداش بولمىسا قاملاشمايدۇ دېگەن مەزمۇندىكى خاتىرىلەرنى يېزىپ قالدۇرغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قۇرەيش ئاياللىرىنىڭ ئەرلىرىگە ئىتائەتچان ۋە بالىلىرىغا كۆيۈمچانلىقىنى ماختىغان ئىدى. ئاياللارنىڭ ئەۋلادلىرىنى كۆيىنىپ تەربىيىلىشى، ئەرلىرىنىڭ خىزمەتلىرىنى ياخشى ئادا قىلىشى، ئۇلارنىڭ دەرىجىلىرىنىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشىگە سەۋەب بولىدۇ. ھەمدە ئۇلارنى ئۇلۇغ ئاياللارنىڭ مەرتىۋىسىگە ئىگە قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ خىل ئەمەللىرى جىھادقا چىقىش، مەسجىتلەردە جۇمە نامىزى ئوقۇش بىلەن باراۋەردۇر.

ئىمام مۇسلىم شۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: يەزىد ئىبنى سەكەنىنىڭ قىزى ئەسما رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! مەن بىر گۇرۇھ مۇسۇلمان ئاياللارغا ۋەكىل بولۇپ ئالدىڭغا كىردىم، بىزنىڭ بىلمەكچى بولغىنىمىز شۇكى، ھەقىقەتەن ئاللاھ سېنى ئەرلەر ۋە ئاياللارغا ئەلچى قىلىپ ئەۋەتتى، بىز ساڭا ئىمان ئېيتتۇق ۋە ساڭا ئەگەشتۇق. بىز ئاياللارنىڭ دىنىمىز كەمتۈك، تاشقىرىغا كۆپ چىقماي ئۆيلەردە ئولتۇرغانلىقىمىز ئۈچۈن بىلىدىغانلىرىمىز ئاز. ئەرلەر جۇمە نامازلىرىغا، جىنازا نامازلىرىغا قاتنىشىش، جىھاد قىلىش قاتارلىق ئەمەللىرى بىلەن بولىدۇ. ئەرلىرىمىز جىھادقا چىقسا، بىز ئۇلارنىڭ مال- مۈلكىنى ساقلايمىز، ئەۋلادلىرىنى تەربىيىلەيمىز. ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ! ئېيتقىنچۇ، بىز ئۇلارغا ساۋابتا شېرىك بولامدۇق؟ دەپ سورىدى. بۇنى ئاڭلىغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلارغا قاراپ بۇ ئايالنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ دىن توغرۇلۇق سوئال سوراشتا بۇنىڭدىن ياخشى بىرى بارمۇ؟ دېدى. ساھابىلار يوق، ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ! دېيىشتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەسماغا قاراپ ئى ئەسما! سەن قايتىپ بېرىپ ئۇ ئاياللارغا ئېيتقىن، سىلەردىن بىرىڭلارنىڭ ئېرىگە ياخشى خوتۇن بولۇشى، ئېرىنىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىشكە تىرىشىشى، ئۇنىڭ مۇۋەپپىقىيىتىگە ھەمدەمدە بولۇشى، سەن زىكىر قىلغان ئەرلەرنىڭ ئەمەللىرىنىڭ دەرىجىسى بىلەن باراۋەردۇر دېدى.

بالىنىڭ بىرىنچى ھەققى ئۇنىڭ ئانىسىنىڭ ياخشى تاللانغان بولۇشى، ئۇنىڭ ئانا بولۇشتىن ئىلگىرى لاتاپەتلىك، شەرەپلىك، دىيانەتلىك، ئىپپەتلىك، تەدبىرلىك، ئەقىللىق بىر ئايال بولۇپ يېتىلگەن، ئۇنىڭدىن رازى بولۇنغان ھەم ئۇنىڭ تەدبىرلىكلىكى تەجرىبىدىن ئۆتكەن، ئېرىگە يۈتۈن ئەھۋاللاردا بويسۇنىدىغان ئايال بولۇشى كېرەك. ئانا بولغۇچى پەرزەنتلىرىگە قارىتا مۇلايىم، سەۋرچان، مېھرىبان بولالايدىغان، ئەرلىرىنىڭ ئالدىدا پەرزەنتلىرىگە ئاچچىقلانمايدىغان، ئۇلارغا قاتتىق، نالايىق گەپ - سۆزلەرنى قىلمايدىغان، ئۇرمايدىغان ئايال بولۇشى كېرەك. ناۋادا ئانا ئاچچىقىنى باسالماي يۇقىرىقى ئىشلاردىن بىرەرىنى سادىر قىلسا، ئەر بولغۇچى ئۇ ئايالغا غەزەپلىنىپ قېلىپ، ئۇنىڭغا پايدىسىز ئاقىۋەت كېلىپ چىقىشى مۇمكىن. يىغىپ ئېيتقاندا، سالىھ ياخشى ئايال ئەر كىشىنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىكى ئۈچۈن ھەقىقىي خەزىنىدۇر.

ئىمام تىرمىزى سەۋبان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ : ئالتۇن- كۈمۈش يىغىپ، ئۇنى ئاللاھنىڭ يولىدا سەرپ قىلمايدىغانلارغا دېگەن ئايەت نازىل

بولغاندا، بۇ ئايەت ساھابىلارغا ئېغىر كەلدى. بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن مەلۇم بىر سەپەردە بىرگە ئىدۇق، بەزى ساھابىلار بىز ئالتۇن بىلەن كۈمۈشنى ساقلىمىساق، قايسى مال بىز ئۈچۈن ياخشى ئىكەنلىكىنى بىزگە خەۋەر بەرگىن ، دېيىشتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ ئەۋزىلى ئاللاھنى ياد ئېتىدىغان تىل، شۈكۈر ئېيتقۇچى دىل، سالىھ ئايال ۋە بىر مۆئمىنىنىڭ ئۇنىڭ ئىمانىغا بەرگەن ياردىمى، دېدى.

ئەبۇداۋاد ئىبنى ئاببباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ : ئاللاھ تاالانىڭ ئالتۇن كۈمۈش يىغىپ، ئۇنى ئاللاھنىڭ يولىدا سەرپ قىلمايدىغانلارغا دېگەن ئايىتى نازىل بولغاندا، بۇ مۇسۇلمانلارغا چوڭ بىر ئىش بولۇپ بىلىندى، ئۆمەر ئۇلارغا مەن سىلەر خۇش بولىدىغان بىر خەۋەر ئېلىپ كېلىمەن، دەپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ! بۇ ئايەت ھەقىقەتەن ساھابىلىرىڭغا ئېغىر كەلدى دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاللاھ زاكاتنى پەقەت سىلەرنىڭ ماللىرىڭلارنىڭ ئېھتىياجىڭلاردىن ئاشقان قىسمىنى پاكلاش ئۈچۈن پەرز قىلدى. مىراسلارنى سىلەردىن كېيىن سىلەرگە ۋارىس بولىدىغان كىشىلەرگە خاس قىلدى دېدى. بۇنى ئاڭلىغان ئۆمەر تەكبىر ئېيتتى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەرلەر ئۈچۈن نېمىنىڭ بايلىق ئىكەنلىكىنى خەۋەر بىرەيمۇ؟ ئۇ بولسا، ئۇنىڭغا قارىسا دىلى سۆيۈنىدىغان، ئۇنىڭغا بىرەر ئىشنى بۇيرۇسا بويسۇنىدىغان، ئېرى قېشىدا يوق چېغىدا، ئۇ ئېرى ئۈچۈن ئامانىتىنى ساقلايدىغان سالىھ ئايالدۇر، دېدى.

ئىنسانلار ئارىسىدا بىر دۇۋە ئالتۇنغا تەڭ قىلغىلى بولمايدىغان، قەدىر ـ قىممەتلىك زاتلارمۇ بار بولغىنىدەك، ئۆزىنىڭ ئىنسانلىق قىممىتىنى يوقاتقانلىقتىن، ھېچ نەرسىگە ئەرزىمەيدىغان، پەقەت ئادەم سۈرىتىدىلا يەپ ـ ئىچىپ يۈرۈشنى بىلىدىغان ئىنسانلارمۇ باردۇر. تەلىم ـ تەربىيە كىشىلەرنىڭ ئەخلاقنى ئۆزگەرتەلىسىمۇ، ئۇلارنىڭ مىجەز ـ خاراكتېرىنى ئۆزگەرتىشتىن ئاجىزدۇر، ئەلۋەتتە. چۈنكى ئىنساننىڭ خۇي ـ پەيلى، مىجەز ـ خاراكتېرى ئۇنىڭ تەبىئىتىگە سىڭىپ كەتكەن بىر نەرسە، ئۇ ھەرگىز ئۆزگەرمەيدۇ. تېگى ـ تەكتىدە ناچارلىق بولغان كىشىلەر قانچىلىك تەلىم ـ تەربىيە ئالغان بولسىمۇ، يەنىلا ئۆز ئەسلىنىڭ بەزى تەسىرلىرىدىن ئۆزۈل ـ كېسىل قۇتۇلۇپ كېتەلمىگەنىدەك، تېگى ـ تەكتىدىن ياخشى بولغان، ئېسىل نەسىللىك كىشىلەرنىڭ پەرزەنتلىرىمۇ، شۇ ياخشىلىقنىڭ تەسىرىنى ئۆزلىرىگە ئۆزلەشتۈرىدۇ. بۇ ئۇرۇندىكى تېگى ـ تەكتى ياخشى بولغان كىشىلەردىن مەقسەت، ئەجدادلىرىدىن باشلاپ ئاللاھتىن قورقىدىغان، دىيانەتلىك، ئادالەتلىك ۋە ئېسىل پەزىلەتلىك كىشىلەر دېمەكتۇر. ئېسىللىك، ياخشىلىق پەقەت دىيانەت بىلەنلا ئۆلچىنىدۇ. بىراۋنىڭ دىيانىتى بولماستىن، قانچىلىك ئېسىل، شەرەپلىك ئائىلە بولۇپ كەتسۇن، بەربىر ئۇ، ياخشى قاتارغا كىرەلمەيدۇ. شۇڭا ھەرقانداق كىشى نەسىل يېتىشتۈرۈش ئۈچۈن ئۆزىگە جور تاللاشتا ياخشى، دىيانەتلىك ئايالنى تاللىشى، ئايال كىشىلەرمۇ كېلەچەكتىكى پەرزەنتلىرىنىڭ ئاتىسى بولىدىغان جورىسىنى دىيانەت بىلەن ئەخلاقنى ئاساس قىلغان ھالدا، ياخشى تاللىشى ئىنتايىن زۆرۈردۇر.

4087/2455 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ لأَرْبَعٍ: لِمَالِهَا، وَلِحَسَبِهَا،

وَلِجَمَالِهَا، وَلِدِينِهَا فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرِبَتْ يَدَاكَ))* البخاري (5090)، مسلم (1466).

4087/2455 ـ ئەبۇ هۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر ئايال بىلەن ئۆيلىنىشتىن بۇرۇن ئۇنىڭ پۇل ـ مېلى، جەمەت نەسەبى، ھۆسن ـ جامالى ۋە دىن دىيانىتى قاتارلىق تۆت نەرسىسگە قارىلىدۇ. سەن دىيانەتلىك خوتۇن ئالغىنكى، الله سېنى ئۆز پەزلىدىن باي قىلىدۇ. (بۇخارى: 5090)

ئايالى ۋە بالىلىرىغا نەپىقە بېرىشنىڭ ساۋابى

نەپىقە ناھايىتى ياخشى تەسىر بېرىدىغان ئەمەلى تەربىيەدۇر. بولۇپمۇ، باي ئادەم بولسا، (ئايالىنى ۋە بالىسىنى) شەرىئەت بەلگىلىمىسى بويىچە يەنى بەك ئىسراپمۇ قىلىۋەتمەي، بەكمۇ چىڭ تۇتۇۋالماي ئۆزىنىڭ بايلىقىغا يارىشا تەمىنلىسە، بۇنداق قىلىش ئۆز نۆۋىتىدە بالىلار ئۈچۈن بىر ياخشى تەربىيەدۇر. يەنى ئۇلارنىڭ مۇستەقىل بىر ئىش قىلىشى، ئىقتىسادنى، بىر ئائىلىنى ياخشى باشقۇرۇشنى ئۆگىنىشى ئۈچۈن ياخشى ئۆرنەك بولۇپ قالىدۇ. ئىنسانىنى نەپىقە بېرىشكە رىغبەتلەندۇرۇپ كەلگەن ھەدىسلەر ھەقىقەتەن ناھايىتى كۆپتۇر.

2779/1638 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((دِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي رَقَبَةٍ، وَدِينَارٌ تَصَدَّقْتَ بِهِ عَلَى مِسْكِينٍ وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ أَعْظَمُهَا أَجْرًا الَّذِي أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ))* مسلم (995)

2779/1638 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر تىللانى الله يولىدا خەجلىدىڭ، بىر تىللانى قۇل ئازاد قىلىش ئۈچۈن سەرپ قىلدىڭ، بىر تىللانى يوقسۇللارغا سەدىقە قىلىپ بەردىڭ، بىر تىللانى ئائىلەڭگە خىراجەت قىلدىڭ. بۇلارنىڭ ساۋابىغا كەلسەك، ئائىلەڭگە خەجلىگەن بىر تىللانىڭ ساۋابى ھەممىدىن ئۈستۈندۇر. (مۇسلىم: 995)

2780/1639 ـ ثَوْبَانُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((أَفْضَلُ دِينَارٍ يُنْفِقُهُ الرَّجُلُ دِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى عِيَالِهِ، وَدِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى دَابَّتِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَدِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى أَصْحَابِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ))* مسلم (994)

2780/1639 ـ سەۋبان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئىنساننىڭ ئۆز ئائىلىسىگە خەجلىگەن پۇلىنىڭ ساۋابى ئەڭ يۇقىرى بولۇپ، ئۇندىن قالسا، الله يولىدا (مىنگەن ئېتىغا) خەجلىگىنى، ئۇندىن قالسا، الله يولىدىكى دوستلىرىغا خەجلىگىنىدۇر. (مۇسلىم: 994)

2781/1640 ـ أَبو مَسْعُودٍ البدري – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إِن المسلم إذا أَنْفَقَ عَلَى أَهْلِهِ نفقة وَهُوَ يَحْتَسِبُهَا – كَانَتْ لَهُ صَدَقَةً))* البخاري (5351)، مسلم (1002)

2781/1640 ـ ئەبۇ مەسئۇد ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئەگەر بىر مۇسۇلمان اللەتىن ساۋاب

ئۇمىد قىلغان ھالدا ئائىلە ۋە بالا ـ چاقىسىغا خىراجەت قىلىپ بەرگەن بولسا، (قىلغان خىراجىتى) ئۇ كىشىنىڭ سەدىقىسى بولىدۇ. (بۇخارى: 5351)

2783/1641 ـ الْمِقْدَامُ بْنُ مَعْدِي كَرِبَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((مَا أَطْعَمْتَ نَفْسَكَ فَهُوَ لَكَ صَدَقَةٌ، وَمَا أَطْعَمْتَ وَلَدَكَ فَهُوَ لَكَ صَدَقَةٌ، وَمَا أَطْعَمْتَ زَوْجَتَكَ فَهُوَ لَكَ صَدَقَةٌ، وَمَا أَطْعَمْتَ خَادِمَكَ فَهُوَ لَكَ صَدَقَةٌ))* لأحمد

2783/1641 ـ مىقدام ئىبنى مەئدىكەرب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئۆزۈڭگە، ئايالىڭغا ۋە بالىلىرىڭغا يېگۈزگەنلىرىڭنىڭ ھەممىسى، ھەتتا خىزمەتچىڭگە يېگۈزگەنلىرىڭمۇ سەن ئۈچۈن سەدىقىدۇر. (ئەھمەد: 16727)

2801/1654 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ، وَخَيْرُ الصَّدَقَةِ عَنْ ظَهْرِ غِنًى، وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفَّهُ اللَّهُ، وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللَّه))* البخاري

2801/1654 ـ ھەكىم ئىبنى ھىزام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئۈستىدىكى (بەرگۈچى) قول ئاستىدىكى (ئالغۇچى) قولدىن ياخشىدۇر. سەدىقە بېرىشنى ئالدى بىلەن ھالىدىن خەۋەر ئېلىش سېنىڭ مەجبۇرىيىتىڭ بولغانلاردىن باشلىغىن! سەدىقىنىڭ ئەڭ ياخشىسى ئېھتىياجىدىن ئاشقاندا بېرىلگىنىدۇر. كىمكى (تىلەمچىلىك ۋە يامان ئىشلاردىن) ساقلىنىشنى ئارزۇ قىلسا، الله ئۇ كىشىنى ئۇنداق ئىشلاردىن ساقلايدۇ. كىمكى ئىنسانلارنىڭ ياردىمىگە موھتاج بولماسلىقنى ئارزۇ قىلسا، الله ئۇ كىشىنى ھېچكىمگە موھتاج قىلمايدۇ. (بۇخارى: 1428)

2804/1656 ـ وللنسائي: عَنْ طَارِقٍ الْمُحَارِبِيِّ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((يَدُ الْمُعْطِي الْعُلْيَا، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ أُمَّكَ وَأَبَاكَ وَأُخْتَكَ وَأَخَاكَ ثُمَّ أَدْنَاكَ فأَدْنَاكَ))*

2804/1656 ـ تارىق مۇھارىبى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: بىز مەدىنىگە يېتىپ كەلگىنىمىزدە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنبەردە جامائەتكە خۇتبە سۆزلەپ: (سەدىقە) بەرگۈچى قول ئۈستۈنكى قولدۇر. سەدىقە بېرىشنى ئالدى بىلەن ھالىدىن خەۋەر ئېلىش سېنىڭ مەجبۇرىيىتىڭ بولغانلاردىن باشلىغىن! يەنى ئاتا ـ ئاناڭ، قىز ـ ئوغۇل قېرىنداشلىرىڭ، ئاندىن تۇغقانلىق دەرىجىسى بويىچە ئەڭ يېقىن بولغانلارغا بېرىشتىن باشلا. (نەسائى: 2532)

2809/1658 ـ زَيْنَبُ امْرَأَةِ ابن مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: أن النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ لما قال: ((تَصَدَّقْنَ يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ وَلَوْ مِنْ حُلِيِّكُنَّ)). قَالَتْ لابن مسعود: إِنَّكَ خَفِيفُ ذَاتِ الْيَدِ، وَإِنَّ النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَنَا بِالصَّدَقَةِ، فَاسْأَلْهُ فَإِنْ كَانَ يَجْزِه عَنِّي وَإِلاَّ صَرَفْتُهَا إِلَى غَيْرِكُمْ. فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: بَلِ ائْتِيهِ أَنْتِ. فَانْطَلَقْتُ فَإِذَا امْرَأَةٌ مِنَ الأَنْصَارِ بِبَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَاجَتِي حَاجَتُهَا، وَكَانَ قَدْ أُلْقِيَتْ عَلَيْهِ الْمَهَابَةُ فَخَرَجَ عَلَيْنَا بِلالٌ فَقُلْنَا لَهُ: ائْتِ رَسُولَ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبِرْهُ أَنَّ امْرَأَتَيْنِ بِالْبَابِ تَسْأَلانِكَ: أَتُجْزِئُ الصَّدَقَةُ عَنْهُمَا عَلَى أَزْوَاجِهِمَا وَعَلَى أَيْتَامٍ فِي حُجُورِهِمَا؟ وَلا تُخْبِرْهُ مَنْ نَحْنُ فسأله بِلالٌ فَقَالَ لَهُ: ((أَيُّ الزَّيَانِبِ؟)) قَالَ: امْرَأَةُ عَبْدِ اللَّهِ. فَقَالَ لَهُ: ((لَهُمَا أَجْرَانِ: أَجْرُ الْقَرَابَةِ، وَأَجْرُ الصَّدَقَةِ))* البخاري (1466)، مسلم (1000)

2809/1658 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدنىڭ ئايالى زەينەپ رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئى ئاياللار جامائەسى! زىنନەت بۇيۇملىرىڭلاردىن ئېلىپ چىقىپ بولسىمۇ سەدىقە قىلىڭلار ! دېدى. مەن يولدىشىم ئابدۇللاھنىڭ قېشىغا كېلىپ: سەن مال ـ مۈلكى ئاز ئادەمسەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزگە سەدىقە قىلىشنى بۇيرىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سوراپ باققىن، ساڭا خەجلىگەن ماللىرىم سەدىقە بولامدىكەن، بولمىسا باشقىلارغا بېرىۋېتىمەن، دېدىم. ئىبنى مەسئۇد: سەن ئۆزۈڭ بېرىپ سورىغىن ! دېدى. شۇنىڭ بىلەن، مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىشىكىنىڭ ئالدىغا كەلسەم، ئەنسارىيلاردىن بىر ئايالمۇ ماڭا ئوخشاش سوئال سورىغىلى كېلىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىشىكى ئالدىدا تۇرغانىكەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر خىل ھەيۋەتلىك كىشى ئىدى. بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىزنىڭ قېشىمىزغا چىقتى، بىز ئۇنىڭغا: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كىرىپ: ئىشىك ئالدىدا ئىككى ئايال تۇرىدۇ. ئۇلار سەندىن ئۆزلىرىنىڭ ئەرلىرىگە ۋە ئۇلارنىڭ ئۆيلىرىدىكى يېتىملارغا خەجلىگەن مېلىنىڭ سەدىقە ھېسابلىنىدىغان ياكى ھېسابلانمايدىغانلىقىنى سوراپ باقماقچىكەن دېگىن، ئەمما بىزنىڭ كىملىكىمىزنى دېمىگىن! دېدۇق. بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كىرىپ، بىزنىڭ سۆزلىرىمىزنى ئېيتقان ئىكەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇلار كىملەركەن؟ دەپ سوراپتۇ. بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: زەينەپ بىلەن ئەنسارىيلاردىن بىر ئايال، دېگەن ئىكەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: قايسى زەينەپ؟ دەپ سوراپتۇ، بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ئابدۇللاھنىڭ ئايالى، دېگەن ئىكەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇلارغا ئىككى ئەجىر بولىدۇ، بىرى تۇغقانغا سىلە ـ رەھىم قىلغانلىقىنىڭ، يەنە بىرسى سەدىقە قىلغانلىقىنىڭ، دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. (مۇسلىم: 1000)

مۇۋەپپەقىيەتلىك تەربىيچىنىڭ سۈپەتلىرى

بۇ يەردە تەربىيىلىگۈچىنىڭ تەربىيەنى ئىلمىي يول بىلەن ئېلىپ بېرىشقا ياردىمى بولىدىغان سۈپەتلىرىنىڭ ئاساسلىرى باردۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىنسانلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ مۇكەممەل تەربىيىچىدۇر. لېكىن، ئىنسان ياخشى بىر تەربىيىلىگۈچى بولۇپ چىقىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئىمكانىيىتىنىڭ يېتىشىچە ھەر تەرەپتىن تىرىششى، ئىزدىنىشى، ئۆز ـ ئۆزىنى كۆزىتىپ تۇرۇشى كېرەك. مانا مۇشۇنداق قىلغاندىلا ياخشى ئەخلاقلىقلار مەرتىۋىسىگە، ماختىلىدىغان ئېسىل سۈپەتلەرگە ئېرىشىدۇ. بولۇپمۇ، ئۇ تەربىيەدىكى زۆرۈر بولغان نۇقتىلىق ئەخلاق تۇتقۇسىدىندۇر. نەتىجىلىك بىر تەربىيىچى بولۇش ئۈچۈن ھەر بىر تەربىيىچىدە تۆۋەندىكىدەك سۈپەتلەر ھازىرلىنىشى كېرەك.

1) مۇلايىم ۋە كەڭ قورساق بولۇش.

2) قوپاللىقتىن يىراق بولۇش، مېھرىبان بولۇش.

3) مېھر ـ شەپقەتلىك بولۇش.

4) گۇناھ بولمايدىغانلا ئىش بولسا ئاسىنىنى تاللاش.

8408/5116 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: ما خُيِّرَ رسولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بين أمرينِ قطُّ إلا أخذَ أيسرهُما، ما لم يكنْ إثمًا، فإن كان إثمًا كان أبعدَ الناسِ منه، وما أنتقمَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لنفسهِ في شيءٍ قطُّ إلا أن تنتهكَ حرمةُ الله فينتقمُ* البخاري (6126) مسلم (2327).

8408/5116 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىككى ئىشنىڭ بىرىنى تاللاشتا گۇناھ بولمايدىغانلا بولسا، ئەڭ ئاسىنىنى تاللايتتى گۇناھ بولىدىغان بولسا، ئۇنىڭدىن ھەممىدىن بەك يىراق تۇراتتى. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزى ئۈچۈن ئۆچ ئېلىپ باققان ئەمەس، پەقەت اللەنىڭ چەكلىمىسى دەپسەندە قىلىنسىلا، ئۇ ئىشتا الله ئۈچۈن ئۆچ ئالاتتى. (بۇخارى: 3560)

5) ئاڭلىق بولۇش. يەنى باشقىلارنى توغرا چۈشىنىدىغان، كەمتەر، كەڭ قورساق بولۇش لازىمدۇر. ھەرگىزمۇ نەزەر دائىرىسى تار ئادەملەردىن بولماسلىق لازىم. كەمتەر، كەڭ قورساق بولۇش دېگەنلىكتىن ھەرگىزمۇ ئاجىز، زەئىپ، خورلۇققا قېلىشقا رازى بولۇش دېگەنلىك چىقمايدۇ. بەلكى ئۇ خىل خىسلەتلەرنى شەرىئەت كۆرسەتكەن، روخسەت قىلىش پرىنسىپىنى ئىشلىتىشنى مەقسەت قىلىدۇ.

6) غەزەپتىن يىراق بولۇش. غەزەپلىنىش ئىجتىمائىي ئالاقىدە ياخشى ئەخلاق ھېسابلانمايلا قالماستىن، تەلىم ـ تەربىيە ساھاسىدىمۇ ئىنتايىن يامان ئىللەتتۇر. ئىنسان ئاچچىقىغا ھاي بىرەلىسە ۋە غەزىپىنى باسالىسا، بۇنداق قىلىش ئۆزى ۋە ئائىلىسى ئۈچۈنمۇ ناھايىتى زور ئۇتۇق بولىدۇ. ئەكسىچە بولغاند ا، ئۆزى ۋە ئائىلىسى ئۈچۈن چوڭ بىر پالاكەتتۇر.

7988/4829 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أن رجلاً قال للنبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مرني بأمر وأقلله عليَّ كي أعقله، قال: ((لا تغضب، فردد مراراً، قال: لا تغضب))* البخاري (6116).

7988/4829 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، بىر ئادەم پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: ماڭا نەسىھەت قىلغىن! دېگەن ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: غەزەبلەنمىگىن! دېدى. ئۇ ئادەم سۆزىنى تەكرارلاۋەرگەندى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامىمۇ قايتا ـ قايتا: غەزەبلەنمىگىن! دەۋەردى. (بۇخارى: 6116)

7982/4826 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((ليس الشديد بالصرعة، إنما الشديد الذي يملك نفسه عند الغضب))* البخاري (6114)، مسلم (2609).

7982/4826 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: چېلىشقاندا يەڭگەن نوچى ئەمەس، ئاچچىقى كەلگەندە، ئۆزىنى

بېسىۋالغان ھەقىقىي نوچىدۇر. (بۇخارى: 6114)

7) ھەرئىشتا نورمال ۋە مۆتىدىل بولۇش. ھەرقانداق ئىشتا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ناچار ئەخلاقتۇر. بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاساسلىق دىنىي مەسىلىلەردە مۆتىدىللىقنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى كۆرىمىز. ئۇنداق بولغان ئىكەن، قالغان تۇرمۇش مەسىلىلىرىدە، بولۇپمۇ، تەربىيىلەش مەسىلىلىرىدە مۆتىدىل بولماسلىقىمىز توغرا بولامدۇ؟!

8) ۋەز- نەسىھەتنى چىرايلىق يوسۇندا قىلىش. ھەددىدىن ئارتۇق كۆپ قىلىنغان سۆزنىڭ قىممىتى بولمايدۇ. چىرايلىق رەۋىشتە قىلىنغان ۋەز - نەسىھەت، ئاللاھ خالىسا، ھەر ۋاقىت ئۈنۈملۈك بولىدۇ.

234/129 – شقيق: كَانَ عَبْدُاللهِ يُذَكِّرُ النَّاسَ فِي كُلِّ خَمِيسٍ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا أَبَا عَبْدِالرَّحْمَنِ لَوَدِدْتُ أَنَّكَ ذَكَّرْتَنَا كُلَّ يَوْمٍ، فقَالَ أَمَا إِنَّهُ يَمْنَعُنِي مِنْ ذَلِكَ أَنِّي أَكْرَهُ أَنْ أُمِلَّكُمْ، وَإِنِّي أَتَخَوَّلُكُمْ بِالْمَوْعِظَةِ كَمَا كَانَ رسول الله صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَخَوَّلُنَا بِهَا مَخَافَةَ السَّآمَةِ عَلَيْنَا* رواه البخاري (70)، مسلم (2821)، الترمذي (2855)

234/129 ـ شەقىق مۇنداق دەيدۇ: ئابدۇللا ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەر پەيشەنبە كۈنى كۆپچىلىككە ۋەز ـ نەسىھەت قىلاتتى، بىرەيلەن ئۇنىڭغا: ئى ئەبۇ ئابدۇرراھمان! بىزگە ھەر كۈنى ۋەز- نەسىھەت قىلغان بولساڭ، دېدى. ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: مەن پەقەت سىلەرنى زېرىكتۈرۈپ قويماسلىق ئۈچۈن مۇشۇنداق قىلىۋاتىمەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزنى زېرىكتۈرۈپ قويماسلىق ئۈچۈن ئارىلاپ ـ ئارىلاپ نەسىھەت قىلاتتى، خۇددى شۇنىڭدەك مەنمۇ سىلەرگە ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ۋەز ـ نەسىھەت قىلىۋاتىمەن، دېدى. (بۇخارى: 70)

پەرزەنتلەر دۇنيا ھاياتىنىڭ زىننىتى ھەم پېتىنىسىدۇر

تۇرمۇش قۇرۇشنىڭ بىرغايىسى كىشى ئۆزىنىڭ مەنىۋى ئېھتىياجىنى ئۆزىنىڭ ھالال ئايالى بىلەن تەمىن ئېتىشى ئارقىلىق، ھارام، پاھىشە ئىشلاردىن ساقلىنىش بولسا، ئۇنىڭ ئەڭ ئاساسلىق غايىسى ۋە مەقسىتى نەسىل يېتىشتۈرۈشتىن ئىبارەتتۇر. تۇرمۇش قۇرغان ھەرقانداق ئەر ـ ئايالنىڭ قەلبىدە پەرزەنت كۆرۈشتىن ئىبارەت بولغان بۇ ئارزۇ ئورتاق تەلپۈنىدۇ. ھەر قانداق ئىنسان ئۆزىنىڭ ئۇرۇق ـ ئەۋلادى بولۇپ، ئۇلار ئارقىلىق ئۆزىنىڭ نام ـ نىشانىسىنى داۋام قىلدۇرۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ.

ئاللاھ تۇرمۇش قۇرۇشنىڭ غايىسىنىڭ نەسىل يېتىشتۈرۈشتىن ئىبارەت ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

[نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُواْ حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ وَقَدِّمُواْ لأَنفُسِكُمْ وَاتَّقُواْ اللّهَ وَاعْلَمُواْ أَنَّكُم مُّلاَقُوهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ (223)]

« ئاياللىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن (خۇددى) ئېكىنزارلىقتۇر (يەنى نەسىل تېرىيدىغان جايدۇر). ئېكىنزارلىقىڭلارغا خالىغان رەۋىشتە كېلىڭلار، ئۆزۈڭلار ئۈچۈن ئالدىنئالا ياخشى ئەمەل

تەييارلاڭلار، (گۇناھتىن چەكلىنىش بىلەن) اللهتىن قورقۇڭلار، بىلىڭلاركى، سىلەر اللهقا مۇلاقات بولۇسىلەر، مۆئمىنلەرگە (جەننەت بىلەن) خۇش خەۋەر بەرگىن » (بەقەر سۈرىسى 223- ئايەت)

ئاللاھ نەسلىنىڭ ھاياتلىقنى گۈللەندۈردىغان ۋە كىشىگە بەخت - سائادەت بېغىشلايدىغان ئەڭ چوڭ نېمەت ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

[الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِندَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا (46)]

« ماللار ۋە باللار دۇنيا تىرىكچىلىكىنىڭ زىننىتىدۇر، باقى قالىدىغان ياخشى ئەمەللەرنىڭ ساۋابى پەرۋەردىگارىڭنىڭ نەزىرىدە تېخىمۇ ياخشىدۇر. ئۈمىد تېخىمۇ چوڭدۇر ». (كەھف سۈرىسى 46- ئايەت)

پەرزەنتلەر ئاتا - ئانىلارنىڭ يۈرەك پارىلىرى، ئائىلىنىڭ گۈللىرىدۇر. ئاتا - ئانىلارنىڭ يۈرەكلىرى شۇ گۈللەر بىلەن ياشىرىپ تۇرىدۇر. دۇنيادا پەرزەنتلەر ئۈچۈن ئاتا - ئانىلاردىنمۇ كۆيۈمچان كىشىلەر بارمىدۇ؟! شۇنىڭ ئۈچۈن قۇرئان كەرىمدە ئاتا - ئانىلارغا باللار ھەققىدە قىلىنغان تەۋسىيەلەردىن باللارغا ئاتا - ئانىلار ھەققىدە قىلىنغان تەۋسىيە ئىنتايىن كۆپتۇر. چۈنكى ئاللاھ ئەزەلدىن ئاتا - ئانىلارنىڭ قەلبلىرىگە باللارغا كۆيىنىشتىن ئىبارەت بۇ ئىنتايىن چوڭقۇر مۇھەببەتنى سىڭدۈرۈۋەتكەن، شۇڭا ئۇلارغا باللار ھەققىدە تەۋسىيە قىلمىسىمۇ، ئۇلار پەرزەنتلىرىنىڭ كېلەچىكى ئۈچۈن ھەر نەرسىسىنى، ھەتتا جانلىرىنى پىدا قىلىشقا ھازىر.

ئەمما باللار ئۇلارنىڭ ئەكسىچە، كۆپىنچە ھاللاردا ئۆز ئائىلىسى بىلەن مەشغۇل بولۇپ قىلىپ، ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۇلارنى بېقىپ چوڭ قىلىش جەريانىدا چەككەن مېھنەت - جاپالىرىنى ئۇنتۇيلا ئۇنتۇپ قالىدۇ، ئۇلارنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىنى قايتۇرۇشقا تىرىشمايدۇ. شۇڭا ئاللاھ تائالا باللارغا، ئاتا - ئانىلارغا ياخشىلىق قىلىش ھەققىدە كۆپلىگەن تەۋسىيەلەرنى قىلدى ۋە ئۇلارنى ئاتا - ئانىنى قاخشىتىشنىڭ يامان ئاقىۋەتلىرىدىن ئاگاھلاندۇردى.

پەرزەنتلەر بىلەن زىننەتلەنگەن ئائىلە ھۇزۇرلۇق ئائىلىدۇر. ئۇ خۇددى مېۋىلىك باغدەك بەرىكەتلىك، گۈل باغچىسىدەك خۇشپۇراق بولىدۇ. پەرزەنتلەر يۈزىسىدىن ئاللاھ ئۇنىڭغا كۆپلىگەن ياخشىلىقلارنى ئاتا قىلىدۇ ۋە بالا - قازالاردىن ھىمايە قىلىدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئەلۋەتتە، ئاتا - ئانىلار ئاللاھنىڭ بۇ سان - ساناقسىز نېمەتلىرىنى تونۇپ، ئاللاھقا شۈكۈر قىلىشى ۋە نېمەت بولۇپ بېرىلگەن بۇ ئەزىز پەرزەنتلەرنى قەدىرلىشى لازىم.

پەرزەنت ئاللاھ تائالانىڭ ئىنسانلارغا قىلغان سوۋغىتى بولۇپ، ئۇلارغا قارىغاندا كۆزلەر راھەتلىنىدۇ، كۆڭۈللەر شادلىنىدۇ. ئۇلار بىلەن سۆزلەشكەندە قەلبلەر ھۇزۇر ئالىدۇ. ئۇلار دۇنيا ھاياتلىقىنىڭ گۈل چېچەكلىرىدۇر. ئاللاھ تائالا سۈرە ئال ئىمراننىڭ 14- ئايىتىدە بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن «ئاياللار، ئوغۇللار، ئالتۇن -كۈمۈشتىن توپلانغان كۆپ ماللار، ئارغىماقلار، چارۋىلار ۋە ئېكىنلەردىن ئىبارەت كۆڭۈل تارتىدىغان نەرسىلەرنىڭ مۇھەببىتى ئىنسانلارغا

چىرايلىق كۆرسىتىلدى. ئۇلار دۇنيا تىرىكچىلىكىدە مەنپەئەتلىنىدىغان (باقاسى يوق) شەيئىلەردۇر؛ ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا بولسا قايتىدىغان گۈزەل جاي (يەنى جەننەت) باردۇر.» دېگەن بولسا، سۈرە ھەدىدنىڭ 20 ئايىتىدە : «بىلىڭلاركى دۇنيا تىرىكچىلىكى ئويۇندىن، (كىشىنى ئاخىرەتتىن غەپلەتتە قالدۇرىدىغان) مەشغۇلاتتىن، زىبۇ زىننەتتىن، ئۆز ئارا پەخىرلىنىشتىن، پۇل ـ مال، پەرزەنت كۆپەيتىپ پەخىرلىنىشتىن ئىبارەتتۇر.» دېگەن. شۇڭا كاپىرلارنىڭ بۇ خىل زىننەتلەرگە ئالدىنىپ، ئەۋلادلىرى بىلەن پەخىرلەنگەنلىكىنى كۆرىمىز. ئەگەر ئۇلاردا شۇ پەخىرلىنىشنى توسۇپ قالىدىغان قورقۇنچ بولسا ئىدى، ئاللاھ ئۇلاردىن رازى بولغان، ھازىرقىدىنمۇ كۆپ ئەۋلادلارنى ئاتا قىلغان بولاتتى.

ئۇلار مۆئمىنلەرگە ئەۋلادلىرى بىلەن يوغانچىلىق قىلىدۇ. شۇڭا ئاللاھ ئايەتلەردە كاپىرلارنىڭ ئۆتمۈشتىن قالغان پەخىرلىنىشلىرىنى سۆكۈپ، كۆپلۈكىنىڭ ئاللاھنىڭ نەزىرىدە ھېچقانداق پايدا بەرمەيدىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۆئمىنلەرگە تەسەللىي بېرىدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا سۈرە ئال ئىمراننىڭ 116 ـ ئايىتىدە «شۈبھىسىزكى، كاپىرلارنىڭماللىرى، بالىلىرى ئاللاھنىڭ ئازابى ئالدىدا ھەرگىز ھېچ نەرسىگە ئۇلار دوزاق ئەھلىدۇر، دوزاقتا مەڭگۈ قالىدۇ.» دال بولالمايدۇ، دېگەن بولسا، سۈرە تەۋبەنىڭ 55ـ ئايىتىدە: «ئۇلارنىڭ مال ـ مۈلكى ۋە ئەۋلادى سېنى ئەجەبلەندۈرمىسۇن، ئاللاھ ئۇلارنى بۇ دۇنيادا شۇ نەرسىلەر بىلەن ئازابلاشنى ۋە ئۇلارنىڭ كاپىر پېتى جان ئۈزۈشىنى ئىرادە قىلىدۇ.» دىگەن. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە يۇقىرىدا دېگەندەك ئىنسانىنى ئەۋلادلاردىن كېلىدىغان پىتنىدىن ئاگاھلاندۇردى. شۇنداقلا ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا يۇقىرى مەرتىۋىگە ئېرىشىشنىڭ يوللىرى بىلەن ئاللاھنىڭ غەزىپىگە يولۇقتۇرىدىغان ئىشلاردىنمۇ خەۋەر بەردى. تۆۋەندىكى ئايەتلەر بۇ مەزمۇنلارنى كۆچەيتىپ كەلگەندۇر. «بىلىڭلاركى، سىلەرنىڭ ماللىرىڭلار، بالىلىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن بىر تۈرلۈك سىناقتۇر، ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا چوڭ ساۋاب بار.» (سۈرە ئەنپال 28ـ ئايەت) «ئى مۆئمىنلەر! سىلەرنىڭ ئاياللىرىڭلاردىن، بالىلىرىڭلاردىن سىلەرگە دۈشمەن بولىدىغانلىرىمۇ بار، ئۇلاردىن ئېھتىيات قىلىڭلار، ئەگەر (ئۇلارنى) ئەپۇ قىلساڭلار، كەچۈرسەڭلار، مەغپىرەت قىلساڭلار (ئاللاھ سىلەرنىمۇ مەغپىرەت قىلىدۇ). ئاللاھ ھەقىقەتەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر. سىلەرنىڭ ماللىرىڭلار، بالىلىرىڭلار (سىلەرگە ئاللاھ تەرىپىدىن) بىر تۈرلۈك سىناقتۇر، ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا كاتتا ساۋاب بار.» (سۈرە تەغابۇن، 14ـ ۋە 15ـ ئايەتلەر.) ئەمما ئاللاھ تائالا ئەۋلادىغا، ئاللاھنىڭ شەرىئىتىدە كۆرسەتكىنى بويىچە مۇھەببەت ئاتا قىلغان بەندىسىگە بېرىدىغان ئەجرىدىن تۆۋەندىكىدەك خەۋەر بېرىدۇ. «ئېيتقىنكى، ئەگەر سىلەرنىڭ ئاتاڭلار، ئوغۇللىرىڭلار، قېرىنداشلىرىڭلار، خوتۇنلىرىڭلار، ئۇرۇق تۇغقانلىرىڭلار (ھەممە ئۇلاردىن باشقىلار)، تاپقان پۇل ـ ماللىرىڭلار، ئاقماي قېلىشىدىن قورققان تىجارىتىڭلار، ياخشى كۆرىدىغان ئۆيلىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن ئاللاھتىن، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىدىن ۋە ئاللاھنىڭ يولىدا جىھاد قىلىشتىنمۇ سۆيۈملۈك بولسا (يەنى شۇلار بىلەن بولۇپ كېتىپ، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە ياردەم بەرمىسەڭلار)، ئۇ ھالدا سىلەر تاكى ئاللاھنىڭ ئەمرى (يەنى مەككىنى پەتھى قىلىش ئىجازەت) كەلگۈچە كۈتۈڭلار، ئاللاھ پاسىق قەۋمنى يەنى

ئاللاھنىڭ دىنىنىڭ چەك ـ چېگرىسىدىن (چىقىپ كەتكۈچىلەرنى) ھىدايەت قىلمايدۇ.»
(سۈرە تەۋبە 24ـ ئايەت)

بىراق ئاللاھ تائالا ئىمان يولىدىن يىراق يول تۇتقان، ئەخلاقى ناچار، پاسىق پەرزەنتلەردىن تېنىمىز، ھېس ـ تۇيغۇمىز، شەخسىيىتىمىز بىلەن يىراق تۇرۇشىمىزنى ئاگاھلاندۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ : « ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىدىغان بىر قەۋمنىڭ ئاللاھ بىلەن ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلەن قارشىلاشقانلارنى ئۇلارنىڭ ئانىلىرى، ئوغۇللىرى، يا قېرىنداشلىرى، يا ئۇرۇق ـ تۇققانلىرى بولغان تەقدىردىمۇ، دوست تۇتقانلىقىنى كۆرمەيسەن (يەنى ئۇلارنى دوست تۇتۇشى مۇمكىن ئەمەس)، ئەنە شۇلارنىڭ دىللىرىدا ئاللاھ ئىماننى مەھكەم قىلدى ۋە ئۆز دەرگاھىدىن بولغان روھ بىلەن ئۇلارنى كۈچەيتتى، ئاللاھ ئۇلارنى ئاستىدىن ئۆستەڭلار ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىدۇ، ئۇلار جەننەتلەردە مەڭگۈ قالىدۇ، ئاللاھ ئۇلاردىن رازى بولىدۇ، ئاللاھتىن ئۇلارمۇ مەمنۇن بولىدۇ، ئەنە شۇلار ئاللاھنىڭ قوشۇنىدۇر، بىلىڭلاركى، ئاللاھنىڭ قوشۇنى مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر.» (سۈرە مۇجادىلە، 22 ـ ئايەت.)

پەرزەنتلەرنىڭ پىتنىسىگە روزا تۇتۇش، ناماز ئوقۇش، سەدىقە بېرىش، ياخشىلىققا بۇيرۇپ يامانلىقتىن توسۇش ئارقىلىق قىلىنغان ئەمەللەر كەففارەت بولىدۇ.

پەرزەنتلەر ئاللاھنىڭ ئامانەتلىرىدۇر

ئىسلام دىنى نەسىل يېتىشتۈرۈشكە ۋە نەسىللەرنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىگە توسقۇنلۇق قىلىدىغان تۈرلۈك ئامىللار ۋە ئاپەتلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بەردى. پەرزەنتلەرئاتا ـ ئانىلارغا ئاللاھ تەرىپىدىن تاپشۇرۇلغان ھەم شەرەپلىك ھەم خەتەرلىك بىر ئامانەتلەردۇر. ئاتا ـ ئانىلار قىيامەت كۈنىدە ئاللاھنىڭ ئالدىدا بۇ ئامانەتلەرنىڭ جاۋابكارلىقىغا تارتىلىدۇ. شۇڭا ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇسۇلمانلارنى بۇ جاۋابكارلىقتىن ئاگاھلاندۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ (6)]

« ئى مۆئمىنلەر! ئۆزۈڭلارنى ۋە بالا ـ چاقاڭلارنى ئىنسان ۋە تاشلار يېقىلغۇ بولىدىغان، رەھىم قىلمايدىغان قاتتىق قول پەرىشتىلەر مۇئەككەل بولغان دوزاختىن ساقلاڭلار، ئۇ پەرىشتىلەر اللهنىڭ بۇيرۇقىدىن چىقمايدۇ، نېمىگە بۇيرۇلسا شۇنى ئىجرا قىلىدۇ.» (تەھرىم سۈرىسى 6 ـ ئايەت)

ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنى ۋە بالا ـ چاقىلىرىنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلىشىنىڭ بىردىن ـ بىر چارىسى ئۇستىدىكى پەرزەنت ھەقلىرىنى تولۇق ئادا قىلىش يولىدا، باللارغا كىچىكىدىن باشلاپلا ئىمان، ئىسلامنى ئۆگىتىپ، ياخشى ـ يامانىنى بىلدۈرۈپ، ئىلىم ـ مەرىپەت ئۆگىتىپ بۇ ئامانەتنى ئادا قىلىشىدىن ئىبارەتتۇر. ئاتا ـ ئانىلار يوقىرىقىلارنى ئاللاھ بۇيرىغان بويىچە ئادا قىلغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ مەسئۇلىيىتى تۈگەيدۇ. كېيىنكى ئىشلارغا باللار ئۆزلىرى جاۋابكار

بولىدۇ.

101/70 – أبو هُرَيْرَةَ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– رفعه: ((مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ ثم يقول اقرؤوا ﴿فِطْرَتَ الله الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوَيُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجِّسَانِهِ كَمَا تُنْتَجُ الْبَهِيمَةُ بَهِيمَةً جَمْعَاءَ هَلْ تُحِسُّونَ فِيهَا مِنْ (جَدعَاءَ)))* رواه البخاري (1359)، مسلم (2658)

101/70 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: خۇددى ھايۋان بالىسىنى تۇغقاندا ساغلام تۇغقاندەك، ھەر قانداق بالا تۇغۇلغاندىلا ئىسلامنى ئۆزلىكىدىن قوبۇل قىلىدىغان تەبىئەت بىلەن تۇغۇلىدۇ. كېيىن ئۇ بالىنى ئاتا ئانىسى يەھۇدىي ياكى خرىستىئان ۋەياكى ئاتەشپەرەس قىلىپ يېتىلدۈرىدۇ. سىلەر ھايۋاننىڭ باللىرىنى چولاق تۇغۇپ قويغىنىنى كۆرۈپ باقتىڭلارمۇ؟ ئاندىن ئەبۇ ھۇرەيرە تۆۋەندىكى ئايەتنى ئوقۇدى: {اللەنىڭ دىنىغا (ئەگەشكىنكى) الله ئىنسانلارنى شۇ دىن بىلەن ياراتقان، اللەنىڭ ياراتقىنىدا ئۆزگىرىش بولمايدۇ، بۇ توغرا دىندۇر} (بۇخارى: 1359)

دېمەك، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ قانداق يېتىشىپ چىقىشىدىن مەسئۇلدۇر. ئۇلار باللىرىنى ئىسلام نۇرى ئاستىدا، ياخشى تەربىيلەپ چىققان بولسا، ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى ئاۋۋال مۇشۇ دۇنيادا، ئاندىن ئاخىرەتتە چۇقۇم كۆرىدۇ. ئەگەر باللىرىنى ئۆز ھاۋايى ـ ھەۋەسلىرىگە قويۇپ بېرىپ، ئاللاھنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە يېتىشتۈرەلمىگەن بولسا، ئۇنىڭ جازاسىنى ئاۋۋال بۇ دۇنيادا، ئاندىن ئاخىرەتتە تارتىدۇ. يامان بالىنىڭ ئاپىتى ئاتا ـ ئانىلارنى تۈرلۈك بالالارغا دۇچار قىلىدۇ، قىيامەت كۈنىدىمۇ ئۇلارنى خاتىرجەم قىلمايدۇ. ئامانەتنى زايا قىلغان كىشى قانداق جاۋابكارلىققا تارتىلسا، پەرزەنتلىرىنىڭ كېلچىكىنى زايا قىلىۋەتكەن ئاتا ـ ئانىلارمۇ، ئۇنىڭدىن ئېغىرراق جاۋابكارلىققا تارتىلىدۇ. چۈنكى پەرزەنتلەر ئاللاھنىڭ ئۇلارنىڭ قوللىرىغا تاپشۇرغان ئامانەتلىرىدۇر.

ئەۋلاد تەربىيلەشتە ئىنسان بىلەن شەيتان ئارىسىدىكى كۈرەش

ھەقىقەتەنمۇ شەيتان ئىنسان بىلەن ئۇنىڭ ئەۋلادى ئوتتۇرىسىدىكى ئاشكارا دۈشمەندۇر. شۈبھىسىزكى، ئاللاھ تائالا شەيتاننىڭ ئىنسان باللىرىنى ئاللاھنىڭ تائىتىدىن، ئاللاھنىڭ شەرىئىتىدىن يىراقلاشتۇرۇپ ئۆزىگە ئەگەشتۈرىدىغانلىقىغا قەسەم قىلغانلىقىدىن خەۋەر بەردى. ئېنىقكى، مېھرىبان ئاللاھ بۇنى بىزگە ئەھۋالىمىزنى ياخشى كۆزىتىشىمىز، شەيتاننىڭ بۇ ھەقتىكى ۋەدىسىدىن ئاگاھ بولۇشىمىز ئۈچۈن خەۋەر قىلدى. بىزنىڭ شەيتاندىن يىراق بولۇشىمىز ئۈچۈن باللىقتىن ئىبارەت بىر دەۋرنى ئاتا قىلدى. ناۋادا ئاتاـ ئانىلار پەرزەنتلىرىنىڭ باللىقىدىكى بۇ مەزگىللىرىنى ئۆتكۈزىۋېتىپ قالسا، پەرزەنتلىرىنىڭ بۇندىن كېيىنكى تەربىيسىدە بۇنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇش ناھايىتى تەسكە توختايدۇ.

ئاللاھ تائالا سۈرە ئىسرانىڭ 61ـ62 ـ 63 ـ ئايەتلىرىدە : «ئىبلىس، ماڭا ئېيتىپ بەرگىنە،

سەن مەندىن ئۈستۈن قىلغان ئادەم مۇشۇمۇ؟ ئەگەر ماڭا قىيامەتكىچە مۆھلەت بېرىدىغان بولساڭ، ئۇنىڭ ئەۋلادىنىڭ ئازغىنىسىدىن باشقىسىنى (ئازدۇرۇپ) تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇۋېتىمەن (يەنى ئۇلارنى خالىغانچە يېتىلەيمەن) دېدى. ئاللاھ (ئىبلىسقا) ئېيتتى: بارغىن (ساڭا مۆھلەت بەردىم)، ئۇلاردىن (يەنى ئادەم بالىلىرىدىن) كىمكى ساڭا ئەگەشىدىكەن، (جەھەننەم ساڭا ۋە ئۇلارغا) بېرىلگەن تولۇق جازادۇر. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن قوزغىتالايدىغانلىكى ئادەمىڭنى ئاۋازىڭ بىلەن (يەنى گۇناھقا چاقىرىشىڭ بىلەن) قوزغاتقىن، ئاتلىق ۋە پىيادە قوشۇنىڭ بىلەن ئۇلارغا ھۇجۇم قىلغىن، ئۇلارنىڭ ماللىرىغا ۋە بالىلىرىغا شېرىك بولغىن، ئۇلارغا (يالغان) ۋەدىلەرنى بەرگىن. شەيتاننىڭ ئۇلارغا بەرگەن ۋەدىسى پەقەت ئالدامچىلىقتۇر. » دەيدۇ. بىز تۇرمۇشتا ھەقىقەتەنمۇ بەزى ئاتا- ئانىلارنىڭ پەرزەنتلىك بولالماسلىقتەك سىناق بىلەن سىنىلىدىغانلىقىنى كۆرۈپ تۇرىمىز. بۇنداق قىلىش شۇنداق بىر ھېكمەتتىنكى، پەرزەنتلىك بولۇشتىن مەھرۇم قىلىنغان ئاتا- ئانىلار ھەمىشە ئاللاھ تائالادىن ئۆزلىرىگە پەرزەنت، بولۇپمۇ، ياخشى پەرزەنت تەلەپ قىلىش بىلەن دىللىرى يۇمشىغان ھالەتتە ياشايدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا سۈرە شۇرانىڭ 49 ـ ۋە 50 ـ ئايەتلىرىدە مۇنداق دەيدۇ: «ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادىشاھلىقى ئاللاھقا خاستۇر، ئاللاھ نېمىنى خالىسا شۇنى يارىتىدۇ، خالىغان ئادەمگە قىز پەرزەنت ئاتا قىلىدۇ، خالىغان ئادەمگە ئوغۇل پەرزەنت ئاتا قىلىدۇ ياكى ئۇلارغا ئوغۇل، قىزنى ئارىلاش بېرىدۇ، خالىغان ئادەمنى تۇغماس قىلىدۇ، ئاللاھ ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىگە قادىردۇر.»

ئىسلام كېلىشتىن بۇرۇنقى جاھىلىيەت دەۋرىدە پەرزەنتلىك بولالمىغان كىشىلەر باشقىلارنىڭ بالىلىرىنى بېقىۋېلىش، ئۇلارنى تەربىيىلەپ نەسەبلىرىنى ئۆزلىرىگە ئائىت قىلىۋېلىش قاتارلىق ئىشلارنى قىلاتتى. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە بالىلارنى ئۆز بالام دەپ ھېسابلىۋالماي، ئۇلارنىڭ نەسەبىنى، ئۆز ئاتىلىرىغا قايتۇرۇشقا بۇيرۇپ ئايەتلەرنى نازىل قىلدى.

ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ياخشى بولۇشىنىڭ ئەۋلادلارغا بولغان تەسىرى

ئاتا- ئانىلارنىڭ ياخشى كىشىلەردىن بولۇشى، ئۇلارنىڭ ھەر ئىشتا پەرزەنتلەر ئۈچۈن ياخشى ئۈلگە بولۇشى، پەرزەنتلەر ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم تەسىر قىلىش كۈچىگە ئىگە. ئەگەر ئاتا- ئانىلارنىڭ ئۆزلىرى تەقۋادار كىشىلەر بولغىنىدا ئۇلار ئاللاھنىڭ بۇيرۇقلىرىغا ئىتائەت قىلىش بىلەن بىرگە پەرزەنتلىرىگە بۇ ھەقتە ئازغىنە كۈچ سەرپ قىلسا ۋە ئۇلارنىڭمۇ تەقۋادار ئىنسانلاردىن بولۇشىغا ياردەمچى بولسا، پەرزەنتلەر تەبىئىي ھالدا ئاللاھ تائالاغا بويسۇنۇش ۋە ئىتائەت قىلىش ئىشىدا چوڭ بولىدۇ.

ئاتا- ئانىلارنىڭ ياخشى كىشىلەردىن بولۇشىنىڭ پەرزەنتلىرىگە پايدا يەتكۈزىدىغانلىقىنى قۇرئان كەرىمدىكى مۇسا ئەلەيھىسسالام بىلەن خىزىر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسىدىن كۆرىۋالغىلى بولىدۇ. خىزىر ئەلەيھىسسالام يىقىلىپ كېتەي دەپلا قالغان بىر تامنى ھەق ئالماي يېڭىلاپ ياساپ قويىدۇ، مۇسا ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ بۇنداق قىلىشىنىڭ سەۋەبىنى سورىغاندا، خىزىر ئەلەيھىسسالام ئۇ تامنىڭ ئاستىدا ئىككى يېتىم بالىنىڭ مال ـ مۈلكىنىڭ بارلىقىنى، بۇ بالىلارنىڭ ئاتا- ئانىسىنىڭ ياخشى كىشىلەردىن ئىكەنلىكىنى دەپ بەرگەن. پەرزەنتلەر ئاللاھقا

بويسۇنۇش، تائەت ئىبادەت ئۈستىدە چوڭ بولسا، ئايەتلەردە خەۋەر بېرىلگەندەك مەڭگۈ بەختلىك بولىدىغان جەننەتلەردە ئاتا- ئانىلىرى بىلەن بىرگە بولىدۇ. «ئۇلارنى ئىمان ئېيتقان، ئەۋلادلىرىمۇ ئەگىشىپ ئىمان ئېيتقانلارنىڭ ئەۋلادلىرىنى ئۇلار بىلەن تەڭ دەرىجىدە قىلىمىز، ئۇلارنىڭ (ياخشى) ئەمەللىرىدىن قىلچىمۇ كېمەيتىۋەتمەيمىز، ھەر ئادەم ئۆزىنىڭ قىلمىشىغا مەسئۇلدۇر.» (سۈرە تۇر، 21 ـ ئايەت.)

ئەر ئايال بىر تۆشەكتە بولغاندا ياخشى پەرزەنت ئۈمىد قىلىپ دۇئا قىلىش

2472/ 4115 ـ ابْنُ عَبَّاسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((أما لَوْ أَنَّ أَحَدَكم قال إِذَا أَرَادَ أَنْ يَأْتِيَ أَهْلَهُ بِاسْمِ الله، اللهمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ، وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا، ثم قدر بَيْنَهُمَا فِي ذَلِكَ وَلَدٌ لَمْ يَضُرَّهُ شَيْطَانٌ أَبَدًا))* البخاري (141)، مسلم (1434).

2472/ 4115 ـ ئىبنى ئاببباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئايالى بىلەن بىر يەردە بولماقچى بولغان كىشى (بىر يەردە بولۇشتىن بۇرۇن): "اللەنىڭ نامى بىلەن باشلايمەن. ئى الله! بىزدىن شەيتاننى يىراق قىلغىن، بىزگە ئاتا قىلىدىغان پەرزەنتىمىزدىن شەيتاننى يىراق قىلغىن!" دېسە ۋە شۇ جىمادا ئۇ ئىككىسىگە بىرەر پەرزەنت ئاتا قىلىنسا، ئۇ بالىغا شەيتان ھەرگىز زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. (مۇسلىم: 1434)

ئىككىنچى باپ. بوۋاقنىڭ تۇغۇلۇشى ۋە تەربىيسى

تۇغۇتنىڭ ئاسان بولۇشى ئۈچۈن قىلىنىدىغان دۇئالار

ئانا بالىنى تۇغىدىغان ئاشۇ دەقىقىلەردە روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتلەردە ناھايىتى چارچايدۇ. تولغاق- ئاچچىق ئاغرىق تۇيەيلىدىن بەدەننى ئىنتايىن قىينايدىغان بىر ھادىسە. بالىنىڭ تۇغۇلۇش ۋاقتى ئەر ـ ئايال ئىككەيلەنگە نىسبەتەن ئەڭ مۇشكۈل بىلىنىدىغان ھالقىلىق پەيتلەردۇر. ئاللاھ تائالا سۈرە مەريەمدە ئاشۇ قىيىن دەقىقىلەرنى تەسۋىرلەپ مۇنداق دەيدۇ: «تولغاقنىڭ قاتتىقلىقى ئۇنى (يۆلىنىۋېلىش ئۈچۈن) بىر خورما دەرىخىنىڭ يېنىغا كېلىۋېلىشقا مەجبۇر قىلدى. مەريەم ئېيتتى: كاشكى مەن بۇنىڭدىن ئىلگىرى ئۆلۈپ كەتكەن بولسامچۇ ! كىشىلەر تەرىپىدىن ئۇنتۇلۇپ كەتكەن (ئەرزىمەس) نەرسىگە ئايلىنىپ كەتسەمچۇ!» (سۈرە مەريەم 23ـ ئايەت)

سەلەپ سالىھلارنىڭ رىۋايەت قىلىشىچە ئايال كىشى تۇغۇت ئالدىدا ئايەتەلكۇرسى، پەلەق ناس سۈرىلىرىنى ئوقۇپ شەيتاننىڭ شەررىدىن پاناھ تىلىسۇن دېيىلگەن. ئايال كىشى بۇ قىيىن سائەتلەردە چىن يۈرىكىدىن دۇئا قىلىش ئارقىلىق ئاللاھ تەرەپكە يۈزلەنسۇن. قانچىلىك دەرىجىدە ئىخلاس بىلەن دۇئا قىلسا، ئاللاھ ئۇنىڭ تولغاق ئازابى ۋە تۇغۇتىدىكى مۇشكۈلچىلىككە سەۋر قىلىش كۈچى ئاتا قىلىدۇ ۋە شۇ كۈندىكى تولغاقنىڭ، قىيىنچىلىقلارنىڭ ئېغىرچىلىقنى كۆتۈرۈۋېتىدىغان سەۋەبلەرنى تەييارلاپ بېرىدۇ.

تۇغۇتنىڭ بىرىنچى كۈندىكى ئەمەللەر

1ـ پىترە زاكات بېرىش. ئىسلامىي ۋە مىللىي ئەنئەنىلىرىمىزنىڭ بىرى، بالا تۇغۇلۇپ

يەتتىنچى كۈنى ئۇنىڭ بېشىنى چۈشۈرۈش، ئوغۇل بولسا ئىككى قوي، قىز بولسا بىر قوينى سويۇپ، پېقىرلارغا سەدىقە قىلىشتۇر. مانا بۇ ئاللاھنىڭ پەرزەنت ئاتا قىلغانلىقىدىن ئىبارەت بۇ نېمىتىگە شۈكۈر ئادا قىلغانلىقىنىڭ بىر ئىپادىسىدۇر. بۇنداق قىلغان كىشى بىر سۈننەت ئىشنى ئادا قىلغانلىقىنىڭ ساۋابىنى تاپىدۇ. قىلالمىغان تەقدىردە ھېچ گۇناھكار بولمايدۇ.

2- مىراسقا ھەقلىق بولۇشى.

«شەرھ سۈننەدە» مۇنداق دېيىلىدۇ : بىر ئادەم ئۆلگەندە ئۇنىڭ بالىسى تېخى تۇغۇلمىغان ھالەتتە بولسا، ئۇنىڭ مىراسى تاكى بالا تۇغۇلغىچە تەقسىم قىلىنماي توختىتىپ قويۇلىدۇ. ئەگەر بالا تىرىك تۇغۇلسا، ئۇنىڭغا مىراس تەقسىم قىلىنىپ بېرىلىدۇ. ناۋادا ئۆلۈك تۇغۇلسا، ئۇنىڭغا مىراس بېرىلمەي، ئۇنىڭغا تېگىشلىك بولغان قىسمى باشقا مىراسخورلارغا تەقسىم قىلىنىپ بېرىلىدۇ. ناۋادا ئۇ تۇغۇلغاندا ھايات تۇغۇلغان يەنى يۇقىرىدا دېگەندەك ھايات تۇغۇلغانلىقىنى بىلدۈرىدىغان ئالامەتلەرنىڭ بىرەرىنى قىلسا، ئۇ كېيىن ئۆلگەن تەقدىردىمۇ ئۇنىڭ مىراستىكى ھەققى ئايرىلىدۇ.

3- يېڭى تۇغۇلغان بالا بىلەن كىشىلەرگە خۇشخەۋەر بېرىش ۋە ئۇنى تەبرىكلەش. ئىسلام ئىجتىمائىي جەمئىيىتى قۇرۇلۇشىنىڭ بىر گەۋدىگە ئايلىنىشى ئۈچۈن، شۇ جەمئىيەتنىڭ ئەزالىرىدىن بىرى بولغان مۇسۇلمان قېرىندىشىغا كەلگەن خۇشاللىقتىن خۇشال بولۇش ۋە كەلگەن مۇسىبەتكە قايغۇرۇش شۇ جەمئىيەت ئەزالىرىنىڭ مەجبۇرىيىتىدۇر. ئىسلام ئىجتىمائىي جەمئىيىتىگە بىر يېڭى بوۋاق قوشۇلغان ھامان ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى (زەكەرىيا ئەلەيھىسسالام) نى پەرىشتىلەر تەبرىكلىگەنگە ئوخشاش، شۇ جەمئىيەتنىڭ ئەزالىرى ئۇ بوۋاقنىڭ ئاتا - ئانىلىرىنى قىزغىن تەبرىكلىشى كېرەك! مۇبارەكلەش ۋە خۇش خەۋەر بېرىش ئاتا- ئانىنىڭ دىلىدىكى خۇشاللىقنى تېخىمۇ زىيادە قىلىدۇ. ھەم مۇسۇلمانلار ئارىسىدىكى مۇناسىۋەت تېخىمۇ چىڭىيىدۇ. مۇسۇلمانلار ئاتا- ئانىنى مۇبارەكلىگەندە، سىزگە بېرىلگەن بۇ سوۋغاتقا مۇبارەك بولسۇن ! بۇ سوۋغاتنى ئاتا قىلغان رەببىمىزگە رەھمەت ئېيتىڭ. ئاللاھ سىلەرگە ياخشىلىق ئاتا قىلسۇن ! بالىنىڭ ياخشى ئۆسۈپ يېتىلىشىنى نېسىپ قىلسۇن! دېگەندەك خەيرلىك سۆزلەرنى قىلىدۇ.

4 - ئوڭ قۇلىقىغا ئەزان، سول قۇلىقىغا تەكبىر ئېيتىش.

ئېمام ئەھمەد ۋە تىرمىزىدىن قىلىنغان رىۋايەتتە، ئەلى ۋە فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ بالىسى ھەسەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تۇغۇلغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ قۇلىقىغا ئەزان ئېيتقان. دەھلەۋىي بۇنىڭ ھېكمىتى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: بىرىنچى، ئەزان — ئىسلامنىڭ شۇئارلىرىدىندۇر.

ئىككىنچى، ئەزان — مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام دىنىنىڭ باياناتچىسىدۇر.

ئۈچىنچى، قۇلىقىغا ئەزان ئېيتىش ئارقىلىق بوۋاقنىڭ قەلبىنى شۇ ئەزانغا باغلاش.

تۆتىنچى، ئەزاننىڭ خۇسۇسىيەتلىرىدىن بىرى شۇكى، شەيتان ئەزاننى ئاڭلىغاندا قاچىدىغان بولۇپ، ھەدىستە كەلگىنىدەك شەيتان يېڭى تۇغۇلغان بالىغا ئەزىيەت قىلىدىغان بولغاچقا، شۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن قۇلاققا ئەزان ئوقۇلىدۇ.

بەشىنچى، بوۋاق ئەزاندىن ئىبارەت ئىسلامدىكى ئاللاھنىڭ كاتتىلىقىنى بىلدۈرىدىغان شۇئارنى، ئاللاھنىڭ دىنىغا تۇنجى بولۇپ كىرگۈچىنىڭ ئىسمىنى بىلدۈرىدىغان بۇ سۆزلۈكلەرنى ئاڭلاش بىلەن ئۇنىڭ ئىسلام دۇنياسىغا كەلگەنلىكىنى، تەۋھىد كەلىمىسى بىلەن ئۇچراشقانلىقىنى ھېس قىلىدۇ.

ئالتىنچى، ئىسلام شۇئارى بولغان ئەزان ئۇنىڭ يۇمران قەلبىگە تۇنجى بولۇپ كىرگەن بولغاچقا، ئۇ باشقا نەرسىلەرگە قارىغاندا ئۇنىڭغا تونۇشلۇق ھەم يېقىن تۇيۇلۇپ، ئۇنى ئۆچ كۆرمەيدۇ.

يەتتىنچىدىن، شەيتاننى بالىدىن يىراق قىلىش ئۈچۈندۇر. چۈنكى، شەيتان بالا تۇغۇلۇشى بىلەنلا ئۇ بالا بىلەن ھەپىلىشىدۇ. شۇڭا ئەزان ئوقۇلسا، ئاللاھنىڭ ئىجازىتى بىلەن شەيتان بالىدىن ۋە ئۇنىڭغا ئەزىيەت بېرىشتىن يىراق قىلىنىدۇ ھەم ئۇنىڭ دىلىغا شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىلىرىنىڭ كىرىشىدىن پاناھلاندۇرغىلى بولىدۇ.

سەككىزىنچى، بۇ ھېكمەتنىڭ ئاخىرقىسى بولۇپ، ئەزان ئىسلام دىنىغا قىلىنغان بىر دەۋەتتۇر. يەنى ئاللاھنىڭ بەندىسىنى ئاللاھ تەرەپكە، ئىسلام دىنى تەرەپكە دەۋەت قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. كىمكى شەيتان تەرەپكە دەۋەت قىلسا، خۇددى ئاللاھ شەيتاننى رەھمىتىدىن قوغلاندى قىلغىنىدەك، شەيتانغا دەۋەت قىلغۇچى ۋە قىلىنغۇچىنىمۇ رەھمىتىدىن يىراق قىلىدۇ. ئەزاننىڭ بۇنىڭدىن باشقا ھېكمەتلىرىمۇ بولۇشى مۇمكىن، ئاللاھ ئەڭ ياخشى بىلگۈچىدۇر.

تۇغۇلغان بوۋاق مەيلى قىز ياكى ئوغۇل بولسۇن، ئۇ ئاللاھنىڭ ھەدىيىسىدۇر شۇنداقلا بەندىسىگە ئاتا قىلغان نېمىتىدۇر. تەبەرانىي ئىبنى ئاببا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: قىز تۇغۇلسا، ئاللاھ تائالا پەرىشتە ئەۋەتىپ، ئۇنىڭغا بەرىكەت ۋە رىزىق بىلەن خۇش خەۋەر بېرىشكە ۋە ئاجىزە ئاجىزەنى تۇغقانلىقى ئۈچۈن قىيامەت كۈنى ئۇنىڭغا ياردەم بېرىمەن دېگەن سۆزنى دېيىشكە بۇيرۇيدۇ. ناۋادا تۇغۇلغان بالا ئوغۇل بولسا، ئاللاھ ئاسماندىن بىر پەرىشتە ئەۋەتىپ بالىنىڭ ئىككى كۆزىنىڭ ئارىلىقىغا سۆيۈپ ئاللاھ ساڭا سالام دېدى، دېيىشكە بۇيرۇيدۇ.

5 ـ بېرىلگەن بۇ يېڭى نېمەت ئۈچۈن ئاللاھقا شۈكۈر ئېيتىش ۋە ئۇنىڭغا دۇئا قىلىش.

6 ـ بالىنى ئېغىزلاندۇرۇش.

2357/ 1373 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ئەبۇ تەلھەنىڭ ئۇممۇ سۇلەيمدىن بولغان ئوغلى ئۆلۈپ كەتكەن ئىدى. ئۇممۇ سۇلەيم ئائىلىسىگە: ئەبۇ تەلھەگە ئۇنىڭ ئۆلۈپ كەتكىننى مەندىن بۇرۇن دېمەڭلار! دېدى. ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ئەبۇ تەلھە قايتىپ كەلگەندە، ئۇممۇ سۇلەيم كەچلىك تاماق ئېلىپ كەلدى. ئەبۇ تەلھە يېدى، ئىچتى. ئاندىن ئۇممۇ سۇلەيم بۇرۇنقىدەك تازا چىرايلىق ياساندى. ئەبۇ تەلھە ئۇنىڭ بىلەن بىر يەردە بولدى. ئۇممۇ سۇلەيم ئەبۇ تەلھەنىڭ قورسىقىنى تويدۇرۇپ، ئۇنىڭ نەپسى شەھۋىتىنى قاندۇرغاندىن كېيىن مۇنداق دېدى: ئى ئەبۇ تەلھە ! بىر قەۋم بىر نەرسىنى بىر ئائىلىگە ئارىيەتكە بەرسە، ئۇندىن كېيىن ئۇ قەۋم ئۇلاردىن ھېلىقى نەرسىسىنى تەلەپ قىلسا، ئۇلارنىڭ توسۇش ھوقۇقى بولامدۇ؟ ئەبۇ تەلھە: ياق، بولمايدۇ، دېدى. ئۇممۇ سۇلەيم: ئۇنداق بولسا،

ئوغلۇڭ ئۆلۈپ كەتتى. الله تائالادىن ئەجرىنى كۈت! دېدى. ئەبۇ تەلھەنىڭ ناھايىتى ئاچچىقى كېلىپ: مېنى بۇلغاپ بولغىچە بىر نەرسە دېمەي، ئەمدى بولغاندا ئوغلۇمنىڭ خەۋىرىنى بېرىۋاتامسەن؟ دېدى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا بېرىپ، بولغان ئەھۋالنى سۆزلەپ بەردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: الله بۇ كېچەڭلەرنى سىلەرگە مۇبارەك قىلسۇن! دېدى. ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ئۇممۇ سۇلەيم شۇ كېچىدىكى مۇناسىۋەتتىن ھامىلدار بولغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر سەپەرگە چىقتى، ئۇممۇ سۇلەيمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەپەردىن قايتسا، مەدىنىگە كېچىسى كىرمەيتتى. ئۇلار مەدىنىگە يېقىنلاشقاندا، ئۇممۇ سۇلەيمنىڭ تولغىقى تۇتتى. ئەبۇ تەلھە تۇرۇپ قالدى (يەنى سەپەرداشلىرىدىن ئايرىلىپ قالدى)، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە قاراپ يولغا راۋان بولدى. ئەبۇ تەلھە: ئى الله! پەيغەمبىرىڭ نەگە چىقسا، بىللە چىقىشنى، نەگە كىرسە، بىرگە كىرىشنى ياخشى كۆرەتتىم. ئەمما بۇ قېتىم بۇ يەردە تۇرۇشقا مەجبۇر بولغانلىقىمنى كۆرۈپ تۇرۇپسەن، دەپ دۇئا قىلدى. ئۇممۇ سۇلەيم: ئى ئەبۇ تەلھە! تولغىقىم توختاپ قالدى، ماڭايلى! دېدى. شۇنىڭ بىلەن ماڭدۇق. مەدىنىگە كەلگەندە، تولغاق يەنە تۇتتى، بىر ئوغۇل تۇغۇلدى. ئانام ماڭا: ئى ئەنەس! بۇ بالىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئاپارمىغىچە ھېچكىم ئېمىتمىسۇن ! دېدى. تاڭ ئاتقاندا، ئۇنى كۆتۈرۈپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا ئاپاردىم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قولىدا داغمالنى تۇتۇپ تۇرغاندا بېرىپ قاپتىمەن، مېنى كۆرۈپ: ئۇممۇ سۇلەيم يەڭگىپتۇدە؟ دېدى، مەن: ھەئە، دېدىم. قولىدىكى داغمالنى قويدى. بوۋاقنى ئەكىلىپ قۇچىقىغا قويدۇم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىنىڭ ئەجۋە خورمىسىدىن بىرنى ئەكەلدۈرۈپ، يۇمشاق چايناپ بوۋاقنىڭ ئاغزىغا سالدى. بوۋاق ئۇ خورمىنى شورىغىلى تۇرىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ماۋۇ ئەنسارلارنىڭ خورمىنى ياخشى كۆرگەنلىكىگە قاراڭلار! دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بوۋاقنىڭ يۈزىنى سىلاپ تۇرۇپ: ئابدۇللاھ، دەپ ئىسىم قويدى. (مۇسلىم: 2144)

8849/5399 ـ أُمُّ الْفَضْلِ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – : بَيْنَا أَنَا مَارَّةٌ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْحِجْرِ، فَقَالَ: «يَا أُمَّ الْفَضْلِ»، قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ الله، قَالَ: «إِنَّكِ حَامِلٌ بِغُلَامٍ فَإِذَا وَضَعْتِيهِ فَأْتِينِي بِهِ»، فَلَمَّا وَضَعَتْهُ أَتَيتْه بِهِ فَسَمَّاهُ عَبْدَ الله، وَأَلْبَأَهُ بريقه، ثُمَّ قَالَ: «اذْهَبِي بِهِ، فلتجِدِيهُ كَيِّسًا»* الطبراني(10 / 235/ 10580)

8849/5399 ـ ئۇممۇ فەزل رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ھىجىرنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتىم، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېنى كۆرۈپ: ئى ئۇممۇ فەزل! دەپ چاقىردى. مەن: خوش، ئى رەسۇلۇللاھ! دېدىم. ماڭا: سەن بىر ئوغۇلغا ھامىلدار ئىكەنسەن، بالا تۇغۇلغاندا يېنىمغا ئېلىپ كەلگىن! دېدى. دەرۋەقە، بىر ئوغۇل تۇغدۇم ۋە ئۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا ”ئابدۇللاھ “دەپ ئىسىم قويدى ۋە ئۆزىنىڭ مۇبارەك تۈكۈرۈكىنى ئۇنىڭغا سۈرۈپ قويدى.

ئاندىن: ئەمدى ئېلىپ كەتسەڭ بولىدۇ. قاراپ تۇرغىن، بۇ بالا كەلگۈسىدە ئاجايىپ ئەقىللىق يىگىت بولىدۇ، دېدى. (ئەلكەبىر10580:)

بالا تۇغۇلۇپ يەتتىنچى كۈنى قىلىنىدىغان ئەمەللەر

1 ـ بالىنىڭ ئىسمىنى قويۇش. بالا تۇغۇلغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا ئالدى بىلەن قىلىنىدىغان ھۆرمەت ئۇنى چىرايلىق ئىسىم ۋە كۈنيەتلەر (تەخەللۇس) بىلەن چاقىرىش ئارقىلىق ئۇنى مەنۋىي جەھەتتىن زىنىنەتلەشتۇر. چىرايلىق ئىسىم ئاڭلىنىشتىمۇ تۇنجى ئاڭلىغان كىشىنىڭ كۆڭلىدە بىر سۆيۈنۈش پەيدا قىلىدۇ. شۇڭا ئاللاھ تائالا بەندىلىرىگە ئۆزىنىڭ چىرايلىق ئىسىم- سۈپەتلىرى ئارقىلىق دۇئا قىلىشقا بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ: «ئاللاھنىڭ گۈزەل ئىسىملىرى بار، ئاللاھنى شۇ (گۈزەل ئىسىملىرى) بىلەن ئاتاڭلار، ئاللاھنىڭ ئىسىملىرىنى كەلسە- كەلمەس قوللىنىدىغانلارنى تەرك ئېتىڭلار، ئۇلار (ئاخىرەتتە) قىلمىشلىرىنىڭ جازاسىنى تارتىدۇ. » (سۈرە ئەئراف، 180 ـ ئايەت.) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامىمۇ ھەممە پەرزەنتىگە ئەڭ گۈزەل ئىسىملارنى تاللاپ قويغان ھەمدە مۇھەممەد ئىبنى ھەنىيفە دېگەندەك ھۆرمەتلىك، ئىززەتلىك ئىسىملار بىلەن چاقىرىلىشنى يولغا قويغان.

بالىغا ياخشى ئىسىم قانداق تاللىنىدۇ؟ بۇنىڭغا ئىمام مەۋەردىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە مۇنداق ئۈچ خىل تاللاش باردۇر.

1) ئىسىم، دىن ئەھلى، پەيغەمبەرلەر ۋە ئاللاھنىڭ سالىھ بەندىلىرىنىڭ ئىسىملىرىدىن ئېلىنغان بولۇشى لازىم، ئۇلارنى سۆيۈش، ئىسىملىرىنى ئەۋلادلارغا قويۇش ئۇلارنى ئەسلەش نىيەت قىلىنىدۇ.

2) قويۇلغان ئىسىمنىڭ ھەرپلىرى قىسقا، چاقىرىشقا ئاسان، سۆزلەشكە قولايلىق، ئۇنى ئەستە ساقلاش ئاسان بولىدىغان ئىسىملار بولۇشى كېرەك.

3) مەنىسى چىرايلىق، قويۇلغان كىشىگە مۇناسىپ ۋە جەمەتى ئىچىدە چاقىرىلىدىغان ئىسىملاردىن بولۇشى كېرەك. بالىلارغا گۈزەل ـ چىرايلىق ئىسىملارنى قويۇش ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈشكە تېگىشلىك ئىشتۇر. ئىسلام دىنى ھاياتلىقنىڭ ھەرقايسى ساھەلىرىنىڭ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان كامىل بىردىن بولغانلىقتىن، ئۇ، بۇ ماۋزۇدىمۇ ئىنسانلارغا بەزى تەۋسىيەلەرنى قىلىشنى ئۇنۇتمىغان.

8151/4938 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: أن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كان يغير الاسم القبيح* الترمذي (2839)

8151/4938 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يېقىمسىز (قەبىھ) ئىسىملارنى ئۆزگەرتىۋېتەتتى. (تىرمىزى: 2839)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىغا گۈزەل ئىسىملارنى قويۇشنى تەۋسىيە قىلاتتى. ئۇ ھەمىشە، يېقىمسىز، سەت ئىسىملارنى گۈزەل، يېقىملىق ئىسىملارغا ئۆزگەرتىپ قوياتتى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بىر قېتىم ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ "ئاسىيە "ئىسىملىك قىزىنىڭ ئىسمىنى "جەمىلە "دېگەن ئىسىمغا ئۆزگەرتىۋەتكەن. يەنە بىرقېتىم بىر ساھابىنىڭ "ئاسى" دېگەن ئىسمىنى "ئەزىز "دېگەن ئىسىمغا ئۆزگەرتىۋەتكەن.

2- چېچىنى چۈشۈرۈش. ئىمام مالىك (ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن !) دىن رىۋايەت

قىلىنىشچە، فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ھەسەن، ھۈسەيىن ۋە ئۇممۇكۇلسۇمنى تۇغقاندا ئۇلارنىڭ چاچلىرىنى چۈشۈرتۈپ، چاچلىرىنىڭ ئېغىرلىقى مىقدارىدا كۈمۈش سەدىقە قىلغان.

3ـ ئەقىقە قىلىش.

3980/2378 ـ سَمُرَةُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((كُلُّ غُلامٍ رَهِينَةٌ بِعَقِيقَتِهِ يُذْبَحُ عَنْهُ يَوْمَ السَّابِعِ وَيُحْلَقُ رَأْسُهُ وَيُسَمَّى)). وفي أبي داود ((ويدمي ثم يغسل رأسه بعد ويحلق)) وإنه وهم وتفسير قتادة له: يأخذ صوفة من العقيقة، ويستقبل بها أوداجها، وتوضع على يافوخ الصبي حتى تسيل على رأسه كالخيط، ثم يغسل رأسه بعد ويحلق، وإنه وهم وتفسير قتادة منسوخ* أبو داود (2837)، الترمذي (1522)، النسائي (166/7)، ابن ماجة (3165).

3980/2378 ـ سەمۇرە (ئىبنى جۇندۇب) رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: يېڭى تۇغۇلغان ھەرقانداق بوۋاق ئۆز ئەقىقىسى ئۈچۈن سويۇلىدىغان مالغا گۆرۈگە قويۇلغان بولىدۇ. (بوۋاق تۇغۇلۇپ) يەتتىنچى كۈنى مال سويۇلۇپ، (مالنىڭ) قېنى (بوۋاقنىڭ) بېشىغا سۈرۈلىدۇ ۋە بوۋاقنىڭ چېچى چۈشۈرۈلىدۇ. قەتادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن قاننىڭ (بالىنىڭ بېشىغا) قانداق سۈرىلىدىغانلىقى سورالغانىدى، ئۇ مۇنداق دېدى: جاھىلىيەت دەۋرىدە مالنىڭ يۇڭىدىن ئازراق ئېلىنىپ، بوغۇزىدىن ئېتىلىپ چىققان قانغا مىلىنەتتى، ئاندىن بوۋاقنىڭ بېشىغا تاكى قان سىرغىپ چۈشكىچە سۈرۈلەتتى، ئاندىن (بوۋاقنىڭ) بېشى يۇيۇلۇپ، چېچى چۈشۈرۈلەتتى. (ئەبۇ داۋۇد 2837)

3982/2380 ـ أُمُّ كُرْزٍ رفعته: ((عَنِ الْغُلامِ شَاتَانِ وَعَنِ الْجَارِيَةِ شَاةٌ ولا يَضُرُّكُمْ أذُكْرَانًا كُنَّ أَمْ إِنَاثًا))* الترمذي (1516)،أبو داود (2836)، النسائي165/7، ابن ماجة (3162)، الدارمي (1966).

3982/2380 ـ ئۇممۇ كۇرزىدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئوغۇل بالا تۇغۇلسا، ئىككى قوي؛ قىز بالا تۇغۇلسا، بىر قوي ئەقىقە قىلىش كېرەك. سويۇلىدىغان قوي مەيلى ئەركەك ياكى چىشى بولسۇن، سىلەرگە ھېچ زىيىنى يوق. (نەسائى 4218)

3989/2383 ـ عَلِيٌّ: أن النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ عق عَنِ الْحَسَنِ بِشَاةٍ وَقَالَ: ((يَا فَاطِمَةُ احْلِقِي رَأْسَهُ وَتَصَدَّقِي بِزِنَةِ شَعْرِهِ فِضَّةً فوزنَّاه فَكَانَ وَزْنُهُ دِرْهَمًا أَوْ بَعْضَ دِرْهَمٍ))* الترمذي (1519).

3989/2383 ـ ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەسەن ئۈچۈن ئەقىقە قىلدى ۋە: ئى فاتىمە! بۇنىڭ چېچىنى چۈشۈرۈپ، چاچنىڭ ئېغىرلىقى باراۋىرىدە كۈمۈش سەدىقە قىلغىن! دېدى. فاتىمە (رەزىيەللاھۇ ئەنھا) ھەسەننىڭ چېچىنى چۈشۈرۈپ تارتقانىدى، بىر تەڭگە ياكى ئۇنىڭدىنمۇ ئاز ئېغىرلىقتا تەڭ كەلدى. (تىرمىزى1519)

3995/2388 ـ ابنُ عباس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –، قال: سبعة من السنة في الصبي يوم

السابع يسمى ويختتن ويماط عنه الأذى ويثقب أذنه ويعق عنه ويلطخ رأسه بدم عقيقته ويتصدق بوزن شعره ذهبا أو فضة*«الأوسط» 176/1 (558).

3995/2388 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: يېڭى تۇغۇلغان بالا ئۈچۈن شۇ يەتتە تۈرلۈك ئىشنى قىلىش سۈننەتتۇر: تۇغۇتنىڭ يەتتىنچى كۈنى ئۇنىڭغا ئىسىم قويۇش، يۇيۇپ تازىلاش، (ئوغۇل بولسا) خەتنە قىلىش، (قىز بولسا) قۇلىقىنى تېشىش، ئەقىقىسى ئۈچۈن مال سويۇش، چېچىنى چۈشۈرۈش، مالنىڭ قېنىنى (بوۋاقنىڭ) بېشىغا سۈرۈش ۋە ئۇنىڭ چېچىنىڭ ئېغىرلىقىدا كۈمۈش ياكى ئالتۇن سەدىقە بېرىش. (ئەلئەۋسەت 562)

بالىنىڭ ئەقىقىسى ئۈچۈن مال سويغان ئادەم بىر ئىبادەتنى ئادا قىلغان بولىدۇ، قۇربانلىق قىلىنىدىغان مالنىڭ بىر كۆزى كور، ئاقساق ۋە ياكى بىرەر ئەزاسى مېيىپ، ئورۇق ۋە ئاجىز مال بولۇشى جائىز ئەمەستۇر. ئۇنىڭ گۆشى ۋە تېرىسى سېتىلمايدۇ، سۆڭەكلىرى سۇندۇرۇلمايدۇ، بۇ مالنىڭ گۆشىنى قۇربانلىق . قىلغۇچىلار يەيدۇ ۋە سەدىقە قىلىنىدۇ.

مال سويۇپ ئەقىقىسىنى قىلىشنىڭ پايدىلىرى ۋە ھېكمەتلىرى

1) بالىنىڭ نەسەبىنى ئىلان قىلىشتىن ئىبارەتتۇر، يەنى ئېلان قىلماقتۇر، چۈنكى ئۇنداق قىلمىغاندا قالايمىقان پىتنىلىك سۆزلەرنىڭ چىقىپ قىلىشىمۇ ئېھتىمالغا يېقىندۇر.

2) بېخىللىقنى تاشلاپ، سېخى بولۇشقا پايدىلىقتۇر.

3) خرىستىئانلار يېڭى تۇغۇلغان بالىلىرىنى مەئمۇدىيە دەپ ئاتىلىدىغان بىر خىل سېرىق سۇ بىلەن يۇياتتى. ئۇلار شۇنداق قىلغاندا بالا خرىستىئان بولىدۇ دەپ قارايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسۇلمان ئۈممىتىنىڭ ئۇلارنىڭ قىلغىنىنىڭ قارشىسىدا بىر ئىش قىلىشى مۇستەھەب بولىدۇ.

4) بالىنىڭ ھاياتلىقتىكى تۇنجى مۇساپىسىدە بۇ ئىشنى قىلىش ئاتا ـ ئانا بولغۇچىنىڭ بۇ ئىشنى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا ئوخشاش ئاللاھ يولىدا بېغىشلاپ قىلغان بىر ئەمەل ئىكەنلىكىنى ئەسكەرتىدۇ. ھەمدە بۇ يەنە ياخشى بىر ئەمەلنى قىلىش ۋە ئاللاھقا بويسۇنۇشنىڭ ئىپادىسى بولىدۇ.

5) بالا دۇنياغا ئەمدى كۆز ئېچىشىغىلا ئۇنىڭ ئۈچۈن قۇربانلىق قىلىش، تۇغۇلغان بۇ بوۋاق ئۈچۈن قىلىنىدىغان دۇئانىڭ سەۋەبچىسى بولىدۇ، شۇنداقلا بالىنى مۇراسىمگە قاتناشتۇرغانلىقنىڭ، ھۆرمەتلەندۈرۈلگەنلىكىنىڭ تۇنجى قەدىمى بولۇپ قالىدۇ.

6) بالىنى گۆرەگە قويۇلىشتىن ئازاد قىلغانلىق بولىدۇ. چۈنكى تۇغۇلغان بالا ئەقىقىگە گۆرۈ قويۇلغۇچىدۇر. بالىسى ئۈچۈن ئاللاھنىڭ رازىلىقىنى ئىزلەپ مال سويۇش، ئۇنى شەيتانىنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتقۇلۇشىغا سەۋەبچى بولىدۇ، چۈنكى بالا دۇنياغا كېلىش بىلەنلا شەيتان ئۇنى كۆزىتىشكە باشلايدۇ، قۇربانلىق قىلىپ مال سويۇش بالىنى شەيتانىنىڭ ئاسارىتىدىن، شەيتانىنىڭ بالىنى ياخشى يولدىن توسۇشىدىن خالاس قىلىشتۇر.

4 ـ خەتنە قىلىش. خەتنە قىلىش بالىنىڭ جىنسىي ئەزاسىنىڭ ئۇچىدىكى تېرە قىسمىنى كېسىپ ئېلىۋېتىش دېگەنلىكتىن ئىبارەتتۇر. ئۇنىڭ شەرئى مەنىسى بولسا، جىنسىي ئەزاسىنىڭ ئۇچى تەرىپىدىكى بۇغۇم يېرىنىڭ زىيادە تېرىسىنى كېسىش ئارقىلىق ئۇچى تەرەپىنى

تېرىسىز قالدۇرۇش دېگەنلىكتۇر.

ئوغۇللارنى خەتنە قىلىش پۈتۈن ساماۋىي دىنلاردا بۇيرۇلۇپ كەلگەن بىر ھۆكۈمدۇر. يەھۇدىي دىنىدىكىلەر ـ گەرچە ئەسلىدىكى يەھۇدىي دىنىنىڭ ماھىيىتىدىن پۈتۈنلەي چىقىپ كەتكەن بولسىمۇ ، ھازىرمۇ ئوغۇللارنى خەتنە قىلىش ئىشىنى جارى قىلدۇرۇپ كەلمەكتە. ئەمما خىرىستىئانلار، گەرچە ئۆز ۋاقتىدا ئىيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇھەقتە تەۋسىيەلىرى بولغان بولسىمۇ بۇنىڭغا ئەمەل قىلماي كەلمەكتە. ئىسلام دىنىدىكى بارلىق مەزھەپلەردە ئوغۇللارنى خەتنە قىلىشنىڭ ھۆكمى ۋاجىب(پەرزدىن قالسا ئەڭ ئېتىبارلىق ھۆكۈم) بولۇپ، پەقەت ھەنەپى مەزھىبىدە سۈننەت (پەيغەمبەرنىڭ مەسلىكى) دۇر.

3995/2388 ـ ابنُ عباس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –، قال: سبعة من السنة في الصبي يوم السابع يسمى ويختن ويماط عنه الأذى ويثقب أذنه ويعق عنه ويلطخ رأسه بدم عقيقته ويتصدق بوزن شعره ذهبا أو فضة*«الأوسط» 176/1 (558).

3995/2388 ـ ئىبنى ئاببباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: يېڭى تۇغۇلغان بالا ئۈچۈن شۇ يەتتە تۈرلۈك ئىشنى قىلىش سۈننەتتۇر: تۇغۇتنىڭ يەتتىنچى كۈنى ئۇنىڭغا ئىسىم قويۇش، يۇيۇپ تازىلاش، (ئوغۇل بولسا) خەتنە قىلىش، (قىز بولسا) قۇلىقىنى تېشىش، ئەقىقىسى ئۈچۈن مال سويۇش، چېچىنى چۈشۈرۈش، مالىنىڭ قېنىنى (بوۋاقنىڭ) بېشىغا سۈرۈش ۋە ئۇنىڭ چېچىنىڭ ئېغىرلىقىدا كۈمۈش ياكى ئالتۇن سەدىقە بېرىش. (ئەلئەۋسەت (562

ئوغۇللارنى خەتنە قىلىش ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۈستىدىكى پەرزەنت ھەقلىرىدىن بىرىدۇر.

بالىنى ئىككى يىل ئېمىتىش

ئىسلام دىنى ئەر بىلەن ئايالنى نىكاھ ئەقدىسى بىلەن باغلاپ، بىر ئائىلىدە جەملىگەندە ياخشى ئائىلە قۇرۇپ چىقىشتا قۇرۇلۇشنىڭ ئۇلىنى مۇستەھكەم قۇرۇش ئۈچۈن ئەر ـ ئايال ھەر ئىككىسىنىڭ ئۈستىگە مەسئۇلىيەت يۈكلىرى ۋە ھەر ئىككىسىگە ئايرىم- ئايرىم ھەق ۋە مەسئۇلىيەت بېكىتتى. ئەرنىڭ ئۈستىگە ئائىلىسىنى بېقىشنى پەرز قىلغان بولسا، ئايالىنىڭ ئۈستىگە بالىسىنى ئېمىتىپ بېرىش مەسئۇلىيىتىنى ۋاجىپ قىلدى. بوۋاق ئىككى قولىنى ئانىنىڭ كۆكسىگە قويۇشقا موھتاجدۇركى، ئۇ ئۇنىڭ بىلەن ئانىنىڭ مېھرىدىن روھى لەززەت تاپىدۇ، سۈتنى ھۇزۇرلۇق بىر تۇيغۇ بىلەن ئېمىدۇ ۋە شۇ سۈت بىلەن بەدىنى ئېھتىياجلىق بولغان ئوزۇقلۇقۇقا ئېرىشىدۇ.

ئېرىدىن ئايرىلغان ئايالىنىڭ بالىنى ئېمىتىش مەسئۇلىيىتى بار بولۇپ، ئۇ مەسئۇلىيەتنى ئاللاھ ئۇنىڭ ئۈستىگە پەرز قىلغان. ئۇنى ھەرگىز ئائىلە بۇزۇلغان ھامان بۇزۇلىدىغان ۋە پەرۋاسىز قارىلىدىغان بىر ئىش قاتارىدا قويمىدى. شۇنداقلا ئاجرىشىپ كەتكەن تەقدىردىمۇ ئەرنىڭ بالىسىنى ئېمىتىپ بېرىشۋاتقان ئايالغا، گەرچە ئۇ بالا ئانىنىڭ ئۆز بالىسى بولغان تەقدىردىمۇ ئۇنىڭ ئېمىتىش ھەققىنى بېرىشنى پەرز قىلدى. ئاللاھ تائالا ئىنسانلارغا ھەتتا ئىنسانلارنىڭ

ئۆزلىرىگە كۆيۈنگەندىنمۇ بەكرەك كۆيۈنگۈچىدۇر. ئالالاھ تائالا ئانىغا بالىسىنى تولۇق ئىككى يىل ئېمىتىشنى پەرز قىلدى. چۈنكى بۇ مۇددەت بالىنىڭ سالامەتلىكى ۋە ئوزۇقلىنىشىدا ئانا سۈتىگە ئەڭ موھتاج ۋاقتىدۇر. بۈگۈنكى تىببىي تەتقىقاتلارمۇ بۇ ئىككى يىلنىڭ ناھايىتى مۇھىملىقىنى، بالىنىڭ سالامەتلىكى ئۈچۈن ئانا سۈتى بىلەن بېقىلىش بالا ئۈچۈن ئەڭ زۆرۈر ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىماقتا. ئالالاھنىڭ مەرھەمىتى شۇكى، ئۇ مۇسۇلمانلارنى بۇنداق مۇھىم قانۇنىيەتنى تەجرىبە قىلىپ بىلىۋېلىشى ئۈچۈن تاشلاپ قويماي قۇرئان كەرىمدە ئېنىق قىلىپ بۇيرىدى. ئالالاھ بەندىلىرىگە تولىمۇ مېھرىباندۇر، بوۋاقلارغا تولىمۇ رەھىمدىلدۇر. ئىسلام دىنى ھالال نىكاھ بىلەن تۇغۇلغان بالىلارنىلا ئەمەس، ھەتتا زىنادىن تۆرەلگەن بالىلارنىمۇ تولۇق ئېمىش مۇددىتىگە ئىگە قىلىشقا بۇيرىغان ۋە بۇ مۇددەت تاماملانماي تۇرۇپ ئانىغا بېرىلىدىغان جازانى يۇرگۈزمەسلىكنى بۇيرىغان. مانا بۇ ئالالاھنىڭ بالىغا قانچىلىك دەرىجىدە مېھرىبان ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلىدۇر.

ئانا سۈتىنىڭ كۆپ خىل پايدىلىرى باردۇر. بالا ئانىنىڭ قورسىقىدىكى ۋاقتىدا ئوزۇقلۇقنى ئانىنىڭ بەدىنىدىن قوبۇل قىلىدۇ، تۇغۇلغانىدىن كېيىن ئوزۇقلىنىشنى يەنىلا ئانىنىڭ سۈتىنى ئېمىش ئارقىلىق داۋاملاشتۇرىدۇ، تەبىئىي سۈت ئۇنىڭ تەن ساغلاملىقىنىڭ نورمال بولۇشىنىڭ كاپالەتچىسىدۇر. تۆۋەندە دوختۇرلار تىببىي بىلىم ئۈستىدىكى تەتقىقاتلىرىدىن مۇنداق بىر نەچچە خىل نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن بولۇپ، بۇنى تۆۋەندە بايان قىلىمىز.

1) بالا پاك ۋە مىكروپسىز بولغان سۈت ئىچىدۇ.

2) ئۇ سۈتنىڭ تەركىۋى سوغۇق ياكى ئىسسىقمۇ ئەمەستۇر.

3) ئانا سۈتى ھەرقانداق ۋاقىتتا تەييار تۇرىدۇ.

4) ئانا سۈتى ساقلانغان تەقدىردىمۇ بۇزۇلمايدۇ.

5) بالىنىڭ ئاشقازىنىغا مۇناسىپ بولۇپ، بالىدا ئۇنى ھەزىم قىلالماسلىق ئەھۋالى كۆرۈلمەيدۇ.

6) بالىنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرالايدۇ.

7) بالىنىڭ بەدىنىنىڭ كېسەللىك مىكروپلىرىغا قارشى تۇرۇش كۈچىنى ئاشۇرىدۇ.

8) بالا سۈت ئەمگەن مەزگىلدە بالىمۇ، ئانىمۇ سەمرىپ كەتمەيدۇ.

9) ئانا بالا ئوتتۇرىسىدىكى سۆيگۈ رىشتىسىنى كۈچەيتىدۇ.

ئۈچىنچى باپ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بالا تەربىيىلەش ئۇسۇلۇبلىرى

بىرىنچى، ئاتا ـ ئانا ۋە تەربىيە قىلغۇچىلارغا قارىتىلغان ۋە ئۇلارنىڭ ئىجرا قىلىشى لازىم بولغان تەربىيە ئۇسلۇبلىرىنىڭ ئاساسلىرى

بالىلارنى تەربىيىلەش

ئالالاھ ئىنسانىيەتنى، ئۆزىنىڭ يەرشارىنى گۈللەندۈرۈش ۋە ئىنسانلار جەمئىيىتىنى تەرەققى قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت بولغان ئۇلۇغۋار ئىرادىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئىشىدا ئۆزىدىن خەلىپە

(ئۇرۇن باسار) قىلىپ ياراتتى. دۇنيانىڭ گۈللىنىشى ۋە جەمئىيەتنىڭ تەرەققىياتى پەقەت ئىنسانلار بىلەن بولىدۇ. ئىنسانلار پۈتۈن كائىناتنىڭ خوجايىنى. شۇنداق ئەھمىيەتلىك ئىنسان نەسلىنىڭ ئەسىرلەر بويى داۋاملىشىپ كېلىشى پەقەت بىر ئەر، بىر ئايالدىن ئىبارەت ئىككى ئاساستىن قۇرۇلغان ئائىلىنىڭ ۋاستىسى بىلەن ئەمەلگە ئېشىپ كەلمەكتە. ئائىلە ھەرقانداق ئىنساننىڭ ئىپتىدائى مەكتىپى بولۇپ، بۇ مەكتەپنىڭ مەسئۇل مۇئەللىملىرى ئاتا بىلەن ئانا ئىككىسىدۇر. ئىنساننىڭ جەمئىيەتكە ۋە خەلققە پايدىلىق بولۇپ يېتىلىپ چىقىشى، پەقەت ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكى تۇنجى قېتىم ئالغان تەلىم ـ تەربىيىسىگە باغلىقتۇر. شۇڭا ئائىلە تەربىيىسى ئىنسان ھاياتىدا ئىنتايىن مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ.

باللارنى كىچىكىدىن ئىمان ئىسلام ئۆگىتىپ ۋە ياخشى ـ يامانىنى بىلدۇرۇپ، راست سۆزلەيدىغان ۋە توغرا ئىش قىلىدىغان قىلىپ تەربىيىلەپ چىقىش ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۈستىدىكى پەزەنت ھەقلىرىنىڭ بىرىدۇر.

ئاتا ـ ئانىلار ئەڭ دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلاردىن بىرى شۇكى، باللار ئالدىدا ئەخلاق ـ پەزىلەتكە نوقسان يەتكۈزىدىغان ئەڭ ئاددى ئىشلارنىمۇ قىلىپ سالماسلىقى ۋە يالغان سۆز قىلماسلىقى لازىم. بىراۋ ئۇلارنىڭ بىرىنى ئىزدەپ كېلىپ، ئىشكىنى قاقسا، باللىرىغا: "مېنى ئۆيدە يوق دەڭلار "دەيدۇ. بۇنىڭدىن باشقا كۆپلىگەن يالغانلارنى ھېچبىر ئېھتىيات قىلماستىن سۆزلەيدۇ. يۇقىرىقى يامان ئىشلار ئاتا ـ ئانىلارغا نىسبەتەن ئاددى ۋە ھېچ ۋەقەسى يوقتەكلا كۆرۈنگەن بىلەن، باللارغا نىسبەتەن، ئۇلارنىڭ تەربىيىسىدە كۆپلىگەن سەلبىي تەسىرلەرنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى باللار ئاتا ـ ئانىلارنىڭ پۈتۈن سۆز- ھەرىكەتلىرىنى دورايدۇ. ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۆزلىرى يالغان سۆزلەپ، ئۆزلىرى يامان ئىشلارنى قىلىپ تۇرۇپ باللىرىنى راست سۆزلەشكە ۋە ياخشى، توغرا ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇغانلىقلىرى پايدىسىز ۋە ئۈنۈمسىز ئىشتۇر.

ياخشى ئۈلگە

كىچىك باللار ئىنتايىن سەزگۈر كېلىدۇ، ئۇلار پۈتۈن ئىشلارنى ئاتا ـ ئانىسىغا قاراپ ئۆگىنىشكە ئىنتىلىدۇ. ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئەخلاقى ۋە ئۆزگىچىلىكلىرى ئۇلارنىڭ تەبىئىتىگە سىڭىپ كىرىشكە باشلايدۇ. كىچىك باللار يۇمران كۆچەتكە ئوخشاش بولۇپ، ئۇلارنى كىچىك ۋاقتىدا خالىغان رەۋىشتە تەربىيىلەپ چىقىشلى بولىدۇ. مانا بۇ ۋاقىت، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ باللىرىنى ئۆزلىرى خالىغان بويىچە يېتىشتۈرۈپ چىقىشى ئۈچۈن ناھايىتى ياخشى بىر پۇرسەتتۇر. باللىرىنى كىچىكىدىن ئۇبدان تەربىيىلىمەي، ئۇلارنى خالىغانچە يامان ئەخلاقلارغا كۆندۈرۈپ قويۇپ، كېيىن ئۇلار چوڭ بولغاندا ئۇلارنىڭ سۆزلىرىگە كىرمىسە، ئۇلارنى قارغاپ قاخشىغان ئاتا ـ ئانىلار كەمچىلىكنى ئۆزلىرىدىن كۆرۈشى لازىم. چۈنكى ئۇلار باللىرىنى ئۆزلىرىنىڭ سۆزىگە كىرىدىغان قىلىپ تەربىيىلەپ چىقىش ئىقتىدارىغا ۋە پۇرسەتكە ئىگە ئىدى. لېكىن ئۇلار ئۆز بۇرچىنى ئادا قىلالمىدى. بۇنداق ئىكەن، كەمچىلىك كىمدە؟ تەبىئىيكى، ئاتا ـ

ئانىلارنىڭ ئۈزىدە! ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنى راستچىللىقتا، ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا چاقىرىپ تۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ئەمەلىيىتى ئۇنىڭ ئەكسىچە بولسا، بۇنداق تەربىيەنىڭ ئۈنۈمى يوقتۇر. بالىلارنى ياخشى تەربىيىلەشتە ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئەمەلىيىتى ئۆزلىرىنىڭ سۆزلىرىگە ۋە ھەرىكەتلىرىگە مۇۋاپىق بولۇشى لازىم. بالىلارغا يوقىرىسى ئىماندىن باشلاپ، تۈۋىنى ئۆيگە كىرىشتە ئىشىكنى قېقىپ، ئىزنى سوراپ كىرىشكە قەدەر بولغان پۈتۈن ئەخلاق ـ پەزىلەتلەرنى ئۆگىتىش ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۈنىڭدىن باش تارتىپ بولالمايدىغان مەسئۇلىيىتىدۇر.

ياخشى ئۈلگە بولۇش بالا قەلبىدە ناھايىتى زور تەسىرگە ئىگە. بالا كۆپ ھاللاردا ئاتا ـ ئانىسىنى دورايدۇ. ھەتتا ئاتا ـ ئانا بالىغا ئەڭ كۈچلۈك تەسىرلەرنى قالدۇرالايدۇ. ئاتا ـ ئانىسى ئۇنى ياكى يەھۇدىيلاشتۇرىدۇ، ياكى خرىستىيانلاشتۇرىدۇ، ياكى بۇتپەرەس قىلىدۇ. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاتا ـ ئانىلارنى پەرزەنتلىرى بىلەن مۇئامىلە قىلغاندا، ئۆزلىرىنىڭ گۈزەل ئەخلاق پەزىلەتلىرى ئارقىلىق، ئۇلارغا ئۈلگە بولۇشقا رىغبەتلەندۈرگەن.

ئاتا ـ ئانىلار ھەر قاچان ياخشى ئۈلگە بولۇش كېرەك. ئۆسمۈر بالىلار ھەمىشە چوڭلارنىڭ ئىش ـ ھەرىكەتلىرىگە دىققەت قىلىدۇ. ھەر بىر ئىش ـ ھەرىكەت، گەپ ـ سۆزلىرىنىڭ سەۋەبلىرىنى سۈرۈشتۈرىدۇ، ئاتا ـ ئانىسى ئىشلاردا ياخشى ئۈلگە بولسا، ئۇلارنىڭ ئۆگىنىدىغانلىرىمۇ ياخشى بولىدۇ.

ئاتا ـ ئانا بارلىق ئىش ـ ئەمەللىرىدە ئاللاھنىڭ ئەمرى ۋە پەيغەمبىرىنىڭ سۈننىتىگە مۇۋاپىق يول تۇتۇشى كېرەك. چۈنكى ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرى ھەممە ۋاقىت دېگۈدەك ئۇلارنى كۆزىتىپ تۇرىدۇ، كۆپىنچە كىشىلەر ئۇلارنى ئاق قارىنى پەرق ئېتەلمەيدىغان كىچىك بالا دەپ قارايدۇ، ئەمما ئۇلار توغرا ۋە خاتا بولغان نەرسىلەرنى ئەستە قالدۇرۇشتا بىز ئويلىغاندىنمۇ تېزدۇر.

تەربىيە قىلىشقا مۇۋاپىق ۋاقىت تاللاش

ئاتا ـ ئانا بالىلىرىغا گەپ ـ سۆز ئارقىلىق تەربىيە بەرمەكچى، ئۇلار بىلەن سۆھبەتلەشمەكچى بولغاندا چوقۇم بىر مۇۋاپىق ۋاقىتنى تاللىشى لازىم. چۈنكى مۇۋاپىق پۇرسەتتە قىلىنغان تەربىيە بالىغا بىسىم ۋە زېرىكىشلىك تۇيۇلمايدۇ. ئىنساننىڭ دىلى ئېچىلىپ ۋە ئېتىلىپ تۇرىدۇ، ئەگەر ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ دىلى ئېچىلىپ قالغان ۋاقىتتا تەربىيە قىلالىسا، چوڭ بىر ئۇتۇق قازانغان بىلەن باراۋەردۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بالىلارغا تەربىيە قىلىشقا مۇناسىپ بولغان زامان ۋە ماكان تاللاشتا بۇ ماكان ۋە زاماننىڭ بالىنىڭ شەخسىيىتىگە تەسىر قىلىش، ئېڭىغا تەسىر قىلىش، ئەخلاقىنى تۈزىتىش ۋە توغرا ئەخلاق بەرپا قىلىشتا كۆرسىتىدىغان تەسىرىگە بەكمۇ ئەھمىيەت بېرەتتى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزگە بۇ جەھەتتە مۇنداق ئۈچ زامان ۋە ماكاننى تاللاشنى ئۆز ئەمەلىيىتى بىلەن ئۆگەتكەن ئىدى.

1 ـ سەيلى ساياھەتتە، يول ئۈستىدە ۋە ئۇلاغ ئۈستىدە.

2 ـ تاماق ۋاقتى. بالا تاماق ۋاقتىدا ئەڭ كەپسىزلىشىدۇ، بەزى ۋاقىتلاردا ھەددىدىن ئېشىپ، ھەتتا ئەدەپ ـ ئەخلاقىنى ئۇنتۇپ قالىدۇ، ناۋادا ئاتا ـ ئانىسى بالىلىرىنىڭ بۇنداق

بولۇمسىز ۋە ئەدەپسىزلىكلىرىنى تۈزىتىپ ماڭمىسا، كېيىن ئۇ بۇنداق ناچار ئەخلاقنى ۋۇجۇدىغا سىڭدۈرۋالىدۇ- دە، ئۇنى ئۇڭشىماق بەكلا تەسكە توختايدۇ، تاماق ۋاقتىدا ئاتا - ئانا باللىرى بىلەن بىرگە ئولتۇرمىسا، بالىنى ئۆز مەيلىگە قويۇپ بەرگەن بولىدۇ. شۇنداقلا بالا ئۈچۈن تەربىيە قىلىشنىڭ بىر ياخشى پۇرسىتىنى قولدىن بېرىپ قويغان بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام باللار بىلەن بىرگە تاماق يەيتتى ۋە ئۇلارغا تاماق ئۇستىدىكى ئەدەپ- ئەخلاقنى ناھايىتى سىلىق ۋە سەممىي بىر يول بىلەن چۈشەندۈرەتتى، بۇنىڭ بىلەن باللار قىلىۋاتقان ئەدەپسىز قىلىقلىرىدىن ۋاز كېچىپ، ئەدەپلىك بالا بولۇشقا بۇرىلاتتى.

5475/3269 ـ عمر بْنُ أَبِي سَلَمَة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: كُنْتُ غُلامًا فِي حِجْرِ رَسُولِ الله صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَتْ يَدِي تَطِيشُ فِي الصَّحْفَةِ، فَقَالَ لِي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ : يَا غُلامُ سَمِّ الله وَكُلْ بِيَمِينِكَ، وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ، فَمَا زَالَتْ تِلْكَ طِعْمَتِي بَعْدُ* البخاري (5376)، مسلم (2022).

5475/3269 ـ ئۆمەر ئىبنى ئەبۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەربىيىسىدىكى بالا ئىدىم، تاماق يېگەندە قوللىرىم لىگەننىڭ مۇقىم بىر يېرىدە تۇرمايتتى. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا: ھەي بالا! ”بىسمىللاھ“ دەپ، ئوڭ قولۇڭ بىلەن ئۆزۈڭنىڭ ئالدىدىن يېگىن! ـ دېدى. ئۆمەر ئىبنى ئەبۇ سەلەمە: مەن شۇندىن ئېتىبارەن تاماقنى ئەشۇ ئۇسۇلدا يەپ كەلدىم، ـ دەيدۇ. (بۇخارى: 5376)

ساھابىلار باللىرىنى توي ـ تۆكۈنگە، بولۇپمۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھازىر بولغان سورۇنلارغا ئېلىپ بارىدىغان بولۇپ، ئۇلار بۇ ئارقىلىق پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن باللىرىغا مەنپەئەتلىك بىلىم، ئەدەپ- ئەخلاق ۋە باشقا ئېسىل خۇلقلارنى ئۆگىتىشنى مەقسەت قىلغان.

3 ـ بالىنىڭ كېسەل ۋاقتى. كېسەللىك چوڭ ئادەمنىڭ قېتىپ قالغان دىلىنى يۇمشىتىدۇ، ئۇنداقتا ئەسلىدىلا دىلى يۇمشاق، ھەر نەرسىنى قوبۇل قىلىشقا تەييار تۇرىدىغان باللارنىڭ دىلى قانداق بولماقچى؟ بالا كېسەل بولۇپ قالغاندا ئۇنىڭ ئەخلاقىنى، خاتالىقلىرىنى تۈزىتىدىغان ھەتتا ئەقىدىسىنى توغرىلىققا باشلايدىغان بىر ياخشى مۇھىت شەكىللىنىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كېسەل بولۇپ قالغان يەھۇدىي بالىنى يوقلىشى ۋە ئۇنى ئىسلامغا دەۋەت قىلىشى بۇنىڭ دالالىتىدۇر، ئۇ يەھۇدىي بالا ھەتتا ئىمان ئېيتقان ھالدا بۇ دۇنيا بىلەن خوشلاشقان.

بىز يۇقىرىدا باللارغا تەربىيە ئېلىپ بېرىشتا سەيلى قىلىش يولىدا، تاماق ۋاقتىدا ۋە ئۇلار ئاغرىپ قالغاندا، ئېلىپ بېرىشنىڭ ئەڭ ئۈنۈملۈك يولى ئىكەنلىكىنى بىلدۇق. ناۋادا ئاتا ـ ئانىلار بۇ ۋاقىتلاردىنمۇ ياخشى پۇرسەتلەرنى بىلسە ياكى ئۈچراتسا تەربىيە قىلىشى كېرەك.

باللار ئارىسىدا ئادىل بولۇش

بۇ، ئاتا- ئانىدىن تەلەپ قىلىنغان ئۈچىنچى ئاساس بولۇپ، ئاتا- ئانىلار باللارغا بولغان تەربىيەسىنىڭ ئۈنۈملۈك بولۇشى ئۈچۈن بۇ ئاساسقىمۇ ئەمەل قىلىشى كېرەك. باللار ئارىسىدا ئادىل بولۇش باللارنىڭ دىلىنى ياخشىلىققا مايىل قىلىش ۋە تەربىيەنىڭ ئۇلارنىڭ دىلىدا يىلتىز تارتىشى ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىم رول ئوينايدۇ. شۇنى بىلىشىمىز كېرەككى، باللار ئاتا-

ئانىسىنىڭ قېرىنداشلىرىدىن بىرىنى ئۆزىدىن ئەلا بىلگەنلىكىنى، ئارتۇقچە ئامراقلىق قىلغانلىقىنى بىلىپلا قالسا، ئۇ بالىنىڭ قەلبىدە شۇنچىلىك دەرىجىدە يامان تەسىر پەيدا قىلىدۇكى (ئاللاھ ساقلىسۇن)، بۇ يامان تەسىر بالىنىڭ ۋۇجۇدىدا ئاتا ـ ئانىنى قانداق قىلىشنى بىلەلمەس قىلىپ قويىدىغان، ھەم ئۇڭشاشقا ئامالسىز قالىدىغان يامان خۇلقلارنى پەيدا قىلىدۇ.

4818/2890 ـ ومن رواياته: تَصَدَّقَ عَلَيَّ أَبِي بِبَعْضِ مَالِهِ، فَقَالَتْ أُمِّي عمرةُ بِنْتُ رَوَاحَةَ: لا أَرْضَى حَتَّى تُشْهِدَ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَانْطَلَقَ أَبِي إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُشْهِدَهُ عَلَى صَدَقَتِي، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَفَعَلْتَ هَذَا بِوَلَدِكَ كُلِّهِمْ ؟ قَالَ: لا.قَالَ: اتَّقُوا الله، وَاعْدِلُوا فِي أَوْلادِكُمْ، فَرَجَعَ أَبِي، فَرَدَّ تِلْكَ الصَّدَقَةَ* البخاري (2587)، مسلم (1623).

4818/2890 ـ نۇئمان ئىبنى بەشىر مۇنداق دەيدۇ: ئاتام ماڭا بىر قىسىم مېلىنى سەدىقە قىلغانىدى. ئانام ئەمرە بىنتى رەۋاھە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئاتامغا: سەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى بۇ ئىشقا گۇۋاھ قىلمىغىچە مەن رازى بولمايمەن، دېدى. شۇنىڭ بىلەن، ئاتام ماڭا بەرگەن سەدىقىسىگە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى گۇۋاھ قىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ قېشىغا كەتكەنىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاتامدىن: باللىرىڭنىڭ ھەممىسىگە مۇشۇنداق قىلدىڭمۇ؟ دەپ سوراپتۇ، ئاتام: ياق، دەپ جاۋاب بەرگەنىكەن، بۇنى ئاڭلىغان پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: اللەتىن قورقۇڭلار، پەرزەنتلىرىڭلارنىڭ ئارىسىدا ئادىل بولۇڭلار! دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، ئاتام دەرھال ئۆيگە قايتىپ كېلىپ، ماڭا بەرگەن سەدىقىسىنى قايتۇرىۋالدى. (مۇسلىم: 1623)

شەيخ ئابدۇلغەنى ئەننابلىسى بۇ ھەدىسلەر ئۈستىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ھەدىسلەر شۇنىڭغا ئىشارەت قىلىدۇكى، باللار ئارىسىدا باراۋەر مۇئامىلىدە بولماسلىق هارامدۇر. ئۇنىڭ ئۈستىگە باللارنىڭ بىرىدىن بىرىنى ئۈستۈن كۆرۈش ئۇلار ئارىسىدا ئۆچ- ئاداۋەت، ھەسەت ۋە قىزغىنىش پەيدا قىلىپ قويىدۇ، ئۇلار ئارىسىدىكى ئۆزئارا مۇناسىۋەتكە ۋە سىلە رەھىمگە تەسىر يەتكۈزىدۇ. ھەتتا ئۈزىدۇ. سەلەپ- سالىھلار بۇ نۇقتىنى ناھايىتى ياخشى چۈشەنگەنلىكى ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇيرۇقىنى ئىجرا قىلغان ۋە ئۇنىڭغا ئەگەشكەن ھالدا باللىرىنى ياخشى كۆرۈش بىلەن ئۇلار ئارىسىدا باراۋەر مۇئامىلىدە ئادىل بولۇشقا ئالاھىدە دىققەت قىلاتتى.

كىچىك باللار ئارىسىدا دائىم ئۇرۇش ـ جېدەل ۋە دە- تالاش بولۇپ تۇرىدۇ، بۇلارنىڭ ئارىسىنى ئايرىش بولسىمۇ ئوخشاشلا باراۋەر بولۇشنى تەلەپ قىلىدىغان ئىشتۇر، شۇنداقلا ناھايىتى ئېھتىياتچانلىق بىلەن ھەق ۋە ناھەقنى ئايرىشنى تەلەپ قىلىدىغان ئىشتۇر.

باللارنىڭ ھەقلىرىنى قوبۇل قىلىش ۋە ئۇنى بېرىش

بالىنىڭ ھەققىنى بېرىش ھەم ئۇنىڭدىن قوبۇل قىلىش ئۇنى ھاياتقا توغرا قارايدىغان، ھاياتنىڭ ئېلىش ـ بېرىشتىن ئىبارەت قانۇنىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى بىلدىغان قىلىدۇ. بۇ يەنە ئۆز نۆۋىتىدە بالىنىڭ ھەققە رىئايە قىلىشنى ئۆگىنىشىدىكى بىر مەشق جەريانىدۇر. بالا بۇ

جەرياندا ئۆزىنىڭ ھەققىنى تونۇش بىلەن باشقىلارنىڭ ھەققىنىمۇ، ھەقنىڭ قەدىر قىممىتىنى تونۇشنى ۋە ھەققىنى تەلەپ قىلىشنى ئۆگىنىدۇ. مانا بۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىر كىچىك بالا ئارىسىدىكى بىر ۋەقەلىك بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ بالىغا تەۋە بولغان نەرسىنى باشقىلارغا ئۆتۈنۈپ بېرىدىغان ياكى بەرمەيدىغانلىقىنى سورىغاندا، ئۇ بالىنىڭ بەرمەيمەن دەپ تۇرىۋالغانلىقى، ئاندىن ئۇنىڭ ئۆز ھەققى بولغان سۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئېلىپ ئىچكەنلىكىنىڭ مىسالىدۇر.

5586/3335 ـ سَهْلُ بْنُ سَعْدٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – أَنَّ النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُتِيَ بِشَرَابٍ فَشَرِبَ مِنْهُ وَعَنْ يَمِينِهِ غُلامٌ وَعَنْ يَسَارِهِ الأَشْيَاخُ، فَقَالَ لِلْغُلامِ: ((أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أُعْطِيَ هَؤُلاءِ؟)) فَقَالَ الْغُلامُ: وَاللهِ يَا رَسُولَ اللهِ لا أُوثِرُ بِنَصِيبِي مِنْكَ أَحَدًا فَتَلَّهُ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي يَدِهِ* البخاري (5620)، مسلم (2030).

5586/3335 ـ سەھل ئىبنى سەئد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئىچىملىك كەلتۈرۈلدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئوڭ تەرىپىدە بىر بالا، سول تەرىپىدە پېشىۋالار بار ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىچىپ بولۇپ، ئوڭ يېنىدىكى بالىدىن: (سەندىن بۇرۇن) ماۋۇلارغا بېرىشكە رۇخسەت قىلامسەن ؟ ـ دېدى. ئۇ بالا: ئى رەسۇلۇللاھ! اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، سەندىن كېيىن كەلگەن بۇ نۆۋەتىمنى ھېچكىمگە بەرمەيمەن، ـ دېدى. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قاچىنى ئۇ بالىنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى. (بۇخارى: 5620)

دۇنيادا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدەك ھۆرمەتلىك، ئەزىز ۋە ئەگەشكۈچىلىرى كۆپ بولغان يەنە بىر ئىنسان بارمۇ؟ يوق، ھەرگىز يوق، ئۇ كىچىكلەرنىڭ تەلىپىنى ئورۇندىدى، ئۇلارنىڭ تېگىشلىك ھەقلىرىنى ئۆزلىرىگە بەردى، ئۇلارغا خۇددى چوڭلارغا مۇئامىلە قىلغاندەك مۇئامىلە قىلدى، ھەم باشقىلارغىمۇ شۇنداق قىلىشنى ئۆگەتتى.

باللارغا ياخشى دۇئا قىلىش

دۇئا قىلىش، بولۇپمۇ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلىرى ئۈچۈن دۇئا قىلىشى مۇسۇلمانلار ئۈچۈن ئىبادەت ئورنىدىكى مۇھىم دىنىي ئەمەللەردىن بىرىدۇر. ھەر بىر كىشى دۇئا قىلغاندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كۆرسەتكەن دۇئا قىلىش ۋاقىتلىرىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك. چۈنكى ئاتاـ ئانىسىنىڭ بالىسىغا قىلغان دۇئاسى ئىجابەت بولىدىغان دۇئالىرىنىڭ ئالدىنقى قاتارىدىندۇر. دۇئا بىلەن مېھرىبانلىق ئۆلغىيىدۇ، ئاتاـ ئانىنىڭ قەلبىدە بالىغا بولغان كۆيۈمچانلىق ۋە مېھرىبانلىق تۇيغۇسى ئورنايدۇ. ئاتاـ ئانا بالىلىرىنىڭ ئىسلاھ قىلىنىشى، كەلگۈسىنىڭ پارلاق بولۇشى ئۈچۈن دۇئا قىلىدۇ. كىتابلار ۋە مەزكۇر كىتابنىڭ باشلىرىدا زىكىر قىلىنغىنىدەك دۇئا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننەتلىرىدىندۇر.

ئاتاـ ئانىسىنىڭ دۇئاسى ئىجابەت بولىدىغانلىقى ئۈچۈن بالىسىغا بەتدۇئا قىلىشتىن ئىبارەت بۇ خەتەرلىك ئىشتىن ساقلىنىش كېرەك. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاتا ـ ئانىلارنى بەت دۇئا قىلىشتىن توسقان، چۈنكى بالىسى ئۈچۈن بەتدۇئا قىلىش ئىسلام ئەخلاقىغا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەربىيىلەش نەزىرىيەسىگە زىتتۇر. ئۇ، ئىنسانلارنى ئىسلامغا

دەۋەت قىلىشتىن ئىبارەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يولىدىن چەتنىگەنلىك ھېسابلىنىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەتتا ئۆزلىرىگە قاتتىق ئازار بەرگەن تائىپ مۇشرىكلىرىگىمۇ بەتدۇئا قىلمىغان، ئەكسىچە «ئى ئاللاھ بۇلارنىڭ ئەۋلادلىرىدىن ئاللاھقا ئىبادەت قىلىدىغان كىشىلەرنىڭ چىقىشىنى ئۈمىد قىلىمەن » دەپ دۇئا قىلغان. ئاللاھ ئۇنىڭ ئۈمىدىنى ئەمەلگە ئاشۇردى.

9235/5645 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: « ثلاث دعوات مستجابات لا شك في إجابتهن: دعوة المظلوم ودعوة الوالد على الولد»* الترمذي(1905)، ابن ماجه (3862)

9235/5645 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مۇنداق ئۈچ كىشىنىڭ دۇئاسى شەكسىز ئىجابەت بولىدۇ: مەزلۇمنىڭ دۇئاسى، مۇساپىرنىڭ دۇئاسى، دادىنىڭ بالىغا قىلغان بەددۇئاسى. (تىرمىزى: 1905)

9254/5660 ـ جابر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: « لا تدعوا على أنفسكم، ولا تدعوا على أولادكم، ولا تدعوا على خدمكم، ولا تدعوا على أموالكم ؛ لا يوافق من الله تعالى ساعة نيل فيها عطاء فيستجيب لكم»* أبو داود (1532)

9254/5660 ـ جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئۆزەڭلارنى، بالىلىرىڭلارنى، خىزمەتكارىڭلارنى، مال دۇنيالىرىڭلارنى قارغىماڭلار. چۈنكى ئۇ قارغىشلار الله تەرىپىدىن دۇئا قوبۇل بولىدىغان ۋاقىتقا توغرا كېلىپ قالسا، ئىجابەت بولۇپ قالىدۇ. (ئەبۇ داۋۇت: 1532)

ئاتا۔ ئانىنى قاخشىتىش بولسا، كاپىرلىق دەرىجىسىدىن خېلى تۆۋەن گۇناھتۇر. شۇنداقتىمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنداق ناچار ئەخلاقنى دۇئا قىلىش بىلەن بىر تەرەپ قىلغان. بۇنىڭدىن بىز ئاتا۔ ئانىنىڭ دۇئاسى مەيلى ئۇلار سەپەردە ياكى باشقا يەردە بولسۇن، پەرزەنتلىرى ئۈچۈن خالىس دۇئا قىلسىلا ۋە دۇئا قىلىشنى ئۈزۈپ قويمىسىلا، ئاتا۔ ئانىنى قاخشىتىدىغان قىلمىشنى تاشلىشى مۇمكىن.

5753 /9392 ـ مالك بلغه: «أن النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ كان إذا وضع رجله في الغرز وهو يريد السفر يقول: بسم الله، اللهم أنت الصاحب في السفر، والخليفة في الأهل، اللهم ازو لنا الأرض وهون علينا السفر، اللهم إني أعوذ بك من وعثاء السفر، ومن كآبة المنقلب، ومن سوء المنظر في المال والأهل»*

5753 /9392 ـ ئىمام مالىكنىڭ رىۋايەت قىلىشىچە، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەپەرگە ئاتلىنىپ پۇتىنى ئۈزەڭگىگە قويغاندا: ئى الله! سەپەردە سەن ھەمراھىمىزسەن، بالا چاقىلىرىمىزنى مۇھاپىزەت قىلغۇچىسەن. ئى الله! يولىمىزنى قىسقارتىپ، سەپىرىمىزنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەرگىن، ئى الله! ساڭا سېغىنىپ سەپەرنىڭ جاپا مۇشەققەتلىرىدىن، چۈشكۈنلۈكتىن، پۇل مال ۋە خوتۇن بالىلارنىڭ يامان ئاقىۋەتكە قېلىشىدىن پاناھ تىلەيمەن دەپ دۇئا قىلاتتى. (ئىمام مالىك رىۋايەت قىلغان)

8881/5426 ـ أبو خلدة: قلت لأبي العالية: سمع أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – من النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ قال: خدمه عشر سنين ودعا له، وكان له بستان يحمل في السنة الفاكهة مرتين وكان فيه ريحان يجئ منه ريح المسك* الترمذي (3833)

8881/5426 ـ ئەبۇ خەلدەدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن ئەبۇ ئالىيەدىن: ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ھەدىس ئاڭلىغان بولغىيمىدى؟ دەپ سورىغانىدىم، ئۇ مۇنداق دېدى: ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئون يىل خىزمەت قىلدى. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا بەرىكەت تىلەپ دۇئا قىلدى. (شۇ دۇئانىڭ بەرىكىتىدىن بولسا كېرەك) ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بېغىدىن يىلدا ئىككى قېتىم ھوسۇل ئالاتتى. ئۇنىڭ بېغىدىن مۇشكى ئەنبەرنىڭ خۇشھىدى كېلىپ تۇراتتى. (تىرمىزى: 3833)

بالىلارنى ئەپۇ قىلىش

بالىلارنىڭ تەنتەكلىكىنى ۋە قوپال مۇئامىلىلىرىنى ئەپۇ قىلىپ، ئۇلارنىڭ ياخشىلىنىشى ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئاتا ـ ئانىلارغا خاس ئالىيجانابلىق ۋە كەڭ قورساقلىقتۇر.

بالىلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىش

بالىلارنىڭ ئاتىلارغا ئىتائەت قىلىشى ۋە سۆزىگە كىرىشى ئۈچۈن، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۇلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىشى، مېھرى ـ مۇھەببىتىنى ۋە شەپقىتىنى بېغىشلىشى، ئەڭ مۇھىمى ئۇلارنى ياخشى تەربىيىلىشى كېرەك. بالىلارغا ئۇلارنىڭ دوستلىرىنىڭ ئالدىدا ئاچچىقلىماسلىق، ئۇلارغا كەمچىلىكلىرىنى تونۇتۇشتا، مۇناسىپ ئورۇندا بىرگە يالغۇز ئولتۇرۇپ، ئاۋۋال ئۇلارنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى سۆزلەپ، ئاندىن كەمچىلىكلىرىنى سىلىق، مەنتىقلىق ئۇسۇلدا ئېيتىپ بېرىپ، ئاندىن توغرا نەسىھەت قىلىش، تەربىيە كۆرگەن ئاتا ـ ئانىلارغا خاس ئالىيجانابلىقتۇر.

بالىلارغا ئويۇنچۇق ئېلىپ بېرىش

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئويۇنچۇق ئوينىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇنى توسمىغانلىقى بالىلارنىڭ ئويۇنچۇق ئويناشقا موھتاجلىقىنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ ئاشۇنداق كىچىك شەيئىلەر بىلەن ھەپىلىشىشىنىڭ دەۋرۈسلىقىنىڭ ئىپادىلىنىشىدۇر. بۇنىڭدىن باشقا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەبۇئۇمەيرەنىڭ ئويناپ تۇرىۋاتقان بىر قۇشنى كۆرگەندىمۇ ئۇنىڭغا (ئېتىراز بىلدۈرمىگەنلىكى) كىچىك بالىنىڭ ئويناپ كۆڭلىنى خۇش قىلىدىغان بىر ئويۇنچۇقنىڭ قولىدا بولۇشىغا ئېھتىياجى بارلىقىنىڭ يەنە بىر دەلىلىدۇر.

بالىلارغا ئويۇنچۇق ئېلىپ بېرىش ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئىشىدۇر، ئۇلار بالىلىرىغا ئويۇنچۇق ئېلىپ بەرگەندە، ئۇلارنىڭ ياش ـ قۇرامىغا، كۈچ ـ قۇدرىتىگە مۇناسىپ ئويۇنچاقلارنى ئېلىپ بېرىشى، ئويۇنچۇقلارنى ئۇلارنىڭ قولى يېتىدىغان يەرلەرگە قويۇپ قويۇشى لازىم. ئويۇنچۇقلارنىڭ بالىلارنىڭ جىسمانىي جەھەتتىن ئۆسۈپ يېتىلىشىگە، ئەقلىي جەھەتتىن توغرا يۆنىلىشتە تەرەققىي قىلىشىغا پايدىلىق بولغانلىرىنى ئېلىپ بېرىش لازىم. ئويۇنچۇقنىڭ كىچىك

باللارغا پايدىلىق بولۇشى ئۈچۈن ئاتا ـ ئانىلار تۆۋەندىكى نۇقتىلارغا دىققەت قىلىشى كېرەك. ئېلىنغان ئويۇنچۇق بالىنىڭ ۋۇجۇدى ۋە بىخەتەرلىكىگە پايدىلىق ياكى ئەمەسلىكىگە قاراش لازىم. بۇزۇپ قۇراشتۇرغىلى بولۇش بولماسلىقىغا قاراش. بالىلارنىڭ يېڭىلىق يارىتىش ۋە تەۋەككۇل قىلىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈشكە پايدىلىق ياكى ئەمەسلىكىگە قاراش. چوڭلارنىڭ ئەخلاقىنى ۋە ئۇلارنىڭ پىكىر يۈرگۈزۈش يوللىرىنى دوراشقا پايدىلىق ياكى پايدىسىزلىكىگە قاراش. ناۋادا ئويۇنچۇقلار يۇقىرىدىكى تەلەپلەرگە ئۇيغۇن بولسا، ئۇنى ئېلىش توغرا بولغان بولىدۇ.

باللارنىڭ ياخشى ۋە تەقۋا بولۇپ يېتىلىشىگە ياردەم قىلىش ۋە ئۇنىڭ سەۋەبلىرىنى تەييارلاش

ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش ۋە ئاللاھنىڭ بۇيرۇقلىرىغا بويسۇنۇشلىرىدا ئۇلارغا قولايلىق پۇرسەتلەرنى يارىتىپ بېرىش ۋە سەۋەبلىرىنى هازىرلاپ بېرىش لازىم. بۇنداق قىلىش باللارغا ياردەم بەرگەنلىك بولۇپلا قالماي، بەلكى ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاش ئاكتىپلىقىنىمۇ قوزغايدۇ. بۇنداق ياخشى پۇرسەت بالىلارنىڭ ياخشىلىق يولدا مېڭىشىنى ئاسانلاشتۇرىدۇ، بۇ ئاتا ـ ئانىنىڭ بالا ئۈچۈن قىلىدىغان ئەڭ ياخشى هەدىيەسىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام باللارنىڭ ئاتا ـ ئانىلارغا ياخشىلىق قىلىشنى ئۆگىنىشىگە قاتتىق ئەهمىيەت بەرگەن ۋە ئاللاھ تائالادىن بۇ هەقتە رەهمەت ۋە رازىلىق ئاتا قىلىشنى تىلىگەن. دېمەك، ئاتا ـ ئانىنىڭ ئۈستىدە بالىسىنىڭ ياخشىلىق قىلىشنى ئۆگىنىشىدە چوڭ مەسئۇلىيەت باردۇر. ئاتا ـ ئانا بالىسىدىن ئاسيلىق قىلىشنى چىقىرىۋېتىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە. بۇ هېكمەت بىلەن هەرىكەت قىلىش ئۇزۇن زامان ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق ئاندىن هەقىقەتلىشىدۇ.

كۆپ ئاچچىقلاش ۋە كايىشتىن يىراق بولۇش

پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام بالىلارنىڭ ئىشلىرىغا ۋە بەزى بولۇمسىز قىلىقلىرىغا كۆپ كايىمايتتى ياكى ئۇلارغا كۆپ تەنە قىلمايتتى. ئەنەس رەزىيەللاهۇ ئەنهۇ پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ خىزمىتىنى ئون يىل ئىزچىل قىلغان بولۇپ، ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ ئۆزىگە قىلغان تەربىيەسى هەققىدە توختالغاندا مۇنداق دەيدۇ:

8419/5122 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: خدمتُ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ عشرَ سنينٍ، والله ما قال لي أفٌّ قطُّ، ولا قال لشيءٍ لم فعلتَ كذا؟ وهلاَّ فعلتَ كذا* البخاري (6038، 6129)، مسلم (2309)

8419/5122 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاهۇ ئەنهۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللاللاهۇ ئەلەيهى ۋەسەللەمنىڭ خىزمىتىنى ئون يىل قىلدىم. ئۇ ماڭا بىر قېتىممۇ ۋايساپ باقمىدى. ياكى قىلغان ئىشىمغا: نېمىشقا بۇنداق قىلدىڭ؟ ۋەياكى: مۇنداق قىلساڭ بولماسمىدى؟ دەپ باقمىدى. (مۇسلىم: 2309)

بۇ ئىشلار ئەنەس رەزىيەللاهۇ ئەنهۇ ئۈچۈن ئېيتقاندا جانلىق ئۆتۈلگەن بىر هايات دەرسى قاتارىدا ئۇنىڭ زېهنىدە ساقلىنىپ قالدى ۋە ئۇنىڭ تەپەككۇر ۋە مۇلاهىزىلىرى ئۈچۈن ئوزۇق

بولۇش رولىغا ئىگە بولدى. ئاتا- ئانا بالىسىنى ئەيىپلىسە، ھەقىقەتەن ئۆزىنى ئەيىپلىگەن بولىدۇ، چۈنكى ئۇ بالا ئۆزىنىڭ ۋۇجۇدىنىڭ بىر پارچىسىدۇر، شۇڭا ئۇنى ئەيىپلەشنىڭ ئورنىغا ئۇنىڭغا تەربىيە قىلىشقا ئالدىراش كېرەك.

ئىككىنچى، بالىنىڭ ئەقلىنى يېتىلدۈرۈشتە پايدىلىق پىكرى ئۇسۇللار بالىغا قىسسىلەرنى رىۋايەت قىلىش ۋە كىتابلاردىن ئوقۇپ بېرىش

قىسسە ۋە ھېكايىلەر بالىلارنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، دىققىتىنى قوزغاشتا ناھايىتى چوڭ رول ئوينايدۇ، بالىنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىغا تەسىر قىلىش تەربىيە ئۇسۇلىدىكى ئاساسلىق ئورۇنغا قويۇلىدىغان ئۇسۇللاردىن بىرىدۇر. بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلارغا ھېكايە قىلىپ بەرگەن قىسسىلىرى ئىچىدە چوڭلار ۋە كىچىكلەرگە ئورتاق مەنپەئەت قىلىدىغان قىسسىلەرنىڭ ناھايىتىمۇ كۆپ ئىكەنلىكىنى بىلىمىز. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قۇرئاندىكى قىسسە بايان قىلىش ئۇسلۇبىغا ماسلاشقان ھالدا ھازىرقىلار ۋە كەلگۈسى ئەۋلادلار ئۈچۈن ئىبرەتلىك دەرس بولىدىغان نۇرغۇن قىسسىلەرنى سۆزلەپ بەرگەن بولۇپ، ئۇنى ئۇنىڭ ساھابىلىرىدىن چوڭ كىچىك ھەممىسى دىققەت بىلەن ئاڭلايتتى. شۇنى بىلىشىمىز كېرەككى، قۇرئاندا بايان قىلىنغان قىسسىلەرنىڭ ھەقىقىي ۋەقەلىك ئىكەنلىكىدە شەك بولمىغىنىدەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن بايان قىلىغان قىسسىلەرمۇ تارىختا بولۇپ ئۆتكەن ھەقىقىي ۋەقەلىكلەردۇر. بۇ قىسسىلەر توقۇلما ھېكايىلەر ئەمەستۇر. قىسسە سۆزلەپ بەرگەندە، بالىنىڭ تارىخقا بولغان چۈشەنچىسى ئاشىدۇ، روھىي چۈشەنچىسى ۋە ئىنتىلىشى كۈچلۈك بولىدۇ، ئۇ قىسسىلەر بالىلارنىڭ ئېڭىدا ئەڭ قىممەتلىك بولغان ئىسلام روھى ۋە ئەخلاق چۈشەنچىسىنى تۇرغۇزىدۇ.

ھەقىقەتەن ئۆلىمالارنىڭ ۋە سالىھلارنىڭ ھاياتى قەلبلەرگە پەزىلەت بىخلىرىنى سۇۋدۇرىدىغان، ئېسىل غايىلىرىمىز يولىدىكى جاپا مۇشەققەتلەرگە سەۋر قىلىشقا ياردەمچى بولىدىغان، ئۆزىنى پىدا قىلىش، ئىرادىلىك بولۇش روھىغا ئۈندەيدىغان ۋە ئېسىل دەرىجىلەرگە يېتىشكە سەۋەبچى بولىدىغان ئەڭ ئېسىل ۋەسىلىلەردىندۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «كۆڭلۈڭنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن، ساڭا پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسىلىرىنى بايان قىلىپ بېرىمىز، بۇ قىسسىلەر ھەقىقەتنى، مۆئمىنلەر ئۈچۈن ۋەز- نەسىھەت، ئىبرەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان.» (سۈرە ھۇد 120- ئايەت)

ئىمام ئەبۇ ھەنىپە: «ئۆتكەنكى ئۆلىمالارنىڭ ياخشى ئىش - ئىزلىرىنى بەزى فىقھى مەسىلىلىرىدىن پايدىلىقراق دەپ قارايمەن. چۈنكى ئۇنىڭدا بىر مىللەتنىڭ ئەدەپ ئەخلاقى گەۋدىلەنگەن» دەپ، بۇنىڭغا ئاللاھ تائالانىڭ : « ئۇلارنىڭ قىسسىسىدىن ئەقىل ئىگىلىرى ئەلۋەتتە ئىبرەت ئالىدۇ » دېگەن ئايىتىنى دەلىل كەلتۈرگەن.(سۈرە يۇسۇپ 11- ئايەت)

تۆۋەندە بەزى قىسسىلەرنى بايان قىلىپ ئۆتىمىز.

ئىبراھىم ۋە ئىسمائىل ئەلەيھىسسالاملار ۋە ئىسمائىلنىڭ ئانىسى ھەزرىتى ھاجەر ئانىمىزنىڭ قىسسىسى

8318/5056 - سەئىد ئىبنى جۇبەير رىۋايەت قىلىدۇكى، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ

ئەنھۇما مۇنداق دېگەن: ئەڭ بۇرۇن ئۆزۈن يوپكا كىيگەن ئايال ئىسمائىلنىڭ ئانىسى (ھاجەر)دۇر، ئۇ سارەدىن يوشۇرنۇش ئۈچۈن ئىزىنى ئۆچۈرۈپ ماڭىدىغان يوپكا كىيىۋالغانىدى. كېيىن ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ھاجەر ۋە ئوغلى ئىسمائىلنى بەيتۇللاھنىڭ يېنىدىكى يوغان دەرەخ تۈۋىگە (زەمزەم بۇلىقىنىڭ ئۈستى، مەسجىدنىڭ يۇقىرى تەرىپىگە) ئەكىلىپ قويدى. ئۇ چاغلاردا مەككىدە ھېچكىم يوق بولۇپ، ئەتراپتىن سۇمۇ تېپىلمايتتى. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا بىر خالتا خورما بىلەن بىر تۇلۇم سۇ بېرىپ، شۇ يەردە قويۇپ قويدى. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام (يۇرتىغا) قايتىپ ماڭغان چاغدا، ئىسمائىلنىڭ ئانىسى (ئۇنىڭ كەينىدىن) ئەگىشىپ بېرىپ: ئى ئىبراھىم! بىزنى ئادەم ۋە باشقا نەرسىلەر يوق بۇ ۋادىغا تاشلاپ قويۇپ نەگە بارىسەن؟ دېدى. ئۇ بۇ سۆزنى نەچچە قېتىم تەكرارلىغان بولسىمۇ، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويمىدى. ئاخىرى ئۇ: الله سېنى مۇشۇنداق قىلىشقا بۇيرىدىمۇ؟ دەپ سورىغان ئىدى، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام: ھەئە، دەپ جاۋاب بەردى. شۇنىڭ بىلەن، ھاجەر: ئۇنداق بولسا، الله بىزنى تاشلىۋەتمەيدۇ، دەپ قايتىپ كەتتى. ئىبراھىم يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئايالى ۋە بالىسىنىڭ كۆزىدىن يىراقلىشىپ بىر داۋانغا كەلگەندە، قىبلىگە يۈزلىنىپ، قولىنى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ: (پەرۋەردىگارىمىز! ئەۋلادىمنىڭ بىر قىسمىنى (يەنى بالام ئىسمائىل بىلەن ئايالىم ھاجەرنى) ناماز ئوقۇسۇن (يەنى ساڭا ئىبادەت قىلسۇن دەپ) سېنىڭ ھۆرمەتلىك ئۆيۈڭنىڭ قېشىدىكى ئېكىنسىز بىر ۋادىغا (يەنى مەككىگە) ئورۇنلاشتۇردۇم، پەرۋەردىگارىمىز! بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ دىللىرىنى ئۇلارغا مايىل قىلغىن، ئۇلارنى شۈكۈر قىلسۇن دەپ تۈرلۈك مېۋىلەرنى ئۇلارغا رىزىق قىلىپ بەرگىن) (سۈرە ئىبراھىم، 37 ـ ئايەت)دەپ دۇئا قىلدى. ھاجەر ئىسمائىلنى ئېمىتتى، ئۆزى تۇلۇمدىكى سۇنى ئىچتى. تۇلۇمدىكى سۇ تۈگەپ، ئانا بالا ئىككىيلەن ئۇسساشقا باشلىدى. ئۇ بالىسىنىڭ ئۇيان بۇيانغا ئۆرۈلۈپ بەرداشلىق بېرەلمەي، تولغىنىپ كېتىۋاتقانلىقىغا (ياكى پۇت قوللىرى بىلەن يەرنى ئۇرىۋاتقانلىقىغا) قاراپ تۇرۇشقا چىدىيالماي ئۇياق بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى. ئۇ سەفانى ئەڭ يېقىن تاغ دەپ قاراپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە چىقتىدە، بىرەرسىنى كۆرۈپ قالارمەن دېگەن ئۈمىدتە ۋادىغا قارىدى. ھېچكىمنى كۆرەلمىگەندىن كېيىن، تاغدىن چۈشۈپ ۋادىغا يېتىپ كەلدى. كۆينىكىنىڭ بىر تەرىپىنى كۆتۈرگەن ھالدا جاپاكەش ئادەمدەك مېڭىپ، ۋادىدىن ئۆتۈپ مەرۋە تېغىغا كەلدىدە، بىرەرسىنى كۆرەرمەن دېگەن ئۈمىدتە ئەتراپقا قارىدى. يەنە ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى. ئۇ شۇ تەرىقىدە (سەفا بىلەن مەرۋە ئارىسىدا) يەتتە قېتىم قاتىندى. ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: كىشىلەرنىڭ سەفا بىلەن مەرۋەنىڭ ئارىسىدا يۈگۈرۈشى مۇشۇنىڭدىن قالغان دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان. ھاجەر مەرۋەگە كەلگەندە، بىر ئاۋازنى ئاڭلاپ، ئۆز ئۆزىگە جىملىدى. ئاندىن دىققەت بىلەن قۇلاق سېلىپ، بۇ ئاۋازنى قايتا ئاڭلاپ: ئاۋازىڭنى ئاڭلاتتىڭ، ئەگەر قۇتقۇزالايدىغان بولساڭ، مېنى قۇتقۇزۇۋالغىن! دېدى. تۇشتۇمتۇت زەمزەم يېنىدا بىر پەرىشتە پەيدا بولدى. ئۇ پۇتى (ياكى قانىتى) بىلەن يەرنى جىجىغان ئىدى، يەردىن سۇ ئېتىلىپ چىقتى. ھاجەر سۇنىڭ ئەتراپىنى قولى بىلەن توراپ تۇرۇپ، تۇلۇمغا ئۇچۇمداپ سۇ ئېلىشقا باشلىدى. ئۇ ئالغانسېرى، سۇ ئۆرلەپ تۇراتتى. ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ

ئەنهۇما يەنە پەيغەمبەر سەلاللاهۇ ئەلەيهى ۋەسەللەمنىڭ: الله ئىسمائىلنىڭ ئانىسىغا رەھمەت قىلسۇن، ئەگەر ئۇ سۇنى ئۆز هالىغا قويۇپ بەرگەن (ياكى ئۇچۇملاپ ئالمىغان) بولسا، زەمزەم ئەلۋەتتە ئېقىپ تۇرغان بۇلاقتا ئايلانغان بولاتتى دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان. شۇنداق قىلىپ، هاجەر سۇنى ئىچتى ۋە بالىسىنى ئېمىتتى. پەرىشتە ئۇنىڭغا: سۇنىڭ تۈگەپ كېتىپ، هالاك بولۇشتىن قورقماڭلار. ئەنە ئاۋۇ يەردە بەيتۇللاھ بار. ئۇنى مۇشۇ بالا بىلەن ئاتىسى (ئىبراھىم) ياسايدۇ، الله ئۆز ئەھلىنى هالاك قىلمايدۇ، دېدى. بەيتۇللاھ (اللەنىڭ ئۆيى)نىڭ ئورنى تۆپىلىككە ئوخشاش ئېگىز بىر جايدا بولۇپ، ئوڭ ۋە سول تەرەپلىرىنى كەلكۈن يالاپ كەتكەنىدى. جۇرهۇم قەبىلىسىدىن بىر توپ كىشى كەدائىدىن كېلىۋېتىپ، بۇ يەردىن ئۆتتى ۋە مەككىنىڭ تۆۋەن تەرىپىگە چۈشتى. ئۇلار ئاسماندا بىر قۇشنىڭ ئەگىپ ئۇچۇپ يۈرگىنىنى كۆرۈپ قالدىدە: بۇ قۇش چوقۇم سۇ بار يەرگە چۈشىدۇ، بىلىشىمىزچە، بۇ ۋادىدا سۇ يوق ئىدى، دەپ ئويلىشىپ، بىر ـ ئىككى كىشىنى چارلاپ بېقىشقا ئەۋەتتى. ئۇلار قارىغۇدەك بولسا، بىر يەردىن سۇ ئېتىلىپ چىقىۋاتقۇدەك، قايتىپ بېرىپ، كارۋاندىكىلەرگە ئەھۋالنى مەلۇم قىلدى. ئۇلار كېلىپ، سۇنىڭ يېنىدا هاجەرنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆردى. ئۇلار: سىنىڭ يېنىڭغا ماكانلىششىمىزغا ئىجازەت قىلامسەن؟ دەپ سورىۋىدى، هاجەر: بولىدۇ، لېكىن سىلەرنىڭ سۇدا ھەققىڭلار يوق، دېدى. ئۇلار: شۇنداق بولسۇن، دېيىشتى. ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنهۇما يەنە پەيغەمبەر سەلاللاهۇ ئەلەيهى ۋەسەللەمنىڭ: ئۇلارنىڭ ئىجازەت سورىشى هاجەرنىڭ يالغۇزلۇق تارتىپ قالماي كىشىلەر بىلەن بىللە تۇرۇشنى بەكمۇ خالايدىغان ۋاقتىغا توغرا كەلگەنىدى دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئائىلىسىدىكىلەرنى چاقىرىپ كەلدى. ئۇلارمۇ بۇ يەرگە چۈشۈپ ماكانلاشتى. ئاخىرى بۇ يەردە بىر نەچچە ئۆيلۈك جۇرهۇم كىشىلىرى ئولتۇراقلاشتى. بالا چوڭ بولۇپ، ئۇلاردىن ئەرەب تىلىنى ئۆگەندى. جۇرهۇملۇقلار ئۇنى كۆيئوغۇل قىلىۋېلىش ئۈچۈن قىزىقىپ قېلىشتى. ئىسمائىل بالاغەتكە يەتكەندە، ئۇنى ئۆز قەۋمىدىن بولغان بىر قىزغا ئۆيلەندۈرۈپ قويدى. ئىسمائىلنىڭ ئانىسى ۋاپات بولدى. ئىبراهىم ئەلەيهىسسالام ئىسمائىل ئۆيلىنىپ بولغاندىن كېيىن (ئۆزى قويۇپ كەتكەن بالا چاقىلىرىنى كۆرگىلى) كەلدى ۋە ئىسمائىلنى تاپالماي، ئايالىدىن سورىدى. ئىسمائىلنىڭ ئايالى: بىزگە رىزىق ئىزدەپ چىقىپ كەتتى، دېدى. ئىبراهىم ئەلەيهىسسالام ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ۋە باشقا ئەھۋاللىرىنى سورىغان ئىدى، ئىسمائىلنىڭ ئايالى: تۇرمۇشىمىز قاتتىق غۇربەتچىلىكتە ئۆتۈۋاتىدۇ، ئەھۋالىمىز بەكمۇ ناچار، دەپ ئىبراهىمغا شىكايەت قىلدى. ئىبراهىم ئەلەيهىسسالام ئۇنىڭغا: يولدىشىڭ قايتىپ كەلگەندە، ئۇنىڭغا سالىمىمنى يەتكۈزۈپ قويغىن. ئۇ ئىشىكىنىڭ بوسۇغىسىنى يۆتكىۋەتسۇن! دېدى. ئىسمائىل قايتىپ كېلىپ خۇددى بىر نەرسىنى سەزگەندەك: بىرسى كەلدىمۇ؟ دەپ سورىدى. ئايالى: هەئە، مۇنداق ـ مۇنداق بىر قېرى كەلدى. سېنىڭ ئەھۋالىڭنى سورىغانىدى، ئېيتىپ بەردىم. تۇرمۇش ئەھۋالىمىزنى سورىغانىدى، تۇرمۇشىمىزنىڭ غۇربەتچىلىكتە ئىكەنلىكىنى ئېيتتىم، دېدى. ئىسمائىل: ئۇ كىشى ساڭا بىرەر ئىشنى تەۋسىيە قىلدىمۇ؟ دەپ سورىغانىدى، ئايالى: هەئە، ئۇ ساڭا سالام ئېيتتى، ئاندىن ئىشىك بوسۇغىسىنى يۆتكىۋېتىشىڭنى تەۋسىيە قىلدى، دېدى. ئىسمائىل: ئۇ

مىنىڭ ئاتام بولىدۇ. ئۇ سېنى قويۇپ بېرىشىمنى تاپىلاپتۇ. سەن ئۆيۈڭگە قايتىپ كەتكىن! دەپ، ئايالىنى تالاق قىلىۋەتتى ۋە جۇرھۇم قەۋمىدىن باشقا بىرىگە ئۆيلەندى. ئارىدىن مەلۇم مۇددەت ئۆتتى، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام يەنە كېلىپ، ئىسمائىلنى تاپالماي ۋە ئۇنىڭ ئايالىدىن سورىدى. ئايالى: بىزگە يېمەكلىك تېپىپ كېلىش ئۈچۈن چىقىپ كەتتى، دېدى. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ۋە باشقا ئەھۋاللىرىنى سوراپ: قانداق تۇرۇۋاتىسىلەر؟ دېدى. ئايال: ياخشى، كەڭتاشا ياشاۋاتىمىز، دەپ اللەقا ھەمدۇ سانا ئوقۇدى. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام: نېمە يەۋاتىسىلەر؟ دەپ سورىۋىدى، ئايال: گۆش، دېدى. نېمە ئىچىۋاتىسىلەر؟ دەپ سورىۋىدى، ئايال: سۇ، دېدى. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام: ئى الله! ئۇلارنىڭ گۆش ۋە سۈيىگە بەرىكەت بەرگىن! دەپ دۇئا قىلدى. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: شۇ چاغلاردا ئۇلارنىڭ ئاشلىقى يوق ئىدى. ئەگەر ئۇلارنىڭ ئاشلىقى بولغان بولسا، ئاشلىقىغىمۇ دۇئا قىلىپ قويغان بولاتتى. مەككىدىن باشقا جايدا گۆش بىلەن سۇنىلا ئىستېمال قىلسا، ئىنسانغا خىل كەلمەيدۇ دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىغان. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام: يولدىشىڭ قايتىپ كەلگەندە، ئۇنىڭغا سالىمىمنى يەتكۈزۈپ قويغىن ۋە ئېيتىپ قويغىنكى، ئۇ ئىشىكىنىڭ بوسۇغۇسىنى مەھكەم ساقلىسۇن، دېدى. ئىسمائىل قايتىپ كېلىپ: بىرەرسى كەلدىمۇ؟ دەپ سورىدى. ئايالى: ھەئە، سالاپەتلىك بىر مويسىپىت كەلدى، دەپ، ئۇ كىشىنى ماختاپ بەردى. ئاندىن: سېنى سورىغان ئىدى، ئەھۋالىڭنى ئېيتىپ بەردىم. تۇرمۇشىمىزنى سورىغان ئىدى، ياخشى تۇرۇۋاتقانلىقىمىزنى ئېيتتىم، دېدى. ئىسمائىل: ئۇ كىشى ساڭا بىرەر ئىشنى تەۋسىيە قىلدىمۇ؟ دەپ سورىغانىدى، ئايالى: ھەئە، ئۇ كىشى ساڭا سالام ئېيتتى ۋە ئىشىكىڭنىڭ بوسۇغىنى مەھكەم ساقلىشىڭنى تەۋسىيە قىلدى، دېدى. ئىسمائىل: ئۇ كىشى مېنىڭ ئاتام بولىدۇ. بوسۇغا دېگىنى سەن بولىسەن. ئاتام مېنى سەن بىلەن ئۆي تۇتۇشقا بۇيرۇپتۇ، دېدى. ئارىدىن يەنە مەلۇم مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلدى. ئىسمائىل زەمزەمگە يېقىن جايدىكى يوغان دەرەخ تۈۋىدە يا ئوقى ياساۋاتاتتى، ئۇ ئاتىسىنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇردى. ئاتا بالا ئىككىسى قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام: ئى ئىسمائىل، الله مېنى بىر ئىشقا بۇيرىدى، دېدى. ئىسمائىل: الله سېنى بۇيرىغان ئىشنى قىل! دېدى. ئىبراھىم: ماڭا ياردەم قىلامسەن؟ دەپ سورىغانىدى، ئىسمائىل: ياردەم قىلىمەن، دېدى. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام: الله مېنى ئەنە ئاۋۇ يەرگە ئۆي سېلىشقا بۇيرىدى، دەپ ئېگىز دۆڭلۈكنىڭ ئەتراپىنى ئىشارەت قىلدى. ئەنە شۇندىن ئېتىبارەن، ئىككىسى بەيتۇللاھنىڭ ئۇلىنى سېلىشقا باشلىدى. ئىسمائىل تاش ئەكېلىپ بەرسە، ئىبراھىم تامنى قوپۇراتتى. تام ئېگىزلىگەندە، ئىسمائىل بىر تاشنى ئېلىپ كېلىپ، ئىبراھىمغا قويۇپ بەردى. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام تامنى شۇ تاشنىڭ ئۈستىگە چىقىپ قوپۇردى. ئىسمائىل داۋاملىق تاش سۇنۇپ بەردى. ئىككىسى بىر تەرەپتىن: {ئى رەببىمىز، ئەمەللىرىمىزنى قوبۇل قىلغىن. سەن ھەقىقەتەنمۇ ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغۇچى ۋە بىلىپ تۇرغۇچىدۇرسەن} (سۈرە بەقەرە، 172 ـ ئايەت) دەپ دۇئا قىلاتتى. قۇرۇلۇش پۈتكەندىن كېيىنمۇ، بەيتۇللاھنى ئايلىنىپ يۈرۈپ بۇ دۇئانى ئوقۇغانىدى. (بۇخارى: 3364)

كىفلنىڭ قىسسىسى

بۇرۇنقى زاماندا كىفل ئىسىملىك بىر كىشى بار ئىكەن. ئۇ ھەرقانداق يامان ئىشلارنى قىلىشتىن يانمايدىكەن. بىر كۈنى مۇھتاج بولۇپ قالغان بىر ئايال كىفلدىن ياردەم سوراپ كەپتۇ. كىفل:

ــ ئۆزەڭنى ماڭا تاپشۇرساڭ مەن ساڭا ياردەم قىلىمەن، دەپتۇ. ئايال چارىسىز بولغاچقا كىفلنىڭ تەلىۋىگە ماقۇل بولۇپتۇ. كىفل ئۇ ئايالغا 60 تال تىللا بېرىپتۇ. كىفل ئۇ ئايالدىن پايدىلىناي دەپ تۇرۇشىغا ئۇ ئايال تىترەشكە ۋە يىغلاشقا باشلاپتۇ. كىفل:

- نېمىشقا يىغلايسەن؟ دەپ سوراپتۇ. ئۇ ئايال يىغلاپ تۇرۇپ:

- مەن ھاياتىمدا ھېچقاچان مۇنداق بىر گۇناھ ئىشنى قىلىپ باقمىغان ئىدىم. بۇ گۇناھقا مېنى مەجبۇر قىلىپ قويغىنى مېنىڭ ھەددىدىن ئارتۇق پېقىرلىقىمدۇر، ئەمما اللە دىن خىجىل بولۇۋاتىمەن ۋە قورقۇۋاتىمەن، دەپتۇ. كىفل ئۆزى ئاڭلىغان بۇ سۆزلەردىن ھەيرانلىق ئىچىدە قېلىپ:

ــ دېمەك سەن اللە دىن قورقۇپ يىغلاۋېتىپسەن- دە؟ ئەگەر ئۇنداق بولسا سەن كەتكىن، بەرگەن پۇللىرىم سېنىڭ بولسۇن، اللە ماڭا مۇنچىلىك كۆپ نېئمەتلەر بەرگەن بولسىمۇ مەن يەنىلا گۇناھلارغا چۆكۈپ يۈرۈپتىمەن. اللە بىلەن قەسەم قىلىمەنكى! بۇندىن كېيىن اللە نىڭ بۇيرىغانلىرىغا ھېچقاچان قارشى چىقمايمەن ۋە ھېچقانداق گۇناھ ئىش قىلمايمەن! دەپتۇ ھەمدە گۇناھلىرىغا تەۋبە قىلىپتۇ.

كىفل شۇ كېچىسى تۇيۇقسىز ئۆلۈپ قاپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەندە كىشىلەر، كىفلنىڭ ئىشىكىگە "اللە كىفلنى مەغپىرەت قىلدى "دېگەن خەت يېزىلغانلىقىنى كۆرۈشۈپتۇ.

تاز، بەرەس ۋە كور ئادەمنىڭ قىسسىسى

9162/5603 - ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله تائالا ئىسرائىل ئوغۇللىرىدىن ئاق كېسەل، تاز ۋە قارىغۇ بولغان ئۈچ كىشىنى سىناپ كۆرمەكچى بولدى ۋە ئۇلارغا پەرىشتە ئەۋەتتى. پەرىشتە بىرىنچى بولۇپ ئاق كېسەل كىشىنىڭ ئالدىغا كېلىپ: "ھەممىدىن نېمىنى ئەڭ ياخشى كۆرىسەن؟ "دەپ سورىدى. ئۇ: "چىرايلىق رەڭ بىلەن چىرايلىق تېرىنى، چۈنكى ئىنسانلار مېنى يامان كۆرىدۇ "دېدى. (پەرىشتە) ئۇنى سىلاپ قويغانىدى، ئۇنىڭ كېسىلى ساقىيىپ، چىرايلىق رەڭ ۋە چىرايلىق تېرە بېرىلدى. ئاندىن ئۇنىڭدىن: "قانداق مالنى ياخشى كۆرىسەن؟ "دەپ سورىدى. ئۇ: "تۆگە (ياكى كالا) "دېدى (راۋىي بۇ ھەقتە، يەنى ئاق كېسەل بىلەن تاز ئىككىسىدىن قايسىسىنىڭ تۆگە ياكى كالا تەلەپ قىلغانلىقى ھەققىدە ئىككىلىنىپ قالغان) پەرىشتە ئۇنىڭغا بىر تۇياق بوغاز تۆگە بېرىپ: "الله بۇلارنى ساڭا مۇبارەك قىلسۇن! "دېدى. ئاندىن تازنىڭ يېنىغا بېرىپ: "ھەممىدىن نېمىنى ئەڭ ياخشى كۆرىسەن؟ "دەپ سورىدى. تاز: "چىرايلىق چاچنى، بۇ نەرسە (يەنى تازلىق) مەندىن كەتسۇن. چۈنكى ئىنسانلار مېنى يامان كۆرىدۇ "دېدى. پەرىشتە ئۇنى سىلاپ قويغانىدى، ئۇنىڭ كېسىلى ساقىيىپ، بېشىغا

چىرايلىق چاچ ئۈندى. ئاندىن ئۇنىڭدىن: "قانداق مالنى ياخشى كۆرىسەن؟ "دەپ سورىدى. ئۇ: "كالىنى "دېدى. (شۇنىڭ بىلەن) ئۇنىڭغا بىر تۇياق بوغاز كالا بېرىپ: "اللە بۇنى ساڭا مۇبارەك قىلسۇن! "دېدى. ئاندىن قارىغۇنىڭ يېنىغا بېرىپ: "ھەممىدىن بەك نېمىنى ياخشى كۆرىسەن؟ "دەپ سورىدى. ئۇ: "اللە كۆزۈمنىڭ نۇرىنى قايتۇرۇپ بەرسۇن، ئىنسانلارنى كۆرەي "دېدى. پەرىشتە ئۇنىڭ كۆزىنى سىيلاپ قويىدى، اللە ئۇنىڭ كۆزىنىڭ نۇرىنى قايتۇرۇپ بەردى. ئاندىن پەرىشتە: "قانداق مالنى ياخشى كۆرىسەن؟ "دەپ سورىدى. ئۇ: "قوينى "دېدى. ئۇنىڭغا بىر تۇياق بوغاز قوي بەردى. ئۇلارغا بېرىلگەن ماللارنىڭ ھەممىسى بوغاز ئىدى، شۇڭا بىرسىنىڭ بىر ۋادى تۆگىسى، يەنە بىرسىنىڭ بىر ۋادى كالىسى، يەنە بىرسىنىڭ بىر ۋادى قويى بولدى. كېيىن، ئۇ پەرىشتە شەكلىنى ئۆزگەرتىپ، ئاق كېسەلنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە: "مەن بىر كەمبەغەل ئادەممەن. يېرىم يولدا قالدىم، اللەتىن ھەمدە سېنىڭ ياردىمىڭدىن باشقا مېنى بۇگۈن مەنزىلىمگە يەتكۈزىدىغان ھېچ نەرسەم يوق. ساڭا چىرايلىق رەڭنى، تېرىنى ۋە مال ئورنىدا تۆگىنى بەرگەن زاتنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ماڭا بىر تۆگە بەرگىن، ئۇنىڭ بىلەن سەپىرىمنى داۋاملاشتۇرۇپ ئۆيۈمگە يېتىۋالاي "دېدى. لېكىن ئاق كېسەل: "بېرىدىغان يەرلەر كۆپ "دېدى. پەرىشتە: "مەن سېنى تونىغاندەك قىلىۋاتىمەن. سەن (بىر ۋاقىتلاردا) ھەممە ئادەم يىراق قاچىدىغان ئاق كېسەل ئەمەسمىدىڭ؟ سەن كەمبەغەل ئەمەسمىدىڭ؟ ! "ئاندىن اللە ساڭا مال بەردى، دېدى. ئاق كېسەل: "ياق، بۇ ماللار ماڭا ئاتا بوۋامدىن مىراس قالغان "دېدى. پەرىشتە ئۇنىڭغا: "ئەگەر يالغان سۆزلەۋاتقان بولساڭ، اللە سېنى بۇرۇنقى ھالىڭغا قايتۇرسۇن! "دېدى. ئاندىن تازنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئاق كېسەلگە دېگەن سۆزلەرنى دېدى. لېكىن تازمۇ ئاق كېسەلگە ئوخشاشلا جاۋاب بەردى. پەرىشتە ئۇنىڭغا: "ئەگەر يالغان سۆزلەۋاتقان بولساڭ، اللە سېنى بۇرۇنقى ھالىڭغا قايتۇرسۇن! "دېدى. ئاندىن (پەرىشتە) قارىغۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ: "مەن بىر كەمبەغەل، مۇساپىر ئادەممەن. يېرىم يولدا قالدىم، اللەتىن ۋە سېنىڭ ياردىمىڭدىن باشقا مېنى بۇگۈن مەنزىلىمگە يەتكۈزىدىغان ھېچ نەرسەم يوق. ساڭا كۆزۈڭنىڭ نۇرىنى قايتۇرۇپ بەرگەن زاتنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ماڭا بىر قوي بەرگىن! ئۇنىڭ بىلەن سەپىرىمنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئۆيۈمگە يېتىۋالاي "دېدى. ئۇ كىشى: "مەن بىر قارىغۇ ئىدىم، اللە كۆزۈمنىڭ نۇرىنى قايتۇرۇپ بەردى. كەمبەغەل ئىدىم، اللە مېنى باي قىلدى. خالىغىنىڭنى ئالغىن ! اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، اللە رازىلىقى ئۈچۈن مەن سېنى ھەرگىزمۇ قىيىن ئەھۋالدا قويمايمەن (يەنى خالىغىنىڭنى ئال) "دېدى. پەرىشتە ئۇنىڭغا: "مېلىڭنى چىڭ تۇت! سىلەر سىنالدىڭلار، اللە سەندىن رازى بولدى، لېكىن ئۇ ئىككى دوستۇڭغا غەزەب قىلدى "دېدى. (بۇخارى: 3464)

مىڭ دىنار قەرز ئالغان ئادەمنىڭ قىسسىسى

9163/5604 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىسرائىل ئوغۇللىرىدىن بىرىنى تىلغا ئېلىپ مۇنداق دېگەن: بىر كىشى يەنە بىر كىشىدىن مىڭ دىنار قەرز سورىدى. قەرز ئىگىسى: "گۇۋاھچى ئېلىپ كەلگىن، گۇۋاھ بولسۇن ! "دېدى. قەرزدار: "اللە گۇۋاھلىققا يېتەر "دېدى. قەرز ئىگىسى: "ئۇنداقتا، كېپىل كەلتۈرگىن! "دېدى. قەرزدار: "اللە كېپىللىككە يېتەر "دېدى. قەرز ئىگىسى: "توغرا ئېيتتىڭ "

دېدى ۋە ئۇنىڭغا مەلۇم مۇددەت ئۈچۈن مىڭ دىنار قەرز بەردى. (قەرزدار) پۇلنى ئېلىپ، دېڭىز سەپىرىگە ئاتلاندى. ئىشنى تۈگەتكەندىن كېيىن، بەلگىلەنگەن مۇددەتتە قەرزىنى تۆلەش مەقسىتىدە قايتىش ئۈچۈن كېمە ئىزدىدى، ئەمما تاپالمىدى. شۇنىڭ بىلەن، بىر ياغاچنى تېپىپ، ئۇنىڭ ئىچىنى ئويدى. ئىچىگە مىڭ دىنار قويۇپ، ئۆز نامىدىن پۇلنىڭ ئىگىسىگە بىر پارچە خەت يازدى. ئاندىن كولىغان يەرنى ئېتىپ، ياغاچنى دېڭىزنىڭ بويىغا ئېلىپ كەلدى ۋە: "ئى رەببىم! سەن بىلىسەن، مەن پالانچىدىن مىڭ دىنار قەرز ئالغان ئىدىم. (شۇ چاغدا) مەندىن كېپىل سورىدى. مەن: الله كېپىللىققا يېتەر، دېدىم. سېنىڭ كېپىللىقىڭغا رازى بولدى. مەندىن گۇۋاھچى تەلەپ قىلدى. مەن: الله گۇۋاھلىققا يېتەر، دېدىم. سېنىڭ گۇۋاھلىقىڭغا رازى بولدى. ئۇنىڭغا قەرزىمنى تۆلەش ئۈچۈن كېمە ئىزدىدىم، ئەمما تاپالمىدىم. بۇنى ساڭا ئامانەت قىلدىم "دەپ دېڭىزغا قويۇۋەتتى. ياغاچ ئېقىپ، دېڭىزنىڭ ئوتتۇرىغا كىرىپ كەتتى. ئۇ ئادەم يۇرتىغا قايتىش ئۈچۈن يەنە كېمە ئىزدەشكە باشلىدى. قەرز ئىگىسى "بەلكىم بىرەر كېمە مېلىمنى ئېلىپ كېلىپ قالار "دېگەن ئوي بىلەن (دېڭىزغا) قاراپ تۇراتتى. تۇيۇقسىزلا ئالدىغا بىر ياغاچ ئېقىپ كېلىپ قالدى. ئۇنى ئوتۇن قىلىش ئۈچۈن ئۆيىگە ئېلىپ بېرىپ يارغان ئىدى، ئىچىدە پۇلى بىلەن خېتى تۇرغانلىقىنى كۆردى. مەلۇم مۇددەتتىن كېيىن، قەرزدار مىڭ دىنار بىلەن كېلىپ: "اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، پۇلۇڭنى ۋاقتىدا ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن كېمە ئىزدىدىم، ئەمما تاپالمىدىم. ۋاقتى ئۆتۈپ كەتتى، خاپا بولمىغىن. مانا بۇ پۇلۇڭ " دېدى. قەرز ئىگىسى: "سەن ياغاچنىڭ ئىچىگە سېلىپ ئەۋەتكەن ئامانەتنى الله ماڭا يەتكۈزدى "دېدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ كىشى كۆپ ھەمدۇ سانا ئېيتىپ، مىڭ دىنارنى ئېلىپ قايتىپ كەتتى. (بۇخارى مۇئەللەق رىۋايەت قىلغان)

باللار بىلەن يۇز تۇرانە سۆھبەت ئۆتكۈزۈش

باللار بىلەن يۇز تۇرانە سۆزلىشىش ئۇلارنىڭ مەسىلىلەرنى ئوچۇق چۈشىنىشى، زېھنىدە قېلىشى، پىكىرلەرنى، چۈشەنچىلەرنى مېڭىسىدە رەتلىك ساقلىۋېلىشى ۋە ئۇنى ئېڭىدا ياخشى قوبۇل قىلىۋېلىشى، ئاڭلاپ چۈشىنىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈشى ئۈچۈن ناھايىتى پايدىلىقتۇر. بۇندىن باشقا، يەنە باللار بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلىرىمىزنىڭ تېخىمۇ يېقىن بولۇشىغا پايدىلىق بولىدۇ. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزگە باللار بىلەن بولغان مۇئامىلىدە ئوچۇق يورۇق بولۇشىمىزنى، ئۇلار بىلەن يۈز تۇرانە سۆزلىشىشىمىزنى ئۆگەتتى.

تىرمىزىنىڭ ئىبنى ئابباستىن قىلغان رىۋايىتىدە، بىر كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلىغىغا مىنگەشتۈرۋالغان ئىبنى ئابباسقا، ئى ئوغۇلچىقىم! مەن ساڭا بىر قانچە سۆز ئۆگىتىپ قوياي دېگەنلىكى بۇنىڭ ئوچۇق دەلىلىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ياش ئۆسمۈرلەرگە سۆز قىلغاندا، سۆزىنى ئۇلار ئاڭقىرالمىغىدەك دەرىجىدە قىسقا ياكى ئۇلار ئاڭلاپ زېرىكىپ قالغىدەك ئۇزۇن قىلماي، تۈزلا قىلىپ ئۇلارنىڭ بىلىۋېلىشىغا پايدىلىق بولغان كەلىمىلەرنى ئۆگىتىپ قويىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ باللىرىغا دېگەن سۆزلىرىنىڭ سۆزلۈكلىرى ئاددىي، چۈشىنىشلىك، ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان مەنىسى چوڭقۇر بولۇپ، باللارنىڭ ئەقىل ئىقتىدارىغا ناھايىتى يېقىندۇر. بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دېگەن سۆزلىرى ئۈستىدە ياخشىراق

ئويلىنىپ باقىدىغان بولساق، بۇ سۆزلەرنىڭ بالىلارنىڭ ھازىرقى بالىلىق دەۋرى بىلەن بىرگە ئۇنىڭ كەلگۈسىدىمۇ ياخشى بولۇشى ئەقىدە ۋە پىكىرىي جەھەتتىن تەربىيىلەشكە ئۇيغۇن ئىكەنلىكىنى بىلەلەيمىز.

7635/4596 ـ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – قَالَ: كُنْتُ خَلْفَ رَسُولِ الله صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا فَقَالَ: ((يَا غُلامُ إِنِّي أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ احْفَظِ الله يَحْفَظْكَ، احْفَظِ الله تَجِدْهُ تُجَاهَكَ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ الله، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِالله، وَاعْلَمْ أَنَّ الْأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ الله لَكَ، وَلَوِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ الله عَلَيْكَ، رُفِعَتِ الْأَقْلامُ وَجَفَّتِ الصُّحُفُ))* الترمذي(2516)

7635/4596 ـ ئىبنى ئاببباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر كۈنى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئارقىسىغا مىنگىشىۋالغانىدىم. ئۇ: ئى ئوغلۇم ! مەن ساڭا بىر قانچە كەلىمە ئۆگىتىپ قوياي. اللەنىڭ بۇيرۇقلىرىغا چىڭ يېپىشقىنىكى، اللە سېنى قوغدايدۇ. اللەنىڭ بۇيرۇقلىرىغا ئىزچىل ئەمەل قىلغىنىكى، اللەنى كۆز ئالدىڭدا تاپىسەن. بىر نەرسە سورىساڭ، اللەتىن سورىغىن. ياردەم تىلىسەڭ، اللەتىن تىلىگىن. بىلىپ قويغىنىكى، بارلىق ئۇممەت ساڭا پايدا يەتكۈزۈش ئۈچۈن بىر يەرگە يىغىلسىمۇ، اللە ساڭا پۈتۈۋەتكەندىن باشقا ھېچقانداق پايدا يەتكۈزەلمەيدۇ. ئەگەر بارلىق ئۇممەت ساڭا زىيان يەتكۈزۈش ئۈچۈن يىغىلسىمۇ، اللە ساڭا پۈتۈۋەتكەندىن باشقا ھېچقانداق زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. قەلەملەر كۆتۈرۈلدى، بەتلەر قۇرۇدى. (تىرمىزى: 2516)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇنداق يۇزمۇ يۇز سۆز قىلىش ئۇسۇلى، دىلدىكى ھەسەتخورلۇق، ئىچى يامانلىق، كۆرەلمەسلىك ۋە ئادەۋەتكە ئوخشاش يامان ئىللەتلەردىن يىراق بولۇشقا نەسىھەت ئۇسلۇبى بويىچە كۆرسەتمە بېرىدۇ.

بالىنىڭ ئەقلىگە مۇۋاپىق سۆز قىلىش

ھەر قانداق مەخلۇقاتلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدا بۆسۈپ چىقىشقا توسالغۇ بولىدىغان بىر توساق بولغىنىدەك، ھەر قانداق بىر بالىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش باسقۇچىدا شۇنداق بىر بۆسۈش نۇقتىسى بولىدۇ. بۇ بالىنىڭ ئەقىل ـ ئىدراكىنىڭ تەرەققىي قىلىش باسقۇچىدىكى بالىنىڭ خاھىشىدا ئاشكارىلىنىدۇ. ئاتا ـ ئانا ۋە تەربىيە قىلغۇچىلارنىڭ بالىنىڭ بۇ باسقۇچتىكى روھىي ۋە زېھنىي قۇۋۋىتىگە ياخشى دىققەت قىلىشى، ئۇلارغا ماس بولغان ئۇسۇل ۋە مۇئامىلىلەردە بولۇشى بالىنىڭ ئەقلىي ۋە خۇلقىنىڭ توغرا يۆنىلىشتە تەرەققىي قىلىشىغا پايدىسى بولىدۇ. چۈنكى ئاتا ـ ئانا ياكى تەربىيىچىلىرىنىڭ توغرا ئۇسۇلدىكى ياردىمى ئۇلارنىڭ ھەر بىر سۆز ۋە ھەرىكىتىدە ئۆلگە بولىدۇ. ئۇلار ئۇنىڭدىن ئۆگىنىدۇ ۋە ئۈرنەك ئالىدۇ.

بىز يۇقىرىدا بايان قىلغان پىكرىمىزنىڭ دەلىلى ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قانداق قىلىشقا يول كۆرسەتكەنلىكىگە دائىر تۆۋەندىكى دەلىلگە بىر قاراپ باقايلى. بەدر ئۇرۇشى بولۇشتىن ئىلگىرى ساھابىلار قۇرەيشلىكلەرنىڭ مېلىنى باقىدىغان بىر بالىنى تۇتىۋېلىپ ئۇ بالىدىن دۈشمەن تەرەپتىكى ئەسكەرلەرنىڭ سانىنى سورىدى. ئۇ بالا بۇنى دەپ بېرەلمىگەندە،

ئۇلار قەستەن دەپ بەرمىدى دەپ گۇمان قىلىپ، ئۇنى ئۇرۇشقا باشلىدى. بۇ چاغدا دۇنيا ئەھلىدىن ئەڭ دانا پسىخولوگ ئالىمى بولغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كېلىپ بالىنى ئۇرۇشتىن توختاتتى ۋە ئۇ بالىدىن ـــ قەۋمىڭ (يەنى دۈشمەن تەرەپنى دېمەكچى) كۈندە قانچە تۆگە بوغۇزلايدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى. بالا تېزلا ـــ توققۇز ياكى ئون ـــ دەپ جاۋاب بەردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ـــ ئۇنداقتا ئۇلارنىڭ سانى توققۇز يۈز بىلەن مىڭ ئارىسىدا ئىكەن، ـــ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ بالىنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنىڭ ئۇنچىلىك كۆپ ساننى بىلەلىگىدەك ئەمەسلىكىنى، پەقەت ئونلۇق ساندىكى نەرسىلەرنىلا بىلەلەيدىغانلىقىنى ھېس قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى ئۇنداق قىيىن تۈيۈلىدىغان سانلارنى دېيىشكە قىستىماي، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئاسان بىلىدىغان سان ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن تونۇشلۇق مالنىڭ ئىسمى بىلەن سوئال سورىغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەبەشىستانلىق كىچىك بىر قىزغا ھەبەشىستاننىڭ تىلىدا سۆز قىلغانلىقمۇ ئۇنىڭ دانالىقىنىڭ يەنە بىر دەلىلىدۇر. ئىبنى تەيمىيە «ئىقتىدا ئۇس سىراتىل مۇستەقىيم» (توغرا يولنىڭ تەلىپى) دېگەن كىتابىدا نەقىل قىلىشچە، دادىسى ھىجرەت قىلىپ ھەبەشىستانغا بارغاندا، شۇ يەردە تۇغۇلغان ئۇممۇ خالىد بىنتى خالىد ئىبنى سەئىد ئىبنى ئاس ئىسىملىك كىچىك بىر قىزغا بىر كۆينەك بېرىپ، ئاندىن ئۇ قىز چۈشىنىدىغان ھەبەشىستاننىڭ تىلىدا: ـــ ئى ئۇممۇ خالىد ! بۇ سېنا، ـــ دېگەن. سېنا، ھەبەشىستان تىلىدا، ياخشى دېگەنلىك بولۇپ، ناۋادا ئۇ قىزغا قىز بىلىدىغان تىلدا سۆز قىلمىغاندا بەلكىم ئۇ قىز چۈشەنمىگەن بولاتتى.

8006/4842 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: دخل رسول الله صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ وعندي جاريتان، تغنيان بغناء بعاث، فاضطجع على الفراش، وحول وجهه، ودخل أبو بكر فانتهرني، وقال: مزمارة الشيطان عند النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ فأقبل عليه صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقال: ((دعهما))، فلما غفل غمزتهما، فخرجتا، وكان يوم عيد يلعب السودان بالدرق والحراب في المسجد، فإمَّا سألت النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وإما قال: ((تشتهين تنظرين؟)) فقلت: نعم، فأقامني وراءه، خدي على خده، ويقول: ((دونكم يا بنى أرفدة))، حتى إذا مللت قال: ((حسبك؟)) قلت: نعم، قال: ((فاذهبي))* البخاري (950)، مسلم (892).

8006/4842 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېنىڭ يېنىمغا كىرگەندە، يېنىمدا ئىككى قىز بۇئاس (ئەۋس بىلەن خەزرەج ئۇتتۇرىدا جەڭ بولغان جاي) ئۇرۇشىدا ئېيتىلغان قوشاقلارنى ناخشا قىلىپ ئېيتىۋاتاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇدۇل كۆرپىگە چىقتىدە، بىزگە ئارقىسىنى قىلىپ ياتتى. بىر كەمدىن كېيىن (دادام) ئەبۇ بەكرى كىرىپ قېلىپ، مېنى ئەيىبلەپ: رەسۇلۇللاھنىڭ ئالدىدا شەيتاننىڭ ناۋالىرى ياڭراپ كېتىپتىغۇ؟ دېۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەبۇ بەكرىگە: ئۇلارنى ئۆز مەيلىگە قويغىن! دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دىققەت قىلمىغان ۋاقتىتا، ئۇ ئىككى قىزنى چىمدىپ قويۇۋىدىم، ھۇجرامدىن چىقىپ كەتتى. ھېيت كۈنلىرى قارا تەنلىكلەر نەيزە قالقانلىرىنى ئوينىتىپ، ماھارەت كۆرسەتتى. مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن

سورىدىممۇ ياكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەندىن سورىسا، ماقۇل بولدۇممۇ، ئەيتاۋۇر مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كەينىدە تۇرۇپ، ھەيبەشلەرنىڭ ماھارىتىنى كۆردۇق. ئىككىمىزنىڭ مەڭزى بىر ـ بىرىگە تېگىپ تۇراتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھاياجانلانغان ھالدا: ئەي بەنى ئەرفىدە! بوش كەلمەڭلار! دەپ قوياتتى. مەن زېرىككىچە كۆرگەندىن كېيىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: بولدىمۇ؟ دەپ سورىدى، مەن: ھەئە، دېگەنىدىم: ئەمىسە ھۇجرىغا قايتقىن! دېدى. (بۇخارى: 950)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆندىلىك تۇرمۇشىدىكى مىساللارنى ئېلىپ ئېيتساقمۇ، نۇرغۇنلىغان ھېكمەتلەرنى بىلىۋالالايمىز. مەسىلەن، ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭ ئۆيىدە خىزمىتىنى قىلىپ يۈرگەندە، بىرەر ئىشنى خاتا قىلىپ سالسا ياكى ئۇنتۇپ قېلىپ قىلمىسا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر ئۇنى ئەيىپلىسە ياكى جازالىماقچى بولسا، كىچىك بالىنىڭ ئىقتىدارىنى ياخشى بىلىدىغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قويۇڭلار! ئەگەر ئۇ قىلالىغان بولسىلا، ئەلۋەتتە قىلغان بولاتتى، دەيتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ سۆزى ۋە ئەمەلىيىتى شۇنى كۆرسىتىدۇكى، بالىلارنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارى ۋە كۈچ قۇۋۋىتى چەكلىك بولغاچقا، ئۇلاردىن چامى يەتمەيدىغان ئىشلارنى تەلەپ قىلىش توغرا ئەمەستۇر. ئادەتتە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كىچىك بالىلار بىلەن ئوينىشاتتى. ئۇلار بىلەن ئويناشقاندا قارشى تەرەپنىڭ يېشى، ئەقلىي ۋە جىسمانىي قۇۋۋىتىگە مۇناسىپ ئويۇنلارنى ئوينايتتى. ھەم ئۇلارغا مۇناسىپ سۆزلەرنى قىلاتتى. ئەگەر بالىلارغا بولغان مۇئامىلىدە يۇقىرىقى قانۇنىيەتنىڭ ئەكسىچە يول تۇتقاندا، ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ پەقەتلا بالىنى ئۆزىگە ماس بولمىغان نەرسىگە مەجبۇر قىلغانلىق بولىدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ بۇنىڭغا قارىتا بىلدۈرىدىغان ئىنكاسىنىڭ جېدەللىشىش، قارشىلىق قىلىش، ئۇنىڭدىن بىزار بولۇشتىنلا ئىبارەت بولىدىغانلىقىنى كۆرىمىز. ئۆزىمىزنى مىسالغا ئالساقمۇ، ناۋادا بىرى بىزگە بىز چۈشەنمەيدىغان بىر تىلدا سۆزلىسە، بىرەر نەرسىلەرنى ئىپادىلىمەكچى بولسا، بىز ئۇنىڭغا ھېچقانداق ئىنكاس بىلدۈرمىسەك، ئۇ ئادەم ئاچچىقلاپ بىزنى ئۇرۇپ كەتسە ياكى دۇشكەللەپ كەتسە، بىزگە نىسبەتەن بۇ ئادىللىقمۇ؟ ھەرگىز ئادىللىق ئەمەس. دېمەك، ئۆسمۈرلەرمۇ شۇنىڭغا ئوخشاشتۇر.

بالىلار بىلەن مۇلايىملىق بىلەن سۆزلىشىش

بالىلار بىلەن مۇلايىملىق بىلەن سۆزلىشىش بالىلارنىڭ ئەقىل ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا، چۈشىنىش دائىرىسىنى كېڭەيتىشكە، شەيئىلەرنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى بىلىپ يېتىشىگە پايدىلىقتۇر. ئۇلار بىلەن مۇلايىملىق بىلەن سۆزلەشكەندە، يەنە ھادىسىلەرنىڭ سەۋەبلىرىنى، ھاياتلىقنىڭ قانۇنىيەتلىرىنى بىلدۈرۈشكە ئاسان بولىدۇ. بالىلارنى مەسىلىلەر ئۈستىدە مۇنازىرە يۈرگۈزىدىغان، سۆھبەتلىشىشكە ھېرىسمەن بولىدىغان قىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلارغا قارىتا تېخىمۇ كەڭ دائىرىدە تەربىيىلەشكە شارائىت ھازىرلىنىدۇ. چۈنكى بالىلاردا ئۇلارنىڭ تەربىيىلىنىشىگە پايدىلىق بولغان يۇقىرىقىدەك شارائىتلار ھازىرلانغاندا، ئۇلارنىڭ تەبىئىتىدە ئۆز ھەقلىرىنى قوغدىيالىغۇدەك، بىلمىگەن نەرسىلىرىنى دادىل سورىيالىغۇدەك جۈرئەت پەيدا بولىدۇ، ئۇلارنىڭ تىلى راۋانلىشىپ، تەپەككۇرى

ئۆتكۈرلىشىدۇ. ھەتتا چوڭلارنىڭ پىكىرلىرىگە ئىشتىراك قىلغۇدەك، ئۇلارنىڭ پىكىرلىرىگە ئۆز پىكىرلىرىنى قاتناشتۇرالىغۇدەك ۋە پىكىرلىرى چوڭلار تەرىپىدىن نەزەرگە، ئېتىبارغا ئېلىنغۇدەك بولىدۇ. چۈنكى ئۇ ئائىلىدىكى تەربىيىلىنىش جەريانىدا چوڭلار بىلەن دادىل، روھلۇق، ئەدەپلىك سۆزلىشىش تەجرىبىسىگە ئىگە بولغاچقا، باشقا جايلاردىمۇ شۇ ئارتۇقچىلىقنى جارى قىلدۇرالايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلارنىڭ سوئالىغا جاۋاب بىرەلمىگەن بالا بىلەن مۇلايىم يۇسۇندا سۆزلىشىپ، ئۇ بالىدىن ئىشەنچلىك جاۋابقا ئېرىشىشىمۇ بىزگە بىر ياخشى ئۈلگىدۇر. شۇنداقلا، يەنە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆزىنىڭ زىنا قىلىشقا رۇخسەت قىلىشنى تەلەپ قىلىپ كەلگەن ياشنى ئەيىپلىمەستىن، ئۇنىڭغا قاتتىق - يىرىك گەپ قىلماستىن، زىنانى ئائىلىسىدىكى ھەر قانداق بىر ئايال كىشىگە راۋا كۆرىدىغان-كۆرمەيدىغانلىقىنى مىسال قىلىپ سوراش ئارقىلىق، ئۇ ياشنى ئۆمۈر بويى ھەتتا نامەھرەملەرگە قارىمايدىغان بولۇپ يېتىشىپ چىقىشىغا سەۋەبچى بولۇشى، ئۇنىڭ تەربىيىلەش بابىدا قانچىلىك دەرىجىدىكى مۇلايىم ۋە سەۋرچان بىر ئۇستاز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلىدۇر.

ئىمام بۇخارىنىڭ ئىبنى ئابباستىن قىلغان رىۋايىتىدە ئۇ بالىنىڭ كېچىدە ناماز ئوقۇشقا قانچىلىك ھېرىس بولۇپ يېتىلگەنلىكى بايان قىلىنغان. ئىككىنچى بىر رىۋايەتتە بىرىنچى رىۋايەتتىنمۇ زىيادىرەك قىلىپ بايان قىلىنغان بولۇپ، ئىبنى ئابباس كېچىدە ناماز ئوقۇش ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدا قونۇپ قالغان. ئۇ ئۆزى ھەققىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نامىزىنى كۆزىتىش ئۈچۈن ھامما ئاچام مەيمۇنەنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالدىم. مېنىڭ بۇ يەردە قونۇپ قالغانلىقىمنى تۇيۇپ قالغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كۆزلەر ئۇخلىدى، يۇلتۇزلار پاتتى، ھەممىنى ئىدارە قىلىپ تۇرغۇچى تىرىك ئاللاھ شۇبھىسىزكى، قېپقالدى، دېدى ۋە بۇنىڭغا ئۇلاپ ئال ئىمران سۈرىسىدىكى «ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ يارىتىلىشىدا، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ نۆۋەتلىشىپ تۇرۇشىدا، ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن، ئەلۋەتتە، روشەن دەلىللەر بار» (سۈرە ئال ئىمران، 190 - ئايەت.) دېگەن ئايەتتىن باشلاپ بىر قانچە ئايەتنى ئوقۇدى. ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ تاھارەت ئېلىپ نامازنى باشلىدى. مەنمۇ تاھارەت ئالغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سول تەرىپىدە نامازغا تۇردۇم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مېنى قۇلىقىمدىن تۇتۇپ، (باشقا بىر رىۋايەتتە مېنىڭ پېشانەمنى ئارقا تەرىپىدىن چۆگىلىتىپ، دېيىلگەن) ئۆزىنىڭ ئوڭ تەرىپىگە تۇرغۇزدى. مەن يەنە ئۆز ئورنۇمغا قايتىپ تۇردۇم. ئۇ مېنى ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى قېتىممۇ ئەنە شۇنداق تۇرغۇزدى. ناماز ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەندىن، ئى بالا ! سېنىڭ مەن تۇرغۇزۇپ قويغان يەردە تۇرماسلىقىڭغا نېمە سەۋەب بولدى؟ دەپ سورىدى. مەن سەن دېگەن ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى، ھېچقانداق بىر كىشىنىڭ سەن بىلەن باراۋەر ئورۇندا تۇرۇشى مۇۋاپىق بولمايدۇ، دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئى ئاللاھ ئۇنى دىندا ئالىم قىل ! ئۇنىڭغا بىلىمنى تەھلىل قىلىشقا مۇۋەپپەق قىل! دەپ دۇئا قىلدى.

بالىنىڭ سەزگۈ ئەزالىرىنى مەشىق قىلدۇرۇش

بالىنىڭ سەزگۈ ئەزالىرىنىڭ مەشقى بالىنىڭ ئېجاتچانلىق روھىنى ئويغىتىدۇ. بالىنىڭ

ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ئەگىشىپ بالىنىڭ قولىنىڭ ھەرىكىتى ئۇنىڭ سەزگۈرلۈك تۇيغۇسىنى ئاشۇرىدۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ سەزگۈ ئەزالىرىنىڭ ھەرىكەتلىنىشىنى كۆرگەندىن كېيىن، ھەر بىر ئەزاسىغا تەئەللۇق بولغان ئىشلارنى ئۆزى قىلىپ كۆرگۈسى كېلىدۇ-دە، ئاستا ـ ئاستا قىلىشقا باشلاپ، ئاخىرىدا مۇكەممەل قىلالايدىغان بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن، يېڭىلىق يارىتىش ئىمكانىيىتى ھازىرلايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بالىغا كۆرسەتكەن ئۈلگۈسى بۇنىڭ ياخشى مىسالىدۇر. بىر كۈنى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر بالىنىڭ قوي سويۇۋاتقانلىقىنى، لېكىن ئۇ بالىنىڭ تەجرىبىسىزلىكىدىن ياخشى سويالمايۋاتقانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن، يېڭىنى تۇرۇپ قوينى سويۇشقا باشلايدۇ. ئۇ بالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قوي سويغاندىكى ھەر بىر ھەرىكىتىگە زەڭ سېلىپ قاراپ، ئۇنى ئۆگىنىشكە باشلايدۇ. دېمەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بالىلارغا ئەمەلىيەت ئارقىلىق ئۆگەتكەنلىكىدەك بۇ مىسالى بىزنىڭ شۇنداق قىلىشىمىزنىڭ توغرا ۋە زۆرۈرلىكىنى ئىسپاتلايدۇ.

ئۈچىنچى، بالىنىڭ پسىخىكىسىغا تەسىر كۆرسىتىدىغان ئامىللار

بالىغا ھەمراھ بولۇش

بالىغا ھەمراھ بولۇش ۋە ئۇلار بىلەن ئويناش ئۇلارنىڭ خۇسۇسىيىتىنىڭ يېتىلىشىدە ناھايىتى چوڭ رول ئوينايدۇ. بۇ خۇددى دوستىنىڭ دوستقا ئەينەك بولغىنىدەك، بالا بىلەن ئۇنىڭ ھەمراھىمۇ بىر- بىرىدىن ئۆگىنىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كۆپ ھاللاردا بالىلارنى ھەمراھ قىلىۋالاتتى. بەزىدە ئىبنى ئابباسنى ھەمراھ قىلىۋالسا، بەزىدە تاغىسىنىڭ ئوغلى جەفەرنى ھەمراھ قىلىۋالاتتى. يەنە بەزىدە بولسا، ئەنەسنى ھەمراھ قىلىۋالاتتى (ئاللاھ ئۇلارنىڭ ھەممىسىدىن رازى بولسۇن !). دېمەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھېچبىر ئىككىلەنمەستىن ۋە كىبىرلەنمەستىن ئۇلارنى ھەمراھلىققا ئېلىۋالاتتى. بالىلارنىڭ چوڭلارنىڭ ھەر تۈرلۈك ھالەتلىرىدىكى ئىش ـ ھەرىكەتلىرىنى ئۆگىنىشى، شەخسىيىتىنى ئەتراپلىق تەربىيىلىشى، ئەقىل ـ ئىدراكىنىڭ پىشىپ يېتىلىشى، ياخشى بولغان ئادەتلەرنى ئۆزىگە سىڭدۈرۈشى ئۈچۈن چوڭلارنىڭ كىچىكلەرنى ھەمراھ قىلىش مەجبۇرىيىتى باردۇر. ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن قىلىنغان رىۋايەتتە بايان قىلىنىشىچە، جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى سىققان ۋە ئۇنىڭ كۆكسىنى يارغان ۋەقەلىكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بالىلار بىلەن ئويناۋاتقان پەيتتە يۈز بەرگەن...

7635/4596 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر كۈنى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئارقىسىغا مىنگىشىۋالغانىدىم. ئۇ: ئى ئوغلۇم ! مەن ساڭا بىر قانچە كەلىمە ئۆگىتىپ قوياي. اللەنىڭ بۇيرۇقلىرىغا چىڭ يېپىشقىنىكى، الله سېنى قوغدايدۇ. اللەنىڭ بۇيرۇقلىرىغا ئىزچىل ئەمەل قىلغىنىكى، اللەنى كۆز ئالدىڭدا تاپىسەن. بىر نەرسە سورىساڭ، اللەتىن سورىغىن. ياردەم تىلىسەڭ، اللەتىن تىلىگىن. بىلىپ قويغىنكى، بارلىق ئۈممەت ساڭا پايدا يەتكۈزۈش ئۈچۈن بىر يەرگە يىغىلسىمۇ، الله ساڭا پۈتۈۋەتكەندىن باشقا ھېچقانداق پايدا يەتكۈزەلمەيدۇ. ئەگەر بارلىق ئۈممەت ساڭا زىيان يەتكۈزۈش ئۈچۈن يىغىلسىمۇ، الله ساڭا پۈتۈۋەتكەندىن باشقا ھېچقانداق زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. قەلەملەر

كۆتۈرۈلدى، بەتلەر قۇرۇدى. (تىرمىزى: 2516)

ساھابىلارمۇ ھەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدەك بالىلارنى ئۆزلىرىگە ھەمراھ قىلاتتى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئوغلىنى ۋە ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانى ھەمراھ قىلىشۋالاتتى. زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئوغلىنىڭ ئۇرۇش تاكتىكىلىرىغا كۆزى پىشسۇن، قورقماس، چىدامىلىق بولۇپ چىنىقسۇن، دەپ ئۇنى ئۇرۇشلارغا بىرگە ئېلىپ چىقاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بالىلارنىڭ بالىلار بىلەن بىللە بولۇشىغا ئەھمىيەت بېرەتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بالىلىق چاغلىرىدىمۇ دائىم بالىلار بىلەن بىرگە ئوينايتتى. ئۇ شۇنداق چوڭ بولغان ئىدى. شۇڭا ئويناۋاتقان بالىلارنى كۆرسە ئۇلارنى بىر ـ بىرىدىن ئايرىۋەتمەيتتى، ھەم ئۇلارنىڭ ئويۇنلىرىغا دەخلى قىلمايتتى بەلكى ئۇلارنىڭ جامائەت بولۇپ ئويناشلىرىغا، ئويۇنلارنى داۋاملاشتۇرۇشىغا ئىلھام بېرەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ، بالىلارنىڭ ھاياتىدا ئۇلار بىلەن بىرگە ئوينايدىغان دوستلىرىنىڭ بولۇشىغا ئەھمىيەت بېرىش لازىمدۇر. ئاتا- ئانىلار بالىلىرىنىڭ بىللە ئوينايدىغان بالىلارنىڭ كىملىكىگە ئەھمىيەت بېرىشى، ئۇلارنىڭ ياخشى بالىلار بىلەن ئوينىشىغا تاللاش ياردىمى بېرىشى، ئۇ بالىلارنىڭ ئەخلاقىغا، ئىش ـ ئەمەللىرىگە دىققەت قىلىشى، دادىلار، دادىلار بىلەن، ئانىلار، ئانىلار بىلەن پەرزەنتلىرىنىڭ ئەھۋاللىرىنى، دەرس ئۆگىنىش نەتىجىلىرى، ئەخلاق ۋە يۈرۈش ـ تۇرۇشلىرىنى نازارەت قىلىپ تۇرۇش ئۈچۈن يىغىلىپ تۇرۇشى ناھايىتى ئەھمىيەتلىكتۇر. چۈنكى ئاتا- ئانا بولغۇچى بالىنىڭ جىسمىنىڭ ھالال تائام بىلەن چوڭىيىشىغا ئەھمىيەت بەرگىنىدەك مەنىۋى جەھەتتىنمۇ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشى ئۈچۈن ئوينايدىغان، ھەمسۆھبەت بولىدىغان توغرا يولدىكى دوستلارنى تېپىشىغا ياردەم بېرىشى كېرەك. ئاتا ـ ئانىلار ھاياتلىقنىڭ ئالدىراشچىلىقى بىلەن ياكى ئۆزلىرىنىڭ ھاۋايى ھەۋەسلىرى بىلەنلا بولۇپ كېتىپ، بالىلار بىلەن كارى بولماسلىق، ئانا بولغۇچىنىڭ تۇگمەس باردى- كەلدى ۋە باشقا ئائىلە ئىشلىرى بىلەن بولۇپ كېتىپ بالىنىڭ ئەھۋالىغا كۆڭۈل بۆلمەسلىكى، ناۋادا بالىلارنىڭ يامان خۇيلۇق بالىلار بىلەن دوست بولۇپ قېلىشىغا، بۇنىڭ بىلەن يامان ئادەم بولۇپ قېلىشىغا سەۋەب بولۇپ قالسا، بۇنىڭدىن ئارتۇق يامان ئىش بولمايدۇ. چۈنكى، جەمئىيەتتە يۈز بېرىۋاتقان جىنايەتلەرنىڭ دەسلەپكى ئامىللىرىنىڭ كۆپىنچىسى جىنايەت شەكىللەندۇرگۈچىلەرنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى، پەرزەنتلىرىدە بۇنداق يامان بۇرۇلۇشقا ئېلىپ بارىدىغان سەۋەبلەردىن غاپىل قالغانلىقى، خەۋەرسىز، پەرۋاسىز يۈرگەنلىكىدىندۇر. سىز بالىڭىزنى بالىلار تۇرمىسىدە كۆرۈشنى خالامسىز ياكى ئاللاھنىڭ ئۆيى بولغان مەسجىدلەردە تۇرۇشنى خالامسىز؟ ناۋادا ئاۋۋالقىسىنى خالىمىسىڭىز، بالىڭىزنىڭ يامان يولغا كىرىپ ئاشۇ ئاقىۋەتكە قېلىپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ياخشى دوست تېپىشىغا ياردەملىشىشكە ئالدىراڭ. ناۋادا بالىڭىز ئۈچۈن ياخشى دوست تېپىپ بېرىشكە ئۆزىڭىز قادىر بولالمىسىڭىز، ئۇنداقتا، بالىڭىزنى ياخشى بالىلارنىڭ ئارىسىغا قوشۇپ قويىدىغان ياخشى تەربىيەچى ئۇستاز تېپىشقا ئالدىراڭ. دىن دۈشمەنلىرى بالىلىرىمىزنى قوچاقلىرىمىزدىن ئوغرىلايدىغان بولغىلى، كاپىر تەشكىلاتلار بوزۇقچىلىق جەمئىيەتلىرى، ئەيش ئىشرەت سورۇنلىرىنى قۇرغىلى ئۇزاق زامانلار بولدى. ئاتا ـ ئانىلىرىمىزنىڭ ئۇيقۇسىنى ئاچىدىغان ۋاقتى تېخىچە كەلمىدىمۇ؟!

بالىنى خۇش قىلىش

بالىلارنىڭ دىلىغا خۇشاللىق ئاتا قىلىش ئۇنىڭ شەخسىيىتىگە تەسىر كۆرسىتىشتە ئاجايىپ مۇھىم رول ئوينايدۇ. بالىلارنىڭ تەبىئىيىتى پاك، غۇبارسىز بولغانلىقى ئۈچۈن شاد خۇراملىقنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇلار يەنە ئۆز نۆۋىتىدە چوڭلارغا خۇشاللىق بېغىشلىغۇچى ۋاسىتىلەردىن بولۇپ، ئۇلار چوڭلارنىڭ خۇشال بولۇشىنى، ئۇلارنىڭ يۈزلىرىدە كۈلۈمسىرەشنىڭ پارلىشىنى ياخشى كۆرىدۇ. بۇندىن باشقا يەنە چوڭلارنىڭ بالىلارغا ئاتا قىلغان خۇشاللىقى ئۆز نۆۋىتىدە بالىلارنىڭ جانلىق ۋە جوشقۇن بولۇشىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئۇلارنىڭ ئىنكاسىنىڭ تېز، تەپەككۇرىنىڭ ئۆتكۈر، ھۆكۈم قىلىش ئىقتىدارىنىڭ توغرا بولۇشىغا تۈرتكە بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دائىم بالىلارنى خۇشال قىلىشقا تىرىشاتتى ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن تۈۋەندىكىدەك ئىشلارنى قىلاتتى. بالىلارنى سۆيەتتى ۋە ئۇلار بىلەن بىرگە ئوينايتتى. ئۇلارنىڭ باش كۆزلىرىنى سىلايتتى. ئۇلارنى كۆتۈرەتتى ۋە قۇچىقىغا ئېلىپ ئولتۇراتتى. ئۇلارغا ياخشى يېمەكلىكلەرنى تەقدىم قىلاتتى. ئۇلار بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ تاماق يەيتتى. دېمەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بالىلارنى خۇش قىلىشنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە مۇھىم ئىكەنلىكىنى بىلگەنلىكى ئۈچۈن يۇقىرىقىدەك ئۈلگىلىك ئىشلارنى قىلىش ئارقىلىق بالىلارنى خۇش قىلىشقا تىرىشاتتى.

بالىلارنى ئۆزئارا مۇسابىقىگە سېلىش ۋە ئۇتقانلارنى مۇكاپاتلاش

ئۆزئارا بەسلىشىش ۋە مۇسابىقىگە چۈشۈش ئىنساننىڭ تىرىشچانلىق يوشۇرۇن كۈچىنى ھەرىكەتلەندۈرىدىغان ئامىللاردىن بولۇپ، بىر ئىنسان ئۆزىنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە ئىقتىدارلىق ئىكەنلىكىنى پەقەت باشقىلار بىلەن ئېلىپ بارغان مۇسابىقە ۋە بەسلىشىشلىرى ئارقىلىقلا بىلەلەيدۇ. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىنسان تەبىئىتىدىكى بۇ ئاجايىپ سىرلىق يوشۇرۇن كۈچنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ، ئۇنىڭ ئەسلى ماھىيىتىنى نامايەندە قىلىش ئۈچۈن دائىم بالىلارنى ئۆزئارا بەسلىشىشكە، مۇسابىقىلىشىشكە سالاتتى. ئۇنىڭ بالىلارنى بەس ـ مۇنازىرىگە سېلىشمۇ بالىلارنى روھلاندۇرۇشتىكى بۇ خىل ئامىللىرىنىڭ بىرى ئىدى.

بالىلارنى جىسمانىي جەھەتتىن مۇسابىقىگە سېلىشمۇ، ئۇلارنى بەسلەشتۈرۈشتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بالىلارنىڭ تېنىنىڭ بەرجەس، ئەزالىرىنىڭ كۈچلۈك بولۇشى ئۈچۈن ئۇلارنى يۈگۈرۈش مۇسابىقىسىگە سالاتتى. ئىمام ئەھمەد ئابدۇللاھ ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئابدۇللاھ ۋە ئۇبەيدۇللاھ ۋە كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئاباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قاتارلىق ئوغۇللارنى سەپكە تىزاتتى. ئاندىن كىمكى مېنىڭ ئالدىمغا ئۆتۈپ كەتسە، مەن ئۇنىڭغا مۇنداق ـ مۇنداق نەرسە بېرىمەن ! دەپ، بېرىدىغان مۇكاپاتنىڭ نامىنى ئېلان قىلاتتى. ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى يېڭۇالاتتى ۋە ئۇڭ سول تەرەپلەرگە ئۆزلىرىنى ئېتىپ يىقىلىپ چۈشكەن بولۇپ يېتىۋىلىشاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى سۆيەتتى ۋە ئۇلار بىلەن بىرگە ئوينىشاتتى.

بالىلارنى مۇۋاپىق يوسۇندا مۇسابىقىگە سېلىش ئاتا- ئانىلارنىڭ تاللىشىغا باغلىق بولۇپ، ئاتا- ئانىلار بۇ ئارقىلىق بالىلارنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى قوزغاپ، ئۇلارنىڭ روھىنى كۆتۈرىدۇ. ئۇلارنىڭ يېڭىلىق يارىتىش ئىرادىسىنى چوڭايتىدۇ. ئاتا- ئانىلار خۇددى پەيغەمبەر

ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا دېگەندەك «كىم يەڭسە، مۇنداق ـ مۇنداق مۇكاپات بېرىمەن» دېگەندەك سۆزلەرنى قىلىپ، ئۇلارنىڭ نەتىجىلىرىگە قارىتا مۇكاپاتلايدۇ. بۇنىڭ بىلەن، باللار روھىي ئوزۇق ئالىدۇ، بەختىيارلىق تۇيغۇسىغا چۆمىدۇ. ھەر بىر بالا غەلىبىگە ئېرىشىش ئۈچۈن بارلىق كۈچىنى سەرپ قىلىدۇ. مۇسابىقە ۋاقتىنىڭ كېلىشىدىن بۇرۇن ئۇنىڭغا ھەم جىسمانىي ھەم روھىي جەھەتتىن تەييارلىق قىلىپ چېنىقىش ۋە مەشىق قىلىش ئىشلىرى بىلەن ئۆزىنى تەربىيىلەشكە باشلايدۇ. بۇنىڭ بىلەن، بالىنىڭ ئىقتىدارىنىڭ ئەڭ يۇقىرى چېكى ئاشكارا بولىدۇ.

باللارنى ئۆزئارا مۇسابىقىلەشتۈرۈشنىڭ يەنە شۇنداق پايدىسىمۇ باركى، ئۇ بالا مۇسابىقىگە قاتنىشىش جەريانىدا ئۇنىڭدا جامائەتچىلىك ئېڭى يېتىلىدۇ. ياتسىراش تۇيغۇسىدىن قۇتۇلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن، ئىجتىمائىي مۇھىتنى چۈشىنىشكە تىرىشىدۇ. مۇسابىقىدە بەزىدە ئۇتىدۇ، بەزىدە ئۇتتۇرىدۇ. ئۇتۇش ـ ئۇتتۇرۇش جەريانىدا ھەر بىر قېتىملىق نەتىجە ئۈچۈن ئۆز ئۆزىگە جاۋاب تاپىدۇ. شۇنداقلا، يەنە ھاياتنىڭ شۇنداق يېڭىش ـ يېڭىلىش بىلەن تولغانلىقىدەك قانۇنىيەتنى چۈشىنىشكە باشلايدۇ.

باللارنىڭ قىزىقىشىنى قوزغاش

باللارنىڭ قىزىقىشىنى ماددىي ۋە مەنۋىي جەھەتتىن قوزغاش پەرزەنت تەربىيەسىدە كەم بولسا بولمايدىغان مۇھىم ئامىللارنىڭ بىرىدۇر. لېكىن بۇ ئۇسۇللارنى ئىشلەتكەندە نورمال بولۇشقا، چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتمەسلىككە دىققەت قىلىش لازىم. قىزىقتۇرۇش بالىنىڭ شەخسىيىتىدە، ئۇنىڭ ئىش ـ ھەرىكەتلىرىنىڭ توغرا يۆنىلىشتە تەرەققىي قىلىشىدا، ئىقتىدارىنى بايقاشتا ۋە ئارتۇقچىلىقلىرىنى جارى قىلدۇرۇشتا ئىنتايىن چوڭ رولغا ئىگە بولۇپ، ئۇ تەربىيىلەشنى ئوڭۇشلۇق داۋاملاشتۇرۇشقا ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇشقا تۈرتكە بولىدۇ. بىز يۇقىرىدا بايان قىلغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ باللارنى سەپكە تىزىپ «كىمكى مېنىڭ ئالدىمغا ئۆتۈپ كەتسە، مەن ئۇنىڭغا مۇنداق ـ مۇنداق نەرسە بېرىمەن » دېگەن ھەدىسى، دەل پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ باللارنى ئۇتۇشقا قىزىقتۇرغانلىقىنىڭ مىسالىدۇر.

دېمەككى، ئاتا ـ ئانىلار ۋە پەرزەنت تەربىيىلىگۈچىلەر باللارنى قىزىقتۇرۇشتا، ئى بالىجان ئەقلىڭگە تايان، ئۆزەڭنى تۇۋەن چاغلىما دېگەننى رىغبەتلەندۈرۈشتە ئۆزىگە شۇئار قىلىشى كېرەك. باللارنى ياخشىلىققا قىزىقتۇرۇشنىڭ يەنە بىر ئۇسۇلى ئۇلارغا مەزمۇنى ياخشى، پايدىلىق كىتابلارنى ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق ئۇلارنى بىلىم ـ ئىرپان ئىچىدە يېتىشتۈرۈشتۇر. كاتتا ئالىم ئىبنى ئابىدىنىڭ ئوغلى ئۆزىنىڭ ئۆسمۈرلۈك دەۋرىنى مۇنداق تونۇشتۇرىدۇ. ئىبنى ئابىدىنىڭ شۇنچىۋالا تېپىلغۇسىز قىممەتلىك كىتابلارنى توپلىشىغا ئۇنىڭ ئاتىسى ياردەمدە بولغان بولۇپ، ئاتىسى ئۇنىڭغا ئۇنىڭ «سەن خالىغان كىتابىڭنى ئېلىۋەرگىن، مەن ئۇنىڭ پۇلىنى تۆلەيمەن دەپ، خالىغان كىتابلىرىنى ئېلىپ بەرگەن. ھەمدە، سەن ئىلگىرىكىلەرنىڭ يولىدىن مەن ئۆلتۈرگەننى تىرىلدۈردۈڭ، ئى ئوغلۇم! ئاللاھ ساڭا ياخشى مۇكاپاتلارنى بەرسۇن.» دېگەنىكەن ۋە ئۆزىدىكى ئىلگىرىكىلەرنىڭ كىتابلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۇنىڭغا بەرگەنىكەن.

باللارنى ماختاش ۋە ئۇلارنى مەدھىيلەش

ماختاشنىڭ باللارنىڭ پسخىكىسىدا ناھايىتى چوڭ تەسىر قوزغايدىغانلىقىدا شەك يوقتۇر. ماختاش باللارنىڭ ھېس ـ تۇيغۇلىرىنى جانلاندۇرۇپ، ئۇلارنىڭ قىلغان شۇنداقلا قىلماقچى بولغان ئىشىنى تېخىمۇ ۋايىغا يەتكۈزۈپ ياخشى قىلىشقا رىغبەتلەندۇرىدۇ. ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىش تۇيغۇسىدا روھى كۆتۈرۈلۈپ تېخىمۇ جانلىق ۋە جۇشقۇن بولۇپ كېتىدۇ. ھەقىقىي پسخىك ئالىمى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام باللارنىڭ تەبىئىتىگە چوڭ تەسىرى بولىدىغان ماختاشتىن ئىبارەت بۇ ئامىلنىڭ رولىنى ناھايىتى ياخشى بىلگەچكە باللارنى مۇۋاپىق يۇسۇندا ماختاش ئارقىلىق رىغبەتلەندۇرۇشكە ناھايىتى ئەھمىيەت بېرەتتى. بۇنىڭ بىلەن باللار تېخىمۇ روھلىنىپ ئۆز ئەمەللىرىدە ئىلگىرلەشكە تىرىشاتتى.

8852/5401 ـ ابْنِ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – : كَانَ الرَّجُلُ فِي حَيَاةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَأَى رُؤْيَا قَصَّهَا عليه فَتَمَنَّيْتُ أَنْ أَرَى رُؤْيَا أَقُصُّهَا عليه، وَكُنْتُ غُلَامًا شَابًّا عَزَبًا أَنَامُ فِي الْمَسْجِدِ فَرَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ كَأَنَّ مَلَكَيْنِ أَخَذَانِي فَذَهَبَا بِي إِلَى النَّارِ فَإِذَا هِيَ مَطْوِيَّةٌ كَطَيِّ الْبِئْرِ، وَإِذَا لَهَا قَرْنَانِ كَقَرْنَيْ الْبِئْرِ، وَإِذَا فِيهَا أنَاسٌ قَدْ عَرَفْتُهُمْ فَجَعَلْتُ أَقُولُ: أَعُوذُ بِالله مِنْ النَّارِ فلقيهم مَلَكٌ آخَرُ، فَقَالَ لِي لم ترع فَقَصَصْتُهَا عَلَى حَفْصَةَ فَقَصَّتْهَا حَفْصَةُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «نِعْمَ الرَّجُلُ عَبْدُ الله لَوْ كَانَ يُصَلِّي من الليل» قَالَ سَالِمٌ: فَكَانَ عَبْدُ الله لَا يَنَامُ مِنْ اللَّيْلِ إِلَّا قَلِيلًا*

8852/5401 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھايات ۋاقتىدا كىشىلەر بىرەر چۈش كۆرسە، چۈشىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا سۆزلەپ بېرەتتى. ئۇ چاغلاردا تېخى ياش، بويتاق بالا ئىدىم ۋە مەسجىدتە يېتىپ قوپاتتىم. مەنمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئېيتىپ بەرگۈدەك بىرەر چۈش كۆرۈشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلاتتىم. بىر كۈنى، مۇنداق بىر چۈش كۆردۈم: ئىككى پەرىشتە كېلىپ، مېنى دوزاخنىڭ ئالدىغا ئېلىپ باردى. دوزاخنىڭ چۆرىسى خۇددى قۇدۇقنىڭكىدەك قوپۇرۇلغان بولۇپ، ئۈستىدە خۇددى قۇدۇقنىڭكىدەك توغرىسىغا قويۇلغان ئىككى تال ياغاچ بار ئىكەن. قارىسام، ئۇ يەردە مەن تونۇيدىغان كىشىلەرمۇ بار ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن مەن: "اللەقا سېغىنىپ دوزاختىن پاناھ تىلەيمەن، اللەقا سېغىنىپ دوزاختىن پاناھ تىلەيمەن "دېيىشكە باشلىدىم. ئۈچىنچى بىر پەرىشتە يېنىمىزغا كېلىپ: "قورقمىغىن، قورقمىغىن! "دېدى. (ئويغىنىپ) چۈشۈمنى ھەفسەگە ئېيتىپ بەرگەنىدىم، ھەفسە بۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئېيتىپ بەردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئابدۇللاھ نېمىدېگەن ياخشى بىرى. ئەگەر كېچىلىرى ناماز ئوقۇغان بولسا، تېخىمۇ ياخشى بولغان بولاتتى، دېدى. سالىم مۇنداق دېگەن: شۇندىن كېيىن، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما كېچىنىڭ كۆپ قىسمىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزىدىغان بولدى. (بۇخارى: 3738)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، ئابدۇللاھ نېمىدېگەن ياخشى ئادەم بولغان بولاتتى، دېگەن سۆزىنى كېچىدە ناماز ئوقۇغان بولسا دىگەن شەرت بىلەن بىرگە كەلتۈرۈپ ماختاش ئارقىلىق

ئۇنى رىغبەتلەندۈرمەكچى بولغان ئىشقا، يەنى ئابدۇللاھ غاپىل قالغان ئىشقا يېتەكلىگەن. نەتىجىدە، بۇ ماختاشنىڭ تەسىرىدە ئابدۇللاھ كېچىدە ئاز ئۇخلايدىغان ئىبادەت قىلغۇچىغا ئايلانغان. دېمەك، ئۇيغۇن ماكان ۋە زاماندا قىلىنغان مۇۋاپىق ماختاش ئەنە شۇنداق يۇقىرى ئۈنۈمگە ئىگە بولىدۇ.

باللار بىلەن ئوينىشىش ۋە ئۇلار بىلەن باللارچە ھەمراھ بولۇش

ماختاش ۋە مەدھىيىلەش ئارقىلىق باللارنى روھلاندۇرۇش باللارنى تەربىيىلەشتە مۇھىم رول ئوينايدىغان، ئەھمىيىتى چوڭ بولغان ئىشتۇر. باللار بىلەن بىرگە ئوينىيىشىپ بەرگەندە ۋە ئۇلارغا باللارغا خاس خۇلقلار بىلەن ھەمراھ بولغاندا، باللارنىڭ روھى كۆتۈرۈلۈپ، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىدە بار بولغان يوشۇرۇن ئىقتىدارلىرىنى ئاشكارىلىشىغا تۈرتكە بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەسەن ۋە ھۇسەين بىلەن ئوينىشىشى، ئۇلارنى دۈمبىسىگە مىندۈرىشى ۋە ئۇلار بىلەن تەڭ ئۆمىلەپ مېڭىشى، بۇندىن باشقا يەنە ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ باللىرى بىلەن ئوينىشىشى ئاتا ـ ئانىلارنىڭ باللىرى بىلەن شۇنداق قىلىشىنىڭ مۇھىملىقىنى بىلدۈرىدىغان ياخشى بىر ئۈرنەك ۋە ئىشارەتتۇر.

8777/5349 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: خرجتُ مع النبيِّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ في طائفةٍ من النَّهارِ لا يكلمُني ولا أكلِّمُه، حتَّى جاءَ سوقَ بني قينُقاعَ، ثُمَّ انصرف حتَّى أتى مخبأ فاطمةَ فقال: ((أثمَّ لُكعُ؟)) يعني حسنًا، فظننا إنما تحبسُه لأن تُغسِّلُهُ أو تُلبسُهُ سخابًا، فلم نلبث أن جاءَ يسعى حتَّى اعتنق كلُّ واحدٍ منهما صاحبه فقال: ((اللهمَّ إني أحبُّه فأحبَّهُ وأحبَّ من يحبُّه))* البخاري (2122)، مسلم (2421).

8777/5349 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر كۈنى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىللە سىرتقا چىقتىم. يولدا ماڭا گەپ قىلمىدى، مەنمۇ ئۇنىڭغا ئېغىز ئاچمىدىم. شۇ ماڭغانچە قەينۇقا بازىرىغا يېتىپ باردۇق. ئاندىن بۇرۇلۇپ، فاتىمەنىڭ ئۆيىگە باردى ۋە: بالام بارمۇ، بالام بارمۇ (ھەسەننى دېمەكچى)؟ دەپ سورىدى. قارىساق، ئانىسى ئۇنى يۇيۇپ، بويىنىغا خۇش پۇراق تۇگۈنى ئېسىۋاتقانىكەن. ئۇزاق ئۆتمەي ھەسەن چىقىپ كەلدى ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئى الله! مەن ھەسەننى ياخشى كۆرىمەن. سەنمۇ ھەم ھەسەننى ھەم ئۇنى ياخشى كۆرگەنلەرنى ياخشى كۆرگىن! دەپ دۇئا قىلدى. (مۇسلىم: 2421)

436/238 – أبو هُرَيْرَةَ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ–: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَامِلَ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– عَلَى عَاتِقِهِ وَلُعَابُهُ يَسِيلُ عَلَيْهِ* رواه ابن ماجة (658)

436/238 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەلىنىڭ ئوغلى ھۇسەيىننى دۈمبىسىگە ھاپاش قىلىپ كۆتۈرۈۋالغانلىقىنى ۋە ھۇسەيىننىڭ شۆلگىيىنىڭ ئۇنىڭ گەجگىسىگە ئېقىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئىدىم. (ئىبنى ماجە: 658)

بالىنىڭ ئۆز ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسىنى تۇرغۇزۇشقا ياردەم بېرىش

پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام بالىلارنىڭ كۈچلۈك چوڭ بولۇشى ۋە ئۇلارنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسىنىڭ تۇرغۇزۇلۇشى ئۈچۈن تۆۋەندىكى ئۇسۇللارنى قوللانغان.

1 ـ بالىنىڭ ئىرادىسىنى تاۋلاش. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام بۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن بالىلارنى مۇنداق ئىككى تۈرلۈك ئىشقا كۆندۈردى. بىرى، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئەنەس ۋە ئابدۇللاھ ئىبنى جەئفەرنى كۆندۈرگەندەك بالىلارنى سىر ساقلاشقا كۆندۈرۈش. بالىلار سىرلارنى پاش قىلىپ قويماي ساقلاشقا كۆندۈرۈلگەندە، ئىرادىسى چىڭىپ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسى ئاشىدۇ. يەنە بىرى، بالىلارنى روزا تۇتۇشقا كۆندۈرۈش. بالىلار ئۇسسۇزلۇق ۋە ئاچلىققا بەرداشلىق بېرەلىگەندە، ئۆز نەپسى ئۈستىدىن غالىپ كېلەلىگەنلىكىدىن ئىبارەت ئىرادىسىگە بولغان سۆيۈنۈشى ئېشىپ هاياجانلىنىدۇ. بۇنىڭ بىلەن، ئۇلاردا هايات مۇساپىسىدە قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىش ئىرادىسى كۈچىيىدۇ. شۇنداقلا، يەنە ئۆزلىرىگە بولغان ئىشەنچىسى تېخىمۇ ئاشىدۇ.

2 ـ ئىجتىمائىي ئىشەنچىسىنى ئاشۇرۇش. بالىلارنىڭ ئاتا- ئانىلارنىڭ ئىشلىرىغا هەمدەمدە بولۇشى، ئۆز ياش ۋە ئىقتىدارىغا مۇۋاپىق ئۆي ئىشلىرىنى بېجىرىشى، چوڭلار بىلەن ئولتۇرۇپ قويۇشتا ئۆزلىرىدىن كىچىكلەر بىلەن جەم بولۇشى ئۇلاردىكى ئىجتىمائىي ئىشەنچىنى ئاشۇرىدۇ.

3 ـ ئىلمىي ئىشەنچىنى ئۈستۈرۈش. بالىلار كىچىكىدىن باشلاپلا قۇرئان، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ سۈننەتلىرىدىن خەۋەردار قىلىنغاندا گۆدەكلىك مەزگىلىدىن باشلاپلا ئۇلارنىڭ دىلىدا دىنغا بولغان مۇستەهكەم ئىلمىي ئاساس بولىدۇ-دە، كەلگۈسىدىكى بىلىم ئىگەللەش يولىغا نىسبەتەن توغرا نىشان ۋە كۆز قاراش شەكىللەندۈرەلەيدۇ هەم هەرخىل خۇراپاتلىق توقۇلمىلار، سەپسەتىلەرنىڭ تەسىرىدىن قايمۇقۇپ قېلىشتىن ساقلىنىپ قالىدۇ.

4 ـ ئىقتىسادىي ۋە تىجارىي ئىشەنچىنىڭ يېتىلىشى. بۇ نىشانغا يەتكۈزۈلۈش ئۈچۈن ئاتا ـ ئانىلار سود ا- سېتىقلىرىدا، ئېلىم- بېرىم ئىشلىرىدا بالىلارنى ئۆزلىرىگە هەمراھ قىلىۋېلىشى، بەزى بىر ئېلىم ـ سېتىملاردا شاهىد قىلىشى ۋە بۇنداق ئىشلارغا ئۇلارنى كۆندۈرۈش ئارقىلىق بولىدۇ.

ئۇلارنى چىرايلىق يوسۇندا چاقىرىش

بىز پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ بالىلارغا ئائىت هەدىسلىرىدە ئۇنىڭ بالىلارنىڭ دىققىتىنىڭ قوزغىلىشى، ئۇلارغا قىلىنماقچى بولغان سۆزگە كۆڭۈل قويۇشى ئۈچۈن ئۇلارنى چاقىرغاندا ياكى ئۇلارغا خىتاب قىلغاندا ناهايىتى چىرايلىق بىر يوسۇندا چاقىرغانلىقىنى ئۇچرىتىمىز. چاقىرىش، بەزىدە ئېنىق ئىسمى بىلەن، بەزىدە، ئى ئوغۇل، ئى قېرىندىشىمنىڭ ئوغلى دېگەندەك چاقىرىقلار بىلەن بولىدىغانلىقىنى، بالىلارنى مۇشۇنداق چاقىرىقلار بىلەن چاقىرغاندا ئۇلارنىڭ دىققىتىنى تارتىپ چاقىرغۇچىغا قارىتا بالىدا بىرخىل يېقىنچىلىق تۇيغۇسىنى ئويغاتقىلى بولىدىغانلىقىنى كۆرۈۋالالايمىز.

بالىلارنى چىرايلىق ئۇسۇلدا چاقىرىشنىڭ ئۇسلۇبلىرىدىن يەنە بىرى بالىنى كۆنيىتى

بىلەن چاقىرىش، يەنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كىچىك بالىنى ئى ئابا ئۇمەيىر! دەپ چاقىرغاندەك چاقىرىشتۇر.

ئۇلارنىڭ تەلەپلىرىگە مۇۋاپىق جاۋاب بىرىش ۋە ئۇلارنى رازى قىلىش

بالىلارنىڭ نەپسىيىتىگە ئەڭ چوڭ تەسىر كۆرسىتىدىغان ئامىللارنىڭ يەنە بىرى ئۇلارنىڭ تەلەپلىرىنى ئورۇنداش ۋە ئۇلارنى رازى قىلىشتۇر. بولۇپمۇ، يىشى كىچىك بالىلارنىڭ تەلەپلىرىنى ئورۇنداپ بېرىش لازىم. چۈنكى ھەرقانداق بىر جانلىق ئۆزىنىڭ تەلىپىنىڭ ئورۇندىلىشىدىن سۆيۈنگىنىدەك، بالىلارمۇ تەلەپلىرىنىڭ ئورۇندىلىشىدىن ناھايىتى سۆيۈنىدۇ. روھى كۆتۈرۈلۈپ، خۇشال بولىدۇ. ئەكسىچە بولغاندا، ئۇلارنىڭ دىلىنى نارازىلىق ۋە غەزەپ-نەپرەت ئورۇۋالىدۇ- دە، گەپ ئاڭلىمايدىغان، قىلما دېگەننى قىلىدىغان بولۇۋالىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بالىلارنى تەربىيىلەش، ئۇلارنىڭ پىخسىكىسىغا تەسىر قىلغۇچى ئامىللارغا ئەھمىيەت بەرگۈچى دانا ئۇستاز بولۇش سۈپىتى بىلەن بۇ ئۇسۇلدىمۇ ئاجايىب دانا پىكىرىنى بەرگەن بولۇپ، ساھابىلار ئۇنىڭ كۆرسەتمىسىگە ئىزچىل ئەمەل قىلىشقان.

تەكرارلاشنىڭ بالىنىڭ روھىغا كۆرسىتىدىغان تەسىرى

بالىمۇ باشقا ئىنسانلارغا ئوخشاشلا ئۆنتۈيدۇ ۋە بىلىدىغان نەرسىلىرىدىن غاپىل قالىدۇ. ئاللاھ تائالا ئۆزى ياراتقان جانلىقلىرىنىڭ ئىچىدە پەقەتلا ئىنسان بالىسىنىڭ بالىلىق دەۋرىنى شۇنداق ئۇزۇن قىلىپ ياراتتى. ئىنسان بالىسىنىڭ بالىلىق دەۋرى مەسئۇلىيەتنى ئۆز ئۈستىگە ئالمايدىغان دەۋر بولۇپ بۇ دەۋر دەل كەلگۈسىدە ئۆز ئۈستىگە ئالىدىغان مەسئۇلىيەت ئۈچۈن تەييارلىق قىلىدىغان دەۋر ھېسابلىنىدۇ. تاكى ئۇلار مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالىدىغان ياشقا يەتمىگىچە پەرىشتىلەرنىڭ قەلەملىرى ئۇلار ئۈچۈن ھېچنېمە يازمايدۇ. بىز بۇ باسقۇچنىڭ بۇ قەدەر مۇھىملىقىنى تونۇپ يەتكىنىمىزدە، بالىلارنىڭ بىرەر نەرسىنى ياخشى بىلىۋېلىشى، ئېسىدە چىڭ ساقلىۋېلىشى ئۈچۈن ئۇلارغا تەكرارلاشنىڭ نەقەدەر مۇھىملىقىنى ھېس قىلالايمىز. تەكرارلاش پرىنسىپىنىڭ مۇھىملىقىنىڭ دەلىلى شۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ : «بالىلىرىڭلار يەتتە ياشقا كىرگەندە ناماز ئوقۇشقا بۇيرۇڭلار، ئون ياشقا كىرگەندىمۇ ناماز ئوقۇشقا ئۇنىمىسا، (يەڭگىل) ئۇرۇڭلار.» دېگەن ھەدىسىدۇر. (بۇ ھەدىسنى ئىمام داۋۇد ۋە باشقىلار رىۋايەت قىلغان.) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازدىن ئىبارەت ئىسلامدىكى مۇھىم ئەركانغا كۆندۈرۈش ئۈچۈن ئۈچ يىل بەلگىلەپ بەردى. ئەلۋەتتە نامازنىڭ مۇھىملىقى ھەممىگە مەلۇمدۇر. شۇڭا قۇرئان كەرىمدىمۇ ئاللاھ: «(ئى مۇھەممەد !) ئائىلەڭدىكىلەرنى (ۋە ئۈممىتىڭنى) نامازغا بۇيرۇغىن، ئۆزەڭمۇ ئۇنى ئادا قىلىشقا چىدامىلىق بولغىن.» (سۈرە تاھا 132- ئايەت) دەپ بۇيرۇغان. دېمەك، بىر بالىنى نامازغا بۇيرۇش ئۈچۈن يۇقىرىقى يىللار بويى سەۋر قىلىش لازىم بولىدۇ. بىز سەۋر قىلىشقا دەۋەت قىلىنغان يەتتە ياشتىن تاكى ئون ياشقىچە بولغان ئارىلىقتىكى بۇ ئۈچ يىلنى ھېسابلىساق، ئاتا- ئانا بولغۇچى ھەر بىر كۈندە بەش قېتىمدىن نامازغا بۇيرۇسا، 365 كۈندە 5475 قېتىم بۇيرۇيدۇ دېگەن گەپ. بۇ سان بۇيرۇشنىڭ قانچىلىك كۆپ تەكرارلىنىدىغانلىقىغىلا ئەمەس، بەلكى يەنە قانچىلىك دەرىجىدە سەۋرچان بولۇشى كېرەكلىكىگىمۇ دالالەت قىلىدۇ. دېمەك، بالىنىڭ

ئوقۇمىغانلىقىدىن، گەپ ئاڭلىمىغانلىقىدىن ئاسانلا ئۇمىدسىزلىنىپ، ئۇنىڭدىن بەل قويۇۋەتمەسلىكىمىز كېرەك. بالىنىڭ قىلىشى ياكى بىلىشى لازىم بولغان بىرەر ئىشنى ئۇنىڭدىن تەلەپ قىلىنغاندا، تەلەپ قىلغۇچى ئەلۋەتتە تەكرارلاشنى، زېرىكمەستىن قايتا- قايتا چۈشەندۈرۈشنى ئېغىر كۆرمەسلىكى لازىم. مانا بۇ، كاتتا ساھابە ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ باللارغا تەكرارلاشنىڭ ئەھمىيىتىنى تونۇپ يەتكەنلىكى ئۈچۈن ئاتا- ئانىلارغا باللىرى ھەققىدە مۇنداق يوليورۇق بىرەتتى: «باللىرىڭلارنى ياخشىلىققا ئادەتلەندۈرۈڭلار، ھەقىقەتەن ياخشىلىق دېگەن ئادەتتىندۇر.» ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ ھەقتىكى سۈننىتىنى تۇتقان ئاساستا باللارنى زىيارەت قىلىپ تۇراتتى ۋە ئۇلارغا سالام بېرەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇنداق قىلغانلىقىنى دەلىللەپ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامۇ شۇنداق قىلاتتى.» دەيتتى. باللار چوڭلارنىڭ ئۆزلىرىگە بىر قانچە قېتىم سالام قىلغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇلارمۇ تەدرىجىي يوسۇندا بۇنىڭغا ئادەتلىنىپ، سالام قىلىشنى ئۆگىنىدۇ. ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن سالام قىلىش ئۇلارنىڭمۇ ئادىتىگە ئايلىنىدۇ.

تەربىيەدە باللار بىلەن ماس قەدەمدە مېڭىش

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان: «باللىرىڭلار يەتتە ياشقا كىرگەندە ناماز ئوقۇشقا بۇيرۇڭلار، ئون ياشقا كىرگەندىمۇ ناماز ئوقۇشقا ئۇنىمىسا، (يەڭگىل) ئۇرۇڭلار.» دېگەن ھەدىستە باللارنى بىز ئۇلارنىڭ قىلىشىنى تەلەپ قىلغان بىرەر نەرسىگە تەدرىجىي كۆندۈرۈشتىن ئىبارەت ئۇلارنىڭ تەبىئىتىگە ماس كېلىدىغان ناھايىتى مۇھىم بىر پرىنسىپ بار بولۇپ، ھەرقانداق ئىشنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشىدا، بولۇپمۇ، باللار تەربىيەسىدە بىرقانچە باسقۇچنىڭ بولىدىغانلىقى، بولۇپمۇ، دىنىنىڭ تۈۋرۈكى بولغان نامازغا باللارنى ھەقىقىي كۆندۈرۈشتە بۇ باسقۇچنىڭ مۇھىملىقىنى تەكىتلەيدىغان مەزمۇن بار. باللارنى نامازغا كۆندۈرۈش ئۈچۈن تۆۋەندىكى ئۈچ باسقۇچ بار. بىرىنچى، يەتتە ياشقا كىرىشتىن ئىلگىرىكى باسقۇچ بولۇپ، بۇ باسقۇچ بالا ئۈچۈن كۆزىتىش باسقۇچى ھېسابلىنىدۇ. بالا بۇ مەزگىللەردە ئاتا- ئانا ۋە باشقىلارنىڭ ناماز ئوقۇغانلىقىنى كۆزىتىدۇ. ئەگەر ئاتا- ئانا ئۇلارنى بۇ ۋاقىتلاردىلا ناماز ئوقۇشقا كۆندۈرۈشكە باشلىسا، ياخشىلىق ئۈستىگە ياخشىلىق بولىدۇ. ئىككىنچى، بۇيرۇش باسقۇچى بولۇپ، بۇ باسقۇچ يەتتە ياشقا توشقان مەزگىلدىن تارتىپ تاكى ئون ياشقا قەدەم قويغانغا قەدەر داۋام قىلىدۇ. بۇ مەزگىلدە ئاتا - ئانا بولغۇچى بالىسىنى ناماز ئوقۇشقا بۇيرۇيدۇ ۋە ئۇنىڭ ناماز ئوقۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ. ئۈچىنچى، باللارنى ئۇرۇش ئارقىلىق مەجبۇرلاش باسقۇچى بولۇپ، بۇ باسقۇچتا ئاتا - ئانا ئون ياشقا كىرىپمۇ ناماز ئوقۇشقا ئۇنىمىغان بالىسىنى ئۇرۇش ئارقىلىق ناماز ئوقۇشقا مەجبۇرلايدۇ. ھەقىقەتەن، مۇشۇ خىلدىكى تەدرىجىي تەربىيىلەش بالىنىڭ پسىخىكىسىدا ۋە ھەرقانداق بىر ئىشنى قوبۇل قىلىشتا ناھايىتى چوڭ رول ئوينايدۇ. چۈنكى باللار تېخى بىر ھالەتتىن يەنە بىر ھالەتكە كۆچۈۋاتقان يۇمران نوتىلاردىن ئىبارەتتۇر. شۇڭا، ئاتا - ئانا باللارنىڭ ياخشى ئىشلارنى ئۆزلىرىگە ئۆزلەشتۈرۈۋېلىشى ئۈچۈن ئۇلارغا يول كۆرسىتىپ بېرىشى ۋە ياردەم بېرىشى كېرەك!

رىغبەتلەندۈرۈش ۋە ئاگاھلاندۇرۇش

رىغبەتلەندۈرۈش ۋە ئاگاھلاندۇرۇش باللارنىڭ شەخسىيىتىگە تەسىر قىلىدىغان مۇھىم

ئامىللاردىن، شۇنداقلا، ئۇلارنىڭ تەبىئىي خۇسۇسىيەتلىرىنى ئوڭشاشتىكى ئۇنۇملۇك ئۇسۇللارنىڭ بىرىدۇر. بۇ ئۇسۇل پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەۋلاد تەربىيەسىدىكى ئەمەلىيەتلىرىدە ئېنىپ بىرىلگەن بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىزىقتۇرۇش ۋە قورقۇتۇش تەلىماتىنى پەرزەنتلەرنىڭ ئاتا- ئانىلارغا ياخشىلىق قىلىشنىڭ ئەجرى ۋە يامانلىق، ئاسىيلىق، قاخشىتىشنىڭ ئاقىۋىتىنى خەۋەر قىلىش ئارقىلىق بايان قىلدى. مانا بۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بالىلار ئۈچۈن يولغا قويغان رىغبەتلەندۈرۈش ۋە ئاگاھلاندۇرۇش ئۇسۇلىدۇر. بۇ ئەسلىدە ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە قوللانغان ئەڭ توغرا ۋە گۈزەل ئۇسلۇب بولۇپ قۇرئاندا جەننەت بىلەن قىزىقتۇرۇش، دوزاق بىلەن ئاگاھلاندۇرۇش دائىم دېگىدەك بىر ئورۇندا كېلىدۇ. بۇنداق قىلىشتىكى ھېكمەت شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، ئىنساننىڭ تەبئىتى ئەسلىدە بىرەر نەرسىگە ئەجىر قىلىشقا، ئاندىن ئۇنىڭ ھوسۇلىنى ئېلىشقا ھېرىسمەن، بىرەر خاتا ياكى ناھەق نەرسىدىن يىراقلىششقا، ئۇنىڭ يامان ئاقىۋىتىدىن ئۆزىنى ئېلىپ قېچىشقا ھېرىسمەن كېلىدۇ. بۇ يەردە تىلغا ئالغان ئاگاھلاندۇرۇش ۋە قورقۇتۇش ھەرگىزمۇ جان قىينىغۇچى قاتتىق بىر ئۇسۇل ئارقىلىق قورقۇتۇشقا قارىتىلغان بولماستىن، بەلكى بالىغا قارىتا ئۇنىڭ قىلغان بىرەر ئەمەلىنىڭ ياخشىلىقىنىڭ نەتىجىسىدىن ئۇنى ئۈمىدلەندۈرگەندەك، ياخشى بولمىغان ياكى ناھايىتى خاتا بولغان بىرەر ئەمەلنىڭ يامان ئاقىۋىتىدىن ئۇنى ئاگاھلاندۇرۇشتىن ئىبارەتتۇر.

تۆتىنچى باپ. ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش ۋە ئۇلارنى قاخشىتىشتىن ئاگاھلاندۇرۇش

ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەخلاقى

ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەخلاقى ۋە ھەقىقىي مۇسۇلمانلىقنىڭ نىشانىسىدۇر. ئاللاھ تائالا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئازغۇن دادىسى (ئازەر) نى توغرا يولغا باشلاش ئۈچۈن دادىسىغا مېھرىبانلىق بىلەن نەسىھەت قىلغانلىقى ۋە دادىسى ئۇنىڭ نەسىھىتىنى قوبۇل قىلمىغاندىمۇ، ئۇنىڭغا ئامانلىق تىلەپ چىرايلىقچە قايتقانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

[إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنكَ شَيْئًا (**42**) يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا (**43**) يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا (**44**) يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَن يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا (**45**) قَالَ أَرَاغِبٌ أَنتَ عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا (**46**) قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا (**47**)]

«ئۆز ۋاقتىدا ئاتىسىغا ئېيتتى: ئى ئاتا! نېمىشقا ئاڭلىمايدىغان، كۆرمەيدىغان ۋە ساڭا ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمايدىغان نەرسىلەرگە چوقۇنىسەن. ئى ئاتا! ماڭا سەن بىلمەيدىغان ئىلىملەر بېرىلدى، ماڭا ئەگەشكىن سېنى توغرا يولغا باشلايمەن. ئى ئاتا! شەيتانغا چوقۇنمىغىن، شەيتان مەرھەمەتلىك ئاللاھقا ھەقىقەتەن ئاسىيلىق قىلدى. ئى ئاتا! سېنىڭ مەرھەمەتلىك ئاللاھ

تائالانىڭ ئازابىغا قېلىشىڭدىن قورقىمەن. ئۇ (يەنى ئازەر) ئېيتتى: ئىبراھىم! سەن مېنىڭ ئىلاھلىرىمدىن يۈز ئۆرىمەكچىمۇسەن، ئەگەر سەن (مۇنداق قىلىشتىن) يانمىساڭ چوقۇم سېنى تاش كېسەك قىلىپ ئۆلتۈرىمەن. ئۇزاق زامان مەندىن يىراق تۇرغىن. ئىبراھىم ئېيتتى: ساڭا ئامانلىق بولسۇن، پەرۋەردىگارىمدىن ساڭا مەغپىرەت تىلەيمەن، ئاللاھ تائالا ھەقىقەتەن ماڭا مېھرىباندۇر.» (سۈرە مەريەم 42 ـ 47 ـ ئايەتلەر) ئاللاھ تائالا يەھيا ئەلەيھىسسالام توغرۇلۇق مۇنداق دەيدۇ:

[وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُن جَبَّارًا عَصِيًّا (**14**)]

«ئۇنى ئاتا ـ ئانىسىغا كۆيۈمچان قىلدۇق، ئۇ مۇتەكەببىر (يەنى ئاتا ـ ئانىسىنى قاخشاتقۇچى)، ئاسىيلىق قىلغۇچى بولمىدى.» (سۈرە مەريەم 14 ـ ئايەت)

ئاللاھ تائالا ئىيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ بۆشۈكتە يېتىپ سۆزلىگەن سۆزىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: [وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا (**32**)]

«مېنى ئاللاھ تائالا ئانامغا كۆيۈمچان قىلدى، مېنى مۇتەكەببىر شەقى قىلمىدى.») سۈرە مەريەم 32 ـ ئايەت)

ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنىڭ تۈرلىرى ناھايىتى كۆپتۇر. ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش ماددىي ۋە مەنىۋى ھەر ئىككى تەرەپنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئاتا ـ ئانىلارغا پۇل ـ مال ياردەم قىلىش، ھاجەتلىرىنى راۋا قىلىش، ئېغىر ئىشلىرى بولسۇن، يېنىك ئىشلىرى بولسۇن ھەممىدە ئۇلارغا ئىتائەتچانلىق بىلەن خىزمەت قىلىش قاتارلىقلار ماددىي تەرەپتىن ياخشىلىق قىلغانلىق بولۇپ سانىلىدۇ. ئۇلارنىڭ كۆڭۈللىرىنى خوشال قىلىش، دەرتلىرىگە قۇلاق سېلىش، مۇسىبەتلىرىگە تەسەللى بېرىش، بىلمىگەنلىرىنى بىلدۈرۈپ قويۇش قاتارلىقلار مەنىۋى جەھەتتىن ياخشىلىق قىلغانلىق بولىدۇ.

8213/4980 ـ معاوية بن جاهمة: أنَّ جاهمةَ قال: يا رسولَ الله، أردتُ أن أغزو وقد جئتُ أستشيرُك، فقال: ((هل لك من أمٍّ؟)) قال: نعم، قال: ((فألزمها فإنَّ الجنةَ عند رجلها))* النسائي 11/6

8213/4980 ـ مۇئاۋىيە ئىبنى جاھىمە مۇنداق دەيدۇ: ئاتام جاھىمە پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا بېرىپ: ئى اللەنىڭ رەسۇلى! مەن جىھادقا چىقىشنى خالايمەن. شۇڭا سەندىن مەسلىھەت سورىغىلى كەلدىم، دېگەنىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئاناڭ ھاياتمۇ؟ دەپ سورىدى. ئۇ: ھەئە، دەپ جاۋاب بەرگەنىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنداق بولسا، ئۇنىڭ خىزمىتىدىن ئايرىلمىغىن ! چۈنكى جەننەت ئانىنىڭ ئىككى قەدىمى ئاستىدا، دېدى. (نەسائى: 3104)

8210/4977 ـ ابن عمرو بن العاص – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعه: ((رضا الربِّ في رضا الوالدِ، وسخطُ الربِّ في سخطِ الوالدِ)) الترمذي (1899)

8210/4977 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئاتا ـ ئانا رازى بولسا، پەرۋەردىگارىمىز رازى بولىدۇ. ئاتا ـ ئانا نارازى بولسا، پەرۋەردىگارىمىزمۇ غەزەپلىنىدۇ. (تىرمىزى: 1899)

ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلىرى ئۈستىدىكى ھەقلىرى

ئاتا ـ ئانىلارنىڭ پەرزەنتلىرى ئۈستىدىكى ھەقلىرى ئىنتايىن كۆپتۇر. بالىلار ئاتا ـ ئانىلارغا قانچىلىك كۆپ ياخشىلىق قىلسىمۇ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۇلارغا قىلغان ياخشىلىقلىرىنى ھەرگىزمۇ قايتۇرۇپ بولالمايدۇ، ئەلۋەتتە.

ئاتا، ئائىلىنىڭ يېتەرلىك ئېھتىياجلىرىنى تولۇقلاش يولىدا ھارماي ـ تالماي ئىشلەيدۇ، چارچايدۇ. ئانا بولسا، پەرزەنتىم دەپ، توققۇز ئاي قۇرساق كۆتىرىپ، ئاندىن ئۇنى تۇغۇش جەريانىدا ئالەمنى زىلزىلىگە كەلتۈرىدىغان تولغاقلارنى بېشىدىن كەچۈرۈپ ئۇنى تۇغىدۇ. ئاندىن ئۇنى يىللار بويى ئېمىتىپ، ئاسراپ چوڭ قىلىدۇ. ئۇنى چوڭ قىلىش جەريانىدا كېچىلىرى تاتلىق ئۇيقۇسىنى ئۆزىگە ھارام قىلغان ھالدا، بالىسىنى ئاسراش ۋە ھىمايە قىلىش يولىدا ئۆزىنىڭ راھەتىنى ئۇنۇتىدۇ. ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ خوشاللىقى ئۈچۈن خوشال بولىدۇ. ئۇلارنىڭ غەمكىنلىكلىرى ئۈچۈن غەمكىن بولىدۇ. ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلىرىنىڭ قاتارغا قوشۇلۇپ ئادەم بولغىنىنى كۆرگىنىدە، قانچىلىك ھاياجانغا تولۇپ، ئۆزلىرىنى قانچىلىك سائادەتلىك ھېس قىلىدىغانلىقىنى تەسۋىرلەپ بولۇش قىيىن. پەرزەنتلەر ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بۈگۈنى ھەم ئەتىسىدۇر. ئۇلار ئۆزلىرىنى ئۇنۇتقان ھالدا پەرزەنتلىرى ئۈچۈنلا ياشايدۇ.

ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلار ئۈستىدىكى ھەقلىرى ـ بالىلارنىڭ ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىشلىرىدىن ئىبارەت بىر جۈملە سۆزگە قىسقىرىدۇ. ئاتا ـ ئانىلارغا ياخشىلىق قىلىش دېگەن بۇ بىرجۈملە ــ ئۇلارنى ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتلەردىن تەمىنلەپ تۇرۇش، ئۇلارنى ئاسراش، ئۇلارغا ۋاپا قىلىش، ئۇلارنىڭ تەۋسىيەلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، ئۇلارنى ھەمىشە ئەڭ ئالىي ئېھتىرام بىلەن ھۆرمەت قىلىش قاتارلىق كۆپلىگەن مەنىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالا بالىلارنى ئاتا ـ ئانىلارغا ياخشىلىق قىلىشتىن ئىبارەت بۇ بىر جۈملە سۆزگە بۇيرۇيدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

[وَقَضَى رَبُّكَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلاَهُمَا فَلاَ تَقُل لَّهُمَآ أُفٍّ وَلاَ تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلاً كَرِيمًا (23) وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُل رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا (24) رَّبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِن تَكُونُواْ صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلأَوَّابِينَ غَفُورًا (25)]

«پەرۋەردىگارىڭ پەقەت ئۇنىڭ ئۆزىگىلا ئىبادەت قىلىشىڭلارنى ۋە ئاتا ـ ئاناڭلارغا ياخشىلىق قىلىشىڭلارنى تەۋسىيە قىلدى، ئۇلارنىڭ بىرى ياكى ئىككىلىسى سېنىڭ قول ئاستىڭدا بولۇپ ياشىنىپ قالسا، ئۇلارغا ئوھوي دېمىگىن، (يەنى مالاللىقنى بىلدۈرىدىغان شۇنچىلىك سۆزنىمۇ قىلمىغىن)، ئۇلارنى دۈشكەلىمىگىن، ئۇلارغا ھۆرمەت بىلەن يۇمشاق سۆز قىلغىن، ئۇلارغا كامالىي مېھرىبانلىقتىن ناھايىتى كەمتەر مۇئامىلىدە بولغىن ۋە: "ئى پەرۋەردىگارىم ! ئۇلار مېنى كىچىكلىكىمدىن تەربىيىلىگىنىدەك، ئۇلارغا مەرھەمەت قىلغىن "دېگىن. پەرۋەردىگارىڭلار دىلىڭلاردىكىنى ئوبدان بىلگۈچىدۇر. ئەگەر سىلەر ياخشى بولساڭلار (يەنى ئاتا ـ ئاناڭلارنى قاخشاتقۇچى بولمىساڭلار، ئاللاھ تائالا سىلەرنىڭ خاتالىقىڭلارنى كەچۈرىدۇ) ئاللاھ ھەقىقەتەن، تەۋبە قىلىپ تۇرغۇچىلارنى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر.» (ئىسرا سۈرىسى 23 ـ 25 ـ ئايەتلەر)

يۇقىرىقى ئايەتلەر، بالىلار قانداقلا شارائىتتا بولمىسۇن، يەنى ئۇلار مەيلى باي بولسۇن، مەيلى

كەمبەغەل بولسۇن، مەيلى كۆڭۈللىرى خاتىرجەم بولسۇن، مەيلى غەم ـ قايغۇ ئىچىدە بولسۇن، ھەر ھالەتتە، ئاتا ـ ئانىلارغا ياخشىلىق قىلىشنىڭ لازىملىقىنى ئىپادىلەيدۇ. ھەتتا قۇرئان كەرىم، بەزى ۋاقىتلاردا بالىلارنىڭ ئاچچىقىدىن ئۆزلىرىنى تۇتالمىغان ھالەتلەردىمۇ ئۇلارغا مالاللىقنى بىلدۈرىدىغان ئاددى سۆزلەرنىمۇ قىلماسلىقنى تەۋسىيە قىلىدۇ. خوسۇسەن، ئاتا ـ ئانىلار قېرىپ قالغاندا، ئۇلارنىڭ كۆڭۈللىرى ئىنچىكە، گەپ كۆتىرەلمەيدىغان بولۇپ قالغاچقا، ئۇلارغا ئىنتايىن يۇمشاق ۋە سىلىق مۇئامىلىدە بولۇشنى ئالاھىدە تەۋسىيە قىلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن، بالىلار ئاتا ـ ئانىلارغا قوللىرىدىن كېلىدىغان پۈتۈن ياخشىلىقلارنى قىلغانىنىڭ سىرتىدا ئاللاھ تائالادىن ئۇلارغا مەرھەمەت ۋە رەھمەت تىلەشنى تەۋسىيە قىلىدۇ. ئەڭ ئاخىرىدا ئاللاھ تائالا ئۇلارنىڭ دىللىرىدىكى پۈتۈن ئويلىغانلىرىنى بىلىدىغانلىقىنى ۋە ئاتا ـ ئانىسىغا بولغان سەمىمى ئىخلاسى ۋە مۇھەببىتىگە قاراپ مۇكاپات بېرىدىغانلىقىنى بايان قىلىش بىلەن بۇ تەۋسىيەلەرنى تاماملايدۇ. ئاللاھ تائالا ئاتا ـ ئانا ھەققىدە تەۋسىيە قىلىپ يەنە مۇنداق دەيدۇ:

[وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ (**14**)]

«ئىنساننى ئاتا ـ ئانىسىغا ياخشىلىق قىلىشقا بۇيرۇدۇق، ئانىسى ئۇنى (قۇرسىقىدا) ئۇستى ـ ئۇستىگە ئاجىزلىق بىلەن كۆتۈردى، ئىككى يىلدا ئۇنى ئەمچەكتىن ئايرىدى، (ئى ئىنسان !) ماڭا ۋە ئاتا ـ ئاناڭغا شۈكۈر قىلغىن، ئاخىرى قايتىدىغان جاي مېنىڭ دەرگاھىمدۇر.» (لوقمان سۈرىسى 14 ـ ئايەت)

ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى ساۋابى

ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ناھايىتى مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىدە، ھېچ شۈبھە يوقتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاتا- ئانىلارغا ياخشىلىق قىلىدىغان مۇسۇلمان پەرزەنتلىرىنىڭ ھاياتىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى ناھايىتى ئېنىق مەلۇماتلار بىلەن بايان قىلىپ ئۆتكەن ئىدى. مۇسۇلمان پەرزەنتلىرىنىڭ ھاياتىنىڭ ياخشى بولۇشى بولسا، پۈتكۈل جەمئىيەتكە قارىتا زور تەسىرگە ئىگىدۇر. شۇنداقلا، جەمئىيەتنىڭ ياخشىلىنىشىغا سەۋەب بولىدىغان مۇھىم ئامىللارنىڭ بىرىدۇر. ئاتا- ئانىغا ياخشىلىق قىلىش ھەرگىزمۇ بىر ئىنساننىڭ ياخشىلىق قىلىشنى خالىسا قىلىدىغان ياخشىلىقلىرىدىن بولماستىن، بەلكى شۇ ئىنسانغا ئۇنىڭ قىلىشى ئاللاھ تەرىپىدىن يۈكلەنگەن ياخشىلىقتۇر.

ئېمام ئەھمەد ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ھەر قانداق كىشىنى ئۆمرىنىڭ ئۇزۇن، رىزقىنىڭ زىيادە بولۇشى خۇش قىلسا، ئۇ ئاتا ـ ئانىسىغا ياخشىلىق قىلسۇن ۋە سىلە رەھىم قىلسۇن.

ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنىڭ ئاخىرەتتىكى پايدىسىنى ئىككى نوقتىغا يىغىشقا بولىدۇ.

1 ـ دۇنيادىكى گۇناھلىرىغا كەففارەت بولىدۇ.

2ـ جەننەتكە كىرىشكە سەۋەب بولىدۇ.

8208/4975 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعه: ((رغم أنفُه، رغم أنفُه، رغم أنفُه))، قيل: من يا رسولَ ا للهِ؟ قال: ((من أدركَ والديه عند الكبرِ أو أحدهما ثمَّ لم يدخلِ الجنةَ))

ئەبۇ دەردا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، بىر ئادەم ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ:

مېنىڭ بىر ئايالىم بار، بىراق ئانام مېنىڭ ئۇنى قويۇۋېتىشىمنى تەلەپ قىلدى، دېگەنىدى، ئەبۇ دەردا: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: ئاتا ـ ئانىغا ئىتائەت قىلىش ئىنساننى جەننەتكە ئېلىپ كىرىدىغان دەرۋازىلارنىڭ (سەۋەبلەرنىڭ) ئەڭ ئەۋزىلىدۇر. شۇڭا خالىساڭ، ئۇ دەرۋازىنى بۇزىۋەتكىن. خالىساڭ، ئۇنى مەھكەم ساقلىغىن دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم، دېدى. (تىرمىزى: 1900)

ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنى پەرز كۇپايە ئىبادەتلەرنىڭمۇ ئالدىغا قويۇش

ھەر بىر مۇسۇلمان ئۈچۈن ئاتا- ئانىغا ياخشىلىق قىلىش پەرزدۇر. بۇ پەرز بىلەن ئاللاھ پەرز قىلغان باشقا پەرزلەر تەڭ بولالايدۇ. يەنى پەرز ناماز، رامىزاننىڭ روزىسى، زاكات ۋە دىندا قىلىش مۇھىم دەپ بەلگىلەنگەن ئەمەللەر ۋە پەرز ئەين قاتارىدىكى جىھاد قىلىش قاتارلىقلار ئاتا- ئانىغا ياخشىلىق قىلىشتىن ئىبارەت پەرز ئەمەلگە تەڭ بولالايدۇ. پەرزەنت بولغۇچى بۇ ئەمەللەرنى ئادا قىلىشقا ئىمكانىنىڭ يېتىشىچە تىرىشچانلىق كۆرسىتىدۇ. ئەگەر بۇ پەرزلەرنى ئادا قىلغاندا ئىككى پەرزدىن بىرىنى ئاۋۋال ئادا قىلىشقا توغرا كەلسە، ھەتتا پەرز ئەيننىڭ ئالدىغا ئاتا- ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنى قويىدۇ.

1ـ ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنى ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىشنىڭ ئالدىغا قويۇش.

ئاللاھ تائالانىڭ دىنىنى ھىمايە قىلىش يولىدا جىھاد قىلىش ئىسلامدىكى ھەرقانداق ئىبادەتلەردىن ئۇلۇغ ۋە شەرەپلىكتۇر. جىھادتا شېھىت بولغان شېھىتلارنىڭ ھېسابسىز، سوئالسىز، ئۇدۇل جەننەتكە كىرىدىغانلىقى ھەققىدە كەلگەن ھەدىسلارمۇ كۆپ. ئەمما ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش جىھاد قىلىشتىن ئەۋزەلدۇر. شۇنىڭدىن كۆرۈشكە بولىدۇكى، ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنىڭ ئىسلام دىنى نەزەرىدە نەقەدەر ئۇلۇغ ئىبادەت ئىكەنلىكى شەكسىز ھەقىقەتتۇر.

943/501 ـ ابن مسعود– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ–: سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللهِ؟ قَالَ: ((الصَّلاَةُ لِميقاتها)) قلت ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ: ((بِرُّ الْوَالِدَيْنِ)) قلت: ثُمَّ أَيٌّ قَالَ: ((الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللهِ)) قَالَ: حَدَّثَنِي بِهِنَّ، وَلَوِ اسْتَزَدْتُهُ لَزَادَنِي* رواه البخاري (527) مسلم (85) الترمذي (1898) النسائي 292/1

943/501 ـ ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: الله تائالا قايسى ئەمەلنى ئەڭ ياخشى كۆرىدۇ؟ دەپ سورىغان ئىدىم، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۆز ۋاقتىدا ئوقۇلغان نامازنى ئەڭ ياخشى كۆرىدۇ، دېدى. ئۇندىن كېيىن قايسى ئەمەلنى؟ دەپ سورىسام: ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنى، دېدى. ئاندىن كېيىنچۇ؟ دېسەم: الله يولىدا جىھاد قىلىشنى، دېدى. ئەگەر مەن داۋاملىق سورىغان بولسام، يەنە بىر قانچىنى دەپ بېرىشى مۇمكىن ئىدى. لېكىن مەن كۆپ سورىمىدىم. (بۇخارى: 527)

8211/4978 ـ وعنه: جاءَ رجلٌ إلى النبيِّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ فاستأذنه في الجهادِ، فقال: ((أحيٌّ والداكَ))؟ قال: نعم، قال: ((ففيهما فجاهدِ))* البخاري (3004)، مسلم

(2549).

8211/4978 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ، جىھادقا چىقىش ئۈچۈن ئىجازەت سورىغانىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئاتا ـ ئاناڭ ھاياتمۇ؟ دەپ سورىدى، ئۇ ئادەم: ھەئە، دېگەنىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئۇنداقتا، سەن ئۆيدە قېلىپ، ئۇ ئىككىسىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالغىن! دېدى. (بۇخارى: 3004)

8213/4980 ـ معاوية بن جاهمة: أنَّ جاهمةَ قال: يا رسولَ الله، أردتُ أن أغزو وقد جئتُ أستشيرُك، فقال: ((هل لك من أمٍّ؟)) قال: نعم، قال: ((فألزمها فإنَّ الجنةَ عند رجلها))* النسائي 11/6

8213/4980 ـ مۇئاۋىيە ئىبنى جاھىمە مۇنداق دەيدۇ: ئاتام جاھىمە پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا بېرىپ: ئى اللەنىڭ رەسۇلى! مەن جىھادقا چىقىشنى خالايمەن. شۇڭا سەندىن مەسلىھەت سورىغىلى كەلدىم، دېگەنىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئاناڭ ھاياتمۇ؟ دەپ سورىدى. ئۇ: ھەئە، دەپ جاۋاب بەرگەنىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنداق بولسا، ئۇنىڭ خىزمىتىدىن ئايرىلمىغىن ! چۈنكى جەننەت ئانىنىڭ ئىككى قەدىمى ئاستىدا، دېدى. (نەسائى: 3104)

2ـ ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنى ئايالى ۋە دوستلىرىغا ياخشىلىق قىلىشنىڭ ئالدىغا قويۇش

8214/4981 ـ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – : كانت تحتي امرأةٌ أحبُها، وكان عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – يكرهُها، فقال لي: طلِّقها فأبيتُ، فأتى النبيُّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ فذكر ذلك له، فقال لي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((طلِّقْها))* أبو داود (5138)، الترمذي (1189)، ابن ماجة(2088)

8214/4981 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مېنىڭ بىر ئايالىم بار ئىدى، مەن ئۇنى ياخشى كۆرەتتىم. بىراق ئاتام ئۇنى ياقتۇرمىغاچقا، قويۇۋېتىشكە بۇيرۇدى. مەن ئۇنىمىدىم ۋە بۇ ئەھۋالنى پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئېيتقانىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئى ئابدۇللاھ! ئايالىڭنى قويۇۋەتكىن! دېدى. (تىرمىزى: 1189)

8215/4982 ـ أبو الدرداء – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: قال له رجلٌ: إنَّ لي امرأةً وإنَّ أمي تأمرني بطلاقها، فقال أبو الدرداءَ: سمعتُ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ يقولُ: ((الوالدُ أوسطُ أبوابِ الجنةِ، فإن شئتَ فأضع ذلك الباب أو أحفظْه))* الترمذي (1900)، ابن ماجة(2089)

8215/4982 ـ ئەبۇ دەردا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، بىر ئادەم ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ: مېنىڭ بىر ئايالىم بار، بىراق ئانام مېنىڭ ئۇنى قويۇۋېتىشىمنى تەلەپ قىلدى، دېگەنىدى، ئەبۇ دەردا: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: ئاتا ـ ئانىغا ئىتائەت قىلىش ئىنساننى جەننەتكە ئېلىپ كىرىدىغان دەرۋازىلارنىڭ (سەۋەبلەرنىڭ) ئەڭ ئەۋزىلىدۇر.

شۇڭا خالىساڭ، ئۇ دەرۋازىنى بۇزىۋەتكىن. خالىساڭ، ئۇنى مەھكەم ساقلىغىن دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم، دېدى. (تىرمىزى: 1900)

3-ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنى ھەج قىلىشنىڭ ئورنىغا قويۇش.

5009/3006 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لِلْعَبْدِ الْمَمْلُوكِ الْمُصْلِحِ أَجْرَانِ)). فوالَّذِي نَفْسُ أَبِي هُرَيْرَةَ بِيَدِهِ لَوْلا الجْهَادُ فِي سَبِيلِ الله، وَالْحَجُّ، وَبِرُّ أُمِّي لأَحْبَبْتُ أَنْ أَمُوتَ وَأَنَا مَمْلُوكٌ* البخاري (2548)، مسلم (1665).

5009/3006 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئىسلاھاتچى (يەنى ھەممىشە ياخشى ئىش قىلغۇچى) قۇلغا ئىككى ھەسسە ئەجىر بېرىلىدۇ دېگەن. ئەبۇ ھۇرەيرەنىڭ جېنى ئىلكىدە بولغان زاتىنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، الله يولىدا جىھاد قىلىش، ھەج قىلىش ۋە ئانامغا ياخشىلىق قىلىش مەسئۇلىيەتلىرىم بولمىسا ئىدى، قۇل ھالەتتە ئۆلۈپ كېتىشنى ئارزۇ قىلاتتىم. (مۇسلىم: 1665)

4-ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى زىيارەت قىلىشنىڭ ئالدىغا قويۇش.

مانا بۇ، ئانىسىغا ياخشىلىق قىلىش بىلەن مەشغۇل بولغانلىقىنىڭ پەزلى بىلەن پۈتۈن ساھەلەردە ئالدىدا بولۇشتەك شەرەپكە ئېرىشكەن، ئانىسى ئۇنىڭغا موھتاج بولغانلىقى ئۈچۈن ھەتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى بىرەر قېتىم بولسىمۇ زىيارەت قىلىپ كۆرۈپ كېلىشكە بارالمىغان كىشىنىڭ ئەڭ نەمۇنىلىك ۋە ئەڭ چىرايلىق مىسالىدۇركى، ئۇ، نۇرغۇنلىغان كىشىلەر ئۈچۈن نامى تونۇشلۇق بولغان ئۇۋەيس ئەلقەرەنىي دېگەن كىشىدۇر.

9108/5571 ـ ئۇسەير ئىبنى جابىردىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: يەمەن ئەھلىدىن ياردەمچى قوشۇن كەلگەندە، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلاردىن: ئاراڭلاردا ئۇۋەيس ئىبنى ئامىر بارمۇ؟ دەپ سورايتتى. ئاخىرى، ئۇۋەيس يېتىپ كەلگەندى، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭدىن: سەن ئۇۋەيس ئىبنى ئامىرمۇ؟ دەپ سورىدى. ئۇ: ھەئە، دېدى. مۇرادنىڭ قەرەن جەمەتىدىنمۇ؟ ھەئە. سەندە ئاق كېسەل بار ئىدى، بىر تەڭگىچىلىك جايىدىن باشقا ھەممە يېرىڭ ساقايدى، شۇنداقمۇ؟ شۇنداق. ئاناڭ بار، شۇنداقمۇ؟ شۇنداق. مەن، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: سىلەرگە يەمەن ئەھلىنىڭ ياردەمچى قوشۇنى بىلەن مۇراد قەبىلىسىنىڭ قەرەن جەمەتىدىن ئۇۋەيس ئىبنى ئامىر كېلىدۇ. ئۇنىڭدا ئاق كېسەل بولۇپ، بىر تەڭگىچىلىك جايىدىن باشقا ھەممە يېرى ساقايغان. ئۇنىڭ بىر ئانىسى بولۇپ، ئۇ ئانىسىغا بەكمۇ ئىتائەت قىلىدۇ. ئۇ (قاچانكى) الله بىلەن قەسەم ئىچسە، الله ئۇنىڭ قەسىمىنى ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ. ئەگەر سەن ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشالىساڭ، ساڭا مەغپىرەت تىلەپ دۇئا قىلىپ قويۇشنى تەلەپ قىلغىن دېگىنىنى ئاڭلىغانىدىم. شۇڭا سەن ماڭا مەغپىرەت تىلەپ دۇئا قىلغىن! دېدى. ئۇۋەيس مەغپىرەت تىلەپ دۇئا قىلدى. .... (مۇسلىم: 2542)

5 ـ ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنى پەرزەنتلىرىگە بولغان مۇھەببىتىنىڭ ئالدىغا قويۇش

تۆۋەندىكىسى بولسا، قاراڭغۇ زۇلمەتلىك دەقىقىلەردە، جان ئۈزۈش ئالدىدىكى قورقۇنچلۇق دەقىقىلەردە، ئاتا- ئانىغا ياخشىلىق قىلغۇچىلارنىڭ قىلغان شۇ ياخشىلىقىنىڭ قانچىلىك

دەرىجىدە ئىلاھىي بىر ياردەمگە ئېرىشىدىغانلىقىغا دەلىل بولىدىغان، ئىخلاسلىق ئەمەلنىڭ كەرىم پەزىلىتىنىڭ يۈقىرىلىقىغا دەلىل بولىدىغان ئىبرەتلىك ۋە نەمۇنىلىك بىر ھادىسە.

9159/5601 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: سىلەردىن بۇرۇن ئۆتكەن ئۈچ كىشى سەپەرگە چىقىپ، قونۇش ئۈچۈن بىر ئۆڭكۈرنىڭ ئىچىگە كىرگەندە، تاغدىن بىر قۇرام تاش يۇمۇلاپ چۈشۈپ ئۆڭكۈرنىڭ ئاغزىنى توسىۋالدى. ئۇلار: "بىزنى بۇ تاغدىن پەقەت بىزنىڭ ياخشى ئەمەللىرىمىزنى تىلغا ئېلىپ اللەقا قىلغان دۇئايىمىزلا قۇتقۇزالايدۇ "دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇلاردىن بىرى: "ئى الله! مېنىڭ ياشىنىپ قالغان ئاتا ـ ئانام بار ئىدى. مەن داۋاملىق ئاتا ـ ئانامنى باشتا غىزالاندۇرۇپ، ئاندىن ئائىلەمدىكىلەرنى ۋە خىزمەتكارلىرىمنى غىزالاندۇراتتىم. بىر كۈنى، ماللىرىمنى ئوت چۆپ مول يەردە باقىمەن دەپ يىراقلاپ كېتىپ، ئۆيگە بەك كەچ قايتىپ كەلدىم. ئاتا ـ ئانامنى غىزالاندۇرۇش ئۈچۈن ماللىرىمنى سېغىپ كىرسەم، ئۇلار ئۇخلاپ قالغان ئىكەن. مەن ئۇلارنى ئويغىتىشنى لايىق كۆرمىدىم، ئائىلەمدىكىلەرنى ۋە خىزمەتكارلىرىمنى ئۇلاردىن بۇرۇن غىزالاندۇرۇشنى تېخىمۇ لايىق كۆرمىدىم. شۇنىڭ بىلەن، قولۇمدا قاچىنى تۇتقان پېتى ئۇلارنىڭ ئويغىنىشىنى كۈتۈپ تۇردۇم، ھەتتا تاڭ يورۇپ كەتتى. ئاندىن ئاتا ـ ئانام ئويغىنىپ سۈتنى ئىچتى. ئى الله! ئەگەر شۇ ئىشنى سېنىڭ رازىلىقىڭ ئۈچۈن قىلغان بولسام، مۇشۇ تاشنى كۆتۈرىۋەتكىن! "دېدى. تاش ئازراق كۆتۈرۈلدى............(بۇخارى: 2272)

6ـ ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنى نەپلە ئىبادەتلەرنىڭ ئالدىغا قويۇش

9158/5600 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئۈچ كىشىدىن باشقا ھېچكىم بوۋاقلىقىدا گەپ قىلمىغان. ئۇلارنىڭ بىرى، مەريەم ئوغلى ئىيسا (ئەلەيھىسسالام)؛ يەنە بىرى، جۇرەيجگە تۆھمەت قىلىنغان بالا بولۇپ، ئەسلىدە جۇرەيج بەكمۇ ئىبادەتگۆي كىشى ئىدى ۋە ئۆزى ئۈچۈن بىر ئىبادەتخانا بىنا قىلغان بولۇپ، (شۇنىڭ ئىچىدە ياشايتتى) ئۇ ناماز ئوقۇۋاتقان چاغدا، ئانىسى كېلىپ: "ئى جۇرەيج! "دەپ چاقىردى. جۇرەيج: "ئى رەببىم ! ئاناممۇ، نامازمۇ؟ "دەپ ئويلىدى ۋە نامىزىنى داۋاملاشتۇردى. شۇنىڭ بىلەن، ئانىسى كېتىپ قالدى. ئەتىسى يەنە ناماز ئوقۇۋاتقاندا، ئانىسى كېلىپ: "ئى جۇرەيج! "دەپ چاقىردى. جۇرەيج يەنە: "ئى رەببىم! ئانامنۇ، نامازمۇ؟ "دەپ ئويلىدى ۋە نامىزىنى داۋاملاشتۇردى. ئۆگىنى يەنە ناماز ئوقۇۋاتقاندا، ئانىسى كېلىپ: "ئى جۇرەيج! "دەپ چاقىردى. جۇرەيج يەنە: "ئى رەببىم! ئانامنۇ، نامازمۇ؟ "دەپ ئويلىدى ۋە نامىزىنى داۋاملاشتۇردى. شۇنىڭ بىلەن، ئانىسى: "ئى رەببىم ! ئوغلۇمنى جالاپ خوتۇنلارنىڭ يۈزىنى كۆرسەتمەي تۇرۇپ، قەبزى روھ قىلمىغىن! "دەپ بەددۇئا قىلدى. ئىسرائىل ئەۋلادى ئۆز ئارىلىرىدا جۇرەيج ۋە ئۇنىڭ ئىبادىتىنى تىلغا ئېلىشاتتى. بەكمۇ چىرايلىق بىر پاھىشە ئايال بار بولۇپ، ئۇ ئايال: "ئەگەر خالىساڭلار، مەن ئۇنى ئازدۇرالايمەن "دېدى ۋە جۇرەيجنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنى ئازدۇرۇشقا تىرىشتى. ئەمما جۇرەيج ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويمىدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ ئايال جۇرەيجنىڭ ئىبادەتخانىسىدا يېتىپ قوپىدىغان بىر پادىچى بىلەن زىنا

قىلدى ۋە ئۇنىڭدىن ھامىلدار بولدى. بالا تۇغۇلغاندا، ئۇ خوتۇن بالىنىڭ جۇرەيجدىن بولغانلىقىنى دەۋا قىلدى. ئادەملەر كېلىپ، ئۇنى ئىبادەتخانىدىن چىقاردى ۋە ئىبادەتخانىسىنى بۇزۇپ تاشلاپ، ئۇنى ئۇرۇشقا باشلىدى. جۇرەيج: "نېمە ئىش بولدى؟ "دەپ سورىغانىدى، ئۇلار: "سەن بۇ ئايال بىلەن زىنا قىلدىڭ، ئۇ سېنىڭ بالاڭنى تۇغدى " دېيىشتى. جۇرەيج: "بالا قەيەردە؟ "دەپ سورىدى. بالا ئېلىپ كېلىندى. جۇرەيج: "ماڭا چېقىلماي تۇرۇڭلار، ناماز ئوقۇۋالاي "دېدى. (نامازدىن) كېيىن كېلىپ، بالىنىڭ بېقىنىغا نوقۇپ تۇرۇپ: "ئى بالا ! سېنىڭ داداڭ كىم؟ "دەپ سورىغانىدى، بالا: "دادام پالانى پادىچى "دېدى. شۇنىڭ بىلەن، كىشىلەر جۇرەيجنى قۇچاقلاپ سۆيۈشكە باشلىدى ۋە: "سېنىڭ ئىبادەتخاناڭنى ئالتۇندىن ياساپ بېرەيمىز "دېيىشتى. لېكىن جۇرەيج: "ياق، ئۇنى بۇرۇنقىدەك لايدىن ياساڭلار "دېدى. ئۇلار لايدىن ياساپ بېرىشتى. ئۇچىنچىسى... (مۇسلىم: 2550)

7ـ ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنى ئاللاھ يولىدا ھىجرەت قىلىشتىن ئەۋزەل ئورۇنغا قويۇش.

8212/4979 ـ وفي رواية: جاءَ رجلٌ فقال: جئتُ أبايُعكَ على الهجرةِ، وتركتُ أبويَّ يبكيان، قال: ((فارجع إليهما فأضحكْهما كما أبكيتهُما))* أبو داود (2528)، النسائي 143/7

8212/4979 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ: مەن ھىجرەت قىلىش ئۈچۈن ساڭا بەيئەت قىلغىلى كەلدىم، بىراق ئاتا ـ ئانام يىغا زارە قىلىشىپ قالدى، دېگەنىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئۇنداق بولسا، ئۇلارنىڭ قېشىغا قايتىپ بېرىپ، ئۇلارنى خۇددى يىغلاتقىنىڭغا ئوخشاش كۈلدۈرگىن! دېدى. (نەسائى: 4163)

ئاللاھقا ئاسي بولىدىغان ئىشلاردا ئاتا ـ ئانىغا ئىتائەت قىلماسلىق، ئەمما ئۇ ئىككىسىگە ياخشىلىق قىلىشنى توختاتماسلىق

ئىسلام دىنى ئاتا ـ ئانىلارنىڭ قەدرىنى شۇنچىلىك كۆتىرىپ، ئۇلارنىڭ ھەقلىرىنى شۇنچىلىك قەدىرلەيدۇكى، ھەتتا ئۇلار كاپىر، مۇشرىك بولغان تەقدىردىمۇ، باللارنىڭ ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىشنى تەۋسىيە قىلىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:

[وَإِن جَاهَدَاكَ عَلى أَن تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (15)]

« ئەگەر ئاتا ـ ئاناڭ سېنى سەن بىلمەيدىغان نەرسىنى ماڭا شېرىك كەلتۈرۈشكە زورلىسا، ئۇلارغا ئىتائەت قىلمىغىن، ئۇلارغا دۇنيادا ياخشى مۇئامىلىدە بولغىن (يەنى دىنىڭغا زىيان يەتمەيدىغان ئاساستا ياخشىلىق قىلغىن)، ماڭا تائەت بىلەن قايتقان ئادەمنىڭ يولىغا ئەگەشكىن، ئاندىن مېنىڭ دەرگاھىمغا قايتىسىلەر، سىلەرگە قىلمىشىڭلارنى ئېيتىپ بېرىمەن.» (لۇقمان سۈرىسى 15 ـ ئايەت)

شۇنىڭ ئۈچۈن بىراۋنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئەگەر كاپىر بولغان تەقدىردىمۇ، ـ ئاللاھقا ئاسىيلىق

بولمايدىغان بارلىق ئىشلاردا ــ ئۇلارغا ئىتائەت قىلىشى، خىزمەتلىرىنى قىلىشى ۋە ئۇلارنى ھۆرمەتلىشى ئىسلام شەرىئىتىدە بۇيرۇلغان قەرزدۇر.

ئاتا- ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنى بۇيرۇغان زات ئاللاھتۇر، ئەگەر بەزى ئاتا- ئانىلار بۇ بۇيرۇقتىن پايدىلىنىشنى پۇرسەت دەپ بىلىپ ئاللاھ بۇيرىمىغان ئىشلارغىمۇ باللىرىنى مەجبۇرىي يۇسۇندا بۇيرۇسا، بۇنداق ئەھۋالدا ئاتا ـ ئانىغا بويسۇنماسلىق ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا گۇناھ ئەمەستۇر. چۈنكى ئاللاھ مۇسۇلمانلارنىڭ ئاللاھقا ئاسىي بولىدىغان ئىشلاردا ئاتا- ئانىغا بويسۇنماسلىقنى بۇيرىدى. بۇ ئاللاھنىڭ ئۇلارغا بەرگەن رەھمىتى ۋە ياخشىلىقىدۇر. ناۋادا بۇ خىل ئاگاھلاندۇرۇشقىمۇ پەرۋا قىلماي ئۆز خاھىشلىرىدا مەھكەم تۇرسا بالا بولغۇچى بۇ گۇناھ ئىشنى قىلماسلىق بىلەن يەنە ئۇلارغا قارىتا قىلىپ كېلىۋاتقان باشقا ساۋابلىق ئىشلارنىڭ ھەرقاندىقىنى قىلسا بولىدۇ. ئاتا- ئانىلار بەزى ئىشلاردا شەرىئەتنىڭ ھۆكمىگە خىلاپ ئىشلارنى قىلسىمۇ ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىشنى بۇيرۇش ئىسلام ئەخلاقىدۇر. لېكىن پەرزەنت بولغۇچى ئەقىدىگە ھاقارەت ۋە تەنە قىلىش ياكى ئۇنىڭ ئېتىبارىنى چۈشۈرۈش، بىر بەندىنى مۇسۇلمان ياكى ئەمەسلىكىنى ئايرىيدىغان ئىشلاردا ئۇلارغا بويسۇنسا بولمايدۇ، بۇنىڭدىن باشقا يەنە ھارام ۋە مەكرۇھ تەھرىمىگە ئوخشاش گۇناھ بولىدىغان ئىشلاردىمۇ ئاتا ـ ئانىغا بويسۇنۇلمايدۇ. ئۇلارغا ئاللاھنىڭ شەرىئىتىنى، بۇ ئىشلاردىكى ھۆكمىنى يۇمشاق تىل، خۇش مۇئامىلە ۋە ھېكمەتلىك يول بىلەن يەتكۈزۈش كېرەك. ئەكسىچە بۇ ئىشلاردا ئۇلارغا قوپال، قاتتىق قول، ئېغىر كېلىدىغان سۆز قوللىنىلسا بولمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «ئىنسانغا بويسۇنۇش پەقەت ئاللاھقا ئاسىي بولمايدىغان ئىشلاردىلا توغرا بولىدۇ، پەقەت ياخشىلىقتا بۇيرۇلغاندا بويسۇنۇشقا بولىدۇ.» دېگەن سۆزى، بىزنىڭ بۇ نۇقتىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشىمىزغا يېتەرلىك دەلىلدۇر.

مۇسۇلمان پەرزەنتلەر ئاتا- ئانىسىنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى ئۈچۈن ئۇلارغا قارىتا ھۆرمەت، مېھرى- شەپقەت بىلەن، ئىللىق مۇئامىلە ۋە چىرايلىق سۆزلەر بىلەن دەۋەت ئېلىپ بېرىشى لازىم. بۇنداق قىلغاندا ئاتا- ئانىلار پەرزەنتلەردە كۆرۈلگەن بۇ ئېسىل مۇئامىلىدىن تەسىرلىنىدۇ، ئۇلاردىكى ئىسلامىي ئەخلاقتىن تەسىرلىنىدۇ ـ دە، ئىسلامغا بولغان ھېرىسمەنلىكى ئارتىدۇ، مانا بۇ ئاتا ـ ئانىلارنى ئىسلامغا دەۋەت قىلىشنىڭ ھېكمەتلىك يولى. بۇ ھەقتە ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاتىسىنى مۇسۇلمان بولۇشقا دەۋەت قىلغان ئۇسۇلى بىز ئۈچۈن ياخشى بىر ئۈلگە بولالايدۇ. ئاللاھ بۇ ھەقتە قۇرئان كەرىمدە مۇنۇ ئايەتلەرنى بايان قىلغان: «(ئى مۇھەممەد!) كىتابتا (يەنى قۇرئاندا) ئىبراھىم (قىسسىسى) نى بايان قىلغىن، ئۇ ھەقىقەتەن تولىمۇ راستچىل پەيغەمبەر ئىدى. ئۆز ۋاقتىدا ئىبراھىم ئاتىسىغا ئېيتتى، ئى ئاتا! نېمىشقا ئاڭلىمايدىغان، كۆرمەيدىغان ۋە ساڭا ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمايدىغان نەرسىلەرگە چوقۇنىسەن. ئى ئاتا! ماڭا سەن بىلمەيدىغان بېلىملەر نازىل بولدى، ماڭا ئەگەشكىن، سېنى توغرا يولغا باشلايمەن، ئى ئاتا! شەيتانغا چوقۇنمىغىن، شەيتان مەرھەمەتلىك ئاللاھقا ھەقىقەتەن ئاسىيلىق قىلدى. ئى ئاتا! سېنىڭ مەرھەمەتلىك ئاللاھنىڭ ئازابىغا قېلىشىڭدىن، شەيتاننىڭ ھەمراھىغا ئايلىنىپ قېلىشىڭدىن قورقىمەن. ئۇ (يەنى ئازەر) ئېيتتى، ئى ئىبراھىم ! سەن مېنىڭ ئىلاھلىرىمدىن يۈز ئۆرۈمەكچىمۇسەن، ئەگەر سەن (مۇنداق قىلىشتىن) يانمىساڭ، چوقۇم سېنى تاش ـ كېسەك

قىلىپ ئۆلتۈرىمەن، ئۇزاق زامان مەندىن يىراق تۇرغىن. ئىبراھىم ئېيتتى: ساڭا ئامانلىق بولسۇن، پەرۋەردىگارىمدىن ساڭا مەغپىرەت تىلەيمەن، ئاللاھ ماڭا ھەقىقەتەن مېھرىباندۇر. سىلەردىن ۋە سىلەر ئاللاھنى قويۇپ چوقۇنۇۋاتقان نەرسىلەردىن يىراق بولىمەن، پەرۋەردىگارىمغا ئىبادەت قىلىمەن، پەرۋەردىگارىمنىڭ ئىبادىتىدىن مەھرۇم بولۇپ قالماسلىقنى ئۈمىد قىلىمەن. ئۇ ئۇلاردىن ۋە ئۇلارنىڭ ئاللاھنى قويۇپ چوقۇنۇۋاتقان نەرسىلىرىدىن يىراقلاشتى. ئۇنىڭغا بىز ئىسھاق بىلەن يەئقۇبنى ئاتا قىلدۇق، ئۇ ئىككىسىنىڭ ھەر بىرسىنى پەيغەمبەر قىلدۇق، ئۇلارغا بىزنىڭ رەھمىتىمىزنى ئاتا قىلدۇق، ئۇلارنىڭ نامىنى بەلەن ۋە يۇقىرى قىلدۇق. (سۇرە مەريەم 41-دىن 50- ئايەتكىچە)

8515/5191 - ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئانام مۇشرىك ئىدى. مەن ئۇنى ئىسلامغا دەۋەت قىلاتتىم. بىر كۈنى يەنە دەۋەت قىلغىنىدىم، ئۇ، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەققىدە ھاقارەتلىك سۆزلەرنى قىلدى. مەن يىغلىغان پېتى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا بېرىپ: ئى رەسۇلۇللاھ! بۈگۈنمۇ ئانامنى ئىسلامغا دەۋەت قىلغىنىدىم، سېنى ھاقارەتلەيدىغان سۆزلەرنى قىلدى. ئەبۇ ھۇرەيرەنىڭ ئانىسىنىڭ ھىدايىتىگە دۇئا قىلىپ قويساڭ، دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئى اللە! ئەبۇ ھۇرەيرەنىڭ ئانىسىغا ھىدايەت ئاتا قىلغىن! دەپ دۇئا قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دۇئاسى بىلەن خۇشخەۋەر ئۈمىد قىلغان ھالدا ئۆيگە قايتتىم. ئىشىك تاقاق ئىدى. ئانام ئاياق ئاۋازىمنى ئاڭلاپ: ئى ئەبۇ ھۇرەيرە! بىر ئاز ساقلاپ تۇرغىن! دېدى. ئانام يۇيۇنۇپ، كىيىملىرىنى كىيىپ، بېشىغا ياغلىق ئارتىپ چىقتى ۋە: ئى ئەبۇ ھۇرەيرە ! مەن بىر اللەتىن باشقا ئىلاھنىڭ بەرھەق يوقلۇقىغا ۋە مۇھەممەدنىڭ اللە تائالانىڭ بەندىسى ۋە ھەقىقي پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىگە گۇۋاھلىق بېرىمەن، دېدى. مەن خۇشاللىقتىن يىغلىغان ھالدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا بېرىپ ۋە: ئى رەسۇلۇللاھ! خۇشخەۋەر، اللە دۇئايىڭنى ئىجابەت قىلىپ، ئەبۇ ھۇرەيرەنىڭ ئانىسىنى ھىدايەت قىلدى، دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام اللەقا ھەمدۇ سانا ئېيتتى ۋە: ياخشى بوپتۇ، دېدى. مەن: ئى رەسۇلۇللاھ! مۇئمىن بەندىلەرنىڭ مېنى ۋە ئانامنى قىزغىن سۆيۈشىگە، بىزنىڭمۇ ئۇلارنى قىزغىن سۆيۈشىمىزگە دۇئا قىلساڭ، دېگەنىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئى اللە! مۇئمىن بەندىلىرىڭگە ئەبۇ ھۇرەيرە ۋە ئانىسىنى قىزغىن سۆيدۈرگىن. ئۇلارغىمۇ مۇئمىن بەندىلىرىڭنى قىزغىن سۆيدۈرگىن ! دەپ دۇئا قىلدى. شۇڭا مېنى كۆرگەن ياكى ئاڭلىغان ھەرقانداق مۇئمىن كىشى مېنى قىزغىن دوست تۇتاتتى. (مۇسلىم: 2491)

ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەككە فەتھى بولغاندا ئاتىسىنىڭ مۇسۇلمان بولۇشىنى ئۈمىد قىلىپ، ئۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا ئالدىراشلىق بىلەن ئېلىپ باردۇ، بۇ چاغدا ھەقىقەتەن ئۇنىڭ تىلىكى ئەمەلگە ئاشقان ئىدى.

ئىنسانلار ئىچىدە ھەمسۆھبەت بولۇشقا ئەڭ لايىق كىشىلەر ئاتا - ئانىدۇر

نۇرغۇنلىغان كىشىلەر ھاياتتا دوست ۋە ھەمسۆھبەت تۇتۇشتا خاتالىشىدۇ، ئۇلار ۋاپادار ۋە ئىخلاسمەن دوست تاپالماي ئۇلارنى ئىزدەشكە ناھايىتى بەك كۆپ كۈچ سەرپ قىلىشىدۇ، ئۇلار ئۇزۇن مۇدەت كۈچ ۋە ئەقىل ئەقدە سەرپ قىلىپ تاپقان دوستلىرى ياكى ئۇلارغا ئىشىنىپ،

ئۇلار ئۈچۈن ساداقەتمەنلىك كۆرسەتكەن دوستلىرىنىڭ كۆڭلىرىنىڭ بىرىدە ئۇلارنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكىدەك ئۈنچىۋالا سادىق دوستلاردىن ياكى ئىشەنچلىك، ۋاپادار دوستلاردىن ئەمەسلىكىنى سېزىدۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارغا قىلغان ئەقىدىسىگە ئېچىنىپ ھەسرەتلىنىدۇ، ئۈمىدسىزلىنىدۇ. ئاللاھ تائالانىڭ بەندىلىرىگە رەھمەت قىلىش يۈزىسىدىن ئەۋەتكەن ئەلچىسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاللاھنىڭ بەندىلىرىنىڭ بۇ تەرەپتىكى ئاجىزلىقى ۋە موھتاج بولىدىغانلىقىنى بىلىدىغان، ئاللاھنىڭ ئىنسانلارغا كۆرسەتكەن بۇ تەرەپتىكى مېھرىبانلىقىنى، ئىنساننىڭ ھەمسۆھبەت بولۇشقا ئەرزىيدىغان ھەقىقىي دوستىنىڭ ئاتا- ئانا ئىكەنلىكىنى تۆۋەندىكى سۆزلىرى بىلەن مۇنداق يەتكۈزدى.

8204/4972 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: جاءَ رجلٌ إلى النبيِّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقال:يا رسولَ الله، من أحقُّ الناسِ بحسنِ صحابتي؟ قال: ((أمُّكَ))، قال ثُمَّ منْ؟ قال: ((ثم أمُّك))، قال ثمَّ من؟ قال: ((ثمَّ أمُّكَ))، قال ثمَّ منْ؟ قال: ((ثمَّ أبوكَ))* البخاري (5971) مسلم (2548).

8204/4972 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى! ئىنسانلار ئىچىدىن كىم مېنىڭ ياخشى مۇئامىلە قىلىشىمغا ئەڭ ھەقلىق؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئاناڭ، دەپ جاۋاب بەردى. ئاندىن قالسا كىم؟ يەنە ئاناڭ. ئاندىن قالسا كىم؟ يەنە ئاناڭ. ئاندىن قالسچۇ؟ دەپ سورىغانىدى: ئاندىن قالسا داداڭ، دېدى. (بۇخارى: 5971)

بەزىلەر ھاياتتا بەلكىم مەن دوستقا ياكى سۆھبەتداشقا موھتاج ئەمەسمەن، دېيىشى مۇمكىن، بۇنىڭغا بېرىلىدىغان جاۋاب مەيلى سىز بېھاجەت بولۇڭ ياكى بولماڭ، بۇ سىزنىڭ ئىشىڭىز، بىراق شۇنى ئۇنۇتماڭكى، سىزنىڭ ئاتا- ئانىڭىز ئۆزلىرىنىڭ ھاياتىغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلىرىدە، ئائىلىدىكى باشقا قېرىنداشلىرىڭىزنىڭ تۇرمۇش ئېھتىياجىغا ئائىت ئىشلاردا سىز بىلەن مەسلىھەتلىشىشكە، ھەمسۆھبەت بولۇشقا، پىكىر ئالماشتۇرۇشقا موھتاجدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يۇقىرىقى ھۆكۈم خاراكتېرلىك جاۋابى ئىنساننىڭ ئاتا ـ ئانىغا ھەمسۆھبەت بولۇشقا ھامىنى موھتاج بولىدىغانلىقىغا بېرىلگەن بېشارەتتۇر.

ئانىغا ياخشىلىق قىلىش بىلەن ئاتىغا ياخشىلىق قىلىش بىرلا ۋاقىتتا توغرا كېلىپ قالغاندا، ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنى ئالدىغا قويۇش

ئانىلارنىڭ بالىلار ئۈستىدىكى ھەقلىرى ئاتىنىڭ ھەقلىرىدىن كۆپتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئانىلارنىڭ ھەقلىرى ئۇلارنى ئادا قىلىش جەھەتتە، ئاتىلارنىڭ ھەقلىرىدىن ئەۋزەل ۋە ئاۋۋالقى ئورۇندا تۇرۇشقا تېگىشلىك. چۈنكى ئانىنىڭ بالىسىنى قورسىقىدا كۆتىرىپ، تۇغۇپ، ئېمىتىپ، چوڭ قىلىپ قاتارغا قوشۇش جەريانىدا چەككەن جاپا ـ مۇشەققەتلىرى، ئاتىنىڭ ئائىلىنىڭ كەملىرىنى بار قىلىپ، ئۇنىڭ ئېھتىياجلىرىدىن چىقىش يولىدا چەككەن مېھنەتلىرىدىن ئەلۋەتتە ئېغىر ۋە كۆپتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام دىنى ئانىلارنىڭ بالا تۇغۇپ چوڭ قىلىش يولىدىكى مېھنەتلىرىنى ئالاھىدە قەدىرلەپ، ئۇلارنىڭ ھەقلىرىنى ئاتىلارنىڭ ھەقلىرىدىن

ئاۋۋالقى ئۇرۇندا قويدى ۋە پەرزەنتلەرنىڭ بۇ ھەقلەرنى ئۆز يولىدا، تولۇق ئۇرۇنلىشىنى تەۋسىيە قىلدى.

8205/4973 ـ وفي رواية: قال: ((أمُّكَ، ثمَّ أمُّك، ثمَّ أباكَ، ثمَّ أدناكَ فأدناكَ))* البخاري (5971) مسلم (2548).

8205/4973 ـ بەھز ئىبنى ھەكىمنىڭ چوڭ دادىسى مۇنداق دەيدۇ: ئى اللەنىڭ رەسۇلى! ئالدى بىلەن كىمگە ياخشىلىق قىلىمەن؟ دەپ سورىغانىدىم، ئاناڭغا، دېدى. ئاندىن قالسىچۇ؟ دەپ سورىغانىدىم، يەنە: ئاناڭغا، دېدى. ئاندىن قالسىچۇ؟ دەپ سورىدىم، يەنە: ئاناڭغا، دېدى. تۆتىنچى قېتىم: ئاندىن قالسىچۇ؟ دەپ سورىسام: ئاندىن قالسا، داداڭغا ياخشىلىق قىلغىن ! ئاندىن كېيىن تۇغقانلارغا يېقىنلىق دەرىجىسى بويىچە ياخشىلىق قىلساڭ بولىدۇ، دېدى. (تىرمىزى: 1897)

ھافىز ئىبنى ھەجەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يۇقىرىدىكى ئارقا- ئارقىدىن ئۈچ قېتىم ئانىغا ئىشارەت قىلغان ھەدىسىنى شەرھىلەپ مۇنداق دېدى: «ئىبنى بەتتال، بۇ ھەقتە ئاتىغا نىسبەتەن ئېيتقاند ا، ئانىغا ئۈچ ھەسسە ئارتۇق ياخشىلىق قىلىش كېرەك، چۈنكى، ئانا قورساق كۆتۈرۈش، تۇغۇتتا قىينىلىش ۋە كىچىك ۋاقتىدىن تارتىپ جاپاسىنى تارتىپ بۇ جاپالار ئۈستىدىن غالىپ كەلگەندىن كېيىن، ئاندىن ئاتا بالىنى بېقىشتا، تەربىيىلەشتە ئانىغا شېرىك بولىدۇ، دېگەنلەرنى بايان قىلدى. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە ئىشارەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ : «ئىنساننى ئاتا- ئانىسىغا ياخشىلىق قىلىشقا بۇيرۇدۇق. ئانىسى ئۇنى (قورسىقىدا) ئۈستى - ئۈستىگە ئاجىزلىق بىلەن كۆتۈردى. ئىككى يىلدا ئۇنى ئەمچەكتىن ئايرىدى. (ئى ئىنسان !) ماڭا ۋە ئاتا- ئاناڭغا شۈكۈر قىلغىن، ئاخىر قايتىدىغان جاي مېنىڭ دەرگاھىمدۇر.» (سۈرە لوقمان 14-ئايەت)

ئېمام قۇرتۇبى، بۇ ھەدىستە كۆزدە تۇتۇلغان مەقسەت شۇكى، ئانا بولغۇچى بالىسىدىن كۆپرەك ياخشىلىققا ئىگە بولۇشقا ھەقلىقتۇر، ناۋادا ئاتىغا ياخشىلىق قىلىش بىلەن ئانىغا ياخشىلىق قىلىش تەڭ ئورۇنغا كېلىپ قالغاندا ئانىغا ئاۋۋال ياخشىلىق قىلىشقا ئىشارەتتۇر، دەيدۇ.

سەن ۋە مېلىڭ ئاتاڭغا تەئەللۇقتۇر

8207/4974 ـ ابن عمرو بن العاص: أنَّ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أتاه رجلٌ فقال: يا رسولَ الله، إنَّ لي مالاً وولدًا، وإنَّ أبي يحتاجُ مالي، فقال: ((أنتَ مالك لوالدكَ، إنَّ أولادكُم من أطيب كسبكُم، فكلوا من كسبِ أولادكُم))* أبو داود (3530)

8207/4974 ـ ئەمر ئىبنى شۇئەيبنىڭ چوڭ دادىسى مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى اللەنىڭ رەسۇلى ! مېنىڭ ئازدۇر كۆپتۇر مال مۈلكۈم ۋە پەرزەنتلىرىم بار. ئاتام مېنىڭ مېلىمغا موھتاج. قانداق قىلسام بولىدۇ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: سەن ۋە مال مۈلكۈڭ ئاتاڭنىڭدۇر. پەرزەنتلىرىڭلار

سىلەرنىڭ ئەڭ پاك مېلىڭلاردۇر. شۇڭا پەرزەنتلىرىڭلارنىڭ تاپقان مال مۈلكىدىن يەڭلار! دەپ جاۋاب بەردى. (ئەبۇ داۋۇت: 3530)

ئىمام قۇرتۇبى جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن بىر ئوغۇل بىلەن ئۇنىڭ بىر ياشىنىپ قالغان دادىسى ئوتتۇرىسىدىكى مۇنداق بىر ۋەقەلىكنى بايان قىلىدۇ. بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ —ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! ئاتام مېنىڭ مېلىمنى ئېلىۋالدى، —دېدى. —سەن ئاتاڭنى ئېلىپ كەل ! دېدى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام. ئاندىن جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام كېلىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا — ئاللاھ ئەززەۋەجەللە ساڭا سالام يوللىدى ۋە ساڭا ئۇ قېرى ئادەم كەلسە، ئۇ ئادەمنىڭ كۆڭلىدە ھەتتا ئۆزىنىڭمۇ قۇلىقى ئاڭلىمىغان سۆزى بار دەيدۇ، —دېدى. ئۇ قېرى ئادەم كەلگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام —ئوغلۇڭ نېمە دەپ شىكايەت قىلىدۇ؟ سەن راستىنلا ئۇنىڭ مېلىنى ئېلىۋالماقچى بولدۇڭمۇ؟ —دەپ سورىدى. —ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ! سەن ئۇنىڭ ئۆزىدىن سوراپ باق، ئۇ پەقەت ئاتىسىنىڭ ھەمشىرىلىرىنىڭ بىرىگە ياكى ئانىسىنىڭ ھەمشىرىلىرىنىڭ بىرىگە ياكى ماڭا ئاتا قىلىدىغىنى ئەمەسمۇ؟ —دېدى ئۇ قېرى ئادەم. — ھەئە،... بۇنى بولدى قىلايلى، سەن بىزگە ھەتتا ئۆزەڭنىڭمۇ قۇلىقىڭ ئاڭلىمىغان ئىچىڭدىكى سۆزۈڭنى دەپ بەرگىن، —دېدى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام. —ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! ئاللاھ بىزنىڭ ساڭا بولغان ئىشەنچىمىزنى تېخىمۇ زىيادە قىلسۇنكى، مەن ھەتتا ئۆزەمنىڭ قۇلىقىمۇ ئاڭلىمىغان بىر سۆزلەرنى ئىچىمدە دېگەن ئىدىم. —قېنى سەن سۆزلە، مەن ئاڭلايمەن. ئۇ قېرى ئادەم تۆۋەندىكى بېيىتلەرنى ئېيتتى:

ياشلىقىڭدىمۇ بولدۇم پەرۋىشكار، بوۋاقلىقىڭدىن مەن ئىدىم باققان،
يۈك بولدۇم ئەجەپ ئاقارغاندا ساچ، ئالغۇر ئىدىڭغۇ ئاجايىپ چاققان؟
گويا سەن ئىلتىپات ساھىبى ماڭا، ئەجرىمگە تامام يۇمدۇڭ كۆزۈڭنى،
مانا يېقىنلاپ كەلمەكتە ئەجەل، ئۈمىدلىرىمنى قىلدىڭ سەن خازان.
ئاتا ھەققىنى ئۇنۇتتۇڭ پۈتۈن، بولدۇم ئەمدى قوشنا —ھەمدەمىڭ،
مۈلكۈم ئىدىڭ، ئۇنۇتتۇڭ ۋە مەن بولدۇم ساڭا ئوشۇق يۈك، ئالۋان!

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ بېيىتلەرنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، ئۇ ئوغۇلنى ياقىسىدىن تۇتۇپ —سەن ۋە سېنىڭ مېلىڭ ئاتاڭنىڭدۇر، —دېدى.

شۇنىڭدەك يەنە ئاتا- ئانىلار باللىرىدىن بىرەرسىگە نېمە بەرگەن بولسا، ئۇنى قايتۇرۇۋېلىش ھوقۇقىغا ئىگە. تۆۋەندىكى ھەدىس بۇنىڭغا دەلىل بولالايدۇ.

ئىمام تىرمىزى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغە مبەر ئەلەيھىسسالا منىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. «كىمكى بىر كىشىگە بىرەر نەرسە ھەدىيە قىلغان بولسا، ئۇنى قايتۇرۇۋېلىشى ھالال بولمايدۇ، پەقەت ئاتا بالىسىغا ھەدىيە قىلغان نەرسىسىنى قايتۇرۇۋالالايدۇ.» (بۇ ھەدىسنى ئىبنى ماجە، بەيھەقى، نەسائى ۋە ئىمام ئەھمەدمۇ رىۋايەت قىلغان.)

ئاتا ـ ئانا ھەرقانداق بىر مالدا قەرزدار بولۇپ قالسا، ئۇلارنى قەرزدىن قۇتۇلدۇرۇش

بۇ ياخشىلىق ئاتا- ئانىغا قىلىنغان ياخشىلىقلارنىڭ ئەڭ كاتتىسىدىندۇر. قەدىمكى دەۋرلەردە ئوغۇلنىڭ قولىدا مال مۈلۈك بار بولغان ھەم ئۆزى ھۆر ئادەم بولغان ئەھۋالدا، ئاتا ـ ئانىسى قۇل ۋە قۇللۇقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن پۇل ـ مالغا موھتاج بولۇپ قالىدىغان ئەھۋاللار دائىم ئۇچراپ تۇراتتى. ھازىرقى دەۋرلەردە بولسا، ئاتا- ئانا مەلۇم سەۋەبلەر بىلەن كۆپلىگەن قەرزلەرگە بوغۇلۇپ قالىدىغان ھادىسىلەر بولۇپ تۇرىدۇ، بۇنداق ئەھۋاللاردا ئاتا قۇل بولۇپ قالغاندا، قانداق قىلىشىمىز توغرۇلۇق پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ناھايىتى ياخشى كۆرسەتمە بەرگەن. ناۋادا ئاتا- ئانا قەرز ياكى باشقا سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن تۈرمىگە كىرىپ قالغاندىمۇ، بالا پۈتۈن مال ـ مۈلكىنى سەرپ قىلىپ بولسىمۇ، ئۇنى قۇتۇلدۇرۇپ چىقىشى لازىم. يۇقىرىدا كەلگەن، «سەن ۋە سېنىڭ مېلىڭ ئاتاڭغا تەئەللۇقتۇر.» دېگەن ھەدىس بۇنىڭغا ئىشارەت قىلىدۇ.

ئاتا ـ ئانا ۋە پەرزەنتلەرنىڭ بىر بىرىگە دۇئا قىلىشى

دۇئا قىلىش، ياخشىلىق قىلىشنىڭ ئاساسلىرىدىن بىرىدۇر. ئۇ، دۇئا قىلغۇچىنىڭ ئۆزى دۇئا قىلغان قارشى تەرەپكە ئىپادىلىگەن ياخشى كۆرىشىنىڭ تاشقى ئىپادىسىدۇر، شۇنداقلا دۇئا قىلغۇچىنىڭ كۆڭۈل ياخشىلىقىنىڭ ئىپادىسىدۇر. مۇھەببەت بىلەن تولغان يۈرەك ھەمىشە دۇئا قىلىشقا ھېرىسمەن بولىدۇ، تىل دىلغا تەرجىمان بولىدۇ، ئاتا- ئانا بىلەن پەرزەنتلەر ئوتتۇرىسىدىكى قەلب مۇھەببىتى ئاشقانسېرى، ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى دۇئامۇ كۆپ بولىدۇ.

9235/5645 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: « ثلاث دعوات مستجابات لا شك في إجابتهن: دعوة المظلوم ودعوة الوالد على الولد»* الترمذي(1905)، ابن ماجه (3862)

9235/5645 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مۇنداق ئۈچ كىشىنىڭ دۇئاسى شەكسىز ئىجابەت بولىدۇ: مەزلۇمنىڭ دۇئاسى، مۇساپىرنىڭ دۇئاسى، دادىنىڭ بالىغا قىلغان بەددۇئاسى. (تىرمىزى: 1905)

5507/ 9007 ـ أم سلمة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: أن النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ جلَّلَ على الحسن والحسين وعلي وفاطمة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُم –، ثم قال: «اللهم هؤلاء أهل بيتي وخاصتي، أذهب عنهم الرجس وطهرهم تطهيرا»، قالت أم سلمة: وأنا معهم يارسول الله، قال: «إنك إلى خير»

5507/ 9007 ـ ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەسەن، ھۇسەين، ئەلى ۋە فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملارنىڭ ئۈستىگە بىر يېپىنچىنى يېپىپ: ئى رەببىم! بۇلار مېنىڭ ئەھلى بەيتىمدۇر، خاس كىشىلىرىمدۇر. ئۇلارنى گۇناھتىن يىراق قىلغىن ۋە تامامەن پاكلىغىن! دېدى. (شۇ چاغدا) ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: ئى رەسۇلۇللاھ! مەنمۇ ئۇلار بىلەن بىرگىمۇ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ سۆزىگە جاۋابەن: ئى ئۇممۇ سەلەمە! سەن ياخشىلىق ئۈستىدە، دېدى. (تىرمىزى: 3871)

ئاتا ـ ئانىسىنىڭ تىللىنىشىغا سەۋەبچى بولماسلىق

ئاتا۔ ئانىلارنىڭ نامىغا داغ تەككۈزىدىغان بىر ئىشلارنى قىلغانلىقىڭ سەۋەبىدىن ئۇلارنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرىدىغان، بۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۆز ـ ئۆزىنى تىللىشىغا سەۋەبچى بولىدىغان، ياكى سەن بىراۋلارغا يامانلىق قىلىپ سالغانلىقىڭ ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ئاتا۔ ئاناڭنى تىللىشىغا سەۋەبچى بولىدىغان ۋە ياكى سەن بىراۋلارنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ ئۇلارنىڭ ئاتا۔ ئانىسىنى تىللاپ قويغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئاچچىقلىنىپ، سېنىڭ ئاتا۔ ئاناڭنى تىللاپ سالىدىغان ھەرقانداق ئىشلاردىن ساقلىنىشىڭنىڭ ئۆزىمۇ ئاتا۔ ئانىغا قىلغان ياخشىلىقلارنىڭ قاتارىدىندۇر. قىسقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، مەيلى قانداق سەۋەب ۋە ئەھۋال بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، ئاتا۔ ئانىلارنىڭ بىرەر تىل ـ ئاھانەتكە قېلىشىغا سەۋەبچى بولىدىغان ھەرقانداق بىر ئىش ياخشى ئەمەستۇر. ئاتا۔ ئانىنىڭ ئىسمىنىڭ يامان تىل بىلەن ئېغىزغا ئېلىنىپ قېلىنىشتىن ساقلىنىش ياخشىلىقنىڭ ئەڭ چوڭلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ.

ئاتا ـ ئانىنى قاخشىتىشنىڭ چوڭ گۇناھ ئىكەنلىكى ۋە ئۇنىڭغا دۇنيا ئاخىرەتتە جازا بېرىلىدىغانلىقى

پەرزەنتلەر تەرىپىدىن ئاتا ـ ئانىلارنىڭ كۆڭلىگە تېگىپ قويىدىغان ياكى ئۇلارنى رەنجىتىپ قويىدىغان ھەرقانداق سۆز ـ ھەرىكەتلەرنىڭ سادىر بولۇشى ئاتا ـ ئانىلارنى قاخشاتقانلىقتۇر.

ئاللاھقا ئاسىيلىق بولمايدىغان ھەرقانداق ئىشتا، ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇلارغا ئىتائەت قىلىش ئىنتايىن زۆرۈردۇر. شەرىئەت ئىستېمالى بويىچە ئېيتقاندا، پەرزدۇر. بۇنىڭغا ئاساسەن، ئاتا ـ ئانىلار ئېھتىياج ياكى زۆرۈرىيەت يۈزىسىدىن باللىرىنى نەپلى (ئىختىيارى) ياكى پەرز كېپايە بولغان ئەمەللەرنى تەرك ئېتىشكە زورلىغان ھالدىمۇ، ئۇلارغا ئىتائەت قىلىش لازىم. ئەمما پەرز ئەيىن بولغان ئىشلارنى قىلىشتىن توسسا ياكى ھارام ئىشلارنى قىلىشقا زورلىسا، بۇ ۋاقىتتا ئاتا ـ ئانىلارغا بۇ ئىشلاردا ئىتائەت قىلماسلىق لازىم. ئاتا ـ ئانىلارنى قاخشىتىش ئەڭ چوڭ گۇناھى كەبىرىلەرنىڭ قاتارىدىندۇر. كىشى قانچىلىك ياخشى بولۇپ كېتىپ، ئاللاھقا شۇنچە سادىق بولسىمۇ، ئاتىسىنى ياكى ئانىسىنى قاخشاتقان ئېكەن، ئۇ، ھەرگىزمۇ ئاللاھ تائالانىڭ رەھمىتىگە ئېرىشەلمەيدۇ. يەنى جەننەتكە كىرەلمەيدۇ.

8090/4899 ـ أبو بكرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ألا أنبئكم بأكبر الكبائر ثلاثاً، الإشراك بالله، وعقوق الوالدين، ألا وشهادة الزور، وقول الزور، وكان متكئاً، فجلس ومازال يكررها حتى قلنا ليته سكت* البخاري (2654)، مسلم(87).

8090/4899 ـ ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۈچ قېتىم: مەن سىلەرگە چوڭ گۇناھلاردىن خەۋەر بېرەيمۇ؟ دەپ سورىغانىدى، ساھابىلار: ئى رەسۇلۇللاھ ! شۇنداق قىلغىن! دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: اللەقا شېرىك كەلتۈرۈش، ئاتا ـ ئانىنى قاخشىتىش، دېدى. ئاندىن يۆلىنىپ ئولتۇرغان يېرىدىن تىكلىنىپ: يالغان قەسەم قىلىش، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ سۆزنى قايتا ـ قايتا تەكرارلاۋەردى. ھەتتا بىز "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام توختاپ قالسىكەن "دەپ كەتتۇق. (بۇخارى: 2654)

9696/5946 ـ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعهُ: « ثلاثةٌ لا ينظر الله إليهم يومَ القيامة: العاقّ لوالديهِ، والمرأةُ المترجلةُ، والديوثُ، وثلاثةٌ لا يدخلونَ الجنةَ: العاقُّ لوالديهِ، والمدمنُ الخمرِ، والمنانُ بما أعطى»*

9696/5946 ـ ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: قىيامەت كۈنى، الله مۇنداق ئۈچ كىشىنىڭ يۈزىگە قارىمايدۇ: بىرىنچىسى، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قارغىشىنى ئالغان كىشى؛ ئىككىنچىسى، ئەر كىشىگە ئوخشىۋالغان ئايال؛ ئۈچىنچىسى، دۆيۈز (خوتۇنىنى كۈنلىمەيدىغان ئادەم) مۇنداق ئۈچ كىشى جەننەتكە كىرمەيدۇ: بىرىنچىسى، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قارغىشىنى ئالغان؛ ئىككىنچىسى، ھاراقكەش؛ ئۈچىنچىسى، بەرگىنىگە مىننەت قىلىدىغان كىشى. (نەسائى: 2562)

ئىمام بۇخارى «ئەدەپۇل مۇفرەد» دېگەن كىتابىدا ۋە ئىمام ئەھمەد بىلەن ئىبنى ماجەلەر ئۆز كىتابلىرىدا مۇئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ماڭا ئون كەلىمىنى ۋەسىيەت قىلىپ مۇنداق دېدى:

1 ـ ئۆلتۈرۈلىدىغان ياكى كۆيدۈرۈلىدىغان ئەھۋالغا دۇچ كەلسەڭمۇ، ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرمە!

2 ـ ئائىلەڭدىن ۋە مال دۇنيادىن ئايرىلىشقا بۇيرۇغان تەقدىردىمۇ، ئاتا ـ ئاناڭغا ئاسىيلىق قىلما!

3 ـ پەرز نامازنى قەستەن تەرك ئەتمە ! پەرز نامازنى قەستەن تەرك ئەتكەن ئادەمنى ئاللاھ ئۆز كېپىللىكىدىن چىقىرىپ تاشلايدۇ.

4 ـ ھاراق ئىچمە! ئۇ پۈتۈن گۇناھلارنىڭ بېشىدۇر.

5 ـ ھەرگىز گۇناھ ئىشلىمە! گۇناھ قىلغان ئادەم ئاللاھنىڭ غەزىپىگە ئۇچرايدۇ.

6 ـ بارلىق ئىنسانلار ھالاك بولۇپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، ئۇرۇش مەيدانىدىن قاچما!

7 ـ سەن كىشىلەر بىلەن بىرگە تۇرغاندا ئۇلارغا ئۆلۈم كەلسە، سەنمۇ ئۇلار بىلەن بىرگە مۇستەھكەم تۇرغىن!

8 ـ مېلىڭدىن ئائىلەڭگە سەرپ قىل!

9 ـ ئەدەپلەيدىغان ھاساڭنى ئۇلار ئۈستىدىن كۆتۈرمە!

10 ـ ئائىلەڭدىكىلەرنى ئاللاھتىن قورقۇتقىن

ئاتا ـ ئانىسىنى قاخشاتقاننىڭ گۇناھى توغرۇلۇق كەلگەن ھەدىسلەر ناھايىتى كۆپتۇر. ئىسلام نەزەرىدە ئەڭ كەچۈرۈلمەس، ئېغىر گۇناھ شېرىك بولسا، شېرىكتىن كېيىنلا ئاتا ـ ئانىسىنى قاخشىتىشنىڭ گۇناھى كېلىدۇ. يەنى ئىماندىن كېيىنلا بۇيرۇلغان ئەڭ ئاۋۋالقى ئىش ـ ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرمەستىن، ئۇنى بىر بىلىپ ئىبادەت قىلىش بولسا، ئۇنىڭدىن كېيىنلا بۇيرۇلغان تەكلىپ ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش دېگەنلىكتۇر. ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش نەقەدەر ئۇلۇغ ئىبادەت سانالسا، ئاتا ـ ئانىنى قاخشىتىشمۇ شۇنچىلىك ئېغىر گۇناھى كەبىرىدۇر.

ئاللاھ تائالا ھەرقانداق ئېغىر گۇناھلارنىڭ جازاسىنى ئاخىرەتكە كېچىكتۈرگەن بولسىمۇ،

زۇلۇم (يەنى ھەقسىزلىق) نىڭ جازاسىنى ئاخىرەتكە كېچىكتۈرگىنى يوق. ئاتا ـ ئانىنى قاخشىتىش ئۇلارغا ئەڭ ئېغىر دەرىجىدە زۇلۇم قىلغانلىقتۇر.

ئاللاھ تائالا زۇلۇمنىڭ جازاسىنى مۇشۇ دۇنيادا كۆرسىتىپ كەلدى. ھاياتلىقتىكى تەجرىبىلەر ۋە ياشاۋاتقان جەمئىيىتىمىزدىكى ئاتا ـ ئانىسىدىن قارغىش ئالغانلارنىڭ ئېچىنىشلىق ئاقىۋەتلىرى ھەققىدە كۆرگەن، بىلگەن ۋە ئاڭلىغانلىرىمىز بىزگە ئاچچىق ساۋاق بولۇشقا يېتەرلىكتۇر. ھەتتا خەلق ماقاللىرىمىزدا: ”ئىككى خىل ئادەم ئىشلىمىسىمۇ بولىدۇ: ئۇلارنىڭ بىرى، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ دۇئاسىنى ئالغان ئادەم؛ يەنە بىرى، ئاتا ـ ئانىسىنى قاخشاتقان ئادەم “دېيىلىدۇ. ھەقىقەتەن بۇ سۆز توغرا ئېيتىلغان. چۈنكى، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ دۇئاسىنى ئالغان كىشى گەرچە ئاز ئىشلىسىمۇ، ئاللاھ تائالا ئۇنىڭ ئىشىغا بەرىكەت ئاتا قىلىدۇ ۋە ئۇنىڭغا قۇلايلىق يارىتىپ بېرىدۇ، ئاتا ـ ئانىسىدىن قارغىش ئالغان كىشى قانچىلىك ئىشلىسىمۇ، ئۇ، بەرىكەتتىن ۋە ئاللاھ تائالانىڭ ياردىمىدىن مەھرۇم بولغاچقا، ئۇنىڭ ئىشى ئالدىغا ماڭمايدۇ ۋە تاپقانلىرى راۋاج قىلمايدۇ. مانا بۇ رىئاللىقتۇر. دېمەك ئاللاھ تائالانىڭ رىزاسىغا ئېرىشەلمىگەن بىر كىشى ھەرگىزمۇ ئۇنىڭ ياردىمى، رەھمىتى ۋە مەرھەمىتىگە ئېرىشەلمەيدۇ. ئاتا ـ ئانىنىڭ بالىلار ئۈچۈن قىلغان ھەرقانداق دۇئاسى تىز ئىجاۋەت بولىدۇ.

9235/5645 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: « ثلاث دعوات مستجابات لا شك في إجابتهن: دعوة المظلوم ودعوة الوالد على الولد»* الترمذي(1905)، ابن ماجه (3862)

9235/5645 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مۇنداق ئۈچ كىشىنىڭ دۇئاسى شەكسىز ئىجابەت بولىدۇ: مەزلۇمنىڭ دۇئاسى، مۇساپىرنىڭ دۇئاسى، دادىنىڭ بالىغا قىلغان بەددۇئاسى. (ترمىزى: 1905)

ئاتا ـ ئانىغا ئۇلارنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىنمۇ ياخشىلىق قىلىشنىڭ ئاساسلىرى

بەزى كىشىلەر ناھايىتى كىچىك ۋاقىتلىرىدىن باشلاپلا ئاتا- ئانىسىدىن ياكى ئۇلارنىڭ بىرىدىن ئايرىلىپ قالىدۇ، بۇنىڭ بىلەن ئۇلارغا بىلدۈرۈشكە تېگىشلىك ئىززەت ئىكرام، قىلىشقا تېگىشلىك ياخشىلىقنى قىلىشتىن مەھرۇم قالىدۇ، ئاتا- ئانىنىڭ بىرى ياكى ھەر ئىككىلىسى پەرزەنتلەر كىچىك چېغىدىلا ئۆلۈپ كەتكەندە، ئۇلارنىڭ ئارقىدىن ياخشىلىق قىلىشنىڭ رۇكۇنلىرى قايسى؟ تۆۋەندە ئاتا- ئانىغا ئۇلارنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىنمۇ ياخشىلىق قىلىشنىڭ رۇكنلىرىنى بايان قىلىمىز.

1ـ ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ۋەدە ھەم ۋەسىيەتلىرىنى ئورۇنداش

5071/3043 ـ عمرو بْنُ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ: أَنَّ عمرو بنَ الْعَاصِّ بْنِ وَائِلٍ السهمي قال: يا رسول اللهِ إن أبي أَوْصَى أَنْ يُعْتقَ عَنْهُ مِائَةُ رَقَبَةٍ، وَإِنَّ هِشَامًا أَعْتَقَ عَنْهُ خَمْسِينَ وَبَقِيَتْ عَلي خَمْسُونَ رَقَبَةً أَفَأُعْتِقُ عَنْهُ؟ فَقَالَ: ((إِنَّهُ لَوْ كَانَ مُسْلِمًا فَأَعْتَقْتُمْ عَنْهُ وتَصَدَّقْتُمْ عَنْهُ أَوْ

حَجَجْتُمْ عَنْهُ بَلَغَهُ ذَلِكَ))* أبو داود (2883)

5071/3043 ـ ئەمر ئىبنى شۇئەيب دادىسىدىن بوۋىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئاس ئىبنى ۋائىل ئۆلگەن چاغدا، ئۆزىنىڭ نامىدىن يۈز قۇل ئازاد قىلىشنى ۋەسىيەت قىلغانىدى. شۇڭا ئۇنىڭ ئوغلى ھىشام 50 قۇلنى ئازاد قىلدى. ئۇنىڭ يەنە بىر ئوغلى ئەمر 50 قۇلنى ئازاد قىلماقچى بولۇپ، ئالدى بىلەن بۇ مەسىلىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن سوراپ باقماقچى بولدى ۋە ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى رەسۇلۇللاھ! دادام ئاس يۈز قۇل ئازاد قىلىشنى ۋەسىيەت قىلغانىدى، ھىشام ئۇنىڭ نامىدا 50 قۇل ئازاد قىلدى، ئۇنىڭ نامىدا ئازاد قىلىنىدىغان يەنە 50 قۇل قالدى. شۇڭا مەن ئۇنىڭ نامىدا قۇل ئازاد قىلسام بولامدۇ؟ دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: كاشكى ئاس مۇسۇلمان بولغان بولسا ئىدى، ئۇنىڭ نامىدا قۇل ئازاد قىلساڭلار ياكى سەدىقە بەرسەڭلار ۋەياكى ھەج قىلساڭلار، بۇنىڭ ساۋابى ئەلۋەتتە ئۇنىڭغا يەتكەن بولاتتى، دېدى. (ئەبۇ داۋۇد: 2883)

5070/3042 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: دادام زۇبەير تۆگە ئۇرۇشى بولغان كۈنى سەپكە تۇرغاندا مېنى چاقىردى. مەن ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ تۇردۇم. ئۇ: ئى ئوغلۇم! بۈگۈن يا زالىم ياكى مەزلۇم ئۆلتۈرۈلىدۇ، مەن بۈگۈن ناھەق ئۆلتۈرۈلۈپ كېتىدىغاندەك ھېس قىلىۋاتىمەن، مېنىڭ ئەڭ چوڭ غېمىم قەرزىمدۇر، مەندىن قالغان مال مۈلۈك قەرزگە يېتىشىپ ئاشامدىكىن، بۇنى ھېسابلاپ چىققىن. ئى ئوغلۇم ! مال مۈلكىمىزنى سېتىپ قەرزىمنى ئۆتىگىن ! دېدى. ئۇ قەرزدىن ئاشقان مېلىنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ۋەسىيەت قالدۇردى. ۋەسىيەت قالدۇرغان ئاشۇ ئۈچتىن بىر قىسىم مېلىنىڭ يەنە ئۈچتىن بىرىنى مېنىڭ (يەنى ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ) ئوغۇللىرىمغا ۋەسىيەت قالدۇرۇپ مۇنداق دېدى: ئەگەر قەرزىمىزنى ئۆتەپ بولغاندىن كېيىن، مال مۈلكىمىزدىن بىر نەرسە ئاشسا، ئاشقان مالنىڭ ئۈچتىن بىرى ۋەسىيەت بويىچە بىر تەرەپ قىلىنىدۇ. ۋەسىيەت قالدۇرۇلغان ئاشۇ ئۈچتىن بىر قىسىم مالنىڭ يەنە ئۈچتىن بىرىنى سېنىڭ بالىلىرىڭغا بېرىشنى ۋەسىيەت قىلىمەن.

ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما سۆزىنى داۋام قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: دادام زۇبەير قەرزىنى ئۆتىشىمنى ۋەسىيەت قىلىپ: ئى ئوغلۇم! قەرزىمنى ئۆتەشتە بىرەر قىيىنچىلىققا دۇچ كەلسەڭ، خوجايىنىمىزدىن ياردەم سورىغىن! دېدى. اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن ئۇنىڭ ”خوجايىنىمىز“ دېگەن سۆزىدىن نېمىنى مەقسەت قىلغانلىقىنى بىلەلمەي: ئى دادا! خوجايىنىمىز كىم؟ دەپ سورىسام، ئۇ: خوجايىنىمىز اللەتۇر، دەپ جاۋاب بەردى. اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ قەرزىنى ئۆتەشتە بىرەر قىيىنچىلىققا دۇچ كەلسەملا: ئى زۇبەيرنىڭ خوجايىنى! ئۇنىڭ قەرزىنى ئۆتىگىن ! دەپ دۇئا قىلاتتىم. شۇنىڭ بىلەن، ئۇنىڭ قەرزى ئاسانلا ئۆتىلىپ كېتەتتى...... (بۇخارى: 3129)

51/37 – الشَّرِيدِ بن سويد– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– قلت: يا رسول الله صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إنَّ أُمِّي أَوْصَتْ أَنْ أَعْتِقَ عَنْهَا رَقَبَةً مُؤْمِنَةً وَعِنْدِي جَارِيَةٌ سَوْدَاءُ نُوبِيَّةٌ فأعتقها؟ قال: ((ادعها))، فدعوتها، فجاءت فقال: ((من ربك))؟ قالت: الله. قال: ((فمن أنا))؟ قالت: رسول الله قال:

((أعتقها فإنها مؤمنة)). * رواه أبو داود (3283)، النسائي 252/6

51/37 ـ شەرىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: ئى رەسۇلۇللاھ! ئانام ماڭا بىر مۇئمىن قۇل ئازاد قىلىشنى ۋەسىيەت قىلغانىدى، مېنىڭ نۇبىيەلىك قارا تەنلىك بىر دېدىكىم بار. شۇنى ئازاد قىلسام، ۋەسىيەت ئورۇنلىنامدۇ؟ دەپ سورىدىم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: دېدىكىڭنى چاقىر! دېدى. مەن دېدىكىمنى چاقىردىم، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭدىن: رەببىڭ كىم؟ دەپ سورىدى. ئۇ: الله، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: مەن كىم؟ دەپ سورىدى. ئۇ: سەن اللەنىڭ پەيغەمبىرى، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ماڭا: بۇ دېدىكىڭنى ئازاد قىلساڭ بولىدۇ، چۈنكى ئۇ مۇئمىن ئىكەن، دېدى. (ئەبۇ داۋۇد: 3283)

مانا بۇ، بالىنىڭ ئاتا- ئانىسىغا ياردەم قىلىشقا بەل باغلىغاندا، ئۇنىڭ ئەڭ يېقىن ياردەمچىسىنىڭ ئالالاھ ئىكەنلىكىنىڭ ئەڭ كاتتا دەلىلىدۇر.

2ـ ئاتا ـ ئانىلارغا دۇئا قىلىش ۋە ئۇلارغا مەغپىرەت تىلەش

9262/5664 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: « إن الله ليرفع للرجل درجة فيقول: أنى لي هذه ؟ فيقول: بدعاء ولدك لك» *

9262/5664 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله بىر كىشىنىڭ دەرىجىسىنى شۇنداق كۆتۈرىدۇكى، (ئاخىرى) ئۇ كىشى: "بۇلار ماڭا نەدىن كەلدى؟ "دەپ سورايدۇ. الله: "بالاڭنىڭ سەن ئۈچۈن قىلغان دۇئاسىدىن (كەلدى) "دەيدۇ. (بەززار: 3141)

3ـ ئاتا ـ ئانىنىڭ ئۇرۇق تۇغقانلىرى ۋە دوست يارەنلىرىگە ياخشىلىق قىلىش

8219/4985 ـ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – : أنَّه كان إذا خرجَ إلى مكة كان له حمارٌ يتروَّحُ عليه إذا ملَّ ركوبَ الراحلةِ، وعمامةٌ يشدُّ بها رأسه، فبينما هو يومًا على ذلك الحمارإذ مرَّ به أعرابيٌ، فقال: ألستَ فلانَ بنَ فلانٍ؟ قال: بلى، فأعطاه الحمارَ، فقال: اركب هذا، والعمامةَ وقال: اشدد بها رأسَك، فقال له بعضُ أصحابهِ: غفر الله لك، أعطيت هذا الأعرابي حمارًا كنت تروحُ عليه، وعمامةً كنت تشدُّ بها رأسَك، فقال: إنِّي سمعتُ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ يقولُ: ((إنَّ من أبرِّ البرِّ صلةُ الرجلِ أهل ودِّ أبيه بعد أن يولي))، وإنَّ أباه كان ودًا لعمر * مسلم (2552).

8219/4985 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇنىڭ مەككىگە قاراپ سەپەرگە چىققاندا ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىۋالىدىغان بىر ئېشىكى بار بولۇپ، تۆگە مىنىپ زېرىككەن چاغلىرىدا، شۇ ئېشەككە مىنىۋالاتتى. ئۇنىڭ يەنە بېشىغا يۆگىۋالىدىغان بىر سەللىسى بار ئىدى. بىر كۈنى، ئاشۇ ئېشەكنىڭ ئۈستىدە كېتىۋاتقاندا، بىر ئەئرابى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ئەئرابى ئۇنىڭدىن: سەن ئۆمەرنىڭ بالىسى ئابدۇللاھ ئەمەسمۇ؟ دەپ سورىغانىدى، ئۇ: ھەئە، مەن شۇ، دېدى ۋە ئېشەكنى ئەئرابىغا بېرىپ: بۇنى مىنىپ، بۇ سەللىنى بېشىڭغا يۆگىۋالغىن! دېدى. ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەرنىڭ بەزى ھەمراھلىرى بۇنى كۆرۈپ: الله ساڭا رەھمەت قىلسۇن! ئۆزەڭ مىنىۋاتقان ئېشەكنى ۋە بېشىڭغا يۆگىۋالغان

سەللىنى بىر ئەئرابىغا بېرەمسەن؟ دېيىشكەنىدى، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر: مەن پەيغەمبەر سەلالاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: ياخشىلىقنىڭمۇ ياخشىلىقى بىر ئادەمنىڭ ئاتىسىنىڭ دوستىنىڭ بالا چاقىلىرىغا سىلە رەھىم قىلىشىدۇر دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم. ئۇنىڭ ئاتىسى ئۆمەرنىڭ دوستى ئىدى، دەپ جاۋاب بەردى. (مۇسلىم: 2552)

4. ئۇلار ئۈچۈن سەدىقە قىلىش

5139/3070 ـ بُرَيْدَةُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : أَنَّ امْرَأَةً أَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: كُنْتُ تَصَدَّقْتُ عَلَى أُمِّي بِوَلِيدَةٍ وَإِنَّهَا مَاتَتْ وَتَرَكَتْ الْوَلِيدَةَ قَالَ: ((قَدْ وَجَبَ أَجْرُكِ وَرَجَعَتْ الوليدة إِلَيْكِ فِي الْمِيرَاثِ))* مسلم (1149) .

5139/3070 ـ بۇرەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر ئايال پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ: مەن ئانامغا بىر دېدىكىمنى سەدىقە قىلىپ بېرىۋەتكەنىدىم. مانا ئەمدى ئانام ئۆلۈپ كېتىپ، ئۇ دېدەك قېلىپ قالدى، دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: سەدىقە قىلىش بىلەن ئالىدىغان ئەجرىڭگە ئېرىشىپسەن، ئەمدى ئۇ دېدەك ساڭا مىراس سۈپىتىدە قايتىپتۇ، دېدى. (ئەبۇ داۋۇد: 1656)

2820/1669 ـ وعنها: أَنَّ رَجُلاً قَالَ لرسول الله صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّ أُمِّي افْتُلِتَتْ نَفْسُهَا، وَأَظُنُّهَا لَوْ تَكَلَّمَتْ تَصَدَّقَتْ، فَهَلْ لَهَا أَجْرٌ إِنْ تَصَدَّقْتُ عَنْهَا؟ قَالَ: ((نَعَمْ))* البخاري (1388)، مسلم (1004)

2820/1669 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر ئادەم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: ئى رەسۇلۇللاھ! مېنىڭ ئانام تۇيۇقسىز قازا قىلىپ كەتتى، ئەگەر ئۇنىڭغا (ئۆلۈشتىن بۇرۇن) سۆزلىگۈدەك پۇرسەت بولغان بولسا، چوقۇم سەدىقە قىلغان بولاتتى. مەن ئۇنىڭ نامىدا سەدىقە قىلسام، ساۋابى ئۇنىڭغا يېتەمدۇ؟ دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ھەئە، يېتىدۇ، دېدى. (بۇخارى: 1388)

5. سۇ، ئۇلار ئۈچۈن قىلىنغان سەدىقىنىڭ ئەڭ ئەۋزىلىدۇر

4973/2979 ـ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: قلت: يَا رَسُولَ الله إِنَّ أمي مَاتَتْ فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: ((الْمَاءُ)) فَحَفَرَ بِئْرًا، وَقَالَ: هَذِهِ لأَمِّ سَعْدٍ* أبو داود (1681) النسائي 254/6 ابن ماجة (3648)

4973/2979 ـ سەئد ئىبنى ئۇبادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن: ئى رەسۇلۇللاھ! ئانام ۋاپات بولۇپ كەتتى. قايسى تۈردىكى سەدىقە ئەڭ ئەۋزەل؟ دەپ سورىغانىدىم، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: سۇ، دېدى. شۇنىڭ بىلەن، مەن بىر قۇدۇق كولاپ، ئانام ئۇممۇ سەئدنىڭ نامىغا ئاتىۋەتتىم. (ئەبۇ داۋۇد: 1681)

6. ئۇلار ئۈچۈن ھەج قىلىش

3609/2164 ـ ابْنُ عَبَّاسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: كَانَ الْفَضْلُ بْنُ عَبَّاسٍ رَدِيفَ النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَاءَتْهُ امْرَأَةٌ مِنْ خَثْعَمَ تَسْتَفْتِيهِ، فَجَعَلَ الْفَضْلُ يَنْظُرُ إِلَيْهَا وَتَنْظُرُ إِلَيْهِ،

فَجَعَلَ رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْرِفُ وَجْهَ الْفَضْلِ إِلَى الشِّقِّ الآخَرِ، قَالَتْ: يَا رَسُولَ الله، إِنَّ فَرِيضَةَ الله عَلَى عِبَادِهِ فِي الْحَجِّ أَدْرَكَت أَبِي شَيْخًا كَبِيرًا لا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَثْبُتَ عَلَى الرَّاحِلَةِ، أَفَأَحُجُّ عَنْهُ قَالَ: ((نَعَمْ)) وَذَلِكَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ* البخاري (6228)، مسلم (1334)

3609/2164 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم فەزل ئىبنى ئابباسنى تۆگىسىگە مىنگەشتۈرۈۋالغانىدى. يولدا خەسئەم قەبىلىسىلىك بىر ئايال كېلىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن پەتىۋا سورىدى. فەزل ئۇ ئايالغا قارىغانىدى، ئۇ ئايالمۇ فەزلگە قاراشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم فەزلنىڭ يۈزىنى باشقا تەرەپكە بۇراپ قويدى. ئۇ ئايال: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى ! الله تائالا بەندىلىرىگە ھەج ئىبادىتىنى پەرز قىلدى. دادام تۆگىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرالمايدىغان دەرىجىدە قېرىپ قالدى، شۇڭا مەن دادامنىڭ ئورنىغا ھەج قىلسام بولامدۇ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ھەئە، بولىدۇ، دەپ جاۋاب بەردى. بۇ ئىش ۋىدالىشىش ھەجىدە بولغانىدى. (مۇسلىم: 1334)

7ـ ئاتا ـ ئانىلارنىڭ قەبرىلىرىنى زىيارەت قىلىپ تۇرۇش

2657/1556 – أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((اسْتَأْذَنْتُ رَبِّي أَنْ أَسْتَغْفِرَ لأَمِّي فَلَمْ يَأْذَنْ لِي، وَاسْتَأْذَنْتُهُ أَنْ أَزُورَ قَبْرَهَا فَأَذِنَ لِي، فزوروا القبور))* مسلم (976)

2657/1556 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: مەن اللەتىن ئانامغا ئىستىغفار ئېيتىشنى سورىدىم، ماڭا رۇخسەت بەرمىدى. قەبرىسىنى زىيارەت قىلىشقا رۇخسەت سورىسام، ماڭا رۇخسەت بەردى دېدى. يەنە بىر رىۋايەتتە: قەبرىلەرنى زىيارەت قىلىڭلار! دېدى. (مۇسلىم: 976)

2656/1555 – بُرَيْدَةُ رفعه: ((قد كنت نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ، فَزُورُوهَا فإنها تذكركم الآخرة))* مسلم (977)

2656/1555 ـ ئىبنى بۇرەيدە دادىسىدىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن سىلەرنى قەبرىستانلىقنى زىيارەت قىلىشتىن توسقان ئىدىم، ئەمدى زىيارەت قىلساڭلار بولىدۇ، چۈنكى قەبرە ئىنسانغا ئۆلۈمنى ئەسلىتىدۇ. (ئەھمەد: 1240)

8ـ ئۇلار ئۈچۈن روزا تۇتۇش

3057/1816 ـ وعنه قالت امْرَأَةٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ: إِنَّ أُمِّي مَاتَتْ وَعَلَيْهَا صَوْمُ نَذْرٍ، أَفَأَصُومُ عَنْهَا؟ قَالَ: ((أَرَأَيْتِ لَوْ كَانَ عَلَى أُمِّكِ دَيْنٌ فَقَضَيْتِيهِ أَكَانَ يُؤَدِّي ذَلِكِ عَنْهَا؟)) قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ: ((فَصُومِي عَنْ أُمِّك))* البخاري (1953)، مسلم (1148)

3057/1816 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: بىر ئايال پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ: ئى اللەنىڭ رەسۇلى! مېنىڭ ئانام ۋاپات

بولدى. ئۇنىڭ گەدىنىدە نەزىر قىلغان روزا قالغان ئىدى، ئۇنىڭ ئۈچۈن مەن روزا تۇتسام بولامدۇ؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئېيتقىنە! ئەگەر ئاناڭنىڭ قەرزى بولسا، ئۇنى سەن تۆلىسەڭ، ئۇ قەرز ئادا بولامدۇ؟ دېگەن ئىدى، ئۇ: ھەئە، دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنداق بولغانىكەن، ئۇنىڭ ئورنىدا روزا تۇتساڭ بولىدۇ، دېدى. (مۇسلىم: 1148)

يۇقىرقىلاردىن شۇنى كۆرۈۋشكە بولىدۇكى، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ پەرزەنتلىرى ئۈچۈن قىلغان مېھنەتلىرىنى ئۇلارغا قانچىلىك ياخشىلىق قىلىپمۇ ئادا قىلىپ بولغىلى بولمايدۇ. ئۇلار ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىنمۇ باللارنىڭ گەردەنلىرىدە ئۇلارغا دۇئا قىلىش، گۇناھلىرىنىڭ مەغپىرەتلىكىنى تىلەش، ئۇلارنىڭ ۋەسيەتلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، ئۇلارنىڭ دوستلىرىغا دوست بولۇپ ئۇلارغا ھۆرمەت قىلىش، ئۇلارنىڭ ئىرادىسىگە ۋارىسلىق قىلىش قاتارلىق ھەقلەرنىڭ قالىدىغانلىقى ۋە بۇ ھەقلەرنى ئادا قىلىشنىڭ زۆرۈر ئىكەنلىكى ئېنىق بىر ھەقىقەتتۇر.

ئاتا ـ ئانىلارغا ياخشىلىق قىلىش ھەققىدە تەۋسىيەلەر

ھۆرمەتلىك قېرىندىشىمىز، ئەگەر سىز دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ياخشىلىقلىرىنى قولغا كەلتۈرمەكچى بولسىڭىز مۇنۇ تەۋسىيەلەرگە ئەمەل قىلغايسىز، ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش تۆۋەندىكىچە بولىدۇ:

1. ئاتا ـ ئانىغا ھەرۋاقىت ئەدەپ بىلەن سۆز قىلىش.

2. ئاللاھقا ئاسىيلىق بولمايدىغان ھەرقانداق ئىشتا ئۇلارغا ئىتائەت قىلىش.

3. ئۇلارغا مېھرىبانلىقنى كۆرستىش، ھېچ ۋاقىت ئۇلارغا غەزەب بىلەن قارىماسلىق، بەلكى ھەمىشە تەبەسسۇم بىلەن قاراش.

4. ئۇلارنىڭ ئابرۇيىنى ۋە ھۆرمىتىنى ساقلاش، ئۇلارنىڭ رۇختىسىز ئۆيلىرىدىن بىر نەرسە ئالماسلىق.

5. ئۇلار مەمنۇن بولىدىغان ئىشلارنى قىلىش، ھەمىشە دۇئالىرىنى ئېلىپ تورۇش.

6. ھەرقانداق بىر ئىشنى باشلاشتا ئاۋۋال ئۇلاردىن مەسلىھەت سوراش.

7. ئۇلارنىڭ چاقىرىقىغا ھەرۋاقىت "خوش ئاتا ـ خوش ئانا "دەپ تەبەسسۇم بىلەن ھازىر بولۇش.

8. ئۇلارنىڭ دوست ـ يارانلىرىنى ھۆرمەتلەش، دۈشمەنلىرىگە ساداقەت باغلىماسلىق.

9. ئۇلار بىلەن مۇنازىرە قىلىشماسلىق، ئۇلارنىڭ خاتالىقلىرى بولسا، سىلىق يول بىلەن كۆرستىپ بېرىش.

10. ئۇلارغا سۆز قىلغاندا، ئاۋازىنى كۆتىرىپ ئۇلارنى راھەتسىز قىلماسلىق، ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى ئەدەپ بىلەن قولاق سېلىپ ئاڭلاش.

11. ئۇلارنىڭ ئۆي ئىچىدىكى ۋە سىرتتىكى ئىشلىرىغا ياردەملىشىش.

12. ئۇلارنىڭ روختىسىز سەپەرگە چىقماسلىق، ئەگەر ئالدىراش يۈزىسىدىن كېتىپ قالغان

تەقدىردىمۇ، ئۇلاردىن ھامان كەچۈرۈم سوراش.

13 ـ ئۇلارنىڭ ئۆيلىرىگە خوسۇسەن، ئۇلار ئۇخلاۋاتقان ۋاقىتلىرىدا ئىزنىنسىز كىرمەسلىك.

14. ئۇلارنىڭ مېھمانلىرى كەلگەندە، قول باغلاپ تۇرۇپ خىزمەت قىلىش، زۆرۈر ئىشى بولسىمۇ قويۇپ، ئۇلارنى مېھمانلىرى ئالدىدا يالغۇز تەرك ئەتمەسلىك.

15. ئۇلار بىلەن بىرگە تاماق يىگەندە، ئۇلاردىن بۇرۇن داستىخانغا قول ئۇزاتماسلىق.

16. ئۇلارغا ھەرگىز يالغان سۆزلىمەسلىك.

17. ئايالىنى ۋە پەرزەنتلىرىنى ئۇلاردىن ئۇستۈن كۆرمەسلىك.

18. بىرگە يول يۈرگەندە، ئۇلارنىڭ ئالدىدا يۈرمەسلىك، بىرگە ئولتۇرغاندا ئۇلاردىن يوقىرى ئولتۇرماسلىق.

19. ئۆزى قانچىلىك چوڭ مەنسەبلىك كىشى بولسىمۇ، ياكى كاتتا ئالىم بولسىمۇ، ئاتا ـ ئانىسىغا مەنسۇپ بولۇشتىن تەكەببۇرلۇق قىلماسلىق، ئۇلار ئالدىدا ھەمىشە كەمتەر بولۇش.

20. ئۇلارغا ماددىي ياردەمدىن بېخىللىق قىلماسلىق، ئۇلار ئۈچۈن ئۆزلىرىنى ئۇنۇتۇش.

21. ئۇلارنىڭ مېھنەتلىرىنى قەدىرلەپ تۇرۇش، ئۇلارنى زىيارەت قىلىپ تۇرۇش، ھەدىيە ۋە سوۋغاتلارنى تەقدىم قىلىپ تۇرۇش.

22. ئۇلارنى غەزەپلەندۈرۈشتىن ئېھتىيات قىلىش، كۆڭۈللىرىنى ئاسراش.

23. ئۇلار بەرگەن نەرسىلەرنى تەشەككۇر ئېيتىش بىلەن قوبۇل قىلىش.

24. ئۇلارنىڭ خۇشاللىقلىرىنى تەبرىكلەپ بىرگە خۇشال بولۇش، ئۇلارنىڭ مۇسىبەتلىرىگە تەسەللى بىرىش.

25. ئۇلارنىڭ يۈز ـ خاتىرىسى ئۈچۈن، ئۇلار ياخشى كۆرىدىغان پەرزەنتلىرىنى ياخشى كۆرۈش.

26. ئايالى ئۇلار بىلەن جېدەللىشىپ قالغاندا، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئادىللىق بىلەن ئىش كۆرۈش.

27. ئاتا ـ ئانا ۋاپات بولۇپ كەتكەندىن كېيىنمۇ، ئۇلارنىڭ قەبرلىرىنى زىيارەت قىلىپ تۇرۇش.

28. ئۇلارنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى يۈرگۈزۈش.

29. ئۇلارنىڭ ھەققىدە سەدىقىلەرنى قىلىپ تۇرۇش.

30. ئاتا ـ ئانا ھايات بولسۇن، مەيلى ۋاپات بولۇپ كەتكەن بولسۇن، ئۇلارنىڭ ھەققىدە، ئى الله! مېنى ۋە ئاتا ـ ئانامنى مەغپىرەت قىلغىن دەپ ھەمىشە دۇئا قىلىپ تورۇش.

ھەرقانداق كىشى ئاتا ـ ئانىسىغا قىلغان مۇئامىلىسىنىڭ ئوخشىشىنى ئۆز پەرزەنتلىرىدىن چۇقۇم كۆرىدۇ. يەنى ئاتا ـ ئانىسىنى قاخشاتقاتلارنى ئۇلارنىڭ بالىلىرىمۇ قاخشىتىدۇ، ئاتا ـ ئانىسىنى رازى قىلغانلارنى ئۇلارنىڭ بالىلىرىمۇ رازى قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ئالىم، "ئۆتنە

ئالەم "دېيىلىدۇ. بۇ، جەمئىيەتىمىزدە ۋە ئۆزۈن يىللىق تارىخىمىزدا كۆپ تەجرىبە قىلىنىپ، ھەركىشىنىڭ نەزەرىدە رىئاللىقتا ئايلانغان بىر ھەقىقەتتۇر.

بەشىنچى باپ. بالىغا ئەدەپ ئۆگىتىش

ئەدەپ ئەخلاق ئۆگىتىش تەربىيەنىڭ مۇھىم بىر قىسمىدۇر

بالىنى ئەدەپلەش ھەرگىزمۇ بالىدىن ئىنتىقام ئېلىش ئەمەستۇر. ئەدەپلەش بولسا، تەربىيە قىلىشنىڭ بىر ۋاستىسىدۇر. ئىبنى جەززار ئەلقەيرىۋانى بالىنى كىچىكلىكىدە ئەدەپلەشنىڭ مۇھىملىقىنى تەكىتلەپ مۇنداق دەيدۇ: «كىچىك بالا يولغا سېلىنىشقا ئەڭ ئاسان، قوبۇل قىلىشى ۋە بويسۇنۇشى ئەڭ تېز بولىدۇ، بىزگە كىچىك بالىلارنىڭ ئەدەپنى ئاسان قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى، بەزىلەرنىڭ قوبۇل قىلمايدىغانلىقىنى، بەزىلەرنىڭ ھايالىق، بەزىلەرنىڭ ھايا قىلمايدىغان، بەزىلەرنىڭ ئۆزىگە نەرسە ئۆگەتكۈچىلەرگە قۇلاق سالىدىغان، بەزىلەرنىڭ قۇلاق سالمايدىغان، بەزىلەرنىڭ ئۆگىنىشكە ھېرىسمەن، بەزىلەرنىڭ ئۆگىنىشنى ياقتۇرمايدىغان، بەزىلەرنىڭ بىلىمگە ھېرىسمەن، بەزىلەرنىڭ ئۇنى ياقتۇرمايدىغان، بەزىلەرنىڭ ماختىسا ئۆگىنىدىغان، بەزىلەرنىڭ ئەدەپلىمىسە، ئۇرۇپ تۇرمىسا ئۆگەنمەيدىغانىدەك ھەرخىل مىجەزدە بولىدىغانلىقىنى كۆرىمىز. بۇندىن باشقا، بەزى بالىلارنىڭ يالغان ئېيتىشنى ياخشى كۆرىدىغان، بەزىلەرنىڭ راست گەپ قىلىشنى ياخشى كۆرىدىغان مىجەزلىك كېلىدىغانلىقىنى كۆرىمىز.» بالىلارنىڭ تەبىئىتىدە يەنە بىر- بىرىگە زىت خاراكتېرلارمۇ كۆرۈلىدۇ. بەزىلەر يامان تەبىئەتلىك بالىلارنىڭ ئەدەپلەش ئارقىلىق ياخشى تەبىئەتلىك بولۇپ ئۆزگىرىشىگە ئىشەنمەيدۇ، ياكى ئانچە ئىشىنىپ كەتمەيدۇ، توغرا بەزى بالىلارغا ئۇچۇن ئەدەپلەش كار قىلمايدۇ، سەۋەبى بۇ بالىنىڭ ئەدەپلىنىش باسقۇچىدىن ھالقىپ يامان خاراكتېرنى ئۆزىدە ئۆزلەشتۈرۈپ بولغانلىقى ئۈچۈندۇر. بۇنداق بالىلار ئەدەپلىنىشى زۆرۈر بولغان ۋاقىتتا ئەدەپلەنمىگەنلىكى ئۈچۈندۇر. چۈنكى بالىلارنىڭ ئەسلى تەبىئىتى يامانلىقلاردىن خالىي، غۇبارسىز، پاك كېلىدۇ. يامان ئادەتلەر بولسا، ئۇلارنىڭ ئەتراپىتىكى مۇھىت ۋە ئامىللارنىڭ سەۋەبىدىن شەكىللىنىدۇ. ۋاقتىدا ئەدەپلىنىپ تۈزىتىلمىسە، كېيىن ئۆزگەرتىش تەس بولىدۇ. پەيلاسوپلاردىن بىرى مۇنداق دەيدۇ: «ئىنسانلارنىڭ كۆپىنچىسى ئالدىنئالا ئەدەپلەنمىسە، ئەخلاقى تۈزىتىلمىسە ۋە ئىستىلى ياخشىلانمىسا، ئۇلارنىڭ ئەخلاقى كىچىكىدىن باشلاپلا يامانلىقلارغا ئادەتلىنىپ قالىدۇ.» شۇنىڭ ئۈچۈن بىز بالىلارنى تەربىيىلەشتە كىچىكىدىن باشلاپلا ئەدەپلەپ تەربىيىلەش ئۇسۇلىنى قوللىنىشقا بۇيرۇلدۇق. چۈنكى، كىچىكلەردە ياخشى ئەخلاق بىلەن يامان خۇينى، ناچار ئادەت ۋە خاراكتېرلەرنى پەرقلەندۈرۈش ئىقتىدارى يوقتۇر ھەم ئۇلاردا بىرەر نەرسىنى قوبۇل قىلىشتا ياكى ئۇنى ئادەتلەندۈرۈشتە ياخشى - يامانىنى ئۆزلىكىدىن توساپ قالىدىغان ئىقتىدار ھەم يوقتۇر. شۇڭا بالا تەربىيىلىگۈچىنىڭ بالىلارنىڭ خۇي - پەيلى ۋە ئادەت قىلىقلىرىغا يېقىندىن كۆزىتىپ دىققەت قىلىشى، يامان خاراكتېرلىك نەرسىلەرنىڭ بالىلارغا ئۆزلىشىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشى ۋە ئۇلاردا شەكىللىنىپ قېلىنغان بەزى بولمىغۇر مىجەز - خۇلقلارنى ئۆز ۋاقتىدا تۈزىتىشكە ياردەم بېرىشى لازىم. كىچىكىدىن باشلاپ دىققەت بىلەن ياخشى تەربىيىلەنگەن بالا

چوڭ بولغاندا ئەدەپلىك، گۈزەل ئەخلاقلىق ئېسىل سۈپەتلىك چوڭ بولىدۇ. ئەكسىچە تاشلىۋېتىلسە، ئۇ بالا شۇ يامان خۇي پەيلىرى، ناچار ئادەت ـ قىلىقلىرى بىلەن چوڭ بولۇپ ئۆزىنى بەختسىز قىلىپلا قالماي، ئاتا ـ ئانىسى ۋە ئەتراپىدىكى ئىجتىمائىي ئالاقىدىكى نۇرغۇن ئادەملەرگە بەختسىزلىك ئاملىلىرىنى ئېلىپ كېلىدۇ. بەلكى بۇ بالا ئۆزىنىڭ بۇ بەختسىزلىكىنىڭ سەۋەبىنى كىچىكلىكىدىكى يامان خۇيلىرىدىن، ناچار ئادەتلىرىدىن كېلىپ چىققانلىقىنى ناھايىتى كېچىكىپ ھېس قىلىشى، ئۆزىنىڭ ئەدەپلىنىپ تەربىيىلەنمىگەنلىكىگە ئۆكىنىشى مۇمكىن، بىراق بۇ چاغدا ناھايىتى كېچىككەن بولىدۇ. ھەتتا ئاتا ـ ئانىلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ بالىلارنى تەربىيىلەشتە خاتا يول تۇتقانلىقىنى ھېس قىلىشى مۇمكىن. بەزى ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنى كىچىكلىدە بەك ئەتىۋارلاپ ئۇلارنى مەيلىگە قويۇپ بەرگەنلىكلىرىگە ئېچىنسا، بەزى ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنىڭ كىچىكلىكىدىكى تەربىيىسىگە سەل قاراپ ياكى ۋاقىت ئاجىراتماي ياكى ئۇلارنىڭ نېمە قىلىپ يۈرگەنلىكىگە پەرۋاسىز قارىغانلىقلىرىغا پۇشايمان قىلىشىدۇ. جەمئىيەتتىكى يامان يولغا كىرىپ قالغان نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ ئۇنداق يامان ئىشلارنى قىلىشى ئۇلارنىڭ ئەسلى تەبىئىتىنىڭ ناچارلىقىدىن ئەمەس، بەلكى ئاشۇنداق يامان ئادەتلەرگە كۆنۈپ قالغانلىقى سەۋەبىدىن ئىكەنلىكىنى بىلىمىز. دېمەك، ئادەتلىنىپ قالغان بەزى نەرسىلەر باشقىلار ھەتتا ئاشۇ ئادەمنىڭ ئۆزى تەرىپىدىن يامان كۆرۈلگەن تەقدىردىمۇ كۆنۈپ قالغانلىق سەۋەبىدىن ئۆزگەرتىشىنىڭ ناھايىتى تەسكە توختايدىغانلىقى ئەمەلىيەتلەر ئارقىلىق ئىسپاتلانماقتا. بۇنداق ئىنسانلار ئەتراپىتىكى مۇھىتىنىڭ بېسىمى، ئۇرۇغ ـ تۇغقان، دوست ـ يارەنلەرنىڭ نەسىھەتى ۋە ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىنىڭ بېسىمى، ھايا ـ نومۇس كۈچىنىڭ مەجبۇرلىشى بىلەن ئۆزگىرىشكە تىرىشقان ۋە شەكىل جەھەتتىن ئۆزگەرگەندەك قىلسىمۇ، لېكىن تۈپ نېگىزىدىن ئۆزگىرىپ كېتەلمەيدۇ، بولۇپمۇ، يۇقىرىقىدەك تاشقى ئامىلدىن كېلىدىغان بېسىملار يوق ئەھۋالدا يەنىلا ئۆز ئەسلىگە قايتىدۇ. يۇقىرىدا دەپ ئۆتكىنىمىزدەك ئىنساننىڭ ئەسلى تەبىئىتى يامان خۇلقلاردىن يىراقتۇركى، ئۇ ئەسلىدە ئىسلام تەبىئىتى بىلەن تۇغۇلىدىغان بولغاچقا ئىسلامغا خاس گۈزەل خۇلقلار بىلەن تەبىئەتلەنگەن بولىدۇ. ئەگەر بالىلىق چېغىدىن باشلاپلا تەبىئىتىدىكى بۇ گۈزەل خۇلقلار بىلەن تەربىيىلەنسە، كېيىن يۇقىدىغان ناچار خۇلق ئادەتمۇ ھەرگىز ئۇنىڭدىن ئۈستۈن كېلەلمەيدۇ.

شۇنىمۇ ئېنىق بىلىۋېلىشىمىز لازىمكى، ئەگەر بالا قۇلىقى يۇمشاق، ئۆزى مۇلايىم ۋە زېرەك بولسا، بۇنداق بالىلارنى ئەدەپلەشمۇ ئاسان، تەربىيىلەش قولايلىق بولىدۇ، بۇنداق بالىلار ياخشى ئىش قىلغاندا ماختاش، يامان ئىش قىلغاندا مۇۋاپىق سۆزلەر بىلەن خاتالىقىنى تونۇتۇپ قويۇشلا كۇپايە قىلىدۇ. ئەگەر بالا بەكرەك كەپسىز، مىجەزى چۇس، ھايا قىلمايدىغان، باشقىلارنى ھۆرمەت قىلمايدىغان، يالغان سۆزلەشنى ئۆچ كۆرمەيدىغان تەبىئەتلىك بولسا بۇنداق بالىنى ياخشى سۆز، ماختاش بىلەنلا ئەدەپكە قايتۇرغىلى بولمايدۇ، بۇنداق بالىلارنى يامان ئىش قىلغاندا قورقىتىش كېرەك. قورقىتىشمۇ كار قىلماي يامان قىلىقنى داۋاملاشتۇرىۋەرگەندە، ئاندىن ئۇرۇش كېرەك. بالا تەربىيىلىگۈچى ئاتا ـ ئانىلار يەنە بالىنىڭ يۈرۈش ـ تۇرۇشى، يېتىپ ـ قوپۇشى، يەپ ـ ئىچىشى، سۆز ـ ھەرىكىتى ۋە بۇندىن باشقا ھەممە ئەھۋالىنى تەپسىلىي

كۆزىتىشى كېرەك ھەم ئاقىل كىشىلەرنىڭ بۇ ئەھۋاللارنىڭ ھەممىسىدە قانداق تەدبىر قوللانغانلىقىدىن ئۆرنەك ئېلىپ ئۆز لايىقىدا تەربىيىلەشكە دىققەت قىلىش لازىم.

بالىنىڭ ئېڭىدىكى خاتا پىكىرنى تۈزىتىش

بالىنىڭ ئەمەلىدىكى خاتالىقنى تۈزىتىشتىن ئىلگىرى ئېڭىدىكى خاتا پىكىرنى تۈزىتىش لازىم. تەربىيىلەش نەزىرىيەسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، خاتالىقنى تۈپ يىلتىزىدىن قومۇرۇپ تاشلاش تەربىيىلەش ئەمەلىيىتىدىكى ئەڭ چوڭ ئۇتۇق ھېسابلىنىدۇ. بىر بالىنىڭ ئەمەلىدىكى خاتالىقى مەيلى قايسى تەرەپتىن تەھلىل قىلىنغاندىمۇ، تۆۋەندىكىدەك ئۈچ خىل سەۋەب تۈپەيلىدىن بولىدۇ. بىرىنچىسى، بالىنىڭ ئېڭىدىكى خاتالىق بولۇپ بالا مەلۇم بىر نەرسىنى ئۆز چۈشەنچىسى بويىچە توغرا دەپ قارىغاچقا ئۇنى قىلىدۇ، ئىككىنچىسى، بالىدىكى ئىقتىدارىي خاتالىق بولۇپ، بالا ئەسلىدىلا ئۇنىڭ توغرىسىنى قىلىپ باقمىغان ياكى مەشق قىلدۇرۇلمىغان، ئۆگىتىلمىگەن بولغاچقا، ئۇنى توغرا قىلالماي خاتا قىلىپ سالىدۇ. ئۈچىنچىسى، بالىنىڭ تەبىئىتى سەۋەبىدىن كېلىپ چىققىدىغان خاتالىق بولۇپ، بالا بىلىپ تۇرۇپ خاتا قىلىدۇ. شۇڭا تەربىيىلىگۈچى بالىنىڭ خاتالىقنى تۈزىتىشتىن بۇرۇن ئۇنىڭ بۇ خاتالىقنى نېمە سەۋەبتىن سادىر قىلغانلىقىنى ئېنىق بىلىشى، ئاندىن كېيىن كېسەلگە قاراپ دورا بېرىش ئۇسۇلى بويىچە خاتالىقنى توغرىلاشقا ياردەم بېرىشى لازىم.

ئالدى بىلەن بالىنىڭ ئېڭىدىكى پىكىر خاتالىقنى تۈزىتىش لازىم. بالا كىچىك چېغىدا، ئۇنىڭ بىلمەيدىغان نەرسىلىرى بىلىدىغانلىرىدىن كۆپ بولىدۇ. ھەممىگە مەلۇم بولغىنىدەك، بىلمەسلىك بىر دۈشمەندۇر. شۇڭا بالىغا بىلگەن ۋە بىلىشكە يۈزلەنگەن نەرسىلەرنىڭ ئەسلى ماھىيىتىنى توغرا تونۇتۇش بالا تەربىيەسىدە ناھايىتى مۇھىم رول ئوينايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر بالىنىڭ بىرەر ئىشتا خاتالاشقانلىقىنى كۆرسە ئالدى بىلەن ئۇنىڭ بۇ خاتالىقىنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەب بولغان پىكرىنى تۈزىتەتتى. ئۇ بۇ تۈزىتىش تەربىيىسىنى يۇمشاق سۆز، مېھرىبانلىق بىلەن ئېلىپ باراتتى.

بالىلارغا تەدرىجىي ھالدا ئەدەپ ئۆگىتىش

بالىغا پىكرىي جەھەتتىكى ياكى ئەمەلىي جەھەتتىكى تۈزىتىش كار قىلمىسا ۋە خاتالىق ئۆتكۈزۈشنى يەنىلا داۋام قىلسا، بۇنداق ئەھۋالدا بالىنى ئەدەپلەش ئۇسۇلىنى قوللىنىش ھەقلىق بولغان بولىدۇ. ئۇنىڭغا بېرىلىدىغان ئەدەپلەش خاراكتېرىدىكى جازا تۆۋەندىكى باسقۇچلار بويىچە ئېلىپ بېرىلسا بولىدۇ.

بىرىنچى باسقۇچ : بالىغا تاياق كۆرسىتىش ۋە ئۇنىڭ بىلەن قورقۇتۇش

بۇ تەدبىر بىلەن بالىنى قورقۇتۇش مەقسەت قىلىنىدۇ. كۆپ ساندىكى بالىلار قامچا ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش جان ئاغرىتىدىغان نەرسىلەردىن قورقىدۇ، شۇڭا ئۇنداق نەرسىلەرنى كۆرگەن ھامان خاتالىقنى داۋام قىلىشتىن توختايدۇ ۋە ياخشى تەرەپكە بۇرۇلۇشقا يۈزلىنىدۇ.

ئىككىنچى باسقۇچ : قۇلاق سوزۇش

بۇ بالىلارغا قارىتا يۈرگۈزىلىدىغان جىسمانىي جازانىڭ بىرىنچىسىدۇر. بالىلار قۇلىقى سوزۇلغاندا، ئۆزىنىڭ خاتا قىلغانلىقى ياكى خاتالىقنى قەستەن داۋام قىلغانلىقىنىڭ جازاسىنى

تېتىيدۇ ۋە خاتالىقىغا قارىتا ئەدەپلەنگەنلىكىنى بىلىدۇ.

ئۈچىنچى باسقۇچ : ئۇرۇش ۋە ئۇرۇشنىڭ قائىدىلىرى

بالىنى ئەدەپلەشتە تاياق، قامچا كۆرستىپ تەھدىت سېلىش ۋە قۇلاق سوزۇشتەك ئۇسۇللار پايدا بەرمىسە، بالا يەنىلا ئۆزىنىڭ بىلگىنى بويىچە ئىش قىلىۋەرسە، ئۈچىنچى باسقۇچنى قوللىنىشقا توغرا كېلىدۇ. لېكىن، بۇنىڭدا ئاتا ـ ئانا ۋە بالا تەربىيىلىگۈچىلەرنىڭ ئۆز خاھىشلىرى بويىچە ئۇرۇشىغا يول قويۇلمايدۇ. بالىنى ئۇرۇشنىڭمۇ چەكلىمىسى، شەرتلىرى ۋە قائىدە تەرتىپلىرى بار.

بىرىنچى قائىدە، بالا ئون ياشقا كىرگەندە ئاندىن ئۇرۇش. بۇنىڭ دەلىلى ئەبۇداۋۇد رىۋايەت قىلغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «بالىلىرىڭلار يەتتە ياشقا كىرگەندە ئۇلارنى ناماز ئوقۇشقا بۇيرۇڭلار، ئۇلار ئون ياشقا كىرگەندىمۇ ناماز ئوقۇمىسا، ئۇلارنى ئۇرۇڭلار.» دېگەن ھەدىسىدۇر. ئاللاھنىڭ بەندىلىرىگە رەھمەت قىلىپ ئەۋەتكەن پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئىسلامدىكى ئاساسلىق ئەركان بولغان نامازدىن ئىبارەت بۇ مۇھىم ئەمەلنى قىلمىغان بالىنىمۇ ئون ياشتىن بۇرۇن ئۇرۇشتىن چەكلىدى. دېمەك، نامازدىن ئىبارەت شۇنداق مۇھىم بىر ئەمەلدە ئون ياشتىن ئاشقىچە ئۇنى قىلمىغان بالىنى ئۇرۇش جائىز بولمىغان يەردە تۇرمۇشتىكى ئەخلاق ۋە باشقا جەھەتلەردە خاتالىق سادىر قىلغان بالىلارنى ئون ياشتىن بۇرۇن ئۇرۇش تېخىمۇ چەكلىنىدۇ. چۈنكى تەربىيەدىكى ھەرقانداق بىر قاتتىق تەلەپمۇ نامازدىن مۇھىم ئورۇندا تۇرمايدۇ، ھەر قانداق ياخشى نەرسىگە دەۋەت قىلىنغان تەربىيەمۇ نامازغا قىلىنغان دەۋەتتىن ئەۋزەل ئەمەستۇر، ئەلۋەتتە!

ئۇنداقتا ئون ياشتىن بۇرۇنقى ئۇرۇش ئۇسۇلى قانداق بولىدۇ؟ بۇنىڭ جاۋابى شۇكى، ئون ياشتىن بۇرۇن بالىغا بېرىلىدىغان ئۇرۇش جازاسىنىڭ ئورنىغا سەۋرچان بولۇش، بالىغا كۆيۈمچانلىق بىلەن تەربىيە قىلىش ئېلىپ بېرىلىشى زۆرۈردۇر.

دېمەك، يۇقىرىقى بايانلاردىن مەلۇمكى بالىنىڭ خاتالىقلىرى ۋە كەمچىلىكلىرىنى ئوڭشاش ئۈچۈن ئاتا ـ ئانىلار ۋە تەربىيىچىلەر پەقەت بالىغا نىسبەتەن ئەقىل ۋە تەدبىر ئىشلىتىشكە مەجبۇركى ئۇرۇشقا ياكى ئۇرۇشقا ئالدىراشقا بولمايدۇ. ئەگەر بىر بالا تېخىچە جىسمانىي ۋە ئەقلىي جەھەتتىن يېتىشۋاتقان مەزگىلدە بولسا، بالىنى كۆپ ئۇرۇش بالىنىڭ بىرەر ئەزاسىنىڭ نورمال يېتىلىشىگە زىيان يەتكۈزۈشى ۋە ياكى بالىنىڭ ئەقلىنىڭ نورمال تەرەققىي قىلىشىغا توسالغۇ بولۇشى، ئۇلارنىڭ شەخسىيىتىنىڭ نورمال شەكىللىنىشىگە، روھىي كەيپىياتىنىڭ نورمال بولۇشىغا تەسىر يېتىشى مۇمكىن. ئەدەپلەش ئۈچۈن ئۇرۇشنى تاماقتىكى تۇزغا ئوخشىتىش مۇمكىن. مەسىلەن، تاماققا سېلىنغان ئازغىنە تۇز تاماقنىڭ تەمىنى ياخشىلىغىنىدەك، تەربىيىلەش جەھەتتىكى يەڭگىل ئۇرۇشمۇ بالىنىڭ ئەدەپلىنىشىدە بەزىدە ئىجابىي رول ئوينىشى مۇمكىن. يەنىمۇ تەكىتلەش مۇمكىنكى، ئۇرۇشتىكى مەقسەت تەربىيىلەشتە يەتمەكچى بولغان مەقسەت ئۈچۈن پەقەت ياردىمى بولۇشى ئۈچۈندۇركى، ھەرگىزمۇ ئاتا ـ ئانا ۋە تەربىيە قىلغۇچىلارنىڭ بالىدىن ئىنتىقامىنى ئېلىۋېلىشى ۋە ئاچچىقىنى چىقىرىۋېلىشى ئۈچۈن ئەمەستۇر.

ئاتا- ئانا ۋە بالا تەربىيىلىگۈچىلەر ئۇنۇتماسلىقى كېرەككى، بالىنى كۆپ ئۇرۇش، ئۇرۇشنى تەربىيىلەش ۋە ئوڭشاشنىڭ بىر ۋاستىسى قىلىۋېلىش ھەرگىزمۇ توغرا ئەمەس. بۇنداق قىلىش ئۇلارنىڭ باللار ئالدىدىكى ھەيۋىسىنى سۇندۇرىدۇ، ھۆرمىتىنى سۇسلاشتۇرىدۇ، تاياقنىڭ كۈچى تەسىر قىلمايدىغان، ئەقلىي ۋە پىكرى جەھەتتە ناتوغرا ئاڭ پەيدا بولىدىغان ئەھۋاللار كېلىپ چىقىدۇ.

ئىككىنچى قائىدە، ئۇرۇشنىڭ سانى ئەدەپلەش ئۈچۈن ئۈچ قېتىمدىن، قىساس ئۈچۈن ئون قېتىمدىن ئېشىپ كەتمەسلىكلىك.

تەربىيىلەش ياكى قىساس ئۈچۈن ئۇرۇشنىڭ قېتىم سانى ھەرقانداق ئەھۋالدا ئون قېتىمدىن ئېشىپ كەتمەسلىك لازىم.

يۇقىرىدىكى مەزمۇنلاردىن بىلىۋېلىشقا تېگىشلىكى شۇكى، بالىنى ئەدەپلەش ئۈچۈن ئۇرغاندا ئۈچتىن ئارتۇق، بىراۋدىن ئىنتىقام ئېلىش ئۈچۈن ئۇرغاندا ئون قېتىمدىن ئارتۇق ئۇرۇلمايدۇ. پەقەت شەرئى ھۆكۈمدە ھەدكە بۇيرۇلغان كىشىلەرلا بۇنىڭدىن ئارتۇق يەنى ھەددە بەلگىلەنگىنى بويىچە ئۇرۇلىدۇ. ئەدەپلەش ئۈچۈن ئۇرغاندىمۇ باللار ئارىسىدا ئادىل بولۇش لازىمدۇر. ئاگاھلاندۇرۇش كېرەككى، بەزى نادان ياكى ئەخمەق كىشىلەر ئۇرۇشنى ئۆز خاھىشى بويىچە رەھىمسىزلىك ۋە شەپقەتسىزلىك بىلەن ئېلىپ بارىدۇ. گۈيا ئۇرۇش ئۇلارنىڭ تەربىيىلەشتىكى بىردىنبىر ۋاستىسىدەك ئۇنى خالىغانچە قوللىنىدۇ.

ئاتا- ئانىلار ۋە تەربىيىچىلەر باللارنى ئۇرۇپ ئەدەپلەشتە ئۇرۇشنىڭ كەيپىياتى، ھالەتلىرى، ماكانى ۋە ئۇسۇلىنى بىلمەسلىكى سەۋەبىدىن، ئەدەپلەشنى تەربىيە قىلىش، يېتىشتۈرۈش ۋە ئۇلارنى ياخشىلاشقا يېتەكلەش ئۈچۈن بىر ۋاستە قىلماستىن، بەلكى ئۇنى دەردىنى چىقىرىۋېلىش ۋە ئىنتىقام ئېلىش ۋاستىسىگە ئايلاندۇرىۋالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىز بۇ ئەھۋاللارنىڭ توغرىلىقىنى بىلدۈرۈشنى بىر مەجبۇرىيەت دەپ قارايمىز.

ئۈچىنچى قائىدە، ئۇرۇشنىڭ ھالەتلىرى، ئورنى ۋە ئۇسلۇبىغا رىئايە قىلىش. ئۇرۇشنىڭ ھالەتلىرى، ئورنى ۋە ئۇسلۇبىغا رىئايە قىلىش بولسا، بەزى ئاتا- ئانىلارنىڭ ۋە تەربىيىچىلەرنىڭ نادان ۋە ھاماقەتلىكلىرىنى مەلۇم بىر قائىدىگە سالىدۇ ۋە ئۇلارنى بۇلارغا رىئايە قىلمىغانلىقىنىڭ نەتىجىسى بىلەن يۈزلەشتۈرىدۇكى، ئۇلار بۇ قائىدىگە ئاساسەن ئۆزلىرىنىڭ بۇرۇن قىلغانلىرىنىڭ تەربىيىلەش ئۈچۈن ئەمەس بەلكى ئىنتىقام ئېلىش ۋە شەپقەتسىزلىك قىلىشتىنلا ئىبارەت بولغانلىقىنى بىلىدۇ. بىز بۇ سۈپەتلەرنى بىلدۈرۈشتىن ئىلگىرى ئاللاھنىڭ شەرئىتىدە بەلگىلىگەن ھەدلىرىدىن بىرىگە سېلىشتۇرساقلا، تەربىيىلەش ۋە ئىنتىقام ئېلىش ئۈچۈن ئېلىپ بارغان ئۇرۇش جازاسىنىڭ شەرىئەتتە يولغا قويۇلغان ھەدكە نىسبەتەن نەقەدەر يەڭگىل ئىكەنلىكىنى بىلىۋالالايمىز.

بەزى ئاتا- ئانىلار ياكى بالا تەربىيىلىگۈچىلەر باركى، ئۇلار باللارنى تەربىيىلەش ئۈچۈن ھەتتا ئاللاھنىڭ شەرئىتىدە جازالاشقا لايىق بولغان ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈزگۈچىلەرنى ھەد ئارقىلىق جازالاش ئۇسۇلىدىنمۇ ئاشۇرىۋېتىدۇ. شۇڭا ئاتا - ئانا ۋە تەربىيىچىلەرنىڭ بۇ قىلمىشنى توغرا بولغان بىر قائىدىگە سېلىش ئۈچۈن ئەدەپلەشنىڭ بەزى قائىدىلىرىنى نىزاملىق ئوتتۇرىغا قويۇش

ناھايىتى مۇھىمدۇر.

ئۈرۈشتا قوللىنىلىدىغان نەرسىلەر.

ئۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان تاياق ياكى قامچىنىڭ قاتتىق ـ يۇمشاقلىقى، ئىنچىكە- توملۇقى، نورمال بولۇشى كېرەك. ئۈرۈش ئۈچۈن تاياق ياكى باشقا چۈشىقتەك نەرسە تاللىغاندا ئۇ نەرسىلەرنىڭ پۈتىقى، چومىقىدەك نەرسىلىرى بولماسلىقى كېرەك.

1 ـ ئۈرۈش ئۇسۇللىرى

ئۈرۈش ئۇسۇلى بەك قاتتىقمۇ ياكى بەك يەڭگىلمۇ بولماسلىقى لازىم. مەشھۇر فىقھەشۇناس ئالىم شەمسىددىن ئىنبانى «رىسالەتۇل رىيادىياتۇل سىبيان» (باللارنى چېنىقتۇرۇش رىسالىسى) دېگەن كىتابىدا بالىنى قانداق ئەدەپلەش ئۇسۇللىرى توغرىسىدا توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: 1) ئۇرغاندا بىرلا يەرگە تەكرار ئۇرىۋەرمەستىن باشقا باشقا يەرگە ئۇرۇشى. 2) بىرىنچى بىلەن ئىككىنچى تاياقنىڭ ئارىلىقىدا، بىرىنچى تاياقنىڭ ئاغرىقى ئازراق پەسەيگىچە ۋاقىت ئۆتۈش كېرەك. 3) ئۇرغۇچى قولى بىلەن ئۇرغاندا، قولىنى قولتۇقى كۆرىنىپ قالغىدەك دەرىجىدە ئېگىز كۆتۈرۈپ ئۇرماسلىق. دېمەك، ئۈرۈش ئۈچۈن قويۇلغان بۇ سىستېمىلىق قائىدە ۋە بەلگىلىمىلەرنىڭ مەزمۇنىدىن ئەدەپلەشنىڭ پەقەتلا بالىنىڭ ياخشى تەربىيىلىنىشى، بالىنىڭ يامانلىقتىن ياخشىلىققا يېنىشى، بارغانسېرى چېكىنمەستىن بەلكى ئالغا ئىلگىرلىشى، ناچار خۇلقتىن ئېسىل خۇلققا قاراپ ئۆزگىرىشى ئۈچۈن ئىكەنلىكىنى بىلىۋالالايمىز.

2 ـ ئۇرۇلىدىغان ئورۇنلار

ئورغاندا مۇقىم بىر ئورۇنغىلا ئۇرماي بەلكى بەدەننىڭ ئۇيەر بۇيەرلىرىگە ئۈرۈش لازىم. پۈتۈن ۋۇجۇدى ئىچىدە يۈز قىسمى بىلەن جىنسىي ئەزا قىسمىدىن باشقا ھەممە يەر جازانىڭ تەمىنى تېتىشى لازىم. ھەنەفىي مەزھەبىنىڭ قارىشىدا باش قىسمىغا ئۇرۇشقىمۇ بولمايدۇ، دېيىلگەن.

ئۈتىنچى قائىدە: ئاچچىقلانغاندا ئۇرماسلىق

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلماننىڭ مۇسۇلمانغا ئاچچىقلىماسلىقىنى، ئاچچىغلىنىشتىن مۇمكىن بولغىنىچە يىراق تۇرۇشنى تەۋسىيە قىلغان. بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبەرى، ماڭا نەسىھەت قىل ! دېگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، ئاچچىقلانما! دېگەن ھەم بۇ سۆزنى ئۈچ قېتىم تەكرارلىغان. ئاچچىقلىنىشنىڭ ئالامىتى شۇكى، ئاچچىقلانغان ئادەم يامان سۆز قىلىش ياكى بالىنى يامان كۆرستىدىغان تىللارنى ئىشلىتىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن، ئەلقابىسى «ئەتتەربىيەتۇ فىل ئىسلام» دېگەن رىسالىسىدە ئاچچىقلىنىشتىن يىراق تۇرۇشقا تەۋسىيە قىلىپ مۇنداق دەيدۇ : بالىنىڭ خاتالىقى كۆپ بولغاندا، ئۇنى ئىسلاھ قىلىش ئۈچۈن بالىنى يالغۇز قالدۇرۇش، بۇمۇ كار قىلمىغاندا يامان تىلنى ئۆز ئىچىگە ئالمىغان ھالدىكى ئەدەپ- قائىدىلىك تىللار بىلەن بالىغا كايىش كېرەك. ھەرقانداق بىر كىشىنىڭ مۆئمىن بالىغا، ئى ھايۋان ! ئى مايمۇن ! دېگەندەك ئىنساننىڭ ئىززەت ـ نەپسىگە نالايىق، بىزەپ سۆزلەر بىلەن ھاقارەتلىشى تۇپتىن خاتادۇر. ئاللاھ شۇنداق ئادەملەرنى

مەغپىرەت قىلسۇن ۋە شۇنداق ئادەتلىنىپ قىلىشتىن ساقلىسۇنكى، يامان سۆزلەر ئاچچىقىنى باسالمايدىغان ئادەمنىڭ ئاغزىدىن چىقىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قازىنىڭ ئاچچىقلانغان هالدا بىرەر نەرسىگە هۆكۈم قىلىشىدىن توسقان.

بەشىنچى قائىدە: ئاللاهنى تىلغا ئالغان بالىدىن قولنى قايتۇرۇۋېلىش

ناۋادا سىز بالىڭىزنى ياكى تەربىيىڭىز ئاستىدىكى بىرىنى تاياق بىلەن ئەدەپلەۋاتقان بولسىڭىز ياكى ئەدەپلىمەكچى بولسىڭىز، ئۇ بالا ئاللاهنىڭ نامىنى تىلغا ئېلىپ پاناھ تىلىسە ياكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئېلىپ قالسا، سىز دەرهال ئۇنى ئۇرۇشتىن قولىڭىزنى تارتىڭ. بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، بالا يا قىلغان يامان ئىشىدىن پۇشايمان قىلىپ ئۇنى تۈزىتىش قارارىغا كەلگەندىلا، ياكى تاياقتا چىدىيالماي ئاللاهتىن ياردەم تىلىگىدەك هالغا كەلگەندە ۋە ياكى بولمىسا ئىچىدە قاتتىق قورقۇنچ پەيدا بولغاندا، ئاللاهتىن ياردەم تىلەشكە مەجبۇر بولۇپ قالىدۇ. ئەگەر بالا مۇشۇ ئەهۋاللارنىڭ بىرىگە دۇچ كېلىپ ئاللاهنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئالغان هالدىمۇ ئۇنى ئۇرۇشنى داۋام قىلىش بولسا، ئۇنىڭغا ئاشكارا زۇلۇم قىلغانلىق بولۇپ هېسابلىنىدۇ. بۇنداق ئەهۋالدا يەنە داۋاملىق ئۇرۇش ئۇرغۇچىنىڭ مەلۇم غەرەزدە ئاچچىقىنى چىقىرىۋېلىش ياكى ئىنتىقام ئېلىشىدىن باشقا ئىش قىلمىغان بولىدۇ.

ئالتىنچى باپ. بالىنىڭ ئىسلامىي شەخسىيىتىنى شەكىللەندۈرۈش

ئۆزگە ئىشەنچ تۇرغۇزالايدىغان خاراكتېردىكى كىشىلەر جەمئىيەتنىڭ هەرقايسى قاتلاملىرىدا زور تەسىرگە ئىگە بولالايدۇ، بۇنداق خاراكتېر هەر تەرەپتىن پەرۋىش قىلىنغاندا ۋە هەممە تەرەپتىن تەربىيىلەنگەندىلا، ئاندىن ئاشۇنداق تەسىرگە ئىگە بولىدىغان مۇكەممەللىككە ئىگە بولىدۇ. تارىختا قاراپ باقىدىغان بولساق، بىر ئادەمنىڭ هەر تەرەپتىن يېتىلگەن كىشىلىك شەخسىيىتىنىڭ تۇرغۇزۇلۇشىنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە مۇهىم ئىكەنلىكىنى بىلىۋالالايمىز. ئاللاهنىڭ يولىدىن چىققان ناچار هالەتنى پەقەتلا زورلۇق كۈچى ئارقىلىقلا ئۆزگەرتەلەيدۇ، بۇنداق كۈچ بولسا ئۆزلىكىدىن مەيدانغا كەلمەيدۇ، مەيدانغا كېلىشى بولسا تەييارلىقسىز، ئەمەلىيەتسىز، تەربىيەسىز بولمايدۇ، بىر ئادەمنى بۇنداق كۈچلۈك بىر شەخسىيەتكە ئىگە قىلىپ تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈشنىڭ ئەڭ ئۇيغۇن دەۋرى دەل شۇ ئادەمنىڭ بالىلىق دەۋرىدۇر. هەممىمىزگە مەلۇم بولغىنىدەك، ئىنساننىڭ بالىلىق دەۋرى هاياتلىقلارنىڭ يېتىلىش مۇساپىسىدىكى ئەڭ ئۇزۇن بولغان بىر دەۋردۇر، شۇنداقلا هەرقانداق نەرسىنى ئېڭى ۋە هەرىكىتىدە ئەڭ تېز قوبۇل قىلىدىغان دەۋرىدۇر. ئۇ يەنە پاك - غۇبارسىز، سەممىمىي بىر خاراكتېرگە ئىگە بولغان ئالىيجاناپ خۇسۇسىيەتكە ئىگە بىر دەۋرىدۇر. بالا تەربىيىلىگۈچىلەر، ياكى ئاتا- ئانىلار بۇ ئۇزۇن مۇددەت ئىچىدە بالىغا خالىغان نەرسىلىرىنى ئۆگىتىش پۇرسىتىگە ئىگە بولىدۇ، ئۇلارنى ئۆز مەقسەتلىرىنىڭ نىشانى بويىچە ماڭدىغان قىلالايدۇ ۋە ئۇلاردا بار بولغان تالانت ۋە ئىقتىدارلارنى بايقىيالايدۇ. بۇندىن باشقا يەنە بالىنىڭ قانداق تەربىيىلەنسە ۋە ياكى قانداق بىر تەربىيىلەش مۇهىتىغا ئېرىشسە، كەلگۈسىدە نامايەندە قىلالايدىغان ئىقتىدارىنىمۇ، ئەگەر تەربىيەسىز، پەرۋىشسىز ۋە ئېتىبارسىز تاشلىۋېتىلسە، كەلگۈسىدە قانداق

بىر ئادەم بولۇپ قالىدىغانلىقىنىمۇ ئالدىن تەسەۋۋۇر قىلالايدۇ ھەمدە بۇنىڭغا قارىتا تەربىيىلەشنىڭ يوللىرىنى، كەلگۈسىدە كېلىپ چىقىدىغان ناچار ئاقىۋەتلەر ئۈچۈن زۆرۈر بولغان ئالدىن ئېلىش تەدبىرلىرىنى تۈزۈپ چىقىدۇ. مانا بۇلار، بىر ئادەمنىڭ مۇكەممەل كىشىلىك شەخسىيىتىنىڭ بارلىققا كەلتۈرۈلىشىدە ناھايىتى مۇھىم بولغان ئىشلاردۇر. شۇڭا ئاتا- ئانىلار ياكى بالا تەربىيىلىگۈچىلەر بالىنىڭ كەلگۈسى ئۈچۈن بالىلىق دەۋرىدىن تەربىيىلەشكە باشلايدۇ.

1. بالىدا ئەقىدە تۇرغۇزۇش

بالىلارنى ئېتىقادىي جەھەتتىن تەربىيىلەپ چىقىشتىن مەقسەت: ئۇلار ئەقىل ئىدراكقا ئىگە بولغىنىدىن باشلاپ، ئۇلارغا ئىسلامنىڭ ئاساسىي ئەقىدىلىرىنى ئۆگىتىپ، قەلبلىرىگە ئورنىتىش، ئىسلام دىنى شەرىئىتىدە بۇيرۇلغان پەرز، ۋاجىپ، سۈننەت ۋە باشقىمۇ ئەمەللەرگە كۆندۈرۈش، مەنئى قىلىنغان بارلىق ھارام ئىشلاردىن ئۇلارنى ئۇزاقلاشتۇرۇش ۋە ئىسلام پرىنسىپلىرىنى چۈشەندۈرۈش دېمەكتۇر.

ئېتىقاد ئەڭ مۇھىم مەسىلىدۇر. شۇڭا ئېتىقادى توغرا بولمىغان كىشىنىڭ قىلغان پۈتۈن ئىبادەتلىرى ۋە ياخشى ئەمەللىرى پايدىسىزدۇر. بالىلارنىڭ ئەڭ ئاۋۋال ئۆگىنىدىغان نەرسىسى توغرا ئېتىقاد بولۇشى كېرەك.

ئىسلام شەرىئىتىدە بۇيرۇلغان پەرز، ۋاجىپ ۋە سۈننەت ئەمەللەر، دىنىمىزدىكى ناماز، روزا، زاكات، ھەج، بىلىم ئېلىش، جىھاد قىلىش، سىلە ـ رەھىم قىلىش ۋە باشقىلار قاتارلىق ئىبادەتلەردۇر. بالىلارنىڭ كۆزلىرى كىچىكىدىنلا ئاللاھنىڭ ئەمر ـ پەرمانلىرىغا ئېچىلىشى، خۇددى كۈندىلىك يېمەك ـ ئىچمەكلىرىگە تەبىئىي ئىشتىھاسى بولغاندەك، ئاللاھنىڭ ئەمر ـ پەرمانلىرىنى ئورۇنلاشقىمۇ شۇنداق تەبىئىي ھېرىسمەن بولۇپ، ئۆزلىرىنىڭ مەنىۋى غىزالىرىنى ئاللاھقا مۇناجات قىلىشتىن تاپىدىغان، گۇناھ ـ يامان ئىشلاردىن خۇددى ئوتتىن قاچقاندەك قاچىدىغان بولۇپ يېتىشىپ چىقىشى، كېيىن ئۇلار بالاغەتكە يەتكەندىن كېيىنمۇ، شەرىئەتنىڭ بارلىق تەكلىپلىرىنى ھېچ ئېغىر كۆرمەستىن، تولۇق ئادا قىلىدىغان، گۇناھ ـ يامان ئىشلارغا يېقىنلاشمايدىغان بولۇپ ئادەتلىنىشلىرى لازىمدۇر.

ئىسلام پرىنسىپلىرى ـ ئىسلام دىنىدىكى ئەقىدە، ئىبادەت، ئەخلاق، قانۇن ۋە باشقىلاردۇر. بالىلارنى كىچىكىدىن پەيغەمبەرنى سۆيۈشكە، ئۇنىڭغا ئىخلاس قىلىشقا ۋە ئۇنى ئۆزلىرىگە ئۈلگە قىلىشقا كۆندۈرۈش ئارقىلىق ئۇلارنى ھەقىقىي دىيانەتلىك، ۋاپادار، ئىتائەتچان مۇسۇلمان ئەۋلاد قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىققىلى بولىدۇ. چۈنكى پەيغەمبەرگە ئىخلاس قىلغان كىشى ئۇنىڭ بۇيرۇغانلىرىنى ئىجرا قىلىدۇ. ئۇ، مەنئى قىلغان ئىشلاردىن يانىدۇ. مانا بۇ، ئەينى ۋاقىتتا ئاللاھقا ئىتائەت قىلغانلىق ۋە ئاللاھقا ئىخلاس قىلغانلىقتۇر. چۈنكى پەرمان قىلغۇچى ئاللاھتۇر. قۇرئان ئوقۇش ۋە ئۇنىڭ مەنىسىنى بىلىش ئارقىلىق كىشى ئىلىم ـ ھېكمەتكە ئىگە بولىدۇ، ئۇنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە ئەمەل قىلىش ئارقىلىق دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك سائادەتلىرىنى تاپىدۇ.

ئىمانلىق بولۇپ يېتىشكەن بالىلار ئەڭ ئاۋۋال ھەرئىشتا ئاللاھقا ئىتائەتچان بولىدۇ. ئاللاھقا ئىتائەت قىلغان كىشى ئاتا ـ ئانىسىغىمۇ ئىتائەت قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ ياخشىلىقلىرىنى قايتۇرىدۇ، ئۇلارنى رەنجىتىپ قويۇشنى ئاللاھنى رەنجىتكەنلىك، دەپ بىلىدۇ. نەتىجىدە، ئاتا ـ ئانىسى ئۇنىڭدىن رازى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇ، ئىككى ئالەمدە بەختلىك بولىدۇ. ئىسلام ئەقىدىسى

دېگىنىمىز ئاللاھقا، ئۇنىڭ پەرىشتىلىرىگە، كىتابلىرىغا، پەيغەمبەرلىرىگە، قىيامەت كۈنىگە، تەقدىرنىڭ ياخشى- يامانلىقى ئاللاھ تەرىپىدىن ئىكەنلىكىگە ئىمان كەلتۈرۈشتۇر. خوش ! بۇ ئەقىدە بالىلارغا قانداق ئۇسۇلدا تەقدىم قىلىنىشى كېرەك؟ بالىلارغا بۇلار قانداق چۈشەندۈرۈلىدۇ؟ بۇ سوئاللار قارىماققا كىشىنى بىرئاز گاڭگىرىتىشى مۇمكىن، لېكىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بالىلارغا مۇئامىلە قىلىش يولى بىلەن بەش ئاساسىي رۇكۇنى بىلدۈرگەنلىكى ياكى بىلدۈرۈشكە يېتەكلىگەن يولى بىزگە ئۈلگىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتىدىكى بالىلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى بىزگە يۇقىرىدا ئۆتكەن بەش ئاساسىي رۇكنىنى بالىلارنىڭ قەلبىگە مۇستەھكەم ئورنىتىشىمىز كېرەكلىكىنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ. ئىمام غەزالى بالىنىڭ ئەقىدە ئاساسىدا چوڭ بولۇشى ئۈچۈن كىچىكىدىن باشلاپلا ئۇنىڭغا ئەھمىيەت بېرىش ۋە ئۇنىڭغا ئەقىدە كەلىمىسىنى ئۆگىتىشكە ئۈندەپ مۇنداق دەيدۇ: شۇنى بىلىش كېرەككى، ئەقىدىنى بالىغا كىچىكىدىن باشلاپلا ئۆگىتىش، ئۇنىڭ ئېسىدە قالدۇرۇش لازىم، كىچىكلىكىدە زېھنىگە ئورنىغان ئەقىدە تەلىماتى بالا چوڭايغانسېرى ئۇنىڭ ئەمەلىيىتىدە نامايەندە بولۇشقا باشلايدۇ. ئۇنىڭ دەسلەپكى ئالامەتلىرى بولسا، ئىسىدە يادقا تۇتۇش، مەنىسىنى چۈشىنىش، ئۇنىڭدىكى مەنىلەرنىڭ توغرىلىقىغا ئېتىقاد ۋە ئىشەنچ قىلىش ھەم ئۇنى تەستىقلاشتەك ئەمەلىيەتلىرىدە كۆرۈلىدۇ. بۇ نەرسىلەر بالىنىڭ تەبىئىتىدە ھېچقانداق بىر دەلىل كۆرسىتىش ياكى ئىسپاتلاش مەسىللىرىنى كەلتۈرۈشتىن بىھاجەت ھالەتتە ھاسىل بولىدۇ. ئاللاھنىڭ پەزلى بىلەن بالىنىڭ ئىمانلىق چوڭ بولۇشى ئۈچۈن ئەقىدىنى ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈپ، دەلىل ھۆججەتلەرنى كەلتۈرۈپ ئولتۇرۇشقا ھاجەت قالمايدۇ. غەزالى يۇقىرىقى سۆزلىرىدىن كېيىن ئەقىدىنى بالىلارنىڭ دىلىغا ئورنىتىشنىڭ بىر بالىنىڭ ئەقىدىسىنى كۈچەيتىش ۋە ئۇنىڭ يولىنى كۆرسىتىپ مۇنداق دەيدۇ: دىلىغا ئەقىدە تەلىماتىنى مۇستەھكەم ئورنىتىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا نەزىرىيە ئارقىلىق تەلىمات بېرىش، ئۇنىڭ بىلەن بەس ـ مۇنازىرە ئۆتكۈزۈش يولى بىلەن ئەمەس، بەلكى قۇرئان ۋە ئۇنىڭ تەپسىرلىرىنى ئوقۇش، ھەدىس ۋە ئۇنىڭ شەرھىلىرىنى بىلىش، ئىبادەتنىڭ ئادا قىلىشقا تېگىشلىكلىرىنى ئادا قىلىشتەك ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولۇش ئارقىلىق ئۆگىتىلىدۇ. ئەمەلىي ھاياتتا قۇلاقلىرى بىلەن ئاڭلىغان قۇرئان تىلاۋەتلىرى، كۆزلىرى بىلەن كۆرگەن قۇرئان ۋە ھەدىسنىڭ ئىجرا قىلىنغان بۇيرۇقلىرى، ئادا قىلىنغان ئىبادەتلەرنىڭ كۆز ئالدىدا كۆرۈنۈپ تۇرۇشى بىلەن بالىنىڭ ئەقىدىسى تېخىمۇ مۇستەھكەملىنىشكە باشلايدۇ.

بىرىنچى، بالىغا تەۋھىد كەلىمىسىنى ئۆگىتىش

ھاكىم ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بالىلىرىڭلارنى ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر» دېگەن سۆز ئۇستىگە ئېغىز ئاچتۇرۇڭلار، ئۆلۈش ئالدىدا «ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر» دېگەن سۆزىنى دېگۈزۈڭلار.

ئىبنى زەفەر رىۋايەت قىلغان قىسسىسىدە بالىنىڭ ئىككى شاھادەت، يەنى «ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر دەپ گۇۋاھلىق بېرىمەن! ۋە مۇھەممەد ئاللاھنىڭ ئەلچىسى دەپ گۇۋاھلىق بېرىمەن» دېگەن سۆزنى تەكرارلىغانلىقى بىلەن يۈز بەرگەن ئاجايىب بىر قىسسە باردۇركى، ئۇ

بۇنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: مېنىڭ ئاڭلىشىمچە، ئەبا سۇلايمان داۋۇد ئىبنى نەسىر ئەتتائى (ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) بەش ياشقا كىرگەندە، ئاتىسى ئۇنى تەربىيىلىگۈچىگە تاپشۇرۇپ بەرگەن، شۇنىڭ بىلەن ئۇ قۇرئان ئۆگىنىشنى باشلىغان، ئۇ ناھايىتى تېز ئۆگىنىدىغان بالا بولۇپ، ئاللاھ تائالانىڭ: «ئىنسان (ئانىنىڭ قورسىقىدا) بىر مۇددەتنى ئۆتكۈزدى، ئۇ (ئەرزىمىگەنلىكتىن) تىلغا ئېلىنىدىغان نەرسە بولمىدى.» (سۇرە ئىنسان 1- ئايەت) دېگەن ئايەتنى ئۆگىنىپ بولۇپ، ئۇنى ياد ئالغاندا ئانىسى ئۇنىڭ تام تەرەپكە قاراپ قولى بىلەن بىر نېمىلەرگە ئىشارەت قىلىۋاتقانلىقىنى كۆردى، ئانىسى ئۇنىڭ ئەقلىي جەھەتتىن چارچاپ بىرەر ئىش بولۇپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ ـــ ئى داۋۇد ! بېرىپ باللار بىلەن ئوينىغىن! دېدى. لېكىن بالا ھېچنېمىنى ئاڭلىمىغاندەك بۇرۇنقى ھالىتىنى داۋاملاشتۇرىۋەردى، ئانىسى ئۇنى قۇچىقىغا ئېلىپ ئاھ - ۋاھلاشقا باشلىدى. ئانىسىنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرگەن بالا ـــ ئانا سىزگە نېمە بولدى؟ ـــ دەپ سورىدى. ـــ ئى داۋۇد! سېنىڭ ئەقلىڭ نەدە؟ ـــ دېدى ئانىسى. ـــ ئاللاھنىڭ بەندىلىرى بىلەن بىللە. ـــ ئۇلار نەدە؟ ـــ ئۇلار جەننەتتە. ـــ ئۇلار جەننەتتە نېمە ئىش قىلىدۇ؟ «ئۇلار جەننەتتە تەختلەرگە يۆلىنىپ ئولتۇرىدۇ، ئۇلار جەننەتتە قاتتىق ئىسسىقنىمۇ، قاتتىق سوغۇقنىمۇ كۆرمەيدۇ.» (سۇرە ئىنسان 13- ئايەت) دېگەن ئايەتنى ئوقۇدى، بالا جاۋابەن. ئاندىن ئايەت ئوقۇشنى خۇددى بىرنەرسە ئۇستىدە ئويلىنىۋاتقان كىشىدەك بىر ھالەتتە داۋام قىلىپ «شۇبھىسىزكى، بۇ سىلەرگە بېرىلگەن مۇكاپاتتۇر، سىلەرنىڭ مېھنىتىڭلار قوبۇل بولدى» (سۇرە ئىنسان 22- ئايەت) دېگەن يەرگە كەلگەندە، ـــ ئانا! ئۇلارنىڭ مېھنىتى نېمە؟ ـــ دەپ سورىدى. ئانىسى ئۇنىڭ بۇ سوئالىغا جاۋاب بېرەلمىگەندىن كېيىن، ـــ سىز يېنىمدىن قوپۇپ كېتىڭ، مەن ئۇلار بىلەن بىللە سەيلە قىلىۋالاي، ـــ دېدى. ئانىسى بالىنىڭ ئاتىسىغا ئادەم ئەۋەتىپ بولغانلاردىن ئۇنى خەۋەردار قىلدى. ـــ ئى داۋۇد! ئۇلارنىڭ مېھنىتى «ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر، مۇھەممەد ئاللاھنىڭ بەندىسى ۋە ئەلچىسىدۇر! » دېگەنلىكلىرىدۇر، ـــ دېدى ئاتىسى ئۇنىڭغا. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇ دائىم بۇ سۆزنى دەپ يۈرىدىغان بولدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يېڭى ئىسلام جەمئىيىتى قۇرۇشنىڭ دەۋىتىنى ئېلىپ بېرىشتا باللارغا قارىتا شۇنچىلىك ئەھمىيەت بەردىكى، ئۇلارنى دەۋەت قىلىش ئىشلىرىدا ھەممىشە ئۇلارنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇپ كەلدى. ھەتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنىگە ھىجرەت قىلىش ئۈچۈن مەككىدىن يولغا چىققان كېچىسى ئەلى (ئاللاھ ئۇنىڭ يۈزىنى نۇرلاندۇرۇۋەتسۇن !) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆيىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سىياقىدا يېتىپ، كاپىرلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يوقلىقىدىن گۇمانلىنىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشتەك مۇقەددەس بىر قوغدىغۇچىلىق ۋەزىپىسىنى ئۇستىگە ئېلىشقا مۇيەسسەر بولدى، بۇ يەنە ئۆز نۆۋىتىدە باللارنىڭ كەلگۈسىدە ئىسلام ئۈچۈن مەسئۇلىيەتچان، قورقماس ئەزىمەتلەردىن بولۇپ يېتىلىشى ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان جانلىق تەربىيىلەشنىڭ ئۆرنىكى بولدى.

ئىككىنچى، بالىغا ئاللاھنى سۆيۈشنى، ئاللاھنىڭ كۆزىتىشىنى، ئاللاھتىن ياردەم سوراشنى، قازا ۋە قەدەرنىڭ ئاللاھ تەرىپىدىن بولىدىغانلىقىغا ئىمان كەلتۈرۈشنى ئۆگىتىش

ھەر بىر بالىنىڭ شەخسىيىتى، ئىجتىمائىي مۇھىتى، ئىقتىسادىي تۇرمۇشى ياكى مەكتەپ ھاياتىغا مۇناسىۋەتلىك بىرەر قىيىنچىلىقى بار. بۇ ئەھۋاللاردىكى قىيىنچىلىقلىرى بىر بالىنىڭ يەنە بىر بالىغا قارىتا ئوخشاش بولمايدۇ، بالىلار ئۆزلىرىنىڭ قايسى بىر جەھەتتىكى قىيىنچىلىقنى ھېسسىياتلىرى بىلەن ئىپادىلەيدۇ ياكى ھېسسىياتسىز بىر شەكىلدە ئۇقتۇرىدۇ. ئەھۋال ئۇنداق ئىكەن، بالىلارنىڭ قىيىنچىلىقلارنى يېڭىشكە قايسى يوللار ئەڭ مۇۋاپىق كېلىدۇ؟ ئېنىقكى، ئۇنىڭ بۇ قىيىنچىلىقلىرى ئۇنىڭ ئاللاھتىن ياردەم تىلىشى، ئاللاھنىڭ شەيئىلىرىنى ئىبرەت كۆزى بىلەن كۆزىتىشى، ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىدە ئاللاھتىن ياردەم سورىشى، قازا- قەدەر، ياخشىلىق ۋە مۇسىبەتنىڭ ئاللاھ تەرىپىدىن كېلىدىغانلىقىغا ئىشىنىشى بىلەن ھەل بولىدۇ. بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆگەتكەن ۋە ئۆز ئەمەلىيىتى بىلەن ئىسپاتلاپ بەرگەن يولىدۇركى، ھېچقانداق بىر ئىنسان بۇندىن باشقا بىر يول ئارقىلىق قىيىنچىلىقنى يېڭىشتە نەتىجىگە ئېرىشەلمەيدۇ. ئاللاھقا بولغان مۇھەببىتىنىڭ چوڭقۇرلىشىشى، ئۆزى ئۈچۈن ياردەم سورىشى، دىلىدا پەقەت ئاللاھتىنلا ئۈمىد كۈتۈشى، قازا ۋە قەدىرنىڭ ئاللاھ تەرىپىدىن ئىكەنلىكىگە چىن دىلىدىن ئىشىنىشى قاتارلىقلار ھازىرقى بالىلىق دەۋرىدە بالىلار ئۈچۈن بىردىن بىر نىجاتلىق يول بولسا، ئۇلارنىڭ كەلگۈسى ئۈچۈن تەربىيىلىنىشى، تاكى ھاياتىنىڭ ئاخىرغىچە ماڭىدىغان يولىنى توغرا تاللىشىدىكى ۋە ئۇنىڭدا مۇستەھكەم تۇرالىشىدىكى چېنىقىش ئۈچۈن كەم بولسا بولمايدىغان پەرۋىشلىنىش يولىدۇر.

7635/4596 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر كۈنى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئارقىسىغا مىنگىشۋالغانىدىم. ئۇ: ئى ئوغلۇم ! مەن ساڭا بىر قانچە كەلىمە ئۆگىتىپ قوياي. اللەنىڭ بۇيرۇقلىرىغا چىڭ يېپىشقىنكى، اللە سېنى قوغدايدۇ. اللەنىڭ بۇيرۇقلىرىغا ئىزچىل ئەمەل قىلغىنكى، اللەنى كۆز ئالدىڭدا تاپىسەن. بىر نەرسە سورىساڭ، اللەتىن سورىغىن. ياردەم تىلىسەڭ، اللەتىن تىلىگىن. بىلىپ قويغىنكى، بارلىق ئۇممەت ساڭا پايدا يەتكۈزۈش ئۈچۈن بىر يەرگە يىغىلسىمۇ، اللە ساڭا پۈتۈۋەتكەندىن باشقا ھېچقانداق پايدا يەتكۈزەلمەيدۇ. ئەگەر بارلىق ئۇممەت ساڭا زىيان يەتكۈزۈش ئۈچۈن يىغىلسىمۇ، اللە ساڭا پۈتۈۋەتكەندىن باشقا ھېچقانداق زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. قەلەملەر كۆتۈرۈلدى، بەتلەر قۇرۇدى. (تىرمىزى: 2516)

ناۋادا ھەر بىر بالا مۇشۇ ھەدىسنى ياد ئېلىپ ئۇنىڭ مەنىسىنى چۈشەنسە، بۇ بالىنىڭ ھاياتىدا ھېچقانداق بىر قىيىنچىلىق قالمايدۇ، ئۇنىڭ ھايات مۇساپىسىدە ھېچبىر توسالغۇ بولمايدۇ. بۇ ھەدىس مەنىۋىي جەھەتتە ئاللاھتىن ياردەم سوراش، ئاللاھقىلا يۆلىنىش، قازا ۋە تەقدىرگە ئىشىنىشنىڭ پەزىلىتى بىلەن بالىنى ھەرقانداق قىيىنچىلىقنى يېڭەلەيدىغان قۇدرەتكە ئىگە قىلىدۇ، ساھابىلارنىڭ پەزىلەتلىرى شۇكى، ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ تەلىماتىنى ئاڭلىغاندىن باشلاپ ھاياتىدا يولۇققان ھەر قانداق بىر ئىشتا ئاللاھتىن ياردەم سورايتتى، ھەر قانداق بىر ئىشتا ئاللاھقا ئىلتىجا قىلاتتى، ئاللاھتىن باشقا قۇدرەتلىك زاتنىڭ

يوقلىقىغا، مۇسىبەت بىلەن ئازادىلىكىنىڭ، مۇشكۇللۇك بىلەن ئاسانلىقنىڭ بىللە ئىكەنلىكىگە شەكسىز ئىشىنەتتى. تۆۋەندە بىز سىزگە بۇنىڭ ئەمەلىي مىساللىرىنى بايان قىلىمىز.

ئىبنى رەجەپ ھەنبەلى «جامىئۇل ئۇلۇم ۋەلھېكەم » دېگەن كىتابىدا ئادەم ئىبنى ئەبۇئىياسنىڭ تەپسىرىدە مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاقتىن قىلغان تۆۋەندىكى رىۋايىتىنى مۇنداق بايان قىلغان: «مالىك ئەشجەئىي پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ ئوغلۇم ئەۋف ئەسىرگە چۈشۈپ قالدى دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا سەن ئوغلۇڭغا ئادەم ئەۋەتكىن، ئەۋەتىلگەن ئادىمىڭ ئوغلۇڭغا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سىنى لا ھەۋلە ۋەلا قۇۋۋەتتە ئىللا بىللاھ (يەنى ئاللاھتىن باشقا ھېچبىر قۇۋۋەت ۋە قۇدرەت ئىگىسى يوق) دېگەن سۆزنى دېيىشكە بۇيرىدى دېسۇن!، دېدى. ئەۋەتىلگەن ئادەم ئۇ ئوغۇلغا بۇ سۆزنى يەتكۈزدى، شۇنىڭ بىلەن، ئۇ بۇ سۆزنى توختىماي تەكرارلاپ ئوقۇشقا باشلىدى. ئەسلىدە ئەسىرگە ئالغۇچىلار ئۇنى ئارغامچا بىلەن باغلىۋەتكەن بولۇپ ئاخىرى بۇ ئارغامچا ئۆزلىكىدىن يېشىلىپ كەتتى. باغلانغان يېرىدىن بوشىنىپ چىققىنىدا ئالدىغا بىر تۆگە ئۇچرىدى، ئۇ تۆگىگە ئەمدىلا مىنىپ تۇرۇشىغا ئۇنى ئەسىرگە ئېلىپ باغلىغان كىشىلەر كېلىپ قالدى. بۇ چاغدا تۆگە شۇنداق قاتتىق بىر ئاۋازدا بوزلىدىكى، كەلگەنلەر ئارقىلىرىغا قاراپ قېچىپ كېتىشتى. ئۇ بۇ يەردىن تاكى ئۆيىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئاتىسىنى چاقىرغىچە ئاتا- ئانىسى ئۇنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى تۇيمىدى. ئاتىسى ئۆيدىن چىقىپ ئەۋف كەپتۇ، ۋاي ! كەبىنىڭ رەبىگە شۇكۇرلەر بولسۇن ! دېدى. ئانىسى ۋاي ئاللاھ! بالام قامچىنىڭ دەستىدىن قانداق بولۇپ كېتىپتۇ ـ ھە ! دېدى. ئۇلار ئىشىككە يۈگۈرۈشتى، ئىشىكنى خىزمەتچى ئاچقىنىدا ئىشىك ئالدىدا تۇرغان ئېگىزلىكى ئۆينىڭ تورۇسىغا تاقاشقىدەك زور بىر تۆگىنى كۆردى. ئەۋف بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى ئاتا- ئانىلىرىغا سۆزلەپ بەردى. ئاتىسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئوغلىنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى سۆزلەپ بەرگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا ئوغلۇڭغا سەن ياخشى كۆرگىنىڭنى قىل ! ئۇ تۆگىگىمۇ ئۆز تۆگەڭگە قىلغان ياخشىلىقنى قىل ! دېدى. ئاندىن ئاللاھ تائالانىڭ «كىمكى ئاللاھتىن قورقىدىكەن، ئاللاھ ئۇنىڭغا چىقىش يولى بېرىدۇ، ئاللاھ ئۇنىڭغا ئويلىمىغان يەردىن رىزىق بېرىدۇ، كىمكى ئاللاھقا تەۋەككۇل قىلسا، ئاللاھ ئۇنىڭغا كۇپايە قىلىدۇ » (سۈرە تەلاق 2ـ3ـ ئايەت) دېگەن ئايىتى نازىل بولدى.

مۆئمىنلەرنىڭ خەلىپىسى ئۆمەر يولدا كېتىۋېتىپ ئويۇن ئويناۋاتقان بىرمۇنچە بالىلارنى ئۇچراتتى، ئۇنى كۆرگەن بالىلار دەرھال ھەر تەرەپكە قېچىشتى، پەقەت بىرىلا قاچماي قېلىپ قالدى. ئۇ، ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەير ئىدى. خەلىپە ئۆمەر ئۇنىڭ قاچماي قالغانلىقىدىن ئەجەپلىنىپ، ئۇنىڭدىن بۇنىڭ سەۋەبىنى سورىغاندا، ئۇ سەندىن قاچقىلى گۇناھكار ئەمەسمەن، سەندىن قورقمىغاچ ھەتتا ساڭا يولمۇ بوشاتمىدىم، دېدى.

ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سەپەردە كېتىۋېتىپ بىر بالىنىڭ قوي بېقىۋاتقانلىقىنى كۆردى، ئۇ، بۇ بالىدىن بۇ قويلارنىڭ بىرىنى سېتىپ بېرەمسەن؟ دېدى. ئۇ، قويلار مېنىڭ ئەمەس، دېدى. ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ، قويىنىڭ ئىگىسىگە ئۇ قويلاردىن بىرىنى بۆرە ئالدى، دەپ قويىمامسەن؟ دېۋىدى، ئۇ بالا، ئاللاھ نەدە؟! دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئىبنى ئۆمەر

خېلى بىر زامانلارغىچە ئۇ بالىنىڭ: ئاللاھ نەدە؟! دېگەن سۆزىنى تەكرارلاپ يۈردى.

ئالىملاردىن بىرىنىڭ بىر قانچە ئوقۇغۇچىسى بولۇپ، ئۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسىگە تەكشى مۇئامىلە قىلماي، بىرىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلىدىكەن. ئوقۇغۇچىلىرى بىر كۈنى ئۇنىڭدىن بۇنىڭ سەۋەبىنى سوراپتۇ، ئوقۇتقۇچى ئوقۇغۇچىلىرىغا مەن بۇنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىمەن دەپ ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن قۇش بېرىپ، ئۇلارنى بۇ قۇشنى ھېچكىم كۆرمەيدىغان يەردە بوغۇزلاپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. ھېلىقى ئوقۇغۇچىدىن باشقا ھەممىسى ئادەم كۆرمەيدىغان بىر يەرلەرنى تېپىپ قۇشنى بوغۇزلاپتۇ. ئۇ ئوقۇغۇچىنىڭ قۇشنى تىرىك قايتۇرۇپ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن ئوقۇتقۇچى، سەن نېمە ئۈچۈن بوغۇزلىمىدىڭ؟ دەپ سوراپتۇ. بۇ ئوقۇغۇچى: سەن ھېچكىم كۆرمەيدىغان يەردە بوغۇزلاڭلار ! دېگەن ئىدىڭ، لېكىن مەن مەيلى نەگىلا بارماي ئاللاھنىڭ كۆرۈپ تۇرىدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم- دە، شۇنىڭ بىلەن بۇ قۇشنى بوغۇزلىيالمىدىم، دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئوقۇتقۇچى ئوقۇغۇچىلارغا: قاراپ مانا بۇ، مېنىڭ ئۇنى ئارتۇق كۆرگەنلىكىمنىڭ سەۋەبى دەپتۇ.

ئۈچىنچى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى، ئۇنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنى ۋە ئۇلۇغ ساھابىلارنى ياخشى كۆرۈشنى ئۆگىتىش

باللارغا بۇ مەزمۇندا تەلىم بېرىش دەل «بىر ئاللاھتىن باشقا ئاللاھ يوق دەپ گۇۋاھلىق بېرىمەن ۋە مۇھەممەد ئۇنىڭ بەندىسى ۋە ئەلچىسى دەپ گۇۋاھلىق بېرىمەن» دېگەن ئىككى شاھادەت كەلىمىسىنىڭ ئىككىنچىسىنى ئەمەلىيەت بىلەن تەستىقلاشنى ئۆگىتىش باسقۇچىدۇر. ساھابىلار ۋە سەلەپ سالىھلار دەل مۇشۇ يول بويىچە يول تۇتقان ۋە ئۇلار بۇنى باللارنىڭ ۋۇجۇدىغا، ئېڭىغا سىڭدۈرۈش ئۈچۈن شۇنچىكىلىك تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن ئىدىكى باللارنىڭ پۈتكۈل ئىش- ھەرىكىتى ۋە ئەمەلىيىتى ئىككىنچى شاھادەتنىڭ ئەمەلىيلىشىشىنىڭ ئىپادىسى ئىدى. بۇنى بالىنىڭ ۋۇجۇدىغا سىڭدۈرۈشنىڭ بالىنىڭ دىققەت، نىشانىنى بۇنىڭغا مەركەزلەشتۈرۈشنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە مۇھىم ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ يەتكەن سەلەپ- سالىھلار باللارنىڭ شەيئىلەرگە بولغان قىزىقىشىنى، چۈشىنىشىنى ئاشۇرۇپ، ئۇنى پۈتكۈل ھەرىكەتلىرىدە نامايەندە قىلىشى، ھەرقانداق بىر توسالغۇ ۋە مۇشكۈلاتقا يولۇققاندا، ئۇنى بۇ ئارقىلىق ھەل قىلىشى ئۈچۈن باللارنى شۇ ئۇسۇلدا تەربىيىلەشكە ناھايىتىمۇ بەك ئېتىبار بېرىپ كېلىشكەنىدى. ھەممىمىزگە مەلۇم بولغىنىدەك، ئىنسانىنىڭ تەبىئىيىتى ئەتراپىتىكى مۇھىتنىڭ تەسىرىگە ئاسان ئۇچرايدىغان، ئەتراپىدىكى كىشىلەرنىڭ مېڭىش - تۇرۇش، ئىش - ھەرىكەت ۋە ئەمەللىرىنى دورايدىغان خۇسۇسىيەتكە ئىگىدۇر. ئىسلام پسىخىكىسى باللارنى تەربىيىلەشتىن ئىبارەت بۇ مۇھىم ئىشتا باللارغا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ئۈلگە قىلىشنى تەربىيىلەشنىڭ مۇھىم نىشانى قىلىدۇ. چۈنكى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام شۇنداق بىر ئۈلگەككى، ئۇنىڭ ھايات ئەمەلىيەتلىرى ئىلاھىي بۇيرۇق ئاستىدا تاۋلانغان ئاجايىپ مۇكەممەل بىر ئۈلگە بولۇپ، پۈتكۈل ئىنسانىيەت دۇنياسى ئۈچۈن ئەڭ مۇكەممەل، ئاللاھنىڭ بەندىلىرى ئىچىدىن تاللىغان پەيغەمبەرلىرى ئىچىدىمۇ ئەڭ ئەۋزەل ئورۇنغا ئىگە زاتتۇر.

كۆپ ساندىكى ئىنسانلارنىڭ ئۆزلىرىگە يولۇققان تۈرلۈك ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي ۋە باشقا

قىينچىلىقلارنى مۇۋاپىق ھەل قىلالماي، توغرا بولغان چىقىش يولى تاپالماي تېڭىرقاپ يۈرۈشلىرى، ئۇلارنىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدەك مۇكەممەل بىر ئۈرنەكتىن ئۈلگە ئالمىغانلىقى ياكى ئۈلگە ئېلىشنى بىلمىگەنلىكى سەۋەبلىرىدىندۇر. ئىنسانىيەت دۇنياسىغا نەزەر سالغىنىمىزدا، نۇرغۇن باللارنىڭ ھەر بىر دۆلەت، ھەر بىر مىللەت ۋە ھەر بىر ئېقىمدىكى قۇرۇق پەلسەپچى تەربىيىچىلەرنىڭ ئۆزلىرىنى ئەۋلاد تەربىيىلەش مۇتەخەسسىسلىرى دەپ ئاتىۋالغان بىر تۈركۈم ئازغۇن كىشىلەرنىڭ پات ـ پاتلا ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان پىكىر يەكۈنلىرىگە قارىغۇلارچە ئەگىشىپ، باللارغىمۇ شۇ بويىچە تەربىيە بېرىدىغانلىقىنى، باللارنىڭ ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقىچە مۇشۇنداق ئازغۇنلۇق ئىچىدە تۇرۇۋېلا بىرەر شەخسنىڭ پىكرىنى، تۇرۇپلا بىر ئىشتا ئۇتتۇق قازانغان كىشىنىڭ يولىنى ياكى بولمىسا شەيتاننىڭ دېيىشى ئۇسۇل ئويناۋاتقان چولپانلارنىڭ ياشاش يوللىرىنى ئۆزلىرىگە ئۈلگە قىلىدىغان، نېمىنى مودا دەپ ئاڭلىسا، شۇنى دوراپ باقىدىغان ئادەم بولۇپ قېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋاتىمىز. بۇنىڭ بىلەن ئۇ باللار بىر بولسا، بۇ دۇنيالىق ئۈچۈنلا ماشىنا ئادەم بولۇپ يېتىشىپ چىقسا، بىرلىرى ئۇ دۇنيالىقتىكى ماددىي مەنىۋىي ھاياتىنى بەربات قىلىدىغان، ئاخىرەتلىكى ئۈچۈن سۆز ئېچىش مۇمكىن بولمايدىغان بىر تۈركۈم كېرەكسىز ئادەملەر بولۇپ يېتىشىپ چىقىدۇ. بۇ ئەمەلىيەتلەر ئىنسان بالىسىنىڭ ھەقىقەتەن كىچىكىدىنلا ئۆزىگە ھەقىقىي ئۈرنەك بولغىدەك، مۇنتىزىم ئۈلگىلىك شەخسكە نەقەدەر موھتاج ئىكەنلىكىنىڭ ئەمەلىي دەلىلىدۇر. ئىنسان ئۈچۈن ئۇنى ياراتقان ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىدىنمۇ ئارتۇق مۇكەممەل ئۈرنەك بولۇشى مۇمكىنمۇ؟!

باللارنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ۋە ئۇنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنى ياخشى كۆرىدىغان قىلىپ تەربىيىلەش ھەققىدە

قانداق قىلغاندا، باللارنىڭ دىلىغا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ياخشى كۆرۈش ئىشتىياقىنى ئورناتقىلى بولىدۇ؟

بىز ساھابىلار (ئاللاھ ئۇلاردىن رازى بولسۇن !) نىڭ باللارنىڭ ھاياتىنى، ئۇلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بولغان ياخشى كۆرۈشنى قانداق بەرپا قىلغانلىقىنى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇلارنىڭ ھاياتىدا قانچىلىك مۇھىم بولغانلىقىنى بىلسەك، ئۇلارنىڭ تۆۋەندىكىدەك ئەمەلىيەتلىرىنىڭ سوئالىمىزنىڭ ئەڭ ياخشى جاۋابى ئىكەنلىكىنى بىلەلەيمىز.

ئۇنىڭ دەۋىتىنى تېز قوبۇل قىلىش ۋە بۇيرۇغانلىرىنى ئورۇنلاش. تېز قوبۇل قىلغانلىقنىڭ ئۆزى قوبۇل قىلغۇچىنىڭ دەۋەت قىلغۇچىغا نىسبەتەن مۇھەببىتىنىڭ كۈچلۈك بولغانلىقىنىڭ ئىپادىسىدۇر. ئەلى ئىبنى ئەبۇتالىپنىڭ ناھايىتى كىچىك تۇرۇپلا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋىتىنى ھېچ بىر ئىنسانغا مەسلىھەت سېلىشىنمۇ ئويلاشماي تېز قوبۇل قىلغانلىقى بۇنىڭ بىر مىسالىدۇر. بولۇپمۇ ئەقىدە ۋە پرىنسىپ مەسىلىسىدە شۇنداق بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ، چۈنكى ھەر بىر ئىنساننىڭ ئۆزىگە خاس ئىنتىلىش ۋە تاللاش يولى باردۇر. ھەرقانداق بىر ئىنساننىڭ ۋۇجۇدىدا مەيلى ئۆزى بىلسۇن ياكى بىلمىسۇن، ئىسلامنى ئېتىراپ قىلىدىغان بىر خاراكتېر بولىدۇ. قاچانكى بۇ ئەقىدە ئۆز ئىپادىسىنى ئاشكارا تاپقاندا، ئۇنىڭ دىلىدا قورقۇنچ ۋە ئەندىشە يوق بولىدۇ. شۇڭا ئىسلامنىڭ دەسلەپكى باسقۇچلىرىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن خەدىچە

ئانىمىز مەككىنىڭ بىر چېتىدە مەخپىي ناماز ئوقۇۋاتقاندا ئەلىمۇ ئۆزلىگىدىن كېلىپ ئۇلار بىلەن بىللە ناماز ئوقۇيتتى، بۇ ئۇنىڭ سەككىز ياشلىق ۋاقتى ئىدى. بۇ كىچىك بالا ئۆزىدىكى ئەقىدىنىڭ پەزىلىتى بىلەن ئاتىسى ئەبۇتالىپ ئۇنى كۆرۈپ قالغاندىمۇ ئۇنىڭدىن قورقۇپ قالمىغانىدى. ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بالىلىق دەۋرىدىكى ئويۇن ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ئۆزى ئېھتىياجلىق بولغان ھەممە نەرسىدىن ۋاز كېچىپ، ئۆزىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ خىزمىتىگە ئاتىغانلىقى، ئۇنىڭ دەۋەتلىرىنى قوللاپ، بۇيرۇغانلىرىنى ئادا قىلىشقا ئالدىرىغانلىقى، پۈتۈن جان ـ دىلى بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ خىزمىتىدە بولغانلىقى، ئۇنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى نەقەدەر ياخشى كۆرگەنلىكىنىڭ ئىپادىسىدۇر. شۇنداقلا يەنە كىچىك ساھابىلارنىڭ ئۇنىڭغا بەيئەت قىلغانلىقى، ئۇلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋەتلىرىنى تېز قوبۇل قىلغانلىقىنىڭ ئىپادىلىرىدىندۇر.

8145/4934 ـ أسماء بنت أبي بكر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – أنها حملت بعبد الله بن الزبير بمكة قالت: فخرجت وأنا متمٌ، فقدمت المدينة، فنزلت بقباء فولدته بقباء، ثم أتيت رسول الله صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ فوضعه في حجره، ثم دعا بتمرةٍ فمضغها، ثم تفل في فيه، فكان أول شيء دخل جوفه ريق رسول الله صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثم حنكه بالتمرة، ثم دعا له، وبرَّك عليه، فكان أول مولود ولد في الإسلام* البخاري (3909)، مسلم (2146).

8145/4934 ـ ئۇرۋە رىۋايەت قىلىدۇكى، ئەسما رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دېگەن: مەككىدىن ھىجرەت قىلىپ چىققان ۋاقتىمدا، ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەيرگە ھامىلدار ئىدىم ۋە تۇغۇت ۋاقتىم يېقىنلىشىپ قالغانىدى. مەدىنىگە كېلىپ، قۇباغا چۈشۈپ يەڭگىدىم. ئاندىن بوۋاقنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا ئېلىپ بېرىپ، قۇچىقىغا قويدۇم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر تال خورما ئەكەلدۈرۈپ، ئۇنى چاينىدى، ئاندىن بوۋاقنىڭ ئاغزىغا تۈكۈرۈپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن، ئابدۇللاھنىڭ قورسىقىغا تۇنجى بولۇپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۈكۈرۈكى كىردى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام چاينىغان خورمىسىنى ئابدۇللاھنىڭ تامىقىغا سۈرۈپ، ئۇنى ئېغىزلاندۇردى ۋە ئۇنىڭغا بەرىكەت تىلەپ دۇئا قىلدى. ئابدۇللاھ مۇھاجىرلارغا نىسبەتەن مەدىنىگە ھىجرەت قىلغاندىن كېيىن تۇغۇلغان تۇنجى مۇسۇلمان بوۋاق ئىدى. ئۇنىڭغا "ئابدۇللاھ"دەپ ئىسىم قويدى. (بۇخارى: 3909)

دېمەك، ساھابىلارنىڭ بالىلىرى ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بۇيرىشى ۋە رىغبەتلەندۈرۈشى بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ياخشى كۆرىدىغان بولۇپ ئۆسۈپ يېتىلگەن ئىدى. ئېنىقكى، بالىلار قانداق نەرسىگە كۆندۈرۈلسە، تاكى قېرىغىچە شۇ نەرسە ئۈستىدە بولىدۇ.

تۆتىنچى، بالىلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمىھالىنى ئۆگىنىشى ۋە ئۇنىڭ بالىلارغا بولغان تەسىرى

ساھابىلەر ۋە سەلەپ ئەھلىلىرى بالىلىرىغا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمىھالىنى ئۆگىتىشكە شۇنچىلىك ھېرىسمەن ئىدىكى، ھەتتا ئۇلار بۇ بىلىمنى ئۇلارنىڭ قۇرئان ئۆگىنىشىگە بىرلەشتۈرۈپ ئۆگىتەتتى. چۈنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمىھالىنى ئۆگىنىش

كىشىنىڭ روھىنى ئۇرغۇتۇپ، ئىسلامنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى چۈشىنىشكە ياردەمدە بولۇپلا قالماستىن، بەلكى قۇرئاننىڭ ئىنسانلارنى گۇمراھلىق، جاھىللىق قويىنىدىن توغرا يولغا ئېلىپ چىقىپ، ھەقىقىي بىر دۇنيا ئاخىرەتلىك بەختلىك ھاياتقا، دۇنيا- ئاخىرەتلىكتىكى ئالىي دەرىجىلەرگە يەتكۈزۈدىغان مۇقەددەس ئىلاھىي كىتاب ئىكەنلىكىنىڭ نەزەرىيىۋىي بىلىمىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھايات ئەمەلىيىتى ۋە ئۇنىڭغا ئەگەشكەنلەرنىڭ ئەمەلىيىتى بىلەن ۋۇجۇتقا چىقارغان جانلىق شاھىتنامىدۇر.

بەشىنچى، بالىغا قۇرئان ئۆگىتىش

بالا تەربىيىلىگۈچىلەر ۋە ئاتا- ئانىلار بالىغا بولغان تەربىيىسىنى قۇرئان ئۆگىتىش بىلەن باشلىشى لازىم. بۇنداق قىلىش بالىنىڭ ئالالاھ تائالانىڭ ئۆزىنى ياراتقان پەرۋەردىگارى ئىكەنلىكىنى، قۇرئاننىڭ ئالالاھنىڭ سۆزى ئىكەنلىكىنى بىلىشى ئۈچۈندۇر. شۇنداقلا، دىلىدا قۇرئان روھى، پىكىر، ئىدراك ۋە ھەۋەسلىرىدە قۇرئاننىڭ نۇرىنىڭ پارلىشى، دىلىدا قۇرئانغا نىسبەتەن ھەۋەس ۋە ئىشتىياقنىڭ بولۇشى، قۇرئاننىڭ بۇيرىغانلىرىنى ئادا قىلىشقا ھېرىسمەن بولۇشى، توسقانلىرىدىن يىراق بولۇشى، قۇرئاننىڭ ئەخلاقى بىلەن ئەخلاقلىنىشى ۋە قۇرئان كۆرسەتكەن يولدا مېڭىشى بىلەن چوڭ بولۇشى ئۈچۈندۇر.

ساھابىلار بالىلىرىنى قۇرئان بىلەن تەربىيىلەشكە ناھايىتى بەك ھېرىسمەن بولغانلىقى ئۈچۈن، بالىلىرىنىڭ قۇرئانغا ئائىت ئىشلىرىنى يېقىندىن كۆزىتىپ، قىلىۋاتقانلىرىنىڭ توغرا ياكى خاتالىقىنى بىلىش ئۈچۈن بۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يەتكۈزەتتى.

ساھابىلار بالىلىرىنىڭ قۇرئان بىلەن باغلىنىشى ۋە بالىلىرىغا قۇرئاننىڭ بەرىكىتىنىڭ ھاسىل بولۇشى ئۈچۈن قۇرئاننىڭ بەرىكەتلىرىنىڭ چۈشىدىغان پۇرسىتىنى كۈتەتتى. تەبەرانىي، ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن قىلغان رىۋايىتىدە دېيىشىچە، ئۇ ھەر قېتىم قۇرئاننى خەتمە قىلسا، بالىلىرى ۋە ئەھلىنى يىغىپ ئۇلارغا دۇئا قىلاتتى. ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس ئۆزىنىڭ ناھايىتى كىچىك تۇرۇپلا قۇرئاننى ياد ئالغانلىقىدىن پەخىرلىنەتتى. بالىلارنىڭ قۇرئان ئوقۇشى ئائىلە ۋە جەمئىيەت ئۈستىگە چۈشىدىغان بالايى قازانى كۆتۈرىۋېتىدۇ.

ئاتا- ئانىلارنىڭ بالىلىرىغا قۇرئان ئۆگەتكەنلىكىنىڭ ساۋابى ۋە قۇرئان ئۆگىتىشنىڭ ئۇسۇلى

9262/5664 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: « إن الله ليرفع للرجل درجة فيقول: أنى لي هذه ؟ فيقول: بدعاء ولدك لك

9262/5664 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله بىر كىشىنىڭ دەرىجىسىنى شۇنداق كۆتۈرىدۇكى، (ئاخىرى) ئۇ كىشى: "بۇلار ماڭا نەدىن كەلدى؟ " دەپ سورايدۇ. الله: "بالاڭنىڭ سەن ئۈچۈن قىلغان دۇئاسىدىن (كەلدى) "دەيدۇ. (بەززار: 3141)

قۇرئاننىڭ بالىلارنىڭ ئەقلىي ۋە قەلبىنى يورۇتۇشى ئۈچۈن بالا تەربىيىلىگۈچىلەر ۋە ئاتا- ئانىلار بالىلار ئۇنى ئوقۇغاندا ئۇلارغا ئوقۇغانلىرىنىڭ مەنىسىنى ئاددىي ۋە قىسقا ئىبارىلەر بىلەن چۈشەندۈرۈشى كېرەك. ئۇلارغا بۇنى چۈشەندۈرۈش تېخى بالدۇر دەپ قارالمىسۇن. كۆپىنچە

ئىنسانلار تەرىپىدىن كىچىك، ئەقلىي - ھوشى تېخى تولۇق يېتىلىپ بولۇنمىدى دەپ ئەھمىيەتسىز قارالغان بالىلارنىڭ كاللىسىغا ھازىرقى زاماندىكى كومپيۇتېرلارغا قاچىلانغان مەلۇماتتىنمۇ كۆپ نەرسىنى قاچىلىغىلى بولىدۇ.

قۇرئان كەرىم تەسىرىنىڭ پۇتكۇل ئىنسانلارغا نىسبەتەن ناھايىتى چوڭ ئىكەنلىكى ھەممىگە مەلۇمدۇر. ئۇنىڭ تەسىرى شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، ئۇ كىشىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتىپ، قەلبىنى مايىللاشتۇرىدۇ. ئىنساننىڭ دىلى قانچىلىك پاك بولسا، ئۇنىڭ قۇرئاننىڭ تەسىرىگە ئۇچرىشىمۇ شۇنچە كۈچلۈك بولىدۇ. بالىلار بولسا ئىنسانلار ئىچىدىكى ئەڭ پاك بەندىلەردۇر. شەيتاننىڭ ئۇنى ئازدۇرۇشى تېخى باشلانمىغان باسقۇچتىدۇر. بىز مەككىدە نازىل بولغان قىسقا ئايەتلەر ئۈستىدە مۇلاھىزە ئېلىپ بارىدىغان بولساق، ئۇ ئايەتلەرنىڭ بالىلارنىڭ قوبۇل قىلىش تەبىئىتىگە ناھايىتى ماس كېلىدىغان قىسقا ئايەتلەر ئىكەنلىكىنى كۆرىمىز. قۇرئان كەرىمنىڭ قىسقا سۈرىلىرىنىڭ، يادا قىلىشقا ئاسان ۋە تەسىرى كۈچلۈك بولغاچقا، بالىلارنىڭ يادا ئېلىشى ئۈچۈن تەقدىم قىلىنىدۇ. ئەدىبىياتشۇناس يازغۇچى مۇستەفا سادىق ئەررافئى بۇنى تېخىمۇ تەپسىلىي بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن: قىسقا سۈرىلەرنىڭ ھەر بىرى ئالاھىدە مەنىگە ئىگە بولۇپ، قۇرئاننىڭ شۇنداق بولۇشىدا ئالاھىدە بىر ھېكمەت بار. بۇ ئىنسان تەبىئىتىگە بىۋاستە تەسىر قىلىدىغان ئاجايىباتلارنىڭ ئاجايىبلىرىدىن، ئۇلار ئىنسان تەبىئىتىدە ئىلاھىي مۆجىزىنىڭ دەلىللىرىنى ئورنىتىدۇ. قۇرئان بىلمىدە بايان قىلىنغىنىدەك، قۇرئاندىكى ھەر بىر سۈرە ھەرگىزمۇ ھازىرقى تەرتىپ بويىچە رەتلىك ھالدا نازىل قىلىنمىغان. مەسىلەن، قۇرئاننىڭ ئەڭ ئاخىرقى سۈرىسى ئەڭ ئاخىر بىدا نازىل بولمىغان، ھەم ئەڭ ئالدىدىمۇ نازىل بولمىغان، بىز بۇندىن باشقا قىسقا سۈرىلەرنى ساناپ چىقساق، ھەممىسى بىر پارە مىقتارىغا يەتمەيدۇ، ئاللاھ تائالا قۇرئاننى ئۆزى مۇشۇ تەرتىپ بويىچە رەتلىنىشىنى خالىغان بولۇپ، ئاللاھنىڭ ئاسان قىلىشى بىلەن سۈرە يادلاشقا باشلىغان كىشىلەر ئۈچۈن بۇ سۈرىلەر يادا ئېلىشقا ئاسان كېلىدۇ. بۇ سۈرىلەرنىڭ ھەر بىرى قىسقا- قىسقا بولسىمۇ، ھەر بىرسى بىردىن مۇكەممەل مەنىگە ئىگە بولغان بىر پۈتۈن سۈرىدۇر. ئۇلارنى يادلاشتا، بىرىنچىدىن، بۇنى ئوقۇغان بالا زېرىكمەي قالمايدۇ. ئىككىنچىدىن، سۈرە بىلەن سۈرە ئارىسىدىكى ئايرىملىق ئۇلارنىڭ ئېسىدە ئاسان قالىدۇ. بالىلار بۇ سۈرىلەردىن بەزىلىرىنى ھەتتا قۇرئان ئوقۇشنى ئۆگىنىۋاتقان باسقۇچتا ئۆگىنىپ بولىدۇ ۋە ئۇلاردىن تېزلا ئۆتۈپ كېتىدۇ. ئۈچىنچىدىن، قۇرئان ئوقۇشى تېزلەشكەنسېرى، بۇ سۈرىلەر تېخىمۇ ئاسان بىلىنىدۇ. ھەر بىر سۈرىنىڭ خاسلىقلىرى ئۇلارغا ئېنىق بىلىنىپ يادا قىلىشى ۋە يادا قىلغانلىرىنى ئېسىدە ساقلىشى ئاسان بولىدۇ. بۇنداق بولۇشى توغرىسىدا ئاللاھ تائالا : «بىز مۇئمىنلەرگە (يەنى ئۇلارنىڭ دىللىرىغا) شىپا ۋە رەھمەت بولىدىغان قۇرئان ئايەتلىرىنى نازىل قىلىمىز، قۇرئان كاپىرلارغا زىياندىن باشقىنى زىيادە قىلمايدۇ (يەنى ئۇلار قۇرئاننى تەستىق قىلمىغانلىقتىن، ئۇلارنىڭ كۇفرى تېخىمۇ ئاشىدۇ.)» (سۈرە سەف 2- ئايەت) دېگەنلىكىنىڭ مەنىسىدۇر. بۇ يەردە تىلغا ئېلىنغان رەھمەت شۇنداق بىر رەھمەتتۇركى، بۇنىڭ سىرىنى بىلمەكچى بولغانلار قۇرئان سۈرىلىرىدىن بىر سۈرىنى مۇلاھىزە قىلىپ كۆرۈپ باقسا بولىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە بالىلار ئەڭ ئىلگىرى يادلايدىغان سۈرە،

ناس سۇرىسىدۇر. بۇ سۇرىنىڭ قايسى نىزامغا تەۋە ئىكەنلىكىگە دىققەت قىلساق، مۇنۇلارنى بىلەلەيمىز. ھەر بىر ئايىتىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى كەلىمىسى س ھەرپى بىلەن ئاخىرلاشقان بولۇپ، بۇ ھەرپ ئىككى لەۋ ئارىسىدا تەلەپپۇز قىلىنىدىغان ھەرپلەرنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ قاتتىق ھەرپتۇر، شۇنداقلا بالىنىڭ قۇلىقىغا ئەڭ چىرايلىق ئاڭلىنىدىغان ۋە ئىش ھەرىكەتلىرى ئەڭ ياخشى تېزگىنلىنىدىغان ھەرپتۇر. سۇرىنىڭ ھەر بىر ئايىتى سۆز قىلىشنى ئەمدىلا باشلىغان ھەر قانداق بىر بالىنىڭ ئۆگىنىشى، تەلەپپۇز قىلىشى ئۈچۈن تەسكە توختىمايدىغان دەرىجىدە يەڭگىلدۇر ۋە قاپىيەلىكتۇر. ھەرپلىرىنىڭ تىزىلىشىدا بىر- بىرىگە جىپسىلىشىپ كەلگەندۇر. بۇ ئاجايىبلىق بىلەن تەرتىپلەنگەن سۇرىنىڭ تاماملىنىشى قانداق بولدى؟ بۇنىڭ قانداق بولغانلىقىنى بالىلارغا قۇرئان ئۆگەتكەن ياكى ئۇلارنىڭ ئۆگەنگەنلىكىنى كۆرگەن ھەر بىر ئىنسان بالىلارنىڭ بۇ سۇرىلەرنى يادا ئالغاندا بالىلارنىڭ سۇرىنى ناھايىتى چىرايلىق بىر رېتىمدا ئاخىرلاشتۇرغانلىقىنى كۆرىدۇ.

ئالتىنچى، ئەقىدىدە چىڭ تۇرۇش ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن قۇربان بېرىشنى ئۆگىتىش

ئەقىدە ئۇنىڭغا كۆرسىتىلگەن پىداكارلىق بىلەن ئۇستۇن ئورۇنغا چىقىدۇ. پىداكارلىق كۆرسىتىش دائىرىسى كۆچەيگەنسېرى، ئەقىدىدە مۇستەھكەم تۇرۇش ئىرادىسىمۇ ئېشىپ بارىدۇ. بۇ، راستچىللىقتا مۇستەھكەم تۇرۇشنىڭ دەل ئۆزىدۇر. بۈگۈنكى دەۋرىمىزدە مۇسۇلمان بالىلار ئەقىدىدە ۋە باشقا ئاڭ قاراشلىرىدا نۇرغۇنلىغان توسالغۇلارغا، ئۇلارنى ئىسلامدىن چىقىرىش ئۈچۈن دىن دۈشمەنلىرى تەرىپىدىن قۇرۇلغان سۇيىقەست پىلانلىرىنىڭ توزاقلىرىغا ئۇچرىماقتا. ئۇ بۇلارغا تاقابىل تۇرۇشى ئۈچۈن ئەقىدىسى مۇستەھكەم، ئىرادىسى تەۋرەنمەس، ئۆز دىنىنى قوغداش يولىدا پىداكار بولۇشى لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا ئۇ ئىمانىنىڭ ھالاۋىتىنى تېتىيالايدۇ، ئۆزىدىكى كۈچ قۇۋۋەتنىڭ دەرىجىسىنى يۇقىرى كۆتۈرەلەيدۇ، قۇرئان ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمىھالىنى ئوقۇش ئارقىلىق مۆئمىنلەردە بولۇپ كېلىۋاتقان ۋە بولۇشقا تېگىشلىك پىداكارلىقلار بىلەن تونۇشۇپ، ئۆزىنىڭ ئاللاھ يولىدىكى پىداكارلىقلىرىدا ئۇلارنى ئۈلگە قىلىدۇ. بۈگۈنكى دەۋرىدىكى مۇسۇلمان بالىلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۆئمىنلەرنىڭ بالىلىق دەۋرىدە ئاللاھنىڭ دىنى ئۈچۈن كۆرسەتكەن پىداكارلىقلىرىنى ۋە ئۇنىڭغا ئالاقىدار قىسسىلەرنى ئاڭلاپ، ئۇلاردىن ياخشى ئۈلگە ئېلىشى، ساھابىلارنىڭ بالىلىرىنىڭ يوللىرىنى تۇتۇشى، ئىمان يولىدا مۇستەھكەم تۇرۇپ، دىن يولىدا مالامەت يەتكۈزگۈچىنىڭ مالامىتىدىن قورقماسلىقى كېرەك.

9156/5598 ـ سۇھەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: سىلەردىن بۇرۇن بىر پادىشاھ ئۆتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ بىر سېھىرگەرى بار ئىدى. سېھىرگەر قېرىپ قالغان چاغدا، پادىشاھقا: "مەن قېرىپ قالدىم. ماڭا بىر بالا بەرگىن، ئۇنىڭغا سېھىر ئۆگىتەي! "دېدى. پادىشاھ بىر بالىنى ئۇنىڭدىن سېھىر ئۆگىنىش ئۈچۈن ئەۋەتتى. بالىنىڭ (بېرىپ كېلىدىغان) يولى ئۈستىدە بىر راھىب بار بولۇپ، سېھىرگەرنىڭ يېنىغا بېرىش ئۈچۈن ئۇ راھىبنىڭ ئالدىدىن ئۆتەتتى ۋە ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، بەزى ئىشلارنى سورايتتى. شۇنىڭ بىلەن، سەھرىگەرنىڭ يېنىغا كەچ قېلىپ، تاياق

يەيتتى. بالا بۇ ئەھۋالنى راھىبقا ئېيتىپ، شىكايەت قىلدى. راھىب ئۇنىڭغا: "سېھرىگەرنىڭ جازاسىدىن قورقساڭ: مېنى ئائىلەم تۇتۇپ قالدى، دېگىن. ئائىلەڭنىڭ جازاسىدىن قورقساڭ: مېنى سېھرىگەر تۇتۇپ قالدى، دېگىن "دەپ ئۆگەتتى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ بالا ئىنسانلارنىڭ يولىنى توسۇۋالغان ناھايىتى يوغان بىر مەخلۇققا دۇچ كەلدىدە: ئۆز - ئۆزىگە: "بۈگۈن سېھرىگەرنىڭ بىلىمى كۈچلۈكمۇ ياكى راھىبنىڭ بىلىمى كۈچلۈكمۇ؟ بۇنى بىلىۋالىمەن "دېدى، ئاندىن قولىغا بىر تاشنى ئېلىپ: "ئى پەرۋەردىگارىم! ئەگەر راھىبنىڭ ئىشى ساڭا سېھرىگەرنىڭ ئىشىدىن ياخشىراق بولسا، بۇ مەخلۇقنى ئۆلتۈرۈپ، ئىنسانلارنى خاتىرجەم قىلغىن! "دەپ تاشنى ئاتقان ئىدى، ھايۋان ئۆلۈپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن، ئىنسانلار خاتىرجەم بولۇپ، ئۇ يەردىن ئۆتۈپ كەتتى. بالا راھىبنىڭ ئالدىغا كېلىپ، بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بەرگەنىدى، راھىب ئۇنىڭغا: "ئى ئوغلۇم! سەن مەندىن ئۆتۈپ كېتىپسەن. كەلگۈسىدە بېشىڭغا مۇسىبەتلەر كېلىدۇ. شۇ چاغدا، مەن توغرۇلۇق ھېچكىمگە سۆز قىلمىغىن! "دېدى. شۇ كۈندىن باشلاپ، ئۇ بالا قارىغۇلارنى، ماخاۋ ۋە باشقا كېسەللەرنى داۋالاشقا باشلىدى. پادىشاھنىڭ بىر قارىغۇ دوستى بۇنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ يېنىغا كۆپ سوۋغاتلار بىلەن كەلدى ۋە: "ئەگەر سەن ماڭا شىپا بەرسەڭ، ساڭا بۇنىڭدىنمۇ كۆپ نەرسىلەرنى بېرىمەن " دېدى. بالا: "مەن ھېچكىمگە شىپا بەرمەيمەن، بەلكى شىپانى الله بېرىدۇ. ئەگەر سەن اللەقا ئىمان كەلتۈرسەڭ، مەن دۇئا قىلىمەن، الله ساڭا شىپا بېرىدۇ "دېدى. ئۇ قارىغۇ اللەقا ئىمان كەلتۈردى، الله ئۇنىڭغا شىپا بەردى (يەنى ئۇنىڭ كۆزلىرى ئېچىلدى) كېيىن پادىشاھنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرغان ئىدى، پادىشاھ ئۇنىڭدىن: "كۆزۈڭنى كىم ساقايتتى؟ "دەپ سورىدى. ئۇ كىشى: "رەببىم "دەپ جاۋاب بەردى. پادىشاھ: "مەندىن باشقا رەببىڭ بارمۇ؟ "دەپ سورىغانىدى، ئۇ كىشى: "مېنىڭ ۋە سېنىڭ رەببىڭ اللەتۇر "دەپ جاۋاب بەردى. پادىشاھ ئۇنى تۇتۇپ ئازابلاشقا باشلىدى. ئۇ ئاخىرى چىدىيالماي بالىنىڭ تۇرغان يېرىنى كۆرسىتىپ قويدى. بالا ئېلىپ كېلىندى، پادىشاھ ئۇنىڭغا :"سېنىڭ سېرىڭ بەكمۇ ئېشىپ كېتىپتۇ. قارىغۇلارنى، ماخاۋلارنى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا كېسەللەرنى داۋالاپ، شىپا بېرىدىغان بولۇپ كېتىپسەن "دېدى. ئۇ بالا: "مەن ھېچكىمگە شىپا بەرمەيمەن، شىپا بەرگۈچى اللەتۇر "دېدى. شۇنىڭ بىلەن، پادىشاھ بالىنى تۇتۇپ ئازابلاشقا باشلىدى. ئۇمۇ ئازابقا چىدىيالماي، راھىبنى كۆرسىتىپ قويدى. راھىب ئېلىپ كېلىنىپ: "دىنىڭدىن قايت! " دېيىلدى. راھىب قوبۇل قىلمىغانىدى، بېشىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ھەرىدەپ، ئۇنى ئىككىگە بۆلۈپ تاشلىدى. ئاندىن پادىشاھنىڭ يېقىنى ئېلىپ كېلىنىپ: "دىنىڭدىن قايت! "دېيىلدى. ئۇمۇ قوبۇل قىلمىغانىدى، ئۇنىڭمۇ بېشىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ھەرىدەپ، بەدىنىنى ئىككىگە بۆلۈپ تاشلىدى. ئاندىن بالا ئېلىپ كېلىنىپ: "دىنىڭدىن قايت! "دېيىلدى. لېكىن ئۇمۇ قوبۇل قىلمىدى. شۇنىڭ بىلەن، پادىشاھ ئۇنى بىر گورۇھ لەشكەرگە تاپشۇرۇپ: "بۇنى پالانى تاغقا ئېلىپ چىقىڭلار، چوققىغا چىققاندا، دىنىدىن ۋاز كېچىشنى ئېيتىڭلار. ئەگەر ۋاز كەچسە ياندۇرۇپ كېلىڭلار، بولمىسا، تاغدىن پەسكە تاشلىۋېتىڭلار! "دېدى. ئۇلار بالىنى تاغقا ئېلىپ چىققاندا، بالا: "ئى پەرۋەردىگارىم! مېنى بۇلاردىن ئۆزەڭ خالىغان نەرسە بىلەن قوغدىغىن! " دەپ دۇئا قىلغانىدى، تاغ قاتتىق سىلكىنىپ، لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى پەسكە دومىلاپ كەتتى.

بالا پادىشاھنىڭ ئالدىغا قايتىپ كەلدى. پادىشاھ ئۇنىڭدىن: "قالغانلار قېنى؟ "دەپ سورىغانىدى، بالا: "الله ئۇلارنى ھالاك قىلدى "دەپ جاۋاب بەردى. شۇنىڭ بىلەن، پادىشاھ ئۇنى يەنە بىر گورۇھ لەشكەرگە تاپشۇرۇپ: "بۇنى كېمىگە سېلىپ دېڭىزنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئېلىپ بېرىڭلار، دىنىدىن قايتسا قويۇۋېتىڭلار. قايتمىسا، دېڭىزغا تاشلىۋېتىڭلار! "دېدى. ئۇلار دېڭىزغا يېتىپ بارغاندا، بالا: "ئى پەرۋەردىگارىم! مېنى بۇلاردىن ئۆزەڭ خالىغان نەرسە بىلەن قوغدىغىن! "دەپ دۇئا قىلغانىدى، كېمە چۆكۈپ كېتىپ، (بالىدىن باشقا) ھەممىسى دېڭىزغا غەرق بولدى. بالا يەنە پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا قايتىپ باردى. پادىشاھ ئۇنىڭدىن: "قالغانلارغا نېمە بولدى؟ "دەپ سورىغانىدى، بالا: "الله ئۇلارنى ھالاك قىلدى. سەن مېنىڭ دېگىنىمنى قىلمىغىچە مېنى ئۆلتۈرەلمەيسەن؟ "دېدى. پادىشاھ: "نېمىلەرنى قىلىمەن؟ "دەپ سورىغانىدى، بالا: "خەلقنى بىر يەرگە توپلاپ، مېنى بىر دەرەخكە باغلايسەن. ئاندىن ئوقدىنىمدىن بىر ئوقنى ئېلىپ ئۇنى ياچاققا قويۇپ: بۇ بالىنىڭ پەرۋەردىگارى بولغان اللەنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتىمەن، دەپ (ئوقنى) ئاتىسەن. شۇنداق قىلساڭلا، مېنى ئۆلتۈرەلەيسەن "دېدى. پادىشاھ خەلقنى بىر يەرگە توپلاپ، بالىنى بىر دەرەخكە باغلىدى. ئاندىن ئۇنىڭ ئوقدىنىدىن بىر ئوقنى ئېلىپ، ياچاققا قويۇپ: "بۇ بالىنىڭ پەرۋەردىگارى بولغان اللەنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتىمەن "دەپ ئاتتى. ئوق بالىنىڭ چېكىسىگە تەگدى، بالا چېكىسىگە قولىنى قويغان ھالدا ئۆلدى. شۇ چاغدا ئىنسانلار: "بالىنىڭ رەببىگە ئىمان كەلتۈردۇق، بالىنىڭ رەببىگە ئىمان كەلتۈردۇق، بالىنىڭ رەببىگە ئىمان كەلتۈردۇق "دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن، بىرى پادىشاھنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا: "سەن ئەنسىرىگەن ئىش يۈز بەردى. ئىنسانلارنىڭ ھەممىسى بالىنىڭ رەببىگە ئىمان كەلتۈردى "دېدى. شۇنىڭ بىلەن، پادىشاھ يوغان خەندەكلەرنى كولاپ، ئۇنىڭغا ئوت يېقىشنى ھەمدە كىمكى دىنىدىن قايتمىسا، ئۇ خەندەكلەرگە تاشلاشنى بۇيرىدى. (دىنىدىن قايتمىغان) ئىنسانلارغا: "ئۆزەڭنى (ئوتقا) تاشلا ! "دېيىلدى، ئۇلار ئۆزلىرىنى تاشلاشتى. نۆۋەت قۇچىقىدا بالىسى بار بىر ئايالغا كەلگەندە، ئايال ئىككىلىنىپ قالغان ئىدى، قۇچاقتىكى بالىسى ئۇنىڭغا: "ئى ئانا ! جۈرئەتلىك بول، چۈنكى ھەق يولدىسەن "دەپ نىدا قىلدى (شۇنىڭ بىلەن، ئۇ ئايالمۇ بالىسى بىلەن بىرگە ئوتقا سەكرىدى) (مۇسلىم: 3005)

2. ئىبادەت

ئىبادەتنى بىنا قىلىش ئەقىدىنى بىنا قىلىشنىڭ تولۇقلىمىسىدۇر. چۈنكى، ئىبادەت ئۆزىنىڭ روھى بىلەن ئەقىدىنى ئوزۇقلاندۇرىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە، ئىبادەت ئەقىدىنىڭ شەكلىي ئاساسىدۇر. ھەر بىر بالا پەرۋەردىگارىنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، ئۇنىڭ بۇيرۇقلىرىنى قوبۇل قىلغىنىدا، ئۆزىنىڭ ۋۇجۇدىدىكى تەبىئىي تۇيغۇ بىلەن ماسلىشىپ، ئۇنىڭدا بىر خىل ئازادىلىك ۋە خۇشھال كەيپىياتنى پەيدا قىلىدۇ. دوكتۇر سەئىد رامىزان ئەلبوتى بۇ توغرىسىدا مۇنداق مەنىدىكى سۆزلەرنى قىلغان: ئەقىدىنىڭ مايىسىسى ھەر تۈرلۈك ئىبادەت بىلەن سۇغۇرۇلۇپ، ئوغۇتلىنىپ قۇۋەتلىنىشى كېرەككى، دىلدىكى ئەقىدە مايىسىسى شۇ ئارقىلىق ياشنايدۇ. ئۇنىڭ بىلەن باراقسانلىشىدۇ. شۇندىلا، ھايات مۇساپىسىدە ئۇچرايدىغان تۈرلۈك بوران ـ چاپقۇنلارغا بەرداشلىق بېرىپ مۇستەھكەم تۇرىدۇ.

بالىلىق مەزگىلى مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالىدىغان مەزگىل بولماستىن، كەلگۈسىدە ئۈستىگە ئالىدىغان مەسئۇلىيەتلەر ئۈچۈن تەييارلىنىدىغان، چېنىقتۇرۇلىدىغان ۋە تەربىيىلىنىدىغان مەزگىلدۇر. بالىلىق مەزگىلىدە دىنىنىڭ ئاساسلىق ئەھكاملىرىدىن ئىبارەت بالاغەتكە يەتكەندىن باشلاپلا ئادا قىلىشى تەلەپ قىلىنىدىغان مەسئۇلىيەتلەرنى ئادا قىلىشنى كىچىكىدىن باشلاپ مەشىق قىلسا، كېيىن بۇنى ئۈستىگە ئېلىش ۋە ئادا قىلىشتا ھاياتىنىڭ ھېچقانداق بىر توسالغۇسى ئۇنىڭغا دەخلى قىلالمايلا قالماستىن، ئۇنىڭ ئىشەنچىسى تولۇپ ـ تاشقان، جەسۇرلۇقى ئۇرغۇپ تۇرغان ھالەتتە بولىدۇ. بالىنىڭ ئاللاھ تائالاغا ئىبادەت قىلىشى ئۇنىڭ دىلىدا خۇددى ئاللاھنىڭ ئۆزىگە ئېرىشكەندەك بىر تۇيغۇنى ھاسىل قىلىدۇ. ھاۋايى ـ ھەۋەسلەرگە بېرىلىش، غەزەپ، ئۆچمەنلىك تۇيغۇلىرىنى تېزگىنلەشتە ئەقىدىسى شۇنچىلىك ياخشى رول ئوينايدۇكى، ئۇنى تۈز يولدىكى سالماق تەبىئەتلىك بىر ئادەم قىلىدۇ. ئۇنىڭ مەنىۋى دۇنياسى ئاللاھقا بولغان ئىبادەت بىلەن ياشارتىلغان ئىكەن، ئۇنىڭدىكى شەھۋەتكە، ھاۋايى ـ ھەۋەسكە بېرىلىش تۇيغۇسى ئاجىزلاشقان، ئاللاھنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇش قىزغىنلىقى كۈچلۈك بولغان ھالەتتە بولىدۇ. ئۇنىڭ روھى كەيپىياتى كۆتۈرەڭگۈ، دىلى ئازادىچىلىك ئىچىدە بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن، ئۇنىڭ دىلى قۇرئان ئوقۇشنى ياكى ئاڭلاشنى ياكى بولمىسا نامازلارنىڭ قىيام، رۇكۇ، سەجدىلىرىدە تۇرۇشنى خالايدۇ، روزا تۇتۇپ ئېپتار ۋاقتىنى ساقلاپ ئولتۇرغاندا ئاڭلىغان ئەزان ئاۋازى ئۇنىڭ ئىمانىنى تېخىمۇ كۈچەيتىدۇ، بۇ خىلدىكى ئىبادەتلەر بالىنىڭ ئەقىدىسىنى تېخىمۇ چىڭ، دىنىنى قۇۋۋىتىنى تېخىمۇ كۈچلۈك قىلىدۇ. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بالىلارنى كىچىكىدىن ئىبادەت بىلەن تەربىيىلەشنى باشقا خىل ئۇسۇلدا تەربىيىلەشتىن ئۈستۈن ئورۇنغا قويغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاللاھ تائالاغا ئىبادەت قىلىش بىلەن چوڭ بولغان بالىلارغا ئاجايىپ كاتتا خۇشخەۋەرنى بەرگەن. بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەلىماتىنى مۇلاھىزە قىلغىنىمىزدا، ئۇنىڭ تۆۋەندىكىدەك ئالتە ئاساسقا دىققەت قىلغانلىقىنى بىلەلەيمىز.

ناماز

1)نامازغا بۇيرۇش

بالا ئاق قارىنى پەرقلەندۈرگىدەك بولغان ھامان، ئۇنىڭ بىلەن ناماز ئوقۇش ئارقىلىق نامازنىڭ ئەمرلىرىنى كۆرسىتىشنى باشلايدۇ. بالىلارنى كىچىكىدىن ناماز ئوقۇشقا كۆندۈرۈشمۇ ئاتا ـ ئانىلار ئۈستىدىكى پەرزەنت ھەقلىرىدىن بىرىدۇر. ئاللاھ تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا خىتاب قىلىپ مۇنداق دېگەن:

[وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَّحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى (**132**)]

«ئى مۇھەممەد ئائىلەڭدىكىلەرنى (ۋە ئۈممىتىڭنى) نامازغا بۇيرىغىن. ئۆزۈڭمۇ ئۇنى ئادا قىلىشقا چىداملىق بولغىن.» (تاھا سۈرىسى 132 ـ ئايەت) ئاللاھ تائالا بۇ ئايەتتە، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ئۆزىنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنى ۋە ئۈممىتىنى ناماز ئوقۇشقا بۇيرۇشقا ۋە ئۇنىمۇ نامازنى چىداملىق بىلەن ئادا قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. بۇئايەتتىن شۇنى بىلىۋېلىشىمىزغا بولىدۇكى،

باشقىلارنى ياخشىلىقتا بۇيرۇغان ئادەم، شۇ ياخشىلىقنى ئاۋۋال ئۆزى قىلىشى؛ يامان ئىشلاردىن توسقان ئادەم، ئاۋۋال ئۆزى ئۇنىڭدىن قول ئۈزىشى لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا ئۇنىڭ ئەمەلىيىتى سۆزىگە مۇۋاپىق كەلگەن بولىدۇ. ئەمەلىيىتى سۆزىگە مۇۋاپىق كەلگەن كىشىنىڭ قىلغان تەربىيىسى ئۈنۈملۈك بولىدۇ.

2)بالىغا ناماز ئۆگىتىش

ئاتا- ئانىلار بالىلىرىغا ناماز ئۆگىتىش باسقۇچىدا ئۇلارغا نامازنىڭ رۇكۇنلىرىنى، ۋاجىپلىرىنى ۋە ئۇنى بۇزىدىغان نەرسىلەرنى ئۆگىتىشكە باشلايدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆگىتىش باسقۇچىنىڭ ئەڭ دەسلىپىنى يەتتە ياش دەپ توختاتتى.

955/511 ـ ابن عمرو بن العاص– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ–: مُرُوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعٍ، وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرٍ، وَفَرِّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ* رواه أبو داود (495) الترمذي (407)

955/511 ـ ئەمر ئىبنى شۇئەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ چوڭ دادىسىدىن رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بالىلىرىڭلارنى يەتتە ياشقا كىرگەندە، ناماز ئوقۇشقا بۇيرۇڭلار، ئون ياشقا كىرگەندە ناماز ئوقۇغىلى ئۇنىمىسا ئۇرۇڭلار ۋە ئۇلارنىڭ ياتىدىغان ئورنىنى ئايرىۋېتىڭلارر. (ئەبۇ داۋۇد495، تىرمىزى: 407)

بۇ ھەدىستىن كىچىك بالىلارنى ئۇلار بالاغەتكە يېتىشتىن بۇرۇنلا ناماز ئوقۇشقا ۋە باشقا ئىبادەتلەرگە كۆندۈرۈشنىڭ نەقەدەر ئەھمىيەتلىك ئىكەنلىكىنى بىلىۋالالايمىز. چۈنكى ئىسلام دىنىدا نامازدىن باشقا ئىش ئۈچۈن بالىلارنى ئۇرۇش بۇيرۇلمىغان، بەلكى بالىلارنى ئۇرۇپ ـ تىللاش مەنئى قىلىنغان.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەدىسىدىكى: «ئۇلارنىڭ ياتاقلىرىنى ئايرىۋېتىڭلار» دېگەن سۆزى ئارقىلىق، بىز تەسەۋۋۇر قىلىپ كۆرمىگەن بىر يامان ئاقىۋەتنىڭ ئالدىنى ئېلىشىمىزغا كۆزىمىزنى ئاچماقتا. ئۇ بولسىمۇ قىز ـ ئوغۇللارنى بىر ئۆيدە ياتقۇزۇشنىڭ خەتىرىدۇر. بولۇپمۇ، كۆپ ساندىكى قېرىنداشلىرىمىز ئەڭ ئەھمىيەت بېرىلمەي كېلىۋاتقان مەسىلىلەرنىڭ بىرى، ئوغۇل ـ قىزلارنى ئۇلار بالاغەتكە يەتكەن ياشلىرىدىمۇ بىر ئۆيدە ياتقۇزۇش بولۇپ كەلمەكتە. ئىسلام دىنى ئىنسانلارنىڭ مىجەز ـ خاراكتېرىنى ئوبدان بىلىدىغان ۋە ھېكمەت بىلەن ئىش قىلىدىغان بىر زات تەرىپىدىن كەلگەن ۋە مۇكەممەل قانۇن ـ پرىنسىپقا ئىگە بىر دىندۇر. ئىنسان شۇنداق ئاجايىپ يارىتىلغان بىر مەۋجۇداتكى، ئۇنىڭدا پەرىشتىلەردە بولىدىغان روھانىيلىق ۋە ئېسىل پەزىلەتمۇ بار؛ ئۇنىڭدا ھايۋانلاردا بولىدىغان شەھۋانى كۈچمۇ بار. شۇڭا ئىنساننىڭ روھانىيلىقى ۋە پەزىلىتى ئۇنىڭ ھاۋايى ـ ھەۋەسلىرى ئۈستىدىن غەلىبە قىلغان ۋاقىتىدا، بۇنداق ئىنسان پەرىشتىلەر بىلەن تەڭ، بەلكى پەرىشتىلەردىنمۇ يوقىرى پەزىلەتكە ئىگە بولالايدۇ. ئەگەر ئەكسىچە بولۇپ، ئۇنىڭ ھاۋايى ـ ھەۋەسلىرى ۋە شەھۋانىي كۈچى ئۇنىڭ روھانىيلىقىغا ۋە ئەقلىگە غالىپ كېلىپ قالسا، بۇنداق ئىنسان ھايۋانلارغا ئوخشاش، بەلكى ھايۋانلاردىنمۇ تۆۋەن دەرىجىگە چۈشۈپ قالىدۇ.

ئىنسان ئەقىل ـ پاراسەتكە، ۋىجدان ـ غۇرۇرغا ئىگە بولغان ئىپسىل مەۋجۇدات بولسىمۇ، ئۇنىڭ دىيانىتى ۋە ئەخلاقى ناچار، ياكى يوق بولسا، ئۇ، هايۋاندىن بەتتەر ئىشلارنى قىلىشتىن هېچ ئۈكۈنمەيدۇ. 10 ياشتىكى باللار بۇرۇنقى ئەسىرلەردە جىنسىي ھەۋەسنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمىگەن بولسا، هازىرقى كۈندە ئۇلار 7 ياشقا كىرمەي تۇرۇپلا ئۇنى بىلىپ بولىدۇ. ئۇلار تېلېۋىزىيەدىن بېرىلىۋاتقان كۆڧرى مىللەتلەرنىڭ فىلىملىرىكى ئەدەپسىز، هاياسىز ھەرىكەتلەرنى كۆرۈپ ئۆسۈش جەريانىدا، ئۇلارنىڭ جىنسىي قابىلىيىتى يېتىلىشىدىن بۇرۇنلا، ئۇلارنىڭ جىنسىي ئىشلارغا بولغان ئەقلىي جەھەتتىكى قابىلىيىتى ۋە پىكرى ئەلۋەتتە يېتىلىپ بولىدۇ. شۇڭا، ئوغۇل باللار بىلەن قىز باللارنىڭ ياتىدىغان جايلىرىنى ئۇلار بالاغەتكە يېتىشتىن بۇرۇنلا ئايرىۋېتىش، بالاغەتكە يەتكەن ۋە يېتىش ئالدىدا تۇرىۋاتقان ياشلىرىدا، ئۇلارنىڭ ياتاقلىرىنى ئايرىۋېتىش ــ ئوغۇللارنى ئايرىم ئۆيدە، قىزلارنى ئايرىم ئۆيدە ياتقۇزۇش ناهايىتى زۆرۈردۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ ھەدىستىكى كۆرسەتمىسىنىڭ روھى مانا مۇشۇ.

قىش كۈنلىرىدىكى سوغۇقنى، ھەممىلا ئۆينى ئىسسىتالماسلىقنى باھانە قىلىپ، ئاتا ـ ئانا، ئوغۇل ـ قىز ھەممىسى بىر ئۆيدە يېتىۋېلىش ئىسلام ئەخلاقىغا ۋە پرىنسىپىغا دۇرۇس كەلمەيدۇ. بەزى كىشىلەر ئۆيلىرىنىڭ ئاز، ئۆزلىرىنىڭ چارىسىز ئىكەنلىكىنى ئۆزۈر قىلىپ شۇنداق قىلىشى مۇمكىن. ئەمما بۇنداق ئۆزۈرمۇ قوبۇل ئەمەس. چۈنكى كىشى قانچىلىك كەمبەغەل، قانچىلىك چارىسىز بولغان تەقدىردىمۇ ئۇ، ئاللاھنىڭ ئەمرىنى بەجا كەلتۈرۈشنىلا نىيەت قىلىدىكەن، ئاللاھ ئۇنى مەقسىتىگە يەتكۈزىدۇ، ئۇنىڭغا بۇ ئىشنى ئوڭايلاشتۇرۇپ بېرىدۇ. كىشىلەردە دىنىمىزنىڭ پرىنسىپلىرىغا ۋە ئەخلاق قائىدىلىرىگە ئەمەل قىلىشقا ئازراق بولسىمۇ ھىممەت بولىدىغان بولسا، ئەلۋەتتە ئۇلار قىلالايدۇ. كەمبەغەللىك، كېسەللىك، چارىسىزلىك ۋە باشقىمۇ سەۋەبلەر ئۇنىڭغا توسقۇن بولالمايدۇ. چۈنكى ئاللاھ كىشىلەرنى تاقىتى يەتمەيدىغان ئىشلارغا بۇيرۇغان ئەمەس. كىچىكلەرنىڭ جايلىرىنى، چوڭلارنىڭ ياتاقلىرىنى ئايرىۋەتمىگەندە، قىز ـ ئوغۇللار ئوتتۇرىسىدىكى هايا ـ ئەدەپ، ئىپپەت ئاجىزلىشىپ قالىدۇ. دېمەك، دىنىمىزغا ئەمەل قىلساق، ئەمەلىمىزنىڭ پايدىسىنى، مېۋىسىنى ئاۋۋال مۇشۇ دۇنيادا، ئاندىن ئاخىرەتتە چوقۇم كۆرىمىز.

3)ناماز ئوقۇشقا بۇيرۇش ۋە ئوقۇمىسا ئۇنى ئۇرۇش

بۇ باسقۇچ بالا ئون ياشقا كىرگەندىمۇ ناماز ئوقۇمىسا ياكى نامازغا سەل قاراپ سۇسلۇق قىلسا ۋە ياكى نامازدا قەستەن كەمچىللىك سادىر قىلسا، ئۇنى ئادا قىلىشقا ھورۇنلۇق قىلسا، ئاتا ـ ئانا بولغۇچى ئۇنىڭ پەرۋەردىگارى ئالدىدىكى ھەققىنى ئادا قىلمىغانلىقى ۋە شەيتاننىڭ يولىغا ماڭغانلىقى بىلەن ئۆز ـ ئۆزىگە زۇلۇم قىلىشقا باشلىغانلىقى ئۈچۈن ئەدەپلەپ ئۇرسا، جائىز بولىدۇ. چۈنكى بالىنىڭ بۇ ياشتىكى مەزگىلى تەبىئەتتە مەۋجۇد بولغۇچى تەبىئىي فىترەتكە رىئايە قىلىدىغان مەزگىلىدۇر، شۇنداقلا رەببىگە بويسۇنۇشنى تەبىئىتى قوبۇل قىلغان ھالەتتىكى

مەزگىلىدۇر. چۈنكى بۇ باسقۇچتا تۇرغان بالىنىڭ قەلبى يارىتىلىشتىكى پاك، گۇناھسىز تەبىئەتتىكى پاك ھالىتىدە بولۇپ ئۇنىڭغا قارىتا شەيتانىنىڭ ۋەسۋەسىسى تېخى كۈچلۈك تەسىر قىلمىغان باسقۇچتۇر. ئۇنىڭ ناماز ئوقۇماسلىقى بولسا، شەيتانىنىڭ ئۇنىڭغا تەدرىجىي يېقىنلاشقانلىقىنىڭ تەسىرىدۇر. بۇنىڭ داۋاسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كۆرسەتكەن داۋا بولۇپ، بۇ داۋا تاياقتىن ئىبارەتتۇر. بالىنى ئۇرغۇچى بالىنى ئۇرۇشنىڭ سەۋەبىنى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇنداق بۇيرىغانلىقىنى بالىغا چۈشەندۈرۈپ قويۇشى دۇرۇستۇر.

شەيخ ۋەلىيۇللاھ ئەددەھلەۋى « بالىلىرىڭلارنى يەتتە ياشقا كىرگەندە، ناماز ئوقۇشقا بۇيرۇڭلار، ئون ياشقا كىرگەندە ناماز ئوقۇغىلى ئۇنىمىسا ئۇرۇڭلار» دىگەن ھەدىس ئۈستىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ :بالا ئىككى جەھەتتە بالاغەتكە يېتىدۇ. ئۇنىڭ بىرى روھى جەھەتتىن، يەنى بىرى جىسمانىي جەھەتتىندۇر. بالىنىڭ روھى جەھەتتىكى بالاغەتكە يېتىشى بولسا، ئەقىل بىلەن ئۆلچىنىدۇ. ئەقلىنىڭ ئاشكارىلىنىشى يەتتە ياشتىن باشلىنىدۇ، بالا يەتتە ياشقا كىرگەندە ئۇنىڭ ئەقلىنىڭ قانداقلىقى ۋە تەرەققىياتى ئوپ ئوچۇق ئاشكارا بولىدۇ. شۇنداقلا، بىر باسقۇچتىن يەنە بىر باسقۇچقا تەرەققىي قىلىدۇ. ئون ياشقا كىرگەندە ئۇنىڭ ئەقلىلىق ياكى ئەمەسلىكى، ئەقلىي ئىقتدارىنىڭ دەرىجىسى تولۇق ئايان بولىدۇ. ئون ياشقا كىرگەن بالىنىڭ مىجەز ـ خۇلقى نورمال بولسىلا، ئەقلىي ساغلام ھېسابلىنىدۇ. بۇنداق بالا پايدا ـ زىياننى بىلىدۇ، تىجارەت ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلاردا ماھارەتكە ئىگە بولالايدۇ، ئەمما ئۇنىڭ جىھاد، قانۇن ـ نىزام، چەكلىمىلەرنى چۈشىنىپ بىلىشى، جازالاش ۋە ئۇرۇش تېخنىكىلىرىنى ئىگەللەش، مەدەنىي ۋە مىللىي سىياسەت ساھەلىرىدە ئورۇن ئېلىشى، توغرا يولدا مېڭىشى قاتارلىق ئىقتدارلىرىنىڭ ھەممىسى ئەقلىي ۋە جىسمانىي ئىقتدارىنىڭ تەڭ يېتىلىشىگە باغلىق بولۇپ، بۇ بالا ئون بەش ياش ياكى ئۇنىڭدىنمۇ سەل يۇقىرى ياشتا ھەقىقەتلىشىدۇ، بالىنىڭ جىسمانىي جەھەتتىكى بالاغەتكە يېتىشىنىڭ ئالامىتى بولسا، ئىھتىلام بولۇش ۋە ئەۋرەتكە تۈك چىقىشىدۇر. ناماز بەندە بىلەن ئاللاھ ئارىسىدىكى باغلىغۇچى ۋە شۇنداقلا بەندىلىرىنى ئەڭ چوڭقۇر ھالاكەت گىرداۋىغا چۈشۈپ كەتكۈچىلەرنى قۇتقۇزغۇچى ۋاستە بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى ئادا قىلىش ئەقلىي جەھەتتە بالاغەتكە يېتىشنىڭ ئەڭ دەسلەپكى باسقۇچى بولغان يەتتە ياشتىن باشلاپ بۇيرۇلدى، نامازنىڭ ئادا قىلىنىشى بالىنىڭ ئىختىيارىدىكى ئىش ئەمەسلىكىنى، ئۇنى ئادا قىلمىسا، گۇناھكار بولۇپ جازالىنىدىغانلىقىنى بىلىش باسقۇچىنى يەتتە ياش بىلەن ئون ياشتىن ئىبارەت ئىككى باسقۇچ ئارىسىغا بېكىتتى.

959/512 ـ ابْنِ عمر– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا–: عَرَضَنِي رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ، وَأَنَا ابْنُ أَرْبَعَ عَشْرَةَ فَلَمْ يُجِزْنِي، وَعَرَضَنِي يَوْمَ الْخَنْدَقِ وَأَنَا ابْنُ خَمْسَ عَشْرَةَ فَأَجَازَنِي. قَالَ نَافِعٌ: فَقَدِمْتُ عَلَى عمر– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَهُوَ خَلِيفَةٌ، فَحَدَّثْتُهُ هَذَا الْحَدِيثَ، فَقَالَ: إِنَّ هَذَا الحَدَّ ما بَيْنَ الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ. فَكَتَبَ إِلَى عُمَّالِهِ أَنْ يَفْرِضُوا لِمَنْ بلغ خَمْسَ عَشْرَةَ، وَمَا كَانَ دُونَ ذَلِكَ فَاجْعَلُوهُ فِي الْعِيَالِ* رواه البخاري (2664)، مسلم (1868)

959/512 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن

ئون تۆت يېشىمدا ئۇھۇد ئۇرۇشىغا قاتنىشىشنى تەلەپ قىلسام، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا رۇخسەت قىلمىغان ئىدى. ئون بەش ياشقا كىرگەن چېغىمدا، خەندەك ئۇرۇشىغا قاتنىششنى تەلەپ قىلسام، رۇخسەت بەردى. نافىئ مۇنداق دەيدۇ: ئۆمەر ئىبنى ئابدۇل ئەزىز خەلىپە بولغان ۋاقتىدا، مەن ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ بۇ ھەدىسنى سۆزلەپ بەرسەم، ئۇ: "دېمەك، ئون بەش ياش بالاغەت يېشى ئىكەن "دېدى ۋە قول ئاستىدىكىلەرگە خەت يېزىپ: "ئون بەش ياشقا كىرگەنلەرگە ۋەزىپە تاپشۇرۇلسا بولىدىغانلىقى، ئون بەش ياشتىن كىچىكلەرگە نارەسىدە باللار قاتارىدا مۇئامىلە قىلىنىدىغانلىقى "ھەققىدە يارلىق چۈشۈردى. (مۇسلىم: 1868)

4)باللارنى جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇشقا كۆندۈرۈش

بالىنى جۈمە نامىزىغا بېرىشقا ئادەتلەندۈرگەندە تۆۋەندىكىدەك بىر قانچىلىغان پايدىلارنى قولغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ.

(1) جۈمە نامىزىنى ئوقۇشى پەرز بولغىدەك بالاغەت يېشىغا يەتكۈچە جۈمە نامىزىغا بېرىشنى ئادىتىگە ئايلاندۇرۇپ بولغان بولىدۇ.

(2) خۇتبىلاردىكى ۋەز ـ نەسىھەتلەر بالىغا تەسىر قىلىدۇ، چۈنكى بالىنىڭ ئەسلى تەبىئىتى ئىمان ھەققىدىكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمىھالى ھەققىدىكى، ئاللاھنىڭ بۇيرىغان توسقان ئىشلىرى ھەققىدىكى سۆزلەرنى ئاڭلاشقا ھېرىسمەن كېلىدۇ، شۇڭا خۇتبە ئۇنىڭغا بىر ياخشى دەرس مەيدانى ھېسابلىنىدۇ.

(3) مۇسۇلمان جەمئىيتىنى چۈشىنىدۇ ۋە ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان جەمئىيتىگە تەۋە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىدۇ، چۈنكى ئۇ ئاتىسى تونۇغان كىشىلەرنىمۇ تونۇش پۇرستىگە ئېرىشىدۇ.

(4) جۈمە كۈنىدىكى خۇتبە ئوقۇلغان ۋاقىت دۇئا ئىجابەت بولىدىغان ۋاقىت دېگەن كۆز قاراشقا ئاساسلانغاندا بولسا، بالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەرىپىدىن زىكىر قىلىنغان دۇئا ئىجابەت بولىدىغان مۇبارەك ۋاقىتقا ھازىر بولغان بولىدۇ.

(5) بىر جۈمەدىن يەنە بىر جۈمەگىچە بولغان ئارىلىقتا ئاللاھقا بولغان قۇلچىلىقىنى بىلدۈرۈش ئارقىلىق بەشۋاخ نامازنى ئادا قىلىشقا روھىي ۋە ئىمانىي ئوزۇق تەييارلايدۇ.

(6) جۈمە نامىزىغا بېرىش ئارقىلىق مۇسۇلمان ئۇممىتىنىڭ ئالىملىرى ۋە پېشۋالىرىنى تونۇيدۇ، ئۇ كىشىلەرنىڭ بىلىمى ۋە تەقۋالىقى كىچىكلەرنىڭ قەلبىدە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرىدۇ.

(7) جۈمە نامىزىنى ئوقۇش بىلەن شۇنداق بىر مۇكەممەل كىشىلىك خاراكتېر يېتىلىدۇكى، ئۇنىڭدا ئەقىدىنىڭ كۈچىيىشىگە سەۋەبچى بولغان ئامىللاردىن باشقا، ئىبادەتنىڭ تولۇق ئادا بولۇشى، ئىجتىمائى ئالاقىنىڭ قويۇق بولۇشى، بىلىمنىڭ كۆپ بولۇشى، تېنىنىڭ ساغلام بولۇشى، خاراكتېرىنىڭ مۇلايىم ۋە چىقىشقاق بولۇشىدەك ئېسىل ئامىللارنىڭ يېتىلىشىگە شەرت ـ شارائىت ھازىرلىنىدۇ. ئاللاھ ھەممىنى بىلگۈچىدۇر.

5)باللارغا كېچىدە ناماز ئوقۇشتا ئۈلگە بولۇش

(1) تەھەججۇد نامىزى ئوقۇشقا رىغبەتلەندۈرۈش.

ساھابىلارنىڭ باللىرى بەش ۋاخ نامازنى تولۇق ئادا قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىپلا قالماي،

بەلكى ئىبنى ئاببار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قىلغىنىدەك كېچىدە قوپۇپ ناماز ئوقۇشقىمۇ ئادەتلەنگەن ئىدى.

1740/994 – ابنُ عباس– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا–: صليتُ مَعَ النبيِّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فقمتُ عن يساره، فأخذ بذؤابتِيِّ فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ* البخاري، مسلم (763)

1740/994 ـ ئىبنى ئاببار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دېگەن: مەن (تەھەججۇد نامىزىدا) پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئىقتىدا قىلىپ، ئۇنىڭ سول تەرىپىدە تۇرسام، ئۇ مېنىڭ چېچىمدىن تۇتۇپ ئوڭ تەرىپىدە تۇرغۇزۇپ قويدى. (بۇخارى: 5919)

2252/1315 ـ ئىبنى ئاببار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ ئازادگەردىسى كۇرەيبكە ئۆزىنىڭ ھامماچىسى، مۇئمىنلەرنىڭ ئانىسى مەيمۇنە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالغان ۋاقتىدىكى ئەھۋالىنى سۆزلەپ بېرىپ مۇنداق دېدى: مەن (تۆشەكتە) توغرىسىغا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ئائىلىسى ئۇزۇنىسىغا يېتىپ ئۇخلاپ قالدۇق. يېرىم كېچە بولغاندا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كۆزىنى ئۇۋۇلىغان پېتى ئورنىدىن تۇردى. ئاندىن سۈرە ئال ئىمرانىنىڭ ئاخىرىدىكى ئون ئايەتنى ئوقۇدى. ئاندىن ئېسىپ قويۇلغان تۇلۇمنى ئېلىپ، كامىل تاھارەت ئالدى. ئاندىن قوپۇپ نامازغا تۇردى. مەنمۇ ئورنۇمدىن تۇرۇپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قىلغىنىغا ئوخشاش قىلىپ، يېنىدا تۇردۇم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئوڭ قولىنى بېشىمغا قويۇپ، ئوڭ قۇلىقىمنى سىلىدى. ئىككى ئىككىدىن قىلىپ، جەمئىي ئون ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇدى. ئۇندىن كېيىن (بىر رەكئەت) ۋىتىر نامىزى ئوقۇپ يېنىچىلاپ ياتتى. مۇئەززىن كەلگەندە قوپۇپ، يەڭگىل ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇدى، ئاندىن چىقىپ بامداد نامىزىنى ئوقۇدى. ئىبنى ئاببار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ باشقا رىۋايىتىدە مۇنداق كەلگەن: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ كېچىسى ئون ئۈچ رەكئەت ناماز ئوقۇدى. ئاندىن ئۇخلاپ پۇشۇلداپ كەتتى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇخلىسا، پۇشۇلدايتتى. مۇئەززىن كېلىۋىدى، چىقىپ نامازغا تۇردى، لېكىن تاھارەت ئالمىدى. يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق كەلگەن: (قولۇمدىن تۇتۇپ، ئوڭ تەرىپىگە ئۆتكۈزدى، شۇندىن كېيىن) ئۇگدەپ قالسام، قۇلىقىمنىڭ يۇمشىقىنى تۇتۇپ قوياتتى. ئىبنى ئاببار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ يەنە بىر رىۋايىتىدە مۇنداق كەلگەن: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇدى. نامازنىڭ قىيام، رۇكۇ ۋە سەجدىسىنى ئۇزۇن قىلدى. ئاندىن كېيىن پۇشۇلداپ ئۇخلاپ كەتتى. ئۇ، بۇ ئىشنى ئالتە رەكئەتتە ئۈچ قېتىم قىلدى، ھەر قېتىمدا مىسۋاك ئىشلەتتى، تاھارەت ئالدى ۋە ئوخشاش ئايەتلەرنى ئوقۇدى. ئاندىن ئۈچ رەكئەت ۋىتىرنى ئوقۇپ بولۇشىغا ئەزان چىقتى، شۇنىڭ بىلەن نامازغا چىقتى. (مۇسلىم763)

(2) باللارنى ئىستىخارە نامىزى ئوقۇشقا ئادەتلەندۈرۈش.

(3)باللارنى ھېيت نامىزىغا بىللە ئېلىپ بېرىش.

(4)بالىنى مەسجىدكە ئېلىپ بېرىش.

مەسجىد ئەۋلادمۇ ئەۋلاد مۇسۇلمان يېتىشتۈرىدىغان بىر مەيداندۇر. بۇ شۇنداق بولۇپ

كەلدى، كەلگۈسىدىمۇ ھەم شۇنداق بولغۇسى. ئۇ ئۆزىنى ئاللاھ يولىدا ئاتىغان، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە بويسۇنغان مۇسۇلمانلارنىڭ مەركىزىدۇر. ساھابىلارنىڭ بالىلىرى مەسجىدلەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن ناماز ئوقۇشنى تولىمۇ ياخشى كۆرەتتى.

مەسجىدلەرگە ئېلىپ بېرىلىدىغان بالىلار، ئۆزىنىڭ ھاجىتىدىن ئۆزى چىقالايدىغان، ئۇستىۋېشىنى كىرلەتمەيدىغان، ئائىلىدە ئۆزىنىڭ چوڭ ـ كىچىك تاھارىتىنى ئۆزى ئادا قىلالايدىغان، غەلۋە قىلمايدىغان، يۈگۈرۈپ ئوينىمايدىغان، ئايىغىنى ئاياق قويىدىغان يەرگە ئۆزى قويالايدىغان، نامازدا چوڭلارنى قىستىمايدىغان، نامازنىڭ ئەدەپلىرىگە رىئايە قىلالايدىغان ھالەتتىكى بالىلار بولۇشى كېرەك.

(5) بالىنىڭ دىلىنى مەسجىدكە باغلاش.

بالىنىڭ دىلىنى مەسجىدكە باغلاش بولسا، بالىلارنى بۇزغۇنچى ئازغۇنلارنىڭ ئازدۇرۇش مېكرىلىرىدىن قۇتقۇزىدىغان بەدەلسىز بىر ئۇسۇلدىكى نەزەرىيەدۇر. بۇ نەزىرىيەنىڭ توغرىلىقىنى تارىخ بىزگە ناھايىتى ياخشى ئىسپاتلاپ بەرگەن.

چوڭلار مەسجىدكە كەلگەن بالىلارغا قارىتا ئۆزلىرىنىڭ رولىنى چۈشىنىپ، ئۇلارغا چىرايلىق نەسىھەت قىلىشى، ئۇلارغا ئوچۇق ـ يورۇق، مېھرىبانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشى، ئۇلارنى قانات ئاستىغا ئېلىشى، ئۇلارنىڭ مەسجىدكە يەنە كېلىشى، مەسجىدتە دەرس ئېلىشلىرى ئۈچۈن ئۇلارغا كەمتەر، سەممىي بولۇپ، ئۇلارنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشى لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا، مەسجىدتە مۇسۇلمانلارنىڭ ئەڭ تەقۋا ئەۋلادلىرىنى، ئەڭ مۇنەۋۋەر ئىزباسارلارنى يېتىشتۈرۈپ چىقىشقا بولىدۇ. كۆپ ساندىكى ياشانغان كىشىلەر مەسجىدكە كەلگەن كىچىكلەرگە ۋارقىراش، ئۇلارنى مەسجىدلەردىن ھەيدەش، ئۇلارنىڭ دىلىغا ئازار بېرىش ئارقىلىق كىچىكلەرنىڭ مەسجىدتىن بىزار بولۇشىغا سەۋەبكار بولماقتا. بۇ ئىسلام ئۈممىتى ئۈچۈن بىر مۇسىبەتتۇر. مەسجىدنىڭ ئېماملىرى بۇنداق كىشىلەرگە نەسىھەت قىلىشى، ھەممە كىشىلەرنىڭ بالىلارنى مەسجىدكە قىزىقتۇرۇشقا ھېرىسمەن بولۇشى لازىم.

روزا

روزا تۇتۇش ـ ماددىي ۋە مەنىۋىي جەھەتتىن ئېلىپ بېرىلىدىغان ئىبادەتتۇر. بالىلار روزا تۇتۇش ئارقىلىق ئاللاھ تائالاغا ئىخلاس قىلىشنىڭ جىسمانىي جەھەتتىكى چېنىقىشنى بېشىدىن كەچۈرىدۇ. بالا قورسىقى ئاچ تۇرسىمۇ تاماقتىن يىراق بولۇش، ئۇسسىسىمۇ ئۇسسۇلۇقتىن يىراق بولۇشتەك روھى ئىرادىسىنى چېنىقتۇرۇشنى قوبۇل قىلىپ، سەۋر قىلىشنى ئۆگىنىدۇ، جاپاغا چىداشقا ئادەتلىنىدۇ.

ساھابىلار بالىلىرىنىڭ روزا تۇتۇشقا كۆڭۈل بۆلگەنلىكى سەۋەبىدىن بالىلارنىڭ كۈنىنىڭ ئۇزاقلىقىنى ھېس قىلمىسۇن ۋە مەشغۇل بولسۇن ئۈچۈن ئۇلارنى ئوينىتاتتى.

2989/1767 ـ الرُّبَيِّعُ بِنْت مُعَوِّذِ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَدَات عَاشُورَاءَ إِلَى قُرَى الأَنْصَارِ: ((مَنْ كَانَ أَصْبَحَ صَائِمًا فَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ وَمَنْ كَانَ أَصْبَحَ مُفْطِرًا فَلْيُتِمَّ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ)) فَكُنَّا بَعْدَ ذَلِكَ نَصُومُهُ و(نصوِّمَه) صِبْيَانُنا (ونضعُ) لَهُمُ اللُّعْبَةَ مِنَ الْعِهْنِ فَإِذَا سَأَلُونَا الطَّعَامَ أَعْطَيْنَاهُمُ اللُّعْبَةَ تُلْهِيهِمْ حَتَّى يُتِمُّوا صَوْمَهُمْ* البخاري (1960)، مسلم

137 (1136)

2989/1767 ـ رۇبەييىئ بىنتى مۇئەۋۋىز ئىبنى ئەفرائ رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاشۇرا كۈنىنىڭ ئەتىگىنى مەدىنىنىڭ ئەتراپىدىكى ئەنسارىلارنىڭ مەھەللىلىرىگە: كىمكى روزا تۇتقان بولسا، روزىسىنى تاماملىسۇن. كىمكى روزا تۇتمىغان بولسا، كۈنىنىڭ قالغىنىنى روزا بىلەن ئۆتكۈزسۇن! دەپ ئەلچى ئەۋەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن، بىز ئاشۇرا كۈنىدە روزا تۇتاتتۇق، كىچىك بالىلىرىمىزغىمۇ روزا تۇتقۇزۇپ، مەسجىدكە ئېلىپ باراتتۇق ۋە ئۇلارغا (يەنى كىچىكلەرگە) يۇڭدىن ئويۇنچۇق ياساپ بېرەتتۇق. ئەگەر بىرەرسى ئىپتارغا يېقىن تاماق يەيتتىم دەپ يىغلىسا، ئۇنىڭغا ئويۇنچۇقنى بېرەتتۇق. بىشرىنىڭ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش ھەدىسىدە مۇنداق دېيىلگەن: ئۇلارغا (يەنى كىچىكلەرگە) يۇڭدىن ئويۇنچۇق ياساپ بېرەتتۇق ۋە ئۇلارنى ئۆزىمىز بىلەن بىرگە (مەسجىدكە) ئېلىپ باراتتۇق. ئەگەر ئۇلار بىزدىن تاماق سورىسا، ئۇلارغا ئويۇنچۇقلارنى بېرەتتۇق ۋە ئويۇنغا مەشغۇل قىلىپ، روزىسىنى داۋاملاشتۇرغۇزاتتۇق. (مۇسلىم: 1136)

ساھابە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار دۇئا ئىجابەت بولىدىغان مۇبارەك ۋاقىت بولغان ئىپتار ۋاقتىدا بالىلىرىنى يىغىپ دۇئانىڭ قوبۇل بولۇشىنى ئۈمىد قىلىپ ئاللاھقا دۇئا قىلاتتى. شۇڭا ئەقىللىق بالىلار رامىزاننىڭ ئاخىرقى ئون كۈنىنى ئېتىكاپ بىلەن ئۆتكۈزىدۇ. چۈنكى ئېتىكاپتا ئولتۇرۇش بالاغەتكە يەتكەن بولۇشنى تەلەپ قىلمايدۇ، چۈنكى بالىلارمۇ ئىبادەت قىلىش ھوقۇقىغا ئىگە. ئىمام كاسانىنىڭ «بەدائى» دېگەن كىتابىدا بايان قىلىنىغىنىدەك، كىچىك بالا نەپلە ئىبادەتلەرنى قىلسا ساۋاب ئالغىنىدەك، ئېتىكاپتا ئولتۇرسىمۇ، ساۋاب ئالىدۇ.

ھەج

ھافىز ئىبنى ھەجەرنىڭ دېيىشىچە، ئىبنى بەتتال مۇنداق دېگەن: پەتۋا ئىماملىرىنىڭ ھەممىسى ھەجنىڭ بالەغەتكە يەتمىگەن بالىدىن ساقىت بولىدىغانلىقى، ناۋادا ھەج قىلسا، ئۇلار ئۈچۈن نەپلە ئىبادەت ھېسابلىنىدىغانلىقى ھەققىدە بىر پىكىرگە كەلدى.

ھەجمۇ خۇددى روزا ۋە نامازلارغا ئوخشاشلا بالىنى ئاللاھ تائالانىڭ ئىبادىتىگە كۆندۈرىدىغان، ئىبادەتتە ئىخلاسمەن، سەۋرچان بولىدىغان قىلىپ چېنىقتۇرىدۇ. كىچىكىدىن بۇ خىل ئىبادەتلەر بىلەن چېنىقتۇرۇلغان بالىلار ئۈچۈن كەلگۈسىدە قىلىشى بۇيرۇلغان پەرز، ۋاجىپ ئەمەللىرىنى ئادا قىلىش ئادەتتىكى ئاسان ئىش ھېسابلىنىدۇ. ھەج ئىبادىتى ئىبادەتنىڭ بارلىق ھۆزۈرلىرى، شۇنداقلا پۈتكۈل مۇشەققەتلىرى توپلانغان بىر ئىبادەتتۇر. ئەگەر بالا ھەج قىلسا، كەلگۈسىدە ئاللاھقا ئىتائەت قىلىش بىلەن ياشايدىغانلىقىنىڭ ئىپادىسىدۇر.

ئىسلامدىكى ھەج بالىلار بالاغەتكە يەتكەندە، ئاندىن ئۇلارغا پەرز بولىدۇ. ئۇنىڭدىن بۇرۇن ھەج ئۇلارغا پەرز ئەمەستۇر. ھەرقانداق بىر پەرز ئىبادەتلەر بالاغەتكە يەتمىگەن بالىلار ئۈچۈن پەرز ئەمەستۇر، ئەگەر بالىلار قىلسا، ئۇلار ئۈچۈن نەپلە ئىبادەت ھېسابلىنىدۇ. بۇ ھەر بىر بالا بالاغەتكە يېتىشتىن بۇرۇن ئون قېتىم ھەج قىلسىمۇ، لېكىن بالاغەتكە يەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭغا ھەج قىلىش پەرز.

بالىنىڭ ھەجىنىڭ فىقھى ھۆكۈملىرى

ھەنەفىي مەزھىبىنىڭ ئىماملىرىدىن بولغان ئىمام ئەلكاسانى «بەدائى» دا مۇنداق دەيدۇ: بالاغەتكە يەتمىگەن بىر بالا ئەراپاتتا تۇرۇشتىن بۇرۇن بالاغەتكە يەتكەن بولسا ۋە شۇ ئىھرامى بىلەن ھەج پائالىيەتلىرىنى داۋاملاشتۇرسا، ھەنەفىي مەزھىبىنىڭ قارىشى بويىچە يەنىلا نەپلە ھەج قىلغان بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. شافىئىي مەزھىبىنىڭ قارىشىدا، بۇ بالا ھەجنى ئادا قىلغان بولىدۇ. ئەمما بالاغەتكە يېتىپ بولۇپ ئەراپاتتا تۇرسا ۋە ئۇ ھەجنىڭ باشقا شەرتلىرىنى ئورۇندىغان بولسا، لېكىن بۇ ھەجدە نەپلە ھەجنى نىيەت قىلغان بولسا، بۇ ھەج نەپلە ھەج ھېسابلىنىدۇ، بۇمۇ ھەنەفىي مەزھەبىنىڭ قارىشىدۇر. شافىئى مەزھىبىنىڭ قارىشىچە، بۇ بالا شۇنداق نىيەت قىلغان تەقدىردىمۇ يەنىلا پەرز ھەجنى ئادا قىلغان بولىدۇ. ئەراپاتتا تۇرۇشتىن ئىلگىرى بالاغەتكە يەتكەن بالا باشتا باغلىغان ئىھرامنى قايتىدىن يەڭگۈشلىسە، تەلبىيە ئېيتىپ پەرز ھەجنىڭ نىيىتىنى قىلسا، ئاندىن ئەراپاتتا تۇرسا، زىيارەت تاۋىپىنى قىلسا، ئۇنىڭ ھەجىنىڭ پەرز ھەج ھېسابلىنىشىدا ھېچقانداق بىر ئىختىلاپ پىكرى يوقتۇر.

زاكات

2720/1598 ـ عمرِو بْنُ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ: أَنَّ امْرَأَةً أَتَتْ النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ بابنة لَهَا، فِي يَدِ ابْنَتِهَا مَسَكَتَانِ غَلِيظَتَانِ مِنْ ذَهَبٍ فَقَالَ: ((أتعطين زَكَاةَ هَذَا؟)) قَالَتْ: لا. قَالَ: ((أَيَسُرُّكِ أَنْ يُسَوِّرَكِ اللَّهُ بِهِمَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ سِوَارَيْنِ مِنْ نَارٍ)). فَخَلَعَتْهُمَا فَأَلْقَتْهُمَا إِلَى النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ وقَالَتْ: هُمَا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ* رواه أبو داود (1563) الترمذي (637) النسائي

2720/1598 ـ ئەمر ئىبنى شۇئەيب دادىسى ئارقىلىق بوۋىسىدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا يەمەنلىك بىر ئايال قىزى بىلەن كەلدى. قىزىنىڭ قولىدا چوڭ ئىككى ئالتۇن بىلەيزۈك بار ئىكەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: بۇنىڭ زاكىتىنى بېرەمسەن؟ دەپ سورىدى، ئۇ ئايال: ياق، دەپ جاۋاب بەردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: قىيامەت كۈنى، اللەنىڭ قولۇڭغا ئوتتىن ئىككى بىلەيزۈك سېلىپ قويۇشىنى خالامسەن؟ دېدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ ئايال ئىككى بىلەيزۈكنى چىقىرىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بەردى ۋە: بۇ، الله ۋە اللەنىڭ رەسۇلى مۇھەممەد (سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم) نىڭدۇر، دېدى. (نەسائى: 2479)

يەتتىنچى باپ. ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت ئۆگىتىش

بالىنى پائالىيەتچان، چىقىشقاق قىلىپ يېتىلدۈرۈش بولسا، بالىنىڭ كىشىلىك شەخسىيىتىنى يېتىلدۈرۈش، ئۇنىڭ دوستلىرى، ئۆزىدىن چوڭلار ۋە تەڭتۇشلىرى بىلەن ئارىلىشىپ ياشاش مۇھىتىنى يارىتىش، بالىنىڭ قورقۇمچان، خىجىلچان، جۈرئەتسىز بولۇپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش، گەپ ـ سۆزدە، ئىش ھەرىكەتتە ئەدەپلىك بولغان، ئېلىم ـ بېرىم، ئىشلىرىدا دادىل بولغان، جەمئىيەتنىڭ ئېچىگە كىرىپ ياشىيالايدىغان قىلىپ يېتىشتۈرۈشنىڭ

مەقسىتىدۇر. بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسلىرىنى مۇلاھىزە قىلىش ئارقىلىق، ئۇنىڭ بالىنىڭ كىشىلىك شەخسىيتىنى يېتىلدۈرۈشتە مۇنداق بىر نەچچە خۇسۇسىيەتكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەنلىكىنى كۆرۈۋالالايمىز.

بالىنى چوڭلارنىڭ سورۇنلىرىغا ئېلىپ بېرىش

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا بالىلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سورۇنلىرىغا قاتنىشاتتى. ئۇلارنىڭ ئاتىلىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بار سورۇنلارغا ۋە ياكى چوڭلار ياخشىلىق ئۈستىدە يىغىلغان سورۇنلارغا ئېلىپ كېلەتتى. تۆۋەندە بىز ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بالىسىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سورۇنىغا ئېلىپ كەلگەنلىكىنى بايان قىلىمىز.

241/134 – ابْنِ عمر– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا–: كُنَّا عِنْدَ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَخْبِرُونِي بِشَجَرَةٍ شِبْهُ – أَوْ كَالرَّجُلِ– الْمُسْلِمِ لَا يَتَحَاتُّ وَرَقُهَا، وَلَا تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ، فَوَقَعَ فِي نَفْسِي أَنَّهَا النَّخْلَةُ، وَرَأَيْتُ أَبَا بَكْرٍ وَعمر– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– لَا يَتَكَلَّمَانِ فَكَرِهْتُ أَنْ أَتَكَلَّمَ، فَلَمَّا لَمْ يَقُولُوا شَيْئًا، قَالَ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هِيَ النَّخْلَةُ فَلَمَّا قُمْنَا، قُلْتُ لِعمر– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ–: يَا أَبَتَاهُ، وَاللهِ لَقَدْ كَانَ وَقَعَ فِي نَفْسِي أَنَّهَا النَّخْلَةُ، فَقَالَ: مَا مَنَعَكَ أَنْ تتَكَلَّمَ، قَالَ: لَمْ أَرَكُمْ تتَكَلَّمُونَ، فَكَرِهْتُ أَنْ أَتَكَلَّمَ أَوْ أَقُولَ شَيْئًا، فقَالَ عمر– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ–: (لإن) كُنتَ قُلْتَهَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ كَذَا وَكَذَا* رواه البخاري (4698)، مسلم (2811)

241/134 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھۇزۇرىدا ئىدۇق، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ماڭا ياپراقلىرى تۆكۈلمەيدىغان، مېۋە بېرىشتىن توختاپ قالمايدىغان، سايىسى يوقالمايدىغان، مەنپەئەتى كېسىلمەيدىغان، ھەر زامان مېۋە بېرىدىغان، مۇسۇلماننىڭ تەبىئىتىگە ئوخشاش بىر دەرەخنى ئېيتىپ بېرىڭلار! دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام گېپىنى تۈگەتمەي تۇرۇپلا، كۆڭلۈمدىن ئۇنىڭ خورما دەرىخى ئىكەنلىكى كەچتى. مەن دادام (ھەزرىتى ئۆمەر) بىلەن ئەبۇ بەكرىنىڭ گەپ قىلمىغانلىقىنى كۆرۈپ، گەپ قىلىشنى توغرا كۆرمىدىم، ئۇلاردىن ھېچ گەپ چىقمىغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇ، خورما دەرىخى، دېدى. بىز ئورنىمىزدىن تۇرغان چاغدا، مەن دادامغا: دادا! اللهنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئۇنىڭ خورما دەرىخى ئىكەنلىكى كۆڭلۈمدىن كەچكەن ئىدى، ـ دېدىم. دادام: باياتىن نېمىشقا ئېيتمىدىڭ؟ دەپ سورىدى. مەن: سىلەر (چوڭلار) نىڭ گەپ قىلمىغانلىقىڭلارنى كۆرۈپ، گەپ قىلىشنى ياقتۇرمىدىم، دېدىم. دادام: ئۇنىڭ خورما دەرىخى ئىكەنلىكىنى دېگەن بولساڭ، مەن ئۈچۈن مۇنداق، مۇنداق ئىشلاردىن ياخشىراق ئىدى، ـ دېدى. (بۇخارى: 4698)

بالىنى چوڭلارنىڭ سورۇنىغا، مەجلىسلىرىگە ئېلىپ بارغاندا بالىنىڭ كەمچىلىكلىرى، تەربىيىلەشكە ئېھتىياجلىق ئىشلىرى ئاشكارا بولىدۇ. تەربىيە قىلغۇچى ئۇ ۋاقىتتا ئۇنى قانداق ۋە قايسى ئۇسۇلدا تولۇقلاشقا يۈزلىنىدۇ. بالىنى، سوئال سورىغاندا، سوئالغا جاۋاب بېرىشكە رىغبەتلەندۈرىدۇ. ئەدەپ ـ ئەخلاق يۈزىسىدىن سوئاللارغا ئىجازەت بېرىلمىگىچە، ئالدىراپ

جاۋاب بەرمەيدۇ، چوڭلارنىڭ سورىنىغا قاتنىششى بىلەن كۆز، قۇلىقى پىشىدۇ، ئەقلىي بارا-بارا چوڭلايدۇ، تىلى راۋان، ئىنكاسى كۈچلۈك بولىدۇ، چوڭلارنىڭ سۆز تېمىسى ئۇلارنىڭ ئېڭىغا تەدرىجىي هاياتنى ۋە جەمئىيەتنى تونىتىدۇ. بۇ جەرياندا ئاتا- ئانا ۋە تەربىيىلىگۈچىنىڭ قولىدا تەربىيىلەنگەن بالا تەدرىجىي تەربىيىلىنىدۇ، قىزلارنىڭ تەربىيىلىنىشىمۇ دەل ئوغۇل بالىلارنىڭ ئاتىنىڭ تەربىيىسىگە تاپشۇرۇلغاندەك ئانىغا تاپشۇرۇلىدۇ.

7338/4410 ـ وعنه: كان عمر يدخلني مع أشياخ بدر، فكأنّ بعضهم وجد في نفسه، فقال: لم تُدْخل هذا معنا، ولنا أبناء مثله؟ فقال عمر: إنه من حيث علمتم، فدعاه ذات يوم، فأدخله معهم، قال: فما رأيت أنه إلا ليريهم، قال: ما تقولون في قول الله تعالى ﴿إذا جاء نصر الله والفتح﴾؟ فقال بعضهم: أمرنا بأن نحمد الله ونستغفره إذا نصرنا، وفتح علينا، وسكت بعضهم، ولم يقل شيئاً، فقال لي: أكذا تقول يا ابن عباس؟ قلت: لا. قال: فما تقول؟ قلت: هو أجل رسول الله أعلمه، فقال: ﴿إذا جاء نصر الله والفتح﴾ فذلك علامة أجلك،، ﴿فسبح بحمد ربك واستغفره إنه كان تواباً﴾ فقال عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: ما أعلم منها إلا ما تقول* البخاري (4294).

7338/4410 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاهۇ ئەنهۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئۆمەر مېنى بەدرگە قاتناشقان مويسىپىت ساھابىلار بار سورۇنغا قاتناشتۇراتتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى خاپا بولغان بولسا كېرەك، ئۆمەرگە: بىزنىڭ بۇنىڭ بىلەن تەڭ بالىلىرىمىز تۇرسا، ئۇنى بىز بىلەن بىر سورۇندا ئولتۇرغۇزغىنىڭ نېمىسى؟ دېگەن ئىدى، ئۆمەر: ئۇ ئالىم بولغاچقا شۇنداق قىلدىم، بۇنى سىلەرمۇ بىلىسىلەر، دېدى. بىر كۈنى، مېنى يەنە چاقىرىپ، ئۇلار بىلەن بىللە ئولتۇرغۇزدى. بۇ قېتىم ئۆمەر مېنى ئۇلارغا بىر كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن چاقىردى دەپ ئويلايتتىم. ئۆمەر ئۇلاردىن: الله تائالانىڭ: {اللەنىڭ ياردىمى ۋە غەلىبىسى كەلگەندە} (سۈرە نەسر، 1 ـ ئايەت) دېگەن ئايەت ھەققىدە نېمە دەيسىلەر؟ دەپ سورىۋىدى، بەزىلىرى: بىزگە نۇسرەت ياكى فەتىھ ئاتا قىلىنسا، اللەقا ھەمدۇ سانا ۋە ئىستىغفار ئېيتىشقا بۇيرۇلدۇق، دېيىشتى، بەزىلىرى بىر نەرسە دېمەي جىم تۇرۇۋشتى. ئۆمەر مەندىن: ئى ئىبنى ئابباس! سەنمۇ شۇنداق دەپ قارامسەن؟ دەپ سورىۋىدى، مەن: ياق، دېدىم. ئۇ: ئۇنداقتا، سېنىڭ سۆزۈڭنى ئاڭلاپ باقايلى، دېدى. مەن: بۇ، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەجىلىنىڭ بېشارىتى بولۇپ، الله ئۇنىڭغا ئەجىلىنى بىلدۈرگەن. الله: {اللەنىڭ ياردىمى ۋە غەلىبىسى كەلگەندە رەببىڭگە تەسبىھ ئېيتقىن، ھەمدۇ سانا ئېيتقىن ۋە ئۇنىڭدىن مەغپىرەت تىلىگىن. الله ھەقىقەتەن تەۋبىنى بەك قوبۇل قىلغۇچىدۇر} (سۈرە نەسر، 3 ـ ئايەت)دېدى، يەنى بۇ سېنىڭ ئەجىلىڭنىڭ يېقىنلاشقانلىقىنىڭ ئالامىتىدۇر دېمەكچى، دەپ جاۋاب بەردىم. ئۆمەر: بۇ ئايەتنى مەنمۇ سەندەك چۈشىنىمەن، دېدى. (بۇخارى: 4970)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بالىلارنى ھەمراھ قىلغاندا، ئۇلارنى ھەمراھ قىلغانلىقىدىن ھېچبىر بىزارلىق ياكى مالاللىق ھېس قىلمايتتى ۋە ئۇلار بىلەن ئۇلاغقا مىنگەشەتتى.

بالىلارنىڭ چوڭلار بىلەن سورۇنلاردا بىرگە بولۇشى، بالاغەتكە يەتمىگەن قىزلارنىڭ ئاتىلىرى بىلەن سورۇنلارغا بېرىپ ئوغۇل قىزلارنىڭ ئارىلىشىشىنىڭ يەنە بىر پايدىسى بولسا،

چوڭلارنىڭ بىر ـ بىرلىرىنىڭ قىز ئوغۇللىرىنى تونۇشى، شۇنىڭ بىلەن، ئۇلارنىڭ كەلگۈسىدە قۇد ا ـ باجىلىق مۇناسىۋىتىنىڭ ئورنىتىشىغا ياكى نارەسىدە قىزلارنى كۆرگەن كىچىك بالىلارنىڭ ئۇ قىزنى ۋە قىزنىڭ ئاتىسىنى تونۇپ، كەلگۈسىدە نىكاھلىق بولۇش ئۈچۈن كۆڭلىگە سېلىپ قويۇشىغا پايدىلىقتۇر. بالىلارنىڭ چوڭلار بىلەن بولغان ئىجتىمائىي ئالاقىسىنىڭ يەنە بىر تۈرى شۇكى، بالىلار چوڭلار بىلەن بىرگە بولغاندا، ئۇلار بالىلار بىلەن سۆھبەتلىشىشى، ئۇلارغا ياخشى نەسىھەت قىلىشى، توغرا يولنى كۆرسىتىپ بېرىشى بىلەن تەدرىجىي ھالدا ئۇلارنىڭ زىممىسىگە يۈكلىنىدىغان مۇسۇلمانلارنىڭ ئىشلىرىنى ئۇلارغا ئۆگىتىشىگە پايدىلىق بولىدۇ.

بالىنى ئىش بېجىرىپ كېلىشكە ئەۋەتىش

بۇنداق قىلىش بالىنىڭ ئىشقا پۇختا بالا بولۇپ يېتىشىپ چىقىشىغا پايدىلىق بولغان بىر ئامىلدۇر. ئۆي ئىشلىرىنى ياكى ئاتا ـ ئانىنىڭ ئىشلىرىدىن بىرەرىنىڭ ئىشنى بېجىرىش بالىنىڭ مەنىۋىيىتىدە چوڭ رول ئوينايدۇ، بۇ بالىغا چوڭ تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئۇ ھاياتلىقتىكى ھەرخىل مۇناسىۋەت ئامىللىرىنى، ئىش بېجىرىشنىڭ يوللىرىنى ۋە رولىنى چۈشىنىپ، ئۆزىنىڭ باشقىلارغا پايدىسى تېگىدىغان ئىنسان بولۇپ قالغانلىقىدىن پەخىر ھېس قىلىدۇ. مۇشۇ تەرىقىدە ئۆسۈپ يېتىلگەن بالا بارا ـ بارا ئىشلارنىڭ مۇرەككەپلىشىپ بېرىشىدىن ئىبارەت باسقۇچىنىڭ قانۇنىيەتلىرىنى چۈشىنىپ يېتىپ، كەلگۈسىدە ئالدىغا ئۇچرايدىغان قىيىن ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرىدۇ.

بالىلارنى سالام بېرىشتىن ئىبارەت سۈننەت ئەمەلگە كۆندۈرۈش

بۇ يەردە كۆزدە تۇتۇلغان سالام بولسا، مۇسۇلمانلار ئارىسىدا قوللىنىلىدىغان ئىسلامىي سالام (ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم) دۇر. بالا ھاياتتا نۇرغۇنلىغان ئىنسانلار بىلەن ئۇچرىشىدۇ. شۇڭا ئۇ ئۇلار بىلەن سۆزلىشىشنىڭ ئاچقۇچىنى بىلىشكە موھتاجدۇر. سالام بېرىش بولسا، ھەرقانداق بىرى بىلەن سۆزلىشىشنىڭ ئاچقۇچى بولالايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ساھابىلار بالىنىڭ تەبىئىتىگە سالام بېرىشنى ئادەتلەندۈرۈش ئۈچۈن ئاجايىب گۈزەل بىر ئۇسلۇبنى قوللانغان بولۇپ بىز ئۇنى مۇلاھىزە قىلىپ كۆرىدىغان بولساق، ئۇ ئۇسلۇبتا چوڭلارنىڭ كىچىكلەرگە ئالدى بىلەن سالام قىلغانلىقىنى بىلىمىز. دېمەك، ئۇلار سالامنى بالىلارغا ئورنىتىش ئۈچۈن ئۆزلىرى ئالدى بىلەن سالام بېرىش ئارقىلىق ئۇلارغا ئۈرنەك بولۇشقان. چوڭلاردىن بۇنى ئۈرنەك ئالغان بالىلار بۇ خۇلقنى ناھايىتى ئاسان ئۆزلەشتۈرۋالالايدۇ.

7683/4622 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: مر على صبيان فسلم عليهم، وقال: كان النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ يفعله* البخاري (6247)، مسلم (2168).

7683/4622 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كىچىك بالىلارنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئۇلارغا سالام قىلدى ۋە: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇنداق قىلاتتى، دېدى. (بۇخارى: 6247)

بالىلار ئاغرىپ قالغاندا، ئۇلارنى يوقلاش

بالىلار كېسەل بولۇپ قالغاندا، ئۇلارنى يوقلاپ بېرىش ئۇلار بىلەن ئىجتىمائىي ئالاقە باغلاشنىڭ يەنە بىر ئۈنۈملۈك يولىدۇر. كېسەل بولۇپ قالغان بالىلار يوقلانسا، بۇ ئۇلارنىڭ

تەبىئىتىگە ناھايىتى بىر ياخشى ئادەت بولۇپ تۇيۇلىدۇ ۋە بۇنى ئۈزلەشتۈرىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئۇلارنىڭ روھى كۆتۈرۈلۈپ ئاغرىق ئازابى پەسلەپ قالغاندەك ھېس قىلىدۇ. ناۋادا بالىنى يوقلاش بالىنى ئىمانغا، گۇناھلاردىن مەغپىرەت تىلەشكە، ئىسلامغا بولغان دەۋەت قىلىشقا بىرلەشكەندە ئۇنىڭدىن ئېرىشىلىدىغان مېۋە ھوسۇللۇق، ساۋابى ھەسسىلەپ بولىدۇ. بۇنىڭغا بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەمەلىيىتىدىن بىر مىسال كەلتۈرىمىز.

2376/1386 – أنسُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أن غلامًا من اليهود كان يخدمُ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فمرض، فأتاهُ يعودهُ فقعد عند رأسه، فقال له: ((أسلم))، فنظر إلى أبيه وهو عنده، فقال: أطع أبا القاسم، فأسلم فخرج النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وهو يقولُ: ((الحمد لله الذي أنقذهُ من النَّار))* البخاري (1356)، أبو داود (3095)

2376/1386 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە خىزمەت قىلىدىغان بىر يەھۇدىي بالا بار ئىدى، ئۇ ئاغرىپ قالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ بالىنى يوقلاپ كېلىپ، بېشىدا ئولتۇرۇپ: مۇسۇلمان بولغىن! دېدى. ئۇ بالا دادىسىغا قارىدى، دادىسى ئۇ بالىنىڭ يېنىدا ئىدى، دادىسى: ئەبۇ قاسىمغا (يەنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە) بويسۇنغىن! دېدى، شۇنىڭ بىلەن، ئۇ بالا مۇسۇلمان بولدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم چىقىپ كېتىۋېتىپ: بۇ بالىنى دوزاختىن قۇتقۇزغان اللە تائالاغا ھەمدۇسانا بولسۇن ! دېدى. (بۇخارى: 1356)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بالىلارغا يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بەرگەنلىكى ئۈچۈن بالىلارنىڭ ھەر بىرىنى ھەرقانداق ۋاقىتتا ئۇچراتسا، ئۇلارغا ياخشى نەسىھەت قىلىشقا، ياخشىلىقنى ئۆگىتىشكە، ياخشى ئادەتكە ئادەتلىنىشكە كۈچ سەرپ قىلاتتى.

بالىلارغا بالىلاردىن دوست تۇتۇپ بېرىش

سۆھبەتلىشىش، دوستلۇق رىشتىسى باغلاش، باشقىلار بىلەن ئارىلىشىپ ئۆتۈش، ئۆزىنى بىرەر گۇرۇھ ياكى بىرەر جامائەتكە تەۋە قىلىپ ئۇلار بىلەن ئارىلىشىش، ئۇلار بىلەن يېقىنلىشىش، ئۇلار بىلەن قېرىنداشلارچە ياشاش ئىنسان تەبىئىيىتىدىندۇر. بالىلارمۇ بىر ئىنسان بولۇش سۈپىتى بىلەن يۇقىرىقىدەك خۇلق ئىگىسىدۇر. ئەگەر ئاتا- ئانا بالىلىرىغا ياخشى بالىلارنى دوست قىلىپ، ئۇلار بىلەن ئىجتىمائى ئالاقە باغلاشقا شارائىت يارىتىپ بېرەلىسە، بالىنىڭ ياخشى بىر مۇھىتتا تەربىيىلىنىشىگە بىر ئىشىك ئاچقان بولىدۇ. بالىلارنىڭ ھاياتىنىڭ دوستىسىز بولۇشىنى تەسەۋۋۇر قىلالمىغان ئىكەنمىز، ئۇ ھالدا بالىلارغا ياخشى بىر دوست تۇتۇشقا ياردەم بېرىشىمىز لازىم بولىدۇ. بالىغا بالىنىڭ ئىمانىنىڭ مۇستەھكەم، ئاللاھقا ئىتائەت قىلىشتا ۋە توغرا يولدا تەۋرەنمەي مېڭىشتا ھەمنەپەس بولىدىغان بىر دوست تېپىپ بېرىش ئاتا- ئانىنىڭ باش تارتىپ بولالمايدىغان مەجبۇرىيىتىدۇر. يۇقىرىقى ھەدىس ۋە مىساللاردا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئويناۋاتقان بالىلارنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇلارغا سالام قىلغانلىقى ۋە ياكى ئويناۋاتقان بالىلارنىڭ نېمە ئويناۋاتقانلىقىنى سورىغانلىقى، ئۇلارغا ھېچقانداق بىر ئەيىپلەش پوزىتسىيەسىنى بىلدۈرمەي، ئۇنىڭ بۇ بالىلارنىڭ ئۈم بولۇپ ئوينىغانلىقىنى قوللايدىغانلىقىنىڭ ئىپادىسىدۇر.

باللارنى سودا ـ سېتىققا كۆندۈرۈش

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ باللارنى ماددىي ۋە مەنىۋىي جەھەتتە تەڭ يېتىلىشىگە ئەھمىيەت بەرگەنلىكىنىڭ ئىپادىسى ساھابىلارنىڭ بۇ يولنى تۇتۇپ، ئۇنى ئەمەلىيەتكە ئايلاندۇرۇشقا تىرىشقانلىقىدىن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. ئىلىم- سېتىم ئىشلىرى بالىنى پائالىيەتچان، ئىشچان قىلىدۇ، بۇ خىل ھاياتنىڭ كەيپىياتىغا كۆنىدۇ. ۋاقتىنى پايدىلىق ئىشلارغا سەرپ قىلىدۇ ھەم ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسى ئاشىدۇ. خاراكتېر جەھەتتىنمۇ باللىق ئەركىلىكنى تاشلاپ، ئەستايىدىل، مەسئۇلىيەت تۇيغۇسىغا ئىگە بولىدۇ. نەدە باللار ئۇچراشسا، ئۇلار بىلەن ئويناپ ۋە بېھۇدە سۆزلىشىپ، ھە دېسىلا، ئويۇن- تاماشىغا يۈگۈرەيدىغان ئادەتنى تاشلايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇشۇنداق باللارنىڭ ئىش ـ ھەرىكىتىدە، تىجارىتىدە بەرىكەتلىك بولۇشىغا دۇئا قىلغان.

باللارنى شەرىئەتكە ئۇيغۇن مۇراسىملەرگە قاتناشتۇرۇش

توي ـ تۆكۈن ۋە باشقا بىر مۇناسىۋەتلەر بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن ھەرخىل مۇراسىملار باللار ئۈچۈن يېڭى بىر مۇھىت بولۇپ، باللار بۇنداق يەرگە بارغاندىن كېيىن نۇرغۇن ئادەملەرنى، بەزىلىرىنىڭ كىملىكىنى، باشقا باللارنى كۆرۈدۇ ۋە تونۇيدۇ. چوڭلاردىكى سالاپەتلىك، ئېسىل خۇلقلارنى، ئۇلارنىڭ سەممىي سۆزلىرىنى، ئېسىدە قالدۇرىدۇ. ئۆزى ۋە ئائىلىسى تەۋە بولغان بۇ ئىجتىمائىي مۇھىتقا بولغان قىزىقىشى، ئۇنى چۈشىنىش، ئۇنىڭ بىر ئەزاسى بولۇش ھېرىسمەنلىكى ئاشىدۇ. روھى كۆتۈرۈلۈپ، كىشىلىك شەخسىيىتىدە يەنە بىر يېڭى يۈكسىلىش ھاسىل بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بىر توي مۇراسىمغا ئېلىپ كېلىنگەن باللارنى كۆرۈپ ئۇلارنىڭ كەلگەنلىكىگە قارشى ھېچقانداق ئىنكاس بىلدۈرمىگەنلىكى، بۇ سورۇندا ھازىر بولغانلار ئۈچۈن قىلغان دۇئاسىدىن كىچىكلەرنىڭمۇ نېسىۋىلەنگەنلىكى، باللارنى بۇنداق سورۇنلارغا ئېلىپ كېلىشنىڭ دۇرۇسلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

باللارنى سالىھ ئۇرۇق- تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيلىرىدە قوندۇرۇش

باللارنىڭ ئۆز ئۆيىدىن ئايرىلىپ، باشقا بىر ئۇرۇغ ـ تۇغقان ۋە يېقىنلارنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قېلىشى باللارنىڭ باشقا بىر ئائىلىنىڭ ھاياتى بىلەن تونۇشۇشىنىڭ، يەنى يات بىر ھاياتنى بىلىشىنىڭ بىر تەجرىبە مەشغۇلاتىدۇر. بۇ ئارقىلىق بالا ئۇ تۇغقان ياكى يېقىنلىرى بىلەن قانداق مۇئامىلە قىلىششنى ئۆگىنىدۇ. ئۇلاردا بولغان بىلىم، ئىبادەت ۋە تەقۋالىق... قاتارلىق ئارتۇقچىلىقلارنى ئۆگىنىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە ئۇرۇغ- تۇغقان ۋە يېقىنلار بىلەن بولغان سىلە ـ رەھىمنى كىچىكىدىن باشلاپ ئۇلاشقا ۋە ئۇنى مۇستەھكەملەپ ئەۋلادتىن- ئەۋلادقىچە داۋاملاشتۇرۇشقا ئاساس يارىتىلىدۇ. كىچىكلىكىدە ئېسىدە قالغان بۇ بېرىپ ـ كېلىش ۋە يېقىنلىق تۇيغۇسى تاكى ئۇلارنىڭ ھاياتى بويىچە ئەسلەپ، ئۇنىڭ ياخشى خاتىرىسىنى قىلىشقا سەۋەب بولىدۇ. ناۋادا ئاتا- ئانىلار باللىرىنى باشقىلارنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قېلىشقا قويغاندا، ئۇلاردىن ياخشىلىقلارنى، تەقۋالىقلارنى ئۆگىنىشكە تەۋسىيە قىلسا، بۇ ياخشىلىق ئۈستىگە ياخشىلىق بولغان بولىدۇ. ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەمەلىيىتى بولسا، باللارنىڭ ياخشى تۇغقانلىرىنى زىيارەت قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى ئۆگىنىشنىڭ ياخشى مىسالىدۇر.

سەككىزىنچى باپ. ئەخلاقنى بەرپا قىلىش
ئەھلى سالىھلارنىڭ ئەدەپ ئەخلاق توغرىسىدىكى بايانلىرى

قۇرتۇبىي تەپسىرىدە مۇنداق دېدى: ئەخلاق دىگەننىڭ لوغەت مەنىسى، بىر ئىنساننىڭ ئەدەپلىك بولۇشىدۇر. چۈنكى ئەخلاق ئىنسان تەبىئىيتىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلىنىپ قالىدۇ. ئەمما ئۇنىڭ تەبىئىتىگە ئورنىغان ئەدەپ بولسا، ئۇنىڭدا ئەزەلدىن بار بولغان ئەزەلىي تەبىئەتتۇر، بۇ تەبىئەت بولسا، بىرىنچىسى، ئىنساندا يارىتىلىشتىن بىرى مەۋجۇت بولغان تەبىئەت. ئىككىنچىسى، ئىنسان ئۆزىدە پەيدا قىلىدىغان تەبىئەتتۇر، دەيدۇ.

قۇرتۇبىنىڭ ئەخلاققا بەرگەن تەبىرى بويىچە بولغاندا، بىز يۇقىرىدىكى بايان قىلىپ ئۆتكەن ئىجتىمائى مۇناسىۋەتنىڭ توغرا بولۇشى ئۈچۈن مۇشۇ ئەخلاقنى بىنا قىلىش ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن تىرىشىشىمىز لازىم بولىدۇ. چۈنكى، ئىنسان ئۆز ئىرادىسى بىلەن پەيدا قىلىدىغان تەبىئەتتىن ئەسلى تەبىئەتكە يۆتكىلىش ئاساس ئەمەستۇر. ئۇنىڭ مۇددىتى ئىنساننىڭ ئۆمۈرىنىڭ ئاخىرىغىچە داۋام قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، بالا پاك شەيئىلەرنى تېز قوبۇل قىلىدىغان بالىلىق مەزگىلىدە ئاتا- ئانا ۋە تەربىيچىلەرنىڭ ئۇلارنىڭ تەربىيىلىنىشى ئۈچۈن كۆپلەپ كۈچ سەرپ قىلىشى تەبىئىيدۇر ۋە ناھايىتىمۇ مۇھىمدۇر.

بۇنىڭ شۇنداق بولىدىغانلىقىنى چوڭ ئۆلىمالار ئىشارەت قىلىپ ئۆتكەن ئىدى. ئىبنىل قەييۇم « تۇغۇلغان بالىنىڭ ھۆكۈملىرى» دېگەن كىتابىدا مۇنداق دېگەن: ئۇ ئېھتىياجلىق بولغان مەنىۋىي نەرسىلەرنىڭ بىرى ئۇنىڭ ئەخلاقىغا ئەھمىيەت بېرىلىشىدۇر. بالا كىچىك ۋاقتىدا ئاتا- ئانا ياكى تەربىيىلىگۈچى ئۇنى يالغۇزسىراش، ئاربسالدى بولۇش، ئاسان غەزەپلىنىش، ئالدىراقسانلىق قىلىش، غەرەز ئۇقماس، تۇترۇقسىز، قارارسىز، مەنمەنچى ۋە خالىغىنىنى قىلىدىغان خۇلقلارنىڭ قايسى بىرى ئۇستىدە يېتىلدۇرسە، بالا چوڭ بولغاندىمۇ شۇ خۇلقنى ساقلاپ قالىدۇ ۋە ئۇنى يوقىتىش ناھايىتى تەسكە توختايدۇ، ئۇ خىل خۇلق ئۇنىڭ تەبىئىتىگە ئورنىشىپ قالغان ھالەتتە نامايەندە بولىدۇ. ئەگەر بالا كىچىكلىكىدە بۇنداق خۇلقلارنىڭ ئادەتكە ئايلىنىشىدىن ساقلانمىسا، كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ خۇلق ئۇلارنى خەلقى ئالەم ئالدىدا رەسۋا قىلىدۇ. ھەممىمىزگە مەلۇمكى، بىز جەمئىيەتتە كۆرۈۋاتقان ياكى ئاڭلاۋاتقان ناچار ئەخلاقلىق كىشىلەرنىڭ كۆپىنچىسى كىچىكلىكىدە سىڭگەن خۇلقلىرىنى ئاشكارىلىغانلىقىدىندۇر.

ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ بۇرۇنقى شەيخى، ئەللامە شەيخ ئەلخىزىر ھۇسەيىن بالىلىق دەۋرىدە ياخشى ئەخلاق ۋە ئېسىل خۇلق سىڭدۈرۈش ئۈچۈن بۇ دەۋرنى ياخشى تۇتۇشنىڭ مۇھىملىقىغا دالالەت قىلىپ مۇنداق دېگەن ئىدى: بالا پاك تەبىئەت ۋە پاك پىترەت ئۈستىگە تۇغۇلىدۇ. ئۇنىڭ پاك قەلبىگە ئەخلاقنىڭ ياخشى ياكى يامان تۈرىدىن بىرەرى يۇقۇپلا قالسا، ئۇ بۇ بالىنىڭ قەلب ئېكرانىدا نەقىش بولۇپ ئورناپ قالىدۇ. ئاندىن ئۇ ئاستا- ئاستا پۈتكۈل خۇلق ھۆجەيرىلىرىگە تارقاپ ئۇنىڭ تەبىئىتىگە ئايلىنىدۇ - دە، ئۇنىڭغا زىت قىلىنغان ھەر قانداق بىر ھەرىكەتنى قوبۇل قىلمايدىغان دەرىجىگە بېرىپ يېتىدۇ. بىز تىلى تاتلىق، خۇش چىراي ۋە سەمىمىي تۇرقتىكى ناتونۇش بىر ئادەمنى كۆرسەك، ئۇنى چوقۇم ئاللاھ تائالانىڭ پەزىلەتلىك بىر

ئائىلىدە چوڭ قىلغانلىقىنى جەزىم قىلىمىز، مانا بۇ يۇقىرىدا دېمەكچى بولغان پاكىتىمىزنىڭ ئائىلىۋى تەربىيەنىڭ كىچىكلىكتىكى تەسىرىنىڭ نەقەدەر مۇھىملىقىنىڭ ئەمەلىي دەلىلىدۇر.

بىز بالىلارنىڭ ئەخلاقىنىڭ ئۇ قەدەر مۇھىملىقىنى تەكىتلىگەن ئىكەنمىز ۋە ئۇنىڭ ئەھمىيتىنى تونۇپ يەتكەنىكەنمىز، بىزنىڭ ئالدىمىزغا قانداق قىلغاندا بالىلارنى ئەخلاقلىق قىلىپ تەربىيىلىگىلى بولىدۇ؟ ئەخلاقتىن ئىبارەت بۇ مۇھىم ئامىلغا ئىگە بولۇشنىڭ ئالامەتلىرى نېمە؟ دېگەن سوئال قويۇلىدۇ. بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسلىرىنى ۋاراقلاپ، ئۇنىڭ مەزمۇنلىرىدىن ئىزدەنگىنىمىزدە، تۆۋەندىكىدەك بىر قانچە ئاساستىكى جاۋابقا ئېرىشىمىز.

ئەدەپ ـ ئەخلاق

بالىلارنى ئەخلاقىي جەھەتتىن تەربىيلەش دېگەندىن مەقسەت: ئۇلارنى كىچىكىدىن ئەخلاق ـ پەزىلەتلىك ۋە ۋىجدانلىق قىلىپ يېتىشتۇرۇش دېگەنلىكتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، «مەن پەقەت گۈزەل ئەخلاقلارنى تولۇقلاش ئۈچۈنلا ئەۋەتىلدىم» دەيدۇ. (بۇخارى رىۋايىتى) يەنە، «ئىمانى ئەڭ كامىل مۆئمىن ئەڭ ئەخلاقلىق بولغىنىدۇر» دەيدۇ. (مۇسلىم رىۋايىتى) دېمەك، ئەخلاق ـ پەزىلەت ئىماننىڭ ئەڭ كۆرۈنەرلىك ئىپادىسى ۋە مېۋىسىدۇر. ئەخلاق بىلەن ئىمان ئىككىسى بىر ـ بىرىگە ناھايىتى زىچ مۇناسىۋەتلىك بىر مەسىلىدۇر.

يۇقىرىقى ھەدىسلارنىڭ روھى بويىچە، ئەخلاقنىڭ كامىللىقى ئىماننىڭ كامىللىقىغا ۋە ئەخلاقنىڭ ئاجىزلىقى ئىماننىڭ ئاجىزلىقىغا دەلىلدۇر. كۆپىنچە ئىبادەتلەر ئۇنى قىلغۇچىسىنىڭ ئۆزىگە پايدىلىق بولسا، گۈزەل ئەخلاق باشقىلارغىمۇ پايدىلىقتۇر. بىراۋنىڭ گۈزەل ئەخلاقىدىن ئومۇم خەلق مەنپەئەتلىنىدۇ. مىللەتلەر گۈزەل ئەخلاقى بىلەن يوقىرى كۆتىرىلىدۇ ۋە ئەخلاقىنىڭ بۇزۇلىشى بىلەن ئۇلارمۇ چۆكىدۇ.

ئەخلاق سۆزى ــ كۆپىنچە كىشلەرنىڭ چۈشەنگىنىدەك، باشقىلارنىڭ چىرايىغا تەبەسسۇم بىلەن قاراش، ئۇلارغا ئازار بەرمەستىن يۇمشاق، سىلىق مۇئامىلىدە بولۇش دېگەنلىكلا ئەمەس. گەرچە بۇ ئىشلارمۇ گۈزەل ئەخلاق قاتارىدىن سانالسىمۇ، لېكىن ئەخلاقنىڭ مەنىسى بۇنىڭدىن چوڭدۇر، ئەلۋەتتە. گۈزەل ئەخلاق ــ ھەر ئىشتا توغرا بولۇش، ئادىل بولۇش، راستچىل بولۇش، ۋەدىگە ۋاپا قىلىش، ئامانەتنى ساقلاش، مەيلى دۇنيالىق بولسۇن، مەيلى ئاخىرەتلىك بولسۇن، ئۆز ۋەزىپىسىنى بىلىش ۋە ئۆز ۋاقتىدا ئورۇنلاش، خاتالىقىنى دادىل ئېتىراپ قىلىش، ئەبەدىي جاسارەتلىك بولۇش، ھەرئىشتا ھەقىقەتنى كۆزلەش، ئۆزىگە ئىشىنىش، باشقىلارنىڭ ياردىمىنى كۈتمەستىن ئۆزىگە يۆلىنىش، ۋىجدانلىق، غۇرۇرلۇق بولۇش، نومۇسىنى ساقلاشنى بىلىش، ۋەتەنگە، خەلققە ۋە باشقىلارغا مەنپەئەتلىك بولۇش ۋە باشقىلار.

شۈبھىسىزكى، ئەخلاقلىق بالىلار ئاتا ـ ئانىسىغا ۋە باشقىلارغا قىلىشقا تېگىشلىك بولغان ياخشىلىقلارنى ئايىمايدۇ. ئاتا ـ ئانىسىنى ۋە جەمئىيەتنى رازى قىلىشقا تىرىشىدۇ.

ھافىز ئىبنى ھەجەر مۇنداق دېگەن: ئەدەپ بولسا، ماختىلىشقا لايىق بولغان بىرەر ئىش ـ ھەرىكەتنى قىلىشتىن ئىبارەت. بۇنىڭدا مەقسەت قىلىنىدىغىنى ئېسىل ئەخلاقتۇر، بۇ ياخشى دەپ تونۇلىدىغان ئىشلارنى قىلىش دېگەنلىكنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بەزىلەر يەنە، ئەدەپ دېگەن سۆز ئەرەبچىدىكى (مەئدەبە يەنى داستىخان) دېگەن سۆزدىن كېلىپ چىققان،

داستىخان بولسا، ئىنسانلار تاماققا چاقىرىلىدىغان جاي، شۇڭا ئەدەپ ئىنسانلارنى ئەخلاققا چاقىرىش دېگەنلىك بولىدۇ، دېگەن.

بالىلارغا ئەخلاق ئۆگىتىشنىڭ موھىملىقى

بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەخلاقنى بەرپا قىلىشقا، ئەخلاقنى بالىنىڭ تەبىئىتىگە سىڭدۈرۈش ئۈچۈن بەرپا قىلىشنى، ھەتتا گۇناھلارنى يۇيىدىغان سەدىقە بېرىشتىنمۇ يۇقىرى ئورۇنغا قويغانلىقىنى بىلگىنىمىزدە، بالىغا ئەدەپ- ئەخلاق ئۆگىتىش، ئۇنى ئەخلاقلىق قىلىپ تەربىيىلەشنىڭ قانچىلىك مۇھىم ئىكەنلىكىنى بىلەلەيمىز.

سەلەپ- سالىھلارمۇ ئەدەپ- ئەخلاقنىڭ ئەھمىيىتىنى، دەرىجىسىنى ۋە مەرتىۋىسىنىڭ يۇقىرىلىقىنى ياخشى چۈشەنگەچكە، بالىلىرىنى ئەدەپلىك چوڭ قىلىشقان ۋە بارلىق ئىسلام ئۇممىتىگە بۇنى تەۋسىيە قىلىشقان.

بالىلارنى ئەدەپلىك چوڭ قىلىشنىڭ بۇنچىلىك مۇھىملىقىنىڭ سەۋەبى بولسا، ئەدەپنىڭ ئۆتكۈر ئەقىلنى بەرپا قىلىدىغانلىقى، ئۆتكۈر ئەقىلنىڭ ياخشى ئادەتنى بەرپا قىلىدىغانلىقى، ياخشى ئادەتتىن ياخشى تەبىئەتنىڭ بارلىققا كېلىدىغانلىقى، ياخشى تەبىئەت ئىگىسىدىن ياخشى ئەمەلنىڭ بارلىققا كېلىدىغانلىقى، ياخشى ئەمەل پەرۋەردىگارىنىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىشنى بارلىققا كەلتۈرىدىغانلىقى، پەرۋەردىگارىنىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىش بولسا، ئەبەدىيلىك بەختكە مۇيەسسەر قىلىدىغانلىقى، ناچار ئەخلاقتىن بۇزۇق ئەقىلنىڭ، بۇزۇق ئەقىلدىن بولسا، يامان ئادەتنىڭ، يامان ئادەتتىن يامان تەبىئەتنىڭ، يامان تەبىئەتتىن يامان ئەمەلنىڭ، يامان ئەمەلدىن ئاللاھنىڭ غەزىپى ۋە لەنىتىگە ئۇچراشنىڭ ۋە بۇنىڭدىن ئەبەدىي مىراس بولىدىغان خارلىققا قالىدىغانلىقى ئۈچۈندۇر. بۇلارنى چوڭقۇر چۈشىنىپ يەتكەن سەلەپ - سالىھلار ئەۋلادلىرىنى ئەدەپ- ئەخلاقلىق بولۇشقا ۋە ئۆزلىرىمۇ ئۇلارنى شۇنىڭ ئۈستىدە يېتىلىشكە ئەھمىيەت بېرىپ، ئەدەپ- ئەخلاقنى ئۇلارغا ۋە ئۇلاردىن كېيىنكى ئەۋلادلارغا مىراس قىلىپ قالدۇرۇشقان ئىدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بالىلارغا خاس ئەخلاقلىرىنىڭ تۈرلىرى

1) ئاتا- ئانىغا ئەدەپلىك بولۇش.

ئاتا- ئانىغا سۆز قىلىشتىكى ئەدەپلەر. ئىمام قۇرتۇبى تەپسىرىدە ئەبۇل بەدداھ ئەتتىجىبىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى بايان قىلغان: مەن سەئىد ئىبنى مۇسەييىبكە مەن قۇرئاندا ئاتا- ئانىغا ياخشىلىق قىلىش ھەققىدە كەلگەنلەرنىڭ ھەممىنى بىلدىم، لېكىن ئاللاھ تائالانىڭ ئۇلارغا ھۆرمەت بىلەن يۇمشاق سۆز قىلغىن، (سۈرە ئىسرا، 23 ــ ئايەت) دېگەن سۆزىنىڭ مەنىسىنى چۈشىنەلمىدىم، بۇ يەردە كۆزدە تۇتۇلغان يۇمشاق سۆز نېمىدىن ئىبارەت؟ دېدىم، ئىبنى مۇسەييىب گۇناھكار قۇلنىڭ قوپال ۋە باغرى قاتتىق خوجايىنىغا سۆزلىشى دېدى. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ ئايەتتىكى يۇمشاق سۆزنى: ئى ئاتا، ئى ئانا! دېمەك دەپ تەپسىر قىلدى.

ئاتا- ئانىغا قاراش ئەدەپلىرى. بىز يۇقىرىدا بالىنىڭ ناھايىتىمۇ ئەدەپ- ئەخلاقلىق بولۇشى ئۈچۈن ئاتا- ئانىلارنىڭ بالىلىرىنى تەقۋادار ئالىملارغا يېقىن بولۇشىغا، ئۇلاردىن بىلىم

ئېلىشتىن بۇرۇن ئەدەپ- ئەخلاق ئۆگىنىشكە تەۋسىيە قىلغانلىقىنى، بالىلارنىڭ ئالىملار بىلەن بىللە بولغاندا، ئۇلارنىڭ ئەدەپلىك بولۇشىنى تەلەپ قىلىشىدىغانلىقىنى بايان قىلغان ئىدۇق.

ھۆرمەتلەش ۋە ئىززەتلەش ئەدەپى. تىرمىزى ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ياشىنىپ قالغان بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كەلگەن ئىدى، جامائەت ئۇنىڭغا ئورۇن بوشىتىپ بېرىشكە كېچىكىپ قالغانلىقتىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كىچىكلىرىمىزگە شەپقەت، چوڭلىرىمىزغا ھۆرمەت قىلمىغان ئادەم بىزدىن ئەمەس، دېدى.

2) قېرىنداشلىق ۋە دوستلۇق ئەدەپلىرى.

ئاتا- ئانىلار پەرزەنتلىرىنىڭ چوڭلىرىغا كىچىك قېرىنداشلىرىغا مەرھەمەت قىلىش ۋە شەپقەت قىلىشنى ئۆگەتسە، كىچىكلەرگە چوڭلارنى ئىززەتلەش ۋە ھۆرمەت قىلىشنى سىڭدۈرسە، ئائىلە ھاياتى تەڭپۇڭلۇق ئىچىدە ماڭىدۇ. ئائىلە ئەزالىرىنىڭ ھەر بىرى قارشى تەرەپنىڭ ھەققىنى ئۆز لايىقىدا ۋە ئۆز ئورنىدا ئادا قىلىدۇ.

3) قوشنىدارچىلىق ئەدەپلىرى.

ئىسلام شەرىئىتىدە قوشنىدارچىلىقنىڭ ھەققى چوڭ. بۇنىڭدىكى سەۋەب بولسا، مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىنىڭ بىر- بىرىگە بولغان مۇناسىۋىتىنى كۈچلەندۈرۈش ئۈچۈندۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاتا- ئانىلارغا ئۇلارنىڭ بالىلىرىنى قوشنىلىرىنىڭ بالىلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك نۇرغۇن ئەدەپلەرنى ئۆگىتىشكە تەۋسىيە قىلغان. ئۇ ئەدەپلەر شۇلاردىن ئىبارەتكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بالىلارنىڭ قوشنىلارنىڭ بالىلىرىنىڭ ھالىغا ھال - مۇڭ بولۇشى كېرەكلىكىنى، بالىلارنىڭ ئاتا- ئانىسىنىڭ قوشنىسىنىڭ بالىلىرىدا بولمىغان ياكى ئۇنىڭغا ئېرىششكە قادىر بولالمايدىغان نەرسىلەرنى ئېلىپ بەرگەندە، ئۇ بالىلارنىڭ ئۇ نەرسىلەرنى سىرتقا كۆتۈرۈپ چىقىپ يەپ ياكى كۆرسىتىپ قوشنىلارنىڭ بالىلىرىنىڭ ئىچىنى ئاچچىق قىلىدىغان ئىشلارنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا تەۋسىيە قىلغان، يەنى يەيدىغان نەرسىنى تاشقىرىغا كۆتۈرۈپ چىقماي ئۆيدە يېگۈزۈش، تاشقىرىغا كۆتۈرۈپ چىقىپ يېيىشكە روخسەت قىلماسلىققا تەۋسىيە قىلغان. بۇنداق قىلىشنىڭ يەنە بىر پايدىسى بالىلار سىرتلاردا، يوللاردا كېتىۋاتقاندا، بىر نەرسە يېيىشتەك ئاممۇبىي ئەدەپلەرگە زىت ئىشلاردىن ئۇزاقلاشتۇرۇلىدۇ.

4) ئىجازەت سوراش ئەدەپى

ئىجازەت سوراشتا ئۇنىڭ ئەدەپىگە دىققەت قىلىش چوڭ - كىچىك ھەممەيلەن دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئەدەپتۇر. ئىجازەت سوراش ئىسلام شەرئىتىدە مۇھىم ئەدەپلەرنىڭ بىرى سانىلىدۇ. ئاللاھ تائالا ئەسىرلەر بويى ئوقۇلىدىغان قۇرئان كەرىمدە ئىسلام ئۇممىتى ئۈچۈن ئىجازەت سوراش ئەدەپىنى تەكىتلىگەن ئايەتلەرنى نازىل قىلدى. چۈنكى، ئىجازەت سوراشتىن ئىبارەت بۇ ئەمەلنىڭ ئائىلە ۋە جەمئىيەتتە ئوينايدىغان رولى ناھايىتى مۇھىمدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ، ئۇنىڭ ئەھمىيىتىنى ساھابىلارنىڭ چوڭلىرىدىن سىرت كىچىك ساھابىلاردىن ھېسابلىنىدىغان ئەبۇسەئىد ئەلخۇدرىغا ئوخشاشلارمۇ ياخشى تونۇپ يەتكەن ئىدى.

قۇرئان كەرىم ئىجازەت سوراشقا بۇيرۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئاتا ـ ئانىنى بالىغا بۇ ھەقتە تەلىم بېرىشنىمۇ بۇيرىدى، ھەم بالىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلارنىڭ خاس ئورۇنلىرىغا ئىجازەت سوراپ كىرىدىغان ۋاقىتلارنىمۇ ئېنىق بەلگىلەپ كۆرسەتتى، ئالالاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: «ئى مۆئمىنلەر ! سىلەرنىڭ قۇللىرىڭلار، چۆرىلىرىڭلار ۋە ئىچىڭلاردىكى بالاغەتكە يەتمىگەن بالىلار ناماز بامداتتىن بۇرۇن، چۈشتە (ئۇخلاش ئۈچۈن) كىيىمىڭلارنى سالغان چېغىڭلاردا ۋە خۇپتەندىن كېيىن (مۇشۇنداق) ئۈچ ۋاقىتتا (يېنىڭلارغا كىرسە) سىلەردىن ئىجازەت سورىسۇن، (بۇ) ئۈچ ۋاقىت سىلەرنىڭ ئەۋرىتىڭلار (ئېچىلىپ قالىدىغان ۋاقىتتۇر)، بۇ ئۈچ ۋاقىتتىن باشقا ۋاقىتلاردا (ئۇلار سىلەرگە كىرسە) سىلەرگىمۇ، ئۇلارغىمۇ ھېچ گۇناھ بولمايدۇ، سىلەر بىر بىرىڭلار بىلەن بېرىش كېلىش قىلىپ تۇرىسىلەر، ئالالاھ سىلەرگە ئايەتلەرنى (يەنى شەرىئەت ئەھكاملىرىنى) ئەنە شۇنداق بايان قىلىدۇ، ئالالاھ ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر.» (سۈرە نۇر، 58 ـ ئايەت.) دەيدۇ.

5) داستىخاندىكى ئەدەپلەر

5475/3269 ـ عمر بْنُ أَبِي سَلَمَة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: كُنْتُ غُلامًا فِي حِجْرِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَتْ يَدِي تَطِيشُ فِي الصَّحْفَةِ، فَقَالَ لِي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ : يَا غُلامُ سَمِّ اللهَ وَكُلْ بِيَمِينِكَ، وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ، فَمَا زَالَتْ تِلْكَ طِعْمَتِي بَعْدُ* البخاري (5376)، مسلم (2022) .

5475/3269 ـ ئۆمەر ئىبنى ئەبۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەربىيىسىدىكى بالا ئىدىم، تاماق يېگەندە قوللىرىم لېگەننىڭ مۇقىم بىر يېرىدە تۇرمايتتى. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا: ھەي بالا! "بىسمىللاھ" دەپ، ئوڭ قولۇڭ بىلەن ئۆزۈڭنىڭ ئالدىدىن يېگىن! ـ دېدى. ئۆمەر ئىبنى ئەبۇ سەلەمە: مەن شۇندىن ئېتىبارەن تاماقنى ئەشۇ ئۇسۇلدا يەپ كەلدىم، ـ دەيدۇ. (بۇخارى: 5376)

ئېمام غەزالى «ئىھيا» دېگەن كىتابىنىڭ ئۈچىنچى قىسمىدا بالا ئوزۇقلانغاندا موھتاج بولىدىغان ئىسلامنىڭ ئومۇمىي ئەدەپلىرىدىن تۆۋەندىكىدەك بىرنەچچە تۈر ھەققىدە ئاگاھلاندۇرۇش بېرىدۇ .

1) تاماقنى ئوڭ قولىدا يېيىش، يېيىشتىن بۇرۇن بىسمىللاھ دېيىش.

2) ئۆزىنىڭ ئالدىدىن ئېلىپ يېيىش.

3) تاماققا باشقىلاردىن ئاۋۋال قول ئۇزاتماسلىق.

4) تاماققا ۋە ئۇنى يەۋاتقان كىشىلەرگە تىكىلىپ قارىماسلىق.

5) تاماقنى بەك تېز يېمەسلىك.

6) تاماقنى يۇمشاق چايناپ يېيىش.

7) تاماقنى ئېغىزىغا ئارقا ـ ئارقىدىن سېلىۋەرمەسلىك.

8) تاماق يېگەندە كىيىملىرىنى ۋە قوللىرىنى مەينەت قىلماسلىق.

9) بەزى چاغلاردا تەرخەمەك ۋە ناننى ھېچنەرسە ئارىلاشتۇرماستىن يېيىشكە

ئادەتلىنىش.

10) تاماقنى بەك كۆپ يېيىشكە ئادەتلىنىپ قالماسلىق، چۈنكى كۆپ يېيىش پەقەت هايۋانلارغا خاس ئىشتۇر.

11) تاماقنى بەك كۆپ يېيىشنى داستىخان ئۈستىدە ئەيىبلەش، ئاز يېگەن بالىنى ماختاش، تاماقنى هەددىدىن بەك زورلىماسلىق.

12) ئاددىي تاماققا قانائەت قىلىش.

6) بالىنىڭ تاشقى قىياپەت ئەدەپلىرى

پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام بالىنىڭ چاچ قويۇش چېچىنى ياستىش، كىيىمنىڭ رەڭگى، سىرتقا چىقىش كىيىمى قاتارلىق ئەھۋاللىرىغا ئەهمىيەت بېرەتتى.

7)چاچ قويۇش ۋە چۈشۈرۈشتىكى ئەدەپلەر

5854/3510 ـ وفي روايةٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى غلامًا قَدْ حُلِقَ بَعْضُ رأسه وَتُرِكَ بَعْضُهُ فَنَهَاهُمْ عَنْ ذَلِكَ، وَقَالَ: ((احْلِقُوا كُلَّهُ أَو ذروا كُلَّهُ))* أبو داود(4195)، النسائي130/8

5854/3510 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاهۇ ئەنهۇما مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاهۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم چېچىنىڭ يېرىمى چۈشۈرۈلۈپ، يېرىمى قالدۇرۇلغان بىر بالىنى كۆرۈپ، ساهابىلىرىنى ئۇنداق قىلىشتىن توستى ۋە: چاچنىڭ يا هەممىسىنى چۈشۈرۈۋېتىڭلار ياكى هەممىسىنى قويۇپ قويۇڭلار ! دېدى. (ئەبۇ داۋۇد: 4195)

چاچنى مۇنداق تۆت شەكىلدە قىرىشتىن چەكلەندى.

بىرىنچى، بېشىدىن ئۇ يەر- بۇ يەرنى چۈشۈرتۈپ، ئارقا تەرىپىنى قويۇپ بېرىش.

ئىككىنچى، خرىستىئان دىندىكىلەردىن هەددىدىن ئاشقانلارغا ئوخشاش ئوتتۇرىنى چۈشۈرۈپ ئەتراپىنى قويۇپ قويۇش.

ئۈچىنچى، هىندىئانلارغا ئوخشاش ئەتراپىنى چۈشۈرۈپ ئوتتۇرىنى قويۇپ قويۇش.

تۆتىنچى، ئالدى تەرەپنى چۈشۈرۈپ، ئارقا تەرىپىنى قويۇپ بېرىش.

بۇلاردىن توغرىسى هەممىسنى چۈشۈرۈش ياكى هەممىسنى قويۇپ بېرىشتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام باللارنىڭ چاچ چۈشۈرۈش ئىشىغا بىۋاستە ئارىلاشقان .

8) كىيىم رەڭگىنىڭ ئەدەپى

ئىمام غەزالىنىڭ «ئىهيا» دېگەن كىتابىنىڭ ئۈچىنچى بۆلۈمىدە بالىنىڭ كىيىمىنىڭ ئەدەپئى هەققىدە ياخشى يولىيورۇقلىرى بار. ئۇ مۇنداق دېگەن: بالىغا رەڭسىز ۋە سىزىقسىز ئاق رەڭلىك كىيىم كىيدۈرۈلۈشى لازىم. رەڭلىك، سىزىقلىرى بار كىيىملەر بولسا، ئاياللارنىڭ شۇنداقلا قوش جىنسلىقلارغا خاس كىيىملەر بولغاچقا، باللارغا ئۇنداق كىيىملەر كىيدۈرۈلمەسلىكى لازىمدۇر. باللارنى ئېسىل، ئاجايىب ـ غارايىپ، قىممەت كىيىم كىيگۈزۈشتىن ئۇزاق تۇتۇش، بۇنداق كىيىملەر گەرچە باللارغا هەرقانچە چىرايلىق كۆرۈنگەندىمۇ، ئۇلارنى ئۇنىڭدىن يىراق تۇتۇشى لازىم.

9) قۇرئان ئوقۇش ئەدەپلىرى

ئىبنى كەسىرنىڭ تەپسىرىدە ئىبنى جەرىر بايان قىلغاندەك، ئاللاھ تائالانىڭ: «ئاللاھنىڭ

رەھمىتىگە ئېرىشىشلار ئۈچۈن، قۇرئان ئوقۇلغان چاغدا، ئۇنى دىققەت بىلەن ئاڭلاڭلار ۋە جىم تۇرۇڭلار (يەنى سۆز قىلماڭلار).» دېگەن ئايىتى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەر قېتىم قۇرئان ئوقۇغاندا، ئۇنىڭ قۇرئاننى تېنچ ئولتۇرۇپ ئاڭلىغان ئەنسارىلاردىن بىر بالا توغرىسىدا نازىل بولغان دەيدۇ.

10) راستچىللىق ئەخلاقى

راستچىل بولۇش ئىسلام ئەخلاقىنىڭ ئەڭ مۇھىم يىلتىزلىرىدىندۇركى، ئۇنى يېتىلدۈرۈش ۋە ئۇنى بالىنىڭ تەبىئىتىدە مۇستەھكەم قىلىش ئۈچۈن غەيرەت قىلىش لازىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاتا- ئانىلارنىڭ بالىلاردا يالغانچىلىق خۇلقىنىڭ يېتىلىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشى ئۈچۈن ئۇلارنى دائىم كۆزىتىپ تۇرۇشقا تەۋسىيە قىلىپ : «بالا بىر ئىنساندۇر، ئۇنىڭمۇ ئىنسانى مۇئامىلىگە ئېرىشىش ھوقۇقى بار، ئاتا- ئانىنىڭ ھەر قانداق بىر ۋاستە بىلەن ئۇنى ئالدىشى ۋە ئۇنىڭ بىلەن مۇئامىلىدە بۇ جەھەتتىكى ئەمەلىيەتكە سەل قارىشى جائىز بولمايدۇ.» دېگەن قائىدىنى تۇرغۇزغان ئىدى.

7938/4788 ـ عبد الله بن عامرٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: دعتني أمي يومًا والنبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قاعد في بيتنا فقالت: ها تعالى أعطيك، فقال لها: ((ما أردت أن تعطيه؟))، قالت: أردت أن أعطيه تمرًا، فقال: ((أما إنك لو لم تعطه شيئًا كتبت عليك كذبةً))* أبو داود (4991)

7938/4788 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئامىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزنىڭ ئۆيدە ئولتۇراتتى، ئانام مېنى: بۇ ياققا كەل، بىر نەرسە بېرىمەن، دەپ چاقىردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئانامغا: ئۇنىڭغا نېمە بېرىسەن؟ دەپ سورىغانىدى، ئانام: بىر تال خورما بېرىمەن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ناۋادا، ئۇنىڭغا ھېچنېمە بەرمىسەڭ، ساڭا بىر يالغانچىلىق يېزىلىدۇ، دېدى. (ئەبۇ داۋۇت: 4991)

سەلەپ- سالىھلار چوڭلار كىچىلەرگە ۋەدە قىلسۇن ياكى بالىلار بىر ـ بىرىگە ۋەدە قىلسۇن، ۋەدىسىگە ئەمەل قىلىشقا، راستچىل بولۇشنى بالىلارنىڭ ۋۇجىدىغا سىڭدۈرۈشكە بەكلا ئەھمىيەت بەرگەن ئىدى.

11) مەخپىيەتلىكنى ساقلاش ئەخلاقى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بالىلارنى مەخپىيەتلىكنى ساقلىيالايدىغان بولۇپ چوڭ بولۇشنى تولىمۇ ئۈمىد قىلاتتى. چۈنكى، مەخپىيەتلىكنى ساقلاش بالىنىڭ ھازىرى ۋە كەلگۈسى ھاياتىنىڭ بىخەتەرلىكىنى، جەمئىيەت ۋە ئۇنىڭ ئاساسلىرىنى مۇھاپىزەت قىلىشتا ئىنتايىن مۇھىمدۇر. مەخپىيەتلىكنى ساقلاشقا ئادەتلەنگەن بالا ئىرادىسى كۈچلۈك، ئاغزى چىڭ بولىدۇ، ئۇنىڭ مەخپىيەتلىكنى ساقلىيالىشىدەك ئارتۇقچىلىقى جەمئىيەتتىكى باشقا ئىنسانلار ئارىسىدا ئۇنىڭغا قارىتا ئىشەنچ پەيدا قىلىدۇ.

12) ئامانەتنى ساقلاش ئەخلاقى

ئامانەتدار بولۇش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كىچىكلىكىدىن باشلاپ ئەمەل قىلىپ كەلگەن گۈزەل ئەخلاقلىرىدىن بولغاچقا، ئۇ كىشىلەر ئارىسىدا ئىشەنچلىك دەپ سۈپەتلىنىپ كەلگەن ئىدى. بۇنىڭدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئىقتىدا قىلىدىغان بالىلار ئۈچۈن چوڭ بىر

ئۇلگە باركى، بۇنى ئۆزلەشتۈرگەن باللار چوڭ بولۇپ ئاللاھ تائالانىڭ دىنىنى دەۋەت قىلغاندا چوڭ بىر ياردەمچى بولىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام باللارنىڭ مەخپىيەتلىك ساقلاش ئەخلاقىنى يېتىلدۈرۈشكە قاتتىق ئەھمىيەت بەرگەنلىكتىن، باللارنىڭ مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلاپ قويۇشتەك قىلمىشلىرىغا قارىتا ئۇنىڭغا جازا بېرىش پوزىتسىيەسىنى قوللىناتتى.

13)كۆڭۈلنى ئاداۋەتتىن سالامەت قىلىش ئەخلاقى

دىلنىڭ ئۆچ ـ ئاداۋەتتىن سالامەت بولۇشى ۋە ئىچى يامانلىقتىن يىراق بولۇشى ئىنسان تەبىئىتىنىڭ نورمال تۈرۈشىدا ناھايىتى مۇھىمدۇر. ئۇ ھەرقانداق ئىنسانىنى كىشىلەرنى ياخشى كۆرۈشكە، جەمئىيەت ئۈچۈن ياخشىلىقنى ئىزدەشكە، ئىنسانىڭ تەبىئىتىدە ھەممىشە ياخشىلىقنىڭ ئالامەتلىرىنىڭ ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە ئىپادە تېپىشىغا تۈرتكە بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يېڭىدىن يېتىشۋاتقان كىچىك ساھابە ئەنەس ئىبنى مالىكنىڭ تەبىئىتىدە بولغان ناچار خۇلقلارنى يۇيۇشى، ئۇنىڭغا يامانلىق قىلغان كىشىنى كەچۈرۈشى، دىلدىكى شەيتانىنىڭ ۋەسۋەسىلىرىگە ۋە ئۇنىڭ زىيانلىق يولغا باشلىشىغا يول قويماسلىقىغا چاقىرغان.

توققۇزىنچى باپ. ھېس ـ تۇيغۇ ۋە شەخسىيىتىنى بەرپا قىلىش

ھېس ـ تۇيغۇ، يېتىلىۋاتقان بالىدا ناھايىتى مۇھىم ئورۇننى ئىگىلەيدۇ. ئۇنىڭ شەخسىيىتىنى بىنا قىلىدۇ. ئەگەر ئۇنى تەڭپۇڭ ھالدا قوبۇل قىلالىسا، كەلگۈسىدە ھەممە جەھەتتىن تولغان مۇكەممەل ئىنسان بولۇپ يېتىشىپ چىقىدۇ. ناۋادا ئۇنداق بولماي ئارتۇقچە ياكى كەم بولۇپ قالغىنىدا ئۇنى ئەتراپىدىكىلەرگە رەھىم قىلمايدىغان باغرى تاش ئادەم قىلىپ يېتىلدۈرۈپ قويىدۇ. شۇڭا ھېس تۇيغۇنىڭ ساقلىنىشىنىڭ بالىنىڭ تەبىئىتى ۋە شەخسىيىتىدە ناھايىتى مۇھىم رولغا ئىگە. بۇنى بىنا قىلىشتا ئاتا ـ ئانا ناھايىتى مۇھىم رول ئوينايدۇ. چۈنكى، بۇنداق تۇيغۇنىڭ شەكىللىنىش مەنبەسى يەنىلا ئاتا ـ ئانىلاردۇر. ئاتا ـ ئانىلار باللارنىڭ مېھرىبانلىق، شەپقەت ۋە ئاتا ـ ئانا مېھرىنى ھېس قىلىشىنىڭ مەنبەسىدۇر.

باللارنى ئەركىلىتىش ۋە ئۇلار بىلەن ئوينىشىش

بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ باللارغا بولغان ئەھمىيەتلىك ئەمەلىيەتلىرىدە ئۇنىڭ باللارنى بەزىدە سۆيسە، بەزىدە قۇچاغلىغانلىقىنى، بەزىدە ئۇلارنىڭ باش ـ كۆزلىرىنى سىلىسا، بەزىدە ئۇلار بىلەن ئويناشقانلىقىنى، ئۇلار بىلەن چاقچاقلاشقانلىقىنى، بەزىدە ئۇلارنىڭ ئىسمىنى كىچىكلىتىپ چاقىرسا، بەزىدە ئۇلارنى ئەركىلەتكەنلىكىنى ئۇنىڭ ھەدىسلىرىدىن بىلىۋالالايمىز. ناۋادا، ئاتا ـ ئانىلار بۇ ئىشلارنىڭ بەزىسىنى ياكى ھەممىسىنى قىلمىغان ياكى قىلمايدىغان بولسا، بىز ئۇلارنىڭ بۇ ئىشلارنى ھېچ بولمىغاندا سۈننەتكە ئەگىشىش يۈزىسىدىن بولسىمۇ قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

8779/5351 ـ يعلى بن مرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((حسينٌ مني وأنا من حسينٍ، أحبَّ الله من أحبَّ حسينًا، حسينٌ سبطٌ من الأسباطِ))* الترمذي (3775)

8779/5351 ـ يەئلا ئىبنى مۇررە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر

سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ھۈسەين مەندىن، مەنمۇ ھۈسەيىندىن. كىم ھۈسەيىننى ياخشى كۆرسە، الله ئۇنى ياخشى كۆرىدۇ. ھۈسەين ياخشىلىقتا پۈتۈن بىر ئۇممەتكە باراۋەر. (تىرمىزى: 3775)

8784/5356 ـ عبد الله بن شداد عن أبيه: خرجَ علينا رسولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ في إحدى صلاتي العشاءِ وهو حاملٌ حسنًا أو حسينًا، فتقدم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فوضعه ثم كبر للصلاةِ، فصلى فسجد بين ظهراني صلاتهِ سجدة أطالها، فرفعتُ رأسي فإذا الصبيُ على ظهر النبيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وهو ساجدٌ، فرجعت إلى سجودي، فلما قضى الصلاة قال الناسُ: يا رسول الله! إنك سجدت بين ظهراني صلاتك سجدةً أطلتها حتى ظننا أنه قد حدث أمرٌ، وأنه يوحى إليك، قال: ((كلُّ ذلك لم يكن، ولكن ابني ارتحلني فكرهتُ أن أعجله حتى يقضي حاجته))* النسائي 229/2 – 230.

8784/5356 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى شەدداد دادىسىدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خۇپتەن نامازلىرىنىڭ بىرىدە ھەسەن ياكى ھۈسەيىننى كۆتۈرۈپ چىقتى ۋە ئۇنى مېھرابقا قويۇپ، قولاق قېقىپ نامازغا تۇردى. سەجدىدە شۇنداق ئۇزۇن تۇردىكى، (تەخىر قىلالماي) بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىسام، دۈمبىسىدە بىر كىچىك بالا ئولتۇرۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، سەجدىگە قايتتىم. نامازدىن كېيىن، جامائەت: ئى رەسۇلۇللاھ! بەك ئۇزۇن سەجدە قىلدىڭغۇ؟ بىز بىر ئىش بولغانمىدۇ ياكى ۋەھيى نازىل قىلىنغانمىدۇ دەپ ئويلىدۇق، دېيىشكەندى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ياق، ئېيتقانلىرىڭلارنىڭ ھېچبىرى يۈز بەرمىدى. بەلكى سەجدە قىلىۋاتسام، بۇ بالام (نەۋرەم) ئۈستۈمگە مىنىۋالدى. شۇڭا ئۇ ئۆزى چۈشۈپ كەتكىچە، بېشىمنى سەجدىدىن كۆتۈرۈشنى خالىمىدىم، دەپ جاۋاب بەردى . (نەسائى: 1141)

ئىمام بۇخارى ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەككىگە كەلگەندە، ئۇنىڭ ئالدىغا بەنى مۇتەللىپ ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ كىچىك باللىرى چىقتى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ باللاردىن بىرىنى ئۇلىغىنىڭ ئالدىغا، يەنە بىرىنى ئارقىغا مىنگەشتۈرۋالدى. ئىمام بۇخارى ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەراپاتتىن مۇزدەلىفەگە بارغاندا ئۇلىغىغا ئۇسامەنى، مۇزدەلىفەدىن مىناغا قايتىشىدا، فەزلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى مىنگەشتۈرۋالغان. ئۇ ئىككىسى تاكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەقەبە تېشىنى ئېتىپ بولغۇچە، تەلبىيە ئېيتىشنى داۋاملاشتۇرغانىدى.

ساھابە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەگىشىش يۈزىسىدىن باللىرىغا چاقچاق قىلاتتى ۋە باللىرى بىلەن ئوينىشاتتى. ئۇلار باللىرىنىڭ ھۇجرىلىرىغا كىرىپ، خۇددى كىچىك باللاردەك ئۇلار بىلەن ئوينىشاتتى.

باللارغا ھەدىيەلەر تەقدىم قىلىش

ھەدىيە قىلىشنىڭ ئىنساندا ياخشى تەسىر قالدۇرۇش رولى باردۇر. باللارغا نىسبەتەن ھەدىيەنىڭ تەسىرى تېخىمۇ چوڭقۇردۇر. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ـ بىرىڭلارغا ھەدىيە

بېرىڭلار، بىر ـ بىرىڭلارنى ياخشى كۆرسىلەر دېگەن سۆزى ئارقىلىق ئىنسانلار ئارىسىدىكى مۇھەببەتنىڭ باغلىنىش ۋاستىسىنى ئوتتۇرىغا قويىدى. بۇ، ھەممىگە ئومۇم بولغان قائىدىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بالىنىڭ ھېس ـ تۇيغۇسىنى بەرپا قىلىش، ئۇنى تېخىمۇ جانلاندۇرۇشتىكى كۈچلۈك بىر ئاساس مەنبەسىنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى.

بالىنىڭ بېشىنى سىلاش

يۇقىرىدىكى ھەدىسلەرنىڭ بىرىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بالىلارنىڭ بېشىنى سىلاش ئارقىلىق ئۇلارنى قانداق روھلاندۇرغانلىقىنى، ئۇلارغا مېھرىبانلىق ۋە شەپقەتنى قانداق يەتكۈزگەنلىكىنى، ئۇلارغا سۆيگۈ ۋە مۇھەببەتنىڭ تەمىنى قانداق تېتىتقانلىقىنى، ئۇلارغا قانچىلىك دەرىجىدە ئەھمىيەت بەرگەنلىكىنى بىلدۈرگەنلىكى بايان قىلىنغان ئىدى. زەۋائىد ئىبنى ھەبباندا ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەنسارىلارنىڭ بالىلىرىنى زىيارەت قىلاتتى، ئۇلارنىڭ بالىلىرىنى كۆرسىلا سالام بېرەتتى ۋە بېشىنى سىلايتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بالىنىڭ بېشىنى سىلىغاندا يۇزىنىمۇ قوشۇپ سىلايدۇ، بۇ بولسا بالىغا تېخىمۇ كۆپ ئەھمىيەت بەرگەنلىكىنىڭ، شۇنداقلا بالىنى تېخىمۇ بەك خۇش قىلغانلىقىنىڭ ئىپادىسىدۇر.

بىز بۇ ھەدىستىن بالىلارنىڭ باش ـ كۆزلىرىنى سىلاش، بالىلار بىردىن ئارتۇق بولغاندا، ئۇلار ئوتتۇرىسىدا باراۋەر مۇئامىلە قىلىش، ئايرىمچىلىق قىلماسلىقنى تونۇپ يېتىش بىلەن بىرگە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەممە بالىلارغا ئوخشاش مۇئامىلە قىلىشىدىكى ئېسىل مۇئامىلە ئەخلاقىنى بىلىپ يېتەلەيمىز.

بالىنى ياخشى قارشى ئېلىش

بالىلار بىلەن كۆرۈشۈش ئادەتتە ئۇچراپ تۇرىدىغان ھەم شۇنداق قىلىش لازىم بولغان بىر ئىشتۇر. كۆرۈشۈشنىڭ دەسلەپكى دەقىقىلىرى بالىلارنىڭ مىجەزىگە ئەڭ تەسىر قىلغۇچى مۇھىم دەقىقىلەر ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر بۇ دەقىقىلەردە كۆرۈشۈش چىرايلىق بولسا، ئۇندىن كېيىن ئۇلار بىلەن بولغۇسى سۆھبەتنى ئوڭاي داۋام قىلغىلى ۋە ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن، ئۇلار بىر ـ بىرىگە ئۇچۇق ـ يورۇق بولالايدۇ، كۆڭلىدىكىلەرنى ئاشكارا دېيەلەيدۇ، ئويلىغانلىرىنى ئوتتۇرىغا قويالايدۇ، تەلەپ ۋە ئارزۇلىرىنى بىلدۈرەلەيدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى بالا بىلەن ئۇلارنى ئەركىلەتكەن ۋە مېھرىبانلىق قىلغان ھالدا چىرايلىق كۆرۈشكەندە ئاندىن ھاسىل بولىدىغان نەتىجىلەردۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنداق قىلىشنى ئۆز ئەمەلىيىتى بىلەن ئۆگەتكەن ئىدى.

بالىنىڭ ئەھۋالىنى كۆزىتىش ۋە ھال ـ ئەھۋال سوراش

كۆپىنچە ۋاقىتلاردا بالىلار يولدا يالغۇز ماڭىدۇ، بەزىدە ئۇلار يولدىن ئازىدۇ ياكى بارار ـ يانار يولىنى تاپالماي قالىدۇ. ناۋادا ئاتا ـ ئانىلار باللىرىغا بەكرەك ئەھمىيەت بەرگىنىدە، بالىسىنىڭ ئېزىپ كەتكەنلىكىدىن تېزلا خەۋەر تاپىدۇ ـ دە، تېزلا ئىزدەشكە تۇتۇش قىلىدۇ ۋە ئۇنى تېپىپ قايتۇرۇپ كېلىدۇ، ئەمما بۇنىڭ ئەكسىچە بالىسىنىڭ ھېچ بىر ئىشىغا پەرۋاسىز بولسا، بالىسىنىڭ ئېزىپ كېتىش جەريانىدا قورقۇپ كېتىشكە سەۋەبچى بولىدۇ. بالا ئېزىپ

قالغاندا ئاتا- ئانىدىن قايسى بىرى بولمىسۇن تېزدىن ئۇ يەرگە يېتىپ بارالمىسا، بالىدا ئاتا- ئانىغا نىسبەتەن ئۈمىدسىزلىنىش پەيدا بولىدۇ. شۇڭا ھەسەن ۋە ھۈسەيىن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن بىرى يۈتۈپ كەتكەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دەرھال ساھابىلارنى ھەممە ياققا تارقىلىپ، ئۇلارنى ئىزدەپ تېپىشقا بۇيرۇغان.

قىز بالىلارغا ۋە يېتىم بالىلارغا ئالاھىدە ئېتىباردا بولۇش

قىز بالىلار بىلەن يېتىم بالىلار باشقا بالىلارغا قارىغاندا بەكرەك مېھرىبانلىق، شەپقەت قىلىش، كۆڭۈل بۆلۈشكە موھتاجدۇر. چۈنكى بۇ ئىككى خىلدىكى بالىلار باشقا بالىلارغا قارىغاند ا، ھەمىشە ئۆزلىرىنى ئاجىز ھېس قىلىدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن، بۇ ئىككى خىل بالا كۆپ ساندىكى ئىنسانلارنىڭ نەزىرىدە ئانچىۋالا ئېتىبارغا ئېلىنىپ كەتمەيدىغانلار قاتارىغا كىرىدۇ. كونا ۋە يېڭى جاھىلىيەت جەمئىيەتلىرى ئۇلارنىڭ ھەق- ھوقۇقلىرىنى ئاياق ئاستى قىلدى. ناۋادا، بىرەر جەمئىيەت، بىرەر مىللەت ياكى بىرەر ئائىلە شەرىئەت قانۇنىدىن يىراقلىشىپلا كېتىدىكەن، بۇ ئىككى خىل بالىنىڭ زۇلۇم قىلىنىشى تەبىئىي بىر ئەھۋالغا ئايلىنىدۇ. جاھىلىيەت يەنىلا جاھىلىيەتتۇر، ئۇ ئۆز ئەتراپىدىكى مۇھىتتا ئۆزىنىڭ جاھىل ئەخلاقىنى قوغدايدۇ. ئۇلار مەيلى قايسى بىر ئۇلۇغۋار شۇئارلارنى توۋلىسا توۋلىسۇن، ئۇلارنىڭ سۆز - ھەرىكەتلىرىنىڭ چىرايلىقلىقى، كىيىملىرىنىڭ ئالمىشىشى ھەرگىزمۇ ئۇلارنىڭ ئەسلى ماھىيىتىنى ئۆزگەرتمەيدۇ. يۇقىرىقى ئىككى خىل بالا جاھىلىيەتتە قانچىلىك دەرىجىدە خارلانغان بولسا، ئىسلام جەمئىيىتىدە شۇنچىلىك ئەزىز بولدىكى، ئىسلام ھەر زامان ئۇلارنىڭ ئەڭ ئېمتىيازلىق قوغدۇغۇچىسىغا ئايلاندى ۋە ئۇنى ھەممە ئىشتا ئۆز ھامىيلىقىغا ئالدى. ئۇنىڭ ھامىيلىقى شۇ دەرىجىدە ئىكەنكى، بۇ ئىككىسىنىڭ قايسى بىرى بىرەر ئادالەتسىزلىك ۋە زۇلۇمغا ئۇچرىسا، ئىسلامدا ئۇلارنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا قويۇلغان شەرئى بەلگىلىمە ھەر بىر قىلمىشقا قارىتا بېرىلىدىغان جازا ۋە ئاگاھلاندۇرۇشلارنى ئىلان قىلدى. بۇ بەلگىلىمىلەر تاكى قىيامەتكىچە بۇ دۇنيادا كۈچكە ئىگە بولسا، قىيامەتتە ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ھېسابىنى ئالىدۇ.

قىز بالىنى تەربىيىلەش

ئەمەلىيەتتە، ئىسلامدا تەلەپ قىلىنغان ئەڭ مۇكەممەل ۋە كۆڭۈلدىكىدەك بىر جەمئىيەتنى قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن جەمئىيەتنى تەشكىل قىلغۇچى ھۈجەيرە بولغان ئائىلىنى ياخشى قۇرۇش لازىم. ئائىلىنى ياخشى بىر ئىسلامىي ئائىلە قىلىپ قۇرۇش ۋە گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن ئائىلىدىكى ئاساسلىق ئەزا بولغان ئايال كىشىنى، يەنى كەلگۈسىدە ئايال ۋە ئانا بولىدىغان قىزنى ياخشى تەربىيىلەش لازىم. ئۇلارنى مەدرەسىلەردە، ئۆيلەردە دەرس ئېلىش، ئىسلامنىڭ ئاساسلىرى، ئەخلاق ۋە بىلىمنىڭ ھەرقايسى تۈرلىرى بويىچە يېتەرلىك ۋە ئەتراپلىق تەربىيىگە ئىگە بولۇشقا پۇرسەت يارىتىپ بېرىش، ئائىلىنى ئىدارە قىلىشتا زۆرۈر بولغان بىلىملەر بىلەن تەربىيىلەشتىن سىرت، جەمئىيەتكە ۋاستىلىق ياكى بىۋاستە پايدا يەتكۈزۈشكە ئىمكانىيىتى يار بېرىدىغان بىلىملەرنى ئۆگىتىش لازىم.

شۇنداقلا، ئۇلارغا ئەسما بىنتى ئەبۇبەكرى، نەسىبە بىنتى كەئەب، سەفىيە بىنتى ئابدۇلمۇتتەلىپ، خەۋلە بىنتى ئەزۇر، سەكىنە بىنتى ھۈسەيىن... قاتارلىق ئىسلامدىكى ئۈلگىلىك

ساھابە ئاياللارنىڭ ئىش ـ ئىزلىرىنى ئۈلگە قىلىپ بىلدۈرۈش لازىم. چۈنكى ئانىنىڭ ئۆزى بىر مەكتەپتۇر. ناۋادا، ئۇ ياخشى تەربىيىلەنسە، ئەڭ يارامىلىق بولغان ئېسىل بىر ئەۋلاد كىشىلىرىنىڭ ھەقىقىي تەربىيىلىگۈچىسى بولالايدۇ. ئەمما، بىزدە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئەۋلاد تەربىيەسى، بولۇپمۇ، قىزلارغا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان تەربىيە بولسا، ھەقىقىي پايدىسى بولىدىغان مۇھىم نۇقتىلارنى تاشلاپ قويۇپ، قوشۇمچە ياكى ئۇنىمى ئاز بولغان يوللارغا قارىغۇلارچە ئېسىلىۋېلىش بىلەن ئېلىپ بېرىلىۋاتىدۇ. ئەگەر يەنە ئىجرا قىلىنمىسا، تەربىيىلەشنىڭ ئەڭ ئاساسلىق مەنبەسىگە دىققەت بۆرالمىسا، ئىسلام ئۈممىتىنىڭ كەلگۈسىدىن سۆز ئىچىش بەكلا تەسكە توختايدۇ. ھازىرقى تەربىيە سىستېمىسىغا نەزەر سالساق، بىز مەدرىسىلەردە قىزلارنىڭ مۇزىكا، چەتئەل تىلى ۋە ئېنژېنېرلىقتەك كەسپلەرنى ئۆگىتىمىز، لېكىن ئۇلارغا ئەخلاق ۋە ئەۋلاد تەربىيەسىگە ئائىت ھېچقانداق بىر تۇردىن بىلىم بېرىلمەيدۇ، ئۇلارنىڭ ساغلاملىقنى ساقلاش، باللارنىڭ پسىخىكىسىنى ئىگىلەش، دىن ۋە ئەخلاقنىڭ ئۆلچەملىرى، ئائىلىدە كېرەكلىك بولىدىغان ئىدارە قىلىش بىلىملىرىدىن ھېچ بىرىدىن سۆز ئېچىش تېخىمۇ تەس. ئۇنداقتا ئۇلارغا قارىتا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان تەلىم تەربىيە ئىسلامدىكى شۇئارنى قويۇپ، ھازىرقى تەرەققىياتشۇناسلار جار سېلىۋاتقان ئانىنىڭ مۇھىملىقى توغرىسىدىكى شۇئارغا مۇناسىپمۇ؟ ياق، ئانا بولغۇچى قىزلارغا قارىتا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان تەلىم ـ تەربىيە ئۇلاردىن كەلگۈسىدە تەلەپ قىلىنغان نىشان ئۈچۈن كېرەكلىك بولغان تەربىيەدىن ناھايىتىمۇ يىراقتۇر. بىز تارىخ بەتلىرىگە نەزەر سالساق، ئاتاقلىق، ئالەمشۇمۇل داڭق چىقارغان ئالىملارنىڭ كۆپ ساندىكىلىرىنىڭ ئانىسىنىڭ تەربىيىسىدىن ئالغان ئېنېرگىيەسىنىڭ نەقەدەر زور رول ئوينىغانلىقىنى كۆرۈۋالالايمىز. ئىسلام تارىخىمىزدىكى شانلىق سەھىپىلەرنىڭ ئاۋۋالقى بەتلىرىنى ۋاراقلىساق، ئەلى ئىبنى ئەبۇتالىپنىڭ ھەق سۆيەرلىكى، ئادىللىقى، ئۇنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىشلىرىدىكى ئەڭ ياخشى تايانچ بولالىغانلىقى، مۇئاۋىيەنىڭ ھەلىملىقى ۋە دانالىقى، ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەيرنىڭ قەھرىمان، جەسۇرلىقى ۋە زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملارنىڭ ئالاھىدىلىكىگە نەزەر سالساق، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىكى فاتىمە بىنتى ئەسەد، سەفىيە بىنتى ئابدۇلمۇتەللىپ، ئەسما بىنتى ئەبابەكرى ۋە ھىند بىنتى ئۇتبە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملاردەك ئاياللارنىڭ بارلىقىنى، ئۇلارنىڭ يۇقىرىدىكى كىشىلەرنىڭ يېتىلىشىدە قانداق رول ئوينىغانلىقىنى كۆرۈۋالالايمىز. ناۋادا، بىز بالىنىڭ ئاجايىب شەخسلەردىن بولۇپ يېتىلىشىدە ئەلۋەتتە ئاتىنىڭ تەسىرى ۋە رولىمۇ ئاجايىب چوڭغۇ؟ دېگەن قاراشقا كەلسەك، بۇ ئەلۋەتتە توغرا. بىراق بالا تۇغۇلۇپلا ئانىنىڭ قۇچىقىغا چۈشىدۇ، ئانىنىڭ قۇچىقىدىن جەسۇرلۇقنى، ئەخلاقنى ئۆگىنىدۇ. ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباسنىڭ پەزىلەتلىك ئانا، بىنتى ھارىس ئەلھىلالىيەنىڭ تەسىرى بىلەن ئىسلام ئۈممىتىنىڭ ئەڭ كاتتا ئالىمى بولغىنىدەك، ئانىلارنىڭ ھېكمەتلىك بولۇشى ھەممە ئادەمگە ھېكمەتلىك بىلىم نۇرلىرىنى، مەنپەئەتنى يەتكۈزىدىغان ئادەمنى تەربىيىلەپ چىقىشنىڭ ئاساسىدۇر. تۇغۇلۇشى بىلەنلا ئانىلارنىڭ ئۇلارنىڭ قۇلاقلىرىغا غىڭشىپ ئوقۇپ بەرگەن تۇترۇقسىز مەنىدىكى ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ چوڭ بولىدىغان باللار بولسا، كەلگۈسىدە ھەقىقىي ئادىمىيلىك ئەخلاق ۋە بىلىمدىن يىراق بىر ئادەم بولۇپ يېتىلىشىدە شەك يوق.

ئانا بالىنىڭ ئۇستازى بولۇپلا قالماي، ئۆز نۆۋىتىدە دۇنيانىڭ ئۇستازىدۇر. ئوڭ قولىدا بۆشۈك تەۋرەتكەن ئايال سول قولىدا دۇنيانى تەۋرىتىدۇ. بىز ئائىلىنى ئىسلاھ قىلىمىز دەيدىكەنمىز، ئالدى بىلەن ئائىلىنىڭ روھى ۋە ئاساسى بولغان ئانىنى ئىسلاھ قىلىشىمىز كېرەك. ئۇنداقتا، قىزلارنى تەربىيلەشتىكى ئاساسي قائىدىلەر قايسى؟ دېگەن مەسىلە ئۈستىدىكى تۆۋەندىكەك ئۈچ نۇقتا بويىچە بايانىمىزنى داۋام قىلىمىز.

1 ـ قىز بالىنى يامان كۆرۈشتىن توسۇش. قۇرئان كەرىم ئالدى بىلەن ئىسلام كېلىشتىن بۇرۇنقى جاھىلىيەت دەۋرىدە كەڭ تارقالغان قىزلار ھەققىدىكى ناتوغرا قاراشلارنى ئىسلاھ قىلدى. كىشلەرنىڭ دىققىتىنى قىزلارغا قارىتا بولغان خاتا قاراش ۋە نەزىرىيىلەرنى ئۆزگەرتىشكە بۇراپ، قىزلارنىڭمۇ ئوخشاشلا ئاللاھ تەرىپىدىن يارىتىلغان بەندە ئىكەنلىكىنى، ئاللاھ تائالا ئۆز ھېكمەت قۇدرىتى بىلەن ئۇلارنى ئەرلەرنىڭ ياردەمچىسى بولۇشى ئۈچۈن ياراتقانلىقىنى، ئۇلارنىڭمۇ ئۆز ئالدىغا ھوقۇق ۋە مەسئۇلىيەتلىرىنىڭ بارلىقىنى جاكارلىدى. بۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە ئۇلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىشقا، ئۇلارغا قارىتا مەسئۇلىيەتلىرىنى جارى قىلدۇرۇشقا تەۋسىيە قىلدى. ئۇلار ھەققىدە ئاشكارا مەنىدىكى ئايەتلەرنى نازىل قىلدى. بۇ ئايەتلەرنىڭ نازىل بولۇشى بىلەن ئىنسانىيەت دۇنياسىدىكى ئاياللارنىڭ ئىجتىمائىي ئورنى ۋە ئىمتىيازىدا ئاجايىپ چوڭ يۈكسىلىش ھاسىل بولۇپ، ئاياللارنىڭ ھاياتىدا ئۇلارنىڭ بىرەرسىگە پارلاق بىر ئىستىقبال قوچاق ئاچتى.

بىز بۇ قائىدىنىڭ ئاخىرىسىنى ئىبنى قەييۇمنىڭ (ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن !) ئاللاھ تائالانىڭ: «ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادىشاھلىقى ئاللاھقا خاستۇر، ئاللاھ نېمىنى خالىسا شۇنى يارىتىدۇ، خالىغان ئادەمگە قىز پەرزەنت ئاتا قىلىدۇ، خالىغان ئادەمگە ئوغۇل پەرزەنت ئاتا قىلىدۇ، ياكى ئۇلارغا ئوغۇل، قىزنى ئارىلاش بېرىدۇ، خالىغان ئادەمنى تۇغماس قىلىدۇ، ئاللاھ ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىگە قادىردۇر.» (سۈرە شۇرا 49ـ50ـ ئايەت) دېگەن ئايىتىگە قىلغان تۆۋەندىكىدەك تەپسىرىنىڭ شەرھىسى بىلەن ئاخىرلاشتۇرىمىز. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: ئاللاھ تائالا ئەر ـ خوتۇننىڭ ئەھۋالىنى مۇنداق تۆت قىسمغا ئايرىدى. شۇنداقلا ئۇلارغا بېرىلگەن بالىنىڭ ئۇلارغا تەقدىر قىلىنىپ بېرىلگەن نېمەت ئىكەنلىكىنى، بەندىنىڭ پەقەت ئاللاھنىڭ بۇ نېمىتىگە شۈكۈر قىلىشى كېرەكلىكىنى بىلدۈردى. ئايەتتە ئاللاھ تائالا ئالدى بىلەن قىزنى زىكىر قىلدى، بەزىلەر بۇنى: «چۈنكى ئاللاھ تائالا ئاتاـ ئانىغا ئۇنىڭ قىممىتىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئالدى بىلەن زىكىر قىلغان» دېدى. بەزىلەر بولسا قىزلارنى ئالدىدا زىكىر قىلىشىدىكى مەقسەت، ئاللاھ تائالا ئاتاـ ئانىلارغا پەرزەنت ئاتا قىلسا، ئاتاـ ئانىلارنىڭ خالىغىنىنى ئەمەس، بەلكى ئۆزىنىڭ تەقدىر قىلغىنىنى بېرىدىغانلىقىنى، ئاتاـ ئانىلارنىڭ كۆپىنچە ئەركەك پەرزەنت ئىستەيدىغانلىقىنى، ئاللاھ ئۆزى خالىغاننى يارىتىدىغانلىقى ئۈچۈن ئاتاـ ئانا خالىمىغان تەقدىردىمۇ ئۇ خالىغىنىنى زىكىر قىلىدىغان بولغاچقا، ئالدى بىلەن قىزلارنى زىكىر قىلدى، دەيدۇ. بۇ قاراش ئالدىنقىسىدىن ياخشىدۇر. مېنىڭچە، ئاللاھ تائالا بۇ ئايەتتە جاھالىيەت دەۋرىدە ئۇ نادان كىشلەر ئارقىغا قويغاننى ئالدىنقى ئورۇنغا قويدى، بۇ ئاللاھنىڭ ئۇلار ئارقىدا قويغاننى مەن ئالدىغا قويىمەن، دېگەنلىكىدۇر. ئاللاھ تائالا ئاياللار

ھەققىدە مۇنداق دېدى: ئەگەر ئۇلارنى ياقتۇرمىساڭلار (سەۋر قىلىڭلار)، چۈنكى سىلەر ياقتۇرمايدىغان بىر ئىشتا، ئاللاھ كۆپ خەيرىيەتلەرنى پەيدا قىلىشى مۇمكىن. (سۈرە نىسا 19ـ ئايەت) ئاللاھنىڭ بۇ ئايىتى شۇنداق مەنە بېرىدۇكى، قىزلار بەندە ئۈچۈن دۇنيالىق ۋە ئاخىرەتلىك ئۈچۈن ياخشىلىق بولۇشى مۇمكىن، ئۇلارنى ياقتۇرمىغانلىق ئاللاھ بەرگەننى ياقتۇرمىغانلىق بولغانلىقى ئۈچۈن بۇ ناھايىتى بىر قەبىھ ئىشتۇر.

2ـ قىزـ ئوغۇل پەرزەنتلەر ئارىسىدا ئايرىمچىلىق قىلماسلىق، ئۇلارغا باراۋەر مۇئامىلىدە بولۇش

ئاللاھ تائالا ئاتاـ ئانىغا ئوغۇل ـ قىزنى رىزىق قىلىپ بېرىدۇ. ئىسلام دىنى ئاتاـ ئانىلارنىڭ ھەممە بالىلىرىغا باراۋەر مۇئامىلە قىلىشنى ئۆگىتىدۇ. بۇ ئوغۇل ـ قىزلارغا باراۋەر مۇئامىلە قىلىش بىلەن ھەقىقەتلىشىدۇ. ھەتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئوغۇللارنى قىزلاردىن ئۈستۈن كۆرمەسلىك، ئۇلارنى ياخشى كۆرۈشتە، ئۇلارغا بىر نەرسە تەقدىم قىلىشتا، ئوقۇتۇش ۋە باشقا ئىمتىيازلارنى، شەرت ـ شارائىتلارنى ھازىرلاشتا ئۇلار ئارىسىدا ئادىل بولۇشنى جەننەتكە كىرىشنىڭ بىر ۋاستىسى قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئوغۇل ـ قىزلارغا مۇئامىلە قىلىشتا شۇنچە ئەستايىدىل ئىدىكى، ئۇنىڭدىكى بۇ خىل مۇئامىلىنى ئىنسانلار جەمئىيىتىنىڭ ئىچىدە ھېچقانداق بىر جەمئىيەت كۆرۈپ باقمىغاندۇر.

3ـ قىز بالىلارنى تەربىيىلەش، ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىش، سەۋر قىلىش ۋە ئۇلارنى ياتلىق قىلىشنىڭ ساۋابى

ئىسلام شەرىئىتى ئىنسان تەبىئىتىگە زىت كېلىدىغان تەلەپلەرنى قويماستىن، بەلكى ئۇنىڭغا ماس كېلىدىغان نىزاملارنى يولغا قويىدى. قىزلارنى تەربىيىلەشكە بېرىلىدىغان ئەجىر بولسا ناھايىتى كاتتىدۇر. ئۇلارغا سەۋر قىلالىغانلىقلىرى ئۈچۈن بېرىلىدىغان ساۋاب ناھايىتى چوڭدۇر. بۇ بولسا، ئاتاـ ئانىلارنىڭ غەم ئەندىشىلىرىنى تۈگىتىش، ئۇلارنىڭ ئىززەت ـ ئابرۇيىنى قىلىش، ئۇلارغا ئەمەللەرنىڭ مۇھىملىقىنى، ئۇنىڭغا رىئايە قىلىشنىڭ زۆرۈرلىكىنى، پەرۋىش قىلىشنىڭ رولىنىڭ مۇھىملىقىنى تونۇتۇش ئۈچۈندۇر.

8231/4988 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعه: ((من عالَ جاريتيِن حتى تبلغا، جاء يوم القيامةِ أنا وهو)) وضمَّ أصابعه* مسلم (2631)، الترمذي (1914) .

8231/4988 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: كىمكى ئىككى قىزنى بالاغەتكە يەتكەنگە قەدەر باقسا، قىيامەت كۈنى كەلگەندە، ئۇنىڭ بىلەن ئىككىمىز مانا مۇشۇنداق بولىمىز دېگىنىچە بارماقلىرىنى جۈپلەپ كۆرسەتكەن. (مۇسلىم: 2631)

8229/4987 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: دخلت عليَّ امرأةٌ ومعها ابنتان لها تسألُ، فلم تجد عندي شيئًا غير تمرةٍ، فأعطيتها إياها، فقسمتها بين ابنتيهاولم تأكل منها، ثم خرجت فدخل عليَّ رسولُ الله صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ فأخبرتُه، فقال: ((من أُبتلي من هذه البناتِ بشيءٍ فأحسنَ إليهنَّ، كنَّ له سترًا من النار))* البخاري (5995)، مسلم (2629) .

8229/4987 ـ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئايالى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر ئايال ئىككى قىزىنى ئەگەشتۈرگەن پېتى ھۇجرامغا كىلىپ، مەندىن بىر نەرسە تىلىدى. مەن بىر تال خورمىدىن باشقا نەرسە تاپالمىدىمدە، شۇ خورمىنى بولسىمۇ بەردىم. ئۇ ئايال خورمىنى ئىككى قىزىغا بۆلۈپ بەرگەندىن كېيىن، ئورنىدىن تۇرۇپ چىقىپ كەتتى. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قايتىپ كەلگەندە، مەن ئۇ ئەھۋالنى ئۇنىڭغا ئېيتىپ بەرگەنىدىم: كىمكى قىزلىرىغا كۆيۈنۈپ ياخشى قارىسا، قىيامەت كۈنى ئۇ قىزلار ئۇنىڭ بىلەن دوزاخ ئارىسىدا توساق بولىدۇ دېدى. (بۇخارى: 5995)

يۇقىرىدا ئېتىبارغا ئېلىنغان قىز بالىدىن ئىبارەت ئائىلەنىڭ بۇ بەندىلىرى كەلگۈسىنىڭ ئىگىسى بولغان ئەۋلادلارنىڭ ئانىسى، جەمئىيەتنىڭ ئاساسلىق ھۇجەيرىسى بولغان ئائىلىنىڭ قۇرغۇچىسى، باتۇرلارنى ياراتقۇچى بولغانلىقى ئۈچۈن قىز تەربىيىلەشكە ئائىت بۇ ئىشنىڭ مۇھىملىقى قايتا ـ قايتا تەكىتلەندى. دېمەك، بىر ئىنساننىڭ قىزى ياكى ھەمشىرىسىنى باققانلىقى ۋە ئۇلارنى تەربىيىلىگەنلىكى، ئۇنىڭ جەمئىيەت ئۈچۈن ھەسسە قوشقانلىقى، ئىنسانىيەتنىڭ بەخت ـ سائادىتى ئۈچۈن تۆھپە ياراتقانلىقىدا شەك يوقتۇر.

يېتىم ئوغۇل قىزلارنى تەربىيلەش

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر بالىنىڭ يېتىملىك مۇددىتىنى پەقەت ئۇنىڭ ئىھىلام بولغۇچىلىك مەزگىلىگىچە دەپ كۆرسەتكەن. بۇ قائىدە بويىچە بولغاندا، بالا ئىھتىلام بولۇش يېشىغا يېتىپ، ئىھتىلام بولسىلا، ئۇنىڭدىن يېتىملىك سۈپىتى كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ.

1 ـ يېتىم بالىنى بېقىش ۋە ئۇنى تەربىيىلەشنىڭ ساۋابى

بىز ئالدى بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىھتىلام بولۇشتىن بۇرۇن ئاتىسىدىن ئايرىلىپ قالغان بالىغا قارىتا ئەھمىيەت بېرىشكە چاقىرغان تۆۋەندىكىدەك بىر قانچە مىسالنى بايان قىلىمىز.

4990/ 8238 ـ سهل بن سعد – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعه: ((أنا وكافلُ اليتيم في الجنةِ هكذا))، وأشارَ بالسبابة والوسطى، وفرَّج بينهما شيئًا* البخاري (5304)، أبو داود (5150)، الترمذي (1918).

4990/ 8238 ـ سەھل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: مەن ۋە يېتىم بالىغا كاپالەتلىك قىلغۇچى ئىككىمىز جەننەتتە مانا مۇشۇنداق يېقىن بولىمىز دەپ، كۆرسەتكۈچ بارمىقى بىلەن ئوتتۇرا بارمىقىنى كۆرسىتىپ، ئۇ ئىككى بارمىقىنىڭ ئارىسىنى ئازراق ئاراچ قىلغان. (بۇخارى: 5304)

2 ـ يېتىمنىڭ مېلىنى مۇھاپىزەت قىلىش ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن تىجارەت قىلىپ قويۇش

2732/1607 ـ مَالِكٌ بَلَغَهُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أَنَّ عمر قَالَ: اتَّجِرُوا فِي مال اليتيم حتى لا تأكله الصدقة*

2732/1607 ـ مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ماڭا ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ: زاكات بېرىۋېرىپ تۈگەپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن، يېتىمنىڭ مېلىنى تىجارەتكە سېلىپ قويۇڭلار،

دېگەنلىكى يەتتى. (مالىك رىۋايەت قىلغان)

بالىنى ياخشى كۆرۈشتە ئوتچىل ۋە سولچىللىقتىن ساقلىنىش

بۈيۈك ئالىم مۇھەممەد خىزىر ھۈسەيىن (ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن !) بالىنى ياخشى كۆرۈشتە ئوتتۇراھال يول تۇتۇش توغرىسىدىكى ئاگاھلاندۇرۇشلىرى بىلەن كىشىلەرنىڭ كۆپ ساندىكىسى شەرەپلەنگەن بولۇپ، ئۇ بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: بالىلارنى تەربىيىدىن ئۇزۇق ئېلىشى بىلەن بىرگە، ئۇلارنىڭ خاراكتېر شەخسىيىتىنىڭ تەسىرگە ئۇچرايدىغانلىقىنى بىلىدۇ. لېكىن ئۇلارغا بولغان ھەددىدىن ئارتۇق سۆيگۈ ۋە مېھرى- شەپقەت ئاتا- ئانىلارنىڭ بالىلارنىڭ نەزىرىدىكى ھەيۋىتىنى سۇندۇرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن، ئاتا- ئانىلار بالىلىرىدىكى ناچار خۇلقلارنى ئەدەپلەشكە ئامالسىز قالىدۇ، بۇنىڭ بىلەن بالىلاردا يامان ئۆگىنىپ خالىغىنىنى قىلىدۇرىدىغان ھالەت شەكىللىنىدۇ. بۇ بىر خاتا يولدۇر، بۇ بىر شەپقەت بىلەن بىلىپ - بىلمەي چوڭ بىر خاتالىققا يول قويۇلغان يولدۇر، بالىلارنى ئۆزىمۇ تۇيمىغان ھالدا ھاۋايى ھەۋەسى بويىچە ياشايدىغان يولدۇر، ناۋادا بالىلارغا بولغان مېھرى - شەپقەت ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەندە، بالىلار بىلەن بولغان مۇناسىۋەت يېقىنلاشماقتا يوق، ئەكسىچە، يىراقلىشىپ بالا ئۆزىنىڭ تاللىۋالغان يولىدا ھالاك بولۇپ كېتىدۇ، ھايات سىناقلىرىنىڭ تۈمۈر تاپانلىرى ئاستىدا ئېزىلىپ تۈگەيدۇ، تەربىيەنىڭ نېمىلىكىنىڭ ھەقىقىتىنى بىلمىگەنلەرنىڭ نەزىرىيەسى بويىچە بولغاندىمۇ، ھەددىدىن ئارتۇق ئەركىلىتىش، مېھرىبانلىق قىلىش يامان يولغا ئۇل سېلىپ بەرگەنلىكتۇر. ھەددىدىن ئارتۇق ئەركىلىتىۋېتىلگەن بالا تۇرمۇش قىيىنچىلىقلىرىغا، ھايات سىناقلىرىغا، پىداكارلىق كۆرسىتىشكە كېرەكلىك ئىشلاردا ئاجىز كېلىدىغان قىلىپ قويىدۇ، شۇڭا ئۇلارنىڭ ھازىرى ۋە كەلگۈسىنى كۆزدە تۇتقان ھالدا قىلىنغان نورمال ۋە ئەتراپلىق كۆيۈنۈش بالىنى ھەقىقىي بىر يارامىلىق ئادەم قىلىپ يېتىلدۈرۈپلا قالماستىن، بەلكى قۇرئاندا ئاللاھ تائالا زىكىر قىلغاندەك: ئۇلارغا كامالى مېھرىبانلىقتىن ناھايىتى كەمتەر مۇئامىلىدە بولغىن ۋە ئى پەرۋەردىگارىم ! ئۇلار مېنى كىچىكلىكىمدە تەربىيىلىگىنىدەك ئۇلارغا مەرھەمەت قىلغىن دېگىن.» (سۈرە ئىسرا 24- ئايەت) دەپ دۇئا قىلىشىغا سەۋەبچى قىلىدۇ.

بۈرۈنقى تەجرىبىلەر ۋە كۆرۈلگەن نەتىجىلەر شۇنى ئىسپاتلايدۇكى، نورمال بولغان كۆيۈنۈش ۋە مېھرىبانلىق ئاللاھنىڭ ئىجازەتى بىلەن يارامىلىق مول مېۋە بېرىدۇ. مەسىلەن، بىز ھەددىدىن ئارتۇق ئەركىلىتىش ۋە مېھرىبانلىق قىلىشنى بىر ۋاقىلىق تاماققا ئوخشاتساق ھەددىدىن ئارتۇق كۆپ يېيىلگەن تاماق سېمىزلىك، ھەزىم قىلىش ئاجىز بولۇش، نېرۋا ئەزالىرىنىڭ نورمال ئىشلىشىگە زىيانلىق بولۇشتەك يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. دەل شۇنىڭدەك، ھەددىدىن ئارتۇق ئەركىلىتىش بالىنى ئەخلاق ۋە ئىستىقبال جەھەتتىن تۈگەشتۈرىدۇ. ئۇنداقتا، كۆيۈنۈش ۋە مېھرىباللىقتا نورمال بولۇشتىكى شەرتلەر نېمىلەردىن ئىبارەت ؟ بۇنىڭ تۆۋەندىكىدەك ئۈچ قائىدىسى بار.

1) ئۆزىڭىز ۋە بالىڭىز ھەققىدە ئاللاھنىڭ ھۆكمى بىلەن ھۆكۈم قىلىشىڭىز. بىر بالىنى ياخشى كۆرۈشىڭىزمۇ مەلۇم چېكى بار. شۇنىڭدەك يەنە ئىككى بالىنى سۆيۈشىڭىزمۇ چېكى بار. ئەمما ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنى سۆيۈش بولسا، ھەممە سۆيگۈنىڭ ئالدىدا تۇرۇشى كېرەك.

بۇنداق سۆيگۇ ئاتا- ئانىلارنىڭ بالىلارغا بولغان سۆيگۈسىنىڭ نورمال بولۇشىنى ئىشقا ئاشۇرىدۇ. مۆئمىن بەندە ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنى سۆيۈشنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويغاندا، ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ بۇيرۇقلىرىنى بىجا كەلتۈرۈش، ئۇنى ئەمەلىيەتتە ئىجرا قىلىش جەريانىدا بالىغا بولغان سۆيگۈسىنىڭ نورمال ۋە ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن بولۇشىنى ئىشقا ئاشۇرالايدۇ. شۇنداقلا، بالىلىرىغا ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىرىنى ياخشى كۆرۈش ۋە بۇيرۇقلىرىغا بويسۇنۇشتا ياخشى ئۈرنەك بولالايدۇ.

2 ـ سېخىي، مېھماندوست، باتۇر ۋە بىلىم سۆيەر بولۇش.

8861/5409 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «إِنِّي مَجْهُودٌ فَأَرْسَلَ إِلَى بَعْضِ نِسَائِهِ . فَقَالَتْ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا عِنْدِي إِلَّا مَاءٌ ثُمَّ أَرْسَلَ إِلَى أُخْرَى فَقَالَتْ مِثْلَ ذَلِكَ و قُلْنَ كُلُّهُنَّ مِثْلَ ذَلِكَ فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ «مَنْ يُضِيفُه رَحِمَهُ الله»، فَقَامَ رجل من الأنصار فَقَالَ: أَنَا فَانْطَلَقَ بِهِ إِلَى رَحْلِهِ فَقَالَ لِامْرَأَتِهِ هَلْ عِنْدَكِ شَيْءٌ قَالَتْ لَا إِلَّا قُوتُ صِبْيَانِي، قَالَ: فَعَلِّلِيهِمْ بِشَيْءٍ، ونوميهم فَإِذَا دَخَلَ ضَيْفُنَا فأريه أَنَّا نَأْكُلُ، فَإِذَا أَهْوَى بيده لِيَأْكُلَ فَقُومِي إِلَى السِّرَاجِ كي تصلحيه فاطفئيه، ففعلت، فَقَعَدُوا، فَأَكَلَ الضَّيْفُ، وباتا طاويين، فَلَمَّا أَصْبَحَ غَدَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لقَدْ عَجِبَ الله — أو ضحك الله — من فلان وفلانة»* البخاري (4889)، مسلم (2054) .

8861/5409 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: بىر ئادەم پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ: بەكمۇ موھتاجمەن (قورسىقىممۇ ئاچ)، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاياللىرىدىن بىرىگە خەۋەر يوللىغانىدى، "مەندە سۇدىن باشقا (يېگۈدەك) نەرسە يوق "دېگەن جاۋاب كەلدى. ئاندىن يەنە بىر ئايالىغا خەۋەر يوللىغانىدى، ئۇنىڭدىنمۇ شۇنداق جاۋاب كەلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام (تۆۋەت بىلەن) ھەممە ئايالىغا خەۋەر يوللىغان بولسىمۇ، ھېچكىمدىن يېگۈدەك بىر نەرسە چىقمىدى. شۇنىڭ بىلەن: بۇ ئادەمنى بۇ كېچە مېھمان قىلىدىغان بىرى بارمۇ؟ الله ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن، دېگەنىدى، ئەنسارىلاردىن بىرى: ئى رەسۇلۇللاھ! مەن مېھمان قىلاي، دېدى ۋە ئۇ ئادەمنى ئېلىپ كەتتى. ئۆيگە بېرىپ، ئايالىدىن: يېگۈدەك بىر نەرسە بارمۇ؟ دەپ سورىغانىدى، ئايالى: بالىلارنىڭ تاماقىدىن باشقا بىر نەرسە يوق، دەپ جاۋاب بەردى. بالىلارغا بىر ئامال قىلغىن. مېھمان ئۆيگە ئىچىگە كىرگەندە، خۇددى تاماق يەپ ئولتۇرغاندەك تۇس بەرگىن. ئۇ تاماق يېيىشكە باشلىغاندا، چىراغنى ئوڭشىغان بولۇۋېلىپ ئۆچۈرۈۋەتكىن، دېدى. ئايالى ئۇنىڭ ئېيتقىنىدەك قىلدى. مېھمان كىرىپ تاماق يېدى، ئۇلار ئاچ قورساق تۈنىدى. ئەتىسى ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كەلگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: الله (ئەر ئايال) ئىككىڭلارنىڭ بۇ كېچە مېھمىنىڭلارغا قىلغان ئىشىڭلاردىن ئەجەبلەندى، دېدى. (مۇسلىم 2054)

3ـ بالىنىڭ كېسەل بولۇش ۋە ئۆلۈپ كېتىشىگە سەۋر قىلىش ۋە ئاللاھتىن ساۋاب ئۈمىد قىلىش.

2349/1365 – أبو موسى – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إذا مات ولدُ العبد قال الله

لملائكتهِ: قبضتم ولد عبدي؟ فيقولون: نعم، فيقولُ: قبضتم ثمرة فؤاده؟ فيقولون: نعم، فيقول: ماذا قال عبدي؟ فيقولون: حمدك واسترجع، فيقولُ: ابنوا لعبدي بيتًا في الجنة وسمُّوه بيت الحمد))* الترمذي (1021)

2349/1365 ـ ئەبۇ مۇسا ئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر بەندىنىڭ بالىسى ئۆلسە، الله پەرىشتىلەرگە: مېنىڭ بەندەمنىڭ بالىسىنى قەبزى روھ قىلدىڭلارمۇ؟ دەيدۇ، پەرىشتىلەر: شۇنداق، دېيىشىدۇ. الله يەنە: مېنىڭ بەندەمنىڭ يۈرەك پارىسىنى قەبزى روھ قىلدىڭلارمۇ؟ دەيدۇ، پەرىشتىلەر: شۇنداق، دېيىشىدۇ. الله: بەندەم نېمە دېدى؟ دەپ سورايدۇ، پەرىشتىلەر: ساڭا ھەمدى ئېيتتى ۋە: شۈبھىسىزكى، بىز اللهنىڭ ئىلكىدىمىز، يەنە اللهنىڭ دەرگاھىغا قايتىمىز، دېگەن دۇئانى ئوقۇدى، دەيدۇ. الله: ئۇنداق بولسا، ئۇ بەندەمگە جەننەتتە بىر ئۆي سېلىڭلار ۋە ئۇ ئۆينى ھەمدى ئۆيى دەپ ئاتاڭلار، دەيدۇ. (تىرمىزى: 1021)

2452/1432 – أنسُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: دخلنا مع رسولِ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ على أبي سيفٍ القينِ، وكان ظئرًا لإبراهيم فأخذ ابنه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وقبلهُ، وشمَّهُ، ثمَّ دخلنا عليه بعد ذلك، وإبراهيم يجُود بنفسهِ، فجعلت عينا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تذرفان فقال ابنُ عوف، وأنت يا رسول الله، فقال: ((يا ابن عوف إنها رحمةٌ))، ثمَّ أتبعها بأخرى، فقال: ((إنَّ العينَ تدمعُ والقلبَ يخشعُ ولا نقولُ إلاَّ ما يرضِي ربُّنا وإنا بِفِرَاقِكَ يا إبراهيمُ محزونون))* البخاري (1303)، مسلم (2315)، أبو داود (3126)

2452/1432 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىز پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن تۆمۈرچى ئەبۇ سەيفنىڭ قېشىغا كىردۇق. ئۇ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئوغلى ئىبراھىمنىڭ سۈت ئاتىسى ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىبراھىمنى قۇچىقىغا ئېلىپ سۆيدى ۋە پۇرىدى. ئارىدىن مەلۇم مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئىبراھىمنىڭ قېشىغا يەنە كىرسەك، ئۇ جان تالىشىۋېتىپتۇ. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كۆزىدىن ياش ئاققىلى تۇردى. ئابدۇرراھمان ئىبنى ئەۋف: ئى اللهنىڭ رەسۇلى! سەن يىغلاۋاتامسەن (ھالبۇكى، سەن مېيىتنىڭ ئارقىسىدىن يىغلاشنى قاتتىق چەكلەيتتىڭغۇ)؟ دەپ سورىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئى ئەۋفنىڭ ئوغلى! بۇ دېگەن مېھرىبانلىق، دېدى. ئابدۇرراھمان سۆزىنى تەكرارلىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: كۆز يىغلايدۇ، قەلب قايغۇرىدۇ، شۇنداقتىمۇ بىز الله رازى بولمايدىغان سۆزنى قىلمايمىز. ئى ئىبراھىم! بىز سەندىن ئايرىلغىنىمىزغا بەكمۇ قايغۇرىمىز، دېدى. (بۇخارى: 1303)

ھافىز ئىبنى ھەجەر بۇ ھەدىسنى تەپسىر قىلىپ مۇنداق دېدى: ئىبنى بەتتال ۋە باشقىلار بۇ ھەدىس ھەققىدە: بۇ ھەدىس يىغلاشنىڭ ۋە كۆڭۈلنىڭ غەمكىن بولۇشىنىڭ جائىز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلىدۇر، كۆزنىڭ ياش ئاققۇزۇشى ۋە كۆڭۈلنىڭ يېرىم بولۇشى ئاللاھنىڭ غەزىپىگە ئۇچرايدىغان ئىشلارنىڭ سىرتىدا دۇرۇستۇر. بۇ ھەدىستە ئاشكارا بولغان مەنە

شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، بالىنى سۆيۈش، ئۇنى پۇراش، ئىمتىش، كىچىك بالىلارنى زىيارەت قىلىش، بالىلار سەكرات ۋاقتىدا ھازىر بولۇش، بالىلارغا رەھمەت تىلەش، قايغۇرغانلىقىنى بىلدۈرۈشنىڭ شەرىئەتكە مۇۋاپىق ئىشلاردىن ئىكەنلىكى، قايغۇسىنى ئىچىدە تۇتۇشنىڭ ئەۋزەللىكىنىڭ ھۆكمى باردۇر. يەنە بۇنىڭدا باشقا بىر ئادەمگە سۆز قىلغاندا باشقىلارنىمۇ مەقسەت قىلىپ سۆز قىلىشنىڭ جائىزلىقىنىڭ ھۆكمى باردۇر. چۈنكى بۇ يەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بالىغا سۆز قىلىش ئارقىلىق شەرىئەتنىڭ بۇ جائىز ئەمەللىرىنى باشقىلارنىڭ بىلىۋېلىشىغا سەۋەبكار بولغان.

2314/1356 – أبو سعيد – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: قال النِّساءُ للنبيِّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ: غلبنا عليك الرِّجالُ فاجعل لنا يومًا من نفسك فوعدهنَّ يومًا لقيهنَّ فيه فوعظهنَّ وأمرهنَّ فكان فيما قال لهنَّ: ((ما منكنَّ امرأةٌ تقدِّمُ ثلاثةً من ولدها إلا كان لها حجابًا من النار))، فقالت امرأة واثنتين، فقال: ((واثنتين))* البخاري (102)، مسلم (2633)

2314/1356 ـ ئەبۇ سەئىد خۇدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ئاياللار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: ئەرلەر (سەندىن ۋەز نەسىھەت ئاڭلاشتا) بىزدىن ئېشىپ كەتتى. شۇڭا بىز ئۈچۈن مەخسۇس بىر كۈن بېكىتىپ بەرگىن! دېدى. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەخسۇس بىر كۈننى بېكىتىپ، ئۇلارغا ۋەز نەسىھەت، ئەمىر پەرمانلارنى يەتكۈزەتتى. شۇ ۋەز نەسىھەتلەرنىڭ بىرىدە: قايسى بىرىڭلارنىڭ ئۈچ بالىسى ئۆلۈپ كەتسە، ئۇلار ئانىلىرى بىلەن دوزاخنىڭ ئارىسىدا پەردە بولىدۇ، دېدى. بىر ئايال: ئىككى بالىسى ئۆلۈپ كەتسىچۇ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئىككى بالىسى ئۆلۈپ كەتسىمۇ، شۇنداق بولىدۇ، دېدى. (بۇخارى: 102)

2318/1357 – أبو ذر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((ما من مسلمين يموت بينهما ثلاثة أولادٍ لم يبلغوا الحنث إلاَّ غفر لهما بفضل رحمته إياهم))* للنسائي

2318/1357 ـ سەئسەئە ئىبنى مۇئاۋىيە مۇنداق دەيدۇ: مەن ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ: ماڭا ھەدىس سۆزلەپ بەرگىن! دېسەم، ئۇ ماقۇل بولۇپ مۇنداق دېدى: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مۇسۇلمان ئەر ـ خوتۇننىڭ بالاغەتكە يەتمىگەن ئۈچ بالىسى ئۆلۈپ كەتسە، الله تائالا پەزلى رەھمىتى بىلەن ئۇ ئىككىسىنىڭ گۇناھىنى كەچۈرۈۋېتىدۇ. (نەسائى: 1874)

يۇقىرىقى مەزمۇنلاردىن، بىر بالا ئاتا ـ ئانىدىن كېيىن قالسا، ئۇلارغا دۇئا قىلىپ ئۇلارنىڭ دەرىجىسىنى كۆتەرگۈچى، ئاتا ـ ئانىسىدىن بۇرۇن ئۆلۈپ كەتسە، ئۇلارنىڭ جەننەتكە كىرىشىگە سەۋەبچى بولغۇچى ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىبنى قەييۇم: بالا ئاتا ـ ئانىلاردىن كېيىن قالسىمۇ ياكى ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆلۈپ كەتسىمۇ، ئوخشاشلا مۆئمىن ئۈچۈن پايدىلىق، دېگەن.

ئونىنچى باپ. جىسمانىي جەھەتتىن يېتىلدۈرۈش

بالىلارنى جىسمانىي جەھەتتىن تەربىيەلەشنىڭ مەقسىدى ۋە زۆرۈرىيىتى

بالىلارنى جىسمانىي جەھەتتىن تەربىيىلەشتىن مەقسەت: بالىلارنى كىچىكىدىن يېمەك ـ ئىچمەكلەرنى ئىستېمال قىلىشتىكى ساغلىقنى ساقلاش ئۇسۇللىرىغا ۋە تەن ساغلىقىغا پايدىلىق بولغان ھەرخىل تەنتەربىيە ئويۇنلىرىغا ئۆگىتىش ئارقىلىق ئۇلارنى ساغلام، كۈچلۈك ۋە ئەل ئىشلىرىغا يارامىلىق قىلىپ يېتىشتۈرۈش دېگەنلىكتۇر.

بالىلار بالاغەت ياشلىرىغا (قىزلار 12، ئوغۇللار 14 ياشقا) يېتىشى بىلەن ئۇلار ھەرخىل ئويۇن ـ تاماشالار ۋە كۆڭۈل ئېچىشلار ئارقىلىق بوشلۇقلىرىنى تولدۇرۇشقا كىرىشىدۇ. بۇ دەۋر ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئەڭ دىققەتلىك بولۇشىغا تېگىشلىك بولغان ئەھمىيەتلىك بىر دەۋرىدۇر. بالىلارنى بۇ ياشلىرىدا، تەن ساغلاملىقىغا پايدىلىق بولغان پاكىز، تەن ـ تەربىيە ۋە باشقىمۇ ئىجابىي پائالىيەتلەر بىلەن مەشغۇل قىلمىغاندا، ئۇلار جەمئىيەتتىكى تۈرلۈك يامان ئادەتلەرگە ئۆگىنىپ قالغاندىن كېيىن، ئۇلارنى ئەسلىگە قايتۇرۇش قىيىن بولىدۇ، ھەتتا مۇمكىن بولمايدۇ. شۇڭا ئاتا ـ ئانىلار يوقىرىقى مەسئۇلىيەتلىرىنى ئۇرۇنلاش بىلەن بىرگە بالىلىرىنى ئەخلاقسىز، دىيانەتسىز يامان دوستلاردىن ئوزاقلاشتۇرۇشى، جىنسىي ھەۋەسنى ئۆرلىتىدىغان ھاياسىز فىلىملارنى، ئەدەپسىز سۈرەتلىك ژۇرناللارنى كۆرۈشتىن مەنئى قىلىشى ۋە بالىلىرىنىڭ تەن ساغلاملىقىغا ئەڭ زىيانلىق بولغان تاماكا، ھاراق، زىنا ـ پاھىشە قاتارلىق يامان ئىشلاردىن ئۇلارنى قەتئىي چەكلىشى ئىنتايىن زۆرۈردۇر.

بالىلارنى بۇ خىل يامان ئىشلاردىن توسۇشنىڭ بىر چارىسى، ئاتا ـ ئانىلار ئەڭ ئاۋۋال بۇ ئىشلارنى قىلىشتىن ئۆزلىرىنى تارتىشى، ھېچ بولمىغاندا، تاماكىغا ئوخشاش، يالغان سۆزگە ئوخشاش يامان ئەخلاقلارنى تاشلىيالمىغان ئاتا ـ ئانىلار — بۇ ئىشلارنى بالىلىرىنىڭ كۆزىدە قىلماسلىقى لازىم. دۇنيادا ھېچكىم بالىلىرىنىڭ يامان ئەخلاقلارغا ئۆگىنىپ قېلىشىنى ياقتۇرمايدۇ. بۇنداق ئىكەن، بالىلىرىنى بۇ ئىشلاردىن توسۇشتا، ئۇلارنىڭ يۈرۈش ـ تۇرۇشلىرىغا، بارىدىغان سورۇنلىرىغا ۋە ئارىلىشىدىغان دوستلىرىغا ئالاھىدە نازارەتچى بولۇشلىرى كېرەك. ساغلام تەنلىك كىشىلەرنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا، جەمئىيەتكە يەتكۈزىدىغان پايدىلىرى ناھايىتى كۆپتۇر. خەلقىمىزدىمۇ "ساغلام تەندە ساپ ئەقىل" دېگەن ھېكمەت بار. ئەقىللىق، ساغلام تەنلىك بولغان كىشىلەر ئۆزىنىڭ دىنىغا، خەلقىگە ۋە ۋەتىنىگە ئەڭ كېرەكلىك كىشىلەردۇر. ساغلام تەنلىك كىشىلەر ئىبادەتلەرنىمۇ تولۇق ئۇرۇنلىيالايدۇ، دۇنيالىق ئىشلىرىنىمۇ ياخشى ئېلىپ بارالايدۇ.

ئاللاھ تائالا بالىنىڭ جىسمىنىڭ كۈچلۈك ۋە ھەرىكەتچان بولۇشى ئۈچۈن ئويۇن ئويناشنى بالىنىڭ تەبىئىتىدىكى بىر تەبىئىي خۇلق قىلدى. بالىلارنىڭ بالىلىق دەۋرى جانلىقلار دۇنياسىدىكى مەۋجۇداتلارغا سېلىشتۇرغاندا ئەڭ ئۇزۇندۇر. ئۇلارنىڭ جىسمانىي جەھەتتە يېتىلىشىمۇ مۇشۇ ئۇزۇن مۇدەتتە بولىدۇ. بۇ مەزگىلدىن كېيىنكى بەدەن تەرەققىياتى مەيلى ئىچكى ئەزانىڭ تەرەققىياتى بولسۇن ياكى تاشقى ئەزانىڭ تەرەققىياتى بولسۇن، ھەرگىزمۇ بالىلىق دەۋرىدىكى تەرەققىياتتەك بولماي ناھايىتى ئاستا ياكى ئاز بولىدۇ. ئەھۋال شۇنداق ئىكەن، ھەرقانداق بىر ئادەمنىڭ بالىنىڭ بالىلىق دەۋرىدىكى چېنىقىشى ۋە يېتىلىشىگە سەل قاراپ

بالاغەتكە يەتكەن ياكى ئۇنىڭدىنمۇ چوڭ بولغان مەزگىلدە چېنىقتۇرېۋالمىسا، يېتىلدۈرېۋالمىسا دېگەن نەزىرىيەسىنىڭ پۈت تىرەپ تۇرالمايدىغانلىقىنى ئېنىق جەزم قىلالايمىز.

بالا بالىلىق مەزگىلىدە چېنىقىش ۋە يېتىلىشتە زۆرۈر بولغان چېنىقىش ۋە تەربىيىلىنىش ھوقۇقىغا تولۇق ئېرىشىش كېرەك. بۇ ھالقىلىق مەزگىلنى قولدىن بېرىپ قويسا، كېيىن ئۇنىڭ ئورنىنى تولدۇرغىلى بولمايدۇ. ئۆتمۈش زامانىدىكى ئالىملار بالىلارنىڭ ئويۇنىنىڭ ئۇلارنىڭ جىسمانىي جەھەتتىن يېتىلىشىگە پايدىلىق ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتكەن بولۇپ، ئۇلاردىن ئىمام غەزالى مۇنداق دېگەن: بالا مەدرىسىدىكى قۇرئان دەرسى تامام بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ چىرايلىق يوسۇندا ئوينىشىغا ئىجازەت بېرىلىشى لازىم. بۇ ئويۇن ئۇلارنىڭ مەدرىسىدىكى دەرس ئېلىشتىن كېلىپ چىققان ھارغىنلىقىنى ئۇنتۇلدۇرىدۇ. بالا ئويۇن ئوينىغاندا ھارمايدۇ، ئەگەر بالا ئويۇندىن مەنئى قىلىنىپ، داۋاملىق ئوقۇشقىلا زورلانسا، ئۇنىڭ قەلبى ئۆلىدۇ ـ دە، زېھنى كۈچى ئىسراپ بولىدۇ، ھايات ئۇنىڭ ئۈچۈن قىيىن تۇيۇلىدۇ، ئاندىن ئۇ بۇنداق ئىسكەنجىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ھىيلە ـ مىكىر ئىشلىتىشكە ئۆتىدۇ.

بالىنىڭ جىسمانىي جەھەتتە چېنىقتۇرۇلماسلىقى سەۋەبىدىن بالىنىڭ جىسمى كەلگۈسىدە نورمالسىز، كۆرۈمسىز، تەبىئىتى بىنورمال ھالدا چوڭ بولىدۇ. ئەگەر بىز بالىنىڭ بالىلىق دەۋرىدىكى بۇ مۇھىم مەزگىلنى بوشقا ئۆتكۈزۈۋېتىپ قالغاندا بالىنىڭ پات ئارىدا بۇ بالىلىق مەزگىلى بىلەن خوشلىشىدىغانلىقى، ھاياتىدا يېڭى بىر باسقۇچقا قەدەم قويىدىغانلىقى، ئۇ بالاغەتكە يەتكەن ھامان شەرىئەتنىڭ ئاساسىي رۇكۇنلىرىدىن تارتىپ ئەڭ ئاددىي بەلگىلىمىلىرىگىچە ئۇنىڭ بويسۇنۇشى ياكى قارشىلىق قىلىشىدىن ھېساب ئېلىنىدىغانلىقى، ھەقىقىي بىر مۆئمىنگە خاس سالاھىيەت بىلەن ياشاش، دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك ئۈچۈن ئەمەل قىلىشتا كۈچلۈك ۋە ساغلام بولغان بىر جىسمنىڭ لازىم ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغىنىمىزدا، ئىسلامنىڭ بەش ئاساسىدىكى پەرز ئەمەللەردىن باشقا جىھادقا چىقىش، بىلىم ئېلىشقا ئوخشاش پەرز ئەمەللەر ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ۋاجىپ، سۈننەت، نەپلە ئەمەللەرنى ئورۇنلاش ئۈچۈن كۈچلۈك بەدەن بولۇشى كېرەكلىكىنى چۈشەنگىنىمىزدە، بالىنى جىسمانىي جەھەتتىن تەربىيىلەشنىڭ نەقەدەر مۇھىملىقىنى تونۇپ يېتىمىز. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بالىلارنى تەربىيىلەش يولىنىڭ جىسمانىي جەھەتتە تەربىيىلەشتە كۆرسەتكەن يولىغا نەزەر سالساق، ئۇنىڭ مۇنداق تۆت قائىدىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغانلىقىنى بىلەلەيمىز.

بالىنىڭ سۇ ئۈزۈش، ئوق ئېتىش ۋە ئات مىنىشنى ئۆگىنىش ھەققى

ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ: بالىلىرىڭلارغا سۇ ئۈزۈشنى، ئوق ئېتىشنى ۋە ئات ئۈستىدە مۇستەھكەم تۇرۇشنى ئۆگىتىڭلار، دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان. بۇنىڭدىن بالىنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زىكىر قىلغان جىسمانىي جەھەتتىن چېنىقىدىغان تەنتەربىيە تۈرلىرىنى ئۆگىنىشى كېرەكلىكى ئېنىق بولىدۇ. بۇنىڭ بالىنىڭ ھازىرقى ۋە كەلگۈسىدىكى ھاياتىدا ئۆزىگە خاس رولىنىڭ بارلىقى، بۇنداق چېنىقىشنىڭ بالىنىڭ جىسمانىيىتىنى ساغلام يېتىلدۈرۈشكە پايدىسى بولۇپلا قالماي، بەلكى بالىنىڭ ئۆز ـ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسىنى تۇرغۇزۇشىدىمۇ چوڭ رولى بارلىقى مەلۇمدۇر. ئەگەر بۇلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بالىلارنى

چېنىقتۇرۇشقا دالالەت قىلغان سۈننەتكە ئۇيغۇن ئىكەنلىكىنى بىلسەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇلارغا قانچىلىك دەرىجىدە ئەھمىيەت بەرگەنلىكىنى كۆرۈۋالالايمىز. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ كىچىكلىكىدە تاغىسى بەنى نەججارنىڭ بوستانلىقلىرىدا سۇ ئۈزگەن ۋە بالىلار بىلەن بىرلىكتە ئوينىغان ئىدى.

6535/3928 ـ وفي روايةٍ: قال كان رجلٌ من المشركين قد أحرق المسلمين، فقال له النبيُّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ﴿((ارم فداك أبي وأمي))، فنزعتُ له بسهمٍ ليس فيه نصلٌ فأصبتُ جنبه فسقط، فانكشف عورته، فضحك صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴾ حتى نظرت إلى نواجذهِ* مسلم (2412).

6535/3928 ـ بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: مۇشرىكلاردىن بىرى مۇسۇلمانلارنى قاتتىق قىرىۋەتكەن ئىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەئدكە: ئاتە ـ ئات ! ئاتا ـ ئانام ساڭا پىدا بولسۇن! دېدى. سەئد مۇنداق دەيدۇ: بۇنى ئاڭلاپ، ھېلىقى مۇشرىككا ئۇچى يوق بىر ئوقنى ئېتىپ بېقىنىغا تەگكۈزدۇم. ئۇ يەرگە يىقىلىپ، ئەۋرىتى ئېچىلىپ قالغان ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى كۆرۈپ ئېزىق چىشلىرى كۆرۈنگىدەك دەرىجىدە كۈلۈپ كەتتى. (مۇسلىم: 2412)

بالىلار ئارىسىدا تەنتەربىيە مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈشكە ئەھمىيەت بېرىش

بۇ، بالىنى جىسمانىي جەھەتتىن چېنىقتۇرۇشنىڭ ئەڭ ئاساسلىق باسقۇچى بولۇپ، بالىلارنىڭ بەدىنىنى چېنىقتۇرۇش رولىغا ئىگە بولۇپلا قالماي، بەلكى يەنە ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلىدىغان ئويۇن ۋە مەنىۋىيىتىنى روھلاندۇرىدىغان پائالىيەت بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تاغىسىنىڭ ئوغۇللىرى بولغان بالىلار ئارىسىدا يۈگۈرۈش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈپ يۈگۈرۈشتە ئۇتقانلارنى بىرىنچى ۋە ئىككىنچى تۇرگە ئايرىپ ئۇلارنى قۇچاغلاپ قارشى ئالغان ئىدى.

چوڭلارنىڭ كىچىكلەر بىلەن ئوينىشى

بىز بۇ ئۇممەتنىڭ يولباشچىسى، ئاللاھنىڭ بىزگە ئەۋەتكەن رەھمىتى بولغان پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ بالىلار بىلەن بىللە ئوينىغانلىقى ھەققىدىكى بىر قانچە ھەدىسنى بايان قىلدۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇنداق قىلىشى ئاتا ـ ئانىلار ۋە بالىلارنىڭ تەربىيىچىلىرىنىڭ ئۈرنەك ئېلىپ شۇنداق قىلىشىنى ئەمەلىيەت ئارقىلىق تەۋسىيە قىلغانلىقىدۇر.

بالىلارنىڭ بالىلار بىلەن ئوينىشى

كۆپىنچە ئەھۋاللاردا ئاتا۔ ئانىلار ئالدىراش بولغاچقا، بالىلار بىر تۇغقان قېرىنداشلىرى، قوشنا ياكى تۇغقانلىرىنىڭ بالىلىرى بىلەن ئوينايدۇ، ئاتا۔ ئانىلار بالىلىرىنىڭ يامان بالىلار بىلەن ئويناپ، ئۇلاردىن يامان خۇلق ۋە تىل ئۆگىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيدۇ ۋە ئۇلارنىڭ ياخشى ئەدەپلىك بالىلار بىلەن ئوينىشىنى، ئۇلاردىن ياخشى ئۈرنەك ئېلىشىنى خالايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر قانچە قېتىم بالىلارنىڭ ئويناۋاتقان يېرىدىن ئۆتكەندە، بۇ ھەقتە ئۇلارغا بىر نەرسە دېمىگەن ئىدى.

8900/5443 ـ ابن عباس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – : كنت ألعب مع الصبيان فجاء النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ فتواريت خلف باب فجاء فحطأني حطأةً وقال: «اذهب فادع لي معاوية» فجئت فقلت: هو يأكل، ثم قال: اذهب فادع لي معاوية، فجئت فقلت: هو يأكل فقال:« لا أشبع الله بطنه» قال ابن المثنى: فقلت لأمية: ما معنى حطأني قال: قفذني قفذة* مسلم (2604)

8900/5443 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن باللار بىلەن ئويناۋاتاتتىم، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كېلىۋىدى، دەرھال ئىشىكنىڭ كەينىگە مۆكۈۋالدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كېلىپ، قولىنى مۇرەمگە قويدى ۋە: مۇئاۋىيەنى چاقىرغىن! دېدى. دەرھال بېرىپ كەلدىم ۋە: مۇئاۋىيە تاماق يەۋېتىپتۇ، دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ماڭا، يەنە بېرىپ چاقىرىپ كەلگىن! دېدى. مەن يەنە بېرىپ قايتىپ كەلدىم ۋە: مۇئاۋىيە تاماق يەۋېتىپتۇ، دېدىم. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: الله ئۇنىڭ قورسىقىنى تويغۇزمىغاي! دېدى. (مۇسلىم: 2604)

6371/3830 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أن النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ أتاه جبريل وهو يلعب مع الغلمان، فأخذه فصرعه فشق عن قلبه فاستخرجه منه علقةً وقال: هذا حظُّ الشيطان منك، ثم غسله في طستٍ من ذهبٍ بماء زمزم، ثم لأمه، ثم أعاده في مكانه، وجاء الغلمان يسعون إلى أمه يعني: ظئره، فقالوا: إنَّ محمدًا قد قتل فاستقبلوه وهو منتقع اللون، قال أنس: وكنت أرى أثر ذلك المخيط في صدره* مسلم (126).

6371/3830 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام باللار بىلەن ئويناۋاتاتتى، جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ، تۇتقان پېتى يەرگە ياتقۇزدىدە، كۆكسىنى يېرىپ، يۈرىكىدىن بىر پارچە ئۇيۇل قاننى چىقاردى ۋە: مانا بۇ، شەيتانىنىڭ سەندىكى نېسىۋىسى ئىدى، دىدى. ئاندىن يۈرىكىنى ئالتۇن قاچىدىكى زەمزەم سۈيىدە يۇدى، ئاندىن يەملەپ، ئۆز جايىغا قايتۇرۇپ كەلدى. بىللە ئويناۋاتقان باللار: مۇھەممەد ئۆلدى! دېگىنىچە، ئۇنىڭ ئېنىكئانىسىنىڭ يېنىغا يۈگۈردى. ئېنىكئانىسى ئۇنىڭ قېشىغا ماڭدى، مۇھەممەد ئۆڭسۈلى ئۆچكەن هالدا كېلىۋاتاتتى. ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن ئۇنىڭ مەيدىسىدىكى تىكىلگەن جاينىڭ ئىزىنى كۆرگەنىدىم. (مۇسلىم: 126)

7839/4724 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: أتى على النبيُّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ وأنا ألعب مع الغلمان، فسلم علينا، وبعثني إلى حاجةٍ، فأبطأت على أمي، فلما جئت قالت: ما قالت أحبسك؟ قلت: بعثني النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ في حاجةٍ قال: ما حاجته؟ قلت: إنها سرٌ، قالت: لا تحدثن بسر النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ أحداً، قال: أنس:والله لو حدثت به أحداً لحدثتك يا ثابت* البخاري (6289) مسلم (2482)

7839/4724 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن باللار بىلەن ئويناۋاتاتتىم، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قېشىمىزغا كېلىپ سالام بەردى، ئاندىن

مېنى بىر ئىشقا ئەۋەتتى. شۇڭا ئانامنىڭ يېنىغا كەچ قايتتىم. ئانام: نېمە ئۈچۈن كېچىكىپ قالدىڭ؟ دەپ سورىۋىدى، مەن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مېنى بىر ئىشقا ئەۋەتكەن ئىدى، دېسەم، ئانام: نېمە ئىش ئىكەن؟ دەپ سورىدى. مەن: بۇ دېگەن سىر، دېسەم، ئانام: ئۇنداق بولسا، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سىرىنى ھېچكىمگە تىنمىغىن! دېدى. ئەنەس يەنە مۇنداق دېدى: ئى سابىت! اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئۇ سىرنى بىرەر ئادەمگە ئېيتىپ بېرىدىغان بولسام ئىدىم، ساڭا ئېيتىپ بەرگەن بولاتتىم. (مۇسلىم: 2482)

ئەمما قىزلارنىڭ ئويۇنى ئوغۇللارنىڭ ئويۇنىغا ئوخشىمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۆلىمالار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۆۋەندىكى ھەدىسىگە ئاساسلىنىپ، قىزلارنىڭ ئويۇنچۇق ئوينىشىغا رۇخسەت قىلىغان.

8021/4851 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: أن النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ قدم من غزوة تبوك، أو خيبر، وفي سهوتها سترٌ، فهبت الريح فانكشف ناحية الستر عن بناتٍ لعائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –، لِعب، فقال: ((ما هذا يا عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – ؟)) قلت: بناتي ورأى بينهن فرسًا له جناحان من رقاعٍ، فقال: ((وما هذا الذي أرى وسطهن؟)) قلت: فرسٌ. وقال: ((وما هذا الذي عليه؟)) قلت: جناحان قال: ((فرسٌ له جناحان؟)) قلت: أما سمعت أن لسليمان خيلاً لها أجنحة؟ فضحك حتى رأيت نواجذه* أبو داود (4932).

8021/4851 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەبۇك (ياكى خەيبەر) غازىتىدىن قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ تەكچىسىگە پەردە تارتىپ قويۇلغان بولۇپ، پەردە شامالدا قايرىلىپ كېتىۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەن ئوينايدىغان قورچاق قىزلارنى كۆرۈپ قالدىدە: ئى ئائىشە! بۇ نېمە؟ دەپ سورىدى. مەن: قورچاق قىزلىرىم، دەپ جاۋاب بەردىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قورچاقلار ئارىسىدىكى قاناتلىق ئاتنى كۆرۈپ: ئۇنداقتا، بۇ نېمە؟ دەپ سورىدى. مەن: ئۇ ئات، دېسەم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئاتنىڭ ئۈستىدىكىلەرچۇ؟ دەپ سورىدى. ئۇلار ئاتنىڭ قاناتلىرى، دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئاتنىڭمۇ قانىتى بولامدۇ؟ دېگەنىدى، مەن: سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ قاناتلىق ئاتلىرىنىڭ بار ئىكەنلىكىنى ئاڭلىمىغانمىدىڭ؟ دېدىم. بۇنى ئاڭلىغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇبارەك ئېزىق چىشلىرى كۆرۈنگىدەك دەرىجىدە كۈلۈپ كەتتى. (ئەبۇ داۋۇت: 4932)

باللارنىڭ ئوينىشى چەكلەنگەن ئويۇنلار

8016/4847 ـ ابن جبير: مرَّ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – بفتيانٍ من قريش نصبوا طيرًا أو دجاجةً يترامونها، وقد جعلوا لصاحبها كل خاطئةٍ من نبلهم، فلما رأوا ابن عمر تفرقوا، فقال ابن عمر: من فعل هذا؟ لعن الله من فعل هذا، إن النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ لعن من اتخذ الروح غرضاً* البخاري (5514 – 5515)، مسلم (1958).

8016/4847 ـ سەئىد ئىبنى جۇبەيردىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئىبنى ئۆمەر

رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما بىر قۇشنى نىشان ئۈچۈن تىكلەپ قويۇپ ئوق ئېتىپ ئويناۋاتقان بىر توپ قۇرەيشلىك بالىنىڭ قېشىدىن ئۆتۈپ قالدى. كىمنىڭ ئاتقان ئوقى نىشانغا تەگمىسە، شۇ قۇشنىڭ ئىگىسىگە بىر نەرسە بېرەتتى. ئۇلار ئىبنى ئۆمەرنى كۆرۈپلا تارقىلىپ كەتتى، ئىبنى ئۆمەر: بۇنى كىم قىلدى؟ بۇنى قىلغان كىشىگە الله لەنەت قىلسۇن. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جانلىق نەرسىنى نىشان قىلىپ ئوق ئاتقان كىشىگە لەنەت قىلغان، دېدى. (مۇسلىم: 1958)

جىسمانىي جەھەتتىكى چېنىقىشنىڭ بالىلارغا بولغان پايدىلىرى

ئويۇن ئويناش ئەقىلگە يەتكەن بالىلار ئۈچۈن بوش ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈش ھېسابلانسىمۇ، كىچىك ياشتىكى بالىلار ئۈچۈن مۇھىم بىر ئەمەل ھېسابلىنىدۇ، بالىلار ئويۇنغا بېرىلىش بىلەن ئۆزىنىڭ ئەقلى ۋە جىسمانىي ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرىدۇ. ئويۇن ئۇلارنىڭ ئىنكاسىنىڭ تېز بولۇشى، تەپەككۇر ئىقتىدارىنىڭ، مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش يولىنى بىلىشىنىڭ ئەقلىي يوللىرىنى بىلدۈرۈشكە ياردەمچى بولىدۇ. ئاتا- ئانىلارنىڭ يېتەكچىلىكىدە بۇ ئويۇنلار بالىنىڭ ھەر تەرەپتىن تەرەققىي قىلىشىدا مۇھىم روللارغا ئىگىدۇر. مەكتەپ ۋە مەدرىسلەردىكى دەسلەپكى باسقۇچ بالىنىڭ ئويۇن بىلەن ئەقلىي ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشىنىڭ ئەڭ مۇھىم بىر باسقۇچى بولۇپ، بۇ باسقۇچتا بالا پەقەت ئويۇن ئارقىلىق قۇۋۋەتلىك كۈچكە ئېرىشىدۇ. بۇندىن باشقا يەنە بالا ئويۇنلارنى تەكرار - تەكرار ئويناش ئارقىلىق تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەيدۇ، ئويۇنلار ئىچىدە ئۆزىگە ماس كېلىدىغانلىرىنى ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىنىڭ بىر پارچىسى قىلىدۇ. شۇڭا بالىنى تەربىيىلىگۈچىلەر بالىنىڭ ئوينىغان ئويۇنىنى پەقەتلا بىر ئويۇندىن ئىبارەت دەپ قارىماستىن، ئۇنىڭ مۇھىملىقىنى ئېتىبارغا ئالغان ئاساستا قاراش كېرەك. بالىلىرىنى ئۆيدە ئويناشتىن ياكى قوشنىلىرىنىڭ بالىلىرى بىلەن ئويناشتىن چەكلىگەن ئاتا- ئانىلار تەبىئىي ھالدا بالىنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلىش پۇرسىتىدىن چەكلەپ قويغان بولىدۇ. ئويۇنلارنىڭ تۆۋەندىكىدەك بىر قانچە تۈرلۈك پايدىلىرى ۋە قىممىتى باردۇر.

1 - جىسمانىي قىممىتى: ھەرىكەتلىك ئويۇن بالىنىڭ جىسمانىي قۇۋۋىتىنى تەرەققىي قىلدۇرىدۇ. بالا ئويۇن ئويناش ئارقىلىق بىر نەرسىلەرنى كەشىپ قىلىش ۋە تەسەۋۋۇر قىلىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرىدۇ.

2 - تەربىيىۋى قىممىتى: بالىنىڭ ئويۇنى ئۇنى ئوخشىمىغان نەرسىلەر بىلەن تونۇشۇش، ھەر خىل رەڭ ۋە شەكىل، ماددىلارنىڭ نام ۋە سۈپەتلىرى بىلەن تونۇشۇش پۇرسىتىگە ئىگە قىلىدۇ.

3- ئىجتىمائىي قىممىتى: بالا ئويۇن ئارقىلىق باشقىلار بىلەن مۇناسىۋەت ئورنىتىشنى، ئۇلار بىلەن ئۇيغۇشلۇق ئۇسۇلدا ئارىلىشىشنى ئۆگىنىدۇ. شۇنداقلا، ئۆز - ئارا ياردەملىشىش، ھەمكارلىشىش، چوڭلار بىلەن ئالاقىلىشىش، ئىلىم- بېرىم قىلىشنى ئۆگىنىدۇ. بەزىبىر شەيئىلەرنىڭ توغرا ۋە خاتالىقىنى پەرق قىلىشنى ئۆگىنىدۇ.

4- ئەخلاقىي قىممىتى: بالىلار ئويۇن ئارقىلىق يەنە ئەخلاق دائىرىسىگە كىرىدىغان، تەمكىنلىك، ھەققانىيەتچى، ئادىل، ئامانەتكار، سەۋرچان بولۇش ۋە پائالىيەتچان بولۇشتەك

خۇلقلارنىڭ يۇزەكى مەنىسىنى ئۆگىنىدۇ.

5 ـ يېڭىلىق يارىتىش قىممىتى: بالا ئويۇن ئارقىلىق ئۆزىنىڭ يېڭىلىق پەيدا قىلىش ئىقتىدارىنى، تەبىر ۋە تەسەۋۋۇر كۈچىنى نامايەندە قىلىدۇ.

6 ـ ئۆزىنىڭ قىممىتى: بالا ئويۇن ئارقىلىق ئاغىنىلىرى بىلەن مۇئامىلە قىلىشنى، ئۇلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئارتۇقچىلىق ماھارەتلىرىنى تونۇيالايدۇ، ئىقتىدارى يېتىدىغان دائىرىدىكى يېڭىلىقلارنى يارىتىشقا جۈرئەتلىك بولىدۇ. يېڭىدىن دۇچار بولغان مەسىلىلەرگە تاقابىل تۇرۇشنى ئۆگىنىدۇ.

7 ـ ئەقلىي قىممىتى: بالا ئويۇن ئويناش ئارقىلىق دۇچ كەلگەن قىيىن نۇقتىلارنى بىر تەرەپ قىلىش، ھۇدۇقۇش ۋە تەمتىرەشلەرنى بىر تەرەپ قىلىش قاتارلىق مجەزگە ئائىت ئىشلارغا پىشىدۇ. ئائىلىدە چەكلىمىگە بەك ئۇچرايدىغان، باللارغا قاتتىق قول، تەلەپ قىلىدىغانلىرى كۆپ بولغان ئائىلىلەرنىڭ باللىرىنىڭ باشقا باللارغا قارىغاندا، تېخىمۇ قالاق ئويۇنلارنى ئوينايدىغانلىقىنى ھەمدە ئۇلارنىڭ ئويۇنىنى تېخىمۇ كۆپ ئوينايدىغانلىقىنى كۆرىمىز. باللارنىڭ ئويۇنى ئۇلارنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇنغان ئىچى يامانلىق، ھەسەت، چىدىيالماسلىق قاتارلىق يامان خىسلەتلەرنى يوق قىلىش، شۇنداقلا، باللارنىڭ خاراكتېرىنى ياخشىلاشنىڭ بىر ۋاستىسىدۇر.

ئون بىرىنچى باپ. ئىلمىي ۋە پىكرىي جەھەتتە يېتىلدۈرۈش

باللارنى ئىلمىي ۋە پىكرىي جەھەتتىن تەربىيەلەشنىڭ مەقسىدى ۋە زۆرۈرىيىتى

باللارنى ئەقلىي جەھەتتىن تەربىيىلەشتىن مەقسەت:ـ باللارنى كىچىكىدىن شەرىئەت ئىلملىرى، پەن ـ مەدەنىيەت ۋە ھەرخىل پايدىلىق ئىلملەرنى ئۆگىنىشكە تەرغىپ قىلىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ پىكىر دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، ئۇلارنى كېلەچەكتە جەمئىيەتكە پايدىلىق ئىلمىي، مەدەنىي ئىنسان قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقىش دېمەكتۇر. باللارنى كىچىكىدىنلا ئوقۇتۇش ناھايىتى مۇھىمدۇر.

مەلۇمكى، ئوقۇش، ئۆگىنىش ھەر ياخشىلىقنىڭ بېشىدۇر. ئىسلام دىنىنىڭ ئەڭ ئاۋۋالقى چاقىرىقىمۇ كىشىلەرنى ئوقۇشقا چاقىرىشتۇر. چۈنكى مۇسۇلمانلىق ئوقۇش ۋە ئۆگىنىش ئارقىلىق تولۇقلىنىدۇ. بىلىم تۈرلۈك كەشپىياتلارنى ئاچىدۇ. بىلىم قاراڭغۇلارنى يورۇتىدۇ. بىلىملىك كىشىلەر ئۆلمەيدۇ. جەننەتنى قازىنىشمۇ بىلىم بىلەن بولىدۇ. ئوقۇش، ئۆگىنىش، ئاندىن ئالىم بولۇش پەقەت ئەقىل بىلەن بولىدۇ. شۇڭا ئەقىلنى بىلىم ئېلىشنىڭ ئەڭ ئاساسلىق قورالى دەيمىز. ئەقىل ئىنساندىكى ئەڭ قىممەتلىك ۋە ئەتىۋارلىق بىر بايلىقتۇر. ئىنسانلار شۇ ئەقىل بىلەن ئۆزىنىڭ رەببىنى تونۇيدۇ ۋە ئۇنىڭغا ئۆتەشكە تېگىشلىك بۇرچلىرىنى ئۆتەيدۇ. نەتىجىدە، دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك بەخت ـ سائادەتلەرگە ئېرىشەلەيدۇ. ئىنسانلار شۇ ئەقىل بىلەن ئىلىم ـ پەن ساھەسىدە تۈرلۈك يېڭىلىقلارنى، كەشپىياتلارنى ۋە ئىجادىيەتلەرنى يارىتىش ۋە ئېچىش ئارقىلىق ئىنسانىيەتكە ھاياتلىقتا ئۇڭايلىقلارنى يارىتىپ بېرەلەيدۇ. زامانىمىزدىكى پەن ـ تېخنىكا يېڭىلىقلىرىمۇ ئىنسانىيەت ئەقلىنىڭ مەھسۇلىدۇر. شۇڭا ئىسلام دىنى ئەقىلنى قەدىرلەيدۇ ۋە ئۇنى ئۆز ۋەزىپىسىنى قالدۇرۇشقا سەۋەب بولىدىغان بارلىق ئامىللارنى قەتئىي

هارام قىلىدۇ. ئاللاھ ئەقىل ئىگىلىرىنى قەدىرلەپ قۇرئاندىكى كۆپلىگەن ئايەتلەرنىڭ ئاخىرىنى "بۇ ئىبىتقانلىرىمىزدا ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن ئىبرەتلەر بار"، "ئىبرەت ئېلىڭلار ئەي ئەقىل ئىگىلىرى!"، "بۇلارنى پەقەت ئەقىل ئىگىلىرىلا چۈشىنەلەيدۇ "دېگەن جۈملىلەر بىلەن ئاياقلاشتۇرغان. ئەقىل شۇنچىلىك ئەزىز ۋە قىممەتلىك بىر بايلىق بولغان ئىكەن، ئۇنى ئۆز ۋەزىپىسىنى ئۆتەشتىن قالدۇرۇشقا ياكى ئاجىزلاشتۇرۇشقا سەۋەب بولىدىغان بارلىق ئامىللار شەرىئەت ۋە ئەقىلنىڭ بىردەك تەقەززاسى بىلەن قەتئىي هارامدۇر! ئەقىللىق ۋە بىلىملىك بالىلار ئاتا ـ ئانىسىنى قەدىرلەيدۇ، ئاللاھنى، ئۆزىنى، ئاتا ـ ئانىسىنى ۋە جەمئىيىتىنى رازى قىلىشقا تىرىشىدۇ ۋە شۇنداق قىلىدۇ.

ئەۋلاد تەربىيەسىگە ئىسلام دىنىدەك ئېتىبار بەرگەن ۋە ئۇنىڭغا ھېرىسمەن بىر دىن يوقتۇر. تەلىم ـ تەربىيىگە ئىسلام دىنىدەك ئەھمىيەت بېرىپ قارايدىغان ئاڭغا ئىگە باشقا بىر دىن يوقتۇر. بۇ، تارىخ تەرىپىدىن ئىسپاتلانغان شۇنداقلا دىن دۈشمەنلىرىمۇ ئىزچىل ئېتىراپ قىلىپ كېلىۋاتقان ھەقىقەتتۇر.

بالىلاردا بىلىمگە بولغان توغرا پىكىرنىڭ يېتىلىشى ئۈچۈن بىز ئاتا- ئانىلارنىڭ بۇنىڭغا باشلايدىغان ئۇسۇلىنى بايان قىلىپ بېرىشنى ئۆز بۇرچىمىز دەپ بىلدۇق، چۈنكى بۇ مەسىلە بالىنىڭ يېتىلىشىدە، بولۇپمۇ، بىلىمنى سۆيىدىغان بولۇپ يېتىلىشىدە ناھايىتى مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگىدۇر، بالىلارنى بىلىمگە ھەۋەسكار قىلىپ يېتىلدۈرۈشتە ئەڭ ئەھمىيەت بېرىشكە تېگىشلىكى ئەقلىنى يېتىلدۈرۈشتۇر. ئەگەر ئەقىل ساغلام بولسا، ئۇ ئاتا- ئانىنىڭ سىڭدۈرگەن ئەجرىگە چۈشلۇق ئۇلارغا ۋە ئۆزىگە ياخشىلىق ۋە ياخشى ئاقىۋەت ئېلىپ كېلىدۇ، ئەگەر ئەقىل ساغلام بولماي قالسا ئۆزىنىمۇ، ئاتا- ئانىسىنىمۇ بىر ئۆمۈرلۈك ئارماندا قويۇپلا قالماي، ئاخىرەتلىك دۇنياسىنىمۇ يوق قىلىدۇ.

بالىلارنى قايسى پەنلەردە بولمىسۇن، ئوقۇتۇش ياكى ئۇلارغا تىرىكچىلىكنىڭ كەسىپلىرىدىن بىرەر كەسىپ ئۆگىتىش ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۈستىدىكى پەرزەنت ھەقلىرىدىندۇر. بالىلارغا دىنىي بىلىملەردىن ئالدى بىلەن ئىمان ۋە ئىسلامنى ئۆگىتىپ بولغاندىن كېيىن، شەرىئەت ئەھكاملىرىدىن ياخشىلىق ـ يامانلىقنى، هارام ـ ھالالنى، ئەمەل ـ ئىبادەتلەرنىڭ ئۇسۇللىرىنى ۋە باشقىلار بىلەن مۇئامىلە قىلىش قائىدىلىرىنى بىلگەنگە قەدەر ئوقۇتۇش ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۈستىگە ئاللاھ تەرىپىدىن بۇيرۇلغان پەرز ئەيىندۇر. ئەمما بالىلارنى دىنىي ئىلىملەردە بولامدۇ، ياكى پەن بىلىملىرىدە ــ دوختۇرلۇق، تارىخ، جۇغراپىيە، ئاسترونومىيە، فىزىكا، ماتېماتىكا، بىيولوگىيە، پەلسەپە ۋە باشقىلار قاتارلىق پەنلەرنىڭ قايسى بىرىدە ئوقۇتۇپ يېتىشتۈرۈپ چىقىش پەرز كىپايە بولۇپ سانىلىدۇ.

دۇنيادىكى پۈتۈن ئىلىم ـ پەنلەرنى ئوقۇش، ئۆگىنىش مۇسۇلمانلار ئاممىسىنىڭ ئۈستىگە ئاللاھ تەرىپىدىن بۇيرۇلغان پەرزدۇر. ئىسلام دىنى مەدەنىي ۋە ئىلمىي بىر دىندۇر. ئۇ، ئىلىم ـ پەندىن ئايرىلالمايدۇ. ئىسلام دىنىنىڭ ئەڭ ئاۋۋالقى چاقىرىقى بولغان ۋە مۇسۇلمانلارغا پەرز بولۇپ بەلگىلەنگەن "ئوقۇش، ئۆگىنىش "بۇيرۇقى، دىنىي ئىلىملەرگىلا ياكى مەخسۇس بىرەر پەنگىلا قارىتىلغان بۇيرۇق ئەمەس، بەلكى ئۇ، ئىنسانلارغا پايدىلىق بولغان پۈتۈن ئىلىم ـ پەنلەرنىڭ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، ئەلۋەتتە.

بەزى ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلىرىنى ئوقۇتماي ياكى ئۇلارغا بىرەر ھۈنەر ئۆگەتمەي ئائىلىنىڭ ماددىي ئېھتىياجلىرىنى قامداشتا، بەزى بىر قىيىنچىلىقلىرىنى باھانە قىلىپ، ئۆزلىرىگە ياردەمچى قىلىۋېلىشى توغرا ئەمەس. ئۇلار بالىلىرىنىڭ بۇگۈنىنىلا ئويلىماستىن، ئۇلارنىڭ كېلەچىكىنى ئويلىشى لازىم. ئائىلىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى قامداش يالغۇز ئاتىنىڭ ۋەزىپىسى. بالىلىرىنى ۋە ئايالىنى بېقىش ئۇنىڭ ئۈستىگە يۈكلەنگەن پەرزدۇر. بۇ مەسئۇلىيەتكە بالىلىرىنىمۇ قوشۇۋېلىپ ئۇلارنى ئوقۇشتىن ياكى كەسىپ ئۆگىنىشتىن توسۇپ قويغان ھەرقانداق ئاتا ئاللاھنىڭ ئالدىدا چوقۇم جاۋابكارلىققا تارتىلىدۇ. ئۇنداق كىشى بالىلىرىنىڭ كېلەچىكىنى زايا قىلغانلىق سەۋەبى بىلەن گۇناھكار بولىدۇ.

بالىنىڭ بېلىم ئېلىش ھەققى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بالىلارنىڭ بالىلىق دەۋرىدە ئۆگىنىشى ۋە بېلىم تەلەپ قىلىشى ئۈچۈن بىر قائىدىنى ئوتتۇرىغا قويغان بولۇپ، ئىسلام ئۈممىتى بۇنى ئەۋلادتىن ئەۋلادقا داۋام قىلدۇرۇپ كەلدى، ئاتا- ئانىلار شۇنىڭ بىلەن ئەۋلادلىرىنى بېلىم تەلەپ قىلىش ۋە ئۇنى سۆيۈشكە رىغبەتلەندۈرۈپ كەلدى. بېلىم تەلەپ قىلىش بولسا، چوڭ ـ كىچىك، ئەر- ئاياللاردىن ئىبارەت ھەر بىر مۇسۇلمانغا پەرزدۇر. بېلىم تەلەپ قىلىش بەندىنى پەرۋەردىگارىغا يېقىنلاشتۇرىدىغان ئىبادەت ئەمەللىرىنىڭ ئەڭ ئەۋزىلىدۇر. شۇڭا بالىنى بېلىمنى سۆيىدىغان، بېلىم ئېلىشقا ھەۋەس قىلىدىغان قىلىپ يېتىلدۈرۈشنىڭ ئەڭ ياخشى باسقۇچى ئۆسمۈرلۈك دەۋرىدۇر.

ساھابىلار، تابىئىنلار ۋە ھەدىس ئالىملىرى، كىچىكىدىن بېلىم ئۆگىنىشنىڭ، بالىنىڭ بېلىملىك بولۇپ يېتىشىپ چىقىشىدا ئىنتايىن چوڭ تەسىرى بارلىقىنى، ئۇنىڭ چوڭ بولغاندا ئوقۇغان ئىنسانغا نىسبەتەن ئەستە قالدۇرۇش ئىقتىدارى تېخىمۇ كۈچلۈك ۋە تېخىمۇ بەكرەك مۇستەھكەم بولىدىغانلىقىنى تونۇپ يەتكەن ئىدى.

خەتىيب ئەلباغدادى سەلەپ سالىھلارنىڭ ھاياتى ۋە ئۇلارنىڭ بالىلارغا ئەھمىيەت بەرگەنلىكى ھەققىدە بىر قىسىم رىۋايەتلەرنى كەلتۈردى، ھەسەن بەسەرى بىزگە يىشى كىچىكلىرىڭلارنى كەلتۈرۈڭلار، ھەقىقەتەن ئۇلار قەلبلىرى بوش، ئاڭلىغانلىرىنى بەكرەك ياد ئالغۇچى بولىدۇ دېگەن.

بالىنىڭ نىيىتىنى خالىس قىلغان ھالدا قۇرئان ۋە ھەدىسلەردىن بىرەر بۆلۈم بولسىمۇ، ياد ئېلىشى

بىز يۇقىرىقى بايانلىرىمىزدا قۇرئان ۋە ھەدىسلەرنى ياد ئېلىشنىڭ بالىلارنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنى يېتىشتۈرۈشتە قانچىلىك مۇھىم رول ئوينايدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويغان ئىدۇق. شۈبھىسىزكى، ئۇ ئىككىسى بېلىملەرنىڭ نۇرى بولۇپ ئۇ ئەقىللەرنى يورىتىدۇ ۋە ئەقلىي ئىقتىدارىنى كۈچەيتىدۇ. شۇڭا بالا ئاز دېگەندە 30 پارە قۇرئاندىن ئەڭ ئاز بولغاندىمۇ 30 ـ پارە، يەنى ئەمما پارىسىنى بولسىمۇ ياد ئېلىشى، ھەدىسلەردىن ئاز دېگەندىمۇ، ئىمام نەۋەۋىينىڭ قىرىق ھەدىسىنى ياد قىلىشى لازىم.

سەلەپ ـ سالىھلار بالىلىرىنى تەربىيىلەشتە ئالدى بىلەن ئۇلارغا قۇرئان ۋە ھەدىسلەردىن

دەرس بېرەتتى. چۈنكى، بۇ ئىككىسى بالىنىڭ ئىلمنى يېتىلدۈرۈشتە ئىككى ئاساسي رۇكۇندۇر. ئىبنى سىنا ئۆزىنىڭ «سىياسەت» دېگەن كىتابىدا بالا سۆزلەرنى تۇتۇۋالغۇدەك قابىلىيەتكە ئىگە بولغاندا ئۇنىڭغا قۇرئان ئۆگىتىش باشلىنىدۇ ۋە دىن تەلىماتى بېرىلىشكە باشلىنىدۇ، دىگەن.

بالا ئۈچۈن ياخشى ۋە تەقۋادار ئۇستاز ياكى تەربىيىلىگۈچى تۇتۇپ بېرىش

ساھابىلار ۋە سەلەپ ـ سالىھلار بالىلىرى ئۈچۈن ياخشى بىر ئۇستاز تۇتۇپ بېرىش ئىشىغا تولىمۇ ئەھمىيەت بېرەتتى. چۈنكى ئوستاز بولسا، بالىنىڭ تەلىم ئالىدىغان مەنبەسىدۇر، ھەم شۇنداق بىر ئەينەكتۇركى، ئۇنىڭ بارلىق ئەمەلىيىتى ۋە مەنىۋىيىتى بالىغا ئىنتايىن چوڭ تەسىر قالدۇرىدۇ. شۇڭا ئۇلار بالىلىرىغا بېلىم ئېلىشتىن ئىلگىرى بېلىم ئېلىشنىڭ ئەدەپلىرىنى ئۆگىنىشكە يېتەكلەيتتى. ئۇ زامانلاردا ياخشى بىر ئۇستازغا ئېرىشىش ئۇلارنى ئۇزاق سەپەرلەرنى بېسىشقا مەجبۇر قىلسا، ئۇلار بۇنىڭدىن ھەرگىزمۇ يانمايتتى، بەلكى بۇنداق قىلىش ئۇلار ئۈچۈن ياخشى كۆرىلىدىغان ئاسان ئەمەل بولۇپ بىلىنەتتى. بالىلارنىڭ ئۆز يۇرتلىرىدىن باشقا يىراق يۇرتلارغا سەپەر قىلىشى، ئەلۋەتتە، ئاتا ـ ئانىلار ئۈچۈن مۇشەققەت كەلتۇرۇشى تەبىئىي ئەھۋال. لېكىن ئۇلار بالىلىرىنى ساغلام بىر شەكىلدە بېلىمگە ئېرىشتۇرۇش ئۈچۈن بۇ يولدا سەرپ قىلىدىغان مال ـ مۈلۈك قىممەت باھالىق نەرسىلەر ئۈچۈن پەرۋا قىلمايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىبنى سىنا ئۆزىنىڭ «سىياسەت» دېگەن كىتابىدىكى «ئاتىلارنىڭ بالىسى ئۈچۈن قوللىنىدىغان تەدبىرى» دېگەن بابىدا مۇنداق دېگەن: بالا ئۈچۈن ئەقىللىق، دىيانەتلىك، ئەخلاقلىق، بالىلارنى ئوقۇتۇشتا ئىقتىدارلىق، تەمكىن، بىمەنىلىكتىن يىراق بولغان، بالىلارنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى قويۇپ بەرمەيدىغان، قوپال ۋە قاتتىق مۇئامىلىلەردىن خالىي بولغان، تىلى تاتلىق، تەقۋادار، پاكىزە ۋە ئېپپەتلىك بىر تەربىيىلىگۈچى بولۇشى لازىم.

ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ كونا شەيخى ئەللاما مۇھەممەد خىزىر «مۇسۇلمانلارنىڭ پەرزەنتلىرى خرىستىئانلاشتۇرغۇچىلارنىڭ مەكتەپلىرىدە» دېگەن ماقالىسىدا ئىسلام ئۈممىتىنى ئاگاھلاندۇرىدۇ ۋە ئۇلارغا نەسىھەت قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئاتا ـ ئانىلارغا بۇ خىلدىكى مەكتەپلەرنىڭ خەتىرىنى بايان قىلىدۇ. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: كىمكى بالىسىغا ياخشى بىر مۇھىت ھازىرلاپ ئۇنى ياخشى بىر ئۇسۇملۇكتەك قىلىپ ئۆستۈرسە، ئۇ بالا دىلى ساغلام، تىلى پاك، ئائىلىسىگە، دوست ۋە مىللەتنىڭ شەنىنى كۆتۈرۈشكە ئىشلەيدىغان ئادەم بولۇپ چىقىدۇ. ئەمما كىمكى بالىسىغا شۇنداق نەسىھەتلەرنى قىلماستىن، شۇنداق قىلىشتىن ئالىدىغان شۇكۇر نېمەتلىرىنى قوبۇل قىلماستىن، بەلكى پىترىتىدە پاك تەبىئەت بىلەن تۇغۇلغان بالىسىنى بىلىپ تۇرۇپ نە بىر تۇغقاندارچىلىقتا، نە ئەھدىگە رىئايە قىلمايدىغان، ئۇلارغا ھەمىشە ساختىكارلىق ئۆگىتىدىغان، كىشىنىڭ نەپسانىيىتىگە يامانلىقنىڭ ئۇرۇقىنى چاچىدىغان كىشىلەرگە تاپشۇرۇپ بېرىدۇ. ھەممىمىزگە مەلۇمكى، ناچار گىياھ ھوسۇل بەرمەيدۇ. بالىلىرىنى ئاشۇنداق مەكتەپلەرگە ئەۋەتىپ بېرىش بولسا، بىر مۇسۇلماننىڭ ھىدايەت ئۈستىدە بولسا، دىنى ۋە مىللىتىنىڭ سائادىتى ئۈچۈن خۇشال بولىدىغان، ئۇلار ئۈچۈن جان پىدا بولىدىغان ئالالاھنىڭ دىنىدىكى بىر بالىنى ئۆلۈغ دىنغا ئۇرۇش ئاچىدىغان، مۇسۇلمانلىق تۇيغۇسى ۋە غۇرۇرىنى

ئۆلتۈرىدىغان مەكتەپلەرگە تۇتۇپ بەرگەنلىكىدۇر. بۇنداق مەكتەپلەرنى بىزنىڭ دىيارىمىزدا ئېلىپ بېرىلىدىغان خرىستىئانلاشتۇرۇش جەمئىيەتلىرى قۇرۇپ چىقىدۇ. بالىلىرىنى بۇنداق مەكتەپلەرنىڭ قوينىغا ئاتقان كىشىنىڭ مىسالى كەمبەغەللىكتىن قورقۇپ بالىلىرىنى ئۆلتۈرگەن كىشىلەرنىڭ مىسالىغا ئوخشاشتۇر. چۈنكى بۇنداق مەكتەپلەردە دەرس بېرىدىغان ئۇستازلار مۇسۇلمان بالىلىرىغا باشقا دىنلاردىن مەلۇمات ياكى دەرس بېرىدىغانلىقى، بالىلارنى ئۇ دىنلارنىڭ پائالىيەتلىرىنى قىلىشقا ئۈندەيدىغانلىقى، بالىلار ياكى بالىلارغا ئوخشاش دىن ھەقىقەتلەردىن مۇكەممەل خەۋىرى يوقلارغا ئىسلام دىنى ئۇستىدىن ئۇلارغا تەسىر كۆرسىتەرلىك ھالدا تەنە قىلىدىغانلىقى نۇرغۇن ئادەملەرگە ئاشكارا بولۇپ كەتكەن ئەمەلىيەتتۇر. بالىسىنى بۇنداق مەكتەپلەرگە بەرگەن ئاتا- ئانىلارنىڭ گۇناھىنىڭ كەمبەغەللىكتىن قورقۇپ بالىلىرىنى ئۆلتۈرگەندىن ئېغىر بولۇشىدىكى سەۋەب شۇكى، بالىسىنى ئۆلتۈرگەنلەر پەقەت بىر بالىنى ئۆلتۈرگەنلىك گۇناھىنى ئۈستىگە ئالسا، بالىسىنى بۇنداق مەكتەپلەرگە بەرگەنلەرنىڭ بالىلىرى شۇ مەكتەپلەرنىڭ قۇرغۇچىلىرىنىڭ ئارزۇسى بويىچە چوڭ بولۇپ، ئۇلار ئۈچۈن تەشۋىق قىلىدىغانلارغا ئايلىنىپ پۈتكۈل مىللەتنى ئۆلتۈرگەندەك گۇناھنىڭ ئېغىرىنى ئۈستىگە ئالىدىغان بولۇپ چىقىدىغانلىقىدۇر. ھەممىمىزگە مەلۇمكى، مۇنداق مەكتەپلەرنى پۈتتۈرۈپ چىققانلار مۇسۇلمان مىللەتلىرىنىڭ ئۈستىدە ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەندە ئۇلارنىڭ قوپال، مەككار ۋە شەرىئەتكە بى ھۆرمەتلىك قىلىدىغان كىشلەردىن بولۇپ كېتىدىغانلىقى ئېنىق كۆرۈنمەكتىدۇر. بۇ مەكتەپلەرگە بېرىلگەن بالىلار، ئەلۋەتتە، بۇنداق مەكتەپلەردە مەلۇم دەرىجىدە بىلىم ئىگىسى بولۇپ چىقىشى مۇمكىن، بىراق ئۇلارنىڭ دىنى ۋە ئېتىقادىدا تارتقان زىيىنى ئالدىدا بۇنچىلىك بىلىم ھېچنېمىگە دال بولمايدۇ. ئۇ پەقەت ھاۋايى ھەۋەستىن ئىبارەت بىر نەرسە بولۇپ قالىدۇ، خالاس. ئاتا- ئانىلار پاك بالىلىرىنىڭ قولىنى تۇتۇپ دىنىنىڭ شەنىنى ئاياق ئاستى قىلىدىغان، مۇقەددەس دىنغا تەنە ۋە ھاقارەت بولىدىغان مەكتەپلەرگە ئاپىرىپ بېرىدۇ، ئاندىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا بالىدىكى ئۇ پاكلىق ناپاكلىققا، ياخشىلىق يامانلىققا ئايلىنىدۇ. ئاقىۋەتتە، بۇ مەكتەپلەرنى قۇرغۇچىلارنىڭ مەقسىتىگە لايىق بولۇپ مەكتەپ پۈتتۈرىدۇ.

ئەرەب تىلىنى ياخشى ئۆگىتىش

ئۆز ئانا تىلى پىششىق ئىگەللىگەندىن كېيىن، ئەرەب تىلى ئۆگىنىش ناھايىتى مۇھىم. چۈنكى ئەرەب تىلى مۇقەددەس دىنىمىز بىلىملىرىنىڭ ئاچقۇچىدۇر. ھەممىمىزگە مەلۇم بولغىنىدەك، ئەرەب تىلى قۇرئان كەرىم ۋە ھەدىس شەرىپىنىڭ تىلىدۇر. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەرەب تىلىنى ياخشى ئىگىلەشكە رىغبەتلەندۈرگەن ۋە بالىلارنىڭ ئۇنى ياخشى ئىگىلىشىگە كۆپ ئەھمىيەت بەرگەنلىكىدىن بەدىرىدە ئەسىرگە چۈشكەنلەردىن ئۇلارنىڭ مۇسۇلمان بالىلىرىغا ئوقۇشنى ۋە يېزىشنى ئۆگىتىشنى ئۇلارنىڭ ئۆزىنى ئەسىرلىكتىن قۇتۇلدۇرۇشنىڭ بەدىلى بولۇشنى تەلەپ قىلىپ، ئۇلاردىن ھەر بىرى ساھابىلارنىڭ بالىلىرىدىن ئونىغا ئەرەب تىلىنى ياخشى ئۆگىتىش شەرت قىلىنغان.

چەتئەل تىلىنى ياخشى ئۆگىنىشكە ئىلھاملاندۇرۇش

بالا ئانا تىلىنى ياخشى ئۆگىنىپ، قۇرئان ھەدىستىن بىرەر بۆلەك ياد ئېلىپ بولغاندىن

كېيىن، چەتئەل تىلىنى ئۆگىنىشى ياخشىدۇر. چۈنكى چەتئەل تىلىنى بىلىش مۇسۇلمانلارنىڭ دۈشمەنلىرىنىڭ سۇيىقەستلىرىنى بىلىشكە، ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇشقا ياكى تاقابىل تۇرىدىغان پائالىيەتلەرنى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىشقا، ئۇلارنىڭ بۇزغۇنچىلىقى، ھىيلە ـ مىكىرلىرىدىن ساقلىنىشقا، ئىلغار تېخنىكىلارنى قوللىنىپ، مۇسۇلمانلار ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا پايدىسى بار. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەككىدىن مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ كەلگىنىدە، تىل ئۆگىنىش يولىنى تۇتقان ئىدى.

319/168 – زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ–: أَمَرَنِي رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ فتعلمت (لَهُ) كِتَابِ يَهُودَ بالسريانية وقَالَ: ((إِنِّي وَالله مَا آمَنُ يَهُودَ عَلَى كِتَابِي)) فَمَا مَرَّ لِي نِصْفُ شَهْرٍ حَتَّى تَعَلَّمْتُهُ وحذقته، فَكنت أكتب له إليهم وأَقَرَأَ لَهُ كُتبَهُمْ* رواه البخاري معلقا في باب، الترمذي (2715)، أبو داود (3645)

319/168 ـ زەيد ئىبنى سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېنى يەھۇدىي يېزىقى (سۇريانى يېزىقى) نى ئۆگىنىشكە بۇيرۇپ: اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن يەھۇدىيلارنىڭ (يەنى يەھۇدىي كاتىبلارنىڭ) ماڭا يېزىپ بەرگەن خېتىگە ئىشەنچ قىلمايمەن دېدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇنى يېرىم ئاي ئىچىدە تولۇق ۋە مۇكەممەل ئۆگىنىپ بولدۇم. شۇنىڭدىن كېيىن رەسۇلۇللاھ ئۇلارغا مەكتۇپ يازماقچى بولسا، مەن يېزىپ بېرەتتىم. ئۇلار رەسۇلۇللاھقا مەكتۇپ يازسا، ئۇنىمۇ مەن ئوقۇپ بېرەتتىم. (تىرمىزى: 2715)

ئۆزى قىزىقىدىغان پەننى ئۆگىنىشكە پۇرسەت يارىتىپ بېرىش

بىز يۇقىرىدا زەيد ئىبنى سابىتنىڭ سۇريانىيچىنى ئۆگىنىشكە بۇيرۇلغاندىن كېيىن، ئۇنى ناھايىتى تېزلا ئۆگەنگەنلىكىنى بايان قىلىپ ئۆتتۇق. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلار تاللاپ ئالدىغا كەلتۈرگەن بۇ بالىنىڭ ئىقتىدارىغا قاراپ، ئۇنىڭغا تىل ئۆگىنىشنىڭ ئاسان توختايدىغانلىقىنى جەزىم قىلغاندىن كېيىن، شۇنداق بۇيرىغان. دېگەنىدەك، ئۇ بۇ تىلنى ناھايىتى تېزلا ۋايىغا يەتكۈزۈپ پۇختا ئىگەللىگەن. بىرىنىڭ بىلىم ئېلىشىنىڭ تېز ۋە ئاستىلىقى ئۇنىڭ قىزغىنلىقى ۋە ئۇنىڭ شۇ بىلىمنى ئېلىشقا مۇۋاپىق بولۇشى بىلەن مۇناسىۋەتلىكتۇر. شۇڭا سەلەپ ئالىملىرىمۇ بۇ يولنى تۇتقان ئىدى.

ئۆيدە ياخشى بىر كىتابخانىنىڭ بولۇشى ۋە ئۇنىڭ بالىغا بولغان تەسىرى

بالىنىڭ قۇرئان، ھەدىس ۋە تىل ئۆگىنىشى ئۈچۈن ئۆيدە ئۇ قىزىقىدىغان ۋە پايدىلىنىدىغان ئىلمىي ۋە ئىسلامىي كۇتۇپخانا، ھېچ بولمىغاندا بىر كىتاب قويۇلىدىغان ئۇستەل بولۇشى كېرەك.

سەمۇرە ئىبنى جۇندۇب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نۇرغۇنلىغان ھەدىسلەرنىڭ ھەممىسىدىن بىر نۇسخىدىن ـ بىر نۇسخىدىن جەملەپ ئوغلى ئۈچۈن قالدۇرغان. ئۇغلى ئۇنىڭدىن باشقىلارغا رىۋايەت قىلىپ بەرگەن. ئەسلىدە سەمۇرەنىڭ ئوغلىغا قالدۇرغىنى رىسالە شەكلىدە يوللانغان ھەدىسلەر ئىدى.

شېھىت ئىمام ئىبنى تەيمىيە ياكى ھەسەنۇلبەننا كىتابىدا ئۆيلەردە كىتاب بولۇشنىڭ

مۇھەملىقىنى، ئۆزىنىڭ «ئۆسمۈرلەرنى ئىسلام تەربىيىسىدە خالىس تەربىيىلەشنىڭ ئەڭ جانلىق ۋەسىلىلىرى» دېگەن رىسالىسىدە تەكىتلەپ مۇنداق دەيدۇ: ئۆيدە ئاز بولسىمۇ كىتابنىڭ بولۇشىغا ئەھمىيەت بېرىش، ساقلىنىدىغان كىتابلار ئىسلام تارىخى، سەلەپ ـ سالىھلارنىڭ ھاياتى، ئەخلاق، ھېكمەت، ئىسلامىي چاقىرىقلار ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش مەسىلىلەر ھەققىدە يېزىلغان كىتابلارنى ئۆز ئىچىگە ئېلىشى كېرەك. ئۆيدە سالامەتلىك ئۈچۈن كىچىك بىر دورا ساندۇقى ساقلاش زۆرۈر بولغىنىدەك، ئەقىللەرنى ئىسلاھ قىلىش ئۈچۈن ئۆيدە كىتابخانىنىڭ بولۇشىمۇ ناھايىتى مۇھىمدۇر. ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ پايدىسى بولمىغان، تۇترۇقسىز كىتابلارنى ئوقۇشىغا بىۋاستە قارشى پوزىتسىيە بىلدۈرۈش ئارقىلىق چەكلىمەستىن، بەلكى ئۇنىڭ ئورنىغا بالىلارنىڭ دىققىتىنى تارتىدىغان پايدىلىق ۋە قىزىقارلىق كىتابلارنى ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق توسۇش ۋە بۇ كىتابلارنى ئوقۇشقا قىزىقتۇرۇش كېرەك.

بالىلارغا تارىختىكى سالىھ ئالىملارنىڭ بالىلىق دەۋرلىرىدىكى بىلىم تەلەپ قىلىشقا ئائىت ئىش ـ ئىزلىرىنى سۆزلەپ بېرىش

قىسسە ۋە ھېكايىلەر بالىلارنىڭ دىققىتىنى تارتىدۇ، ئۇلارنىڭ قىزىقىشىنى قوزغايدۇ، قىزىقارلىق ۋە يەڭگىل بىلىنىدۇ. قىسسە ۋە ھېكايە قىلىش بولسا، ئاللاھ تائالانىڭ مۇقەددەس كىتابىدا قەيت قىلىنغان ھېكمەتلىك يولدىن بىرىدۇر. شۇنداقلا، بۇ يەنە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەۋلاد تەربىيىلەشتە قوللىنىشنى تەۋسىيە قىلغان يوللاردىن بىرىدۇر. بالىلار بۇنداق يول ئارقىلىق تەربىيىلىنىشكە ئېرىشەلىسە، ئىنتايىن پايدىلىق تەربىيىلەش ۋاستىسىدىن بىرىگە ئېرىشكەن بولىدۇ.

ئون ئىككىنچى باپ. ساغلاملىق ۋە پاكىزلىق جەھەتتىن يېتىلدۈرۈش

شۈبھىسىزكى، ئىسلام دىنى بارلىق ئىنسانلارنىڭ سالامەتلىكىگە ئالاھىدە ئېتىبار بەرگەن ۋە ئۇنىڭ يوللىرىنى ئېنىق كۆرسىتىپ بەرگەن دىندۇر. دىنىنىڭ نۇرغۇن بەلگىلىمىلىرى ۋە رۇكنىلىرى، بۇيرۇقلىرى ئاساسەن ئىنسان جىسمىنىڭ ساغلاملىقىنى كۆزدە تۇتقان ھالدا ئوتتۇرىغا قويۇلغاندۇر. ئىنساننىڭ بەدىنى ئىنسان ئۈچۈن بىر ئامانەت بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى ئاسراش ۋە ئۇنىڭ ھەققىنى ئادا قىلىش ۋاجىپتۇر. ھەتتا ئۇنى داۋالاشنى، يەنى ئاللاھ ئىنسانغا تەقدىر قىلىپ بېكىتكەن كېسەلدىن ئىبارەت تەقدىرنى داۋالاش ئارقىلىق ساقايتىشقا تىرىشىشنى ئاللاھتىن شىپالىق سوراش بىلەن بىرگە ئېلىپ بېرىشقا بۇيرىدى.

7476/4501 ـ أسامةُ بن شريك – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعهُ: ((تداووا؛ فإنَّ الله لم يضع داءً إلا وضع له دواءً، غير داءٍ واحدٍ وهو الهرمُ))* أبو داود (3855) الترمذي (2038) ابن ماجة (3436)

7476/4501 ـ ئۇسامە ئىبنى شەرىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: داۋالىنىڭلار، چۈنكى الله ئەززە ۋەجەللە ياراتقان ھەرقانداق كېسەللىكنىڭ داۋاسىنى بىللە ياراتقان، پەقەت بىر كېسەللىككىلا داۋا ياراتمىغان، ئۇ بولسىمۇ قېرىلىقتۇر. (ئەبۇ داۋۇت: 3855)

بىرىنچى، جىسمانىي جەھەتتىن يېتىلدۈرۈشنىڭ ساغلاملىققا بولغان تەسىرى

بەدەننى چېنىقتۇرۇش بالىنىڭ جىسمىنىڭ ئىنتايىن كۈچلۈك بولۇشىنىڭ ئاساسلىق سەۋەبلىرىدىن بىرىدۇركى، بەدەن قۇۋۋىتى كۈچلۈك بولغان بالىنىڭ كېسەللىككە قارشى تۇرۇش كۈچىمۇ كۈچلۈك بولىدۇ. ئاللاھ باشقا بىر سىناقنى ۋە باشقا بىر مۇسىبەتنى ئىرادە قىلمىغانلا بولسا، بالىنىڭ بەدىنى كېسەللىكنى ئۆزلىكىدىن قوبۇل قىلمايدىغان هالدا كۈچلۈك بولىدۇ. بىز ئادەتتە قانداقلا بىر دوختۇرنىڭ ئالدىغا بارغىنىمىزدا، ئۇنىڭ تەن ساغلاملىقىنى ساقلاشقا بەرگەن تەۋسىيىلىرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بىزگە كۆرسەتكەن يولىيورۇقلىرىنىڭ نەقەدەر توغرا ۋە ھېكمەتلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالايمىز. بىزنىڭ سۇ ئۈزۈش، ئوق ئېتىش، ئات مىنىش، يۈگۈرۈش ۋە چېلىششتەك چېنىقىش ۋە تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىنىڭ بالىنىڭ مەنئۇيىتىنى بېيىتىپلا قالماي، ئۇنىڭ تېنىنىڭ سالامەت بولۇشىغا پايدىلىق ئىكەنلىكىدە كۆپ توختىلىشىمىزنىڭ هاجىتى يوق. چۈنكى بۇ ھەممىگە ئومۇم بولغان ئۇقۇمدۇر.

مىسۋاك ئىشلىتىشكە ئادەتلەندۈرۈش

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مىسۋاك ئىشلىتىشنى كۆپ قېتىم تەكىتلىگەنلىكى ھەممىمىزگە مەلۇمدۇر. ھەتتا ئۇ «ئەگەر ئۈممىتىمگە تەس كېلىپ قالمىسۇن دېمىسەم، ئۇلارنى ھەر نامازدا مىسۋاك ئىشلىتىشكە بۇيرىغان بولاتتىم » دېگەن. ئەگەر بالا چىشلىرىنى چوتكىلاشقا ئادەتلەنسە ۋە ئۇنى داۋاملاشتۇرسا، چىشلارنىڭ چۈرۈشى ۋە شالاڭ چىقىشىغا ئوخشىغان نۇرغۇنلىغان چىش ۋە ئېغىز كېسەللىكلىرىنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ. يېڭى تىبابەتچىلىك مىسۋاكنىڭ پايدىلىرىنى، ئۇنىڭ چىشلارنى تازىلاشتا ۋە چىش مىلىكلىرىنى كۈچلەندۈرۈشتە ئالاھىدە رولغا ئىگە ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. ئەراك دەرىخىدىن ۋە باشقا مىسۋاك قىلىشقا يارايدىغان دەرەخلەردىن ئېلىنىدىغان مىسۋاك باھاسى ئەرزان بىر ماتېرىيال بولۇپ ئۇ ئەرەب دۆلەتلىرىدە كۆپتۇر. ئېمام نەۋەۋىي سەھىھ مۇسلىمنىڭ شەرھىسىدە چىشنى تازىلاش ئۈچۈن ئەراك دەرىخىدىن باشقا نەرسىلەرنى ئىشلىتىشنىڭمۇ جائىزلىقى، چىشنى تازىلايدىغان ھېچنېمە تېپىلماي قالغاندا قولنىڭ بارماقلىرى ۋە ياكى قاتتىق رەختكە ئوخشاش نەرسىلەر بىلەن تازىلىسىمۇ بولىدىغانلىقىنى قەيت قىلغان. مۇھىم بولغىنى بالا مىسۋاك ئىشلىتىشتىن ئىبارەت بۇ سۈننەتكە ئادەتلىنىشى ۋە مەيلى قايسى ئۇسۇلدا بولسۇن چىشلىرىنى تازىلىشى كېرەكلىكىنى بىلىشى لازىم.

بالىنىڭ تازىلىقىغا ۋە تىرناقلىرىنى ئېلىپ تۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىش

تازىلىق ئىسلام ئەركانلىرىدىن بىر رۇكنىدۇر. ناماز ئوقۇماقچى بولغان بالا تاھارەت ئېلىشى، ناماز ئوقۇيدىغان يەرنىڭ پاك بولۇشىغا دىققەت قىلىشى ۋە كىيىملەرنىڭ پاك بولۇشىغا دىققەت قىلىشى لازىم. بۇلارنىڭ ھەممىسى بالا يەتتە ياشقا كىرگەندە قوبۇل قىلمىسا بۇيرۇلىدىغان، ئون ياشقا كىرگىچىلىكمۇ ئادا قىلمىسا ئۇرۇلىدىغان، نامازنى ئادا قىلىش ئۈچۈن قىلىنىدىغان هازىرلىقلاردۇر.

يېمەك ـ ئىچمەكتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننەتلىرىگە ئەگىشىشكە يېتەكلەش

يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكەن يېمەك ـ ئىچمەك ئەدەپى توغرىسىدىكى بابتا بالىنىڭ

ئۆزىنىڭ ئالدىدىن يېيىشى، قوللىرىنى داستىخاننىڭ ھەممە تەرەپلىرىدە يۈگۈرتۈپ يۈرمەسلىكى توغرىسىدىكى ئەدەپلىرى بايان قىلىنغان ئىدى. ئەگەر بالا تاماق يېگەن ۋاقتىدا تويغان ھالدا تاماق يېمەسلىك سۈننىتىگە بويسۇنسا، بەدىنى ۋە ئىچكى ئەزالىرىغا يېتىدىغان كېسەللىكلەردىن ساقلىنىشى ئۈچۈن كاتتا بىر ئۆتۈققا ئېرىشكەن بولىدۇ.

5502/3288 ـ مىقدام ئىبنى مەئدىكەرب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم: ئادەم بالىسىنىڭ تويمايدىغان قورسىقىدىنمۇ يامان نەرسە يوق. ئەسلىدە ئادەم بالىسىغا ھاياتىنى ساقلىيالىغۇدەك بىر قانچە لوقما كۇپايە قىلىدۇ. ئەگەر كۆپرەك يېمىسە بولمايدىغان بولۇپ قالسا، قورساقنىڭ ئۈچتىن بىرىگە تائام يېسۇن. ئۈچتىن بىرىگە سۇ ئىچسۇن ۋە ئۈچتىن بىرىنى نەپەسلىنىشى ئۈچۈن بوش قويسۇن!. (تىرمىزى: 2380)

5578/3330 ـ أَنَسٌ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أَنَّ النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَتَنَفَّسُ إذا شرب ثَلاثًا* وزاد ويقول: ((إِنَّهُ أَرْوَى وَأَبْرَأُ وَأَمْرَأُ))* البخاري (5631)، مسلم (2028).

5578/3330 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سۇ ئىچكەندە ئۈچ قېتىم تىنىپ ئىچەتتى. يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق كەلگەن: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: سۇ ئىچكەندە ئىككى ـ ئۈچ قېتىم تىنىپ ئىچىش ئۇسسۇزلۇقنى ئوبدان قاندۇرىدۇ، تەننى ساغلام قىلىدۇ ۋە بەدەنگە ئاسان سىڭىدۇ، دېگەن. (مۇسلىم: 2028)

بالىنى ئوڭ تەرەپنى بېسىپ ئۇخلاشقا ئادەتلەندۈرۈش

بۇنداق قىلىش مۇسۇلمانلارنىڭ ساغلاملىقى ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يولغا قويۇپ بەرگەن كۆرسەتمىسىدۇر. ئۇنىڭ سالامەتلىك ئۈچۈن ناھايىتى پايدىلىق تەرەپلىرى باردۇر.

9360/5728 ـ وفي رواية: قال لي النبي صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إذا أتيت مضجعك فتوضأ وضوءك للصلاة ثم اضطجع على شقك الأيمن وقل .....» وفيه: «واجعلهنَّ آخر ما تقول» فقلت: أستذكرهن: وبرسولك الذي أرسلت، فقال :«لا. ونبيك الذي أرسلت »* البخاري (6311)، مسلم (2710)، أبو داود (5046)، الترمذي (3394)

9360/5728 ـ بەرا ئىبنى ئازىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا: ئۇخلاش ئۈچۈن ياتماقچى بولغىنىڭدا، نامازغا تاھارەت ئالغاندەك تاھارەت ئالغىن، ئاندىن ئوڭ تەرىپىڭنى بېسىپ ياتقىن ۋە: ”ئى الله! ئۈمىد قىلغان ۋە سەندىن قورققان ھالدا ئۆزۈمنى ساڭا تاپشۇردۇم، ساڭا يۈزلەندىم، ئىشلىرىمنى ساڭا ھاۋالە قىلدىم ۋە ساڭا تاياندىم. سەندىن باشقا پاناھگاھىممۇ يوق، قۇتۇلدۇرغۇچىممۇ يوق. مەن سەن نازىل قىلغان كىتابقا، سەن ئەۋەتكەن پەيغەمبەرگە ئىمان ئېيتتىم “دېگىن! شۇنىڭ بىلەن، سەن شۇ كېچىسى ئۆلۈپ كەتسەڭ، ئىمان بىلەن كېتىسەن. بۇ سۆزلەر سېنىڭ شۇ كۈندىكى ئەڭ ئاخىرقى سۆزۈڭ بولسۇن دېدى. مەن (راۋى): بۇ دۇئانى بەرا ئىبنى ئازىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ ئالدىدا

قايتىلاپ: سەن ئەۋەتكەن ئەلچى (رەسۇل)گە، دەپ ئوقۇغانىدىم. ئۇ: ياق، سەن ئەۋەتكەن پەيغەمبەر(نەبىي)گە، دەپ ئوقۇ! دېدى. (بۇخارى: 6311)

بالىنىڭ تەبىئىي ئۇسۇلدا داۋالىنىشىغا ئەھمىيەت بېرىش

بەدەندىكى ئەزالارنى ئۆۋىلاش ۋە مۇجۇش ئىنسان ھاياتىنىڭ ھەممىسى موھتاج بولىدىغان بىر ئەھۋالدۇر. بالا ئاتا- ئانىسى ياكى تەربىيىلىگۈچىسىنىڭ يېتەكلىشى بىلەن بەدەنلىرىنى مۇجۇپ تۇتۇشنى مەشق قىلىپ كۆنىدۇ. شۇنىڭ بىلەن، كەلگۈسىدە ئەسقاتىدىغان بۇنداق بىر ياخشى ماھارەتنى باللىقتىن باشلاپلا يېتىلدۇرگەن بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام باللارغا بۇنى ئۆگەتكەن ۋە ئۆزىنىڭ مۇبارەك بەدىنىنى مۇجۇتۇش ئارقىلىق باللارنى مەشق قىلدۇرغان ئىدى.

خۇپتەن نامىزىدىن كېيىنلا ئۇخلاپ، بامدات نامىزىغا بالدۇر تۇرۇشقا ئادەتلەندۈرۈش

بالا بامدات نامىزىنى ۋاقتىدا ئادا قىلىشقا ئادەتلىنىشى لازىم. بالا بالدۇر ئۇخلىغاندىلا ئاندىن ئەتىسى سەھەردە بامدات نامىزىغا تۇرالايدۇ. ئۇنىڭ ئىككىنچى كۈنى سەھەردە روھلۇق، جانلىق تۇرۇشى ئۈچۈن قانغۇدەك ئۇخلىغان بولۇشى كېرەك. قانغۇدەك ئۇخلىشى ئۈچۈن بۇرۇن يېتىشى لازىم. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ بۇنىڭغا رىئايە قىلغانلىقى ئۈچۈن خۇپتەن نامىزىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە ئوقۇشقا كېلىشتىن بۇرۇن باللىرىنى ئۇخلىتىپ قوياتتى.

مۇسۇلمان باللىرى دىنىنىڭ پەرزلىرىنى ئادا قىلىشقا ئادەتلىنىشى ئۆز نۆۋىتىدە ئۇلارنى بەدەننى قۇۋۋەتلەيدىغان ئوكسىگىن بىلەن تەمىنلىنىش پۇرستىگىمۇ ئىگە قىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ روھى نامازدا، جىسمى پاك ۋە پايدىلىق ھاۋادا قۇۋۋەتلىنىدۇ. چۈنكى سەھەر ۋاقتىدا ئۆكسىگىن تەركىۋىدىكى زەرەتلەر تارقىلىدىغان بولۇپ، بۇنىڭغا پەقەت سەھەر تۇرغان ئادەملەرلا ئېرىشەلەيدۇ. تىببىي بىلىملەر بۇ پايدىلىق گازنىڭ پەقەت ۋە پەقەت سەھەر ۋاقتىدىلا تارقىلىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ بەدەندىكى ھۈجەيرىلەرنىڭ ھەرىكىتىنى جانلاندۇرىدىغانلىقىنى، شۇنداقلا كۆپىلگەن كېسەللىك ئۈچۈن شىپالىق رولى بارلىقىنى ئىسپاتلىماقتا. دېمەك، بۇ پايدىلىق زەرەت گاز سەھەر تۇرغان ھەر بىر جانلىق ئۈچۈن پايدىلىق بولغىنىدەك، باللاردەك ئۆسۈپ يېتىلىۋاتقان ياش نوتىلار ئۈچۈن تېخىمۇ پايدىلىق بولغان قۇۋۋەتلەندۈرگۈچى كۈچتۇر.

يۇقۇملۇق كېسىلى بار باللاردىن يىراق تۇتۇشقا دىققەت قىلىش

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يۇقۇملۇق كېسەلگە گىرىپتار بولغان كىشىلەرنىڭ ئىنسانلار توپلىنىدىغان يەرلەرگە كەلمەسلىكى ۋە ئۇلارنى ھېچبىر كىشىنىڭ زىيارەت قىلماسلىقىنى پۈتكۈل ئۇممەتنىڭ چوڭ ـ كىچىك، ئەر- ئايال ھەممىسىگە جاكارلىغانىدى. كىچىك ياشتىكى باللارنىڭ بەزىلىرىگە يۇقۇملۇق كېسەل يۇقۇپ قالىدۇ، شۇنداق بولۇپ قالغان ئەھۋالدا ئاتا- ئانىلار ياكى بالىنىڭ كېسىلىنى باققۇچىلار قوشنىلار ۋە خىش- ئەقرىبالىرىنىڭ، تونۇشلىرىنىڭ يېنىغا زىيارەت ئۈچۈن بارغاندا، باللارنى ئېلىپ بارماسلىقى لازىم. شۇنداقلا، ئۇلارمۇ بالىنىڭ بۇ كېسىلىنى يوقلاپ كەلمەسلىكى لازىم. بۇنداق قىلىش چەكلىنىدۇ. شۇنىڭدەك، يەنە ئاتا- ئانا بولغۇچىلار يۇقۇملۇق كېسەل بولۇپ قالغان بالىسىنى باشقا باللىرىدىنمۇ ئايرىشى كېرەك. بۇنداق قىلغاندا بالىغا روھىي جەھەتتىن ئازاب بولماسلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا پەيغەمبەر

ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇنداق قىلىشقا بۇيرىغانلىقى مۇسۇلمانلارنىڭ بالىلىرىنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى سۆيىدىغانلىقى، ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىدىغانلىقى ۋە ئۇنىڭ دەۋىتىنى قوبۇل قىلىدىغانلىقى توغرىسىدا نەسىھەت قىلىشى كېرەك. بۇنداق قىلىش بالىنىڭ بۇنى قوبۇل قىلىشى ئۈچۈن تېخىمۇ پايدىلىقتۇر.

بالىلارغا ھەسەتخورنىڭ كۆزى ۋە جىننىڭ زىيانكەشلىكىدىن ساقلىنىدىغان دۇئالارنى ئوقۇش

بۇنداق دېمىدە بىلەن داۋالاش ئۇسۇلىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پەقەت بالىلار ئۈچۈن قوللانغان بولۇپ، بۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بالىلارنىڭ سالامەتلىكى ۋە ساغلاملىقىنى ئاسراشتىكى ئاساسلارنىڭ بىرىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئۇسۇلنى قوللىنىپلا قالماي، يەنە ئاتا- ئانىلارنىمۇ شۇنداق قىلىشقا بۇيرىغان.

7564/4545 ـ أسماء بنتُ عميسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – قالت: يا رسول الله: إنَّ ولد جعفرٍ تُسرعُ إليهمُ العينُ أفأسترقي لهم؟ قال: ((نعم، فإنَّهُ لو كان شيءٌ سابقٌ القدرَ لسبقتهُ العينُ))* لترمذي (2059)

7564/4545 ـ ئۇبەيد ئىبنى رىفائە زۇرقىي رىۋايەت قىلىدۇكى، ئەسمائ بىنتى ئۇمەيس رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دېگەن: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: ئى رەسۇلۇللاھ! جەئفەرنىڭ پەرزەنتلىرىگە بەك تېز كۆز تېگىدۇ، ئۇلارغا دەم سالدۇرۇپ قويسام بولامدۇ؟ دېگەنىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ھەئە، ناۋادا تەقدىرنىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغان بىر نەرسە بولىدىغان بولسا، كۆز چوقۇم ئۆتۈپ كەتكەن بولاتتى، دېدى. (تىرمىزى: 2059)

7584/4558 ـ وعنه رفعهُ: ((العينُ حقٌّ، ولو كان شيءٌ سابقٌ القدرَ سبقتهُ العينُ، وإذا استغسلتم فاغسلُوا))* مسلم (2188)، الترمذي (2062).

7584/4558 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كۆز تېگىش ھەقتۇر، ناۋادا تەقدىرنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كېتىدىغان بىر نەرسە بولىدىغان بولسا ئىدى، كۆز ئۆتۈپ كەتكەن بولاتتى. (كۆز تەگكەن كىشىنى داۋالاش مەقسىتى بىلەن) سىلەردىن غۇسلى قىلىپ سۇيىنى بېرىش تەلەپ قىلىنسا، غۇسلى قىلىپ بېرىڭلار. (مۇسلىم: 2188)

ئىككىنچى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ داۋالاش يوللىرى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاغرىپ قالغان بالىلارنى داۋالاشتىكى ئەڭ ئاساسلىق داۋالاش ئۇسۇللىرى قايسىلار؟ بۇ يەردە بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ داۋالاشقا ئائىت كۆرسەتمىلىرىدىن تۆۋەندىكىلەرنى بايان قىلىمىز.

1ـ كېسەل بالىنى تېزدىن داۋالاش. بالا كېسەل بولغاندا، ئۇنى تېزدىن دوختۇرغا كۆرستىش كېسەلنىڭ ئاغرىقىنى يەڭگىللىتىش ۋە ئېغىرلاپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا مۇھىم رول ئوينايدۇ، ھەتتا بۇ ئەڭ ھالقىلىق بىر باسقۇچ ھېسابلىنىدۇ. كۆپلىگەن كېسەللەرنىڭ ئېغىرلاپ كېتىشى ياكى يامان ئاقىۋەتكە يۈزلىنىشى كېسەل بالىنى دوختۇرغا ئېلىپ بېرىشتا

كېچىككەنلىكتىن كېلىپ چىقىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزگە بالىنى داۋالاشقا ئالدىراشقا بۇيرۇيدۇ.

8810/5370 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – قالت: عثر أسامةُ بعتبة البابِ فشُجَّ في وجهه فقالَ رسولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((أميطي عنه الأذى)) فتقذرتُه، فجعلَ يمصُّ عنهُ الدّمَ ويمجُّ عن وجههِ ثُمَّ قال: ((لو كان أسامةُ جاريةً لحليتهِ وكسوتهِ حتى أنفقهُ))* ابن ماجة (1976)

8810/5370 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئۇسامە ئىشىكنىڭ بوسۇغىسىدا تېيىلىپ كېتىپ، يۈزى يېرىلىپ كەتتى ۋە قان ئېقىشقا باشلىدى. ئۇنى كۆرگەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم (ماڭا): ئۇنىڭ يۈزىنى سۈرتىۋەتكىن! دېدى. مەن قاندىن سەسكىنىپ، ئۇنىڭغا يېقىن بارالمىدىم. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزى يېقىنلاپ كەلدى ۋە يۈزىدىكى قاننى سۈمۈرۈپ، سىرتقا تۈكۈردى. ئاندىن: ئەگەر ئۇسامە قىز بولۇپ قالغان بولسا، مەن ئۇنى چىرايلىق ياساندۇرۇپ قوياتتىم، ھەتتا ياتلىق بولغاندىمۇ بارلىق خىراجىتىنى كۆتۈرگەن بولاتتىم، دېدى. (ئىبنى ماجە: 1976)

2 ـ كېسەل بالىنى يوقلاش. كېسەل بولۇپ قالغان بالىنى يوقلاش بالا ئۈچۈن روھىي جەھەتتىن داۋالاش رولىغا ئىگىدۇر. بالىنىڭ روھى كۆتۈرىلىدىغان بولغاچقا، بۇنىڭ بىلەن بالىنىڭ كېسەلگە قارشى كۈچى ئاشىدۇ. بالا ئۆزىنى يوقلاپ كەلگۈچىلەر بىلەن سۆزلىشىشكە باشلايدۇ، ئەگەر بۇ يوقلاش بالىغا دۇئا قىلىش بىلەن ھەمراھ بولىدىغان ئىش بولسا، ياخشىلىق ئۇستىگە ياخشىلىق بولغان بولىدۇ. بىز ئالدىنقى بىر باپتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاغرىپ قالغان بىر يەھۇدىي بالىنى يوقلاپ بېرىپ، ئۇنى ئىمان ئېيتىشقا دەۋەت قىلغانلىقىنى، شۇنىڭ بىلەن بالىنىڭ ئىمان ئېيتقانلىقىنى، ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇنى دوزاقتىن قۇتۇلدۇرغان ئاللاھقا شۈكۈرلەر بولسۇن دېگەنلىكىنى بايان قىلىپ ئۆتكەن ئىدۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھايات ۋاقتىدا، كېسەل بولغان بالا مەيلى مۇسۇلماننىڭ ياكى كافىرنىڭ بالىسى بولسۇن، ھەممىسىنى يوقلايتتى. بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ باللارنىڭ مەنىۋىيىتىنىڭ قۇۋۋەتلىنىشىگە قانچىلىك دەرىجىدە ئەھمىيەت بەرگەنلىكىنىڭ دەلىلىدۇر.

3ـ ئۇد ھىندى بىلەن داۋالاش.

7532/4531 ـ أمُّ قيسٍ بنتُ محصنٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: دخلتُ بابن لي على النبيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وقد أعلقتُ عليه من العذرة، فقال: ((علام ﴿تذعرن﴾ أولادكُنَّ بهذا العلاقِ عليكُنَّ بهذا العودِ الهنديِّ، فإنَّ فيهِ سبعةَ أشفيةٍ، منها ذاتُ الجنب، يسعطُ من العذرة، ويلدُّ من ذات الجنب))، قال سفيان: فسمعتُ الزهريَّ يقولُ: بيَّن لنا اثنتين، ولم يبيِّن لنا خمسًا * البخاري (5713)، مسلم (2214).

7532/4531 ـ ئۇممۇ قەيس رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئوغلۇمنىڭ گېلى ئاغرىپ قالغانىدى، بارماق بىلەن نوقۇپ داۋالاش ئۇسۇلىدا داۋالاتقاندىن كېيىن، ئوغلۇمنى ئېلىپ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كىرگەن ئىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: قاچانغىچە باللىرىڭلارنىڭ گېلىغا بارماق تىقىپ نوقۇيسىلەر؟ سىلەر ئۇنى مۇشۇ

ئۇد ھىندى (قۇستە) بىلەن داۋالاڭلار، ئۇد ھىندى يەتتە خىل ئاغرىققا، جۈملىدىن كۆكرەك پەردە ياللۇغىغا داۋا بولىدۇ، گال ئاغرىقىغا بۇرنىدىن، كۆكرەك پەردە ياللۇغىغا ئېغىزدىن تېمىتىلىدۇ دېدى. زۇھرى مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزگە ئىككىنى بايان قىلىپ، بەشنى بايان قىلمىدى. (بۇخارى: 5713)

4ـ قان ئېلىش ۋە سۈرگە ئىچۈرۈش ئارقىلىق داۋالاش.

7485 /4507 ـ أبو كبشةَ الأنماريّ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أنَّ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كانَ يحتجمُ على هامتِهِ وبين كتفيهِ، وهو يقولُ: ((من أهراق من هذه الدماءَ فلا يضرُّهُ أن لا يتداوى بشيءٍ لشيءٍ))* أبو داود (3859)

4507/ 7485 ـ ئەبۇ كەبشە ئەنمارىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بېشىدىن ۋە ئىككى تاغىقىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن قان ئالدۇراتتى ۋە: مۇشۇنداق (بۇزۇق) قانلارنى ئالدۇرۇۋەتكەن كىشى كېسەل بولۇپ قالغان چاغدا، باشقا نەرسىلەر بىلەن داۋالانمىسمۇ بولىدۇ دەيتتى. (ئەبۇ داۋۇت: 3859)

7488/4509 ـ نافع: قال ابنُ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: يا نافعُ تبيغ بي الدم فائتني بحجَّامٍ، واجعلهُ شاباً، ولا تجعله شيخاً، ولا صبياً، سمعتُ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يقولُ: ((الحجامةُ على الريقِ أمثلُ، وهي تزيدُ في العقل، وتزيدُ في الحفظ وتزيدُ الحافظ حفظاً، فمن كان محتجماً فيومُ الخميس على ﴿اسم الله﴾ واجتنبوا الحجامة يوم الجمعة والسبت ويوم الأحدِ، واحتجمُوا يوم الاثنين والثلاثاءِ، واجتنبوا الحجامة يوم الأربعاءِ؛ فإنَّهُ اليوم الذي أصيب فيه أيوبُ بالبلاءِ، وما يبدوا جذامٌ ولا برصٌ إلا في يوم الأربعاء وليلةَ الأربعاءِ))* ابن ماجة (3488)

7488/4509 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما نافىئقا مۇنداق دېگەن: ئەي نافىئ! قان ئېلىپ قويىدىغان ئادەمدىن بىرنى تېپىپ كەلگىن، قان بېسىمىم ئۆرلەپ كەتتى. قان ئالغۇچى ياش ئادەم بولسۇن، قېرى ياكى كىچىك بالا بولمىسۇن. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزگە مۇنداق دېگەنىدى: ناشتا قىلماي تۇرۇپ قان ئالدۇرۇش ئەڭ پايدىلىقتۇر، ئۇ ئەقىلنى ئاشۇرىدۇ، ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتىنى ئۆستۈرىدۇ. كىمكى قان ئالدۇرماقچى بولسا، پەيشەنبە كۈنى اللەنىڭ نامىنى ئاتاپ ئالدۇرسۇن، جۈمە، شەنبە ۋە يەكشەنبە كۈنلىرىدە قان ئالدۇرماڭلار. دۈشەنبە، سەيشەنبە كۈنلىرى ئالدۇرۇڭلار، چارشەنبە كۈنى ئالدۇرماڭلار. چۈنكى ئۇ كۈندە ئەييۇب ئەلەيھىسسالام كېسەلگە مۇبتىلا بولغان. ماخاۋ كېسىلى بىلەن ئاق كېسەل چارشەنبە كۈنى ياكى چارشەنبە كېچىسى پەيدا بولىدۇ. (ئىبنى ماجە: 3863)

5ـ دۇئا ۋە دەم سېلىش بىلەن داۋالاش.

7511/4520 ـ نافعٌ: أنَّ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – اكتوى من اللقوةِ ورقى من العقربِ* مالك 720/2.

7511/4520 ـ نافئتىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما يۈزىگە چىققان بىر كېسەللىك سەۋەبىدىن داغلانغان ۋە چايان چېقىۋالغانلىقى سەۋەبىدىن دەم

سالدۇرغان. (مالىك: 1691)

7567/4547 ـ أم سلمةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: أنَّ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال لجارية في بيتها رأى في وجهها سفعةً يعني: صفرةً، فقال: ((بها نظرةٌ استرقُوا لها))* البخاري (5739)، مسلم (2197).

7567/4547 ـ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئايالى ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر دېدىكىمنىڭ چىرايىنىڭ سارغىيىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ: ئۇنىڭغا كۆز تېگىپتۇ، دەم سالدۇرۇڭلار دېدى. (مۇسلىم:2197)

7566/4546 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رخَّص النبيُّ صَلَّى اللَّهُ ععَلَيْهِ وَسَلَّمَ في الرقيةِ من العينِ والحمةِ والنملةِ* مسلم (2196)، الترمذي (2056).

7566/4546 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: (پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەرىپىدىن) بىزگە چايان چېقىۋالغاندا، يىرىڭداپ قالغاندا ۋە كۆز تەگكەندە دەم سېلىشقا رۇخسەت قىلىندى. (مۇسلىم: 2196)

6ـ بالىغا قۇرئان ياكى ھەدىستىن بولمىغان ھەرقانداق بىر نەرسىنى ئېسىشنىڭ ھاراملىقى. كۆز تېگىشتىن ساقلايدۇ دەپ قاراپ كۆز مۇنچاق قاتارلىق ھەرقانداق نەرسىلەرنى ئاسقان كىشىلەرنى، ئۇ كىشىلەر ناۋادا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ چەكلىگەنلىكىنى بىلىپ ئاسقان بولسا، ئۇلارنىڭ بۇ ئەمەلىنىڭ شېرىك ئەمەلگە كىرىدىغانلىقىنى ھۆكۈم قىلىشقا بولىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھايات ۋاقتىدا، بالىلارغا بىرەر مۇسىبەتنىڭ يېتىشىدىن قورقۇپ، ئۇنىڭغا بىر نەرسە ئاسىدىغان ۋە بۇ، ئۇنى ساقلايدۇ، دەپ قاراپ، بالىلارنىڭ يۈرىكىدە ئەنسىزلىك پەيدا قىلىدىغان ئىشلارنى قىلىشتىن چەكلىگەن.

ئون ئۈچىنچى باپ. بالىنىڭ جىنسىي كۆزقارىشىنى توغرىلاش

ئىسلام دىنى ئىنساننىڭ ئاللاھ ياراتقان تەبىئىتىگە ۋە خاراكتېر خۇسۇسىيەتلىرىگە ئۇيغۇندۇر. ئۇ ئىنسان بالىلىرىنىڭ ھەرقايسى جەھەتتە تەڭ ۋە ئەتراپلىق يېتىلىشىگە، ھەرقانداق ئىشتا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتمەي نورمال بولۇشقا، ئۇيغۇن بولغىنىدىن تۆۋەن بولۇپ قالماسلىققا ئېتىبار بېرىدىغان دىندۇر. ئاللاھ تائالا مەخلۇقاتلىرىنىڭ نەسلىنىپ داۋام قىلىشى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ تەبىئىتىدە جىنسىي ئىستەك تۇيغۇسىنى ياراتقان. ئاللاھ ئۇنىڭ ئىنسان بەدىنىدە يېتىلىشى، بالىنىڭ تۆرىلىشىگە سەۋەبچى بولۇشى ئۈچۈن ئىنساننىڭ جىنسىي شەھۋىتىنىڭ يېتىلىشىنى مەلۇم بىر مەزگىلگە ئايرىدى. بۈيۈك ئىسلام دىنى بۇ مەزگىل ئۈچۈن مەخسۇس بىر نىزام بېكىتتى. ئىنسان ئاشۇ بەلگىلىمە بويىچە ھېساب بېرىدىغان يېشىغا يەتكەندە، بۇ ھەقتىكى ئەمەللىرىدىن ھېساب بېرىدىغان مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالىدۇ. ئىسلام دىنى بالىنىڭ ئىنسان تەبىئىتىدىكى بۇ تەبىئىي پىترەتكە توغرا مۇئامىلە قىلالايدىغان، ئۇنىڭ بەلگىلەنگەن چەك ـ چېگرالىرىدىن ئۆتۈپ كەتمەيدىغان، ئۇنى ئاللاھنىڭ بۇيرىغىنىغا لايىق ياخشى ھەل

قىلالايدىغان بولۇشى ئۈچۈن ناھايىتى گۈزەل ۋە كىشىنىڭ تەبىئىتىگە ماس قائىدە ـ قانۇنلارنى ئوتتۇرىغا قويىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ بۇيرۇقلىرى ۋە تەۋسىيەلىرىدە بۇ نۇقتىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ، بالىلارنىڭ بۇ ھەقتە ساغلام ئاڭ ۋە توغرا بىر تەرەپ قىلالايدىغان ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈشكە كۆرسەتمىلەرنى بەرگەن.

ساغلام جىنسى كۆز قاراشنى تۇرغۇزۇشتا بالىدا يېتىلدۈرۈش زۆرۈر بولغان ئادەتلەر ۋە تەدبىرلەر

1)ھەرقانداق يەرگە كىرىش ئۈچۈن ئىجازەت سوراش

بالا كۆپلىگەن ۋاقىتنى ئۆيدە ئۆتكۈزىدۇ، ئۇ ھۇجرىدىن بۇ ھۇجرىغا چېپىپ يۈرۈيدۇ. شۇڭا ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىر ھۇجرىغا كىرىشكە ئىجازەت سوراش ئېغىر كېلىدىغان ئىشتۇر. شۇڭا بىز قۇرئان كەرىمنى بالىغا ھۇجرىغا كىرىشتە ئىجازەت سوراشنى باسقۇچلارغا بۆلۈپ تەلىم بېرىش ئۈچۈن، كىچىك ياشتىكى بالىلارغا ئالدى بىلەن بامدات نامىزىدىن بۇرۇن، چۈشلۈك ئۇيقۇ ۋاقتى ۋە خۇپتەن نامىزىنىڭ ۋاقتىدىن كېيىن ئىجازەت سوراپ كىرىشكە بۇيرىغان. مۇلاھىزە يۈرگۈزگىنىمىزدە، دەل بۇ ۋاقىتلارنىڭ ئاتا۔ ئانىلارنىڭ ئۆز ھۇجرىغا كىرىپ ئارام ئېلىۋاتقان ۋاقىتلىرى ئىكەنلىكى مەلۇم بولىدۇ. ھەتتا بالا بالاغەت يېشىغا يېقىنلاشقاندا، ئۇلارنىڭ ئاتا۔ ئانىلىرىنىڭ ھۇجرىلىرىنىڭ ئىشىكلىرى يېپىقلىق بولغان ھەرقانداق ئەھۋالدا ئىجازەتسىز كىرمەسلىككە بۇيرۇيدۇ. ئاللاھ قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ: «ئى مۆئمىنلەر! سىلەرنىڭ قۇللىرىڭلار، چۆرىلىرىڭلار ۋە ئىچىڭلاردىكى بالاغەتكە يەتمىگەن بالىلار ناماز بامداتتىن بۇرۇن، چۈشتە (ئۇخلاش ئۈچۈن) كىيىمىڭلارنى سالغان چېغىڭلاردا ۋە خۇپتەندىن كېيىن (مۇشۇنداق) ئۈچ ۋاقىتتا (يېنىڭلارغا كىرسە) سىلەردىن ئىجازەت سورىسۇن، (بۇ) ئۈچ ۋاقىت سىلەرنىڭ ئەۋرەتىڭلار (ئېچىلىپ قالىدىغان ۋاقىتتۇر)، بۇ ئۈچ ۋاقىتتىن باشقا ۋاقىتلاردا (ئۇلار سىلەرگە كىرسە) سىلەرگىمۇ، ئۇلارغىمۇ ھېچ گۇناھ بولمايدۇ، سىلەر بىر بىرىڭلار بىلەن بېرىش ـ كېلىش قىلىپ تۇرىسىلەر، ئاللاھ سىلەرگە ئايەتلەرنى (يەنى شەرىئەت ئەھكاملىرىنى) ئەنە شۇنداق بايان قىلىدۇ، ئاللاھ ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر.»(سۇرە نۇر 58۔ ئايەت)

بۇ ئۈچ ۋاقىتنىڭ ھەممىسى خىزمەتچىلەر ۋە ئەقىل كىرىپ قالغان بالىلارنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ ئەۋرەت ئەزالىرىنى كۆرۈپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئىجازەتسىز كىرىش چەكلەنگەن ۋاقىتلاردۇر. كۆپلىگەن ئىنسانلار ئائىلىدىكى ھاياتىدا خىزمەتچىلەر ۋە كىچىك بالىلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئەۋرەتلىرىنى كۆرۈپ قېلىشىدىن ئېھتىيات قىلىشقا سەل قارايدۇ، ئەمەلىيەتتە بۇ ئەخلاق نۇقتىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ناھايىتى بىر ناچار قىلىقتۇر. يەنە كۆپلىگەن كىشىلەر كىچىك بالىلار بۇ نەرسىلەرنى بىلمەيدۇ، بىلسىمۇ دىققەت قىلمايدۇ، دەپ سەل قارايدۇ. ئەمەلىيەتتە، پسىخولوگىيە ئالىملىرى ئۆزلىرىنىڭ ئۇزۇن مەزگىللىك تەتقىقاتىدىن كېيىن بالىلارنىڭ كىچىك ۋاقتىدا كۆزى چۈشۈپ قالغان بەزى مەنزىرىلەرنى ھاياتىنىڭ ئاخىرىغىچە ئۇنتۇپ قالماي كۆز ئالدىغا كەلتۈرەلەيدىغانلىقىنى، ھەتتا ئۇلارنى داۋالاش مۇمكىن بولمايدىغان ئەسەبىي تەلۋە بىر روھىي كېسەللىككە مۇبتىلا قىلىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا

قويۇشماقتا. شۇنسى ئېنىقكى، ھەر قانداق ئاتا- ئانا بولغۇچى پەرزەنتلىرىنىڭ كېسەل بولۇشنى، بولۇپمۇ، مەنئۇييەتتىكى ئۇ خىل يامان كېسەل بولۇشنى ھەرگىزمۇ خالىمايدۇ، ئەلۋەتتە. چۈنكى كېسەللەرنىڭ ئەڭ تەس داۋالىنىدىغان كېسەللىرى روھىي كېسەللىكىدۇر. ئىنسانلارنىڭ يول باشچىسى بولغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام شۇ سەۋەبلەردىن ئۈممىتىگە پايدىلىق بولغان يوللارنى ئالدىن كۆرسەتكەن.

بىزنىڭ ئاتا- ئانىلارغا قىلىدىغان تەۋسىيەمىز شۇكى، ئاتا- ئانىلار بالىلارنىڭ ئىپپەتلىك بولۇشى، يامان ئاقىۋەتلەرنىڭ كېلىپ چىقماسلىقى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنغان بولۇشلىرى ئۈچۈن ئەۋلادلىرى ئالدىدا ھەر زامان ئەۋرەتلىرىنى ئوراپ يۆرۈشى لازىمدۇر. بۇنى ئەقلىي ئىقتىدارىمىز مەيلى قوبۇل قىلسۇن ياكى قىلمىسۇن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇيرۇقىدا چوقۇم ھېكمەت باردۇر.

2)بالىنى نامەھرەمگە قارىماسلىققا ۋە ئەۋرىتىنى ساقلاشقا ئادەتلەندۈرۈش

كۆز بولسا، ئىنساننىڭ تاشقى دۇنيانى كۆرىدىغان ئەينىكىدۇر. بالىلارنىڭ كۆرگەنلىرى ئۇلارنىڭ زېھنىگە، نەپسىگە ۋە خاتىرىسىگە تېزلىكتە تەسىر قىلىدۇ، ئەگەر بالا، خۇددى تەقۋادار بالا ئابدۇللاھ تەستەرى ئۇخلاشتىن ئىلگىرى ئاللاھ مېنى كۆرۈپ تۇرىدۇ، ئاللاھ ماڭا قاراپ تۇرىدۇ، ئاللاھ مەن بىلەن بىللە ، دېگىنىدەك دەيدىغان بالا بولسا، ئاللاھنىڭ ئۇنى كۆرۈپ تۇرىدىغانلىقىنى ھەر زامان ئېسىدە ساقلاپ، قارىماسلىققا تېگىشلىك نەرسىلەردىن كۆزىنى يىغالايدىغان ئادەتنى يېتىلدۈرسە، ئىماننىڭ ھەقىقىتىنىڭ لەززىتىنى تېتىيالايدۇ. بالا بەزىدە ئۇنتۇپ قالغانلىقتىن، بەزىدە پەرۋاسىزلىقتىن ۋە بەزىدە ھەۋەسلەنگەنلىكتىن قىزلار تەرەپكە قاراپ قالىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنداق ئەھۋالغا قارىتا قانداق يوليورۇق بەرگەن؟

ئىمام بۇخارى، تىرمىزى ۋە ئەبۇداۋۇد ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەزىل ئىبنى ئابباس پەيغەمبە ر ئەلەيھىسسالامغا ھەمراھ ئىدى، خەسەمەلىك بىر ئايال ئۇنىڭدىن پەتىۋا سوراش ئۈچۈن كەلدى، شۇنىڭ بىلەن پەزل ئۇ ئايالغا قاراشقا باشلىدى. ئۇ ئايالمۇ پەزىلگە قاراشقا باشلىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پەزىلنىڭ يۈزىنى باشقا ياققا بۇرىۋەتتى.

بالىلارنىڭ جىنسىي ھەۋىسىنىڭ نورمالدىن بۇرۇن يېتىلىپ قالماسلىقى ئۈچۈن بالىلارنى ھەر زامان نامەھرەملەردىن كۆز يىغىشقا ئادەتلەندۈرۈش كېرەك. ئەمما ئەۋرەتنى يېپىشنى بولسا، بالا ناماز ئوقۇشنى باشلاش بىلەن ئۆگىنىدۇ. چۈنكى بالا ناماز ئوقۇشقا باشلىغاندا ئەۋرەتلىرىنى تولۇق يېپىپ ئوقۇش تەلەپ قىلىنىدۇ. بۇنىڭ بىلەن قىز ياكى ئوغۇل كىچىكىدىن باشلاپلا ئەۋرىتىنى يېپىشقا ئادەتلىنىدۇ. بۇنىڭ بىلەن بالا ئەۋرەتلىرىنى قوغدىغان ھالدا چوڭ بولىدۇ.

3)بالىلارنىڭ ياتاقلىرىنى ئايرىش

بۇنداق قىلىش ـ بالىنىڭ جىنس ئايرىمىسى كۆز قارىشىنى تىكلەش، ئۇنىڭ باشقا بىر يامان شەكىلدە تەرەققىي قىلىپ قالماسلىقى ئۈچۈن يولغا قويۇلغان مۇھىم ئامىلدۇر. دۇنيادىكى ھەر قانداق بىر ئىلغار قانۇنلارمۇ ئۇنىڭدەك ئەھمىيەتلىك ۋە ئۇنۇملۇك ئەمەستۇر. بۇنى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۇتتۇرىغا قويغاندۇر.

ئەبۇداۋۇدتىن قىلىنغان رىۋايەتتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام : «ئەۋلادىڭلارنى يەتتە ياشقا كىرگەندە ناماز ئوقۇشقا بۇيرۇڭلار، ئون ياشقا كىرگىچىلىكمۇ ئوقۇمىسا ئۇرۇڭلار ۋە ياتاقلىرىنى ئايرىۋېتىڭلار» دېگەن. دېمەك، ئۇلارنىڭ ياتاقلىرىنىڭ ئارىسى ئون ياشقا كىرگەندە ئايرىلىدۇ، چۈنكى بۇ ياشلاردىن باشلاپ، ئۇلاردا جىنسىي ھەۋەس تەدرىجىي شەكىللىنىشكە باشلايدۇ، ئۇنداقتا ئۇلارنىڭ ئايرىلىشى قايسى شەكىلدە بولىدۇ؟ ئۇلارنىڭ ئايرىلىشى بىر كارىۋاتتا، بىر يوتقاندا يېتىشتىن، بىر كارىۋاتتا ئايرىم ئايرىم ئىككى يوتقاندا يېتىش ياكى ئايرىم كارۋات ئايرىم يوتقاندا يېتىشتەك ئۇسۇل بىلەن ئايرىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ياتقان يېرى قانچە يىراق بولسا، شۇنچە ياخشىدۇر. ياتاقلار ئايرىلىدۇ، چۈنكى ئەللامە شاھ ۋەلىيۇللاھ ئەددەھلەۋى مۇنداق دەيدۇ: بۇ ياشتىكى باللاردا جىنسىي ھەۋەس ئۇقۇمى شەكىللىنىشكە باشلايدۇ، ئۇلارنىڭ بىر تۆشەكتە يېتىشى ئۇلاردا بىنورمال ھەۋەسلەرنى ئويغىتىپ قويۇشى مۇمكىن، شۇڭا بۇنداق بۇزۇلۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىش زۆرۈردۇر. دېمەك، بىر ئورۇندا يېتىش باللارنى بىنورمال جىنسىي ھەۋەسكە، ئۇنىڭدىن تەرەققىي قىلىپ يولدىن ئېزىشقا، جىنسىي ھەۋىسىنى نورمالسىز ئۇسۇلدا قاندۇرۇشنى ئىزلەش يولىغا قاراپ تەرەققىي قىلىشقا ئېلىپ بارىدۇ. بۇنداق ئەھۋالارنى بەلكى ئاتا- ئانىلار تازا دېگەندەك ھېس قىلىپ بولالمايدۇ، شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يۇقىرىقى بۇيرۇقىنىڭ ھېكمىتىنى چۈشەنمىگەنلىكىنىڭ ياكى بۇيرۇقىغا سۇس قارىغانلىقىنىڭ ئېغىر ئاقىۋىتىگە قالىدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھېچقانداق بىر سۆزنى ئۆز خاھىشى بويىچە سۆزلىمەيدۇ.

4)بالىنى ئوڭ يېنىنى بېسىپ يېتىشقا ئادەتلەندۈرۈش

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتىگە ئەگىشىپ، ئوڭ يېنىنى بېسىپ يېتىش ياخشى ئادەتلەردىندۇر. ناۋادا ئىنسان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دۈم يېتىش (يەنى قورسىقىنى يەرگە چاپلاپ يېتىش) شەيتاننىڭ يېتىشىدۇر، دېگىنىدەك چەكلىمىسىدىن توسالماي، دۈم ياتسا، جىنسىي ئەزاسىنىڭ چىڭقىلىشى ۋە شەھۋىتىنىڭ ئولغىيىشىغا سەۋەبكار بولىدۇ، شۇڭا باللار يېنىچە ياتماي دۈم ياتقاندا، ئاتا- ئانىلار باللارغا بۇنداق شەكىلدە يېتىشتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ توسقانلىقىنى، دۈم يېتىشنىڭ نۇرغۇنلىغان كېسەللىكلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەبچى بولىدىغانلىقىنى، بارلىق دوختۇرلارمۇ بۇنداق يېتىشنىڭ زىيانلىق ئىكەنلىكىنى سۆزلەيدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈش كېرەك.

5)باشقا جىنسلىقلار بىلەن ئارىلىشش ۋە شەھۋەتنى قوزغايدىغان ئىشلاردىن يىراق قىلىش

ھازىرقى زاماندىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ئىمانى سۇسراق بولۇپ، كۆپ ساندىكى مۇسۇلمانلار مەسجىدلەردىكى خۇتبىلەرگە قۇلاق سېلىشنىڭ ئورنىغا ياۋروپانىڭ زامانىۋىي چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇشنى ئەلا بىلىدۇ. ھەم باللارنىڭ ياۋروپانىڭ تەربىيە سىستېمىسىدا تەربىيىلىنىشىنى زامانىنىڭ تەلىپى دەپلا چۈشىنىدۇ. ئەپسۇسكى، كۆپلىگەن ئىسلام دۆلەتلىرى مائارىپ تۈزۈلمىسىدە مۇشۇ يولنى تۇتۇپ ئوغۇل ـ قىزلارنى بىرلىكتە ئوقۇيدىغان قىلدى. ئېنىقكى، بۇ جەمئىيەتنى بۇزۇش ۋە كەلگۈسىدىكى ئەۋلادلارنىڭ ئۆزگىچىلىكىنى يوق قىلىشتۇر.

6) ئەقلىگە يەتكەن بالىغا غۇسلىنىڭ پەرز ۋە سۈننەتلىرىنى ئۆگىتىش

بالا بالاغەتكە يېتىشقا ئاز قالغاندا، ئاتا- ئانا بالىغا غۇسۇل قىلىشنىڭ شەرتلىرى ۋە ئۇسۇللىرىنى ئۆگىتىشى، ھەم ئۇلارغا ئۇنىڭ نېمە ئۈچۈنلىكىنى چۈشەندۈرۈشى، ئېھتىلام بولغاندا، ئېھتىلام سۇيىنىڭ رەڭگى ۋە ئالامەتلىرىنى، ھەيز ۋە ئۇنىڭ رەڭ ئالامەتلىرىنى ئوغۇل- قىزلارغا ئۇلار چۈشىنەلەيدىغان ئۇسۇلدا چۈشەندۈرۈش كېرەك. ئاتا بولغۇچى ئوغلىغا، ئانا بولغۇچى قىزىغا بالاغەتكە يەتكەندە بولىدىغان ئالامەتلەرنىڭ، بۇ ئالامەتلەرنىڭ شەرئى ھۆكۈملىرىنىڭ، شۇنىڭدىن كېيىن قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار ۋە ئۈستىگە ئالىدىغان مەجبۇرىيەتلەرنىڭ نېمىلىكىنى فىقھى كىتابى بويىچە چۈشەندۈرۈشى لازىم ياكى ئوقۇپ بەرسىمۇ بولىدۇ. ئۇلارغا يەنە بالاغەتكە يەتكەن بالا بىر مۇكەممەل ئىنسان سۈپىتى بىلەن ئاللاھ تائالانىڭ بەندىلىرىنىڭ قىلىشنى بۇيرىغان ۋە چەكلىگەن ئىشلىرىنىڭ مەسئۇلىيىتىدىن سورىلىدىغانلىقى، بالاغەتكە يەتكەن ھامان ئىككى پەرىشتە خاس ئۇنىڭ ئۈچۈنلا بېكىتىلىپ، ئۇنىڭ بارلىق ئىش ـ ئەمەللىرىنى يېزىشقا باشلايدىغانلىقى، شۇنىڭ ئۈچۈن، ياخشى ئەمەللىك ئىنسان بولۇشقا تىرىشىش كېرەكلىكىنى چۈشەندۈرۈش لازىم.

7) ئەقلىگە يەتكەن بالىغا «نۇر سۈرىسى» نىڭ باش تەرىپىنى يادلاتقۇزۇش ۋە ئۇنىڭ مەنىسىنى چۈشەندۈرۈش

بالا ئون ياشقا كىرگەندە، ئۇ باشقا قېرىنداشلىرىدىن ئايرىلىپ ياتىدۇ. بۇ دەل بالىنىڭ جىنسي ئالامەتلىرىنىڭ ئاشكارىلىنىۋاتقان ۋاقتىدۇر. بۇ چاغدا ئاتا- ئانىلار ئۇلارنىڭ تەبىئىتىگە ئىسلامنىڭ تەلىپى بويىچە يامان يولدىن يىراق قىلىدىغان شەرئى ھۆكۈملەرنى، ئايەت ھەدىسلەرنى سىڭدۈرۈش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ئېڭىغا يامان خىياللارنىڭ كىرىپ قېلىشىدىن ساقلاش كېرەك.

سەلەپ- سالىھلار پەرزەنتلىرىنى يامان يولدىن توساش ئۈچۈن بالىلىرىغا «نۇر سۈرىسى» نىڭ باش تەرىپىنى شەرھلەپ چۈشەندۈرەتتى ۋە ئوغۇل ـ قىزلارنىڭ بالاغەت يېشىدىكى ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىشىغا يېقىندىن ھەمدەمدە بولاتتى.

8) ئەقلىگە يەتكەن بالىغا جىنسي مەسىلىلەرنى بىلدۈرۈش ۋە ئۇلارنى زىنا يولىغا كىرىپ قېلىشتىن چەكلەش

بىز يۇقىرىدا بالىلار ئۈچۈن ئۆگىتىلىشى زۆرۈر بولغان مەسىلىلەرنى ئۆگىتىش بىلەن بىرگە «نۇر سۈرىسى» نى شەرھلەپ بېرىش كېرەكلىكىنى، غۇسلىنىڭ پەرز، سۈننەت ھەم شەرتلىرىنى ئۆگىتىش كېرەكلىكىنى بايان قىلدۇق. ئەمدى بىز بۇ خىلدىكى تەربىيەلەرىمىزنىڭ ئۈنۈملۈك ئېلىپ بېرىلىشى ئۈچۈن، بالا ياشاۋاتقان ئائىلە مۇھىتى ۋە جەمئىيەت، دۆلەت مۇھىتىغا قارىشىمىز لازىم. مەسىلەن، ئەخلاققا ئەھمىيەت بەرمەيدىغان بىر يەردە ياشىغان بالىغا تەربىيە قىلماقچى بولغاندا، چوقۇم ئۇنى زىنادىن يىراقلاشتۇرىدىغان ۋە زىنانىڭ زىيىنىنى ئېنىق چۈشىنىشلىك قىلىپ تەربىيە قىلىشى لازىم.

240/133 – أبو أُمَامَةَ: قَالَ فَتًى من قريش: يَا رَسُولَ الله ائْذَنْ لِي فِي الزِّنَا، فَأَقْبَلَ الْقَوْمُ عَلَيْهِ فَزَجَرُوهُ فَقَالَ: ((ادْنُهْ)) فَدَنَا قَالَ: ((أَتُحِبُّهُ لِأُمِّكَ)) قَالَ: لَا وَالله جَعَلَنِي الله فِدَاكَ. قَالَ: ((وَلَا

النَّاسُ يُحِبُّونَهُ لِأُمَّهَاتِهِمْ)) ثم قَالَ له مثل ذلك في ابنته وأخته وعمته وخالته في كل ذلك يقول أتحبه لكذا فيقول لا والله جعلني الله فداك فيقول صلى الله عليه وسلم: ((ولا الناس يحبونه له)) فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَيْهِ وَقَالَ اللهمَّ اغْفِرْ ذَنْبَهُ، وَطَهِّرْ قَلْبَهُ، وَحَصِّنْ فَرْجَهُ، فَلَمْ يَكُنْ بَعْدَ ذَلِكَ يَلْتَفِتُ إِلَى شَيْءٍ* رواه أحمد (21708)، الطبراني 183/8 (7759)

240/133 ـ ئەبۇ ئۇمامەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: قۇرەيش قەبىلىسىدىن بىر يىگىت پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى اللەنىڭ رەسۇلى! ماڭا زىنا قىلىشقا رۇخسەت قىلساڭ، دېدى. ئەتراپتا تۇرغانلار كېلىپ: ماڭ، ماڭ! دەپ ھەيدىۋەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: يېقىن كەلگىن! دېدى. ئۇ كەلدى. ئاناڭنىڭ زىنا قىلىشىنى ياقتۇرامسەن؟ اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، الله مېنى ساڭا پىدا قىلىۋەتسۇن، ياقتۇرمايمەن. باشقىلارمۇ خۇددى سەندەك ئانىلىرىنىڭ زىنا قىلىشىنى ياقتۇرمايدۇ. ئۇنداقتا، قىزىڭنىڭ زىنا قىلىشىنى ياقتۇرامسەن؟ اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، الله مېنى ساڭا پىدا قىلىۋەتسۇن، ياقتۇرمايمەن. باشقىلارمۇ خۇددى سەندەك قىزلىرىنىڭ زىنا قىلىشىنى ياقتۇرمايدۇ. ئۇنداقتا، ھەمشىرەڭنىڭ زىنا قىلىشىنى ياقتۇرامسەن؟ اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، الله مېنى ساڭا پىدا قىلىۋەتسۇن، ياقتۇرمايمەن. باشقىلارمۇ خۇددى سەندەك ھەمشىرىلىرىنىڭ زىنا قىلىشىنى ياقتۇرمايدۇ. ئۇنداقتا، ھامما ئاچاڭنىڭ زىنا قىلىشىنى ياقتۇرامسەن؟ اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، الله مېنى ساڭا پىدا قىلىۋەتسۇن، ياقتۇرمايمەن. باشقىلارمۇ خۇددى سەندەك ھامما ئاچىلىرىنىڭ زىنا قىلىشىنى ياقتۇرمايدۇ، ـ دېدى. ئاندىن قولىنى ئۇنىڭ كۆكسىگە قويۇپ تۇرۇپ: ئى الله! بۇنىڭ گۇناھىنى كەچۈرگىن، قەلبىنى پاك قىلغىن، ئەۋرىتىنى ھارامدىن ساقلىغىن! دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇ يىگىت ھارامغا قارىمايدىغان بولدى. (ئەھمەد: ؛21708 ئەلكەبىر)

ئاتا ـ ئانا يەنە زىنا قىلغۇچىلارغا بېرىلىدىغان ھەد جازاسىنى بالىلارغا بىلدۈرىدۇ.

9)بەك چوڭ بولۇپ كېتىشتىن بۇرۇن ئۆيلەش

ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۇستىدىكى پەرزەنت ھەقلىرىنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسى ئوغۇللارنى دىيانەتلىك ۋە ئەخلاقلىق ياخشى يەردىن ئۆيلەپ قويۇش، قىزلارنىمۇ دىيانەتلىك ئەخلاقلىق ياخشى يەرلەرگە ياتلىق قىلىشتىن ئىبارەتتۇر.

ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقنى ياكى بالىلارنىڭ بەزىبىر تەنتەكلىكىدىن نارازى بولغانلىقنى باھا قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئۆيلىنىش ياكى ياتلىق بولۇش ئىشلىرىغا ئەھمىيەت بەرمىگەن ھەر قانداق ئاتا ـ ئانا ئىسلام نەزەرىدە چوڭ خاتالىق ئۆتكۈزگەن بولىدۇ. بالىلارنىڭ توي ئىشلىرىنى بېجىرىش ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۇستىدىكى مەسئۇلىيەتتۇر. بۇ مەسئۇلىيەتنى ئۇنۇتقان ئاتا ـ ئانىلار ئاللاھنىڭ ئالدىدا پەرزەنت ھەقلىرىنى زايا قىلغانلىق گۇناھى بىلەن جاۋابكارلىققا تارتىلىدۇ.

قىز ـ ئوغۇللارنىڭ توي ئىشلىرىنى بىر كۈن بولسىمۇ بۇرۇنراق ئىجرا قىلىش شۇنچىلىك كۆپ ياخشىدۇر. چۈنكى قىز ـ ئوغۇللار تۇرمۇش قورۇش ئارقىلىق ئۆزلىرىنى يامان ئىشلارغا بېرىلىشتىن تىزگىنلەپ قالالايدۇ. ھەمدە ئۇلار ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ قەدرىگە بۇرۇنراق يېتىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ سىڭدۈرگەن ئەجىر ـ مېھنەتلىرىنى قايتۇرۇشقا تىرىشىدۇ.

2485/ 4136 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إِذَا خَطَبَ إِلَيْكُمْ مَنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَزَوِّجُوهُ، إِلاَّ تَفْعَلُوه تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الأَرْضِ وَفَسَادٌ عَرِيضٌ))* الترمذي (1084)،ابن ماجة (1967).

2485/ 4136 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: دىيانىتى ۋە ئەخلاقى سىلەرنى مەمنۇن قىلغۇدەك بىرەر كىشى سىلەردىن قىز سوراپ كەلسە، قىزىڭلارنى ئۇنىڭغا ياتلىق قىلىڭلار. ئەگەر ئۇنداق قىلمىساڭلار، نەتىجىدە، يەر يۈزىدە تۈگەتكۈسىز پىتنە ـ پاسات تېرىلىدۇ. (تىرمىزى1084)

ھازىرقى زاماندا چوڭ بولۇپ نىكاھلىنىشنىڭ ياخشىلىقى توغرىسىدا قانداق نەزىرىيىلەر ئوتتۇرىغا قويۇلىشتىن قەتئىينەزەر، چوڭ بولۇپ نىكاھلىنىشنىڭ يامان تەرەپلىرى ئۇنىڭ ئارتۇقچىلىقىدىن ئۈستۈن كېلىدۇ. ناۋادا بۇرۇن نىكاھ قىلىشقا ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ياردىمى ۋە نىكاھلانماقچى بولغان ئۆز كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىشى ھەمراھ بولسا، بۇ چاغدىكى بالدۇر نىكاھ ناھايىتى ياخشى بولىدۇ. نىكاھلىنىش يېشىغا يەتكەن ياشلارنىڭ ۋاقتىدا نىكاھلانماي، يېشىنىڭ چوڭىيىپ كېتىشى بولسا، ئىجتىمائىي ھاياتتىكى بىر يامان ئىللەتتۇر.

بسم الله الرحمن الرحيم

ئون ئىككىنچى بۆلۈم. ئىسلام ئىقتىسادشۇناسلىقى

بىرىنچى باپ. ئىسلام ئىقتىساد چۈشەنچىسىنىڭ مەنبىئى

ئىسلام دىنى جاھىلىيەت مەپكۇرىسىنىڭ تەدرىجى تەرەققىيات مەھسۇلى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام قۇرۇپ چىققان ئىسلام جەمئىيتى جاھالەت دەۋرىنىڭ قالدۇقى، دېگۈچىلەر ھەقىقەتەن ئاداشقۇچىلاردۇر. ھەر قانداق بىر تەرەققىيات ئەسلىدىن تەدرىجى تەرەققىي قىلىدۇ. شۇڭا كونا بىلەن يېڭىنى ھېچقانداق پەرقى يوق دېگۈچىلەرنىڭ ھېچقانداق ئىلمىي ئاساسى يوق. ئىسلام ئېتىقادى ۋە كىشىلىك قىممەت قارىشى توغرىسىدا مۇلاھىزە يۈرگۈزگەن ئادەم شەك شۈبھىسىز ھالدا ئىسلام دىنىنىڭ جاھالەت دۆرى بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوقلۇقىنى ھېس قىلالايدۇ. جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ قالدۇقلىرى قۇرئان كەرىم نازىل بولغان ھامان ۋەتۆەرىكى چىقىپ كەتتى. مەسىلەن: جازانىخورلۇق ھالال ئىدى. تۆۋەندىكى ئايەت نازىل بولۇپلا ھارامغا ئايلىنىپ كەتتى.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَذَرُواْ مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ (278)

«ئى ئىمان ئېيتقان كىشىلەر! (ھەقىقىي) مۆمىن بولساڭلار، ئاللاھ (نىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك) قىلىشتىن ساقلىنىڭلار، (كىشىلەرنىڭ زىممىسىدە) قېلىپ قالغان جازانىنى! (يەنى ئۆسۈمنى) ئالماڭلار» (بەقەر سۈرىسى 278 ـ ئايەت)

قىمار ئۆيناش ھالال ئىدى، مۇنۇ ئايەت نازىل بولۇپلا ھارام قىلىندى

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالأَنصَابُ وَالأَزْلاَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (90)

«ئى مۆمىنلەر! ھاراق ئېچىش، قىمار ئويناش، بۇتلار (يەنى چوقۇنۇش ئۈچۈن تىكلەنگەن تاشلار) غاچوقۇنۇش، پال ئوقلىرى بىلەن پال سېلىش شەيتاننىڭ ئىشى، پاسكىنا قىلىقلاردۇر. بەختكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن شەيتاننىڭ ئىشىدىن يىراق بولۇڭلار. » (مائىدە سۈرىسى 90 ـ ئايەت)

ناۋادا ئىسلام ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي قاتارلىق ساھەلەردە جاھىلىيەت دەۋرىدىن تەرەققى قىلغان بولسا، ھەرگىزمۇ باشقىلار تەرىپىدىن قىزغىن قارشى ئېلىنمىغان بولاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «سىلەر مەندىن كېيىن مېنىڭ سۈننىتىمگە ۋە توغرا يولدا ماڭغۇچى خۇلەپائى راشىدىلارنىڭ سۈننىتىگە ئەگىشىڭلار» دېگەنلىكى ئۈچۈن بىز بۇ تېمىدا سۆز ئاچقاندا ئالدى بىلەن خۇلەپائى راشىدىنلار دەۋرى ھەققىدە قىسقىچە توختىلىپ ئۆتىمىز. خۇلەپائى راشىدىنلارنىڭ نەزىرىدىكى ئىقتىساد تۈزۈلمىسىگە مۇراجىئەت قىلغۇچىلار چوقۇم قۇرئان ۋە

سۈننەتتىن قانائەتلىنەرلىك جاۋابقا ئېرىشەلەيدۇ.

« قۇرئان كەرىم »

« قۇرئان كەرىم » رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە نازىل بولغان چاغدا، ساھابىلار ئىمان ئېيتىپ پىكرى ۋە ئەمەلىيەت جەھەتتىن « قۇرئان كەرىم »نىڭ ئاساسى پرىنسىپىنى بويلاپ ھەرىكەت قىلىشقا باشلىدى ھەمدە « قۇرئان كەرىم » نىڭ تەپەككۇر دېڭىزىدىن ئەقىل دۇردانىلىرىنى تېرىپ دادىل قەدەم بىلەن ئالغا ئىلگىرىلەشكە باشلىدى. ساھابىلار شۇنىڭغا قەتئىي ئىشىنەتتىكى « قۇرئان كەرىم » نى بويلاپ ماڭغان ئادەم چوقۇم توغرا يول تېپىپ دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ بەخت سائادىتىنى قولغا كەلتۈرەلەيتتى. قارشىلىق قىلغۇچىلار ئازغۇنلۇققا، خارۇ زارلىققا دۇچار بولۇپ، زاۋاللىققا يۈز تۇتاتتى. شۇڭا ئۇلار ھەر قانداق بىر قىيىنچىلىققا دۇچ كەلسە، دەرھال « قۇرئان كەرىم » گە مۇراجىئەت قىلاتتى. ھەتتا ئۇلارغا « قۇرئان كەرىم » نىڭ بۇنچىلىك تەسىر كۆرستىشى بىر تەرەپتىن ئۇلارنىڭ« قۇرئان كەرىم »نىڭ ئۇلمەس بىر ھەقىقەت ئىكەنلىكىنى ھەقىقىي بىر مۆجىزە ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتكەنلىكىدە بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن پىكىر يۈرگۈزۈش ئارقىلىق ھېس قىلغانلىقىدا ئىدى.

ساھابىلار، بولۇپمۇ ئەبۇ بەكرى، ئۆمەر، ئوسمان ۋە ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم قاتارلىق مەشھۇرساھابىلار بارلىق ئىشلىرىدا « قۇرئان كەرىم » نىڭ روھىغا ئۇيغۇن ئىش كۆرگەنلىكتىن ئاللاھ ئۇلاردىن رازى بولۇپ، ئۇلارغا نازۇ نېمەتلىك جەننەتلەرنى ئاتا قىلغان. ئۇلار تۆۋەندىكى ئايەتلەرنى ئوقۇغاندىن كېيىن، ئۇنى ئۆزلىرىگە دەستۇر قىلىشۋالدى.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُلُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُواْ لِلّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ (172) إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلاَ عَادٍ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (173)

«ئى مۆمىنلەر! بىز سىلەرنى رىزىقلاندۇرغان ھالال نەرسىلەردىن يەڭلار، ئەگەر ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلىدىغان بولساڭلار، ئاللاھقا (يەنى ئاللاھنىڭ ھەددى ھېسابىسىز نېمەتلىرىگە)شۈكۈر قىلىڭلار. ئاللاھ سىلەرگە ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋاننى، قاننى، چوشقا گۆشىنى ئاللاھتىن غەيرىنىڭ (يەنى بۇتلارنىڭ) نامى ئېيتىلىپ بوغۇزلانغان ھايۋاننى يېيىشنى ھارام قىلدى. كىمكى ئۆز ئىختىيارىچە ئەمەس، ئىلاجىسىزلىقتىن (يۇقىرىقى ھارام قىلىنغان نەرسىلەردىن) ھاياتىنى ساقلاپ قالغۇدەك يېسە، ئۇنىڭغا ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. ئاللاھ ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر.» (بەقەر سۈرىسى 172 ـ 173 ـ ئايەتلەر)

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلاَّ مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَن تَسْتَقْسِمُواْ بِالأَزْلاَمِ ذَلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُواْ مِن دِينِكُمْ فَلاَ تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلاَمَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِّإِثْمٍ فَإِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

(3)

« سىلەرگە ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋان، قان، چوشقا گۆشى، ئاللاھتىن غەيرىنىڭ (يەنى بۇتلارنىڭ) نامى تىلغا ئېلىنىپ بوغۇزلانغان ھايۋان، ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، (ئېگىزدىن)يېقىلىپ ئۆلگەن ھايۋان، (ھايۋانلار تەرىپىدىن) ئۈسۈپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، يىرتقۇچ ھايۋانلار يېرىپ ئۆلتۈرۈپ يېگەن ھايۋان (نىڭ گۆشىنى يېيىش) ھارام قىلىندى. لېكىن(يۇقىرىقى بەش تۈرلۈك ھايۋاندىن جېنى چىقمىغان چاغدا) بوغۇزلىغانلىرىڭلار ھالال بولىدۇ. ھەمدە بۇتلارغا ئېلىپ بېرىلىپ ئۇنىڭ يېنىدا بوغۇزلانغان ھايۋانلار ھارام قىلىندى» (مائىدە سۈرىسى 3 ـ ئايەت)

تۆۋەندە ساھابىلارنىڭ مەزكۇر ئايەتلەرنى قانۇن دەستۇر قىلىۋالغانلىقى ھەققىدە بىرقانچە مىسال كەلتۈرۈلىدۇ.

ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەزەر بەيجاندا تورۇشلۇق قوشۇنغا مۇنداق دەپ مەكتۇپ يازغان: «ئۇقۇشۇمچە سىلەر يېمەك ئىچمەكلىرى بىلەن كىيىم كېچەكلىرىگە ئۆلۈك (ھارام) ئارىلاشقان بىر زېمىندا ياشاۋېتىپسىلەر، ئۇنداق بولغان ئىكەن ھالال بولمىغان نەرسىلەرنى ھەرگىز يېمەڭلار» ئۆمەر ئىبنى خەتتاب، ئۇتبە ئىبنى مەرقەدنى ئىسلام دۆلتىنىڭ چېگرىسىدىن ئۆتۈپ تىجارەت قىلىدىغان ئەھلى ھەرب سودىگەرلىرىدىن ئۆشرە زاكات يىغىدىغان خادىم قىلىپ تەيىنلىگەندە، ئۇتبە مەدىنە مۇنەۋۋەرەدىكى دۆلەت خەزىنىسىغا 40000 دىرھەم ھاراقنىڭ ئۆشرىسىنى ئەۋەتكەن. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا كايىپ مۇنداق دەپ مەكتۇپ يازغان: سەن ئەڭ ھەققەتپەرۋەر مۇھاجىر تۇرۇپ، ماڭا ھاراقنىڭ ئۆشرە زاكاتلىرىنى ئەۋەتىپسەن. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى بۇندىن كېيىن سېنى ھېچ قانداق بىر خىزمەتكە تەيىنلىمەيمەن.» ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇنى ھەممە ئادەمگە خەۋەر قىلىپ، ئۇتبەنىڭ ئەۋەتكەن ماللىرىنى قوبۇل قىلمىغان. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ، سەمۇرە ئىبنى جۇندۇب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ كاپىرلارنىڭ ھاراق، تۆڭگۈزلىرىدىن ئۆشرە زاكات يىغىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن: « ئىراق خىزمەتچىمىز سەمۇرەگە ئاللاھ لەنەت قىلسۇنكى، مۇسۇلمانلارنىڭ ئولجىسىغا ئۆزىمۇ، پۇلىمۇ ھارام بولغان ھاراق بىلەن تۆڭگۈزنىڭ پۇلىنى ئارىلاشتۇرىۋەتتى.» دېگەن.

ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كۇفىدە « زەرارە » دىگەن بىر قىشلاقتىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئۇ قىشلاقتا ھاراق سېتىۋاتقانلىقىنى بىلىپ قالىدۇ-دە باشقىلاردىن: «بۇ قىشلاقتا قانداق بارغىلى بولىدۇ » ، دەپ سورايدۇ. باشقىلار بابۇلجىسىردىن بارغىلى بولىدۇ ، دەيدۇ. بىرەيلەن: « ئى ئەمىرۇلمۆمىنىن! سىزگە بىز كېمە ئېلىپ كېلىپ سىزنى قىشلاققا يەتكۈزۈپ قۇيايلى » دېگەندە، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «بۇ زومىگەرلىك، بىزنىڭ زومىگەرلىك قىلىشقا ھېچقانداق ھەققىمىز يوق، شۇڭا بىز بابۇلجىسىرىغا پىيادە بېرىشىمىز كېرەك» دەپ، ئۇ يەرگە پىيادە بارىدۇ-دە كىشىلەرگە بۇيرۇپ بۇ قىشلاقنى كۆيدۈرۈۋېتىدۇ.

خۇلەپائى راشىدىنلار بىزگە ئوخشاش تەتۈر جۈيلۈپ : « هاراق، تۆگگۈز، ئۆزى ئۆلۈپ قالغان هايۋان، قان قاتارلىقلار... بايلىق، بۇنى ۋەيران قىلىش، مىللىي ئىگىلىكنى ۋەيران قىلىش، مىللىي ئىگىلىكنى ۋەيران قىلىش، ماددىي ئىقتىسادنى ۋەيران قىلغانلىق » دېمىگەن ئىدى. چۈنكى ئۇلارنىڭ ئىقتىساد توغرىسىدىكى كۆزقارشى پۈتۈنلەي « قۇرئان كەرىم »گە ئاساسلانغان بولغاچقا مەنتىققە ئۇيغۇن ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار پۈلاتتەك دەلىل ئىسپاتلار تۇرۇقلۇق ئۆز مەيلىچە ئىجتىهاد قىلمىز، دەپ ئاۋارە بولمايتتى.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَذَرُواْ مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ* فَإِن لَّمْ تَفْعَلُواْ فَأْذَنُواْ بِحَرْبٍ مِّنَ اللّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لاَ تَظْلِمُونَ وَلاَ تُظْلَمُونَ (279)

« ئى ئىمان ئېيتقان كىشلەر! (ھەقىقىي) مۆمىن بولساڭلار، ئاللاھ (نىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك) قىلىشتىن ساقلىنىڭلار، (كىشىلەرنىڭ زىممىسىدا) قېلىپ قالغان جازانىنى(يەنى ئۆسۈمنى) ئالماڭلار، ئەگەر ئۇنداق قىلساڭلار، بىلىڭلاركى، ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى سىلەرگە ئۇرۇش ئېلان قىلىدۇ، ئەگەر (جازانە قىلىشتىن) تەۋبە قىلساڭلار، (قەرز بەرگەن)سەرمايەڭلار ئۆزەڭلارغا قايتىدۇ، باشقىلارنى زىيان تارتقۇزمايسىلەر، ئۆزەڭلەرمۇ زىيان تارتمايسىلەر.» (بەقەر سۈرىسى 278- 279- ئايەتلەر)

ئىسلام تارىخىدا ھېچقانداق بىر ساھابىنىڭ قايسى خىلدىكى بولسا بولسۇن جازانە يېيىش توغرۇلۇق ئويلىنىپ باققانلىقىنى ئۇچرىتىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس.

« قۇرئان كەرىم » جازانىنى هارام قىلغان چاغدا، جازانىنىڭ هاراملىقى بىر گورۇھتىن يەنە بىر گورۇھقا ئېغىپ كېتىش، بىر جامائەتتىن يەنە بىر جامائەتنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقتىن بولماستىن، بەلكى ئىقتىسادىي تەڭپۇڭلۇقنى ساقلاشتىكى ئەخلاق پرىنسىپىدىن بولغان. ئىسلامدىكى ئىقتىسادىي مۇئامىلە ئەڭ چوڭ پايدىغا ئېرىششتىن بۇرۇن ئىجتىمائى مۇلازىمەت تەڭپۇڭلۇقنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى مەقسەت قىلىدۇ.

ئاللاھ مۇسۇلمانلارغا ئىراقنى پەتھى قىلىپ بەرگەن چاغدا، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنهۇ ئىراقتەك بىپايان كەڭ زېمىننى ئىراقنى پەتھى قىلىشقا قاتناشقان ئەسكەرلەرگە بۆلۈپ بېرىش، خۇسۇسەن ئەسكەرلەرنىڭ تۈپ مەنپەئەتىگە، ئومۇمەن بارلىق مۇسۇلمانلارنىڭ ئومۇمىي مەنپەئەتىگە خىلاپ، دەپ قاراپ بۆلمەسلىكنى قارار قىلغان. چۈنكى زېمىننى بۆلۈپ بەرگەندە، مۇجاهىدلار مال دۇنيا بىلەن مەشغۇل بولۇپ كېتىپ جىهادنى تەرك ئېتەتتىدە، كەلگۈسىدىكى نۇرغۇن ياخشىلىقلاردىن مەھرۇم قالاتتى. باشقىچە ئېيتقاندا، ناۋادا زېمىن ئەسكەرلەرگە بۆلۈپ بېرىلگىنىدە، ئۇلار زېمىننى گۈللەندۈرۈشنىڭ ھەلەكچىلىكىدە قۇرۇلغۇسى قۇدرەتلىك ئىسلام ئىمپېرىيىسىنىڭ پۇختا ئاساسىنى تىكلەش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرەلمەيتتى.

بىلال ئىبنى رىباھ رەزىيەللاھۇ ئەنهۇ قاتارلىق بىر تۈركۈم ساهابىلار ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنهۇدىن پەتھى قىلىنغان زېمىننى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيهى ۋەسەللەمگە ئوخشاش ئەسكەرلەر ئارا بۆلۈپ بېرىشنى قەتئىي تەلەپ قىلدى. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب

رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي قاتماللىقنى بىراقلا بۇزۇپ تاشلاپ، غەم غۇسسىدىن خالاس تېپىش ئۈچۈن« قۇرئان كەرىم » ھەققىدە ئىنچىكىلىك بىلەن مۇلاھىزە يۈرگۈزگەندىن كېيىن، بىر كۈنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساھابىلىرىدىن تەركىب تاپقان كېڭەش ھەيئىتىگە خۇشال ھالدا كېلىپ: « مەن قىينچىلىقىمىزنى ھەل قىلىشىمىز ئۈچۈن ئاللاھنىڭ مۇنۇ سۆزىدىن جاۋاب تاپتىم »دېدى.

مَّا أَفَاء اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاء مِنكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (7)

«ئاللاھ پەيغەمبىرىگە غەنىمەت قىلىپ بەرگەن ئەھلى قۇررا (يەنى قۇرەيزە، نەزىر، پەدەك ۋە خەيبەر كۇففارلىرى) نىڭ ماللىرىنى، ئىچىڭلاردىكى بايلار ئارىسىدا قولدىن قولغا ئۆتۈپ يۈرمەسلىكى ئۈچۈن، ئاللاھقا، پەيغەمبىرىگە، پەيغەمبەرنىڭ خىش ئەقرىبالىرىغا، يېتىملەرگە، مىسكىنلەرگە، ئىبنى سەبىللەرگە خاس قىلدى، پەيغەمبەر سىلەرگە بەرگەننى ئېلىڭلار، پەيغەمبەر چەكلىگەن نەرسىدىن چەكلىنىڭلار، ئاللاھتىن قورقۇڭلار. ھەققەتەن ئاللاھنىڭ ئازابى قاتتىقتۇر»

لِلْفُقَرَاء الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُوْلَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ (8)

«(ئۇ غەنىمەتنىڭ بىرقىسمى) يۇرتىدىن ھەيدەپ چىقىرىلغان، مال مۈلكىدىن ئايرىلغان) پېقىر مۇھاجىرلارغا خاستۇر، ئۇلار ئاللاھنىڭ پەزلىنى ۋە رازىلىقىنى تىلەيدۇ، ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ياردەم بېرىدۇ، ئەنە شۇلار (ئىماندا) سادىق ئادەملەردۇر.»

وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (9)

«ئۇلاردىن (يەنى مۇھاجىرلاردىن) مەدىنىدە يەرلىك بولغان، ئىمانى كۈچلۈك بولغانلار (يەنى ئەنسارلار) يېنىغا ھجرەت قىلىپ كەلگەنلەرنى (يەنى مۇھاجىرلارنى) دوست تۇتىدۇ، ئۇلارغا بېرىلگەن نەرسىلەر ئۈچۈن ئىچى تارلىق قىلمايدۇ، ئۇلار مۇھتاج تۇرۇقلۇق (مۇھاجىرلارنىڭ مەنپەئىتىنى) ئۆزلىرىنىڭ (مەنپەئىتى) دىن ئەلا بىلىدۇ، ئۆز نەپسىنىڭ بېخىللىقىدىن ساقلانغانلار مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر.» (ھەشر سۈرىسى 7 ـ 9 ـ ئايەتلەر)

ساھابىلار بۇ ئايەتنى ئاڭلاپلا، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ زېمىننى بۆلمەي ئۆز ئىگىلىرىدە قالدۇرۇپ، تۈلەم تۆلىتىۋېلىشتىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار پىلانىغا قايىل بولۇپ، دەرھال تىز پۈكتى، چۈنكى « قۇرئان »دا ئوتتۇرىغا قويۇلغان سىياسىي، ئىقتىسادىي تۈزۈلمىسىگە تامامەن ئۇيغۇن كېلەتتى. ناۋادا ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ « قۇرئان كەرىم »نىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئىش كۆرمىگەن بولسا، ساھابىلار ئۇنىڭغا بويسۇنماي مىسلىسىز زور بايلىقنى ئورۇنسىز

نابۇت قىلىۋەتكەن بولاتتى. يۇقىرىقىلاردىن مەلۇم بولدىكى خۇلەپائى راشىدىنلارنىڭ ئىقتىساد توغرىسىدىكى پىكىر تەپەككۇرى « قۇرئان كەرىم »دىن ئېتىلىپ چىقاتتى، ھالبۇكى« قۇرئان » ئۇلارنىڭ ئەنگۈشتىرى ۋە قىبلىنامىسى ئىدى، يىغىپ ئېيتقاندا « قۇرئان كەرىم » خۇسۇسەن خۇلەپائى راشىدىنلارنىڭ، ئومۇمەن ساھابىلارنىڭ ئىقتىسادىي مەپكۇرىسىنىڭ ئاساسلىق مەنبئى ئىدى.

پەيغەمبەر سۈننىتى

1. ھەممىگە مەلۇمكى سۈننەت « قۇرئان كەرىم » نىڭ باياناتچىسى ۋە ئىزاھلىغۇچىسىدۇر. سۈننەت دېگەن بۇ سۆز «سۈننە- قانۇنلاشتۇردى، يولغا قويدى، بايان قىلدى، ئوچۇقلاپ بەردى » دېگەن سۆزدىن تۇرلىنىپ چىققان. ئۇنداقتا ئۇ نېمىنى ئوچۇقلاپ بېرىدۇ؟ ۋەھيىنى، ۋەھيىنىڭ ھۆكمىنى ئوچۇقلاپ بېرىدۇ.

2 . سۈننەتنىڭ سۆز ئىبارىلىرىلا ساھابىلارنى ھېچقانداق بىر پىكىر تەپەككۇرغا مۇھتاج قىلماستىن ھەممىنى ئوچۇقلاپ بەرگەن.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زومىگەرلىكنى ياقتۇرمايتتى. شۇڭا ئۇ زومىگەرلىك بىلەن مونوپول قىلىۋالغۇچىلارنى ئەيىبلەپ: « كىمكى تائامنى يالغۇز يەيدىكەن، شەكسىز خاتالاشقان بولىدۇ» دېگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زومىگەرلەر بىلەن مونوپول قىلىۋالغۇچىلارنىڭ يامان ئاقىۋەتكە دۇچار بولىدىغانلىقىدىن ئاگاھلاندۇرۇپ: «زومىگەرلەر، مونوپول قىلىۋالغۇچىلار ئۆزلىرىنى ئۆلتۈرىۋالغۇچىلار بىلەن بىر قاتاردا ھەشىر قىلىنىدۇ. مۇسۇلمانلارنىڭ مال مۈلكىدىن كىچىككىنە بىر نەرسە يەۋالغۇچىلار قاتمۇ قات ئازابقا دۇچار بولىدۇ ھەمدە قىيامەت كۈنى ئاللاھ ئۇلارنى دوزاختا ئەڭ قاتتىق ئازاب بىلەن ئازابلايدۇ ، زومىگەرلەر نېمە دېگەن يامان ئاقىۋەتلىك ئادەملەر ھە! شۈبھىسىزكى، ئاللاھنىڭ ئەڭ ئەرزان ماتالىرى غەم قايغۇ، ئەڭ قىممىتى خۇشاللىقتۇر.» «مېھنەتكەشلەر رىزىقلاندۇرلىدۇ. زومىگەرلەر لەنەتكە ئۇچرايدۇ» دىگەن. خۇلەپائى راشىدىنلار رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۈننىتىگە ئاساسەن زومىگەرلىككە قارشى تۇرۇپ،ئۇنى ھارام قىلغان.

ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بازاردا كىشىلەرنىڭ مال مۈلكىنى تالان تاراج قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاتتىق غەزەپلىنىپ: «ئاللاھ چۈشۈرۈپ بەرگەن رىزىقنى يالغۇز ئىگەللىۋېلىپ زومىگەرلىك قىلىۋاتقان بىر تۈركۈم ئادەملەر ئوتتۇرىغا چىقىپتۇ. ھالبۇكى بۇ تولخوتۇن، يېتىم ئوغۇللارنىڭ، بىچارە، مىسكىن ۋە غېرىپ غورەبالارنىڭ ھەققى ئىدى، ئۆزمېھنىتىگە تايىنىپ ھالال ياشاشنى خالىغۇچىلار قاچان بازارلىرىمىزغا كەلسە ئۇلار مېنىڭ ئېزىز مېھمانلىرىم، ئەركىن ھالدا سودا سېتىق بىلەن شوغۇللانسۇن! بىراق، كىمكى قاراڭغۇ بازارچىلىق قىلىپ بازارنى مونوپول قىلىۋالماقچى بولىدىكەن، ئۇنداقلارغا قەتئىي رۇخسەت يوق» دېگەن. بىر قېتىم ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەسچىتتە چېچىلىپ كەتكەن تائاملارنى كۆرۈپ بۇ قانداق تائام دېگەندە، ئۇلار بىزگە يىغىپ بېرىلگەن تائام دېگەن. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ، ئاللاھ بۇ تائامنى يىغىپ بەرگەن ئادەمگە ۋە يىغىشقا ھەمكارلاشقان ئادەمگە بەرىكەت ئاتا

قىلسۇن دەپ دۇئا قىلغان. ساھابىلار: ئى مۆمىنلەرنىڭ ئەمىرى! بۇ قاراڭغۇ بازاردىن كەلگەن دېگەندە، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ : « كىم بۇنداق قىلدى » دەپ سورىغان، ئۇلار: ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئازاد كەردىسى فەررۇخ بىلەن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئازاد كەردىسى پالانى دېگەن. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ ئىككىسىنى كەلتۈرۈپ: سىلەر مۇسۇلمانلارنىڭ تائامىغا نېمە ئۈچۈن قاراڭغۇ بازارچىلىق قىلىسىلەر دەپ سورىغاندا، ئۇلار: ئى مۆمىنلەرنىڭ ئەمىرى! بىز بۇنى ئۆز پۇلىمىزغا سېتىۋالغان دېگەن. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ : مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن (مۇسۇلمانلارنىڭ تائامىنى مونوپول قىلىۋالغانلارنى ئاللاھ ۋەيرانچىلىق ۋە جۇزام كېسىلىگە دۇچار قىلىدۇ دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم دېگەن. بۇ چاغدا فەررۇخ ئى مۆمىنلەرنىڭ ئەمىرى! ئاللاھقا ۋە سىلىگە ۋەدە بېرىمەنكى بۇندىن كېيىن ھەرگىز ئۇنداق قىلمايمەن دېگەن. ئەمما ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئازاد كەردىسى ئۆزگىپىدە چىڭ تۇرىۋالغان.

ئەبۇ يەھيانىڭ رىۋايىتىگە قارىغاندا ئۇ جۇزام كېسىلىگە دۇچار بولغان. ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ، ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ، زومىگەرلىك، قاراڭغۇ بازارچىلىق ۋە مونوپوللىقتىن چەكلەشتە ئىنتايىن چىڭ تۇراتتى.

3. خۇلەپائى راشىدىنلار، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قايسى يولنى بويلاپ ماڭغان بولسا، شۇ يولنى بويلاپ مېڭىپ، نېمە دېسە شۇنىڭغا بىجانىدىل ئەمەل قىلاتتى. ئۇلارمۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھەدىسىنى مۇنداق چۈشىنەتتى.

بىرىنچى، دادىنىڭ خىراجەتتىن قىسىلغان چاغدا بالىنىڭ مال مۈلكىنى ئېلىش ھوقۇقى بار.

ئىككىنچى، دادىنى قەرزدار قىلىشقا بالىنىڭ ھەققى يوق.

4. سۈننەت بەزىدە ئىسلام قانۇنىنى كۆزدە تۇتۇپ، پىكرى جەھەتتە چارە ئىزدەشكە موھتاج. تۆۋەندە ئومۇمەن ساھابىلارنىڭ، خۇسۇسەن خۇلەپائى راشىدىنلارنىڭ پىكرى جەھەتتىكى چارە تەدبىرلىرىنى كۆرستىپ ئۆتىمىز:

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھايۋاننىڭ جىنايىتى ئارقىلىق كاپالەتنامىنى بىكار قىلىپ:"چارپايلارنىڭ ئەقلى يوق "دېگەن ئىدى. چۈنكى ھايۋانلار ئىگىسىنىڭ ئىرادىسىسىز خالىغان ئىشلارنى قىلىۋېرىدۇ. ھايۋانلار بەزىدە ئىگىسىگە بويسۇنماي، ئىگىسىنىڭ قولىدىن قېچىپ كېتىپ، كىشىلەرگە زىيان زەخمەت يەتكۈزىدىغان ئەھۋاللارمۇ بولىدۇ. ھالبۇكى ھايۋانلارنىڭ ئىگىلىرى ئۇلارنى كونترول قىلالايدۇ ۋە تىزگىنلىيەلەيدۇ. خۇلەپائى راشىدىنلارنىڭ كۆزقارىشىمۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۆزىگە ئوپ ئوخشاش ئىدى. ئىگىسى يوق ھايۋاننى ساقلاش ۋە كىشىلەرگە زىيان زەخمەت يەتكۈزۈپ قويۇشتىن توسۇش تولىمۇ قىيىن. ئۇ ھالدا باشقىلارنىڭ كىشىلىك ھەق ھوقۇقلىرىغا تاجاۋۇز قىلغانلىق بولمايدۇ. ئەمما ئىگىسى تەرىپىدىن تىزگىنلەنمىگەن ھايۋانلار باشقىلارغا زىيان زەخمەت يەتكۈزۈپ قويسا، زىيانغا ھايۋانلارنىڭ ئىگىسى چوقۇم كاپالەتلىك قىلىشى لازىم.

ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: "مۇسۇلمانلارنىڭ يولىدا ياكى بازارلىرىدا

چارۋىلىرىنى توختىتىپ قويسا چارۋىلار كەلتۈرگەن زىياننى چوقۇم چارۋىنىڭ ئىگىسى تۆلەيدۇ. چۈنكى ئۇ چارۋىلىرىنى توختىتىپ قويۇش بىلەن باشقىلارنىڭ مۈلكىگە تاجاۋۇز قىلغۇچىدۇر. ئەگەر (بۇنداق قىلىشقا رۇخسەت قىلىنغان) دېيىلسە، بىز دەيمىزكى، ئۇ چارۋىلىرىنى توختىتىشقا ئەمەس، ئۆتكۈزۈپ كېتىشكە رۇخسەت قىلىنغان. ھالبۇكى، چارۋىلارنى توختىتىپ قويۇش ئىنسانلارنى تەڭلىكتە قالدۇرغانلىقتۇر. بۇنىڭغا ئاساسەن، ئىجازەت سوراش قانۇنى، ئەقلىي ۋە ئىلمىي جەھەتتىن تىنچ ئامانلىق مەقسەت قىلىنغان. تىنچلىقنى بۇزۇش تۆلەمنى تەقەززا قىلىدۇ.

5. خۇلەپائى راشىدىنلار قۇرئان بىلەن سۈننەتنى ئۆزلىرىنىڭ (ئىقتىسادىي پىكىرمەنبەئى) دەپ قارىسىمۇ، بىراق ئۇلارنىڭ ھەدىسكە بولغان چۈشەنچىسى ئوخشمايدۇ.

سەلمە ئىبنى ئەكۋەئىدىن رىۋايەت قىلىندۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن:"قۇربانلىق قىلغان گۆشنى ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ساقلىماڭلار! "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يۇقىرىدىكى سۆزنى قىلىپ بىر يىلدىن كېيىن ساھابىلار: "ئى ئاللاھنىڭ ئەلچىسى، بۇ يىلمۇ ئۆتكەن يىلدىكىگە ئوخشاش قىلامدۇق؟ "دېگەندە، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: "يەڭلار ئىچىڭلار ۋە ساقلاڭلار! چۈنكى ئۆتكەن يىل كىشىلەر قىينچىلىق ئەھۋالدا قالغان بولغاچقا، ئۇلارغا ياردەمدە بولۇشۇڭلارنى ئىرادە قىلغانىدىم "دېگەن.

ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇنىڭدىن بۇرۇنقى ھۆكۈمنىڭ ئەمەلدىن قالغانلىقىنى، يەنى قۇربانلىق گۆشلىرىنى ساقلاشنى مەنئى قىلىش ھۆكمىنىڭ بىكار قىلىنغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتكەن. ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ نەزىرىدە ھۆكۈم ناھايىتى ئايدىڭ بولۇپ، خالىغان ئادەم قۇربانلىق گۆشىنى ئۈچ كۈندىلا تۈگىتىۋەتسە، خالىغان ئادەم ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ساقلاپ يېسە بولىۋېرەتتى، قۇربانلىق گۆشىنى ساقلىغان ئادەم ئۈچ كۈن ئىچىدە يېسىمۇ، سەدىقە قىلسىمۇ بولىۋېرەتتى.

ئەلى ئىبنى ئەبى تالىپ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بۇ ھەدىسقا قارىتا چۈشەنچىسى مۇنداق ئىدى: "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىنقى ھەدىسى كېيىنكىگە ھەرگىز توقۇنۇشۇپ قالمايدۇ، يەنى قۇربانلىق گۆشنى ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ساقلىماسلىق مەسىلىسى بىلەن ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ساقلاشقا ئىجازەت بېرىلىش مەسىلىسىدە ھېچقانداق بىر زىتلىق يوق. چۈنكى قۇربانلىق گۆشنى ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ساقلىماسلىق توغرىسىدا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام يوليۇرۇق بەرگەن ۋەزىيەت بىلەن، ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ساقلىسا بولىدىغانلىقى توغرىلىق يوليۇرۇق بەرگەن ۋەزىيەت تۈپتىن ئوخشمايتتى. روشەنكى، قۇربانلىقنىڭ گۆشىنى ساقلاش مەنئى قىلىنىشى ئاچارچىلىق ۋە دىشۋارچىلىق كۈنلىرىدە بولغان بولسا، ساقلاشقا ئىجازەت بېرىلىشى توق، پاراۋانلىق كۈنلەردە بولغان ئىدى. شۇڭا بۇرۇنقى ھەدىسنىڭ ھۆكمى ئەمەلدىن قالغان دەپ دەۋا قىلىشقا قەتئىي يول يوق.

ئەلى ئىبنى ئەبىي تالىپ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سەپەردىن قايتىپ كەلگەن چاغدا، فاتىمە ئۇنىڭ ئالدىغا قۇربانلىق گۆشنى ئېلىپ كەلگەن، ئۇ:"پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنى نەھىي

قىلمىغانمۇ؟ "دەپ سورىغاندا، فاتىمە: "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنىڭغا رۇخسەت قىلغان"دېگەن. شۇنىڭ بىلەن ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كىرىپ: "بۇنىڭدىن سورىغان، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: "ئۇنى زۇلھەججىدىن يەنە بىر زۇلھەججىگە قەدەر يېگىن "دېگەن. زەيد ئىبنى ئەلىنىڭ ئىسپاتىغا كۆرە ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قۇربانلىق گۆشىنىڭ ئۈچتىن بىرىنى تاماققا ئىشلىتەتتى، ئۈچتىن بىرىنى يەيتتى، ئۈچتىن بىرىنى ساقلاپ قۇياتتى. ئىبنى زۇھەرنىڭ ئازاد گەردىسى ئەبۇ ئۇبەيدىنىڭ رىۋايىتىگە كۆرە، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: "ئۈچ كۈندىن كېيىن ھېچ كىم قۇربانلىق گۆشىنى يېمىسۇن"دېگەن. ئىبنى ھەزىم مۇنداق دەيدۇ: "بۇ ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇھاسىرىگە ئېلىنىپ قالغان يىل بولۇپ، سەھرالىق ئەرەبلەر مەدىنە مۇنەۋۋەرگە پىتنە ئۇرۇغىنى چېچىۋەتكەچكە مۇسۇلمانلار ناھايىتى كۆپ مۇشكىلاتقا دۇچ كەلگەن ئىدى. شۇڭا ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۈرنەك قىلىپ كىشىلەرنى قۇربانلىق گۆشىنى ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ساقلىماسلىقنى بۇيرىغان.

6. خۇلەفائى راشىدىنلارنىڭ ئارىسىدىكى ئىختىلاپ بولسا، مەلۇم بىر ھادىسىدە بەزىسى يەتكەن سۈننەتكە يەنە بەزىسىنىڭ يېتەلمىگەنلىگىدە ئىدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: "قۇربانلىق گۆشنى ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ساقلاشقا ئىجازەت "دېگەن ھەدىسىنىڭ ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا يەتكەنلىكى مەلۇم. گەرچە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەنئى قىلىش بىلەن ئىجازەت بېرىشتىكى مەقسىتى بىر بىرىگە ئوخشىمىسىمۇ، بۇنىڭدىن ئالدىنقىسىنىڭ ھۆكمىنى بىكار قىلىش مەقسەت قىلىنامدۇ، ياكى ھەر بىر مەسىلىگە قارىتا مۇناسىپ ھۆكۈم قىلىش مەقسەت قىلىنامدۇ؟ ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا "قۇربانلىق گۆشنى ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ساقلاشقا ئىجازەت "دېگەن ھەدىس يەتمىگەچكە، بىرىنچى ھەدىسنىڭ يەنى قۇربانلىق گۆشنى ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ساقلاش مەنئى قىلىندۇ دېگەن ھەدىسىنىڭ ھۆكمىگە ئەمەل قىلىشتا قەتئىي چىڭ تۇرغان. ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ بۇنىڭدا دادىسى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ۋارىسلىق قىلغان. مەن مەزكۇر ھەدىس ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا يەتمىگەن دېمەكچى ئەمەس. ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قۇربانلىق گۆشنى ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ساقلاش ئىجازەت دەپ قارايدىغانلىقى ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن. قىسقىسى، بۇ خۇلىپائى راشىدىنلارنىڭ ئىقتىسادىي پىكىر ئېقىمىنىڭ كېچىككىنە تاشقىنى.

ئىجما ئۇسۇلى

ئۆلىمالار ئىجمائ (بىردەك پىكىر) ئۇسۇلىنى تۆۋەندىكىدەك تونۇشتۇرىدۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈممەتلىرى ئىچىدىكى مۇجتەھىدلارنىڭ ئەسىرلىرىدىن بىرەر ئەسىردە ئەھكاملاردىن بىرەر ھۆكۈمگە قارىتا بىردەك پىكىر بىرلىككە كېلىشى ئىجمائدۇر.

ئېتمولوگلارنىڭ ئىجمائ ھەققىدىكى قارىشى مۇنداق: يۇقىرىدىكى مۇجتەھىدلاردىن بىرەرسى ئۆزىدىن باشقىلارنىڭ پىكرىگە قوشۇلمىسا ئىجمائ ئېتراپ قىلىنمايدۇ. ئىجمائ مەشھۇر ساھابىلارنىڭ زامانىدا ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى ئىجمائ تۈزىدىغان مەرىپەتپەرۋەر مۇفتىلار بولغانلىقتىن ئىنتايىن قولاي ھەم مەنپەئەتلىك ئىدى. لېكىن دۆلەتلەر ئارا ئۇلار پارچىلانغاندىن كېيىن، ئىجمائ ئىجتىمائىي بىر مۇشكىلاتقا ئايلاندى. نۆۋەتتە ئىجمائ بىزنىڭ ئۆلىمالارنىڭ قالدۇرۇپ كەتكەن تەقلىدى شەرتلىرىگە ھە دەپ ئېسىلىۋالغانلىقىمىزدىن ناھايىتى چىگىشلىشىپ كەتتى. چۈنكى مۇسۇلمان ئۆلىمالارنىڭ ئارىسىدىكى پۈتۈن مۇجتەھىدلارنىڭ بىرەرسى باشقىلارنىڭ پىكرىگە قوشۇلمىسا ئىجمائ ئۆز خۇسۇسىيىتىنى ساقلاپ قالالمايدۇ. بۇ يېڭى ۋەزىيەتتە يۈنىلىشكە قاراپ خەلقئارا فىقھىشۇناسلار جەمئىيتى ياكى بۈيۈك ئۆلىمالار ھەيئەت ئەزالىرى بىرلەشمىسى ياكى ئىجمائىنىڭ ئۆرنىدا رايونلۇق فەتۋا بىرلەشمىسى قۇرۇپ چىقىش مۇمكىنمۇ؟ مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى بۇنداق قىلغاندا، بۇ بىرلەشمە ۋە ھەيئەتلەرنىڭ ئەزالىرى تۆۋەندىكى بىر قانچە خاھىشقا ئېغىپ كېتىدۇ:

1) ئابرۇيپەرەسلىك، 2) ھوقۇق، 3) ھاكىملارنىڭ زۇلمىغا تاقابول تۇرالماسلىق، 4) تەقۋادارسىزلىق، 5) بىلىمسىزلىك. بۇ بىرلەشمە ۋە جەمئىيەتلەرگە ئەزا بولغان كىشىنىڭ ياكى بىلىمى ئاز، ئابرۇيى يۇقىرى ياكى بىلىممۇ، قارشى تۇرۇش ئىقتىدارىمۇ ئاز ياكى بىلىمى كۆپ، تەقۋادارلىقى ئاز بولۇپ، بۇ ئىجمائىنىڭ شەرتىگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. گەرچە بۇ ھەيئەتلەرنىڭ ئەزالىرى بىلىملىك، تەقۋادار، ھەقىقەتتە چىڭ تۇرۇشتا مالامەتتىن قورقمايدىغان بولسىمۇ، يەنىلا ئىجمائىنىڭ شەرتىگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ.

بىرىنچى، ئۆلىمالار فىقھى ئۇسۇلىنى ئىسلام قانۇنىنىڭ 4 ـ ماددىسىغا ئاساسەن ”كۆز قاراش“دەپ ئاتايتتى. قىياس: ئىستىھسان (توغرا ھۆكۈم)، ئىستىلاھ (كۆز قاراش) ئۆلىمالار نەزىرىدىكىتوغرا يەكۈن قاتارلىقلارنى ۋە باشقا ئىشلارنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ. مەن ”كۆز قاراش “ دېگەن سۆزنىڭ ئۆرنىغا ”ئىسلام قانۇنىنىڭ غايىسى “دېگەن سۆزنى ئىستېمال قىلىشنى ئەڭ ئەۋزەل دەپ قارايمەن. چۈنكى كۆز قاراش، ھەقىقەتتە ئىسلام قانۇنىنىڭ مەنبئى ئەمەس، شۇنداقلا ئۇنىڭ مەنبئى بولۇشقىمۇ مۇناسىپ ئەمەس. كۆز قاراش پەقەت قىياستىكى ئىللەتكە، ئىستىلاھتىكى ئومۇمىي مەنپەئەتكە، ئىستىھساندىكى زۆرۈرىيەتكە ئوخشاش ئەھكاملار ئايدىڭلاشتۇرۇلىدىغان بىر ۋاستىدۇر. قىياس ئىسلام قانۇنىنىڭ ئاساسلىق مەنبئى ئەمەس، بەلكى بىر ئورۇنئۇشتۇر. ئورۇنئۇش پەقەت ئۆز لايىھەسىگە تايىنىپلا مەنبە بولالايدۇ. نەزەر دائىرىمىزنى تېخىمۇ يىراققىراق ئاغدۇرساق، قىياستىكى ئىللەتنىڭ پەقەت مەۋجۇتلۇق ۋە يوقلۇقتا ھۆكۈمنىلا دەۋر قىلىپ قانۇن چىقارغۇچىنىڭ مەقسىتى ئىشقا ئاشقاندىلا، شەرىئەتنىڭ ئاساسى بولۇشقا مۇناسىپ كېلىدىغانلىقىنى بىلىۋالالايمىز.

ئىككىنچى، ئىسلام قانۇنىنىڭ غايىسىدىن بىز نېمىنى مەقسەت قىلىمىز؟ شۈبھىسىزكى، ئاللاھ ھالال ھارامدىن ئىبارەت ئەھكاملارنى مەلۇم مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن قانۇنلاشتۇرۇپ بەردى. چۈنكى ئەھكاملار قانۇن چىقارغۇچىنىڭ مەقسىتى ئۆز دائىرىسى ئىچىدىلا ئىشقا

ئاشۇرۇلمايدۇ. دېمەك، قانۇن چىقارغۇچىنىڭ مەقستى بەندىلەرنىڭ چەكتىن ئېشىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن قانۇنسىز ھەرىكەتلەرنى چەكلەشتىن ئىبارەت. قانۇن چىقارغۇچىنىڭ مەقستى قانداقتۇر قول كېسىش، جەلدە ئۇرۇش بولماستىن، بەلكى بۇ ئۇسۇل ئارقىلىق ئۆز مەقسىتىگە يېتىشتۇر. ئەگەر قانۇن چىقارغۇچىنىڭ مەلۇم مەقسەت ئۈچۈن چىقارغان ۋاستىسى قانۇن چىقارغۇچىنىڭ كۆتكەن يېرىدىن چىقمىسا قانۇننى ئىجرا قىلىشقا قەتئىي بولمايدۇ. ئالايلۇق، ساراڭنى جازالاشقا بولمايدۇ. ئۆزىنىڭ چۈرىسىنى ئالغان ئادەمنىڭ نىكاسى ئېتىراپ قىلىنمايدۇ. ئالدامچىلىق قانۇنسىزلىق بەلكى ھارام. چۈنكى ئۇ قانۇن چىقارغۇچىنىڭ نىشانىغا توسقۇنلۇق قىلىدۇ. قىسقىسى، ئىسلام قانۇنىنىڭ غايىسى فىقھشۇناسلارنىڭ شەرئەت ئەھكاملىرىنى قىياس ئارقىلىق يۈرگۈزىدىغان مەنبەدۇر.

ئۈچىنچى، ئىسلام قانۇنىنىڭ خەلىپىلەرنىڭ نەزىرىدىكى ئىقتىساد پىكىر ئېقىمىغا بولغان كونتروللىقى . ئىقتىسادنىڭ ئۆزگىچە ئالاھىدىلىكلىرىدىن بىرى- دائىملىق ھەرىكەتتۇر. بۇ ھەرىكەت ئىقتىسادنىڭ گۈللىنىشىدە تۈرتكىلىك رول ئوينايدۇ. چۈنكى كىشىلەرنىڭ پايدا قوغلىشىپ يۈرىشى، ئۇلارنىڭ قانداق قىلغاندا پايدىغا ئېرىشىپ، قانداق قىلغاندا زىيان تارتمايدىغان بىر يولنى تېپىش ئۈچۈن دائىم پىكىر تەپەككۇر قىلىشقا مەجبۇر قىلىدۇ. بۇنىڭدىن كۆرىۋېلىشقا بولىدۇكى، ئىسلام قانۇنى ئىقتىسادىي مۇئامىلىلەرگە توغرا ھۆكۈم قىلالايدىغان دائىمى گۈللىنىش تەرەققىياتىغا ئىگە. شۇڭا فىقھشۇناس ئالىملار، ساھابىلارغا ئوخشاش ئىسلام قانۇنىنىڭ غايىسى بويىچە مەسىلىلەرگە توغرا ھۆكۈم چىقىرىپ، خاتالىقلاردىن قەتئىي ساقلىنىشى لازىم.

1) بىرقانچىلىغان رىۋايەتلەرگە كۆرە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زىنا قىلغان بىر ئادەمنى تاش كېسەك قىلىپ ئۆلتۈرمەستىن يۈز جەلدە ئۇرۇپ، بىر يىللىق سۈرگۈن قىلىشقا ھۆكۈم قىلغان. ئەبۇ بەكرمۇ بىر قىز بىلەن زىنا قىلغان ئادەمنى يۈز جەلدە ئۇرغاندىن كېيىن پالاشقا بۇيرىغان. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ شۇنداق قىلغان. ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ ئۆزىنىڭ دەۋرىدە زىنا قىلغان بىر ئايالنى يۈزجەلدە ئۇرۇپ، خەيبەرگە بىر يىللىق پالىغان. ئەمما ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خىلاپەت دەۋرىنىڭ ئاخىرلىرىدا، پالاشتىن مەقسەت زىناغا يېقىنلاشقان جىنايەتچىنى ئۆزى ياشىغان مۇھىتتىن بىرمەزگىل يىراقلاشتۇرۇپ، ھەقىقەتكە قايتۇرۇش ھەمدە بۇزغۇنچىلىق ۋە گۇناھ مەئسىيەت ئازگىلىدىن ساقلاپ قېلىش دەپ قاراپ زىناخورنى يۈز جەلدە ئۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، بىرىيىللىق سۈرگۈن قىلىشنىڭ ئورنىغا بىر يىللىق قاماق جازاسى بەرگەن. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: "توي قىلمىغان ئوغۇل بىلەن توي قىلمىغان قىز زىنا قىلسا يۈز جەلدە ئۇرۇلۇپ، قاماق جازاسى بېرىلىدۇ. سۈرگۈن قىلىنمايدۇ." ئىسلام قانۇنىدا، ئىجارىگە ئالغان ئادەمگە نىسبەتەن، ئىجارىگە ئالغان نەرسە نېمە بولىشىدىن قەتئىينەزەر بۇزۇلسا ياكى بۇرۇنقى ھالىتىدىن ئۆزگىرىپ كەتسە تۆلەيدۇ. بۇ ئىسلامنىڭ ئۆزگەرمەس قانۇنىيتى. بۇ قانۇنىيەتكە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ، ئەبۇبەكرمۇ ھەرگىز خىلاپلىق قىلمىغان. ماشىنچى (سەيپۇڭ)، ياغاچچى ۋە بۇياقچىلار

بەڭباشلىق قىلىپ، پايدا مەنپەئەت قوغلىشىپ رەخنى، ياغاچنى كىسىۋېلىشى ئىسلام قانۇنىغا تۈپتىن خىلاپ. ئىمام ئابدۇرراززاقنىڭ رىۋايىتىگە كۆرە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇياقچىغا بۇزغان نەرسىنى تۆلەتكەن.

2) ئىسلام قانۇنى يۇقاپ كەتكەن نەرسىلەرنى تىرىلدۈرۈش نەزەرىيەسىگە ئاساسلىنىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە: "كىمكى بىر زېمىننى ئاۋات قىلىدىكەن، ھېچكىمنىڭ ئۇ زېمىننى ئىگەللىۋېلىشقا ھەققى يوق." بۇنىڭدىن قانۇن چىقارغۇچىنىڭ مەقسىتى يەر يۈزىنى گۈللەندۈرۈپ، ئۇنىڭدىن ئۇنۇملۇك پايدىلىنىش ۋە بارلىق كىشىلەرگە پاراۋانلىقنى ئومۇملاشتۇرۇشتىن ئىبارەت. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىسلام قانۇنىنىڭ غايىسىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن تۆۋەندىكى ئۇسۇلنى قوللاندى.

(1) ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دۆلەتتىن شەخسىلەرگە بۆلۈپ بەرگەن يەرلەردىن بۆلۈپ بېرىلگۈچىنىڭ تاقىتىدىن تاشقىرى ئاۋات قىلالمىغان يەرلەرنى قايتۇرۇۋېلىش توغرىلىق قايتا قايتا ئويلىنىپ ئۈنۈملۈك تەدبىر قوللاندى. شۈبھىسىزكى، رەسۇللاھ ئەقىقنىڭ زېمىنىنى بىلال ئىبنى ھارىسقا بۆلۈپ بەرگەنىدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خەلىپە بولغان چاغدا بىلالنىڭ ئۇ زېمىنىنىڭ ھەممىسىنى گۈللەندۈرۈشكە كۈچى يەتمىگەنلىكىنى كۆرۈپ: "ئى بىلال! كۈچۈڭنىڭ يېتىشچە گۈللەندۈرەلەيدىغان زېمىنىنى ئۆزەڭگە قالدۇر. كۈچۈڭ يەتمىلگەنلىرىنى ساھابىلارغا تەقسىم قىلىپ بېرەيلى "دەپ، ئۇنىڭ گۈللەندۈرۈشكە كۈچى يەتمىگەن زېمىننى مۇسۇلمانلارغا تەقسىم قىلىپ بەرگەن.

(2) كىمكى تېرىلغۇ يېرىنى ئۇدا ئۈچ يىل تاشلاپ قويۇپ گۈللەندۈرمىسە، ئىسلام دۆلىتىدىكى ھەر قانداق بىر پۇقرانىڭ ئۇ زېمىننى سېتىۋېلىپ گۈللەندۈرۈش ھەققى بار. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇنى پەقەت ئىسلام قانۇنىنىڭ غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يۈزىسىدىنلا شۇنداق قىلغان. باشقىچە ئېيتقاندا ئىسلام دىنىنىڭ قانۇنى ئۆلۈكنى تىرىلدۈرۈشتىن ئىبارەت.

(3) ئىسلام قانۇنىدىكى قىياس ئاتالەردە پەرز ئىگىلىرى (ئىسلام قانۇندا تەقسىمات ئېلىشقا تېگىشلىك بولغانلار) مىراس ئېلىپ بولغاندىن كېيىن، باشقىلار ئېلىشقا رۇخسەت، دېمەكتۇر. بۇنىڭدىن كۆرە پەرز ئىگىلىرى ئۇرۇق تۇغقانچىلىق جەھەتتە ئۆلۈككە ئەڭ يېقىندۇر. بۇنىڭدىكى قانۇن چىقارغۇچىنىڭ مەقسىتى ئۆلگۈچىنىڭ ئۇرۇق تۇغقانلىرى مىراستىن مۇناسىپ ھالدا پايدىلىنىشتۇر. شۇڭا ئۆلگۈچىنىڭ يېقىن تۇغقانلىرىدىن ئىبارەت مىراسخورلىرى بار يەردە يىراق تۇغقانلىرىغا مىراس بېرىلمەيدۇ. ناۋادا قانۇن چىقارغۇچىنىڭ مەقسىتى قىياس تۈپەيلىدىن بىكار بولۇپ كەتسە، دەرھال قىياسنى تەرك ئېتىپ، قانۇن چىقارغۇچىنىڭ مەقسىتى بويىچە ئىش كۆرۈش لازىم. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ خەلىپىلىك دەۋرىدە بىر ئايال ۋاپات بولۇپ كېتىپ، ئۇنىڭغا مىراسخور بولىدىغان ئېرى، ئانىسى، ئوغۇل بىر تۇغقانلىرى، ئۆزىنىڭ ئوغۇل قېرىنداشلىرى قېلىپ قالدۇ. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ مەسىلە توغرىلىق ئۇزاق ئويلانغاندىن كېيىن، قىياس ئارقىلىق ئۇ ئايالنىڭ ئېرىگە مىراسنىڭ يېرىمىنى، ئانىسىغا ئالتىدىن بىرىنى، ئانىنىڭ ئوغۇل بىر تۇغقانلىرىغا ئۈچتىن بىرىنى بەرسە، ئايالنىڭ ئوغۇل بىر

تۇغقانلىرىغا مىراستىن ھېچ نەرسە قالمايدىغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، قىياسنى تەرك ئېتىپ، قانۇن چىقارغۇچىنىڭ مەقسىتىگە مۇناسىپ ھالدا ئاپىلىنىڭ ئوغۇل بىر تۇغقانلىرىغىمۇ، ئانىنىڭ ئوغۇل بىر تۇغقانلىرىغا ئورتاقلاش مىراس بەرگەن. ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ شۇنداق قىلغان. ئەمما ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇنداق قىلمىغان.

(4) رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋە ئەبۇبەكرىنىڭ دەۋرىدە، مۇسۇلمانلار كاپىرلاردىن ئۇرۇشتا غەنىمەت ئالغان زېمىن قاتارلىق نەرسىلەرنىڭ بەشتىن تۆت قىسمىنى مۇجاھىدلارنىڭ خىراجىتىگە ۋەئۇلارنى جىھادقا سەپەرۋەر قىلىشقا سەرپ قىلىنغان. لېكىن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆزىنىڭ خىلاپەت دەۋرىدە پەتھى قىلىنغان ئىراق زېمىنىنى ۋە باشقا غەنىمەتلەرنى مۇجاھىدلارغا بۆلۈپ بەرگەندە مول ھوسۇللۇق بۇ مۇنبەت زېمىننىڭ ئىگىدارلىق ھوقۇقى بىر ئادەمگە مەركەزلىشىپ قېلىپ، مال دۇنيا ئۇنىڭ جىھادقا چىقماسلىقىغا توسالغۇ بولۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن، ئىسلام قانۇنىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ بىردىن بىر يولى "پەتھى قىلىنغان يەرلەرنى مۇجاھىدلارغا تارقىتىپ بەرمەي، ئۆز ئىگىلىرىدە قالدۇرۇپ، دۆلەتكە كىرىم بولۇش ئۈچۈن يەر ئىگىلىرىدىن مەلۇم مىقداردا تۆلەم تۆلىتىپ بۇنى مۇجاھىدلارنىڭ خىراجىتىگە سەرپ قىلىپ، جىھادنىڭ ئۈزلۈكسىز داۋام قىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىش لازىم "دەپ كۆرسەتتى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن كېيىنكى خەلىپىلەرمۇ بۇ كۆرسەتمە بويىچە ئىش كۆردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ئەبۇ بەكرىنىڭ زامانىدا "ئۇشرە ئېلىش "جارى قىلىنمىغان، لېكىن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ساھابىلەرگە بۇ ھەقتە كېڭىشىپ، ئۆشرە ئېلىشنى يولغا قويغان تۇنجى كىشى بولۇپ قالغان. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قارىشىدا بۇ مۇسۇلمانلارنىڭ تۈپ مەنپەئەتىگە ئىنتايىن ئۇيغۇن ئىدى. بۇنى تۆۋەندىكىدەك چۈشەندۈرىمىز:

1- ئىسلام دۆلىتىگە كىرىدىغان تاشقى سودا كىرىمى زۆرۈر خام ئەشيا مەنبەسىدىن ئىبارەت.

2- دۆلەت غەيرى مۇسۇلمان سودىگەرلىرىدىن ئالىدىغان ئۆشرە مۇسۇلمانلارنىڭ بەيتۇلمالى ئۈچۈن پۈتمەس تۈگىمەس بايلىق مەنبەسىدۇر.

3 -ئۆشرىنىڭ پەرز قىلىنىشى ھۆكۈمەتنىڭ تاشقى سودىغا بولغان نازارەتچىلىكىنى مەقسەت قىلغان. بۇ ئىقتىسادنى گۈللەندۈرۈشتە كەم بولسا بولمايدىغان بىر ئىش. چۈنكى دۆلەت ئۆزىگە كېرەكلىك بايلىق مەنبەلىرىنى قوبۇل قىلىش ياكى قىلماسلىق كۈچىگە ئىگە.

4 - مۇسۇلمانلارغا مەنپەئەت يەتكۈزۈش قانۇن چىقارغۇچىنىڭ مەقسەتلىرىدىن بىرى. ھەتتا قانۇن چىقارغۇچى بۇ مەنپەئەتنىڭ ئورنىغا مۇناسىپ ساۋاب بېرىدۇ.

5 - ئىسلام قانۇنىدا ئىتائەت قىلغانغا ھەق ئېلىش جائىز ئەمەس. جۈملىدىن ئەزان شۇئىتائەتلەرنىڭ بىرسى. شۇڭا ئۇنىڭغا ھەق ئېلىش جائىز ئەمەس. بۇنىڭدىكى قانۇن چىقارغۇچىنىڭ مەقسىتى دىنىنىڭ كەسپكە ئايلىنىپ قالماسلىقىدىن ئىبارەت. چۈنكى نۇرغۇن كىشىلەر ياخشى كۆرۈپ ئەمەس، تۇرمۇش ھەلەكچىلىكىدە دىننى كەسپكە ئايلاندۇرۋالىدۇ. دىن بۇنىڭدىن پاك ۋە مۇنەززەھتۇر. ئىتائەت قىلىش ئاللاھنىڭ ھەققى. شۇڭا ئۇنىڭغا ھەق ئېلىشقا

بولمايدۇ. چۈنكى ئۇنىڭغا ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ھەق بېرىلىدۇ. لېكىن كىشىلەر ھەق ئالمىسا، ئىتائەتتىن باش تارتسا قانداق قىلىش كېرەك؟ ئۇلارغا ھەق بېرىلەمدۇ؟ ياكى ئىسلام مىللەتلىرىگە زىيان زەخمەت يەتسە ھەق بېرىش جائىز ئەمەسمۇ؟ قانۇن چىقارغۇچىنىڭ مەقسىتىگە زىت كېلىپ قالىدىغان ئەھۋال ئاستىدا ئۇلارغا شەرتسىز ھەق بېرىش كېرەكمۇ؟ ئۇسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىتائەت قىلىشقا ھەق ئېلىش جائىز ئەمەس، ئەمما ئىتائەت قىلىشقا رىغبەتلەندۇرۇش يۈزىسىدىن ئىتائەت قىلغۇچىغا مۇكاپات بېرىش جائىز، چۈنكى بۇنىڭ بىلەن قانۇن چىقارغۇچىنىڭ مەقسىتى ئەمەلگە ئاشىدۇ. مۇكاپات ئالغۇچى ئىتائەت قىلغىنىغا ھەق شەرت قىلماستىن، ئاللاھتىن ساۋاب ئۈمىد قىلىدۇ. ھالبۇكى، دۇنيانىڭ ساۋابىنى ئاخىرەتنىڭ ساۋابىغا قوشۇش بىلەن ئاخىرەتنىڭ ساۋابى كېمىيىپ كەتمەيدۇ دەپ قاراپ تۆت نەپەر مۇئەززىنغا بەيتۇل مالدىن تەمىنات بېرىپ، مۇئەززىنلارغا تەمىنات بەرگەن تۇنجى شەخس بوپ قالغان. بۇ ئۇمۇمەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىش ئىزلىرىغا ۋارىسلىق قىلغان ئەلا ياخشى كىشىلەرنىڭ قانۇن نىزاملىرىدىن بىر نىزام. خۇسۇسەن ئىقتىسادى پىكىر تەپەككۇر خەزىنىسىنى ئىسلام قانۇنىنىڭ مەقسىتىگە ماس ھالدا بايلىق مەنبەسى قىلغان خۇلەپائى راشىدىنلارنىڭ ئازغىنا پىكىر ئېقىم تاشقىنىدۇر. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: "مېنىڭ سۈننىتىمگە ۋە مەندىن كېيىن توغرا يول ئۇستىدىكى خۇلەپائى راشىدىنلارنىڭ سۈننىتىگە ئەگىشىش سىلەرنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان مۇقەددەس بۇرچۇڭلار "دېگەنىدى.

ئىككىنچى باپ. ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ مەقسىدى

ئىقتىسادىنىڭ ئىسلامدىكى ئورنى

ھەر قانداق بىر ئەقىل ئىگىسى پۇل ــ مال، ئىقتىسادنىڭ جان تومۇرى ئىكەنلىكىنى، پۇل مالسىز ئىقتىسادنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدىغانلىقىنى ھەرگىز ئىنكار قىلمايدۇ. چۈنكى كان كارخانىلارنى قۇرۇپ چىقىش، تېرىلغۇ يەر بەرپا قىلىش تاۋار ئالماشتۇرۇش.... قاتارلىق ئىشلارنىڭ ھەممىسى پۇل مالغا مۇھتاج. كىشىلىك ھاياتتىكى ئىقتىسادنىڭ جان تومۇرى بولغان پۇل مال ئىسلام دىنىدا يامان يولغا ئىشلەتمەسلىك شەرتى ئاستىدا خەيرى ئېھسان "دەپ ئاتالدى. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

لَّيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ وَمَا تُنفِقُواْ مِنْ خَيْرٍ فَلأنفُسِكُمْ وَمَا تُنفِقُونَ إِلاَّ ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللّهِ وَمَا تُنفِقُواْ مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لاَ تُظْلَمُونَ (272)

«مېلىڭلاردىن نېمىنى خەيرى ئېھسان قىلماڭلار ئۇ ئۆزەڭلارنىڭ پايدىسى ئۈچۈندۇر. سىلەر پەقەت ئاللاھنىڭ رازىلىقى ئۈچۈنلا خەير ئېھسان قىلىسىلەر (يەنى خەيرى ئېھسانىڭلار ئۈچۈن ئاللاھنىڭ رازىلىقىدىن باشقىنى كۆزدە تۇتماڭلار) مېلىڭلاردىن نېمىنى

خەير ئېهسان قىلماڭلار، سىلەرگە ئۇنىڭ ساۋابى تولۇق بېرىلىدۇ. سىلەرگە زۇلۇم قىلىنمايدۇ. (يەنى قىلغان ياخشى ئەمەللىرىڭلارنىڭ ساۋابى كەمەيتىلمەيدۇ.) » (بەقەر سۈرىسى 272- ئايەت).

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالأقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ (180)

«ئەگەر سىلەردىن بىرەيلەن ئۆلۈش ئالدىدا كۆپ مال قالدۇرسا، ئۇنىڭ ئاتا ئانىسىغا ۋە خىش ئەقرىبالىرىغا ئادىللىق بىلەن ۋەسىيەت قىلىشى تەقۋادارلارنىڭ ئۈتەشكە تېگىشلىك بۇرچى سۈپىتىدە پەرز قىلىندى.» (بەقەر سۈرىسى 180 ـ ئايەت).

ئاللاھ پۇل مالنى هاياتى دۇنيانىڭ زىننىتى قىلدى. ئىقتىساد ئارقىلىق ئاللاهنىڭ بارچە مەخلۇقاتى ئۆز جامالىنى نامايەن قىلىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «ماللار ۋە باللار دۇنيا تىرىكچىلىكىنىڭ زىننىتىدۇر.» (كەهف سۈرىسى 46 ـ ئايەت) «سىلەرگە ئاللاھ ئاتا قىلغان مال مۈلۈكنىڭ بىر قىسمىنى ئۇلارغا بېرىڭلار » (نۇر سۈرىسى 33 ـ ئايەت).

ئاللاھ بەندىلىرىنى پۇل مال ئارقىلىق سىنايدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:« سىلەرگە نۇرغۇن مال ۋە ئەۋلادلار ئاتا قىلدۇق، سانىڭلارنى كۆپ قىلدۇق ». (ئىسرائ سۈرىسى 6 ـ ئايەت).

مال مۈلۈك، ئىنسان ئىقتىسادىنىڭ ئاساسى، مال مۈلۈكنى ئاللاھ ئىسلاهاتىنىڭ ۋاستىسى قىلدى. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى (17) الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى (18)

« پاكلىنىش ئۈچۈن مال مۈلۈكنى (ياخشىلىق يوللىرىغا) سەرپ قىلىدىغان ئادەم ئۇنىڭدىن (يەنى ئوتتىن) يىراق قىلىنىدۇ » .(لەيل سۈرىسى 17 ـ 18 ـ ئايەت).

جەمئىيەتتە ياخشىلىق قىلىش ۋە ئادالەت نۇرى ئاستىدا ئىسلاھ قىلىنىدۇ. « ئاللاهنىڭ يولىدا مېلىڭلا بىلەن جېنىڭلار بىلەن جىهاد قىلغايسىلەر.» (سەف سۈرىسى 11- ئايەت). جىهاد ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن زۆرۈرىيەت بولۇپ قالماستىن، بەلكى جەمئىيەتنى پىكىر ۋە ئىقتىسادى جەھەتتە ئىسلاھ قىلىدىغان مۇهىم ۋاستىلىرىدۇر. شۇڭا ئاللاھ پەقىرلىق بىلەن مال مۈلۈكنىڭ ئازلىقىنى هەر بىر باسقۇچتا ئاسانلىقچە بۇسۇپ ئۆتۈپ كەتكىلى بولمايدىغان تۇسالغۇ ۋە ئىمتىهان قىلدى. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوفْ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الأَمَوَالِ وَالأنفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ (155)

« بىز سىلەرنى بىر ئاز قورقۇنچ بىلەن بىر ئاز قەهەتچىلىك بىلەن ۋە ماللىرىڭلارغا، جانلىرىڭلارغا، باللىرىڭلارغا، زىرائەتلىرىڭلارغا يېتىدىغان زىيان بىلەن چوقۇم سىنايمىز، (بېشىغا كەلگەن مۇسىبەت زىيان زەخمەتلەرگە) سەۋرى قىلغۇچىلارغا جەننەت بىلەن خوش خەۋەر بەرگىن . » (بەقەر سۈرىسى 155 ـ ئايەت).)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن ئەبۇ بەكىر مال مۈلۈكنىڭ قەدىر قىممىتىنى ياش ئىسلام دۆلىتىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەش جەيرانىدىكى ئەمەلىيەت جەيرانىدا تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشىنىپ يېتىپ زاكاتنى مەنئى قىلغۇچىلارنى ئۆلتۈرۈشكە ئالدىراپ: "ئاللاھ بىلەن قەسەمكى ناماز بىلەن زاكاتنىڭ ئارىسىنى ئايرىغۇچىلار بىلەن چوقۇم ئۇرۇش قىلىمەن. (يەنى ناماز ئوقۇپ زاكات بەرمىگەنلەرنى ئۆلتۈرىمەن) چۈنكى زاكات مال مۈلۈكنىڭ ھەققى "دېگەنىدى. فۇقەھالارمۇ بۇنىڭ قىممىتىنى چوڭقۇر چۈشىنىپ يەتكەن. ئىمام سەئىد ئىبنى مۇسەييەب مۇنداق دېگەن: "پەرۋەردىگارىغا ئىبادەت قىلىدىغان لېكىن ئۆزىنى قوغداپ باشقىلارغا مۇھتاج بولۇپ قالماسلىق ئۈچۈن مال مۈلۈكنى ياخشى كورمەيدىغان ئادەملەردە خەيرىيەت يوق.

ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ مەقسەتلىرى

ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ مەخسەتلىرىنى ئۈچ نۇقتىغا يىغىنچاقلاش مۇمكىن: دۆلەت ئىقتىسادىنى گۈللەندۈرۈش، ئىنساننى بەخت سائادەتلىك قىلىش، بايلىقنىڭ چېچىلىپ كېتىش سەرپىياتىنى تۆۋەنلىتىش. تۆۋەند ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ مەقسەدلىرى ھەققىدە ئايرىم ئايرىم توختىلىمىز.

1. مەقسەد، ئىقتىسادنى تەرەققى قىلدۇرۇش.

ئىقتىسادنى ئىككى خىل ئۇسۇل ئارقىلىق تەرەققى قىلدۇرۇش مۇمكىن. بىرى، مەبلەغ سېلىنغان سەرمايىنى كۆپەيتىش. يەنە بىرى، كۆپلەپ مەبلەغ سېلىپ بايلىقنى كۆپەيتىش.

1) مەبلەغ سېلىنغان سەرمايىنى كۆپەيتىش. مەبلەغ سېلىنغان سەرمايىنى كۆپەيتىش ئۈچۈن مەيلى شەخس ياكى دۆلەتنىڭ بولسۇن ھەممە ئىمكانلاردىن تولۇق پايدىلىنىش لازىم. ھەممە ئىمكانلار دېگىنىمىز: ئىشلىتىلمەي بىكار تۇرىدىغان نەخ پۇل ۋە يەر زېمىن، كارخانا، زاۋۇتلارغا ئوخشاش ئىشلەپ چىقىرىش ۋاستىلىرىدىن ئىبارەت. ئىسلام دىنىدا بۇ ئىمكانلاردىن پايدىلىنىش ۋاجىب قىلىنغان. گەرچە ئۇ دۆلەتنىڭ ياكى شەخسىنىڭ بولسىمۇ، ئەمما شەخسلەرگە مال مۈلۈك توپلاپ سەرپ قىلماي يېتۈېلىش ھارام قىلىنغان. «ئالتۇن، كۈمۈش يىغىپ ئۇنى ئاللاھ يولىدا سەرپ قىلمايدىغانلارغا (دوزاختا بولىدىغان قاتتىق ئازاب بىلەن بېشارەت بەرگىن .» (تەۋبە سۈرىسى 34 ـ ئايەت).

ئىسلام دىنىدا ئىشلىتىلمەيدىغان زېمىندىن مەيلى شۇ زېمىننىڭ ئىگىلىرى بولسۇن ياكى باشقىلار بولسۇن تاشلاپ قويماي ئۇنۇملۇك پايدىلىنىش ۋاجىب قىلىنغان. بۇنىڭدىن مەقسەد تېرىلغۇ يەرلەرنى ۋە ئىشلەپ چىقىرىش ۋاستىلىرىنى تاشلاندۇق نەرسىگە ئايلاندۇرۇپ قويۇشتىن قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «تېرىلغۇ يېرى بار ئادەم ئۆزى ئۇ يەردە تېرىقچىلىق قىلسۇن ياكى قېرىندىشىغا بەرسۇن. قېرىندىشىغا بەرمىسە زېمىننى ئۆزى گۈللەندۈرسۇن». ئەبۇ بەكىر، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب، ئوسمان ۋە ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار زېمىننى مول ھۇسۇلنىڭ ئۈچتىن بىرىنى بېرىش شەرتى ئاستىدا باشقىلارغا بېرەتتى. بىر ئادەم ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قېشىغا كېلىپ «پالانى يەر ئالغان ئىدى» دەپ شكايەت

قىلغاندا، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جاۋابكاردىن بۇ توغرىلىق سورىغان. جاۋابكار مۇنداق جاۋاب بەرگەن «مەن يەرنىڭ يېرىمىنى ئالدىم چۈنكى مەن ئۈستەڭ چېپىپ سۇ باشلاپ كەلدىم ۋە ئۇ يەرنى ئاۋات قىلدىم»، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جاۋابكارنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ: «بۇپتۇ» دېگەن. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەپ قارايتتى «ناۋادا يەرنىڭ ئىگىسى ئۈچ يىلغىچە يەردىن ياكى ئۆزى پايدىلانماي ياكى باشقىلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن بەرمەي ئاق قويۇپ قويسا ئىسلام دۆلىتىدىكى ھەر قانداق بىر پۇقرانىڭ يەر ئىگىسىدىن ئىجازەت ئالماستىنلا ئۇ يەردىن پايدىلىنىش ھەققى بار.»

تاشلاندۇق يەرنى ئاۋات قىلغان ئادەم ئاۋات قىلغان يەرگە ئۆز ئىگىسىدىنمۇ بەكرەك ھەققى بارمۇ؟ بۇ توغرىلىق ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن قىلىنغان رىۋايەت بىر بىرىگە ئوخشمايدۇ. ئەبۇ يۇسۇفنىڭ رىۋايىتىگە كۆرە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جۇھەيىن قەبىلىسىنىڭ ئاۋات قىلىنمىغان يېرىنى كىشىلەرگە بۆلۈپ بەرگەن. كېيىن يەرنى ئاۋات قىلغان ئادەم بىلەن ئەسلى يەرنىڭ ئىگىلىرى داۋالىشىپ قېلىپ ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئالدىغا بارغاندا، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ «ناۋادا يېرىڭلارنى مەن ياكى ئەبۇ بەكىر باشقىلارغا تەقسىم قىلىپ بەرگەن بولساق ئىدۇق، ئەلۋەتتە مەن يېرىڭلارنى ئۆزەڭلەرگە قايتۇرۇپ بېرەتتىم. بىراق بۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەقسىم قىلىپ بەرگەن بولغاچقا سىلەرگە ھەرگىز قايتۇرۇپ بېرەلمەيمەن. كىمكى يېرىنى ئۈچ يىل تىرىماي تاشلىۋېتىپ ئاۋات قىلمىسا ئاندىن باشقا بىرئادەم ئۇ يەرنى ئاۋات قىلسا ئاۋات قىلغان ئادەم ئىگىسىگە قارىغاندا ھەقلىقراقتۇر» دېگەن. ئەبۇ ئۇبەيدىنىڭ بىر رىۋايىتىدە مۇنداق دېيىلگەن: « ناۋادا ئاۋات قىلغان ئادەم يەرنى بىر قېتىم ئاۋات قىلىپ يەنە بىر قېتىم تاشلاپ قويسا يەرنىڭ ئىگىسى خالىسا يەرنى قايتۇرۇۋېلىش ھەققى بار». يەھيا ئىبنى ئادەمنىڭ رىۋايىتىدە مۇنداق دېيىلگەن: « ئەگەر تاشلاندى زېمىن (يەر) دۆلەتنىڭ يېرى بولسا، يەر ئاۋات قىلغان ئادەمنىڭ بولىدۇ. ناۋادا ئۇ خۇسۇسى يەر بولسا، يەرنى پۇلغا سېتىۋالىدۇ». بىر ئادەم ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قېشىغا كېلىپ مۇنداق دېگەن: «مەن ئىگىسى كۆچى يەتمگەچكە تاشلىنىپ قالغان بىر پارچە يەرنى ئۈستەڭ چېپىپ سۇ باشلاپ كېلىپ تېرىقچىلىق قىلىپ، مول ھوسۇل ئالدىم» دېگەندە، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئالغان مول ھوسۇلنى خاتىرجەم يەۋەرگىن، ھالىبۇكى، سەن بۇزغۇنچى ئەمەس، ئىسلاھ قىلغۇچى. ۋەيران قىلغۇچى ئەمەس، ئاۋات قىلغۇچى» دېگەن. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سۆزىگە مۇنۇ ئايەتنى دەلىل كەلتۈرگەن. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللّهِ وَاصْبِرُواْ إِنَّ الأَرْضَ لِلّهِ يُورِثُهَا مَن يَشَاء مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ (128)

« يەر يۈزى ھەقىقەتەن ئاللاھنىڭ مۈلكىدۇر. ئاللاھ ئۇنىڭغا بەندىلىرىدىن ئۆزى خالىغان كىشىلەرنى ۋارىس قىلىدۇ. ياخشى ئاقىۋەت تەقۋادارلارغا مەنسۇپ.» (ئەئراف سۈرىسى 128 ـ ئايەت).

ئىمام باقىر (ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن) ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دېگەن: «كىمكى زېمىننى تاشلاپ قويۇپ خاراب قىلىۋەتسە مۇسۇلمانلاردىن بىرەرسى ئۇ زېمىننى ئاۋات قىلسا، ئاۋات قىلغان ئادەم ئۇ زېمىنغا تاشلاپ قويغان ئادەمگە قارىغاندا ھەقلىقراقتۇر». ئاللاھ زېمىننى ئىشلەپچىقىرىش، مول ھوسۇل ئېلىش، پايدىلىنىش ئۈچۈن ياراتقان. زېمىندىن مول ھوسۇل ئالماسلىق، زېمىننىڭ تەبىئىتىنى يوقاتقانلىق. زېمىننى ئۆز تەبىئىتىگە قايتۇرغان ئادەم پەزىلەتلىك ئادەمدۇر.

ئاللاھ زېمىننى ھېچ بولمىغاندا ھاجەتمەنلەرنىڭ ئارىيەتكە ئېلىپ بولسىمۇ پايدىلىنىشىغا توسقۇنلۇق قىلغان ئادەملەرنى قاتتىق ئەيىبلەش بىلەن بىر ۋاقىتتا قازان قۇمۇچ، قاچا قۇچىلارغا ئوخشاش كۈندىلىك تۇرمۇشتا ئىشلىتىدىغان ئائىلە ئۆسكۈنىلىرىنى مۇھتاجلار پايدىلىنىشى ئۈچۈن توسالغۇ بولغان ئادەملەرگە قاتتىق كايىغان. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ (1) فَذَلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ (2) وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ (3) فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ (4) الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ (5) الَّذِينَ هُمْ يُرَاؤُونَ (6) وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ (7)

«دىننى ئىنكار قىلغان ئادەمنى كۆردۈڭمۇ؟ ئۇ يېتىمنى دۆشكەلەيدىغان، مىسكىنگە تاماق بېرىشنى تەرغىب قىلمايدىغان ئادەمدۇر. شۇنداق نامازخۇئوقۇغۇچىلارغا ۋايكى، ئۇلارنامازنى غەپلەت بىلەن ئوقۇيدۇ. نامازنى رىيا بىلەن ئوقۇيدۇ. ئۇلار قولقا بەرمەيدۇ.» (مائۇن سۈرىسى 1 ـ 7 ـ ئايەتلەر).

ئىسلام دۆلىتىنىڭ بايلىقتىن پايدىلىنىش يوللىرى

دۆلەتنىڭ مال مۈلكىگە كەلسەك رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋە خۇلەپائى راشىدىنلارنىڭ دەۋرىدىكى ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ ئەمەلىيەت جەريانىدا ئىشلىتىلىشى شۇنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇكى، ئىسلام دۆلىتى ئۆزىنىڭ بارلىق بايلىق مەنبەلىرىدىن تولۇق پايدىلىناتتى. بۇ بايلىق مەنبەلىرىنى كىشىلەرگە تارقىتىپ بېرىش ئارقىلىق ئىشقا ئاشقاندى. بايلىقلار كىشىلەرگە تۆرلۈك يوللار ئارقىلىق تارقىتىپ بېرىلگەن.

بىرىنچى، دۆلەتتىن پۇقرالارغا بېرىلگەن سوغاتلار ئارقىلىق.

ئەبۇ بەكىر كىشىلەرگە سوغات بېرىشتە ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە باب باراۋەرلىكنى ئاساس قىلاتتى ھەمدە: «مۇسۇلمانلارنىڭ ئىسلام ئوغلانلىرى، مۇسۇلمانلارنىڭ بەيتۇلمال (خەزىنىسى) دىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى تەۋەررۈك، مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ تەۋەرۈكىنىڭ مىراسخورلىرى، ھەر بىر مۇسۇلمان بۇ تەۋەررۈكتىن ئورتاق بەھرىمەن بولۇش ھوقۇقىغا ئىگە.»

سۇفيان ئىبنى ئۇيەينە مۇنداق دېگەن: «ئەبۇ بەكرىنىڭ قارىشىچە، بارچە مۇسۇلمانلار ئىسلام ئوغلانلىرى بولۇپ، بىر تۇغقانلار دادىسىدىن مىراس ئېلىشتا ئوخشاش بولغىنىدەك، مۇسۇلمانلارمۇ غەنىمەت ۋە باشقا بايلىقلاردىن ئۆز ئۈلۈشىنى ئېلىشتا باپباراۋەر. مەيلى ھۆرئادەم بولسۇن، قۇل بولسۇن، مەيلى ئەر ياكى ئايال، مەيلى چوڭ ياكى كىچىك بولسۇن. »

ئابدۇراخمان ئىبنى هارىسنىڭ ئازاد كەردىسى ئەبۇ قىررە مۇنداق دېگەن: «ئەبۇ بەكىر غەنىمەتلەرنى خۇجايىنىمغا قانچىلىك تەقسىم قىلىپ بەرگەن بولسا، ماڭىمۇ شۇنچىلىك دەرىجىدە تەقسىم قىلىپ بەردى.»

بەزىلەر ئەبۇ بەكىرگە بۇرۇن مۇسۇلمان بولغان ۋە غازاتلارغا باشقىلارغا قارىغاندا بۇرۇن ۋە كۆپ قاتناشقانغا غەنىمەتلەردىن كۆپرەك بېرىشنى مەسلىھەت قىلىشۇىدى، ئەبۇ بەكىر:"ئۇلارنىڭ ئەجرىنى ئاللاھ بېرىدۇ. ئەمما بۇ باراۋەر تەقسىمات بولسا پەرقلىق تەقسىماتتىن كۆپ ياخشىدۇر "دېدى. لېكىن خەلىپىلىك ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ دەۋرىگە كەلگەندە، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ساھابىلاردىن بۇرۇن مۇسۇلمان بولغانلار بىلەن بۇرۇن غازاتقا قاتناشقانلارغا تەقسىماتتىن كۆپرەك بېرىش توغرىلىق مەسلىھەت سېلىشۇىدى. ساھابىلار: "ئۇنداقتا ئەمىرۇل مۆمىنىن! ئۆزەڭدىن باشلا چۈنكى سەن بۇ ئىشنىڭ ئەھلى "دېيىشتى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: "ياق، ئۇنداق قىلمايمەن، لېكىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئائىلە تاۋاباتلىرىدىن باشلايمەن "دەپ، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئائىلە تاۋاباتلىرىدىن بولغان هاشىم ۋە ئابدۇلمۇتەللىب جەمەتىدىن، ئاندىن كېيىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاياللىرى، ئاندىن ئەھلى بەدرى ۋە مۇھاجىرلارغا، ئاندىن بەدرى ئۇرۇشىغا قاتناشمىغان ئەنسارلارغا، ئاندىن ئەھلى هۇدەيبىيەگە، مەككىنى پەتھى قىلىشقا قاتناشقانلارغا ھەمدە قادىسىيە ۋە يەرمۇك ئۇرۇشىغا قاتناشقانلارغا تەقسىم قىلىشقا باشلىدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەر بىر ئائىلىلىككە ئايرىم ئايرىم هالدا تەقسىمات بېرەتتى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بۇنداق قىلىشىدا، بۇرۇنقىلارنىڭ بۇ تەقسىماتقا بولغان ئېھتىياجى كېيىنكىلەرگە قارىغاندا كۆچلۈكرەك بولغاچقا بىرىنچىدىن بۇلارنىڭ جىددى ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش، ئىككىنچىدىن ئۇلارنىڭ تۇرلۇك مۇشكىلاتلىرىنى هەل قىلىش مەقسەت قىلىنغانىدى. لېكىن كىشىلەرنىڭ قولىدا پۇل مال كۆپىيىپ، ئاللاھ ئۇلارنى ئۆز پەزلىدىن باي قىلغاندا هاجەتمەنلەرنىڭ پۇل مالغا بولغان ئېھتىياجى تەدرىجى يوقىلىشقا باشلىدى. بۇنىڭ بىلەن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەممە ئادەمگە باراۋەر تەقسىمات بۆلۈپ بېرىشكە باشلىدى. ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ خىلاپەت دەۋرىدە، ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كىشىلەرگە غەنىمەتلەرنى تەقسىم قىلىشتا ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ سۈننىتى بويىچە ئىش كۆردى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خەلىپە بولغاندا، ئەبۇ بەكىرنىڭ سۈننىتى بويىچە غەنىمەتلەرنى ھەممە ئادەمگە ئوخشاش تەقسىم قىلىپ بەردى. مۇھاجىرلارغا باشقىلاردىن، ئەرەبلەرگە (هۆرئادەملەرگە) قۇللاردىن ئارتۇق غەنىمەت بەرمىدى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىرى هۆر يەنە بىرى دېدەك (چۆرە) ئىككى ئايال غەنىمەت سوراپ كەلگەندە، ئىككىسىگە ئوخشاش غەنىمەت بەرگەندىن كېيىن، دېدەك ئۆزىگە بېرىلگەننى ئېلىپ گەپ قىلماي كېتىپ قالغان. ئەمما هۆر ئايال: "ئى ئەمىرۇل مۆمىنىن! ماڭىمۇ ئەشۇ دېدەككە ئوخشاشلا بىر نەرسە بېرەملا؟ "دېگەندە، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: "مەن ئاللاھنىڭ كىتابىدا ئىسھاقنىڭ بالىسىغا قارىغاندا ئىسمائىلنىڭ بالىسىغا كۆپرەك بىر نەرسە بېرىلگىنىنى هېچ

كۆرمىدىم "دېگەن.

ئەينى زاماندا دۆلەتنىڭ كىشىلەرگە بولغان ئاتاسى مۇقىم ئىدى. دۆلەتنىڭ كىرىمى قانچە ئاشسا ئاتالارمۇ شۇنچە ئاشاتتى. چۈنكى خۇلەپائى راشىدىنلارنىڭ نەزىرىدە دۆلەت خەزىنىسىدىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ئاللاھنىڭ مال مۈلكى، خەلق ئاللاھنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى، ئاللاھنىڭ مال مۈلكىگە، ئاللاھنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى ئەڭ ھەقلىق ئىدى. ئەبۇ ئۇبەيدەنىڭ رىۋايىتىگە كۆرە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: "ھاياتلا بولىدىكەنمەن ھەر بىر ئادەمگە بېرىدىغان ئاتانى تۆت مىڭغا يەتكۈزىمەن، مىڭنى قۇرالى ئۈچۈن، مىڭنى خىراجىتى ئۈچۈن، مىڭنى بالا چاقىلىرى ئۈچۈن، مىڭنى ئېتى ئۈچۈن، مال مۈلۈك كۆپەيگەنسىرى كىشىلەرگە بېرىدىغان ئاتالەرنى شۇنچە كۆپەيتىمەن."

خۇلەپائى راشىدىنلار مال مۈلۈكنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ بەيتۇلمالىدا توپلاپ قېلىشىنى ھەرگىز خالىمايتتى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن رىۋايەتچىلەر تەرىپىدىن ئىسمى تىلغا ئېلىنمىغان بىرئادەم ئوتتۇرىسىدا مۇنداق بىر سۆھبەت بولغان، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەرقەمگە: "مۇسۇلمانلارنىڭ بەيتۇلمالىنى ھەر ئايدا بىر قېتىم ھەر جۈمە كۈنى بىر قېتىم ھەركۈنى بىر قېتىم تەقسىم قىلغىن "دېگەندە، ھېلىقى ئادەم: "ئى ئەمىرۇل مۆمىنىن! بەيتۇلمالدىن قالدۇرۇپ قويغان بولساڭ جىددى پەيتتە ساڭا لازىم بولۇر ئىدى "دېگەن. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا: "سېنى شەيتان ئازدۇرۇپتۇ، ئاللاھ ئۇنى ماڭا قانداق سەرپ قىلىشنى بىلدۈرگەن ۋە ئۇنىڭغا خىيانەت قىلىشتىن مېنى ساقلىغان. جىددى پەيتتە ماڭا ئاللاھنىڭ ۋە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىتائىتى يېتىپ ئاشىدۇ "دېگەن. دېمەك، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ زۆرۈر بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا مال مۈلۈكنىڭ دۆلەت خەزىنىسىدە ساقلىنىپ قېلىشقا قەتئىي قارشى ئىدى. چۈنكى مۇسۇلمانلار ياخشىلىق قىلىشقا ئىنتايىن ھېرىسمەن ئىدى. دىللىرىدا ئىمان ئۇرغۇپ تاشاتتى. خەيرىيەت ئىشلىرىغا چاقىرىلسا، يەكدىللىك بىلەن مەيدانغا چۈشەتتى. خۇلەپائى راشىدىن نېمە ئۈچۈن بەيتۇلمالىنى پۇقرالارغا تارقىتىپ بېرىشكە چاقىرىق قىلغان؟ چۈنكى مال مۈلۈك بەيتۇلدا ساقلانسا، ئىشلەپ چىقىرىشقا توسالغۇ بولۇپ قالىدۇ. تەبىئىكى مال مۈلۈكنى ئۆز يولىغا سەرپ قىلماي توپلىتىپ قويۇش، ئىسلام دۆلىتىگە خاس خۇسۇسىيەت ئەمەس. مال مۈلۈك كىشىلەرنىڭ قولىدا بولغاندا، ئۇنىڭدىن خىلمۇ خىل ئۇسۇللار ئارقىلىق پايدىلىنىپ، زاۋۇت، كان كارخانا، تىجارەتچىلىك قاتارلىق ئۇسۇللار ئارقىلىق ئىقتىسادنى گۈللەندۈرۈشكە بولىدۇ.

ئىككىنچى: دېھقانچىلىق ئارقىلىق

بۇنىڭدا دۆلەت ئىشلەپچىقارغۇچىغا شېرىك بولىدۇ. يەئلا ئىبنى ئۇمەييەدىن رىۋايەت قىلىندۇكى ئۇ مۇنداق دېگەن: "ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ماڭا نەجران خەلقىدىن ئۆشرە زاكات يېغىش توغرىلىق مۇنداق دەپ مەكتۇپ يوللىغان: "ئىگىلىرى تەرىپىدىن ئاق قالغان يەرلەرنى ئىگىلىرىگە بەرگىن. ئۇلار يەرلىرىنى ئۆزلىرى سوغارماي يامغۇر سۈيى بىلەن سۇغىرۇلغان بولسا، مەھسۇلاتنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسمى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ، ئۈچتىن

بىرى ئۆلارنىڭ. ناۋادا ئۇلار يەرلىرىنى چىلەك تۆڭلاردا سۇ ئەكىلىپ سۇغارغان بولسا، مەھسۇلاتنىڭ ئۈچتىن ئىككىسى ئۇلارنىڭ، ئۈچتىن بىرى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ."

ئۈچىنچى: يەر مۈلۈكنى بۆلۈپ بېرىش ئارقىلىق

ئەگەردە زېمىن دۆلەتنىڭ بولۇپ، مەھسۇلاتى كېمىيىپ كەتسە، دۆلەت ئۇ زېمىننى زېمىنى بار كىشىلەرگە بېرىدۇ-دە، ئۇلار ئۇ زېمىندىن جان جەھلى بىلەن مول ھوسۇل ئېلىشقا تىرىشىدۇ. ئەبۇ بەكر سىددىق، تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللاھ، ئۇيەينە ئىبنى ھۆسنى ۋە زۇبەير ئىبنى ئاۋۋاملارغا ئايرىم ھالدا يەر بۆلۈپ بەرگەن. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىغبىتى بارلارغا يەرلەرنى بۆلۈپ بېرىپ: "يەردىن پايدىلىنالايدىغانلار قەيەردە؟ "دەيتتى. ئۇ سەئىد ئىبنى ئەبى ۋەققاس، ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد، خەبباب، ئۇسامە ئىبنى زەيد، زۇبەير، ئەلى ، نافىئ ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم قاتارلىقلارغا يەرنى بۆلۈپ بەرگەن. ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساھابىلىرىدىن زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام، سەئىد ئىبنى ئەبى ۋەققاس، ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد، ئۇسامە ئىبنى زەيد، خەبباب ئىبنى ئىرىد قاتارلىق بەش كىشىگە يەر بۆلۈپ بەرگەن. يەھيا ئىبنى ئادەمنىڭ رىۋايىتىدە ئۇلارغا يەرنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۆلۈپ بەرگەن، دېيىلگەن. ئۇلارغا يەرنى ئالدى بىلەن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئاندىن ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۆلۈپ بەرگەن بولۇشىمۇ مۇمكىن. بۇ ئېھتىمالدىن ئانچە يىراق ئەمەس. بىز ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بىر ئادەمگە يەر بۆلۈپ بەرگەنلىكىنى بىلمەيمىز. بەلكىم بۆلۈپ بەرگەن بولسا، بىز بىلىپ بولالمىغان بولۇشىمىز مۇمكىن. ياكى بۆلۈپ بەرمىگەن بولۇشىمۇ مۇمكىن. چۈنكى ئۇچاغدا ۋەزىيەت مۇقىم ئەمەس ئىدى. يەر بۆلۈپ بېرىش ئۈچۈن ۋەزىيەت مۇقىم بولۇشى كېرەك، ئەلۋەتتە.

گۈللىنىش ئۈچۈن مەبلەغ سېلىش

ئىقتىسادنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن كۆپلەپ مەبلەغ سېلىشلا كۇپايە قىلمايدۇ. ئىقتىسادنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن مەبلەغدىن ھەقىقىي تۈردە پايدىلىنىش كېرەك. بۇ بىزدىن تۆرلۈك يوللار ئارقىلىق ھەسسە قوشۇشىمىزنى تەلەپ قىلىدۇ. بىزدىن تەلەپ قىلىنىدىغان تۆرلۈك يول ئۈچ تۆرلۈكتۇر. بۇلار: ئىستىخراجىيە، تەھۋىلىيە، خەدمات.

1) ئىستىخراجىيە

ئىستىخراجىيەدىن، دېھقانچىلىق، كانچىلىق، قۇياش ئېنىرگىيىسى ۋە شامال كۈچى قاتارلىق تەبىئى بايلىقلاردىن پايدىلىنىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئىستىخراجىيە ئىقتىسادى ساھەدە بۇرۇن بولمىغان بايلىقلارنى ئىشلەپ چىقىرىدۇ. خۇلەپائى راشىدىنلارنىڭ زامانىدا دېھقانچىلىق، ئوۋچىلىق، كانچىلىق ۋە سۇ تارتىش قاتارلىقلاردىن باشقا سانائەتلەر يوق ئىدى. بۇ ئىسلامدا خەيرىيەتلىك ئىشلار دەپ ئاتالدى ھەمدە ئىسلامدا بۇ ئىشلارنى قىلىشقا كەڭ سەپەرۋەر قىلىندى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "بىرەر مۇسۇلمان كۆچەت تېكىپ قويسا ياكى تېرىقچىلىق قىلىپ قويسا، ئۇنىڭدىن ئۇچار قۇشلار، ئىنسانلار، ھايۋانلار يېسە ئۇ

مۇسۇلمانغا سەدىقە بولىدۇ.“

2) تەھۋىلىيە

تەھۋىلگە كەلسەك، بۇنىڭدا ئىشلەپ چىقىرىلغان ماددىلارنى ئىستىخراجىيە ئارقىلىق كىشىلەر ھاجەت بولىدىغان ماددىلارغا ئايلاندۇرىلىدۇ. مەسىلەن، ئۈزۈمنى سىركىگە، پاختىنى كىيىم كېچەككە، تۆمۈرنى قۇرال قاتارلىقلارغا ئايلاندۇرغانغا ئوخشاش. بۇ ئارقىلىق مىللىي كىرىم زور دەرىجىدە ئاشىدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ مەھسۇلاتلىرى ئەڭ يۇقىرى باھادا سېتىلىدۇ ۋە ئېكسپورت قىلىنىدۇ. بۇ ھالدا ھەسسىلەپ ئاشقان مەھسۇلات قىممىتى مىللىي كىرىمنى تېخىمۇ ئاشۇرۇپ، يەرلىك ئېھتىياجنى قامداپ، چەتئەل تاۋارلىرىنى ئىمپورت قىلىشتىن بىھاجەت قىلىپ، مىللەتكە نۇرغۇن جەھەتتە قۇلاي شارائىت ھازىرلاپ بېرىدۇ. بۇ ئالدامچىلىقتىن خالىي ھالدا ئومۇمغا خىزمەت قىلغانلىقتىن ”خەيرىيەتلىك ئىش“دەپ ئاتالدى. بۇ ئارقىلىق ئىسلام دىيارلىرىنى قوغدايدىغان ”قۇرال ياراغ “ياساپ، ئاللاھنىڭ دۈشمەنلىرىنى يەر بىلەن يەكسان قىلىۋېتىش مۇمكىن. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ سانائەتنى ماختاپ: ”شۈبھىسىزكى، ئاللاھ بىر ئوق ئارقىلىق ئۈچ ئادەمنى جەننەتكە كىرگۈزىدۇ. ياسىغۇچىنى، ئاتقۇچىنى، ئوق ياساشقا ياردەم قىلغۇچىنى “دېگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سانائەتنى ئەڭ ياخشى كەسىپ دەپ ھېسابلاپ: ”ھېچكىم ئۆزىنىڭ ھالال مېھنىتىگە تايىنىپ يېگەن تاماقتىنمۇ لەززەتلىك تاماق يېيەلمەيدۇ، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى داۋۇدمۇ ئۆزىنىڭ ئىككى بېلىكىگە تايىنىپ ياشايتتى “ دېگەن.

3) خەدمات

خەدمات ئۈچ خىل بولىدۇ.

(1)شەخسى خىزمەت. بۇنىڭدىكى خىزمەت، خىزمەتكار، پادىچى قاتارلىقلارغا ئوخشاش مەلۇم بىر شەخس ئۈچۈن بولىدۇ.

(2)ساتىراچ، تازىلىق ئىشچىسى، سودىگەر قاتارلىقلارغا ئوخشاش ئاممۋى خىزمەت.

(3) سودىگەرلەرنىڭ پايدا قوغلىشىپ، يىراقتىكى تاۋارلارنى ئىستېمالچىلارغا يېقىنلاشتۇرۇپ بەرگىنىمۇ ”خەيرىيەتلىك ئىش “ھېسابلىنىدۇ. ئىسپاتلىنىشچە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ قوي باققان. مەزكۇر ئۇسۇللار ئارقىلىق ئىقتىسادنى گۈللەندۈرۈشنىڭ ئۈنۈمى ئىنتايىن زور. دەرۋەقە، يۇقىرىقى ئۈچ تۈرلۈك ئۇسۇل ئارقىلىق ئۆلگىلىك ئىقتىسادىي ئىگىلىك يارىتىش تامامەن مۇمكىن.

بالايى ئاپەت ئېلىپ كېلىدىغان بايلىقنى بىز ”مالىيە كىرىزىسى “دەپ ئاتايمىز. بىرىنچى تۈرلۈك ئىشلارغا ھۆكۈمرانلىق قىلماقچى بولغان چوڭ مۇستەملىكىچى دۆلەتلەر، ئىشلەپچىقىرىلغان بايلىقلارنىڭ ھەممىسىنى تۈرلۈك يوللار ئارقىلىق سۈمۈرۈپ ئىككىنجى تۈرلۈك ئىشلار تەھۋىلىيەگە رۇخسەت قىلمايدۇ. پەقەت دۆلەتكە پۈتۈنلەي ھۆكۈمرانلىق قىلالىغاندىلا ئاندىن رۇخسەت قىلىنىدۇ. لېكىن ئۈچىنچى خىلدىكى ئىشلارغا خىزمەتكارلىققا رۇخسەت قىلىدۇ ۋە ئۇنىڭغا ھە دەپ تەشۋىق قېلىدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسىدە ھازىر كۆپىنچە جايلاردىكى

مۇسۇلمانلار سودىگەرلەرگە ئايلىنىپ كېتىپ، سانائەتچىلەر، تېخنىك خادىملار ۋە ئىختىساس ئىگىلىرى بۇ رايۇنلاردا دېگۈدەك يوقالدى-دە، مۇسۇلمانلارنىڭ بايلىقلىرى ئۇلارغاخۇشاللىق ۋە بەختۇ ئامەت ئەمەس، ئەكسىچە غەم غۇسسە ۋە بالايى ئاپەت ئېلىپ كېلىدىغان مالىيە كىرىزىسىغا ئايلىنىپ قالدى.

خۇلەپائى راشىدىنلار يەردىن چىقىدىغان مەھسۇلاتلاردىن ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە پايدىلىنىشقا ئىنتايىن ھېرىس ئىدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن بىر ئەنسارى بىر نەرسە سوراپ كەلگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭدىن: "ئۆيىڭدە بىر نەرسە بارمۇ؟ "دەپ سورىغان.ئۇ: "ھەئە، يېرىمىنى كېيىپ يېرىمىنى ئاستىمىزغا سېلىپ ئولتۇرىدىغان بىر پالاس ۋە سۇئىچىدىغان بىر قاچا بار "دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا پالاس بىلەن قاچىنى ئەكەلدۈرۈپ، قولىغا ئېلىپ تۇرۇپ: "بۇ ئىككىسىنى كىم سېتىۋالىدۇ؟ " دېۋىدى. بىر ئادەم:"مەن ئۇ ئىككىسىنى بىر دىرھەمگە سېتىۋالاي "دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىككى، ئۈچ قېتىم "بىر دىرھەمدىن كۆپرەك كىم سېتىۋالىدۇ؟ "دېۋىدى بىر ئادەم "ئۇ ئىككىسىنى مەن ئىككى دىرھەمگە سېتىۋالاي... "دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پالاس بىلەن قاچىنى ھېلىقى ئادەمگە بېرىپ ئىككى دىرھەمنى ئېلىپ ئەنسارىغا بەردى ۋە: "بىر دىرھەمگە بالا چاقىلىرىڭغا يېمەك ئىچمەك ئېلىپ بەر. يەنە بىر دىرھەمگە بىر پالتا سېتىۋېلىپ ماڭا كەلتۈر "دېدى. ئەنسارى پالتۇنى ئېلىپ كېلىۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۆتەكنى ئەنسارىغا بېرىپ:"سەن بۇ كۆتەكنى ئۆيۈڭگە ئاپىرىپ، ئوتۇن قىلىپ سات " دېدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىشچىلارنى زېمىننىڭ مەھسۇلاتلىرىدىن پايدىلىنىشقا يۈزلەندۈرگىنى بويىچە خۇلەپائى راشىدىنلارمۇ شۇنداق قىلاتتى. چۈنكى زېمىننىڭ مەھسۇلاتلىرى ھەقىقي بايلىقتۇر. دېمەك ئۇلار مال مۈلۈك جۇغلاش ئۈچۈن زېمىندىن مەھسۇلات ئېلىشقا يۈزلەنگەن. دېھقانچىلىق ئۇلارنىڭ ئەڭ ئۆنۈملۈك ۋاستىلىرىنىڭ بىرى ئىدى. ئۇلار كېچىككىنە يەرنىمۇ پايدىلانماي تاشلاپ قويمايتتى. ئىسلام دۆلىتىدىكى ھەر قانداق بىر پۇقرانىڭ يەر بايلىقلىرىدىن پايدىلىنىشىغا سەپەرۋەرلىك قىلىناتتى.

2. مەقسەد، ئىنسانلارنىڭ بەخت سائادەتكە ئېرىششى

ئىنسان ئاللاھ ئۇلۇغ قىلغان، بارچە ھەممە مەخلۇقاتىدىن ئارتۇق قىلغان، بەخت سائادەتكە ئېرىشىش ئۈچۈن بارلىق قۇلاي شارائىت ھازىرلاپ بېرىلگەن ئالاھىدە بىرمەخلۇقتۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلاً (70)

«شەك شۈبھىسىزكى، بىز ئادەم بالىلىرىنى ھۆرمەتلىك قىلدۇق، ئۇلارنى قۇرۇقلۇقتا (ئۇلاغلارغا) مىندۈردۇق، دېڭىزدا (كېمىلەرگە چىقاردۇق. ئۇلارنى شېرىن يېمەكلىكلەر بىلەن ، رىزقلاندۇردۇق. ئۇلارنى مەخلۇقاتلىرىمىزنىڭ نۇرغۇنىدىن ئۈستۈن قىلدۇق.» (ئىسرا سۈرىسى

70 ـ ئايەت)

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلاَ مِنْهَا رَغَداً حَيْثُ شِئْتُمَا وَلاَ تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الْظَّالِمِينَ (35)

«بىز (ئادەمگە): "ئى ئادەم! سەن خوتۇنۇڭ بىلەن (يەنى ھەۋۋا) بىلەن جەننەتتە تۇرۇڭلار! جەننەتتىكى نەرسىلەردىن خالىغىنىڭلارچە كەڭ تاشا يەپ ئىچىڭلار "دېدۇق.» (بەقەر سۈرىسى 35ـ ئايەت)

ئىنسان پەقەت ئىككى خىل ۋاستە ئارقىلىقلا بەخت سائادەتكە ئېرىشەلەيدۇ. بىرى، ئىنساننىڭ ئەڭ تۆۋەن تۇرمۇش مەئىشەتلىرى مول بولۇش، يەنە بىرى ئىنسان ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن ئارزۇسىغا ئېرىشىش.

1) ئەڭ تۆۋەن تۇرمۇش مەئىشەتلىرى مول بولۇش.

ئىسلامدىكى نەپىقە تۈزۈمىگە بىنائەن ئەڭ تۆۋەن كىشىلىك تۇرمۇش مەئىشەتلىرىنى تۆۋەندىكىدەك كۆرستىپ ئۆتۈش مۇمكىن.

يېمەك ئىچمەكتە ئىسلام دۆلىتىدە ياشاۋاتقان ھەر بىر ئادەم چوقۇم يېتەرلىك ئوزۇق تۈلۈككە ئېرىششى مۇمكىن. كىيىم كېچەكتە، ھەر بىر يۇقرا ھېچ بولمىغاندا قىشتا سوغۇقتىن، يازدا ئىسسقتىن دالدا بولغۇدەك كېيىم كېچەككە ئىگە بولىشى لازىم. تۇرالغۇدا، ھەر بىر ئادەم ئارام ئېلىپ كۈندىلىك پائالىيىتىنى داۋاملاشتۇرىدىغان تۇرالغۇغا ئىگە بولۇش لازىم. ئۆي جىھازلىرىدا، تۇرالغۇ (ئۆي) چوقۇم ئۇخلاش ئۈچۈن لازىم بولىدىغان يوتقان كۆرپە ۋە ياستۇق، ئولتۇرۇش ئۈچۈن زىلچا گىلەم، پالاس، بورا قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئېلىشى لازىم. تازىلىق بۇيۇملىرىدا، ھەر بىر ئادەم ئۈچۈن لازىم بولىدىغان سوپۇن، تاغاق، ئەتىر قاتارلىق بۇيۇملار تەل بولۇشى لازىم. ھەر بىر ئىنسان ھېچ بولمىغاندا ئەڭ ئاددى بىر كەسپكە ئىگە بولۇشى لازىم. شۇڭا ھەر بىرئىنسانغا ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىنى ھالال ئەمگىكىگە تايىنىپ قامداش ئۈچۈن خىزمەت تەقسىم قىلىنىشى لازىم. ناۋادا ئىنسان خىزمەت ياكى ئەمگەك قىلىشتىن ئاجىز كەلسە ياكى كەسپ قىلىپ تاپقان پۇلى تۇرمۇشىغا يەتمىسە ئۇنىڭ خىراجىتىنى ۋە چىقىمىنى مىراسخورى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشى لازىم. ئەگەر ئۇنىڭ مىراسخورى نامرات بولسا، ئۇنىڭغا مۇسۇلمانلارنىڭ بەيتۇلمالىدىن نەپىقە قىلىش ۋاجىبتۇر، ئۇنىڭغا تۇرمۇشىنى قامدىيالىغۇدەك دەرىجىدە زاكات بېرىلىدۇ. ئىسلام ئىقتىسادىنى ئىنسانىيەت دۇنياسىنىڭ خىزمىتى ئۈچۈن قانۇن دەستۇرى قىلدى.

2) ئىنساننىڭ، ئىسلام چەكلىگەن ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىكى ئارزۇسىغا ئېرىشىشى بۇ تۆۋەندىكىدەك ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ.

بىرىنچى، بىر قىسىم نەرسىلەرگە پۇل مالنى بۇزۇپ چېچىش. ئىنسان پۇل مېلىنى ھاراق، توڭگۇز قاتارلىق نەرسىلەرگە بۇزۇپ چاچقاندا ئۇنىڭ روھى بۇلغىنىپ، ئىززەت ھۆرمىتى دەپسەندە قىلىنىدۇ. باشقىلار بۇنى ئىقتىسادى زىيان دەپ قارىماستىن ئەكسىچە، ئىقتىسادنىڭ

توغرا يولغا يۈزلىنىشى دەپ قاراشتى. ئىقتىسادنىڭ توغرا يولغا يۈزلىنىشى بۇزۇپ چېچىۋېتىلگەن پۇل مالنىڭ قەيەردە بولمىسۇن قولدىن ياخشىلىق كېلىدىغان ئىقتىساد بازىرىغا پەقەت ئىقتىسادنىڭ ئۆلىنى تىكلەيدىغان مېۋىلىك دەرىخنىلا تىكىدىغان دۇرۇس بىر ئادەم ئارقىلىق ئىقتىساد ساھەسىگە قايتىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. ھاراق ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئېيتقاندەك بارلىق نىجاسەتنىڭ ئانىسى ھەم ھەر بىر يامانلىقنىڭ ئاچقۇچى بولۇپ، ئۇ تەن سالامەتلىككە زىيان يەتكۈزىدۇ، ئەقىلنى كەتكۈزىۋېتىدۇ. ئىنسان ئابرۇيىنى تۆكىدۇ. ھاراق ئىچكۈچى پەسكەشلەر ئارىسىدا كۈلكىگە قالىدۇ، ھاراققا خەجلەنگەن پۇل مال ھاراقكەشكە ھاقارەت كەلتۈرۈپ، ئۇنى ئىنسان قېلىپىدىن چىقىرىۋېتىدۇ.

ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ، سەمۇرەنىڭ ئەھلى زىممەلىكلەرنىڭ ھارىقىدىن جىزيە ئېلىپ، ئۇنى سېتىپ پۇلىنى مۇسۇلمانلارنىڭ مال مۈلكىگە قېتىۋەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ: " ئاللاھ سەمۇرىگە لەنەت قىلسۇنكى، بىزنىڭ ئىراقتىكى كېچىككىنە بىر ۋەكىلىمىز مۇسۇلمانلارنىڭ غەنىمەت ماللىرىغا ھاراق، توڭگۇزنىڭ پۇلىنى ئارىلاشتۇرۇۋېتىپتۇ. ھالبۇكى ھاراق، توڭگۇزنىڭ ئۆزىمۇ پۇلىمۇ ھارام ئىدى "دېگەن.

ھاراق سودىسى بىلەن شۇغۇللىنىش قەتئىي مەنئى قىلىندۇ. چۈنكى ھاراق سودىسى بىلەن شۇغۇللانغاندا، ھاراقنىڭ كەڭ تارقىلىپ كىشىلەرنىڭ ھاراققا بېرىلىپ كېتىشىگە، سودىگەرلەرنىڭ ئۇنىڭ بىلەن ئالدىنىپ قېلىشىغا سەۋەبچى بولۇپ قالىدۇ. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىراقنىڭ سودىگەرلىرىدىن بىر ئادەمنىڭ ھاراق تىجارىتى بىلەن شۇغۇللانغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن مۇنداق دەپ مەكتۇپ يوللىغان: "ئۇنىڭ بارلىق نەرسىلىرىنى سۇندۇرۇپ، پۈتۈن مال مۈلكىنى يوقىتىڭلار، ئۇنىڭغا ھېچكىم بىر نەرسە بەرمىسۇن!."

ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كۇفەدىكى زەرارە دەپ ئاتىلىدىغان، ھاراق سېتىلىدىغان بىرمەھەللە بارلىقىنى ئاڭلاپ ئۇ يەرگە بارماقچى بولغاندا باشقىلار: "ئى ئەمىرۇل مۇئمىنىن! جانابلىرىنى كېمىگە سېلىپ ئۇ مەھەللىگە ئېلىپ بارايلى! "دېگەندە، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: " ياق، بۇ تەييار تاپلىق، بىزنىڭ تەييار تاپلىققا ئېھتىياجىمىز يوق " دەپ ئۇ مەھەللىگە پىيادە كېلىپ: "بۇ مەھەللىنى پۈتۈنلەي كۆيدۈرۈپ تاشلاڭلار! چۈنكى نىجاسەت بىر بىرىنى يەپ كېتىدۇ " دەپ ئۇ مەھەللىنى كۆيدۈرۈۋەتكەن. ئىسلام دىنىدا ھاراق ساقلاش قاتتىق چەكلەنگەن. سەقىپ قەبىلىسىدىن بىر ئادەمنىڭ ئۆيىدىن ھاراق تېپىلىپ قالغاندا ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇ ئادەمنى دەررىلەپ ئۆيىنى كۆيدۈرۈپ تاشلىغاندىن كېيىن: "ئىسمىڭ نېمە؟ "دەپ سورىغان، ئۇ: "ئىسمىم رۇۋەيشىد " دېگەندە، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ : "ئىسمىڭ رۇۋەيشىد (يېتەكچى) ئەمەس، بەلكى فۇۋەيسىق يەنى سېپى ئۆزىدىن پاسىق ئىكەنسەن " دېگەن. دېمەك ھاراق نىجىس بولغان ئىكەن، ئۇنىڭدىن يىراق تۇرماق لازىم.

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ، خالىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئازراق ھاراق ئارىلاشتۇرۇلغان سوپۇن بىلەن يۇيۇنغانلىقىنى ئاڭلاپ مۇنداق دەپ مەكتۇپ يوللىغان: "ئاڭلىشىمچە سىز ھاراق بىلەن بەدىنىڭىزنى سۈرتىپسىز، روشەنكى، ھاراقنىڭ ئىچىمۇ سىرتىمۇ

هارام. هاراقنى تۇتۇش ئىچكەنگەن ئوخشاشلام هارام. شۇڭا هاراقنى بەدىنىڭلارغا سۈرۈتمەڭلا، چۈنكى ئۇ نىجىستۇر.“ ئەمما نىجاسەتلەر بىلەن توڭگۇزلەرگە كەلسەك، ئۇنىڭدا گەندە ۋە باكتېرىيە بولغانلىقتىن مۇسۇلمان ئادەم ئۆزىنىڭ ئىززەت هۆرمىتىنى ساقلاش ئۈچۈن ئۇنىڭدىن ئۆزىنى پاك تۇتۇش ۋە ئۇنىڭغا قەتئىي يېقىن يولىماسلىقى شەرت. چۈنكى ئۇنىڭ بەدەنگە بولغان تەسىرى ئىنتايىن كۈچلۈك. گەرچە غەيرى مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ نىجاسەتلەر بىلەن تىجارەت قىلىپ ئالىدىغان پايدىسى ئىنتايىن كۆپ بولسىمۇ ئىسلام قارىشىدا ئۇ نىجاسەتلەر ۋە توڭگۇزنىڭ تەبىئىتىگە كېسەللىك ئېلىمېنتلار ئارىلىشىپ كەتكەن بولغاچقا هېچنەرسىگە توغرا كەلمەيدۇ.

ئىنسانىنىڭ بارلىق بەدەن ئەزالىرى ئىنساننى قوغدايدىغان تاۋار مال قىلىنغان. شۇڭا پۇل مال تاپىمەن دەپ ئىززەت هۆرمىتىنى ۋە قوغدىغۇچىسىنى يوقىتىپ قويۇشقا بولمايدۇ. پۇل مال تېپىشتىكى مەقسەت ئۆزىنى خاراب قىلىش ئەمەس، ئەكسىچە ئۆزىنىڭ تەن سالامەتلىكىنى ۋە ئابرۇيىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈندۇر. مانا بۇ ئىنساننى هەقىقىي بەخت سائادەتكە ئېرىشتۈرىدىغان قەدىر قىممەتتۇر. شۇڭا ئىسلام بۇنىڭغا ئاساسلانغان. ئەگەر ئۇنداق بولمىغىنىدا ئىقتىساد ئۆزىدىن باشقا هەممىنى هەيدەپ كېتىدىغان توپان بالاسىغا ئايلىنىپ قالاتتى.

ئىككىنچى: بىر قىسىم ئىقتىسادى مۇئامىلىلەر تۇرغۇنلىغان پايدا كەلتۈرگىنىگە قارىماي هارام قىلىندى. چۈنكى بۇ مۇئامىلىلەر دىللارنىڭ پېچەتلىنىپ كېتىشىگە ياكى ۋىجداننىڭ يوقىلىشىغا ياكى ۋاقىتنىڭ زايا بولۇپ كېتىشىگە ياكى يولدىن ئېغىپ كېتىشكە ياكى مۇسۇلمانلارنىڭ تۇرغۇنلىغان پايدا مەنپەئەتلىرىنىڭ زايا بولۇپ كېتىشىگە سەۋەب بولۇپ قالىدۇ.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: ”قىيامەت كۈنى ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ قاتتىق ئازابقا دۇچار بولغۇچىلار رەسىم سىزغۇچىلار “ دېگەن سۆزىگە ئاساسەن هەيكەل (بۇت) ياساش ۋە هەيكەل تىجارىتى بىلەن شوغۇللىنىش هارام قىلىندى. چۈنكى بۇ هەيكەللەر (بۇتلار) ئىنساننى ئاللاھقا ئىبادەت قىلىشتىن چەتلەشتۈرۈپ، پىكىر تەپەككۇرىنى ۋە قەلبىنى پېچەتلىۋېتىدۇ.

پايدىسىز ئويۇن تاماشا ئەسلىھەلىرىنى ياساش هارام قىلىندى؛ چۈنكى بۇ ئەسلىھەلەر ۋاقىتنى زايا قىلىۋېتىش، مەجبۇرىيىتىنى ئىجرا قىلماسلىق، خىزمىتىنى تاشلىۋېتىپ، ئائىلە ۋە ئەۋلادلارغا كۆڭۈل بۆلمەسلىك، ئىبادەتكە هورۇنلۇق قىلىشتەك ناچار خاھىشلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

بىر قېتىم ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەپ خۇتبە ئوقۇغانىدى: ”سىلەر شىشخال ئويناشتىن يىراق بولۇڭلار! چۈنكى مەن بەزىڭلارنىڭ ئۆيلىرىدە شىشخال بارلىقىنى ئۇقۇپ قالدىم. ئۆيىدە شىشخال بارلار دەرهال ئۇنى كۆيدۈرۈۋەتسۇن ياكى چېقىپ تاشلىسۇن!.“ يەنە بىر خۇتبىسىدە مۇنداق دېگەن: ”ئى ئىنسانلار! مەن سىلەرگە شىشخال توغرىلىق كۆپ سۆزلىگەن بولساممۇ، ئەپسۇسكى سىلەر ئۇنى يوقاتمىدىڭلار. شۇڭا مەن ئۇتۇن توپلاپ ئۇنى

ئۆيلىرىڭلار بىلەن كۆيدۈرۈۋەتمەكچى بولۇۋاتىمەن."

ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شىشخال ئويناۋاتقان بىر قەۋمنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئۇلارنى قامچا بىلەن ئۇرۇپ قوغلىۋەتكەندىن كېيىن: "شۈبھىسىزكى، شىشخال ئويناش قىمار ئوينىغانغا ئوخشاش. بۇ خۇددى توڭگۇز گۆشىنى يېگەن بىلەن باراۋەر. ئۇنى ئويناش قىمار ئەمەس دېيىلسە، توڭگۇز مېيىنى ئىستېمال قىلغانغا ئوخشايدۇ" دېگەن.

دۈشمەنگە قۇرال ياراغ قاتارلىقلارنى سېتىش قەتئىي ھارام. چۈنكى بۇنداق قىلغاندا، دۈشمەننىڭ خورىكىنى ئۆستۈرۈپ مۇسۇلمانلارغا ھۇجۇم قىلىشىغا شارائىت ھازىرلاپ بېرىدۇ، مۇسۇلمانلار ئەھلى ھەربىتىن ئالغان غەنىمەتلەرنى كاپىرلاردىن ھېچكىمگە سېتىش قەتئى مەنئى قىلىندۇ. گەرچە ئۇلار قىممەت باھادا سېتىۋالغان تەقدىردىمۇ. ئەجەملەردىن ئالتۇندىن ياسالغان بىر قاچا كەلتۈرگەندە، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ چېقىپ كېسەك ئالتۇنغا ئايلاندۇرۇپ مۇسۇلمانلارغا تەقسىم قىلىپ بەرمەكچى بولغان، بۇ چاغدا دەھقانلاردىن قەبىلىسىدىن بىر تۈركۈم كىشىلەر: "ناۋادا بۇنى چېقىۋەتسەڭ بۇنىڭ پۇلىنى چېقىۋەتكەن بولىسەن. شۇڭا سەن ئۇنى چېقىۋەتمەي بىزگە سات. بىز ئۇنى قىممەت باھادا سېتىۋالايلى" دېگەندە، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: "ئاللاھ سىلەردىن تارتىۋالغان مۈلۈكنى يەنە سىلەرگە ھەرگىز قايتۇرۇپ بەرمەيمەن" دەپ ئۇنى چېقىپ مۇسۇلمانلارغا تەقسىم قىلىپ بەرگەن.

جازانە نۇرغۇنلىغان ماددى مەنپەئەت يەتكۈزگىنىگە قارىماي ھارام قىلىندى. چۈنكى جازانە ئىنسان قەلبىنى قاساۋەتلەشتۈرۈپ، ئىنساننى ئاچكۆز، پەسكەش قىلىپ قويىدۇ ۋە ئىنسان قەلبىدىن ياخشىلىقنى دوست تۇتۇش، ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن خالىسانە ئەمەل قىلىشنى چىقىرىپ تاشلايدۇ. شۇڭا ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن ئىدى: "جازانىنىڭ يەتمىش دەرۋازىسى بار. ئۇنىڭ ئەڭ ئاجىز دەرۋازىسى بىر ئادەم ئۆزىنىڭ چۆرىسىنى نىكايىغا ئالغىنىغا ئوخشاش."

ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: "بىز جازانىدىن قورقۇپ ئوندىن بىرنىڭ توققۇز پىرسەنت پايدىسىنى ھالال دەپ ھېسابلىدۇق "دېگەن.

قىمار ئۆيناش، ئالدامچىلىق قاتارلىقلارمۇ ھارامدۇر. چۈنكى ئىقتىساد توپلاشتىن مەقسەت ئۇنى ناتوغرا يوللارغا ئىشلىتىش ئەمەس، بەلكى ئۇنى ئىنساننىڭ بەخت سائادىتى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت. ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى ئاممىنىڭ ئېھتىياجىنى تولۇق تەمىن ئېتىشتىن ئىبارەتتۇر. ئىبنى ھاج مۇنداق دېگەن: "مۇسۇلمان بۇرادەرلەرگە ياردەم قىلىش ۋە ھەر جەھەتتىن قۇلاي شارائىت ھازىرلاپ بېرىش مەقسىتىدە تىجارەت قىلغان سودىگەرنىڭ دۇكىنىدىن پۇل مالغا ئېھتىياجى چۈشۈپ قالغان ياكى ياردەمگە مۇھتاج بولۇپ قالغانلار بىمالال ئۆز ھاجىتىنى راۋا قىلالايدۇ."

ماتېرىيالىستىك ئىقتىسادشۇناسلار: "پۇل مالنى ئىنسان پەرۋەرلىك يۈزىسىدىن ھەمدە بەختلىك ۋە بەختسىزلىك ئۈچۈن بۇزۇپ چېچىش، ئىقتىسادنى زور دەرىجىدە زىيانغا ئۇچراتقانلىق، ئىقتىسادنىڭ بۇنىڭ بىلەن ھېچ قانداق ئالاقىسى يوق "دەپ قارايدۇ. لېكىن

بىزنىڭ قارىشىمىز خۇلەپائى راشىدىنلارنىڭ قارىشىغا ئوخشاش مۇنۇلاردىن ئىبارەتكى، ئىنسانلار ئىقتىسادىنىڭ بىر قانتى بولسا، (تاۋار مال مۈلۈك) ۋە ئىشلەپ چىقىرىش ۋاستىلىرى بىر قانتى. قانداق بولىشىدىن قەتئىينەزەر ئىنسانلارنىڭ ئىقتىساتتىكى رولى تاۋار ۋە ئىشلەپ چىقىرىش ئەسلىھەلىرىدىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق. شۇنىڭدەك، ناچار تاۋارلار، ئەسكى ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى ئىقتىسادنى ناھايىتى زوردەرىجىدە زىيانغا ئۇچرىتىدۇ. ئاللاھنىڭ كۆزىتىپ تورىدىغانلىقىدىن قىلچە بىخەۋەر ھالدا ئىقتىسادنى كەلسە كەلمەس يوللارغا بۇزۇپ چاچىدىغان ۋىجدانسىز، ئوغرى، قاراقچى، ئالدامچى قاتارلىقلارمۇ شۇنداق. مانا بۇلار ئىنسانلارنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن تېز تەرەققى قىلىپ، بەخت سائادەتكە ئېرىششكە يۈتلىكاشاڭ بولىدىغان بىر ئۇچۇم جەمئىيەت داشقاللىرىدۇر. ھالبۇكى بۇلار بۇزۇپ چاچقان ئىقتىساد ئىنسانلارنىڭ ئېھتىياجىنى قامدايدىغان ئەڭ زور بايلىق ئىدى.

ئۈچىنچى مەقسەت: بايلىقنىڭ ئوخشاش تارقىلىش تەڭپۇڭلىقىنى ساقلاش.

يۇقىرىدا دەپ ئۆتكىنىمىزدەك، كىشلەرنىڭ مال مۈلۈككە ئىگە بولۇش جەھەتتىكى پەرقى ئىنتايىن زور. ئىسلام نەزەرىيىسىدە مال مۈلۈك ئاللاھنىڭ مۈلكى، خەلقنىڭ ھەممىسى ئاللاھنىڭ پېقىرلىرى. ئۇنداق بولغان ئىكەن، ئاللاھنىڭ مۈلكىدىن ھەممە بىردەك پايدىلىنىشى لازىم. مال مۈلۈك ھاياتنىڭ تايانچ بازىسى بولغانلىقتىن ئۇنىڭغا بولغان تەلەپ ئىنتايىن يۇقىرى، ئارزۇ تولىمۇ كۈچلۈك.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "تويماس ئىككى تۈرلۈك ئادەم بار. بىرى ئىلىم تەلەپ قىلغۇچى، يەنە بىرى دۇنيا تەلەپ قىلغۇچى ." ئىسلام دىنىدا كىشلەر ئارىسىدا ئادالەت بەرپا قىلىشقا ئىنتايىن ھېرىس. بەزىلەرنىڭ مال دۇنياغا كۆمۈلۈپ كېتىشى، يەنە بەزىلەرنىڭ ئاچارچىلىقتىن ئۆلۈپ كېتىشى، ئادالەتنىڭ جۈملىسىدىن ئەمەس، چۈنكى ئادالەت بايلىقنىڭ تارقىلىشتىكى تەڭپۇڭلىقىنى ساقلاشتا پائال تەدبىرگە ئىگە. بۇ تەدبىر سەلبىي ۋە ئىجابىيدىن ئىبارەت ئىككى تۈرلۈك. جازانە، پارىخورلۇق، قىمار، ئالدامچىلىق، زومىگەرلىك، بولاڭچىلىق.... قاتارلىقلارنىڭ ھارام قىلىنىشى سەلبىي تەدبىرلەردىندۇر. زاكات، سەدىقە پىترە، نەزىر، كەففارەت، قۇربانلىق قىلىش قاتارلىقلارنىڭ ھەمدە دۆلەتنىڭ مۇھتاجلارغا غەنىمەت بېرىشى باشقىلارنى زاكات، سەدىقە بېرىشكە تەرغىب قىلىشنىڭ ۋاجىبلىقى (زۆرۈرلۈكى) ئىجابىي تەدبىرلەردىندۇر. بۇخىل سەرپىيات نامراتلارنى ۋەيران قىلىپ جەمئىيەتنى باي ۋە ئوتتۇرا ھالدىن ئىبارەت ئىككى تەبىقىگە ئايرىۋېتىدۇ.

ئىسلام ئىقتىسادى تۈزۈلمىسى يولغا قويۇلغان ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ دەۋرىدىن بويان بىر قىسىم ئىسلام دۆلەتلىرىدىكى نامراتلار تەبىقىسى يالىڭ ھالغا چۈشۈپ قالدى. مۇئاز ئىبنى جەبەل ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قېشىغا ئەھلى يەمەندىن يىغقان زاكاتنىڭ بىرقىسمىنى ئەۋەتكەندە، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا كايىپ: "مەن سېنى كىشلەردىن باج ۋە جىزيە يىغىپ كېلىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى بايلارنىڭ زاكىتىنى پىقىرلارغا ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن ئەۋەتكەن ئىدىم "دېگەن. مۇئاز: "مەن ساڭا مەندىن بىر نەرسە ئالىدىغان

بىرەر ئادەم بار ھالەتتە بىر نەرسە ئەۋەتمىدىم "دېگەن. ئىككىنچى يىلى مۇئاز يېرىمىنى ئەۋەتكەندە، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئاۋالقىدەكلا كايىغان، مۇئازمۇ بۇرۇنقىدەكلا جاۋاب بەرگەن. ئۈچىنچى يىلى مۇئاز زاكاتنىڭ ھەممىنى ئەۋەتكەندە، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەنىلا بۇرۇنقىدەك كايىغان. مۇئاز: "ئالىدىغان ھېچ بىر ئادەمنى تاپالمىغىنىم ئۈچۈن زاكاتنىڭ ھەممىسىنى ئەۋەتتىم دەپ " جاۋاب بەرگەن. يەنى بۇ جەمئىيەتتە ھەممە ئادەم باي بولغىنى ئۈچۈن زاكاتقا ئېھتىياجلىق ئادەم تاپالماي ھەممىنى ئەۋەتتىم.

ئۈچىنچى باپ. ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى

ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى

ھازىر دۇنياغا خۇجايىنلىق قىلىۋاتقان ئاساسلىق كوممۇنىزم، كاپىتالىزم ۋە ئىسلام سىستېمىلىرىدۇر. ھەر بىر سىستېمىنىڭ ئۆزىگە خاس خۇسۇسىيەتلىرى بار. بىزنىڭ باشقا ئىقتىسادى سىستېمىلار توغرىلىق سۆزلىشىمىزنىڭ زۆرۈرىيىتى بولمىغىنى ئۈچۈن، پەقەت ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى توغرىلىقلار توختالماقچىمىز. بۇ خۇسۇسىيەتلەر تۆۋەندىكىچە؟

1- ئىلاھى تۈزۈلمە، ئىسلام ئىقتىسادى كاپىتالىزم ۋە كوممۇنىزمغا ئوخشاش ئىنسانلار تەرىپىدىن تۈزۈلمىگەن بولۇپ، ئۇ بىر ئىلاھىي تۈزۈلمىدۇر. ئىلاھىي تۈزۈلمە، قۇرئان، ھەدىس، ئىجمائ ۋە قانۇن چىقارغۇچىنىڭ مەقسەتلىرى بىلەن چەمبەرچەس باغلانغان.

2- ئىقتىساد، ئىسلام دىنىنىڭ ئەقىدە، ئىبادەت، ئەخلاق قاتارلىق باشقا تۈزۈلمىلىرىگە ئوخشاش ئايرىلماس بىر قىسمىدۇر. ئىسلام ئىقتىسادىنى تەتقىق قىلغۇچىلار ئائىلىنىڭ پۈتۈن خىراجىتى ئەرگە يۈكلەنگەن خىراجەت تۈزۈلمىسىنى ۋە تويلۇقنىڭ ئايالغا ئەمەس، ئەرگە يۈكلەنگەنلىكى ئېنىقلانغاندىن كېيىنلا ئاندىن ئىسلام دىنىدا نېمە ئۈچۈن ئەر بىلەن ئايالنىڭ ئوخشاش مىراس ئالالمايدىغانلىقىنى چۈشىنەلەيدۇ. شۇنىڭدەك، ئۇلارنىڭ ئىسلامدىكى مال مۈلكىنىڭ تەرەققى قىلىش يوللىرىنى ئېنىق بىلمەي تۇرۇپ جازانىنىڭ نېمە ئۈچۈن ھارام قىلىنغانلىقىنى چۈشەنمىكى تولىمۇ قېيىن.

3- ئېتىقادى ئىقتىساد. ئۇ ئەسلىدە ئىسلام ئېتىقادىدىن كېلىپ چىققانلىقتىن، ئۇ توغرىلىق ئېتىقادقا ھۆكۈم قىلىنىدۇ. مۇسۇلمان زاكات، سەدىقە قاتارلىق بىر قىسىم مەجبۇرىيەتلەرنى ئۆزىنىڭ ئۆتەشكە تېگىشلىك مۇقەددەس بۇرچى دەپ بىلىدۇ. ئەگەر قىيامەت كۈنىدىكى ئاللاھنىڭ ساۋابىنى ئۈمىد قىلىپ بىر قىسىم دۇنياۋى پايدىلاردىن مەھرۇم قالسا قىلچە پىسەنت قىلمايدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ قەلبى مۇنۇ ئايەتكە چەمبەرچەس باغلانغان. «ئۇلار بىلىدىغان بولسا، ئۇلارغا ئاخىرەتنىڭ ساۋابى تېخىمۇ چوڭدۇر.» (نەھلى سۈرىسى 41 ـ ئايەت)

ئىسلام ئىقتىسادىدىكى بۇ ھۆكۈمدىن قانۇنغا ئەمەس، بەلكى بىرىنچى دەرىجىلىك ئىماننى كۈچلۈك قىلىدىغان ۋىجدانغا مۇراجىئەت قىلىنىدۇ. شۇڭا بىز مۆمىنلەرنىڭ زاكاتلىرىنى يازما قانۇننىڭ ۋاستىسىسىز ياخشىلىق يوللىرىغا سەرپ قىلىش ئۈچۈن بىجانىدىل ئادا

قىلىۋاتقانلىقىنى، يازما قانۇندا هاراق سودىسى بىلەن شوغۇللىنىشنىڭ رۇخسەت قىلىنغىنىغا قارىماي هاراق سودىسى بىلەن شۇغۇللىنىش هارام كەسىپ بولغانلىقتىن ئۆزلىرىنى چەتكە ئېلىۋاتقانلىقىنى كۆرىۋاتىمىز. چۈنكى ئاللاھ ئۆلارنى كۆرۈپ تۇرىدۇ ۋە قىلمىشلىرىدىن ھېساب ئالىدۇ.

«سىلەر قەيەردە بولساڭلار، ئاللاھ سىلەر بىلەن بىرگە » (ھەدىد سۈرىسى 4 ـ ئايەت) ، «شۈبھىسىزكى، ئاسمان ۋە زېمىندىكى ھېچ نەرسە ئاللاھقا مەخپىي ئەمەس » (ئال ئىمران سۈرىسى 5 ـ ئايەت)

4ـ ئىسلام ئىقتىسادىدىكى قۇلچىلىق تەبىئىتى. بىز ئۆز نۆۋىتىدە دەپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئىسلام ئىقتىسادى ئىلاھىي تۈزۈلمە، بۇ تۈزۈلمىنىڭ ھەر بىر پرىنسىپىغا تولۇق ئىتائەت قىلىش ئاللاھقا ئىتائەت قىلغانلىق بولۇپ، ئاللاھقا ئىتائەت قىلغانلىق ئىبادەتتۇر. بۇ ھالدا ئىسلام ئىقتىساد تۈزۈلمىسگە ئۇيغۇنلىشىشمۇ ئىبادەتتۇر.

« جىنلارنى، ئىنسانلارنى پەقەت ماڭا ئىبادەت (ئىتائەت) قىلىش ئۈچۈنلا ياراتتىم. » (زارىيات سۈرىسى 56 ـ ئايەت).

5ـ ئىسلام ئىقتىسادى ئەخلاق بىلەن چەمبەرچەس باغلانغان. شۈبھىسىزكى، ئىسلام نەزەرىيىسىدە ئەخلاق بىلەن ئىقتىساد مۇكەممەل بىرگەۋدە، ئەخلاقسىز ئىگىلىك تىكلەش مۇمكىن ئەمەس. مەسىلەن: سودا سېتىق، قەرز ئېلىش قاتارلىق ھەرىكەتلەر ئىسلام تۈزۈلمىسىنىڭ سىرتىدىكى ماددىي ھەرىكەتلەردۇر. ھالبۇكى، ئىسلام تۈزۈلمىسگە ئىللىق تەبەسسۇم مەڭگۈ ھەمراھ، (قېرىندىشىڭىزدىكى سەدىقە سىزنى تەبەسسۇم قىلدۇرىدۇر) كەڭ قورساقلىق (ئالغاندا، ساتقاندا ۋە قەرز ئالغاندا كەڭ قورساقلىق قىلغان ئادەمگە ئاللاھ رەھىم شەپقەت قىلسۇن.) تىجارەت ئومۇميۈزلۈك پايدىغا ئېرىشتۈرىدىغان بىر ھەرىكەت، لېكىن ئىسلام تۈزۈلمىسىدىكى تىجارەت راستچىللىق ۋە ئامانەتتىن خالىي ئەمەس. چۈنكى راستچىللىق بىلەن ئامانەت (ئەمىنلىك) تىجارەتنىڭ ئاساسلىق ئامىللىرىدىن بىرى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئېيتقاندەك: "ئىشەنچىلىك، راستچىل سودىگەر (قىيامەت كۈنى) پەيغەمبەرلەر، سىددىقلەر (ئاللاھنىڭ ئىخلاسمەن بەندىلىرى) ۋە شەھىدلەر بىلەن بىرگە بولىدۇ."

6ـ مۇرۇنەتلىك، مۇرۇنەت دېمەك، تەرەققى قىلىشقا قادىر بولۇش دېمەكتۇر. مۇرۇنەتلىكىنىڭ نېگىزى قۇرئان بىلەن سۈننەت، ۋەھالەنكى، قۇرئان بىلەن سۈننەت ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ ئاساسلىق پىلان لايىھەسىگە تايىنىدىغان ئىقتىسادنىڭ مۇھىم مەنبەئىدۇر. ئىجمائ بولسا، ئىقتىسادنىڭ ئۈنۈملۈك بىر تەدبىرىدۇر. شۈبھىسىزكى، شەرىئەتنىڭ مەقسەتلىرى ئىقتىسادىي ھەرىكەتلەردە مۇجتەھىد ئۈچۈن يولنى يۇرۇتۇپ بېرىدىغان نۇرلۇق چىراقتۇر. يىغىپ ئېيتقاندا، ئىسلامنىڭ ئىقتىسادىي مەنبەلىرى تەبىئىي ھالدا تەرەققى قىلىش كۈچىگە ئىگە.

7ـ ئۇبيېكتىپ ھالەت. ئامانەتنى مەيلى مۇسۇلمان بولسۇن ياكى كاپىر بولسۇن،

دۆلەتنىڭ بولسۇن ياكى دۈشمەننىڭ بولسۇن ئۆز ئىگىسىگە تاپشۇرۇش شەرت. «شۈبھىسىزكى، ئاللاھ سىلەرنى ئامانەتلەرنى ئىگىسىگە قايتۇرۇشقا بۇيرۇيدۇ.» (نىسا سۈرىسى 58- ئايەت).

ئىسلام دىيارىغا كىرگەن ياكى ئۆلتۇراقلاشقان ھەر قانداق بىر ئادەمنىڭ ھاياتى بىخەتەرلىكى، ئىقتىسادى، دىنى ۋە ئابرۇيىغا دەخلى تەرۇز قىلىنماسلىق ھوقۇقىغا ئىگە. بۇ خەيرىيەت ئۆيۈشمىلىرى ۋە ئىقتىسادنى گۈللەندۈرۈشنىڭ مۇھىم ئامىلى بولۇپ، بۇنى ئىشقا ئاشۇرۇش مۇسۇلمانلارنىڭ باش تارتىپ بولالمايدىغان مۇقەددەس بۇرچىدۇر. گەرچە ياردەم قىلىنغۇچى مۇسۇلمان ياكى كاپىر، يېقىن ياكى يىراق بولغان تەقدىردىمۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُحِلُّواْ شَعَآئِرَ اللّهِ وَلاَ الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلاَ الْهَدْيَ وَلاَ الْقَلآئِدَ وَلا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِّن رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُواْ وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ أَن صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَن تَعْتَدُواْ وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبرِّ وَالتَّقْوَى وَلاَ تَعَاوَنُواْ عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُواْ اللّهَ إِنَّ اللّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (2)

«بىرەر قەۋمنىڭ سىلەرنى مەسجىدى ھەرام (زىيارىتى) دىن توسقانلىقتىن ئىبارەت دۈشمەنلىكى ھەرگىزمۇ سىلەرنىڭ ئۇلارغا چېقىلىشىڭلارغا سەۋەبچى بولمىسۇن، ياخشى ئىشقا ۋە تەقۋادارلىققا ياردەملىشىڭلار، گۇناھقا ۋە زولۇمغا ياردەملەشمەڭلار، ئاللاھ (نىڭ ئازابى) دىن قورقۇڭلار، ئاللاھنىڭ ئازابى ھەقىقەتەن قاتتىق.» (مائىدە سۈرىسى 2 ـ ئايەت).

ئىختىيارى يوسۇندىكى سەدىقىنى مۇسۇلمان بىلەن كاپىرغا بېرىش جائىزدۇر.

8- رېئالىزم، بىرقىسىم تۈزۈم ۋە پىكىر تەپەككۇرىنىڭ سىرتقى كۆرىنىشى ئىنتايىن گۈزەل بولسىمۇ ئەمما قىلچە ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ئەمەس. يەنە بىر قىسىم تۈزۈملەرنىڭ سىرتقى كۆرىنىشى گۈزەل. ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن، ئۇنى ئەمەلىيەتكە تەتبىقلىغانسىرى ئۇنىڭ گۈزەللىكى شۇنچە ئاشىدۇ. ئىسلام ئىككىنچى خىلدىكى تۈزۈمدىن. مەسىلەن: زۆرۈرىيەت نەزەرىيىسى بويىچە فۇقەھالار: "زۆرۈرىيەت مەھزۇرىيەتنى (يەنى چەكلەنگەن نەرسىلەرنى ئىشلىتىشنى) جائىز قىلىدۇ "دەپ كۆرسىتىپ بەرگەن. ئەگەر ئىسلام مەھزۇرىيەتنى زۆرۈرىيەت ئارقىلىق جائىز قىلمىغان بولسا، ئەلۋەتتە كىشىلەر شەرىئەتكە مۇخالىپەتچىلىك قىلغان بۇلاتتى. ناۋادا ئىنساننىڭ (مەھزۇرىيەتتىن) ئازراق بىر نەرسىگە ئېھتىياجى چۈشۈپ قالسا، زەرەرنى يوقاتقۇچىلىك مقداردا ئۇنىڭدىن ئىشلىتىشكە رۇخسەت قىلىنىدۇ. «ئاللاھ سىلەرگە ئاسانلىقنى خالايدۇ، تەسلىكنى خالىمايدۇ » . (بەقەر سۈرىسى 185 ـ ئايەت).

ئەڭ ئالىي غايە. ئىسلام دىنىدىن باشقا ئىقتىسادى مەسىلەكلەرنىڭ ئىقتىساد غايىسى ماددىي جەھەتتىن كىرىمنى كۆپەيتىپ پاراۋان ياشاشنى مەقسەت قىلغان بولسا، ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ غايىسى بۇنىڭدىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق بولۇشنى مەقسەت قىلىدۇ. قىسقىسى، ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ ئاساسلىق غايىسى ئىنساننى روھى ۋە جىسمانى جەھەتتىن تولۇق يېتىلدۈرۈپ، ھەقىقى بەختكە ئېرىشتۈرۈشتىن ئىبارەت. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى (17) الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى (18)

«پاكلىنىش ئۈچۈن مال مۈلكىنى (ياخشىلىق يوللىرىغا) سەرپ قىلىدىغان ئادەم ئۇنىڭدىن يەنى ئوتتىن يىراق قىلىنىدۇ.» (لەيل سۈرىسى 17 ـ 18 ـ ئايەتلەر).

بۇ يەردىكى پۇل مېلىنى سەرپ قىلىش ئۆز نەپسىنى پاكلاش يەنى پۇل مېلىنى سەرپ قىلىپ گۇناھنى يۇيۇش ئارقىلىق ئۆزىنى دوزاخ ئوتىدىن ساقلاش مەقسەت قىلىنغان . « ئاللاھنىڭ يولىدا مېلىڭلار بىلەن، جېنىڭلار بىلەن جىھاد قىلغايسىلەر » . (سەپ سۈرىسى 11 ـ ئايەت)

جىھاد ئۆرۈش قىلىش ئۈچۈن زۆرۈر بولغان ئەمەس، بەلكى جەمئىيەتنى ئىسلاھ قىلىپ، ئىنساننى پىكرى، روھى ۋە جىسمانى جەھەتلەردىن تولۇق يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن زۆرۈر بولغاندۇر. ئىسلام دىنىدا ئىقتىسادنىڭ غايىسى، مەنىۋى بايلىق ماددى بايلىقتا تايانچ قىلىنغان. چۈنكى ئىنسان پەقەت ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن تولۇق يېتىلگەندىلا ئاندىن ھەقىقى بەخت سائادەتكە ئېرىشەلەيدۇ.

9ـ ئاساسلىق ئىقتىساد. بۇنىڭدا شەخس ۋە جەمئىيەتكە زىيانلىق نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ھارام قىلىنغان. جۇملىدىن جازانخورلۇق، ئالدامچىلىق، ناتوغرا كەسىپ، تاجاۋۇزچىلىق، پاھىشۋازلىق، ھاراق ۋە زەھەرلىك چېكىملىكلەر تىجارىتىنى قىلىش، شۇنىڭدەك، ھاراق، بۇت، شىشخال، قارت قاتارلىق جەمئىيەتكە زىيانلىق بولغان بارلىق نەرسىلەرنى ئىشلەپ چىقىرىش قەتئىي ھارام قىلىنغان.

10ـ ئىقتىسادىي تەڭپۇڭلۇق . بۇنىڭدا ئىنساننىڭ كىشىلىك ھەقىقى كوممۇنىستلارنىڭ قىلغىنىدەك ئومۇمنىڭ مەنپەئەتىگە يەمچۈك قىلىۋېتىلمەيدۇ. كاپىتالىستىك دۆلەتلەردىكىگە ئوخشاش شەخسمۇ ئومۇمنىڭ مۈلكىگە قول سوزمايدۇ. لېكىن شەخسنىڭ ھەقىقى ئومۇمنىڭ ھەقىقى بىلەن بىر يەردە كېلىپ قالسا، ئومۇمنىڭ ھەقىقى ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدۇ. بۇ دۇنيالىق ئۈچۈنمۇ، ئاخىرەت ئۈچۈنمۇ ئوخشاش ئەمەل قىلىنىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِن كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ (77)

«ئاللاھ ساڭا بەرگەن بايلىق بىلەن ئاخىرەت يۇرتىنى تىلىگىن، دۇنيادىكى نېسىۋەڭنى ئۇنتۇمىغىن » . (قەسەس سۈرىسى 77 ـ ئايەت).

روھ بىلەن جەسەدنىڭ (بەدەنىنىڭ) ئېھتىياجىمۇ تەڭپۇڭ ھالەتتە قاندۇرۇلىشى لازىم. بىرىنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇپ، يەنە بىرىنى تاشلاپ قويۇشقا قەتئىي بولمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «زىممەڭدە پەرۋەردىگارىڭنىڭ، بەدىنىڭنىڭ، ئايالىڭنىڭ ھەقىقى بار. ھەممىسىنىڭ ئۆز لايىقىدا ھەقىنى بەرگىن. » پۇل مالنى خىراجەت قىلغاندا، ئىسراپمۇ قىلماسلىق بېخىللىقمۇ قىلماسلىق لازىم. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا (67)

«ئۇلار (يەنى ياخشى كۆرىدىغان بەندىلەر) خىراجەت قىلغاندا، ئىسراپچىلىقمۇ قىلمايدۇ، بېخىللىقمۇ قىلمايدۇ. ئوتتۇرا ھال خىراجەت قىلىدۇ. » (فۇرقان سۇرىسى 67 ـ ئايەت).

11 ـ پۇل مال ئاللاھنىڭ مۈلكى، كائىناتتىكى بارلىق شەيئىلەر ئاللاھنىڭ مۈلكىدۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: « ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادشاھلىقى ئاللاھقا خاستۇر. » (شۇرا سۈرىسى 49 ـئايەت). «سىلەرگە ئاتا قىلغان مال مۇلۇكنىڭ بىر قىسمىنى (ئۆزلىرىنى ئازاد قىلىشقا ياردەم تەرىقىسىدە) ئۇلارغا بېرىڭلار. » (نۇر سۇرىسى 33 ـ ئايەت).

12ـ ئاللاھ مال مۇلۇكنى ئىنسانغا ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش ۋە ئۇنىڭدا ئاللاھنىڭ بۇيرۇقىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن بەرگەن . ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: « ئاللاھ سىلەرنى ئىگە قىلغان ماللاردىن سەدىقە قىلىڭلار » . (ھەدىد سۇرىسى 7ـ ئايەت).

پۇل مالنى قانداق سەرپ قىلىش كېرەك؟

1ـ ئوتتۇرا ھال سەرپ قىلىش كېرەك. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

«ئۇلار (يەنى ئاللاھ ياخشى كۆرىدىغان بەندىلەر) خىراجەت قىلغاندا، ئىسراپچىلىقمۇ قىلمايدۇ، بېخىللىقمۇ قىلمايدۇ، ئوتتۇرا ھال خىراجەت قىلىدۇ.» (فۇرقان سۇرىسى 67 ـ ئايەت). « يەڭلار، ئىچىڭلار، ئىسراپ قىلماڭلار » (ئەئراپ سۇرىسى 31 ـ ئايەت). «ئىسراپ قىلغۇچىلار ھەقىقەتەن شەيتانلارنىڭ قېرىنداشلىرىدۇر » (ئىسرا سۇرىسى27 ـ ئايەت).

الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا (37)

«ئۇلار (يەنى مۇتەكەببىرلەر، ماختانچاقلار) بېخىللىق قىلىدۇ. كىشىلەرنى بېخىللىق قېلىشقا بۇيرۇيدۇ، ئاللاھ ئۇلارغا ئۆز پەزلىدىن بەرگەن نەرسىلەرنى (يەنى پۇل مالنى ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تەۋراتتىكى سۈپىتىنى) يوشۇرىدۇ. (ئاللاھنىڭ نېمىتىنى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا خورلۇغۇچى ئازابنى تەييارلىدۇق» (نىسا سۇرىسى 37 ـ ئايەت).

2ـ ئەخمەقلەر پۇل مالنى سەرپ قىلىشقا قادىر ئەمەس، ئاللاھ پۇل مالنى كائىنات ۋە ئىنسانلارنىڭ تەرەققىيات ئاساسى تىكلىنىشى ئۈچۈن ياراتتى. شۇڭا، پۇل مالنى خىراجەت قىلىشنى بىلمەيدىغان ئەخمەقلەرنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويۇشقا قەتئىي بولمايدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَلاَ تُؤْتُواْ السُّفَهَاء أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللّهُ لَكُمْ قِيَاماً وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُواْ لَهُمْ قَوْلاً مَّعْرُوفًا (5)

«ئاللاھ تېرىكچىلىكلەرنىڭ ئاساسى بولغان ماللىرىڭلارنى ئەخمەقلەرگە تۇتقۇزۇپ قويماڭلار، ئۇلارنى يېمەك ئىچمەك، كىيىم كېچەكلەر بىلەن تەمىنلەڭلار، ئۇلارغا چىرايلىق سۆز قىلىڭلار.» (نىسا سۇرىسى 5 ـئايەت)

3ـ باتىلغا چۇمۇپ كېتىش ئېھتىمالى كۆرۈلگەن مال مۈلۈكتىن قەتئىي پايدىلانغىلى بولمايدۇ. شۇڭا ئاللاھ پارىخورلۇق قاتارلىقلارنى ھارام قىلدى. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَلاَ تَأْكُلُواْ أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُواْ بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُواْ فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالإِثْمِ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ (**188**)

« بىر بىرىڭلارنىڭ ماللىرىنى ناھەق يەۋالماڭلار، بىلىپ تۇرۇپ كىشىلەرنىڭ بىر قىسىم ماللىرىنى زۇلۇم بىلەن يەۋېلىش ئۈچۈن ھاكىملارغا پارا بەرمەڭلار.» (بەقەر سۈرىسى ـ188 ئايەت).

4ـ باشقىلارغا زىيان يەتكۈزىدىغان مال مۈلۈكنى قەتئىي ئىشلەتمەسلىك لازىم. مەسىلەن، بىر ئادەمنىڭ مىكروفۇنى بولۇپ، ئۇنى ئىشلەتكەندە باشقىلارنىڭ خاتىرجەم ئۇخلىشى ياكى دەرس تەكرارلىشى ياكى خىزمەت قىلىشىغا تەسىر يەتكۈزسە، ئۇ ئادەمنىڭ مىكروفۇنىنى ئىشلىتىشكە مۇتلەق يول يوق. ئىككى قەۋەتلىك بىر بىنا بولۇپ، ئۇنىڭ ئۈستى قەۋىتى تېنچ، ئاستى قەۋىتى تېنچسىز بولسا، بۇ ئىككى قەۋەتتە ئولتۇرغان ھەر قانداق بىر ئادەمنىڭ ئۆيىدە يەنە بىرىنىڭ خاتىرجەملىكىنى بۇزىدىغان ھەرىكەت بىلەن شۇغۇللىنىشقا يول يوق. بىر ئادەم يەنە بىر ئادەمنىڭ تېمىدىن، دەرىزە ئېچىشقا، بىر ئادەم دەرەخ تىكىپ يەنە بىرئادەمنىڭ تېرىلغۇ يېرىگە زىيان يەتكۈزۈشكە قەتئىي يول يوق. بىر ئادەم يەنە بىر ئادەمنىڭ دەرەخ تىكىپ يېرىگە زىيان يەتكۈزگەنلىكى ھەققىدە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە شىكايەت قىلىپ بارغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دەرەخ تىككۈچىنى زىياننى تولدۇرۇپ بېرىشكە بۇيرىغان. دەرەخ تىككۈچى يەر ئىگىسىگە ھېلىقى دەرەخنى قومۇرۇۋېتىش توغرىلىق ئىجازەت بەرگەندىن كېيىن، دەرەخ تىككۈچى: « سەن بولساڭ ھەقىقەتەن(باشقىلارغا) زىيان سالغۇچى سەن» دېگەن.

تۆتىنچى باپ. ئىشلەپچىقىرش

ئىشلەپچىقىرىشنىڭ مەقسىدى

ئاقىل ئادەم قانداق بىر ئىش قىلمىسۇن پەقەت مەقسەتكە ئېرىشىشنى ئارزۇ قىلىدۇ. پەقەت ئىقتىسادنىلا مەقسەت قىلغان ئىشلەپچىقىرىشنىڭ مۇكەممەل پىششىقلاپ ئىشلىنىشى مۇمكىن ئەمەس. ناۋادا بىز ئىشلەپچىقىرىشتىن مەقسەت، ماددى مەنپەئەتكە ئېرىشىش، دەپ قارىساق، ئۇنداقتا ئىقتىساد ئۆزىنىڭ روھى ۋە جىسمانى جەھەتتىكى، شۇنداقلا قېرىنداشلىق ۋە مېھرى شەپقەت جەھەتتىكى قىممىتىنى يوقىتىپ، مال مۈلۈكتىن ئىبارەت ئازازۇلنىڭ ئالدىدا ئەرزىمەس بىر نەرسىگە ئايلىنىپ قېلىپ، ئىقتىسادنىڭ جەمئىيەتكە نورمال ھالەتتە تارقىلىشى زىيانغا ئۇچرايدۇ. ئەمما ئىشلەپچىقىرىشتىن مەقسەت، كىشىلەرنىڭ قەلبىگە زۆرۈر ئېھتىياجلىرىنى قامداش ۋە ئۇلارنى مەھرۇملۇق ئازگىلىدىن قوتۇلدۇرۇپ، بەخت سائادەت كۈچىتىنى تىكىش دېيىلسە، ئۇ ھالدا ئىشلەپچىقىرىش، مەقسەتسىزلا روھىي، جىسمانىي،

مەدەنىي ۋە پىكرى جەھەتتىكى ئىقتىسادنى يېتىلدۈرۈشتىكى بىر ۋاستىگىلا ئايلىنىپ قالىدۇ. شۇبھىسىزكى، مىزان نىشانىنىڭ خىلمۇ خىل بولىشىغا ئەگىشىپ بىر بىرىگە مۇتلەق ئوخشىمايدۇ. ھالبۇكى، ئىسلام ئىقتىسادى ئىنسانىنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى تەلەپلىرىنى قاندۇرۇپ، بەخت سائادەتكە ئېرىشتۈرۈشنى مەقسەت قىلىدۇ. شۇڭا ئىسلام ئىقتىسادىدىكى ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلاتلىرىنىڭ تارقىتىلىش يوللىرى باشقا ئىقتىسادى پەلسەپەلەرگە تۈپتىن ئوخشىمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ناۋادا بىرەر مۇسۇلمان بىرەر كۆچەت تىكسىپ قويسا ياكى زىرائەت تېرىپ قويسا، ئاندىن ئۇنىڭ مېۋىسىدىن ئىنسانلار، ئۇچار قۇشلار ۋەچاھار پايلار (چارۋىلار) يېسە، ئۇنىڭ ئۇچۇن سەدىقە بولىدۇ.»

زىرائەت زېمىندىن پايدىلىنىش

مۇسۇلمان كىشى تېرىلغۇ يەرگە ئىگە بولسا شەرىئەتكە ئۇيغۇن يوللار ئارقىلىق ئۇ زېمىندىن يا زىرائەت تېرىش ياكى جىرىم تىكىش ئارقىلىق ئوبدان پايدىلىنىشى كېرەك.

تېرىلغۇ يەرنى تېرىماي بىكارغا تاشلاپ قويۇش نېمەتنى بىكار قىلىۋەتكەنلىك ۋە مال ـ مۈلۈكنى زايا قىلىۋەتكەنلىك بولغانلىقتىن ئىسلام ئۇنى يامان كۆرگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مالنى زايا قىلىۋېتىشتىن توسقان.

تېرىلغۇ يەردىن پايدىلىنىش ئۇسسۇللىرى

بىرىنچى ئۇسۇل: يەردىن ئۆزى خەۋەر ئېلىپ زىرائەت تېرىپ تاكى مېۋە ـھوسۇل بەرگەنگە قەدەر ئۆزى سۇغۇرۇپ ئۇزى پەرۋىش قىلىش. بۇ ياخشى بىر ئىش بولۇپ، تىكىلگەن كۆچەت، تېرىلغان زىرائەتتىن ھەرقانداق بىر ئىنسان ياكى ھايۋان ياكى ئۇچارقۇشلار پايدىلىنىپلا قالسا، ئىگىسىگە ئاللاھ ساۋاب بېرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرى ئىچىدە ئەنسارلارنىڭ كۆپىنچىسى يەرلىرىنى ئۆزلىرى تېرىيتتى.

ئىككىنچى ئۇسۇل: يەرنى ئۆز ئىگىسى تېرىيالمايدىغان بولۇپ قالسا، باشقىلارغا ئوزىنىڭ سايمان، ئۇرۇق ۋە ياردەمچىلىرى بىلەن تېرىپ پايدىلىنىۋېلىشى ئۇچۇن بېرىپ تۇرۇپ، تېرىۋالغۇچىدىن ھېچقانداق بىرنەرسە ئالماسلىق. بۇ يولسا ئىسلام تەرغىب قىلغان ياخشى بىر ئىشتۇر.

4863/2918 ـ قَيْسُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ: قَالَ: مَا بِالْمَدِينَةِ أَهْلُ بَيْتِ هِجْرَةٍ إِلاَّ يَزْرَعُونَ عَلَى الثُّلُثِ وَالرُّبُعِ وَزَارَعَ عَلِيٌّ وَسَعْدُ بْنُ مَالِكٍ وابْنُ مَسْعُودٍ وَعمر بْنُ عَبْدِالْعَزِيزِ وَالْقَاسِمُ وَعُرْوَةُ وَآلُ أَبِي بَكْرٍ وَآلُ عمر وَآلُ عَلِيٍّ وَابْنُ سِيرِينَ، وَقَالَ عَبْدُالرَّحْمَنِ بْنُ الأَسْوَدِ: كُنْتُ أُشَارِكُ عَبْدَالرَّحْمَنِ بْنَ يَزِيدَ فِي الزَّرْعِ وَعَامَلَ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – النَّاسَ عَلَى إِنْ جَاءَ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – بِالْبَذْرِ مِنْ عِنْدِهِ فَلَهُ الشَّطْرُ وَإِنْ جَاءُوا بِالْبَذْرِ فَلَهُمْ كَذَا* البخاري معلقًا قبل الرواية (2328).

4863/2918 ـ قەيس ئىبنى مۇسلىم ئەبۇ جەئفەرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ چىققان ئائىلىلەرنىڭ ھەممىسى يەردىن چىققان مەھسۇلاتنىڭ ئۇچتىن بىرىنى ياكى تۆتتىن بىرىنى بېرىش بەدىلىگە يەر تېرىيتتى. ئەلى، سەئد ئىبنى مالىك، ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد، ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز، قاسىم، ئۇرۋە، ئەبۇ بەكرىنىڭ

ئائىلىسىدىكىلەر، ئۆمەرنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر، ئەلىنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر ۋە ئىبنى سىيرىن قاتارلىقلار تېرىقچىلىق قىلاتتى. ئابدۇرراھمان ئىبنى ئەسۋەد مۇنداق دەيدۇ: مەن ئابدۇرراھمان ئىبنى يەزىد بىلەن ئورتاقلىشىپ يەر تېرىيتتىم. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ ئۇرغۇن كىشى بىلەن ئورتاقلىشىپ يەر تېرىيتتى. ئەگەر ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇرۇقنى چىقارسا، يەردىن چىققان مەھسۇلاتنىڭ يېرىمىنى ئالاتتى. ئەگەر ئۇرۇقنى باشقىلار چىقارسا، ئۇلارمۇ يەردىن چىققان مەھسۇلاتنىڭ يېرىمىنى ئالاتتى. (بۇخارى مۇئەللەق رىۋايەت قىلغان)

تېرىلغۇ يەردىن پايدىلىنىش كېلىشىمى

ئۈچىنچى ئۇسۇل: يەرنى ئىككىنچى بىر شەخسكە تېرىقچىلىق كېلىشىمى بويىچە تېرىشقا بېرىشتۇر. بۇ كېلىشىم بويىچە: ئىككىنچى شەخس يەرنى تېرىيدۇ، سۇغىرىدۇ ۋە پەرۋىش قىلىدۇ، يەردىن ھوسۇل ئالغاندا كېلىشىم بويىچە ھوسۇلنىڭ 50% نى يا30% نى ياكى ئۇنىڭدىن ئاز ياكى كۆپ مەلۇم بىر پىرسەنتىنى ئالىدۇ. تېرىقچىلىققا كېتەرلىك ئۇرۇق، سايمان ۋە ھايۋان قاتارلىقلارنى قايسى تەرەپ چىقىرىدىغان بولۇپ كېلىشكەن بولسا شۇ تەرەپ چىقىرىدۇ. بۇ ئۇسۇل ئىسلام فىقھىدا: (يەر تېرىش كېلىشىمى) دەپ ئاتىلىدۇ.

4861/2917 ـ ابْنُ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: لَمَّا افْتُتِحَتْ خَيْبَرُ سَأَلَتْ يَهُودُ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنْ يُقِرَّهُمْ فِيهَا عَلَى أَنْ يَعْمَلُوا عَلَى نِصْفِ مَا يَخْرُجَ مِنْهَا مِنَ الثَّمَرِ وَالزَّرْعِ، فَقَالَ :أُقِرُّكُمْ فِيهَا عَلَى ذَلِكَ مَا شِئْنَا، وَكَانَ الثَّمَرُ يُقْسَمُ عَلَى السُّهْمَانِ مِنْ نِصْفِ خَيْبَرَ فَيَأْخُذُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْخُمْسَ* البخاري (2338)، مسلم (1551) 4.

4861/2917 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: خەيبەر پەتھى قىلىنغاندىن كېيىن، يەھۇدىيلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن تېرىقچىلىق ۋە باغۋەنچىلىك قىلىپ، يەردىن چىققان ئاشلىق ۋە مېۋىلەرنىڭ يېرىمىنى بېرىش بەدىلىگە خەيبەردە قېلىش ئىمكانىيىتى بېرىشنى سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: بولىدۇ، سىلەرگە مۇشۇ شەرتكە بىنائەن خەيبەردە خالىغان مۇددەتكىچە قېلىش ئىمكانىيىتى بەردىم، دېدى. خەيبەردىن چىققان مېۋە ۋە ئاشلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ يېرىمى غەنىمەت تەقسىماتى بويىچە تەقسىم قىلىناتتى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم (ئۇ غەنىمەتنىڭ) بەشتىن بىرىنى ئالاتتى. (مۇسلىم: 1551)

بۇ شەكىلدىكى تېرىقچىلىق كېلىشىمىنى جائىز دەپ قارىغانلار مۇشۇ ھەدىسكە تايىنىدۇ. ئۇلار مۇنداق دەيدۇ: "بۇ توغرا ھەم مەشھۇر بىر مۇئامىلە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تا ۋاپات بولغىچە بۇ مۇئامىلىنى قىلغان، ئۇندىن كېيىن راشىد خەلىپىلەرمۇ تا ۋاپات بولغىچە مۇشۇ مۇئامىلىنى قىلغان، ئۇلاردىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرىمۇ بۇ مۇئامىلىنى قىلغان، مەدىنىدە بۇ مۇئامىلىنى قىلمىغان بىرمۇ ئائىلە قالمىغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرىمۇ مۇشۇنداق مۇئامىلە قىلغان.

تېرىقچىلىقتىكى بۇزۇق كېلىشىم

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زامانىدا يەنە بىر خىل تېرىقچىلىق كېلىشىمى بولۇپ، بۇ كېلىشىمدە تالاش ـ تارتىشقا سەۋەب بولىدىغان نامەلۇملۇق ۋە قاراڭغۇلۇق بولغانلىقتىن، ھەمدە

ئىسلام ھەممە ساھەلەردە رىئايە قىلىدىغان ئادالەت روھىغا خىلاپلىق قىلىش بولغانلىقتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلەرنى بۇنداق مۇئامىلىنى قىلىشتىن توسقان.

بۇ كېلىشمىدە: زېمىن ئىگىسى يەرنى تېرىغۇچىغا شەرت قويۇپ ئۇنىڭغا: "ماۋۇ يەرنىڭ ھوسۇلىنى مەن ئالىمەن، ياكى ماۋۇ تەرەپنىڭ ھوسۇلىنى مەن ئالىمەن ياكى ھوسۇلنىڭ مەلۇم مىقدارىنى ئالىمەن، مەسىلەن: بەش چارەك ياكى بەش تاغار دېگەندەك بەلگىلەنگەن مىقدارنى مەن ئالىمەن، قالغىنى ساڭا بولىدۇ، ياكى قالغىنىنى تەڭ ئۈلىشىمىز" دەيتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئادالەتنىڭ ئاز ياكى كۆپ بولسۇن ھەممە ھوسۇلدا ھەر ئىككى تەرەپنىڭ شېرىك بولىشىنى تەقەززا قىلىدىغانلىقىنى ئېتىبارغا ئالغان. ئەگەر بىر تەرەپكە مۇئەييەن نېسۋە بەلگىلەنگەن تەقدىردە، زېمىن شۇ بەلگىلەنگەن مىقداردىن باشقا ئارتۇق ھوسۇل بەرمەي قالسا، ئۇ چاغدا بۇ تەرەپ پۈتۈن ھوسۇلنى ئالغان بولىدۇ، ئىككىنچى تەرەپكە ھېچنەرسە قالمايدۇ. ئەگەر ماۋۇ بەش موننىڭ ھوسۇلىنى مەن ئالىمەن، قالغىنى ساڭا بولسۇن دېگەن بولسا، بۇ بەش مودىن ھوسۇل چىقماي قېلىپ ھېچ نەرسىگە ئېرىشەلمەي قالىدۇ. ئىككىنچى تەرەپ قالغان يەرلەردىن چىققان بارلىق ھوسۇلغا ئىگە بولىدۇ. ئۇنداقتا ھەر ئىككى تەرەپ پىرسەنت بويىچە كېلىشىپ، ھوسۇلدىن تەڭ بەھرىمەن بولىشى كېرەك. ناۋادا ھوسۇل كۆپ چىقسا بۇنىڭدىن ھەر ئىككى تەرەپ بەھرىمەن بولىدۇ، ئاز چىقسا بۇنىڭدىن ھەر ئىككى تەرەپ زىيان تارتىدۇ، ناۋادا ھېچقانداق ھوسۇل چىقمىسا، زىياننى ھەر ئىككى تەرەپ تارتقان بولىدۇ. بۇنداق كېلىشىم ھەر ئىككى تەرەپنىڭ كۆڭلىنى خاتىرجەم قىلىدۇ.

4866/2921 ـ ابنُ رَافِعَ بْنِ خَدِيجٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: كُنَّا أَكْثَرَ الأَنْصَارِ حَقْلاً فكنا نُكْرِي الأَرْضَ عَلَى أَنَّ لَنَا هَذِهِ وَلَهُمْ هَذِهِ فَرُبَّمَا أَخْرَجَتْ هَذِهِ وَلَمْ تُخْرِجْ هَذِهِ فَنَهَانَا عَنْ ذَلِكَ، وَأَمَّا الْوَرِقُ فَلَمْ يَنْهَنَا* ومن رواياته: وَأَمَّا الذَّهَبُ وَالْوَرِقُ فَلَمْ يَكُنْ يَوْمَئِذٍ * البخاري (2722)، مسلم (1547).

4866/2921 ـ ھەنزەلە زۇرەقىي مۇنداق دەيدۇ: مەن رافىئ ئىبنى خەدىج رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم: بىز ئەنسارىلار تېرىلغۇ يەرلىرى ئەڭ جىق كىشىلەر ئىدۇق. يەرلىرىمىزنى: "ماۋۇ يەرنىڭ مەھسۇلاتى بىزنىڭ بولسۇن، ئاۋۇ يەرنىڭ مەھسۇلاتى سىلەرنىڭ بولسۇن " دەپ ئىجارىگە بېرەتتۇق. بەزىدە ماۋۇ يەردىن مەھسۇلات چىقىپ، ئاۋۇ يەردىن مەھسۇلات چىقماي قالاتتى. شۇڭا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزنى مۇنداق قىلىشتىن توستى. ئەمما يەرنى كۇمۇشكە ئىجارىگە بېرىشتىن بىزنى توسمىغانىدى. يەنە بىر رىۋايەتتە: ئۇ كۈنلەردە يەرنى ئالتۇن ۋە كۇمۇشكە ئىجارىگە بېرىدىغان ئىش يوق ئىدى، دېيىلگەن. (مۇسلىم:1547، بۇخارى:2327)

بۇنداق مۇئامىلىنى چەكلەشتىن شۇنى كۆرىۋالايمىزكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جەمئىيەتتە تولۇق ئادالەتنى ۋۇجۇتقا چىقىرىشقا، ھەمدە مۆئمىنلەر جەمئىيىتىدىن ھەرقانداق جىدەل ـ ماجىرا ئۇرۇقلىرىنى يىراقلاشتۇرۇشقا ئىنتايىن ھېرىسمەن ئىدى. ئەسلىدە زېمىن ئىگىسى بىلەن يەرگە ئىشلىگۈچى بىر ـ بىرىگە كەڭ قورساقلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشى ۋاجىبتۇر.

تېرىلغۇ يەرنى پۇلغا ئىجارىگە بېرىش

تۆتىنچى ئۇسۇل: يەرنى مەلۇم مىقداردا پۇل مۇقابىلىگە تېرىۋالغۇچىغا ئىجارىگە بېرىشتۇر. بۇ ئۇسۇلنى كۆپلىگەن مەشھۇر ئالىملار بەزى ھەدىسلەرگە تايىنىپ جائىز دەپ قارىغان. باشقىلار بولسا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يەرنى كىراغا بېرىشنى چەكلىگەنلىكى ھەققىدىكى سەھىھ ھەدىسلەرگە ئاساسلىنىپ ئۇنى چەكلەنگەن ئىش دەپ قارىغان. يەرنى كىراغا بېرىش چەكلىمىسىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خەيبەرلىكلەر بىلەن تېرىقچىلىق كېلىشىمى تۈزگەنلىكى ھەمدە ۋاپاتىدىن كېيىنمۇ راشىد خەلىپىلەرى زامانىدا شۇ كېلىشىم داۋاملاشقانلىقى ئۈچۈن، پەقەت تېرىقچىلىق كېلىشىمىلا مۇستەسنا قىلىنغان.

بۇ مەسىلىگە شەرىئەت بەلگىلىمىلىرىنىڭ تەدرىجىي ئۆزگىرىشى جەھەتتىن قارايدىغان بولساق، ئىمام ئىبنى ھەزمنىڭ ئېيتقىنى توغرا چىقىدۇ. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنىگە كەلگەندە مەدىنىلىكلەر يەرلىرىنى ئىجارىگە بېرىشەتتى. يەرلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئىلگىرىمۇ ۋە پەيغەمبەر بولۇپ ئەۋەتىلگەندىن كېيىنمۇ ئىجارىگە بېرىلىپ كەلگەنلىكىدە شەك يوق، كېيىن بىرقانچە ساھابىلاردىن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زېمىننى كىراغا بېرىشتىن ئومۇمەن توسقانلىقى ئىسپاتلاندى. شۇنىڭ بىلەن يەرنى ئىجارىگە بېرىش كەسكىن چەكلەندى. كىمكى كەسكىن چەكلەنگەن ئىشقا قايتا رۇخسەت قىلىندى، ھەمدە بۇ چەكلىمە ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى دەيدىكەن، ئۇ يالغانچى دەپ قارىلىدۇ. پەقەتلا زېمىننى، چىقىدىغان ھوسۇلنىڭ 25% ياكى 30% دېگەنگە ئوخشاش ھوسۇلنىڭ بىر قىسمىغا ئىجارىگە بېرىشكە بولىدىغانلىقىغا دەلىل بار. ئۇ بولسىمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زېمىننى ئىجارىگە بېرىشنى چەكلىگەندىن كېيىن بىر قانچە يىللار ئۆتكەندە خەيبەر زېمىنىنى شۇنداق ئىجارىگە بەرگەنلىكى، ھەمدە ھاياتىنىڭ ئاخىرىغىچە شۇ كېلىشىم بويىچە ئىش قىلغانلىقىدۇر".

دەسلەپكى دەۋردىكى ئالىملاردىن بىر گورۇپ مۇشۇ قاراشتا بولغان. مەسىلەن: ئۇلۇغ تابىئىي ۋە يەمەن ئالىمى تاۋۇس يەر ـ زېمىننى ئالتۇن ـ كۈمۈشكە ئىجارىگە بېرىشنى يامان كۆرەتتى، ھوسۇلنىڭ بىر قىسمىغا ئىجارىگە بېرىشنى مەيلى دەپ قارايتتى. ئۇنىڭغا بەزىلەر: "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زېمىننى ئىجارىگە بېرىشتىن توسقان" دەپ داۋلى قويغاندا، ئۇ:" مۇئاز ئىبنى جەبەل (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يەمەنگە ئەۋەتكەن ئەلچىسى) كېلىپ بىزگە تېرىلغۇ يەرلەرنى چىقىدىغان ھوسۇلنىڭ ئۈچتىن بىرى ياكى تۆتتىن بىرىگە ئىجارىگە بەردى. بىز شۇڭا تا بۈگۈنگە قەدەر شۇنداق قىلىپ كېلىۋاتىمىز" دېگەن. بۇ سۆزدىن ئۇ، يەرنى پۇل بىلەن ئىجارىگە بېرىشنى چەكلەنگەن دەپ قاراپ، ھوسۇلنىڭ بىر قىسمىغا ئىجارىگە بېرىشنى ھالال دەپ قارايدىغاندەك كۆرۈنىدۇ.

بۇنداق قاراش مۇھەممەد ئىبنى سىيرىين ۋە ھەزرىتى ئەبۇ بەكرىنىڭ نەۋرىسى ئەلقاسىم ئىبنى مۇھەممەدتىنمۇ رىۋايەت قىلىنغان. ئۇلارنىڭ قارىشىچە: يەرنى ھوسۇلنىڭ ئۈچتىن بىرى ياكى تۆتتىن بىرى ياكى ئوندىن بىرىنى ئېلىشقا ئىجارىگە قويسا بولاۋېرىدۇ، يەر ئىگىسى ھېچقانداق چىقىمنى ئۆز ئۈستىگە ئالمايدۇ. ئۇلارنىڭ يەنە زېمىننى ئىجارىگە بېرىشتىن چەكلىگەنلىكىمۇ رىۋايەت قىلىنغان.

يەنە تابىئىي ئالىملاردىن باشقا بىر گورۇپنىڭ زېمىننى ئىجارىگە بېرىشنى پۇل بىلەن

بولسۇن ياكى ھوسۇلنىڭ بىر قىسمى بىلەن بولسۇن ئومۇمەن چەكلىگەنلىك رىۋايەت قىلىنغان. لېكىن ئۇلار ھوسۇلنىڭ بىر قىسمىغا يەرنى ئىجارىگە بېرىشكە بولىدىغانلىقىغا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ خەلىپىلىرى ۋە ھەزرىتى مۇئاز ئىبنى جەبەلنىڭ قىلغان ئەمەلىي ئىش ـ ھەرىكىتى ئىسپات بولىدىغانلىقىنى رەت قىلالمايدۇ. دېمەك: يەرنى ھوسۇلنىڭ بىر قىسمىغا ئىجارىگە بېرىش بىرىنچى ئەسىردە مۇسۇلمانلارنىڭ ئەمەلىيىتىدىن قانۇنلۇق ئىش بولۇپ مۇئەييەنلەشكەن. ئەمما، زېمىننى پۇلغا ئىجارىگە بېرىشنى چەكلەش بولسا، ئىسلام كۆرسەتمىلىرىگە ۋە ئەقىلگە مۇۋاپىق چەكلەشتۇر.

قىياس تېرىلغۇ يەرنى پۇلغا ئىجارىگە بېرىشنى چەكلەشنى تەقەززا قىلىدۇ

ئىسلام ئاساسلىرى ۋە ئۇنىڭ ئېنىق كەسكىن كۆرسەتمىلىرىگە توغرا قىياس قىلغاندا، تېرىلىدىغان ئاق يەرنى پۇلغا ئىجارىگە بېرىش چەكلىنىدۇ. چۈنكى:

1ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زېمىننى چىقىدىغان ھوسۇلنىڭ بىر چارەك ياكى بىر تاغار دېگەندەك مۇئەييەن بىر قىسمىنى زېمىن ئىگىسىگە بەلگىلەپ ئىجارىگە بېرىشنى چەكلىگەن. پەقەتلا پىرسەنتلەشتۇرۇپ 25% ياكى 33% ياكى 50% دەپ مەلۇم پىرسەنتنى بەلگىلەپ ئىجارىگە بېرىشكە رۇخسەت قىلغان. بۇنداق بولىشى ئىككى تەرەپنىڭ ھەرقانداق ئەھۋال ئاستىدا پايدا ـ زىيانغا تەڭ شېرىك بولىشى ئۈچۈندۇر. چۈنكى پىرسەنتكە پۈتۈشكەندە، زىرائەتكە ئاپەت تەگمەي ھوسۇل بەرگەن تەقدىردە، ھەر ئىككى تەرەپ بۇنىڭدىن بەھرىمەن بولىدۇ. ئاپەت تېگىپ ھوسۇل چىقماي قالسىمۇ ھەر ئىككى تەرەپ زىياننى كۆتۈرۈشتە شېرىك بولغان بولىدۇ. ئەمما ئىككى تەرەپنىڭ ھەر بىرىگە ھەرقانداق ئەھۋال يۈز بېرىشىدىن قەتئىينەزەر مۇئەييەن بىر نەرسە بەلگىلىۋېلىش، ھەمدە قارشى تەرەپنىڭ تۆككەن تەرىنىڭ ھېچقانداق نەرسىگە ئېرىشمەستىن بىكار ئېقىپ كېتىشىگە پەرۋا قىلماسلىق، جازانىخورلۇق ۋە قىمارۋازلىققا نېمىدېگەن ئوخشاش! زېمىننى پۇلغا ئىجارىگە بېرىشنى مۇشۇ ئاساستا تەھلىل قىلىدىغان بولساق، جازانىخورلۇق ۋە قىمارۋازلىق بىلەن بۇنداق چەكلەنگەن يەر تېرىش كېلىشىمى ئوتتۇرىدا ھېچقانداق پەرق قالمايدۇ ئەلبەتتە. چۈنكى، زېمىن ئىگىسىنىڭ يېرىنى ئىجارىگە بېرىشتىن قولىغا كېلىدىغان نېسىۋىسىنى ئېلىشى چوقۇم بىر ئىش، ئەمما ئىجارىگە ئالغۇچى بولسا، زېمىننىڭ ھوسۇل بېرىش ياكى بەرمەسلىكىنى بىلمەيدىغانلىقى ئۈچۈن پايدا ئېلىش ياكى زىيان تارتىشنى بىلمەيدۇ. دېمەك ئۇ، ئۆز كۈچى ۋە تەرى بىلەن قىمار ئوينىغۇچىغا ئوخشاپ قالىدۇ.

2ـ ئۆز ئىگىدارچىلىقىدىكى بىر نەرسىنى باشقا بىر كىشىگە ئىجارىگە بېرىدىغان كىشى ئىجارە بېرىلگەن نەرسىنى ئىجارە ئالغۇچىغا تەييارلاپ، ئۇنىڭدىن پايدىلىنالايدىغان قىلىپ بەرگەنلىكى ئۈچۈن، ھەمدە ئۇ نەرسىنىڭ ئىستېمال قىلىش ئارقىلىق ئاستا ـ ئاستا ئۇپرايدىغانلىقى ۋە قىممىتىنىڭ كېمىيىدىغانلىقى بەدىلىگە ئىجارە ھەققىنى ئېلىشقا لايىق بولىدۇ. ئۇنداقتا زېمىننى ئىجارىگە ئالغۇچىغا تەييارلاپ بېرىش ئۈچۈن زېمىن ئىگىسى نېمە قىلىپ بەرگەن؟ زېمىننى زىرائەت ئۆستۇرۇشكە يەر ئىگىسى ئەمەس ئاللاھ تەييارلاپ بەرگەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە يەر، تېرىش بىلەن قانداق ئۇپراپ قالىدۇ؟ زېمىن دېگەن بىنا ۋە ئۇسكۇنىلەردەك ئۇپراپ كەتمەيدۇ.

3 ـ بىر كىشى ئۆي ئىجارىگە ئالسا ئۆيدە تۇرۇش ئارقىلىق ھېچقانداق توسالغۇسىز ئۇنىڭدىن

بىۋاستە پايدىلىنالايدۇ. ئۇسكۇنە ئىجارىگە ئالسىمۇ شۇنداق پايدىلىنىدۇ. ئەمما تېرىلغۇ يەر ئىجارىگە ئالغاندا، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشى بىۋاستە ھەم كەسكىن ئەمەس. چۈنكى ئۇ، يەرنى ئىجارىگە ئالسا ئۇنىڭدىن ئۆيدىن پايدىلانغاندەك پايدىلىنالمايدۇ. بەلكى ئۇ، بولىشى ناتايىن بىر پايدىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن جاپالىق ئىشلەپ تەر ئاققۇزۇشى كېرەك. دېمەك: زېمىننى ئىجارىگە قويۇشنى ئۆينى ئىجارىگە قويۇشقا ئوخشۇتۇپ قىياس قىلىش توغرا قىياس قىلىش ئەمەس.

4- سەھىھ ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زىرائەت ۋە مېۋىلەرنى پىشمىغان چېغىدىلا تەبىئىي ئاپەتتىن ساق قالامدۇ ـ قالامدۇ مەلۇم بولماستىن، ئېتىزدا ۋە شېخىدا تۇرغۇزۇپ سېتىشنى چەكلىگەنلىكى ئىسپاتلانغان. بۇنىڭ سەۋەبىنى مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن: ناۋادا ئاللاھ تائالا مېۋە ياكى ھوسۇل بەرمىسە، قېرىندىشىڭلارنىڭ پۇلىنى نېمىگە ئاساسەن ھالال قىلىپ ئالىسلەر؟.

ئەگەر بۇ سۆز پىشىشقا يېقىنلىشىپ ئەمما ئاپەتتىن ساق قېلىشى كەسكىن بولمىغان مېۋىنى ساتقان ئادەمگە قارىتا ئېيتىلغان سۆز بولسا، بىر كەتمەنمۇ چېپىپ باقمىغان، بىر دانە ئۇرۇقمۇ سېلىپ باقمىغان ئاق يەرنى باشقىلارغا پۇلغا ئىجارىگە بېرىدىغان ئادەمگە نېمە ئېيتىلىشى كېرەك؟ بۇ ئادەمگە: ئاللاھ تائالا مېۋە ـ ھوسۇل بەرمەي قالسا، قېرىندىشىڭنىڭ پۇلىنى نېمىگە ئاساسەن ھالال دەپ ئالىسەن؟ دەپ ئېيتىشى تېخىمۇ لايىق ئەمەسمۇ؟

مەن كېۋەزلىكلەرنى قۇرۇت يەپ بىكار قىلىۋەتكەنلىكىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. نەتىجىدە يەر ئىگىلىرى ئىجارە ھەققىنى تەلەپ قىلدى. ئىجارىگە ئالغۇچىلار بولسا ئىمزا قويغان كېلىشىم بويىچە ئىجارە ھەققىنى تۆلەشكە مەجبۇر بولدى. بۇنىڭدىكى تەڭلىك قەيەردە؟ ئىسلام رىئايە قىلىدىغان ئادالەت بۇنىڭدا بارمۇ؟ ئادالەت چوقۇم، پايدا ـ زىيان ھەر ئىككى تەرەپكە بولىدىغان يەر تېرىش كېلىشىمى بىلەنلا ۋۇجۇتقا چىقىدۇ.

ئىمام ئىبنى تەيمىيە تېرىلغۇ يەرنى ئىجارىگە بېرىشنى جائىز دەپ قارىسىمۇ، ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ئادالىتى ۋە پرىنسىپلىرىغا مۇۋاپىق كېلىدىغىنى تېرىقچىلىق كېلىشىمى ئىكەنلىكىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ مۇنداق دېگەن: "تېرىقچىلىق كېلىشىمى ئىجارىگە بەرگەندىن بەكراق ھالال، ھەمدە ئادالەت ۋە شەرىئەت ئاساسلىرىغا بەكراق يېقىندۇر. چۈنكى تېرىقچىلىق كېلىشىمىدە ئىككى تەرەپ پايدا ـ زىياننى تەڭ تارتىدۇ. ئەمما ئىجارىگە بەرگەندە، يەر ئىگىسى ئىجارە ھەققىنى تولۇق تاپشۇرۇپ ئالىدۇ، ئىجارىگە ئالغۇچى بولسا، ھوسۇل يا ئالىدۇ يا ئالالمايدۇ".

ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تارقىتىش بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى

دۇرۇس، ئىشلەپچىقىرىش، تارقىتىشنىڭ ئالدىنقى باسقۇچى. لېكىن ئىسلام نىزامى ئىشلەپچىقىرىش (مەھسۇلات) بىلەن تارقىتىشنى بىر بىرىگە چەمبەرچەس باغلايدۇ. مەسىلەن: تارقىتىش ھارام بولغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىنى ئىشلەپچىقىرىش قەتئىي ھارام. شۇڭا، بۇتلارنى، ھارام قىلىنغان كۆڭۈل ئېچىش ئەسلىھەلىرىنى، مەس قىلىدىغان ئىچىملىكلەرنى زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى ئىشلەپچىقىرىش جائىز ئەمەس. فىقھشۇناسلىق پرىنسىپىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئېلىش ھارام بولغان نەرسىلەرنى بېرىشمۇ مۇتلەق ھارام. قىلىش ھارام بولغان

ئىشلارنى ئارزۇ قىلىشمۇ مۇتلەق هارام.

ئىشلەپچىقىرىش ئېلمېنتلىرى

ئىقتىسادشۇناسلىقنى مۇهاكىمە قىلغۇچىلار ئىشلەپچىقىرىش ئېلمېنتلىرىنى تۆت نۇقتىغا يىغىنچاقلىغان. تەبىئەت، سەرمايە، ئەمگەك، تەرتىپ. ئىسلام ئىقتىسادشۇناسلىقنى مۇهاكىمە قىلغۇچىلار ئىشلەپچىقىرىش ئېلمېنتلىرىنى ئۈچ نۇقتىغا مۇجەسسەملىگەن. سەرمايە، ئەمگەك، تەبىئەت. بىر ئەرەب دوكتور ئىسلام ئىقتىسادىدىكى ئىشلەپچىقىرىش ئېلمېنتلىرىنى ئىككىگە بۆلگەن. سەرمايە، ئەمگەك. دوكتور سۇئاد ئىبراهىم سالىھ ئىسلام ئىقتىسادىدىكى ئىشلەپچىقىرىش ئېلمېنتلىرى ئۈچ دەپ قارايدۇ. ئەمگەك، سەرمايە، تەقۋادارلىق. ئۇنىڭ قارىشچە، تەقۋادارلىق ئاللاهنىڭ رازىلىقنى تەلەپ قىلىدىغان ئەڭ ياخشى ئەمەلدۇر. ئۇ "تەقۋادارلىق بۇ دۇنيادا رىزقنىڭ كەڭ بولىشى ئاخىرەتتە ساۋابنىڭ بولىشىغا سەۋەب بولىدىغان بىردىن بىر ئامىل "دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام مۇنداق دىگەن: "دۇنيا مۆمىن ئۈچۈن زىندان (تۈرمە) كاپىر ئۈچۈن جەننەت."

ئىشلەپچىقىرىش ئېلمېنتلىرى، تەبىئەت، سەرمايە ۋە ئەمگەكتىن ئىبارەت ئۈچ ئېلمېنت توغرىلىق تۆۋەندىكىچە توختىلىپ ئۆتىمىز.

1.سەرمايە

سەرمايە ۋە ئۇنىڭ ماهىيتى

ئىشلەپچىقىرىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان بارلىق نەرسىلەر، جۈملىدىن پۇل، ئاتا مىراس مال مۈلۈك ۋە خام ئەشيالار سەرمايە دەپ ئاتىلىدۇ.

سەرمايە مەيلى نەق پۇل ياكى باشقا مۈلۈك بولسۇن ئۇنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۈزەتكۈچى سەرمايىنىڭ ئالدىنقى ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىسى ئىكەنلىكىنى بىلەلەيدۇ. ئۇنداقتا، ئىشلەپچىقىرىش ئېلمېنتلىرى قانداق ئېلمېنت بولىدۇ؟ ئالدىن ئىشلەپچىقىرىلغان سەرمايە مۇناسىپ مەزگىلدە ئۇنىڭدىن مەهسۇلات ئىشلەپچىقىرىش ئۈچۈن ئىشلىتىلگەندە، ئۇنى يېڭى ئىشلەپچىقىرىشتىكى ئىشلەپچىقىرىش ئېلىمېنتلىرىدىن بىر ئېلمېنت دەپ هېسابلاش مۇمكىن.

سەرمايەنىڭ تۈرلىرى

بىرىنچى، سودىغا ئائىت سەرمايە. ئۇ سودىدىن ئىشلىتىلىدىغان ئىتقسادى ماللارنىڭ يىغىندىسىدىن ئىبارەت. مەيلى ئۇ دوللار قاتارلىق پۇللاردىن بولسۇن ياكى رەختكە ئوخشاش تاۋارلاردىن بولسۇن ياكى كىتاب، بىنا قاتارلىقلاردىن بولسۇن. مانا مۇشۇ خىلدىكى تاۋارلاردىن % 2.5 زاكات بېرىش ۋاجىبتۇر. فقهىشۇناس ئالىملارنىڭ قارىشى بويىچە زاكاتنى زاكات كەلگەن نەرسىنىڭ ئۆزىدىن بەرسىمۇ بولىدۇ ياكى قىممىتىنى هېسابلاپ پۇل بەرسىمۇ بولىدۇ. بۇ تۈردىكى سەرمايىدىن ئېشىپ قالغىنى پايدا ياكى زىيان دەپ ئاتىلىدۇ. ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق ئادەم سەرمايىگە شېرىك بولغاندا، ئۇلارنىڭ هەممىسى پايدىغىمۇ، زىيانغىمۇ ئوخشاش

شېرىك بولىدۇ. شېرىك تىجارەت قىلغانلارنىڭ ھېچ بىرسىگە مەخسۇس پايدىنى ئۆزگە شەرت قېلىۋېلىش جائىز ئەمەس. چۈنكى بۇ پايدىنىڭ شىرىكلەر ئوتتۇرسىدا باراۋەر تارقىتىدىغان ئادالەت تارازىسىغا توغرا كەلمەيدۇ. فۇقەھالار سەرمايىنىڭ نەخ پۇل بولسىمۇ توغرا بولىدىغانلىقىنى بىردەك ماقۇللىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار شېرىك بولىدىغان سەرمايىنىڭ تاۋار (ماتا) بولىدىغانلىقى توغرىلىق ئىختىلاپ قىلىشتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن تاۋار پۇلغا ئايلاندۇرۇلۇپ ئۇنىڭ قىممىتى شېرىك بولىدىغان سەرمايە بولسىمۇ بولىۋېرىدۇ دېگۈچىلەرمۇ بار.

ئىككىنچى، ئىشلەپچىقىرىلغان سەرمايە. بۇ كۆپىنچە ھاللاردا ئىشلەپچىقىرىشتا ئىشلىتىلىدىغان نەخ پۇل ۋە ئەينەن شەيئىلەردىن تەركىب تاپىدۇ، ئەينەن شەيئىلەر ئۈچ نەرسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

1ـ بىنالار، ئىشخانا قاتارلىقلارغا ئوخشاش كۆچمەس مۈلۈكلەر.

2ـ ياغاچچىلىق، توقۇمىچىلىق قاتارلىقلارغا ئوخشاش ئىشلەپچىقىرىش ئەسلىھەلىرى

3 ـ توقۇمىچىلىقتا ئىشلىتىلىدىغان پاختا، ياغاچچىلىقتا ئىشلىتىلىدىغان ياغاچقا ئوخشاش خام ئەشيا. كۆپلىگەن فۇقەھالارنىڭ قارىشىدا قەغەز پۇلدىن باشقا ئىشلەپچىقىرىشقا ئائىت سەرمايىگە زاكات كەلمەيدۇ. لېكىن مەھسۇلاتتىن زاكات بېرىش ۋاجىبتۇر. كىمكى ئۆينى ئىجارىگە بېرىپ، ئىجارە ئالسا ئۆيدىن ئېلىنغان ئىجارىگە زاكات كەلمەيدۇ. لېكىن يىل ئالماشقاندا ئىجارىگە زاكات كېلىدۇ.

2.ئەمگەك

ئەمگەك دېگەن نېمە؟

ماددىي مەنپەئەتكە ئېرىشىش ئۈچۈن ئىنساننىڭ ئەقلى ۋە جىسمانى جەھەتتىن چىقارغان كۈچىنىڭ ھەممىسى ئەمگەك دەپ ئاتىلىدۇ. مەقسەتسىز تور تاشلاپ نەتىجىگە ئېرىشەلمىگەن بېلىقچىلىققا ئوخشاش مەقسەتسىز ئەمگەكنىڭ نەتىجىسى بولمايدۇ، بۇنى فۇقەھالار: "مەقسەتلىك ئىشلار "دەپ ئاتايدۇ. مول ھۇسۇل ئېلىش مەقسەت قىلىنغان ئەمگەك، مەقسەتلىك ئەمگەك دەپ ئاتىلىدۇ. ئەمگەكنىڭ پىلانلىق بولۇشىنى، سىياسى ئىقتىسادشۇناسلار ئىشلەپچىقىرىش ئامىللىرىدىن بىر ئامىل قىلدى. ئىسلام ئىقتىسادشۇناسلىرى ئۇنى ئەمگەكنىڭ شەرتى قىلدى. چۈنكى پىلاننىڭ سىرتىدىكى ھەر قانداق بىر ئەمگەكنىڭ نەتىجىسى بىكارغا كېتىدۇ. ئاقىل ئادەملەرنىڭ ئەمگەكلىرى چوقۇم نەتىجە بېرىدۇ.

ئەمگەكنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئامىللىرىدىكى تۇتقان ئورنى

ئەمگەكنىڭ ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ئاساسلىق ئامىلى ئىكەنلىكى ھەققىدە ئىسلام ئىقتىسادشۇناسلىرى ئوتتۇرسىدا ئىختىلاپ يوق. ئەگەر خالىسىڭىز تۆۋەندىكى ئايەتنى ئوقۇپ چىقىپ ئاللاھنىڭ ئۇلارنىڭ ئەمگىگى ئارقىلىق زېمىننى قانداق تىرىلدۈرۈپ، قانداق مېۋىلەرنى چىقىرىپ بەرگەنلىكىنى ئۇبدان كۆزىتىپ بېقىڭ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَآيَةٌ لَّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ (**33**) وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِن

نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنْ الْعُيُونِ (34) لِيَأْكُلُوا مِن ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ أَفَلَا يَشْكُرُونَ (35)

«ئۆلۈك (يەنى قورغاق) زېمىننى (يامغۇر بىلەن) تىرىلدۇرۇپ، ئۇنىڭدىن ئۇلار يەيدىغان ئاشلىقنى ئۆستۈرگەنلىكىمىز ئۇلارغا (ئاللاھنىڭ قۇدرەت كامىلەسىنى كۆرستىدىغان)ئالامەتتۇر. بىز زېمىندا ئۈزۈغۈنلىغان خورما باغلىرىنى بەرپا قىلدۇق. شۇ زېمىندا بۇلاقلارنى ئېقتتۇق، ئۇلار ئۇنىڭ (يەنى باغلارنىڭ) مېۋىسىنى يېسۇن، (بۇ مېۋىلەرنى) ئۇلارنىڭ قوللىرى ياراتقان ئەمەس، ئۇلار (ئاللاھنىڭ نېمەتلىرىگە) شۈكۈر قىلمامدۇ.» (ياسىن سۈرىسى 33 ـ 35 ـ ئايەتلەر).

فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ (50)

«ئىمان ئېيتقانلار ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار مەغپىرەتكە ۋە ئېسىل رىزققا (يەنى جەننەتكە) ئېرىشىدۇ » (ھەج سۈرىسى 50 ـ ئايەت).

ياخشى ئەمەللەر، سەدىقە، روزا ۋە نامازلارنىڭ بىر تۈرى دەپ ھېچكىم گۇمان قىلمايدۇ. زىرائەت بىلەن سانائەت ئىنسانلارنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇپ، ئاللاھنىڭ ۋە كىشىلەرنىڭ ھەققىنى ئادا قىلىشى ئۈچۈن ياردەم بەرگىنىدەك، ياخشى ئەمەللەرمۇ ياردەم بېرىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِّمَّا عَمِلُوا وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ (19)

«شۈبھىسىزكى، ئاللاھ ئەمگەك قىلغان بارلىق مېھنەتكەشلەرنىڭ چوقۇم ئەمگىكىنىڭ مېۋىسىنى يەيدىغانلىقىنى خەۋەر قىلدى مۆمىنلەرنىڭ ۋە كاپىرلارنىڭ) ھەممىسىنىڭ قىلغان ئەمەللىرىگە يارىشا دەرىجىلىرى بولىدۇ » . (ئەھقاف سۈرىسى 19 ـ ئايەت)

ئىسلام ئىقتىسادى ئۇقتىنەزىرى بويىچە كائىنات، كائىناتتىكى بارلىق نەرسىلەر، شۇنىڭدەك، كائىناتتىكى ئومۇمنىڭ مەنپەئەتىگە مۇناسىۋەتلىك بارلىق نەرسىلەر ئاللاھنىڭ مۈلكى بولۇپ، ئۇنىڭدىن ئاللاھنىڭ بارچە مەخلۇقاتلىرى بەھرى ئالالايدۇ، مەسىلەن، قۇياش، ھاۋا، دېڭىز قاتارلىقلارغا ئوخشاش. ئومۇمنىڭ مەنپەئەتىگە مۇناسىۋەتلىك بولمىغان نەرسىلەر خۇسۇسى مۈلۈككە ئايلىنىپ كېتىدۇ، بۇ پەقەت ئەمگەك ئارقىلىقلا قولغا كېلىدۇ، بۇنىڭ بىلەن ئەمگەك ئىگىدارلىقىنىڭ ئاساسى بولىدۇ.

ئەمگەكنىڭ تۈرلىرى

ئەمگەكنىڭ تۈرلىرى ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ. 1 ـ ئېچىش سانائىتى 2ـ ئۆزگەرتىش سانائىتى 3ـ مۇلازىمەت.

ئەمگەكنىڭ ھۆكمى

ئەمگەك ھۆكۈم جەھەتتىن تۆۋەندىكىلەرگە بۆلىنىدۇ.

بىرىنچى، ھارام قىلىنغان ئەمگەك، چۈنكى ئۇنى قىلىش زىنا قىلغانغا، ئاياللارنىڭ ئەرلەر بىلەن تانسا ئوينىغىنىغا، ھاراق، زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى ياساش ۋە ئۇنىڭ بىلەن تىجارەت

قىلىش قاتارلىقلارغا ئوخشاش هارامدۇر.

ئىككىنچى، دۆلەت خىزمىتىدىن باشقا ئىشلارنى قىلىشقا ئىجازەت بېرىلمىگەن ئىشلار:

1) نىجاسەتلەرنىڭ ئارىلىشىپ كېتىشى، شۇڭا فۇقەھالار ھەجامەت قويۇشنى، بوياقچىلىقنى، قاسساپلىقنى ۋە كوچا تازىلاش قاتارلىق كەسىپلەرنى يامان كۆرمەيدۇ (مەكرۇھ دەپ قارايدۇ).

2) يۇك توشۇش، ئەينەك تازىلاش ۋە ئوچاققا ئوت قالاش قاتارلىقلارغا ئوخشاش پىكىر تەپەككۇرسىز ئالەتكە ئايلاندۇرۇپ قويىدىغان ئەمگەك.

3) خۇسۇسى خىزمەتچى، پادىچى قاتارلىقلارغا ئوخشاش ئەمگەكچىنىڭ ئىناۋىتىنى تۆكىدىغان ئەمگەك.

4) كىشىلەرنىڭ ئالدىدا ۋاقىرىشى، كىشىلەرنى كۇلدۇرۇش، دەللاللىق قارتارلىق شاللاقلىقنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئەمگەك.

5) قەدىمكى تۆمۈرچى قاتارلىقلارغا ئوخشاش ئەسلى قىياپىتىنى ئۆزگەرتىۋېتىدىغان ئەمگەك.

6) جاللاتلىق، ساقچىلىققا ئوخشاش دىلنى قاساۋەتلەشتۇرۇپ، ۋىجداننى ئۆلتۈرىدىغان ئەمگەك. ناۋادا بۇ كەسىپلەردىن بىرەرسىدە جەمئىيەتنىڭ ئېھتىياجىنى قامداش كۆزدە تۇتۇلسا، مەكرۇھلۇقنى (يەنە يامان كۆرۈشنى) دەرھال چۈرۈپ تاشلاش كېرەك.

ئۈچىنچى، پەرزى كىپايە بولغان ئەمگەكلەر (ئەمەللەر).

بۇ باشقا ئەمەللەردۇر، لېكىن قىلىشقا ئىجازەت بېرىلگەن ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئادەم ۋە ئىسلام جەمئىيىتىدە كۆپ بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا بۇ ئىشلار ۋاجىب ئەمەللەرگە ئايلىنىپ قالىدۇ. شەيخۇلئىسلام ئىبنى تەيمىيە مۇنداق دېگەن: "بىر ئادەم يەنە بىر ئادەمنىڭ سانائىتىگە مۇھتاج بولسا، ئۇ پەرز كىپايىدۇر، چۈنكى ئۇنىڭ بىلەن ئىنسانلارنىڭ مەنپەئىتى تاماملىنىدۇ."مانا بۇ پەرز كىپايە بولغان ئەمەللەرنى ئۆزىدىن باشقىلار قىلالمىغان چاغدا پەرز ئەينىگە ئايلىنىدۇ. بولۇپمۇ، ئۆزىدىن باشقىلار ئۇنى قىلالمىغان چاغدا، ئەگەر كىشىلەر بىرەر قەۋمنىڭ دېھقانچىلىقىغا ياكى توقۇمچىلىقىغا ياكى قورۇلۇشىغا مۇھتاج بولسا، بۇ ئىش ۋاجىبقا ئايلىنىدۇ ھەمدە شۇ ئىشنى بىلىدىغان ئادەم مۇھتاجلارغا شەرت قويۇپ ئۇلارنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلمىسا، قوماندان ئۇ قەۋمگە ئۇ ئىشنى مەجبۇرى قىلدۇرىدۇ.

ئايالنىڭ ئەمگىكى

ئىسلام شەرىئىتىدە ئەمگەك ئىشچىلارنىڭ كۆز قارىشى بويىچە ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ.

بىرىنچى، دۆلەت باشلىقى، ئىمامەتچىلىك، خاتىبلىق، مۇئەززىنلىك، قازىلىق قاتارلىقلارغا ئوخشاش ئاياللار قېلىشقا زادىلا بولمايدىغان، ئەرلەرگىلا خاس ئەمگەك. ھەنەفىلەر مۇنداق دەيدۇ: "ئاياللارنىڭ ھەد، قىساستىن باشقا ئىشلاردا قازىلىق قىلىشى جائىزدۇر ."فىقھىشۇناس ئالىم مۇھەممەد ئىبنى جەرىر مۇنداق دەيدۇ: "ئاياللارنىڭ ھەد قاتارلىق بارلىق ئىشلاردا قازىلىق قىلىشى جائىزدۇر. چۈنكى قازىلىق شەرىئەت ھۆكمىنى ئىزھار قىلىشتىن ئىبارەت، بۇنىڭدا

ئەرلەر بىلەن ئاياللار ئوخشاش ھوقۇقتا ئىگە."

ئىككىنچى، تۇغۇش، تۇغدۇرۇشقا ئوخشاش ئەرلەر قىلىشقا بولمايدىغان ئاياللارغىلا خاس ئەمگەك، چۈنكى بۇنىڭدا ئاياللارنىڭ ئەۋرەتلىرىگە (جىنسى ئەزالىرىغا) قاراشقا توغرا كېلىدۇ، ئايالنىڭ ئايالغا قارىشى، ئەرنىڭ ئايالغا قارىشىدىن يەڭگىلرەك.

ئۈچىنچى، ئەر ئاياللارغا ئوخشاش ئىجازەت بېرىلگەن ئىشلار، بەزىدە بازارلاردىكى سودا سېتىق، ئىلىم بېرىشقا ئوخشاش ئىشلاردا ئەرنىڭ خىزمىتى ئەڭ ئەۋزەل. چۈنكى بازارلار ئەرلەرنىڭ يىغىلىدىغان جايىدۇر. يەنە بەزىدە ئاياللارغا تەلىم تەربىيە بېرىش، ئائىلىلەردە خىزمەت قىلىش قاتارلىق ئىشلاردا ئاياللارنىڭ خىزمىتى ئەڭ ئەۋزەلدۇر. ئىسلام دىنىدا ئاياللارنىڭ ئۆيىنىڭ سىرتىدا خىزمەت قىلىشى ئەڭ ئەۋزەل دەپ قارالمىسىمۇ، چەكلەنگىنى يوق. چۈنكى ئائىلە ئاياللارنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشى ۋە ئۇبدان مۇھاپىزەت قىلىشىغا مۇھتاج.

ئىسلام دىنى مەيدانغا كەلگەن دەسلەپكى مەزگىللەردە نۇرغۇن ئاياللار ئۆيىنىڭ سىرتىدا خىزمەت قىلغان بولسىمۇ، ئۇلار ئىنكار قىلىنمىغان. جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: "ھاممام ئېرىدىن ئاجرىشىپ كېتىپ خورمىلىرىنى ئۆزى يىغماقچى بولغاندا، ھاممام ئىددەت ئىچىدە بولغانلىقتىن بىر ئادەم ھاممامنى خورما يىغماسلىققا زىرولىغان. ھاممام رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ بۇنى خەۋەر قىلغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھاممامغا: "سەن خورماڭنى يىغىۋەرگىن. چۈنكى سەن سەدىقە بېرىسەن ۋە ياخشى ئىشلارنى قىلىسەن "دېگەن. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ دەۋرىدە بەزى ئاياللار مەسجىدكە يىپ ئىگىرىدىغان چاقلىرىنى ئەكىرىۋېلىپ، يىپ ئىگىرگەندە، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارنىڭ ئەرلەرگە ئارىلاشقىنىنى كۆرۈپ، ئۇلارنى مەسجىتتىن چىقىرىۋەتكەن. فۇقەھالارنىڭ قارىشى بويىچە سىرتقا چىقىپ ئەمگەك قىلماقچى بولغان ئاياللار چوقۇم تۆۋەندىكى شەرتلەرگە ئۇيغۇن بولۇشى لازىم.

1) ئىسلام شەرىئىتىگە مۇۋاپىق كىيىم كېچەكلەر بىلەن سىرتقا چىقىشى، پۈتۈن بەدىنىنى پۈركەنچى بىلەن ئۆرىۋېلىشى، كاپىر ئاياللارغا ئوخشاش ياسانماسلىقى لازىم. چۈنكى كاپىر ئاياللارنىڭمۇ مۇسۇلمان ئاياللارغا ئوخشاش ئۆزىگە خاس ئايرىم پاسۇنى بار. «تاشقى زىننەتلىرىنى ئاشكارىلىمىسا (گۇناھ يوقتۇر)» (نۇر سۈرىسى 66 ـ ئايەت).

2) سىرتقا چىققاندا ئۆزىگە ئەتىر چاچماسلىق (قوللانماسلىق) لازىم.

3) نا مەھرەم بىر ئەر بىلەن خالىي بىر جايدا ئەمگەك قىلماسلىقى لازىم.

دۆلەتنىڭ ئەمگەككە بىۋاستە ئارىلىششى

يەككە ئىشلەپچىقىرىش مىللىي كىرىمگە تەسىر كۆرسەتكەن چاغدا، دۆلەت ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ئامىللىرىدىن بىرى بولغان ئەمگەككە بىۋاستە ئارىلىشىدۇ. دۆلەتنىڭ ئەمگەككە ئارىلىششى تۆۋەندىكى شەرتلەر ئاستىدا بولىدۇ.

بىرىنچى، ئىشسىزلارغا كەڭ قولاي شارائىتنى يارىتىپ بېرىش. ئەنەس ئىبنى مالىكتىن رىۋايەت قىلىنىشچە: "بىر ئەنسارى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، پەيغەمبەر

ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭدىن: ”ئۆيۈڭدە بىرنەرسەڭ بارمۇ؟ “دەپ سورىغان، ئۇ: ”بىر دانە پالاس بار ئۇنىڭ يېرىمىنى ئۇستىمىزگە يېپىنىپ، يېرىمىنى تېگىمىزگە سالىمىز “يەنە بىر چەينىمىكىمىز بار، ئۇنىڭدا چاي قاينىتىپ ئىچىمىز “دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا ”ئۇ ئىككى نەرسىنى كەلتۈر “دېدى. ئۇ ئىككى نەرسىنى كەلتۈرگەندىن كېيىن، قولىغا ئېلىپ: ”بۇ ئىككى نەرسىنى كىم سېتىۋالىدۇ؟ “دېدى. بىر ئادەم: ”مەن ئۇ ئىككىسىنى بىر دىرھەمگە ئالاي “دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئارقا ئارقىدىن: ”بىر دىرھەمدىن كۆپراق پۇلغا كىم سېتىۋالىدۇ؟ “ دېدى، يەنە بىر ئادەم ئورنىدىن تۇرۇپ: ”ئۇ ئىككىسىنى مەن ئىككى دىرھەمگە سېتىۋالاي “ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى ئۇ ئادەمگە ئىككى دىرھەمگە بېرىپ، ھېلىقى ئەنسارىغا بىردىرھەمگە بالا چاقىلىرىڭغا يېمەك ئىچمەك ئېلىپ بەر“، يەنە بىر دىرھەمگە بىر دانە چوت ئېلىپ ئالدىمغا كەل دېدى. ئۇ چوت ئېلىپ كەلگەندىن كېيىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا بىر كۆتەكنى بېرىپ: ”سەن بۇ كۆتەكنى يېرىپ سات، كۆتەكنىڭ پۇلى مېنىڭچە 15كۈنلۈك ئوزۇقلۇقۇڭغا يېتىشى مۇمكىن “دېدى. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دېگىنى بويىچە كۆتەكنى ئۇتۇن قىلىپ ئون دىرھەمگە سېتىپ بىر قىسمىغا كىيىم كېچەك، يەنە بىر قىسمىغا ئوزۇق تۈلۈك سېتىۋالدى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەنسارىغا: ”بۇ سەن ئۈچۈن تىلەمچىلىك قىلىپ قىيامەت كۈنى يۈزۈڭگە داغ چۈشۈرۈپ قويىقاندىن مىڭ ھەسسە ياخشى .“ چۈنكى يوقسۇل، بالاقازاغا يولۇققۇچى ۋە ئېغىر كىسەلگە دۇچار بولغۇچى قاتارلىق ئۈچتۈرلۈك ئادەمدىن باشقىلارغا تىلەمچىلىك قىلىش جائىز ئەمەس. دېمەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئارقىلىق ھېلىقى ئەنسارىغا سەرمايە بىلەن تەمىنلەش پۇرستى يارىتىپ بەرگەن ھەمدە ئۇنىڭغا مەجبۇرى ھالدا يول كۆرستىپ: ”سەن بۇ كۆتەكنى يېرىپ ئۇتۇن قىلىپ ساتقىن، مېنىڭچە بۇ ساڭا 15 كۈنلۈك ئوزۇق بولالايدۇ “دېگەن.

ئىككىنچى، ئەمگەكچى بىلەن ئەمگەكچىنىڭ پەرۋەردىگارى ئوتتۇرسىدىكى مۇناسىۋەتكە دىققەت قىلىش لازىم. جۈملىدىن ئەمگەكچىگە تاقىتىدىن تاشقىرى ئەمگەك يۈكلىنەمدۇ يوق. ئەمگەكچىگە ئادىل (مۇۋاپىق) ھەق بېرىلەمدۇ يوق، ئەمگەكچىلەرگە ئۆز ۋاقتىدا ھەق بېرىلەمدۇ يوق، بۇنى ئۇبدان كۈزىتىش لازىم.

ئۈچىنچى، بىر قىسىم مېھنەتكەشلەرگە جەمئىيەتلەرنىڭ جىددى ئېھتىياجى بولغانلىقتىن ئۆز ئەمگەكلىرىنى ئۇزلۇكسىز داۋاملاشتۇرۇشقا مەجبۇر قىلىش ۋە تاجاۋۇزچىلىق، ئازغۇنلۇق، ھاراق ۋە زەھەرلىك چېكىملىك تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىش قاتارلىق ھارام قىلىنغان ئەمەللەردىن چەكلەش لازىم. ئىبنى تەيمىيە مۇنداق دېگەن: ”كىشىلەر مۇھتاج بولىۋاتقان سانائەتلەرنىڭ ھەممىسى پەرز كىپايىدۇر. چۈنكى كىشىلەرنىڭ مۇرادى پەقەت شۇ ئارقىلىقلا ھاسىل بولىدۇ. جىھادمۇ پەرز كىپايە، ناۋادا ئۆزىردىن باشقىلار جىھاد قىلالمىسا، جىھاد دەرھال پەرز ئەينگە ئايلىنىدۇ. باشقىلار جىھاتتىن باش تارتسا قوماندانىنىڭ ئۆلارنى جىھادقا بۇيرىشى زۆرۈر ۋە شەرتتۇر“.

ئەمگەكچىنىڭ مەجبۇرىيتى

ئەمگەكچىنىڭ مەجبۇرىيتى تۆۋەندىكىدىن ئىبارەت

1) ئەمگەكچى چوقۇم "ئەمگىكىم ئاللاھ ئۈچۈن ئىبادەت "دەپ ئېتىقاد قىلىشى ۋە ئەمگىكى ئارقىلىق ئاللاھقا يېقىنچىلىق قىلىشى لازىم. شۇنىڭدەك، ئاللاھقا جىھاد ۋەسەدىقىلەر بىلەن يېقىنلىششى لازىم.

2) ئەمگەكچى ئەمگەك ئۈچۈن تەييار تۇرىشى لازىم. ئەمگەك ۋە ئىبادەت ئۈچۈن تەييارلىق قىلىش گۇناھلارنى يويۇپ، ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرىدۇ. كىمكى ئەمگەكتىن چارچاپ كېتىپ كەچ قىلسا، گۇناھى مەغپىرەت قىلىنغان ھالدا كەچ قىلىدۇ.

3) ئامانەت. ئامانەت ھەر خىل بولىدۇ. جۇملىدىن خام ئەشيا ۋە مەھسۇلات قاتارلىق ئەمگەكچىنىڭ مال مۈلكىنى ئۇبدان مۇھاپىزەت قىلىش لازىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسلام مۇنداق دېگەن: "ساڭا ئامانەت قويغان كىشىنىڭ ئامانىتىنى تاپشۇر، ساڭا خىيانەت قىلغان كىشىگە خىيانەت قىلما!." ئىشلەپچىقىرىش ئەسلىھەلىرىنى ئۇبدان مۇھاپىزەت قىلىپ، كاردىن چىقىرىپ قويماسلىق لازىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسلام: "ئامانەت قويغۇچىمۇ، ئامانەت قويۇلغۇچىمۇ زىيان تارتماسلىقى لازىم "دېگەن. سانائەت ۋە ئەمگەكنىڭ مەخپىيەتچىلىكىنى قەتئىي ساقلاش لازىم.

4) ئەمگەكنىڭ ئىجادى قىممىتىنى ئاشۇرۇپ، تېخىمۇ كۆپ تەرەققىياتقا ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن ئەمگەكچى چوقۇم ئۆز ئىقتىدارىنى يۈكسەلدۈرىشى لازىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "ئۈستىدىكى قول ئاستىدىكى قولدىن ئەڭ ياخشى.

5) ئەمگەككە ماھىر بولۇش. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "شۈبھىسىزكى، ئاللاھ سىلەرنىڭ ماھىرلىق بىلەن قىلغان ئەمگىكىڭلارنى ئەڭ ياخشى كۆرىدۇ.

ئەمگەكچىنىڭ كىشىلىك ھەق ھوقۇقلىرى

ئەمگەكچى ئۆز مەجبۇرىيتىنى خوشاللىنارلىق بىلەن ئادا قىلىشى ئۈچۈن چوقۇم ئۇنىڭغا تولۇق ھوقۇق بېرىلىشى كېرەك. ھەتتا ئەمگەكچى "ئەمگەككە سالغۇچى مەھسۇلاتىنى ئوغرىلاپ، كىشىلىك ھوقۇقۇم دەپسەندە قىلىندى "دەپ چۈشىنىپ قالماسلىقى لازىم. دېمەك، بۇنداق ھېس تۇيغۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشقا بولغان تەسرى ئىنتايىن زور. ئەمگەكچىنىڭ ئەڭ مۇھىم كىشىلىك ھوقۇقى تۆۋەندىكىچە:

1) تاقىتىدىن ئېغىر ئىشلارغا سېلىش ياكى دەم ئالغىلى قويماي سائەتلەپ ئىشقا سېلىش ئارقىلىق ئەمگەكچى چارچاپ كەتمەسلىكى لازىم. « ئاللاھ تاقىتى يەتمەيدىغان ئىشقا تەكلىپ قىلمايدۇ » (بەقەر سۈرىسى 258 ـ ئايەت).

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: « ئاللاھ، سىلەرنىڭ قېرىنداشلىرىڭلارنى ۋە قۇللىرىڭلارنى سىلەرنىڭ قول ئاستىڭلاردا (ئىشلەيدىغان) قىلدى. قېرىندىشى قول ئاستىدا بولغانلار، قېرىندىشىغا ئۆزىنى نېمىنى يېسە شۇنى يېگۈزۈپ، نېمىنى كىيسە شۇنى كەيگۈزسۇن! ئۇلارغا تاقىتىدىن تاشقىرى ئىشلارنى يۈكلىمىسۇن. ناۋادا شۇنداق قىلىپ قالسا، ئۇلارغا ياردەم قىلسۇن!»

2) ئادالەتلىك ئەجىر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِّمَّا عَمِلُوا وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ (**19**)

«مۆمىنلەرنىڭ ۋە كاپىرلارنىڭ ھەممىسىنىڭ قىلغان ئەمەللىرىگە يارشا دەرىجىلىرى بولىدۇ.» (ئەھقاف سۈرىسى 19 ـ ئايەت)

ئەگەر ئەمگەكچىلەر ئارتۇق ئىش ھەققى ئېلىشقا كېلىشكەن بولسا ياكى ئىشقا سالغۇچىلار ئەمگەكچىلەرنىڭ ئىش ھەققىنى تۆتۈۋېلىپ يەۋالسا، دۆلەتنىڭ دەرھال ئارىلىشىپ ھەممىگە ئورتاق ئادىللىق بىلەن ئىش ھەققى ئېلىپ بېرىشى زۆرۈر ۋە شەرتتۇر. شەيخۇلئىسلام ئىبنى تەيمىيە مۇنداق دەيدۇ: "شۈبھىسىزكى، سانائەتچىلەرنى كىشىلەر مۇھتاج بولىۋاتقان توقۇمىچىلىق، بىناكارلىق قاتارلىق سانائەتلەرگە مەجبۇر قىلغان قوماندانىمۇ ئوخشاش ئەجرىگە مۇيەسسەر بولىدۇ. ئىشقا سالغۇچىنىڭ سىنائەتچىنىڭ ئىش ھەققىدىن تۆتۈۋېلىشىغا، سانائەتچىمۇ ئۆزىنىڭ ئىش ھەققىدىن ئارتۇق ھەق تەلەپ قىلىشىغا يول قويۇلمايدۇ. مانا بۇ مەجبۇرىيەت ئۆتەش ئۈچۈن قولاي شارائىت ھازىرلاپ بېرىش دەپ ئاتىلىدۇ "

3) قېرىپ قالغاندا ۋە ئۆلۈپ كەتكەندە ئائىلىسىگە كاپالەتلىك قىلىش. ئەمگەكچى ياشىنىپ قېلىپ كۈچىدىن قالغان چاغدا ياكى كېسەللىك بالايى ئاپەت قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئەمگەك قىلىش ئىقتىدارىنى يوقاتسا، چوقۇم پاراۋان ياشاش ھوقۇقىدىن بەھرىمەن بولىدۇ. ناۋادا ئىشقا سالغۇچى ئەمگەكچىنىڭ بۇ ھوقۇقىغا كاپالەتلىك قىلالمىسا، بۇنى دۆلەت ئۆز ئۈستىگە ئېلىشى لازىم. تۇنجى ئىسلام دۆلىتى پۇقرالارنىڭ دىنى ۋە ئىرقىغا قارىماستىن بۇنى ئۈستىگە ئالغان ئىدى. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىر قەۋمنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كىتىۋېتىپ قېرى ئەئما بىر ئادەمنىڭ تىلەمچىلىك قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ مورىسىگە ئۇرۇپ تۇرۇپ: " سەن قايسى ئەھلى كىتابتىن؟ " دەپ سورىۋېدى. ئۇ: "مەن يەھۇدى " دېدى. ئۆمەررەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭدىن: "نېمە ۋەجىدىن بۇ ھالغا چۈشۈپ قالدىڭ؟ " دەپ سورىۋېدى. ئۇ قېرىلىق ۋە مۇھتاجلىقتىن شۇنداق بولۇپ قالدىم " دېدى ۋە ئۇنى ئۆيىگە باشلاپ بېرىپ ئازراق بىر نەرسە بەرگەندىن كېيىن "بىز قېرىلار بىلەن كارىمىز بولماي، ياشلارغا ياردەم قىلساق قانداق بولىدۇ؟ "دەپ ئۇنى بەيتۇل مال خەزىنىسىگە ئەۋەتتى. دېمەك، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق بۇ قېرى يەھۇدىغا كاپالەتلىك قىلىپ، خارۇ زارلىقتىن قۇتقۇزۇپ قالدى. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: "مەن مۆمىنلەرگە ئۆزلىرىدىنمۇ بەكرەك يېقىنمەن. مۆمىنلەردىن كىمكى ۋاپات بولۇپ كەتكەن چاغدا قەرز قىلىپ قالغان بولسا، ئۇنىڭغا ئوخشاش مەنمۇ تۆلەيمەن. ناۋادا بىرەر ئاپەتكە ئۇچرىغان بولسا ياردەم قىلىمەن. مىراس قالغان بولسا مىراسخورلىرى ئالىدۇ. قىسقىسى، ئىشچىنىڭ ئائىلىسىگە دۆلەت ھەر جەھەتتىن تولۇق كاپالەتلىك قىلىشى لازىم.

3ـ تەبىئەت

تەبىئەت دېمەك، كائىناتتا ئاللاھ ياراتقان ۋە ئىجاد قىلىشتا ئاللاھتىن باشقا ھېچكىمنىڭ شېرىكچىلىكى بولمىغان ھايۋانلار، ئۆسۈملۈكلەر، جانسىز ماددىلا، ئېقىنلار ۋەگازلاردىن ئىبارەت شەيئىلەر دېمەكتۇر.

كوممۇنىزم: "تەبىئەت دېمەك، ھېچ كىمنىڭ ئىگەللىۋېلىشىغا بولمايدىغان ئاممىۋى مۈلۈك " دەپ قارايدۇ. كاپىتالىزم تەبىئەتنى "خۇسۇسىي مۈلۈك "دەپ قارايدۇ. ئىسلام بۇنىڭ ھەر

ئىككىلىسىنى يەنى ئاممىۋى مۈلۈك ۋە خۇسۇسىي مۈلۈكنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ، دەپ قارايدۇ. مۈلۈك ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ.

1) ئومومى مۈلۈك. بۇ ئىجاد قىلىش ئاللاھتىن باشقا ھېچ كىمنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغان، بېلىق، دېڭىز، ئۈچار قۇش، ئوت چۆپ، گۈل گىياھ، دەل دەرەخ قاتارلىقلارغا ئوخشاش ئاللاھنىڭ مۈلكىدۇر.

2) دۆلەت مۈلكى. بۇ يول، ئاممىۋى باغچا، كۆرۈكلەرگە ئوخشاش ئىنسانلارنىڭ ئىجاد قىلىشى ئارقىلىق بارلىققا كەلگەن ۋە دۆلەت تەرىپىدىن تەسىس قىلىنغان مۇئەسسەسەلەردۇر.

3) خۇسۇسىي مۈلۈك. بۇ كىشىلەرنىڭ تىرىقچىلىق قىلىش، ئورمان بەرپا قىلىش، قۇدۇق قېزىش، ئومۇمنىڭ مۈلكىنىڭ زېمىنغا قورۇلۇش بىنا قىلىش، بېلىق تۇتۇش، ئوت چۆپ ئوراش ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگەن مۈلۈكتۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "كىمكى باشقا مۇسۇلمانلاردىن بۇرۇن بىرەرمۈلۈكنى قولغا كەلتۈرىدىكەن، ئۇ شۇ كىشىگە مەنسۇپ بولىدۇ." فۇقەھالار شۇنداق يەكۈن چىقاردىكى: "مۇباھقا (ئىجازەت بېرىلگەن نەرسىگە) تۇنجى بولۇپ ئىگە بولغان كىشى، ئۇنى ئۆز مۈلكى سۈپىتىدە تەسەررۇپ قىلالايدۇ." ناۋادا دۆلەتنىڭ كىشىلەرگە گۈللەندۈرۈش ۋە مەبلەغ سېلىش ئۈچۈن تەقسىم قىلىپ بەرگەن نەرسىلەرنى ئۇلارغا مۈلۈك قىلىپ بېرىش ھوقۇقى ھەمدە كىشىلەر دۆلەت تەقسىم قىلىپ بەرگەن نەرسىلەرنى، دۆلەتنىڭ كۆتكىنىدەك سەرپ قىلالمىسا، تەقسىماتنى قايتۇرۇۋېلىش ھوقۇقى بار. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ شۇنداق قىلغان ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلال ئىبنى ھارىسقا كەڭ بىر پارچە زېمىننى بۆلۈپ بەرگەن بولۇپ، بىلال ئۇنىڭدىن پايدىلىنالمىغان ئىدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خەلىپە بولغاندا، بىلالنى چاقىرتىپ: "ئى بىلال! سەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن كەڭ بىر پارچە زېمىن بۆلۈپ بېرىشنى تەلەپ قىلغانلىقىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساڭا بىر پارچە زېمىن بۆلۈپ بەرگەن ئىدى. ھالبۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ زېمىننىڭ مەھسۇلاتىدىن باشقىلارغا بېرىلىشنى مەنئى قىلمىغان. سەن ئۇ زېمىندىن تولۇق پايدىلىنالمايسەن، شۇڭا ئۆزەڭ پايدىلىنالايدىغان يەرنى ئۆزەڭ ئېلىپقال، پايدىلىنالمايدىغان يەرنى بىزگە قايتۇرۇپ بەرگىن، ئۇنى بىز مۇسۇلمانلارغا تەقسىم قىلىپ بېرەيلى! "دېۋېدى، بىلال: "ئۇنداق قىلالمايمەن "دېدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: "چوقۇم شۇنداق قىلىشىڭ كېرەك " دەپ ئۇنىڭ ئېھتىياجىدىن ئېشىپ قالغان يەرنى مۇسۇلمانلارغا تەقسىم قىلىپ بەردى.

تەبىئەت ئىشلەپچىقىرىشنىڭ مۇھىم ئامىلىدۇر

ئىسلام دىنى تەبىئەتنى ئىشلەپچىقىرىشنىڭ مۇھىم ئامىلى دەپلا قارىماستىن، بەلكى بارلىق ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىنى ئەسلى تەبىئەتكە قايتىدۇ دەپ قارايدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنزَلَ مِنَ السَّمَاء مَاء فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّن نَّبَاتٍ شَتَّى (**53**) كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُوْلِي النُّهَى (**54**)

«ئۇ زېمىننى سىلەرگە بىسات قىلىپ بەردى، سىلەر ئۈچۈن ئۇرغۇن يوللارنى ئېچىپ بەردى، بۇلۇتتىن يامغۇر ياغدۇرۇپ، ئۇنىڭ بىلەن تۈرلۈك ئۆسۈملۈكلەرنى ئۆستۈرۈپ بەردى، (ئۇلاردىن)

يەڭلار ۋە مال چارۋىلىرىڭلارنى بېقىڭلار، ئۇنىڭدا ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن ئاللاھنىڭ بارلىقىنى ۋە بىرلىكىنى كۆرسىتىدىغان نۇرغۇن دەلىللەر بار.» (تاھا سۈرىسى 53 ـ54 ـ ئايەتلەر).

تەبىئەتنىڭ زېمىن ۋە سۇدىن بولغان ئېلېمېنتلىرى، ئىنسانلار ۋە ھايۋانلار پايدىلىنىدىغان تۈرلۈك گۈزەل ئۇسۇملۇكلەرنى ئىشلەپچىقىرىدۇ. سۇلايمان ئەلەيھىسسالام شامالنى يىراق مۇساپىنى مىسلىسىز سۈرئەت بىلەن باسىدىغان قاتناش ۋاستىسى قىلغان ئىدى.« سۇلايمانغا شامالنى (بويسۇندۇرۇپ بەردۇق) شامال چۈشتىن ئىلگىرى بىر ئايلىق مۇساپىنى، چۈشتىن كېيىن بىر ئايلىق مۇساپىنى باساتتى.» (سەبەئ سۈرىسى 12 ـ ئايەت).

سۇلايمان ئەلەيھىسسالام زېمىندىن مىس چىقىرىپ، ئۇنىڭ بىلەن ھەيكەل ياساشقا بۇيرۇيتتى، چۈنكى ھەيكەل ياساش سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ شەرىئىتىدە (قانۇنىدا) ھالال ئىدى. شۇنداقلا مىس، ئۇردا بىنا قىلىش، ئائىلىدە ئىشلىتىدىغان قازان قاتارلىق قاچا قۇمۇچلارنى ياساشقا ئىشلىتەتتى. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ وَمِنَ الْجِنِّ مَن يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَن يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ (**12**) يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِن مَّحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَّاسِيَاتٍ اعْمَلُوا آلَ دَاوُودَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ (**13**)

«ئۇنىڭغا (سۇلەيمانغا) مىس (چىقىدىغان) بۇلاقنى ئاققۇزۇپ بەردۇق، بەزى جىنلار پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرى بويىچە سۇلەيماننىڭ ئالدىدا ئىشلەيتتى. ئۇلاردىن كىمكى بىزنىڭ ئەمرىمىزگە خىلاپلىق قىلىدىكەن، ئۇنىڭغا بىز دوزاخ ئازابىنى تېتىتىمىز، ئۇلار سۇلەيمانغا ئۇ خالىغان كاتتا سارايلارنى (مىس، ئەينەكتىن ئاجايىپ) ھەيكەللەرنى، كۆلدەك چوڭ لىگەنلەرنى، (چوڭلۇقتىن) مىدىرلىمايدىغان قازانلارنى ياسايتتى. (ئېيتقىنكى)، ئى داۋۇد ئائىلىسىدىكىلەر! (ئاللاھنىڭ ئۇ چوڭ نېمەتلىرىگە) شۈكۈر قىلىڭلار مېنىڭ بەندىلىرىمدىن (ئاللاھنىڭ نېمەتلىرىگە) شۈكۈر قىلغۇچى بەك ئاز.» (سەبەئ سۈرىسى 12 ـ 13 ـ ئايەتلەر).

بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئىنسانلارنىڭ سۇلەيمان ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدىكى مەدەنىيىتى تازا تەرەققى قىلغان ئىدى. قىسقىسى ئىسلام ئىشلەپچىقىرىشقا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلۈپ، ئۇنى ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ئاساسى مەنبەئى قىلدى ھەمدە ئىشلەپچىقىرىلغان مەھسۇلاتنى تارقىتىش بىلەن چەمبەرچەس باغلاپ، ئۇنى ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ئاساسلىق ئامىللىرىدىن بولغان سەرمايە، ئەمگەك، تەبىئەتلەرنىڭ مەنبەئى قىلدى.

بەشىنچى باپ. ئىقتىسادىنىڭ مەنبەسى ۋە تارقىلىشى

ئىقتىسادنىڭ مەنبەسى

جانابى ئاللاھ ئىنسانلارنى كۈچ قۇۋۋەت جەھەتتە خىلمۇ خىل شەكىلدە ياراتتى. مەسىلەن: بەزىلەر ئەقىللىق بولسا، بەزىلەر دۆت بولىدۇ. بەزىلەر كۈچلۈك بولسا، بەزىلەر ئاجىز كېلىدۇ. بەزىلەرنىڭ تېنى ساغلام بولسا، بەزىلەر كېسەلچان كېلىدۇ. بەزىلەر ئېغىر بېسىق، سەۋرچان بولسا، يەنە بەزىلەر تەنتەك سەۋرسىز كېلىدۇ. تەبىئىكى ئىنسانلارنىڭ مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىشتىكى پەرقىمۇ ئىنتايىن زور.

ئىسلام دىنىدا پەرق مۇنۇ ئايەت ئارقىلىق ئىسپاتلانغان: «(ئېيتقىنكى:) بىلىدىغانلار بىلەن بىلمەيدىغانلار باراۋەر بولامدۇ » : (زۇمەر سۈرىسى 9 ـ ئايەت).

« ئاللاھ سىلەردىن ئىمان ئېيتقانلار ۋە ئىلىم بېرىلگەنلەرنى بىر قانچە دەرىجە يۇقىرى كۆتىرىدۇ» (مۇجادىلە سۈرىسى 11 ـ ئايەت). ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

مَن كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لاَ يُبْخَسُونَ (**15**) أُوْلَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الآخِرَةِ إِلاَّ النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُواْ فِيهَا وَبَاطِلٌ مَّا كَانُواْ يَعْمَلُونَ (**16**)*

(«قىلغان ياخشى ئەمەللىرى بىلەن پەقەت) ھاياتى دۇنيانى ۋە ئۇنىڭ زىبۇ زىننىتىنى (يەنى دۇنيانىڭ نېمەتلىرىنى) كۆزلەيدىغان كىشىلەرگە ئۇلارنىڭ ئەمەللىرىنىڭ ئەجرىنى بۇ دۇنيادىلا تولۇق بېرىمىز. دۇنيادا ئۇلارنىڭ ئەجرىدىن ھېچ نەرسە كېمەيتىلمەيدۇ، بۇنداق كىشىلەرگە ئاخىرەتتە دوزاختىن باشقا نەرسە يوقتۇر. ئۇلارنىڭ قىلغان ئىشلىرى يوققا چىقىرىلىدۇ. قىلغان (ياخشى) ئەمەللىرى ھېسابقا ئېلىنمايدۇ.» (ھۇد سۈرىسى 15ـ 16 ـئايەتلەر)

بۇ ئايەتلەرنى ئۇبدان مۇلاھىزە قىلغىنىمىزدا، جان دىل بىلەن ئىشلىگۈچى چوقۇم ئەمگىكىدىن تولۇق نەتىجىگە ئېرىشەلەيدىغانلىقىنى ھېس قىلالايمىز، گەرچە ئەمگەكچى كاپىر بولسىمۇ، قىلغان مېھنىتىگە مۇناسىپ ھالدا نەتىجە قازىنالايدۇ. دېمەك مېھنەتكەشلەر ئەمگىكىنىڭ نەتىجىسىدىن بەھرىمەن بولسا، ھۇرۇنلار ھەممىدىن مەھرۇم قالىدۇ. بۇ ئاللاھنىڭ تۇرمۇشتىكى ئۆزگەرمەس قانۇنىيىتى.

ئىسلام قانۇنىدا باشقىلار پايدىلىنالايدىغان ئەمما ئۆزىنىڭ پايدىلىنىشقا كۆچى يەتمەيدىغان يەر، مال مۈلۈك قاتارلىقلارنى باشقىلارنىڭ پايدىلىنىشىغا بۇيرۇلغان. مەسىلەن: ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلال ئىبنى ھارىسنى يېرىدىن پايدىلىنىشقا ئاجىز قالغان چاغدا، يەرنى مۇسۇلمانلارغا بۆلۈپ بېرىپ، ئۇنىڭغا يەرنىڭ ئىجارىسىنى ئېلىشقا رۇخسەت قىلغان. سەرمايىنى بىر ئادەم چىقىرىپ، باشقا بىر ئادەم كۈچىنى چىقىرىدىغان، ئەمما تاپقان پايدىنىڭ ھەممىسى سەرمايە سالغان ئادەم ئالىدىغانلىقى ھەققىدە توختام تۈزۈلگەن بولسا، كۈچىنى چىقارغۇچىغا مەلۇم (مۇناسىپ) مىقداردا ھەق بېرىپ، پايدىنىڭ ھەممىسىنى مەبلەغ سالغان ئادەم ئالىدۇ. ئەمما مەبلەغ سالغۇچى كۈچىنى چىقارغۇچىغا ھەق بېرىدىغانلىقى ھەققىدە توختام تۈزۈشمىگەن بولسا، كۈچىنى چىقارغۇچى پايدىنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىنى ئالىدۇ. ئەگەر مەبلەغ سالغۇچى بىلەن كۈچىنى چىقارغۇچى پايدا زىياننى تەڭ كۆرىدىغانغا توختام تۈزۈشكەن بولسا، پايدا زىيان توختام بويىچە بولىدۇ.

ئىسلامدىكى ئىقتىساد ئاتالغۇلىرى

سەرمايە (مەبلەغ)

سەرمايىدىن مەقسەت دوللار قاتارلىقلارغا ئوخشاش نەخ پۇل ياكى ماشىنا ۋە كارخانىلاردىن ئىبارەت ئىشلەپچىقىرىش سايمانلىرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئەگەر نەخ پۇلنى بىر ئادەمنىڭ پايدىلىنىۋېلىنىشى ئۈچۈن بەرگەن بولسا، شەرىئەت قانۇنىغا ئاساسەن بەرگەن پۇللىرىدىن قىلچە ئارتۇق ئېلىشقا بولمايدۇ. پەقەت پۇلنى يوقىتىۋەتسىلا تۆلىتىۋالسا بولىدۇ، خالاس. شۇ ۋەجىدىن جازانە ھارام قىلىنغان.

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لاَ يَقُومُونَ إِلاَّ كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُواْ

إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَن جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِ فَانتَهَىَ فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُوْلَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (**275**)

«جازانە، ئۆسۈم يېگەن ئادەملەر (قىيامەت كۈنى گۆرلىرىدىن) جىن چېپىلىپ قالغان ساراڭ ئادەملەردەك قوپىدۇ، بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇلارئاللاھ هارام قىلغان ئىشنى هالال بىلىپ: سودا سېتىق جازانىگە ئوخشاش، دېدى » (بەقەرە سۈرىسى 275 ـ ئايەت).

ئاللاھ جازانە ئالغۇچىلار بىلەن تىجارەت قىلىپ پايدا ئالغۇچىلارنىڭ ئارىسىنى ناهايىتى روشەن هالدا پەرقلەندۈرۈپ بەردى. چۈنكى جازانە يوقىلىپ كېتىش ياكى زىيىنغا كېپىللىك قىلغىلى بولمايدىغان پايدىدۇر. هالبۇكى، تىجارەت يوقىلىپ كېتىش ۋە زىيانغا كېپىللىك قىلغىلى بولىدىغان پايدا (مال).

زاكات

زاكات دېمەك: ئۆسىدىغان مال (شەرىئەتتە بەلگىلەنگەن) ئۆلچەمگە يەتكەن چاغدا، مەلۇم مىقداردا ئېلىنىدىغان مال دېمەكتۇر. زاكاتنى مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىنىڭ مال مۈلكىنىڭ ئاز كۆپلىكىگە قاراپ ئايرىيدۇ. زاكات پەقەت مال مۈلكى زاكات ئۆلچىمىگە يەتكەن بايلارغىلا كېلىدۇ، نامراتلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا.

سەدىقە

سەدىقە دېمەك، مۇهتاجلارغا قىلىنىدىغان خالىسانە ياردەم دىمەكتۇر. ئىسلام دىنىدا سەدىقە بېرىش ئەڭ ياخشى ئەمەللەر قاتارىدىن سانىلىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمۇ بىر قانچە ئۇرۇندا سەدىقە بەرگۈچىنىڭ هېچقاچان نامرات بولۇپ قالمايدىغانلىقنى ئەسلىتىپ ئۆتكەن. چۈنكى ئاللاھ رىزىق بەرگۈچى (يەنى رەززاق) سۈپىتى بىلەن سەدىقە بەرگۈچىلەرنىڭ مال مۈلكىگە رىزىق بېرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: "سەدىقە بەرگەن ئادەمنىڭ مال مۈلكى هېچ قاچان كەملەپ كەتمەيدۇ "دېگەن ئىدى.

هەر قانداق بىر ئادەمنىڭ ئاز كۆرۈپ سەدىقە بەرمەسلىكى توغرا ئەمەس. چۈنكى "تاما تاما كۆل تولار "دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ؟ نۇرغۇنلىغان چوڭ تېپتىكى خەيرىيەت ئۇيۇشمىلىرىمۇ ئاز ئازدىن يىغىلغان ئىئانەلەردىن بارلىققا كەلگەن، شۇ سەۋەبتىنمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: "بىر تال خورما چاغلىق نەرسە بولسىمۇ سەدىقە قىلىپ دوزاخ ئوتىدىن ساقلىنىڭلار "دېگەن ئىدى.

كەففارەت

ئۇ ئىنساننىڭ گۇناهىنى يۇيۇش ئۈچۈن بېرىلىدۇ. ئادەم ئۆلتۈرۈپ قويغانلىقنىڭ جازاسى، زىهار قىلىش (ئايالىنى ئانىسىغا ئوخشىتىش) قەسەمنى بۇزۇش قاتارلىقلار ئۈچۈن كەففارەت بېرىلىدۇ.

نەزىر

ئىسلام دىنىدا ئاللاهنى ئۇلۇغلاش يۈزىسىدىن ئىنسانلارنىڭ ئۆتەشكە تېگىشلىك زۆرۈر مەجبۇرىيەتلىرىنىڭ بىرى. ئالايلۇق، بىر ئادەم "مەن مۇنچىلىك سەدىقە قىلىمەن"، ئانداق قىلىمەن، مۇنداق قىلىمەن دەپ نىيەت قىلغان بولسا، چوقۇم ئۇنى ئىجرا قىلىشى شەرت.

قۇربانلىق

قۇربانلىق دېمەك، قۇربان هېيت كۈنلىرىدە ئاللاهقا يېقىنلىشىش ئۈچۈن بوغۇزلىنىدىغان

چارۋىلار دېمەكتۇر. قۇربانلىقنىڭ كۆپ قىسمى مۇھتاجلارغا بۆلۈپ بېرىلىدۇ.

ئىتلاف

ئىتلافنىڭ ئىككى تۈرلۈك مەنىسى بار: بىرىنچىسى، بىر نەرسىنى يوقىتىۋېتىش. ئىككىنچىسى، مەنپەئەتلىنىش ئۈچۈن بىر نەرسىنى چىقىرىۋېتىش.

يۇقىرىدىكى ئىشنىڭ بىرى يۈز بېرىپ پايدىسىز بولۇپ قالسا، بىز ئۇنى ئىتلاف دەپ ئاتايمىز.مەسىلەن، بىر ئادەم بىرەر سايماننى قەستەن سۇندۇرۇۋېتىپ، ئىشلەتكىلى بولمايدىغان هالغا كەلتۈرۈپ قويسا، ئۇنى هالاك قىلىۋەتكەن بولىدۇ.

ئىتلاف (هالاك قىلىۋېتىش) نىڭ هۆكمى

ئىسلام دىنىدا كونا ماشىنا، كونا كىيىم قاتارلىق ئىشلەتكىلى بولىدىغان نەرسىلەرنى(هالاك قىلىۋېتىش) بۇزۇپ چېچىۋېتىش هارام قىلىنغان. رەسۇلۇللاھ قوينى پەقەت يېيىش ئۈچۈنلا ئۆلتۈرۈشكە رۇخسەت قىلغان. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم: "ئاللاھ قۇشقاچ چاغلىق نەرسىلەرنى ناھەق ئۆلتۈرگەن ئادەملەردىن هېساب ئالىدۇ "دېگەندە، ساهابىلار: "ئى ئاللاھنىڭ ئەلچىسى! قۇشقاچ قاتارلىقلارنىڭ هەققى نېمە؟" دەپ سورىغان، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم: "ئۇلار بوغۇزلىنىپ يېيىلىشى، بېشى كېسىلمەستىن تاشلىۋېتىلمەسلىكى لازىم " دېگەن.

ئەينەك پارچىلىرى، گېزىت ژۇرنال ۋە قۇشخانىلاردا ئېقىۋاتقان قان قاتارلىق بىز پايدىلىنىشقا مۇمكىن بولىدىغان سان ساناقسىز ئەشيالار توغرىلىق ئازراقلا ئويلىنىپ كۆرىدىغان بولساق، كۆپ مىقداردىكى بۇ بايلىقلارنى بىز ئاڭسىز هالدا زايە قىلىۋەتكەنلىكىمىزنى هېس قىلالايمىز.

هاراق، زەهەرلىك چېكىملىك، قىمار قاتارلىق ئومۇمىي ئىنسانىيەت دۇنياسىغا زىيان زەخمەت ۋە بالايى ئاپەت ئېلىپ كېلىدىغان زىيانلىق نەرسىلەر هەممە تەبىئەتتە باكتېرىيە بولغان غالجىر ئىت، يىلان، چايان قاتارلىق زىيانداش هايۋانلارنى تەلتۆكۈس يوقىتىش لازىم. شۇنىڭدەك، مۇسۇلمانلار ئېلىپ كېتىشكە مۇمكىن بولمىغان دەل دەرەخ، تېرىلغۇ يەر، غەنىمەتلەرنى دۈشمەننىڭ بۇ نەرسىلەردىن پايدىلىنىپ مۇسۇلمانلارغا تەهدىت سالماسلىقى ئۈچۈن قەتئىي يوقىتىۋېتىش لازىم. ئۇرۇش جەريانىدا پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامۇ بەنى نەزىر قەبىلىسىنىڭ خورما دەرەخلىرىنى كەستۈرىۋەتكەن ئىدى. ناۋادا پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام بەنى نەزىرنىڭ خورما دەرەخلىرىنى كەستۈرۋەتمىسە ئىدى، بەنۇ نەزىر تەسلىم بولمىغان بۇلاتتى. بەنۇ نەزىر تەسلىم بولمىغان بولسا مۇسۇلمانلار نۇرغۇنلىغان تالاپەتلەرگە ئۇچرىغان بولاتتى.

ئىنفاق (خەيرى ئېهسان)

هەنەفىلەردە ئىنفاق دېمەك، بىر نەرسىنى ئەسلىسىنى ساقلاپ قالغان ئاساستا دەۋر قىلىش دېمەكتۇر دەپ تەبىر بېرىدۇ. لېكىن بىز ئىقتىساد ئارقىلىق بۇرۇن مەۋجۇت بولمىغان توك ئىنىرگىيە قۇرۇلمىسى قاتارلىق مۇئەسسەسىلەرنى قورۇپ چىقىشقا مۇهتاجمىز. ئىنسانىيەت دۇنياسىغا پايدىلىق يەرلەرگە سەرپ قىلغان خەير ئېهسان قانۇنلۇق هېسابلىنىدۇ. هاراق، زەهەرلىك چېكىملىك قاتارلىق يەرلەرگە سەرپ قىلىنغان هەر قانداق بىر خەير ئېهسان قانۇنسىز هېسابلىنىپ ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ. هارام يوللارغا خەير ئېهسان قىلىش پۇل مالنى بۇزۇپ چاچقانلىقتۇر. ئاللاھ پۇل مېلىنى هارام يوللارغا سەرپ قىلغۇچىلارنى "شەيتانلارنىڭ بۇرادەرلىرى "دەپ ئاتىدى. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلاَ تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا (26) إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُواْ إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا (27)

«تۇغقانغا، مىسكىنگە، ئىبنى سەبىلگە (خەير ساخاۋەتتىن) ھەققىنى بەرگىن. (پۇل مېلىڭنى ناتوغرا يوللارغا) ئىسراپ قىلمىغىن، ئىسراپ قىلغۇچىلار ھەقىقەتەن شەيتانلارنىڭ قېرىنداشلىرىدۇر. شەيتان پەرۋەردىگارىغا تولىمۇ كۇفرانى نېمەت قىلغان ئىدى.» « ئىسرا سۈرىسى 26 ـ27 ـ ئايەتلەر).

نەپەقە

نەفەقە ياكى ئۆزى ئۈچۈن بولىدۇ ياكى باشقىلار ئۈچۈن سەرىپ قىلىنغان مىزۇرۇرى ئىقتىسادنى كۆرسىتىدۇ.

مال ـ مۈلۈك

مال مۈلۈك دېمەك، (ئىنسان) تەبىئىتىنى ئۆزىگە مايىل قىلىدىغان ۋە ئېھتىياج چۈشكەندە سەرىپ قىلىش ئۈچۈن ساقلايدىغان بايلىق دېمەكتۇر. مال مۈلۈكنىڭ فۇقەھالار نەزىرىدە ئىككى تۈرلۈك شەرتى بار.

1 ـ تۈرلۈك مەنپەئەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ماددىي قىممەتكە ئىگە بارلىق مال مۈلۈك.

1ـ قانۇنى جەھەتتىن تولۇق پايدىلىنىش ئۈچۈن مال ھالال بولىشى شەرت، چۈنكى ھاراق، چوشقا ۋە ھەرخىل نىجىس نەرسىلەر ئارقىلىق قولغا كەلگەن ھارام ماللارنى سەرىپ قىلىش قەتئىي دۇرۇس ئەمەس.

مال مۈلۈكنىڭ تۈرلىرى

مال مۈلۈك، يەر زېمىنغا ئوخشاش كۆچمەس مۈلۈك بولىدۇ ياكى ئۆسۈملۈك ۋە ھايۋانغا ئوخشاش كۆچمە مۈلۈك بولىدۇ. پۇل يارتىلىشىدىلا ئالتۇن كۈمۈشكە ئوخشاش تەبئىي بولىدۇ ياكى قەغەز ۋە مەدەن پۇللارغا ئوخشاش ياساش ئارقىلىق قولغا كېلىدۇ. مال مۈلۈك ئاساسەن ئىككى خىل بولىدۇ: ئومۇمىي مۈلۈك ۋە خۇسۇسى مۈلۈك.

1ـ ئومۇمىي مۈلۈك. ئومۇمىي مۈلۈك دېمەك، مەلۇم بىر شەيئىنىڭ مەلۇم بىر شەخسكە خاس بولۇپ قالماسلىقى دېمەكتۇر. ئومۇمىي مۈلۈكنى خۇسۇسىي مۈلۈككە ئۆزگەرتىش نوقتىئىي نەزىرىدىن قاراپ ئىككى تۈرگە ئايرىش مۇمكىن. بىرىنچى، ئىجاد قىلىشتا ئاللاھتىن باشقا ھېچكىمنىڭ ئارىلىششى بولمىغان ۋە ئىجاد قىلىنىشتا پۈتۈنلەي ئومۇمغا مەنپەئەتلىك بولغان نەرسىلەردۇر. مەسىلەن: دېڭىزدىكى بېلىقلار، ھاۋادىكى ئۇچار قۇشلار، ئورمانلىقلاردىكى دەل دەرەخلەر ۋە دېڭىز ئوكيانلاردىكى سۇلارغا ئوخشاش. بۇ تۈرىدىكى مۈلۈك خۇسۇسى مۈلۈككە ئايلىنىپ كېتىشى مۇمكىن. ئومۇمغا مەنپەئەتلىك بولغان نەرسىلەر، مەسىلەن: ئاممىۋى يوللار، مەسجىدلەر، دېڭىز ۋەباشقىلار، بۇ تۈردىكى ئومۇمىي مۈلۈك ھەر قانداق بىر ئەھۋال ئاستىدا خۇسۇسىي مۈلۈككە ئايلانمايدۇ.

2ـ خۇسۇسىي مۈلۈك. خۇسۇسىي مۈلۈك دېمەك، بىر شەخسنىڭ مەلۇم بىر نەرسىگە يالغۇز ئىگىدارچىلىق قىلىپ ئۆزى خالىغانچە تەسەررۇپ قىلىشى، دېمەكتۇر.

مال مۈلۈكنىڭ قانۇنلۇق يوللىرىنى ئۈچ نۇقتىغا يىغىنچاقلاپ چۈشەندۈرىشىمىز مۇمكىن.

1) مال مۈلۈككە ئىگە بولۇش پەقەت ئاللاھنىڭ مۈلۈكدار قىلىشى بىلەنلا قولغا كېلىدۇ.

چۈنكى مال مۈلۈك ئەسلىدە ئاللاھنىڭ بولۇپ مال مۈلۈكنىڭ ھەقىقى خوجايىنى ئاللاھتۇر.

«سىلەرگە ئاللاھ ئاتا قىلغان مال مۈلۈكنىڭ بىر قىسمىنى (ئۆزلىرىنى ئازاد قىلىشقا ياردەم تەرىقىسىدە) ئۇلارغا بېرىڭلار» (نۇر سۈرىسى 33- ئايەت).

ئەگەر بىرەر مال مۈلۈك بىر ئىنساننىڭ قولىغا ئۆتۈپ قالسا، ئۇ ئىنسان ئۇ مال مۈلۈكنى پەقەت ھايات ۋاقتىدىلا پايدىلىنالايدۇ. ئۇ ئىنسان ئۆلۈپ كەتكەن چاغدا، مال مۈلۈك ھەقىقي خوجايىنى بولغان ئاللاھنىڭ ئىلكىگە ئۆتىدۇ-دە، ئاللاھ ئۇنى خالىغان ئادەمگە ئاتا قىلىدۇ. مىراسقا دائىر ئايەتلەر ھەر بىر مىراسخورنىڭ ئېلىشقا تېگىشلىك ئۈلۈشنى ئىنتايىن سىستېمىلىق ھالدا ئوچۇقلاپ بەردى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: "مىراسخورغا ۋەسىيەت يوق "دېگەن. يەنە مىراسخورغا ئاللاھ قارار قىلغان مىراستىن ئارتۇق قىلچە كەم زىيادە قىلىشقا بولمايدۇ.

2) ئومۇمي مەنپەئەت بولمىغان مال مۈلۈك، ئومۇمي مۈلۈكتىن خۇسۇسىي مۈلۈككە ئايلىنىپ كېتىدۇ. مەسىلەن: ئوۋ ئوۋلاش، ئۆلۈك زېمىننى تىرىلدۈرۈش ئارقىلىق ئومۇمي مۈلۈك خۇسۇسىي مۈلۈككە ئايلىنىدۇ.

ئۆلۈك زېمىننى تىرىلدۈرۈش دېمەك، ئىگىسىز تاشلىنىپ ئاق قالغان زېمىنغا تېرىقچىلىق قىلىش، ئورمان بەرپا قىلىش ئارقىلىق زېمىننى كۆكەرتىش دېمەكتۇر. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە ئىمام مالىك قاتارلىقلار: "بىر ئادەم يەر زېمىننى ئۈچ يىلغىچە كارى بولماي تاشلىۋەتسە، ئۇ ئۆلۈك زېمىن ھېسابلىنىدۇ. ئۇ زېمىنغا باشقىلار پەيغەمبىرىمىزنىڭ سۆزىگە بىنائەن سېتىۋېلىش ئارقىلىق ئىگىدارچىلىق قىلىدۇ. كىمكى ئىگىسى تەرىپىدىن ئاق تاشلىنىپ قالغان زېمىننى گۈللەندۈرىدىكەن ئۇ زېمىننىڭ ئىگىسى شۇ بولىدۇ.

3- توختام ئارقىلىق ئىگىدارچىلىق قىلىش.

بىرىنچى: سوۋغات، سەدىقە، ۋەسىيەت ۋە قەرز ئېلىشقا ئوخشاش بەدەلسىز مال مۈلۈككە ئىگىدارچىلىق قىلىش ئۈچۈن تۈزۈلىدىغان توختام "ئىئانە توختاملىرى "دەپ ئاتىلىدۇ. شۇڭا مال مۈلۈككە پەقەت ئاغزاكىلا ئەمەس، ھەقىقي تۈردە ئېرىشىش بو توختامنامىگە ئېرىشكەنلىك بولىدۇ.

ئىككىنچى: بىر ئادەم بىر ئۆيىنى پۇلغا سېتىۋېلىش، ئىجارە ئېلىش، كېپىل بولۇش قاتارلىقلارغا ئوخشاش مالنى مالغا ئالماشتۇرۇش ئۈچۈن تۈزۈلىدىغان توختام: "كاپالەتكە ئىگە توختاملار " دەپ ئاتىلىدۇ.

توختام تۈزگۈچى ئىككى تەرەپنىڭ شەرتلىرى

توختام تۈزگۈچى ئىككى تەرەپنىڭ شەرتلىرى تۆۋەندىكىدەك توغرا بولۇشى شەرت:

1) توختام تۈزگۈچى ئەقلي جەھەتتىن ساغلام بولۇشى لازىم. چۈنكى ساراڭنىڭ سودا سېتىق بىلەن شۇغۇللىنىشى ۋە ھەر قانداق بىر ئەھۋال ئاستىدا توختام تۈزۈشى دۇرۇس ئەمەس.

2) توختام تۈزگۈچى بالاغەتكە يەتكەن بولۇشى شەرت. چۈنكى بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بالىلار پايدا زىياننى تازا ئېنىق پەرقلەندۈرەلمىگەنلىكتىن تۈزگەن توختىمى ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ.

3) توختام تۈزگۈچى ئەخمەق بولماسلىقى شەرت. چۈنكى ئەخمەق مال مۈلۈكنى قانداق سەرپ قىلىشنى بىلمەيدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَلاَ تُؤْتُواْ السُّفَهَاء أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللّهُ لَكُمْ قِيَاماً وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُواْ لَهُمْ قَوْلاً مَّعْرُوفًا (5)

«ئاللاھ تىرىكچىلىكىڭلارنىڭ ئاساسى قىلغان ماللىرىڭلارنى ئەخمەقلەرگە تۇتقۇزۇپ قويماڭلار، ئۇلارنى يېمەك ئىچمەك، كىيىم كېچەكلەر بىلەن تەمىنلەڭلار، ئۇلارغا چىرايلىق سۆز قىلىڭلار » (نىسا سۈرىسى 5 ـ ئايەت).

ئىسلام دىنىدا بۇ ئەخمەقلەرنىڭ مال مۈلكىنى قوغداپ قېلىش ۋە ساغلام ئىقتىسادى ئىگىلىكنى گۈللەندۈرۈشتىكى جەمئىيەتنىڭ ھوقۇقىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن قانۇن قىلىپ بەلگىلىگەن.

4) تۈزۈلگەن توختامغا ھەر ئىككى تەرەپ رازى بولۇش. چۈنكى ھەر ئىككى تەرەپ رازى بولمىغان توختام ئىناۋەتسىزدۇر.

تاۋار

1ـ مەھسۇلاتنى تولۇق ئىشلەپچىقىرىش

تاۋارلارغا مەيلى باي بولسۇن ياكى كەمبەغەل بولسۇن، تۇل بولسۇن ياكى مىسكىن بولسۇن ھەممىسى ئورتاق مۇھتاج. شۇڭا تاۋارلارنى ئەڭ ئەرزان باھادا سېتىش لازىم. مەھسۇلاتنىڭ ئېھتىياجى بويىچە تاۋارلارنىڭ باھاسىنى خالىغانچە ئۆستۈرۈۋېلىشقا بولمايدۇ. ئىسلام دىنىدا تاۋارلارنى ئېھتىياجدىن تاشقىرى ئىشلەپچىقىرىش قەتئىي چەكلەنگەن. چۈنكى ئادەتتىن تاشقىرى تاۋار ئىشلەپچىقىرىش ئىستېمالچىلارنى ۋەيران قىلىدۇ. شۇنىڭدەك، بازارنى مۇنوپۇل قىلىۋېلىش مال باھاسىنىڭ ئۆرلەپ كېتىشىگە سەۋەب بولغانلىقتىن ھارام قىلىنغان. ئېلىم سېتىمدىكى دەللالچىلىق مەكرۇھتۇر. چۈنكى دەللال ھەق (چاي پۇلى) ئالغانلىقتىن، ئىستېمالچىلارغا مال قىممەت توختاپ قالىدۇ. ئەڭ ياخشىسى تاۋار ئىشلەپچىقارغۇچى بىلەن ئىستېمالچىلار بىۋاستە ئالاقە قىلغىنى تۈزۈك. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ”شەھەرلىك ئادەملەر يېزىدىن كەلگەنلەر ئۈچۈن دەللاللىق قىلمىسۇن “ دېگەن ئىدى.

2ـ قانۇنسىز ئارىلاشماسلىق. ئىسلام دىنى مۆمىنلەرنى قازا ۋە قەدەر بىلەن يېتىشتۈردى. ئاللاھ سەن ئۈچۈن تەقدىر قىلغان نەرسە ھەرگىز باشقىلار ئۈچۈن بولۇپ قالمايدۇ. شۇنداقلا باشقىلار ئۈچۈن تەقدىر قىلغان نەرسىلەر قانداقتۇر سېنىڭ بولۇپ قالمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ”بىر ئادەم ئۆزىنىڭ (دىنى) قېرىندىشىنىڭ سودىسىنى بۇزمىسۇن “دېگەن.

3ـ شەرتلىك بازارنى ئوڭچە ئىگەللىۋالماسلىق. ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنى ھاجاتمەنلەرنىڭ ئېھتىياجىغا قاراپ ئىش قىلىدىغان قىلىپ يېتىشتۈردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ”مۇسۇلمان مۇسۇلماننىڭ قېرىندىشى، مۇسۇلمان مۇسۇلمانغا ھەرگىز زۇلۇم قىلمايدۇ. كىمكى (مۇسۇلمان) قېرىندىشىنىڭ ھاجىتىدە بولىدىكەن ئاللاھمۇ ئۇنىڭ ھاجىتىدە بولىدۇ. كىمكى، بىرەر مۇسۇلماننىڭ بېشىغا چۈشكەن مۇسىبەتنى يەڭگىللەتسە، ئاللاھ ئۇنىڭدىن قىيامەت كۈنىنىڭ مۇسىبىتىدىن بىر مۇسىبەتنى يەڭگىللىتىدۇ “دېگەن. ئىنسانلارنىڭ ئېھتىياجى بويىچە باھانى كونترول قىلىپ ياكى قانداقتۇر شەرتلەر بىلەن بازارنى ئوڭچە ئىگەللىۋېلىش ئىسلامغا خاس خۇسۇسىيەت ئەمەس. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەجبۇرى سېتىشنى مەنئى قىلغان ، «كىشلەرنىڭ نەرسىلىرىنى كەم بەرمەڭلار » . (ئەئراف

سۈرىسى 85- ئايەت)

4- كەڭ قورساقلىق قىلىش ۋە قولايلىق يارىتىپ بېرىش. ئىسلامنىڭ ئىقتىسادى مۇئامىلىلەردە ئومۇمىي ۋە خۇسۇسىي خۇسۇسىيەتلىرىدىن، كەڭ قورساقلىق قىلىش ئالاھىدە كۆزگە چېلىقىدۇ. بۇ سودا سېتىق ۋە قەرز ئېلىش قاتارلىق بىرقانچىلىغان ئىشلاردا ئالاھىدە رول ئوينايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: "ئېلىم سېتىمدا ۋە قەرز بەرگەندە كەڭ قورساقلىق قىلغان ئادەمگە ئاللاھ رەھىم قىلسۇن "دېگەن. بۇنىڭدىن يەنە قىينچىلىقتا قالغان قەرزدارغا مۇھلەت بېرىش بار. مەسىلەن: مال سېتىۋالغۇچى بەلگىلەنگەن مۇددەت ئىچىدە پۇلنى بېرىشكە ئامال قىلالمىسا، ئاللاھنىڭ مۇنۇ سۆزىگە ئاساسەن بىر مەزگىل كۈتۈش لازىم. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَإِن كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَن تَصَدَّقُواْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ (**280**)

«ئەگەر قەرزدارنىڭ قولى قىسقا بولسا، ئۇنىڭ ھالى ياخشىلانغۇچە كۈتۈڭلار، ئەگەر (خەيرلىك ئىش ئىكەنلىكىنى بىلسەڭلار، قىينچىلىقتا قالغان قەرزداردىن ئالىدىغان قەرزنى ئۇنىڭغا سەدىقە قىلىپ بېرىۋەتكىنىڭلار سىلەر ئۈچۈن تېخىمۇ ياخشىدۇر.» (بەقەر سۈرىسى 280 - ئايەت).

بۇخارى ۋە مۇسلىمنىڭ رىۋايىتىگە كۆرە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: " قىيامەت كۈنى ئاللاھ مال ئاتا قىلغان بەندىسىدىن "سەن دۇنيادا نېمە ئىش قىلغان ئىدىڭ؟ "دەپ سورايدۇ، ئۇ بەندە "ئى پەرۋەردىگارىم! سەن ماڭا بەرگەن مال بىلەن سوداسېتىق قىلاتتىم، سودا سېتىقتىكى مېنىڭ بىردىن بىر ئەخلاقىم، قىينچىلىقتا قېلىپ قالغانلارغا قولايلىق يارىتىپ بېرىش ۋە قەرزدارلارغا قەرزىنى تۆلىيەلىگەنگە قەدەر مۆھلەت بېرىش ئىدى "دەپ جاۋاب بېرىدۇ. ئاللاھ "مەن بۇنى سەندىن ئۇبدان بىلىمەن، ئى(پەرىشتەلەر!): بۇ بەندەمنىڭ ئىشلىرىنى قولايلاشتۇرۇپ بېرىڭلار "دەيدۇ."

بۇ خۇسۇسىيەتلەردىن يەنە توختامنى بىكار قىلىش ئالاھىدە ئورۇن تۇتىدۇ. مەسىلەن: خېرىدار ئېلىپ بولغان مالغا ئېھتىياجى يوقلىقىنى بىلدۈرسە مال ساتقۇچى دەرھال توختامنى بىكار قىلىپ مالنى قولىغا ئېلىش. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «كىمكى مۇسۇلمانغا كەڭچىلىك قىلىدىكەن ئاللاھ ئۇنىڭغا كەڭچىلىك قىلىدۇ»

5- راستچىللىق ۋە ئىشەنچ. بۇ ئومۇمەن مۆمىنلەرنىڭ، خۇسۇسەن ئىقتىساد ساھەسىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىدىندۇر. چۈنكى راستچىللىق ۋە ئىشەنچ سودا ساھەسىدىكىلەرگە ئىشەنچ ئاتا قىلىدىغان ئۆزگىچە خۇسۇسىيەتتۇر. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىقتىساد ۋە بۇ خۇسۇسىيەتلەر بىلەن سۈپەتلەنگەن سودىگەرلەرنى ماختاپ:"ئىشەنچلىك ۋە راستچىل سودىگەر (قىيامەت كۈنى) پەيغەمبەرلەر، سىددىقلەر ۋە شەھىدلەر بىلەن بىرگە بولىدۇ "دېگەن.

6- قەسەم قىلماسلىق . ئىسلامدىكى قەسەم ئەسلىدە جېدەل ماجىرانى يوقىتىش ئۈچۈن قانۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، كەلسە كەلمەس يەرلەردە قەسەم قىلىش جائىز ئەمەس. بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، كەسىپنى، تىجارەتنى تەرەققى قىلدۇرۇش ۋە خېرىدارنى قانائەتلەندۇرۇش ئۈچۈن قىلغان قەسەم ھەقىقىي قەسەم ئەمەس. ئەگەر سىز قەسەمنى بۇ شەكىلدە قوللانسىڭىز ئاللاھنىڭ قانۇنىغا تاجاۋۇز قىلغان بولىسىز. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: "سودا سېتىقتا كۆپ قەسەم قىلىشتىن ھەزەر ئەيلەڭلار، چۈنكى ئۇ، دەسلەپتە پايدا قىلغاندەك

قىلغىنى بىلەن ئاخىرىدا ھەممىنى يوق قىلىدۇ "دېگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە بىر ھەدىستە: "قەسەم تاۋارلار ئۈچۈن پايدىلىق، كەسىپ ئۈچۈن زىيانلىقتۇر "دېگەن.

7- ئىشتا تەجرىبىلىك بولۇش . ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنى ئىشتا تەجرىبىلىك ۋە ساداقەتمەن قىلىپ يېتىشتۈردى. دېمەك، ھەر قانداق بىر ئىشتا پوختا (تەجرىبىلىك) بولۇش مۇسۇلمانلارغا خاس گۈزەل ئەخلاقتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: "شۈبھىسىزكى، ئاللاھ ھەر قانداق بىر ئىشنى پوختىلىق بىلەن قىلغان ئادەمنى ئىنتايىن ياخشى كۆرىدۇ "دېگەن.

8- مال مۈلۈككە بولغان مەجبۇرىيەت. مال مۈلۈككە ئىگە بولمىغان ئادەملەرنى مەجبۇرىيەت ئۈتەشكە زورلىماسلىق ئىسلام دىنىنىڭ ئادالەتپەرۋەرلىكىدۇر. كىمكى كۆپ مال مۈلۈككە ئىگە بولىدىكەن كۆپ مەجبۇرىيەت ئۆتەيدۇ. ئازلار، ئەھۋالىغا قاراپ ئۆتەيدۇ. بىر نەرسىگە ئىگە بولالمىغانلار ھېچنەرسە ئۆتىمەيدۇ.

مال مۈلۈككە بولغان مەجبۇرىيەتلەر

1) زاكات.

(1) ھەرىكەت ياكى كۈچ ئارقىلىق ئۆسۈپ تۇرىدىغان مال مۈلۈككە ئىگە بولغان ئادەمنىڭ مېلى زاكات ئۆلچىمىگە يەتسە، يىلدا بىر قېتىم زاكات ئايرىش ۋاجىبتۇر. تىجارەت قىلىدىغان ماللار (سەرمايە) ۋە قوي، كالا، تۆگە قاتارلىق چارۋىلارغا ئوخشاش ھەرىكەت ئارقىلىق ئۆسۈپ تۇرىدىغان ماللار ھەمدە پۇللارغا ئوخشاش كۈچ ئارقىلىق ئۆسۈپ تۇرىدىغان ماللارغا زاكات ئايرىش ۋاجىبتۇر. گەرچە بۇ ماللار ساقلانغان بولسىمۇ.

(2) زاكات مەيلى كىچىك بولسۇن ياكى چوڭ بولسۇن پەقەت مۇسۇلمانلارغا ۋاجىپتۇر.

(3) زاكات، ئاللاھ پەرز قىلغان بايلارنىڭ ماللىرىدىكى پېقىرلارنىڭ ھەققىدۇر. زاكات قانداقتۇر بايلاردىن پېقىرلارغا بېرىلىدىغان مائاش ئەمەس. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ (**24**) لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ (**25**)

«ئۇلار ماللىرىدىن تىلەيدىغان پېقىرلارغا ۋە تىلىمەيدىغان پېقىرغا مۇئەييەن ھەق (يەنى زاكات) بېرىدۇ» . مائارىج سۈرىسى 24 ، 25 ـ ئايەتلەر) زاكات بەرمىگۈچىلەردىن مەجبۇرى ھالدا ئېلىنىدۇ.

(4) زاكات باينى تەربىيىلەش ئۈچۈن قانۇن قىلىندى. چۈنكى باي، ھايات پەقەت ماددىلا ئەمەسلىكىنى تونۇپ يەتكەن چاغدا، زاكاتنىڭ ئىقتىسادنى گۈللەندۈرشىنىڭ ئاساسى ۋە ئېنىقسىزلىقنى يوقىتىشنىڭ بىر ئامىل ئىكەنلىكىگە باش ئىگىپ، ئۆز مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىشتىن قاچمايدىغان بولىدۇ. دېمەك، زاكات پېقىرلارغا بېرىلسە، ئۇلار پېقىرلىق بىلەن خوشلىشىپ يېڭى بىر ھايات باسقۇچىغا قەدەم قويىدۇ.

(5) زاكاتنى بىر دۆلەتتىن يەنە بىر دۆلەتكە يۆتكەشكە بولمايدۇ، ئىسلام دىنىدا زاكاتنى پەقەت ئۆز دۆلىتىدىلا بېرىش پەرز قىلىندى. چۈنكى شۇ دۆلەتنىڭ ئاھالىسى شۇ مالنىڭ ئۆسۈشى ۋە پايدا قىلىشى ئۈچۈن زور ھەسسە قوشقان-دە. ناھايىتى روشەنكى كارخانىچىلار زاكاتلىرىنى ئەڭ ياخشىسى ئۆزلىرىنىڭ قول ئاستىدا ئىشلەيدىغان پېقىر ئىشچىلارغا بەرگىنى تۈزۈك. سودىگەرلەرمۇ ماللىرىنىڭ زاكاتلىرىنى قول ئاستىدا ئىشلەيدىغان مۇھتاجلارغا بەرگىنى ياخشى.

2)جىزيە

زاكاتنى غەيرى مۇسۇلمانلارغا بېرىش جائىز ئەمەس، شۇڭا مۇقىم بىر ئىسلام دۆلىتىدە ياشىغان غەيرى مۇسۇلمانلار دۆلىتىنىڭ ئۇلارغا ئامانلىقنى ساقلاش، يول ياساش ۋە دەۋا دەستۇر ئىشلىرىنى سوراش قاتارلىق خىزمەتلەرنىڭ بەدىلىگە دۆلەتكە باج تۆلەيدۇ. مانا بۇ باج، "جىزيە" دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ جىزيەنىڭ مىقدارى باي كەمبەغەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ پەرقلىق بولىدۇ. مەسىلەن: ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىراقتىكى سىۋادىلارغا جىزيە قويغاندا بايلاغا 48 دىرھەم، ئوتتۇرا ھاللىرىغا 24 دىرھەم، پېقىرلارغا 12 دىرھەمدىن بېرىشنى بۇيرىغان. ئاياللار، بالىلار ۋە قېرىلاردىن مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى يوق دەپ قاراپ جىزيەنى كەچۈرۈم قىلغان.

3)نەپىقە

نەفەقە ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ. 1 ـ ئىستېمال ئۈچۈن بولغان نەفەقە يەنى زۆرۈر بولغان نەپىقە. 2 ـ ئىشلەپچىقىرىش ئۈچۈن بولغان نەفەقە.

زۆرۈر بولغان نەفەقەلەر

نەفەقە ياكى ئۆزى ئۈچۈن بولىدۇ ياكى باشقىلار ئۈچۈن بولىدۇ. شۈبھىسىزكى نەفەقە باشقىلاردىنمۇ كۆرە ئالدى بىلەن ئۆزى ئۈچۈن بولىدۇ. مەسىلەن: بىر ئادەم رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ: "مېنىڭ بىر دىنار پۇلۇم بار" دېگەندە، رەسۇللاھ: ئۇنى "ئۆزەڭگە سەرپ قىلغىن "دېگەن. ئۇ: "مەندە يەنە بىر دىنار بار" دېگەندە، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: "ئۇنى بالاڭغا سەرپ قىلغىن "دېگەن. ئۇ: "مەندە دىناردىن يەنە باشقا بىرىسى بار "دېگەندە، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: "ئائىلەڭگە سەرپ قىلغىن " دېگەن. دېمەك ئۆز ئېھتىياجىدىن ئېشىپ باشقىلارغا قىلىندىغان سەرپىيات (نەفەقە) دەپ ئاتىلىدۇ.

باشقىلارغا قىلىندىغان نەفەقە ئىككى خىل ئەھۋال ئاستىدا بولىدۇ: ھەر زامان ئۆزىنىڭ ئەتراپىدا بولغانلارغا ياكى نامرات بولغانلارغا. زۆرۈر بولغان نەفەقەلەردىن ئايالىغا، خىزمەتچىسىگە، ئات، ئىت، مۈشۈك قاتارلىق ھايۋانلارغا قىلىندىغان نەفەقە. ئۆز ئەتراپىدا بولغان ھەر قانداق بىر نەرسىگە نەفەقە قىلىش ياكى ئۇنى قويۇۋېتىش كېرەك. بۇنىڭغا خىلاپلىق قىلغان ئادەم شەك شۈبھىسىز ھالدا گۇناھكار بولىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: "بىر ئايال بىر مۈشۈكنى تاماقمۇ بەرمەي، قويۇپمۇ بەرمەي باغلاپ قويغانلىقى ئۈچۈن دوزاخقا كىرىپ كەتكەن " دېگەن.

زۆرۈر بولغان نەفەقەلەرنى بېرىش پەقەت بايلارغىلا ۋاجىبتۇر، بۇ بايلارنىڭ ئەمەلى ئەھۋالىغا قاراپ بولىدۇ . ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا (7)

«باي ئادەم (ئايالىنى ۋە بالىسنى) ئۆزىنىڭ بايلىقىغا يارىشا تەمىنلىسۇن (يەنى ھەر ئادەم ئۆزىنىڭ ئىقتىسادى ئەھۋالىغا يارشا خىراجەت قىلسۇن)، ئاللاھ ئىنسانىنى پەقەت تاقىتى يېتىدىغان ئىشقىلا تەكلىپ قىلىدۇ (يەنى پېقىر ئادەمنى باينى تەكلىپ قىلغان ئىشقا تەكلىپ

قىلمايدۇ)، ئاللاھ قىينچىلىقتىن كېيىن ئاسانلىقنى بېرىدۇ(يەنى پېقىرلىقتىن كېيىن بايلىقنى بېرىدۇ) .» (تالاق سۈرىسى 7 ـ ئايەت).

پېقىر بولغانلىقتىن بېرىلىدىغان نەفەقە مەسىلەن: ئاتا ئانىغا، بالا چاقىلىرىغا ۋە بىر تۇغقان قېرىنداشلىرىغا نەفەقە قىلغانغا ئوخشاش. بۇ نەفەقەلەر ئۈچۈن چوقۇم تۆۋەندىكى ئۈچ شەرت ھازىرلىنىشى لازىم.

1 ـ نەفەقە قىلغۇچى باي بولىشى.

2 ـنەفەقە قىلىنغۇچى پېقىر بولىشى.

3ـ نەفەقە قىلغۇچى نەفەقە قىلىنغۇچى ئۆلۈپ كەتسە مىراسخور بولىشى.

پېقىرلارغا بېرىلىدىغان نەفەقە، يېمەك ئىچمەك، كېيىم كېچەك، جەھازلىرى تولۇق تۇرالغۇ جاي، تازىلىق ئەسلىھەلىرى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

« ئى ئادەم بالىلىرى! ھەرناماز ۋاقتىدا كېيىمىڭلارنى كېيىڭلار » (ئەئراف سۈرىسى 31 ـ ئايەت)

زۆرۈر بولغان نەفەقىلەردىن قۇربان ھېيت كۈنى قۇربانلىق قىلىش. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "شارائىتى پېشىپ يېتىلگەن تۇرۇپ قۇربانلىق قىلمىغان ئادەم بىزنىڭ نامازگاھىمىزغا يېقىن يولىمىسۇن!"

زۆرۈر بولغان نەفەقىلەردىن ھاجىلار ھەرەمدە بوغۇزلايدىغان ھەدىيەرلەر.

زۆرۈر بولغان نەفەقىلەردىن قەسەمنى بۇزۇش ئۈچۈن پېقىرلارغا تاماق، كىيىم كېچەك بېرىپ گۇناھنى يۇيىدىغان كەففارەت.

زۆرۈر بولغان نەفەقىلەردىن: ئىنساننىڭ ئۆزىگە ئىقتىسادى جەھەتتىن خەير ئېھسان قىلىشنى نىيەت قىلىپ، بىر ئىشقا قەتئىي بەل باغلىشى، مەسىلەن: "مەن مۇنچىلىك سەدىقە قىلىمەن ياكى كىيىم كېچەك ياكى تاماق بېرىمەن " دېگەنگە ئوخشاش.

زۆرۈر بولغان نەفەقىلەردىن يەنە "زاكات "بولۇپ، ئۇنى بايلار مەخسۇس خەيرىيەت ئىشلىرى ئۈچۈن سەرپ قىلىدۇ.

زۆرۈر بولغان نەفەقىلەردىن يەنە مۇسۇلمانلارنىڭ ھەر بىرىسى رامىزان ئېيىدا روزى ھېيت نامىزىدىن بۇرۇن بېرىدىغان "سەدىقە فىترە "دۇر.

زۆرۈر بولمىغان نەفەقىلەرـ بۇ ئىسلام قانۇنىدا ئۆتەشكە تېگىشلىك بىر مەجبۇرىيەت ئەمەس. ئەمما مۇسۇلمانلارنىڭ ئاللاھقا يېقىنچىلىق قىلىش يۈزىسىدىن پېقىرلارغا خالىسانە بېرىدىغان سەدىقىلەردۇر.

بۇ نەفەقىلەردىن: بىر ئادەم يەنە بىر ئادەمگە يېقىنلىشىش ئۈچۈن بېرىدىغان ھەدىيەلەربار. بۇنىڭدا يەنە بىر ئادەم ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن مەلۇم بىر شەخسكە بىرەر نەرسىنى مۈلۈك قىلىپ بېرىشكە قالدۇرغان ۋەسىيەت. بۇنىڭدىن يەنە بىر تەرىپىدىن پايدىلىنىش ئۈچۈن بېرىلىدىغان (ۋەقف) بار. سەرپ قىلىنىدىغان نەفەقەلەر قانۇنلۇق، لېكىن بۇنىڭ قانۇنىيتى تۆۋەندىكى ئۈچ شەرتنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ.

1. نەفەقە (خىراجەت) قىلغاندا، نورمال بولۇش. نورمال بولۇش دېمەك: "نەفەقە قىلغاندا، ھەددىدىنمۇ ئاشۇرۋەتمەسلىك، بېخىللىقمۇ قىلماسلىق "دېمەكتۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا (67)

« ئۇلار (يەنى ئاللاھ ياخشى كۆرىدىغان بەندىلەر) خىراجەت قىلغاندا، ئىسراپچىلىقمۇ قىلمايدۇ، بېخىللىقمۇ قىلمايدۇ. ئوتتۇرا هال خىراجەت قىلىدۇ. » (فۇرقان سۈرىسى 67 ـ ئايەت).

ئىسراپچىلىق قىلماق دېمەك: مەيلى ئۆزىگە بولسۇن ياكى باشقىلارغا بولسۇن، ئادەتتىن تاشقىرى خىراجەت قىلماق دېمەكتۇر. مەيلى قايسى خىل ئەھۋال ئاستىدا بولمىسۇن ئىسراپخورلۇق "مەكرۇھ"تۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

يَا بَنِي آدَمَ خُذُواْ زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وكُلُواْ وَاشْرَبُواْ وَلاَ تُسْرِفُواْ إِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ (31)

« ئى ئادەم بالىلىرى! هەر ناماز ۋاقتىدا (ياكى تاۋاپ ۋاقتىدا ئەۋرىتىڭلارنى سەتىر قىلىپ تۇرىدىغان) كىيىمىڭلارنى كىيىڭلار، يەڭلار، ئىچىڭلار ئىسراپ قىلماڭلار. ئاللاھ ئىسراپ قىلغۇچىلارنى ھەقىقەتەن ياقتۇرمايدۇ »(ئەئراپ سۈرىسى 31 ـ ئايەت).

ئاللاھ بۇ ئايەتتە، كىيىم كىيىش، يېمەك ئىچمەك ۋە بارلىق خىراجەتلەردە ئىسراپخورلۇق قىلماسلىقنى قاتتىق تەكىتلىگەن ھەمدە ئىسراپخورلۇقتىن قەتئى مەنئى قىلغان. شۇڭا مەيلى تاھارەت ئالغاندا بولمىسۇن، مەيلى غۇسلى قىلغاندا بولمىسۇن، سۇنى ئىسراپ قىلىش"مەكرۇھ" تۇر.

بىر قېتىم سەئىد تاھارەت ئېلىۋاتقاندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېدى، سەئىد رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن "تاھارەت ئالغاندىمۇ سۇنى كۆپ ئىشلەتسە ئىسراپخورلۇق قىلغان بولامدۇ؟ "دەپ سورىۋېدى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: "ھەئە، گەرچە سەن ئېقىۋاتقان دەريانىڭ ئۈستىدە بولساڭمۇ "دەپ جاۋاپ بەرگەن.

بىر ئادەمنىڭ پۈتكۈل مېلىنى سەدىقە قىلىۋېتىشىمۇ مەكرۇھتۇر، بۇنداق قېلىش ئىسراپخورلۇقنىڭ دائىرىسىگە كىرىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: "سىلەر پۈتۈن مال مۈلكۈڭلارنى سەدىقە قىلىۋېتىپ باشقىلارغا مۇھتاج بولۇپ قالىسىلەر، سەدىقىنىڭ ئەڭ ياخشىسى ئۆزەڭلارنىڭ ئېھتىياجىدىن ئېشىپ قالغاندا بەرگىنىڭلار "دېگەن.

رىۋايەت قىلىنىشچە، سابىت ئىبنى قەيس ئىبنى شەمماس ئۇھۇد ئۇرۇشىدا بەش يۈز كۆپ خورمىدىن ئائىلىسىگە بىرىسىنىمۇ قالدۇرماستىن سەدىقە قىلىۋەتكەن. مۇئاز ئىبنى جەبەلمۇ شۇنداق قىلغان.

«مېۋە (نىڭ هوسۇلى) نى يىغقان كۈنىدە (يەنى يىغقان ۋاقىتتا)، ئۇنىڭ ئۆشرىسىنى ئادا قىلىڭلار. ئىسراپ قىلماڭلار، ئاللاھ ھەقىقەتەن ئىسراپ قىلغۇچىلارنى ياقتۇرمايدۇ» (ئەنئام سۈرىسى 141 ـ ئايەت).

دېمەك، ئىسلام دىنىنىڭ ئوتتۇراھاللىقنى ئاساس قىلغان ئەۋزەل قانۇنى باشقا هەر قانداق بىر قانۇننى بېسىپ چۈشىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُواْ شُهَدَاء عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنتَ عَلَيْهَا إِلاَّ لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّن يَنقَلِبُ عَلَى عَقِبَيْهِ وَإِن كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلاَّ عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللّهُ وَمَا كَانَ اللّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللّهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُوفٌ رَّحِيمٌ (143)*

«شۇنىڭدەك (يەنى سىلەرنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلغاندەك) كىشىلەرگە (يەنى ئۆتكەنكى ئۈممەتلەرگە) شاھىت بولۇشۇڭلار ئۈچۈن ۋە پەيغەمبەرنىڭ سىلەرگە شاھىت بولۇشى ئۈچۈن، بىز سىلەرنى ياخشى (ئوتتۇرا ھال) ئۈممەت قىلدۇق» (بەقەر سۈرىسى 143ـ ئايەت)

قىسقى، ئىسراپخورلۇق، ئىنسانىيەت دۇنياسىنى ۋەيران قىلىپ تەرەققىيات ئالەمنى ھالاكەت گىردابىغا سۆرەپ كىرىدۇ.

2. چوڭچىلىق ۋە تەكەببۇرلۇق قىلماسلىق. ئىسلام دىنى ساغلام جەمئىيەتلەرگە نەفەقە قىلىشنى چاقىرىق قىلىدۇ. ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، بۇ ھەر بىر ئىنساننىڭ جەمئىيەتنى تەرەققى قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئۆتەشكە تېگىشلىك مۇقەددەس بۇرچىدۇر. ناۋادا نەفەقىگە چوڭچىلىق ۋە تەكەببۇرلۇق ئارىلاشسا، نەفەقە قىلغۇچى ئەرزىمەس بىرنەرسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. ئىسلام ئىقتىسادىدا مال مۈلۈك بىلەن ئەخلاق بىر بىرىگە چەمبەر چەس باغلانغان. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُبْطِلُواْ صَدَقَاتِكُم بِالْمَنِّ وَالأذَى كَالَّذِي يُنفِقُ مَالَهُ رِئَاء النَّاسِ وَلاَ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لاَّ يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُواْ وَاللّهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ (**264**)

« ئى مۆمىنلەر! پۇل مېلىنى كىشىلەرگە كۆرسىتىش ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغان، ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرمەيدىغان كىشى (نىڭ قىلغان ئەمەلىنى بىكار قىلىۋەتكىنىگە) ئوخشاش، بەرگەن سەدىقەڭلارنى مىننەت قىلىش ۋە ئەزىيەت يەتكۈزۈش بىلەن بىكار قىلىۋەتمەڭلار» (بەقەرە سۈرىسى 264 ـ ئايەت)

3. زۆرۈر بولغاندا، ئېھتىياج كۈچلۈك بولغان ئەھۋال ئاستىدا بېخىللىق قىلماسلىق ۋە كۈچىنىڭ يېتىشىچە نورمالنى ھالەتتە پۇل مال سەرپ قىلىش.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھەدىسلىرى بىلەن فۇقەھالارنىڭ ھېكمەتلىك سۆزلىرى توغرىلىق ئوبدان پىكىر يۈرگۈزگەن ئادەم بۇنى ئېنىق چۈشىنەلەيدۇ. بۇندىن باشقا يەنە پايدىسىز يەرلەرگەئارتۇقچە چىقىم قىلماسلىق.

جابىرنىڭ رىۋايىتىگە كۆرە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام (ئۆلۈكلەرگە) قەبرە قاتۇرۇشتىن مەنئى قىلغان. چۈنكى ئۇنداق قىلىش ئۇنىڭغا مەيلى ئۆلۈك ياكى تىرىكنىڭ ئېھتىياجى بولمىغانلىقتىن بىھۇدە ئاۋارىگەرچىلىكتۇر. زۆرۈر بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا تاملارغا گىلەم تارتىشمۇ ئانچە ياخشى ئىش ئەمەس. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر غازاتتا ئائىشىنىڭ بىر پارچە پالاسنى تامغا تارتىپ قويغانلىقىنى كۆرۈپ قاتتىق خاپا بولىدۇ-دە ئۇنى ئېلىپ پارچە پارچە قىلىۋېتىدۇ ۋە: "ئاللاھ بىزنى تاش توپىلارنى زىننەتلەشكە بۇيرۇمىغان "دەيدۇ. جەمئىيەتنىڭ ئىقتىسادقا ئېھتىياجى ئىنتايىن كۈچلۈك بولغان شارائىتتا، تاملارنى زىلچا گىلەملەر بىلەن بېزەيمىز دەپ ئارتۇقچە چىقىم قىلىشىمىز، ئىسلام دىنىدا ئەڭ يامان كۆرۈلىدىغان قىلمىشلاردۇر.

زۆرۈر بولغان نەفەقىنىڭ تۈرلىرى

(1) ئائىلىگە بېرىلىدىغان نەفەقە. ئاياللارنىڭ ئەرلىرىگە ئۆزلىرىنى بېغىشلىغانلىقى ۋە ئەرلىرىنىڭ ئۆيلىرىدە ئەرلىرىگە مەنئى زوق ئاتا قىلغانلىقى ئۈچۈن نەفەقە بېرىلىدۇ. ئەگەر

بۇنىڭدىن باش تارتسا، نەفەقە بېرىلمەيدۇ. بۇنىڭغا ئاساسەن، ئەرلىرىنىڭ ئۆيلىرىنى ئەرلىرىنىڭ رۇخسىتسىز ۋە سەۋەبسىز تەرك ئەتكەن، شۇنىڭدەك، ئەرلىرىنىڭ خاھىشىسىز ئىشلەيدىغان خىزمەتچى (كادىر) ئاياللارغا نەفەقە بېرىلمەيدۇ.

(2) يېقىن يۇرۇق، ئۇرۇق تۇغقانلارغا بېرىلىدىغان نەفەقە. يېقىن يۇرۇق، ئۇرۇق تۇغقانلار ئىككىگە بۆلۈنىدۇ. بىرىنچى: بىر تۇغقانلارغا ئوخشاش نەسەبداش ئۇرۇق تۇغقانلار. ئىككىنچى: ئايالىنىڭ ئانىسى (قېينئانىسى) ئايالىنىڭ ئوغلى قاتارلىقلارغا ئوخشاش بىرنەسەبتىن بولمىغان ئۇرۇق تۇغقانلار. بىرنەسەپتىن بولمىغان ئۇرۇق تۇغقانلارغا نەفەقە بېرىشكە بولمايدۇ. نەسەبداش ئۇرۇق تۇققانلارغا كەلسەك، ئۇلار ئىككى تۈركۈمگە بۆلۈنىدۇ. بىرىنچى تۈركۈمدىكىلەر، بىر بىرى بىلەن قەتئىي توي قىلىشقا بولمايدىغان ئۇرۇق تۇغقانلار (بىر تۇغقان قېرىنداشلار). ئىككىنچى تۈركۈمدىكىلەر، تاغىسىنىڭ قىزلىرىغا ئوخشاش قەتئىي توي قىلىشقا بولمايدىغان ئۇرۇق تۇغقانلار. ھەر ئىككى تۈركۈمدىكى ئۇرۇق تۇغقانلارغا تۆت مەزھەب نوقتىئىنەزىرى بويىچە پەقەت تۆۋەندىكى ئۈچ شەرت ئاستىدىلا نەفەقە بېرىشكە بولىدۇ.

1-نەفەقە قىلغۇچى چوقۇم تاپاۋىتى بار بولۇشى شەرت. 2- نەفەقە ئالغۇچى چوقۇم پېقىر بولۇشى شەرت. 3- نەفەقە قىلغۇچى فىقھى ھۆكۈمگە بىنائەن نەفەقە قىلىنغۇچى ۋاپات بولغان چاغدا مىراسخور بولۇشى شەرت.

(3)مەجبۇرى نەفەقە. مەجبۇرى نەفەقە بېرىش ئۈچۈن تۆۋەندىكى شەرتلەر ھازىرلىنىشى شەرت.

بىرىنچى شەرت: مەجبۇرى نەفەقە بەرگۈچى، مەجبۇرى نەفەقىنى ئايالى ۋە يۇقىرىدا بايان قىلىنغان شەرتلەر ئاستىدىكى ئورۇغ تۇغقانلارغا بەرمەيدۇ.

ئىككىنچى شەرت: پەۋقۇلئاددە ئەھۋال ئاستىدا مەجبۇرى نەفەقە بېرىلىدۇ. مەسلەن: ئۆزىدىن قاتتىق قورققان ياكى بىرەر ئەزاسىنىڭ كەمتۈك بوپ قېلىشتىن قورققان چاغدا ياكى ئالدىنى ئالغىلى بولمايدىغان بىرەر كېلىشمەسلىكنىڭ يۈز بېرىپ قېلىشتىن قورققان چاغدا.

ئۈچىنچى شەرت: نەفەقە قىلغۇچى ھاجىتىدىن تاشقىرى نەرسىلەرگە ئىگە بولۇشى لازىم.

تۆتىنچى شەرت: مەجبۇرى نەفەقە قىلغۇچى "نەفەقە قىلمەن "دەپ ئۆزىنى ۋەيران قىلماسلىقى لازىم.

نەفەقەنىڭ ئۆزىگە خاس پايدىلىرى

شۈبھىسىزكى، نەفەقەنىڭ مەبلەغكە ئايلىنىشى باشقا ئىقتىساد تۈزۈلمىلىرىدە بولمىغان ئىسلام دىنىنىڭ ئۆزىگە خاس خۇسۇسىيەتلىرىدىن بىرىدۇر. مەبلەغكە ئايلانغان نەفەقەنى سەرپ قىلغۇچىنىڭ چوقۇم ساپ نىيەتلىك ساغلام ئادەم بولىشى شەرت. يۇقىرىقى نەفەقەلەرنى ياخشى نىيەت بىلەن ياخشى يوللارغا سەرپ قىلغۇچى تۆۋەندىكىدەك نەتىجىلەرگە ئېرىشىدۇ.

1) كەڭلىگى ئاسمان زېمىنچىلىك كېلىدىغان جەننەت. ئالالھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَعَمِلُواْ الصَّالِحَاتِ وَأَخْبَتُواْ إِلَى رَبِّهِمْ أُوْلَئِكَ أَصْحَابُ الجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (23)

«شۈبھىسىزكى، ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار، پەرۋەردىگارىنىڭ ھوزۇرىدا ئاجىزلىق بىلدۈرگەنلەر، ئەنە شۇلار ئەھلى جەننەتتۇر. ئۇلار جەننەتتە مەڭگۈ قالغۇچىلاردۇر»

(ھۇد سۈرىسى 23 ـ ئايەت)

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُم مِّنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ (**58**)

« ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان كىشىلەرنى جەننەتنىڭ ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان ئالىي جايلىرىغا ئورۇنلاشتۇرىمىز. ئۇ يەرلەردە ئۇلار مەڭگۈ قالىدۇ. ياخشى ئەمەللەرنى قىلغۇچىلارغا بېرىلىدىغان مۇكاپات نېمە دېگەن ياخشى» (ئەنكەبۇت سۈرىسى 58 ـ ئايەت).

شۇ چاغدا نەفەقە قىلغۇچى قاتمۇ قات ياخشى نەتىجىلەرگە ئېرشىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

مَّثَلُ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِّئَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَن يَشَاء وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (**261**)

«ئاللاھنىڭ يولىدا پۇل مېلىنى سەرپ قىلغانلارنىڭ (سەرپ قىلغان نەرسىسى يەرگە تېرىلىپ) يەتتە باشاق چىقارغان، ھەر باشىقىدا 100 دان تۇتقان بىر دانغا ئوخشايدۇ. ئاللاھ خالىغان بەندىسىگە ھەسسىلەپ ساۋاب بېرىدۇ. ئاللاھنىڭ مەرھەمىتى (چەكلىك ئەمەس) كەڭدۇر (ئاللاھ مال سەرپ قىلغۇچىنىڭ نىيىتىنى بىلگۈچىدۇر » (بەقەرە سۈرىسى 261 ـ ئايەت).

2) سەرپ قىلغان نەفەقەنىڭ نەتىجىسىنى ئۇ دۇنيادىلا كۆرۈپلا قالماستىن، بەلكى يەنە بۇ دۇنيادىمۇ كۆرىدۇ، يەنە نەفەقە قىلىنغان مالدىن ھەسسىلەپ بەرىكەت قالىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ”سەدىقە بەرگەن مال ھەرگىز كەملەپ قالمايدۇ “دېگەنىدى. جۈملىدىن نەفەقە قىلغۇچىغا رىزىق ئۈيلىمىغان يەردىن سەلدەك ئاقىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ”رىزقىم كەڭ بولسۇن دېگەن ئادەم سىلە رەھىمنى ئۈزۈپ قويمىسۇن“دېگەن ۋە يەنە: ”سەن پۇل مېلىڭنى ياخشىلىق يوللىرىغا سەرپ قىلساڭ، ساڭىمۇ پۇل مېلىنى سەرپ قىلىدىغانلار چىقىدۇ “دېگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە: ”ھەركۈنى ئەتىگەن ئىككى پەرىشتە چۈشۈپ (ئى ئاللاھ!پۇل مېلىنى نەفەقە قىلغۇچىغا ھەسسىلەپ پۇل مال ئاتا قىلغىن) دەپ دۇئا قىلسا يەنە بىرى:(ئى ئاللاھ! بېخىللىق قىلغۇچىنىڭ پۇل مېلىنى يوق قىلغىن) دەپ دۇئا قىلىدۇ “دېگەن.

3)ھەر زامان نەفەقە قىلىپ تۇرغۇچى تۇرلۇك تۈمەن بالايى ئاپەتلەردىن ساقلىنىپ قالىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ”باشقا مۇسۇلمانلارنى كىيىم كېچەك بىلەن تەمىنلىگەن ئادەم ئاللاھنىڭ قوغدىنىش دائىرىسىدە بولىدۇ. دىگەن. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ”سەدىقە بېرىشكە ئالدىراڭلار. چۈنكى سەدىقە بېرىلگەن يەر بالا قازادىن ھەر زامان خالىي قالىدۇ “دېگەن.

4.سەدىقە

سەدىقە دېمەك، ئاللاھتىن ساۋاب ئۈمىد قىلىپ خالىسانە ھالدا (پۇل مېلىدىن) خەير ئېھسان قىلىش دېمەكتۇر. ئىسلامدا بۇ ئالاھىدە تەكىتلەنگەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ”سەدىقە قىلىشقا ئالدىراڭلا، چۈنكى سەدىقە بالا قازانى دەپئى قىلىدۇ. سەدىقە بەرگەن ئادەمنىڭ

مېلى ھېچقاچان كېمىيىپ قالمايدۇ، ئاللاھ ئەپۇ قىلغان كىشىنى ئەزىز قىلىدۇ، ئاللاھقا تەۋەزۇ(كەمتەرلىك) بىلەن ئىبادەت قىلغان كىشىنى مەرتىۋىلىك قىلىدۇ ."دېگەن.

سەدىقە قىلىشتا ، پۇل، يېمەك ـ ئىچمەك قاتارلىقلار بىلەن سەدىقە قىلىنىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "بىرەر خورما چاغلىق نەرسە بولسىمۇ سەدىقە قىلىپ، دوزاخ (ئوتىدىن)ساقلىنىڭلار."

پېقىر خۇشنىغا لازىمەتلىك (ئېھتىياجلىق) نەرسىلەرنى ئارىيەت بېرىپ تۇرۇشمۇ سەدىقە ھېسابلىنىدۇ. ئاللاھ مۆمىنلەرنىڭ باشقىلارنىڭ ئېھتىياجى چۈشكەن نەرسىلەرنى بەرمەستىن چىڭ تۇتۇۋالمايدىغانلىقى، ئۇلاردىن ھېچكىمگە زىيان زەخمەت يەتمەيدىغانلىقى، كاپىرلارنىڭ بۇ ھەقتە تولىمۇ بېخىل ئىكەنلىكى ھەققىدە توختىلىپ مۇنداق دېگەن:

فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ (4) الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ (5) الَّذِينَ هُمْ يُرَاؤُونَ (6) وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ (7)

« شۇنداق ناماز ئوقۇغۇچىلارغا ۋايكى، ئۇلار نامازنى غەپلەت بىلەن ئوقۇيدۇ. نامازنى رىيا بىلەن ئوقۇيدۇ. ئۇلار قولىقا بەرمەيدۇ.» (مائۇن سۈرىسى 4 ـ 7 ـ ئايەتلەر).

5) مەبلەغ سېلىش

ئىسلام قانۇنىنى تۇتقا قىلغان ئادەم، بۇيۇك بىر ئاساسقا ئىگە بولغان بولىدۇ. ئاللاھ ياراتقان نەرسىلەرنى ئىنسانلارنىڭ ئۇنۇملۇك ھالدا پايدىلىنالماي ھودۇقۇپ يۈرۈشلىرى، ئىنسانغا خاس خۇسۇسىيەت ئەمەس. مەلۇم بىر سەۋەب بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا ئىنسانلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى ۋە شەرت شارائىتىنى نابۇت قىلىۋېتىشى جائىز ئەمەس. مەلۇم زۆرۈرىيەت ۋە سەۋەبتىن بولسا جائىز. مەسىلەن، مەۋسۇملۇق ماللارنى ۋاقتى كەلمىگىچە تېرىقچىلىق قىلمىغانغا، توي قىلىش ئۈچۈن پۇل يىغقانغا، ھەر خىل قۇراللارنى ياساش ئۈچۈن كارخانىنى توختىتىپ قويغانغا ئوخشاش. ئاللاھ ئىشلەپچىقىرىش ئۈچۈن ياراتقان نەرسىلەرنى زۆرۈرىيەت يۈزىسىدىن توختىپ قويغاندا، توختىتىپ قويغان مەزگىلدە ئىشلەپچىقىرىشتىن ئىبارەت مەجبۇرىيەت ئۈنىڭدىن ساقىت قىلمىغانلىقتىن زاكاتقا ئوخشاش شۇ مەجبۇرىيەتنى ئادا قىلىش ۋاجىبتۇر. كىمكى زاكىتىنى ئايرىپ توي قىلىش ياكى ئۆي سېتىۋېلىش ئۈچۈن پۇل مال توپلىسا جائىز بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ : "ۋەيران بولمايدىغان مال، زاكىتى ئايرىلغان مالدۇر"دېگەن سۆزىگە ئاساسەن شۇنداق يەكۈن چىقاردۇق. ئەمما زۆرۈرىيەتسىز ۋە سەۋەبسىز ئىشلەپچىقىرىشنى بىكار قىلىش ئېغىر گۇناھتۇر. چۈنكى ئاللاھنىڭ مال مۈلكى ئىنسانلارنىڭ تەسەررۇپ قىلىشى ئۈچۈن يارىتىلغاندۇر. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم "زېمىنى بار ئادەم تېرىقچىلىق قىلسۇن، ياكى بىر تۇغقان قېرىندىشىغا بەرسۇن، ئەگەر بىرتۇغقان قېرىندىشى باش تارتسا زېمىننى چىڭ تۇتسۇن. زېمىنى بار ئادەم كۈچى يەتسە ئۆزى تېرىقچىلىق قىلىشى، كۈچى يەتمىسە بىر تۇغقان قېرىندىشىغا بېرىشى، قېرىندىشى بولمىسا، بىرەر مۇسۇلمانغا ئىئانە قىلىپ بېرىۋېتىشى، بىرەر مۇسۇلمان تاپالمىسا، ئۆز قولىدا چىڭ تۇتۇشى، ئەگەر زېمىنىنى قولىدا تۇتۇپ تۇرۇپ ئۇدا ئۈچ يىلغىچە پايدىلىنالمىسا، پايدىلىنالايدىغان (تېرىقچىلىق قىلالايدىغان) ھەر قانداق بىر ئادەمگە بېرىۋېتىشى شەرت. زېمىندىن پايدىلىنالماسلىق، زېمىندارنىڭ ئىگىسىگىلا ئىقتىسادى زىيان بولۇپ قالماستىن،

بەلكى ۋەتەنگىمۇ ئىنتايىن چوڭ زىيان زەخمەتتۇر. مۇزاربەت مەسىلىسىمۇ شۇنداق.مەسىلەن: بىر ئادەمنىڭ پۇل مېلى بولسا، ئۆزى پايدىلىنىش، ئۆزى پايدىلىنالمىسا، مەلۇم مىقداردا پايدا ئېلىش بەدىلىگە پۇل مېلى يوق ئادەملەرنىڭ مەنپەئەتلىنىشى ئۈچۈن باشقىلارغا بېرىشى شەرت. ئەگەر شۇنداق قىلالايدىغان ئادەمنى تاپالمىسا ئېھتىياجلىق ئادەملەرگە قەرز بېرىشى شەرت. بۇرۇن شۇنداقتى، ئەمما ھازىر بىرەر ئىسلام بانكىسى ياكى مەبلەغ سېلىش شىركەتلىرىدىن بىرەرسىگە پايدىلىنىش ئۈچۈن ئامانەت قويىلىدۇ. مانا بۇ، مەلۇم پايدا ئېلىش بەدىلىگە بېرىلىدىغان مۇزاربەت شىركىتى (ھەمكارلىق شىركىتى) نىڭ بىر تەركىبى قىسمى. ئىمام ئىبنى تەيمىيە مۇنداق دېگەن: "پۇل مال ھېچ قانداق بىر سەۋەب بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا بىر يەردە ھەرگىزمۇ توختىتىپ قويۇلماسلىقى شەرت. چۈنكى پۇل مالنى ئىشلەتمەي بىر يەردە توختىتىپ قويۇش، پۇل مالنى ئىسراپ قىلغانلىقتۇر. ئاللاھ ئىسراپچىلىقنى ھەرگىز ياقتۇرمايدۇ." ئۇ يەنە مۇنداق دېگەن: "كۆچمەس مۈلۈككە ئىگە بولغۇچىلار، كۆچمەس مۈلۈكنى ئۆزىمۇ پايدىلىنالماي، باشقىلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈنمۇ ئىجارىگە بەرمەي كېرەكسىز نەرسىگە ئايلاندۇرۇپ قويغۇچىلار ئەخمەق ئىسراپخورلاردىندۇر. ھاكىم مال مۈلۈكنىڭ زايا بولۇپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن، كۆچمەس مۈلۈكنى بۇ ئىسراپخورلارنىڭ پەقەت ئۆزى ئۈچۈنلا سەرپ قىلىشتىن مەنئى قىلىشى لازىم."

ئالتىنچى باپ. سودا ـ تىجارەتنىڭ يولغا قويۇلۇشى ۋە شەرتلىرى

سودا ـ سېتىق ئۇقۇمى ۋە يولغا قويۇلىشىنىڭ بايانى

سودا ـ سېتىق ئىستىلاھ جەھەتتىن بىر مال- مۈلۈكنى باشقا بىر مال ـ مۈلۈككە ئالماشتۇرۇش، دېگەنلىك بولىدۇ. مال ـ مۈلۈكلەرنى بىر ـ بىرى بىلەن ئالماشتۇرۇش سودا ـ سېتىقنىڭ ئاساسلىق پرىنسىپلىرىدىن بىرىدۇر. سودا ـ سېتىقتىكى بۇ ئالماشتۇرۇش، ساتقۇچى ۋە ئالغۇچىنىڭ قوللىرىدىكى ياكى ئۇ ئىككىسىنىڭ ۋەكىللىرىنىڭ قوللىرىدىكى ئالماشتۇرماقچى بولغان مال ـ مۈلۈككە ۋە ئۇلارنىڭ مەزكۇر مال ـ مۈلۈكلەرنى بىر ـ بىرى بىلەن ئالماشتۇرۇشقا رازى بولۇشلىرىغا باغلىقتۇر. بۇ ئالماشتۇرۇش بەزى ۋاقىتتا ئالدىم، ساتتىم دېگەنگە ئوخشاش سۆز ئارقىلىق بولىدۇ، بەزى ۋاقىتتا باھاسى ئېنىق يېزىپ قويۇلغان نەرسىنى ئالدىم، ساتتىم دەپ ئولتۇرماستىن ئۇنىڭ پۇلىنى بېرىپلا سېتىپ ئالغانغا ئوخشاش ھەرىكەت ئارقىلىق بولىدۇ.

سودا ـ سېتىق قۇرئان كەرىم، ھەدىس ۋە ئالىملارنىڭ بىرلىكى بىلەن يولغا قويۇلدى. ئاللاھ تائالاسودا ـ سېتىق قىلىشنى يولغا قويۇپ مۇنداق دېدى:

[الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لاَ يَقُومُونَ إِلاَّ كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُواْ إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَن جَاءهُ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِ فَانتَهَىَ فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُوْلَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (**275**)]

جازانە، ئۆسۈم يېگەن ئادەملەر (قىيامەت كۈنى گۆرلىرىدىن) جىن چېپىلىپ قالغان ساراڭ ئادەملەردەك قوپىدۇ. بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇلار الله ھارام قىلغان ئىشنى ھالال بىلىپ: «سودا ـ سېتىق، جازانىگە ئوخشاش (جازانە نېمىشقا ھارام بولىدۇ؟)» دېدى. الله سودا ـ سېتىقنى ھالال قىلدى، جازانىنى، (بەدەلسىز بولغانلىقى، شەخسكە ۋە جەمئىيەتكە زىيانلىق بولغانلىقى

ئۆچۈن) هارام قىلدى. كىمكى پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن ۋەز ـ نەسىھەت كەلگەندىن كېيىن (يەنى جازانە مەنئى قىلىنغاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن) يانسا، بۇرۇن ئالغىنى ئۆزىنىڭ بولىدۇ، ئۇنىڭ ئىشى اللهقا تاپشۇرۇلىدۇ (يەنى الله خالىسا ئۇنى كەچۈرىدۇ، خالىسا جازالايدۇ). قايتا جازانە قىلغانلار ئەھلى دوزاخ بولۇپ، دوزاختا مەڭگۈ قالىدۇ. [سۈرە بەقەرە ـ 275]

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن بۇ ھەقتە كەلگەن ھەدىسلەرمۇ كۆپتۇر.

4595/2754 ـ قَيْسُ بْنُ أَبِي غَرَزَةَ: كُنَّا فِي عَهْدِ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نُسَمَّى قبل أن يهاجر السَّمَاسِرَةَ فَمَرَّ بِنَا يومًا بالمدينة فَسَمَّانَا بِاسْمٍ هُوَ أَحْسَنُ، فَقَالَ: ((يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ إِنَّ الْبَيْعَ يَحْضُرُهُ اللَّغْوُ وَالْحَلِفُ))* أبو داود (3326)، الترمذي (1208)، النسائي 247/7، ابن ماجة (2145)

4595/2754 ـ قەيس ئىبنى ئەبۇ غەرەزە مۇنداق دەيدۇ: بىز پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ زامانىدا ”بېدىكلەر“ دەپ ئاتىلاتتۇق، بىر كۈنى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يېنىمىزغا كېلىپ، بىزنى ئۇنىڭدىنمۇ چىرايلىقراق بىر ئىسىم بىلەن ئاتاپ تۇرۇپ: ئەي تىجارەت ئەھلى! تىجارەت دېگەندە قۇرۇق گەپ، بىھۇدە قەسەم قىلىشلار بولۇپ تۇرىدۇ، شۇڭا پات ـ پات سەدىقە بېرىپ تۇرۇڭلار ! دېدى. (ئەبۇ داۋۇد: 3326، نەسائى: 3798)

4599/2756 ـ جَابِرُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: ((رَحِمَ الله رَجُلاً سَمْحًا إِذَا بَاعَ وَإِذَا اشْتَرَى وَإِذَا اقْتَضَى))* البخاري (2076)

4599/2756 ـ جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله تائالا بىر نەرسە ساتقان، سېتىۋالغان ۋە (تۆلەشكە تېگىشلىك) قەرزىنى ئادا قىلغاندا كەڭ قورساق بولغان ئادەمگە رەھمەت قىلسۇن! (بۇخارى: 2076)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر بولۇپ كەلگەن ۋاقىتتا كىشىلەر سودا ـ سېتىق قىلاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر بولۇپ كەلگەندىن كېيىن ئۇلار داۋاملاشتۇرۇپ قىلىۋاتقان سودا ـ سېتىقلىرىنى ئىنكار قىلماستىن ئۇنى ئېتىراپ قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام داۋاملىشىۋاتقان بىر ئىشنى ئىنكار قىلماي ئېتىراپ قىلسا، بۇ ئىش سۈننەت بولۇپ قالىدۇ، ھەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆزىمۇ سودا ــ سېتىق بىلەن شۇغۇللانغان. بارلىق مۇسۇلمانلار سودا ـ سېتىق قىلىشنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكىگە بىرلىككە كەلگەن.

سودا ـ سېتىقنىڭ ھۆكمى ۋە ھېكمىتى

سودا ـ سېتىقنىڭ ھۆكمى بولسا، سودا ـ سېتىق ئارقىلىق ئالغۇچى سېتىپ ئالغان نەرسىگە ۋە ساتقۇچى پۇلغا ئىگە بولۇشنى لازىم قىلىدۇ. يەنى بۇ، ساتقۇچىنىڭ ۋە سېتىپ ئالغۇچىنىڭ ھەر بىرى ئۆزىنىڭ ئەسلىدە قولىدا بار نەرسىنىڭ بەدىلى ئارقىلىق قولىغا كەلگەن نەرسىگە ئىگە بولۇش، دېمەكتۇر. ئۇ نەرسىگە ئىگە بولغانلىق دېمەك، شەرىئەت ئۇنى ئىشلىتىشكە رۇخسەت بېرىدۇ، دېگەنلىك بولىدۇ.

ئىسلام دىنىنىڭ سودا ـ سېتىقنى يولغا قويۇشتىكى ھېكمىتى بولسا، كىشىلەرنىڭ مەنپەئەتىنى كۆزدە تۇتۇش ۋە ئۇلارنىڭ ھايات نىزامىنىڭ داۋاملىشىشى ئۈچۈندۇر. چۈنكى، ئاللاھ تائالا ئالەمنى كامىل بىر نىزام ئۈستىدە ياراتتى. ئۇنىڭ ئۈستىدىكى ھايات نىزامىنى

مۇستەھكەم بېكىتتى كىشىلەر ئارىسىدا سودا ـ سېتىق ۋە ئېلىم- بېرىم بولماي بۇ نىزامنىڭ داۋاملىشىشى مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى، بىر ئادەم ئۆزىنىڭ بارلىق ئېھتىياجلىرىنى يالغۇز ئۆزىلا ھەل قىلىپ كېتەلمەيدۇ.

سودا ـ سېتىق كىشىلەرنىڭ مەنپەئەتىنى كۆزدە تۇتۇش ئۈچۈن يولغا قويۇلغان بولسىمۇ، لېكىن بەزى ھالەتتە سودا ـ سېتىق قىلىش مەكرۇھتۇر. مەسىلەن: جۈمە كۈنى جۈمە نامىزىغا ئەزان ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن سودا ـ سېتىق قىلىش مەكرۇھتۇر. بەزى ھالەتتە سودا ـ سېتىق قىلىش ھارام بولىدۇ. مەسىلەن: ھاراق ۋە زەھەرلىك چېكىملەرنى سېتىش ھارامدۇر. بەزى ھالەتتە سودا ـ سېتىق قىلىش پەرزدۇر مەسىلەن: بىر نەرسىگە ئېھتىياجى چۈشۈپ قالغان ئادەمگە ئۇ نەرسىنى سېتىپ بەرگەنگە ئوخشاش بەزى ھالەتتە سودا ـ سېتىق قىلىش رۇخسەتتۇر مەسىلەن: مەزكۇر ھالەتلەردىن باشقا ھالەتتە سودا ـ سېتىق قىلىش رۇخسەتتۇر.

سودا ـ سېتىق مۇئامىلىسى، مۇئامىلىلەر ئىچىدە ئەڭ كۆپ قىلىنىدىغان ۋە كىشىلەر ئارىسىدا ئەڭ كەڭ تارالغان مۇئامىلىدۇر. ئۇ، تىجارەت ۋە جەمىيەتكە ئالاقىدار ھاياتنىڭ ئاساسىدۇر. ھەتتا تىجارەتنىڭ يوللىرى خىلمۇ خىلغا بۆلۈنۈپ تىجارەتنىڭ مەيدانى كەڭ ئېچىلىشتىن بۇرۇنمۇ سودا ـ سېتىق مۇئامىلىسى ئىنسان مەدەنىيىتىنىڭ تەرەققىي قىلىش يولىدىكى ئەڭ ئاساسلىق ئامىل بولغان. سودا ـ سېتىق مۇئامىلىسى پۈتۈن مۇئامىلەرنىڭ بېشىدا كېلىدۇ. مۇئامىلە ھەققىدە تۈزۈلگەن ئومۇمىي قائىدىلەرنىڭ كۆپىنچىسى سودا ـ سېتىق مۇئامىلىسى ھەققىدىدۇر. ئىسلام فىقھىسىدە سودا ـ سېتىق مۇئامىلىسىنىڭ ھۆكۈملىرىنىڭ ئايرىم بىر ئورنى بولۇپ، بۇ ھۆكۈملەر باشقا مۇئامىلە نەزەرىيەسىنىڭ ئومۇمىي ھۆكۈملىرىنىڭ باش مەنبەسىدۇر.

سودا ـ سېتىقنىڭ شەرتلىرى

سودا ـ سېتىقنىڭ شەرتلىرى مۇنداق بىر نەچچە تۈرلۈك بولىدۇ.

1ـسودا ـ سېتىق قىلىدىغان ئادەمنىڭ ئۆزىدە تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەر.

ئۇ شەرتلەر بولسا، سودا ـ سېتىق قىلىدىغان ئادەمنىڭ ئەقلى ھۇشى جايىدا، ياخشى يامانىنى ئايرىيالايدىغان ۋە سودىغا ئۆزىنىڭ رازى بولغانلىقىنى ئىپادىلىيەلەيدىغان ئادەم بولۇشىدۇر. ئاللاھ تائالابۇ ھەقتە مۇنداق دېدى:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَأْكُلُواْ أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلاَّ أَن تَكُونَ تِجَارَةً عَن تَرَاضٍ مِّنكُمْ وَلاَ تَقْتُلُواْ أَنفُسَكُمْ إِنَّ اللّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا (**29**)]

ئى مۆئمىنلەر! بىر ـ بىرىڭلارنىڭ ماللىرىنى (ئوغرىلىق، خىيانەت قىلىش، بۇلاش، جازانخورلۇق، قىمار ئويناش قاتارلىق) ناھەق يول بىلەن يەۋالماڭلار، ئىككى تەرەپ رازى بولۇشۇپ قىلىشقان سودا ـ سېتىق ئارقىلىق ئېرىشىلگەن نەرسە بۇنىڭدىن مۇستەسنا. سىلەر ئۆزۈڭلارنى (يەنى بىر ـ بىرىڭلارنى) ئۆلتۈرمەڭلار، اللہ ھەقىقەتەن سىلەرگە ناھايىتى مېھرىباندۇر. [سۈرە نىسا ـ29]

2ـ سېتىلىدىغان نەرسىلەردە تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەر. ئۇ شەرتلەر بولسا، ئۇ نەرسىنىڭ شەرئەتتە ئېتىبارى بار مال ـ مۈلۈك بولۇشىدۇر ۋە سېتىپ ئالغۇچىغا تاپشۇرۇپ بېرەلەيدىغان ھالەتتە بولۇشىدۇر. يەنى قولىدا بار بولغان نەرسە بولۇشىدۇر.

3- سودا ـ سېتىق قىلىش ئۈچۈن قوللىنىدىغان سۆزلەردە تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەر. بۇ شەرتلەر بولسا، ئۇ سۆزلەرنىڭ مەسىلەن: ساتقۇچىنىڭ «ساتتىم» دېگىنىگە ۋە ئالغۇچىنىڭ «ئالدىم» دېگىنىگە ئوخشاش ئۆتكەن زامانىنى ئىپادىلەپ بېرىدىغان شەكىلدە بولۇشىدۇر.

سودا ـ سېتىقنىڭ توغرا بولۇشى ئۈچۈن زۆرۈرى شەرتلەر

1. سودا ـ سېتىقنىڭ چۈشىشى يەنى ئۇنىڭ سودا ـ سېتىق بولۇپ ئېتىبارغا ئېلىنىشى ئۈچۈن كېرەك. بولىدىغان شەرتلەر.

2. سودا ـ سېتىقنىڭ كۈچكە ئىگە بولۇشى ئۈچۈن كېرەك بولىدىغان شەرتلەر.

3. سودا ـ سېتىقنىڭ توغرابولۇشى ئۈچۈن كېرەك بولىدىغان شەرتلەر.

4. سودا ـ سېتىقنىڭ تاماملىنىشى ئۈچۈن كېرەك بولىدىغان شەرتلەر.

سودا ـ سېتىقنىڭ چۈشۈشى ئۈچۈن كېرەك بولىدىغان شەرتلەر

1. سودا ـ سېتىق قىلغۇچىلاردا تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەر.

2. سودا ـ سېتىقنىڭ ئۆزىدە تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەر.

3. سودا ـ سېتىق قىلىنغان يەردە تېپىلىش تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەر.

4. سېتىلىدىغان نەرسىدە تېپىلىشى لازىم بولغان شەرتلەر.

سودا ـ سېتىق قىلغۇچىلاردا تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەر

●سودا ـ سېتىق قىلغۇچى كىشى ئەقلى هۇشى جايىدا ئادەم بولۇشى لازىم. شۇڭا ئېلىشىپ قالغان ئادەمنىڭ ۋە پايدا زىيانىنى ئايرىيالمايدىغان كىچىك بالىنىڭ قىلغان سودىللىرى ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ.

●سودا ـ سېتىق قىلغۇچىلار، بىرى ساتقۇچى ۋە بىرى ئالغۇچى بولۇپ ئىككى كىشىدىن تەركىب تېپىشى لازىم. شۇڭا هەم ساتقۇچى هەم ئالغۇچى كىشى تەرىپىدىن ۋەكىللىككە تەيىن قىلىنغان ۋە سودىنى ئىككى كىشىنىڭ نامىدىن قىلغان بىر ۋەكىل ئادەمنىڭ قىلغان سودىسى ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ. بۇنىڭدىن دادا، دادىنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى ئورۇنلاشقا تالالانغان ئادەم، قازى، ساتقۇچى ۋە ئالغۇچى تەرىپىدىن ئەلچىلىككە تەيىنلەنگەن ئادەملەر مۇستەسنادۇر.

سودا ـ سېتىقنىڭ ئۆزىدە تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەر

●ساتتىم دېگەن سۆز بىلەن ئالدىم دېگەن سۆزنىڭ ئوخشاش شەكىلدە بولۇشى ۋە ساتقۇچى ۋە ئالغۇچىلارنىڭ ئېغىزلىرىدىن چىقىشى لازىم.

●سودا ـ سېتىقتا قوللىنىدىغان سۆزلەرنىڭ بىز يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكۈنىمىزدەك ئۆتكەن زامانىنى ئىپادىلەپ بېرىدىغان سۆزلەردىن بولۇشى شەرت.

●ساتتىم دېگەن سۆز بىلەن ئالدىم دېگەن سۆزنىڭ بىر ئورۇندا بولۇشى لازىم.

●سېتىلماقچى بولغان نەرسە، ۋۇجۇتتا بار بولغان نەرسە بولۇش شەرت. شۇڭا تېخى دۇنياغا كەلمىگەن هايۋانلارنى سېتىش ياكى ئانىسىنىڭ قورسۇقىدىكى تېخى تۇغۇلمىغان هايۋانغا ئوخشاش نەرسىلەرنى ستىش توغرا ئەمەس.

● سېتىلماقچى بولغان نەرسە، مال دەپ ئېتىبارغا ئېلىنىدىغان نەرسە بولۇش شەرت.

●سېتىلماقچى بولغان نەرسە، شەرىئەتتە ئېتىبارغا ئېلىنىدىغان نەرسە بولۇش شەرت.

●سېتىلماقچى بولغان نەرسىنىڭ بىر ئادەمنىڭ ئىلكىدىكى نەرسە بولۇشى شەرت.

● ئەگەر ساتقۇچى، سېتىلماقچى بولغان نەرسىنى ئۆز نامىدىن ساتماقچى بولسا، ئۇ نەرسە ئۇنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىكى نەرسە بولۇشى شەرت.

●سېتىلماقچى بولغان نەرسە، سودا تاماملانغاندىن كېيىن ئالغۇچىغا تاپشۇرۇپ بېرىلىشكە مۇمكىن بولغان نەرسە بولۇش شەرت.

سودا ـ سېتىقنىڭ كۈچكە ئىگە بولۇشى ئۈچۈن كېرەك بولىدىغان شەرتلەر

ساتقۇچىنىڭ ساتماقچى بولغان نەرسىدە ئىگىدارچىلىق هوقۇقى بولۇشى لازىم. بۇ هوقۇق ئۇ نەرسىنىڭ ئىگىسىنىڭ تەيىنلىشى بىلەن بولىدۇ. كىشىلەرگە بۇ هوقۇقنى شەرىئەت بەرگەندۇر. بىر نەرسىنى گۆرۈگە ئالغان ئادەم ئۇ نەرسىنى ساتسا، بۇ سودا ـ سېتىق كۈچكە ئىگە بولمايدۇ. شۇنىڭدەك يەنە بىر نەرسىنى ئىجارىگە ئالغان ئادەم ئۇنى ساتسا، ئۇ سودا ـ سېتىقمۇ كۈچكە ئىگە بولمايدۇ.

سودا ـ سېتىقنىڭ توغرا بولۇشى ئۈچۈن كېرەك بولىدىغان شەرتلەر

● بىز يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكەن سودا ـ سېتىقنىڭ چۈشۈشى سودا ـ سېتىق بولۇپ ئېتىبارغا ئېلىنىشى ۋە كۈچكە ئىگە بولۇشى ئۈچۈن كېرەك بولىدىغان شەرتلەرمۇ بۇ شەرتلەرنىڭ ئىچىگە كىرىدۇ. چۈنكى، شەرتلىرى توشمىغانلىق سەۋەبى بىلەن چۈشمىگەن سودا ـ سېتىق توغرا بولمايدۇ.

● مەن بۇ نەرسىنى پالانى ۋاقىتقىچە ئالىمەن، دېگەنگە ئوخشاش ۋاقىت بەلگىلەپ قويماسلىق كېرەك..

● سېتىلماقچى بولغان نەرسىنىڭ نېمە نەرسە ئىكەنلىكى مەلۇم بولۇشى لازىم.

● هەتتا ساتقۇچى بىلەن سېتىپ ئالغۇچى تالاش تارتىشقا كىرىپ قالماسلىقى ئۈچۈن سېتىلماقچى بولغان نەرسىنىڭ باهاسى ئېنىق بولۇشى لازىم.

● سودا ـ سېتىقنىڭ شەرىئەتكە ئويغۇن كەلمەيدىغان شەرتلەردىن خالىي بولۇشى لازىم.

● ئىككى تەرەپنىڭ رازىلىقى بولۇشى ۋە ئالغان نەرسىنىڭ بىر پايدىسى بار نەرسە بولۇشى لازىم.

خۇسۇسىي شەرتلەر

●پۇلى نېسى بولغان سودىدا پۇلنى تاپشۇرىدىغان ۋاقىت ئېنىق توختىتىلىشى لازىم.

●قوي كالىغا ئوخشاش ئۇ يەردىن بۇ يەرگە يۆتكىگىلى بولىدىغان نەرسىنى ساتقان ۋاقىتتا ئۇ نەرسىنى سېتىۋالغۇچى قولغا تاپشۇرۇپ ئېلىشى لازىم.

●سودا ـ سېتىقتا سېتىلغان نەرسىنىڭ بەدىلى ئۈچۈن بېرىلىدىغان پۇلنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكى ئېنىق دېيىلىشى لازىم.

●جازانە ماللىرى هېسابلىنىدىغان بوغداي، قۇناق، ئالتۇن ۋە كۈمۈشكە ئوخشاش نەرسىلەرنى بىر ـ بىرى بىلەن ئالماشتۇرغاندا، هەر ئىككىسى ئوخشاش مىقداردا بولۇش لازىم.

●نېسىنى نەقكە سېتىش سودىسىدا، ئۇنىڭ پۈتۈن شەرتلىرى تېپىلىش لازىم.

●بىر دۆلەتنىڭ پۇلىنى باشقا دۆلەتنىڭ پۇلىغا ئالماشتۇرغاندا، هەر ئىككى تەرەپ پۇلنى ئالماشتۇرغان يەردىن ئايرىلىشتىن بۇرۇن پۇلنى قوللىرىغا تاپشۇرۇپ ئېلىش لازىم.

●بىر نەرسىنى پايدا ئېلىپ سېتىپ بېرىش سودىسى، ياكى ئۇنى ئىز پۇلىغا بېرىش سودىسى ياكى ئىز پۇلىدىن ئەرزان بېرىش سودىسى بىلەن ساتقاندا، ياكى ئۇنىڭغا بىر كىشىنى

شېرىك قىلغاندا، ئۇ نەرسىنى سېتىپ ئالغۇچى ياكى ئۇنىڭغا شېرىك بولغۇچى ئۇ نەرسىنىڭ ئەسلىدىكى باھاسىنى بىلىشى لازىم.

سودا ـ سېتىقنىڭ تۈرلىرىنىڭ بايانى

سودا ـ سېتىق مۇنداق نەچچە تۈرلۈك بولىدۇ.

●گۈرۈچنى بۇغدايغا ساتقانغا ئوخشاش بىر نەرسىنى يەنە بىر نەرسىگە سېتىش. بۇ نەرسىنى يەنە بىر نەرسىگە ئالماشتۇرۇش دەپ ئۆتۈلىدۇ. بۇ سودا ـ سېتىقتا ھەر بىر نەرسە، ھەم سېتىلىدىغان نەرسە، ھەم پۇل ھىساپلىنىدۇ.

●نەرسە كېرەكلەرنى پۇلغا سېتىش. بۇ سودا ـ سېتىق قىلىش دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ كىشىلەر ئارىسىدا ئەڭ ئومۇملاشقان سودا ـ سېتىقتۇر.

●بىر دۆلەتنىڭ پۇلىنى يەنە بىر دۆلەتنىڭ پۇلىغا سېتىش ياكى كۈمۈشنى ئالتۇنغا سېتىش بۇ پۇلنى پۇلغا ئالماشتۇرۇش دەپ ئۆتۈلىدۇ.

●بۇغداينى خامانىنى ئالغاندىن كېيىن بېرىشكە پۈتۈشۈپ، ئەتىياز ۋاقتىدا بۇغداي ساتقانغا ئوخشاش، ساتقان ۋاقتىدا يوق نەرسىنى نەق پۇلغا سېتىش. بۇ نېسىنى نەققە سېتىش سودىسى دەپ ئاتىلىدۇ.

●سودىلىشىپ قىلىنغان سودا ــ سېتىق. بۇنىڭدىن بىر نەرسىنى ئۇنى سېتىپ ئالغۇچى بىلەن سودىدا كېلىشكەن پۇلغا سېتىش، كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

●پايدا ئېلىپ سېتىش. بۇنىڭدىن مەن بۇنى مۇنچە پۇلغا ئالدىم، مۇنچە پۇل پايدا بەرسەڭ ساتىمەن، دەپ قىلىشقان سودا ـ سېتىق كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

●ئىز پۇلغا سېتىش. بۇنىڭدىن بىر نەرسىنى ئالغان پۇلغا سېتىش، كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

●زىيىنىغا سېتىش.

مانا بۇ، سودا ـ سېتىقنىڭ تۈرلىرىدۇر. بىر قىسىم ئالىملار«سودا ــ سېتىقنىڭ تۈرلىرى يىگىرمە ياكى ئۇنىڭدىن كۆپتۇر» دەيدۇ.

بىر نەرسىنى نېسىغا سېتىشنىڭ بايانى

بىر نەرسىنى نەق پۇلغا سېتىش توغرىدۇر. شۇنىڭدەك ئۇنى ئەگەر پۇلنى تاپشۇرۇدىغان ۋاقىت ئېنىق بولسا، نېسىگە سېتىشمۇ توغرىدۇر. بىر نەرسىنى نېسىغا ئەمەس نەق پۇلغا سېتىش سودا ـ سېتىقنىڭ ئەسلى ماھىيىتىدۇر. ئەسلىدە سېتىپ ئالغان نەرسىنىڭ پۇلنى شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە بېرىش سودا ـ سېتىقنىڭ تەلەپىدۇر. پۇلنى بىر مۇددەتتىن كېيىن بېرىشكە پۈتۈشۈپ قىلىشقان سودا ـ سېتىق مەلۇم شەرتنى شەرت قىلمىغان ئەھۋالدا توغرا بولمايدۇ. پۇلنى بىر مۇددەتتىن كېيىن بېرىشكە پۈتۈشۈپ قىلىشقان سودا ـ سېتىقنىڭ توغرا بولۇشى ئۈچۈن كېرەك بولىدىغان شەرت، پۇلنى تاپشۇرۇشقا پۈتۈشكەن ۋاقىت ھەر ئىككى تەرەپكە ئېنىق بولۇش لازىم. ئەگەر ئۇنداق بولمىسا، ئىككى تەرەپنىڭ ئارىسىدا تالاش تارتىشش يۈز بېرىپ قالىدۇ.

پۇلى نېسى بولغان سودا ـ سېتىقنىڭ توغرا بولۇشى ئۈچۈن پۇلنى تاپشۇرۇشقا پۈتۈشكەن ۋاقىتنى ساتقۇچى ۋە سېتىپ ئالغۇچى ھەر ئىككى ئادەمنىڭ ئېنىق بىلىشى شەرت. شۇڭا پۇلنى تاپشۇرۇشقا پۈتۈشكەن ۋاقىتنى ھەر ئىككى تەرەپ ئېنىق بىلمىسە، پۇلنى بىر مۇددەتتىن كېيىن بېرىشكە پۈتۈشۈپ قىلىشقان بۇ سودا ـ سېتىق توغرا بولمايدۇ.

پۇلنى تاپشۇرۇشقا توختىتىلغان مۇددەت سېتىپ ئالغۇچىنىڭ ئۆلۈپ كېتىشى بىلەن بىكار بولۇپ كېتىدۇ. چۈنكى مۇددەت توختىتىشتىن پايدىلىنىدىغان تەرەپ سېتىپ ئالغۇچى ئىدى. ئەگەر ئۆلۈپ كەتكەن كىشى ساتقۇچى بولسا، ئۇنىڭ ئۆلۈپ كېتىشى بىلەن مۇددەت بىكار بولۇپ كەتمەيدۇ.

قەرزنى سېتىشنىڭ ھۆكمى

قەرزنى پەقەت قەرزدار ئادەمگىلا سېتىپ بېرىش توغرا بولىدۇ. ئەگەر بىر ئادەمنىڭ مەسىلەن: بىر يەردىن ئايلىق ئالىدىغان 100 سوم پۇلى بار بولغان، پۇلنى ئالىدىغان ۋاقىت كېلىشتىن بۇرۇن ئۇ ئادەم پۇلغا جىددى ئېھتىياج بولۇپ قالغان، ئاندىن ئۇنىڭغا بىر كىشى سېنىڭ ئۇ يەردىن ئالىدىغان 100 سوم پۇلىڭنى مەن 80 سومغا سېتىۋالاي دەپ سېتىۋالغان بولسا، بۇ قەرزنى نەخ پۇلغا سېتىۋېلىش ھېسابلانغانلىقى ئۈچۈن بۇ سودا ـ سېتىقنىڭ توغرا بولۇش ياكى بولماسلىقى ھەققىدە ئالىملار ئىختىلاپ قىلىشىپ قالدى. توغرا دەپ قارالغان قاراشقا ئاساسەن، ئۇ سودا ـ سېتىق توغرا ئەمەس. چۈنكى، قەرزنى قەرزداردىن باشقا ئادەمگە سېتىپ بېرىش توغرا ئەمەس. ئەمما قەرزنى قەرزدارغا سېتىپ بېرىش، ياكى ئۇنىڭغا سوۋغا قىلىۋېتىش توغرىدۇر. بۇ قەرزنى تېز بېرىشنىڭ بەدىلىگە قەرزنىڭ بىر قىسمىنى كەچۈرۈۋېتىشنىڭ توغرا بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. بۇ تىجارەتچىلەر ئارىلىرىدا قىلىپ كەلگەن ئىشلاردىندۇر. تىجارەتچىلەر، قەرزدار ئۇستىدىكى قەرزنى تېز بېرىش شەرتى بىلەن ئۇنىڭدىن قەرزنىڭ بىر قىسمىنى كەچۈرۈۋېتەتتى.

ماددىي نەرسىلەرگە باغلىق بولغان ھەق ھوقۇقلارنى سېتىشنىڭ ھۆكمى

كىشىلەر ئارىسىدا قىممىتى بار جىسمىلىق ھەر قانداق ماددىي بىرەر نەرسىگە باغلىق بولغان ھەر قانداق ھەق ھوقۇق مال ھېسابلىنىدۇ. ئۇنى سېتىشمۇ خۇددى جىسمىلىق ھەر قانداق بىر ماددىي نەرسىنى سېتىش توغرا بولغىنىدەك توغرا بولىدۇ.

1. ھەق كەلگۈسىدە تېپىلىدىغان ھەق ئەمەس، شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە بار بولغان ھەق بولۇشى لازىم.

2. ھەق، ئۆز ئىگىسىگە ئۇنىڭغا كېلىدىغان زىيانىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئىشنىڭ بېشىدىن باشلاپ شەرىئەتنىڭ شۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن بېرىلگەن ھەق بولۇشى لازىم.

3. ھەق، بىر ئادەمنىڭ زىممىسىدىن يەنە بىر ئادەمنىڭ زىممىسىگە يۆتكىلىدىغان ھەق بولۇشى لازىم.

4. ھەق، مىقدارى ۋە سۈپىتى ئېنىق بولۇشى لازىم. شۇنىڭدەك ھەقنىڭ باشقىلارنى ئالداشقا ئېلىپ بارىدىغان دەرىجىدە نامەلۇم ھەق بولماسلىقى كېرەك.

5. ھەق، تىجارەتچىلەر ۋە كىشىلەرنىڭ ئۆرپ ئادەتلىرىدە ماددىي نەرسىلەرگە ۋە ماللارغا مۇئامىلە قىلىنغىنىدەك مۇئامىلە قىلىنىدىغان ھەق بولۇشى لازىم.

توغرا بولمىغان سودا ـ سېتىق ۋە شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىقنىڭ بايانى

بىز يۇقىرىدا سودا ـ سېتىقنىڭ بىر نەچچە شەرتلىرىنى بايان قىلىپ ئۆتتۇق. ئەگەر سودا ـ سېتىقتا مەزكۇر شەرتلەرنىڭ بىرەرسى تېپىلماي كەم قالسا، ئۇ سودا ـ سېتىق ھەنەفىي

مەزھەپىدىكى ئالىملارنىڭ كۆز قارىشى بويىچە، يا توغرا بولمىغان سودا ــ سېتىق، ياكى شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق ھېسابلىنىدۇ.

ھەنەفىي مەزھەپىدىكى ئالىملارنىڭ كۆز قارىشى بويىچە، توغرا بولمىغان سودا ـ سېتىق، ماھىيەتتە ۋە سۈپەتتە توغرا بولمىغان سودا ــ سېتىقتۇر. ئەمما شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق بولسا، ماھىيەتتە توغرا، لېكىن سۈپەتتە توغرا بولمىغان سودا ـ سېتىقتۇر.

ئۇنداق ئىكەن شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق توغرا بولمىغان سودا ـ سېتىققا قارىغاندا ئاممىباپتۇر. چۈنكى، توغرا بولمىغان سودا ـ سېتىقنى شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق، دەپ ئاتاشقا بولىدۇ. ئەمما شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىقنى توغرا بولمىغان سودا ـ سېتىق، دەپ ئاتاشقا بولمايدۇ. سودا ـ سېتىقنىڭ مۇھىم بولغان ئاساسىغا ۋە ماھىيىتىگە دەخلى يەتكۈزگەن ھەر قانداق نەرسە، ئۇ سودا ـ سېتىقنى توغرا قىلمايدىغان ئامىل ھېسابلىنىدۇ. سودا ـ سېتىقنىڭ مۇھىم بولغان ئاساسىغا ۋە ماھىيىتىگە ئەمەس، ئۇنىڭ سۈپىتىگە دەخلى يەتكۈزگەن ھەر قانداق نەرسە، ئۇ سودا ـ سېتىقنى شەرتىگە توشقۇزمايدىغان ئامىل ھېسابلىنىدۇ. مەسىلەن: تاپىنى ياكى قاننى، ياكى ھۆر ئادەمنى سېتىش شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق ئەمەس، بارلىق ئالىملارنىڭ بىردەك قارىشى بويىچە توغرا بولمىغان سودا ـ سېتىق ھېسابلىنىدۇ. كۆپ ساندىكى ئالىملار «تاپىنى، ھاراقنى ۋە توڭگۇزنى سېتىشنىڭ توغرا بولماسلىقىدىكى سەۋەب ئۇلارنىڭ پاسكىنا نەرسە بولغانلىقىدۇر» دەيدۇ.

4609/2763 ـ جَابِرُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: سَمِعَت النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ عَامَ الْفَتْحِ بِمَكَّةَ ((إِنَّ الله حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ وَالْمَيْتَةِ وَالْخِنْزِيرِ وَالأَصْنَامِ)). فَقِيلَ: يَا رَسُولَ الله أَرَأَيْتَ شُحُومَ الْمَيْتَةِ؟ فَإِنَّهَا يُطْلَى بِهَا السُّفُنُ وَيُدْهَنُ بِهَا الْجُلُودُ وَيَسْتَصْبِحُ بِهَا النَّاسُ. فَقَالَ: ((هُوَ حَرَامٌ، قَاتَلَ الله الْيَهُودَ، إِنَّ الله لَمَّا حَرَّمَ عَلَيْهِمْ شُحُومَهَا أَجْمَلُوهُ ثُمَّ بَاعُوهُ فَأَكَلُوا ثَمَنَهُ)) البخاري (2236)، مسلم (1581).

4609/2763 ـ جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككە پەتھ قىلىنغان يىلى (مەككىدە): شۈبھىسىزكى، الله ۋە اللەنىڭ پەيغەمبىرى ھاراق، تاپ (ئۆزى ئۆلۈپ قالغان مالنىڭ) گۆشى، چوشقا ۋە بۇت سېتىشنى ھارام قىلدى، دېدى. بىر كىشى: ئى رەسۇلۇللاھ ! تاپنىڭ مېيىنى ساتسا بولامدۇ؟ ئۇنىڭدا كېمىلەر ۋە تېرىلەر مايلىنىدۇ، چىراغ قىلىپ ئىشلەتكىلىمۇ بولىدۇ، دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ياق، سېتىشقا بولمايدۇ. الله يەھۇدىيلارغا لەنەت قىلسۇن! الله ئۇلارغا ھايۋاناتلارنىڭ مېيىنى يېيىشنى ھارام قىلغانىدى، ئۇلار ئۇنى يېمەي، ئېرىتىپ سېتىپ پۇلىنى يېگەن، دېدى. (مۇسلىم: 1581)

ئىنساننىڭ جىسمىنى، قېنىنى ۋە ئەزالىرىنى سېتىشنىڭ ھۆكمى

ئىنساننىڭ جىسمىنى ۋە ئەزالىرىنى سېتىشمۇ توغرا بولمىغان سودا ـ سېتىقلارنىڭ قاتارىدىندۇر. چۈنكى، ئىنسان ھۆرمەتلىك قىلىپ يارىتىلغان بىر مەخلۇقتۇر. شۇڭا كاپىر بولسىمۇ ئىنساننىڭ جىسمىنى ۋە ئەزالىرىنى سېتىش توغرا ئەمەس. شۇنىڭدەك يەنە ئايال كىشىنىڭ سۈتىنى سېتىشمۇ توغرا ئەمەس. شۇنىڭدەك يەنە ئىنساننىڭ چاچلىرىنى سېتىش،

ياكى ئۇنڭدىن پايدىلىنىش توغرا ئەمەس. چۈنكى، ئىنسان خار ئەمەس، ھۆرمەتلىك قىلىپ يارىتىلغان بىر مەخلۇقتۇر. شۇڭا ئۇنىڭ بىرەر پارچىسىنىڭمۇ خارلىنىپ قېلىشى توغرا ئەمەس.

شۇنىڭدەك يەنە قانىنى سېتىش توغرا ئەمەس. ئاللاھ تائالا ئادەم ئەۋلادىنى ھۆرمەتلىك ياراتتى. چۈنكى، قان ئادەمنىڭ بىر پارچىسىدۇر. ئەگەر بىر كىشىنىڭ قان تىپى بىرەر كېسەلنىڭ قان تىپى بىلەن ئوخشىشىپ كېتىدىغان، كېسەلگە ئۇنىڭ قېنىدىن باشقا ئادەمنىڭ قېنى چۈشمەيدىغان ياكى شۇ كىشىدىن باشقا ئادەم تېپىلمىغان بولسا، شۇ كېسەلگە ئۇ كىشىنىڭ قان بېرىشى لازىم. ئەگەر ئۇ ئادەم كېسەلگە قان بېرىشتىن باش تارتسا، گۇناھكار بولىدۇ.

ئەرنىڭ قېنى سېلىنغان ئايالنىڭ ئۇ ئەر بىلەن توي قىلىشى، ياكى ئايالنىڭ قېنى سېلىنغان ئەرنىڭ ئۇ ئايال بىلەن توي قىلىشى توغرىدۇر. بىرىنىڭ قېنىنى يەنە بىرىگە سېلىش بىلەن ئۇ ئىككىسىنىڭ توي قىلىشىشى ھارام بولۇپ كەتمەيدۇ. چۈنكى، بىر كىچىك بالىنى ئۇنى ئېمىتىش ئۈچۈن بەلگىلەپ بېرىلگەن مۇددەتتىن كېيىن ئېمىتىشمۇ ئۇ بالا بىلەن ئۇنى ئېمىتكەن ئايالنىڭ ئارىسىدا ئېمىلدەشلىكنى كەلتۈرۈپ چىقارمايدۇ.

توغرا بولمىغان سودا ـ سېتىق بىلەن شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىقنىڭ ئارىسىدىكى پەرق

توغرا بولمىغان سودا ـ سېتىق بىلەن شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىقنىڭ ئارىسىدىكى پەرق بولسا، توغرا بولمىغان سودا ــ سېتىق:ـ بۇ سۇدا بىلەن بىر نەرسە سېتىپ ئالغان ئادەمنى ئۇ نەرسىنى ئىشلىتىش ھەققىگە ئىگە قىلمايدۇ. بىر نەرسىنى ئىشلىتىش ھەققىگە ئىگە بولمىغان ئادەم ئۇ نەرسىگە ئىگە بولۇش ھەققىگىمۇ ئىگە ئەمەس. ئەگەر بىر ئادەم توغرا بولمىغان سودا ـ سېتىق بىلەن سېتىپ ئالغان نەرسىسىنى يۇتتۇرۇۋەتكەن بولسا، ئۇ نەرسىنىڭ ھۆكمى بىر قىسىم ئالىملارنىڭ كۆز قارىشىدا ئامانەتنىڭ ھۆكمى بىلەن ئوخشاش. يەنى ئۇ ئادەم ئۇ نەرسىنى تۆلەپ بەرمەيدۇ.

بىر ئادەم بىر نەرسىنى شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق بىلەن سېتىپ ئېلىپ ئۇنى ئىگىسىنىڭ رۇخستى بىلەن قولىغا تاپشۇرۇپ ئالغان بولسا، ھەنەفىي مەزھەپىدىكى بارلىق ئىماملارنىڭ كۆز قارىشىدا ئۇ نەرسە ئۇ ئادەمنىڭ مۈلكى ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا ئۇ نەرسىنى يۇتتۇرۇۋەتكەن بولسا، ئەگەر ئۇ نەرسە ئوخشىشى بار نەرسە بولسا، ئوخشىشىنى، ئەگەر ئۇ نەرسە باھالىق نەرسە بولسا، ئۇنىڭ پۇلىنى تۆلەپ بېرىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئەگەر ئۇ ئادەم ئۇ نەرسىنى ئىگىسىنىڭ رۇخسىتىسىز سودا بولىۋاتقان ئورۇندا قولىغا ئېلىپ كەتكەن بولسا، توغرا رىۋايەتكە ئاساسەن ئۇ نەرسە ئۇ ئادەمنىڭ مۈلكى ھېسابلىنىدۇ.

شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىقنىڭ بايانى

1. شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق بىلەن بىر نەرسە سېتىپ ئالغان ئادەم، ساتقۇچىنىڭ ئوچۇق ياكى ئىشارىي بۇيرۇقى بىلەن ئۇ نەرسىنى قولىغا تاپشۇرۇپ ئالغان، بۇ سودىدا بىرىنىڭ قولىدىكى نەرسە پۇل، يەنە بىرىنىڭ قولىدىكى نەرسە مەسىلەن بۇغدايغا ئوخشاش ماددىي نەرسە بولماستىن ھەر ئىككىسىنىڭ قولىدىكى نەرسە ماددىي نەرسىلەر بولغان ۋە ئۇ نەرسىلەرنىڭ ھەر ئىككىسى شەرىئەتتە مال، دەپ ئېتىبارغا ئېلىنىدىغان نەرسىلەر بولغان بولسا، سېتىپ ئالغۇچى تەرەپ سېتىپ ئالغان نەرسىگە ئىگە بولىدۇ. يەنى ئۇ نەرسە ئۇنىڭغا

تەۋە بولىدۇ.

2. ئەگەر ئۇ نەرسە سېتىپ ئالغۇچىنىڭ قولىدا تۇرۇپ يۇتۇپ كەتكەن، ياكى ئۇ ئادەم ئۇنى ئىشلىتىپ بولغان بولسا، ئەگەر ئۇ نەرسە ئوخشىشى بار نەرسە بولسا، ئۇ ئادەمگە ئۇ نەرسىنىڭ ئوخشىشىنى تۆلەپ بېرىش لازىم بولىدۇ. ئەگەر ئۇ نەرسە باھالىق نەرسە بولسا، ئۇنىڭ باھاسىدا پۇل تۆلەپ بېرىش لازىم بولىدۇ.

3. شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق بىلەن ئېلىنغان نەرسە يۇتۇپ كەتكەندە ئۇ نەرسىنىڭ باھاسىدا پۇل تۆلەپ بېرىشنىڭ سەۋەبى بولسا، سودىنىڭ سېتىلماقچى بولغان نەرسىنىڭ ئۇنى سېتىشقا كېلىشكەن پۇل ئەمەس باھاسى بىلەن بولۇشى ئەسلى قائىدە بولغانلىقى ئۈچۈندۇر. لېكىن، نەرسىنى باھالايدىغانلارنىڭ نەرسىنىڭ نەرقىنى باھالاشتا ئىختىلاپ قىلىشىپ قالىدىغانلىقى سەۋەبى بىلەن بىر نەرسىنىڭ باھاسىنىڭ زادى قانچە پۇل بولىدىغانلىقى بىر ئاز نامەلۇم. شۇنىڭ ئۈچۈن بىر سودا ـ سېتىقنى شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق بولۇپ قېلىشىدىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن سېتىلغان نەرسىنىڭ سودىدا كېلىشكەن مىقداردىكى پۇل ئۇنىڭ باھاسىنىڭ مىقداردىكى پۇل ئورنىدا قويۇلىدۇ. يەنى سودا بولۇۋاتقان ئورۇندا پۇلنىڭ قانچە پۇل ئىكەنلىكى نامەلۇم بولغان نەرسىنى سېتىپ ئېلىش شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق ھېسابلىنىدۇ.

4. ئەگەر سودا ـ سېتىق نەرسىنىڭ پۇلىنىڭ نامەلۇملىقى بىلەن ئەمەس باشقا بىر سەۋەب بىلەن شەرتىگە توشمىغان سودا بولۇپ قالغان بولسا، بۇ ھالدا ئۇ نەرسىنىڭ باھاسىنىڭ مىقداردىكى پۇلنى ھېسابلاشتىن ئۇ نەرسىنىڭ سېتىلغاندا كېلىشكەن پۇلنىڭ مىقدارىنى ھېسابلاش ئۈيغۇن ئەمەس. شۇڭا شەرتىگە توشمىغان سودا بىلەن سېتىپ ئېلىپ يۇتۇپ كەتكەن نەرسىگە بازاردىكى باھاسى بويىچە پۇل تۆلەپ بېرىلىدۇ.

5. ئەگەر بىر نەرسىنى شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق بىلەن سېتىپ ئالغان ئادەم ئۇ نەرسىنى توغرا بولغان سودا ـ سېتىق بىلەن ساتقان بولسا، بۇ كۆچكە ئىگە سودا ـ سېتىق ھېسابلىنىدۇ.

6. بىر نەرسىنى شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق بىلەن ساتقان ئادەم ساتقان نەرسىنى تاكى ئۇنىڭ پۇلىنى قايتۇرۇپ بەرمەي تۇرۇپ قايتۇرۇۋالالمايدۇ. چۈنكى پۇل، سېتىلغان نەرسىنىڭ بەدىلىگە بېرىلگەن نەرسىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ نەرسە خۇددى گۆرۈگە قويۇلغان نەرسىدەك پۇلنىڭ بەدىلىگە تۇتۇپ تۇرۇلغان نەرسە ھېسابلىنىدۇ.

7. شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق بىلەن بىر نەرسە ساتقان ۋە سېتىپ ئالغان كىشىلەرنىڭ ھەر بىرى يەنە بىرىگە خەۋەرنى قىلىپ قويۇپ سودىنى بۇزالايدۇ. سودىنى بۇزماقچى بولغان تەرەپنىڭ قارشى تەرەپتىكى ئادەمنىڭ رازىلىقىنى ئېلىشى لازىم ئەمەس، ئۇنىڭغا پەقەت ئۆزىنىڭ سودىنى بۇزىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ قويسىلا بولىدۇ.

8. سودا ـ سېتىققا مۇناسىپ كەلمەيدىغان ھەر قانداق بىر شەرت سودىنى شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق قىلىۋەتمەيدۇ. چۈنكى بىر سودىدا، سودا ـ سېتىققا مۇناسىپ كەلمەيدىغان شەرت سودا تاماملىنىپ بولغاندىن كېيىن قويۇلغان بولسا، بۇ شەرت توغرا رىۋايەتكە ئاساسەن ئۇ سودىنى شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق قىلىۋەتمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىرەر شەرتنىڭ سودىنى شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق قىلىۋېتىش ئۈچۈن ئۇ شەرتنىڭ

سودىغا ئۇ سودا بولىۋاتقان ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە قويۇلىشى لازىم.

9. سودا ـ سېتىق قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ قالغان ئادەمنىڭ سودا ـ سېتىق قىلىشىمۇ شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق ھېسابلىنىدۇ. بۇ، يېمەك ئىچمەككە ياكى كىيىم كېچەككە ياكى باشقا نەرسىگە موھتاج بولۇپ قالغان ۋە كىشىلەر ئۇ، موھتاج بولۇپ قالغان نەرسىنى ئۇنىڭغا ئەسلىدىكى باھاسىدىن خېلىلا قىممەت سېتىپ بەرمەكچى بولغان ئادەمدۇر.

10. مەجبۇر بولۇپ قالغان ئادەمدىن بىر نەرسە سېتىپ ئېلىشمۇ شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق ھېسابلىنىدۇ. بۇ، نەرسە كېرەكلىرىدىن بىرەر نەرسە سېتىشقا مەجبۇر بولۇپ قالغان ۋە ئۇ نەرسىنى ئالماقچى بولغان كىشى ئۇنى ئۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدىغان نەرسىنىڭ باھاسىدىن بەكلا تۆۋەن باھادا ئالماقچى بولغان ئادەمدۇر.

11. بىر نەرسىنى شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق بىلەن سېتىش ئارقىلىق ئالغان پايدا ئۇ نەرسىنى ساتقان كىشىگە ھالال ئەمەس. چۈنكى، ئۇنىڭ قىلغان سودىسى توغرا ئەمەستۇر. بىر نەرسىنى شەرتىگە توشمىغان سودا بىلەن سېتىپ ئالغان ئادەم ئۇ نەرسىنى توغرا سودا ـ سېتىق بىلەن باشقا بىر كىشىگە ساتقان بولسا، گەرچە ئۇ نەرسىنى ساتقان ئادەم ئۇنى قايتۇرۇپ بېرىشكە بۇيرۇلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ كىشى ئۇ نەرسىنى قايتۇرۇپ بېرىشكە بۇيرۇلمايدۇ. چۈنكى، ئۇ نەرسىنى قايتۇرۇپ بېرىشنى لازىم قىلىدىغان سەۋەب بولسا، ئۇ نەرسىنىڭ پۈتۈنلەي ئۇنى ساتقان ئادەمنىڭ ئىگىدارچىلىقىدا بولىشىدۇر. ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ نەرسىنى ساتقانلىق سەۋەبى بىلەن ئۇنى قايتۇرۇپ بېرىشنى لازىم قىلىدىغان سەۋەب يوقالدى. شۇڭا ئۇ نەرسىنى سېتىپ ئالغان كىشىنىڭ ئۇنى قايتۇرۇپ بېرىشى لازىم ئەمەس. ئۇ نەرسىنى ساتقان ئادەمنىڭ ئۇنى تەكرار يەنە ئۇ كىشىدىن سېتىۋېلىشى توغرا بولسىمۇ، لېكىن ئۇنداق قىلىش مەكرۇھتۇر. چۈنكى، ئۇ ئادەم ئۇ نەرسىگە شەرىئەتتە ھارام ھېسابلىنىدىغان سەۋەب ئارقىلىق ئېرىشكەن. يەنە كېلىپ ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ نەرسىنى سېتىۋالماقچى بولغانلىقى شەرتىگە توشمىغانلىقى ئۈچۈن بۇزۇش لازىم بولغان سودا ـ سېتىقنى بۇزۇشتىن يۈز ئۆرىگەنلىك ھېسابلىنىدۇ.

يەتتىنچى باپ. سودا ـ سېتىقتىكى ھارام ۋە مەكرۇھ ئىشلارنىڭ بايانى

بىر نەرسىنىڭ ھاراملىقىنىڭ يۆتكىلىشى

1. بىر نەرسىنىڭ ھاراملىقى، ئەگەر ئۇنىڭ ھاراملىقىنى ئىككىنچى ئادەم بىلسە بىر ئادەمدىن يەنە بىر ئادەمگىمۇ يۆتكىلىدۇ. مەسىلەن: بىر باجگىر كىشىلەرنىڭ مال مۈلكىنى ناھەق ئېلىۋالغان، ئاندىن باجگىر ئۇنى ئىككىنچى ئادەمگە بەرگەن ۋە ئۇ ئادەمدىن ئۇ مال ـ مۈلۈكنى ئۇنىڭ ناھەق ئېلىۋېلىنغان مال ـ مۈلۈك ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ ئۈچۈنچى بىر كىشى ئالغان بولسا، ئۇ مال ـ مۈلۈك ئۈچۈنچى كىشى ئۈچۈنمۇ ھارام ھېسابلىنىدۇ.

2. بىر ئادەمنىڭ مىراسخورى، مىراس قالدۇرۇپ قويغان ئۇ ئادەمنىڭ، ھارامدىن پۇل مال تاپىدىغانلىقىنى ئېنىق بىلسىمۇ ئۇ ئادەمگە مىراسخورلۇق قىلىپ ئۇنىڭ مال مۈلكىنى ئالسا بولىدۇ. لېكىن، مىراسخور مىراس قالدۇرغۇچى ئۇ ئادەمنىڭ ھارامدىن تاپقان مال مۈلكىنىڭ ئىگىسىنى ئېنىق بىلسە، ئۇ مال ـ مۈلۈكنىڭ ھاراملىقىدا شەك يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ مال ـ

مۈلۈكنى ئۇنىڭ ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىش لازىم. مەسىلەن: بىر ئادەم ئۆلگەن، ئۇ ئادەمنىڭ بالىسى ئۇ ئادەمنىڭ ھالال بولمايدىغان يەرلەردىن پۇل مال تاپىدىغانلىقىنى بىلىدىغان، لېكىن قايتۇرۇپ بېرەي دېسە، ئۇ پۇل ماللارنىڭ ئىگىسىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلمەيدىغان بولسا، ئۇ بالىنىڭ ئۇ ئادەمگە مىراسخورلۇق قىلىپ ئۇ ئادەمنىڭ مال مۈلكىنى ئېلىشى ھالالدۇر. بۇنىڭغا ئوخشاش ئەھۋاللاردا ئەڭ ياخشىسى ئۇ بالىنىڭ پۇل ماللارنى ئۆزى ئىشلىتىشتىن ساقلىنىپ ئۇ ماللارنى ئۇ ماللارنىڭ ئىگىسىنىڭ نىيىتى بىلەن سەدىقە قىلىۋېتىشى لازىم. شۇنىڭدەك يەنە ھارام مالنىڭ ئىگىسىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلمىسىمۇ، ئەمما قايسى مال ـ مۈلۈكنىڭ ھارام يولدىن تېپىلغانلىقىنى ئېنىق بىلسە، ئۇ مال ـ مۈلۈكنى ئىشلىتىش ھارامدۇر.

3. بۇ ھەقتىكى خۇلاسە شۇكى، بىر ئادەم ناھەق ئېلىۋېلىنغان ياكى ھارام يول بىلەن تېپىلغان مال دۇنيانىڭ ئىگىسىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ئەگەر ئېنىق بىلسە، ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ مال دۇنيانى ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىشى لازىم. ئەگەر ئۇ مال دۇنيانىڭ ئىگىسىنىڭ كىم ئىكەنلىكى ئېنىق بىلىنمىگەن، ئەمما قايسى مال ـ مۈلۈكنىڭ ھارام مال ئىكەنلىكى ئېنىق بىلىنگەن بولسا، ئۇ مال ـ مۈلۈك ئۇ ئادەمگە ھالال ئەمەس ئۇ ئادەم ئۇ مال ـ مۈلۈكنى ئۇنىڭ ئىگىسىنىڭ نىيىتى بىلەن سەدىقە قىلىۋېتىدۇ.

4. مال ـ مۈلۈك ھارام ۋە ھالال مال ـ مۈلۈكلەردىن ئارىلاش بولغان، ئۇ ئادەم ھارام مال ـ مۈلۈكلەرنىڭ ئىگىسىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ياكى ماللارنىڭ ئىچىدىن قايسىسىنىڭ ھارام مال ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلمەيدىغان بولسا، ئۇ مال ـ مۈلۈك ئۇ ئادەمگە ھۆكمەن ھالال بولىدۇ. لېكىن، ئۇ ئادەمنىڭ ئۆزىنىڭ دىندارلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ ئۇ مال ـ مۈلۈكدىن يىراق تۇرۇشى ياخشىدۇر. كىرىمى زالىم پادىشاھلار ياكى زالىم ھۆكۈمەتلەر تەرىپىدىن ياكى ناھەق يوللاردىن كېلىدىغان ئادەمنىڭ ئۆيىدىن ئۇ ئادەمنىڭ كىرىمىنىڭ شۇنداق يوللاردىن كېلىدىغانلىقىنى بىلىدىغان بىر كىشىنىڭ تاماق يېيىشى توغرىمۇ ياكى توغرا ئەمەسمۇ؟ دېگەن سوئالنىڭ جاۋابى مۇنداقتۇر: ئەگەر ئۇ كىشىنىڭ ئالدىغا يېيىش ئۈچۈن قويۇلغان نەرسىلەرنىڭ ناھەق ئېلىۋېلىنغان ياكى پارە يولى بىلەن كېلىنگەن نەرسىلەر بولمىسا، ئۇ كىشىنىڭ ئۇ نەرسىلەرنى يېيىشى ھۆكمەن توغرىدۇر. ئەمما ئۆزىنىڭ دىندارلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ تۇرۇپ ئۇ كىشىنىڭ ئۇ نەرسىلەرنى يېمەسلىكى ياخشىدۇر.

5. ئېرى كىشىلەرگە زۇلۇم سالىدىغان ئورۇندا ئىشلەيدىغان ئايال، ئەگەر ئېرىنىڭ ئۆيگە ئېلىپ كەلگەن نەرسىلىرىنىڭ ناھەق ئېلىۋېلىنغان نەرسىلەر ئەمەسلىكىنى ئېنىق بىلسە، ئۇ ئايالنىڭ ئۇ نەرسىلەرنى يېيىشى توغرىدۇر. شۇنىڭدەك يەنە ئەگەر ئۇ ئايال ئېرى ئۇنىڭغا بەرگەن ھارام پۇللارغا يېمەك ئىچمەك ياكى كىيىم كېچەك سېتىپ ئالغان بولسا، ئۇ ئايالنىڭ ئۇلارنى ئىشلىتىشى توغرىدۇر. ئەمما ئۇنىڭ گۇناھى ئېرىگە بولىدۇ.

6. شۈبھىلىك نەرسىلەردىن ساقلىنىش ۋە يىراق تۇرۇش دىننى تولۇقلىغۇچى نەرسىلەرنىڭ قاتارىدىندۇر. ھاراملىقىنى ياكى ھالاللىقىنى ئورغۇن كىشىلەر بىلمەيدىغان شۈبھىلىك نەرسىلەرنىڭ ھۆكمىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقى ھەققىدە ئالىملار ئىختىلاپ قىلىشىپ قالدى. شۈبھىلىك نەرسىلەرنى ھارام، دەپ قارايدىغان ئالىملار بار. بۇلارنىڭ بۇ كۆز قارىشى توغرا ئەمەس. شۈبھىلىك نەرسىلەرنى مەكرۇھ، دەپ قارايدىغان ئالىملار بار. ئۇنى ھاراممۇ ئەمەس، ھالالمۇ ئەمەس، ئۇنىڭ ئەھۋالى خۇددى ئىسلام كېلىپ بىر نەرسىگە ھارام ياكى ھالال

دەپ ھۆكۈم بېرىشتىن بۇرۇنقى نەرسىلەرنىڭ ئەھۋالىغا ئوخشاش، دەپ قارايدىغانلارمۇ بار. ھەققىدە ھالال ياكى ھارام دەپ بىرەر ھۆكۈم كەلمىگەن ئىشلار مەكرۇھ بىلەن ھارام ئارىسىدىكى بىر توسالغۇدۇر. كىمكى ھەققىدە ھالال ياكى ھارام دەپ بىرەر ھۆكۈم كەلمىگەن ئىشلار بىلەن كۆپ شۇغۇللانسا، ئۇ ئادەم مەكرۇھ ئىشلارنى قىلىپ قالىدۇ. كىمكى مەكرۇھ ئىشلار بىلەن كۆپ شۇغۇللانسا، ئۇ ئادەم ھارام ئىشلارنى قىلىپ قالىدۇ. ئۇنداق ئىكەن ھەققىدە ھالال ياكى ھارام دەپ بىرەر ھۆكۈم كەلمىگەن ئىشلار ھالال ھارامنىڭ ئارىسىدىكى مۇھىم نۇقتىدۇر.

مەكرۇھ بولغان سودا ـ سېتىقلارنىڭ بايانى

مەكرۇھ بولغان سودا ـ سېتىق بولسا، ھاراملىقى ئېنىقلىقتا شەرتكە توشمىغان سودا ـ سېتىقتىن بىر دەرىجىدە تۆۋەندە تۇرىدىغان سودا ــ سېتىقتۇر. لېكىن، ئۇمۇ شەرتكە توشمىغان سودا ـ سېتىقلارنىڭ بىر تۈرىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن مەكرۇھ بولغان سودا ـ سېتىقلارنىڭ بايانى شەرتكە توشمىغان سودا ـ سېتىقلارنىڭ ئارقىسىدىنلا كېلىدۇ.

مەكرۇھ بولغان سودا ـ سېتىقلارمۇ چەكلەنگەن سودا ــ سېتىقلاردىندۇر. ئۇ سودا ـ سېتىقلارنى قىلىشنىڭ گۇناھ بولىدىغانلىقىدا ھېچبىر ئىختىلاپ يوق.

مەكرۇھ بولغان سودا ـ سېتىقنىڭ بىر نەچچە تۈرلىرى بار. تۆۋەندىكىلەر ئۇلارنىڭ بىرقىسمىلىرىدۇر.

1. جۈمە نامىزىغا ئەزان چىققاندا سودا ـ سېتىق قىلىش. جۈمە نامىزىغا چىققان بىرىنچى ئەزاندىن كېيىن سودا ـ سېتىق قىلىش مەكرۇھتۇر. چۈنكى، ئىنسانلارنىڭ بىرىنچى ئەزان چىققان ھامان جۈمە نامىزىنى ئوقۇش ئۈچۈن مەسجىتكە مېڭىشى لازىم.

2. يالغان خېرىدار بولۇش ئارقىلىق خېرىدارلارنى ئالداش. سودىدا يالغان خېرىدار بولۇش ئارقىلىق خېرىدارلارنى ئالداشمۇ ھارامغا يېقىن مەكرۇھتۇر.

3. باشقىلار خېرىدار بولۇپ بولغان نەرسىگە خېرىدار بولۇش. باشقىلار خېرىدار بولۇپ بولغان نەرسىگە خېرىدار بولۇشمۇ مەكرۇھتۇر. شۇنىڭدەك يەنە، باشقا بىرى نەرسىسىنى ساتماقچى بولغان خېرىدارغا ئۇنىڭ سودىسىنى بۇزۇۋېتىپ نەرسە سېتىشمۇ مەكرۇھتۇر.

4672/2804 ـ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: نَهَى رَسُولَ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ النَّجْشِ. للشيخين، النسائي، مالك. قَالَ: وَالنَّجْشُ أَنْ تُعْطِيَهُ بِسِلْعَتِهِ أَكْثَرَ مِنْ ثَمَنِهَا، وَلَيْسَ فِي نَفْسِكَ شراؤُها، فَيَقْتَدِي بِكَ غَيْرُكَ* البخاري (2142)، مسلم (1516).

4672/2804 ـ ئىمام مالىك نافىئتىن ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مالغا يالغان خېرىدار بولۇشتىن توسقان. ئىمام مالىك يالغان خېرىدار بولۇشنى مۇنداق چۈشەندۇرگەن: بىراۋنىڭ ئۆزەڭ ئالمايدىغان مېلىنى باشقىلارنىڭ ساڭا ئەگىشىپ ئېلىشى ئۈچۈن يالغاندىن ئالغاندەك بولۇۋېلىپ، مال ئىگىسىگە مالنىڭ ئەسلى قىممىتىدىن يۇقىرى پۇل بېرىشىڭ يالغان خېرىدار بولغانلىقتۇر. (مالىك 1392)

4673/2805 ـ ابْنُ أَبِي أَوْفَى: النَّاجِشُ آكِلُ الربا خَائِنٌ، وَهُوَ خِدَاعٌ بَاطِلٌ لا يَحِلُّ* البخاري معلقًا قبل الرواية (2142)

4673/2805 ـ ئىبنى ئەبۇ ئەۋفا مۇنداق دەيدۇ: يالغان خېرىدار بولغۇچى جازانە يېگەن، خىيانەتخور ھېسابلىنىدۇ. ئۇ، ئالدامچىلىق ۋە قىزىلكۆزلۈك بولۇپ، ھەرگىز دۇرۇست ئەمەس. (بۇخارى مۇئەللەق رىۋايەت قىلغان)

4. مال ئېلىپ كەلگۈچىلەرنىڭ ئالدىغا چىقىش. ئەگەر بىر شەھەرگە مال ئېلىپ كەلگۈچىلەرنىڭ ئالدىغا چىقىپ ئۇلار ئېلىپ كەلگەن ماللارنى سېتىپ ئېلىۋېلىش شەھەر ئەھلىگە زەرەر بېرىدىغان ئىش بولسا، ياكى مال ئېلىپ كەلگەنلەر مالنىڭ بازاردىكى نەرقىنى بىلمىگەنلىكى ئۈچۈن مالنىڭ نەرقىنى قالايمىقانلاشتۇرۇپ ئۇلاردىن مالنى ئەرزان سېتىۋېلىدىغان ئىش بولسا، شەھەرگە مال ئېلىپ كەلگۈچىلەرنىڭ ئالدىغا چىقىپ ئۇلار ئېلىپ كەلگەن ماللىرىنى سېتىپ ئېلىۋېلىش مەكرۇھتۇر.

4688/2812 ـ وفي روايةٍ: ((لا تَلَقَّوُا السِّلَعَ حَتَّى يُهْبَطَ بِهَا إِلَى الأسواق))* البخاري (2165)، مسلم (1412).

4688/2812 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىرىڭلار يەنە بىرىڭلارنىڭ سودىسى ئۈستىگە سودا قىلمىسۇن (يەنى ئۇنىڭ سودىسىنى بۇزۇپ، ئۆزىنىڭ مېلىنى ساتىدىغان ئىشنى قىلمىسۇن)! يولدا كېلىۋاتقان مال بازارغا كېلىپ چۈشۈرۈلۈپ بولمىغىچە، ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ سېتىۋالىدىغان ئىشنى قىلماڭلار. (بۇخارى: 2165)

4687/2811 ـ ابنُ مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: نَهَى النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ تَلَقِّي الْبُيُوعِ* البخاري (2149)، مسلم (1518).

4687/2811 ـ ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بازارغا كېلىۋاتقان مالنى ئالدىغا چىقىپ يولدا سېتىۋېلىشتىن توسقان. (مۇسلىم: 1518)

4684/2809 ـ جَابِرُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا يَبِعْ حَاضِرٌ لِبَادٍ، ودَعُوا النَّاسَ يَرْزُقِ الله بَعْضَهُمْ مِنْ بَعْضٍ))* مسلم (1522).

4684/2809 ـ جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: يېزىلىقنىڭ مېلىنى شەھەرلىك سېتىپ بەرمىسۇن، ئىنسانلارنى ئۆز مەيلىگە قويۇپ بېرىڭلاركى، الله بەزىلىرىگە بەزىلىرىنىڭ سەۋەبى بىلەن رىزىق بەرسۇن! (مۇسلىم: 1522)

4685/2810 ـ أَنَسُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا يبع حَاضِرٌ لِبَادٍ وَإِنْ كَانَ أَخَاهُ أَوْ أَبَاهُ))* مسلم (1523).

4685/2810 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: گەرچە يېزىلىق بىرىمىزنىڭ قېرىندىشى ياكى ئاتىسى بولغان تەقدىردىمۇ، شەھەرلىكنىڭ ئۇنىڭ مېلىنى سېتىپ بېرىشى مەنئى قىلىنغان. (مۇسلىم: 1523، ئەبۇ داۋۇد: 3440)

5. مەسچىتلەردە سودا ـ سېتىق قىلىشمۇ مەكرۇھتۇر. چۈنكى، ئاللاھ تائالا مۇنداقدېگەن:

[فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَن تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ (**36**) رِجَالٌ لَّا

تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاء الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ (37)]

اللەنىڭ ئۇلۇغلىنىشى ۋە ئىسمىنىڭ ياد ئېتىلىشى بۇيرۇلغان مەسجىدلەردە (مۆئمىنلەر) ئەتىگەن ــ ئاخشامدا تەسبىھ ئېيتىپ تۇرىدۇ.ئۇلار شۇنداق ئەرلەركى، سودا ـ سېتىق ئۇلارنى اللە نى زىكىر قىلىشتىن، ناماز ئۆتەشتىن، زاكات بېرىشتىن غەپلەتتە قالدۇرمايدۇ، ئۇلار دىللار ۋە كۆزلەر قالايمىقانلىشىپ كېتىدىغان كۈن (يەنى قىيامەت كۈنى) دىن قورقىدۇ.[سۈرە نۇر- 36ـ37]

1219/659 - (أبو هُرَيْرَةَ- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ-) رفعه: ((مَنْ سَمِعَ رَجُلًا يَنْشُدُ ضَالَّةً فِي الْمَسْجِدِ فَلْيَقُلْ لَا أَدَّاهَا الله عَلَيْكَ فَإِنَّ الْمَسَاجِدَ لَمْ تُبْنَ لِهَذَا* مسلم (568)، أبو داود (473)، الترمذي (1321)

1219/659 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر كىشىنىڭ مەسجىدتە يۈتۈپ كەتكەن نەرسىنى ئېلان قىلغىنىنى ئاڭلىساڭلار: ”الله تائالا يۈتۈپ كەتكەن نەرسەڭنى ساڭا قايتۇرۇپ بەرمىسۇن! “ دەڭلار. چۈنكى مەسجىد بۇنداق يۈتۈپ كەتكەن نەرسىلەرنى ئېلان قىلىش ئۈچۈن سېلىنغان جاي ئەمەس، ـ دېدى. (مۇسلىم: 568)

1220/660 - (بُرَيْدَةَ- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ-): أَنَّ رَجُلًا نَشَدَ فِي الْمَسْجِدِ، فَقَالَ مَنْ دَعَا إِلَى الْجَمَلِ الْأَحْمَرِ، فَقَالَ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((لَا وَجَدْتَ إِنَّمَا بُنِيَتِ الْمَسَاجِدُ لِمَا بُنِيَتْ لَهُ))* مسلم (569)

1220/660 ـ سۇلايمان ئىبنى بۇرەيدە دادىسى بۇرەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر كىشى مەسجىدتە ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ: قىزىل تۆگەمنى كۆرگەنلەر بارمۇ؟ دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: تۆگەڭنى تاپالمىغايسەن! مەسجىد پەقەت ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن سېلىنغان، دېدى. (مۇسلىم: 569)

1221/661 - عمر- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ- و بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ: أَنَّ رَسولَ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الشِّرَاءِ وَالْبَيْعِ فِي الْمَسَاجِدِ وَأَنْ تُنْشَدَ (فِيهِ) ضَالَّةٌ، وَأَنْ يُنْشَدَ فِيهِ شِعْرٌ وَنَهَى عَنِ الحَلِقِ قَبْلَ الصَّلَاةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ* أبو داود (1079)، الترمذي (322)، النسائي 2/47- 48

1221/661 ـ ئەمر ئىبنى شۇئەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دادىسىدىن، دادىسى بوۋىسىدىن رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەسجىدتە سودا ـ سېتىق قىلىش، يۈتۈپ كەتكەن نەرسىنى ئېلان قىلىش، شېئىر ئوقۇش ۋە جۈمە كۈنى جۈمە نامىزىدىن ئىلگىرى ھالقا بولۇپ ئولتۇرۇشتىن توسقان. (ئەبۇ داۋۇد: 1079)

چۈنكى، مەسچىتلەر ئاللاھ تائالانى زىكىر قىلىش، ناماز ئوقۇش، ئىلىم ئۆگىنىش ۋە ياخشى ئىشلارنى مۇزاكىرە قىلىش ئۈچۈن قۇرۇلغان. يۈتۈپ كەتكەن نەرسىنى مەسچىتتە ئىلان قىلىش ئۇنىڭدا سودا ـ سېتىق قىلغانغا قارىغاندا يەڭگىلدۇر. مەسچىت يۈتۈپ كەتكەن نەرسىلەرنى

ئىلان قىلىش ئۈچۈن قۇرۇلمىغان يەردە ئۇ ئەلۋەتتە سودا ـ سېتىق قىلىش ئۈچۈن قۇرۇلمىغاندۇر.

6. ئاقىۋەتى نامەلۇم سودىلار يەنى ھايۋاننىڭ يىلىنىدىكى سۈت، قوسىقىدىكى تۇغۇلمىغان بالىسى، سۇدىكى تۇتۇلمىغان بېلىق، ھاۋادىكى قۇشلارغا ئوخشاش نەرسىلەرنى سېتىش توغرا بولمىغان سودىدۇر.

سېتىلغان نەرسنى قولغا تاپشۇرۇپ ئېلىشنىڭ توغرا بولۇشى ئۈچۈن تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەر

1. سېتىلغان نەرسىنى تاپشۇرۇپ ئېلىش ئۇنىڭ ئىگىسىنىڭ رۇخستى بىلەن بولۇشى لازىم.

2. قولغا تاپشۇرۇپ ئېلىنىدىغان نەرسىنى تاپشۇرۇپ ئالىدىغان ۋاقىتتا باشقىلارنىڭ ئىشى بىلەن مەشغۇل بولماسلىقى شەرت.

3. تاپشۇرۇپ بېرىلىدىغان نەرسە باشقا نەرسىلەرگە تۇتاش بولماسلىقى شەرت.

4. تاپشۇرۇپ بېرىلىدىغان نەرسە بىر ئادەمگە تاپشۇرۇپ بېرىشكە بولىدىغان نەرسە بولۇش شەرت.

5. نەرسىنى تاپشۇرۇپ ئالىدىغان ئادەم شۇنداق قىلىشقا لاياقىتى توشقان ئادەم بولۇشى شەرت.

6. سوۋغات قىلىنغان ياكى سېتىپ بېرىلگەن نەرسىنى بىر ئادەمنىڭ ئورنىدا ئېلىپ قويىدىغان كىشىنىڭ ئۇ ئادەم بىلەن ئۇرۇغ تۇغقانچىلىقتا ئوخشاش بىرەر ئالاقىسى بار ئادەم بولۇشى شەرت.

سەككىزىنچى باپ. سودىدا مەسلىھەت قىلىۋېلىشنىڭ، مالدىكى ئەيىبنىڭ ۋە قەرزنىڭ بايانى

مەسلىھەت قىلىۋېلىش شەرتىنىڭ بايانى

بۇ، سودا ـ سېتىق قىلغان ئىككى تەرەپنىڭ بىرىنىڭ سودىنى كۈچكە ئىگە قىلىش ياكى ئۇنداق قىلماسلىق ھوقۇقىنى تەلەپ قىلىشىدۇر. سودا ـ سېتىقنى قىلىپ بولغاندىن كېيىن بولسىمۇ سودا ـ سېتىق قىلغان ھەر ئىككى تەرەپكە ياكى ئۇلارنىڭ بىرىگە، ياكى ئۇلاردىن باشقا بىرەرسىگە ئۈچ كۈن ۋە ئۇنىڭدىن ئاز مۇددەت مەسلىھەت قىلىۋېلىش ھەققىنىڭ بېرىلىشىمۇ توغرا بولىدۇ. ئەگەر سېتىلغان نەرسە ئاسان بۇزۇلۇپ كېتىدىغان نەرسە بولسا، ئۇ نەرسە بۇزۇلۇپ كېتىش ئارقىلىق كېلىدىغان زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۇ نەرسە ھەققىدە قايسى تەرەپكە بولسۇن مەسلىھەت قىلىۋېلىش شەرتى بېرىلمەيدۇ.

ئىككى تەرەپكە ياكى ئۇلارنىڭ بىرىگە مەسلىھەت قىلىۋېلىش شەرتى مۇددەتسىز ياكى مەڭگۈلۈك بېرىلگەن سودا ــ سېتىق، شەرتىگە توشمىغان سودا ـ سېتىق ھېسابلىنىدۇ.

ئەگەر بىر ئادەم بىر كىشىگە بىر نەرسىنى ئۇ كىشىگە ھېچبىر مەسلىھەت قىلىۋېلىش شەرتى بەرمەي ساتقان، ئاندىن ئۇ ئادەم بىر مۇددەت ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ كىشىگە ئۇچراپ ئۇنىڭغا «سېنىڭ مەسلىھەت قىلىۋېلىش ھەققىڭ بار» دېگەن بولسا، بۇنىڭدىن پەقەت سودا بولۇۋاتقان ئورۇندىكى مەسلىھەت قېلىۋېلىش ھەققى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

مەسلىھەت قېلىۋېلىش شەرتى ئىمام ئەبۇھەنىفەنىڭ (ئاللاھ تائالائۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!)

كۆز قارىشىدا، ئۈچ كۈندىن ئارتۇق بېرىلمەيدۇ. بۇ ھەم ئىمام زۇپەر ۋەئىمام شافىئىيلارنىڭ كۆز قارىشىدۇر. ئەمما ئىمام ئەبۇيۇسۇف بىلەن ئىمام مۇھەممەد «مەلۇم بىر مۇددەت توختىتىلغانلا بولسا مەسلىھەت قىلىۋېلىش شەرتى ئۈچۈن ئۈچ كۈندىن ئارتۇق مۇددەت بېرىلىشمۇ توغرىدۇر.» دەيدۇ.

مەسلىھەت قىلىۋېلىش شەرتى قويۇلۇش توغرا بولىدىغان ۋە توغرا بولمايدىغان ئورۇنلارنىڭ بايانى

1. يەرنى زىرائەت تېرىشقا ئىجارىگە بەرگەنگە، باغقا قاراشقا كېلىشكەنگە ۋە ئۆينى ئىجارىگە بەرگەنگە ئوخشاش ئىككى تەرەپنىڭ بىرىنىڭ رازىلىقى بىلەن بۇزۇشقا بولىدىغان ھەر بىر مۇئامىلىدە مەسلىھەت قىلىۋېلىش شەرتىنى قويۇش توغرىدۇر.

2. نەرسە تەقسىم قىلىش مۇئامىلىسىدىمۇ مەسلىھەت قىلىۋېلىش شەرتىنى قويۇش توغرىدۇر. چۈنكى ئۇ، بىر تەرەپتىن سودا - سېتىق ۋە يەنە بىر تەرەپتىن مال ئۈستىدە قىلىنغان كېلىشىمدۇر.

3. ئادەمگە ياكى مال - مۈلۈككە كېپىل بولۇش مۇئامىلىسىدىمۇ مەسلىھەت قىلىۋېلىش شەرتىنى كېپىل تەلەپ قىلغان تەرەپكە يەنى نەرسە ئىگىسىگە ياكى كېپىلگە بېرىش توغرىدۇر.

4. كېپىل ياكى ھاۋالە ئىشىدا مەسلىھەت قىلىۋېلىش شەرتىنىڭ ئۈچ كۈندىن ئارتۇق مۇددەت بېرىلىشى توغرىدۇر.

5. مەسلىھەت قىلىۋېلىش شەرتىنى قەرزداردىن قەرزنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان ئادەمگە بېرىشمۇ توغرىدۇر. چۈنكى، ھاۋالە ئۇ ئادەمنىڭ رازىلىقى بىلەن ۋۇجۇدقا چىقىدۇ.

6. نىكاھقا ۋە ئايالنى ئۇنىڭغا بەرگەن تويلۇقنى قايتۇرۇپ ئېلىش شەرتى بىلەن تالاق قىلىۋېتىش ئەمەس نورمال تالاق قىلىۋېتىشكە ئوخشاش مۇئامىلىدە ئىككى تەرەپنىڭ بىرىگە ياكى ھەر ئىككىسىگە مەسلىھەت قىلىۋېلىش شەرتىنى بېرىش توغرا ئەمەس.

7. پۇلنى تەييارلاپ بېرىش شەرتىمۇ مەسلىھەت قىلىۋېلىش شەرتىنىڭ بىر تارمىقى ھېسابلىنىدۇ.

8. مەسلىھەت قىلىۋېلىش شەرتى بىلەن سېتىلغان نەرسە، ئەگەر مەسلىھەت قىلىۋېلىش شەرتى ساتقۇچى تەرەپكە بېرىلگەن بولسا ساتقۇچىنىڭ مۈلكىدىن چىقىپ كەتمەيدۇ. چۈنكى، مەسلىھەت قىلىۋېلىش شەرتىنىڭ ساتقۇچى تەرەپكە بېرىلىشى سودىنىڭ ئەمەلىيلىشىنى توسىدۇ. شۇڭا سېتىلغان نەرسە ئەگەر ئۇنى سېتىپ ئالغۇچى ئادەمنىڭ قولىدا تۇرۇپ يوقىتىپ كەتكەن ياكى بۇزۇلۇپ كەتكەن بولسا، ئۇ ئادەم ئۇ نەرسە ئۈچۈن ئۇنىڭ بازاردىكى باھاسى بويىچە پۇل تۆلەپ بېرىدۇ.

9. مەسلىھەت قىلىۋېلىش شەرتى بېرىلگەن تەرەپ مەيلى نەرسىنى ساتماقچى بولغان كىشى بولسۇن، مەيلى ئۇنى سېتىپ ئالماقچى بولغان ئادەم بولسۇن، ئۇ تەرەپنىڭ ئۆلۈپ كېتىشى بىلەن سودا كۈچكە ئىگە بولىدۇ. ئەگەر مەسلىھەت قىلىۋېلىش شەرتى ھەر ئىككى تەرەپكە بېرىلگەن ۋە ئۇلارنىڭ بىرى ئۆلۈپ كەتكەن بولسا، سودا ئۆلۈپ كەتكۈچى تەرەپتىن كۈچكە ئىگە قىلىنغان ھېسابلىنىدۇ. ئۆلمىگەن تەرەپنىڭ مەسلىھەت قىلىۋېلىش ھەققى بىكار بولۇپ كەتمەيدۇ. ساراڭ بولۇپ قېلىش ۋە ھوشىدىن كېتىشنىڭ ھۆكمىمۇ ئۆلۈپ كېتىشنىڭ ھۆكمىگە ئوخشاش بولىدۇ.

10. مەسلىھەت قىلغۇچىلىش ھەققى بار تەرەپ ئۆلۈپ كەتسە، ئۇنىڭ بۇ ھەققى ئۇنىڭ مىراسخورلىرىغا مىراس قىلىپ بېرىلمەيدۇ. چۈنكى، ماددىي بىرەر نەرسىگە باغلىق ئەمەس ھەق ھوقۇق مىراس قىلىپ بېرىلمەيدۇ.

11. مەسلىھەت قىلغۇچىلىش شەرتى مەيلى ساتقۇچىغا بېرىلسۇن، مەيلى سېتىپ ئالغۇچىغا بېرىلسۇن، ئۇنىڭ مۇددىتىنىڭ تۈگىشى بىلەن سودا تاماملىنىدۇ.

12. مەيلى نەرسىنى سېتىپ ئالغۇچى بولسۇن، مەيلى ئۇنى ساتقۇچى بولسۇن، سودىدا مەسلىھەت قىلغۇچىلىش ھەققىنىڭ مەيلى سودا بىلەن ئالاقىسى بار ئادەم بولسۇن، مەيلى ئۇنداق بولمىسۇن، باشقا بىر ئادەمگە بېرىلىشىنى شەرت قىلغان بولسا، ئۇ ھەقنىڭ ئۇ ئادەمگە بېرىلىشى ئىستىھسان قائىدىسىگە ئاساسەن توغرىدۇر، ئەمما قىياس قائىدىسىگە ئاساسەن توغرا ئەمەستۇر.

سېتىپ ئالغان نەرسىدە كۆرۈلگەن ئەيىپنىڭ ھۆكمى

بىر نەرسىنىڭ ئەسلىدىكى ساغلام ھالىتىنى بۇزغان ھەر قانداق نەرسە ئەيىپ ھېسابلىنىدۇ. ئەيىپ دېگەن سۆز ئىستىلاھ جەھەتتىن تىجارەتچىلەرنىڭ كۆز قارىشىدا نەرسىنىڭ باھاسىنىڭ كېمىيىپ كېتىشىگە سەۋەبچى بولىدىغان ھەر قانداق نەرسىنى كۆرسىتىدۇ.

4667/2801 ـ عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ، لا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ بَاعَ مِنْ أَخِيهِ بَيْعًا فِيهِ عَيْبٌ إِلاَّ بَيَّنَهُ لَهُ))* ابن ماجة (2246)

4667/2801 ـ ئۇقبە ئىبنى ئامىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: مۇسۇلمان مۇسۇلماننىڭ قېرىندىشىدۇر، شۇڭا بىر مۇسۇلماننىڭ يەنە بىر مۇسۇلمان قېرىندىشىغا ئەيىبى بار مالنى سېتىشى توغرا ئەمەس، پەقەت خېرىدارغا ئۇنىڭ ئەيىبىنى ئوچۇق ئېيتىپ ساتسا بولىدۇ دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم. (ئىبنى ماجە 2246)

4668/2802 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أَنَّ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ في السوق عَلَى صُبْرَةِ طَعَامٍ، فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا، فَنَالَتْ أَصَابِعُه بَلَلاً، فَقَالَ: ((مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ؟)) قَالَ: يَا رَسُولَ الله، أصابته السماء. قَالَ: ((أَفَلا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ حتى يَرَاهُ النَّاسُ، مَنْ غَشنا فَلَيْسَ مِنا))* مسلم (102).

4668/2802 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر دۆۋە ئاشلىقنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، قولىنى ئارىسىغا تىقىپ باققانىدى، قولى نەملىشىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن، ئاشلىق ئىگىسىگە: بۇ نېمە قىلىق؟ دېگەنىدى، ئۇ: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى! يامغۇردا قالغانىدى، دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ھۆل ئاشلىقنى ئادەملەرنىڭ كۆرۈپ ئېلىشى ئۈچۈن ئۈستىگە چىقىرىپ قويساڭ بولمامدۇ؟ كىمكى ئالدامچىلىق قىلسا، بىزدىن ئەمەس، دېدى. (مۇسلىم: 102)

1. ئەگەر بىر ئادەم كىيىم كېچەك ياكى ئاياغ ياكى باشقا كىيىدىغان تۇماق ۋە تەلپەككە ئوخشاش بىر نەرسە سېتىپ ئالغان، ئاندىن ئۇ نەرسە ئۇ ئادەمگە كىچىك كېلىپ قالغان بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ نەرسىنى قايتۇرۇپ بېرىش ھەققى بار. چۈنكى، سېتىپ ئالغان نەرسىنىڭ

كىچىك بولۇشى بىلەن ئۇ نەرسىنى سېتىپ ئېلىشتىكى مەقسەت ۋۇجۇدقا چىقمايدۇ.

2. ئەيىپنىڭ سېتىلغان نەرسىنىڭ ئۆزىدە بولۇشى شەرت. شۇڭا بىر نەرسە سېتىپ ئالغان ئادەمگە ئۇ نەرسىنىڭ پۇلى مۇنچە پۇل ئىدى، دەپ بۇلدۇرۇلگەن ۋە سورۇشتە قىلسا ئۇ نەرسىنىڭ پۇلىنىڭ ئۇ پۇلدىن كۆپ ئىكەنلىكى ئاشكارا بولغان بولسا، ئۇ ئادەم ئۇ نەرسىنى قايتۇرۇپ بېرىش ھەققى يوق. چۈنكى، بىر نەرسىنىڭ پۇلىنىڭ خەۋەر قىلىنغاندىن كۆپ چىقىپ قېلىشى ئۇ نەرسىدە كۆرۈلگەن ئەيىپ ئەمەس.

3. ئەيىپنى يەنە قىينالماي يوق قىلىش مۇمكىن بولماسلىقى شەرت. ئەيىپنىڭ سېتىلغان نەرسىدە ئۇنى ساتقان كىشىنىڭ قېشىدا بولغان بولۇشى ۋە نەرسىدە ئەيىپنىڭ بارلىقىنى ئۇنى سېتىپ ئالغۇچىنىڭ ئۇنى سېتىپ ئالغان ۋاقتتا بىلمىگەن بولۇشى شەرت.

4. نەرسىنى ساتقان كىشىنىڭ سودا قىلغان ۋاقتتا ئۇ نەرسىدە كۆرۈلىدىغان ھەر قانداق ئەيىپكە ئۆزىنىڭ ئىگە ئەمەسلىكىنى شەرت قىلمىغان بولۇشى لازىم.

سېتىپ ئالغان نەرسىدە ئەيىپ كۆرۈلگەندە ئۇ نەرسىنى قايتۇرۇپ بېرىش ھەدىس ۋە ئەقىل ئارقىلىق يولغا قويۇلغان.

4728/2838 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: أَنَّ رَجُلاً ابْتَاعَ غُلامًا فَأَقَامَ عِنْدَهُ مَا شَاءَ الله، ثُمَّ وَجَدَ بِهِ عَيْبًا، فَخَاصَمَهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَرَدَّهُ عَلَيْهِ، فَقَالَ الرَّجُلُ: يَا رَسُولَ الله، قَدِ اشْتَغَلَّ غُلامِي فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((الْخَرَاجُ بِالضَّمَانِ))* أبو داود (3508 – 3510)، الترمذي (1286)، النسائي 254/7، ابن ماجة (2242 – 2243)

4728/2838 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم بىر قۇلنى سېتىۋېلىپ، مەلۇم مەزگىل ئىشلەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئەيىبى بارلىقىنى بايقاپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا دەۋالىشىپ كەلدى. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بەردى، لېكىن قۇلنىڭ ئىگىسى: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى ! ئۇ ئادەم قۇلۇمنى بىر مەزگىل ئىشلىتىۋالدى، دېگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: دەۋاگەر ئۇنى ئىشلىتىۋالغان مۇددەتنىڭ ھەققىنى تۆلەپ بېرىدۇ، دېدى. (ئەبۇ داۋۇد: 3510)

ئالىملارنىڭ كۆز قارىشىدا بۇ ھەقتە بۇ ھەدىسكە ئەمەل قىلىنىدۇ بۇ ھەدىس فىقھىنىڭ ئومۇمىي قائىدىلىرىنىڭ بىرىدۇر.

5. بىر نەرسىنى سېتىپ ئالغان ئادەم ئۇ نەرسىدە ئەيىپ بارلىقىنى كۆرگەن ۋە ئۇ نەرسىنى ساتقان كىشى سودا قىلغان ۋاقتتا ئۇ نەرسىدە كۆرۈلىدىغان ھەر قانداق ئەيىپكە ئۆزىنىڭ ئىگە ئەمەسلىكىنى شەرت قىلمىغان بولسا، ئۇ ئادەم خالىسا ئۇ نەرسىنى ئۇنى ئېلىشقا كېلىشكەن پۇلنىڭ ھەممىسىگە سېتىپ ئالىدۇ. خالىسا ئۇ نەرسىنى ئۇ كىشىگە قايتۇرۇپ بېرىدۇ. بۇ، ئەگەر ئۇ نەرسىدىن ئۇ ئەيىپنى قىينالمايلا يوق قىلىش مۇمكىن بولمىسا، ئەھۋال شۇنداق بولىدۇ.

6. ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ نەرسىنى قايتۇرۇپ بەرمەستىن ئىشلىتىپ تۇرۇپ ئۇنىڭ ئەيىپلىك چىقىپ قالغانلىقى ئۈچۈن پۇل ئېلىشى توغرا ئەمەس. چۈنكى، سېتىپ ئالغان نەرسىنىڭ بۇ سۈپەتلىرىگە پۇل بېرىلمەيدۇ. ئەگەر ئۇ نەرسىنى قايتۇرۇپ بېرىشكە توسالغۇ بولىدىغان بىر سەۋەب كۆرۈلسە، ئۇ نەرسىنى قايتۇرۇپ بەرمەي سېتىپ ئېلىش لازىم بولىدۇ.

7. بىر ئادەم بىر نەرسىنى سېتىپ ئالغان ۋە ئۇنىڭ ئەيىپلىك ئىكەنلىكىنى كۆرگەن ۋە ئۇنى ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىپ بولغىچە ئۇ نەرسە سېتىپ ئالغۇچىنىڭ قېشىدا تۇرۇش جەريانىدا ئۇنىڭغا يەنە بىر ئەيىپ پەيدا بولۇپ قالغان، ئەمما بۇ ئەيىپ ئۇ نەرسىنىڭ ئىگىسىنىڭ سەۋەبى بىلەن بولمىغان بولسا، ئۇ ئادەم ئۇ نەرسىنى ئۇنىڭدا كۆرۈلگەن بۇرۇنقى ئەيىپ سەۋەبى بىلەن ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرەلمەيدۇ.

8. ئەگەر ئۇ نەرسىدە پەيدا بولغان ئىككىنچى ئەيىپ ئۇ نەرسىنىڭ ئىگىسىنىڭ سەۋەبى بىلەن ئەمەس ئۈچۈنچى بىر كىشىنىڭ سەۋەبى بىلەن پەيدا بولغان بولسا، ئۇ ئادەم ئۇ ئۇ نەرسىنى ئەيىپلىك قىلغانلىقى ئۈچۈن پۇل تۆلىتىدۇ.

9. ئەيىپلىك نەرسىنى سېتىپ ئېلىپ قالغان ئادەم ئۇ نەرسىنى ئۇنىڭ ئىگىسىنىڭ رازىلىقى بىلەن قايتۇرۇپ بېرەلەيدۇ. ئەمما ئۇ نەرسىدە ئۇنى قايتۇرۇپ بېرىشكە توسالغۇ بولىدىغان بىرەر ئەيىپ كۆرۈلسە، بۇ ھالدا ئۇ نەرسىنى ئۇنىڭ ئىگىسى رازى بولغان تەقدىردىمۇ قايتۇرۇپ بېرەلمەيدۇ.

10. سېتىلغان نەرسىنىڭ ئىگىسى رازى بولسىمۇ ئەگەر ئۇنىڭغا بىر نەرسە قوشۇلسا، سېتىلغان ئۇ نەرسىنى قايتۇرۇپ بېرىشكە بولمايدۇ. سېتىلغان نەرسىگە قوشۇلغان نەرسە ياكى سېتىلغان نەرسىنى قولغا تاپشۇرۇپ ئېلىشتىن بۇرۇن بولىدۇ، ياكى كېيىن بولىدۇ. قوشۇلغان نەرسە مۇنداق ئىككى خىل بولىدۇ.

●سېتىلغان نەرسىدىن ئاجرىماي تۇرىدىغان نەرسە. ●سېتىلغان نەرسىدىن ئاجراپ تۇرىدىغان نەرسە.

11. ئەيىپلىكى بىلىنگەن نەرسىنى ئىگىسى قايتۇرۇپ ئېلىشقا ئۇنىمىسا، ئۇ نەرسىنى سېتىپ ئالغان ئادەم ئۇ نەرسىنىڭ ئەيىپلىك چىقىپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئىگىسىدىن پۇل ئالىدۇ. ئەگەر ئۇ نەرسىنىڭ ئىگىسى ئۇنى قايتۇرۇپ ئېلىشقا ئۇنىسا، ئۇ ئادەم ئۇ نەرسىنىڭ ئەيىپلىك چىقىپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئىگىسىدىن پۇل ئالماي ئۇ نەرسىنى قايتۇرۇپ بېرىدۇ.

12. بىر ئادەم بىر نەرسىنى سېتىپ ئالغان، بىر كىشى ئۇ نەرسىدە كۆرۈلىدىغان ئەيىپكە كېپىل بولغان، ئاندىن سېتىپ ئالغۇچى ئۇ نەرسىدە ئەيىپنىڭ بارلىقىنى بىلگەن ۋە ئۇ نەرسىنى ساتقۇچىغا قايتۇرۇپ بەرگەن بولسا، كېپىل بولغۇچى ئۇ كىشى سېتىپ ئالغۇچىغا ئۇ نەرسىدە ئەيىپ كۆرۈلگەنلىكى ئۈچۈن پۇل تۆلەپ بەرمەيدۇ. چۈنكى بۇ، ئەيىپلارغا كېپىل بولۇش ھېسابلىنىدۇ.

سودىنى زاكالەت بىلەن قىلىشنىڭ ھۆكمى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سودىنى زاكالەت يولى بىلەن قىلىشتىن توسقان. سودىنى زاكالەت يولى بىلەن قىلىشنىڭ توغرا بولماسلىقىنىڭ سەۋەبى ئۇنىڭ توغرا بولمىغان مۇنداق ئىككى شەرتنى ئۆز ئىچىگە ئالغانلىقى ئۈچۈندۇر.

1. نەرسىنى سېتىپ ئالماقچى بولغان ئادەم، ئەگەر ئۇ نەرسىنى سېتىپ ئالمىسا نەرسىنىڭ ئىگىسىگە بەرگەن پۇل بەدەلسىز بىرىۋېتىلگەن بولىدۇ.

2. نەرسىنى سېتىپ ئالماقچى بولغان ئادەم ئەگەر ئۇ نەرسىنىڭ ئىگىسى ئۇنى سېتىشقا رازى بولمىسا، ئۇ نەرسىنى ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىشنى شەرت قىلىدۇ. بۇ شەرت توغرا ئەمەستۇر.

ئالدىنىپ كەتكەن ئادەمگە بېرىلگەن ھەقنىڭ بايانى

خېرىدار سودىدا نەرسە ساتىدىغان كىشىنى ئالدىغان ياكى نەرسە ساتىدىغان كىشى خېرىدارنى ئالدىغان، ياكى ئۆلارنىڭ بىرىنى بىدىك ئالدىغان ۋە ئالداش نەرسىلەرنى باھالاپ ئۆلارنىڭ نەرقىنى توختىتىدىغانلارنىڭ ئۇ نەرسىگە قويغان باھاسىدىن ئېشىپ كېتىدىغان ياكى ئۇ نەرسىنىڭ باھاسىغا يەتمەيدىغان دەرىجىدە ئېغىر بولغان بولسا، ئالدىنىپ كەتكەن تەرەپنىڭ سودىنى بۇزۇش ھەققى بار. ئەگەر ئالدىنىپ كەتكەن تەرەپ ئۇ نەرسىنى سېتىپ ئالغان ئادەم بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ سودىدا ئۆزىنىڭ ئالدىنىپ كەتكەنلىكىنى بىلىشتىن بۇرۇن ئۇ نەرسىنىڭ بىر قىسمىنى ئىشلەتكەنلىكى ئۇ نەرسىنى قايتۇرۇپ بېرىشكە توسالغۇ بولالمايدۇ. ئۇ ئادەم ئۇ نەرسىنى قايتۇرۇپ بېرىدىغان چاغدا ئۇ نەرسىدىن ئىشلىتىپ بولغان قىسمى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئوخششىنى قايتۇرۇپ بېرىدۇ ۋە پۇلنىڭ ھەممىسىنى قايتۇرۇپ ئالىدۇ. سودىدا ئالدىنىپ كەتكەن ئادەمگە بېرىلگەن ھەقنىڭ ھۆكمى بىر نەرسىنى ھىلە ئىشلىتىپ نەرسىنى پايدا ئېلىپ سېتىپ بېرىش سودىسىدا ئۇ نەرسىنى سېتىپ ئالغان ئادەمگە بېرىلگەن ھەقنىڭ ھۆكمى بىلەن ئوخشاش. شۇڭا ئالدىنىپ كەتكەن ئادەمگە بېرىلگەن ھەقنىڭ بايانى بىر نەرسىنى، نەرسىنى پايدا ئېلىپ سېتىپ بېرىش سودىسىنىڭ ئارقىسىدىنلا بايان قىلىندى.

بۇ يەردە شۇنى بايان قىلىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇكى، مەيلى خېرىدار بولسۇن، مەيلى نەرسىنىڭ ئىگىسى بولسۇن، سودا ـ سېتىق قىلىشقان ئىككى تەرەپنىڭ بىرىنى بىدىك ئەمەس باشقا بىر ئادەم سودىدا ئالداپ كەتكەن بولسا، ئالدىنىپ كەتكەن تەرەپنىڭ سودىنى بۇزۇپ سودىنى قايتۇرۇۋېتىش ھەققى يوق.

ئالدىنىپ كېتىش پەقەت تۆۋەندىكى مەسىلىلەردىلا تارتقان زىياننى ئالدىغان تەرەپتىن ئېلىشنى لازىم قىلىدۇ.

1. ئالداش يۈز بېرىلگەن مەسىلە بىر نەرسىنى يەنە بىر نەرسە بىلەن ئالماشتۇرۇش مۇئامىلىسىدە بولۇش لازىم.

2. ئالداشنىڭ پايدىسى ئۇ نەرسىنى بەرگەن ئادەمگە بولۇشى لازىم.

3. ئالدىغۇچى ئالدانغۇچىغا نەرسىنىڭ ساغلام ئىكەنلىكىگە كېپىل بولغان بولسا، مەسىلەن: بىر ئادەم بىر كىشىگە «سەن بۇ يول بىلەن ماڭغىن، ئۇ يول خاتىرجەم يولدۇر، ئەگەر سەن بۇ يول بىلەن ماڭساڭ ۋە مال مۈلكىڭنى بىرى تارتىۋالسا، مەن ساڭا مال مۈلكىڭنى تۆلەپ بېرىمەن» دېگەن ۋە شۇنىڭ بىلەن ئۇ كىشى ئۇ يول بىلەن ماڭغان ۋە مال مۈلكى تارتىۋېلىنغان بولسا، يول كۆرسەتكەن ئۇ ئادەم ئۇ كىشىنىڭ مال مۈلكىنى تۆلەپ بېرىدۇ.

4. بىر ئادەم بىر پارچە يەرنى بىر كىشىگە نەرسە سېلىش ياكى كۆچەت تىكىپ ئۇنى يۇغۇنتىۋېلىش ئۈچۈن مەلۇم بىر مۇددەتكىچە ئۆتنىگە بېرىپ تۇرغان، ئاندىن ئۇ كىشى ئۇ يەرگە سالماقچى بولغان نەرسىسىنى سالغان ياكى تىكمەكچى بولغان نەرسىنى تىككەن، ئاندىن ئۇ ئادەم مۇددەت تۈگەشتىن بۇرۇن يەرنى ئۇ كىشىدىن قايتۇرۇپ ئېلىۋالماقچى بولغان بولسا، ئۇ ئادەم ئۇ كىشىدىن يەرگە سالغان نەرسىنى يىقىتىۋېتىشنى ياكى تىككەن نەرسىنى يۇلۇۋېلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. ئاندىن ئۇ ئادەم ئۇ كىشىگە بۇنىڭدىن كۆرۈلگەن زىياننى تۆلەپ بېرىدۇ.

5. ئەگەر بىر ئادەم بىر كىشىنى ئۆزى ئولتۇرۇۋاتقان، ئەمما باشقا بىرىگە تەۋە ئۆينىڭ

تېمىنىڭ تۈۋىنى كولاشقا بۇيرۇغان، شۇنىڭ بىلەن ئۇ كىشى ئۇ تامىنىڭ تۈۋىنى كولىغان ۋە ئۆينىڭ ئىگىسى ئۇ كىشىدىن بۇنىڭ ئۈچۈن پۇل تۆلەتتۈرگەن بولسا، ئۇ كىشى ئەگەر ئۇ ئۆينىڭ باشقا بىرىگە تەۋە ئىكەنلىكىنى بىلمىسە، ئۆينىڭ ئىگىسىگە تۆلەپ بەرگەن پۇلنى ئۇ ئادەمدىن ئالىدۇ.

6. بىر نەرسىگە باھا قويۇشقا ياكى بىر نەرسىنىڭ تەقسىم قىلىنىشىغا قېتىلغۇچىلار يېتىملارنىڭ ماللىرىغا ۋە ۋەقپە قىلىنغان ماللارغا باھا قويغان ۋە بىلىپ تۇرۇپ ئېغىر دەرىجىدە ئالدىغان ياكى ۋەقپە قىلىنغان نەرسىنى ئالماشتۇرۇشتا ئالدىغان، ياكى ئەمەلىيەتتە ۋەقپە قىلىنغان نەرسىنى ئالماشتۇرۇشقا بىرەر سەۋەب بولمىسىمۇ سەۋەبىنىڭ بارلىقىنى دېگەن بولسا، كىشىلەر ئۇلارنىڭ قىلغان بۇ قىلمىشلىرىدىن كېلىپ چىققان زىياننى ئۇلارغا تۆلىتىدۇ.

قەرزلەرنىڭ ھۆكۈملىرى

قەرزنىڭ ئۇقۇمى

قەرز دېگەن سۆز مەنا جەھەتتىن ئورنىنى قايتۇرۇپ ئېلىش شەرتى بىلەن بېرىپ تۇرغان نەرسىنى كۆرسىتىدۇ. قەرزگە بېرىپ تۇرۇلغان نەرسە تەلەپ قىلىش ئارقىلىق قايتۇرۇپ ئېلىنىدۇ.

4599/2756 ـ جَابِرٌ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: ((رَحِمَ الله رَجُلاً سَمْحًا إِذَا بَاعَ وَإِذَا اشْتَرَى وَإِذَا اقْتَضَى))* البخاري (2076)

4599/2756 ـ **جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى،** پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله تائالا بىر نەرسە ساتقان، سېتىۋالغان ۋە (تۆلەشكە تېگىشلىك) قەرزنى ئادا قىلغاندا كەڭ قورساق بولغان ئادەمگە رەھمەت قىلسۇن! (بۇخارى: 2076)

مەزكۇر ھەدىسلەر كىشىلەر بىلەن مۇئامىلە قىلغاندا كەڭ قورساق بولۇشقا، كەچۈرۈمچان بولۇشقا، ئېسىل ئەخلاقلىق بولۇشقا، تالاش تارتىش قىلماسلىققا، كىشىلەردىن قەرز تەلەپ قىلغاندا ئۇلارنى ئېغىر ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويماسلىققا ۋە بەرگەن قەرزى ئۈچۈن قەرزدارنىڭ قولىدا بار بولغان پۇلنى ئېلىشقا رىغبەتلەندۈرىدۇ.

4772/2863 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: إِنَّ رَجُلاً لَمْ يَعْمَلْ خَيْرًا قَطُّ، وَكَانَ يُدَايِنُ النَّاسَ فَيَقُولُ لِرَسُولِهِ: خُذْ مَا تَيَسَّرَ، وَتَجَاوَزْ لَعَلَّ الله يَتَجَاوَزَ عَنَّا، فَلَمَّا هَلَكَ قَالَ الله لَهُ: هَلْ عَمِلْتَ خَيْرًا قَطُّ قَالَ: لا، إِلاَّ أَنَّهُ كَانَ لِي غُلامٌ، وَكُنْتُ أُدَايِنُ النَّاسَ، وإِذَا بَعَثْتُهُ يَتَقَاضَى، قُلْتُ لَهُ: خُذْ مَا تَيَسَّرَ، وَاتْرُكْ مَا عَسُرَ، وَتَجَاوَزْ لَعَلَّ الله يَتَجَاوَزُ عَنَّا، قَالَ الله تَعَالَى: قَدْ تَجَاوَزْتُ عَنْكَ* البخاري (2078)، النسائي (318/7)

4772/2863 ـ **ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى،** پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر ئادەم پەقەتلا ياخشىلىق قىلىپ باقمىغانىكەن، ئەمما كىشىلەرگە قەرز بېرىپ تۇرىدىكەن ۋە قەرزنى سۈلەيدىغان ئادىمىگە: قولىدا بارلاردىن ئالغىن، قىيىنچىلىقتا قالغانلاردىن ئالمىغىن، بەلكى كېچۈۋەتكىن. الله تائالامۇ بىزنىڭ گۇناھلىرىمىزدىن ئۆتۈپ كېتەر، دەيدىكەن. ئۇ ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، الله تائالا

ئۇنىڭغا: سەن بىرەر ياخشى ئىش قىلىپ باقتىڭمۇ؟ دەپتۇ. ئۇ: ياق، مېنىڭ بىر مالىيىم بار ئىدى، مەن كىشىلەرگە قەرز بېرىپ تۇراتتىم، مالىيىمنى قەرز يىغقىلى ئەۋەتكەندە، ئۇنىڭغا: "قولىدا بارلاردىن ئالغىن، قىيىنچىلىقتا قالغانلاردىن ئالمىغىن، بەلكى كېچۈەتكىن. الله تائالامۇ بىزنىڭ گۇناھلىرىمىزدىن ئۆتۈپ كېتەر " دەيتتىم، دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، الله تائالا: مەنمۇ سېنىڭ گۇناھلىرىڭدىن ئۆتۈپ كەتتىم، دەپتۇ. (نەسائى: 4694)

قەرز دېگەن سۆز ئىستىلاھ جەھەتتىن ئوخشىشىنى قايتۇرۇپ ئېلىش ئۈچۈن ئوخشىشى بار نەرسىنى قەرز سۈپىتىدە بىرىگە بېرىپ تۇرۇش، دېگەن مەنىنى كۆرسىتىدۇ. قەرز بېرىش، ئىشنىڭ بېشىدا ياخشىلىق قىلىش ۋە بىر نەرسە ئۆتنە بېرىپ تۇرۇش بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ مەنا بىلەن قەرز بېرىپ تۇرۇش كىشىلەرگە قىلىنغان ياخشى ئىشلارنىڭ قاتارىدىن سانىلىدۇ. قەرز بېرىپ تۇرۇش بىر نەرسە ئۆتنە بېرىپ تۇرۇش بولۇپ ھېسابلانغانلىقى ئۈچۈن قەرزنى «پۇل ئۆتنە بېرىپ تۇرسىلا»، دېگەن سۆزنى ئىشلىتىپ تۇرۇپمۇ ئېلىش توغرىدۇر. قەرز بېرىش، ئىشنىڭ ئاخىرىدا نەرسە ئالماشتۇرۇش ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، قەرزنى قايتۇرۇش ئۈچۈن قەرزگە ئالغان نەرسىنىڭ ئۆزىنى ئەمەس ئۇنىڭ ئوخشىشىنى قايتۇرۇش لازىم بولىدۇ. چۈنكى، قەرزگە ئالغان نەرسىدىن پايدىلىنىش ئۇ نەرسىنىڭ ئۆزىنى ئىشلىتىش ئارقىلىق بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن قەرزگە ئالغان نەرسىنى ئىشلەتكەن ئادەمنىڭ بويىنىغا ئۇ نەرسىنىڭ ئوخشىشى ئارتىلىدۇ. بۇنداق بولۇش ئوخشىشى بولمىغان نەرسىلەردە ۋۇجۇتقا چىقمايدۇ.

بۇ يەردە شۇنى بايان قىلىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇكى، قەرز بېرىپ تۇرۇش تەرغىپ قىلىنغان ياخشى ئىشتۇر. چۈنكى، ئاللاھ تائالاياخشى ئىش قىلىشقا تەرغىپ قىلىپ مۇنداق دېيدى:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (77)]

ئى مۆئمىنلەر! بەختكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن رۇكۇ قىلىڭلار، سەجدە قىلىڭلار (يەنى تەزەررۇ بىلەن ناماز ئوقۇڭلار)، (يالغۇز) پەرۋەردىگارىڭلارغا ئىبادەت قىلىڭلار، ياخشى ئىشلارنى (يەنى خىش - ئەقرىبالارغا سىلەر - رەھىم قىلىش، يېتىم - يېسىرلەرنىڭ بېشىنى سىلاش، كېچىسى تەھەججۇد نامىزى ئۆتەش قاتارلىق ئىشلارنى) قىلىڭلار [سۈرە ھەج-77]

ئەگەر پۇل قەرز ئالدىغان ئادەم قەرز ئالدىغان پۇلنى يامان ئىشلارغا ئىشلىتىدىغان بولسا، ئۇنداق ئادەمگە قەرز بېرىش ياخشى ئەمەس. ھەتتا قەرز بەرمەكچى بولغان كىشى قەرز سورىغان ئادەمنىڭ پۇلنى يامان ئىشلارغا ئىشلىتىدىغانلىقىنى كۈچلۈك گۇمان قىلسا، ئۇ كىشىنىڭ ئۇ ئادەمگە قەرزگە پۇل بېرىپ تۇرۇشى ھارامدۇر.

قەرزگە مۇددەت توختىتىپ بېرىشنىڭ بايانى

نەق تاپشۇرۇش لازىم بولغان ھەر قانداق پۇلنى پۇل قولىغا ئۆتىدىغان ئادەم ئۇنى كېچىكتۈرۈپ تاپشۇرۇشقا مۇددەت توختىتىپ بەرسە، پۇل قولىغا ئۆتىدىغان ئادەم ئۇنى تاپشۇرۇشقا مۇددەت توختىتىپ بەرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇ پۇل تۆلەش ئۈچۈن مۇددەت توختىتىپ بېرىلگەن پۇلغا ئايلىنىدۇ. قەرزنى قايتۇرۇش ئۈچۈن مۇددەت توختىتىش توغرا ئەمەس. چۈنكى قەرز بېرىش، ئىشنىڭ بېشىدا ياخشىلىق قىلىش ۋە بىر نەرسە ئۆتنە بېرىپ تۇرۇش ھېسابلىنىدۇ. قەرز بېرىش ئىشنىڭ ئاخىرىدا نەرسە ئالماشتۇرۇش ھېسابلىنىدۇ. بۇنى ئېتىبارغا ئېلىپ تۇرۇپمۇ

قەرزگە مۇددەت توختىتىلمايدۇ. چۈنكى، پۇل قەرز بېرىپ تۇرۇش پۇلنى پۇلغا نېسىغا سېتىش ھېسابلىنىدۇ. پۇلنى پۇلغا نېسىغا سېتىش جازانە ھېسابلىنىدۇ. بۇ، پۇل قەرز بېرىپ تۇرۇشنىڭ توغرا بولمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. لېكىن شەرىئەت قەرز بېرىشكە رىغبەتلەندۈردى ۋە بارلىق ئالىملار بىردەك ئۇنىڭ توغرا ئىكەنلىكىگە بىرلىككە كەلدى. شۇڭا بىزمۇ يەنى ھەنەفىي مەزھەپدىكىلەرمۇ قەرز بېرىش توغرىدۇر ئەمما لازىم ئەمەستۇر، دەپ قارايمىز.

4793/2874 ـ بريدة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: مَنْ أَنْظَرَ مُعْسِرًا فَلَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ مِثْلِهِ صَدَقَةٌ، فقلت: يَا رَسُولَ الله سَمِعْتُكَ تَقُولُ: مَنْ أَنْظَرَ مُعْسِرًا فَلَهُ بكُلِّ يَوْمٍ مِثْلِهِ صَدَقَةٌ، ثُمَّ سَمِعْتُكَ تَقُولُ: مَنْ أَنْظَرَ مُعْسِرًا فَلَهُ بكُلِّ يَوْمٍ صَدَقَةٌ قَالَ لَهُ مثله قَبْلَ أَنْ يَحِلَّ الدَّيْنُ فَإِذَا حَلَّ فَأَنْظَرَهُ فَلَهُ كُلِّ يَوْمٍ مثلاه* أحمد 360/5

4793/2874 ـ سۇلايمان ئىبنى بۇرەيدە ئاتىسى بۇرەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بىر قېتىم: كىمكى قولى قىسقا قەرزدارغا مۆھلەت بەرسە، ھەر كۈنى ئۈچۈن شۇ پۇلنى سەدىقە قىلغانىنىڭ ساۋابى بولىدۇ دېگەنلىكىنى، يەنە بىر قېتىم: كىمكى قولى قىسقا قەرزدارغا مۆھلەت بەرسە، ھەر كۈنى ئۈچۈن قەرز پۇلنىڭ ئىككى ھەسسىسىنى سەدىقە قىلغانىنىڭ ساۋابى بولىدۇ دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم. شۇنىڭ بىلەن مەن: ئى رەسۇلۇللاھ! مەن سىنىڭ بىر قېتىم: كىمكى قولى قىسقا قەرزدارغا مۆھلەت بەرسە، ھەر كۈنى ئۈچۈن شۇ پۇلنى سەدىقە قىلغانىنىڭ ساۋابى بولىدۇ دېگەنلىكىڭنى، يەنە بىر قېتىم: كىمكى قولى قىسقا قەرزدارغا مۆھلەت بەرسە، ھەر كۈنى ئۈچۈن قەرز پۇلنىڭ ئىككى ھەسسىسىنى سەدىقە قىلغانىنىڭ ساۋابى بولىدۇ دېگەنلىكىڭنى ئاڭلىدىم، دېسەم، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: قەرزنى بېرىشكە بەلگىلىگەن ۋاقىت توشقىچە ئۇنىڭغا ھەر كۈنى ئۈچۈن شۇ پۇلنى سەدىقە قىلغانىنىڭ ساۋابى بولىدۇ. قەرزنىڭ ۋاقتى توشقاندىن كېيىن مۆھلەت بەرگەن ئادەمگە ھەر كۈنى ئۈچۈن قەرز پۇلنىڭ ئىككى ھەسسىسىنى سەدىقە قىلغانىنىڭ ساۋابى بولىدۇ، دەپ جاۋاب بەردى. (ئەھمەد: 22537)

9163/5604 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىسرائىل ئوغۇللىرىدىن بىرىنى تىلغا ئېلىپ مۇنداق دېگەن: بىر كىشى يەنە بىر كىشىدىن مىڭ دىنار قەرز سورىدى. قەرز ئىگىسى: "گۇۋاھچى ئېلىپ كەلگىن، گۇۋاھ بولسۇن ! " دېدى. قەرزدار: "الله گۇۋاھلىققا يېتەر " دېدى. قەرز ئىگىسى: "ئۇنداقتا، كېپىل كەلتۈرگىن! " دېدى. قەرزدار: "الله كېپىللىككە يېتەر " دېدى. قەرز ئىگىسى: "توغرا ئېيتتىڭ " دېدى ۋە ئۇنىڭغا مەلۇم مۇددەت ئۈچۈن مىڭ دىنار قەرز بەردى. (قەرزدار) پۇلنى ئېلىپ، دېڭىز سەپىرىگە ئاتلاندى. ئىشىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، بەلگىلەنگەن مۇددەتتە قەرزنى تۆلەش مەقسىتىدە قايتىش ئۈچۈن كېمە ئىزدىدى، ئەمما تاپالمىدى. شۇنىڭ بىلەن، بىر ياغاچنى تېپىپ، ئۇنىڭ ئىچىنى ئويدى. ئىچىگە مىڭ دىنار قويۇپ، ئۆز نامىدىن پۇلنىڭ ئىگىسىگە بىر پارچە خەت يازدى. ئاندىن كولىغان يەرنى ئېتىپ، ياغاچنى دېڭىزنىڭ بويىغا ئېلىپ كەلدى ۋە: "ئى رەببىم! سەن بىلىسەن، مەن پالانچىدىن مىڭ دىنار قەرز ئالغان ئىدىم. (شۇ چاغدا) مەندىن كېپىل سورىدى. مەن: الله كېپىللىققا يېتەر، دېدىم. سىنىڭ

كېپىللىقىڭغا رازى بولدى. مەندىن گۇۋاھچى تەلەپ قىلدى. مەن: الله گۇۋاھلىققا يېتەر، دېدىم. سېنىڭ گۇۋاھلىقىڭغا رازى بولدى. ئۇنىڭغا قەرزىمنى تۆلەش ئۈچۈن كېمە ئىزدىدىم، ئەمما تاپالمىدىم. بۇنى ساڭا ئامانەت قىلدىم " دەپ دېڭىزغا قويۇۋەتتى. ياغاچ ئېقىپ، دېڭىزنىڭ ئوتتۇرىغا كىرىپ كەتتى. ئۇ ئادەم يۇرتىغا قايتىش ئۈچۈن يەنە كېمە ئىزدەشكە باشلىدى. قەرز ئىگىسى "بەلكىم بىرەر كېمە مېلىمنى ئېلىپ كېلىپ قالار " دېگەن ئوي بىلەن (دېڭىزغا) قاراپ تۇراتتى. تۇيۇقسىزلا ئالدىغا بىر ياغاچ ئېقىپ كېلىپ قالدى. ئۇنى ئوتۇن قىلىش ئۈچۈن ئۆيىگە ئېلىپ بېرىپ يارغان ئىدى، ئىچىدە پۇلى بىلەن خېتى تۇرغانلىقىنى كۆردى. مەلۇم مۇددەتتىن كېيىن، قەرزدار مىڭ دىنار بىلەن كېلىپ: "اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، پۇلۇڭنى ۋاقتىدا ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن كېمە ئىزدىدىم، ئەمما تاپالمىدىم. ۋاقتى ئۆتۈپ كەتتى، خاپا بولمىغىن. مانا بۇ پۇلۇڭ " دېدى. قەرز ئىگىسى: "سەن ياغاچنىڭ ئىچىگە سېلىپ ئەۋەتكەن ئامانەتنى الله ماڭا يەتكۈزدى " دېدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ كىشى كۆپ ھەمدۇ سانا ئېيتىپ، مىڭ دىنارنى ئېلىپ قايتىپ كەتتى. (بۇخارى مۇئەللەق رىۋايەت قىلغان)

ئىبنى ھەجەر (ئاللاھ تائالائۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) مۇنداق دەيدۇ «ئۇ ھەدىس قەرزنى قايتۇرۇش ئۈچۈن مۇددەت توختىتىشنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى ۋە قەرزنى قايتۇرۇپ بېرىمەن، دەپ ۋەدە قىلغان ۋاقىتتا قايتۇرۇشنىڭ لازىملىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. قەرزنى قايتۇرۇپ بېرىمەن، دەپ ۋەدە قىلغان ۋاقىتتا قايتۇرۇش لازىم ئەمەس. ئەكسىچە شۇنداق قىلىش ياخشى ئىش قىلغانلىقنىڭ قاتارىدىن، دەيدىغان قاراشمۇ بار.

قەرز ئېلىشقا بىراۋنى ۋەكىل قىلىشنىڭ ھۆكمى

قەرز بېرىشكە بىراۋنى ۋەكىل قىلىش توغرىدۇر. ئەمما قەرز ئېلىشقا بىراۋنى ۋەكىل قىلىش توغرا ئەمەس. بىراۋنى ئەۋەتىپ قەرز سوراش توغرىدۇر. مەسىلەن: بىر ئادەم بىراۋنى ئەلچى قىلىپ ئەۋەتىپ بىر كىشىدىن قەرز سورىغان، ئۇ كىشى كەلگەن ئەلچىگە پۇلنى بەرگەن ۋە ئەلچى پۇلنى يۇتتۇرۇۋەتكەن بولسا، ئۇ ئادەم ئەلچىنى ئەۋەتىپ ئۇ كىشىدىن قەرزگە پۇل سورىغان ۋاقىتدا، ئەگەر ئۇ كىشىگە «سەن بارغان ئەلچىگە قەرز پۇل بەرگىن» دېگەن بولسا، يۇتۇپ كەتكەن پۇلنى ئەلچى ئەۋەتكەن ئۇ ئادەم تۆلەيدۇ. ئەگەر ئەلچى ئەۋەتكەن ئادەم ئۇ كىشىگە «مەن ئۈچۈن ئەلچىگە قەرز پۇل بەرگىن» دېگەن بولسا، بۇ ھالدا يۇتۇپ كەتكەن پۇلنى ئەلچى تۆلەيدۇ.

قەرز ئېلىشقا ۋەكىل قىلىشنىڭ توغرا بولماسلىقىنىڭ سەۋەبى بولسا، قەرز بېرىش، ئىشنىڭ بېشىدا ياخشىلىق قىلىش ۋە بىر نەرسە ئۆتنە بېرىپ تۇرۇش ھېسابلىنىدۇ. ياخشىلىق قىلىنىش ۋە بىر نەرسە ئۆتنە بېرىپ تۇرۇلۇش پەقەت قەرز ئالىدىغان ئادەمگە تەۋە بولىدۇ. چۈنكى، قىلىنغان ياخشىلىقنى قوبۇل قىلىش ئۈچۈن ئۇ ياخشىلىق تەۋە بولىدىغان ئادەمنىڭ ئۆزىگە ئورۇنباسار تەيىيارلىشى توغرا ئەمەس.

پۇلنى بۆلۈپ - بۆلۈپ بېرىش شەرتى بىلەن سودا قىلىشنىڭ بايانى

پۇلنى بۆلۈپ- بۆلۈپ بېرىش شەرتى بىلەن بىر نەرسە سېتىپ ئېلىش كىشىلەر ئارىسىدا كەڭ تارقالغان ۋە ھەممە يەردە ئومۇملاشقان بىر سودىدۇر. كۆپىنچە كىشىلەر سودا قىلغان ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە پۇلنى بىر قېتىمدىلا بېرىپ سېتىپ ئېلىش مۇمكىن بولمايدىغان

ئېھتىياجلىق نەرسىلىرىنى، ئۆي جابدۇقلىرىنى ۋە سايمانلىرىنى ئۇ سودا بىلەن سېتىپ ئالىدۇ. بۇ سودىدىن بىر نەرسىنى ئۇ نەرسىنىڭ پۇلىنى ئۇ نەرسىنىڭ ئىگىسى بىلەن كېلىشىپ ھەر ئايدا مۇنچە پۇلدىن مۇنچە پۇلدىن بۆلۈپ- بۆلۈپ تاپشۇرۇپ بېرىش شەرتى بىلەن سېتىپ ئېلىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

بۇ ھەقتە كۇنا ۋە يېڭى فىقھىشۇناسلار ئۆزلىرىنىڭ كۆز قاراشلىرىنى بايان قىلىپ ئۆتتى. بىر قىسىم ئالىملار، بىر نەرسىنى، پۇلىنى بۆلۈپ- بۆلۈپ بېرىش شەرتى بىلەن سېتىپ ئېلىش توغرا ئەمەس چۈنكى، ئۇ نەرسىنى نەق سېتىپ ئالغانغا قارىغاندا ئۇ نەرسىنى پۇلىنى بۆلۈپ- بۆلۈپ بېرىش شەرتى بىلەن سېتىپ ئالغاندا ئۇ نەرسىگە قوشۇپ بېرىلىدىغان ئارتۇق پۇل، پۇلنى تۆلەش ئۈچۈن بېرىلگەن مۇددەتنىڭ بەدىلى ئۈچۈن قوشۇپ بېرىلگەن پۇلدۇر. بېرىلگەن مۇددەتنىڭ بەدىلى ئۈچۈن پۇل بېرىش جازانىدۇر ياكى جازانىنىڭ ئوخشىشىدۇر، دېگەن قاراشقا كەلدى. ئەمما تۆت مەزھەپ ئىماملىرى، كۆپ ساندىكى فىقھىشۇناسلار ۋە ھەدىسشۇناسلار «بىر نەرسىنى پۇلنى بۆلۈپ- بۆلۈپ بېرىش شەرتى بىلەن سېتىپ ئېلىشنى ئۇ نەرسىنىڭ پۇلى ئۇ نەرسىنى نەق سېتىپ ئالغان ۋاقتىدىكىگە قارىغاندا كۆپ بولغان تەقدىردىمۇ توغرىدۇر. بىر شەرت سودا قىلىشقان ئىككى تەرەپ سودىنىڭ پۇلىنى نەق بېرىدىغان ئەمەس مەلۇم مۇددەت ئىچىدە بۆلۈپ- بۆلۈپ بېرىدىغان سودا ئىكەنلىكىگە ۋە پۇلىنىڭ مىقدارىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىگە قارار قىلىشى لازىم.» دەيدۇ.

نېسىنى نەقتە سېتىش سودىسىنىڭ بايانى

بۈنگۈدىن پۇلغا ئېھتىياجى چۈشۈپ قالغان ئادەم بىر ياكى ئىككى ئايدىن كېيىن چىقىدىغان مېۋىسىنى ياكى بۇغدىيىنى ياكى قونىقىنى ئالدىدىن سېتىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. نەرسىسىنى بۇ سودا بىلەن سېتىپ پۇلنى قولغا ئالغان ئادەم ئۇ پۇلنىڭ ئىگىسى ۋە ئۇ نەرسىنى سېتىپ ئالغان كىشى ئۇ نەرسىنىڭ ئىگىسى ھېسابلىنىدۇ. بۇ سودا قۇرئان ۋە ھەدىس ئارقىلىق يولغا قويۇلغاندۇر. ئاللاھ تائالابۇ سودىنى يولغا قويۇش توغرىسىدا مۇنداق دېگەن: « ئى مۆئمىنلەر! مۇددەت بەلگىلەپ ئۆزئارا قەرز بېرىشسەڭلار، ئۇنى (ھۆججەت قىلىپ) يېزىپ قويۇڭلار، ئاراڭلاردىكى خەت بىلىدىغان كىشى ئۇنى (كەم ـ زىيادە قىلماي) ئادىللىق بىلەن يازسۇن» [سۈرە بەقەرە 282- ئايەتنىڭ بىر قىسمى] بۇ سودىنىڭ قىياسقا زىت ئىكەنلىكى ئۇچۇقتۇر. چۈنكى ئۇ، سودا قىلىنغان ۋاقىتدا يوق نەرسىنى سېتىشتىن ئىبارەت سودىدۇر. لېكىن، ساتقۇچى ھەم ئالغۇچىنىڭ شۇنداق قىلىشقا ئېھتىياجى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇ سودا قۇرئان، ھەدىس ۋە ئالىملارنىڭ بىرلىكى ئارقىلىق يولغا قويۇلدى. چۈنكى، ئۇ نەرسىنى سېتىپ ئالغان ئادەم بالىۋاقىلىرىنىڭ خىراجەتلىرى ئۈچۈن بىر نەرسە ئېلىپ سېتىپ پايدا تېپىشقا مۇھتاج. پايدا ئېلىش نېسىنى نەقتە سېتىش سودىسىدا ئاساندۇر. چۈنكى، نەق پۇلغا نېسى سېتىلغان نەرسىنىڭ باھاسى ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى باھاسىدىن تۆۋەن بولۇشى مۇمكىن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ نەرسىنى سېتىپ ئالغان ئادەم ئۈنىڭدىن پايدا ئالىدۇ.. نەرسىنى ساتقان كىشى پۇلغا مۇھتاج بولۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ئۇ نەرسىنى سېتىشقا مەجبۇر بولۇپ قالغان بولۇشى مۇمكىن. ئەگەر ئۇ كىشى ئۇ نەرسىنى نەق پۇلغا ساتسا، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئېھتىياجىمۇ ھەل قىلىنغان بولىدۇ. مانا مۇشۇ مەقسەتلەر ئۈچۈن ئۇ سودا يولغا قويۇلغان.

مەزكۇر سودىدا تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەر ئىمام ئەبۇھەنىفە (ئاللاھ تائالائۇنىڭغارەھمەت

قىلسۇن!) نىڭ كۆز قارىشىدا يەتتىدۇر. ئۇلار تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەتتۇر.

1. سېتىلغان نەرسىنىڭ جىنسىنى سېتىپ ئالغۇچىغا بىلدۈرۈش.

2. سېتىلغان نەرسىنىڭ تۈرىنى سېتىپ ئالغۇچىغا بىلدۈرۈش.

3. سېتىلغان نەرسىنىڭ مىقدارىنى بىلدۈرۈش.

4. سېتىلغان نەرسىنىڭ سۈپىتىنى بىلدۈرۈش.

5. سېتىلغان نەرسىنى تاپشۇرۇپ بېرىدىغان ۋاقىتنى بىلدۈرۈش.

6. ئەگەر سېتىلغان نەرسە ئېغىر بولۇپ چاپا مۇشەققەت بىلەن يۆتكىلىدىغان نەرسە بولسا، ئۇنى سېتىپ ئالغان ئادەمگە تاپشۇرۇپ بېرىدىغان ئورۇننى بىلدۈرۈش.

7. ئەگەر سېتىلغان نەرسىنىڭ بەدىلى پۇل بولماي باشقا نەرسە بولسا، ئۇنىڭ مىقدارىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنى ئۇ نەرسىنى ساتقان ئادەمنىڭ بىلىشى لازىم.

ئېسىنى نەققە سېتىش سودىسىنىڭ يەنە بۇلاردىن باشقا مەسلەن: پۇلنى سودا بولغان ئورۇندا ئېلىشقا، پۇلنى ئېسى قىلماسلىققا، بىر نەچچە كۈن مەسلىھەت قىلىۋېلىش ھەققىنىڭ يوقلىقىغا ۋە سودىنىڭ جازانىنىڭ سەۋەبلىرىدىن خالىي بولۇشقا ئوخشاش شەرتلىرى بولۇپ بۇ شەرتلەرنى مەزكۇر سودىنى قىلغان ۋاقىتتا بايان قىلىش شەرت ئەمەس. بۇ شەرتلەرنىڭ مەزكۇر سودىنى قىلىشقان ۋاقىتتا پەقەت سودىدا تېپىلىشىلا يېتەرلىكتۇر.

خىلمۇ - خىل مەسىلىلەرنىڭ بايانى

بۇ سودا - سېتىققا ئالاقىدار مۇھىم دەپ قارالغان مەسىلىلەردۇر. ئۇلار تۆۋەندىكىدىن ئىبارەتتۇر.

1. كالىغا ۋە ئاتقا ئوخشاش ھايۋانىنىڭ ساپالدىن ياسالغان ھەيكىلىنى كىچىك بالىلارنىڭ ئويىنىشى ئۈچۈن سېتىپ ئېلىش توغرا ئەمەس. ئۇ ھەيكەلنىڭ شەرىئەتنىڭ كۆز قارىشىدا ھېچقانداق قىممىتى يوق. شۇڭا ئۇ ھەيكەلنى بۇزىۋاتقان ئادەم ئۇنىڭ پۇلىنى تۆلەپ بەرمەيدۇ. ھايۋانىنىڭ ھەيكىلىنى سېتىپ ئېلىش توغرىدۇر ۋە ئۇنى بۇزىۋاتقان ئادەم ئۇنىڭ پۇلىنى تۆلەپ بېرىدۇ، دېگەن قاراشمۇ بار. كىچىك بالىلارنىڭ ئويىنىشى ئۈچۈن ئويۇنچۇقلارنى سېتىپ ئېلىش توغرىدۇر.

2. ئىت غالجىر بولسىمۇ ئەگەر ئۇنىڭغا ئوۋ ئوۋلاشنى ئۆگىتىش مۇمكىن بولىدىغان بولسا، ئىت سېتىپ ئېلىش توغرىدۇر.

3. تېزەكچى قوڭغۇزغا، كىرپىگە، چايانغا، پاتمىچۇققا ۋە كېلەگە ئوخشاش قۇرۇقلۇق ھايۋانلىرىنى، دېڭىز ھايۋانلىرىنىڭ ئىچىدىن بېلىقتىن، تېرىلىرى ۋە سۆڭەكلىرىدىن پايدىلانغىلى بولىدىغان ھايۋانلاردىن باشقا ھايۋانلارنى سېتىش توغرا ئەمەس. زۇلۇكنى سېتىش توغرىدۇر. چۈنكى، كىشىلەر بەدەنلىرىدىن قاننى شۇراپ ئېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا مۇھتاجدۇر. شۇنىڭدەك يەنە پىلە قۇرتىنى سېتىشمۇ توغرىدۇر. چۈنكى، پىلە قۇرتى كۆنىمىزدە ئەڭ قىممەتلىك ۋە ئېسىل ماللارنىڭ قاتارىدىن ھېسابلىنىدۇ.

4. نىجىس ياغنى سېتىش توغرىدۇر. چۈنكى، نىجىس ياغنى چىراغ يېقىش ئۈچۈن پايدىلىنىش ئارقىلىق پايدىلانغىلى بولىدۇ. لېكىن، نىجىس ياغنى مەسچىتلەرنىڭ چىراغلىرىغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. ئۆزىچە ئۆلۈپ قالغان ھايۋانلارنىڭ ۋە توڭگۇزلارنىڭ ياغلىرىنى ئىشلىتىپ قېلىشتىن ساقلىنىش لازىم.

5. ئەگەر كىيسەل داۋالاش ئۈچۈن يىلانلاردىن پايدىلىنىشقا توغرا كەلسە، يىلانلارنى سېتىشمۇ توغرىدۇر. چۈنكى، هارام نەرسىنىڭ بىرەر كېسەلگە پايدىلىق ئىكەنلىكى بىلىنسە ۋە ئۇ هارام نەرسىنىڭ ئورنىدا دورا ئۈچۈن ئىشلىتىشكە هالال نەرسە تېپىلمىسا، ئۇ هارام نەرسىنى دورا ئۈچۈن ئىشلىتىش توغرىدۇر.

6. يوق بولۇپ كەتكەن ئادەمنىڭ مال مۈلكىنىڭ ۋەيران بولۇپ كېتىشىدىن ئەندىشە قىلىنسا، قازىنىڭ ئۇ ئادەمنىڭ مال مۈلكىنى ئامانەتكە قويۇپ قويۇش ياكى قەرزگە بېرىش، ياكى سېتىش هەققى بار. چۈنكى، مال ـ مۈلۈكنىڭ ۋەيران بولۇپ كېتىشىدىن ئەندىشىلىنىش ئۇنى سېتىشنى توغرا قىلىدۇ.

7. ئىككى ئادەم بىرلىشىپ بىر نەرسە سېتىپ ئالغان، ئاندىن ئۇلارنىڭ بىرى يوق بولۇپ كەتكەن ۋە ئۇنىڭ نەگە كەتكەنلىكى بىلىنمىگەن بولسا، يوق بولۇپ كەتمىگەن ئادەم ئۇ نەرسىنىڭ هەممە پۇلىنى بېرىپ ئۇ نەرسىنى قولىغا تاپشۇرۇپ ئالىدۇ ۋە يوق بولۇپ كەتكەن ئادەم پەيدا بولۇپ كەلسە، بۇ ئادەم ئۇ نەرسىنىڭ ئۆزىگە تېگىشلىك بولغان پۇلىنى بەرگەنگە قەدەر يوق بولۇپ كەتمىگەن ئۇ ئادەم ئۇ نەرسىنىڭ ئۇنىڭغا تېگىشلىك بولغان قىسمىنى بەرمەيدۇ. بۇ، ئەگەر ئۇ نەرسە پۇلى نەق بېرىلىدىغان نەرسە بولسا، ئىش شۇنداق بولىدۇ.

8. ياۋايى ئۆردەككە ئوخشاش ياۋايى بىر قوش بىر ئادەمگە تەۋە يەرگە كېلىپ چۈجە چىقارغان بولسا، ئۇنىڭ چىقارغان چۈجىسىنى كىم ئېلىۋالسا ئۇ شۇنىڭ بولۇپ كېتىدۇ.

9. قۇرۇتۇش ئۈچۈن ئېسىپ قويۇلغان تورغا ئوۋ هايۋىنى كېلىپ چۈشكەن بولسا، گەرچە تورنىڭ ئىگىسى تورنى ئوۋ ئوۋلاش ئۈچۈن ئاسمىغان بولسىمۇ ئۇ هايۋان تورنىڭ ئىگىسىنىڭ هېسابلىنىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئەگەر ئوۋ هايۋىنى بىر ئادەمنىڭ قورۇسىنىڭ ئىچىگە كىرگەن ۋە قورۇنىڭ ئىگىسى ئۇ هايۋاننىڭ قورۇسىنىڭ ئىچىگە كىرگەنلىكىنى بىلگەن بولسا، ئۇ هايۋان ئۇ ئادەمگە تەۋە بولۇپ كېتىدۇ.

10. هەسەل هەرىسى بىر ئادەمنىڭ يېرىگە كېلىپ كۆنەك تۈتۈپ هەسەل چىچقان بولسا، هەسەللەر ئۇ ئادەمگە تەۋە بولىدۇ. چۈنكى، ئۇ هەسەللەر ئۇ ئادەمنىڭ يېرىنىڭ مەهسۇلاتلىرى هېسابلىنىدۇ.

11. هەسەل هەرىسىنى سېتىش توغرا ئەمەس. بۇ ئىمام ئەبۇهەنىفە ۋە ئىمام ئەبۇيۇسۇف (ئاللاھ تائالا ئۇلارغا رەهمەت قىلسۇن!) نىڭ كۆز قارىشىدۇر. ئىمام مۇهەممەد (ئاللاھ تائالا ئۇنىڭغا رەهمەت قىلسۇن!) «ئەگەر هەسەل هەرىلىرى بىر ئادەمنىڭ ئىگىدارچىلىقىدا بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ هەرىلەرنى سېتىشى توغرىدۇر» دەيدۇ.

12. بىر ئادەم بىر كىشىدىن قورۇ سېتىپ ئالغان، ئاندىن ئۇ ئادەم ئۇ كىشىدىن هۆججەت يېزىپ بېرىشنى تەلەپ قىلغان بولسا، ئۇ كىشى ئۇ ئادەمگە هۆججەت يېزىپ بېرىشكە مەجبۇرلانمايدۇ. كىشىلەرنى بۇ سودىغا گۇۋاهچى بولۇشقا ۋە گۇۋاهچى بولغانلارنى بېرىپ گۇۋاهلىقتىن ئۆتۈپ بېرىشكە مەجبۇرلاشقىمۇ بولمايدۇ. چۈنكى، گۇۋاهچىلارنىڭ گۇۋاهلىق بېرىشتىن باش تارتىشى ياخشى ئەمەس.

13. بىر ئادەم پاختا سېتىپ ئالغان، ئاندىن پاختىنى مەيلى ئۇ ئادەمنىڭ رۇخستى بىلەن بولسۇن، مەيلى ئۇنىڭ رۇخستىسىز بولسۇن، ئۇ ئادەمنىڭ ئايالى ئېگىرگەن بولسا، پاختىنىڭ هەممىسى ئۇ ئادەمنىڭ هېسابلىنىدۇ.

14. ئەگەر بىر ئايال ئۆلۈپ قالغان ئېرى ئۇچۇن ئېرىنىڭ مىراسخورلىرىنىڭ رۇخسىتىسىز ئۇنىڭ تەڭتۇشلىرىگە ئېلىنىدىغان دەرىجىدىكى كېپەنلىكنى ئۆزىنىڭ پۇلىغا سېتىپ ئالغان بولسا، ئۇ ئايال بۇ پۇلنى ئېرىنىڭ قالدۇرۇپ كەتكەن مال دۇنياسىدىن ئالىدۇ. ئەگەر ئۇ ئايال ئېرىگە كېپەنلىكنى ئېرىنىڭ تەڭتۇشلىرىگە ئېلىنىدىغان مىقداردىن ئارتۇق ئالغان بولسا، ئۇ ئايال كېپەنلىككە كەتكەن پۇلنى ئېرىنىڭ مال دۇنياسىدىن ئالمايدۇ.

15. بىر ئادەم هارام يول بىلەن پۇل تاپقان ۋە ئۇنىڭغا بىر نەرسە سېتىپ ئالغان بولسا ئۇ نەرسىدىن ئالغان پايدا ئۇ ئادەمگە هالال ئەمەستۇر.

16. بىر ئادەم بىر كىشى بىلەن ئالغان پايدىنى مەلۇم ھەسسىدىن بۆلىشىشكە كېلىشىپ ئۇ كىشىنىڭ تىجارىتىگە پۇل قاتقان ۋە ئۇ كىشى هارام يوللار بىلەن پۇل تاپقان بولسا، ئۇ ئادەم ئۇ كىشىنىڭ هارام يوللار بىلەن پۇل تاپىدىغان كىشى ئىكەنلىكىنى بىلمىسە ئۇ ئادەمگە ئۇ كىشىنىڭ تاپقان هارام پايدىلىرىدىن ئۆزىگە تېگىشلىك بولغان قىسمىنى ئېلىش توغرىدۇر.

17. بىر ئادەم كىيىم كېچەكلىرىنى تاشلىۋاتقان ۋە كىيىم كېچەكلىرىنى تاشلىۋاتقان ۋاقتىدا بۇلارنى خالىغان كىشى ئېلىۋالسۇن، دېمىگەن بولسا، ھېچكىمنىڭ ئۇ كىيىم كېچەكنى ئېلىشى توغرا ئەمەس.

18. ئەگەر بىر دادا هارامدىن بەك قورقۇپ قالمايدىغان ئادەم بولسا، ئۇ دادىنىڭ كىچىك بالىسىغا تەۋە يەرلەرنى سېتىشى ئىستىھسان قائىدىسىگە ئاساسەن توغرا ئەمەس. ئەگەر دادا هارامدىن ئېھتىيات قىلىدىغان ياخشى ئادەم بولغان، ياكى ياخشىلىقى ياكى يامانلىقى نامەلۇم ئادەم بولغان بولسا، ئۇ دادىنىڭ ئۆزىنىڭ كىچىك بالىسىغا تەۋە يەرنى سېتىشى توغرىدۇر.

19. بىر ئانا كىچىك بالىسى ئۇچۇن بالىسىدىن پۇلنى ئالماسلىق نىيىتى بىلەن بىر نەرسە سېتىپ ئالغان بولسا، ئۇ ئانىنىڭ شۇنداق قىلىشى ئىستىھسان قائىدىسىگە ئاساسەن توغرىدۇر.

20. ئەسىرگە چۈشۈپ قالغان بىر ئادەم بىر كىشىگە «مېنى سېتىپ ئالغىن ياكى مېنى قۇتۇلدۇرغىن» دېگەن، ئاندىن ئۇ كىشى ئۇ ئادەمنى سېتىپ ئالغان بولسا، سېتىپ ئالغۇچى ئۇ كىشى ئۇ ئادەمنى سېتىپ ئالغان پۇلنى سېتىپ ئېلىنغان ئۇ ئادەمدىن ئالىدۇ.

21. بىر ئادەم بىر قورۇ سېتىپ ئالغان، ئاندىن ئۇ قورۇدا تېرە ئاشلىغان ۋە بۇنىڭدىن قولۇم قوشنىلار ئەزىيەت كۆرگەن بولسا، بۇ هالدا ئۇ ئادەم ئەگەر داۋاملىق تېرە ئاشلايدىغان ئادەم بولسا، قورۇدا تېرە ئاشلاشتىن چەكلىنىدۇ ئۇ ئادەم ئەگەر تېرىنى داۋاملىق ئەمەس ئاندا ساندا ئاشلايدىغان ئادەم بولسا، قولۇم قوشنىلار ئۇ ئادەمدىن كەلگەن ئەزىيەتنى كۆتۈرىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئەگەر بىر ئادەم قورۇسىغا داۋاملىق نان يېقىش ئۇچۇن تونۇر سالماقچى ياكى تۆگمەن چۆرىمەكچى، ياكى بوزچىلارنىڭ بوز توقۇيدىغان دۇكان قورماقچى بولغان ۋە بۇنىڭدىن قوشنىلار ئەزىيەت كۆرىدىغان بولسا، ئۇ ئادەم بۇ ئىشنى قىلىشتىن چەكلىنىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە بىر ئادەم قورۇسىغا مۇنچا ئاچماقچى بولغان ۋە ئۇنىڭ تۈتۈنىدىن قوشنىلار ئەزىيەت كۆرىدىغان بولسا، ئۇ ئادەمنىڭمۇ قورۇسىغا مۇنچا ئېچىشى توغرا ئەمەس.

22. بىر ئادەم قاسساپنىڭ ئالدىدا تۇرغان ئۆچكە گۆشىنى قوي گۆشى دەپ سېتىپ ئالغان، ئاندىن ئۇنىڭ ئۆچكە گۆشى ئىكەنلىكىنى بىلگەن بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ گۆشنى قايتۇرۇپ بېرىش ھەققى بار.

23. بىر ئادەم قاسساپقا «گۆشنى قانداق سېتىۋاتىسىز» دېگەن، قاسساپ مەسىلەن: ئۈچ كىلوسىنى 10 سومدىن سېتىۋاتىمىز» دېگەن، ئاندىن ئۇ ئادەم مەن ئۈچ كىلو ئالاي تارتىپ بېرىڭ» دېگەن بولسا، قاسساپ ئۆزىنىڭ گۆشنى قەيەردىن كېسىپ تارتىدىغانلىقىنى ئېنىق بىلمىگىچە گۆشنى تارتماسلىقى لازىم. ئەگەر قاسساپ ئۇ ئادەمدىن گۆشنى قويىنىڭ قايسى يېرىدىن تارتىدىغانلىقىنى سورىماي تۇرۇپ تارتقان بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ ۋە قاسساپنىڭ سودىدىن يېنىۋېلىش ھەققى بار. ئەگەر ئۇ ئادەم قاسساپ كېسىپ بەرگەن گۆشنى قايتۇرۇۋەتمەي قولىغا ئالغان، ياكى قاسساپنى گۆشنى ئۆزى ئېلىپ قاچىغا سېلىپ بېرىشكە بۇيرىغان بولسا، بۇ ھالدا ئۇلارنىڭ ئارىسىدا سودا كۈچكە ئىگە بولغان بولىدۇ.

24. بىر ئادەم ئۇرۇغنى كۆزلۈك ئۇرۇغى، دەپ سېتىپ ئالغان ۋە ئۇنىڭ يازلىق ئۇرۇغ ئىكەنلىكى مەلۇم بولغان، ياكى ئۇ ئادەم ئۇ ئۇرۇغنى تاۋۇزنىڭ ئۇرۇغى دەپ سېتىپ ئالغان ۋە ئۇنىڭ مەسىلەن سامساقنىڭ ئۇرۇغى ئىكەنلىكى مەلۇم بولغان بولسا، بۇ ھالدا سېتىپ ئېلىنغان ئۇرۇغ تېخى ئىشلىتىپ بولۇنمىغان بولسا، ئۇ ئادەم ئۇرۇغنى قايتۇرۇپ بېرىپ پۇلنى قايتۇرۇپ ئالىدۇ.

25. بىر ئادەم پىيالە ساتىدىغان كىشى بىلەن پىيالە سېتىپ ئېلىش ئۈچۈن سودىلاشقان، ئاندىن ئۇ كىشى ئۇ ئادەمنىڭ كۆرۈپ بېقىشى ئۈچۈن بىر دانە پىيالىنى ئۇنىڭغا بەرگەن ۋە پىيالە ئۇ ئادەمنىڭ قولىدىن چۈشۈپ كېتىپ باشقا پىيالىلەرنى چېقىۋەتكەن بولسا، ئۇ ئادەم ئۇ كىشىگە قولىغا ئالغان پىيالىدىن باشقا پىيالىلەرنىڭ پۇلىنى تۆلەپ بېرىدۇ. ئەمما قولىغا ئالغان پىيالىنىڭ پۇلىنى تۆلەپ بەرمەيدۇ. چۈنكى، ئۇ ئادەم ئۇنى سودىلىشىش نىيىتى بىلەن قولىغا ئالدى.

26. بىر ئادەم بىر دانە دەرەخنى تۈپى بىلەن سېتىپ ئالغان، لېكىن دەرەخنى تۈپىدىن قومۇرۇپ ئالسا دەرەخنى ساتقان كىشىگە زەرەر كېلىدىغان ئىش بولسا، ئۇ ئادەم ئۇ دەرەخنى ئۇ كىشىگە زەرەر كەلمەيدىغان شەكىلدە يەرنىڭ يۈزى بىلەن تەكشى كېسىدۇ. ئەگەر ئۇ دەرەخ بىرەر تامنىڭ ئۈستىگە چۈشۈپ تامنى ئۆرىۋەتكەن بولسا، ئۇ ئادەم ئۇ تامنى تۆلەپ بېرىدۇ.

27. بىر ئادەم بىر كىشىدىن نەرسە سېتىپ ئالغان، سېتىپ ئالغۇچى ساتقۇچىغا ساختا پۇل بەرگەن ۋە ساتقۇچى ئۇ پۇلنى يىرتىۋاتقان بولسا، ساتقۇچى سېتىپ ئالغۇچىغا ئۇ پۇلنى تۆلەپ بەرمەيدۇ. ساتقۇچى ئۇ پۇلنى يىرتىۋېتىپ ياخشى قىلغان بولىدۇ.

28. بىر ئادەم بىر كىشىدىن پۇلنى قەشقەردە بېرىش شەرتى بىلەن خوتەندە بىر نەرسە سېتىپ ئالغان بولسا، بۇ توغرا بولمىغان سودا ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ كىشىگە پۇلنى بېرىدىغان ۋاقتى نامەلۇمدۇر. ئەگەر ئۇ ئادەم ئۇ كىشىدىن ئۇ نەرسىنى پۇلنى بىر ئايغا قەدەر قەشقەردە بېرىش شەرتى بىلەن سېتىپ ئالغان بولسا، بۇ ھالدا سودا توغرا بولىدۇ. ئەمما شەرت ئەمەلدىن قالىدۇ.

29. بىر كىشى زىرائەت تېرىغان يەرلىرىنىڭ يېرىمىنى ئۇ يەردىن چىققان مەھسۇلاتنىڭ ھەممىسىنى ئۇنى سېتىپ ئالغان ئادەمگە تەۋە بولۇش شەرتى بىلەن بىر ئادەمگە ساتقان بولسا، بۇ شەرتكە توشمىغان سودا ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، يەرنى بۇ شەكىلدە سېتىشتا ئۇ كىشىگە پايدا بار لېكىن بۇ پايدا سودىغا زىتتۇر.

30. يەرگە تۆلەپ بېرىلىدىغان تۆلەم يەرنى ئىجارىگە ئېلىپ تېرىغان ئادەمدىن ئېلىنسا، ئۇ

ئادەم ئۇ تۆلەمنى يەرنىڭ ئىگىسىدىن ئالىدۇ.

31. بىر ئادەم ئۈزۈملۈك باغنى ئۈزۈمى بىلەن سېتىپ ئېلىپ قولىغا تاپشۇرۇپ ئالغان ۋە بۇ سودىغا باغقا پەرۋىش قىلىدىغان كىشى قوشۇلغان بولسا، سودا توغرا بولىدۇ ۋە باغقا پەرۋىش قىلىدىغان كىشى ئۈزگە تېگىشلىك بولغان پۇلنى ئالىدۇ. ئەگەر ئۇ سودىغا باغقا پەرۋىش قىلىدىغان كىشى قوشۇلمىغان بولسا، سودا توغرا بولمايدۇ.

32. بىر ئادەم سېتىپ ئالغان نەرسىسى ئۈچۈن پۇل بەرگەن ۋە ئۇ ئادەم پۇلنى ئالغان كىشىگە «سەن بۇ پۇلنى خەجلەپ باققىن، ئەگەر پۇل ئۆتسە پۇلنى سەن ئالغان بولغىن، ئەگەر پۇل ئۆتمەي قالسا پۇلنى ماڭا قايتۇرۇپ بەرگىن» دېگەن، ئاندىن ئۇ كىشى پۇلنى سېتىش ئۈچۈن بازارغا سالغان ۋە پۇل ئۆتمىگەن بولسا، ئىستىھسان قائىدىسىگە ئاساسەن ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ پۇلنى ئۇ كىشىگە قايتۇرۇپ بېرىش ھەققى بار.

توققۇزىنچى باپ. ئىجارىنىڭ بايانى

ئىجارىنىڭ ئۇقۇمى

ئىجارە، ئىستىلاھ جەھەتتىن پۇل بېرىش ئارقىلىق بىرەر نەرسىنىڭ پايدىسىدىن پايدىلىنىش ئۈچۈن ئۇ نەرسىنىڭ ئىگىسى بىلەن تۈزۈشكەن كېلىشىمدۇر. يەنى بىرەر نەرسىنىڭ پايدىسىدىن ئۇنىڭ بەدىلىگە پۇل بېرىش ئارقىلىق پايدىلىنىش ئىجارە ھېسابلىنىدۇ. ئۇ نەرسىنىڭ پايدىسىدىن ئۇنىڭ بەدىلىگە ھېچ نەرسە بەرمەي تۇرۇپ پايدىلىنىش بولسا، ئۆتنە ھېسابلىنىدۇ.

ئىجارە بولسا ئەمەلىيەتتە بىر نەرسىنىڭ مەنپەئەتىنى سېتىشتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن بىرەر نەرسىنى سېتىپ ئالغىلى بولىدىغان ھەر قانداق نەرسە ئۇ نەرسە مەيلى پۇل بولسۇن، مەيلى ئالتۇن كۈمۈش بولسۇن، مەيلى بۇغداي قوناق بولسۇن، ئۇ نەرسىنى ئىجارىگە ئېلىشقا بولىدۇ. چۈنكى، بىر نەرسىنىڭ ئىجارىسى ئۈچۈن بېرىلگەن نەرسە ئۇ نەرسىنىڭ مەنپەئەتىدىن مەنپەئەتلىنىش ئۈچۈن بېرىلگەن پۇل ھېسابلىنىدۇ.

ئىجارىنىڭ يولغا قويۇلىشىنىڭ بايانى

بىرەر نەرسىنى ئىجارىگە بېرىش ۋە ئىجارىگە ئېلىش قۇرئان كەرىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسلىرى ۋە ئالىملارنىڭ بىرلىكى ئارقىلىق يولغا قويۇلغاندۇر. بىرەر نەرسىنى ئىجارىگە بېرىش ۋە ئىجارىگە ئېلىش ھەققىدە ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى: « ئەگەر ئۇلار سىلەر ئۈچۈن بالىلىرىڭلارنى ئېمىتىپ بەرسە، ئۇلارنىڭ ئېمىتىش ھەققىنى بېرىڭلار»[سۈرە تالاق 6- ئايەتنىڭ بىرقىسمى]

[قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ (**26**) قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَن تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَ حِجَجٍ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِندِكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ (**27**)]

«ئۇلارنىڭ (يەنى ئاياللارنىڭ) بىرى ئېيتتى: «ئى ئاتا، ئۇنى سەن ئىشلەتكىن، بۇ سەن ئىشلەتكەنلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر، كۈچلۈك، ئىشەنچلىكتۇر» [26]. ئۇ (يەنى شۇئەيب) ئېيتتى: «ماڭا سەككىز يىل ئىشلەپ بېرىشىڭ بەدىلىگە ساڭا بۇ ئىككى قىزىمنىڭ بىرىنى

بېرىشنى خالايمەن، ئەگەر ئۇن يىلنى توشقۇزۇۋەتسەڭ (ئۆمۈ) ئىختىيارىڭ، (ئۇن يىلنى شەرت قىلىپ) سېنى مۇشەققەتكە سېلىپ قويۇشنى خالىمايمەن، خۇدا خالىسا، مېنىڭ ياخشى ئادەم ئىكەنلىكىمنى بايقايسەن» [سۈرە قەسەس-27].»

ھەدىستە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەككىدىن مەدىنىگە ھجرەت قىلىدىغان ۋاقتتا يول باشلاپ مېڭىش ئۈچۈن بىر ئادەمنى ئىجارىگە ئالغانلىقى بايان قىلىنىدۇ.

«6417/3852 - ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئەبۇ بەكرى بەنى دىل ئايمىقىنىڭ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەدىي جەمەتىدىن بولغان بىر ماھىر يول باشلىغۇچىنى ياللىغاندى. ئۇ ئادەم ئاس ئىبنى ۋائىل جەمەتىنىڭ ئىتتىپاقداشلىرىدىن بولۇپ، قۇرەيش كۇپپارلىرىنىڭ دىنىدا ئىدى. ئىككىيلەن ئۆزلىرىنىڭ ئىشەنچ قىلىپ، ئىككى تۆگىنى ئۇنىڭغا بەرگەن ۋە ئۈچىنچى كۈنى ئەتىگەندە، ئىككى تۆگىنى سەۋر غارىغا ئېلىپ بېرىشقا ۋەدىلەشكەنىدى. ئۇ يول باشلىغۇچى ئۈچىنچى كۈنى ئەتىگەندە تۆگىلەرنى ئېلىپ سەۋر غارىغا كەلدى. ئىككىيلەن ئامىر ئىبنى فۇھەيرەنى ئېلىپ يول باشلىغۇچى بىلەن بىللە ماڭدى. يول باشلىغۇچى ئۇلارنى ساھىل يولى بىلەن ئېلىپ ماڭدى.» (بۇخارى: 3906)

5887/ 9597 _ وعنه رفعه: «ما بعث الله نبيًّا إلا راعي غنم» فقال أصحابه وأنت؟ فقال: «نعم، كنت أرعاها على قراريط لأهل مكة»* البخاري (2262)، مالك (2 / 740)

5887/ 9597 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: الله تائالا ئەۋەتكەن پەيغەمبەرلەر ئىچىدە قوي باقمىغىنى يوق، دېدى. ساھابىلەر: ئى رەسۇلۇللاھ! سەنمۇ قوي باققانمىدىڭ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ھەئە، مەنمۇ مەككە خەلقىنىڭ قويلىرىنى ئازغىنا تەڭگە بەدىلىگە بېقىپ بېرەتتىم، دەپ جاۋاب بەردى. (بۇخارى: 2262)

ئىجارە ھەققىدە كەلگەن ئەسەرلەر بەك كۆپتۇر. ھەر زاماننىڭ ۋە ھەر يەرنىڭ ئالىملىرى بىر نەرسىنى ئىجارىگە بېرىشنىڭ ۋە ئىجارىگە ئېلىشنىڭ توغرا بولىدىغانلىقىغا بىرلىككە كەلدى.

بىرەر نەرسىنى ئىجارىگە بېرىشتە ۋە ئېلىشتا تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەرنىڭ بايانى

بىرەر نەرسىنى ئىجارىگە بېرىشتە ۋە ئېلىشتا تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەر بولسا، ئىجارە ھەققىنىڭ ئېنىق بولۇشىدۇر ۋە ئىجارىگە ئالغان نەرسىنىڭ قانچىلىك ئىشلىتىلىدىغانلىقىنىڭ ئېنىق بولۇشىدۇر. چۈنكى، ئىجارە ھەققىنىڭ ئېنىق بولماسلىقى ۋە ئىجارىگە ئېلىنغان نەرسىنىڭ قانچىلىك ئىشلىتىلىدىغانلىقىنىڭ ئېنىق بولماسلىقى ئىككى تەرەپنىڭ تالاش تارتىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

ئىجارىگە ئېلىنغان نەرسىنىڭ قانچىلىك ئىشلىتىلىدىغانلىقى بەزى ۋاقتتا مەسىلەن بىر يىللىق، ئىككى يىللىق دېگەنگە ئوخشاش ئۇ نەرسىنى ئىجارىگە ئېلىپ ئىشلىتىش ئۈچۈن توختاتقان مۇددەت بىلەن بىلىنىدۇ.

ئىجارىگە ئېلىنغان نەرسىنىڭ قانچىلىك ئىشلىتىلىدىغانلىقى بەزى ۋاقتتا، ئۇ نەرسىنى مەقسەت قىلىپ ئىجارىگە ئالغان ئىشنىڭ خاراكتېرى بىلەن بىلىنىدۇ. مەسىلەن بىر ئادەمنىڭ

بىر كىشىنى مەلۇم كىيىم كېچەكنى ياكى رەختنى بوياشقا ياكى كىيىم تىكىشكە ئىجارىگە ئالغانلىقىغا، ياكى مەيلى ئۇلاغ بولسۇن، مەيلى ماشىنا بولسۇن، بىر قاتناش قورالىنى مەلۇم مىقداردىكى يۈكنى توشۇش ئۈچۈن، ياكى مەلۇم يەرگە بېرىپ كېلىش ئۈچۈن ئىجارىگە ئالغانلىقىغا ئوخشاش.

ئىجارە بەزى ۋاقىتتا ئىجارىگە ئېلىنغان نەرسىدىن كېلىدىغان مەنپەئەت ئۈستىدە بولغان بولىدۇ. مەسىلەن: بىر كىشىنى ئېتىز ئېرىقتا ياكى باغقا قاراش ئۈچۈن، ياكى بىر ئايالنى ئۆينىڭ ئىشلىرىنى قىلىش ئۈچۈن ئىجارىگە ئالغانغا ئوخشاش.

ئىجارىگە ئېلىنغان نەرسىنىڭ قانچىلىك ئىشلىتىلىدىغانلىقى بەزى ۋاقىتتا، قىلدۇرماقچى بولغان ئىشنى تەيىن قىلىش ياكى ئۇنى كۆرسىتىش بىلەن ئېنىق بولىدۇ. دىققەت قىلىدىغان نوقتا شۇكى بىر نەرسىنى ئۇزۇن مۇددەتلىك ئىجارىگە بىرىش توغرا ئەمەستۇر.

ئىجارىنىڭ تۈرلىرى

ئىجارە مۇنداق ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ. 1. مەلۇم مۇددەتكىچە پۈتۈشكەن ئىجارە .2 . تام سېلىپ بېرىشكە ياكى بىر تال كىيىم تىكىپ بېرىشكە، ياكى بىر نەرسىنى بۇ يەردىن ئۇ يەرگە يۆتكەپ ئاپىرىپ بېرىشكە ئوخشاش مۇئەييەن بىر ئىشنى قىلىپ بېرىش ئۈچۈن پۈتۈشكەن ئىجارە.

ئەگەر ئىجارىگە ئېلىنغان نەرسە ئادەمگە ۋە ھايۋانغا ئوخشاش ھەرىكەت قىلىدىغان نەرسە بولسا، ئۇنى ئىجارىنىڭ مەزكۇر ئىككى تۈرىنىڭ بىرى بىلەن ئىجارىگە ئېلىشقا بولىدۇ. يەنى ئۇنى بىر كۈنلۈك ياكى ئىككى كۈنلۈك، ياكى بىر ئايلىق دەپ مۇددەت توختىتىپ ئىجارىگە ئېلىشقا بولىدۇ، ياكى ماۋۇ ئىشنى قىلىپ بېرىشنىڭ مۇنچە پۇل، دەپ مۇئەييەن بىرەر ئىشنى قىلىپ بېرىش ئۈچۈن پۈتۈشۈپ ئىجارىگە ئېلىشقىمۇ بولىدۇ.

ئەگەر ئىجارىگە ئېلىنغان نەرسە ئۆي ۋە زېمىنغا ئوخشاش ھەرىكەت قىلمايدىغان نەرسە بولسا، ئۇ نەرسە پەقەت مەلۇم مۇددەت پۈتۈشۈش بىلەن ئىجارىگە ئېلىنىدۇ. ئىجارىگە ئېلىپ ئىشلىتىش جەريانىدا ئەسلى پۈتۈنلەي تۈگەپ كېتىدىغان نەرسىنى ئىجارىگە ئېلىش توغرا ئەمەس.

ئىجارىگە ئېلىنغان نەرسىدە قىلىش بولىدىغان ۋە بولمايدىغان ئىشلارنىڭ بايانى

دۇكاننى ۋە ئۆينى ئىجارىگە ئالغانلارنىڭ ئۇلارنىڭ ئىچىدە قانداق ئىش قىلىدىغانلىقىنى سۈرۈشتە قىلىپ ئولتۇرماستىن ئۇلارنى ئىجارىگە بېرىشى توغرىدۇر. چۈنكى، دۇكان بىلەن ئۆينىڭ قانداق ئىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغانلىقى ھەممە ئادەمگە مەلۇمدۇر. ئۇ بولسىمۇ دۇكاندا بىر نەرسە سېتىشتۇر ۋە ئۆيدە ئولتۇرۇشتۇر. بۇ ئىشلاردا بىر ئادەم بىلەن يەنە بىر ئادەمنىڭ ئارىسىدا پەرق يوق. شۇنىڭدەك يەنە ئۆيدە كىمنىڭ ئولتۇرىدىغانلىقىمۇ سۈرۈشتە قىلىنمايدۇ. ئەگەر ئۆينىڭ ئىگىسى ئۆينى ئىجارىگە ئالغان ئادەمگە ئۆيدە يالغۇز ئولتۇرۇشنى شەرت قىلغان بولسىمۇ ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ ئۆيدە مەيلى ئىجارە ئېلىپ بولسۇن، مەيلى ئىجارە ئالماي بولسۇن، باشقا بىرىنى ئولتۇرغۇزۇش ھەققى بار. ئۆينى ۋە دۇكاننى ئىجارىگە ئالغان ئادەم ئۇلارنى ئىگىسىنىڭ رۇخسىتىسىز باشقا بىرىگىمۇ ئىجارىگە بىرەلەيدۇ. ئەمما ئۇلاغنىڭ، كىيىم كېچەكنىڭ ۋە بىر ئادەم بىلەن يەنە بىر ئادەمنىڭ ئارىسىدا ئىشلىتىش ئوخشاش بولمايدىغان نەرسىلەرنىڭ ھۆكمى ئۆينىڭ ۋە دۇكاننىڭ ھۆكمىگە ئوخشىمايدۇ. بۇ نەرسىلەر ئىجارىگە

بېرىلىدىغان ۋاقىتتا ئۇلارنى كىمنىڭ ئىشلىتىدىغانلىقى سوراۋشتە قىلىنىدۇ. ئۇلارنى ئىجارىگە ئالغان ئادەمنىڭ ئۇلارنى ئىگىسىنىڭ رۇخسىتىسىز باشقا بىرىگە ئىجارىگە بېرىش ھەققى يوق.

ئۆيىنى ئىجارىگە ئالغان ئادەم ئۆيدە قىلىش لازىم بولغان ھەممە ئىشنى قىلالايدۇ. مەسىلەن: قوزۇق قېقىش لازىم بولۇپ قالغان يەرگە قوزۇق قاقالايدۇ. ئۇلاغ باغلاش ئۈچۈن تەييارلانغان يەرگە ئۇلىغىنى باغلىيالايدۇ. ئۇلاغنى ئۇ يەردىن باشقا يەرگە باغلاشقا بولمايدۇ. ئۆيىنىڭ ئىچىدە قۇدۇق بولسا، ئۇنىڭدىن پايدىنالايدۇ. ئەگەر ئۆيىنىڭ بىرەر يېرىنى قەستەنسىز بۇزۇۋاتسا ئۇ يەرنى ئوڭشاشقا مەجبۇرلانمايدۇ. ئۆيىنىڭ قورۇسىنىڭ ئىچىدىكى مۇۋاپىق يەرگە تونۇر سالالايدۇ، تونۇردىن چىققان ئوتنىڭ سەۋەبى بىلەن بىر نەرسە كۆيۈپ كەتسە، ئۇنى تۆلەپ بەرمەيدۇ. ئەگەر ئۇ ئادەم تونۇرنى ياغاچنىڭ يېنىغا ياكى ياغاچقا ئوخشاش كۆيۈپ كېتىدىغان بىرەر نەرسىنىڭ يېنىغا يېقىن سالغان ۋە شۇنىڭ بىلەن ئۇ نەرسە كۆيۈپ كەتكەن بولسا، بۇ ھالدا ئۇ ئادەم ئۇ نەرسىنى تۆلەپ بېرىدۇ. قورۇنىڭ ئىچىدە يەرگە زەرەر بەرمەيدىغان ياكى يەرنىڭ ئاستىدىن ئېقىۋاتقان سۇ يولىغا زەرەر بەرمەيدىغان يەردە ئادەتتە پارچىلىنىدىغان ئوتۇنلارنى پارچىلىيالايدۇ. ئەگەر ئۆي ئىگىسى بىلەن ئۆيىنى ئىجارىگە ئالغان ئادەم شەرت قويغانلىق ياكى قويمىغانلىق ھەققىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالسا، ئۆي ئىگىسىنىڭ سۆزى ئېتىبارغا ئېلىنىدۇ.

ئەگەر ئۆيىنى ئىجارىگە ئالغان ئادەم ئۆيىنىڭ ئىچىدە قىلىش لازىم بولمىغان بىرەر ئىشنى قىلسا، ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ ئىشنى ئۆيىنىڭ ئىچىدە قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۆيگە ئىش ھەققى بېرىشى لازىم. ئەگەر ئۇ ئادەم ئۆيىنىڭ تېمىنى ئۆرىۋاتقان ياكى ئۆي ئۇ ئادەمنىڭ قولىدىكى چاغدا ئۆيىنىڭ تېمى ئۆرىلىپ كەتكەن بولسا، ئۇ ئادەم ئۆيىنىڭ تېمىنى تۆلەپ بېرىدۇ. لېكىن، ئۇ ئادەمگە ئۆيىنىڭ ئىجارىسىنى بېرىش لازىم ئەمەس. چۈنكى، يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتۈلگىنىدەك تۆلەم تۆلەپ بېرىش بىلەن ئىش ھەققى بىر ئادەمنىڭ ئۈستىگە تەڭ ئارتىلمايدۇ.

ئەگەر ئۆيىنى ئىجارىگە ئالغان ئادەم ئۇ ئۆيىنى ئىجارىگە ئالغان نەرقىدىن ئۇستۇن باھادا بىرىگە ئىجارىگە بەرگەن بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ ئۈستىدىكى ئارتۇق پۇلنى سەدىقە قىلىۋېتىشى لازىم. لېكىن، مۇنداق ئىككى ھالەتتە ئۈستىدىكى ئارتۇق پۇلنى سەدىقە قىلىۋېتىش لازىم ئەمەس.

1. ئەگەر ئۆيىنى ئىجارىگە ئالغان ئادەم ئۆيىنى ئۇ ئادەم ئۇنى ئىجارىگە ئالغان پۇلنىڭ جىنسىدىن باشقا جىنستىكى پۇلغا ئىجارىگە بەرگەن بولسا، بۇ ھالدا ئۈستىدىكى ئارتۇق پۇلنى ئۇ ئادەمنىڭ ئېلىشى توغرىدۇر.

2. ئۆيىنىڭ ئىچىدىكى بۇزۇلغان نەرسىلەردىن بىرەرسىنى ئوڭشىغان ياكى ئۆيىنى زىننەتلىگەن بولسا، بۇ ھالدىمۇ ئۆيىنى ئىجارىگە ئالغان ئادەمنىڭ ئۇ ئۆيىنى ئۆزى ئالغان ئىجارە نەرقىدىن ئۇستۇن ئىجارىگە بېرىشىمۇ توغرىدۇر.

يەر، ئۇلاغ ۋە كىيىمنى ئىجارىگە بېرىشنىڭ ھۆكمى

بىرەر يەرگە قانداق زىرائەتنىڭ تېرىلىدىغانلىقى مەلۇم قىلىنسا، ئۇ يەرنى زىرائەت تېرىش ئۈچۈن ئىجارىگە بېرىش توغرىدۇر. ئەگەر بىرەر يەرنىڭ ئىگىسى زىرائەت بار يېرىنى ئىجارىگە بەرگەن بولسا، بۇ ھالدا ئەگەر ئۇ زىرائەت ئۇ يەرنى ئىجارىگە ئالغان ئادەمگە تەۋە بولسا، يەردە زىرائەتنىڭ بولغىنى ئىجارىنىڭ توغرا بولۇشىغا توسالغۇلۇق قىلمايدۇ. ئەگەر زىرائەت يەر

ئىگىسىگە تەۋە بولسا، يەرنى ئىجارىگە بېرىش ئۈچۈن دەسلەپ زىرائەتنى يەرنى ئىجارىگە ئالماقچى بولغان ئادەمگە مەلۇم مىقداردىكى پۇلغا ساتىدۇ، ئاندىن يەرنى ئۇ ئادەمگە ئىجارىگە بېرىدۇ. ئىچىدە باشقىلارنىڭ نەرسە كېرەكلىرى بار قورۇنى ئىجارىگە بېرىشكە بولىدۇ ۋە نەرسە كېرەكلەرنىڭ ئىگىسى قورۇنى بىكارلاپ بېرىشكە مەجبۇرلىنىدۇ. قورۇنىڭ ئىجارىگە بېرىلگەن ۋاقتى قورۇ بىكارلىنىپ ئىجارىگە ئالغان ئادەمگە تاپشۇرۇپ بېرىلگەن ۋاقىتتىن تارتىپ باشلىنىدۇ.

يەرنى ئۆي سېلىشقا، دەرەخ تىكىشكە ۋە خىش پىشۇرۇشقا ئوخشاش ئىشلار ئۈچۈن ئىشلىتىش ئۈچۈنمۇ ئىجارىگە بېرىش توغرىدۇر. مەزكۇر ئىشلار ئۈچۈن ئىجارىگە بېرىلگەن يەر مەيلى زىرائەت تېرىغىلى بولىدىغان يەر بولسۇن، مەيلى زىرائەت تېرىغىلى بولمايدىغان يەر بولسۇن، ئۇ يەر ئۇنى ئىجارىگە ئالغان ئادەمگە تاپشۇرۇپ بېرىلىشى بىلەن ئۇ ئادەمگە يەرنىڭ ئىجارىسىنى بېرىش لازىم بولىدۇ.

بىر ئۇلاغنى ھەم مىنىش ھەم ئۇنىڭغا يۈك ئارتىش ئۈچۈن ئىجارىگە ئېلىش توغرىدۇر. ئەگەر بىر ئادەم بىر ئۇلاغنى يۈك ئارتىش ئۈچۈنلا ئىجارىگە ئالغان بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ ئۇلاغقا مىنىش ھەققىمۇ بولىدۇ. ئەمما ئۇ ئادەم ئۇ ئۇلاغنى پەقەت مىنىش ئۈچۈنلا ئىجارىگە ئالغان بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ ئۇنىڭغا يۈك ئارتىش ھەققى يوق. ئەگەر ئۇ ئادەم ئۇنىڭغا يۈك ئارتقان بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ ئۇلاغ ئۈچۈن ئىجارە ھەققى بېرىشى لازىم ئەمەس.

كىيىم كېچەكنى كىيىش ئۈچۈن ئىجارىگە بېرىش توغرىدۇر. كىيىم كېچەكنىڭ ئىجارىگە بېرىلگەنلىكى ئۈچۈن ئۇنى كىيىشكە بېرىلگەن رۇخسەتنىڭ ئۆزىلا يېتەرلىكتۇر. شۇڭا كىيىم كېچەكنى ئىجارىگە ئالغان ئادەم ئەگەر كىيىمنى كەيمىسىمۇ ئۇنىڭغا ئىجارە ھەققى تۆلەيدۇ.

شەرتكە خىلاپلىق قىلىشنىڭ بايانى

ئەگەر بىر ئادەم بىر ئۇلاغنى مۇئەييەن بىر كىشىنىڭ مىنىدىغانلىقى شەرتى بىلەن ئىجارىگە ئالغان، ئاندىن ئۇنىڭغا دېيىلگەن ئۇ كىشى مىنمەي باشقا بىرى مىنگەن ۋە شۇنىڭ بىلەن ئۇلاغ ئۆلۈپ قالغان بولسا، ئۇلاغقا مىنگەن كىشى ئۇلاغنى تۆلەپ بېرىدۇ.

ئەمما دۇكاننىڭ مەسىلىسى ئۇلاغنىڭ ياكى كىيىمنىڭ مەسىلىسىگە ئوخشىمايدۇ. مەسىلەن: مۇئەييەن بىر كىشىنىڭ ئىشلىتىش شەرتى بىلەن ئىجارىگە ئېلىنغان نەرسە دۇكان بولغان، ئاندىن ئۇ شەرتكە خىلاپلىق قىلىپ ئۇ دۇكاندا تۆمۈرچى تۇرغۇزغان ۋە تۆمۈرچى دۇكاننى ساق سالامەت ئىگىسىگە تاپشۇرۇپ بەرگەن بولسا، تۆمۈرچىگە دۇكاننىڭ ئىش ھەققىنى بېرىش لازىم بولىدۇ.

بىر ئادەم بىلەن يەنە بىر ئادەمنىڭ ئىشلىتىشىنىڭ ئارىسىدا پەرق بولىدىغان نەرسىلەرنىڭ ھۆكمىمۇ مەلۇم شەرت بىلەن ئىجارىگە ئېلىنىپ كېيىن شەرتكە خىلاپلىق قىلىنغان نەرسىلەرنىڭ ھۆكمى بىلەن ئوخشاش. مەسىلەن: بىر ئادەم بىر چېدىرنى ئىجارىگە ئالغان، ئاندىن ئۇنى باشقا كىشىگە ئىجارىگە ياكى ئۆتنىگە بەرگەن، ئاندىن ئۇ كىشى چېدىرنى قۇرۇپ ئۇنىڭدا ئولتۇرغان بولسا، ئۇ كىشىگە چېدىرنى ئەگەر چېدىر يىرتىلىپ كەتسە تۆلەپ بېرىش مەسئۇلىيتى ئارتىلىدۇ.

ئەگەر بىر ئادەم قورۇسىنىڭ ئىچىگە بىر ئۆي قۇرۇش ئۈچۈن كىچىك چېدىر ئىجارىگە ئالغان بولسا، ئۇنى قۇردىغان يەرنى مۇئەييەنلەشتۈرمىگەن بولسىمۇ ئۇ ئىجارە توغرىدۇر.

بىر ئادەم بىلەن يەنە بىر ئادەمنىڭ ئىشلىتىشىنىڭ ئارىسىدا پەرق قىلمايدىغان نەرسىنى مۇئەييەن بىر ئادەمنىڭ ئىشلىتىشى ئۈچۈن قويۇلغان شەرت كۆپچىكە ئىگە بولمايدۇ. مەسىلەن: بىر كىشى ئۆيىنى بىر ئادەمگە ئىجارىگە بەرگەن ۋە ئۇنىڭدا پەقەت ئۇ ئادەمنىڭلا ئولتۇرۇشىنى شەرت قويغان بولسا، ئۇ ئادەم ئۇ ئۆيدە باشقا بىرىنى ئولتۇرغۇزسىمۇ بولىدۇ.

ئەگەر بىرەر ئۇلاغنى ئىجارىگە ئالغان ئادەم ئۇنى ئىجارىگە ئالغان ۋاقىتتا ئۇنىڭغا ئارتىدىغان يۈكنىڭ تۈرىنى ۋە مىقدارىنى بايان قىلغان بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ ئۇلاغقا ئۇ يۈككە ئوخشاپ كېتىدىغان يۈك ياكى ئۇنىڭدىن يەڭگىلرەك يۈك ئارتىشى توغرىدۇر.

بىر نەرسىنى ئىجارىگە ئالغاندا ئۇ نەرسە ئۈچۈن قويۇلغان شەرتكە خىلاپلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇ نەرسىگە تۆلەم تۆلەپ بېرىش لازىم. ئۇ نەرسە ئۈچۈن قويۇلغان شەرتكە خىلاپلىق قىلىش ياكى ئۇ نەرسىنىڭ تۈرىدە بولىدۇ ياكى ئۇ نەرسىنىڭ مىقدارىدا بولىدۇ، ياكى ئۇ نەرسىنىڭ سۈپىتىدە بولىدۇ. مەزكۇر ھۆكۈم ۋە ئۆلچەملەرنى كۆنىمىزدىكى قاتناش قوراللىرىغا ئىجرا قىلىشقىمۇ بولىدۇ.

شەرتكە توشمىغان ئىجارىنىڭ بايانى

شەرتكە توشمىغان ئىجارىدىن، ئارتۇق شەرت قويۇلغان ياكى شەرت تولۇق تېپىلمىغان ئىجارە كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئەگەر بىر نەرسە شەرتكە توشمىغان ئىجارە بىلەن ئىجارىگە بېرىلگەن بولسا، بۇ ئىجارىنى توغرا شەكىلگە ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن ئۇ نەرسىنىڭ ئىجارە ھەققى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئوخشىشىغا بېرىلىدىغان ئىجارە ھەققى بېرىلىدۇ. لېكىن، ئۇ نەرسىنىڭ ئىجارە ھەققى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئوخشىشىنىڭ ئىجارە ھەققىگە قاراپ بېرىلىدىغان پۇلنىڭ مىقدارى ئۇ نەرسىنىڭ ئىجارە ھەققى ئۈچۈن بېرىشكە پۈتۈشكەن پۇلنىڭ مىقدارىدىن ئېشىپ كەتمەسلىكى لازىم.

شەرتكە توشمىغان ئىجارە بىلەن ئىجارىگە ئېلىنغان نەرسىنىڭ ئىجارە ھەققى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئوخشىشىغا بېرىلگەن ئىجارىنىڭ بېرىلىشى ئۇ نەرسىدىن ئالىدىغان مەنپەئەتنى ئېلىپ بولغاندىن كېيىن بولىدۇ. شۇڭا ئۇ نەرسە ئۈچۈن ئىجارە ھەققى ئۇ نەرسىنىڭ ئىگىسىنىڭ ئۇنى ئىجارىگە ئالغان ئادەمگە ئۇ نەرسىنى ئىشلىتىشكە رۇخسەت بېرىشى بىلەن بېرىلمەيدۇ. لېكىن ئىجارىگە بېرىلگەن نەرسە ۋەقپە قىلىنغان نەرسە بولسا، بۇ ھالدا ئۇ نەرسە ئۈچۈن ئىجارە ھەققى ئۇ نەرسىگە قارايدىغان كىشىنىڭ ئۇنى ئىجارىگە ئالغان ئادەمگە ئۇ نەرسىنى ئىشلىتىشكە رۇخسەت بېرىشى بىلەن بېرىلىدۇ.

ئەمما توغرا بولمىغان ئىجارە بىلەن ئىجارىگە ئېلىنغان نەرسە ئۈچۈن ئەگەر ئۇ نەرسىنى ئىجارىگە ئالغان ئادەم ئۇنى ئىشلەتكەن بولسىمۇ ئىجارە ھەققى بەرمەيدۇ. چۈنكى، توغرا بولمىغان ئىجارە ئۈچۈن ھېچقانداق ھۆكۈم يوق.

ئەگەر ئىجارىدە، ئىجارىگە ئالغان نەرسىنى ئىجارىگە بەرگەن ۋاقىتتا قويۇلغان شەرتلەرگە خىلاپلىق قىلىنسا، ئىجارە شەرتكە توشمىغان ئىجارە ھېسابلىنىدۇ

بۆلۈشكە مۇمكىن بولىدىغان ياكى مۇمكىن بولمايدىغان شېرىك نەرسىنى ئىجارىگە بېرىش شەرتكە توشمىغان ئىجارە ھېسابلىنىدۇ. ئىجارە، ئىجارىگە بېرىلگەن نەرسىنىڭ ياكى ئىجارە ھەققىنىڭ ياكى ئىجارە مۇددىتىنىڭ، ياكى قىلىدىغان ئىشنىڭ ھەممىسىنىڭ ياكى بىر قىسمىنىڭ نامەلۇم بولۇشى بىلەن شەرتكە توشمىغان ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئىجارىگە بېرىلگەن نەرسىنىڭ ئىجارە ھەققى ئۈچۈن ھاراق ياكى توڭگۇز بېرىلسە، بۇمۇ شەرتكە

توشمىغان ئىجارە ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئىجارە، ئەگەر ئىجارىگە بېرىلگەن نەرسە بۇزۇلۇپ كەتسە، ئۇ نەرسىنى ئوڭشاپ بېرىشنى ياكى ئۇنىڭ پۇلىنى بېرىشنى شەرت قىلىش بىلەنمۇ شەرتىگە توشمىغان ھېسابلىنىدۇ.

ئىنىك ئانا ئىجارىگە ئېلىشنىڭ بايانى

بېرىدىغان پۇلنى ئېنىق قىلىپ توختىتىپ بالا ئېمىتىش ئۈچۈن ئىنىك ئانا ئىجارىگە ئېلىش توغرىدۇر. چۈنكى، كىشىلەر شۇنداق قىلىپ كەلگەندۇر.

1. ئىنىك ئانىنى ئۇنىڭ ئىجارە ھەققى ئۈچۈن يەمەك ئىچمەك ۋە كىيىم كېچەك بېرىش شەرتى بىلەن ئىجارىگە ئېلىشمۇ توغرىدۇر.

2. ئىنىك ئانىنىڭ ئېرى ئىنىك ئانا بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشتىن چەكلەنمەيدۇ.

3. ئەگەر بىر ئايالنىڭ باشقىلارنىڭ بالىسىنى ئېمىتىشى كىشىلەر ئالدىدا ئۇنىڭ ئېرىنىڭ يۈزىنى چۈشۈپ كېتىشىگە سەۋەب بولسۇن، ياكى باشقا ئىشقا سەۋەب بولسۇن، ئەرنىڭ ئايالنىڭ بالا ئېمىتىپ بېرىشكە پۈتۈشكەن ئىجارىنى بۇزۇۋېتىش ھەققى بار.

4. ئەگەر ئىنىك ئانىنىڭ قورسىقىدا قالسا ياكى ئۇ كېسەل بولۇپ قالسا، ياكى زىنا قىلسا، بالىنىڭ ئاتا ئانىسىنىڭ ئۇ ئىنىك ئانا بىلەن بولغان ئىجارە كېلىشىمىنى بۇزۇش ھەققى بار. چۈنكى، ئۇ ئايال مەزكۇر ئىشلار بىلەن بولۇپ بالىنى ئېمىتىشكە ۋە ئۇنىڭغا قاراشقا سەل قارىدى.

5. بالىنىڭ ئاتا ئانىسى سەپەرگە چىقماقچى بولغان ۋە ئىنىك ئانا ئۇلار بىلەن بىللە سەپەرگە چىقىشقا قوشۇلمىغان ياكى ئىنىك ئانا تىلى بىزەپ ئايال بولغان ياكى ئوغرىلىق قىلىدىغان ئايال بولغان ياكى بالا ئۇنىڭ سۈتىنى قوسۇۋەتكەن، ياكى بالا ئۇ ئايالنىڭ ئەمچىكىنى ئېغىزىغا ئالمايدىغان بولسا، بۇ ھالدىمۇ بالىنىڭ ئاتا ئانىسىنىڭ ئۇ ئايال بىلەن بولغان ئىجارىنى بۇزۇش ھەققى بار.

6. ئەگەر بالا ئېمىتىدىغان ئايال كاپىر بولسا، بالىنىڭ ئاتا ئانىسى ئۇ ئايال بىلەن بولغان ئىجارىنى بۇزمىسىمۇ بولىدۇ. چۈنكى، ئايالنىڭ كاپىرلىقى بالىغا زىيان بەرمەيدۇ. بىر قىسىم ئالىملار «ئەگەر بالا ئېمىتىدىغان ئايال كاپىر ياكى ساراڭ ياكى زىناخور، ياكى ئەخمەق ئايال بولسا، بالىنىڭ ئاتا ئانىسى ئۇ ئايال بىلەن ئىجارىنى بۇزۇشى لازىم.» دەيدۇ.

7. ئەگەر بالىنى ئېمىتىش ئايالغا زىيان بېرىدىغان، ياكى بالىنىڭ ئاتا ئانىسى ئۇ ئايالغا ئەزىيەت بەرگەن بولسا، ئايالنىڭ ئىجارىنى بۇزۇش ھەققى بار. شۇنىڭدەك يەنە ئەگەر ئۇ ئايال بار يۇرۇتتا ئايال كىشى باشقىلارنىڭ بالىسىنى ئېمىتمەيدىغان ئادەت بولغان، ياكى باشقىلارنىڭ بالىسىنى ئېمىتكەن ئايالنى كىشىلەر ئەيىپلەيدىغان بولسا، بۇ ھالدىمۇ بىرەرسىنىڭ بالىسىنى ئېمىتىپ بېرىشكە كېلىشكەن ئايالنىڭ بۇ كېلىشىمنى بۇزۇش ھەققى بار.

8. ئەگەر كىچىك بالا، ياكى ئۇنى ئېمىتىدىغان ئايال ئۆلۈپ كەتسە، ئىجارە بۇزۇلۇپ كېتىدۇ. ئەگەر بالىنىڭ دادىسى ئۆلۈپ كەتسە، بالىنىڭ مەيلى پۇلى بولسۇن، مەيلى پۇلى بولمىسۇن، ئىجارە بۇزۇلمايدۇ. چۈنكى، ئىجارە بالىنىڭ دادىسى ئۈچۈن ئەمەس بالا ئۈچۈندۇر. شۇڭا ئەگەر بالىنىڭ پۇلى بولسا، ئايالغا بېرىلىدىغان ئىجارە ھەققى ئۇ پۇلدىن بېرىلىدۇ.

9. بالىنى يۇيۇش ۋە بالىنىڭ كىيىم كېچەكلىرىگە سىيدۈك يۇقۇپ قالغان بولسا، ئۇنىڭ

كىيىم كېچەكلىرىنى يۇيۇش بالىنى ئېمىتىدىغان ئايالنىڭ قىلىدىغان ئىشىدۇر. ئەگەر بالىنىڭ كىيىم كېچەكلىرىگە سۈيدۈك يۇقۇپ قالمىغان، لېكىن كىيىم كېچەكلەر كىرلىشىپ قالغان بولسا، بۇ ھالدا ئۇ كىيىم كېچەكلەرنى يۇيۇش ئۇ ئايالنىڭ ئىشى ئەمەس. بالىنىڭ يىمەك ئىچمەكلىرىنى ياخشىلاش ۋە بالىنى مايلاش ئىشلىرى بالىنى ئېمىتىدىغان ئايالنىڭ ئىشىدۇر.

10. ئەگەر ئىنىك ئانا بالىنى قوي سۈتى ياكى كالا سۈتى بىلەن ئېمىتكەن ۋە ئۆزىنىڭ شۇنداق قىلغانلىقىنى ئىقرار قىلغان، ياكى ئۇنىڭ شۇنداق قىلغانلىقى پاكىت ئارقىلىق ئىسپاتلانغان بولسا، ياكى ئۇ ئايال بالىنى ئېمىتمەي ئۇنىڭغا تاماق يېگۈزگەن ۋە بالا ئېمىش مۇددىتىدىن ئېشىپ كەتكەن بولسا، ئۇ ئايالغا ئىجارە ھەققى بېرىلمەيدۇ.

11. ئەگەر بىر ئايال بىر ئادەم بىلەن ئۇنىڭ بالىسىنى ئېمىتىپ بېرىشكە پۈتۈشۈپ ئۇنىڭ بالىسىنى ئېمىتكەن، ئاندىن ئۇ ئايال ئۇ ئادەمگە بىلدۈرمەي باشقا بىر كىشى بىلەن پۈتۈشۈپ ئۇ كىشىنىڭ بالىسىنىمۇ ئېمىتكەن بولسا، ئۇ ئايال گۇناھكار بولىدۇ.

گۇناھ ئىشلار ۋە ئەمەل ـ ئىبادەتلەر ئۈچۈن ئىجارىگە ئېلىشنىڭ بايانى

بۇنىڭدىن، بىرىنى ناخشا ئېيتىپ بېرىش ياكى ئۆلۈپ كەتكەن ئادەمگە قوشاق قوشۇپ يىغلاپ بېرىش، ياكى دۇتار، نەي ۋە داپقا ئوخشاش چالغۇ ئەسۋابلارنى ئويۇن تاماشىدا چېلىپ بېرىش ئۈچۈن ئىجارىگە ئېلىشقا ئوخشاش شەرىئەتتە توغرا بولمىغان ئىشلارنى قىلىش ئۈچۈن بىر ئادەمنى ئىجارىگە ئېلىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

1. غازىلارنىڭ ئالدىدا ياكى توينىڭ ئالدىدا، ياكى كارۋاننىڭ ئالدىدا داپ چېلىپ مېڭىش ئۈچۈن ئىجارىگە ئېلىش گۇناھ ئەمەس.

2. چىشى ھايۋانلارنى بوغاز قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئەركەك ھايۋانلارنى ئىجارىگە ئېلىشمۇ توغرا ئەمەس. ئەمما ئەركەك ھايۋاننى بىر كۈنلۈك ۋە ئىككى كۈنلۈك دېگەنگە ئوخشاش مەلۇم مۇددەت ئىجارىگە ئېلىشقا بولىدۇ.

3. ئەمەل ئىبادەت ئۈچۈن ئىجارىگە ئېلىش دېگەندە، بىرىنى ياخشى ئىشلارنى قىلىش ئۈچۈن ئىجارىگە ئېلىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئەزان ئوقۇشقا، ھەج قىلىشقا، ئىماملىق قىلىپ بېرىشكە، قۇرئان ئۆگىتىپ قويۇشقا ۋە دىنىي بىلىملەرنى ئۆگىتىپ قويۇشقا ئوخشاش ياخشى ئىشلار ئۈچۈن بىرىنى ئىجارىگە ئېلىش توغرا ئەمەس.

4. ھەنەفىي مەزھەپىدىكى ئالىملار (ئاللاھ تائالا ئۇلارغا رەھمەت قىلسۇن!) كېيىن قۇرئان ئۆگىتىپ قويغانلىق، دىنىي بىلىملەرنى ئۆگىتىپ قويغانلىق، ئىماملىق قىلىپ بەرگەنلىك ۋە ئەزان ئوقۇپ بەرگەنلىك ئۈچۈن ئىش ھەققى ئېلىشقا بولىدۇ، دەپ پەتىۋا بەردى. ھەتتا ھەنەفىي مەزھەپىنىڭ بىر قىسىم ئالىملىرى، كۈنىمىزدە كىشىلەر دىنىي ئىشلارغا سەل قارايدىغان ۋە دىندا سۇس بولغانلىقى ئۈچۈن قۇرئان ئۆگىتىپ قويغان ئادەمگە ئىش ھەق بېرىش ياخشىدۇر، دەپ قارايدۇ. چۈنكى، قۇرئان ئۆگىتىپ قويغان ئادەمگە ئىش ھەققى بېرىلمىسە، كىشىلەر قۇرئان ئۆگىتىپ قويىدىغان ئادەم تاپالمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن قۇرئان تاشلىنىپ قالىدۇ. بۇ ھەقتە پەتىۋا قۇرئان ئۆگىتىپ قويغان ئادەمگە ئىش ھەق بېرىلىدۇ، دېگەن كۆز قاراش بويىچە بېرىلىدۇ.

5. ھەنەفىي مەزھەپىدىكى ئالىملاردىن بۇرۇنقى دەۋردىكى ئالىملار، ئەزان ئوقۇشقا، ھەج قىلىشقا، ئىماملىق قىلىپ بېرىشكە، قۇرئان ئۆگىتىپ قويۇشقا ۋە دىنىي بىلىملەرنى ئۆگىتىپ قويۇشقا ئوخشاش ھەر قانداق ياخشى ئىشلار ئۈچۈن بىرىنى ئىجارىگە ئېلىش توغرا ئەمەس،

دەپ بىرلىككە كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن كېيىنكى دەۋردە كەلگەن ئالىملار، قۇرئان ئۆگىتىپ قويغانلىق، دىنىي بىلىملەرنى ئۆگىتىپ قويغانلىق، ئىمامىلىق قىلىپ بەرگەنلىك ۋە ئەزان ئوقۇپ بەرگەنلىك ئۈچۈن ئىش ھەققى ئېلىشقا بولىدۇ، دەپ پەتىۋا بەردى. ئەمما بۇ، ھەر قانداق ياخشى ئىش ئۈچۈن ئىجارە ئېلىشنىڭ توغرا بولىدىغانلىق مەناسىغا كەلمەيدۇ. بۇ پەقەت قۇرئان ئۆگىتىپ قويغانلىق، دىنىي بىلىملەرنى ئۆگىتىپ قويغانلىق، ئىمامىلىق قىلىپ بەرگەنلىك ۋە ئەزان ئوقۇپ بەرگەنلىك ئۈچۈنلا ئىش ھەققى ئېلىشقا بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكۈنىمىزدەك توغرا قاراش قۇرئان ئۆگىتىپ قويغانلىق ئۈچۈن پۇل ئېلىشنىڭ توغرا بولىدىغانلىقى ۋە قۇرئان ئوقۇپ بەرگەنلىك ئۈچۈن پۇل ئېلىشنىڭ توغرا بولمايدىغانلىقىدۇر.

6. ئەگەر بىر ئادەم دوستىنىڭ ياكى يېقىنىنىڭ قەبرىسىنى زىيارەت قىلغىلى بېرىپ ئۇنىڭ ئۇ يەردە ئايەت ئوقۇشى خاتا ئەمەس. ئەمما شۇنداق قىلىشقا ۋەسىيەت قىلىپ قويۇپ كېتىش توغرا ئەمەس.

ئونىنچى باپ. رەنە ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنىڭ بايانى

رەنە دېگەن نېمە؟

رەنە گۆرۈ دەپمۇ ئاتىلىدۇ. رەنە قەرز ئىگىسىنىڭ قەرزنى قايتۇرۇپ ئېلىشنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش ئۈچۈن قەرزنى قايتۇرۇپ ئالغانغا قەدەر پۇلغا يارايدىغان بىرەر نەرسىنى تۇتۇپ تۇرۇشى دېگەنلىكتۇر. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە رەنە ھەققىدە تەۋسىيە قىلىپ مۇنداق دېگەن:

[وَإِن كُنتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُواْ كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتُمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللّهَ رَبَّهُ وَلاَ تَكْتُمُواْ الشَّهَادَةَ وَمَن يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ وَاللّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ (**283**)]

ئەگەر سىلەر سەپەر ئۈستىدە بولۇپ خەت يازالايدىغان ئادەمنى تاپالمىساڭلار، بۇ چاغدا قەرز ھۆججىتى يېزىپ بېرىشنىڭ ئورنىغا رەنە قويىدىغان نەرسىنى تاپشۇرساڭلار بولىدۇ؛ ئاراڭلاردا بىرىڭلار بىرىڭلارغا ئىشىنىپ ئامانەت قويسا، ئۇ چاغدا ئامانەتنى ئالغۇچى ئادەم ئامانەتنى تاپشۇرسۇن يەنى قەرز بەرگۈچى قەرز ئالغۇچىغا ئىشىنىپ ئۇنىڭدىن بىر نەرسىنى رەنە ئالمىسا، قەرزدار قەرزنى دېيىشكەن ۋاقتىدا قايتۇرسۇن. [بەقەر ـ283]

ئاللاھ تائالا بۇ ئايەتتە قەرز ئىشىنى تۆۋەندىكى ئۈچ يولنىڭ بىرى بىلەن بىر تەرەپ قىلىشنى بۇيرىغان:

1ـ قەرز مۇئامىلىسىنى بۇ مۇئامىلىگە ھازىر بولغان گۇۋاھچىلارنىڭ گۇۋاھلىقى بىلەن بىللە يېزىپ ھۆججەت قىلىپ قالدۇرۇش.

2 ـ قەرز ھۆججىتىنى يېزىپ قالدۇرۇشقا كاتىب ياكى گۇۋاھچى تاپالمىغاندا، خۇسۇسەن سەپەر ئۈستىدە بولغاندا، قەرز ئالغۇچىنىڭ ئالغان قەرزىنى قايتۇرۇشقا كاپالەت قىلىش ئۈچۈن پۇلغا يارايدىغان بىرەر نەرسىنى قەرزدارنىڭ يېنىدا رەنە قويۇشى.

3 ـ قەرز بەرگۈچى قەرز سورىغان ئادەمگە ئىشىنىپ ئۇنىڭدىن قەرزگە ھۆججەت ياكى گۇۋاھچى تەلەب قىلماستىن قەرز بەرسە، قەرز ئالغۇچىنىڭ قەرز بەرگەن كىشىنىڭ ئىشەنچىنى سۇيىئىستېمال قىلماستىن، قەرزنى ۋاقتى قەرەلىدە قايتۇرۇشىنىڭ زۆرۈرلىكى.

رەنە مۇئامىلىسىگە يول قويۇشنىڭ سەۋەبى

رەنە قويۇش ئالغان قەرزنى ۋاقتى قەرەلىدە ئىگىسىگە تاپشۇرۇشنى كاپالەتلەندۈرۈش ئۈچۈن قويۇلىدۇ. قەرز تاپشۇرۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، رەنە قويۇلغان نەرسە قايتۇرۇپ ئېلىنىدۇ.

2908/ 4848 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: يُرْكَبُ الرَّهْنُ بِنَفَقَتِهِ، ويشرب لبن الدر إِذَا كَانَ مَرْهُونًا وَعَلَى الَّذِي يَرْكَبُ وَيَشْرَبُ النَّفَقَةُ* البخاري (2512)، أبو داود (3526)، الترمذي (1254).

2908/ 4848 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: گۆرۈگە قويۇلغان ئۇلاغنى چىقىمغا چۇشلۇق مىنىشكە بولىدۇ، گۆرۈگە قويۇلغان سېغىن ھايۋاننى چىقىمغا چۇشلۇق سېغىپ ئىچىشكە بولىدۇ. چىقىمنى ئۇلاغنى مىنگەن ۋە سۇتىنى ئىچكەن كىشى كۆتۈرىدۇ. (بۇخارى: 2512)

4850/2909 ـ ابن المسيب أرسله: لا يغلق الرهن*وقال :تفسيره أن يرهن الرهن وفيه فضل عما رهن فيه فيقول المرتهن: إن لم تأتني بحقي إلى أجل كذا فهو لي أو يقول الراهن: هو لك إن لم آتك إلى أجل وهو الذي نهى عنه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فلا يصلح، فإن جاء صاحبه بما فيه بعد الأجل فهو له* مالك 560/2

4850/2909 ـ مۇسەييەبتىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: گۆرۈگە قويۇلغان نەرسىنى ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بەرمەي تۇرۇۋېلىشقا بولمايدۇ. ئىمام مالىك بۇنى چۈشەندۈرۈپ مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم بىر نەرسىنى باشقا بىر ئادەمنىڭ يېنىدا گۆرۈگە قويۇپ قويىدۇ. گۆرۈگە قويۇلغان نەرسە ئالغان نەرسىدىن ئارتۇقتۇر. گۆرۈگە قويغۇچى گۆرۈگە قويۇلغۇچىغا: سېنىڭ ھەققىڭنى پالانى ۋاقىتقىچە ئېلىپ كېلەلىسەم، گۆرۈگە قويغان نەرسىنى ماڭا قايتۇرۇپ بېرىسەن، شۇ ۋاقىتقىچە ئېلىپ كېلەلمىسەم، گۆرۈگە قويغان نەرسە سېنىڭ بولسۇن، دەيدۇ. مۇنداق قىلىش توغرا ئەمەس ھەم ھالال بولمايدۇ. مۇنداق قىلىش شەرىئەتتە چەكلەنگەن. ئەگەر گۆرۈگە قويۇلغان مالنىڭ ئىگىسى بەلگىلەنگەن ۋاقتتىن كېيىن بولسىمۇ، گۆرۈگە قويۇلغان ئادەمنىڭ ھەققىنى ئېلىپ كەلسە، گۆرۈگە قويغان مالنى قايتۇرىۋالىدۇ ۋە ھېلىقى شەرت ئىناۋەتسىز بولىدۇ. (مالىك: 1437)

4851/2910 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: اشْتَرَى رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ إِلَى أَجَلٍ وَرَهَنَهُ دِرْعًا له مِنْ حَدِيدٍ* البخاري (2068)، مسلم (1603).

4851/2910 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساۋۇتىنى بىر يەھۇدىيغا گۆرۈگە قويۇپ، ئۇنىڭدىن ئاشلىق سېتىۋالغانىدى. (بۇخارى: 2068)

بىر نەرسىنى گۆرۈگە ئېلىش قۇرئان كەرىمنىڭ ئايەتلىرى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسلىرى ۋە ئالىملارنىڭ بىرلىكى بىلەن يولغا قويۇلغاندۇر.

يۇقىرىدىكى ساۋۇتنى گۆرۈگە قويۇش توغرىسىدىكى ھەدىستىن مۇنداق بىر نەچچە خىل ھۆكۈم ئېلىنىدۇ.

1. كاپىر بىلەن قىلماقچى بولغان ئىشنىڭ ئۆزى ھارام ئىشلاردىن بولمىسا، كاپىر بىلەن ئۇ ئىشنى قىلىش توغرا بولىدۇ.

2. ئەگەر كاپىر مۇسۇلمانلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىۋاتقان كاپىرلاردىن بولمىسا، كاپىرغا قۇرال ياراق سېتىپ بېرىش ياكى ئۇنىڭ يېنىدا قۇرال ياراق گۆرۈگە قويۇش، ياكى ئۇنىڭغا قۇرال ياراق ئىجارىگە بېرىش توغرىدۇر.

3. ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزۈپ ئىسلام دۆلىتىدە ياشايدىغان كاپىرلارنىڭ تاپقان مال دۇنيالىرى ئۇ كاپىرلارغا تەۋە بولىدۇ. ئۇلاردىن بىرەر نەرسىنى نېسىيگە سېتىپ ئېلىشمۇ توغرىدۇر.

4. ھەدىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كەمتەرلىكىنى، دۇنيانى ياخشى كۆرۈپ كەتمەيدىغانلىقىنى، قانچىلىك مال دۇنيا توپلاي دېسە توپلاشقا قادىر تۇرۇپ مال دۇنيا توپلىمىغانلىقىنى، ئاخىرىدا ئاشلىق ئۆتنە ئېلىشقا ئېھتىياجلىق بولۇپ قېلىپ ساۋۇتىنى گۆرۈگە قويغانلىقىنى، ئازغا قانائەت قىلىپ تۇرمۇشنىڭ قىيىنچىلىقلىرىغا سەۋر قىلغانلىقىنى ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئائىلىلىرىمۇ شۇ تۇرمۇشقا سەۋر قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ پەزىلەتلىك ئائىلىلار ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

قەرز رەنىسىنىڭ شەرتى

قەرز رەنىسىنىڭ دۇرۇس بولىشى ئۈچۈن تۆۋەندىكى شەرتلەرنىڭ ھازىر بولىشى شەرتتۇر.

1 ـ رەنە قويغۇچى ۋە ئۇنى تاپشۇرۇپ ئالغۇچى ھەر ئىككىسىدە بالاغەت يېشىغا يەتكەن بولۇش، ئەقلى ــ ھۇشى جايىدا بولۇش ۋە تەسەررۇپتا ئىختىيار ئىگىسى بولۇشتىن ئىبارەت سالاھىيەتنىڭ بولىشى شەرتتۇر.

2ـ رەنە قويىدىغان ۋاقىتتا رەنە قويۇلىدىغان نەرسىنىڭ ئېنىق بايان قىلىنىشى. مەسىلەن: " سىزگە مانچىلىك پۇلنى پالانى ۋاقىتقىچە، پالانى نەرسىنى رەنىگە ئېلىش شەرتى بىلەن قەرز بېرىپ تۇردۇم " دېگەنگە ئوخشاش.

3 ـ رەنىگە قويماقچى بولغان نەرسىنىڭ ساتقىلى بولىدىغان نەرسىلەردىن بولىشى.

4 ـ رەنىگە قويماقچى بولغان نەرسىنىڭ مېۋە ۋە كۆكتاتقا ئوخشاش تېز بۇزۇلۇپ كېتىدىغان نەرسىلەردىن بولماسلىقى شەرتتۇر.

رەنىگە قويۇلغان نەرسىدىن كۆپەيگەن نەرسىلەرنى قانداق قىلىش كېرەك؟

رەنىگە قويۇلغان نەرسىدىن كۆپەيگەن نەرسىلەر مۇنداق ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ:

1ـ رەنىدىن كۆپەيگەن نەرسىلەر تۇخۇم، ھەسەل، سۈت، ئۆينىڭ كىراسى قاتارلىق رەنىدىن مۇستەقىل نەرسىلەر بولسا، ئۇ رەنە قويغان كىشىنىڭ خالىس ھەققى بولۇپ، رەنە قويغان ئادەم ئۇنى رەنىگە قويغان نەرسىلىرىنى قايتۇرۇپ ئېلىشتىن بۇرۇنمۇ ئېلىپ پايدىلىنالايدۇ.

2 ـ ئەگەر رەنىگە قويۇلغان نەرسىدىن كۆپەيگەن نەرسىلەر ئانىسىنىڭ قورسىقىدىكى بالىسى، ھايۋاننىڭ ئۈستىدىكى يۇڭىغا ئوخشاش رەنىدىن ئايرىغىلى بولمايدىغان نەرسىلەردىن بولسا، ئۇ قەرزنى تۆلەپ بولغىچىلىك رەنە بىلەن بىرلىكتە قەرزدارنىڭ يېنىدا قالىدۇ. رەنە قويغۇچى بۇلارنى كېيىن رەنە بىلەن بىرگە قايتۇرۇپ ئالىدۇ.

ھارام قىلىنغان رەنە

ھارام قىلىنغان رەنە ئىككى تۈرلۈك بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

1 ـ قەرز ئىگىسىنىڭ رەنە ئېلىش بىلەن بىرگە قەرزدارغا بەرگەن قەرزىسىدىن ئىنتايىن ئاز مىقداردا بولسىمۇ ئۆسۈم ئېلىشنى شەرت قىلىۋېلىشى بولۇپ، بۇ جازانىخورلۇقنىڭ جۈملىسىدىن سانىلىدۇ. قەتئىي ھارامدۇر.

2 ـ قەرز ئىگىسىنىڭ رەنىدىن پايدىلىنىشنى ياكى ئۇنى ئۆستۈرۈپ پايدا ئېلىشنى شەرت قىلىۋېلىشى بولۇپ، بۇمۇ جازانىخورلۇقنىڭ جۈملىسىدىن سانىلىدۇ.

گۆرۈگە قويۇلغان نەرسنى ساقلاشنىڭ بايانى

بىرەر نەرسىنى گۆرۈگە ئالغان ئادەمنىڭ ئۇ نەرسىنى خۇددى ئامانەتكە قويۇپ قويۇلغان نەرسىنى ساقلىغىنىدەك ئۆزىنىڭ ياكى ئۇنىڭ بالۇاقىلىرىنىڭ ياخشى ساقلىشى لازىم. ئەگەر ئۇ ئادەم ئۇ نەرسىنى ساقلاش ئۈچۈن باشقىلارغا بەرگەن بولسا، ئۇ ئادەم ئۇ نەرسىنىڭ پۈتۈن پۇلىنى ئۇنىڭ ئىگىسىگە تۆلەپ بېرىدۇ. بۇ گۆرۈگە قويۇلغان نەرسىنى تۆلەپ بېرىش ئەمەس ئۇ نەرسىنى باشقىلارغا ساقلاش ئۈچۈن بېرىپ ھەقسىزلىق قىلغانلىق ئۈچۈن تۆلەپ بېرىلىدىغان جازا پۇلدۇر.

ئەگەر بىر نەرسىنى گۆرۈگە ئالغان ئادەم ئۇ نەرسىنى ئۇنىڭ ئىگىسىنىڭ رۇخسىتىسىز بىرىگە ئامانەتكە بەرگەن ياكى ئۆتنىگە بەرگەن ياكى ئىجارىگە بەرگەن، ياكى ئۇنى ئىشلەتكەن بولسا، ئۇ ئادەم ئۇ نەرسىنىڭ پۇلىنى ئەسلى ئىگىسىگە تۆلەيدۇ.

گۆرۈگە قويۇلغان نەرسنى تاپشۇرۇپ بېرىش

ئەگەر قەرزداردىن بىرەر نەرسە گۆرۈگە ئالغان قەرز ئىگىسى قەرزدارنىڭ پۇلنى تاپشۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلسا، ھەتتا گۆرۈگە قويۇلغان نەرسىنىڭ يۈتۈپ كەتكەنلىكى سەۋەبى بىلەن قەرز ئىگىسىنىڭ قەرزگە بەرگەن پۇلنى ئىككى قېتىم ئېلىپ قالماسلىقى ئۈچۈن قەرز ئىگىسى گۆرۈگە ئالغان نەرسىنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇلىدۇ. ئەگەر قەرز ئىگىسى گۆرۈگە ئالغان نەرسىنى ئېلىپ كەلسە ئالدى بىلەن قەرزدار قەرزنى تاپشۇرۇپ بېرىشكە بۇيرۇلىدۇ. قەرزدار قەرز ئىگىسگە قەرزنى تاپشۇرۇپ بېرىپ بولغاندىن كېيىن قەرز ئىگىسى گۆرۈگە ئالغان نەرسىنى تاپشۇرۇپ بېرىشكە بۇيرۇلىدۇ. بۇ چاغدا ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئارىسىدا ئوخشاش مۇئامىلە قىلىنغان ھېسابلىنىدۇ.

بىرەر نەرسىنى گۆرۈگە ئالغان قەرز ئىگىسى قەرزدارنىڭ ئۇ نەرسىنى سېتىپ پۇلنى قەرزگە بېرىشى ئۈچۈن ئۇ نەرسىنى قەرزدارغا تاپشۇرۇپ بېرىشكە بۇيرۇلمايدۇ. چۈنكى، ئۇ نەرسىنى گۆرۈگە ئالغان قەرز ئىگىسىنىڭ قەرزدارنىڭ ئۇ نەرسىنى سېتىشنى چەكلەش ھوقۇقى يوق.

گۆرۈگە ئېلىش توغرا بولىدىغان ۋە توغرا بولمايدىغان نەرسلەرنىڭ بايانى

سېتىش توغرا بولىدىغان ھەر قانداق نەرسىنى گۆرۈگە بېرىشمۇ توغرا بولىدۇ. ئەمما بەزى نەرسىنى سېتىش توغرا بولسىمۇ، لېكىن ئۇنى گۆرۈگە بېرىش توغرا ئەمەس. ئۇلار تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەتتۇر.

1. شېرىكلىككە تەۋە نەرسە. شېرىكلىككە تەۋە نەرسىنى گۆرۈگە قويۇش توغرا ئەمەس.

2. ئىچىدە گۆرۈگە قويغان ئادەمگە تەۋە نەرسىلەر بار بىرەر نەرسىنى گۆرۈگە قويۇش توغرا ئەمەس.

3. باشقا نەرسىگە تۇتۇشۇپ تۇرىدىغان نەرسىنى تۇتۇشۇپ تۇرغان نەرسە بىلەن ئەمەس ئۇ نەرسىنىلا يالغۇز گۆرۈگە بېرىش مەسىلەن: قورۇنى قورۇ سېلىنغان يەرسىز ۋە دەرەخنىڭ

ئۇستىدىكى مېۋىلەرنى دەرەخسىز گۆرۈگە بېرىش توغرا ئەمەس.

4. يۇتۇپ كەتكەن ۋاقتىدا ئوخششى ياكى باھاسى بىلەن تۆلەپ بەرگىلى بولمايدىغان نەرسىنى گۆرۈگە ئېلىش توغرا ئەمەس.

5. بىرەرسىگە كېپىل بولغانلىق ئۈچۈن ئۇنىڭدىن گۆرۈگە بىر نەرسە ئېلىش توغرا ئەمەس.

6. بىر كىشىدىن ئېلىنىدىغان قىساس ئۈچۈن بىر نەرسىنى گۆرۈگە ئېلىش توغرا ئەمەس. ئەمما ئۆتكۈزۈلۈپ سېلىنغان جىنايەتلەردىن سەۋەنلىك بىلەن ئۆتكۈزۈلۈپ قېلىنغان جىنايەتكە بىرەر نەرسىنى گۆرۈگە ئېلىش توغرىدۇر.

7. بىر ئادەمدىن ئالىدىغان دىيەت ئۈچۈنمۇ ئۇنىڭدىن بىرەر نەرسە گۆرۈگە ئېلىش توغرىدۇر.

8. شۇنىڭدەك يەنە قىساس ئالغىلى بولمىغانلىقى ئۈچۈن تۆلەم تۆلەپ بېرىلىشكە ھۆكۈم قىلىنغان بىرەر جىنايەتكە، تۆلەپ بېرىلىشكە بۇيرۇلغان تۆلەمنىڭ ئورنىدا بىر نەرسە گۆرۈگە ئېلىشمۇ توغرىدۇر.

گۆرۈگە بېرىلگەن نەرسىنىڭ ئادىل كىشىگە بېرىلىشى كېرەكلىكىنىڭ بايانى

بۇنىڭدىن گۆرۈگە بېرىلگەن نەرسىنى ساقلاپ بېرىش ئۈچۈن ئادىل كىشىگە بېرىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئادىل كىشىدىن مەيلى ئۇ نەرسىنى گۆرۈگە بەرگەن تەرەپ بولسۇن مەيلى ئۇ نەرسىنى گۆرۈگە ئالغان تەرەپ بولسۇن ھەر ئىككى تەرەپ ئۇ نەرسىنى ئۇ كىشىنىڭ قېشىدا گۆرۈگە قويۇشقا رازى بولغان كىشى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

1. ئەگەر بىرەر نەرسىنى گۆرۈگە بەرگەن ئادەم بىلەن ئۇ نەرسىنى گۆرۈگە ئالغان كىشى ئۇ نەرسە گۆرۈگە بېرىلگەن ۋاقتىدا، ئۇ نەرسىنى ئادىل بىرىنىڭ ساقلاپ بېرىشى ئۈچۈن ئۇنىڭ يېنىدا قويۇپ قويۇشنى شەرت قىلىشقان بولسا، ئۇلار ئۇ نەرسىنى ئادىل كىشىنىڭ يېنىدا قويۇپ قويالايدۇ.

2. ئەگەر ئىككى تەرەپ ئۇ نەرسىنى ساقلاپ بېرىشى ئۈچۈن ئادىل بىر كىشىگە بەرگەن ۋە ئۇ ئادىل كىشى ئۇ نەرسىنى تاپشۇرۇپ ئالغان بولسا، گۆرى كۈچكە ئىگە بولىدۇ. چۈنكى، ئۇ ئادىل كىشىنىڭ قولى ئۇ نەرسىنى گۆرۈگە ئالغان قەرز ئىگىسىنىڭ قولىنىڭ ئورنىدىدۇر. شۇڭا ئۇ نەرسە ئەگەر ئۇ ئادىل كىشىنىڭ قېشىدا تۇرۇش جەريانىدا يۇتۇپ كەتسە، ئۇ نەرسە ئۇنى گۆرۈگە ئالغان قەرز ئىگىسىنىڭ ھېسابىغا يۇتۇپ كەتكەن ھېسابلىنىدۇ.

3. ئەگەر قەرزدارنىڭ قەرزنى تاپشۇرىدىغان ۋاقتى كەلگەن، لېكىن قەرزدار قەرزنى تېخى تاپشۇرمىغان، قەرز ئىگىسى ئۇ ئادىل كىشىنى گۆرۈگە قويۇلغان نەرسىنى سېتىشقا ۋەكىل قىلغان، ئەمما ئۇ كىشى تاكى بۇ ۋاقىت كەلگەنگە قەدەر گۆرۈگە قويۇلغان ئۇ نەرسىنى قولغا تاپشۇرۇپ ئالمىغان بولسا، بۇ گۆرى توغرا بولمىغان ۋە ئەمەلدىن قالغان بولىدۇ. ئەمما ئۇ ئادىل كىشىنىڭ ئۇ نەرسىنى سېتىشقا قىلىنغان ۋەكىللىكى ئەمەلدىن قالمايدۇ.

4. گۆرۈگە بېرىلگەن نەرسە ئادىل بىر كىشىگە ساقلاپ بېرىلىشى ئۈچۈن ئۇنىڭغا بېرىلگەن بولسا، مەيلى قەرزدار بولسۇن مەيلى قەرز ئىگىسى بولسۇن ئىككى تەرەپنىڭ بىرى ئۇ نەرسىنى ئۇ ئادىل كىشىدىن قايتۇرۇپ ئېلىۋالالمايدۇ. چۈنكى، ئۇ نەرسىدە ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئورتاق ھەققى باردۇر. شۇڭا ئىككى تەرەپنىڭ بىرىنىڭ ئۇ نەرسىنى ئۆزىچىلا ئۇ كىشىدىن قايتۇرۇپ ئېلىۋېلىشى توغرا ئەمەس. ئۇ ئادىل كىشىنىڭمۇ ئۇ نەرسىنى ئىككى

تەرەپنىڭ بىرىگە بېرىشى توغرا ئەمەس.

5. ئەگەر ئۇ ئادىل كىشى ئۇ نەرسىنى ئىككى تەرەپنىڭ بىرىگە قايتۇرۇپ بەرگەن ۋە ئۇ نەرسە قولىغا ئالغان تەرەپنىڭ قېشىدا تۇرۇش جەريانىدا يوقىلىپ كەتكەن بولسا، ئۇ نەرسىنى ئۇ ئادىل كىشى تۆلەپ بېرىدۇ.

6. ئەگەر گۆرۈگە قويۇلغان نەرسە ئۇنى ساقلاپ بېرىش ئۈچۈن ئالغان كىشىنىڭ ياكى ئۇنىڭ ئايالىنىڭ ياكى ئۇنىڭ بالىسىنىڭ، ياكى ئۇنىڭ خىزمەتچىسىنىڭ قولىدا تۇرۇش جەريانىدا يوقىلىپ كەتكەن بولسا، ئۇ نەرسە قەرز ئىگىسىنىڭ ھېسابىغا يوقىلىپ كەتكەن بولىدۇ.

بىرەر نەرسىنى گۆرۈگە ئېلىش ياكى بېرىش ئۈچۈن بىرەرسىنى ۋەكىل قىلىش ھۆكۈمىنىڭ بايانى

1. ئەگەر بىرەر نەرسىنى گۆرۈگە ئېلىش ياكى بېرىش ئۈچۈن بىرەر كىشى ۋەكىل قىلىنغان بولسا، ئۇ نەرسىنىڭ ئىگىسىنىڭ ئۇ كىشىنى ۋەكىللىكتىن ئېلىۋېتىشى بىلەن ئۇ كىشى ۋەكىللىكتىن ئېلىنىپ كەتمەيدۇ. ئۇ كىشىنىڭ ۋەكىللىكتىن ئېلىنىپ كېتىلىشى ئۈچۈن ئۇ نەرسىنى گۆرۈگە ئالغان تەرەپنىڭ ئۇنىڭغا قوشۇلۇشى لازىم.

2. بىر ئادەمنى بىرەر نەرسىنى گۆرۈگە ئېلىشقا ياكى بېرىشكە ياكى ئۇ نەرسىنى سېتىشقا ۋەكىل قىلىش ئىشلىرىدا نورمال ۋەكىللىكنىڭ بارلىق ھۆكۈملىرى ئىجرا قىلىنىدۇ.

3. بىرەر نەرسىنى گۆرۈگە ئېلىشقا ۋەكىل قىلىنغان ئادەم ئەگەر ئۇ نەرسىنى سېتىشتىن باش تارتسا، ئۇ ۋەكىل ئۇ نەرسىنى سېتىشقا مەجبۇرلىنىدۇ.

4. ۋەكىل قىلىنغان ئادەم گۆرۈگە قويۇلغان نەرسىنىڭ بالىسىنى، ياكى بالىسىغا قىلىنغان جىنايەت ئۈچۈن بېرىلگەن نەرسە كېرەكلەرنى ساتالايدۇ.

5. ئەگەر گۆرۈگە بېرىلگەن نەرسىگە ۋەكىل قىلىنغان ئادەم ئۇ نەرسىنى قەرزنىڭ تۈرىدىن باشقا تۈردىكى پۇلغا ساتقان بولسا، ئۇ ئادەم ئۇ پۇلنى قەرزنىڭ تۈرىدىكى پۇلغا ئايلاندۇرالايدۇ.

6. ۋەكىل مەيلى گۆرۈگە ئالغان ئادەم بولسۇن مەيلى ئۇنى ساقلاپ بېرىدىغان ئادەم بولسۇن مەيلى ئۇ ئىككىسىدىن باشقا ئادەم بولسۇن، ئەگەر گۆرۈگە قويۇلغان نەرسىنى گۆرۈگە قويغان كىشى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئۇ كىشىنىڭ مىراسخورلىرى يوق بولۇپ كەتكەن بولسا، ئۇ ۋەكىلنىڭ ئۇ نەرسىنى سېتىش ھەققى بار.

7. ئەگەر گۆرۈگە قويۇلغان نەرسىنى ساقلاپ بېرىش ئۈچۈن قولىغا ئالغان ئادەم ئۆلۈپ كەتكەن بولسا، ئۇ نەرسە ئۇ نەرسىنى گۆرۈگە قويغان ۋە گۆرۈگە ئالغان تەرەپنىڭ رازى بولۇشى بىلەن باشقا بىر ئادەمنىڭ ساقلاپ بېرىشى ئۈچۈن ئۇ ئادەمگە بېرىلىدۇ.

8. ۋەكىل ئۇ نەرسىنى سېتىشنى باشقا بىرىگە ۋەسىيەت قىلغان بولسا، بۇ توغرا بولمىغان ۋەسىيەت ھېسابلىنىدۇ.

9. ئەگەر ئۇ نەرسىنى ساقلاپ بېرىش ئۈچۈن قولىغا ئالغان ئادىل كىشى ئۆلۈپ كەتكەن بولسا، مەيلى ئۇ نەرسىنى گۆرۈگە قويغان قەرزدار بولسۇن مەيلى ئۇنى گۆرۈگە ئالغان قەرز ئىگىسى بولسۇن ئۇلاردىن بىرى ئۇ نەرسىنى يەنە بىرىنىڭ رۇخسىتىسىز ساتالمايدۇ.

گۆرۈگە ئالاقىدار بىر قانچە مەسىلىلەرنىڭ بايانى

1. ئەگەر نەرسىسىنى گۆرۈگە قويغان قەرزدار ئۇ نەرسىنى ساتماقچى بولسا، ئۇ نەرسىنى گۆرۈگە ئالغان قەرز ئىگىسىنىڭ رۇخسىتىنى ئېلىشى ياكى قەرز ئىگىسىنىڭ قەرزداردىن

قەرزىنى ئۆتىشى، ياكى قەرزدارنىڭ قەرزىنى ئادا قىلىشى لازىم.

2. ئەگەر قەرزدار گۆرۈگە بەرگەن نەرسىسىگە ئۆزى زىيانكەشلىك قىلغان بولسا، بۇ ئەگەر قەرزدارنىڭ قەرزنى تاپشۇرۇپ بېرىدىغان ۋاقتى توشقان ۋاقىت بولسا، قەرز ئىگىسى قەرزداردىن پۈتۈن قەرزنى قايتۇرۇپ ئالىدۇ. ئەگەر قەرزدارنىڭ قەرزنى تاپشۇرۇپ بېرىدىغان ۋاقتى تېخى توشمىغان بولسا، قەرز ئىگىسى ھەتتا قەرزدارنىڭ قەرزنى تاپشۇرۇپ بېرىدىغان ۋاقىت يېتىپ كەلگىچە ئۇ نەرسىنىڭ ئورنىدا گۆرۈگە قويۇلغان بولۇشى ئۈچۈن قەرزداردىن ئۇ نەرسىنىڭ بازاردىكى باھاسى بويىچە پۇل ئالىدۇ.

3. ئەگەر گۆرۈگە قويۇلغان نەرسىگە ئۇنى گۆرۈگە ئالغان قەرز ئىگىسى زىيانكەشلىك قىلغان بولسا، قەرز ئىگىسى ئۇنىڭ باھاسىدا پۇل تۆلەپ بېرىدۇ ۋە ئۇ پۇل قەرز ئىگىسىنىڭ قولىدا گۆرۈ سۈپىتىدە تۇرىدۇ.

4. بىر نەرسىنى گۆرۈگە ئالغان قەرز ئىگىسى ئەگەر ئۇ نەرسىنى، ئۇنى گۆرۈگە بەرگەن قەرزدارغا ئۆتنە بېرىپ تۇرغان بولسا، ئۇ نەرسە قەرز ئىگىسىنىڭ تۆلەپ بېرىش مەسئۇلىيىتىدىن چىقىپ كېتىدۇ. ئەگەر ئۇ نەرسە قەرزدارنىڭ قولىدا تۇرۇش جەريانىدا زىيانكەشلىككە ئۇچراپ كەتسە، زىيان قەرزدارنىڭ ئۈستىگە بولىدۇ.

5. بىر نەرسىنى گۆرۈگە ئالغان قەرز ئىگىسىنىڭ ئۇنى باشقا بىرىگە گۆرۈگە بېرىش ھەققى يوق. ئەگەر قەرز ئىگىسى ئۇنى قەرزدارنىڭ رۇخسىتىسىز باشقا بىرىگە گۆرۈگە بەرگەن، ئاندىن ئۇ نەرسە ئۇنى ئىككىنچى قېتىم گۆرۈگە ئالغان ئادەمنىڭ قولىدا تۇرۇش جەريانىدا زىيانكەشلىككە ئۇچراپ كەتكەن بولسا، قەرزدار ئۇ نەرسىنى بىرىنچى ئادەمگە تۆلىتىدۇ. ئۇ نەرسە ئۈچۈن تۆلەپ بېرىلگەن پۇل ئۇ نەرسىنىڭ ئورنىدا گۆرۈگە قويۇلغان ھېسابلىنىدۇ ۋە پۇلنى ئۇ نەرسىنى گۆرۈگە ئالغان ئىككىنچى ئادەم ئالىدۇ ياكى قەرزدار پۇلنى ئىككىنچى ئادەمگە تۆلىتىدۇ.

6. ئەگەر بىرەر نەرسىسىنى گۆرۈگە بەرگەن قەرزدار ئۇ نەرسىنى گۆرۈگە ئالغان قەرز ئىگىسىگە ئۇ نەرسىنى ئىشلىتىشكە ياكى باشقىلارنىڭ ئىشلىتىۋېلىشى ئۈچۈن ئۆتنىگە بېرىپ تۇرۇشقا رۇخسەت قىلغان، ئاندىن ئۇ نەرسە ئىشلىتىشكە باشلاشتىن بۇرۇن ياكى ئىشلىتىپ بولۇنغاندىن كېيىن بۇزۇلۇپ كەتكەن بولسا، ئۇ نەرسە قەرزگە ھېساب بولۇپ كېتىدۇ. يەنى قەرز ئىگىسى ئۇ نەرسىنى گۆرۈگە قويۇپ قەرز ئالغان قەرزدارنىڭ ئۈستىدىكى قەرزنى ئالالمايدۇ.

7. ئەگەر بىرەر نەرسىسىنى گۆرۈگە قويغان ئادەم ئۇ نەرسىنىڭ ھەممىسىگە ياكى مەلۇم قىسمىغا زىيانكەشلىك قىلسا، ئۇ ئادەم بۇنىڭ ئۈچۈن بەدەل تۆلەيدۇ. چۈنكى، مەيلى قەرزدار بولسۇن مەيلى قەرز ئىگىسى بولسۇن بىرىنىڭ يەنە بىرىنىڭ ئۈستىدىكى ھەققىگە ھۆرمەت قىلىنىدۇ. شۇڭا بىرەر نەرسىسىنى قەرز ئىگىسىگە گۆرۈگە قويغان ۋە ئۇنىڭغا زىيانكەشلىك قىلغان ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ نەرسىگە قىلغان زىيانكەشلىكى قانچىلىك بولسا، شۇنى تۆلەپ بېرىشى لازىم.

8. ئەگەر گۆرۈگە قويۇلغان نەرسە ئۇنى گۆرۈگە قويغان قەرزدارغا ياكى ئۇنىڭ مال مۈلكىگە ياكى ئۇنى گۆرۈگە ئالغان قەرز ئىگىسىگە، ياكى ئۇنىڭ مال مۈلكىگە زىيان كەلتۈرسە، بۇ زىيان ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ.

9. گۆرۈگە قويۇلغان نەرسىنىڭ قىممىتىنىڭ چۈشۈپ كېتىشى قەرزدارنىڭ ئۈستىدىن

قەرزنىڭ چۈشۈپ كېتىشىگە سەۋەب بولالمايدۇ. ئەگەر گۆرۈگە قويۇلغان نەرسىنىڭ مەلۇم قىسمىنىڭ بۇزۇلۇپ كەتكەنلىكى سەۋەبى بىلەن ئۇ نەرسىنىڭ ئۆزى كېمىيىپ كەتسە، ئۇنىڭ بەدىلى ئۇچۇن قەرزدارنىڭ ئۈستىدىكى قەرزدىن چۈشۈپ كېتىدۇ.

10. گۆرۈگە قويۇلغان نەرسە ئۇنى گۆرۈگە ئالغان قەرز ئىگىسىنىڭ قېشىدا تۇرۇش جەريانىدا ئۆزگىرىپ كەتكەن، لېكىن ئۇنىڭ مىقدارىدىن مەيلى ئۇ كەمچىلىنىدىغان نەرسە بولسۇن مەيلى تارتىلىنىدىغان نەرسە بولسۇن ئازراقمۇ كېمىيىپ كەتمىگەن بولسا، ئۇ نەرسە بۇرۇنقىدەك گۆرۈگە قويۇلغان نەرسە سۈپىتىدە قېلىپ قالىدۇ. ئۇنىڭ ئۆزگىرىپ كەتكەنلىكىنىڭ بەدىلى ئۈچۈن قەرزدارنىڭ ئۈستىدىكى قەرزدىن ھېچنەرسە چۈشۈپ كەتمەيدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئەگەر ئۇ نەرسىنىڭ قىممىتى چۈشۈپ كەتكەن بولسىمۇ، قەرزدارنىڭ ئۈستىدىكى قەرزدىن ئۇنىڭ بەدىلى ئۈچۈن ھېچنەرسە چۈشۈپ كەتمەيدۇ. لېكىن ئۇ نەرسىنى گۆرۈگە قويغان قەرزدارغا، خالىسا قەرزنىڭ ھەممىسىنى قايتۇرۇپ بېرىپ ئۇ نەرسىنى شۇ ھالىتىدە قايتۇرۇپ ئېلىش، خالىسا قەرز ئىگىسىگە ئۇ نەرسىنى ئۇنىڭ بۇرۇنقى قىممىتى بويىچە تۆلەتتۇرۇش ھەققى بېرىلىدۇ.

ئون بىرىنچى باپ. ھەجر ۋە مۇزارەبەتكە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنىڭ بايانى

ھەجر دېگەن نېمە؟

ھەجر ــ ئەرەبچە سۆز بولۇپ، پۇل ــ مېلىدا تەسەررۇپ قىلىش سالاھىيىتى بولمىغان يېتىم بالا، ساراڭ، قەرزگە چۆكۈپ كەتكەن ئادەم، قىمارۋاز، ئىسراپخور، كېسەلچان ئادەم قاتارلىقلارنى ئۇلارنىڭ ئىلكىدىكى پۇل ــ مېلىنى تەسەررۇپ قىلىشتىن چەكلەش دېگەنلىك بولۇپ، يۇقىرىقىلارنىڭ تەسەررۇپ ئىشلىرىنى ئۇلارنىڭ ئىشلىرىغا مەسئۇل بولغان تۇغقانلىرى قىلىدۇ.
ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق كۆرسەتكەن:

[وَلاَ تُؤْتُواْ السُّفَهَاء أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللّهُ لَكُمْ قِيَاماً وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُواْ لَهُمْ قَوْلاً مَّعْرُوفًا (5) وَابْتَلُواْ الْيَتَامَى حَتَّىَ إِذَا بَلَغُواْ النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُم مِّنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُواْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلاَ تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَن يَكْبَرُواْ وَمَن كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَن كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُواْ عَلَيْهِمْ وَكَفَى بِاللّهِ حَسِيبًا (6)]

ئاللاھ تېرىكچىلىكىڭلارنىڭ ئاساسى قىلغان ماللىرىڭلارنى ئەخمەقلەرگە تۇتقۇزۇپ قويماڭلار، ئۇلارنى يېمەك ئىچمەك، كىيىم كېچەكلەر بىلەن تەمىنلەڭلار. ئۇلارغا چىرايلىق سۆز قىلىڭلار. يېتىملەرنى بالاغەتكە يەتكەنگە قەدەر سىناپ تۇرۇڭلار، ئۇلاردا ماللىرىنى باشقۇرالايدىغان ھالەتنى بايقىساڭلار، ئۇلارغا مال ـ مۈلكىنى تاپشۇرۇپ بېرىڭلار؛ ئۇلارنىڭ چوڭ بولۇپ قېلىشىدىن قورقۇپ مال ـ مۈلكىنى بۇزۇپ چېچىپ يەۋالماڭلار. يېتىمگە ۋەسى بولغانلاردىن كىمكى باي ئىكەن، ۋەسى بولغانلىق ھەققى ئۈچۈن يېتىمنىڭ مال مۈلكىنى يېيىشتىن ئۆزىنى ساقلىسۇن، سىلەردىن كىمكى يوقسۇل ئىكەن، ئۇ ئۆز ئەمگىكىنىڭ ھەققى ئۈچۈن مۇۋاپىق رەۋىشتە يېسۇن، ئۇلار يەنى بالاغەتكە يەتكەن يېتىملەرنىڭ مال ـ مۈلكىنى تاپشۇرۇپ بېرىدىغان چاغدا باشقىلارنى گۇۋاھ قىلىپ قويۇڭلار ئاللاھ ھېساب ئېلىشقا

يېتەرلىكتۇر.[نىسا 5ـ6]

سالاھىيەتسىزلەرنى تەسەررۇپتىن چەكلەشنىڭ سەۋەبى

ئىسلام دىنى ھەق ــ ھوقۇقلارنى زايە بولۇپ كېتىشتىن ساقلاشقا ئىنتايىن زور ئەھمىيەت بەرگەنلىكتىن، قايسىبىر سەۋەب بىلەن ئۆزىنىڭ مال- مۈلكىنى تەسەررۇپ قىلىش سالاھىيىتىنى يوقاتقان ئادەمنى ئاسرىغانلىقتىن، ئۇنىڭ ئېلىش ياكى سېتىش جەھەتتىكى تەسەررۇپ ئىشلىرىنى ئۇنىڭغا مەسئۇل بولغان تۇغقانلىرىغا تاپشۇرىدۇ. يېتىم بالا بالاغەتكە يېتىپ، ئۆزىنىڭ ھاياتىنى قامدىيالايدىغان، تۇرمۇشنى سۇرگۈزەلەيدىغان ھالەتكە كەلگىچىلىك ئۇنىڭ ئېلىش ياكى سېتىش ئىشلىرىدىكى تەسەررۇپاتىنى ئۇنىڭغا كېپىل بولغان تۇغقىنى قىلىدۇ. ساراڭ ئوڭشالغانغا قەدەر ئۆز مۈلكىدە تەسەررۇپ قىلىشتىن چەكلىنىدۇ. قىمارۋازلار، ئاق چېكىدىغانلار، قەرزگە پېتىپ كەتكەنلەر، كېسەللىكتىن بىرەر ئىش بېجىرەلمەيدىغانلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ پۇل ــ مېلىنى تەسەررۇپ قىلىشتىن مەنئى قىلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ تەسەررۇپ ئىشلىرىنى ئۇلارنىڭ ئىگىلىرى قىلىدۇ. بۇ ئۇلارنىڭ مال ــ مۈلكىنى زايە بولۇپ كېتىشتىن ساقلاش ئۈچۈندۇر.

تەسەررۇپى چەكلەنگەنلەرنىڭ ئىشلىرى

تەسەررۇپى چەكلەنگەنلەرنىڭ قىلغان تەسەررۇپلىرى ئىككى تۈرلۈك بولۇپ، ئۆز ئالدىغا ئېلىپ بارغان نىكاھ ۋە تالاقتا ئوخشاش ئىشلىرى ىبكار قىلىنمايدۇ، يەنى قىلغىنى ھېساپ قىلىنىدۇ ۋە يۈرگۈزۈلىدۇ. ئەمما پۇل مېلىدىن باشقىلارغا قەرزگە بېرىش، يوقسۇللارغا ياردەم قىلىش، ياخشىلىق ئورۇنلىرىغا ئاتىۋېتىش قاتارلىق تەسەررۇپاتلىرى ئەگەر ئۇنىڭ مەنپەئەتىگە زىيانلىق بولغان شارائىتتا، بىكار قىلىنىدۇ.

مۇزارەبەت (ئىش بىلەن دەسمايىنىڭ ھەمكارلىششى) دېگەن نېمە؟

مۇزارەبەت پۇل ئىگىسى بىلەن كۈچ ئىگىسىنىڭ چىققان پايدىنى ئۆزئارا مەلۇم پىرسەنت بويىچە ئۈلىشىش مەقسىتىدە پۇل ئىگىسى چىقارغان پۇلنى كۈچ ئىگىسى چىقارغان كۈچ بىلەن ئايلاندۇرۇشقا كېلىشىشىدىن ئىبارەت.

مۇزارەبەت كېلىشىمگە يول قويۇشنىڭ سەۋەبى

ئاللاھ تائالا بەندىلەرنى ھەر خىل ئىقتىداردا ياراتقان، ئۇلارنىڭ بەزىسى ئەقىللىق ۋە تەدبىرلىك بولسا بەزىسى دۆت ۋە تەدبىرسىز، بەزىسى كۈچلۈك بولسا بەزىسى ئاجىز، بەزىسى باي بولسا بەزىسى نامرات، بەزىسى تىجارەت قىلالايدىغان بولسا بەزىسى قىلالمايدىغان، بەزىسىدە پۇل بولغىنى بىلەن ئۇنى قانداق ئاۋۇتۇشنى بىلمەيدۇ، يەنە بەزىلەر پۇل بولسا ئاۋۇتۇشنى بىلگىنى بىلەن ئۇلاردا پۇل بولمايدۇ، بىز ئادەتتە كۈندىلىك تۇرمۇشىمىزدا بۇنى كۆپ ئۇچرىتىپ تۇرىمىز، بەزى كىشىلەردە پۇل بولسىمۇ كۈچ يوق، ياكى ۋاقىت يوق، ياكى ئەقىل يوق، ياكى تەن سالامەتلىك يوق، ياكى تەجرىبە يوق بولغانلىقتىن قولىدىكى پۇلنى پايدىلىق بىر تىجارەتتە ئايلاندۇرالماي قالىدۇ، يەنە بىر قىسىم كىشىلەردە كۈچ بار، ۋاقتىمۇ بار، ئەقلىمۇ بار، تەن سالامەتلىكىمۇ بار، تەجرىبىمۇ بار، بازار ئەھۋالى ۋە تىجارەتتىن خەۋىرىمۇ بار، تىجارەت قىلسا پايدا ئېلىشقا كۆزى يېتىدىغان بولىدۇ، بىراق بۇلاردا يېتەرلىك پۇل، سەرمايە يوق. ئىسلام شەرىئىتى جەمئىيەت ئەزالىرىنىڭ ئۆزئارا ھەمكارلىشىپ پايدىلىق ئىشلارنى قىلىشىنى تەشەببۇس قىلىدۇ، زىيانلىق ئىشلارنى قىلىشنى چەكلەيدۇ، مۇزارەبەت شىركىتى ئارقىلىق

پۇلنى ئايلاندۇرۇش جەمئىيەتتە ئىشسىزلىقنى ئازايتىدۇ، مۇھتاج كىشىگە سەرمايە تەييارلاپ ئۇنى ھەرىكەتلەندۈرىدۇ، پۇلنى يوقىتىۋەتمەي ئاۋۇتىدۇ، ئىقتىساد ھەرىكىتىنى جانلاندۇرىدۇ.

بەزى كىشىلەر مۇنداق دېيىشى مۇمكىن: "ئاللاھ تائالا تالانت ۋە ئىقتىدارنى ھېكمەت بىلەن مەلۇم مىقداردا تارقاتقان، كۆپىنچە ئەھۋالدا كىشىدە ئىقتىدار ۋە تەجرىبە بولغىنى بىلەن، قولىدا كۆپ پۇل بولمايدۇ ياكى پەقەتلا پۇلى يوق بولىدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە، يەنە بىر كىشىدە كۆپ پۇل بولغىنى بىلەن تەجرىبىسى ئاز ياكى پەقەتلا تەجرىبىسىز بولىدۇ. ئۇنداقتا پۇل ئىگىسى تەجرىبە ئىگىسىگە پۇلنى بەرسە، پۇلنى ئىشلىتىپ پايدا تاپسا، پۇل ئىگىسى تەجرىبە ۋە كۈچ ئىگىسىدىن، تەجرىبە ۋە كۈچ ئىگىسى پۇل ئىگىسىدىن پايدىلانسا بولمامدۇ؟ بولۇپمۇ بەزى چوڭ ئىشلار كۆپ كىشىلەرنىڭ پۇل ۋە كۈچ بىلەن ھەسسە قوشىشىغا قاراپ قالىدۇ. بەزى كىشىلەر ئارتۇق كۆپ پۇلى بولغان بىلەن ئۇنى ئىشلىتىشكە ئىقتىدارى ياكى ۋاقتى بولمايدۇ. ئۇنداقتا بۇ پۇللار تەجرىبە ئىگىلىرىنىڭ باشقۇرۇشىدىكى چوڭ ئىشلاردا ئىشلىتىلسە بولمامدۇ؟

جاۋاب: ئىسلام شەرىئىتى پۇل ئىگىسى بىلەن تەجرىبە ۋە كۈچ ئىگىسىنىڭ ھەمكارلىششىنى توسمىغان. لېكىن ئىسلام شەرىئىتى بۇ ھەمكارلىقنى ئادىل ۋە مۇستەھكەم ئۇل ئۈستىگە قۇرغان. ئەگەر پۇل ئىگىسى ئىش ئىگىسى بىلەن شېرىكلىككە رازى بولغان بولسا، بۇ شېرىكچىلىكنىڭ بارلىق نەتىجىلىرىگە مەسئۇل بولۇشنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك. شۇڭا ئىسلام شەرىئىتى فەقىھلەر مۇزارابە ياكى قىراز دەپ ئاتىغان بۇنداق كېلىشىملەردە پايدا ئالغاندا پايدىغا ھەر ئىككى تەرەپنىڭ شېرىك بولىشىنى، زىيان تارتقاندىمۇ زىيانغا ھەر ئىككى تەرەپنىڭ شېرىك بولىشىنى شەرت قىلىدۇ. ھەربىر تەرەپنىڭ ئالىدىغان پايدا ـ زىيىنى ئىككى تەرەپنىڭ كېلىشىشىگە قاراپ بولىدۇ. مەسىلەن: ئۇلار بىر تەرەپكە 50% ياكى 30% ياكى 25% ياكى ئۇنىڭدىن ئاز ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ بەلگىلەپ، قالغىنىنى يەنە بىر تەرەپكە بەلگىلىسە بولىدۇ. دېمەك: پۇل ئىگىسى بىلەن ئىش ئىگىسى ئوتتۇرىسىدىكى ھەمكارلىق ئىككى تەڭتۇش شېرىكنىڭ ھەمكارلىقىدىن ئىبارەت بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ھەربىرىگە پايدا ـ زىياندىن ئاز بولسۇن ياكى كۆپ بولسۇن مەلۇم پىرسەنت بەلگىلەنگەن بولىدۇ. ئەگەر پايدا تېپىلسا، پايدىنى بەلگىلەنگەن شەرت بويىچە بۆلىشىدۇ. ناۋادا زىيان تارتىپ قالسا، تارتقان زىيان بۇرۇن تاپقان پايدىدىن چىقىرىلىدۇ. ناۋادا تارتقان زىيان چىققان پايدىنى يەپ كېتىپ پايدىدىن ئېشىپ چۈشسە، ياكى تېخى ھېچ پايدا ئالمىغان بولسا، ئېشىپ چۈشكەن مىقداردا زىيان دەسمايىگە بولىدۇ. بۇ ئەجەبلىنەرلىك ئىش ئەمەس، چۈنكى پۇل ئىگىسى پۇلىدىن بىر قىسمىنى زىيان تارتقان بولدى. ئۇنىڭ شېرىكى بولغان كۈچ ئىگىسىمۇ ئاقتۇرغان تەرىنى ۋە سەرپ قىلغان كۈچىنى زىيان تارتقان بولدى.

پۇلنى بېسىپ يېتىپ ئىشقا سېلىپ ئاۋۇتمىغان تەقدىردە بۇ پۇل زاكات بېرىش ئارقىلىق قوراپ كېتىدۇ، پۇلنى ئىشقا سالماي بېسىپ ياتىدىغانلار پۇلنىڭ بۇنداق قوراپ كېتىشىگە چىداپ تۇرالمايدۇدە زاكات بېرىشتىن باش تارتىدۇ، بۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئىنتايىن خەتەرلىك ئەھۋالغا قالىدۇ، چۈنكى بۇلار پۇلنى بېسىپ يېتىۋېلىش ئارقىلىق چوڭ ئىككى جىنايەت سادىر قىلغان بولىدۇ، بىرىنچىسى پۇلنىڭ زاكىتىنى بەرمىگەنلىك، ئىككىنچىسى پۇلنى ئىشقا سالماي رولىنى جارى قىلدۇرمىغانلىق. يەنە بىر تەرەپتىن پۇل زاكات بېرىش ئارقىلىق قوراپ تۈگەپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن ئىسلام دىنىمىز پۇلنى ئاۋۇتۇپ تۇرۇشنى تەشەببۇس قىلغان، پەيغەمبەر

ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «كىم يېتىم يېسىرنىڭ مال- مۈلكىدىن خەۋەر ئالىدىغان بولسا، ئۇنىڭدا تىجارەت قىلسۇن، زاكات ئۇنى قورتىتىۋەتمەسلىكى ئۈچۈن تاشلاپ قويمىسۇن»

بۇنداق كېلىشىمدە ئىسلامنىڭ تۈزۈمى ئەنە شۇنداق. ئەمما، ھەسسىلەپ كۆپ پايدا بولسىمۇ ياكى قاتتىق ئېغىر زىيان بولسىمۇ ئاشمايدىغان ياكى كېمەيمەيدىغان تولۇق كاپالەتلىك پايدا بەلگىلەش بولسا، ئېنىق ئادىللىققا خىلاپلىق قىلغانلىق، كۈچ ئىگىسىگە قارشى پۇل ئىگىسىگە يان باسقانلىق، ھاياتنىڭ ئېلىپ - بېرىدىغان قانۇنىيىتى بىلەن كاجلاشقانلىق، ھەمدە ھېچقانداق ئىش قىلماي ۋە ھېچقانداق خەتەرگە يولۇقماي كەسكىن پايدىنى كۆزلەشكە قىزىقتۇرۇشنىڭ دەل ئۆزىدۇر. مانا بۇ مەيىنەت جازانىنىڭ روھىدۇر.

مۇزارەبەت مۇئامىلىسىدە شېرىكلەرنى تاللاش پرىنسىپى

مۇزارەبەت كېلىشىمگە قەدەم قويغاندا ئىشەنچلىك، مۇئامىلىسى دۇرۇس، راستچىل، ئاللاھتىن قورقىدىغان ھەقىقىي مۇسۇلمان كىشىلەرنى تاللاش ئىتايىن زۆرۈر، چۈنكى مۇزارەبەت كېلىشىمى پۈتۈنلەي ئامانەت ئۈستىگە قۇرۇلغان بىر شېرىكچىلىك. خىيانەت قىلمايدىغان، يالغان ئېيتمايدىغان ھەقىقىي مۇسۇلمان ئادەمگىلا ئىشىنىپ پۇلنى تۆتقۇزغىلى بولىدۇ. چۈنكى، كۈچ ئىگىسى ئەگەر ياخشى تاللانماستىن، پۇل ئاللاھتىن قورقمايدىغان بىرىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغاندا، ئۇ " پايدا چىقمىدى " ياكى " زىيان چىقتى " دېگەنگە ئوخشاش باھانىلىرى بىلەن پۇل ئىگىسىنى ئالداپ كېتەلەيدۇ. شۇڭا ئىشەنچىسىز ياكى راستچىللىقىدا شۇبھە بار كىشىلەرگە پۇل تۇتقۇزماسلىق لازىم.

مۇزارەبەت مۇئامىلىسىدە چىققان زىياننىڭ بىر تەرەپ قىلىنىشى

مۇزارەبەت كېلىشىمىدە ھەر ئىككىلا تەرەپ پايدىغا ئېرىشىشنى مەقسەت قىلىدۇ، پايدا چىقسا ئىككى تەرەپ پۈتۈشكەن بويىچە مەلۇم ئۈلۈش ياكى پىرسەنت بويىچە تەقسىم قىلىپ ئالىدۇ، ئەگەر دەسمايىدىن زىيان چىقسا چىققان زىيان بۇرۇن تاپقان پايدىدىن چىقىرىلىدۇ. ناۋادا تارتقان زىيان چىققان پايدىنى يەپ كېتىپ پايدىدىن ئېشىپ چۈشسە ياكى تېخى ھېچ پايدا ئالمىغان بولسا، ئېشىپ چۈشكەن زىيان دەسمايىگە بولىدۇ، يەنى پۇل ئىگىسىگە بولىدۇ. بۇنىڭدا پۇل ئىگىسى پۇلىدىن بىر قىسمىنى، كۈچ ئىگىسى بولغان شېرىكىمۇ ئاقتۇرغان تەرىنى ۋە سەرپ قىلغان ۋاقتىنى زىيان تارتقان بولىدۇ.

قايسى ئەھۋالدا چىققان زىياننى كۈچ ئىگىسلا تۆلەيدۇ؟

كۈچ ئىگىسى پەۋقۇلئاددە بىپەرۋالىق قىلىپ زىيان چىقىشقا سەۋەبچى بولغاندا، ياكى مالنى ئۇبدان ساقلىماي ئوغرىغا ئالدۇرۇپ قويغان ياكى پۇل ئىگىسىنىڭ رۇخسىتىنى ئالماستىن باشقا بىرىگە ئاپلاندۇرۇش ئۈچۈن بەرگەنلىكى يۈزىسىدىن دەسمايىدىن زىيان چىققان تەقدىردە، چىققان زىياننى پەقەت كۈچ ئىگىسى ئۆزىلا تارتىدۇ، بۇنىڭدا پۈتۈنلەي ئامانەت راستچىللىق ھۆكمى ئىجرا قىلىنىدۇ.

مۇزارەبەتتە مەلۇم مىقداردا پۇل ئېلىشنى شەرت قىلىش توغرىمۇ؟

پۇل ئىگىسى بىلەن كۈچ ئىگىسىدىن ئىبارەت ئىككى شېرىكنىڭ قايسىبىرىگە مەلۇم مىقداردا پۇل ئېلىش بەلگىلەنسە مەسىلەن: پۇل ئىگىسى مىڭ يۈەن ئالىدۇ، ياكى كۈچ ئىگىسى بەش يۈز يۈەن ئالىدۇ دەپ كېلىشىم تۈزۈشسە، بۇنداق مۇزارەبەت كېلىشىمى توغرا بولمايدۇ. چۈنكى بۇ نامەلۇم پايدا ئۈستىدىكى ئىتتىپاقتۇر. ناۋادا پايدا چىقمىسا ياكى پايدا مىڭ يۈۋەندىن

ئاز چىقسا، كۈچ ئىگىسى يېنىدىن تۆلەپ بېرىشكە توغرا كېلىدۇ. بۇ ئادالەتسىزلىكتۇر. شۇنداقلا پۇل ئىگىسى پايدا چىقسۇن ياكى چىقمىسۇن كۈچ ئىگىسىدىن مەلۇم مىقداردا پۇل ئېلىشنى مەسىلەن: مىڭ يۈەن ئېلىشنى شەرت قىلسا بۇ مۇئامىلە ھالاللىق دائىرىسىدىن چىقىپ كېتىدۇ. چۈنكى ناۋادا پايدا چىقمىسا ياكى چىققان پايدا مىڭ يۈەنگە يەتمىسە، كېلىشىم بويىچە كۈچ ئىگىسى ئۆز يېنىدىن مىڭ يۈەننى تۆلەپ بېرىشكە مەجبۇر بولۇپ قالىدۇ. بۇ توغرا ئەمەس.

مۇزارەبەتتە پايدا نىسبىتىنىڭ بەلگىلىنىشى

مۇزارەبەت كېلىشىمىدە ئىككى تەرەپ ئالىدىغان پايدا نىسبىتى قارىسىغا بەلگىلەنمەيدۇ، بەلكى كۈچ چىقارغۇچىنىڭ بازاردا ئىشلەپ ئالالايدىغان مۇقىم ئىش ھەققىگە باراۋەر كېلىدىغان مىقدارغا يېقىن ھالدا مۆلچەر قىلىنىپ بەلگىلىنىدۇ، بۇنىڭغا مەلۇم مىقداردا تەۋەككۈلچىلىك قىلىش بەدىلى قېتىلىدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ ئالىدىغان پايدىسى خەتەرگە تەۋەككۈلچىلىك قىلىدىغان ئېھتىماللىق پايدا، ئۇنىڭ مۇزارەبەت كېلىشىمىدىن زىيان تارتىشى ياكى پەقەت پايدا ئالالماسلىق ئېھتىمالىمۇ باردۇر، دېمەك ئۇنىڭ ئىش ھەققى مۇقىم بەلگىلەنگەن كاپالەتلىك ئىش ھەققى ئەمەس، تۈزۈلگەن مۇزارەبەت كېلىشىمىمۇ ئادەتتە ھەم نەزەرىيە ھەم ئەمەلىي جەھەتتىن ئېيتقاندا كۈچ ئىگىسى ئۆزى قوبۇل قىلىدىغان مەلۇم دەرىجىدە ئېھتىماللىقى بولغان مۇۋاپىق پايدىنى كۆزلىگەندىلا ئاندىن پۈتىدۇ، ئەلۋەتتە بۇ پايدا ئۇنىڭ بازاردا ئالىدىغان مۇقىم ئىش ھەققىدىن خەتەرگە تەۋەككۈل قىلغانلىغا لايىق دەرىجىدە ئارتۇق بولىشى كېرە ك. بولمىسا ئۇ ئەلۋەتتە بازاردا ئىشلەپ خەتىرى يوق مۇقىم پايدىنى ئېلىشنى تاللىغان بولاتتى.

مۇزارەبەت شېرىكچىلىكىنىڭ شەرتلىرى

مۇزارەبەت شېرىكچىلىكىنىڭ توغرا بولىشىنىڭ شەرتلىرى تۆۋەندىكىلەر:

1. تىجارەت قىلىشقا تاپشۇرىلىدىغان پۇل نەق ۋە تەييار پۇل بولىشى كېرەك. نەق پۇل بولماي مال ياكى باشقا تاۋاردەك نەرسىلەر بولسا ياكى قەرز بولسا توغرا بولمايدۇ. مەسىلەن: "بۇ مىڭ مېتىر رەختنى سىزگە مۇزارەبەت تىجارىتىگە بېرەي، بۇنىڭدا تىجارەت قىلىڭ پايدىسىنى تەڭ ئۆلىشەيلى " دېسە مۇزارەبەت توغرا بولمايدۇ.

2 ـ مۇزارەبەت شېرىكچىلىكى ئۈچۈن بەرگەن پۇل مىقدارى ئېنىق مەلۇم بولىشى شەرت.

3 ـ پايدا پۇل ئىگىسى بىلەن كۈچ ئىگىسى ئوتتۇرىسىدا پىرسەنت ياكى ئۈلۈش بويىچە تەقسىم قىلىنىشى شەرت. مەسىلەن: پۇل ئىگىسى 40 پىرسەنت، كۈچ ئىگىسى 60 پىرسەنت ياكى پۇل ئىگىسى 75 پىرسەنت، كۈچ ئىگىسى 25 پىرسەنت، ياكى پۇل ئىگىسى تۆتتىن بىر قىسمىنى، كۈچ ئىگىسى تۆتتىن ئۈچ قىسمىنى دېگەنگە ئوخشاش.

4 ـ پۇل ئىگىسى مۇزارەبەت شېرىكچىلىكىدىكى تىجارەت قىلىدىغان پۇلنى كۈچ چىقىرىدىغان كىشىگە تاپشۇرىشى كېرەك. چۈنكى تاپشۇرمىغان تەقدىردە ئۇنىڭدا تىجارەت قىلالماي قالىدۇ. يەنە پۇل ئىگىسى كۈچ ئىگىسى قىلىدىغان تىجارەتكە تەڭ ئارىلىششىنى شەرت قىلغان بولسىمۇ كۆپچىلىك ئالىملارنىڭ نەزىرىدە مۇزارەبەت كېلىشىمى توغرا بولمايدۇ، چۈنكى بۇ، پۇلنى تولۇق تاپشۇرماسلىقتىن دېرەك بېرىدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا كۈچ ئىگىسى تولۇق ئەركىنلىكى بىلەن ھەرىكەت قىلالماي قالىدۇ.

5ـ كېيىنچە جېدەلگە سەۋەب بولماسلىقى ئۈچۈن ھەر ئىككى تەرەپ ئالىدىغان پايدا

مقدارىنى ئېنىق بەلگىلىشى كېرەك. ئۆلشەشتىن پايدا مقدارىنى ئېنىق بەلگىلىمەيلا: " پايدىسىغا ئىككەيلەن شېرىكمىز" دەپ پۈتۈشكەن بولسىمۇ، بۇ مۇزارەبەت شېرىكچىلىكى كېلىشىمى توغرا بولاۋېرىدۇ، ئىككى تەرەپ پايدىنى تەڭ ئۆلشىدۇ، چۈنكى شېرىكلىك باراۋەرلىكنى تەقەززا قىلىدۇ.

پۇل ئىگىسىنىڭ بەزى شەرتلەرنى بەلگىلەش هەققى

پۇل ئىگىسى پۇلنى مەلۇم بىر تىجارەتتە ياكى مەلۇم بىرەر شەھەر ياكى بىرەر دۆلەتتە ئىشلىتىشنى شەرت قىلسا، پۇلنى ئىشلەتكۈچى شېرىكىنىڭ بۇ شەرتنى قوبۇل قىلىش ياكى رەت قىلىش ئىختىيارى بار. ئەگە قوبۇل قىلغان بولسا بۇ شەرتلەرگە ئەمەل قىلىشى شەرت. ئەگەر پۇلنىڭ ئىگىسى پۇلنى قانداق تىجارەتتە ياكى قايسى جايدا ئىشلىتىشنى شەرت قىلماستىن ئىشلەتكۈچىگە مۇتلەق تەسەررۇپ ئەركىنلىكىنى بەرگەن بولسا، ئىشلەتكۈچى پۇلنى خالىغان ئىشقا ۋە خالىغان جايدا ئىشلىتىشتە هۆردۇر.

پۇل ئىگىسى قويالمايدىغان شەرتلەر

پۇل ئىگىسى تۆۋەندىكى ئىككى شەرتنى قويالمايدۇ:

1 ـ پۇل ئىگىسىنىڭ مۇزارەبەتتە زىيان چىقسا ئۇنىڭغا ئۆزى ئىگە بولماسلىقنى شەرت قىلسا كېلىشىم بۇزۇلىدۇ. چۈنكى بۇنداق شەرت قويۇلغان مۇزارەبەت توغرا بولمايدۇ.

2 ـ پۇل ئىگىسى كۈچ ئىگىسى بولغان شېرىك بىلەن ئۆزىنىڭمۇ بىرگە ئىشلىشىنى شەرت قىلىشى قوبۇل قىلىنمايدۇ. چۈنكى ئۇنداق قىلغاندا مۇزارەبەت ئۆز مەنىسىدىن چىقىپ كەتكەن بولىدۇ.

پۇلنى ئىشلەتكۈچى شېرىك ئۇنى يەنە بىر ئىشلەتكۈچىگە بېرەلەمدۇ؟

پۇلنىڭ ئىگىسى قوشۇلماستىن ئىشلەتكۈچى پۇلنى باشقا بىر ئىشلەتكۈچىگە بېرەلمەيدۇ. ئەگەر پۇلنىڭ ئىگىسى بولغان شېرىك ئۇنى ئىشلەتكۈچى شېرىككە " پۇلنى قانداق تەسەررۇپ قىلىش سېنىڭ ئىلكىڭدە بولىدۇ " دېگەن بولسا، بۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭ رۇخسىتىنى ئالماستىن باشقا بىرىگە بېرەلەيدۇ.

مۇزارەبەت كېلىشىمىنىڭ بۇزۇلۇشى

مۇزارەبەت كېلىشىمى ئىككى شېرىكتىن قايسىبىرىنىڭ شېرىكلىكنى ئاخىرلاشتۇرۇش تەكلىپىنى قويۇشى ياكى ئىككىسىدىن بىرىنىڭ ئۆلۈمى بىلەن بۇزۇلىدۇ. پۇل ئىگىسى بولغان شېرىك ئۆلگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ ۋارىسلىرى شېرىكلىكنى داۋاملاشتۇرۇشنى خالىسا يەنە داۋام قىلىدۇ.

دەسمايە ئىگىلىرىنىڭ شېرىكلىشىشى

مۇسۇلمان كىشى پۇل ـ مېلىنى خالىغان بىر ئىشقا سېلىپ پايدا ئالسا بولغىنىدەكلا، پۇلىنى باشقا بىر تەجرىبە ئىگىسىگە بېرىپ پۇل ئىشلىتىش كېلىشىمى بويىچە پايدا ئالسىمۇ بولىدۇ. تىجارەت، سانائەت ياكى ھەرقانداق ئىش ـ ئوقەتلەردە باشقا پۇل ئىگىلىرى بىلەن شېرىكلىشىپ پايدا ئالسىمۇ بولىدۇ. چۈنكى بەزى ئىشلار كۆپىنىڭ ئەقلىگە، كۆپىنىڭ كۈچىگە ۋە كۆپىنىڭ دەسمايىسىگە قاراشلىق بولۇپ قالىدۇ. بۇنداق ئىشلارنى قىلىشقا بىر كىشى يالغۇز كېلىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى ياخشى ئىشقا ۋە تەقۋادارلىققا ياردەملىشىڭلار [مائىدە 2ـ ئايەت]

شەخس ۋە جەمئىيەتكە ياخشىلىق ئېلىپ كېلىدىغان ياكى ئۇنىڭدىن يامانلىقنى توسىدىغان ھەرقانداق ئىش ئەگەر ياخشى نىيەت بىلەن قىلىنسا، ياخشى ئىش ۋە تەقۋادارلىققا كىرىدۇ.

دېمەك: ئىسلام بۇنداق شېرىكلىشىپ قىلغان ئىشلارغا رۇخسەت قىلىپلا قالماستىن، بەلكى ئۇ ئىش ئاللاھ ھالال قىلغان دائىرە ئىچىدە بولۇپ جازانە، ئالدامچىلىق، زۇلۇم، تاماخورلۇق ۋە ھەرخىل خىيانەت قاتارلىق يامان ئىشلاردىن يىراقلا بولىدىكەن، ئىسلام بۇ ئىشنى قوللاپ قۇۋۋەتلەپ، ئۇنىڭغا دۇنيادا ئاللاھنىڭ بەرىكىتى، ئاخىرەتتە ساۋابى ئاتا قىلىنىدىغانلىقىغا ۋەدە بېرىدۇ.

ئون ئىككىنچى باپ. سۇغۇرتا ۋە بانكىغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنىڭ بايانى

سۇغۇرتا

1ـ سۇغۇرتىغا بولغان ئېھتىياج

ئىنسانلار (كۈندىلىك تۇرمۇشلىرىدا) تۈرلۈك قىيىنچىلىق ۋە خىلمۇ خىل خەۋپ خەتەرگە دۇچ كېلىپ تۇرىدۇ. ئالايلۇق، دېڭىزدا پاراخۇتلارنىڭ غەرق بولۇپ كېتىش قورقۇنچىسىدا، سودىگەر جېنىدىن ئېزىز كۆرىدىغان پۇل ماللىرىنى سەرپ قىلىدۇ ۋە ئىقتىسادى مەنپەئەتتىن ۋاز كېچىدۇ، گەرچە بۇ ئىنسانلار ۋە ھەر قايسى دۆلەتلەرگە زور دەرىجىدە مەنپەئەت يەتكۈزسىمۇ.

ھەقىقەتەن خەۋپ خەتەرنىڭ يۈز بېرىشى، ئىقتىسادى ۋە ئىجتىمائى بالايى ئاپەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. مەسىلەن: بىرەر زاۋۇتنىڭ كۆيۈپ كېتىشى ۋە بىرەر ئىشچىنىڭ ئۆلۈپ كېتىشى بىلەن بىر تەرەپتىن شەخسلەر كىرزىسقا دۇچ كەلسە، يەنە بىر تەرەپتىن پۈتكۈل جەمئىيەت كىرىزىسقا دۇچ كەلگىنىگە ئوخشاش. خەۋپ خەتەر ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ. بىرىنچىسىنى ھادىسە يۈز بەرگەندىن كېيىن ئورنىنى تولدۇرۇۋېلىش مۇمكىن. قاتناش ھادىسىدە ۋەيران بولۇپ كەتكەن ماشىنىنىڭ ئورنىغا يېڭىسىنى بەرگەنگە ئوخشاش. ئىككىنچىسى ئورنىنى تولدۇرۇۋېلىش مۇمكىن ئەمەس. مەسىلەن: بىرەر ئىشچىنىڭ خىزمەت جەريانىدا زاۋۇتتا ئۆلۈپ كەتكىنىگە ئوخشاش. لېكىن ئۆلۈپ كەتكۈچىنىڭ ئائىلىسىگە ئايمۇ ئاي مائاش بېرىش ئارقىلىق قىيىنچىلىقنى يەڭگىللىتىش مۇمكىن.

2ـ سۇغۇرتىنىڭ ۋۇجۇتقا كېلىشى

ئىنسانلار پىكىر تەپەككۇر قىلىش ۋە ئىزدىنىش ئارقىلىق ۋەقە يۈز بەرگەندىن كېيىن، خەۋپ خەتەردىن قۇتۇلۇشنىڭ بىردىنبىر يولى سۇغۇرتا ئىكەنلىكىنى بايقاپ شۇ يولدا ماڭدى.

سۇغۇرتا غەربچە ئاتالغۇ بولۇپ، بىزنىڭ تىلىمىزدا، مۇئەسسەسە، قۇرۇلۇش دېگەن مەنانى ئىپادىلەيدۇ. تۇنجى قېتىملىق ۋۇجۇتقا كەلگەن سۇغۇرتا دېڭىز سۇغۇرتىسى بولۇپ، 1182 ـ يىلى ئىتالىيەنىڭ لومبارىدىيە دېگەن رايۇندا پەيدا بولغان، كېيىن تىجارەت ۋاستىسى ئارقىلىق ئەنگلىيە ۋە ياۋرۇپا دۆلەتلىرىگە كېڭىيىشكە باشلىغان. دېڭىز سۇغۇرتىسىنىڭ قانۇنلۇق ۋە مەشھۇر بولغىنى، 1435 ـ يىل پەيدا بولغان «بارسلۇنا ئىشلىرى » سۇغۇرتىسىدۇر. كىشىلىك تۇرمۇشتا تۇنجى قېتىم پەيدا بولغىنى، 1583 ـ يىلى ئەنگلىيە سۇغۇرتىسىدۇر. قۇرۇقلۇق

سۈغۇرتىغا كەلسەك، ئۇنىڭ ۋۇجۇتقا كېلىشى 20 - ئەسىردە كۆرۈلۈشكە باشلىدى. فىرانسىيەلىك تارىخشۇناس 1930 - يىلى 7 -ئاينىڭ 13 - كۈنى سۈغۇرتىنىڭ قانۇن تۈزۈملىرىنى ئورناتتى. بىزنىڭ بىلىشىمىزچە تۇنجى قېتىم سۈغۇرتا ھەققىدە توختالغان ئىسلام ئالىمى ھەنەپى فىقھشۇناس ئالىم "ئىبنى ئابىدىن "دۇر. ئۇ سۈغۇرتا تۈزۈمىنى ئىنكار قىلىپ، ئۇنىڭ ھاراملىقىنى ئىسپاتلاپ چىققان ۋە ئۇنى "سەۋكەرە (سۈغۇرتا) "دەپ ئاتىغان.

3-سۈغۇرتا پەلسەپىسى

شۈبھىسىزكى، سۈغۇرتا پەلسەپىسى زىيان زەخمەتنى يوق قىلىش ياكى ئازايتىش مەقسىتىدە پۈتۈن ئىنسانلارنىڭ ئىشتىراك قىلىش ئاساسىغا قۇرۇلغاندۇر. بۇ زىيان زەخمەت بىر ئادەمنىڭ زىممىسىگىلا يۈكلەپ قويۇلسا، يا ھۆددىسىدىن چىقالايدۇ ياكى چىقالمايدۇ. بىراق ئىنسانلارغا زىيان زەخمەتنى كۆتۈرۈۋېتىش ئۈچۈن پەرقلىق مۇئامىلە قىلىنغاندا، زىيان زەخمەتنى يوقىتىشقا قاتناشقانلاردىن ھېچكىمگە زۇلۇم قىلىنمايدۇ. بىراق ئۇزۇن مۇددەت داۋاملىشىپ كەلگەن سۈغۇرتا ئاستا ئاستا ھەمكارلىق دائىرىسىدىن ھالقىپ پايدا مەنپەئەتنىلا قوغلىشىدىغان ساختا مودىغا ئايلىنىپ قالدى. ھالبۇكى ئۇنىڭ بىردىنبىر مەقسىتى ئىنسانلارغا خىزمەت قىلىش ۋە ئۇلارغا يۈزلەنگەن خەۋپ خەتەرنى يوق قىلىش ئىدى.

ئىسلامدا خەۋپ خەتەرنىڭ تەلتۆكۈس يوق قىلىنىشى

(كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە) سۈغۇرتا دېمەك، خەۋپ خەتەرنى ئۈزۈل كېسىل يوق قىلىش دېمەكتۇر. ئەمما بىزنىڭچە بولغاندا، ساماۋى دىنلار، خۇسۇسەن ئىسلام دىنى سۈغۇرتا تۈزۈمىگە قارىغاندا نەچچە ھەسسە ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدۇ. مەسىلەن:

1) قەرزدارلار تۈزۈلمىسى. جانابى ئاللاھ تەۋبە سۈرىسىدە مۇنداق دەيدۇ:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاء وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللّهِ وَاللّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (**60**)

« زاكات پەقەت پېقىرلارغا، مىسكىنلەرگە، ۋە زاكات خادىملىرىغا، دىللىرىنى ئىسلامغا مايىل قىلىش كۆزدە تۇتۇلغانلارغا، قۇللارنى ئازات قىلىشقا، قەرزدارلارغا، ئاللاھنىڭ يولىغا، ئىبنى سەبىللەرگە بېرىلىدۇ. بۇ ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىسىدۇر. ئاللاھ (بەندىلىرىنىڭ مەنپەئەتىنى) ئوبدان بىلگۈچىدۇر.» (تەۋبە سۈرىسى 60 - ئايەت). قەرزدارلار دېمەك، قوتۇلالمايدىغان بالا قازاغا دۇچار بولغانلار، دېمەكتۇر. پۈتۈن مال مۈلكىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان سودا سارايلىرى كۆيۈپ كېتىپ يېڭىدىن تىجارەت قىلىشقا مادارى قالمىغان ياكى تۇرالغۇ يەرلىرى ۋەيران بولۇپ، ھېچ پاناھلىنىدىغان جاي تاپالمىغان ئادەملەر ئاللاھ ئوتتۇرىغا قويغان قەرزدارلاردۇر. ئەنە شۇنداق بالايى ئاپەتكە ئۇچرىغان ئادەملەرنى بايلار دۆلەتنىڭ ياكى خەيرىيەت ئۇيۇشمىلىرىنىڭ زاكات مېلى ئارقىلىق قۇتقۇزىۋالىدۇ. بۇنىڭ بىلەن بايلار قەرزدارلارنىڭ بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلىدۇ.

2) ئاقىلانىلار تۈزۈلمىسى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەككىدىن مەدىنىگە ھىجرەت قىلغان چاغدا، مۇسۇلمانلار جەمئىيەتنى مەدىنىدە بىر بىرىگە كاپالەتلىك قىلىش ئاساسىدا تەشكىللەپ چىققان ئىدى. بۇ يەردە قەيت قىلىنغان ئاقىلانىلادىن، قەبىلىسى، ئۇيۇشمىسى ياكى سىياسىي پارتىيىنىڭ ئىچىدىن ئۇتتۇق قازانغانلار كۆزدە تۇتىلىدۇ. بىر ئادەم يەنە بىر ئادەمنى

ئىختىيارسىز ئۆلتۈرۈۋەتسە ئۇ ئادەمگە تۆلەم تۆلەش ۋاجىبتۇر. چۈنكى تۆلەمنى قاتىلنىڭ ئاقىلانىلىرى ئۆلگۈچىنىڭ توغقانلىرىغا تۆلەپ ئۇلارغا تەقسىم قىلىپ بېرىدۇ. ئەگەردە قاتىل بۇ تۆلەمنى يالغۇز تۆلەشكە توغرا كەلسە ھۆددىسىدىن چىقالمايدۇ.

4- سۇغۇرتىنىڭ تۈرلىرى

سۇغۇرتىنى ئىككى تۈرگە ئايرىش مۇمكىن. بىرىنچىسى: پايدا ئېلىش سۇغۇرتىسى. ئىككىنچىسى: كاپالەتلىك قىلىش سۇغۇرتىسى.

1) پايدا ئېلىش سۇغۇرتىسى

پايدا ئېلىش سۇغۇرتىسى بەدەلسىز توختام بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن قۇرۇلغان شىركەتلەرنىڭ نىشانى جەمئىيەت ياكى ئىنسانىيەتكە خىزمەت قىلىش بولماستىن، بەلكى ئۆزىلا پايدا ئېلىشتۇر. شۇڭا ئۇنىڭغا بىز بۇ ئىسمنى مۇۋاپىق كۆردۇق. پايدا ئېلىش سۇغۇرتىسى - ھادىسە يۈز بەرگەن چاغدا، ئامانلىق تەلەپ قىلغۇچى ئالىدىغان "سۇغۇرتا پۇلى "دەپ ئاتىلىدىغان مەبلەغنى تاپشۇرۇش ئۈچۈن شىركەت بىلەن توختام تۈزۈپ، ئامانلىق تەلەپ قىلغۇچى بىلەن سۇغۇرتا شىركىتى ئوتتۇرىسىدىكى كېلىشىم دەپ چۈشەندۈرۈش مۇمكىن، سۇغۇرتا شىركىتى ھادىسىگە يۇلۇققان چاغدا بېرىش ئۈچۈن شىركەتكە ئەزا بولغۇچىلاردىن سۇغۇرتا پۇلى ئالىدۇ. مەسىلەن: بىر كارخانىنىڭ خوجايىنى سۇغۇرتا توختامنامىسىگە 10000 يۈەن سۇغۇرتا پۇلى تاپشۇرىمەن دەپ ئىمزا قويسا، شىركەت ئۇنىڭ كارخانىسى كۆيۈپ كەتسە، ئۇنىڭغا300000 يۈەن تۆلەيدۇ.

پايدا ئېلىش سۇغۇرتىسىنىڭ ئىسلامدىكى ھۆكمى

بىرىنچى: سۇغۇرتا پۇلىنى ئۆز ئىچىگە ئالغانلىقتىن پايدا ئېلىش سۇغۇرتىسى ھاماقەتلىك توختامدۇر. مەسىلەن: ئۆمۈر سۇغۇرتىسىدا سۇغۇرتىغا ئەزا بولغۇچى بىر، ئىككى ياكى ئۈچ (قېتىم)سۇغۇرتا پۇلى تۆلەيدۇ. ئاندىن كېيىن ئۆلىدۇ. ئاپتوموبىل سۇغۇرتىسى (ماشىنا سۇغۇرتىسى) دا ئەزا بولغۇچى بىر قېتىم سۇغۇرتا پۇلى تاپشۇرغاندىن كېيىن ھادىسە يۈز بەرسە، سۇغۇرتىدىن كاپالەت پۇلى ئالىدۇ. ھادىسە يۈزبەرمىسە ئۈچ ھەتتا ئون قېتىم سۇغۇرتا پۇلى تۆلەيدۇ. ھالبۇكى كاپالەت پۇلى ئۆز پېتى قېلىپ قالىدۇ.1000، 3000 ھەتتا ، ئاپتوموبىللار ھادىسىگە ئۇچرىسا رېمونت قىلدۇرۇش ئۈچۈن ماشىنا سېتىۋالغۇدەك 50000 يۈەن كاپالەت پۇلى بېرىلىدۇ. بۇ تۆلىمۇ ھاماقەتلىك بىلەن تۈزۈلگەن توختامدۇر. بەدەلسىز توختاملارنىڭ ھەممىسى قوبۇل قىلىنمايدىغان توختاملاردۇر.

ئىككىنچى: بۇ ئىقتىسادى مۇئامىلىلەرنى قىمارنىڭ بىر شەكلىگە ئوخشىتىپ قويىدۇ-دە، نەتىجىدە توختام تۈزگۈچى تەرەپ سۇغۇرتا شىركىتى ھېچبىر خاتالىق ئۆتكۈزمەستىن جەرىمانە تۆلەشكە، يەنە بىر تەرەپنى ھەقسىز ئولجا ئېلىشقا مەجبۇر قىلىدۇ. بۇندىن باشقا ئەزا بولغۇچى بىر قېتىم سۇغۇرتا پۇلى تاپشۇرغاندىن كېيىن ھادىسە يۈز بەرسە ئەزا بولغۇچى كاپالەتلىك (سۇغۇرتا) پۇلىنى تولۇق ئالىدۇ.

ئۈچىنچى: بۇ ئىقتىسادى مۇئامىلىلەرنى يەنە ئارتۇق ۋە بەراۋەر جازانىگە ئوخشىتىپ قويىدۇ. چۈنكى شىركەت ئەزا بولغۇچىغا ئەزا بولغۇچى تاپشۇرغان سۇغۇرتا پۇلىدىن كۆپرەك كاپالەتلىك پۇلى بەرسە ئارتۇقى جازانىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. شىركەتنىڭ ئەزا بولغۇچىغا بىر مەزگىلدىن كېيىن سۇغۇرتا پۇلى بېرىشى جازانە ھېسابلىنىدۇ. ناۋادا شىركەت ئەزا بولغۇچىغا ئەزا بولغۇچى

تاپشۇرغانغا ئوخشاشلا كاپالەت پۇلى بەرسە، تەگىۋۇك جازانە بولىدۇ، جازانە ئۆلىمالارنىڭ بىردەك قارىشى بويىچە قەتئىي هارامدۇر. ئەگەر شىركەت هادىسە يۈز بەرمىگەنلىكى ئۈچۈن ئەزا بولغۇچىغا هېچ نەرسە (كاپالەت پۇلى) بەرمىسە، ئەزا بولغۇچىنىڭ پۇل مىلىنى ناهەق يەۋالغان بولىدۇ. چۈنكى شىركەت ئىسلاھ قىلمايدىغان نەرسىنىڭ بەدىلىگە سۇغۇرتا پۇلى ئالغان بولۇپ قالىدۇ.

تۆتىنچى: مەنپەئەت قانۇنىيىتىگە ئاساسەن پايدا ئېلىش سۇغۇرتا توختىمىنى مۇباھ، دەپ قاراش جائىز ئەمەس. چۈنكى مەنپەئەت ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ.1ـ دەلىلى بار قانۇنلۇق مەنپەئەت. 2ـ شەرئى قانۇن سۈكۈت قىلغان مەنپەئەت. 3ـ شەرئى قانۇندا بىكار قىلىنغان مەنپەئەت . پايدا ئېلىش سۇغۇرتا توختاملىرى ئۈچىنچى تۈركۈمدىكى مەنپەئەتكە كىرىدۇ، چۈنكى ئۇ هاماقەتلىك (ئالدامچىلىق)، قىمار ۋە جازانىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان.

بەشىنچى: زۆرۈرىيەت يۈزىسىدىن قۇرۇلغان، كىشىلەرنىڭ ئېهتىياجى بار، دەپ قاراپ پايدا ئېلىش سۇغۇرتا توختامىنى مۇباھ دېيىش قەتئىي جائىز ئەمەس. چۈنكى هەر قانداق بىر ئېهتىياج هالال سۇغۇرتا شىركەتلىرىنىڭ قۇرۇلۇشى بىلەنلا قامدىلىدۇ. هالبۇكى بۇ كاپالەتلىك قىلىش (باغلىنىشلىق) سۇغۇرتىسىدۇر.

2) كاپالەتلىك قىلىش (باغلىنىشلىق) سۇغۇرتىسى

كاپالەتلىك قىلىش سۇغۇرتىسىنى هادىسىگە ئۇچرىغان بىرەر ئادەمنىڭ (ماددى ۋە مەنىۋى جەھەتتىن) كاپالەتكە ئىگە قىلىش بىلەن بىرگە خەۋپ خەتەردىن قۇتقۇلدۇرۇش ئۈچۈن بىر تۈركۈم ئىنسانلارنىڭ بىر يەرگە توپلىنىشى دەپ چۈشەندۈرۈش مۇمكىن. كاپالەتلىك قىلىش سۇغۇرتىسى ئىككى تۈركۈمگە بۆلىنىدۇ.

1 ـ ئىجتىمائى سۇغۇرتا.

بۇنى دۆلەت ئۆز هالال مېهنىتىگە تايىنىپ تىرىكچىلىك قىلىدىغان ئىشچىلارنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن قورۇپ چىقىدۇ. ۋەهالەنكى بۇ ئىشسىزلىق، ئىمكانسىزلىق ۋە قېرىلىققا قارشى ئىشچىلارنىڭ بىخەتەرلىكىنى مەقسەت قىلىدۇ. ئايلىق مائاشلىرىدىن هەر ئايدا مەلۇم مىقداردا هەر بىرئىشچى ئىجتىمائى سۇغۇرتا ساندۇقىغا ئىئانە قىلىپ، ئىقتىسادىي كىرىمىنىڭ توپلىنىشقا ياردەم قېلىدۇ. خوجايىنلارمۇ ئىجتىمائى سۇغۇرتا شىركىتىدىكى شىرىك ئىشچىنىڭ مائاشىدىن مەلۇم مىقداردا (سۇغۇرتا پۇلى) تاپشۇرىدۇ، دۆلەتمۇ شۇنداق. ئىجتىمائى سۇغۇرتا شىركىتى، دۆلەتنىڭ بىر مۇئەسسەسسى هېسابلىنىدۇ. تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدىغىنى شۇكى، ئىجتىمائى سۇغۇرتىنىڭ غايىسى نەپسانىيەتچىلىكتىن پۈتۈنلەي يىراق، ئىنسانلار ئارا هەمكارلىق ئاساسىغا قۇرۇلغان ئىجتىمائى خىزمەتلەرگە ئىنتايىن يېقىندۇر. ئىشچىلارنىڭ، خوجايىنلارنىڭ تاپشۇرغانلىرىنىڭ هەممىسى سۇغۇرتىغا قىلىنغان ئىئانە بولۇپ، بۇ ئىئانە ئارقىلىق سۇغۇرتىغا ئەزا بولغان ئىشچىلار بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلىش شەرت قىلىنغاندۇر.

2ـ هەمكارلىق سۇغۇرتىسى:

بىرىنچى: هەمكارلىق سۇغۇرتىسى دېمەك، ئەزا بولغانلاردىن ئاپەتكە ئۇچرىغانلارنى قۇتقۇلدۇرۇۋېلىش مەقسىتىدە بىر تۈركۈم ئىنسانلارنىڭ بىر يەرگە توپلىنىشى دېمەكتۇر.

ئىككىنچى: بۇ غايىگە يېتىش ئۈچۈن نۇرغۇنلىغان هەمكارلىق جەمئىيەتلىرى قۇرۇلدى. بۇ جەمئىيەتلەرنىڭ خىزمەت ئۇبېيكتى، ئەزا جەمئىيەتنىڭ شۇ جەمئىيەتكە قاتناشقۇچىلاردىن

توپلانغان ئىئانە، تىجارەت قاتارلىق ئۈنۈملۈك يەرلەرگە ئىشلىتىپ، توپلانغان ماللارنىڭ بىر قىسمى بىلەن ئاپەتكە ئۇچرىغانلارنى قۇتقۇلدۇرۇۋېلىش، سىلىنغان مەبلەغدىن پايدا ئېلىنغان بولسىمۇ، ئاپەتكە ئۇچرىغۇچىنى قۇتقۇلدۇرۇۋېلىش مۇمكىن بولمايدىغان ئەھۋال ئاستىدا، جەمئىيەت قاتناشقۇچىلاردىن كۆپلەپ مەبلەغ سىلىشقا ئۈندەش ھوقۇقىغا ئىگە. ناۋادا بۇ يەردە پايدا بولسا، بۇ پايدا قاتناشقۇچىنىڭ ھەققىدۇر.

كاپالەتلىك قىلىش سۇغۇرتىسىنىڭ شەرئى ھۆكمى

فۇقەھالارنىڭ ھېچ بىرى نە ھەمكارلىق سۇغۇرتىسىنى، نە ئىجتىمائى سۇغۇرتىنى ھارام دەپ قارىماستىن، بەلكى بىر قانچە قۇرۇلتاي ۋە يىغىنلاردىن كېيىن، "بۇ ياخشى ئىش ۋە تەقۋادارلىققا ياردەملىشىش "دەپ بىردەك يەكۈن چىقىرىشتى. ھەسسىدارلارنىڭ بىلىمسىزلىكى، ئۇلارغا مەنپەئەت يەتكۈزۈشكە ھەرگىز توسالغۇ بولالمايدۇ. چۈنكى ئۇلار ئىئانە قىلغۇچىلاردۇر.

خۇلاسە: مۇسۇلمانلارنىڭ ھەمكارلىق سۇغۇرتا شىركەتلىرىنى كۆپلەپ تەسىس قىلىشى، ياردەم بېرىشنى قوللاپ قۇۋۋەتلىشى، مەرتلەرنى سەپەرۋەر قىلىشى ۋە پۈتۈن ئىنسانلارنى ئۇنىڭغا ئەزا بولۇشقا رىغبەتلەندۈرۈشى لازىم. چۈنكى ئۇ ئىسلامنىڭ ھەمكارلىق مەپكۇرىسىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ. (ئىسلام) قانۇن جەھەتتىن ھارام قىلىنغان پايدا ئېلىش سۇغۇرتا شىركەتلىرىدىن ئۈزىنى بىھاجەت ھېسابلايدۇ.

سۇغۇرتا شىركەتلىرى توغرىسىدىكى بەزى ھۆكۈملەر
سۇغۇرتا شىركەتلىرىگە قوشۇلۇشقا بولامدۇ؟

قۇرئان كەرىم چۈشكەن، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ياشىغان زامانلاردا، ساھابىلارنىڭ دەۋرىدە، ھەتتا مەشھۇر مەزھەب پېشۋالىرى شەرىئەت ئەھكاملىرىنى تۈرلەرگە ئايرىپ، مەسىلىلەرنىڭ ھۆكۈملىرىنى چۈشەندۈرگەن دەۋرلەردە، سۇغۇرتا دەيدىغان مۇئامىلە ئوتتۇرىغا چىقمىغان ئىدى. شۇڭا قەدىمقى ئىسلامي كىتابلاردا ھازىرقى زاماندا ئوتتۇرىغا چىققان سۇغۇرتىغا ئائىت ھۆكۈملەرنى ئۇچراتقىلى بولمايدۇ. ھازىر دۇنيادا ھايات سۇغۇرتىسى، ھادىسە ـ ئاپەتلەر سۇغۇرتىسى، سالامەتلىك سۇغۇرتىسى، ماشىنا سۇغۇرتىسى، دېگەنگە ئوخشاش كۆپلىگەن سۇغۇرتىلار مەۋجۇد. ئىسلام ئۆلىمالىرى بۇ يېڭى مەسىلىگە جاۋاب بېرىش ۋە ھالال ياكى ھاراملىق ھۆكۈمنى ئوتتۇرىغا قويۇش ئۈچۈن جىددىي ئىزدىنىشكە باشلىدى. ئۇلار سۇغۇرتىنى " تىجارىي سۇغۇرتا " ۋە " ئىسلامىي ھەمكارلىق سۇغۇرتىسى" دەپ ئىككىگە ئايرىدى. ئىسلامىي سۇغۇرتىدىن باشقا سۇغۇرتىلارنىڭ ھەممىسىنى بۇ سۇغۇرتا شىركەتلىرىنىڭ پۇل تېپىش ئۈچۈن قۇرۇلغانلىقى ئېتىبارى بىلەن " تىجار ىي سۇغۇرتا " دەپ ئاتىدى. شۇنىڭ بىلەن مۇتلەق كۆپ ساندىكى ئىسلام ئۆلىمالىرى ھازىر دۇنيانىڭ ھەرقايسىي جايلىرىدا دەۋر سۈرۈۋاتقان پۈتۈن سۇغۇرتا تۈرلىرىنىڭ ئىچىدىن ئىسلامىي ھەمكارلىق سۇغۇرتىسىدىن باشقىسىنىڭ ھارام ئىكەنلىكىنى ۋە بۇ خىلدىكى سۇغۇرتىلارغا قاتنىشىشنىڭمۇ ھارام ئىكەنلىكىنى قۇرئان كەرىم ۋە سەھىھ ھەدىسلەرنىڭ روھىغا ئاساسلانغان ھالدا، كەسكىن ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ خۇددى قۇرئان كەرىم بىلەن ھەدىسلاردا ئوچۇق ھۆكۈمى بولمىغان تاماكا بىلەن ئاق زەھەرنى پالاكەتى ۋە زىيىنى سەۋەبلىك ھارام دەپ بېكىتكەنگە ئوخشاش ئىجتىھادىي ھۆكۈمدۇر.

يېڭى پەيدا بولغان مۇئامىلىلەر ئىچىدە (سۇغۇرتا شىركەتلىرى) دەپ ئاتالغان مۇئامىلە بار

بولۇپ، بۇ مۇئامىلە: ھايات سۇغۇرتىسى ۋە ھادىسە ـ ئاپەتلەر سۇغۇرتىسى قاتارلىق بىرقانچە تۈرگە بۆلىنىدۇ. ئۇنداق بولسا بۇ شىركەتلەرنىڭ ھۆكمى نىمە؟ ئىسلام بۇنىڭغا قانداق قارايدۇ؟

بۇ سۇئاللارغا جاۋاب بېرىشتىن بۇرۇن سۇغۇرتا شىركەتلىرىنىڭ تەبىئىتىگە، ھەمدە سۇغۇرتىغا قاتناشقان كىشى بىلەن سۇغۇرتا شىركىتىنىڭ مۇناسىۋىتىنىڭ قانداق ئىكەنلىكىگە قاراپ باقايلى. ياكى باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، مۇنداق سۇئال قويۇپ باقايلى: سۇغۇرتا شىركىتىدە سۇغۇرتىغا قاتناشقان كىشى سۇغۇرتا شىركىتىگە قاتناشقان بولامدۇ؟ ناۋادا شۇنداق بولىدىغان بولسا، ئىسلام كۆرسەتمىلىرى بويىچە سۇغۇرتىغا قاتناشقان ھەربىر كىشى پايدا ـ زىيان تۈزۈمىگە بوي سۇنۇشى كېرەك.

ھادىسە ـ ئاپەتلەرگە قارشى سۇغۇرتىدا سۇغۇرتىغا قاتناشقۇچى، بىر يىلدا مەلۇم مىقداردا پۇل تۆلەيدۇ. ئەگەر سۇغۇرتا قىلغان دۇكان، زاۋۇت ـ كارخانا، ماشىنا قاتارلىقلار ھادىسە ـ ئاپەتكە ئۇچرىماي سالامەت قالسا، سۇغۇرتا شىركىتى تۆلەنگەن پۇلنىڭ ھەممىگە ئىگە بولغان بولىدۇ ـ دە، ئۇنىڭدىن ھېچنەرسە قايتۇرۇلمايدۇ. ناۋادا ئۇنىڭغا بىر ھادىسە ياكى ئاپەت يۈز بەرسە، كېلىشكەن مىقداردا تۆلەپ بېرىدۇ. بۇ مۇئامىلە تىجارەت ۋە ئۆزئارا شېرىكلىشىش تەبىئىتىدىن ئىنتايىن يىراقتۇر.

ھايات سۇغۇرتىسىغا كەلسەك، ئەگەر 2000 دوللەر مىقدارىدىكى بىر ھايات سۇغۇرتىسى بار دەپ قارىساق، بۇنىڭغا قاتناشماقچى بولغان بىر كىشى بىرىنچى قېتىملىق سۇغۇرتىغا قاتنىشىش پۇلىنى تۆلەپ بولغاندىن كېيىن ئۆلۈپ كېتىپ قالسا، ئۇ كىشى 2000 دوللەرنى تولۇق ئېلىشقا ھەقلىق بولغان بولىدۇ. ناۋادا ئۇ تىجارەت شېرىكى بولغان بولسا، ئۆز پۇلى بىلەن پۇلىنىڭ پايدىسىدىن باشقا نەرسىگە ھەقلىق بولمىغان بولاتتى.

بۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ كىشى سۇغۇرتا شىركىتىگە بىر مۇددەت پۇل تۆلەپ بولغاندىن كېيىن بەدەل تۆلىيەلمەي قالسا ياكى سۇغۇرتىدىن چېكىنىشنى خالىسا، بۇرۇن تۆلەپ بولغان بەدەللىرىنىڭ ھەممىنى ياكى كۆپ بىر قىسمىنى زىيان تارتقان بولىدۇ. دېمەك: بۇنداق كېلىشىم ئاز دېگەندە بۇزۇق شەرتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان كېلىشىمدىن ئىبارەت بولىدۇ.

"سۇغۇرتا شىركىتى بىلەن سۇغۇرتىغا قاتناشقۇچى ئۆزئارا رازى بولدى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ مەنپەئەتلىرىنى ئۆزلىرى بىلىشىدۇ" دېگەندەك سۆزلەرنىڭ پەقەت قىممىتى يوق. چۈنكى جازانىدە، ئۇسۇم يېگۈچى بىلەن ئۇسۇم تۆلىگۈچى ھەر ئىككىيلەن رازىلىشىدۇ، قىمار ئوينىغۇچىلارمۇ رازىلاشقان ھالەتتە ئوينايدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ مۇئامىلىلىرى يالغۇز بىر تەرەپنىڭلا پايدىسى، ياكى زۇلۇم ياكى باشقىلارنىڭ ھەققىنى ئورۇنسىز يەۋېلىش قاتارلىقلارنى مەقسەت قىلغاچقا، ئۇلارنىڭ رازىلىقى ئىناۋەتسىز بولىدۇ. دېمەك: ھەرقانداق مۇئامىلىدە ئاساس ــ ئادالەتتۇر. باشقىلارغا زىيان يەتكۈزۈش ھارامدۇر.

سۇغۇرتا شىركەتلىرى ھەمكارلىشىش قۇرۇلمىلىرىمۇ؟

ئەگەر سۇغۇرتا شىركىتى بىلەن سۇغۇرتىغا قاتناشقۇچى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ھېچقايسى جەھەتتىن شېرىك بىلەن شېرىكى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتكە ئوخشىمىسا، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت نىمە مۇناسىۋەتتى بولماقچى؟ بۇ ھەمكارلىشىش مۇناسىۋىتىمۇ يا؟ ئۇنداق بولمىسا بۇ ئورۇنلار بىر گورۇپ ئىئانە قىلغۇچىلار ئۆزئارا بىر ـ بىرىگە ياردەم قىلىش مەقسىتىدە مەلۇم مىقداردا قاتىدىغان ھەسسىگە تايىنىدىغان ھەمكارلىشىش

قۇرۇلمىلىرىمۇ؟

لېكىن ھەرقانداق بىر جامائەت ئۆز ئەزالىرىنىڭ بېشىغا كەلگەن ئاپەتلەرنى بىر تەرەپ قىلىشتا ساغلام ھەمكارلىششى ئۈچۈن، بۇ مەقسەتتە توپلىنىدىغان پۇل ـ ماللارغا بىرقانچە شەرت قويۇلىدۇ:

1ـ ھەربىر كىشى قېرىنداشلىق ھەققىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن ئۆز پۇلىدىن بىر كىشىلىك ھەسسىنى ئىئانە شەكلىدە بېرىشى، مۇشۇنداق توپلانغان پۇللاردىن مۇھتاجلارغا ياردەم قىلىنىشى كېرەك.

2ـ ئەگەر توپلانغان بۇ مەبلەغنى ئىشقا سېلىپ كۆپەيتمەكچى بولغاندا، ئىسلام يول قويغان ھالال يوللار ئارقىلىقلا ئىشقا سېلىنىشى كېرەك.

3ـ ھادىسىگە ئۇچراپ قالسا مەلۇم مىقداردا بىر مەيلەغ قايتۇرۇپ بېرىلىش شەرتى بىلەن بىرنەرسە ئىئانە قىلىشقا بولمايدۇ. لېكىن جامائەتنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئۇنىڭغا جامائەت پۇلىدىن زىياننىڭ ھەممىنى ياكى بىر قىسمىنىڭ ئورنىنى تولۇقلايدىغان بىر مىقداردىكى مەبلەغ بېرىلىدۇ.

4ـ ئىئانە دېگەن بەدەلسىز بېرىلگەن نەرسە ياكى ياردەمدۇر. ئۇنىڭدىن يېنىۋېلىش ھارامدۇر. ئىئانە قىلىنسا بۇ ھەقتىكى شەرئىەت ھۆكمى رىئايە قىلىنىشى كېرەك.

بەزى ئىسلام ئەللىرىدە ھەمكارلىشىش جەمئىيەتلىرى مۇشۇ شەرتلەرگە ئۇيغۇن پائالىيەت ئېلىپ بارىدۇ. بۇنداق جەمئىيەتلەردە ھەركىشى ئىئانە تەرىقىدە ئايلىق بەدەل تۆلەيدۇ. ئەمما ئۇ، تۆلىگەن بەدەللىرىنى قايتۇرىۋالالمايدۇ ياكى ئۇنىڭدىن يېنىۋالالمايدۇ، ياكى بەدەل تۆلىگەندە ئاپەتكە ئۇچرىغاندا مەلۇم مىقداردا مەبلەغ قايتۇرۇپ ئېلىشنى شەرت قىلمايدۇ.

سۇغۇرتا شىركەتلىرىگە بولۇپمۇ ھايات سۇغۇرتىسىغا يۇقىرىدىكى شەرتلەر ھېچقايسى جەھەتتىن ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. چۈنكى:

1ـ سۇغۇرتىغا قاتناشقۇچى شەخسلەر پۇلنى ئىئانە قىلىش مەقسىتىدە بەرمەيدۇ. پۇل تۆلىگەندە ئىئانە قىلىش ئۇلارنىڭ خىيالىغىمۇ كېلىپ باقمايدۇ.

2ـ سۇغۇرتا شىركەتلىرى قولىدىكى پۇل ـ مەبلەغلەرنى ھارام قىلىنغان جازانە ـ ئۆسۈم ئىشلىرىدا كۆپەيتىدۇ. مۇسۇلمان كىشى جازانە ئارىلاشقان ئىشقا قاتناشسا بولمايدۇ.

3ـ سۇغۇرتىغا قاتناشقۇچى شەخس، شەرت قىلىنغان مۇددەت توشقاندىن كېيىن نەچچىگە بۆلەپ تۆلىگەن پۇلىنىڭ ھەممىنى ئېلىپلا قالماي، ئۇنىڭ بىلەن بىللە بىر مىقدار ئارتۇق پۇلنى قېتىپ ئالىدۇ، بۇ ئۆسۈم بولماي نېمە؟

ھەمدە سۇغۇرتا تۈزۈمىنىڭ ھەمكارلىشىش روھىغا زىت كېلىدىغان تەرەپلىرىدىن بىرى بولسا: قول ئىلكىدە بار بايغا، مۇھتاج كەمبەغەلگە قارىغاندا كۆپرەك بېرىشتۇر. چۈنكى باي شەخس چوڭراق مەبلەغ بىلەن سۇغۇرتىغا قاتنىشىدۇ، شۇڭا ئۇلۇم ياكى ئاپەت يۈزبەرگەندە بايغا كەمبەغەلدىن كۆپرەك نېسۋە بېرىلىدۇ. ئەمەلىيەتتە بولسا، ھەمكارلىشىش دېگەن مۇھتاجغا باشقىلاردىن كۆپرەك بېرىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

4ـ كىمكى سۇغۇرتا كېلىشىمىدىن يانماقچى بولسا، قايتۇرۇپ ئالىدىغان پۇلىنىڭ كۆپ قىسمى كېمەيتىلىدۇ، بۇ كېمەيتىش ئىسلام شەرئىتىدە ئورۇنسىز كېمەيتىشتۇر.

مېنىڭچە: ئاپەتكە قارشى سۇغۇرتا كېلىشىمگە بىرقانچە تۈزىتىش كىرگۈزۈش ئارقىلىق ئۇنى

ئىسلامغا ئۇيغۇن مۇئامىلىلەرگە يېقىن بىر شەكىلگە كەلتۈرۈش مۇمكىن. ئۇ بولسىمۇ: (بەدەل ئېلىش شەرتى بىلەن ئىئانە قىلىش كېلىشىمى) بولۇپ، بۇ كېلىشىمگە قاتناشقۇچى شەخس شىركەتكە تۆلەيدىغان پۇلنى كېيىنچە بېشىغا كېلىدىغان بالايى ـ ئاپەتلەرنى يەڭگىللىتىش ئۈچۈن شىركەتتىن پۇل ئېلىش شەرتى بىلەن شىركەتكە ئىئانە قىلىدۇ، بۇنداق مۇئامىلە بەزى ئىسلام مەزھەبلىرىدە جائىزدۇر.

ناۋادا سۇغۇرتا كېلىشىمى ئۇنىڭغا ئۆزگەرتىلسە، ھەمدە شىركەتنىڭ بارلىق مۇئامىلىلىرى جازانە ـ ئۆسۈم ئىشلىرىدىن پۈتۈنلەي خالىي بولسا، بۇنداق كېلىشىم جائىزلىققا يۈزلىنىدۇ. ئەمما ھايات سۇغۇرتىسى مېنىڭچە، ئىسلام يول قويغان مۇئامىلىلەردىن خېلىلا يىراق.

تىجارىي سۇغۇرتىلارنىڭ ھارام بولۇشىنىڭ سەۋەبلىرى

1ـ سۇغۇرتا ئۆسۈمنىڭ ئۆزىدۇر. چۈنكى مەلۇم مىقدار پۇلنى ئاز ياكى كۆپ پۇلغا ساتقانلىقتۇر. بۇنىڭدا جازانىخورلۇقنىڭ چەكلەنگەن ئىككى تۈرى تېپىلىدۇ.

2 ـ سۇغۇرتا قىلىش قىمارغا ئوخشاشتۇر. چۈنكى ئۇ مەلۇم بولمىغان بىر پايدا ئۈچۈن پۇل تىكىش جەھەتتىن قىمارنىڭ ئۆزىدۇر. ئاللاھ قىمارنى ھارام قىلغان.

3 ـ سۇغۇرتا قىلىش نامەلۇم نەرسىنى ساتقانغا ئوخشاشتۇر.

4 ـ كىشىلەرنىڭ مېلىنى يولسىز يەۋېلىشتۇر.

سالامەتلىك سۇغۇرتىسى دېگەن قانداق سۇغۇرتا؟

سالامەتلىك سۇغۇرتىسى ــ بىراۋ كېسەل بولغاندا داۋالىتىش بەدىلىگە سۇغۇرتا شىركىتىگە ئايلىق پۇل تۆلەش دېگەنلىكتۇر.

سالامەتلىك سۇغۇرتىسىغا قاتنىششقا بولمايدۇ. چۈنكى بۇمۇ قىمارغا ئوخشاش نامەلۇم پايدىغا پۇل تۆلىگەنلىكتۇر. مۇبادا سۇغۇرتىغا قوشۇلغاندىن كۆپ ۋاقىت ئۆتمەيلا كۆپ پۇل كېتىدىغان بىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ، داۋالىنىشقا مۇھتاج بولغاندا، ئۇن يىلدا تۆلەيدىغان سۇغۇرتا پۇلىغا بىر قېتىمدا داۋالانسا "، بۇ باشقىلارنىڭ ھەققىنى يېگەنلىك بولمامدۇ؟ ياكى يىللارچە سۇغۇرتىغا پۇل تۆلىگەن بولسىمۇ كېسەل بولمىغانلىقتىن سۇغۇرتا شېركىتى ھېچ چىقىم قىلمىسا، ئۇلارنىڭ ئالغان سۇغۇرتا پۇلى قانداق ھالال بولسۇن؟ شۇڭا ئىسلامدا كىشىلەرنىڭ مەنپەئەتىنى قوغداش يۈزىسىدىن نامەلۇم نەرسىنى سېتىش ھارام قىلىنغان.

زۆرۈرىيەت يۈزىسىدىن سۇغۇرتا شىركەتلىرىگە قاتنىششقا بولامدۇ؟

ھەقىقىي زۆرۈرىيەت ياكى زور ئېھتىياج ياكى مەجبۇرىيەت بولمىغان ھالدا سۇغۇرتا شىركەتلىرىگە قاتنىششقا بولمايدۇ. بۇ ھازىرقى زاماندىكى كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ ئورتاق قارىشىدۇر. پەقەت زۆرۈرىيەت ياكى مەجبۇرىيەت يۈزىسىدىن قاتنىششقا بولىدۇ.

سۇغۇرتا شىركىتىگە قاتنىششنى دۇرۇس قىلىدىغان سەۋەبلەر

1ـ بىر ئادەمنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى تۆۋەن بولۇپ، كېسەل بولۇپ قالغاندا داۋالىنىشقا كۈچى يەتمىگىدەك ياكى ئېغىر قىيىنچىلىق تارتىپ قالغىدەك ئەھۋال يۈز بېرىش ئېھتىمالى كۈچلۈك بولسا، ئۇ چاغدا ئىسلام شەرىئىتىنىڭ " زۆرۈرىيەت چەكلەنگەن ئىشلارغا يول قويىدۇ " دەيدىغان ئومۇمىي پرىنسىپىغا ئاساسەن، سۇغۇرتا شىركىتىگە قاتناشسا بولىدۇ. ئەمما ئۇنىڭ مال مۈلۈكى تولۇق بولۇپ، كېسەللەرنى داۋالىتىشقا كۈچى يېتىپ تۇرۇپ، سۇغۇرتا شىركەتلىرىگە قاتنىشىش دۇرۇس بولمايدۇ. چۈنكى ئەسلىدە سۇغۇرتا شىركەتلىرىگە

قاتنىشىش هارام. هارام ئىشلارغا پەقەت زۆرۈرىيەت يۈزىسىدىنلا يول قويۇلىدۇ.

2 ـ داۋالىنىش ھەققى كۆپلىگەن خەلق ئاممىسىنىڭ سەۋىيىسىدىن يۇقىرى بولۇپ، تەلەپ قىلىنغان چىقىمنى ھەل قىلىش قىيىنغا چۈشىدىغان ئەھۋال بولسا، سۇغۇرتا شىركىتىگە قاتناشسا دۇرۇس بولىدۇ. چۈنكى ئۇ زىياننىڭ ئالدىنى ئالىدۇ، ھاياتنى قوغداش شەرىئەتنىڭ مەقسەتلىرىنىڭ بىرسىدۇر. ئەمما بىراۋنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالى ياخشى بولۇپ، سۇغۇرتىغا قاتناشمىسمۇ داۋالىنىش ئىمكانىيىتى بولسا، ئۇنىڭ سۇغۇرتا شىركەتلىرىگە قاتنىششى توغرا بولمايدۇ. چۈنكى بۇ ئادەمدە زۆرۈرىيەت تېپىلمايدۇ.

3 ـ دوكتۇر يۈسۈپ قەرداۋى باشچىلىقىدىكى " ياۋرۇپا ئىسلام بىرلىكى مەجلىسى " غەرب ئەللىرىدە، ئىككى ئامېرىكىدا ۋە خەلقى مۇسۇلمان ئەمەس مەملىكەتلەردە ياشاۋاتقان مۇسۇلمانلارنىڭ سالامەتلىك سۇغۇرتىسىغا قاتنىشىشنى زۆرۈرىيەت ياكى جىددى ئېھتىياج دېگەن ئېتىبار بىلەن دۇرۇس دەپ پەتىۋا بەرگەن.

4 ـ ئىسلام ئەللىرىدە، ئىسلامىي ھەمكارلىق سۇغۇرتىسىدىن باشقا سۇغۇرتىلارنىڭ ھەممىسى هارامدۇر.

ئىسلامىي سۇغۇرتا ۋە ئۇنىڭ شەرتى

ئىسلامنىڭ بۈگۈنكى سۇغۇرتا شىركەتلىرىنىڭ هازىرقى شەكلى ۋە هازىرقى مۇئامىلىلىرىگە قارشى تۇرغانلىقى، ئىسلامنىڭ سۇغۇرتا قىلىش (ئامانلىققا كاپالەتلىك قىلىش) مەسىلىسىگە تۈپتىن قارشى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرمەيدۇ. ئەكسىچە، ئىسلام هازىرقى سۇغۇرتا تۈزۈمىگە مەزمۇن ۋە ئۇسۇل جەھەتتىن قارشى كېلىدۇ. ئەمما، ئىسلامنىڭ مۇئامىلە تۈزۈمىگە زىت كەلمەيدىغان باشقىچە سۇغۇرتا قىلىش ئۇسۇللىرى تېپىلسا، بۇنداق ئەھۋالدا ئىسلام ئۇنى قوللاپ قارشى ئالىدۇ.

ئىسلامىي سۇغۇرتا ــ بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ پايدىنى كۆزلىمەستىن، ئىئانە تەرىقىسىدە مەلۇم مىقداردىن پۇل تۆلەشكە كېلىشىشى بىلەن قۇرۇلىدىغان مۇئەسسەسە بولۇپ، بۇ مۇئەسسەسەگە ئەزا بولغانلاردىن زىيان ــ زەخمەتلەرگە يولۇققانلارنى قۇتقۇزۇشنى مەقسەت قىلىدۇ. بۇ خىلدىكى مۇئەسسەسە ھەمكارلىق سۇغۇرتىسى دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

ئىسلامى سۇغۇرتا تۆۋەندىكى ئىككى شەرتكە توشقان بولىدۇ:

1 ـ سۇغۇرتىغا ئىشتىراك قىلماقچى بولغان ھەر قانداق كىشىنىڭ مەلۇم مىقدار پۇلنى ئىئانە شەكلىدە سۇغۇرتىغا بېرىشى، توپلانغان ياكى شەرئى قانۇنلۇق يوللار بىلەن ئۆستۈرۈلگەن پۇللاردىن ئەزالاردىن ھادىسىگە ئۇچرىغان ياكى زىيانغا ئۇچرىغانلارنىڭ، شۇنداقلا جەمئىيەتتىكى مۇھتاجلارنىڭ، جىددىي قۇتقۇزۇشقا ھاجەت بولغانلارنىڭ پايدىلىنىشىنى مەقسەت قىلىشى.

2 ـ سۇغۇرتىغا ئەزا بولغۇچىلارنىڭ ئەگەر ھادىسىگە ئۇچراپ قالسا ياكى قايسىبىر سەۋەب يۈزىسىدىن بەرگەن پۇلدىن مەلۇم مىقدارنى قايتۇرۇپ ئېلىشنى شەرت قىلماسلىقى لازىم. ناۋادا ئەزالاردىن بىرەرسى ھادىسىگە ياكى ئىقتىسادىي بۆهرانغا ئۇچرىسا، توپلانغان پۇلدىن ئۇنىڭ ئۇچرىغان زىيىنىنىڭ ھەممىسىنى ياكى بىر قىسمىنىڭ ئورنىنى تولدۇرالىغۇدەك مىقدار بېرىلىدۇ. بۇ شۇ كىشىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ بەلگىلىنىدۇ. بەزى ئىسلام ئەللىرىدە « ھەمكارلىق جەمئىيەتلىرى» دەپ ئاتالغان جەمئىيەتلەر بۇ شەرتلەرگە ئويغۇن پائالىيەت ئېلىپ بارماقتا.

بۇنداق جەمئىيەتلەردە ھەر كىشى ئىئانە تەرىقىسىدە ئايلىق بەدەل تۆلەيدۇ. ئەمما تۆلىگەن بەدەللىرىنى قايسىبىر سەۋەب بىلەن قايتۇرۇپ ئالمايدۇ ياكى ھادىسىگە ئۇچرىسا قايتۇرۇپ ئېلىشنى شەرت قىلمايدۇ. يۇقىرىقى شەرتلەرگە ئۇيغۇن بولغان ئىسلامىي سۇغۇرتا ھازىرقى سۇغۇرتا شىركەتلىرىگە ھېچبىر تەرەپتىن ئوخشىمايدۇ. ھازىر دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا، خۇسۇسەن ياۋروپا ئەللىرىدە دەۋر سۈرۈۋاتقان بارلىق سۇغۇرتا شىركەتلىرى پايدىنى ئاساسلىق مەقسەت قىلىدىغان « تىجارىي» مۇئەسسەسەلەر بولۇپ، ئىسلامىي سۇغۇرتا تۈزۈمگە تۈپتىن ئوخشىمايدۇ. چۈنكى ئىسلامىي سۇغۇرتىنىڭ غايىسى پايدا ئېلىش ئەمەس، بەلكى خالىسانە خىزمەت قىلىشتۇر.

ئىسلامىي سۇغۇرتا بىلەن تىجارىي سۇغۇرتىلا رنىڭ پەرقى

ئىسلامىي سۇغۇرتا بىلەن تىجارىي سۇغۇرتىلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇھىم پەرقلەر تۆۋەندىكىچە:

1ـ ئىسلامىي ھەمكارلىق سۇغۇرتىسىدا سۇغۇرتا شىركىتى ئۆزى ئۈچۈن پايدا ئېلىشنى كۆزلىمەيدۇ. بەلكى چىققان پايدىنى ئەزالارغا ئۇلارنىڭ قوشقان پۇلىنىڭ نىسبىتىگە قاراپ بۆلۈپ بېرىدۇ ئەمما تىجارىي سۇغۇرتا شىركەتلىرى پايدا ئېلىش ئۈچۈن قۇرۇلىدۇ ۋە ئىشلەيدۇ.

2ـئىسلامى سۇغۇرتىنىڭ غايىسى ئەزالىرى ئوتتۇرىسىدا ھەمكارلىقنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش بولسا، تىجارىي سۇغۇرتىلارنىڭ غايىسى ئەزالىرىنىڭ ھېسابىغا پايدا تېپىشنى غايە قىلىدۇ.

3 ـ ئىسلامىي سۇغۇرتا شىركىتىدە ئەزالار شۇ شىركەتنىڭ شېرىكلىرى ھېسابلىنىدۇ. شىركەت قانۇنلۇق يوللار ئارقىلىق تاپقان پايدىغا شېرىك بولۇپ، نېسىۋىلىرىنى ئالىدۇ. ئەمما تىجارىي سۇغۇرتا شىركەتلىرىدە ئەزالار شېرىك ھېسابلانمايدۇ. نەتىجىسىدە، شىركەتنىڭ پايدىسىغا ئارىلىشالمايدۇ.

4 ـ ئىسلامى سۇغۇرتا شىركىتىدە پۇل پۈتۈن ئەزالارنىڭ مۈلكى ھېسابلىنىدۇ. ئەمما تىجارىي شىركەتلىرىدە پۇل پەقەت شىركەتنىڭ مۈلكى ھېسابلىنىدۇ.

5ـ ئىسلامىي سۇغۇرتىغا ئىشتىراك قىلغۇچىلار جەمئىيەت ئەزالىرى ئوتتۇرىسىدا ھەمكارلىق ۋە خەيرىيەتنى مەقسەت قىلغانلىقتىن، بەرگەنلىرىنى بەدەلسىز بېرىدۇ. ئەمما تىجارىي سۇغۇرتا شىركەتلىرىگە سۇغۇرتا قىلىش خۇددى قىمارغا ئوخشاشلا بىر ئىش. سۇغۇرتا قىلغۇچىلاردىن بەزىلەر تۆلىگەن پۇلىنىڭ پايدىسىنى ھېچ كۆرەلمىسە بەزىلەر تۆلىگىنىدىن ھەسسىلەپ ئارتۇق پايدىلىنىدۇ. مانا بۇ ئادالەتسىزلىك بولۇپ ئىسلام دىنىي قايسى شارائىتتا ۋە قايسى يول بىلەن بولمىسۇن ئادالەتسىزلىك قىلىشقا يول بەرمەيدۇ. بەزىلەر دېيىشى مۇمكىن: " سۇغۇرتىغا قاتناشقان ئادەم پايدا ــ زىيانغا رازى بولۇپ قاتنىشىدۇ، مۇبادا سۇغۇرتىدىن ھېچ پايدىلىنالمىسىمۇ رازى بولىدۇ ئەمەسمۇ؟ " دەيمىزكى، ئۆسۈم مۇئامىلىسى قىلغانلارمۇ ئۆزئارا رازى بولۇشۇپ قىلىدۇ، زىنا قىلغانلارمۇ رازى بولۇشۇپ قىلىدۇ، ئەمما ئاللاھ تائالا بۇ قىلىقلاردىن رازى بولمايدۇ ئەمەسمۇ؟ !

6 ـ ئىسلامىي ھەمكارلىق سۇغۇرتىسىدا پۇل ــمال شەرئى قانۇنلۇق يوللار ئارقىلىق ئۆستۈرىلىدۇ. ئەمما تىجارىي سۇغۇرتىلاردا پۇل ــ مال ئۆسۈم مۇئامىلىسىنى ئاساس قىلغان ھالدا ئۆستۈرىلىدۇ.

بۇنىڭدىن قەتئىينەزەر، شۈبھىسىزكى، ئىسلام، ئىسلام دۆلىتىگە تەۋە بولغانلارنىڭ ئامانلىقىغا ئۆزىگە خاس ئۇسۇل بىلەن كاپالەتلىك قىلغان. بۇنداق كاپالەتلىك قىلىش يا جەمئىيەت

ئەزالىرىنىڭ ئۆزئارا بىر ـ بىرىگە كاپالەتلىك قىلىشى ئارقىلىق ياكى ھۆكۈمەت ۋە دۆلەت خەزىنىسى ئارقىلىق بولىدۇ. چۈنكى، دۆلەت خەزىنىسى ئىسلام ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدىكى بارلىق گەرەجدانلار ئۈچۈن ئومۇمىي سۇغۇرتا شىركىتىدۇر.

ئىسلام شەرىئىتىدە يەنە: شەخسلەرنى ئاپەت يۈز بەرگەندە ئامان قىلىش، ئۇلارنىڭ بېشىغا كەلگەن بالايى ـ ئاپەتلەرنىڭ تەسىرىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ كېتىشكە كاپالەتلىك قىلىش تۈزۈمى بار. بىز يۇقىرىدا بالايى ـ ئاپەتكە ئۇچرىغان كىشى باشقىلاردىن ياردەم سورىسا بولىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ ئۆتتۇق، بۇنىڭغا ئاساسەن بىر شەخس بالايى ـ ئاپەتكە ئۇچرىسا، زىيانىنىڭ ھەممىنى ياكى بىر قىسمىنى تولۇقلاش ئۈچۈن ھۆكۈمەتتىن ياردەم سورىسا بولىدۇ. شۇنىڭدەك، ئۆلگەندىن كېيىن ۋارىسلارنى ئامان قىلىش تۈزۈمىنى شۇ ھەدىستە ئېنىق كۆرۈۋالالايمىز:

2562/1504 – أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أَنَّ رَسُولَ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُؤْتَى بِالرَّجُلِ الْمُتَوَفَّى عَلَيْهِ الدَّيْنُ، فيسأل هَلْ تَرَكَ لِدَيْنِهِ قَضَاء؟ فَإِنْ حُدِّثَ أَنَّهُ تَرَكَ وَفَاءً وَإِلاَّ قَالَ لِلْمُسْلِمِينَ: ((صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ))، فَلَمَّا فَتَحَ الله على رسوله كان يصلِّي، ولا يسأل عن الدين، وكان يقول: ((أَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ، فَمَنْ تُوُفِّيَ مِنَ المؤمنين فَتَرَكَ دَيْنًا أو كلا أو ضياعًا فعَلَيَّ وإِلَيَّ، وَمَنْ تَرَكَ مَالاً فلِوَرَثَتِهِ))* البخاري (2298)، مسلم (1619) الترمذي

2562/1504 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا قەرزدار پېتى ۋاپات بولۇپ كەتكەن كىشىلەرنىڭ مېيىتى كەلتۈرۈلگەندە: ئۇ، قەرزىنى تۆلەش ئۈچۈن بىرەر نەرسە قويۇپ كەتتىمۇ؟ دەپ سورايتتى. ئەگەر بىرەر نەرسە قويۇپ كەتكەن بولسا، ئۇنىڭ نامىزىنى چۈشۈرەتتى. ئەكسىچە بولغاندا، مۇسۇلمانلارغا: قېرىندىشىڭلارنىڭ نامىزىنى چۈشۈرۈڭلار! دەيتتى. باشقا يەرلەر فەتىھ قىلىنىپ، مال ـ دۇنيا كۆپلەپ ئاتا قىلىنغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: مەن مۇئمىنلەرگە ئۇلارنىڭ نەپسلىرىدىنمۇ يېقىنمەن. مۇسۇلمانلاردىن بىرەرسى قەرزدار پېتى ئۆلۈپ كەتكەن بولسا، ئۇنىڭ قەرزىنى مەن تۆلەيمەن. مال دۇنيا قالدۇرۇپ كەتكەنلەرنىڭ مال ـ دۇنياسى مىراسخورلىرىغا تەۋەدۇر، دېدى. (تىرمىزى: 1070)

ئىسلام ئۆز ئەۋلادلىرىنى ئامان قىلىش ئۈچۈن بەلگىلىگەن تۈزۈملىرىنىڭ ئەڭ كاتتىسى بولسا: زاكات بېرىلىدىغانلار قاتارىدىكى قەرزگە بوغۇلۇپ قالغانلار ئۆلۈشىدۇر. بۇرۇنقى ئالىملىرىمىزنىڭ بەزىلىرى قەرزگە بوغۇلۇپ قالغۇچى دېگەن سۆزنى: ئۆيى كۆيۈپ كەتكەن ياكى پۇل ـ مېلىنى كەلكۈن ئاپىتى ۋەيران قىلىۋەتكەن ياكى تىجارىتىنى ئاپەت ۋەيران قىلغان ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش كىشى دەپ چۈشەندۈرگەن. بەزى فەقىھلەر بۇنداق كىشىگە، بۇرۇنقى ھالىتىگە قايتىپ قەددىنى رۇسلىۋېلىشى ئۈچۈن زىيىنى نەچچە مىڭ بولسىمۇ زاكات پۇلىدىن بېرىلسە بولىدۇ دەپ قارىغان.

بانكا

بانكىنىڭ قاچان پەيدا بولغانلىقى ھەققىدە ئېنىق بىر نېمە دېيەلمەيمىز. بىراق مىلادىدىن ئىككى مىڭ يىل بۇرۇن بابىلۇنلۇقلارنىڭ مال مۈلكىنى ساقلاش ئۈچۈن ئىبادەتخانىلىرىنى بانكا سۈپىتىدە قوللانغانلىقىنى بىلىمىز. راھىپلار بۇ مال مۈلۈكنى قوغداش مەسئۇلىيىتىنى ئۆز

ئۈستىگە ئالغان ئىدى. بانكىچىلىق رۇم ئىمپېراتۇرلۇقى دەۋرىدە كەڭ تارقالغان ئىدى. گەرچە بۇ بانكىلار، پۇل تېگىشىش ۋە پۇل قەرز بېرىش خىزمىتى ئۆتىيەلمىگەن تەقدىردىمۇ.

بانكىنىڭ خىزمەت ئۆتۈشكە كۆرە تۈرلىرى

بانكا پەقەت بىزنىڭ مەنپەئەت ئۈچۈنلا تەسىس قىلىنغان دەپ قارىغۇچىلارنىڭ ئېيتىقىنىدەك، سودا سانائەت بانكىسى، يېزا ئىگىلىك بانكىسى، سانائەت بانكىسى، ھاۋالە قىلىش بانكىسى، مەبلەغ سېلىش بانكىسى، مەركىزى بانكا، دۇنيا بانكىسى قاتارلىق بانكىلار بولسىمۇ، بىز ئۇنى تۆت تۈرگە يىغىنچاقلايمىز.

بىرىنچى: قەرەللىك مەبلەغ سېلىش بانكىسى. بۇ بانكا قەرز بېرىش، ئىقتىسادى مۇئامىلە قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئۆتەيدۇ. سودا سانائەت بانكىسىمۇ بۇ بانكىنىڭ دائىرىسى ئىچىگە كىرىدۇ.

ئىككىنچى: قەرەلسىز مەبلەغ سېلىش بانكىسى. بۇ بانكا قەرەلسىز قەرز بېرىش ۋە ئىقتىسادىي مۇئامىلە قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئۈچىنچى: مەركىزىي بانكا. مەركىزىي بانكا دۆلەتنىڭ شۇ بانكىنىڭ مال مۈلكىگە ۋەكىللىك قىلىش، قوغداش ئۈچۈن ئىنشا قىلغان مۇئەسسەسە بولۇپ، مۇئەسسەسە پۇل چىقىرىش، دۆلەتنىڭ ئالتۇن كۈمۈشلىرىنى زاپاس ساقلاش، ئامانەت قويۇلغان پۇللارنى ساقلاش، باھا مۇقىملىقىنى ساقلاش.... قاتارلىق ۋەزىپىلىرىنى ئۆتەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، دىسكوتىلاشنى قولايلاشتۇرۇپ، كېپىللىك ئاساسىدا قىسقا مەزگىللىك ئۆسۈملۈك قەرز پۇل بېرىش .... قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئۆتەيدۇ. مەركىزىي بانكا دۆلەتنىڭ پۇل مۇئامىلە سىياسىتىگە رىياسەتچىلىك قىلىدۇ. جۈملىدىن مەركىزىي بانكا، ئامما (خەلق) بىلەن مۇئامىلە قىلماستىن، بەلكى دۆلەت ۋە باشقا بانكىلار بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ.

تۆتىنچى: خەلقئارا بانكا. خەلقئارا بانكا، خەلقئارانىڭ كېلىشىم ھاسىل قىلغان دۆلەتلەرنىڭ ئۆز ئارا ھەمكارلىق ئاساسىدا ئورتاق گۈللەندۈرۈش مەقسىتىدە قۇرۇپ چىققان بانكىدۇر. خەلقئارا بانكا ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن تەسىس قىلىنغان خەلقئارالىق بىرمۇئەسسەسە بولۇپ، غايىسى خەلقئارا مەھسۇلاتلىرىغا كاپالەتلىك قىلىشتىن ئىبارەت. بەلگىلەنگەن بانكىنىڭ كاپىتالى 21 مىليارت دوللار، بۇنىڭدىن تەخمىنەن 18.5 مىليارت دوللار تىزىمغا ئېلىنىپ، 2 مىليارت دوللار تاپشۇرلمىدى. قالغىنى تەلەپ بويىچە قېلىپ قالدى. بانكا بۇنى تىزىمغا ئالدۇرغان دۆلەتلەر زۆرۈر تېپىلغاندا، كىرزىسقا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن ياكى ئۇرۇشتا ۋەيران بولغان دۆلەتلەرنى قايتىدىن قۇرۇپ چىقىش ۋە گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن ئالىدۇ. خەلقئارا بانكا پەقەت قەرزنى كېيىن قايتۇرۇپ بېرەلەيدىغان دۆلەتكىلا بېرىدۇ، قايتۇرۇپ بېرەلمەيدىغان دۆلەتكە قەرز بەرمەيدۇ.

بانكىنىڭ پۇل مۇئامىلە ئىشلىرىغا كۆرە تۈرلىرى

بانكىلارنى پۇل مۇئامىلە سىستېمىغا ئاساسەن ئىككى تۈرگە ئايرىشىمىز مۇمكىن: ئۆسۈم بانكىسى، ئۆسۈمسىز بانكا (ئىسلام بانكىسى)

1-ئۆسۈم بانكىسى

ئۆسۈم بانكىسى كىشىلەرنىڭ ئامانەت پۇللىرىنى قوبۇل قىلىپ، مەلۇم پايدا بىلەن قايتۇرىدۇ. شۇنىڭدەك، بۇ بانكا توپلانغان ئامانەتلەر سودىگەر ۋە قول سانائەتچىلەردىن ئىبارەت قەرز

تەلەپ قىلغۇچىلارغا بېرىدۇ ھەمدە ئۆلاردىن ئامانەت قويغۇچىلارغا بەرگەندىنمۇ كۆپرەك پايدا ئالىدۇ. ئىككىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پەرق بانكىنىڭ پايدىسىدۇر. بانكىغا قويۇلغان ئامانەت قەرزدىن ئېشىپ قالسا، بۇ بانكا، ئېشىپ قالغان ئامانەتنى مەلۇم مىقداردىكى بىر پايدا ئۈچۈن باشقا بىر بانكىغا ئامانەت قويىدۇ. باشقا بانكىمۇ شۇنداق قىلىدۇ-دە، نەتىجىدە ئېشىپ قالغان ئامانەتلەر، ۋەيران قىلىش خاراكتېرلىك قۇرال ياراق ئىشلەپچىقىرىدىغان ياكى بۇ خىل ئۇسۇل ئارقىلىق ئىسلام دۇنياسىنى خانىۋەيران قىلىدىغان بىر تۈركۈم يەھۇدىيلارنىڭ كونتروللىقىدىكى دۇنيا شىركەتلىرىنىڭ چونتىكىگە چۈشۈپ كېتىدۇ. بۇنىڭدىن شۇنى كۆرىۋېلىشقا بولىدۇكى، ئۈچىنچى دۇنيا ئەللىرى ھېسابلانغان ئىسلام ئەللىرىمۇ ئىشتىراك قىلغان چەتئەللەردىكى گۈللىنىش ھەرىكەتلىرىنىڭ كۆپىنچىسى، ئۆسۈم بانكىلىرىغا ئامانەت قويۇش ۋاستىسى ئارقىلىق پۈتۈن مال مۈلۈكنى بۇيۈك خەلقئارا بانكىلىرىغا تۆكىدۇ.

ئۆسۈم ئاساسىغا قورۇلغان بانكىلارنىڭ ئىشلىرىنىڭ ھاراملىقىنىڭ بايانى

كۈنىمىزدىكى بەزى ئالىملار قىلغان سۆزىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغانغا ھېچقانداق دەلىل پاكىتى يوق تۈرلۈپ ۋە قۇرۇق پەلسەپەلەرگە تايىنىپ تۇرۇپ بانكىلارغا پۇل قويۇپ ئۇنىڭدىن ئالغان پايدا ھالالدۇر، دېگەن كۆز قاراشقا كەلدى. ئەمما بۇ تۈردىكى ئالىملارنىڭ قىلغان بۇ دەۋاسى ئورۇنسىز دەۋادۇر. چۈنكى بانكىغا پۇل قويۇش، پايدا قايتۇرۇشنى شەرت قىلىپ بەرگەن قەرزلەر قاتارىدىن ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا بانكىدا پۇل قويۇش نەرسىنىڭ بەدىلىنى نېسى قىلىش جازانىسىنىڭ ئىچىگە كىرىدۇ. نەرسىنىڭ بەدىلىنى نېسى قىلىش جازانىسى قۇرئان، ھەدىس ۋە بارلىق ئالىملارنىڭ بىرلىكى بىلەن ھارام قىلىنغاندۇر. بۇ جازانىنىڭ ھاراملىقىدا بۇرۇنمۇ ۋە ھازىرمۇ ھېچبىر مۇسۇلمان شەك قىلمايدۇ. بانكىدا پۇل قويۇشنىڭ ئىسمى بولمىسىمۇ ماھىيىتى ۋە ھەقىقىتى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدىمۇ بار ئىدى. بىرەر ئىشنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا ئىسمىنىڭ بولمىغانلىقى ئۇنىڭ ھۆكمىنى ئۆزگەرتىۋەتەلمەيدۇ. چۈنكى، ھەر قانداق ئىشتا ئېتىبارغا ئېلىنىدىغىنى خۇددى ئۇسۇل ئالىملىرىنىڭ دېگىنىدەك ئۇ ئىشنىڭ ئىسمى ئەمەس ئۇنىڭ ماھىيىتى ۋە ھەقىقىتىدۇر.

ئۆسۈم بانكا سىستېمىسىنىڭ شەخسكە (ئىنسانلارغا) بولغان زىيىنى

بۇسىستېمىنىڭ ئىنساننى بېخىل، مەسئۇلىيەتنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشتىن قورقىدىغان، بانكىغا پۇل ئامانەت قويسا، پەقەت پايدا ئېلىش ئۈچۈنلا قويىدىغان قىلىپ قويىدۇ. مەسئۇلىيەتسىزلىك ئادىتىنى ئۆزىگە يېتىلدۈرگەن ئادەم پۈتكۈل ھاياتىدا مەغلۇبىيەتكە دۇچ كېلىدۇ. ئائىلىنىڭ، بالا چاقىلىرىنىڭ، خىزمىتىنىڭ، دوست بۇرادەرلىرىنىڭ ۋە بارلىق چىقىملىرىنىڭ مەسئۇلىيىتىدىن باش تارتقان ئادەم مەغلۇبىيەتكە يۈز تۇتقان ئادەمدۇر. بۇ سىستېما يەنە كېشىلىك تەشەببۇسكارلىقنى يوقىتىشقا سەۋەبچى بولىدۇ. چۈنكى ئىنسانلار پۇلنى بانكىغا ئامانەت قويغان چاغدا، ئەقلى ھۆشىنى يوقىتىپ، پۇلدىن قانداق پايدىلىنىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەيدۇ. ناۋادا بۇ پۇللاردىن ئۆزى پايدىلانسا ئىدى، تېخىمۇ كۆپ پايدىغا ۋە تېخىمۇ كۆپ ئەقىل پاراسەتكە ئىگە بولغان بولاتتى. قىسقىسى، بۇ ھەقتە تولىمۇ ئەھمىيەتكە ئىگە بىر ھالقىنى تۇتىۋالغان بولاتتى. كىشىلىك تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئىقتىساد گۈللىنىپ، ئىشچىلارنىڭ تەجرىبە ۋە ئىقتىدارى كۈندىن كۈنگە ئاشىدۇ. بۇ سىستېما يەنە نۇرغۇنلىغان تىجارەتچىلەر ۋە كارخانىچىلارنىڭ ھالاك بولىشىغا سەۋەبچى بولىدۇ. ناھايىتى روشەنكى،

كۆپلىگەن سودا سانائەتچىلەر بىلەن كەڭ كارخانىچىلار تەبىئى ھالىتىدىن ھالقىپ كەتكەن بانكىلارغا ئىشىنىپ كېتىپ ئېچىنىشلىق ھالدا ۋەيران بولغان.

بۇ سىستېمىنىڭ ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتىكى زىيىنى

بۇ سىستېما مەھسۇلاتلارنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى ئىشلەپچىقىرىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. بانكا ئۆزگىرىشچانلىق بىر ھالەتنى كەلتۈرۈپ چىقارغانلىقتىن، كارخانىچىلار كۆپلەپ مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىدۇ. زۆر ھەجىملىك مەھسۇلاتقا بازارنىڭ ئېھتىياجى بولمىغانلىقتىن ئاقىۋەت كىرىزىس يۈز بېرىدۇ. ھالبۇكى مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىدىغان دۆلەتلەر كۆپ بولغانلىقتىن مەھسۇلاتلارنى ئىستېمال قىلىدىغان ئىقتىسادىي بازارلارنى ھازىرلاش ئۇنچىۋالا ئاسان ئەمەس. مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىدىغان دۆلەتلەرنىڭ كۆپ بولىشى خەلقئارادا كىرزىس پەيدا قىلىپ، بۇ كىرزىس ئۇرۇشقا سەۋەبچى بولىدۇ. بىرىنچى ۋە ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشلىرىنىڭمۇ يۈز بېرىشى قانداقتۇر سىياسىي جەھەتتىن ئەمەس، بەلكى ئىقتىسادى جەھەتتىن بولغانلىقى ھەممىمىزگە ئايان. (ھجرىيە) 1411 ـ يىلىدىكى قولتۇق ئۇرۇشىمۇ شۇنداق. بۇ سىستېما تەييار تاپلىق ۋە ئىشسىزلىقنى كەلتۈرۈپ چقىرىدۇ. چۈنكى پۇلدارلار ۋە بايلار پۇللىرىنى كاپالەت سومىسىغا بانكىلاردا ئامانەت قويۇپ، تۇراقلىق رىزىق مەنبىئىنىڭ كاپالىتى قىلىۋالىدۇ-دە، بۇ نەتىجىدە ئەمگەكتىن باش تارتىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئەمگەكتىن باش تارتىش نۇرغۇنلىغان زىيان زەخمەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. جۈملىدىن ھۇرۇنلۇق، تەييارتاپلىقتا ئادەتلىنىۋېلىش. بۇنىڭ ئاقىۋىتى پۈتمەس تۈگمەس بالايى ئاپەتتۇر. مەسىلەن: ئالتۇندەك قىممەتلىك ۋاقىتلىرىنى بىھۇدە ئۆتكۈزۈۋېتىش. بۇ سىستېما مۇسۇلمانلارغا قارشى كاپىرلارنى كۈچلەندۈرۈپ قويىدۇ. ئۆز نۆۋىتىدە دەپ ئۆتكىنىمىزدەك دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى ئۆسۈم بانكىلىرىغا ئامانەت قويۇلغان پۇل مال يەھۇدىيلارنىڭ كونتروللىقىدىكى چەكلىك چەتئەل بانكىلىرىغا سەلدەك ئېقىپ، ئاقىۋەت مۇسۇلمانلارنى ۋەيران قىلىپ، ئۇلارنىڭ دۈشمەنلىرىنى كۈچەيتىدۇ.6666

قەرز ھۆججەتلىرىنىڭ ھارامىلىقىنىڭ بايانى

قەرز ھۆججەتلىرىدىن بولسا، شىركەتلەر مەلۇم مىقداردا ئۆسۈم بېرىش شەرتى بىلەن كىشىلەردىن ئالغان قەرزلەر ئۈچۈن كىشىلەرگە بەرگەن ھۆججەتلەر يەنى چەك كۆزدە تۇتۇلىدۇ. كىشىلەر بۇ ھۆججەتنى خۇددى پۇلنىڭ ئورنىدا ئىشلىتىدۇ. بەزى ۋاقىتتا شىركەت ئىشلىرىنى كېڭەيتمەكچى بولغاندا ياكى بىرەر ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقتا دۇچ كەلگەندە مەبلەغكە مۇھتاج بولۇپ قالىدۇ ۋە ھەتتا شېرىكلەرنىڭ شىركەتتىكى پېيىنىڭ ئازلاپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن شىركەت يېڭى شېرىكلەرنىڭ شىركەتكە مەبلەغ سېلىشىنى خالىمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن شىركەت ئۇ مەبلەغنى كىشىلەردىن قەرز ئېلىش يولى بىلەن تېپىشقا مەجبۇر بولۇپ قالىدۇ. شىركەت كىشىلەرنى پۇللىرىنى شىركەتكە قەرزگە بېرىپ تۇرۇشقا رىغبەتلەندۈرۈش ۋە ئۇلارنىڭ غەم ئەندىشىسىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن ئۇلارغا قەرز ھۆججىتى تارقىتىدۇ. قەرز ھۆججىتى مۇنداق ئىككى خىل يول بىلەن تارقىتىلىدۇ.

1. پۇل ئىگىلىرىگە قەرزگە بەرگەن پۇللىرى ئۈچۈن مەلۇم مىقداردا ئۆسۈم پۇل بېرىشكە پۈتۈشۈش ئارقىلىق بولىدۇ.

2. قەرز ئىگىلىرىگە بەرگەن قەرز ھۆججىتىنى يەنى چەكنى خۇددى پۇلنىڭ ئورنىدا

ئۆتىدىغان قىلىش ئارقىلىق بولىدۇ. بۇ ھالدىمۇ شىركەت قەرز ئىگىلىرىگە يەنە مەلۇم مىقداردا ئۆسۈم بېرىدۇ. ئۆسۈم ئېلىپ قەرز بېرىشنى ئىسلام دىنى ھارام قىلغاندۇر. شۇڭا شىركەتكە قەرز ھۆججىتىگە قەرز بېرىش ھارامدۇر.

كرېدىت كارتوشكىسى ئىشلىتىشنىڭ ھۆكمى

20- ئەسىرنىڭ ئوتتۇرلىرىدا ئىقتىساد مەيدانىدا پەيدا بولغان ئەڭ مۇھىم يېڭىلىقلارنىڭ بىرى كرېدىت كارتوشكىسى ئىشلىتىش تۈزۈمىدۇر. كارتوشكا تۈزۈمى غەرب دۇنياسىدا مەيدانغا كېلىپ بۇ تۈزۈم ئىقتىسادىي پەلسەپەسىدە ۋە ئۇسلۇبىدا كاپىتالىس ئاساسىدا تەرەققىي قىلدى، كارتوشكا ئىشلەتكەنلەردىن ئۆسۈم قازانغىلى بولىدىغان ھەممە يولغا كىردى، ھەم بۇنى قانۇنلاشتۇردى ھەم تۈزۈملەشتۈردى. ئەرەب دۇنياسىدا مەزكۇر كارتوشكا ئامانەت كارتوشكىسى دەپ ئاتىلىدۇ. كارتوشكىغا بېرىلگەن ئامانەت دېگەن ئىسىم توغرا ۋە مۇناسىپ ئەمەستۇر. ئەسلىدە ئۇ كارتوشكىغا بانكىدىن قەرز ئېلىش ۋە كارتوشكا ئىگىسىنىڭ بانكىدىكى پۇلىنى ئۇدۇل ئېلىۋېلىش كارتوشكىسى دەپ ئىسىم قويۇلسا، ئەڭ توغرا بولاتتى.

بۇ كارتوشكىنى تارقاتقان ئورۇن يەرلىك تىجارەت ئورنىدۇر. بۇ ئورۇن تۈرلۈك نەرسىلەرنى ساتىدۇ ۋە ھەر خىل خىزمەتلەرنى بېرىدۇ. بۇ ئورۇننىڭ ئۇ كارتوشكىنى تارقىتىشتىكى مەقسىتى خېرىدار جەلپ قىلىش ۋە ئۇلار بىلەن بولغان تىجارىي مۇناسىۋەتنى ساقلاپ قىلىش. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ كارتوشكا خەلقئارادا ئەمەس پەقەت دۆلەت ئىچىدىلا ئاقىدۇ. يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتۈلگەن كارتوشكىلار بىلەن مۇئامىلە قىلىش جازانە مۇئامىلىسىنىڭ ئىچىگە كىرىدۇ. چۈنكى، مەزكۇر كارتوشكىلارنى تارقاتقان ئورۇن مەيلى بانكا بولسۇن، مەيلى تىجارەت قىلىدىغان ئورۇن بولسۇن، كارتوشكىنى ئۆسۈم ئېلىش شەرتى بىلەن تارقىتىدۇ.

بىرەر پايدا ئېلىپ كەلگەن قەرزنىڭ ھارام ئىكەنلىكى ھەققىدە كۆپلىگەن ھەدىس ۋە ئەسەرلەر رىۋايەت قىلىندى. شۇڭا قانداق شەكىلدە ۋە قانداق سۈرەتتە بولسا بولسۇن بىرەر پايدا ئېلىپ كەلگەن قەرزنىڭ ھارام ئىكەنلىكى ئىسلام قانۇنىدا ھاراملىقىدا تالاش تارتىش قىلىنمايدىغان ئىشلارنىڭ قاتارىغا كىرىپ كەتتى. قەرز مەيلى قەرز ئىگىسىگە پايدا ئېلىپ كەلسۇن، مەيلى باشقىلارغا پايدا ئېلىپ كەلسۇن، قەرزداردىن باشقا ئادەمگە پايدا ئېلىپ كەلگەن قەرزنى ئېلىشمۇ ۋە بىرەرسىگە شۇنداق قەرزنى بېرىشمۇ توغرا ئەمەس. بىرەرسىگە قەرز بەرگەندە ئۇنىڭغا قەرز ئىگىسىگە بىرەر پايدا يەتكۈزىشنى شەرت قىلىش ئۇنى قەرز ھالىتىدىن چىقىرىۋېتىدۇ. ئەگەر بىرەرسىگە قەرز بەرگەندە ئۇنىڭغا قەرزنى ئۆسۈمى بىلەن قايتۇرۇش شەرت قويۇلسا، بۇنداق شەرت قويۇش قەرزنى قەرزلىك شەكلىدىن چىقىرىۋېتىدۇ. ئالغان قەرزنى ئۆسۈمى بىلەن قايتۇرۇپ بېرىشنى شەرت قىلىش بىلەن قەرز ئالغان نەرسە ئۈچۈن ئۇنىڭ ئېيسلىنى قايتۇرۇپ بېرىشنى شەرت قىلىشنىڭ ئارىسىدا پەرق يوق يەنى ھەر ئىككىسى ھارامدۇر.

ئىنسان بانكىدىكى شەخسىي ھېسابىدىكى پۇلنى ئېلىش ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان كارتوشكا يۇقىرىدا بايان قىلىنغان، ئىشلىتىش ھارام قىلىنغان كارتوشكىلارنىڭ ئىچىگە كىرمەيدۇ. شەخسىي ھېسابىدىكى پۇلنى ئېلىش ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان كارتوشكىنى ئىشلىتىش شەرئىيتىنىڭ كۆز قارىشىدىمۇ توغرىدۇر ۋە بۇ كارتوشكا كىرېدىت كارتوشكىلارنىڭ ئىچىدە ئىشلىتىش توغرا بولغان كارتوشكىدۇر. يەنە كېلىپ بۇ كارتوشكىنىڭ ئىگىسى پۇلنى بانكا

بىلەن ئالغان پايدىنى مەلۇم ھەسسىدىن بۆلۈشىشكە كېلىشىپ قويغان بولسا، بۇ ھەم بانكا ۋە ھەم پۇلنىڭ ئىگىسى ئۈچۈن پايدىلىقتۇر. چۈنكى، كارتۇشكىنىڭ ئىگىسى بانكا ھېسابىدىكى پۇلىنىڭ كۆپىيىپ تۇرۇشى بىلەن پايدا ئالىدۇ ۋە ئۇنىڭ پۇلىدىن بانكىمۇ پايدا ئالىدۇ. شۇڭا پايدىدىن بانكا بىلەن پۇلنىڭ ئىگىسى ئارىسىدا تۈزۈلگەن كېلىشىم بويىچە ھەر ئىككى تەرەپ پايدىلىنىدۇ.

بۇ يەردە شۇنى بايان قىلىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇكى، يۇقىرىدا بايان قىلىنغان كارتوشكىلار بىلەن شەخسىي ھېسابىدىكى پۇلنى ئېلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان كارتۇشكىنىڭ ئارىسىدىكى پەرق بولسا، يۇقىرىدا بايان قىلىنغان كارتوشكىلارنى ئىشلىتىش ئارقىلىق قىلغان مۇئامىلىدە كارتۇشكىنىڭ ئىگىسى ئىمزاسىنى قويۇپ بەرگەن ھۆججەتلەردە بايان قىلىنغان پۇلنى تىجارەتچىلەرگە بانكا ئۆتەيدۇ. ئەمما شەخسىي ھېسابىدىكى پۇلنى ئېلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان كارتوشكىدا بولسا، بۇ كارتوشكا ئارقىلىق ئىشلىتىلگەن پۇلنى بانكا تۆلىمەيدۇ. بانكا پەقەت بۇ كارتۇشكىنىڭ ئىگىسى كارتۇشكىنى ئىشلىتىش ئارقىلىق سېتىپ ئالغان نەرسىنىڭ پۇلىنى ئۇ نەرسىنى ساتقان تىجارەتچىنىڭ ھېسابىغا كارتۇشكىنىڭ ئىگىسىنىڭ ھېسابىدىكى پۇلدىن ئىش ھەققى ئالماي يۆتكەپ بېرىدۇ . شۇڭا بۇ كارتۇشكىنى ئىشلىتىش خاتا ئەمەستۇر.

2- ئۆسۈمسىز بانكا (ئىسلام بانكىسى)

ناھايىتى روشەنكى، ئۆسۈم بانكىلىرى غەرب دۆلەتلىرىدە پەيدا بولغان بولۇپ، كېيىن ئۇ ئاستا ئاستا ئىسلام دۆلەتلىرىدە تارقىلىشقا باشلىغان ھەمدە بۇ ئىسلام ئەللىرىنى بۇ خىل ئۇسۇل ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ سىياسىي مۇستەملىكىسىگە ئايلاندۇرۇۋالغان. مۇستەملىكىچىلەر مەغلۇب بولغاندىن كېيىن نۇرغۇنلىغان مۇئەسسەسەلىرى قېلىپقالغان. جۈملىدىن ئۆسۈم بانكىلىرىمۇ شۇنداق. مۇسۇلمان ئىسلاھاتچىلار ئۆسۈم بانكىلىرىنىڭ قالدۇقلىرىنى تەلتۆكۈس يوقىتىشقا ئۇرۇنغان بولسىمۇ ئىش ئۇنچىۋالا ئاسانغا توختىمىغان. چۈنكى بۇنىڭغا پەردە ئارقىسىدا تۇرۇپ ياردەم بېرىدىغان نۇرغۇنلىغان دۆلەتلەر بار ئىدى. مۇسۇلمان ئىسلاھاتچىلارنىڭ ھەر تەرەپلىمىلىك ئىزدىنىش ۋە تەپەككۇر قىلىش نەتىجىسىدە، مۇسۇلمانلارنىڭ جازانىدىن خالىي بەھۇزۇر مۇئامىلە قىلالايدىغان ئۆسۈمسىز ئىسلام بانكىلىرى بارلىققا كەلدى. ئىسلام دىنى ئېتىراپ قىلغان شەرت ئاستىدا، ئىسلام ئىقتىسادشۇناسلىرىنىڭ جازانىنىڭ ئورنىغا مۇئامىلە قىلالايدىغان توغرا بىر يول تېپىشلىرى زۆرۈر ئىدى. ئاقىۋەت ئىسلام ئىقتىسادشۇناسچىلىرى ئىسلام ئېتىراپ قىلغان مۇنداق بىر قانچە يولنى تېپىپ چىقتى.

1) پايدا زىيانىدا شىرىكلىشىش، يەنى ئىسلام قانۇنىنىڭ ھۆكمىگە ئاساسەن، پايدا زىيانغا شىرىكلىشىش تۈزۈلمىسىدە قىلچە زىيان تارتماسلىق.

2)شىركەت ـبىر مىليۇن (دوللار) مەبلىغى بار ئادەم پۇلىنى ئامانەت قويغان ئىسلام بانكىسىدىن ئېلېكتىر ئىستانسىسى قۇرۇش ئۈچۈن بىر مىليۇن قەرز تەلەپ قىلسا، شىركەت ئۇنىڭغا پايدا زىيانىنىڭ ئۈچتەن بىرىگە شىرىك بولۇش شەرتى ئاستىدا قەرز بېرىدۇ. مانا بۇ قانۇنلۇق بىر لايىھە ۋە مال مۇلۈكنىڭ پايدا زىيىنىغا كاپالەتلىك قىلىدىغان شىركەتتۇر.

3) مۇزارەبە- يەنى بىر ئادەم ئىسلام بانكىسىغا كېلىپ: "مال ئىمپورت قىلىش ئۈچۈن مەبلەغ تەلەپ قىلىمەن "دېسە، بانكا ئۇنى تەكشۈرگەندىن كېيىن: "بانكا ساڭا تەلەپ قىلغان مەبلەغنى

بېرىدۇ، ھالبۇكى سەن ئاللاھنىڭ ئىرادىسى بويىچە بۇ مەبلەغدىن ئۆنۈملۈك پايدىلىنىپ پايدا ئېلىشقا تىرىشقىن، بانكا بىلەن سەن شىرىك، ئەگەر زىيان تارتساڭ بانكا پۈتۈن زىياننى ئۆز ئۈستىگە ئالىدۇ. گەرچە بانكا مەبلەغ ساھىبى بولغان تەقدىردىمۇ. ئەمما سېنىڭ تارتقان ئەجرىڭ ۋە مۇشەققەتلىرىڭ زايا بولۇپ كېتىدۇ "دەيدۇ. مانا بۇ مۇزارەبە شىركىتىدۇر.

4)رەسمىي خىدمە ـ خىزمەت رەسمىيتى- بۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش پىرىۋۇت چەكلىرىگە ئوخشاش قولاي بولماستىن، بەلكى قەرزنىڭ ئومۇمىي پرىنسىپىغا ئوخشاش ئىنتايىن قىيىن، چۈنكى بانكا تەلەپ قىلغۇچىغا قەرز بەرگەن چاغدا، قەرز تەلەپ قىلغۇچى، بانكىنىڭ ئىدارە قىلىش راسخوتىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان"خىزمەت رەسمىيتى "دىن ئىبارەت مەبلەغنى قايتۇرۇۋېلىشنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشى شەرت. بۇنىڭ ھېساباتى ئىنتايىن قىيىن. ناۋادا قەرز سورىغۇچى بۇنداق قىلالمايدىكەن، ئۇ قەرز مەيدانىدىن يىراق قىلىنىدۇ. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، بانكا بۇنداق قەرزدىن ھەرگىز پايدىغا ئېرىشەلمەيدۇ ـدە، بۇ بانكىنى قۇرۇپ چىقىشتىكى مەقسەت يوقىلىدۇ.

5)مۇددەتكە بۆلۈپ سېتىۋېلىش- يەنى بىر ئادەم كارخانىسى ئۈچۈن خام ماتېرىيال سېتىۋالماقچى بولۇپ، قەرز تەلەپ قىلسا، بانكا ئۇنىڭغا: "ساڭا قەرز بېرىلمەيدۇ، بىراق بۇ خام ماتېرىياللارنى سېتىۋېلىپ، پەقەت ساڭىلا سېتىپ بېرىلىدۇ "دەپ ئۇنىڭ خام ماتېرىياللارنى سېتىۋېلىشى ئۈچۈن ۋەدە ئېلىۋالغاندىن كېيىن، بانكا خام ماتېرىياللارنى سېتىۋېلىپ، كارخانىچىغا پۇلىنى مۇددەتكە بۆلۈپ تاپشۇرۇشى ئۈچۈن سېتىپ بېرىدۇ. ئىسلام بانكىلىرىدا كەڭ كۆلەمدە داۋام قىلىۋاتقان بۇ ئۇسۇل: "سېتىۋېلىش ئۇقتۇرۇشى "دەپ ئاتىلىدۇ. ئىسلام بانكىلىرىنىڭ بىر تۈركۈم ئىسلام ئەللىرىدە بەرپا قىلىنىشى، كىشىلەرنىڭ خوشال خۇرام ھالدا ئۇنىڭغا يۈزلىنىشتىن ئىبارەت خوشاللىنارلىق بىر ۋەزىيەتنى بارلىققا كەلتۈردى ھەمدە سېتىۋېلىش ئۇقتۇرىشىغا ئوخشاش پايدا زىيانغا ئورتاقلىشىدىغان بانكىلار تېخىمۇ كېڭىيىشكە باشلىدى.

ئىسلام بانكىلىرىنىڭ كەڭ قانات يېيىشى ۋە تەرەققى قىلىشىدىكى ئاساسلىق ئامىللار

بىرىنچى: مۇسۇلمانلارنىڭ ئېتىقادى ۋە ئەخلاق پرىنسىپىغا زىت كېلىدىغان جازانىنىڭ بولماسلىقى، جازانە تۈزۈلمىسىنىڭ قانۇنلۇق تۈزۈملەرگە ئۆزگەرتىلىشى. قانۇن كاپالىتى كۈچكە ئىگە بولغانلىقتىن، ھەر بىر بانكىغا بىردىن قانۇن تەپتىش ھەيئىتى قۇرۇلۇپ، ھەر بىر ھەيئەتكە ناچار ئىشلارنى تۈزۈتۈش، ئىسلام قانۇنىغا خىلاپ ھەرقانداق پۇل مۇئامىلە ھەرىكەتلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش ھوقۇقى بېرىلىشى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا: "قانۇن تەپتىش ھەيئىتىنىڭ ھوقۇقى بانكا ھوقۇقىدىن ئۈستۈندۇر "دەپ ئېتىبارغا ئېلىنىشى.

ئىككىنچى: بانكىنىڭ ئۆز مەبلىغىدىن ئۆزى پايدىلىنىپ، تىجارەت قىلىشى ۋە يېمەك ئىچمەك بويۇملىرى ئىمپۇرت قىلىشى ۋە باشقىلار.

ئۈچىنچى: ئىسلام ئەللىرىدىكى بانكا مەبلەغلىرىدىن پايدىلىنالايدىغان ئەۋزەل شەرت شارائىتلارنىڭ توغۇلۇشى، بۇنىڭغا ئەگىشىپ، ئىسلام بانكىلىرىنىڭ ئىسلام ئەللىرىنىڭ تەرەققى قىلىشىغا ھەسسە قوشۇشى ۋە ياردەم بېرىشى. بىرقىسىم ئۆسۈم بانكىلىرىنىڭ ئىسلام بانكىلىرىغا دەھشەتلىك تۈردە ھۇجۇم قىلىشقا قارىماي، ئىسلام بانكىلىرىنىڭ كۈندىن كۈنگە تەرەققى قىلىشى.

تاشقى پېرېۋۇت سودا مۇئامىلىلىرى

بانكىلار مەيلى ئۇسۇم ياكى ئۈسۇمسىز بولسۇن، خىلمۇ خىل شەكىلدە ئىقتىسادىي پائالىيەتلىرىنى داۋام قىلىدۇ. بىز بۇ يەردە باشقىنى قويۇپ، ئىسلام بانكىلىرى ھەققىدە توختالماقچىمىز.

مۇئامىلىلەرنى تەپەككۇر نۇقتىسىدىن قاراپ ئىككى تۈركۈمگە ئايرىشىمىز مۇمكىن: مەبلەغ سېلىش مۇئامىلىرى ۋە خىزمەت قىلىش مۇئامىلىلىرى.

بىرىنچى: مەبلەغ سېلىش مۇئامىلىلىرى ۋە ئۇنىڭ ئەھمىيىتى

سېتىۋېلىشقا بۇيرۇغۇچىنىڭ پايدا ئېلىشى. سودىگەر بانكىغا مەلۇم بىر تاۋارنى ئېلىشنى ئارزۇ قىلغان بولسىمۇ، ئۇنى سېتىۋېلىشقا يېتەرلىك مەبلەغ تاپالمىغانلىقىنى مەلۇم قىلسا، بانكا ئۇ تاۋارنى بانكىنىڭ ھېسابىغا ئېلىپ، بانكىدىن ئالغان مەبلەغنى مۇددەتكە بۆلۈپ تاپشۇرۇپ ۋە سودىگەر تاپقان پايدىدىن بانكىغا مەلۇم بىر پايدا بېرىشنى بۇيرۇيدۇ. بۇ مۇئامىلە مالىكىلارنىڭ مەزھىبىدە جائىزدۇر. يەنە كېلىشىم بويىچە سودىگەر تاۋار سېتىۋالىدىغان مەبلەغنى بانكىدىن ئالىدۇ. 1988 -يىلى 15 - 16 - دېكابىر كۇۋەيتتا ئۆتكۈزۈلگەن ئىسلام كېڭىشى تەشكىلاتى قۇرۇلتىيىدا، بۇ مۇئامىلىنىڭ جائىزلىقى بىردەك ماقۇللىنىپ تۆۋەندىكىدەك قارار چىقىرىلدى

بىرىنچى: سېتىۋېلىشقا بۇيرۇغۇچىنىڭ پايدا ئېلىشى ئىسلام قانۇنىغا كۆرە جائىزدۇر. ئەگەر مەبلەغ تەلەپ قىلغۇچى مال مۈلۈكنى ئىگىسىگە تاپشۇرۇشتىن بۇرۇن يۇقتىپ قويسا، تۆلەپ بېرىدۇ. مال مۈلۈكنى ئىگىسىگە تاپشۇرغاندىن كېيىن مال كەم بولسا ياكى بىرەر چاتاق چىقسا ھەم تۆلەپ بېرىدۇ.

ئىككىنچى: ۋەدە قىلغۇچى، چوقۇم ۋەدىگە ئەمەل قىلىشى ياكى ۋەدىگە خىلاپلىق قىلغانلىقتىن كېلىپ چىققان زىياننى تۆلەپ بېرىشى شەرت.

ئۈچىنچى: ۋەدىلەشكەن ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئۆز ئىختىيارلىقى بولۇشى شەرت. چۈنكى ئىختىيارلىقى بولمىغان ۋەدە جائىز ئەمەس. قىسقىسى سېتىۋېلىشنى ۋەدە قىلغۇچىنىڭ سېتىۋالىدىغان نەرسىگە لايىق مەبلىغى بولۇشى لازىم، ئۇنداق بولمىغاندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مال مۈلكى بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا بىر نەرسە سېتىۋاماسلىق توغرىسىدىكى چاقىرىقىغا خىلاپلىق قىلغانلىق بولىدۇ. قۇرۇلتايدا يەنە مۇنۇلار تەكىتلەندى:

بىرىنچى: ئىسلام بانكىلىرى تۈرلۈك ئۇسۇللار ئارقىلىق ئىقتىسادنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن پائالىيەتلىرىنى پائال قانات يايدۇرۇشى، بولۇپمۇ خىلمۇ خىل ۋاستىلەردىن پايدىلىنىپ سودا سانائەت مۇئەسسەسەلىرىنى بەرپا قىلىشى لازىم.

ئىككىنچى: ئىسلام قانۇنىنىڭ ئومۇمىي ئەھكاملىرىغا ئاساسەن ئىسلام بانكىلىرى ھەققەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزلىشى لازىم.

ئومۇمىي ئىگىدارچىلىق شىركىتى

بۇ، ئىككى ياكى كۆپ تەرەپنىڭ شىركەتتىكى ئۈلۈشى كېمىيىپ كەتسە، سەرمايىدىن مەلۇم مەبلەغنى تۇتۇپ قېلىش شەرتى ئاستىدا، ئورتاق مەبلەغ سېلىش دېمەكتۇر. بۇ، توختامغا ئۇيغۇن كېلىدىغان، توختام تۈزگۈچى ھەر ئىككى تەرەپكە مەنپەئەتلىك بىر شەرت بولۇپ، ھەنبەلىلەرنىڭ نەزىرىدە بۇ توغرا شەرتكە رۇخسەت بېرىلگەندۇر. بۇ شىركەتمۇ ئومۇمىي

ئىگىدارچىلىق مۇزارەبە شەكلىگە ئوخشاش بولۇپ، سەرمايە بانكا تەرەپتىن، ئەمگەك باشقا تەرەپتىن بولىدۇ ۋە پايدىنىڭ مەلۇم بىر قىسمى سەرمايىگە، قالغىنى ئەمگەكچىگە خاس بولىدۇ. ئەمما ئەمگەكچى پايدىنىڭ مەلۇم بىر قىسمىنى ئېلىش، بانكا ئەمگەكچىدىن ئېشىپ قالغان پايدىنى پايدىلىنىش ئۈچۈن ئامانەت سۈپىتىدە ساقلاپ بېرىشى شەرت.

پۇل ئامانەت ۋە يۇقىرى ئۆسۈملۈك قەرز پۇل

بۇنداق مۇئامىلىلەر، بانكا پايدىلانسا، پايدا بار دەپ قاراپ، بانكىغا پۇل ئامانەت قويۇلۇپ، ئامانەت قويغۇچىغا، ئامانەت قويغان پۇلدا تاپقان پايدىنىڭ يۈزدە مەلۇم بىر قىسمى ئامانەت قويغۇچىغا تاپشۇرىدۇ. گەرچە بانكا زىيان ياراتقان تەقدىردىمۇ، پۇل ئامانەت قويغۇچى ھېچ قانداق بىر زىياننى ئۆز ئۈستىگە ئالمايدۇ. ئۆسۈم بانكىلىرى ئامانەت قويۇلغان پۇللارنىڭ ھەممىدىن مەيلى پايدىلىنىش جەھەتتىن بولسۇن ياكى ئېلىم بېرىم ھېساباتى جەھەتتىن بولسۇن تولۇق پايدىلىنىدىغانلىقىنى بىلگەن چېغىمىزدا، ئامانەت پۇلى پايدا كەلتۈرسۇن كەلتۈرمىسۇن، پەقەت قىيىن ئەھۋالدا قالمىسلا، ئۆسۈم بانكىلىرىدا پۇل ئامانەت قويۇش جائىز بولمايدۇ. پايدىسىز پۇل ئامانەت قويماق جائىز ئەمەس، چۈنكى بانكا پۇل ئامانەت قويۇش ئارقىلىق ھە دەپ تەرەققى قىلىۋالىدۇ. بۇ خىل تەرەققى قىلىش، ئۇ كىشىنىڭ گۇناھ مەسىيەتكە، توغرىراقى جازانىغا ياردەم قىلغانلىقى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئەمما زۆرۈر ئەھۋاللاردا، ئۆسۈم بانكىلىرىدا پۇل ئامانەت قويۇش جائىزدۇر. چۈنكى شەرئەت قانۇنىدا "زۆرۈرىيەت مەزۈرىيەت (چەكلەنگەن ئىشلار) نى مۇباھ قىلىدۇ"دېيىلگەن. ئېھتىياج زۆرۈرىيەتنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ، ئېھتىياج دېمەك، مال مۈلۈكنىڭ ئوغرى قاراقچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كېتىشىنىڭ قورقۇنچىسى، پۇللارنى قولاي ھالدا تېگىشتۈرۈش ۋە قولغا ئېلىشى، بولۇپمۇ يىراق دۆلەتلەردە بولغان چاغدا، پۇلدىن بىخەتەر پايدىلىنىش، دېمەكتۇر. ئېھتىياج دائىرىسىدىن ھالقىپ كەتكەن ئەھۋال ئاستىدا، ئۆسۈم بانكىلىرىغا پۇل ئامانەت قويۇش جائىز ئەمەس. پايدا ئالمىغان تەقدىردىمۇ، ئۆسۈم بانكىلىرىدا پۇل ئامانەت قويۇش قەتئىي ھارام ئىكەن، ئۇ ھالدا، زۆرۈر بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا پۇل ئامانەت قويۇپ پايدا ئېلىشمۇ مۇتلەق ھارامدۇر. زۆرۈر ۋە زۆرۈرىيەتسىز ھەر قانداق بىر سەۋەبتىن پايدىنى كۆزلەپ پۇللىرىنى ئۆسۈم بانكىلىرىدا ئامانەت قويغان ئادەم تۆۋەندىكىدەك تۆت ئېھتىمالدىن چەتنەپ كېتەلمەيدۇ.

بىرىنچى: ئۇنىڭ پايدىنى ئېلىپ باشقا مال مۈلكىگە قوشۇۋېتىشى.

ئىككىنچى: جازانە ئېلىش ئۈچۈن (پۇل مېلىنى) بانكىدا قويۇپ قويۇش.

ئۈچىنچى: پايدىنى ئېلىپ ۋەيران قىلىۋېتىشى.

تۆتىنچى: پايدىنى ئېلىپ پايدىلىنىشلىرى ئۈچۈن پېقىرلارغا بېرىش.

بىرىنچى ئېھتىمال، ئۇنىڭ جازانە يېگەنلىكى ئۈچۈن قوبۇل قىلىنمايدۇ. چۈنكى جازانە يېگۈچى ئاللاھنىڭ دىنىدا ھالال ياشىمايدۇ.ئىككىنچى ئېھتىمالمۇ رەت قىلىنىدۇ. چۈنكى ئۇ مال مۈلكىنى گۇناھ مەسىيەت تېرىدىغان بانكىغا قويۇپ قويىدى. ئۈچىنچى ئېھتىمالمۇ ئوخشاشلا قوبۇل قىلىنمايدۇ. چۈنكى ئۇنىڭغا قەتئىي جائىز بولمايدىغان مال مۈلۈكنى ۋەيران قىلىشتىن ئىبارەت ناچار خاھىش ئارىلىشىپ كەتكەن. تۆتىنچى ئېھتىماللىق ئۇنىڭ مال مۈلكىنى پېقىر ۋە مىسكىنلەرگەر نەپىقە قىلغانلىقتىن مەقبۇلدۇر.

زايۇم

قەرز بەرگۈچى زايۇمنى قەرەلى توشماستىن بۇرۇن بانكىغا تاپشۇرۇپ، بانكىدىن زايۇمنىڭ قىممىتىدىن ئازراق مەبلەغ (پايدا) ئالىدۇ. زايۇم ھەققىدە مۇلاھىزە يۈگۈزگۈچى، زايۇم مۇئامىلىسىنىڭ مۇنۇ ئىككى ئىشنىڭ بىرىدىن تاشقىرى ئەمەسلىكىنى تونۇپ يېتەلەيدۇ.

بىرىنچى: قەرز بەرگۈچى قەرەللىك قەرزىنى قەرزدىن ئازراق بولغان نەق پۇلغا ساتىدۇ، ھالبۇكى ئۇ، جازانە بولغانلىقتىن ھالال ئەمەس.

ئىككىنچى: بانكا قەرز بەرگۈچىگە زايۇمنىڭ قىممىتىدىن ئازراق مەبلەغ بېرىدۇ، ۋەھالەنكى قەرز بەرگۈچى ئالغان بۇ مەبلەغنى قەرز ئالغۇچىنىڭ زىممىسىگە يۈكلەپ قويىدۇ. چۈنكى يىل توشقاندا، بانكا قەرزداردىن زايۇمنىڭ پۇلىنى تولۇق ئالىدۇ. ئەسلىدە زايۇمنىڭ پۇلى ئارتۇق بولۇپ، ئارتۇق ئېلىنغان بۇ پۇل جازانىدۇر ۋە بانكىنىڭ ئۇنى ئېلىشىمۇ جائىز ئەمەس.

ئىككىنچى: خىزمەت قىلىش مۇئامىلىرى ۋە ئۇنىڭ ئەھمىيىتى

ھاۋالە كىرىمى

بۇ مەلۇم ھەق بەدىلىگە، دۆلەت ئىچى سىرتىدىكى باشقا بانكىلارغا ۋە سودىگەرلەرگە ھاۋالە چېكى بەرگەنگە ئوخشاش. ناھايىتى روشەنكى، بانكا بىلەن چەك بار ئادەم ئوتتۇرسىدىكى توختام ئىجارە توختىمى، دەپ ئاتىلىدۇ. چەك بار ئادەم بانكا بىلەن چەكنى يۆتكەش بەدىلىگە بانكىنىڭ مەلۇم ھەق ئېلىشى ئۈچۈن توختام تۈزىدۇ. ئەگەردە بانكا ھەق ئالالمىسا، چەكنى ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىدۇ، چەك ساھىبى ھېچقانداق بىر ھەق ئالالمايدۇ.

پۇل پېرېۋۇت قىلىش

بىر دۆلەتتىن يەنە بىر دۆلەتكە پۇل پېرېۋۇت قىلىش، بانكىنىڭ بىر قىسىم خىزمەت تۈرىدۇر. مەلۇم بىر ئادەم باشقا بىر دۆلەتتە تاپشۇرۇۋېلىش ئۈچۈن مەلۇم مىقداردا بانكىغا ھەق بېرىپ پۇلنى بانكىغا قويىدۇ. بۇ پۇل پېرېۋۇت قىلىش دەپ ئاتىلىدۇ.

نەقلەشتۈرۈش پېرېۋۇت چېكى

نەقلەشتۈرۈش پېرېۋۇت چېكى ئېكسپورت قىلغۇچى بىلەن ئىمپورت قىلغۇچىلارغا ناھايىتى زور مەنپەئەت ئېلىپ كېلىدۇ، شۇڭا ئۇ، بۈگۈنكى كۈندە، خەلقئاردا، سودا ساھەسىدە سودىگەرلەر تەرىپىدىن كەڭ قوللىنىلماقتا. نەقلەشتۈرۈش پېرېۋۇت چېكىگە جازانە ئارىلىشىپ كەتكەنلىكتىن، ئاللاھنىڭ دىنىدا ھارام بولۇپ، زۆرۈر بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا ھالال ئەمەس.

كاپالەتنامە

كاپالەتنامە دېمەك: خېرىدارنىڭ تەلىۋىگە بىنائەن، مەلۇم مىقداردا مەبلەغ بېرىش ئۈچۈن، بانكىنىڭ تۈزگەن ھەل قىلغۇچ توختامنامىسى، دېمەكتۇر.

كاپالەتنامەنىڭ شەكلى:

بانكىنىڭ پۇلنى ساقلاپ بېرىش ئۈچۈن، بانكىغا پۇل ئامانەت قويغۇچى، بانكا بىلەن مۇددەت توشقاندا مەلۇم مىقداردا مەبلەغ بېرىش ئۈچۈن بانكا بىلەن توختام تۈزىدۇ. ئادەتتە بانكا بۇ كاپالەتنامىگە، قەرز بەرگۈچى، كۆچمەس مۈلكىنى ياكى باشقا نەرسىنى گۆرۈگە قويۇپ، ئۆز ھەققىگە كاپالەت بەرگەندىن كېيىنلا ئىگە بولىدۇ ھەمدە بانكا ئۇنىڭ بىلەن كېلىشىم بويىچە مۇئەييەن پۇل ئۆتنە يېرىم قىلىشىدۇ. كاپالەتنامە "بانكىنىڭ كېپىللىكى "دەپ ئاتالغان بولسىمۇ، ئىنچىكىلىك بىلەن نەزەر تاشلىغىنىمىزدا، كاپالەتنامىنى، كېپىللىك ئېتىبارىغا ئالالايمىز.

چۈنكى كاپالەتنامە بىلەن كېپىللىك ئوتتۇرىسىدا بىر بۆلۈك ئىختىلاپلار بار، جۈملىدىن:

1) كېپىللىك قىلىش بىلەن كاپالەتنامىدىن مەقسەت، قەرز بەرگۈچىنى "ھوقۇقىڭىز ھەرگىز زايا بولۇپ كەتمەيدۇ "دەپ خاتىرجەم قىلغان ئاساستا، ئۇنىڭ مال مۈلكىنى سالامەت ساقلاپ بېرىش.

2) ئەگەر كېپىللىك قىلىش، بانكىنىڭ سەرمايىسى، ئامانەت قويغۇچىنىڭ سەرمايىسىگە قوشۇۋېتىلسە، ئۇ ھالدا، كاپالەتنامە تەلەپ قىلىش ھوقۇقى بانكىغا خاس بولىدۇ.

3) كاپالەتنامە ھەققىدە، بانكا بىلەن كاپالەتلىك قىلىنغۇچى ئوتتۇرىسىدا قەرز بەرگۈچىنىڭ ئىشتىراكىسىز بۇ توختام تۈزۈلۈپ، بۇ توختام ھەققىدە قەرز بەرگۈچىنىڭ رازىلىقى ئېلىنمايدۇ. چۈنكى ھەنبەلىيلەر بىلەن ئەبۇ يۇسۇف قەرز بەرگۈچىنىڭ رۇخسىتىسىز ۋە رازىلىقىسىز كېپىللىك قىلىش، مۇنۇ ھەدىسكە ئاساسەن جائىز، دەپ قارايدۇ. بۇخارىنىڭ سەلەمە ئىبنى ئەكۋەئىدىن رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىسىدا، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام گەردىنىدە قەرزى بار ئادەم ئۆلگەن چاغدا، ئۇنىڭ نامىزىنى چۈشۈرگىلى ئۇنىمىغان چاغدا ئەبۇ قەتادە: "ئى ئاللاھنىڭ ئەلچىسى ئۇنىڭ نامىزىنى چۈشۈرسىلە، چۈنكى مېنىڭ گەردىنىمدە ئۇنىڭ قەرزى بار دەپ، ئەبۇ قەتادە ئۇنىڭ رازىلىقىسىز ئۇنىڭغا كېپىل بولغان "

4) كېپىلىك قىلىشتا مۇشكۇلچىلىك توغۇلغانلىقتىن، كاپالەتنامىدا ۋاقىت توختىتالمايدۇ.

5) كاپالەتنامە، كېپىللىك قىلغۇچى (بانكا) بىلەن قەرز بەرگۈچى ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقە بولۇپ، بۇ ئالاقە، بۇيرۇغۇچى بىلەن كېپىللىك قىلغۇچى ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقىدىن مۇستەقىلدۇر، بىراق كېپىللىك قىلىش، بىر تەرەپتىن قەرز بەرگۈچى بىلەن كېپىللىك قىلغۇچى ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقە، يەنە بىر تەرەپتىن كاپالەتلىك قىلىنغۇچى بىلەن، كاپالەتلىك قىلغۇچى ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقىدۇر.

6) كاپالەتنامىدە، كېپىللىك قىلىنغۇچى، بانكا (كېپىللىك قىلغۇچى) ئۈچۈن، كاپالەتنامە توختىمى تۈزگەن چاغدا، كېلىشىم بويىچە، قىسمەن مەبلەغ تاپشۇرىدۇ. ھالبۇكى، فۇقەھالار، ئىسلام فىقھى قانۇنىدا، كاپالەتلىك قىلغۇچىنىڭ، كاپالەتلىك قىلىنغانلىقى ئۈچۈن ھەق ئېلىشى جائىز ئەمەس دەپ قارايدۇ. چۈنكى كاپالەتلىك قىلىش، ئۇلارنىڭ نەزىرىدە مۇسۇلمانلار ئارا بىر بىرىگە ئېھسان قىلىش توختامنامىسى بولۇپ، بۇ مۇسۇلمانلارنىڭ باشتارتىپ بولمايدىغان مەجبۇرىيىتىدۇر.

كاپالەتلىك قىلىش ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ.

بىرىنچى: پېقىرلارنىڭ كۈندىلىك ئېھتىياجلىرىنى قامداش ئۈچۈن مۇددەتكە بۆلۈپ قەرز بېرىشكە كاپالەتلىك قىلىش. ئاجىزلارنىڭ كۈچلىنىشى ئۈچۈن، ئۇلارغا يار يۆلەك بولۇش، ياخشىلىق ئۈستىدە ھەمكارلىشىش ئىنسانىي ۋە دىنىي مەجبۇرىيەت بولۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ بۇنىڭدىن خالىي قېلىشى، مۇسۇلمانغا خاس خۇسۇسىيەت ئەمەس. مۇنۇ ئايەتتە ئاللاھ بۇنىڭغا بۇيرىغان:. «ياخشى ئىشقا ۋە تەقۋادارلىققا ياردەملىشىڭلار، گۇناھقا ۋە زۇلۇمغا ياردەملەشمەڭلار» (مائىدە سۈرىسى 2 ـ ئايەت).

ئىككىنچى: بايلارنىڭ سودا سېتىق بازارلىرىغا كىرىشى ئۈچۈن كاپالەتلىك قىلىش. بۇ تۈردە كاپالەتلىك تەلەپ قىلغۇچى پېقىر ئەمەس، لېكىن، ئىجرائىيە شەرتلىرىنى پەقەت مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىدىغان بىر پۇرستگە ئىگە قىلىشقا كاپالەتلىك قىلىش ئارقىلىقلا ھازىرلاش

مۇمكىن.

كاپالەتلىك قىلغانلىق ئۈچۈن ھەق ئېلىش مېنىڭچە جائىز. چۈنكى كاپالەتلىك قىلغۇچى، ئىقتىسادى جازا، جەرىمانە ۋە پايدا زىياننى ئۆز ئۈستىگە ئالغان بولىدۇ. بولۇپمۇ كاپالەتلىك قىلغۇچى، كىشىلەرگە كاپالەتلىك قىلىش ئارقىلىق بۇنى كىشىلەرنىڭ بىر تۈرلۈك كەسپ يولى قىلسا، ھەق ئېلىش جائىزدۇر. شۇنىڭدەك، فىقھىشۇناس ئالىمغا، قۇرئان ۋە فىقھى (ئىسلام قانۇنلىرىدا) ئۈگەتكىنىگە ھەق ئالسا جائىز بولىدۇ. يېغىپ ئېيتقاندا، كاپالەتنامە، ئىنسانلارنىڭ تۈرلۈك قېيىنچىلىقلىرىنى ھەل قىلىشتا تۈرتكىلىك رول ئويناي‍دىغان جائىز ۋە خاس بىر توختامدۇر.

پايچېكى سودىسى بىلەن شۇغۇللىنىش مەسلىسى

پايچېكى ــ شېرىكەتنىڭ ئومۇمي دەسمايىسىدىن چەكلىك بىر قىسمى بولۇپ، شېرىكەتكە ھەسسىدار بولۇپ پاي سالغان كىشىلەرنىڭ نېسىۋىلىرى دېمەكتۇر. پايچېكى ئەمەلىيەتتىكى ماددىي تاۋار قارشىلىقى ھېسابلىنىدۇ، شۇڭا ئىسلام كۆرسەتمىلىرىدىكى ئومۇمي ئېلىم سېتىم ئىشلىرىغا بېرىلگەن رۇخسەت دائىرىسىگە كىرىدۇ، لېكىن بۇنداق پايچېكى سودىسى تۆۋەندىكى شەرتلەر تېپىلسا توغرا بولىدۇ:

1 ـ پاي تەۋە بولغان شىركەت ئەمەلىيەتتە جىسمى بار، مەۋجۇت شىركەت بولۇپ، ھالال ساھەدە شۇغۇللىنىۋاتقان بولۇشى، قۇرۇق قەغەزدىلا قۇرۇلغان مەۋھۇم ياكى قۇرۇلۇش ئاستىدا تۇرغان شىركەت بولماسلىقى شەرت.

2 ـ پاي چېكى سودىسى قىلىنغان شىركەت جازانە ۋە ئۆسۈم بىلەن ياكى ھاراق، چوشقا گۆشى سېتىشقا ئوخشاش ھارام تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغان شىركەتلەردىن بولماسلىقى شەرت.

3 ـ پايچېكى سودىسى قىلغاندا نەق ۋە نېسى بولسىمۇ بولىدۇ، لېكىن بىر پۇلنى يەنە بىر خىل پۇلغا ئايلاندۇرۇش ئەھۋاللىرىغا ئۇدۇل كەلگەندە نەقمۇ نەق بولىشى شەرت.

4 ـ پايچېكى سېتىش ياكى ئېلىش بىلەن مۇئامىلە قىلماقچى بولغان شېرىكەتنىڭ پايچەكلەرنى جازانە قىلىدىغان بانكىدا قويىدىغان شېرىكەتلەردىن بولماسلىقى شەرت. چۈنكى بۇ ۋاقىتتا پاي چېكىدىن چىققان پايدا جازاننىڭ ھارام مېلىغا ئارىلىشىپ قالىدۇ.

كۇۋەيتنىڭ پەتىۋا ئىشلار كومىتېتى خەيرىيەت، زىرائەتچىلىك، بانكا، سۇغۇرتا ۋە نېفىت شېرىكەتلىرىگە پاي سېلىشنىڭ ھۆكمى توغرۇلۇق سورالغان سوئالغا « ئەگەر مۇشۇ شېرىكەتلەر جازانە بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان شېرىكەتلەردىن بولسا، ئۇلارغا پاي سېلىش ياكى سېتىش بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا بولمايدۇ. ئەگەر جازانە بىلەن مۇئامىلە قىلمايدىغانلىقى ئېنىق بولسا ئۇلارغا پاي سېلىش ياكى پايچېكى سېتىش ئارقىلىق مۇئامىلە قىلىش جائىزدۇر» دەپ جاۋاب بەرگەن.

قاشتېشى سودىسى قىلىش مەسلىسى

قاشتېشى يەر بايلىقلىرىنىڭ بىر خىل تۈرى، ئۇ ئاللاھنىڭ ئىنسانلارغا ئاتا قىلغان نېمەتلىرىنىڭ بىرسىدۇر. قاشتېشىدىن ئىبارەت يەر بايلىقنى كولاش ۋە سېتىش ھالال ياكى ھارام دەيدىغانغا ھېچقانداق دەلىل يوق. شەرىئەتتە ھاراملىقى بەلگىلەنمىگەن ھەرقانداق نەرسە، ئەسلى ئېتىبارى بىلەن ھالالدۇر. چۈنكى شەيئىلەر ئەسلىدە ھالالدۇر. قاشتېشىنى تۈرلۈك

مەقسەتلەردە ئىشلەتكىلى بولىدۇ، كاپىرلار قاشتېشى ئۈستىگە رەسىم سىزسۇن ياكى گۈزەل سەنئەت بويۇملىرى قىلىپ ئىشلەپ چىقارسۇن، ئۇنىڭ مەسئۇلىيتى بىلەن بىزنىڭ ئالاقىمىز يوق. چۈنكى بۇ نەرسە ئەسلىدە ھالال، قانداق ئىستىمال قىلىش شۇ ئىشلەتكۈچىنىڭ مەسىلىسى.

زاكالەت بېرىش توغرىمۇ؟

زاكالەتنى بەزى ئالىملار جائىز دەپ قارىمىغان بولسىمۇ، كوپ سانلىق ئالىملارنىڭ نەزەرىدە جائىزدۇر. چۈنكى مۇسۇلمانلار شەرتلىرىگە تۇرىدۇ، شۇڭا زاكالەت بىلەن مۇئامىلە قىلىساق بولىدۇ. زاكالەتتىن مەقسەت: كېلىشىم قىلىمەن دەپ ۋەدە قىلغان بىر تەرەپ كېيىن كېلىشىمدىن يېنىۋالسا ۋەدىسىدە تۇرمىغانلىقتىن يەنە بىر تەرەپكە بولىدىغان زىياننىڭ ئورنىنى تولدۇرۇش ئۈچۈن قارشى تەرەپتىن مەلۇم مىقداردا پۇل ئېلىپ تۇرۇشتىن ئىبارەت. مەسىلەن: تاۋارنى شۇ كىشىگە قاراپ ساقلاپ باشقا بىر كىشىگە ساتماي تۇرسا سېتىش پۇرسىتى كېتىپ قېلىشى مۇمكىن ياكى ئۇ تاۋارنىڭ ۋاقتى ئۆتۈپ كېتىشى مۇمكىن.

زاكالەت بەرگەن كىشى سودىدىن يېنىۋالسا قانداق قىلىش كېرەك؟

مۇسۇلمان ئادەم بىرسىدىن زاكالەت ئالسا، كېيىن ئۇ كىشى كېلىشىمدىن يانغان تەقدىردە، بازار باھاسىدا ئۆزگىرىش بولماي مال ئىگىسىگە ھېچقانداق زىيان بولمايدىغان بولسا، زاكالەت پۇلنى تۇتۇپ قالماي قايتۇرۇپ بېرىشى لازىم، ياكى ئازغىنە زىيانغا ئۇچرىغان بولسا زىيانغا لايىق مىقدارنى تۇتۇپ قالسا بولىدۇ. زاكالەتكە تەڭ ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق زىيان بولغان شارائىتتا، پەقەت زاكالەتنىلا تۇتۇپ قالسا بولىدۇ.

زاكالەت ئالغان كىشى سودىدىن يېنىۋالسا نېمە قىلىش كېرەك؟

زاكالەت ئېلىپ تۇرۇپ سودىدىن يېنىۋالغان ئادەم زاكالەتكە يەنە بىر ھەسسە قېتىپ قايتۇرۇپ بېرىشى لازىم. چۈنكى ئۇ زاكالەت ئېلىپ تۇرۇپ سۆدىدىن يېنىۋېلىشتا كۆپىنچە ھاللاردا مالنى باشقىلارغا قىممەترەك سېتىشنى مەقسەت قىلغان ۋە زاكالەت بەرگۈچىنى ئەخمەق قىلغان، ھەتتا بەزى ھاللاردا زىيانغا ئۇچراتقان بولىدۇ. شۇڭا ئۇنىڭ زاكالەتكە يەنە بىر ھەسسە قوشۇپ قايتۇرۇشى ۋە زاكالەت ئىگىسىدىن چىرايلىقچە ئۆزرە سورىشى لازىم. ئەمەلىيەتتە بۇ بىر تەرەپتىن ئۆرپ ئادەتكە مۇناسىۋەتلىك ئىش، ئۆرپىمىزدە قانداق مۇئامىلە قىلىنىپ كەلگەن بولسا شۇ بويىچە قىلساق جائىز بولىدۇ.

بانكىنىڭ ئۆسۈمنى بىر تەرەپ قىلىش مەسىلىسى

بانكىنىڭ ئۆسۈمنى خەجلەش قەتئىي ھارام ۋە ھارامنى بىلىپ تۇرۇپ يېگەنلىكتۇر. ئۆسۈم يېيىشنىڭ گۇناھى ئادەتتىكى گۇناھلاردىن ئالاھىدە چوڭ ۋە ئېغىر گۇناھتۇر. ئۇنداقتا بانكىنىڭ ئۆسۈمنى قانداق قىلىش كېرەك؟

دىيارىمىزدا ئىسلامىي بانكىلار ياكى ئىسلامىي ئىقتىساد تۈزۈمىدىكى ئىقتىساد ئۇيۇشمىلىرى ياكى تىجارەت بىرلەشمىلىرى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، پۇلنى بانكىدىن باشقا ئورۇندا ساقلاشتىن باشقا چارە يوق. بۇ سەۋەبتىن پۇل ماللىرىمىزنى بانكىدا قويساق دۇرۇس بولىدۇ. بانكىدىن قەرز ئالساق ئۆسۈم پۇلى تۆلەيمىز، پۇل قويساق مۇئەييەن نىسبەتتە ئۆسۈم پۇلى بېرىدۇ. بانكا بەرگەن ئۆسۈم پۇلنى ئالايلى دېسەك ھارام. ھارام يېيىشتىن قورقىمىز، ئالمايلى دېسەك، پۇل بىكاردىن بانكىدا قېلىپ قالىدۇ، ھېچكىم پايدىلىنالمايدۇ. بەلكى جازانىغا ياردەم قىلغان بولىمىز. شۇنىڭ

ئۇچۇن بانكا ئۆسۈم پۇلى دەپ بەرگەن پۇلنى بانكىدا تاشلاپ چىقىپ كەتمەي ئېلىپ، ئۇ پۇلنى مۇھتاجلارغا سەدىقە قىلساق ياكى خەيرىيەت پوندى جەمئىيەتلىرىدىن بىرەرسىگە بەرسەك بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن هارامدىن قۇتۇلغان بولىمىز. دوكتور يۇسۇپ ئەل قەرداۋىينىڭ «هازىرقى زامان پەتىۋالىرى» ناملىق ئەسىرى. توغرىسىنى ئاللاھ بىلگۈچىدۇر.

ئۆسۈملۈك قەرز ئېلىش مەسىلىسى

ئىسلام دىنى جازانىنى يىگۈچى ۋە يېگۈزگۈچىگە لەنەت قىلدى، جازانە بىلەن شۇغۇللىنىشنىڭ يامان ئاقىۋەتلىرىدىن قاتتىق ئاگاھلاندۇردى، ئۆسۈمسىز قەرز بېرىشكە تەرغىب قىلدى ۋە بىراۋغا ئۆسۈمسىز قەرز بېرىپ ئۇنىڭ هاجىتىنى راۋا قىلىشنىڭ كاتتا ساۋابلىق ئىش ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى. بىر ئادەم ئۆسۈمسىز قەرز بېرىپ تۇرىدىغان ئادەمنى تاپالمىسا، ئۇ چاغدا ئۆسۈمگە قەرز ئېلىشقا مەجبۇ ر بولۇپ قالىدۇ. بۇ چاغدا ئۆسۈمگە ئالغان قەرزنىڭ گۇناهى بەرگۈچىگە ئەمەس، ئالغۇچىغا بولىدۇ. بۇ مەسىلىنىڭ شەرتلىرى تۆۋەندىكىچە:

1ـ ھەقىقى زۆرۈرىيەت بولۇشى كېرەك، ھەقىقى زۆرۈرىيەت دېگەن بىھاجەت بولغىلى بولمايدىغان يېمەك ئىچمەك ۋە كىيىم كېچەككە ئوخشاش نەرسىلەردۇر، يەنى شۇ نەرسىلەر بولمىسا ئادەم هالاكەتكە ئۇچرايدۇ.

2ـ ئۆسۈمگە ئالىدىغان قەرزنى هاجەت مىقدارى ئېلىش، هاجەتتىن تاشقىرى ئالماسلىق.

3 ـ ئۇ كىشى، ئۆسۈمگە قەرز ئېلىشتىن ئىلگىرى مۇمكىن بولىدىغان بارلىق يوللارنى ئىزدىنىشى لازىم، مۇسۇلمان قېرىنداشلىرى ئۇنىڭغا ياردەم قولىنى سۇنۇشى ۋاجىب. ئەگەر ئۇ كىشى بۇنىڭدىن باشقا يول تاپالمىسا، ئۇ چاغدا ئاللاھ كەچۈرىدۇ.

4 ـ بۇ ئىشنى قىلغاندا قەلبىدىن يامان كۆرۈپ تۇرۇپ قىلىش لازىم. چۈنكى جازانە مۇئامىلىسى كەسكىن هارامدۇر.

ئون ئۇچىنچى باپ. ئىسلامدا ئىقتىسادى گۈللىنىش

گۈللىنىش ۋە ئۇنىڭ غايىسى

گۈللىنىش ھەقىقدە سۆز ئېچىشتىن بۇرۇن، ’’ئىقتىسادىي گۈللىنىش ‘‘ھەققىدە ئىزاھات بەرمەكچىمىز. ئىقتىسادىي گۈللىنىش دېمەك- تەرەققىيات ۋە يۈكسىلىش يولى ئارقىلىق، مىللىي كىرىمنىڭ جەمئىيەتكە ھەر دائىم ئېشىشى دېمەكتۇر.

ئىقتىسادىي گۈللىنىش ھەرىكىتىنىڭ غايىسى پەقەت پۈتۈن كۈچى ئارقىلىق تىرىشىپ تىرمىشىپ جەمئىيەتنى گۈللەندۈرىدىغان ئىسلاھاتچىلار بىلەن، كارخانا، زاۋۇت ۋە ئىقتىسادىي بازا قۇرۇپ چىقىدىغان يېتەرلىك مەبلەغ، ئاز كۈچ سەرپ قىلىپ، كۆپلەپ تاۋار ئىشلەپچىقىرىدىغان ئىلغار ئىشلەپچىقىرىش ئەسلىھەلىرى، توغرا يۈنىلىشلىك پىلان ۋە مەھسۇلاتلارنىڭ ئېھتىياجىغا لايىق بازار بولغاندىلا ئىشقا ئاشىدۇ. بۇنىڭ تەپسىلاتى تۆۋەندىكىچە:

ئىجتىمائى گۈللىنىش

ئىقتىسادشۇناسلار ئۇچۇن ئىنسانلارنىڭ گۈللىنىش ھەرىكىتىگە دېگەندەك كۆڭۈل بۆلمىگەنلىكى ئاشكارا بولماقتا. ئۇلارنىڭ قارىشىچە، كۆڭۈل بۆلمىگەنلىكى ئۇچۇن،

ئىنسانلارنىڭ دىققەت ئېتىۋارى گۈللىنىش ھەرىكىتىگە مەركەزلەشمىگەن. گۈللىنىش ھەرىكىتى پەقەت ئىقتىسادىي ھەرىكەت بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئىشچىلارنىڭ ئاڭ سەۋىيەسىنى ئۆستۈرۈش، ئۇلارغا تەلىم تەربىيە خىزمىتى ئىشلەش ۋە نامراتچىلىقتىن قۇتۇلدۇرۇپ، باي قىلىشتىن ئىبارەت. لېكىن بۇ نەزەرىيە "ئىقتىسادىي گۈللىنىش بىلەن ئىجتىمائى گۈللىنىشنى ئايرىش مۇمكىن ئەمەس، ئىجتىمائىي گۈللىنىشكە پەقەت تاپىنى قارىندا كۆتۈرۈۋالغان راك كېسىلىدىن ئىبارەت ئىجتىمائىي گۈللىنىشلا ماس كېلىدۇ "دېگەن نەزەرىيەنىڭ ئالدىدا پۈت تىرەپ تۇرالمىدى. ئىسلام بۇ نەزەرىيەدىن ئاللىقاچان ئىلگىرىلەپ كەتكەن بولۇپ، ئىنسانلار بىلەن جەمئىيەتنىڭ، پاراۋانلىق بىلەن ئىقتىسادىي تەرەققىياتنىڭ يولىنى سىستېمىلىق ھالدا ئوچۇقلاپ بەرگەن. بۇ ئاساسەن ئىككى نۇقتىغا مەركەزلىشىدۇ:

بىرىنچى: رىزىق بەرگۈچى، ئاتالارنى بەخش ئەتكۈچى ۋە تەرەققىياتنى غەلىبىگە ئېرىشتۈرگۈچى ئاللاھتۇر. ئاللاھ توغرا يولدا ماڭغان ۋە ھەققەتنى بويلاپ ھالال مېھنەت قىلغانلارغا، مول نېمەت ۋە كەڭ رىزىق بېرىدىغانلىقىنى ۋەدە قىلدى.

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبُثَ لاَ يَخْرُجُ إِلاَّ نَكِدًا كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ (**58**)

«مۇنبەت يەرنىڭ گىياسى ئاللاھنىڭ ئىزنى بىلەن تولۇق ئۈنىدۇ (بۇ ۋەز نەسىھەتكە قۇلاق سېلىپ، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىدىغان مۆمىننىڭ مىسالىدۇر)، ناچار يەرنىڭ گىياسى ئاز ئۆسىدۇ (بۇ ۋەز نەسىھەتتىن پايدىلىنالمايدىغان كاپىرنىڭ مىسالىدۇر.» (ئەئراف سۈرىسى58 ـ ئايەت).

بۇ يەردىكى مۇنبەت يەر دېمەك، ھەرىكەتلىرىدە ئىخلاسمەنلىك بىلەن توغرا يۈنىلىش غەلىبە قازانغان ياخشى جەمئىيەت دېمەكتۇر. ناچار يەر دېمەك، پارىخورلۇق، ئالدامچىلىق، كەززاپلىق ۋە تۇرلۇك ناشايان ئىشلار يامراپ كەتكەن بوزۇق جەمئىيەت دېمەكتۇر. بۇ جەمئىيەت ھەرگىز تەرققى قىلالمايدۇ ۋە گۈللىنىش پىلانىنى ئىشقا ئاشۇرالمايدۇ. بۇ جەمئىيەت گۇناھ مەسىيەتكە چۆمۈپ كەتكەنلىكتىن، ئاللاھ بۇ جەمئىيەتكە پەقەت چەكلىك مىقداردا رىزىق بېرىدۇ.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى آمَنُواْ وَاتَّقَواْ لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاء وَالأَرْضِ وَلَكِن كَذَّبُواْ فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُواْ يَكْسِبُونَ (**96**)

«پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلغانلىقتىن ھالاك قىلىنغان) شەھەرلەرنىڭ ئاھالىسى ئىمان ئېيتقان ۋە (كۇفرىدىن، گۇناھلاردىن) ساقلانغان بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە ئۇلارنى، ئاسمان زېمىننىڭ پاراۋانلىرىغا مۇيەسسەر قىلاتتۇق. لېكىن ئۇلار (پەيغەمبەرلەرنى) ئىنكار قىلدى، شۇڭا ئۇلارنى ئۆز قىلمىشلىرى تۈپەيلىدىن ھالا قىلدۇق .» (ئەئراف سۈرىسى 96 ـ ئايەت).

ئىككىنچى: سەبەبىيەت قانۇنى دېمەك، ئىللەت قانۇنى دېمەكتۇر. ۋەھالەنكى بۇ ئىسلام ئېتىراپ قىلغان قانۇن بولۇپ، بۇ قانۇن ۋىجداننىڭ ئويغاقلىقى، ھەر زامان ئاللاھنىڭ كۆزىتىپ تۇرىشى بىلەن بولىدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىدۇ. ھەرىكىتىمىزنىڭ ھەققانى بولۇشى، ھەرىكەت ۋاقتلىرىمىزنىڭ زايا بولۇپ كەتمەسلىك سەۋەبى، سەبەبىيەت قانۇنىدىن تاشقىرى بولۇپ، بۇ، گۈللىنىشنىڭ، غەلىبىگە ئېرىشىشنىڭ بىرشەرتىدۇر. ئاللاھنىڭ ھەر زامان كۆزىتىپ تۇرىشى، ئىشلەپچىقىرىش ئەسلىھەلىرىنى مۇھاپىزەت قىلىدىغان بىر خىل سەۋەبتۇر. ئاللاھنىڭ ھەر

زامان كۆزىتىپ تۇرىشى، ئامانەت ۋە نەسىھەت سەۋەبلىرىدىن بىر سەۋەب بولۇپ، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئىشلەپچىقىرىشتا كەم بولسا بولمايدىغان زۆرۈرىيەتلەردۇر. ناھايىتى روشەنكى، بىز ئىسلامغا يۈزلىنىش ۋە گۈللىنىش ھەرىكەتلىرىدە قىلچە ھودۇقۇپ قالمايمىز. ئىقتىسادىي گۈللىنىش، پەقەت ئىختىساس ئىگىلىرىنىڭ يېتىشىپ چىقىشى بىلەنلا ئىشقا ئاشىدۇ. مەھسۇلاتلارنى سۈپەتلىك ئىشلەپچىقىرىشتا پۈتۈن كۈچىنى چىقارمايدىغان، سەممىيەتسىز، ئىشەنچىسىز، ھورۇن، ئالدامچى ۋە ساختىپەز كىشىلەر بىلەن قانداقمۇ گۈللىنىش ۋە تەرەققىياتنى قولغا كەلتۈرگىلى بولسۇن؟

ئۇچقاندەك تەرەققى قىلدۇرىدىغان پەزىلەتنى يېتىلدۈرۈش، ھالبۇكى پەزىلەت روھتا بولىدۇ. بەدەندە بولسا روھنىڭ سىغىمچانلىقىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ھازىرلىق ھالىتىدە بولىدۇ.

مەغرۇرلانماسلىق، چۈنكى مەغرۇرلۇق، خىزمەتچىلەرنى، مەمۇرى خادىملارنى ۋە سودا سېتىقچىلىقلارنى تەھدىت سالىدىغان خەۋپ خەتەردۇر.

ئادىل ۋە مۆتىدىل بولۇش، چۈنكى ئادالەت، ھەممە ئىشنىڭ ئاساسى، مۆتىدىللىق، ھەددىدىن ئېشىپ كەتمەسلىك ۋە ئالدىراقسانلىق قىلماسلىقنىڭ ئاساسىدۇر.

ھەممىمىزگە مەلۇمكى، گۈللىنىش ھەرىكىتى ئۈچۈن، ئىنساننى مۇمياغا ئوخشاش يېتىشتۈرۈپ چىقىدىغان ئىسلامدەك بىر دىن ياكى بىرەر ئاساسنىڭ بارلىقىنى بىلمەيمىز.

1) ئىسلام ئىنساننى گۈللىنىشكە ياردەم قىلىدىغان يېمىرىلمەس بىر ئېتىقاد بىلەن يېتىشتۈرۈپ چىقىدۇكى، ئىنسان بۇ ئېتىقاد ئارقىلىق كۆزلەرنىڭ خىيانىتى ۋە دىللاردىكى يوشۇرۇن نەرسىلەرنى خالىس ئەمەل قىلغان قىلمىغانلارنى، مول مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچىنى چىقارغان چىقارمىغانلارنى، ئالدامچىلىق قىلغان قىلمىغانلىقىنى، جۈملىدىن پۈتۈن ھەرىكەتلىرىنى بىلىپ تۇرىدىغان دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ھېساب ئالىدىغان ئاللاھقا بولغان ئىمانى قەلبىدە كۆچەتتەك كۆكلەپ، پۈتۈن ۋۇجۇدى پۈلاتتەك يوغۇرۇلۇپ چىقىدۇ. «سىلەردىن شۇنداق قىلغانلارنىڭ جازاسى پەقەت ھاياتى دۇنيادا خارلىققا قېلىش، قىيامەت كۈنى قاتتىق ئازابقا دۇچار بولۇشتۇر. ئاللاھ قىلمىشىڭلاردىن غاپىل ئەمەستۇر.» (بەقەرە سۈرىسى 85- ئايەت).

ناھايىتى روشەنكى، ئىنسان گۈللىنىش ھەرىكىتىگە پۈتۈن كۈچىنى، خوجايىنلارنىڭ كۆڭلىنى خوش قىلىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئاللاھنىڭ رىزالىقىغا ئېرىشىش ئۈچۈن سەرپ قىلىدۇ. ئاللاھ پەقەت خالىس ئەمەللەرنىلا قوبۇل قىلىدۇ. ئاللاھ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان خالىس ئەمەللەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ:" شۈبھىسىزكى، ئاللاھ جان كۆيدۈرۈپ قىلغان ئەمەللىرىڭلارنى ئەڭ ياخشى كۆرىدۇ "دېگەندەك جان كۆيدۈرۈپ قىلغان ئەمەللەردۇر. ئىسلام ئىنسان قەلبىدە "ئەمەل قىلىش ئىبادەتتۇر "دېگەن ئېتىقادنى يېتىلدۈرىدۇ. ئاللاھ يولىدىكى جىھادنى سەل چاغلاپ قالماڭ. جىھادتا ئاللاھ ئۈچۈن كەڭلىكى ئاسمان ۋە زېمىندەك كېلىدىغان جەننەتنى تەمە قىلىپ جانلار سېتىلىدۇ. سەدىقىلەرنىمۇ سەل چاغلاپ قالماڭ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: " ئەگەر بىرەر مۇسۇلمان بىرەر كۆچەت تىكىپ قويسا ياكى زىرائەت قىلىپ قويسا، ئاندىن ئۇنىڭ مېۋىسىدىن ئۇچار قۇشلار ياكى ئىنسانلار يېسە، ئۇ مۇسۇلمان ئۈچۈن سەدىقە بولىدۇ "دېگەن.

2) ئىسلام ئىنساننى ئىبادەت بىلەن چېنىقتۇرۇپ، ھەسەتخورلۇق، كۆرەلمەسلىك، مەنمەنچىلىك، ئالدامچىلىق قاتارلىق ئىچكى تاشقى كېسەللەردىن خالىي قىلىپ ساغلام بىر

ۋۇجۇد ۋە ئىگىلمەس، سۈنماس بىر روھقا ئىگە قىلىدۇ-دە، بۇنىڭ بىلەن ئىنسان پۈتكۈل ۋۇجۇدى بىلەن ئاللاھقا يۈزلىنىپ، ھەسەتخورلۇقنىڭ ئورنىغا ھەمكارلىششتەك باشقىلارنىڭ مال مۈلكىگە ھەسەت قىلىش ۋە تەمەخورلۇقنىڭ ئورنىغا قانائەتچانلىقتەك ئالىجاناب روھنى تاللايدۇ. « سىلەر بەھرىمەن بولىۋاتقان نەرسىلەرنىڭ ھەممىنى ئاللاھ بەرگەن » . (نەھلى سۈرىسى 53 ـ ئايەت).

جەنابى ئاللاھنىڭ «نامازنى (تەئدىل ئەركان بىلەن) ئوقۇغىن، ناماز ھەقىقەتەن قەبىھ ئىشلاردىن ۋە گۇناھلاردىن توسىدۇ » (ئەنكەبۇت سۈرىسى 45 ـ ئايەت) دەپ ۋەھيى قىلغىنىدەك، ناماز ئىنساننى روھيي ۋە جىسمانيي جەھەتتىن ساغلاملىق بىلەن تەمىن ئېتىدىغان ۋاستە بولۇپ، نامازغا تورغان دەقىقىلەردە ھەرگىزمۇ ئىقتىسادىي زىيان تارتىپ قالماستىن، بەلكى ئۆزى ئۈچۈن ئەڭ پايدىلىق ئاملىنى ھازىرلىغان بولىدۇ. چۈنكى نامازخان ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىدا تۇرغان شۇ دەقىقىلەردە، ناماز ئىنساننىڭ ۋىجدانىنى ئويغىتىپ، قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدا ئاللاھنىڭ ئۇتلۇق مۇھەببىتى بىخ سۈردۇرىدۇ-دە، بۇنىڭ بىلەن ئىنسان نامازنى كۈچىنىڭ يېتىشىچە تەئدىل ئەركان بىلەن ئوقۇشقا تىرىشىدۇ.

3) ئىسلام ئىنساننى راستچىللىق، خۇشخۇي مۇئامىلە قاتارلىق گۈزەل ۋە ئېسىل ئەخلاقلار بىلەن يېتىشتۈرۈپ چىقىپ، ئۆزىگە ۋە ئۆزگىگە زىيانلىق بولغان توغرا ھەمكارلاشقۇچىلارنىڭ ئارىسىنى پارچىلايدىغان غەيۋەت شكايەت ۋە چېقىمچىلىقتىن يىراق قىلىدۇ. ئامانەت بىلەن ئىخلاسمەنلىك بولسا، ئىسلام مۆمىنلەرنى يېتىشتۈرگەن ئەڭ گۈزەل ئەخلاق پرىنسىپىدۇر، خۇددى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ”ئامانەتنى ساقلىيالمىغان ئادەمدە ئىمان مەۋجۇت ئەمەس “دېگىنىدەك، ۋاستە ئىش بىجىرگۈچىنىڭ قولىدىكى بىر ئامانەت بولسا، مەھسۇلات ئامبارچىنىڭ قولىدىكى بىر ئامانەتتۇر. بۇ گۈزەل ئەخلاق پرىنسىپلىرى ئىقتىسادنىڭ گۈللىنىشى بىلەن چەمبەر چەس باغلانغان بولۇپ، ئۇنىڭسىز ئىقتىسادنىڭ گۈللىنىشى مۇمكىن ئەمەس. ھەممىگە مەلۇمكى، بۇ ئەخلاق پرىنسىپلىرىغا كۆڭۈل بۆلمىگەن ھەر قانداق بىردۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي ئىگىلىكى ئېغىر ۋەيرانچىلىققا ئۇچرىغان ھەم ئۇچرىماقتا. چۈنكى تەڭپۇڭلۇق يوقالغاچقا، مىزان تارازىلار ئوغۇرلىنىپ، نامراتچىلىق ۋە بۇزغۇنچىلىق كۈنسىرى ئاشقان ھەمدە باجخانا، تاموژنا قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ مەسئۇل خادىملىرى دۆلەتنىڭ ئىشلىرىغا قىلچە كۆڭۈل بۆلمىگەچكە دۆلەت ئىگىلىكى تەلتۆكۈس ۋەيران بولغان بۇ خىل ناچار ئىستىللار ئارقىلىق ئىقتىسادنىڭ گۈللىنىشىنى قانداقمۇ ئىشقا ئاشۇرغىلى بولسۇن؟

4) ئىسلام ئىنساننىڭ پۈتكۈل ۋۇجۇدىغا قېرىنداشلىرى ۋە دوست بۇرادەرلىرىگە كۆڭۈل بۆلۈشتەك ئېسىل ئىنسانىي پەزىلەت تامغۇسىنى باسىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئىشچىلار بىلەن خوجايىنلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت پەقەت ئىشلەپچىقىرىش مۇئامىلىلا بولۇپ قالماستىن، بەلكى ئىنسانپەرۋەرلىك مۇئامىلىسىگە ئايلىنىدۇ. شۇنىڭدەك، تىجارەتچىلەر بىلەن تىجارەتچىلەر، كارخانىچىلار بىلەن كارخانىچىلار، ئىشلەپچىقارغۇچىلار بىلەن ئىشلەپچىقاغۇچىلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇئامىلە پەقەت خىزمەت ياكى كەسىپ مۇئامىلىلا بولۇپ قالماستىن، بەلكى ئۇ ئاممۋى رامكا ئىچىدىكى ئەڭ ئالىي ئىنسانپەرۋەلىك مۇئامىلىدۇر. بۇ مۇئامىلە ئىنسانلارنى دوستلۇق زەنجىرى بىلەن بىر بىرىگە مەھكەم باغلاپ، قۇربىنىڭ يېتىشىچە بىرىدىن ھېچنېمىنى ئايىماسلىقتەك ئېسىل پەزىلەتنى ۋۇجۇدقا چىقىرىدۇ. خۇددى

يېتەكچىمىز پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام: ”كىمكى بىرەر مۆمىننىڭ دىشۋارچىلىقىنى هەل قىلىپ قويسا، ئاللاھ ئۇ كىشىنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى بىر دىشۋارچىلىقىنى هەل قىلىپ قويىدۇ “دەپ ئېيتقىنىدەك، ئىنسانلار يۇقىرىقى ئېسىل ئەخلاق پرىنسىپىنى يوقىتىپ قويغان هامان بۇ ماددى دۇنيادا، كىشىلىك هاياتنىڭ بىخەتەرلىكى ئۈچۈن ئىجتىمائىي تۈزۈم ۋە قۇرۇلۇش مۇئەسسەسەلەرنى ئورنىتىشقا مەجبۇر بولىدۇ. هالبۇكى، بۇلار ئىنسانلارنىڭ ئارزۇ ئارمانلىرىنى تولۇق كاپالەتكە ئىگە قىلىشتىن ئىنتايىن يىراق بولغاچقا، نەتىجىدە ئېغىر ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي كىرىزىس ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. بۇ كىرىزىسلاردىن قۇتۇلۇشنىڭ ئالدىنقى شەرتى يەنىلا پۈتكۈل ئىنسانىيەت دۇنياسىنىڭ قەتئىي ئېتىراپ قىلمىسا زادى بولمايدىغان ئىسلام دىنىدىكى ئەڭ ئېسىل ئەخلاق ۋە مۇئامىلە پرىنسىپىدۇر.

مەبلەغنى كۆپەيتىش

مەبلەغنى كۆپەيتىش، گۈللىنىشنىڭ بىردىنبىر شەرتى. چۈنكى ئىقتىسادنىڭ گۈللىنىشى مالغا مۇهتاج. مەبلەغ قانچە كۆپ بولسا، كىرىمىمۇ شۇنچە كۆپ بولىدۇ. ئىقتىسادنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن مەبلەغنى كۆپەيتىش كۆپىنچە هاللاردا تۆۋەندىكىدەك ئۈچ خىل بولىدۇ.

بىرىنچى: دۆلەت گۈللىنىشكە تولۇق كاپالەتلىك قىلىدۇ. ئەگەردە دۆلەتنىڭ بۇنداق قىلىشقا قۇربى يەتمىسە تۆۋەندىكىدەك چارە قوللىنىدۇ.

1) خەلققە باجنى كۆپەيتىپ، يېڭى باج قانۇنىنى يولغا قويۇش، لېكىن باجنى كۆپەيتىش باهانىڭ ئۆرلەپ كېتىشكە، خىزمەتچىلەرنىڭ دۆلەتتىن مائاشلىرىنى ئۆستۈرۈپ بېرىشنى تەلەپ قىلىشىغا سەۋەبچى بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن مەبلەغنى كۆپەيتىش هەقىقى ئەمەس ۋەهمىلىك بولۇپ قالىدۇ.

2) دۆلەت مەركىزى بانكىدىن قەرز ئېلىش: يەنى مەركىزى بانكا كۆپلەپ پۇل بېسىپ، دۆلەتكە تاپشۇرىدۇ. بۇ پۇل پاخاللىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئۈچىنچى دۇنيا ئەللىرىنىڭ زامانىمىزدىكى ئىقتىسادىنى ۋەيران قىلغۇاتقان بىردىنبىر ئامال مانا بۇ.

3) دۆلەتنىڭ باشقا دۆلەتلەردىكى ياكى خەلقئارا بانكىدىن قەرز ئېلىشى. بۇ پايدىلىق بولسىمۇ كۆپىنچە ئۇ جازانە بولۇپ، ئاللاهنىڭ دىندا هالال ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە، قەرز بەرگۈچى دۆلەت ياكى بانكىنىڭ قەرز بېرىشتە، سىياسىي، ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي ۋە مەدەنىي غەرەز ئارىلاشقان بولغاچقا خەلقنىڭ ئېغىر بەدەل تۆلىشىگە توغرا كېلىدۇ. يەنە كېلىپ بۇ مۇسۇلمانلارنىڭ تۈپ مەنپەئىتىگە ئىنتايىن زىيانلىق.

ئىككىنچى: چەتئەل شىركەتلىرىنىڭ بىۋاستە مەبلەغ سېلىشى، بۇ ئامانلىق ۋە ئەخلاقى جەهەتلەردىن تولىمۇ خەتەرلىك، بۇ خىل ئەهۋال ئاستىدا دۆلەت مەبلىغىدىن تولۇق پايدىلىنالمايدۇ. چۈنكى چەتئەل شىركەتلىرى زور مەنپەئەتكە ئېرىشىشنى كۆزلىمىسە هەرگىزمۇ چەتئەلدە مەبلەغ سالمايدۇ. بۇنىڭدىن كۆرىۋېلىشقا بولىدۇكى، ئىقتىسادنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن چەتئەل مەبلىغىدىن پايدىلىنىش زۆرۈر ۋە مەجبۇرى بولۇپ قالمىغان ئەهۋال ئاستىدا جائىز ئەمەس.

ئۈچىنچى: خەلقنى ئىقتىسادى گۈللىنىشكە سەپەرۋەر قىلىش، يەنى ئەگەر دۆلەتنىڭ ئىقتىسادنى گۈللەندۈرۈشكە قۇربى يەتمىسە ياكى خەلقنى ئىقتىسادىي گۈللىنىشكە كەڭ سەپەرۋەر قىلماقچى بولسا، ئىسلام ئىقتىسادى تۈزۈلمىسى دائىرىسى ئىچىدىلا پىلاننى ئىشقا

ئاشۇرالايدۇ. يەنى ئىسلام قانۇنىنىڭ پرىنسىپىغا ئاساسەن، مۇسۇلمانلار جەمئىيىتى ئاز چىقىم قىلىپ، مۆتىدىل خىراجەت قىلىدىغان بىر جەمئىيەتتۇر، چۈنكى ئىسلام بارلىق كىرىم چىقىم ئىشلىرىدا مۆتىدىل بولۇشقا بۇيرۇيدۇ.

وَلاَ تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلاَ تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا (**29**)

« قولۇڭنى بويىنۇڭغا باغلىۋالمىغىن (يەنى بېخىللىق قىلمىغىن)، قولۇڭنى تولىمۇ ئېچىپمۇ كەتمىگىن (يەنى ئىسراپ قىلمىغىن)، (ئۇنداق قىلساڭ پۇلسىز قېلىپ) مالامەتكە، پۇشايمانغا قالىسەن» (ئىسرا سۈرىسى 29 ـ ئايەت).

جانابى ئاللاھ بۇ ئايەتتە ئىسراپخورلۇقتىن ئاگاھلاندۇرغان. ئىسراپخورلۇققا قىلىنغان چىقىم گەرچە ئاز بولسىمۇ ئۇ يەنىلا هارامدۇر.

وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاء رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُل لَّهُمْ قَوْلاً مَّيْسُورًا (**28**)

«ئىسراپ قىلغۇچىلار ھەقىقەتەن شەيتانلارنىڭ قېرىنداشلىرىدۇر، شەيتان پەرۋەردىگارىغا تولىمۇ كۇفرانى نېمەت قىلغان ئىدى» (ئىسرا سۈرىسى 28 ـ ئايەت). شۇنداقلا ئاللاھ ھالال چىقىم قىلىشتا ئىسراپخورلۇق دەپ ئاتالغانلىقى ئۈچۈن چەكتىن ئېشىپ كېتىشنى قەتئىي چەكلىگەن، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئىسراپ قىلمىغان ئەھۋال ئاستىدا نورمال ھالەتتە ھالال (نەرسىلەرنى) ئىستېمال قىلىشنى چەكلىمىگەن.

يَا بَنِي آدَمَ خُذُواْ زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وكُلُواْ وَاشْرَبُواْ وَلاَ تُسْرِفُواْ إِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ (**31**) قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّهِ الَّتِيَ أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالْطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِي لِلَّذِينَ آمَنُواْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (**32**)

«ئى ئادەم باللىرى! ھەر ناماز ۋاقتىدا (ياكى تاۋاپ ۋاقتىدا ئەۋرەتلىرىڭلارنى سەترى قىلىپ تۇرىدىغان) كىيىمىڭلارنى كىيىڭلار، يەڭلار، ئىچىڭلار، ئىسراپ قىلماڭلار، ئاللاھ ئىسراپ قىلغۇچىلارنى ھەقىقەتەن ياقتۇرمايدۇ. ئېيتقىنكى ئاللاھ بەندىلىرى ئۈچۈن ياراتقان لىباسلارنى، شېرىن، پاك رىزىقلارنى كىم ھارام قىلدى. ئېيتقىنكى ، ئۇلار بۇ دۇنيادا مۆمىنلەر ئۈچۈن يارىتىلغان (گەرچە ئۇلارغا كۇففارلار شېرىك بولسىمۇ). ئاخىرەتتە بولارمۆمىنلەرگىلا خاستۇر. (ئاللاھنىڭ بىر ۋە شېرىكى يوق ئىكەنلىكىنى) بىلىدىغان قەۋم ئۈچۈن ئايەتلەرنى مۇشۇنداق تەپسىلى بايان قىلىمىز.» (ئەئراف سۈرىسى 31 ـ 32 ـ ئايەتلەر).

ئىسراپخورلۇق، ئۆي سەرەمجانلىرى، زىبۇ زىننەت بۇيۇملىرى، ئالىي ئىمارەتلەر ۋە كاتتا مەسجىد قاتارلىقلاردا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. قىسقىسى، تاھارەت ئالغان ئادەممۇ ھاجىتىدىن تاشقىرى سۇنى ئىسراپ قىلىۋەتسە ھېساب ئېلىنىدۇ. مەيلى قاتتىق پېقىر بولسۇن ياكى كاتتا باي بولسۇن توكنى ھاجىتىدىن تاشقىرى بىر سائەت ياندۇرۇپ قويۇش، بالا چاقىلار، خېنىم قىزلارغا ئادەتتىن تاشقىرى چىقىم قىلىش قەتئىي ھارامدۇر. مانا بۇ مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىنىڭ نىزامنامىسى بولۇپ، بۇ جەمئىيەتنىڭ پۈتكۈل ھەرىكىتى ئىبادەتتۇر. ناۋادا بىز كىشىلەرنى ئىسلام دىنىغا چاقىرماقچى ۋە ئۇلارغا ئىسلام ئارقىلىق ھۆكۈم قىلماقچى بولساق، كىشىلەرنىڭ ئىسراپخورلۇقتىن قول ئۈزىشىگە يېتەكچىلىك قىلىشىمىز لازىم. شۇنداق بولغاندىلا كىشىلەرنىڭ قەدرى قىممىتى ئېخمۇ ئاشىدۇ.

ئۆسۇم بانكىلىرى، تەقۋادار مۇسۇلمانلارنىڭ مۇستەھكەم ئېتىقادىغا خىلاپ ھالدا، ئۇلارنىڭ مال مۈلكىگە ئېرىشمەكچى بولغاچقا، ھازىرغىچە ھېچنەرسىگە ئېرىشەلمىدى. شۇنىڭدەك، ھارام بولغان جازانىدىن ئىبارەت مۇئەييەن ئۆسۈم بەدىلىگە خەلقتىن قەرز ئالماقچى بولغان دۆلەتلەرمۇ مەقسىتىگە يېتەلمىدى. ئىسلام بانكىلىرى مۇشتەرىلىرى سانىنىڭ چەكلىك بولۇشى، ئۆسۈم بانكىلىرىنىڭ شىددەتلىك ھۇجۇمىغا قارىماي ئىنتايىن زور مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشىپ، مۇسۇلمانلارنى بارغانسىرى جەلپ قىلماقتا. ئىقتىسادى ساغلام مۇسۇلمانلارمۇ بۇ بانكىلاردا ھارام قىلچە ئارىلاشتۇرۇلمىغانلىقتىن، پۈتۈن مال مۈلكىنى بۇ بانكىلارغا ئامانەت قويماقتا.......... ئشىنىمىزكى، ئىسلام بانكىلىرى كېتىۋاتقان يوللىرىدىن قىلچە ئېغىپ كەتمەي تېخىمۇ كۆپ مۇسۇلمانلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلغۇسى ۋە ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن داغدام يول ئاچقۇسى.

پەن تېخنىكىنىڭ تەرەققىياتى

ئىقتىسادشۇناسلارنىڭ ھەممىسى بىردەك: ھازىر ئىقتىسادنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن چوقۇم پەن تېخنىكىنىڭ تەرەققى قىلىشى شەرت دەپ يەكۈن چىقىرىشتى. تەرەققى تاپقان دۆلەتلەر، تەرەققى قىلىۋاتقان ئۈچىنچى دۇنيا ئەللىرىنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىن گۈللىنىشىنى تۇرلۇك ئۇسۇللار ئارقىلىق بوغۇپ تاشلاپ، ئۇلارغا پەن تېخنىكا ئارقىلىق شىددەتلىك ھوجۇم قىلماقتا. دېمەك، ھازىرقى زامان پەن تېخنىكىغا ئېرىشمەي تۇرۇپ گۈللىنىشتىن سۆز ئېچىشمۇ مكىن بولمىغان ئىكەن، ئۇ ھالدا، مۇسۇلمانلارنىڭ چوقۇم ئۆزلىرىگە خاس پەن تېخنىكىسى بولۇشى شەرت. لېكىن بۇ پەن تېخنىكىنىڭ سىرىنى پەقەت پەۋقۇلئاددە ئەقىل پاراسەتلىك ۋە تەجرىبىلىك مۇتەخەسسىسلارلا بىلەلەيدۇ. شۇڭا ئىسلام دۆلەتلىرى ئەنە شۇنداق مۇتەخەسسىسلارنىڭ يېتىشىپ چىقىشى ئۈچۈن پۈتكۈل مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ ئۆز مەسئۇلىيىتىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇشى لازىم.

تاۋارلارغا لايىق بازار

ئىقتىسادنىڭ گۈللىنىشى دېمەك، مەھسۇلاتلارنىڭ موللىقى دېمەكتۇر. مەھسۇلاتلار ئىستېمالچىلارغا مۇھتاج، ئىستېمالچىلار دۆلەت ئىچىدە بولىدۇ، ئۇنداقتا ئىشلەپچىقىرىلغان تاۋار چوقۇم خەلقنىڭ ئېھتىياجىدىن ئېشىپ كەتمەسلىكى كېرەك. تاۋار خەلقنىڭ ئېھتىياجىدىن ئېشىپ كەتكەن ھامان، تاۋارلارغا لايىق تاشقى بازار تېپىشقا توغرا كېلىدۇ. ئورتاق ئىسلام بازىرى بەرپا قىلىش مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان مۇقەددەس بۇرچىدۇر . « مۆمىن ئەرلەر، مۆمىن ئاياللار بىر بىرى بىلەن دوستتۇر » (تەۋبە سۈرىسى 71- ئايەت). «ياخشى ئىشقا، تەقۋادارلىققا ياردەملىشىڭلار، گۇناھقا ۋە زۇلۇمغا ياردەملەشمەڭلار » .(مائىدە سۈرىسى 2 - ئايەت).

ئىسلام ئورتاق بازىرى ئىقتىسادىي گۈللىنىشنىڭ ئەڭ مۇھىم ئامىللىرىنىڭ بىرى بولۇپ، ئىقتىسادىي گۈللىنىش پەقەت تۆۋەندىكىدەك بىر قانچە شەرت ئاستىدىلا ئىشقا ئېشىشى مۇمكىن:

1) مۇسۇلمانلارنىڭ بايلىقىنى قوغداپ، مال مۈلكىنى مۇسۇلمان دۆلەتلەردە ساقلاپ قېلىش، بولۇپمۇ بۇ دۆلەتلەردە سان ساناقسىز بايلىقلار، سانائەت، سانائەت مەھسۇلاتلىرى ۋە باشقا تۈرلۈك بايلىق مەنبەلىرى تولۇپ ياتقان ئەھۋال ئاستىدا، مۇسۇلمان دۆلەتلىرىدىكى

سودىگەر ۋە تىجارەتچىلەر ئۆز دۆلىتىنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن ئۆزلىرىدە بولمىغان قىسمەن تاۋارلارنى غەيرى ئىسلام دۆلەتلىرىدىن ئىمپورت قىلىدۇ.

2) كۆپلەپ مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىش، تاۋارلارغا بولغان ئېھتىياج ئاشقان چاغدا بازارنىڭ مەھسۇلاتلارغا بولغان تەلىپىمۇ شۇنچە ئاشىدۇ.

3) بۇ مىللىي سانائەت ۋە مىللىي سانائەتنى تەرەققى تاپقۇزىدىغان يېڭى سانائەتنىڭ بەرپا قىلىنىشىغا ئاساس سالىدۇ.

4) سۈپەتلىك تاۋارلار بىلەن بازارنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش، خىلمۇ خىل تاۋارلارنىڭ تېخىمۇ كۆپلەپ ئىشلەپچىقىرىش ۋە كەشپ قىلىشىغا ئاساس يارىتىدۇ.

5) خىلمۇ خىل تاۋارلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى ۋە كەشپ قىلىنىشى تېخىمۇ كۆپ تەجرىبىلىك ئىشچىلار ۋە مەھسۇلاتلارنى تەلەپ قىلىدۇ.

6) بىر قىسىم ئىسلام دۆلەتلىرى ئىشسىزلىقنى يوقىتىش ئۈچۈن جىددى ھەرىكەت قىلماقتا، چۈنكى ئىسلام ئورتاق بازىرى ئىشچىلارغا پۇرسەت يارىتىپ بېرىش بىلەن بىرگە تېخىمۇ كۆپ تاۋارلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىلىشى ئۈچۈن كۆپلىگەن قول سانائەتچىلىرىگە تولۇق كاپالەتلىك قىلىدۇ.

7) بۇنىڭ بىلەن نامراتچىلىق، نادانلىق (ساۋاتسىزلىق) ۋە كېسەللىكتىن ئىبارەت تۈرلۈك ئىجتىمائىي قىيىنچىلىقلار ھەل قىلىنىدۇ.

8) ئىسلام ئورتاق بازىرى، ئىسلام دۆلەتلىرى ئارىسىدىكى ئىقتىسادىي قورۇلمىنى تاماملىغاندىن كېيىن، ئۆز ئېھتىياجىنى ئىسلام دۆلەتلىرى ئارىسىدىكى ئەڭ يۇكسەك سەۋىيەدە ئۆز بايلىقلىرى بىلەن تەمىن ئېتىشنى مەقسەت قىلىدۇ.

9) ئىسلام ئورتاق بازىرى مۇسۇلمانلارنى دوستلۇق ۋە قېرىنداشلىق زەنجىرى بىلەن بىر بىرىگە چەمبەرچەس باغلاپ، ئىسلام مىللەتلىرى ۋە دۆلەتلىرى ئوتتۇرىسىدىكى ئورتاق غايە ۋە مەنپەئەتنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى مەقسەت قىلىدۇ. پايدا مەنپەئەت ئورتاقلاشقان چاغدا بىر دۆلەتتە يۈز بەرگەن ئىقتىسادىي كىرىزىس، توغرىراقى سىياسىي كىرىزىسنىڭ باشقا دۆلەتلەرنىڭ تۈپ مەنپەئىتىگە زىيان زەخمەت يەتكۈزۈشنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، ھەمكارلىق دائىرىسى ئىچىدە مۇقىملىقنى ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ.

10) ئىسلام ئورتاق بازىرى ئىسلام دۆلەتلىرى ئارىسىدا تەڭپۇڭلۇقنى ساقلاپ قالغانلىقتىن، ئىسلام دۆلەتلىرى ئالغا چوڭ سەكرەپ چىقىدۇ.

11) ئىسلام ئورتاق بازىرىنىڭ قۇرۇلۇشى، مۇسۇلمانلارنىڭ روھى دۇنياسىغا ئورناپ كەتكەن، "قولىمىزدىن ھېچ ئىش كەلمەيدۇ "دەيدىغان ئاجىزانە ۋە مەھكۇملارچە كۆز قاراش ۋە قۇللۇق ئىدىيىسىنى پاچاقلاپ تاشلاپ، پارلاق ھەقىقەتنى ئىشقا ئاشۇرىدۇ.

12) تاۋار ئېكسپورت قىلغۇچى دۆلەتلەر دائىم باشقا دۆلەتلەرنى تۈرلۈك شەرتلەر بىلەن بوغۇپ، ئۇلارنىڭ تۈپ مەنپەئەتلىرىنى ئېغىر دەپسەندە قىلىپ، مۇستەملىكچىلىك كېشەنلىرى بىلەن ئۇلارنىڭ پۇت قوللىرىنى چۇشەپ قويىدۇ. بولۇپمۇ ئىسلام دۇنياسىنى. ئىسلام ئورتاق بازىرى دەرھال ھەرىكەتكە كەلگەن چاغدا، مۇنۇپۇل قىلىنغان ئىسلام دۆلەتلىرىنى قۇتقۇلدۇرالايدۇ.

13) بۇنىڭ بىلەن چەتئەللىكلەرنىڭ ئىقتىسادى ئارقىلىق ئىسلام دۆلەتلىرىدە

قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرۇشىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ.

14) ئىسلام ئورتاق بازىرى غەيرى ئىسلام دۆلەتلىرىدىن تاۋار ئىمپورت قىلىشنى قەتئىي چەكلەيدۇ. غەيرى ئىسلام دۆلەتلىرىنىڭ تاۋار ئېكسپورت قىلىشى ۋە تىجارەت ئارقىلىق ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلارغا ئوچۇقتىن ئوچۇق جەڭ ئېلان قىلىۋاتقانلىقىنى تونۇپ يەتكەن چېغىمىزدا، ئىسلام ئورتاق بازىرىنىڭ قۇرۇلۇشى مۇسۇلمانلارغا قارشى تەڭلەنگەن مۇستەملىكە دۆلەتلىرىدىكى قۇرال ياراقلارنى ئۈزۈل كېسىل يوق قىلىۋېتەلەيدىغان ئاچقۇچلۇق ئامىل ئىكەنلىكىنى بىلىۋالالايمىز. بۇنىڭدىن مەلۇم بولدىكى، ئىسلام ئورتاق بازىرىنى قۇرۇپ چىقىش، ئىسلام دۆلەتلىرىنى گۈللەندۇرۇشتىكى ئامىللاردىن بىرسى، شۇنداقلا ئۇنى بىلىش ھەر بىر مۇسۇلماننىڭ باشتارتىپ بولمايدىغان مەجبۇرىيىتىدۇر.

15) ئىسلام ئورتاق بازىرىنى قۇرۇش ئارقىلىق، مۆمىنلەرنىڭ بىر بىرىگە ساھىپ چىقىشى ۋە كۇففارلاردىن ئايرىلىپ چىقىشنىڭ ئاساسىنى ياراتقىلى بولىدۇ.

گۈللىنىشنىڭ ئاساسى پرىنسىپلىرى

گۈللىنىشنىڭ ئەۋزەل شەرت شارائىتىنى، دېھقانچىلىق، سانائەت ياكى باشقا شەيئىلەرنىڭ تەرەققىياتى بىلەن ئۆلچەش ئانچە ئاقلانىلىك ئەمەس. بىز پەقەت ئىسلامغا مۇراجەت قىلغاندىلا گۈللىنىش ھەققىدە قانائەتلىنەرلىك جاۋابقا ئېرىشەلەيمىز. ئالايلۇق: ئىسلامدا ئاچلارغا تاماق بېرىش، يالىڭاچلارنى كىيىم كېچەك بىلەن تەمىنلەشتەك ئەۋزەللىكلەر ۋە خۇسۇسىيەتلەر بار.«زاكات پەقەت پېقىرلارغا، مىسكىنلەرگە، بېرىلىدۇ » . (تەۋبە سۈرىسى 60 ـ ئايەت). بۇ ئايەتتە ئەڭ ئاۋۋال پېقىرلارنىڭ ئېھتىياجىنى قامداش ئالاھىدە تەكىتلەنگەن. ئاللاھ رامىزان تۇتالماي ياكى قەسەم قىلىش، زىنار قىلىش، ئادەم ئۆلتۈرۈشتەك ئېغىر يېنىك جىنايەتلەرنى ئۆتكۈزۈش بەدىلىگە كاپپارەت بەرگەنلەر ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ:

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا (5) عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا (6) يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا (7) وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا (8) إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا (9)

«ھەقىقەتەن ياخشىلار كافۇر ئارىلاشتۇرۇلغان (مەي تولدۇرۇلغان) جاملاردىن ئىچىدۇ. (ئۇ كافۇر جەننەتتىكى بىر) بۇلاقتىن (ئېتىلىپ چىققان بولۇپ)، ئۇنىڭدىن ئاللاھنىڭ (ياخشى) بەندىلىرى ئىچىدۇ، ئۇ، بۇلاقنى ئۇلار (خالىغان جايلىرىغا) ئېقىتىپ بارالايدۇ. ئۇلار ئۈز ئۈستىگە قەسەم ئىچىپ ئالغان ئىشنى ئورۇنلايدۇ ۋە دەھشىتى كەڭ دائىرىلىك بولغان كۈندىن (يەنى قىيامەت كۈنىدىن) قورقىدۇ. ئۆزى مۇھتاج تۇرۇقلۇق، مىسكىنگە، يېتىمگە ۋەئەسىرگە تائام بېرىدۇ. (ئۇلار ئېيتىدۇ) "سىلەرگە بىز ئاللاھنىڭ زازىلىقى ئۈچۈن تائام بېرىمىز.. " سىلەردىن (بۇنىڭ بەدىلىگە) ھېچ قانداق مۇكاپات ۋە تەشەككۇر تەلەپ قىلمايمىز.» (ئىنسان سۈرىسى 5 ـ 9 ـ ئايەتلەر).

مۇھتاجلارغا ئۆزى بېرىش تۇگۇل باشقىلارنى سەپەرۋەر قىلمايدىغان ناكەسلەر ھەققىدە مۇنداق دېگەن:

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ (1) فَذَلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ (2) وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ

(**3**)

« دىننى ئىنكار قىلغان ئادەمنى كۆردۈڭمۇ؟ ئۇ يېتىمنى دۆشكەلەيدىغان، مىسكىنگە تاماق بېرىشنى تەرغىپ قىلمايدىغان ئادەمدۇر. » (مائۇن سۈرىسى 1ـ 3 ـ ئايەتلەر)

كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ (**17**) وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ (**18**)

« ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، سىلەر يېتىمنى ھۆرمەت قىلمايسىلەر؟ بىر بىرىڭلارنى مىسكىنگە ئاش نان بېرىشكە تەرغىپ قىلمايسىلەر. » (فەجر سۈرىسى 17 ـ 18 ـ ئايەتلەر).

مۇھتاجلارنى كىيىم كېچەك بىلەن تەمىنلەش ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. چۈنكى غىزا بەدەننىڭ قالقىنىدۇر. « ئاتىلار، ئانىلار قائىدە بويىچە يېمەك ئىچمەك ۋە كىيىم كېچەك بىلەن تەمىنلەپ تۇرۇشى كېرەك.» (بەقەرە سۈرىسى 23 ـ ئايەتلەر).

لاَ يُؤَاخِذُكُمُ اللّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا عَقَّدتُّمُ الأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُواْ أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (**89**)

« ئاللاھ سىلەرنى سەھۋەنلىك بىلەن قىلغان قەسەمىڭلار ئۈچۈن جاۋابكارلىققا تارتمايدۇ. لېكىن سىلەرنى قەستەن قىلغان قەسەمىڭلار ئۈچۈن جاۋابكارلىققا تارتىدۇ (مۇنداق قەسەمىڭلارنى بۇزساڭلار) ئۇنىڭ كەففارىتى ئائىلەڭلارغا بېرىدىغان ئوتتۇرا دەرىجىلىك تاماق بىلەن ئون مىسكىننى بىر ۋاخ غىزالاندۇرۇشتۇر، ياكى ئۇلارغا (يەنى ئون مىسكىنگە بەدىنىنى يېپىپ تۇرىدىغان) بىر قۇر كىيىم بېرىشتۇر، ياكى بىر قۇل ياكى بىر چۆرىنى ئازاد قىلىشتۇر.» (مائىدە سۈرىسى 89 ـ ئايەت).

وَلاَ تُؤْتُواْ السُّفَهَاء أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللّهُ لَكُمْ قِيَاماً وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُواْ لَهُمْ قَوْلاً مَّعْرُوفًا (**5**)

« ئاللاھ تىرىكچىلىكىڭلارنىڭ ئاساسى قىلغان ماللىرىڭلارنى ئەخمەقلەرگە تۇتقۇزۇپ قويماڭلار، ئۇلارنى يېمەك ئىچمەك، كىيىم كېچەك بىلەن تەمىنلەڭلار، ئۇلارغا چىرايلىق سۆز قىلىڭلار.» (نىسا سۈرىسى 5 ـئايەت).)

يۇقىرىقىلاردىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، گۈللىنىشىمىز ئۈچۈن ئالدى بىلەن بىز مۇھتاجلارنىڭ ئېھتىياجىنى قامدىشىمىز شەرت. ئىسلام نۇقتىئىنەزىرىدىن قارىغاندا، مۇھتاجلارغا ئالدى بىلەن بەدەننىڭ قالقىنى بولغان يېمەك ئىچمەكنى (ئۇزۇقلۇق ماددىسىنى) بېرىپ بولغاندىن كېيىن كىيىم كېچەك بىلەن تەمىنلەش شەرتتۇر. چۈنكى بۇلار باش تارتىپ بولمايدىغان مەجبۇرىيەتلەردۇر.

بسم الله الرّحمن الرّحيم *

ئون ئۈچىنچى بۆلۈم. كۆندىلىك تۇرمۇشقا ئالاقدار ھۆكۈملەرنىڭ بايانى

بىرىنچى باپ. ۋەسىيەتنىڭ بايانى

ۋەسىيەت ئۇقۇمى ۋە يولغا قويۇلۇشى

ۋەسىيەتتىن بىر ئادەمنىڭ، مەن ئۆلگەندىن كېيىن پالانىغا پالانى نەرسىنى پۈتۈنلەي ياكى ئىشلىتىۋالغىلى بېرىڭلار، دەپ قالدۇرۇپ كەتكەن سۆزى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ۋەسىيەت قىلىپ قويۇپ كېتىش ئىسلام دىنىدا يولغا قويۇلغان بىر ئىشتۇر. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

[كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالأقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ (**180**)]

ئەگەر سىلەردىن بىرەيلەن ئۆلۈش ئالدىدا كۆپ مال قالدۇرسا، ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا ۋە خىش ـ ئەقرىبالىرىغا ئادىللىق بىلەن ۋەسىيەت قىلىشى تەقۋادارلارنىڭ ئۈتەشكە تېگىشلىك بۇرچى سۈپىتىدە پەرز قىلىندى [سۈرە بەقەرە ـ180]

ۋەسىيەت قىلىش پەرز ئەمەس مۇستەھەپتۇر. ئەگەر ۋەسىيەت قىلىش پەرز بولىدىغان ئىش بولسا، ھەممە مۇسۇلماننىڭ ۋەسىيەت قىلىشى لازىم بولغان بولاتتى. لېكىن ئەگەر بىر ئادەمنىڭ ئۈستىدە باشقىلارنىڭ قەرزلىرى، ھەقلىرى ۋە ئامانەتلىرى بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ قەرز ئىگىلىرىگە قەرزىنى بېرىۋېتىشكە، ھەق ئىگىلىرىگە ھەقلىرىنى ئادا قىلىشقا ۋە ئامانەت ئىگىلىرىگە قايتۇرۇپ بېرىشكە ۋەسىيەت قىلىپ قويۇپ كېتىشى پەرزدۇر.

5065/3038 ـ أبو أمامة رفعه: ((إِنَّ الله قَدْ أَعْطَى كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ فَلا وَصِيَّةَ لِوَارِثٍ))* أبو داود (2870)، ابن ماجة (2713).

5065/3038 ـ ئەبۇ ئۇمامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: شەك شۈبھىسىزكى، الله بارلىق ھەق ئىگىسىنىڭ ھەققىنى تولۇق بەردى، شۇڭا مىراسخورغا ۋەسىيەت قالدۇرۇش ئىناۋەتسىزدۇر، دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم. (ئەبۇ داۋۇد: 2870)

شۇنىڭ بىلەن ۋەسىيەت قىلىشقا بۇيرۇغان مەزكۇر ئايەتنىڭ ھۆكمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان بولىدۇ. بەزى ئالىملار، مەزكۇر ئايەتنىڭ ھۆكمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلمىغاندۇر، ئايەتنىڭ ھۆكمى پەقەت كاپىرغا ياكى قۇل ئاتا ئانىلارغا ئوخشاش مىراس ئالالمايدىغان ئاتا ئانىلارنى ۋە مىراس ئالالمايدىغان ئۇرۇق تۇغقانلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، دەيدۇ. زاھھاك، تاۋۇس ۋە ھەسەن قاتارلىقلارمۇ بۇ قاراشتىدۇر. بۇ قاراشنى ئىمام تەبەريي ئاللاھ تائالا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن! توغرا قاراش دەپ تاللىدى. ئاللاھ تائالانىڭ يۇقىرقى ئايىتىدە ۋەسىيەتكە ھېچقانداق

چەكلىمە قويۇلماستىن مۇتلەق ھالىتىدە كەلدى. لېكىن ۋەسىيەتنىڭ قانچىلىق مىقداردا بولىدىغانلىقىغا مىراس ئايىتى ۋە تۆۋەندىكى ھەدىس چەكلىمە قويىدى.

5059/3033 ـ ئامىر ئىبنى سەئد ئاتىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ۋىدالىشىش ھەججىدە قاتتىق ئاغرىپ قېلىپ، ئۆلۈم گىرداۋىغا بېرىپ قالغانىدىم. شۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېنى يوقلاپ كەلدى. مەن: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى! سەن كېسەللىمنىڭ ئېغىرلىشىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ تۇرۇپسەن، مەن بولسام كۆپ ماللىق ئادەم، مېنىڭ بىر قىزىمدىن باشقا مىراسخورۇم يوق، شۇڭا ماللىرىمنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسمىنى سەدىقە قىلايمۇ؟ دەپ سورىغانىدىم، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ياق، دېدى. مەن: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى! ئۇنداقتا ماللىرىمنىڭ يېرىمىنى سەدىقە قىلايمۇ؟ دېگەنىدىم، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە: ياق، دېدى. مەن: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى! ئۇنداق بولسا، ماللىرىمنىڭ ئۈچتىن بىرى بولسۇنمۇ؟ دېدىم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۈچتىن بىرى بولسۇن، ئۈچتىن بىرىمۇ كۆپلۈك قىلىدۇ. شەك شۈبھىسىزكى، ۋارىسلىرىڭنى باي ھالەتتە قالدۇرۇشۇڭ، ئۇلارنى كىشىلەرگە موھتاج قىلىپ كەمبەغەل ھالەتتە قالدۇرۇشۇڭدىن ياخشىدۇر. اللەنىڭ رازىلىقىنى تەلەپ قىلىپ سەرپ قىلغان ھەرقانداق خىراجىتىڭگە، ھەتتا ئايالىڭنىڭ ئاغزىغا سالغان نەرسىگىمۇ چوقۇم ئەجىر ئالىسەن، دېدى. مەن: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى! مەن كېسەل سەۋەبى بىلەن بۇرادەرلىرىمدىن ئايرىلىپ كەيىندە قالارمەنمۇ؟ دېگەنىدىم، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: سەن ھەرگىز كەيىندە قالمايسەن (يەنى ساھابىلەردىن ئايرىلىپ مەككىدە قالمايسەن)، كەيىندە قالغان تەقدىردىمۇ، اللەنىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ قانداق بىر ئەمەلنى قىلىدىكەنسەن، شۇ ئەمەلىڭ بىلەن دەرىجەڭنى ۋە مەرتىۋەڭنى ئاشۇرىۋېرىسەن. ئۆمرۈڭ ئۇزۇن بولۇشى، تېخى نۇرغۇن كىشىلەر سەندىن پايدىلىنىشى، يەنە نۇرغۇن كىشىلەر سەندىن زىيان تارتىشى مۇمكىن، دېدى. ئارقىدىنلا: ئى اللە! ساھابىلىرىمنىڭ ھىجرىتىنى داۋاملاشتۇرغىن، ئۇلارنى كەينىگە (يەنى ھىجرەت قىلىپ چىققان يۇرتىغا) قايتۇرۇۋەتمىگىن! دەپ دۇئا قىلدى ۋە: بىچارە سەئد ئىبنى خەۋلە دېگىنچە، ئۇنىڭ مەككىدە ئۆلۈپ كەتكەنلىكىگە ئىچ ئاغرىتقانلىقىنى بىلدۈردى. (بۇخارى: 4409)

ۋەسىيەتنىڭ شەرتلىرى

باشقا مىراسخورلارنىڭ رازىلىقى بولمىغان ھالەتتە ئومۇمىي مال مۈلۈكنىڭ ئۈچتىن بىرىدىن ئارتۇق ۋەسىيەت قىلىش توغرا ئەمەس. ئەگەر مال ئىگىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ بالاغەتكە يەتكەن مىراسخورلىرى ئۇنىڭ ئومۇمىي مال مۈلكىنىڭ ئۈچتىن بىرىدىن ئارتۇق بېرىشكە قىلغان ۋەسىيىتىگە رازى بولسا، بۇ ھالدا ئۇنىڭ قىلغان بۇ ۋەسىيىتى توغرا بولىدۇ. چۈنكى بۇ ۋەسىيەتكە قوشۇلماسلىق مىراسخورلارنىڭ ھەققى. ئۇلارنىڭ رازى بولغانلىقى ئۇلارنىڭ بۇ ھەققىدىن چۈشۈپ بەرگەنلىكى ھېسابلىنىدۇ.

قەرز ۋەسىيەتتىن بۇرۇن ئادا قىلىنىدۇ. مەسىلەن، مال- مۈلكىدىن باشقىلارغا ۋەسىيەت قىلىپ قويۇپ كەتكەن بىر ئادەمنىڭ ئۈستىدە باشقىلارنىڭ قەرزى بولغان ۋە ئۇنىڭ پۈتۈن مال- مۈلكى ئۇنىڭ شۇ قەرزىگە يېتىدىغان بولسا، ئۇنىڭ مال- مۈلكى ئۇنىڭ قەرزىگە تۆلىنىدۇ ۋە

ئۇنىڭ ۋەسىيىتى ئورۇنلانمايدۇ. چۈنكى قەرزنى تۆلەش پەرزدۇر.

ۋەسىيەت قىلغان ئادەم ئۆلۈشتىن ئىلگىرى ئۇ ۋەسىيەتنى ئورۇنلاش لازىم ئەمەس. شۇڭا ۋەسىيەت قىلغان ئادەم، ئۆلۈشتىن ئىلگىرى قىلغان ئۇ ۋەسىيىتىدىن يېنىۋالسىمۇ بولىدۇ.

قىلىنغان ۋەسىيەت شەرئەت ئەھكاملىرىغا ئۇيغۇن بولۇشى لازىم. شۇڭا بىر ئادەم مەسىلەن ئۆلگەندىن كېيىن كىشىلەرنىڭ ئۈچ كۈنگىچە كېلىپ ئۇنىڭ ئۆيىدىن تاماق يېيىشىگە ۋەسىيەت قىلىپ قويغان بولسا، ئۇنىڭ بۇ ۋەسىيىتى ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ. چۈنكى كىشىلەرنىڭ ئۆلۈم چىققان ئۆيدىن ئۆلۈم ئۆزرىغان كۈندىن ئېتىبارەن ئۈچ كۈنگىچە تاماق يېيىشى ياخشى ئىش ئەمەستۇر.

بىر ئادەم، مەن ئۆلگەندىن كېيىن نامىزىمنى پالانى چۈشۈرسۇن ياكى مېنىڭ ئۆلۈكىمنى باشقا بىر شەھەرگە ئاپىرىپ قويۇڭلار ياكى مېنىڭ كېپەنلىكىمگە مۇنداق، مۇنداق رەخت ئىشلىتىڭلار ياكى قەبرەمنى لاي بىلەن قاتۇرۇڭلار ياكى قەبرەمگە گۈمبەز ياساڭلار، ياكى قەبرەمدە قۇرئان ئوقۇغان ئادەمگە مۇنداق، مۇنداق نەرسە بېرىڭلار، دەپ ۋەسىيەت قىلغان بولسا، ئۇنىڭ بۇ ۋەسىيىتى ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ. يۇقىرىدا بايان قىلىنغانلاردىن ۋەسىيەتنىڭ توغرا بولۇشى ئۈچۈن ۋەسىيەت قىلغۇچى ئادەم، ۋەسىيەت قىلىنغۇچى ئادەم ۋە ۋەسىيەت قىلىنغان نەرسىدىن ئىبارەت ئۈچ تەرەپنىڭ شەرتلىرىنىڭ تولۇق بولۇشى لازىم.

ۋەسىيەت قىلغۇچى ئادەمدە تېپىلىشقا تېگىشلىك بولغان شەرتلەر

1- ۋەسىيەت قىلغۇچى ئادەم ۋەسىيەت قىلىش سالاھىتىگە ئىگە بولغان بولۇشى لازىم. يەنى بالاغەتكە يەتكەن، ئەقلى ھۇشى جايىدا ۋە ۋەسىيەتنى رازىمەنلىك بىلەن قىلغان بولۇشى لازىم.

2- ۋەسىيەت قىلغۇچى ئادەم مال- مۈلكىنىڭ ھەممىسى قەرزگە كېتىپ قالغىدەك دەرىجىدە قەرزدار بولۇپ قالماسلىقى لازىم. چۈنكى قەرزنى ۋەسىيەتنى ئورۇنلاشتىن ئىلگىرى ئادا قىلىش لازىم. چۈنكى قەرزنى ئادا قىلىش پەرزدۇر. ۋەسىيەتنى ئورۇنلاش ياخشى بىر ئىشتۇر.

ۋەسىيەت قىلىنغۇچىدا تېپىلىشقا تېگىشلىك بولغان شەرتلەر

1- ۋەسىيەت قىلىنغۇچى بىر نەرسىگە ئىگىدارچىلىق قىلالايدىغان بولۇشى لازىم. شۇنىڭ ئۈچۈن بىر نەرسىگە ئىگىدارچىلىق قىلالمايدىغان ئادەمگە بىر نەرسىگە ۋەسىيەت قىلىش توغرا بولمايدۇ.

2- ۋەسىيەت قىلىنغۇچى ۋەسىيەت قىلىنغان ۋاقىتدا ھەقىقەتتە بار بولۇش، ياكى قورساقتىكى بالىغا ئوخشاش ھۆكمەن بار بولۇش لازىم.

3- ۋەسىيەت قىلىنغۇچى تەرەپ ۋەسىيەت قىلغۇچى ئادەمدىن مىراس ئالىدىغان مىراسخور بولماسلىقى لازىم.

4- ۋەسىيەت قىلىنغۇچى ۋەسىيەت قىلغۇچى ئادەمنى ئۆلتۈرىۋەتمىگەن ئادەم بولۇشى لازىم. ئەگەر شۇنداق قىلغان بولسا، ئۇ ئادەم خۇددى مىراسخور مىراس ئالىدىغان ئادەمنى ئۆلتۈرىۋەتسە، مىراستىن مەھرۇم قالغىنىدەك ۋەسىيەتتىن مەھرۇم قالىدۇ.

5- ۋەسىيەت قىلىنغۇچى مۇئەييەن ئادەم بولۇشى لازىم. ئەگەر ئۇ مۇئەييەن ئادەم بولمىسا، ۋەسىيەت قىلىنغان نەرسىنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇش مۇمكىن بولمايدۇ ۋە بىر نەرسە بېرىشكە ۋەسىيەت قىلغاننىڭ ھېچقانداق پايدىسى بولمايدۇ.

ۋەسىيەت قىلىنىدىغان نەرسىدە تېپىلىشقا تېگىشلىك بولغان شەرتلەر

1- ۋەسىيەت قىلىنىدىغان نەرسە قىممىتى بار بولغان مال بولۇشى لازىم.

2- ۋەسىيەت قىلىنىدىغان نەرسە مەيلى بىر نەرسىنىڭ ئۆزى بولسۇن مەيلى مەنپەئەتى بولسۇن بىر ئادەمنىڭ ئۇنىڭغا ئىگە بولۇشىنى قوبۇل قىلىدىغان نەرسە بولۇشى لازىم.

3- ۋەسىيەت قىلىنىدىغان نەرسە بىز يۇقىرىدا سەئىد ئىبنى ئەبۇۋاققاس (ئاللاھ تائالا ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن!) نىڭ ھەدىسىدە بايان قىلىپ ئۆتكۈنىمىزدەك ۋەسىيەت قىلىدىغان ئادەمنىڭ پۈتۈن مال- مۈلكىنىڭ ئۈچتىن بىرىدىن ئارتۇق بولماسلىقى لازىم.

بىر ئادەمنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى ئورۇنلاشقا تاللانغان ئادەم توغرىسىدا

بىر ئادەمنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى ئورۇنلاشقا تاللانغان ئادەم ياخشى ئىش قىلغۇچى ئادەم ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا بۇ ئادەمنىڭ ۋەسىيەت قىلغۇچى ئادەم ھايات ۋاقتىدا ۋە ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئۇنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى قوبۇل قىلىشى لازىم.

ۋەسىيەتنى ئورۇنلاشقا تاللانغان كىشىدە تېپىلىشقا تېگىشلىك بولغان شەرتلەر

1- بۇ ئىشقا تاللانغان ئادەم بالاغەتكە يەتكەن ئادەم بولۇشى لازىم.

2- ئۇ ئادەم مۇسۇلمان بولۇشى لازىم.

3- ئادىل ئادەم بولۇشى لازىم.

4- ئىشەنچىلىك ئادەم بولۇشى لازىم.

5- بۇ ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان ئادەم بولۇشى لازىم.

بۇ ئادەمنىڭ قىلىدىغان ئىشلىرى، ۋەسىيەت قىلغۇچى ئادەم ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ كېپەنلىكىنى ئېلىپ ئۇنى يۇيۇپ تاراپ يەرلىكىدە قويىدۇ. ئۆلۈپ كەتكەن ئادەمنىڭ كىچىك باللىرىنىڭ يېمەك ئىچمەكلىرىنى ۋە كىيىم كېچەكلىرىنى ھەل قىلىدۇ. ئەگەر باشقىلارنىڭ ئۆلۈپ كەتكەن ئادەمنىڭ قېشىدا قويۇپ قويغان ئامانەتلىرى بولسا، ئۇنى ئىگىلىرىگە تاپشۇرىدۇ. ئۆلگەن ئادەمنىڭ مال- مۈلكىنى ساقلايدۇ، قەرزىنى تۆلەيدۇ، ئۇنىڭ بىرسىگە بىرنەرسە بېرىش توغرىسىدا قىلغان ۋەسىيتىنى ئورۇنلايدۇ. كەلگەن سوۋغا سالاملارنى قوبۇل قىلىدۇ. ئۆلگەن ئادەمنىڭ ھەقلىرىنى ئېلىش ئۈچۈن قىلىدىغان داۋا بولسا، ئۇنى قىلىدۇ.

بىر ئادەمنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى ئورۇنلاشقا ئۇ ئادەمنىڭ دادىسى تاللىغان كىشى ئۇ ئادەمنىڭ چوڭ دادىسىغا قارىغاندا ھەقلىقتۇر. ئەگەر ئۇ ئادەمنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى ئورۇنلاشقا ئۇنىڭ دادىسى تاللىغان كىشى بولمىسا، ئۇنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى ئۇنىڭ چوڭ دادىسى ئورۇنلايدۇ. ئەگەر چوڭ دادىسى بولمىسا، چوڭ دادىسى تاللىغان ئادەم ئورۇنلايدۇ. ئەگەر ئۇمۇ بولمىسا، ئۇنىڭ ئىشلىرىغا قازى مەسئۇل بولىدۇ.

ئەگەر بۇ ۋەزىپىگە تاللانغان ئادەم ئۆلۈپ كەتكەن ئادەمنىڭ يېتىم باللىرىنىڭ مال- مۈلكىنى ساتقان ياكى ئۆزى ئۈچۈن سېتىۋالغان بولسا، ئەگەر ئۇ ئادەم بۇ ۋەزىپىگە قازى تەرىپىدىن تەيىنلەنگەن بولسا، ئۇنىڭ بۇ ئېلىم سېتىمى توغرا بولمايدۇ. ئەگەر ئۇ ئادەم بۇ ۋەزىپىگە شۇ باللارنىڭ دادىسى تەرىپىدىن تەيىنلەنگەن ۋە بۇ ئېلىم سېتىمنىڭ ئۇ يېتىم باللار ئۈچۈن پايدىلىق ئىكەنلىكى بىلىنگەن بولسا، بۇ ھالدا ئۇنىڭ بۇ ئېلىم سېتىمى توغرا بولىدۇ.

ئەگەر بۇ ۋەزىپىگە تاللانغان ئادەم ئۆلگەن ئادەمنىڭ كېپەنلىرى ئۈچۈن ئۇنىڭ ھەم تەڭتۇشىنىڭ كېپەنلىرىگە كەتكەن رەختتىن كۆپرەك رەخت ئىشلەتكەن بولسا، ئارتۇقنى ئۆزى

تۆلەيدۇ. ئەگەر ئۆلگەن ئادەم ئۇنىڭغا كىپەنلىكى ئۈچۈن رەختنى ئارتۇق ئىشلىتىشكە ۋەسىيەت قىلغان بولسا، بۇ ھالدا كىپەنلىك ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان رەختنىڭ پۇلىسى ئۇنىڭ پۈتۈن مال ـ مۈلكىنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىنىڭ ئىچىدىن چىقىرىلىدۇ.

ئەگەر بۇ ۋەزىپىگە تاللانغان ئادەم، ئۆلگەن ئادەمنىڭ يېتىم بالىلىرىغا ئۇلار ماللارنى تاپشۇرۇۋالىدىغان ھالەتكە يەتكەن ۋاقتىدا بەرمەكچى بولغان مال مۈلۈكنى ئەقىلگە كىرگەن ۋە لېكىن مال مۈلۈكنى تاپشۇرۇۋالىدىغان ھالەتكە يەتمىگەن بىر چاغدا بەرگەن بولسا، ئۇ ئادەم مال مۈلۈكنى تۆلەيدۇ. چۈنكى ئۇ ئادەم مال مۈلۈكنى بېرىشكە تېگىشلىك بولمىغان ئادەمگە بەردى.

بۇ ۋەزىپىگە تاللانغان ئادەم يېتىمگە تەۋە مال ـ مۈلۈك بىلەن ئۆزى ئۈچۈن تىجارەت قىلمايدۇ. بۇ ۋەزىپىگە تاللانغان ئادەمنىڭ يېتىمگە تەۋە مال ـ مۈلۈك بىلەن يېتىم ئۈچۈن تىجارەت قىلىشى توغرىدۇر. توغرا رىۋايەتكە ئاساسلانغاندا مەزكۇر ۋەزىپىگە تاللانغان ئادەمگە ئىش ھەققى بېرىلمەيدۇ. شۇڭا ئۇ ئادەم ئېھتىياجلىق بولسىمۇ ئۇنى مەزكۇر ۋەزىپىگە تاللاپ قويۇپ ئۆلۈپ كەتكەن ئادەمنىڭ يېتىم بالىلىرىغا قالغان مال مۈلۈكتىن ئۆزىنىڭ يېمەك ئىچمىكى ئۈچۈن ئىشلىتىشى توغرا ئەمەس.

دىمەك ۋەسىيەت قالدۇرماقچى بولغان ئادەم شەرىئەتكە مۇۋاپىق كېلىدىغان مەزمۇندا ۋەسىيەت قالدۇرۇشى، شەرىئەتكە خىلاپ مەزمۇن تەلەپلەرنىڭ ۋەسىيەت ئىچىگە كىرىپ قىلىشتىن ساقلىنىشى لازىم. تۆۋەندىكىسى بىر قېرىندىشىمىزنىڭ يېزىپ قالدۇرغان ۋەسىيەتنامىسى.

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله ربّ العالمين. والعاقبة للمتقين. و الصلاة و السلام على خاتم المرسلين. وأفضل الخلق أجمعين. و على آله و أصحابه والتّابعين لهم بإحسان إلى يوم الدين.

ۋەسىيەتنامە

جىمى ھەمدۇ سانا ۋە گۈزەل مەدھىيەلەر ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ئاللاھقا خاستۇر. دۇرۇد ۋەسالاملىرىمىز پۈتۈن ئەھلى جاھانغا رەھمەت، يولباشچى، شاپائەتچى قىلىپ ئەۋەتىلگەن پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بولسۇن. ئۇنىڭ ئەھلى بەيتىگە، ساھابە كىراملىرىغا مەڭگۈلۈك دۇئايى سالاملار بولسۇن. ئامىن!

ئاللاھ سۇبھانەھۇ ۋەتەئەلا مۇنداق دىگەن: «كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالأقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ »(**180**) «ئەگەر سىلەردىن بىرەيلەن ئۆلۈش ئالدىدا كۆپ مال قالدۇرسا، ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا ۋە خىش ـ ئەقرىبالىرىغا ئادىللىق بىلەن ۋەسىيەت قىلىشى تەقۋادارلارنىڭ ئۈتەشكە تېگىشلىك بۇرچى سۈپىتىدە پەرز قىلىندى» [سۈرە بەقەرە 180ـ ئايەت] لِّلرِّجَالِ نَصيِبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاء نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا (7)ئاتا ـ ئانىسى ۋە تۇغقانلىرى قالدۇرغان مىراستا (يەنى مېيىتنىڭ تەرەكىسىدە) ئەرلەرنىڭ ھەسسىسى بار. مەيلى ئۇ (يەنى تەرەكە) ئاز بولسۇن ياكى كۆپ بولسۇن، ھەر ئادەم (اللهنىڭ ئادىل شەرىئىتىدە) بەلگىلەنگەن ھەسسىسىنى ئالىدۇ [سۈرە نىسا7ـ ئايەت]. ئالدىنقى ئايەتنىڭ

مىراس توغىرىسىدا ۋەسىيەت قالدۇرۇش ھەققىدىكى ھۆكۈمى كېيىنكى مىراس ئايىتى ئارقىلىق ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد مۇستاپا سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يازما ۋەسىيەت قالدۇرۇشىمىزنى تەۋسىيە قىلىپ: « مَا حَقُّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ لَهُ شَيْءٌ يُوصِي فِيهِ أن يَبِيتَ لَيْلَتَيْنِ»* البخاري (2738) «بىر مۇسۇلمان ئىككى- ئۈچ كېچە خاتىرجەم ئۇخلايدىكەن، ۋەسىيىتىنى يېزىپ يېنىدا ساقلىسۇن» (بۇخارى) دىگەن. يەنە بىر ھەدىستە مۇنداق دىيىلگەن: أبو أمامة رفعه: ((إِنَّ اللهَ قَدْ أَعْطَى كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ فَلا وَصِيَّةَ لِوَارِثٍ))* أبو داود (2870)، ابن ماجة (2713). ئەبۇ ئۇمامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: شەك شۈبھىسىزكى، الله بارلىق ھەق ئىگىسىنىڭ ھەققىنى تولۇق بەردى، شۇڭا مىراسخورغا ۋەسىيەت قالدۇرۇش ئىناۋەتسىزدۇر، دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم. (ئەبۇ داۋۇد: 2870) بۇ ھەدىس، ئايەتتىكى ۋەسىيەت قالدۇرۇشنىڭ پەرىزلىكىنى ئەمەلدىن قالدۇرغان بولسىمۇ پۈتكۈل ئالىملار شەرئەتكە ئۇيغۇن ھالدا ۋەسىيەت قالدۇرۇشنىڭ بىر مۇستەھەب ياخشى ئىش ئىكەنلىكىنى مۇئەييەنلەشتۈردى.

شۇنىڭغا ئاساسەن، مەن ئائىلە تاۋابات، بالا - چاقىلىرىمغا بۇ ۋەسىيەتنامىنى يېزىپ قالدۇرۋاتىمەن. ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن پەرزەنتلىرىمىزنىڭ ۋە بۇ ۋەسىيەتنامىگە گۇۋاھ بولغان دوسۇت بۇرادەرلىرىمىزنىڭ ۋەسىيىتىمىزگە ئەمەل قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

1. ئاللاھ رازىلىقىغا ئېرىشىش، ئاخىرەت ئازابىدىن ساقلىنىش، سىلەرنى بىقىپ چوڭ قىلغان تەربىيەلىگەن، ئوقۇشىڭلار، ئوي ئوچاقلىق بولۇپ ئائىلە قۇرۇشىڭلار ئۈچۈن ياردەم قىلغان، تا ھازىرغىچە پايپىتەك بولۇپ كەينىڭلاردا يۈرىۋاتقان ئاتا- ئاتاناڭلارنى رازى قىلىش ئۈچۈن جانابى ھەق سۇبھانە ۋەتەئەلا مۇئمىنلەر ئۈچۈن بۇيرىغان پەرىز ئىبادەتلەرنى يەنى بەش ۋاخ ناماز، رامىزان، زاكات، جۈمە نامىزى قاتارلىقلارنى ئەستايىدىل ئادا قىلىڭلار. ئاللاھ تەئەلا ئاياللار ئۈچۈن ئالتۇن-كۈمۈش زىبۇ زىننەتلىرىنى ھالال قىلدى. ئەمما بۇ زىبۇ زىننەتلەرنىڭ قىيامەتتە ئازاپ كەلتۈرىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن زىبۇ زىننەتلىرىڭلار شەرىئەت بەلگىلىگەن ئۆلچەمگە يەنى 80 گىرامغا يەتكەن ھامان ئۆلچەم بويىچە زاكات بىرىڭلار. مەن بۇنى سىلەرگە ئالاھىدە ئەسكەرتتىم. ئىسلام دۈشمەنلىرىنىڭ پىتنە پاسات، ئەپقاچتى گەپلىرىگە ئىشىنىپ زاكاتنى ئادا قىلمىساڭلار ياكى سەل قارىساڭلار كەلگۈسى ئەرسات قىيامەتتە قاتتىق پۇشايمان نادامەتكە قالىسىلەر. شەرىئەت بەلگۈلىمىسىگە رىئايە قىلساڭلار ئىككى دۇنيانىڭ راھىتىنى كۆرىسىلەر. زاكات بىرىش بىلەن ھەرگىز مال مۈلۈك ئازلاپ قالمايدۇ، بەلكى بەرىكەت كىلىدۇ، مال مۈلۈك پاكلىنىدۇ.

2. پەرىز ئىبادەتلەرنى تولۇق ئەستايىدىل ئادا قىلغاندىن باشقا ئىمكانىيەت بولسا نەپلە ئىبادەتلەرنىمۇ قىلىپ تۇرۇڭلار. پەرىز ئىبادەت ئاللاھ بىزگە بۇيرىغان پەرىز. ئۇنى قىلمىساڭلار ياكى ئىنكار قىلساڭلار ئىسلامدىن چىقىپ كەتكەن بولىسىلەر، ئەگەر تولۇق ئادا قىلمىساڭلار، بىرنى قىلىپ بىرنى قىلمىساڭلار، سۇسلۇق قىلساڭلار گۇناھى كەبىر ئۆتكۈزگەن بولىسىلەر، پاسىقلار قاتارىغا قوشۇلۇپ كىتىسىلەر. شۇڭا ئاللاھنىڭ بىزنى ئىنسان قىلىپ، مۇسۇلمان قىلىپ، بەختلىك قىلىپ، ساغلام قىلىپ ياراتقىنىغا شۈكۈر رەھمەت ئېيتىش يۈزىسىدىن نەپلە ئەمەللەرنى قىلىمىز. ئاساسلىق، كۆپرەك ئەجىر بىرىلىدىغان پەزىلەتلىك ئەمەللەر: كېچىدە

ئىككى رەكەتتىن سەككىز رەكەتكىچە تەھەججۇد نامىزى ئوقۇش، كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگەندە ئىككى رەكەتتىن تۆت رەكەتكىچە چاشكا نامىزى ئوقۇش، ھەپتىنىڭ دۈشەنبە، پەيشەنبە كۈنلىرىدە، ئاينىڭ 13-،14-، 15- كۈنلىرىدە، مۇھەررەمنىڭ 9-،10- كۈنلىرىدە، زۇلھەججە ئېيىنىڭ دەسلەپكى ئون كۈنىدە، شەۋۋال يەنى رامىزاندىن كېيىنكى ئايدا ئالتە كۈن روزا تۇتۇش، ھەر كۈنى بىرەر پارە قۇرئان ئوقۇش، ھەر كۈنى ئەتىگەن ئاخشامدا ئىستىغپار، كەلىمە تەۋھىد، كەلىمە تەمجىد، دۇرۇد قاتارلىقلارنى بىرەر يۈز قېتىمدىن چىن ئەقىدە ئىخلاس بىلەن ئوقۇش.. قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. بۇ ئەمەللەرنى ئىمكان بار تەرك قىلماي، ھېچ بولمىغاندا كۆچۈۋېلىشلارنىڭ يېتىشىچە، ۋاقىتلارنىڭ چېقىشىچە ئورۇنلاڭلار. ئەگەر سىلەر مەن دىگەن شۇ پەرىز ۋە نەپلە ئەمەل ئىبادەتلەرنى ئەستايىدىل ئورۇنلىساڭلار ئاللاھ سىلەرنىڭ بارلىق ئارزۇ تىلەكلىرىڭلارنىڭ ئىشقا ئىششىغا كېپىل بولىدۇ. ھەممىمىز ئۇ دۇنيادا جەننەت باغچىلىرىنىڭ بىرىدە بىرگە بولالايمىز.

3. دۇنياۋى ھاياتىڭلاردا ھالال كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىپ تۇرمۇش خىراجەت رىزىقىڭلارنى ھالالدىن تېپىپ يېيىش ئۈچۈن تىرىشىڭلار. ھارام ياكى شۈبھىلىك تىجارەتتىن كىلىدىغان كىرىم ھەر قانچە يۇقىرى بولسىمۇ قەتئى ھەۋەس قىلماڭلار. شۇغۇللانماڭلار. ھالالنى ئىسراپ قىلماڭلار. ھەشەمەتكە بېرىلمەڭلار. تۇرمۇشتا ئاددى ساددا، تىرىشچان، ئىقتىساتچىل، سېخى بولۇڭلار. ئوچۇق ئاشكارە ھالدا ھارام تىجارەت، ھارام ئىستىمال بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كىشىلەر بىلەن دوس بولماڭلار، بىر سورۇندا ئولتۇرماڭلار، تەرىك ئېتىڭلار. ياخشى سالىھ كىشىلەر بىلەن ئارلىشىڭلار، دوسلۇتلىشىڭلار. ھالال مال مۈلۈكۈڭلاردىن ئىمكانىيىتىڭلارنىڭ بىرىچە خەيرى ئېھسانىنى كۆپ قىلىڭلار. ھالالغا ھىساپ، ھارامغا ئازاپ بار.

4. ئۆمۈر بويى ھەقىقى مۇسۇلمان بولۇپ ياشاڭلار. مۇسۇلمان پېتى دۇنيادىن قايتىشنى ئارزۇ قىلىڭلار. باشقىلارغا ئازار بىرىشتىن، دۈشمەنلىشىپ قىلىشتىن ساقلىنىڭلار. سىلەرگە باشقىلاردىن ئەرزىيەت يەتسە دەرھال ئەپۇ قىلىۋېتىڭلار. ھەممە ئىشتا كەڭ قوساق، ئەپۇچان بولۇڭلار.

5. ئۇرۇق تۇققان، قېرىنداش، دوست بۇرادەرلەر بىلەن ياخشى ئۆتۈڭلار، پات - پات يوقلاپ تۇرۇڭلار، باشقىلار سىلەرنى يوقلىمىسىمۇ سىلەر يوقلاپ تۇرۇڭلار. ھېچ بولمىغاندا پات-پات تېلىپون ئۇرۇپ بولسىمۇ ھال ئەھۋال سوراپ تۇرۇڭلار. ئاتا-ئاناڭلارنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن ئۇلارنىڭ قېرىنداشلىرىنى، دوس بۇرادەرلىرىنى يوقلاپ تۇرۇشنى ئۇنتۇماڭلار.كىمكى بۇ دۇنيادا قېرىندىشنى تاشلىۋەتسە قىيامەتتە ئاللاھ تەئالا ئۇ بەندىسىگە قارىمايدۇ، تاشلىۋېتىدۇ. بۇنى ئېسىڭلاردا چىڭ تۇتۇڭلار. مېھمانغا بەك ياخشى مۇئامىلە قىلىڭلار.

6. خۇلۇم- خوشنا، خىزمەتداش، كەسىپداشلار بىلەن ياخشى ئۆتۈڭلار. چاقچاق شەكلىدە بولسۇن، مەقسەتلىك ياكى مەقسەتسىز بولسۇن سىلەردىن باشقىلارغا ئازار يەتمىسۇن. خۇلۇم - خوشنىلار غەيرى مۇسۇلمان بولسىمۇ قولۇڭلاردىن كىلىشىچە ياخشىلىق قىلىڭلار، ياخشى مۇئامىلە قىلىڭلار.

7. ئۆمۈر بويى ئۆگىنىشنى داۋاملاشتۇرۇڭلار. سىلەرنىڭ ھاياتىي دۇنيادىكى دەستۇرىڭلار «قۇرئان كەرىم» ۋە ھەدىس شىرىفتۇر. كۈندە بىرەر- يېرىم سائەت ۋاقىت چىقىرىپ قۇرئان

ئوقۇشنى، قۇرئان تەپسىرىنى، ھەدىس كىتاپلىرىنى ئوقۇشنى ئىزچىل ئىلىپ بىرىڭلار. پەرزەنتلىرىڭلارنىمۇ توغرا ئىسلامى بىلىم، دۇنيا قاراش بىلەن تەربىيەلەپ يىتىشتۈرۈڭلار. ھازىرقى ۋاقىتتا ھەر خىل ئورۇنلاردا تەربىيىلىنىپ چىققان داموللامىلار ۋە ئىسلامى كىتاپلار بىر قەدەر كۆپىيىپ كەتتى. خاتا شىرىك ئەقىدىلەر، بىدئەت ئەقىدىلەر سىڭىپ كەتكەن، ساغلام بولمىغان بىر قىسىم كىتاپلارمۇ تارقىلىۋاتىدۇ. سىلەرنىڭ پايدىلىنىشىڭلار ئۈچۈن 6200 ھەدىسنى ئۆز ئىچىگە ئالغان «جەمئۇل فەۋائىدىتىن تاللانغان سەھىھ ھەدىسلەر »، «ئەمەللەرنىڭ پەزىلىتى ھەققىدىكى 448 ھەدىس »، «قۇرئان كەرىمدىكى نىدا ئايەتلىرىنىڭ تەپسىرى» ،تۆت جىلد 24 بۆلۈمدىن تەركىپ تاپقان «ئىسلام تەلىماتى» قاتارلىق كىتاپلارنى تەييارلاپ قويىدۇم. بۇ كىتاپلاردىن كۈندە بىر نەچچە بەت ئوقۇپ تۇرمۇش ھاياتىڭلارغا تەدبىقلاپ ئۆزۈڭلارنى تەربىيەلەپ تۇرۇڭلار. بۇلاردىن باشقا يەنە سىلەرنىڭ ۋە كەلگۈسىدە پەرزەنتلىرىڭلارنىڭ تەربىيەلىنىشى ئۈچۈن تەكشۈرۈپ تاللاش ئارقىلىق تۆۋەندىكى ئالتە باسقۇچلۇق ئىسلام قىرائەتخانىسنى تەسىس قىلىپ قويىدۇم. بۇ كىتاپلارنى پىلانلىق سىستىمىلىق ھالدا ئوقۇپ ھاياتىڭلارنى ئىسلام روھى بويىچە تۈزىتىپ تۇرۇڭلار. كۈندىلىك ھاياتتا يولۇققان مەسىلىلەر بولسا، ھەقىقى پەيغەمبەر ۋارىسى بولغان سالىھ، تەقۋا مەزھەپ ئۆلىمالىردىن سوراپ ئۆگىنىڭلار، ئۆلىمالارنى ھۆرمەتلەڭلار ۋە دوست بولۇپ ئۆتۈڭلار.

ئەل-ئاۋام ئالتە باسقۇچلۇق ئىسلام قىرائەتخانىسى

قىرائەتخانىمىزدىكى كىتاپلارنى ئۆگىنىشنىڭ باسقۇچ، تەرتىپ، ۋاقىت ئورۇنلاشتۇرۇش تەكلىپى-تەخمىنەن 100ئاي، يەنى 8 يىل.

بىرىنچى باسقۇچ- ئىسلام تەلىماتى بىلىملىرىنى ئۆگىنىش.

بۇنىڭدا ئىسلام تەلىماتىنىڭ 1-2-3- 4-جىلدلىرى، ئۆسمۈرلەر ۋە تۇرمۇش قۇرۇشتىن بۇرۇنقى مەزگىلدىكى ياشلار «ئىسلام تەلىماتى ئاساسلىرى»نى كۈنىگە 5 بەتتىن 24 ئاي ئۆگىنىلىدۇ.

ئىككىنچى باسقۇچ- تەپەككۇرنى ئىچىش، ئىسلامي ھىسسىيات يېتىلدۈرۈش.

1. دىنىمنى ئۆگىنىمەن مەجمۇئەسى (كۈنىگە 5 بەتتىن 4 ئاي)
2. مىنىڭ گۈزەل دىنىم مەجمۇئەسى (كۈنىگە 5 بەتتىن 4 ئاي)
3. قەلىب سادالىرى مەجمۇئەسى(كۈنىگە 10 بەتتىن 2 ئاي)

ئۈچىنچى باسقۇچ- تەرجىمال، تارىخ، تەزكىرەلەرنى ئۆگىنىش.

1. ئاللاھنىڭ پەيغەمبەرلىرى(كۈنىگە 10 بەتتىن 2ئاي)
2. شىرىن بۇلاق(كۈنىگە 10 بەتتىن 2ئاي)
3. ئىزباسار تۆت خەلىپە (كۈنىگە 15 بەتتىن بىر ئاي)
4. ساھابىلار ھاياتىدىن تاللانمىلار 1-2-قىسىم (كۈنىگە 20 بەتتىن 2 ئاي)
5. ئايال ساھابىلار (كۈنىگە 10 بەتتىن بىر ئاي)

تۆتىنچى باسقۇچ- ھەدىس ئۆگىنىش .

جامىئۇل فەۋائىدىتىن تاللانغان سەھىھ ھەدىسلەر 1-2-قىسىم (كۈنىگە 5 بەتتىن تەخمىنەن 12 ئايدىن 18 ئايغىچە)

بەشىنچى باسقۇچ- قۇرئان ۋە تەپسىر ئۆگىنىش .

1. قۇرئان كەرىمنىڭ تەرجىمىسى (كۈنىگە 5 بەتتىن 4 ئاي)

2. ندا ئايەتلىرىنىڭ تەپسىرى(كۇنگە 5 بەتتىن 4 ئاي)
3. تەپسىرى ئىبنى كەسىر1- قىسىمدىن 6- قىسىمغىچە (كۇنگە 5 بەتتىن 24 ئاي)
4. ئايەتۇل ئەھكام 1-2- قىسىم (كۇنگە 10 بەتتىن 4 ئاي)

ئالتىنچى باسقۇچ- ئوموملاشتۇرۇپ تەكرارلاش.

1. «ئىسلام تەلىماتى» دىن سۇئال- جاۋاپلار 1-2-كىتاپ (كۇنگە 10 بەتتىن 6 ئاي)
2. روھىدىن ئىسلام (كۇنگە 10 بەتتىن 2 ئاي)
3. دىن ۋە ھايات (كۇنگە 10 بەتتىن 2 ئاي)

8. تەقدىرگە ئىمان كەلتۇرۇڭلار، ھاياتىي دۇنيادا ھەر قانداق مۇسىبەت، خاپىلىق، قايغۇ، كىلىشمەسلىك يەتسە سەۋەبىنى بىرەرسىدىن ئىزدەپ ياكى كۆرۈپ خاپا بولماڭلار. ھەممىگە سەبىر قىلىڭلار. بۇ ئىشلار ئۇچۇن ئاللاھتىن ئەجىر تىلەڭلار. بىزگە ياكى بىرەرسىڭلارغا بىرەر كىلىشمەسلىك يەتسە، نورمال ياردەم قىلىڭلار. بۇنى قۇتقۇلدۇرىمەن دەپ كۇچۇڭلار يەتمىگەن ئىشقا ئۆزۈڭلارنى ئۇرۇپ، ئۆزۈڭلارنى ھۆكۇمرانلارنىڭ مۇشرىكلارنىڭ، مۇتەكەببىرلەرنىڭ ئالدىدا خار قىلماڭلار. ھەممىنى ئاللاھنىڭ ياخشى بىر تەرەپ قىلىشىغا ئىشىنىپ ئاللاھتىن تىلەڭلار. تەقدىردە كەلگىنىگە قەتئى رازى بولۇڭلار.

9. قىز ــ ئوغۇللىرىڭلارنى ئۆيلەش، ياتلىق قىلىشتا تەقۋا ئىسلامىي ئائىلە بولۇشنى ئاساسى ئۆلچەم قىلىڭلار. ئوغۇللىرىڭلارغا تەقۋا، ئەخلاقى پەزىلىتى ياخشى، دىندار قىزلارنى نىكاھلاپ ئىلىپ بىرىڭلار. قىزلىرىڭلارنى دىندار، دىيانەتلىك، ئەخلاقلىق، تىرىشچان ئەرلەرگە ياتلىق قىلىڭلار. نىكاھتا، قۇدىلىششتا بايلىق، ئەمەل مەنسەپنى قوغلاشماي، ئىمان، ئىسلام، تەقۋا، شەرمىي ھايا، ئەدەپ - ئەخلاقنى ئۆلچەم قىلىڭلار.

10. بىز سەكراتقا چۇشكەندە يىنىمىزدا قايسىڭلار بولساڭلار بىزگە شاھادەت كەلىمىسى (لا ئىلاھە ئىللەللاھ مۇھەممەدەن رەسۇلۇللا) نى تەلقىن قىلىپ بىرىڭلار. يەنى مۇشۇ كەلىمىنى تەكرارلاپ بىزنى شاھادەت ئەيتىپ دۇنيادىن قايتىشقا يىتەكلەڭلار. ئالەمدىن ئۆتكەندە بولسا مىيتىمىزنى شەرئىەتكە ئۇيغۇن ھالالەتتە دەپنە قىلىڭلار. نامىزىمىزغا تەقۋا، مۇسۇلمانلار كۆپرەپ قاتناشسا تىخى ياخشى، بولمىسا قالدىسىنى ئاللاھقا تاپشۇرۇڭلار. ئۇچ كۇندىن ئارتۇق ماتەم تۇتماڭلار، ئەمما مىيىتنىڭ ئايالى تۆت ئاي ئون كۇن ئىددەت تۇتسا بولىدۇ. ئۇن سىلىپ يىغلىماڭلار، ۋاي ئانداق دادام، ۋاي مۇنداق ئانام، دەپ قوشاق قاتماڭلار. ئاۋازىڭلار سىرىتقا چىقمىسۇن. قايغۇرماڭلار. ماتەم مۇراسىمى، نام ئاتاق، ئابرۇي قوغلاشقان نەزىر - چىراقلارنى ئۆتكۇزمەڭلار. ئالاھىدە قەبرە قاتۇرماڭلار. پەقەت بىر بەلگە نىشان بولسىلا كۇپايە. دەپنە قىلىنغاندىن كيىن يىقىنلىرىمىزدىن بىرەرسىڭلار ياكى مۆئمىن دوست بۇرادەرلىرىمىز بولسىمۇ بولىدۇ، ئىككى، ئۇچ سائەت ئەتراپىدا قەبرىمىز بىشىدىن ئايرىلماي بىز ئۇچۇن مەغپىرەت، رەھمەت تىلەپ دۇئا قىلىڭلار. بۇ ۋاقىت بىزنىڭ بەرزەخى ئالەمدىكى سۇئال سوراق، قەبرە ئازابى ئىچىدىكى ئەڭ قيىن مۇشكۇللۇك ئىچىدىكى پەيتىمىز. مۇشۇ ۋاقىتتا قەبرىمىز بىشىدا تۇرۇپ بىزگە ياردەم قىلساڭلار ئاللا سىلەردىن رازى بولار. بىزمۇ ھەم رازى. نەدە جان ئۇزسەك شۇ يەرگە دەپنە قىلىڭلار. ئالدىن كەتكۇنىمىز نەگە دەپنە قىلىنساق، كيىن بارغىنىمىزنىمۇ ئىمكانىيەت بولسا شۇ يەرگە دەپنە قىلىڭلار. ئىمكانىيىتىڭلار بولسا، پۇرسەت بولسا قەبرىمىزنى يىلدا بىرەر ئىككى قىتىم زىيارەت قىلىپ

بىز ئۈچۈن ئاللاھتىن مەغپىرەت، رەھمەت تىلەپ دۇئا قىلىپ قويۇڭلار. ئىمكانىيىتىڭلار بولمىسا ئۆيۈڭلاردا، نەدە بولساڭلار شۇ يەردە تۇرۇپ دۇئا قىلىپ قويساڭلار بولىۋېرىدۇ. موھىمى سىلەرنىڭ بىزدىن كېيىن قانداق ئادەم بولۇپ قانداق ياشىغىنىڭلار. ئەگەر سىلەر توغرا يول ئۈستىدە بولساڭلار بىزگە پايدىسى بولىدۇ. خاتا يولدا بولساڭلار زىيىنى پەقەت ئۆزۈڭلارغا بولىدۇ. ئاللاھ تەئەلا بالىنىڭ ئىشى ئۈچۈن ئاتىدىن، ئاتىنىڭ ئىشى ئۈچۈن بالىدىن ھىساپ ئالمايدۇ، ھەر كىم ئۆزىنىڭ يامان قىلمىشىغا ئۆزى جاۋاپكار. بىزنى دەپنە قىلىشتا، نامىزىمىزدا، قەبرىمىزدە ۋە ئۇندىن كېيىن شەرىئەتكە خىلاپ، سۈننەتكە خىلاپ، بىدئەت ئىشلارغا يول قويماڭلار. كىمكى شۇنداق ئىشنى قىلىدىكەن قىيامەتتە ئۆزى جاۋاپ بېرىدۇ. بىز ئۇنىڭدىن ئادا جۇدا. مەن بۇنى ئالاھىدە ئەسكەرتىپ قويىدۇم. بۇ بىزنىڭ ئارزۇيىمىز. بىزنىڭ مۇشۇنداق ۋەسىيەت قىلغانلىقىمىزنى، ئەل- جامائەت، خۇلۇم ـــ خوشنا، دوسىت ـ بۇرادەر، ئۇرۇق ـ تۇققانلارغا يەتكۈزۈپ قويۇڭلار..

11. شۇنى ئالاھىدە جاكارلايمىزكى ئۆمرىمىز بويى، بىزنىڭ باشقىلارغا ئىقتىزادى جەھەتتە ھەرقانداق ھەققىمىز ئۆتۈپ قالغان بولسا بىز بۇنىڭدىن ئىككى دۇنيا رازى، شۇ ھەققىمىز شۇلارغا ھالال بولسۇن. مەنىۋى جەھەتتە رەنجىپ قالغان، ئازار يېگەن، كەمسىتىلگەن، غەيبەت شىكايىتىمىزنى قىلىپ قالغانلار بولسا ھەممىسىدىن ئىككى دۇنيا رازى. ئۇلارنى ئاللاھنىڭ ئەپۇ قىلىشىنى تىلەيمىز. باشقىلارنىڭ ھەققى بىزگە ئۆتۈپ قالغان بولسا، ئاشكارىلىغان تەلەپ قىلغانلارنىڭكىنى ھۆججەت، ئىسپات، گۇۋاچى تەلەپ قىلماي، پەرزەنتلىرىمىزنىڭ بىزنىڭ مۈلكىمىزدىن ئادا قىلىپ قۇيۇشىڭلارنى تەلەپ قىلىمىز. مەنىۋى جەھەتتە، مەقسەتلىك، مەقسەتسىز، قەستەن ياكى سەھۋەنلىك بىلەن ھەر قانداق شەكىلدە رەنجىتكەن، كەمسىتكەن، ئازار بەرگەن، غەيبەت شىكايىتىنى قىلىپ سالغانلار بولسا، بىزنى ئەپۇ قىلىشىنى، ئۈمىد قىلىمىز. بىزنى ئەپۇ قىلغانلارنى ئاللا ئەپۇ قىلغاي، بىزگە رەھىم قىلغانلارغا ئاللا رەھىم قىلغاي.

بۇ ۋەسىيىتىمىزدىكى موھىم مەزمۇنلارنى نامىزىمىزنى چۈشۈرۈشتىن بۇرۇن جامائەتكە، خۇلۇم- خوشنىلارغا، ئۇرۇق- تۇققان، دوست بۇرادەرلىرىمىزگە ئۇقتۇرۇپ قۇيۇشۇڭلارنى، بولسا بىسىپ كۆپەيتىپ تارقىتىپ بىرىپ رازىلىق ئىلىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمىز.

12. بىزدىن قالغان ئۆي زىمىن مال مۈلۈكلەرنى بىزدىن كېيىن پەرزەنتلىرىمىز شەرىئەت بەلگۈلىمىسى بويىچە، مىراس سۈپىتىدە بىر تەرەپ قىلسا بولىدۇ. شۇ نوقتا ئىسىڭلاردا بولسۇنكى ئاتا-ئانىدىن قالغان مال- دۇنيا مىراسى ھامان بىر كۈنى تۈگەيدۇ. ئەمما مەنىۋى مىراس، قىرىنداشلىق ۋە ئاتا-ئانا دۇئاسىنىڭ بەركىتى تۈگىمەيدۇ. مال دۇنيانى دەپ قىرىنداشلىق مىھرىنى ئۈزۈپ قويىدىغان ، يوق قىلىۋېتىدىغان ئىشتىن ساقلىنىڭلار.

13. بىزنىڭ ئاخىرەتلىك ئىشلىرىمىزنى بىر تەرەپ قىلىش، مىراسنى بىر تەرەپ قىلىش قاتارلىق ئىشلاردا شەرىئەتكە ئۇيغۇن بولمىغان ھەر قانداق ئىشقا بىز جاۋاپكار ئەمەس.

ۋەسىيەت يازغۇچى: ئىبنى ئابدۇقادىر ئابىد.

مىلادىيە 2014- يىلى 1- يانۋار:ھىجرىيە 1435- يىلى سەپەرنىڭ 27- كۈنى

ئىككىنچى باپ. مىراس ئىلمى توغرىسىدا

مىراس ئىلمى ۋە ئۇنىڭ شەرتلىرى

مىراس ئىلمىدىن ئۆلگەن ئادەمنىڭ قالدۇرۇپ كەتكەن مال دۇنيانى ئۇنىڭ مىراسخورلىرىغا تەقسىم قىلىپ بېرىدىغان ئىلىم كۆزدە تۇتۇلىدۇ. بۇ ئىلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆگىنىشكە ۋە ئۆگىتىشكە بۇيرۇغان ئىلىملارنىڭ قاتارىدىندۇر.

[لِّلرِّجَالِ نَصيِبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاء نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا (7)]

ئاتا ـ ئانىسى ۋە تۇغقانلىرى قالدۇرغان مىراستا (يەنى مېيىتنىڭ تەرەكىسىدە) ئەرلەرنىڭ ھەسسىسى بار. مەيلى ئۇ (يەنى تەرەكە) ئاز بولسۇن ياكى كۆپ بولسۇن، ھەر ئادەم اﷲنىڭ ئادىل شەرىئىتىدە) بەلگىلەنگەن ھەسسىسىنى ئالىدۇ [سۈرە نىسا ـ 7].

مىراس ئىلمى، مىراسخور، مىراس قالدۇرۇپ كەتكۈچى ئادەم ۋە ھەقىقەتەن ياكى ھۆكمەن مىراس قىلىنىپ ئېلىنىدىغان نەرسىدىن ئىبارەت ئىچ ئىشنى ئاساس قىلىدۇ. بۇ ئىلىمنىڭ ئۈچ شەرتى باردۇر.

1 ـ مىراس قالدۇرۇپ كەتكۈچى ئادەمنىڭ ھەقىقەتەن ئۆلگەن بولۇشى ياكى يوقىلىپ كەتكەن ئادەمگە ئوخشاش ھۆكمەن ئۆلۈشى، ياكى دىيەت بېرىش كېرەك بولغان كىچىك بالىغا ئوخشاش تەقدىرەن ئۆلۈشى لازىم.

2 ـ مىراس قالدۇرۇپ كەتكۈچى ئادەم ئۆلگەن ۋاقتىدا ئۇنىڭ مىراسخورى ھەقىقەتەن ياكى قورساقتىكى بالىغا ئوخشاش تەقدىرەن ھاياتتا بولۇشى.

3 ـ مىراسخورنىڭ مىراس قالدۇرۇپ كەتكۈچى ئادەم بىلەن بولغان ئالاقىسىنىڭ قانداق ئالاقە ئىكەنلىكىنى بىلىش ۋە مىراسنىڭ سەۋەبلىرىنى ۋە ئۇنىڭ توسالغۇلىرىنى بىلىش لازىم.

مىراس ئىلمى پەقەت قۇرئان، ھەدىس ۋە ئالىملارنىڭ بىرلىكى يەنى ئىجماسى بىلەن مەيدانغا كەلگەندۇر. مىراس ئىلمىدە قىياس قائىدىسىگە ئەمەل قىلىنمايدۇ. چۈنكى قىياس قائىدىسىگە تۆتتىن بىرى، ئالتىدىن بىرى دېگەنگە ئوخشاش ئۆلچەملەردە ئەمەل قىلىنمايدۇ چۈنكى، مەسىلەن، نېمە ئۈچۈن بىر ئىنساننىڭ مىراستا بەشتىن بىرىنى ئالماي تۆتتىن بىرىنى ئالغانلىقىنىڭ قانداق ھېكمىتى بارلىقىنى بىلگىلى بولمايدۇ.

ئۆلگەن ئادەمنىڭ قالدۇرۇپ كەتكەن مال دۇنياسىغا قاراشلىق بولغان ھەقلەر

ئۆلگەن ئادەم قالدۇرۇپ كەتكەن نەرسىدىن ئۇ ئادەم ئۆلگەن ۋاقتىدا ئارقىسىدا قالدۇرۇپ كەتكەن پۈتۈن مال دۇنيا كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئۇ مال دۇنيانىڭ ئىچىگە يەنە ئەگەر ئۇ ئادەم باشقا بىر كىشى تەرىپىدىن سەۋەنلىك بىلەن ئۆلتۈرۈلگەن بولسا، ئۇ كىشىنىڭ ئۇ ئادەمنىڭ ئۇرۇق تۇغقانلىرىغا تۆلەپ بەرگەن دىيەت، ئەگەر قەستەنلىك بىلەن ئۆلتۈرۈلگەن ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆلتۈرگۈچى ئۇ ئادەمنىڭ ئۇرۇق تۇغقانلىرى بىلەن كېلىشىپ ئۇلارغا مال دۇنيا تۆلەپ بەرمەكچى بولغان بولسا، بۇ مال دۇنيامۇ كىرىدۇ.

ئادەم قالدۇرۇپ كەتكەن مال دۇنياغا تۆۋەندىكىدىن ئىبارەت تۆت خىل ھەق قاراشلىق بولىدۇ،

1 ـ مال دۇنيا قالدۇرۇپ كەتكەن ئادەمنىڭ ئۆلۈكىنى يەرلىكىدە قويۇش ئۈچۈن تەييارلاش ۋە

ئۇنىڭغا بەكمۇ ئاشۇرۇۋەتمەستىن ياكى بەكمۇ قىسىۋالماستىن كېپەنلىك ئېلىش.

2- مەزكۇر ئادەمنىڭ بەندىلەرنىڭ ئالدىدىكى قەرزلىرىنى ئادا قىلىش، ئەمما ئادا قىلىنماي قالغان زاكاتقا ۋە كاففارەتلەرگە ئوخشاش ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدىكى قەرزلەرگە كەلسەك، ئەگەر ئۆلگەن ئادەم بۇلارنى ئادا قىلىشقا ۋەسىيەت قىلغان بولسا، ئۇنىڭ ئادا قىلماي قالغان زاكات ۋە كاففارەتلەر ئۇنىڭ ئۆلمىنى ئۈزۈتۈپ بولغاندىن كېيىن ئېشىپ قالغان مال دۇنيانىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىنىڭ ئىچىدىن چىقىرىلىپ بېرىلىدۇ.

3- ئۇ ئادەمنىڭ ئۆلمىنى ئۈزۈتۈپ بولغاندىن ۋە ئۇنىڭ قەرزلىرىنى ئادا قىلىپ بولغاندىن كېيىن قالغان مال دۇنيانىڭ ئۈچتىن بىر قىسمى بىلەن ئۇنىڭ ۋەسىيەتلىرى ئورۇنلىنىدۇ.

4- بۇ ئىشلاردىن ئېشىپ قالغان مال دۇنيا، مىراسقا ھەقلىق بولۇشنىڭ سەۋەبلىرىدىن بىرەرسى تېپىلغان ئادەملەرنىڭ ئىچىدە تەقسىم قىلىنىدۇ.

مىراسقا ھەقلىق بولۇشنىڭ سەۋەبلىرى

مىراسقا ھەقلىق بولۇشنىڭ سەۋەبلىرى ئۈچتۇر. يەنى بىر ئادەمنىڭ يەنە بىر ئادەمدىن مىراس ئېلىشى ئۈچۈن ئۇنىڭدا تۆۋەندىكى ئۈچ سەۋەبنىڭ ئىچىدىن بىرى تېپىلىشى لازىم.

1- ئۇرۇق تۇغقانچىلىق سەۋەبى. ئۇرۇق تۇغقانلار بىر - بىرىدىن مىراس ئالىدۇ.

2- ئەر - خوتۇنلۇق سەۋەبى. يەنى بىر ئايال بىر ئەردىن ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا ئەر - خوتۇنلۇق مۇناسىۋەت بولغانلىق سەۋەبى بىلەن مىراس ئالالايدۇ.

3- بىر قۇلنى ئازات قىلىۋاتقانلىق سەۋەبى بىلەن ئۇنىڭ بىلەن بولغان يېقىنچىلىق. يەنى بىر كىشى قۇل بىر ئادەمنى ئازات قىلىۋاتقان، قۇل ئۆلگەن ۋە ئۇنىڭ ھېچقانداق مىراسخورى يوق بولغان بولسا، ئۇنىڭ مال- مۈلكىگە ئۇنى ئازات قىلىۋاتقان كىشى مىراسخورلۇق قىلىدۇ.

مەلۇم ئۆلچەم بويىچە مىراس ئالىدىغان مىراسخولارنىڭ بايانى

ئۆلگەن بىر ئادەمنىڭ قالدۇرۇپ كەتكەن مال دۇنياسىغا ئون تۇرلۇك ئادەم مىراسخورلۇق قىلىدۇ. مەلۇم ئۆلچەم بويىچە مىراس ئالىدىغان مىراسخولار تۆۋەندىكى كىشىلەردۇر.

1- ئەر- ئۆلگەن ئايالنىڭ مەيلى ئوغۇل بولسۇن مەيلى قىز بولسۇن بالىسى بولمىسا، ئۇ ئايالنىڭ ئېرى ئۇنىڭدىن قالغان مال - مۈلۈكنىڭ يېرىمىنى ئالىدۇ. ئەگەر ئايالنىڭ بالىسى بار بولسا، ئۇ ئايالنىڭ ئېرى ئۇنىڭدىن قالغان مال - مۈلۈكنىڭ تۆتتىن بىرىنى ئالىدۇ.

2- ئايال- ئايال، ئەرنىڭ مەيلى ئوغۇل بولسۇن مەيلى قىز بولسۇن بالىسى بولمىسا، ئېرىدىن قالغان مال - مۈلۈكنىڭ تۆتتىن بىرىنى ئالىدۇ. ئەگەر ئەرنىڭ بالىسى بار بولسا، ئايال ئېرىدىن قالغان مال - مۈلۈكنىڭ سەككىزدىن بىرىنى ئالىدۇ.

3- دادا. دادا مۇنداق ئۈچ خىل ھالەتتە مىراس ئالىدۇ.

بىرىنچى، ئۆلگەن كىشىنىڭ مەيلى ئۆزىنىڭ بالىسى بولسۇن مەيلى ئوغلىنىڭ بالىسى بولسۇن باللىرى بولسا، بۇ ھالەتتە دادا مال - مۈلۈكنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدۇ.

ئىككىنچى، ئەگەر ئۆلگەن كىشىنىڭ پەقەت بىرلا قىزى ياكى ئوغلىنىڭ قىزى بولسا، بۇ ھالدا ئۇنىڭ قىزى ياكى ئوغلىنىڭ قىزى ئۇ ئادەمنىڭ مال- مۈلكىنىڭ يېرىمىنى ئالىدۇ. ئۇ ئادەمنىڭ دادىسى مەلۇم ئۆلچەم بويىچە مىراس ئالىدىغان مىراسخولۇق سۈپىتى بىلەن مال - مۈلۈكنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ۋە مىراس ئېلىش ئۈچۈن مەلۇم ئۆلچەم بېكىتىلمىگەن مىراسخورلۇق سۈپىتى بىلەن مال - مۈلۈكنىڭ قالغانلىرىنى ئالىدۇ.

ئۈچۈنچى، ئۆلگەن كىشىنىڭ بىرمۇ بالىسى بولمىسا، بۇ ھالەتتە دادا مەلۇم ئۆلچەم بويىچە مىراس ئالىدىغان مىراسخورلار ئۆزلىرىنىڭ مىراسلىرىنى ئېلىپ بولغاندىن كېيىن قالغان مال ـ مۈلۈكنىڭ ھەممىسىنى ئالىدۇ.

4ـچوڭ دادا ـ چوڭ دادىنىڭ ھۆكمى دادا يوق ئەھۋالدا خۇددى دادىنىڭ ھۆكمىگە ئوخشاش. بۇ ئەگەر ھايات بار چوڭ دادا بىلەن ئۆلگەن ئادەمگە تۇتۇشىدىغان ھالقىنىڭ بىرەرسىدە ئايال بولمىسا، ئەھۋال شۇنداق بولىدۇ. بۇ چاغدا چوڭ دادا بىۋاستە چوڭ دادا دەپ ئاتىلىدۇ. ئەگەر ھايات بار چوڭ دادا بىلەن ئۆلگەن ئادەمگە تۇتۇشىدىغان ھالقىنىڭ بىرەرسىدە ئايال بولسا، بۇ چاغدا بۇ چوڭ دادا، ۋاستىلىق چوڭ دادا دەپ ئاتىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ چوڭ دادا ئۆلگەن كىشىدىن مىراس ئالالمايدۇ. چۈنكى چوڭ دادا بىلەن ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئارىسىدىكى ھالقىنىڭ بىرەرسىدە ئايال كىشىنىڭ بولۇشى چوڭ دادا بىلەن ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئارىسىدىكى نەسەبكە دەخلى يەتكۈزىدۇ. چۈنكى بىر بالىنىڭ نەسەبى ئەرلەر تەرىپىدىن ئۇلۇنىدۇ. لېكىن ۋاستىلىق چوڭ دادا ئەگەر ئۆلگەن كىشىنىڭ مەلۇم ئۆلچەم بويىچە مىراس ئالىدىغان مىراسخورلىرى ۋە مىراس ئېلىش ئۈچۈن مەلۇم ئۆلچەم بېكىتىلمىگەن مىراسخورلىرى يوق ھالەتتە ئۆلگەن ئادەم بىلەن ئارىسىدا ئۇرۇق تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتى بولغانلىق سۈپىتى بىلەن ئۇنىڭدىن مىراس ئالىدۇ.

5ـ ئانا، ئانا مۇنداق ئۈچ خىل ھالەتتە مىراس ئالىدۇ.

بىرىنچى، ئۆلگەن كىشىنىڭ مەيلى ئۆزىنىڭ بالىسى بولسۇن مەيلى ئوغلىنىڭ بالىسى بولسۇن بالىلىرى بولسا، ياكى بالىلىرى بولمىسىمۇ مەيلى قىز بولسۇن مەيلى ئوغۇل بولسۇن ئەڭ ئاز ئىككى قېرىنداشلىرى بولسا، بۇ ھالەتتە ئانا مال ـ مۈلۈكنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدۇ.

ئىككىنچى، ئۆلگەن كىشىنىڭ بىرمۇ بالىسى ياكى قېرىنداشلىرى بولمىسا، بۇ ھالەتتە ئانا مال ـ مۈلۈكنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ.

ئۈچۈنچى، ئەر ـ خوتۇننىڭ بىرى مىراسىنى ئېلىپ بولغاندىن كېيىن ئانا قالغان مال مۈلۈكنى دادا بىلەن ئۈلۈشىدۇ. يەنى ئانا ئەر ـ خوتۇننىڭ بىرى مىراسىنى ئېلىپ بولغاندىن كېيىن قالغان مال ـ مۈلۈكنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ. ئۇنىڭدىن قالغان مال ـ مۈلۈكنىڭ ھەممىسىنى دادا ئالىدۇ.

6ـ چوڭ ئانا ـ چوڭ ئانا مەيلى ئانا تەرەپتىن بولسۇن مەيلى دادا تەرەپتىن بولسۇن مال مۈلۈكنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدۇ. ئەگەر چوڭ ئانىنىڭ سانى بىردىن كۆپ بولغان ۋە ئۇلارنىڭ ئۆلگۈچى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ئوخشاش دەرىجىدە بولغان بولسا، بۇ ھالدا ئۇلار ئۇ ئالتىنىڭ بىرىنى ئارىلىرىدا ئوخشاش تەقسىم قىلىشىدۇ. ئەگەر ئۇلارنىڭ ئۆلگۈچى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ئوخشاش دەرىجىدە بولمىسا، دەرىجىسى يېقىن چوڭ ئانا دەرىجىسى يىراق چوڭ ئانىنى مىراس ئېلىشتىن چەكلەيدۇ.

ئەگەر ئۆلگەن ئادەمنىڭ بىرلا قىزى بىلەن ئوغلىنىڭ بىر ياكى بىردىن قىزى بولسا، بۇ ھالدا قىز مال ـ مۈلۈكنىڭ يېرىمىنى ۋە ئوغلىنىڭ قىزلىرى ئەسلى ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئىككى ۋە ئۇنىڭدىن ئارتۇق قىزلىرى ئېلىشى لازىم بولغان ئۈچتىن ئىككى ھەسسىنى تولۇقلاش ئۈچۈن ئالتىنىڭ بىرىنى ئالىدۇ.

ئەگەر ئۆلگەن ئادەمنىڭ دادىمۇ بىر ۋە ئانىمۇ بىر پەقەت بىرلا ھەمشىرىسى بىلەن پەقەت دادا

بىر، بىر ھەمشىرى بولغان بولسا، بۇ ھالدا دادىمۇ بىر ۋە ئانىمۇ بىر ھەمشىرىسى مال ـ مۈلۈكنىڭ يېرىمىنى ۋە پەقەت دادا بىر ھەمشىرىسى ئەسلى ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئىككى ۋە ئۇنىڭدىن ئارتۇق قىزلىرى ئېلىشى لازىم بولغان ئۈچتىن ئىككى ھەسسىنى تولۇقلاش ئۈچۈن ئالتىنىڭ بىرىنى ئالىدۇ.

پەقەت ئانا بىر قېرىنداش ياكى ھەمشىرە ئەگەر بىرلا بولسا، مال مۈلۈكنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدۇ. مەيلى ئوغۇل بولسۇن مەيلى قىز بولسۇن ئەگەر ئۇلار بىردىن ئارتۇق بولسا، ئۇلار مال ـ مۈلۈكنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ ۋە ئالغان ئۇ ئۈچتىن بىرىنى ئارىلىرىدا ئورتاق تەقسىم قىلىشىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى « ئەگەر مىراس قالدۇرغۇچى ئاتا ـ ئانىسىز، بالىسىز ئەر ياكى ئايال بولۇپ، ئۇنىڭ پەقەت ئانا بىر قېرىندىشى ۋە ئانا بىر ھەمشىرىسى بولسا، ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە مىراسنىڭ ئالتىدىن بىرى تېگىدۇ. ئەگەر مىراس قالدۇرغۇچىنىڭ (يەنى مىراس قالدۇرغۇچى مېيىتنىڭ ئانا بىر، ئاتا باشقا) قېرىنداشلىرى ۋە ھەمشىرىلىرى بۇنىڭدىن (يەنى بىردىن) كۆپ بولسا، ئۇ چاغدا مىراسنىڭ ئۈچتىن بىرى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئورتاق تەقسىم قىلىنىدۇ.» {سۈرە نىسا 12ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى}

بىردىن ئارتۇق قىز ئەگەر ئۇلارنى بىلەن بىللە بىرەر ئوغۇل قېرىندىشى بولمىسا، دادىسىدىن ياكى ئانىسىدىن قالغان مال ـ مۈلۈكنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىنى ئالىدۇ.

ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئوغلىنىڭ بىردىن ئارتۇق قىزىمۇ، ئەگەر ئۇ ئادەمنىڭ ئوغلى يەنى شۇ قىزلارنىڭ دادىسى ھايات بولمىسا ۋە ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئەڭ ئاز ئىككى قىزى بولمىسا، ئۇ ئادەمنىڭ مالـ مۈلكىنىڭ ئۈچتىن ئىككىنى ئالىدۇ.

ئەگەر ئۆلگەن ئادەمنىڭ دادىسى، ياكى چوڭ دادىسى، ياكى دادىمۇ بىر ۋە ئانىمۇ بىر قېرىندىشى، ياكى مەيلى ئوغۇل بولسۇن مەيلى قىز بولسۇن بىرەرمۇ بالىسى بولماستىن پەقەت ئىككى ۋە يا ئۇنىڭدىن ئارتۇق ھەمشىرىلىرى ۋە باشقا مىراسخورلىرى بولسا، بۇ ھالدا ئۇنىڭ ھەمشىرىلىرى مال ـ مۈلۈكنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىنى ئالىدۇ.

ئەگەر ئۆلگەن ئادەمنىڭ دادىسى، ياكى چوڭ دادىسى، ياكى دادىمۇ بىر ۋە ئانىمۇ بىر قېرىندىشى، ياكى دادىمۇ بىر ۋە ئانىمۇ بىرـ بىرلا ھەمشىرىسى بىلەن دادىمۇ بىر ۋە ئانىمۇ بىر قېرىندىشى ياكى دادىمۇ بىر ۋە ئانىمۇ بىر، ئىككى ھەمشىرىسى ياكى مەيلى ئوغۇل بولسۇن مەيلى قىز بولسۇن بىرەرمۇ بالىسى ياكى ئوغلىنىڭ ئوغلى، ياكى پەقەت دادا بىر قېرىندىشى بولماستىن پەقەتە دادا بىر ئىككى ھەمشىرىسى ۋە باشقا مىراسخورلىرى بولسا، بۇ ھالدىمۇ ئۇنىڭ دادا بىر ھەمشىلىرىمۇ ئۇنىڭ مالـ مۈلكىنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىنى ئالىدۇ.

مىراس ئېلىش ئۈچۈن مەلۇم ئۆلچەم بېكىتىلمىگەن مىراسخورلارنىڭ بايانى

ئەر بەزىدە مىراسخور ئەمەس ئايالنى مىراسقا ئېرىشتۈرۈپ ئۇنى مىراس ئېلىش ئۈچۈن مەلۇم ئۆلچەم بېكىتىلمىگەن مىراسخورلاردىن قىلىدۇ.

ئۈچ تۈرلۈك ئادەملەر مىراس ئېلىش ئۈچۈن مەلۇم ئۆلچەم بېكىتىلمىگەن مىراسخورلار قاتارىغا كىرىدۇ ئۇلار: 1) ئۆزىنىڭ ۋاستىسى بىلەن مىراسقا ئېرىشكۈچى.2) باشقا بىرسىنىڭ ۋاستىسى بىلەن مىراسقا ئېرىشكۈچى.3) باشقا بىرسى بىلەن بىرلىكتە مىراسقا ئېرىشكۈچى قاتارلىقلاردىن ئىبارەتتۇر.

1ـ ئۆزىنىڭ ۋاستىسى بىلەن مىراسقا ئېرىشكۈچى بولسا، ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئوغلىغا ياكى

ئانا بىر قېرىنداشقا ئوخشاش ئارىسدا ئۆلگەن ئادەمگە تۇتۇشىدىغان ھالقىنىڭ بىرەرسىدە ئايال كىشى بولمىغان ئەرلەردۇر. ئەگەر ئارىسدا ئۆلگەن ئادەمگە تۇتۇشىدىغان ھالقىنىڭ بىرەرسىدە ئايال كىشى بولۇپ قالغان ئەر، ئۆزىنىڭ ۋاستىسى بىلەن مىراسقا ئېرىشكۈچى ھىسابلانمايدۇ. ئەمما دادىمۇ بىر ۋە ئانىمۇ بىر قېرىنداشقا كەلسەك، ئۇنىڭ بىلەن ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئارىسىدىكى تۇتۇشىش ھالقىسىدا ئايال كىشى بولسىمۇ يەنى ئۇ ئۆلگەن ئادەمگە ئانىسى ئارقىلىق تۇتاشسىمۇ ئۇ يەنە ئۆزىنىڭ ۋاستىسى بىلەن مىراسقا ئېرىشكىچى ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى ئۇ ئۆلگەن ئادەمگە ئانىسى ئارقىلىق ئەمەس دادىسى ئارقىلىق نىسبەت بېرىلىدۇ. چۈنكى ئايال ئۆزىنىڭ ۋاستىسى بىلەن ئەمەس، باشقا بىرسىنىڭ ۋاستىسى بىلەن ياكى باشقا بىرسى بىلەن بىرلىكتە مىراسقا ئىرىشىدۇ.

مەلۇم ئۆلچەم بويىچە مىراس ئالىدىغان مىراسخورلار ئۆزلىرىنىڭ ھەسسىلىرىنى ئېلىپ بولغاندىن كېيىن، قالغان مال ـ مۈلۈكنىڭ ھەممىسىنى مىراس ئېلىش ئۈچۈن مەلۇم ئۆلچەم بېكىتىلمىگەن مىراسخورلار ئالىدۇ.

ئەگەر ئۆلگەن ئادەمنىڭ پەقەت مىراس ئېلىش ئۈچۈن مەلۇم ئۆلچەم بېكىتىلمىگەن مىراسخورىدىن باشقا ھېچقانداق مىراسخورى بولمىسا، بۇ ھالدا مال ـ مۈلۈكنىڭ ھەممىسىنى مىراس ئېلىش ئۈچۈن مەلۇم ئۆلچەم بېكىتىلمىگەن مىراسخورى ئالىدۇ.

تۆت خىل كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ ۋاستىسى بىلەن مىراسقا ئېرىشىدۇ. ئۇلار: ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئەۋلادلىرى، ئاندىن ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئەجدادلىرى، ئاندىن ئۆلگەن ئادەمنىڭ دادىسىنىڭ ئەۋلادلىرى ۋە ئۆلگەن ئادەمنىڭ دادىسىنىڭ چوڭ دادىسىنىڭ ئەۋلادلىرى. ئەگەر ئۆلگەن ئادەمنىڭ مىراسخورلىرىنىڭ ھەممىسى بىر تەرەپتىنلا بولسا، بۇ ھالدا ئۇنىڭ مال- مۈلكىگە مىراسخورلۇق قىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا يېقىنلىق دەرىجىسى ئەڭ يېقىن بولغان ئادەملەر تاللىنىدۇ. ئەگەر ئۆلگەن ئادەمگە ئۇنىڭ مىراسخورلىرى يېقىنلىق تەرەپتە ۋە يېقىنلىق دەرىجىسىدە ئوخشاش بولسا، بۇ ھالدا ئۇلارنىڭ ئىچىدىن ئۆلگەن ئادەمگە يېقىنلىق كۈچى ئەڭ كۈچلۈك بولغىنى تاللىنىدۇ.

2- باشقا بىرسىنىڭ ۋاستىسى بىلەن مىراسقا ئېرىشكىچىلەر بولسا، ئۆلگەن ئادەمنىڭ قىزلىرى، ئوغلىنىڭ قىزلىرى، ئوغلىنىڭ نەۋرىلىرىنىڭ قىزلىرى ۋە مەيلى دادىمۇ بىر ۋە ئانىمۇ بىر بولسۇن مەيلى ئانا بىر بولسۇن ھەمشىرىلىرى قاتارلىقلاردۇر. ئەگەر بۇلار پەقەت ئۆزلىرى يالغۇزلا بولسا، يەنى بۇلار بىلەن بىللە بۇلار بىلەن ئوخشاش دەرىجىدە ئەر بولمىسا، بۇ ھالدا بۇلار مەلۇم ئۆلچەم بويىچە مىراس ئالىدىغان مىراسخورلاردىن ھېسابلىنىدۇ.

ئەگەر مەزكۇر ئاياللار پەقەت ئۆزلىرىلا يالغۇز بولماي، ئۆزلىرىنىڭ دەرىجىسىدىكى ئەرلەر بىلەن بىللە بولسا، بۇ ھالدا ئۇلار مەلۇم ئۆلچەم بويىچە مىراس ئالىدىغان مىراسخورلارنىڭ قاتارىدىن مىراس ئېلىش ئۈچۈن مەلۇم ئۆلچەم بېكىتىلمىگەن مىراسخورلارنىڭ قاتارىغا ئۆتىدۇ. مانا بۇ باشقا بىرسىنىڭ ۋاستىسى بىلەن مىراسقا ئېرىشكەنلىك ھېسابلىنىدۇ.

3- باشقا بىرسى بىلەن بىرلىكتە مىراسقا ئېرىشكۈچىلەر بولسا، ئۆلگەن ئادەمنىڭ قىزلىرى بىلەن بىللە بولغان ياكى ئۇنىڭ ئوغلىنىڭ قىزلىرى بىلەن بولغان ئۆلگەن ئادەمنىڭ ھەمشىرىسىدۇر.

5125/3061 ـ هُزَيْلُ بْنُ شُرَحْبِيلَ: سُئِلَ أَبُو مُوسَى – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – عَنْ بِنْتٍ وَبنتِ ابْنٍ وَأُخْتٍ، فَقَالَ: لِلْبِنْتِ النِّصْفُ، وَلِلأُخْتِ النِّصْفُ، وَأْتِ ابْنَ مَسْعُودٍ، فَسُئِلَ ابْنُ مَسْعُودٍ – رَضِيَ

اللَّهُ عَنْهُ – وَأُخْبِرَ بِقَوْلِ أَبِي مُوسَى فَقَالَ: لَقَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ، ثم قال: أَقْضِي فِيهَا بقضاء رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ للبنت النِّصْفُ لبنت ابْنِ السُّدُسُ، تَكْمِلَةَ الثُّلُثَيْنِ، وَمَا بَقِيَ لِلأُخْتِ، فأخبر أبو مُوسَى فَقَالَ: لا تَسْأَلُونِي مَا دَامَ هَذَا الْحَبْرُ فِيكُمْ* البخاري (6736).

5125/3061 ـ ھۇزەيل ئىبنى شۇرەھبىل مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم ئەبۇ مۇسا ئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن قىزنىڭ، ئوغۇلنىڭ قىزىنىڭ ۋە ھەمشىرىنىڭ مىراسى ھەققىدە سورىغانىدى، ئۇ: قىزغا يېرىمى، ھەمشىرىگە يېرىمى تېگىدۇ. سەن بېرىپ، ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن سوراپ باققىن، ئۇمۇ ماڭا ئوخشاش پەتىۋا بېرىدۇ، دېدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ ئادەم ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا ئەبۇ مۇسا ئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ سۆزىنى ئېيتىپ بەرگەنىدى، ئۇ: مەن ئۇنىڭغا ئوخشاش پەتىۋا بەرسەم، ئېزىپ كەتكەن بولىمەن، ھىدايەت تاپقۇچىلاردىن بولالمايمەن، شۇڭا بۇ مەسىلىگە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھۆكمى بويىچە ھۆكۈم قىلىمەن. قىزغا يېرىمى، ئوغۇلنىڭ قىزىغا ئالتىدىن بىرى تېگىدۇ، قالغىنى ھەمشىرىگە تېگىدۇ، دېدى. ئاندىن ھېلىقى ئادەم ئەبۇ مۇسا ئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ سۆزىنى يەتكۈزگەنىدى، ئۇ: مادامىكى ئىچىڭلاردا بۇ ئالىم تۇرۇپتۇ، سىلەر مەندىن مەسىلە سورىماڭلار، دېدى. (بۇخارى: 6736)

مىراس ئېلىشتىن چەكلىنىشنىڭ بايانى

بۇنىڭدىن مىراسخورلارنىڭ بىرىنىڭ يەنە بىر مىراسخورنىڭ بولغانلىقى سەۋەبى بىلەن ئالىدىغان مىراستىن چەكلىنىشى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

مىراس ئېلىشتىن چەكلىنىش ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ، بىر تۈرلۈكى پۈتۈن چەكلىنىش بىلەن بولىدۇ، يەنە بىر تۈرلۈكى يېرىم چەكلىنىش بىلەن پۈتۈنلەي چەكلىنىشتىن، بىر مىراسخورنىڭ مىراس ئالىدىغان باشقا بىرسىنىڭ بولغانلىقى سەۋەبى بىلەن مىراس ئېلىشتىن پۈتۈنلەي مەھرۇم قىلىنغانلىقى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

يېرىم چەكلىنىشتىن، بىر مىراسخورنىڭ مىراس ئالىدىغان باشقا بىرسىنىڭ بولغانلىقى سەۋەبى بىلەن تولۇق مىراس ئالىدىغان ھالەتتىن يېرىم مىراس ئالىدىغان ھالەتكە چۈشۈپ قېلىشى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. مىراسخورلارنىڭ ئىچىدىن ئالتە تۈرلۈك مىراسخور قانداق شارائىتتا بولسا بولسۇن مىراس ئېلىشتىن پۈتۈنلەي چەكلىنىپ قالمايدۇ .ئۇلار،

1) ئانىدۇر. 2) دادىدۇر. ئەمما چوڭ دادا ۋە چوڭ ئانىلار بولسا بەزىدە مىراس ئېلىشتىن يېرىم چەكلىنىش بىلەن چەكلىنىدۇ. 3) ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئوغۇل باللىرىدۇر. 4) ئۆلگەن ئادەمنىڭ قىز باللىرىدۇر. 5) ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئايالىدۇر. 6) ئۆلگەن ئايالنىڭ ئېرىدۇر.

مانا بۇ ئالتە خىل كىشىلەر ھەر قانداق ئەھۋال ئاستىدا مىراس ئېلىشتىن پۈتۈنلەي چەكلىنىپ قالمايدۇ. ئەمما ئۇلار بەزىدە مىراس ئېلىشتىن يېرىم چەكلىنىش بىلەن چەكلىنىپ قالىدۇ.

مەلۇم ئۆلچەم بويىچە مىراس ئالىدىغان مىراسخورلار بولسۇن مەيلى مىراس ئېلىش ئۈچۈن مەلۇم ئۆلچەم بېكىتىلمىگەن مىراسخورلار بولسۇن مەزكۇر ئالتە مىراسخوردىن باشقا مىراسخورلار بەزىدە مىراس ئالىدۇ، بەزىدە مىراستىن چەكلىنىپ قالىدۇ.

مىراستىن پۈتۈنلەي چەكلىنىپ قېلىشنىڭ مۇنداق ئىككى سەۋەبى باردۇر.

1ـ مىراسخورلارنىڭ ئىچىدە مەزكۇر ئالتە مىراسخوردىن باشقا ئەڭ يېقىن مىراسخور يىراق مىراسخورنى مىراس ئېلىشتىن چەكلەپ قويىدۇ.

2ـ ئۆلگەن ئادەمگە بىر ۋاستە بىلەن تۇتىشقان ئادەم ئۇ ۋاستە بار يەردە مىراس ئالالمايدۇ. بىر ئادەمنىڭ ئوغلىنىڭ ئوغلى ئۇ ئادەمگە، ئۇ ئادەمنىڭ ئوغلىنىڭ يەنى ئۆزىنىڭ دادىسىنىڭ ۋاستىسى بىلەن تۇتىشىدۇ. شۇڭا ئەگەر ئۇ ئادەم ئۆلگەن ۋە ئۇنىڭ ئوغلى هايات بولغان بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ ئوغلىنىڭ ئوغلى ئۇ ئادەمدىن مىراس ئالالمايدۇ. بۇ قائىدىگە ئانا تەرەپتىن بولغان قېرىنداش كىرمەيدۇ. ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئانا تەرەپتىن قېرىندىشى بولسا بۇ قېرىنداش ئۇ ئادەمگە ئانىسىنىڭ ۋاستىسى بىلەن تۇتىشىدۇ. گەرچە ئۇ ئادەمگە ئانىسىنىڭ ۋاستىسى بىلەن تۇتاشسىمۇ ئۇ قىرىنداش ئانا بىلەن بىللە ئۇ ئادەمدىن مىراس ئالىدۇ. چۈنكى ئانا بىر يول بىلەن مال ـ مۈلۈكنىڭ هەممىسىنى ئالمايدۇ. ئەگەر ئانا ئۆزى يالغۇز بولسا يەنى بىر ئادەم ئۆلگەن ۋە ئۇنىڭ مىراسخورلىرىدىن پەقەتلا ئۇنىڭ ئانىسىلا بار بولسا، بۇ هالدا ئانا هەسسىسىنى ئېلىش ۋە قالغىنىنى قايتا ئېلىش يوللىرى بىلەن ئۇنىڭ مال مۈلكىنىڭ هەممىسىنى ئالىدۇ.

مىراستىن پۈتۈنلەي چەكلىنىش بىلەن چەكلەنگەن ئادەم باشقىلارنى مىراستىن پۈتۈنلەي ياكى يېرىم چەكلەش بىلەن چەكلەيدۇ. بىر ئادەمنىڭ قېرىنداشلىرى ۋە هەمشىرىلىرى ئۇ ئادەمنىڭ دادىسىنىڭ هايات بولۇشى بىلەن مىراس ئېلىشتىن پۈتۈنلەي چەكلىنىدۇ.

بەش تۈرلۈك مىراسخورلار مىراس ئېلىشتىن يېرىم چەكلىنىش بىلەن چەكلىنىپ قالىدۇ. ئۇلار بولسا، ئانا، ئوغلىنىڭ قىزى، دادا بىر هەمشىرىسى، ئېرى ۋە ئايالى قاتارلىقلاردۇر. مەسىلەن، ئانا، ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئوغلىنىڭ، ياكى ئوغلىنىڭ ئوغلىنىڭ، ياكى ئىككى ۋە ئىككىدىن ئارتۇق قىز ئوغۇل قېرىنداشلىرىنىڭ هايات بولغانلىقى سەۋەبى بىلەن مىراستىن ئۈچتىن بىرىنى ئالىدىغان يەرگە، ئورنىغا ئالتىدىن بىرىنى ئالىدۇ.

ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئوغلىنىڭ قىزى، ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ بىرلا قىزىنىڭ هايات بولغانلىقى سەۋەبى بىلەن مال ـ مۈلۈكنىڭ يېرىمىنى ئالىدىغان يەرگە ئالتىدىن بىرىنى ئالىدۇ.

ئۆلگەن ئادەمنىڭ دادا بىر هەمشىرىسى، ئۇنىڭ دادىمۇ بىر ۋە ئانىمۇ بىر بولغان بىرلا هەمشىرىسىنىڭ هايات بولغانلىقى سەۋەبى بىلەن مال ـ مۈلۈكنىڭ يېرىمىنى ئالىدىغان يەرگە ئالتىدىن بىرىنى ئالىدۇ. ئەر ئۆلگەن ئايالىنىڭ بىرەر بالىسىنىڭ هايات بولغانلىقى سەۋەبى بىلەن ئايالىنىڭ مالـ مۈلكىنىڭ يېرىمىنى ئالىدىغان يەرگە تۆتتىن بىرىنى ئالىدۇ. ئايال ئۆلگەن ئېرىنىڭ بىرەر بالىسى ياكى ئوغلىنىڭ بىرەر ئوغلىنىڭ هايات بولغانلىقى سەۋەبى بىلەن ئېرىنىڭ مالـ مۈلكىنىڭ تۆتتىن بىرىنى ئالىدىغان يەرگە سەككىزدىن بىرىنى ئالىدۇ.

ئۆلگەن ئادەمنىڭ قېرىنداشلىرى ۋە هەمشىرىلىرى ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئوغلىنىڭ ياكى ئوغلىنىڭ ئوغلىنىڭ ياكى ئوغلىنىڭ ئوغلىنىڭ ئوغلىنىڭ، ياكى دادىسىنىڭ هايات بولغانلىقى سەۋەبى بىلەن مىراستىن پۈتۈنلەي مەھرۇم قالىدۇ.

ئۆلگەن ئادەم بىلەن ئارىسدا ئۆرۈق تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتى بولغانلىق سۈپىتى بىلەن ئۇنىڭدىن مىراس ئالىدىغانلارنىڭ بايانى

بۇلار، ئۆلگەن كىشىنىڭ مەلۇم ئۆلچەم بۇيىچە مىراس ئالىدىغان مىراسخورلىرىنىڭ ياكى مىراس ئېلىش ئۈچۈن مەلۇم ئۆلچەم بېكىتىلمىگەن مىراسخورلىرىنىڭ ئىچىگە كىرمەيدىغان ئۇرۇق تۇغقانلىرىدۇر. شۇڭا ئۆلگەن ئادەمنىڭ مىراسخورى پەقەت بۇلاردىنلا بولغان ۋاقتىدا ، ئۇ مىراسخور ئەر خەتۇنىنىڭ بىرى ئۆزىنىڭ مىراستىكى هەسسىسىنى ئېلىپ بولغاندىن كېيىن قالغان مال مۈلۈكنى ئالىدۇ.

بۇ خىلدىكى كىشىلەرنىڭ مىراس ئېلىشىنىڭ سەۋەبى بولسا، خۇددى مىراس ئېلىش ئۈچۈن مەلۇم ئۈلچەم بېكىتىلمىگەن مىراسخورلارغا ئوخشاش پەقەت ئۆلگەن ئادەم بىلەن ئۇرۇق تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتىنىڭ بولغانلىقىدۇر. شۇڭا مىراسقا ئۆلگەن ئادەمگە ئەڭ يېقىن كىشى ئېرىشىدۇ.

بۇ خىلدىكى مىراسخورلىرىمۇ تۆت خىل بولىدۇ. بۇلار تۆۋەندىكىدىن ئىبارەتتۇر.

1- ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئەۋلادلىرى. ئۇلار بولسا ئۆلگەن ئادەمنىڭ قىزىنىڭ ئەۋلادلىرى، ئوغلىنىڭ قىزىنىڭ ئەۋلادلىرى ۋە ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرىنىڭ ئەۋلادلىرى قاتارلىقلاردۇر.

2- ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئەجدادلىرى. بۇلار بولسا ئانىنىڭ دادىسىغا ۋە ئانىنىڭ دادىسىنىڭ ئانىسىغا ئوخشاش ۋاستىلىق چوڭ دادىلار ۋە ۋاستىلىق چوڭ ئانىلاردۇر.

3- ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئاتا ئانىسىنىڭ ئەۋلادلىرى. بۇلار بولسا دادا ۋە ئانا بىر ياكى دادا بىر هاما ئاچىلارنىڭ باللىرى، ئانا بىر قېرىنداشلار ۋە ھەمشىرىلەرنىڭ ئەۋلادلىرى، دادا ۋە ئانا بىر قېرىنداشلارنىڭ ياكى دادا بىر قېرىنداشلارنىڭ قىزلىرى قاتارلىقلاردۇر.

4- ئۆلگەن ئادەمنىڭ چوڭ دادىسىنىڭ ياكى چوڭ ئانىسىنىڭ ئەۋلادلىرى. بۇلار بولسا ئانا تەرەپتىن بولغان تاغىلىرى ۋە هاما ئاچىلىرى، ئانا بىر تاغىلىرى، دادا تەرەپتىن بولغان هاما ئاچىلىرى، دادا تەرەپتىن بولغان تاغىنىڭ قىزلىرى ۋە بۇلارنىڭ ئەۋلادلىرى، ئاتا ئانىنىڭ هاما ئاچىلىرى، ئاتا ئانىنىڭ ئانىلىرى تەرىپىدىن بولغان تاغىلىرى ۋە هاما ئاچىلىرى، دادىنىڭ ئانا بىر تاغىلىرى ۋە ئانىنىڭ دادا تەرىپىدىن بولغان تاغىلىرى قاتارلىقلاردۇر.

مەزكۇر كىشىلەردىن ئۆلگەن ئادەمگە ئەڭ يېقىن بولغان تۇغقىنى مىراسقا ئېرىشىدۇ.

ئەگەر مىراسخورلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاش دەرىجىدە ۋە ھەممىسى دادا تەرەپتىن ياكى ئانا تەرەپتىن بولغىنىغا ئوخشاش بىر تەرەپتىنلا بولسا، بۇ هالدا مىراس مەلۇم ئۆلچەم بويىچە مىراس ئالىدىغان مىراسخورلارنىڭ ياكى مىراس ئېلىش ئۈچۈن مەلۇم ئۆلچەم بېكىتىلمىگەن مىراسخورلارنىڭ باللىرىغا بېرىلىدۇ.

ئەگەر مىراسخورلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاش دەرىجىدە بولغان لېكىن كېلىش تەرىپى ئوخشاش بولماي بەزىلىرى دادا تەرىپىدىن ۋە بەزىلىرى ئانا تەرىپىدىن بولغان بولسا، بۇ هالدا دادا تەرىپىدىن كەلگەن ئۇرۇق تۇغقانغا مال - مۈلۈكنىڭ ئۈچتىن ئىككىسى ۋە ئانا تەرىپىدىن كەلگەن ئۇرۇق تۇغقانغا مال مۈلۈكنىڭ ئۈچتىن بىرى بېرىلىدۇ.

بىرلا ۋاقىتتا ئۆلۈپ كەتكەن ئۇرۇق تۇغقانلارنىڭ مىراسلىرىنىڭ بايانى

سۇ ئاستىدا قېلىپ ئۆلگەنگە ياكى ئوتتا كۆيۈپ ئۆلگەنگە ياكى ئۇرۇش مەيدانىدا ئۆلگەنگە ياكى ئايرۇپىلان ياكى پويىز، ياكى ماشىنا هادىسىلىرىدە ئۆلگەنگە ئوخشاش ئىشلار بىلەن ئۆلۈپ كەتكەن ئۇرۇق تۇغقانلار بىر - بىرىدىن مىراس ئالالمايدۇ. بۇ ئەگەر ئىككى ئۇرۇق تۇغقانىنىڭ قايسىسىنىڭ بۇرۇن ئۆلۈپ كەتكەنلىكى بىلىنمىسە، ئەھۋال شۇنداق بولىدۇ. يەنى بىرلا ۋاقىتتا ئۆلۈپ كەتكەن ئۇرۇق تۇغقانلارنىڭ قايسىسىنىڭ بۇرۇن ئۆلۈپ كەتكەنلىكى بىلىنمىسە، ئۇ ئىككى ئۇرۇق تۇغقان بىر - بىرىدىن مىراس ئالمايدۇ. ئۇلارنىڭ مال- مۈلكىدىن ئۇلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ مىراسخورلىرى مىراسلىرىنى ئېلىشىدۇ. چۈنكى مىراس شەك شۈبھە بىلەن ئېلىنمايدۇ. هايات قالغان ئادەمنىڭ مىراسقا ئېرىششى ئېنىقتۇر. ئىككى ئۇرۇق تۇغقانىنىڭ قايسىسىنىڭ بۇرۇن ئۆلۈپ كەتكەنلىكى ئېنىق بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا، ئۇلار بىر - بىرىدىن مىراس ئالالمايدۇ. ئەمما ئىككى ئۇرۇق تۇغقانىنىڭ بىرىنىڭ بۇرۇن يەنە بىرىنىڭ ئۇنىڭ كەينىدىن ئۆلۈپ كەتكەنلىكى ئېنىق بولسا، بۇ هالدا كېيىن ئۆلگىنى بۇرۇن ئۆلگىنىدىن

مىراسىنى ئالىدۇ. مىراس ئۈچۈن كېيىن ئۆلگىنىگە تەقسىم بولغان مال مۇلۈكنى ئۇنىڭ مىراسخورلىرى ئالىدۇ.

تېخى تۇغۇلمىغان بالىنىڭ مىراسىنىڭ بايانى

قۇرساقتىكى بالا تىرىك تۇغۇلسا، ئۇ باشقا ئۇرۇق تۇغقانلىرىدىنمۇ مىراس ئالىدۇ ۋە باشقا ئۇرۇق تۇغقانلىرىمۇ ئۇنىڭدىن مىراس ئالىدۇ. ئەگەر قۇرساقتىكى بالا ئۆلۈك تۇغۇلسا، ئۇ باشقىلاردىن مىراس ئالالمايدۇ. ئەمما قۇرساقتىكى بالا، ئۇ بالا ئانا قۇرسقىدا تۇرغاندا باشقىلار ئانىنىڭ قۇرسقىغا ئۇرغىنىغا ئوخشاش بىرەر جىنايەت سەۋەبىدىن ئۆلۈك تۇغۇلغان بولسا بۇ ھالدا ئۇ بالا باشقا ئۇرۇق تۇغقانلىرىدىنمۇ مىراس ئالىدۇ ۋە باشقا ئۇرۇق تۇغقانلىرىمۇ ئۇنىڭدىن مىراس ئالىدۇ. ئەگەر بالا كۆپ قىسمى تىرىك بولسا، تۇغۇلۇپ بولغاندىن كېيىن ئۆلۈپ قالغان بولسا، باشقا ئۇرۇق تۇغقانلىرى ئۇنىڭدىن مىراس ئالىدۇ ۋە ئۇنىڭ نامىزى چۈشۈرىلىدۇ.

تېخى تۇغۇلمىغان قۇرساقتىكى بالىغا بىر ئوغۇل بالىنىڭ ھەسسىسىدىن ياكى بىر قىز بالىنىڭ ھەسسىسىدىن كۆپ مال ـ مۈلۈك قويۇپ قويۇلىدۇ. بۇ ئەگەر قۇرساقتىكى بالا باشقا مىراسخورلارغا مىراستا شېرىك بولسا ياكى ئۇلارنى يېرىم چەكلەش ھالىتىدە مىراستىن چەكلىسە، ئەھۋال شۇنداق بولىدۇ. ئەمما قۇرساقتىكى بالا باشقا مىراسخورلارنى پۈتۈنلەي چەكلەش ھالىتىدە مىراستىن چەكلەيدىغان بولسا، بۇ چاغدا مال ـ مۈلۈكنىڭ ھەممىسى تاكى تۇغۇلماقچى بولغان ئۇ بالىنىڭ ئىشى بىر تەرەپ بولغانغا قەدەر تەقسىم قىلىنماي قويۇپ قويۇلىدۇ.

يوق بولۇپ كەتكەن ئادەمنىڭ ھۆكۈملىرىنىڭ بايانى

يوق بولۇپ كەتكەن ئادەم دېگەنلىكتىن ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ تىرىك ياكى ئۆلۈك ئىكەنلىكى مەلۇم ئەمەس بولۇپ قالغان ئادەم كۆزدە تۇتۇلىدۇ. بۇ ئادەم باشقىلارنىڭ ئۇنىڭ ئۈستىدىكى ھەقلەردە تىرىك ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى ئەسلىدە ئۇ تىرىك ئىدى. شۇڭا ئۇ تاكى ئۆلگەنلىكى ئېنىق بولغانغا قەدەر تىرىك ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئادەمنىڭ مال- مۈلكى مىراسخورلىرى ئارىسىدا تەقسىم قىلىنماي قويۇپ قويۇلىدۇ. قازى ئۇنىڭ مال- مۈلكىنى ساقلاش ۋە ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلۈش ئۈچۈن ئادەم تەيىنلەيدۇ. ئۇ ئادەمنىڭ باشقىلاردىكى ھەقلىرىنى تولۇق ئېلىپ بېرىدۇ. ئۇ ئادەمنىڭ ئايالىنىڭ، بالۋاقىلىرىنىڭ ۋە ئۇ ئادەمگە تەمىناتىنى بېرىش كېرەك بولغان كىشىلەرنىڭ تەمىناتلىرى ئۇ ئادەمنىڭ مال- مۈلكىدىن بېرىلىدۇ. ئۇ ئادەمنىڭ يوق بولۇپ كەتكىنىگە تۆت يىلدىن ئارتۇق بولغان بولسىمۇ ئۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئايالى ئايرىۋېتىلمەيدۇ.

4253/2561 ـ وعنه: أَيُّمَا امْرَأَةٍ فَقَدَتْ زَوْجَهَا فَلَمْ تَدْرِ أَيْنَ هُوَ، فَإِنَّهَا تَنْتَظِرُ أَرْبَعَ سِنِينَ، ثُمَّ تقعد أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا ثُمَّ تَحِلُّ* مالك 450/2.

4253/2561 ـ ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ھەر قانداق بىر ئايال ئېرىنى يۈتتۈرۈپ قويۇپ، ئۇنىڭ نەدىلىكىنى بىلەلمىسە، ئېرىنى تۆت يىل ساقلايدۇ. ئاندىن كېيىن تۆت ئاي ئون كۈن ئىددەت تۇتۇۋېتىپ، باشقا ئەرگە تەگسە بولىدۇ، دېگەن. (مالىك 1219)

يوق بولۇپ كەتكەن ئادەم ئۆزىنىڭ باشقىلارنىڭ ئۈستىدىكى ھەقلىرىدە ئۆلگەن ئادەم ھېسابىدا بولىدۇ. شۇڭا ئۇ ئادەم ئۆلگەن باشقا ئۇرۇق تۇغقانلىرىدىن مىراس ئالالمايدۇ.

بىر ئادەم، يوق بولۇپ كەتكەن بىر كىشىگە مال ۋەسىيەت قىلىپ قويۇپ ئۆلۈپ كەتكەن بولسا، ئۇ مال يوق بولۇپ كەتكەن ئۇ كىشىگە بېرىلمەيدۇ. ئۇ مال تاكى ئۇ كىشىنىڭ يۇرتىدىكى تەڭتۇشلىرى ئۆلۈپ تۈگىگەنگە قەدەر ساقلاپ قويۇلىدۇ.

يوق بولۇپ كەتكەن كىشىنىڭ يۇرتىدىكى تەڭتۇشلىرى ئۆلۈپ تۈگىگەنگە قەدەر ساقلاش ۋەسىيەت ئىشىغىلا خاس بىر ھۆكۈم ئەمەس. بۇ، يوق بولۇپ كەتكەن ئادەمنىڭ بارلىق ئىشلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بىر ھۆكۈمدۇر.

قوش جىنسلىق ئادەمنىڭ ھۆكۈملىرىنىڭ بايانى

ھەم ئوغۇللۇق ھەم قىزلىق جىنسى ئەزاسى بار ئادەم، قوش جىنسلىق ئادەم دەپ ئاتىلىدۇ. يەنە ھەم ئوغۇللۇق ھەم قىزلىق جىنسى ئەزاسى يوق، سۈيدۈك كىندىكىدىن چىقىدىغان ئادەممۇ بۇنىڭ ئىچىگە كىرىدۇ. ھەم ئوغۇللۇق ھەم قىزلىق جىنسى ئەزاسى بار ئادەم بالاغەتكە يېتىشتىن بۇرۇن، ئەگەر سۈيدۈكنى ئوغۇللۇق ئەزاسىدىن سىيسە، ئوغۇل ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر ئۇ قىزلىق ئەزاسىدىن سىيسە، قىز ھېسابلىنىدۇ. ئەمما بالاغەتكە يەتكەن ۋاقتىدا ئەگەر ئۇنىڭغا ساقال چىققان ياكى خۇددى ساق ئەر ئىھتىلام كۆرگەنگە ئوخشاش ئىھتىلام كۆرگەن بولسا، بۇ ھالدا ئۇ ئوغۇل ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭغا ئەمچەك چىققان ياكى ئۇنىڭدىن سۈت كەلگەن ياكى ئۇ ھەيز كۆرگەن، ياكى قۇرساق كۆتۈرگەن بولسا، بۇ ھالدا ئۇ ئايال ھېسابلىنىدۇ.

ئەگەر ئۇنىڭدا مەزكۇر ئالامەتلەردىن يەنى ئەرلىك ياكى ئاياللىق ئالامەتلىرىدىن ھېچقايسىسى كۆرۈلمىگەن ياكى ھەر ئىككىسى تەڭلا كۆرۈلگەن ياكى بىر مۇددەت قىزلىق ئالامىتى يەنە بىر مۇددەت ئوغۇللۇق ئالامىتى كۆرۈلگەن بولسا، بۇ ھالدا ئۇ، قوش جىنسلىق ئادەم ھېسابلىنىدۇ. بىر ئادەمنىڭ بالاغەتكە يېتىپ بولغاندىن كېيىن بۇنداق بولۇپ قېلىشى ناھايىتى ئاز ئۇچرايدىغان ئىشتۇر. بولۇپمۇ دوختۇرلۇق تەرەققى قىلغان بۇ زاماندا تېخىمۇ شۇنداقتۇر.

قوش جىنسلىق ئادەم ھەققىدە ئۇنىڭ ئىشى يەنى ياكى ئەرلىكلىكى ياكى ئاياللىقلىغى بىر تەرەپكە ئايرىلىشتىن ئىلگىرى ھەممە ھۆكۈملەردە ئەڭ ئېھتىياتلىق تەرىپى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئىمام ئەبۇھەنىفە (ئاللاھ تائالا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) نىڭ كۆز قارىشى بويىچە، ئۇنىڭغا ئەر بىلەن ئايالنىڭ ھەسسىسىنىڭ ئەڭ ئاز قىسمى بېرىلىدۇ. يەنى ئۇ ئادەم ئەگەر ئەر ھىسابلانسا قانچىلىك مىراس ئالىدىغانلىقىغا، ئەگەر ئايال ھىسابلانسا قانچىلىك مىراس ئالىدىغانلىقىغا قارىلىدۇ، ئاندىن ئۇنىڭغا بۇ ئىككى خىل مىراسنىڭ ئەڭ ئاز بولغىنى بېرىلىدۇ. ئۇ مەيلى ئەر ھىسابلانسۇن مەيلى ئايال ھىسابلانسۇن ئەگەر مىراس ئېلىشتىن پۈتۈنلەي مەھرۇم قىلىنىدىغان بولسا، بۇ ھالدا ئۇنىڭغا ھېچقانداق مىراس بېرىلمەيدۇ. ئەمما ئىمام ئەبۇيۇسۇف بىلەن ئىمام مۇھەممەد (ئاللاھ تائالا ئۇلارغا رەھمەت قىلسۇن!) لەرنىڭ كۆز قارىشى بويىچە، ئۇنىڭغا ئەر بىلەن ئايالنىڭ ھەسسىسىنىڭ يېرىمى بېرىلىدۇ. لېكىن بۇ ھەقتە پەتۋا ئىمام ئەبۇھەنىفە (ئاللاھ تائالا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) نىڭ كۆز قارىشى بويىچە بېرىلىدۇ.

مىراس ئېلىشقا تۇسالغۇ بولىدىغان ئامىللار

بۇ ئامىللاردىن مىراسخوردا كۆرۈلگەن بىرەر سەۋەب تۈپەيلىدىن ئۇ مىراسخورنىڭ مىراس ئېلىشىغا تۇسالغۇ بولىدىغان ئىشلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ. بۇ ھالدا ئۇ مىراسخور مىراستىن مەھرۇم قىلىنغان ئادەم دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ شەكىلدە مىراس ئېلىشتىن مەھرۇم قالغان ئادەملەرنىڭ قاتارىغا بىز يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكەن مىراس ئېلىشتىن پۈتۈنلەي ياكى يېرىم چەكلىنىش بىلەن

مىراس ئېلىشتىن چەكلىنىپ قالغان ئادەملەر كىرمەيدۇ. چۈنكى بۇ ئادەملەر ئۆزلىرىدە كۆرۈلگەن بىرەر سەۋەبنىڭ تۈپەيلىدىن ئەمەس باشقا بىر سەۋەبنىڭ تۈپەيلىدىن مىراس ئېلىشتىن چەكلەنگەن ئادەملەردۇر. مىراس ئېلىشقا تۇسالغۇ بولىدىغان ئامىللار تۆتتۇر.

1ـ قۇللۇق. بىر ئادەمنىڭ قۇل بولۇشى ئۇنىڭ ئۆلگەن ئۇرۇق تۇغقانلىرىدىن، مىراس ئېلىشدىن چەكلەيدۇ. چۈنكى قۇل ھېچقانداق نەرسىگە ئىگە بولالمايدۇ. قۇلنىڭ قولىدىكى پۈتۈن نەرسىلەر ئۇنىڭ خوجايىنىغا تەۋە بولىدۇ.

2ـ مىراسخورنىڭ مىراس قالدۇرۇپ كەتكۈچى ئادەمنى قەستەنمۇ ياكى كاففارەتنى كەلتۈرىدىغان بىر شەكىلدە ئۆلتۈرۈۋېتىشى. قەستەن ياكى كاففارەتنى كەلتۈرىدىغان بىر شەكىلدە ئۆلتۈرۈۋېتىش بولسا، بىر مىراسخورنىڭ ئۆزىنىڭ مىراس قالدۇرۇپ كەتكۈچى ئادىمىنى قەستەن ياكى قەستەنگە ئوخشۇشۇپ كېتىدىغان بىر شەكىلدە، ياكى سەۋەنلىك بىلەن ئۆلتۈرۈۋېتىشىدۇر. بۇ ھالدا ئۇ ئادەم مىراستىن مەھرۇم قالىدۇ. چۈنكى كىمكى بىر نەرسىگە ئۇ نەرسىنىڭ ۋاقتى كېلىشتىن بۇرۇن ئېرىشىشكە ئالدىرىسا، ئۇ ئادەم ئۇ نەرسىدىن مەھرۇم قىلىنىش بىلەن جازالىنىدۇ.

بىر ئادەم مىراس قالدۇرۇپ كەتكۈچىسىنى بىۋاستە قول تىقىپ ئۆلتۈرۈۋەتمىگەن ئەمما ئۇنىڭ ئۆلۈشىگە سەۋەب بولغان بولسا، ئۇ ئادەم بۇ مىراس قالدۇرۇپ كەتكۈچى ئادەمدىن مىراس ئېلىشتىن مەھرۇم قىلىنمايدۇ.

بىر ئادەم ئايالىنى ياكى ئۇرۇق تۇغقانلىرىنىڭ بىرىنى تۆھمەت چاپلاپ ئەمەس ئايالىنىڭ ياكى مەزكۇر تۇغقىنىنىڭ ھەقىقىي زىنا قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولسا، ئۇ ئادەم ئۆلتۈرۈلگەن تەرەپتىن مىراس ئېلىشتىن مەھرۇم قىلىنمايدۇ. بۇ ھەنەفىي مەزھەپىدىكىلەرنىڭ قارىشىدۇر.

بالىسىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن ئادەمدىن ئۇنىڭ دادا بولغانلىقىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن قىساس ياكى كاففارەت كەچۈرۈۋېتىلسە، ئۇ ئادەم يەنە ئۆلتۈرۈۋېتىلگەن ئوغلىدىن مىراس ئالالمايدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئەگەر بىر ئادەمگە كاففارەت بېرىش ۋاجىب ئەمەس پەقەت مۇستەھەپ بولغان ھالەتتە بولسىمۇ يەنە ئۇ مىراس ئېلىشتىن مەھرۇم قىلىنىدۇ.

ئەگەر ئۆزىنىڭ مىراس قالدۇرۇپ كېتىدىغان ئۇرۇق تۇغقانلىرىنىڭ بىرەرسىنى ئۆلتۈرۈۋەتمەكچى بولغان ئادەم، ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتمەكچى بولغان جەريانىدا يارىلانغان ۋە ئۆلتۈرۈۋەتمەكچى بولغان كىشىدىن بۇرۇن ئۆلۈپ كەتكەن بولسا، بۇ ھالدا ئۇ كىشى ئۇ ئادەمدىن مىراس ئالىدۇ. بۇ بارلىق ئالىملارنىڭ كۆز قارىشىدۇر.

3ـ ئۆلگەن ئادەم بىلەن ئۇنىڭ مىراسخورىنىڭ بىرىنىڭ مۇسۇلمان يەنە بىرىنىڭ كاپىر بولغىنىغا ئوخشاش باشقا ـ باشقا دىندا بولىشى يەنى بىر مۇسۇلمان بىر كاپىر ئۇرۇق تۇغقىنىدىن ياكى بىر كاپىر بىر مۇسۇلمان تۇغقىنىدىن مىراس ئالالمايدۇ.

5077/3048 ـ أُسَامَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا يَرِثُ الْمُسْلِمُ الْكَافِرَ، وَلا الْكَافِرُ الْمُسْلِمَ))* البخاري (6764)، مسلم (1614).

5077/3048 ـ ئۇسامە ئىبنى زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مۇسۇلمان كاپىرغا مىراسخور

بولالمايدۇ، كاپىرمۇ مۇسۇلمانغا مىراسخور بولالمايدۇ. (بۇخارى: 6764)

5078/3049 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – وجابر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعاه: ((لا تَوَارَثُ بين أَهْلِ مِلَّتَيْنِ))* أبو داود (2913)، الترمذي (2108)

5078/3049 ـ جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئىككى دىن ئەھلى بىر ـ بىرىگە مىراسخور بولالمايدۇ. (تىرمىزى: 2108)

ئەگەر كاپىر ئادەم ئۆلگەن مۇسۇلمان تۇغقىنىنىڭ مال ـ مۈلكى تەقسىم قىلىنىشتىن ئىلگىرى ئىسلامغا كىرگەن بولسا، بۇ ھالدىمۇ ئۇ يەنە مىراس ئالالمايدۇ. چۈنكى بىر ئادەم مىراسقا مىراس قالدۇرىدىغان ئادەمنىڭ ئۆلۈشى بىلەنلا ھەقلىق بولۇپ بولىدۇ. كېيىن مۇسۇلمان بولغان كاپىر مۇسۇلمان تۇغقىنى ئۆلگەن ۋاقىتدا تېخى مۇسۇلمان بولمىغانلىقى ئۈچۈن كېيىن مۇسۇلمان بولغان تەقدىردىمۇ ئۇ يەنە مىراسقا ئېرىشەلمەيدۇ.

ئاللاھ تائالا ساقلىسۇن! ئىسلام دىنىدىن يېنىۋالغان ئادەمنىڭ مۇسۇلمان ۋاقتىدا تاپقان مال ـ مۈلكى مىراسخورلىرى ئارىسىدا تەقسىم قىلىنىدۇ. ئەمما ئۇنىڭ ئىسلام دىنىدىن يېنىۋالغاندىن كېيىن تاپقان مال ـ مۈلكى مۇسۇلمانلار ئۈچۈن غەنىمەت ھېسابلىنىدۇ.

4 ـ ياشاۋاتقان يەرنىڭ باشقا ـ باشقا يەر بولىشى ئۇرۇق تۇغقان كاپىرلار، بىرى باشقا يەردە يەنە بىرى باشقا بىر يەردە ياشىسا، ئۇلار بىر ـ بىرىدىن مىراس ئالالمايدۇ. چۈنكى مىراس ئىشى ئۇرۇق تۇغقانلار بىر ـ بىرىنى قوغداش ۋە ياردەم بېرىش پرىنسىپىنىڭ ئۈستىگە قۇرۇلغان بىر ئىشتۇر. باشقا ـ باشقا يەردە ياشايدىغان كاپىرلارنىڭ ئارىسىدا بىر ـ بىرىگە ياردەم بېرىش ۋە بىر ـ بىرىنى قوغداش ئىشى يوقتۇر. ئەگەر ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۆز ـ ئارا دۈشمەنلىرىگە قارشى بىر ـ بىرىگە ياردەملىشىش ۋە بىر ـ بىرىنى قوغداش ئىشى بولسا، بۇ ھالدا ئۇلار خۇددى بىر يەردە ياشىغان ھېسابلىنىدۇ ۋە بىر ـ بىرىدىن مىراس ئالىدۇ. ئەمما مۇسۇلمانلار ئۇرۇق تۇغقانلارنىڭ باشقا ـ باشقا يەردە ياشىغانلىقلىرى ئۇلارنىڭ ئۆز ـ ئارا مىراس ئېلىشلىرىغا تەسىر يەتكۈزەلمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسۇلمان بىر تىجارەتچى ياكى كاپىرنىڭ قولىغا ئەسىرگە چۈشۈپ قالغان بىر مۇسۇلمان كاپىرنىڭ يۇرتىدا ئۆلسە، ئۇنىڭ مال مۈلكىنى ئۇنىڭ مىراسخورلىرى مىراس قىلىپ ئالىدۇ.

ئۈچىنچى باپ. تاشلىۋېتىلگەن بالا، چۈشۈپ قالغان نەرسە ۋە كۆندىلىك تۇرمۇشتا ئۇچرايدىغان موھىم مەسىلەرنىڭ بايانى

تاشلىۋېتىلگەن بالىنىڭ ھۆكۈملىرىنىڭ بايانى

بۇ، پېقىرلىقتىن ياكى تۇغۇپ سالغان ئېرى يوق ئاياللارنىڭ زىنا تۆھمىتىدىن قورقۇپ تاشلىۋېتىلگەن بالىلارنى كۆرسىتىدۇ. ئەگەر بالا ئۆلۈپ قالسا، ئۇنى تاشلىۋەتكەن ئادەم گۇناھكار بولىدۇ. ئۇ ئاللاھ تائالانىڭ

[وَلاَ تَقْتُلُواْ أَوْلادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُم إنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْءًا كَبِيرًا](31)

كەمبەغەللىكتىن قورقۇپ بالىلىرىڭلارنى ئۆلتۈرمەڭلار. ئۇلارنىڭ ۋەسىلەرنىڭ رىزقىڭلارنى

بىز بېرىمىز، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈش ھەقىقەتەن چوڭ گۇناھتۇر [سۈرە ئىسرا-31]. دېگەن ئايىتىدە بايان قىلىنغان مەزمۇننىڭ ئىچىگە كىرىدۇ.

ئەگەر بالا چۆلگە ياكى ئورمانلىقتا ئوخشاش بالىنىڭ ئۆلۈپ كېتىش ئېھتىماللىقى كۈچلۈك بولغان بىر يەرگە تاشلىۋېتىلگەن بولسا، ئۇنى تېپىۋالغان ئادەم ساۋابقا ئېرىشىدۇ ۋە غەنىمەتكە ئېرىشكەن ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى: «كىمكى بىر ئادەمنى تىرىلدۈرسە يەنى قۇتقۇزسا ياكى ھايات قېلىشىغا سەۋەبچى بولسا، ئۇ پۈتۈن ئىنسانلارنى تىرىلدۈرگەندەك بولىدۇ.» (سۈرە مائىدە 32- ئايەتنىڭ بىر قىسمى)

تاشلىۋېتىلگەن بالىنى ئېلىۋېلىشنىڭ ھۆكمى

ئۇ بالا، ئەگەر ئۇنى كۆرگەن ئادەم ئېلىۋالمىسا ئۇنىڭ ئۆلۈپ قېلىشى گۇمان قىلىنىدىغان بىر يەرگە تاشلىۋېتىلگەن بولسا، ئۇنى كۆرگەن ئادەمگە ئۇنى ئېلىۋېلىش بىر ئادەم قىلسا باشقىلارنىڭ ئۈستىدىن قىلىش چۈشۈپ كېتىدىغان پەرزدۇر. يەنى پەرز كۇپايىدۇر. ئەگەر ئۇ بالا تاشلىۋېتىلگەن يەر ئۇنى كۆرگەن ئادەمدىن باشقا ئادەم يوق بىر يەر بولسا، ئۇنى كۆرگەن ئادەمگە ئۇنى ئېلىۋېلىش ھەر بىر ئادەمنىڭ قىلىشى لازىم بولغان پەرزدۇر. كور بىر ئادەمنىڭ بىر يەرگە چۈشۈپ كېتىش ئالدىدا تۇرغانلىقىنى كۆرگەن ئادەمنىڭ ھۆكمىمۇ تاشلىۋېتىلگەن بالىنى كۆرگەن ئادەمنىڭ ھۆكمىگە ئوخشاشتۇر.

ئەگەر بىر بالا، ئۇنىڭ ئۆلۈپ قېلىش ئېھتىماللىقى بەك كۈچلۈك ئەمەس بىر يەرگە تاشلىۋېتىلگەن بولسا، ئۇنى كۆرگەن ئادەمگە ئۇنى ئېلىۋېلىش مۇستەھەبتۇر. چۈنكى ئۇنداق قىلغانلىق ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتقانلىق ۋە ياخشىلىق قىلغانلىق ھېسابلىنىدۇ. ئۇنى ئېلىپ قۇتقۇزۇپ بولغاندىن كېيىن ئۇنى قايتا تاشلىۋېتىش ھارامدۇر. چۈنكى ئۇنى ئۇچراتقان ئادەمگە ئۇنى قولىغا ئېلىشى بىلەن ئۇنى پەرۋىش قىلىپ ساقلاش ۋاجىپتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى بۇرۇنقى ھالىتىگە قايتۇرۇش توغرا ئەمەس.

مال - مۈلۈك مەيلى تاشلىۋېتىلگەن بالىنىڭ ئاستىدا بولسۇن مەيلى ئۈستىدە بولسۇن ئەگەر ئۇنىڭ بىلەن مال - مۈلۈك بىرگە بولغان بولسا، ئۇ مۈلۈك ئۇ بالىغا تەۋە بولىدۇ. چۈنكى ئەمىلىيەت مال - مۈلۈكنىڭ بالىنىڭ ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ.

تاشلىۋېتىلگەن بالا تېپىلغان يەرنى ئېتىبارغا ئېلىپ تۇرۇپ ئازات ۋە مۇسۇلمان بالا ھېسابلىنىدۇ. مەيلى ئۇنى تېپىۋالغان ئادەم مۇسۇلمان بولسۇن مەيلى كاپىر بولسۇن ئۇ مۇسۇلمانلار ياشايدىغان يەردە تېپىلغانلىقى ئۈچۈن مۇسۇلمان ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر تاشلىۋېتىلگەن بالا مۇسۇلمانلارغا تۆلەم تۆلەپ ياشايدىغان كاپىرلارنىڭ مەھەللىسىدە ياكى ئۇلارنىڭ ئىبادەتخانىلىرىدا تېپىلغان ۋە ئۇنىڭ ئۈستىدە كىرىسكە ئوخشاش باشقا دىندىكىلەرنىڭ ئالامەتلىرى بولغان بولسا، بۇ ھالدا ئۇ بالا مۇسۇلمانلاردىن ئەمەس شۇ كاپىرلاردىن ھېسابلىنىدۇ.

تاشلىۋېتىلگەن بالىنى ئۇنى تېپىۋالغان ئادەمنىڭ قولىدىن باشقا بىر ئادەمنىڭ ئېلىۋېلىشى توغرا ئەمەس. چۈنكى ئۇنى ساقلاش ھەققى ئۇنى بالدۇر تېپىۋالغان ئادەمنىڭ بولىدۇ. ئەگەر ئۇنى بالدۇر تېپىۋالغان ئادەم ئۇنى ساقلاشقا ۋە ئۇنى تەربىيەلەشكە ھەقلىق بولمىسا، بالىنى ئۇ ئادەمنىڭ قولىدىن تارتىۋېلىش لازىم.

ئەگەر تاشلىۋېتىلگەن بالىنى بىر مۇسۇلمان بىلەن بىر كاپىر تېپىۋالغان ئۇ ئىككىسى بۇنى مەن

باقمەن دەپ، تالىشىپ قالغان بولسا، قازى بالىنى مۇسۇلمانىنىڭ بېقىشىغا بۇيرۇپ بېرىدۇ. چۈنكى ئۇ بالىنىڭ ياخشى ئادەم بولۇپ ئۆسۈپ يېتىلىشى ئۈچۈن ئۇنىڭغا مۇسۇلمان، كاپىرغا قارىغاندا ئەڭ پايدىلىق ئادەم ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر ئۇ بالىنى تېپىۋالغان ئادەملەرنىڭ ھەر ئىككىسى ئوخشاش ئادەملەر بولسا، بۇ ھالدا قازى ئۇ بالىنى كىمگە بېرىش ھەققىدە ياخشى ئويلىشى ۋە بالىنى ئۇنىڭغا ئەڭ پايدىلىق بولغان ئادەمگە بېرىشى لازىم.

تاشلىۋېتىلگەن بالىنى تېپىۋالغان ئادەم ئۇنى ئۆزىگە نىسبەت بېرىشى توغرا ئەمەس. يەنى ئۇ، مېنىڭ بالام دېيىشى توغرا ئەمەس. چۈنكى يۇقىرىدا بېقىۋالغان بالىنى بېقىۋالغان ئادەمنىڭ ئىسمى بىلەن ئەمەس ئۇنىڭ ئەسلىدىكى دادىسىنىڭ ئىسمى بىلەن چاقىرىشنىڭ لازىم ئىكەنلىكىنى ئوتتۇرغا قويۇلدى.

ئەگەر مەزكۇر بالىنى ئىككى ئايال داۋا قىلغان ۋە ئۇ ئىككى ئايالنىڭ بىرى ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىگە پاكىت كۆرسەتكەن بولسا، بالا پاكىت كۆرسەتكەن ئايالنىڭ بولىدۇ.

ئەگەر مەزكۇر بالىنى ئۇنى تېپىۋالغان ئادەمدىن باشقا ئىككى ئادەم، ئۇ مېنىڭ بالام ئىدى، دەپ داۋا قىلغان، ئۇ ئىككى ئادەمنىڭ بىرى بالىنىڭ تېنىدە مۇنداق مۇنداق ئالامەتلەر بار ئىدى، دېگەن ۋە بالىنىڭ تېنىدە ئۇنىڭ دېگەن ئالامەتلىرى كۆرۈلگەن بولسا، يەنە بىر ئادەم بالىنىڭ ئۆزىنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىگە ئۇنىڭدىنمۇ كۈچلۈكرەك بىر پاكىت كۆرسەتمىسە بالا ئۇ ئادەمگە بۇيرۇپ بېرىلىدۇ.

چۈشۈپ قېلىنغان نەرسىلەرنىڭ ھۆكۈملىرىنىڭ بايانى

چۈشۈپ قېلىنغان نەرسنى ئۇچراتقان ئادەمنىڭ ئېلىشىنىڭ ھۆكمى

چۈشۈپ قالغان نەرسىنى تېپىۋالغۇچى ئادەم ئەگەر ئۆزىگە ئۇ نەرسىنى ئالسا ئۇنى كىشىلەر ئارىسىدا ئىلان قىلىدىغانلىقىغا ئىشەنچ قىلالىسا، ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ نەرسىنى ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىش نىيىتى بىلەن ئېلىشى مۇستەھەپتۇر. ئەگەر ئۇ ئادەم ئۆزىنىڭ ئۇ نەرسىنى ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بەرمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلسا، ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ نەرسىنى ئالماي تاشلاپ قويۇپ كېتىشى لازىمدۇر. بۇ ھالدا ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ نەرسىنى ئېلىشى هارامدۇر. ئەگەر ئۇ ئادەم ئۇ نەرسىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىش نىيىتى بىلەن ئالسا، ئۇ ئادەم ئۇ نەرسىنى بۇلاپ ئېلىۋالغان كىشىنىڭ ھۆكمىدە بولىدۇ.

چۈشۈپ قالغان نەرسىنى تېپىۋالغۇچى ئادەم ئۇ نەرسىنى ئەگەر ئالماي تاشلاپ كەتسە ئۇنىڭ بۇزۇلۇپ كېتىشىدىن قورقسا، ئۇ ئادەمگە ئۇ نەرسىنى ئېلىش پەرز بولىدۇ. چۈنكى خۇددى جانغا ئوخشاش مال ـ مۈلۈكنىڭمۇ ھۆرمىتى باردۇر. بۇ، ئەگەر ئۇ ئادەم ئۇ نەرسىنى ئالسا ئۇنى كىشىلەر ئارىسىدا ئىلان قىلالايدىغانلىقىغا ئۆزىگە ئىشەنچ قىلالىسا، ئەھۋال شۇنداق بولىدۇ. ئەگەر ئۇنداق قىلالايدىغانلىقىغا ئىشەنچ قىلالمىسا، ئۇنى ئالماي تاشلاپ قويۇپ كېتىشى ياخشىدۇر.

ئەگەر چۈشۈپ قالغان نەرسىنى تېپىۋالغۇچى ئادەم ئۇ نەرسىنى ئۆيىگە ئېلىپ كەلگەندىن كېيىن ئۇنى يەنە ئورنىغا قايتا ئاپىرىپ قويغان ۋە ئۇ نەرسە ئۇ يەردىن يوق بولۇپ كەتكەن، ياكى بۇزۇلۇپ كەتكەن بولسا، كۈچلۈك رىۋايەتكە ئاساسەن ئۇ ئادەم ئۇ نەرسىنى تۆلىمەيدۇ. بۇ، ئۇ ئادەم ئەگەر ئۇ نەرسىنى كىشىلەر ئارىسىدا ئىلان قىلىش ئۈچۈن ئالغان بولسا، ئەھۋال شۇنداق بولىدۇ. ئەمما چۈشۈپ قالغان نەرسىنى تېپىۋالغۇچى ئادەم ئۇ نەرسىنى ئۆزى ئىشلىتىش ئۈچۈن ئالغان بولسا، ئۇنى تاكى ئۆز ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بەرمىگىچە ئۇنى يوق قىلىۋاتقان ياكى

بۇزۇۋاتقان بولسا ئۇنى تۆلەيدۇ.

چۈشۈپ قالغان نەرسىنى تېپىۋالغۇچى ئادەم ئۇ نەرسىنى ئالغان ۋاقتىدا، ئۆزىنىڭ ئۇنى ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىش ئۈچۈن ئالغانلىقىغا گۇۋاھچى تۇرغۇزۇپ قويۇپ ئالغان ۋە كېيىن ئۇ نەرسە بۇزۇلۇپ كەتكەن بولسا، ئۇ ئادەمگە ئۇنى تۆلەش لازىم ئەمەس. چۈشۈپ قالغان نەرسىنى تېپىۋالغۇچى ئادەم ئۇ نەرسىنى تېپىۋالغان يەردە تۇرۇپ، كىمكى بىر نەرسىسىنى چۈشۈرۈپ سېلىپ ئۇنى ئىزدەۋاتقان كىشىنى ئاڭلىسا ياكى كۆرسە ئۇنى مېنىڭ قېشىمغا باشلاپ قويسۇن، دەپ ئېلان قىلىشى يېتەرلىك بولىدۇ.

ئەگەر چۈشۈپ قالغان نەرسىنى تېپىۋالغۇچى ئادەم ئۆزى ئۇنى ئېلان قىلىشتىن ئاجىز كەلگەن ۋە ئۇنى بېرىدىغان كىشى ئىشەنچىلىك بولغان بولسا، ئۇنى ئېلان قىلىش ئۈچۈن ئۇ كىشىگە بەرسە بولىدۇ.

چۈشۈپ قالغان نەرسىنى تېپىۋالغۇچى ئادەمدە تېپىلىشقا تېگىشلىك بولغان شەرتلەر

چۈشۈپ قالغان نەرسىنى تېپىۋالغۇچى ئادەمنىڭ مەست هالدا بولماسلىقى ۋە ئەقلى هۇشى جايىدا بولۇشى شەرتتۇر. چۈشۈپ قالغان نەرسىنى ئەقلى هۇشى جايىدا، لېكىن تېخى بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بالىنىڭمۇ ۋە قۇلنىڭمۇ ئېلىشى توغرا بولىدۇ. لېكىن ئۇنى كىشىلەر ئارىسىدا ئېلان قىلىش كىچىك بالىنىڭ ئىگە چاقىلىرىنىڭ ۋە قۇلنىڭ خوجايىنىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ.

چۈشۈپ قالغان نەرسىنى ئېلىشىپ قالغان ساراڭنىڭ، ئەقلى كەم، مەست ۋە بىر نەرسىدىن هەيران قېلىپ ئەقلى هۇشى جايىدا بولمىغان ئادەملەرنىڭ ئېلىشى توغرا ئەمەس.

چۈشۈپ قالغان نەرسىنى تېپىۋالغۇچى ئادەم ئۇنى كىشىلەر ئارىسىدا تاكى ئەمدى ئۇنى بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ ئىگىسى ئىزدىمەيدۇ، دەپ كۈچلۈك گۇمانغا كەلگەنگە قەدەر ئېلان قىلىشى لازىم. هەر قانداق نەرسە ئۇنىڭ ئۆزلايىقىغا يارىشا ئېلان قىلىنىدۇ.

چۈشۈپ قالغان نەرسىنىڭ ئۇنى تېپىۋالغان ئادەمنىڭ قولىدا تۇرغان چاغدىكى هۆكمى

چۈشۈپ قالغان نەرسە ئۇنى تېپىۋالغان ئادەمنىڭ قولىدا بىر ئامانەت سۈپىتىدە تۇرىدۇ. شۇڭا ئۇ ئادەم ئەگەر ئۇنى قەستەن بۇزۇۋاتمىغان ياكى يوق قىلىۋاتمىغان بولسا، ئۇنى تۆلىمەيدۇ. ئەگەر نەرسىنىڭ ئىگىسى كەلسە، ئۇنى ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىدۇ. ئەگەر نەرسىنىڭ ئىگىسى كەلمىسە، ئىمكانىنىڭ يېتىشىچە ئۇ نەرسىنى ئۇنىڭغا ھەقلىق بولغان ئادەمگە يەتكۈزىش ئۈچۈن ئۇنى پېقىرغا سەدىقە قىلىدۇ. ئىمكان يېتىشىچە چۈشۈپ قالغان نەرسىنى ئىگىسىگە قايتۇرۇش لازىمدۇر. بۇ، ئەگەر چۈشۈپ قالغان نەرسىنىڭ ئىگىسى كەلسە ئۇ نەرسىنىڭ ئۆزىنى قايتۇرۇپ بېرىش بىلەن، ئەگەر ئۇنىڭ ئىگىسى كەلمىسە ئۇنى سەدىقە قىلىپ ئۇنىڭ ساۋابىنى يەتكۈزىش بىلەن بولىدۇ. چۈشۈپ قالغان نەرسىنى تېپىۋالغۇچى ئادەم، ئەگەر ئۇ نەرسىنى تاكى ئۇنىڭ ئىگىسى كەلگەنگە قەدەر ئۆزۈن مۇددەت ساقلاشنى خالىسا، شۇنداق قىلىدۇ.

چۈشۈپ قالغان نەرسىنى تېپىۋالغۇچى ئادەم ئەگەر پېقىر بولسا، ئۇنى كىشىلەر ئارىسىدا ئېلان قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئىگىسى كەلمىسە ئۇنىڭدىن ئۆزى پايدىلانسىمۇ بولىدۇ. ئەگەر ئۇ ئادەم پېقىر بولمىسا، ئۇنى پېقىر ئادەم مەيلى ئاتا ئانىسى بولسۇن مەيلى بالىۋاقىلىرى بولسۇن مەيلى ئايالى بولسۇن پېقىرغا سەدىقە قىلىدۇ. ئەگەر چۈشۈپ قالغان نەرسىنى تېپىۋالغۇچى ئادەم ئۇ نەرسىنى سەدىقە قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئىگىسى كەلسە، ئىگىسى خالىسا ئۇ ئادەمنىڭ قىلغان ئىشىغا قوشۇلىدۇ، يەنى ئۇنى تۆلەتتۈرمەيدۇ، خالىسا ئۇنى تۆلەتكۈزىدۇ.

چۈشۈپ قالغان نەرسىنى تېپىۋالغۇچى ئادەم ئەگەر ئۇنى تۆلىسە، ئۇ نەرسىنى تېپىۋالغاندىن تارتىپ ئۇنىڭ ئىگىسى ھېسابلىنىدۇ. ئۇ نەرسە ئەگەر سەدىقە قىلىنىپ بولغان بولسا، ئۇنىڭ ساۋابى ئۇنى تۆلەپ بەرگەن ئادەمگە بولىدۇ.

بۇ ھۆكۈم چۈشۈپ قالغان نەرسە مەيلى باشقا يەردە چۈشۈپ قالسۇن مەيلى ھەرەمدە چۈشۈپ قالسۇن، چۈشۈپ قالغان ھەممە نەرسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇنىڭدا بىر يەر بىلەن يەنە بىر يەرنىڭ ئارىسىدا ھېچقانداق پەرق يوق.

4885/2927 ـ يزِيدُ مَوْلَى الْمُنْبَعِثِ عن زَيْدَ بْنَ خَالِدٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: سُئِلَ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ اللُّقَطَةِ الذَّهَبِ والْوَرِقِ، فَقَالَ :اعْرِفْ وِكَاءَهَا وَعِفَاصَهَا، ثُمَّ عَرِّفْهَا سَنَةً فَإِنْ لَمْ تَعْرِفْ فَاسْتَنْفِقْهَا وَلْتَكُنْ وَدِيعَةً عِنْدَكَ، فَإِنْ جَاءَ طَالِبُهَا يَوْمًا مِنَ الدَّهْرِ، فَأَدِّهَا إِلَيْهِ وَسَأَلَهُ عَنْ ضَالَّةِ الإِبِلِ، فَقَالَ: مَا لَكَ وَلَهَا ؟ دَعْهَا، فَإِنَّ مَعَهَا حِذَاءَهَا، وَسِقَاءَهَا تَرِدُ الْمَاءَ، وَتَأْكُلُ الشَّجَرَ حَتَّى يَجِدَهَا رَبُّهَا، وَسَأَلَهُ عَنِ الشَّاةِ، فَقَالَ: خُذْهَا فَإِنَّمَا هِيَ لَكَ أَوْ لأَخِيكَ أَوْ لِلذِّئْبِ* وفي رواية: قَالَ يَزِيدُ: وَهِيَ تُعَرَّفُ أَيْضًا* البخاري (91، 2372، 2427، 2429)، مسلم (1722)، أبو داود (1701).

4885/2927 ـ مۇنبەئىسنىڭ ئازادگەردىسى يەزىد مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساھابىسى زەيد ئىبنى خالىد جۇھەنىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم: بىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن تېپىۋالغان ئالتۇن ياكى كۈمۈشنى قانداق قىلىش كېرەكلىكى ھەققىدە سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ھەميانىنى ۋە بوغقۇچىنى بىر يىلغىچە تونۇتقىن، ئاڭغىچە ئىگىسى چىقمىسا، ئىشلەتكەچ تۇرغىن، ئۇ سېنىڭدە ئامانەت سۈپىتىدە قالسۇن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئىگىسى كېلىپ قالسا، ئۇنى ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بەرگىن! دېدى. ئۇنىڭدىن يەنە يۈتۈپ كەتكەن تۆگىنى تېپىۋالسا قانداق قىلىش كېرەكلىكى ھەققىدە سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: تۆگە بىلەن سېنىڭ نېمە ئىشىڭ؟ ئۇنى قويۇۋەتكىن، ئۇنىڭ تۆت ئايىغى ئۆزى بىلەن بىللە، سۇ بويىغا ئۆزى بارالايدۇ، ئۆت چۆپلەر بىلەن قورسىقىنى تويغۇزالايدۇ، شۇ ئارىدا ئۇنى ئىگىسى تېپىۋالىدۇ، دېدى. ئۇنىڭدىن يەنە يۈتۈپ كەتكەن قوينى تېپىۋالسا قانداق قىلىش كېرەكلىكى ھەققىدە سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنى تۇتۇۋالغىن، ئۇ يا سېنىڭ ياكى باشقا بىر قېرىندىشىڭنىڭ ۋەياكى بۆرىنىڭ (رىزقى) بولىدۇ، دېدى. يەنە بىر رىۋايەتتە يەزىد مۇنداق دەيدۇ: قويمۇ ھەم تونۇتىلىدۇ. (مۇسلىم: 1722، بۇخارى: 2428)

چۈشۈپ قالغان نەرسىنى تېپىۋالغان ئادەمنىڭ، ئۇ نەرسىنىڭ ئىگىسى، ئۇ نەرسىنى ماڭا قايتۇرۇپ بەرگەن ئادەمگە مۇنداق نەرسە بېرىمەن دەپ ئىلان قىلغان سۆيۈنچىنى ئېلىشى توغرا ئەمەس.

كۈندىلىك تۇرمۇشتا ئۇچرايدىغان مۇھىم مەسىلىلەرنىڭ بايانى

●بىر ئادەمنىڭ ئۈستىدە باشقىلارنىڭ قەرز پۇللىرى ۋە كىشىلەردىن ناھەق ئېلىۋالغان مال دۇنيا بولغان، ئۇ مال دۇنيانىڭ ئىگىلىرىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى، ياكى ئۇ مال دۇنيانىڭ ئىگىلىرىنىڭ مىراسخورلىرىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى تاپالمىغان ۋە ئۇلارنى تېپىشتىن ئۈمىدى

ئۆزۈلگەن بولسا، بۇ ھالدا ئۇ ئادەمنىڭ ئۈستۈمدە كىشىلەرنىڭ مۇنچىلىك مىقداردا ھەقلىرى بار دېگەن مىقداردىكى مال مۈلۈكنى، ئەگەر ئۇ ھەقلەر ئۇنىڭ مال دۇنياسىنىڭ ھەممىسىنى تۈگىتىۋەتسىمۇ سەدىقە قىلىۋېتىشى لازىم.

ئەگەر ئۈستىدە بىرىنىڭ قەرزى بار ئادەم، ئۇ قەرزنى قەرزنىڭ ئىگىسى ئۆلۈپ كېتىپ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ مىراسخورلىرىغا بەرگەن بولسا، ئۇ ئۈستىدىكى قەرزدىن ئادا جۇدا بولغان بولىدۇ. لېكىن قەرزنى ئۆلگەن ئىگىسىگە قەرزنى ئۆز ۋاقتىدا قايتۇرۇپ بەرمەي ئۇنىڭغا زۇلۇم قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ ھەققى ئۇ ئادەمنىڭ ئۈستىدە قېلىپ قالىدۇ. ئۇ ئادەمنىڭ ئۆلگەن ئۇ ئادەمنىڭ ھەققىدىن پەقەت تەۋبە، ئۈستىغپار ئېيتىش ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن دۇئا قىلىپ قويۇش ئارقىلىق ئادا جۇدا بولىدۇ.

●بىر مىراسخور ئۆلگەن تۇغقىنىنىڭ ئۈستىدىكى مال ـ مۈلۈكنىڭ باشقىلاردىن بۇلاپ ئېلىنىۋالغان ياكى ئوغۇرلاپ ئېلىنىۋالغان مال ـ مۈلۈك ئىكەنلىكىنى بىلسە، ئۇ مىراسخورنىڭ ئۇ مال مۈلۈكنى ئۇنىڭ ئىگىسىگە ئۆلگەن تۇغقىنى قالدۇرۇپ كەتكەن مال دۇنيانىڭ ئىچىدىن قايتۇرۇپ بېرىشى لازىم. ئەگەر ئۇ مىراسخور ئۇ مال مۈلۈكنى ئۇنىڭ ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بەرمىسە، ئۇ مىراسخور ئاخىرەتتە جازالىنىدۇ.

ئەگەر باشقا بىرسىدىن قەرز ئالغان ئادەم قەرز ئىگىسىنى ياكى ئۇنىڭ مىراسخورىنى تاپالمىغان ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن قەرزگە ئالغان پۇلنىڭ مىقدارىدىكى پۇلنى قەرز ئىگىسىنىڭ نامىدىن سەدىقە قىلغان بولسا، ئاخىرەتتە جازالىنىشتىن ئادا جۇدا بولىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئۇ سەدىقىنى ئۇ ئادەمنىڭ ئۆزى ئەمەس ئۇنىڭ مىراسخورى قىلسىمۇ شۇنداق بولىدۇ.

●بىر ئادەمنىڭ يېنىدا مەيلى باشقىلارنىڭ چۈشۈپ قالغان نەرسىسى بولسۇن مەيلى باشقىلاردىن بۇلاپ ئېلىنىۋالغان نەرسە بولسۇن مەيلى پارىغا ئالغان نەرسە بولسۇن كىشىلەردىن ناھەق ئالغان نەرسىلەر بولغان ۋە ئۇ نەرسىلەرنىڭ قايسى قايسىسىنىڭ، كىم كىمنىڭ ئىكەنلىكىنى بىلمىگەن بولسا، ئۇ ئادەمگە ئۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى سەدىقە قىلىۋېتىش لازىم. ئەگەر ئۇ ئادەم شۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى سەدىقە قىلىۋەتسە، ئۇ نەرسىلەرنىڭ ئىگىلىرى كېلىپ ئاخىرەتتە ئۇ ئادەمدىن ئۆزلىرىنىڭ ھەقلىرىنى بېرىشنى تەلەپ قىلالمايدۇ.

●بىر ئادەم چۈشۈپ قالغان نەرسە تېپىۋالغان، ئۇنى كىشىلەر ئارىسىدا ئىلان قىلغان، لېكىن ئىگىسىنى تاپالمىغان، شۇنىڭ بىلەن ئۇ نەرسىنى پېقىر بولغانلىقى ئۈچۈن ئۆزى ئىشلەتكەن، كېيىن ئۇ ئادەم باي بولغان بولسا، ئۇ ئادەمگە باي بولۇپ بولغاندىن كېيىن ئۇ نەرسىگە ئوخشاش بىر نەرسىنى سەدىقە قىلىۋېتىش لازىم ئەمەس.

●بىر ئادەم سەپەر ئۈستىدە ئۆلگەن بولسا، ئۇنىڭ نەرسە كېرەكلىرىنى ئۇنىڭ ھەمراھىنىڭ سېتىپ پۇلىنى ئۇ ئادەمنىڭ ئاتا ئانىسىغا ۋە بالىۋاقىلىرىغا بېرىشى توغرىدۇر. چۈنكى سەپەردە ھەمراھ بولغان ئادەمگە شۇنداق قىلىشقا رۇخسەت بېرىلگەندۇر.

●كىمكى سۇدىن ئوتۇن سىزىۋالغان، ئۇ ئوتۇن قىممەت پۇلغا يارايدىغان دەرىجىدە بولسا، بۇ ھالدا ئۇ ئوتۇن خۇددى چۈشۈپ قالغان نەرسىنىڭ ھۆكمىدە بولىدۇ. ئەگەر ئۇ ئوتۇن ئۇ دەرىجىدە بولمىسا، ئوتۇن سىزىۋالغان ئادەم ئۈچۈن خۇددى تېخى بىر ئىنساننىڭ قولى تەگمىگەن نەرسىلەرگە ئوخشاش ھالالدۇر.

●بىر ئادەمنىڭ ئۆيىدە ياقا يۇرتتىن كەلگەن بىر كىشى ئۆلۈپ قالغان ۋە ئۆلۈپ قالغان

كىشىنىڭ مىراسخورلىرىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمىغان بولسا، بۇ ھالدا ئۇنىڭ مال-مۈلكى خۇددى چۈشۈپ قالغان نەرسىنىڭ ھۆكمىدە بولىدۇ.

مەلۇم سەۋەب تېپىلغان ئادەملەرنى، تەسەررۇپ قىلىشتىن چەكلەشنىڭ بايانى

يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتىلگەن بابلاردىن ئىسلام دىنىنىڭ ھەر قانداق نەرسىنى ئۇنىڭغا ھەقلىق كىشىلەرگە يەتكۈزىشكە ناھايىتى ھېرىسمەن ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالالايمىز. ئەگەر مال - مۈلۈك ئىگىلىرى كەم ئەقىل بولغانلىقى ئۈچۈن مال مۈلۈكلىرىنى ئۆز جايىدا باشقۇرالمايدىغان ھالەتتە بولسا، ئىسلام دىنىنىڭ يەنە ئۇلارنىڭ مال مۈلۈكلىرىنى زايا بولۇپ كېتىشىدىن ساقلاشقا كۆڭۈل بۆلىشى، ئىسلام دىنىنىڭ مۇكەممەللىكلىرىنىڭ بىرىدۇر ۋە ئۇنىڭ كامالەتكە يەتكەن ھېكمەتلىك دىن ئىكەنلىكىنىڭ پاكىتىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالا مەلۇم سەۋەب تېپىلغان كىشىلەرنى مال- مۈلكىنى ئىشلىتىشكە چەكلىمە قويىدى. بۇ چەكلىمىدىن مەلۇم سەۋەب تېپىلغان كىشىلەرنى بەزى تەسەررۇپلاردىن چەكلەش كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

چەكلىمىنىڭ سەۋەبلىرى

بۇ چەكلىمىنىڭ سەۋەبلىرى كىچىكلىك، ساراڭلىق ۋە ئەخمەقلىقتىن ئىبارەتتۇر. بۇلارنىڭ قاتارىغا يەنە گالۋاڭ ئادەمنۇ كىرىدۇ. يەنى مۇشۇ خىل سۈپەتلەر تېپىلغان ئادەملەر تەسەررۇپتىن چەكلىنىدۇ.

بىر ئادەمگە ئۇنىڭ ئەخمەق ئادەم بولغانلىقى سەۋەبى بىلەن چەكلىمە قويۇلۇشنىڭ بايانى

ئەخمەق ئادەم بولسا، مال- مۈلكىنى ئىسلام دىنىنىڭ ياكى ئەقلىنىڭ تەلىۋى بويىچە تەسەررۇپ قىلماستىن ئەكسىچە بۇزۇپ چاچىدىغان، ئويۇن تاماشا، نەغمە نەۋاغا ھەددىدىن ئارتۇق پۇل خەجلەيدىغان، قىممەت پۇلغا كەپتەرگە ئوخشاش ئۇچار قۇشلارنى ئالىدىغان ۋە تىجارەتتە گوللىنىپ قالىدىغان ئادەملەردۇر.

ئەخمەقلىق ئەسلىدە ئەقلى كىچىك دېگەنلىك بولۇپ بۇ سۈپەت مەيلى يېتىم بولسۇن مەيلى كىچىك بولسۇن مەيلى ساراڭ بولسۇن ئەقلى ئاجىز كىشىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ سۈپەت شۇنىڭدەك يەنە بالاغەتكە يەتكەن چوڭ ئادەم بولسىمۇ مال- مۈلكىنى بۇزۇپ چاچىدىغان ئادەملەرنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

[وَلاَ تُؤْتُواْ السُّفَهَاء أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللّهُ لَكُمْ قِيَاماً وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُواْ لَهُمْ قَوْلاً مَّعْرُوفًا (5)]

اللہ تىرىكچىلىكڭلارنىڭ ئاساسى قىلغان ماللىرىڭلارنى ئەخمەقلەرگە تۇتقۇزۇپ قويماڭلار، ئۇلارنى يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەكلەر بىلەن تەمىنلەڭلار. ئۇلارغا چىرايلىق سۆز قىلىڭلار [سۈرە نىسا-5] بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى، سىلەر مال مۈلۈكنى ياخشى تەسەررۇپ قىلالماي ئۇنى پايدىسىز يەرلەرگە خەجلەپ بۇزۇپ چاچىدىغان كىشىلەرنىڭ قوللىرىغا تۇتقۇزماڭلار، دېگەنلىك بولىدۇ.

ئەمما نىكاھقا، تالاققا ۋە قۇل ئازات قىلىشقا ئوخشاش يىنۇۋېلىشقا بولمايدىغان ۋە چاقچاق بىلەنمۇ كۈچكە ئىگە بولىدىغان تەسەررۇپلاردا مەزكۇر سۈپەتلىك كىشىلەرگە ھېچقانداق چەكلىمە قويۇلمايدۇ. بۇ بارلىق ئالىملارنىڭ بىرلىككە كەلگەن قارىشىدۇر.

بىر ئادەمدە ئەخمەقلىق سۈپەتىنىڭ بولغانلىقى ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ ئۇنىڭ ئۈستىدىكى ھەقلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرمايدۇ. شۇڭا ئەخمەق بولغانلىقى ئۈچۈن چەكلىمە قويۇلغان ئادەمگە، ئۇنىڭ بالىۋاقىلىرىغا، ئۇنىڭ ئايالىغا ۋە ئۇنىڭغا تەمىناتىنى بېرىش كېرەك بولغان ئۇنىڭ ئۇرۇغ تۇغقانلىرىغا ئۇنىڭ مال- مۈلكىدىن تەمىنات بېرىلىدۇ. چۈنكى ئۇ، مەزكۇر ئادەملەرنىڭ ئاساسلىق ئېھتىياجلىرىنىڭ قاتارىدىندۇر. مەزكۇر ئادەمنىڭ مال- مۈلكىدىن بېرىش لازىم بولغان زاكات ۋە پىترە ئۇنىڭ مىلىدىن چىقىرىپ بېرىلىدۇ.

مەزكۇر ئادەم ئۆزىنىڭ مال- مۈلكى بىلەن ئۈستىدىكى پەرز ھەجنى ئادا قىلىشتىن چەكلەنمەيدۇ. چۈنكى ھەج ئۇنىڭغا ئۇنىڭ ئۆزى تەرىپىدىن ئەمەس ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن پەرز قىلىنغان بىر ئىبادەتتۇر. قازى ئۇنىڭ ھەج قىلىشى ئۈچۈن يولدا كېتىدىغان پۇلنى ئۇنىڭ قولىغا ئەمەس ئۇنىڭ بىلەن بىللە ھەجگە ماڭغان ھاجىلارنىڭ ئىچىدىن ئەڭ ئىشەنچىلىك بىرسىگە تۇتقۇزىدۇ. ئەگەر مەزكۇر ئادەم ئۆمرىگە بارماقچى بولسا، پەقەت بىر قېتىملا رۇخسەت قىلىنىدۇ.

ئەگەر مەزكۇر ئادەم ۋەسىيەت قىلىپ قويغان ۋە ئۇنىڭ ئەڭ ئاز بىرەر مىراسخورى بولغان بولسا، بۇ ھالدا ئۇنىڭ ۋەسىيىتى ئۇنىڭ مال- مۈلكىنىڭ ئۈچ قىسمىنىڭ بىر قىسمىنىڭ ئىچىدىن ئورۇنلىنىدۇ. ئۇنىڭ ۋەسىيىتىنىڭ ئورۇنلىنىشى ئۈچۈن ئۇنىڭ ۋەسىيەتنى ئۆزىنىڭ نامىدىن ھەج قىلىپ قويۇشقا ياكى پېقىرلارغا پۇل تارقىتىپ بېرىشكە ياكى مەسچىت سېلىپ قويۇشقا ياكى كۆرۈك سېلىپ قويۇشقا ياكى يول ئوڭشاپ قويۇشقا، ئوخشاش ياخشى ئىشلارنى قىلىش ھەققىدە قىلىشى شەرتتۇر.

قەرزدارغا چەكلىمە قويۇشنىڭ بايانى

شۇنىڭدەك يەنە قەرزگە بوغۇلۇپ قالغان ئادەمگىمۇ قەرز ئىگىلىرىنىڭ ھەقلىرىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن چەكلىمە قويۇلىدۇ. بۇ چەكلىمە ئەگەر قەرز ئىگىلىرى قازىدىن ئۇ كىشىگە ئۇنىڭ ماللىرىنى قەرز ئىگىلىرىگە زەرەر ئېلىپ كېلىدىغان بىر شەكىلدە سەرپ قىلىشىدىن چەكلىمە قويۇشنى تەلەپ قىلغان ۋاقىتدا قويۇلىدۇ. قازىنىڭ قەرزدارنى ماللىرىنى سېتىپ قەرزىنى ئادا قىلىشقا بۇيرۇشى لازىم. قازىنىڭ شۇنداق قىلىشى باشقىلارنى بىر ئىشقا مەجبۇرلىغانلىق ھىسابلانمايدۇ. ئەكسىچە توغرا بىر ئىشنى قىلغانلىق بولىدۇ.

ئەگەر قەرزدار قەرزنى ئادا قىلالمايدىغان دەرىجىدە يوقسۇل بولسا، ئۇنىڭ قەرزنى بېرىشنى ساقلاش ۋە ئۇنىڭغا مۆھلەت بېرىش لازىم. چۈنكى ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

[وَإِن كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَن تَصَدَّقُواْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ (**280**)]

ئەگەر قەرزدارنىڭ قولى قىسقا بولسا، ئۇنىڭ ھالى ياخشىلانغۇچە كۈتۈڭلار، ئەگەر (خەيرلىك ئىش ئىكەنلىكىنى بىلسەڭلار، قىيىنچىلىقتا قالغان قەرزداردىن ئالىدىغان قەرزنى ئۇنىڭغا) سەدىقە قىلىپ بېرىۋېتىشىڭلار سىلەر ئۈچۈن تېخىمۇ ياخشىدۇر [سۈرە بەقەرە-280]. يەنى ئەگەر قەرزدار يوقسۇل بولسا، تاكى ئۇنىڭ ھالى ياخشىلانغىچە مۆھلەت بېرىش ۋە ئۇنىڭدىن قەرزنى ئېلىشنى كېچىكتۈرۈش ياخشىدۇر. ئىسلام دىنىدا ئەخلاق، ھۆكۈملەر ھەتتا مال مۇئامىلىسىگە ئالاقىدار بولسىمۇ ئىسلام دىنىنىڭ ھۆكۈملىرىدىن ئايرىلىپ كەتمەيدۇ. يوقسۇل قەرزدارلارغا مۆھلەت بېرىش ئېسىل بىر ئەخلاق بولۇپ ئاللاھ تائالا قەرز ئىگىلىرىنى بۇ

ئەخلاقنى تۈتۈشقا بۇيرۇدى. قەرزدارلارغا مۆھلەت بېرىش يەنە كېلىپ مۇسۇلمان جەمىيىتىدە كۆرۈلۈپ كېلىۋاتقان بىر - بىرى بىلەن ياردەملىشىش كۆرۈنۈشلىرىنىڭ بىرىدۇر. مەزكۇر ئايەت قەرزدارنىڭ ئۈستىدىكى قەرزنى كەچۈرۈۋېتىشنىڭ قىلىۋېتىشنىڭ ياخشى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ كەلدى. ئەمما قەرزدار يوقسۇل بولسا، ئۇنىڭغا مۆھلەت بېرىش ۋاجىپتۇر.

4772/2863 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: إِنَّ رَجُلاً لَمْ يَعْمَلْ خَيْرًا قَطُّ، وَكَانَ يُدَايِنُ النَّاسَ فَيَقُولُ لِرَسُولِهِ: خُذْ مَا تَيَسَّرَ، وَتَجَاوَزْ لَعَلَّ اللهَ يَتَجَاوَزَ عَنَّا، فَلَمَّا هَلَكَ قَالَ اللهُ لَهُ: هَلْ عَمِلْتَ خَيْرًا قَطُّ قَالَ: لا، إِلاَّ أَنَّهُ كَانَ لِي غُلامٌ، وَكُنْتُ أُدَايِنُ النَّاسَ، وإِذَا بَعَثْتُهُ يَتَقَاضَى، قُلْتُ لَهُ: خُذْ مَا تَيَسَّرَ، وَاتْرُكْ مَا عَسُرَ، وَتَجَاوَزْ لَعَلَّ اللهَ يَتَجَاوَزُ عَنَّا، قَالَ اللهُ تَعَالَى: قَدْ تَجَاوَزْتُ عَنْكَ* البخاري (2078)، النسائي (318/7)

4772/2863 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر ئادەم پەقەتلا ياخشىلىق قىلىپ باقمىغانىكەن، ئەمما كىشىلەرگە قەرز بېرىپ تۇرىدىكەن ۋە قەرزنى سۇلەيدىغان ئادىمىگە: قولىدا بارلاردىن ئالغىن، قىيىنچىلىقتا قالغانلاردىن ئالمىغىن، بەلكى كېچىۋەتكىن. الله تائالامۇ بىزنىڭ گۇناھلىرىمىزدىن ئۆتۈپ كېتەر، دەيدىكەن. ئۇ ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، الله تائالا ئۇنىڭغا: سەن بىرەر ياخشى ئىش قىلىپ باقتىڭمۇ؟ دەپتۇ. ئۇ: ياق، مېنىڭ بىر مالىيىم بار ئىدى، مەن كىشىلەرگە قەرز بېرىپ تۇراتتىم، مالىيىمنى قەرز يىغقىلى ئەۋەتكەندە، ئۇنىڭغا: "قولىدا بارلاردىن ئالغىن، قىيىنچىلىقتا قالغانلاردىن ئالمىغىن، بەلكى كېچىۋەتكىن. الله تائالامۇ بىزنىڭ گۇناھلىرىمىزدىن ئۆتۈپ كېتەر " دەيتتىم، دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، الله تائالا: مەنمۇ سېنىڭ گۇناھلىرىڭدىن ئۆتۈپ كەتتىم، دەپتۇ. (نەسائى: 4694)

قەرزدار بولۇپ قالغانلىق سەۋەبى بىلەن چەكلىمە قويۇلغان ئادەمنىڭ ھۆكمى خۇددى ساق ۋاقتىدا قەرز ئېلىپ كېيىن كېسەل بولۇپ قالغان ئادەمنىڭ ھۆكمىگە ئوخشاش. شۇڭا چەكلىمە قويۇلغان ئۇ قەرزدارنىڭ قەرز ئىگىلىرىنىڭ ھەققىگە دەخلى يەتكۈزىدىغان، باشقىلارغا بىر نەرسە سوغا قىلىشقا ۋە سەدىقە بېرىشكە ئوخشاش تەسەررۇپلىرىنىڭ ھەممىسى چەكلىنىدۇ.

چەكلىمىنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىشىنىڭ بايانى

بۇنىڭدىن يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتۈلگەن ئەخمەق، كىچىك بالا ۋە ساراڭغا ئوخشاش چەكلىمە قويۇلغان ئادەملەردىن چەكلىمىنى كۆتۈرۈۋېتىش ۋە ئۇلارنى ئەركىن قويۇۋېتىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. كىچىك بالا ۋە ئەقلى ئاجىز ئادەمنىڭ تەسەررۇپلىرى تۆۋەندىكىدەك ئۈچ قىسىمغا بۆلىنىدۇ.

1ـ ئىسلامغا كىرگەنگە، ھەدىيەلەرنى قوبۇل قىلغانغا ۋە ئۇنى تاپشۇرۇپ ئالغانغا ئوخشاش ناھايىتى پايدىلىق ئىشلار. ئەگەر كىچىك بالا ياكى ئەقلى ئاجىز ئادەم بۇنىڭغا ئوخشاش بىرەر

ئىشنى قىلسا، بۇ ئىش ئۇنىڭدىن قوبۇل قىلىنىدۇ ۋە ئۇلاردىن بۇ ئىشنىڭ قوبۇل قىلىنىشى ئۈچۈن ئۇلارغا مەسئۇل بولغان ئادەمنىڭ رۇخسىتىگە ئېھتىياج يوقتۇر.

2. ئۇلارنىڭ قىلغان تەسەررۇپلىرى ئايالنى تالاق قىلغانغا، قۇللىرنى ئازات قىلىۋاتقانغا، سوۋغا بەرگەنگە، سەدىقە بەرگەنگە ۋە قەرز بەرگەنگە ئوخشاش ئۆزلىرىگە زىيانلىق ئىش بولسا، بۇلارنىڭ بۇ تەسەررۇپلىرى ئەگەر ئۇلارغا ئۇلارنىڭ ئىگىلىرى رۇخسەت قىلغان تەقدىردىمۇ توغرا ئەمەستۇر. چۈنكى بۇ تەسەررۇپلىرىنىڭ توغرا بولۇشى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ بۇ تەسەررۇپنى قىلىش سالاھىيتىگە تولۇق توشۇشى شەرتتۇر.

3. ئۇلارنىڭ قىلغان تەسەررۇپلىرى سودا سېتىقلا ئوخشاش پايدىلىق ئىش بىلەن زىيانلىق ئىش ئارىسىدىكى ئىش بولسا، بۇ ئىشنىڭ توغرا بولۇشى ئۇلارنىڭ ئىگىلىرىنىڭ رۇخسەت بېرىشىگە باغلىقتۇر. ئەگەر بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بالا كىچىك ۋاقتىدا بىر سودا سېتىق قىلغان، ئاندىن بالاغەتكە يەتكەن ۋە قىلغان ئۇ سودا سېتىقىنىڭ كۈچكە ئىگە ئىكەنلىكىنى دېگەن بولسا، ئۇنىڭ قىلغان بۇ سودا سېتىقى ھەم توغرا ۋە ھەم كۈچكە ئىگە بولىدۇ.

كىچىك بالىغا ۋە ئەقلى ئاجىز ئادەمگە ئىگىدارچىلىق قىلىدىغان ئادەملەر ۋە ئۇلارنىڭ تەرتىۋىنىڭ بايانى

بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بالىغا ئىگىدارچىلىق قىلىدىغان ئادەم ئۇنىڭ دادىسىدۇر. ئۇ بالىنىڭ دادىسى ئۆلسە دادىسىنىڭ ئۇ بالىغا قاراپ قويۇشقا ۋەسىيەت قىلىپ قويۇپ كەتكەن ئادىمىدۇر. دادىسىنىڭ ۋەسىيەت قىلىپ قويۇپ كەتكەن ئادىمى ئۆلسە، ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ بالىغا قاراپ قويۇشقا ۋەسىيەت قىلىپ قويۇپ كەتكەن ئادىمىدۇر. بۇ ئادەممۇ ئۆلسە مەسىلەن، دادىسىنىڭ دادىسىغا ئوخشاش يىراق بولسىمۇ بالىنىڭ بىۋاستە چوڭ دادىسىدۇر. مەسىلەن، بالىنىڭ ئانىسىنىڭ دادىسىغا ئوخشاش ۋاستىلىق چوڭ دادا ئۇ بالىغا ئىگىدارچىلىق قىلالمايدۇ.

ئەگەر بالىنىڭ بىۋاستە چوڭ دادىسى ئۆلۈپ كەتسە، ئۇ چوڭ دادىنىڭ ئۇ بالىغا قاراپ قويۇشقا ۋەسىيەت قىلىپ قويۇپ كەتكەن ئادىمىدۇر. چوڭ دادىنىڭ ۋەسىيەت قىلىپ قويۇپ كەتكەن ئادىمى ئۆلسە، ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ بالىغا قاراپ قويۇشقا ۋەسىيەت قىلىپ قويۇپ كەتكەن ئادىمىدۇر. بۇ ئادەم ئۆلۈپ كەتسە، ھۆكۈم چىقىرىش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلغان ۋالىيدۇر. ئەگەر ھۆكۈم چىقىرىش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلغان ۋالى بولمىسا، ئۇ بالىغا ئىگىدارچىلىق قىلىدىغان ئادەم دۆلەتنىڭ قازىسىدۇر.

بالىنىڭ دادىسىنىڭ ئۇ بالىغا قاراپ قويۇشقا ۋەسىيەت قىلىپ قويۇپ كەتكەن ئادىمى بار يەردە ئۇ بالىغا ئۇنىڭ چوڭ دادىسى ئىگىدارچىلىق قىلالمايدۇ. چوڭ دادا ياكى ئۇنىڭ ئۇ بالىغا قاراپ قويۇشقا ۋەسىيەت قىلىپ قويۇپ كەتكەن ئادىمى بار يەردە ۋالىي ياكى قازى ئۇ بالىغا ئىگىدارچىلىق قىلالمايدۇ. بالىغا ئىگىدارچىلىق قىلىدىغان ئادەملەر بالىنى ئىش ھەققى ئېلىپ باشقىلارنىڭ قولىدا ئىشلەتتۈرۈش ھوقۇقىغىمۇ ئىگە. ئەگەر بالا باشقىلارنىڭ قولىدا ئىشلەۋاتقان چاغدا بالاغەتكە يەتكەن بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ قولىدا ئىشلەشنى داۋاملاشتۇرۇش ياكى داۋاملاشتۇرماسلىق ئۇ بالىنىڭ ئىختىيارىغا قويۇلىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە مەزكۇر ئادەملەرنىڭ ئۇ بالىنىڭ مال- مۈلكىنى سېتىش ياكى بالىنىڭ پۇللىرىغا بىر نەرسە ئېلىش ھوقۇقى بار. ئەگەر

مەزكۇر ئادەملەر ئۇ بالىنىڭ مۈلكىنى ساتقاندا ياكى ئۇنىڭ پۇللىرىغا بىر نەرسە ئالغاندا بازاردىكى باھا بىلەن ئوخشاش ياكى ئۇنىڭدىن ئازراق ئۇستۇن ئېلىپ سالسا ياكى ساتقاندا ئازراق تۆۋەن سېتىپ سالسا، بۇ سودا سېتىق توغرا بولىدۇ ۋە ئۇ بالىنىڭ ھېسابىغا بولىدۇ. ئەمما مەزكۇر ئادەملەر ساتقان نەرسىنى بەك ئەرزان ۋە ئالغان نەرسىنى بەك قىممەت ئالغان بولسا، بۇ سودا سېتىق بالىنىڭ ھېسابىغا ئەمەس ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ھېسابىغا بولىدۇ. كىچىك بالا بالاغەتكە يەتكەندىن كېيىن ئۇ ئۆزى كىچىك ۋاقتىدا قىلغان سودا سېتىقلارنى كۈچگە ئىگە بولۇشتىن بىكار قىلالمايدۇ.

كىچىك بالىنىڭ دادا تەرىپىدىن بولغان تاغىسىغا ۋە قېرىندىشىغا ئوخشاش ئۇنىڭ مىراس ئېلىش ئۈچۈن مەلۇم ئۈلۈشنى بېكىتىلمىگەن مىراسخورلىرىدىن باشقا ئانىسىغا ۋە ئانىسىنىڭ ئۇ بالىغا قاراپ قويۇشقا ۋەسىيەت قىلىپ قويۇپ كەتكەن ئادىمىگە ئوخشاش ئادەملەرنىڭ ئۇ بالىغا تىجارەت قىلىشقا رۇخسەت بېرىش ھوقۇقى يوق.

سودا سېتىقنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلەلەيدىغان ئەقلى ئاجىز ئادەمگە، ئۇنىڭ تىجارەت قىلىشى ئۈچۈن ئۇنىڭ دادىسى، دادىسى ئۆلگەن بولسا، دادىسىنىڭ ئەقلى ئاجىز ئادەمگە قاراپ قويۇشقا ۋەسىيەت قىلىپ قويۇپ كەتكەن ئادىمى، بۇ ئادەم ئۆلگەن ۋاقتىدا ئەقلى ئاجىز ئادەمنىڭ چوڭ دادىسى رۇخسەت بېرىدۇ. ئەقلى ئاجىز ئادەم پۈتۈن ھۆكۈمدە كىچىك بالىنىڭ ھۆكۈمىگە ئوخشاش. ئەقلى ئاجىز ئادەمنىڭ بالىسىنىڭ ئۇ ئادەمگە تىجارەت قىلىشقا رۇخسەت بېرىش ۋە ئۇ ئادەمنىڭ مال- مۈلكىنى تەسەررۇپ قىلىش ھوقۇقى يوق. شۇنىڭدەك يەنە ئەگەر ئەقلى ئاجىز ئادەمنىڭ دادىسى ئېلىشىپ قالغان ساراڭ كىشى بولسا، ئۇ دادىنىڭمۇ ئەقلى ئاجىز بالىسىغا رۇخسەت بېرىش ھوقۇقى يوق.

بۇ مال ـ مۈلۈككە ئالاقىدار ھۆكۈملەردۇر. ئەمما نىكاھقا ئالاقىدار ھۆكۈملەردە كىچىك بالىنىڭ ۋە ياكى ئەقلى ئاجىز ئادەملەرنىڭ دادىلىرىنىڭ ياكى چوڭ دادىلىرىنىڭ ئۇلارغا قاراپ قويۇشقا ۋەسىيەت قىلىپ قويۇپ كەتكەن ئادەملىرىنىڭ ھېچقانداق ھوقۇقى يوقتۇر. يەنى بۇ ئادەملەرنىڭ كىچىك بالىنىڭ ياكى ئەقلى ئاجىز ئادەمنىڭ توي قىلىشىغا رۇخسەت بېرىدىغان ھوقۇقى يوق. نىكاھ ئىشلىرىدا رۇخسەت بېرىش ھوقۇقى پەقەت ئۇلارنىڭ دادىلىرىنىڭ قولىدىدۇر. ئەگەر ئۇلارنىڭ دادىلىرى بولمىسا، چوڭ دادىلىرىنىڭ قولىدىدۇر. ئەگەر بۇلارمۇ بولمىسا، ئۇلارنىڭ دادا تەرىپىدىن بولغان تاغىلىرىنىڭ قولىدىدۇر. بۇلاردىن كېيىن ئۇلارنىڭ قېرىنداشلىرىنىڭ قولىدىدۇر. ئەگەر ئۇلارنىڭ دادا تەرىپىدىن بولغان تاغىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ قېرىنداشلىرى يوق ھالەتتە ئۇلارنىڭ ئانىلىرىمۇ ئۇلارنىڭ توي قىلىشىغا رۇخسەت بېرىش ھوقۇقىغا ئىگە بولالايدۇ. ئەگەر بۇ كىشىلەر كىچىك بالىنىڭ ۋە ياكى ئەقلى ئاجىز ئادەمنىڭ توي قىلىشىغا رۇخسەت بېرىشتىن باش تارتسا، ئۇلارنىڭ توي قىلىشىغا قازى رۇخسەت بېرىدۇ.

تۆتىنچى باپ. قەسەمنىڭ بايانى

قەسەم ئاتالغۇلىرى

قەسەم، بىر ئادەمنىڭ بىر ئىشنى قىلىشقا ياكى قىلماسلىققا قىلغان نىيىتىنى كۈچلەندۈرىدىغان بىر ئىرادىدىن ئىبارەتتۇر. قەسەم بىرەر ئىشنى ئىسپاتلاش ياكى ئىنكار

قىلىش ئۈچۈن قىلىنىدۇ. بىراۋدىن ئەھدە ــ مىساق ئالغاندا ياكى گۇۋاھلىق ئادا قىلغاندا ياكى بىرەر ئىشقا ئىنكار قىلغاندا ياكى زۆرۈرىيەت شۇنى تەقەززا قىلغاندا قەسەم قىلدۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. شۇنىڭدەك كەلگۈسىدە بىرەر ئىشنى قىلىشنى تەكىتلەش ئۈچۈنمۇ قەسەم قىلىنىدۇ.

قەسەمگە ئاالقىدار بىر نەچچە ئاتالغۇلار بولۇپ ھەر بىرىنىڭ مەنىسىنى بايان قىلىپ ئۆتۈشىمىزگە توغرا كېلىدۇ.

●قەسەم ئىچكۈچى، بۇنىڭدىن قەسەم قىلغان ئادەمنىڭ ئۆزى مەقسەت قىلىنىدۇ.

●قەسەم ئىچىلگەن ئىش، بۇنىڭدىن قەسەم قىلىش ئارقىلىق، قىلىش ياكى قىلماسلىق نىيىتىنى كۈچلەندۈرگەن ئىش مەقسەت قىلىنىدۇ.

●قەسەمدە تۇرۇش، بۇنىڭدىن مەن بۇ ئىشنى قىلىمەن، دەپ قەسەم قىلغان بولسا شۇ ئىشنى قىلىش، ئەگەر قىلمايمەن، دەپ قەسەم قىلغان بولسا ئۇ ئىشنى قىلماسلىق مەقسەت قىلىنىدۇ.

●قەسەمدە تۇرماسلىق ياكى قەسەمنى بۇزۇش، بۇنىڭدىن قىلىمەن، دەپ قەسەم قىلغان ئىشنى قىلماسلىق، قىلمايمەن، دەپ قەسەم قىلغان ئىشنى قىلىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

قەسەمنىڭ شەرتلىرى

1ـ قەسەم قىلغۇچىنىڭ مۇسۇلمان، باالغەت يېشىغا يەتكەن، ئەقلى ــ ھوشى جايىدا بولۇشى. بۇنىڭغا ئاساسەن، كىچىك بالىنىڭ، ساراڭنىڭ قەسىمى ھېسابقا ئېلىنمايدۇ.

2 ـ قەسەم قىلغۇچىنىڭ قەسەمنى ئۆز ئىختىيارى بىلەن قىلغان بولىشى. زورلانغانلىقتىن، ئېسىدە يوقلىقتىن ياكى خاتالاشقانلىقتىن قەسەم قىلغان ئادەمنىڭ قەسىمى ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ.

3 ـ قەسەمنى ئالالھنىڭ ئىسىملىرىدىن ياكى سۈپەتلىرىدىن بىرەرسىنى ئاتاش بىلەن قىلىش. پەيغەمبەرلەرنىڭ ياكى پەرىشتىلەرنىڭ ياكى ھەر قانداق بىر مەخلۇقاتنىڭ نامىنى ئاتاپ قەسەم قىلىشقا بولمايدۇ ھەمدە بۇنداق قىلىنغان قەسەم ھېسابقا ئېلىنمايدۇ. چۈنكى قەسەم پەقەت ئالالھنىڭ ئىسمى بىلەنال باغلىنىدۇ.

2404/ 4019 ـ وله وللنسائي رفعه: ((من حلف قَالَ: إِنِّي بَرِيءٌ مِنَ الإِسْلامِ، فَإِنْ كَانَ كَاذِباً فَهُوَ كَمَا قَالَ، وَإِنْ كَانَ صَادِقاً فلن يرجع إِلَى الإِسْلامِ سَالِمًا))* أبو داود (3258)، النسائي 6/7، ابن ماجة (2100)

2404/ 4019 ـ ئابدۇلالھ ئىبنى بۇرەيدە دادىسىدىن رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەلالالاھۇ ئەلەيھى ۋەسەلالەم مۇنداق دېگەن: ” مەن ئىسالمدىن ئادا جۇدا بولۇپ كېتەيكى... “ دەپ قەسەم قىلغان كىشى، ئەگەر بۇ سۆزنى يالغاندىن دېگەن بولسا، ئۆزى ئېيتقاندەك ئىسالمدىن ئادا جۇدا بولۇپ كېتىدۇ. ئەگەر (ئۇ سۆزنى) چىن كۆڭلىدىن ئېيتقان بولسا، ئۇ، ئىسالمغا ساغالم ھالەتتە قايتالمايدۇ (يەنى ھەقىقىي مۇسۇلمان بولالمايدۇ). (نەسائى 3772)

4017/2402 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ وَلا بِالأَنْدَادِ، وَلا تَحْلِفُوا بِالله إِلاَّ وَأَنْتُمْ صَادِقُونَ))* أبو داود (3248)، النسائي 5/7.

4017/2402 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەلالاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئاتا ئاناڭلارنىڭ ياكى بۇتلىرىڭلارنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلماي، پەقەت اللەنىڭ نامى بىلەنلا قەسەم قىلىڭلار، ھەم اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلغاندا راستچىل، سەممىمي بولۇڭلار! (ئەبۇ داۋۇد 3253)

4. قەسەمنى ئۇنىڭدا تۇرۇش مۇمكىن بولىدىغان بىر ئىش ئۈستىدە قىلىش.

قەسەمنىڭ ھۆكمى

قەسەمنىڭ ھۆكمى بولسا قىلغان قەسەمدە تۇرۇشتۇر. ئەگەر بىر ئادەم قىلغان قەسىمدە تۇرماي ئۇنى بۇزۇۋاتقان بولسا، ئۇنىڭغا كەففارەت بىرىش لازىم.

قەسەم قىلىشنىڭ ھۆكمى ئېھتىياجغا قاراپ بەش تۈرلۈك بولىدۇ. ئۇلار پەرز، ھارام، مۇستەھەب، مەكرۇھ ۋە مۇباھ قاتارلىقلاردۇر.

قانداق ۋاقىتتا قەسەم قىلىش پەرز بولىدۇ؟

گۇناھسىز بىرەر ئىنساننى ھالاكەتتىن ياكى تۆھمەتتىن قۇتقۇزۇش ياكى بىراۋنىڭ قانۇنلۇق ھەققىنى قوغداش ياكى ھەققانىي نىكاھنى ياكى ھەققانىي نەسەبنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن قەسەم قىلىشقا توغرا كەلسە، بۇ ۋاقىتتا قەسەم قىلىش پەرزدۇر. بۇنىڭدىن باش تارتقان ئادەم گۇناھكار بولىدۇ.

قانداق ۋاقىتتا قەسەم قىلىش ھارام بولىدۇ؟

قەسەم گۇناھسىز بىراۋنى قارىلاش ياكى ئۇنىڭ ھالاك بولىشىغا ياكى بىراۋنىڭ ھەققىنىڭ زايە بولىشىغا ياكى يالغان نەسەبنى ئىسپاتلاشقا ياكى باتىل نىكاھنى يوللۇق قىلىشقا ياكى يوللۇق نىكاھنى ئىنكار قىلىشقا ياكى بىراۋغا زىيان يەتكۈزۈشكە سەۋەب بولىدىغان بولسا، بۇ شارائىتتا قەسەم قىلىش ھارامدۇر. قەسەم قىلغۇچى بىلىپ تۇرۇپ يالغان ئىشقا قەسەم قىلسا، ئۇ گۇناھقا پاتۇرغۇچى ئېغىر قەسەمنى قىلغان بولىدۇ ۋە ئۆزى مۇناپىق بولىدۇ. مۇناپىقنىڭ جازاسى كاپىرنىڭكىدىن ئېغىر بولىدۇ.

قانداق ۋاقىتتا قەسەم قىلىش مۇستەھەب بولىدۇ؟

ئارىسى بۇزۇلغان ئىككى دوستنىڭ ياكى ئەر ــ ئايالنىڭ ئارىسىنى ئەپلەشتۈرۈپ قويۇش ئۈچۈن ھەق ئىشقا قەسەم قىلىش مۇستەھەب يەنى قىلسا ساۋاب بولىدىغان ئەمەلدۇر.

قانداق ۋاقىتتا قەسەم قىلىش مەكرۇھ بولىدۇ؟

قەسەمگە ئېھتىياج تۇيۇلمىغان ئىشلارغا ياكى تاۋارنى بازارغا سېلىش ئۈچۈن قەسەم قىلىش مەكرۇھ يەنى يامان كۆرىلىدىغان ئىشدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: قەسەم مالنى بازارغا سېلىش ئۈچۈن ئاز تولا پايدىلىق، ئەمما، بەرىكەتنى يوق قىلىدۇ ، دەپ كۆرسەتكەن.

قانداق ۋاقىتتا قەسەم قىلىش مۇباھ بولىدۇ؟

قەسەمگە ئېھتىياج تۇيۇلغان، ئەمما قەسەم قىلمىسىمۇ زىيان بولمايدىغان ۋاقىتتا قەسەم قىلىش مۇباھ، گۇناھ ياكى ساۋاب بولمايدىغان ئىشتۇر.

قەسەمنىڭ تۈرلىرى

1. مەقسەتسىز قىلىنغان قەسەم

بۇ ھېسابلانمايدىغان قەسەم ــ قەسەم ئىچىشنى ئويلىماستىن مەقسەتسىز ھالدا قەسەم قىلىپ سېلىش ياكى باشقا بىر گەپ قىلماقچى بولۇپ دىققەتسىزلىكتىن قەسەم قىلىپ سېلىشقا ئوخشىغان قەسەم بولۇپ، ئۇنىڭدا گۇناھمۇ يوق ۋە كاپارەتمۇ كەلمەيدۇ. مەسىلەن: بىر ئىشنى

تەكتلەش ئۈچۈن قەسەمنى مەقسەت قىلماستىن " ياق، ۋەللاهى " دېيىشكە ئوخشاش.

4032/2415 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – قالت: أُنْزِلَتْ هَذِهِ الآيَةُ ﴿لا يُؤَاخِذُكُمُ اللهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ﴾ فِي قَوْلِ لارجُلِ: لا وَالله، وَبَلَى وَالله* البخاري (4613).

4032/2415 ـ ئائىشە رەزىيەللاهۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: {الله سىلەرنى سەھۋەنلىك بىلەن قىلغان قەسىمىڭلار ئۈچۈن جاۋابكارلىققا تارتمايدۇ، لېكىن سىلەرنى قەستەن قىلغان قەسىمىڭلار ئۈچۈن جاۋابكارلىققا تارتىدۇ}، دېگەن ئايەت: "اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلمەنكى، شۇنداق!" ، "اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلمەنكى، ئۇنداق ئەمەس !" دېگەنگە ئوخشاش (تىلغا ئادەت بولۇپ قالغان بويىچە) قەسەم قىلىدىغانلار ھەققىدە نازىل بولغان. (بۇخارى: 4613)

2. قەستەن قىلىنغان قەسەم ياكى رەسمى قەسەم

بۇ قەسەمدىن بىر ئىشنى كەلگۈسىدە قىلىش ياكى قىلماسلىق ئۈچۈن قىلىنغان قەسەم كۆزدە تۇتۇلىدۇ. رەسمىي قەسەم يۇقىرىقى شەرتلىرى تولۇق بولغان قەسەم بولۇپ، ئۇنىڭغا رىئايە قىلىش پەرزدۇر. مۇنداق قەسەمنى بۇزغان كىشىگە كاپارەت كېلىدۇ.

3. قەستەن قىلىنغان يالغان قەسەم

گۇناھقا پاتۇرغۇچى قەسەم ئالالاھنىڭ ئىسمىنى ياكى سۈپەتلىرىدىن بىرىنى ئاتاپ تۇرۇپ يالغان ئىشقا قىلىنغان قەسەم بولۇپ، مۇنداق قەسەم گۇناھىنىڭ ئېغىرلىقىدىن كاپارەت بىلەن يۇيۇلمايدىغان، پەقەت ھەقىقىي راستچىل تەۋبىدىن باشقىسى قۇتقۇزالمايدىغان، قەسەم قىلغۇچىسىنى ئەڭ ئېغىر گۇناھلارغا پاتۇرىدىغان قەسەمدۇر.

2404/ 4019 ـ وله وللنسائي رفعه: ((من حلف قَالَ: إِنِّي بَرِيءٌ مِنَ الإِسْلامِ، فَإِنْ كَانَ كَاذِباً فَهُوَ كَمَا قَالَ، وَإِنْ كَانَ صَادِقاً فلن يرجع إِلَى الإِسْلامِ سَالِمًا))* أبو داود (3258)، النسائي 6/7، ابن ماجة (2100)

2404/ 4019 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى بۇرەيدە دادىسىدىن رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: "مەن ئىسلامدىن ئادا جۇدا بولۇپ كېتەيكى... " دەپ قەسەم قىلغان كىشى، ئەگەر بۇ سۆزنى يالغاندىن دېگەن بولسا، ئۆزى ئېيتقاندەك ئىسلامدىن ئادا جۇدا بولۇپ كېتىدۇ. ئەگەر (ئۇ سۆزنى) چىن كۆڭلىدىن ئېيتقان بولسا، ئۇ، ئىسلامغا ساغلام ھالەتتە قايتالمايدۇ (يەنى ھەقىقىي مۇسۇلمان بولالمايدۇ). (نەسائى 3772)

4020/2405 ـ جَابِرٍ رفعه: ((لا يَحْلِفُ أَحَدٌ عِنْدَ مِنْبَرِي هَذَا عَلَى يَمِينٍ آثِمَةٍ وَلَوْ عَلَى سِوَاكٍ أَخْضَرَ إِلاَّ تَبَوَّأَ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ، – أَوْ – وَجَبَتْ لَهُ النَّارُ))* أبو داود (3246).

4020/2405 ـ جابىر ئىبنى ئابدۇللاھتىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مۇشۇ مۇنبىرىمنىڭ قېشىدا ھۆل مىسۋاك چاغلىق نەرسە ئۈچۈن بولسىمۇ يالغان قەسەم قىلغان كىشى ئۆزىگە دوزاختىن جاي ھازىرلىغان بولىدۇ ياكى ئۇنىڭ دوزاخقا كىرىشى ۋاجىب بولىدۇ. (ئەبۇ داۋۇد 3772)

قەسەمنى ئالالاھنىڭ نامىنى ئاتاپ « ۋەللاهى» ياكى « تەللاهى» ياكى« بىللاهى » دېگەن

لەۋزلەردىن بىرەرسىنى تىلغا ئېلىش بىلەن ياكى ھەركىم ئۆز تىلىدا «ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى.....» دەپ قەسەم قىلىسمۇ بولىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قەسەمنى قانداق قىلىدىغانلىق توغرىسىدا بەرگەن تەلىملىرى

2396/ 4007 ـ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: أكثر ما كان رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَحْلِفُ: ((لا وَمُقَلِّبِ الْقُلُوبِ))* البخاري (7391).

2396/ 4007 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كۆپىنچە ۋاقىتتا: قەلبلەرنى ئۆزگەرتىپ تۇرىدىغان زاتنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى... دەپ قەسەم قىلاتتى. (بۇخارى 6617)

4010/2397 ـ قُتَيْلَةُ امْرَأَةٌ مِنْ جُهَيْنَةَ: أتى يهوديٌ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: إِنَّكُمْ تُنَدِّدُونَ وَإِنَّكُمْ تُشْرِكُونَ، وتَقُولُونَ: مَا شَاءَ الله وَشِئْتَ، وَتَقُولُونَ: وَالْكَعْبَةِ. فَأَمَرَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَقُولُوا: وَرَبِّ الْكَعْبَةِ، ومَا شَاءَ الله ثُمَّ شِئْتَ* النسائي 6/7.

4010/2397 ـ جۇھەينە قەبىلىسىدىن قۇتەيلە ئىسىملىك بىر ئايالدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: يەھۇدىيلاردىن بىرى پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ: سىلەر اللەقا شېرىك كەلتۈرۈپ، باشقا نەرسىلەرنىمۇ ئىلاھ قىلىۋالىسىلەر. مەسىلەن، قەسەم قىلغان ۋاقىتىڭلاردا: "الله خالىسا ۋە سەن خالىساڭ"، "كەبىنىڭ ھەققى ئۈچۈن" دەيسىلەر، دېدى. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلارغا: ئەگەر قەسەم ئىچمەكچى بولساڭلار: "كەئبىنىڭ ئىگىسى ۋە رەببى بولغان الله بىلەن قەسەم قىلىمەن"، "الله خالىسا، ئاندىن سەن خالىساڭ" دەڭلار ! دېدى. (نەسائى 3773)

4025/2409 ـ أبو مُوسَى: أَتَيْتُ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَهْطٍ مِنَ الأَشْعَرِيِّينَ نَسْتَحْمِلُهُ فَقَالَ: ((وَالله لا أَحْمِلُكُمْ، ولا عِنْدِي مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ)) ثم أتي بِنَهْبِ إِبِلٍ فَأَمَرَ لَنَا بِخَمْسِ ذَوْدٍ غُرِّ الذُّرَى، قَالَ: فَلَمَّا انْطَلَقْنَا، قَالَ بَعْضٌ لِبَعْضٍ: أَغْفَلْنَا رَسُولَ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمِينَهُ لا يُبَارَكُ لَنَا، فَرَجَعْنَا إِلَيْهِ فَقُلْنَا" يَا رَسُولَ الله، حَلَفْتَ أَنْ لا تَحْمِلَنَا، ثُمَّ حَمَلْتَنَا، أَفَنَسِيتَ يَا رَسُولَ الله؟ قَالَ: ((إِنِّ وَالله، إِنْ شَاءَ الله، لا أَحْلِفُ عن يَمِينٍ فَأَرَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا إِلاَّ أَتَيْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ وَتَحَلَّلْتُهَا، فَانْطَلِقُوا فَإِنَّمَا حَمَلَكُمُ الله عَزَّ وَجَلَّ))* البخاري (6623)، مسلم (1649).

4025/2409 ـ ئەبۇ مۇسا ئەشئەرى مۇنداق دەيدۇ: مەن ئەشەرىلىك بىر نەچچە كىشى بىلەن بىللە پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا بېرىپ، بىزگە مىنگۈدەك تۆگە بېرىشنى تەلەپ قىلدۇق. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، مەن سىلەرگە بىر نەرسە بېرەلمەيمەن ھەم سىلەرگە بەرگۈدەك ئۇلىغىممۇ يوق، دېدى. بىز الله خالىغان بىر مۇددەتكىچە كۈتۈپ تۇردۇق. كۆپ ئۆتمەي، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا تەرەپ ـ تەرەپتىن غەنىمەت تۆگىلەر كېلىشكە باشلىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزنى چاقىرىپ، لوكىلىرى ئاق تۆگىدىن بەش تۇياق بېرىشكە بۇيرىدى.

تۆگىلەرنى ئېلىپ كېتىۋاتقىنىمىزدا، ئارىمىزدىن بەزىلەر: بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى قەسەمدىن غەپلەتتە قالدۇرساق، بىزگە بەرىكەت بېرىلمەيدۇ، دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا قايتىپ بېرىپ: ئى رەسۇلۇللاھ ! بىز سەندىن تۆگە تەلەپ قىلىپ كەلگەندۇق، بىراق سەن بىزگە تۆگە بەرمەسلىككە قەسەم قىلغانىدىڭ. كېيىن بىزگە تۆگە بەردىڭ، قەسىمىڭنى ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ قانداق؟ دېگەندۇق، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئۇلۇغ اللەنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن (بىر ئىشقا) قەسەم قىلىپ بولغاندىن كېيىن، باشقا ئىشنى، قىلغان قەسىمىمدىنمۇ خەيرلىك دەپ قارىسام، قەسىمىمگە كەففارەت بېرىپ، ياخشى دەپ قارالغان شۇ ئىشنى قىلىمەن. سىلەر خاتىرجەم كېتىۋېرىڭلار، بۇ تۆگىلەرنى سىلەرگە الله تائالا بەردى، دېدى. (مۇسلىم: 1649)

2418/ 4036 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لَأَنْ يَلِجَّ أَحَدُكُمْ بِيَمِينِهِ فِي أَهْلِهِ آثَمُ لَهُ عِنْدَ الله، مِنْ أَنْ يُعْطِيَ كَفَّارَتَهُ الَّتِي افْتَرَضَ الله عَلَيْهِ))* البخاري (6625)، مسلم (1655).

2418/ 4036 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، بىرىڭلارنىڭ ئۆز ئائىلىسى (نىڭ زىيىنى) ئۈچۈن قىلغان قەسىمدە چىڭ تۇرۇۋېلىشى، ئۇنىڭ قەسىمنى بۇزۇپ، الله تائالا تەرىپىدىن پەرز قىلىنغان كەففارەتنى تۆلىشىدىنمۇ ئېغىر گۇناھتۇر. (بۇخارى: 6625)

قەسەمنى بۇزغانىنىڭ جازاسى

ئىنسان بىرەر ياخشى ئىشنى قىلىشقا ياكى ئاللاھ مەنئى قىلغان ئىشنى تەرك ئېتىشكە قەسەم قىلىپ، ئۇنى بۇزۇۋەتسە، ئۇنىڭغا كاپارەت لازىم كېلىدۇ. شۇنىڭدەك، پېقىرلارغا ياخشىلىق قىلماسلىققا ئوخشاش بىرەر ياخشى ئىشنى قىلماسلىققا قەسەم قىلغان بولسا، قەسىمنى بۇزۇپ كاپارەت ئادا قىلىشى پەرزدۇر. قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دېيىلگەن:

[وَلاَ تَجْعَلُواْ اللّهَ عُرْضَةً لِّأَيْمَانِكُمْ أَن تَبَرُّواْ وَتَتَّقُواْ وَتُصْلِحُواْ بَيْنَ النَّاسِ وَاللّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (**224**)]

ياخشىلىق قىلماسلىققا، تەقۋادار بولماسلىققا ۋە كىشىلەرنى ئەپلەشتۈرمەسلىككە قەسەم قىلىش شەكلى بىلەن (ئۇلارنى قىلىشقا) ئاللاھنى توسالغۇ قىلماڭلار. [بەقەرە سۈرىسى 224-ئايەت]

4037/2419 ـ ابْنُ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – قال: مَنْ حَلَفَ بِيَمِينٍ فَوَكَّدَهَا ثُمَّ حَنِثَ، فَعَلَيْهِ عِتْقُ رَقَبَةٍ أَوْ كِسْوَةُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ، وَمَنْ لَمْ يُؤَكِّدْهَا فَعَلَيْهِ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ؛ لِكُلِّ مِسْكِينٍ مُدٌّ مِنْ حِنْطَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلاثَةِ أَيَّامٍ* مالك 381/2.

4037/2419 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيتتى: كىمكى (بىر ئىش ھەققىدە) قايتا قايتا قەسەم قىلغاندىن كېيىن، قەسىمنى بۇزسا، ئۇ، بىر قۇل ئازاد قىلىدۇ ياكى ئون مىسكىننى كىيىندۈرىدۇ. ئەگەر بىرلا قېتىم قەسەم قىلغاندىن كېيىن، قەسىمنى بۇزغان بولسا، ئۇ، ئون مىسكىنگە بىر مۇدتىن بۇغداي بېرىدۇ. ئەگەر بۇنداق قىلىشقا قۇربى يەتمىسە، ئۈچ كۈن روزا تۇتىدۇ. (مالىك 1035)

نېمىنىڭ قەسەم بولىدىغانلىقى ۋە نېمىنىڭ قەسەم بولمايدىغانلىقىنىڭ بايانى

ئاللاھنىڭ نامى بىلەن ۋە مېھرىبان، شەپقەتلىك، مۇلايىم، ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچى ۋە قىيامەت كۈنىنىڭ ئىگىسى دېگەنگە ئوخشاش ئاللاھ تائالادىن باشقا بىرسىگە ئىشلىتىلمەيدىغان پەقەت ئاللاھ تائالاغىلا ئىشلىتىلىدىغان ئاللاھ تائالانىڭ ئىسىملىرىنىڭ بىرى بىلەن قىلىغان قەسەم، قەسەم ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئاللاھ تائالانىڭ ئىززىتى، كاتتىلىقى ۋە ئۇلۇغلۇقى دېگەنگە ئوخشاش ئاللاھ تائالا مەزكۇر سۈپەتلەرنىڭ ئەكسى بىلەن سۈپەتلەنمەيدىغان، ئاللاھ تائالانىڭ سۈپەتلىرى بىلەن قىلىنغان قەسەممۇ، قەسەم ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئاللاھ تائالانىڭ غەزىپى ۋە رىزاسى دېگەنگە ئوخشاش ئاللاھ تائالا مەزكۇر سۈپەتنىڭ ئەكسى بىلەنمۇ سۈپەتلىنىدىغان، ئاللاھ تائالانىڭ سۈپەتلىرى بىلەن قىلىنغان قەسەممۇ، قەسەم ھېسابلىنىدۇ. بۇ، ئەگەر كىشىلەر ئارىسىدا بۇ سۈپەتلەر بىلەن قەسەم قىلىش بىر ئادەتكە ئايلانغان بولسا، ئەھۋال شۇنداق بولىدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالانىڭ قايسى سۈپەتلىرى بىلەن قىلىنغان قەسەم، قەسەم ھېسابلىنىدىغانلىقىنى ئادەت بەلگىلەيدۇ. ئادەت بەلگىلەيدىغان قەسەم پەقەت ئاللاھ تائالانىڭ سۈپەتلىرى بىلەن قىلىنغان قەسەمدۇر.

بىر ئادەم قۇرئان بىلەن قەسەم قىلغان بولسا، ئۇ قەسەم قىلغان ھېسابلانمايدۇ. ئەمما بىر ئادەم قۇرئاننىڭ ئىچىدىكى ئاللاھ تائالانىڭ سۆزى بىلەن قەسەم قىلغان بولسا، ئۇ قەسەم قىلغان ھېسابلىنىدۇ.

بىر ئادەم ئەگەر مەن مۇنداق ئىشنى قىلسام، يەھۇدىي بولۇپ كېتەي ياكى خىرىستىيان بولۇپ كېتەي ياكى مېنىڭ خىرىستىيان بولۇپ كېتىدىغانلىقىمغا گۇۋاھچى بولۇپ قويۇڭلار ياكى كاپىرلارنىڭ شېرىكى بولۇپ كېتەي ياكى كاپىر بولۇپ كېتەي دېگەن بولسا، بۇ ھالدا ئۇ ئادەم قەسەم قىلغان ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەگەر ئۇ قەسىمىنى بۇزۇۋاتسا، ئۇنىڭغا كەففارەت بېرىش لازىم بولىدۇ.

بىر ئادەم ھەقنىڭ نامى بىلەن ياكى ھەق بىلەن قەسەم قىلىمەن، دېسە ئۇ ئادەم قەسەم قىلغان ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى ھەق ئاللاھ تائالانىڭ ئىسىملىرىنىڭ بىرىدۇر. ئاللاھ تائالانىڭ نامىدىن ۋە ئۇنىڭ ئىسىملىرىدىن باشقا بىر نەرسە بىلەن قىلىنغان قەسەم، قەسەم ھېسابلانمايدۇ. ئەگەر بىر ئادەم ئاللاھ تائالانىڭ ھەق ھۆرمىتىنىڭ نامى بىلەن ياكى ئاللاھ تائالانىڭ ھەققى بىلەن قەسەم قىلىمەن، دېسە ئۇ ئادەم قەسەم قىلغان ھېسابلانمايدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئەگەر ئۇ ئادەم قۇرئاننىڭ ھەق ھۆرمىتى بىلەن ياكى ئاللاھ تائالانىڭ سۆزىنىڭ ھەق ھۆرمىتى بىلەن قەسەم قىلىمەن، دېسىمۇ ئۇ ئادەم قەسەم قىلغان ھېسابلانمايدۇ. چۈنكى قۇرئاننىڭ ھەققى بولسا، ئۇنى ئۇلۇغلاش ۋە ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىشتۇر. بۇ بەندىنىڭ ئىشىدۇر.

ئەگەر بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەق ھۆرمىتى بىلەن ياكى كەبىنىڭ ھەق ھۆرمىتى بىلەن قەسەم قىلىمەن، دېگەن بولسا ئۇ ئادەم قەسەم قىلغان ھېسابلانمايدۇ.

ئەگەر بىر ئادەم ئاللاھ تائالانىڭ مەڭگى قېلىشى بىلەن قەسەم، دېگەن بولسا، ئۇ ئادەم قەسەم قىلغان ھېسابلىنىدۇ. بىر ئادەم ئاللاھ كېپىلدۇر مەن بۇنداق قىلمايمەن، دېسە بۇ قەسەم ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئاللاھ تائالا ماڭا گۇۋاھ ياكى ئاللاھ تائالابىلدى ياكى بىلىدۇ ياكى گۇۋاھ بولىدۇ، مەن مۇنداق ئىشنى قىلمايمەن، دېسە ئۇمۇ قەسەم ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى كىشىلەر بۇنىڭغىمۇ قەسەم دەپ قارايدۇ. ئاللاھ تائالانىڭ ئەھدى بىلەن ۋە كېپىللىكى بىلەن قەسەم

قىلىمەن، دېيىشمۇ قەسەم ھېسابلىنىدۇ.

ئەمما، ئەگەر بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەھدى بىلەن قەسەم قىلىمەن، دېسە بۇ قەسەم ھېسابلانمايدۇ. ئاللاھ تائالانىڭ يۈزى بىلەن قەسەم قىلىمەن، دېيىشمۇ قەسەم ھېسابلىنىدۇ. بىر ئادەم ئاللاھ تائالانىڭ بەرىكىتى بىلەن ياكى ئاللاھ تائالانىڭ قەسەم قىلغان نەرسىلىرى بىلەن قەسەم قىلىمەن، دېسە ئۇ قەسەم قىلغان ھېسابلىنىدۇ.

ئاخىرىدا شۇنى بايان قىلىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇكى، ھەر بىر ئادەمنىڭ قىلغان قەسىمىنىڭ قەسەم ھېسابلىنىشى مەيلى ئەرەبچىدە بايان قىلىنغىنىدەك بولسۇن مەيلى ئۇنداق بولمىسۇن شۇ ئادەمنىڭ ئۆرپ ئادىتىگە باغلىقتۇر. يەنى بىر ئادەم ئۆزىنىڭ ئۆرپ ئادىتىدە قەسەم قىلغانلىق ھېسابلىنىدىغان بىرەر سۆز بىلەن قەسەم قىلسا، ئۇ ئادەم قەسەم قىلغان ھېسابلىنىدۇ. لېكىن شۇ قەسەمنىڭ ئاللاھنىڭ نامى بىلەن ياكى ئۇنىڭ ئىسىملىرى بىلەن بولۇشى شەرتتۇر.

قەسەمنىڭ كەينىدىنلا ئاللاھ خالىسا دېيىش قەسەمنى بىكار قىلىۋاتىدۇ. مەسىلەن بىر ئادەم ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، مەن ئەتە كېلىمەن، دېگەن ۋە كەينىدىنلا ئاللاھ خالىسا دېگەن ۋە ئەتىسى كېلەلمىگەن بولسا، بۇ ھالدا ئۇنىڭغا كەففارەت بېرىش لازىم بولمايدۇ. ھەر قانداق ئىشنى قىلغان ۋاقىتدا، ئاللاھ خالىسا دېگەن گەپنى قىلىش ھەققىدە ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

[وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا (**23**) إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ وَاذْكُر رَّبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰ أَن يَهْدِيَنِ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَٰذَا رَشَدًا (**24**)]

سەن بىرەر ئىشنى قىلماقچى بولساڭ، «ئەتە شۇ ئىشنى چوقۇم قىلىمەن» دېمەي [23]، «خۇدا خالىسا» دېگەن سۆزنى قوشۇپ دېگىن (يەنى خۇدا خالىسا قىلىمەن دېگىن)، (خۇدا خالىسا دېگەن سۆزنى ئۇنتۇپ قالساڭ، پەرۋەردىگارىڭنى تىلغا ئالغىن (يەنى «خۇدا خالىسا» نى ئېسىڭگە كەلگەندە ئېيتقىن) ھەمدە: «پەرۋەردىگارىمنىڭ مېنى بۇنىڭدىنمۇ يېقىن توغرا يولغا باشلىشىنى (يەنى دىنىم، دۇنيايىمدا مېنى ئەڭ تۈزۈك ئىشلارغا مۇۋەپپەق قىلىشىنى) ئۈمىد قىلىمەن» دېگىن [سۈرە كەھەپ 23-24]

2406/ 4021 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((مَنْ حَلَفَ فَقَالَ: إنْ شَاءَ الله لَمْ يَحْنَثْ))* الترمذي (1532)، النسائي 31/7

2406/ 4021 ـ ئەبۇ ھۇرەيرەدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى (بىر ئىش ئۈچۈن) قەسەم قىلغاندىن كېيىن: "الله خالىسا" دېسە، (ئۇ ئىشنى قىلىپ سالغان تەقدىردىمۇ) قەسىمى بۇزۇلمايدۇ. (تىرمىزى1532)

قەسەمدىكى مۇھىم ئىككى قائىدە ھەققىدە

بىرىنچى قائىدە، قەسەم كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئارىسىدا ئىشلىتىپ كەلگەن سۆزلەرنى ئاساس قىلىدۇ. بۇنىڭدىن قەسەمنىڭ قۇرئاندا ئىشلىتىلگەن سۆزلەرنى ۋە لۇغەتتە ئىشلىتىلگەن سۆزلەرنى ئاساس قىلمايدىغانلىقىنى بىلىۋالالايمىز.

ئىككىنچى قائىدە، قەسەم مەقسەتلەرنى ئەمەس سۆزلەرنى ئاساس قىلىدۇ. بۇ سۆزلەردىن بىز

بىرىنچى قائىدىدە بايان قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئارىسىدا ئىشلىتىپ كەلگەن سۆزلەر مەقسەت قىلىنىدۇ.

قەسەمنىڭ كاپارىتى

قەسەمنى بۇزغانىنىڭ كاپارىتى مۇنۇ ئايەتتە ئېنىق كۆرسىتىلگەن:

ئاللاھ سىلەرنى سەھۋەنلىك بىلەن قىلغان قەسەمڭلار ئۈچۈن جاۋاپكارلىققا تارتمايدۇ، لېكىن سىلەرنى قەستەن قىلغان قەسەمڭلار ئۈچۈن جاۋاپكارلىققا تارتىدۇ. مۇنداق قەسەمڭلارنى بۇزساڭلار ئۇنىڭ كاپارىتى ئائىلەڭلارغا بېرىدىغان ئوتتۇرا دەرىجىلىك تاماق بىلەن ئون مىسكىننى بىر ۋاخ غىزالاندۇرۇشتۇر، ياكى ئۇلارغا يەنى ئون مىسكىنگە بەدىنىنى يېپىپ تۇرىدىغان بىر قۇر كىيىم بېرىشتۇر، ياكى بىر قۇل ياكى بىر چۆرىنى ئازاد قىلىشتۇر، كىمكى بۇنداق قىلىشقا كۈچى يەتمىسە، ئۈچ كۈن روزا تۇتۇشى لازىم. بۇ ئەنە شۇ ئىچكەن قەسەمڭلارنى بۇزغانلىقىڭلارنىڭ كاپارىتىدۇر، قەسەمڭلارغا رىئايە قىلىڭلار يەنى كەلسە كەلمەس قەسەم ئىچمەڭلار. سىلەرنىڭ شۈكۈر قىلىشىڭلار ئۈچۈن ئاللاھ ئايەتلىرىنى سىلەرگە ئەنە شۇنداق بايان قىلىدۇ.[مائىدە-89]

4024/2408 - عَبْدِ لارحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ رفعه: ((إِذَا حَلَفَ أَحَدُكُمْ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَلْيُكَفِّرْ عَنْ يَمِينِهِ، وليفعل الَّذِي هُوَ خَيْرٌ))* البخاري: (6622)، مسلم (1652).

4024/2408 - ئابدۇراهمان ئىبنى سەمۇرەدىن رىۋايەت قىلىنىشچە، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئەگەر بىر ئىش (نى قىلىش ياكى قىلماسلىق) توغرىسىدا قەسەم قىلىپ، كېيىن ئۇنىڭ ئەكسىنى توغرا كۆرسەڭلار، قىلغان قەسەمڭلارغا كەففارەت بېرىپ، توغرا كۆرگىنىڭلارنى قىلىڭلار!. (نەسائى 3782)

كاپارەت بېرىش تەرتىبى

كاپارەت بېرىش تەرتىبى ئىككى بولۇپ، بىرىنى ئورۇنلاشتىن ئاجىز كەلگەن كىشى ئىككىنچىسىنى قىلىدۇ. ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

1 - ئون نەپەر پېقىرنى ئوتتۇرا دەرىجىلىك تاماق بىلەن بىر ۋاخ غىزالاندۇرۇش ياكى ئۇلارغا بىر قۇر كىيىم بېرىش بولۇپ، بۇ ئىككى ئىشنىڭ قايسىسىنى قىلىش ئىختىياردۇر.

2 - ئون پېقىرغا بىر ۋاخ تائام ياكى بىر قۇردىن كىيىم بېرىشكە قۇدرىتى يەتمىگەن ئادەم ئۈچ كۈن روزا تۇتىدۇ. بۇ روزىنى ئارقا ــ ئارقىدىن تۇتۇش شەرت قىلىنمايدۇ.

بەشىنچى باپ. ۋەدە(نەزىر) نىڭ بايانى

بۇ ۋەدە، يەنى نەزىر ئىككى قىسىم بولىدۇ. بىر قىسمى شۇ ۋاقتىنىڭ ئۆزىدە ئۇستىگە يۈكلىنىدىغان ۋەدىدۇر. يەنى نەزىردۇر. مەسىلەن بىر ئادەم مەن ئاللاھ تائالائۈچۈن مۇنچە كۈن روزا تۇتىمەن، دەپ ۋەدە يەنى نەزىرە قىلغان بولسا، روزا تۇتۇش ئۇ ئادەمگە شۇ ۋاقتىنىڭ ئۆزىدىلا يۈكلىنىدۇ. شۇنىڭدەك ئەگەر ئۇ ئادەم ئاللاھ تائالا كېسىلىمگە شىپالىق بەرگەنلىكى ئۈچۈن مەن ئاللاھ تائالاغا شۈكۈر ئېيتىش يۈزىسىدىن مۇنچە كۈن روزا تۇتىمەن، دىگەن بولسا، ئۇ ئادەمگە روزا تۇتۇش شۇ ۋاقتىنىڭ ئۆزىدىلا يۈكلىنىدۇ.

يەنە بىر قىسمى بولسا، يۈكۈنى ئادەم كەلسە ياكى ئاللاھ تائالاماڭا دۈشمىنىمگە قارىتا غەلبە

ئاتا قىلسا، مەن ئاللاھ تائالائۈچۈن مۇنچە كۈن روزا تۇتىمەن، دىگەنگە ئوخشاش بىر ئىشنىڭ يۈز بېرىشىگە باغلاپ قىلغان ۋەدىدۇر. يەنى نەزىردۇر. بۇ ھالدا ئۇنىڭ ئۈستىگە روزا تۇتۇش شۇ ئىش يۈز بەرگەن ۋاقتىدا يۈكلىنىدۇ.

بۇ يەردە شۇنى بايان قىلىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇكى، ياخشى ئىش قىلىش ئۈچۈن قىلغان ۋەدىنى يەنى نەزىرنى چاقچاق قىلىپ ياكى سەۋەنلىك بىلەن قىلغان ئادەمنىڭ ھۆكمىمۇ خۇددى ئۇنى رەسمى قىلغان ئادەمنىڭ ھۆكمىگە ئوخشاشتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن چاقچاق قىلىپ ۋەدە قىلغان ئادەمگە ۋەدە قىلىپ قىلماقچى بولغان ئىشنى، چاقچاق قىلىپ ۋەدە قىلغان ۋاقتىدا نىيەت قىلمىسىمۇ ئۇنى قىلىش لازىم بولىدۇ.

ياخشى ئىشنى قىلىش ئۈچۈن قىلىنغان ۋەدىنىڭ يولغا قويۇلغان بىر ئىش ئىكەنلىكىنىڭ بايانى

ياخشى ئىشنى قىلىش ئۈچۈن قىلىنغان ۋەدىنىڭ يولغا قويۇلغان بىر ئىش ئىكەنلىكىنى ۋە ۋەدە قىلىش ئارقىلىق ئۈستىگە ئالغان ئىشنى ئورۇنلاشنىڭ لازىم ئىكەنلىكىنى قۇرئان، ھەدىس ۋە بارلىق ئالىملارنىڭ بۇ ھەقتىكى قاراشلىرى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ئاللاھ تائالا ۋەدە قىلىش ئارقىلىق ئۈستىگە ئالغان ئىشلارنى ئورۇنلاش ھەققىدە مۇنداق دېدى:

[ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ (**29**)]

ئاندىن ئۇلار كىرلىرىنى تازىلىسۇن (يەنى ئېھرامدىن چىققاندىن كېيىن چاچلىرىنى، تىرناقلىرىنى ئالسۇن)، ئۆز ئۈستىگە ئالغان ئىبادەتلىرىنى ئادا قىلسۇن، قەدىمي بەيت (يەنى بەيتۇللاھنى) تاۋاپ قىلسۇن.[سۈرە ھەج-29]

ئاللاھ تائالا ئۆز ئۈستىگە ئالغان ئىشلارنى ئورۇنلىغان ئادەملەرنى ماختاپ مۇنداق دىدى:

[عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا (**6**) يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا (**7**)]

(ئۇ كافۇر جەننەتتىكى بىر) بۇلاقتىن ئېتىلىپ چىققان بولۇپ، ئۇنىڭدىن اللهنىڭ (ياخشى) بەندىلىرى ئىچىدۇ، ئۇ بۇلاقنى ئۇلار (خالىغان جايلىرىغا ئېقتىپ بارالايدۇ [6]. ئۇلار ئۆز ئۈستىگە قەسەم ئىچىپ ئالغان ئىشنى ئورۇنلايدۇ ۋە دەھشىتى كەڭ دائىرىلىك بولغان كۈندىن (يەنى قىيامەت كۈنىدىن) قورقىدۇ [سۈرە ئىنسان 6-7]

ئاللاھ تائالائۆزلىرىنىڭ ئۈستىگە ئالغان ئىشلارنى ئورۇنلىمىغان خىرىستىيان راھىبلىرىنى ئەيىبلەپ مۇنداق دېدى:

[ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِم بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاء رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ (**27**)]

ئۇلاردىن كېيىن پەيغەمبەرلىرىمىزنى داۋاملىق ئەۋەتتۇق، ئارقىدىن مەريەم ئوغلى ئىسانى ئەۋەتتۇق، ئۇنىڭغا ئىنجىلنى ئاتا قىلدۇق، ئۇنىڭغا ئەگەشكەنلەرنىڭ دىللىرىغا شەپقەت ۋە مېھرىبانلىقنى سالدۇق، رەھبانىيەتنى ئۇلار ئۆزلىرى پەيدا قىلدى، ئۇلارغا ئۇنى بىز بېكىتمىدۇق، ئۇلار ئۇنى پەقەت اللهنىڭ رازىلىقىنى تىلەپ (پەيدا قىلدى)، لېكىن ئۇلار ئۇنىڭغا لايىق

دەرىجىدە ئەمەل قىلمىدى، ئۇلاردىن ئىمان ئېيتقانلارنىڭ ئەجرىنى ھەسسىلەپ بەردۇق، ئۇلاردىن نۇرغۇنى اللەنىڭ ئىتائىتىدىن چىققۇچىلاردۇر.[سۈرە ھەدىد-27]

9764/5986 ــ ئەمر ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى چۆرىدەپ ئولتۇراتتۇق. ئۇ پىتنە ھەققىدە سۆزلەپ كېلىپ، بارماقلىرىنى بىر - بىرىگە گىرەلەشتۈرگەن ھالدا: ئىنسانلار ۋەدىسىگە ۋاپا قىلمايدىغان، ئامانەتكە سەل قارايدىغان بولۇپ كەتكەندە، ھالىڭلار نېمە بولۇپ كېتەر؟ دېدى. مەن: ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇ چاغدا قانداق قىلاي؟ دېگەنىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئۆيۈڭدە ئولتۇر، ئاغزىڭنى چىڭ تۇت! بىلگىنىڭگە ئەمەل قىل، قارىغۇلارچە ئەمەل قىلما! ئۆزەڭنىڭ دىنىغا پۇختا بول، ئاۋام خەلق بىلەن كارىڭ بولمىسۇن! دېدى. (ئەبۇ داۋۇت: 4343)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەدىستە ئامانەتكە خىيانەت قىلىدىغانلار بىلەن ياخشى ئىش قىلمەن دەپ ۋەدە قىلىپ، قىلغان ۋەدىسىگە ۋاپا قىلمايدىغانلارنى بىر يەردە كەلتۈردى. ئامانەتكە خىيانەت قىلىش يامان كۆرىلىدىغان ۋە نۇمۇسلۇق بىر ئىشتۇر. شۇنداق ئىكەن ياخشى ئىش قىلمەن، دەپ ۋەدە قىلىپ، قىلغان ۋەدىسىگە ۋاپا قىلماسلىقمۇ يامان كۆرىلىدىغان نۇمۇسلۇق بىر ئىش ھىسابلىنىدۇ.

ياخشى ئىش قىلىش ئۈچۈن قىلىنغان ۋەدىنىڭ توغرا بولۇشىنىڭ شەرتلىرى

1. قىلىش ۋەدە قىلىنغان ئىش، مەسىلەن ھاراققا ئوخشاش ھاراملىقى ئۆزىدىن قايناپ چىققان ئىش بولۇپ ئىسلامدا ھارام قىلىنىپ كەتكەن ئىشلاردىن بولماسلىقى لازىم.

2. قىلىشنى ۋەدە قىلغان ئىش، ۋەدە قىلغان ئادەمگە شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ياكى بۇرۇن ۋاجىپ بولمىغان ئىش بولۇشى شەرت.

3. قىلىش ۋەدە قىلىنغان ئىش، پەرز نامازغا، پەرز ھەجگە ۋە پەرز روزىغا ئوخشاش بىر ئادەمگە كەلگۈسىدە پەرز بولىدىغان ئىشلاردىن بولماسلىقى لازىم.

4. قىلىش ۋەدە قىلىنغان ئىش، نامازغا، ھەجگە ۋە روزىغا ئوخشاش ئەسلىدە ئۇنىڭ خىلىدىن پەرز قىلىنغان نەرسە بار بىر نەرسە بولۇشى لازىم. ئەگەر قىلىش ۋەدە قىلىنغان ئىش، ئەسلىدە ئۇنىڭ خىلىدىن پەرز ياكى ۋاجىپ قىلىنغان ئىش يوق بىرەر ئىش بولسا، بۇ ھالدا ئۇ ئىشنى قىلىشقا ئۆزىگە ۋەدە بەرگەن بولسىمۇ ئۇنىڭغا ئۇ ئىشنى قىلىش لازىم بولمايدۇ.

5. قىلىش ۋەدە قىلىنغان ئىش، باشقا بىر ئىش ئۈچۈن مەقسەت قىلىنغان بولماستىن ئۆز ئالدىغا بىر ئىبادەت بولۇشى شەرتتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن تاھارەت ئېلىش، يۇيۇنۇش، قۇرئاننى تۇتۇش، ئەزان ئوقۇش، كېسەل يوقلاش ۋە ئۆلۈكنى كېپەنلەش ئۈچۈن قىلغان ۋەدىلەر توغرا بولمايدۇ.

6. قىلىش ۋەدە قىلىنغان نەرسە ئىگىدارچىلىقدا بار نەرسىدىن ئارتۇق بولماسلىقى شەرتتۇر.

7. قىلىش ۋەدە قىلغان ئىش، بولۇشى مۇمكىن بولمايدىغان ئىشلاردىن بولماسلىقى لازىم.

بىر ئىشنىڭ يۈز بېرىشىگە باغلاپ قويۇلغان ۋە باغلاپ قويۇلمىغان ۋەدىنىڭ بايانى

بىر ئادەم، مەسىلەن مەن ئاللاھ تائالائۈچۈن بىر يىل روزا تۇتۇشنى ۋەدە قىلدىم، دېگەنگە ئوخشاش ۋەدىنى بىر ئىشنىڭ يۈز بېرىشىگە باغلىماستىن قىلغان بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ قىلغان شۇ ۋەدىسىنى ئورۇنلىشى لازىم. بىر ئادەم ئەگەر ئاللاھ تائالا كېسىلىمگە شىپالىق بەرسە، مەن ئاللاھ تائالا ئۈچۈن بىر ئاي روزا تۇتىمەن، دېگەنگە ئوخشاش ۋەدىنى بىر ئىشنىڭ يۈز بېرىشىگە

باغلاپ قىلغان بولسا، بۇ ھالدا ئۇ ئادەمنىڭ ئاللاھ تائالا ئۇنىڭ كېسىلىگە شىپالىق بەرگەن ۋاقتىدا، قىلغان شۇ ۋەدىسىنى ئورۇنلىشى لازىم.

بىر ئىشنى قىلىشقا قىلغان ۋەدىنى، يۈز بىرىشنى خالايدىغان بىر ئىشنىڭ يۈز بىرىشىگە باغلىغان ئادەم، شۇ ئىش يۈز بەرگەندە قىلىشقا ۋەدە قىلغان ئىشنى قىلىشى لازىم.

ئۆلگەن كىشىلەرگە ئاتاپ بىر نەرسە بىرىشكە قىلىنغان ۋەدىنىڭ بايانى

نەزىرنى، مەخلۇق ئۈچۈن ئاتاپ قىلىش توغرا ئەمەستۇر. چۈنكى نەزىر قىلىش بىر ئىبادەت ھېسابلىنىدۇ. ئىبادەت بولسا مەخلۇق ئۈچۈن ئەمەس پەقەت ئاللاھ تائالا ئۈچۈنلا قىلىنىدۇ.

پېقىرلارغا بىرىشكە ئاتىغان نەرسىلەرنى باي ئادەمگە ياكى پېقىر ئەمەس خوجىنىڭ ئەۋلادلىرىغا ياكى پېقىر ئەمەس ئالىم كىشىلەرگە بىرىش توغرا ئەمەس. پېقىرلارغا بىرىشكە ئاتالغان نەرسە پۇلغا ئوخشاش، بىر پېقىرغا بىرىشكە بولىدىغان نەرسە بولۇش لازىمدۇر. ئەگەر بىر ئادەم مەن ئاللاھ تائالائۈچۈن مۇنداق بىر ئىشنى قىلىشنى ۋەدە قىلدىم، دەپ ئارقىسىدىن ئاللاھ خالىسا دىگەن بولسا، ئۇنىڭ قىلغان ئۇ ۋەدىسى ئەمەلدىن قالىدۇ. چۈنكى بىز يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكۈنىمىزدەك قەسەمنىڭ كەينىدىن ئاللاھ خالىسا دىگەن سۆزنى قىلىش، قەسەمنى ئەمەلدىن قالدۇرىدۇ. ئەگەر ئاللاھ خالىسا دىگەن سۆزنى ئېغىزىدا قىلغان ۋە ۋەدە قىلىش ئۈچۈن ئىشلەتكەن سۆز، مەن مۇنداق بىر ئىشنى قىلىمەن ياكى قىلىدۇ، دىگەنگە ئوخشاش خەۋەر ئۇسلۇبى بىلەن بولغان بولسا، ئەھۋال شۇنداق بولىدۇ. ئەمما ئاللاھ خالىسا دىگەن سۆزنى ئېغىزىدا ئەمەس دىلىدا دىگەن بولسا، بۇ ھالدا بۇ سۆزنى دېيىش ئۇنىڭ ۋەدىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۋەتمەيدۇ.

ئالتىنچى باپ. ۋەقپە قىلىنغان ماللارنىڭ بايانى

ۋەقپە دىگەن سۆزنىڭ ئۇقۇمى توغرىسىدا

ۋەقپە دىگەن سۆز مەنا جەھەتتىن توختىتىپ قويۇش، دىگەنلىك بولىدۇ. ۋەقپە دىگەن سۆز ئۇستىلاھ جەھەتتىن بىر نەرسىنىڭ ئۈزىنى ئاللاھ تائالانىڭ ئىگىدارچىلىقىنىڭ ھۆكمىدە توختۇتۇپ قويۇپ ئۇ نەرسىدىن كەلگەن مەنپەئەتلەرنى سەدىقە قىلىش، دىگەنلىك بولىدۇ.

ۋەقپە ــ ئىگىدارچىلىقنىڭ مەلۇم بىر قىسمىنى ياخشىلىق يوللىرىدىن مۇئەييەن بىر تەرەپكە ئۇنىڭ پايدىسىدىن مەنپەئەتلىنىشى ئۈچۈن ئاتىۋىتىش دېگەنلىك بولۇپ، ساۋابى ئۈزۈلمەيدىغان« سەدىقە جارىيە» ئەمەللىرىدىن بىرىدۇر.

ۋەقپە قىلىنىدىغان مال، شەرىئەت ھۆكمىدە مال دەپ ئېتىراپ قىلىنىدىغان ۋە ئېتىبارغا ئېلىنىدىغان ماللاردىن بولۇشى لازىم. ۋەقپە قىلىنغان مالنىڭ توغرا بىر شەكىلدە ۋەقپە قىلىنغان بولۇشى ئۈچۈن مال مۈلۈكنى ۋەقپە قىلغان ۋاقتىدا مېنىڭ بۇ زېمىنىم ئاللاھنىڭ يولىدا پېقىرلار ئۈچۈن مەڭگۈلۈك ۋەقپە قىلىنغان بولسۇن ياكى مېنىڭ بۇ زېمىنىم ئاللاھ تائالائۈچۈن ياكى ياخشى يوللارغا ئىشلىتىلىش ئۈچۈن ۋەقپە قىلىنغان بولسۇن، دىگەنگە ئوخشاش خۇسۇسىي سۆزلەرنى ئىشلىتىشى لازىمدۇر.

مال مۈلۈكنى ۋەقپە قىلىشنىڭ يولغا قويۇلىشىنىڭ ھېكمىتى

مال مۈلۈكنى ۋەقپە قىلىپ قويۇش ئەسىرلەر بويىچە مۇسۇلمانلارنىڭ ئارىسىدا بىر بىرىگە ئىگە بولۇشتىن ئىبارەت ياخشى بىر خىسلەتنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشىغا چوڭ رول ئويناپ كەلدى. مەسىلەن مۇشۇ يول ئارقىلىق توپلانغان مال مۈلۈك بىلەن يېتىملارغا ۋە خەۋەر ئالىدىغان ئادىمى

يوق ئاجىز كىشىلەرگە كۆڭۈل بۆلىدىغان مەركەزلەر ۋە ئورۇنلار قۇرۇلدى. شۇنىڭدەك يەنە مۇشۇ يول بىلەن كەلگەن مال مۈلۈكنى توپلايدىغان ئورۇنلار ئوقۇغۇچىلارنىڭ تەمىناتلىرىنى ۋە ئۇلارنىڭ چىقىملىرىنى ئۆز ئۈستىلىرىگە ئالدى. ياشلارنىڭ ئىلىم ئېلىشى مۇسۇلمانلارنىڭ ئارىسىدا پىكرىي ۋە ئىلمىي ھاياتنىڭ جانلىنىشىغا بىۋاستە سەۋەب بولغان ئىشلارنىڭ بىرىدۇر. ئاخىرقى يىللاردا ئىسلام دۈشمەنلىرى مۇشۇ يول بىلەن كەلگەن مال مۈلۈكنى توپلايدىغان ئورۇنلارنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتىدا ناھايىتى مۇھىم رول ئويناۋاتقانلىقىنى تونۇپ يېتىپ شۇنداق ئورۇنلارنى تاقىۋېتىشكە، ئۇنىڭ رولىنى بىكار قىلىۋېتىشكە ۋە ئىسلام جەمئىيىتىنى ئۇنىڭ ئېسىل مېۋىلىرىدىن ۋە ئوينىغان كاتتا روللىرىدىن مەھرۇم قالدۇرۇشقا تىرىشتى ۋە تىرىشىۋاتىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە شۇنداق ئورۇنلارنىڭ مەسچىت سېلىشتا، مەسچىتلەرگە كېرەكلىك بولغان نەرسىلەرنى تەييارلاپ بېرىشتە ئوينىغان رولىمۇ ناھايىتى چوڭدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئالىملار ۋەقپە قىلىنغان مال مۈلۈكنى توپلايدىغان ئورۇنلارغا قاتتىق ئەھمىيەت بەردى. فىقھىشۇناسلار بولسا، فىقھى كىتابلىرىدا بۇ ھەقتە مەخسۇس بىر بۆلۈم ئايرىپ بۇ بۆلۈمدە مەزكۇر ئورۇنلارغا ئاالقىدار شەرىئەت ھۆكۈملىرىنى بايان قىلدى.

ۋەقىپ قىلىشنىڭ توغرا بولۇشىنىڭ شەرتلىرى

ۋەقىپ قىلىشنىڭ شەرتى تۆۋەندىكىچە:

1. ۋەقىپ قىلغۇچىنىڭ باالغەت يېشىغا يەتكەن بولۇشى،
2. ۋەقىپ قىلغۇچىنىڭ ئەقلى ــ ھوشى جايىدا بولۇشى،
3. ۋەقىپ قىلغۇچىنىڭ ۋەقىپنى ئۆز ئىختىيارى بىلەن قىلىشى،
4. ۋەقىپ قىلغۇچىنىڭ ۋەقىپ قىلىدىغان نەرسىگە ئىگە بولۇشى،
5. ۋەقىپ قىلماقچى بولغان نەرسىنىڭ مۇئەييەن بولۇشى،
6. ۋەقىپ سەۋەبلىك ھەق ئىگىسىگە زىيان يەتمەسلىكى،
7. ھارام نەرسىنى ۋەقىپ قىلماسلىق ياكى ھارام ئىش قىلىدىغان ئورۇنغا ۋەقىپ قىلماسلىق.

مەسىلەن: ھاراق ياكى چوشقىغا ئوخشاش ھارام نەرسىلەرنى ۋەقىپ قىلغانغا ياكى قاۋاقخانىغا، تانسخانىغا بىر نەرسە ۋەقىپ قىلغانغا ئوخشاش.

مال مۈلۈكنى ئالالھ تائاالنىڭ يولىدا ۋەقپە قىلىشنىڭ ھۆكمى

ئالالھ تائاالنىڭ يولىدا ۋەقپە قىلىنغان نەرسىنىڭ ھۆكمى بولسا، ئۇ نەرسىنىڭ ۋەقپە قىلغان ئادەمنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىن چىقىپ ئالالھ تائاالنىڭ ھېچقانداق بىر ئادەممۇ شېرىك بولمايدىغان ئىگىدارچىلىقىغا كىرىشىدۇر. بىر نەرسە ۋەقپە قىلىنىشى بىلەنال ئۇ نەرسە ئالالھ تائاالنىڭ يولىدا ۋەقپە قىلىنىپ كەتكەن ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىر نەرسىنى ۋەقپە قىلغان ئادەمنىڭ ئۇ نەرسىنى ۋەقپە قىلغانلىقىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇۋېتىشى، ياكى ئۇنى مىراسخورلىرىغا مىراس قالدۇرۇپ قويۇپ كېتىشى توغرا ئەمەس.

ئەگەر بىر نەرسە ئالالھ تائاالنىڭ يولىدا ۋەقپە قىلىنغان ھېسابلىنىپ بولغاندىن كېيىن ئۇ نەرسىنى باشقىالرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئىگىدارچىلىقىغا كىرگۈزۈۋېلىشى ياكى باشقىالرغا مۈلۈك قىلىپ بېرىۋېتىش ياكى تەقسىم قىلىپ بۆلۈپ بېرىش ياكى باشقا بىرسىنىڭ ئىشلىتىپ تۇرۇشىغا بېرىپ تۇرۇش، ياكى گۆرۈگە قويۇپ قويۇش توغرا ئەمەس.

4970/2977 ـ ابْنُ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: أصاب عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –

أرضا بخيبر فأتى النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وقَالَ: يَا رَسُولَ الله أصبتُ أرْضاً بخيبر لم أصب مالًا قطُّ أنْفَس عندي منه فكيف تأمرني به؟ فقال: ((إن شئت حبست أصلها وتصدقت بها)) فتصدق بها عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – أنّها لا يُبَاعُ أصلها وَلا يُوهَبُ وَلا يُورَثُ للفقراء والقربى ولارقَابِ وفي سبيل الله وابن السبيل* زاد في رواية: وَالضَّيْفِ لا جُنَاحَ عَلَى مَنْ وَلِيَهَا أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا بِالْمَعْرُوفِ وَيُطْعِمَ صديقًا غير مُتَأَثِّلٍ مالا* البخاري (2735)، مسلم (1632).

4970/2977 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خەيبەردە بىر زېمىنغا ئىگە بولدى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇ يەر ھەققىدە مەسلىھەت سوراپ: ئى رەسۇلۇللاھ! مەن خەيبەردە بىر زېمىنغا ئىگە بولدۇم، مەن ھېچقاچان ئۇنىڭدەك ئېسىل مالغا ئىگە بولۇپ باقمىغان، مېنى نېمىگە بۇيرۇيسەن؟ دېگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: خالىساڭ ئۇ يەرنىڭ تېگىنى ساقلاپ قېلىپ، كۆكىنى سەدىقە قىلغىن، دېدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇ يەرنى سەدىقە قىلىپ: بۇ يەر سېتىلمايدۇ، سوۋغات قىلىپ بېرىلمەيدۇ ۋە مىراس قالدۇرۇلمايدۇ، دېدى. ئۇ بۇ يەرنى كەمبەغەللەرگە، تۇغقانلىرىغا، قۇل ئازاد قىلىشقا، الله يولىدا ئىشلىتىشكە ۋە يولدا قالغان مۇساپىرلارغا ئاتاپ سەدىقە قىلدى. يەنە بىر رىۋايەتتە: مېھمانلارغىمۇ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇ يەرنى باشقۇرغۇچى ئۆزىگە مۈلۈك قىلىۋالماستىن ئىش ھەققىگە چۈشلۈق يېسە، ھېچ گۇناھ بولمايدۇ، دېيىلگەن. (بۇخارى: 2737)

4973/2979 ـ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: قلت: يَا رَسُولَ الله إِنَّ أمي مَاتَتْ فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: ((الْمَاءُ)) فَحَفَرَ بئرًا، وَقَالَ: هَذِهِ لأُمِّ سَعْدٍ* أبو داود (1681) النسائي 254/6 ابن ماجة (3648)

4973/2979 ـ سەئد ئىبنى ئۇبادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن: ئى رەسۇلۇللاھ! ئانام ۋاپات بولۇپ كەتتى. قايسى تۈردىكى سەدىقە ئەڭ ئەۋزەل؟ دەپ سورىغانىدىم، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: سۇ، دېدى. شۇنىڭ بىلەن، مەن بىر قۇدۇق كولاپ، ئانام ئۇممۇ سەئدنىڭ نامىغا ئاتىۋەتتىم. (ئەبۇ داۋۇد: 1681)

ۋەقپە قىلغان ئادەمنىڭ مەقسىتىگە رىئايە قىلىش لازىم

ۋەقپە قىلىنغان مال مۈلۈكنى تەقسىم قىلىدىغان ۋاقىتدا ۋەقپە قىلغان ئادەمنىڭ مەقسىتىگە ۋە ئۇنىڭ شەرتىگە رىئايە قىلىش لازىم. بۇنداق قىلىشنىڭ ئاساسى بولغان قائىدە بولسا، ئالىملارنىڭ مال مۈلكۈنى ۋەقپە قىلغان ئادەمنىڭ قويغان شەرتلىرى خۇددى شەرىئەت ھۆكمىگە ئوخشاشتۇر دىگەن سۆزىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن بىر ئادەم ساق سالامەت ۋاقتىدا مال مۈلكىنى بالىۋاقىلىرىغا سەدىقە قىلغان ۋە بۇ مال مۈلۈك ئۇلارغا شەرىئەت كۆرسەتمىسى بويىچە تەقسىم قىلىنىدۇ، دىگەن بولسا، بۇ ھالدا ئۇ مال مۈلۈك ئۇ بالىلارنىڭ ئوغۇل قىزلىرىغا ئوخشاش تەقسىم قىلىنىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن بالىلارغا بېرىلىدىغان نەرسىلەردە ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئادىللىق قىلىش لازىم. بالىلارغا ۋەقپە قىلىپ بەرگەن مال مۈلۈكلەرمۇ ئۇلارغا بېرىلگەن بىر نەرسە ھېسابلىنىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن باللىرىغا سەدىقە قىلىپ بەرمەكچى بولغان مال مۈلۈكلەردە ئوغۇل قىزنىڭ ئارىسىدا باراۋەر مۇئامىلىدا بولۇش لازىم. مال مۈلۈكنى ۋەقپە قىلىش ھەققىدە شەرىئەتنىڭ كۆرسەتمىسى بولسا، ئوغۇل بالىغا قىزغا قارىغاندا ئارتۇق بېرىشتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن مال مۈلۈكنى بالىۋاقىلىرىغا ۋەقپە قىلغان بىر ئادەم بۇ مال مۈلۈكتىن بىر ئوغۇلغا ئىككى قىزنىڭ ھەسسىسى تېگىدۇ، دېمەستىن پەقەتلا مېنىڭ بۇ مال مۈلكىم بالىۋاقىلىرىمغا ۋەقپە بولۇپ كەتسۇن دىگەن بولسا، بۇ ھالدىمۇ ئۇ مال مۈلۈك بىر ئوغۇلغا ئىككى قىزنىڭ ھەسسىسى بويىچە تەقسىم قىلىپ بېرىلىدۇ. چۈنكى ۋەقپە قىلىش بۆلۈمىدە شەرىئەت ئۆلچىمى بولسا، مال مۈلۈكتىن ئوغۇلغا، قىزغا قارىغاندا ئارتۇق بېرىشتۇر. ئەمما مال مۈلۈكنى سەدىقە قىلىش بۆلۈمىدە، شەرىئەت ئۆلچىمى بولسا، مۈلۈكنى قىز ئوغۇلنىڭ ئارىسىدا ئوخشاش تەقسىم قىلىشتۇر.

ۋەقپە قىلىنغان نەرسنى ئالماشتۇرۇشنىڭ بايانى

ئەسلىدە ۋەقپە قىلىنغان نەرسنى باشقا بىرسىگە ئالماشتۇرۇش توغرا ئەمەستۇر. لېكىن ئەگەر ۋەقپە قىلغان ئادەم ۋەقپە قىلغان ۋاقتىدا ئۇنى ئالماشتۇرۇدىغانلىقىنى شەرت قىلغان بولسا، بۇ ھالدا ئۇنى ئالماشتۇرۇش توغرا بولىدۇ. ئالىملار تۆۋەندىكى شەرتلەر ئاستىدا، ۋەقپە قىلىنغان نەرسنى ئالماشتۇرۇشنى توغرا كۆردى.

1. ۋەقپە قىلىنغان نەرسە پۈتۈنلەي پايدىلىنالمايدىغان ھالەتكە كېلىپ قالغان بولۇشى لازىم.

2. ۋەقپە قىلىنغان نەرسىنىڭ، ئۇنى رېمۇنت قىلغۇدەك كىرىمى بولمىغان ھالەتتە بولۇشى لازىم.

3. ۋەقپە قىلىنغان نەرسە، ئالماشتۇرۇلۇش باھاسى بىلەن شۇ نەرسىنىڭ ئوخشىشىغا قارىغانداە بەك ئەرزان سېتىلماسلىقى لازىم.

4. ۋەقپە قىلىنغان نەرسنى ئالماشتۇرۇش جەننەت قازىسى دەپ ئاتىلىدىغان ئىلىم ۋە تەقۋالىق بىلەن تونۇلغان ياخشى قازىنىڭ كۆزىتىشى ئاستىدا بولۇشى لازىم.

5. ۋەقپە قىلىنغان نەرسىگە قارايدىغانلارنىڭ يەپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن زىمىن ۋە ئۆيگە ئوخشاش يۆتكەلمەيدىغان نەرسە، پۇللارغا ئالماشتۇرۇلماسلىقى لازىم.

6. ۋەقپە قىلىنغان نەرسە، گۇۋاھچىلىقى قوبۇل قىلىنمايدىغان، ياكى قەرزگە بۇغۇلۇپ كەتكەن ئادەمگە سېتىلماسلىقى لازىم.

7. ئالماشتۇرۇلغان نەرسە ۋە ئۇنىڭ ئورنىغا كەلگەن نەرسە بىر تىپتىكى نەرسىدىن بولۇشى لازىم.

ۋەقپە قىلىنغان نەرسنى ئىجارىگە قويۇشنىڭ ھۆكمى

ۋەقپە قىلىنغان نەرسنى، ئۇنىڭ ۋەقپە قىلىنغان نەرسە ئىكەنلىكى ئۇنتۇلۇپ كەتكۈدەك ھالەتكە ئاپىرىپ قويىدىغان دەرىجىدە ئۇزۇن مۇددەتلىك ئىجارىگە بېرىش توغرا ئەمەس. مەسىلەن، ئەگەر ۋەقپە قىلىنغان نەرسە ئۆي بولسا، بىر يىلغا قەدەر ئىجارىگە قويۇلسا، ئەگەر يەر بولسا ئۈچ يىلغا قەدەر ئىجارىگە قويۇلسا، توغرا بولىدۇ. ئەگەر مەزكۇر نەرسىلەرنى ئۇنىڭدىن ئۇزۇن مۇددەت ئىجارىگە قويۇشقا زۆرۈر بولۇپ قالسا ئۇلارنى زۆرۈر بولۇپ قالغان شۇ مۇددەت بويىچە ئىجارىگە قويىسىمۇ بولىدۇ.

ۋەقپىنىڭ تۈرلىرى

ۋەقىپ ئىككى تۈرلۈك بولۇپ، بىرى، خەيرىيەت ۋەقپىسى، يەنە بىرى، ئەۋلاد ۋەقپىسىدۇر.

خەيرىيەت ۋەقپىسى ــ مۇجاھىدلارنىڭ، ئىلىم تەھسىل قىلغۇچىلارنىڭ، يولدا قالغان مۇساپىرلارنىڭ، پېقىرلارنىڭ مەنپەئەتلىنىشى ئۈچۈن ياكى مەسجىد، مەكتەب، مەدرىسە، دوختۇرخانا، كۆۋرۈك سېلىش، يول ياساش، قۇدۇق قېزىشقا ئوخشىغان ئومۇم خەلق مەنپەئەتلىنىدىغان ياخشى ئىشلار ئۈچۈن ئاتاپ قىلىنغان ۋەقپتۇر.

ئەۋلاد ۋەقپىسى ــ ۋەقىپ قىلغۇچىنىڭ ئۆز پەرزەنتلىرى ۋە پەرزەنتلىرىنىڭ پەرزەنتلىرى پايدىلىنىشى ئۈچۈن ئاتىۋەتكەن ۋەقپىسى بولۇپ، بۇ خىلدىكى ۋەقپىدىن پايدىلىنىش ۋەقىپ قىلغۇچىنىڭ ئۇرۇق ئەۋلادى بىلەنلا چەكلىنىدۇ.

ۋەقىپ قىلىشنىڭ پايدىسى

1ـ بىراۋنىڭ قىلىپ قويغان ۋەقپىسىدىن كىشىلەر مەنپەئەتلىنىدۇ، نۇرغۇنلىغان ئېھتىياج ئىگىلىرى، مۇساپىرلا، ئاجىز ــ ئۇرۇقلار، ئىلىم تەھسىل قىلىش يولىدىكى كىشىلەر شۇ ۋەقپىلەرنىڭ ياردىمى بىلەن ھاجەتلىرىنى قامدايدۇ. مەسىلەن: ئەجدادلىرىمىز ئۆتمۈشلەردە بارغان بەزى جايلىرىدا بىنالارنى سېتىۋېلىپ ئاللاھ يولىدا ۋەقىپ قىلىپ قويغانلىقتىن، ئانا ۋەتەنىدىن پاكىستان ۋە سەئۇدى ئەرەبىستانى قاتارلىق مەملىكەتلەرگە چىققان ھاجىلار، بۇ مەملىكەتلەردە تۇرۇپ قالغان يوقسۇللار ۋە ئىلىم تەھسىل قىلىش يولىدىكى تالىبلار بۇ ۋەقىپ بىنالىرىدىن پايدىلانغانغا ئوخشاش.

2 ـ ۋەقپىلەر ئومۇمغا مەنپەئەتلىك بولغان نۇرغۇنلىغان ياخشى ئىشلارنىڭ ۋاستىسى بولۇپ كەلمەكتە. مەسىلەن: ئىسلام مەملىكەتلىرىدە نۇرغۇنلىغان مەكتەب، مەدرىسلەر، دوختۇرخانىلار، كۇتۇپخانىلار، مەسجىدلەر، دارۇل ئەيتاملار، پېقىر ئوقۇغۇچىلارنىڭ دەرسلىك قوراللىرى ۋە كىيىم ــ كېچەك، ھەتتا يېمەك ــ ئىچمەكلىرى ۋەقپىلەردىن تەمىن ئېتىلىدۇ. مۇسۇلمانلار ئەزەلدىن ۋەقىپ ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈپ كەلمەكتە. مال ــ مۈلكىنىڭ ھەممىسىنى ياكى بىر قىسمىنى ئاللاھ يولىدا ياخشىلىق يوللىرىغا ۋەقىپ قىلىۋەتكەنلەر ناھايىتى كۆپ.

3ـ ۋەقىپ قىلىش ــ سەدىقە جارىيە ساۋابى ئۈزۈلمەستىن داۋام قىلىپ تۇرىدىغان سەدىقەنىڭ ئۆزىدۇر. ۋەقىپ قىلغۇچىنىڭ قىلغان ۋەقپىسىدىن كىشىلەر پايدىلانغان مۇددەتچە ساۋابى ئۇنىڭغا يېتىپ تۇرىدۇ.

ۋەقپىنىڭ شەرتلىرى

ھەر قانداق بىر نەرسىنى ۋەقىپ قىلغۇچى ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش قانداق كىشىلەر ئۈچۈن يوللۇق بولىدىغانلىقىنى بەلگىلەپ بەزى شەرتلەرنى قەيت قىلىدۇ. بۇ شەرتلەر ۋەقپىنىڭ تەقەززاسىغا ۋە ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ر وھىغا ئويغۇن كېلىش شەرتى بىلەن كۈچكە ئىگە قىلىنىدۇ. ئەكسى ھالدا ئەمەل قىلىنمايدۇ. شۇنىڭدەك، ۋەقپىنى خالىسا ئۆزى ياكى ۋارىسلىرى ساتالايدىغانلىقىنى ياكى يېنىۋالالايدىغانلىقىنى شەرت قىلسا، مۇنداق شەرت ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ.

سەئۇدى ئەرەبىستانىدىكى ئۇيغۇر ۋەقپىلىرى

ئۇيغۇرلار ئەزەلدىن مەرد، سېخى، قولى كەڭ مىللەت بولۇپ، بۇ خۇسۇستا باشقا مىللەتلەرگە ئۈلگە يارىتىپ كەلگەن. ئۇيغۇرلار ئەۋلادلىرىنىڭ غېمىنى يېيىش ۋە ئۇلار ئۈچۈن بىرەر مېھنەت، بىرەر تۆھپە قالدۇرۇپ كېتىشنى مىللىي ۋە دىنىي بۇرچ دەپ بىلىدۇ.

ئۆتمۈشلەردىكى ئۇيغۇرلاردىن ھەرەم سەپىرگە ئاتلانغانلىرى مۇساپىرچىلىقنىڭ

قاتتىقلىقى ۋە ھەج سەپىرىنىڭ قىيىنلىقىنى ھېس قىلغاندىن كېيىن، كېيىنكى ئەۋلادلىرىنىڭ غېمىنى يېگەنلىكتىن، ئۇلار مەككە ۋە مەدىنە شەھەرلىرىنىڭ شۇ زامانلارغا نىسبەتەن ئەڭ ھەشەمەتلىك بىنالىرىنى سېتىپ ئېلىپ، ئۇيغۇر ئېلىدىن ھەرەمگە كېلىدىغان كېيىنكى ئەۋلادلىرى ئۈچۈن ۋەقىپ قىلىپ قويغان ئىكەن. ھازىر سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ مەككە ۋە مەدىنە شەھەرلىرىدە ئۇيغۇر ئېلىنىڭ ھەر قايسى شەھەر ۋە ناھىيىلىرىنىڭ نامىدا ۋەقىپ قىلىنغان بىنالار كۆپتۇر.

ۋەقىپ بىنالىرى بۇ جايىدا « رىبات » دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ بۇ جايلاردىكى ۋەقىپ بىنالىرى ، « قەشقەر رىبات » «ئاتۇش رىبات» ،« كۇچار رىبات » ،« خوتەن رىبات » ،« رىبات شاھيار » ،« قاغىلىق رىبات » ،« ئۇجات رىبات » ،« رىبات كېرىيە » ۋە « ئاقسۇ رىبات » دېگەن ناملار بىلەن مەشھۇردۇر. ئۈتمۈشتىكى ئۇيغۇرلارنىڭ سېخىيلىقى، مەرتلىكى ۋە ئەۋلادلىرىنىڭ غېمىنى يېيىشتەك مەسئۇلىيەتپەرۋەرلىكى تۇرتكىسى بىلەن بارلىققا كەلگەن بۇ رىباتلار ئۇيغۇر ئېلىدىن ھەج ۋە ئۆمرە قىلىش ئۈچۈن مەككىگە كېلىدىغان ئۇيغۇرلارنىڭ بىردىنبىر يېتىپ قوپۇش ئورنىغا ئايلانغان. بۇ رىباتلارنىڭ بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇيغۇر ھاجىلار يېتىپ قوپىدىغان جاينىڭ غېمىنى قىلمايدىغان بولغان.

مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىدىكى خوتەن ۋەقپى

سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىدىكى خوتەن ۋەقپى 21 ـ ئەسىردە قايتا سېلىنغان تۇنجى ۋەقىپ بىناسى ھېسابلىنىدۇ. ئەسلىدە ئۇ 1961 ـ ئۇيغۇر ئېلىنىڭ خوتەن ۋىلايىتىدىن كەلگەن ئىبراھىم قارى داموللامنىڭ باشچىلىقىدا سېلىنغان رىبات ئىكەن. بۇ رىباتقا مەدىنىدە يەرلىشىپ قالغان خوتەنلىك دۆلەتنىياز ھاجىمنىڭ ئوغلى ئابدۇللا دۆلەت مەسئۇل بولغاندىن كېيىن، ئۇ كىشى رىباتنى قايتا سېلىپ چىقىشقا بەل باغلاپ، سەئۇدى ئەرەبىستاندىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ياردەم قىلىشىنى سورىغان، نەتىجىدە، مەدىنىدىكى خوتەن رىبات 2005 ـ يىلى سەئۇدى ئەرەبىستاندىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ياردىمى بىلەن 6 قەۋەتلىك قىلىپ، يېڭى زامانغا لايىق شەكىلدە قايتىدىن بىنا قىلىنغان. پۈتۈپ چىقىشىغا 2 مىليون سەئۇدى ئەرەبىستانى رىيالى تەخمىنە 550 مىڭ ئامېرىكا دوللىرى كەتكەن.

مەككە مۇكەررەمە شەھرىدىكى ياقۇپ بەدەۋلەت ۋەقپى

مۇندىن تەخمىنەن 150 يىل ئىلگىرى ئۇيغۇر ئېلىدە 14 يىل ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن پەرغانىلىك ياقۇپ بېك بەدەۋلەت سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ مەككە مۇكەررەمە شەھرىدە مەسجىد ھەرەمنىڭ يېنىدا، ئۇيغۇر ئېلىدىن ھەج ۋە ئۆمرىگە كېلىدىغانلارنىڭ يېتىپ قوپۇشى ئۈچۈن ۋەقىپ تەسىس قىلدۇرغان ئىكەن. كېيىنكى ۋاقىتلاردا بۇ ۋەقپىنىڭ ئورنىلا ساقلىنىپ قالغان بولۇپ، كېيىنچە مەلۇم بىر شىركەت ۋەقپىنىڭ ئورنىغا مېھمان كۈتۈش سېلىپ مەلۇم مۇددەت پايدىلانغاندىن كېيىن قايتۇرۇپ بېرىشكە كېلىشىپ، ئورنىغا ھەشەمەتلىك مېھمان كۈتۈش سالغان. 2002 ـ يىللىرى ھەرەمنىڭ ئەتراپىنى كېڭەيتىش پىلانى بىلەن بۇ مېھمان كۈتۈش يىقىتىپ تاشلىنىپ ئورنىغا ھۆكۈمەت كۆپ مىقداردا پۇل بەرگەن. بۇ ۋەقپكە مەسئۇل بولغانلار ھۆكۈمەت بەرگەن مەزكۇر پۇلنىڭ بىر قىسمىغا مەككىنىڭ داۋار كۇدەي دېگەن يېرىدىن 6 قەۋەتلىك بىر بىنانى سېتىپ ئالغان. ھازىر بۇ

ۋەقپىنىڭ بىرى ئۇيغۇر، يەنە بىرى ئۆزبېك ئىككى مەسئۇلى بار.

جىددە شەھىرىدىكى ياقۇپ بەدەۋلەت ۋەقپى

ياقۇب بەدەۋلەت سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ پورت شەھىرى جىددە شەھىرىدىمۇ شۇنداق ۋەقىپ تەسىس قىلدۇرغان ئىكەن. مەككە ۋە مەدىنە شەھەرلىرىدە ئۇيغۇر ئېلىدىكى ھەر بىر شەھەرنىڭ نامىدا ۋەقىپ بىنالىرى بولغان بولسىمۇ، جىددە شەھىرىدە بىرلا ياقۇپ بەك ۋەقپىسىدىن باشقا بىرمۇ ۋەقىپ يوق ئىكەن. جىددە شەھىرىدە يەرلىشىپ قالغان ئۇيغۇرلارنىڭ پېشقەدەملىرىدىن ئابدۇلھەمىد ھاجىمنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە، جىددە شەھىرىدىكى ياقۇپ بەك ۋەقپى ئۆتمۈشلەردە ئۇيغۇر ئېلىدىن ھەجگە كەلگۈچىلەرنىڭ مەككە مۇكەررەمە ۋە مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھەرلىرىگە ئۆتۈشتىن بۇرۇن پاناھلىنىشى ئۈچۈن تولىمۇ ئەھمىيەتلىك ئورۇن تۇتقان ئىكەن. ئۆتمۈشلەردە جىددە شەھىرىدىكى ياقۇپ بەدەۋلەت ۋەقپىگە يېڭىسارلىق ئابدۇللا بۇخارى دېگەن كىشى مەسئۇل ئىكەن. ئۇ زامانلاردا ھەجگە كېلىدىغانلار ئاساسەن پاراخوت بىلەن جىددىگە كېلىپ، ئاندىن مەككىگە كىرەتتىكەن. ئابدۇللا بۇخارى ھەر يىلى جىددە شەھىرىدىكى دېڭىز بويىغا چىقىپ پاراخوت بىلەن كەلگەن ئۇيغۇر ھاجىلارنى كۈتۈۋېلىپ ياقۇپ بەك ۋەقپىسىگە چۈشۈرەتتىكەن. ئۇيغۇر ئېلىدىن چەتئەللەرگە چىقىش يولى ئېتىلگەندىن كېيىن، بۇ ۋەقپكە چۈشۈش ئۈچۈن ئادەم كەلمىگەنلىكتىن، ئۇززۇن زامان پەرۋىشسىز تاشلىنىپ قېلىش سەۋەبى بىلەن مەزكۇر ۋەقىپ بىناسى ھۆكۈمەتنىڭ ۋەقپلىرىگە قوشۇۋېتىلگەن ئىكەن. يېقىنقى يىللاردىن بىرى ئۇيغۇرلار بىرلىشىپ بۇ ۋەقپنى ھۆكۈمەتنىڭ قولىدىن قايتۇرۇپ ئېلىشنى قارار قىلىپ، بۇ ئىشنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىشقان بولۇپ، رەسمىيەت بويىچە سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ ھەرقايسى شەھەرلىرىدىكى ئۇيغۇرلار شۇ كىشىنىڭ ۋەقپنى قايتۇرۇپ ئېلىشنى ماقۇل كۆرگەنلىكىنى بىلدۈرۈپ مەھكىمىدىن ۋاكالەتنامە چىقىرىشى لازىم كېلەتتىكەن، ئۇيغۇرلار ئۆز ئارىسىدا بىرەر ئىتتىپاقتا كېلەلمىگەنلىكى سەۋەبلىك بۇ ئىشمۇ ئەمەلگە ئاشمىغان ئىكەن، بۇ ۋەقپىنىڭ ئورنىغا بىرلىرى 4قەۋەتلىك بىنا سېلىۋالغان بولۇپ، ئون يىلدىن كېيىن ھۆكۈمەت ۋەقپىسىگە قايتۇرۇپ بېرىدىكەن. ۋەقپىنىڭ ئورنى جىددە شەھىرىنىڭ يەرزېمىن ئەڭ قىممەت بولغان «خاسكىيە» دېگەن يېرىگە جايلاشقان ئىكەن. بۇ ۋەقپىنىڭ ئورنى ھازىرقى كۈندە ئاز دېگەندە 5 مىليون ئامېرىكا دوللىرىغا يارايدىكەن، ھازىر بۇ ۋەقپىنىڭ ئورنىغا سېلىنغان ماگىزىن ۋە ئائىلە قۇرۇلىرىدىن كىرىدىغان يىللىق كىرىم 500 مىڭ رىيال تەخمىنەن 130 مىڭ دوللارغا يېتىدىكەن.

مەدىنە مۇنەۋۋە شەھىرىدىكى قەشقەر ۋەقپى

مەدىنە شەھىرىدىكى قەشقەر ۋەقپى ھازىر ئەۋلاد ۋەقپى سۈپىتىدە كىراغا قويۇلماقتا. 2007 - يىلى ئىيۇل ئېيىدا بىز مەدىنىدىكى خوتەن ۋەقپىنىڭ مەسئۇلى ئابدۇللا دۆلەت ئىككىمىز قەشقەر ۋەقپىنىڭ مەسئۇلى ئابدۇلمەجىد سادىق ئابادى دېگەن كىشى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزگىنىمىزدە بو كىشى مەدىنىدە قەشقەر ۋەقپى دەيدىغان بىر ۋەقىپ يوق، بۇ بىزنىڭ هاماچىمىز ئەۋلادلىرى ئۈچۈن ئاتىۋەتكەن ئەۋلاد ۋەقپى دېگەن ئىدى. ئابدۇللا دۆلەتنىڭ ئېيتىشىچە، ئابدۇلمەجىد ھاجىمنىڭ بۇ ۋەقپىنىڭ ئىگىلىرى بىلەن ھېچقانداق ئۇرۇقتۇغقانلىق مۇناسىۋىتى يوق ئىكەن. ھازىر ھېچقانداق ئۇيغۇر بۇ ۋەقپتىن

پايدىلانمايدىكەن. مەدىنىدە قەشقەر ۋەقپىگە ئائىت ئىككى چوڭ بىنا بولۇپ، بىرىگە هازىر ئابدۇلمەجىد سادىق ئابادىنىڭ ئەۋلادلىرى يەنە بىرىگە باشقا بىرسى ئىگىدارچىلىق قىلىپ كەلمەكتە ئىكەن.

مەككە مۇكەررەمە شەھرىدە مەسجىدى ھەرەمگە ئەڭ يېقىن بولغان ئەجياد كوچىسىنىڭ مەسافى مەھەللىسىدە قەشقەرلىك هاجىلار تەرىپىدىن تەسىس قىلىنغان بىر قەدىمىي ۋەقىپ بولۇپ، بىر قانچە يىلدىن بىرى تاقىلىپ قالغان.

مەككە مۇكەررەمە شەھرىدىكى ئاتۇش رىبات

مەككىدىكى ئاتۇشلۇق ئۇيغۇرلارنىڭ پىشقەدەملىرىدىن مەرھۇم ئابدۇلئەزىز يۇنۇس هاجىمنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە، 1930 ـ يىللىرى ئاستىن ئاتۇشلۇق سودىگەر ئابدۇراھمان تاش دىگەن كىشى سودا ئىشلىرى ئۈچۈن ئۇرۇمچى تەرەپكە كېتىۋاتقىنىدا، ئاقسۇدا بىر دەڭدە ھەج سەپىرى ئۈچۈن تەييارلىنىۋاتقان كۇچارلىق تەقۋادار بىر كىشى بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ، ئۇ كىشىگە مەن ساۋابلىق ئۈچۈن مەككىدىن بىر ۋەقىپ ئۆيى ئېلىپ قويۇشقا بىر مىقداردا پۇل تولپلىغانتىم. ياشىنىپ قالغانلىقىم سەۋەبلىك بارالمايدىغان ئوخشايمەن. بۇ پۇلنى سىلىگە بەرسەم، ئۇنى مەككىدە بېرەر ئاتۇشلۇققا بېرىپ قويسىلا، ئۇنىڭغا ئاتۇشلۇق هاجىلار ئۈچۈن بېرەر بىنا ئېلىپ قويغان بولسا دەپ ئۆتۈنۈپ پۇلنى تاپشۇرغان ئىكەن. ئابدۇراھمان هاجىمنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى پۇلغا مەككىنىڭ مەسفەلە ماجىد مەھەللىسىدە كونا ئاتۇش رىبات سېتىپ ئېلىنغان ئىكەن. 1987 ـ يىلى سەئۇدى ئەرەبىستان ھۆكۈمىتى ئورنىغا يول ۋە كۆۋرۈك سېلىش زۆرۈرىيىتى بىلەن بۇ رىباتنى يىقتىپ تاشلاپ ئۇنىڭ بەدىلىگە بىر مىليون ئامېرىكا دوللىرىدىن كۆپرەك پۇل بەرگەن ئىكەن. 1988ـ يىلى مەككىدىكى ئۇيغۇرلاردىن ئابدۇلئەزىز هاجىم بىلەن قاسىمجان هاجىملار باشچىلىقىدا ئىئانە توپلىنىپ 600000 رىيال 160 مىڭ 2695 دوللارغا يېقىن پۇل يىغىش قىلىشقان ۋە ئۇنى ھۆكۈمەت بەرگەن پۇلغا قوشۇپ، هازىرقى ئاتۇش رىباتنى سېتىپ ئالغان ئىكەن. 2010ـ يىلى بۇ رىباتنىڭ ئورنى بىر شىركەتكە 18 يىللىق مۇددەتلىك پايدىلىنىشقا بېرىلگەن. شىركەت بۇ رىباتنىڭ ئورنىغا 24 قەۋەتلىك مېھمان كۇتۇش سېلىپ كېلىشكەن مۇددەت ئىچىدە پايدىلىنىپ بولغاندىن كېيىن، ئاتۇش ۋەقپىنىڭ مەسئۇللىرىغا قايتۇرۇپ بېرىدىكەن ۋە هازىرمۇ ھەر يىلى بىر مىليون 600 مىڭ رىيال پۇل تۆلەپ تۇرىدىكەن.

مەككە مۇكەررەمە شەھرىدىكى خوتەن رىبات

مەككە مۇكەررەمە شەھرىدىكى خوتەن رىبات 1904 ـ يىللىرى خوتەنلىك ئابدۇقادىر هاجىم دېگەن كىشى تەرىپىدىن ۋەقىپ قىلىنغان ئىكەن. بۇ رىبات تەسىس قىلىنغان ۋاقىتىدىن باشلاپ تاكى 1980 ـ يىللىرىدا ئۇيغۇر ئېلىدىن چەتئەللەرگە چىقىش يولى ئېچىلغانغا قەدەر مەككىدىكى خوتەنلىك ئاجىز ئورۇقلارنىڭ يېتىپ قوپۇش ئورنى بولۇپ كەلگەن ئىكەن. ئۇيغۇر ئېلىدىن هاجىلار كېلىشكە باشلىغاندىن بېرى، ئۇيغۇر هاجىلارنىڭ رامىزان ۋە ھەج مەزگىللىرىدە بىردىنبىر يېتىپ قوپۇش ئورنىغا ئايلانغان. بۇ رىباتنىڭ باشقا ئۇيغۇر رىباتلىرىغا نىسبەتەن ئەڭ چوڭ ئالاھىدىلىكلىرىدىن بىرى، ئۇنىڭ مەسجىدى ھەرەمگە ئەڭ يېقىن بولغانلىقى ئىكەن. مەسجىدى ھەرەمنى كېڭەيتىش زۆرۈرىيىتى سەۋەبلىك بۇ رىبات 2004ـ يىلى سەئۇدى ئەرەبىستان ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن يىقىۋېتىلگەن ۋە بەدىلىگە 7

مىليون سەئۇدى ئەرەبىستان رىيالى تەخمىنەن 2 مىليونغا يېقىن ئامېرىكا دوللىرى بېرىلگەن ئىكەن. خوتەن رىباتقا ئائىت بۇ مەبلەغ مەسجىدى ھەرەمنىڭ ئەتراپىدا قۇرۇلۇشقا باشلىغان « جەبەل ئۆمەر » شىركىتىنىڭ ھەسسىدارلىقىغا قوشۇۋېتىلگەن بولۇپ، يېقىندا مەزكۇر مەبلەغنى ئىشلىتىپ خوتەن رىبات ئۈچۈن مەككە شەھىرى ئىچىدىن يېڭى بىنا سېتىۋېلىش تىرىشچانلىقى داۋام قىلماقتا ئىكەن. مەككىدىكى خوتەن ۋەقپىنىڭ ھازىرقى مەسئۇلى 1945 ـ يىلى گومىنداڭچىلار تەرىپىدىن شېھىد قىلىنغان ئىنقىلابىي شائىر بىلال ئەزىزىينىڭ ئىنىسى شەمسىددىن قارىھاجىمنىڭ چوڭ ئوغلى مۇھەممەد نۇر دېگەن كىشىدۇر.

مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھىرىدىكى كېرىيە ۋەقپى

مۇندىن 100 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىلگىرى كېرىيىدىن ھەرەمگە كەلگەن بىر ساخاۋەتچى مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھىرىدە كېرىيىلىكلەرگە ئاتاپ بىر ۋەقىپ تەسىس قىلغان ئىكەن. كېيىنچە بۇ ۋەقپىنى باشقۇرىدىغانلار ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن، بۇ ۋەقىپ ئىگىسىز قالغانلىقتىن ھۆكۈمەت بەيتۇل مال ھۆكۈمەت باشقۇرىدىغان ۋەقىپلەر قاتارىغا ئۆتكۈزىۋالغان ئىكەن. ئۆتكەن ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ھىندىستاندىكى ئوقۇشىنى پۈتتۈرگەن كېرىيە جايلىق ئوسمان مەۋلىۋى مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھىرىگە كېلىپ، ھۆكۈمەتكە ئەرز سۇنۇش ئارقىلىق مىڭ جاپادا بۇ ۋەقپىنى قايتۇرۇپ ئالغان ۋە 1991 ـ يىلى ۋاپات بولغىنىغا قەدەر ئۆزى باشقۇرۇپ، كېرىيىدىن ھەج ۋە ئۆمرىگە كەلگەنلەرنى قارشى ئېلىپ، مېھمان قىلىپ خىزمەت قىلغان ئىدى. ئوسمان مەۋلىۋىنىڭ ۋاپاتىدىن ھازىرغىچە بۇ ۋەقىپكە كېرىيە كۆكيارلىق مۇھەممەد قارىھاجىمنىڭ ئوغلى ئۆمەر مەسئۇل بولۇپ كەلمەكتە. مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھىرىدىكى كېرىيە ۋەقپىنىڭ ئورنى شۇ زاماندىكى مەسجىد نەبەۋىنىڭ يېنىدا بولۇپ، 1990ـ يىللىرى مەسجىد نەبەۋىنى كېڭەيتىشتە كېرىيە ۋەقپى چېقىلىپ كېتىپ، ۋەقپىنىڭ ئورنىغا ھۆكۈمەت كۆپ مىقداردا پۇل بەرگەن. شۇ ۋاقىتتا كېرىيىلىكلەر بۇ پۇلدىن ئىشلىتىپ، مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھىرىنىڭ قۇربان نازىل كوچىسىدىن ئىككى چوڭ بىنا سېتىپ ئالغان ئىدى. ھازىر بۇ ئىككى بىناغا چۈشىدىغان كېرىيىلىكلەر بولمىغانلىقتىن، بۇ ئىككىسى مېھمان كۈتۈش ئورنىدا ئىشلىتىپ كېلىنمەكتە.

مەككە مۇكەررەمە شەھىرىدىكى كېرىيە ۋەقپى

كېرىيىلىك مەشھۇر ئالىم مەرھۇم ئابدۇلھەيخان ھاجىمنىڭ ئاتىسى ئۇبۇلھەسەن ھاجىم ئۆتكەن ئەسىرنىڭ باشلىرىدا، مەككە مۇكەررەمە شەھىرىگە كېلىپ، كېرىيىلىك ھاجىلارنىڭ يېتىپ قوپۇشى ئۈچۈن مەككىنىڭ مەسجىد ھەرەمگە ئەڭ يېقىن بولغان يېرىدىن ئىككى قەۋەتلىك بىر ئۆينى ئېلىپ ۋەقىپ قىلغان ئىكەن. كېيىنچە، مەسجىد ھەرەمنى كېڭەيتىشتە بۇ ۋەقىپ ئۆي چېقىلىپ كېتىپ، ھۆكۈمەت ئورنىغا كۆپ مىقداردا پۇل بەرگەن بولۇپ، بۇ پۇلنى ئۇلار مەككە ئەتراپىدا قۇرۇلۇش سېلىۋاتقان مەلۇم بىر قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ ھەسسىدارلىقىغا قوشقان. كېرىيىلىكلەر 1999ـ يىللىرىدا ھەسسىدارلىققا قوشقان پۇلنىڭ پايدىسىغا مەككىنىڭ مەسفەلە دېگەن يېرىدىن 5 قەۋەتلىك كىچىكرەك بىر بىنانى سېتىپ ئالغان. شۇ ۋاقىتتىن بىرى كېرىيىلىك ھاجىلار شۇ بىناغا چۈشىدىغان بولغان. مەككىدىكى كېرىيە ۋەقپىنىڭ ھازىرقى مەسئۇلى كېرىيىلىك تۇرسۇن ھاجىمنىڭ ئوغلى مۇھەممەد ئەمىن ھاجىم دېگەن كىشىدۇر.

ئۇيغۇرلار ۋەقپلەردىن پايدىلانمايدۇ

هازىر ئۇيغۇرلاردىن ئۆز ئالدىغا ھەجئۆمرىگە كېلىدىغانلارنىڭ سانى ئىنتايىن ئازىيىپ كەتكەنلىكى، ئانا ۋەتەندە تەشكىللەنگەن مەخسۇس ئۆمەك بىلەن كەلگەنلەرنىڭ ئۆمەك تەرەپتىن تەييارلانغان مېھمانخانىلارغا چۈشكەنلىكى سەۋەبلىك ئۇلار مەككە ۋە مەدىنە شەھەرلىرىدىكى ئۇيغۇر ۋەقپلىرىدىن پايدىلانمايۋاتماقتا. بۇ سەۋەبتىن مەزكۇر ۋەقپلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك باشقا مىللەتلەرگە كىراغا قويۇلماقتا.

يەتتىنچى باپ. سوۋغا قىلىشنىڭ بايانى

سوۋغا قىلىشتىن بىر نەرسىنى ئۇنىڭ بەدىلىنى ئېلىشنى مەقسەت قىلماستىن باشقىلارغا سوۋغا قىلىپ بېرىش مەقسەت قىلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن شەرئەت ئالىملىرى سوۋغا قىلىش دېگەن سۆزگە سوۋغا قىلىش بىر نەرسىنى بەدەلسىز بېرىش دېگەن ئوقۇمنى بەرگەن. بۇ ئەمەلىيەتتە مەۋجۇت بىر نەرسىنى سوۋغا قىلىشنى ۋە بىر ئادەمنىڭ ئۈستىدىكى قەرزنى ئۇنىڭغا سوۋغا قىلىۋېتىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ماھىيەتتە بىر نەرسىنى سوۋغات قىلىش بىلەن ئۇنى ھەدىيە قىلىشنىڭ ئارىسىدا ھېچقانداق پەرق يوق. چۈنكى ھەدىيەمۇ ئۇنى قايتۇرۇپ ئالماسلىق ۋە بەدەلسىز شەرتى بىلەن بېرىلىدۇ.

سوۋغىنىڭ ئىسلام دىنىدىكى ئورنى

سوۋغا سالام بېرىش پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئۆزىدە ئۆزلەشتۈرگەن ئېسىل ئەخلاقلاردىندۇر.

4829/2897 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: كَانَ النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْبَلُ الْهَدِيَّةَ وَيُثِيبُ عَلَيْهَا* البخاري (2585).

4829/2897 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم ھەدىيەنى قوبۇل قىلاتتى ۋە ئۆزىمۇ ئۇنىڭ بەدىلىگە مۇۋاپىق شەكىلدە ھەدىيە بېرەتتى. (بۇخارى: 2585)

سوۋغا سالام ئېلىپ كەلگەن ئادەمگە، ئەڭ ئاز بولغاندا، سوۋغا سالام ئۈچۈن ئېلىپ كەلگەن نەرسىنىڭ پۇلىغا ئۇدۇل كېلىدىغان بىر نەرسە بېرىش لازىم. سوۋغا سالام ئېلىپ كەلگەن ئادەمگە ئۇنىڭ بەدىلىگە بىر نەرسە بېرىش سۈننەتتۇر. ئەگەر سوۋغا سالام ئېلىپ كەلگەن ئادەمگە بىر نەرسە بېرىشكە ئىمكانىيىتى يەتمىسە، ئۇ ئادەمگە كۆپ رەھمەت ئېيتىش ۋە ئۇنىڭ پايدىسى ئۈچۈن دۇئا قىلىپ قويۇش لازىم.

پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام سوۋغا سالاملارنىڭ كىشىلەرنىڭ كۆڭلىدە ياخشى تەسىراتلارنى قالدۇرىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى.

7721/4647 ـ عطاء الخراساني أرسله: تصافحوا يذهب الغل، وتهادوا تحابوا، وتذهب الشحناء* مالك 693/2.

7721/4647 ـ ئەتا ئىبنى ئەبۇ مۇسلىم ئابدۇللاھ خۇراسانىيدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈڭلار، ئاداۋەت

كېتىدۇ. (بىر بىرىڭلارغا) سوۋغات بېرىڭلار، (شۇنداق قىلساڭلار) بىر ـ بىرىڭلارنى ياخشى كۆرۈشىسىلەر، ئاراڭلاردىكى ئاداۋەت يوقىلىدۇ. (مالىك: 1685)

ھەدىيە ياكى سوۋغات قىلىنغان نەرسە قانچىلىك ئاددىي بولسا بولسۇن ئۇنى قوبۇل قىلىش سۈننەتتۇر.

4830/2898 ـ أنسٌ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: لَوْ أُهْدِيَ إِلَيَّ كُرَاعٌ لَقَبِلْتُ وَلَوْ دُعِيتُ إِلَيْهِ لَأَجَبْتُ* الترمذي (1338)

4830/2898 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: پاچاق چاغلىق نەرسە ھەدىيە بېرىلسىمۇ، ئەلۋەتتە قوبۇل قىلىمەن، چاقىرغان يەرگە ئەلۋەتتە بارىمەن. (تىرمىزى: 1338)

سوۋغا قىلىنغان نەرسىنىڭ توغرا سوۋغا سالام بولۇشىنىڭ شەرتلىرى

1. سوۋغات سالام قىلغان ئادەم ئەقلى ھۇشى جايىدا، بالاغەتكە يەتكەن ۋە ھۆر ئادەم بولۇشى لازىم.

2. سوۋغا قىلىنغان نەرسە، سوۋغا قىلىنغان ئادەم ئۇنى قولىغا تاپشۇرۇپ ئالالايدىغان شەكىلدە سوۋغات قىلىنىشى لازىم.

3. سوۋغا قىلىنغان نەرسە چەك چېگرىسى ئايرىلغان، باشقا نەرسە بىلەن ئورتاق بولمىغان نەرسە بولۇشى ۋە باشقىلار ئىشلىتىۋاتقان نەرسە بولماسلىقى لازىم.

بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بالىغا قىلىنغان سوۋغا سالامنىڭ بايانى

بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بالىغا ئىگىدارچىلىق قىلىدىغان بىر ئادەمنىڭ، ئۇ بالىغا بىر نەرسىنى ئەگەر ئۇ مەلۇم بىر نەرسە بولسا سوۋغا قىلىش ئىشى ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا مەن بۇ نەرسىنى ساڭا سوۋغا قىلدىم، دېگەنگە ئوخشاش سۆز ئارقىلىق پۈتۈشۈش بىلەنلا تاماملىنىدۇ. بۇ سوۋغا سالام، ئۇ نەرسە مەيلى شۇ ئادەمنىڭ قولىدا بولسۇن مەيلى باشقا بىرسىگە ئامانەت قويۇپ قويۇلغان بولسۇن، مەيلى باشقا بىرسى ئۈتنىگە سوراپ ئېلىپ چىقىپ كەتكەن بولسۇن توغرا شەكىلدە تاماملانغان بولىدۇ.

بىر كىچىك بالىغا سوۋغا قىلىنغان نەرسىنى تاپشۇرۇۋېلىش ھوقۇقىغا ئىگە كىشىلەر بولسا، دادا، ئۇنىڭدىن قالسا ئۇنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى ئورۇنلاشقا تاللانغان ئادەم، ئۇنىڭدىن قالسا چوڭ دادا، ئۇنىڭدىن قالسا چوڭ دادىنىڭ مەزكۇر ۋەسىيەتلىرىنى ئورۇنلاشقا تاللانغان ئادەم، ئۇنىڭدىن قالسا قازى، ئۇنىڭدىن قالسا قازىنىڭ ۋەسىيەتلىرنى ئورۇنلاشقا تاللانغان ئادەملەردۇر.

بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بالىنىڭ ئۆزىگە قىلىنغان سوۋغىنى قوبۇل قىلماي رەد قىلىش ھوقۇقىمۇ بار. ئەمما كىچىك بالىغا قىلىنغان سوۋغىنى، ئۇنىڭغا قىلىنغان سوۋغىنى تاپشۇرۇۋېلىش ھوقۇقىغا ئىگە كىشىلەرنىڭ قوبۇل قىلماي رەد قىلىۋېتىشى ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ. شۇڭا ئۇ سوۋغىنى، كىچىك بالىغا قىلىنغان سوۋغىنى تاپشۇرۇۋېلىش ھوقۇقىغا ئىگە كىشىلەر قوبۇل قىلماي رەد قىلىۋېتىپ بولغاندىن كېيىنمۇ كىچىك بالىنىڭ قوبۇل قىلىشى توغرىدۇر.

كىچىك بالىغا سوۋغا قىلىنغان نەرسىلەردىن ئۇ بالىنىڭ ئاتا ئانىلىرى يېسىمۇ بولىدۇ. بىر ئادەم ساق ۋاقتىدا مال مۈلكىنىڭ ھەممىسىنى بالىسىغا سوۋغا قىلىۋەتسە، ئۇنىڭ قىلغان بۇ ئىشى توغرا بولىدۇ. لېكىن ئۇ ئادەم ئۇنداق قىلىش بىلەن گۇناھكار بولىدۇ.

سوۋغا قىلىش ۋە پارا بېرىشنىڭ بايانى

ئەگەر سوۋغا سالام پارا بېرىش مەقسىتىدە قىلىنغان بولسا، ئۇنى قايتۇرۋېتىش ۋە ئۇنى ئېلىشتىن ساقلىنىش لازىم. چۈنكى ئاللاھ تائالا مۇنداق دىدى:

[وَلاَ تَأْكُلُواْ أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُواْ بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُواْ فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالإِثْمِ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ (188)]

بىر ـ بىرىڭلارنىڭ ماللىرىنى ناھەق يەۋالماڭلار، بىلىپ تۇرۇپ كىشىلەرنىڭ بىر قىسىم ماللىرىنى زۇلۇم بىلەن يەۋېلىش ئۈچۈن ھاكىملارغا پارا بەرمەڭلار.[سۈرە بەقەرـ188]

2743/1614 ـ ئەبۇ ھۇمەيد سائىدى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىبنى ئۇتەبىييەنى بەنى سۈلەيم قەبىلىسىگە زاكات يىغىش ئۈچۈن ئەۋەتكەنىدى. ئۇ قايتىپ كەلگەندە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ھېساب بېرىپ: بۇلار سىلەرگە تېگىشلىك بولغىنى. ماۋۇ ماڭا ھەدىيە قىلىندى، دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئەگەر سەن راستچىل بولساڭ، ئاتا ـ ئاناڭنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇپ باققىن، ساڭا ھەدىيە كېلەمدىكىن؟ دېدى. ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ، الله تائالاغا ھەمدۇسانا ئېيتقاندىن كېيىن، جامائەتكە: ئاراڭلاردىن بىر قىسىم كىشىلەرنى الله ماڭا پەرز قىلغان ئىش (زاكات) ئۈچۈن ئەۋەتسەم، بەزىلىرى قايتىپ كېلىپ: بۇلار سىلەرگە تېگىشلىك بولغىنى. ماۋۇ ماڭا ھەدىيە قىلىندى، دەيدۇ. ئەگەر ئۇ راستچىل بولسا، ئاتىسىنىڭ ياكى ئانىسىنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇپ باقسۇن، ئۇنىڭغا ھەدىيە كېلەمدىكىن؟ الله تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، كىمكى ھەققى بولمىغان نەرسىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالسا، قىيامەت كۈنى، اللەنىڭ دەرگاھىدا توپلانغاندا، ئۇنى گەدىنىگە يۈدۈپ كېلىدۇ. بىلىپ قويۇڭلاركى، ئۇنداق كىشى اللەنىڭ دەرگاھىغا كەلگەندە، مەن ئۇنى چوقۇم تونۇۋالىمەن. چۈنكى، ئۇنىڭ ئېلىۋالغان نەرسىسى تۆگە بولسا بوزلايدۇ، كالا بولسا مۆرەيدۇ، قوي بولسا مەرەيدۇ، دەپ خىتاب قىلدى. ئاندىن قولىنى قولتۇقى كۆرۈنۈپ قالغۇدەك دەرىجىدە يۇقىرى كۆتۈرۈپ: ئى الله! يەتكۈزدىممۇ؟ دېدى. (بۇخارى: 7197)

پارا بولسا، بەدىلىگە بىر نەرسە بېرىلمەي ئېلىنغان ۋە ئالغۇچى ئەيىبلىنىدىغان بىر نەرسىدۇر. بىر ئادەمگە بىر نەرسە سوۋغا سالام قىلغان ئادەم ياكى ئۇ نەرسە سوۋغا قىلىنغان ئادەمنىڭ دوستلۇقىنى ياكى ئۇنىڭ ياردىمىنى ياكى ئۇنىڭ مال مۈلكىنى يەنى سوۋغا قىلىنغان ئادەمنىڭمۇ ئۇنىڭغا بىر نەرسە سوۋغا قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ. بىر ئادەمگە ئۇنىڭ دوستلۇقىنى مەقسەت قىلىپ سوۋغا سالام بېرىش باشقا مەقسەتلەرنى كۆزدە تۇتۇپ سوۋغا سالام بەرگەنگە قارىغاندا ياخشىدۇر. سوۋغا سالام بېرىلگەن ئادەمنىڭ مال مۈلكىنى يەنى سوۋغا قىلىنغان ئادەمنىڭمۇ ئۇنىڭغا بىر نەرسە سوۋغا قىلىشنى مەقسەت قىلىپ بىر نەرسە سوۋغا قىلىشمۇ توغرىدۇر. بىر ئادەم بىر نەرسىنىڭ ئۆزىگە سوۋغا قىلىنىشقا مۇھتاج بولسا، ئۇنداق ئادەمگە بىر نەرسە سوۋغا قىلىش مۇستەھەپتۇر. ئەمما بىر ئادەمگە ياردىمىنى تەلەپ قىلىپ بىر نەرسە سوۋغا قىلىشقا كەلسەك، ئەگەر ئۇ ئادەمنىڭ ئەگەر ياردىمى تەلەپ قىلىنغان ئىش يامان بىر ئىش بولسا، بۇ ھالدا ئۇ ئادەمگە بىر نەرسە سوۋغا قىلىش ھالال ئەمەس. بۇ، پارا بېرىش ھېسابلىنىدۇ.

4837/2901 ـ أبو أمامة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: مَنْ شَفَعَ لأحد بِشَفَاعَةٍ فَأَهْدَى

لَهُ هَدِيَّةً عَلَيْهَا فَقَبِلَهَا فَقَدْ أَتَى بَابًا عَظِيمًا مِنْ أَبْوَابِ لاربًا* أبو داود (3541).

4837/2901 - ئەبۇ ئۇمامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى بىر قېرىندىشىغا مەلۇم بىر ئىشتا شاپائەت قىلغاندىن كېيىن، ئۇ قېرىندىشى ئۇنىڭغا بىرەر نەرسىنى ھەدىيە قىلسا ۋە ئۇ ئۇنىڭ ھەدىيەسىنى قوبۇل قىلسا، جازانىنىڭ ئەڭ چوڭ دەرۋازىسىدىن كىرگەن بولىدۇ. (ئەبۇ داۋۇد: 3541)

ئەگەر ئۇ ئىش، قىلسا ساۋاب بولىدىغان بىر ئىش بولسا، بۇ ھالدا ئۇ ئادەمگە بىر نەرسە سوۋغا قىلىش مۇستەھەپتۇر. ئەگەر ئۇ ئىش قىلسا خاتا بولمايدىغان بىر ئىش بولسا، بۇ ھالدا ئۇ ئادەمگە بىر نەرسە سوۋغا قىلىش توغرىدۇر. بۇ، ئەگەر سوۋغات بېرىلگەن ئادەم ھاكىمغا ئوخشاش ئەمەلدار بولمىسا، ئەھۋال شۇنداق بولىدۇ. زۇلۇمنى توسۇپ قىلىش ياكى ئۆز ھەققىگە ئېرىشىش ئۈچۈن بىر ئادەمدىن ياردەم تەلەپ قىلىپ ئۇنىڭغا سوۋغا سالام بىرىش توغرىدۇر. لېكىن بۇ ھالدا ئۇ ئادەمنىڭ سوۋغا سالاملارنى ئالماسلىقى تېخىمۇ ياخشىدۇر. بۇ، ئەگەر سوۋغات بېرىلگەن ئادەم ئەمەلدار بولمىسا، ئەھۋال شۇنداق بولىدۇ. ئەگەر ئۇ ئادەم ئەمەلدار بولسا، بۇ ھالدا ئۇ ئادەمنىڭ سوۋغا ئېلىشى ھارامدۇر.

سوۋغا سالامنى قايتۇرۇۋېلىشنىڭ بايانى

بىر ئادەمگە قىلغان سوۋغا سالامنى قايتۇرۇۋېلىش ھارامغا يېقىن مەكرۇھ بولسىمۇ، لېكىن ئۇنى قايتۇرۇۋېلىشتىن چەكلەيدىغان بىرەر ئامىل بولمىسا، ئۇنى سوۋغا قىلىنغان ئادەم قولىغا ئېلىپ بولغاندىن كېيىن قايتۇرۇۋېلىشمۇ توغرىدۇر.

قىلىنغان سوۋغىنى قايتۇرۇۋېلىشنى چەكلەيدىغان ئامىللار تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەتتۇر.

1. سوۋغا قىلىنغان نەرسىنىڭ ئۆزىدە يۇزبەرگەن كۆپىيىش.

2. بىر نەرسە سوۋغا قىلىنغان ئادەم سوۋغا قىلىنغان نەرسىنى قولىغا تاپشۇرۇپ ئېلىپ بولغاندىن كىيىن ئىككى تەرەپنىڭ بىرىنىڭ ئۆلۈپ كىتىشى. ئەگەر ئىككى تەرەپنىڭ بىرى ئۆلۈپ كەتسە سوۋغا قىلىنغان نەرسىنى قايتۇرۇۋىلىش توغرا ئەمەس.

3. سوۋغا قىلىنغان نەرسىنىڭ بەدىلىگە بىر نەرسە ئېلىش.

4. بىر نەرسە سوۋغا قىلىنغان ئادەمنىڭ ئۇ نەرسىنى باشقىلارغا سوۋغا قىلىۋەتكەنلىك سەۋەبى بىلەن بولسىمۇ ئۇنى قولىدىن چىقىرۋېتىشى.

5. بىر نەرسە سوۋغا قىلىشقان ئىككى تەرەپنىڭ ئارىسىدا ئۇ نەرسىنى سوۋغا قىلغان ۋاقتىدا ئەر خوتۇنلۇق مۇناسىۋەتنىڭ بولىشىمۇ سوۋغا قىلىنغان نەرسىنى قايتۇرۇۋېلىشنى چەكلەيدۇ.

6. بىر نەرسە سوۋغا قىلىشقان ئىككى تەرەپنىڭ ئارىسىدا، بىر بىرى بىلەن ئېلىپ تېگىشىش توغرا بولمايدىغان دەرىجىدىكى يېقىن تۇغقانچىلىقنىڭ بولىشىمۇ سوۋغا قىلىنغان نەرسىنى قايتۇرۇۋېلىشنى چەكلەيدۇ.

7. سوۋغا قىلىنغان نەرسىنىڭ يوق بولۇپ كىتىشى ياكى ئۇ نەرسىنى پۈتۈنلەي ئىشلىتىپ تۈگۈتىۋېتىش ئۇ نەرسىنى قايتۇرۇۋىلىشتىن چەكلەيدۇ.

سوۋغا سالامدا شەرت قويۇشنىڭ بايانى

ئەگەر بىر ئادەمگە قىلىنغان سوۋغا سالام ئۇنىڭ بەدىلىگە مۇئەييەن بىر نەرسە بىرىش شەرتى

بىلەن قىلىنغان بولسا، بۇ باشلىنىشتا سوۋغا سالام سۈپىتىدە باشلانغان، ئاياغلىشىشتا سودا سېتىق سۈپىتىدە ئاياغلاشقان سوۋغا سالام بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ سوۋغا سالامدا ھەر ئىككى تەرەپ بىر بىرىگە بېرىلمەكچى بولغان نەرسىنى شۇ مەيداننىڭ ئۆزىدە قولىغا تاپشۇرۇپ ئېلىشى شەرتتۇر. بۇ باشلىنىشتا سوۋغا سالام سۈپىتىدە باشلانغان، ئاياغلىشىشتا سودا سېتىق سۈپىتىدە ئاياغلاشقان سوۋغا سالام بولغانلىقى ئۈچۈن ئىككى نەرسىنىڭ ھەر ئىككىسىدە ياكى بىرىدە ئەيىب كۆرۈلسە، ئەيىب كۆرۈلگەن نەرسە قايتۇرۇپ بېرىلىدۇ. ھەر ئىككى تەرەپنىڭ قولىغا چۈشكەن نەرسىنى كۆرۈش ئىختىيارلىقى بولىدۇ ۋە سوۋغا سالام ئۈچۈن بېرىلگەن نەرسىگە ياكى ئۇنىڭ بەدىلى ئۈچۈن بېرىلگەن نەرسىگە قوشنا بولۇپ ئولتۇرغان ئادەم، ئۇ نەرسىگە قوشنا بولۇپ ئولتۇرغانلىق سۈپىتى بىلەن ئەگەر ئۇ نەرسىنى ئۆزى ئېلىشنى خالىسا ئۇنى ئالالايدۇ.

بىر كىشى بىر ئادەمگە بۇ قورۇ سەن ئۆلگەنگە قەدەر سېنىڭ بولسۇن، سەن ئۆلگەندىن كېيىن ماڭا قايتۇرۇپ بېرىلسۇن، دىگەنگە ئوخشاش بىر نەرسىنى شەرت قويۇپ ئىككىنچى بىر ئادەمگە ئۇنىڭ پەقەت ئۆمۈر بويى ئىشلىتىۋېلىشى ئۈچۈن سوۋغا قىلغان بولسا، ئۇ نەرسە دەسلەپتە سوۋغا قىلىنغان ئۇ ئادەمگە، ئۇ ئادەم ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ مىراسخورلىرىغا تەۋە بولىدۇ.

سەككىزىنچى باپ. ئامانەت (ساقلاپ بىرىش)، كېپىل بولۇش، ۋەكىل بولۇش قاتارلىقلارنىڭ بايانى

ئامانەت قويۇش ئۇقۇمى

نەرسىنى ساقلاپ بىرىشكە قويۇشتىن بىر نەرسىنى ئىشەنچىلىك ئادەمنىڭ يىنىدا قويۇپ قويۇش ياكى باشقا بىرسىنى ئوچۇق ئاشكارا ياكى يۇشۇرۇن سۆز بىلەن ئۆزىنىڭ مال مۈلكىدىن خەۋەر ئېلىشقا تەيىن قىلىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ھەممە ئادەمگە مەلۇم بولغىنىدەك ئامانەت دىگەن قەستەنلىك بولماي يۇتۇپ كەتكەن ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن تۆلەش لازىم بولمايدىغان بارلىق نەرسىلەر ئۈچۈن ئومۇمىي بىر ئىسىمدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئامانەت دىگەن سۆز، ئۆتنىگە ئېلىپ يۇتۇپ كېتىپ، ئىجارىگە قويۇپ ئىجارىكەشنىڭ قولىدا يۇتۇپ كېتىپ ۋە بىرسىنىڭ ئىشلىتىشى ئۈچۈن ۋەسىيەت قىلىنىپ ۋەسىيەت قىلىنغۇچىنىڭ قولىدا يۇتۇپ كېتىپ تۆلەش لازىم بولمايدىغان ھەممە نەرسىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئەمما بىر نەرسىنى باشقا بىرسىگە ساقلاپ بىرىش ئۈچۈن قويۇپ قويۇلغان مەسىلىگە كەلسەك بۇ، نەرسىنىڭ ئىگىسىنىڭ قارشى تەرەپكە سۆز ياكى ھەرىكەت ئارقىلىق مېنىڭ بۇ نەرسەمنى ساقلاپ بېرەمسەن دىيىشى، قارشى تەرەپنىڭمۇ سۆز ياكى ھەرىكەت ئارقىلىق ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ ئۇ نەرسىنى ساقلاپ بىرىشكە قوشۇلغانلىقىنى ئىپادىلىشى ئارقىلىق تاماملانغان ئامانەت ھىسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئامانەت ھىسابلىنىدىغان بىر نەرسىنى ساقلاپ بىرىشكە قويۇش ئامانەت ھىسابلىنىدىغان بىر نەرسىنى ئۆتنىگە ئېلىپ تۇرۇش ۋە ئىجارىگە قويۇش ئىشلىرىغا ئوخشىشىپ كەتمەيدۇ.

ساقلاپ بىرىش ئۈچۈن باشقىلارنىڭ يىنىدا قويۇپ قويۇلغان نەرسىنىڭ ھۆكمى بەزى يەرلەردە ئامانەتكە قويۇپ قويۇلغان نەرسىلەرنىڭ ھۆكمىگە ئوخشىمايدۇ. چۈنكى ساقلاپ

بىرىش ئۈچۈن بىر ئادەمنىڭ يېنىدا قويۇلغان نەرسىگە ئۇ ئادەم خىيانەت قىلىپ ئىشلىتىپ ئاندىن ئۇ نەرسىنى يەنە ئۆز ئورنىدا قويۇپ قويسا، بۇ ھالدا ئۇ ئادەم ئۇ نەرسىنى يۈتۈپ كەتسە تۆلەش مەسئۇلىيىتىدىن قۇتۇلىدۇ. ئەمما بىر ئادەم يېنىدىكى ئامانەت دەپ ئاتىلىدىغان نەرسىلەرگە خىيانەت قىلىپ ئىشلىتىپ كېيىن ئۇ نەرسىنى يەنە ئۆز ئورنىدا قويۇپ قويسىمۇ ئۇ ئادەم ئۇ نەرسىنى ئەگەر يۈتۈپ كەتكەن تەقدىردە تۆلەشتىن قۇتۇلالمايدۇ.

بىر نەرسىنى ساقلاپ بېرىشكە قويۇشنىڭ يولغا قويۇلىشىنىڭ بايانى

بىر نەرسىنى ساقلاپ بېرىشكە قويۇشنىڭ يولغا قويۇلىشىنىڭ دەلىل پاكىتى بولسا، قۇرئان، ھەدىس ۋە ئالىملارنىڭ بىرلىككە كېلىشىدۇر. ئاللاھ تائالابىر نەرسىنى ساقلاپ بېرىشكە قويۇشنىڭ يولغا قويۇلغان بىر ئىش ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى.

[إِنَّ اللّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤدُّواْ الأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ النَّاسِ أَن تَحْكُمُواْ بِالْعَدْلِ إِنَّ اللّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِ إِنَّ اللّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا (**58**)]

شۈبھىسىزكى، اللّٰہ سىلەرنى ئامانەتلەرنى ئىگىسىگە قايتۇرۇشقا، كىشىلەر ئارىسىدا ھۆكۈم قىلغاندا ئادىل ھۆكۈم قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، اللّٰہ سىلەرگە نەسىھەت قىلغان ئىشلار نېمىدېگەن ياخشى، اللّٰہ ھەقىقەتەن (سۆزۈڭلارنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر. [سۈرە نىسا ـ58]

[وَإِن كُنتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُواْ كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتُمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللّهَ رَبَّهُ وَلاَ تَكْتُمُواْ الشَّهَادَةَ وَمَن يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ وَاللّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ (**283**)]

ئەگەر سىلەر سەپەر ئۈستىدە بولۇپ، خەت يازالايدىغان ئادەمنى تاپالمىساڭلار، بۇ چاغدا (قەرز ھۆججىتى يېزىپ بېرىشنىڭ ئورنىغا) گۆرۈ قويىدىغان نەرسىنى تاپشۇرساڭلار بولىدۇ؛ ئاراڭلاردا بىرىڭلار بىرىڭلارغا ئىشىنىپ ئامانەت قويسا، ئۇ چاغدا ئامانەتنى ئالغۇچى ئادەم ئامانەتنى تاپشۇرسۇن (يەنى قەرز بەرگۈچى قەرز ئالغۇچىغا ئىشىنىپ ئۇنىڭدىن بىر نەرسىنى گۆرۈ ئالمىسا، قەرزدار قەرزنى دېيىشكەن ۋاقتىدا قايتۇرسۇن)، (قەرزدار ئامانەتكە رىئايە قىلىشتا) پەرۋەردىگارىدىن قورقسۇن. گۇۋاھلىقنى يوشۇرماڭلار، كىمكى ئۇنى يوشۇرىدىكەن، ھەقىقەتەن ئۇنىڭ دىلى گۇناھكار بولىدۇ. اللّٰہ قىلمىشىڭلارنى تامامەن بىلگۈچىدۇر [سۈرە بەقەرە ـ283].

ھەر بىر ئەسىردە ئۆتكەن ئالىملار بىر نەرسىنى باشقىلارنىڭ يېنىدا ساقلاپ بېرىشكە بېرىشنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ نەرسىلىرىنى ساقلاپ بېرىش ئۈچۈن ئېلىشنىڭ توغرا ئىكەنلىكىدە بىرلىككە كەلدى. قىياسمۇ شۇنداق قىلىشنىڭ توغرا بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. چۈنكى كىشىلەر بەزىدە شۇنداق قىلىشقا ئېھتىياجلىق بولۇپ قالىدۇ. چۈنكى ھەممە ئادەم نەرسە كېرەكلىرىنى ئۆزى ساقلاپ كېتەلمەيدۇ. شۇڭا ئۇلارنىڭ نەرسە كېرەكلىرىنى ساقلاپ بېرىدىغان باشقا بىرسىگە ئېھتىياجى چۈشىدۇ. باشقىلارنىڭ نەرسىلىرىنى خىيانەت قىلماي ساقلاپ بېرىشكە ئۆزىگە ئىشەنچ قىلالايدىغان ئادەمنىڭ كىشىلەر ساقلاپ بېرىڭ، دەپ ئېلىپ كەلگەن نەرسىلەرنى قوبۇل قىلىشى مۇستەھەپتۇر. چۈنكى ئۇ ئادەم شۇنداق قىلغان ۋاقتىدا ئۆزىنىڭ مۆمىن قېرىندىشىنىڭ ئېھتىياجىدىن چىققان ۋە ئۇنىڭغا ياردەم قىلغان بولىدۇ.

4982/2987 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((أَدِّ الأَمَانَةَ إِلَى مَنِ ائْتَمَنَكَ وَلا تَخُنْ مَنْ خَانَكَ))* أبو داود (3535)، الترمذي (1264)

4982/2987 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ساڭا ئىشىنىپ ئامانەت قويغان كىشىنىڭ ئامانىتىنى بەرگىن، ساڭا خىيانەت قىلغان كىشىگە سەن خىيانەت قىلما. (تىرمىزى: 1264)

باشقىلارغا ساقلاپ بېرىش ئۈچۈن بەرگەن نەرسىنىڭ ھۆكمى

باشقىلارغا ساقلاپ بېرىش ئۈچۈن بەرگەن نەرسە، ساقلاپ بېرىش ئۈچۈن قولىغا ئالغان ئادەمنىڭ يېنىدا ئامانەت سۈپىتىدە تۇرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ نەرسە ساقلاپ بېرىش ئۈچۈن قولىغا ئالغان ئادەمنىڭ سەل قارىشى بولماستىن يۈتۈپ كېتىپ قالسا، مەيلى ئۇ نەرسە بىلەن بىللە ئۇنى ساقلاپ بېرىدىغان ئادەمنىڭمۇ مال مۈلكى يۈتۈپ كەتسۇن مەيلى ئۇنداق بولمىسۇن ساقلاپ بېرىش ئۈچۈن قولىغا ئالغان ئادەمگە ئۇ نەرسىنى تۆلەپ بېرىش لازىم ئەمەس. بۇ كۆپ ساندىكى ئالىملارنىڭ كۆز قارىشىدۇر.

ئەمما، ئەگەر باشقىلارنىڭ نەرسىلىرىنى ساقلاپ بېرىشكە ئالغان ئادەم ئۇ نەرسىلەرنى قەستەنلىك ياكى ساقلاپ بېرىشكە سەل قاراش تۈپەيلىدىن يۈتتۈرۈپ قويغان بولسە تۆلەپ بېرىدۇ. بۇ بارلىق ئالىملارنىڭ بىرلىككە كەلگەن قارىشىدۇر.

6122/3665 ـ ابن مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((القتل في سبيل الله يكفر الذنوب كلها إلا الأمانة، والأمانة في الصلاة، والأمانة في الصوم، والأمانة في الحديث وأشد ذلك الودائع))* رواه الطبراني 219/10 (10527)، الهيثمي 293/5

6122/3665 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله يولىدا ئۆلتۈرۈلۈش پۈتۈن گۇناھلارنى يۇيىدۇ. پەقەت ئامانەت بۇنىڭدىن مۇستەسنادۇر. نامازدا ئامانەت بار، روزىدا ئامانەت بار، سۆزدە ئامانەت بار. بۇلارنىڭ ئەڭ ئېغىرى مال مۈلۈكتىكى ئامانەتتۇر. (ئەلكەبىر 10537)

كېپىل بولۇش دىگەن سۆزنىڭ ئۇقۇمى

كېپىل بولۇش دىگەن سۆز مەنا جەھەتتىن بىر نەرسىنى باشقا بىر نەرسىگە قېتىش، دىگەنلىك بولىدۇ. كېپىل بولۇش دىگەن سۆز ئىستىلاھ جەھەتتىن كېپىل بولغان كىشىنى، ئۇ كىشى كېپىللىكىگە ئالغان ئادەمدىن تەلەپ قىلىنىدىغان نەرسىدە بىللە قوشۇپ تەلەپ قىلىش، دىگەنلىك بولىدۇ. كېپىللىككە ئېلىنغان ئادەمدىن تەلەپ قىلىنىدىغان نەرسە مەيلى جان بولسۇن، مەيلى قەرز بولسۇن، مەيلى ناھەق تارتىۋېلىنغان نەرسىگە ياكى سېتىش شەرتىگە توشمىغان نەرسىنى ئېلىپ سالغان نەرسىگە ئوخشاش، ئۆزى بولسا ئۆزىنى، ئۆزى بولمىسا ئوخشىشىنى، ئوخشىشى بولمىسا بازاردىكى نەقدە پۇلنى ئىگىسىگە قايتۇرۇش لازىم بولغان نەرسە بولسۇن، مەيلى بىر نەرسىنى سېتىشقا كېلىشىپ ئۇ نەرسە ئۈچۈن ئالغان پۇل بولسۇن، مەيلى تويلۇق بولسۇن، مەيلى ئاياللانى ئۇنىڭغا بەرگەن تويلۇقنى قايتۇرۇپ ئېلىش شەرتى بىلەن تالاق ئۈچۈن ئالىدىغان نەرسە بولسۇن، مەيلى قاتىل بىلەن سۈلھى تۈزۈشۈپ ئۇنىڭدىن ئالىدىغان نەرسە بولسۇن بىر كىشىنىڭ مۇشۇ نەرسىلەردە كېپىل بولۇشى توغرىدۇر. ئەمما گۆرۈگە ۋە ئامانەتكە قويۇلغان نەرسىلەردە كېپىللىك قىلىش توغرا ئەمەس.

كېپىل بولۇشنىڭ يولغا قويۇلىشنىڭ بايانى

كېپىل بولۇش قۇرئان، ھەدىس ۋە ئالىملارنىڭ بىرلىكى ئارقىلىق يولغا قويۇلغاندۇر. ئاللاھ تائالا كېپىل بولۇشنىڭ يولغا قويۇلغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى:

[قَالُواْ نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَن جَاء بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَاْ بِهِ زَعِيمٌ *(72)]

ئۇلار: «پادىشاھنىڭ (تامغىسى بېسىلغان) قەدەھنى يوقىتىپ قويدۇق، ئۇنى تېپىپ كەلگەن كىشىگە (مۇكاپات ئۈچۈن) بىر تۆگە ئاشلىق بېرىلىدۇ، مەن بۇنىڭغا كېپىل» دېدى. [سۈرە يۈسۈف ـ 72]

4847/2907 ـ ابْنُ عَبَّاسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: أَنَّ رَجُلاً لَزِمَ غَرِيمًا لَهُ بِعَشَرَةِ دَنَانِيرَ، فَقَالَ: وَاللهِ لا أُفَارِقُكَ حَتَّى تَقْضِيَنِي أَوْ تَأْتِيَنِي بِحَمِيلٍ، فَتَحَمَّلَ بِهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَاهُ بِقَدْرِ مَا وَعَدَهُ، فَقَالَ لَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مِنْ أَيْنَ أَصَبْتَ هَذَا ؟ قَالَ: مِنْ مَعْدِنٍ.قَالَ: لا حَاجَةَ لَنَا فِيهَا وَلَيْسَ فِيهَا خَيْرٌ فَقَضَاهَا عَنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ* أبو داود (3328)

4847/2907 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم ئون تىللا قەرز بېرىپ تۇرغان قەرزدارنىڭ ئارقىغا كىرىۋېلىپ: سەن پۇلۇمنى بەرمىگىچە ياكى بىرەر كېپىل تېپىپ بەرمىگىچە، مەن سەندىن ھەرگىز ئايرىلمايمەن، دېگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ قەرزگە كېپىل بولدى. قەرزدار ۋەدە قىلغان ۋاقىت توشقاندا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كەلگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: بۇ ئالتۇنلارنى قەيەردىن تاپتىڭ؟ دەپ سورىدى. ئۇ: كاندىن، دەپ جاۋاب بەرگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: بۇ ئالتۇنلىرىڭغا بىزنىڭ ئېھتىياجىمىز يوق، چۈنكى ئۇنىڭدا ياخشىلىق يوق، دېدى ۋە ئۇنىڭ قەرزىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزى تۆلىدى. (ئەبۇ داۋۇد: 3328)

كېپىل بولۇشنىڭ ئىسلام دىنىدىكى ئورنى

بىر ئىشقا كېپىل بولۇش ساۋاب بېرىلىدىغان ياخشى بىر ئىشتۇر. چۈنكى كېپىل بولۇشتا قىيىنچىلىققا چۈشۈپ قالغان ئادەمنىڭ قىيىنچىلىقىنى كۆتۈرۈۋېتىش ۋە ئۇنىڭ ئىشىنى ئاسانلاشتۇرۇش قاتارلىق ياخشى ئىشلار باردۇر.

7810/4703 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من نفس عن مؤمن كربةً من كرب الدنيا، نفس الله عنه كربة من كرب يوم القيامة، ومن يسر على معسرٍ يسر الله عليه في الدنيا والآخرة، ومن ستر مسلماً، ستره الله في الدنيا والآخرة، والله في عون العبد ما كان العبد في عون أخيه))* مسلم (2699)، أبو داود (4946).

7810/4703 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى مۇسۇلمان قېرىندىشىنىڭ بېشىغا كەلگەن ئېغىرچىلىقنى كۆتۈرۈۋەتسە، الله تائالا قىيامەت كۈنى ئۇنىڭ بېشىغا كەلگەن ئېغىرچىلىقتىن بىرنى كۆتۈرىۋېتىدۇ. كىمكى بىرىنىڭ قىيىنچىلىقىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەرسە، الله تائالا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئۇنىڭ ئىشلىرىنى قولايلاشتۇرۇپ بېرىدۇ. كىمكى بىر

مۇسۇلماننىڭ ئەيىبىنى ياپسا، الله تائالا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئۇنىڭ ئەيىبىنى ياپىدۇ. كىمكى مۇسۇلمان قېرىندىشىنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلسا، الله ئۇنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىدۇ. (مۇسلىم: 2699)

بىر قىسىم ئالىملار «كېيىن كېپىل بولغىنىغا پۇشايمان قىلىپ قېلىشىدىن ئەندىشە قىلىپ قېلىش ئېھتىمالى بار ئادەمنىڭ كېپىل بولماسلىقى ياخشىدۇر» دەيدۇ. ئۇ ئادەمنىڭ كېپىل بولماسلىقىنىڭ ياخشى بولۇشى، مال دۇنياسىنىڭ ساق سالامەت قېلىش تەرەپىدىن بولۇپ دىن تەرەپىدىن ئەمەستۇر. ئەگەر كېپىل بولۇش ياخشى نىيەت بىلەن بولسا، ئۇ ساۋاب بېرىلىدىغان ياخشى بىر ئىشتۇر.

كېپىل بولۇشنىڭ شەرتلىرى

1. كېپىللىككە ئېلىنىدىغان نەرسە، زۆرۈر بولغان ۋاقتىدا مۇناسىۋەتلىك يەرلەرگە تاپشۇرغىلى بولىدىغان تىرىك ئادەم ياكى مال مۈلۈك بولۇشى لازىم.

2. ئەگەر كېپىللىككە ئېلىنىدىغان نەرسە قەرز بولسا، ئۇ قەرزنىڭ ئادا قىلىش لازىم بولغان قەرزلەردىن بولۇشى شەرت.

3. ئەگەر كېپىللىككە ئېلىنىدىغان نەرسە قەرز بولسا، ئۇ قەرز پەقەت ئادا قىلىش بىلەن ياكى قەرز ئىگىسىنىڭ ئۆتۈۋېتىشى بىلەن چۈشۈپ كېتىدىغان قەرز بىرىش ۋە ئېلىشنىڭ شەرتىگە توشقان بولۇشى ۋە قەرز قەرزدارنىڭ ئۆلۈپ كەتكىنىگە ئوخشاش سەۋەب تۈپەيلىدىن چۈشۈپ كەتكەن بولماسلىقى لازىم.

4. بىر نەرسىگە كېپىل بولىدىغان ئادەم، كېپىل بولۇشقا لاياقىتى توشقان ئادەم بولۇشى لازىم.

كېپىل بولۇشنىڭ ھۆكمى

كېپىل بولۇشنىڭ ھۆكمى كېپىل بولغان ئادەمدىن، ئۇ ئادەم كېپىللىكىگە ئالغان كىشىنىڭ ئۈستىگە يۈكلەنگەن نەرسىنى تەلەپ قىلىشتىن ئىبارەتتۇر.

بىر ئادەمنىڭ ئۆزىنىڭ ھەم شېرىكىنىڭ ئارىسىدا ئورتاق بولغان قەرزگە كېپىل بولۇشى توغرا ئەمەس. چۈنكى بۇ كېپىللىك ئەگەر توغرا ھېسابلانسا، بۇ ئۆزىگە ئۆزى كېپىل بولۇش ھېسابلىنىدۇ. كېپىل بولغان ئادەم ئادا قىلغان ھەر بىر سوم پۇلدا ئۇنىڭ شېرىكىنىڭمۇ ھەسسىسى بار. ئەگەر ئۇ ئادەمنىڭ كېپىللىكىنى پەقەت ھەم شېرىكىنىڭ ھەسسىسىدىلا دەپ قارىغان تەقدىردە، بۇ ھەم شېرىك ئىككى ئادەمنىڭ ئارىسىدىكى ئورتاق قەرزنى ئېگىسىنىڭ قولىغا تاپشۇرۇشتىن ئىلگىرى ئىككىگە بۆلىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. بۇنداق قىلىش توغرا ئەمەستۇر.

بىر قەرزدارغا كېپىل بولغان كىشى ئۇ قەرزدار تاكى بويىنىدىكى قەرزنى ئادا قىلىپ بولغاندىن كېيىن كېپىللىكتىن ئادا جۇدا بولىدۇ. بۇ بارلىق ئالىملارنىڭ بىرلىككە كەلگەن قارىشىدۇر.

ۋەكىل بولۇش دىگەن سۆزنىڭ ئوقۇمى

ۋەكىل بولۇش دىگەن سۆز مەنا جەھەتتىن تاپشۇرۇش دىگەنلىك بولىدۇ. ئۇ ئادەمنى بۇ ئىشقا ۋەكىل قىلغىن، دېيىلىدۇ. بۇنىڭ مەناسى بۇ ئىشتا ئۇنىڭغا تايانغىن ۋە ئۇنىڭغا ئىشەنگىن، دىگەنلىك بولىدۇ. ئۇ ئادەم بۇ ئىشقا ۋەكىل بولدى دېيىش، ئۇ ئادەم بۇ ئىشنى قىلىشنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى ۋە ئۇنىڭغا ۋەكىل بولۇشنى قوبۇل قىلدى، دىگەنلىكتۇر.

ۋەكىل بولۇش دىگەن سۆز ئىستىلاھ جەھەتتىن، راھەتلىنىش ياكى ئاجىز كەلگەنلىك

سەۋەبىدىن قېلىش توغرا بولغان مەلۇم بىر ئىشتا باشقا بىرسىنى ئۆز ئورنىغا تۇرغۇزۇپ قويۇش، دىگەنلىك بولىدۇ. ئۇقۇمدا كەلگەن راھەتلىنىش ياكى ئاجىز كەلگەنلىك سەۋەبىدىن دىگەن سۆزنىڭ مەنىسى بىر ئادەم بىر ئىشنى قىلىشنىڭ مەسئۇلىيتىنى ۋە ئۇنى قىلىش جەريانىدا تارتىدىغان چاپا مۇشەققەتلەرنى تارتىشنى تاشلاپ راھەت كۆرىش ئۈچۈن ئۇ ئىشنى قىلىش ئۈچۈن ئورنىغا باشقا بىرسىنى تۇرغۇزۇپ قويۇش ياكى ئۇ ئادەمنىڭ بىر ئىشنى ئۆزىنىڭ كېسەل بولغىنىغا ياكى يېشىنىڭ كىچىك بولغىنىغا، ياكى ئەقلى ھۇشىنىڭ جايىدا بولمىنىغا ئوخشاش بىرەر ئۆزرىسى تۈپەيلىدىن ئۆزى بىۋاستە قول تىقىپ قىلالمىغانلىقى ئۈچۈن ئورنىغا باشقا بىرسىنى تۇرغۇزۇپ قويۇش، دىگەنلىك بولىدۇ.

ۋەكىل بولۇش قۇرئان، ھەدىس ۋە ئالىملارنىڭ بىرلىكى ئارقىلىق يولغا قويۇلغان بىر ئىشتۇر.

بىر ئىشقا باشقا بىرسىنى بۇيرۇشنىڭ توغرا بولىدىغانلىقىنى ئاللاھ تائالانىڭ بۇ ئايىتىدىن كۆرىۋالالىمىز.

[وَكَذَلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءلُوا بَيْنَهُمْ قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَابْعَثُوا أَحَدَكُم بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنظُرْ أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُم بِرِزْقٍ مِّنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا (19)]

ئۇلارنى ئۇخلاتقىنىمىزدەك، (غاردا قانچىلىك تۇرغانلىقلىرىنى) ئۆز ـ ئارا سوراشسۇن دەپ (ئۆلۈمگە ئوخشاش ئۇزاق ئويقۇدىن) ئۇلارنى ئويغاتتۇق، ئۇلارنىڭ بىرى «(بۇ غاردا) قانچە ئۇزۇن تۇردۇڭلار؟» دېدى. ئۇلار: «بىر كۈن ياكى بىر كۈندىنمۇ ئاز تۇردۇق» دېيىشتى. ئۇلارنىڭ (بەزىسى) دېدىكى، «قانچە ئۇزاق تۇرغانلىقىڭلارنى پەرۋەردىگارىڭلار ئوبدان بىلىدۇ (بۇنى سۈرۈشتۈرۈشنىڭ پايدىسى يوق، بىز ھازىر ئاچ)، بىرىڭلارنى بۇيرۇڭلار، بۇ تەڭگىلەرنى شەھەرگە ئېلىپ بېرىپ، كىمنىڭ تامىقى ئەڭ پاكىز بولسا، ئۇنىڭدىن سىلەرگە سېتىۋېلىپ ئېلىپ كەلسۇن، ئۇ (شەھەرگە كىرىشتە ۋە تاماق سېتىۋېلىشتا) ئېھتىيات قىلسۇن سىلەرنى ھېچ كىشىگە تۇيدۇرمىسۇن. [سۈرە كەھەپ-19]

ۋەكىللىكنىڭ توغرا بولۇشىنىڭ شەرتلىرى

1. بىر ئادەمنى ۋەكىل قىلىپ تەيىن قىلىدىغان كىشى ۋەكىللىككە تەيىن قىلىنغان ئادەم قىلىدىغان ئىشلارغا ئىگە ۋە شۇ ئىشلارغا قىلغان تەسەررۇپى كۈچكە ئىگە بولغان كىشىلەردىن بولۇشى لازىم.

2. ۋەكىل سودا سېتىقنىڭ ۋە بىر نەرسە ئۈستىدە كېلىشىم قىلىشنىڭ نىمە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىدىغان ۋە ئۇنى بىلەلەيدىغان ئادەملەردىن بولۇشى لازىم.

3. ۋەكىل قىلىنغان ئادەم مۇئەييەن بىر ئادەم بولۇشى لازىم.

توققۇزىنچى باپ.گۇۋاھلىق ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك مەسلىلەر

گۇۋاھلىق دېگەن نېمە؟

گۇۋاھلىق پارسچە سۆز بولۇپ، ئەرەبچىسى« شاھادەت»تۇر. مەنىسى، بىلگەن نەرسىسىگە ئىقرار قىلىش دېگەنلىكتۇر. ئۇ ئىقتىسادىي مۇئامىلىلەردىكىگە ئوخشاش بىۋاستە ئاڭلىغىنىغا ياكى ھادىسىلەر ۋە ۋەقەلىكلەردىكىگە ئوخشاش كۆرگىنىگە ياكى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ

پەيغەمبەر ئىكەنلىكىگە ئوخشاش كۈچلۈك دەلىل ــ پاكىتلار ئارقىلىق ئىسپاتلانغان قىل سىغمايدىغان ھەقىقەتلەرگە ئىقرار قىلىپ گۇۋاھلىق بەرگەنگە ئوخشاش.

گۇۋاھلىقنى ئۆتۈشنىڭ ھۆكمى

بىرەر ھەق ئىگىسىنىڭ ھەققىنى ئىسپاتلاش ياكى بىراۋنىڭ نەسىبىنى ئىسپاتلاش ياكى گۇناھسىز بىرىنى تۆھمەتتىن قۇتقۇزۇش ياكى بىراۋدىن زىياننى توسۇپ قېلىش ئۈچۈن گۇۋاھلىق بېرىش زۆرۈر بولغان ۋاقىتتا گۇۋاھلىقنى ئادا قىلىش پەرزدۇر. بۇنداق ۋاقىتتا گۇۋاھلىقنى يوشۇرۇش ياكى گۇۋاھلىق بېرىشتىن باش تارتىش ئېغىر گۇناھلاردىن سانىلىدۇ. ئەمما گۇناھسىز بىراۋنى قارىلاش ياكى بىراۋنى زىيانغا ئۇچرىتىش ياكى بىراۋنىڭ نەسىبىنى رەت قىلدۇرۇش ئۈچۈن گۇۋاھلىق بېرىش ھارامدۇر.

4931/2955 ـ وعنه: أَنَّ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى بِيَمِينٍ وَشَاهِدٍ* مسلم (1712)، أبو داود (3608).

4931/2955 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قەسەمگە ۋە گۇۋاھچىغا ئاساسلىنىپ تۇرۇپ ھۆكۈم قىلغان. (مۇسلىم: 1712)

4948/2967 ـ زَيْدُ بْنُ خَالِدٍ: أَلا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ الشُّهَدَاءِ الَّذِي يَأْتِي بِشَهَادَتِهِ قَبْلَ أَنْ يُسْأَلَهَا* مسلم (1719).

4948/2967 ـ زەيد ئىبنى خالىد جۇھەنىدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مەن سىلەرگە گۇۋاھچىلارنىڭ ئەڭ ياخشىسىنى ئېيتىپ بېرەيمۇ؟ ئۇ شۇنداق بىر ئادەمكى، گۇۋاھلىق بېرىشى تەلەپ قىلىنىشتىن بۇرۇن ئۆزلۈكىدىن كېلىپ گۇۋاھلىق بېرىدۇ. (مۇسلىم: 1719)

يالغان گۇۋاھلىق بېرىش ۋە ئۇنىڭ گۇناھى

يالغان گۇۋاھلىق بېرىش بىراۋغا تۆھمەت قىلىپ، قىلمىغان ئىشنى قىلدى، دېمىگەن سۆزنى دېدى، دەپ يالغاندىن ئۇنى قارىلاش ياكى گۇۋاھلىقتا ھەقىقەتنى يوشۇرۇپ ئەكسىنى سۆزلەش دېگەنلىك بولۇپ، يالغاندىن گۇۋاھلىق بېرىش بىگۇناھ كىشىلەرنىڭ قېنىنى ئاققۇزۇشقا، ھەق ــ ھوقۇقلارنىڭ زايە بولۇپ كېتىشىگە، گۇناھسىزلارنىڭ قارىلىنىشىغا، گۇناھكارلارنىڭ جازاسىز قېلىشىغا سەۋەب بولىدىغان، ئاللاھقا ئەڭ يامان كۆرىلىدىغان، كەچۈرۈلگۈسىز، ئەڭ قەبىھ جىنايەتتۇر. بۇنداق جىنايەتنى ئىمانى ئاجىز، ئەخلاقتىن نېسىۋىسى بولمىغان، رەزىل ئادەملەرلا قىلىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداقلارنى قاتتىق ئازاپ بىلەن تەھدىت قىلغان.

5439/3242 ـ الشَّعْبِيُّ: أن رَجُلَيْنِ شَهِدَا عَلَى رَجُلٍ أَنَّهُ سَرَقَ فَقَطَعَهُ عَلِيٌّ ثُمَّ ذهبا وجاءَا بِآخَرَ وَقَالا أَخْطَأْنَا بالأول فَأَبْطَلَ عَلِيٌّ شَهَادَتَهُمَا وَأُخِذَا منهما دِيَةُ الأَوَّلِ وَقَالَ لَوْ عَلِمْتُ أَنَّكُمَا تَعَمَّدْتُمَا لَقَطَعْتُكُمَا* البخاري تعليقًا بعد الرواية (6896).

5439/3242 ـ شەئبى مۇنداق دەيدۇ: ئىككى كىشى بىر ئادەمنىڭ ئوغرىلىق قىلغانلىقىغا گۇۋاھلىق بەرگەنىدى، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شۇلارنىڭ گۇۋاھلىقىغا ئاساسلىنىپ، ئۇنىڭ قولىنى كەستى. ئاندىن ئۇ ئىككىسى باشقا بىر ئادەمنى ئېلىپ كېلىپ: (ئەسلى ئوغرى بۇ

ئىدى) بىز ئالدىنقى ئادەمنى ئوغرى دەپ خاتالىشىپتىمىز، دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارنىڭ گۇۋاھلىقىنى ئەمەلدىن قالدۇردى ۋە ئۇلاردىن قولى خاتا كېسىلگەن كىشىنىڭ دىيىتىنى تۆلىتىپ ئالغاندىن كېيىن: بۇ ئىشنى قەستەن قىلغانلىقىڭلارنى بىلسەم (يەنى شۇنداق دەپ قارىغان بولسام)، قولۇڭلارنى كېسەتتىم، دېدى. (بۇخارى مۇئەللەق رىۋايەت قىلغان)

گۇۋاھلىقنىڭ تۈرلىرى

گۇۋاھلىق ئىككى تۈرلۈك بولۇپ، بىرى، ئېتىقادتىكى گۇۋاھلىق، يەنە بىرى مۇئامىلىدىكى گۇۋاھلىقتۇر.

ئېتىقادتىكى گۇۋاھلىق ــ قەلبىدە ئىشەنگەن نەرسىلەرگە تىلى بىلەن ئىقرار قىلىش دېگەنلىك بولۇپ، بۇخىل گۇۋاھلىقتا دىل بىلەن تىل ئىككىسى بىردەك ئىشتىراك قىلىدۇ. دىل چىن ئىمان بىلەن، تىل ئىقرار ۋە ئېتىراپ بىلەن ئىشتىراك قىلىدۇ. شۇڭا قانداقلا بىر ئادەم «ئاللاھتىن باشقا ھېچ ئىلاھىي مەبۇد يوق، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاللاھنىڭ بەندىسى ۋە ئەلچىسى» دېگەن شاھادەت كەلىمىسىنىڭ مەنىسىگە چىن دىلىدىن ئىشىنىپ، تىلى بىلەن ئىقرار قىلىدىكەن، ئۇ مۇسۇلمانلاردىن سانىلىدۇ. ئەمما تىل ئىقرار قىلغان بولسىمۇ دىل ئىشەنمىسە بۇ ئىمان ئەمەس، بەلكى نىفاق ئىككى يۈزلىمىچىلىك بولىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇناپىقلارنى تونۇشتۇرۇپ مۇنداق دېگەن:

[إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ (1)]

مۇناپىقلار سېنىڭ ئالدىڭغا كەلگەن چاغدا: " گۇۋاھلىق بېرىمىزكى، سەن ھەقىقەتەن ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىدۇرسەن " دەيدۇ، سېنىڭ ھەقىقەتەن ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىڭنى ئاللاھ بىلىدۇ، ئاللاھ گۇۋاھلىق بېرىدۇكى، مۇناپىقلار ئىمان دەۋاسىدا چوقۇم يالغانچىلاردۇر. [مۇناپىقۇن-1]

مۇئامىلىدىكى گۇۋاھلىق

مۇئامىلىدىكى گۇۋاھلىق كىشىلەرنىڭ ئەھۋالىدىن، ئىشلىرىدىن، سۈپەتلىرىدىن بىلگەنلىرىگە ئەينەن ئىقرار قىلىش دېگەنلىكتۇر.

ئىنسانلار ئارىسىدا يۈز بېرىپ تۇرىدىغان ھەر خىل مۇئامىلىلەردە گۇۋاھلىق تەلەب قىلىشتىن مەقسەت ھەق ــ ھوقۇقلارنى ياكى نەسەبنى ياكى نىكاھنى ياكى تالاقنى ياكى ئىددەتنى ياكى مىراسنى ياكى تۆھمەتنى ياكى بىرەر خەۋەرنى ياكى بىرەر مەلۇماتنى ياكى بىرەر ئىشنى ياكى ھەر قانداق بىر نەرسىنى ئىسپاتلاش ياكى رەت قىلىش ئۈچۈن بولىدۇر.

گۇۋاھلىق بېرىشكە سالاھىيەتلىك بولۇشنىڭ شەرتى

ئىنسانلار ئارىسىدىكى مۇئامىلە ئىشلىرىدىن بىرەر ئىشقا گۇۋاھلىق بەرمەكچى بولغان گۇۋاھچىنىڭ گۇۋاھلىق بېرىشكە سالاھىيەتلىك بولۇشىنىڭ شەرتلىرى تۆۋەندىكىچە:

1- مۇسۇلمانغا گۇۋاھلىق بەرمەكچى بولغان ئادەمنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى. غەيرى دىندىكىلەرنىڭ مۇسۇلمانغا گۇۋاھلىق بېرىشى رەت قىلىنىدۇ. ھەنەفىي مەزھىبىگە كۆرە، مۇسۇلمانلارنىڭ يۇرتىدا ياشايدىغان كۇففارلارنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ نىكاھ ئىشلىرىدا گۇۋاھلىق

بېرىشنى دۇرۇس سانايدۇ.

2 - گۇۋاھچىنىڭ ئەقلى ــ ھوشى جايىدا بولغان بىرسى بولۇشى، ساراڭ ياكى نىرۋىسى جايىدا ئەمەس بىرىنىڭ گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنمايدۇ.

3 - گۇۋاھچىنىڭ راستچىل بولۇشى. كىشىلەر ئارىسىدا يالغانچىلىق ياكى يالغان گۇۋاھلىقى بىلەن تونۇلغان ئادەمنىڭ گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنمايدۇ.

4 - گۇۋاھچىنىڭ ئىشەنچلىك بولۇشى، بىرەر قېتىم ئامانەتكە خىيانەت قىلغان ياكى بىراۋغا تۆھمەت قىلغان ئادەمنىڭ گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنمايدۇ.

4939/2960 - عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رفعه: ((لا تجوز شهادة خائنٍ ولا خائنةٍ، ولا زانٍ ولا ذي غِمْرٍ على أخيه))* أبو داود (3601)

4939/2960 - ئەمر ئىبنى شۇئەيب دادىسىدىن بوۋىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خىيانەتخور ئەر ۋە خىيانەتخور ئاياللىنىڭ گۇۋاھلىقىنى، شۇنداقلا، مۇسۇلمان قېرىندىشىغا ئاداۋەت ساقلىغۇچىنىڭ گۇۋاھلىقىنى رەت قىلدى. (ئەبۇ داۋۇد: 3600)

4941/2961 - مَالِكٌ: بلغني أَنَّ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – قَالَ: لا تَجُوزُ شَهَادَةُ خَصْمٍ وَلا ظَنِينٍ* مالك 544/2

4941/2961 - ئىمام مالىكنىڭ رىۋايەت قىلىشىچە، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: دەۋاگەرنىڭ ۋە تۆھمەتكە ئۇچرىغۇچىنىڭ گۇۋاھلىقى دۇرۇس بولمايدۇ، دېگەن. (مالك: 1427)

5- گۇۋاھچىنىڭ گۇۋاھلىق بەرمەكچى بولغان ئادەمنىڭ دۈشمىنى ياكى خىزمەتچىسى بولماسلىقى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خىيانەت قىلغۇچىنىڭ بىراۋغا گۇۋاھلىق بېرىشىنى، بىراۋغا دۈشمەنلىك قىلىۋاتقان بىرىنىڭ ئۇنىڭغا گۇۋاھلىق بېرىشى ۋە خىزمەتچىنىڭ خوجايىنىغا گۇۋاھلىق بېرىشىنى مەنئى قىلغان.

گۇۋاھلىق بېرىشنىڭ شەرتلىرى

1 گۇۋاھلىقنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن ئىشلارغا بېرىش. كۆرمەي تۇرۇپ ئاڭلىغان ئىشلارغا بېرىلگەن گۇۋاھلىق قوبۇل قىلىنمايدۇ. پەقەت نەسەبنى، نىكاھنى، ئۆلۈمنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن گۇۋاھچىنىڭ ئىشەنچلىك ئىككى ئەر ياكى بىر ئەر، ئىككى ئايالدىن ئېنىق ئاڭلىغانلىرى قوبۇل قىلىنىدۇ.

2 - گۇۋاھلىق بېرىشتە " شۇنداق گۇۋاھلىق بېرىمەن " دېگەن لەۋزى بىلەن بېرىلىشى.

3 - گۇۋاھلىق بېرىشتە، گۇۋاھلىقنىڭ تەلەب قىلىنغان سان بويىچە بېرىلىشى لازىم، مەسىلەن: بىراۋنى زىنا بىلەن قارىلىغان ئادەم 4 قېتىم گۇۋاھلىقتىن ئۆتكەنگە ئوخشاش.

گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنمايدىغانلار

تۆۋەندىكىلەرنىڭ بەرگەن گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنمايدۇ:

1 ــ ئاتا ــ ئانىلاردىن بىرەرسىنىڭ بالىلىرىغا ياكى بالىلارنىڭ ئاتىسى ياكى ئانىسىغا بەرگەن گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنمايدۇ.

2 - ئەر ــ ئاياللارنىڭ بىر ــ بىرىگە بەرگەن گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنمايدۇ.

3 ـ ئىككى شېرىكنىڭ ئۆزلىرى شېرىكلەشكەن ئىشتا بىر ــ بىرىگە بەرگەن گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنمايدۇ.

4 ـ بىراۋنىڭ دۈشمەن تۇتۇپ يۈرگەن بىرىگە بەرگەن گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنمايدۇ.

5 ـ ئەما كىشىنىڭ قانداقلا بىرىگە بەرگەن گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنمايدۇ.

6 ـ يالغانچىلىقى ياكى تۆھمەتخورلىقى ياكى خىيانەتچىلىكى بىلەن بىرەر قېتىم ئېغىزغا چىقىپ قالغان ئادەمنىڭ قايسىبىر كىشى ئۈچۈن، قايسىبىر ئىشقا بەرگەن گۇۋاھلىقى قەتئىي قوبۇل قىلىنمايدۇ.

گۇۋاھچىنىڭ يالغانچىلىقى كېيىنچە ئاشكارىلانسا نېمە قىلىش كېرەك؟

بىراۋ گۇۋاھلىقنى پۈتۈن شەرتلىرىگە ئويغۇن ھالدا ئادا قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭدىن گۇۋاھلىقنى قوبۇل قىلىشقا توسقۇن بولىدىغان يالغانچىلىق، خىيانەتچىلىك، تۆھمەتخورلۇققا ئوخشىغان ئىللەتلەر كۆرۈلسە، ئۇنىڭ بۇرۇنقى گۇۋاھلىقلىرى رەت قىلىنىدۇ. چۈنكى تەبىئىتىدىكى بۇ خىل ناچارلىقلار پاش بولغان كىشىنىڭ بۇرۇنقى گۇۋاھلىقلىرىغا ئىشەنگىلى بولمايدۇ. تەربىيەنىڭ ئادەمنى ئىسلاھ قىلىدىغانلىقى بىر ھەقىقەت بولسىمۇ، ئىنسانلارنىڭ مىجەز، خۇلقىنىڭ بىر كېچىدىدىلا ياخشى ياكى يامان بولۇپ ئۆزگىرىپ كەتمەيدىغانلىقىمۇ بىر ھەقىقەت.

گۇۋاھلىقنىڭ دەرىجىلىرى

گۇۋاھلىقنىڭ دەرىجىلىرى 4 بولۇپ، ئۇلار:

1 ـ ئەرلەر كۆپرەك بىلىدىغان ئىشلار بولۇپ، بۇ خىلدىكى گۇۋاھلىقتا ئىككى ئەرنىڭ گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنىدۇ. مەسىلەن: نىكاھ، تالاق، ۋەسىيەت ۋە بۇلارغا ئوخشاش ئەرلەر كۆپرەك بىلىدىغان ئىشلاردۇر.

[يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الأَرْضِ فَأَصَابَتْكُم مُّصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِن بَعْدِ الصَّلاَةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لاَ نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَلاَ نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللّهِ إِنَّا إِذًا لَّمِنَ الآثِمِينَ (**106**)]

ئى مۆئمىنلەر! ئاراڭلاردىن بىرىڭىز ئۆلىدىغان چېغىدا ۋەسىيەت قىلماقچى بولسا، ئۇنىڭغا ئىچىڭلاردىن ئىككى ئادىل كىشى گۇۋاھ بولسۇن، ياكى (ئۆز دىنىڭلاردىكىلەردىن گۇۋاھ بولىدىغان ئىككى كىشى تېپىلمىسا) غەيرىي دىندىكىلەردىن ئىككى كىشى گۇۋاھ بولسۇن، ئەگەر سىلەر سەپەردە بولۇپ، بېشىڭلارغا ئۆلۈم دەھشىتى كەلگەندە، سىلەر (بۇ ئىككى گۇۋاھنىڭ راستچىللىقىدىن) گۇمانلانساڭلار، نامازدىن كېيىن ئۇلارنى ئېلىپ قېلىڭلار، ئۇلار: «بىز پايدىسىغا قەسەم قىلىدىغان كىشىلەرمىز، بىزنىڭ يېقىنىمىز بولغان تەقدىردىمۇ قەسىمىمىزنى ھېچ نەرسىگە ساتمايمىز، خۇدالىق ئۈچۈن بولغان گۇۋاھلىقنى يوشۇرمايمىز. ئەگەر ئۇنى يوشۇرساق، بىز ئەلۋەتتە گۇناھكارلاردىن بولىمىز» دەپ اللهنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلسۇن. [مائىدە ـ 106]

2 ـ ئاياللار كۆپرەك بىلىدىغان ئىشلار بولۇپ، بۇ خىلدىكى گۇۋاھلىقتا ئاياللارنىڭلا گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنىدۇ. ھەتتا بىرلا ئايالنىڭمۇ گۇۋاھلىقى ھېسابقا ئېلىنىدۇ. مەسىلەن:

تۇغۇت، قىزلىق، ھەيز، ئېغىر ئاياقلىق، بالا ئېمىتىش، نەسەب، ئاياللارنىڭ ئىددىتى ۋە ئەيىبلىرى قاتارلىق ئىشلاردا تەلەپ قىلىنغان گۇۋاھلىق.

مۇلاھىزە: بىراۋ ئۆزىنىڭ نىكاھلىق ئايالى تۇغقان بالىنىڭ دادىسى ئىكەنلىكىنى ئىنكار قىلىپ تۇرۇۋالسا، بۇ بالىنىڭ شۇ ئادەمنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىگە بىرلا ئايال گۇۋاھلىق بەرسىمۇ، بۇ بىرلا ئايالنىڭ گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنىپ، بالا شۇ ئادەمگە قوشۇپ بېرىلىدۇ.

3 ـ ئىقتىسادىي مۇئامىلىلەردە ئىككى ئەرنىڭ ياكى بىر ئەر، ئىككى ئايالنىڭ گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنىدۇ. مەسىلەن: ئېلىم ـ سېتىم، قەرز، رەنە، شېرىكەتچىلىك ۋە باشقىلارغا ئوخشاش.

سىلەر ئەر كىشىڭلاردىن ئىككى كىشىنى گۇۋاھلىققا تەكلىپ قىلىڭلار؛ ئەگەر ئىككى ئەركىشى يوق بولسا، سىلەر ئادالىتىگە، دىيانىتىگە رازى بولىدىغان كىشىلەردىن بىر ئەر، ئىككى ئايالنى گۇۋاھلىققا تەكلىپ قىلىڭلار، بۇ ئىككى ئايالنىڭ بىرسى ئۇنتۇپ قالسا، ئىككىنچىسى ئېسىگە سالىدۇ.[بەقەرە 282]

4 ـ ئېرى ئايالىنى زىنا بىلەن قارىلاپ ئەرز قىلسا، ئايالىنى قارىلاشتا گۇۋاھلىق سۆزىنىڭ راست ئىكەنلىكىنى دەلىللەش ئۈچۈن، ئاللاھنىڭ نامى بىلەن تۆت قېتىم قەسەم قىلىپ، بەشىنچى قېتىملىقىدا " ئەگەر بۇ دەۋايىمدا يالغان ئېيتقان بولسام، ماڭا ئاللاھنىڭ لەنىتى بولسۇن " دەپ تەكىتلىسە، ئۇنىڭ يالغۇز گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنىدۇ.

[وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ شُهَدَاء إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ (6) وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِن كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ (7)]

خوتۇنلىرىنى زىنا بىلەن قارىلىغان ۋە ئۆزلىرىدىن باشقا گۇۋاھچىسى بولمىغانلار گۇۋاھلىق سۆزىنىڭ راست ئىكەنلىكىنى دەلىللەش ئۈچۈن، ئاللاھنىڭ نامى بىلەن تۆت قېتىم قەسەم قىلسۇن، بەشىنچى قېتىمدا: " ئەگەر يالغانچى بولسام ماڭا ئاللاھنىڭ لەنىتى بولسۇن " دېسۇن [نۇر 6ـ7]

شۇنداقلا، ئايالنىڭ ئېرىنىڭ ئۇنى زىنا قىلدى دەپ قارىلىغانلىقىنى رەت قىلىشتا، ئېرىنىڭ يالغانچى ئىكەنلىكىگە ئاللاھنىڭ نامى بىلەن تۆت قېتىم قەسەم ئىچىپ، بەشىنچى قېتىمدا، " ئەگەر ئېرىمنىڭ گېپى راست بولىدىغان بولسا ماڭا ئاللاھنىڭ غەزىپى بولسۇن " دەپ تەكىتلىسە، ئايالنىڭ ئۆزىنى ئاقلاشتا يالغۇز گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنىدۇ.

[وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ (8) وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِن كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ (9)]

خوتۇن كىشى ئېرىنىڭ يالغانچى ئىكەنلىكىگە ئاللاھنىڭ نامى بىلەن تۆت قېتىم قەسەم ئىچسە، جازاغا تارتىلىشتىن ساقلاپ قېلىنىدۇ. بەشىنچى قېتىمدا، ئۇ ئېرىم ئەگەر راستچىللاردىن بولسا، ماڭا ئاللاھنىڭ غەزىپى بولسۇن دەپ قەسەم قىلىدۇ. [نۇر سۈرىسى 8ـ9]

ئىككىنچى جىلد ئاخىرلاشتى.

ئەسسالامۇئەلەيكۇم!

ئالتە باسقۇچلۇق ئىسلام قىرائەتخانىمىزغا كىرگىنىڭىزنى قارشى ئالىمىز!

ئەل-ئاۋام ئالتە باسقۇچلۇق ئىسلام قىرائەتخانىسى

قىرائەتخانىمىزدىكى كىتاپلارنى ئۆگىنىشنىڭ باسقۇچ، تەرتىپ، ۋاقىت ئورۇنلاشتۇرۇش تەكلىپى-تەخمىنەن 100ئاي، يەنى 8 يىل.

بىرىنچى باسقۇچ- ئىسلام تەلىماتى بىلىملىرىنى ئۆگىنىش.

بۇنىڭدا ئىسلام تەلىماتىنىڭ 1-2-3- 4-جىلدلىرى، ئۆسمۈرلەر ۋە تۇرمۇش قۇرۇشتىن بۇرۇنقى مەزگىلدىكى ياشلار «ئىسلام تەلىماتى ئاساسلىرى»نى كۈنگە 5 بەتتىن 24 ئاي ئۆگىنىلىدۇ.

ئىككىنچى باسقۇچ- تەپەككۇرنى ئېچىش، ئىسلامي ھىسسىيات يېتىلدۈرۈش.

1.دىنىمنى ئۆگىنىمەن مەجمۇئەسى (كۈنگە 5 بەتتىن 4 ئاي)
2.مىنىڭ گۈزەل دىنىم مەجمۇئەسى (كۈنگە 5 بەتتىن 4 ئاي)
3.قەلب سادالىرى مەجمۇئەسى(كۈنگە 10 بەتتىن 2 ئاي)

ئۈچىنچى باسقۇچ- تەرجىمال، تارىخ، تەزكىرەلەرنى ئۆگىنىش.

1.ئاللاھنىڭ پەيغەمبەرلىرى(كۈنگە 10 بەتتىن 2ئاي)
2.شىرىن بۇلاق(كۈنگە 10 بەتتىن 2ئاي)
3.ئىزباسار تۆت خەلىپە (كۈنگە 15 بەتتىن بىر ئاي)
4.ساھابىلار ھاياتىدىن تاللانمىلار 1-2-قىسىم (كۈنگە 20 بەتتىن 2 ئاي)
5.ئايال ساھابىلار (كۈنگە 10 بەتتىن بىر ئاي)

تۆتىنچى باسقۇچ- ھەدىس ئۆگىنىش .

جامىئۇل فەۋائىدتىن تاللانغان سەھىھ ھەدىسلەر 1-2-قىسىم (كۈنگە 5 بەتتىن تەخمىنەن 12 ئايدىن 18 ئايغىچە)

بەشىنچى باسقۇچ- قۇرئان ۋە تەپسىر ئۆگىنىش .

1.قۇرئان كەرىمنىڭ تەرجىمىسى (كۈنگە 5 بەتتىن 4 ئاي)
2.نىدا ئايەتلىرىنىڭ تەپسىرى(كۈنگە 5 بەتتىن 4 ئاي)
3.تەپسىرى ئىبنى كەسىر1- قىسىمدىن 6- قىسىمغىچە (كۈنگە 5 بەتتىن 24 ئاي)
4.ئايەتۇل ئەھكام 1-2- قىسىم (كۈنگە 10 بەتتىن 4 ئاي)

ئالتىنچى باسقۇچ- ئومۇملاشتۇرۇپ تەكرارلاش.

1.«ئىسلام تەلىماتى» دىن سۇئال- جاۋاپلار 1-2- كىتاپ (كۈنگە 10 بەتتىن 6 ئاي)
2.روھىدىن ئىسلام (كۈنگە 10 بەتتىن 2 ئاي)
3.دىن ۋە ھايات (كۈنگە 10 بەتتىن 2 ئاي)

ھەممەمىزگە ئاللاھ رەھمەت قىلسۇن!